M. A. Plazza

C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII.

OPVS OMNI QVIDEM COMMENDATIONE MAIVS, sed nullis ad hunc diem editionibus, nulla cuiusquam singulari vel opera, vel industria, à mendis, quæ aut temporum iniquitate, aut superiorum ætatum negligentia, inter Latinos primæ notæ scriptorem hactenus occuparunt, satis vnquam purgatum:

NVNC VERO, QVANTA POTVIT EXPECTARI FIDE, CVRA, diligentia, ex vetustissimorum excusorum & complurium codicum manuscriptorum attentissima collatione, & auctoritate, sic detersum ac emaculatum, vt ad pristinam eius integritatem & splendorem attulisse nostra hæc editio post alias omnes adiumenta sanè maxima iudicari meritò posit.

Accessere ad varias lectiones, quas multiplices in marginum spaciis tibi religiosissimè indicamus, & repræsentamus, Castigationes & Adnotationes eruditissimæ, quibus infinita Plinij loca cum Græcis & Latinis scriptoribus, illis præsertim, vnde pleraque omnia sua ille sumpsit, summa cum vtilitate conferuntur.

Vnà cum Indice totius operis copiosissimo, additamentis rursus non pœnitendis aucto, locisque propemodum innumeris, quæ cum auctoris sensu non bene congruebant, accuratissimè correcto, & restituto.

Omnia quidem multorum antehac doctorum hominum, nouissimè verò laboriosis obseruationibus conquisita, & solerti iudicio pensitata, IACOBI DALECAMPII, Medici, Cadomensis.

Lugduni 1685.

Typis Bartholomæi Honorati.

SERENISSIMO ET GENE-ROSISSIMO PRINCIPI SVBAL-

PINORVM INSVBRVM, CISALPINORVM *Allobrogum, & magnæ Ligutum partis,*

CAROLO EMANVELI.

INualuit iam ac inueterauit mos, Serenissime princeps, quibus decretum est ingenij sui monumenta posteritati relinquere, sublimi dignitate conspicuum, & autoritate aliquem ij vt deligant, cuius patrocinio atque præsidio labores suos ab inuidorum & maleuolorum obtrectatione tutos fore confidant. Dictum olim fuit, & quidem sapienter, principibus viris placuisse non vltimam esse laudem, haud ideò tantùm quòd ad id fastigium euecti infrà se positos admodum paucos existiment dignos consuetudine sua, sed etiam quòd omnes fermè principes statim à pueritia & adolescentia educatorum præceptorumque assidua cura sic instituantur, vt bonis literis imbuti, & multiplici rerum cognitione instructi, à lupinis æra, quod ait poëta, solerter dignoscant. Hoc esse verum si in quo vnquam perspectum est principe, in tua Celsitate apparet maximè. Nam cùm penè ab incunabulis incredibili diligentia vtriusque parentis, sed iussu præcipuè ac solicitudine prudentissimi patris, doctus sis omnia, quæ ad fouendam & retinendam pacem, gerenda bella, & negotia maximi momenti tum actione rerum, tum consilio expedienda, & conficienda pertinent, sedatissima tuorum morum grauitate, priusquam iuuentutis annos attingeres, palàm fecisti, indolem tuam rebus gestis maiorum, honori, titulis, & gloriæ respondere, quos superaturus esses, non modò æquaturus. Nec fefellit ominibus faustis illa de te opinio concepta omnium magno consensu: nam ex quo lætissimis auspiciis nationes tibi subditas & prouincias solus regere cœpisti, ea pietate, iustitia, æqu[illegible]ate, clementia tuis sic præfuisti, vt vicir[illegible]ous bellorum diuturn[illegible] fame, pestilenti lue ad internecion[illegible]od[illegible]n afflictis & exh[illegible] curissima & quietissima pace[illegible] & tu[illegible] [illegible]um [illegible]on sentiant; ac p[illegible]streme[illegible] imu[illegible] quam militem videant. Illud s[illegible] [illegible] pe[illegible] prouiden[illegible] tui principat[illegible] licum Hi[illegible] om[illegible]

tentissimum, dominum vastissimarum & ditissimarum regionum, quæ ad orientem & occidentem extra cognitum veteribus orbem iacent, mouerunt, vt te sibi generum asciſceret, & tuæ prolis ſpe, quam pulcherrimam tibi celeritate fœlici Deus indulſit, feraciſsimæ ac porrectiſsimæ ditionis ſpem & poſſeſsionem oſtenderet. Cùm ergo tot ac tam egregiis animi dotibus tua Celſ. ſplendeat, vt inter alios & coæuos Europæ principes veluti fulgens quoddam iubar niteas, haud abs re præſtantes omnium ordinum viri tibi ſe mancipant, at deuouent, & ſe beatiſsimos putant, vel ſi benignis tantùm oculis aſpexeris. Eſt igitur hominum alibi rariſsimorum aula tua frequentiſsima, quos inuitant, & ad te, ſicuti magnes ferrum, non alliciunt, ſed pertrahunt, eximiæ virtutes, quibus excellis, ac præterea certiſsima liberalitatis & munificentiæ tuæ fama, ſic vbique vulgata, vt Celſit. tuam, his Dei donis cumulatiſsimam, etiam venerentur, quos non intuitus, non congreſſus, ſed ſolus tibi rumor conciliauit. Inter eos, qui certatim Celſitatis tuæ amplitudinem prædicant, &, vt meretur, in cœlum tollunt, auſus ego ſum, meas in Plinij naturalem hiſtoriam adnotationes & emendationes Serenitati tuæ dicare: de quibus, & Plinio ipſo, non eſt quod tuis auribus, quamuis patientiſsimis, prolixa verborum congerie moleſtus obſtrepam quandoquidem nihil propemodum eſt quod ignores; & quamuis hæc procul abſint à principum maximè ſerijs cogitationibus, colloquiis tamen doctorum hominum, qui comites & aſſeclæ tibi perpetui ſunt, nunquam non ſuggeruntur, & horum ingenito quodam amore à te vehementer expetuntur. Hæc quantulacumque, vt omnia ſoles ab iis oblata, qui Celſitatem tuam religioſè colunt & obſeruant, explicata & hilari fronte vt excipias, rogat & obſecrat, qui tibi eſt addictiſsimus, ſummiſſèque ac reuerenter manus tuas oſculatur,

Iacobus Dalechampius.

CANDIDO LECTORI.

PERMVLTOS equidem miraturos prospicio, in medicina facienda mihi occupatissimo quid venerit in mentem, Plinium vt tractare vellem, scriptorem, ob rerum quas mandauit literis varietatem ac obscuritatem, paucis familiarem, opera mea vt is emendatior prodeat, & quæ ad posteros transmisit, ductu meo cunctis sint clariora, & faciliora: præsertim cùm iam plures insignes eloquentia, doctrina, iudicio, ex Italis Barbarus, ex Hispanis Pincianus, Gelenius ex Germanis, Turnebus ex nostratibus laborem eum susceperint, illóq; strenuè ac fœliciter defuncti sint. Inceptum profectò meum vel prorsus abrumpere, vel tardare saltem & labefactare debuit tantorum hominum, qui suo tempore summa cum laude floruerunt, propositum exemplum. Ab illis enim speranda omnia fuerant, quæ in hac commentationum & studiorum ratione optare ac expectare consueuimus, vt de ijs meritò dici queat, quod olim de Commentarijs Cæsaris iactatum est, omnibus illum scribendi cupiditatem excitasse, facultatem verò cunctis præripuisse. Ego me Hercule, quamuis stultissimum foret cum illis aui nostri luminibus vel ingenio, vel eruditione me conferre, non ideò tamen discedendum ab eo putaui quod destinaram, multis de causis non solùm adductus, verùm etiam accensus, quas hîc commemorare, benigne Lector, non absurdum erit, mihi vt æquior sis, & intelligant omnes non gloriæ stimulis & auiditate me percitum, laboriosissimum hoc onus subiisse, ac tolerasse per decennium, sed vt quocumque modo liceret prodessem reipublicæ literariæ, erga quam animatus semper optimè fui, & ne me mortuo lucubrationes hæ, qualescumque sint, intercidant, si bene auguror, non futuræ ijs inutiles, qui nobilissimi huius auctoris lectione delectantur, & vberrimum capere fructum ex ea possunt. Primùm igitur, ex quo studia humaniora degustaui, ea mihi fuit ingenita mentis propensio, vt quæ ad rerum cognitionem faciunt, ijs anteponerem, quæ ad ornatum & copiam orationis quæruntur, ac comparantur, quòd arbitrarer, interiorum literarum scientiam homini cordato magis conuenire, quàm dicendi vim, ac facundam venustatem. Itaque cùm inter Græcos Athenæus, Plinius inter Latinos, editis libris ea prodiderint, qu[illegible] alijs intacta vel primarijs auctoribus, ignota nobis essent, horum scripta nisi superes[illegible]t, ac extarent, in Athenæo quidem optima fide vertendo, in Plinio verò corrigendo [illegible] explicando noctes diésque sudare, anhelare, fathiscere non recusaui, vt, quæ ex ærum[illegible] decennali mea peruentura esset ad nepotes vtilitas, aliqua ex parte nobis imputa[illegible]etur, & quàm assidua solicitudine reipublicæ commodis seruiam, etiam ha[illegible] ætate pessima, & fermè decrepita, omnibus testatum esset. Addo quod cùm præter lib[illegible]s sex ordine priores, nihil [illegible] Plinio traditum sit, quod medicorum artem & supe[illegible]

augeat, & non locupletet, siue de homine & reliquis animantibus terrestribus, aquaticis, volucribus disserat, siue de omnifarijs stirpibus sermonem habeat, siue aquarum quæ medicatæ sunt naturam expendat, siue de metallis agat, & gemmis, vt nihil medico futurum sit conducibilius, quàm quæ Plinius consignauit literis euoluere tam sæpe, versare, perlegere, vt penitus infixa hæreant ac insideant animo, idq; propterea curiosiùs, quòd auctores ab eo primo libro citati, quorum testimonio fidem scriptorum suorum fulciuit, temporum vetustas & caries nobis inuiderit. Ad eum verò conatum cùm valde iam procliuis essem, nihil me vehementiùs impulit, quàm quòd propitia fortuna, exaratos penna sex codices nactus sum, & inter eos antiquissimum ac sanissimum VeZontinum, è Chiffletij bibliotheca, medici doctissimi ac probissimi: cuius beneficio mihi concessum est per annum totum examinare singula in impressis codicibus suspecta, prospero, nisi fallor, successu, quòd innumeris locis ea restituta sint, quæ deplorata credebantur. Attulit quoque multùm opis D. Cuiacij non sine præfatione laudis & honoris appellandi, liber manuscriptus, è puluerulentis cœnobij cuiusdam tablinis erutus, post Chiffletianum præ alijs integer, ac incorruptus, quo me pro sua ingenti munificentia donauit. His adiutus subsidijs, magni profectò momenti, alacriùs & audentiùs Plinium ita sum aggressus, vt dies ac noctes quantùm valetudo & priuata negotia permiserunt, manum à tabula nunquam remouerim. Fuere sanè quidam, qui me sic attentum & pertinacem obiurgarent, inanem meum laborem futurum admonentes: ideóque expedire magis, vt cassas illas meas, futiles, abortiuas obseruationes supprimerem, quàm ijs publicatis existimatio mea traduceretur, & fastidiosæ morosæque censuræ nepotum carpenda & vellenda obijceretur. Eorum sententiæ nec obsequi, nec parère libuit, quòd mea, qualiacumque sint, (hoc citra τὴν φιλαυτίαν dictum esto) posteris non vana & infructuosa fore mihi persuadeam: & quamuis non tantùm præstem, quantùm fortassis de me sibi literatorum senatus & concessus promittit, in illis tamen sæpiusculè festinatis meis perscriptionibus, emendationibus, adnotationibus reor aliquid fore, quod etiam delicatorum palato & auribus placeat, hoc meo fœtu maturiore, ac seriore, sed mihi si dexter Apollo vocatus adsit, cæteris meis omnibus magis vitali. Vale.

Typographus.

SI QVANTI MIHI HANC PLINII EDITIOnem, cuius procuratio in nos incidit, post non credendos labores, vt de sumptibus taceam, tibi amice Lector, adornasse steterit, hîc pluribus repetam, vereor ne quid isthæc commemoratio exprobrationi propius habere videatur. Hoc verè quidem testari possum, fructuosiores nec paucas, operosiorem omnino nullam nos, aut diutius vnquam exercuisse. Faxit Deus, quam ex docti viri lucubrationibus expectari est æquum, eam per nos paratam partámque vtilitatem iucundiùs tu in otio, quàm nos molestiùs in summo negotio parturijmus, præsentem colligas. Gratiæ non amplius à te petimus, quàm ab intelligentibus viris, æquisque harum rerum æstimatoribus, ingentis operis moles & difficultas, quæ pro se ipsa vel nobis tacentibus plus satis loquitur, requirere potest aut debet. Hæc, aut nihil, opinor, faciet, si quid conferendo, exscribendo, componendo, emendando premendo, humanitus in ærumnosissima prouincia mihi, quorúmve id curæ fuit, exciderit, æqui id totum, quale quantúmque, bonique consulas. Prima est hæc quidem manus, longè illa tamen affecta: quam & ipsam perfectam vt demus, (dabimus autem, Deus modò conatus nostros adiuuet) in te est positum, si nobis rem communem agentibus, quod debes, in amore responderis. Refert enim pulchrum quid effectum vt demus, & verò omnino refert, qua mente, quo animo, quibúsque sensibus & grata prædicatione Typographicos nostros labores, totámque hanc literariam negotiationem excipias & prosequare. Hoc est quod volebam imprimis nescius ne esses. Cæterùm ne quid etiam impetum remoretur tuum, quibus in varijs censendis lectionibus vsi sunt infrà marginum notis, eas visum est statim ordine tibi è regione exponere. Hi sunt igitur vel libri vel scriptores, quorum adiutis ope tanti boni ingens oblatum suis auctoribus ferre acceptum debes.

Ael.	Aelianus
ex Alexand.	ex Alexandro
Al.al.	Alias, Alij, Aliud
Antiq.cod.	Antiquus codex, Antiqui codices
Aris. Arist. ex Arist.	Aristoteles, ex Aristotele
Arrh. ex Arrh. in Hist. Ind.	Arrhianus, ex Arrhiano in Historia Indica
Aut. Auct.	Autor, vel Auctor, Plinius
Basil. Basil. exempl.	Basiliense, Basiliense exemplar
Beral. Vet. Beral.	Beraldus, Vetus Beraldi.
Bud. Budæ.	Budæus
Cæs.	Cæsar
Carr.	Carrion
CH. Ch. Chi. Chif. Chiff.	Chiffletianus codex manuscriptus
Chiffle.	Chiffletius medicus, qui manuscriptum suum suppeditauit
Cod. Cod. anti.	Codex, Codices, Codex vel Codices antiqui
Col. Colum.	Columella
Const.	Constantinus Robertus
Cor. Corn. Corna.	Cornarius
Cuia.	Cuiacius
D. Dal. Dale. Dalech.	Dalechampius
d.	deest, desideratur, desunt
del.	deletur, dele, delendum
Dio. Diosc.	Dioscorides
exempl.	exemplar, exemplaria
Ful. Vrs. Ro. famil.	Fuluius Vrsinus de Romanis familijs
Fux. Fuxen. Fux. exempl. M. Fux.	Fuxense, Fuxense exemplar, Manuscriptum Fuxense, ex Fuxensi Gymnasij Tolosani Bibliotheca
Ga[illegible]	Galenus
[illegible]esn.	Gesnerus
[illegible]yral. [illegible]r. Gyr.	Gyraldus, Gregorius Gyraldus
[illegible]er. Hermol. ex Herm.	Hermolaus, ex Hermolao
Hisp. cod.	Hispanus codex, quo vsus est Pincianus
Iac. Milich.	Iacobus Milichius
Id.	Idem

Ind. vel Index.	Index alphabeticus in Plinium, vel primus Plinianæ Historiæ liber, quem auctor operi suo, veluti Indicem eorum quę illo tractaturus erat, præmisit.
ex Interpr. Isthm. Pind.	ex Interprete Isthmiorum Pindari.
Ioan. Britan.	Ioannes Britannicus.
Io. Go.	Ioannes Goropius
Io. Scal.	Iosephus Scaliger
Isidor.	Isidorus
Iuuenal.	Iuuenalis
l. leg. legen. non leg.	lege, lego, legendum, non legitur
Leop. Leopar. Leopard.	Leopardus
Lips. Lips. in Tac.	Lipsius, Lipsius in Tacitum
Long. Longo. Longol. Vet. Long.	Longolius, Vetus Longolij
Macrob.	Macrobius
M. Man. Mans. Mansc. Ms. Man. exem.	Manuscriptum, vel Manuscripta exemplaria
Marc.	Marcianus
Marc. Emp.	Marcellus Empiricus
Massar.	Massarius
Mediol. Vet. Mediol.	Mediolanense, Vetus Mediolanense
Mital.	Mitalerius Claudius
Or. Ort.	Ortelius
Ouid.	Ouidius
Pal. Pallad.	Palladius
Parisi. Vet. Paris.	Parisiense, Vetus Parisiensis editio
Parm. Vet. Parm.	Parmense, Vetus Parmensis editio
Paus.	Pausanias
Pine. Pinet.	Pinetus vel Pinæus Antonius
Plinius in Geogr.	Plinius in Geographicis, prima nimirum operis parte, vbi Geographica tractantur.
Plut. Plutar. Plutarch. ex Plut.	Plutarchus, ex Plutarcho
Polit.	Politianus
Pomp.	Pomponius Mela
Pto. Ptole. Ptolem.	Ptolemæus
Quintil.	Quintilianus
Rhen.	Rhenanus
Rhod.	Rhodiginus
Vet. Rom.	Vetus Romanum, Vetus Romana editio.
Rond. Rondel.	Rondeletius
Sab. Sabel.	Sabellicus
Sal. Salm. Salam.	Salmanticense, vel Salamanticense exemplar, (quo vsus Pincianus
Scal.	Scaliger
Senec. de tr. vitæ.	Seneca de tranquillitate vitæ
Sex. Pomp.	Sextus Festus Pompeius
Sig.	Sigonius
Sol. Soli. Solin.	Solinus
St. Step. Steph.	Stephanus, qui de Vrbibus
Strab.	Strabo
sub.	subaudi
Suet. Sueton. in Aug. in Iul.	Suetonius in Augusto, in Iulio
Tertul.	Tertullianus
Theoph.	Theophrastus
Thu.	Thucydides
Tolet.	Toletanum exemplar
Turn.	Turnebus
Val. Val. Max.	Valerius Maximus
V. Vet. Vetust. Vet. cod. Vet. lect.	Vetus, Veteres, Vetusti, Vetus codex, Vetusta lectio
Varr.	Varro
Xen. Xenoph. de re eque.	Xenophon, de re equestri

…nibus eadem aut similia dictionum compendia, quæ his præsertim semel ob-
…e. Vale. prid. Kal. Ian. quo die hoc opus ad finem perductum excudi desijt.

Priuilegium Cæsareum.

RUDOLPHUS Secundus, diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Virtembergæ, Comes Tirolis, Notum facimus tenore præsentium vniuersis, quod cùm nobis humiliter exponendum curauerit Bartholomæus Honoratus, ciuis ac Typographus Lugdunensis, se opus quoddam C. Plinij Secundi, per Iacobum Dalechampium Cadomensem, magno labore & diligentia concinnatum, ac in trigintaseptem libros, Historias mundi tractantes digestum, pro bono publico & communi vsu, iam typis in lucem edere decreuisse, dummodo ab æmulorum fraudibus priuilegio nostro Cæsareo præmunitus atque instructus esse poßit: demißè proinde supplicando, vt suæ hoc loci indemnitati consulere clementer dignaremur. Nos sanè pro solito nostro rem literariam iuuandi studio, humilibus eiusdem precibus deesse nolentes, auctoritate nostra Cæsarea omnibus ac singulis Chalcographis, Bibliopolis, alijsue librariam negotiationem quoquo modo exercentibus, seriò firmitérque vetamus & inhibemus, ne quis memoratum opus, postquam dicti Honorati prælo excusum prodierit, per decennium à prima editionis suæ die computandum, intra sacri Romani Imperij, seu quorumcunque Regnorum ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines, siue in toto, siue in parte, simili, aut alio quopiam charactere vel forma imitari, recudere, alióue recudendum dare, vel alibi impressum adducere, venum exponere, distrahereque clam aut palàm, citra expressum ipsius Bartholomæi Honorati, suorúmve hæredum, consensum ac voluntatem ausit. Si quis autem secùs faciendo, priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum spernere, negligere, transgredi, aut temerario aliquo ausu violare præsumpserit, eum non solùm libris illis omnibus, tanquam perperàm impreßis & adductis (quos quidem præfatus Typographus, eiúsue hæredes, aut mandatarij, vbicunque deprehensos, vel propria auctoritate, vel Magistratus loci illius auxilio, sibi vendicare poterunt) priuandum, sed & pœna insuper decem Marcharum auri puri fisco nostro Cæsareo fraudis vindici, & sæpedicto Honorato, eiúsue hæredibus ex æquo pendenda, decernimus irremißibiliter plectendum. Dummodo tamen huiusmodi opus, tam in præfatione quàm aliàs, nihil omnino scandalosum, aut sacri Romani Imperij, ac Orthodoxæ Religioni Catholicæ aduersum in se contineat: Ipséque Typographus quamprimùm terna ad minus operis illius exemplaria proprijs suis sumptibus ad Cancellariam nostram Imperialem transmittere teneatur. Quod si neglexerit, priuilegio hoc nostro neutiquam vti poßit, sed eo ipso priuatus & exutus penitus censeatur. Mandamus ergo vniuersis ac singulis nostris, & sacri Romani Imperij, Regnorúmque ac Ditionum nostrarum hæreditariarum subditis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis, aut præeminentiæ existant, tam Ecclesiasticis, quàm secularibus, præsertim verò ijs, qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel superiorum suorum loco ac nomine, iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam priuilegium & edictum hoc nostrum Cæsareum impunè spernere, negligere, transgredi, aut violare patiantur: quin potius contumaces, si quos deprehenderint, mulcta plecti, alijsque idoneis ac opportunis modis coërceri curent, quatenus & ipsi eandem pœnam euitare voluerint. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, ac sigilli nostri Cæsarei impreßione munitarum. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesimasexta mensis Februarij, Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quinto, Regnorum nostrorum Romani decimo, Hungarici decimotertio, & Bohemici itidem decimo.

RUDOLPHUS.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium.

Bernburger.

Vi *Suieheuser b.*

Extrait du priuilege du Roy.

PAr lettres patentes dudit Seigneur donnees à Paris le xxiij. iour de Decembre, mil cinq cents quatre vingts & quatre, signees *Par le Roy en son Conseil*, *Bernard*, & scelees du grand seau en cire iaune à simple queüe : il est permis à Barthelemy Honorat marchand Libraire de Lyon d'imprimer, ou faire imprimer vn liure intitulé, *C. Plinij Secundi historiæ mundi libri xxxvij. Opus omni quidem commendatione maius, sed nullis ad hunc diem editionibus, nulla cuiusquam singulari vel opera, vel industria, à mendis, quæ aut temporum iniquitate, aut superiorum ætatum negligentia, inter Latinos primæ notæ scriptorem hactenus occupauerant, satis vnquam purgatum : Nunc verò quanta potuit expectari fide, cura, diligentia, ex vetustißimorum excusorum, & complurium codicum manuscriptorum attentißima collatione, & auctoritate, sic detersum ac emaculatum, vt ad pristinam eius integritatem & splendorem attulisse nostra hæc editio post alias omnes adiumenta sanè maxima iudicari meritò poßit. Accessere ad varias lectiones, quas multiplices in marginum spaciis tibi religiosißimè indicamus, & repræsentamus, Castigationes & Adnotationes eruditißimæ, quibus infinita Plinij loca cum Græcis & Latinis scriptoribus, illis præsertim, vnde pleraque omnia sua ille sumpsit, summa cum vtilitate conferuntur. Vnà cum Indice totius operis copiosißimo, additamentis rursus non pœnitendis aucto, locisque propemodum innumeris, quæ cum auctoris sensu non bene congruebant, accuratißimè correcto, & restituto. Omnia quidem hominum doctorum laboriosis obseruationibus conquisita, & solerti iudicio pensitata, nouißimè verò Iacobi Dalecampij, Medici, Cadomensis* : par tels ou tels Libraires & Imprimeurs que bon luy semblera, & iceluy vendre & distribuer par tout nostre pays, terres & seigneuries de nostre obeissance: sans qu'autres Libraires ou Imprimeurs, que celuy, ou ceux ausquels ledit exposant en aura donné charge, le puissent imprimer ou faire imprimer iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte que ledit liure sera acheué d'imprimer : auec deffences à toutes personnes de quelque estat & qualité qu'ils soyēt, d'iceluy faire imprimer, exposer en vēte, changer ou traffiquer tant aux foyres establies en France qu'ailleurs, sans le consentement dudit Honorat: sur peine de confiscation desdits liures qui auront esté mis en vente tant en public qu'en particulier, & de mil escuz d'amende applicable vn tiers au Roy, vn tiers au denonciateur, & l'autre tiers audit Honorat, sans aucune diminution pour chascun liure ou exemplaire qui sera trouué, & de punition corporelle : sans qu'il soit permis d'imprimer ou faire imprimer ledit liure *C. Plinij Secundi historiæ mundi libri xxxvij, &c.* auec diuerses Leçons, Commentaires, ou Annotations autrement veu, & corrigé, que celuy dudit Dalechamp. Et encor que ledit liure fust imprimé auec diuerses Leçons, Commentaires, & Annotations, és villes n'estans de l'obeissance du Roy, n'entend, ny veut qu'il se vende ou eschange aucunement en sondit Royaume : faisant deffences tresexpresses à tous Libraires, & Imprimeurs, & autres de quelque estat & qualité, condition, pays, & nation qu'ils soyent, ses subiects & estrāgers, qu'ils n'ayent à imprimer ou faire imprimer, par eux, ou par personnes interposees, de quelques lieux ou part qu'ils soyent, auec fauses marques, faux & supposés noms des lieux & des villes: vendre, eschāger, tenir, achepter, soit en public ou en priué, ledit liure, ou aucun extrait d'iceluy, ny aucune chose entreprendre au preiudice d'iceluy, sur les mesmes peines que dessus. Lesquels liures estans imprimés, exposés en vente cōtre la teneur des presentes, veut sa Maiesté estre incontinēt pris, saisis, & mis entre ses mains par le premier de ses Iuges, & officiers iurés, requis: en contraignant ceux qui en auront esté trouués saisis, ou qui en auront vendu & transporté, de declarer & nommer le lieu & les personnes de qui ils auront eu lesdits liures, pour estre procedé contre eux extraordinairement : & autres peines portees par lesdites lettres patentes. Et à fin qu'aucun n'en pretende cause d'ignorance, il est permis audit exposant mettre vn brief de ce present priuilege au commencement ou à la fin dudit liure.

Par le Roy en son Conseil.

Bernard.

C. PLINIVS CAECILIVS
MARCO SVO S.

PErgratum est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quærásque qui sint. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est etiam hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus. Hunc, cùm præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Q. Pomponij Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoauit cum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit. Commendabat memoriam suam, orabátque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi, quibus Oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulò liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturæ historiarum XXXVII. opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quàm ipsa natura. Miraris, quòd tot volumina, multáque in iis tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno VI. & L. medium tempus distentum impeditumque, quà officiis maximis, quà amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima, vel, cum tardissimè, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdiu leuem & facilem veterum more sumebat, æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. Nihil enim vnquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, vt non aliqua ex parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebátque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cùm lector quædam pronuntiasset perperàm, reuocasse, & repeti coëgisse: huic auunculum meum dixisse, Intellexeras nempe: quum ille annuisset, Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, vrbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cùm dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, vn ne cæli quidem asperitas vllum studiis tempus eriperet. Qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cùm ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorumque commentarios CLX. mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cùm procuraret in Hispania, venrdere hos commentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantùm legerit, quantùm scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cùm me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros, futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLIN

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis Gratias ago. Nam video morti
eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terra-
rum, vt populi, vt vrbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plu-
ra tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere da
tum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus vtrumque. Horum in numero auun-
culus meus & suis libris & tuis erit. Quò libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classém-
que imperio præsens regebat. Calen. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusita-
ta & magnitudine, & specie. Surgit ille, vt è sole solebat, frigida gustata: iacens enim studebat. Poposcit soleas,
ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentib. ex quo mon
te (Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm
pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco efflata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia re-
centi spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat, candida
interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémve sustulerat. Magnum id, propiúsque
noscendum, vt eruditissimo viro, visum est. Iubet liburnicam aptari: mihi, si venire vnà vellem, facit
copiam. Respondi studere me malle: & fortè ipse, quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accepit
codicillos Retinæ classiarij, imminente periculo exterriti, nam villa ea subiacebat: nec vlla nisi nauibus,
fuga. Vt se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoauerat obit
maximo. Deduxit quadriremes, ascendit ipse, (non Retinæ modò, sed multis) erat enim frequens amœni-
tas oræ) laturus auxilium: properat illuc, vnde alij territi fugiunt, rectúmque cursum, rectáque gubernacu-
la in periculum tenet, adeò solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehenderat ocu-
lis dictaret, enotarétque. Iam nauibus cinis inciderat: quò propius accederet, calidior & densior: iam pumices
etiam, nigríque & ambusti & fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruináque montis litora obstantia. Cun-
ctatus paulùm, an retro flecteret, mox gubernatori vt ita faceret monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pom-
ponianum pete. Stabijs erat, peruenerátque sinu medio. Nam sensim circumactis curuatísque litoribus mare in-
funditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen &, cùm cresceret, proximo, sarcinas
contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset. Quo tunc auuculus meus secundissimo inue-
ctus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in ba-
lineum iubet: lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod æquè magnum est, similis hilari. Interim è Vesuuio
monte pluribus locis latissimè flammæ atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis
excipiebat. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertásque villas per solitudinem ardere in remedium
formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui il-
li propter amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab ijs, qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed
area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere mistísque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mo-
ra esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seq; Pomponiano, cæterísque qui peruigilarant, reddit. In commu-
ne consultant, intra tectáne subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisq; tremoribus tecta nutabant,
& quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam le-
uiam exesorumq; pumicum casus metuebatur: quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio
rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum
aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus nigrior densiórque: quam tamen faces multæ variá-
que lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aspicere quid iam mare admitteret, quod adhuc
vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans sedit, atque iterum frigidam poposcit,
haustiq;. Deinde flammæ, flammarúmque prænuntius odor sulphuris, alios in fugam vertunt: excitant illum, qui
innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (vt ego coniecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clau-
soq; stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter intus æstuans erat. Vbi dies redditus is, ab
eo, quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illæsum, opertúmque vt fuerat indutus. Habi-
tus corporis quiescenti, quàm defuncto, similior. Interim Miseni ego & mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu
aliud, quàm de exitu eius, scire voluisti: finem ergo faciam. Vnum adiiciam: omnia me, quibus interfueram,
quæque statim, cùm maxime vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim
epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER I.

PRÆFATIO.

C. Plinius Secundus [1] *Vespasiano suo S.*

LIBROS Naturalis Historiæ nouitium [2] Camœnis Quiritium tuorum opus [3] natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola [4] narrare constitui tibi, iucundissime Imperator (sit enim hæc tui pręfatio verissima, dum [5] maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas [6] meas esse aliquid putare nugas, vt [7] obiter emolliam Catullum conterraneũ meum. Agnoscis & hoc castrense verbum. [a] Ille enim, vt scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, [8] quàm volebat existimari à [9] [b] Veraniolis suis & Fabulis. Simul vt hac mea petulantia fiat, quod proximè non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, [11] vt in quædam acta [12] exeat, sciantque omnes quàm ex æquo tecum viuat [13] imperium. Triumphalis & Censorius tu, [14] sexiesque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps, & quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius, omniaque hæc Reipublicæ, & nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantundẽ posses [15] & velles. Itaque cùm cæteris in [16] venerationem tui pateat omnia illa, nobis ad colendum te familiariùs audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: [17] quandò alia via occurris ingens, & longiùs etiã [18] submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo vnquam veriùs dicta [c] vis eloquentiæ, Tribunitiæ potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? [19] quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum [20] fratrẽ quoque imitareris, excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudicium, præsertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, & nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere, quid ista legis Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbę, denique [21] studiorum otiosis: quid te iudicem facis? [22] Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quàm vt descensurum huc putarem. Prætereà est quædã publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij

1 D. Tito Vespas. Alij.
2 Quirit. tuor. op. Camœ. nat. Dal.
3 natos. M.
4 sacrare. Alij. nuncupare. Vet.
5 maximè. Alij. Herm. maximo. Alij.
6 nostras. Vet.
7 obiicere moliar. Vet. obice remolliã. Turn.
8 magis quàm. Dal.
9 vernaculis suis & famulis. M. Veraniis suis & Fabullis.
10 tuis. Turn.
11 vt in acta quidem exeat.
12 exeant. M. exeam. Vet.
13 imperium triumphale & censorium. Turn.
14 sextumq;. Vet. septimũque. Vet. Chalderij.
15 vt. M. quantum. Chald ac Alij.
16 veneratione. M.
17 quoniam M.
18 summoues M.
19 quantum fratrẽ. M.
20 frater quoq; imitaretur.
21 studiosorũ. Alij. otij studiosis. Alij.
22 Quam hanc operam cum dicerem, nondum [illegible]s in hoc albo. Turn haud satis feliciter.

aleam positus, & (quod miremur) per aduocatum [23] defenditur. [24] Hæc doctissimũ [25] Persium legere nolo, Lælium Decimum volo. Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit styli nasum, dicendum sibi putauit: si Cicero mutuandum, præsertim cùm de re publica scriberet: quantò nos causatiùs ab aliquo iudice [26] diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniam plurimùm [27] interest, sortiatur aliquis iudicem an eligat: multúmque apparatus interest apud inuitatũ hospitem & oblatum. Cùm apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus [28] indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis [d] pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro [e] innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem M. Porci à quo rem improbam petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret [f] L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, se vel inimico iudici [29] approbari posse. Adeò summum quisque causæ suæ iudicem facit, quemcunque [30] elegit, vnde prouocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, summa eruditione præditum, religiose adiri etiam à salutantibus scio. [31] Et ideò immensa præter cæteras subit cura, vt quæ tibi dicantur, te digna sint. Verùm [32] & diis lacte rustici multæque gentes supplicant, & mola tantùm salsa litant, qui non habent thura: nec vlli fuit vitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc quoque, quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij sunt capaces, quod alioquin nobis per quàm mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonésve, aut [33] casus mirabiles, vel euentus varios, non alia iucunda dictu, [34] aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, vita narratur, & hęc sordidissima sui parte, [35] vt plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, imò barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita autoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentauerit, nemo apud Græcos qui vnus omnia ea [36] tractauerit. Magna pars, studiorum amœnitates quærimus. Quæ verò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quę Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, & tamen ignota aut incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita, vt in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ [37] omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse, abundè pulchrum atque [38] magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi: idque iam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me T. Liuium, autorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Vrbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum: & [39] potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gentium victoris, & Romani nominis gloriæ, non suæ composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. Viginti millia rerum dignarum cura, ([40] quoniam, vt ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duûm millium, quorum pauca admodùm studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis autoribus centum, inclusimus triginta [41] sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut posteà inuenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quæ & nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officiis: [42] succisiuisq; temporibus ista curamus, id est, nocturnis, [43] [g] ne quid vestris putetis cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo præmio contenti, quòd dum ista (vt ait M. Varro) [44] musinamur, pluribus horis viuimus. Profectò enim vita vigilia est.

cibus

23 defensus Alij.
24 Nec doctissimis. Manium Persium legere nolo, (sic & M) Iunium Cōgum volo Turn. Legit & Iunium Congium, Herm.
25 omnium Pers. M.
26 defendimur. M. & Vet.
27 refert. M.
28 ineptis. Vet. ineptis. Turn.
29 probari. M.
30 eligit. M.
31 Et ideò curaui vt quæ, &c. Et ideò curaui, quæ tibi dicantur, condigna sint. Vet.
32 &, in M. d. & mox, supplicant.
33 caussas. M.
34 ac leg. M.
35 vt, in M. d. vt plurimum.
36 tract. inuenitur. Vet.
37 vim. M.
38 magnum. Vet.
39 potius se desyderare vt animus in quiete. M. potuisse desyderare. Turn.
40 quarum. Alij.
41 septem. Alij.
42 subsiciuisque. Turn.
43 ne quid nostris. Vet. ne quis vestrûm putet his cess. M.
44 mussitamus. Vet. Apud Cicer. lib. 16. Epist. ad Attic. quæ incipit, Nonis m[agi]namur. Ex ho[c l]oco ille corrigend[us], vel ex illo hic. Chi[l]. mu ginamur, Festus, [mu]gamur, & tardè conamur.

Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus.45 Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideò videntur, quia sunt templis 46 dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidij Basi. Vbi sit ea quæres? iam pridem 47 peracta sancitur: & alioquin statutum erat hæredi 48 mãdare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. 49 Proinde occupantibus locum faueo, ego verò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quòd in his voluminibus autorum nomina prætexui. Est enim benignum (vt arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, nõ, vt plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem autores me deprehendisse à iuratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos, non illa Virgiliana virtute vt certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: 50 in consolatione filię, Crantorem, inquit, sequor: item Panætium 51 de officiis. Quæ volumina eius ediscenda, non modò in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, [h] cùm præsertim sors fiat ex vsura. 52 Inscriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inscripsere, quod volebant intelligi fauum: alij κέρας ἀμαλθείας, quod Copiæ cornu, vt vel [i] lactis gallinacei 53 sperare possis in volumine haustũ. 54 [k] Iam Musæ, πάνδεκται, 55 ἐγχειρίδιον, λειμών, [l] πινακίδιον, inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. At cùm intraueris, dij deæque, quàm nihil in medio inuenies! Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorũ, 56 [m] Artiúmque quàm 57 facetissimi. Lucubrationẽ, puto, qui Antias ciuis erat & vocabatur, Valerius primus asserit: Varro in Satyris suis [n] Sesculixẽ & Flexibulas. Apud Græcos desiit nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. [o] Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocabat, quum publicæ famæ tympanum potiùs videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum festiuiorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Græcos insectari, ex illis 58 nos velim intelligi pingendi fingendiq; conditoribus, quos 59 in libellis his inuenies, absoluta opera; & illa quoque quæ mirando non satiamur [p] pendenti titulo inscripsisse: 60 vt, Apelles [q] faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata semper arte & imperfecta, vt contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quicquid 61 desideretur, si non esset interceptus. Quare plenũ verecundiæ illud est, quòd omnia opera tãquam nouissima inscripsere, 62 & tãquam singulis fato adẽpti. Tria non ampliùs, vt opinor, 63 absolutè traduntur inscripta, 64 Ille fecit, quæ suis locis reddam: quo apparuit, 65 summã artis securitatẽ autori placuisse, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici posse multa confiteor: nec his solis, sed & omnibus 66 quę edidi: vt obiter caueam istos [r] Homeromastigas. Ita enim veriùs dixerim, 67 quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis 68 semper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de Grãmatica edidi, & subinde abortus facere iam decem annis, cùm celeriùs etiam elephanti pariant. Ceu verò nesciam, aduersus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam [s] fœminam, & prouerbium inde natum, [u] suspendio arborem 69 eligendi. Non queo mihi temperare, 70 quò minus ad hoc pertinentia ipsa Censorij Catonis verba ponam, vt inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina 71 commentanti, qui sub Africano, imò verò & sub Annibale didicisset militare, & ne Africanum quidem ferre potuisset, qui Imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim 72 ait in eo volumine? Scio ego, quæ scripta sunt, si palàm proferãtur, multos fore 73 qui vitiliti-

45 Hæc fid. op. est, hæc ind. Vet. Herm.
46 dicatura. Vet.
47 pacta. Vet.
48 mand vt publicaret, ne quid amb. studuisse vi iud.
49 Perinde verò occupantibus. Vet. Chal. Perinde verò vt occup. loc. ego faueo, sic & post.
50 & in. Turn.
51 in offic.
52 Inscriptionum.
53 spectare. Turn.
54 Iã iamnos. Turn.
55 encheiridia. M.
56 artiúmque. Facetissimi lucubrationẽ, puto, quia vt baculus erat, & vocabatur paulominus. Als. &c. M Lego, artiũq;. Facetissimus Bibaculus, paulominus, Lucubrationũ, qui, puto, vt erat, vocabatur, &c.
57 facũdissimi Alij.
58 mox vel intel. pingiq; cõdit. Turn. M.
59 in tabulis suis inuen.
60 Aut.
61 desyderaretur. Vet.
62 tãq aliquid sing. fato sit ademptum. M Vet.
63 traduntur, quæ absolutè inscripta ille fecit. M
64 Apelles fecit.
65 summa artis securitate.
66 quos. M.
67 quàm. Alij. Nam. M. quam Stoic. & dialecticos. Epicureos quoque. Nam Grammaticos audio, quod sẽper expectaui, &c.
68 id semper. Alij.
69 eligendum. M.
70 quin ad hoc. M.
71 cõminanti Turn.
72 ad te in eo. Turn.
73 qui ita re probẽt, vt eligant, Turn. M. vt vellicent. Rhenanus.

gent, ſed ij potiſsimùm, qui veræ laudis expertes ſunt. Eorum ego orationes [74] ſino præterfluere. Nec Plancus illepidè, cùm diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci ederentur, ne reſpondere poſſet: Cum [u] mortuis non niſi laruas luctari. Quo dicto ſic repercuſsit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo ſecuri etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitijs & litigatoribus compoſuit, (quid enim illi aliud quàm litigant, aut litem quærunt?) [75] exequemur reliqua propoſiti. [76] Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid ſingulis [77] contineatur libris huic epiſtolæ ſubiunxi: ſummáque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præſtabis ne perlegant: ſed vt quiſque [78] deſiderauerit [20] aliquid, id tantùm quærat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in litteris noſtris [x] Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit.

74 ſib præterea. ſTurn. M. ibi Alij ſi- ietio præterea Alij.
75 exequamur. M.
76 Quia verò occup. M. & Vet.
77 contineretur. M.
78 deſyderabit. M.

ANNOTATIONES.

a In Catullo eſt, *Cui dono lepidum meum libellum,*
Arida modò pumice expolitum?
Corneli, tibi. namque tu ſolebas
Meas eſſe aliquid putare nugas.

Viſus autem legere Plinius,
Corneli, tibi, tu putare namque
(vel, *namque tu putare*)
Nugas eſſe aliquid meas ſolebas

quod profectò durius & aſperius fuit.

b Catullus ſæpe ſcribit ad amicos & familiares ſuos Fabullum & Veranium, quem ὑποκοριστικῶς blandiens nonnunquam vocat Veraniolum, vt hoc verſu,
Et Veraniolum meum, & Fabullum.

c Suetonio Titus Latinæ Græcęque linguæ vel in orando vel in fingendis poëmatibus promptus & facilis fuit, vel vſque ad extemporalitatem.

d Qui honores à populo petebant, ſolebāt coràm captandæ gratiæ cauſſa per centurias certam pecunię ſummā pronuntiare, eámque præſentem apud aliquem virum grauem deponere, ne clanculum furtiua largitione populum corrupiſſe ſuffragiáque emiſſe crederentur. Vide Sueton. in Iulio cap. 19. Operas campeſtres Cicero pro Plácio ſequeſtros eos vocat. Deponebantur verò apud illos à candidatis pecuniæ, vt iis multaretur, ſi ambitus aut corruptorum ſuffragiorum conuicti damnatique fuiſſent, quia in Campo Martio ad honores petendos deferendóſque deſtinatò coiret populus.

e Seneca Epiſtola 3. libri 1. candidatos omnes publico nomine bonos viros appellari ſcribit.

f L. Scipio Aſiaticus deuicto Antiocho repetundarum accuſatus, cùm à Senatus iudicio ſibi timeret, Tribunos plebis appellauit, tametſi Gracchum, qui tum eum magiſtratū gerebat, inimiciſſimum eſſe ſibi cognoſceret ac infenſiſsimum. Nec ſpe falſus eſt. Prohibuit enim Gracchus ne in carcerem & vincula traheretur. Eutropius.

g Nouerat Plinius à Theophraſto dictum χρόνον εἶναι πολυτελὲς ἀνάλωμα: prætereà breuem acutámque hanc ſententiam, fuiſſe hominum ſapientum, χρόνου φείδου. Victorius cap. 19. 11.

h Cùm præſertim libris alienis vtendo nō ſolùm nihil nobis depereat, aut detrimenti accedat, vt iis qui pecuniam ad vſurā & fœnus ſumpſerūt, ſed etiā lucri multùm adquiratur.

i Lac gallinaceum de ſumma felicitate olim vſurpabatur. Strabo lib. 14. eos, qui Sami fœcunditatem laudabant, ei prouerbium accommodaſſe tradit, quo aiunt φέρειν ὀρνίθων γάλα.

k Suos libros Muſas & Prata veteres inſcripſiſſe teſtatur etiam Aul. Gellius.

l πίναξ, nauium aſſamentum: tabula cerata, pugillar, in quo ſtylis ſcribitur: vas cui cibus ac potus imponitur: operis alicuius & libri index, qua ſignificatione hic vſurpatur. Guillandinus.

m Vt Muſica, Grammatica, &c.

n Flexabulas & Seſquiulyſſem Nonius multis locis legit.

o πλαγονίκης, vel πλειστονίκης, & πολυνίκης, infrà cap. 5 lib. 37. Vt ait Seneca Epiſt. 89. tota circumlatus Græcia ſub C. Cæſare.

p Dubio & ambiguo: vel, pendulo, ſuſpenſo, affixo.

q Vide Politianum cap. 47. Miſcell.

r Zoili Macedonis poëtæ Homeromaſtigis ſcitu dignam hiſtoriam vide apud Vitruuium præfatione lib. 7.

s Leontium meretriculam.

t De re vehementer indigna, nec vllo pacto toleranda. Vide Eraſmi Chiliades. Veteris legis carmine arbor infelix dicebatur è qua ſuſpendio ſtrāgulatus aliquis fuiſſet. Rhodig. cap. 7. 10.

v Apud Rhodig cap. 32. 21. Philoſtratus Æliano Sophiſtæ mortui Ginnidis accuſationem paranti, miraturum ſe dixit, ſi viuum accuſaſſet.

X. Q. Val. de quo Varro 4. de ling. Lal. & poſthac lib. 3. ca. 5.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS,

librorum omnium trigintaseptem liber vnus, qui Primus.

Summatim hæc insunt libris singulis.

1 Quę hinc sequuntur ad vsque, Libro secundo, in M.d.

1 PRimo, Præfatio operis ad Titum Vespasianum Cæsarem. Item autorum nomina, ex quibus desumpsit ea, quę persequitur libris sex & triginta, capita rerum singularum attingens. Libros

Secundo, de mundo, & elementis, & sideribus. Mundum
Tertio, primus & secundus Europæ sinus. Hactenus
Quarto, tertius Europæ sinus. Tertius
Quinto, describitur Africa. Africam
Sexto, Asiæ descriptio continetur. Pontus
Septimo, de homine, & rebus ab homine inuentis. Mundus
Octauo, terrestrium animalium genera. Ad reliqua
Nono, aquatilia. Animalium
Decimo, volucrum genera. Sequitur
Vndecimo, insecta animalia. Restant
Duodecimo, plantæ odoratorum. Animalium
Decimotertio, plantæ arborum peregrinarum. Hactenus
Decimoquarto, plantæ vitium. Externæ
Decimoquinto, plantæ arborum frugiferarum. Oleam
Decimosexto, plantæ arborum syluestrium. Pomiferas
Decimoseptimo, plantæ satiuarum. Natura
Decimooctauo, natura frugum & cerealium, ac studia agricolatoris. Sequitur
Decimonono, linum, spartum, & hortensia. Siderum
Vigesimo, quæ cibis & medicinæ in plantis satiuis conueniant. Maximum
Vigesimoprimo, flores & coronamenta. In hortis
Vigesimosecundo, coronæ & medicinæ ex herbis. Complesse
Vigesimotertio, medicinæ ex vino & arboribus vrbanis. Peracta
Vigesimoquarto, medicinæ ex arboribus syluestribus. Ne syluæ
Vigesimoquinto, medicinæ herbarum sponte nascentium. Ipsa quæ
Vigesimosexto, noui morbi, & medicinæ quarūdā herbarū per morbos. Sensit
Vigesimoseptimo, herbæ aliæ quædam & medicinæ. Crescit
Vigesimooctauo, medicinæ ex homine & animalibus magnis. Dictæ erant
Vigesimonono, de medicinę autoribus, & medicinæ ex reliqs animalibus. Natura
Trigesimo, magia, & medicinæ quædam per membra. Magicas
Trigesimoprimo, medicinæ ex aquatilibus. Aquatilium
Trigesimosecundo, reliqua ex aquatilibus. Ventum
Trigesimotertio, metalla auri & argenti. Metalla
Trigesimoquarto, metalla æris & plumbi, & artifices ærarij. Proximè
Trigesimoquinto, pictura, coloresque & pictores. Metallorum
Trigesimosexto, marmora, & lapides. Lapidum
Trigesimoseptimo, gemmæ. Vt nihil

2 in M. desunt.

LIbro secundo cōtinetur[2] de mundo, & cælestibus, & terrestribus, & aeriis.

An[3] finitus sit mundus, & an vnus. Cap. I
De forma eius II

3 infinitus, M.

4 Lunæ natura. M.
5 defectibus. M.
6 & de cœl. M.
7 generatim. M.
8 Hipparchj. M.
9 & cælestes lamp. trab. & bol. M.
10 Canic. exortu M.
11 Pro his in M. leguntur hęc, Vis temporũ anni statuta. De incertis tẽpestatibus. De imbribus. Quare lapides pluunt. De tonitr. &c.
12 obseruatione Thuscorũ. M.
13 obseruãtur. M.
14 & rat. M.
15 recesserunt. M.

Quę

16 Quæ potestas. M.

17 De Maltha M.

18 quadringẽtæ decẽ & septem. M.

Ex autoribus

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare Imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, 19 Tarquitio, 20 L. Aquila, qui item, Sergio Paulo.

Externis

Platone, Hipparcho, 21 Timęo, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Cerano, Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

19 Tarquinio. Macrob. lib. 3. vlt. Saturn.
20 L Iulio, Aquilaque item Sergio Pau. M.

21 Timarcho. M.

Libro III. continentur situs, gẽtes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

22 Corsica, Ebusus, Colubraria. M.

23 trans Padũ. M.

24 & gentes.

Ex autoribus

25 Turãnio Graccula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Põponio, Curione patre, Cælio, Aruntio, Seboso, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, C. Æliano, Valeriano.

25 Terrannio. Gracculo. M.

Externis

Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophõte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII. continentur situs, gentes, maria, oppida, montes, portus, flu-

[26] Mœotis, Hellespontus, M.

Ex autoribus

M. Varrone, Catone Cẽsorio, M. Agrippa, Diuo Augusto, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, [27] Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo Musico, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythia, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

[27] Damasceno.

[28] CXVI. M.

Ex autoribus

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Atacino

cino Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Cl. Cęsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panętio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut periegesim, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

LIbro VI. continentur situs, gẽtes, maria, oppida, portus, flumina, mẽsuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

[29] insula: nauigationes in eam insulam. M.
[30] Dariene, Carm. M.

Summa oppida CXCV. [31] Summa gentes DLXVI. Summa clara flumina [32] CLXXXX. Summa montes clari XXXVIII. Summa insulæ CVIII. Sũma quæ intercidêre oppida aut gentes [33] CXCV. Summa res, & historiæ, & obseruationes duo M. CC. XIIII.

[31] Sũma semel tantùm toto hoc commate legitur in M.
[32] CXV. M.
[33] XCV. M.

Ex autoribus

M. Agrippa, Varrone Atacino. Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cęsare, Aruntio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

[34] Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexădro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lăpsaceno.

[34] Iuba rege, Pol. M.

LIbro VII. continentur gentium mirabiles figuræ.

c

De

[35] tempora. M.

[36] pertinentia ante partū. M.

[37] Diuersæ laudes plurimorū. M.

[38] Medicina, Architectura, Geom. M.

[39] artificū. M.

Ex autoribus

Verrio Flacco, Cn.Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, [40] Massurio, Agrippina [41] Claudij, M.Cicerone, Asinio Polone, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, CoCelso, Maximo Valerio, Trogo, Nigio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fbio [42] Vestale.

[40] Mass. Sabino. M.

[41] Claudio Cæsare.

[42] Vest. Cornelio Celso. M.

Externis

Herodoto, Aristea, Betone, Isigo, Cratete, Agatharchide, Calliphane Aristotele, Nymphodoro, Apollonide Philarcho, Damone, Megasthene, Cte, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Carcho, Duride, Artemidoro, Hippocra medico, Asclepiade medico, Hesio, Anacreonte, Theopompo, Hellaio, Damasthe, Ephoro, Epigene, Bero, Petosiri, Necepso, Alexandro Pchistore, Xenophonte, Callimacho, Diocrito, Duillio, Polyhistore historico Tratone, qui contra Ephori theorema scripsit, Heraclide Pontico, Asclepia qui tragodumena, Philostephano, Hesia, Archima

chimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

3 in M.d. hæc vltima clausula.

Libro VIII. continentur 43 animalium terrestrium naturæ pedatim gradientium.

44 De elephãtis, & sensu eorum. M.
45 in M.d.

46 Scinco, & M.

47 ostenderint. M.

48 del. & suffossæ. M.

49 pecudum. M.
50 in M.d.

51 in M.d.

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pompo

Pomponio Mela, Manlio Sura.

Externis

[52] Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa qui Olympionicas, Hierone, Attalo rege, Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Appollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono [53] Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristādro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solēse, Chærea Athenæo, Diodoro Prieæneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menādris Prieneo & Heracleote, Menecrate Poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicādro.

52 Iuba rege. M.

53 Cymæo. Alij à Cyno vrbe Locrorum.

Libro IX. continentur [54] animaliū aquaticorum historiæ & naturæ.

54 in M. desūt.

55 in M. desūt.

56 aquatilibus &c. M.

57 Digestio aquat. M.

58 muræna. M.

59 miluo. M.

60 inueniuntur. M.

61 & Tyrio, &c. M.

62 in M. desunt.

63 in M. d...

De

Ex autoribus

Turanio Graccula, Trogo, Mecœnate, [66] Alfio Flauo, Cor. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, [67] Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

LIBRO x. continentur [68] naturæ & historiæ animalium volatilium.

***

[64] inuenit. M.
[65] instituerit. M.
[66] Albino Flauio. M.
[67] Aegesidemo Cydnio. Vet.
[68] in M. d.
[69] aquilis genera sex. M.
[70] in M. desunt.
[71] in M. d.
[72] comederit M.
[73] primum. M
[74] anserū. M.
[75] in M. d.
[76] reliqua aquaticarum genere M.
[77] De diuersitate nidificantium auium. M.
[78] col & differentia columbarum. M.

79 animaliũ. M.

80 audire & olfacere pisces. M.

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, Desulone, Hygino, Sirsenis, Nigidio, Manlio Sura.

Externis

Homero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archyta, Amphilocho Atheniẽse, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristãdro Atheneo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Cherea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptiliũ.

De

Ex autoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, & [81] Sarsena, Celso Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, [82] Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, [83] Manilio, [84] Opio.

[81] Salserno. C.H.

[82] Vmbritio medico qui ite. CH.

[83] Mamilio. CH.

[84] Oppio. CH.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui meliturgia, Aristomacho qui item, [85] Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hipporate, Eriphilo, Erasistrato, [86] Asclepio, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienense & Heracleote, Euphronio Athenæo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

[85] Philisco. CH.

Libro XII. continetur de arboribus.

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, 87 Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Policrito, Olimpiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Antæo Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odorib. scripsit, Heraclide Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide itẽ, Euphrone itẽ, Obsenide itẽ, Diagora itẽ, Iolla itẽ, Heraclide Tarẽtino, Xenocrito Ephesio, Eratosthene.

87 Isigono. C.H.

Libro tredecimo cõtinetur de vnguentis & arboribus maritimis.

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Põponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Exter

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, 88 Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ephippo, Dione, Adimantho, Ptolemæo Lago, Marsia Macedone, Zoilo itẽ, Democrito, Amphilocho, Alexãdro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, 89 Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Botrye Medico, Archidemo itẽ, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarẽtino, Xenocrito Ephesio.

88 Menechmedoro. Ath. Alij.

89 Apollonio. Alij.

Libro quartodecimo continetur de vitibus & vineis.

Summa res, & historiæ, & obseruationes D X.

Ex autoribus

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Põpeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio 90 Rufo.

90 Ruffino. Alij.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo itẽ Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturæ frugiferarum arborum & cultarum.

Ex autoribus

Fenestella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Põpeio Lenæo, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphiloco Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, AEschrione qui item, Dionysio, qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade med. Erasistrato item, Comiade qui de conditura vini, Aristomacho, qui item, Hicesio, qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Summa res, & historiæ, & obseruationes centum trigintaquinque.

Ex autoribus

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Corn. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo Mathematico.

Libro XVII continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ.

Ex autoribus

Cor. Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsennis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Æmilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Mãlio, Dorseno Mundo, C. Epidico, L. Pisone

Externis

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Aemocrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Chæristo itẽ, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, AEschrione qui item, Lysimacho qui item, Aionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Ex autoribus

Maſſurio Sabino, Caſsio Hemina, Verrio Flacco, L. Piſone, Corn. Celſo, Turánio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Cenſorio, Scrofa, Sarſennis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Græcè de aſtris ſcripſit, Cæſare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Baſſo, Atteio Capitone, [91] Manlio Sura, Actio qui Praxidica.

[91] Manilio Sura. Attico qui Vet.

Externis

Heſiodo, Theophraſto, Ariſtotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophōte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thaſio, Ariſtophane Mileſio, Apollodoro Lēnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Ariſtandro Athenæo, Bacchio Mileſio, Bione Solenſe, Chærea Athenienſe, Chæriſto item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thaſio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura ſcripſit, AEſchrione qui item, Lyſimacho qui item, Dionyſio qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Doſitheo, Parmeniſco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximādro, Soſigene, Hipparcho, Arato, Zoroaſtre, Archibio.

Ex autoribus

M. Actio Plauto, M. Varrone, D. Syllano, Catone Cenſorio, Hygino, Virgilio, Mutiano, Celſo, Columella, Calphurnio Baſſo, Manlio Sura, Sabino Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Ceſennio qui Cepurica ſcripſit, Caſtritio item,

item, Firmo item, Petreio.

Externis

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Biochresta scripsit, Anaxilao.

LIbro xx. continentur medicinæ ex his quæ in hortis seruntur.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenæo, Gallione, Hygino, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis

Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui Biochresta scripsit, Pythagora, Nicandro.

Medicis

Nicandro, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

92 Opinione. Ex Athen. & lib. 21.

LIbro vigesimoprimo cōtinentur florum & coronamentorum naturæ.

Quis

Summa medicinæ, historiæ, & obseruationes septingentæ triginta.

Ex autoribus

Catone Censorio. M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Leneo, Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sextio qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Diochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico medico, Dieuche, Cleophãto, Philistione, Asclepiade, Crateua. Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

LIbro XXII. continetur de autoritate herbarum

De

Ex autoribus

Iisdem, quibus priore libro, & prẹter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Grẹcè scripsit, Iulio Basso qui itẽ, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Dio

po, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Taretino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinę ex arboribus syluestribus.

Summa medicinæ, & historiæ, & obseruationes MCCCCXVIII.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui, Biochresta scripsit, Nicādro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Solone, Lyco, Metrodoro, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia,

Xenocrate.

Ex autoribus

Sex. Gallico, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui itẽ, Antonio Castore, Corn. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menãdro qui Biochresta scripsit, Nicãdro, Homero, Hesiodo, Musęo, Sophocle, Xãtho, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Appollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

Pompeio Lenæo, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso, qui item, Antonio Castore. Cornelio Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro Cittiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro.

Medicis

Mnestheo, & cęteris iisdē quibus in priore libro.

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Cēsorio, Seruio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrracheno, Ophilio Medico, Granio Medico.

Externis

Democrito, Apollonio qui Myrsin, Mileto, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephātide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cęcilio Bione qui peri dynameō, Anaxilao, Iuba rege.

De ori

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Gręcè scripsit, Cęcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro XXX. continentur medicinæ ex animalibus reliquæ prioris libri.

Ex autoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archimede, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro XXXI. continentur medicinę ex aquatilibus, & aquarum mirabilia.

Ex autoribus

M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Mutio, Cornelio Celso, Trogo, Ouidio, Polybio, Sornatio.

Externis

Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicãdro, Menandro Comico, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII continẽtur reliquę medicinæ ex aquatilibus.

Ex autoribus

Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Ouidio Poeta; Cassio Hemina, Mecœnate, L. Atteio.

Externis

Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

Libro trigesimotertio cõtinentur naturæ metallorum.

Ex autoribus

L. Piſone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Meſſala, Ruffo, Marſo Poeta, Butho, Iulio Baſſo qui de medicinis Græcè ſcripſit, Sextio Nigro qui itẽ, Fabio Veſtale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepſio, Menæchmo qui de toreutice ſcripſit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Athenienſium anathematis, Paſitele qui admirabilia opera ſcripſit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica ſcripſit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryenſe, Archimede, Dionyſio, Ariſtogene, Democrito, Mneſicle, Attalo Medico, Xenocrate Zenonis, Theomneſto.

Ex autoribus

L. Piſone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Meſſala, Ruffo, Marſo Poeta, Butho, Iulio Baſſo qui de medicina Græcè ſcri-

psit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryése, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro tricesimoquinto continetur honos picturæ.

Ex autoribus

Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Decio Eculeone, Mutiano, Melisso, Vitruuio, Cassio Seuero, Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parasio, Heliodoro, qui anathemata scripsit Athenis, Metrodoro qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grammatico qui de metallica medicina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora Botryense, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Demane, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro trigesimosexto continentur naturæ lapidum & luxuriæ marmorum

Ex autoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Censorio, Vitruuio.

Externis

Theophrasto, Praxitele, Iuba rege, Nicandto, Sotaco, Sudine, Alexandro Polystore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Demotele, Lycea.

LIBRO XXXVII. continetur origo gemmarum.

Summa res & historiæ, & obseruationes MCCC.

Ex autoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mecœnate, Iaccho, Cornelio Boccho.

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicādro, Satyro, Theophrasto, Carete, Philomene, Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo, Nicea, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro Polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zactalia.

Finis libri primi

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER SECVNDVS.

An finitus sit mundus, & an vnus. CAP. I.

MVNDVM, &[1] hoc, quod nomine alio [a] cælum [2] appellare libuit, cuius [b] circumflexu[3] teguntur cuncta, numen esse credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neq; interiturum vnquam. Huius extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanę coniectura mẽtis. Sacer est, æternus, immensus, totus in [c] toto, imò verò ipse totum; [d] finitus, & [4] infinito similis, omnium rerum certus, & similis incerto, extrà, intrà, cuncta cõplexus in se: idémque rerum naturæ [e] opus, & rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus occasione hinc sumpta, aut [5] his data, [f] innumerabiles tradidisse mundos, [6] vt totidẽ rerũ naturas credi [7] oporteret, [8] aut, si vna omnes incubaret [g], totidẽ tamen Soles, totidemq; Lunas, & cætera etiã in vno & immensa, & innumerabilia sydera: [9] quasi nõ eadem quæstione semper in [h] termino cogitationis occursura, desiderio finis alicuius: aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici possit assignari, non illud idem in vno faciliùs sit intelligi, tanto præsertim opere. Furor est, profectò furor, egredi ex eo, & tanquam interna eius cuncta planè iam sint nota, ita scrutari extera: quasi verò mensuram vllius rei possit agere, qui sui nesciat: [10] aut mens hominis videre, quæ mundus ipse non capiat.

1 hoc quodcunque, nomine, &c. M. quocunque. V.
2 appellari. M. V.
3 degunt. M. dicunt cuncta cõtineri. CH.
4 infinitus ac finito similis. M.
5 hinc. M.
6 ac si. Alij.
7 oporteat. Vet.
9 aut, si vna omnes incubarent. M. aut si vni. V.
9 quasi non eædem quæstiones semper in termino cogitationis sint occursuræ, si deerit finis aliquis. M.
10 aut mereantur homines videre &c M. Aut homines possint videre. CH.

ANNOTATIONES.

a Vetustissimi Romani cohum appellauerunt. Ennius. *-pilam vix Sol mediam, complere cohum terroribus audet.*
b Hæc ex Arist. lib. j. de Cælo. Vide num Plato aliter senserit.
c Hoc est, extra quod nihil est, nec motus nec tempus.
d Finitum esse ingeniosis rationibus probat Rhodig. ca. 19. lib. 2.
e Hæc antithesis conatur probare mundum nec cœpisse, nec desiturum esse, sed sibiipsi esse causam æternam.
f Ea fuit Democriti opinio apud Arist. & Val. Max.
g Ab absurdo monstrat non plures esse mundos, ex Arist.
h Sensus est, si plures sint mundi, fore vt nunquam sciri possit vbi sit primus, nec disputationis ac quęstionis finem vnquam futurũ.

De forma eius. CAP. II.

FOrmam [a] eius in speciem orbis absoluti [1] globatam esse, nomen in primis, & cõsensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed & argumenta rerum, docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seq; includit, & cõtinet, nullarum egens compaginum, nec [b] finem, aut initium vllis sui partibus sentiens, nec quia ad motum, quo subinde [2] verti debeat, (vt mox apparebit) talis

1 globosam. V.
2 verti mox apparebit. M.

3 probatione, ac declaratur. M.

aptissima est, sed oculorum quoque [3] probatione; quòd [c] conuexus, mediúsque, quacúque cernatur: quum id accidere in alia non possit figura.

ANNOTATIONES.

a De forma mundi vide Aristotelem de Mundo cap. 2. Physic. lib. 8. de Cælo lib. 2.
b Apud Philonem Byblium Sanchumates Berytius antiquissimus rerum Phœniciæ scriptor, mũdum ὅμοιον τῷ τοῦ ὠοῦ σχήματι esse vult. Itaque Initiis & Orgiis sacris Liberi patris, ouum, tanquam imago mundi, religiosissimè colebatur, auctore Macrobio ca. 17. 7. Saturn. & Plutarcho in Sympos. Apud Probum grammaticum Varro in Logistorico, Cœlum est testa: item vitellum, vt terra: inter illa duo humor quasi in sinum conclusus aëris, in quo calor. Quidam mundum figura literæ ω esse volunt, in qua extremum lineamentum Oceanum repræsentat, ζωστῆρα κόσμου, vt ait idem Probus itemque Cyrillus. ὠκεανὸς τ', ὃς πᾶσαν περιρρύτῳ ἐνδέδεται χθόνα. Had. Iun. cap. 4. 3.
c Homerus ideò terram ἀπείρονα vocat, propter globosam, orbiculatam, rotundámque figuram, fine carentem ac initio.

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formam eius, æterno, & irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, vigintiquatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus & occasus haud dubium reliquêre. [1] An sit immensus, & ideò sensum aurium [2] facilè [a] excedens, tãtæ molis [3] rotatæ vertigine [4] assidua sonitus, non equidem facilè dixerim; non hercle magis, quàm circumactorum simul tinnitus syderum, suósque voluentium orbes: [5] an dulci quidem & incredibili suauitate concentus: nobis qui intus agimus, iuxtà diebus noctibúsque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium, rerúmque cunctarum impressas, nec (vt in volucrum notamus ouis) læuitate continua lubricum corpus, [b] quod clarissimi autores dixêre [6] tenerum, argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus, innumeræ, in mari percipuè, ac plerunque confusis, monstrificæ [7] gignantur effigies. Præthereà visus probatione, alibi plaustri, alibi visi, tauri alibi, [8] alibi literæ figura, candidiore medio [9] super verticem circulo.

1 an autem sit M.
2 facilè, in quibusdam non legitur.
3 rotata. Vet.
4 assiduus M.
5 an dulcis quidam &c. M. an dulcis quidam & incredibilis suauitatis concentus. Nobis qui. &c. CH. concentu nobis qui intus agimus iuxta diebus noctibusque tacitus labatur mundus. Alij.
6 rerum argumentis indicatur. M. quod clarissimum autores dixêre, terrenorũ argumentis iudicatur. CH.
7 generantur. Vet.
8 alibi Δ literæ. Vet.
9 per verticem. M.

ANNOTATIONES.

a Hæc fuit sententia Pythagoricorum: de qua re vide Somnium Scipionis, ex Platone. Vide item Arist. Phys. 8.
b Martianus Capella globosum ac tenerum corpus vocat, superni roris læuitate compactum instar speculi prænitentis. Plato in Timæo, læuem esse mundum ait, extrinsecus vndique politum & cum æqualitate summa tornatum. Cicero, *Qui terram tenero circũiectu amplectitur.* Euripides, ὑγρᾶς ἐν ἀγκάλαις ἔχων molle ac tenerum est, quod hic Plinius vocat læuitate lubricum. Virg.
—& ipse tener mundi concreuerit orbis.

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

EQuidem & consensu gentium moueor. Nam quem [a] κόσμον Græci, nomine ornamenti [1] appellauerunt, eum nos à perfecta absolutáque elegantia, mundum. [b] Cælum quidem haud dubiè cælati argumento [2] diximus, vt interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas Solis [3] cursus, congruens tot seculis ratio.

1 appellauere. M.
2 dicimus. M.
3 Solis cursui congruens tot circulorum ratio. M.

ANNOTATIONES.

a Varro in satyra Dolio. *Mundus domus est maxima omniũ: Quã quinque altitonæ fragmine Zonæ cingunt: Per quem limbus pictus bis sex signis Stellimicãtibus, altus in obliquo æthere Lunæ Bigas acceptat posthumi, cui seplasia fœtet.* Vocatur à cælatura cælum: Græcè ab ornatu, κόσμος: Aristoteles ὠνόμασε τὸν κόσμον ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων τάξεως. Latinè à puritie mundus dicitur. Vide Platonem in Gorgia.
b Aërem etiam olim vocarunt τὸ χάος Græci, vt inane Latini. Euripides in Cadmo apud Probum, οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς, φῶν ἀθλ... δαιμόνιον. Τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος. Aristophanes in Auibus. Διὰ τοῦ πόλος τῆς ἀλληλεγίας καὶ τοῦ χάος. Theoc. ἐν πλείροις ἅπαντα δ' ὅσα ἔργα ἀλλ' αἰθέρος χάος. Inde etiam forsassis veteres choum cælum dixerunt. Vide annot. cap. 1.

De quatuor elementis. CAP. V.

NEc de [a] elementis video dubitari, quatuor ea esse. [1] Ignium [b] summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum [2] spiritus, quem Græci nostríque eodem vocabulo aëra [c] appellant. Vitalem hunc, & per [d] cuncta rerum meabilem, totóque [3] consertum: [4] huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemẽto, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo [e] complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euolent: contráque grauia, ne ruant, suspendi, leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, vi [5] sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandémque [6] vniuersi cardine stare pendentem. [7] librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem [8] circa eam volubili vniuersitate, eandem ex [9] omnibus necti, eidémque omnia inniti.

1 ignem. M. ignitum summo CH.
2 spiritum. M.
3 confertum. M.
4 cuius. V.
5 in suo quæque cõsistere. M.
6 vniuerso. M.
7 librantémque. M. Vet.
8 circa eam volubilem vniuersitatẽ. M.
9 ex omnibus necti, & eidem omnia innecti. Turn. ca. 4. 22. Adu.

ANNO

ANNOTATIONES.

a De elementorum ratione vide Aristotelem lib. 2. de Generatione & corruptione.
b Falsò Plinius putat eandem esse materiam ignis & cœli, Epicureos secutus.
c Hunc αἰθέρα Græci vocant. Euripides ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ᾽ ἄπειρον αἰθέρα, καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ᾽ ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις; τοῦτον νόμιζε ζῆνα, τόνδ᾽ ἡγοῦ θεόν. Hos versus sic Latinos fecit Cicero 2. de Nat. Deor.

Vides sublime fusum immoderatum æthera,
Qui terram tenero circumiectu amplectitur?
Hunc summum habeto diuûm, hunc perhibeto Iouem.

d Seneca quæst. Nat. lib. 2. cap. 9. *Spiritus non aperta tantùm intendens, sed etiam abdita & inclusa.*

De septem planetis. CAP. VI.

INter hanc, cælúmque, eodem spiritu pendent, certis discreta spatijs, septem sydera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minùs illis. Eorum [a] medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modò, terrarúmque, sed syderum etiam ipsorum, cælique rector. Hunc mundi esse totius [b] animum, ac [1] planiùs mentem: hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufértque tenebras: hic reliqua sydera [2] occultat: hic vices temporum, annúmque semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat. Præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in vno [3] eo video.

1 planè, Quidam.
2 occultat, illustrat. M. inlustrat CH.
3 Dictio, eo, redūdat

ANNOTATIONES.

a Chaldæi errantia sydera ad hunc numerum redegerunt: Ptolemæus verò ac Theon Solem & Lunam inter errantia non recensent. De Planetarum numero, motu, & situ, vide Arist. lib. de Mundo cap. 2.
b Elegantissimi hac de re Orphei versus,

Κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα,
Τιτὰν χρυσαυγής, ὑπερίων οὐράνιον φῶς. Et paulò pòst,
ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς, ὦ ἐλάσιππε,
Μάστιγι λιγυρῇ ἅρμα διώκων.

De Deo. CAP. VII.

QVapropter [a] effigiem Dei formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus (si [1] modò est alius) & quacunque in parte, totus est sensus, [2] totus visus, totus auditus, totus [b] animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere [3] atque etiam ex virtutibus vitiísque hominum, vt Pudicitiam, Cōcordiam, Mentē, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, [c] aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus [4] quisque coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia alijs gentibus, & numina in ijsdem innumerabilia [5] reperimus: inferis quoque [6] in genera descriptis, morbísque, & multis etiam pestibus, dum esse [7] placatas trepido metu cupimus. Ideóque etiam publicè [d] [8] Febri fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilijs. Quamobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidē Deos faciant, Iunones [e] Geniósque [9] adoptando sibi. Gentes verò quædam [10] animalia etiam [11] aliqua & obscœna, pro dijs [12] habēt, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos [f] cibos, & [13] alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantóque æuo ex his neminem nasci, & alios esse [14] grandæuos sempérque canos, alios iuuenes atque pueros, [g] [15] atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morientésque, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi: mox iurgia & odia, atque etiam furtorum esse, & scelerum [16] numina. Deus est mortali [h] iuuare mortalem, [17] & hæc ad æternam gloriá via. Hac proceres iêre Romani: hâc nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus [18] adscribantur. Quippe & [19] omnium aliorum nomina Deorum, & quæ suprà retuli syderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium, alitérve alios inter se vocari, & esse [20] cœlestem nomenclaturam, quis non interpretatione [i] naturæ fateatur? [k] Irridendum verò agere curam rerum humanarum illud quicquid est summum. Anne tam tristi, atq; multiplici ministerio nō pollui credamus [21] dubitemúsve? Vix propè est iudicare, vtrum magis conducat generi humano quandò alijs nullus est deorum respectus, alijs pudendus.

1 si mundo est alius aliquis M. fortes si à mundo. Dal.
2 In CH. desunt hæc adusque, totus animi.
3 támque ex virtutib. hominum, quàm vitijs. M. atque tam ex uirtutibus quàm ex vitiis. CH. ex vitijs. Pint. atqui hæc est vera lectio.
4 coleret quisque. M.
5 inuenimus. M. CH.
6 in genera deorum descriptis. M.
7 placata. M.
8 Febris. CH. Febri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Larium, & ara Malæ Fortunæ Exquiliis. ex Cicero. 2. de Nat. Deor.
9 adaptando. Vet.
10 animalia aliqua etiam obscœna pro diis habeant. M.
11 & aliqua obs Alij.
12 habeant. CH.
13 allia, & similia. Vet. per foetidas cepas, allia, & similia. CH.
14 grandæuos semper canósque. M.
15 atri coloris. M.
16 numina. At si deus est. M.
17 deest in M.
18 adscribant. M. & CH.
19 in M. non legitur. nec in CH.
20 cælestium nomenclaturam. v. esse cœlestes nomēclaturam. M. cælestis nomenclatura quis non interpretationis &c. Pint. fortè, cælestes nomenclaturas Dal.
21 dubitemusue Næ uix propè est iudicari. CH.

22 ...oos. M.
23 ...nrogant. CH.
24 nisi iuuantibus sacris, diligunt. M. & CH.
25 sacramenta. Vet. illis sacraméta sua pœnas agunt. Alij.
26 omnibus locis. M.
27 inuocatur, ac nominatur, vna accusatur cum conuitijs colitur. M.
28 vna cogitatur, in Tol. d.
29 & cæca etiam, in CH. d. etiam, in Aliis.
30 indignorúmque. M.
31 sola est ea, quæ vtramque pugnam facit. M.
32 obnoxij sumus sorti. Alij.
33 sortis, vt pro se ipsa sola pro Deo sit. M. CH.
34 semélque, in omnes futuros, Dei decreto: in reliquum vero otio dato. M.
35 pariterque & eruditi & rude vulgus. CH.
36 Sed ecce. M.
37 indutum. V.
38 præferenda. M. & CH.
39 mortalia. Alii.
40 potentiam id esse quod. Vet.
41 propter vulgatam assiduè. M.

dus. Externis famulantur [l] sacris; ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant [22] cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, [23] irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud, nisi [24] iubentibus sacris, deligunt. Alij in ipso [m] Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iouem: & hos iuuant scelera, illos [25] sacra sua pœnis agunt. Inuênit tamen inter has vtrasque sentẽtias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minùs etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, & [26] locis omnibus, omnibúsque horis omnium vocibus [n] Fortuna sola [27] inuocatur: vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, [28] vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur: volubilis, à plerisque verò [29] & cæca etiã existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, [30] indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, [31] sola vtramque paginam facit. Adeóque [32] obnoxiæ sumus sortis, [33] vt [o] Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astróque suo [p] euentus assignat, & nascendi legibus: [34] semélque in omnes futuros vnquam Deo decretum: in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit sententia hæc, [35] pariterque & eruditũ vulgus, & rude in eam cursu vadit. [36] Ecce fulgurum monitus, oraculorum pręscita, aruspicũ prædicta, atque etiam ([q] parua dictu) in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè [37] inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quę singula improuidã mortalitatem inuoluũt, solùm vt inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quicquam homine, aut superbius. Cæteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: vno quidem vel [38] præferendo cunctis bonis, quòd de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex vsu vitæ est: pœnásque maleficiis aliquãdo seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse, nec ideò proximum illi genitum hominem, vt vilitate iuxta belluas esset. Imperfectæ verò in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec [39] mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, vt qui vixit, non vixerit: qui honores gessit, nõ gesserit: nullúmque habere in præterita ius, præterquam obliuionis: atque (vt facetis quoque argumentis societas hæc cum Deo copuletur) vt bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quæ declaratur haud dubiè naturæ [40] potentia, ídque esse quod Deum vocamus. In hæc diuertisse non fuerit alienum, [41] vulgata propter assiduam quæstionem de Deo.

ANNOTATIONES.

a Veterum opiniones de Deo vide apud Arist. de Mundo cap. 7. quamquam Platonem & Orpheum videatur hic secutus Plinius.

b Animæ, ψυχῆς, quæ omnibus vita præditis eam prębet: animi, τοῦ νοῦ, qui quæ in vniuerso fiunt omnia, admirabili sapientia regit & administrat. D. Augustino anima vitæ est, animus consilij. Animam Virgilius 6. Æneid. spiritum vocat.

c Plaut. in Aulul. *Vt te auferam Aula in Fidei fanũ ibi abstrudã probè.*

d Pauorem Hostilius atque Pallorem coluit, mox à nescio quo Febris dedicata. Minutius Fœlix. Idem D. Cyprianus lib. de idolorum vanitate. Arnobius lib. 4. aduersus Gent. Ab erroribus viarum dea Vibialia liberat; in tutela sunt Orbonæ, orbati liberis parentes; in Næniæ, quibus extrema tempora. Cicero 3. de Nat. Deor. *Febris enim fanũ in Palatio, & ædem Larium & aram malæ Fortunæ Exquiliis consecratam videmus.* Febris fana tria Romæ fuerunt, vnum in capite vici Longi, alterum in Palatio, tertium iuxta monumenta Mariana. Huic & Malæ Fortunæ, Postuertæ, Prosę, Veioui, Timori, Pallori, Robigo, Auerrunco; apud Lacedæmonios Morti & Timori; apud Gades Paupertati & Senectæ ædes, aræque positæ sunt: non vt opem ferãt, aut quidquam iuuent, sed ne quicquam obsint, aut noceant. De his vide Alex. ab Alex. cap. 13. 1.

e Natalis Deus Genius virorum: sic natalis mulierum Iuno. Tibullus. *Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos.*
Plaut. In Menęchm. *Teneo dextra genium meum.*
Idem in Mercatore. *I hac mecum, vt videas simul Tuam Alcumenã pellicem Iuno eam.* Minutius Fœlix Pręstites vocat Genios, quòd præsint hominũ actionibus: hominum custodes Hesiodus: manes Seruius. Ammianus lib. 12. ex Menandro, statim in lucem editis hominibus numina sociata sic vocat, quæ vitæ cursum regunt, admodũ paucis visa insigni virtute viris. Menandri versus sunt:
ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
εὐθὺς γινομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

f Allia, porrum, cepas Ægyptij. Vide Alex. ab Alex. ca. 10. lib. 5.

g Plutarchus testatur Mortem albi fuisse coloris, Osirim subnigri, Typhona flaui.

h Cicero pro Ligario scribit homines ad Deos nulla re propiùs accedere, quàm salutem hominibus dando: id quod Strabo lib. 10. εὖ γὰρ εἴρηται καὶ τοῦτο, ἀνθρώπους μάλιστα μιμεῖσθαι θεοὺς, ὅταν εὐεργετῶσιν.

i Cicero enim ait eos, qui Dij appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum.

k Hic sibi caueant veri ac pij Christiani.

l Magica intelligit, quos nostri exorcismos vocant: & annulos magica arte formatos obliquè sugillat, quibus vim magnam tribuebant veteres, iis maximè quibus Cynocephali, vel Harpocratis imago sculpta esset.

m Vt sanctiora essent pacta & cõuenta, cùm iurisiurandi religio interposita esset, in ipso Capitolio nonnunquam fiebant, velut præsente & audiente Deo, qui trisulcum in periuros telum gerere censebatur. Plaut. in Curculione:

Coq. *Namque incubitare satius te fuerat Ioui,*
Tibi qui auxilio in iureiurando fuit.
Cap. *Siquidem incubare velint qui peierauerint,*
Locus non præberi potis est in Capitolio.

n Fortunæ varia cognomina vide apud Alex. ab Alex. cap. 13. 1. & Plaut. in Pseud. *Centum doctûm hominum consilia hæc deuincit dea Fortuna: atque hoc verum est, Perinde vt quisque fortuna vtitur ita præcellit, atque exinde sapere eum dicimus.* In Rhetoricis ad Herenn. [illegible] leguntur Pacuuij versus graues & sententiosi: *Fortunam [illegible] insanam esse, & cæcam & brutam, perhibent Philosophi.*

o In denario vetusto Romano percusso à quodã Clætoriæ gentis, qui eius templum vel dedicauerat, [illegible] refecerat, Sortis imago im-

i mpressa est cum his literis, SORS M. PLAETOR. CEST. S. C. p Ex opinione poetarum id sumptum, qui singula nobis attribuunt sydera scribunt. Papinius, *Perpetuis frenis atque vnis seruiet astro*: & alibi, *locum ceruix dabit omnibus astris*.

q Hoc est humilia, vilia, spernẽda. Hac phrasi vtitur Fabius. *Auidas longè fugare volucres, & pascere parua dictu animalia*. Eadem significatione vsurpat autor infra cap. 53. 7. lib. friuolum dictu.

De natura syderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sydera, quæ affixa diximus mundo, nõ illa, vt existimat vulgus, singulis [a] attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, [1] adnumerata mortalibus: [2] nec cum suo quæque homine orta [3] moriuntur, nec, aliquem extingui, decidua significant. Non tanta cœlo societas nobiscum est, vt nostro fato mortalis sit [4] ille quoque syderum fulgor. Illa nimio [b] alimento tracti [5] humoris igneam vim abundantia reddunt, cùm [c] decidere creduntur: vt apud nos quoque id, [6] luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Cęterùm æterna est cælestibus natura, intexentibus mũdum, [7] intextúque cõcretis: potentia [8] autem ad terram magnoperè eorum pertinens, quæ propter effectus, claritatémque, & magnitudinem, in tanta [9] subtilitate nosci potuerunt, sicut suo [d] demõstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicetur, quandò ad eam tota pertinet, Signiferi modò [10] inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, [11] rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesima octaua. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarij. [e] Sphæram ipsam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cœlum terrásque tractentur. Summum esse, quod vocant [f] Saturni sydus, ideóque minimũ videri, & maximo ambire circulo, ac trigesimo [12] anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum est. Omnium autem errantium syderum meatus, intérque ea Solis, & Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, [g] læuum, illo semper in dexterã præcipiti. Et quanuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quęque passus: ita fieri, ne conuolutus aër eandem in partem ęterna mundi vertigine, ignauo globo torpeat, sed [13] findatur, aduerso syderum verbere discretus & digestus. Saturni autem sydus gelidæ ac rigentis esse naturæ, [14] multóque ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideò motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, [15] ignei, ardentis à Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideóque huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex vtroque temperari Iouem, salutarémq; [16] fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed vt obseruatio vmbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, súperque quartam partẽ diei. Quam ob causam quinto anno vnus intercalaris dies additur, vt temporum ratio [17] Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens sydus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsísque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinũ exoriens, [h] Luciferi nomen accipit, vt Sol alter, diem maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, [i] vt prorogans lucem, vicémque Lunæ reddens. Quam naturam eius [k] Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit vrbis Romæ annus cẽtesimus quadragesimus secũdus. [18] Iam magnitudine extra cuncta alia sydera est: claritatis quidem tantæ, vt vnius huius stellæ radijs vmbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alij Isidis, alij Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantium quoque [19] omnium stimulat. Signiferi autem ambitum peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquam [20] absistens partibus sex atque quadraginta longiùs, vt Timæo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurij sydus, à quibusdam appellatum Apollinis: inferiore circulo fertur nouem diebus, ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò post occasum splendens, nunquam ab eo viginti [21] tribus partibus remotior, vt [22] hic idem & Sosigenes docent. Ideò & peculiaris horum syderum [23] ratio est, neque communis cum suprà dictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abesse, & tertia: & aduersa Soli sæpe

1 ad munera. Vet.
2 quia nec. M.
3 cum suo homine oriuntur. Longol.
4 ibi quoque. M.
5 humoris cùm abundantiã reddunt, tunc decidere creduntur. M.
6 lucernis. Alij.
7 in textúque discretis. Alij.
8 autem eorum ad ter. mag. pertinet. Dal.
9 sublimitate. Vet.
10 inuẽtoribus. CH.
11 rerum fortissimas fores. M.
12 anno, eàm breuissimè ad sedis. Vet.
13 fundatur. M.
14 multoque eo inf. Dal. expunḉo, ex. multúmque ex eo in terris inf. M.
15 ignea ardẽtis Solis vicinitate. M.
16 fieri Deum. Inde. Vet.
17 Solis itineri fuctilius. M.
18 Largiori magnitudine. Vet.
19 omnium naturam stimulat. M.
20 abscedens. Vet.
21 duabus. M. Vet.
22 Ctesias & Sosigenes. M.
23 Statio. M.

 cernuntur,

cernuntur, maiorésque alios habent cuncta plenæ conuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

ANNOTATIONES.

a Cōfutat hic Epicureos, qui singulis hominibus singulas tributas esse stellas credebāt. In eadē opinione fuit & Manilius poëta.

b Cleomedes libris κυκλικῆς θεωρίας, sydera, stellas, astra, oceani, terræque vaporibus ali credidit, quoniam alimēto priuatus ignis statim extinguitur. Virg. *Connexa polus dij sydera pascet.* λίμνην enim τὴν θάλατταν etiā Homerus vocat. Zeno apud Laertium ait τὰ ἄστρα ἔμπυρα τρέφεσθαι, τὸν μὲν ἥλιον ἐκ μεγάλης θαλάττης, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποταμίων ὑδάτων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Totum porrò hunc locū Pli. lubenter ita legerim. Hinc redeamus ad reliqua sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, vt existimat vulgus, singulis attributa nobis, adnumerataq; mortalibus, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, nec cum suo &c.

c *Sæpe etiam stellas vento impellente videbis*
Præcipites cælo labi, noctísque per vmbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus.

Ptolemæus διαθεῖν, stellas discurrere dixit. Paulò pòst cap. 36. traiectiones eas & emicationes autor vocat, discursus. Ammianus Marcellinus eum fulgorem appellat δίφρα ἡλίου, quasi currus orbitam. Transuersas stellas & cadentes, quæ præteruolant & secant aëra, Seneca vocat. ἀπορροίας esse stellarum Græci putant.

d Vide locum sub finem huius libri.

e Eam Anaximandri inuentum quoque tradit cap. 56. lib. 7.

f Saturnus lingua Syriaca, siue Aramæa, qua vsi sunt Thusci, latētem significat: inde Latinum vocauerunt, & eius vxorem Latiam, siue Latiam Saturni.

g Plinius augurum disciplinam sequutus, pronam faciem intuentis in Austrum spectare voluit: indéque læuum erit vbi Sol oritur, dextrum vbi occidit. Aristoteli mundi dextra sunt exortiua, læua occidua: Solino dextra septentrionalia, læua meridionalia.

h Luciferum diurnam stellam vocat Plaut. in Menæchm. *Inde vsque ad diurnam stellam crastinam potabimus cras.* Vesperuginem quidam Veneris esse stellam putāuerunt, ac ideò Venerem noctiuigilam appellarunt, vt Plaut. in Curc. aut noctilucam, vt Leuinus: *Venerem igitur almam adorans, siue fœmina, siue mas est, ita vti alma Noctiluca est.*

i Inde Vesperugo, extrema diei pars, & prima noctis. Varro, *Inter vesperuginem & iubar dicta nox intēpesta,* (omitto quædam) *quā Aelius dicebat, cùm tempus agendi est nullum: quod alij concubium appellarunt, quòd omnes ferè tunc cubarent.* κνέφας vesperuginem Græci appellare videntur, quòd terra luce carere incipiat. Hom. Iliad. α. ἦμος δ' ἠέλιος κατέδυ, καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν. Vesperi exortum, primam facem Apuleius & Macrobius dixerunt: non quòd tunc faces accenderentur & lucernæ, quam ob rem Gal. ἡμμένων ἄρτι λύχνων, horam vespertinam ait, vt meridiē Lucianus ἀμφὶ πλήθουσαν ἀγοράν, quòd ea diei parte maxima sit in foro frequentia, sed quòd Vesperi stella post Solis occasum prima luceat.

k Pythagoræ longam historiam, & incredibilium rerū quas gessit miracula, vide apud Rhodig. cap. 7. 19. Phliasius Timon, ignarus præstantissimæ naturæ hominis & prorsus diuinæ, aut maleuolētia & inuidia percitus, eum præstigiatorem vocauit: Πυθαγόρην δὲ γόητας ἀποκλίνοντ' ἐπὶ δόξας, θήρῃ ἐπ' ἀνθρώπων σεμνηγορίης ὀαριστήν.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admiratione̅ vincit nouissimum sydus, [1] terrísque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, [a] Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia [2] contemplantium, & proximum [3] ignorari maximè sydus indignātium: crescens semper, aut senescens. Et modò curuata in [4] cornua, modò æqua portione [5] diuisa, modò [b] sinuata in orbem: maculosa, eadémque subitò prænitens, immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliàs pernox, aliàs sera, & parte diei Solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen [6] conspicua: quæ mensis exitu latet, cùm [c] laborare nō creditur. Iam verò [7] humilis, & excelsa, & ne id quidem vno modo, sed aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta: quæ singula in ea deprehendit hominum primus Endymion: & ob id amore eius captus fama [8] traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore, curáque lucem nobis aperuere in hac [9] luce: miráq; humani ingenij peste sanguinem, & cædes [10] condere Annalibus iuuat, vt scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideóque minimo ambitu, vicenis diebus septenísque, & tertia diei parte, peragit spatia eadem, quæ Saturni sydus altissimum triginta (vt dictum est) annis. [11] Deinde morata in coitu Solis biduo, cùm tardissimè [12] è tricesima luce rursus ad easdē vices exit: haud scio an omniū, quæ in cælo [13] pernosci potuerunt, magistra. In duodecim mensium [14] spatia oportere diuidi annum: [15] quādo ipsa toties Solem redeuntem ad principia cōsequitur. Solis [16] fulgore eā, vt [d] reliqua sydera, tegi: siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, [17] qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideò molliore, & imperfecta vi soluere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. [18] Ideò & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa [19] concipiat. In coitu quidem non cerni: quoniam haustum omnem lucis auersa illò [e] regerat, vnde acceperit. [20] Sydera verò haud dubiè humore terreno [f] pasci: quia orbe dimidio [21] nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum [22] vltrà iusta vi. [g] maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

1 terris. CH.
2 cōtēplantibus. CH.
3 ignorare. CH.
4 cornua, facie modo æqua &. M.
5 diuidua. Vet. sic & cap. 18.
6 conspicua: ac mensis. M. alijs, quin mēs.
7 humilis, excelsa.
8 traditus M.
9 luce. Mira hum. Dal.
10 scribere. M.
11 Deinde assecuta Solem, biduo remorata in coitu, & cùm tardissimè à tricesima luce &c. Milichius. Dein commorata. M.
12 à. CH.
13 pronosci. CH.
14 spatia cognitum oport. Dal.
15 quando ipsum. M.
16 fulgore vt reliqua syderum regi. M. legit &, regi, Turneb.
17 qualem in repercussa aqua. M.
18 Ideò autem inæquali lumine absumi. M.
19 conspiciat. CH.
20 Humore verò terreno, vt sydera, haud dubiè pasci Dal
21 nunquam. Dal
22 vltra lucis vi. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Lineam ἐγκαταπλικήν, Lunæ orbitam, Tarentina voce circulum manacum veteres appellarunt, quasi maniacum, μηνιακόν: vnde Arabibus Calendarium Almanach. Victruuius lib. 11. *Circinatio circuli menstrui agatur, qui Manacus dicitur.* Scalig.

b Lego, sinuata, in orbe maculosa, &c. Nam sinus in orbe non potest intelligi. Vel certè, sinuosa, orbe pleno immensa ac repentè nulla, eadémque subitò prænitens, maculosa, aliàs &c.

c Luna cùm plena est, inciditque in fastigium vmbræ noctis, extinguitur, quod veteres laborare dixerunt. At verò mensis exitu, quamuis nullum eius lumen sit, tamen eam labor[illegible] veteres nō credebant. Credebant etiam veneficarum c[illegible]ibus & incantationibus deficientem eripi, solicitari, affici, [illegible] deduci. Quapropter ne illarum verba exaudiret, clamoribus, [illegible] æris crepitu obstrepebant. Ambrosius, *Quod cùm* [illegible]*terem qu*[illegible] *sibi clamor hic velit,*

velit, dixerunt mihi quòd laboranti Lunæ vestra vociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus iuuaret. Et iterum, *Tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus Lunæ, quando calicibus turbantur & oculi.*

d Ob hanc causam Græci poëtæ Solis filiã vocant. Euripides in Phœnissis, ὦ λιπαρόζωνε θύγατερ ἡλίου σελαναία, χρυσόκυκλον φέγγος. Hesiodus verò & Virgilius, sororem: *Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.*

e Berosus, autore Cleomede, atque etiam Victruuius, putauit Lunæ corpus pilam esse altera parte candentem, altera cœruleam, eiúsque mutationes fieri prout magis minúsue à Sole corripitur. Vide Victru. cap. 4. lib. 9.

f Sic infrà cap. 68. huius lib. de Oceano: *Sydera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens.* Eiusdem opinionis fuit & Seneca Quæst. Nat. lib. 2. cap. 5. *Ex cælo & terra alimẽta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur. Profertur quo sustineãtur tot sydera, tã exercitata, tam auida per diem noctémque, vt in opere, ita in pastu,* Lucret. *vnde æther sydera pascit.* Lucan. *Nec non Oceano pasci Phœbúmque polúmque credimus.*

g Poëtæ fingunt maculas illas esse puerum, quem dilectum secum Luna ferat, præ pudore faciem celantem. Valerius Cato in Diris: *Sydera per viridem redeunt cùm pallida mundum,*

Inq; vicem excurrunt, tunc aureus orbis ephœbi

Luna tui tecum est, cur non est & mea mecum?

Apud Plutarchum Agesianarum Poëta περὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένου ἐν κύκλῳ τῆς σελήνης.

πᾶσα μὲν ἥδε πέριξ πυρὶ λάμπεται· ἐν δ' ἄρα μέσσῃ

γλαυκότερον κυάνοιο φαείνεται ἠΰτε κούρης

ὄμμα· καὶ ὑγρὰ μέτωπα δ' ἐρεύθει ἴκτα ἔοικε.

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

DEfectus autem [1] suos, & Solis, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum, vmbræqúe indices existere. Quippe manifestum est, Solem interuentu Lunæ occultari, Lunámque terræ obiectu; ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terráque Lunæ. [2] Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursúmque illius vmbra sydus hebetari. Neque aliud esse [a] noctem, quàm terræ vmbram. Figuram autem vmbræ similẽ metæ, ac [3] turbini inuerso; quando [b] mucrone tantùm ingruat, neque [4] Lunæ excedat [5] altitudinem: quoniam nullum aliud sydus eodem modo [c] obscuretur: & talis figura semper [6] in mucronem deficiat. Spatio [7] quidẽ cõsumi vmbras, indicio sunt volucrum præalti volatus. Ergo confinium illis est aëris terminus, initiúmque ætheris. Supra Lunam pura omnia ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sydera, vt reliqua lumina [8] è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt vtrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæq; multiuagos (vt dictum est) flexus, non semper in [d] scrupulis partium cõgruẽte syderum motu.

1 eius. M. sui, & Solis, quæ res in tot. cont. nat. max mira, & ost. similis, eor. magnitudinũ vmbráque ind. exist. Dal.
2 Hac verò. M.
3 orbi. Chiff.
4 non legitur in M. neque in Chiff.
5 latitudinem. M.
6 in mucronem. M. mucrone. CH.
7 eodem CH.
8 in tenebris. V.

ANNOTATIONES.

a Noctis præsidem deum, Nocturnum Plautus appellat in Amphitryone: *Certè ædepol scio, si quicquam est quod credam, aut certò sciam, Credo ego hac noctu Nocturnũ obdormisse ebrium.* Idẽ in Bacchid.

Vulcanus, Sol, Dies, & Luna dei quatuor,

Scelestiorem nullum illuxère alterum.

b Hic monendus est lector, Plinium sequutum quosdam qui eclipsium rationes non intellexerunt, & ideò cum illis turpiter errasse. Haud enim verum est vmbram mucrone tantùm in Lunam incidere. Hoc enim modo fieret vt non plus vno puncto de corpore lunari obscurari posset, quantùm videlicet mucro, seu acies contineret. Quod falsum esse experientia testatur: siquidem totã Lunam deficere, atque etiam aliquandiu in vmbra commorari, vel rudi vulgo notum est. Hac de re vide Iacobi Milichij in hunc secundum librum commentaria.

c Ratio est, quia Venus & Mercurius nunquam tam longè recedunt à Sole vt obscurari possint.

d Hoc est in capite & cauda Draconis.

De sydérum magnitudine. CAP. XI.

HÆc ratio [1] mortales animos subducit in cælum: ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non [2] posset quippe totus Sol adimi terris, intercedẽte Luna, [3] si terra [a] maior esset quàm Luna. [4] Certior ex vtraque vastitas Solis aperitur, vt non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari. [5] immẽsum esse qui arborum in limitibus porrectarum in quolibet passuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, táquam toto spatio [6] medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitãtibus, simul fiat à vertice: item quia [7] circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septentrionem vmbræ cadant, ortu verò ad Occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multò, quàm terra, maior esset. [8] Et quòd mõtem Idam [b] exoriens latitudine [9] exuperet, dextra læuáque largè amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatem [10] ipse deficiẽs. Nanque cùm sint tres vmbrarum figuræ, constétque, si par lumini sit materia, [11] quæ iactat vmbrã, columnæ effigie iaci, nec habere finẽ: si verò maior materia, quàm lumen, turbinis recti, vt sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia, quàm lux, metæ existere effigiẽ in cacuminis finẽ desinẽtem: talémque cerni vmbram deficiente Luna, palàm fit, vt nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram. [12] id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni [13] brumalis abscedit? vt noctium [14] capacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè, & nunc quoque exurens quadam in parte, tanta magnitudo [15] est.

1 mortalium. Vet.
2 posset quippe Iã. Milich. sic legit. Nõ posset totus Sol adimi terris, intercedẽte Luna, si terra minor esset
3 si Luna maior esset quàm terra Dal.
4 Tertia ex vtroque. M. & Chiff.
5 immensum esse constat, quia Rhodig.
6 medias M.
7 citra. V.
8 Nec non quod mõtes idem M.
9 exuperat. M.
10 ipsa. M.
11 iactans. CH.
12 hic. M.
13 bruma is. M.
14 opacitate. M. & Chif.
15 eius Dal.

ANNOTATIONES.

a Hæc in Euclide latiùs tractata videre poterit studiosus lector.

b Doctissimus poeta, *Iámque iugis summæ surgebat Lucifer Idæ.*

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. CAP. XII.

ET rationem quidem defectus [a] vtriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit: sed tum Tribunus militum, solicitudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in concionē ab imperatore productus ad [1] prædicendam eclipsim, mox & composito volumine. Apud Græcos autē inuestigauit primus omniū [b] Thales Milesius, Olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui [2] Alyatte rege factus est, vrbis cōditę anno [3] clxx. Post eos vtriusque syderis cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium, diésque, & horas, ac situs locorum, & [4] vicos populorum complexus, æuo teste; haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supráque [5] mortalium naturam tantorum numinum lege deprehensa, & misera hominum mente absoluta, in defectibus [6] stellarum [7] scelera, aut mortem aliquā syderū pauēte: [8] quo in metu fuisse Stesichori & [c] Pindari vatum sublimia ora palàm est deliquio [9] Solis & in Luna veneficia arguente mortalitate, & ob id [d] crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ [e] Nicias Atheniēsiū imperator, veritus classem portu educere, opes eorū afflixit. [10] Macti ingenio este cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces argumenti repertores, quo Deos hominésque [11] vicistis. Quis enim hæc cernens, & statos syderum (quoniā ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati [12] mortalis genitus ignoscat? Nunc cōfessa de iisdem breuiter atque capitulatim attingā, ratione admodum necessariis locis strictímque reddita: nam neque instituti operis talis [13] argumentatio est: neq; omnium rerum [14] afferre posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

1 præcinendam. V.
2 Halyatte, ex Herod.
3 CLXXX. M. & CH.
4 visus populorum. M. vt eos intelligamus quos recentiores Astrologi aspectus vocant.
5 mortalia tantorū. M.
6 stellarum, d. in Tal.
7 scelera, vt mortem aliquam. M. & Chiff.
8 qua in mente. M.
9 Solis, aut Lunæ: veneficia &c. M. Solis & Lunæ. Alij.
10 Macte. M.
11 vinxistis. V.
12 mortales genitos ignoscat? CH. fortè, ignoscat:
13 aut argumenti ratio. M.
14 afferri. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Valer. Max. lib. 8. cap. 11.

b Thalem & Lycurgum fuisse viros sapientes, vel vt possent leges condere, & præcepta Philosophiæ, claré indicat Plaut. in Bacchidib. *Nam ita me dij ament, vel Lycurgus, mihi quidem vt videtur, posset hic ad nequitiam adducier.* Ac rursum, *Quem ego sapere nimiò censui quàm Thalem.*

c Pindarus in cantico de radiis Solis obscuratis:

πολέμου δ' ἢ σᾶμα φέρεις τινὸς | ἢ καρποῦ φθίσιν,
ἢ νιφετοῦ σθένος ὑπέρφατον, | ἢ στάσιν οὐλομέναν, ἢ πόντου
κενέωσιν ἀνὰ πέδον, | ἢ παγετὸν χθονός, ἢ νότιον θέρος,
ὕδατι ζακότῳ διερόν; | ἢ γαῖαν κατακλύσασα θήσεις
ἀνδρῶν νέων ἐξ ἀρχῆς | γένος ὀλοφυρέμ.

d Ouid. hac de re: *Te quoque Luna traho, quoniam Temesæa labores Aera tuos minuant.* Liuius lib. 26. scribit, *Cāpanorū imbellem multitudinē cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte fieri solet, clamorē edidisse.* Alexander putat sic abigi prauos dæmones, tum feroces & insultantes, cùm vim suam in terras deficiens sydus nō potest homini salutarem mittere, & illorum cohibendæ insolētię efficacem. Credidit etiā simplex antiquitas Lunā de cælo in terras carminibus trahi posse: necnon depressam cogi in herbas subditas spumam & virus effundere, quibus ad magica fœlicius vtatur. Despumare Lunam id dixit Apul. lib. 1. Asini aurei. Lucanus lib. 6.

Et patitur cantu tantos depressa labores,
Donec suppositas propior despumet in herbas.

Hæc omnia commentum Aglaonicæ, Agetoris filiæ, Astrologiæ peritæ, fuisse, Plutarch. lib. de oraculorum defectu autor est. Vide quæ suprà cap. 9. in verbo, laborare, annotauimus.

e Nicias Atheniensis, clarus alioqui imperator, sed tardior, ac nimius cunctator, in quem hoc facetissimum Aristophanis dicterium: καὶ μὰ τὸν Δί' οὐχὶ νυστάζειν ἔτι ὥρ' ἐστὶν ἡμῖν, οὐδὲ μελλονικιᾶν. Vide Plutarch. in eius vita.

De defectibus. CAP. XIII.

DEfectus ducentis [1] vigintiduobus mensibus redire in suos orbes certum est: Solísque [2] defectum non nisi nouissima primáve fieri Luna; quod vocant coitum: Lunę autem non nisi plena, sempérque citrà quàm proximè [3] fuerit. [a] Omnibus autem annis fieri vtriusque syderis defectus statis diebus, horísque, sub terra. Nec tamen cùm [4] fiant supernè, vbique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante [5] cōuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectum aliquando quinto mēse à priore fieri, Solis verò septimo. [6] Eandē bis in triginta diebus supra terras occultari, [7] sed ab aliis atq; aliis hoc cerni: quæq; sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ Lunam hebetari, [8] nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quanam ratione cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, vt in occasu Luna deficeret, vtroque super terram conspicuo sydere. Nā vt [9] duodecim diebus vtrunque sydus quæreretur, & nostro æuo accidit, imperatoribus Vespasianis, patre iii. filio iterum Consulibus

1 viginti tribus. M. Chif. aliis. xxv.
2 defectus. CH.
3 fuerint. CH.
4 fiunt. Vet.
5 è con. Vet.
6 Eundem. M. & Chiff.
7 sed ab hoc atque aliis cerni. M. sed ab aliis hoc cerni. CH.
8 & nunc ab. Tol. non placet.
9 quindecim. M. & Chiff.

ANNOTATIO.

a Aut textus hoc loco mendosus est: aut aliquem autorem secutus est Plinius, qui eclipsium rationem non intellexit. Nam Horizontis diuersa positio nihil, aut admodum parum, ad eclipsium rationes pertinet: & omnino hæc res nullam habet [illegible]tionem, vt singulis annis eclipses sub terra fiant, [illegible] etiam [illegible]gulis annis supra terram.

De Lunæ motu. *CAP. XIIII.*

LVnam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare; si minuatur, occasus, haud dubium est. [a] Lucere [1] dodranteis semuncias horarum ab secunda adiicientem vsque ad plenum orbem, detrahentémque in [2] diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur: quando illæ [3] & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas cælo Solis [4] fulgore interdiu non cerni, cùm [5] æquè diu ac noctu luceant: idque manifestum fiat [6] defectibus Solis, & præaltis puteis.

1 initio dodrantem & semuncias horar. M.
2 deminutionem. Chiff.
3 etiam septenis. M. & Chiff.
4 fulgor. Int. CH.
5 æque ac noctu. M. Tol. & CH.
6 defectu. M. Chiff.

10

ANNOTATIO.

a Lucere dod. se. est lucere tres vnius horæ quartas, & insuper eiusdem partem vicesimam quartam: vt explicat Bud. li. 1. de Asse. Secundo die lucet dextantem & silicium horæ vnius. Infrà cap. 18. lib. 32.

Errantium motus, & luminum canonica. *CAP. XV.*

ERrantium autem [a] tres, quas supra Solem [1] dicimus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus nunquam ampliùs vndenis. Posteà radiorum eius contactu [2] teguntur, & in [b] triquetro à partibus centum viginti stationes [c] matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur: mox in [3] aduerso à partibus centũ octoginta, exortus vespertinos. [4] Itémque in centum viginti ab alio latere [5] appropinquante, stationes vespertinas, quas & secundas vocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, vt propior, etiam ex quadrato sentit radios, [6] ab nonaginta [7] partibus: vnde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab vtroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ vtraque statione quaternos menses non impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu vespertino, simili modo: [8] relictóque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque [9] à longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur, adeptæq; occasu matutino conduntur, ac prætereunt. Mox eodem interuallo [10] vesperi exoriuntur vsque ad quos diximus terminos. Ab [11] his retrogradiuntur ad Solem, & occasu vespertino delitescunt. Veneris stella [12] & stationes duas, matutinam vespertinámque, ab vtroque exortu facit, [13] à longissimis distantiæ suæ finibus: Mercurij, stationes breuiore momento, quàm vt deprehendi [14] possit. Hæc est luminum occultationúmque ratio, [15] perplexiore motu, multísq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas, & colores mutant, & [16] eædem ad Septentrionem accedunt, abeúntque ad Austrum, terrísque propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, traditiuri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quærendi vias [17] demonstrauerunt: modò ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt. Prima circulorum, quos Græci absidas in stellis vocant: etenim Græcis vtendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliíque quàm mundo: quoniam terra à verticibus duobus, quos appellauerunt Polos, centrum [18] cæli est, necnon Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt. Ideóque diuersos habent orbes, motúsque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

20 30 40

1 diximus. Ver.
2 regitur. M. & Chif.
3 auerso. CH.
4 Iterúmque. M. Tol. CH.
5 appropinquantes. Ver.
6 & ab octoginta partibus M. radios lxxx partibus. CH.
7 partibus, vnde & nomen accepit. Motus primus &. M. & Chiff.
8 relic. & æque à Sole. M. & CH.
9 deest in. CH.
10 vespere. Chiff.
11 hisce. CH.
12 &, deletur in M. & Chiff. V. omnib.
13 dele, à. Dal
14 possint. M. & CH.
15 perplexior. CH.
16 eadem. CH.
17 demonstrauerint. CH.
18 cæli est: non Signiferi. V.

ANNOTATIONES.

a Saturnus, Iupiter, & Mars.
b In trino aspectu.
c Planetæ dicuntur stationarij cùm tardissimè mouentur.
d Mercurius & Venus.

Quare eadem aliâs altiora, aliâs inferiora videantur. *CAP. XVI.*

50 IGitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis

diis omnium partibus. Et è contrario, ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic
fit, vt tardiùs moueri videantur, cùm altissimo ambitu feruntur: non [1] quòd accelerent
tardéntve naturales motus, [2] qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa
abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut [3] in rotis radios: idémque motus
aliàs maior, aliàs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum causa,
quoniam à suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Libræ parte
vicesima, Iupiter Cancri quintadecima, Mars Capricorni vicesimaoctaua, Sol Arietis
[4] vicesimanona, Venus Piscium decimasexta, Mercurius Virginis decimaquinta, Luna
Tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli mensura, non circuli, intelligitur, subire
eas, aut descendere per profundum aëris oculis existimantibus. Huic connexa latitudi
num Signiferi obliquitatísque causa est. Per hunc stellæ, quas diximus [5] errantes, ferun-
tur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet. Reliqua à Polis squalent. Ve-
neris tantùm stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, vt quæ-
dam animalia & in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius
vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissimè, vt tamen è
duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non ampliùs octonas pererret, neque has
æqualiter, sed duas medio eius, & suprà quatuor, [6] infrà duas. Sol deinde medio fertur
inter duas partes flexuoso Draconum meatu inæqualis: Martis stella quatuor medias,
Iouis mediam & super eam duas: Saturni [7] duas, vt Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad
Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiam il-
lam à terra subeuntium [8] in cælum. Et pariter scandi eam quoque existimauêre pleri-
que falsò: qui vt coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omneis eas complexa
causas. Conuenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitu-
dine: exortúsque matutinos in initio cuiusque [9] fieri: stationes in mediis latitudinum
articulis, quæ vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quandiu in vi-
cino sint terræ: cùm abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè subli-
mitatibus approbatur. Æquè non est dubium, in exortibus matutinis [10] etiam nume-
rum augeri, atque à stationibus primis tres superiores diminui vsque ad stationes se-
cundas. Quæ cùm ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi: quo-
niam in eo primùm [11] abitu incipiant parciùs adiici motus: in stationibus verò [12] primis
& altitudine subire, quoniam tū primùm [13] incipiant detrahi numeri, stellæq; retroire.
Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo, Solis
radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi leuantur in sublime. Hoc non pro-
tinus intelligi potest visu nostro, ideóque existimantur stare, vnde & nomen accepit
statio. Progreditur deinde eiusdem radij violentia, & retroire cogit vapor repercussas.
Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole [14] aduerso, cùm in summas absi-
das expelluntur, miniméque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur
motu, tanto [15] minore, cùm hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu vesper-
tino latitudo descenditur, parciùs iam se minuente motu: non tamen ante stationes se-
cundas [16] agente, cùm & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, ea-
démque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro.
Tantùm interest, subeant radij, an [17] superueniant. Multóque eadem magis in vesper-
tino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, & à
nullo ante nos reddita.

Catholica syderum errantium. CAP. XVII.

PRimùm igitur dicatur, [1] cùm sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquàm lon-
giùs [2] x l v i. partibus, Mercurius [3] vigintitribus à Sole abscedant, sæpe citra eas [4] ad
Solem reciprocent. [5] Conuersas habent vtræque absidas, vt infra Solem sitæ: tan[illegible]q;
[6] circulis earum [7] subtèr est, quantum supernè prædictarum: & ideò non possun[illegible] abesse
ampliùs, quoniam curuatura absidum ibi non habet longitudinem ma[illegible] Ergo
vtræ

1 quia. M. & CH.
2 qui certi singulis. Vet.
3 in rotæ radiis, idē motus. M.
4 decimanona. Chiff.
5 d. in CH.
6 intra. Vet.
7 duabus. CH.
8 leg. subeuntium in cælum, & per aera quoque descendentium. in cælum pariter, & descendentiū quoque Vet.
9 fieri stationis. Tolet.
10 etiamnum augeri. CH. motum.
11 habitu incipiat. M. & CH.
12 primis altitudinē subire. M.
13 incipiat detrahi numeris. M. & CH.
14 auerso. CH.
15 minores. CH.
16 augēte. M. & CH. fortè, augescente. Dal.
17 desuper veniant. Vet.

1 cùm sint vniuersæ. M in Chiff. hæc clausula non legitur.
2 xxxvi. CH.
3 xx. M. & CH.
4 ab Sole reciprocæ sint. Chiff. & M.
5 Sic conuersas. CH.
6 circuli. Vet.
7 sub terra. CH.

[8] vtræque simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur non semper ad quadragintasex, & ad partes [9] vigintitres perueniunt? Imò verò. Sed [10] ratio canonica fallit. Nanque apparet absidas quoque earum moueri, quòd nunquam transeat Solem. Itaque cùm in partem ipsam eius incidere margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyùs redire [11] creduntur, cùm sit illa semper vtrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occasu vespertino, hæ tardissimè: illæ à terra altissimè absunt, cùm tardissimè mouentur, hæ 10 cùm ocyssimè. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita [12] in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ verò augere: illæ retrò cursum agunt à statione matutina vsque ad vespertinam, Veneris à vespertina vsque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino, & altissima. Digredi autem latitudine, motúmque minuere [13] ab exortu matutino: retrò quidem ire, simúlque altitudine digredi à statione vespertina. Mercurij rursus stella vtroq; modo scandere ab exortu matutino, digredi verò latitudine à vespertino: consecutóque Sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo [14] propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retróque graditur ab occasu vespertino vsque 20 ad exortum matutinum. Tantúmque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subière, descendunt. Veneris [15] quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur: Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas. Sed ratio euidens: nam quæ in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægre. Multa promi ampliùs circa hæc possunt secreta naturæ, legésque, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: in Martis sydere, cuius est maximè inobseruabilis cursus, nunquàm [16] id stationem facere, Iouis sydere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas: nec exortus, nisi in duobus signis tantùm, Cancri & Leonis, simul edere. Mercurij verò sydus in Piscibus exortus [17] vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, 30 rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro verò non citra vigesimamquintam partẽ. Lunam bis coitum cũ Sole in nullo alio signo facere, quàm Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantùm. Nouissimam verò primâmque eadem die vel nocte, nullo alio in signo, quàm Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sydus, & Martis cùm plurimùm diebus [18] centumseptuaginta: Iouis trigintasex, aut cùm minimùm, denis detractis diebus: Veneris sexagintanouem, aut cùm minimùm, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cùm plurimùm, [19] septemdecim. 40

[8] vtriquẽ, simili ratione ad modum statuunt &c. M. & Chiff.
[9] viginti. M. V.
[10] ratio Canonicos fallit, hoc est, canonũ Astronomicorũ conditores. CH.
[11] coguntur. M.
[12] in his. Alij.
[13] ab exortu vespertino. M. &. Chiff. & Pint.
[14] penè, Chiff.
[15] quindecies pluribus. M. & Chiff.
[16] id, nisi quadrato stat. fac. Vet.
[17] vespertinos in piscibus. M.
[18] centum sexaginta. V.
[19] xviij. Chiff.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum [1] aëra venêre subeundo, tingítque appropinquantes [2] vtralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem. Sol [2] atque commissuræ absidum, extremæq; orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, [3] Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli, cùm oritur, ardens, posteà radians: his causis connexo visu, & earum quæ cælo continentur. 50 Nat[...]ue modò multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placida nocte leniter [4] [i]llustrante eas: modò raritas, vt fugisse miremur plenilunio abscondente: aut cùm [S]olis, [...]áve dictarum, radij visus perstrinxêre nostros. Et [5] ipsa autem Luna

[1] oram. V.
[2] Solæque. Long.
[3] Vespero. Chiff.
[4] illustrantis. Vet.
[5] Et ipsi autem Lunæ ingruentium Solis radiorũ haud dubia differentia sentitur. M.

Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante [6] cætera [7] inflexos mundi conuexitate eos, præterquàm vbi recti angulorum cõpetunt ictus. Itaque in quadrato Solis diuidua est, in triquetro seminani ambitu orbe, impletur autem in aduerso: rursúsque minuens easdem effigies, paribus edit interuallis, simili ratione, qua supra Solem tria sydera.

ANNOTATIO.

a Siue ascendant, siue descendant.

Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipse quatuor differentias habet, bis [a] æquata nocte diei, vêre & autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni, noctis verò, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas [1] est Signiferi, cùm pars æqua mundi super subtérque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spatio.

1 est, in M. non legitur, neque in Chiff.

ANNOTATIO.

a Æquinoctium nunc vocant: olim Festus ait æquidiale, τὴν ἰσημερίαν vocatum fuisse, quòd nox diei potius adnumerari debeat, quàm dies nocti.

Quare Ioui fulmina aßignentur. CAP XX.

LAtet plerosque, magna cæli affectatione compertum à principibus doctrinæ viris, superiorum trium syderum ignes esse, qui decidui ad terras [a] fulminum nomen habeant: sed maximè ex iis medio loco [1] siti, fortassis quoniam contagium nimij [2] humoris ex superiore circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideóq; dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo vt è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sydere cælestis ignis expuitur, [b] præscita secum afferens, ne abdicata quidẽ sui parte in diuinis cessante operibus. Idq; maximè turbato fit aëre: quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi syderis partu.

1 siets, Alij.
2 algoris. Nam Saturnus nõ est humidus, sed siccus.

ANNOTATIONES.

a Quasi fluminum: vel fulmina, quasi, flumina, vt ferè perpetuò in Manuscr. legitur, quòd ad terram defluant.
b Tria antiquitus fulgurum genera feruntur, postulatoria, pestifera, & peremptalia: è quibus postulatoria votorũ, aut sacrificiorum spretam religionem desyderabant: pestifera mortem, aut exilium denunciabant: peremptalia verò superiorum fulgurum, portentorúmque significationem pariebant. De expiationibus fulgurum vide Senecam Natur. quæst. lib. 2.

Interualla syderum. CAP. XXI.

INte rualla quoque syderum à terra multi indagare [1] tentauerunt: & Solem abesse à Luna vndeuiginti partes, quantum Lunam ipsam à terra, prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, à terra ad Lunam [2] centum x x v j. M. stad. esse collegit. Ab ea vsque ad Solem duplum. Inde ad x i j. signa triplicatum. In qua sententia & Gallus Sulpitius noster fuit.

1 tentarunt, M.
2 cxxvj. stad. esse colligit. M. & Chiff.

De syderum musica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdum [1] ex musica ratione appellat [a] tonum, quantum absit à terra Luna. Ab ea ad Mercurium, [2] spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundem. A qua ad Solem sesquiplum: à Sole ad Martem tonum, id est, quantum ad Lunam à terra. Ac eo ad Iouem dimidium, & ab eo [3] ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad Signiferum. [4] Ita septem tonos effici, quam diapasõn harmoniam vocant, hoc est, vniuersitatem concentus. In ea [5] Saturnum [b] Dorio moueri, Mercurium phthõgo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis, quàm necessaria subtilitate.

1 &. Chiff.
2 spatij dimidium: & ab eo ad Veneris. A quo ad M. & Ch.
3 ad Saturni, dimidium & inde sesquiplum ad Signiferum. M. & Chiff.
4 Ita septem tonis effici, quam &c. Ch.
5 Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Tonus hic sumitur pro vnitate integra, hoc est, ex Pythagoræ sententia pro 125000. stadiis.
b Veteres vocabãt grauem tonum Dorium, medium Lydium, acutum Phrygium: quare mori inepti quidam hic Mercurium interposuerunt, & legunt, Mercurium Lydio.

De mundi geometria.

CAP. XXIII.

S[a]Tadium centum vigintiquinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos vigintiquinque. [b] Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, [1] in qua nubila ac venti nubésque proueniant. Inde purum liquidúmque, & imperturbatæ lucis [2] aërem. Sed à turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, vt tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia: sed [3] tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen vna ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis possit non repudiari, si cui libeat altiùs ista persequi. Nec vt mensura, (id enim velle penè dementis otij est) sed vt tantùm æstimatio coniectandi constet animo. [4] Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum, per quem meat, sempérque [c] dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus septimam colligat, apparet, dempta eius dimidia, (quoniam terra centralis interueniat) sextam ferè partem huius immensi spatij, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio; Lunæ verò duodecimam; quoniam tantò breuiore, quàm Sol, ambitu currit: [5] ita ferri eam in medio Solis ac terræ. [6] Mirum quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiæ ratio largitur: ausíque diuinare Solis ad terram spatia: eadem ad cælum agunt; [d] quoniam sit medius Sol, vt protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas: tanquam planè à perpendiculo mensura cæli constet. Ægyptia ratio, quam Petosiris & Necepsos ostendêre, singulas partes, in lunari circulo (vt dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulò amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, vtriusque mensuræ dimidium. Quæ computatio plurimum habet [7] pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

1 in quam nubila ac venti nubesque perueniant. M.
2 aëra. Chiff.

3 sed tamen prodenda: quia sunt prodita: quamuis vna Tolet.

4 Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus patere circulum, per quem meat, orbis Solis èx circuitu eius appareat, semperque &c. Vet. quidam legunt, circuli pro circulū.

5 ita fieri eam &c. M. & Chiff.
6 Miror. M.

7 aliis ponderis.

ANNOTATIONES.

a Mensurarum nomina, atque simplex vsitatáque diuisio hæc est: Digitus continet quatuor grana hordei: palmus quatuor digitos: pes quatuor palmos: cubitus sesquipedes, seu vlnam: passus quinque pedes: stadium centum triginti pedes: stadia septem vnum cōficiunt milliare Italicum, Suidas ἑπτὰ γὰρ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον. Notandum tamen stadia non vbique eandem terræ mensurā continere, sed pro diuersitate gentium esse diuersas stadiorum mensuras: quemadmodum & miliaria modò longiora, modo breuiora alijs atque alijs nationibus existunt. Vnde Ptolomæus ait 500. stadia in terra vni gradui cælesti respondere. At Eratostenes & Plinius 700. numerant.

b Posidonius bifariam partitur distantiam à terra ad cælestes orbes. Ab ea enim ad aërem, vbi tempestates fiunt xl. stadia assignat: à nubibus ad Lunam vicies cētena millium: indéque ad Solem quinquies mille stadia.

c Hoc est, circunferentia semper continet ter diametrum, & ferè vnam septimam. In hac tamen supputatione neglexit septimam vnius tertiæ.

d Si enim Sol fertur medio mundi, distátque à terra sexaginta gradibus: distantia terræ & Signiferi erit duplicata, hoc est, 120. graduum.

De repentinis syderibus.

CAP. XXIIII.

RE stant pauca de mundo: nanque & in ipso cælo stellæ repentè nascuntur. Plura earum genera.

De Cometis & cælestibus prodigiis, natura & situ, & generibus eorum.

CAP. XXV.

C[a]Ometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte, in speciem barbæ longæ, [1] promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo vibrantur, [2] ocyssimo significatu. Hæc fuit de qua quinto consulatu suo [3] Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit, ad hunc diem nouissimè visa. Easdem breuiores & in mucronem fastigiatas, Xiphias vocauêre, quæ sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore, ac sine vllis radiis; quos [b] Disceus suo nomini [4] similis, colore autem electro, raros è margine emittit. [5] Pitheres doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cùm Græcia apud [6] Salamina depugnauit. Lampadias ardentes imitatur faces; [c] Hippeus equinas iubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, vt vix contueri liceat, [7] speciéque humana Dei effigiem in se ostendens. Fiunt & [8] hirti villorum specie, & [9] iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam est; Olympiade centesimaoctaua, vrbis anno tricentesimo nonagesimooctauo. Breuissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est, longissimum [10] octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso Septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit & simul [d] plures cerni; nemini compertum alteri, quòd equidem sciam. Ventos autem ab iis graues æstúsque significari. Fiunt & hybernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra vllum iubar. Diráque comperta Æthiopum & Ægypti populis, cui nomen ęui eius rex dedit [e] Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque toruo, nec stella veriùs, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis, cæterísque crines: sed cometes nunquàm in occasura [f] parte cæli est, terrificum magna ex parte sydus, ac non [11] leuiter piatum, vt ciuili motu Octauio Consule, iterúmque Pompeij & Cæsaris bello. In nostro verò [g] ęuo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde [12] principatu eius, assiduum propè ac sæuum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ vires accipiat, quásque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus, in verendis partibus signorum. Ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratámve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edat. Venena fundere, in capite Septentrionalis, Austrinæve serpentis. [h] Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multò post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo [13] instituto. Nanque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus, sydus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei, clarúmque & [14] omnibus terris conspicuum fuit. Eo sydere significari vulgus credidit,* [i] *Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est.* Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seq; in eo nasci interpretatus est: & [15] si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sydera perpetua esse credant, suóque ambitu ire, sed non nisi relicta [16] à Sole cerni. Alij verò, qui nasci humore fortuito, & [17] ignea vi, idéoque solui.

1 promitur. M.
2 ocyssimæ. M.
3 Malim, Tiberius, vti anteà legebatur: cum præsertim suprà in Catalogo autorum, etiam Tiberium Cæsarem recenseat.
4 similes Vet. leg. quos disco similes, colore autem electro, raro è margine emittunt.
5 Aliâs, Pitheus M. eadem forma, qua Hippeus, & Disceus. Pithias, Senec.
6 Salaminam. M. & Chiff. V.
7 quidam sequentia huius periodi verba supposita existimāt.
8 hirci. M. & Chiff.
9 nube Chiff. Long.
10 centum octaginta ex Senec. 7. Nat. Quæst.
11 leniter. M.
12 principatum. M.
13 constituto. M.
14 omnibus è terris. Chiff.
15 vt verum fateamur. M.
16 ab. Chiff. M.
17 & igne. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Senecam ca. 14. & 15. lib. 1. Quæst. Natural. Item Arist. Meteorol. 1. cap. 3. & 4. & de Mundo 3.
b Disceus fit quando materia vndique sibi similis existit.
c Fuit & Hippeus sculptor ac faber insignis de quo Athenæus pag. 233. vers. 48.
d Fieri potest vt imago veri cometæ fulserit in opposita nube, non aliter quàm imagines in speculis redduntur.
e Thyphon infrà cap. 48. ventus est, & vibratus ecnephias[illegible]
f Sinistrè hîc Plinius Aristot. interpretatus est: non en[illegible]t in occasu cometas nunquàm apparere, sed quod sæpe [illegible]ispentur supra Horizontem, ac euanescant.
g eo anno quo Cl. Cæsar veneno extinctus [illegible]
h Huius meminit Suetonius in vita Iulij Cæsari[illegible] vide Senecam Quæst. Nat. lib. 6. cap. 17. Cometes hic Christi [illegible]ruatoris nostri natalem

natalem prænunciasse creditur.

i In antiqui denarij Romani altera parte spectatur Cæsaris effigies cum his literis: IMP. CAESAR DIVI IIIVIR R. P. C. in altera verò, templi Veneris anterior facies cum stella, Cæsaris statua augurali habitu, & ara ad quam sacrificare, vota suscipere, & controuersias dirimere, interposito iureiurando, per Cæsarem, solebant, cum his literis: DIVO IVL.

Hipparchus de syderibus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli.

CAP. XXVI.

10 IDem Hipparchus nunquàm satis laudatus; vt quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine syderum, animásque nostras partem esse cæli; nouam stellam & aliam in æuo suo genitam deprehendit: eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, ánne hoc sæpius fieret, moueréntúrque & eæ, quas putamus affixas.[1] Idémque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sydera ad[2] normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signaret: vt facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerentúrve, sed an omnino aliquà transirent, moueréntúrve; item an crescerent, minueréntúrque, cælo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam, qui[3] rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, non, nisi cùm decidunt, visæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorum spe-20 ctaculum edente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades vocant planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quòd faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: Bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas[4] Docos vocant: qualis cùm Lacedæmonij classe victi, imperium Græciæ amisêre. Fit & cæli ipsius hiatus,[5] quod vocant[a] chasma.

1 Ideóque. M.
2 ad nomē expungere. M. & Chif. hoc est, Hipparch. stellas ad sydera redegisse, in singulis syderibus quot essent numerasse, nomina etiā reddidisse cum illis, tum syderibus.
3 cretionem. CH. & Pint. aditionem hæreditatis ea voce intellig.
4 Docus. M. & CH.
5 quem. M.

ANNOTATIONES.

a Est & chasma terra αὐτομάτως discedente ac patefacta factus hiatus & vorago. Seuerus in Ætna vocat chaos. Id cùm subitò accideret, inferorum & deorum manium Romani veteres appellarunt, quomodo Græci χαρώνια.

30

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt &[1] sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est)[a] incendium, ad terras cadens inde; sicut Olimpiadis centesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego[2] statis temporibus naturæ, vt cætera, arbitror existere; non vt plerique variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat; quippe ingentium malorum fuêre prænuntia. Sed ea[b] accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: verùm hæc ideò facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideóque non, sicut exortus suprà dictos, defectúsque, & multa 40 alia, nosci.

1 Fit & sanguinæa specie, quo &c. M. Chiff.
2 ratis. M.

ANNOTATIONES.

a Chasmatum proprij colores sunt puniceus & purpureus. Arist. Meteorolog. lib. 1. cap. 2. & de Mundo 3.
b De hoc fusè Seneca Nat. Quæst. lib. 2. cap. 32.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerunque & circa Solis orbem, ceu[1] spe-50 ciem coronæ: & versicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta Vrbem intrante post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

1 spiceæ coronæ. M. & Chiff.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

1 cælóque. M.
2 Opimio iij. & Q. Fabio 11. coss. Vet. CH.

EXistunt eædem [a] coronæ, circa Lunam, & circa nobilia astra, [1] cælo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit, L. [2] Opimio, Q. Fabio consulibus; orbis L. Porcio, M. Acilio.

ANNOTATIONES.

a Coronas hîc vocat quod Græci ἅλωνας, & Latini areas: quando conspicitur. videlicet circa Solem, vel Lunam vel aliam claram stellam circulus

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilo coss. Fiunt prodigiosi, & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

1 & antiqui. M.
2 quàm tres simul, Chiff.

ET rursus plures [a] Soles simul cernuntur; nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo; nunquàm iuxta, nec contra terram; nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos Soles [1] antiqui sæpius vidêre: sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Martio, M. Porcio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ętas vidit Diuo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, [2] quàm tres, visi, ad hoc ęui nunquàm produntur.

ANNOTATIONES.

a Quos historici Soles, Græci παρήλια vocant: nostri vero virgas nominant. Fiunt autem quando nubes ex latere Solis vel orientis vel occidentis collocata velut speculum εἴδωλον seu imaginem Solis recipit atque exprimit.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

1 quod. M. & Chif.

LVnæ quoque [a] trinæ, vt Cn. Domitio, C. Fannio consulibus, apparuêre: [1] quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

ANNOTATIONES.

a παρασελήνη dicitur & eandem habet causam materialem & efficientem, quam parelius.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

1 nocte. M. & Chif.

L[a]Vmen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio consulibus, & sæpe aliâs, vt diei species [1] noctu luceret.

ANNOTATIONES.

a nihil aliud est quàm chasma suprà dictum.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab Occasu ad Ortum scintillans transcurrit, Solis occasu L. Valerio, C. Mario consulibus.

Ostentum cæli. CAP. XXXV.

1 in Lunæ magnitudine. M.
2 die. M. & Chiff.
3 Vidit id Syllanus. M. & Chiff. nulla Licinij facta mentione.

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantem, ac postquàm [1] Lu[illegible] magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo [2] diei; dein cùm in cælum se reciper[illegible], lampadem factam, semel vnquam proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio c[illegible] [3] Vi[illegible]t hoc Licinius Syllanus Proconsul cum comitatu suo.

De

De discursu stellarum. CAP. XXXVI.

FIeri videntur &[a] discursus stellarum, nunquàm temerè, vt non ex ea parte truces venti cooriantur. [1] Existunt stellæ & in mari terrísque.

1 Ex his tunc procellæ & in &c. M.

ANNOTATIONES.

a Scintillas & discursus stellarum vocat id quòd Ptolomæus traiectiones.

De stellis Castoribus. CAP. XXXVII.

VIdi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo [1] fulgorem [a] effigie ea. Et antennis nauigantium, aliísque nauium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, vt volucres sedem ex sede mutantes: graues, cùm solitariæ venêre, mergentésque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænuntiæ: quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatámque [b] Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant; eósque in mari deos inuocant. Hominum quoque[c] capita vespertinis horis, magno præsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ maiestate abdita.

1 fulgurum effigies. Eæ &c. V. & M.

ANNOTATIONES.

a Græci hoc meteoron vocant πολυδεύκεα, Latini Castorem & Pollucem.

b Solinus expositis multis malis quæ adfert mulierum sanguis menstruus; *habet, ait, planè id solùm salutare, quòd auertit sydus Helenæ, pernitiosissimum nauigantibus.* Apollo tamen in Oreste apud Euripidem, salutarem nautis Helenam esse pronuntiat. ζηνὸς γὰρ οὖσαν ζῆν νιν ἄφθιτον χρεὼν κάστορί τε, πολυδεύκει τ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς, σύνθακος ἔσται ναυτίλοις σωτήριος.

c Sic apud Vergilium 2. Æneid. sub finem, caput Iulij ardere visum. *Ecce leuis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.*

De aere. CAP. XXXVIII.

HActenus de [1] ipso mundo, syderibúsque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanque & hoc cælum appellauêre maiores, quod alio nomine [a] aëra: omne quod [b] inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior, (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, [2] infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. Hinc [c] nubila, tonitrua, & [3] alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit syderum vis: eadémque quæ spontè non subeunt, ad se [4] trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. Iidem infracti resiliunt: &, quæ [5] potuêre, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursúmque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidémque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum è sublimi trahit. At ille contrà nititur, tellúsque, vt inani, cælo spiritum infundit. Sic vltrò citrò commeante natura, vt tormento aliquo, mūdi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assiduè rapta conuoluitur, & circa terram, [6] immenso rerum quasi globo, tendit, subinde per nubes cælum [7] aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas [8] complexa causas: quoniam & tonitruum, & fulminum iactus, horum violentiæ plerique assignant. Quin & ideò lapidibus pluere interim, quòd vento sint rapti, & multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

1 mundo ipso. M. & Chiff.

2 hæc dictio in vetustis non leg.

3 illa fulmina, emphaticῶs.

4 trahit. Chiff.

5 potauêre, forsan legendum esset.

6 immenso rerum causas globo stedit. M. & Chiff.

7 aliud atq; aliud. Ver.

8 complexa à se. M.

ANNOTATIONES.

Elegantissimi sunt versus Pacuuij in Chryse, de aëre.
[illegible] de circum supráque quod complexu tenet
Terra[illegible] quod nostri cælum memorant, Græci perhibent æthera,
Quicq[illegible] est hoc, is omnia format, animat, auget, alit, serit,
Sepelit[illegible]ipitque i[illegible]a, omniúmque idem est pater
Indidémque eadem quæ oriuntur deintegro æquè eodem occidunt.
Vide supra caput primum.

b Videri enim propter raritatem non potest.

c Enumeratio est impressionum quæ in aëre fiunt, ex congressu & pugna contrariarum qualitatum.

De statis tempestatibus. CAP. XXXIX.

1 statutas M.
2 vt Solis ergo. CH.
3 statutísque M.

TEmpestatum, rerúmque [a] quasdam [1] statas esse causas; quasdam verò fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates, & hyemes, quæq; in temporibus annua vice intelliguntur, syderum motu fieri dubitet? [2] Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque syderum propria est quibusque vis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur; cùm esse eorum nullum minus Luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur, in suo quæque motu, naturam suam exercent: quod manifestum, Saturni maximè [b] transitus imbribus faciunt. Nec meantium modò syderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in [c] Suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam, [3] statísque temporibus, vt Hœdorum exortus. Arcturi verò sydus non fermè sine procellosa grandine emergit.

ANNOTATIONES.

a statas tempestates vocat simpliciter ortus & occasus syderum, qui certis temporibus ac vicibus oriuntur & occidunt: fortuitas quæ nulla certa cælesti ratione gubernantur.
b transitum hunc vulgò apertiones portarum vocant.
c sunt 7. stellæ obscuræ, in capite Tauri. estque vehemens sydus terra ac mari. Vide infrà cap. 26. lib. 18.

De vi Caniculæ. CAP. XL.

1 calores. Vet. vide infra cap. 39. lib. 18.
2 nulli dubium est. M.

NAm Caniculæ exortu accendi Solis [1] vapores quis ignorat? cuius syderis effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna. [a] Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit, ac velut adorare, cùm sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maximè in rabiem agi, [2] non est dubium.

ANNOTATIONES.

a Vide infra lib. 8. cap. 53.

Sydera in aliis signorum partibus, & temporibus aliâs influere. CAP. XLI.

1 brumæque. M.
2 Solstitio folia. M. & Chiff.
3 rei. M. Vetus sic habet: cœli, immensa altitudine, discreta in &c.
4 atque xl. ex Higinio. Martianus 47. numerat. Ptolomæus & Alfonsus. 48.

QVin partibus quoque signorum quorundã sua vis inest, vt autumnali ęquinoctio, [1] brumáque, cùm [a] tempestatibus confici sydus intelligimus. Nec imbribus tãtum tempestatibúsque, sed multis & corporum, & ruris experimentis. [b] Afflantur alij sydere, alij commouẽtur, statis temporibus, aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia [2] solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis arêtis herba pulegij, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam vnam, quæ vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibúsque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omnium [c] corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuère diligentiores: minimúmque animal, formicam, sentire vires syderis, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere, ac minui. Patrocinatur vastitas [3] cæli immensa, discreta altitudine in duo [4] atq; LXX. signa. Hæ sunt rerum, aut animantium effigies, in quas digessère cælum periti. In his quidem mille sexcentas annotauère stellas, insignes videlicet effectu, visúve. Exempli gratia, in cauda Tauri [d] septem, quas appellauère Vergilias, in fronte Suculas, [e] Booten, qui sequitur Septentriones.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Vsus est hypallage, cùm dixit sydus confici tempestatibus, pro conficere tempestates.
b hoc est syderantur. Morbi genus est, quem Græci ἀστροβολισμὸν appellant, aut quando corpus exarescit & fit tabidum, aut fit quis velut attonitus. Hoc in coniunctione Saturni cum Venere in Virgine fieri solet.
c Lucilius, Luna alit ostrea: implet & echinos, muribus fibras & pecu addit. Sola omnium capitatarum cæpa Luna senescente augetur, iuuenescente flaccescit, quasi syderis cursum perosa. Quamobrem eam Pelusiotæ in cibis execrantur.
d Fama & opinione vulgi septem esse Virgilias, siue Pleiadas Aratus scribit, conspici tamen sex tantùm.

ἑπτάποροι δὴ ταίγε μετ' ἀνθρώποις καλέονται,
ἓξ οἶαι περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσι.
οὐ μὲν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ διὸς ἀστὴρ
ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούομεν: ἀλλὰ μάλ' αὕτως
εἴρεται: ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιρρήδην καλέονται.
ἓξ οἶαι περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσι.

Homerus odyss. μ. tradit cùm Pleiades occidunt, Symplegadum scopulorum concursu & collisu vnam semper obteri: sed alteram in eius locum à Ioue restitui, vt earum numerus integer sit. Vide Athenæum li. 11. ὀρίας Pindarus vocat, tanquam ὀρίας, quòd in Tauri cauda sitæ sint.
e Hunc Musæus in Leandro tardum vocat. καὶ μὶν ὀπιπεύων ὀψὲ δύοντα βοώτην, ἢ θρασὺν ὠρίωνα, καὶ ἄβροχον ὁλκὸν ἀμάξης. Axen, Booten, & Temonem Varro appellat. Septentriones Homerus ἄμαξαν, Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Imbrium, ventorum, & nubium causæ. CAP. XLII.

EXtra has causas non negauerim existere imbres ventósque: [1] quoniam humidam à terra, aliàs verò propter [2] vapores fumidam, exhalare caliginem certum est. Nubésque [3] liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpúsque haud dubio coniectatur argumento, cùm Solem obumbrent, perspicuum aliàs etiam vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

1 quoniam aliâs. V.
2 vaporem fumidã exhalari. M. & Chiff.
3 vapore, ex Arist.

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias, posse in has & [a] ignes [1] supernè stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aëra verum est, quando & tela vibrata strident. Cùm verò in nubem [2] peruenerint, vaporem [3] dissonum gigni, vt candente ferro in aquam demerso, & fumidum vorticem volui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas; ideóque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu syderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitũ, dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, vt in membrana spiritu intẽta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. [4] Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & [b] vana, vt quæ nulla veniat ratione naturæ. Iis [5] percuti montes, iis maria, omnésque alios irritos iactus. Illa verò fatidica ex alto, statísque de causis, & ex suis venire syderibus. Simili [c] modo ventos vel potiùs flatus, posse [6] & ex arido, [d] siccóque halitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aëra expirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & Solis [e] impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm [7] fluctus [f] aëris: pluribúsque etiã modis. Nãque & è fluminibus, ac [8] niuibus, & è mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos, è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, Tropæi vocantur: si pergunt, Apogæi.

1 supernarum. V.
2 perueniunt. M.
3 altissonum. Vet.
4 Et hæc omnia.
5 his percuti montes, his & M.
6 & arido siccóque anhelitu. M. & CH.
7 flatus. M.
8 Sinibus. Const.

ANNOTATIONES.

a Fuit hæc sententia Epicureorum. At quàm falsa nemo non intelligit. stellæ enim non cadunt, nec ignis nisi superius tendit. Vide Arist. 3 Meteor.
b quæ fulmina dicantur vana & quæ fatidica infrà dicetur.
c Quidam hic cap. aliud incipiunt de ventis.
d Hæc est opinio Aristotelis. 2. Meteorol. cap. 1.
e Arist. 2. Meteor. ὁ δ' ἥλιος καὶ παύει καὶ συνεξορμᾷ τὰ πνεύματα.
f Plutarch. in Caus. Nat. Αναξίμανδρος λέγει ἄνεμον εἶναι ῥύσιν ἀέρος. Idẽ; Στωικοὶ πᾶν πνεῦμα ἀέρος εἶναι ῥύσιν.

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium verò flexus crebríque vertices, & [1] conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui vallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantem aëra: quæ causa etiam [a] voces multis in locis reciprocas facit.

1 aut complexi subito anfractu innumerosa iuga. Vet. M. habet, & conflexa subito aut fracta niuium erosa iuga.

ANNOTATIONES.

a Ausonius ait Echo aëris & linguæ filiam esse. Varro in Sesquivlysse. *Pieridum comes quæ tenes cauata putri gelo montium saxa.* Vide Ouid. 3. Metam.

De ventis iterum. CAP. XLV.

SI[illegible] [1] fine [a] ventos generant iam quidam etiam specus, qualis in [2] Dalmatiæ ora, vasto [illegible]æceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini

1 Iam sine fine ventos generant quidã etiam specus.
2 Dalmatia, ore vasto præceps hiatu. Chiff.

 similis

similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in [b] Cyrenaica prouincia rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro voluente harenas. In domibus etiam [3] multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeò causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos status atque perspirantes; quos non tractus aliquis, verùm terræ sentiunt: [4] qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt: qui siue assiduo mundi [5] incitu, & contrario syderum occursu nascuntur; siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc [6] illuc tanquam in vtero aliquo vagus; siue disparili errantium syderum ictu, radiorúmque multiformi iactu flagellatus aër; siue à suis [c] syderibus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palàm est [7] illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

3 multa madefacta inclusa opacitate conceptacula Chif.
4 qui non aura, non procellæ, sed mares. appellatione quoque ipsa venti sunt. Chif. Mares itaque existimantur impari numero. infrà cap. seq.
5 incitatu. Chiff.
6 illúcque. Tol.
7 illos. M. CH.

ANNOTATIONES.

a De ventis vide Arist. de Mundo cap. 3. & Meteo. lib. 2. cap. 2.
b Vide Pomponium Melam lib. 1. cap. de Cyrenaica.
c Hoc ex Epicureorum sententia.

Naturæ & obseruationes ventorum. CAP. XLVI.

Viginti [1] amplius autores Græci veteres prodidêre de his obseruationes. Quo magis miror, orbe [2] discordi, & in regna, hoc est in [3] membra, diuiso, tot viris curæ fuisse, tam ardua [4] inuentu; inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: vt hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò accessêre, verius [5] noscat, quàm indigenarum scientia: nunc verò pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiúmque principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne veterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine: & ista plures sine præmio alio, quàm posteros iuuandi, eruerunt. [6] Nanque mores hominum senuêre, non fructus: & immẽsa multitudo aperto, [7] quodcũque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu nauigat; sed lucri, nõ scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, & tantùm auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutiùs fieri. Quapropter scrupulosiùs, quàm instituto fortassis conueniat operi, tractabo ventos, tot millia nauigantium cernens.

1 & amplius. M.
2 tam discordi. vet.
3 mẽbra terræ. M.
4 inuentu perquirere. Vet.
5 noscant. Vet.
6 Iámque. M.
7 quocumque. M.

Ventorum [a] genera. CAP. XLVII.

Veteres [1] quatuor omnino [2] seruauêre, per totidem mundi partes, (ideò nec Homerus plures nominat) hebeti, vt mox iudicatum est, ratione. [3] Secuta ætas octo addidit, nimis subtili, & concisa: proximis inter vtranque media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: ab Oriente æquinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: illum [4] Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A Meridie Auster, [b] & ab Occasu [5] brumali Africus; Noton & Liba nominãt. Ab Occasu [6] æquinoctiali Fauonius, ab [7] Occasu solstitiali Corus: Zephyron & Argesten vocant. A Septentrionibus, [c] Septentrio: intérque eum & Exortum solstitialem, Aquilo, [8] Aparctias dicti & Boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrasciam, media regione inter Septentrionem, & Occasum [9] solstitialem: itémque Cæcian, media inter Aquilonem & Exortum æquinoctialem. [10] Ab Ortu solstitiali Phœnician, media regione inter ortum brumalem & Meridiem. Item inter Liba & Noton, compositum ex vtroque medium, inter Meridiem & [11] hybernum Occidentem, Libonoton. Nec finis. alij quippe Mesen nomine etiamnum addidêre inter Borean & Cæcian: & inter Eurum & Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non vltra certum procedentes tractum, vt Atheniensibus [d] Sciron, [12] paulùm ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. [13] Aliubi elatior, idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten [14] intelligit: & Cæcian aliqui vocant Hellespontian, & eosdem [15] alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus ventorum est [e] Circius, nec [16] vlli violentia inferior, Ostiam plerunque [17] rectà Ligustico mari perferens: idem non modò in reliquis partibus cæli [18] ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem prouinciæ vrbem, attingens, paucis antè [19] limitibus iugi modici occursu tantus [20] ille

1 cernens veterum Chif.
2 seruâsse. Vet.
3 proxima. Vet.
4 Aphelioten Ch.
5 solstitiali
6 brumali.
7 ab ortu solstitiali. Long.
8 Aparctias & Boreas dicti. Chif.
9 brumalem.
10 æquinoctialem: phœniciã media. hæc quæ inreriacent superuacanea sunt.
11 æstiuum.
12 paulò M.
13 alibi vbi M.
14 intelligi. Et M.
15 alij, Chiff.
16 vllo in violentia Chiff.
17 recto. M. Vet.
18 ignot' est. Ch. M.
19 millibus Vet.
20 ille ventus coërcetur. Vet. vt & Ch.

ventorum coërcitus. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam & tempore, & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus [g] maria: cuius in principio, [h] Fauonij hybernum molliunt cælum, Sole Aquarij xxv. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit fermè & hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas [i] intercalationes vno die anticipantibus; rursúmque lustro sequenti ordinem seruantibus. Fauonium quidam ad [21] vij. Calendas Martij, Chelidonian vocant, ab hirundinis [22] viso: nonnulli verò Ornithian, vno & lxx. die post brumam, ab aduentu auium, flanten per dies nouem. Fauonio contrarius est, quem Subsolanum appellauimus. Datus [23] est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sydus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies xv. ante Augustas Calend. est. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos [k] Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius [24] perflant diebus quadraginta, [25] quos [l] Etesias [m] vocant. [26] Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardore syderis: nec vlli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, vsque ad sydus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit, Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus ferè quatuor & quadraginta. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: [27] quod tempus in iii. Idus Nouembris incidere consueuit: [28] hoc est Aquilonis hyberni, multúmque æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est Africus. Ante brumam autem septem diebus, totidémque posteà, sternitur mare halcyonum fœturæ, vnde nomen hi dies [n] traxêre: reliquum tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare. Piratæ primùm coëgere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nũc idem hoc auaritia cogit. [29] Ventorum frigidissimi sunt, quos à Septentrione diximus spirare, & vicinus his Corus. ij [30] & reliquos compescunt, & nubes abigũt. Humidi, Africus, & præcipuè Auster Italiæ; Narrant & in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquam desinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines Septentrio importat, & Corus: æstuosus Auster: tepidi Vulturnus, & Fauonius. Iidem Subsolano sicciores: & in totum omnes à Septentrione & Occidente sicciores, quàm à Meridie & Oriente. Saluberrimus autem omnium [31] Aquilo: noxius Auster, & magis siccus; fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ [n] noctu desinũt [32] ferè, & à tertia diei hora oriuntur. [33] In Hispania & Asia [o] ab Oriente flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus à Meridie. Spirant autem & à bruma, [34] cùm vocantur [p] Ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, [35] aut vt contrarius desinenti [36] incipiat. Cùm proximi cadentibus surgunt, à læuo latere in dextrum vt Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur, prolatis [q] pedibus, vt noctu plerunque aduersa vela concurrant. Austro maiores fluctus edũtur, quàm Aquilone: quoniam ille [37] infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideóque post Austros noxij præcipuè terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior, Et ab Ortu flantes diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinũt numero: quæ obseruatio & in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur [38] impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidénsque, comprimit [39] meridianus æstiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunque sopiuntur; quia aut nimio frigore, aut æstu soluuntur. Et imbribus [40] venti sopiuntur. Expectantur autem maximè, vnde nubes discussæ adaperuêre cælum. Omnium quidem (si libeat obseruare mi[illegible]s ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat; non ventorum modo, rerùm & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius sempe[illegible]ri anno Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

ANNO

21 viij. Chiff.
22 visu M.
23 Est autem exortus Verg. M.
24 perflant his diebus, M.
25 quos Etesias appellant. Chiff.
26 Mollire eos. Ch. M. Vet.
27 quod in tempus Vet.
28 Hic est Aquilo hybernus M.
29 Venti etiam Ch.
30 hi. Chiff.
31 Vide num rectius legatur, Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster, fortassis, quia magis humidus. Chiff.
32 flare M.
33 In Hispaniam & Asiã ab Oriẽte flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone, in Meridiem. Reliquis autem partibus spirãt & a &c. V.
34 qui Vet.
35 del. aut.
36 incipiat: aut quã proximè cadentibus surgat. Long. & M.
37 inferius ex imo mari. Chiff.
38 impares numeri. Vet.
39 meridianis & æstiuis M.
40 venti sop. del. hæc. in Chiff. M. & rectè

ANNOTATIONES.

a Vetera exemplaria non separant hoc caput à præcedenti.
b Odyss. ε, σὺν δ' εὖρός τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαής, καὶ βορέης αἰθρηγενέτης. Musæus μαρναμένων ἀνέμων, ζεφύρῳ δ' ἀντέπνεεν εὖρος, καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἀφίηκεν ἀπειλάς. Aristot. tamen 2 Meteorolog. ventos ex aduerso ruentes simul flare non posse tradit.
c Mirum quod Aristoteles 2. Meteor. Austrum à mundi parte quæ antarctico polo subiecta est, flare negat, quòd tam procul ad nos vsque flatus peruenire nõ possit, cùm in Problematibus, & lib. de Mũdo ad Alex. illinc flare tradat. Ouid. certè 4. de Ponto ab ortu suo procul digressum, languidum accedere scribit.

Hìc oritur Boreas, oræque domesticus huic est,
Et sumit vires à propiore loco.
At Notus aduerso tepidus qui spirat ab arce,
Est procul, & rarus, languidiórque venit.

d. Ouid. *Scythiam Septemque triones.*
Horrifer inuasit Boreas: contraria tellus
Nubibus assiduis pluuióque madescit ab Austro.
idẽ *Letiferi calidi spirarũt flatibus Austri:* νότος ἀπὸ τῆς νοτίδος ab humore & nebula. Hom. κατὰ δὲ νότι ῥέεν ἱδρώς. Idẽ. ὅτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοᾷ ποτὶ χέρσον πόντοθεν ὀρνύμενον πνοιῇ βορέω ἀλεγεινῇ.
e Strabo zephyros & præcipuè Argestas σκείρωνας vocari ab Atheniensibus scribit, ὅτι πνέουσιν ἀπὸ σκειρωνίδων σκοπέλοις; quoniam spirant à scopulis Sceironiis. Quidam hunc ventum eundem esse putant cum Iapyga, Cauro, Hellespõtio, Olympia.
f Hunc Srabo lib. 4. Melamborum vocat. Circio tam vehementi vt tecta nonnunquam auferat, ne Galliam rapidus infestaret Augustus aliquando votum exsoluit & sacrum fecit. Anemothidos Palladis Methone templum fuit. Vide Alex. ab Alex. cap. 22.3.
g Maria hyeme clausa sunt cælo tempestatibus fœdo ac procelloso: aperiuntur vêre. Diem anni quo nauigationem auspicabantur ferijs publicis celebrabant. Veget. *Post natalem verò nauigationis, qui solenni certamine, publicóque spectaculo multarum gentium celebratur &c,* Turn. cap. 24. lib. 18. Aduer.
h Fauonius inter omnes vẽtos mitissimus. *Soluitur acris hyems grata vice veris & Fauoni.* Horat. Plaut. in Milite *Liquidius culusq; ero quàm ventus est Fauonius.* Idem ibid. *Hic Fauonius serenus est, iste Auster imbricus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus continent.*
i quarto quoque anno.
k Vide infrà cap. 28. lib. 18. circa medium.
l Etesias cõstat flare à Septẽtrione. Lucret *Etesiæ flabra Aquilonũ.* Licẽter poëtæ Aquilonem, siue Boream, medium inter Orionem & Vrsam, Septentrionem, Græcorum Aparctiam vocãt. Flant Prodromi diebus octo ante ortum Caniculæ: Etesiæ verò biduo post. Aristoteli & Suidæ gignuntur sole dissoluente collectum humorem. ἀπὸ τοῦ ἔτους nomen est impositum, quòd sint anniuersarij. Occidentem versus ij flant ad Zephyrum, Argesten, Thrascian: Orientem verò ad Aphelioten.
Nauales, vel, vt alij legunt, Niuales Varro appellat in Ephemeride, Nauales Etesiæ diutius & vberius flauerant, & autumnum ventosum fecerant.
m Vide infrà cap. 32. lib. 10.
n Vide Senecam.
o Venti Septẽtrionales omnes numero quinque: Aquilo, Cæcias, Aparctias, Thracias, Argestes.
p Etesiæ imbecilliores.
q Pes nauticum vocabulũ, imus est veli angulus: alijs funis quo velũ tenditur. Virg. *vnà omnes fecere pedem.* id est, vela tetẽderũt. Proferre pedem Seruio est, funibus & suis podijs imam veli partẽ minus adducere, siue vtramque veli partem æquatam esse non pati, quod fit obliquato veli sinu, dum producitur funis alter, alter reducitur. Sic colligitur ventus vt aduersæ naues eodem vento inflatę ac pulsæ possint cõcurrere. Funes hos vorsoria vocat Plautus. *Hic ventus nunc secundus est, cape vorsorium,* Propedes Isidorus ex Turpilio. *Quasi cùm ventus fert nauem in mare secundum, si quis propedem misit in veli sinistrum.* Sic anginam ex Cinna vocat funem. *Qui autem naui ad malum constringit atque angina regit, stabilem fortissima cursum.* Tur. cap. 4. lib. 20. Aduers.

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

NVnc de repentinis [a] flatibus, qui exhalante terra (vt dictum est) coorti, rursúsque deiecti, interim obducta nubiũ cute multiformes existunt. Vagi [1] quippe & ruentes torrentiũ modo (vt [2] aliquibus placere ostendimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore verò illati pondere incursúque, si latè siccam [3] ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur à Græcis Ecnephias. Sin verò [4] depresso sinu arctiùs rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon [b] vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum [5] aliquid [c] abruptum è nube gelida, conuoluẽs versansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verùm ipsa nauigia contorta frangens; tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu [6] ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbétque in excelsum. [d] Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, [e] Turbinem vocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior, accensúsque dum [7] furit, [f] Prester vocatur, amburens contacta pariter & proterens.

1 d. in M.
2 aliqueis Chiff.
3 rupêre. Chiff.
4 depressum sinũ Vet.
5 aliquid abreptum
6 ipso V.
7 fuerit. Chiff.

ANNOTATIONES.

a De his Aristoteles in Meteor. & Gellius li. 19. Rhodig. ca. 19.20.
b Gellius loco citato. Alius est Typhon cometes suprà cap. 25.
c Aristoteles de Mundo; τῶν δ' ἀνέμων οἱ μὲν κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι ἐκνεφίας καλοῦνται. Et Meteo. lib. 3. ἐὰν δ' ἄθρουν πνεῦμα, καὶ πυκνότερον ἐξίῃ, ἐκνεφίας ἄνεμος γίνεται. Vide Senecam Quæstion. Natur. lib. 5. cap. 12.
d τὸν στρόβιλον. Ventos hos nubibus inclusos & tãto impetu erumpentes Ennius his versibus significat. *Per ego Deûm sublimes subices humidas, Vnde oritur imber sonitu sæuo & spiritu* Vide Festum hac de re.
e Huc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus, perperam ex hac sua sede in alienam traiecta.
f Est etiam πρηστὴρ χθόνιος Arist. ἀναφύσημα vocat, cùm spiritus ex terræ hiatibus explosus mare vi se circumagit & contorquet.

Alia prodigiosa genera tempestatum. CAP. XLIX.

NOn fit autem aquilonius Typhon, [1] nec niualis aut niue iacente Ecnephias. Quòd si simul [2] rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, [3] nõ postea cõcepit, fulmen est. Distat à Prestere, quo flamma ab igne. Hic latè funditur flatu, illud conglobatur impetu. [a] Vortex autem [4] remeãdo distat à turbine, [5] & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab vtroque, disiecta nube veriùs, quàm rupta. Fit & caligo belluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cùm spissatus humor rigénsque ipse se sustinet. Ex eodem genere, & [6] in longam veluti fistulam nubes aquam [b] trahit.

1 nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa verba Aut niue iacente. ex Vet. & Aristot. 1. Met.
2 rumpit.
3 ac non postea cõcipit ex M. & Chiff.
4 meando. Vet.
5 turbine, quomodo &c. ex Chiff. & d. in Vet. omnibus.
6 & in longum veluti fistula aquam & Chiff.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Vorticem Græci σιφῶνα: alij τυφῶνα vocãt. Apollodorus in Meteor. Arist. Ἀριστοτέλης, inquit, τυφῶνα οἷον τυπῶνα καλεῖ, διὰ τὸ τύπτειν σφόδρως καὶ ῥηγνύειν τὰ περὶ σώματα: ταῦτα δὲ σιφῶνα, διὰ τὸ δίκην σιφῶνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ θαλάσσης. Vide Turn. cap. 20. lib. 4. Adu.

b Præter Ecnephian, siue procellã, vorticem, siue typhonem, turbinem siue strobilum & prestere nominat Aristoteles, θύελλαν, ἐξυδρίαν, λαίλαπα, καταιγίδα, ἀναφύσημα, de quibus Rhodig. ἐκκολπίας verò, ἀπογέας, εὐθύνας, hîc referre nihil attinet, cùm aliam naturam, rationémque habeant, vt & imbres τροπαῖοι. Petrus Victorius Romæ in prima regione ædem Tempestati sacram fuisse tradit.

Quibus in terris fulmina non cadant. CAP. L.

HYeme & æstate rara fulmina, contrariis de causis; quoniam hyeme dẽsatus aër nubium crassiore corio spissatur; omnísque terrarum exhalatio rigẽs, ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum casu præstat; & è diuerso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, [1] raras admodum, tenuésque & [2] infirmas densantur in nubes. Vêre autem & autumno, crebriora fulmina, corruptis in vtroque tempore, æstatis hyemísque causis. Qua ratione [3] crebra in Italia; quia mobilior aër mitiore hyeme; & æstate nimbosa, semper quodammodò vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus ijs, quæ à Septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æstate fulgurat, quod non in alio [4] situ.

1 rarò. M.
2 hæc verba, & infirmas, in quibusdam desunt.
3 crebra sunt in Italia Chiff.
4 situ euenit. M.

Fulgurum [a] genera, & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non vrunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis [b] operimentis, nullóque alio vestigio relicto. Aurum, & æs, & argentum [c] liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipsa citra vllum aliud incommodum vixit. In [1] Catilinanis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

1 Catilinianis Vet. alij Catilianis.

ANNOTATIONES.

a Fulgurum genera Rhodignio cap. 13. lib. 8. καταβαταὶ, ἀργῆτες, ψολόεντα, quæ, vt vult Suidas, maxima celeritate icta comminuunt. Ab his tribus generibus quidam trisulcum fulmen dictum volunt.

b Vide Senecam cap. 31. lib. 2. Quæst. Natur. Arist. de Mundo cap. 3. Meteor. lib. 2. cap. 1. lib. 3. cap. 1.

c Vide quod adnotatum est de Mithridate cap. 2. lib. 25. Varro lib. 3. Rerum diuinarum. Lucius Scipio cùm aurum haberet in cista viminea, ita fulmine est icta, vt cista esset integra, aurum vero colliquisset. Nonius in voce liquidum. Plutarchus in simpposij: καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλύτροις, τὸν μὲν ἄργυρον σύζεσαι τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄθικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι.

De obseruationibus. CAP. LII.

THuscorum [a] literæ nouem Deos emittere fulmina existimant, eáque esse vndecim generum: Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantùm ex ijs [1] seruare: diurna attribuentes Ioui, nocturna [b] Summano; rariora sanè eadem de causa [c] frigidioris cæli. Hetruria erumpere [2] terra quoque arbitratur, quæ infera [3] appellat, brumali tempore facta; sæua maximè & execrabilia; cùm sint omnia, quæ terrena [4] existimant, nõ illa generalia, nec à syderibus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentũ euidens [5] est, quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos [6] habeant ictus: [d] hæc autẽ quæ [7] vocãtur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadũt, ideò creduntur è terra exire, quoniam ex [8] repulsu nulla vestigia [9] edant, cùm sit illa ratio nõ [10] inferni ictus, sed aduersi. A Saturni ea sydere proficisci subtiliùs ista consectati putant: sicut cremantia, à Martis. Qualiter, cùm Volsinij oppidum Thuscorum [e] opulentissimũ [11] totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria [f] in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cæterùm existimant non vltra [g] decem annos portendere priuata; præterquam aut [12] matrimonio primo facta, aut natali die: publica non vltra tricesimum annum; præterquam in deductione oppidorum.

1 seruauêre. Ch. M.
2 è terra. M.
3 appellantur M.
4 existimantur M.
5 deest in Chiff. M.
6 habent. Chiff.
7 vocant. Ch.
8 percussu. Chiff.
9 edunt Ch. M.
10 inferi Chiff.
11 opulentum. M.
12 patrimonio. M. Senec.

ANNOTATIONES.

a [illegible]trusci iudicabant fulmina ob hoc tantum fieri vt aliquid significa[illegible]: Philosophi contra fulminum causam efficientem nubium colli[illegible]oni assignabant: postquã verò facta essent aliquid portendere e[illegible]timabant.

b Plutoli[illegible]m manium. Quis tamen Summanus esset Ouidius d[illegible]e videtur his versibus,

Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur:
Tunc cùm Romanis Pyrrhe timendus eras.

c quia locis tepentibus cœlum propter ἀντιπερίστασιν frigidius est.

d & casus. Inde obstita fulgurita dicuntur, quasi obliqua, ex obliquo tacta & collapsa. vide quod notatur cap. 47. lib. 8.

e Et Lugdunum florentissima ciuitas, Nerone imperãte. Hetrusci quas

sci quas vocarunt manubias, id est, fulminum iactus, à tribus superioribus syderibus, Saturno, Ioue, Marte decidere putarunt: sed præcipuè Ioue, qui colluctantes inter se nimium Saturni humorem, & immodicum ardorem Martis, medius ipse prorumpere cogit. Iouis fulmina mitiora esse tradunt, Saturni sæua & execrabilia, Martis cremantia. Itaque Iouis fulmen afflare tantum, leusque iniuria lædere: Saturni punire, ac perimer e: Martis accendere: vnde trisulca quoque fulmina appellata fuisse quidam censent. Abstrusius est quod fulguralibus Hethruscorum libris continebatur, ex vndecim manubijs nouem dijs traditis, tres Iouem habuisse: quarum prima est eius solius arbitrij, placida & monitoria tantum: secunda ex consilio Deorum concentum, quæ non impunè mittitur: tertia consensu Deorum superiorum, seu inuolutorum, quæ peruastat & imis summa commiscet. Had. Iun. cap. 16.5. Alex. ab Alex. cap. 13.5. Sunt & postulatoria fulmina, quæ contempta nec procuratu expiatione indigent.

f Seneca Quæst. Natur. lib. 2. cap. 47. fulmina perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina quæ prima accepto patrimonio & in nouo hominis aut vrbis statu fiunt.

g Seneca idem, Quæst. Nat. lib. 2. cap. 48. Priuata fulgura negant vltra decimum annum, publica vltra tricesimum posse differri.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat Annaliũ memoria, sacris quibusdã, & precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum,[1] Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauêre Voltam. Euocatum & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso grauis author: quod imitatum parùm ritè Tullum Hostilium ictum[a] fulmine. Lucósque, & aras, & sacra habemus:[2] intérque Statores,[3] & Tonantes, &[b] Feretrios; Elicium quoque accepimus Iouem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiúsque animo.[4] Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit scientia, vt[c] ventura alia finito die præcinat: & an[d] peremptura sint fatum, aut[e] apertura[5] potiùs alia fata, quæ lateant innumerabilibus in vtroque publicis priuatísque experimentis. Quamobrem sint ista (vt rerum naturæ libuit)[6] aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnãda. Nos cætera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

1 Volsinijs & vrbe & agris depopulatis Vet. Chiff.
2 Inter quę statores Vet. alij, inter quæstores.
3 ac. M. Chiff.
4 Imperari naturæ audacis est credere, nec minus, auitis beneficiis. Ch. Imperare naturæ sacræ audacis Vet.
5 prius. Chiff.
6 aliàs certa, aliàs. Chiff. M.

ANNOTATIONES.

a Idem scribitur cap. 2. lib. 28

b Feretrio optima spolia dicabantur. Numæ Pompilij lex prima: *Quouis auspicio, classe procincta optima spolia capiuntor, Iouei Feretrio bouem cædito quei cepit, æris ducenta darier oporteto.* Secunda, *Spolia in Martis asam: in campo solitaurilia, vtra voluerit cædito.* Tertia, *Spolia Iano Quirino agnum marem cædito, quei caperit centum ex ære dato.*

c Seneca cap. 49. lib. 2. ex Cecinna: Peremptalia fulmina, quæ tollunt priorum minas: Regalia quæ regum ciuitati minantur: Monitoria quæ docent quid cauendum sit, aut impendentis periculi euitationem continent.

d Exoratura, placatura, vt pericula submoueantur. Vide Senecam cap. 35.26. Quæst. Nat.

e auersura.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum[a] priùs cerni, quàm tonitrum audiri, (cùm simul fiant) certum est. Nec mirum; quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorem fulmine; ideo quati prius omne & afflari, quàm percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut[1] tonitru audierit. Læua[b] prospera existimantur; quoniam læua parte mundi ortus[2] est. Nec tam aduentus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu[3] resiliat ignis, siue opere confecto, aut igne consumpto spiritus[4] remeet. In sedecim partes cælum in eo[5] respectu diuisêre Thusci. Prima est à Septentrionibus ad Æquinoctialem exortum: secunda ad Meridiem: tertia ad Æquinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquũ est, ab Occasu ad Septentriones. Has iterum in quaternas diuisêre partes, ex quibus octo ab Exortu sinistras, totidem è contrario appellauêre dextras. Ex his maximè dira,[6] quæ Septentrionem ab Occasu attingunt. Itaque perplurimùm refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datum accepimus. Cætera ipsius mundi portione minus[7] prospera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius obseruationis vanitas, tacta Iunonis æde, Romæ[8] deprehensa est Scauro Consule, qui mox[9] princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non semper extinguit, cætera illicò:[10] hunc videlicet natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias[11] incubant in partes:[12] homo, nisi conuertatur, vi percussus non [illegible]spirat. Supernè

1 tonitrua Vet.
2 deest in. Ch.
3 resilit Ch.
4 remeat. Chiff.
5 aspectu M.
6 quæ per Septentriones Occasum Vet.
7 prospera. At dira quædã fulmina enunciare. M.
8 depressa. Long.
9 lego, Senatus princeps &.
10 huic M.
11 concidunt M.
12 homo nisi conuertatur in percussas non expirat. v. Si cõuertatur in percussas nõ respirat. M.

pernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. [c] Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi [d] terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera [12] fulminatorum [13] frigidiora reliquo corpore sunt.

12 fulminitorum. Festus.
13 frigidiora sunt reliquo Chiff.

ANNOTATIONES.

a Fulminis vim & impetum eleganter describit Plautus in Amphytrion. his verbis: *Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus, vt subitò, vt properè, vt tonuit validè?*
b Ad consuetudinem Romani augurij dixit Ennius,
Quom tonuit læuum bene tempestate serena.
At Homericus Vlysses apud Achillem querẽs de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo enunciat: *Prospera Iuppiter his dextris fulguribus edit.* Cicero 2. de Diuinat. Homeri versus est, *ζεὺς δέ σφιν κρονίδης ἐνδέξια σήματα φαίνων.* Victorius cap. 3. lib. 3. Muretus in Varronem cap. 6. 3. Apud Nonium è Catone. Fulguratores dicuntur fulgurum inspectores, vt extispices, haruspices. Vide Alex. ab Alex. cap. 13. 5. Turn. cap. 35. 29. vide suprà cap. 8.
c Credidit antiquitas Iouem tonare ac fulminare si quando iratus impios & periuros vlcisci velit, aut lucos & sacra loca violata, pro fanata, cõtaminata, parum castè habita expiari. Itaque vt Acro scribit, Aruspicum & Pontificum doctrina, pollutum fuit quicquid de cælo tangeretur. Turn. cap. 29. lib. 29. Inde apud Plautum in Trinummo, fulguritę arbores. In 12. Tabulis, *Si hominem fulmin iobis occisit em supra genua tollito homo: sei fulmine occisus esit, ei iusta nulla fieri oporteto.* Artemidorus, *οὐ γὰρ οἱ κεραυνωθέντες μετατίθενται, ἀλλ' ὅπου ἂν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταληφθῶσιν, ἐνταῦθα θάπτονται.* Scalig. in Festum voce occisum. Turn. cap. 22. 16. Ræuardus cap. 22. in leg. 12. Tabul.
d Antiquitus priusquam gleba iniecta esset, locus vbi crematum corpus erat, nil religionis habebat: iniecta gleba tumulis corpus humatum dicebatur, & gleba.

Quæ non feriantur fulmine. CAP. LV.

EX iis, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec vnquam quinque altiùs pedibus descendit in terram. Ideò pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum, [a] quas [1] vitulos appellant; quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat; sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc [2] armiger huius teli fingitur. In Italia inter [3] Tarracinam & ædem [b] Feroniæ, turres bellicis temporibus desîere fieri, [4] nulla non earum fulmine diruta.

1 marinos vitulos Vet.
2 armigera. Chiff.
3 Terracinem & ædem Feroniam. Ch.
4 quia nonnullę earum fulmina dirutæ. M.

ANNOTATIONES.

a Phocas scilicet. Harum pellis vt & Hiænarum fulmine non tangitur.
b Feronia libertorum Dea, in cuius templo ij, siue bello capti, siue compedibus ac ergastulo educti, seu vindicta manumissi forẽt, seu testamento, seu censu liberorum statum munera & conditionem accipiebant. Alex. ab Alex. cap. 10. 4. In Feroniæ templo numine afflati super ignem citra noxiam incedebant: vt & virgines dicatæ templo Dianæ Persicæ in Castrabalis, & ad montem Soractis Hyrpiarum familiæ, quibus senatuscõsulto perpetua munerorum vacatio concessa est. Idem cap. 2. 6. Plin. cap. 2. 7.

De prodigiosis [a] pluuijs, lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter [1] hæc inferiore [b] cælo relatum in monumenta est lacte & sanguine pluisse, M. [2] Acilio, C. Porcio COSS. [3] & sæpe aliàs [c] carne, sicut [4] L. Volumnio, Seruio Sulpitio COSS. éxque ea non [5] putruisse, quod non diripuissent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus à Parthis interemptus est, omnésque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ [6] pluerat, spongiarum ferè similis fuit: aruspices [7] cauenda præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello COSS. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post [8] annum T. [d] Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, [9] in eius anni acta relatum est.

1 Præter hæc relatum in monumentis est cælũ lacte &c. M.
2 Atilio Chiff.
3 In vestu. & Chiff. legitur, & sæpe aliàs. sicut carne. L. Volumnio. &c.
4 Publio, ex Valerio cap. 6. 1.
5 perputruisse. Ch. & M.
6 pluit. Chiff.
7 deest in Vet. M. & Chiff.
8 d. in Chiff.
9 in acta eius anni.

ANNOTATIONES.

a Cælestes aquas siue pluuias in sublime piscium examina secum rapere vide cap. 1. lib. 31. Apud Athenæum lib. 8. ex Phinia & Phylarcho piscibus aliquando pluit. Contigit id in Chersoneso toto triduo. Autore Eustathio in Dardania & Pæonia ranis pluit tam multis vt incolis aufugiendum fuerit. Diodorus 4. Biblioth. Idem accidisse scribit in Vellaunijs non ita ante multos annos: vna nocte tantum erucarum è cælo decidit, vt eas in domo reptantes, biduo toto, accensa palea vrere necessum fuerit, vix ad id sufficiente hominum mulierúmque turba. Vide Rhodig. cap. 3. 24.
b Cùm hæc prodigia, ostentáque acciderent prodigiali Ioui sacrum fiebat, Plautus in Amphit. *Sed mulier postquam experrecta es, Prodigiali Ioui, Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.*
c Liuius lib. 3. primæ Decad.
d Cæsari lib. 3. belli Ciuilis lapidis ictu perijt, dum oppugnaretur Cossa in agro Taurino.

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito. CAP. LVII.

ARmorũ crepitus, & tubæ sonitus auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus; [1] crebrósque & prius, & postea. Tertio verò consulatu Marij ab [2] Amerinis, & Tuderti[illegible] spectata arma cælestia, ab Ortu Occasúque inter se concurrentia, pulsis quæ ab Occasu [illegible]rant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, [3] maiore vi ignis nub[illegible]us co[illegible]tis.

1 crebróque M. & Chiff.
2 Amamertinis. Ch. M.
3 maiore igne Ch.

De lapidibus è cælo cadentibus. CAP. LVIII.

Celebrant Græci [a] Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæoctauæ secundo anno, prædixisse cælestium [1] literarũ scientia, quibus diebus saxum casurum esset è Sole. Idqúe factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine [2] vehis, [3] colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quòd si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuisse; soluique rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut vnquã lapidem in eo fuisse credatur: [b] decidere tamen crebrò non erit dubium. In [c] Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodiéque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. [4] Colitur & Cassandriæ, quę Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulò antè delatum.

1 militiarum. Ch.
2 vehiculi. Vet. vehibilis Salam.
3 calore adustus. Salam.
4 Colitur & Potidææ, quæ Cassandria vocitata est, colonia ab eo deducta.

ANNOTATIONES.

a Hegesibuli vel Eubuli filium, Archelai & Euripidis magistrum, Anaximenis discipulum. De quo Leopard. cap. 17. 4.
b Vide cap. 1. lib. 31.
c Romæ quoties lapidibus pluisset, vel ab vrbano Prætore, vel a Maximo Pontifice nouemdiale sacrificium indicebatur, procurandi expiandíque ostenti gratia, Alex. ab Alex cap. 27. 5.

De arcu cælesti. CAP. LIX.

Arcus [a] vocamus, extra miraculũ frequentes, & extra ostentum. [b] Nam ne [1] pluuios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum [c] cauæ nubi, repulsa acie in Solem refringi, [d] colorúmque [2] varietatẽ mistura nubium, aëris, [3] igniúmque [e] fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt; nec vnquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu; quamuis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fatetur idem non nisi [4] quartadecima [f] Luna posse. Fiunt [5] autem hyeme, maximè ab Æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab Æquinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Iidem [6] sublimes humili Sole, humilésque sublimi, & minores [7] occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi; meridie exiles, verùm [8] ambitus maioris. Aestate verò per meridiem non cernuntur, post autumni Æquinoctium, quacunque hora: nec vnquam plures simul, quàm duo. [g] Cætera [9] eiusdem naturæ nõ multis dubia esse video.

1 pluuiales. M.
2 varietates M.
3 luminúmque Vet.
4 tricesima M. & Chiff.
5 autem hi maximè. M. vide Rhodig. cap. 27. lib. 22.
6 Sole sublimes humili humiles &c. M.
7 Oriente vel occiden. M. Chiff.
8 ambitu maiores M.
9 eius M.

ANNOTATIONES.

a Vide Rhodig. à cap. 24. vsque ad 32. lib. 22.
b Seneca. *Vndecunque apparuit non easdem minas affert. A Meridie ortus magnã vim aquarum vehit. Vinci enim non potest vehementissimo sole, tantùm est illi virium. Si circa Occasum refulsit, rorabit, & leniter impluet. Si ab Ortu circáue surrexerit serena promittit.* Plautus de ana bibace in Curcul. *Ecce autem bibit arcus: pluet, credo, herclè hodie.* Poeta Elegiacus. *Cæruleus pluuias cur bibit arcus aquas?* Irin geminam copiosissimum imbrem portendere hoc versu docet Aratus, καὶ δίδυμοι διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις. Interpres eius Theon causam reddit.
c Humidus enim vapor, in nubem concrescens, ac deinde εἰς μικρὰς ῥανίδας νοτίζων, in exiguas stillas liquescens non imaginem figuræ τῶν τοῦ σχήματος μορφῶν, sed coloris ostendit varietatem.
d Tales colores apparent in Sapphiro nitida candelæ obiecta, in aquæ cyatho quem feriunt Solis radij, in vitri, crystallíue angulosa massa, ad lucem conuersa. πολυώνυμον ὕδωρ vocat Hesiodus.
e fit etiam per emphasin, siue simphasin, lineis non rectis sed refractis. Plutarch.
f ἐν τῇ πανσελήνῳ Arist. Eodem anno bis visam nocturnam Irin in Aquilone, Luna in Meridie posita, non quidem plena, sed amphicyrto obseruatum est.
g Tota hæc periodus initium esse debet capitis sequentis.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. CAP. LX.

Grandinem conglaciato imbre gigni; & niuem eodem humore molliùs coacto; pruinam autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines: ipsásque grandines interdiu sæpius, quàm noctu, & multò celerius resolui, quàm niues. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore existere. [a] Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutáque glacie non eundem inueniri modum.

ANNOTATIONES.

a Ros imber tenuis, Alcam ait esse Iouis & Lunæ filiam. Διὸς θυγάτηρ ἔρσα τρέφει, καὶ σελάνας δίας. Nam, vt inquit Plutarchus, πανσέληνος δροσοβόλος ἐστι: ac ideo canes plenilunijs ἥκιστα ἰχνευτικοῖς ἐντυγχάνουσιν, quoniam roris frigiditas odorem abolet, nec ἐᾷ ῥεῖν τὰς τῶν ζώων ἀποφορὰς quæ causa est cur διαθέστατος sit ἡ ὥρα τοῦ ἔαρος. Rhodig. capite 20. 26. Victorius capite 17. 14. Plutarchus ἐν φυσικοῖς αἰτίαις tradit obesas mulieres rore pannis, aut mollibus velleribus collecto ac excepto pinguedinem minuere ac consumere. Victorius cap. 6. 2. A rore milites rorarij dicuntur: qui & Ferentarij, qui primi armatura leui prælium committunt, quemadmodum cœlum rorat ante pluuiam. Plaut. in Friuolaria. *Vbi rorarij estis? Den sunt.*

De nubium [a] imaginibus. CAP. LXI.

Varietates colorum figurarúmque in nubibus cerni, prout admistus ignis [1] superet, aut [2] vincatur.

1 superat. M.
2 vincitur. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Arist. Meteor. lib. 1. cap. 2.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

PRætereà quasdam proprietates [1] cæli quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris, & in [a] lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptiùs suis referentur locis. Hæc sint dicta de aëre.

1 d. in Chiff.

ANNOTATIONES.

a Lago di Riete hodie dicitur.

De natura terræ. CAP. LXIII.

SEquitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei; quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper: nouissimè complexa [a] gremio iam à reliqua natura abdicatos, tũ maximè, vt mater, [b] operiens; nullo magis [1] sacramento, quàm quo nos quoque [c] sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, noménque prorogans nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius [d] numen vltimum iam nullis [2] precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsúsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporésque! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum [3] fœnus reddit! quæ nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in [4] malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnásque etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena, nostri misertam instituisse credi potest; [5] ne in tædio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. [6] Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, [7] sitientibus similes: [8] qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terræqúe seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et, vt verum fateamur, terra nobis malorum remedium [9] genuit; nos illud vitæ fecimus venenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo vtimur. Nec tamen quereremur meritò, etiamsi maleficij [10] causa tulisset. Aduersus vnam quippe naturę partem ingrati sumus: [11] quasi non ad delicias quásque, non ad contumelias, seruiat homini. In maria iacitur, aut, vt freta admittamus, [12] eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, vt delicijs, quàm vt alimentis famuletur nostris. [13] Et tamen, quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentíque venas, & æris ac plumbi metalla fodientes; gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus [14] lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, vt vnus niteat articulus! Si vlli essent inferi, iam profectò illos auaritię atque luxurię cuniculi refodissent. Et miramur, si eadem ad noxam genuit aliqua! Feræ enim, credo, custodiunt illam, arcéntque sacrilegas manus. [15] Nónne inter serpentes fodimus, & venas auri tractamus cum [16] veneni radicibus? Placatiore tamen Dea [17] ob hoc vtimur, quòd omnes hi opulentię exitus ad scelera cędésque & bella tendunt: quámque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam ignoramus.

1 sacro merito. Ch sacramerito, rectius.

2 imprecamur irati graue. Vet.

3 d. in M.

4 in his malis.

5 ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe. Chiff.

6 Ità genuit id. M. cætera quæ interposita sunt delenda.

7 sentientibus.

8 quo taliter.

9 genuit: illud vita fecit venenũ. Num enim & ferro. interrogatiue Tol. Vet. facimus. Chiff.

10 causam attulisset Vet.

11 Quasué non inseruit. Toll. interrogando.

12 eruitur. Vet.

13 Illa tamen. M.

14 lapides. Scrobibus in profundum actis viscera. M. alia distinctione. petimus quot. alia distinct.

15 Nos inter. Tol. Nam inter. Sal.

16 venenis traducibus. Vet. alij venenis trucibus & rectè.

17 Tol. delet.

ANNOTATIONES.

a Ennius apud Varronem. *Est corpus terra, quæ dederat ipsa capit, neque dispendij facit hilum.* Alibi. *Quæ dedit illa capit, neque dispendi facit hilum.* Idem ex Epicharmo. *Isthæc terra gentes omnes peperit, & resumit denuò: Isthæc dat cibaria, isthæc omnibus fruges gerit.*

b Magnam olim & impiam fraudem admittere censebatur, qui in naufragium, aut insepultum quemuis, terram non iniecisset, Buzyre apud Athenięses eius caput execrato, qui id neglexisset. Horat. *Ne parce malignis arenæ ossibus & capiti inhumato Particulam dare.* Catullus in Argonaut. *Nec iniecta tumulabor mortua terra.*

c Vetus lex fuit: *Vbi corpus hominis demortui condas, sacer locus esto.* Plutarchus sacros mortuos appellat: quoniam eorum sacra sepulchra sunt: inde Græcis dictum ἀκίνητα μὴ κινεῖν. Rhodig. capit. 19. 17.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

EST autem figura prima, de qua consensus iudicat.[a] Orbem certè dicimus [1] terræ, globúmque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma; in tanta montium excelsitate, tanta [b] camporum planitie; sed cuius amplexus, si capita [2] linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in cælo. Nanque in illo caua in se conuexitas vergit, & cardini suo, hoc est terræ, vndique incumbit. Hæc, vt solida atque conferta, assurgit, [3] intumescenti similis, extraqúe protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit à centro immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

1 terræ globū, quem M. & Chiff.

2 cunctarum linearum. Vet.

3 & intumescenti similis ex vtraq; parte extenditur. M.

ANNOTATIONES.

a Esse τυμπανοειδῆ quosdam existimasse, alios κωνοειδῆ, alios τραπεζοειδῆ Plutarchus in Placitis philosophorum scribit. Qui globosam esse putant, ob id apeirona vocant, quod rotundi corporis nullus sit finis, nullum initium.

b Ea ratione Sophodes in Oedipode Sternuchon vocat: sterna enim & νῶτα γῆς latæ fúsæque planities: αὐχένες verò angusti campi metaphoticῶs dicuntur. Vide Rhodig. cap. 18. 15.

De[a] Antipodibus, an sint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

INgens hîc pugna literarum, contráque vulgi; circunfundi terræ vndique homines, conuersisq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà siti; tanquam non [1] & ratio præstò sit, vt nos nō decidere mirentur illi. Interuenit sententia quāuis indocili probabilis turbæ,[b] inæquali globo, vt si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram vndique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac, non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi,[2] dubia sit: aut possit cadere, natura repuguante, & quò cadat,[3] negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu, ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporúmque. Cui sententiæ adest Dicæarchus vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, M.ccl. pass. ratione perpēdiculi, nullam esse [4] eam [5] portionem vniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur cōiectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breuiore L. milibus passuum assurgere. Sed vulgò [6] maxima hæc pugna est, si coactā in verticem aquarum quoque figurā credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namq; & dependētes vbiq; guttæ paruis globātur orbibus: & pulueri illatæ, frondiumq; lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. quæ propter subtilitatem humoris,[7] mollitiamq; in se residētem, ratione faciliùs, quàm visu, deprehenduntur. Idq; etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit: contrà euenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorē in verticem attollant, at cumulo eminēte [8] infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam è nauibus terra nō cernatur, è nauium malis conspicua: ac procul recedēte nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, & postremò occultetur. Deniq; Oceanus, quem fatemur vltimum, quanam alia figura cohęreret, atq; non decideret, nullo vltrà margine includente?

1 in M. d.

2 dubium sit Chiff.

3 non dante. Vet.

4 eam altitudinem proportione vniuersitatis. Vet.

5 portione vniuersæ rotunditatis, hoc est, si vniuersæ rotunditatis spectes proportionem. quod genus locutionis Plinio in primis est familiare.

6 maximè. M. & Sabellicus.

7 mollitiemque in se residentem Tol.

8 infrà Vet.

dente:[8] Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, vt sint plana maria, & qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnáque gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Namque cùm è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & [9] sit hæc natura earum cõfessa; nec quisquam dubitet [10] in litore vllo accessisse eas, quò longissimè deuexitas passa sit; procul dubio apparere, quò quid humilius sit, propius cẽtro esse terræ, omnésque lineas, quæ emittuntur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quę ad extremum mare à primis aquis. Ergo totas, omníque ex parte aquas vergere in centrum: ideoq; non decidere; quoniam in interiora nitantur. Quod ita formasse artifex [11] Natura credi debet, vt cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo [12] implexu iungerentur; hac sinus pandente, illa verò permeante totam, intrà, [13] extrà, suprà, venis, vt vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpente: [14] quo spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantúmque à periculo decidendi abest, vt in summa quæqúe & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminũ quotidiano accessu maria non crescant.

In idipsum admiraculum redijt Chiff.
9 sit hic naturæ earum consensus M.
10 in littus vllũ accessisse eas nisi quo longissima. Vet.
11 Naturæ. Chiff.
12 complexu fungerentur. Vet. Tol.
13 extrà, intrâ, sup.
14 quibus.

ANNOTATIONES.

a De ijs Manilius & Lucretius. Lactantius lib. 3. negat Antipodas.
b Multis sedibus & veluti scalarum gradu distincto.

Quomodo aqua sit terræ innexa. CAP. LXVI.

EST igitur in toto suo globo tellus [a] medio ambitu præcincta circunfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

ANNOTATIONES.

a Hic Plinius mediam tantum terram mari præcinctam esse, reliquum verò dimidium eminere extra vndas velut pila aut globus aquis innatans ait ex Thalis Milesij sententia. Aristoteles de Cælo libro 2.

De nauigatione maris, & fluminum. CAP. LXVII.

A Gadibus, columnísque Herculis, Hispaniæ & Galliarum circuitu, totus hodie nauigatur Occidens. Septẽtrionalis verò Oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspiciis Diui Augusti Germaniam classe circunuecta ad [a] Cimbrorum promontorium: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad [1] Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè verisimile est illic maria deficere, vbi [2] vis humoris superet. Iuxtà verò ab Ortu ex Indico mari, sub eodem sydere [b] pars tota vergens in Caspium mare, pernauigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluêre. Circa Caspium quoque [3] multa Oceani litora explorata, paruóque breuiùs, quàm totus, hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, siue ea illius Oceani sinus est, vt multos aduerto credidisse, siue angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem Occidente, magna pars Meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & Orientis, victorię Magni Alexandri lustrauêre, vsque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentia florente, circunuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscẽda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author est, [c] Eudoxũ quendam sua ætate, cùm Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades vsque peruectum: multoq; ante eum Cęlius Antipater, vidisse se, qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam commercij gratia. Idem Nepos de Septentrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, C. [4] Afranij in Consulatu collegę, sed tum Gallię proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circunfusa vndique diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quę contemplatio apta detegendę mortalium vanitati poscere videtur, vt totum hoc, quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum [illegible] quantum sit ostendam.

1 Scythicam ad plagam. Chiff.
2 humoris vis Ch. & M.
3 multo labore Oceam. M.
4 Sabellicus dem emẽdauit, Africani.

ANNOTATIONES.

a Chersonesum, Cimbricam quam incolunt Holsatienses.
b Sydus hîc plagam mundi significat. vide Turn. cap. 24. lib. 18. Aduer.
c Nauigatorem, non Astrologum de quo Petronius in Satyra, Eudoxus quidem in excelsissimi montis cacumen conscendit, vt astrorum cælique motus deprehenderet. Vide Strabonem lib. 2. qui diuersæ est a nostro autore sententiæ.

Quæ portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

IAm [1] primùm in dimidio cõputari videtur; tanquã nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circundatus medio, & omnes cæteras fundẽs recipiénsque aquas, & quicquid exit in nubes, ac [a] sydera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cùm sint eius quinque partes, quas vocant [b] zonas, infesto [c] rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis, vtrinque circa vertices; hunc qui [d] Septentrio vocatur, eúmque qui aduersus illi Austrinus appellatur. Perpetua caligo vtrobique, & alieno molliorum syderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans [2] lux. Media verò terrarum, qua Solis orbita est, [e] exusta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Circà duæ tantùm, inter exustam & rigentes, temperantur: eæqúe ipsæ inter se non [f] perviæ, propter incendium [3] syderis. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis vna portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (vt [4] dicemus) sinus, adeò vicino accessu interna maria allatrat, vt centum x v. millibus [5] passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius verò ccclxxv. millibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamq; [6] dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum. Addatur & lacus, & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectu quoque iuga: iam syluæ, vallésque præruptæ, & solitudines, & mille causis [7] deserta detrahantur. Hæc tot portiones terræ, imò verò, vt plures tradidêre, mundi [g] punctus, (neque enim est aliud terra in vniuerso). Hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hîc honores [8] gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc [9] tumultuatur humanum genus, hîc instauramus bella etiam ciuilia, mutuísque cædibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gentium furores transeam, hæc in qua contermi- nos pellimus, furtóque vicini cæspitem nostro solo [10] affodimus, vt qui latissimè rura metatus fuerit, vltráque [11] fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cùm ad mensuram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat!

1 Iam primum inde mihi disputãdum videtur, cùm nulla portio ipsi decedat. M. Inde mihi disputandum videtur, quænam portio illius ipsi decedat oceano. Vet. Pint. astipulatur Chiff.
2 albicans. Lux verò media terrarum Chiff.
3 syderum. M. & Chiff.
4 diximus M. sc. supra cap. 67.
5 passuum tantum Arabicus &c. Vet.
6 dum dispertit M. dispescit, multũ terrarum occupat. Comput. Vet.
7 deserta detrahãtur terræ. Imò M.
8 quærimus. Vet.
9 tumultuamur. Ch.
10 ordimur. M. affodimus. Et vt quis. Vet.
11 famam. Ch.

10 20 30

ANNOTATIONES.

a Vide adnotata cap. 9. huius libri.
b Erastothenes in Hermete, apud Heraclidem Ponticum lib. de Allegorijs Homericis, πέντε δ' αἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρηνται:

αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο:
ἡ μία ψαφαρή τε καὶ ἔμπυρος, οἷον ἐρυθρή,
τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεί ῥά ἑ μοῖραν ὑπ' αὐτὴν
κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀεὶ θέρεες πυρόωσιν.
αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε, πόλοιο περιπεπηγυῖαι,
αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι.

Versus hos Virgilius sic expressit.

Quinque tenent cælum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circa extremæ dextra læuáque trahuntur.
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediaq; duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuum.

Homerus in Achillis clypeo πτύχας vocat: & polis vicinas ex albo plumbo factas ait: mediam, auream, i. igneam: reliquas duas ad tropicos sitas, æneas, veluti medij coloris inter aurum & plumbum.

τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο,
τὴν δὲ μίαν χρυσῆν. Zonas has elegãter descripserũt. Ouid. 1. Met. Claudian. lib. de raptu Proserpinæ, Hadrianus Iunior cap. 5. 3.

c glacie ad Septentrionem, imbribus ad Meridiem.
d Teriones boues qui terram arant, terũt, colunt, quasi teriones. Hoc sydus quod cæli vertex est, à stellarum figura & positu simile plaustro Græci ἅμαξαν vocarunt; Romani à septem stellis ita iũctis vt triones iuncti videantur Septentrionem. Vide Aul. Gel. cap. 21. libro 11.
e sub Æquinoctiali.
f quoniam vt ipse putat sub Æquinoctiali commeare non licet.
g Vide Senecam in procemio.

40

Mediam esse mundi terram. CAP. LXIX.

MEdiam [1] esse mundi totius haud dubiis constat argumẽtis; sed [2] clarissimè Æquinoctij paribus horis. Nã nisi in medio esset, æquales dies noctesq; [illegible] posse depre-

1 esse terram mundi. Ch. M.
2 clarissimo. M.

50

se deprehenderunt &[b] dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum Æquinoctiali tempore ex eadem linea Ortus Occasusúsque cernatur, & Solstitialis exortus per suam lineam, Brumalísque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

ANNOTATIONES.

a Vide Arristot. lib. 2. de Cœlo cap. 2.
b Astronomica instrumenta, quale nostrum Astrolabium à Ptolomæo, vt censent, excogitatum, quo Lunæ, Solis & reliquorum astrorum interualla cognoscuntur.

De syderum ortus inæqualitate, & de ecleipsi, & vbi, & quare. CAP. LXX.

10 TRes autem circuli suprà dictis zonis implexi, inęqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte Signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam versus; contráque ad alium Polum brumalis; item medio ambitu Signiferi orbis incedens [a] Æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, & cum ea [1] aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, vt nobis Septentrionalis plagæ sydera nunquam occidant; contrà Meridianæ nunquam oriantur: rursúsque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Ægyptus; [2] nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem; item quem sub Diuo Augusto cognominauêre Cæsaris thronon, [3] insignes ibi stelllas. Adeóque manifestò assurgens fastigium curuatur, vt Canopus quartam ferè partem signi vnius suprà terram eminere Alexandriæ intuentibus videatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipsam stringere; in Ponto omnino non cernatur, vbi maximè sublimis Septentrio. Idem à Rhodo absconditur, magísque Alexandriæ. In Arabia Nouembri mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroë Solstitio vesperi paulisper apparet, paucísque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè cursus deprehendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitóque conspicuis, atq; vt è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuêre, syderibus. Neque enim (vt dixêre aliqui) mundus [4] hoc Polo excelsiore se attollit: [5] aut vndique cernerentur hæc sydera: verùm hæc eadem [6] quibusque proximis sublimiora creduntur: eadémque demersa longinquis; 30 vtque nunc sublimis in [7] deiectu positis videtur hic vertex, sic in illam terræ deuexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quæ hîc excelsa fuerant: quod nisi in figura pilæ accidere non posset. [8] Ideóque defectus Solis ac Lunæ vespertinos Orientis incolæ non sentiunt; nec matutinos ad Occasum habitantes: meridianos verò sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri victoria, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eadémque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsano & Fonteio COSS. qui fuêre ante paucos annos, factum [9] pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & vndecimam prodidit visum, circuitu globi alia aliis detegente & occultante. Quòd si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctésque non fierent inęquales: neque [10] 40 aliàs, quàm in medio sitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, [11] quæ nunc in omni parte simili modo congruunt.

1 aquam. M.
2 nec Canopũ Italia, sed quem vocant Berenices crinem. Vitru. lib. 9. cap. 6. 7.
3 insignis ibi stella. Chiff. M. quidam; stella Canopus adeo manifesto surgens fastigio cernitur vt quartã &c.
4 hic. M.
5 vt M. & Chiff.
6 proximis quibusque Pint.
7 deiectum. M.
8 que d. in M.
9 vndecimo Calen. Maias. adstipulante etiam Marciano, qui de hac ipsa loquẽs eclipsi, in diem XI. Cal. Maias eam incidisse ait.
10 alijs. M.
11 quæ nunc non &c. M.

ANNOTATIONES.

a Ab hoc loco in finem vsque capitis LXXVII. vna est & breuis sententia: Terram & aquas esse circacunque rotundas: idque multis probat exemplis.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. CAP. LXXI.

IDeò nec nox diésque quæuis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniáque 50 turrium Annibalis: in Asia verò propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato: in quêis [1] prænuntiatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis longo vltimis [a] visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone

1 prænuntios. Ver. Prænũciaturos. Pint.

Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indéque, quamuis decliui itinere, tertia noctis hora [2] remensus est sæpius. Causa, quòd eunti cum Sole iter erat: [3] eundem remeans obuium contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad Occasum nauigantes, quamuis breuissimo die, vincunt spatia nocturnæ nauigationis, vt Solem ipsum comitantes.

2 reuersus est. Causa M.
3 eundémque. M.

ANNOTATIONES.

a Milichius hoc esse credibile non putat, sicut nec quod de Alexandri cursore sequitur.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAsáque [1] horoscopa non vbique [2] eadem sunt vsui, in [3] trecentis stadiis, aut, vt longissimè, in quingentis, mutantibus semet vmbris Solis. Itaque vmbilici (quem [a] gnomonem appellant) vmbra, in Ægypto meridiano tempore, Æquinoctij die, paulò plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In vrbe Roma nona pars gnomonis deest vmbræ. In oppido [4] Ancone superest quinta [5] trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis vmbra gnomoni par fit.

1 horospica Tol.
2 eidem. Longol.
3 tricenis CH.
4 Ancona. M.
5 trecesima M.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap. 10. lib. 36. & cap. 60. & 34. lib. 7. Item Vegetium cap. 8. 9. Vitruuium lib. 9. cap. 4. & 8.

Vbi & quando nullæ vmbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus [1] stadiorum, Solstitij die medio nullam vmbram iaci: puteúmque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco supra verticem esse: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodẽ Onesicritus [2] scripsit. Constátque in Berenice vrbe Troglodytarum, & inde stadiis quatuor millibus dccc.xx. in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante Solstitium quadragenis quinis diebus, totidémque [3] posteà fieri, & per eos xc. dies in Meridiem vmbras iaci. Rursus in [4] Meroë insula, quæ est caput gentis Æthiopum, & quinque millibus [5] stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi vmbras, Sole duodeuicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem vmbræ æstate in Austrum, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India [6] Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, vmbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem, ibi Alexandro morante, [7] annotatum prima tantùm noctis parte aspici; Onesicritus dux eius scripsit: quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, Septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

1 stadiûm. Chiff.
2 scribit. Chiff.
3 póst. M.
4 Meroë insula, hæc quæ est & Ch. Meroë, insula hæc, capútque Tol.
5 stadiûm. Chiff.
6 Patalis. Chiff.
7 annotatum, sed princ.

Vbi bis anno vmbræ, & vbi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, vmbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium [a] cadere prodidit.

ANNOTATIONES.

a Hoc euenit, quia Troglodytica sita est inter Tropicum cancri & Æquatorem.

Vbi longissimus dies, & vbi breuissimus. CAP. LXXV.

SIc fit, vt vario lucis incremento, in Meroë longissimus dies xij. horas æquinoctiales & octo partes vnius horæ colligat: Alexandriæ verò xiiij. horas: in Italia quindecim: in Britannia xvij. vbi æstate lucidæ [1] noctes, haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi; Solstitij diebus accedente Sole propiùs verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere [2] senis mensibus, noctésque è diuerso ad Brumam remoto. Quod fieri in insula [a] Thule Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distante: quidam verò & in [b] Mona, quæ distat à [3] Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

noctes, at n gusto lucis ambi u subiecta terræ, haud dubia re promittunt id &c. mundi continuos & Pint. transpositione verborum corrigit.
2 senis diebus. Pintianus, vetusti codicis fidem secutus. binis Longol.
3 Camoladuno. M. Tacitus lib. 13. Camuloduno. Ptolomæus Camum Ludonum.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

a Islandia. b vulgò Man.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & [1] quam vocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo [2] diximus) discipulus: primúsque horologium, quòd appellant [a] sciotericon, Lacedæmone ostendit.

1 quem vocant gnomonem, inuenit Milesius Anaximander de quo diximus, primúsq; Pint. ex Laertio. sic Vitru. lib. 6. c. 4. 8. in vita Anaximandri.
2 diximus, & Thaletis. Vet.

ANNOTATIONES.

a quo deprehenduntur ad vmbram horæ.

Quomodo dies obseruentur. CAP. LXXVII.

IPsum diem alij aliter [a] obseruauêre. Babylonij inter duos Solis Exortus: Athenienses inter duos Occasus: Vmbri à Meridie in Meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras: sacerdotes Romani, & qui diem [1] diffiniêre ciuilem; item Ægyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. [2] Minora autem interualla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quàm ęquinoctia, apparet: quia positio Signiferi circa media sui obliquior est; iuxta solstitium [3] verò rectior.

1 finiere. Ch.
2 Minora maioráue. Chiff.
3 autem. CH.

ANNOTATIONES.

a Alex. ab Alex. capit. 20. 4. Diei spatium totum veteres diuiserunt in matutinum, ortum, meridiem, occasum: noctis verò in vesperum, conticinium siue intempestam noctem, gallicinium & Luciferum.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda sunt his cælestibus nexa causis. Nanque Æthiopas vicini syderis vapore torreri, adustísque similes gigni, barba & capillo vibrato, non est dubium. Et aduersa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus, truces verò ex cæli rigore, [1] has & illas mobilitate habentes. [2] Ipsóque crurum argumento, illis in supera succum reuocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hîc graues feras, illîc varias effigies animalium prouenire, [3] & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem vtrobique; illic ignium nisu, hîc humoris alimento. Medio verò terræ [4] salubris vtrinque mistura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcunda, totiúsque naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus [5] fuerint: sicut ne illæ quidem his [6] paruerint, auulsæ, ac pro [7] immanitate naturæ vrgentis illas solitariæ.

1 Cælius Rhodig. Antiq. lect. lib. 3. c. 12. legit has & illas mobilitate hebetes. lege truces ex cæli rigore & has. Illas verò &c.
2 criniúmque ipsorum. Ch. Ipsorúmq; crinium. Vet.
3 &, redundat.
4 salubri vtrinque mistura. Vet.
5 fuerunt. Vet.
6 paruerunt V.
7 pronitate. V. vnitate. Chiff.

De [a] motu terræ. CAP. LXXIX.

B[b]Abyloniorum placita [c] motus terræ, hiatúsque, & cætera omnia, vi [1] syderum existimant fieri: sed illorum trium, quibus fulmina assignant. fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. [d] Præclara quædam esse & immortalis [2] in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, [3] Anaximandro Milesio Physico, quem ferunt Lacedæmoniis prædixisse, [4] vt vrbem ac tecta custodirent: instare enim motum [5] terræ, cùm & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, [6] cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & [7] Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, sed & illa diuina; haustu aquæ è puteo præsensisse, [8] ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quantum à Deo tandem videri possunt tales distare, dum [9] viuant? Et hæc quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquantur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim vnquam intremiscunt [e] terræ, nisi sopito mari, cæloque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit; nec vnquam, nisi post ventos [10] conditos, scilicet in venas & cauernas eius occulto afflatu. [f] Neque aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad lib[illegible]em exire nitente.

1 syderum vi Ch.
2 hæc duo vocabula (in eo.) d. in Vet. & M.
3 Anaximene ex Arist. Meteor. lib. 2.
4 ne. ex Cice. lib. 1. de Diuin.
5 terræ: & tum vrbs. M.
6 clades eam, insuper & ruina oppressit. M.
7 Pherecydi Pithagoræ doctori. Ch.
8 ac prædixisse.) hæc duo vocab. in M. d.
9 viuunt.
10 condito scilicet in venas, & caua eius occulta flatu. Ch. calidos--occultato flatu. M.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

a Hæc ex Aristot.lib.2. Meteorol.& cap.:.lib.2.de Plantis.item cap.4.de Mundo.Seneca in Quæst.Nat.
b de Caldæorum Philosophis loquitur.
c Si quando Romæ terra quassata fuisset, supplicatio in triduum decernebatur, ferijs à prætore indictis, præeuntibus duumuiris, eóque die terræ motum nemo pronunciabat, tanquàm fœdum & abominandum quodpiam, nec Dei nomen, cui sacrum fiebat, edebatur, quòd Pontificum libris traditum, non esset, cuius Dei nutu imperióue terra moueretur. Vide Alex.ab Alex.cap.27.lib.5. Vide Rhodig.cap.27.30.

d Aristoteles terræ motuum, τῶν σεισμῶν, hæc refert genera, χασματίας, recessus. 2.ῥήκτας, hiatus, 3.βράστας, successionem. 4.λάτας, impulsionem, 5.ἐπικλίντας, inclinationem, 6.παλματίας, vibrationem. Vide Dionem in Traiano quatuor genera recensentem &c.
e Proclus scribit vt terræ motus cesset, Neptuno, sacrum fieri Asphelio, quoniam mare sæpius obstat, ne terræ latebris erumpant venti: quamobrem Neptunum & γαιήοχον, & ἐνοσίχθονα vocauerunt.
f Lege Senecam Quæstionum Natur.lib.6.cap.9.

De terræ [a] hiatibus. CAP. LXXX.

VAriè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidísve fontibus, alibi* aduerso fluminum cursu. Præcedit verò comitatúrque terribilis sonus, aliâs [1] murmur similius mugitibus, aut clamori humano, [2] armorúmve pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formáque vel cauernarum, vel cuniculi, per [3] quem meat, exilius grante in angusto; eodem rauco in [4] recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. [5] Itaque & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur [6] vnquam, sed tremit vibrátque. Hiatus verò aliâs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliâs occultat ore compresso, rursúsque ita inducto solo, vt nulla vestigia extent, vrbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto. [b] Maritima autem maximè quatiuntur. Nec [7] montosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, [8] Appenninúmque sæpius tremuisse. Et autumno ac vêre terræ crebriùs mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideò Galliæ & [c] Ægyptus minimè quatiũtur: quoniam hîc æstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius, quàm interdiu. Maximi autem motus existunt matutini, vespertiníque: sed propinqua luce crebri; interdiu autem circa meridiem. [9] Fiunt & Solis Lunæq; defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipuè verò, cùm sequitur imbrem æstus, [10] imbrésve æstum.

* Rectius, auerso. M. & CH.
1 alias murmuri similis, aliàs mugitibus. Chif. astipulatur M.
2 arborúmue. Chif.
3 per quem fit exitus Salm.
4 recuruis, resultãte in duris, fremente in humidis, fluctuãte in stagnantibus, feruente contra solida. Itaque. Ch.& M. Vet. item Salmant.
5 Quandoque. M.
6 d. in M.
7 montuosa. Ch.
8 Appennias. M. Pœnias. Longol.
9 Fiunt & Lunæ defectu Pint. Arist.
10 imberúe.

ANNOTATIONES.

a Totum hoc caput est ex Aristotele Meteorolog.lib.2.summa.3.
b Quamobrem Homero Neptunus vocatur ἐννοσίγαιος.
c Seneca cap.26.lib.6. Quæst. Nat. quia ex limo concreuit tota, quem affert Nilus turbido affluxu. Quamobrem nulla interualla habet, accrescente in solidum limo, nihil inane quod interueniat, & spiritum includat. Moueri tamen aliquando Ægyptum idem asserit.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

NAuigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subitò, aut quatiente [1] icti. Intremunt verò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificijs, crepitúque prænuntiant. Quin & volucres non impauidæ [2] sedent. Est [3] & in cælo signum, præcedítque motu futuro, aut interdiu, aut paulò post occasum sereno, [4] ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

1 ictu. CH.
2 sedentes. Ch.&c. sentiunt.
3 Sed & in cælo signum præcedit motu futuro. M.
4 tenuis ceu lineæ nube in lõgum porrecta spat. Ch. Tenuis ceu lanea nubes in long. porrecta. Pint. ex Verg. Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.

Auxilia contra motus futuros. CAP. LXXXII.

SIcut [1] in iisdem est remedium, [2] quale & crebri specus præbent. [3] Præconceptum enim spiritum exhalant: quod in [4] certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multóque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, [5] anguli quoque parietum, postésque alterno [6] pulsu renitentes. [7] Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cùm vibrat crispante ædificiorum crepitu; & cùm intumescit assurgens, alternóque motu residet: innoxium & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietant; quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & [8] fluctus more quædam volutatio [illegible] est: aut cùm in

1 Sed & in iisdem est remedium. Vet.
2 quale cloacæ.& V.
3 conceptum, Ch.
4 totis notatur oppidis: minus quippe quatiuntur. ex M. & Chiff.
5 nõ angulosi quoque parietes Vet.
6 pulsui. Vet. alterno pulsu retinente. CH.
7 E latere terraúe V.
8 fluctuum Ch.

cùm in vnam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cùm ventus emersit: sin verò durauêre, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunque & tardiùs, vtpote cùm quidam annuo & bienni spatio durauerint.

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus [1] inueni, ingens terrarum portentum, L. Marcio, Sex. [2] Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes, recedentésque, [3] inter 10 eos flamma fumóque in cælum exeunte interdiu, spectante è via Æmylia magna equitum Romanorum, familiarúmque & [4] viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intrà fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi [5] terræ Italiæ fuerit, [6] quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ętas, anno Neronis [a] principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oléisque, intercedente via publica, in contrarias sedes trangressis, in agro Marrucino, prædiis Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

1 inuenitur. Ch.
2 Lucio. Ch.
3 interea. M.
4 vxorum. M.
5 terræ ipsi Ch.
6 bella ciuilia. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap. 5. lib. 17. sub finem.

Miracula [a] *terræmotus.* CAP. LXXXIIII.

20 FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, aut [1] residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu, xij. vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad [b] Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni sensêre, nec Romani. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantùm motu periculum est; sed par aut maius [2] ostentum. Nunquàm vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset.

1 terræ sidentis V.
2 ostento. M. Vet. Chiff.

ANNOTATIONES.

30 a Vide Aristot. Meteor. lib. 1. sum. 4. per totum & lib. 2. capit. 2. de Mundo cap. 4.
b Liuius lib. 2. Decadis tertiæ.

Quibus locis maria recesserint. CAP. LXXXV.

EAdem nascentium causa terrarum est, cùm idem ille spiritu attollendo potens solo, non [1] valuit erumpere. Nascũtur enim nec fluminum tantùm inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ; maiórque pars [a] Ægypti à Nilo, in quam à Pharo insula [b] noctis & diei [2] cursum fuisse [c] Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de [d] Circeiis. Quod accidisse & in [3] Ambraciæ portu decem millium passuum interuallo; & Atheniensium quinque millium ad Piræeum memoratur: & Ephesi, vbi quondam ędem Dianæ [4] alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra 40 Memphim vsque ad Æthiopum montes: itémque [5] à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota [e] Teuthrania, quáque campos intulerit Mæander.

1 valet. M.
2 cursus fuit, si Homero. Pint.
3 Vmbraciæ. Ch.
4 abluebat Ch.
5 in, Pint.

ANNOTATIONES.

a Herodotus vocat Ægyptum ποταμοῦ δῶρον, fluuij donum. vt & Seneca Quæst. Nat. cap. 26. lib. 6.
b Nunc Alexandriæ ponte iungitur. Vide cap. 11. lib. 13.
c Odyss. δ.
d Odyss. κ. εἶδον γὰρ σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν Νῆσον, τὴν περὶ πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται.
e Troadis Mediterranea parte.

Ratio insularum enascentium. CAP. LXXXVI.

NA [a] Ascuntur & alio modo terræ, ac repentè in [1] aliquo mari emergunt, velut paria 50 secum faciente natura, quæqúe hauserit hiatus, alio loco reddente.

1 alto. M. alio. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide Stra[illegible] lib. 1.

Quæ &

Quæ, & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

1 memoria. M.
2 Lesbon. Ch.
3 & Thia. Brod. Senec.
4 eadem quæ. M.
5 Ab ea duobus. Ch.
6 æuo, Iunio Syllaneo. Mar. Cælio Balbo. Ch. Salm.

CLaræ iampridem insulæ, [a] Delos & Rhodos, [1] memoriæ produntur enatæ. Posteà minores, vltra Melon [b] Anaphe; inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter [2] Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis cxxxv. anno quarto, [c] Thera & [3] Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera, [4] eadémque Automate. [5] Et ab duobus stadiis post annos cx. in nostro [6] æuo, M. Iunio [d] Syllano, L. Balbo coss. ad viij. Idus Iulias, Thia.

ANNOTATIONES.

a Dicta ἀπὸ τῦ δηλῶσαι. De Rhodo Philo lib. de Mundo. Heraclei-des lib. περὶ πολιτειῶν, Ῥόδον τὴν νῆσον, inquit, τὸ παλαιὸν κεκρύφθαι λέγουσιν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἀναφανῆναι δὲ ὕστερον ξηρανθεῖσαν. Hadr. Iun. cap. 15. lib. 3. Vide infra. cap. 12. 4.
b Strabo lib. 10.
c Seneca 6. Nat. Quæst. *Theren & Thian nostræ ætatis insulam hanc spectantibus nobis in Aegeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit?*
d Syllani meminit Tacitus lib. 4. Eum Caligula pecudem auream vocabat.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

1 d. in M.
2 M. M. D. Tol.
3 CLXIII. Ch. Tol.
4 quoque. M.
5 Epomeum, Strabo ad finem libri 5.
6 iisdem. M.
7 Statinas. Long. Scalig. in Varr.

ANte nos [1] & iuxta Italiam inter [a] Æolias insulas: item iuxta Cretam emersit è mari [2] M. D. passuum vna cum calidis fontibus: altera Olympiadis [3] cxliij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. [4] Prodit úrque memoriæ, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & [b] Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem [5] Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, campestri æquatũ planitie. In [6] eadem & oppidũ haustum profundo: alióque motu terræ [7] stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse [c] Prochytam. Nanque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit [d] Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantem & Macrin, Besbycum Bithyniæ, [e] Leucosiam Sirenum promontorio.

ANNOTATIONES.

a Vulcanias, Liparæas, Hephæstias infra cap. 8. 3. sub finem.
b Ænaria, Inarime Homero. Pythecusæ Græcis. cap. 6. 5.
c Vide cap. 8. 3. lib.
d Seneca lib. 6. Natur. Quæst. cap. 29.
e Leucosia Sirenum vna in Neptunium promontorium è mari eiecta insulæ nomen dedit. Lycophron in Cassandra: ἄντλον δὲ τὴν προυχοῦσαν ἐς Ἐνιπέως Λευκωσία ῥίψασα τὴν ἐπώνυμον πέτραν ὀχήσει λαρόν. Canterus cap. 10. 3. Alia est Leucosia dicta ab Æneæ consobrina, ibi sepulta cuius meminit Halicarnassæus lib. 1. & quæ deprauata scriptura Festo Lectosia dicitur. Sirenas Ausonius in Grypho vocat Siredonas, quasi σειρήδονας, cantu allicientes: *Tres in Trinacria Seiridones: omnia trina.*

Quæ insulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

1 Zephyriam. V. M.
2 Aechusam Ch. alij. Aethechusam.
3 mediterraneo. M.

RVrsus abstulit insulas mari, iunxítque terris: Antissam Lesbo, [1] Zephyrum Halicarnasso, [2] Æthusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ, cc. nunc à mari abest stadiis. Syrien Ephesus in [3] mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

1 quo. M. Hodiéq; vid. Ch.

IN totum abstulit terras, primùm omnium vbi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, [1] quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiámque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. CAP. XCI.

1 ipsa se comest terra. Deuorauit. Chiff. ipsa quæ se comest terra. M.
2 Curice. CH.
3 Galenes & Galames. Ch.
4 Iopes. Longol vide cap. 13. 5.

ATque vt sinus & stagna prætercam, [1] ipsa se condens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido [2] Curite: Sipylum in Magnesia: & priùs in eodem loco clarissimam vrbem, quæ Tantalis vocabatur. [3] Galanis & Gamales vrbium in Phœnice agros cum ipsis: Phegium [4] Æthiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & litora.

Quæ vrbes haustæ sint à mari. CAP. XCII.

1 Bursam, sinus Corinthius. Ch.
2 trecenta. M.

PYrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit, [a] Elicen & [1] Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius [illegible] ta millia passuum

passuum abrupta subitò, cum plurimis [3] mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndarida vrbem, ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia [4] & Eleusina.

3 mortalibus. Rapuit &, Ch.
4 d.in . h.

ANNOTATIONES.

a Strabo lib. 8. Arist. de Mundo. Callisthenes apud Senecam lib. 6. Quæst. Natur. Ouid. Si quæris.

De miraculis terrarum.

CAP. XCIII.

Motus enim terræ sileantur, & quicquid est, vbi saltem busta vrbium [1] extant: simul vt terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et herculè non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot seculis suboriens: cùm tantùm quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes: tantùm verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex; lapidum tam discolores maculæ, intérque eos candor [a] alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot lucis emicantium perpetua tot seculis incendia: [b] spiritus letales [2] alibi, aut [c] scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi; [3] alibi volucribus tantùm, vt Soracte vicino vrbi tractu, [4] alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, vt in Sinuessano agro & [d] Puteolano: [5] spiracula [e] vocant alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in [f] Hirpinis Amsancti, ad Mephitis ædem [g] locum, quem qui intrauêre, moriuntur. Simili modo [h] Hierapoli in Asia, Matris tantùm magnæ sacerdoti innoxium. [7] Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, vt Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ [8] efferre mortalium quispiam, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

1 extant sepultarum. M.
2 aliubi. Ch.
3 aliubi. Ch.
4 aliubi. idem.
5 quæ spiracula. Ch. sunt spiracula, quæ vocant alij. M.
6 Ansacti. Ch.
7 Aliubi. Ch.
8 afferre. M.

ANNOTATIONES.

a vel Vnionis, vel Adamantis.
b Vide Rhodig. cap. 12. 8. Babylone in Apollinis templo arculam inuentam, qua conscissa prosilierit spiritus pestilens non solùm Babylonijs, sed accolis etiam Parthis. Item principatu M. Antonij & Veri, diruto Apollinis fano Seleuciæ, repertum à militibus foramen, quod obturrant Chaldæaj, eóque recluso vaporem letiferum prorupisse, qui funestus in Gallias vsque sit debacchatus.
c Seneca lib. 6. Nat. Quæst. cap. 28.
d Cicero 1. de Diuinat. Plutonia vocat, eáque sibi in Asia visa tradit, nempe ad Hierapolin. Idem lib. 2. multis disputat qua ratione Delphicus anhelitus & afflatus, quo Pythia mente incitata oracula edebat, euanuerit, & cessauerit. Vide Rhodig. cap. 16. 8. Idem autor cap. 12. 19. Charoneis suffocari quæuis animalia tradit, præter ea quibus excissa sunt genitalia. χαρωνίται βουλευταὶ Plutarchus in Antonio. Orcini senatores Suetonio in Augusto, post Cæsaris necem ad orcum demissi & Charonem, gratia vel præmio allecti. Victorius cap. 16. 16. Fuit & Athenis χαρώνιος θύρα in Nomophylacio δι' ἧς οἱ κατάδικοι τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἐξήγοντο. Zenobius Pollux. Rhodig. cap. 9. 17. Brod. cap. 8. 4.
e *Spiracula Ditis.* Virg. 7. Æneid. nempe in quibus est, rupto ingens Acheronte vorago, id est, eruptio, & exæstuatio ἀπορρώξ. Hom. 2. Iliad. ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ. Vide Turn. cap. 28. 26.
f Strabo lib. 6. Leucis, oppidulo non ita procul à Tarento seiuncto, fœtidam aquam fons effundit.
g speluncam, quidam Lacum legunt.
h Galenus lib. 1. tuendæ valetudinis circa Sardeis talem quoque locum esse tradit.

De terris semper trementibus.

CAP. XCIIII.

Qvædam verò terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul vrbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus.

CAP. XCV.

Qvædam insulæ [a] semper [1] fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutiensi, [2] Statoniensi. In [3] Vadimonis [b] lacu, & ad [c] Cutilias aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac [4] noctu eodem loco visitur. In Lydia quæ vocantur [d] Calaminæ, non ventis solùm, sed etiam [5] contis quò libeat impulsæ, multorum ciuium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo paruæ, Saltuares dictæ; quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circumeunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus; quadratam nunquam.

1 fluitant. V.
2 Stationensi. Chif. forsan Statiniēsi. Statinas enim meminit Statius.
3 Vadimontis. Ch.
4 nocte. M. Ch.
5 contis, vel quo. V.
6 circumierunt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theoph.cap.11.4. Historiæ νήσων πλοάδων meminit. vide Senecam cap.25.lib.3.Quæst.Natur.

b Vadimonius lacus, ad quem lib.9. Liuius scribit Hethruscos à Romanis superatos fuisse, monti Rosulo vicinus, inter Sutrium & Nepe. medius est Blondo: alij prope Tiberim collocant, iuxta Bassano, inter Orti & Galese castella.

c Strabo, καὶ τὰ ἐν κοτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ᾽ ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Oppidum quod ad eam paludem erat Cutilias numero plurali dixerunt, & inde aquas eas. Aluminosas eas fuisse Galenus tradit; Græcis sedes quærentibus responsum est redditum:

στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατόρνιον αἶαν,
ἠδ᾽ ἀβοριγενέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται.

d Insulæ cala[illegible]inæ & saltuares eædem. Prope fuit Nympharum templum quibus erant dicatæ. Plinius Nymphæum vocat. Sotion in Eclogis, ἐν λυδίᾳ ἐστὶ λίμνη καλαμίνη καλουμένη, ἱερὰ δ᾽ οὖσα νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος, καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. τούτων δ᾽ ἐπιτελουμένων ἐπειδὰν ἐπὶ τοῦ κίονος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι χορεύουσι, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίνετ᾽ ἐπὶ τὴν κίονα. Varro. Cùm eodem tempore insulas Lydorum ibi concussas vidisses.

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. CAP. XCVI.

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam [1] aream non [a] impluit. Item in Nea, oppido Troadis, circa simulachrum Mineruæ. In eodem & relicta sacrificia non putrescunt. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, vno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. in Taurorum peninsula in ciuitate [2] Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: [b] Sarcophagus vocatur. Duo sunt [c] montes iuxta flumen Indum: alteri natura est vt ferrum omne teneat, alteri vt respuat. Itaque si sint claui in calciamento, vestigia auelli in altero non posse, in altero [3] sisti. Locris & [d] Crotone pestilentiam nunquàm fuisse, [4] nec vllo terræmotu laboratum, annotatum est. In Lycia verò semper à terræmotu xl. dies serenos esse. In agro [5] Ardano frumentum satum non nascitur. Ad aras [e] Murtias [6] in [f] Veiente, & apud Tusculanum, & in sylua [g] Ciminia loca sunt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extrà salubre est.

1 aram. Ch.
2 Characena.
3 obsisti.
4 ne illo terræ motu adnotatū est. Ch.
5 Arpano. Ch.
6 Mutias.

ANNOTATIONES.

a Tacitus lib.18. de illa ara: *Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus, quamquàm in aperto madescunt.*

b Si omnia corpora consumit πάνφαγος, potius quàm σαρκόφαγος dicitur.

c Idem montibus duobus Æthiopiæ infrà capit.16. 36. in fine capitis.

d Vide apud Strabonem lib.6. vetus prouerbium κρότωνος ὑγιέστερον.

e Veneri Murtiæ dicatas, de qua infra cap.29.lib.15. Rhodig.cap.12.18. Mutias probat, nempe in honorem Q. Mutij Scæuolæ erectas, qui tanta integritate Asiæ præfuit, vt in eius gloriam Mutia diem festum Asiatici celebrauerint, sicut & Syracusani Marcellea, eodem ferè laudis genere, quo Scipioni in cella Iouis Capitolini, Catoni in curia statua posita est.

f hodiè *Martignano.*

g Ciminius mons, Viterbio proximus. Ciminius lacus hodie, Viterbiensis. In eo monte Ciminia sylua, in quo victos à Fabio consule Hetruscos scribit Liuius lib.9. Per montem illum tendebat via Cassia, vbi nunc est Surianum, arx munitissima.

Qua ratione æstus maris accedant, & recedant. Et vbi ijdem extra rationem. CAP. XCVII.

ET de aquarum natura complura dicta sunt: sed [a] æstus maris accedere, & reciprocare, maximè mirum: pluribus quidem modis, verùm causa in Sole, Lunáque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bísque remeant, vicenis quaternísque semper horis. Et primùm attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à Meridiano cæli fastigio vergente in Occasum residentes: rursúsque ab Occasu subter cæli ima, & Meridiano contraria accedente, inundantes: hinc donec iterum exoriatur, se [1] sorbentes. Nec vnquam eodem tempore, quo pridie, reflui, [2] vt ancillāte sydere, trahenteq; secum auido haustu maria, & assiduè aliundè, quàm pridie, exoriente: paribus tamen interuallis reciproci, senísque semper [b] horis, non cuiusq; diei aut noctis, aut loci, sed Æquinoctialibus: ideoq; inæquales vulgarium horarum spatio, vtcunq; plures in [3] eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & Æquinoctio tātùm pares vbiq;. Ingens argumentum, plenumq; lucis ac vocis etiam [4] diurnæ, hebetes esse, qui negēt subtermeare sydera, ac rursus eadem resurgere, similemq; terris; imò verò vniuersæ naturæ exinde faciem in iisdem ortus occasusq; operibus, non aliter sub terra manifesto syderis cursu, alióve effectu, quàm cùm præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primúmque septenis diebus. [5] Quippe modici noua ad diuiduam æstus, pleniore ab ea exundant, plenaq; maxime feruent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis. Iterumq; alio latere diuidua augentur. In [6] coitu Solis pares. Planè eadem Aquilonia, & à te[illegible] longi[illegible]s recedente mitiores, quàm [7] cùm in Austros digressa, propiore nisu vim suam ex[illegible]cet. Per

1 resorbentes Tol.
2 vt ancillantes syderi auido, trahentíque secū haustu maria, & assiduè aliunde, quā pridie, exorienti. Ch.
3 eos. sub. æstus.
4 diuinæ.
5 Quippe modici à noua ad diuiduum æstus, pleniores ab ea exundant. Ch.
6 In coitu Solis pares plenæ. Eadē &c. Chiff. pares plane, Ead. M.
7 d. in Ch. & rectius.

octonos

octonos quoque annos ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu,[8] augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus Æquinoctijs maximè tumentes, & autumnali amplius, quàm verno: inanes verò Bruma, & magis Solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis; sed paucis pòst diebus: sicuti neque in plena aut nouissima, sed posteà: nec statim vt Lunam mundus ostendat occultétve, aut media plaga declinet, verùm duabus ferè horis Æquinoctialibus seriùs; tardiore semper ad terras omnium, quæ geruntur in cælo, effectu cadente, quàm [9] visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum. [c] Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundántque, quàm in reliquo mari: siue quia totum in vniuersitate animosius est quàm in parte, siue quia magnitudo aperta syderis vim laxè grassantis efficaciùs sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pythias Massiliensis author est. Interiora autem maria terris clauduntur, vt portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior [d] laxitas [10] ditioni paret, vtpote cùm plura exempla sint, in tranquillo mari, nullóq; velorum [11] impulsu, tertio die ex Italia [12] prouectorum Vticam, æstu feruente. Circa litora autem magis quàm in alto deprehenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis, propter dispares syderum in quoque tractu exortus, diuersi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundam tamen priuata natura est, velut [13] Taurominitani [e] euripi sæpius, & in Euboea septies die ac nocte reciprocantis. [14] Æstus idem triduo in mense consistit, septima, octaua, nonáque Luna. [f] Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliâs simul cum Oceano augetur minuitúrque, aliâs verò vtrunque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Bætis oppidum est, cuius putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido vni puteo, cæteris vulgaris. Et [g] Pontus [15] semper extrà meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

8 augentibus. Vet.
9 nisu.
10 dictioni. Ch.
11 pulsu. Ch.
12 peruectorum Ch.
13 Tauromenitani CH.
14 Idem æstus. &c.
15 prorsus: Tol.

ANNOTATIONES.

a De hoc vide Ptolomæum lib. 2. cap. 12. Quadrip. & Arist. Prob. sect. 23. Item Meteor. lib. 2. sum. 1. per totum.
b has horas vulgares & temporales καιρινὰς Græci vocant, vt æquinoctiales ἰσημερινὰς. Vide Senecam Quæst. Nat. lib. 2. cap. 28. Vide & annotata in cap. 10. 36.
c Romani veteres æstum maris accedentem Veniliam appellarunt: reciprocantem verò & in salum redeuntem, Salaciam. Cùm autem in Germanicum Oceanum penetrassent Germanicis vocabulis pro Venilia, Maladinam dixerunt vulgò *maree*, & pro Salacia Lidunam, quibus vocabulis vsus est Marcellus Empiricus. *Conficitur, inquit, 12. Cal. Iulias. Non interest quo die vel luna: Liduna, vel Malina.* His verbis apparet obseruatione superstitiosa Marcellum credidisse, alias vires herbis esse collectis cùm mare inundat, alias cùm recedit. Oceanũ refusum vocat Virg. 7. Æneid. refluentem ἀψόρροον Homerus: idem æstum extumescentem, ac detumescentem ἀλοσύδνην vocat. Vide Scalig. in Festum, voce Salacia.
d Lunæ viribus ac imperio.
e Vide Pomponium Melam.
f Strabo sub finem lib 3.
g Seneca in præfatione lib. 4. Quæst. Nat. Ob hoc Pontus in inferum mare assiduè fluit rapidus, non vt cætera maria alternans vltro citro æstus, in vnam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, hísque itineribus quod cuique deest redderetur, & quod cuique superest emitteretur, iam aut sicca essent omnia, aut inundata. Vide infra cap. 13. lib. 4.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia plenilunio maria purgantur; quædam & stato tempore. Circa [a] Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta: vnde fabula Solis boues ibi stabulari. His addit (vt nihil quod equidem nouerim prætereuam) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum.

ANNOTATIONES.

a Seneca lib. 3. cap. 26.

Quæ potestas Lunæ, in terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo vera coniectatio existit, haud frustrà [1] spiritum sydus Lunæ existimari. Hoc [2] esse quòd terras saturet, accedénsque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideò cùm incremento eius [a] augeri conchylia, & maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & [3] sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (vt suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

1 spiritus Vet. spirituosum sydus Lunam. &c. Ch. & M.
2 est. Ch.
3 sanguinem hominum. CH.

ANNOTATIONES.

a Luna alit ostrea, & implet echinos, muribus, & pecori fibras addit. Lucilius apud Gellium cap. 7. 20. Vide Arist. de partib. animal. lib. 4. cap. 5.

Quæ Solis, & quare salsum mare. CAP. C.

I[1] Taque Solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sydus accepimus, torrens cuncta sorbénsque. Sic mari latè patenti saporem [a] incoqui salis; aut quia exhausto inde dulci tenuíque, quod facillimè trahat vis ignea, omne [2] asperius crassiúsque linquatur: ideò summa æquorum aqua dulciorem profundam: hanc esse veriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus; aut quia [3] plurimum ex arido misceatur illi vapore; aut quia terræ [4] natura medicatis aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliæ tyranno, cùm pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, vt [b] vno die in portu dulcesceret mare.

1 Ita, cùm Solis ardore siccetur liquor (nam & hoc &c. sorbénsq;) sic mari &c. Pint.
2 & asperius Chiff.
3 plurimus ex arido misceatur illi vapor. Ch. Sal.
4 natura sicut med. CH.

ANNOTATIONES.

a Rhodig. capitib. 15. & 16. lib. 26.
b Vide Valerium Max. cap. vltimo lib. 6.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

E Contrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle sydus, atque nocturnum, soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem [1] visu suo resoluat, somnóque sopitis torporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctáque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, semperq; sufficere, aliis syderum elementa cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis.

1 nisu, legit Pint. ex Tolet. codice: qua voce & suprà vsus est Plin. capit. 97. pro defluuio illo à syderibus in terram decidente, quod Barbari Influentiam vocant.

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

A Ltissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (vocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquàm repertis.

[a] *Miracula aquarum, fontium, & fluminum.* CAP. CIII.

M[1] Irabilius id faciunt aquæ dulces, [b] iuxta mare vt fistulis [2] emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubiè. Ideo & [3] marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinet. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Vt in [c] Fucino lacu inuectus amnis, in [d] Lario [e] Addua, in [f] Verbano Ticinus, in [g] Benaco [h] Mincius, in [i] Seuinno [k] Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm [4] intulêre, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; aliis. Quidam verò odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in [l] Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt [5] terras, rursúsque redduntur, [m] Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Æsculapij fonte Athenis [6] immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate cāpo fluuius mersus post xx. M. pass. exit: & in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumē gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum [7] Manduriam lacus ad margines plenus, neq; exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu [n] Velino lignum deiectū, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò vt lapidem plerunq; [8] durans adhuc integat cortex. Similiter in [9] flumine Silaro, vltra [o] Surrentū, non virgulta modò immersa, verùm & folia lapidescunt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis [p] Reatinæ saxū crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentésq; frutices [q] enascuntur. Sed & fontium plurimorū natura mira est feruore. Idq; etiam in iugis Alpiū, ipsoq; in mari inter Italiam & Ænariam; vt in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisq; aliis. Nam dulcis haustus in [10] mari plurimis locis; vt ad Chelidonias insulas, & [11] Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorū aquis calidis herbæ virentes innascuntur: Pisanorū ranæ: ad [r] Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, vt in Arcadiæ Stymphali, [12] enascūtur aquatiles [s] musculi. In Dodonæ Iouis fons cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueantur, accendit. Idē meridie

1 Mirabile. Ch.
2 emanantes. M.
3 marina natura grauior, magis inuecta sustinet. Tol. V. Cod.
4 tulere. M.
5 terræ. Ch.
6 mersa. Ch. M.
7 Anduriam Ch.
8 durus.
9 d. in Tol. & Salm.
10 maris. Vet.
11 Arabum Ch.
12 nascuntur. M.

ridie semper deficit; qua de causa [t] Anapauomenon vocant. Mox increscēs ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes accēduntur. Iouis [v] Hammonis [13] fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine [14] infestatur. Padi fons mediis diebus ęstiuis velut interquiescēs semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab ęstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula [15] Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, [16] ac pariter cum eo decrescit augetúrque. Contra Timauum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum ęstu maris crescūt, minuuntúrque. In agro Pitinate trans Apennium fluuius Nouanus omnibus Solstitiis torrens, Bruma siccatur. [x] In Falisco [17] omnis aqua pota candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: [y] Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius, rufásque iuxta Ilium Xanthus, vnde & nomen amni. In Ponto fluuius [18] Astaces rigat campos, in quibus [19] pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons [20] Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significās. Brundusij in portu fons, [21] incorruptas pręstat aquas nauigantibus. [z] Lyncestis aqua, quę vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios [22] tecnosia vocatur. Iuxta Nonacrim [23] Arcadiæ Styx, [a] nec odore differens, nec colore, epota illicò necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In [24] Carrinēsi [b] Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente [25] alius, aurei coloris omnes ostēdit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Sydonia insula ante Lesbon fons calidus, vêre tantùm fluit. Lacus [26] Sinnaus in Asia circumnascēte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur [c] oracula, bibentium breuiore vita. Amnes retrò fluere & nostra vidit ętas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius [d] retulimus. Iam omnes fontes [e] ęstate quàm hyeme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, ęs & plumbum in massa mergi, dilatata fluitare: Eiusdémque ponderis alia sidere, alia [f] inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundémque comminutum mergi. Recentia cadauera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud faciliùs, quàm plena, extrahi. Pluuias salinis [27] aquas vtiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salem, nisi admistis dulcibus. Marinas tardiùs gelare, celeriùs accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id vrinantes ore spargere; quoniam mitiget naturam asperam, lucémque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atque etiam in Ætnæ radicibus flagrantis intantum, vt quinquagena & centena milia pass. [28] harenas flammarum [29] globus eructet.

13 stagnum interdiu frigidum Ch.
14 infestus. Vet.
15 Inolus Ch.
16 ac pariter, redundant.
17 Clitumni amnis. Vet. astipulat. M.
18 Astacenos rigat campos. irrigat Ch.
19 oues pastæ nigro lacte, & equæ. M. Vet.
20 Neminie. Ch.
21 incorruptas in spira præstat Chiff. semper præst. M.
22 Tecosia Vet.
23 in Arcadia Ch.
24 Catanensi, Vet.
25 alueus. Ch.
26 Innaus. Ch.
27 aquis. Ch.
28 cineres & flammarum globos. M.
29 globo. Ch.

ANNOTATIONES.

a De aquarum miraculis vide Vitru. lib. 8. cap. 3.
b Vide Arist. Sect. 28. Problem. 19. 21. 27.
c *Lago di Celano* hodie,
d *Lago di Como.*
e *Ada.*
f *Maior*
g *la Gargde.*
h *Mento.*
i *Isero*
k *Oglio.*
l Idem tradunt de Alpheo Strabo & Timæus.
m *Dic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,*
Existit procul hinc altóque renascitur ore. De Erasino: vide Seneç. Quæst. Nat. lib. 3. cap. 26.
Sic modò qui bibitur tacito sub gurgite lapsus,
Redditur Argolicis ingens Erasinus in vndis Virg. De Arethusa,
Sic tibi cùm fluctus subter labere Sicanos
Doris amara suam non intermisceat vndam.
n *Piedi* l[illegible]. Ouid. *Flumē habent Cicones quod potum saxea reddit*
Viscera, quod tactis [illegible] *marmora rebus.*
o Vide Str[illegible] sub finem lib. 5.
p Ea palude sola iumentorum vngulæ durantur cap. 2. 31.
q Vide Theophrast. in Hist.
r *Viterbo.*
s mures exigui, vel aquatici mytuli, vt in multis Galliæ fluuiis.
t Vide Pontanum.
v Vide Scotonem. Vide cap. 5. lib. 5.
x Falisco. Virg. 2. Georg. *Hinc albi Clitumine greges & maxima taurus Victima.* Silius lib. 1. *Et lauet ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum:* Eius fluuij Deus Iuppiter Clitumnus vocabatur de quo Plinius Iuuior 8. Epistolarum. *Adiacet templum priscum & religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatúsque prætexta. Præsens numen atque etiam fatidicum indicat sortes.* Flumē sacrum eum ideo vocarunt, quòd, vt idem Plinius ait, in illo ad pontem vsque, natare liceret, non nauigare.
y Vterque in Orchomenium lacum effunditur Theoph. cap. 12. 4. Hist.
z Vibius Sequester Lycesium nominat: Thraciæque fluuium esse tradit Ch. exemp. Lyncesus legit. Ouid. 15. Metamorph.
Huic fuit effectu dispar Lyncestius amnis, Quem quicunque paruus moderato gutture traxit Haud aliter titubat quàm si mera vina bibisset. Vide Senec. Quæst. Natur. lib. 3. capit. 20. Lyncestas Strabo. lib. 7. inter gentes Macedonias refert, quæ in Austrum & Ionium sinum iacent.

ANNOTATIONES.

a Vide cap.vlt.lib.30.& 2.lib.31.
b Fons ille Catanensis absorbens omnia hodie Feruentia vocatur: ager, Cadima, vicinus municipio Tentugallensi. Autor stirpis regum Lusitaniæ narrat iumentum quo vehebatur demerso pede in eum fontem, vix extractum fuisse à duobus comitibus.
c Iis per ambages redditis exitium sibi maturum impendere Germanicus monitus est. Rhod.cap.5.27.
d Supra cap. LXXXIII.
e Fontinalis fontium Deus, cuius sacra olim Fontinalia. Hinc iocus Plauti in Sticho, *Vtrum Fontinali, an Libero imperium te adhibere mauis?*
f In Silia Indiæ montanæ fluuio nihil innatare Strabo tradit lib. 15.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

1 Namque Ch.
2 In vrbe Comagenes Samosata. Chiff.
3 attingit. Vet.
4 tactu CH.
5 d. in Ch.

I[1]Amque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. [2] In Commagenes vrbe Samosatis stagnum est, emittens limum [a] (maltham vocant) flagrantem. Cùm quid [3] attigit solidi, adhæret: præterea [4] tactus sequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabátque miles armis suis: aquis [5] etiam accenditur. Terra tantùm restingui docuêre experimenta. 10

ANNOTATIONES.

a Maltha hæc bitumen est. Malthæ factitiæ rationem vide cap.24.lib.36.

De Naphtha. CAP. CV.

1 Babylonem. Ch.
2 Austacenis Ch.
3 fertur. Ch.

SImilis est natura [a] naphthæ: ita appellatur circa [1] Babyloniam, & in [2] Austagenis Parthiæ, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliúntque protinus in eam vndecunque [b] visam. Ita [3] ferunt à Medea [c] pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta. 20

ANNOTATIONES.

a Latinorum quidam oleum viuum vocant. Gratius, Vulcano condicta domus, quam subter eunti Stagna sedent venis oleóque madentia viuo.
b Eadem vis in radice Aproxidis infrà cap.17.lib.24.
c Horat. *Hoc delibutis vlta donis pellicem serpente fugit alite.*

De semper ardentibus locis. CAP. CVI.

1 materia ignium CH. M.
2 Phaselitis Chif.& Tol.
3 fimo Long.
4 tacti flagrant, & adeo Ch.
5 eorum. Et inter campos Babyloniæ flagrat quædam velut Ch.
6 Hesperu. Tol. Pint.
7 Mutanda est distinct.& sic leg. frondémque densi supra se nemoris nô adurens. Et iuxta Egelidum fontem ardens Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portêdit. Vt autem Egelidum malimus, quam Gelidum, Strabonis authoritate adducimur, qui Nymphæi crateri fontes subesse scribit, aquis tepidis, & bitumine scatentib.
8 dulcius. M.

VErùm in montium miraculis, ardet Ætna noctibus semper, tantóque æuo [1] ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestúmque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura sæuit, [a] exustionem terris denuntians. Flagrat in [2] Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui verò terra, aut [3] fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephestij montes, teda flammante [4] tacti, flagrant adeò, vt lapides quoque riuorum, & harenæ in ipsis aquis ardeant: alitúrque ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, è XV. caminis, maximo [5] eorum & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Æthiopum iuxta [6] Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro; tametsi internus sit ille iucundus, [7] frondémque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egerítque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili; aliâs omni bitumine [8] dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Æolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Æthiopum iugum, torrentésque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat. 30 40

ANNOTATIONES.

a Veteres enim vniuersitatis rerum apocatastasin, id est, restitutionem, siue redintegrationem factam fuisse per cataclysmum tradunt, & olim futuram per ἐκπύρωσιν. Eius meminit Rhodig.cap.21.lib.2. Eius fit & mentio infra cap.16.lib.7.

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

1 ipsum.

PRæthereà cùm sit huius vnius elementi ratio fœcunda, séque [1] ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est [illegible]a natura, quæ 50

quæ voracitatem in[2] toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sydera innumera, ingénsque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubiũ & origines fulminum. Excedit profectò[3] omnia miracula,[4] vllum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cùm specula quoque concaua aduersa Solis radiis faciliùs etiam[5] accendantur, quàm vllus alius ignis. Quid quòd[a] innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas[b] Scantias. Hæc quidem inualida, cùm transit, nec longè in alia materia durans. Viret[6] æternò hunc fontem igneũ contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis[7] Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, 10 si carbo deciderit, ardere terram. In Agro Sabino & Sidicino vnctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Quin & repentinos[8] ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Seruio[c] Tullio dormiẽti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad vltionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctiùs. nunc enim quadam mistura rerum omnium exhibentur miracula. [9] Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.

2 isto. M.
3 miracula omnia Chiff.
4 vnum. Chiff.
5 accendant. Chif.
6 ex æterno. M. super ne, alij.
7 Vulcanijs M.
8 existere ignes Ch.
9 Interim. Iterum. Tol.

20 ANNOTATIONES.

a Vide Senecam Quæst. Nat. lib. 2. cap. 2.
b eadem flãma micat in vliginosa terra, cũ baculo sculpitur prope Gratianopolim Allobrogum, ad fontem quem Ardentem vocant, è qua stramen admotum possit accendi.
c Idem infrà cap. 1. lib. 37. Vide lib. 2. Æneid. Verg. de Iulo.

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo. CAP. CVIII.

PArs nostra terrarũ, de qua memoro, ambiẽti (vt[a] dictum est) Oceano velut innatás, longissimè ab Ortu ad Occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas,[1] octuagies quinquies centena septuaginta octo M. pass. vt Artemidoro authori placet. Vt verò Isidoro,[2] nonagies octies centena &[3] decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorij ad promontorium[b] Artabrum, quò longissimè frons procurrit Hispaniæ, octingenta M. nonagintaunum. Id mensuræ, duplici currit via. A Gange amne ostióque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenénque ad Myriandrum vrbem Syriæ, in Issico sinu positam,[4] quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum Insulam,[5] Pataram Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas,[6] Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ,[7] Calarim Sardiniæ,[8] tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura vniuersa ab eo mari efficit[9] octogies quinquies cẽtena,[10] lxxviij. M. pass. Alia via, quę certior, itinere terreno maximè patet, à Gange ad Euphratem amnem[11] quinquagies centena M. p. 40 & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiã, Cariam, Ephesum. cccc. M. pass. xcviij. ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra &[12] Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M. quingenti: Leucadem[13] lxxxvj. millia[14] quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia[15] quingenti: Brũdusium lxxx. sex millia quingenti: Romam ccc. millia lx. Alpes vsque ad[16] Cincomagum vicum M. cccccxviij. Per Galliam ad Pyrenæos mõtes Illiberim quingenta quinquaginta sex M. Ad Oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quæ mensura[17] Artemidori ratione efficit octuagiessexies cẽtena octoginta quinque. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio[18] ferè minor colligitur, 50 quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palàm fit, quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc[19] rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam; sed inhabitabilia vtrinque incomperta esse. Hæc mẽsura currit à litore Aethiopici

1 Sabellico: octoginta quinque millia stadiorum, & præterea sexaginta octo
2 idem: stadiorum millia nonaginta octo, ac præterea octo decim.
3 Lxviij. Ch.
4 quinquaginta quinque millia stadiorum. Sabellicus.
5 Patras.
6 Tenarũ Laconiæ Chiff.
7 Caralim, ex Strabone & Ptolemæo. Vnde etiam infrà li. 3. cap. 7. propinquum promontorium Caralitanum appellatur.
8 trigesies bis quinquaginta Ch.
9 nonaginta octo millia stadiorum. Sabellicus.
10 lxviij. Ch.
11 quinquaginta millia stadiorum & nouẽdecim. Sabellicus Long. pass. etiam leg. hîc & in sequentibus.
12 Lechaico. Ch. Ab oppido Lechæo sinus Corinthiaci.
13 lxxxvij. Chiff.
14 d. in Chiff.
15 d. in Chiff.
16 Calcincomacum Vet.
17 Artemidoro attestante Vet.
18 fermè. Ch.
19 liquor

Oceani, quà modò habitatur, ad Meroen [20] ccccl. M. Inde Alexandriá duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum quingenta [21] octogintatria. Gnidum [22] octogintaquatuor millia quingenti. Côn vigintiquinque millia. Samú c. millia. Chium [23] lxxxiiij. millia. Mitylenem lxv. millia. Tenedon [24] xxviij. millia. Sigæum promontorium xij. millia quingenti. Os Ponti cccxij. millia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij, millia quingenti. Ostium Tanais [25] cclxv. M. qui cursus compendijs maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecêre: Artemidorus vlteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim [c] Sarmatarú gentes degere fateretur ad Septẽtriones versas. Isidorus adiecit [26] xiic. M. L. vsque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde vlteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum [d] Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac vtique præter cæteros solers, [27] quàm cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium stadiûm prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies cẽtena millia. pass. Improbum ausum: verùm ita subtili [28] computatione comprehensum, vt pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia mirus, adijcit stadiorum paulo minus xxv. millia.

20 D.ccccv. Ch.
21 octog. quat. Ch.
22 octog. quinq. Ch.
23 xliiij. Ch.
24 cxix. Ch.
25 cclxii. idem.
26 duodecim millia stadiorú & quinquaginta. Sabell.
27 quem Ch.
28 argumẽtatione. M.

ANNOTATIONES.

a supra cap. lxvj.
b Ibi sita est Olyssipo.
c Herodoto Sarmatæ supra Mecotin habitant quindecim dierum itinere.
d Is Cyrenæus fuit, vt scribit Victruuius cap. 6. lib. 1.

Harmonica mundi ratio. CAP. CIX.

ALia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. [1] Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obijt in patria. Funus duxêre ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Peruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esséque eò stadiorum quadragintaduo millia. Nec defuêre Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consequuta computatio est, vt circuitu esse [2] ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia [3] septem millia; terrámque nonagesimam sextam millesimam totius mundi partem facit.

1 Chius. M. alij Cydius.
2 Ducẽta quinquaginta duo millia, stadiorum Ch. Vet.
3 stadiorum XII. M.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ, & miraculis terræ, aquarúmque [1] ac syderum; & [2] ratione vniuersitatis, atque [3] mensura. Nunc de partibus; quanquàm infinitum id quoque [4] existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione [5] tractatum. Haud vllo in genere venia iustior est; si modò minimè mirum est, hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter autorem neminem vnum sequar; sed vt quęque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, vt eos quisque diligentissimè situs [6] diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & [7] quanta dabitur breuitate ponentur, claritate causísque dilatis in suas partes. nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, vt [8] si [9] vidua fama sua nomina, qualia fuêre primordio ante res vllas gestas, nuncupentur; [10] & sit quædam in his nomenclatura quidē, sed mundi rerúmque naturæ. Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia [11] est. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à vico Mellaria Hispaniæ, ad promontorium Africæ Album, autore Turannio [12] Graccula iuxtà genito. T. Liuius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, vbi [13] minimum, v i j. M. pass. vbi verò plurimum, x. M. Tam modico ore tam immensa æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Qua de causa a Limen interni maris multi eum locum appellauêre. [14] Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes coercent, [15] claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis [16] metæ. Quam ob causam indigenæ colūnas eius Dei vocant, credúntque [17] perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem.

1 & Chiff.
2 ac. Chiff.
3 mensuræ. v.
4 æstimatur v.
5 tractandum. Vet.
6 disceret, ex quibus ipse prodibat.
7 quantum dabitur breui.
8 sicubi V.
9 diuidua Ch.
10 &. del. vid. ex Ch.
11 est. deest in Gh.
12 Gracili. V.
13 minus Ch.
14 proximis Ch.
15 veluti claustra.
16 meta Ch.
17 perfossos (sub. montes.)

ANNOTATIONES.

a Mediterra[illegible] quod & supra internum dixit. Sallustio, mare secundum, & fretum maris nostri; Isidoro, mare magnum.

De

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non [a] tertiam portionem fecêre, verùm æquam, in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretũ, vniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictũ est, spatio [1] Atlanticũ mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque venientem [2] expauêre, demergens; resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit; Europã vel maximè recessib. crebris excauans: sed in quatuor [3] præcipuè sinus. Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros [4] & Brutium vsque promontorium immenso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarum est, vlterior appellata, eadem Bætica. [5] Mox à fine Vrgitano citerior, eadémque Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in [6] duas, per lõgitudinem, prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totóque eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanum Iberico à mari [7] transuersa se pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanísque, & Asturum, à Bætica atque Lusitania distinguitur: Bætica, à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici conuentus ei quatuor; Gaditanus, Cordubensis, [8] Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero c l x x v. In iis coloniæ v i i j. municipia v i i j. [9] Latio [b] antiquitus donata x x i x. libertate vj. [10] fœdere i j. stipendiaria c x x. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana, litore Oceani, oppidum Ossonoba, Lusturia cognominatum. [11] Interfluentes, Luxia & Vrium, Ariani montes: Bætis fluuius: Litus [12] Corense inflexo sinu, cuius ex aduerso Gades inter insulas dicendæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo. Oppida Belon, Mellaria, Fretum ex Atlantico mari. Carteia, [13] Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno [14] oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, [15] Suel Malacha cum fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio. [16] Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera, Murgis Bæticæ finis. Oram eam vniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorúmque est. [17] In vniuersam Hispaniam M. Varro perueniße Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtásque, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lyssam cum eo [18] bacchãtium nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius [19] vniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in [20] Tarraconẽsis prouinciæ, non vt aliqui dixêre, [21] Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens [22] saltu, quem Tader fluuius, qui Cartaginiensem agrum rigat, [23] Ilorci refugit Scipionis rogum: versúsque in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquásque aufert. Bæticæ primum [24] ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo crebris dextra læuáque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidẽtia, Virgao quæ Alba, [25] Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Aglaminor, [26] Bæbro, Castra vinaria, [27] Episibrium, Hipponoua, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare. Conuentus verò Cordubẽsis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur, [28] Laconicum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & x i i i j. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense apellatur. Mox Ripepora fœderatorum, Sacili, [29] Martialum Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata; inde primùm nauigabili Bęti, Oppida Carbulo, Decuma, fluuius Singulis, eodem Bętis latere incidens. Oppida Hispalensis cõuentus Celtica, Axatiara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à lęua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum

1 in Atlanticum mare se infun.
2 expectauere. excepere. et.
3 præcipuos Chiff.
4 deest in Chiff.
5 lege, à sinu Virgitano. Vrbs enim Virgi hac in parte à Põponio collocatur: propinquúsque sinus appellatur Virgitanus.
6 duas partes diuid. Chiff.
7 transuersim Vet.
8 Asticianus Chiff.
9 lege, Latio iure, vt infra cap. 3.
10 fœdere iij. in Ch. iij.
11 interfluunt Vet.
12 Curonense Ch.
13 Carpessum. Appian. Pausaniæ. Leopard.
14 oppida. Vet.
15 siue Chiff.
16 Sexti firmiũ Ptolemæo.
17 Turduli à Bæti fluuio ad Aetnam vsque protenduntur. Eorum finis ad promontorium sacrum. Bastuli verò à Calpe vsque Alimentam. Pinetus hæc interserit.
18 patris comitem, aut Lyssam bacchantem. Gor. Pinet.
19 eius. Vniuersa autem quæ de.
20 Tarraconẽsi prouincia.
21 Metesa Ch.
22 saltu iuxta quem
23 ille ocyor refugit Vet.
24 Ossigitaniæ.
25 Hebura
26 Vbeda.
27 Pisimbrium Ch.
28 Laconium Ch.
29 Maritalium Vet.

dum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulij genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, Bæti & ipse à dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ, Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ [30] Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictũ est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Itucci quæ Virtus Iulia, Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua Vrbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera, Astigi vetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolũt Alontigiceli, [31] Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidémque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis cõuentus; Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à [32] Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur: Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus Fortunales, & Callensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda, Arũci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sæpona, Serippo. Altera [33] Beturia, quàm diximus Turdulorum, & conuentus Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam: regiones Osintigi, Sisaponem. [34] Gaditani conuentus ciuium Romanorum Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Carisa cognomine Aurelia, Vrgia cognominata castrum Iulium: item Cæsaris Salutariensis: stipendiaria, Besaro, Belippo, Berbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, [35] Andorisippo. Longitudinem vniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M passuum: latitudinem cclvij. M. sed cùm termini Carthaginem vsque procederent, quæ causa magnos errores [36] computatione mensurę sępius parit, alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis [37] passibus. Incubuêre maria tam longo ęuo alibi, processêre litora, torsêre se fluminum aut correxêre flexus. Prętereà aliunde aliis [38] exordium mensurę est, & alia meatus: ita fit, vt nulli duo concinant.

[30] Cæsarina Ch.
[31] Alastigi Ch.
[32] Celticis. de quib. lib. 4.
[33] altera Betulia ab ea quam.
[34] Tuditani Ch.
[35] Andorisæ. Porrò longit. &c.
[36] comparatione V.
[37] passibus. Et dum incub.
[38] Exordium est, mensura & alia meatus.

ANNOTATIONES.

a Isocrates in Panegyrico: Τῆς γὰρ γῆς ἁπάσης, τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κειμένης δίχα τετμημένης: καὶ τῆς μὲν Ἀσίας, τῆς δ' Εὐρώπης καλουμένης, τὴν ἡμίσεαν ἐκ τῶν συνθηκῶν εἴληφεν.
Sallustius in Iugurth. In diuisione orbis terræ plærique in parte tertia Africam posuêre, pauci tantummodo Asiam & Europam esse: sed Africam in Europa.
b Quoniam hac tota Geographia frequens mentio fit iuris Latij, ac Municipalis, coloniarum, oppidorum, quæ stipendiaria fuerunt & quæ immunia, gentium, quæ Romana ciuitate donatæ sint, Alexandrum ab Alex. cap. 10.4. consulendum puto, qui ea omnia diligenter persequutus est. Ius Latij leuatio censitionis fuit, vt idẽ ius experirentur in censitione quod Italicæ coloniæ: ac pręterea in traditionibus nixi, vsucapionibus annali exceptione iure capiendi: Immunitas verò cùm nec pro capite, nec pro solo tributum pendebant.

Bæticæ longitudo, & latitudo. CAP. II.

BAeticæ lõgitudo nunc à Castulonis oppidi [1] fine Gadeis [2] cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora [3] xxij. M. pass. [4] amplior. Latitudo à Carteiana ora [5] ccxxiiij. M. pas. Agrippam quidem in [6] tanta viri diligentia, pręterque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum vrbi spectandum [7] propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo Diuum Augustum? Is nanque complexam eum porticum ex [8] destinatione & commentariis M. Arippę à sorore eius inchoatam peregit.

[1] finibus ad Gadeis
[2] ccl. Chiff.
[3] xxv. Ch.
[4] amplius. Vet.
[5] ccxxvij. Ch.
[6] tanta virum diligentia.
[7] proponeret, cæce errasse.
[8] designatione.

Hispania citerior. CAP. III.

CIterioris Hispanię, sicut complurium prouinciarum, aliquantum vetus forma mutata est; vtpote cùm Pompeius Magnus tropheis suis, quę statuebat in Pyreneo [1] dcccxlvj. oppida ab Alpibus ad fines Hispanię vlterioris in ditione [2] à se redacta testatus sit. Nunc vniuersa prouincia diuiditur in conuentus septem: Carthaginiensem, Tarraconen

[1] lxxvij. Ch.
[2] abs se V.

Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, [3] Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione [4] seposita, præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipsa ccxciiij. cõtinet oppida. In iis [5] colonias xii. oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorum veterum [6] xvij. fœderatorum vnum, stipendiaria [7] cxxxvj. Primi in ora Bastuli: post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. oppida oræ proxima, Vrci, adscriptúmque Bæticæ Barea; regio Mauitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago noua, colonia: cuius à promontorio quod Saturni vocatur, Cæsariam Mauritaniæ vrbem clxxxvij. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, colonia immunis Illici, vnde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Cõtestaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia iij. M. pas. à mari remota: flumen [8] Turium, & tantundem à mari Saguntum, [9] ciuium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen [10] Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili cõmercio diues, ortus in Cãtabris, haud procul oppido Iuliobrica, [11] ccccl. M. pass. fluens; nauium per cclx. M. à Varia oppido capax, quem propter vniuersam Hispaniam Græci appellauêre Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio [a] Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Itani, [12] Lacetani, pérque Pyrenęum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, [13] flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, & Græcorum, qui Phocœnsium fuêre soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenęa Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per singulos conuentus reddentur insignia præter suprà dicta. Tarracone disceptant populi [14] xliiij. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bisgargitani. [b] Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, & qui Augustani, Sedetani, Gerundenses, Gessorienses, Teari qui Iulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses, Onenses, Bætulonenses. Cæsaraugusta colonia immunis, amne Ibero affusa, vbi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Sedetanię recipit populos lij. Ex his ciuium Romanorum Bellitanos, Celsenses. Ex colonia [c] Calaguritanos, qui Nascici cognominantur. Ilerdenses Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius. Oscenses regionis [15] Vescitaniæ, [d] Turiasonẽses. Latinorum veterum [16] Cascantenses Ergauicenses, Gracchuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses, fœderatos Tarragenses, stipendiarios [17] Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calaguritanos qui Eibularenses cognominantur, Cõplutenses, Carenses, Cincenses, [18] Cortonenses, Dammanitanos, Larnenses, Iturisenses, Ispalenses, Ilumberitanos, Lacetanos, [19] Vibienses, Pompelonenses, Segienses. Carthaginem conueniunt populi [20] lxij. exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, & [21] Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiæ datum: ex colonia Salariense oppidani Latij veteris Castulonenses, qui Cæsari venales appellantur. Setabitani qui Augustani, Valerienses. Stipediariorum autem celeberrimi, [22] Babanenses, [23] Bastitani, Consaburenses, Dianenses, [24] Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui & Oritani, [25] Mentesani qui & Bastuli, Oretani qui & Germani cognominantur, capútque Celtiberiæ Segobrigenses, [26] Carpetaniæ Toletani Tago flumini impositi. Dein Viacienses & Virgilienses. In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Albanenses tantùm nominare [27] libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonenses, [28] Sagisameiulienses. In eundem conuentum Carietes & Vennenses quinque ciuitatibus vadunt, quarum sunt [29] Velienses. [30] Eodem [31] Pelendones [32] Celtiberorum quatuor populis, quorum Numantini fuêre clari: sicut in Vaccæorum xviij. ciuitatibus [33] Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis [34] quatuor populis Iuliobrica sola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tritium, & Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua. Horum sex oppida: Saguntia & Vxama, quæ nomina crebrò aliis

3 Lucrensem. Ch.
4 seposita ciuitates prouincia ipsa, præter contributas aliis. cc.xciij. continet oppida. c. lxxix. Chiff.
5 coloniæ, Vet. præter ciuitates contributas aliis ducentas nonagintaquatuor, prouincia ipsa continet oppida clxxix.
6 xviij. Chiff.
7 cxxxv. Ch. quibusdam cxxxvij.
8 Durias. quibusdã. Turia, Vet.
9 ciuium Romanorum fide oppidum nobile.
10 Vduba.
11 per ccccl. M. Ch.
12 Ita legitur Straboni lib. 3. Et Ptolemæo. Fuluio Vrsino Iacetani.
13 Irulo. Ch.
14 xliii. Chiff.
15 Bessetaniæ. Vet.
16 Cascantes. Ch.
17 Arcobriẽses. Ch.
18 Cotonenses. Ch.
19 Subienses. Vet.
20 lxv. Chiff.
21 Rectius Libisoca, vt in vetustis codicibus, & apud Ptolemæum, lib. 2. cap. 6.
22 Alabanenses. Ch. Labanenses. Vet.
23 Bastiani. Vet.
24 Gelestani. Ch.
25 Metesani. Ch.
26 Carpetani. Chiff.
27 libet.
28 & Sagisameiulienses. Chiff.
29 Velienses. Scal.
30 Iidem. Vet.
31 Pelondones. Ch.
32 Celtiberi. Pint.
33 Intercatẽses Pint.
34 vij. Chiff.

aliis in locis vſurpantur, prætereà Segouia, & noua Auguſta, Termes, ipſaque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex prædictis, & Cantabri. Iunguntur his Auſtrum XII. populi, diuiſi in Auguſtanos, & Tranſmontanos, Aſturica vrbe magnifica. In his ſunt Giguri, Peſici, Lancienſes,[32] Zoelæ. Numerus omnis multitudinis ad ccxl. M. liberorum capitum. Lucenſis conuentus populorum eſt xvj. præter Celticos & Lebunos,[33] ignobilium, ac barbaræ appellationis; ſed liberorum capitum fermè clxvj. M. Simili modo Bracarum xxiiij. ciuitates [34] cclxxv. M. capitum, ex quibus præter ipſos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci, Aequeſilici, Querquerni citra faſtidium nominentur. Longitudo citerioris Hiſpaniæ eſt, ad finem Caſtulonis à Pyrenæo, ſexcentaſeptem M. paſſ. & ora paulò amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarſonis cccvij. [35] Et radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur anguſtiis inter duo maria, paulatim deinde ſe pandens, quà contingit vlteriorem Hiſpaniam, tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hiſpania ſcatet, Citerior & [36] ſpecularibus [e] lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapicidinæ. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hiſpanias Galliáſque diſterminant, promontoriis in duo diuerſa maria proiectis.

ANNOTATIONES.

a Illurganonenſes, vel vt Fuluius Vrſinus legit, Lurganonenſes. Vide Cæſar. in Comment.

b Qui Latij iure donati fuerāt. Id autem fuit magiſtratus petendi cauſſa ciuitatem adipiſci. Fuerunt Latini ciues, & veteres, nimirum ex Latio ipſo ciuitate donati, & noui beneficio principis idem adepti. Cuiacius cap. 35. 10. Obſer.

c Eorum vrbs Calagurus dicebatur. Florus cap. 20. lib. 2. Epitomes. De Calaguritanis vide cap. 6. lib. 7. Val. Max.

d Turiaſſonenſes à Turiaſſone oppido ferrariis officinis nobili cap. 14. lib. 34.

e Talcum vocant, ſeu Aſini ſpeculum.

Narbonenſis prouincia. CAP. IIII.

NArbonenſis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, Alpiúmque [1] ſaluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua verò Gallia latere ſeptentrionali, montibus [a] Gebenna & [b] Iura: agrorum cultu, virorum, morúmque dignatione, amplitudine opum,[2] nulli prouinciarum poſtferēda, breuitérque Italia verius, quàm prouincia. In ora regio [3] Sardonum, intúſque Conſuaranorum.[c] Flumina Tecum, Vernodubrum. Oppida,[4] Illiberis, magnæ quondam vrbis tenue veſtigium, Ruſcino Latinorū. Flumen Atax è Pyrenæo [5] Rubrenſem [d] permeans lacum: Narbo Martius, decumanorum Colonia, xij. M. p. à mari diſtans. Flumina, [6] Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus ſtagnis, Agatha quondam [e] Maſſilienſium, & regio Volcarum Tectoſagum: atque vbi [f] Rhoda Rhodiorum fuit, vnde dictus multo Galliarum fertiliſſimus Rhodanus amnis, ex Alpibus ſe rapiens per Lemanum lacum, ſegnémque deferens [7] Ararim, nec minus ſeipſo [8] torrentem Iſaram, & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hiſpanienſe, alterum Metapinum: tertium idémque ampliſſimum [g] Maſſalioticum. Sunt autores, & Heracleam oppidum in oſtio Rhodani fuiſſe. Vltrà [9] foſſa ex Rhodano C. Marij opere & [10] nomine, inſigne ſtagnum: [h] Aſtromela oppidum, maritima Auaticorum: ſúperque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio [11] Anatiliorum, & intus [12] Deſuuiatium, Cauarúmque. Rurſus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum,[13] & [i] Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Maſſilia Græcorum [14] Phocæenſium fœderata. Promontorium [15] Cithariſta, portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, ſupráque [16] Verucini. In ora autem Athenopolis Maſſilienſium, Forum Iulij [17] Octauanorum colonia, quæ Pacenſis appellatur, & claſſica: amnis in ea Argenteus. Regio,[k] Oxubiorum,[l] Ligaunorúmque, ſuper quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte [18] Acema profuſus. In mediterraneo coloniæ [m] Arelate ſextanorum,[19] Bliteræ ſeptumanorum, Arauſio ſecundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ Sextiæ [20] Salyorum, Auenio Cauarum, Apta Iulia Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba [21] Heluorū, Auguſta

e Tricaſtino

32 Zoeli Ch.
33 ignominioſæ M. Vet.
34 clxxv. Chiff.
35 E radicibus Ch.
36 ſpecularis lapidis: Bætica & minio & marmorum lapidicinis. M.

1 vel ſalub. Chiff.
2 nulla ei præferenda M.
3 Sardaonū vt præcedenti cap. legitur.
4 Illiſeberę Ch. Vet. quibuſdam Illybyrtis.
5 Rubroſum. Vetus Narbonēſem Strab. lib. 4.
6 Rharraris. Strab.
7 Araurarim, quibuſdam.
8 torrentes Ch. M.
9 foſſam ex Rhodano c. paſſ. Marij &c Vet. foſſæ. Ch.
10 nomine, Latera, inſigne ſtagnum. *L'eſtan de Lates* vide infra cap. 15. lib. 9. Inſigne ſtagnum Maſtromela. Ipidū, Maritima Auaticorum. Or.
11 Natiliorum M.
12 Deſuuiaticū. Ch. M.
13 Aliàs, Segalaunorum: quemadmodū & apud Ptolemæum lib. 2. cap. 8. Ch. Segouellaronum legit.
14 Phocenſium.
15 Zaocitariſta portus. Chiff. alijs Zaoportus.
16 Verticini. M.
17 Octauianorum. V.
18 Cema Vet.
19 Bilteræ. Vet.
20 Saluuiorum Ch.
21 Helucocuorū. Pin.

[22] Tricastinorum: Anatilia, [23] Aeria, [n] Bormannico, Marcina, Cabellio, Carcasum, Volcarũ [o] Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, [p] Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconij, Glanum, Liuij, Luteuani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagũ. Aquitaniæ contermini [q] Tascodunitari, [24] Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, [25] Vasco & Lucus Augusti. Oppida verò ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba Imperator ex Inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouinciæ Narbonensis cclxx. M. pass. Agrippa tradit, latitudinem ccxlviij.

22 Tricastemorum Chiff.
23 Arearbonia, Nocomannia, Cab. Ch.
24 Tascoduni Taruscononienses. Pint.
25 Aliàs Vasio: quenı admodum & apud Ptolemæum.

ANNOTATIONES.

a *Les montagnes de Geneuey à lentour d'Anici, les montagnes de Foßigny.*
b Est exiguus pagus in radice montis non longè distans a Diuo Claudio gallicè *Miiou*, à quo iura mons nomen accepit.
c scilicet Larnum, Alba, Tichis, vt superiori cap.
d Rubrensis lacus, alluit Narbonensem, Strabo lib. 16. *Le lac qui est pres de Capdestan, & de l'Archeuesché de Narbonne.*
e De Massiliensibus honorificè & magnificè multa Liuius lib. 37. Valerius. Cicero pro Flacco. Isocrates in Archidamo & Aristoteles conditam putant à Phocænsibus magni Regis dominatum fugientibus: addit Plutarchus in Solone illorum ducem fuisse Protum: Trogus verò, Peranon. Dictam volunt ἀπὸ τ͂ μάσαι, quod cùm in littore piscatorem gubernator nauis conspexisset, iussit μάσαι τὸ ἀπόγειον σχοινίον religare funem quo ad terram appellitur. Rhodig. cap. 8. 16. Massilienses tamen mores Plautus in Cassina delicatos & muliebres intellexit. Athenæus autem ait θηλυβλῶαι μασσαλιῶτας, καὶ αἰσχημονεῖν διὰ τὴν ἐν ψυχαῖς μαλακίαν, καὶ διὰ τρυφὴν γυναικοπαθεῖν, ὅθεν καὶ προσῆλθεν παροιμία. πλεύσαις ἐς μασσαλίαν. Brod. cap. 27. 3. qui & adnotat Massilienses à Phocænsibus, non Phocensibus oriundos.
f *poce de Rhore. Aiguemortes*, quo in loco Marius fossam duxit.
g Massalian enim Græci, non Massilian proferunt. In Narbonensi Gallia recumbentibus qui ad nuptias inuitati essent prodiens virgo iubebatur à patre aquam ei porrigere, quem sibi dari virum vellet. Ea sorte Peranus Phœnicum Dux Senani regis Segoregiorum gener delectus condendæ Massiliæ locum à socero accepit. Rhodig. cap. 15. 28. Turneb. cap. 26. 27. Ex Plutarcho in Solone Protum, non Peranum vocatum fuisse monstrat. Massaliæ, Salyum caput: à Salyis nomen inditum.
h Astromela oppidum maritimum. Pint. Steph. Mastramellam vocat.
i Nominis Segouellaunorum vestigium adhuc restat in appellatione oppiduli Diæ, & Tricorijs vicini, quod incolæ vocant Saillans, & in pago prouinciæ dicto Solies, Salyum.
k Straboni villa franca, *ville neune pres de Nice*: alijs *Breil pres de Nice & villa franca*. Oxubij *Oberrois*.
l Ingaunorúmque, vt capite sequenti legitur. Eius nationis caput est Albium Ingaunum (vulgò Arbenga) vt eodem capite.
m Arleatem Romam Gallulam vocauit Ausonius, ob celeberrimum & opportunissimum emporium, cuius commoditatibus inuitatus Flauius Constantinus tyrannus, Imperator in Britannijs salutatus tẽpore. Honorij iunioris, sedem imperij sui illîc statuit. Vide commentarios Scaligeri in Ausonium cap. 24. lib. 1.
n Bormanni, Comacina, Turnebus cap. 6. lib. 4. Aduers. Bormanni: *Obrac*. Comacina: *la caune*.
o Tectosagas sub Volcis comprehendi autor est Strabo Carcasso certe in confinio Volcarum est, & Tectosagum.
p Quidam volunt esse *la Mure pres Grenoble*. Sed mihi placet magis *Menosque* vel *Mornas* oppidum antiquum Rhodano appositum. cap. 8. lib. 18. legitur Meninorum & non Meminorum.
q Quibusdam Tarrasco *pres de Foix*: quibusdam Tasco, Dunitari. *Chatelnau d'Arri*, alijs *Mirepois*

Italia, Tiberis, Roma, Campania.
CAP. V.

ITalia [a] dehinc, primíque eius Ligures; mox Hetruria, Vmbria, Latium, vbi [b] Tiberina ostia, & Roma terrarum caput xvj. M. p. interuallo à mari; Volscorum posteà litus, & Campaniæ; Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiúmque quo longissimè in Meridiem, [1] ab Alpium penè lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, [2] Pediculi, Apuli, Peligni, [3] Frentani, [c] Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, [4] Thusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse meritò, si breuiter atque in transcursu, [5] ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna; eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælũ ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritúsque molliret, & tot populorum discordes ferásque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret; breuitérque vna cunctarum gentium in toto orbe, patria fieret. Sed quid [6] agam? Tanta nobilitas omnium locorum, * quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorúmque claritas tenet. Vrbs Roma, vel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ [7] ora per se, felíxque illa ac beata amœnitas? vt palàm sit, [8] vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iam verò [9] tota ea vitalis ac perennis salubritatis [10] cæli temperies [11] est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearúmque fertilitas, tam nobilia [12] pecori vellera, [13] tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiúmque vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiúmque terrarum commercio patens vndique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auidè in maria procurrens. Neque ingenia, ritúsque, ac viros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauêre Græci, genus in gloriam [14] suam effusissimum

1 ab Alpium fine. Sic infrà, Patet longitudine ab Alpino fine, &c.
2 Peduculi. Chiff.
3 Ferentani Vet.
4 Hethrusci. Vet.
5 in hunc. M.
6 Sed ne id agam? tanta Vet.
* quæ
7 oræ per se fœlix illa Vet.
8 vno hoc in
9 tanta. Vet.
10 talis cœli. Chiff.
11 est. Tol. delet.
12 pecudi Chiff
13 tam Vet.
14 sui Chiff.

ſiſſimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum eſt, vt quaſdam [15] notas ac pauca ſydera attingamus. Legentes tantùm quæſo meminerint, ad ſingula toto orbeediſſerenda feſtinari. Eſt ergo folio maximè querno aſſimilata multo proceritate amplior, quàm latitudine; in [16] læua ſe flectens cacumine, & Amazonicæ figura deſinens parmæ, vbi à medio excurſu Cocinthos vocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium ſiniſtra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Auguſtæ per Vrbem, Capuámque curſu meante Rhegium oppidum in humero eius ſitum, à quo veluti ceruicis incipit flexus, decies centena & viginti M. paſſuum: multóque amplior menſura fieret Lacinium vſque; ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia eſt, [17] ccccx. millium inter duo maria, inferum & ſuperum, amnéſque Varum atque Arſiam: [18] mediæ atque fermè circa vrbem Romam, ab oſtio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina oſtia cxxxvj. & paulo minus à [d] Caſtro nouo Adriatici maris Alſium ad Tuſcum æquor, haud vllo loco [19] cc. in latitudinem excedens. Vniuerſæ autem ambitus à Varo ad Arſiam [20] xxx. paſſ. lviij. efficit. Abeſt à circundatis terris, Iſtria ac Liburnia quibuſdam locis [21] centum M. paſſ. ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus cc. vt [22] autor affirmat Varro. Ab Sardina cxx. M. Ab Sicilia M. ccccc. A Corcyra minus [23] lxx. Ab Iſſa quinquaginta. Incedit per maria [24] cæli regione ad Meridiem quidem: ſed ſi [25] quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam [e] horam primámque brumalem. Nunc ambitum eius, vrbéſque enumerabimus. Qua in re præfari neceſſarium eſt, autorem nos Diuum Auguſtum ſecuturos, deſcriptionémque ab eo factam Italiæ totius in regiones xj. ſed ordine eo, [26] qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates [27] oratione vtique præpropera ſeruari non poſſe: itaque interiori in parte digeſtionem in literas eiuſdem nos ſecuturos, coloniarum mẽtione ſignata, quas ille in eo prodidit numero. Nec ſitus originéſque perſequi facile eſt, [28] Ingaunis Liguribus (vt cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum Fluuius [29] Padus: Alpes, populíque Inalpini multis nominibus, ſed maximè Capillati: oppidum [30] Vediantiorum ciuitatis Cemelion, [31] portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi vltra Alpes [32] Salyi, [33] Deceates, [34] Oxubij: citrà Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Caſmonates, Veliates, & quorũ oppida in ora proxima [35] dicemus. Flumen Rutuba, oppidum [36] Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum [37] Albiũ Ingaunum, portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſuprà dictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſſimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, [38] Iria Barderate, Induſtria, Pollentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Forofului quod Valentinum, Auguſta Vagiennorum. Alba Pompeia, Aſta, Aquis Statyellorum. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti [39] nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macrã ccxj. M. paſſ. Adnectitur [40] ſeptimæ, in qua [h] Hetruria eſt, ab amne Macra, [41] ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegêre antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à ſacrifico ritu, lingua Græcorum [i] Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum [k] Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiórque Piſæ, inter amnes * Auſerẽ & Arnum, ortæ à Pelope Piſiſqúe, ſiue [42] Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruſcorum quondam hoc [43] tantùm in litore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ, portúſque [m] Telamon, Coſſa Volcientium à populo Romano deducta, Grauiſcæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M. paſſ. quatuor, [n] Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum: Alſium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. paſſ. Intus coloniæ, Faliſca Argis orta (vt autor eſt Cato) quæ cognominatur [44] Hetruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſſellana, [45] Senenſis, Sutrina.

e 2 De cætero

15 quaſdam notas ſtellas. Vet. quaſdam notas & Chiff.

16 læuo, Vet.

17 Vet. lectio, ccxc. Mil.

18 Media autem ferme. Vt mediam latitudinem intelligas, nõ Italiam mediam. mediã autem, Ch.

19 Legendum trecẽta, ex antiq. cod. adſtipulãte etiam Marciano.

20 Antiq. cod. ſic habet, vicies centena xlix. M. in quam mẽſuram etiam Marcianus & Solinus conſentiunt.

21 centena. Chiff.

22 autor eſt. Chiff.

23 lxxx. Chiff.

24 ad cæli quidem meridionalẽ regionem.

25 ſi quis hoc exigat dilig. Chiff.

26 qui in lit. Ver.

27 ordinatione Tol.

28 Superiore cap. legitur Ligaunis.

29 Pado. Chiff.

30 Vendiatiorum ciuitas &c. Vet.

31 portus Herculis & Monæchus. Vet.

32 Salpes Strab. Salyes *la Prouence baſſe*.

33 Deciates. Chiff.

34 Oxybij Vet.

35 edicemus Ch.

36 Album Chiff.

37 Albũ Inguanum Chiff.

38 Trira Vet.

39 vndecima eſt. V.

40 ſeptima Chiff.

41 & ipſa

* Auxerẽ Vet. Exarem. Strab.

42 à Teutanis Ch. Sũt qui malint Atintanibus, à recto Atintan. Teucanis Vet.

43 ſitum

44 Hethruſcorum lucus, Feronia, colonia Ruſſellana. Vet.

45 Senienſes. Chiff.

De cætero Aretini veteres,[1] Aretini fidentes, Aretini Iuliéses,[1] Amitinenses, * Aquenses, cognomine Taurini, Blerani,[2] Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini veteres, [3] Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, [4] præfectura [o] Claudia [5] Foroclodij, [p] Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui [6] antè Aurinini vocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses,[7] Veientani, Vesentini, [q] Volaterrani [8] cognomine Hetusci, [9] Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis anteà Tybris appellatus, & priùs [r] Albula, è media ferè longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissúsque nauigabilis, sicuti [s] Tinia & [10] Glanis influentes in eum, [t] nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, preterquàm trabibus veriùs quàm ratibus,[11] longè meatibus fertur, per centumquinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiáque & [12] Ocriculo; Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis; mox citra tredecim millia passuum vrbis Veientem agrum à Crustumino; dein Fidenatem Latinúmque à [13] Vaticano dirimens: sed [14] infra Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & [u] Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes accolitur, aspicitúrque villis. Nullíque fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm [15] creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa vrbe stagnantibus. Quinimò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sæuus. Latium antiquum à Tiberi [16] Circeios [17] seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperij fuêre radices. Colonis sæpe mutatis, tenuêre alij aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et vltra [18] Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen [19] modò Latij processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, [x] lucus Iouis Indigetis, amnis [y] Numicius, Ardea à Danaë Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, [z] Antiũ colonia, Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana, Circeij quondam insula, immenso quidem mari circũdata, (vt [aa] creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis, diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, vrbem duntaxat à Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantùm ad Alexandrum missam) hic [bb] iam plusquàm & fama, [20] Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratui, qui fuit vrbis nostræ quadringentesimo [21] sexagesimo anno. Quicquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum [22] propè ambitus, adnexum insulæ. Post eum annum accessit Italiæ aliud miraculum. [23] A Circeiis palus [24] Pomptina est, quem locũ [25] vigintitrium vrbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Dein * flumen Vfens, supra quod [dd] Tarracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: & [26] vbi fuêre [ee] Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum [ff] Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauêre, antiqua Læstrygonũ sedes. Vltra fuit oppidum [27] Pyræ, Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa [28] Glanico appellato. Oppidum Sinuessa extremum in [29] adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixêre vocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & [30] temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (vt veteres dixêre) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi [31] obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi [32] Laborini campi sternuntur, & in delicias alicæ [33] politur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur: prætérque cætera in toto mari conchylio & pisce nobili [34] annotantur. Nusquam generosior

1 Arutini fidentiores. Arentini fidenates. Chiff.
* Aquulenses. Vet.
2 Cortonienses. Vet.
3 Florentini profluenti. Chiff.
4 Præfecturæ Claudiæ. Vet.
5 Forum Claudij V. alij Forum Cassij.
6 anteà Chiff.
7 Veretani Vasentini. Vet.
8 Volaterrani, Volgētini cognom. Ch.
9 Volsini Flor. cap. 21. li. 1. Valerio Max. Volsinenses cap. 9.
10 Glanius. Vet.
11 longis meatibus in Vet.
12 Otriculo Vet. Ch.
13 Labicano Pint
14 Intra Tiniam & Glanim. Vet. lego, vltra Tiniã item Glanim è duobus quadraginta.
15 crebris.
16 Cerceios. Ch.
17 vsque obseruatum. Vet.
18 Cerceios Chiff.
19 deest in Chiff.
20 Cerceiorum. Ch.
21 xl. Chiff.
22 propinqui. Vet.
23 Cerceiis. Chiff.
24 Pōtina infra lib. 26 cap. 4.
25 xxxiij. Chiff.
* flumen Vfentum. Chiff.
26 ibi.
27 Pylo. Chiff.
28 AliàsClanio: quo pacto & à Virgilio appellatur libro 1. Georg.
29 adiectum.
30 temeto nobiles.
31 protendũtur. Ch.
32 Leborini Chiff.
33 politura Vet. poliũtur messes. Herm. populatur Chiff. halicæ poliuntur mensis. Blondo lego colligitur.
4 nobilitantur, V.

10 20 30 40 50

nerosior oleæ liquor. Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuêre Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius; [ff] Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, [gg] Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, [hh] Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicæarchia dicti: pôstque Phlegræi campi, Archerusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: [ii] Herculanium, Pompeij: haud procul spectante monte Vesuuio, alluente verò Sarno amne, ager [35] Nucerinus: & nouem millia passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam [36] sede. Nauigatio à [kk] Ciceiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida, Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, [ll] Atellani, [37] Asulani, Arpinates, [38] Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, [mm] Calatiæ, [nn] Casinum, [oo] Calenum, Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: [39] Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno [40] Frusinates, [pp] Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, [41] Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani qui & Lirinates vocantur, Ilionenses, [qq] Lauinij, Norbani, Nomentani, Prenestini, vrbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, [42] Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, [rr] Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenses, [43] Vluernates, supérque Roma ipsa: cuius [ss] nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimáque & salutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luítque mox pœnas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. Nanque Diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Calend. Ianuarij, ore obligato obsignatóque simulacrum habet. [tt] Vrbem [uu] tris portas habentem Romulus reliquit, aut (vt [44] plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegêre ambitu Imperatoribus Censoribúsque Vespasianis anno conditæ [45] dccccxxviij. pass. xiij. [46] M.cc. Complexa montes septem ipsa diuiditur in regiones quatuordecim, compita [47] Larium cclxv. Eiusdem spatij mensura [xx] currente à milliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero trigintaseptem, [48] ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereantúrque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum xxx. M.dcc.lxv. Ad extrema verò tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quò si quis altitudinem tectorum addat, [49] dignam profectò æstimationem concipiat, fateatúrque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanque eum muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, [50] nisi quòd expatiantia tecta multas addidêre vrbes. In prima regione præterea fuêre, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, [yy] Crustumerium, Ameriola, [51] Medullia, Corniculum, [zz] Saturnia, vbi nunc Roma est: [52] Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: [53] Antemnæ, Camerium, Collatia, [54] Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his [A] carne in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, [55] Aesolani, Acienses, Abolani, [56] Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, [B] Fidenates, [57] Foretij, Hortenses, Latinienses, [58] Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses. Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, [59] Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutiêses, [60] Vimitellarij, Velienses, Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio liij. populi interiêre sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum [61] fuêre vsque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Consules, pridie Calend. Maij, quo die L. Sylla legatus bello sociali id deleuit, quod nũc in [62] villas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis

35 Nucerinus est, & Vet.
36 sedes. Chiff.
37 Aesulani. Vet.
38 Auxiniates, Auxellani. Vet.
39 Gabienses. Ch.
40 Fuscinates. à Fuscinone oppido. Vet.
41 Foro Appiani V. hodie fossa noua, cœnobium.
42 Aliàs Mutiscæi infra cap. 12.
43 Vrbinates. Chiff.
44 plurimis. Vet.
45 dcccexx. Chiff.
46 xxx. Vetus.
47 earum. Vet.
48 bis quindecim: alij, ita vt pâtentes portæ.
49 dignationis.
50 nisi quà
51 Medullum. Chiff.
52 Aenei polis. Vet.
53 Antenna. Vet.
54 Amitinum. Ch.
55 Solani. Vet.
56 Nubetani. Chiff.
57 Foresi Vet. Foruli Stra. Forenses. Festus in voce Nouæ curiæ.
58 Longani. Chiff.
59 Poletaurini. Ch.
60 Vimiterali Vet. Vinutellarij. Chiff.
61 fuit. Vet
62 Villam. Chiff.

rientis [C] Casilini reliquiæ. Præterea autor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda [1] Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit, Tuscorum templo Iunonis Argiuæ ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus Brutiúsque incipit: nec ibi rara incolarum [2] mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ [3] maximè populi; nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum [4] Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus [5] Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus [6] ad [D] columnã Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melphes. Oppidum Buxentum, Græcè Pyxûs, [7] Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen [8] Batũ, portus Parthenius [9] Phocensium, sinus Vibonensis, [10] locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsque ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valẽtiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, [11] Tauroentum oppidum, portus Orestis & [12] Medua. Oppidum Scyllæum. [13] Crataeis fluuius, [14] mater (vt dixêre) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum, duodecim stadiorũ interuallo. Vnde Rhegium * duodecim M. c c c c c. p. Inde Apennini [15] sylua [16] Sila, promontorium Leucopetra [17] xij. M. pass. ab ea Locri cognominati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M. pass. [18] Et includitur Europæ sinus primus, in eoque maria nuncupantur: vnde [19] irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: quà intrat, [20] Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias [21] illuit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alii Notium, alij Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferũ vocant. Vltra [22] Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autẽ inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam vsque Siculum. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omnium Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus vocatur, [E] vtraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent [23] x l i j. M. pass. Absunt à Dianeo septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. [24] Tantundem à Pityusis in altum, [F] Baleares duæ, & Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixêre. Maior centum millia passuum longitudine, circuitu verò [25] ccclxxx. millia. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, [26] Iatina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochri fuit. Ab ea xxx. M. p. distat minor, longitudine [27] l x. M. circuitu c l. M. pass. Ciuitates habet, [28] Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore x i j. M. p. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis, & è regione Palmæ vrbis Mænariæ, ac [29] Tiquadra, [G] & [30] parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixêre. [31] Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes [32] Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari vadoso. Galliæ [33] autem ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ [H] Blascon vocatur, [34] tres [I] Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten & Mesen, quæ & [35] Pomponiana vocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

1 lego, Capitolinum.
2 mutatio.
3 maximæ. alijs magnæ.
4 Præstum. Chiff.
5 Præstanus Chiff.
6 ad coloniam M. Vet. vt & paulo post.
7 Talaus Strabo li. 6.
8 Balcetũ M. V. Ch.
9 & phocensiũ Ch.
10 lucus
11 Taurianum Vet.
12 Medina. Vet.
13 Cratis Vet.
14 pater Vet.
* xx. M. pass. Ch.
15 insula M.
16 Sila in Vet.
17 xxv. Ch.
18 His includitur Europ. si. pri. in eoq; maria diuersa nuncup. Chiff.
19 irrumpunt. alij vnde Oceanus irrũpit Vet.
20 Astmos. Chiff.
21 alluit, abluit Vet.
22 Siciliam quod est ad Chiff.
23 xlvj. Chiff.
24 est add. Chiff.
25 ccccIxxv. Chiff.
26 Latinorum ciuiũ & Thuscium quod fœderatum Bocchorum fuit V. Latinacinium & fœderatum Boccohorum Chiff.
27 xl. Chiff.
28 Hannonem vt postea Labonem in Chiff. Lamnonẽ. V.
29 Tiquetra Vet.
30 & patria Annibalis Vet.
31 Nec in M. deest.
32 Brassacorum. M. la Plage.
33 autem hinc ora. Vet.
34 Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinẽ, quo sitæ sunt. Nomina singulis Prote, Mese, &c.
35 Pompeiana. Vet.

ANNOTATIONES.

a Italiam præter hanc notissimam appellationẽ, vel ab Italo Arcade, vel Siculo, vel Penelopes & Telegoni filio sumptam, vel vt Cato in Originibus maluit, ab Italo Hesperi fratre: vel ab Italis bobus, quos optimos gignit, etiam Argessam, siue Morgessam. Ianiculam, Saturniam, Ausoniam præsertim maritimum tractum Arũcorum, Volscorum, Campanorum, Calabrorum, Hesperiam, Oenotriam, ab Oenotro rege, vel ἀπὸ τοῦ οἴνου quo nobilis est, vt Seruius putat, vocauerunt. Hadrian. Iun. cap. vlt. lib. 1.

b De Tiberi Andreas Saccius cap. 5. lib. 3. ait. Nascitur Tiberis in Auernia monte, qui Apennini iugum altissimum & amœnissimum est in Italia ferè media situm. E Camaldolo cænobio Certosinorũ, quod illic magnificè est extructum, superũ & inferum mare pariter videre licet, circũiectis pascuis multis & lætissimis, syluisq; arborũ pcerissimarũ, laurorũ, fagorũ, piuorũ, abietũ, cerrorũ, quercuũ, & tot suauissimarũ aquarũ scatebris vt inde oriantur multi & magni fluuij: nempe Orientem versus, & contra Meridiem Tiberis, qui Herruriam, Vmbriam, Campaniam intersecãs, in mare labitur. Ad Occidentẽ Arnus: ad Septentrionẽ, Torrens, qui per mediã Flaminiã (hodie, Romagnã) fluit inter Rauẽnã, & Ceruiã: paulò supra eũ Sauius, qui Cesennam fertur, & Marecchia, qui Ariminum petit.

Tiberis

Tiberis ex prærupto & celsissimo saxo in theatri modum curuato & circumposito erumpit, copiosissimo limpidissimóq; fonte, æstate gelidissimo, hyeme adeò tepido & fumante ob calidos vapores, vt quamuis plurimum niuis è cœlo cadat, tamen in eius circuitu ad milliare vnum liquescat. Tam multis fontibus exortus is augetur, vt post vnum milliare mollas aquarias verset. Fluuios accipit ferè quadraginta, quorum accessu vberior & plenior nauigabilis est. Insigniores Anienem (*Teuerone*) Narem (*La nera*) Velinum (*il velino di Riete*) Pagliam (*Hianam*) Glanium. Vtcunque famosos, Scaram prope Auerniam: Pubicum Nestorem, prope lacũ Thrasimenum: Trigliam inter Nepe, & ciuitatem Castellanam: Riuum (*il Riuo*) ad pontem Quintij: Maglianam prope Romã. Ex altera ripa Campaniam versus Maranam: Corresum vltra Anienem, è mõtibus Montorij, multis scaturiginibus limpidissimis & suauissimis: Laiam: Fioriam: Digentiam Horatij: Faram: Fabaris Virgilio, & flumem Himellæ: *Qui Tiberim Fabarimque bibunt.* Himellam, Clitumnum: Folignum: Topinum: Carignanum, Saondam. Hi quatuor Chiasium ingrediuntur. Supra Perusiam, Asinum, Frattam; Carpiniam. Clitumnus ortum habet in Ducatu Spoletano, vbi sunt Pisignani fontes (*Pasignano*) Chiasio is se adiungit. Topinus Straboni Tiuia, è colle Florido (*Col Fiorito*) supra Serrauallem prodit, & versum Folignum, properans Tiberi tandem miscetur. Chiana siue Glanius in quem, meatu subterraneo Thrasimenus lacus suas aquas demittit, etiam Tiberim paulò post adit. Paglia prope Oruietum fluit. (*Nar, la Nera*) Terni accipit Velinum fluuium egressum sub Reate, è Velino lacu, hodie, (*piè di Luco.*) Prope Narniam Nar ex altissimo saxo præcipitatus ita disrumpitur, vt aërem circumiectum suo vapore obscuret. & cùm illucet sol, arcus cælestis imaginem repræsentet. Anien è lacu Fuscino, (*hodie, Lago di Celano*) sese exerit. Velinus fluuius aquas Cutilias, siue Subcutilias recipit, ad castellum quod Cotigliano vocant, aluminosas, vtiles purgando ventriculo. Exonerat sese & in Tiberim Vadimonis Lacus, hodie *Lago Bassanello*. Anienem subeunt Albulæ aquæ sub Tiburi emergentes, sulphureæ, laudatissimæ ad arenas renum educendas, & varia cutis vitia.

c Marrucinorum regio supra Aquilam à monte Secco, fluuijs Sino & Tano, vsque ad Lentem, Album, & Forum torrẽtes, qui coniuncti Lancianum adeunt. Ferentanis Marrucini propinqui, versus Adriaticum mare.

d Est & Castrum nouum Hethruriæ, hodie *Corneto*, vel extructum vel auctum, ruinis vrbis Tarquiniæ vicinæ.

e Hoc est inter Meridiem & hybernum exortum. i. inter Notum & Eurum. vide annot. cap. 32. lib. 6.

f Portus Herculis Meneti, *Villa franca*, Lucanus,

Quàque sub Herculeo sacratus nomine portus
Vrget rupe pelagus, non Corus in illum
Ius habet & Zephirus: solus sua littora turbat
Circius, & tuta prohibet statione Nemeti.

Portus Monæchi Straboni, *Monigo*, statio potius quàm portus, maximè infida, & vix quatuor nauium capax.

g Vada Sabatiũ vetustum opidum, dirutum, hodie, *Vae*, superstitibus tantum quibusdam domunculis. Ex eius ruinis extracta est Sauona. Legendum puto portus Vadũm Sabatiũm, pro vadorum Sabatiorum.

h Ita vocarunt Pelasgi veteres qui in Italia consederunt, nobilem eam partem Italiæ montosam. ἄβρυες enim montes, vnde fit ἄβρυες, ε, in ι mutato, vt in Apello, Apollo: vt ... Campaniam. ... enim vox prisca planitiem significat. Sic Hernicam, asperam, vt in Græcia τραχεῖαν ἀπωλίαν, ἀπωλίαν, ω in α contracto, ... enim sol. Et in ipsa Apulia μελανῶπις, nam ἄπωις aduenæ, vt ... Aborigenes. & in ipsa Hetruria Vmbros, spurios, nothos, insititios. Scall. in Varr. quamuis Varro ipse 4. de Ling. Latina Vmbros dictos velit, ab imbre, quòd ea regio sit humilis, & multis imbribus perfusa.

i dicti sunt ἀπὸ τῶ ὄμβρ. De illorum origine, imperio et statu, vide Alexandrum ab Alex. cap. vlt. 3.

k Lunæ, Petræ sanctæ, & Carraræ mõtanos incolas. Liuius Appuanos Ligures appellat, lib. 10. ad Macram fluuium, non, vt vulgò legitur, Mœram, sitos. Rupem eo tractu excelsam adhuc vocant Petram Paniam. Lunensis portus, Ptolomæo sinus Erycis: hodie *porto di Spetia*.

l Sic dictæ quod in humido loco positæ sint. Loca enim vda & humecta Græci πίσεα vocant, ἀπὸ τῶ πίσεα, id est ποτίσαι. Rhodig. capit. 6. 28.

m Ptolomæo, Telamonium promontorium, hodie Argentarium: cui vicinus est Traiani portus, hodie Herculis: eidem Populonium promontorium, hodie *Troia*, vel *Capo di Toscana*. Portus Herculis meminit Strabo, sub ingenti tumulo siti, iuxta Cossani oppidum.

n Cære à quo Cæremoniæ, hodie *Cerueteri*: prope id ad 4. mill. passuum in saxoso tumulo manent ruinæ Agyllæ. Strabo imperitè cum Cære Agyllam confundit: quod errandi caussam attulit Hermolao. Ptolomæo Alsium quòd Agyllam quidam esse volunt Pyrgis vicinum, & maritimum est: Cære mediterraneum prope Faleriã. Cerus veteri lingua sanctus. In Saliari carmine, Cerus manus, mysticum nomen Iani, quamuis quidam exposuerint Creatorem bonum. Scaliger in Festum.

o Foroclodij, forum Claudij vel Cassij: oppidum Sutrio vicinum, in via Cassia euntibus Viterbio Romam. hodie Verralla. Huic oppido contiguum diuæ Mariæ templum in foro Cassij vocatur.

p Inde iocus & allusio Plauti in Captiuis. *Multis & multigeneribus opus est ibi Militibus: primo dum opus est Pistorienſibus.*

q Strabo Volaterrã vocat οἰνόφορον vt & autor libri περὶ τ̃ ἀκουσμάτων, qui scribit Volaterranos ne ciuitatẽ quispiã occuparet, solitos imperium ac dominiũ Reipub. suis libertis dare, quibus abeuntibus magistratu, alios eiusdem cõditionis sufficerent. Victor. cap. 23. 22.

r Inuenio Serram quoque ac Rumonem vocatum, quoniam rapidis & concitatis aquis quæ alluit mordet, limat, mollit. Sic veteres loquuti sunt. Horat. -- *quæ Liris quieta Mordet aqua taciturnus amnis.* Cornelius Seuerus in Ætna -- *seu lympha perenni*
Edit humum lima, furtímque obstantia mollit.

Attius in Telepho -- *remísque nixi properiter nauem in fugam*
Trudunt, subter saxa ad læuam qua montem mollibat mare.

Festo Rumentum, abruptio.

s Hoc est, cùm per nouem dies aquæ in piscinis vel alueo claustris & aggeribus cohibitæ fuerint.

t Legitur apud Strabonem Tinias: hodie *Topino*. Mixtus is ad Canariam oppidum Chiesio, nomen amittit & Chesius dicitur.

v Anio, *Teuerone* hodie. Ad eum fluuium Camillus Gallos redempta Roma exeuntes trucidauit. Iungitur via Tiburtina ponte Mænnolo, quem Mammæa Seueri Alexandri mater ædificauit: Numentana via, Numentano; Salaria, ponte extructo à Narsete.

x In eum labitur Iuturnæ fons, cuius aqua victimas conspergebant. Eam vase haustam latioris & angusti, ne humi depositum staret: nam humum illam attingere valde religiosum fuit, aut Flaminiæ virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, aut patrini, matriníque Camilli, siue pueri coronati manibus tenebant. Alex. ab Alex. cap. 17. 4. Hodie fons Ardeę proximus tenui riuo in mare descendens.

y Numicius ex lacu Nemorensi emissus per Ardeam in mare labitur. Nemus id hodie *Campo selua*, vicinum Albæ longæ, hodie *Sauello*, & Aritiæ ruinis, hodie *La Riccia*. Ibi Cynthianum oppidum, Straboni Artemisium, Dianæ lucus, nempe Tauricæ, euntibus ex Aritia Ariciam, ad sinistram. Nemorensis lacus meminit Suetonius in Caligula.

z Antium Equestris fortunæ templo celebre, autore Tacito, qui incuriosé scribit, nullam eius ædem seculo suo Romæ fuisse: cùm Quintus Fuluius Flaccus censor, victis Celtiberis, magnificam ædificasset, tegulis marmoreis tectam, quas Iunonis Laciniæ templo detraxerat. Antiatas famosos olim prædones fuisse constat: à piratica tamen coactos absistere Græcorum precibus, qui de eorum latrocinijs apud Ro. Senatum questi fuerant. Victorius capit. 22. lib. 31. Hodie *Anxo*. Tiberius sumptuosissimis ædificijs ornauit: Nero & portu quo carebat, maximo sumptu & cura. In ruinarum parte oppidulum Neptunium extructum est. hodie *Natun*.

aa Vide locum quem citauit supra cap. 80. lib. 2.

bb phrasis obseruanda, hoc est, certius quàm si tantum auditione & fama comperisset.

cc flumen inter Formias & Sinuessam. Garigliano, à monte Tauro, huius fluminis hostijs.

dd Porphyrio in Horat. ex vetustissimo Codice, Quæ nunc Terracina dicitur olim Anxur dicebatur, vnde Iouem Anxurum colebant: cuius & Virg. meminit dum ait, *Iuppiter Anxurus aris Præsidet.* Merito autem inquit Horat. (repimus) & (impositum saxis) quoniam adhuc illis temporibus Terraconensis vrbs in altissimo monte erat: inde postea in æquiorem locum deposita est, vt non solum adhuc sint vestigia ædificiorum in monte, sed & murorum. Si Seruio credimus, Anxyrum Iouem dictum fuisse, quòd puer & imberbis pingeretur & sculperetur. Ἄξυρος legend. ἀνὰ ξύρ, quia nunquàm esser barba rasa. In denario stirpis Pansarum altera parte videtur persona ludis Cerealibus conueniens, in altera Iouis imago sine barba cum hac inscriptione: C. VIBIVS. C. F. C. IOVIS. (pro Iuppiter) AXVR.

dd Virgilius nono Æneid. *Tacitis regnauit Amyclis.* id est deletis & obliuione sepultis. Eius oppidi ciues Pythagorei cùm animatis omnibus abstinerent, serpentium quos occidere nolebant, in vicinis paludibus natorum copia, deleti sunt. Narrant alij, cùm inani rumore hostes adesse crebrò nuntiaretur, lege cautum, ne id postea indicarent: & ex improuiso aliquanto post, facta impressione, ab hostibus oppressos fuisse: vnde prouerbium, Amyclas silentium perdidit. Lucillius: *Mihi necesse est loqui. Nam scio Amiclas silentio perijsse.*

ee Formiæ fuerunt à Sarracenis dirutæ anno 956. prope Tarracinum extant illarum ruinæ.

ff Vulturnum à colonia Roma eò missa conditum ad ostia Vulturni fluuij, hodie Vulturnia. Liuius lib. 4. ait Capuam olim Vulturnum dictam fuisse, Capuæ verò nomen inditum à Capuo Samnitum duce qui eam cœperat, vel à campestri agro. Vulturnum flumen etiam à Romanis Nataronum vocatum fuisse tradit in vita Fabij.

gg Cumis Hamæ vicinæ fuerunt, sacrorum religione claræ. Liuius lib. 23. *Campani adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere: primo sollicitantes vt à Romanis descerent. Vbi id parum processit, dolum ad capiendum eos componunt. Sacrificium ad Hamas nocturnum erat &c.* In arduo monte quiã Balneis Tripergulinis abest mille & quingentos passus, Hamarum insignes ruinæ conspiciuntur.

hh Baulos, Herculeos vocat Sillius, quòd eò Geryonis armenta diuersatus Hercules egisset, quasi βοαύλας. Iun. Hadria. cap. 9. 1.

ii Herculanęa via à Caieta ad Lirim decem millium spatio. In ea amænissimus ager, quem Molle Caiatæ vocant.

kk Circeium est mons, siue promontorium potius, ad cuius radices oppidum Sanctæ Fœlicitatis situm est.

ll Atellanorum ruinæ visuntur in Auersa oppido regni Neapolitani. Prope id oppidum diuæ Mariæ templum, quod nomine vetusto in Atella vocatur. Robertus Guichardus Auersam nominauit, quod

uit, quòd illic munitis castris Neapolin simul & Capuam per longum tempus obsidens aduersatus diu sit.

m m Calatia, hodie, *Caiatia.* Huic vicinus Callis Sidicinus, hodie *Calui*, & Callicula, hodie, *Caianello.*

n n Varro 6. de Ling. Lat. Cassinum scribit, ac eius dictionis rationem ducit à Casso, quod vetus significat, quòd veteres Samnites à Sabinis orti id tenuerunt: eadem ratione Forum Cassinum vetus appellari. Papinius Casinum scribit prima breui -- *Nymphisque habitata Casini Rura euastantur.*

Nunc Diui Benedicti cœnobium in monte Cassino.

o o Calenum hodie Carinula. Iuuenal. -- *Et molle Calenum Porrectura viro.* sub. vinum, quod in eo tractu nobile fuit: vt, Massicum, Falernum, Surrentinum, Cecubum dicta à collibus Caleno vicinis in primis vitiferis.

p p Ferentium Thusciæ Ptolomæo, vnde Ferentini: Ferentinum Latij, vnde Ferentinates. Strabo perpetuò Ferentinum scribit. Est & in Samnio Ferentum, siue Sabinis, vnde Ferentani & Ferentij. Val. lib. 2. *Habitabat in villa sua prope vicinum Sabinæ regionis Ferentum:* quamuis illic quidam legant Fretum.

q q In ruinis Lauinij extructa est ciuitas Indiuina. Aliud fuit Lauinium municipium, è quo Murenæ Patritij & consulares originem trahebant. Roma Tarracinam petentibus occurrit Marinum, deinde Lucij Murenæ villa, adhuc nonnihil integra, & Portium prædium. Marinum quidam Marianam villam esse putant: alij extructum fuisse ex Lauinij ruinis. Quidã de Zagarolo propinquo id existimant. In denarijs Romanis insignia fuêre penates tantum duo, pila manibus tenentes, porca in eorum medio: quòd cùm Æneas esset Lauinij porcos albos triginta pepererat, Albæ post annos triginta à Lauinijs condendæ ostentum. Vrsinus.

r r Prope erat villa Ciceronis Tusculana, hodie *Sancta Maria di grotta ferrata.*

s s Roma altero nomine Valentia vocabatur. Vide Solinum cap. 2. Semproniuslib. de Italiæ diuisione (cùm de Deo egisset in cuius tutela esset Roma) *Quamobrem, & Angerona silentij Dea ante Iani festos dies colitur præ foribus, vt ne cui liceat illud palàm efferre, quod ad salutem Reip. veteres ore obsignato intra pectoris arcana voluerant contineri: cuius violatæ religionis pœnas primus luit Soranus.* De Angerona Varro lib. 5. de Ling. lat. Verrius Flaccus apud Macrob. 1. Saturnal. Sextus Pompeius. & Solinus.

t t Vrbs ab orbe, siue vruo, dicitur. Vruum autem aratri pars. Orbis quem & olympum, limbum, mundum vocarunt, fossa primùm excauata die auspicato, qua cingebatur vrbs, & postquam excalptam, iunctis boue extrorsum, vacca introrsum, arratro sulcum ducebant extruendis mœnibus destinatum. Varro. Magius cap. 1 3. 3.

v v Quadratam Fabio Pictori, Catoni, Pompeio, Ennio

Et quis exitierat Romæ regnare quadratæ.

Plutarcho in Romulo τετράγωνον. Magius. Portarum Vrbis 34. nomina, appellationísque rationem vide apud Alex. ab Alex. ca. 16. 4.

x x Milliarium est. 1. spatium mille passuum, 2. columna aurea in capite fori Romani, ad quam viæ publicæ terminabantur. 3. Vas Balneatorium magnum multarum amphorarum capax, Senecæ ca. 24. lib. 3. Quæst. Natur. ἰπνολέβης. Milliariæ porticus à spatio mille passuum, vel à numero columnarum. Milliariæ oleæ cap. 12. lib. 17.

y y In ea regione nunc sunt Mons rotundus, Palumbaria, & quædam oppida ignobilia. Vide Scalig. in Festum voce Crustumina.

z z Roma templum habuit, & vt Dea religiosum cultum. Prudentius.

Ac sacram resonare viam mugitibus, ante
Delubrum Romæ, colitur: namque sanguine & ipsa
More Deæ, noménque loci ceu numen habetur.

A In visceratione, siue ἐν τῇ κρεοδαισίᾳ, cui apud Lacædemonas splendidissimus quisque ac clarissimus præficiebatur. Itaque & Lysandro munus aliquando id commissum est. Rhodig. cap. 7. 5. Vide quod notatum est capitulo. 7. 27. τὴν κρεοδαισίαν Lampridius in Alexandro Edulitatem nominare videtur *Cùm edulitatem, ait, pop. Rom. ab eo peteret, non quidem edulitatem proposuit, sed iussit ne quis suminatam occideret, ne quis lactentem, ne quis vaccam, ne quis damalionem: tantúmque intra biennium, vel prope annum porcinæ carnis fuit & bubulæ, vt cùm fuisset octo (assium) minutalis libra, ad duos vnúmque, vtriusque carnis libra redigeretur.* 10

B Fidenas euertit ac prorsus deleuit M. Æmilius Dictator.

C De Casilino & Casilinorum aduersus Hannibalem fortissima tolerantia vide Strabonem lib. 5.

D Strabo semper hoc vocabulo vtitur. Græcè στήλην & στήλαι manuscriptum exemplar habet coloniam.

E Altera Euizza, altera Frumentara vocatur.

F Statius in Achill.

--- Vt flexæ balearicus actor habenæ,
Quo suspensa trahens libraret vulnera tortu
Inclusum quoties distingueret aëra gyro. Hadrian. Iun. cap. 2. 1.

G hodie *Alsac* vocatur, inter Hispaniam & Maioricam è regione Ortosiæ, hodie *Tortosa.* Hermolaus haud rectè putat esse Cunicularíam.

I Monpessulensibus hodie, *La Plage*: Insula cincta altera ex parte mari, altera stagno. 20

H Ptolemæo & Straboni, Stœchades quinque: duæ paruæ: tres sat magnæ: ac post eas Lero, & Planasia. Stœchades tres Plinij, hodie *Pomige* ab vnius nomine. Earum prima, Themista Martiano, Prætæ Plinio, hodie *Iseco.* Altera Mese, hodie *Diui Stephani*: tertia Hypæa, hodie *pomige.* Aliæ insulæ paruæ Stœchadibus vicinæ, duæ Straboni, & Ptolemæo, plures Melæ. hodie, *Les Iles D'ieres*, numero tres: *Bonomo, Porto Croxo, & Porto Rena* siue *Ribadeo.* Quatuor verò Stœcadibus vicinæ, Sturium, Phœnice, Phila, Lero, hodie *Aire, Hiare, Proxelo, Reo.* His adiacent & aliæ duæ: quarum vna Rubram vocant, Blasconem, hodie dici Gianeam volunt: & Agatham Prolemæo memoratam, hodie, *L'isle D'Ade.* Lerma, in qua Leronis templum fuit, hodie *Sancti Honorati*: Planasia verò à Strabone memorata, huic vicina hodie, Diuæ Margaretæ.

De Corsica. CAP. VI. 30

IN Ligustico mari est [a] Corsica, quam Græci Cyrnon appellauêre, sed Thusco propior à Septentrione in Meridiem [1] proiecta, longa passuum c l. millia: lata maiore ex parte quinquaginta. Circuitu [2] c c c x x i j. M. Abest à vadis Volaterranis l x i j. M. pass. Ciuitates habet x x x i i j. & colonias Marianam, à C. Mario deductam. [3] Aleriam à Dictatore [4] Sylla. Citrà est Oglasa: intra verò sexaginta millia passuum à Corsica, [5] Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideóque nauigiis fallax. Amplior [6] Vrgo & Capraria, quam Græci [7] Ægilon dixêre. Item [8] Ægilium & Dianium, quam Artemisiam, ambæ contra [b] Cosanum litus: & [9] paruæ, [c] Mænaria, Columbaria, Venaria, [d] Ilua cum ferri metallis, circuitu centum millia, à Populonia decem, à Græcis Æthalia dicta. Ab ea Planasia [10] x x x i x. M. Ab his vltra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu [e] [11] Pandataria, [f] Prochyta, non ab [g] Æneæ nutrice, sed quia [h] profusa ab [12] Ænaria erat. Ænaria ipsa à statione nauiũ Æneę, [i] Homero Inarime dicta, Græcis [k] Pithecusa, non à simiarum [12] multitudine, (vt aliqui existimauêre) sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadringenta millia passuum. [13] Mox Leucothea, [14] extráque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus [15] nouem millibus passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ [l] Cunicularíæ appellantur; itémque [16] Phintonis & Fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur. 40 50

1 porrecta.
2 cccxxv. Tol. Chif. & Marcianus.
3 Alteram Vet.
4 Scipa autem citrà est, Oglosa infrà. Marcianus.
5 Platanaria.
6 Orgon Vet. Gorgona.
7 Aegilium Vet,
8 Igilium Vet. CH. Iginium Melæ.
9 & Barpona, Mæn. Vet.
10 xxxviij. Ch.
11 Pandateria. Chif.
12 quidam Aenearia vbique hîc scribunt.
12 mutatione.
13 Sunt qui non legant, Mox.
14 extra quem M. Vetus. Ch.
15 viij. Ch.
16 Phitonis. V. Pintonis. Tol.

ANNOTATIONES.

a De Corsicæ situ varijs incolis, Phocensibus, Liguribus, Cantabris, & de coloniis Mariana & Syllana vide multa apud Senecam cap. 8. lib. de Consol. ad Heluiam.

b dicitur etiam à quibusdam Barpona. Pomp. Melæ Carbonaria hodie Monte Christo.

c Ad Insulam Mœnariam, hodie, Meloram, anno 1284. Obertus Auria, Dux classis Genuensis cæsis quinque millibus hostium, captis quatuor triremibus nouendecim abductis, demersis septẽ, sic Pisanorum opes attriuit, vt postea nunquàm vires instaurare potuerint.

d Ptolomæus in mari Ligustico recenset Iluam, Æthaliam, Caprariam diuersas insulas. Quidam Æthaliam eius, esse putant Palmariam insulam. De illa illiusque portu, varijs lapillis, & Argonautarum relictis Stœchadibus in eã accessu, vide multa apud Victorium cap. 10. 19. αἰθάλειον Græci vocant, pro quo apud Arist. περὶ τ̃ ἀκουσμ. legitur corruptè nunc θάλεια, nunc αἰγιαλία. Vict. cap. 23. 32.

e Ex insulis duabus quas nautæ *Le Botte* vocant, altera Sanum, Pãdataria est, in quam filiam Augustus relegauit: altera Diui Martini hodie. Vide cap. 88. lib. 1.

f Vergilius. 9. Æneid. --- *Tum Prochyta alta tremit, durúmque cubile Inarime, Iouis imperijs imposta Typhæo.*

g Vide Dionysium Halicar. in lib. 1.

h Nam Imarime siue Ænaria terræ motu quassata, mõte dirupto ac prostrato, insulam diuulsam extrusit, Prochytam ideò dictam, quòd ea caussa veluti profusa fuisset. Strab. lib. 5.

i Apud Homerum debuit scribi ἐν Ἀρίμοις error est librarij ex contractione ἐναρίμοις. Virg. hunc sequutus lib. 9. Æneid. vt supra ostendimus. *Inarime, Iouis imperijs imposta Typhæo.* Veteres vocarunt Arimen. Vide Erythræum in Virg.

k Sic vocata est, autoribus Xenagora, Suida, Harpocratione, quòd Candulum & Atlantem sceleratissimos homines, ac ideo vocatos Cercopas, quasi caudatas Simias, aduenas dolis circunuenientes, Iuppiter eâdem fraude ab illis petitus in simias verterit. Vide Ouid. lib. 14. Metamorph.

l Harum altera, hodie, *Isola de le Bizze*, Serpentum insula, altera *Speragia*.

De Sardinia. CAP. VII.

S[a]Ardinia ab Oriente patens, clxxxviij. millia passuum: ab Occidente, [1]clxx. millia: à Meridie, [2]lxxiiij. millia: à Septentrione, [3]cxxij. circuitu, [4]dlx. millia: abest ab Africa [5]Caralitano promontorio ducẽta millia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis, à [6]Sulsensi [b]Enosin, à [7]Caralitano [c]Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam [d]Beleridas ponunt & [e]Collodem, & quam vocant [f]Heras [8]lutra. Celeberrimi in ea populorum [9]Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum [10]xiiij. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani ciuium Romanorum, & Norenses. Colonia autem vna, quæ vocatur ad turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine vestigij. contra Pæstanum sinum Leucasia est, à [g]Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & [11]Iscia, [12]vtraque vno nomine Oenotrides, argumentum possessæ ab Oenotriis Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ vocantur Ithacesiæ, [13]Vlyssis [14]specula.

1 clxxv. Ch. Tol. alijs clxxij.
2 lxxvij. Ch.
3 cxxv. Ch.
4 dlxv. Ch.
5 Calaritano. Vet:
6 Sylcensi. Solcensi. vetustiss.
7 Caralit. Fica. Galatamq;. Marc.
8 Hieraca. vetust. Heralytra. Ch.
9 Iotenses, Ioalenses vet.
10 xviij. Ch.
11 Isacia.
12 vtraque vet.
13 ab Vlyss. V. Ch.
14 spectacula. Vet. Tol. CH.

ANNOTATIONES.

a Sardiniæ cœlum Pausanias esse scribit βαρὺ καὶ νοσῶδες, ob salinas, graues & violẽtos austros, & montium altitudinem, qui salubrem Boreæ flatum repellunt. Alij Solpugas venenatæ formicæ genus, & Sardonium Bathrachium causantur potius. Cicero Tigellium in ea insula natum patria sua pestilentiorem esse ait. Martialis.

Nullo fata loco possis excludere, cùm mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

Sillius. *Serpentum tellus pura ac viduata veneno:*
Sed tristis cœlo, & multa vitiata palude.

Rodig. cap. 16. 12. & 24. 20.

b Enosis, Diabasta Ptolomæo, hodie *Santermo*.

c hodie *Isola rossa*.

d duæ paruæ, hodie, *Lo Tauro & la Vacca*.

e fortassis à lignorum copia, Ptolomæo Melibodes, siue Plumbea, hodie, Palmæ solis.

f apud Ptolomæum & in vetutissimo codice legitur & Hieraca hodie *Diui Petri*, Ptolomæus addit inter Corsican & Sardiniam, Hermeam non longè à Nymphara, hodie *Tabularia*.

g Straboni Sirenes, siue Sirenussæ insulæ, in circumfluxu promõtorij Athenæi, & Pestano sinu, olim Possidoniatæ, sitæ è regione Silaris fluminis quà sinum eum illabitur, hodie *Troxo, Toro, Nixari*. Plinius vnius tantum Leucasiæ meminit. In veterib. Roman. denarijs Syren spectatur capite virginis cristata galea tecto, adiectis duab. pilis cum scuto, reliquo vt auis corpore. Nam quòd tradit Seruius Syrenes partim virgines fuere, partim volucres, Acheloi & Calliopes filiæ, numero tres, quarum vna voce, altera tibijs: tertia lira canebat. Iuxta Pelorum illæ primum habitarunt: deinde Capreas insulas tenuerunt, prænauigantes illectos suo cantu in naufragia deducentes.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania [1]Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, vt autor est Agrippa, dcxviij. M. p. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari auulsa [2]xij. M. longitudinem freto, in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedêre oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, vt diximus, promontorium Pelorus vocatur, aduersus Scyllam vergens in Italiam: [3]Pachynum in Græciam, [4]cxliiij. M. ab eo distante Peloponneso: Lilybæum in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ [5]cxx. M. Inter se autem hęc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynum [6]clxvj. M. p. Inde Libybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. [7]Coloniæ ibi vrbes ac ciuitates [8]lxxij. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana ciuium Ro. qui Mamertini vocantur. Promontorium [a]Drepanum, colonia Taurominium, quæ anteà Naxos, flumen [b]Asines, mons [c]Ætna nocturnis mirus incendiis. [d]Crater eius patet ambitu stad. xx. Fauilla Taurominium & [9]Catanam vsque peruenit

1 à Thucydide. Vet.
2 xv. CH. M.
3 Pachynus.
4 ccccxl. M. cui lectioni adstipulatur & Marcianus.
5 cxc. CH.
6 clxxxvj. CH.
7 Coloniæ immunes quinque, ciuitates lxxiij.
8 lxiij. CH.
9 Catinam vt paulò post, & Vet.

perueni feruens, fragor verò ad [10] Maronē & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Vlyssis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læstrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis [11] Pantagies. Colonia Syracusæ, cum fonte Arethusa. Quanquam & Temenitis, & [12] Archidemia, & Magæa, & Cyane, & [13] Milichie fontes in Syracusano [14] potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum [15] Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixêre. Thermæ colonia, amnes [16] Atys & Hypsa, Selinûs oppidum, Lilybæum ab eo promontorium, Drepana, [17] mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis, [18] Aluntium, [19] Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & vnde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis Centuripinis [20] Netini, [21] Segestani: stipendiarij, Assorini, [22] Ætnenses, Agyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Ecestienses, Erycnij, Entellini, [23] Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Ennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, [24] Imacarenses, Ichanenses, [25] Ietenses, [26] Mutustratini, Magellini, Murgentini, [27] Mutyenses, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Phinthienses, Semellitani, Scherrini, Selinuntij, Symæthij, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclæi [28] Messeniorum in Siculo freto. Insulæ sunt in Africam versæ, Gaulos, Melita à [e] Camerina [29] lxxxiiij. M. pass. à Lilybæo cxiij. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galata, Lopadusa, [f] Æthusa, quam alij Ægusam scripserunt, [30] Bucinna, & [31] à Solunte lxxv. M. [32] Osteodes, contráque Paropinos Vstica. Citra verò Siciliam ex aduerso Metauri amnis [33] xij. millibus fermè pass. ab Italia, vij. Æoliæ appellatæ. Eædem [g] Liparæorum, & Hephæstiades à Græcis, à nostris [34] Vulcani, Æoliæ, quòd Æolus Iliacis temporibus ibi [35] regnabat.

10 Maroneum Ch.
11 Pantagia vet.
12 Archidemisa & Margæa. Vet.
13 Milinæ. Vet.
14 ponantur vet.
15 Camerina.
16 Acis. Vet.
17 mox. Vet.
18 Aleuntium. Vet.
19 Aliâs, Agathyrsum. quo pacto & à Strabone appellatur.
20 Nepini. Ch.
21 Aegestani. Vet.
22 Echetienses, Escletienses. Vet.
23 Aedini. V. ita index habet. & Ch. leg. Netini, Edini, Oetini. &c.
24 Lego Hyccarenses, ab oppido Hyccaro: vnde autē nomen hoc acceperit vide apud Athenæū sub finem lib. 7.
25 Letenses. V.
26 Mutustrani. Ch. Mytistratini. Vet.
27 Mutycenses. Ch.
28 Messeniorū. Horum in Siculo freto insulæ. Vet.
29 lxxxvij. CH.
30 Aetnæ. Vet. add.
31 à Selinsite.
32 Osteades. Ch.
33 xv. CH.
34 Vulcaniæ.
35 regnauit. CH.

10

20

ANNOTATIONES.

a Ex eius aduerso Ptolomæus insulam exiguam Forbantiam statuit, hodie *Lenza*: & ex aduerso Lilybæi, Sacram, hodie *Maretino*.

b Acim fluuium ex Ætna monte ἀκίδ☉ id est teli instar decurrere adnotat Eustathius in Dionysiū, ab eo fluuio Romæ dicti Acisculi, quasi Aciscoli, vt Agriculi pro Agricoli.

c Plautus in Milite: *præter thesaurum,*
Tum argenti montes, non massas habet: Ætna non æquè alta est.
In Mercatore. *Montes tu quidem mali ardentes in me iam dudum iacis.* Sub Ætna, Liparensibus insulis, & Puteolano, Baianóque agro Typhona Gigantem sepultum fuisse ex Pindaro Strabo scribit lib. 4. Cornelius autem Seuerus in Ætna Enceladum;
Gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Ætna
Obruit Enceladum, vasti qui pondere montis
Æstuat, & patulis expirat faucibus ignes.

d est summus verticis hiatus.

e Virgilio dicitur Camerina
Apparet Camerina procul, campique Geloni:
Immanisque Gelo fluuij de nomine dicta.

f Grandolo hodie. Huic vicina Æoli insula, hodie *Palanderea*.

g Insulas has τὰς τ̃ λιπαραίων νήσους Strabo vocat, quòd aliquando in Liparæorum ditione fuerint.

30

De Lipara. CAP. IX.

L[a]Ipara cum ciuium Rom. oppido, dicta à Liparo rege, qui successit Æolo, [b] anteà [1] Melogonis vel [c] Meligunis vocitata, abest [2] xij. M. pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo [3] minori. Inter hanc & Siciliā altera, anteà Therasia appellata, nunc [d] Hiera: quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia [e] Strongyle, à Lipara M. pass. ad exortum Solis vergens, in qua regnauit Æolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantùm differt: è cuius fumo, quinam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Æolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericusa, Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta. Nouissima, eadémque [f] minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

1 Miloginis. CH.
2 xv. CH.
3 minori V. Ch. quinque.

40

ANNOTATIONES.

a Est princeps & maxima Æolidum insula. Apud Liparam Duellius Consul primus Carthaginenses prælio nauali superauit.

b dicitur ab ouium prouentu à μῆλον καὶ γίγνομαι.

c Callimachus de Diana Cyclopas adeunte, vt haberet sagittas & pharetram: τοὺς μὲν ἔτετμε νήσῳ ἐνὶ λιπάρῃ νεόν: ἀλλὰ τότ᾽ ἔσκεν οὔνομά οἱ μελιγουνὶς, ἐπ᾽ ἄκμοσιν ἡφαίστοιο ἑσταότας περὶ μύδρον. Canterius cap. 23. 4.

d De Hiera Virg. 8. Æneid. inquit.
Insula Siconium iuxta latus, Æoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis. Turn. cap. 29. 26.

e Cornel. Seuerus in Ætna de nomine huius insulæ ait.
Insula cui nomen facies dedit ipsa rotunda.

f His vicina est apud Ptolomæum Hicesia, hodie *Panaria*.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in [1] tres sinus recedens Ausonij maris; quoniam Ausones tenuêre primi: patet [2] octogintaduo M. pass. vt autor est Varro. Plerique lxxij. M. fecêre. In ea ora flumina innumera, sed memoratu

1 treis. Ch.
2 octogintasex. Ch.

50

dignaà

digna à Locris [a] Sagra, & vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein [4] sinus, & [b] Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cùm conderent, dictum; quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia. [5] xx. M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliæ voluit. Amnes ibi nauigabiles, [6] Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Alibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron, altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: prætereà [7] Tyris, [c] Eranusa, Meloessa. Ipsam à Caulone abesse lxx. M. pass. prodidit Agrippa.

4 Deinde sinus Scylacius & Scolagium Scyllacium & Scyllecium ab Atheniẽs. Pinet.
5 xl. CH.
6 Cæcinus. Vet. Carcines. Ch.
7 tres Sirenussæ. V.

ANNOTATIONES.

a Sagrus Straboni, Ferentanos à Pelignis diuidens inter Amiternum & Ortonium labitur. Hodie Sangrus fluuius, tribus milliaribus à Lantiano fertur.

b Virgilius vocat, Scylaceum naufragum: *Caulonisque arces, & naufragum Scylaceum.*

c Sirenussarum mentionem facit Strabo.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. pass. Oppidum Croto, amnis [1] Neæthus. Oppidum [2] Thurium inter duos amnes Arathin & [a] Sybarin, vbi fuit vrbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & [3] Acirin Heraclea, aliquando [b] Siris vocitata. Flumina [4] Acalandrum, Masuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantum: Lucanorum autem [5] Atinates, [6] Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iungũtur. Prætereà interiisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et [7] Pandosiam Lucanorum vrbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu, qui Tarentinus [c] appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvj. M. passuum à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauêre: & antè Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundisium terreno itinere [8] xxxij. M. pass. patet, multóque breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulę, Cessapia, Aletium. In ora verò Senonum Gallipolis. quę nunc est Anxa [9] lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxij. M. promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo [10] Basta oppidum, & [11] Hydruntum decem ac nouem M. passuum ad discrimen Ionij & Adriatici maris, quà in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso [12] Apollonię oppidi, latitudine intercurrentis freti, [13] quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri continuare transitu pontibus [14] iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cùm classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunque aliæ [15] impediêre curę. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Frauertium, portus Tarentinus, statio militum [16] Lupia, Balesium, Cęlium, Brundisium l. M. passuum ab Hydrunte, in primis Italię portu nobile, ac velut certiore transitu, [17] sicuti longiore, excipiente Illyrica vrbe Dirrhachio [18] ccxx. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidémque virgines ab Illyriis tredecim populos genuêre. [19] Pediculorum oppida, [20] Rhudia, Egnatia, Barion, antè [d] Iapyx à Dędali filio, à quo & Iapygia. Amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium pręfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum [e] Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Sypontum, Vria: amnis Cerbalus. Dauniorum finis: portus Agasus, promontoriũ montis Gargani, à Salentino siue Iapygio ccxxxiiij. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanũ Apulorũ. Itemq; Larinũ, Aliternia, Tifernus amnis. Inde regio Fretana. Ita Cpulorum genera tria: Teani

1 & Crathis. Vet. ad.
2 Tauri. CH.
3 Achrin. V. Acrin. CH.
4 Thalandrum. V. CH.
5 hinc. Vet. ad.
6 Buxentini.
7 Mardaniam. Ch.
8 xxxv. CH.
9 lxxv. CH.
10 Hasta.
11 Hydrũs.
12 Apolloniæ oppidum. Vet. Tol.
13 Centum M. P. non. Vet.
14 iunctis. V.
15 impediuere. Ch.
16 Pessubia. Ch.
17 sed vtique. Vet.
18 ccxxv. CH.
19 Pœdiclorũ. Strab. lib. 6. Iidem vocantur & Peucetij.
20 Rhudiæ Ptolemæo: Rhodæ Stephano.

21 à duce: Gaces, Lucani: Vet.
22 Ausceulani. Vet.
23 Apellinates. Ch.
24 qui in Vet. del.
25 Hirpini Liu. lib. 23.
26 Herdorienses. V.
27 Neratini. Ch.
28 Vibarnates. Vet.
29 In Vet. delet.
30 Balionenses.
31 Stulnini. Vet.
32 Alentini. Ch.
33 Valetini. Vet.

Teani à [21] duce è Graiis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Arpi, aliquando [g] Argos hippium, Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum Dardorúmque, & vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrum vertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia; vna Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. [22] Æculani, Aquiloni, [23] Abellinates cognomine Protropi, Compsani, [h] Caudini, Ligures, qui çognominantur Corneliani, & [24] qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Æcani, Alfellani, Attinates, [25] [i] Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, [26] Hordonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, [27] Neritini, Matini, Robustini, Syluini, Strapellini, Turmentini, [28] Vibinates, Venusini, Vlurtini, Calabrorum mediterranei, Ægetini, [29] Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Brumbestini, Norbanenses, [30] Palionenses, [31] Sturnini, Tutini. Salentinorum, [32] Aletini, Basterbini, Neretini, [33] Valentini, Veretini.

ANNOTATIONES.

a De eo & Myscello conditore vide multa apud Leopardum cap. 14.2. Cogitanti de Sybari ædificanda oraculum æditum est, *Μύσκελλε βραχύνωτε παρ' ἐκ θεοῦ ἄλλα ματεύων ὃ κολὰ θηρεύεις, δῶρον δ' ὅτι δῷ τις ἐπαίνει.*

b Apud Athenæum lib. 12. Timæus & Euripedes sic dictum volunt à muliere quadam: Archilocus verò à fluuio.

c Herculeum Tarentum Virg. appellat, à primis incolis vocatum Sigeum, ab Ionibus, qui pòst habitarunt *πλοῖον*, ob nauigationis commoditatem: vel quòd, vt ait Arist. *περὶ θαυμασίων ἀκουσμ.* Hercules ex Africa rediens, obsessum & expugnatum suo nomine ornauerit: vel quòd, Taras eius vrbis conditor, Neptuni filius, Herculi & patri aras dicauerit: huic vt prospera esset nauigatio: illi vt fortiter ageret & ditesceret. Quamobrem & nummo Tarentino Taras delphino insidens læua manu gestat cornu copiæ. Iun. Hadrian. capit. 9. 1.

d In exercitu Minois à Cæculi filiabus occisi in Silicia dux strenuus Iapix fuit, Dædali & Cretensis mulieris filius. Post obitum regis collectas exercitus reliquias 16. in Apuliã traduxit, & à suo nomine eum Italiæ tractum vocauit. Strabo apud Athenæum lib. 12. Iapiges eorum posteri fuerunt Cretenses, qui Glaucum, cùm mare se deiecisset, nec vsquam emergeret, quæsitum è Creta discesserunt.

e Oppidum id è loco pestilenti, qui millibus à mari distabat, in maritimam & salubrem sedem à M. Hostilio translatum fuisse vide apud Victruuium cap. 4. lib. 1.

f Apulos rusticos, inciuiles, inurbanos, duros, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in Milite.

Post Ephesi sum natus, non in Apulis, non sum in Vmbria.

g Argos fuit Diomedis patria, quam Hippobotan Argos Homerus vocauit. Vide Leopardum cap. 16. 5.

h Candium oppidum Samnij, in Candina valle, dirutum. Distat ea vallis à Beneuento millibus passuum decem: Furæ verò Caudinæ quatuordecim.

i Hirpini, hodie Arpadium Caudio vicinum. Liuius lib. 23. Hirporum in Sabinis prope Compsam meminit. *Eadem æstate, ait, ab Nola, quam præsidio tenebat, crebras excursiones in agrum Hirpinum, & Samnites Caudinos ferit.*

NOTA.

Omittit Plinius Telesiam ciuitatem, ad ripam Exerniæ fluuij priusquàm Vulturnum accipiat, memoratam Liuio lib. 22. nunc dirutam.

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

1 ora Ferentanorum. Vet.
2 Murcinorum. Vet.
3 Anaxatini. Ch.
4 Sucentes. Vet.
5 Lucenses.
6 Pennienses. Ch.
7 Bouianium. Ch.
8 Fagi, Fugali. V. Ch.
9 Treuentiates. V.
10 Mutustæi. Vet. Mutusci. CH.
11 Trebulanorum.
12 ita leg. in Vet. Recẽtiores habet treis.
13 Cutiniæ. CH.
14 velantibus. Vet.

SEquitur regio quarta gentium vel fortissimarum, Italiæ. In [1] ora [a] Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: [2] Marrucinorum Teatini: [b] Pelignorum [c] Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum [3] Anxantini, Atinates, [4] Fucentes, [5] Lucentes, Maruuij, Albensium Alba ad [d] Fucinum lacum: Æquiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorum Angulani, [6] Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: [e] Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixêre: colonia [7] Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorũ. Aufidenates, Esernini, [8] Fagifulani, [f] Ficolenses, Sepinates, [9] Treuentinates: Sabinorum [g] Amiternini, [h] Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur [i] [10] Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex [k] Æquiculis interiêre [l] Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorũ: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (vt quidam existimauêre) à religione & deorum cultu Seuini appellati: [m] Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte [11] Trebanorum ortus, lacus [12] tris amœnitate nobiles, qui nomen dedêre [n] Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino [13] Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ vmbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinque [14] vallantibus.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Ferentanorum Pelignis conterminorum, caput Ferentum, hodie, *Franca villa*, in maris littore. Per eam regionem labitur Lentus fluuius, ex Maiela monte nascens. Apud Liuium lib. 9. *Aulus consul vno secundo prælio Ferentanorum effusam aciem profligauit, & eorum vrbem in deditionem accepit.* Ferentanorum oppidum mediterraneum Ptolomæo Anxanum, hodie *Lansano.*

b Peligni hodie Valuenses: inter montem Maielum & Apelinum, ab oppido Populio vsque ad Sulmonem extendũtur. In eo tractu oppidum est Furea, siue Palene, quasi Peligne, à quo dictos Pelignos volunt. Addit Strabo Interocleam, quæ hodie Interdocum.

c Corsinium oppidum, in quo Domitius Ænobarbus Iulio Cæsari sese obiecit, ne Pompeium insequeretur, dirutum iacet. Eius ruinæ visuntur in pago Diui Pelini, in planitie, quam Petinam vocant, procul ab oppido Populio tribus millibus passuum.

d Anaginæ fons Tophanus, hyeme, lacu Fuscino glaciato, exarescit: vere autem regelato lacu, æstate, autumno ingentem aquarum vim fundit, quibus Liris fluuius augetur. *Lago di Celano.*

e Hodie, *Apruzo.* Samnitibus olim continebantur Ferentani, Vestini, Peligni, Marsi, Hyrpini, Marrucini.

f Quidam legendum putant Ficedulenses, eóque pertinere iocum Plauti in Captiuis. *Opus Tudetanis, opu'st Ficedulensibus.*

g Aquila ex Amiterni ruinis, quod millibus quinque inde abest, & Furconij ciuitatis, episcopatu quondam nobilis, ædificata est. Amiterni reliquiæ visuntur turres, templa, theatrum. Amiternius fuit Caius Sallustius Crispus.

h Curenses, olim Cures, à quibus Quirites, hodie, Turres. Inde nati Numa Pompilius & Titus Tatius, Romanorũ reges. Episcopatus Sabinus, diui Euthymij, ei ciuitati, quæ nunc in exiguum vicum redacta fuit, propinquus est. Diuus Gregorius in Registro Gratioso Numentano Episcopo, ecclesiæ diui Euthymij Curium in Sabinis administrationem committit.

i Mutiscæ Virg. *Ereti manus omnis oliuiferæq; Mutiscæ.*

Id oppidum postea dictum Treuia, & Trebula, hodie Truuium Mart.

Numida quæ gelidas summittit Trebula valles:
Et viribus cancri mensibus alget ager.

Alij sunt Trebulani Balinienses. supra cap. 5. huius lib.

k Æqui, qui Tyburi montes imminentes ac superiores incolunt. Æquicolæ Virgilio 7. Æneid.

Horrida præcipuè cui gens assuetáque multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis.

Æqui Liuio lib. 9. *Populus Romanus bellum fieri Aequis iussit. Ad quadraginta oppida intra 60. dies, omnia oppugnando cœperunt: quorum plæraque diruta & incensa sunt, noménque Aequorum propè ad internecionem deletum &c.* In eo tractu sunt, Vicouarro, Cantalupo, Portella.

l Cominij Liuius libro 10. meminit. Oppidum quondam Samnitum, quod Carbilius cæpit, cæsis hominum 4. millibus & 40. Montes altissimos Liri imminentes, vbi arces Viculbum, Aluentum, Sanctus Donatus, Picinestum, Gallinarium, Septem fratres Cominium vocant ab illa vrbe, cuius locus etiam ignoratur.

m Velini lacus in Amsancti vallibus soli multum operuerunt, quod ob inundationem eorum infructuosum fuit. At ijs in proximum Narem deductis agri multum iuxta Reate detectum est, graminis fœcundissimum, quem Roseæ campos autor vocat infra sub finem cap. 5. lib. 17. Virg. *Rosea rura.* Legendum ergò sic puto: *Velinos accolunt lacus Roseis campestribus. Nam amnis sulphureis aquis, Tiberim petens exhaurit illos ac deplet. E monte Fiscello is labens iuxta Vacunæ nemora, & Reate, in eodem conditur.* Vacunæ templum & oppidum prope Molianum fuit.

n Loci nomen est lacubus illis subiecti, à lacu fictum vicino stagnis Imbruinis. Ibi fuit Neronis Sublacensis villa memorata à Frontino libro de Aquæductibus. Tacit. lib. 14. Nam quia discumbentis Neronis apud Imbruina stagna, villa cui Sublaceum nomen est, ictæ dapes &c.

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio [a] Piceni [1] est, quondam vberrimæ multitudinis ccclx. M. Picentium in fidem populo Romano venêre. Orti sunt à Sabinis [2] voto vero sacro. Tenuêre ab Aterno amne vbi nunc ager Adrianus, & [b] Adria colonia, à mari vij. M. pass. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensísque. Item Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. [3] Flumina [c] Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum, & super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero in ipso flectẽtis se oræ cubito: à Gargano clxxxiij. M. pass. Intus Auximates, Beregrani, [d] Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, [4] Pleninenses, [e] Ricinenses, [f] Septempedani, [5] Tollentinates, [6] Triacenses, [7] Vrbs [g] Saluia, Tollentini.

1 & CH

2 Omnino legendũ est, voto vere sacro. Quid autẽ sit sacrum ver, & quem in vsum soleat voueri, notũ est ex Strabonis lib. 5. sic leg. & CH.

3 Flumina Albula Teruium &c. CH.

4 Plynienses. Vet. Planienses. Ch.

5 Tolenses. CH.

6 Traianenses. Pint.

7 cum vrbe. Vet.

ANNOTATIONES.

a A Piceno diuersi Picentes Neapolitani, quorum oppida maritima Salernum, Surrentum ad Sarni ostia: mediterranea verò, Nola, Victoria. Piceni oppidi quod prouinciæ nomen imposuit ruinæ supersunt prope portum Firmanum, vrbem ad ostium Læti torrentis, quem mortuum vocant.

b Spartiano teste, eius Adriæ ciuis fuit Ælius Hadrianus. Memoratur & ea ciuitas Liuio lib. 14.

c Albula, hodie Librata.

NOTA.

Omittit autor in Piceni descriptione Tignium oppidum, hodie *Sancta Maria* in Georgio, memoratum Cæsari 1. Belli Ciuil. & vicinum fluuium Tigniam, nunc *Tenne.*

d Cingulanum, oppidum à Labieno ædificatum quod adhuc extat, Auxino propinquum.

e Ricinam instauratam, non vt tradit Blondus, ædificatam, Pertinax de suo nomine Æliam Ricinam vocauit. Maceratæ vicina est. Huius incolæ in collem propinquum migrantes, Ricinetum olim, nunc Recanetum condiderunt.

f E ruinis Septempedæ extructum est oppidum Sanseuerinum, quod alluit Potentia fluuius: quidam legunt Septempedates.

g Ex ruinis Saluiæ extructum est oppidum Vrbisaglia.

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his sexta regio, Vmbriam complexa, agrúmque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, [1] Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuêre, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianúmque agrum. Vmbri eos expulêre, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, vt quos [2] Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Æsis, Senogallia. Metaurus fluuius, [3] colonia Fanum fortunæ, Pisaurum cũ amne. Et intus [4] Hispellũ, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, [a] Asirinates, Arnates, Æsinates, Camertes, [5] Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, [b] Foroflaminienses, Foroiulienses, cognomine Cõcubienses, [6] Forobremitiani, [c] Forosempronienses,

1 Togata Gallia. V.

2 Ombricos. Herod. in Cleio. Mitallerius.

3 Coloniæ. Ch.

4 Pellum. CH.

5 Casuentini. Vet.

6 Forobrentani. Ch.

7 Liguuini: ex inscripro vetusto lapide. Aldus in comēt. Cæs. Inginini. Vet.
8 Meuanionēses. V.
9 Legendum, Ocriculani, ab Ocriculo Vilumbrorum oppido: cuius meminit & Ptolomæus libro 3. cap. 1.
10 Pestini. Vet.
11 Spolentini. Ch.
12 Suarreani. Vet.
13 Tibernates. Ch.
14 Tiburini. Vet. Tiberini. CH.
15 Vesinicates. Ch.
16 Mettionēses. Ch.
17 Curiates. CH.

18 dccccIxiij. CH.

7 Iguini, [d] Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, [8] Meuanienses, Matilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum anteà vocatum est, [e] Nucerini cognomine Fauonienses, & Camelani, [9] Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergentini, [10] Pelestini, [f] Sentinates, Sarsinates, [11] Spoletini, [12] Suarrani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates. Tuficani, [13] Tifernates cognomine [14] Tibertini, & alij Metaurenses, [15] Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Hortenses, [16] Vettionenses, Vindinates, Viuentani. In hoc situ interière Feliginates, & qui [g] Clusiolum tenuère supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, [17] Suriates, Fallienates, Apiennates. interière & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis [18] dcccclxiiij, prodidit.

ANNOTATIONES.

a Quidam Asisinates ab oppido Asisio, quod & Axin vocant: Propert.

Scandentique Axis consurgit vertice murus:
Murus ab ingenio notior ille tuo.

b In ruinis Fori Flaminij euersi à Longobardis, extructum est Fulgineum, hodie Foliginj. Alij tamen sunt Fulginates Tidurtinis propinqui, quos autor hîc memorat: Straboni Forum Flaminij Nuceriæ propinquum est, vbi nunc Fulgineum.

c Forosempronium hodie, *Fossambruno.* in via Flaminia, quà Roma itur Ariminum, ab Augusto lapidibus strata.

d Interamnates Vmbri, Tarni hodie: Sabini, siue Præcutij, siue Samnites, Termini, vel Teruolæ. Sub Sora in Samnio, vbi Liris coëunt duo capita, insula est, & oppidum Interamna dictum, quòd ijs duobus fluuijs circundetur.

e Alij sunt Nucerini prope Neapolim supra capit. 5. huius lib. Hæc Nuceria cognomine Alphatenia, apud Liuium lib 9. in Vmbris, quam Decius Consul oppugnando ad deditionem subegit, in ripa Penij amnis, hodie *Topino*, prope Fulgineum, & Camerinum, vbi Straboni lignea vasa fiunt, hodie suum nomen retinet, Nuceria: Fulgineum verò, Foroligno. Nuceria Alphatenia Liuio lib. 9. fortassis Alphateni.

f Sentina Vmbriæ, vicina Centino fluuio, qui etiam hodie nomen retinet, à Longobardis euersa est, ex eiúsque ruinis ædificata oppida duo, Saxoferratum, & Fabrianum. Ptolomæus in Vmbris collocat. Blondus in Piceno.

g Quidam, Luceolum, oppidum in Flaminia via, quà itur Eugubium à Longobardis dirutum: Candiano oppido in eius ruinis extructo. Illic Totilæ mors Bellisario nunciata est.

Octaua regio. CAP. XV.

1 Brutium. CH.

2 Brixella. Pinet.
3 Mutina parua. Ch.
4 Pompilij. Vet.
5 Brintanorū. Blondus. hodie. Bretenou.
6 Licinij. CH.
7 Tannitani. CH.

8 Vegiates. Pinet.
9 Vrbinates. V. Vrbanates. Ch.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumium, Ariminum colonia cùm amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc [a] Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo [b] Sapis; & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona cij. M. pass. Nec procul à mari Vmbrorum [1] Butrium. Intus coloniæ, Bononia, Felsina vocitata, cùm princeps Hetruriæ esset, [2] Brixillum, [3] Mutina, Parma, [c] Placentia. Oppida, Cæsena, Claterna, Forum Clodij, Liuij, [d] [4] Popilij, [5] Truentinorum, [e] Cornelij, [6] Laccini, [f] Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltúsque Galliani qui cognominantur Aquinates, [g] [7] Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, [8] Regiates, [9] Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorum tribus cxij. fuisse autor est Cato: Item [h] Senones, qui ceperant Romam.

ANNOTATIONES.

a Labitur hic inter Ariminum & Cesennam. Fluit in Adriaticum mare, & quod ait Lucanus: *Fonte cadit modico, paruísque impellitur vndis.* Circa originem Rucon vel Rugon vocant: cùm longiùs prouectus est mare versus, Pisciatello. Straboni Rubicon labitur inter Ariminum & Rauennam: exit inter Anconem & Senogalliam.

b Sapis per Candiam vallem Rauennæ propinquam fluens, portum olim faciebat commodissimum, in quo Augustus classem instituit, quæ Adriaticum mare custodiret. Iraque nautarum, remigum, mercatorum concursu ampla illic ciuitas Classis Rauennatum, siue Classensis ædificata est, diui Gregorij sæculo Episcopatus, à Luitprando rege Longobardorum capta & diruta, cuius exilia vestigia nunc restant, templum Diui Apollinaris, extructum à Theodorico rege Ostrogothorum, murorum, portus, & Phari quædam ruinæ.

c Ad id nomen spectat iocus Plauti in Captiuis: *opus paniceis, opus placentis quoque.*

d Pompilium hodie *Forimpouolo.* Anno 700. Grimoaldus Longobardorum tyrannus, die Sabbathi sancto, cùm Chrisma conceptis verbis sacraretur ex insidijs captam diruit. Eandem restitutam à Forouoliensibus Ægidius Cardinalis Ecclesiæ legatus euertit, & aratro suffodit. Episcopatus translatus est in Forum Brintanorum, hodie *Bretenou,* pro quo hîc legitur Forum Truentinorum.

e Forum Cornelij à Narsetis militibus dirutum, Clephis Longobardorum Tyrannus Imolæ nomine restituit, & Rauennatibus, qui in fide P.R. perstabant opposuit. Martial.

Si quibus in terris, qua simus in vrbe rogabit;
Cornelij referas, me licet esse foro.

f Sylla Carbonem cum exercitu ad Clusium, Fauentiam, Fidentiolámque cæso, Italia expulit. Liuius lib. 88.

g Tanetum Regio vicinum. huius meminit Liuius lib. 21. Totila ibi occisus à Narsetis copijs, nempe Longobardis equitibus quos ad 10000. conduxerat.

à Senones Breno duce, 14. Calend. August. deleto Rom. exercitu, Romam ceperunt: háncque de nomine Ducis Benogalliam appellarant. Prœlium commissum fuit ad Alliam fluuium, quem hodie Corresium vocant: vnde Allienses dies nefasti Romanis. Huic vicinum est oppidum Podium Carresij.

De Pado flumine. CAP. XVI.

1 cacumen Alpium elati. M. & CH.
2 Gabiennorum. V.

3 à Græcis. Vet.

4 inlustratus. perpetuò per n, legit. in. CH.
5 ortum. CH.
6 agris quāuis torrentior. M.
7 Vendicans. M. Ch.
8 meatui: vt sit Padi cursus P. 300088.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in [1] cacumen elati, finibus Ligurum [2] Vagiennorum [a] Visendo fonte profluens, condénsque sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: [3] Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis [4] illustratus; augetur ad Canis [5] ortus liquatis niuibus, agris [6] quàm nauigiis [b] torrentior, nil tamen ex rapto sibi [7] vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, trecentis M. pass. à fonte addens [8] meatu duodenonaginta; nec amnes tantùm Apenninos Alpinosq; nauigabiles capiens, sed lacus quoq; immẽsos in eum sese exonerantes,

rantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiam, Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium verò Sturam, [9] Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum. Adduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm [10] deductus in flumina & fossas inter Rauennam [c] Atinúmque [11] cxx. M. p. tamen [12] quia largiùs vomit, [d] septem maria dictus facere. Augusta fossa Rauennam trahitur, vbi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui [e] Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis [13] Spineticum, ab vrbe Spina, [14] quæ fuit iuxta, præualens vt Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi [f] Padum [g] Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein [15] Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossásque, primi à [16] Sagi fecêre Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum [h] Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac [i] fossiones [k] Philistinæ, quod alij Tartarum vocant: omnia ex Philistinę fossæ abundatione [17] nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & [18] Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem [l] Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, vt in Ægypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italię [20] ratione mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quę pades Gallicè vocetur, [21] Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum [22] Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxtà Industria, vetusto nomine Bodincomagum, vbi præcipua altitudo incipit.

9 Orgum. Ch.
10 diductus,
11 per cxx. millia. CH.
12 quà. CH.
13 Spireticum. Vet.
14 quæ fuit iuxta præualens, Delphicis (vt creditum est) thesauris à Diomede condita. Ch. & M.
15 Alane. CH.
16 Asagi. M. Vet.
17 enascentia. M.
18 Vigisono. Vet.
20 narrationem.
21 Padi. CH.
22 Bodingum. Ch.

ANNOTATIONES.

a nomen proprium est fontis.
b Torrentior, id est, rapidior, concitatior ac magis exundans: qua in re fallitur Isidorus cap. 21. lib. 13. Etymol. qui torrentem dictum putat, quòd siccitate torrescat & arescat. Ego potius torrentē quasi torquentem dictum putauerim, quod inflatus pluuijs, liquatísue niuibus auctus obuia quæque intorqueat & peruertat. Alijs torrere rapere est, vnde torrens rapidus. Eridano tauri vultum Virgilius tribuit 4. Georg. quòd graui sono vt taurus mugiat: & cornua, propter riparum flexuosos sinus.

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit vndis.

Sic tauri formam Aufidum Horat. vocat lib. 2. Carm. hinc figmentum de Achæloi cornu ab Hercule euuso. Magius cap. 2. lib. 4.
c Ex huius oppidi ruinis ædificatū est oppidū Torcello. Martial. *Aemula Baianis Altini littora villis.* Syli fluuio propinquum est.
d Palus versus Æmiliam & Flaminiam porrecta, in eam Pado efuso, & influentibus Anemone, hodie *l'Amone*: Silere torrente, hodie *Sil*: Cliterna torrente apud Bagnacauallo: Idice, prope Mulinellam: Scultenna hodie, *Panario*: Liminio, *Samogia*: Formigine, fluuiolis ad Bundenum. Finis eius paludis, Turris Vcelini, & Rheni Bononiensis ostium. *Bagnacauallo*, Blondo, olim Tiberiacum.
e Vatrenus hodie, *La riuiere de Imola*, & Isaurus hodie *Folia*, Æmiliæ fines sunt. Addunt quidam & Scultennam, hodie *Pannario*.
f Ad id Padi ostium hodie Butrium est, Rauēnatium castellum, & Spina, nunc vicus, olim florentissima ciuitas, nunc à mari distans nonaginta stadijs, olim maritima.
g Vatrenus hodie Spineticum ostium non ingreditur, sed auerso cursu penè 20. millium itinere, noui nominis ostium in Padusa habet, hodie zeniolum. Padi alueus qui à Ferraria Consadalum, & qui à Coderia in mare labitur, ab annis 150. reclusus est.
h Ea solo episcopatu famosa est, à paucis piscatoribus hodie incolitur.
i Pistrinam follam nunc dici tradit Rodig. c. 15. Alijs Pelestrinam.
k à Thuscorum tribubus & decurijs (φυλὰς Græci vocant) eius rei caussa accitis, factæ.
l Bernado Iustino autore, alter eorum Brenta nomine Paduam petit: alter Bachilione, Taruisium præterlabitur.

Italia Transpadana. Regio vndecima. [1]

1 Nona. Vet.

CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio, [2] vndecima tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo important. Oppida Vibi [3] forum, [4] Segusio, Colonię ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, [5] inde nauigabili Pado. Dein [6] Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium [7] fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à Populo Romano [8] condi iussum. [9] Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellæ [10] Libycorum ex Sallyis ortę, Nouaria ex Vertacomacoris, Voçontiorum hodiéque pago, non (vt Cato existimat) Ligurum: ex quibus

2 noua. Vet.
3 Biuiforum. Vet.
4 Setusum Ptolomæo.
5 Inde nauigabili Pado antiqua Ligurum stirpe. Ch.
6 Salanorum. M.
7 fores. CH.
8 conditum. Iussisse Epor. CH.
9 Iporedicos enim. M. Vet.
10 Libitiorum. Vet.

Leui & Marici condidêre Ticinum, non procul à Pado, sicut [a] Boij trans Alpes profecti Laudem Pompeiam, Insubres [b] Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Bergomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos, autor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorũ Barra, vnde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quàm fortunatius [11] sitos. Interiêre & [12] Caturiges Insubrum exules, & Spina suprà dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Insubribus, & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

11 situm, est in. Ch. & vetustis codicib. non sitos: vt oppidum Orobiorum, respiciat potius, quàm Bergomates.
12 Caturgi. M.

10

ANNOTATIONES.

a Quidam Boiorum etiam Mutinam esse volunt, vt Tanetum, & Regium. Hlorum meminit Liuius lib. 20. Vnde Bononia, quasi Boionia.

b Galli. Claudin. in nuptijs Honorij & Mariæ, *Ad mænia Gallis*
condita, lanigeræ suis ostentantia pellem.
Nam cùm eius vrbis fundamenta iacerentur, effosso solo reperta est lanata sus. Brod. cap. 26. 2.

Venetia. *Decima regio.*

CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ, Adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus [1] Taurisanis. Oppidum [a] Altinum, flumen [b] Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minúsque; [2] Anassum, quò [3] Varramus defluit, [c] Alsa, [d] Natiso cum Turro, præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. p. à mari sitam. [e] Carnorum hæc regio, iunctáque [4] Iapidum, amnis [f] Timauus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, xxiij. M. p. ab Aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc verò [g] Istriæ, quam cognominatam [5] tradunt à flumine Istro, in Adriam effluente è Danubio amne, [6] eidémque Istro ex aduerso Padi [7] fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixêre falsò, & Nepos [8] Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris trauectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein [9] Sao, dein [h] Nauporto, [10] cui nomen ex ea causa est, inter [11] Æmonam Alpésque exorienti.

1 Taruisanis. Ch.
2 Anassus. V. Anaxum. CH.
3 Varianus. V. M.
4 Iapidũ regioni. V.
5 tradunt, abundat: neq; est in vet. exem. nec in. CH.
6 eodémque. M. Ch.
7 faucibus. M.
8 non leg. in. Ch.
9 Sauo. CH. semper scribit pro Sabo.
10 Nauponto. Vet.
11 Eumoniam Vet. hodie Citta nuoua.

20

30

ANNOTATIONES.

a Id oppidum ab Attilla incensum & dirutum intra Gallicas paludes situm fuisse Victruuius tradit ca. 4. lib. 1. Martialis.
Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis: Attinum tertia laudat ouis.

b Nascitur prope Pulsinicum, pluribus fontibus eodem fermè loco scatentibus. Quidam putant è lacu Domus Stultæ, *Casappaza*, in agro Bellunensi, per subterraneos meatus profluere. Opiternij fines valde procul abesse tradit Sabellicus.

c Hodie Sisanus. Labitur inter Mugliam oppidum Tergesto proximum, & Iustinopolin, hodie caput Istriæ. In Istria Ptolomæus collocat.

d Natiso hodie, *Natisone*, Turro, hodie *Turrone*, Sontium hodie *Lisontio*: subeunt prope Manzan, & Vltinum, hodie, Vdenæ 24. stadijs procul ab Aquileia, quam præterfluit Natissa amnis: vt probabile sit Plinium pro Natissa, Natissonem scripsisse. Apud Paulum Lombardum lib. 4. Dugna matrona Aquileiensis ob metum Hunnorum irrumpentium ex suis ædibus in Natissam præcipitem se deiecit. Sontij nec Plinius nec Ptol. meminerunt. Idem Lombardus scribit, Theodoricum è Sirmio & Pannonia in Italiam transeuntem ad Sontium castra primùm posuisse.

e Carnia Straboni montana, tractus montanus Foroiulio imminens, hodie *Carantana*: vbi ciuitas Iuliũ Carnicum euersum à Longobardis, hodie Iulio. Carnia litoralis Ptolomæo, hodie Patriarchatus Aquileiensis, & Forum Iulij Prouincia, vulgi *Friol*, vbi forum Iulium oppidum, hodie *Ciuidale*. Eius prouinciæ fines: à meridie sinus Adriaticus inter ostia Liquentiæ, & Timaui quem tractum Chersum vocant, iam Istriæ partem: à Septentrione Noricarum Alpium iuga: ab Ortu Istria & Iapidia, quas Illirici partẽ esse volunt, & præcipuè ad ortum solstitialem Iapidiæ pars, Cranium: ab occasu Bellunensis & Taruisinus ager, vsque ad ortum Liquentiæ. Sabellicus eius regionis peritissimus, vnicum Trilauentum agnoscit, non duo, vt Plinius.

f Virgilio nouem, Strab. & Martial. septẽ ostijs in mare euoluitur.
Martial. *Laneus Euganei lupus excipit ora Timaui.*
Idem. *Et tu Ledæo fœlix Aquileia Timauo,*
Hic vbi septenas Cyllarus (equus Castoris) *hausit aquas.*
Blondus non rectè putat Brentam esse.

40

g Istria patet à Formione fluuio, hodie *Cisapio*, ad Fanaticum promontorium. Primaria eius ciuitas Iustinopolis, hodie *Capo d'Istria* extructa in insula Pullaria, hodie *Capria*.

h Alius Strabonis Nauportus in Sauum defluens, & eiusdem Pamportus in Drauum.

Istria. *CAP. XIX.*

ISTRIA, vt peninsula, excurrit. Latitudinem eius xl. M. p. circuitum verò [1] cxxij. M. prodidêre quidam. Item adhærentis Liburniæ & [2] Flanatici sinus. Alij Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in [3] Flanaticum sinum Iapidiam promouêre, à tergo Istriæ cxxx. M. pass. Dein Liburniã cl. M. fecêre. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab Aquileia ad Titium flumen [4] stad. cc. Oppida Istriæ ciuium Rom. Ægida, Parentium: colonia, Pola,

1 cxxv. CH.
2 Fanatici. V. hodie Carnariũ vel Quernarium.
3 Fanaticum. V.
4 Stad. M. M. Vet.

50

Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à Colchis condita. Abest à Tergeste c.M.pass. Mox oppidum [5] Nesactium: & nunc finis Italiæ fluuius [6] Arsia. Polam ab Ancona traiectus [7] cxx.M.p.est. In mediterraneo [a] regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorum agro; [8] Venetorum autem Ateste; & oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia; Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos, autor est Cato: [b] Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in [c] Volcis. [9] Fertini, & Tridentini, & [10] Bernenses, Rhætica oppida: Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein, quos scrupulosè dicere non attineat, [11] Alutraenses, Asseriates, [d] Flamonienses, Vannienses, & alij cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, [12] Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, [13] Varuani. In hoc situ interiêre per oram Itamine, Pellaon, [14] Palsicium: ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & [15] x. lacus inclyti sunt, amnésque eorum partus aut alumni; si modò [16] exceptos reddunt, vt [e] Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium [f] Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem [17] x. pass. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xxij M.p. [18] deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: vterque diuersis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, vbi Germaniam ab Italia submouent: nec lxx. M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum à Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, [19] Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, [20] dccij. millia passuum [21] colligit.

5 Nexantium. Vet. *Arse.*
6 Myrsia Ch.
7 cxxx. CH.
8 Venetorū autem Adria, Ateste & oppidum. Vet.
9 Feletrini. Vet.
10 Beruenses. V. sic CH. nisi quod perpetuo pro u, b. scribit & econtra vt super. ca. Sauo pro Sabo. sic hic Berbēses pro Beruenses.
11 Alutrenses. M.
12 Nedinates. Vet.
13 Varbari. CH.
14 Palsatium. Ch.
15 xj. Vet. M. CH.
16 acceptos. Vet. M. Chiff.
17 x. M. pass. V. Ch.
18 deductis. In latitudinem autē Cornelius Nepos col. M. Tol. & Salm.
19 Vincentiam. V.
20 dcc.xiij. Tol. & Salm. dccxlv. CH.
21 agit. Tol. Salm.

ANNOTATIONES.

a Hæc ad præcedens caput pertinere videntur.
b Cenomonnorum in Gallia Togata oppida sunt, Bergamum, Mantua, Tridentum: vt Insubrum, Nouaria, Mediolanum, Comum, Ticinum: Lybicorum, Vercellæ, Dertona, Taurinum Taurinorum Ptolomæo.
c Procul à vero id abest.
d Hi cognominabantur Vannienses, alijs Culici. Pint.
e Apud Strabonem sub finem lib. 4. perperàm legitur, Aduam è Verbano, Ticinum ex Lario profluere, siue interpretis culpa, siue librariorum errore ac negligentia.
f Nunc lacus Issei, in Brixiano tractu. Eum fluuius Ollius è superioribus locis natus ingreditur, ac ex eo sese profert.

De Alpibus & gentibus Alpinis.

CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem [1] Secusses, Subocrini, Catili, Menocaleni; iuxtáque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rhæti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhætos Thuscorum prolem arbitrãtur, à Gallis pulsos duce Rhæto. Verso deinde [2] Italiã pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex iis Triumpilini venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluresque similes, finitimis attributi municipiis. Lepontios & Salassos, Tauricæ gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, [3] præustis intra sinus Alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse, positos in transitu, Graiarum Alpium incolas, præstantesq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhætorũ [a] [4] Vennonetes, Sarunetesq; ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum qui Viberi vocãtur, fontẽ Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, vt Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni, Ligures, & qui [5] Mõtani vocãtur: Capillatorumq; plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienũ videtur, hoc loco subiicere inscriptionem è [b] trophæo Alpiũ, quę talis est. Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. [6] xiij. tribunitiæ potestatis. S.P.Q.R. quòd eius ductu auspiciisq; gẽtes Alpinæ omnes, quę à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium po. Rom. sunt [7] redactę. Gentes Alpinę deuictę, Triumpilini, [8] Camuni, Vennonetes, Isarci, [9] Breuni [10] Naunes, Focunates. Vindelicorũ gentes quatuor, Consuanetes, [11] Virucinates, Licates,

1 Fecusses. Ch.
2 in Italiam. V.
3 perustis in transitu Alpiũ membris. Eiusdẽ exercitus & Graios fuisse, Graiarum Alpium & M. Chiff.
4 Vennonenses. Ch.
5 quidã legũt Appuani ab oppido Appua, hodie Pontromolo.
6 xviij. Tol. Salm. Imp. xiij. Tribunitiæ potestatis xviij. Vet.
7 redactæ & gentes. CH.
8 Camuci, Vennestes, Venõnetes Ch.
9 Brigantij, Straboni. *Briançon.*
10 Cenaunes. Ch.
11 Rucinates. Ch.

12 Ambisones. Ch.
13 Allucones. Ch
14 Salassi, Ceutrones. CH.
15 Veneni vt supra cap. 5.
16 xv. CH.
17 sed. V.

Catenates:[12] Abisontes, Rugusci, Suanetes,[13] Caluçones, Brixentes, Lepontij. Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri,[14] Salasi, Acitauones,[c] Medulli,[15] Vceni, Caturiges, Brigiani, Sogiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates[16] xij. quæ non fuerunt hostiles,[17] item attributæ municipiis lege Pompeia. Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Æmylio Paulo, C. Atilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, equitum lxxx. M. peditum dcc. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

10

ANNOTATIONES.

a. Rhenanus putat legendum: Vennonetes Rutentésque. Sunt enim Vennonetes, qui & Veneti, lacus Veneti accolæ, nempe partis lacus Constantiensis.
b Trophæum id fuisse prope Augustam Prætoriam Salassorum arbitratus, deceptus est. Reliquiæ eius trophæi visuntur prope oppidum Monigo in Liguribus, extante adhuc columna cocleata, qua & speculæ, & arcis loco vtuntur. Incolæ vocant Torbia, quasi Trophæa.
c Medulli, vel Miolani Ligurũ, supra Sauonam, prope Maluesin.

Illyricum. CAP. XXI.

1 Budini. Ch.
2 fœlicia. V.
3 xxiiij. CH.
4 Furtinates Fusilnates. Chif.
5 Flamona. Ch.
6 Telanium. Vet.
7 in M. & Vet. deest.
8 Iader, vt cap. vltimo huius lib.
9 Titi, legẽdum videtur ex Ptolemæo, qui ad finem lib. 2. fluuium hunc Titum appellat, nõ Titium.

ARsiæ gens Liburnorum iungitur, vsque ad flumen Titium. Pars eius fuêre Mentores, Hymani, Encheleæ,[1] Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum vno nomine[a] Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut[2] facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt[b] Iapides, & Liburnorum ciuitates[3] xiiij. è quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Alutæ, Flanates à quibus sinus nominatur, Lopsi, Varubarini, immunésque Assesiates, & ex insulis[4] Fulfinates, Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Nesactio, Aluona,[5] Flauona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Ænona ciuitas, Pausinus flumen,[6] Tedanium, quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cum oppidis, præter suprà significatas, Absirtium, Arba,[7] Tragurium, Issa, Pharos, Paros antè: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia[8] Iadera, quæ à Pola, clx. M. p. abest: inde triginta M. Colentum insula, xviij. ostium[9] Titij fluminis.

20

30

ANNOTATIONES.

a Bernardo Iustino, Dalmatæ Istri accolæ Liburniam occupatam Dalmatiam vocarunt, secundum littus Adriatici maris à Polo vsque Catarum. Montana imminentia, Croatia sunt. Eius vicini Illirici, hodie Sclaui, & Bosnenses, olim Triballi, vltra quos Albani, olim Epirotæ, à Drino fluuio, vsque Dyrrhachium, & post eos Rasciani, Flauio Vopisco, & Capitolino in vita Constantij primi & secundi, Galerij Maximini, Iuliani, Claudij secundi: Illyricum continet quicquid est à Fanatico sinu vsque ad Peloponnesum, & Istrum, Macedoniam, Epirum, Pannoniam, Dalmatiam.
b Iapidiam cum Venetorum regione & Istria confusam esse tradunt recentiores Geographi. Bernadus tamen Iustinus lib. 3. historiæ Venetæ scribit Soncium fluuium Carsos montes, quos olim Iapidiam vocarunt, ab Alpibus diuidere. Straboni Iapidum oppida sunt Metullum, Arupe, Manetium, Vendum.

Liburnia. CAP. XXII.

1 lego fine.
2 Deottariotarũ antiqua regio. M.
3 cxij. Ch.
4 iura, iuribus descriptis. M. Ch.
5 ccclxxxij. Tol. Salm.
6 Delmatæ. Tol.
7 xxvj. CH.
8 ccclxix. Deditiones. CH.
9 cognomini sibi.
10 M. in M. & V. del.
11 cviij. CH.
12 Derenistæ. Vet.
13 Ozuæi. Ch.
14 Arinistæ. CH.

LIburniæ finis & initium Dalmatiæ Scardona, in[1] amne eo, xij. M. p. à mari.[2] Dein Tariotarum antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, vel vt alij, peninsula Hyllis, circuitu c. M. pass. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Diuus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera[3] ccxxij. M. pass. Petunt in eam[4] iura descripti in decurias[5] ccclxxij.[6] Dalmatæ.[7] xxij. Decuni:[8] ccxxxix. Ditiones: lxix. Mezæi: lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul. Roma. præliis castella. Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneum, Narona colonia tertij conuetus, à Salona lxxij. M. pass. apposita[9] cognominis sui fluuio, à mari xx. M. pass.[10] M. Varro lxxxix. ciuitates eò ventitasse autor est. Nunc soli propè noscuntur Cerauni decuriis xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates[11] ciij. Docleatæ, xxxiij. Deretini xiiij.[12] Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiiij Naresij cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij. populatorésque quondam Italiæ Vardæi non amplius quàm xx. decuriis. Præter hos tenuêre tractum eum[13] Oenei, Partheni, Hemasini, Arthitæ,[14] Armistæ. A Narone amne

40

50

amne c.M.pass. abest Epidaurum [15] colonia. Oppida ciuium Roma. Rhizinium, Ascriuium, [16] Butua, Olchinium, quod anteà Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum ciuium Romanorum Scordra, à mari xviij. M. pass. Prætereà multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum validarum. Eo nanque tractu fuère [17] Labeatæ, Enderudini, Sassæi, Grabæi, propriéque dicti Illyrij, & Taulantij, & Pyræi. [18] Retinet nomen in ora Nymphæum promotorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c.M.passuum.

15 colonia. Ab Epidauro sunt oppida &c. Chiff.
16 Butuanum Ch.
17 Labeatæ, Essænæ, Enderuni. &c. Ch.
18 hæc duo vocab. retin. nom. supposi-tia videntur.

Macedonia. CAP. XXIII.

A Lisso Macedonia prouincia, gẽtes [1] Partheni, & à tergo eorum [2] Dassaretæ. [a] Montes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. pass. In [3] ora verò Denda ciuium Romanorum, [b] Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatum: Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, [4] vij. M. pass. à mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphæum. Accolunt barbari, Amantes & [5] Buliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europę determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat [6] lxxxv. M. pass.

1 Parthini. Vet.
2 Dissaretæ. Vet.
3 In ora ciuiũ Rom. Epidamnum Pinet.
4 iiij. Ch.
5 Cicero de Orat. Bulliẽses vocat. Steph. Bollidẽses. Turn. cap. 15. lib. 21. Aduers.
6 lxxx. M. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Deserta Candauiæ Seneca vocat epistola 31. lib. 4.
b Lege Vall. Max. cap. 5. lib. 1. in exemplo & historia Apolloniatarum. Plautus in Menæch. *Propterea huic vrbi nomen Epidamnum inditum est; Quia nemo fermè huc sine damno diuortitur.*

Noricum. CAP. XXIIII.

A Tergo [a] Carnorum & Iapidum, quà se fert magnus Ister, Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana. Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Diui Claudij Sabaria, & [1] oppido Scarabantia Iulia habitantur.

1 oppidum Sarabãtia quibusdam legitur pro zum Rottẽ.

ANNOTATIONES.

a A tergo Carnorum & Iapidum quà se fert magnus Ister. Hæc in Manuscripto & veteri annectuntur capiti superiori.

Pannonia. CAP. XXV.

INde glandifera [1] Pannoniæ: qua mitescẽtia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem versa, molli in dextra ac læua deuexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siscia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubium defluunt, [2] Draus è Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior [3] cxv. M. pass. interuallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Iasos, [4] Sandrizetes: [5] Saus per Colapianos, Breucósque. Populorum hæc capita. Præterea Ariuates, Azali, Amantes, Belgites, [6] Catari, Corneates, [7] Arauisci, Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte [8] Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Sao Metubarris, amnicarum maxima. Præterea amnes memorandi, Calapis in Saum influens iuxta Sisciam, gemino alueo insulam ibi [9] efficiens, quæ Segestica appellatur. Alter amnis [10] Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: vbi ciuitas Sirmiensium, & Amantinorum. Inde xlv. M. pass. Taurunum, vbi Danubio miscetur Saus. Suprà influunt [11] Valdanus, Vrpanus, & ipsi non ignobiles.

1 Pannonia. Vet.
2 Drauus. Vet.
3 cxx. Chiff.
4 Sandizetes Chiff.
5 Sauus. Vet.
6 Cartari. Vet.
7 Erauisci Chiff.
8 Cordici Chiff.
9 efficit Chiff.
10 Acuntius Chiff.
11 Vadasus Chiff.

Mœsia. [a] CAP. XXVI.

PAnnoniæ [b] iungitur prouincia, quæ Mœsia appellatur, ad Põtum vsque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente suprà dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi, Mœsi, Thraces, Põtoque contermini Scythæ: flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo, Vtus, [1] Escamus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima est, cccxxv. M. passuum, colligit. Longitudo à flumine Arsia ad

1 Aescamus. Chiff.

flumen Drinium dccc. M. [a] A Drinio ad promontorium Acroceraunium, clxxij. M. Agrippa prodidit vniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiij. In eo duo maria, quo distinximus fine: Inferum, siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant. Insulæ in Ausonio mari præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibusdam [c] Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, [3] natura vadosi maris, æstuariisque tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, [4] Pullariæ, & Absyrtides Graiis dictæ, à fratre Medeæ ibi interfecto [5] Absyrto. Iuxta eas Electridas vocauêre, in quibus proueniret succinum, quod illi electrum appellant vanitatis Græcæ certissimum documentum; adeò vt quas earum designent, haud vnquam constiterit. Contra Iader est [6] Lissa: quæque appellatæ contra Liburnos Creteæ aliquot: [7] nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia, Issa ciuium Romanorum [8] reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido distat [9] xxij. M. passuum; inter quam & Illyricum [d] Melita, vnde catulos Melitæos appellari Callimachus autor est. [10] xij. M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M. M. [11] passuum Sasonis piratica statione nota.

2 Malim veterem lectionem, quæ sic habet, A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxx. (clx. Chiff.) M. Agrippa prodidit: vniuersum autẽ hũc sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiii. (xiiij. Chiff.)

3 natura vadoso mari. M. & Chiff.

4 Pullaria. Tol.

5 nomine quidam addunt.

6 Basilissa Ch.

7 nec non Trucones. Tol.

8 in Man. del.

9 xxv. Chiff.

10 xv. Ch.

11 passuum propè Sasonis Chiff.

10

ANNOTATIONES. 20

a Mœsia superior, hodie Bosna, cum parte Seruiæ: Mœsia inferior, hodie, Bulgaria, cum parte Vualachiæ. Bulgari olim Triballi. Ptolomæus, qui sæculo Antonini Imperatoris scripsit, meminit vtriusque. Vopiscus tamen longè posterior, scribit Aurelianum Dacos, qui vltra Danubium habitabant, in Mœsiam traduxisse, in eum tractũ scilicet, vbi nunc Seruia est, & Mœsiã in duos secuisse.

b Pannoniæ pars Dacia, siue Transsyluania. Hanc tenent tres gentes: Teotones, siue Teutones, oriundi à Saxonibus, bello fortes, hodie Sibeburgenses, à septem vrbibus, quas possident, nominati. Septemcastrum eam prouinciam vocant. Siculi, Vngari vetustissimi, &, vt aiunt, nobilissimi. Agros ij quamuis colant, & greges pascant, inuicem sibi occurrẽtes generosos se Dominos salutant. Immunes sunt, nisi cùm rex corronatur. Tum enim quisque paterfamiliâs taurum pendit. Sexaginta millia ea gens se daturam pacta est. Iussi nisi ad bellum proficiscantur, plectũtur capite, ac omnium bonorum iactura, quæ fisco adiudicantur. Tertij, Vualachi, Istro finitimi à Meridie. Rosanis siue Rutenis, à Septentrione. Nomadibus Schythis, siue Tartaris, versus Tyra fluuium: olim Gætæ, qui Darium Histaspis repulerunt. A Flacco, qui eò coloniam deduxit, Flaccos, posteà Vualachos dictos arbitrantur: vt Seruiam prouinciam, quòd, teste Strabone, Getarũ, & Dacorum, vnde Dauus Terentianus quasi Dacus, seruilia nomina sint, & in Seruiam Daci, siue Getæ transierint.

c Straboni pariter duæ & in earum altera, vrbs Vreum, hodie, Bestia.

d Melita duplex: altera inter Africam & Siciliam, ante Pachynum Malta, à qua Strabo Melitæos canes vocatos scribit: altera Plinij Dalmatica siue Illyrica, è regione Ragusæ veteris, ab Antonino in Itinerario memorata, & Stephano, qui cum Plinio canes inde cognominatos censet. Veneti more antiquo, triremium præfectis mandant, vt Venetias redeuntes, dextrorsum & introrsum per Melitensem canalem nauigent, non læuorsum. Vide prouerbium, Melitæus canis.

30

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER QVARTVS.

Vnde primum omnis Græciæ fabulositas, & literarum claritas effulsit.

TERTIVS Europæ sinus Acroceraunijs incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur præter minores sinus [1] xix.xxv. M. passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia; iterúmque ab alio mari eadem Phocis & Locris, Doris, Phthiothis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas, sicut & literarum claritas, ex hoc primùm sinu effulsit. Quapropter in eo paululùm commorabimur.[a] Epiros in vniuersum appellata, Acroceraunijs incipit montibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, & pestifera auibus exhalatio: Cestrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Cassiopæi, Dryopes, [2] Selli, [3] Hellopes, Molossi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illustre: [4] Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

1 xx.xxvj. Chiff.
2 Sellœ. Vet.
3 Helli. quibusdam.
4 Talarus Vet. & Chiff.

ANNOTATIONES.

a Ab his verbis in Manuscripto incipit caput primum.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipsa ad Magnesiam Macedoniámque tendens, à tergo suo Dassaretas suprà dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœsicæ gentes: à fronte iunguntur Mædi ac [1] Denselatæ, quibus Thraces, ad Pontum vsque pertinētes. Ita succincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelsitas. In Epiri ora castellum in Acroceraunijs [2] Chimæra, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Cestria: flumen [a] Thesprotiæ [3] Thyamis: colonia Buthrotum; maximéque nobilitatus Ambracius sinus, [4] faucibus spatiosum ęquor accipiens, longitudinis [5] xxxix. M. pass. latitudinis. xv. M. In eum defertur amnis Acheron, è lacu Thesprotiæ Acherusia profluens xxxvj. M. pass. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas & Arachthus. Ciuitas [6] Anactoria, [7] lacus Pandosia. Acarnaniæ, quæ anteà [8] Curetis vocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate

1 Denseleti. Vetus. alij Denthelatæ.
2 Chimeriū. Strab. lib. 7.
3 Thymias. Chiff.
4 D. (Polyb. DC. pass.) faucibus quingentorum pass. spatiosum æquor accipiens. Longitudinis sunt &c. Ch.
5 xxxvij. M.
6 Anactorica Chiff.
7 locus Chiff.
8 Curetes Ch.

ac ciuitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus promontorium Leucates. Dein sinus ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscisa à continenti,[9] ac [c] reddita ventorum flatu congeriem harenæ accumulantium, qui [10] lacus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum vrbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis [d] Achelous è Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitam insulam assiduo terræ inuectu continenti annectens.

9 ac edita. Vet.
10 locus Chiff.

ANNOTATIONES.

a Vide Strabonem lib. 7.

b Apud Liuium lib. 29. Buthrotus amnis haud procul à Locris Epizephyrijs abest.

c Alij edita: (alta) ὑψηλή. Alij, reddita, rursum adnexa continenti. Ex scopulo eius Peninsulæ in mare porrecto, amoris impatientia Sappho præcipitem se dedit. Lælius vetus poëta.

Seséque in alta maria præcipitem misit,
Inops & ægra sanitatis Herois.

Anacreon. ἀρθεὶς δ' ἦντ' ἀπὸ λευκάδος πέτρης
ἐς πολιὸν κῦμα κολυμβῶ μεθύων ἔρωτι.

Idem. τὸν ὑπέρκομπον θηρῶσα Φάων' οἰστρῶντι πόθῳ ῥῖψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς, ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν δέσποτ' ἄναξ. Vide apud Scaligerum cap. 18. lib. 2. Adnot. iucundissimam hac de re historiam.

d Achelwum primum omnium fluuiorum erupisse terra crediderunt. Inde Virg. 1. Georg. Acheloia pocula aquæ.

Poculáque inuentis Acheloia miscuit vuis.

Aristophanes in Cocalo, χαίρειν τε δῶμα τοὐμόν· ἐκ χρυσηλάτων τευχέων περισπείσασαι Ἀχελώου δρόσον. Turn. cap. 25. 29.

10

Aetolia. CAP. II.

Aetolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienses, Perrhæbi, Dolopes, [1] Maraces, [2] Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon, est septem millium quingentorum passuum à mari, iuxta Euenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons est [3] Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, vbi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolósque dirimentis à Peloponneso. Promontorium, quod contrà procedit, appellatur Rhion: sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliæ [4] Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halysarna. Montes clari, in Dodone [5] Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætolium, Macinium.

1 Marages Ch.
2 Atrages. Vet.
3 Præsus. Vet.
4 Naupactos. Ch.
5 Talarus. Vet. Ch.

20

Locri. CAP. III.

PRoximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæstij, sinus Crissæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæstum, Calamissus. Vltrà Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalæon, à quo [1] vij. M. passuum introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte [a] Parnasso,[2] clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons [b] Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in [3] Lilæa quondam vrbe. Præterea oppidum Crissa, & cum Bulensibus Anticyra, Naulochum,[4] Pyrrha, Amphissa immunis, Trichone, Tritea,[5] Ambrysus,[6] Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cũ oppidis,[7] Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta [8] Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum [c] Pagæ, vnde Peloponnesi prosilit ceruix.

1 iiij. Chiff.
2 Parnassi, & clarissimi. M. Ch.
3 Libæa. Chiff.
4 Pyrrhonea. Vet.
5 Amphrysus. Vet.
6 Myrænaque reg. Chiff.
7 Gymnis. Vet. M.
8 Heliconẽ mõtem. Tert. Chiff.

30

40

ANNOTATIONES.

a Hunc terrarum Vmbilicum, nempe medium prorsus, Strabo, Plutarchus, Pausanias scripserunt. Inde Sophocles in Oedip. tyranno μεσόμφαλα μαντεῖα vocauit. Varro tamen lib. 6. de Ling. Lat. falsum id esse constanter asserit. Vide locum. Manlius vetus poëta: *O sancte Apollo, qui vmbilicum certum terrarum tenes.* Vide Rhodig. cap. 20. 15. Plautus in Pseud. *si quid uis roga.*

Quod scibo Delphis tibi responsum dicito.

b Castaliam aquam potu dulcem à Castallio dictam quidam volunt, alij ab indigena muliere, Acheloi filia. Panyasis de Hercule Παρνησσὸν νιφόεντα θοοῖς διὰ ποσσὶ περήσας ἵκετο Κασταλίης Ἀχελωΐδος ἄμβροτον ὕδωρ.

c Alij πηγὰς vocant. Apud Strab. lib. 8. cap. 1. legendum ὧν ἰσθμός ἐστιν ὁ ἐκ Παγῶν Μεγαρικῶν (non ἐκ πόντων) εἰς Νίσαιαν τὸ Μεγαρέων ἐπίνειον. Leopard. cap. 12. 3.

Peloponnesus. CAP. IIII.

PEloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia, peninsula haud vlli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegæum & Ioniũ; platani folio similis, propter angulosos [1] recessus, circuitu cccccLxiij. M. pass. colligit autore Isidoro. Eadem per sinus penè tantundem adiicit. Angustiæ, vnde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso,[2] quæ dicta sunt, maria, à Septentrione & exortu [3] eius omnem ibi latitudinem

1 incessus. Vet.
2 Rhodig. citato ad verbum hoc loco, hæc verba: quæ dicta sunt, à septentrione & ortu, non legit. ca. 19. lib. 21.
3 soli.

50

dinem vorant, donec contrario incursu æquorum [4] tantorum, in quinque M.pass. interuallo, exesis vtrinque lateribus, angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: [5] Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo [6] angustias tentauêre, Demetrius rex, Dictator Cæsar, [a] C. princeps, Domitius Nero, [b] infausto (vt [7] omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, [8] applicata colli habitatur colonia Corinthus, anteà Ephyra dicta, sexagenis ab vtroque litore stadiis, è summa sua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diuersa [c] duo maria prospectans. 10 [9] lxxxvij. M.pas. [10] ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M.pa. (vt dictum est) interuallo, in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum lxxxv. M.pass. in longitudinem vsque ad Isthmon [11] transmittunt.

4 tantum quinque
5 Lecheum: quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur.
6 angustias eas tentauere. Chiff.
7 omnium, vt patuit exitu, incœpto. Vet. nefasto, vt & Chiff.
8 applicatа colli. V.
9 Lxxxix. Chiff.
10 per. Vet.
11 tramittũt. in Ch. exemp. perpetuo ita scribitur.

ANNOTATIONES.

a Refert Dion adorto id Nerone, cruorem primum scaturijsse, mox auditos mugitus, vlulatúsque flebiles, visáque formidabilia spectra, & simulachra multa. Demetrium narrãt deterritum ab architectis, ab instituto destitisse, quoniam metati, ij renunciarent Corinthiacum mare altius esse quàm ad Cenchras, Æginámque & vniuersas insulas in propinquo positas submersas iri: præterea non futurum nauigabilem alueum, ob rapidam vndæ celeritatem, qualis est in Euripo. Vide Rhodig. cap. 19. lib. 21.

b Quoniam, vt ait Pausanias, rebus diuinitus constitutis manum inijcere non licet.

c Hac de causa Horatius Bimarem Corinthum vocat: Græci verò amphithalasson, quemadmodum & Atheniensium vrbem Xenophon. Mur. Var. cap. 7. 1.

20 *Achaia.*

CAP. V.

Achaiæ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: [1] antè Aegialos vocabatur, propter vrbes in litore per ordinem dispositas. Primæ ibi, quas diximus [2] Lecheæ Corinthiorum portus. Mox [3] Oluros, Pellenæorum castellum. Oppida Helice, Bura, [4] in quæ refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleone, Hysiæ. [5] Panhormus portus, demonstratúmque iam Rhium: à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas suprà memorauimus: locus Pheræ. In Achaia, ix. montium [6] Scioëssa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium [7] Araxum. Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: 30 vnde Cyllenen [8] duo M.pass. castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, posteà Asophis. Inde Eliorum ager, qui anteà Epei vocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M.pass. Intus delubrum Olympij Iouis, ludorum claritate fastos Græciæ complexum. [9] Pisæorum quondam oppidum, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus [10] nauigatur in oppida [11] Aulos & Leprion. Promontorium Platanistus: omnia hæc ad Occasum versa. Ad Meridiem autem Cyparissius sinus cum vrbe Cyparissa lxxij. millium passuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promõtorium Acritas, sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Do- 40 rion, [12] Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus lxxx. M.pass. traiectus verò xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis: & sinus circuitu [13] ccvj. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pheræ, [a] Leuctra, & intus Sparta, [14] Therampne, atque vbi fuêre Cardamyle, Pitane, [15] Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus; amnis Eurotas, sinus Aegylodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretã insulam [16] certissimus cursus. Omnia autem Maleo promontorio includuntur. Qui sequitur sinus ad Scyllæum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M.p. idem ambitu [17] centum septuaginta duorum millium. Oppida Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus; Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra [18] lacum Lernen, à mari M. M. pass. nouemque additis 50 millibus. Mycenæ: & vbi fuisse Tiryntha tradunt: & locus Mantinea. Montes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliique vndecim numero Fõtes Niobe, Amymone, Psammathe. A Scyllæo ad Isthmũ clxxvij. M.pass. [b] Oppida [c] Hermione, Trœzen, Coryphasiũ: appellatúmque

1 antea. Chiff.
2 Lecheum.
3 Olyros Chiff.
4 Melius. & in quæ refugêre. vt intelligamus, Helice & Bura mari haustis incolas sese Sicyonem & Aegiran recepisse.
5 Palinhormus Ch.
6 Scioessa. Notissimus fons. Vet.
7 Axarus Chiff.
8 quinque Chiff.
9 Pisa eorum. M. & Vet. aliis Pisa Oenomani quondam.
10 nauigabilis prope sex oppida, Aulos. Vet. nauigatur sex prope. M. & Ch.
11 Aulon. M.
12 Zande. M. Thamiræ. Vet.
13 cvj. Tol. M.
14 Therennæ. Vet.
15 Anxiane. M. Anteia. Strab. Ἀνθήνη. Thu. Antiane Ch.
16 breuissimus.
17 c. duo millia. Vet. c.lij. M.
18 locum. Chiff. vt mox sequitur.

19 Chenitas. Tol.

20 Anthedus. Ch.

appellatúmque aliàs Inachium, aliàs Dipsium Argos. Portus [19] Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, vnde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapij delubro celebre: Spiræum promontorium, portus [20] Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulsatur, à Meridie Cretico vrgetur, ab Oriente brumali Aegæo, ab Oriēte [d] solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

ANNOTATIONES.

a Leuctra sunt Bæotiæ, nobilia clade Lacedæmoniorum profligatorum à Thebanis. Sunt & Arcadiæ, & agri Luconici, quæ varietas Solino peccandi ansam præbuit. Brodæus cap. 11. lib. 2.

b Ibi fuit Asylum Cereris & Proserpinæ, quò qui confugissent à nemine lædebantur, vnde apud Suidam & Zenobium adagium αὐθ' Ἑρμιόνης.

c Chthonio festo Cereri sacro apud Hermionenses taurum ferocissimum ab anu & inualida sacerdote mactandum ad aram perduci testatur his versibus Aristo.
Δάματερ πολύκαρπε, σὺ ἐν συνελοῖσιν ἐναργής, καὶ παρ' Ἐρεχθείδαις. ἐν τί μέγα κρίνεται Ἑρμιονεῦσι· τὸν δὲ ἀγέλης γὰρ ἀφείδεια ταῦρον, ὃν τ' οὐχ αἱρεῦσιν ἀνέρες οὐδὲ δέκα, τοῦτον γραῦς τέχνουσα μόνη μόνον οἶα τις ἕλκει τὸν δ' ἐπὶ βωμόν· ὁ δ' ὡς πατέρι παῖς ἕπεται. σὸν τόδε δάματερ, σὸν τὸ σθένος, ἵλαος ἧκε, καὶ πάντων θάλλοι κλᾶρος ἐν Ἑρμιόνῃ. Rodigin. cap. 30. 23. Leopardus capit. 18. 5. Emend.

d Ægæi pars est, quod paulò pòst autor scribit circa finem cap. 11. Pausanias ex Eubœensium fama & sermonibus à Myrto, muliere quadam, sic vocatum ait. Alij à Myrtoo Oenomai auriga, quem ab Hippodamia falsò accusatum, quasi stuprare eam conatus esset, cùm illa, absente Pelope, Myrtoi complexum & concubitum vltrò appetiisset, Pelops in mare proximum è curru præcipitem deiecit.

10

De Arcadia. CAP. VI.

1 Antigonia. Vet.
2 Gortina: Cartina. M.
3 Buphagium, & in M. Balium. Bucolium Ch.
4 Carnon, Crānon. Chiff. alij Carnion. Man. verò Charnon.
5 Telpusa. Vet.
6 Pallena Chiff.
7 Lampea. Vet.
8 defluens. Vet. M. & Chiff.
9 Alithræi Chiff.
10 Typhanæi Chiff.
11 In latitudinē Ch.
12 Aegium. Regium Ch. & M.
13 cxc. Chiff.
14 lxviij. Ch.

MEditerranea eius Arcadia maximè tenet, vndique à mari remota: initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, [1] Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, vnde Palatium Romæ: Megalepolis, [2] Catina, [3] Bocaliū, [4] Carmon, Parrhasiæ, [5] Thelphusa, Melanæa, Heræa, Pile, [6] Pellana, Agræ, Epium, Cynętha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, [7] Lampe, Clitorium, Cleone, inter quę duo oppida regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido: item Cyllene, Lyceus, in quo Licei Iouis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: prǽterque ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alpheum [8] defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ, [9] Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Pareatæ, Paragenitæ, Tortuni, [10] Typanei, Thryasij, Trittenses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in [11] latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidum [12] Lechæum Corinthiaci sinus [13] clx. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam [14] lxiij. M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, velut pensante ęquorum incursus natura, in montes vj. atque lxx. attolitur.

20

30

Græcia. & Attica. CAP. VII.

1 à nostris Vet.
2 Pagæi clij. M. passibus & Vet.
3 Vj. Chiff.
4 & Probalinthos, quæ nunc non sunt &c. Vet.
5 iv. Ch.
6 duorum. Vet.
7 Enneacros. Ch.
8 lacus Selinos. V. M. locus Ch.
9 xlv. Chiff.
10 Doriscos. Ch.
11 leg. ex Strab. Potamos, Sterea, Brauron, Ion &c.
12 In man. & Vet. delectur.
13 Miletum. Vet.

AB Isthmi angustiis Hellas incipit, [1] nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quę appellatur Megaris, à Colonia [2] Megara: è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt vtraque ex parte, velut in humeris Helladis. [2] Pagę & amplius Megosthenienses contributi Megarensibus: in ora autem portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia saxa [3] iij. M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuêre & Oenoa, [4] Probalinthos: nūc sunt ab Isthmo quinquaginta [5] duo M. pass. Pyræus, & Phalera portus, [6] quinque M. pa. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hęc ciuitas, nec indiga vllius præconij amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoë, [7] Enneacrunos. Montes, Brilessus, Megialcus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: [8] amnis Ilissos. A Pyręeo [9] xlij. M. pass. Sunium promontorium, [10] Doriscum promōtorium. [11] Potamos, Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus, [12] locus Marathon, campus Thriasius, oppidū [13] Melita, & Oropus, in confinio Bœotię. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespię liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quę cognominantur Bœotię Thebę, duorum numinum Liberi atque Herculis (vt volunt) patria. Et musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Citheron, amnis Ismenus. Prętereà fontes in Bœotia,

40

50

in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos, Mycalessus, Adylisus, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Aspledon, Hylæ, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia: Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas, Ocale, Elæon, Scolos, Scœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyreseon, Pteleon, [14] Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulæ [15] Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixêre. Locri déinde Epicnemidij cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida, Opûs, [16] vnde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in litore vnum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatea, & 10 in ripa Cephissi (vt diximus) Lilæa, Delphósque versus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris déinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in 20 faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarum angustiæ: [17] quo argumento iiij. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

14 Ollarum. Ch.
15 obiecta insula Euboea. M.
16 & sinus Opuntius. Ch.
17 aquarum argumento.

ANNOTATIONES.

a Athenis vt aborigenes & indigenas sese ostenderent, congestos in conum capillos, aut mulieres vt Romanæ loquebantur, in tutulum, quod ait Thucidides τεττίγων ἐνέρσει, aureis cicadis, loco fibulæ, adstringebant: ac in viris quidem crobylos & κρωβύλη id vocabatur: in mulieribus corymbos & corymbæ: in pueris, scorpios. Nonnius. καὶ πολὺς ἀγγέλλων προ... αὐτόχθονα φῦλον χρύσεος ἀμφιλέλιχθαι κόμαις ἐν φίγγεσι τέττιξ. Virg.

Aurea solenni comptum quem fibula ritu
Cecropia, tereti nectebat dente cicadæ.

Thessalia.

30

CAP. VIII.

IN Thessalia autem Orchomenus, [1] Minyeus anteà dictus: & oppidum [a] Almon, ab aliis Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ, Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem posteà Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi [2] Cerceti, 40 Olympus, [3] Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum vergentes: ad [4] Ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, [5] cuneatis ante eos septuagintaquinque vrbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, [6] Pamisus. Fons [7] Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Penêus, ortus iuxta Gomphos: intérque Ossam & Olympum nemorosa [b] conualle defluens quingentis stadiis, [8] dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe [9] vocantur quinque mil. passuum longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, vltra visum hominis attollentibus se dextera læuáque leniter conuexis [10] iugis. Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem [11] Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (vt dictum est Homero) 50 breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirísque genitas, argenteis suis misceri recusans.

1 Mynilus. CH.
2 Ceræi. CH.
3 Pieris. CH.
4 ortum.
5 caueatis. M. V. Ch.
6 Lammissus. M. & CH.
7 Nesson. Vet.
8 dimidio nauigabilis, Spatia eius in eo. Man.
9 vocant. M.
10 iugis, intus verò luco viridante. Allabitur (hac labitur, Salm) Peneus vitreus. Tol.
11 Aliàs, Eurotam, vt apud Strabonem, Horcon. CH. & M.

ANNOTATIONES.

a Est & Almon Romæ fluuiolus, quo mater Deûm 6. Cal. April. lauatur. Lucanus 1. *Et lotam paruo reuocant Almone Cybelen.* Claudianus in bello Gildonico. *Prælatóque lauas Phrygios Almone leones.* Brodin. cap. 26. lib. 2.

b Aulona vocat Herodotus lib. 7. nempe angustum, oblongum, depressum locum. Rhod. cap. 5. 12.

c Τιταρήσιον vocat Strabo, & λιπαρὸν εἶναι scribit, ἐκ τινὸς ἰλυς, ὥστε ὁ συμμίγεσθαι. Bituminosus is liquor est, cuius pinguedine innatat. Homero 1. Iliad Titaresius etiam dicitur, vt & Lucano lib. 6. fontem hunc autor vocat lib. 37. cap. 2.

Magnesia. CAP. IX.

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium [a] Sepias. Oppida, [1] Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida, Meliboea, Rhisus, Erymne: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, [2] Phalanna, Thaumaciæ, Gyrton, Cranon, Acarne, [3] Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo [4] quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octogintaseptem millium.

1 Castanea. Vet. Casiana. M.
2 Palinna. Ch. Thome. Vet. addit.
3 Dorion. CH.
4 ccix. CH.

ANNOTATIONES.

a In eo promontorio Peleum cum Thetide, semel concubuisse, Achillémque genuisse tradit Euripedes. Inde nata fabula est Apollodoro, Peleum cum ea in sepiam mutata rem habuisse. Rhodig. cap. 6. lib. 24.

Macedonia. CAP. X.

MAcedonia posteà centum quinquaginta populorum; duobus inclyta regibus, quondámque terrarum imperio, Emathia anteà dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac [1] Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, [2] Aege, in quo [3] mos sepelire reges: Beroea: [4] & in regione, quę Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, [5] Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorum. Mox [6] Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodémque nomine, [7] per quod Rhoedias fluit. [8] Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. Mox in ora Ichnę, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Pæonię gentes, [9] Parorei, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarum, Arethusij, Antiochienses, Idomenenses, [10] Doberienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses, Moryllij, [11] Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atque Orestę; coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus [12] Macedonici oppidum Chalastra, & intus Phileros, Lete: medióque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. millia passuũ Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, [13] Derrha, [14] Scione. Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, [15] Brygion, Eleon, Mendę, & in [16] Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida [17] Physcella, Ampelos, Torone, [18] Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M. ccccc. Mons ipse à planitie excurrit in mare lxxv. mill. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit [19] Acroton. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidum Cassera, faucésque alteræ Isthmi, [20] Acanthus, Stagira, [21] Sitone, Heraclea, & regio Mygdonię subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, [22] Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis [23] liberum, gens Bisaltę. Dein Macedonię terminus amnis Strymon, ortus in Hęmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis

1 Paflagonia. M.
2 Aeglæ. CH.
3 sepeliri mos. Ch.
4 &, in M. d.
5 Cinna, Eloros. V.
6 Antigone. V. Antigonea. CH.
7 aliud per &c. V.
8 Phorbæ. Vet.
9 Parocei. CH.
10 Doberes, Estriēses. Vet. Her.
11 Garesti. CH.
12 Macedonica oppida. Tol.
13 Deris. Vet.
14 Crestone.
15 Phrix. CH.
16 Pallenes. Pint.
17 Mycella. CH.
18 Soggostedes. V. Siggostelos. CH.
19 Acroathon Pomponio. quidam leg. Acrotō, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Nūc sunt Vranopolis, Paleo. Thyss. Cleo. Oppida Cass.
20 Acāthus, Singus, Suagyra, Sitone quidam legunt.
21 Sithonia. Pint.
22 Erechisa. CH.
23 libera gens. Vet.

dis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Aemilius Imperator noster lxxij. vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitêre duo homines.

Thracia.

CAP. XI.

Thracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias L. diuisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ, & Mædi, [1] Bisaltas vsque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorúmque multa nomina, ad Nestum amnem [2] Pangæi [3] montis ima ambiētem, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos; inde Brysas, Sapæos. Odomantes [4] Odrysarum gens [5] infundit Hebrum, accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetę, maiores Hæmo, minores Rhodopę subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis anteà, mox à conditore Philippopolis, nunc à situ [6] Trimontium dicta. [a] Hæmi excelsitas sex mil. pass. subitur. Auersa eius & in Istrum deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaudæ, Clariæq;, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythæq;: & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniique Orphei vatis genitores obtinent. Ita finit ister à Septentrione. Ab Ortu Pontus ac Propontis. A Meridie Aegæum mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, [7] Pastos. Intus Philippi colonia: absunt à Dyrrachio cccxxv. mill. pass. [8] Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus. Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidum fuit [9] Tinda, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicę, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, priùs Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus [b] Doriscus [10] decem mil. hominum capax. Ita Xerxes ibi [c] dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum [d] Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centumuiginti duorum mil. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsella, Bisanthe, Macron tichos dictum, quà à Propontide ad [11] Melanem sinum inter duo maria [12] porrectis muris, procurrentem excludit Cherrhonesum. Nanque Thracia altero latere à Pontico litore incipiens, vbi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte vrbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatínque, quę anteà Aceruetis vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terrę hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, [13] Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythę Aroteres [14] cognominati tenuêre. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, [15] Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, vbi Pygmæorum gens fuisse proditur, [16] quos Catizos Barbari vocant, credúntque à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus. Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hęmus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, vbi Messa fuerat. Astice regio. [71] Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, [18] Almedessos, Deuelton cum stagno, quod nunc Deultum * vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. ccccclv. mil. alij fecêre. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictum centum quinquaginta; ab eo Cherronesus cxxvj. mill. Sed à Bosphoro sinus [18] Casthenes. Portus [19] Senum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberę conditionis, anteà [20] Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio septingentis vndecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, [21] Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum [22] passuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefasto

1 ad Bisaltas. Ch.
2 ima Pang. mōt. Ch.
3 Orbeliæ. Vet. ad.
4 Othrysarum. Vet.
5 fundit. CH.
6 Termontium. V.
7 Batos. CH.
8 ciuitas Vet. addit.
9 Tyrida. CH.
10 centum viginti. Vet.
11 Meleam. CH.
12 porrectus murus. CH.
13 Crunon. Vet. CH.
14 dicti. Vet.
15 Rocobe. Vet.
16 proditur, Cattuzos. V. CH.
17 habuit. CH.
18 Halmydissus vt apud Ptol. & Pom. legitur: & apud Xen. ἀναβάσεως ς. vel Salmydess' quēadmodum Herm. ex Stephano & Strabone emendat: * vocant.
18 Leosthenes. Vet.
19 Ceron. Tol. Serrium. Pint.
20 Longos. Vet.
21 Pidaras, & Atyras, siue Tydas. Vet.
22 pedum CH.

23 in Man.del.
24 Eginus.
25 oppidum Ganos. Fuisse fertur & Lysimachia in.Vet.
26 similis.CH.
27 sinu.Hæ.Vet.
28 Cissiam.Vet.
29 Aego.Vet.
30 abest.
31 xxij.CH.
32 Rhedeston ex Ptolom.Pint.
33 in M.& CH. deletur.
34 Melanphyllos. CH.
35 longitudo est supra.CH.
36 inter Tenum & Chium.
37 è medio.CH.
38 Myrtoum appellatur.Vet.item supra cap.5.
39 quacunque. CH.
40 Myconem.Vet.

crimine inuisa hirundinibus.Regio Cænica, colonia Flauiopolis, vbi anteà Zela oppidum [23] vocabatur.Et à Byzia quinquaginta mill.passuum Apros colonia, quæ à Philippis abest centum octogintaocto mill.pass. At in ora amnis [24] Erginus, [25] oppidum fuit Gonos:deseritur & Lysimachiaiam in Cherrhoneso. Alius nanque ibi Isthmos angustia [26] simili est,eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ vrbes vtrinque litora, quæ haud dissimili modo tenuêre,Pactie à Propontide,Cardia à Melane [27] sinu:hæc ex facie loci nomine accepto:vtræque comprehensæ posteà Lysimachia quinque mill.pas. à Longis muris,Cherrhonesos à Propontide habuit Tyristasin,Crithoten.[28] Cissam flumini [29] Aegos appositam:nũc [30] habet à colonia Apro [31] xxxij.mill.pass.[32] Resiston,ex aduerso coloniæ Parianæ.Et Hellespontus, septem (vt diximus) stadiis Europam ab Asia diuidens,quatuor [33] illic inter se contrarias vrbes habet,in Europa Callipolin & Seston, in Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontorium Cherrhonesi Mastusia aduersum Sigeo,cuius in frõte obliqua Cynossema:ita appellatur Hecubæ tumulus,statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extrema Cherrhonesi fronte, quæ vocatur Aeolium:oppidum Elæûs.Dein petenti Melanen sinum,portus Cœlos,& Panhormus,& suprà dicta Cardia.Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur.Montes extra prædictos Thraciæ Edonus,Gigemoros,Meritus, [34] Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus,Suemus.Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti [35] longitudo suprà dicta. Quidam septingentorum viginti mill.faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill.est. Aegeo mari nomen dedit scopulus [36] inter Tenedum & Chium veriùs, quàm insula, Aex nomine à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè in [37] medio mari exiliens.Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum.Aegei pars [38] Myrtoo datur:appellatur ab insula parua,quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus,haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, [39] quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit:Græciense, quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum,ab insulis.Item Icarium, quod est inter Samum,& [40] Myconum. Cætera nomina sinus dedêre,quos diximus. Et maria quidem gentésque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

ANNOTATIONES.

a Hemus hodie Turcis Balkam,Sclauonibus Konnuila.
b Marcellin.lib.18. *Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum,& agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis?*
c In eum locum singulas myriadas aduocans, vt ea ratione tam numerosum exercitum recenseret,nec falleretur.
d Crediderim Ænea, quam Dionysius in Chersonneso Pallene scribit ab Ænea fuisse conditam:ab ea verò Æneadas vocatos,Stephanus tradit:Æneatas autem Liuius,& Dionysius. Turn.c.6.17.

Insulæ inter eas terras,inter quas Creta,Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti. Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.

CAP. XII.

1 conditionis. Cuiacius cap.35.lib.10. Obser.vt & postea.
2 Cassipe. Strabo. Steph.
3 Cassiopæi Iouis.
4 Paxoæ.Vet.M.
5 Tarachia.CH.
6 Phalario.CH.
7 Taphiæ ab incolis appellantur.Ante Leucadiam Taphias (Taphiosis M.) Sisarna, Oxiæ.Pint.
8 Zaphiotis, Arnoxia.CH.
9 Nystrus.M.
10 Ante eas in alto Cephalenia, quæ & ab oppido Same dicta:Zachynth⁹,vtraque libera. Ithaca, Dulichiũ, Crocylea, Paxos,Corcyra quõdam Melæna dicta. In Cephalenia Same diruta à Rom. sic legendum.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra,à Buthroto duodecim mill.pass.eadem Ab Acroceraunijs quinquaginta mil.cum vrbe eiusdem nominis Corcyra, liberæ [1] ciuitatis, & oppido [2] Cassiope, temploque [3] Casij Iouis, pass.nonagintaseptem mill.in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot,sed ad Italiam vergens Thoronos,ad Leucadiam [4] Paxæ duæ, quinque M.discretę à Corcyra.Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa,Marate, Elaphusa, Malthace,Trachie,Pytionia,Ptychia, [5] Tarachie.Et à [6] Phalacro Corcyrę promontorio scopulus,in quem mutatam Vlyssis nauem à simili speciefabula est. Ante Leucadiã Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultę: quarum Teleboides, eædem quæ [7] Taphię:ab incolis,ante Leucadiã, appellantur,[8] Taphias,Oxiæ,Prinoessa:& ante Aetoliã Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis. Pinara, [9] Mystus. [10] Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, vtræque liberæ:Ithaca, Dulichium, [b] Same,

[b] Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, vndecim mil. pass. abest, circuitu patet [11] xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam, cum oppido magnifica & fertilitate præcipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte [12] xxij. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit [13] xxxvj. M. Ab ea Ithaca [14] xij. M. distat, in qua mons Neritus. Tota verò circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium xij. M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv. M. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ; & [15] totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, anteà Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v. M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, [16] Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, [17] quingentos passus distans Plateis: [18] Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, [19] Pityonesos vj. mil. passuum à continente. Ab hac [c] Ægina liberæ conditionis xvij. mill. pass. cuius [20] xx. mill. pass. prænauigatio est. Eadem autem à Piræeo Atheniensium portu [21] xij. M. pass. abest, antè [22] [d] Oenone vocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, [23] Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt & in Megarico sinu [24] Methurides quatuor. [25] Æglia autem xv. M. pas. à Cythera, eadémque à Cretæ Phalasarna oppido xxv. M. pas. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem versa, inter Ortum Occasúmque porrigitur, centum vrbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha [26] Hesperidis filia; Anaximander à rege Curetum; Philistides, Mallotes Crates primùm Aeriam dictam, deinde posteà Curetin; & Macaron nonnulli à temperie cæli [27] appellatam existimauêre. Latitudine nusquam quinquaginta mil. passuum excedens, & circa mediam sui partem maximè patens, [28] longitudine implet [29] cclxx. M. passuum; circuitu [30] c c c c c. lxxxix. flecténsque se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo; ad Occidentem Criu metopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, [e] Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panhormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, [31] Asum, [32] Pyloros, Rhytion, [33] Clatos, Pharæ, Holopyxos, [34] Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, [35] Mytinos: & aliorum circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes, [36] Cadiscus, Idæus, [37] Dictæus, Morycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criu metopon, vt prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte, [38] ccxxv. M. passuum. Item Cadisco à Malea Peloponnesi [39] lxxx. A Carpatho insula, promontorio Sammonio lx. M. in Fauonium ventum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquæ circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere Septentrionali, dextera Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, & duæ [40] Budoræ. Contra Matium [41] Cia. Contra Itanum promontorium [42] Onisa, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circunuectísque Criu metopon, tres [43] Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, [45] Platiæ, Sirnides, [46] Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Ægeo, Lichades, Scarphia, Maresa, Phocaria, compluresque aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideò ignobiles. Sed contrà Eleusina, clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio verò Helene quinque M. pass. distans. dein [f] Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixêre Ceam, Græci & [47] Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam vergebat, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, [48] Iulida, Carthæam: intercidêre [49] Coressus, [50] Pæeessa. Ex hac profectam [51] delicatiorem fœminis vestem, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluente

 Euripo,

11 xciij. CH.
12 xxv. CH.
13 xxxv. M.
14 xv. M. & CH.
15 totidem in latere Septentrionali: dextera in Messenen Oenussa. Vet.
16 Eperopia. CH.
17 quinquaginta millia pass. distans à Platæis. Vet.
18 Bellina. CH.
19 Sitionnesos. Vet.
20 xix. CH.
21 xx. CH.
22 Oenopia. V. Pint.
23 Acæciæ. CH.
24 Ethurides. Vet. Methuriades. St.
25 Aegialia. Aegila. Vet. Aegialum. CH.
26 Hesperi filia.
27 appellauêre. Vet.
28 longitudinē. Ch.
29 cclxxxvij. & octauas quatuor. ex Apollodoro.
30 mille quingentos lxxxix. M. ex recentiorib. dxx.
31 Asium. Vet. M.
32 Phileros. Vet.
33 Elatos. CH.
34 Alos. Vet.
35 Gylysos. CH.
36 Cadistus. M.
37 Dictinæus. Vet.
38 cxxv. CH.
39 lxx. CH.
40 Budroæ. V. alijs Buto. sic Step.
41 Dria. Vet.
42 Onisia. M. CH.
43 Musagoræ. Vet.
45 Plachiæ. Syrindes. Vet. M.
46 Naumachos. V.
47 Hydrussam auulsam Eubœæ. Quingētis &c. Vet.
48 Iulide. Strab.
49 Corissia. Strab.
50 Prœeessa. Id.
51 delectationis. M.

Euripo, vt ponte iungatur, [52] ad Meridiem promontoriis duobus, Geresto ad Atticam vergente, & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cæneo, [53] nusquàm latitudinem vltra xl. M. passuum extendit, nusquam intra xx. M. contrahit: sed in longitudinem [54] vniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam vsque prætenta in [55] cl. mil. pass. circuitu verò trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Caphareı ccxxv. mil. passuum, vrbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, [56] Meso, [57] Cerintho, Oreo, Dio, Ædepso, Ocha, Oechalia, nunc Calcide, cuius ex aduerso in continenti Aulis est: Geresto, Eretria, Carysto, [58] Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquísque calidis, quæ Hellopiæ vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio, anteà vocitata est Chalcodontis, aut Macris, vt Dionysius & Ephorus tradunt: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi primun reperto: vt Menæcmus, Abantias: vt Poëtæ vulgò, Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maximè illustres Glauconnesos, & [59] Ægilia. Et à promontorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ (vnde & nomen traxêre) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest à Geresto x. mil. passuũ, à Ceo xxxix. mil. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit; Callimachus Lasiam, alij Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu [60] xciij. mill. passuum. Ab eâdem Andro passus mille, & à Delo [61] quindecim mill. Tenos, cum oppido [62] xv. mill. passuum porrecta, quam, propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Cæteræ [63] Myconos cum monte Dimasto; à Delo [64] quindecim mil. passuum [g] Scyros, Siphnus, [65] antè Meropia, & Acis appellata, circuitu [66] vigintiocto mil. passuum. Seriphus duodecim, Præpesinthus, Cythnos. Ipsáque longè clarissima, [67] Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata, [h] Delos: quæ diu fluctuata (vt proditur) sola motum terræ non [68] sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit; quoniam repentè apparuerit enata. Æglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriam, [69] Lagiam, Chlamydiam, [70] Cynethum, [71] Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mil. passuum, assurgit [72] Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam vocat; item Artemiten Helladius. [73] Syros, quam circuitu patere viginti mill. passuum prodidêre veteres, Mutianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cũ oppido, ab Delo xxxviij. mil. marmore nobilis, quam primo [74] Pactiam, posteà [75] Minoida vocarũt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, à Delo xviij, cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada à vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu [76] septuagintaquinque mil. passuum, dimidióque maior est quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas seruant: cæteras, quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, [77] Phocussa, [78] Phæcasia, Schinussa, [79] Phelegádros; & à Naxo decem & septem mil. passuum Icaros, quæ nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem [i] patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: ante vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali, à Delo quinquaginta mil. pass. Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum [80] decem mil. pass. fretum. Ab ea Gerestum centumduodecim mil. quingenti passus. Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur [81] reliquæ. Ios à Naxo [82] vigintiquatuor mil. pass. Homeri sepulcro venerãda, longitudinis vigintiquinque mil. anteà Phœnice appellata. Odia, [83] Letandros, Gyaros, cum oppido, circuitu [84] duodecim mill. passuum. Abest ab [85] Anero sexagintaduobus mil. pass. Ab ea Syrnos octoginta mil. passuum. [86] Cynethussa, Telos vnguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, [87] Patmos circuitu [88] triginta mil. passuum. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, [89] Sycinus, quæ anteà Oenoe, Heratia quæ Onus, [90] Casus quæ Astrabe, Cimolus quæ [91] Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides [92] Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundissima est. Pòst Machia, [93] Hypere quondam Patage, vt alij Platage, nunc Amorgos, Polyægos, Phyle, [k] Thera, cùm primùm emersit; Calliste dicta. Ex ea auulsa posteà Therasia; atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera vigintiquinque mil. pas.

Sequuntur

52 à Meridie. Vet.
53 Nusquam latitudinem vltra xx. M. pas. extendit, nusquã intra 11. M. cõtrahit. Vet. adstipulantibus Strabone & Pomponio. M. legit nusquã infra &c. non intra.
54 vniuersa Bœotia.
55 cx. M. ex recẽtioribus.
56 Neside. Vet.
57 Ceritho. Vet.
58 Orostane. Vet.
59 Aeglia, CH. Begialis Ptolomæo.
60 xcvj. Chif. ex recentiorib. xc.
61 x. ex recentiorib.
62 in xv. CH.
63 Mycone. Vet.
64 xvij. Vet. alijs. x.
65 anteà. CH.
66 xl. M. quibusdam.
67 & Cycladũ media, ac tẽplo &c. Ch.
68 sensit. At M. Varronis ætate Mutianus. Tol.
69 Pelasgiam. Vet.
70 Cynthum. Step. & M.
71 Pyrpolon. Vet.
72 Cinthio monte. CH.
73 Scyros. Vet
74 Platæam. M.
75 Minoam. Step.
76 lxxx. M
77 Phacussa. à lente.
78 Hecaria. Vet. Hæcosia. M.
79 Polegrados. Ch.
80 xx. CH.
81 reliquæ. Scyros. Ios à Naxo. Tol. & CH.
82 xviij. CH.
83 Telandros. Vet.
84 circuitu xv. M. pass. propè. M. xxv. CH.
85 Andro. Vet. M.
86 Cynethus. M.
87 Pathmos. Vet.
88 L. quibusdam.
89 Sicenus Straboni, Ptolemæo Sicinus.
90 Casos, quę Astrabe. Vet.
91 Chinussa. M.
92 Mimblada. M. Mymblida. Ch.
93 Hypace, quondã Pancale, & vt. Vet.

Sequuntur Lea, Ascania, [94] Anaphe, Hippuris, Hippurissusa. Astypalæa liberæ [95] ciuitatis, circuitu lxxxviij. mill. passuum. abest à [96] Cadisco Cretæ cxxv. mill. Ab ea Platea sexaginta mil. Vnde [97] Camina triginta octo mil. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna, [98] in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv. M. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M. pass. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autẽ Euboico, primo ferè introitu, Petaliæ quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades, ab Oriente litoribus Icariis Asiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Ægeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per [99] cc. M. in longitudinem iacent. Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, [100] Cicynethum, & Scyrum suprà dictam; sed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadiram, Thermeusim, Irrhesiam, [1] Solimniam, Eudemiã, Neam, quæ Mineruæ sacra est. Athos ante se quatuor, [1] Peparethum cum oppido, quondam Euonum [2] dictam, nouem M. passuum. Scyathum [3] quindecim M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. passuum. Eadem abest à Mastusia Aherrhonesi [4] lxxv. M. pass. Ipsa circuitu lxxij. M. passuum. Perfunditur amne Ilisso. Ab ea [m] Lemnos vigintiduo M. quæ ab Atho lxxxvij. M. passuum. Circuitu patet [5] vigintiduo M. ccccc. pass. Oppida habet Hephæstiam & Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur vmbram. Ab ea Thassos libera quinque M. passuum, olim [6] Æria vel Æethria dicta. Inde Abdera continentis, [7] viginti M. passuum. Athos sexagintaduo M. tantundem [8] insula Samothrace, quæ libera, ante Hebrum, ab Imbro [9] trigintaduo M. à Lemno vigintiduo M. ccccc. à Thraciæ ora trigintaocto M. circuitu trigintaduo M. attollitur monte [10] Saoce decem M. passuum [11] portuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine [n] Dardaniam [12] nominat. Inter Cherronesum & Samothracen, vtrinque ferè quindecim M. Halonesos, vltrà Gethrone, Lamponia, [13] Alopeconnesus, haud procul à Cœlo, Cherrhonesi portu, & quædam ignobiles. [14] Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modò inueniri [15] potuerunt nomina, Desticos, [16] Larnos, Cyssiros, Carbrusa, [17] Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, [18] Mesate, Æantion, Phaterunesos, Pateria, [19] Calete, Neriphus, Polendos. Quartus è magnis Europæ [20] sinus ab Hellesponto incipiens, Mæotis ostio finitur. Sed totius Ponti forma [21] breuiter amplectenda est, vt faciliùs partes noscantur. Vastum mare præiacens Asiæ, & ab Europa porrecto Cherrhonesi litore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, vt dictum est, interuallo Europam auferens Asiæ. Primas angustias Hellespontum vocant. Hàc Xerxes Persarum rex, [22] constrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvj. M. pass. spatio ad Priapum vrbem Asiæ, quà magnus Alexander transcendit. Inde expatiatur æquor, rursúsque in arctum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiæ, Thracius Bosphorus, latitudine ccccc. passuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte transuexit. Tota àb Hellesponto lõgitudo [23] ccxxxix. M. pas. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longè refugientes occupat terras, magnóque litorum flexu, retrò curuatus in cornua, ab his vtrinque porrigitur, vt sit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio [24] Mæotici lacus. Cimmerius Bosphorus id os vocatur, M M D. pass. latitudine. At inter duos Bosphoros Thracium & Cimmerium directo cursu, vt autor est Polybius ccccc. M. pass. intersunt. Circuitu verò totius Ponti [25] vicies semel centena quinquaginta M. vt autor est Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius trecenta millia, quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies nouies centena xix. M. facit: Agrippa [26] $\overline{xxiij}$. sexaginta M. Mutianus [27] $\overline{xxviij}$. sexagintaquinque M. Simili [28] modo Europæ latere mensuram alij quatuordecies centena lxxviij. M. ccccc. determinauêre: alij vndecies [29] centena septuagintaduo mil. M. Varro ad hunc modũ metitur. Ab ostio Ponti Apolloniam [30] clxxxviij. M. d. p. Calatin tantundem. Ad ostium Istri cxxv. Ad Borysthenem ccl. Cherrhonesum Heracleatarum oppidum ccclxxv. M. p. Ad Panticapæum, quod aliqui Bosphorum vocant, [31] extremum in Europæ ora, cc. xxij. M. ccccc. quæ summa efficit [32] $\overline{xiij}$. xxxvj. M. ccccc. Agrippa à Byzantio ad flumen Istrum ccccc. lx. [33] In Panticapæum

 [34] dcxxx.

94 Canaphe. CH.
95 conditionis
96 Cisto. CH.
97 Caminia. Vet.
98 in qua oppida tria duæ Calymnæ, & Olymnos. Vet.
99 per dcc. in longitudinem, & per cc in latitudinem iacent. M. Tol. Ch.
100 Tinetum. M.
1 Elymniam, Eudeipnam. Vet.
2 dicto. Mans.
3 xij. M. pass. M.
4 xxv. CH.
5 cxij. d. pass. Tol. V.
6 Aeraria. M.
7 xxij. M. CH.
8 ad insulam Samothracen. Vet.
9 xx. quibusdã. Ch. xxxv.
10 Sao. Vet.
11 passuum altitudinis, vel importuosissima. Tol. Ch.
12 vocat. CH.
13 Alope, Connesus. M.
14 Desertæ Pint.
15 potuêre. Ch.
16 Sarnos. M. CH.
17 Calathusa, Dialeon, dicta Melantia, Draconon (alijs Drecanon) Vet.
18 Mesatæa, Cantiron, Phateronnesos, vel Paterion. Pint.
19 Calathe. CH.
20 sinibus. V.
21 quambreuiter cõplectenda. M.
22 constrato nauibus Ponto. Ch. contracto. M.
23 ccxxv. ex Herodoto in Melpomene. Pint.
24 Mœotis. Toll. Mæotij. Sal. Mæoti lacui. Pint.
25 vicies semel. M. vt autor est Varro. vt ferè veteres semel quinquaginta. M. Tol.
26 xxiiij. CH.
27 xxv. CH.
28 modo de Europ. M.
29 in M. desunt hæc duo vocabula, centena, & duo.
30 clxxxvij. Tol.
31 extremum in euripi ora. (ore Pint.) ccxij. M. D. Tol. M.
32 quibusdam xiiij. vj. M.
33 Inde Pant. Vet.

[34] dcxxx. Inde lacus ipse Mæotis, Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens, nouissimum inter Europam Asiámque finem xiij. vj. M. circuitu patere traditur. Ab aliis xi. xxv. M. Ab ostio eius ad Tanais [35] ostium directo cursu [36] ccclxxv. M. passuum esse constat. Accolæ sinus eius, in mentione Thraciæ dicti sunt Istropolim vsque. Inde ostia Istri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis [37] [o] Abnobæ, ex aduerso [38] Raurici Galliæ oppidi, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes [39] Danubij nomine, immenso aquarum auctu, & vnde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili, in Pontum vastis *sex fluminibus euoluitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa [p] Peuce insula; à qua proximus alueus [40] appellatus; [41] xix. M. passuum magna palude sorbetur. Ex eodem alueo, & super Istropolim lacus gignitur, lxiij. M. passuum ambitu: Halmyrin vocant. Secundum ostium [q] Naracustoma appellatur. Tertium Calostoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartum [42] Pseudostoma, & insula [43] Conopon diabasis: posteà [44] Boreostoma, & Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, vt prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcémque intelligi haustum. Ab eo [45] in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variæ tamen litori apposita tenuêre, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs [r] Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorúmque Hamaxobij aut * Aorsi, aliâs [46] Scythæ degeneres & à seruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium; saltum, vsque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorúmque ibi confinium; campos, & plana [s] Iazyges Sarmatæ; montes verò & saltus pulsi ab his Daci ad [47] Pathissum amnem, à * Moro, siue is Duria est, à Sueuis regnóque Vanniano dirimens eos: aduersa Basternæ tenent, aliíque inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis [48] ad decies centum millia passuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen vsquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Istro oppida, [49] Cremniscos, Aepolium montes [t] Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, vbi anteà Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetæ. Abest à Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacæ [50] cognomines flumini, vltra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus [51] Sagaricus, portus Ordesus. Et à Tyra* centum viginti millibus pass. flumen Borysthenes, lacúsque & gens eodem nomine, & oppidum [52] à mari recedens quindecim millibus passuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. [53] Rursúsque in litore portus Achæorum. Insula Achillis, [u] tumulo eius [54] viui clara. Et ab ea centum [55] trigintaquinque millia passuum peninsula, ad formam gladij in transuersum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinem octoginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum [56] Tauri, Scytæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit: [x] Enœcadloæ vocantur incolæ. Vltra Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidêre. Mare subit vasto [57] recessu, donec quinque millium pass. interuallo absit a Mæotide, vasta ambiens spatia, multásque gentes. Sinus [58] Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida [59] Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges à [60] Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diuerso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. [61] Sed in Carcinite Taurica incipit, quondam mari circunfusa & ipsa, [62] quaquà nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei [63] xxiiij. Sex oppida, Orgocyni, [64] Caraseni, Assyrani, [65] Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente [66] Cherrhoneso, ab Ortu Scythis Satarchis. [67] In

ora à

[34] dcxxxv. CH.
[35] portum. Vet.
[36] ccclxxxv. M.
[37] montis Nouæ. M.
[38] Saurici. M.
[39] Danubij nomine, & vnde pr. Illyr. al. Ister app. immenso aq. auctu lx. amnibus &c. ita quidam leg.
* septem. Bonfinius qui 6. vocat Stenostomum.
[40] appellatur. M.
[41] & xj. M. passuum magna palus oritur ex eodem alueo. M.
[42] Pseudostomon. M. CH. vt etiam hoc, eod. cap. sequitur.
[43] Conopon, siue Diabasis. Cone Lucano dicitur.
[44] Boriostoma, & Stenostoma. Vet.
[45] in plano. M.
* Corsi. CH.
[46] Sindi. Vet. Strab.
[47] hodie Tiza. Ptolomæo Tibisvum.
* Amoros. Vet.
[48] quidam legunt, Ad bis decies centũ M. pass. in longitudinem, iiij. M. minus: cccc. in latitudinem ad flumen Vistulam &c. (Istulam Pom.) CH. habet, Oceanũ bis decies cẽtum M. pass. in longitudinẽ, quatuor millibus quadringentis in latitud. ad flumen Vistiam. &c.
[49] Cremense, Obolium. Vet.
[50] legendum censeo cognomine fluminis sic. M.
[51] Sagarius. CH.
* ccxx. Ch.
[52] ab mari. M.
[53] que in M. d. & V. omnib.
[54] eius viri. M. Vet.
[55] xxv. M. Vet. Ch.
[56] Taurisci. Vet. Sardi, Scythæ, & Siraci tenent. Tol. de Sir. lege Strab. lib. 11.
[57] magno recessu, M. & CH.
[58] Garcinites. V. M.
[59] Nauarum. V. M.
[60] A tergo lacus Buges à Coreto Mœotæ lacus sinu petroso &c. Tol.
[61] Sed à. M.
[62] quaque. CH.
[63] xxvij. Vet.
[64] Characeni, Lagyrani. Vet.
[65] Stactari. Ch.
[66] Nea. Vet. adstip. & M.
[67] In ore |Carcine oppidũ, Tagre &c. M.

ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustiis peninsulæ: mox Heraclea Cherrhonesos, libertate à Romanis donatum. Megarice vocabatur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum ciuitas, [68] Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, aduersum [69] Charambi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens clxx. M. pass. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus. Oppidum Theodosia à Criumetopo [70] cxxij. M. pass. A Cherrhoneso [71] clxv. M. pass. Vltrà fuêre oppida, Cyte, Zephyrium, Acre, Nymphæum, Dia. Restat longè validissimum in ipso Bosphori introitu, Panticapæum Milesiorum, à Theodosia M. [72] xxxv. pass. A [73] Cimmero verò oppido transfretum sito [74] mil. M D. (vt diximus) pass. Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, [75] eáque ipsa pedibus plerunque peruia, glaciato freto. Bosphori Cimmerij [76] latitudo xij. M. D. pass. Oppida habet Hermisium, Myrmecium: intus insulam [77] Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Bosphori cclx. M. pass. longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, [78] Neuri apud quos Borysthenes, [f] Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. [79] A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per oram ad Tanaim vsque Mæotę, à quibus lacus nomen accepit: vltimíque à tergo eorum Arimaspi. Mox [r] Riphæi montes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à [80] natura rerum, & densa mersa caligine: [81] neque in alio quàm rigoris opere, gelidísque Aquilonis conceptaculis. [82] Pone eos montes; vltráque Aquilonem, gens felix (si credimus) quos [v] Hyperboreos appellauêre, annoso degit ęuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremíque syderum ambitus, [83] semestri luce & vna die Solis auersi: non, vt imperiti dixêre, ab ęquinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumáque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni [84] afflatu noxio carens. Domus iis nemora, lucíque, & deorum cultus viritim gregatímque; discordia ignota & ęgritudo omnis. Mors non nisi satietate vitæ, epulatis [85] delibutísque senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiæ litorum posuêre, non in Europa, [86] qui sunt ibi similitudine & situs, Atacorum nomine. Alij medios fecêre eos inter vtrunque Solem, Antipodum occasum exorientémque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interueniente. Qui [87] non alibi, quàm in semestri luce constituêre eos, [x] serere matutinis, meridie metere, occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec [88] licet dubitare de gente ea, cùm tot autores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituêre, [89] híque ad conterminos deferre, atque ita Delon vsque. Mox & hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnísque à Borysthene amne tractus longitudo [90] dcccclxxx. M. Latitudo dccxvij. M. à M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror. Verùm instituto ordine, [91] reliqua huius sinus dicantur: & maria quidem eius [92] nuncupauimus.

68 Palacia. Vet.
69 Carambico. Vet.
70 c. xxv. M. CH.
71 cxlv. M. Vet.
72 lxxxvij. M. lxxxvj. M. D. Pass. CH.
73 ab Hermonassa verò oppido, vt dicemus, trans fretum Cimmerium sito, ix. M. pass. Pinet.
74 Vet. & Man. pruis M. expungunt.
75 eáque ipsa, in Ch. non leg.
76 lat. lõgitudo verò xxvij. Pint.
77 Aloperiam. Vet.
78 Neuroæ. Vet.
79 A Buge verò super M.
80 à rerum natura. CH.
81 neque in aliud quàm rigoris opera, gelidíque Aquilonis conceptacula. alij in rigore operta.
82 Post eos. M.
83 & vna die ab æquinoctio verno in autumnum: non vt imperiti dixere, solis auersi. Rodi. 16. ca. 22. Vide Bud. 1. de Ass. alijs, semestri luce & vna nocte. nõ vt &c.
84 omni flatu. Ch.
85 delibutóque senio. CH.
86 quia sunt ibi simili cõsuetudine & situ, Atacori nomine. M.
87 non, in M. CH. & V. delet. omnib.
88 libet. CH.
89 Indéque. M. Vet.
90 dccclxxx. CH.
91 reliquiæ. M.
92 nũcupabimus. M. & Vet.

ANNOTATIONES.

a Illic nunc extat templum diuæ Mariæ in Cassiopo, ædificatum ex ruinis Cassiopes.

b Ab hac Samei dicuntur, vt à Samo Samij. Straboni Same ciuitas est Cephaleniæ. Apud Melam Same & Cephalenia magno errore vt insulæ duæ diuersæ recensentur, ac item Neritus & Ithaca, cùm Neritus sit Ithacæ mons: vt patet ex hoc capite.

c Eam Pericles & Pemades dicebant esse Peiræi λήμην, non vt interpres legit apud Plutarchũ λιμένα: Samum verò, ciuitatis ἀπόρρωγα: Fossam, vallum, munimentum. Rhodigin. cap. 6. lib. 12.

d Ab Oenone Asopi fil[illegible] vt ab eius sorore Corcyra, Corcyram, quæ antea Scheria vocabatur. Dicta est & Oenone Oinopia. Ouidius.

Oinopiam Minos petit Aeacideia regna.

Pindarus, σὲ δ' ἐς νᾶσον οἰνοπίαν ἤνεγκον κοιμᾶσαι Æacum οἰνώνης βασιλέα in Nemæis. Euripides in Iphigenia οἰνώνης πρόμον, id est. πρόμαχον, προαγωνιστὴν, προστάτην, προηγούμενον. Ζεὺς (inquit) Αἰακὸν δ' ἔφυσεν οἰνώνης πρόμον. Leopard. cap. 8. 3.

e Inter Apteron & mare μουσεῖον locus fuit in quo Sirenæ cum Musis contenderunt, quæ à Musis victæ, doloris impatientia ab humeris alis remotis, & abiectis, in mare dederunt se præcipites, vnde ἄπτερα nomen. Ausonius in Grypho.

Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ,
Ter tribus ad palmam iussæ certare Camœnis,
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.

f In hac insula Strabo refert, vetusta consuetudine, sexagenarios potos & coronatos, spectantibus necessarijs, sacro peracto, cicuta hausta, κωνειασμένους, quam à necandi celeritate quidam ἐφήμερον vocant, mortem sibi consciscere. Rhodig cap. 5 l. 28. Menander, καλὸν τὸ κείνων νόμιμόν ἐστι φανία, ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Meminit & Ælianus lib. 3. Hist. & Stephanus in dictione ἰουλίς. Idem ferè mos senes è ponte deturbandi apud Romanos, vnde vocati sunt Depontani. Vide apud Nonium dictionem Casnares, pro qua corruptè

corruptè legitur Carnales. De Ceo Insula hæc leguntur apud Strabo.lib.9. *Ceos quaternas continet vrbes, inde Tetrapolis vocitata. Duæ verò restant, Carthæa scilicet, & quam Iulidem appellant: ad quas reliquarum habitatores concurrerunt: Carthæam quidem à Phœëssa, Iulidem verò è Corisia.* Ex Iulide oriundus fuit Simonides primus auctor condendorum carminum.

g A Scyro vate nominata fuit, qui ad Eleusinos cum Erechteo bellum gerentes ex Dodone profectus in prælio occidit, cùm in Phalero Palladis Scyradis sacellum ædificasset. Rhod.cap.23.28.

h Delos Apollinis & Dianæ natalis, quos Latona Titani filia ex Ioue peperit. Manilius apud Varronem: Deli gemellos Creta Titano Deos Latona peperit casto complexu Iouis: *διὶ φιλότητι μιγᾶσα.* Scal. Illic fuit ara Cornea, quam inter septem orbis miracula recenset Martial.

Dißimulátque Deum cornibus ara frequens.

Vide Politian.cap.52.Miscell.

i Recentiores patere. xxx. miliariûm longitudine affirmant: & circuitu lxxx.

k Callimach.apud Strabonem lib.17. Καλλίστη πρόσθεν, τὸ δ' ὕστερον ὄνομα Θήρη: μητὴρ εὐίππων πατρίδος ἡμετέρης.

l Inde vinum peparethium apud antiquos nobile. Athen.

m Vulcano sacra. Papinius. --- *Aegeo premitur circunflua Nereo Lemnos, vbi ignifera fessus respirat ab Aethna Mulciber.*

De fumantibus eius collibus Flaccus.

Ventum erat ad rupem, cuius pendentia nigris
Saxa iugis fumant, coquitúrque vaporibus aër.

Dionisius. *Et celsa Scyros, Peparethus, sacráque Lemnos:*
Fertilis atque Thasos, simul Imbros: post Corybantum
Mœnibus antiquis Samothracia cernitur alta.

n Dardania Leucadia quoque vocata fuit, quòd procul intuentibus albicet; deinde Thracia ab incolis Thracibus, ac tandem Samothracia; quoniam post Thraces Samij in ea habitauêre. Vide Rhodig.cap.48.21.

o Arnoba manuscrip. Abnobij montes Herciniæ pars. *Das hessische gebirge.* Arnoba conuenit magis loco scaturiginis, quem vocant *In der Bar.* Fons eius non procul abest ab *Eschingen* pago. Mox ab origine recipit riuos duos, alterum *die Prigen*, à quo vicinus tractus Pregena dicitur: alterum *die Bregen.* Herodotus scripsit, eum ἀρξάμενον ἐκ Κελτῶν, καὶ Πυρρήνης πόλεως, vbi fortasse legendum Πρηγώνης χώρας.

p Sic vocata à Basternis Peucinorum montium accolis, qui eam occuparunt.

q A congelatis & stupidis piscibus, quorum ibi capitur maxima copia.

r Straboni Getæ ad Pontum, orientem versus, circa ostium Danubij sedes habent: Daci verò ad Istri fontem in Germania vsque ad eius præcipites decursus, siue cataractas. Vtriusque tamen gentis sermo idem est. Vide supra cap.26.lib.2. Sarmatæ in Europa, Poloni. Sarmatæ Asiatici inter Tanaim, hodie *Tana*, & Coracem, hodie, *Copa* fluuios siti, hodie, Abgasti.

s Hungarorum vulgus adhuc hodie eos appellat *Iar* voce decurtata.

t Nuëster Moldauiæ qua mare ingreditur; supra Turla.

u Translato in eam herois corpore, à matre Thetide. Eadem & Phaenna dicitur, quasi φαεινὴ, & Alba, ardearum albarum multitudine: nec vt quidam censent, alia est quam Achillis Dromos. Vide Rhod.cap.4.14.

x Est vocabulum Græcum ab ἐν. i. in, οἶκος domus, καὶ ἀλᾶν vagari, quòd domibus currui impositis oberrent & vagentur.

ſ Geloni arcu præliari solebant. Statius in Achillem.

Quo Magetæ sua gesa citent, quo turbine cæstum
Sauromates, falcémque Getæ, arcúmque Gelonus
Tenderet. Had.Iun.cap.2.1.

t Moschouitæ hodie vocant Semnoi Poyas, id est, mundi cingulũ.

v Inugros & Vogolicos hodie vocari multi credunt. Permijs, Pecerris, Pinnagis ij contermini sunt. Annosum degunt æuum, hoc est, ex Strabonis sententia, mille annos viuunt. Antimachus Hyperboreos eosdem esse putat cum Arimaspis monoculis Herodoti. Strabo credit ex historia Scythica Homerum Cyclopas induxisse. Damastes libro de Gentibus, vltra Scythas Isedonas esse tradit: post hos Arimaspos: ac deinde Riphæos montes, vltra quos, Hyperboreos quæ mari vicina sunt tenere, & ab eorum tractu flare Boream.

x Per iocum hoc dictum est. Nam cum semestris eis lux sit vnica dies, matutinum primos duos menses intelligimus, Meridiem, extremam partem sequentium duorum: vesperam autem vltimos reliquos.

Insulæ Ponti. CAP. XIII.

HEllespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M.D.pass. ab Europa, xiiij.M. ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatę, traditæq; fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretę interuallo, ex aduerso intrantibus geminę cernebantur, paulúmque deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum Apolloniatarum vna lxxx.M. à Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quę essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est suprà dicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio à Borysthene cxl.M. ponit, à Tyra cxx.M. à Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M.pass. Reliquę in Carcinite sinu Cephalonnesos, [1] Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia [2] interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimauêre, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper è Ponto profluens, nunquam reciprocetur. [3] Exeundum deinde est, vt [4] extera Europæ dicantur, transgresśisque Riphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulę complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quę appellatur [5] Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam veris [6] temperie fluctibus electrum eiicia-tur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. [7] Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, [a] mortuum mare, [8] vsque ad promontorium Rubeas: vltra deinde [b] Cronium. Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis [9] auium & auenis incolę viuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: [10] Fanesiorum [c] aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente [11] [d] Ingæuonum, quæ est [12] prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Rhiphæis iugis minor, immanem ad [13] Cimbrorum vsque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ

1 Rhodussa Stephano.
2 inferiora. apud Senecam, qui hunc locum explicat.
3 Ad eundem. Vet.
4 cætera. M.
5 Infrà lib.37.cap.2. eandem hãc insulam ex eiusdem Timæi sentẽtia Baltiam nominat. Baunoma. vnã abesse. CH.M.V.
6 tempore, M.CH.
7 Septent. Ocea, à Paropamiso amne quà Scythiam alluit Amalchiũ eum Hec. app. quod &c.
8 Inde vsque. M.
9 auium aduenæ & incolę. V. aduenis M.
10 Panotiorum. Tur.
11 Vigæuonũ. Rhen.
12 prima. Inde Germania. Mons Seuo. &c. Rhenanus. M.
13 Cimbros vsque promõtoriũ, sin. Ch.

compertæ magnitudinis, portionem tantùm eius, quòd sit notum, Hilleuionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam [14] hæc habitari ad [15] Vistulam vsque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum [16] Clylipenum vocari: & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ [17] Cartris appellatur. xxiij. inde insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis [18] similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris [19] Austrania, prætereq; Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin vsque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mẽsura, tam immodica [20] prodentium discordia 10 est. Græci & quidam nostri, xxv. M. pass. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhætia & Norico longitudinem dclxxxvj. millia passuum, latitudinem [21] cclxviij. M.

14 hanc. 15 Visulam. CH. Istulam. Pomp. 16 Cylipenum. Ch.
17 Cartris appellatur xxiij. M. pass. Inde & c. V.
18 multitudine spõte prouenientc. M. 19 Austrauia. Austerauia. CH.
20 tradẽtium Rhenanus.
21 cxlviij. Tol.

ANNOTATIONES.

a Apud Senecam epistola 68. Demetrius Stoicus vitam securam, & sine vllis fortunæ incursionibus festiuè & eleganter mare mortuum vocat.

b Cronij maris meminit Eustathius. *Post Scythas*, inquit, *qui mari Cronio vicini Caspium accolunt, Vnni sunt, quos Sinocatus historiographus Turcos à Persis vocari tradit, ad orientem vernum spectantes.* Cronium dictum putat, Rhodiginus cap. 6. 12. à frigoris immanitate, cui præest κρόνος id est Saturnus. Ego verò à Grõtlandia, prouinciarum vltima in eo tractu, voce illis nationibus vsitata, sed à Græcis deprauata. Cronium mare dictum etiam Hadriaticum, vel à Saturno, qui in Italia regnauit, vel à Chrono insula, Apollonius 4. Argon. ostendit. Lyco- 20 phronis interpres Ionium sinum, & Cronium vocatum fuisse, & Rheæ, tradit.

c Fanesios & Sarmalos Pomponius vocat: Strabo ἐνωτοκοίτους, quòd dormituri auribus, vt lecto, incubent. *Panotij* (inquit Isidorus) *apud Scytas esse feruntur, tam diffusa aurium magnitudine, vt eorum totum corpus contegant.* Panotij dicti sunt ἀπὸ παν ὤτους. Turn. cap. 19. lib. 6. Aduers. Vide de his Rhod. cap. 29. 3. Horum etiam mentio fit posteà capit. 2. lib. 7.

d Beatus Rhenanus hanc vocem interpretatur dicens *Vvic*, aut *Vvig* Saxonum lingua, & eorum qui mare accolunt sonare maris aut fluuij sinum: *Vvonem* verò (vt & germanica communi lingua) habitare. Vnde Vuigæuones maris accolę, quos Ingæuones Latini vocauerunt.

Germania. CAP. XIIII.

R* Hætiæ propè vnius maiore latitudine, sanè [1] circa excessum eius subactæ. Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum [2] opinioni, & [3] longitudinis ab Agrippa [4] proditæ. Germanorum genera v. [a] [5] Vindili, quorum pars Burgundiones, *Varini, Carini, [6] Guttones. Alterum genus [7] [b] Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac [8] Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno [c] Istæuones, quorum pars [9] Cimbri mediterranei: [d] Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, [e] Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, [f] Basterni 30 næ, suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, [g] Guttalus, [10] Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus verò, [11] nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

1 citra. Rhen.
2 opinione. CH. 3 longitudini. M. 4 traditæ. M. 5 Vãdili. Rhen. Vandilici. CH. * Auarini. Io. Go. 6 Gottones. 7 Vuigæuones. Rh. 8 Baugorum. CH. 9 pars Cimbri, & Mediterranei Her. 10 Vistillus, Sueuus; Albis. Rhen. 11 nullo. Rhen.

ANNOTATIONES.

* Rhenanus dicit hæc non esse à superioribus distrahenda: siquidem cum ijs necessario cohæreant vsque ad hæc verba: Germanorum genera quinque. Atque his verbis incipit cap. 14.

a siue Vandali, à vocabulo germanico *Vvandeln* quod peregrinari. Inde Vandali aduenæ, peregrini homines. Eorum sedes in Polonia ad caput Vistulæ. Megalburgenses, Pomerani, Pruteni, Marchia, Saxonię pars.

b indigenæ aborigenes autochthones. Hodie Trisij, Dani, Holsati, Dirmasi, Vvestuuali, Saxoniæ pars maxima.

c qui ad Istrum habitant, *Vvestuuoner* occidentales. Ij sunt Sicam- 40 bri, Bataui, Mattiaci, Tencteri, Bructeri, Visipetes, Chamani, Angriuarij, Tubantes, Busactori, Vangiones, Nemetes, Vbij pars Saxonię, Franci, Sueui, Danubij & Rheni accolę.

d bellatores, Horum sedes incolunt Turingi, Misnenses, Boiemi, Lusatij, Stesij, Moraui, pars Polonorum. Hermiones, olim Hernuones, ab her terra, propinqui Danubio.

e Ad hos addendi sunt ex sententia Melancht. Narisci, Marcomanni, Ligij, Arij, Elisij, Quadi.

f Bastarnarum & Iazygum nomine comprehenduntur VValachi, Lituani, Ruteni, VVestarnæ occidentales aratores, coloni, agricolę. Peucini, ij dicti sunt quia Peucen insulam ad ostia Danubij positam occupassent. Melancht. 4. Chronicorum.

g Guttalus Prolemęo Viadrus, Odera *die Oder*. VVisurgis, *VVeser*. Alluit is ciuitatem Saxoniæ Hamelem. Labitur in *Aller* fluuium, ad oppidum *Verden*, supra *Bremen*.

Insulæ in Gallico Oceano. CAP. XV.

IN Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, [1] Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, [a] Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, [2] [b] Marsatiorum, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum [3] nomini suo custodiens alueum.

1 Caninefatum. Canenfacium. M. 2 Mattiacorum.
3 nominis sui.

ANNOTATIONES.

50 a Cauchi, alijs *Cadsant*: alijs *VValcheron*, prope Meydelburgum. Melancht. Caucos minores esse tradit ad Bremam & VVisurgin: maiores, ad Luneburgum & veterem Marchiam.

b Seelandos vocant, quasi maritimos homines. Sturij, *Staueren*. alijs *Snitbeuue*. Frisiabones, *fredeborch land*.

Britannia

Britannia & Hybernia. CAP. XVI.

EX aduerso huius [1] situs Britannia insula, clara Græcis nostrísque monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus [2] magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ vocarentur omnes: de quibus mox paulò dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo traiectu quinquaginta M. [3] minimum: circuitu verò patere tricies octies centena vigintiquinque. M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non vltra vicinitatem syluæ Caledoniæ propagantibus. [4] Agrippa lõgitudinem dccc. M. p. esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem; sed longitudinem cc. M. passuum minorem. Super eam hæc sita, abest breuissimo transitu: à [a] Silurum gente [5] xx. M. pass. Reliquarum nulla cxxv. M. circuitu amplior proditur. Sunt autem [6] xl. Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septem [7] Acmodæ, & xxx. [8] Hæbudes: & inter Hyberniam ac Britanniam Mona, Monapia, [9] Ricnea, Vectis, [10] Silimnus, [11] Andros. Infra verò [12] Siambis, & Axantos. Et ab aduerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauêre; quòd ibi Electrum nasceretur. Vltima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, [13] Cancri signum Sole transeunte, nullósque contrà per brumam dies. [14] Hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proueniat. Ad eam Britannos [15] vitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, [b] Dumnam, Bergos: maximámque omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Tule vnius diei nauigatione Mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

1 sita.
2 haud magno. Vet.
3 passuum. Nam minimum neque est in Vet. neque in Ch. legitur.
4 Agrippa longitudinem dccc. M. pass. credit: latitudinem ccc. Eãdem credidit Hyber. Pine. Chiff. ex, legit. credidit. Eandem Hyberniæ, sed longitudinẽ &c.
5 xxx. M. CH.
6 xl. M. pass. Orc. V.
7 Hæmodes. Vet.
8 Hebrides. Vet.
9 Ricina. Vet.
10 Limnus Vet.
11 Edros. Vet.
12 Samnis. Vet. M.
13 ad Cancri.
14 Hoc quidam. Ch. Hæc siquidẽ. Rhod. cap. 22. 16.
15 vilibus. M.

ANNOTATIONES.

a Silurorum oppidum Ptolomæo, Buleum: nunc *VVirksam*. Fuit & Siluriæ pars Caricta, nunc Gallonidiæ pars. Boetius idem Coil & Cunigamam Siluriæ partes fuisse tradit.

b Quibusdam Dumna, Dumo, Nerigon, Nordera: Islandiæ vicinas insulas. Est autem Nordera maxima ex aliquot insulis, quas Farras vocant, proximè Islandiam sitas.

Gallia. CAP. XVII.

G[a]Allia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A [1] Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum [2] Aquitania, [3] Aremorica [4] antè dicta. Agrippa [5] vniuersarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque Oceanum, ac montes Gebennam & Iuram, quibus [b] Narbonensem Galliam excludit, longitudinem [6] ccccxx. M. pass. latitudinem [7] cccxiij. computauit. A Scaldi incolunt [8] extera [c] Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui [d] Gessoriacus vocatur: [9] Britanni, Ambiani, Bellouaci, [10e] Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruij liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, [11f] Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, [12] Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, [g] Equestris & [h] Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem prouincia, Nemetes, [13] Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Bataui, & quos in insulis diximus Rheni.

1 A Scalde. CH.
2 Aquitanica. Ch. sic initium. cap. 19.
3 Arecomica. V.
4 anteà. CH.
5 in CH. nõ legitur. Tol. leg. vniuersam oram Gall. &c.
6 ccccxxx. CH.
7 cccxxiiij. CH.
8 Externi. M. Vet.
9 quidam legũt Brinanni.
10 Bassi. CH.
11 Runici: male apud Tacitum Sumici.
12 Mediomatrices.
13 Tribocci. Elsatia hodie.

ANNOTATIONES.

a Gallia omnis vel Cisalpina est, quam togatam ideò vocarunt, quòd, vt scribit Dion lib. 46. placidior esset, ac Romano vestitu vteretur: vel Ttranspina: ac rursum Cisalpina, vel Cispadana est, vel Transpadana: incipit hæc ab Ancone, terminatur Alpibus. Ad mare superum finis Rubico, ad inferum Arnus. Transalpina circunscribitur Oceano, Rheno, Alpibus, mari mediterraneo, montibus Pyreneis. Diuiditur hæc in Comatam, sic appellatam, quòd incolæ studiosius comam alerent & summitterent, ac in Brachatam siue Narbonensem, à brachis nuncupatam, nempe tunica, quæ sago imponebatur, & qua in curia deposita latum clauum Gallos sumpsisse Suetonius in Caio Cæsare tradit, nimirum senatoriam tunicam. Prouincia Romana priuatim quoque dicta hæc est, quòd prius à Romanis superata, & in prouinciam redacta, leges Romanas, morésque accepisset. Comata, siue capillata in Celticam, quam & Lugdunensem nominarunt, diuiditur, ac in Belgicam. De comata Catullus.

Quis hoc potest videre, quis potest pati?
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat omnis, vltima & Britanuia?

Pomp. Melæ Carni & Veneti Galliam togatam inc[illegible]ant. Vide Comment. Cæsar. initio lib. 1. de Bello Gall. vbi eandem Galliæ diuisionem cum nostro autore tradit.

b Excludit, tanquam iam antea in prouinciæ formam redactam, quam reliquam, vicissent, ac subegissent Romani, ac ideò seiũctam.

c In Eburonibus Tasandrum ciuitas nũc etiam celebris est, quam vulgus appellat *Sainct Truden*, quam Toxandrorum caput fuisse volunt. De

funt. De Toxandria Marcellinus lib. [...] *Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam locum habitacula sibi prælicenter figere.*

d Scaliger in Ausonium, pagis olim habitatam fuisse totam Galliam putat, vt Vellaunio, Gebalo &c. fuisséque illos totas præpositura prouinciarum, & amplos tractus, etiam oppidis frequentes, vt nunc apud Heluetios, qua ratione, Galli etiam nunc vocãt *pays.* Itaque Gessoriacũ pagum fuisse tractum, qui porrigitur à Northmanis Belgis vsque ad Borioniam, in quo oppidum Gisors vetustam adhuc appellationem seruat.

e Hem, oppidum & arx Sancto Quintino vicina: alijs *Henaut.* Vide Turn.cap. 21.8. Adu.

f Melanchthon lib.4.Chronicωn legit, Runici, Belgis, *Das Runckerland*, & apud Tacitum malè scribi, Sunici, putat. Siti sunt inter Batauos & Phrisios. Rinuci alijs dicti *Roermonde*, alijs *Rauenstein.*

g Alij dicunt esse Lausannensem, alij verò Neocommensen.

h Hanc Cęsar in Commentarijs suis vocat Sequaniam, vt est Basilea, Porrentraucum, Mompelgardum. &c.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

LVgdunensis Gallia habet Lexouios, [1] Vellocasses, [2] Galletos, Venetos, * Abrincatuos, [3] Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed [a] peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine [4] Osismiorum circuitu DCXXV. M. pass. ceruice in latitudinem 10 CXXV. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem [5] Hedui fœderati, [6] Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, [7] qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, [8] Vadicasses, Vnelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, [9] Itesui, [b] Secusiani liberi, in quorum agro colonia [c] Lugdunum.

1 Bellocassios.
2 Calletes.
* Ambilates. Cæs.
3 Ossismos. CH.
4 Ossismorum Ch.
5 Esui. Vet.
6 Carnutes. V.
7 & qui nominãtur. Vet.
8 Vadiocasses Ch.
9 Atesui CH.

ANNOTATIONES.

a Peninsula ea continet ciuitates indigenarum dictas *Brest*, le *Conquet, Sainct Mahe, le Four, Sainct Paul.*

b Secusiani *Forestz.* In ea regione est arx dominorum de Cuzieu, quæ vetustatem nominis & originis testatur. Forum Secusianorum *Fours.* In eius oppidulo legitur vetus inscriptio: Deo Sylciano Fabri Tignuarij Qui For.Sec.consistunt. D.S.P.R. (id est, de sua pecunia restituerunt) Alij sunt Sebusiani, Buzei, & Bressę. Forum Sebusianorum *Bourg en bresse.* Subusianorum caput, *Belcy.*

20 c Officina monetaria Romanorum Imperatorum, celebre & clarum. Alex.ab Alexandro cap.24.4. Illic ad communem aram Cæsaris sexaginta quotannis populi, ingenti coacta manu, conueniebant, & peracto sacro, de maximis rebus publico concilio decernebant. Idem cap.2.5. In auersa parte antiqui denarij cusi à quodam ex Antoniorum stirpe Leo signatus est, eius coloniæ insigne, cum his literis infra supráque scriptis: LVGVDVNI. & hisce ad latera. A. XL. quæ annos significant deductæ coloniæ post ædificatam ciuitatem. Dion lib.46. scribit λυγύδυνον postea λουγδουνον vocatam fuisse. At omnes antiquitus inscripti lapides, qui inuẽti sunt & quotidie inueniuntur, habent LVGDVNVM III. GALL. PROVINCIA.

Aquitania. CAP XIX.

AQuitanicæ sunt [1] Ambilatri, [2] Anagnutes, Pictones, [a] Santones [3] liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, vnde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, [4] Tarbeli quatuorsignani, Cocosates sexsignani, Venami, [5] Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infráque Monesi, Osquidates montani, [6] Sibyllates, Camponi, Bercorates, [7] Bipedimui, [8] Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Arueri liberi, [9] Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ 30 contermini Rutheni, * Cadurci, Antobroges, [b] Tarnéque amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum Septentrionalis Oceanus, inter Rhenum & Sequanam Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ & Veneticæ appellantur, & in Aquitanico sinu [10] Vliarus.

1 Lege Ambilates. putóque vocem hãc tractam è superiori capite huic insertam imprudentia.
2 Aginnates.
3 liberi, Beturi cognomine &c. CH.
4 Tarbelli CH.
5 Olobrisates. V.
6 Sibusates Cæsar.
7 Pinpedunni. CH.
8 Lassunni. CH.
9 Gabali. vide cap. 42. lib. II.
* Cadurci: Nitiobriges Tarne amne discreti à Tolosanis. Patrocorij Io. Scalig.
10 Vlarus. M. & Fuxense exem. *l'isle d'oleron.*

ANNOTATIONES.

a Lego Santones, Bituriges cognomine Vibisci, seu Viuisci, seu Bibisci: tot enim modis olim scripserunt. Porrò sic, Burdegalenses vocati sunt ad aliorum differentiam. Burdegalæ nunc extat inscriptio hæc. AVGVSTO SACRVM, ET GENIO CIVITATIS BIT. VIV.

b Tarnis *le Tar.* Celebres in ea prouincia fluuij, Tarnis, Duranius, *la Dordonne*, Olda, *Loda*, Aturrus vel Atyr, Tarbellam præterfluens, *L'Ador*, Lucanus. --- *& ripas Atyri, quem littore curuo*
Molliter admissum claudit Tarbellicus Ancon.

Citerior Hispania. CAP. XX.

40 A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modò, verumetiam semetipsa, vt diximus, immensum [1] quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimẽtibus. Ipsa Pyrenæi iuga [2] ab exortu ęquinoctiali fusa in occasum brumalem, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciũt. Proxima ora citerioris est, [3] eiusdemq; Tarraconensis [4] situs, à Pyrenæo [5] per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, vbi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum IX. Regio Cantabrorum, flumen [6] Sada, portus Victoriæ Iuliobrigensiũ. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus * Biendium, [7] Origeni mistis Cantabris. Portus eorum [8] Vesei, Veca. Regio Asturum, Noega oppidũ, in peninsula Pesci. Et [9] deinde conuentus Lucensis, à flumine Nauilubione, Cibarci, 50 [10] Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticũ, [a] Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, supérque Tamarici, quorum in peninsula tres

1 cuneata. Pint.
2 ab exortu brumali fusa in Occasum ęquinoctialem. Pint.
3 eius quoque. M.
4 situs consistit a.
5 prope. M.
6 Sanga. Vet. M.
* Blendium CH.
7 Origeni, Conisci Cantabri. ex Strabo. lib 3.
8 Vescinesca Ptolomæo. Vicuesta. Pint.
9 Et inde V.
10 Aeguiarri Ch.

aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, [11] Grauij, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis iiij. M. pass. ore spatiosus, [12] Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallæcia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in [13] Pelendonibus, & iuxta Numantiam lapsus; dein per Areuacos Vaccæósque, disterminatis ab Asturia [14] Vettonibus, à Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnísque dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albíque.

11 Gronij Vet.
12 Lebuni. Vet.
13 Pelondonibus. V. & CH.
14 Vectonibus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Multa ex hoc loco in proximum & tertium caput perperàm videntur traiecta, ex rerum serie, locorúmque ipsorum situ municipiis suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

Lusitania. CAP. XXI.

AD Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pesuri, flumen [1] Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen [2] Minium. Oppida [3] Conimbrica, [4] Colippo, * Eburo, [5] Britium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauêre, alij Magnum, multi Olyssiponense, ab oppido, terras, maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit [6] frons.

1 Baccia. Ort. Vagia. M. CH.
2 Eumeniū. Tol. M. Aeminium. Vet.
3 Cinumbriga. M. Tol.
4 Olisippo. Vet.
* Eburobritiū. vno vocabulo. Or.
5 Britoleū. Vet. Britticum. M.
6 frons septentrionis. Hinc Oceanus &c. M. ita vt Septentrionis vox ad cap. præcedēs pertineat.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

SEptentrio hinc Oceanúsque [1] Gallicus, Occasus illinc & Oceanus Atlanticus. Promontorij excursum [2] lx. M. prodidêre, alii xc. M. p. Ad Pyrenæum inde non pauci xii. quinquaginta millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquàm fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos antè Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuêre literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc. M. pass. (vt autor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & [3] Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multúmque fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. passuum, interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. xiiii. M. pass. inde [4] ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. [5] Ab Ana verò, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, [6] ccxxvj. M. pass. A Gadibus cij. M. p. additis. Gentes, Celtici, [7] Varduli, & circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olyssippo equarum è Fauonio vento cōceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica: promontorium Sacrum, & alterum [8] Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum [9] xlv. in quibus coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Ro. vnum: Latij antiqui tria: Stipendiaria, xxxvj. Coloniæ, Augusta emerita, Anæ fluuio apposita Metallinensis, Pacensis, Norbensis, [10] Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est [11] Scalabis, quæ Præsidium Iulium vocatur. Municipium ciuium Roman. Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij Ebora, quod item Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quę diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, [12] præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, [13] Ammienses, [14] Aranditani, [15] Axabricenses, [16] Balsenses, [17] Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, [18] Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur, [19] Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses [20] qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & [21] Gallæcia patere longitudine dcccclxl. M. pass. latitudine dccccc. xxxvj. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ, à duobus Pyrenæi promontoriis per maria, totius oræ circuitu pass. [22] xxix. M. colligere existimantur, ab aliis [23] xxvii. mill. Ex aduerso [24] Celtiberiæ complures sunt insulæ, [a] Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauêre. In ipso verò capite [25] Bæticæ, ab ostio freti pass. [26] lxxv. mil. Gadis longa (vt Polybius scribit) xij. mil. lata iij. mil. pass.

Abest à

1 Calaicus. CH.
2 xl. Vet.
3 Letheum vocant ab obliuione antiquis dictū, multumque fabulosum.
4 & ad Pyrenæum medium colligit vt Varro tradit. Vet.
5 Ad Anam. M. Tol.
6 cxxj. Tol. Ch.
7 Turduli. Vet.
8 Cæneus. M. Ch.
9 xlvj. M.
10 Cæsarina. Ch.
11 Sallabis CH.
12 præter iam dictos in Bætica cognomines. Suprà lib. 3. ca. 1.
13 Emienses. M.
14 Aranitani. Vet. Pranitani. M.
15 Taxabricenses.
16 Bacenses. Vet.
17 Cæsarobriēses M. CH.
18 Interansenses. M. CH.
19 Medubrigēses M. CH.
20 hæc duo vocabula, qui &, in Man. non habentur.
21 Gallicia CH.
22 xxxix. M. duodecies colligere. Vet. xxix. M. xxij. colligere. CH.
23 xxvi. Vet.
24 Celtici. Ptol. Celticorum Nerearum. Pint.
25 Bæticæ, mox ab &c. Vet.
26 xxv. M.

Abest à continente proxima parte minus [27] passus dcc. reliqua plus septem M. Ipsius spatium [28] xv. M. pass. est. Habet oppidum ciuium Romanorum, quod appellatur [29] Augusta vrbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa iij. M. pas. mil. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, [30] Erythia, à Tymæo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timæus [31] [b] Cotinusam apud eos vocatam ait: [32] nostri Tartesson appellant, [33] Pœni Gadir, ita Punica lingua septem significante. [34] Erythia, dicta est, quoniam Tyrij ab [35] origine eorum orti ab [c] Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse 10 eam, & contra Lusitaniam arbitrentur, eodémque nomine quondam ibi appellatam.

27 pedes. CH.
28 xxv. Pint.
29 Augustana. Vet.
30 Erythria. Vet.
31 Potinussam. CH. alij Putinussam à puteis vocatam:
32 Post Tirij Tartesson appellauêre. V.
33 Poenij Gadiram. Nam Gadir Punica lingua septem significat. Baptista Aegnatius cap. 15. Racem.
34 Erythria. V.
35 aborigenes. Pint.

ANNOTATIONES.

a Vicinæ sunt Maderæ, & alijs Fortunatis. Hodie Insula corui marini: Insula Cuniculi: Diuus Georgius: Auentura. Insula columbi: Basil. Capraria: Onus. Ptolemæus Galetiæ proximas esse tradit: Plinius & Mela, Celtiberiæ, falsò vterque. cùm à continente multum absint, vt verè Strabo scripsit, à fuscis hominibus habitatæ. Rectè tamen is non censuit Aquilonias esse, cùm ad occidentem spectent. Alij eas nominant, *le Stellæ: San Martino: Flama: Saluoro: Emisido.*

b Qui legunt Cotinusam dictam volunt ab Oleastris, vt Ericusam ab Erica, Rhamnuntem pagum à Rhamno, Cerasunta à Cerasis, Myrtinusios, à myrto. Auenius.

Gadir prima fretum solida supereminet arce:
Attollítque caput geminis inserta columnis.
Hæc Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco,
Tartessúmque dehinc Tyrij dixere coloni.
Barbara quinetiam Gades hanc lingua frequentat:
Pœnus quippe locum Gadir vocat vndique septum.

ἡ γαδάρα, vel τὰ γάδειρα, Eustatio in Dionysium dicitur, quasi γῆς δειρά, terræ ceruix.

c Vide Strabonem lib. 16. Dionysium in Periplo.

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

20 PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus à Tanai vsque Gades [1] L. XXXIIII. xiiij. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanum scripsit [2] XI. M. quinquaginta esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiæ (vt [a] diximus) [3] XII. xx. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà videtur mensuram agere Polybius. XI. M. lxviij. Sed certior [4] mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiúmque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus [5] XII. xliij. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

1 L. XXXII. CH.
2 XX. Pint.
3 XI. c. lxviij. Vet.
4 mensura ccc. long. Salm.
5 XI. M. xviij. Pint. alijs XVI. c. xviij.

ANNOTATIONES.

30 a supra cap. 5. 3. Item ex Solino & Marciano.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER QVINTVS.

Africæ descriptio.

AFRICAM Græci Lybiam appellauêre,[1] quà mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus,[2] longè ab Occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorúmque nomina, vel maximè sunt ineffabilia; præterquàm ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

1 & mare ante eam Libycum: Aegypto (Aegyptio CH.) finitur.
2 longè ab occid. hæc videntur superuacua.

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellantur, vsque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuêre,[1] Lissa,[2] Cotes vltra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio Cęsare, cùm coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ proximo[3] traiectu xxx. M. pass. Ab eo xxv. M. pass. in ora Oceani, colonia Augusti Iulia Constantia,[4] Zilis regum ditioni exempta, & iura[5] in Bæticam petere iussa: & ab ea xxxij. M. pass. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, vel fabulosissimè[6] ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamenq; cum Hercule, & Hesperidum horti. Affunditur[7] autẽ[8] huic æstuariũ è mari flexuoso meatu, in quo[9] draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulã, quam solam è vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamẽ æstus maris[10] inũdat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud, ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirẽtur portentosa Græciæ mẽdacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulò minus monstrifica quædã de iisdem tradidisse: præualidam hãc vrbem, maioremq; Carthagine magna: prætereà ex aduerso eius sitã, & propè immẽso tractu ab Tingi: quæq; alia Cornelius Nepos[11] auidissimè credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia Cãpestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M. Valentia cognominata. Ab ea xxxv. M. pas. Volubile, oppidum, tantundem à mari vtroq; distãs. At in ora à Lixo quinquaginta M. amnis[12] Subur, præter Banasam coloniam defluens,[13] magnificus & nauigabilis. Ab eo totidẽ M. pass. oppidũ Sala, eiusdem nominis fluuio impositum, iam solitudinibus vicinũ, elephãtorumq; gregibus infestum; multò tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montẽ Africæ vel fabulosissimum,

1 Lixa. Vet.
2 & Cotta. CH.
3 in CH. non legitur.
4 Zubil. V. zulis. M.
5 non legitur in Ch.
6 delet. in CH.
7 etiam M.
8 in CH. del.
9 dracones CH.
10 inundant. Vet. & Man.
11 audacissimè. Vet.
12 Sububa. V. & M. Sububus. CH.
13 munificus. Vet.

20 30 40 50

ſimum, Atlantem. E medijs hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, aſperum, ſquallentem, quà vergat ad litora Oceani, cui cognomen impoſuit: eundem opacum, nemoroſúmque, & ſcatebris fontium riguum, quà [14] ſpectat Africam, fructibus omnium generum ſpontè ita ſubnaſcentibus, vt nunquàm [15] ſatietas voluptatibus deſit. Incolarum neminem interdiu cerni: ſilere omnia, haud alio, quàm ſolitudinum, horrore: ſubire tacitam religionem animos propiùs accedentium, *præterque horrorem, elati ſuper nubila, atque [16] in viciniam lunaris circuli. [17] Eundémque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorúmque laſciuia impleri, tibiarum ac fiſtulæ cantu, tympanorúmque & cymbalorum ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati autores prodidère, præter [18] Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertúmque. Fuère & Hannonis Carthaginienſium ducis commentarij, Punicis rebus florentiſſimis explorare ambitum Africæ iuſſi: quem ſecuti plerique è Græcis, noſtríſque [19] ad alia quædam fabuloſa, & vrbes multas ab eo conditas ibi prodidère, quarum nec memoria vlla, nec veſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad Occaſum verſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin [20] ccccLXXXV. M. paſ. Ab eo Lixũ ccv. M. paſ. [21] Agrippa Lixum à Gaditano freto cxij. M. paſ. abeſſe. Inde ſinum, qui vocetur [22] Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, [23] Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo [24] cccxiij. M. paſſ. Inde promontorium Solis: portum Riſardir, Gætulos [25] Autololes, flumen [26] Coſenum, gentem [27] Scelatitos & Maſatos. Flumen Maſatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde ſinum dcxvj. M. paſſ. includi montis Barce promontorio excurrente in Occaſum: quod [28] appellatur Surrentium. Poſteà flumen Palſum, vltra quod Aethiopas Perorſos, quorum à tergo* Pharuſos. Iis iungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis & [a] hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos vſque ad eum, quem Theôn [b] ochema [29] dicemus. Inde ad promontorium [30] Heſperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo ſpatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Romana arma primùm, Claudio principe in Mauritania bellauère, Ptolemæum regem à C. Cæſare interemptum vlciſcente liberto Aedemone, [31] refugientibúſque barbaris, ventum conſtat ad montem Atlantem. Nec ſolùm conſulatu perfunctis, atque è Senatu ducibus, qui tum res geſsère, ſed equitibus quoque Ro. qui ex eo præfuère ibi, Atlantem penetraſſe in gloria fuit. [32] Quinque ſunt (vt diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia, [33] peruiúmque famæ videri poteſt. Sed id plerunque fallaciſſimum experimento deprehenditur; quia dignitates, cùm indagare vera pigeat, ignorantiæ pudore mentiri nõ piget: haud alio fidei proniore lapſu, quàm * vbi falſæ rei grauis autor exiſtit. Et quidem minus miror incomperta quædam eſſe equeſtris ordinis viris, iam verò & [35] ſenatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficaciſſima vis ſentitur atque maxima, cùm ebori [c] citróque ſyluæ exquirantur, omnes ſcopuli Gætuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mill. paſſ. flumen [36] Aſanam marino hauſtu, ſed portu ſpectabile: mox amnem quem vocant [37] Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen eſſe eorum lingua conuenit) ducenta mill. paſſ. interueniente flumine, cui nomen eſt Vior. Ibi fama, [38] exiſtere [39] circà veſtigia habitati quondam ſoli, vinearum palmetorúmque reliquias. Suetonius Paulinus, (quem Conſulem vidimus) primus Romanorum ducum tranſgreſſus quoque Atlantem aliquot millium ſpatio, prodidit de excelſitate quidem eius, quæ cæteri: imas radices denſis altíſque repletas ſyluis, incognito genere arborum, proceritatem ſpectabilem [39] eſſe enodi nitore, frondes cupreſſis [d] ſimiles, prætérque grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, poſſe, quales è bombyce, veſtes confici. Verticem altis etiam æſtate operiri niuibus. Decumis ſe eò perueniſſe caſtris, & vltrà ad [e] fluuium, qui Niger [40] vocatur, per ſolitudines nigri pulueris eminentibus interdum velut exuſtis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquàm hyberno tempore [41] experto. Qui proximos inhabitent ſaltus, refertos elephantorum ferarúmq; & ſerpentium omni genere,

14 ſpectet. CH.
15 ſatias. CH.
* prætérque terrorem. CH.
16 vicina. CH.
17 que. in Man. veteri & CH. delet.
18 Herculis & Perſei. M.
19 & alia quidem M.V.CH.
20 ccccLXVj. Salm. M. Marcianus. Ch.
21 Agrippa Lixum. hæc duo vocabula in manuſ. nõ leguntur.
22 Sagiei. M. CH.
23 Sububum & Salat. CH.
24 ccxxiij. CH.
25 Autoteles. M.
26 Voſenum. V. Ch.
27 Salatitos (à fluuio paulo antè memorato) Pint.
28 appellat. (ſub. Polyb.) Tol.
* Paruſios. CH.
29 dicimus. CH.
30 Heſperu. Pint.
31 profugientibus.
32 Hæc verba: Quinque ſunt (vt dix.) Rom. Col. in ea pro. Pintianus pertinere cēſet ad initium capitis ſequentis.
33 peruiúmque fama. M.
* ore. CH.
35 ſenatum intrantibus. CH.
36 Aſamam. Vet.
37 Phthut. Vet.
38 extare. CH.
39 certa veſtigia.
39 eſſe in M. non legitur, nec in CH.
40 vocaretur CH.
41 expertus. M. Vet.

Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, & [41] diuidua ferarum [42] viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus vtrique Mauritaniæ imperauit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, similia prodidit de Atlante: prætérque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contráque serpentes, & venena omnia: priuatim dicato volumine. Et satis supérque de Atlante.

41 diuisa. Vet.
42 viscera, iuncta Aethiopũ gente CH.

ANNOTATIONES.

a Vide de hoc animali, quod autor tradit lib. 8. cap. 25. 7.
b θεῶν ὄχημα. Deorum vehiculum, currus.
c Locus hic ostendit capit. 15. 16. pro citro legendum perpetuò Cedrum.
d Vide cap. 15. 13.
e Infra cap. 8. flumen appellat.

Tingitania Prouincia. CAP. II.

TIngitaniæ prouinciæ longitudo clxx. M. [1] pass. est. [2] Gentes in ea, quondam præcipua Maurorũ, vnde nomẽ [3] prouinciæ, quos pleriq; Maurusios dixerunt. Attenuata bellis, ad paucas [4] recidit familias. Proxima illi * Massæsulorum fuerat, sed simili modo extincta est. Gætulę nunc tenent gentes, Banurri, multóque validissimi Autololes: & horum pars quondam Vesuni; qui auulsi his, propriam fecêre gentem, versi ad Aethiopas. Ipsa prouincia, ab Oriente, montosa, fert elephantos. [5] In Abila quoque monte, & quos Septem fratres à simili altitudine appellant: * ij freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidum. Flumen [6] Laud, & ipsum nauigiorum capax. [7] Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso * Malachæ in Hispania sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuêre, vt Bogudiana appellaretur extima: itémque Bocchi, quæ nunc Cæsariẽsis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Amnis [a] [8] Mulucha, Bocchi Massesulorúmque finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari. [8] Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem, deducta cohorte prætoria, Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidúmque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà vocitatum Iol, Iubæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis. Oppidum nouum, & [9] Latio dato, Tipasa. Itémque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratum à Claudio. [10] Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. [11] Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina [12] Sardabala, Nabar, gens [13] Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea [14] ducentis trigintatribus millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo [15] octingentorum triginta nouem mill. Latitudo [16] quadringentorum sexaginta septem millium passuum.

1 pass. est. Quinque sunt, (vt diximus) Rom. Coloniæ in ea prouincia. Pint.
2 & gẽs in ea quondam præcipua Maurorũ. Ex Antiq. cod.
3 in M. d. & CH.
4 redijt. Vet.
* Massiliorum. M. V.
5 in Abila monte, & ijs quoque quos septem. Vet.
* freto imminenti iuncti Abilæ. CH.
6 Lauth Tol. M.
7 Rusadir (Rursus Addir Ch.) oppidum & port⁹. Amnis Mulucha Bocchi Massęsulorúmq; finis. Nãque diu regũ nomina obtinuêre, vt Bogudiana appellaretur extima; itẽ Bocchi quę nunc Cæsariẽsis. Malua fluuius nauigabilis, Siga oppidũ ex aduerso Malachę in Hispania sitę Syphacis regia, alterius iam Mauritanię. Ab ea portus Magnus à spacio appellatus, ciuiũ Rom. oppidũ. Quiza xenitana &c. Sic legit Pintianus.
* Maleæ CH.
8 Molocath. Vet. Strab.
8 Carcenna. Vet.
9 Latio donatum,
10 Rusarus. Vet.
11 Item Ig. CH. Gilgili M.
12 Sardabala, 1. Ancus, Nabar. Pint.
13 Machurebi. Ptol.
14 cccxxij. Marcianus. CH.
15 decies M. xxxvij. Idem CH.
16 ccc. lxxvij. Tol. M. CH.

ANNOTATIONES.

a Muluchæ meminit Sallust. in Iugurth. fol. 67.

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masinissæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: [a] Numidæ verò Nomades à permutandis [1] pabulis, mapalia sua, hoc est, domus [b] plaustris circunferentes. Oppida Cullu, [2] Rusicade, & ab ea quadragintaocto M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: & alia intus Sicca, liberúmque oppidum Bulla regia. At in ora Tacatua, [3] Hippo regius, flumen Armua. Oppidum [c] [4] Trabracha ciuium Romanorum. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarúmque prouentum aliud insigne.

1 papilionibus Vet.
2 Rusicade. Ab ea. Vet.
3 Hippos CH.
4 Tacabracha. Ptol. Tabracha Ptol. Iuuenal.

ANNOTATIONES.

a Sallustius in Iugurth. de Medis, Persis, Armenijs Getulisque Africæ populis: *Et quia sæpe tentantes agros, alia atque alia loca petiuerant semetipsi, Numidas appellauêre. Cæterum adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga in curuis lateribus tecta, quasi*

nauium

nauium carinæ sunt. Vide Festum in voce [Nu]midas. Solin. *Hæc gens plaustris inuecta pabula passim sequitur.*
b Hoc Scythis tribuit Strabo *ἁμαξοίκους* ideò eos vocans. Horatius lib. 3. Carminum od. 24. *Campestres melius Scythæ Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos.*
c Iuuenalis. *Quales vmbriferos vbi pandit Tabracha saltus.*

Africa. CAP. IIII.

AT Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, est. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem [1] dirutum vocant, [a] Diarrhytum à Græcis dictum, propter aquarum [2] irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longiùs à litore. Dein promontorium Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Romanorum, Catonis morte nobilis; flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia, colonia [3] Carthago magnæ in vestigiis Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. passuum [4] circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. inde [5] Thenæ, Macomades, Tacape, [6] Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo cccccLxxx. M. passuum. Latitudo, quà cognitum est, cc. M. Ea pars quam Africam appellauimus, diuiditur in duas prouincias, veterem & nouam, discretas fossa, [7] inter Africanum sequentem & reges, Thenas vsque perducta, quod oppidum à Carthagine abest [8] ccxvij. M. pas. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum [b] Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor est, à Carthagine ccc. M. passuum Polybius tradit. Ipsam [9] centum M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. [10] Et terra autem, syderum obseruatione, ad eam per deserta harenis, pérque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine; & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta [11] vasta, vltráque Garamantes, ab Augylis dierum, xij. itinere distantes. Super illos fuêre gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad Occidentem vergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari vtrinque interuallo; sed litore inter duas Syrtes, ccl. M. passuum. [12] Ibi ciuitas [c] Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu dcxxv. aditu autem cccxiij. M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagôn, quos quidam [d] Alachroas dixêre, ad [e] Philænorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus vasta amnem Tritonem, noménque ab eo accipit, [13] Pallantias appellata Callimacho; & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis verò inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà [14] Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos [15] xxvi. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias vj. præter iam suprà dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Roman. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda [16] Azuritanum, [17] Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, [18] Tibigense, Vcitana duo, maius & [19] minus, Vagense. Oppidum Latinum vnum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium [20] vnum Castris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, [21] Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, [22] Melzitanum, [23] Madaurense, Salaphitanum. Tusdritanum, * Tiricense, Tiphicense, Tunicense, Theudense, [24] Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, * Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantùm, sed pleræque etiam nationes iure dici possunt, vt [25] Natabudes, Capsitani, [26] Misulani, Sabarbares, Massili, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, [27] Marchubij, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

1 dilutum. Pintiano expungitur.
2 irrigua: item Africanum sequentem à regione. Cui finitimum. Pint.
3 Carthago magna: & in vestigijs. Ch.
4 per circuitum Ch.
5 Thenæ, Aues, Macomades. CH.
6 Sabatra CH.
7 inter Africanum sinum & regias Thenas.
8 ccxvj. CH.
9 ferè centum. Mela. Strabo verò lib. vlt. aditu lxxv. ambitu cc. M. pass.
10 Est terra hæc obseruatione syderum nobilis V. lego, meabilis. Ad eã per desertas harenas &c.
11 vasta vtrinque. V.
12 Ibis ciuitas Oasensis. Manuscrip. Ocensis.
13 Pallanteas Ch.
14 Cyren. promontoria prouincia Ch.
15 d.xvj. Sal. Ch.
16 Assuritanum, V.
17 Abitacense, Apariẽse (ab oppido Appari) Vet.
18 Tichicense. Vet.
19 minus. Vagense oppidum. Vet.
20 vnum. A castris Cornelijs opp. Vet.
21 Aparitanum. M. Auittense. Vet. Arrizitanum.
22 Melditanum. V. Melizitanum Ch.
23 Madurense. Vet.
* Thisicense. Ch.
24 Tagastense. V.
* zyamense CH.
25 Natabutæ. Caspitani. Vet.
26 Musulani, Sababares CH.
27 Macrobij.

ANNOTATIONES.

a Hypponis Diarrythi meminit autor infrà capitibus 7. 9.
b Sallust. in Iugurtha tradit Leptin oppidum à Sidonijs conditum, situm inter duas Syrtes: quibus nomen ex re inditum. *Nam duo sunt sinus,* inquit, *propè in extrema Africa, impares magnitudine, pares natura: quorum proxima terræ præalta sunt: cætera, vti fors tulit, alta: alia in tempestate vadosa &c.* pag. 114.

c Censeo legendum Oasensis, nempe vastis desertis circundata. Oasena Theodosio, in Codice, lib. 9. titulo de Nili aggeribus non rumpend. vide annotationes cap. 9.

d Alochroas à glauc[illegible]aris colore.

e Vide Sallust. in Iugur[illegible] pag. 114.

Cyrene. CAP. V.

CYrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. passuum, [a] fonte Solis; vrbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa [b] Cyrene. Berenice in [c] Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum suprà dictarum, vagantibus Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius [1] Lethon, lucus sacer, vbi Hesperidum horti memorantur. Abest à Lepti [2] ccclxxxv. M. passuum. Ab ea Arsinoe, [3] Teuchira vocitata, xliij. M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. passuum. Mox ccl. M. promontorium Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Taenaro Laconicae promontorio. A Creta verò ipsa [4] cxxv. M. Post id Cyrene à mari vndecim M. passuum. A Phycunte Appolloniam xxiiij. M. passuum. ad [4] Cherronesum lxxxviij. M. passuum. [5] Vnde [d] Catabathmum [6] ccxvj. M. passuum. Accolunt Marmaridae, à Paraetonij fermè regione ad Syrtin vsque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos anteà Mesammones [7] Graeci appellauêre, ab argumento loci, [8] medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. passuum latitudine à litore, [9] & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantùm: mox triginta M. passuum latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, lasere modò. Post Nasamones [10] Hasbitae & Macae viuunt. Vltra eos Hammanientes [11] vndecim dierum itinere à Syrtibus maioribus ad Occidentem, & ipsi quaquà versus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm fermè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniae aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum [12] iiij. iter, cum quibus commercium gemmae tantùm, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia [13] vectae. Interuenit ad solitudines Africae, supra minorem Syrtin [14] dictas [15] versa Phazania, vbi gentem Phazaniorum, vrbésque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum è regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in Occasum ab Ortu tendit, Ater nostris dictus naturâ adusto similis, [16] aut Solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: [17] Matelgae oppidum Garamantum: itémque Debris, [18] affuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidémque horis ad medium diem rigentibus: clarissimúmque oppidum [19] Garama caput [e] Garamantum: omnia armis Rom. superata, & à [f] Cornelio Balbo triumphata, [20] vnius omniũ externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus [21] nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, suprà dicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho praeter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium vrbiúmque nomina ac simulacra duxisse, quae iêre hoc ordine: [22] Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel, oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, [23] oppida: [24] Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, [25] Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, [26] Buluba, Alasi, [27] Balsa, [28] Galla, [29] Maxala, [30] Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci [31] titulus praecessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, [32] quod cum Oeensibus gessêre initiis Vespasiani Imperatoris, compendium viae quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur, Praeter caput saxi. Finis Cyrenaicus [g] Catabathmos appellatur, oppidum & vallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa [33] à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, quà cognitum est, [34] dccc.

1 Lethe Vet.
2 ccclxxv. M. V. Marcia. & CH.
3 Tauchera. Vet.
4 ccxxv. M. ipso etiã Plinio teste, suprà lib. 4. cap. 12.
4 à Cherroneso.
5 Inde Catabathm°.
6 ccvj. CH.
7 Grai CH.
8 medio. CH.
9 & in Man. & veteribus delet.
10 Abytae Vet.
11 xij. CH.
12 vij. itinere. M. Ch.
13 inuectae Ch.
14 dictam. CH.
15 vrbs. Vet.
16 velut solis repercussu accensus.
17 Mox Talgae Ch.
18 effuso.
19 Garamana Vet.
20 vni omnium. V. alijs: vno omniũ externorum.
21 genito CH.
22 Thabudis. Ptole. Tabudium. Ch.
23 oppidum. Ch.
24 Viscera CH.
25 Dannagi Ch.
26 Bulba CH.
27 Galsa.
28 Balla. Vet.
29 Mazalla.
30 Cyzama. M.
31 Titus prodidit. Vet. M.
32 quod cum Oeensibus Romani gessere auspiciis Vespasiani.
33 à Syrti maiore d. ccc. M. pas. in longitudine patet. Qua cognitũ est, decies centena lx. M. ex ipso Plinio. Pineo. & Tol. adstipulantib.
34 dcccx. CH.

ANNOTATIONES.

a supra lib. 2. cap. 103. Fontem Solis Troglodytis assignat, vt hic locus ex illo videatur emendandus, vel contrà.

b Cyrene est colonia Thereωn: ac deinceps duae Syrtes, intérque eas Leptis: deinde Arae Philemωn, quem locum Aegyptum versus finem imperij habuere Carthaginenses: Sallust. pag. 67. Huius Battas ἰσχνόφωνος καὶ τραυλὸς, conditor fuit, post diuturnos labores illic

positis

positis sedibus. Ouid.in Ibin.
Conditor vt tardè blæsus cognomine ... thæ
Orbis in innumeris inueniare locis.
Leopardus cap.11.3.
c De vtraque Syrti maiore & minore vide Strab.lib.17.fol.792.
d Lege Sallust.in Iugurtham pag.65.in diuisione orbis: & pag. 67. *Vbi ad Catabathmum, qui locus Aegyptum ab Africa diuidit, &c.*
e Strab. vltra Getuliam est Garamantum regio, quæ cum illa pariter progreditur, vnde Carchedonij lapilli afferuntur.
f De isto Cornelio multa posthac cap.43.7.
g Sallust. Iug.65.*ab ortu, soli decliuis latitudo, quem locum Catabathmon incolæ appellant.*

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA[1] quæ sequitur regio, [a] Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent[2] Marmaridæ, Adyrmachidæ; dein Mareotæ. Mensura à Catabathmo ad Parætonium lxxxvj. M. passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Parætonium[3] xij. M. passuum. Inde Alexandriam[4] centum M. passuum: latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere cccccxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto $\overline{xxx}$.[5] xl. M. passuum[6] longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam[7] $\overline{xvi}$. M. passuum: ab[8] ea Canopicum Nili proximum ostium $\overline{xvi}$. M. pass.[9] xxx. fecerunt. Isidorus à Tingi Canopum $\overline{xxxv}$. xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus, quàm Isidorus.

1 deletur in Ch.
2 Marmaricæ. Pine.
3 lxij. Man. CH.
4 cc. M. ex vetust. cod. & Marciano.
5 lxxx. M. Vet. Man. & CH.
6 longitudinem posuit. Vet. ad.
7 Vetust. cod. xj. M. paß. adstipulāte Marciano.
8 passuum. Ab ea ad Canopicum. Vel, Ab ea ad Canopicum Nili proximū ostio.
9 lxxxviij. Vet.

ANNOTATIONES.

a Eius regionis vinum Mareoticum celebre fuit. Plautus in Cassina Libycum florem appellauit. *Nisi (inquit) hæc miraculose vspiam percussit flore Libyco.* Turnebus cap.12. lib.8. Aduerſ.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Africæ. CAP. VII.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx,[1] longitudine xxxv. M. passuum: latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero[2] Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus[3] cc. sita. Ab ea centum M. pass. contra læuum Cercina, cum vrbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius, vbi plurimum,[4] ac in extremo non plus quinque M. passuum. Huic perparua, Carthaginem versus, Cercinitis ponte iungitur. Ab his quinquaginta M. ferè passuum[5] Lopadusa, longa vj. M. passuum. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem, dirum animal Africæ, necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso[6] Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum[7] duo [a] Aegimori à re, scopuli verius, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Autores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

1 longitudine xxv. M. paß. latitudine xxij. M. CH.
2 Thorar. M.
3 mille quingentis Tol. Man. Strab. hāc continenti iunxit.
4 at in. Vet. M.
5 Lipadusa CH.
6 Cossyria. Vet. Cosforacū oppidū. CH.
7 duæ, Aegemo, Aerea. M. alij, Aereæ vel, Aræ. alij Agatæ & Torichiæ. alij, Aegimori & Ara. de Aris virg. 1. Aen. Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctib⁹ Aras.

ANNOTATIONES.

a Ptolemæo Æginus vel Ægimonis hodiè *Isola di Trabacha*, sita inter Galatam insulam, hodie Garitam, & Trabracham oppidum Aphricæ. Ad Ægi murum M. Fab. Buteo cons. Rom. nauali prælio Carthaginenses vicit.

Aethiopes. CAP. VIII.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem versus, supérque Gætulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyægyptij, deinde[1] Leucæthiopes habitant.[a] Super eos Aethiopum gentes Nigritæ, à[2] quo dictum est flumine: Gymnetes,[3] Pharusi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines Orientem versus, vsque Garamantes, Augylásque & Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui[4] bipertitos tradit [b] Aethiopas, ad Orientem Occasúmque[5] versos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes, iisdémque temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas, & Oecalicas. Horum oppidum[6] Mauin quidam solitudinibus[7] imposuerunt. [c] Atlantas[8] iuxta eos, Aegipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum vllorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidētemq; dira imprecatione[9] contuentur, vt exitialem ipsis agrísque: neque [d][10] insomnia visunt, qualia reliqui mortales. [e] Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus, victus serpentium carnes, stridórque, non vox:[11] adeò sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorū exortes, passim cum fœminis degunt. Augylæ inferos

1 Leucæ Aethiopes CH.
2 à quibus dictū est flumen. M. supra cap. 1. sub finem fluuium legit non flumen.
3 Pharusij, Oceanum attingentes, & quos &c. ex Ch. adstipulatur Pine.
4 bipartitos.
5 versus. Tol.
6 Magium Ch.
7 interposuerūt. Pin.
8 iuxtaque eos. Ch.
9 intuentur. M.
10 in somno. M.
11 adeò commercio &c. hæc transposita infrà reponenda.

12 expertes. Ideò sermonis commercio carent. Nullo externo. Pint. ex Herodoto, Pōponio, Solino.
13 Pharusij: Steph. Dionysi. CH.
14 pars è comitibus.

inferos tantùm colunt. Gamphasantes nudi, præliorúmque [12] expertes, nulli externo cōgregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis vulgò pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. [13] Pharusi quondam [14] Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

ANNOTATIONES.

a In vetustis Cod. hìc incipit caput octauum. Vt & in Manuscripto.
b Deijs Æschylus, χαλκοκέραυνον τε παρ ὠκεανῷ λίμναν παντοτρόφον Αἰθιόπων, ἵν' ὁ παντόπτας ἥλιος αἰεὶ χρῶτ'; ἀθάνατον κάματόν θ' ἵππων θερμαῖς ὕδατος μαλακοῦ προχοαῖς ἀναπαύει. Leopard. cap. 17.5.
c Herodotus in Melpomene.
d Scribit Marcellinus, cum Romæ delatorum pestis sæuius grassaretur, ne somnia quidem extra vitæ discrimen ausum quenquam patefacere: ideóque nonnullos mœruisse, quòd apud Atlantæos nati non fuissent, vbi nulla videntur somnia. Rhodig. cap. 16.27. De Atlantibus idem etiam scribit Tertullianus libro de Anima.
e Herodot. in Melpom. Vide Strabonem lib. vltimo de situ Orbis.

De Asia. CAP. IX.

1 os. Pint.
2 ore, legēdum, non ora. ex V. M. & Ch.
3 XVI. cētum lxxv. M. pass. Marcianus.
4 LXXXVIII. dcc. L. M. pass. Vet. LXIII. cccl. M. Ch. XIII. M. pass. Tol. & Salm. Isidor. in Ch. non leg.
5 disterminat. CH.
6 Ideoque. M.
7 fundit CH.
8 Hermothiten, Ch.
9 Phaturiten. Ch.
10 Temptyriten. M.
11 Diopoliten. M.
12 Barbetiten. Vet.
13 Letopoliten.
14 Ptenethum. Vet. alijs, Ptenetru.
15 Pthemphum M. alijs Pthemthu.
16 Meteliten Pint. CH.
17 Gymnopoliten. Vet.
18 Oacitæ. Vet.
19 alias. CH.
20 Myridis. Vet.
21 famáque tantùm quæsitus, sine bellis. Vet. famáque tātum inermi quæsitus sine armis. M.
22 fonte CH.
23 alabetes ex Strabone & Athenæo.
24 Nili ortus creditur. In M. & V. hæc non leguntur. Tol. Sal. superuacua etiā esse censent.
25 Mauritaniæ Theseo. Vet.
26 sauciauerint.
27 Mauretaniæ per e, semper habet Ch.
28 circuit. M.

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad Ponti [1] ostium Timosthenes, XXVI. xxxix. M. passuum tradidit. Ab [2] ora autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes [3] XV. xlv. M. passuum. Vniuersam verò cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus & Isidorus [4] LXXXVIII. M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxêre nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad Meridiem recedens, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuáque diuisus, amplexu suo [5] determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulêre, ita se findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat. [6] Ideo multi Græcæ literæ vocabulo, [a] Delta appellauêre Aegyptum. Mensura ab vnitate aluei, vnde se primùm [7] findit in latera, ad Canopicum ostium, cxlvj. M. ad Pelusiacum cclvj. M. est. Summa pars contermina Aethiopiæ, Thebais vocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant, Ombiten, Phatniten, Apollopoliten, [8] Hermonthiten, Thiniten, [9] Phanturiten, Coptiten, [10] Tentyriten, [11] Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio, nomos habet, [12] Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iouis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebenniten, Capastiten, [13] Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, [14] Ptenethu, [15] Phthemphu, Naucratiten, [16] Nitriten, [17] Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis: Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M. in qua & oppidum Herculis appellatum. Arsinoitæ duo sunt: hi & Memphites, vsque ad summum Delta perueniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo [18] [b] Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt [19] alios nomos, vt Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu ccl. M. passuum, aut, vt Mutianus tradit, cccccl. M. & altitudinis quinquaginta passuum, manu factus, à rege, qui fecerat, [20] Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. passuum, abest Memphis, quondam arx Aegypti regum: vnde ad Hammonis oraculum xij. dierum iter est. Ad scissuram autem Nili, quod appellauimus Delta, xv. M. passuum. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans, [21] famáque tantum inermi quæsitu cognitus, sine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenêre. Originē (vt Iuba rex potuit exquirere) in [22] monte inferioris Mauritaniæ, non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur [23] alabetæ, coracini, siluri, crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc. [24] Nili ortus creditus, [c] [25] Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in Mauritania niues imbrésve [26] satiauerint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia, condítque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariensis [27] Mauritaniæ gente Massæsylûm erumpit, & hominum cœtus veluti [28] circunspicit, iisdem animalium argumentis: iterum harenis receptus conditur rursus xx. dierum

dierum desertis ad proximos Aethiopas: atque vbi iterum senserit[29] hominem, prosilit fonte (vt verisimile est) illo, quem[30] Nigrin vocauêre. Inde Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen & belluis frequens, syluarúmque opifex, medios Aethiopias secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris[d] profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdámque tam vastæ magnitudinis, vt quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breuiore transuolet: circa clarissimam earum Meroen, Astabores læuo alueo dictus; hoc est, ramus aquæ venientis è tenebris: dextero verò[31] Astusapes, quod latentis significationem adiicit: nec ante Nilus, quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit. Sic quoque etiamnum[32] Siris, vt antè, nominatus per aliquot millia, & in totum Homero Aegyptus, aliísque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis: postremò inclusus montibus,[33] nec alibi torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi[34] vocantur, nouissimo catarацte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Posteà lenis & confractis aquis,[35] domitáque violentia, aliquid & spatio fessus, multis quamuis faucibus in Aegyptium mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam[e] spatiatus Ægyptum,[36] fœcundus innatat terræ. Causas huius incrementi varias prodidêre, sed maximè[f] probabiles, Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum,[37] vltrò in ora acto mari: aut imbres Aethiopiæ æstiuos, iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, mergíque in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus, vbi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, & suspensum abundare, ac[38] ne deuoretur, abscondi. Id euenire à Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendiculum fontis sydere stante, cùm in eo tractu absumantur vmbræ. Plerisque[39] è diuerso opinatis largiorè fluere, ad Septentrionem Sole discedente, quod in Cancro & Leone euenit; ideóque tunc minus siccari. Rursus in Capricornum & Austrinum polum reuerso sorberi; & ob id parciùs fluere. Sed Timæo, si quis extrahi posse credat vmbrarum defectus iis diebus & locis, sine fine adest. Incipit crescere Luna noua, quæcunque post solstitium est, sensim modicéque, Cancrum Sole transeunte; abundantissimè autem[g] Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, vt tradit Herodotus, centesimo die. Cùm crescit, reges aut præfectos nauigare eo, nefas iudicatum est. Auctus[40] eius per puteos mensuræ notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum xvj. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent, tardiùs recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente: illæ non dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia. In duodecim cubitis famem sentit; in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sexdecim delicias. Maximum incrementum ad hoc æui fuit[h] cubitorum decem & octo, Claudio principe:[41] minimúmque Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine auersante. Cùm stetêre aquæ, apertis[i] molibus[42] admittuntur. Vt quæque liberata est terra, seritur. Idem amnis vnus omnium[k] nullas expirat auras. Ditionis * Aegypti esse incipit à fine Aethiopiæ[l] Syene: ita vocatur[43] peninsula centum mill. passuum ambitu, in qua Cerastæ sunt latere * Arabiæ, & in aduerso[m] insulæ iiij. Philæ. cccccc. M. pass. à Nili fissura, vnde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuisse. Iuba cccc. M. pass. Aristocreon ab[44] Elephantide ad mare dccl. M. pass. Elephantis insula[45] infra nouissimum cataracten[46] tria M. pass. & supra Syenen[47] xvj. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria[48] ccccclxxxvj. M. pass. In tantum errauêre suprà scripti. Ibi Aethiopicæ conueniunt naues. Nanque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est. Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam xx. M. vrbium[49] sibi Amase regnante, habitata præfert, nunc quoque multis,[50] etiamsi ignobilibus, frequens.[51] Celebratur tamen Apollinis; mox Leucotheæ, & Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarúmque mercium, Nilo proximum emporium. Mox

29 homines.
30 Nigrum. M.
31 Astosabas, Straboni.
32 Giris antè nominatus. M. Ch.
33 nec aliunde. M. Tol.
34 vocatur. CH.
35 domitáque alioqui violētia. Et quáuis spatio fessus, multis faucib' &c. Pint.
36 secundus. M.
37 vltra oram in interiora acto amne. Pint. vltra. M. CH. aliјs - - flantium repercussu vltrò.
38 ac rursum ne.
39 e in CH. deletur & M.
40 eius: in Tol. exē. del. & in M.
41 minimum quinque Pharsalico bello. M. V. CH.
42 emittuntur. Ch.
* Aegyptiæ CH.
43 Penninsula mille pass. ambitu, in qua Castra sunt latere Arabiæ: & ex aduerso insulæ iiij. Pilæ. Manuscrip.
* Arabiæ. Ex aduers. IIII. M. pass. Philæ. ita vocatur insula mille passuum ambitu. Pint.
44 Elephantine.
45 intra. CH.
46 quatuor. Tol.
47 xij. ex Strabon.
48 dlxxxv. CH.
49 ibi. Vet.
50 etiam non. Tol.
51 Celebrantur. M.

Mox Veneris oppidum, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia, & Osiris templo inclytum, vij. M. ccccc. pass. in Lybiam remotum à flumine. Dein Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, vbi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurij, [52] Alabastron, Canum, & suprà dictum Herculis. Deinde Arsinoë, & iam dicta Memphis, inter quam & Arsinoiten nomon, in Libyco turres quæ pyramides vocantur, Labyrinthus [53] in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidum Crialon. Vnum prætereà intus & Arabiæ conterminum, claritatis magnæ, Solis oppidum.

52 Alabastrôn.

53 ad Mœridis lacû. ex Her. Pint.

ANNOTATIONES.

a Eius meminit Theophrast. cap. 15. lib. 1. Histor.

b Ouasis siue Oasis, vnde Oasitæ, Straboni lib. 17. οἰκουμένη χώρα, περιεχομένη κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς νῆσος τις πελάγια. Historiæ Eccles. Socratis cap. 28. 2. Georgius Arrianus quosdam catholicos relegauit in magnam Oasim. cap. 7. 1. eiusdem historiæ Euagrij, Nestorius hæreticus edicto Theodosij in Oasim, quam & Ibim vocant, relegatus est. Apud Vlpianum cap. 4. De interdictis & relegatis, in prouincia Ægypto in Ouasim relegare, genus quoddam est quasi in insulam relegationis. Duar. cap. 39. lib. 2 Anniuer.

c Iuliam Cæsaream quidam intelligunt, quam nunc Alger vocant.

d Seruius Grammaticus eadem etymologia, μέλανα vocari tradit quasi, atrum, & Atlanta montem τελάμονα, quòd laboris multum ferat in sustinendo cœlo. Rhodig. cap. 4. 10. Nilum in Alexandria Lycophron Tritona vocauit, quòd tribus nominibus appellatus fuisset. Primùm .n. dictus est Oceanus, mox Ætos, postea Ægyptus, & postremò Nilus, à limo. Idẽ autor cap. 13. 20. Διιπετῆ Nilum vocari tanquam à Ioue fluentem, aut imbribus augescentem. idem autor scribit cap. 10. lib. 1. quasi νέον ἰλὺν nouum limum dictum vult, quoniam quotannis limo nouo agros Ægypti oblinit. Festus in Alumento Melo pro Nilo vocatum fuisse scribit à priscis Romanis, nondum assuetis Græcæ linguæ, vt plæraque alia.

e Inde Bizantio Parmenoni Αἰγύπτιος Ζεὺς Nilus dicitur, quòd aquis suis Ægyptum riget, ac fœcundet, vt alias terras imbre Iuppiter. Eadem ratione κρονίδην appellat Pindarus in Pythijs, & Chrysorrhoan alij. Rhodig. cap. 6. 27. Euripedes in Prolego Helenæ, ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.

f Pomponius Mela: Aut Ethesiæ per ea tempora flantes venienti obuij, aduerso spiritu cursum descendentis impediunt, aut arenis, quas cùm fluctibus litori applicant, ostia obducunt. Vide Senecam Quæst. Nat. lib. 4. cap. 2.

g Id simulacris ostenditur, quæ cum Ægyptio capitis ornatu anteriore parte virginis effigiem, posteriore Leonis monstrant. Talia multis in locis visuntur, & Sphinges à multis esse creduntur.

h Malè apud Plutarchum lib. de Iside & Osiride μεγίστην ἀνάβασιν περὶ τὴν ἐλεφαντίνην δηλῶ γίνεσθαι καὶ εἴκοσι πηχέων, pro δηλῶ ἤ δέκα. Brod. cap. 22. lib. 6.

i In eum vsum fuerunt κόμματα & διάκοποι per quos Nilus in campos admittebatur, vel intra alueum compescebatur: vulgò *des Escluses*, nempè emissaria, memorata à Iurisconsultis l. saccularij. Fossas per quas Nilus diuidebatur, & diducebatur longa vetustate oblimatas Augustus detergendas curauit, vt Ægyptus feracior, & vrbanæ annonæ commodior redderetur. Suetonius. Vide capit. 33. lib. 10. In Heracleotico ostio euaganti Nilo molem inexpugnabilem nidorum continuatione hirundines opponunt.

k Affirmat idem & Heliodorus in Æthiopum historia. Anauron tamen in Thessalia ac Syria fluuium, ideò dictum, notauit Lipsius cap. vlt. 2. auram nullam emittere. Quin & autor cap. 5. 31. Borystenem scribit omnium aquarum tenuissimum, nullum halitum reddere, nedum nebulam. Videtur cum hoc loco pugnare quod autor scripsit cap. 7. 21. in Ægypto minimè flores odoratos esse, quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Vide locum. De Nilo idem Herodotus in Euterpe, addita ratione, ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρίων ῥέων οὐκ οἰκός ἐστιν οὐδὲν ἀποπνέειν. αὔρη δ' ἀπὸ ψυχροῦ τινὸς φιλέει ἀποπνέειν περὶ τῶν ἀνέμων, scribit, à Nilo οὐκ ἀποπνέειν, ἢ χώρας ἐλαχίστας, ὅτι θερμὸς ὁ τόπος καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὃν ῥεῖ: αἱ δ' αὖραι πυκνούμεναι τῷ ὑγρῷ εἰσί: idque commune esse cunctis Libyæ fluuijs Brod. cap. 30. 3. Hircius in Bello Alexandrino Nili aquam limosam & turbidam, multos variósque morbos efficere tradit. Aëtius prauas esse fluuiatiles & palustres omnes, præter Niliacam, quæ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται. Spartianus in Pescennio, totam eius dulcedinem ac suauitatem esse, vt accolæ vinum nõ quærant Gal. in Simp. hoc explicat, & Commẽt. in 6. Epid. vt salubris sit, bis vel ter colandam esse per vasa fictilia, donec, subsidente limo defecata prorsus sit & lympida. Brod. cap. 29. 4.

l Syene Thebaidis oppidum, sub tropico Cancri positum, in qua cùm Sol eius signi quandam partem ingreditur, nullam vmbram corpora iaciunt hora diei sexta. Lucan. 2. Atque vmbras nusquam flectente Syene. Macrobius peruersè nunquam legit. Seneca in Herc. furente, Et quâ sol medium tenens vmbras corporibus negat. Brod. cap. 17. 5.

m Insulæ 4. Philæ & ccccc. M. pass. Nili fissura. Seneca cap. 2. 4. Natural. Quæst. *Nunc verò magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentésque sparsus, circa Philas primùm ex vago & errante colligitur &c.* ac rursum. *Primum incrementum Nili, circa insulam quam modò retuli, Philas, noscitur.* forsan illic legend. *insulas quas.* Inde eidem Senecæ ad finem epistolæ 2. Philistæ latrones & prędones, quales fuère earum 4. insularum incolæ. In ijs accipiter numinis instar colebatur.

10

20

30

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Aegyptij maris Alexandria, à Magno Alexandro condita, in Africæ parte, ab ostio Canopico xij. M. passuum iuxta Mareotim lacum, [1] qui lacus anteà Arapotes nominabatur. Metatus est eam [2] Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. pass. laxitate [3] inscessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuáque anguloso procursu; iam tum tamen [4] quinta situs parte regiæ dicata. Mareotis lacus à Meridiana vrbis [5] parte, Euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu, [6] cccccc. ambitu, vt tradit Claud. Cæsar. Alij scœnos in longitudinem patere xl. faciunt, scœnúmque stadia triginta, ita fieri longitudinis cl. M. passuum, tantundem & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipuè quæ nomina dedère ostiis, [7] non omnibus. (xj. enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandrię Canopico, deinde Bolbitino, Sebennitico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, vltimóque Pelusiaco. Prȩterea Buros, Pharbætos, Leontopolis, [8] Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis vnde ostium quidam [9] Naucraticum nominant, [a] quod alij [10] Heracleoticum, [11] Canopico, [12] cui proximum est, præferentes.

1 qui locus anteà Rhacotes nominabatur. Steph. Strabo. & CH.

2 Dinocrates. M. & Vet. vt & cap. 37. 7. itẽ 14. 34. Victruuius 1. lib. 2.

3 immensa. M. inserta. Vet.

4 quarta situs parte regijs dic. Strab.

5 ad meridianã Vrbis partem. M. parte Euripo in Canopicũ ostium emittitur. V. parte Euripo Canopico ostio committitur. Pint. ex Strabone.

6 cc. L. Tol.

7 non omnibus (nũc enim xj. Tol.

8 Atheribis. Strabo. Athlibis. Steph.

9 Naucratitũ Salm.

10 Ceramicũ. Athen.

11 ex Ptol. lege: Canopico, quod alij Heracleoticum vocãt, cui &c.

12 cui vj. M. pass. M. & Vet. addunt.

40

ANNOTATIONES.

a Athenæus lib. 11. pag. 237. vers. 3. πολλοὶ δ' ἐν τῇ Ναυκράτει κεραμεῖς, ἀφ' ὧν καὶ ἡ πλησίον τῶν κεραμέων πύλη κεραμικὴ καλεῖται. Sunt autem Naucratici figuli multi, à quibus proximum Nili ostium Ceramicum appellatur.

50

Arabia.

Arabia.

CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, & odoriferam illam, ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc [1] Catabanum & Esbonitarum, & Scenitarum Arabum vocatur, sterilis; præterquàm vbi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur; ab Oriente Canchlei; à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus vocatur, altérque Aelaniticus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, cl. M. passuum interuallo inter duo oppida Aelana, & in 10 nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per deserta cxxv. M. passuum tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

1 Cabanum. Vet.

Syria, Palæstina, Phœnice.

CAP. XII.

IVxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanque Palæstina vocabatur, quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle; [1] dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. [2] Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin: quàque transit Taurum, Sophene: 20 citra verò etiam Comagene. Et vltra Armeniam, Adiabene, Assyria [3] antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam cccclxx. M. pas. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma clxxv. M. passuum. Qui subtiliùs diuidunt, [4] circunfundi Syria Phœnicen volunt, [5] & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa; deinde Phœnice, deinde [6] Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in [7] gloria magna literarum inuentionis, & syderum, naualiúmque ac [a] bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, [b] Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij, [8] Ostracine. Arabia finitur à Pelusio lxv. M. passuum.

1 exin CH.

2 Exinde Mesopotamia. Ex eadem M. & CH. lego hæc eadem.

3 anteà CH.

4 Euphraten Syriã, phœnicen esse volunt oram ex Man.

5 lege ex Bud. 4. de Asse. & Vetustis. exẽ. Esse enim primùm oram maritimã Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen. Deinde rursus Syriam. Introrsus autẽ. Syria Damasci claudi Phœnicen.

6 Assyria. Vet.

7 magna gloria Ch.

8 Trachine. M. Vet.

ANNOTATIONES.

30

a Ciceroni apud Nonium de Repub. Phœnices primùm mercaturis & mercibus suis auaritiam & magnificentiam & inexplebiles cupiditates omnium rerum importauerunt in Græciam. Victorius cap. 4. lib. 12.

b De monte Casio lege Strab. lib. 16. pag. 721. ex quo loco videntur hæc desumpta, & ad verbum ferè descripta.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria.

CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam cl. M passuum circuitu tradidêre; Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida [1] [a] Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. 40 Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, [2] Azotus: Iamnes duæ, altera [3] intus, Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. [4] Insidet collem præiacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa [5] Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à [b] Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem [6] Samariæ oppida, Neapolis, quod anteà [7] Mamortha dicebatur, [8] Sebaste, in monte altiore Gamala.

1 Rhinocera. Ptol.

2 Azostos Ch.

3 vicus. Vet.

4 Insidet colli. V.

5 Cæto Ch.

6 Samaria. Oppida CH.

7 Iosephus lib. 5. Bel. Iudaici, Maxbotam nominat.

8 Sebaste in monte, & altiora Gamala.

ANNOTATIONES.

50

a Rhinoceta Diodor. in Bibliotheca cap. 1. lib. 2. in Ægypti & Arabiæ confinio sita, haud procul à mari, dicta à narium mutilatione. Nam Actisanes Æthiopum rex superato Amaside Ægypti crudelissimo rege, Ægyptóque subacta, latrones omnes excisis naribus, in vltimum desertum abire coëgit, & eam illic ciuitatem condere, quod & Strabo refert lib. 16. quamuis lib. de ira Seneca factum id à rege Persarum in Syria scripserit. Hadr. Iun. cap. 3. 5.

b Colonia Flauia Vespasiani Imperatoris beneficio immunis fuit. Remisit enim ijs tributum capitis, Titus verò etiam soli. Cuiacius cap. 35. 10. Obseruat.

Iudæa, Galilæa. CAP. XIIII.

S[a]Vpra Idumæam & Samariam Iudæa longè latéque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Aegypto proxima, [1] Peræa, asperis dispersa montibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias [2] decem, quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, [3] Acrabatenam, [4] Gophniticam, Thamniticam, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuère Hierosolyma, longè clarissima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

1 Petræa. Vet. lego. Arabiæ verò Petrææ & Ægypto altera proxima.
2 xij. M.
3 Acrebitenam Ch.
4 Zophaniticã. CH.

ANNOTATIONES.

a In manuscripto hæc (supra Indumæam & Samariam) annectuntur præcedenti capiti, sequensque incipit, Iudæa longè &c.

Iordanis. CAP. XV.

I[1]Ordanis amnis oritur è fonte [2] Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolísque se præbens, velut inuitus. Asphaltiten lacum dirum natura petit, à quo postremò ebibitur, aquásque laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo vbi prima conuallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant [3] xvj. M. pass. longitudinis, vj. M. latitudinis, amœnis [4] circunseptum oppidis: ab Oriente Iuliade & Hippo, à Meridie [5] Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

1 Iordanes CH.
2 Peneade. Solinus. Paniade. Tol. Panio. Iosephus.
3 xv. CH.
4 circunceptus. M. circunspectus Vet.
5 Trachæa. Vet. Tarichia. Strabo.

Asphaltites. CAP. XVI.

ASphaltites nihil præter bitumen gignit: vnde & nomen. Nullum [a] corpus animalium recipit: tauri camelíque fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima [1] xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à Meridie Macherûs secunda quondam arx Iudææ, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhöe, aquarum gloriam ipso nomine [2] præferens.

1 lxxv. CH.
2 præ se ferens.

ANNOTATIONES.

a viuum. Nam aqua spissa bitumine corpora viua & spiritibus repleta non admittit.

[a]*Gens Essenorum.* CAP. XVII.

A[1]B Occidente litora Esseni fugitant, vsque quà nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine vlla fœmina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renascitur, largè frequentantibus, [2] quos vita fessos ad mores eorum fortunæ [3] fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorúmque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul [4] Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

1 Ab occidente litora Esseni habitãt. Hos fugitant vsquequaque nocentes. Vita legit & Rhodig. lego, Ab occidente litora Esseni habitant vsquequaque. Gens &c.
2 quos vita fessos fortunæ fluctus ad mores eorum agit Pine.
3 fluctibus. Ch. Tol.
4 ab Asphal.

ANNOTATIONES.

a Essenos Iosephus lib. 18. antiquit. Iudæorum, Philosophos, vt & Sadducæos & Pharisæos ἀπὸ τῆς ὁσιότητος dictos vult. Rhodig. cap. 9. 5. Alij vocem eam significare putant τῆς θεωρητικῆς. Illorum placita Pilo longa oratione recitat libello, Omnes studiosos liberos esse.

Decapolis. CAP. XVIII.

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorum, in quo non omnes eadem obseruant. [1] Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. [2] Scythopolin, anteà Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara [3] Hieromiace præfluente,

1 Plurimum CH.
2 Scythopolin deductis Scythis, antea Nysam, à Libero patre sepulta nutrice ibi.
3 Hieromice. Ch.

præfluente, & iam dictum[4] Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, * Galasam, Canatham. Intercursant cingintque has vrbes tetrarchiæ, [5] regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, [6] Paneas, in qua Cæsarea cum suprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloessa, [7] Gabe.

4 Hippodion. Ch.
* Gadaram.
5 regnorum. M. Vet. & CH.
6 Panias. ex Iosepho.
7 Gabala. V.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

HInc redeundum est ad oram [1] atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, [2] est flumen: memoria vrbium, [3] Dorum, Sycaminon, promontorium Carmelum, & in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxtà Getta, Iebba, riuus [4] Pagida, siue [a] Belus, vitri fertiles harenas [5] paruo litori miscens. Ipse è palude [6] Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxtà colonia Claudij Cæsaris Ptolemais, quæ quondam [7] Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album, Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus diuisa, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus [b] continens, olim partu clara, vrbibus genitis; Lepti, Vtica, & illa [8] Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, Carthagine; etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus xix. M. pass. est, intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum xxij. stad. obtinet. Inde [9] Euhydra, [10] Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex vitri, Thebarúmque Bœotiarum parens.

1 ac Phœnicem in qua fuit oppidum. V.
2 &. M.
3 Dora. Ptol. Dorus Steph.
4 Pigida ἀπὸ τῶν πηγῶν. Pacida. Ch.
5 in Man. deest.
6 Candelabra. Vet.
7 Acon. Vet. M.
8 Rom. Imp. æmula hæc in Tol. exēplari non legunt. nec in CH.
9 Enhydra. Vet.
10 Sarapta. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 26. lib. 36.

b Vide Quintum Curtium de reb. gestis Alex. Mag. lib. 4.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stad. Simyram vsque porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacente valle, mons aduersus Antilibanus obtenditur; quondam muro coniunctus. Post eum, introrsus, Decapolitana regio est, prædictæq; cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. [1] At in ora etiamnum subiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur. [2] Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida [a] Byblos, Botrys, [3] Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrij & Sydonij & Aradij obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida, Simyra, Marathos, [4] contráque Aradum Antarados septem stadiorum oppidum, & insula [5] ducentos passus à continente distans. Regio in qua suprà dicti desinunt montes, & interiacentibus campis, Bargylus mons incipit. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera, [6] Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

1 In ora autem subiecta Lib. fl. Nagoras CH.
2 Leonton, vt apud Strab.
3 Sycarda CH.
4 contráque Aradus septem stadiorum oppidum, &c. ex M. Vet. Chiff. & Strab.
5 ducētis passib. Ch. ij M.D. ex Strabone.
6 Dipolis CH.

ANNOTATIONES.

a Hesiodus βίβλον τ' ἀγχίαλον καὶ σιδῶν' ἀνθεμόεσσαν. Sic dictam volunt, quòd è Byblo compositi libri in ea repositi non corrumperentur. Idem poëta diebus feruidis, vmbrosa, saxosa, cauernosa quæri iubet, & vinum byblinum bibi, celebratum ab Achæo tragico, & Theocrito. Interpres Hesiodi exponit, aquosum & tenue. Guillandinus in 13. Plinij multò plura. Vide eius scripta.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

D[1] Einde promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipsa Antiochia libera, [2] Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

1 Deinde Syria Antiochiæ. nulla promontorij mentionē. V. & M.
2 Epiphanes. M.

Casius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem aspicit: breui circumactu corporis, diem noctémque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen xix. M. passuum est, altitudo per directum iiij. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum & Antilibanum. iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos, & à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur, interuallo Rhosiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab [1] Syris Ciliciam separat.

1 ab Assirijs M.

[1] Atergatis.V.Ouid. 4. Meta.
[2] colit CH.
[3] Irneazates.M.
[4] Gindaneos.Vet.
[5] Granucomatiæ. CH.
[6] Heliatas.Vet.
[7] Betaceni.M. & V. Bethemi appellantur CH.
[8] Mariamnitanos CH.
[9] Seleuciam præter iam dictas Ch.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicantur. Coele habet [a] Apamiam, Marsya amne diuisam à Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur: Syris verò Magog. ibi prodigiosa [1] [b] Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, [2] colitur: Chalcidem cognominatam ad Belum, vnde regio Chalcidene fertilissima Syriæ. Et inde Cyrrhistica, Cyrrhum, [3] Gazatas, [4] Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quæ [5] Granucomatæ vocantur, Hemisenos, [6] Hylatas, Ituræorum gentem, & qui ex iis [7] Bætarreni vocantur, [8] Mariammitanos. Tetrarchiam, quæ Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras, Pinaritas, [9] Seleucias præter iam dictam duas, quæ ad Euphraten, & quæ ad Belum vocantur, Carditenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quæ cum Euphrate dicentur,) Arethusios, Berœenses, Epiphanenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

ANNOTATIONES.

a Ad Ascalonem templum eius fuisse scribit Rhodig. cap. 5.23. Prodigiosum auctor vocat, quòd eius facies humana foret, cætera piscis. Semiramidis matrem fuisse narrant. Fabulosa de illa vide plurima apud Rhodig. Syros & piscibus abstinere, & columbas tanquam sacras venerari, refert Victorius ex Xenophonte & Porphyrio cap. 15.12.

b Vetus legit Atergatis. Strabo de hoc nomine & similibus lib 16. in fine. *Nominum mutationes permultæ sunt, præsertim Barbarorum: quemadmodum Dariacem Darium, Pharzirin verò ipsam Parysatim, Atargatam Atharam, quam Ctesias Derceto vocauit.*

[1] viderant.Ch.
[2] Aga CH.
[3] Anaitiam.Io.Gop.
[4] Sartonam Ch.
[5] xxiiij.CH.
[6] Elegeam Ch.
[7] tanquã xij.M.pass. latitudine perforata præualẽti. V.alij nec resistit aquæ præualenti.
[8] perfregit cornu Euphraten.Tol.
[9] saxuosum Ch.
[*] Moreon.CH.
[10] primum hunc illi in pugna Taurus aufert.M.& Ch.Vet. in Basiliensi cod.legitur. primum hunc illi impugnat⁹ Taurus aperit.
[11] ac fractũ cursum, quidam leg.
[12] nobile CH.
[13] ab Assyrijs originem trahens Ch.
[14] fluuius Singa Comag. &c. Pine. Cingilla CH.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, vt prodidêre ex iis, qui proximè [1] viderunt, Domitius Corbulo in monte [2] Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis, quem Capotem appellant, supra Simyram xij. M. passuum, initiò Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primùm mox [3] [a] Anaetiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. passuum. Inde nauigatur [4] Pastonam quinquaginta M. passuum. [b] Melitenen Cappadociæ [5] lxxiiij. M. passuum. [6] Elegiam Armeniæ decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec resistit, [7] quanquàm xij. M. pass. latitudine præualens. Omiram vocant irrumpentem: mox vbi [8] perfregit, Euphratem, vltrà quoque [9] saxosum ac violentum. Arabiam inde læua, [*] Merorum dictam regionem, trischœna mensura, dextráque Comagenen disterminat. pontis tamen, etiam vbi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum Solis agit. [10] Primò hunc illi impugnatus, cursum Taurus aufert: victúsque & abscisus sibimet, alio modo vincit, ac [11] fractum expellit in Meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult, illo prohibente ire quà velit. A cataractis iterum nauigatur: xl. M. pass. inde Comagenes caput Samosata. Arabia suprà dicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen, à fonte nominatam, Carras clade Crassi [12] nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, [13] originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriæ, Marsyas amnis influit. [14] Gingla Comagenen finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma lxxij. millibus passuum à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem vtriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur vsque Vram locum, in quo conuersus ad Orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ vsque ad Petram vrbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

ANNOTATIONES.

a In Anaetia fuit Anaitidis religiosissimum templum cuius meminit Strabo lib. 12. & autor cap. 4. lib. 33.

b Ptolomæus Armeniæ minori assignat.

Palmyra.

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra vrbs nobilis situ, diuitiis soli, & aquis amœnis, vasta vndique ambitu [1] harenis includit agros: ac velut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorúmque, & prima in discordia semper vtrinque cura. Abest à [a] Seleucia Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin [2] cccccxxxvij. mill. passuum à proximo verò Syriæ litore [3] ducentis quinquagintaduobus millibus, & à Damasco vigintiseptem [b] propius.

1 harenosos.
2 cccxxxvij. M. pass. M. & CH.
3 cciij. millib[9]. Man.

ANNOTATIONES.

10 a Ptolomæus Seleuciam ad Tigrin Mesopotaniæ adscribit. b In manuscripto vocabulum, Propius est initium capitis sequentis.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, [1] dictæq; iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ, quàm Damascus. [2] Asura autem proximè est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidémque ferè Babylonem. [3] Scinditur Euphrates à Zeugmate [4] octogintatribus millibus passuum circa vicum Massicen. Et parte læua in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, [5] circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylo-20 nem, quondam Chaldææ caput, petit, mediámque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulùm differens, ac Mesopotamiam inundat, Sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit [6] in Virgine, Leone transgresso. In totum verò remeat in vigesimanona parte Virginis.

1 est dictaque iam Hierapolis. At verò ea & Calchis vltra Palmiram. M.
2 Assur autem proximè est, Philiscum oppidum, Partorunque. Manus. Ch.
3 Scinditur enim CH.
4 dlxxxiij. CH.
5 circáque CH.
6 in Virginē à Leone transgresso.

Cilicia, & adiuncta gentes Isaurica, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Cro-30 codilus, [1] portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, [2] inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aegæ liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, [3] Magarsos, & intus Tarsos. [a] Campi Aleij: oppida [4] Cassipolis, [b] Mopsos liberum Pyramo impositum, Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes Saros, Sydnus Tarsum, liberam vrbem, procul à mari secans. Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, Solœ Cilicij, nunc Pompeiopolis, [5] Adana, Cibira, Pinara, Pedalie, [6] Halix, Arsinoe, Tabæ, [7] Doron. Iuxtáque mare Corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finísque antiquus Ciliciæ Me-40 las amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc [8] Cæsaraugustani, [9] Castabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleusa, Iconium. Seleucia supra amnem [10] Calicadnum, [11] Trachiotis cognomine, à mari relata, vbi vocabatur [12] Hormia. Prætereà intus flumina, Liparis, Bombos, [13] Paradisus. Mons [14] Imbarus. Ciliciæ Pamphyliam omnes iunxêre, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus Isaura, Clibanus, [15] Lalassis: decurrit autem ad mare Anemurij [16] regione suprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuêre, ignorata est illi [17] contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cætera castella xliiij. inter asperas conualles latent. Insident verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati, quorũ colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, [18] Sagalessos. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conueniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, [19] Hyrienses. Datur & te-50 trarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina est, ciuitatum xiiij. vrbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur [20] Tembasa in Tauro, [21] Sinda in confinio

1 parte. Man.
2 inde est. M.
3 Margissos M.
4 Cassiponis CH.
5 Addana CH.
6 Halix, Clinus, Arsi &c. M. Hal. Elini Arsi. CH.
7 Dorion. V. M. Ch.
8 Cæsarea Augusta. CH.
9 Castabula. V. alijs Castabla.
10 Caricadnum Ch.
11 Tracheades. M. Trachea. Steph.
12 Olmia. Vet.
13 Paradius. Vet.
14 Imbarisia Ch.
15 Lariscis fluuius. V.
16 è regione Ch.
17 contermina illi. M. CH. & V.
18 Agalesos. Vet. & CH.
19 Tyrienses Ch.
20 Terbasa. V.
21 Idæa CH.

Galatiæ atque Cappadociæ: à latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, [22] Milyæ, quorum [23] Aricanda oppidum. Pamphylia ante Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte [24] Aspendus, [c] Platanistus, Perga: promontorium Leucolla. Mons [25] Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrnessus & Olbia, vltimáque eius oræ Phaselis. Iunctum ei mare Lycium est, génsque Lycia, vnde vastus sinus. Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio [26] disterminat. Immensus ipse, & innumerarum gentium arbiter, dextero latere Septentrionalis, vbi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occasum tendens: mediámque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad [27] Septentriones, flexúsque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contráque Mæoticum [28] lacum. Torquetur itaque collisus inter hæc claustra, & tamen victor, flexuosus euadit vsque ad cognata [d] Riphæorum montium iuga, numerosis [e] nominibus & nouis, [29] quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, [30] Chambades, [31] Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque vbi se quoque exuperat, Caucasus: vbi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, [31] Coracesius, Cragus, iterúmque Taurus, etiam vbi dehiscit, séque populis aperit: portarum tamen nomine vnitatem sibi [32] vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effugiens [33] quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra [34] Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In [35] vniuersum verò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstium ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Massycites, [36] Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam [37] Habessus, atque in [38] recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itémque Xanthus à mari xv. M. passuum, fluménque eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte [39] Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam lx. [40] oppida habuit, nunc xxxvj habet. Ex his celeberrima præter suprà dicta Canas, [41] Candyba, vbi laudatur [42] Oenium nemus, [43] Podalia, Choma præfluente [44] Adesa, [45] Cyane, Ascandalis, Amelas, [46] Noscopium, Tlos, Telanorus. Comprehendit in mediterraneis [47] Cabaliam, cuius tres vrbes, [48] Oenoanda, Balbura, [49] Bubon. à Telmesso Asiaticum mare, siue Carpathium, & quæ propriè vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab Oriente Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Aegeo mari, à Meridie Aegyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem cccclxx. M. passuum, latitudinem [50] ccc. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam cccclxxv. M. passuum, latam cccxxv. M. In proxima ora Caria est, mox Ionia: vltra eam [51] Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. In ea [f] Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens [52] Telmessum. Oppida [g] Dædala, [53] Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum [54] Calydna.

22 Milienses. Vet.
23 Aricandra. Ch.
24 Aspendum, Platanistum CH.
25 Sardessus. Vet.
26 disterminatur. M.
27 à Septētrione. M.
28 lacum torquetur. Itaque. Vet. M.
29 quocunque tendit. M.
30 Chambages Ch.
31 Pariades. M. CH. ex glossemate.
31 Coracesus. Vet.
32 vendicans CH.
33 quæque. M.
34 Hyrcanius CH.
35 In vniuersa verò Græcia. M.
36 Andria ciuitas mira CH.
37 Habesos. CH.
38 recessu, Dionysiopolitis, Phellꝰ. M.
39 Strabon', Solima.
40 lxx. Vet. & Ch.
41 Condica alijs Geographis.
42 Oenias CH.
43 Podalæa. Pineus.
44 Edesa. Vet.
45 Ganea, Scari, Aelimala. Stephanus.
46 Nisa. Ptolom.
47 & Carbaliam M.
48 Oeneandra. Ptolemæo. Oeniandra. Man.
49 Dubon. CH.
50 cccxx. fecit. M. CH.
51 Aeolis, media Doride. Circunfunditur mari vtroque latere ambiente.
52 Telmediū. Tol. M.
53 Caroea. Vet Carya Ptol. Cyrcia Ch. emend.
54 Calynda. Vet. M.

ANNOTATIONES.

a Ἀλήϊα πεδία, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, ab errando, quoniam excussus Pegaso Bellorophon per eos solus oberrauerit. Quidam ab oppido quod Alas vocant, dictos fuisse volunt, esséque sitos inter Pinarum & Cydnum fluuios. Quidam interpretantur οὐκ ἔχουσα λήϊα, τουτέστι σιτοφόρα, καὶ χωρὶς βοσκημάτων. Homerus,

ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων. Hos versus sic reddidit Cicero: *Qui miser in campis mœrens errabat Aleis,*
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Rhodig. cap. 23. 17. Leopardus cap. 20. 7.

b Stephanus Μόψου ἑστίαν vocat. D. Hieronymus Mopsi viculum, vbi supremum diem obijt Constantius Imperator. à Mopso vate dictus est, qui Chalcanti mortis causam attulit. Cùm enim Chalcanti fata prædixissent vita tùm decessurum, cùm incidisset in vatem se præstantiorem, occurrit is Mopso, arte vaticinandi celebri, rogauítque, vt ait Hesiodus, in caprifico quot ficus essent, respondit ille decem millia, & vnam: vt verò ait Pherecydes, percunctatus est, sus prægnans obuia quot porcellos gestaret, respondit ille, tres, ac ex ijs vnam fœminam. quod vbi verum esse deprehenderunt, mœrore & tristitia vitam Calchas finiuit. Rodig. cap. 15. 29.

c Strabo Platanistum vocat quosdam scopulos in mari Silicio vortiginosum mare reddentes.

d Fallitur

d Fallitur Plinius nulli enim existunt Ri[illegible]æi montes.
e Strabo lib. 15. de diuersis nominibu[illegible]uri inquit. *Indigenæ Taurum, alius Paropamissum, Emodum, Imau[illegible] alijs nominibus appellant. Macedones Caucasum vocant.*
f Ptolomæus has vrbes omnes Ciliciæ assignat.
g Ptolomæus Dædala pro loco vsurpat.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

AMnis [1] Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, [2] Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum [3] Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit [4] Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein [5] Pegusa & [6] Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse [7] conueniat. Vna appellatur Cibiratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò [8] xxv. ciuitates.

1 Ninus, ex Alexād. & Hermol.
2 Paridon CH.
3 Hyla. Vet.
4 Cynethon. Vet.
5 Pegasa. Vet.
6 Caudia. CH. emēd.
7 conueniet. M.
8 xxij. CH.

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

CEleberrima [1] vrbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro; appellata primò Diospolis; dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à [2] Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, [3] Eucarpeni, Dorylæi, [4] Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius [a] Apamiam vadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circunfusa Marsya, Obrima, [5] Orga, fluminibus in Mæandrum cadentibus. [b] Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulò mox conditus, [6] vbi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur conuallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, [7] Acmonenses, Peltenos, [9] Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, [10] Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, [11] Pitaium, Eutaniæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, [12] Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & vbi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, [13] Carianda, Termera libera, [14] Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: [15] quippe vbi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, vbi fuêre [16] Seminethos & Cranaos oppida; nunc eam circunfluunt Mæander & [c] [17] Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & [18] Orthosia, Berecyntius tractus, [19] Nysa, Trallis, eadem Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur [*] Thebaide. Quidā ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, [20] Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: [21] Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, [22] Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & [23] Trallicon, cùm fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa [24] flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui [25] antè Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodémque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniúntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: [24] Apollonoshieritæ, Mysotmolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, [25] numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculum [d] Branchidarum appellatum, nunc [e] Didymæi Apollinis, à litore [26] stadiorum viginti. Et inde centum octoginta. Milletus Ioniæ caput, Lelegeis antè, & [27] Pityusa & Anactoria

1 Celeberrima vrbs Laodicea, imposita &c. M.
2 Synnade CH.
3 Cercopeni. Vet.
4 Mudæi. Vet. Mydæi CH.
5 Orba CH.
6 lego, vbi Marsyas certauit.
7 Aenonienses. V.
9 Sylleanos. Vet.
10 Elæa. Ptol.
11 Pitaiū Ptol. Piatium CH.
12 Mednassa CH.
13 Arianda. Vet.
14 Bargilia. Vet.
15 quippe ibi. M. & CH.
16 Simmethos. Ch. ne.
17 Orsinus CH.
18 Othrusa CH.
19 Nisa. Strabo.
* l. lacu, fonte, am-
20 Aizon. CH.
21 Stranonice, & Alinda libera ex Ptolom.
22 Orthronienses. CH.
23 Tralle. Ptol.
24 flexuosis CH.
25 antea CH.
24 Apollonohieritæ Basil. Apollonihieritæ CH.
25 numerose. M. numeroso. Vet.
26 stadijs. M. V. Ch.
27 Phityusa. Vet.

 nominata,

nominata, super [28] octoginta vrbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue [f] Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in monte Aulocrene, plurimísque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus, vt sæpe credatur reuerti; Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnésque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primò condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, [29] Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus [g] Ionibus sacra, & ideò Panionia appellata. Iuxtà fugitiuis conditum (vti nomen indicio est) Phygela fuit, & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv. M. pass. Trallibus eò amplius [30] MMM. anteà Thessaloce & Androlitia nominata: & litori apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus & [31] Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & [32] Euhippa cognominata. In ora autem [33] Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antè expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatum apud Troiam est, mox [34] Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine [35] Trachea, & Samornion, & Prelea. Attollitur monte Pione, alluitur [h] Caystro in Cylbianis iugis orto, multósque amnes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quà terras propagat, mediísque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in vrbe [36] Callipia, & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, [37] Haleso affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, [i] Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas ccl. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat. vij. M. [38] ccccc. passuum longitudine, vt duos sinus iungeret, [k] Erythrásque cum Mimante circunfunderet. Iuxta eas [39] fuêre oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie & Hippi, [40] Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiêre intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, vbi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta [l] Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abest xij. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus [41] amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta [42] Doryleum Phrygiæ ciuitatem, multósque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat: Hyllum & Cryon, [43] & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit [44] in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo [45] sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finísque Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: prætérque [m] Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo. Ephesum verò alterum lumen Asiæ, remotiores conueniunt [n] Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, [46] Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

28 septuaginta Vet. & Basiliense exem. lxxv. ex Senec. xc. M.
29 Cadme, Straboni.
30 ccc. M. Vet.
31 Tyana. V. & Ch.
32 Euhippia. M. V.
33 Matium. Vet. CH. alijs Mantæum.
34 Ortygia, Morges vocata & Smyrna est. CH.
35 Trichia. M. & V.
36 Callipea (vel Callipe) templum Dianę complexa, è diuersis. M. item. Vet.
37 Halete. cuius fluuij hoc in tractu meminit & Pausanias.
38 in Ch. non leg.
39 fuerunt CH.
40 Chytrophoria. V.
41 amnis non leg. in CH.
42 Dorylaũ. Pineus.
43 & Hippos Phrygiæ CH.
44 in ora. Vet.
45 sinu Smyrnę Chesopolis. Sal. Stephanus. Chesium oppidum Ioniæ. Pint.
46 Metaurenses. Ch.

ANNOTATIONES.

a Apamia dicta est ab Apama, Artabazi filia, quæ Seleuco Nicatori nupsit, & mater Antiochi Soteri fuit, qui vrbem Apamiam condidit. Vocata fuit & Cellæne à Cellænis, oppidum ex quo traducti sunt incolæ Apamiæ. Hoc in loco est palus quidam qui calamos gignit ad tibiarum linguas idoneos, vnde nata fabula de Marsiæ cum Apolline contentione. Vide Strab. lib. 12.

b Vide fabulam apud Ouid. lib. 6. Metam.

c Alius est Mossinus Thraciæ apud Athenæum lib. 8. pag. 172. vers. 18.

d Ptolomæus Branchidas vsurpat pro ea parte montis Didûs quę Orientem spectat.

e Didyma oraculum Mileto vicinum, Ioui sacrum & Apollini, quasi geminis dijs (Διδύμας καὶ Διδύμους Græci geminos vocant) vnde Apollo Didymæus appellatur. Papin. 8. Theb.

Nec Clarias hac luce fores, Didymiáque quisquam
Limina, nec Lyciam supplex consultor adibit.

Didymæi Apollinis fit & mentio libro 6. cap. 16. Vide Rhodig. cap. 23. 4. Didymæo Ioui cùm res diuina fit, libant hederæ folijs. Inde κισσύβιον poculum dictum. Athen. pag. 235. vers. 14.

f Autor lib. 7. cap. 56. dicit Pherecidem Syrium primum, Cyri regis Persarum ætate, prosam orationem instituisse. Historiam verò Cadmum Milesium.

g Asylon Ionium fuit in promontorio montis Icales.

h Propertius cygneum Caistrum vocat, à cygnorum copia qui in

eo sunt

eo sunt fluuio. *Et qua Cygnæi visenda est or[illegible]nyStri,*
Et qua septenas temperat vnda vias.
Lipsius cap.2.1.
i Ptolemæi meum exemplar habet Lacerca.
k Straboni Gnopopolis.
l Μαγνῆτες ὑπὸ σιπύλῳ Straboni lib.13. Nam etiam fuerant μαγνῆτες ἐπὶ μαιάνδρῳ. Cicero ad Q. fratrem. *De te à Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, cùm te vnum dicerent postulationi L. Pansæ restitisse.* Victor. cap.1.30.
m Mosteni & Moseni Ptol.
n Ierocæsarea Ptolemæo.

Aeolis, Troas, Pergamus. CAP. XXX.

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troas. [1] Ibi à Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat: & in[illegible]s Aegæ, [2] Attalia, Posidea, Neon-tichos, Temnos. In ora autem [3] Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & [4] Grynia, nunc tantùm portus [5] soli, insula apprehensa. Oppidum [6] Elæa, & ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia, [7] Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, [a] [8] Gergithos, Neandros: nunc est Perperene ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, [9] amnis Gryliosolius. Regio Aphrodisias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen [10] Euenum, cuius in ripis intercidêre Lyrnessos & Miletos. In hoc tractu [b] Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos, olim [c] Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, [11] Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodémque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata; deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. [d] Smintheum templũ durat. Intus Colone intercidit, [12] deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne, Eresij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, [13] Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipsáque Troas, Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Ro. Oppidum Nee, Scammander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigęum oppidum. Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus: stagnúmque prius faciens Palæscamander. Cæteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua, ac M.ccccc. pass. remotum à portu [e] Ilium immune, vnde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhœtea litora, Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum à Mitylenæis, & mox Atheniensibus, [14] vbi classis eius steterat. In Sigeo fuit & Aeantium, à Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx. stad. interuallo à Sigeo, & [15] ipso in statione classis suæ. Supra Aeolida, & partem Troadis, in mediterraneo est, quæ vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitùs tenuêre. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cùm totum Mysia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Cale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, [16] Thymbre, Oxiopum, Lygdanum, Apollonia, longéque clarissimum Asiæ Pergamum, quod intermeat Selinus, præfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul [17] Elæa, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio. Ad [18] eam conueniunt Thiatyreni, Mygdones, Mossini, [19] Bregmenteni, [f] Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni, [20] Hierapolenses, Harmatopolitæ, Attalenses, Pantaenses, Appolloni dienses, aliæq; inhonoræ ciuitates. A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad. [21] lxx. Inde xviij. M. promontorium Trapeza, vnde primùm concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus [22] Arimos, & Capretas, vbi sit Apamia condita à Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dame[illegible]n vocatam.

1 Ab ea. Vet. & M.
2 Satalia. Pineus. caput s. Sataliæ.
3 Mitanus. Vet. Ptolomæo Pitana.
4 Grya. CH.
5 solo insulæ apprehenso.
6 Ialea. Pineus. portus Pergami.
7 Atarneus ex Strabon. lib.13.
8 Gergetha. Strabo. lib. decimotertio.
9 sic Pintianus legit. Amnes Grylios, Solus: regio Aprodisias, quæ anteà, Politice: Orgas regio, Scepsis. Manus. verò Amnis Grylios, Ollius regio, Aphrodisias, quæ antè Politice. Orgas regio, Scepsis. sic CH.
10 Euenus. Strabo. lib.13.
11 Cryanos CH.
12 deportant. Salm. & Manuscrip.
13 Asculatæ. M.
14 vbi classis eius steterat in Sigeo. Fuit & Aeantion. ex Basiliensi & Manus. *in Sigeo enim sepultum fuisse Achillē, in Rhœteo autē Aiacē, ex Strab Pomp. & Stephan. notum est.*
15 & ipsum (sub. Æantium) Pint.
16 Cambre Ch.
17 Ialea. Pineus.
18 eandem. M.
19 Bregmeni Ch.
20 Hydropolienses. Hermacopolitæ. V.
21 lxx. mil. Vet.
22 Arimæos. Vet.

ANNOTATIONES.

a Athenæus lib.6. pag.128. Gergina siue Gergitha, Aeolidis oppidum ab assentatoribus conditum. Vide locum.
b Idæ ferarum latibula, νάπαι, δάμνοι, φωλεοὶ, ὄργαδες. Rhodig. cap. vltimo lib.26. Ida, quiuis mons excelsus vnde circuniecta spectari possunt. Idem cap.1.28.
c Pedasensibus mirum hoc contingere scribunt Herodotus, Aristoteles,

stoteles, Strabo, vt quoties aduersi quippiam illis, aut vicinis imminet, Antistiti Mineruæ, quæ illic est, prolixa barba nascatur. Rodig. cap. 21. 14.

d Quare Smintheus Appollo dictus fuerit vide apud Strabonem lib. 13. pag. 576.

e Plenissima immunitate, omnium tributorum & munerum publicorum, militiæ, metati, etiam tutelarum. Callistratus in l. non solum. §. Iliensibus. D. de excusatione. item, vt qui matre Iliensi esset, fieret eo[illegible] municeps, & vt Minerua Iliensis hæres institui posset. l. 1. D. [illegible] unicip. Data verò est primùm decreto decem legatorum, icto f[illegible]e cũ Antiocho, Rhœteo & Gergitho insuper concessis. Liuius lib. 38. *propter inclytam nobilitatem ciuitatis & coniunctionem originis Romanæ. Confirmat Claudius Cæsar propter originis gloriam.* Tacitus lib. 4. Cuiacius cap. 5. 10. Obseruat. Turneb. cap. 21. 7. Ilium nouum à vetere distat xxx. stadia. iuxta Strabonem.

f Ieragermæ Ptolomæo ciuitas, eorum dicitur.

Insulæ ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius.

CAP. XXXI.

INsularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (vt ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus; quondam diei nauigatione distans ab Aegypto: nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Posideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua [1] obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem, quinquaginta cubita alto mari, (vt author est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, vsque [2] à vado trahitur. Pamphylium mare, ignobiles insulas habet Cilicium ex quinque maximis [a] Cyprum, ad ortum occasúmque Ciliciæ, ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes [3] ccccxxix. M. ccccc. prodidit. Isidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod est ad Occasum, Artemidorus [4] clx. ccccc. *Timosthenes cc. vocatam antè Acamantida, Philonides Cerastin, Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Macariam, Astynomus Crypton, & Coliniam. Oppida in ea xv. [5] Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathus, Lapethos, [6] Solœ, [7] Tamaseus, Epidarum, Chytri Arsinoe, [8] Carpasium, Golgi. Fuêre & ibi Cinyria, [9] Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M. pass. Mare, quod prætenditur, vocant Aulona [10] Cilicium. In eodem situ Elæusa insula est, & quatuor, ante [11] promontorium ex aduerso Syriæ, Clides: rursúsque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina, Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, [12] Telendos, Attelebussa, Cypriæ tres steriles, & Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promõtorium [b] pestiferæ nauigantibus [13] Chelidoniæ [c] totidem ab iis cum oppido Leucola, Pactyæ, [14] Lasia, Nymphais, Macris, * Megista, cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram [15] Dolichiste, *Chirogylium, [16] Crambussa, [17] Rhoge, Enagora viij. M. passuum, Dædaleon duæ, [18] Cryeon tres, Strongyle; & contra [19] Sidyma Anthiochi, Glaucúmque versus amnem Lagusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interiit [19] Telandria, proximáque [20] Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu [21] cxxx. mil. pass. aut si potius Isidoro credimus, ciij. habitata vrbibus Lindo, Camiro, Ialyso nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti [22] ccccccclxxviij. mil. vt Isidorus tradit: vt Eratosthenes, cccclxix. mil. vt Mutianus, ccccc. à Cypro clxvj. Vocitata est anteà [e] Ophiusa, Asteria, Aethrea, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde [23] Macria, & Oloessa Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos, [24] Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. mil. ccccc. Porphyris anteà dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidúmque Syme. Cingitur [25] xxxvij. mil. ccccc. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodũ, Cyclopis, [26] Teganon, Cordylusa, [27] Diabetæ iiij. [28] Hymos, Chalce cum oppido, [29] Seutlusa, [30] Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Ciserussa, [31] Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ ora, quæ [32] vocantur Argiæ, numero viginti, & [33] Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mil. pass. distans, circuitu centum, vt plures existimant, [34] Merope vocata: Cos, vt Staphylus: Meropis, vt Dionysius: dein Nymphæa. Mõs ibi Prion, & Nisyron abruptam [35] illi putant, quæ Porphyris anteà dicta est. Hinc [36] Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano:

1 subiectam. Vet.
2 vsque ad vadũ. V.
3 ccccxxvij. M. D. Pineus.
4 clxij. M. Vet.
* Timost. vocauit V.
5 Neaphos. Tol.
6 Solus. Pine.
7 Tamasus, Epidaurum. Vet.
8 Carphasium, Golgæ. Vet.
9 Murium Vet.
10 Cilicum Ch.
11 promontoria. Ex aduerso. Vet.
12 Tolandros. Vet.
13 Chelidoniæ totidem. Ab ijs. Vet.
14 Elysia, Nymphalis, Meris. Vet.
* Maxima Ptol.
15 Dolichæ. Vet.
* Chirodylion Ch.
16 Crambis. Vet.
17 Aroge. Vet.
18 Cryeon, tres Strõgilæ. V. & M.
19 Solima. Strab.
19 Cyllandria. Vet.
20 Cynorhodussa. V.
21 cxxv. CH.
22 dlxxxiij. CH.
23 Macaria (vt ait Pomp. Mela) vel ab agrorum fertilitate, vel quod Rex Macar insulas illas occupauerit, & hanc de suo nomine appellauerit.
24 ac duæ Calyinnæ, Gyros. M. Suyros. vetust.
25 xxx. ex recentior.
26 Tergamon. Vet.
27 Diabate. Ch.
28 Hyrmos CH.
29 Teutlusa, Steph.
30 Marthecusa Ch.
31 Terion, Archia. V.
32 vocatur. Vet.
33 Ethecusa. V. Hæthusa CH.
34 Meropis vocata, vt Staphylus, Cos Meropis, vt Dionysius. Ex Strab. & Higinio Pint. Cea. V.
35 illinc putant.
36 Cartanda CH.

Melano: paulúmque à co[n]tinente distans, quæ vocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora [37] Aegeas & Corseas habet, & Icaron, de qua dictum est: Laden, quæ prius Late vocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas, [38] Mycalen, Trogilias, Trepsilion: Argennon, *Sandalion, c Samon liberam, circuitu octoginta septem mil. passuum: aut, vt Isidorus, centum: [39] Parrheniam primùm appellatam, Aristoteles tradit, posteà [40] Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alij [41] Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulę, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat: Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha; aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu [42] cxxv. M. pass. colligit, vt veteres tradidêre. Isidorus ix. millia adiicit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maximè Erythrarum. Finitimæ sunt, d Thallusa, quam alij [43] Dapnusam scribunt, Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cum oppido. [44] Iam hæ circa Ephesum, & quæ Pisistrati vocantur, Anthinæ, Myonnesos, [45] Diareusa. In vtraque oppida intercidêre. Poroselene cum oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & [46] Rhesperia, Procusæ, Bolbulæ, [47] Phanæ, Priapos, Syce, Melane, [48] Aenare, Sidusa, Pela, [49] Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, [50] Psile, Perirheusa, multæq; ignobiles. Clara verò in alto [51] Teos cum oppido, à Chio [52] lxxxj. M. passuum, tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celę, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinque mill. pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, [53] Macaria appellata fuit, [54] octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam [55] viij. vrbibus Asiæ [56] in xxxvij. M. passuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant e Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, amnis D. potens. Tota insula circuitur, vt Isidorus, [57] clxxiij. M. passuum: vt veteres, cxcv. M. Montes habet Lepethymum, [58] Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest vij. M. ccccc. passuum. Insulæ appositæ, Sandalion, Leucæ quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenussæ ab [59] Aege iiij. M. passuum distant. Dein [60] Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum aduersa Sigæo litori adiacet f Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvj. M. passuum, à Sigæo xij. M. D.

[37] Trageas, ex Strab. & Ptol.
[38] Mycalæ, Trogiliã. Trogilias tres, Phylion, Arg. &c. Ch.
* cap. 7. Sardinia, Sãdaliotis & Ichnusa dicitur.
[39] Partheniam. Vet. Basil. Parthenũ. Rodig. 48.
[40] Adrijssam. Stephanus. Str. hæc nomina omnia tribuit Samothraciæ nõ Samo.
[41] Parthenerosam. Pint. Herosactiã Straboni dictã. Parthenarrusam Ch.
[42] cxij. M. D. ex recentiorib.
[43] Daphnusam. Ch.
[44] Iam hæc. Basil.
[45] Clareusa. Vet.
[46] Æthræa, Hesperia. Pint.
[47] Pheate. Vet.
[48] Cœnare. Vet.
[49] Dilemusa. Vet.
[50] Phile. Vet.
[51] Theas. Man.
[52] lxxj. V. Basil. lxxj. M. D. CH.
[53] supra hoc eodem cap. legitur Macria.
[54] nouem. M. & V.
[55] viij. vrbib. superuacanea sunt.
[56] particula in, non leg. in Vet.
[57] clxviij. Basil.
[58] Ordynum apud Teoph. cap. vlt. lib. 3. Histor.
[59] in M. & Vet. deest.
[60] Phesula. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cerastiam vocari Xenagoras scripsit ὅτι πολλὰ κέρατα, τοῦτ' ἐστὶ πολλὰς ἐξοχὰς ἔχει. multis promotorijs superciliosa est ac erecta: quamuis sint qui ideò sic dictã putent, quòd aliquando in ea cornuti homines fuerint. Dicta & Sphecia ab incolis Sphecibus, vel à vespis. Rhodig. cap. 1. 30.

b Dicta est à multitudine serpentum, quos eò tempestate delatus Phorbas Triobæ filius occidit: Asteria ab astri figura: Aethræa, à serenitate, quia illic nunquam tantæ nubes sunt, vt aliquando de die sol non cernatur: Trinacria, à tribus oppidis eminentibus: Corymbia, à specie corymborum hederæ; Poeessa, ab herbido virore. Hadr. Iun. capit. 15. 3. Straboni vocata fuit & Stadia & Telchinia. Pontiam vocat Pindarus, vt Pelagiam Marcellinus lib. 17. Pindarus Ialyson, aureo imbri perfusam scribit ob diuitias & summas opes. ἔνθα ποτὲ βρέχε θεῶν βασιλεὺς χρυσαῖς νιφάδεσσι πόλιν.

c Samon insulam Apul. 2. Florid. Frumento pigram, aratro irritam, fœcundam oliuetis, ait, nec à vinitore, nec ab olitore scalpi, sed totam eius quamuis frequentibus incolis, hospitibus celebris, culturam esse in surculo, & sarculo. Vide locum.

d Stephano hîc Pelus insula collocatur.

e Eresos Theophrasti patria præstantissimo & candidissimo tritico nobilis, cuius pollinem Mercurius ad Deos ferret. Archestratus in Gastronomia, ἐν Λέσβῳ κλεινῆς ἐρίσω περικύμονι μαστῷ λευκοτέρα χιόνος: θεοὶ εἴπερ ἔδουσι ἄλφιτ' ἐκεῖθεν οἷον Ἑρμῆς αὐτοῖς ἀγοράζει. Ea ratione Delphis olim Eresij statuam Cereris ἑρμάχυ dicarunt. Had. Iun. cap. 4. 5. Infamis ea fuit infanda libidine, vnde λεσβιάζειν, vel ore morigari vel capiti illudere, vt φοινικίζειν, ἄρρητον μίξιν μίγνυσθαι, à Phœnicum execrandis moribus. Brod. cap. 21. 2.

f Tennin Cyeni filium, Neptuni nepotem cùm nouerca Phylonome de stupro appellasset, recusantem apud patrem insimulauit, tanquàm vim afferre voluisset. Credulus is iuuenem capsa inclusum in mare abiecit, quæ Neptuno innocenti & nepoti propitio, cùm Leucophrim delata fuisset, aperta illa, & re cognita, incolæ regnum detulerunt, insulam de suo nomine appellarunt, mortuum pro Deo coluerunt. Muret. Var. cap. 12. 1.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosporus.

CAP. XXXII.

IMpetum déinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus [1] Trapezam: ab eo decem mill. pass. Abydum oppidum, vbi augustiæ septem stadiorum. Déinde Percote oppidum, & Lampsacum, anteà Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam

[1] Trœziam CH.

stiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis [2] Aesepus, Zelia, Propontis; ita appellatur vbi se dilatat mare. Flumen Granicum, Attace portus, vbi oppidum fuit. Vltrà insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum * Cyzicum, anteà vocitatum Arconnesos, & Dolionis, & [3] Dindymis, cuius à vertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, [4] Mæsius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, & plerósque alios, Asiam Bithyniámque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt [5] xv. ciuitates, inter quas Gordiu-come, quæ Iuliopolis vocatur; & in ora [a] Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut [6] Apamia, quæ nunc [7] Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Mysiæ initium. Posteà sinus, in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea [8] dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populísque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, Septentrionali sui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæq; ab Oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, [9] Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, [10] Cotiaion, Ceranæ, Iconium, Midaion. Sunt autores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum videtur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, capútque quondam eius Gordium. Qui [b] partem eam insedêre, Gallorum [11] Tolistobogi, & Voturi, & [12] Ambitui vocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, [13] Trocmi. Prætenditur Cappadocia, à Septentrione & Solis ortu, cuius vberrimam partem occupauêre Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ omnes, numero cxcv Oppida, Tectosagum Ancyra, Trocmorum, Tauium, Tolistobogorum, Pesinûs. Præter hos celebres, Attalenses, [14] Arasenses, [15] Comenses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, [16] Tebaseni. Attingit Galatia & [17] Pamphyliæ [18] Gabaliam, & Milyas, qui circa Barin sunt, & [19] Cyllanticum, & [20] Oroandicum Pisidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxêre Matris Deûm sacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Inde Nicæam vigintiquinque millia passuum, interueniente Ascanio lacu. Deinde Nicæa in vltimo Ascanio sinu, quæ priùs Olbia: & Prusa: item altera sub Hippio [21] monte. Fuêre Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, * Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas. Promontorium, in quo [22] Megarice oppidũ fuit. [23] Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit & Astacum, vnde & ex eo Astacenus idem sinus. Fuit & Libyssa oppidum, vbi nunc Annibalis tantùm tumulus: est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus à Nicomedia [24] xlij. M. cccc. Rursúsque coeuntibus terris angustiæ pertinentes vsque ad Bosphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, [25] à Nicomedia lxxij. ccccc. Procerastis anteà dicta, dein Compusa: posteà Cæcorum oppidum, quòd locum eligere nescissent, septem stadiis [9] distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterùm intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitæ, [26] Bithynion. Flumina, Syrium, Lapsias, [27] Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam disterminat. Vltra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde [28] Naulochum promontorium, Estiæ templum Neptuni, Bosphorus D. p. interuallo Asiam Europæ iterum auferens; abest à Chalcedone xij. M. ccccc. pass. Inde fauces primæ viij. M. [29] ccl. pass. vbi [30] Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est,

2 Absepus. M. Æsapus Strab.

* Duobus pontibus vt ait Strabo iuncta est continenti. In priapeis Cyzicos ostreosa diuam Proserpinam frequẽtat, veneratur, colit, pro cunctis alijs numinibus.

3 Didymis, ciuis à vert. mo. Didymus. CH.

4 Mysius. V. Mysus. Man.

5 xij. CH.

6 Apamea per e, in Ch. perpetuò leg.

7 Myrtea Ptol.

8 dicetur. Vet.

9 Andira, Stephano. Andraca Ptol.

10 Cotion Ch.

11 Telistobogi. Ptol. Tolostobagi Ch.

12 Ambiam Vet.

13 Troemi Ptolemæo, Trœmi Straboni.

14 Alassenses Ch.

15 Commenses Didyenses, Hieronenses. V. & Man. & Ch.

16 Tarbaseni. V.

17 Pamphilia Ch.

18 Cabaliam. Basil. & Vet.

19 Cyllanicum Ch.

20 Crondicum. V.

21 Fluuio. Vel flumine ex. Ptol.

* Æsyros Ch.

22 Megaricon Stephano.

23 Vnde CH.

24 lxij. CH.

25 Man. legit à Nicomedia lxxij. M. D. pass. Cerastis anteà dicta, dein Colpoessa. CH. exẽp. xxxvij. M. D. pass. Cerastis antea dicta; dein Colposa.

9 distans à. Vet.

26 Bithynniatæ. V.

27 Pharmacias Ch.

28 Neulochus. Pint. ex Strab. lib. 7.

29 dccl. CH.

30 Sphyropolis. V. alij Bosphoropolis.

Asiæ est, populorúmque cclxxxij. qui ad eum locum à fine [31] Lydiæ numerantur. Spatium Hellesponti & Propontidis ad Bosphorum [32] Thracium clxxxviij. M. pass. diximus. A Chalcedone Sigeum Isidorus [33] ccclxij. M. ccccc. pass. tradit. Insulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, vnde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiussa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia: Polydora: Artacæon cum oppido. Est & contra Nicomediam Demonnesos. Item vltra Heracleam, aduersa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam vocant. Est & [34] Antiochia, & contra fauces Rhyndaci [35] Besbicos, decem & octo mill. circuitu. Est & Elæa, & duæ [36] Rhodussæ, [37] Erebinthus, Magale, [38] Chalcitis, Pityodes.

31 Lyciæ. Vet. M.
32 Thraciū esse &c. CH.
33 cccxij. CH.
34 Antiochiæ. M. V.
35 Berbicos CH.
36 Rhodiussæ. Vet.
37 Erebinthiores. Pint.
38 Calcetis. Pint.

10

ANNOTATIONES.

a Ptolemæo locus est dictus Dascylæum.
b Strabo refert Volscorum Tectosages cùm robore & multitudine hominum valerent, seditione quodam tempore inter eos orta, magnum numerum hominum è finibus suis eiecisse, qui post longos errores in Phrygiam Pahlagoniæ & Cappadociæ profecti, illis non inuitis, loca illa occuparunt. lib. 4.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEXTVS.

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus, anteà ab inhospitali feritate Axenos [1] appellatus, peculiari inuidia naturæ sine vllo fine indulgentis auiditati maris, & ipse [2] inter Europam Asiámque funditur. Non fuerat satis Oceano ambisse terras, & partem earum aucta [3] immanitate abstulisse; non irrupisse fractis montibus, [4] Calpéque Africæ auulsa, tantò maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia; non, per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris deuoratis: à Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec expatiâtur [5] lacus à Mæoti rapinam suam iungat. Inuitis hoc accidisse terris indicio sunt tot angustiæ, atq; tam parua naturæ repugnãtis interualla, ad Hellespontum octingentorum [6] septuagintaquinque passuum ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu. Vnde nomen ambobus, [7] & tanquam in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumq; latratus inuicem audiuntur: vocis etiam humanæ cõmercia, inter duos orbes [8] manente colloquio, nisi cùm idipsum auferunt venti. Mẽsuram, Ponti à Bosphoro ad Mæotium lacum quidam fecêre XIIII. triginta octo mill. [9] ccccc. pass. Eratosthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phasin x. mill. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos

40

50

1 appellatus est, pecul. CH.
2 in Europam. Pinc.
3 inanitate. M. Turnebus cap. 19. lib. 12. Aduers.
4 Calpéque Abilæ auulsa.
5 lacus Mæotis rapinam suam iungat. Basil.
6 xxv. CH.
7 etiam quædã. CH.
8 manãte: alij meante.
9 deest in CH.

interualla generatim ponemus comperta in nostro æuo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo à faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhœsum dixerunt. Deinde [10] Psillis, portus Calpas, [11] Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à plerisque dictus Coralius, à quo incipiunt [12] Maryandini sinus, oppidúmque Heraclea [13] Lyco flumini oppositum. Abest à Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina [14] Pedopiles, [15] Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea trigintaocto mil. passuum. Fluuius [16] Bilis.

10 Syris. CH.
11 Sagaris. Ouid. 4. de Ponto. *Huc Lycus, huc Sagaris, Peniusque, Hypanisque Cratesque.* Sangaris. Tol. CH.
12 Mariandrini Ch.
13 Celeci flu. appositum.
14 pedopides Ch.
15 Callichæum. V.
16 alijs Billis.

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

V[1] Ltra quem gens Paphlagonia, quam [2] Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco [3] Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos [4] credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiiij. M. pass. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu. abest à Ponti ostio cccxv. M. passuum, vel vt aliis placuit. cccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut vt aliqui maluêre, cccxij. M. ccccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc est colonia [5] Sinope, à Cytoro clxiiij. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Halys. à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociámque decurrens. Oppida Gangre, Carissa: [6] Amisum liberum, à Sinope [7] cxxx. m. passuum. Eiusdémque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam pene insulam faciat, cc. M. passuum [8] haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras [a] Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, [9] Pompeiopolis vtrunque appellatum est.

1 Vltra fluuium Billim gens est Paphlagonia. Man.
2 Pylæmoniam Ch.
3 Venetos. Vet.
4 credere putat. Ch.
5 Sinope Pteria, a &c. Vetustum Synope. Cyteros Man.
6 Amisus libera ex Strabone, Arrita in Periplo, ex Stephano.
7 cxx. Salm. Pin.
8 aut CH.
9 vtrunque Pomp. Ch. transpositione.

ANNOTATIONES.

a Cur Barbari dicantur vide apud Strabonem.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neo Cæsaream, quod Lycus, Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena verò [a] Sebastiam, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, [1] Tyana, [2] Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene vocatur: Comagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, [3] Cammanene: Galatiæ, Morimene: vbi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxêre, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo [4] Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & victoria C. Cæsaris: in ora amnis [5] Thermodoon, ortus ad castellum, quod vocant [6] Phanaroeam, prætérque radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc [7] Manteium.

1 Tyanam. hodie Tina.
2 Castabalam. V.
3 quibusdam Comane.
4 Temiscyrena. M. CH. & V. vt & infra.
5 Thermodon. Ch.
6 Pharnaciam. V.
7 Mantæum. Pineus.

ANNOTATIONES.

a Ptolomæo Augusti ciuitas.

Themiscyrenæ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Charybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, fluménque Sidenum.

quo

quo alluitur oppidum [1] Polemonium, ab Amiso cxx. M.passuum. Inde flumina Iasonium, Melanthium, & ab Amiso lxxx.M.passuum. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & Fluuius. Item [2] Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. [b] Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, [3] & maior Armenia xxx.M.passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen [4] Pyxites, vltrà verò gens Sannorum Heniochorum. Fumen [5] Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte [6] cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora verò Heniochi, [7] Ampreutæ, Lazi. Flumina [8] Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimúsque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviij.M.ccccc.pass. inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, [9] Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit [c] Aea, [10] xv.M.passuum à mari, vbi Hippos & Cyanos vasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, vsquequò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine numeróque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine [11] nomine. Abest bsaro [12] lxxv. M. Inde aliud flumen [13] Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen [14] Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes [15] Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens [16] Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside centum M.pass. gens [17] Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum [18] Piryûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

1 Palemonium Ch.
2 Cocalia. Vet.
3 à maiori Armenia. Man.
4 Pysites. Ver.
5 Absarus. Arrhian in Periplo. Absorus. Ptolemæus.
6 cxl. CH.
7 Zidritæ. Arrhia.
8 Acampseonisis M. lege videtur, Acampsis, Acinasis, Mogros, Bathys. ex Arrhiano in Periplo.
9 celeberrimũ Tyndaridaceũ. M. & Ch.
10 Stephano ccc. stadia (id est) 37. M. D. pass. Pint.
11 nomine, ab Absmo. Vet. sic Ch.
12 lxx. CH.
13 Charieis ex Arrhiano. Charist[o] Ptolemæo.
14 Cobus. Arrh.
15 aliâs sic: Singames, Tapsuras, & Astelephus, ex Arrhiano. & CH.
16 Apsilæ. Arrh.
17 Samnigarum. V.
18 Penius, quem fluuium in hoc tractu recenset & Ouid. 4. de Ponto. adstipulatur CH.

ANNOTATIONES.

a Quartum cap. in manuscripto incipit à duobus cap. posterioribus vocabulis: præcedentis hoc modo. Nunc Matium gentes, &c.
b Vide Strabonem lib. 12.
c Plinio Aea & Dioscurias, ciuitates duæ sunt diuersæ, Stephano verò vna & eadem.

Regio Colchica, Achai, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio [1] Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphæos montes torquentur, vt dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua [2] litorum feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi vrbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, vt Timosthenes in eam ccc. [3] nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere prodiderit. Et posteà à nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab [4] Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Heniochorum gentem [5] feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat Sebastopoli [6] lxxx.M.pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos [7] confugerat Mithridates Claudio principe, narrauítque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspij maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen [8] Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvj. M. [9] Inde promontorium Cronea, [10] quo supercilium arduum tenent Toretæ, Ciuitas Sindica ab Hiero lxvij. [11] mill.pass. Flumen Sceaceriges.

1 obliqua ex Pomponio lib. 1. Toletus collita. Salm. & Manus. exempl. Colica.
2 litora. CH.
3 nationes dissimilib. linguis descendere CH.
4 Strabo lib. 11. Castoris & Pollucis aurigas nõ Amphitum & Telchiũ, sed Amphistratum & Rhecã nominat, ex quo locus hic emendandus.
5 ferè. Pint. Man. & CH.
6 lxx. CH.
7 profugerat. CH.
8 Tarusa. M.
9 Inde promontorium Crunœ à quo supercilium, &c. Basil. exẽpl. Ch. Manuscriptum, & Toll. κρῦνοι. Græcè.
10 cuius. Vet.
11 mil. D. pass. Ch.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Aimmerij introitum octogintaocto millia ccccc.pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior [1] octogintaseptem mil. ccccc.pass. longitudo est: latitudo nusquam [2] infrà duo iugera. [3] Eionem vocant. Ora ipsa Bosphori, vtrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & penè desertum [4] Apaturos, vltimóque in ostio Cimmerium, quod anteà Cerberion vocabatur.

1 lxvij. CH.
2 intra. Vet.
3 Eonem CH.
4 Apaturon. Strab. lib. 11.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, [1] Archi, Zingi, Psesij. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni: vnde [2] Amazonum connubia. Dein Euazæ, [3] Cottæ, Cicimeni, [4] Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, [5] Turcæ, vsque ad solitudines saltuosis conuallibus asperas: vltra quas [6] Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silyn vocant, Mæotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, posteà [7] Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes [8] altiores has tradunt gentes, à litore [9] Napæas, supráque Essedones Colchis iunctos, [10] ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, [11] Antacas, [b] Mazacas, Ascanticos, [12] Acapeatas, [13] Agagammatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos: & ad iuga Caucasi Icatalas, [14] Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, [15] Asuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: [16] vbi gentes Caucadas, Opharitas, [17] Amnem Menotharum, Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, [18] Gregaros. Circaque fontem [19] Imitissi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas viritim deletos. Aliqui flumen [20] Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transisse [21] Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, [22] Catonos, Neripos, Agandeos, [23] Mandareos, [24] Saturcheos, Spaleos.

1 Arrechi. Vet.
2 Amazonū regna. V.
3 Choatræ. Vet.
4 Mellenciani. Vet.
5 Iyrcæ, siue Iurcæ. Pint.
6 Agrippæi. Pint.
7 Ponticapēses Ch. ex glossemate.
8 altiores, non legitur in vetust. cod. neque in Man. nec in CH.
9 Napitas. Vet.
10 ac in Man. del.
11 Autacas. CH.
12 Agapetetas. V.
13 Agancimatas. Ch.
14 Modacas. Vet.
15 Antiandas. V.
16 ibi gentes. in M. & CH.
17 Pintianus ex vetust cod. legit: Amnes Menotharū Imituem ex montibus Cissiis, Sic Man. & CH.
18 Gogaros CH.
19 Imituis.
20 Ocharium. Man.
21 Satareos. Vet.
22 Caronos CH.
23 Gandareos. Vet.
24 Satarcheos. M.

ANNOTATIONES.

a Moschouitæ, qui vt Apollonius tradit à Græcis μάσγυνοικοι dicuntur. Modacas Ptolemæus vocat.
b Alij sunt Mazaces, Aphricæ gens, quorum præcurrentium, ac iter explorantium comitatu nobiles Romani delectabantur. Sueton. in Nerone cap. 30. *Armillata & phalerata cum Mazacum turba, & cursorum.* Claud. in Panegyr. ad Stiliconem. *pauidus proiecit missile Mazax.* Id nimirum est quod scribit Seneca epistola 124. lib. 22. Omnes iam *sic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen cursorum antecedat.* Mart. lib. 10.

Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros,
Et Libys in longo puluere sudet eques. Tur. cap. 3. 30.

Cappadocia, Armenia. CAP. VIII.

PEracta est interior ora, omnésque accolæ: [1] nunc reddantur gentes in Mediterraneo sinu: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibúsque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam maiorémque & Comagenen læuo suo latere transit: [2] dextra verò omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnóque impetu scandens ad ortum Solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiæ tractum, & vsque ad Cyrrhesticam eius regionem parte sua, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ XII. [3] quinquaginta M. passuum efficit, latitudo CCCCCCXL. M.

1 nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus. Manus. & CH. & Basil.
2 dextro CH.
3 Marcianus. Vndecies centena quadraginta.

Armeniæ duæ. CAP. IX.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (vt dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa, [1] & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem vsque in Adiabenen perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem [2] transuersa in Araxem: longitudinem verò ad minorem vsque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alij Coraxicos vocauêre: Araxes eodem monte, quo Euphrates, vj. M. passuum interuallo: auctúsque amne [3] Musi, & ipse (vt plures existima

1 Recti' vetust. cod. & initiū Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ. Terræ quod interest ibi, tenent Arabes &c.
2 transuersim.
3 Vsi. CH.

existimauêre) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore [4] Arsamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: [5] in excelsis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à [6] Dascusa ad confinium Caspij maris XIII. M. passuum latitudinem dimidium [7] eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas, quas ij strategias vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. [8] Cludunt eam ab Oriente montes, sed non statim Ceraunij, nec Adiabene [9] regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his [10] iuga: vltrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Abiabenen Tigris, & [11] montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum [12] est, & prospectus Caspij maris. Ex Oceano hoc (vt suo loco dicemus,) infunditur, totúmque Caucasiis montibus cingitur. [13] Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

4 Arsamosata V. & Ptol.
5 in excelso. Tol. Man. & CH.
6 Dascuta. Ptol. estque minoris Asiæ vrbs.
7 eius. A Tigrane ad Iberiã diuiditur &c. M. Vet.
8 Claudũt. M. & Ch.
9 regionis. Man.
10. iuga ceraunia. V.
11 montiũ sinus inuij cingunt. montes imperuij. M. alijs, sinus multi. mõtes inuij CH.
12 est ad prospectũ. Tol.
13 Horum. in Man. d.

Albania, Iberia. CAP. X.

P*Lanitiem omnem à Cyro vsque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne [1] Alazone, in Cyrum è Caucasiis montibus defluente. Præualent opida Albaniæ [2] Cabalaca, Iberiæ [3] Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare vsque ad [4] Partedoros montes. Vltrà sunt Colchicæ solitudines: quarum à latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant, & Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacassani, & deinde [5] Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

* Per planitiem Ch.
1 Alagone. Vet.
2 Chabala. Vet. hodie *Chilan*.
3 Pharmasus. M.
4 Pariedros Basiliẽse exemp. Parteodoros. CH.
5 Macerones. Tol. M. Machelones Arhia. hodie Maumutaga.

Portæ Caucasiæ. CAP. XI.

AB iis sunt portæ Caucasiæ, magno errore [1] à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, vbi fores [2] obditæ ferratis trabibus, subter medias amne [3] Dyriodori fluente, citráque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex aduerso maximè [4] Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes [5] Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri [6] tantùm metalla fodiunt. Ab iis ad [7] Pontum vsque Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita se habet terrarum [8] sinus è clarissimis. Aliqui inter Pontum & Caspium mare ccclxxv. M. pass. non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos [9] cl. M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Cæsar à Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare cl. M. prodidit: eáque perfodere [10] excogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore ab Ptolemæo Ceranno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum cc. M. passuum esse constat ferè.

1 à in Ch. non leg.
2 additæ CH.
3 diri odoris. Man.
4 Hermasti. M. & Ch. hodie, Dasandaran. Hermastica Ptol.
5 Gordynios. CH. Ibi stetit arca Noë.
6 tamen CH.
7 portum CH.
8 situs. V.
9 ccl. M. Vetust. & Manus.
10 cogitasse Nicanorem. Manuscrip.

Insulæ in Ponto. CAP. XII.

INsulæ in Ponto [1] Planctæ, siue Cyaneæ, siue Symplegades. Deinde Apollonia, Thynnias dicta, vt distingueretur ab ea, quæ est in Europa. Distat à [2] continenti passibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam [3] Chalceritis, quam Græci [a] Ariam dixerunt, sacrámque Marti, & in ea volucres cum aduenis pugnasse, [4] pinnarum ictu.

1 Planiteæ. M. Planetæ. Vet. Planctæ. Pint. in Pomponiũ.
2 continente. M.
3 Achalceritis. M.
4 pennarũ ictu Man. iactu. CH.

ANNOTATIONES.

a De hac vide Theophrast. cap. 5. lib. 4. Histor.

Gentes in Scytico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus, quæ sunt interiora Asiæ, dictis, Rhiphæos montes transcendat animus, dextráque [1] litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Asiam, Scythicus à Septentrione, ab Oriente Eous, à Meridie Indicus vocatur, variéque per sinus & [2] accolas in complura nomina diuiditur. Verum Asiæ quoque magna portio

1 litora. Vet.
2 ab accolis. M.

apposita Septentrioni, iniuria syderis rigentis, vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium Orientis æstiui Scythæ sunt. Extra eos [3] vtráque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuêre, pluribus in Europa dictos. Primum inde [4] noscitur promontorium Celticæ Lytarmis, fluuius Carambucis, vbi lassata cum [5] syderum vi Riphæorum montium deficiunt iuga. Ibíque Arimphæos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxtà fœminis virísque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inuiolatósque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modò, sed illos [6] etiam, qui ad eos [7] perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ, Simmerij, [8] Cicianthi, [9] Georgi, & Amazonum gens. Hæc vsque ad Caspium [10] & Hyrcanum mare. [11] Nanque id [a] erumpit Scythico Oceano in auersa Asiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caspio, & Hyrcano. Non minus hoc esse quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mensuram: ab exortu [12] ad meridiem, per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies mil. cccc. stad. Inde per Aratiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad ostium Zoni fluminis, quater mil. [13] dccc. stad. Ab eo ad ostium Iaxartis [14] mil. cccc. Quæ summa efficit quindecies centena [15] septuagintaquinque mil. pass. Artemidorus hinc detrahit vigintiquinque M. pass. Agrippa Caspium mare, gentésque quæ circa sunt, & cum his Armeniam determinans, ab Oriente Oceano Serico, ab Occidente Caucasi iugis, à Meridie Tauri, à Septentrione Oceano Scythico, patere qua cognitum est, ccccxc. M. pass. in longitudinem: ccxc. M. in latitudinem prodidit. Non desunt verò, qui eius maris vniuersum circuitum à freto xxv. M. pass. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus, in longitudinem spatiosis. At vbi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Mæotim lacum ab ore [16] discedens, [17] Scythici arcus (vt autor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: vtrinque enim accolunt Scythę, & per angustias inter se commeant; hinc Nomades, & Sauromatæ multis nominibus; illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextrâ, mucronem ipsum faucium tenent Vdini, Scytharum populus: dein per oram Albani (vt ferunt) ab Iasone [18] orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hęc gens superfusa montibus Caucaseis, ad Cyrum amnem, Armenię confinium atque Iberię, descendit, vt dictum est. [19] Super maritima eius, Vdinorúmque gentem, Sarmatę, Vtidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatę iam [20] Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casios & Albanos: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, vt diximus. Oram omnem à [21] Caucaso præaltis rupibus [22] inaccesso, patere cccc. xxv. mil. pass. autor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspij. Corrigendus est error in hoc loco multorum, [23] & eorum etiam, qui in Armenia res proximè cum Corbulone gessêre. Nanque hi Caspias appellauêre portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: sitúsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quę per Iberiam in Sarmatas tendunt, [24] vix vllo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt alię, Caspiis gentibus iunctæ: quod [25] dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quę nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria Persicum & [26] Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: vtrinque per deuexa [27] laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quę vergit in Comagenen, Sophene (vt diximus) copulatur, eíque Adiabene Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, vbi Darium Alexander debellauit, * proxima [28] Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à [b] similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. passuum. Fuit & [c] Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua verò fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab [29] Armenię Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta mill. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

3 vtráque in Man. non legitur.
4 nascitur.
5 considere videntur vi Riphæorum montium deficientia iuga.
6 quoque CH.
7 profugerint. M.
8 Cisianthi Bas.
9 Gerorgi CH.
10 seu. Vet.
11 Nam & erumpit è Scythico. Vetust. lego: Erūpit id est &c.
12 & Meridie. Tol. & Man.
13 dcccc. Ch.
14 Melior vetusta lectio. M M. cccc. ita exigente & calculi ratione, defuturis alioqui summæ sequenti mille stadiis.
15 quadraginta millia stadia. Vet.
16 descendens. M.
17 Silicis. Tol Sicilis. Salmant. Sicilicis. Pint. ex Sex Pomp.
18 creti. Man.
19 supra CH.
20 Amazones & Sauromatid.
21 Roso. Tol. Caso. Sob. fortasse Cassio (flumine suprà dicto.)
22 inaccessam.
23 & in CH. nō leg.
24 Manuscrip. Sic legit mutata distinctione, vix vllo, propter appositos montes, aditu ad Caspiū mare Sunt autē aliæ &c. apposit. nō legit. CH.
25 quod cognosci non potuit, nisi in dominatu rerū. &c.
26 Hircaniam Ch.
27 laterum, Armeniæ.
* proximè. M.
28 Assyriæ. Pint.
29 & ab Armenia Otene regio. M. alij. opere.

ANNOTA

ANNOTATIONES.

a Errat Plinius: Caspium [illegible] mare in continenti est velut lacus, nullóque ostio ex Oceano erumpit.
b Vide Strabonem lib. 16.
c *Mosul* indéque Assyria vulgò dicitur *Mosul*. Ea est Niniue vbi Ionas propheta prædicauit pœnitentiam.

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

ECbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna dccl. M. passuum: à portis verò Caspiis [illegible] M. Reliqua Medorum oppida, [a] [1] Phausia, [2] Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita vt vix singula meent plaustra, longitudine viij. M. pass. toto opere manu facto. Dextera leuáque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per [3] xxxviij. M. pass. Angustias impedit [4] corriuatus salis è cautibus liquor, atque eâdem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

1 Phiscāzaga. M. Ardonil.
2 Ptolomæo, Aganzagua.
3 xxviij M. & Ch.
4 deriuatus salis liquor è cautib.

ANNOTATIONES.

a Ptolomæus hoc oppidum Armeniæ maiori tribuit.

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP. XV.

ADiabenis connectuntur Carduchi, quondam dicti, nunc [1] Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ, [2] Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus [3] situs, qui vocatur Choara. Duæ vrbes ibi Parthorum, [4] oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput [5] Hecatompylos, abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora vsque, quæ nomen portis & mari dedit. Læua [6] montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur [7] ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, dcc. M. pass. Hunc enim [8] deinde cardinem Alexandri Magni itinera [9] fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ab Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

1 Gordyeni. Vet.
2 Parodon. Toll. παρ' ὁδόν.
3 sinus, CH.
4 appositæ CH.
5 Hecatompylos, à centū portis Pin eus.
6 montuosa CH.
7 cxx. CH.
8 deinde, redundat neq; legitur in manuscriptis exēplarib.
9 fecere. Ab ijs portis ad Indiæ principiū octoginta procedēdo ad Bactra &c. V. nutata pinct. dist. Manus. 80. protēdini A bactris oppido.

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad Orientem versus regio est, [1] Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytæ locus [2] Daricum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorum litoribus idem mare Hyrcanum vocari incipit, à flumine Syderi. [3] Circa id amnes [4] Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio [5] Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera; vndique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum; difficilis aditu propter harenosas solitudines per cxx. M. passuum; & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat. Qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit [6] Syrianam, interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellari. Vrbis amplitudo [7] circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos, Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros vsque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, [8] Commani, Marucæi, [9] Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Gridinum: vltráque Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, [10] Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauêre, [11] Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subuersum ac restitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu [12] Oxo: Syrmatæ, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni, [13] Sarparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod posteà Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamissi, [14] ex aduerso fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidum Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno [15] conditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa

1 Apauortene Ch.
2 Dareiū mons. Gētes Tapyri. &c. Man. Vetust. CH.
3 Cira. CH.
4 Mazara. quibusdā.
5 Margiana CH.
6 Seleuciā. Nā interfluēte Mago, qui corriuatur in Zotale, malueram illā appellare Antiochiā. Man. Ptolemæus, Stephanus Pint. qui corriuatur in zota lacu Maluerunt alij Antiochiam appellare.
7 circuitur Chr
8 Coammani Vet.
9 Mandradani Vet.
10 Asilegi, quos. V. & M.
11 Materni. Man.
12 Oxia. Vet. Axo. Ch. Vide cap. sequēs.
13 Saapare Basil.
14 & aduersus fontes Indi. Man. Vet.
15 oppidum. M. & V.

illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn vocant: Alexander, militésque eius, Tanain putauêre esse. [16] Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè sequimur in iis: arásque Apollini [a] Didymæo statuit.

16 transgressus est. M.& Vet.

ANNOTATIONES.

a De Didymeo vide suprà cap. 29. lib. 5.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà sunt Scytharum populi. Persæ illos Sacas in vniuersum appellauêre à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montem, Graucasum, hoc est, niue candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, [a] Massagetæ, Dahæ, Essedones, [1] Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi, anteà Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicuntur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, [2] Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte [3] maior autorum inconstantia; credo propter innumeras vagásque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxtà res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubiè influentium amnium victo sale. Adiicit idem, Pompeij ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinque non amplius [4] dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, vulgata vna maximè [5] Tazata: à Caspio mari Scythicóque Oceano, in [6] eam cursus [b] inflectitur, ad Orientem conuersa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta sæuitia gentium. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus vescentes. Ideò iuxtà vastæ solitudines, ferarúmque multitudo, [7] haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ. Iterúmque deserta cum belluis, vsque ad iugum [8] incumbens mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ spectat æstiuum Orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominum, qui [9] noscantur, Seres, [c] lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursúmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat. [d] Seres mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, [e] cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cùm commercia [10] expectant. Primum eorum noscitur flumen Psitaras, proximum [11] Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryse sinus, Cyrnaba flumen, [12] Attanos sinus. Et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eâdem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim condidit volumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes [13] Thyri & Tochari, & iam Indorum [14] Casiri: introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixêre, & Brysanos. [15] Sed inde (vt planè consentiunt omnes) Emodi montes assurgunt, Indorúmque gens incipit, non eo tantùm mari adiacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellauimus: quæque pars Orienti aduersa recto prætenditur spatio, [16] & flexum & initium Indici maris XVIII. lxxv. mill. pass. colligit. Deinde quà flectitur in Meridiem XXIIII. lxxv. M. pass. vt Eratosthenes tradit, vsque ad [17] Indum, qui est ab Occidente finis Indiæ. Complures autem totam ipsius longitudinem xl. dierum noctiúmque velifico nauium cursu determinauêre: & à Septentrione ad Meridiẽ [18] XXVII. quinquaginta mil. pass. Agrippa longitudinis XXXIII. latitudinis [19] XXIII. prodidit. Posidonius ab æstiuo Solis ortu ad hybernum exortum metatus est eam, aduersam Galliæ statuens, quam ab occidente æstiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque [20] obuersam eius venti afflatu iuuari Indiam, salubrémque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij syderum ortus: [21] binæ messes in anno, binæ æstates, media

1 Astocæ. Vet. & M.
2 Mandragæum & Caspasum CH.
3 maiorem autorum incõstantiã. V. & M.
4 diebus. Vet.
5 Talga, vel Tasca V.
6 Eoum (i. orientalem Oceanum) Pint. & CH.
7 haud dissimili homines immanitate occidens.
8 incubans. CH.
9 qui vocatur. Man.
10 expetant. Vet.
11 Cambari. CH.
12 Atianos. CH.
13 Thuni. Man.
14 Casibi. Pineus.
15 Sed vnde planè constent gẽtes. Toll. Salm. & Manuscript.
16 ad M. & Vet.
17 Indum amnem qui &c. CH.
18 XXVIII. CH.
19 XIII. CH.
20 aduersum eius vẽti afflatum iuuare Indiã salubrémque haud dubia ratione docuit. Man.
21 binæ æstates in anno, binæ messes.

media inter illas hyeme Etesiarum flatu: nostra verò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, [22] gentes & vrbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modò Alexandri Magni armis, regúmque qui ei successêre, circumuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caspium Seleuco & Antiocho, præfectóque classis eorum Patrocle: verùm & aliis autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, & Dionysius à Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidêre. Non tamen [23] deest diligentiæ locus, adeò diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ * quem subegerant, scripserunt quinque mill. oppidorum fuisse, [24] nullum cominus, gentium ix. Indiámque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sanè ratione. Indi enim propè gentium soli nunquam [25] emigrauêre finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum cliiij. [26] annis quinque mill. ccccij. adiiciunt & menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus [27] stadia sexcenta nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam [28] apud nos, tentata Indiæ [29] commentatione sexaginta amnes eius prodidit; gentes duodeuiginti centúmque. Par [30] labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Aegypto similem. Verùm vt terrena [31] demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerum eius mensores, scripsêre, à portis Caspiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus, millia esse: inde Alexandriam Arion, quam vrbem is rex condidit, [32] ccccc.lxv. mil. Inde ad Prophthasiam Drangarum cxcix. mill. Inde ad Arachosiorum oppidum ccccc.xv. mill. Inde Orthospanum [33] ccl. mil. Inde [34] Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur: hanc vrbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen [35] Chepta, & oppidum Indorum [36] Peucolaitin, ccxxvij. mill. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad [37] Hydaspen fluuium clarum, cxx. mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, [38] xlix. cccxc. mill. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arísque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, clxviij. mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque mill. passuum. Inde ad Gangen cxij. M. Ad Rhodapham [39] cxix. mill. Alij cccxxv. mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, clxvij. ccccc. alij [40] cclxv. M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. mill. plerique adiiciunt xiij, mill. ad oppidúmque Palibotra ccccxxv. Ad ostium Gangis dc.xxxviij. mill. passuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarúmque gentium cognomen Bracmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina [41] Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & suprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, [42] tractúsque eius finis Ganges.

22 gentes i, vrbesque CH.
23 est diligentiæ locus. Tol. & Ch.
* quem armis subegerant CH.
24 nullúmque minus. Vet. & Manuſ. nullum cogi minus. CH.
25 migrauere Ch.
26 annis sex. Man. vetust. & Ch.
27 quàm stadia.
28 apud nos (vt & Megastenes) Man.
29 commẽdatione. manuscript.
30 labos. CH.
31 demonstratione Tol.
32 cccccl xxv. Ch.
33 clxxv. CH.
34 Alexandriã opianes. ex Stephano Pint.
35 Copheta. Man. & Ch. vt posthac ca. 23. Flumen Cophes, in quẽ influit Sadarus, Parospus, Sodinus.
36 Peucodatin ccxxxvij. CH.
37 Bidaspem. Ptolomæo.
38 xxix. ccclxxx. CH.
39 D. lxviiij Ch.
40 ccxlv. CH.
41 Prinas CH.
42 finisque eius tractus est Ganges. CH.

ANNOTATIONES.

a Negotiatores qui mercium gratia Cambalum petunt prohibentur edicto magni. Cham Massazetas transgredi.
b Errat Plinius, pedibus. n. ambire licet mare Hircanum quod in continenti longè ab Oceano est.
c Virg. 2. Georgicorum.
Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres.
d Claudianus. *Stamine quod molli tondent de stipite Seres.*
Seneca Poëta. *Quæ fila ramis vltimis Seres legunt.*
Arrhianus in Periplo. νῆμα σηρικὸν vocat. Dionys. lib. μγ. σηρικὸν ὑφασμαλλίδης βαρβάρου ὄργον. Strab. lib. 18. τοιαῦτα δὲ τὰ σηρικὰ ἐκ τινῶν φύλλων (non φλοιῶν) ξηρομένης βύσσου.
e Hodie vbi merces exposuere venales pretium in tabulis scribunt in oráque dimittunt. Mercatores igitur mutata negotiatione euntes deponunt pretium & merces auferunt.

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alij incertis fontibus, vt Nilum, rigantémque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex iis nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, [1] Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cum magno fragore [2] ipsius statim fontis erumpere: deiectúmque per scopulosa & abrupta, vbi primùm molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere,

1 in Man. & Vetust. deest.
2 Ipsis statim fontibus.

3 vbi modicũ stad. centũ, vbi maximũ, clx. Pint. ex Marciano & Solino.
4 altitudine. CH.

fluere, vbi minimum, viij. mill. latidudine,[3] vbi modicum, stadiorum centum,[4] altitudine nusquam minore pass. xx.

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

1 Gandaridum. Vet.
2 Portalis. Vet. M.
3 lxxx. Vet.
4 minoribus.
5 non legitur in Ch.
6 superest. Tol. & CH.
7 à quo Pineus.
8 arãtes inueniuntur. Man. lego ijs vehuntur.
9 bella. CH. ex glossemate.
10 magnæ amplitudinis CH.
11 nomine modo Galingam CH.
12 Aclissæ. CH.
13 iiij. M. Manuf. & CH.
14 elephantorum. CH.
15 verò & arg. CH.

NOuissima gente[1] Gandaridum Calingarum regio[2] Parthalis vocatur. Regi[3] lxx. mill. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorum excubant. Nanque vita[4] mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurem exercent; militiam alij capessunt; merces alij suas euehunt,[5] res externas inuehunt; res publicas optimi ditissimíque temperant, iudicia reddunt, regibus assident.[a] Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam, accenso priùs rogo, finit. Vnum[6] super hæc est semiferum, ac plenum laboris immensi,[7] & quo suprà dicta continentur, venandi elephantes domandíque. Iis[8] arant, iis inuehuntur; hæc maximè nouêre pecuaria: iis militant, dimicántque pro finibus. Delectum in[9] bellua vires & ætas atque magnitudo faciunt. Insula in Gange est[10] amplæ magnitudinis, gentem continens vnam,[11] Modogalicam nomine. Vltrà siti sunt Modubæ, Molindæ, vbere cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti,[12] Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum l. M. equitum[13] iij. M.[14] Elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis, xxx. oppidis, quæ muris turribúsque muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum ij. M. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ[15] verò argenti. Sed omnium in India propè, non modò in hoc tractu, potentiam claritatémque antecedunt Prasij, amplissima vrbe ditissimáque Palibotra: Vnde quidam ipsam gentem Palibotros vocant, imò verò tractum vniuersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum xxx. M. elephantorum ix. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo vmbræ ad Septentrionem cadunt hyeme, æstate in Austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv. diebus, Beton autor est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi[b] Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora &[16] Cyrisoborca. A Gange versa ad Meridiem plaga, tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt sydus. Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes. xxi. M. pass. interesse tradit.

16 Chrysobora. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nouo anno incipiente Philosophi omnes Gymnosophistæ & Brachmanes in venationem cum rege exeunt, &, quicquid quisque composuerit, vel annotauerit eo anno in medium proferunt. Ei, qui ter mendax fuerit repertus tota vita ex lege silentium indicitur: qui autem vera dixerit immunitatem tot omnium rerum tota vita obtinet. de ijs vide Theoph. cap. 5. lib. 4. Hist.

b Mathematicis Canapus dicitur.

Indus fluuius. CAP. XX.

1 incolis Sind' app. CH.
2 paucissimis. M.
3 congruunt. Ch.
4 Dandaguda. Ch.
5 Peditum & equitum, Man.

INdus,[1] Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus, aduersus Solis ortum effusus, & ipse vndeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem, quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se verò nauigabiles Acesinem & Hypasin; quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior xv. pass. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per xii. xl. M. pass.[2] parcissimis autoribus nauigatus, & quodam Solis comitatu in Occasum versus, Oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, vt inuenio, generatim, quanquam inter se nullæ[3] congruant. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingon, & oppidum[4] Dandagula dccxxv. mill. pass. Ad Tropina xii. xxv. M. pass. Ad Perimulæ promontorium, vbi est celeberrimum Indiæ emporium dccl. Ad oppidum in insula, quam suprà diximus, Patalen, dcxx. M. p. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti,[5] peditum equitúmque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri

tigri fera scatentes. Armant peditum xxx.mil.elephantos ccc.equites.dccc.Hos includit Indus, montium corona circundatos & solitudinibus per [6] dcxxxv.M. Infra solitudines, Dari, Suræ: iterúmque solitudines per clxxxviij.M. pass.plerunque harenis ambientibus haud alio modo, quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ: Marohæ, Rarungæ, Moruntes, Masuæ, [7] Pagungæ. Iam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent incolæ, liberi & regum expertes, multis vrbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplæ vires peditum: [8] Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditúmque: Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ vrbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in vnum confluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M.cccccc.peditum cl.M.equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruásque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, sola Indorum regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob ídque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant ccc.oppidis, peditum [9] cl. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum vrbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Solobriasæ, * Olostræ [10] Patalen insulam attingentes: à cuius extremo litore ad Caspias portas $\overline{\text{XVIII}}$. xxv.M.produntur. Hinc deinde accolunt Indum [11] aduersum euidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, [12] Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl.M.passuum. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, [13] Baraomatæ, Gumbritæque, quorum xiij.nationes, singulísque binæ vrbes. Aseni trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgresisque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, [14] Brisabritæ, Osij, Antixeni, Taxilæ, cum vrbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui vniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor, [15] Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.

6 dcxxv.CH.

7 Pagungæ, Ialij. Hi montium. Vet.

8 Suarattaratæ. Ch.

9 cxxx. M. ex Ar-

* Orostræ CH.

10 alijs, Petalem.

11 aduersus eos euidenti. Vet. aduersus eos cadête demonstratione. Man. Indũ aduersum scandêtes Amatæ. Pint.

12 Ardabæ CH.

13 Baragomatæ, Vmbitræ. Vet.

14 Bisambritæ Ch.

15 Peucolitæ. Ch.

Arij, & iuncta gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophote fluuio, quæ omnia Ariorum esse, aliis placet. Necnon & Nysam vrbem plerique Indiæ ascribunt, montémque Merum, Libero patri sacrum: vnde origo fabulæ, Iouis semine editum. [1] Item Aspagonas gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorúmque omnium in Græcia nascentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum [2] arborúmque, aut ferarum, aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quæque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor verò satrapiæ mox paulò, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt aliæ, Patale, quam significauimus in ipsis faucibus Indi, triquetra figura, [3] cc.xx.M.pass.latitudine. Extra ostium Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, vt credo. Nam quod aliqui tradidêre, aureum argenteúmque iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis xx.M.pass. Crocala. Ab ea xij.M.pass. [4] Bibaga, ostreis & conchyliis referta. Deinde [5] Toralliba ix.M.pass. à suprà dicta, multæq; ignobiles.

1 Inde Aspagonos CH.

2 arborúmque laniferarum.

3 cxxx. Vet.

4 Bibacta, ex Arrhiano, in Histo. Ind.

5 Coralliba CH.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est. Antichthonum appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri magni ætas résque præstitêre. Onesicritus classis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosiorésque, quàm in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolásque Palæogonos appellari, auri margaritarúmque grandium [1] fertiliores, quàm Indos. Eratosthenes & mensuram prodidit longitudi

1 fertiliorem quàm India.

longitudinis [2] vij.M.stad.latitudinis [3] quinque M.nec vrbes esse, sed vicos septingentos.* Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasúmque Solis Indiæ prætenta: & quondam credita xx.dierum nauigatione à Prasiana gente [4] distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentísque Nili peteretur, ad nostrarum nauium cursus, vij. dierum interuallo taxato. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus [5] adeò profundum, vt nullæ ancoræ sidant: ob id nauibus vtrinque proræ, [6] ne per angustias aluei circumagi sit [7] necesse. Syderum in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes sæpius, meatúmque earum [8] terras petentium comitatur. Nec plus, quàm ternis mensibus [9] in anno, nauigant. Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis [10] memorata: nobilis diligentior notitia Claudij principatu contigit, legatis etiam ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portum eius inuectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti posteà [11] enarrauit Romanos & [12] Cæsarem. Mirum in modum inauditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere [a] denarij essent in captiua pecunia, cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Et hoc maximè sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D. esse oppida, portum contra Meridiem, appositum oppido [13] Palesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regiæ cc.M. [14] plebis. Stagnum intus Megisba, [15] cclxxv.M.pass.ambitu, insulas pabuli tantùm fertiles, complexum. Ex eo duos amnes erumpere. Palesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis, influentem in [16] portum tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, xv. amplissimo: alterum ad [17] Septentrionem Indiámque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur [18] Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliásque apud nos, veluti nouo cælo, mirabantur. [16] Lunam quidem apud ipsos, non nisi ab octaua ad xvj. suprà terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sydus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, vmbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solémque à læua oriri, & in [17] dexteram occidere potius, quàm è diuerso. Iidem narrauêre, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, x.M.stad.esse, ab Oriente hyberno vltra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eò. Aduenis ibi [18] feras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, [19] nulli commercio linguæ. Cætera eadem, quæ nostri negotiatores. Fluminis vlteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio [20] iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc vsque cogitet, quid, & quo petatur, & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentúmque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæq; in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem vsum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ędificia modicè ab humo extantia, annonam nunquàm augeri, non fora litésve esse: coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiáque, liberos non [b] habentem: & si posteà gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi plurium sententia quenquam [21] capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum. [22] lxx. iudices dari: si liberent ij rerum, amplius triginta iis nullam esse dignationem, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, [23] auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantísque constare. Agros diligenter coli: vitis vsum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem, testudinum maximè, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Hæc comperta de

Taproba

2 vi j. mill. stad. ex Strabone.
3 quingētorum. Stephanus.
* Ab his verbis in manuscripto incipit aliud caput.
4 distare, quia papyraceis nauibus armamētisque Nili peteretur, mox ad nostrarum na.&c. Pint. Manuscriptum verò: peteretur. At nostrarum nauium cursu. vij. dierum.&c.
5 ita CH.
6 ne per angustias alueū (sub. nauium) circumagi. Pint.
7 necesse: magnitudo autē ad nauium foros. Syd. ex Ch.
8 terrarum. Tol. terram CH.
9 in, non legit. M. neque CH.
10 memorata. Nobis diligentior notitia &c. Vet.& manuscript.
11 narrauit CH.
12 Cæsarem. Rex autem mirū in modum inter audita iustitiā Romanorum suam suspexit. Longol. & vetust.
13 Palæsimundo ex Stephano. alijs Simundo. Pint.
14 plebes. Tol.
15 ccclxxv. CH.
16 Pontum. CH.
17 Septētriones Ch.
18 Coliacum. Ch.
16 Ne Lunam quidem apud ipsos nisi &c. CH.
17 dextera. Vet.
18 feros. Vet.
19 nullo vetust.
20 tristiore. M.
21 capite. M. & Vet.
22 & lx. Vet.
23 sed auersantib. V.

Taprobane. Quatuor [illegible]arapiæ, quas in hunc locum diſtulimus, ita ſe habent.

C[illegible]piſſen[illegible] Carmania. CAP. XXIII.

A Proxim[illegible]o gentibus montana [1] Capiſſenæ habent Capiſſam vrbem, quam diruit Cyrus. [illegible]rachoſia[2] cum oppido flumine eiuſdem nominis, quod quidam[3] Cophen dixere, à S[illegible]miramide conditum. Amnis[4] Hermandus præfluens per Abeſten Arachoſiorum. Pro[illegible]imos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt[5] Gedroſos, & à Septentrione Parop[illegible]miſadas. Cartana oppidum ſub Caucaſo, quod poſteà[6] Tetragonis dictum. Hæc regio [illegible] ex aduerſo[7] Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, à cõditore dictum, Syndraci,[8] Dangulæ,[9] Parapiani,[10] Cantaces,[11] Maci. Ad Caucaſum Cadruſi oppidum ab Alexandro conditum. Infra hæc[12] omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambuſta feruoribus, deſertíſque circundata, multa tamen interfuſa opacitate: cultores congregat circa duos maximè fluuios,[13] Tonderon & Aroſapen. Oppidũ[14] Artaccana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum ſtad. XXX. multóque pulchrius, ſicut antiquius,[15] Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, ſtad. L.[16] Doriſci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus.[17] Prophthaſia oppidum Zaraſparũ, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedruſi. Oppida[18] Peucolais, Lymphorta, Methoricorum deſertum. Amnis Manain,[19] Augutturi gens. Flumen[20] Borru, gens[21] Vrbi, flumen[22] nauigabile ponamus Pandarum finibus. Item[23] Caberon Sorarum oſtio portuoſus, Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum nauigabilia[24] Sadarus, Paroſpus,[25] Sodinus. Arianæ partem eſſe[25] Daritin aliqui volunt, menſurámque produnt vtriuſque[26] longitudine XIX. L. mil. paſſuum latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alij Gedruſos &[27] Scyros poſuere per CLXXXIII. mill. paſſ. Mox Ichthyophagos[a] Oritas, propria non Indorum lingua loquentes,[29] per CC. mil. paſſ. Inde poſuere Arbiorum gentem per CC. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piſcibus viuere. Vltrà deſerta. deinde Carmania, ac Perſis, atque Arabia. Sed priuſquàm hæc generatim perſequamur, indicare conuenit, quæ prodit Oneſicritus, claſſe Alexandri[30] circumuectus in mediterranea Perſidis[31] ex India, narrata proximè à Iuba: dein eam nauigationẽ, quæ his annis comperta ſeruatur hodie. Oneſicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet manſionum, nec ſpatia. Primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, vnde cœperunt exordium, iuxta quod flumen, aut vbi fuerit, non ſatis explanatur. Hæc tamen digna memoratu[32] produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax: contra inſula diſtãs LXX. ſtad. Alexandria condita à Leonato iuſſu Alexandri in finibus gentis. Argenus portu[33] ſalubri. Flumen[34] Tuberum nauigabile,[35] quod circa Parirae. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, vt[36] XX. dierum ſpatio prænauigauerint.[b] Inſula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal abſumitur, incertis cauſis. Origens, Flumen Carmaniæ Hytanis portuoſum, & auro fertile. Ab eo primũ Septentriones apparuiſſe adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis vnquam. Achæmenidas vſque illo tenuiſſe. Aeris & ferri metalla, & arſenici, & minij exerceri: Inde promontorium Carmaniæ eſt: ex quo in aduerſa ora ad gentem Arabiæ Macas traiectus diſtat L. M. paſſ. Inſulæ tres, quarum[37] Organa tantum habitatur aquoſa, à continenti XXV. M. paſſ. Inſulæ IIII.[38] iam in ſinu ante Perſida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere claſſem. Inſula[39] Acrotadus, item Gauratæ, in quibus[40] Chiani gens. Flumen Hyperis in medio ſinu Perſico, onerariarum nauium capax. Flumen[41] Sitiogagus, quo Paſargadas ſeptimo die nauigatur. Flumen nauigabile[42] Phirſtimus, inſula ſine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Suſianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen[43] Oroatis oſtio difficili, niſi peritis: inſulæ II. paruæ: inde vadoſa nauigatio paluſtri ſimilis, per euripos tamen quoſdam peragitur. Oſtium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta[44] Characem. Inde Tigri Suſa. Feſtos dies ibi agentem Alexandrũ inuenerunt ſeptimo menſe, poſtquàm digreſſus ab iis fuerat[c] Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri claſſis nauigauit. Poſteà à[d] Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio,

1 Capiſſene habuit Capiſſam Man. & Chif.
2 Cũ flumine & oppido. Tol. Salm. Manuſ. Dalech. & CH.
3 Cutin. ead. omnia Manuſ. Quidã etiam veteres habent Phoclin, cui adſtipulari videtur Ptolem. inter Arachoſiæ vrbes Phoclin referens. Cophes certè Arianæ eſt fluuius.
4 Erymadus. Chif.
5 Dexendruſos. CH.
6. Tegrogonis. CH. Cecrogoris. Vet.
7 Bactrianorũ. deinde eius. Man. & Vet.
8 Dãgalæ. M. & CH.
9 Parapinæ CH.
10. Catraces CH.
11. Mazi. CH.
12. Omnia Arabido Ariana. M. Omnia ora Arabindo Ariana. Vet. Infra hæc omnia ora ab Indo Ariana regio &c. Chif.
13 Tomberon. CH.
14 Articanda. Ptolẽ. Artacoarna CH.
15. Artacabene. CH.
16. Doriſdorſij. CH.
17 Phtoptraſia oppidum Zaraſpadum. &c. CH.
18. Peucolis, Lyphorta, Metorgum. CH.
19. Accutri. CH.
20. Forum. CH.
21. Orbi. CH.
22. Nauigabili. Romano ſpandorũ. Vet. quoq; & M. Pandorũ ſuprà tamen cap. 20. Gens Pandæ.
23. Cabirus Suarorũ CH. Cabyrus. M & Vet.
24. Saddaros. Chif.
25. Sodanus. Chif.
25. Darinthim.
26. Longitudinem XVIII. L. Latitudinem dimidia minorẽ. CH. Vet. quoque eũdem numerũ agnoſcunt.
27. Sirpos.
28 CXXXVIII. Chif.
29 Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piſcibus viuere. Deinde poſuere Arbiorum gentem per cc. p. vltra deſerta dein Carmania &c. CH.
30. circũuectus meridiana Perſidis.
31 & Idinæ. Vel.
32. produtur. Abies oppidum. Chif.
33. portus ſalubris. Chif.
34 Tomberon. Chif.
35 Circa quod. Man. & Vet.
36 XXX. CH. Eorum præternauigatio & ora eſt VII. M. cccc ſtadiorum Strabon.
37 Ogyris. Vet. Oracla. Chif.
38 Intimo ſinu Vet.
39 Athithadrus. CH.
40 Gyani. Chif.
41 Sitioganus. CH.
42 Phryſtimus. CH.
43 Zarotis. CH.
44 Cariacen. Vet.

uonio, quem [45] Hypalum ibi vocant, peti certissimum videbatur [46] XIII. XXII. M. pass. æstimatione. [47] Secuta ætas propriorem cursum tutiorémque indicauit, si ab eodem promontorio [e] [48] Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diúque nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucróque India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maximè [49] infestabant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primùm certa notitia [50] patescente. [51] Digna res, [52] nullo anno imperij nostri minus [f] HS quingenties exhauriente India, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant, MM. passuum ab Alexandria abest oppidum [53] Iuliopolis. Inde nauigant Nilo [g] Coptum [54] CCCIII. mill. pass. qui cursus Etesijs flantibus peragitur XII. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur [55] Hydreuma, [56] XXXII. mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate, à Copto XCV. mill. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto CLXXXIIII. mill. pass. Rursus in mõte. Mox ad nouum Hydreuma à Copto [57] CCXXXIII. mil. pass. Est aliud Hydreuma vetus, Troglodyticum nominatur, vbi præsidium excubat diuerticulo II. millium. Distat à nouo Hydreumate [58] IIII. mil. pass. Inde [h] Berenice oppidũ, vbi portus rubri maris, à Copto [59] CCLVIII. M. pass. Sed quia maior pars itineris [59] conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totũ à Copto Berenicen iter duodecimo [60] die peragitur. Nauigare incipiunt æstate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniúntque circiter XXX. die [i] Ocelim Arabiæ, aut [61] [k] Canan thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui vocatur [62] [l] Muza, quem Indica nauigatio nõ petit, nec nisi thuris odorúmque Arabicorum mercatores. Intus [63] oppida: regia eius appellatur Saphar, aliúdque Sabe. Indos autem petentibus vtilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento [64] Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ [65] [m] Muzirim, non expetendũ propter vicinos piratas, qui obtinent locũ nomine [66] Hydras: neque est abundans mercibus. Præterea longè à terra abest nauium statio, lintribúsque [67] efferuntur onera, quæ geruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius vtilior portus gentis [68] [n] Necanidon, qui vocatur [68] Becare. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur [69] Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, vocatur [70] Cottona: quæ omnia gentium portuúmve aut oppidorum nomina apud neminem priorum [71] inueniuntur. Quo apparet mutari locorum statum. Ex India renauigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut vtique Mechiris Aegyptij intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita euenit, vt eodem anno remeent. Nauigant autem ex India vento Vulturno: & cùm intrauere rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniæ oram patere duodecies [72] centena L. M. pass. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen [o] Sabin centum M. pass. Inde vineas coli & arua ad flumen [73] Andanin, XXV. M. spatio. Regio vocatur [p] Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zetis, & Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare [74] terras, quod [q] Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra, [75] aut (vt alij) Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alij ab harena terráque, alij tali aquæ ipsius natura.

45 Hypilum. Chif.
46 XIIII. XXXV. p. CH.
47 Secuta veritas. M. Secuta vero ætas propiorem cursu tutioremque. Vet.
48 Sigerum portum Indiæ. Chif. Zigerum vocant M. & Vet. Muzirũ Ptolem. Plinius paulò pòst Muzirin.
49 Infestant. M.
50 Palescẽtem. Vet.
51 Lego, digna admiratione res.
52 Nullo anno minus hic d'. imperij nostri exhauriente India. Chif. Nullo anno minus hic quingentesimis imperij &c. Vet. & M.
53 Heliopolis, Vet.
54 CCCVIIII. CH.
55 Hydræum Vet. & M. vt & in sequẽtib.
56 XXII. Chif.
57 CXXX. Chif.
58 VII. Chif.
59 CCLVII. Chif.
59 confit. Chif.
60 conficitur die. M. Vet.
61 Canen. Chif.
62 Maza. Chif.
63 oppidum regni M. oppida regia eius vnũ appellatur Vet.
64 Fauonio, alij Hapalo, molli, leni.
65 Muzirũ Vet. M.
66 Mitrias. Chif.
67 adferuntur onera & egeruntur. Chif.
68 Neacindon. To. Neacridon. Salm. Neachyndon. Chif.
68 Becares. Ptolem.
69 Codura.
70 Cottonara. Vet. Cottonacra. Chif.
71 reperiuntur. CH.
72 L. Chif.
73 Ananin. CH.
74 in terras. Vet. M. in terram. Chif.
75 aut, vt alij, à colore Solis repercussu talem reddi existimantes.

ANNOTATIONES.

a Illos defunctorum cadauera voranda feris obijcere scribit Rhodig. cap. 23.6. quemadmodum & Gedrusos inhospitales ac sæuos, vngues nunquam præcidere: cetaceis ali, quorum costis trabium vice, domos contiguant squamis verò tegularum loco contegunt.

b Huius insulæ mentionem facit apud Stabonẽ lib. 15. Nearchus, & contra sparsam famã quòd in ea insula προσορμισθέντες ἀφανίζονται, fabusosum id esse tradit experimento suo. Meminit & Curtius circa finem lib. 10. his verbis. Adijciebã, nauigia quæ lixas mercatorésque, vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse trãsmissa, nec deinde ab his postea visa. Meminit Solinus cap. 67. Martianus animalia vi feruoris in ea perire tradit.

c Patale nunc regnum Cambaiæ: veteri lingua Indorum hoc significat insulam triangularem, qualis est Cambaia. Patalé adhuc Indi vocant nunc Patam nunc Diù Patam, oppidum populosissimum & mercatura celeberrimum.

d Syagrus, *Sfacalath*.

e Zizerus est ad ciuitatem Anor, prope Calicut ad insulam quam vocant Amiadiua.

f Ea summa efficit duodecies centena millia coronatorum. Infra lib 12. cap. 18 Minima inquit, computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, peninsuláque illa (Arabia) imperio nostro adimunt, &c.

g Coptus, nunc *Cana*, distat à Cairo 400000. millibus.

h Nunc *Sues*.

i Nunc *Capo de celi*, Gabinitarum Arabum portus. cap. 19. lib. 12.

k Cana, nunc *Canocain*.

l Muza, nunc *Halj*.

m Muziris, nunc *Anor* supra Calicut.

n Nunc *Nelcinde*.

o Nunc *Bindamir*.

p Nunc *Ormuz*.

q Curtius lib. 8. *Mare certè, quo alluitur, ne colore quidẽ abhorret à cæteris. Ab Erythro rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Reliqua stultorum ac infantium nugæ sunt, & somnia.* Hebræi vocant Sup. id est, syluis & carice refertũ, quòd & autor scribit lib. 13. & Theophrast. lib. 4. Histor. Brodæus cap. 9. lib. 3.

Sinus Persicus, & Arabicus.[1] CAP. XXIIII.

SEd[1] in duos diuiditur sinus. Is qui ab[2] Oriente est, Persicus appellatur xxv. M. pass. circuitu, vt Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius[3] xii. mill. pass. est longitudo. Rursus alterum ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum v. mill. pass. latitudinis, alij quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu xi. xxv. mill. propemodum constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem[3] ab Euphratis paludibus, scripserunt[4] xxv. mill. passuum esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegētes,[5] carne vescentes. A flumine[6] Arbi promontorium ipsum inhabitāt, præter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti.

1 In ch. hoc caput cum superiore continuatur.
2 exoriente. Chif.
3 xv. Chif.
3 ab in M. & Chif. desideratur.
4 xvii Chif.
5 Hæc vltima non agnoscunt Tolet. & Chif.
6 Arabi chif.

Cascandrus insula, Parthorum regna. CAP. XXV.

AB horum tractu Indiam versus[1] Cascandrus deserta insula in Oceano L. M. pass. traditur: iuxtàque eam freto interfluente[2] Stoidis, quæstuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios[3] ccccii. mill. pass. toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes[4] Saganos: dein Daras, & Salsos. Ab eo promontorium[5] Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen[6] Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Persidem insulæ,[7] Philos, Casandra, Aratia cum mōte præalto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus Occasum sita obtinet[8] litora ccccc.l. mil. passuum etiam in luxum diues, in Parthorum iam pridem translata[9] nomen. Horum de imperio[10] nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (vt diximus) maria. Rubrum à meridie, Hyrcanum à Septentrione. Ex iis vndecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisque litoribus: pertinēt ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt,[11] Reliqua septem regna inferiora appellātur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit[12] Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab Ortu Arios, à Meridie Carmaniam & Arianos, ab Occasu Pratitas, Medos, à Septentrione Hyrcanos, vndique desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab Occasu vrbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab Oriente æstiuo[13] Europum, ab hyberno[14] Mania:[15] in media Hecatompylos,[16] Arsacia: regio Nisæa Parthyenes nobilis, vbi Alexandropolis à cōditore.

1 Socaicandros. Vet.
2 Stoydes Chif Toidis infrà cap. 35. lib. 9.
3 ccccxxi. Chif.
4 Siccaras, dein Dratinus & Salsa. Chif.
5 Themisteas. CH.
6 Oratim. CH.
7 Psilos, Cassandra, Aracha Chif.
8 litore.
9 numē. CH. & Basil.
10 nunc in paucis. Chif.
11 Reliqua septem regna inferiora appellantur, quæ ad Parthos attinent.
12 Parthiæa, ex Stephano, CH. & M.
13 Pyropum. Chif.
14 maria. Chif.
15 in medio. Chif.
16 Arsace regio, Nysia. CH. (Arsacia Cediæ vrbs est) Alij, Arsacæ regia (nempe regis à quo Parthij Arsacidæ dicuntur) Ptolem. lib. 6. Hecatōpylō oppidum regiū est, Alij, Arsace. Regionisea nobilis Parthienes, vbi &c. Nisæa quidē Cedorum est non Parthorum, Straboni, Stephano Herodoto.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia. CAP. XXVI.

NEcessarium est in hoc in loco signare & Medorum situm, terrarúmque faciē circumagere ad Persicum mare,[1] quò faciliùs deinde reliqua[2] noscantur. Nāque Media ab Occasu transuersa[3] obliquè[4] Parthiæ occurrens, vtraque regna[5] includit. Habet[6] ergo ipsa ab Ortu Caspios & Parthos, à Meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen,[7] à Septētrione Armeniam. Persæ Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur.[8] Regio ibi maritima Cyropolis. Quà verò ipsa subit ad Medos, Elymais.[9] Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni,[10] dirutam ab Alexandro. Prætereà habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent[11] Passagardas castellum, in quo Cyri sepulchrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Paretaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna[12] cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabúmque populis, in priore dictis volumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, præter Babylona & Ninum. Macedones eam in vrbes congregauere, propter vbertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam,[13] Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui[14] Aroei vocantur, &[15] Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Mesopotamiæ[16] Nicanore cōdita Ara-

1 quòd facilius dein. Chif.
2 narrentur. M.
3 obliqua. CH. obliquæ. Vet. æ
4 Parthiæ . Tol.
5 præcludit. Chif.
6 ergo in Vet. desider.
7 ad Septentrionem Chif.
8 Regia. Chif.
9 Cegale. Chif.
10 dirutum. CH.
11 Frassargida. CH.
12 includuntur. M. & Vet.
13 CH. nonhabet.
14 Arrhoei. CH. Erhoei. Vet.
15 Vandani. CH.
16 Nicanoria vel Arabis. M. Nicanoria vel Arbelis. Vet.

bis vocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus [17] Eldamarij. Super quos a Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & [18] Masei Arabes. [19] Gord[...]is verò uncti [20] Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones Silices montan[...] & O[r]ontes. Quorum ad Occidentem oppidum Gaugamela. Item [21] Sue in rupibus. Su[pra] [22] Silici, [23] Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exort[u]m, [24] Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, [25] Polytelia, [26] S[trat]onicea, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, vt diximus, quod Alexande[r] iussit cōdi propter loci opportunitatem. Dicta est & in Zeugmate [27] Apamia, ex qua [O]rientem petētes excipit oppidum [28] apprimè munitum, quondam stadiorum [29] sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, nunc in arcem redactū. Durant, [30] vt fuerant, Hebata, & ductu Pompeij Magni terminus Romani Imperij [31] Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem [32] Gobaris præfecti opere diductum, vbi eum diximus findi, ne præcipiti cursu. Babyloniam infestaret: ab Assyriis verò vniuersis appallatum [33] [c] Armalchar, quod significat regium flumen. Quà deriuatur, oppidum fuit [34] Agrani è maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam [35] claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa [d] muris, ducenos pedes latis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuētor hic fuit sideralis scientiæ. [36] Cæterò in solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ à Nicatore intra [37] nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonúmque moris. [38] Ferunt ei plebis vrbanæ d c. M. esse: situm verò mœnium Aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendā, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in [39] Chalonitide condidere Parthi, quod nunc [40] est caput regni: & postquàm nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida, Hipparenum, [41] Chaldæorum & hoc, sicut Babylon, iuxta [42] flumen [e] Narragā, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorum Persæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad Meridiem versi. Ab his Notitæ & [43] Orthophātæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonē è Persico mari ccccxii. Mil. pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui verò posteà scripsêre, à Seleucia [44] c c c c x c. mil. Iuba à Babylone Characem c l x x v. mil. pass. Fluere aliqui vltra Babylonem continuo alueo, priusquàm distrahitur [45] in irrigua, l x x x v i i. mil. Vniuerso autem cursu. [46] xi. M. pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorū facit, cùm Persæ quoque schœnos & paransangas [46] alij alia mensura determinent. Vbi [47] desinit [48] alueo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ vsque ad deserta Syriæ, vnde [49] in Meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus vndecies centena x x v. mil. pass. A mari Rubro si Tigri nauigetur, [50] c c c x x. mill. à Zeugmate [51] c c c c c x x v i i. mill. Zeugma [52] à Seleucia Syriæ ad nostrū litus. [53] c x x x i i. mill. pass. Hæc est ibi latitudo [54] terrarum inter duo maria. Parthici verò regni d c c c c. [55] x l i i i i. mill. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant [56] Digbam.

17 Elmari Supra. quos. Chif.
18 Maræi. Chif.
19 Condiæis. Chif.
20 Azoni. Chif.
21 Sauc. Vet. Suet. Chif.
22 Silci. Chif.
23 Classitre iii. M. p. per quos &c. Vet.
24 Achochis. Chif.
25 Polyteba. Vet.
26 Stratonigena, Anthemusium. Vet.
27 Apamæa. Chif.
28 Caphræna. Chif.
29 lxx. Chif.

30 vt fuere Thæbata. Chif.
31 Orturos. Vet.
32 Cobares. Chif.
33 Narmalchan. CH.
34 Agranis. Chif.

35 claritat[e]m inter vrbes obtinuit toto orbe, propter quod Chif.

36 Cætero circuitu ad. M. Vet. Cæterum ad. Tol. Cætero ad Chif.
37 *Sunt qui quadragesimū legere malint, Strabonis auctoritatē sequuti, qui Seleuciam à Babylone CCC. non amplius stadiorum dirimit internallo.*
38 Ferūtur ei plebes vrbanæ sexcētæ esse. M. Vet.
39 Chalibonitide ex Ptolem.
40 caput est regnorum. Chif.
41 Chaldæorum doctrina & hoc Chif. ch. doctrina clarum & hoc. Vet.
42 Fluuium. Chiff. Flumen Narragam, qui cadit in Narrogā, qui Tol. & Salm.
43 Orotopopanitæ & Græciochartæ. Chiff.
44 cccclxxx. Chiff. cccexl. Tol. ccccl x. Pint.
45 ad rigua Chif.
46 xii. Chif.
46 alij, in Mā. & Vet. non legitur.
47 desit Chif.
48 alueus muniri. Vet. vbi desinūt alueū munire. Vet. alueo vno ire alij.
49 In Orientem, *vt suprà lib. 5. Cap. 24.*
50 ccxx. Chif.
51 dccxxiiii. Chif.
52 abest. Chif.
53 *Rectius*, clxxv. M. *quemadmodū suprà lib. 5. cap. 12. & apud Marcianum, lib. 6.* Chif. *legitur*, cxxii.
54 terrarum. Parthici verò regni inter duo maria, ex cap. 25. & proximè sequēti.
55 xviii. Chif.
56 Debam. Ptolem.

ANNOTATIONES.

a Hodie. *Lor.*

b Artemita *Caramit:* Aroëi, *Esron:* Mardani, *Myrdino:* Gordyæj, *Gon:* Aloni, *Alangiacana:* Orontes, *Orfa.* Classitæ, G alat: Azochis, *Axanchif:* Hebata, *Besin.*

c Nahar Malcha: Syrorum lingua, qua vsi sunt Orientales. Mitalerius.

d E bitumine & testaceo latere structis. Vitruuius ca. 3. lib. 6.

e Nunc, *Narsingua.*

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen [1] Elongosine est. ipsius, quà tardior fluit, [a] Diglito: vnde concitatior, à celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. [2] Influit lacum [3] Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exalantem, Vnum genus ei piscium est, [4] idque transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectúsque occurrēte [b] Tauro mōte in specu mergitur: subtérque lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestū est, quòd demersa perfert. Alterum deinde transit lacū, qui [5] Thospites appellatur: rursúsque in cuniculos mergitur, & post xxv. mill. pass. circa Nymphæum redditur. Tam vicinum Arsaniæ fluere [6] eum in regione Arrhene Claudius Cæsar autor est, vt cùm intumuere, confluant, nec tamen misceantur, leuiórque Arsanias innatat IIII. M. ferme spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris [7] autem ex Armenia acceptis fluminibus claris [8] Partheni, Agnice, Pharione, Arabas [9] Aroeos Adiabenósque disterminans, & quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus [10] Gordyæorum circa [c] Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam [11] cxxv. M. pass. diuisus in alueos duos, altero Meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad Septentrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos [d] Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Posteà recipit ex Media Choaspem: atque (vt diximus) inter Seleuciam & Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eósque lxx. M. pass. amplitudine implet. Mox vasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico [12] decumo ore. Inter duorum amnium ostia xxv. mil. pass. fuere, aut (vt alij tradunt) VII. M. vtroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præclusere Orcheni, & accolæ agros rigātes: nec nisi [13] *per Tigrin* defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius [e] Dibitach. Iūgitur [14] Chalonitis cū Ctesiphonte, nō palmetis modo, verùm & olea, pomísque, aliísque arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos [15] Aliabenósque veniens, supra Parætacenen & Persidem. Chalonitis abest à Perside [16] CCCCLXXX. mil. pass. Tantum à Caspio mari [17] Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & [18] Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab Ortu est, & [19] Sabata. Ab Occasu autē Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Anthiochus matris suæ imposuit [20] Tigris circunfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà est [21] Susiane, in qua vetus regia Persarum Susa, à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia CCCCL. mil. pass. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem [22] Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidum est [23] Babytace. Abest à Susis CXXXV. mil. pass. [24] Ibi mortaliū soli aurum in odio contrahunt: id defodiunt, ne quo cui sit in vsu. Susianis ad Orientem versus iunguntur [25] Cossæi latrones, & Mizæorum XL. populi liberæ feritatis. Supra eos [26] patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætendūtur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt CCL. mil. pass. Quà subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: vnde Susa nauigatione LXV. M. D. pass. absunt. Susianis ab Oriente proximi sunt [27] Cossæi, supra Cossæos ad Septentrionem Mesobatene sub monte Cābalido: qui est Caucasi ramus, inde mollissimo transitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis [28] Eulæus, ortus in Medis [29] medióque spatio cuniculo cōditus, hac rursus exortus & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem [29] Hedypnum, præter Asylum Persarum venientem, [30] & vnum ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, à Charace XV. mil. pass. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine [31] Oroati ad Characem CCXL. mil. pass. Oppida eius

1 Elegosine. Mā. Vet. Aelosinæ est, ipsi qua tardior fuit digito.
2 Influit in lacum Man. Vet. & Chif.
3 Arsenen. Strab. lib. 11.
4 & aquæ. M. est, & hi aquæ t. non miscētur. Vet. Nec vnum genus ei pisc ium est, iique transcurrentis non miscentur, ex Strab. lib. 11. Pint.
5 Thespites. Chiffl. Thesbites. Vet.
6 eum, deest in M.
7 enim. M.
8 Vetus. cod. *Parthenia, ac Nicephorione*. Chif. Parthenia &c
9 Oroeos, Vet. Chif.
10 Corydæorū. Chif. Coridiorum Vet. Corydæorum Tol Corduenorum vel Corduchorū è cap 15. huius lib. Pint.
11 ccxxv. Chif.
12 decem millium pas. ore. M. Chiff. & Basil. decumano ore. Vet.
13 Pasitigri. Pint.
14 Chalibonitis. Ptolem.
15 Adiabenósque. Chif.
16 ccclxxx. Chif.
17 & Assyr. Vet. M.
18 Palæstina. Chif.
19 Sabdata. Chif.
20 Tigris circunfunditur huic, diuiditur Archoo.
21 Susiana. Chif.
22 Carbantum. CH.
23 Barbithace. CH.
24 *Ex Hispanicis codicibus. Pint.* Ibi mortalium solis aurum in odio: contrāhunt id, defodiúntq;, ne quo cui sit in vsu. Sic & CH. vno verbo minus: neque enim habet & quo Manuscr. legit quo ne cui. alias huic lectioni adstipulatur.
25 Oxi. CH. & M.
26 parent Parthis Mardi. M. & Chif.
27 Cossiæi. CH. Vxij ex Strab. lib. 11. Oxi & Oxij. Vetust.
28 Ilæus. Chif.
29 *modicóque*, Man. & Chiffl.
29 Hedyption, ex Strab. lib. 16. CH. Recipit amnes Hedypuon &c.
30 ad vnum ex Susianis oppidum. Iuxta. Vet.
31 Ora. Chif.

32 Chaſiro. Chif.
33 Brixa & Ortatia. Chif.
34 regna ea. Chif.
35 dccccl. Chif.
36 Ileum II. p. Chif. | VI. M. Pint.

Seleucia & Soſirate, appoſita monti [32] Caſyro. Oram, quæ præiacet, minorum Syrtium vice diximus inacceſſam cœno plurimum limi deferentibus [33] Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipſa Elymaide in tantum, vt nullus ſit niſi circuitu eius ad Perſidem aditus. Infeſtatur & ſerpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maximè inuia, Characene vocatur ab oppido Arabiæ claudente [34] regna, de quo dicemus, expoſita priùs M. Agrippæ ſententia. Nanque is Mediam & Parthiam, & Perſidem ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro, Caucaſo, à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem XIII. XX. M. paſſ. in latitudinem [35] DCCCXL. prodidit. Præterea per ſe Meſopotamiá ab Oriente Tigri, ab Occaſu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Perſico incluſam, longitudine octingentorum M. paſſ. latitudine CCCLX. Charax oppidum Perſici ſinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter cõfluentes, dextra Tigrin, læua [36] Eulæum III. M. paſſ. laxitate. Conditum eſt primùm ab Alexandro Magno: qui colonis ex vrbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militúmque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iuſſerat: pagúmque Pellæum, à patria ſua, quem propriè Macedonum fecerat: Flumina id oppidum expugnauere. Poſteà Antiochus reſtituit quintus regum & ſuo nomine appellauit. [37] Iterúmque infeſtatum Paſines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba ſatrapen Antiochi fuiſſe falsò tradit, oppoſitis molibus reſtituit: [38] noménque ſuum dedit, emunito ſitu iuxtà in longitudem III. M. paſſ. in latitudinem paulo minus. [39] Primò fuit à litore ſtadiis X. [40] maritimum: etiam inde pſeudo porticus habet: Iuba verò prodente, L. M. paſſ. Nunc abeſſe à litore CXX. M. legati Arabum noſtrique negotiatores, qui inde venere, affirmant. Nec vlla in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirum eſt, æſtu longè vltra id accedente non repercuſſas. Hoc in loco genitum eſſe Dionyſium, terrarum orbis ſitus recentiſſimum autorem [41] conſtat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmiſit Diuus Auguſtus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicáſque res maiore filio. Non me præterit, nec ſum oblitus, ſui quenque ſitus diligentiſſimum autorem viſum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana ſequi placet nobis, Iubámque regem, ad eundem Caium Cæſarem ſcriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

37 Iterũ quoque infeſtatũ Spationis Sugodanaii filius. Chif. Spaſinem vocat Diõ in vita Traiani, & Stephanus Byzantius, qui hanc vrbem ab inſtauratore σπασίνυ χάρακα vocatam tradidit. Eius meminit & Ioſephus cap. 7. 1. cap. 2. 20. ἀρχαιολογίας. Vide Leopard. cap. 2. 8.
38 nomenque è ſuo dedit & è munito ſitu. Pint.
39 Prius. Chif.
40 Et maritimum etiam Ipſanda portũ habuit. *Pint. ex Tol. le*goetiã ipſa tum portũ habuit *vel*, Et maritimum iam inde ipſa portum habuit.
41 Verbum, *conſtat*, in Chifl. deſideratur. optime, ſi poſt *præterit*, ante *Nec ſum oblit⁹*, τελεία στιγμῇ diſtinguas.

ANNOTATIONES.

a Theteclus. Caldæus paraphraſtes: Ioſephus cap. 2. lib. 1. ἀρχαιολογίας, Diglath. Mitalerius.
b Seneca cap. 8. lib. 6. Quæſt. Natural.
c Nunc, *Greſira*.
d Nunc, *Cuerch*.
e Nunc, *Debebech*.
f Procemio libri tertij.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos & Ogyris inſulæ.

CAP. XXVIII.

1 nullis. Chif.
2 poſtferenda amplitudine à monte Amano è regione. Pint. Tol. Chiffletianum verò, è regione Ciliciæ Cõmagenïſque.
3 Aegyptum. Chif.
4 Dein Teranei, dein Patami. Chif.
5 ſitus. Chiff.
5 ſitu Felix eius populus.
6 A noſtro. M. Vet.
7 peragimus. Nomadas inde infeſtatoreſque. Chif.
8 cludunt. Chif.
9 ſic à tabernaculis cognominati. Vetus mercantur. I ego cognominati cilicijs quibus metantur. Veſt. vel caſtra ponũt vel metas in agris pro terminis ſtatuũt.
10 includunt. Chif.
11 à Begaza. Chif.
12 CXXXV. Chif.
13 & Syria. Chif.
14 incoluere. CH.

ARabia gentium [1] nulli [2] poſtferenda, amplitudine longiſſima, à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenéſque deſcẽdit, vt diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, ſponte verò ad mare noſtrum litúſque [3] Aegyptiacum, vt docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis, quibus iunguntur Ramiſi. [4] Déinde Taranei, déinde Patami, Ipſa verò peninſula Arabia inter duo maria, Rubrum Perſicúm que procurrens, quodam naturæ artificio ad ſimilitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circunfuſa, in eandem etiam cæli partem nulla differẽtia ſpectat. Hæc quoque in illo [5] ſitu felix. Populos eius à noſtro mari vſque ad [6] Palmyrenas ſolitudines diximus: reliqua nunc inde [7] peragemus. Nomadas, infeſtatoréſque Chaldæorum, Scenitæ (vt diximus) [8] claudunt, & ipſi vagi, [9] ſed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, vbi libuit. Déinde Nabatæi oppidum [10] incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. mil. paſſ. amplitudinis, circundatum montibus inacceſſis amne interfluente. Abeſt [11] à Gaza oppido litoris noſtri DC. M. à ſinu Perſico [12] CXXII. M. Huc conuenit vtrunque biuium, eorum qui [13] Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra [14] incoluerunt Omani ad Characem vſque,

cem vsque, oppidis quondam claris à Semiramide conditis, [15] Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Déinde est oppidum, quod Caracenorum regi paret, [16] in pasitigris ripa, [17] Forath nomine in quod à Petra conueniunt, [18] Characémque inde XII. M. pass. secundo æstu nauigant. E Parthico [19] enim regno nauigantibus vicus [a] Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis [20] Tigris [21] prænauigari tradunt, Barbatiam, mox [22] [b] Thumatam: quod abesse à Petra decē dierum nauigatione, [23] nostri negotiatores dicunt, Characenorúmque regi parere: & Apamiam sitam, vbi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos, operibus [24] obiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus orā, [25] Epiphani primum exquisitam, Locus vbi [26] Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontorium Chaldone, voragini similius, quàm mari, per l. M. oræ flumen Achana, deserta c. mil. pass. vsque ad insulam [27] Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra v. M. pass. amplitudine, turres habet ex salis [28] quadratis [29] molibus. A litore l. M. passuum regio [30] Attene. Ex aduerso [31] Tylos insula, totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtáque [32] altera minor, à promontorio eius [33] XII. mil. pass. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitum CXII. M. D. passuum, à Perside longiùs abesse, adiri [34] vno alueo angusto. Insula [35] Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi [36] Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item [37] Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari à Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, vt Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichtyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice, gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres verò Isura, Rhinnea, & proxima, in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboêa portus, Bragæ insulæ desertæ. Gēs [38] Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyphagorum. Déinde Glari. Litus Hammæum, vbi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fons Goralus, Garpheti, insulæ [39] Aleu & Amnamethu. Gens Darræ insulæ Chelonitis, Ichthyophagon multæ, Eodanda deserta, Basag Multæ Sabæorum. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Dolicæ. Fōtes Daulotes, Dora: insulæ Pteros: [40] Labanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A Meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ. Emporium eorum [41] Acila, ex quo in Indiam nauigatur, Regio, Amithoscuta, Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, [42] Macæ. Horum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenæ præpositum, ibi vicisse eodem die classe, æstúque reuerso iterum equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à continente [43] centū vigintiquinque mil. pass. circuitu CXII. M. pass. Nec minus altera clara in Azanio mari [44] Dioscoridu, distans à Syagro extimo promontorio CCLXXX. mill. pass. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaride, in montes VII. dierum transitus. Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, & Tamna templorum LXV. Hæc est amplitudinis significatio. Promontoriū, à quo ad continentem Troglodytarum l. M. pass. Toani, Acchitæ, [45] Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi Arabū propter thura clarissimi, ad vtraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore Marane, Marma, Corolia, Sabatra: intus oppida Nascus, Cardaua Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. [46] Pars eorū Atramitæ, quorum caput Sobotale LX. templa muris includens. Regia tamen omnium

 est Mariaba.

15 Besannisa & Soractia nūc sunt solitudines. CH. Soroactia in vulgata lectione habet Vet.
16 in ipsa Tygris ripa. Man.
17 Fora. Chif.
18 Characeni Inde. Vet.
19 autem. Chif.
20 Tigri. Chif.
21 pernauigari. Manser.
22 Dumatham. CH. Thumatā. quod abest à p. d. l. nauigatione. Nostri n. d. characenorum regi parere. Vet.
23 deest nostri, in Chiff
24 abiectis. Basiliēse.
25 Epiphanio. Man. Vet.
26 Euphrates ostio effluit. Vet.
27 Barū. Vet. & CH. alij Tharum.
28 quadrati. CH.
29 molibus a litore l. Regio Attene ex aduerso CCCCC. m. p. Tylos insula. M
30 Atta, Ptolemæo.
31 Tyros, Ptolem.
32 altera in ora promontoria. M. Vet.
33 XII. M. d p CH. X. M. è cap. II. lib. XII. Pint.
34 modò alueo. M.
35 Asclie. Chif
36 Omanorum Batrasauanes & Ommamæ. Chif.
37 Homæ & Attanæ. Chif.
38 Caludæi. Vet.
39 Alaca. Vet. Amnameth. Vet.
40 Labatanis. CH.
41 Acil. CH. Ocele. Ptolem.
42 Naumacheorum p. c. Carmaniā distat quinque. Chif.
43 CXX. p. circuitur CXII. d. Chif.
44 Dioscuriada. Vet. Dyoscynidia. M. alij, Dioscurias.
45 Cattamo titæ. CH.
46 *Vera lectio sic habet:* Pagus eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, LX. tēpla muris includens. *Infrà enim libr. 12. cap. 14. Sabæorū pagum facit Atramitas, in quo & Sabota collocat, regni totius caput.* CH. quoque Sabota legit, vt & Tol. & Basiliē. Stephanus Saboeam vocat.

est Mariaba. Sinum obtinet XCIIII. M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ[47] Oppidum eiusdem nominis. Iis [48] iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Græci [49] Apaten vocant: Arsicodani, Vadei [50] cum oppido magno, Barasei, Lichenia, [51] Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus in quo Leanitæ, qui nomen ei dedere. Regia eorũ Agra, & in sinu Læana, vel, vt alij, Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alij Aelenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Leana colligere produntur [52] quadragies octies centena LXX. M. Iuba paulo minus XL. M. putat. Latissima est à Septentrione inter oppida Heroum & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicatur. Nabatæis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt [53] Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum, in quo omnis negotiatio conuenit. Hemuatæ, Analitæ: oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum [54] Chariati: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretæ Minoe (vt existimant) originem trahentes: quorum Charmæi, oppidum XIIII. mil. pass. [55] Mariaba Baramalacum, & ipsum non spernendum: item Carnon. [56] Rhammei, & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritæ, Massala oppido. Hamirei, [57] Gedranitæ, [58] Ampræ, Ilisanitæ, Bachilitæ, Sãmei, Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. [59] Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido XX. mil. passuum in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. [60] Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum, Calingij, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida, Pallon, [61] Murannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes [c] Agrei, Ammonij. Oppidum, Athenæ, Caurarani, quod significat ditissimos armento: Coranitæ, Cæsani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethusa, Larissa, Calcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab autoribus, qui antè scripserunt, [62] Egran, Annestum, Escam, Magusum, Tammacũ, Labeciam, & suprà dictam Mariabã, circuitu VI. mil. passuũ. Item Caripeta, quò lõgissimè processit. Cætera explorata retulit: Nomades lacte & ferina carne vesci: reliquos vinum, vt Indos, palmis exprimere, oleũ sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore [63] diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maximè Chatramotitas. Caræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarũ fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque prouentu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterquàm in superiore labro. Aliis & hæc intonsa: mirúmque dictu ex innumeris populis pars [64] æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in vniuersum gentes ditissimæ, vt apud quas [65] maximè opes Romanorum Parthorúmque [66] subsidant, vendentibus quæ è mari aut syluis [67] capiant, nihil inuicẽ redimentibus. [68] Nunc reliquam oram Arabiæ contrariã persequemur. Timosthenes totum sinum quadridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem, angustias [69] IIII. mil. pass. Eratosthenes ab ostio XIII. mil. in quanque partem. Artemidorus Arabiæ latere [70] XIIII. quinquaginta mill.

47 Oppido. Chif.
48 iunguntur. M. & Vet.
49 Apporen. M. Vet.
50 cum, deest in M & Vet. Chiffletianũ ita locum hunc totũ legit: Arsi, Codani, Baræi oppidomagno Barasasa & Læchiceni Syagros insulam canes nõ intrãt &c.
51 Syagros. Basilien.
52 xlvi. lxvi. Chif.
53 Thabaeni, Suellini, Anageni, oppidũ in quo negotiatio ei cõuenit. Hemnathæ, Analitæ: oppida Domata, Hægra. Chiffl. pro Arra, Man. habet Arreni, pro Egra, Egeata: Vetus, Araxeni.
54 Cariatta. Chif.
55 Maribba Palmalachum. Chif.
56 Rhamnei. Basil. Rhadamæi. Chif.
57 Sannei, Chantacæ Bastiæ. Harma oppidum. Vet.
58 Phryæi, Hyrsanitæ, Bachylitæ, Sãnæi Amaitrei, oppidis Nessa & Chennaesaeri. Zamereni oppidis Sagiatta Canthace Bacas Chamiri Phearina oppidum. Chiffl.
59 Anthæi & Brani Cyrei Elmata eis oppido xx. p. Chodæ lathuri in montibus. Chif.
60 Amyclomei. Vet.
61 Vrannimal. M.
62 Negranan, Nestũ Neescan, Masugum, Caminacum, Labecia etiam, & suprà dictã Maribam &c. Item Caripetam. Chif.
63 diuites Cembanos & M. Vet.
64 coequa. M. Vet.
65 maximæ. Chif.
66 subsistant. Chif.
67 capiunt. Chif.
68 Chiffl. hinc orditur quod proximè sequitur caput. & melius mea sententia quàm in vulgatis.
69 VII. p. Chif.
70 XVI. Troglodytico &c. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nunc, *Balzara*. b Nunc, *Thyma*. c Nunc, *Vargan*.

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici.

CAP. XXIX.

TRoglodytico verò [1] XI. LXXXII. mil. pass. Ptolemaida vsque. Agrippa [2] XCII. XXII. mill. pass. sine differentia laterum. Plerique latitudinem [3] CCCCLXII. prodiderunt, faucésque hyberno orienti obuersas, [4] alij quatuor mil. alij septem mil. alij duodecim

1 XI. XXXVII. d. p. CH.
2 XVII. XXXI. Chif.
3 ccclxxv. Chif.
4 alij VI. alij XV. patere. Chif.

decim mil. pass. patere. Situs autem ita se habet. A sinu [5] Aelanitico alter sinus, quem Arabes [6] Aeanticum vocant, in quo [7] Heroum oppidum est. Fuit & Cambisu inter Nelos & Marchadas, deductis ægris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit [8] l x i i. mill. pass. interuallo (quod inter flumen & Rubrum mare interest) [9] primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit, mox Darius Persarum: deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine [10] triginta, in longitudinē x x x v i i. mill. c c c c c. pass. vsque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsione tribus cubitis Rubro mari operto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum [11] terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duo mill. passuum vltra Casium montem, quod à sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium [12] à Gerro ([13] quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu [14] Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui [15] Arsinoen præfluit, Ptolemæū appellauit. Mox oppidum paruum est Aennum, [16] pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis Arabes feri. Insulæ, [17] Sapirene, Scytala, mox deserta ad [a] Myos hormon, vbi fons [18] Tadnos, mons [19] Eos, insula [20] Lambe, portus multi, Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & [21] Gnebadei. [b] Troglodytice, quam prisci Michoen, alij Midoen dixere. [22] Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: [22] ex iis quæ Mareu [22] vocantur aquosæ: quæ [23] Eratonos, sitientes. [24] Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti, Neque alia regio fertilior earum. Iuba, qui videtur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam, quæ [24] Epidires, insignem loco. Est enim sita in [25] ceruice longè procurrente, vbi fauces Rubri maris, [26] iiii. mil. ccccc. passuū, ab Arabia distant. Insula ibi Cytis topazium ferens [27] & ipsa. Vltrà syluæ, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo volumine à nobis significata: in qua quadragintaquinque diebus ante solstitium, totidémque postea hora sexta consumuntur vmbræ, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem: cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitij sexta hora vmbræ in totum absumantur, nihilsque adnotetur aliud noui. D c i i. mil. passuum interuallo à Ptolemaide, res ingentis exempli, locúsque subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso, cùm indubitata ratione vmbrarum Eratosthenes mensuram terræ [28] prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula [29] Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum, [30] Suchæ, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest à Ptolemaide [31] quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, [32] celtium testudinum, sphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres: insulæ, quæ [33] Aliæu vocantur: item Bacchias & Antibacchias, & [34] Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cùm vlteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons [35] Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulæ ante portum duæ, Pseudopylæ vocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis [36] ignotis, Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. per continentem quoque deserta. oppidum Gaza,

5 Læanitico. Chif.
6 Fortassis, Aelath, lingua Hebraica & Syriaca. Mitalerius. quem Arabiæ Sœan. Chif.
7 Heroon. Chif.
8 lxii.d. Chif.
9 primum. Chif.
10 xl. Chif.
11 mercaturis. Vet. terrenis. Tol. terræ n. Chif.
12 Accercho. Chiff. Ptolemæus Gereum oppidum inter Pelusium & Casium montem collocat.
13 quod Agipson vocant. Man. quod Agipsium. Chif.
14 Carandra. Chiff.
15 Straboni etiam cleopatridē dictam.
16 alij pro hoc Pileterias. Chif. alij pro hoc Philaterias. Mā.
17 Sarapinæ, Scythala. Chif.
18 Statnos: CH. Tamos. Mans.
19 Cos. Vet. Eas. CH.
20 Iambe. Chif.
21 Zebatæi.
22 Mox Pentedactylos insula est Hene ayræ aliquot Hallonessis. Chif. Stenetiræ, M. Stenædire. Pineus.
22 Ex his quæ Maru. Chif.
22 vocatur, aquosa: quæ Eratones, sitit.
23 Eranos. Chif.
24 Regum his præfectis fuêre. Chif.
24 ἐπὶ δείρῃ. Vet.
25 ceruicem longè procurrentem. Vet.
26 vii. d. p. Chif.
27 & ipsa vltra syluas, vbi. Chif.
28 prodere incœperit. Chiffletianum verò & Tol, cōcœperit.
29 Casitis. M. Vet.
30 Sace. M. & Chif.
31 duorum. M.
32 celetum. Vet.
33 Elææ. Vet. adstipulante Strabone.
34 Stratiotum. Tol. Salm.
35 Curius. M.
36 incognitis. Vet.
37 Mosylicus. Vet.

Gaza, promontorium & portus [37] Mossylites, quò cinnamomum deuehi[...]r. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui vnum Aethiopiæ oppidum [...]ltrà p[...]unt in littore Baragaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere v[...] Iu[...], præter Mauritanias suas Gadeis vsque nauigandum Coro. Cuius tota sententi[...]noc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, [...] aliis Drepanum, proponit recto cursu, præter exusta, ad Malchu insulam xv. mil. pa[...]sse. Inde ad locum, quem vocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad insulam Sadanum cent[...]mquinquaginta mill. pass. Sic fieri ad apertum mare xviii. [38] lxxxv. mil. pass. Rel[...]qui omnes propter Solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniã bubulos vtres binos [39] sternentes ponte, piraticã exercent sagitis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos. Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit vsque Meroen, * Solis quoque oppidũ, quod nõ procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui vlteriorem ripam Aethiopiæ auferant, adnectántque Africæ, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine [40] vtrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidam [41] appellauerũt Thathicen, [42] Araniũ, Sesaniũ, Sandura, Nasaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Mochindira, Noa, Gophoa, Gystatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocauere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, [43] Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, [44] Graucomen, Emeum, Pidibotas, [45] Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viuentes: [46] Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, [47] Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, [48] Agocen. Ex Africæ latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, siue pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, [49] Spyntuma, Sydopta, Gensoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci [50] Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, vnde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion scriberet, deletum. Hæc sunt prodita vsque Meroen: ex quibus hoc tempore [51] nullum prope vtroque latere extat. [52] Cætera solitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis, [53] præfecto Aegyptiis. Oppida eorum expugnauit, quæ sola inuenerat, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cãbusin, Attenã, Stadisin vbi Nilus præcipitãs se, fragore auditũ accolis aufert. Diripuit & [54] Napata. Longissimè autẽ à Syene progressus est [55] dcclxx. mil. passuũ. Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorũ bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando seruiendóque, clara & potens etiam [56] vsque ad Troiana bella [d] Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostróque [57] litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius varia prodidere: primus Dalion vltra Meroen longè subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor [58] etiam, quinquennio in Meroe moratus, cùm de Aethiopia scriberet. Nam [59] & Timosthenes classium Philadelphi præfectus, sine mensura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes dcxxv. mill. Artemidorus dc. mil. Sebosus ab Aegypti extremis [60] sexdecies centena lxxv. mill. pass. vnde proximè dicti [61] xii. lxx. Verùm omnis

hæc fini

37 Cosylicus. Vet.

38 lxxxv. Chif.

39 insternendo spõte. Tol.

* *Huc referẽd ũvidetur, quod paulò post sequitur, alienam in sedem perperam traiectum.* Ripas autem incolere propter aquam: *Aut legendum videtur,* incoluere, non incolere *quemadmodum in ant. cod. & CH. scriptum reperitur.*

40 ponemus vtrinque. M.

41 appellarunt. CH.

42 Araman, Sesamõ. Vet.

43 Pidne. Vet.

44 Gaucomene. Meum. Vet.

45 Endonda Cometas. M.

46 Cysteni, Pemmani, Gadagaleni, Paroi, Patrimi. Vet.

47 Cagasnæ, Vet.

48 Agolen. Chif.

49 Spintum. Chif.

50 Hypatiton. Vet. Hyphammon. M.

51 nullũ prope, Vtroque latere solitudines &c.

52 Certè solitudines vt nuper. C.

53 præfecto. Aegyptiis oppida expugnauit, quæ sola inuenimus. CH. alij præfecto Aegypti Is oppida eorum &c.

54 Neata. Chif.

55 dcccclxx. p. Chif.

56 à Troiano vsque bello, M.

57 litori. M.

58 ætate. Vet.

59 &. in M. deest.

60 lxvi. lxxv. Chif.

61 xiil. Chif.

hæc finita nupe[62] disputatio est: quoniam à Syene [63] d c c c l x i i. mill. Neronis exploratores renuntiaure his modis: A Syene Hieran sycaminon l i i i i. mill. pass. Inde [64] Tama [65] l x x v. mill. pass. regionem Euonymiton Aethiopum primam c x x. Acinam [66] l i i i i. mill. Pitaran x x v. Tergedum c v i. mil. Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primùm visas aues psitaccos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde [67] Napata l x x x. mil. Oppidum id paruum inter prædicta solum. Ab eo ad insulam Meroen c c c l x. M. Herbas circa Meroen demum [68] viridiores syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse l x x. mil. pass. iuxtáque aliam

10 insulā [69] Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminam [70] Candaocen, quod nomen multis iam annis ad reginas [71] trāsiit. Delubrum [e] Hammonis [72] & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Aethiopes, iusula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum c c l. mil. dare solitam, artificum [73] c c c c. M. alere. Reges Aetiopum x l v. & hodie traduntur.

62 disceptatio. Vet.
63 dcccclxxiiij. numeris sequentibus cum hac summa ad amussim congruentibus. dcccc. lxxv. Chif.
64 Tamia. Pineus.
65 lxxvi. Chif.
66 lxiiii. M. pass. Msc. & Chif.
67 Nataba. Chif.
68 viridiores syluarum apparuisse. Chif.
69 Tadu. M. & Chif.
70 Canagen. Chif.
71 transit. Chif.
72 est. M. & Vet.
73 iii. M. Mscr. iii. alare reges. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Nunc, Cosir.
b Troglodyta hodie vocant Abissinor em gentem proximam rubro mari, Regnum Barnagas, appellant indigenæ. ἐρέμβοι ab Homero 4. odyss. dictos volunt his versibus, quib. ad eos se peruenisse Menelaus refert:
Αἰθίοπας δ' ἱκόμην καὶ Σιδονίους, καὶ Ἐρεμβοὺς &c. ἐρέμβους autem ἀπὸ τοῦ εἰς ἔραν ἐμβαίνειν dictos interpretātur, qua etymologia & τρωγλοδύτας appellant.
c Vocauit Pythie Lacedæmonios ὀφιοδέρους quòd excoriatis serpentibus vescerentur. Autor libri τῶν θαυμασίων ἀκουσμάτων.
d De eo vide infrà cap. 26. lib. 10. & cap. 7. lib. 36.
e Iouis, quem κριοπρόσωπον ideo vocarunt, quòd in eius simulachro in tacta cornua supra aures extarent.

20

Multiformes & miræ hominum effigies. CAP. XXX.

VNiuersa verò gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethi ope Aethiopia. Animalium hominúmque [1] effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiésque cælandas mobilitate ignea. [2] Ferunt [3] certè ab Orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, vno tantùm foramine spirat, potúmque calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ, sponte prouenientis ad vescendum. Quibusdam pro ser-

30 mone nutus motúsque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus, fuit vsus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt [4] ante paludes, [5] ex quibus Nilus oriretur. In ora autem, vbi desiimus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis [6] superponitur: à [7] Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluuia ad vsum compluribus locis seruatur, fertilissima regione, quæ interest, auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens [8] tenet. Deinde contra Meroen [9] Megabari, quos aliqui [10] Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis vescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & [11] Daueli, dierúmque viginti interuallo Critensi. Vltra eos Dochi, deinde Gymnites semper nudi.

40 Mox Anderæ, [12] Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viuentes, [13] Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyæ latere à Meroe oppidum [14] Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim [15] Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammeticum fugerint. In eo [16] produntur annis trecentis habitasse. Cōtrà in Arabico latere [17] Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, [18] quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula [19] Sembobitin, & tertium in Arabia, [20] Sai. Inter montes autem & Nilum [21] Symbari sunt, [22] Phalanges, in ipsis verò montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum quinque itinere. Viuunt elephantorum venatu.

50 Insula [23] in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab ea [24] Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem

1 monstrificas effigies. Chiff.
2 Fertur. M.
3 certis. Chif.
4 inter. Chif.
5 à Chif.
6 supponitur. M. alij, suppositus.
7 Napata. Chif.
8 tenent. Chif.
9 Megabri. Vet. Megabarti. M.
10 Adiabaros. Chif.
11 Dabelli. CH. Danelli ex Ald. M.
12 Monthes Messages, Ipsodoro. Chif.
13 Aladi, Syrdotæ. Chif.
14 Tollen. CH. Thale Pineus.
15 Desar op. Aegypt. Chif.
16 prodente se ccc. habitasse. M. cui consentit. CH. nisi quòd ccc. habet.
17 Dallon, vt suprà. Pint. Danion. Salm. Dianon. M. Diaron. Vet. Diarō oppidum esse deorum. Chif.
18 quod ille asserit & ipso nomine aduenas significari. M.
19 Sunt qui malint. Psebohitin: nimirum à Pseboa lacu, quem suprà Meroen collocat Strabo lib. 17. satis ampla insignem insula, eáque egregiè habitata. eius meminit & Artemidorus authore Stephano.
20 Sina. M. Sinat. CH.
21 Barri. Chif.
22 Phaliges. Vet. Manser. Paluogges. Chif.
23 in illo Sembritarū regioni Vet. M.
24 Nubæ. Vet.

canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Auruſpi oppido longè [25] à Nilo ſito. Poſteà Achiſarmi, Phaliges, Marigeri, Caſamarri. Bion & alia oppida in inſulis tradit, à [26] Sembobiti Meroen verſus dierum toto itinere viginti. Proximæ inſulæ, oppidum Semberritarum ſub regina: & aliud Aſar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Aſel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine [27] Garoden. Inde [28] per ripas oppida, Nauos, [29] Modundam, Andatim, Secundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agroſpi, Aegipam, Candrogari, [30] Arabam, Summaram. Regio ſuprà Sirbitum, vbi deſinunt [31] montes, traditur à quibuſdam habere maritimos Aethiopas, Niſicaſtes, Niſitas, quod ſignificat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia ſic ſint, ſed quia ſagittis præcipua contemplatione [32] vtantur. [33] Ab ea verò parte Nili, quæ ſupra Syrtes maiores, Oceanúmque meridianum protenditur, [34] Dalion vocatos eſſe dicit, pluuia tantum aqua vtentes [35] Ciſoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Vſibalcos, Iſuelos, Pharuſos, Valios, Ciſpios. Reliqua deſerta. Deinde [36] fabuloſa: ad Occidentem verſus Nigrœ, quorum rex vnum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum [37] & leonum carnibus maximè viuentes. Pamphagi, omnia mandentes. [a] Anthropophagi [38] humana carne veſcentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Heſperij, Peroſſi, [39] quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Aethiopum locuſtis tantùm viuit, fumo & ſale duratis in annua alimenta: ii quadrageſimum annum vitæ non excedunt. Aethiopum terram vniuerſam cum mari Rubro patere in longitudinem [40] ſemel & vicies centena lxx. mil. paſſ. in latitudinem cum ſuperiore Aegypto [41] duodecies centena xcvii. M. Agrippa exiſtimauit. [42] Quidam longitudinem ita diuiſerunt. A Meroe Sirbitum [43] xii. dierum [44] nauigationẽ. Ab ea [45] xii. ad Dauellos. Ab iis ad Oceanũ Aethiopicum ſex dierum iter. In totum autem ab Oceano ad Meroen [46] dccxxv. mil. paſſ. eſſe inter autores ferè cõuenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita eſt Aethiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ hebeno maximè virent: à media eius parte imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus, [47] Theôn ochema dictus Græcis: à quo nauigatio quatridui ad promontorium, quod [48] Heſperion ceras vocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Heſperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate veſtitos Aegipanum Satyrorúmque produnt.

Inſulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

INſulas toto eo mari & Ephorus complures eſſe tradidit, & Eudoxus, & Timoſthenes: Clitarchus verò Alexandro [1] regi renuntiatam adeò diuitem, vt equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, vbi ſacer mons opacus [2] ſylua repertus eſſet, [3] diſtillantibus arboribus odore [4] miræ [5] ſuauitatis. Contra ſinum Perſicum Cerne nominatur inſula aduerſa Aethiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à continente conſtat Aethiopas tantùm populos [6] habere proditur. Ephorus autor eſt, à Rubro mari nauigantes in eam non poſſe propter ardores vltra quaſdam columnas (ita appellantur paruæ inſulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra ſtadia octo abeſſe prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerſo maximè Carthaginis à continente paſſus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia inſula contra montem Atlantem, & ipſa Atlantis appellata. Ab ea [7] quinque dierum [8] nauigatione ſolitudines ad Aethiopas Heſperios, & promontorium, quod vocauimus Heſperion ceras, inde primum circumagente ſe terrarum fronte in Occaſum, ac mare Atlanticum. Contra [9] hoc promontorium Gorgades inſulæ narrantur, Gorgonum quõdam domus, bidui nauigatione diſtantes à continente, vt tradit Xenophon Lampſacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodidítque hirta fœminarum corpora, viros pernicitate euaſiſſe: [10] duarúmque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo poſuit, ſpectatas vſque ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnum duæ [11] Heſperides inſulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta ſunt, vt Statius Seboſus à Gorgonum inſulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Heſperidum inſulas curſum

25 à Nili ſitu. M.
26 Pſeboiti.
27 Garo. Deinde Paropas oppidum. CH.
28 Paropas oppidum Vet.
29 Modundæ, Mandatini, Secundini. M. & Vet.
30 Arabum ſummorum regio. M. Vet.
31 montes. Traditur à q. haberi. Pint.
32 vtuntur. M.
33 *Locum hunc Pintianus minus malè ſic legi poſſe arbitratur:* Ab ea verò parte cæli, quæ ſupra Syrtes maiores Oceano meridiano prætenditur. In M. legitur, Ab ea verò parte ſoli, quæ &c.
34 Dallō notatos. M.
35 Ciſauros. Vet.
36 fabuloſa. Vet.
37 leonumque maximè carne. Chif.
38 humanā carnem. Chiffl.
39 & quos. M.
40 xxi. lxx. p. Chif.
41 *Calculi ratio videtur expoſcere, vt* Quindecies cẽtẽa xcvij. M. *legamus. Ea enim ſumma conficietur, ſi dccxxv millibus quibus Meroë diſtat ab Oceano, iungatur dcclxxii. millia, quod eſt interuallum quo Meroës diſtat à Syene, extremo Aethiopiæ termino* CH, xi. xcvii.
42 *Melius ſic:* Sunt qui latitudinem ita diuiſerunt *Hæc enim diuiſio fit à Septentrione in Meridiem cùm Aethiopiæ longitudo ipſo etiam Plinio teſte, ab ortu hyberno in Occaſum hybernum porrigatur.*
43 xi. Chif.
44 nauigatione. M. & Vet.
45 xv. ad Dabellos. Ab his. Chif.
46 dcxxv. p. Chif.
47 Aetnocauma. Vet. alij, Aeconiocauma.
48 Heſperu ceras. Chif. Tol. Salm.
1 rege renuntiat. CH.
2 ſyluarum. M.
3 deſtillante. Chif. diſtillante. M.
4 Myrrhæ. M.
5 ſuauitatis contra ſinum Perſicum. Cerne nominatur. Pint. & Chif.
6 habitare. M.
7 duorum. M.
8 prænauigationi. Chiff.
9 hoc quoque. Chif.
10 duarũ. Vet. duarũ Gorgadum. Chif.
11 Heſperidum. Chif.

sum prodiderit,[12] ab iis ad Hesperion ceras vnius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Gætulicam purpuram tingere instituerat.

12 abhis ad Hesperu ceras. CH.

De fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui vltra eos Fortunatas putant esse, quasdámque alias:[2] quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus d c c l. mil. pass. tradit. Ab ea tantumdem ad Occasum versus Pluuialiam, Caprariámque: in Pluuialia non esse aquam, nisi ex[3] imbribus. Ab iis c c l. mil. pass.[a] Fortunatas, contra læuam[4] Mauritaniæ v i i i. mil. pass. Oram Solis vocari[5] in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu c c c. mil. passuum. Arborum ibi proceritatem ad[6] centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit:[7] sub Meridiem positas esse prope occasum, à Purpurarijs[8] d c c x x v. mil. passuum, sic vt c c l. supra occasum nauigetur:[9] deinde per l x x v. mil. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus[10] aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantùm lapide exstructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse[11] Niuariam, quæ hoc nomen[12] accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt[13] Iubæ duo: apparéntque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in[14] amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè,[15] putrescentibus.[16] At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

1 eas. M. & CH.
2 quarũ numeros. M.
3 imbri. M. & CH.
4 Mauritaniæ in octauam horam Solis locari. Constantinus. vt & cap. 11. lib. 17. & cap. 5. lib. 3. inter sextam horam primámque brumalem. In nonam horam Solis. Tol. Salm.
5 in conuallis conuexitate & Planarias. Vet. vocari Inuallem Cõuexitatem & Planitiē, à specie. Inuallis circuitu. Tol. *vt hæc sint propria insularum nomina.*
6 c x i i i i. CH.
7 vt sub Meridie quoque, &c. CH.
8 *Legendum d c x x v. mil. tum ex vetust. cod. tum ex numeris sequentibus, summæ huic ad vnguem congruentibus. Nec aliter in CH. legitur.*
9 Dein per c c c l x x v. CH. & M.
10 aqua exprimatur. CH. M. Vet.
11 Ninguariam. CH.
12 acceperit. CH.
13 à Iuba. Vet.
14 omnibus.
15 putrescẽtibus. Tol. Salm. CH.
16 Et abunde orbe terræ extra intra indicato, colligendam in arctum mensuram Chif.

ANNOTATIONES.

a Contra fortunatas insulas contra læuam Mauritaniæ, in octauam horá solis locari autor ait. Hoc est inter Meridiem & hybernum solis occasum, siue inter Notum & Libanoton Geographi & rei rusticæ scriptores per horas vulgares solent regiones cæli, terrarumque situm & positionum designare. Vide adnot. in cap. 11. lib. 17. Plautus in Trinummo de his inquit:

Sicut Fortunatorum memorant insulas,
Quò cuncti, qui ætatem egerunt castè suam,
Conueniant.

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinẽ directo cursu ad os Mæotis,[1] x x x i i i i. x x x v i i. mil. c c c c c. passuum prodidit. Ab eodem initio ad Orientem recto cursu Siciliam[2] x i i. l x. mil. c c c c c. pass. Cretam c c c l x x v. mil. pass. Rhodum c l x x x v i. mil. c c c c c. pass. Chelidonias tantundem: Cyprum[3] c c c x x v. mil. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam c x v. mill. passuum. Quæ computatio efficit[4] vicies ter centena x l. mil. passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam x x x i i i i. x l. passuum mil.[5] taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam[6] cursus x i i. l. mill. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit[7] ad Mæotin lacum[8] c l v i. mil. passuum. Artemidorus adiicit d c c l v i. mill. Idem cum Mæotide[9] c l x x i i i. x c. mill. passuum esse[10] tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, vtcunque difficultatem afferet authorum diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ[11] magnitudo l x x x i. x l v i i i. mil. passuum. Africæ (vt media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo[12] x x x v i i. x l v i i i. mill. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum, excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas vsque, quà noscebantur, complectens,[13] vniuersam mensuram

1 l x x x i i i i. Pint.
2 x i i. l. M. pass. Pint. ex Tol. sic & CH.
3 c c x x v. Pint. ex Tol. sic & CH.
4 x x i i i. l. CH.
5 traxit. Tol.
6 cursu x i i i. l. CH.
7 intra Mæotin. Tol. & CH.
8 c l v i i i i. CH.
9 cẽties octogies bis ex Marciano. Pint.
10 tradidit. CH.
11 l x x i i. x i. x c i i i. CH. longitudo l x x x i i i i. latitudo x v i. x v i i i. Pint. ex Marciano.
12 x x x v i i. x c i i i. Pint. ex Marciano. & CH. x c v i i i. Tol.
13 vniuersã mensurã quæ veniet in comparationem. Tol. vniuersã mensuræ quæ veniet in comparationem. CH.

m

ram quæ venit in computationem, XLVI. VIII. mil. pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est [14] LXIII. mil. dccl. mil. pass. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, vt per Meroen [15] & Syenen mensura currat, [16] XVIII. lxxv. mil. pass. Apparet ergo Europam paulo minus dimidia Asiæ parte maiorē [17] esse, quàm Asiam. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorem, quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquido patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & [18] octauā paulo amplius: Asiam verò, quartam & quartamdecimam: Africam autem quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum vnam Græcæ inuentionis [19] sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, vt nihil desit in [20] spectando terrarū situ: indicatísque regionibus noscatur, [21] & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibúsque inter se partes vmbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiā, [22] terráque vniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

14 tricies. deccl. Pint.
15 & per.
16 decies octies xxv. Marrianus.
17 Esse: quin Asiam eandem.
18 octaua.
19 scientiam. M.
20 inspectato. M.
21 & cū qua cuique societas sit. CH. cum qua cuique earum societas sit. Alij.
22 terræq; vniuersæ in m. c. digerētur. M. & Chif.

Digestio terrarum in parallelos, & vmbras pares.
CAP. XXXIIII.

PRincipium [1] habet Indiæ pars versa ad Austrum. Patet vsque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad [2] Petras vsque, Syria Cœle, Pelusium Aegypti: [3] inferiórque ora, quæ vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, vtraque Hippo, Numidia, Mauritania vtraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cœli [4] circumplexu æquinoctij [5] die media, vmbilicus, quem gnomonem vocāt, VII. pedes longus, vmbram non amplius IIII. pedes longam reddit. Noctis verò diéique [6] longissima spatia horas XIIII. æquinoctiales habent, breuissima [7] è contrario X. Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum vadit per [8] medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Anthiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, [9] Cyprum, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio XXXV. pedum, vmbram vigintiquatuor pedes longam facit. Dies autem nóxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quinta parte vnius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ [10] proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, [11] Messenen, Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Carteiā, Gades. Gnomonis centū vnciæ, vmbrā septuagintaseptem vnciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cū trigesima parte vnius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, [12] Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni XXI. pedum, respondent vmbræ XVII. pedum Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias vnius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in ponto, Paphlagonia,

Lemnus,

1 Principium habent Indiæ. Pars versa ad Austrum patet vsque &c.
2 Petram vt suprà cap. 28.
3 infraq́ue ora Rhacota vocata, nunc Alexandria. Pint. ex Steph. inferiora quæ chora vocatur Alexandria CH. vterque Tol. & Chif.
4 circumplexu. M.
5 dimidio. M.
6 longissimæ. Chif.
7 ex. Chif.
8 Medos. Chif.
9 Cypri austrina. Chif.
10 proximam Cataoniæ Cappadoc. CH.
11 Messenam. Chif
12 Cycladum Septentrio. Chif.

Lemnus, Im[illegible]us, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella,[13] Edes[illegible], Berœa, Pharsalia, Carystum,[14] Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, [illegible]ia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, [illegible]uteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media.[15] Gnomoni septem ped[illegible]s, vmbræ sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta c[illegible]mprehensio, qua continetur vrbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Septe[illegible]rionalia Armeniæ, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalce[illegible]onem, Byzantium, Lysimachiam, Cherrhonesum, Melanem sinum,[17] Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum,[18] Bessicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canusium, Apuliæ[19] extima, Campaniam & Hetruriam, Pisas, Luná, Lucam, Genuá, Liguriá, Antipolin, Massiliá, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes nouem, vmbræ octo. Longissima diei spatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte vnius horæ: aut, vt Nigidio placuit, quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit:[20] cadítque supra Callatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ[21] auersa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam,[a] Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Arminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniáque ab Apennino: transque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinque pedum, vmbræ trigintasex, vt tamen in parte Venetiæ exæquetur vmbra Gnomoni: amplissima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum[22] tribus[23] assignauere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas vsque Borysthenem, atque ita per Dacos partémque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & septem.[24] Postremò Scythicú à Riphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (vt diximus) noctésque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per[25] insulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: vbi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum[26] tredecim. Iidémque singulis dimidia horarum spatia[27] vsque vltimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

13 Edessus.
14 Eubœæ Oreum. Pint. ex Strabone & Stephano. Eubœa, Bœotum. Chif.
15 Gnomonis.
16 vmqræ, M. & CH.
17 Abdera ex Strab. & M.
18 Bessiam Thraciæ. Pint.
19 extuma. Chif.
20 vaditque. Chif.
21 aduersa. Chif.
22 supra tribus. Tol.
23 alligauere. CH.
24 Postremum. Tol. Salm. CH.
25 insulas.
26 XIIII. CH.
27 vsque ad vltimum. M. Vet. CH.

ANNOTATIONES.

a Picenum hodie, *Marcha d'Ancona*: Marsi, *Labruzzo*: Peligni, *:Ducado di Spoleto*. Sabini, *Sauina*.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, [1] maria, insulæ, insignes vrbes, ad hunc modum se habent. [a] Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor est, si quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, [b] magna & sæua mercede contra tanta sua munera: [2] vt non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, [3] alienis velat opibus: cæteris [4] variè [5] tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arborésque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore [6] tutata est. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die [7] abiicit [c] ad vagitus statim & ploratum, [d] nullúmque tot animalium [8] aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule risus, præcox ille & cellerrimus, ante quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, [9] quæ [10] ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum [11] nexus: itáque feliciter natus iacet, manibus pedibúsque deuinctis, flens, animal cæteris imperaturum: & à suppliciis vitam auspicatur, vnam tantùm ob culpam, [12] quia natum est. Heu [13] dementiam ab [14] iis initiis existimantiũ ad superbiam se [e] genitos. Prima roboris spes, primúmque temporis munus [f] quadrupedi similem facit. Quando [15] homini incessus? quando vox? quando firmum [16] cibis os? quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iá [17] morbi, tótque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde nouitatibus [18] victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, [19] alia vires, alia nare: [20] hominẽ scire nihil sine doctrina, nõ fari, nõ ingredi, nõ vesci: breuitérque non aliud naturæ sponte, quàm flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum [g] censerent, aut quàm ocyssimè aboleri. Vni animantium luctus est datus, vni [21] luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immensa viuendi cupido, vni superstitio, vni sepulturæ cura, atque etiam post se [22] de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confusior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in suo genere probè degunt:

1 maria insignia, insulæ, vrbes.
2 non sit vt satis Tol.
3 aliena alienis. Vet. cũctorum aliena velut ope. Tol.
4 varia. Tol.
5 tegimenta, Chif.
6 tuta est. Salm.
7 abiecit. Vet.
8 aliud pronius ad. Hermol.
9 quo. Vet.
10 neque. M.
11 nexus. Atqui infeliciter natum. Vet. nexus At homo infeliciter. M.
12 qua. Tol. Chif.
13 dementia. Vet.
14 his. Chif.
15 hominis. Vet. & Chif.
16 cibis sospes. Tol. legendum cibis os sospiti, id est, bene sano.
17 morbi tot, atque medicinæ tot contra Vet.
18 victæ. Et cætera. M.
19 alia ire. M.
20 hominem nihil scire, nihil &c. Tol. nihil scire nisi doctrinam. Chif.
21 luxus.
22 de futuræ. Vet. sub sepulturæ. Ioan. Britannicus.

gunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: Leonum feritas inter se non dimicat: [23] serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. At Hercule [24] homini plurima ex homine sunt mala.

[23] serpentium. CH.
[24] non homini &c. mala. Hermol.

ANNOTATIONES.

De animalium diuisione, quod quædam sint terrestria, alia aquatica, aëra, cœlestia: quod Ouidius his versibus ostendit:

Neu regio foret vlla suis animantibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæque Deorum
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus vndæ
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

Vide doctam & eruditam quæstionem apud Magium cap. 21. 1.

b Lege Sallustium initio belli Iugurthini.

c Hanc Plinij querelam an æqua iustáque sit, prudenter expendit Rhodigi. Cap. 10. 3. Porro idem Plutarchus, quod & Plinius, in hominis natura & conditione accusat, lib. de Fortun. Quod verò scribit Augustin. 4. de Ciuit. priscus Romanis mos fuit infantem statim natum, humi deponere, ac continuò leuare: vnde Leuana dea vocata est. Quidam ad eum ritum pertinere putant verba Plinij.

d Mirè conuenit hîc elegantissimum Palladæ Epigram.

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω:
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.
Ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ἀσθενές, οἰκτρόν,
Συρόμενον κατὰ γῆς, καὶ διαλυόμενον.

Olim mos fuit infantibus terram attingi, Opémque Deam tum rogare vt nascentibus propitia sinu illos exciperet, quòd non antea vocem dari putarent, quàm terram tetigissent. Quin etiam, vti dictum, Leuanam Deam vocarunt, quæ pueris de terra leuandis præesset. Varroni. & talis fœtus exceptus ab obstetrice in terram statuebatur vt esse rectus inciperet, cap. 14. 29. Præterea ante partum Prosæ & Postuertæ sacrum fiebat, ne peruersus fœtus præposterè exiret, itémque Egeriæ nymphæ, & Fluoniæ Iunoni, vt illarum auxilio infans egereretur, cohiberetúrque sanguinis fluor. Alex. ab Alex. cap. 25. 2. Papinius: *tellure cadentem excepi fouiq; sinu.* Tertulliano prima infantiæ constitutio Statinæ Deæ sacra est, cuius numine sublatus ex terra puellus erigitur, vt rectus esse incipiat. Cuiacius cap. 30. 11. obseruat. Vide & Turneb. cap. 15. 4. Aduers.

e Reddito partu, Pilumno & Picunno in ædibus lectulus sternebatur, vt vitalis foret, ac ne syluanus puerum vexaturus irreperet, viri tres peruigiles, cum ædes circumiuissent, ad fores ædium stabant, eorumque primus securi limen, alter pilo feriebat, tertius scopis verrebat. Cùm autem cibo iam & potu vesceretur, Edusam & Potusam placabant: deinde ipso adolescente, Maiam, Statanum, Fabulinum. Alex. ab Alex. cap. 25. 2. Nono die inuocata Nundina Dea nomen imponebatur.

f Huius rei caussam Rhodiginus explicare nititur cap. 10. 3. nempe superiora corporis, ni ea ætate inferioribus adhuc tenellis ac molliusculis esse grauiora.

g Eò pertinet sapiẽtissimum dictum Euripidis, *τίς οἶδεν τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν* Plutarchus in Cõsolatione Apollonij, Silenum ebrium captum, & vinculis adstrictũ, percontanti Midæ quid optimum homini & maximè optabile esset, id respondisse tradit, quod & Lactantius confirmat. Lilius Cyrald. lib. 15. de vijs. Apud Laërtium sic ille versus citatur *φῦναι δ' ὅπως ὤκιστα πύλας ἀΐδαο περῆσαι.* Ridet auctorem eius sententiæ Epicurus, quòd non statim è vita discesserit, cùm optimum id arbitraretur. Vide locum.

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de vniuersitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moresque nunc tractamus [1] innumeros, ac totidem penè, quot sunt hominum cœtus quædam tamen [2] non omittenda duco, maximéque longiùs à mari degentium: in quibus prodigiosa aliqua & incredibilia multis visum iri haud dubito: Quis enim Aethiopias, antequàm cerneret, credidit? aut [3] quid non miraculo [4] est cùm primum in notitiam venit? Quàm multa fieri non posse, priusquàm sint facta, iudicantur? Naturæ verò rerum vis atque maiestas, in omnibus momentis fide caret: si quis modò partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pauones, aut tigrium, pantherarúmque maculas, & tot animalium picturas commemorem, paruum dictu, sed immensum æstimatione, tot gentium sermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno penè nõ sit hominis vice. Iam in facie vultúque nostro, cùm sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere: quod ars nulla [5] in paucis numero præstet affectando. Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiúsque ad autores relegabo, qui [6] dubiis reddentur omnibus: modò ne sit fastidio Græcos sequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetustiore.

[1] Innumeri sunt, totidem. M. Vet.
[2] haud M. Chif.
[3] cui. M. Vet.
[4] fuit. Vet.
[5] paucorum
[6] de dubijs rogentur. Vet.

De Scythis & aliarum diuersitate gentium. CAP. II.

ESse Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis vescerentur, indicauimus. Idipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum, [1] ac Sicilia & Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas & Læstrigonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari [a] gentium earum more solitum: quod paulum à mandendo abest: Sed & iuxta eos, qui sunt ad Septentrionẽ versi, haud procul ab ipso Aquilonis exortu, specúque eius dicto, quem locum [2] [b] Gesclitron appellant, produntur Arimaspi, quos diximus, vno oculo [c] in fronte media insignes: quibus assiduè bellum esse circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris custodientibus, & Arimaspis rapientibus, multi, sed maximè illustres Herodotus, & Aristeas Proconnesius scribunt. Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis, regio est, quæ vocatur [3] Abarimon, in qua syluestres viuunt homines, auersis post crura plantis,

[1] *verba hæc* ac Sicilia & Italia, *desunt in Tol. in Chiffl.* & Italia, *tantùm.*
[2] Gesciton. CH. Gesolithron. Vet. Rom. Gesclithron. *Turneb. id est, terræ claustrum.*
[3] Abarimon. Chif.

eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non spirare cælo, ideóque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum [4] eius mensor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad septentrionem esse diximus decem dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, [cc] cutibúsque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Isigonus [5] Nicæensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, à pueritia statim canos, qui noctu plusquàm interdiu cernant. Idem itinere dierum [illegible] supra Borysthenem, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos [d] Ophiogenes vocat serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere [e] corpori. Varro [6] etiam nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum [7] medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, vt Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, [8] vt cuius odore sopirent eas. Mos verò, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem prope [9] internicione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex [10] his qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, hodiéque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum [11] gentis durat, quos à [12] Circes filio ortos seruāt, & ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus cōtra serpentes inest venenum: [13] ferúntque [14] ictas saliua, vt [15] feruentis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiam mori: ídque maximè humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinésque illis Machlyas, [f] Androginos esse vtriusque naturæ, inter se vicibus [16] coëuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit, dextram [17] mammam iis virilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus [18] tradunt [19] quarum laudatione [g] intereant probata, [20] arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyriis, adiicit Isigonus, [h] qui visu quoque effascinent, interimántque quos diutius intueantur. [20] iratis præcipuè oculis: [21] quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quòd [i] pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis [22] & fœminas in Sythia, quæ vocantur [23] [k] Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto [24] [l] Thibiorum genus, multósque alios eiusdē naturæ: quorū notas tradit in altero oculo geminā pupillā, in altero [m] equi effigiem. Eosdem prætereà non posse mergi, ne veste quidem degrauatos. Haud dissimile [25] iis genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos autor est. Adeò naturæ, cùm ferarum [26] morem vescendi humanis [27] visceribns in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul vrbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt [28] paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem [n] Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non [29] aduruntur. Et ob id perpetuo [30] senatusconsulto militiæ omniúmque aliorum munerum vacationem habent. Quorundam [31] corpore partes nascuntur [32] ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede: cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditúmque loculo in templo. Præcipuè India Aethiopúmque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, vt sagittis [33] superari nequeant. Hæc facit vbertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) vt sub vna [34] ficu [o] turmæ condantur equitum. Arundines verò [p] tantæ proceritatis, vt singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculornm vllo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore

4 eiusdē Alexādri. M.

5 Iceensis. Chif. Siceensis. Turn.

6 etiamnum. Chif.

7 medentur. M.

8 &. M. & CH. ex Vet.

9 interēptione. Vet.

10 ijs. Chif.

11 genus. M. & Chif. gente. Vet.

12 Circæ. Chiff.

13 Ferunt. Chif.

14 ictu saliuæ vt feruentis aquæ contactu fugere.

15 frigentis aquæ cōtactu. Vet. & M.

16 coëuntibus. Chif.

17 in mammis virilem. Tol.

18 tradunt, deest in Tol. & Chif.

19 quorum. Chiffl.

20 arescunt. Chif.

20 irritatis. Tol.

21 & id. Vet.

22 &, in Vet.

23 Viciæ. Tol. quæ Vitiæ vocantur. Chif.

24 Tybiorum. Chif.

25 id genus Pharmacum in Aethiopia Damon. Chif. legit, & Turn. Pharmacum & M. adiuuante Elymo virosi & venenati corporis.

26 more Vet. & CH.

27 corporibus, in homine rabiem genuisset, gignere in toto. Vet.

28 paucæ. in Tol.

29 adurantur. Chif.

30 senatusconsultu. Tol.

31 corpori. M. Chif.

32 ad alia quàm mirabiles. Tol. ad aliaque mir. Chif.

33 superiaci. Chif. & antè Turn. ex antiquo codice.

34 fico. Chif.

vapore durare. Philosophos eorum quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad Occasum [35] præstare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est [36] Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis [37] pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, vnguibus armatum venatu & aucupio vesci. Horum supra centum viginti millia fuisse [38] prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel in vita parere, genitósque confestim canescere. [39] Item hominum genus, qui [40] [q] Monosceli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis [41] ad saltũ: eosdémque [42] Sciopodas vocari, quòd in maiori æstu humi iacentes resupini, vmbra se pedũ protegant: non longè eos à [43] Troglodytis abesse. Rursúsque ab his Occidentem versus quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & [r] Satyri Subsolanis Indorũ montibus ([44] Cartadulorum dicitur regio) pernicissimum animal: [45] tum quadrupedes, tum rectè currentes humana [46] effigie, propter velocitatem, nisi senes aut ægri, nõ capiuntur. [47] Choromandarum gentem vocat Tauron syluestrem sine voce, stridoris horrendi, [s] hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in Meridianis Indiæ viris plantas esse cubitales: [48] fœminis adeò paruas, vt [t] Struthopodes appellentur. [v] Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium [49] modo loripedem, vocari [50] Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem, & odore, quem [x] naribus trahant. Nullum illis cibum, nullúmque potum: [51] tantùm radicum florúmque varios odores & syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus: grauiore [51] paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium [52] [y] Spithamæi Pygmæi narrãtur, ternas spithamas lõgitudine, hoc est, [z] ternos dodrãtes non excedentes, salubri cælo, [53] sempérque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est, insidentes arietum caprarúmque dorsis, armatos sagittis veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullósque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto [53] pennísque, & ouorum putaminibus [54] construi. Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. Cætera de his, vt reliqui. Cyrnos Indorum [55] genus Isigonus annis centenis quadragenis viuere. [56] Item Aethiopas Macrobios & Seras existimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec [57] vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus, [58] quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm & [59] binorum palmorum existere, & viuere annos centum triginta, nec senescere, sed, vt medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, [60] Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ [61] appellatur [62] Pandore, in conuallibus sitam, [a] annos ducenos viuere, in iuuẽta candido capillo, qui in senectute nigrescat. [63] Contrà alios quadragenos non excedere [64] annos, iunctos Macrobiis, quorum fœminæ semel pariant: ídque & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. [65] Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megasthenes, trecentósque eorum vicos [66] annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectam [67] quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula longissimam vitam sine vllo corporis langore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mistósque & semiferos esse partus. In [68] Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiæ, [b] alios auribus totos contegi. [69] Oritas ab Indis [70] Arbis fluuius disterminat. [71] Ij nullum alium cibum nouere, quàm piscium, quos vnguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, vt refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam velociores [72] esse equis, Pergamenus Crates. [73] Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas vocari gentem

35 l. perstare.
36 Nullo. Chif.
37 pedibus, in Chif. d. Rectè, est enim gloss. 28. plantis.
38 proditur. Ctesias scribit in. M. prodente se. Ctesias &c. CH.
39 Idẽ. Tol. & Chif.
40 Monocoli. M. Turn. & Chif.
41 assultim. Sabellicus. *Pintianus hunc locum alio verborum ordine sic legit.* ad saltum. Eudoxus in meridianis Indiæ viris plantas esse cubitales, eosdémque Sciapodas vocari &c. protegant: fœminis verò adeò &c. appellẽtur. Rursúsque ab his &c. habentes: non longè eos à Troglodytis abesse.
42 Sciapodas. Steph. & Philostr. eosdem Sciapodis. Chif.
43 Troglodytis Turn.
44 Catardudorum. Chif.
45 quanquam quadrupedes tamẽ recti. Pint. tãquam. M. Vet. lego, tum vt quadr. tum vt recti.
46 Effigie, vt propter &c. nõ capiãtur. Vet. effigie. Propter. M.
47 Choraneorum. Vet.
48 fœminas. Chif.
49 modo, Loripedes vocari Syristas ad &c. Gangis. Astomorum. M.
50 Scyritas. Chif.
51 radicũ tantũ. Tol.
51 paulo odore, in Tol. d. & Chif.
52 Trispithamæi. Pint. *Alij sunt & Pentaspithami Megasthenis apud Strab. lib. 15. vbi hac narrantur omnia.* Spithamæi Pygmæique narrantur. *Turn. ex vet. cod. legit.* Spithami Pygmaique. Chif.
53 Super. M. & Chif.
53 pinnisque. Chif.
54 conseri. Tol. conserui. Chif.
55 gentem. Vet.
56 Idem.
57 visceribus.
58 quibus locis. CH.
59 binarum palmarum. Chif.
60 Gymnectas. M. Vet. & Chif.
61 appelletur. M. CH.
62 Panæore. Vet. pãdere. Chif.
63 Econtra. M.
64 canos. Chif.
65 Meandorũ. Chif. Pandæorum, ex Arriano lib. 7.
66 annumerant. M.
67 quadragesimo accidere. CH. *legit &* accidere. M.
68 Colingis Chif.
69 Soritas. M. Vet. Chif.
70 Arabis ex Arria. & Ptol. & CH. Arbis Straboni.
71 Hinc vllum. Chif.
72 Equis esse. M.
73 Idem.

74 Astragum. Chiff. Astrapum. M.
75 vergentem. Vet.
76 Medimnorũ. Vet. Mænisinorum, Chif.
77 vocauimus. Pint.
78 præter sobolis causam. M.
79 singulis. Chif.

eam Nomadum Aethiopum, secundum flumen[74] Astapum ad Saptent onem[75] vregentium. Gens[76] Menisminorum appellata, abest ab Ocean dierum itinere viginti, animalium, quæ Cynocephalos[77] vocamus, lacte viuit, quoru armenia pascit maribus in teremptis,[78] præterquàm sobolis causa. In Africæ solitudin bus hominum species obuiæ subinde fiunt, momentóque euanescunt. Hæc atque ta ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et[79] singula quidem, quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare valeat? Ad detegen am eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in hom e pauca.

ANNOTATIONES.

a Gallorum videlicet Allobrogum. Vide Strab. lib. 4. & infrà, lib. 36. cap. 5.
b τὸ τῆς γῆς κλεῖθρον, id est terræ claustrum. Turn. cap. 42. lib. 24. Aduers. Var. 5, de Ling. Lat. Hellesponti claustra. Poëta in Medea ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου κλῇδ' ἀπέραντον. Aeschylus in Persis dixit βόσπορον κλεῖσαι. Herodot. ζεῦξαι. Scal.
c Aristides Rhetor salso mordacíque dicterio, Philippo altero oculo capto μονομμάτους Arimaspos cognatos esse dicebat. Rhodig. cap. 8. 21. Aeschylus μονῶπας vocat. Quidam putant eam gentem, quæ arcu & sagittis excelleret, in illis dirigẽdis, vt fit, alterum oculum claudere solitam, & propterea creditum vnum tantum oculum illis fuisse. Muret. Cap. 8. 12. Variar.
cc Herodotus in Melpomene, ἀπὸ χειρόμακτρον ἐκτῆσθαι ἐκ δὲ τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου, ὃν αὐτὸς ἐλαύνει, ἐκ τούτων ἐξάπτει, καὶ ἀγάλλεται· ὃς γὰρ ἂν πλεῖστα δέρματα χειρόμακτρα ἔχῃ, ἀνὴρ ἄριστος οὗτος κέκριται. Addit & hoc, multos humana hæc coria perinde ac brutorum consuere, ijsque vti pro amiculis, Vide Rhodig. lib. 16. cap. 10. Antiq. lect.
d Vide quid de his autor dicat cap. 3. lib. 28.
e Apud Priscianum Varro lib. 1. Rerum humanarum, *Vt habent Parij, qui vocantur ὀφιογενεῖς, & in Africa Psyllos: quorum ὀφιογενεῖς cùm arbitrantur suppositum aliquem esse in stirpe, ei admouent, vt pungat, colubram. Cùm pupugerit, si de genere sit viuere: si non sit, mori.* In eodem *Admota aspis cùm pupugerit, si nõ occidat, sciat ex Psyllorum stirpe esse* Muret. Var. cap. 2. 2. Celsus cap. 27. lib. 5. ait Psyllos ore vulneri admoto ictæ percussæue partis, anguium venenum extrahere, idque non præcipua quadam scientia, sed audacia vsu confirmata.
f Ij si quando Romæ nascerentur exportatus fœtus in mare vel flumine deijciebatur, tum à virginibus ter nouenis carmen per vrbem canebatur, Iunoníque domum offerebatur. Alex. ab Alex. cap. 27. 5.
g Virg. Tel. 7.

Aut si vltra placitum laudarit bacchare frontem
Cingite ne vati noceat mala lingua futuro.

Fascinus pro Deo habitus qui fascinum depelleret, hominis pudendum fuit, turpicula res, vt inquit Varro, pueris solita è collo suspendi. Itaque cum animo bono, candidè & sine liuore laudari quempiam volebant, laudationi vt adderetur, præficisni, exigebant i. absque fascino, ἀβασκάντως, Titinius in Setina. *A. Paula mea, amabo. B. Pol tu ad laudẽ addito Præficisni ne puella fascinetur.* Turn. cap. 10. 22. cap. 31. 34. 23. 27. Scaliger in Varronem, Paulus in Asinaria, pag. 74. *Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusauit Merito meo.* Vide cap. 4. 28. Quidam tamen, probata, hîc (πρόβατα) oues intelligendas esse putant, morbis pestilentibus obnoxias, & ea caussa sæpe gregatim pereuntes. Qua de caussa pestis suæ luem Thucidides cum describit, ægros ὥσπερ τὰ πρόβατα θνῄσκειν tradididit, & id Lucretius imitatus lib. 6. *Lanigeras tanquam pecudes &c.* Vultque Muretus cap. 3. lib. 1. Variar. eadem ratione dictum, qua Ciceroni in Verrem, in acta, ἐν τῇ ἀκτῇ, eidemque vt & Terentio, astu τὸ ἄστυ.
h ὀφθαλμὸν βάσκανον vocat Heliod. Aethiop. vt interpretatur Theocriti Scholiastes κοινοῦντα, καὶ φθείροντα τὸ ὁρώμενον, καὶ μάλιστα παῖδας, vt scribit Aphrod. 2. Probl. & Plutarch. 5. Sympos.
i Ouid. 1. Amorum *oculis quoque pupula duplex*
Fulminat, & geminum lumen in orbe manet.
Vide Brod. cap. 37. 1.
k Bithyas in Thracia Stephanus memorat, gentem ab his fœminis diuersam.
l Plutarchus cap. 7. lib. 5. Sympos. καὶ τοὺς γε περὶ τὸν πόντον οἰκοῦντας πάλαι Θιβεῖς προσαγορευομένους ἱστορεῖ Φύλαρχος οὐ παιδίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τελείοις ὀλεθρίους εἶναι. Horum Gal. meminit lib. 1. Methodi, vt seruorum emptitiorum. Vide Iunium Adag. 36. Cent. 8. Hæc gens adeo pestilens fuit, vt solo habita perimeret. Dydymg.
m Nomine τοῦ ἵππου deceptum Plinium fuisse arbitror. Significat enim ea vox & equum animal, & ingenitum oculi vitium, quo instabilis & tremulus assiduo motu concutitur. Philarchus nictationem perpetuam intellexit, quam Plinius equi effigiem interpretatur.
n Strabo lib. 5. non Apollini, sed hæc sacra fieri solita tradit.
o Nearcus apud Strabonem lib. 15. quadringentorum, Aristobulus quinquaginta.
p Megasthenes apud Strabonem quasdam stantes esse vlnarum 30. refert. quasdam humi prostratas, 50. diametro cubitorum trium & interdum sex.
q Fabulosos esse ac rationem cur ita credulum sit, vide apud Rhodig. cap. 12. lib. 4.
r In vasto Oceano repertos Satyros ab Euphemo Care in insulis, quas Satyridas vocant, Pausanias narrat lib. 1. ruffos, caudis non minoribus quàm equorum, salacissimos, vt qui mulierem expositam & anteriore Venere & posteriore vexarint petulantissimè.
s Eadem fere de Arimaspis supra recitata sunt ex Strabone, nisi quod ijs pectus hispidum esse ait, non corpus, & aures caninas, non dentes, mendose fortè.
t Sic Struthocephalos Themistius dixit in paraphrasi Physicorum, quibus amplius caput non est quàm passeri. Quidam non à passere Struthopodas ducunt, sed à Struthiò camelo.
v Strabo Amyctyras vocat, omniaque & cruda comesse, parum viuere, ante senectutem mori, superius labrum eminentius habere tradit.
x Lege hac de re Strabonem lib. 15. ex Onesicriti sententia. Rhodiginus hunc locũ cap. 21. lib. 24. ex Platone interpretatur. Dicit autem in calidis regionibus ac odoriferis homines plerumque esse gracili corpore, tenui cibo ac penè nullo ex odoribus ali, & ipsam naturam loci herbarum & frugum succos redigere in odores, & humanorum corporum humores in spiritus resoluere. Quum igitur vterque (odor videlicet, ac spiritus) sit vapor quidam, & simile simili nutriatur, nimirum & spiritus qui spiritum ducit homo, plurimùm odoribus accipit alimentum. Qui scripsit Homeri vitam, narrat malorum odore prorogatam ei aliquandiu vitam. Olympiodorus ex Aristotele historiam citat cuiusdam, qui aëre tantùm ac sole nutriretur.
y Alij sunt Pentaspithami Megastheni apud Strabonem. lib. 18. vbi hæc omnia narrantur.
z Id est, 29. pollices, nimirum pedes duos ac quinque pollices vide quæ de hac re notata sunt in cap. 14. lib. 35.
a Seribus tam longem vitam esse Strabo auctor est lib. 15.
b Hos Fanesios vocauit supra libr. 4. cap. 13. ἐνωτοκοίτας Strabo vocat, auribus ad talos vsque demissis indormientes, adeo robustos vt arcus neruum frangant, & arbores euellant. Adnotatum loco citato Panotios ab Isidoro vocari.

De prodigiosis partubus. CAP. III.

1 super. Chif.
2 adducitur. Vet. dicitur. Chif.
3 Nilus amnis. Proximè suprà. Chif.
4 proximè. M. Vet.
5 binos. M. & Chif.
6 Euthycis. Chif.
7 Taxyllis. CH. Tralleis. M.

TErgeminos nasci certum est, [a] Horatiorum Curatiorúmque exemplo: [1] [b] suprà inter ostenta[2] ducitur, præterquàm in Aegypto, vbi fœtifer potu[3] Nilus. Annis[4] proximis, supremis Diui Augusti, Fausta quædam è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneso[5] [c] quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Aegypto septenos vno vtero simul gigni, autor est Trogus. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim [d] Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur[6] Eutyche, à xx. liberis rogo illata[7] Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantum,

tum,[8] quanq[illegible]m id inter ostenta est. Nanque & serpentem peperit inter initia Marsici belli[9] ancilla[10] Mul[illegible]formes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scrib[illegible] [e] H[illegible]ppocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatũ eius alla[illegible]m illi ex Aegypto in melle vidimus. Est inter exempla, in vterum protinus reuersus [illegible]tans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

8 quod & inter. M.
9 Achille. M.
10 Et muleif. Chif.

ANNOTATIONES.

a Liuius lib. 1. Decad. 1.
b Numerum tergeminorum.
c Strabo lib. 15. quatergeminos. Idem [illegible] Aristotele tradit, quandam peperisse septemgeminos. Albertus prodidit, mulierem in Germania conformatis iam in vtero 22. infantium corpusculis abortum fecisse: aliamque eiecisse in peluim Embryonum auricularis digiti magnitudine CL. corpuscula: aliam lxx. Neque enim, quod de Margareta Hollandiæ Comite ferunt, affirmare libet, quæ vno partu 360. filios peperisse viuos ann. Dom. 1314. traditur.
d Vocant & Διφυεῖς, & ἀνδροθήλυας & ἀρσενοθήλυας. In maribus id fit tribus modis, cùm in perineo, siue interfœmineo muliebre pudendum exiguum videtur: cùm itidem in scroto, sed nullo excrementi profluuio: cùm ibidem, exeunte lotio. In fœminis vnico, cùm penis supra genitalis fastigium, in clitorio & ima pube prominet. Addunt quidam in maribus, cùm supra colis radicem muliebris natura extat: in fœminis, cùm penis ad inguina vel in perineo profertur. Rhodig. cap. 10. 15. & 12. 19. Androgynos vocauit & Pollux concubinos.
e Vide cap. 24. lib. 22. Centauros, Scyllas & id genus mõstra gigni fierique non posse, multis versibus ostendit Lucretius lib. 4. An existere possint, vide Magium cap. 20. 1.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis[a] mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus,[1] P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino COSS. Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussúque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit, visum à se Argis[2] Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem prouenisse, vxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L.[3] Cossicium ciuem[4] Tisdritanum. Editis geminis[b] raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquàm alteri, vitam. Si verò vtriusque sexus editi sint gemini, rariorem vtrique salutem,[5] [c] Fœminas gigni celeriùs, quàm mares,[6] sicut celerius senescere. Sæpius in vtero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

1 C. Chif.
2 Aristontem. M. Vet. & Chif.
3 Consitium. Chif.
4 Tisdritanum vinebatque cum proderent hæc. Editis &. Vet. Long.
5 Vide Adnotat.
6 sicuti. CH.

ANNOTATIONES.

a Pontano Caietana muliercula piscatoris per annos 14. vxor repentè vir facta est. Idem contigit Æmiliæ coniugi Antonij Spensæ, ciuis Ebulani anno 12. postque nupserat. Sexu mutato ea duxit vxorem, & liberos sustulit. Idem & alteri mulierculæ accidit cùm iam semel peperisset. Temporibus Ferdinandi primi Neapolitanorum regis. Carlotta & Francisca filiæ Ludouici Quarna Sarernitani, annos xv. natæ, sexum mutarunt.
b Ex Aristotel. lib. 4. de Gener. animal. cap. 6.
c Tol. Fœminas gigni nasci celerius. Ex quibus duobus verbis (gigni nasci) Pintianus acutè verbum iuuenescere componit, quod ex aduerso respondeat sequenti (senescere) idque de sententia Aristot. cap. 4. 7. hist. Quidam tamen vt diximus quod & ab alijs adnotatum, legere malunt, Gignere vt sit sensus, Fœminas sobolis procreationi celerius maturas fieri quàm mares.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad vndecim. CAP. V.

CAeteris animantibus statum, & pariendi, & [a] partus[1] gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. [b] Alius septimo mense, alius [c] octauo, & vsque[2] ad initia decimi vndecimíque. Ante septimum mẽsem haud vnquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posteróve plenilunij die, aut interlunio concepti nascuntur. [3] Translatitium in Aegypto est & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse[4] vitales, contra priscorũ opiniones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia[5] C. Herditij, ac posteà Pomponij atque Orfiti clarissimorum ciuiũ cõiunx, ex his quatuor partus[6] enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suillium Rufum vndecimo,[7] Corbulonem septimo, vtrunque Consulem: posteà Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus[8] labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalésque in iis abortus. Massurius autor est, L. Papyrium Prætorem, secundo[9] hærede [d] lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum se[10] XIII. mensibus diceret tulisse, [e] quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

1 Egerendi. M. Vet.
2 ad initia vndecimi. Chif.
3 Tralatiti um. Chif
4 vitales. Cõtra &c. variant. M. Vet.
5 C. Lili.
6 Enixa septimo semper mense. CH. Enixa semper septimo mense genuit: Suilliũ verò Rufum &c. octauo, iniquo mensium numero, Genitis infra. Pint. ex M. & Ant. cap. 3. 7. hist.
7 à Corbulone. CH.
8 labor grauidis. Quarto autem & oct. mense lætales in ijs. Vet.
9 cohærede. Salm.
10 sedecim. M.

ANNOTATIONES.

a Mirum Plinium partum τὸν τόκον, pro fœtu, aut conceptu ἀντὶ τῆς συλλήψεως, ἢ τοῦ κυήματος vsurpasse καταχρηστικῶς.
b Quintò mense vitales in Hispania editos fuisse scribit Ferdinandus Mena suis commentarijs in lib. Hippocr. De septimestri fœtu. Vide Arist. lib. 7. cap. 4. de nat. animal.
c Cur vitalis partus non sit octauo mense vide Rhodig. cap. 22. 19. & 1. 20. 13. 22. Octauo quidem mense in Ægypto fere nasci, vt nono apud nos, fabulosum putant, verum qui octauo gignuntur rarò mori.

mori, Asclepiades Noxias mulieres ædere ὠκύτοκα prodit, siue Iunone Lucina id gratificante ob Dionysij beneuolentiam, siue quia Bacchus eo mense in lucem prodijsset, cuius nomine & Dionysiam Naxom appellârunt: tametsi quidam à vitium fœcunditate, quod autor scribit cap. 12.4. ita dictam interpretantur, & quod fons vini sapore in ea fluat.

d Brisson. cap 20.4.

e Gellius: *Decemuiri partum legitimum esse mense decimo voluerunt.* lib. 3, cap. 16. Victorius cap. 18. 5. lege Noniu[illegible] in vocabulo Spissum. Tertullian. lib. de Anima, Legitima na[illegible]tas decimi mensis fermè ingressus est, Renard[illegible] 28. in le[illegible] 12. tabul. Apud Hom. Neptunus sic nympham allo[illegible]itur, χαῖρε [illegible] φιλότητι, περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ, τέξεις ἀγλαὰ τέκνα. (i. [illegible] circ[illegible]acto speciosum partum ædes) nimirum 10. mense. Tot. n[illegible]us apud Æolas, vt & apud priscos Romanos constabat ann[illegible]: & Homerum Æolem fuisse indubitatum.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis prae[illegible]entia partum. CAP. V[illegible]I.

1 redundantia. Vet. & Tol.

2 inguinis læui. Tol. inguinis leuis. CH.
3 laboris. M.
4 capillo germinante partus.
5 carentes vngulis partus. M.
6 suspirauere. Vet. Sabellicus.
7 sternutasse. M.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum [a] vertigines [b] tenebræque, [1] [c] fastidium in cibis, [d] redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in vtero [e] quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: [f] ingestabile onus, crurum & [2] inguinum leuis tumor. [g] Primus autem nonagesimo die [h] motus. Sed plurimum languoris in vtroque sexu, [4] capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Adeóque incessus, atque omne, quicquid dici potest, in grauida refert: vt salsioribus cibis vsæ, [5] carentem vnguiculis partum edant: & si [7] respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse à coitu abortiuum.

ANNOTATIONES.

a δῖνοι.
b σκοτώματα.
c Græci μαλακίαν & κίτταν eam ægritudinem vocant. Moschopulus quoniam hedera (κιττὸς) συμπλέκεται ἀεὶ τοῖς παρατιθεμένοις: in mulieribus τὸ κιττᾶν esse putauit inconsideratè τὸ μεθ' ἡδονῆς συλλαμβάνειν Brod. cap. 30. 5. Conceptus signa vide apud Arist. cap. 3. lib. 7. de Histor. Animal.
d Nausea.
e Hoc incertum. Qui fœtus siue mares, siue fœminæ, absoluuntur 35. die, autore Hippocrate, mouentur 70. nascuntur triplo, hoc est, 210. die, & 7. mense: qui verò formantur 40. mouentur 80. & eduntur 240. id est, octauo mense: sic qui perficiuntur die 45. mouentur 90. prodeunt 270. id est, nono mense: qui 50. die delineantur, mouentur 100. exeunt 300. id ed decimo mense.
f Obserua ἀφόρητον.
g Si partus futurus est nono mense.
h Si fœtus fœmina est.

De conceptu hominum & generatione. CAP. VII.

1 plerisque abortus causa odore lucernarũ fiat extinctu. Tol.

2 tinctoria. Chif. & Turn. cap. 42. lib. 24. id est, crudelis & cruenta.
3 tanti tum perire. M. tanti tamen perire. Vet.
4 Atqui. M.
5 poto in lactis haustu vno pilo. Tol.

6 strangittatus. CH.

MIseret atque etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm [1] plerunque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. [2] His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, [3] tanti perire potuisti: [4] atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, vt Anacreon poëta, acino vuæ passæ: vt Fabius Senator [5] Prætor, in lactis haustu vno pilo [6] strãgulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

De Agrippis. CAP. VIII.

1 procidere. Tol. & Chif.
2 ex quo. M. Vet.
3 vt ægri partus qualiter &. Chif.

4 inter arma hostesque & ad mortem. obnoxio secessu. Vet. obnoxio accessu. M. leg. inter arma hostesque obnoxio abscessu nempe discessu Agrippæ ex vrbe in Lesbum. de quo Suet. in Aug.
5 quæque.
6 præposteri ortus augurium. M.

7 pedibus Efferri auspicatius. Enecta parente &c. Chif.

IN [a] pedes [1] procedere nascentem, contra naturam est: [2] quo argumento eos appellauere Agrippas, [3] vt ægrè partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum vnico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque aduersa pedum valetudine, misera iuuenta, exercito æuo [4] inter arma mortésque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per vtrasque Agrippinas maximè, quæ Caiũ [5] & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquagesimo vno raptus anno, in tormentis adulteriorum [b] coniugis, [c] socerique prægraui seruitio, luisse [6] augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulò antè principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum [d] parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, [7] pedibus efferri.

ANNOTATIONES.

a Hoc nimirum est quod inquit Varro, pueros in lucem prodeuntes in vtero confixos esse, capite infima obtinente, pedibus in superna porrectis arborum modo, non hominis, eósque nonnunquã præter rationem conuersos, diductis passisque brachijs, in pedes pxire magno periculo malóque parentis, cuius deprecandi caussa Carmentibus Postuersæ ac Prosæ erectæ statuæ sunt, de peruersi rectíque partus nomine Rhodig. cap. 15. Vide Suetonium in Augusto.
b Iuliæ.
c Augusti.
d Neronis mater: quæ, vt ait Tacitus Annal. lib. 4. Commentarijs vitam suam casusque suorum posteris memorauit.

M[illegible]nstruosi partus excisi vtero. CAP. IX.

AVspicatius [1] enec[illegible] parente gignuntur: sicut [a] Scipio Africanus prior natus, primúsque Cæ[illegible]m à cæso matris vtero dictus: qua de causa & [b] Cæsones appellati. Simili modo natu[illegible] Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

1 enecata. M. execta. Pint.

ANNOTATIONES.

a Tertul. lib. de Anima. Possumus [illegible]os quoque recogitare, qui execto matris vtero [illegible]ui aërem hau[illegible]unt, Liberi aliqui, & Scipiones. Fortassis, Laberij.

b Cæsones Probo dicuntur, qui necatis matribus nati sunt.

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos [1] [a] appellabant è geminis, qui [2] retenti vtero nascerentur, altero interempto abortu. Nanque maxima, [3] & rara, circa hoc miracula existunt.

1 Vopiscum appellabant vnum è M. Vet.
2 recenti vtero nasceretur, Vet lego, qui retentus nasceretur.
3 Etsi rara,

a Probo, opiscus qui in vtero matris geminus conceptus, altero abortu eiecto editus est. Opiscum dictum puto, quasi ὀπίσθιον, quod alterum ponè sequatur.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu XII. puerperia egesta. Sed vbi paululum temporis inter [1] duos cóceptus intercessit, [2] vterque [3] perfertur: vt in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, [4] alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius: [5] & in alia, quæ [6] vnum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa [7] vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eadémque parte truncos: signa quædam, næuósque, & cicatrices etiam [8] regenerari. Quarto partu [9] Dacorum originis nota [a] in brachio redditur.

1 duo. M.
2 vtrumque. Tol. & CH. subaudi puerperium.
3 est perfectus. M. Vet.
4 alterumque. Chif.
5 in aliaque quæ iusto partu. Chif.
6 gemin[illegible]s *reponit Pint ex Arist. cap 4. 7. hist. vt legamus.* Est & alia, quę geminos iusto &c Rursus alia.
7 vulgata varia. CH.
8 regenerari quarto partu. Dacorum &c. CH. regenerari. Tertio partu annorũ originis nota &c. Pintianus ex Aristot. cap. 6. lib. 7. hist.
9 aliquorum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Nam Daci & Sarmatæ corpora sua inscribunt. Vide infrà cap. 1. lib. 22.

Exempla [a] similitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto [b] membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: [1] annóque pòst genitum, maiori similem fuisse, vt geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam fœminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis [2] pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, [3] nil à cæteris colore differẽte, [4] ipse [c] auum regenerauit Aethiopem. [d] Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua [5] credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet [6] animum [7] subitò transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideóque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animíque celeritas, & ingenij varietas multiformes notas [8] imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles sint animi, [9] & [e] similes omnibus, singulísque in suo cuique genere. [f] Anthiocho regi Syriæ, è plebe nomine [10] Artemon intantum similis fuit, vt Laodice coniunx regia, necato iam Anthiocho, [11] mimum per eum commendationis, regníque successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, [12], iam Strabonis à specie [13] oculorũ habenti, vitium imitata & in seruo: Scipioni [g] Serapionis: is erat suarij negotiatoris vile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post [14] eum cognomen [h] Salutio Mimus dedit: sicut Spinter [15] secundarum, tertiarúmque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli COSS. In quo perquàm [16] importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum

1 pauloque post, *Ex Arist. loco proximè citato.*
2 pictoris. M. poëtæ. Vet.
3 nihil. Chif.
4 ipse in auum degenerauit. M. Vet.
5 creduntur.
6 animo. Vet. & Rhodiginus.
7 sibi. Chif.
8 imprimat. Chif.
9 & similis omnibus singulisque in suo genere. M.
10. Artemus. M. Arteon. Vet.
11 munus Vet.
12 iam, in M. d.
13 oculorum nomen habenti. M. vitium imitatus & serui Serapionis Scipio. Is erat &c. *Vide huius operis lib. 21. cap 3.* vitium imitata: & Scipioni in seruo Serapione victimarij negotiatorio vili mácipio. Vet.
14 Cneum Vet.
15 secundarius, rotiariusque. Vet.
16 infortune. Vet. Rom. in quo præterquam.

duorum simul Consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbu[illegible]ius, it[illegible]mque Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem Proconsuli [illegible]am [17] rictum in loquendo, contractionémque linguæ, & sermonis tumultum, n[illegible] imaginem modò, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, [illegible] armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. [19] Toranius M. Antonio iam Triumuiro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vendidit: [i] tanta vnitas erat. Postquàm deinde sermone puerorum detect[illegible] fraude à [20] furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretij [21] conquerente (nam ducentis mercatus erat sestertiis) respondit versutus ingenij mango, ob idipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis: diuersarum quidē gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeóque tempestiuam admirationem intulit, vt ille proscriptor animus, [22] modò & contumelia furens, non aliud in censu magis [23] ex fortuna sua duceret.

17 rictus. CH. ritum M. rictum in loquendo contractiorem linguaque & sermonis. Vet. cunctationē. Pint. ex Solino.
18 amentarij. Vet.
*modo in ea domo Gallionem castellano liberto non discernebat, nec à Sanio mimo Paride cognominato, Agrinā Senatorem. CH. hæc παξεμβεβλημένα τῷ oratori & armentarij, extra ordinem leguntur, vt eandem manum quod in his spectari solet, ex interuallo tamen hæc illis coactè, nec æquo spatio interserentis, agnoscas. B.
19 Vetust. cod. Toranius mango Antonio iā Triūuiro, &c. sic & CH.
20 fruente. Chif.
21 requrente. Vet. conquirente. CH.
22 mero. Vet. proscr. animus modò, & cont. CH.
23 Et in. M. & Vet. Rom.

ANNOTATIONES.

a Vide & consule Aristotelem cap. 6. lib. 17. Histor. animal. ex quo autor totum hoc caput mutuatus est.

b Fuerunt & in quibusdam stirpibus gentilia quædam signa, vt Spartis. Thebanis lancea, quibusdam stellæ, Thyesti cancer, innata & insita statim ab ortu: quæ interdum extincta ac tecta in filiis proximísque nepotibus, longo post tempore in remotis posteris veluti reuiuiscerent. Victorius cap. 16. 8. vide notata lib. 44. cap. 9. Deleuco eiusque posteritati anchoræ imago in femore visebatur. Alex. ab Alex. cap. 19. 2.

c Aristoteles loco proximè citato, in Sicilia tradit id accidisse: & lib. 1. de Gener. anim. in Elide, tanquam parum sui memor.

d Vide Rhodig. cap. 15. lib. 20.

e Cicero Tuscul. 1. Similitudo, inquit, magis apparet in bestijs, quorum animi sunt rationis expertes.

f Val er. Max. cap. 12. lib. 9.

g Quamuis Constantinus hunc locum sic emendauerit, tamen rursus Plinius cap. 3. lib. 21. Serapionem vocatum eum fuisse tradit ob similitudinem suarij negotiatoris.

h Quendam ex Scipionibus adoptione testamentaria Salutionem cognominatum fuisse autor scribit cap. 2. lib. 35. non ob similitudinem cum Salutione Mimo.

i Eam oris & faciei similitudinem venuste Plautus in Memæch. expressit his verbis:

Et sunt nati filij duo gemini:
Ita forma simili pueri vti mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat
Neque adeò mater ipsa, quæ eos pepererat.

Vbi matrem, eam & quæ parit, & quæ nutrit, dici obseruandum.

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

EST quædam priuatim dissociatio corporum: & inter se [1] steriles, vbi cum aliis iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Item [2] alij aliæque fœminas tantùm generant, aut mares: plerunque & alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est iuuenta: aliis semel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, siquando medicina & cura vicere, fœminam ferè gignūt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit, genitum quo excessit anno, [3] M. Syllanum: qui cùm Asiam obtineret post Consulatum, [a] Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cùm [4] sex liberos relinqueret, vndecim nepotes reliquit, nurus verò generósque & omnes [b] qui se patris appellatione salutarent, viginti septē. In actis [5] tēporum Diui Augusti inuenitur, XII. Consulatu eius, [6] L.que Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Crispinū Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis [7] nouem (in quo numero filiæ duæ [8] fuerunt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus [9] IX. [10] prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

1 sterilis. At vbi. Vet.
2 aliæ, aliíque. CH.
3 *Aliàs sic:* Iuniū Syllanum, qui cū Asiæ obtineret Proconsulatum. &c. *Cui lectioni adstipulatur & Tacitus lib. 13.*
4 quatuor. cap. 44. posthac.
5 temporibus. M.
6 quem Sylla &c. Aprilis gessit, Crispinum. M. Hilariū. Vet.
7 octo. M. & CH.
8 fuêre. CH.
9 octo. M. & CH.
10 præclara: prælata. Vet. piolata. CH.

ANNOTATIONES.

a Agrippinæ dolo, ignaro Nerone. Tacitus.

b Socer, n. vitricus, nouerca parentum loco sunt: nurus antea generi, & priuigni filiorum. Hom. Iliad. vltimo Ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς ἤπιος ἀεὶ. Cuiacius lib. 18. lib. 9. Obser.

De eodem multiplicius. CAP. XIIII.

MVlier post quinquagesimum annum non gignit, maiórque pars quadragesimo [a] profluuium genitale sistit. Nam [1] in viris Masinissam regem, post LXXXVI. [2] annum generasse filium, quem [3] Methymathnum appellauerit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, è filia [4] [b] Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius [5] liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex [6] quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum [7] est Cornelia Scipionum

1 è viris. M. Nam viris. CH.
2 annos. CH.
3 Methymnum. Vet. Methymānum. CH.
4 Salonis. CH.
5 liberūm. CH.
6 quis. CH.
7 è. M.

Scipionum [8] gen[illegible]is Volu[illegible]um Saturninũ, qui fuit Consul, genitum post l x i i. annum. Et vsque ad [9] l x x[illegible] v. [illegible]d ignobiles vulgaris reperitur generatio.

8 gente. M.
9 lxxv. CH. & M.

ANNOTATIONES.

a Inepte Plinius menstruam f[illegible]minarum purgationem τὰ καταμήνια, profluuium genitale, [illegible], hic vocat.

b E filia coloni sui, Seneca Controuers. 6. libr. 7. E filia scribæ sui Salonij, Plutarchus in eius vita.

De menst[illegible]is mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale [a] mulier est: inde vnius vtero, quas appellarunt [1] [b] molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitque menses: & vt partus, aliàs letalis, aliàs vnà senescens, aliquando aluo [2] citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè [3] reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, [4] sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborũ, quibus [5] insedêre, decidunt: [c] speculorũ fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborísque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus [6] corripit, odórque dirus [7] aëra: & in rabiem agũtur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus [8] inficitur. Quin & [9] bituminũ sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui vocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm [d] filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, [11] animali minimo, [12] inesse sensum eius ferunt: abiicique [13] gustatas fruges, nec posteà repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri [e] spatio largius. Quibusdam verò sæpius mense: sicut aliquibus nunquàm: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia [14] semine è maribus coaguli modo [15] hoc in sese glomerante, quod deinde [16] tempore ipso animatur, corporatúrque. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, vt autor est Nigidius.

1 molæ. Vet.
2 citatior. CH.
3 reperietur M. reperiatur, Vet.
4 orta sterilescũt, fruges moriuntur. M.
5 insidere. CH. fortè incidêre. B.
6 corrumpit. M.
7 Aëra *redundat nec legitur in vetust. codic. vel certè scribendũ æra duabus syllabis, Ex ipso Plin. lib. 28. ca. 7. Pintianus legi posse arbitratur*, odórque dirus viri. *sic infra lib. 9. cap 30.* odore viri: *& Lucr.* tetri primordia viri, *idémque* perdere viro.
8 infigitur. Vet. & CH. lego, infligitur.
9 bituminis.
10 non quit. CH.
11 animalium. CH.
12 esse. CH.
13 *gestatas. M.* vastatas. CH. *cui librarius superne*, vel gestatas, *Eadem manus.*
14 germine è matricibus. M. germine maribus. CH.
15 hinc in sese glomerat. CH.

ANNOTATIONES.

a Mulieres quibus menses fluunt, veteres Ancunulentas dixerunt quasi inquinatas. Festus. Vide Aristot. lib. 4. de Gener. anim. cap. 7.

b Molucrum vocauit Afranius. *Fermè virgini, tanquam grauidæ mulieri, crescit vterus: molucrum vocant: transit sine doloribus* Apud Festũ.

c Inde priscis Bubinari menstruo sanguine inquinari, vt bulbitari puerili stercore, quod Græci, βόλβιτον appellant. Lucilius.

Hæc te imbubinat, & contra te imbulbitat.

Festus in explicãda caussa, multa philosophatur. Rhodig. cap. 28. 3.

d Filo. Vel aspersum lotio secari solet. Ioseph. 4. de Captiuita. Strab. 15. ex Possidonio refert lacus accolas incãtatores carmina quædam recitare, deinde vrinam & alios fœtidos succos affundere. Brod. cap. 23. 4.

e Aristoteles cap. 1. 7. historiæ paucis fœminis purgationem eam singulis mensibus συνεχῶς, id est continuata vacuatione, nec intermissa, fieri tradit: quod Plinius largius hoc loco interpretari videtur, plurimis autem tertio quoque mense, quoniam humor copiosior, & ad motum imparis numeri potestate concitatior, naturam, veluti resumptis viribus alacriorem vehementius irritat.

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc [a] statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis [b] prærogatiuam [1] accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam [c] infici. Cæterùm editis primores septimo mense gigni dentes, priúsque in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdẽ decidere anno, aliósque suffici. Quosdam & cum dentibus nasci, sicut [d] M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyrium Carbonem, præclaros viros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quam delata esset, [2] futurum, responso aruspicum vaticinante, [3] Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico [4] exitu consecuto. Quasdam [e] concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia [f] Gracchorum mater iudicio est. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti [g] Prusiæ regis Bithyniorum filius, superna parte oris. Dentes autem tantum inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, [5] cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur, multóque [6] primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis necessarij: quippe vocis sermonísque regimen primores tenent, [7] con-

1 accipimus. M.
2 futuram. M.
3 Sessapiam etiam. Vet.
4 Exilio. M.
5 tabe cauantur pituitaue. Vet.
6 prius. Vet.
7 conceptu, &c. seriéque. M.

centu quodam excipientes ictum linguæ, seriémque stru[illegible]uræ, [8] atque magnitudine mutilantes [9] molientésve aut hebetantes verba: & cùm [10] [illegible]fluxe[illegible]e, explanationem omnem [11] adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur [illegible]arte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta [i] Turdulorum gente: quibus [k] plures fu[illegible]e, longiora promitti vitæ putant spatia. Fœminis minor numerus: quibus in dext[illegible] parte gemini [12] supernè, à canibus cognominati, fortunæ blandimẽta pollicen[illegible]r, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: cõtrà in læua. Hominem priusquàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cùm [13] membratim historia decurret. Risisse eodem die, quo genitus esset, vnum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse, vt impositã repelleret manum, futuræ præsagio scientiæ. In [14] trimatu suo cuique dimidiã esse mensuram [15] statuere certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur: rarósque patribus proceriores, cõsumente [16] vbertate seminum [m] exustione, in cuius vices nunc vergat æuum. [17] In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans [18] XLVI. cubitorum, quod alij Orionis, alij [19] Oti [20] fuisse arbitrantur. [n] Orestis corpus oraculi iussu refossum. VII. cubitorum fuisse [o] monumentis [21] creditur. Iam verò ante annos propè mille, vates ille [p] Homerus non cessauit minora corpora mortalium, quàm prisca, conqueri. Næuij Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concursu penè interemptus esset, prodigij vice habitum. Procerissimum [22] hominem ætas nostra Diuo Claudio principe [23] Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum IX. pedum & totidem vnciarum vidit. Fuere sub Diuo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Salustianorum asseruabantur hortorum. [24] Pusioni & Secundillæ erãt nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes & palmum [25] Conopas nomine, in deliciis Iuliæ neptis eius fuit: & mulier Andromeda liberta [26] Iuliæ Augustæ. Manium Maximum, & [27] M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse autor est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis asseruatos. [28] Sesquipedales gigni quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumentis [29] Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio [30] adoleuisse, incessu tardum, sensu hebetem: & iam puberem factum voce robusta, absumptum contractione [31] membrorum subita triennio circumacto. Ipsi nos [32] pridem vidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. [q] Ectrapelos Græci vocant eos: in [33] Latino non habent nomen.

8 atque magnitudinẽ mutilantes mollientesue. CH.
9 mollientes. M.
10 defuére. CH.
11 adimentes. Triceni binj viris, &c. gẽte. Fœminis minor numerus. Quin & augurium &c. parte. Quibus plures, &c. spatia. Quibus in dextra parte &c. Pintia.
12 superant. Ex Solino, id est, extra cæteros eminent, & vt, idẽ loquitur procedunt.
13 Memoratim. M.
14 *Aliàs*, Qui matu, *astipulante Aristotel. libr. 1. cap. 18. Histor. Animal.*
15 futuræ. CH. & Tol. staturæ *l g ndũ pu ãr.*
16 vbertatem. M. & CH.
17 Merita incremẽta terræ. CH.
18 XVI. alij Solin. XXXIII.
19 Etionis. Vet.
20 Tradũt esse. M. alij Otio esse arbitrabantur. CH.
21 traditur. Vet.
22 hominum. M. & CH.
23 Gabborem M.
24 Posioni. CH.
25 quibusdam scopas. σκῶπας Græcis homuncio, nanus, pumilio.
26 Liuiæ. M.
27 Manillium. M.
28 Sextupedales. Longolius non rectè sesquipede gigni quosdam haud longiores. Quidam longiorem. Vet.
29 Salamiã Euthimenis. Solinus.
30 adcreuisse.
31 morborum. Ex Solino Pint.
32 non. M. & CH.
33 Lacio. CH.

ANNOTATIONES.

a Menstrua purgatione.
b prærogatiuam. argumentum certum ac minimè fallax.
c infici. medicamento in os defluente.
d M. Curium. Vide Valer. Max. cap. 3. lib. 6.
e Concreto. ἀζήτυς Græci vocant.
f Gracchorum. Vide huius libri. cap. 36. & lib. 34. cap. 6.
g Prusiæ regis. μονόδους: apud Festum dictus, vt & Pyrrhus rex Epirotarum. Alex. ab Alex. cap. 9. 1. Dentatos Romæ vocatos fuisse tradit, quòd illis dentium vice continuum os foret, aut quòd autor gentis dente iam nato in lucem prodierit. vide Val. Max. cap. 8. libr. 5.
i Turdulorum. Turdulos & Basculos nationẽ esse minimè aptam ad pecuariam ait Varro cap. 10. 2.
k Hippocr. Aphor. 2. sect. 6. lib. 6. Epid.
l Græcè κυνόδοντες.
m Nam vt olim aquarum illuuione deletum mundum fuisse constat, sic incendio & conflagratione aliquando periturum Stoici affirmabant. Senecæ cap. 13. lib. 3. Natur. quæst. Ignis exitus mundi est, humor primordium. Cataclysmis & Ecpyrosei. 1. Eluuionibus & Exustionibus mundum renouari Philosophi tradunt. Ouidius.

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptáque regia cœli
Ardeat & mundi moles operosa laboret.

Vide quod adnotatum est in cap. 106. lib. 2.
n In Orontis fluuij alueo, orontis, quem Indum fuisse Syris consulentibus respondit Apollinis Clarij oraculum, cadauer compertum est vndecim cubitorum, & amplius. E regione Valentiæ Allobrogum in torrente, qui rigat pagum Diui Peratij, regnante in Gallia Ludouico vndecimo, gigantis cadauer effossum est stupendæ & inusitatę magnitudinis, & quæ, vt ex variis eius picturis ac ossibus deprehenditur ad octodecim pedes accederet. Rhodio. cap. 31. 18. Pausaniæ libr. 1. in Aiacis cadauere mola genuum disci magnitudine fuit, qua vtuntur quinquertiones. Asterij vero Anactis filij cadauer decem cubitos procerum. Plutarcho Thesei corpus inusitatæ magnitudinis. Henrici tertij principatu Pallantis à Turno interfecti corpus inuentum & ad muros vrbis erectum, illorum pinnas vertice tangebat. Boccacius lib. 4. Geneal. tradit, prope Drepanum Polyphemi corpus in specu repertum incredibilis magnitudinis. Nuper ad Iuliam Cæsaream in Africa effossa est calua ambitu duodecim spithamarum. Magius. cap. 4. 1. De Orestis cadauere vide Gell. cap. 10. lib. 3.
o Herodot. lib. 1. Solinus refert, in Phlegra cùm repentinis nimbis auctiores aquæ in campos ruunt, detegi ossa humanis similia, quæ ob enormem magnitudinem gigantum esse creduntur.
p Iuuenal. Satyr 15.

Nam genus hoc viuo tum decrescebat
Terra malos homines nunc educat atque pusillos.

q Monstrosos. τῆς κοινῆς ἀνθρώπων αὐξήσεως ἐκτρεπομένους, prodigioso incremento augescentes: ab vsitato nostrorum corporum auctu discedentes: auerso naturæ ordine nascẽtes. Vide Hermog. περὶ πολιτικοῦ λόγου. Συνθετὰ τινὰ ζῶα, καὶ ἐκτράπελα, οἷον πηγασοὶ καὶ γοργόνες, καὶ κένταυροι, καὶ σειρῆνες.

Exempla

Insignia corporum. CAP. XVII.

QVod sit [1] hominum spatium à vestigio ad verticem, id esse [2] passis manibus inter longissimos digitos [a] obseruatum est: sicuti vires dextera parte maiores, quibusdam æquas vtraque, quibus læua manu præcipuas: nec id [3] vnquam [b] in fœminis. Mares præstare pondere, & defuncta viuentibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, [c] fœminarum prona: velut pudori defunctarum parcente natura.

1 homini. CH.
2 sparsis. M. Vet.
3 vnquam vi. Fœminis mares. Sabellicus.

ANNOTATIONES.

a Vide vitruuium cap. 1. lib. 7.
b Rationem explicat Rhodiginus cap. 7. 4. Idem scripsit & Hippocrates γυναῖκα ἀμφιδέξιον ὀυκ γίνεσθαι. Aphoris. 43. 7. Vide Aristo. cap. 1. lib. 2. Hist. Animal.
c Rhodig. cap. 10. 3. eius rei caussam affert, quod ob mammas & vterum in fœminis grauiores sint anteriores partes. Sed & in maribus vteri loco pudenda sunt foris exposita, ac propendentia, quæ si id tantum spectamus, grauitatem corporis anterioris æque augent ac vterus in fœminis.

Exempla variarum figurarum. CAP. XVIII.

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis viuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam & voluntate scimus sitim victam: equitémque Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitum humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atque [1] in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

1 in senectam. M.

Diuersorum morum exempla. CAP. XIX.

FErunt Crassum, auum Crasi in Parthis interempti, nunquàm risisse, ob id Agelastum vocatũ: sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper visum vultu, nec [1] aut [2] hilari magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam toruitatémque naturæ duram & inflexibilem, affectúsque humanos adimit, quales apathes Græci vocant, multos eius generis experti: quódque mirum sit, autores [4] maximè sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc [5] prauæ naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: vt in Antonia Drusi nunquàm expuisse, in Pomponio Consulari Poëta [6] nunquàm ructasse. Quibus natura [a] concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

1 in M. deest.
2 hilato. CH.
4 maximæ. D.
5 parua M. Vet.
6 non.

ANNOTATIONES.

a Vasà, medulla vacua, ij sunt torui natura, inflexibiles, rigidi, ἀπαθεῖς Hinc Persio, cornea fibra. & cap. 31. Cornea piscatorum corpora, sole & Sale durata, ideóque τῶν ἰσχάδων ἀπαθῆ.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

C[1]Orpore [a] vesco, sed eximiis viribus [2] [b] Tritanum, in gladiatorio ludo [3] [c] Samnitium armatura celebrem filiúmque eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachiis etiam manibúsque, autor est [4] Varro in prodigiosa virium relatione. Atque etiam hostem ab eo ex prouocatione dimicantem, [5] inermi dextra vno digito superatum, & postremò correptum in castra translatum. [6] A. Iunius Valens meruit in prætorio Diui Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa vna manu retinere, [7] obnixus contrà nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suum tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, [8] quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnísque [9] quingentorum pondo calciatum, per scenam ingredi. [10] [d] Crotoniatam Milonem athletã, cùm constitisset, nemo vestigio educebat:

1 Corpore neruosos esse sed, sed. M. & Vet,
2 Tributanum. CH.
3 Samnitem natura. Solinus.
4 Varro prodigiosa virium elatione. M.
5 *Melius sic*, Inermi dextera superatum & vno digito postremò correptum, & in castra translatũ. *Cui lectioni suffragatur & Solinus cap. 4.*
6 At Vinnius.
7 obnixa. M. obnixius. Vet.
8 quinquagenario. M
9 quingentûm. CH.
10 C. Milonem. M. & CH.

11 digito corripiebat. M.
12 Mcclx.Vet.
13 Canistius. Vet.
14 Mccc.v.CH.

15 Vipsanio.Vet. Vipstano.Ful.Vrsinus Ro. famil.Vpitano.M.
16 VIII. M.& CH. *Vetus quoque lectio* VIII *annos agnoscit, non* IX. *& paulo post*, xlv. M. pass. *non* lxxv.M. *Vtrique adstipulatur Solinus c.p.4.*
17 perueniet.M.&CH.
18 nocte ad diem.CH.
19 ægrotum.M.ægrotum in Germaniā: ea fuerunt. cc. passuum CH.

malum tenenti nemo [11] digitum corrigebat. Cucurrisse [12] M c x l. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo [e] Philippiden, magnum erat: donec [13] Anistis cursor Lacedęmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, vno die M c c. stad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quosdam c l x. M. pass. tolerare non ignoramus. Nupérq; Fonteio & [15] Vipsano c o s s. annos [16] i x. genitum puerum à Meridie ad vesperam l x x v. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida [17] perueniat, si quis cogitet [18] nocte ac die longissimū iter vehiculis tribus [f] Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem [19] ægrotantem in Germania: in eo fuerunt c c M. passuum.

ANNOTATIONES.

a Paruo gracili & minuto. Ouid. 1. Fast.
Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra coloni
Quæ malè creuerunt, vescáque parua vocant.
b Tritanum. Apud Ciceronem lib. 1. de Finibus in Lucillij versibus ex fide vetusti codicis legitur: *Municipem Pontij, Tritanni centurionum* & ex lib. de Senectute, T. Pōtij validi, robustíque hominis meminit. Turn. cap. 2.25.
c Samnites, gladiatores stataria pugna dimicantes, scuto ad summum latiore, quà pectus & humeros tegebat pari fastigio, ad imū cuneato, pectore tecto spongia: sinistro crure ocreato: galea cristata: ex Liuio, Horat. Lucilio, Turn. cap. 10.5.
d Punicum sic manu compressa tenebat, vt nemo extorqueret & id tamen non elideret. Vncto disco insistentem nemo detrudebat. Neruum quo caput præcingeretur, intercluso spiritu labiis adductis rumpebat: cubito dextro lateri admoto, ex porrecta manu, & sublato pollice, cùm reliquos digitos iunctos intendisset, minimum nemo à cæteris se iungebat. Pausan. in Eliacis. Eo tamen robustiorem ac tanquam ἕτερον ἡρακλῶ describit ex Athenæo Rhodig. Titormum Aetolum, bubulcū, cap. 36. 21. cap. verò 36.13. Polydamanta, editis virium suarum incredibilibus ferè documentis.
e Herodotus lib. 6. eum memorat. Rhodig cap. 8.18. Alex. ab Alex. cap. 21.2. Plutarcho in Aristide Euchydes vno die stadia mille emensus est Aemilius Probus cursores eos in Miltiade ἡμεροδρόμους vocat, sic & Phillipidem Herodot. loco citato.
f Vide Valer. Max. cap. 5. lib. 5.

De visu. CAP. XXI.

1 Visu deinde plurimū potuit Strabo nomine, quem superspexisse per cxxxv. p. Varro significat, solitúmque exeuntem à Carthagine classem Punicam specula notare. M. nec quicquā aliud ex hoc capite.
2 Iliadem. CH.
3 reddit. CH. hunc Lynceū vocat. Valer. Max. tit. vlt. lib. 1.
4 classe è Carth. CH.
5 eorum. CH.
6 secerni. Ex Solin.
7 quidem. CH.
8 quadriga &c. fabricata. CH.

O [1] Culorum acies vel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam [2] Iliada [a] Homeri carmen in membrana scriptum, tradidit Cicero. [b] Idem, fuisse qui peruideret c x x x v. M. Passuum. Huic & nomen M. Varro [3] reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte [4] classe Carthaginis portu, etiam [c] numerū nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes [5] earum à cæteris [6] cerni non possent. Myrmecides [7] quidam in eodem genere inclaruit [8] [d], à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

ANNOTATIONES.

a Had. Iun. cap. 7.1. refert Franciscum Alumnum in denariolo sinè notis perscripsisse symbolum Apostolorū, & principium Euangelij D. Ioannis: item se vidisse cerasi nucleum in modum quasilli exculptum, quo continerentur quindecim paria tesserarum, suis punctis affabre distincta.
Vide Solin. cap. 6.
b Cic. 4. Acad. *At ille nescio quis, qui in scholis nominari solet, mille & octingenta stadia quod abesset, videbat.*
c Vide Val Max. lib. 4 cap. vlt.
d Cum agitatore, infrà lib 36. cap. 6. vltimo Aelianus li. 1. de Hist. Varro 6. de Ling. Latia. *Etenim faciliùs obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoueant nigras setas, &c.*

De auditu. CAP. XXII.

1 visus & auditus & numinum. Vet, lego, non visus, sed numinum.

A [1] Vditus vnum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris delata est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiæ. Nam [a] Cimbricæ victoriæ, Castorésque Romani, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, [b] nuntiauere, visus, & numinum fuere præsagia.

ANNOTATIONES.

a De hoc Cicero. lib 6. de nat. deor.
b Narrat Pausanias in Eliacis, quo die Taurosthenes Aegineta, Olympiæ coronatus est, spectrum ei simile Aeginæ victoriam illius nuntiasse.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

1 calamitatium. CH.
2 meretricis exemplū quæ. M.
3 Anaxarchidis. Vet.
4 vanáque spe. Vet. lego, vanamq; spem.

P Atientia corporis, vt est crebra sors [1] calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænæ [2] meretricis, quę torta non indicauit Harmodium & [a] Aristogitonem tyrannicidas: in viris [3] [b] Anaxarchi, qui simili de causa cùm torqueretur, prę rosam dentibus linguā, [4] vnámq; spem indicij in tyranni os expuit.

ANNOTATIONES.

a Alius fuit Aristogiton sycophanta, quem Phocion claudum, improbum, mendacem dixit. Eum in vincula coniectum rogatus ab illo Phocion, cùm vellet inuisere, amicis suadentibus ne ad virum tam scelestum accederet, καὶ ποῦ τίς ἄν, εἶπεν, ἥδιον Ἀριστογείτονι λαλήσειεν, Rhodig. cap. 10.25. Vide Pausa. in Atticis: Thucidid. lib. 6.
b Valer. Maxim. lib. 3. cap. 48. de Patientia.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria necessarium maximè vitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facilè dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu [a] suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & xx. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. [1] Charmidas [2] quidam in Græcia, quæ quis [3] exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentauit. Ars postremò eius rei facta, & inuenta est [b] à Simonide [4] Melico, consummata Metrodoro Scepsio, vt nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est æquè [5] fragile in homine, morborum & casus iniurias atque etiã metus [7] sentiens, aliàs particulatim, aliàs vniuersa. [c] Ictus lapide oblitus est literas tantùm. Ex præalto tecto lapsus, matris & affinium, propinquorúmque cepit obliuionẽ. Alius ægrotus, seruorum etiam: sui verò nominis Messala Coruinus orator. Itaque [8] sæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque serpente [9] computat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci.

1 Carmandas, M. Carmadas. Turn. cap. 16. 10. Carneades. Cic. 1. Tusc. & 2. de Orat. & Quintil. lib. 11. cap. de memor.
2 quidem Tol.
3 Exigeret. Vet. exegerit. M.
4 medico. M.
5 facile. M. CH. vero, fragile in ordine, sed spatio interlineari, facile.
7 sentit.
8 sæpe se reficere.
9 amputatur. M. & Tol. & CH.

ANNOTATIONES.

a Τοῖς ὑφ' αὑτὸν ἡγεμόσι Xenophō 5. περὶ τῆς παιδείας κύρ. *Omnibus qui sub eius imperio ducebant ordines: omnibus militum præfectis.* Vide Val. Max. cap. 7. lib. 8. Seneca lib. 1. Declam. admirabilem suam memoriam prædicat. Muretus Corsici hominis memoriam multis laudibus effert. cap. 1. 3.

b Τοῦ μελοποιοῦ. De Simonide iactatum hoc distichon,

Μνήμῃ δ' οὔ τινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
Ὀγδοηκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπιος.

De eo vide Strabon. lib. 13. Geograph.

c Valer Max. lib. 1. cap. de Miraculis.

Laus C. Iulii Cæsaris. CAP. XXV.

ANimi vigore præstantissimum arbitror [1] [a] C. Cęsarem Dictatorem. Nec virtutem constantiámque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quæ cælo continentur: sed proprium vigorem celeritatémque quodam igne volucrem. Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus. Epistolas verò tãtarum rerum [2] quaternas pariter librariis dictare: aut si [3] nihil aliud ageret, [4] septenas. Idem signis collatis [5] quinquagies [6] dimicauit: * solus M. Marcellum transgressus, qui vndequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles victorias, vndecies c. & xcii. M. hominũ occisa præliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non [7] prodẽdo. Iustius Pompeio Magno tribuatur dcccxlvi. naues piratis ademisse. Cæsarei proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clemẽtiæ insigne: qua vsque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis [8] perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. [9] Spectacula enim edita effusásque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scriniis epistolarum, iterúmque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

1 genitum Cæsare m. Tol. & CH.
2 quaternis. Vet.
3 nil. CH.
4 septenis. Vet. & CH.
5 quinquagies & bis Vet.
6 dimicauit. CH.
* hæc ad, Nam præter, vsque non leguntur in M.
7 prodendo vt iustius. Vet. prodendo iustius. CH.
8 præbuit. M.
9 Specula. CH.

ANNOTATIONES.

a Laudem Cæsaris vide apud Ciceronem orat. pro M. Marcello.

Laus Pompeii Magni CAP. XXVI.

VErum [1] ad decus imperij Rom. non solùm ad viri vnius pertinet victoriam, Pompeij Magni titulos omnes, triumphósque hoc in loco nuncupari: æquato nõ modò [a] Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis propè ac liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, vnde primùm Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa verò tota subacta, & in ditionem redacta, [b] Magníque [2] nomine [3] spolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali [4] reuectus est: & statim ad solis Occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida dccclxxvi. ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionem redacta victoriæ suæ ascripsit, & maiore

1 Melius sic quidam mutata interpunctione: Ad decus imperij Romani, non solùm ad viri vnius pertinet, victorias Põpeij Magni, titulos omnes, triumphósque hoc in loco nuncupari.
2 cognomine. Vet.
3 in spoliũ indè. Tol. & CH.
4 euectus, & statim. M.

5 domuit.Vet.
6 concutiebat.M.
7 infinitos.Vet.
8 centies vicies semel M.& CH.
9 lxxx.CH.
10 dccxlvj.CH.
11 clxxxviij.CH.
12 à Mæoti ad.M.
13 M.Pisone, M.Messala coss.CH.
14 in M.deest.
15 rege
16 Summa summa res in illa.Pint.
17 illa CH.
18 Excepisse.M.
19 percensere. CH.
20 conuenit.Vet.

animo Sertorium[5] tacuit: belloque ciuili (quod omnia exter[n]a[6] concie[bat]) extincto, iterum triumphales currus eques Ro. induxit, toties Imperato[r an]tequam miles. Posteà ad tota maria & deinde Solis ortis missus,[7] hos retulit patriæ [tit]ulos, more[d] sacris certaminibus vincentium. Neque enim[e] ipsi coronantur, sed pa[tri]as suas coronant. Hos ergo honores vrbi tribuit in delubro[f] Mineruæ, quod ex ma[nu]biis dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello xxx. annorum confecto, fusis, fu[ga]tis, occisis, in deditionem acceptis hominum[8] vicies semel centenis[9] lxxxiii[...]. depresis aut captis nauibus[10] dcccxlvi. oppidis, castellis[11] M.D.xxxviii. in [f]idem receptis: terris[12] à Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum meritò Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit ad tertium Calendas Octobres[13] M. Messala, M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: CVM ORAM maritimam[14] à prædonibus liberasset, &[g] imperium maris populo Romano restituisset; ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de[15] regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. [16] Summa summarum in[17] illo gloria fuit (vt ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret) Asiá vltimam prouinciarum[18] accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo velit[19] persensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse[20] conueniet.

ANNOTATIONES.

a Alexandro Magno futurum se similem sperasse Pompeium ab historicis proditur, magníque cognomen à multis oblatum ideò non reiecisse, ridentibus ac contemnentibus æmulis, ac inimicis, ipsúmque per iocum Alexandrum vocantibus. Sylla certè Dictator ob summam virtutem, & quòd eius partes strenuò iuuisset, ipsi obuio de equo descendere, surgere de sella, caput aperire solebat. Victorius ex Nonio & Plutarcho cap. 2. lib. 5.
b Val. Max. cap. vlt. lib 7.
c Suprà lib. 3. cap. 3.
d Quatuor: Olympiis, Nemæis, Pythiis, Isthmiis.
e Infrà cap. 4. lib. 16.
f Victoriæ vult Gellius cap. 1. lib. 10.
g Hoc indicat Romani denarij pars altera, in qua delphin spectatur cum aquila, intermedio sceptro, subscriptis his literis, MAGN. PROCOS. Vrs. 258.

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

1 existimatur, vt esset opt. CH.
2 fuisse.Vet.

CAEteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse[1] existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non priùs, attamen clariùs[2] fulsisse in Scipione Aemiliano videntur: dempto prætereà plurimorum[a] odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater &[b] quadragies causam dixisse: nec quemquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

ANNOTATIONES.

a Tam vehementi, vt aliquando sit obiectum in auctione regia Cantharidas seu venenum vendidisse. Infra cap. 4. lib. 29. Id est quod apud Charisium in oratione de suo consulatu inimicos suos multa miracula fecisse ait, se tamen non desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.
b Val. Max. cap. 7. lib. 3. Aristophon quinquagies Athenis accusatus & absolutus est. Aeschines in Demosthenem.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

1 maxima.Vet.
2 qua. CH.
3 sextumdecimum.M. & CH.
4 Sicinnius.
5 Aternio. CH.
6 in eo numerosissima.Vet.
7 Idem.CH.
8 xxxvj.Valerius
9 clxxxiij.Valerius.
10 plus clx. Longolius ex Gellio.
11 xxxvj.CH.
12 vna: ex fisco, æris decem millibus, captiuis & simul bubus, viginti. Vet. Priorem huius lectionis partem agnoscit Rhodigin. cap. 6. 29. Similis est locutio in xij. tab. Si quis iniuriam alteri faxit, viginti quinque æris pœnæ sunto, quod apud Gellium Phauorinus interpretatur.
13 captiuis xx. millibus. M. alij, captiuorũ.
14 T. Tiberio Romilio.M.
15 coniuncto.M.
16 eius.M.
17 decem septem annos.CH.

FOrtitudo in quo[1] maximè extiterit, immensæ quæstionis est, vtique si recipiatur poetica fabulositas.[2] Q. Ennius T. Cæcilium Teucrum, fratrémque eius præcipuè miratus, propter eos[3] sextũm adiecit Annalem. L.[4] Siccius[a] Dẽtatus, qui Tribunus plebei fuit, Sp. Tarpeio, A.[b][5] Aeternio Cõsulibus, haud multo post exactos reges, vel[6] numerosissima suffragia habet, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, xlv. cicatricibus aduerso corpore insignis. nulla in tergo.[8] Itẽ spolia cepit[7] xxxiiii. donatus[c] hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus[9] tribus & lxxx.[d] armillis [10] clx. coronis[11] xxvi. ciuicis xiiii. aureis viii. muralibus iii. obsidionali[12] vna, fisco æris, x. [13] captiuis & xx. simul bubus, Imperatores ix. ipsius maximè opera triumphantes secutus: præterea (quod optimum in operibus eius reor) vno ex ducibus[14] T. Romulio ex Consulatu ad populum[15] conuicto malè acti imperij[16] rei militaris. Haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa[e] exitu vitæ. Ante[17] decimum septimũ annum

annum bina ceper[illegible]t ſpolia. P[illegible]imus omnium eques coronam muralem acceperat, v i. ciuicas, xxxvii. dona[18] xxx[illegible]. cicatrices aduerſo corpore exceperat: P. Seruiliũ Magiſtrum equitum ſerua[illegible], ipſe vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium ſummámque rem[illegible] eo ſolus à Gallis ſeruauerat, ſi non regno ſuo ſeruaſſet. Verùm ſunt in his quide[illegible] virtutis opera magna, ſed maiora fortunæ. [f] M. Sergio, vt quidem arbitror, nemo que[illegible]quam hominum iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini[19] deroget. [illegible]ecundo ſtipendio[20] dexteram manum perdidit: ſtipendiis duobus ter & vicies vuln[illegible]ratus eſt: ob id neutra manu, neutro pede ſatis vtilis: vno tantum ſeruo, plurimis poſteà ſtipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus (neque enim cum quolibet hoſte res fuit) bis vinculorum eius profugus, xx. menſibus nullo non die in catenis aut compedibus cuſtoditus. Siniſtra manu ſola quater pugnauit, duobus equis inſidẽte eo ſuffoſsis. Dexteram ſibi ferream fecit, eáque religata præliatus, Cremônam obſidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cùm in Prætura [g] ſacris arceretur à collegis vt debilis. Quos hic coronarum aceruos conſtructurus hoſte mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cuiuſque virtus tempora inciderit. Quas Trebia[21] Ticinúſque aut Traſymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita?[22] vnde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit. Cæteri profectò victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

18 xxiij. CH.

19 derogarit. Vet.
20 dexteram. CH.

21 Ticinúſve. Tol.
22 in CH. vulgata lectio in ordine ſeruata, ita ſupernè emẽdatur, indefeſſæ virtutis &c.

ANNOTATIONES.

a Infrà lib. 22. cap. 5. Hic propter fortitudinem Achilles Romanus dictus. Valer. Max. lib. 3. cap. de Fortitudine. In denariorum, quos Sicinia gens percuſſit altera parte quorundam, expreſſa ſunt indicia fortitudinis huius Sicinij Herculis claua operta leonis pelle cum arcu & ſagittis, vt fortaſſis apud Valeriũ pro Achilles Romanus legendum ſit Hercules: in aliorum verò, caduceus cum palma, & laurea corona, ſignatúmque altera parte viraginis caput cum his literis, FORT. P. R. Fortitudo Populi Romani. Vrſin. 245.

b Liuius ſic vocat: Gellius cap. 11. 2. Solinus cap. 5 Aul. Thermum: Halicarnaſ. Aul. Terminium, nominibus falſis & mendoſis omnibus, ũm in lapide Capitolino Aul. Aterius vocetur. Eius conſulatu Ateria lex Gellio, Tarpeia Feſto à nomine collegę, lata eſt de æſtimatione multor. vide quod notatum eſt infrà lib. 33. cap. 1. Briſſonius cap 3. lib. 1.

c Haſta pura, ſine ferro, Virgil. Aeneid. lib. 6. *Ille, vides, iuuenis, pura qui nititur haſta.* Hæc olim præmium eius fuit, qui tùm primum in prælio viciſſet: quoniam, vt Feſtus explicat, haſta ſummũ imperium armorum ſignificabat, quamobrem δορυάλωτοι, ſiue δορύληπτοι, id eſt captiui, ſub ea vænibant. Exiſtimarunt quidem veteres, haſtam, perinde ac diadema faſtigij regij ſignum fuiſſe. Itaque Deorum Dearúmque ſimulacris addidêre, vnde & Curitis Iuno vocata eſt ab haſta, quam Curin Sabini dicunt. Legitur apud Liuium, inter prodigia, quæ nuntiabant Pontifices, nunc Lanuinæ Iunonis haſtam, nunc Præneſtini Martis ſponte motam fuiſſe. Rhodig. cap. 16. 21. Militem de gradu deiicere, exautorare, vite aut virgis cædere, equum adimere, haſtam dare iubere, tanquam ſpe merendi ſtipendia prorſus amiſſa, turpiſſimi facinoris grauiſſimũ ſupplicium fuit. Alex. ab Alex. cap. 13. 2.

d Ornamenta erant circulorum modo, quæ milites imperatorũ dono, in brachiis ſiniſtris geſtabãt. Veteres hos *Calbeos* appellaſſe, author eſt Feſtus.

e Liuius lib. 6. Decad. 1. Val. Max. lib. 6. cap. de Seueritate.

f Vocabatur is M. Sergius Silus. In Romani vetuſti denarij altera parte Romæ galeatæ caput expreſſum eſt cum denarij nota, & his litteris, ROMA EX S. C. altera verò facie equo procurrenti inſidens, ſiniſtra manu caput hoſtis præciſum tenet, cum his literis, Q. M. SERGI SILVS.

g Veteribus cautum, ne corpore mutilati ſacris admouerentur, oſtendit Seneca Declam. 4. cõtra Metellum petentem Sacerdotiũ. *Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res, vocanda eſt. Hoc in victimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus?* Rhodig. cap. 2. 12.

De ingeniis, ſiue laudibus quorumdam ab ingeniis.

CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis poſsit agere delectum, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operúmque varietatem? niſi fortè [a] Homero vate Græco, nullum[1] felicius extitiſſe conuenit, ſiue operis fortuna, ſiue materia æſtimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim inſignibus iudiciis optimè citráque inuidiam tam ſuperba cẽſura peragetur) inter ſpolia[2] Darij Perſarum regis vnguentorum [b] ſcrinio capto, quod erat auro[3] gemmiſque ac margaritis pretioſum, varios eius vſus amicis demonſtrantibus (quando tædebat vnguenti bellatorem & militia ſordidum) imò Hercule, inquit, librorũ Homeri cuſtodiæ detur: vt [c] pretioſiſsimum humani animi opus, quàm maximè diuiti[4] opere ſeruaretur. Idem [d] Pindari vatis familiæ penatibúſque iuſsit parci, cùm Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi[5] [e] patriam condidit: tantæque rerum claritati, tam benignum teſtimonium miſcuit [f] Archilochi Poetæ[6] interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum[7] ſepeliri Liber pater iuſsit, obſidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonit[illegible], vt pateretur humari delicias ſuas. Requiſiuit rex qui ſupremum diem Athenis obiiſſet: nec difficulter[8] ex iis, quem Deus ſignificaſſet, intellexit: pacémque funeri dedit.

1 feliciorem quidam malunt.

2 Darij. CH.

3 Margaritis gemmiſque. CH.

4 operi. CH.

5 patriam ſuam erexidit. M. Ariſtotelis Philippus patriam cõdidit. Longol.
6 *Alias*, interfectorẽ *vnus enim fuit, Calondas cognomine Corax, vt Suidæ placet: aut certè* Archias, *vt maunlt Euſebius lib. 5. Præparat. cap. 12.*
7 ſepelire. CH.
8 rex idem. Tol.

ANNOTATIONES.

a Ambigitur multùm inter doctos, cuias fuerit Homerus, & qua ætate vixerit: Chium fuisse, monstrat versus ex eius hymno in Apollinem: τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ. De seculo non constat in scriptorum maxima diuersitate: probabilior tamen visa est Aristarchi Philochori, & Apollodori sententia, qui centum quadraginta annis floruisse post Troianum bellum asseruerunt. Guillandinus. Vide Magium cap. 4. & cap. 13. vide & quod notatũ est ca. 2. lib. 30. Adiouctem Apud Aelianum &c. Apud Aelianũ cap. 22. 13. Hist. Galaton pictor eum finxit euomentem, reliquos verò poëtas haurientes quæ vomuisset. Ptolemæus autem Philopator templo in honorem eius exstructo, sedentem collocari iussit, & circa eum ciuitates quæ poëtam sibi vendicant. Vide eund. scriptor. cap. 14. libri eiusdem.

b Ferula scrinium id compactum fuisse prodiderunt. Itaque cũ exemplar illud diligentissimè correctum cura & opera Aristotelis, Callisthenis Anaxarchi, post Alexandri mortem euulgatum esset, editionem illam ἐκ τοῦ νάρθηκος vocauerunt, hoc cognomine ab aliis non paucis eo seculo celebribus distinguentes. Victor. cap. 19. 31.

c Homeri poemata tanti fecerunt Athenienses, vt lege sanxerint, quinto quoque anno in Panathenæis eius vnius carmina publicè decantari: sicut ex tragi[...] poëtis Æschyli solius fabulas eo mortuo doceri. Muret. in Var. ca[...] Homerum natura cæcum fuisse quidam & tradunt & puta[...] at Herodotus anteà sanum Colophone excæcatum fuisse tra[...] Pausanias id morbo contigisse, vt & Tamytidi Tzetzes inopem [...] senectute cæcum obiisse Brod. cap. 9. 5. Plato in Phædro oc[...] captum, quòd in Helenam inuectus esset.

d Cùm Pindarus in qu[...]dam asmate his verbis Athenas laudasset, αἵ τε λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι, Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθᾶναι, à suis ciuibus pecunia multatus est, q[uo]d alienis potius, quàm suis, tantùm laudis dedisset. Hoc vbi resciuissent Athenienses, & duplum pecuniæ miserunt, quæ exigebatur, & ante regiam porticum æneam statuam posuerunt sedentis figura cum pallio, & diademate lyram tenentis, librúmque apertũ super genua. Pausanias. Muret. in Var. c. 14.

e Val. Max. cap. 6. lib. 5. Plutarchus in Alexandro. Laërtius in Aristotele.

f In acie fortiter pugnantem Archilochum Calódas cognomine Corax interfecit, nec, arguente Pythio oraculo, prius à cæde potuit expiari, quàm excusata cæde, eáque in necessitatem reiecta, ei ad Tænarum parentasset, vnde Græcum prouerbium, Ἀρχίλοχον πατεῖς. Eusebius lib. 5. Præp. Euang. hunc Archiam vocat.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone.

CAP. XXX.

PLatoni [a] sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliàs sæuitiæ superbiæque natus, vittatam nauem misit obuiam: [b] ipse [1] quadrigis albis egredientẽ in litore excepit. Viginti talentis vnã orationem [c] Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus Orator, cũ accusationem, qua fuerat vsus, [2] Rhodi legisset, legit & defensionem [d] Demosthenis, [3] ob quã in illud [4] depulsus fuerat exilium: mirantibúsq;, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent: [5] in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egere, [6] rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia. Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonij sapiẽtiæ professione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit: & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili triũ sapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primùm legatos eos censuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facilè discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin vniuersos [8] ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, vnum [9] ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. [10] Eandémque linguam ex duobus Catonibus, [e] in [11] illo [12] abiecisse, [f] in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus. Prior [ff] Africanus Q. Ennij statuã sepulcro suo imponi iussit: clarúmque illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cũ Poetæ titulo [13] legi. Diuus Augustus carmina [g] Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiúsque ita [14] vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in [15] orbe ab Asinio Pollione [16] ex manubiis publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est: haud minore (vt equidem reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, vni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt [h] exempla Romana, si persequi libeat: cùm plures vna gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm [17] cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóve maximè excellentem insigni prædicem? quo potius, quàm vniuersi [18] populi illius gentis amplissimo testimonio, [19] & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua, [20] abdicauerunt tribus: te suadente,

1 Roscio

1 à gradibus egrediẽtes. Tol Achradine egrediens. Pint.
2 Rhodis. CH forte Rhodiis. sic certè Tol.
3 qua M. & CH.
4 pulsus. CH.
5 in calamitate, deest in M
6 tragœdiarum. M. haud rectè.
7 literarum. M. & CH. laureatos. Longol.
8 exitiali nomine appellandos. M. ex Italia appellandos. CH.
9 in D.
10 Eandem itaque. D.
11 illum & hunc. D.
12 abegisse. Alij ambigisse, in hoc imperitasse. CH.
13 regi. M.
14 Tò vati, &, carmina, quod mox sequitur, in M. deest. deest & carmina in CH.
15 vrbe Roma ab &c. publicata est, vnius D.
16 de Vet.
17 cæteræ omnes terræ. Sed quo & te. M.
18 populi & illius. M.
19 & è tota. Vet. ex tota. CH. & tota vita tua Consulatus tanti operibus electũ. Pint.
20 abdicarunt. M.

[i] Roscio theatra[..]s [21] autori legis ignouerunt, [22] notatásque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: t[..]oran[..], [k] proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingeni[..]tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens [l] patriæ appellate, pri[..]us in toga triũphum, linguæq; lauream merite, & facundiæ [23] Latiarúmque litera[..]m parens: atque (vt dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) [24] omnium triu[..]phorum lauream [25] adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in [..]ntum promouisse, quàm imperij.

22 notatúsq; se ignominiæ discrimine, æquo. M. notatúsque sedes æquo. Tol. notatásque sedes ignominiæ discrimine, æquo Vet.
23 Latinarum. M.
24 omnibus triumphis. D.
25 adepte tanto maiorem. D.

ANNOTATIONES.

a Platoni quod natali suo decessisset, & vnum & octogesimum sine vlla deductione annum impleuisset, Athenis Magos sacrum fecisse, tanquam viro amplioris sortis quàm humanæ, vide apud Senecam Epist. 5[..].
b Vide quæ adnotata sunt ad lib. 33. cap. 1. triumphatam &c.
c Platonis & Socratis æqualis, in Phædro magnopere laudatus. Nam & alij duo fuerunt: alter Apolloniates, superioris auditor, memoratus à Suida, cui Harpocration λόγον παραινετικὸν ad Demonicum Hipponici filium tribuit: alter Ciceroni συνήχρονος familiaris & sodalis Halicarnassei, quem is supradictæ orationis autorem fuisse tradit. Muret. in Var. cap. 1. lib. 1.
d Valer. Max. cap. 10. lib. 8.
e In illo. Censorio.
f in hoc. Vticensi.
ff Cicero pro Archia poëta. Val. M. cap. 15. lib. 8.
g Vergilium, & Virgilium dixisse veteres constat tum ex hac inscriptione vetusta M. VERGILIVS NARCISSVS, tum ex hoc versu Calui,

Et vates, cui virga dedit memorabile nomen
Laurea.

Testatur & Græcum Epigram. in Claudianum,

Εἰς ἑνὶ Βιργιλίοιο νόον, καὶ μοῦσαν Ὁμήρου
Κλαυδιανὸν Ῥώμη καὶ βασιλεῖς ἔθεσαν.

h Multa vide apud Valer. Max. cap. 15. lib. 8.
i Hic L. Roscius Otho fuit, qui Tribunus plebis legem tulit de 14. ordinibus. Alius Roscius histrio fuit Syllæ charissimus.
k Hac de re vide Plutarchum in Sylla, Suetonium in Iulio, Velleium Paterculum lib. 2.
l In Senatu à Q. Catulo eius ordinis principe, quod testatur & ipse Cicero oratione in Pisonem, & pro Sextio: Vt autem Plutarchus & Appianus literis mandarunt, à Catone. Lipsius cap. 20. 4.

De morum maiestate. CAP. XXXI.

Reliquis [1] animi bonis, [2] præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos [a] Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

1 animis. Vet.
2 Præstitere & apud cæteros. Vet. præstitere & cæteros. M.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 2. lib. 7.

De autoritate. CAP. XXXII.

Rursus mortales oraculorum societatẽ dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aui eis literis, quæ sunt hæc: [a] Nosse se quẽque: [1] & [b] Nihil nimium cupere: Comitémque æris alieni atque litis, esse [2] miseriam. Quin & funus ei[9], cũ victore filio Olympiæ [c] expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

1 & nihil nimis, comitémque. Pint.
2 sponsionem. Vet. Quidam, Comitémq; miseram esse æris alieni atque litis sponsionem. Comitémque æris alieni atque litis (nempe sponsorem) esse miserum. CH.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Pseud.
Ecquem in angiporta hoc hominem tu nouisti, te rogo?
BAL Egomet me. SIC Pauci istuc faciunt homines, quod tu prædicas.
Nam in foro vix decumus quisque est qui ipsus se nouerit.
b Hanc sententiam Chiloni tribuunt Pindarus quidem & Critias: Sisypho Theophrastus: quidam, Thaleti: Sodamo vetustũ hoc distichon, ταῦτ' ἔλεγε Σώδαμος Ἐπηράτου· ὅς μ' ἀνέθηκεν, Μηδὲν ἄγαν, καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά. Varro apud Nonium in dictione Medioxumum, *Quid aliud est quod Delphica canat columna literis suis, μηδὲν ἄγαν, quàm nos facere ad mortalium modum medioxume, vt quondam patres nostri loquebantur?* Had. Iun. cap. 24. 6. Plautus in Pænulo, *Modus omnibus in rebus soror optimu'st habitu: Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.*
Simile exemplum apud Valer. Max. de muliere in filij occursu. cap. 12. lib. 9.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

Diuinitas, & quędam cęlitum societas [1] nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex viris in [a] Melampode apud Gręcos, apud Romanos in Marcio.

1 nobilissimæ ex. Vet.

ANNOTATIONES.

a Auditu Melampodem præstitisse ostẽdit quod Galenus ait, imbecillum esse nobis visum, si conferamur cum lyncibus, & aquilis: auditum si conferamur cum Melampode: inualidos nobis esse pedes si Iphicli pernicitatem spectemus: languidas manus si Milonis robur.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

Vir optimus semel à condito ęuo iudicatus est [a] Scipio Nasica, [1] à iurato Senatu. Idem in toga candida bis [b] repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non Hercule magis, quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

1 adiurato. M.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 16. lib. 8.
b Liuius lib. 7. belli Macedonij.

De pudicitia. CAP. XXXV.

PVdicissima fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij [1] Flacci: electa ex centum præcipuis, quæ simulachrum [a] Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret [2]. Iterum religionis experimento Claudia, inducta Romam Deûm matre.

1 Flaminij. Valer. lib. 8. cap. 16.
2 Item. Vet.

ANNOTATIONES.

a Verticordiæ, quę virginum & mulierum mentes à libidine vertebat ad pudicitiam: quoniam sunt Vestales. tres nobilissimæ cum aliquot Romanis equitibus mœsti damnatæ fuerant. Val. Max. cap. 15. 8. Iulius Obsequens, Solinus, Lilius, Gyraldus, Ouidius.

Cumæam veteres consu[...]stis æuum.
Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomine corda tenet.

b Liuius lib. . Decad. 3. Herodian. lib. 1. Fenestel. cap. 12. Lactãtius cap. 8. lib. 2. Institut. Arnol. lib. 8.

De pietate. CAP. XXXVI.

PIetatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non [1] queant. [a] Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre, cùm impetrasset aditum, à ianitore semper [2] excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est vberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus [3] donata pietati est, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem [4] cõsecratus Deæ, C. Quintio, M. [5] Acilio coss. templo Pietatis extructo in illius carceris sede, vbi nunc Marcelli theatrum est. [b] Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cùm responderetur, ipsum victurum alterius [6] sexus interempto: imò verò, inquit, [7] meũ necate: Cornelia [8] enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat vxori parcere, & reipublicæ consulere. Idq; mox [9] consecutum est. M. Lepidus [c] Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit. P. Rutilius morbo leui impeditus, nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione, illico expirauit. P. Catienus Philotimus, [d] patronum adeò dilexit, vt hæres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

1 possunt. M.
2 curante. M. excutiente. Tol.
3 Donata filiæ pietati. sic quidam. donata filiæ pietate, ambæq;. M.
4 consecrata est Deæ. M.
5 Attilio, vt suprà.
6 sexu. M.
7 meo. Tol.
8 nimirum. Tol.
9 consecuta. CH.
10 Apuleius Catienus Plotinus. CH.

ANNOTATIONES.

a Sanguinis ingenui matrem fuisse tradit Valer. Max. lib. 5. cap. de Pietate.

b Cicero de Diuinat. Valer. Max. lib. 4. de Amore coniugali. Alex. ab Alex. cap. 18. 1.

c Vide cap. 53. huius libri.

d Multa quoque exempla fidelitatis seruorum apud Valer. Max. cap. 8. lib. 6. & cap. 4. libr. 8.

De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria. CAP. XXXVII.

VAriarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuêre. Grammatica Apollodorus, cui [a] Amphictyones Græcię honorem habuere. Hippocrates [1] medicina: qui venientem ab Illyriis pestilẽtiam [2] prædixit, [3] & discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit: [4] quod ob meritũ honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto [5] Ceo Ptolomæus rex Megalensibus sacris donauit C. talentis, seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & citra deformitatem oris [6] curata orbitate luminis. Sũma autem [7] Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta, spretis legatis & [8] pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum ægris medetur, relato [9] [b] è funere homine & [10] seruato: sed maximè sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur [c], si vnquam inualidus vllo modo fuisset ipse: [11] & victor suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contigit, [12] interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus, nisi fefellisset imperiũ militaris imprudentia. Laudatus est & [13] [e] Ctesiphon Gnosius, [14] æde Ephesiæ Dianę admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamẽtario mille nauium, [e] Ctesibius, pneumatica ratione & [f] hydraulicis organis repertis: [15] Dinocrates, metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, [g] quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, [16] sculperet quàm Lysippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

1 medicina pollent: qui. Vet.
2 prædixit discipulis, quos ad. Tol.
3 discipulosq;. CH.
4 Cui. Vet.
5 Ceo in M. deest.
6 curato orbe. Vet.
7 Asclepiades Prusiensis. M. & Vet. alij Asclepiadis.
8 polluctationibus. M. id est, laudis, opiparis, splendidis conuiuiis ac epulis.
9 ex. CH.
10 conseruato. CH.
11 Alij, & vicit, suprema in senecta lapsu scalarũ exanimatus.
12 interdictu. Tol. & CH.
13 Chersiphron. Infrà cap. 14. lib. 36. atq; ita vocat Strabo Chrisippon. CH.
14 æde Ephesij Dianæ admirabili. CH.
15 Dinochares. CH. & suprà lib. 5. cap. 10. Chirocrates. Strabo & Aelianus.
61 scalperet. Vet. & CH.

ANNOTATIONES.

a Sanctissimum Græciæ con[...]m ab Amphictyone Heleni filio institutum, ad Thermopylas [h]aberi solitum, ac ideò vocatum Pilaicum, eò conuenientib[us] Græciæ populis duodecim videlicet, Iones, Æoles, Dores, Pe[rrh]æbi, Bæocij, Magnesij, Achæi, Phtiotæ, Melienses, Æniànes, D[elp]hi, Phocenses, veris & autumni principio, vt de maximis rebus & [a]d vniuersæ Græciæ statum pertinentibus decernerent. Alex. ab [A]lex. cap. 7.5. Concilium id commune, alij publicum Græciæ vo[can]t. Suidas Amphictyonem Deucalionis filium fuisse tradit.

b Hanc historiam narrat copiosè Apuleius Floridor. 4. vide locũ.

c Sponsionum hæ fuerunt olim formulæ, Si bona sua ex edicto Prætoris dies triginta possessa non essent. Cicero pro Quinctio. Ni iustè appellatum sit Paulus lib. 5. Vide Pithoëum lib. 1. Aduers. cap. 18.

d Valer. Max. cap. 7. lib. 8.

e Apud Athenæum pag. 245. ver. 13. Ctesibius Alexandriæ in templo Zephyri potoriuon vas τὸ κέρας, siue τὸ ῥυτὸν fabricatus est, quod appulsu aquarum eliso spiritu, & bellicum canebat, & hilares festiuósque modos personabat. Hedylus in Elegis.

Ζωροπόται, καὶ τοῦτο φίλον ζεφύρου χύτ' ἴδον,
Ἔρχεσθε μὲν βασιλεὺς εἰσίθεσεν τὸ κέρας.
Σαλπίζον λυγίας τοῦ κρουνοῦ πρὸς ῥύσιν ἦχος,
Δεινὸν ἤγ' πολέμου σύνθεμα, καὶ θαλίης.

f Hydrautica vel deducẽdis hauriendísue aquis excogitata, Græcis ἀντῆρας & ἀντλητήρια. Lucretio haustra, nempe aquarias machinas, rotas, tympana, de quibus vide lib. 10. Victruuij cap. 9. 10. 11. 12. 13. vel musica organa, in quibus aquæ motus & agitatio tubulos animat. De iis Claudianus ad Manlium,

Et qui magna leui detrudens murmura tactu
Innumeras voces segetis moderatur ahenæ.
Intonat (fortè, *ensonat*) *erranti digito: penitúsque trabali*
Vecte laborantes (*rectè adlabantes*) *in carmina concitat vndas.*

Eius fuit generis apud Corn. Seuerum in Aetna, Triton, qui aquarum assultu auram conciperet, ac per buccinam ori admotam vocem ederet, siue, vt ait poëta, irriguum carmen. Aliâ sunt Pneustica nostra, vẽtum follibus accipientia, de quibus πιζαβύτης: Ἀλλοίων δονάκων ὁρόω φύσιν, &c. quod eius Atticæ elegantiæ hexametrum Epigramma Elegiaco æmulatus est Ang. Politianus, εἰς ὄργανον. scribens, Χαλκείων δονάκων ὁρόω στίχον. &c. libro Græcorum Epigrammatum. Fuit & Pneusticon πίθος, vnde πιθαύλης, cadus ligneus aut eburneus, impactis tibijs plenus, quæ cùm ex parte quadam spiritu animabantur, cantum, modulationes, &, vt ait Gellius, frequentamenta edebant, foraminum varietate distincta, absque regularum motu. Seneca, *Quo modo in dolio cantantis vox per totum cum quadam discussione percurrit & resonat, & tam leuiter mota circuit tamen, non sine tactu eius ac tumultu, quo inclusa est. Varro apud Nonium,*

Inflet priúsque tibias in orchestia,
Domi suæ pithaula ramices rumpit. Propert.
Tibia Myglonijs cantat eburna cadis.

Alias est vtricularius, ὁ ἀσκαύλης qui vtre ventum conceptum instigans, cubito exprimit, ac vtrem exanimat. In Copa. *Ad cubitum raucos excutiens calamos. Scalig.*

g Val. Max. cap. 11. lib. 8.

10

Item mira opera artificis. CAP. XXXVIII.

20

ARistidis Thebani pictoris vnam [a] tabulam, centum talentis rex Attalus [1] licitatus est. Octoginta emit duas [b] Cæsar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. [c] Candaules Rex Bularchi picturam Magnetum [2] exitij mediocris spatij pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, [d] Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, à parte ea muri locatã. Praxiteles marmore nobilitatus est, [e] Gnidiáque Venere, præcipuè væsano amore cuiusdam iuuenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ [f] Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet, Mentori capitolinus & Diana [3] [g] Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

1 licitus est. CH.

2 exilij haud mediocris, pari. Budæus lib. 2. de Asse.

3 Ephesi. CH.

30

ANNOTATIONES.

a De hac infrà cap. 4. & 10. lib. 35.

b Eod. cap. 4. lib. Eod.

c Libr. eod. cap. 8.

d πολιορκήτης, vocem Græcam eximere voluit. Vitru. lib. 10. *Interea rex Demetrius, qui propter animi pertinaciam Poliorcetes est appellatus:* intellige, in obsidendis & oppugnãdis vrbibus. Vide cap. 10. lib. 35. huius operis.

e Eadem refert lib. 36. cap. 5.

f Infrà, cap. 5. lib. 36.

g Dianam Ephesiam ab artifice Canetia factam memorat autor cap. 40. lib. 16.

De seruitiis. CAP. XXXIX.

PRetium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticæ artis [1] Daphnidis, Cn. Pisaurensi vendente, † & M. Scauro principe ciuitatis [2] [a] IIIMDCC. sestertiis licente. Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cùm iam apud maiores [b] Roscius [3] histrio H-S quingenta annua meritasse prodatur: [4] nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulò antè propter Tyridatem gesti, dispensatorem, quem Nero [5] H-S. CXX. M. manumisit. Sed hoc pretiũ belli, non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis, nõ formæ, [6] Pæzontẽ è spadonibus Seiani III. M. D. mercante [7] [c] Sutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

40

1 Daphni natio Pisaurense.
2 DCCC. M.
† Expendit hunc locum Budæus lib. 2. de Asse. circa fin. tandémque in eam discedit sententiam vt hîc legendum censeat, CCC. M. DCC. sestertiis.
3 histrio III. D. CH. histrioni M.D. annua mercasse. Vet. tercentum L. annua meritasse. Budæus. histrio. iij. M.D. Anniã mercasse. Vet. Parmense.
4 nisi quis. CH.
5 III. CXXX. M. Nero sestertium centies vicies manumisit. Vet.
6 Patonetemi spadonis. Vet. Parmense. Patonetèmes spadonis Seiano. M.
7 Caio Lutorio Prisco. Vide Annot.

ANNOTATIONES.

50

a Suetonius libro de illustribus Grammaticis, De Lælio Præconino, ducentis milibus numũm, idque, Δαφνίδιον sine nobis numerorum. Mitalerius.

b De illo plurima Rhodiginus, cap. 17. lib. 14.

c Eques Romanus is fuit, damnatus à Tyberio, & examinatus in carcere ob quoddam poëma. Tacitus lib. 3. apud quem legitur & malè, Clutorius, pro C. Lutorius.

De præstantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præstantissima vna [1] omni virtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, nõ est humani iudicij: cùm prosperitatem ipsam alius alio modo, [2] & suopte ingenio quisque [3] terminet. Si verũ facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunę ambitione decernere, [a] mortalium nemo est felix. Abundè [4] igitur atque indulgenter fortuna [5] decidit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe vt alia non sint, certè ne lassescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid, quòd nemo mortalium omnibus horis sapit? vtinámque falsum hoc, & [6] non à vate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad [7] circunscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in vrnam cõdit, ac supremo die [8] separatos dinumerat, atque ita de quoque pronunciat. Quid, quòd iste calculi candore illo [9] laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & vltimis mersere suppliciis? Ista nimirum bona, [10] si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideóq; nullis credendum est. Quid, quòd bona malis paria non sunt, etiam pari numero, nec lætitia [11] vllo minimo mœrore pensanda? Heu vana & imprudens diligentia: numerus dierum [12] comparatur: vbi quæritur pondus.

1 omnium. M. & CH.
2 & pro suopte. M. Tol.
3 determinet. CH.
4 agitur. M. & CH.
5 deciditur. M. Tol. & CH.
6 non vt à vate. Tol.
7 circumscribēdam. Vet. & CH.
8 separatim. Vet.
9 laudato die. M. & CH.
10 cum interim illa. CH.
11 vlla. Vet.
12 computatur. Vet.

10

20

ANNOTATIONES.

a Homerus Odyss. σ
Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

De felicitate summa. CAP. XLI.

VNa fœminarum [a] in omni æuo Lampido Lacædemonia reperitur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater [1] fuit. Vna [2] [b] Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum, in qua tres continua serie oratores [3] extiterunt. Vna [c] Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius [4] Rullianus filius, Q. Fabius Gurges [d] nepos.

1 fuerit. CH.
2 Berenice. M. & CH.
3 extiterint. CH.
4 Rutilianus. Valer. lib. 5. Rulliani. CH.

30

ANNOTATIONES.

a In regum nostrorum progenie Blancha regis Hispaniæ filia fuit regis vxor, regis mater: itidem Claudia regis Ludouici filia, regis Francisci vxor, regis Henrici 2. mater.

b Pherenice. Callipateram quoque Pausanias vocat lib. 5. & de virili eius animo historiam narrat scitu dignam. Vide & Aelianum cap. 1. lib. 10. Historiæ Fabiorum.

c Ex ea familia trecenti perierunt ad Cremeram fluuiolum Hetruriæ, vicinum Romæ, nascentem ex paruo lacu in sylua Baccana, & Tiberim subeunte ad Valcam. Ouid.

Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes.
Ad bellum missos abstulit vna dies.

d Florus cap. 21. lib. 1.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exempla fortunæ variantis innumera sunt. Etenim quæ [1] fecit magna gaudia, nisi [2] ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis?

1 facit. CH.
2 ex insignibus malis. D.

40

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

S[1]Eruauit proscriptum à [a] Sylla M. Fidustium Senatorem, annis [2] XXXVI. sed iterum proscriptus. Superstes Syllæ vixit [3] vsque ad Antonium: constátque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quam quia proscriptus fuisset. Triumphare [b] P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in Triumpho Asculano Cn. Pompeij [4] Strabonis duxit puerum: quãquàm Massurius autor est, bis in triumpho ductũ: Cicero, mulionem [5] castrensem [c] suffarraneum fuisse: plurimi, iuuentam inopem [6] in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus [d] Cornelius maior Consul, sed accusatus, atque de iure [e] virgarum [7] in eum, iudicum in consilium missus, primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum vsus illo honore, quem maiores Latio quoque [8] negaue

1 Seruauit &c. xxxiij. vsque ad Antonium. Sed iterum proscriptus superstes illi vixit. Cõstátq; &c. Pint.
2 xxxiij. M.
3 sed vsque. CH.
4 Strabonis non legitur in M.
5 castrensis suffraniũ. M. sufforaneum, Vet. castrensis ferraniam fuisse Vet. Alij. castrēsis fusinariæ. Alij. Turo, cap. 8. 29. castrēsis furnariæ vel, vt alij malunt, farinariæ. castrensis fusinariæ. CH.
6 in, deest in M.
7 in eum iudicē. CH.
8 negauerint. CH.

50

c Eques

negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium Consul: eodémque honore cùm transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodem anno, qui fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui,[f] felicis sibi cognomẽ asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus.[10] Et quibus felicitatis inductus argumẽtis? quòd proscribere tot millia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix.[11] Non melioris sortis tunc fuêre pereuntes, quorum miseremur hodie,[12] cùm[13] Sylla nemo non oderit? Age, non[g] exitus vitæ[14] eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia[15] sibi gignente? Quod vt[16] dissimulauerit, & supremo[h] somnio[17] eius ([18] cui immortuus quodammodo[19] est) credamus,[20] ab vno illo inuidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati[22] suæ defuisse confessus[23] est, quòd Capitolium non[24] dedicauisset. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, Pontificis, bis Consulis, Dictatoris, Magistri equitum, Quindecimuiri agris[26] dandis,[27] qui primus[i] elephantos[28] primo[k] Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimásque, in quibus[29] quærendis sapientes ætatẽ exigerent, consummasse[30] eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore vti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec vlli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè vno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euẽtu misero. Quò fit, vt infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus[31] quod nũquam vlli alij ab condito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

9 transfuga exornatus. Salm. perfuga. Romanum transfuga & exornatus. Vet. de iis.
10 Et quibusnam. M. & CH. En quibus. Pint.
11 Nam. D.
12 cùm te Sylla. Vet.
13 Syllam nemo adorat. M. 14. ei' in M.d.
14 eius in M.d.
15 tibi Tol. ibi. Vet.
16 dissimulaueris. Vet.
17 eius in M.d.
18 cuius vi mortuus. D. cũ mortuus quodammodo est creditus. M.
19 es. Vet.
20 abs te vno. Vet.
22 tua. M.
23 es. Vet.
24 dedicauisses. Vet.
25 xij. viri. M.
26 diuidendis. Vet.
27 qui plurimos elephantos. *Ex ipso Plinio lib. 18. cap. 3.* Cum L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos. *Nam ante eum bello Tarentino Manius Curius elephantos in triumpho duxerat.*
28 Ex primo M. & CH.
29 reddendis. M.
30 Eum valuisse Primarium enim bellatorem. M. eum. Valuisse enim. Tol consummasse æuo Fuisse enim primariũ. Pint.
31 quod nulli alij cõdito æuo. CH.

ANNOTATIONES.

a Syllam quidam dictum volunt vna litera mutata à sillo naso. Sigonius verò quasi Sibyllam, quòd Decemuir, aut Prætor, ex libris Sibyllinis ludos Apollinares instituerit.

b Val. Max. cap. 10 lib. 6. & infrà cap. 22. lib. 22.

c Vide Scalig. Append. Virgil. ad Catulli Phaselli παρῳδίαν, Sabinus ille, &c. quæ tota est in Ventidium. Vide & Turneb. cap. 18. lib. 29. Aduers.

d Maior siue prior consul, qui primo statim mense, & prius quàm collega, fasces accipiebat. Is autem erat vel senior, vel nobilior, vel plurium liberorum pater, vel maritus altero cælibe, vel prior declaratus, vel qui iam ante consulatum gessisset. Rhodig. cap. 8. 12. insignem dictum putat à Virg his versibus,

Ipse quirinali trabea, cinctúque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul.

Hunc Balbum lib. 3. triumphalem Strabo vocat. De Garamantibus & vicinis populis triũphasse autor scribit cap. 5. lib. 5. Vide & Alex. ab Alex. cap. 3. 3. & Brissonium cap. 14. 3.

e Legem Cato tulit, ne ciuis Romanus aut verberaretur, aut necaretur. Eam ille, *Pro scapulis*, vocabat, vt autor est Festus Liuius, *pro tergo*: autor hoc loco de iure virgarum.

f Felicem Syllam dictum putant, quòd feliciter in hostes pugnasset, quòd amicus fuisset Metelli Pij: quòd Athenas vi captas non deleuisset. Scribit Appianus equestrem imaginem Syllæ auream ante rostra positam cum inscriptione: CORNEL. SYLLÆ IMPERAT. FORTVNATO. Venustum quoque Sylla cognominari se voluit. Rhodig. cap. 6. 24. Syllæ immolanti iecur extrema fibra coronę laureæ imaginem ostendit, ostento mirabili felicitatis. Alex. ab Alex. cap. 25. lib. 5. Vide Val. Max. cap. 9. lib. 6. & cap. 2. lib. 9.

g φθειριάσει siue pediculari morbo interiit. Val. Max. cap. 4. lib. 9. & infra lib. 11. cap 33.

h De supremo hoc Syllæ somnio vide Appian. Alexãdri Bel. ciuil. lib. 1. & Plutarchum in vita eius.

i Centum & viginti. Seneca libro de Breuitate vitæ. Val. Max. lib. 7.

k Victis in Sicilia Pœnis.

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre[1] dixerat, filius,[2] inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter[a] honores amplissimos, cognoménque è Macedonia,[b] quatuor filiis illatus rogo,[3] vno Prætore, tribus Cõsularibus, duobus Triumphalibus, vno Censorio: quæ singula quoque paucis contigêre: in ipso tamen flore[4] dignationis suæ[5] ab[c] Catinio Labeone, cui cognomen fuit[6] Macerioni, Tribuno plebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad[d] Tarpeium raptus,[7] vt præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, sed (vt necesse erat in subito) tardè & tanquam in exequias, cùm resistendi sacróque sanctum[8] repellẽdi ius non esset, virtutis suæ opera & Cẽsuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet,[9] reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio posteà vixit, bonis inde etiam consecratis[10] à damnatu suo: tanquam parum esset,[e] faucium certè intortarũ, expressiq; per aures sanguinis[11] pœ-

1 dixit. CH.
2 intra felicitatis. M.
3 Aliàs, vno Prætorio. sic & Valer. Max. lib. 7. cap. de felicit.
4 dignitatis, Alij.
5 à C. Attilio. Longolius.
6 Macerionis.
7 vt præcipitaretur virtutis suæ opera & cẽsuræ periturus, cõuolante quidẽ. Pint.
8 collegiũ repel. M.
9 recepto. Vet. referente. M.
10 dãnato M. & CH.
11 pœna exacta est. CH.

nam exactam esse. Equidem &[12] Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem [13] liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquam ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis, [14] & Creticis, & [15] Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm vt illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec [16] Africani saltem, perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores [17] currúsque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam vrbem Censore tracto, (etenim sola hæc [18] moriendi ratio fuerat) tracto in Capitolium [19] illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exequiis quoque triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam contumelia vlla vitæ [20] rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio [21] morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

12 Africani Aemiliani inimicum. M.
13 liberis, non legitur in Tol. & M.
14 & Creticis, Tol. nõ habet. nec M.
15 Dalmaticis. Vet.

16 Africano saltem paris. Vet. nec Africanum saltem perire, nec hostis. Lego, nec ab Africano.
17 cursusque. M.
18 morandi. CH.
19 illo. CH.

20 rupit. M. & CH.
21 maiorũ. M. nescio maior gloriæ an indignationis dolor accedat. Vet. Lego, an dignationi dolor.

ANNOTATIONES.

a Valer. lib. 7. cap. 1.

b Cap. 12. Metellus Macedonicus reliquit sex liberas: Valerio, septem, mares quatuor, fœminas tres. Augustino 2. de Ciuit. quinque: plutarcho lib. de fort. Roman. & Paterculo, quatuor.

c Quod de Labeone hic autor narrat, & de M. Druso legimus, qui Trib. pl. Philippum consulem, quia concionantem interpellasset, tam præcipitem in carcerem egit, vt multa vis sanguinis è naribus flueret. Alex. ab Alex. cap. 3. 1. Idem exemplum narrat. idẽ scriptor cap. 13. 3. de P. Sẽpronio Tribuno Plebis, qui nisi collega obstitisset, Appium Claudium Censorem in vincula duci iusserat.

d Vide Turneb. cap. 9 lib. 4. Aduers.

e Magistratus, si quis imperio suo parum obediret, ipsi manu iniecta in collum inuadebat, ac torquebat, tanquam eo genere pœnę cohercens, Turn. cap. 34. 28. Cicero 6. in Verrem. *Quem obtorta gula de conuiuio in vincula atq; in tenebras abripi iussit.* Plaut. in Rud. *opta ocyus, Rapi in obtorto collo mauis, an trahi?*

f In Metellorum familia quosdam fuisse Diadematos Cicero tradit Beroaldus legit, Dalmaticos, quoniam L. Metellus Dalmatas vicerit. Plutarchus lib. de Fort. Rom. tradit Cæcilium Metellum Macedonicum elatum à quatuor filiis consularibus, Q. Balearico, L. Diademato, M. Metello, C. Caprario. Rhodig. cap. 22. 17. Diadematum vocatum fuisse, quòd vlceratam frontem diademate, id est, fascia diu ligauerit, autor est Plutarchus in Coriolano. Sigonius, *Cum Pompeius vlceratum crus fascia vinctum circumferret, Fauonius quidam amare dixit, nihil referre qua in parte diadema gestaret. Rhodig. cap. 6. 24. Vide. Val. Max. cap. 1. lib. 4.*

De Diuo Augusto. CAP: XLV.

IN Diuo quoque Augusto, quem vniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, [1] magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio equitum apud auunculum, & contra [2] petitionem eius prælatus Lepidus: [3] proscriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed [4] prægraui Antonio: Philippensi prælio [5] morbus, fuga, [6] & triduo in palude latebræ ægroti: & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga vrgente hostium manu, preces [7] Proculeio mortis [8] admotæ: cura Perusinæ contentionis: [9] solicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli [10] vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incusatæ liberorum mortes, luctúsque non tantùm orbitate tristes: adulterium filiæ, & consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud [11] neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia vrbis, fames [12] sitísque Italiæ, destinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda sugillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspicio in [b] Fabium, arcanorúmque [13] proditionem: hinc [c] vxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, Deus ille, cælúmque nescio adeptus magis, an meritus, hærede [14] [d] hostis sui filio excessit.

1 nunquam tam magna s. h. rapientur. M. reperientur. Vet.
2 voluntatem. Vet.

3 proscriptionis inuidia in collegã: collegium. Pa.
4 prægrauante. Tol.
5 morbi. CH.
6 *Vetus lectio*, & tridui in palude ægroti, & (vt fatẽtur Agrippa & Mecœnas) aqua subter autẽ fusa turgidi latebra. hic & CH. nisi quòd, triduo, seruat. Manusc. verò, & triduo in palude ægrotantis. *cætera eadem.*
7 pro periculo. M.
8 admotæ curas Perusinæ contentiones.
9 solicitudo Martis Actiaci, Pannoniciq; belli: ruinæ pontis: Parmense Pannonicis bellis ruinę in curru. M. ruinæ pontis. Vet. ruinæ turrium.
10 vita. Vet.
11 in nepte. CH.
12 sitisq;, in M. deest, & CH.
13 proditio. Vet. proditorem. CH.
14 non suo filio. M.

ANNOTATIONES.

a Præsertim à L Cecinna, Seneca lib 1. De Clementia. Illum à Valerio significari cap 11 9. censet Brod. cap. 27 quem apud inferos, si illic receptus esset, quæ mereretur, supplicia pendere Valerius scribit.

b Fabium Maximum, quo solo comite Augustus Planasiam ad inuisendum Agrippam vectus fuerat. Id Fabius, cum vxori Martiæ aperuisset, eaque Liuię, ac tandem C. Nauius Augusto, paulò post extinctus est, Martia se in funere accusante quod exitij caussa marito fuisset. Tacitus.

c Dion Augustum periisse scribit veneno à Liuia dato in fico.

d Nam Tiberij pater, Antonij partes ciuili bello secutus erat.

Quos

Quos beatissimos dij iudicauerunt. CAP. XLVI.

SVbeunt in hac re[illegible]tatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem[1] à Deo e[illegible]a. Duo sunt hæc:[2] Phedium [a] felicissimum, qui pro patria proximè occubuisset. Iterum [b] Gyge rege tunc amplissimo terrarum [3] consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis victibus largè sufficiens, prædium colebat, [c] nunquàm ex eo egressus: [4] atque (vt è vitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in vita mali expertus.

1 ab.M & CH.
2 Pedium. Tol. Pædium.CH.
3 consulti.CH.
4 vsque è vita.M.

ANNOTATIONES.

a Idem de Tello Atheniensi apud Herodotum lib. 1.

10 b Lydorum, qui post Midam Gordij filium primus Delphos pretiosissima dona misit, quæ Γύγαιον χρυσόν vocauerunt. Eius annulus multorum scriptis celebratus est præsertim à Cicerone, & Platone lib. 2. de Iusto. Rhodig. cap. 11. 6. Vide cap. 1. lib. 33. Val cap 10. 7. Solinum quoque.

c Sic Aelianus sophista nunquam extra Italiam peruagatus est, nauem nunquã ascendit: mare ne nouit quidem. Apud Platonem in Phæd. Socrates potius hospiti, quàm incolæ sim[illegible]s extra mœnia non egrediebatur, ciuitatis fines non transibat Rhod. c. 32. 21.

Quem viuentem, vt Deum, coli iusserunt. CAP. XLVII.

COnsecratus est viuus sentiénsque oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus [1] pycta, semper Olympiæ victor, & semel [a] victus. Patria ei Locri in Italia: [2] ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachum vt nihil aliud, miratum video, [3] Deúmque iussisse sacrificari: quod & [b] viuo factitatum & mortuo: nihílque adeò mirum aliud, quàm hoc placuisse Diis.

1 poëta.Vet.
2 vbi.M.
3 ad eumque iussisse sacrificare.CH.

ANNOTATIONES.

20 a à Theagene, non iusto quidem bello, sed dolo, vnde nec Theageni honos decretus, sed mulctæ nomine talentum Euthymo coactus est repræsentare. Pausanias in Eliacis.

b Mortuum non esse, sed alio quodam modo hominem esse desiisse, narrat Pausanias.

De spatijs vitæ longissimis. CAP. XLVIII.

DE [a] spatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò situs, verùm exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartessiorum regi [1] cl. tribuit annos, Cinyræ Cypriorũ x. annis amplius, Ægimio cc. [b] Theopompus Epimenidi 30 Gnossio [2] clvij. Hellanicus quosdam in Ætolia [3] Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur [4] Damastes, memorans [5] Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribúsque, etiam ccc. vixisse. [6] Ephorus Arcadum reges [7] ccc. annis. Alexander Cornelius, [8] Dandonem quendam in Illyrico ccccc. vixisse. [9] Xenophon in Periplo, maritimorum regem cccccc. atque vt parcè mentitus, filium eius [10] dccc. quæ omnia [c] inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme; alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunæ senio, vt Ægyptij: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur. Sed vt ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse, propè certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse, indubitatum 40 est: [d] Gorgiam Siculum [11] centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus [12] sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos Censor legerat: vixit annos [13] xcviij. Qua in re & illud adnotare succurrit, vnum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere vsque ad proximos Censores, ab anno vrbis quingentesimo [14] septuagesimonono. M. Valerius [15] Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primũ & sextum Consulatum xlvj. anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, [16] quoties nemo alius. Æquauit eius vitæ [17] spatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij xcvij. annos excessit. [19] [e] Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem: 50 Terentia Ciceronis [20] ciij. Clodia [21] Ofilij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luccia mima centum annis in scena pronuntiauit. Galeria Copiola [f] Emboliaria reducta

1 cxx. Valer. Max. cxxx. Asin. Pollio
2 civj CH. cliij. M.
3 Epyrorum. Vet.
4 Damiates. CH. & M.
5 Lictoreum. Vet. Litorium. Valer. Max. Pictoriũ ex his. CH.
6 Theophorus. M.
7 tricenis. CH.
8 Candonem. CH.
9 Xenophon inpetrim Pulutiniorũ insulæ regem. Parmense & Rom. Xenophon inpetripullij timorum insulę regem. M. Lutimorũ insulæ regem. Tol. latinorum: Lamiorum. Vetusta. in peri (plut, *in litura*) miorum insula regẽ. CH περὶ γήρως L[illegible]i nõrum regem octingentos annos. Val. Max.
10 Sexcentos. Valerius idem.
11 tot & Cicero 107. Val. Max. 105. Pausan. 109. Quintil. 108. Lucianus.
12 lxvj CH. lxij. Val. x.ij Linius.
13 xxxviij. CH. xcvij. M.
14 septuagesimooctauo. M.
15 Cornelius. CH.
16 quoties nemo alius. Ita quantum spatium ætatis maiores nostri esse volunt ad senectutis initium tantus illi cursus honorum fuit. Adamauit eius Constantinus è Val. nullius exemplaris fide.
17 spatia CH.
18 Rutilia M. & CH.
19 Stratiliæ. M. Sattilia CH.
20 cvj. CH.
21 Ofelli. CH. Ofelij. Val. Max. Auli filia. Longol.

22 C.Poppæo. Sigonius.
22 ædile.CH.
23 xv.CH.
24 producta.M.
25 Summullam.CH.
26 togatas. Sabellicus.
27 saltauisse, diui. CH.
28 vixerit.Vet.Parm.
29 Totidem annos, id est,cl.censum.M.
30 item censum.Vet.

est in scenam,[22] Cn.Pompeio, Q.Sulpitio coss. ludis pro salute Diui Augusti votiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à M.Pomponio [22] Ædili plebis, C.Mario, Cn.Carbone Consulibus, ante annos [23] nonagintanouem:& à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo [24] reducta.[25] Samulam quoque centum decem annis vixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus [26] togatus [g] saltare instituit) vtrisque secularibus ludis [27] saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar Consulatu suo quarto fecit, quando lxiij. non amplius anni interfuere, quanquam & posteà diu [28] vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, cl. annis viuere, Mutianus autor est.[29] Totidem annos [30] censum Claudij Cæsaris Censura T.Fullonium Bononiensem: idq; collatis censibus, quos antè detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

ANNOTATIONES.

a Qua ratione breuior ætas longiórue nobis contingat, vide luculenter disputatum à Rhodig. cap.21.19.

In antiquis inscriptionibus Romæ, L.Clodius Hirpanus vixit annos 115. dies 5. puerorum halitu refocillatus ac educatus. Cuiacius in Nouellam 5.

b Val.cap.14.lib.8.

c De statuendi anni spatio, perquàm multa Alex. ab Alex. cap. 23.3.

d Gorgias Charneantidæ filius, Empedoclis discipulus, præceptor Poli Agrigentini, Periclis, Isocratis, Alcidamantis, robusto corpore, sensibus integris, memoria firma, ingenio vegeto, annum 108. excessit, interrogatusque quanam ratione prosperam valetudinem tandiu conseruasset, respondit, οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας.

e Seneca epistola 78. Nulla vita est non breuis. Nam si ad naturam rerum inspexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est, quę inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouem vixisse. Vides aliquem gloriari senectute longa. Quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? &c.

f τὰ εἰσόδια iocularia, quæ ante mimos & Attellanas vel assa voce recitabantur, vel canebantur ad citharam, aut psalterium, à scurris mimicis, vrbicis, vrbicariis. Eadem mediæ fabulæ interposita τὰ ἔμβολα dicebantur, vnde fit Embolaria mulier, id est Scenica, θυμελική: ad finem verò fabulæ, Exodia. Iuuenalis Satyr. 6. *Vrbicus exodio risum mouet Attellanæ.* Sunt autem Mimi, vt ait Claudianus, qui lætis salibus faceti risum mouent: Pantomimi vero, vt idem ait,

- nutu manibusque loquaces. Scal. in Manilium.

g De saltationis, ac musices studio & exercitatione vide plura apud Alex. ab Alex. cap.25.2.

De varietate nascendi. CAP. XLIX.

1 cxxv.CH.
2 excedit.CH.
3 tradiderit.CH.
4 tetarmorion.Vet.
5 appellat.CH.
6 cxxiiij. M. cxxvij. CH.
7 Rursus, in M. deest.
8 Asclepiadæ. Vet. Aliàs, Asclepiadis, cuius & in Indice meminit, & lib.7.cap.37. Aesculapij sententiam secuti. Parmense, & M.
11 qui.M.
12 quindecim. M. xxiiij. Parmense. dierum vt vij. atque xv. CH.
13 varia.CH.
14 Brixili &c. CH. Brulixi vnus. cxxv. cxxx. Placentiæ vnus. M.
15 cxxv.CH.
16 maponia.CH. maponias.M.
17 Citra.M.
18 Veleiacium.M.
19 quatuor verò CH.
20 c. quinquaginta. CH.
21 Galeria.M.
22 xiiij.M.& CH.
23 centenûm vicenûm homines iiij. M.
24 tradidit.CH.
25 & Cornelius Licinius Caluus.

POscere videtur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes [1] cxxij. annos impleri negauit posse: Berosus [2] excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos [3] tradiderunt, & [4] [a] tetartemorion [5] appellant, à trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu [6] cxxvj. annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam mensuram (quod [b] anaphoras vocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solísque. [7] Rursus [8] Æsculapij secta, [11] quę stata vitæ spatia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimũ tribuat, incertũ est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momẽtis horarum insignibus Lunæ dierúmve septem atque [12] ix. (quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili [c] annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primum ergo artis ipsius inconstãtia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi [d] census, quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiúsque Censores egerunt. Nec sunt omnia [13] vasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padúmque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, [14] Brixelli vnus. cxxv. Parmæ duo. cxxx. Placentiæ vnus. cxxxj. Fauentiæ vna mulier. [15] cxxxij. Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini verò [16] M.Aponius. c. & l. Tertulla, cxxxvij. [17] Circa Placentiam in collibus oppidum est [18] Velleiacium, in quo cx. annos sex detulere, [19] quatuor centenos vicenos. vnus [20] cxl. M. Mutius M. filius, [21] Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octaua centenûm annorum censi sunt homines liiij. centenûm denûm homines [22] lvij. [23] centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: [e] Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta [24] tradit, tam diuersæ sortis viros. C.Mario, Cn. Carbone iij. coss. ad quintũ. Calend. Iunias, M.Cæcilius Rufus [25] & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euetu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit, paritérque domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Est Tetartemorion Græcè, qui Quadrans Latinè dicitur, constans ex quatuor partibus signiferi circuli, hoc est signis tribus, vt annotauit Budæus lib. 1 de A[illegible]

b Eam cœli partem intelligit, quæ 30. partibus, hoc est duobus signis ab horoscopo distat.

c Gellius cap. 7. 15. annum [illegible] 63. cum periculi & clade aliqua venire tradit, quòd septies [illegible]em contineat. De hac re fusius Firmicus cap. 14. 4.

d Census ea fuit ratio. Ciues omnes bona æstimabant, & iureiurando obstricti æstimationem deferebant: præterea nomen & ætatem vxoris, liberorum, libertorũ, seruorum ac cùm Romæ id fiebat, qua regione vrbis habitarent. Qui secus fecisset, bona publicabantur: verberatus ipse vænibat, & ciuitatem amittebat. Institutum hoc à Seruio Tullio. Sigonius.

e Homer.

τοῖσι δὲ Πουλυδάμας πεπνυμένος ἦρχ' ἀγορεύειν
Πανθοΐδης· ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω·
Ἕκτορι δ' ἦεν ἑταῖρος, ἰῇ δ' ἐν νυκτὶ γένοντο.
ἀλλ' ὁ μὲν ἄρ μύθοισιν, ὁ δ' ἔγχεϊ πολλὸν ἐνίκα.

f Alius Polydamas fuit, corporis prodigiosi viribus Miloni vel æquandus, vel etiam anteponendus. de quo Rhodig. cap. 36. 29. Vide & Pausaniam in Eliacis.

In morbis varia exempla. CAP. L.

PVblius Cornelius [1] Rufus, qui Consul cum [2] M. Curio fuit, dormiens oculorũ visum amisit, cùm id sibi accidere somniaret. E diuerso [3] [a] Phalereus [4] tum deploratus à medicis vomicæ morbo, cùm mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q. [b] Fabius Maximus Consul apud flumen Isaram prælio cõmisso aduersus [5] Allobrogum Auernorúmque gentes, ad vj. Idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile [6] nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum verò & breue etiam in [7] iis, quibus [8] largissimè [9] contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. [c] Quid, quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ [10] suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi [11] contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, [12] non senectæ in pœnam [d] viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata [13] morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. [e] Hebescunt sensus, membra [14] torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamẽ vitæ hoc tempus [15] annumeratur. [16] Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, [f] Xenophilum Musicum [17] centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter [g] nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor neque horis modò, sed & diebus noctibúsque trinis quadrinísve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, [h] per sapientiam mori. [18] Morbis enim quoque quasdam leges natura [19] posuit. [i] Quadrini circuitus febrem, nunquàm bruma, nunquàm hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitæ spatium non [20] accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipuè. Senes minimè sentire pestilentiam. Nanque & vniuersis [k] gentibus ingruunt morbi, & generatim modò seruitiis, modò procerum ordini, aliósque per gradus. Qua in re obseruatum, [22] à meridianis partibus [23] ad occasum Solis pestilentiam semper ire: [24] nec vnquam ferè aliter [25] nisi hyeme, nec vt ternos excedat menses.

1 Rufinus. Vet. sic & Valer. Max. Florus, Eutropius, Liuij Epitome, Agellius.
2 Manio. Vet.
3 Phalereus cacus. CH. Phæreus Iason deploratus &c. Turn. atque ita videtur legendum ex Val. Max.
4 iam tum, Vet.
5 Allobrogum regem. Vet.
6 nimium. Vet.
7 his. CH.
8 longissimè. Vet.
9 contigit. CH.
10 suæ tantùm viuit. Vet.
11 contigit. M. & CH.
12 nec. M.
13 mors. M.
14 torquentur. M.
15 adnumerant. CH.
16 Est ergo pro. M.
17 ducentum. CH. ducentis. M. prauè.
18 Mortis quoque enim. Tol.
19 imposuit. M.
20 accedere. CH.
21 à fœminis. Præcipuè senes. Vet.
22 in. Mer.
23 & occasu. Tol.
24 nec vnquam aliter fere, non hyeme. CH.
25 nisi hyeme sedari, & vt ternos non excedat. Vet.

vide. Mart. 6 Epig. 50

ANNOTATIONES.

a Phæreus Iason Cicero 3. de Nat. Deor. Prometheus Thessalus. Plutarchus lib. Quid intersit inter amicum & adulatorem. τύραννον Φεραῖον. Simplicius in 2 φυσικῆς ἀκροάσεως. Victorius cap. 9. 7. Idem & Proclus. Brodæus cap. 23. 1.

b Aemilianus is fuit, aduersus quem ad confluentem Isaræ & Rhodani, deinde quà Sulgas Rhodano miscetur, aduersus Domitium Aenobarbum, Bittus Zuarij filius Aruernus, summus & fortissimus Imperator, cc. M. hominum generosè, quamuis infœliciter, conflixit. Strabo lib. 4.

c Id, nimirum est quod scribit Plato 7. de Leg. καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Aristoteles 1. Ethicorum, οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου, τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. Scopelianus tamen apud Philostratum lucubratam noctem inter Deos πλεῖστον σοφίας μέρος ἔχειν dicebat. Rhod. cap. 11. 20. Mnesimachus comicus scitè dixit *somnum esse parua mortis mysteria.* Idem autor cap. 6. 30 Insigne est & Aristonis dictum, *viuendi breue tempus homini datum, quoniam somnus veluti publicanus dimidium aufert.* Gorgiam senio fessum & dormientem cùm familiaris quidam excitasset & ecquid valeret sciscitaretur, respondit is, ἤδη μ' ὁ ὕπνος ἄρχεται παρακατατίθεσθαι τῷ ἀδελφῷ. Præclarum & illud Ouid.

Stultè quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

De somno ænigma lepidissimum apud Athenæum legitur ex Alexi comico, quod recitat Hadr. Iun. cap. 26. 6. Eius vltimus versus est ὕπνος βροτείων ὦ κόρη παυστὴρ πόνων. Hygino è nocte & Erebo lethum & somnus nati sunt: vnde Virg.

Tum consanguineus lethi sopor. Infrà lib. 36. cap. 1.

d Apud Ciceronem in Catone Maiore, senibus quibusdam ita odiosa est senectus, vt se onus Aetna grauius dicant sustinere: quod & senum chorus apud Euripidem in Hercul. furente queritur, ἁ νεότας μοι φίλον· τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων ἐπὶ κρατὶ κεῖται. Callimachus Priamum sæpius quàm Troilum plorasse scripsit, nempe quod diutius vixerit.

e De senibus præclarè Plautus in Mercatore.

Senex cùm extemplo est iam nec sentit, nec sapit:
Aiunt solere eum rursum repuerascere.

f Valerio cap. 14. lib. 8. Xenophilus is fuit Chalcidensis & Pythagoricus

g Leones tamen & capræ febre vexantur.

h Desipientem, φροντίζοντα. malè hoc Plinius.

i Quartanam Octauius Horatianus medicus vetustate commendabilis, Saturni filiam esse tradit, ob tarditatem & malignam contumaciam. In eius curatione Democritus flagitium aliquod insigne committere putauit necessarium, vt hominem iugulare, aut sauciare, sanguinem bibere, menstruum adlinere, sacras aues, & animalia religione prohibita comesse Hadrian. Iun. cap. 1, lib. 3.

k ἐνδημικοί.

De signis mortis. CAP. LI.

IAm signa letalia: in [a] furoris morbo [b] risum: [c] sapientiæ verò ægritudine, [1] fimbriarum curam & stragulæ vestis plicaturas, à somno [2] mouentium [d] neglectum, [3] [e] præfandi

1 fimbriarum oram & strag. vest. plicaturas insomnes mouere: neglectũ præfandi Vet.
2 morientium. CH.
3 profundi humoris effluuium. M.

humoris è corpore effluuium: in oculorum quidem & narium aspectu indubitata maximè, atque etiam supino [4] assiduè cubitu: [f] venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cùm [5] [g] innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatísque nulla sunt. Quippe cum Censorius Cato ad filium de [6] validis quoque obseruationem, vt ex oraculo aliquo prodiderit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum. Morborum verò tam infinita est multitudo, vt [h] Pherecydes [20] [i] Syrius [21] copia serpentium ex corpore eius erumpēte expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, [22] vt C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momento contigit somnus. [k] Antipater Sidonius Poeta omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur [23] febri, [24] & eo consumptus est satis longa senecta.

4 assiduo. Vet. ac venarum inæquali. M. & alia quoque. M.
5 inenumerabilia. CH.
6 valetudinis quoque obseruatione. M.
20 Syrus. Vet.
21 serpentium multitudine ex corp. CH.
22 sicut. CH.
23 febre. M. & CH.
24 & ea. Vet.

ANNOTATIONES.

a Maniæ.

b Hippocrates Aphoris. 63, 6. desipientiam quæ cum risu fit tutiorem esse vult, quæ cum studio periculosiorem. At hic risum intelligo, non quidem hilaritatis indicium, sed Sardonium risum, nempe conuulsionem faciei, risui similem.

c Sapientiæ morbum vocat, non in quo ægri sapiunt, & mente constant, sed in quo læditur & offenditur eorum sapientia: in quo desipiunt, φρενῖτιν. Celsus cap. 6. lib. 2. Hippoc. lib. proga.

d Vide infrà cap. 39. lib. 9.

e Vrinæ.

f Hippocratis more sic arterias appellat, quod & annotauit Rhodig. cap. 14. lib. 3. priscis enim duplices venæ fuerunt, ἄσφυκτοι, priores, quæ citra motum sanguinem dispergunt: aliæ micantes & pulsatiles, σφύζουσαι, quas arterias vocauit posteritas, ὅτι ἀείρονται, quoniam dilatantes sese, attolluntur.

g Celsus cap. & libr. citatis.

h ὑπὸ τοῦ τῶν φθειρῶν πλήθους τελευτῆσαι Suidas scribit, quos *animalia tetra* vocauit Serenus. Laertius versibus de illo editis ad hunc modū scripsit, εἰς φθεῖρας ἔστιν ἀλλάξαι τὸ πρὶν εἶδος. Idem sua ad Thaletem epistola totum se pediculis opertum queritur: quæ cùm ita sint mirum cur hic Plinius serpentum copia tradit expirasse quasi τῶν ἑρπετῶν nomine pediculi significari possint. Hæc cùm attentius considerarem, occurrit apud Aelianum sub finem libri 4. Var. Pherecydis historia, *ex Laertio vt videtur sumpta*: Deinde mox cap. 2. lib. 5. alia narratio petita ex alio quodam autore, qua refert, ἐμπεσόντα εἰς ἀρρωστίαν, πρῶτον μὲν ἱδρῶσαι ἱδρῶτα θερμὸν, ἰξώδη, ὅμοιον μύξῃ, ὕστερον δὲ θηριώδη μετὰ δὲ φθειριάσαι, καὶ διαλυομένων τῶν σαρκῶν ἐς φθεῖρας, τῆξιν ἐπιγενέσθαι, καὶ οὕτως τὸν βίον καταλλάξαι. Hæc cùm fortassis Plinius legisset, suspicor eum vocem θηριώδη, ad serpentes retulisse, cùm potius eo loco significet sudorem noxiorum animalium fœcundum, genitorem ac effectorem, quæ statim pediculos fuisse declarat, quamuis Gesnerus fœtidum & virosum interpretatus sit. Aurelianus cap. de phtiriasi, pediculos, in eo morbo, infestissimos, non consuetos, aut simplicis formę, sed ignotos, latiores, duros magis, vehementer morsu sæuientes, qui sæpe corpora sub capillo penetrant, Ferales vocari tradit: eos fortassis quos hic Plinius serpentes vocat. Nec iis assentior qui serpentes hinc significari putant medicorum dracunculos, morbum Arabibus, Aethiopibus, & corporibus in eo tractu melancholicis familiarem. Pediculos & vermes olim vocauerunt. Theoph lib. De signis pluuiarū, inter earū præsagia numerat ἰούλους, id est, τοὺς ὀνίσκους πρὸς τοῖχον ἕρποντας: cùm tamen ij non serpant anguium modo, sed instar pediculorum multis pedibus ambulent.

i Syrius non à Syria prouincia, sed à Syro insula vna ex Cycladibus Illum cùm inuiseret Pythagoras, ac, πῶς διάκειτο, rogaret, digito per ianuam immisso, χροῒ δῆλα, respondit. Hunc etiam fato defunctum humi religiose vt magistrum, mandauit. Narrarunt Delij pestiferum eum morbum ab Apolline immissum, quod in eius templo sedens in frequenti corona circunstantium arroganter & superbè gloriatus fuisset, nulli Deo se vnquam sacrificasse, nec ideò minus sanum degere, quàm qui Ecatombas immolant: offensum ergò Deum illam hominis κουφολογίαν tam diro morbo, vindicasse. Quidam scribunt scyrium à Scyro, Suidas tamen σύρον & σύριον scripsit. Rhodig, ex Aeliano cap. 13. 14. & cap. 30. 19.

k Valer. cap. vlt. lib. 1.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

A[a] Viola Consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam [1] C. Ælium Tuberonem Prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, vti de homine [2] ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, [3] Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore errare solitam, [b] vagámque è lōginquo multa annuntiare, quę nisi à [4] præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. [5] Aristæi etiam visam euolantem ex ore in Procōneso, corui effigie, [6] magna quę sequitur fabulositate: quam equidē & in Gnossio [c] Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septē & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationémque mirantem, velut postero experrectum die: hinc pari numero dierū senio ingruente, vt tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimū vitæ duraret annum. Fœminarū sexus [d] huic malo videtur maximè opportunus, [e] cōuersione vuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam reuocatæ. Varro quoque autor est, [7] xx. viris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur [8] feretro, domū remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque [9] Corfidiū materteræ suæ maritum funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, vt videretur expirasse, apertoque testamento recitatum hæredem minorem [10] funeri instituisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo [11] conciuisse ministeria, & narrasse à fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo, Demonstratum præterea,

1 Q. Aelium. Cicer. declar. orat. Cælium. CH.
2 ne forte morti quidem. Vet.
3 Hermolini. Vet. Hermodorum vocat Plutarch.
4 præsente. CH.
5 Aristeæ. Herodotus, Strabo, Plutarchus, Suidas, cæteriq; ad vnum authores Græci. Aristææ. M. Aristhæ. CH.
6 quæ magna quæritur. Parmense. quæ magna quæritur hic fabul. CH.
7 è xx viris agros diuidentē Capuę quendā. M. xx viro se agros diuidēte. Pint. & CH.
8 foro. Vet. & CH.
9 Corfidiis. Vet, Corfidis. CH.
10 fratrem instituisse. Sabellicus. malè vt indicant sequentia.
11 concinisse. M. concinuisse mysteria. Ve.

quo

quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse vt iis funebribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiauere exanimatum illum: & aurum, vbi dixerat, repertum est. Plena præterea vita est his vaticiniis, sed non [12] conferenda, cùm sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris [13] classiarius fortissimus captus à Sext. Pompeio, iussu eius [f] incisa ceruice, & vix cohærente, iacuit in litore [14] tota die. Deinde cùm aduesperauisset, [15] cum gemitu precibúsque congregata multitudine petiit, vti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex [16] charis mitteret: [17] se enim ab inferis remissum, habere quæ nũtiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus [18] Gabienus: Inferis diis placere Pompeij causas & partes pias: 10 proinde euentum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore veritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus esset. [19] Idque ita euenit. Post sepulturam quoque visorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non [20] prodigia consectamur.

12 referendis.
13 classium.M.& CH.
14 toto.CH.
15 cum, in M. desideratur.
16 arcanis.M.& CH.
17 se autem a i.r. habereque quod.Parm.
18 Gabienus dixit.M. & CH.
19 Itaque ita venit. CH.
20 prodigiosa.Vet.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 8 lib 1. Vide & Celsum cap. 6. lib 2.

b Plato in Phædone pollutas & impuras animas, cùm è corpore discesserint, circa monumenta & sepulchra vagari tradit. Quidam eius autoritate freti putant, eorum qui mortem sibi consciuerunt, post fatum animas cadaueri magis vinciri & adhærescere, illincque nata Lemurum & vmbrarum terriculamenta. Virg. 4. Aene.

Et cùm frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero.

Brod. cap. 11. 5. Magius cap 5. 3. de Animarũ post obitum recur- 20 su, & in percussorem corporis odio, multa refert, quæstionem obscuram explicans & arduam, Quid causæ est, cur præsente eo qui interfecerit ex eius vulneribus qui occisus est sanguis manet? Hom. Iliad. θ. animam quæ è corpore excessit, non amplius reuerti his versibus docet.

ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λεϊστὴ,
οὔθ' ἑλετὴ ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων.

Apud Plinium Iun lib. 7. Epistolarum mirabilis est & terribilis historia domus pestilentis & infamis, Athenis ob vagantem noctu senis vmbram. Vide Magium cap. 12. 4. Huc pertinet Miltiadis sepulchrum apud Pausaniam, & aliud in Lypara Aeolica apud Arist. lib περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. Ouid. 2. Fastorum,

Vix equidem credo, bustis exisse feruntur.
Et tacitæ questi tempore noctis aui.

c De illo quædam Victorius. cap. 1. lib. 24. Varro & Plutarchus quinquaginta tantum obdormisse tradunt.

d ἄπνοια, spiritus & animæ interceptioni ac priuationi.

e Sic vocat ὑστερικὴν πνῖγα Græcorum. E morbo vexatas fœminas ὑστερικὰς πνιγομένας Græci vocant.

f Auerrhous 7. Physicon tradit arietem se vidisse amputato capite huc illuc ambulantem. In Caria Iouis Hoplosimi sacerdos occisus, cùm percussor ignoraretur, capite præciso Cereidam accusauit. Rhodig cap. 23. 3. Apud Platonem in politicis. Val. Max. lib. 1. Clementem Alex. lib. 5. Stromaton. Eris Armenij filius natione Pamphylius, multis acceptis vulneribus, inter mortuos ad decimum vsque diem relictus, deinde duodecimo ad sepulturam sublatus, in rogo reuixit, ac mira quædam sibi visa, dum exanimis iaceret, narrauit. Leopard. cap. 2. 9.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis [1] autem miraculo sunt atque [2] frequenti mortes repentinæ, hoc est, summa vitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum [3] seruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo [a] diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. [b] Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi [4] viso contra [5] falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ [6] Dialecticæ professor, [7] lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæsares, Prætor & Prætura [8] perfunctus Dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis [9] exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Consulatu suo pridie [c] kalend. Ianuarias: in cuius locum [10] [d] Rebilus paucissimarum horarum Consulatum petiit. Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò sani atque [11] tempestiui, vt de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. [12] C. Aufidius egressus cùm in Senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in Senatu magna cum admiratione [13] orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progredi volens. Cn. Bebius Pamphilus, Prætura & ipse functus, cùm à puero quæsisset horas. [14] A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos salutasset. M. Iuuetius [15] Talua coss. cùm sacrificaret. C. Seruilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam hora diei [16] secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, [17] cùm vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas [18] scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum [19] trahens. [20] Iam L. Manlius Torquatus Consularis, cùm in cœna placentam appeteret. L. [21] Durius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, [22] cùm à balineo reuersus mulsum bibisset, ouúmque sorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ pranderet. [f] Cornelius Gal

1 autem visa miraculo sunt, atque frequẽtia mortis &c. quam esse naturalẽ. Parm.
2 frequenter.M. frequentia mortis. CH.
3 seruamus.M.
4 remiso.CH.
5 nuntium falsum.M.
6 delectæ.M.
7 luxuriæ.M.
8 P.R. functus.M.
9 exanimatus est, ille.CH.& M.
10 M. Orellius. Par. Caninius Rebelius. Turn. Orabilius. M. Orbilius.CH.
11 festiui.Vet.
12 Caustistius.M. Anfustius.CH.
13 concionauerat.M.
14 Aulus Pompeius. M.& CH.
15 Thalna.M.& CH.
16 ad secundam. M. & CH.
17 cum Babiliũ. Pint. ex Tol. dum Babilonium vadimoniũ differri iubet. M. dum vadimonium differre iubet.CH.
18 scriberet.M.
19 trahens iam. Manlius.CH.
20 Aulus Manlius Torq.M.
21 Ductius. Dictius. Vet. Tuscius. Tol. Tunctius.M. L. Tuntius medicus Valla. CH.
22 è balineo reuersus cùm mulsum &c. M. & CH.

23 & vethrius. M. & u ætherius CH.
24 tum in M. deest.
25 Ofilo. M.
26 traditur, Comædiarum histrius cùm populo. M. traditur. Comædiarum histrio is cùm. CH.
27 potato post. M.
28 opere vt viueret annisus est. M. adnisus, quoq; legit. CH.
29 Fœlicis Russæi aurigæ, iam igne illato in rogum eius. Parm.
30 se CH.
31 à diuersis M.
32 correptum. Vet.
33 ingenti. Vet diuerti. M. & CH. pro diuortij. diuortij. Pint, ex vet codic. suffragante huic lectioni Plinio ipso suprà, cap 36.
34 Flamminię vie. M.

Gallus Prætorius,[23] & T. Ætherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico,[24] tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M.[25] Ofilio Hilaro ab antiquis[26] traditur, Comœdiarum histrione. Is cùm populo admodum placuisset natali die suo, cõuiuiúmque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario popoſcit, simúlque personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam victus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, veneno[27] poto propter tædium vitæ, postquàm biberat, omni[28] ope vt viueret annixus est. Inuenitur in actis,[29] Felice [g] russato auriga elato, in rogum eius vnum è fauentibus iecisse[30] sese:[h] friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur,[31][i] aduersis studiis copia odorum[32][k] corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem[33] cuenti anxietate diximus mortuum,[34] flammæ vi è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis aliis nudus crematus est.

ANNOTATIONES.

a Cap. 32. huius libri.
b Vide Valer. Max. cap 12 lib. 9.
c Quibus fiebant comitia consularia.
d Macrob. 2. Satur. de illo Ciceronis iocos refert: *Vno die consulem fuisse, rostra cùm ascendisset, honorem consulatus inijsse pariter, & expirisse: ὀλιγωρήτον fuisse, tãquam paucarum horarum: somnum toto suo consulatu non vidisse: hoc consecutum, vt quæreretur quibus consulibus consul fuisset: eo consule nihil mali factum. Sed ad eum consulem venientem, à nocte comprehensum: cùm multi ad eum prehensandum & deducendum irent, properandum, priusquam ille occuparet sibi magistratum abrogare: eo consule neminem prandisse* Sed & festiue M. Otacilium Pitholaum olim Flamines diales fuisse, nunc consules diales fieri. Leop. 17. 3. Macrobius idem & simile dictum Ciceronis de Vatinio refert, magnum ostentum eius anno factum, quòd nec ver, nec æstas, nec autumnus, nec hyems fuerit. Idem cap 18. eiusdem libri.
f Valer. ibid.
g Is Russatorum factionis fuerat. Aurigarum factiones vestis colore potissimùm distinguebantur cap. 5 lib. 33. Nero publicis spectaculis arenam circi chrysocolla strauit, concolori panno aurigaturus. Russatus color, Rusceus Catonis, è viridi rutilus aut flauus. Turn cap. 8, lib. 17 Aduers.
h Sic paruum dictu vsurpat cap 7. lib 2.
i Aurigis, qui aduersæ factionis seu aduersarum partium erant quidam legunt, aduersis ludiis.
k mente alienatum.

De sepultura. CAP. LIIII.

1 obruto. CH. ob erutum C. Marij cadau. Vet
2 Sepultus vero. Vet. & CH Hæc tamen postrema. Grammatici cuiusdam non authoris esse putat Pint.

IPsum cremare, apud Romanos non fuit[a] veteris instituti: terra condebantur. At postquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem,[1] eruto C. Marij cadauere.[2][b] Sepultus intelligitur quoquo modo conditus:[c] humatus verò humo contectus.

ANNOTATIONES.

a Cicero 2. de legib. *Hominem mortuum*, inquit, *lex in 12. tabulis, in vrbe ne sepelito neue vrito* Credo, propter ignis periculum. Quòd autem addit, *neue vrito*, indicat non sepeliri eum qui vritur, sed humari. Tabulæ quidem earum legum, anno 300 ab vrbe conditá scriptæ fuerunt, teste Gellio cap. 1 20. Apud Plut. Numa corpus suum vri vetat, itémque rogum vino aspergi cap. 12. 14 huius operis. Ouid. 4. Fastor. de Remi funere,

Arsurosque artus vnxit. fecère quod ille,
Faustulus & mæstas Acca soluta comas, &c.
Tunc iuuenes nondum facti fleuère Quirites.
Vltima ploratæ subdita flamma rogo est.

Hæc omnia ostendunt antiquorum cremandi corpora morem fuisse, quàm Plinius censet. Quanquam à poëtis id per πρόλημψιν scribi quidam volunt. Magius cap. 10. 3. Locum Romæ in quo plebeiorum & vulgarium hominum corpora comburebantur Puticulos, & culinas appellabant. Cremandi morem sub Antoninorum imperio relictum & antiquatum fuisse tradit Alex. ab Alex. c. 2. 3. magna diligentia omnia persecutus, quæ ad funerandi & sepeliendi cadauera leges pertinent. Vide Val. Max. c. 2. 9. Rhod capitibus 19 20. o. lib 17.
b Apud Iurisconsultos, De relig. & sumpr. fun. ex edicto diuorum fratrum cauetur, ne corpus sepulturæ traditum inquietetur, hoc est, terra conditum, viderique terra conditum, etsi in arcula conditum sit eo animo, vt non aliò transferatur. Arcularum sepulchralium lapidearum mentio est apud Cassiodorum in epistola quadam regis Theodorici ad Danielem marmorarium lapicidam. Seneca lib. 13. epist. *In ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & area, quam sepulchrum tanti viri esse suspicos* In epitaphio An. Crettinæ. *Ne Quis Nos Inquietet. Ex. Arca. Neque Ao. Ante. Aliam. Ponat. Aut. Commutet.* Ræuard. cap. 4. 2. Varior.
c In vstrina mortui comburebantur: humabãtur cum iusta persoluta fuissent post Denicale sacrum, sepulchro (τῷ τύμβῳ) iniecti: Siti vocabantur, imposito sepulchri titulo Inferiarum & funerandi morem vide copiose à Vertranio explicatum commentario in lib. 4. Varronis de Lingua Lat.

De anima, vel de Manibus. CAP LV.

1 variæ Manium. Tol. in Salm post sepulturam Manium &c. sic & CH.
2 etiam vanitas in futuralle.
3 tẽpore sibi vita. M.
4 vita. CH.
5 spirandi ratio cæteris M.
6 Quæ autem corporis animam prosequitur materia. Vet. Quod autem corpus animæ per se? quæ materia? Pint.
7 qui tangit 2. quis. M. Vet.

POst sepulturam[1] aliæ atque aliæ[a] Manium ambages. Omnibus à suprema die eadem, quæ ante primũ:[b] nec magis à morte sensus vllus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. Eadem[2] enim vanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque[3] tempora ipsa sibi[4] vitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs sensum inferis dando, &[c] Manes colendo, Deúmque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu verò vllo modo[5] spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem.[6] Quod autem corpus animæ † persequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut[7] quid agit? qui vsus eius? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot seculis animarum velut vmbrarum? Puerilium

lium ista [8] deliramentorum, auidæque nunquàm desinere mortalitatis commẽta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito [9] vanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malùm) ista dementia est, iterari [10] vitam morte? quæve genitis quies vnquam, si in [11] sublimi sensus animæ manet, inter inferos vmbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitásque præcipuum naturæ bonum mortem, ac duplicat [12] obitus, si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce [13] viuere, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiúsque, sibi quenque [14] credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

ANNOTATIONES.

a Manibus, Diti & Proserpinæ sacros dies esse putauit antiquitas, quibus mundus patet, quòd illis abdita & occulta religionis eorum numinum patefierent, & in lucem proferrentur, orcique fores aliàs clausæ, iis aperirentur. Varroni autem mundus patet ter in anno: pridie Vulcanalia: tertio Nonas octobris: sexto Idus Nouembris. Gyraldus ex Varrone. Alex. ab Alex. cap. 20. 4.

b Homer. Iliad ψ.

ὢ πόποι ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ ἐν ἀΐδαο δόμοισι
ψυχὴ καὶ εἴδωλον.

Sic Cn. Mattius lib. 23. suæ Iliadis:

An maneat specij simulachrum in morte silentium.

Scaliger. Plautus in Capt.

Post mortem in morte nihil est quod metuam mali.

c Plinio Nepoti lib 7. Epistolarum, manes condere, parentare, iusta persoluere, quod Virg. 3. Aeneid. animam condere,

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulchro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Ouidio condere vmbras. 5. Fastor.

Romulus vt tumulo fraternas condidit vmbras,
Et malè veloci iusta soluta Remo.

Quæ quis inuenerit in vita. CAP. LVI.

COnsentaneum videtur, priusquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ [15] cuiusque inuenta [16] sunt. Emere ac vendere instituit Liber pater. Idem [a] diadema, [17] regum insigne, & triumphum inuenit. [b] Ceres frumenta, cùm anteà [c] glande vescerentur. Eadem [d] molere [18] & conficere in Attica, Italia, & Sicilia: ob id Dea iudicata. Eadem prima leges dedit: vt alij putauere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Ægyptios à Mercurio, vt Gellius: alij apud Syros repertas volunt. Vtique in Græciam [19] intulisse [e] è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello [f] Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ Χ. Totidem post eum Simonidem [20] [g] Melicum. Ζ Η Ψ Ω: quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles x. & viij. priscas fuisse: Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ Χ, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona tradit [21] xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis: qui minimùm, Berosus & Critodemus, cccc. [22] lxxx. annorum. Ex quo [23] apparet æternus literarum vsus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. [24] Laterarias, ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius [25] fratres Athenis: anteà specus erant pro domibus. Gellio [26] Doxius [27] Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est [28] arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonẽ. [29] Ægyptij multò antè apud ipsos Diospolin. [30] Tegulas inuenit Cinyra [31] Agriopæ filius, & metalla æris, vtrunque in insula Cypro: Item forcipem, [32] marculum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto aduectus in Græciam, quæ vocabatur [33] Argos Dipsion. [34] Lapicidinas Cadmus Thebis, [35] aut (vt Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, vt Aristoteles, [h] Cyclopes: Tirynthij, vt Theophrastus. Ægyptij textilia: [36] inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius [37] Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniã artem Nicias Megarensis. Sutrinam [38] Boethius. Medicinã Ægyptij apud ipsos volunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phylliræ filio. [i] Æs conflare & temperare, Aristoteles Lydum [39] Scythen monstrasse, Theophrastus [40] Delam Phrygem [41] putat. [k] Ærariam fabricam alij Chalybas, alij [l] Cyclopas. [m] Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniẽsis, vt alij, [42] Æacus. Auri metalla & [43] conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum mõtem: vt alij, Thoas & [44] Eaclis in Pãchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuẽtionẽ [45] & mellis [46] assignat. Plumbũ ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricã

[47] fer

8 delenimentorum. CH.
9 vanitas reuixit: ipsoque malo ista. M. reuixit ipse: malique ipsa dementia est iterari vitam mortéque. Quæ genitis Parmense.
10 vitam mortéque. Interea quies nunquam, si sublime. M.
11 sublime. CH.
12 ac duplicat obituri dolorem etiam pòst futuri æstimatione. Sic aliàs. obitu, si dolorem etiam post futuri æstimationem inuenit. Vet. M. Lego si dolorem post futura æstimatione inuenit, obitu, si dolorem. CH.
13 viuere est. CH.
14 credere specimen securitatis antegenitali experimento. Pineus. τὸ, ac, certè in CH. non legitur.
15 cuiusque scientia inuenta sint. M. scientia à quocunque Parmen.
16 sint. CH.
17 regium. CH.
18 & panem conficere. Vet.
19 attulisse. M. & CH.
20 Medicum. M.
21 xv. annorum ante Phoronea. CH.
22 nonaginta. M. & CH.
23 appareret æternũ literarum vsum. CH.
24 Laterarias. Domũ. M. Lateritias domos. Vet.
25 fratres. Athenis antea. M.
26 Toxius. CH.
27 Cælij. Vet.
28 Athenæ. M.
29 Aegyptij verò. CH.
30 Regulas. M.
31 agricolæ. M.
32 martulum. M. CH. Turn. ex Capro. sarculum. Vet. martellum. Tolet.
33 Argidipsion. Par.
34 Lapidicinas. CH.
35 Archeophrasius. M. Vet.
36 infecêre. M. & CH.
37 Arachnæ. CH.
38 Tibus Bœotius. Tol. & CH.
39 Scytin. Tol.
40 Deltam. Vet.
41 putant. CH.
42 Cæacus. Turn. ex Hygi. & Vet.
43 flaturam. CH.
44 Aeclis. CH.
45 ex melle. M. Vet.
46 signat. CH.

[47] ferrariam inuenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniēsis. In iis orbem Anacharsis Scythes, vt alij, [48] Hyperbios Corinthius. [49] Fabricā materiariā Dædalus, & in ea serrā, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, [50] Ichthyocollam: [51] normā autem, & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, vt maluit Gellius. Ignē è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, [n] Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. [52] Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus [53] Sileni filius. Oleum & trapetas Aristæus [54] Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum [55] Buzyges Atheniensis, vt alij, Triptolemus. Regiam ciuitatem Ægyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in [56] Ariopago primum actum est. Prælium Afri contra Ægyptios [57] primum fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythen Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Ætolos, iaculum cum amento Ætolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum, pilúmque: Penthesileam Amazonem securim. Piseum venabula, & in tormentis [58] scorpionem Cretas, catapultam [59] Syros, [o] Phœnicas ballistam & [p] fundam. Æneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nūc aries appellatur) in muralibus machinis [60] [q] Epeum ad Troiā. Equo vehi Bellerophontem. Frænos & strata equorum [r] Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium mōtem. Bigas [61] primùm iunxit Phrygū natio, [s] quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationē, [t] tesseras, vigilias Palamedes inuenit Troiano bello. [62] Specularē significationē eodē Sinon. Inducias [63] Lycanor. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car: à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. [64] Aruspicium Delphus, [65] ignispicia Amphiaraus, auspicia auiū Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & [u] somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, vt alij, Ægyptij: vt alij, Assyrij. [66] Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Æolus Hellenis filius. Musicā Amphion. [67] Fistulā & monaulum Pan Mercurij: obliquam [x] tibiā Midas in Phrygia: geminas tibias [68] Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: [y] Phrygios Marsias Phryx: Citharam Amphion: vt alij, Orpheus: vt alij, Linus. [69] Septē chordis additis Terpander. Octauā Simonides addidit: nonā Timotheus. Cithara sine voce cecinit [70] Thamyras primus: cum cantu Amphion: vt alij, Linus. [71] Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, [z] pyrrhichen Pyrrhus, vtramque in Creta. Versum [72] heroicū Pythio oraculo [73] debemus. De poematū origine magna quæstio [74] est. Ante Troianū bellum probantur fuisse. [a] Prosam orationē condere Pherecydes Syrius instituit, [75] Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: [b] funebres [76] Acastus in Iolco: post eū [77] Theseus in Isthmo. Hercules Olympiæ athleticā: [78] Pythus [y] pilam lusoriā, [79] Gyges Lydius picturā in Ægypto: in Græcia verò Euchir Dædali cognatus, vt Aristoteli placet: vt Theophrasto, Polygnotus Atheniēsis. [80] Naue primus in Græciam ex Ægypto Danaus aduenit: [81] antè ratibus nauigabatur, [d] inuētis in mari Rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cùm transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circunsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa naue [e] Iasonē primū nauigasse, Philostephanus autor est: Egesias Paralum: [82] Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: [83] Archimachus Ægæonē: Biremem [84] Damastes Erythræos fecisse: triremem [f] Thucydides Aminoclē Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Zenagoras Syracusius: ab ea ad decemremem [85] Mnesigeton. Alexandrum Magnum

ferunt

47 ferream. CH.
48 Hyperbius. CH.
49 Fabricæ materiā Dædalus. Tol. Fabricam materiarū. Vet.
50 Lithocollam. Alij. sic & M.
51 normam, fornicem autem. Vet, lego, forpicem.
52 Culturam. CH.
53 Silethi. Vet.
54 Cyrenensis quidā ex Diodor. qui eum in Cyrenaica Africæ natū Aristæū olei & mellis repertorē facit.
55 Briges. Vet. Bytyges. CH. cui supernè adscrip. vel. Buziges.
56 Areopago. M. & CH.
57 primi. CH.
58 scorpionem: Cretas catapultam. Syrophœnicas. Pint.
59 Sicilios, Phœnicas. Turn. Syrophœnicas. CH.
60 primum Epeū. M.
61 prima. CH.
62 Specularum. M.
63 Lycaon. Vet.
64 Aruspicam. Tol. Arispicam. CH.
65 ignispicia Amphiaraus, aut Tiresias Thebanus. Pint. ex M. ignispicia Amphiaraus, auium Tiresias. Baud. ex M.
66 Sp ramina. M. praue.
67 Fistulam Pan & Monaulon Mercurius. M.
68 Marsyas. In eadem. CH.
69 Septem chordis primum cecinit iij. ad iiij. primas additis. CH.
70 Thamyris. CH.
71 Cithara edita. Vet.
72 heroum. CH.
73 habemus M.
74 Est, in M. deest.
75 tempore Cyri regis. M.
76 Acastus Iolco. CH.
77 Sisyphus. Pint. ex interpr. Isthm. Pind.
78 Picus. CH.
79 Cynges Lyctius. Pint. ex Tol. Gyges Lydus picturam Aegypti, & in Græcia Euchirræ. CH.
80 Nauem primus in Græcia ex Aegypto Danaus adinuenit. M. Græciā &c. aduexit. Vet.
81 anteà. M. & CH.
82 Ctesias Semiramin. CH.
83 Antimachus. Vet. Archeachus. CH.
84 Demasthenes. Vet.
85 Nesigiton. CH.

ferunt instituisse ad xij. ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices,[86] celocem Rhodij, cercuron[87] Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem[88] eius Plateæ, velа Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum[89] Samij, aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasij: anteà ex prora tantùm & puppi pugnabatur.[90] Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depu-
10 gnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

86 celetē. Man. Turn. & CH.
87 Corcyræos. Turn.
88 nauium. Vet.
89 Damias. Tol. Sal.
90 *Melius alia verborum interpunctione:* Rostra addidit Piseus Tyrrhenus: anchoram Eupalamus: eandem bibentē Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniēsis &c. sic omnino CH. nisi quod Tyrrhæni habet. Pisei Tyrrheni meminit suprà hoc ipso capite Plini.

ANNOTATIONES.

a Quale diadema fuerit, & quæ insignia regū: corona, chlamys, & crepidæ, sceptrum, stola, cidaris, tiara, mitra, prolixe exponit Alex. ab Alex. cap. 28. 1.

b Quamobrem in eius sacris placentæ, sesama, papauerum capita, & id genus alia mysticis cistis inclusa contrectabantur & offerebantur, nulla animalium cæde. Sacris iis qui initiabantur, hac formula religionem profiteri solebant, ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: quod fuit occulti & arcani eius mysterij σύμβολον. Had. Iun. ex Arnobio & Eusebio. cap. 23. 6. Apud Pausaniam ea ficum arborem Pytalo prima ostendit.

Ἔνθα δ' ἄναξ ἥρως Φύταλός ποτε δέξατο σεμνὴν
Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν,
Ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει,
Ἐξ οὗ δὴ τιμὰς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρως.

20 c Arcadas Pelasgus rex docuit glande vesci, tuguria, καλύβας, ædificare pellibus vestiri. Inde, βαλανηφάγοι Arcades in oraculo Pythiæ dato Lacedæmoniis. Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν, οἵ σ' ἀποκωλύσουσιν, ἐγὼ δέ τοι οὔ τι μεγαίρω. Arcas humaniorem vitæ rationem monstrauit, nimirum panis vsum, lanificiique, & texendæ vestis solertiam. Rodig. cap. 3. 16.

d Pausanias in Laconicis Myletam Lelegis filium tradit in Alesia vico molam primum reperisse, & eius vsum in molendis frugibus docuisse: indéque dictum vicum eum Alesiam, quasi pistrinum, aut pistorium.

e Tyrios primos litteras aut docuisse aut didicisse tradit Q. Curtius. lib. 4.

f Palamedem aiunt Y, literam inuenisse ex ordine gruum volantium: Martialis.

Turbabis versus, nec littera tota manebit,
Vnam si tollas, hinc Palamedis auem.

+ verò à figura crucis, quæ in inferiore parte eius literæ spectatur.

30 *Hæc crucis effigies Palamedica porrigitur* φ. Scaliger in Auson.

g E Cæo insula fuit Simonides, melicus verò ἀπὸ τῶν μελῶν.

h Inde Virg. 6. Aeneid. *Cyclopum educta caminis Mœnia conspicio.* Nam ij fabricam ferrariam inuenerunt & munitiones oppidorum, vt Tyrinthes Pausaniæ, &, quod quidam putant, Mycenarū. Turn. cap. 46. 28.

i Pausanias in Arcadicis Rhæcum Philæi & Theodorum Teleclis filium, ambos Samios, æs conflare & cudere primos docuisse tradit, à Theodoroque cælatum smaragdum, quo Polycrates Samius maximè delectabatur.

k Ferri fundendi modum Theodorum Samium inuenisse ex Pausania constat, & Rhodig. scribit cap. 5. 18.

l Cyclopas fulminis Iouis fabros Virgilius & Hesiodus Asteropen, Bronten, Argen nominant. Hos cùm Apollo sagittis occidisset, quòd Ioui fulmen cudissent, quo Aesculapium necauerat, cælo depulsus Admeto famulari coactus est. Panyasis apud Clementem Alexandrinum, τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων

Ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητευσέμεν εἰς ἐνιαυτόν. Leopard. cap. 9. 2.

40 m Ferri ferruminandi rationem primum inuenisse Glaucum Chium Pausanias in Phocicis tradit. Straboni libro 10. Idæi dactyli ferrum primi fabricati sunt. Eidem lib. 14. Telchines primi ex ære ac ferro varia opera fecerunt.

n Pausanias non à Prometheo sed à Phoroneo, ex Argiuorum, sententia, repertum ignem, & cum mortalibus communicatum scribit. Vide Rhodig. cap. 14. & 15. lib. 15.

o Aelianus inuentam scribit in Sicilia à Dionysio tyrāno: ideóque allata è Sicilia catapulta, Græcum quendam dixisse ὄλωλεν ἀρετά. Siculos machinalis scientiæ peritissimos fuisse ostendit Archimedes. Turn. cap. 18. 29.

p AEtolos Strabo inuenisse scribit. Pollux fundam Acarnanum, qui Aetolis vicini sunt, laudat. Had Iun. cap. 2. lib. 1.

q Septimius Florens inuētum fuisse à Carthaginensibus ait, Vitruuius in oppugnatione Gadium id factum fuisse scribit. Vide Turn cap. 20 lib 7. Aduersar.

r Virgil.

50 *Frena Pelethronij Lapithæ, gyrosque dedere.*
Impositi dorso, &c.

Contra quàm Plinius scribit, Lapithas Pelethronios Virgilius nominat, à Pelethronio Thessaliæ monte, quem incolebant, vbi primùm domitos equos fuisse tradunt. Turn. cap. 9. lib. 21. Aduers.

s Cicero de natur. Deor. lib. 3 quadrigarum inuentricem fuisse tradit quartam Mineruam Ioue natam, ex Coryphe Oceani filia, quam Arcades à matre Coryphasiam vocauerunt. Victorius cap. 15. lib. 11.

t Idem scribunt & Philostratus in Heroicis, & Nazianzenus in στηλιτευτικῷ, Pausanias in Argolicis, cubosque abs se inuentos consecrasse illum in Fortunæ templo. Sophocles in Palamede, οὐ λιμὸν οὗτος τὸν δ' ἀπῶσε, σὺν θεῷ εἰπεῖν: χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας παῦλαν, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. Polemonis ætate apud Ilion saxum monstrabatur, super quo Græci tesseras iaciebant. Celebratur & ab autoribus ἀβάκιον παλαμήδειον. Plato tamen in Phædro Aegyptios inuenisse ait numerandi ac calculos subducendi rationem, tum etiam πεττείαν atque κυβείαν. Had. Iun. cap. 4. 2.

z Quorum alia sunt ἀλληγορικά, alia θεωρηματικά. Ὀνειροκριτικοὺς libros de his præscitis scriptos vocant, vt οἰωνιστικοὺς augurales, & θυτικοὺς de aruspicina. Clemēs Alexādr. ἐν στρώμασι, Telmisseos narrat primos excogitasse τὴν δι' ὀνείρων μαντικήν. Cicero quidem certè in Telonisso oppidulo Lyciæ excelluisse testatur aruspicum disciplinam, vt & Arrianus lib. 2 de gest. Alexand. Hadr. Iun. cap. 18. eos recenset qui suis scriptis eam artem illustrarunt.

x Vide notata infra ad cap. 8. lib. 35. Tibias porrò funebres, quibus Næniсè, Lessi, Mortualia, θρηνῴδη, siue θρηνητικὰ αὐλήματα canebantur à præficis, quæ, vt ait Papinius, ficta pietate alienos dolores colunt, nec sua plorant funera, Phryges inuenerant: nempe θρηνητικοὺς αὐλούς. Quamobrem apud Nonium Varro pergameā præncam, requirit, in voce Nænia. Cares à Phrygibus id didicerunt, vnde καρικὸν μέλος Polluci: & καρῖναι Hesychio, θρηνῳδοὶ μουσικαί, αἳ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσι πρὸς ταφάς Scaliger.

y Auditis illis semiuiri Galli, matris Deum sacerdotes, in furorem quasi ex imperio agebantur, non item reliqui homines. Seneca Epist. 109. Lucianus in Nigrino, Philostratus. Brod. cap. 13. 5.

z Aristoteli Achilles. Quidā ab ardore, id est velocitate dictam volunt Ardere enim festinare est. Poëta, *Instant ardentes Tyrij*: ac rursum *Ardet abire fuga*. Nicolaus apud Stobæum, οἱ δὲ Κρῆτες παῖδας ἀγελάζονται κοινῇ, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυῤῥίχην ἐκπονοῦντες, ἥντινα πρῶτος εὗρε Πύρριχος Κυδωνιάτης Κρὴς τὸ γένος. Pyrricha lusus & saltatio cum simulachro pugnæ, vel equestris, Dioni τρῶλις & ἱππασία: vel pedestris Cuiacius cap. 10. lib 13, Obseru. Apud Apuleium lib. 10. Asini, pueri & puellæ Pyrricham saltant, dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrantes, nunc in orbe rotarum flexuosi, &c. Vide locum.

α Vide, cap. 19. lib. 5.

β Romanis duplex funus fuit: alterum in quo adhibebantur ludi & desultores, indictiuum: alterum in quo ludi tantum, Simpludearium, quasi simplex. Scaliger in Ausonium.

γ Lydos omnium primos pilæ, tesserarum, aleæ lusum, institoriam, canponariamque artem inuenisse, aureum item & argenteum nummum primos cudisse scribit Rhodig. cap. 14. lib.

δ Nauem primùm à se inuentam gloriatur apud Aeschylum Prometheus. θαλασσόπλαγκτα δ' οὔτις ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ λινόπτερ' ηὗρε ναυτίλων ὀχήματα. Muret. Var. cap. 11 lib. 1.

ε Iasonem pro quouis ditissimo rege dixit Plautus in Pseud.

-atque adeò vt frumento affluam.
Vt ciuitas mihi nomen commutet, meque vt prædicet.
Lenone ex Ballione regem Iasonem.

ζ φαίνεται δέ, inquit, καὶ Σαμίοις Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας.

η Corcyræi interpreti Thucydidis: cuius opinionem vtcunque asserit, τὸ κερκούρα appellatio. Turn. cap. 18. 29.

θ Hoc Dædalo tribuit Pausanias in Bœoticis.

ι Herodotus lib. 6 ἱππαγωγοὺς ναῦς dictas vult equis vehendis commodas & destinatas.

κ Anchoram bidentem, figuli rotam, & folles primum excogitasse Anacharsin. Scytam, tradit Rhodig. l. cap 24. 18.

λ Iis viribus, autore Arist. lib. 2. de Repub. insulas partim subegit, partim oppidis conditis, populosas & frequentes reddidit: ad extremumque cùm Siciliæ bellum intulisset, ad Camicum oppidum cui imperabat Cocalus Dædali filius, dolo interfectus est, ἐδολοφονήθη. Victorius ex Strabone & Stephano, cap. 18. 16.

In

In quo primus gentium consensus. CAP. LVII.

1 vt literis vterentur. Hot.

GEntium consensus tacitus primus omnium conspirauit, [1] vt Ionum literis vterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

1 sint. CH.

2 hæc postrema in Vet. non leguntur.

VEteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nunc [1] sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένυ Ἀθηναῖος [2] κόρα καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primum tonsores Romæ. CAP. LIX.

1 Thinnio. CH.
2 antea. CH.

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. [a] In Italiã ex Sicilia venêre post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, adducente P. [1] Ticinio Mena, vt autor est [b] Varro: [2] antè intonsi fuêre. [c] Primus omniũ radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper vsus est.

ANNOTATIONES.

a Anteà, vt apud Nonium Sisennas ait, immissa barba. i. demissa populus fuit. Vide Gell. lib. 3. cap 4.
b Cap. 11. lib 2.
c Eum, qui primus Athenis radi se passus est, per ludibrium κόρσω vocatum fuisse Chrysippus scripsit. Had. Iun. lib. de Coma. Alexis, τί γὰρ αἱ τρίχες λυπῶσιν ὑμᾶς πρὸς θεῶν δι' ἃς ἀνὴρ ἕκαστος ὑμῶν φαίνεται; Adductis ante Romam è Sicilia tonsoribus, iuuenibus mos fuit barbam radere, & comam tondere, ad annum vsque 40. posteà verò minime. Alex. ab Alex. cap. 18 lib. 5.

Quando primum horologia. CAP. LX.

1 diximus secũdo. M.

2 *Vetus. lect.* Cùm à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solẽ. sic & Tur. continuãs ita sequẽtia, Solem a columna Menia ad carcerem.
3 prospexisset Solẽ. M.
4 Menia. M. & CH. & Vet.
5 Princeps solarium. CH. & M.
6 vndecim. M. & CH.
7 eam. CH.
8 vestale. CH.
9 artificis. Vet.
10 factum. CH.
11 Catina. CH. Cathina. M.
12 ccclxxvij. CH. trecentesimo quinquagesimo vigesimo septimo. M.
13 ad lineas eius horæ & paruerunt. M.
14 & M. ei annis vndecima. Vet.
15 Etiamnum tamen numero incerto fuere. CH. emend.
16 Lænati. CH.
17 ac. M.
18 populo Romano. M. & CH.
19 reuertemur. M. & CH.

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. Quando & à quo in Græcia reperta, [1] diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romę contigit. Duodecim tabulis Ortus tantùm & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & [a] Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante, [2] cùm Curio inter Rostra & Græcostasin [3] prospexisset talem Solem. [b] A columna [4] ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam [c] pronunciabat. Sed hoc serenis tantùm diebus vsque ad primum Punicum bellum. [5] Princeps Romanis [d] solarium horologium statuisse, ante [6] duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm [7] eandem dedicaret, à patre suo votam, à Fabio [8] Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem vel [9] artificem significat, nec vnde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum [10] statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule [11] Catana capta in Sicilia: deportatum inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno vrbis [12] cccclxxvij. nec congruebant [13] ad horas eius lineæ: paruerũt tamen [14] eis annis vndecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idque munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est. [15] Etiamtum tamen nubilo incertæ fuere horę vsque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega [16] Lænatis, primus [e] aqua diuisit horas æquè noctium [17] ad dierum. Idque horologiũ sub tecto dicauit, anno vrbis DXCV. Tamdiu [18] populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc [19] reuertamur ad reliqua animalia, primúmque terrestria.

ANNOTATIONES.

a Meridies etiam de media nocte vsurpatur. Varro in Marcipore.

Repentè noctis circiter Meridiem,
Cùm pictus aer feruidis latè ignibus
Cæli choreas astricas ostenderet.

b Mænius, cùm domum venderet Catoni & Flacco censoribus vt ibi ædificaretur basilica, ius sibi columnæ vnius excepit, super quam tectum proiiceret, vnde ipse ac posteri spectarent gladiatorium munus, quod tum in foro dabatur, Pædianus. Meminit Cicero prima in Verrem. Vide adnotata in cap. 5. lib. 34.
c Pronunciabat vel accensus, (i præco qui ad censum populum vocabat) vel prætor, Varro in lib. 5. de Ling. Lat. *pletorij tribunipleb. plebiscitum. Prætor vrbanus qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habetò. Vsque ad supremam ad solis occasum ius inter ciues dicito.* Censorinus. Gell. cap. 2. 16 hanc legem 12. tabularum recitat: *Ante Meridiem causam cognoscito, quum perorant ambo præsentes. Post Meridiem litem addicito, si ambo præsentes. Sole occaso suprema tempestas esto.* Rænardus cap. 7. in leg 12. tabul.
d Vide infrà cap. 10 lib. 36 Solariũ, apricum & soli expositum locum Græci ἀίθουσαν vocauerunt Turn. cap 10. 28.
e Per Clepsydram stillante: de cuius verbi notione vide Victorium cap. 1 lib. 22.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, & de sensu eorum. CAP. I.

20

AD RELIQVA transeamus animalia, & primùm terrestria. Maximum est elephas, proximúmque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, &[1] imperiorum[2] obedientia, officiorúmque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solísque ac Lunæ veneratio. Autores sunt, in Mauritaniȩ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est[3] [a] Amilo, nitescente Luna noua, greges eorum descendere: ibíque se purificantes solenniter aqua circunspergi, atque ita salutato sidere in syluas reuerti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque[4] religionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visíque sunt fessi ægritudine (quando & illas moles infestant morbi)[10] herbas supini in cælum iacentes, veluti tellure precibus[6] allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt.[7] Indis arant minores, quos appellant nothos.

30

1 imprimis. M.
2 obedientiæ. CH.
3 vide Annot.
4 regionis. Vet.
5 per herbas supini in cœlum iacentes. Vet. iacentes habet & CH.
6 alligata. M. ablegata. Vet. Sabellicus.
7 Indi arant minoribus, quos. Indicis Arabici minores, quos. Parmense.

ANNOTATIONES.

a Dion ait pergere πρὸς ὕδωρ ἀέναον, perennem aquam. Vetusti codices habent Annulo, quæ vox à Græca ἀέναος fortassis deprauata est. Rhodig. cap. 18. 13. Primus ex Europæ regibus Indis victis elephantos Alexander habuit: plurimos Antigonus. multos Pyrrhus in prælio captos superato Demetrio, quos Romanis obiecit. Idem Rhod. cap. 20. 22.

Quando primum iuncti. CAP. II.

40

ROmæ iuncti primùm subiere currum Pompeij Magni Africano triumpho: quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos[1] ingredi portam. Germanici Cæsaris munere gladiatorio,[2] quosdam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma [a] iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente[3] pyrrhiche[4] colludere: posteà & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singul[5] puerperas imitantes:[6] plenísque[7] hominum tricliniis accubitu[8] iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis[9] potantium attingeretur.

1 egredi porta. M. & CH. ingredi porta. Vet.
2 quosdam etiam incõditos. Salm. & CH.
3 pernicitate. M. Vet.
4 collidere. Tol.
5 lecticas e.f.q. singulas. M. modo, lecticis e.f.q. singulas, vt intelligamus elephantos fœminas.
6 plerísque. M.
7 hominæ. CH.
8 accubitum. M. & CH.
9 portãtium. M. structorum, ministrorum fercula & epulas ferentium.

ANNOTATIONES.

50

a Velut quadam prælusione, more pilariorum & ventilatorum ea quæ emiserant, vt scribit Quintilianus lib. 10. ita librantium, vt venire in manus viderentur, &, quà iuberent, decurrere. Rhodig. cap. 8. Vide quæ adnotata sunt infrà ad finem libri 36.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & aduersis quidem [a] funibus subire, sed regredi magis vtique pronis. Mutianus ter Consul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcorum didicisse, solitúmque perscribere eius linguæ verbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. Itémque se vidente Puteolis, cùm [1] aduecti [2] è naue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul [3] à continente porrecti, [4] vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Prędam ipsi in se [5] expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Iuba [b] cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, [c] dentes. Quam ob rem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. [6] Hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit [7] vilitas ossea. [8] Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam [9] dentium, præterquàm ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessêre luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos [10] belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit præliis hebes: alterius operario vsu fodiunt radices, impellunt moles: circunuentíque à venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur: posteà fessi, impactos arbori frangunt, prædáque se redimunt.

1 aduecti naue. M.
2 de. Vet.
3 in continentem.
4 vt sese in lōg. Vet.
5 expectandum. Vet.
6 Hoc solum ebur est. Cæterum iis quibus corpus intexitur, vilitas ossea. Vet. Alij, cæteris quibus quoque corpus. Alij, Cæterum in iis, quibus corpus.
7 vilitas osse. CH.
8 aliquaque nuper. M.
9 dentibus. M.
10 belli. M. Vet. Circa alios belli. CH.

ANNOTATIONES.

a Apud Labeonem Iurisconsultum his verbis: *Si per catadromū seruus curreret*, funis protensus intelligitur, per quem histriones ac etiam elephanti ingrederentur ac currerent. Apud Suetonium in Nerone, notissimus eques Romanus, elephanto super sedens, per catadromum decucurrit. Brod. cap. 6. 3.

b Varro quoque lib. 6. de Ling. Lat. esse cornua putauit.

c Iuuenalis Sat. 11.
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Iam nimios, capitique graues.

De clementia eorum, & quòd pericula sua intelligant, & de tigridis truculentia. CAP. IIII.

MIrum in plerisque [1] animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidúsque etiam demonstrare viam traditur. [a] Idem vestigio hominis animaduerso priusquàm homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circunspectare, iras proflare, nec calcare, sed [2] erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili vsque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciémque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne [b] nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, [3] atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, [4] homine viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito [5] vbi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales syluas minimè frequentari certum est. Sanè mirentur ipsam vestigij raritatem: sed vnde sciunt [6] timēdum esse? Imò verò cur vel ipsius conspectum paueant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximásque [8] nunquàm vidisse quod debeant timere, & statim intelligere [9] cur sit timendum.

1 animalia.
2 derutum. Tol.
3 Alij, atque ipsa elephantū quoque spernens, vestigio hominis viso transferre dicitur protinus catulos. Vet. codices, & ipse Plinius mox; Sanè miretur ipsam vestigij raritatem, &c.
4 hominis viso. CH.
5 aut vbi. Vet. vbi autem. M.
6 timendi. Tol. lego timēdi caussam esse.
7 ipsum. Tol. sæpius. Vet.
8 quæ nunquam vidissent quod debeāt timere statim. Vet.
9 cùm. CH.

ANNOTATIONES.

a Aelianus lib. 1. de Animal.

b Sed calceis tectorum, qui efflatum humani corporis impediunt.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis vsibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouêre [a] ea. Certè Cato, cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret, eum qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experiēti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronūtiatum, eius fore principatum qui transisset:

transisset: ausúmque Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu[1] donauit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prętulit. Mirus nanque pudor est, victúsque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit. Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt: mas [b] quinquennis, fœmina decennis. Initur autem [2] biennio, quinis (vt ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne non antè reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nullàve propter fœminas inter se prę lia, cæteris animalibus[3] pernicialia: non quia desit illis amoris vis: nanque traditur vnus amasse quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter[4] dilectam putet [5] miretur gratam[6] Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius, quotiens nõ videret, inedia testatus. Et vnguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæque inconditæ, stipésque, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanque tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ.[c] Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos [7] sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent,[8] non potuisse effici, vt crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

1 donatum D.
2 à biennio. Vet. quidam Aristotelẽ secuti lib. 5. Hist. animal. legere hìc malunt, à triennio.
3 perniciosa. M.
4 electam. M. & CH.
5 mirè gratam. CH. mirè tum gratã. Alij.
6 Aristophanio. Vet.
7 sæuirent stipitibus. M.
8 nec. CH.

ANNOTATIONES.

a Cognomina.
b Aristot. cap. 27. lib. 6 Histor. non nisi post vigesimum annum coire, aut gignere tradit.
c Seneca cap. 13. lib. De breuit. vitæ.

Quando primùm in Italia. CAP. VI.

ELephantos Italia[a] primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit,[b] in Lucanis visos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimo secundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, victoria[c] L. Metelli Pontificis[1] in Sicilia de Pœnis captos.[d] Centum [2] quadragintaduo[3] fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectósque iaculis tradit penuria[4] consilij: quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum, atque vt contemptus eorum incresceret,[5] ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos.[6] Nec quid deinde iis factum sit, autores explicant,[7] qui non putant interfectos.

1 in Sicilia, in M. nõ legitur.
2 quadraginta. M.
3 fuere, aut, vt quidã, cẽtum quadraginta. Tol. Salm. CH. & M.
4 consulum M.
5 ab operis. Lips. in Tac.
6 Nec quid deinde his. CH. Nec dein quid de iis factũ sit, auctor is explicat, qui nõ putat interf. Tol.
7 Quatuor hæc postrema verba huc aliunde irrepsisse putat Pint.

ANNOTATIONES.

a Manium Curium Dentatum victis Pyrrho, Sabinis, Samnitibus primùm in triumpho elephantos duxisse scribit Seneca cap. 13. lib. de breuit. vitæ.
b Varro lib. 6. De ling. Lat. nec à Lybia nec à Lucania dictos putat, sed à luce, quòd longè relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus turres eorum ornatæ fuerunt.
c Hanc ob caussam in multis denariis antiquis, Metellorum gestas res indicantibus, nunc elephas vnicus impressus fuit, nunc ad currum iuncti duo cum Imperatore stante, quem coronat victoria, nunc sub biga, cui insidet Imperator, Elephanti caput. Vrsinus 38.
d Liuio in Epitome lib. 19. Senecæ lib. De breuit. vitæ, 120. Floro, circiter 100. Eutropio, 130. Paulo Orosio, 104.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

CLara est vnius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros[a] dimicare inter[1] se coegisset. Nanque vnum qui supererat, obiecit elephanto[2] & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent.[3] Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omnium in Circo Claudij Pulchri[b] Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno vrbis[4] sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoque altero Consulatu, dedicatiõe templi Veneris Victricis, pugnauere in Circo viginti, aut vt quidam tradunt,[5] xvij. Gætulis ex aduerso iaculantibus, mirabili vnius dimicatione, qui pedibus cõfossis repsit genibus[6] in cateruas,[7] arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia[8] voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ iacerentur. Magnum

1 sese. CH.
2 & illum dimitti pactu si interemisset. Solus ergo in. M.
3 Promuscidem. M. Vet.
4 clv. CH.
5 XVIII. Senecæ de tr. vitæ.
6 in cateruas, in M. non legitur.
7 abrepta. CH.
8 volubilitate. M. volubilitate spectantibus voluptati erant. Vet.

& in altero miraculum fuit, vno ictu occiso.[9] Pilum sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Vniuersi eruptionem tentauêre, non sine vexatione populi,[10] circũdati clathris ferreis. Qua de causa Cæsar Dictator, posteà similé spectaculum editurus,[11] euripis harenam circundedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca [12] addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadã sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, vt oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens vniuersus consurgeret, dirásque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. [d] Pugnauere & Cæsari Dictatori tertio Consulatu eius, viginti contra pedites [13] quingentos: [14] iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem, quo [15] priores, numero peditum, & pari equitum ex aduerso dimicante: posteà [16] singuli, principibus Claudio & Neroni, in [e] cõsummatione gladiatorum. Ipsius animalis [17] tanta narratur clementia contra minus [18] valida, vt in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne [19] quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti [20] noceant, [21] ideóque gregatim semper ambulent, minimè ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos vulneratósve in medium agmen recipiunt: [22] ac velut imperio [23] ac ratione, per vices [24] subeunt. [25] Capti celerrimè mitificantur hordei [f] succo.

9 Pilum autem sub. CH.
10 circũdantis. Vet. circũdatis claustris. M. circumdatis claustris. CH.
11 euripos harenæ. Vet.
12 accõmodans. Vet.
13 quinquagenos. Sueton. Iulio. quinquaginta. Vet.
14 iterumque. CH.
15 priore. Tol. & CH.
16 singulis, M. Vet. & CH.
17 ista. M.
18 quid. Vet.
19 validos. CH.
20 nocent. i. g. s. ambulant.
21 Hique congregatim semper. Tol. Idque, cum gregatim semper. Salmant. rectius. atque ita. CH.
22 ac velut imperio autorati. Pint.
23 aut. Vet.
24 subeuntes. Tol.
25 Et capti. CH.

ANNOTATIONES.

a Valer cap. 2. lib. 9.
b Scenam in iis ludis magnam picturæ admirationem habuisse traditur infrà cap. 4. lib. 35.
c Seneca cap. 13. lib. De breuit. vitæ scribit pompeium primum in Circo Elephantorum duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more prælij noxiis hominibus, eóque spectaculo nouo more perdidisse homines.
d In denarij antiqui altera parte cusa sunt flaminis dialis insignia, albogalerus, secespita, aspergillum, sympulum, in altera elephantus serpentem obterens, cum his literis CAESAR. nempe ad ostendendũ & celebrãdum spectaculum id elephantorum.
e Absoluto & consummato gladiatorio munere: fine gladiatorij spectaculi, velut corollarium ad concludendos finiendósque ludos, Rhodiginus tamen cap. 11. lib. 11. exponit aduersus gladiatores iam consummatos, emeritos, rude donatos iam amissos longa digladiandi consuetudine confirmatos, & animosiores, qui præmiorum magnitudine interdum in harenam & ludorum certamina reuocabantur. Ego verò intelligendum arbitror simplicius, singulos elephantos dimicasse, cùm gladiatores pugnare desiissent. Vide Turn. cap 33. lib. 30. & Lips. cap. 16. lib. 2. Satur.
f Ptissana. πτισάνῃ πραΰνονται.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

[a] CApiuntur autem in India vnum ex domitis agente rectore: qui deprehensum solitarium, abactúmve à grege, [1] verberat ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri [2] congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, [3] omníque vi conantur extrahere. [4] Antea [5] domitandi gratia [6] greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos [7] ripis fossísque, fame domabant. Argumẽtum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos.[8] [b] Troglodítæ contermini Æthiopiæ, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis nouissimũ speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua [9] apprehẽditur cauda: pedes stipantur in sinistro [10] femine. Ita pendens alterum poplitem dextra [11] cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus iuuenes continent: alij connixi pari conatu [12] tendunt, ac prętereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis [13] vestigiis sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multò pauidiores.

1 verberet. CH.
2 congregantur. ramos, moles. Tol.
3 omnesque vi. Tol. omnesque viuũ. Vet.
4 Ante. CH.
5 militandi gratia reges. Pint. valle. CH.
6 regis. Vet. reges. M.
7 Euripis. Pint.
8 Trogodytæ. M.
9 deprehenditur. M.
10 femore. Vet.
11 cædit, ac præacuta bipenni hoc cruce. M. & CH.
12 contendunt. Tol. & CH.
13 vestigia. Vet. & CH. emend.

ANNOTATIONES.

a Aliam capiendi domandíque rationem vide apud Strabonem lib. 15.
b Scribit Rhodig. cap. 38. 18. Lysias, eos, quos in venatione aut pugna elephanti obtriuerint, magnificè, cum hymnis & insigni laude, sepelire. ἀγαθοὺς γὰρ ἄνδρας εἶναι θηρίῳ τοσούτῳ ἀντιπάλους γινομένους, montem ea virtute quærentan. ἐντάφιον εἶναι τοῖς θαπτομένοις.

Quomodo domentur. CAP. IX.

DOmantur autem [1] rabidi fame & verberibus, [a] elephãtis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: [2] & aliâs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarúmque pecuaria separãt, quæ haud alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militãt, & turres armatorum [3] in hostes ferunt, magnáque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratíque & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum [4] Afri pauent, nec contueri audent: nam & maior Indicis magnitudo est.

1 capti &c. admotis, & rectoribus, qui tumultuantes. Ex Strabone.
2 &, in M. non leg.
3 in dorsis. M.

ANNO-

ANNOTATIO.

a Aristot. cap. 19. lib. 6. Histor.

De partu eorum, & reliqua natura CAP. X.

DEcem annis [1] gestare [a] in vtero vulgus existimat: Aristoteles biennio, [2] nec amplius quàm semel gignere, [3] pluresve [4] quàm singulos: viuere ducenis annis, & quosdam trecenis. Iuuenta eorum à sexagesimo incipit. Gaudet amnibus maximè, & circa fluuios vagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatiētes. Maximum hoc malum, inflationémque & profluuium alui, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum [5] inhæreat, decidere inuenio: à sudore autem faciliùs adhærescere. Et terram edisse [6] iis tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium [7] absumunt [8] fructum. Mandunt ore: spirant & bibunt, odorantúrque haud impropriè [9] appellata manu. Animalium maximè odêre [b] murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgò cœpisse appellari aduerto. Hæc vbi in ipso [10] animæ canali se fixit, intolerādo afficit dolore. [c] Durissimum dorso tergus, [11] ventri molle, setarum nullum tegumentum, ne in cauda quidē præsidium abigendo tædio muscarum (nanque id & tanta vastitas sentit) sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo [12] cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehensas enecant. [13] Hoc iis pro cauda, [14] iuba, villo est. [d] Dentibus ingens pretium, & Deorum simulacris [15] laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria [16] commendationem & aliam: [17] expetit in callo manus vim saporis, haud alia de causa credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere: [18] sepésque in iis & pecorū stabulis [19] pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius [20] tradit, autore [21] Gulussa regulo.

1 gestari. M.
2 nec, amplius quam singulos. Iuuenta eorum. Tol.
3 pluresque. CH.
4 quàm singulos semel gignere: pluresque viuere ducentis annis, & quosdam trecentis. M.
5 inhæserant. M. inhæserunt. Vet. inhærebant. CH.
6 his. CH.
7 assumunt. Vet.
8 fractu. Tol. frictu. Vet.
9 dicta. M.
10 amne canalis. CH.
11 vētres molles. M.
12 cum exire cœpere examina, artatis.
13 Hoc illis pro cauda iuuamen est. Dentibus. Tol.
14 pro iuba, pro villo. Vet.
15 lautissima. M. Salm. & CH.
16 commendationē: & aliam expetit. Vet. & M.
17 expetiti in callo manus saporis. Tol. & CH.
18 sepesque iis, & pecorum stabulis palos. Vet.
19 propalam. M.
20 tradidit. CH.
21 Gaulussa. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Sticho:
Audiui sæpe vulgò à multis dicier,
Solere elephantum grauidam perpetuos decem
Esse annos: eius ex semine hæc certò est fames.

b Suem odisse, non murem, scribit Aelianus cap. 11. lib. 7. Hist. & cap. 36 lib. 16. Plutarchus ἐκόντως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρύονα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὸν ὗν μῖσος ἰσχυρὸν γεγονέναι, καὶ τὸν φόβον. Deceptus est Plinius affinitate vocum ὗς & μῦς Constantinus. Cæterùm autor sub finem præcedentis capitis, suis quoque minimo stridore terreri scribit.

c Hinc Plauti iocus in milite:
Herus meus elephanti corio circuntectus est, non suo:
Neque habet plus sapientiæ, quàm lapis.

d Cornua esse, quos dentes vocant, multis rationibus probare conatur Pausanias, quas Rhodiginus repetit cap. 18. 13.

Vbi nascantur, & de discordia eorum, & draconum. CAP. XI.

[1] ELephantes fert Africa vltra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, vt dictum est: sed maximos India, bellantésque cum iis perpetua discordia dracones, tantæ magnitudinis, [2] vt & ipsos circumflexu [3] facili ambiant, nexúque nodi præstringant. Commoritur ea dimicatio: victúsque [4] corruens, complexum [5] elidit pondere.

1 Elephantos. CH.
2 & ipsos vt circumplexu. CH. & Antiq. cod. & ipsos vt circūflexu. M.
3 faciunt. Tol. fasciatim. Pint.
4 corruens complexus. M.
5 decidit. M.

De solertia animalium. CAP. XII.

MIra animalium [1] pro se cuique solertia est, [2] vt iis vna scandendi in tantam altitudinem difficultas. [3] Draco itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum cōtra nexus. itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob idque gressus primùm alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in [4] ipsa nare caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas [5] lancinant partes. Iidem obuij deprehensi, in aduersos erigunt se, oculósque maximè petunt. Ita fit, vt plerunque cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, [6] nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id æstu torrente præcipuè à draconibus expeti. Quamobrē in amnes

1 pro se cuique in Tol. non legitur. pro se cuique præcipuaque soler. M.
2 vt his vna arcessendi &c. difficultas draconi. CH. vt ex imo s. i. t. altitudinē, draconi. Itaque iter. Pin. ex Tol. Alij, vt hic (elephanto & draconi) vnà: scandēdi. &c. vt castigatū est. Itaqua itantem ad pabula. Pint.
3 Draconi itaque vt tritum iter ad pabula speculetur. M. luctari contra. Nexus itaque. M. lego, imparem se luctari contra nexus. Itaque.
4 ipsas nares. CH.
5 laniant. M.
6 nisi natura spect. sibi ac paria componens? M. nisi naturam spect. sibi ac paria cōponentem. Lips. & ante eum, qui in hunc authorē margin. adnotat. scripserat. sic & CH. nisi quod, natura, habet.

7 arctatosque. M. attractisque, Alij. coartatosque. CH.
8 tantum. M.

mersos insidiari bibentibus:[7] arctatísque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, vt [8] totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatósque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoríque.

De draconibus. CAP. XIII.

1 dracones Aethiopia. M.
2 Narrantque. CH.

GEnerat [1] eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modò mirum, vnde cristatos Iuba crediderit. Asachæi vocátur Æthiopes, apud quos maximè nascuntur. [2] Narratur in maritimis eorum quaternos quinósque inter se cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

10

De serpentibus maximis, & bois. CAP. XIIII.

1 bouæ. CH.
2 Trino. Tol. & CH. non placet tamen.
3 contigit videre.

[a] MEgasthenes scribit, in India serpentes in tãtam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant ceruos taurósque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, vt superuolantes quamuis altè pernicitérque alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen [b] Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormentísque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum lõgitudinis. Pellis eius maxillæque vsque ad bellum Numantinum durauêre Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia [c] appellatæ [1] boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, vt Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur [2] primò bubuli lactis succo, vnde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta vndique Italiæ [3] contigêre sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre. 20

ANNOTATIONES.

a Apud Strabonem lib. 15. Onesicritus refert, apud Abisarum Indiæ regem duos fuisse dracones, alterum pedum 140. alterum 80. Nearchus autem visam viperam fœminam cubitorum sedecim.

b Nunc *Megerada*. Vide Valer. Max. cap. vlt. lib. 1. Liuiũ 29. Decad. primi belli Punici. Nam Senecam non dubito huc spectasse lib. 1. de clement. cap. 25. his verbis. *Lenis & priuata pernicies non solas vrbes mouet. Quòd latè furere cœpit & omnes appetit, vndique cõfigitur. Serpentes paruulæ fallũt, nec publicè consequuntur vbi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obterítque quacunque incessit, balistis petitur.*

c Talis draco fuit qui Lanuuij colebatur & alebatur à virgine, memoratus à Plutarcho in Parallelis, & à Propertio Elegia 8. lib. 4. signatus in vetusti denarij Romani altera parte, cum virgine cibum oblatura, canistro ad cingulum suspenso.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

1 fructuum. Vet.
2 Lego, vituli potius mansuetudine. Septẽtrio cerui quadam similitudine fert & equorum.
3 ceruice quam. M.
4 natam in Scadinauia. CH.
5 Achlin. Tol. & CH. emend. fortassis, Aclin, quòd non cubet.
6 illis. M. Vet.
7 & adcliuem. CH.
8 memorandæ, quidam legunt. Solinus cap. 22. hoc
9 inflexis. M.
10 pedum. d.
11 vagina. CH.
12 refringantur, hebetenturque. M. Vet. hebetenturve. CH.
13 prætendere. Vet.
∴ Hanc labri magnitudinẽ Solinus cap. 22. alci non machli tribuit. Quo fit, vt verba hæc ex sua sede perperam huc videatur traiecta, cùm tribus antè versibus locum habeant post illa verba, iumento similem.
∴ Aristoteles lib. 9. Histor. animal. vnde Plinius hæc ferè oĩa videtur mutuatus, bona sum ait fimũ reddere ad quatuor orgya. qua appellatione Plinius iugera, Theodorus (quod verisimilius est) passus intelilgit.

PAucissima Scythia gignit, inopia [1] fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, [a] iubatos bisontes, excellentíque & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa [2] [b] vituli potius [3] ceruíve quadam similitudine. [c] Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item [4] notam in Scandinauia insula, nec vnquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam, [5] machlin, haud dissimilem [6] illi, sed nullo suffraginũ flexu: ideóque non cubantem, [7] sed accliuem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs velocitatis [8] memoratæ. ∴ Labrum ei superius prægrãde: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ [d] bonasus vocetur, equina iuba, cætera tauro similem, cornibus ita [9] in se flexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum, & ∴ triũ iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in [10] corporis [11] vaginas vnguium mucrone, ne [12] refringatur hebetetúrve, ingredi: auersísque falculis currere, nec nisi appetendo [13] protendere. 30 40

AMNOTATIONES.

a Aelianus cap. 44. lib. 4. Bisontem describit, Eúmque vnico tãtùm cornu armatum esse tradit. De iisdem eorúmque venatione Pausanias in Phocicis.

b Rangiferos his describit: cornutos equos ex antiquis scriptoribus nonnulli vocarunt. Strabo lib. 15. equos in India vnicornes esse tradit ex Megasthene, & cerui capite.

c Nascuntur & in Africæ vastis solitudinibus equi feri, quorum historiam, mores, naturam, venationem, capturam Ioannes Leo suis de Africa libris diligenter exposuit. Medicinam ex iis vide infrà cap. 13. 28. Fert & in India Aeliano cap. 9. lib. 16. De animal.

d Arist. cap. 1. lib. 2. Hist vocat βόνασον: libro verò περὶ τῶν θαυμασίων ἀκουσμ. Eam vocat βόλινθον: idem cap 35. lib 9. hist. vocat & βόνασον, & μόνιπον, quæ vltima vox est Pœonicæ incolarum. 50

De leoni

De leonibus. CAP. XVI.

L[a]Eoni præcipua generositas, tunc cùm colla armosq; vestiunt iubæ. Id enim ætate contingit [1] è leone conceptis. Quos verò pardi generauêre, semper insigni hoc carent: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè fœminis cuiusque generis [2] mares aut vi aut voluptate miscente. Vnde etiam vulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totáque vi consurgit in pœnam. 10 Idcirco [3] aut culpa flumine abluitur, aut [b] lõgiùs comitatur. [c] Semel autem edi partum, lacerato vnguium acie vtero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diuersa tradit, vir quem in iis magna [4] secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáque hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni [5] doctrina viro, aliquot milia hominum [6] in totius Asiæ Græciæque tractu parêre iussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatúsque alebant: quibúsque [7] viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid vsquam [8] gentiũ ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso vt legentes boni consulant, in vniuersis rerum naturæ operibus, medióque clarissimi regum omniũ desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. 20 Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos [9] singulos vno minus: ab vno sterilescere. Informes minimasq; carnes magnitudine mustellarũ esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi [10] bimestrẽ moueri. In Europa autem inter Acheloum tantùm Nestumq; amnes leones esse, sed longè viribus præstantiores iis, quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, [11] compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm [12] longo simplicíque villo, eos contemptores vulnerum. Vrinam mares crure [13] sublato reddere, vt canes, grauem [14] odorem, [d] nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare: [15] nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahere, vt (si fugiendum sit) 30 [16] non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd [17] plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non [18] superant. Tunc obsidere Africæ vrbes: eáque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros [19] priùs, quàm in [20] fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit [21] Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem [22] audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, [23] ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterisq; [24] imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa [25] hæc opinio ex ingenio cuiusq; vel casu, mulceri alloquiis feras: 40 [26] quippe vbi etiam serpentes [e] extrahi cantu, cogiq; in pœnam, verum [27] falsúmve sit, vita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo [28] placidus, clemens, blandientíque similis, quod rarum est: crebrior enim iracũdia eius. In principio terra verberatur: [f] incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, siue vngue impresso siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodò, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac [29] velut cogi testatur: [30] cooriturq; non tanquàm periculo coactus, sed tanquàm [g] amentiæ iratus. [h] Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim restitánsque cedit in campis, & vbi spectari potest: 50 idem vbi virgulta syluásque penetrauit, acerrimo cursu fertur, [31] velut abscondente [32] turpitudinem

pitudinem

1 è. CH. non leg.
2 mare se aut vi. M.
3 ea. CH.
4 secutus. M.
5 scientia. Vet.
6 in, in M. deest.
7 varia armenta. M.
8 genitum. CH.
9 singulis minus. Tol. singulos minus. M.
10 bimestres. CH.
11 compactum
12 longos
13 sullato. M.
14 odore. M.
15 nec capiente aluo, coniictis &. M.
16 Alij sic: Non satietate hebeant. Alij rursus, Non satietate grauentur. Manuscr. aut si fugiendum, in satietate habeant.
17 plerisque dẽtibus defractis, ex Aristot. cap. 44. lib. 9. Hist.
18 suppetant. M.
19 potius. Tol. & CH.
20 fœminas. Perimit infantes. Sabellicus.
21 Iuba. Pint. ex Solino cap. 29.
22 audiuit, sub Iuba. Pint.
23 ausa in. Vet. ausæ. CH.
24 imperitantis. M. & CH.
25 hoc. M. & CH.
26 quippe cùm iam, &c. vita decreuerit. M. quippe cùm etiã. Alij quippe obuiam. M.
27 falsúmne. CH.
28 placido, clementi, blandienti, quòd. M. placido: clemens blandienti, quod rarum est. Crebrior enim iracundia. Cuius in principio. Tol.
29 velle. Longol.
30 cogiturque, &c. amẽtia. M. Spuria hęc Pintianus censet.
31 velut deputãs absconsam turpitudinem. Dum. M.
32 turpitudinẽ. CH.

pitudinem loco. Dum sequitur, [i] insilit saltu, quo in fuga non vtitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorē nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò qui telum quidem miserit, sed tamen non vulnerauerit, correptum [33] raptatúmque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expauescat.[34] Cæterùm dolis carent & suspitione: nec limis intuentur oculis, aspicíque simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymámque leto dari. Atque hoc tale [35] tam sæuum animal, rotarū orbes circumacti, currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusq; etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidij tantùm sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola [36] P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium [k] L. Sylla, qui posteà Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo dc. [37] in iis iubatorum cccxv. Cæsar Dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueísque maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum [38] fit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primúsque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cùm dimicatum esset [m] in [39] Pharsalicis campis, non sine [40] quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio [n] significante: nam quòd ita vectus est cum mima Cytheride, [41] supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere [o] mãsuefactum, Hanno [42] è clarissimis Pœnorum traditur: damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenij videbatur: & malè credi libertas ei, cui intantum cessisset etiam feritas. Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria [p] leone obuio suppliciter volutante, attonitus pauore, cùm refugienti vndique fera opponeret sese, & vestigia lambaret adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorem vulnúsque, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus naue, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuocato: quoniam tum [q] præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus [43] est. Neque profugienti, cùm potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabátque inedia [44] tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: [45] dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quàm metu, cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti, & quàm maximè opus esset, accommodanti. Tradúntque, quandiu nauis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo [46] facto Græci [47] κεχηνότος Διονύσου appellauere [48]. Miremur posteà vestigia hominum intelligi à feris, cùm etiam auxilia ab vno animalium sperent. Cur enim non ad alia iere? aut vnde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

33 rotatúmque. M. & CH.
34 cæterò. CH.
35 tanquã sæuum. M.
36 dedit Scæuola præfectus in. M.
37 ac in iis. M.
38 sit. M. & Vet.
39 Pharsaliis. CH.
40 ostento quodam, tempore illo generosos iugũ subire prodigio. M. habet &, tẽpore. CH.
41 super. CH.
42 clarissimus. M.
43 Est. Sed neque. M.
44 *tum pœna.* CH. tum pœnam &c. suspectante &c. orante M. tum pœnæ vim immensis eiulatibus testantem ac velut, &c. orantem diu contuitus, videns os, it contra feram (vel, diu contuitus fidentior it contra feram) &c. cessatum est. Acgrè tandem os euellit præbenti. Pint.
45 Contra verò dum feræ fidere non est ausus fortuitu multò, &c. cessatum. Degressus tandem &c. Alij, at dum fortè intuitus est confidentius contra feram, multo &c. Alij, at dũ fortè contra feram iam fidens intuitus est, multo &c. metu cessauit. aggerendo. Vet.
46 Effectu. Pint.
47 *σωτῆρος νάον διονύσου.* Vet *ἀρχηνόστου.* Pint. vt sic Bacchum vocarit reditus sui principem & authorem.
48 Ne mirem. CH.

ANNOTATIONES.

a Leones Porphyrius dictos vult *παρὰ τὸ λάω*, vel *λεύσσω*, quòd acerrimo sint visu *σμερδαλέους* vocat Homerus ab oculis radiantibus. Nam *μάρδειν μάρμαιρειν* significat, lucere, splendere.

b Ne propiùs accedens, odore crimen suum prodat.

c In Aesopi fabulis, leæna vulpi glorianti multos se fœtus edere, vnum respondit se tantum parere, sed leonem. Herod. lib. 3. & Gellius hanc fabulam in vulgus sparserunt. Apud Philostratum, ingens leæna octo catulos in vtero gestare comperta. Idem autor scribit, leænam sex mensibus vterum ferre, parere ter, primùm tres, post duos, ac vnum postremò. Rhodig. cap 9. 29.

d Hinc putant quidam vetulæ pudendum muccidum iam ac fœtens à Martiale dici leonem hoc versu: noli *noli*.

Barbam vellere mortuo leoni. Ob hanc caussam Catullo Cæssius leo dicitur hoc versu,

Cæßio veniam obuius leoni: non, vt vulgò legunt, *Cæsio*. Nam Græcis *χαίσσειν*, cacare est. Inde Cessale, priuata & familiaris sella, Italis *Cesso* Apud Plautum in Menæch. Leoninum cauum, domus est in qua mulier habitat grauem halitum & virosum spirans.

Etiam nunc concede audacter ab leonino cauo.

e Atque adeò rumpi. Virg.

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Ouid.

Vipereas rumpo & verbis & carmine fauces. Horat.

Caput-

Capútque Marsa dissilire nænia. Turn. cap. 39. 30.
f Homerus.
ἀρῇ μὲν πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
μαστίεται. Apud Theocrit. Eid. 25. μακρὸν δ' ἀπ' ἰγνύησιν ἕλιξε
Κέρκον ἄφαρ δὲ μάχης ἐμνήσατο.
g Illorum, qui inuadentes lacessunt.
h De leonum moribus & ingenio perquàm multa Rhodiginus cap 8. & 19. lib. 13.
i Theocritus in Hercule leonis interfectore, Eidyll. 25. τυτθὸν δ' μυῶν πύδυσσ ἐφ' ὁρμῇ.
k Seneca lib. de breuit vitæ cap. 13. auctor est Syllam in Circo leones solutos dedisse, cùm alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à Boccho rege iaculatoribus.
l Valerius Max. cap. 3. lib 9.
m An id verum sit, exquirit & pensitat Victorius cap. 3. 16. qui & legẽdum putat apud Ciceronem Philippica 1. *Sequebatur rheda cum leonibus* comites nequissimi, (non, *lenonibus*.)
n Elegans grauéque dictum Senecæ, magnis telis magna portenta feriri, fabula leonem non excipi.
o Plutarchus, ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι tradit, eum leonem in castris habuisse σκευοφόρον, ideóque totum vertere coactum, quòd ad tyrannidem aspirare id augumento foret.
p Gellius cap. 14 lib. 5.
q Sic vetustus Homeri scholiastes δυστυχίας ἐπίτασις, καὶ οἰκτείας ἀπόγνωσις, ψυχῇ θάνον. Victor. cap. 14. 28.

De pantheris. CAP. XVII.

10 ^a AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus, iacentem in media via hominis desiderio, repentè apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram verò circumuolutari non dubiè blandientem, seséque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primùm ergo [1] miserationis fuit non expauescere, proximùm ei curam intendere: sequutúsque, qua trahebat vestem vnguium leui iniectu, vt causam doloris intellexit, simúlque salutis suæ mercedem, exemit [2] catulos: eáque cum iis prosequente, vsque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: vt facilè appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare: quod etiam in homine rarum est. Hæc fidem [3] etiam Democrito afferunt, qui [4] Thoantem in [5] Ar- 20 cadia [a] seruatum à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: [6] pauénsque serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidiis, agnitóque voce, subuênit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent [b] expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, [7] magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ, arbitror. [c] Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur, cæteris vnus ac suus [8] cuiusque [9] generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferunt [10] [d] odore earum mirè solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui [11] tradunt in armo iis similem Lunæ esse ma- 30 culam, crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos, [12] qui mares sunt, appellant in eo omni genere, [13] creberrimo in Africa Syriaq;. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum [e] Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitq; Circensium gratia importare. Primus autem Scaurus Ædilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Diuus Augustus quadringentas viginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. COSS. IIII. Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactum: Diuus verò Claudius simul quatuor.

1 mirationi. M.
2 catulos eam prosequentes. CH.
3 & M. & CH.
4 dathen. M.
5 Achaia. Vet.
6 paréntque. CH. & Vet.
7 magnitudine f. a. fieri. CH.
8 vnicuique. Tol. cuique. M.
9 generi. CH.
10 colore. M. praue. fit tamen & CH.
11 tradãt. Vet. & CH.
12 qua. CH.
13 creberrimo, in M. deest.
14 his. CH.

40

ANNOTATIONES.

a Aelianus id prolixè narrat cap. 63 lib. 6 de animalib.
b Χαμαιρρίφεις χαμευνοι: qui hos tollit & educat, inuentor est, ac nutritius. Inuenti enim propriè dicuntur.
c Inde tigrinæ & pantherinæ mensæ, cap 15. lib. 13. Apud Plautum in Epidico, cùm Epidicus dixisset variè se valuisse, festiuè respondit Tesprio, *qui varie valent. Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.*
d Vide Theophr cap. 5 & 26. Causs.
e Cnei Aufidij, ciuis Roman, oculis capti, qui cùm eorum sensu careret, nec atrum ab albo posset discernere, videbat tamen in litteris, & Græcam historiam scribebat, meminit Cicero 5. Tuscul. Victorius cap. 20 lib. 3.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primùm visa Romæ. CAP. XVIII.

TIgrin Hircani & Indi ferunt, animal velocitatis tremẽdæ, & maximè cognitæ, dum capitur. Totus [1] enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quàm maximè pernici, atque in [2] recentem subinde transfertur. At vbi vacuum cubile 50 reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor

1 eius. M. & CH.
2 recentes. M.

3 ocyus. Vet.
4 remittit. Tol.
5 nauim. M. & Vet.
6 irritata. Vet.
7 quarum. Tol.
8 Bactriæ & Arabiæ. Vet. M. & CH.
9 illæ. & mox, hæ. Tol. & CH.
10 sub p. a. c. incubant. M. incumbunt. Vet.
11 equitatu. M. equitatus. CH.
12 Nisæorum equorũ. ex Arist. cap. vlti. 9. Hist.
13 suæ cuique mensuræ. Tol.
14 procedunt. Tol. & mox, recipiunt.
15 quędam, moxque, & ipsę. Tol. & CH.
16 Harũ. Tol. & CH.
17 in aliud transfertur animal.
18 Nabuna. M. & CH.
19 ouiferæ. Tol. & CH.

ptor appropinquante fremitu, abiicit vnum è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam [3] ocyor acta [4] remeat, iterúmque consequitur, ac subinde, donec in [5] nauem regresso [6] irrita feritas sæuit in litore. Camelos [a] inter armenta pascit Oriens, [7] quorum duo genera, [8] Bactriani & Arabici: differunt, [b] quòd [9] illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & [10] in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam [11] equitantur in præliis. Velocitas [12] inter equos, sed [13] sua cuique mensura, sicuti vires. Nec vltra assuetum [14] procedit spacium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implentúrque cùm bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione priùs aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, [15] quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. [16] Horum aliqua similitudo [17] in duo transfertur animalia: [18] Nabin Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata [c] camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis: quàm feritate, conspicua: quare etiam [19] ouis feræ nomen inuenit.

ANNOTATIONES.

a Artemidorus primo Onirocriticôn ex Euæni sententia in Eroticis, Camelos dictos vult, quasi καμμήρους, ὅτι βαδίζοντες μίσους τοὺς μήρους κάμπτουσι Rodig. cap 18 7.

b Διτύλους & διχύρτους Græci vocant Hesychio, τύλοι ὀχθώδεις ἐπαναστάσεις, καὶ τὰ τῶν ἀχθοφόρων ἐπὶ τῶν ὤμων τυλώματα. Dei 1s Diodor. 3. Biblioth. πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν τε ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλοῦν ἀνατεταχότων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, καὶ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων.

c Varro. 4. de Ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in latinum venit: vt Alexandria camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura vt camelus, maculis vt panthera* (vulgo Giraffe) Eam Dion, accuratissimè descripsit lib. 43. περὶ δὲ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομαζομένης λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς δὲ ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη. Heliodorus Aethiopicôn 10. Solinus. cap. 33. Horat. *Diuersum confusa genus panthera camelo.* Politianus cap. 3. Miscellan.

De chao, & cepho. CAP. XIX.

1 chama. CH. & in emend. vel, chaum.
2 rufium. CH.
3 cæphus. CH.

POmpeij Magni primùm ludi ostenderu nt [1] [a] chaum, quem Galli [2] rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idē ex Aethiopia, quas vocant [3] [b] cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal posteà Roma non vidit.

ANNOTATIONES.

a Fortassis Thoem: vulgò lupum ceruarium: qui Genettam nostram esse putant verisimiliora loqui videntur. Alij sic dictas putant zibetas, siue catos zibetas.

b Strabo lib 15 κῆπον vocat, esseque tradit facie Satyro similē, cætera inter vrsum & canem, & in Æthiopia nasci, semiuulpem nunc appellant.

De rhinocerote. CAP. XX.

1 cornus. M. & CH.

IIsdem ludis & [a] rhinoceros, vnius in nare [1] cornu, qualis sæpè, visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petēs, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

ANNOTATIONES.

a Pausanias Æthiopicum taurum esse putat ac super cornu quod in nare prominet, alterum habere, sed exiguum. Rhinocerota & Hippopotamum Romę primùm visos Dion scribit, Augusto triumphante de Cleopatra. Martial.
Namque grauem cornu gemino sic extulit vrsum.
Iactat vt impositas taurus in astra pilas. Vide Politiã. c. 56. Miscell.

De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Jndicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, manti-chora, monocerote, catoblepa, basilisco.

CAP. XXI.

1 monstra. M. Vet. monstri. CH.
2 pinnatos. CH.
3 conceptas. CH.
4 asini. CH.
5 Indi equos vnicornes. ex Strab. lib. 15.

LYncas vulgò frequentes, & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multáque alia [1] monstro similia: [2] pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocutas, velut ex cane lupóque [3] conceptos, omnia dentibus frangentes, protinúsque deuorata conficientes vētre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo [4] asinino, & dissimiles cæteris voce: [5] Indicos boues vnicornes tricornésque: [6] Leucrocutam

[6] Leucrocutam [7] pernicissimã ferã, asini feri magnitudine, crurib. ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite [9] meliũ, bisulca vngula, ore ad ores vsque rescisso, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud [10] eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi [11] fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra [12] vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variátque infesta aut obliqua, vtcunque ratio monstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores [13] agrestibus, velocitate [14] ante omnes, colore fuluos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respuens vulnus. [15] Feras omnes venantur: ipsi nõ aliter, quàm foueis, capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam [a] mantichoram [16] appellat, triplici dentium ordine pectinatim [17] coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigẽtem: vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipuè appetentem. In India & boues solidis vngulis, [b] vnicornes: & ferã nomine [c] axin, [18] hinnuli pelle pluribus [19] cãdidioribúsque maculis, [20] sacrã Liberi patris. [21] Orsei Indi simias candentes toto corpore, venantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda, apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram viuam negãt capi. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, vt plerique existimauêre, Nili caput, [22] vt argumenta quæ diximus persuadent: iuxta hunc fera appellatur [d] catoblepas, modica [23] alioquin, cæterísque mẽbris iners, [24] caput tantùm prægraue ęgrè ferens: id deiectũ semper in terram, aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius vidêre confestim expirantibus. Eadem & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat prouincia, [e] XII. non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, vt quodam [25] diademate insignem. [f] Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici vt [26] reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus [27] in medio incedens. Necat [28] frutices, non contactos modò, verùm & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo [29] occiso hasta, & per eam [30] subeunte vi, non equitem modò, sed equum quoque absumptum. [31] Atque huic tali monstro (sæpe enim [32] enectum concupiuêre reges vidêre) mustelarum virus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine [33] pari. [34] Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis [35] sola tabe. necant [36] illæ [37] simul odore, moriuntúrque, & naturæ pugna conficitur.

6 Alij legunt, Leocrocutam, tum ex eo quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis: tum quia infrà ca. 30. crocutę quoddam genus facit ex leæna conceptum. Quam eorum coniecturam adiuuat. CH. in quo, leucocrotam, legitur.
7 perniciosissimam. Vet. M. & CH
8 clunibus. Tol. ex Sol. cap. 54. clunis. CH.
9 Cameli. ex Solino.
10 eos M.
11 fluuialis Vet.
12 fulua abũdare videtur ex Solino: maxillis. M. & CH.
13 aggregibus, vel congregibus. Polit.
14 ante aues. ex Solino cap. 54.
15 feri. d.
16 appellant. Vet.
17 coeunti. Vet.
18 inulei. CH.
19 cãdidiorib. mac. M.
20 sacrorum. CH.
21 Orsæi. CH.
22 vt, in M. d.
23 alioqui. CH.
24 caput eius tantũ. Vet.
25 diademate insigne. M. insigni. Vet. diadematis insigni.
26 reliqua. CH.
27 à medio ex Solin.
28 frutices: nõ cõtactas m. v. &. afflatus exurit herbas. M.
29 occisum. Vet. & CH.
30 subeuntem. CH.
31 Atque, & Enectũ, in M. desider. Atque tantum in CH.
32 erectum. M. enectum. Vet. erutum. Quidam. pare. CH.
34 Interficiunt eos. M. Interficiunt has. CH.
35 soli labe. Vet. CH. Alij, soli tabe, quod magis placet, nempe ariditas exucca circũiecti soli. Adstipulatur Solin. cap. 29. solita enecant. CH.
36 illi. Vet.
37 simul naturali odore, moritureq́ue. (Alij & perituræ naturæ. M.) pugnã conficiũt, moriũturq́ue, & interituræ pugnã conficiunt. M. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pausanias in Bœoticis vocat Martioram: Philostratus in Apollonio, Martichoram. Idem Ctesias, è quo Plinius hanc fabulam ad verbum sumpsit, vanissimus homo Pygmæos, Steganopodas, Pægasos, Sphinges impudenti mendacio posteritati tradidit. Brod. cap. 14. lib. 5.

b Vnicornes & asini Indici & Oryges infrà ca. 46 li. 11. ad quẽ locũ septẽ animaliũ genera vnico armata cornu adnotauimus

c Quidam eam esse volunt, è qua fit moschus, suauissimum & pretiosissimum odoramentum: vulgò *Chat de Musc*

d Eadem de Gorgone animãte prodit Atheneus sub finẽ li. 5.

e Aëtio παλαιστῶν τριῶν, quod cum Plinio conuenit.

f Similis ἱερὸς ὄφις in Thessalia, cuius meminit Aristol. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Vide infrà cap. 4. lib. 29.

De Lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius: [a] vocémque homini quem priores [1] contemplẽtur, adimere ad præsens. Inertes hos paruósque Africa & Ægyptus gignũt, asperos trucésque frigidior plaga. [b] Homines in lupos verti, [2] rursúmque restitui sibi falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista vulgò infixa [3] sit fama in tantum, [4] vt in maledictis [c] versipelles [5] habeat, indicabitur. Euãthes inter [d] autores Græciæ non spretus, tradit [e] Arcadas scribere, ex gente [6] Antæi [7] cuiusdam sorte familiæ lectum ad stagnũ quoddam regionis eius duci, vestitúque in quercu suspenso [8] tranare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, & cum cæteris eiusdem generis congregari per annos IX. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cùm [9] tranauerit, effigiem [10] recipere, ad pristinum habitũ addito nouem annorũ senio. Id quoque Fabius, eandem recipere vestem. Mirũ est [11] quò procedat Græca credulitas. Nullum tã impudens

1 cõtemplantur. Vet.
2 rursusque, CH.
3 sunt. CH.
4 vt maledictis in versipelles abeat, CH. vt in maledicta versipellis abeat. Quidã.
5 habeant. vet.
6 Anthi. CH.
7 cuiusdam familiaque alectum, Vet.
8 transnatare. Tol.
9 trãsnatauerit. Tol.
10 recuperare. M.
11 quàm. Vet.

impudens mendacium est, vt teste careat.[12] Itaque Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat[f] Demænetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Ioui Lyceo humana[13] etiãtũ hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, &[14] in lupum conuertisse: eũdem decimo anno restitutũ athleticæ,[15] certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur vulgo inesse amatoriũ virus exiguo in villo, eúmque,[16] cum capiatur, abiici, nec idem pollere, nisi viuenti direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius XII. Eundem in fame vesci terra.[g] Inter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno[17] id ore fecerit,[18] nullum omniũ præstantius. Sunt in eo genere, qui ceruarij vocantur, qualem è Gallia in Pompeij Magni harena spectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si[19] respexit, obliuionem cibi[20] surripere aiunt, digressúmque quærere[21] aliud.

12 Ifa Copas qui Olympiácas. M. Itaque Copas qui Olympionica scripsit, narrat. Vet.
13 etiam cum. Vet.
14 in lupum se con. M. & CH.
15 restitisse i. p. victoremq; victoria Olympica. M. Vet. sic & CH. nisi quod habet, restituisset. Lego, restitutũ, athletico certamine in pugilatu, victorem Olympiis reuersum.
16 qui capiantur abiicere. M.
17 odore. M.
18 nullum homini. Tol. Vet. nullũ hominum. CH. Alij, nullum omnino.
19 respexerit. CH.
20 subrepere. M. & CH.
21 alium. d.

ANNOTATIONES.

a Virgil. Bucolicis, *vox quoque Mœrim*
Iam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Vide prouerbium, lupus in fabula.
b Animi is morbus est, ac melancholiæ genus, quod λυκανθρωπίαν medici vocant.
c Paulus in Amphitr. de Ioue in Amphitruonem mutato:
Ita versipellem se facit, quando lubet.
d V. de Pantaniam initio lib. 9.
Paulus in Amphitr.
Nam verum est, quod olim est auditum
Fabularier, mutatos Anticos in Arcadia homines:
Et sæuas belluas mansitasse, nec vnquam denuo parentibus
Cognitos.
f Demarchum vocat Pausanias in Eliacis, narrátque Olympiæ statuam ei positam cum hac inscriptione:
Dinytta genitus Demarchus dedicat hancce
Effigiem, Arcadico Parrhasius genere.
g Lupum ad dextram euntem ore pleno, fœlicissima promittere aiunt. Prodigiosum fuit lupos in Capitolio vidisse. lupus ingressus castra, & obuiis laceratis egressus incolumis, exitium Romanis promisit insigne lupi in foro visi incolumes euaserunt. Id significauit armis oppressam iri patriam. In Africa lupi metas, quibus ager designabatur, dissipantes, ne colonia deduceretur effecere. Alex. 26. Alex. cap. 13. li. 5.

De serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad serpẽtes attinet, vulgatũ est colorẽ[1] plerósque[a] terræ habere, qua occultẽtur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu reliquo corpore[2] occultato, solicitent ad se aues. Geminum caput amphisbænæ,[3] hoc est, ad caput & ad caudam, tãquam parum esset vno ore fundi venenum. Aliis[4] squamas esse, aliis picturas: omnib. exitiale virus. Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantùm[5] cauendas serpentes, sed & missili volare tormento. Colla aspidum intumescere[b] nullo ictus remedio, preterquã si confestim partes cõtactæ amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga fermè vagantur: nec nisi cum[6] compare, vita est, itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut prçceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eósque non in fronte[7] ex aduerso cernere, sed in tẽporib. itaque excitatur[8] sæpius auditu, quã visu.

1 eius plerasque t. h. in qua occult. M. & CH. earum plerasq; terrarũ, in quas. Vet.
2 occulto. CH.
3 hoc est & à cauda, tanquam. Tol. & CH.
4 squamam. M.
5 pauẽdas. M. & CH.
6 pari. CH. compari. M.
7 aut ex. Vet.
8 sed sæpius. M. sed sæpius quàm visu. CH.

ANNOTATIONES.

a Præsertim Sepa & Sepedona. Nicander in Theriacis.
b Ea de causa imagine aspidis reges AEgyptij diadema ornabãt, vim principatus inuictam significantes. Gignũtur interdum quinûm cubitorũ aspides, atri vt plurimùm coloris, nonnunquã cinerei, aliquando fului. Rhodig. cap. 31. 25. Somniculosam aspidem Sisenna vocat, quoniam lethalem somnum morsu affert, & vt inquit Plutarchus, κάρου ὑπνώδη, ηδὲ καταφοράν. Idem autor cap 14. 27.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

H[1]Abet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, in eadem natum Ægypto. Mergit se limo sæpius, siccátque sole. Mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea[2] caudam attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

1 Habet, neque in Vet. neque in CH. legitur. Repetendum, Natura dedit.
2 cauda se attollens. M.

De crocodilo, & scinco, & hippopotamo. CAP. XXV.

C[a]Rocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ vsu caret. Vnum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerunque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anseres: eáque extra[1] eum locum

1 aquarum locum. Quid. vdum locum. Alij. eum locum trãs[illegible] Vet.

10

20

30

40

50

cum semper incubat, prædiuinatione quadã, ad quem[2] summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorẽ crescit magnitudinẽ. Et vnguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra, agit noctes in aqua, [3] temporis vtrunque ratione.[b] Hunc saturum cibo piscium, & semper esculento ore, in litore somno datum, parua auis, quæ trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia, inuitat[4] ad hiandum pabuli sui gratia os primùm eius[5] assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, vt telum [6] aliquod, immissus, erodit aluum. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos contra venena[7] præcipuus antidotis:[8] item ad inflãmandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo maior erat pestis, quàm vt vno esset eius hoste natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc vsum cultellata inest[9] pinna, abigentes eos præda, ac velut in suo tantum amne regnantes, alioquin impares viribus ipsi, astu interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciúntque non sua modò commoda, verùm & hostium aduersa. norunt sua tela, norunt occasiones, partésque dissidentium[10] imbelles. In ventre mollis est tenuísque cutis crocodilo: ideo se, vt territi, mergunt delphini, subeuntésque aluum[11] illa secant spina. Quin &[12] gens hominum est huic belluæ aduersa in ipso Nilo[12] [c] Tentyritæ, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parua, sed [13] præsentia[14] animi in hoc tãtùm vsu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua est, fugax contra [15] insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin[16] etiam flumini innatant: dorsóque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua,[17] dextra ac læua tenentes extrema eius vtrinque, vt frænis in terram agunt captiuos: [18] ac voce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque vni ei insulæ crocodili non[19] adnatant: olfactúque eius generis hominum, vt Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuórque menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc vnum quamdiu viuat, crescere arbitrantur: viuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: vngulis [20] bifidis, quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, [21] cauda & dentibus aprorũ, aduncis sed minus [22] noxiis: [23] tergoris ad scuta galeásque [d] impenetrabilis, præterquàm si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione antè (vt ferunt) determinatas in diẽ, & ex agro [24] ferentibus vestigiis, ne [25] quæ reuertenti insidiæ comparentur.

2 summo actu eo anno M. egressurus.
3 temporis. M. idest, opportunæ stationis & moræ.
4 ad hiatum. Tol.
5 ad saltum. M.
6 aliquod immissum. M. prauè.
7 præcipuum antidotum. Vet.
8 & idem. M.
9 penna. Vet. spina. Longol.
10 in bellis. Vet. & CH.
11 mollem. Vet.
12 Aliàs, genus hominum huic belluæ aduersum. Sic paulò pòst: olfactúque eius generis hominum fugantur.
12 & à Tentyra insula. M. à Tintyri insula, in qua habitant, appel. CH.
13 præscientia. CH.
14 hominum. M.
15 serpentes. M. prauè. Lego, sequentes.
16 & M.
17 à dextra. M. & CH.
18 à voce. M.
19 adnant. CH.
20 binis. M. & CH.
21 cauda torta &. Vet.
22 noxius. CH.
23 tergore &c. impenetrabili. M.
24 fallentibus. Nam astuto dolo auersi pabulatum exeunt. ex Solino.
25 aliquæ. CH.

ANNOTATIONES.

a Crocodili ἀπὸ τοῦ δειλαίνειν omnes dicuntur, marini quidem, τὰς κρόκας, nempe litorum vel lapides, vel testas, nam ad terræ contactum expauescunt: terrestres verò τὸν κρόκον: nam quamuis mel valde appetant, aluearia tamen illita croco nõ attingunt. Rhodig. cap. 21.15.

b Aristot. cap. 6. lib. 9. Histor. & lib περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.

c Vide Senecam Quæst. Natur lib. 4. cap. 2. & infrà cap 3. lib. 28. vbi scriptum Tentyri, sed perperàm. Vide Strabonem Geograph. lib. vltimo, & AElianum histor. animal lib. 10. cap. 21.

d Idem scribit auctor Historiæ Aphricanæ de corio animalis, quod *Lant*, aut *Dant* vocant.

Quis primus Romæ hippopotamum, & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus reperta. CAP. XXVI.

P[a]Rimus eum, & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister[1] extitit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus,[2] recentes harundinum cæsuras speculatus: atque vbi [3] acutissimum videt [4] stirpem, imprimens corpus, venam quandam in [5] crure vulnerat, atque ita pro fluuio sanguinis morbidum aliàs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

1 existit. M. & CH.
2 recenti har. cæsura speculatum. Tol. & CH.
3 acutissimam vidit. CH.
4 stipitem. Vet.
5 cute. M.

ANNOTATIO.

a Vide quæ adnotatu à nobis sunt suprà ad ca. 20. huius libri.

Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cerui, lacerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, vrsi, palumbes, columbæ, grues, coruus. CAP. XXVII.

Simile quiddam & volucris in eadem Ægypto monstrauit, quæ vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se[1] perluens, qua reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola à [2] mutis animalibus reperta sunt, vsui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis [a] cerui monstrauere, percussi eo telo, pastúque eius herbæ [3] eiecto. Iidem percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edẽdo sibi medentur. Est & ad serpentum [4] ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, vulnerati refouent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. [b] Testudo cunilæ, quam bubulam vocát, pastu vires contra serpentes refouet: mustela [5] rutæ, [6] in murium venatu cum iis dimicatione conserta: Ciconia [7] origano, edera apri in morbis sibi medentur, & [8] cancros vescendo, maximè mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana [9] corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidúsque vernat. Exuit autem à capite primùm, nec celerius quàm vno die [10] ac nocte replicans, vt extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si verò squamæ [c] obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco [11] vernam nauseam syluestris lactucæ succo [12] restinguit. Pantheras [13] perfricata carne [d] aconito (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earũ angor: quare pardalianches id venenũ appellauere quidam. At fera contra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliâs tam auida eorum, vt à pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius, qnàm vt queat saltu attingere, iaculando se [14] appetendóque [15] deficiat, & postremò expiret: alioqui viuacitatis adeò lentæ, vt eiectis interaneis [16] pugnet. Elephas chamæleonte concolori frõdi deuorato, occurrit oleastro huic veneno suo. [e] Vrsi cùm mandragoræ mala gustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes, gracculi, [18] merulæ, [f] perdices lauri folio annuũ fastidium purgant: columbæ, [19] turtures & gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates, anseres, cæteræque aquaticæ herba [g] siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso [20] chamæleonte, qui etiam victori nocet, [21] lauro infectum virus extinguit.

1 proluens. Vet.
2 multis. M. Vet. CH.
3 electo. CH.
4 ictus Calaminthæ præcipua. Ex Aeliano, cap. 26. lib. 9. Hist. animal.
5 serpyllo. M. ruta. Vet. & CH.
6 in anguium venatu. Pint. x Arist. cap. 6. lib. 9. Hist. Idem in murem venantes, aut murium venatores (μυοθήρας) ex eod. ibi.
7 vulneri admoto. Arist.
8 cancris. v. m. m. eiectis. Vet.
9 corpori. Vet.
10 & CH.
11 hibernam. D.
12 restringit. Vet.
13 per carnes fr catas aconito veneno iidem barb. M. per ca nis frecatas aconito venantur iidem barbari Vet. perfricatas carnes. CH.
14 eaque appetendo. M. & Vet.
15 defatigata, postremo. Vet.
16 diu pugnet. CH.
17 fronde M.
18 merulæ lauri. f. a. f purgant: perdices, columbæ &c. D.
19 totis. CH.
20 chamæleone. M. & CH.
21 lauru infectũ. CH.

ANNOTATIONES.

a Idem repetit cap. 8. lib. 25. At Valerius cap vlt. lib. 1. & Arist. cap. 6 lib. 9. Hist. id capreis tribuunt: auctor verò libri τῶν θαυμασ. ἀκουσμ. capris. Dioscorides & Virgilius capris.

----- non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

b Idem [illegible] & cap. 16. lib. 20. & ab Arist. cap. 6. lib. 9. Hist. & in lib τῶν θαυμ. ἀκουσμ.

c Tar[illegible] & d[illegible] mùs separantur.

d παρδάλειον φάρμακον hoc vocat auctor libri τῶν θαυμ. ἀκουσμ. à quo & sequentia de hominis stercore traduntur sumpta tamen ex Aristotele cap. 6. lib. 9. Histor. Cicero 2. De Nat D eor. Auditum est Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remediũ quoddam habere, hominis nempe excrementa. vide infrà cap. 2. lib. 27.

e Plutarchus de Animal. prudentia hoc remedio vti scribit vrsos, cùm sunt ἀσώδεις i. est, cùm cibum fastidiunt, auersantur, & abhorrent. ἄλλως δ' ἀσώδης γινομένη, inquit, πρὸς τὰς μυρμηκίας τρέπεται, καὶ κάθηται προβάλλουσα λιπαρὰν καὶ μαλακὴν ἰκμάδι γλυκεῖα τὴν γλῶσσαν ἄχρις οὗ μυρμήκων ἐμπλέως γένηται καταπίνουσα δ' ὠφελεῖται. Cæterum fortassis aliquis suspicari posset esu fructus mandragoræ vrsis τὴν ἄσην nasci. Victorius cap. 17 13. vide infrà cap. 6. lib. 29.

f Lego: palumbes, gracculi, merulæ, lauri folio annuum fastidium purgant: perdices columbæ, &c. Hinc namque Perdicium Helxine vocatur quòd ea comesa se perdices purgent, vt idem scribit cap. 10 lib 22.

g Seride ex Colum cap. 14. 8. Ideoque Virg. Georg. 1. inter segetum noxas cum memorasset improbos anseres, Strymoniásq; grues, adiecit, -- *& amaris intyba fibris*, quæ radi[illegible] fibris terram defrugant, triticum angunt, & anseribus expetitæ, illos inuitant. Turn. cap 15. lib. 27.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

Milia præterea, vtpote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obseruationem & ventorum, imbrium, tempestatũ præsagia, [1] aliis alia dederit: quod persequi immensum est, æquè scilicet quàm reliquam cum singulis hominum societatẽ. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extísque, circa quod magna mortaliũ portio hæret, sed alia quadam significatione. [a] Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadũt. [b] Auguria quidem [2] artẽ fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium vel maxime solenne est. [3] In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui [4] solerti auditu, amnes gelatos lacúsque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

1 alia alio modo. CH.
2 artem periculis fecêre Apud Romanos sacerdotum. M
3 Interea. M. & CH. Veteres codices post, auditu, distingunt τελεία στιγμῇ. vt sub. ἀπὸ κοινοῦ, pericula præmonet, vel, artem fecit. Sequentia sic legunt Amnes g l. n. n. ad eius itum reditũque traíeunt. quę vltima & M & CH. etiã pro vulgatis habent. Assentitur Plutar. li. Sagac. sintne terrest. anim. an aqu. asserẽs Thracas glaciei sese non cõmittere priusquàm vulpem transeũtem conspexerint, eiúsve vestigia in niue deprehenderint.
4 solertia dirũ. CH.

ANNOTATIONES.

a Cicero ad Atticum, *Tabernæ mihi duæ corruerunt: reliquæ rimas agunt. Itaque non solum inquilini, sed mures etiam migrauerunt.*

b De augurum numero, dignitate, disciplina, officio, habitu, vide Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 5. 4.

Ciuitates, & gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitij documenta sunt etiam[1] ex contemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatē in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: & à [a] scolopendris [2] abactos Trerienses, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera[3] remeamus.

1 ex. CH. non leg.

2 abactas Etruriæ res. M. abactos Etrerienses. CH.

3 transeamus. M. redeamus. CH.

ANNOTATIO.

a Terrestribus, nam & marinæ sunt.

De [a] hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

HYenis vtranque esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat, .[1] Collum & iuba [b] continuitate spinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis, [2] nequit. Multa prætereà mira traduntur. Sed maximè sermonem humanum inter pastorum stabula [3] assimulare, noménque alicuius [4] addiscere, quem euocatum [5] foras laceret. [c] Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos inuadat. Ab vno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam rarò capi. Oculis mille esse varietates, colorúmque mutationes. [d] Prætereà vmbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in vestigio hærere. Huius generis coitu leæna Æthiopica parit [6] crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorúmque. Acies ei perpetua in [7] vtraque parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mantichoram in Æthiopia, autor est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt, morsúque natos mares castrant. Contrà grauidæ latebras petunt, & parere [8] furto cupiunt, gaudéntque copia libidinis. [e] Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri, periculo vrgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant [9] medici: aliàs animal horrendi [10] morsus, arbores [f] iuxta flumina, vt ferro, [g] cædit: hominis parte comprehēsa, non antequàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. [11] Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum: vtrique mollior pluma pilus.

1 Collo & iuba & vnitate. M. Collum & iubam & vnitatem. CH.

2 non quit. CH.

3 assimulare. M.

4 addisci. CH.

5 foris. M. & CH.

6 corocottam. CH. Alij, leocrocutam, malunt, cum ex vocis compositione leænā matrem præferente, tum hoc argumento, quòd supra cap. 21. cùm crocutam ex cane & lupo cōcipi tradidisset, leocrocutæ easdē, quas hîc, notas assignauerit.

7 vtroque orbe, (i. oculo) oris nullis. ex Solino.

8 furtim. Vet.

9 medici. Latax animal horrendi ex Aristo. cap. 6. lib. 8. hist.

10 morsum. Vet.

11 Cauda piscium fibris. Cætera species P.

ANNOTATIONES.

a Arabes vocant *Adib* Vide infrà cap. 8 lib. 28.

b Citra vertebrarum distinctionem, cùm dorsi spina continuatur, quæ in nodos & articulos diuisa est vt in cæteris animalibus quemadmodum videre est infrà, cap 8. lib. 28.

c Aelianus cap. 22. lib. 7. de Animal.

d Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Aelianus cap. 7. lib. 3. de Animal.

e Iuuenalis Satyr. 12.

--- imitatus Castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens euadere damno
Testiculorum, adeò medicatum intelligit inguen.

Falsum tamen vanúmque id esse Sextius tradit infrà cap. 3. li. 32.

f Festo fiber quasi fimber dicitur, quòd in extremis fluminum oris, ac tanquam fimbriis degat.

g Aristoteles id scripsit περὶ τῶν ἐνύδρων quam lutram vocamus, cap. 5. lib. 11. hist. Plautus. *Sic me subes quotidie, quasi fiber salicem.*

De ranis, & vitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoque [a] rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea [1] quotidie ac resumere à pastu dicuntur venena tantùm semper sibi reseruantes. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: simile [2] fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta vtile. Item [3] [b] coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est, [4] anguis modo & stelliones [c] senectutem exuere, eámque protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. [5] Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

1 assidue. M

2 fibris. M. prauè. sic tamen & CH.

3 coaglum. CH.

4 angues eo modo &. M. fortassis, eodē modo, vt in Vet.

5 eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia. Vet. in vulgata lectione. CH. habet innocuos.

ANNOTATIONES.

a De rubetarum veneno & sumpto, & afflatu incusso, vide Aelianum cap 12. 17. de Animal. & infrà cap. 6 lib. 32.
b Theophr. in fragmento de animalium inuidia, Aristot. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.
c Aristoteles & Theophrastus citatis locis Senectutem stellionis tuniculam auctor vocat cap. 10 lib. 30.
d Aristoteles περὶ θαυμ. ἀκουσμ. καὶ ἐν σικελίᾳ δέ φασι, καὶ ἐν ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ τὸ παρ' ἡμῖν ἀσθενὲς καὶ μαλακὸν εἶναι. Idem cap. 29. lib. 8. Hist. τῆς δ' ἰταλίας ἔν τισι τόποις καὶ τὰ τῶν ἀσκαλαβωτῶν δήγματα θανάσιμα ἐστίν.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente vi canum, vltro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis vestigiis tritas,[1] quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus,[2] interdum & geminos. A cõceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt:[3] fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec [4] aliquando abluant imbres. Fœminæ autem ante partum purgantur herba quadam, [a] quæ seselis dicitur, faciliore ita vtentes vtero. A partu duas [5] habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad [5] fœtum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, [b] saltúmque demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliâs semper in fuga acquiescunt, stantésque [6] respiciunt: cùm propè ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, vt ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, vt [c] vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali [7] & cantu: cùm erexere aures, acerrimi [8] auditus: cùm remisere, surdi. Cæterò animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: intantum, vt equo aut bucula accedente propius, hominem iuxta venantem non cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittásque mirentur. Maria [9] tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibúsque ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus.[10] Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solíque animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub [12] ipsa die quammaximè inuia petunt. Latent amissis velut inermes, [13] sed & hi [d] bono suo inuidentes.[e] Dextrum cornu negant inueniri, ceu medicamento aliquo præditum. Idq; mirabilius fatendum est, cùm & in viuariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensis autem vtrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt,[15] singulos annis adiicientibus ramos vsque ad sexcennes. Ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest [16] ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia.[17] Eadem teneris increscunt [18] ferulis arundineas in paniculas, molli [19] pluma lanugine. Quàm diu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: vbi [20] placuit robur in aperta prodeunt. Captíque iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum,[21], vt in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata.[22] Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse tradũt [f] Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat.[23] Et iis est cum serpente pugna.[24] Vestigant cauernas, nariúmque spiritu extrahunt renitentes. Ideo [25] singulare abigendis serpentibus odor adusto ceruino cornu. Contra morsus verò præcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris vtero occisi. Vita ceruis in confesso longa, post centum annos [26] aliquibus captis cũ torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic [27] timori. Quasdam [28] nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas,[29] longo æuo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit.

1 quàm quæ secretæ, ac feris opportunę. M. Toletanum tamen vulgatam sequitur.
2 interim. CH.
3 fodiuntque. Vet.
4 aliqui. M. & CH.
5 habent, quę &c. M. A partu duas, quæ & amó & siselicis app. CH.
5 fœtus: illos imbui lactis primo nolunt succo. M. illius imbui lactis primo volunt succo. Pint. ex Salm.
6 resipiscunt. M.
7 ex. CH.
8 sunt auditus, &c. CH. auditu: cum demisere, surdi. Cæterũ. M. & Vet.
9 trameant. CH. trãsnatant gregatim natantes. Tol.
10 Non. M.
11 sed in odore. M. & CH.
12 st a. H.
13 & ipsi. vel, sed & ipsi. Pint.
14 Accensa autem vtriusque liberat odore & comit. CH. Accensis autem vtriusque libet odore & comit. M. Accensis autẽ vtriusque libeat odore & comit. Tol. Quin neque in Salmat. leguntur verba illa, serpentes fugantur.
15 singulis. Vet.
16 ætas iis disc. Vet.
17 eiusdem generis. Tol.
18 surculis. Vet.
19 plumosa. vet.
20 placuerit. M.
21 quæ τῶ arborum, & Fiunt inclusa sunt in M. non leguntur.
22 Sunt. Tol. Fuit. CH. Fit. M.
23 Est iis cum. Tol. Est & iis. Vet. Et his cum. M.
24 Inuestigant. M. & Vet.
25 singularis. Vet.
26 à quibusdam. CH.
27 timor. CH.
28 modo. M. & CH.
29 & longo. CH.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Aristoteles 9. Historiæ. καὶ ὅταν τίκῃ ἐσθίει τὸ χόριον πρῶτον, καὶ ἐπὶ τὴν σέσελιν δὲ τρέχουσι καὶ φαγοῦσαι οὕτως ἔρχονται πρὸς τὰ τέκνα πάλιν.
b Cubile & lustrum. Turn. cap. 22. lib. 3. aduersariorum. Quidam exponunt editum montem: alij, saliendi pernicitatem.
c Vestigiorum odor.
d Inter lapides Orpheus suo de illis poemate, cornuum cerui dotes & medicas vires diligenter prosequutus est. Theophrast. lib. De inuidis animal.
e Sinistrum cornu. ex Aristot. cap. 6. lib. 9 Hist. Idem tamen lib. περὶ θαυμ. de ceruis Epeiroticis id scribit; vt ceruorum omnium non sit id commune.
f Valer. Max lib. 1. cap. de simulata religione.

De tragelapho, & chamæleonte. CAP. XXXIII.

E[1]Adem est specie, barba tantùm & armorum villo distans, quem tragelaphon vocãt non alibi, quàm iuxta Phasin amnem, nascens. Ceruos [a] Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontem & ipsa, quanquam frequentiorem [2]Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri iunguntur, vt piscibus, [3]& spina simili modo. Eminet [4] rostrum, vt in paruo haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior, vt testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquàm eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi [5] versione circunspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium [b] nec cibo nec potu [6] aliter, nec alio quàm [c] aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. [d] Mutat nanque eum subinde, & oculis & cauda & toto corpore: redditque semper quemcunque proximè attingit, præter rubrum candidúmque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodũ exigua, nec [7] alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantum: viscera sine splene. Hybernis mensibus latet, vt [8] lacertæ.

1 est eadẽ. M. & Vet.
2 India. M.
3 Alij aliter interpungunt. Et spina simili modo eminet. Rostrum &c. adstipulãte Arist. lib. 2. Hist. cap. 12.
4 rostro v. i. p. h. absimili suillo. Vet. rostro, vt in paruo, simiæ suillæ haud absimili. Ex eod. ibid.
5 versatione. M.
6 semper alitur. Vet.
7 alicubi. Vet.
8 lacerta. M.

ANNOTATIONES.

a Licet cum Plinio id Aristoteles asserat, in Africa tamen ceruorum greges multos pasci notum est.
b Quamuis famem multos menses toleret, lingua tamen sesquipalmum longa exerta, ac vibrata, mucóque oblita, locustas, formicas, muscas, scarabeos, & alia insecta quibus vescitur corripit, retinet, ad se adducit. Brod. cap. 21. lib. 6.
c Theophrasto auctore, parum abest quin pulmo totum corpus impleat, ideóque dum auram capiat & consectatur auidius, ea viuere sola creditur: eadem quoque caussa & colorem mutare idẽ censet, nempe raro & pellucente corpore ob aeris copiam distendentis.
d Plutarchus libro de dignoscendo amico ab adulatore. Theophrastus in fragmento. περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας. μεταβάλλει δ' ὁ χαμαιλέων εἰς πάντα τὰ χρώματα πλὴν εἰς τὸ λευκόν, καὶ τὸ ἐρυθρὸν οὐ δέχεται μεταβολήν. Idem Solinus Polyhist. cap. 43.

De tarando, & lycaone, & thoe. CAP. XXXIIII.

MVtat colores [1] & Scytharum [a] tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam [b] thoes, (luporum id genus est procerius lõgitudine, breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hyemes hirti, æstate nudi. Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile: cornua ramosa, [1]vngulæ bifidæ, villus magnitudine vrsorum. [2] Sed cùm libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia vt thoraces ex eo faciãt. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorúmque reddit, in quibus latet, metuens, ideóque rarò [3] capitur. Mirum esset habitum [4] corpore tam multiplicem dari, mirabilius [5] & villo.

1 &, in M. d.
1 vngula bifida. M.
2 Hec videntur trãsposita & post *capitur* legenda. vrsini. Solin. ca. 32. est. Tol. non habet.
3 capitur. Sed c. l. s. c. esse, vrsini similis. Tergori b. d. v. th. e. e. faciant. Mirum esset. Pint.
4 corpori. Vet.
5 & villum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aristoteles περὶ θαυμ. ἀκουσμ. & Theophrastus fragmento de iis, quæ colorem mutant.
b Φιλανθρωπότατον, nempe homini amicissimum esse, occurrẽtémque venerari, ac si feræ cæteræ inuadant, opitulari & defendere scribit Rhodig. cap. 17. 23.

De hystrice. CAP. XXXV.

H[a]Ystrices generat India & Africa spina contectas, ac herinaceorum [1] genere: sed hystrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, missiles. Ora vrgentium [2]figit canum & paulò longiùs iaculatur. Hybernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia vrsis.

1 generis. Vet.
2 fugit. M.

ANNOTATIONES.

a Mures Africanos Plautus vocat in Pœnulo.
Non audis? mures Africanos prædicat
In pompam ludis dare se velle ædilibus.

De vrsis, & fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

EOrum coitus [a]hyemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexísque. [1] Deinde [2]secessus in specus separatim, in quibus pariũt trigesimo die,

1 Dein. CH.
2 recessus. M.

die, plurimùm quinos. Hi sunt candida[b] informísque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: vngues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurāt. Nec quicquam[3] rarius, quàm[4] parientem videre vrsam.[5] Ideo mares quadragenis diebus[c] latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticúmque congerie[6] ædificant, impenetrabiles imbribus, mollíque fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam[d] graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contráque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus[7] residunt, ac[e] priorum pedum suctu viuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent,[8] non alio incubitu,[9] quàm oua volucres.[f] Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque vrsorum carnes, si asseruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa[10] corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues:[11] cuius rei causa[g] non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis, præter quatuordecim dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam[h] Aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant, circáque surculos[12] sentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur[13] crebrò: qua maximè causa fauos expetunt, vt couuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimũ vrso caput, quod leoni[14] fortissimum: ideo vrgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus[15] eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena[16] colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorúmque in spectaculis[17] capita cremant, testato, quoniam potum in vrsinam rabiem agat. Ingrediuntur[18] & bipedes. Arborem auersi[19] derepunt. Tauros, ex ore cornibúsque eorum pedibus[20] omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in[21] maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. ad xiiij. Calendas Octobr. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem[i] vrsos Numidicos centum, & totidem venatores[22] Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cùm in Africa[23][k] vrsos nõ gigni cõstet.

3 rarius hominos quàm. M.
4 grauidam capere vrsam. Ex Arist. cap. 30. lib. 6. Hist. & cap. 17. lib. 8.
5 Hyeme mares. Alij.
6 ædificant molli frõde constr. impenetrabilesque imbribus. Pint.
7 resident. Vet.
8 Alij, non aliter, quàm incubi tu oua volucres.
9 quàm quo oua. Vet. quàm ad oua. CH.
10 cor. D.
11 cui. M.
12 dentium pręd. M. & CH. quasi dentiãt, prædomant. Vet. circa surculos quasi dentiant præmandentes. Ex Arist. sentiũ præmandẽtes. Hora oculi &c. Hora, idest, vere, τῇ ὥρᾳ. Pint. ex Tol. vel, pręmandentes. Orbes oculorum hebetantur.
13 crebrò, in M. d.
14 firmissimum. CH.
15 cooperto. M. & CH.
16 collapsi exanim. M. colaphis inflictis exau. Vet.
17 cremantur testa. Vet. & Longol. cremant. testu. Alij.
18 & in pedes arborem. Auersi. CH.
19 diripiunt. M. In arbores aduersi erepunt.
20 manibus. D.
21 maleficia. M. in malitia astutia Salm. habent & vet. cod. astutia.
22 Aethiopas in M. deest.
23 vrsum. M. & CH. leones. Ful. Vrsin. vide Ann.

ANNOTATIONES.

a Aristot. cap. 30. lib. 6. Histor. mense Elaphibolione, idest, vt Gaza traduxit, Februario. quare potiùs legerim, hyeme desinente.

b Hoc falsum. In vtero grauidæ vrsæ à venatoribus captæ & exẽteratæ omnibus suis membris distinctos catulos & formatos vidi. Fabulæ caussam præbet catulorum ortus crassissimis secundĩs obuolutorum, quas non nisi diu lambendo mater reuellere potest. Sic videlicet contecti informis carnis speciem monstrãt.

c φωλάδας ἄρκτους ideò vocat Theocritus. Aelianus non solùm ideò secedere putat, quòd gerat vtero, sed cùm obesior est, vt saginam deponat. ὅταν δὲ, inquit, αἴσθηται ἑαυτῆς πεπλησμένης ὑφορωμένη τοῦτο ὡς νόσον, ζητεῖ φωλεόν. ἐντεῦθεν τοι κέκληται τῇ ἄρκτῳ φωλεία τὸ πάθος εἶτα εἰσέρχεται οὐ βαδίζουσα, ἀλλὰ ὑπτία ἀφανίζουσα τοῖς θηραταῖς τὰ ἴχνη. ἑαυτὴν γὰρ ἐπισύρει κατὰ νῶτα, καὶ παρελθοῦσα ἡσυχάζει, καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἔξω ῥινᾶ

d Iuuenalis Satyr. 3. altissimo somno correptos vrsos vocat & Phocas. - - *rhedarum transitus arcto*
Vicorum inflexu, & stantis conuicia mandræ
Eripiunt somnos vrsis, vitulísque marinis.

Virgil. *Sternunt se somno deserto in littore Phocæ.*

e Vrsi manus esse gustatu dulces ac suaues, eiúsque rei caussam ex Plutarcho quæsitam vide apud Rhodig. cap. 10. 26.

f Fortassis de carne hæc dixerat lib. περὶ τῶν φωλευόντων. At de adipe sic memorat libro de odoribus, θαυμασιώτατον δὲ τῶν τοιούτων τὸ ἐπὶ τοῦ στέατος τῆς ἄρκτου συμβαῖνον, ὅπερ ἅμα ταῖς φωλείαις ἐπαίρεται, καὶ ἐκπληροῖ τὰ ἀγγεῖα. Aristoteles περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτ. λέγουσι καὶ τὸ τῆς ἄρκτου στέαρ ὅταν διαπεπηγὸς ᾖ διὰ τὸν χειμῶνα, καθ' ὃν ἂν χρόνον ἐκείνη φωλεύει αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπεραίρειν τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς ἂν ᾖ.

g Tunc fructuum syluestrium in latebras congestorum magna copia deuorata inertes crassescunt.

h Huius inter bulbos meminit infrà lib. 19. cap. 5. & lib. 24. cap. 16.

i Vidi quod notatum est infrà ad quinquagesimum octauum caput vltimum huius libri.

k Vrsinus in Romanis familiis, legendum putat, leones: denariíq; ab hoc AEnobarbo cusi imaginem ostẽdit, in quo cum leone homo pugnat.

De muribus Ponticis, & Alpinis, & herinaceis.
CAP. XXXVII.

Conduntur hyeme & Pontici mures,[1] hi duntaxat[a] albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo[2] melium est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cùm quidam narrent alternos marem ac fœminam[3] supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem[4] detrahi ad specum: ideóque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares &[b] in Ægypto: similiterque[5] residunt in clunes,[6] & binis pedibus gradiuntur, prioribúsque, vt manibus, vtuntur. Præparant hyemi &[c] herinacei cibos: ac volutati supra iacentia poma affixa spinis, vnum[7] non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem Aquilonis[8] in Austrum,[9][d] condentes se in cubile, præsagiunt. Vbi verò sensere venantem, contracto ore pedibúsque, ac parte omni

1 hi, in M. d.
2 media. M. Vet.
3 subrosæ complexos fascem herbæ. Pint. ex Tol. sic & CH.
4 se trahere. M. detrahere. Vet.
5 resident. M.
6 & in binis. CH.
7 Negatio videtur redundare, neque est in Vetust. cod. deest. & in M. & CH.
8 & Austrij. Pint.
9 condentes cubile. Vide. Annot.

omni inferiore, quà raram & innocuam habent lanuginem,[10] confluunt in formā pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò, [e] vrinam [11] ex se reddunt tabificam tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem examinata priùs vrina venari, ars est. [12] Et cùm præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si viuat subtractus fuga: ob id [13] nō nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odore [14] suum veneficium, ita parcē tes sibi terminúmque supremum opperientes, vt ferme antè captiuitas occupet. Calidę posteà aquæ [15] aspersu resoluitur pila: apprehensúsque [16] pede altero à posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non [17] verentur plerique dicere vitæ hominum superuacuum [18] esse, si non sint illi aculei, frustra vellerum [19] mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum.[20] monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nullóque non principe adito [f] querimonis [21] prouincialibus.

10 conuoluuntur. M. & CH.
11 Alij, in se. & CH.
12 Et tum. M.
13 non nisi in nouiss. M. & CH.
14 insitum. M.
15 aspersura soluitur. M.
16 pes [illegible] ter è posterioribus suspendiosa fame necat. M & CH.
17 vt rentur aliqui, vitæ hominū superuacuum est. Pint. ex Tol. vt rentur plerique, &c. vt in Tol. M. non remur plerique vitæ hominum superu. CH.
18 est. Si enim desint illius a f. v mollities i. p. m. d. Huius cute, vel., esse, si desint illius acul &c.
19 mollitia in pecude. CH mollities in pecude data. Huius. M.
20 monopolium M. & CH. Leg. fraude & ibi lucrum monopolium
21 pernicialibus. Tol.

ANNOTATIONES.

a Vulgò *Hermines*, alij *Rosereaux*, *Menuver*.
b Theophrastus περὶ ἀθρόων φαινομένων ζώων.
c Herinaceus Eres quoque dicitur Plaut. in Menaech.
Cur ausus facere, cui ego æquè ac Eres hæreo?
Nemesianus in Cyneceticis.
Implicitúmque sinu spinosi corporis Erem.
d Lego, condentes cu ile. Ex Aristot. cap. 6. lib. 9 histor & Plutarcho, diab. tta prudentiora. Nam cùm habeat foramina duo vnumquodque cu ile, in Austrum patens alterum, alterum in Aquilonem, si flaturus est Auster, foramen, quod ad eam partem spectat claudunt, & aduersum aperiunt, ac contrà.
e Theophrastus in frag. de animal. inui ia. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.
f Quòd panni fullonis spinis, non echinorum aculeis, polirentur. Quòd herinaceorum corio vel putri, vel non sat diligenter id fieret. Quòd ditiores mercatores ea sibi coria coëmerent, & foro intercepto apud se haberent, nec tenuiores in vsum commodúmque suum mercari paterentur. De quo importuno hominum genere, qui fraude & iniquitate variè annonam mercium onerant, vide Cuiac. cap. 19. lib. 10 Obseru.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. CAP. XXXVIII.

[22] VRinæ & è duobus aliis animalibus ratio mira est. [a] Leontophonon accipimus vocari paruum, nec alibi nascens, quàm vbi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius [23] adustum aspergunt [24] aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necántque etiam [25] cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, visúmque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà vrinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialem. Lyncum humor ita redditus, vbi [b] gignuntur, glaciatur arescítve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id [26] succino à plerisque ita generari prodito. [c] Nouere hoc sciuntq; lynces, & inuidentes vrinam terra operiunt, eóque celeriùs solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: [27] sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. [28] Præuident tempestatem & sciuri: obturatísque, quà spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: [29] de cætero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

22 Vrina & duobus a a ratione mira Leontoph. M.
23 exustum. Alij.
24 alituris.
25 cinere tam contrario feris. Haud. M.
26 succinum &c. proditum.
27 sufflata cute distentæ. M.
28 Prouident. M. & CH.
29 detectis. Vet. aperiunt fores decretas. Parm.

ANNOTATIONES.

a Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτων.
b Theophrastus lib. de lapidibus.
c Aristot. loco proximè citato. Theophr. de animalium inuidia.

De vipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

S[1]Erpentium vipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliâs vel annua fame [2] durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidem [a] iterum & æstatibus, adhærentes maximè saxis: [3] vt etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearib. verò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt è cauis terræ: neque herba viuunt, sed vuæ modo inter se cohærent. [b] Est & aliud genus minus [4] vulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossę, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: [5] in Indiæ verò Nysa monte x x i i i i. in [6] longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cærulei.

1 Serpentium cæteræ sola terra dicuntur condi, vipera arborum. Ex Arist.
2 edurant. Vet.
3 aut etiam &c. exeuntes. CH.
4 vulgare. Adhærente o e. t. s. operiētes, obrutæ terra semper. Hæ & circa. Parm.
5 Alij, in Indię Mere Nysæorum monte. in India verò Nysæorū monte. Vet in India, Mero, Nysæ monte. Pint. in Indiæ vero Nyso monte. CH.
6 longitudinē. CH.

ANNOTATIONES.

a Non hyeme tantùm vt ſerpentes. Plautus in Captiuis:

Quaſi cum caletur Cochleæ in occulto latent:
Suo ſibi ſucco viuunt ros ſi non cadit &c. Cochleę tarditas in prouerbium abijt. Plaut. in Pſeud.
Nunc vos quia mihi dixi & teſtes ducere,
Podagroſi eſtis, ac viciſtis cochleam tarditudine. Potiſſimum cochleæ apparent cum imbre leni roraſcit. Ariſtias comicus apud Athæneum ἠδὲ κοχλίας γινομένης ψεκάδος ἀνὰ γρῶντ᾽ ἄνησσα λάχανα τῶν αὐτοχθόνων Varro cap. 14. 3. De re Ruſt Victor. cap. 23. 33. De cochleis altilibus & earum viuariis vide infrà lib. 9. cap. 56.

b Pomaliæ.

c Vide cap. 14 lib. 30. & 6 eiuſdem.

De canibus. CAP. XL.

EX his quoque animalibus, quæ nobiſcum degunt, multa ſunt cognitu [1] digna: fideliſſimúmque ante omnia homini [a] canis, atque equus. Pugnaſſe aduerſus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non receſſiſſe volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percuſſorem [2] domini, [3] laniatu, & latratu [4] coactum fateri ſcelus. [5] Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, [6] præliati contra reſiſtentes. Propter bella Colophonij, itémque Caſtabalenſes, cohortes canum habuere: [7] eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidiſſima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. Canes defendere [8] Cimbris cęſis domus eorum plauſtris impoſitas. Canis Iaſone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediáque conſumptus eſt. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenſo regis Lyſimachi rogo, iniecit ſe flammæ: ſimiliterque Hieronis regis. Memorat † & Pyrrum Gelonis tyranni canẽ [9] Philiſtus. Memoratur & Nicomedis Bythiniæ regis, vxore eius Conſingi lacerata propter laſciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatiũ [10] nobilẽ, qui [c] [11] Ceſelium ius ciuile docuit, aſturcone è ſuburbano redeuntem, cùm adueſperauiſſet, canis à graſſatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppreſſum: nec priùs ille vulneratus eſt, quàm cane interempto. Sed ſuper omnia in noſtro æuo actis populi Romani teſtatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cùm animaduerteretur ex cauſa Neronis Germanici filij, in [12] T. Sabinum, & ſeruitia eius, vnius ex his canem nec à carcere abigi potuiſſe, nec à corpore receſſiſſe, [13] abiecto in [d] gradibus gemoniis mœſtos edẽtem vlulatus, magna populi Romani corona [14] circumſtante: ex qua cùm quidam ei cibum obieciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatauit idẽ cadauere in Tiberim abiecto ſuſtentare conatus, effuſa multitudine ad [15] ſpectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, ſi repentè veniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli vocem domeſticam agnoſcunt. Itinera, quamuis longa, meminere. Nec vlli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & ſæuitia mitigatur ab homine [16] conſidẽte humi. Plurima alia in his [17] quoque vita inuenit. Sed in [18] venatu [e] ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitam tantem ad feram inquiſitorem loro trahens: [19] qua viſa quàm ſilens & [20] occulta, quàm ſignificans demonſtratio eſt, cauda primùm, deinde roſtro. Ergo etiã ſenecta feſſos cæcóſque ac debiles ſinu ferunt, ventos & odorem captantes, [21] prodentéſque roſtro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in ſyluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & ſecundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem [g] è lupis Galli, quorum greges ſuum quiſque [22] [h] ductorem è canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Nanque inter ſe exercent etiam magiſteria. Certum eſt iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occaſionem præbeant. [i] Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inuſitatæ magnitudinis vnum: cuius ſpecie delectatus iuſſit vrſos, mox apros, & deinde damas emitti [23] contemptu immobili iacente. Eáque ſegnitie tanti corporis offenſus Imperator generoſi ſpiritus, eum interimi iuſſit. Nuntiauit hoc fama regi. Itaque alterũ mittens addidit mãdata, ne in paruis experiri vellet, ſed in leone, elephantóve. Duos ſibi fuiſſe: hoc interempto, præstereà nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Poſteà elephantum iuſſit induci, haud alio magis [24] ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu [25] intonuit: mox ingruit aſſultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, [26] quà maximè opus eſſet, infeſtans atque euitans, donec aſſidua rotatum vertigine afflixit

1 digna. Fideliſsimi ante Parm.
2 domini, vt laniatu & latratu cogeretur fat. Vet.
3 laniatúque & M. & CH.
4 adactum vt cogeretur fateri. Vet.
5 Garamanta. CH.
6 præliantes. M.
7 hæ. CH.
8 Cimbros cæſis dominis e. p. impoſiti. Vet.
† Aliàs, Et Pyrrhi, & Gelonis tyranni canem. Pyrrhi enim canem celebrat & Plutarcáus in opuſculo, quod inſcripſit, Solertioràne ſint terreſtria animalia, an aquatiqua. & Iul. Pollux in Onomaſt. ad Commodum Imp.
9 philiſtis. M.
10 nobilẽ virũ. Vet.
11 Carcellium. CH. & M.
12 Titium. CH.
13 abiectis M. abiecti. CH.
14 circumſtante, in M. d.
15 ſpectandam. M. & CH.
16 concedente. M. & CH.
17 quotidie. M.
18 venatus. CH.
19 quamuis aquam tranſiliens ſe occultaſſet. Significans demonſtratio. M. Vet.
20 occulta, ſed quàm ſignificans. Tol.
21 protẽdenteſq; roſtra ac cubilia. CH.
22 ductorem & è canibus ducem. Vet. lego pactorem.
23 contemptim immobili iacente eo. Qua ſegnitie, &c. Vet. & CH. niſi quod habet iacenti. M. ſegnitia.
24 ſpectaculo lætatus magis. Tol.
25 iaſonuit, mox in ceruicem aſſult. M. mox increuit. CH.
26 quàm. CH.

xit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt [27] vterũ sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimum primum diẽ, nec ante septimnm. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Idémque in singulos [28] adiici, totidémque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, [29] faunos cerni. Optimus in fœtu, qui [30] nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. [31] [k] Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, vt diximus, ita morsis [32] letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur [l] per x x x eos dies, gallinaceo maximè fimo [33] misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, veratro.

27 vtero M.
28 ædi. M.
29 citius cerni, Vet. clunos cerni. M. nullo sensu, lego, plenius cerni, vel, quod magis placet, die nocteque cerni.
30 nouissimus. M. & CH. citius. Vet.
31 Rabies canum Sirio ardente vt diximus; homini pestifera: ita morsis &c. Vet. vide cap. 40. lib. 2.
32 letalis equæ metus. Parm.
33 immixto. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Plurima & memorabilia Rhodig. cap 28.17. Alex. ab Alex ca. 3. 1. Romæ fuisse in templo Vulcani pro æditiuis, solis sacrilegis adlatrantes, eiusdem Dei fanum custodisse in AEtna, in Daunia Achaiæ Mineruæ delubrum, in Creta Dicteę matris, Græcis blandientes, barbaris infestos &c.

b Eadem fide interfecto Hesiodo canes assistentes latratu cædis auctores prodidere. Beneuolentiam canum venatoriorum in Nician dominum refert Rhodig. cap. 27.23. Canum mirum ingenium in AEtnęo Vulcani templo, vbi ignis ἀκοίμητος καὶ ἄσβεστος. custodiebatur & Mineruę Dauliadis, vid apud Rhodig 29. & 30.23.

c Iurisconsultum celebrem: Horatio in Sermon Cascellium. Fuit & L. Cæsellius eruditione celebri grammaticus, cum cuius appellatione Lucij Cæcilij Vindicis, famosi quoque grãmatici, memorati Agellio, Charisio, Prisciano, nomen confunditur ab imperitis Vide Lipsium cap. 26.3.

d Ἀναβαθμοὺς vocat Diõ in Tiberio: alij scalas. Tacitus confossũ collaceratũque & abscisso capite truncũ Sabini corpus in scalas Gemonias tractũ fuisse ꝓdit. A gemitu & plãctu dictas vult Rhodig. ca. 5.10. Fuerũt & gradus Castoris ad Græcostasin, & gradus Aurelii in foro, de quibus Cic. in oratione pro Cluẽtio. Scalæ Gemoniæ fuerũt in Auentino, prope templũ Iunonis reginæ à Camillo captis Veiis, dicatum: locum vbi damnatos suppliciis afficiebant, Sextricium vocauerunt. Alex. ab Alex. cap. 5.3. quo plurima de carceribus, suppliciis, & damnandi modo refert.

e Lepidè Plautus in milite.

Si ita non reperio, ibo odorans quasi canis venaticus,
Vsque donec persecutus volpem ero vestigiis.

f Hoc Aristoteles.

g Sic Laconici ex vulpe nati & cane ideò ἀλωπεκίδες vocabantur, Arcadicæ ex Leone λεοντομιγεῖς.

h Ita vulgò fit & in Narbonensi prouincia.

i De canibus generosissimis Alexandro à Sepithe datis alia memorabilis historia apud Strabonem lib. 15.

k Galenus vltimo κατὰ τόπους. & Aphrodisæus solum canem in rabiẽ agi ex quadrupedibus scribũt. Porphyrius eo quoque morbo equam tentari prodit, vt & tetano, febre, podagra: boues prętereà, vulpésque insania corripi. Rabiosi equi meminit Absyrtus. Hierocles eum morbum accidere tradit, vel æstu immodico, vel ob nimium esum ei ui. Brod. cap. 19.3. Vide suprà cap 40. lib. 2. & infrà cap. 5 lib. 29.

l Fortassis per XL. Tot enim diebus caniculæ vis durat Galen. 2. de Aliment. facult. Dioscor. cap. de Origano. Hippocr. lib. de medicam. purgant. numerat 50. vt & vetus kalendarium.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A [1] Morsu verò vnicum remedium [a] oraculo quodam [2] nuper repertum, radix syluestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die, quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusq; eius articulus auferatur, [3] sequẽti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cùm pulsus est regno Tarquinius.

1 Ad morsum. M. T.
2 nuper inuento repertum. Tol.
3 sequi neruum. CH.

ANNOTATIO.

a Vide infrà cap. 2. lib. 25.

De natura equorum. CAP. XLII.

Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: [a] Bucephalon eum vocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. [1] Sedecim talentis ferunt ex [2] Philonici Pharsalij grege emptum, etiamtum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim [3] reiiciens. idem in præliis memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium trãsire Alexandrum non passus: multa prętereà eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: [b] vrbémque tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæsaris Dictatoris quemquam alium recepisse dorso equus traditur: idémque [4] humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante [5] Veneris Genetricis ædem. Fecit & Diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. [c] Equum adamatum à Semiramide vsque ad coitum, Iuba autor est. [7] Scythæ quidem equitatus & equorum gloria strepunt. [8] Occiso denique ipsorum regulo ex prouocatione [9] dimicãte, hostem cùm victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsúque confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta, atque exanimatum. [10] Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum [d] proriga[m]

1 Tredecim. Budæus ex Gellio cap. 2. lib. 5. & Plutar. in Alexan.
2 Philonico. Parm.
3 recipiens. Tol. alias passim recipiẽs. CH.
4 hominis. M.
5 Veneris ædem. M.
6 in. M.
7 Scythici quidem equitatus equor. CH.
8 occiso regulo. CH. occiso denique regulo. M.
9 dimicantem hostẽ cùm ad spolian. CH. dimicantem cum ad spol. M.
10 Aequa ex causa in Reat. &c. CH. Qua eadem ex causa, quidam leg. adnotarunt. Equam e. e. c. i. R. doro, laceratamq; quadrigam. M. laceratũque pariter aurigam. Vet. in vulgata lectione perorigam legit Rhodiginus cap. 24. lib. 21. vide Annot.

gam iuuenimus. Nanque & cognationum intellectus in iis est: [19] itaque in grege prioris anni [20] sorore libentius etiam, quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnã, & amissos lugent dominos, lacrymásque interdum desiderio, fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia vitã finiuit. [e] Philarchus refert [21] Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouantem. At illum indignatione [22] accensum domitis frænis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatúmque vnà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, [23] vt sese euellisset, secutum vestigia domini, examine apum [24] iubę inhærente: eóque ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixúque inuitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris Secularium ludorum Circensibus excusso in carceribus auriga, albati [25] equi palmam occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes, [26] omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cùm puderet hominum [27] artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad [28] metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeiis Circensibus excusso auriga, ita vt si staret, [g] in Capitolium cucurrisse equos: [29] sedémque ter lustrasse: maximum verò, eódem peruenisse [30] [h] ab Veiis cũ palma & corona, [i] effuso Ratumena, qui ibi vicerat: vnde posteà nomen portæ est. Sarmatæ [31] longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, [32] exiguũ tantùm potũ impartientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidam quinquagenis: [33] fœminæ minore spatio, eædem quinquennio finẽ crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: & ferè inter oẽs cõstare video. Diuersa aũt Circo ratio quęritur. Itaque cùm bimi in alio [34] subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen [35] accipit. Partum in eo genere vndenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno ęquinoctio bimo vtrinque vulgaris: sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, vtpote cùm [36] à Circo post vicesimũ annum mittãtur ad sobolem reparandam. [37] Et [k] ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modò in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per interualla admissuræ dantur: nec tamen quindecim initus eiusdẽ anni valet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse [38] equũ septuagintaquinque annos proditur. In hoc genere grauida stans parit, prætérque cæteras fœtũ diligit. Et sanè equis amoris innasci veneficiũ, [l] hippomanes appellatũ, in fronte, [39] caricæ magnitudine, colore [40] nigro: quod statim edito partu deuorat fœta, aut partum ad vbera non admittit, [41] si quis præreptum habeat. Olfactu [42] in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti: reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quàm sit genitus, negant posse. Quò quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis vti malunt, quoniam vrinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olyssiponem oppidum & [m] Tagum amnem equas Fauonio flante [43] obuersas animalem concipere spiritum, idque partum fieri, & gigni pernicissimum ita, sed triennium vitæ non excedere. [44] In eadem Hispania Gallaica [45] gens, & [46] Asturica, equini generis, quos thieldones [47] vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quib. non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurũ explicatu glomeratio: vnde equis tolutim carpere [48] incursus traditur arte. Equo ferè, qui homini morbi, prætérque vesicæ conuersio, sicut omnibus in genere veterino.

19 atque. M. & CH.
20 sorores l. e. matres, equarum pulli comitantur. Vet.
21 Citaretũ. Vet. sicq; Lõgol. ex historiogr. Alij, Centareto &c. Anthiocum pot.
22 succensum. Tol.
23 vt se vellisset, CH.
24 iuba. CH.
25 equo carace. CH. in emend. corace. curatem. M. metã. Vet. lego, equi occupato cursu primatum obtinuere. Nam opposita, &c.
26 & omnia. Vet. omniaque con. æm. quæ &c. CH.
27 artem. CH.
28 cretam. CH.
29 ædemque. Alij.
30 habenas. Parm.
31 longinquo acturi. Tol. & CH.
32 potum exiguum impertientes. CH.
33 fœmina m. s. eadẽ q. f. c. capit. CH.
34 subiungantur. M.
35 accipiunt. Vet.
36 sic & CH. sed in emend. vel iccirco.
37 ad subolem. Opũte & ad xl. CH. sed neque in M. legitur, reparandam. Monuerunt & ante nos alij ex Arist. opunte hìc legend.
38 equam. Pint. ex Arist.
39 carica minus. Arist.
40 fuluo Solin. legẽdum, furuo.
41 Alij Si quis præreptum habeat, olfactu in rabiem id genus agit. Ex Aristot.
42 Lego ex eod. in rabiem ingentem equas agit.
43 aduersus. CH.
44 indeque. D.
45 gens est &. CH. gens est & Asturica. Equini generis hic sunt quos thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt. Pint. ex. Tol.
46 Asturica equini generis. Hi sunt, quos M.
47 vocamus. Minori forma appellati asturcones gignuntur, quibus. D.
48 capere in cursu traditum. CH. & M.

ANNOTATIONES.

a frontis latitudine. Strabo lib. 15.

b Suprà cap. 20, lib. 6. Aseni, inquit, trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat nomen) ibi sepulto conditum. Strabo loco citato, Bucepaliam ad Hydaspem & in aduersa ripa Nicæam, Poro victo ab eo conditas refert.

c Vide quę notata sunt infrà ad cap 10. lib. 35.

d Varro cap 7 lib. 2. Apud eum legitur peroriga, siue peraurîga, vt olim claudus & cludus: at in vetustis exemplaribus huius auctoris,

auctoris, proriga, & fortassis aliquanto rectius pruriga ab admissure prurigine. Scal. Prurigam igitur, qui ad pruritum Veneris excitat admissarios. Similis huic est historia de Camelo apud Aristotelem περὶ θαυμ. ἀκουσμ. Vide Varronem loco citato.

e Hanc historiam sic refert Aelianus cap. 44. lib 6. Animal. Antiochi equum prætereo, qui vt dominum suum vlcisceretur, Gallo nomine Centoarati, (τῷ κεντοαράτῃ) qui Antiochum in pugna interfecerat, necem attulit. Solinus verò Polyhist. cap. 47. Cùm prælio, inquit, Antiochus Galatas subegisset, Centaretrij nomine ducis, qui in acie ceciderat, equum ouaturus insi uit. Vsque adeo spreuit lupatos, vt de industria curuatus, ruina & se & equitem pariter affligeret.

f Contrà Plutarchus lib περὶ φθόνου καὶ μίσους & inuidiam animalibus inesse negat, aitque οὐδ' ἀντιτίθεσθαι τὸ ἔνδοξον ἢ ἄδοξον αὐτῶν. Vide infra de Gallis cap. 21. lib 10. & de pauonibus cap. 20

g Solitos per latinas ferias illic agitari & exerceri quotannis vide infra cap. 7. lib. 27. Idem de Arione equo pernicissimo traditur illum, in Nemeis deturbato rectore Polinice, reliquos omnes cursu anteuertisse. Alex. ab Alex. cap. 8. 5. Fiebat id in equitum transuectione, de qua Cuiacius cap. 29. 13. obseruat.

h Plutarchus in Publicola.

i Vide Lucium. Faunum cap. 24.

k Sophocles in Electra.

> ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς κἂν ᾖ γέρων
> ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
> ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν· ὡσαύτως δὲ σὺ
> ἡμᾶς δ' ὀτρύνεις κ' αὐτὸς ἐν πρώτοις πάρει.

Quæ generosum equi, quamuis senis, animum ostendunt & in periculis subeundis, & fœminis ineundis.

l Theophrastus fragmento de animalium inuidia. Vide infrà cap lib. 28.

m Id fieri in Monte sacro, qui iuxta Oceanum procurrit in occidentem, Columella tradit cap 27. lib. 6 pro quo apud Varronē cap. 1. lib. 2. rei Rust. corruptè legitur in monte Tagro.

De asinis. CAP. XLIII.

ASinum cccc [1] nummûm emptum Q. Axio Senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo: opera sine dubio geruli [2] mirifica, arando quoque, sed mularum maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, vt cætera [3] pecua, admittitur, sed solstitio. Mares [4] in remissione operis deteriores. [5] Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed à trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eisdem mensibus, & simili modo: Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus [7] à coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quę est ei ad trigesimū annum. Partus charitas summa, sed aquarum tędiū [8] maius. Per ignes ad fœtus tendunt: [9] eædem, si riuus minimus intersit, horrent ita, vt pedes omnino caueāt tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuariis, atque ita vt sicco tramite ad potum eant: nec [10] pontes transeunt, [11] per raritatem [12] [a] eorum translucentibus fluuiis. Mirúmque dictu, sitiunt: & si [13] immutentur aquæ, vt bibant cogendæ [14] exorandæve sunt. Nec nisi [15] spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane [16] emicuerit, repulsu durioris materię claudicatem illico affert. Quæstus ex iis opima prædia exuperat. Notum est, in Celtiberia singulas [17] quadragenis millibus nummorum [18] enixas. [19] Ad mularum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit authoritas saporis. Asino moriente viso, celerrimè id genus [21] deficit.

1 nummis. M. quadringentis millibus emptum. Budæus ex Varrone.
2 munifica. M. & CH.
3 pecuaria. pauca. Vet.
4 intermissione. Alij.
5 Coitus a t. m. o. s. à t. gignunt, totidem. Pint.
6 virus genitale. Vet. vrina genitale. Tol.
7 ac coitu raro. Geminos. CH.
8 magis. Vet.
9 eæ item. Vet.
10 pontos. Tol. fortè, pontones.
11 pro raritate. CH.
12 plancarum. Vet. vide Annot.
13 mutentur. CH.
14 exonerandæve. Vet.
15 spatiosè incubant, alias atteruntur. Varia &c. Vet. Budæus sicut legitur, castigauit.
16 emicuit. CH.
17 quadragena millia M. quadringentena milia numum enixas. CH.
18 emi. Vet.
19 Mularum maxime partu. CH.
20 partum. M.
21 defecit. Longol.

ANNOTATIONES.

a Alij plancarum. Quam vocem Dictionaria scribunt, huius loci testimonio autoratam, & Nonij. Ego malim, sublicarum. φάλαγγις Græcis, inquit Scaliger priscis palangæ & palancæ, vnde plancæ, teretes fustes, quibus subiectis naues ex alto subducuntur. Varr. 4. de vita Pop. Rom. Cùm Pœnus obuiam venisset nostris, & quosdam cœpisset, crudelissimè pro palangis carinis subiecerat, quo metu debilitaret nostros. Sic Appianus & Plutarchus scribūt. τοῖς τῶν αἰχμαλώτων σώμασι ποταμὸς, καὶ τάφρους γεφυρώσαντα ἐπιβῆσαι. Palare, extendere: inde palanca, & plaustrum, quasi palaustrum, quòd asseribus distentis fiat.

De mulis. CAP. XLIIII.

EX asino & equa [1] mulus gignitur mense [2] xii. animal viribus [3] in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arceríque vtrunque genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis, quod [4] ineant, lacte hausto. Quapropter [5] surreptos pullos in tenebris equarum vberi, asinarúmve equuleos admouent. Gignitur [6] etiam mula ex equo & asina, sed effrænis & tarditatis indomitæ. [7] Lenta omnia esse vetulis. Conceptum ex equo, sequutus asini coitus, abortu perimit: non item [8] ex asino equi. Fœminas à partu optimè septimo die impleri, obseruatum est: mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quàm dentes, quos [a] pullinos appellant, [9] iaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. [b] Equo & asina genitos mares, [10] hinulos antiqui vocabant: contráque mulos, quos asini & equæ generarent. Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata, tertij generis fieri,

1 mula. Tol. Salm. CH. & M.
2 tertiodecimo. M. & CH.
3 & labore. Vet. in labore. Parm.
4 ineat. CH.
5 surreptos statim pullos. Vet.
6 autem. CH.
7 Hanc clausulam Pint expungit.
8 asini equus. CH.
9 iacitat. CH.
10 Melius alij putat legi, hinnos, ita hoc genus appellante & Columella lib 6 cap. 35. noménque hoc à patris, hoc est, equi hinnitu deducente.

fieri, & neutri parentum esse similia: eáque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in annalibus nostris, peperisse sępe, verùm prodigij loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit: sed esse ad animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur [c] vini [11] crebriore potu. In pluriũ Græcorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocauerint [12] hinnum, id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum, verùm [13] strigoso corpore, indomito [14] animo, sed generoso. Onagro & asina [15] genitus omnes antecellit. [d] Onagri in Phrygia & Lycaonia pręcipui. Pullis eorum, ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos [e] lalisiones appellant. Mulum lxxx. annis vixisse, Atheniensium monumentis apparet. Eo gauisi, cùm [f] templum in arce facerent, quod derelictus [17] senecta, [18] cadẽtia iumenta comitatu nisúque exhortaretur, decretum fecere, [19] quo caueretur, [g] ne frumentarij negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

11 celebriore. M.
12 innum. CH. ninũ. M. lego, nanum, idest, pumilionẽ. Alij ginnum, vt apud Arist. lib. 6. cap. 24. Hist. & lib. 2. de gener. anim. cap. vlt.
13 rugoso. M.
14 animo. Sed generator onagro. CH.
15 Lego, genitus admissarius omnes, ex Colum. cap. 35. 6. & Pallad. lib. 4. tit. 14.
16 Gauisi namque, cùm Tol. Gauisi, cùm. CH.
17 senectus. CH.
18 cedentia. Budæ. 9. & Tol. scandentia. Turn. ascendentia i. e. visuque. Parm.
19 quo caueretur, deest in Tol. & Salm.

ANNOTATIONES.

a Sic eos vocat, quibus ætas dignoscitur; vnde ἀγνώμονες & λειπογνώμονες equi annosi, quorum ætas ex dentibus nequit cognosci.
b Fortassis burdos, buricos, & mannos veterum: de quibus Horatius, *Appiam mannis terit.* Hieronymus in Ecclesiasten: *Dignitate perflati vias publicas mannis terãt, quos vulgò buricos appellant.* Cuiacius cap. 16. 11. obseruat.
c Vide quod adnotatum est infrà ad cap. 9. 14.
d Varro. cap. 6. 2. de Re Rust. Xenophon 1. ἀναβάσεως.
Virg. *Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros.*
e Martialis. *Dum tener est onager, solaque lalisio matre*
Pascitur, hoc infans sed breue nomen habet.
f ἑκατόμπεδον id, ac παρθενῶνα vocauerint, in omnem partem centum pedum, ædificatum à Callicrate & Ictino architectis. Plutarchus in Pericle.
g publica impensa vt aleretur, decretum fuisse scribit Rodig. cap. 21. lib.

De bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe [a] epiroticis laus maxima, à Pyrri (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus [1] vocando. Pręgrandes itaque fuere, & hodiéque reliquæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimæ. [2] Tauri generationem quadrimi implent, & [3] singulis denæ eodem anno traduntur. [4] Si autem post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in læuã fœminas. Conceptio vno initu peragitur: quæ si fortè [5] errauit, vigesimo pòst die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt autores, [6] ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas [7] Ianuarij diebus [8] xxx. aliquibus & autumno: [b] gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita [9] dispensatur, vt omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis lõgissima, maribus xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. [10] Nõ degeneres [11] existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis. quib. minimum corporis, [12] plurimum laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed [c] gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos à ceruicibus eminente, [13] luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: [14] cæterò nigri coloris candidíve, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuioráque. Domitura boum in trimatu, posteà sera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. [d] Socium enim laboris agríque culturæ [15] habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, vt sit inter exempla [e] damnatus [16] à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bouem, actúsque in exilium, tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus [17] stat, ira gliscente alternos [18] replicans, spargénsque in altum harenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus [19] de imperio dimicantes, & [20] ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmque resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam [21] cursu citato, velut aurigas, insistere.

1 vocando prægrandes. Itaque ferè & hodie quæ reliqua stirpium durant. CH.
2 Tauri generãt optime quadrimi. Implẽt singuli quindenas eodem anno. Traditur autem si post coitum. Pint. ex Colum. & Pallad.
3 singuli denas eodem anno tradunt. Si autem coitu in CH.
4 Si autem ad d. p. habeant. M.
5 pererrauit. M. Vet. pererrauit xx. post diem. CH.
6 ipsa c. d. m. duos parere: nunc rarò geminos. Vet. parere vnũ, rarò geminos. Pint. ex Arist.
7 Ianuarias. CH.
8 Alias, quadraginta. Tol. & Varro rei Rust. lib. 2. cap. 5.
9 dispensatis. M. dispensantibus. Parm.
10 Nec. Vet.
11 existimari. M.
12 plus. M.
13 laxatis. M.
14 cæteri. M.
15 habemus. Hoc animal. Vet.
16 apud pop. R. M.
17 statim. Vet. stat. Ira g. a. replicat, spargitque i. a. h. & solus a. e. s. ardescit.
18 replicans orbes, spar. CH.
19 ex. M.
20 ideo se demũ stratos rotare, cornibus c. e. i. r. mox iacentes ex h. a. bigasque etiã ac currus citatos vel ab aurigis sistere. Alij, dimicare & ideo. Alij, bigarumq; etiã cursui citato vel ab aurigis obsistere. Alij, mox iacentes humo attolli. Alij, iterũque mox resurgere, & iacentes humo attolli. Lego, dimicantes, ideo, se demum stratos rotare: corn. cad. exc. iterumque mox resurgere, & iacentes humo attolli: bigarumque etiam cursui citato vel ab aurigis, obsistere.
21 curru citato. Vet. & CH.

[f] Thessalorum

[f] Thessalorum gentis inuentum est[22], equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculū dedit Romæ Cæsar Dictator. Hinc victimæ[23] opimæ & lautissima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, vt cæteris, mensuræ: crescit vni, donec ad vestigia ima perueniat.[g] Quamobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec [h] claudicate, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum [i] sub[24] dio haberi solitum.

22 Leg. equo iuxta cornua quadrupedāte intorta ceruice. &c.
23 optima. Parm. & M. optumæ. CH.
24 diu. CH. & ita semper.

ANNOTATIONES.

a Epirotic[illegible]os boues dici & Larinos & Rhodig. testatur cap. 7.6. à Larino pastore, ab Athenæo lib. 9. etiam nominato, cui Geryone victo educandos Hercules tradidit: alij à patulis naribus, quasi λαρρίνας. Eosdem & Cestrinos vocatos fuisse reperio. Pyrrhicas boues, quas & ἀταύρους nuncupabant, quasi tauris intactas, non à Pyrrhi tantùm regis nomine appellatas volunt, sed vel à colore, vel ab ignea mobilitate: oues etiam Pyrrhicas vt & boues dictas fuisse idem Rhod. scribit.

b Lacte potissimùm aluntur Scythæ, ideoque seruos excæcant, vt assiduam operā in eo agitando & quatiendo præstent. Herod. in Melpimene, ἐπὰν διαμέλξωσι τὸ γάλα ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήϊα κοῖλα, καὶ περιστίξαντες κατὰ τὰ ἀγγήϊα τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐφιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγέονται εἶναι τιμιώτερον, τὸ δὲ ὑφιστάμενον, ἧσσον τοῦ ἑτέρου. τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντας οὓς ἂν λάβωσιν οἱ Σκύθαι ἐκτυφλοῦσι. Canterius cap. 25. 4.

c Tales vaccas in Americæ septentrionali parte qui Hispani viderunt, eas sua lingua vaccas *cocorbadas* vocant.

d Ideò sancitum Athenis lege fuit ne immolaretur, quoniam, vt aiebant, γεωργός ἐστι καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Rhod. cap. 26 19. Aelianus lib. 5 hist. Nec abs re est quod Aristoteles in Oeconomicis ait, βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. Constantinus certè leg. Executores Cod. Quæ res pig. obli. poss. ob ciuilia debita boues aratorios pignori capi vetuit, ne culturæ abstraherentur. Cuiacius cap. 20. lib. 4. obseruat.

e Val. Max. cap. 1. lib. 8.

f Sueton. in Claud. cap. 21. *Prætereà Thessalos equites* (sub. exhibuit) *qui feros tauros per spatia Circi agunt, insiliúntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt.* In altera parte vetusti denarij Iulij Cæsaris caput impressum est, in altera taurus concitatus ac furens, quo id spectaculi genus indicatur, cum his literis L. LIVINEIVS: qui fortassis iis ludis præfuit. Vrsinus 121.

g De cura apud veteres, delectúque anxio hostiarum, quas diis offerrent non mancas aut mutilas, sed omni sui parte integras, vide Alex. ab Alex. cap. 12 lib. 3 & Magium cap. 4. lib. 4.

h Morbosa, vitiosa, fissis auribus, lingua nigra, cauda, pilo amisso acuminata. Alex. ab Alex. loco citato. Aliena hostia est, quæ Deo non conuenit. Apollini, Marti, Neptuno, taurus cæditur. Nundinis Ioui arietem Flaminica immolat. Idem.

i Non in rostris aut curia, sed aprico loco, patentique cælo, tamen inaugurato, ne senatusconsulta irrita forent. Idē c. 27. lib. 5.

De Api boue. CAP XLVI.

BOs in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis, Nodus sub lingua, quem [a] cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersúmque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec inuenerint, mœrent, derasis etiam capitibus: nec tamē[1] vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus.[2] Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris[3] manum auersatus est, haud multò[4] pòst extincti. Cæterò[5] secretus,[6] cùm se proripuit in cœtus, incedit[7] summotu lictorum, gréxque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura[8] præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam aliis: sempérque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quē à figura vocant[9] Phialam,[b] omnibus annis ibi auream pateram argenteámque mergentes, diebus quos[10] habet natales Apis: septem hi sunt, mirúmque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem.

1 vsque. Ver.
2 Sunt, in CH. non leg.
3 manus. M.
4 postea. CH.
5 secretius. Parm.
6 cùm prorupit. Vet. cum prorumpit. M.
7 submoto strepitu lictorū. M. Vet. Turn.
8 procinunt. CH.
9 Phialam. Omnibus &c. mergunt. Dal.
10 habent. CH.

ANNOTATIONES.

a Cantharum à coloris nigredine, & scarabæi figura. Auctor est Porphyrius lib. de carnis abstinentia, Aegyptios scarabęum imprimis venerari, quòd Solis sit animata effigies. Lunæ eosdem Apin consecrasse Solis & Lunæ signa gestantem: Solis quidem, nigrum pilum, & sub lingua cantharum: Lunæ verò maculam albam, nascentis Lunæ modo sinuatam.

b Seneca cap. 2. lib. 4. Quæst. Natur. de Nilo tractans. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli (Nili venas vocant incolæ) ex quibus magna vis effunditur, non tamen quantū operire possit Aegyptum. In hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti, cùm solenne venit sacrum, iaciunt.

De natura pecorum, & generatione eorum. CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia, vel in [a] placamentis Deorum, vel in vsu vellerum. Vt boues[1] victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis vtrinque ad nouenos annos, quibusdam & ad[2] decimum.[3] Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus[4] ad Arcturi occasum, id est,[5] à tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum,[6] x. Calendas Aug. Gerunt partum diebus cl. Posteà cōcepti inualidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt vernis, quoniam

1 sumptum. M. Vet. & CH.
2 decem. M. ad x. CH.
3 Primipares. Vet. & CH.
4 Alij, ab Arcturi occasu. ex Vetust. cod. & Var. lib. & c. 2. tum propter id quod sequitur, Id est à tertio Id. Maias.
5 ad tertium. Tol.
6 in x. CH.

magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solúmque hoc animal vtiliter bruma [7] nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ouium consectari: & ipse senecta melior, [8] illis quoque vtilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. [9] Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas: atque in eo genere arietum maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub [10] lingua habuere venas, eius & lanicium est in fœtu, variúmque si plures fuere: & mutatio aquarum potúsque variat. Ouium summa genera duo tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pascuo [11] delicatius, quippe cùm tectũ [b] rubis vescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

7 nasci putant. Dal.
8 & vtilior. M. & virilior. Vet. mutilus quoque vtilior. CH.
9 Tonitrua. CH.
10 linguas. CH.
11 elegantius. Vet.

ANNOTATIONES.

a Herodotus in Euterpe narrat Aegyptios, qui Thebas accolunt, & omnino Thebanam præfecturam habitant, non oues, sed capras Diis immolare: alios verò in præfectura Mendesia oues sacrificare, non capras, Maret. in Var. cap. 13. 8.

b Colonicum verò solo gramine.

De generibus lanarum, & vestium. CAP. XLVIII.

LAna autem [a] laudatissima Apula, & quæ in Italia [b] Greci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues villo, nec nisi [c] penulis celebres. Circa Tarentum Canusiúmque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodem genere [d] Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit vlla. Oues non vbique tondentur: durat quibusdã in locis [e] vellendi mos. Colorum plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis, [1] quas natiuas appellant, aliquot modis. Hispania nigri velleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus [2] vsus medicatus. Istriæ Liburniæque [3] pilo proprior, quàm lanæ, [f] pexis aliena vestibus, & quam sola ars [g] scutulato textu commendat in Lusitania. [h] Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis: similis & in Ægypto, ex qua vestis detrita vsu [4] tingitur, rursúsque æuo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certè priscos iis vsos, Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se [5] [i] coactæ vestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò verò etiam [6] ignibus nouissimo sui purgamento: quippe ahenis [7] polientium [8] extracta, [9] in tormenti vsum veniunt, Galliarum, vt arbitror, [9] inuento: certè Gallicis hodie nominibus [10] discernitur: nec facilè dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris [11] gausape. Patris mei memoria cœpere [k] amphimalla nostra, sicut villosa etiam [l] ventralia. Nam [m] tunica lati claui in modum gausape texi nũc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura. Lanam [12] cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem [n] Caia Cæcilia vocata est, in templo [13] Sangi durasse, prodẽte se, autor est M. Varro: factámque ab ea togam regiam [14] vndulatam in æde [15] [o] fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus. Inde factum, vt nubentes virgines comitaretur [p] colus compta, & fusus cum stamine. Ea prima texuit [q] rectam tunicam, quales cum [r] toga pura [16] tyroni induuntur, nouæque nuptæ. [17] Vndulata vestis primo è lautissimis fuit: inde [18] [s] soriculata defluxit. Togas rasas [19] [t] Phrygianásque, Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ [u] papaueratæ antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio Poeta in Torquato notatæ. [x] Prætextæ apud Hetruscos originem inuenere. [y] Trabeis vsos accipio reges: [z] pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natæ. [α] Acu facere id Phryges inuenerũt, ideóque phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: vnde nomen Attalicis. Colores diuersos picturæ intexere [β] Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis verò liciis texere, quæ [γ] polymita appellant, Alexãdria instituit: scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica [20] sestertiũm octingentis millibus venisse iã tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi [21] quadragies sestertio nuper [22] stetere. Seruij Tullij prætextæ, quibus signũ Fortunæ ab eo dicatæ cooper

1 quos natiuos. Dal. vt sub. colores.
2 Vetu. cod. medicata vis sic & CH.
3 lino. M.
4 pingitur. M. & CH. cingitur. Vet. lego, tegitur.
5 coactatæ. Vet.
6 ignibus. Nouiss. sui purg. quibusdã alienis potientium vncis tractæ in tomenti vsum veniunt. Alij, Nouissimo quinetiã sui purgamento alienis, &c.
7 coquentium. Vet.
8 extractæ in tomenti. Vet.
9 indumentis vsu veneunt. M. in tomenti. CH.
9 inuentum. Vet.
10 discernũtur. Vet.
11 gausapinis. Vet. Auorũ memoria cœpere amphimalla, sicut nostra villosa. Pint. villosa & etiam M. Vet.
12 in colu. CH.
13 M. Anci. M. Sancus. CH.
14 vngulatam. M.
15 fortunæ asseruatam, qua Seru. Parm.
16 tyrones Alij, & CH.
17 Vngulata vestis prima lautissimis fuit: inde.
18 sororiculata. M. prima l. f. i. sororeculata. CH.
19 Phryxianas. M. & CH.
20 sestertiis. CH. & M.
21 quadringenties sestertio. Budeus lib. 2. de Asse.
22 extitere M. & CH. constitere. Dal.

tæ coopertum erat, durauere ad Seiani exitũ. Mirúmque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis [23] d l x. Vidimus iam & [24] viuentiũ vellera, purpura, cocco, cocchylio, [25 δ] sesquilibris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis [26] generositatis ostenditur breuitate [27] crurum, [28 ε] ventris vestitu: quibus nudus esset, ζ apicas vocabant, [29] damnabántque. Syriæ cubitales ouium caudæ, plurimúmque in ea parte lanicij. Castrari agnos, nisi quinquemestres, præmaturum [30] existimatur.

23 quingentis.CH.
24 bidentium.Vet.
25 sesquipedalibus libris. M. & CH. sesquipedalibus labris. Vet. sesquipondialibus. Alij.
26 generositas his ostend.M.
27 crurum. Ventris vestitus quibus nudus esset.CH.
28 & ventris.M.
29 damnabantur.M.
30 existimant.M.

ANNOTATIONES.

a Martialis,

Velleribus primis Appulia, Parma secundis,
Nobilis Altinum tertia laudat ouis.

b Quòd in Magna Græcia alebatur.

c Hoc est, vestibus aduersus imbres & iniurias cœli contecturis: vulgò *Mantes*, vel *Cappes de Biard*.

d Hieronymus in Iouinianum, *Nunc lineis & sericis vestibus, & Attrebatum, ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis.*

e Varro de Ling. Lat. *Velia vnde essent plures accepi causas, inqueis, quòd ibi pastores palatim ex ouibus, ante tonsuram inuentam, vellere lanam sint soliti, à quo vellera dicuntur.* Idem lib. 2. de re Rust. *Quam demptam ac conglobatam alij vellera, alii vellimna appellant: ex quorum vocabulo animaduerti licet, priùs lanæ vulsuram, quàm tonsuram inuentã.* Victor. cap. 24. 16.

f Pexæ vestes, in quibus nec stamen, nec subtegmen apparet, eminente & operiente villo. Nam quibusdam licia numerare licet, vt in quarum textis & tramis lana est propior. Tales sunt Istrianæ Turn. cap. 34. lib. 5. Aduers.

g Scutulas vocat autor, τὰ πλινθία, nimirùm quadra, similia retiũ maculis, quas Græci vocant τοὺς βρόχους. Gallos Diodorus ait Saga gestare ῥαβδωτὰ, πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα, scutulata, & reticulatim distincta, virgata Propertio & Virgilio, Polluci ῥαβδοειδῆ, non, assuto purpureo limbo ornata, vt exponit Seruius. Scutale Liuio in funda, quod est reticulatum. Polluci βρόχος, siue macula, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις διάστημα τετράγωνον σωστικὸς ἐκ τεττάρων ἀμμάτων ὁ τ. νομένης τῆς ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδής. Scutulatus ergò textus, virgatus est, macularum instar cancellatim & reticulatim distinctus *Lausagias* Galli vocant, à similitudine foliorum Lauri, quasi Laurangias. Scaliger. Scutulæ forma quadrata & oblonga. Censorinus. ἑτερόμηκες, quadrangulum imparibus lateribus, & angulis minimè rectis, scutulæ simile. cap. 24. 11. Araneorum rete scutulatum est. Turn. cap. 24. 27.

h Talis & in Vasconibus, è qua penulas conficiunt, & viatoria pallia quæ hodie, vt diximus, vocant *Cappes de Biard*.

i τὰ πιλήματα, impilia, coactilia: vulgò *feutre*.

k ἀμφιτάπητες Hesychio. Lucilius.

Psilæ, atque amphitapæ molles cum ingentibus villis.

Talia amphimalla hodie sunt quæ vocamus *couuertes de Cathelongne*.

l Ventrale, κοιλιόδεσμος, φοῦνδα. Glossæ, Iurisconsultis zona, crumena, quam & fundum vocauerunt & Profundũ. Cuiacius c. 27. 10. obser. Gausapa & Gausapia, tapetes insignes mollitia villorum, & artificio texturæ quibus mensæ teguntur. Martial.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.

m Tunica lati claui, nempe cui aureus clauus affigebatur, & laxior, senatorij ordinis insigne fuit, ne patriciis quidem concessa, priusquàm in Senatum admitterentur. Vsus eius quia suo sæculo frequens ac promiscuus fuit, clauatis vestibus vti Tacitus Imperator vetuit. Alex. ab Alex. cap. 18. 8. Idem ferè Campestre apud Turn. cap 22. 27.

n Cæterùm Caia vsu super omnes celebrata est. Fertur enim Caia Cæcilia, Tarquinij Prisci regis vxor, optima lanifica fuisse: & ideò in eius memoriam sempiternam institutum fuit vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Alex. ab Alex c 5. 2. Vide Festum in Recta, & Regilla.

o Fortunæ paruæ. Idem Forti fortunæ, Primigeniæ, Masculæ, Virili, Prosperæ, regnum assecutus templa erexit. Alex. ab Alex. cap. 13. 1. Vide infrà cap. 22. lib. 36.

p Vide quod notatum est cap. 2. lib. 29.

q Recto filorum ductu textam, ὀρθοστάδιον, ἄρραφον, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου. Recta tunica Isidoro, quam sursum versus stantes texunt: *qu'on faict au mestier droit*.

r Toga pura candida fuit, quam induebant tyrones, non quidem militiæ sed forensis eloquentiæ, cùm apud iudices orabant, & caussas agebat. Vide Rhodig. cap. 16. 14. Alex. ab Alex. c. 18. 5. Pura vestis sacerdotum, non funesta, aut homine mortuo maculosa, non obstita. Scalig. in Festum, voce, pura.

s Interpretantur quidam Soriculatas vestes ex lino & sparto consertas & condensatas, à conserendo Turneb. vt & man. legit Suroriculatas, siue Suroreclatas, quod idem est, exponitque suris & latioribus regulis virgatas, ac eo toto texendi genere confectas, tanquam suroregulatas. Surus ramus, inde fit surculus. Quidam à Sura & rica, siue ricula deducunt, non à regula.

t Seneca l. 1. De benef. c. 3. de Gratiis, *Inueniam alium poetam apud quem præcingantur, & spicis auro Phrygianis prodeant.* E vetusto codice sic Muretus legit cap. 1. libr. 12 Variar. Turn. tamen Phryxianas, quæ Phryxæi velleris crispos ac eminentes villos imitantur: vulgo, *de la frise*.

v Papaueratæ, Isidoro Pauitenses: grauiter pressæ & calcatæ. Contrà Rallæ, quas tamen idem Isidorus interpretatur rasiles. Pauerates, Sophocl. σπαθητοὶ ἐσθῆτες, quoniam κροτοῦνται, καὶ σπαθῶνται. Pauire, ferire, παίειν. Pauera frumenta Festo, quorum granum obtritu multo deglubitur, & glumis euaginatur. Scalig.

x Lucilius lib. 1. Satyrar.

Prætextæ ac tunicæ Lydorum opus sordidum omne.

y Triplex trabea fuit. Prima Diis consecrata, texta sola purpura: altera ex purpura immixto albo, regibus & cõsulibus peculiaris: tertia ex purpura & cocco, auguribus permissa, dum auguria captant. Alex. ab Alex. cap. 18. 5.

z Palmatas, Tertullian. lib. de Coron. milit. Picta vestis, quæ nũc toga dicitur, anteà purpurea vocitata est, eratq; sine pictura. Eius rei argumentum est pictura in æde Vertumni, & Consi, quarum in altera M Fab. Flaccus, in altera T. Papyrius Censor triumphãtes ita picti sunt. Festus. ἀνθινὰς & ἀνθηρὰς Græci vocarunt. Pollux κατάστικτος, ζωωτούς, ζωδιωτούς. Artemid. 3. ὀνειροκρ. locupleti fœminæ & meretrici permissas tradit: huic, vt maiorem corpore faciat quæstum illi, luxus caussa. Idem Suidas in dictione ἑταιρῶν. Phylarchus. 5. hist. tradit. Syracusis mulieri non licuisse vti picta veste, auróve caput redimire, nisi publicè prostans, cuiuis sui copiam faceret. Strab. 15. refert Persarum duces æstate vestẽ gestare aut purpuream, aut pictam. Iun. Hadr. cap. 13. 1.

α Aegyptij quoque artem illam exercuerunt eleganter & egregiè Mart.

Quando eques & picti tunica Nilotide Mauri. Lucanus,
Quod Nilotis acus compressum pectine, serum
Soluit, & expansa laxauit stamina velo.

β Lucretius de amoris insani damno.

Adde, quòd alterius sub nutu degitur ætas:
Labitur intereà res, tum Babylonia fiunt:
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans.

Plutarchus autor est, cùm hæreditate obuenisset Catoni βαβυλώνιον πρόβλημα, statim iussisse vendi.

γ Filis diuersi coloris in longum & transuersum ductis, vt fit hodie. Quidã multitia vocant. Meminit Trebellius Pollio in Quieto, cum ait in eius familia tunicas, limbos, penulas matronales, variantibus liciis effigiem Alexandri monstrauisse, Pithæus cap. 2.

ε Trilicem loricam tribus liciis ornatã & distinctam fuisse tradit. Turn. cap. 5. 29.

δ Sesquipedalibus libris infecta &c. Nam viuarum ouium cùm lanam & vellus tingere vellent, adhibitis corticibus siue libris sesquipedalibus medicamento imbutis, qui conseruarent inhærentem velleribus infecturam, id faciebãt. Turn. Alij sesquilibris, id est, in singulas oues adhibita libra & dimidia infectura. Fortassis, sesquipedalibus fibris, vt in manuscript idest, lanæ villis. Isidoro cap. 22. lib. 30. Fibræ, lana caprina, vnde Fibrina vestis, quæ ex ea tramam habet.

ε Plautus in Trinummo,

Oues scabræ sunt, tam glabræ, hem quàm hæc est manus.

ζ τὸ πέκος, seu πόκος, ὁ πόκος vellus, vnde ἄπεκος ὄϊς, ouis apica, mi na Varroni ca 2. 2. κολέραι. Arist. εἰσὶ δὲ δυσχειμερώτεραι αἱ πλατύκερκοι ἐκ τῶν μακροκέρκων καὶ αἱ κολέραι τῶν λασίων. Plautus in Truculento,

Ego perperas, minas
Oues in crumena hac in vrbem detuli. Salio.

De [a] musmone. CAP. XLIX.

Est & in Hispania, sed maximè Corsica, non maximè absimile pecori, genus [1 b] musmunum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum è genere & ouibus

1 Musmonium.M. musmonum.CH.

2 priscumbres vocauerunt.CH.
3 cogi pascẽdo. Dal.
4 raptu.CH.

natos [2] prisci [c] Vmbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem auersum à Sole [3] pasci cogendum. Quã stultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, vnum cornu [4] raptum sequuntur. Vita longissima anni x. in Æthiopia xiij. Capris eodem loco xj. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

ANNOTATIONES.

a Vide in Lexico Constantini, vocem μύσμωνες.
b Alij Musimonum: alij Musmonium. Olim Musimonas etiam vocarunt asinos, mulos, equos breues. Lucil.

Pretium emit, qui vendit equum musimonem.

De Musimonibus Strabo: γίνονται δ' ἐνταῦθα οἱ τρίχα φύοντες αἰγείαν ἀντὶ ἐρέας κριοί, καλούμενοι μούσμωνες, ὧν ταῖς δοραῖς θωρακίζονται. Inde Sardos Mastruccas Cicero vocat in oratione pro Scauro, musimonum pellibus munitos & loricatos. Turn. cap. 9. lib. 20. Aduers. Id animal fortassis est, quod cap. 9. lib. 28. Ophion vocari tradit, itẽque cap. 15. lib. 30.
c Vmbri, Ibri, Imbri priscis spurij. Græcis ἰμβρίκαλοι, & ἴμβρικα ferarũ catuli. Hinc. Ibridæ canes, Lyciscæ in veteri glossario, Vmber, ἡμίονος πρόβατον: Iber, ἡμίονος. Scaliger.

10

De capris, & generatione earum. CAP. L.

1 pinguedine.M.
2 ante trimos. Pint. ex Tol. vt de hircis intelligatur. nam de capris, infrà. Sic & CH.
3 nec, in Tol. & Salm. deest, ac rectè. nam authore Colum. cap. 6. 7. ante sexennium senescunt.
4 Coire incipiũt. D.
5 lactantes id est, lac præbentes, nutrientes. D. & CH.
6 sæpe. Vet.
7 vtiles legend. vel haud inutiles. Pint. ex Col. & Pal.
8 annis, ad abortus frigore obnoxiæ. Oculos suffusos sanguine capra iunci punctu (alij, iunco punctos) exonerat.
9 proculcando. Dal.
10 quàm maximè lõgis auribus infractisque CH.
11 auribus. Tol.
12 infractisque. Vet.
13 villosissimos. Vet.
14 pro palearibus. Alij, pectoribus.
15 intrimenta. CH.
16 & ideo. M. ideo caprinum iecur vescentibus. Tol.
17 Syrias. Vet.
18 declini. CH.
19 cognitiores. Vet. Lego, coniunctiores.
20 est exitialis. CH.
21 non, in Vet. deest. & M.

CApræ pariunt & quaternos, sed rarò admodum. Ferunt quinque mensibus, vt oues. Capræ [1] pinguitudine sterilescunt. [2] Trimæ minus vtiliter generant, & in senecta, [3] nec vltra quadriennium. [4] Incipiunt septimo mense, adhuc [5] lactentes. Mutilum in vtroque sexu vtilius. Primus in die coitus non implet: sequẽs efficacior, ac deinde. Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculæ, [6] semper bimæ, in trimatu [7] inutiles. Pariunt octonis [8] annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuerso: cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram [9] proculcatæ supergressam. Mares [10] quàm maximè simos, longis [11] auriculis [12] infractis, armis quàm [13] villosissimis probant. Fœminarum generositatis insigne, [a] laciniæ [14] corporibus à ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his & indicia annorum per [15] incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec vnquam febri carere, [b] Archelaus autor est: ideo fortassis anima his, quàm ouibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quàm interdiu: [16] ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos Nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque [17] Syrtes villo tonsili vestiuntur. Capras in occasum [18] decliui Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed auersas iacere: reliquis autem horis aduersas, & inter [19] cognationes. Dependet omnium mento villus, quem [c] aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteræ stupentes spectant. Id etiam euenire, cùm quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori [20] exitialis. [d] Oliuam lambendo quoque sterilem faciunt, eáque ex causa [e] Mineruæ [21] non immolantur.

20

30

ANNOTATIONES.

a Festus vocat Noneolas, vel, vt quidam legunt, Næuolas. Varro cap. 3. 2. mamillas pensiles.
b Ab Alcmæone id proditum, non Archelao, scribit Aristot. sed οὐκ ἀληθῶς, ὅτι ἀπνοῦν ἐστι μόριον. Vide Rhodig cap. 29. 5. Victor. cap. 9. 36. Varronem c. 3. 2. de re rust. Oppianus capras syluestres scripsit non quidem auribus spirare, vt Alcmæon apud Arist. sed fistula, quæ à palato pertinet ad interstitium cornuum,

Αἰγάγροις δέ τις ἐστὶν ἐν αὐτῶν αὐλὸς ὀδόντων
λεπταλέης πνοιῆς, κεράων μέσον, ἔνθεν ἔπειτα
Αὐτὴν εἰς κραδίην, καὶ πλεύμονας ἴεσ' ἱκάνει.

Spirare vtraque parte putat Aelianus cap. 53. 1. de Animal.
c Græci ἤρυγγον. Inde apud Plutarchum de herba Eryngio malè hoc ipsum scriptum, quod hic Plinius ex Arist. tradit. Locus est in lib. De iis, qui serò à numine puniuntur. Vide in Lexico Constanti ἤρυγγος.
d Huc refer illa ex cap. 24. lib 17. Oleam quidem etiamsi lambat capra, sterilescere auctor est Varro, vt diximus.
e Vide & quæ suprà ad cap. 47 huius libri adnotauimus.

40

De [a] suibus & natura earum. CAP. LI.

1 vernum. Aetas. M. & CH.
2 octauum. M. & CH.
3 fœcunditati. CH.
4 dentes. Vet.
5 Quidam ex Varrone lib. 2. cap. 4. legũt, die decimo.
6 vij. CH. sexto. M.

SVilli pecoris admissura à Fauonio ad æquinoctium [1] vernum, ætatis viij. mense: quibusdam in locis etiam iiij. vsque ad [2] vij. annum. [b] Partus bis anno: tempus vtero iiij. mensium: numerus [3] fœcunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus x. circa brumam statim [4] dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium, ne prima subatione, neque antè flaccidas aures coitus fiat. Mares non vltra trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio [5] die quinto purus est, pecoris die [6] octauo, bouis xxx. Coruncanus ruminales hostias,

50

donec

donec bidentes[7] fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò[8] extingui: alioqui vita ad xv. annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferatur, & aliàs obnoxium genus morbis, [d] anginæ maximè, & strumæ.[9] Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt[10] numerosæ. In luto[e] volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius[11] litare, in dexterum, quàm in læuum,[12] detorta. Pinguescunt lx. diebus, sed magis tridui inedia[13] saginatione orsa. Animalium hoc maximè brutum, [f] animámque ei pro sale datam non illepidè[14] existimabatur. Compertum[15] agnitam vocem suarij furto abactis, mersóque nauigio inclinatione lateris vnius remeasse.[16] Quin & duces in 10 vrbe forum nundinarium domósque petere discunt: & feri sapiunt vestigia palude cõfundere, vrina fugam leuare.[g] Castrantur fœminæ quoque[17] sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ pernis[18] primoribus, vulua recisa: celerius ita[h] pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicij, fico[19] carica saginatis,[20] ac satie necatis[21] repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictáque cœnis[i] abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina, vt tamen[k] Publij Mimorum Poetæ cœna, postquam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem &[22] feri sues. Iam Catonis Censoris orationes[l] aprugnum exprobrant callum. In tres[23] tamen 20 partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata.[m] Solidum aprum Romanorũ primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem[24] cœna, sed[25] in principio, bini terníque pariter mandantur apri.

7 forent Vet.
8 extingui. Aliquibus M.
9 Inde sues. M.
10 mammosæ. Vet.
11 iacere. Vet. latere. CH.
12 detortam. Vet. detorto. M.
13 ante saginationẽ. Vet.
14 existimatur. Vet.
15 agnita voce f. f. abactos merso nauigio. Vet. & M.
16 Quin & in vrbe f. n. reducesque domos petere. Pint. & Tol.
17 sic quoque vti & M. sic quoq; vti cam. CH.
18 Alij ex Arist. lib. 9. cap. vlt. legere malunt, posterioribus.
19 arida. M. & CH.
20 ac siti. Dal. à sacietate necatis repentẽ, mulsi. Vet.
21 tepente. Tol.
22 feri vesicæ. In Catonis Censoriis. Pint. ex Tol. & feri vesicæ. Catonis. M. Vet.
23 tantum partes diuiso apro media ponebant, lumbos aprugnos appellata. Vet.
24 ea cœna. Vet.
25 principio. Hunc b. t. p. mandũtur. mãdebantur. M. mãduntur. CH.

ANNOTATIONES.

a De hoc animali, & multis eius nomenclaturis, vide Rhodig. cap. 26. 25. Sues olim χαλαζὸς vocarunt, à grandinosa ferè carne: διὰ φάκας: θύας, quòd ante reliquas pecudes immolati sint: μυστρινὸς, quòd in Cereris mysteriis sacrificarentur, sicut & in nuptiis. σύβη vox est subulci sues inclamantis, quarum vox est κοΐζειν. Hippocratis filios, ob morum turpitudinem, & sordidã illuuiem, Comici veteres ὗας vocauerunt.

30 b Plutarch. in causs. Natur. sues domesticas sæpius ait parere & incerto tempore, feras autem semel dũtaxat, æstatis initio, qua de re versus apud Græcos iactabatur,

μηκέτι νυκτὸς ὗει ἡμῖν τὴν ἀγροτέρα σῦς.

c Id est, pendulas & demissas: id quod accidit porcis natu iam grandioribus. Nam iunioribus subriguntur & erectæ manent.

d Plaut. in Trin.

Sues moriuntur angina hîc acerrima.

e Id nimirum est, quod Heraclitus Ephesius scribit, sues cœno lauari, vt cortales aues puluere & cinere. Aristophani γρυλλίζουσι & κοΐζουσι sues.

f Varro cap. 4. lib. 2. Suibus tamen Iudæi & Ægyptij abstinent, quòd animal id sit anthropophagon: quòd humo rostris effossa sata obruat, ne ab auibus deuorentur: quòd graues morbos esus suillæ gignat: quòd Lunæ solique inuisos esse credat Ægyptus: quòd obscœnissimus sit illorum victus. Had. Iun. cap. 16. 6.

g Vide quod adnotatum est ad cap. 32. lib. 18.

h Et caro suauior est. Galenus lib. 1. de semine.

i Vide infrà cap. 37. lib. 11.

k Syri, qui Laberium vicit eo genere poëmatis.

l Sumen aprugnum: quod cum sua vulua conuiuis Heliogabalum apposuisse Lampridius testatur.

m Iuuenalis Satyr. 1.

-- quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?

De viuarijs bestiarum. CAP. LII.

VIuaria[1] horum cæterorúmque syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius[2] Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortẽsius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima aspe- 40 ritas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum[3] costas, lutóque se[4] tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini[5] ex rostro, totidem à fronte ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo[6] similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non viuit.

1 eorum. CH.
2 Hirpinus. Parm. Lupinus. CH.
3 sicas.
4 stercorãtes. M. Tol. Salm.
5 à. CH.
6 similis. Agrestibus cæteris. Dal.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

IN nullo genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui[1] [a] hybridas vocabant, seu semiferos, ad homines quoque, vt in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus[2] tantùm, sed in omnibus quoque 50 [3] animalibus, cuiuscunque generis vllum est placidum, eiusdem inuenitur & ferũ, vtpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamẽ in plurimas

1 hybridas sues vocabãt semiferos. Vet.
2 autem tantum. M. & CH.
3 animalium. Vet.

ſimilitudines transfigurantur. Sunt capreæ,[4] ſunt rupicapræ, ſunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vaſtis cornibus, [b] gladiorúmque vaginis: in[5] hæc ſe librant, vt tormento aliquo[6] rotati in petras, potiſſimum è mõte aliquo in alium[7] tranſilire[8] quærentes, atque recuſſu[9] pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, ſoli quibuſdam dicti contrario pilo veſtiri, & ad caput verſo. Sunt & damæ, & pygargi, & ſtrepſicerotes, multáque alia haud diſſimilia. Sed illa Alpes, hæc tranſmarini[10] ſitus mittunt.

4 ſunt ibices, ſunt rupicapræ pernicitatis.
5 in his. Long. Vet.
6 rotati, in petris potiſſimum. Vet.
7 tranſitum quærentes æquè recurſu pernici quo libuit. Pint. ex Tol. & coniectura. Legitur & CH. recurſu, & libuit.
8 cupientes. Vet.
9 pernici. Vet.
10 fluctus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide quod adnot. in ſuperius caput proximum 49. ad vocem, Vmbros.

b Nam ex his cornibus gladiorum vaginæ fiebant. Alij exponunt, gladiorum vaginis ſimilibus.

De ſimijs. CAP. LIIII.

10

SImiarum quoque genera [a] hominis figuræ proxima, [b] caudis inter ſe diſtinguuntur. Mira ſolertia, viſco inungi, laqueíſque calceari [c] imitatione venantium tradũt: Mutianus & latrunculis[1] luſiſſe fictis cera, nuces viſu diſtinguere: Luna caua triſtes eſſe, quibus in eo genere cauda ſit,[2] nouam exultatione adorare: nam defectum ſiderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum[3] affectio. Geſtant catulos, quos manſuefactæ intra domos peperere, omnibus demonſtrant,[4] tractaríque gaudent,[5] ſimiles gratulationem[6] intelligentis. Itaque magna ex parte[7] complectendo [d] necant. Efferatior cynocephalis[8] natura, ſicut mitiſſima [e] Satyris,[9] & Sphingibus. Callitriches toto penè aſpectu differunt: barba eſt in facie, cauda latè fuſa[10] primori parte. Hoc animal negatur[11] viuere in alio quàm in Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

20

1 luſiſſe: fictas cera nuces CH & M.
2 nouâ exultationem oboriri Pint noua exultationem adoriri. Salm & M. nouam exultantes adorare. Vet. noua exultationem adoriri CH.
3 affectatio. M.
4 gaudent tractatu gratulationem intelligentes Vet.
5 gratulationem intelligentibus ſimilis. CH.
6 intelligentibus ſimiis. M. intelligentibus. Simiolas itaque. Pint. ex Tol. & Salm.
7 conflectendo. M.
8 natura, ſicut Satyris Callitriches. M. & CH.
9 & Sphingibus, in Vet. d.
10 priori. Vet.
11 Eſſe niſi in Aethiopiæ. M.

ANNOTATIONES.

a Habes infrà huius argumenti integrum caput 44. lib. 11. Nam ſimiarum, inquit, genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, &c. Vide locum.

b Simias curtas & cauda carentes Græci πιθήκους nominant, caudatas verò κερκοπιθήκους. Harum genera ſunt κῆβοι Aristoteli, ὁ ἄραν ἔχοντες, vt & callitriches. Feſtiuè Iuuenal. Satyr. 10. de rugoſo ſene

-- deformem pro cute pellem,
Pendentéſque genas, & tales aſpice rugas,
Quales vmbriferos vbi pandit Tabraca ſaltus
In vetula ſcalpit iam mater Simia bucca.

Feſtus. *Cercolopis* (alij *Cercalopex*) *genus ſimiæ, quæ vltimam partem caudæ villoſam habet.* Idem, Clunas ſimias a clunibus tritis dictas exiſtimat. Vide ad ead. Scaligerum. De ſimiis multa Solinus Polyti. c. 40. qui eadem quæ hic ferè tradit: Ariſt. c. 8. lib. 2. Hiſt. anim.

c Strabo lib. 15 Hac ratione celebrem oratorem Tatianum Simiã vocauerunt, quòd imitando quiduis repræſentaret. Rhod. cap. 10. 3.

d Oppianus 3. Cynigeticωn ſcribit, Simias ex duobus, quos pariunt, alterum amare, alterum odiſſe, & hũc ſtatim necare arctiore complexu.

e Quales fuerint Satyri & Sileni, Bacchi, & cur ita dicti, vide Rhodig. cap. 25. 19.

De leporibus, & cuniculis. CAP. LV.

30

ET leporum plura ſunt genera: In Alpibus candidi, quibus hybernis menſibus pro cibatu niuem credunt eſſe: certè liqueſcente ea rutileſcunt annis omnibus: & eſt alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. [a] Leporũ generis ſunt [b] & quos Hiſpania cuniculos appellat fœcunditatis[1] innumeræ, famémque Balearibus inſulis, populatis meſſibus afferentes. Fœtus ventre exectos vel vberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratiſſimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum eſt, Balearicos aduerſus prouentũ eorum auxilium militare à Diuo Auguſto petiſſe. Magna propter venatum eum viuerris gratia eſt. Iniiciunt eas in ſpecus, qui ſunt multifores in terra, vnde & nomen animali: atque ita eiectos ſupernè capiunt. Archelaus autor eſt, [c] quot ſint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos eſſe ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idẽ vtrãque vim ſingulis ineſſe, ac ſine mare æquè gignere. [d] Benigna circa hoc natura, innocua & eſculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ naſcens, ſolus [e] præter daſypodem [f] ſuperfœtat, aliud[2] educans, aliud in vtero[3] pilis veſtitum, aliud implume, aliud[4] inchoatum gerens pariter. Necnon & veſtes leporino pilo facere, tentatum eſt, tactu non perinde molli, vt in cute, propter breuitatem[5] pilis dilabidas.

40

1 innumeratæ. M.

2 deducens. M.
3 pilis iam veſt. M.
4 inchoato gerens partu. Vet.
5 pilo labili. Vet. pili dilabi. Parm. dilabi laſsi. Tol. reſtituit Pint. pili delebilis vſu.

ANNOTATIONES.

a πτῶκας Græci vocant à pauore. Nam, vt inquit Pollux, λίαν ὑπερβάλλει τὸ ζῶον ἐμπλήκτον ῥᾶστα γιγνόμενον, καὶ ἀναπτοούμενον. Quamobrem ei luſtra ſunt θάμνοι συνηρεφεῖς, καὶ ἀμφιλαφεῖς, denſa vmbroſáque dumeta. Dicitur & λαγὼς ab aurium magnitudine, ἀπὸ τοῦ λα καὶ τῶν ὤτων, vel, vt aliqui volunt, ἀπὸ τοῦ λάειν, id eſt, βλέπειν, quòd dormiat oculis apertis. ἐν πᾶσι τοῖς λαγῴοις Græci aiunt, lautiſſimas delitias ſignificantes. Huius animalis colorem ἐπιπερκνον dicũt, qualis eſt oliuæ nondum maturitate nigreſcentis. Varroni leporum genera ſunt, Italicum, Gallicum, Hiſpanum: Xenophonti montanum, campeſtre, paluſtre: Polluci Elymęon deſcribitur vulpis magnitudine. Chelidonios memorat Athenæus: Moſchias quidam citant, tanta vi ſpiritus, vt in furorem canes agant. Rhodig. c. 29. & 30. lib. 26. Vide quod notauimus ad cap. 19. lib. 28.

b δασύποδας, Ariſt. quoniam, vt ait Pollux, δασεῖς εἰσὶ τὰς τρίχωσιν οὐ μόνον τὰ πρανῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὕπτια τῶν ποδῶν, quod Lagopodi aui commune eſt, ſed nulli pręterea quadrupedi, vt inquit Ariſt. Quidam vocarunt λαγίδας: quidam, auctore Strabone, quo loco de Balearibus tractat, etiam λεβηρίδας. Idem cùm de Viuerris agit, γαλέας ἀγρίας,

50

ἀγρίας, inquit, ὡς ἡ Λιβύη φέρει, φέρουσι ἐπιτηδές, ὡς φιμώσαντες παρίασιν εἰς τὰς ὀπάς. Victor. cap. 20. lib. 31.

c Si, quot annorum sint, quis scire velit, inspicere oportere foramina naturæ, quòd sine dubio alius alio plura habeat. Varro c. 13. lib. 3.

d Herodotus lid. 3.

e Hæc non leguntur apud Herodotum.

f ἐπικυίσκεται. Equas & mulieres quoque superfœtare, pro indubitato habetur.

De semiferis. CAP. LVI.

HI [1] mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Cōplura nanque sunt nec [2] placida nec fera, sed mediæ inter vtrunque naturæ, vt in volucribus, hirundines, [3] apes, in mari delphini.

1 Damæ. mans. M. Parm. Vet.
2 flaccida. M.
3 apes in campo, in Mari. M.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. [a] Arrosis Lauinij clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum: Carboni Imperatori apud Clusium [b] fasciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. [c] Theophrastus autor est, in Gyaro insula cùm incolas [1] fugassent, ferrum quoque [2] rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc aluos eorū excidi, sempérque [3] furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. [d] Væniisse murem CC. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eúmque qui vēdiderat fame interisse, emptorem vixisse, Annales tradunt. Cùm candidi prouenere, lætum faciunt ostentum. Nam [e] soricum occentu [f] dirimi auspicia, Annales refertos habemus. [4] Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos [g] Censoriæ [5] leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui viuaria in doliis idem qui apris, instituit. [6] Qua in re notatum, non congregari, nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne vel monte discreti, interire dimicādo. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. [7] Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate [8] iuuenescunt, [9] simili & [10] [h] nitelis quiete.

1 fugauerunt. M. fugauerint. CH.
2 rosisse. Constat id, quodque iacturam quidam & ad Chal. fecere. Vet. Constat id quod iacturam &c. Parm. Lego. rosisse. Constat id natura quadam & apud Chalybas facere.
3 infurtum id. Tol. Salm. infartum id. Pint.
4 Mures. M.
5 legis princeps. M. Vet. legis principes. Q. Scaurus & M. in consulatu. Parm.
6 Quo in genere not. Vet.
7 Somnus. Pint.
8 viuescunt. Pint.
9 Similis & nitelis quies.
10 mustellis. Parm. nitedulis.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Persa,

Pater, auos, proauos, abauos, tritauos,
Quasi mures, edere semper alienum cibum.

b Vel crurales, vel pedules intelligit: de quibus Vlpianus l. Argumento. ff. de auro & arg. legat. Crurales, lineæ lanceæve longæ quædam vittæ fuerunt, quibus rotūdo ac simplici volumine complicatis, interdum & alternatim intextis, crura tegebant ac vestiebant, vel quibus tibialia laxiora comprimebant ne dilaberentur: Pedules verò, habenæ, lora, vincula, ansæ quibus, vt inquit Gellius, cap. 20. 13 crepidas, siue soleas olim adstringebant. Vincula eum calceatum Ouid. vocat 2. Fastor. de Hercule,

Fregerat armillas non illa ad brachia factas
Scindebant magni vincula parua pedes.

Magius cap. 3. 3.

c Fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων. Stephanus lib. de vrbibus.

d Valerius cap. 6. lib. 7. ducentis denariis. Strabo lib. 5. μέδιμνον nō murem venisse διακοσίων δραχμῶν. Nummi enim sestertij intelligūtur. Pollux li. 9. Onomast. Λύσασθαι φησὶ τὸν μῦν διὰ ἡμιοβόλια, non, vt legitur, ἡμίλια, id est, quantum sestertium. Mitalerius.

e Audito soricis accentu Fabius Max. dictatura, Caius Flaminius magisterio equitum se abdicarunt. Valer. Max. lib. 1. Mures in fundamentis vrbis, quæ ad Strymonem ædificabatur, pugnantes reperti, ciues ostenderunt feroces ac bellicosos fore. Alex. ab Alex. cap. 13. & 19. lib. 5. Irrita fiebant & auspicia aquæ intercessu. Quamobrem captato augurio, si ad aquam ventum foret, de illa hauriebatur, preces recitabantur, votum suscipiebatur. Lepidè Plautus in Truculento, *--sed tamen*

Cogitato, mus pusillus quàm sapiens sit bestia,
Aetatem qui vni cubili nunquam committit suam:
Quia si vnum obsideatur, aliud perfugium erit.

f Auspicia vitiantur non solùm morbo comitiali, aut murium voce, vt ait Ausonius:

Quadrupes auspicijs quis iungitur oscinibus? mus: sed, quod ridiculum est, ventris crepitu. Cato, *Domi cùm auspicamus, honorem Deum immortalium velim habuisse. Serui, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem seruo aut ancillæ euenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi vitium facit.* Græcis tamen auspicatum id, vt & sternutamētum fuit. Apud Græcum Poetam cùm Apollo boues profugos quæreret anxius,

Οἰωνὸν προέηκεν ἀειρόμενος μετὰ χερσὶ
Τλήμονα γαστρὸς ἔριθον, ἀτάσθαλον ἀγγελιώτην
Ἐσσυμένως δὲ μετ᾽ αὐτὸν ἀπέπταρε. Quare fretus illo bono omine mox ait,

Εὑρήσω καὶ ἔπειτα βοῶν ἴφθιμα κάρηνα
Τούτοις οἰωνοῖς. Scalig. in Ausonium. Vide quod notatum est infrà in cap. 6. lib. 28.

g Sumptuariæ, quas Marcellinus lib. 16. ex Rhetris & Axonibus Lycurgi Romam translatus fuisse tradit. Magius cap. 8. 1.

h Nitedulæ, parui mures (subterranei puto) à nitore pilorum & cutis dicti: vulgò *Rate courte*, Northmanis, *Mulots*, quasi *Nilots*. Cicero pro Sestio. *Quum id etiam fatum ciuitatis fuit, vt illa ex vepreculis extracta nitedula Remp. conaretur arrodere.*

Quæ animalia quibus locis non sint. CAP. LVIII.

M[1]Irum, rerum naturam nō solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodē quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires [2] In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem qui [a] Cappadociam à Cilicia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non

1 Sic mirum. M.
2 *legendum*, In Cilicia. Ea enim regio Syriæ vicina est, Amano monte ab ea dirempta. Lycia autem totius Asiæ diametro à Syria distat.

commeant cerui: & circa Arginussam [2] Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In [3] Poroselene insula viam mustelæ non transeunt: [4] in [b] Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxtà in Orchomeno tota arua subruũt, talpæ, quarum è pellibus cubicularia vidimus stragula. Adeò ne religio quidem à portentis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur, [5] extremis quidẽ in litoribus: [6] in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibúsque. [c] Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente vocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiam [7] nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatè canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ [9] Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eosdem vlterior [10] Apennino regio non habet. Iidem vbicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ mõte non sunt lupi, nec in [d] Creta insula. Ibi quidem [11] non vulpes, vrsíve, atque omnino nullum [e] maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, [12] de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præterquàm in Cydoniatarum regione, non esse: item apros, & [13] attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec [f] vrsos.

2 Elaphum. Long. ex Strab. & Ptol. sic & Parm.
3 Pordoselene. Vet. Pordoselene insula viciniam. Parm portu Selene insulam vicinam. M.
4 in Bæotia Lebadiæ M.
5 externis. Vet. prauè.
6 In Ebuso in litoribus cuniculi scatent, iuxta Hispaniam, Balearesq;. Cyren. Par. In Eb. cuniculi scatẽt iuxta His. Balearibúsque.
7 nunc cicadæ in Parm.
8 allatæ. M.
9 Sicandro. CH.
10 Appennina. M.
11 nec. CH.
12 de quo, in CH. d.
13 τὸ attugenas Pint, expungit.

10

ANNOTATIONES.

a Lycaoniam Cappadociæ partem, in qua sunt Onagrorum multi greges auctore Varrone cap. 6. lib. 2.
b Arist. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.
c. Idem ibid. vide & infrà cap. 51. lib. 11.
d Nec in Britannia.
e Addit Solinus, nec vlla serpens. quamuis incolæ spectati viri, in ea serpentes gigni narrent, sed morsu innoxio: quidam, etiam pernitiosos. Brod. cap. 11. 3.
f Suprà cap. 36. huius libri, sub finem, Domitius Ænobarbus Ædilis Curulis vrsos Numidicos cẽtum, & totidẽ venatores Æthiopas in Circo dedit. Iuuenalis, Satyra 4.

Profuit ergo nihil misero quod cominus vrsos
Figebat Numidas Albana nudus arena
Venator, Martial.
Et freno Libyci domantur vrsi. Virgil.
Horridus in iaculis, & pelle Libistidis vrsæ.

Solinus forma Numidicos vrsos cæteris præstare tradit. Fortassis legendum, Vros.

20

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: sicut serpentes [1] parui in Tirynthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: [2] aliis cuiuscunque gentis infesti, auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in [3] Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, [4] & præter terrestria, indicemus genera.

1 pareunt in Myrinthe.
2 alios. M.
3 Aletenio. Parm.
4 & præterea terrestrium dicemus genera. CH.

30

40

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IX.

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM, quæ terrestria appellauimus, hominum[1] quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres conuenit. Quàobrem prius æquorum, amnium stagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa euidés, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè supino, mollíque ac fertili[1] accremento, accipiente causas genitales è sublimi, sempérque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis & in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis:[2] vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, prætérque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem, non solùm animalium simulachra[3] esse, licet intelligere intuentibus vuam, gladium, serras, cucumim verò & colore & odore similem: quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iugerum, pristes ducenûm cubitorum: quippe vbi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maximè visuntur.[a] Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montium iugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsatásque ex profundo belluas cum fluctibus voluũt, [1] & aliàs tanta thynnorum multitudine, vt Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hostium acie obuia contrariũ agmen aduersa fronte direxerit:[2] aliter sparsis non erat[3] euadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbâtur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, x i j. dierũ & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi,[4] quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinẽ belluæ adolescunt.[5][b] Gedrosos, qui[6] Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarũ[7] facere, ossibus tecta cõtignare, ex quibus multa[8] quadrigenũ cubitorũ lõgitudinis reperta.[c] Exeũt & pecori similes belluæ[9] ibi in ter

---

1 quodam consortio degentium. Vet. quodam consortio degentia. Parm.

1 incremento. Tol. nutrimento. M. nutrimento accipienti. CH.
2 vera vt fiat. Tol. vt vera sit. Vet.
3 inesse. Vet.

1 & alia. M.
2 Quidam, aliter spissos, legunt.
3 euadere. Non. M. euadere, qui nõ. Vet. Lego, cum non voce &c. terreantur n.n.r. turbentur.
4 quoniam nullius ante. M. Lego, quoniam nullius auræ rec. afflatum, huius.
5 Gedrosij qui Arabin &c. præfecto prodiderunt. M.
6 Arabim. CH.
7 se facere. Vet.
8 quadragenum. M.
9 & ibi. M.

in ter ram, pastæque radices fruticum remeant: & quædã equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

ANNOTATIONES.

a Nam ea pars anni illis hyems est, non, vt nobis frigoris asperitate, sed assiduis imbribus, tonitruis tempestatibus, nimbis, procellis.

b Strabo lib. 15. de Ichthyophagis inter Carmanos & Oritas sitis id tradit, non de Arbiis. Verisimile est autem vicinos Gedrosios id de illis narrasse,

c Quæ scritus apud Strabonem lib. 15 narrat circa Taprobanen Indiæ beluas marinas ancipitis vitæ nasci, alias bobus similes, alias equis, alias variis animalibus terrestribus.

Quæ in quoque Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari pristis & balæna est: in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiórque nauium velis diluuiem quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, vt ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent & rotæ appellatæ à similitudine, quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus. 10

De Tritonum, & Nereidum, & elephantorum marinorum figuris. CAP. V.

TIberio principi nuntiauit Olyssipponẽsium legatio ob id missa, visum auditúmque in quodam specu [a] concha canẽtem Tritonem, qua noscitur, forma: & [b] Nereidum [1] falsa non est, squamis modò hispido corpore, [2] etiam quà humanam effigiem habent. 20 [3] Namque hæc in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam [4] gannitum tristem accolæ audiuere longè. Et Diuo Augusto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano Oceano [c] marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere [5] eum nauigia nocturnis temporibus, statímque degrauari, quas [6] insederit, partes: & si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, [7] contra Lugdunensis prouinciæ litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: intérque reliquas [d] elephantos & arietes, [8] candore tantũ [e] cornibus [9] assimulatis, [f] Nereidas verò multas [10] Turanius prodidit, expulsam belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnas vltimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem c x x. maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. [g] Belluæ, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate sua M. Scaurus longitudine pedum x l. altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali. 30

1 falsa opinio non est. M.
2 etiam in quo. Vet. in qua. Salm. & in aqua hic. habẽte. Pin.
3 Vnáque. Pint.
4 cautum. M. gemitum. Vet. canitũ. CH.
5 eum, in M. d.
6 insideret &c. permaneret.
7 contra litus insularum Lugdunensis prouinciæ. M. contra Lug. prou. lit. impulsas. Pint. contra Lugdiniensis p. l. insula rim trecentas. CH.
8 tumore. M.
9 asimilatis. M. & Vet.
10 Turanius vero prod. M.

ANNOTATIONES.

a Interpres Homeri scribit ante inuentam à Tyrrhenis tubam, priscos eius loco vsos fuisse concha: Vnde Virgilius 6. Aeneid.

Sed tum fortè caua dum personat æquora concha. Turn. cap. 44. 28.

b Sic Poetæ vocant Nerei & Doridis filias, Νησαίην, Κυμοθόην, & alias permultas. Nereum Orpheo in Argonaut. deorum antiquissimum, Virgilio grandæuum, Oceani & Tethyos filium ex imitatione Pherecydis Syrij, vaticinantem & futura prædicentem inducit Horatius Pro ei modo. Hadr. Iun. cap. 22. 4. Tritonis figuram, qualis sit, accuratissimè describit Pausanias.

c Iuuenalis Satyr. 14.

Grande operæpretium est, vt tenso folle reuerti
Inde domum poßis, tumidáque superbus aluta,
Oceani monstra, & iuuenes vidisse marinos

d Elephantus, Rosmarus Olai Magni. Vide quod adnotatum est lib. 32. cap. 11.

e Exertis dentibus, vt in Elephantis terrestribus. Horum autem dentes cornua vocari Iuba & Pausanias ostendunt.

f Apud Alex. ab Alexand cap 8. 3. Gaza Nereidem in Peloponnesi litus eiectam vidit, Trapezuntius in mari natantem, Draconetus Bonifacius Neapolitanus Tritonem melle conditum, multi viuum captum in maritimis Epiri.

g πίστριν, πρίστιν, & πρῆστιν, hoc ceti genus autores vocant, Pistricem Festus, in voce Balæna, Cicero in hoc versu,

Tum verò fugit Andromeda, & Neptunia Pistrix: Arati Græcus est,
ἡ δὲ μὲν Ἀνδρομέδης μέγα κῆτος ἔπ' ἐλήλαται. Pristin, Virgil.
Frons hominem præfert, in pristin desinit aluus.

Florus lib. 3. cap. 5. Epicharmus in nuptiis Hebes, ... πρίστιας ... Polycharmus in Lyciæ commentariis, quo loco scribit, vati augurium captanti è piscibus, interdum apparere Orphos & Glaucos, interdum φαλαίνας & πρίστεις, ἀπὸ τοῦ πρίζειν dictam volunt, quòd tenuis corporis longo tractu fluctus secat & findit Seneca è Pedone,

Qui ferat Oceanum, qui sæuas vndique pristes,
Aequoreósque canes ratibus consurgere pansis.

πρῆστιν dixit Oppianus, ... πρῆστις. Pristin & poculi genus, & nauis item dixerunt. Quadrigarius apud Nonium, Liuius lib 4. Decad. 5. Polybius. Virgil.

Velocem Mnestheus agit acri remige pristin. Had. Iun cap. 13. lib. 2. 40

De balænis, & orcis. CAP. VI.

BAlænæ & in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem [1] statis temporibus in quodam sinu placido [2] & 50

1 æstatis. M.
2 & capaci ore gaudentes. Tol.

capaci,

capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, [a] & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, [3] & fœtas, vel etiamnum grauidas lancinant morsu, incussæque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. [4] Illa ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendíve pœnis inualidæ, solùm auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, seséque opponere [5] & cautium angustiis trucidare, in vada vrgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu [6] ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúsque, [7] quantos nulli turbines [8] voluunt. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia, satiánsque se per complures dies, alueum in vado sulcauerat, [9] accumulata fluctibus [10] intantum, vt circumagi nullo modo posset: & dum saginâ persequitur, in litus fluctibus propulsa, [11] emineret dorso multum [12] supra aquas carinæ vice inuersæ. [13] Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter [14] ora portus: profectúsque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite è nauigiis assultátibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. [b] Ora balænæ habêt in frontibus: ideòque summa aqua [15] natantes, in sublime nimbos efflant.

3 aut fœtus. M. aut fœtas CH.
4 Illæ.
5 & incautas angustiis. Tol. & impactas. Pint. cauetas. CH. cauatas. M. circundatas angustiis. Alii, & cauêtes angustias. Vet.
6 ventis: fluctus.
7 quanti nullo turbine volant. M.
8 voluant. CH.
9 attumulata. M. & CH.
10 & arena in tâtum. Dal.
11 eminente. Dal.
12 super. M.
13 Protendi. Parm. & CH.
14 oras. M.
15 adnatantes. M.

ANNOTATIONES.

a Balænarum plana & læuis cutis est, orcarum canaliculatim striata, qualem vidimus in litus eiectam prope Monspessulum.
b Tubulatas fistulas.

An spirent pisces, an dormiant. CAP. VII.

SPirant autem confessione omnium & paucissima [1] alia in mari, quæ internorũ viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec pisciũ branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carẽtia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse [2] doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt [a] alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hũc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa viuunt, ceu talpæ? Accedũt apud me [3] certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata pisciũ æstiuo calore quædam anhelatio, [4] & alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in aduersa opinione, de somno pisciũ cõfessio. Quis enim sine respiratione somno locus? Præterea bullantium aquarum [5] sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super [6] omnia esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubiũ, ex aeris vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi [7] posse. Quamobrem de his [8] opinetur, vt cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et vituli marini, quos vocãt phocas, spirant ac [b] dormiũt in terra: Item testudines, de quibus mox plura.

1 alta, id est, alita, educata. CH.
2 doctrinam. M.
3 certæ efficaciæ. Vet.
4 & aliàs in. Dal.
5 suffultio. CH.
6 omnia est, quod esse. M. & CH.
7 possit. M. & CH.
8 opinentur. Vet.

ANNOTATIONES.

a De hac quæstione multa Rhodiginus cap. 15. lib. 4.
b Vide quæ suprà notata sunt ad cap. 36. huius libri.

De Delphinis. CAP. VIII.

VElocissimum omnium animaliũ, non solùm marinorum, [a] est delphinus, ocyor volucre, [1] ocyor telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret [2] medio penè in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiũt: quæ causa præcipuè velocitatem eorũ ostendit. Nam cùm fame [3] conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, [4] vt arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque vi exiliunt, vt plerunque vela

1 acrior. M.
2 à medio. CH.
3 concitati. M.
4 vt arcu missi. CH.

vela nauium [5] transuolent. Agunt ferè coniugia: [b] pariunt catulos decimo mense, æstiuo
tempore, [6] interim & binos: nutriunt vberibus. sicut balæna: atque etiam gestant fœtus
infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Ado-
lescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: viuunt
& tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus
circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spira-
re in aqua [7] nequeunt. [c] Solent in terram erumpere incerta de causa: [8] & statim [d] tellure
tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquati-
lium [e] mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano simi-
lis, dorsum repandum, rostrum simũ. Qua de causa nomen [f] Simonis omnes miro mo-
do agnoscunt, malúntque ita appellari. Delphinus non [9] homini tantùm amicum ani-
mal, verùm & [10] musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono.
Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis [11] venit, alludit exultans, certat
etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inue-
ctus pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano [12] Puteolos in ludum literarium itantẽ, cùm
Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quẽ
[13] ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecœnatis, & [†] Fla-
uiani & Flaui Alfij, multorúmque esset literis mandata. Quocunque diei tempore incla-
matus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: pastúsque è manu
præbebat ascensuro dorsum, [14] pinnæ aculeos velut vagina condens: receptúmque Pu-
teolos [g] per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: do-
nec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœrenti
similis, ipse quoque (quod nemo [15] dubitaret) desiderio expirauit. Alius [16] intra hos an-
nos in Africo litore Hipponis Diarrhyti simili modo ex [17] hominis manu vescẽs, [18] præ-
bénsque se tractandum, & alludens [19] natantibus, impositósque portans, vnguento per-
unctus à Flauiano Proconsule Africæ, & sopitus (vt apparuit) odoris nouitate, fluctua-
túsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus, per aliquot
menses: mox reuersus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ potestatum [15] [h] inhospitales ad vi-
sendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerũt. Ante hæc similia de pue-
ro in [16] Iasso vrbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem
in litus auidè sequitur, in harenam inuectus expirauit. [i] Puerum Alexander Magnus Ba-
bylone [17] Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuisse interpre-
tatus. In eadem vrbe [18] Iasso Egesidemus scribit & alium puerum [19] Hermiam nomine,
similiter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, re-
latum: delphinúmque causam leti fatentem non reuersum in maria, atque in sicco ex-
pirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. [20] Nec modus exemplo-
rum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinísque narrant. Quæ faciunt, vt
credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad
[k] intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt prius [l] caneret cithara, congregatis cantu
delphinis, cùm se [21] iecisset in mare, exceptum ab vno Tænarum in litus peruectum. Est
prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum [m] Laterra appellatum, vbi
cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum [23] stato tempore an-
gustis [n] faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa
prætendi non queunt retia, [24] quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiamsi non
solertia insidietur tempori. [25] Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino
gurgite [26] efficitur, locúmque solum pandendis retibus habilem effugere festinant.
Quod vbi animaduertère [27] piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, &
magis etiam voluptatis huius auida) totúsque populus è litore quanto potest clamo-
re conciet Simonem ad spectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiunt [28] desideria;
Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardius ex aduerso referente. [29] Sed
tum quoque improuiso in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus
disponi

5 trauolento aguntur Ferè. CH. transuolent vento. Agũt vere coniugia M. transuolent. Iuncti vere agũt. Vet. Alij pro ferè, legunt, vera. Solin. Vagãtur ferè coniuges. Arist. διατρίβουσι δὲ μετ' ἀλλήλων κατὰ συζυγίας οἱ ἄῤῥενες ταῖς θηλείαις.
6 interdum. M.
7 non queunt. M. & CH.
8 nec statim, id est, stato tempore. Tellure &c Pint. nec statim tellure &c. Parm. & CH.
9 hominis. CH.
10 musica arte mulcetur symphoniæ. Vet.
11 euenit. Vet. Lego, is venit.
12 Puteolis in ludo literarum stantẽ. M. Puteolis &c. vt in vulg. CH.
13 obiter M. & CH.
† Fabiani, legendũ, non Flauiani, tum ex Indice autorũ, quorum testimonio hoc in libro vtitur Plinius tum ex Solino cap. 17. eadem hæc tantùm non ad verbum referente.
14 pennæ. M. & CH.
15 dubitarit.
16 inter M.
17 hominum CH.
18 ferensque. Vet.
19 nãtibus. M. & CH.
15 in hospites. Alij, in hospitales. CH.
16 Asiæ. M. Ialiso. Parm Iaso. CH. & Athenæus.
17 Neptunio. CH.
18 Ialiso. Parm.
19 Hermam. M.
20 Neci. CH. fortè Nec hic.
21 iecisset, in mari exceptum. M.
22 Latena. M. laterna. Vet. Lutera. CH.
23 statuto. M.
24 æquè moles ponderis nullo modo toleratura. M. Lego, aquæ molis pondera vllo modo toleratura.
25 Simul ergo omnes. Quid. Simul itaque omnes, Alij. Subtili ratione omnes, Alij.
26 affigitur. M. lego, affunditur. effecere. Vet.
27 piscantes, totusq; populus, cõcurrit autem multitudo &c. auida ad spectaculi euentũ, è litore quanto potest clamore cõciet Simonem. Celeriter Pint.
28 desideria Agu. flatu, voce prosequente: Austro verò t. ex ad. reflante. Alij, regerente.
29 Et tum. CH.

disponitur in loco, vbi [30] coniectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidósque in vada vrgent. Tum piscatores circundant retia, furcísque subleuant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includíque retibus se fortissimè vrgẽtes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantésve homines ita sensim elabuntur, [31] vt exitus non appareat. Saltu, [32] quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante [33] vallum præliatur. Ita peracta captura, [34] quos interemere, diripiunt. [35] Sed enixioris operæ, quàm in vnius diei [36] præmium, conscij sibi, operiuntur in posterum: nec piscibus tantùm, sed [37] intrita panis è vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltrò neque [38] inclamati præsto sint, partésque è manibus accipiant, & suum [39] quæque [40] cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatóque in portu [41] delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. Conspectíque sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à belluis.

> 30 coniecta est pugna M. in loco. Vbi conserta est pugna, opponunt sese. Pint. Lego, vbi exitus est, vel, vbi traiectus est, Pugnãt opponentes: pugna. Opponũt &c. Vet. & CH. vbi coniectus est pugnæ: opponunt sese &c. Rõdelet.
> 31 vt exitũ non apeperiant saltu. CH.
> 32 qui est alias validissimus.
> 33 malum. Parm.
> 34 æquo interim iure. Pint.
> 35 Sed vt enixioris. Vet.
> 36 præmij. Tol.
> 37 intritu. M. interiectu. Vet.
> 38 inclamanti. Vet.
> 39 quemque. M.
> 40 cubantes (Lego, excubãtes) cum delph. soc. habeant. M.
> 41 delphino. in M.d.

ANNOTATIONES.

a Ex Aristotelis hist. lib. 9. vbi de delphino: λέγεται δὲ καὶ περὶ ταχυτῆτος ἄπιστα τοῦ ζῴου. ἁπάντων γὰρ δοκεῖ εἶναι ζῴων τάχιστον καὶ τῶν ἐνύδρων, καὶ τῶν χερσαίων καὶ ὑπεράλλονται ἢ πλοίων μεγάλων ἱστούς. Et paulò post. καὶ ὑπερβάλλονται τοὺς ἱστοὺς, ἐὰν παρατύχωσι τῶν πλοίων. Solinus, *Ante omnia nihil velocius habent maria, vt plerunque salientes transuolent vela nauium.* Solinus & Plinius malè exposuerunt ἱστοὺς, (idest, malos) vela, quæ ἱστία Græcis.

b Aristoteles hist. 6. κύει δὲ δέκα μῆνας. τίκτει δὲ ὁ δελφὶς ἐν τῷ θέρει, ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ οὐδεμιᾷ. Solinus, *Catulos edunt, decimus mensis maturum facit partum, Lucinam æstiuus dies soluit.* Vide locum cap. 22. Polyhist. vbi ad verbum hoc caput ferè citatur.

c Plinius Nepos lib. 8. Epist. *Incredibile,* inquit, *tam verum tamen, quàm priora, delphinum gestatorem, collusoremque puerorum, in terram quoque extrahi solitum, arenísque siccatum, vbi incaluisset, in mare reuolui.*

d Inde prouerbium, Delphinus in litore. Ouid.

Quem postquàm bibulis iniecit fluctus arenis,
Vnda simul miserum, vitáque destituit. Loquitur de delphino.

e Liberam & absolutam esse negat Aristoteles hist. lib. 4.

f Apud Nonium in Pecus, Liuius, vel, vt legit Scalig. in Aegisto delphinos vocat, *lasciuum Nerei simum pecus.*

g Parem ferè historiam in Laconicis Pausanias refert ad Emporoselenen visum à se Delphinum, qui puero, à quo sanatus fuerat cùm piscatores eum caperent, mercedem curationis pendebat, dicto se audientem præbebat, &, quocunque iussisset, dorso transuehebat.

h In hospitales, diuisim legendum: hoc est Hipponenses, qui magistratus magno sumptu excipiebant.

i Athenæus Dionysium vocat. lib. 13. vbi eiusdem argumenti pleraque alia leguntur scitu dignissima. Vide locum, non procul à fine.

k Vt pecuniam auferrent, quam is arte sua quæsiuerat.

l Magnã vim Musices, non solùm in ea, quæ ratione carent, sed etiã in animos, corporáq; hominũ, vide apud Magiũ ca. 13. lib. 4

m Vide quod adnotatum est suprà lib. 3. cap. 4.

n Eas fauces Monpessulani vocant, *la Crau pres de Maugueil.*

De tursionibus. CAP. IX.

DElphinorum similitudinem habent, qui vocantur [1] tursiones. Distant & tristitia quidem [2] aspectus: abest enim illa lasciuia, maximè tamen rostris canicularum [3] maleficentiæ assimulati.

> 1 thursieines. CH.
> 2 aspectatus. CH.
> 3 maleficientia adsimulati. CH.

De testudinibus, & quomodo capiantur. CAP. X.

T[a]Estudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integãt: atque inter insula Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tẽpore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, intantum fallit oblitas sui, vt Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auidéque saturatas [1] lassari: atque vt [2] remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, túmque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, à tertio laqueum iniici supinæ, atque ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud vlla difficultate capiũtur, vltróque veniunt [3] stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. [4] In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In terram egressæ, in herbis pariunt oua, [b] auium ouis similia, ad centena numero. Eáque [5] defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. [6] Educant fœtus [c] annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab iis putant. [7] Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. [8] Troglodytæ cornigeras habent,

> 1 laxari. Vet.
> 2 remeauerint. CH.
> 3 statuto. M.
> 4 Legendum mutata distinctione: In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuãt: in terrã egressæ, herbis. Pariunt &c. Adstipulante Aristotele.
> 5 defodiunt e. a. & cooperiunt terra pauita p. & c. incubantes.
> 6 Educunt, idest, excludunt, ex Arist. sic CH.
> 7 Fœminas. CH.
> 8 Trogodytæ. M.

9 magnitudinis.
10 Nanq; quasi scop. Vet.
11 adnant. CH.

vt in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuuant: Celtium genus id vocatur eximiæ[9] testudinis, sed raræ.[10] Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos[11] adnatant, vt sacras, adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in[d] operibus chersinæ vocantur, in Africæ desertis, qua parte maximè sitientibus harenis squalent, roscido, vt creditur, humore viuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 4. lib. 32. Pausanias lib. 1. marinas terrestribus dissimiles tantùm esse scribit magnitudine, & pedum figura vitulo marino simili.
b Aristoteles cap. 33. lib. 5. Hist. terrestris testudinis oua quidem comparat auicularum ouis, marinæ verò gallinarum.
c De terrestribus hoc audiendum. Nam marinæ oua, quadraginta diebus excoquuntur, & rumpuntur, autore Plutarcho lib. vtra prudentiora, &c.
d Laminis sectilibus, quæ ex eius cortice fiunt.

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

1 repositorium. M.
2 Caruilius, vt & lib. 33. cap. 11.

TEstudinum[a] putamina secare[b] in laminas, lectósque &[1] repositoria his vestire,[2] Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 4. lib 32.
b Seneca lib. 7. de Benefic. cap. 9. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorúmque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus illa ipsa quæ placet varietas, sublitis medicamentis in similitudinem veri coloratur.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

1 pilis. M.

2 vt alij fere pisces.
3 læui. Mascarius, vt opponatur asperæ. carnæ molli & polypi. ex Arist. li. 4. Hist.

AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio &[1] pilo integuntur, vt vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, vt delphini: cortice, vt testudines: silicum[a] duritia, vt ostreæ & conchæ: crustis, vt locustæ: crustis & spinis, vt echini: squamis,[2] vt pisces: aspera cute, vt squatina, qua lignum & ebora poliuntur:[3] molli, vt murænæ: alia nulla, vt polypi.

ANNOTATIO.

a Inde facetus iocus Plauti in pœnul.
Itaque iam quasi ostreatum tergum vlceribus gestito:
idest, durum, asperum, tuberosum.

De vitulo marino. CAP. XIII.

1 Animal pariūt pristis & balæna, & quæ pilo vestiuntur, vt vitulus Rond.
2 terra Pecudum more secūdas partu reddit. Initu canum modo. Pint. ex Arist.
3 secūdos partus reddit: initu canum. M. Lego, secundas partu reddit, &c. secundas cum partu reddit. Canum modo. Vet.
4 nonnunquā. Arist. cap. 12. lib. 6. Hist.
5 Hoc Hermoli est. nā Vet. M. Tol. Salm. CH. omnes summo cōsensu, sono, habēt. ἀφίησι ȝ ὁμοίαν φωνῇ βοΐ. Arist. lib 6. cap. 12. Hist. anim.
6 vituli accipiunt. Tamē disciplinæ. M.
7 vocique aut, (vocatique) procurent, & iussi pop. Pint.
8 iussu. Tol.
9 condito. M.

QVæ pilo vestiuntur,[1] animal pariunt, vt[a] pristis, balæna, vitulus. Hic parit in[2] terra pecudum more:[3] secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit[4] nunquàm geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. Ipsis in[5] somno mugitus: vnde nomen[6] vituli.[b] Accipiunt tamen disciplinā,[7] vocéque pariter &[8] visu populum salutant,[9] incondito fremitu: nomine vocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur, humi quoque vice pedū serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, sempérque æstu maris recedente inhorrescere: prętereà dextrę pinnę vim soporiferam inesse, somnósque allicere subditam capiti.

ANNOTATIONES.

a Vide quæ notata sunt paulo antè cap. 5. huius libri.
b τὼ ἀναγνωλὼ δέχνται.

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera. CAP. XIIII.

1 non omnia an. par. vt delph. Pint.
2 & anim. M.
3 centum septuaginta sex. Longol. è cap. vlt. lib. 32. A cap. sequenti ad libri finem numerantur. 84.

PIlo carentium[1] [a] duo omnino[2] animal pariunt, delphinus ac vipera. Piscium species sunt[3] septuaginta quatuor: pręter crustis intecta, quę sunt triginta. De singulis aliâs dicemus. Nunc enim naturę tractantur insignium.

ANNOTATIO.

a Falsum hoc esse monstrat Rondelet. cap. 11. lib. 16. Hist. piscium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

1 thumni. Rond. ex Arist. thynnum inuenimus. Massurius. & M.
2 innatantes.
3 Germania eadem ne protelis boum. Et in Danubio mari extr. CH. amne. Protelis boum & in Danubio Mario. M. in Aeno Germ. amne prope Visbiū. Vet. Rhenon Germ. amne prope Vbios. Alij prope Erlisbornin. Rhenanus, vide Ann.

PRæcipua magnitudine[1] thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores,[a] silurus in Nilo,[b] esox in Rheno,[c] attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boū iugis extractus. Atqui hūc[d] minimus piscis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos[2] natantes sæpe demergens,[e] præcipuè in Mœno[3] Germaniæ[f] amne prope Lisboum. Et in Danubio

bio mario extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo,[g] nullis ossibus spinísve interſitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas vocant, rostro delphini & cauda, magnitudine autem[4] xv. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert.[gg] vermes branchiis binis lx. cubitorum, cæruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse vires, vt elephantos ad[5] potum venientes, mordicus[6] comprehensa manu eorum abstrahant.[h] Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant è[7] magno mari Pontum[i] verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur.[8] Limosæ verò[9] à luto pelamides[10][k] incipiunt vocari, & cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, ceruice & abdomine commendantur atque[11][l] clidio, recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu: cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur.[m] Melandrya vocatur, cæsis[12] quernis assulis simillima. Vilissima ex his, quæ[n] caudæ proxima, quia[o] pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam[13] exercitissima. Pelamides in[p] apolectos particulatímque consectæ, in genera[14][q] cybiorum dispartiũtur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maximè in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incremetũ singulis diebus intelligitur. Cum thynnis[15] hæ &[16] pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant[17] gregatim cum suis quæque ducibus, &[18] primi omnium[r] scombri, quibus est in[19] aqua sulphureus color, extrà qui cæteris. Hispaniæ[s] cetarias[20] hi replent, thynnis[21] non commeantibus. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant,[t] vtroque natura hebete. Est in euripo Thracij Bosphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in[22] latere Asiæ. Huius aspectu repentè territi, semper[23] aduersum Byzãtij promontorium, ex ea causa appellatum[24] Auricornu, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est, magna[25] Chalcedonis penuria,[26] D. pass.[27] medij interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, vt secundo fluctu exeant è Ponto, nec nisi[28] intrantes Pontum, Byzantij capiuntur. Bruma non vagantur:[29] vbicunque deprehensi, vsque ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis[30] spectantur, ne tridente quidem in eos sæpius iacto territi. Quidam eos, qui hoc è thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide[31] æstiuant, Pontum non[32] intrant. Item soleæ, cùm rhombi intrent:[33] nec sepia est, cùm loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula desunt, sicut conchylia, cùm ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantium Pontum soli non remeant[34] trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus vti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauere tractus.[u] Sed hi soli[35] Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque[36] & illic descendentes, nec vnquam subeuntes[37] è mari, visuntur.[x] Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & intantum, vt dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruum,[y] scorpionis effigie,[38] aranei magnitudine.[39] Hoc se & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebro[z] delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit[40] aculeo: tantóque infestat dolore, vt in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum[41] vim timentes, mugiles maximè, tam præcipuæ velocitatis, vt transuersa nauigia interim[42] superiactẽt.

4 xvi. CH.
5 potus. CH.
6 comprehensos, manu deorsum. Pint. ex Sol.
7 Aegeo. Pint. mediterraneo. Isidor.
8 Reuersę. Pint.
9 aut è luto. CH.
10 post incip. D.
11 edulio. Parm.
12 quercus. CH.
13 exercitatissima. CH.
14 ciborum. M.
15 hæc. Parm & Vet.
16 pelamidibus. D.
17 gregales suis quique ducibus. Pint. ex Arist. cap. 13. lib. 8.
18 primis omnium scombris.
19 aquis. Vet.
20 his. Vet.
21 non raro. M.
22 litore. Vet.
23 aduersus. M.
24 Chrysoceras. Vet. Aureicornus. CH.
25 Chalcedoniis. vet. Chalcedone. M.
26 M. pass. M. & CH. Dc. Vet.
27 medio interfluente euripo. Vet.
28 infantes. Pint. ex Arist. linquẽtes. Alij. exeuntes ponto.
29 vbi cùm. CH.
30 non separantur. Vet.
31 æstuant. CH.
32 intrãt item soleæ Vet. lego, Pontum itẽ non intrant soleę.
33 non. M.
34 thrissæ. Rond.
35 in Istrum a. s. & ex eo. M. in Istrum mare s. & ex eo. CH.
36 & illi subeuntes è mari, nec vnquam descendẽtes. Arist. cap. 13. lib 8. Hist.
37 in mari. Vet.
38 drachmæ. Athenæus.
39 Hoc &. M.
40 aculeum. Vet.
41 vim, in. M. d.
42 supertraiiciant. Alij, supertraiectent.

ANNOTATIONES.

a Silurus Plinij à Gesnero luculenter descriptus est, malefica & vorax bestia. Silurus Ausonij ab eo diuersus, Sturio noster. Probatur id versibus poetæ coætanei Ausonio de AEgirtio fluuio Aquitanię scribentis:

Obtinet expulsus stabulum campestre silurus

Plus rapitur terris, quàm modò piscis aquis. Scalig. in Auson. Silurus vngaris, *Harcha*: Illyricis, *Sum*: Bernensibus, *Salut*: Sueuis, *VValler*, quasi Balæna: Danubij accolis, *eni Schaid.*

b Vide imaginem apud Gesnerum, Galei Rhodij figuræ vtcunque similem.

c Vulgo, *Adano.*

d Minimum dicit, comparatione ad cetaceum piscem, quem iugulat. Alioqui Callistheni lib. 13. τῶν γαλατικῶν, magnus piscis est. Ἄραρ, inquit, ποταμός ἐστι τῆς κελτικῆς, παρὰ τῷ ῥοδάνῳ ἡρμόσθαι, τὴν προσηγορίαν εἰληφώς, καταφέρεται γὰρ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρίγων γεννᾶται δ' ἐν αὐτῷ μέγας ἰχθὺς κλουπαία καλου

καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἔτι ἀυξομένης τῆς σελήνης λευκός ἐστιν μειουμένης δὲ μέλας γίνεται παντελῶς ὑπεραυξήσας δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀκανθῶν ἀναιρεῖται δ' ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ λίθος κόνδρῳ παρόμοιος ἁλός, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς τεταρταίας νόσους, τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι τοῦ σώματος προσδεσμευόμενος τῆς σελήνης. Plutarch. lib. de Fluuiis.

c Plinij tempore nullus fuit in Germania Mœnus fluuius: sic posteritas eum vocauit, quem tali nomine seculum nostrum agnoscit. Quapropter legendum Rond. putat: præcipuè in Rheno. In Hermo & Mæandro Siluros esse. Pausanias in Messenicis autor est.

f Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germ. legit: amne prope Erlisbornim. Et in Danubio, &c. Erlisbornimque, idest, fontem alnorum, vicum esse tradit ad Mæni ripam situm, vulgò *Erlenbrunnen* dictum, quà traiectus est, vadosúsque locus, abluendis equis & potu reficiendis commodus.

g Sed cartilagine tantùm.

gg De vermibus Gangeticis Solinus ex Seboso longè aliter quàm Plinius refert, esse colore cæruleos & nomine, cubitos sex longos, bina brachia habere: tam robustos, vt venientem ad potum Elephantem mordicus comprehensum manu in profundum rapiant.

h Elegantes Lucilij versus in Lupum, apud Var. lib. 6.

Tunnos captato: cordylum exclude: minores
Occidunt, Lupe, saperdæ te: hac iura, silurum
Sumere te, atque amiam.

Quidam legunt Thynno capto coruum excludendum foras: quod videtur sumptũ ex his Amphidis comici: ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον γλαύκης παρόντος οὗτος οὐκ ἔχει φρένας.

hh Nempe Mediterraneo: sic Isidorus exponit Cicero è quodam vetusto poeta,

Iámque mari magno classis cita texitur.

Turn. cap. 20. lib. 19 Aduers.

i Aristoteles cap. 17 lib. 6. Hist.

k Pelamides vocantur, post sexagesimum diem in mare reuersæ, & illic augescentes.

l Clidia Thyum Festus in voce, Petimen, ex Næuio, petimen piscinum, quod est inter duos armos ad pectus. Clauiculas Medici vocant. Athæneus lib. 6. orcynos Gadibus esse pinguissimos tradit, proptereáque seorsim eorum cleidia sale condiri, vt Antacæorum palatum, & maxillas, ex iisdémque parari Melandryas dictos. Idem paulò antè laudatas fuisse Thynnorum κλεῖδας testatur citato Aristophane. In his verbis Athenæi obseruandum, quod μελάνδρυα neutro genere Plinius scripsit, masculino genere ab Athenæo vsurpari.

m Melandryon, quercus medulla nigra, Theophr. cap. 9. lib. 1. Hist. 15. cap 4. lib. 5. Vide infrà cap. vltim. lib. 32. Melandryas magnos Thynnos Athenæus vocat lib. 3. & 7. ex Archestrato & Sostrato.

n ὠρχῖα illa dicuntur, quasi ὑγεῖα

o Ideo ἄπιονα dicta.

p Quales sint apolecti, pelamides, cordylæ, orcyni, Tritones, Sardæ, vide cap. 11. lib. 32.

q κύβια, salsamenti frusta, in formam κυβοειδῆ dissecta. Cybium concisa pelamis. cap. 11 lib. 32.

r Salsamentarij Chærephili ciuitate donati, quòd Athenas magnam vim eorum piscium conuexisset, cùm filios equo insidentes vidisset Timocles, facetè dixit: Scombros esse super Satyris. Alexis apud Athenæum. Victorius cap. 1. lib. 9. Vide quod notatum est cap. 7 lib. 32.

s Inde apud Nonium Cetarij, Varroni θυννοσκόποι. *Non animaduertis cetarios, cùm videre volunt in mari thunnos, adscendere in malum altè, vt penitus per aquam perspiciant pisces?* Vide cap 8. lib. 31.

t τῷ δ' ἑτέρῳ ἀμβλυωπεῖν. Athen. ex Arist. altero natura Hebete.

v Fabulosum id esse putant multi, ac è vulgi sermonibus potius Aristoteli proditũ quàm verisimile. Nec. n. creditu facile Danubium, tam longo spatio ab Adria dissitum, in id mare subterraneis cuniculis corriuari

x Qui Thynnos speculantur sub aquis natantes & gregatim lusitantes, θυννοσκόποι, Græcis dicuntur: rupes verò editior, in qua stantes obseruant θυννοσκοπεῖον. Strabo lib. 5. quanquam in ponto, alta trabe in vado defixa ex summa speculatores intueantur: quæ fortè piscatio Vlpiano l. venditur, tignaria dicitur, siue, vt alij legũt, thynnaria. Philost. 1. Iconum, ἀρίστη δὲ ἡ δὲ θήρα. Σκοπιωρεῖται γάρ τις ἀφ' ὑψηλοῦ ξύλου, ταχὺς μὲν ἀριθμῆσαι, τὴν δ' ὄψιν ἱκανός. Brod. cap. 86.

y Asylum & œstrum vocant, figura multum distat à scorpio. Depingit Rhondelet. in orcyno.

z Aristotel. cap. 19 8. non vinci delphini magnitudinem à trichia scribit, sed æquari celeritatem.

De auguriis & diuersitate piscium. CAP. XVI.

SVnt[1] & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis è mari ad pedes eius exiliit: quo argumento vates,[2] spondere Neptunum patrem,[3] adoptato tum sibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei[4] gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores quàm mares. In quodam genere omnino non sunt mares,[5] sicut in erythinis & chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim[6] ferè cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum:[7] tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus quidẽ illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt &[8] si [a] iteretur gurges, interesse capturæ: itaque plures secundo[9] tractu capi, quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & aliàs vbicunque pisces in eadem aqua assidui, nisi[10] appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes sentiunt, sed maximè qui lapidem habere in capite existimantur, vt lupi,[11] chromes, scienæ, pagri. Cùm asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maximè hippurus &[12] coracinus, hyeme non capti, præterquàm statis diebus paucis, & iisdem semper: Item muræna & orphus, conger, percæ, & saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excauato condi per hyemes torpedinem, psittam, soleámque tradunt. Quidam rursus æstus impatientia, mediis feruoribus sexagenis diebus latent, vt glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus Caniculę exortu [b] sideratur,[13] & aliàs[14] [c] fulgure sopitur. Hoc & in [d] mari accidere[15] cyprino putant. Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris: quod maximè in Bosphoro apparet. Algę enim & pisces superferuntur,[16] ab imo versa omnia.

1 Sunt & piscibus p̃scita in hac parte naturæ auguria. M. & Salm. Sunt & piscib⁹ præscita. Tol. & CH.
2 respõdere. M. CH. & Vet.
3 adoptante. M. & Vet.
4 gloria repudiato sub. M.
5 sicut arasthinis. Omnes CH.
6 ferè. Cuiusq; generis squamosi capiuntur. M.
7 Nam tum. Dal.
8 teratur. Vet. iteratur. CH.
9 iactu. Vet & Arist. cap. 15. lib. 8. Hist.
10 affluat. M. si non adfluat. CH.
11 choramis, schiena. CH.
12 corac. hyeme, non capti præterquã. Vet.
13 & alias semper fulg. CH.
14 fulgore. M.
15 Cyprio. M.
16 omniaq; ab imo versa. CH.

ANNOTATIONES.

a Iterum & secundo retibus ambiatur.

b De glanide hoc Aristot. cap. 20. lib. 8. hist.

c Tonitruo, Arist. Siluri nusquam meminit Aristoteles.

d Nihil de mari Arist sed ex professo de fluuiatilibus hęc tradit.

De

De mugili, & aliis piscibus, & quòd non iidem vbique placeant. CAP. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta [1] salacitas, vt in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tempore è viuariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ sequantur ad litus, rursúsque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus [a] acipenser, vnus omnium squamis ad os versis, [2] contra aquam [3] nando meat: nullo in honore est: quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocant. Posteà præcipuam authoritatem fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorũ tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. [b] Asellorum duo genera, [4] callariæ minores & [5] bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, [6] ideo prælati prioribus. [7] At in lupis in amne capti præferuntur. [c] Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, [8] herbísque vesci, [9] non aliis piscibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquàm transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe [d] Optatus [10] è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, vt capti redderentur mari. Posteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non [11] antè ibi capti. Admouítque sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima [12] est his mensa generis duntaxat mustelarum, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhætiæ [e] Brigantinus æmulas [13] marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binásque libras ponderis raro admodum exuperant, nec in viuariis piscinísque crescunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. [14] Cæterò eorum genera [15] plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: [16] barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec [17] litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore [18] mulleorum calciamentorum datum putat. [f] Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. [g] Mullum expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione [19] pallescentem, vtique si vitro spectetur inclusus. M. [h] Apicius [20] ad omne luxus ingenium [21] mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atque è iecore eorum alecem [22] excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis vicerit. Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, [23] Caio principe vnum [24] mercatus [i] octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione [25] luxus coquos emi singulos pluris, quàm equos, [26] quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & [27] coquorum pisces. Nullúsque prope iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissimè censum domini mergit.

1 facilitas. M. & CH.
2 contra quàm in nãdo meant. CH.
3 natando. M.
4 colliri. CH.
5 brachi. CH.
6 ideóque. Vet.
7 At è. Vet.
8 algísque. Arist. cap. 2. 8. Hist.
9 atque non. CH.
10 Elipertius præt. M. Vet. & CH.
11 antea. CH.
12 Est mensa pecori. M. his in mensa pecoris. Vet.
13 Murenis. M.
14 Cætera. M.
15 plura. Alga. M.
16 & barba. M.
17 litoralis his. CH.
18 molliorum. M. Vet. prauè. molleorũ. CH.
19 Aliàs, pallentem.
20 ad omnem luxũ ingenio mirus: ad omnem luxum ingenio magn[9]. Vet. cod.
21 maius. M. Lego, magister.
22 prouocare excogitauit &c. quàm quòd vicerit.
23 Claudio. Vet. M.
24 mercatus R. VIII. multum. CH. mercatus Romæ &c. vt vulgo. M.
25 iuribus. M.
26 queritabant. M.
27 equorum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Bacch.
Quis est mortalis tanta fortuna affectus vnquam
Quàm ego nunc sum? cuius hæc ventri portatur pompa,
Vel nunc qui mihi in mari accipenser latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.
Varro ἐπὶ τῇ ταφῇ μυξὸν. *Nec multinumus piscis ex salo captus helops neque ostrea vlla magna captata quiuit palatum suscitare. Ab aquis verò qui pensera dictom vult.* Rhod. cap. 5. 13. absurde, vt existimo: ἔλοπα verò vel ἀπὸ τοῦ ἰλλεσθαι τῆς ὀπὸς quòd voce priuatus sit, vel παρὰ τὸ ἐν λεπίσιν ἄναι: quæ duplex interpretatio partim omnibus piscibus conuenit, partim plurimis.

b τῶν ὄνων siue ὀνίσκων Muretus in Var. cap. 15. 8. sic dictum putat vel à colore asinis simili, vel quòd in capite lapides habeat lapidi molari similes. ὄνον. κ. Hesychius exponit superiorem in pistrino lapidem, & Eustathius τὸν κινούμενον τοῦ μύλου.

c *Quid? Scarum præterij, cerebrum penè Iouis supremi.* Ennius. Petronius. *Ingeniosa gula est, Siculo scarus æquore mersus*
Ad mensam viuus perducitur.

d Macrob. cap. 16. li. 3. Saturn. Octauium vocat Is fortassis est, quem Seneca Epist. 96. appellat Publium Octauium. Chiffletius.

e Hodie *Hydrus*, vnde oritur in finibus Tridentinorum Clisius fluuius. Mustela hæc Plinij, vt & Ausonij, Lampetra est: Dorioni apud Athenæum fluuiatilis muræna: Archestrato apud eundem, ἔγχελυς ἀπύρωος: Cassiodoro in descriptione Regini litoris, Exormistos. Reperiuntur & in Sebino lacu, qui Brigantino proximus est, hodie *Hiscio*, vnde exit ollius amnis, tales mustelæ, & in multis Galliæ fontibus, ac riuulis, marinis prorsus similes, sed minores vulgus eas vocat *Lamproyons*.

f Hac de caussa Hecatæ sacer est, quoniam τριγλίτης τρίγλωος τ' ἐστιν καὶ ταῖς κατὰ νεμηνίαν αὐτῇ λάπτειν φέρεται ὑπὸ τῶν πλουσίων, quam cœnã pauperes ac Cynici esurientes rapiebant ac diripiebant, ab Hecate consumptam esse iactantes. Athenæus Mænidas inter cibos Hecates recenset. Plutarchus & Tzetzes canes ei sacrificari tradũt, vnde versus Theocriti: τᾷ χθονίᾳ δ' ἑκάτᾳ τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. Brodæus cap. 24. 1.

g Seneca cap. 18, lib. 3. Quæst. Natural.
h Prodigam eius luxuriam Seneca refert epistola 15. & lib. de Consolatione ad Albinam, Dion in Tiberio, Rhodig. cap. 11.9. Apicios duos fuisse luxuria guláque infames, vide apud Victorium cap 6.17.
i Aureis nostris 80.

De [a] mullo, & coracino, salpa, & salmone. CAP. XVIII.

MVllum lxxx. librarum in mari Rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, suburbanis litoribus inuentum? Est & hæc natura, vt alij alibi pisces principatum obtineant: [b] coracinus in Ægypto: zeus idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis [c] omnibus præfertur. Piscium alij branchias multiplices habent, alij simplices, alij duplices. [d] his aquam emittunt accepta [1] ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, [e] Larius & [f] Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis [g] Vergiliarum ortu existunt squamis [h] conspicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius, quàm circa [i] eum mensem, visuntur.

1 in ore. M.

ANNOTATIONES.

a *Mullei, calcei Regum, ac patriciorum deinde, à mullando, id est suendo, vocati. Ab eorum colore dicti Mulli pisces.* Festus.
b Salsamentum ex eo paratum Saperdam vocabāt, autore Polluce, Persius Satyr. 5.
- - en saperdam aduehe ponto,
Castoreum, stuppas, hebenum, thus, lubrica coa.
Festo, piscis vilissimus. Varroni insipiens, inelegans, in Modio: *Omnes nobis videmur belli & festiui, cùm saperdæ simus* : σαπροί. Sic enim legendum apud Nonium.
c Piscibus, non salmonibus, vt quidam.
d Fallitur hic Plinius. Branchiis enim pisces aerem accipiunt, & reddunt: ore, aquam.
e *Lac Maior.*
f *Lac de Como.*
g Cyprini clauati Rondeletio, lacuum verò accolis Pigo.
h Die 7. Maij.
i Sic in lacu Allobrogum, quem *Paladru* vocant, Grationopoli vicino, Vmblæ pisces delicatissimi Nouembri & Decembri mense capiuntur, anno toto reliquo, nunquam.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia suum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccum somni causa [a] exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, [b] & sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus. Exeūt in terram, [c] & qui marini [1] mures vocantur, & polybi, & murænæ. Quin & in [d] Indię fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit. [2] nam in stagna & amnes [3] transeundi plerisque euidens ratio est, vt [4] tutò fœtus edant, quia non sint [5] ibi quæ deuorent partus, fluctúsque minus sæuiant. Has intelligi ab his causas, seruaríque temporum vices, [7] magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci vberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

1 myri vocantur & polypi. Pal. polypi, legitur in CH.
2 Nam stagna & am. trāseunt pleriq;. Euidens. Pint. Nam stagna & am. transeunt. In plerisque. CH.
3 trāseunt. Plerisque. M.
4 tutos. CH.
5 ibi qui. M. & CH.
6 ius. CH.
7 magis quis miretur, si reputet. Vet.

ANNOTATIONES.

a Non de exocœto, sed de Pæcilia, id scripsit Pausanias in Arcadicis. Idem non in Clitore, sed in Aroanio, qui in Clitorem fluit, eos ait pisces reperiri.
b Clearchus peripateticus apud Athenæum lib. 8. sub ipsum principium, scribit ἰχθύων τινὰς οὐκ ἔχοντας βρόγχον φθέγγεσθαι: quosdam pisces vocem edere, quibus guttur non sit. Pro βρόγχον, Plinius legit βράγχια.
c Testudines Theophr. lib. de piscibus.
d Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

Digestio piscium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alij sunt plani, vt rhombi, [a] soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantùm corporum differunt. [b] Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, vt muræna, conger. Ideo pinnarum quoque fiūt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas: [1] quibusdam binæ, quibusdā trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris. [c] Nullæ, vt murænis, quibus nec [d] branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporū impulsu ita mari vtuntur, vt serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam viuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, [e] vt polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

1 nonnullis. M.

ANNOTATIONES.

a Lingulacam à Festo eum piscem dictum volunt, quanquam & sic argutatricem mulierem vocarent Canterius cap. 18.4. Vide infrà, cap. 10.32.
b Passerem & Rhombum si ita statuas, vt mentum terram spectet, oculi cæ um, Rhombi pars supina dextra est, passeris læua.
c Nullas pinnas intellige, quibus natare possint.
d Aristoteles lib. 2. cap. 13 hist. Murenis branchias nullas esse minimè ait, sed non integras. Rond. cap 11. lib. 3 primi tomi.
e Aristoteles tamen & pinnis & pedibus natare polypos scripsit.

10 20 30 40 50

De anguillis. CAP. XXI.

A[a]Nguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine[1] aqua senis diebus Aquilone spirante, Austro paucioribus.[2] At hyemem eędem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum pręcipuè turbidis. Pascuntur noctibus.[3] Exanimes piscium solæ non fluitant.

1 aquis. M.
2 At eædem in ex. a. n. durāt. Pint. ex Aris. cap. 2. lib. 8. Hist.
3 Hęc vltima clausula in M. non legitur.

ANNOTATIO.

a Lepidè Plautus in Pseudolo, de versuto & veteratore homine, Pseud. *Quid, cùm manifestò tenetur?* CHAR. *Anguilla est, elabitur.*

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

LAcus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mense, [a] autumnali sidere (vt palàm est) [b] [1] hyemato lacu, fluctibus glomeratæ voluuntur intantum mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum milium globi reperiantur.

1 hyemante lacu.

ANNOTATIONES.

a Arcturo oriente.

b Velut tempestate procellaque agitato.

De murana. CAP. XXIII.

MVræna quocunque[1] tempore parit, cùm cæteri pisces[2] stato pariant. Oua eius citissimè crescunt.[3] In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles[4] myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia & infirma sit,[5] myrus vnicolor & robustus, dentésque[6] extra os habeat. In Gallia Septentrionali murænis omnibus dextra in [a] maxilla septenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, paritérque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ [b] Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarũ non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi[7] spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi.[8] Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius eoq; verberari solitos tradit Verrius [c] prętextatos, & ob id mulctam his dicit non institutam.

1 mense. M. & CH.
2 statuto tēpore par. M.
3 In sicco lapsis. Pint. In s. l. elapsas. M. In siccum litus elapsas. Vet.
4 zmyrum. Vet. & CH.
5 zmyrus. Vet. & CH.
6 extra & intra os. ex Arist.
7 spectare. M.
8 læuissimum. Massar. nihil mutandum censeo.

ANNOTATIONES.

a Matron apud Athenæum lib. 4 scribit, Muręnam cùm ad magnanimi draconis thorum pergit, ἀγαλλομένην περὶ δείρῃ ζώνην φορεῖν, lætabundam cingulum circa collum gestare.

b Seneca libro de clementia, & libro de Ira.

c Prætextatis mulcta non est instituta, quòd verberibus, non pecunia facinoris admissi pœnas luerent, nec alio supplicio castigarentur. Vt adolescentes ferula, flagris puerili verbere. Alex. ab Alex. cap 25. 2.

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

PLanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginē habet, vt[1] raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt[2] squali quoque: quamuis non plani.[3] Hæc Græcè in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus,[4] nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem[5] carniuora sunt talia, & supina vescuntur, vt in delphinis diximus. Et cùm cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

1 rapæ. CH.
2 galæi. Massar. & Turn. Squalorum meminit & infra cap. 51. & Columel. cap. 17. lib. 8. quare nihil mutandum videtur. primo. M.
3 Hæc Græcia in vniuersum selache appellat. Aristoteles primus hoc nomen eis imposuit. Vet.
4 nisi si cartil. CH. & M.
5 carnosiora. M.

De echeneide CAP. XXV.

ESt paruus admodum piscis assuetus petris, [a] echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quam ob causam [b] amatoriis quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pēsat, fluxus grauidarum[1] vtero sistens, partúsque cōtinens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum[2] habere[3] arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum[4] multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotūdo ore, neque in angulos prodeunte rostro,[5] sed simplice, [c] concha vtroque latere sese colligente:

1 vtique. D.
2 non habere. Vet.
3 arbitrantur, inquit Arist. ita disposita pin. locus Arist. est cap. 14 lib [illegible] Hist.
4 similitudine. M.
5 sed simplice concha, Vet.

6 nuntios, in Tol. d. & Salm.
7 pueri: conchas quę id. M.

quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem [6] nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles [7] pueri, conchásque quæ id præstiterint, apud [d] Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari, præterea hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

ANNOTATIONES.

a Remoram Latini vocant. Inde remoram facere Plauto in Trinummo.

Ita vincunt illud conducibile gratiæ
Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt,
Remoramque faciunt rei priuatæ & publicæ.

Remeliginem apud Festum vocant Afranius & Plautus in patina. Lucanus.

Non puppim retinens Euro tendente rudentes
In mediis echeneis aquis, Vide cap. 1. libr 32.

b Vel ad amatorum castiganda & coercenda desideria, ne amicarum damno & odio alias captent, vel ad cohibendam puellarum & amicarum facilem leuitatem ne aliis obsequantur.

c Hic describitur Veneria concha Rondeletij, qua & chartas leuigari ait. cap. 12. lib. 13.

d Plaut. in Rudente, *Te ex concha natam autumant: caue tu harum conchas spernas.* Seruus his Venerem alloquitur.

10

De varietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

1 candidum mænæ. CH.
2 eædem fiunt. Pint.

MVtant colorem [1] candidæ hyeme mænæ, [2] & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirũdo, sanè perquàm similis volucri [3] hirundini: item [4] miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino. CAP. XXVII.

3 hirundini, piscis ex argum. appel. lucerna ling. ign. per os exer. tr. no. relucet. Item miluus subit in summa maria. Attollit &c. Rondel.
4 miluus subit in sum. maria. Piscis ex arg. ap. luc. lingua. ignea. Pint. milis s. i. s. m. p. e. a. a. luc. linguáque per os exer. tranquillat. CH.
1 Attollit Cornuta è mari. Massar.
2 sesquipedalia. M. semipedalia. Rondelet.
3 captus atque missus in harena. Pint.

SVbit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet [1] [a] Attollit è mari [2] sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus [b] draco marinus [3] captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

20

ANNOTATIONES.

a Cornutam Plinij, cetaceam belуam esse, non Lyram Rondeletij, putant attentiores.

b Northmanis *Equille* à lubrico sub arena lapsu. Ij namque sua lingua *Equiller* dicunt in humido loco labi.

De piscibus sanguine carentibus. CAP. XXVIII.

1 fluctu. CH.
2 Cætera. CH.

PIscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremò testis conclusa duris. Mollia sunt, [a] loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in [1] fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: [2] cæteri cirri, quibus venantur.

30

ANNOTATIO.

a τευθὸς vel τευθὶς Græcorum. Themistocles Eretrienses loliginibus similes esse dicebat, ὅτι μάχαιραν μὲν, καρδίαν δὲ μὴ ἔχοιεν: non absimili dicto Leosthenis, siue Demadis, qui Alexandro mortuo exercitum illius Cyclopi excæcato similem aiebat, quoniam Imperatore orbatus esset. Rhodig. cap. 29. 24.

De loligine, & sepiis, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

1 generi. CH.
2 pelagici. M.
3 est suffocatione. Vet. inflatione. Alij. Lego ex Arist. est, & tanquam inflatum, viuentibus.
4 Cæterum. M.
5 cui adhærescunt. M. eo hausto quodammodo adhærescunt. Vet. eo haustu quodã. cui adh. Alij.
6 tenentque supini. Vet. tenentque dum non supini. Dal.
7 crurum. M.
8 adnatet. M.

LOligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittę modo. [a] Sepiarum [1] generis mares varij & nigriores, constátiæque maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi sensere se apprehendi, effuso atramẽto, quod pro sanguine his est, infuscata aqua abscunduntur. Polyporum multa genera: [b] terreni maiores, quàm [2] pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac manibus, vtuntur: cauda verò, quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis [c] fistula in dorso, qua transmittunt mare: eáque modò in dexteram partem, modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum [3] est sufflatione viuentibus. [4] Cæterò per brachia velut [d] acetabulis dispersis, haustu [5] quodam achærescunt, [6] tenent supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, [e] duntaxat asperum, læuitatem odore. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu [7] crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis [8] adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in do-

40

50

domum comportat, dein putamina[9] erosa carne egerit, adnatantésque pisciculos ad ea venatur[f]. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu[g]. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à[10] congris euenit ei: sed renasci, sicut[11] colotis & lacertis[12], caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est,[h] qui vocatur nautilos, ab aliis[13] pompilos.[i] Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè[14] nauiget. Posteà prima duo brachia[k] retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificâte[15] in aura, cæteris subremigans[l] brachiis,[16] media cauda,[m] vt gubernaculo, se[17] regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine[18] &: si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

9 rosa. M.
10 à cancris. Paguris. Arist.
11 Colcitis. CH. colubris. Vet. adstipul. Arist.
12 caudas. M. & CH.
13 polypi ouum. ex Arist. Rondel.
14 enauiget. D.
15 in auras. M.
16 media se cauda v. g. regit. CH. media secando. M. lego, maria sulcando. Nulla enim polypo cauda est.
19 dirigit. Parm.
18 & in CH. d.

ANNOTATIONES.

a Sepiis, cùm in cibum parabantur, oculos adimi solitos, monstrat hic versus Plauti in Rudente:

Iube oculos elidere itidem vt sepiis faciunt coqui.

Apud Athenæum pag. 308. versu 45. Antiphanes lepidè vocat sepiam κυφόνωτον, dorso gibbam.

b πρόσγυοι Aristoteli, littorales: terrenos licenter Plinius vocat.

c αὐλὸς, φυσητήρ. Arist.

d Plautus in Asin.

Ego istos noui polypos, qui vbi quid tetigerint, tenent. Quid.
Vtque sub æquoreis deprensum polypus hostem
Continet, ex omni demissis parte flagellis.

e Arist. μάλιστα, præcipuè.

f Phocyll. Μήδ' ὡς πετροφυὴς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμείβου.
Πᾶσιν δ' ἁπλόος ἴσθι, τάδ' ἐκ ψυχῆς ἀγόρευε.

Ion apud Athenæum, καὶ τὸν πετραῖον πλεκτάναις ἀναίμοσι συγῶ μεταλλακτῆρα πούλυπον χρόος. Plutarchus περὶ πολυφιλίας,

Πουλύπου νόον ἴσχε πολυπλόκου, ὃς ποτὶ πέτρῃ
τῇ προσομιλήσει τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη. ex Theognide.

Vide Theophrastum fragmento περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας. Inde Græcis dicitur τρεψίχροος & πολύχροος.

g Athenæus, Horus, Pherecrates ipsum rodere scripserunt: item Alcæus, ἔδωδα ἐμαυτὸν ὡς πολύπους. Hesiodus, ὅτ' ἀνόστεος ὃν πόδα τένδει. quo loco polypum Eledanem ab edendo dictum interpretes ait significari. Oppianus in Halieut. id scripsit,

Ἀλλ' οἱ γε γλαφυρῇσι ἐνιζόμενοι θαλάμῃσι
Πτήξαντες δαίνυνται ἑοὺς πόδας, ἠύτε σάρκας
Ἀλλοτρίας.

Hinc Ioanni Grãmatico polypi dicuntur κολοβόποδες. Aelianus mutuò se vorare polypos tradit. Rhodig. cap. 32 13. polypum suos cirrhos fame coactũ absumere tradit, & Aelianus. Inde Græci αὐτοφάγον vocant.

h polypi ouum, Aristotel καλούμενος ἀπὸ τινῶν ναυτίλος, καὶ ναύτικος, ὑπ' ἐνίων δὲ ὠὸν πολύποδος. Rondelet.

i Imò pronus.

k ἄνω πρῶν, attollens. Athenæus.

l Brachio vltimo, quod solum albicat, acutius est, & in extremo bifidum, adnexúmque dorso in coitu polypum vti scribit Aristot. brachium id Plinius caudam vocat.

m Alia duo brachia in mare demittit loco gubernaculi.

De ozæna, nauplio, & locustis. CAP. XXX.

Polyporum generis est ozæna, dicta[a] à graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam[1] consectantibus. Polypi binis mensibus[b] conduntur. Vltra bimatum non viuunt.[c] Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse côcharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, vltróque escam ex prædante capere. Carent conchę visu, omníque sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi[2] apertis: impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur,[3] ita securi grassantur, extrahûtq; carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat vllum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet[4] acetabulis, ac numeroso[5] suctu detrahit, cùm in naufragos vrinatésve impetum cepit.[6][d] Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim se[7] resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri.[e] Carteiæ in cetariis assuetus exire è mari in[8] lacus[9] eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitique custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat,[10] deinde color[11] muria obliti[12] odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Nanque &[f] afflatu terribili canes[13] agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo[14] incussos, ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar)[g] barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere[h] pondo dcc. Sepias quoque & loligenes eiusdem magnitudinis

1 coniactatibus. CH.
2 apertis imposito lapillo intra. Vet.
3 & ita. M.
4 acceptabulis. Par.
5 suctu dum trahit. M.
6 Sed si inuertatur, elãguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati.
7 resupinati. Cætera quæ idem, &c. populari, mirè omnibus marinis, &c. illinuntur, conuertit in se. Pint.
8 cupas, labra. Massar.
9 mercatorum. Vet.
10 dein colos. M.
11 muriæ oblitu: odor dirus. muria oblitus. Vet.
12 odore viri. Pint.
13 abigebat. Alij.
14 percussos. D.

gnitudinis expulsas in litus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita. [i] Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata in hac condi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: [k] duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, [15] vt remis. Si verò flatus [16] inuitent, easdem in vsu gubernaculi porrigi, pandíque [17] concharum sinus auræ. Huius voluptatem esse, vt ferat: illius, vt regat: [18] simúlque eam descendere [19] in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) [l] omine nauigãtium humana calamitas in causa est. [m] Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultãtur, & ambo veris principio senectutem anguium more [19] exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt [21] propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum feruenti aqua incoquatur, [n] fluida carne non habet callum.

15 vt remissi verò flatus inuitant. M.
16 inuitet. CH.
17 baccarum. CH. conchæ sinum. D.
18 simulq; eadem descendere. Locustæ. Pint. ex Tol. & Salm. deletis verbis interpositis.
19 incluso sinu, fluctu hausto, territam visu. Id enim vbi cõstat rumore nauigantium &c. Hæc vet. lectio. Massario. Vetustum meũ sic habet: territam visu, forte tristi. Id enim vbi cõstat. Parmense verò, territã visu. Id enim vt cõstat rumore &c.
20 exigunt. CH.
21 propria, in Parm. deest.

10

ANNOTATIONES.

a Imò verò potiùs quod suaue quidpiam oleat. Græci ideò vocant μαχλίτιν hoc seculo Neapolitani Muschardinum. Idem est Ozolis, Osmylus, Eledone, Bolitæna. Rond.
b φωλῶσι, latent.
c A coitu mares, à partu fœminæ.
d Plinius à seipso dissentire hic videtur cùm superiori cap. scripserit polypos ea quibus adhærescunt, ita supinos tenere, vt auelli nequeant, quod expono, si iam altius dentes infixerint, alioqui facilè resupinatos elanguescere.
e Eandem historiã de polypo Puteolano refert Aelianus. 13.6.
f Odore. non enim flat, aut spirat.
g Crines, cirros, brachia, flagella.
h Strabo circa Carteiam Polypos talenti pondo reperiri author est.
i Nautili in mari ludentis & nauigantis. Nauplium ἀπὸ τοῦ ἐν ναυπλίῳ, Mutianus solus vocauit.
k Dalechamp. genera piscium intelligit, & de Concha & Nauplio, Cod. 1. de Concha & Polypo, Cod. 2. interpretatur. Ego ad duplicem Conchæ & Nauplij nauigandi rationem refero, vt tranquillo aliter mari, quando auræ posuere, aliter incidentibus ventis nauigent.
l Putant enim qui nauigant, velificantem Nautilum grande aliquod malum & infortunium portẽdere, & maximè sinu clauso repentè occultum & demersum.
m Plautus in Menæch. iocosè, Medicus,
Dic mihi etiam, solent tibi vnquam oculi duri fieri? Menæch.
Tu me locustam censes esse, homo ignauissime?
n Laxa, molli, vda c. n. h. solidam durámque pulpam.

20

De cancris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica [1] litora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore [2] mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, [a] leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice [3] hippœ vocantur, tantæ velocitatis, vt consequi [4] non sit. Cancris vita longa: pedes octoni, omnes in [5] obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Prætereà bina brachia denticulatis [6] forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuersi [7] vbi aliquando congregantur, os Ponti euincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparétque tritum iter. Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inanium [b] ostrearum testis se condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore [8] etiam [c] retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, vt arietes, aduersis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus [9] medentur. Sole Cancri signũ transeunte, & ipsorum, cùm exanimati sint, corpus transfigurari in Scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt [d] echini, quibus spinę pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volui: itaque detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellãtur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, [10] [e] correptísque operari lapillis, mobilitatem põdere stabilientes. Nolunt volutatione spinas atterere: quod vbi videre nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrænant.

1 loca. Vet. M.
2 mitificatur.
3 Scribendum videtur non Hippœ, sed Hippees, siue Hippeis, ex Arist. Histo. animal. lib. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites, vertente, nõ Equos.
4 non possint. CH.
5 obliquo flexu. M.
6 forficibus. CH.
7 vbi, in M. d.
8 & retrorsi. CH.
9 medentur sole C. s. transeunte: & ips. Vet.
10 correptis ore lapillis mobilitatem pondere stabilientes, quia nolunt &c. D.

30

40

ANNOTATIONES.

50

a Fluuiatiles ex Arist. cap. 2. 4. hist.
b Lucil, *Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla Peloris.*

Afra

Afranius, *Conchas, echinos, ostreas marinas.*
Plaut. in Pseud
Vt transuersus cedit, quasi cancer solet, non prouersus.
d De iis Plautus in parasito pigro,
Addite lepades, echinos, ostrea. Idem in Rudente,
Echinos, lepadas, ostreas, balanos captamus, conchas,
Marinam vrticam, musculos, plagusias striatas.
e Plutarchus in Dialogo, vtra prudentiora sint, terrestria an aquatica.

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestrésque, exerentes se domicilio, bináque ceu cornua protendentes contrahentésque: oculis carent:[1] itaque corniculis prætentant iter.

1 ideóque.M.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis[1] æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis,[2] lunatis in orbem circumactis, dimidio orbe cęsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione[3] virgulata, crinita, crispa,[4] canaliculatim,[5] pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa,[6] densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam[7] recuruis. Nauigant ex his[8] veneriæ, præbentésque concauam[9] sui partem,[10] & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, séque & ipsi carinant.

1 æstatibus.CH.
2 limatis.M.
3 vngulata.M.
4 cauiculatim. CH. clauiculatim. Vet. caualiculatim reticulata in obliquum. M.
5 pectinatim diuisa, imbricatim vndata, cancellatim &c.CH.
6 prædensata. Vet.
7 bucinum.CH.
8 Neritæ. Vet.
9 sibi partem. Vet.& CH.
10 & alteram auræ. Vet.

De diuitiis marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum[1] mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

1 ventri mare est. Vet.CH.& M.

Quomodo, & vbi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras,[a] conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas[b] condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totóque corpore à fœminis iuxtà virísque gestarentur. Quid mari cum[c] vestibus? Quid vndis fluctibúsque cum vellere?[1] Non rectè recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto,[2] sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi[3] qui[d] vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeò per totum corpus,[4] anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo[5] culménque[6] omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus inter illas belluas tales tantásque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, è tantis Solis[7] ardoribus, atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum[8] paucas. Fertilissima est Taprobane &[9] Toidis, vt diximus in circuitu mundi: item[dd] Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris[e] Rubri. Origo atque genitura[f] conchæ, est haud multùm ostrearum conchis differens. Has vbi[10] genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, grauidas posteà eniti,[g] partúmque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit,[11] candorem conspici: si verò turbidus, & fœtum sordescere, eundem[12] pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare,[13] cælique eis maiorem societatem esse, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiuè satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si verò[14] & tonuerit, pauidas ac repentè compressas, quæ vocant physe

1 Num ritè.Pint.
2 sit tanti.Pint.
3 queis.Pint.
4 animæ hominis quæsita.M.animæ hominis periculo quæsita.Vet.
5 columenque M. & CH.
6 omnium operum pretium.M.
7 ardoribus.Eæ quoque ab Indicis insulis.Vet.
8 paucis.Vet.
9 Stoidis. Vet. & suprà lib.6 cap.25. Torois.Parm.
10 genitalis amnis (leg.annus) cumulauerit, ora pandentes se (leg.ceu) quadam, M.
11 candore. Pint.
12 pallescere. Pint.
13 cœli quietis. CH.
14 etiam. CH. M. 33.cap.11.

physemata, efficere, [15] speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non impropriè callum vt existimari corporis possit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipso tantùm [16] eos cælogaudere, Sole rubescere, candorémque perdere, vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt [17] pelagiæ, altius mersæ, quàm vt penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugísque torpescunt: nec nisi [18] iuuenta constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchísque adhærescunt: nec iis [19] auelli queunt, nisi [h] lima. Quibus vna tãtùm est facies, & ab ea rotũditas, auersis planities, ob id [i] tympania nominãtur. Cohærẽtes videmus in conchis hac dote [20] vnguenta circunferentibus. [21] Cæterò in aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cùm manum [22] videt cõprimit sese, operítque opes suas, gnara propter illas se peti: manúmque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis. quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoque comitantur [23] marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has vrinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde [24] obrutas sale in vasis fictilibus, [25] erosa carne omni, nucleos quosdã corporum, hoc est, vniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, colorémque indiligentia [26] mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, [l] haud promptis rebus, in tantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius [m] aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari [27] repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, aliâs magnitudine [28] præcellens. Summa laus coloris est [n] exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est elenchos appellant [o] fastigata longitudine, [29] alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac [p] ternos auribus, fœminarum gloria est. [30] Subeunt luxuriæ eius nomina [31] & tædia exquisita perditiore portatu: siquidem cùm [32] id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. [33] [r] Affectántque iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico vnionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis [s] socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosphorum Thracium, rufi ac parui in conchis, quas [t] myas appellant. [34] At in Acarnania, quæ vocatur pinna, gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini [u] insecto [x] hirsutam echinorum modo, ipsum vnionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, [y] enormes [35] ferè, colorísque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colorémque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsq; iam in extremis etiam marginibus velut [34] concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinósque. Pondus [z] ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem [35] ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus [36] [a] spiris, auribus, collo, [37] manibus digitísque: quæ summa quadringenties H-S colligebat: ipsam [38] confestim paratam [39] nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum

15 specie modo inani inflata. Quidam. speciem modo inanẽ & inflatam. Vet. speciem earum inanem & inflatam Parm. specie modo inani inflatas. CH.
16 eas. M.
17 pelago altius mersæ. Vet.
18 in iuuen. M. & CH. sic mox, in senecta.
19 euelli. M.
20 inuenta. Dal. Id est, hac laude excogitata ab iis qui circũferunt & vendunt, quasi natura gemellę sint.
21 Cæterum. M.
22 vidit. CH. sentit. Dal. nam visu caret.
23 marini canes. D.
24 obrutis. D.
25 rosa. CH.
26 mutare. CH.
27 repertis. Indico. Tol.
28 præcellentes. CH. præcellentibus. D.
29 vel alabastrorum figura, vel in pleniorem orbem desinente. D.
30 subeuntque. CH.
31 & fastidia, exquisito perditis nepotatu. Vet. perditi nepotatus. Pint. perditionepotatu. CH. perdito nepotatu. Turn.
32 illisere. Pint.
33 Cupiuntque iam & pauperes lectorem, dictitantes vnionem esse in publico. M. Affectantq; iã & paup. lectiores fœm. Alij. Vide Annot.
34 At Arcadia quæ vocantur.
35 & feri. M. & CH. Lego, & feri, marmoreique coloris.
34 è concha. M.
35 aut. M. & CH.
36 spira. M. & CH.
37 monilibus. M. Salm. Tol. & CH.
38 ipsa confestim parata &c. Alij. ipsa cõf. parati. CH.
39 mancupationem. Turn. & CH. id est, pretium.

gum

gum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius quadringẽties H-S operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quãtum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorũ fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam [40] imperij mulierculam accubantem: [41] non illos curru[β] detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi vniones per omne æuum: vtrunque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hęc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ [42] possit, respondit, vna se cœna centies H-S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationémque expostulanti. At illa corollarium [43] id esse, [44] consumpturámque se ea cœna taxationem confirmás, solámque sexcenties H-S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri vnum tantum vas ante eam posuere ? aceti, cuius asperitas vísque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maximè singulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius eum quoque paranti simili modo absumere, victúmque Antonium pronuntiauit, [45] homine irato. [46] Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis [46] victrice regina dissectum, vt esset in [47] vtrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam spoliabuntúrque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Tragoedi [d] Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne [48] in Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: [49] quod id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque vt mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos vniones [50] conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem vsum venisse, Alexandria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & viles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm [e] Ælius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impositum maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum venit, vt prædium aliquod. Cõchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè [51] etiam margaritis pretia fecit.

40 imperatori. D.
41 non illos currus defractos, quam huius CCCC. HS. maluit? Pint. non illis curru detr. Vet.
42 posset. CH.
43 quidem. M.
44 & cõsumpturam eam cœnã. CH. & M.
45 omine rato. Turn. & CH. nã paulo post ab Augusto superatus est.
46 Cõmittatur. CH.
46 victa. Vet.
47 vtriusque. CH.
48 in. M. Tol. & Salm. d.
49 quo magis refugium fiat. M. Turn. & CH.
50 conuiuis quoque. CH.
51 &. CH.

ANNOTATIONES.

a Buccinæ, quorum sanguine & purpurarum, ad tingendas lanas vtebantur.
b A natura fieri.
c Prouerbium vetus, Qui natare vult, se exuit.
d Sic legit Turneb. cap. 9. lib. 10. Aduers.
dd Æliano lib. 15. cap. 8. hist. Animal. περιμοῦδα vrbs Indiæ.
e Vlpianus lib. 19. D. de auro & arg. leg. margaritas vult nec gemmis contineri nec capillis, quia apud rubrum mare crescit & coalescit concha. Tertullianus lib. De habitu muliebri, pustulam conchæ, siue duram & rotundam verrucam esse ait. Hieronymus rubri maris grana vocat, Martialis:
Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis.
Cuiacius cap. 18. lib. 10. Obser. Multa quoque de iis Iacob. Reuard. cap. 4. lib. 1. Varior.
f Conchas eas nunc Persæ *cheripo* vocant.
g De hac re vide Rondeletium. Androsthenes apud Athæneum lib. 3. in ostrei carne gigni putat, non aliter quàm grandinem in suibus.
h Apud Pers. Sat. 2.
Hæc baccam conchæ rasisse.
i τὰ τυμπάνια, exigua tympana.
k Isidorus Characenus: κινδυνεύουσι δὲ θηρῶντες τοὺς μαργαρίτας ὅταν ἐς κεχηνότα κόγχον κατ' εὐθὺ ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα. μύει γὰρ τότε, καὶ πολλάκις οἱ δάκτυλοι αὐτῶν ἀποπρίονται· ἔνιοι δὲ καὶ παραχρῆμα ἀποθνήσκουσι. Scalig. in Manil. ex Athenæo lib. 3.
l Haud inuentu facilibus, eximiis illis prestantiæ notis omnibus in vnico vnione.
m Persæ vocant hodie *Lutu*, Indi verò *Moti* vel *Motu*.
n Quaquauersum sine fusco nitentes & pellucidos.
o In pyri modum turbinata.
p Petronius tribaccam margaritam vocat.
Quò margarita cara, tribacca, Indica.
An vt, matrona ornata faleris pelagiis.
Tollat pedes indomita in strato extraneo?
Had. Iun. cap. 15. 6. Iuuenalis Satyra 6.
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Seneca cap. 9. lib. 7. De benefic. Video vniones non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ oneri ferendo sunt. Iungũtur inter se & insuper alij bini superponũtur. Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.
q Turneb. cap. 9. lib. 10. Aduers.
r Sensus est, pauperes fœminas vnionibus gaudere, quòd, in publico cùm sint, ipsis de via decedatur, videanturq́; diuites, vt margarita pro lictore sit, & turbam summoueat. Id. n. fuit lictorum officium. Horatius:

—neque consularis
Summouet lictor miseros tumultus
Mentis—

Quidam docti licitatorem legunt, quasi emptorem pudicitiæ matronalis, verbis vim afferentes, & pro arguta elegantique sententia turpem comminiscentes. Turnebus cap. 10. lib. 15. Aduers.

s Tertullian. li. de Habitu virginis. Latent in cingulis smaragdi: Gylindras vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit: & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt. Manilius lib. 5. de margaritis & aliis gemmis:

Pérque caput ducti lapides, per colla, manúsque,
Et pedibus niueis fulserunt aurea vincla.

Chares Mitylenęus apud Athenęum scribit ex margaritis σκευάζεσθαι ὁρμίσκους τε καὶ ψέλλια περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας.

t Tales hodie reperiuntur in gelidissimis quibusdam Aruernorum riuis & torrentibus.

v Insectam, ἐν διαγεγλυμμένῳ Athenæ. minimè stratam aut cælatam.

x δασεῖαν Athenæus, spissam, vt rectè vertit Rondeletius, non hirsutam.

y Minimè aut rotundi aut leues.

z In India nunc ponderosissimæ pendunt centum sexaginta grana hordei.

α Vittarum circunductus sic vocat. Vittis. n. stola, sellis, ac lecticis, primariæ locupletésque matronæ à tenuioribus & impudicis distinguebantur.

Ouid. *Scripsimus hæc illis quarum nec vitta ligatos*
Attingit crines, nec stola longa pedes. Brisonius ca. 4. li. 1.

β Sensus est, satius fuisse Curium & Fabricium non triumphasse, quàm locupletatam eorum victoriis posteritatem ad tam immanem luxum peruenire. Turn. cap. 9. lib. 10. Aduers.

γ Id nimirum est quod scribitur in leg. Seia. ff. de auro, arg. Seia vnionem cum hyacinthis legauit: postea vnionem soluit, nec vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit: quæsitum est, an hæres æstimationem rei, quæ in hæreditate non est, præstare debeat? Eam vim aceti esse tradit Vitruuius cap. 3. 8. Macrobius. cap. 7. 3. Saturnalium. Idem de Æsopi filio scribit Valerius cap. 1. 9. De Caligula Suetonius. Brissonius cap. 10. lib. 2.

δ Horatius. *Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,*
Scilicet vt decies solidum absorbêret, aceto
Diluit insignem baccam. Vide Valer. cap. 1. lib. 9.

ε Varronis magister. Dicere is solebat, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent. Eius meminerunt Grammatici Sosipater lib. 1. Priscianus l. 6. Pompeius in voce Sonticus. Varro 4. de Ling. Lat. Hadrian. Iun. cap. 11. 6.

10

De natura purpuræ, & muricis. CAP. XXXVI.

1 senis, ex Arist.
2 contra. M.
3 mutuúmque. CH.
4 liquoris nimirum est D.
5 nigricantis rosę color. D. Alij, violæ.
6 cum vita sua suc. M. in Tol d.
7 cũ terra vilis. Tol. & CH. legendum, cũ testis, ex Arist. lib. 5. hist Anim 4.
8 expuentes. Tol. & CH.
9 Hinc. Parm. & Vet.
10 Aquæ dulcedine. M.
11 flumini immerguntur. Vet.
12 in victu CH. & M.
13 præmio. M. & CH.
14 calleãt. Ad purp. &c. temperamento. Cõcharum præcipua duo sunt genera: Succinum &c. Rond.
15 purpurea & conchyliata. Vet.
16 maior. Rondel.
17 clauiculatim. Vet. canaliculatim proc. ro. & canaliculi. M. caniculato pr. r. & canicula. CH.
18 itinere. Dal.
19 clauata. subaudi, purpura. Dal.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm [1] septenis. Latent, sicut [a] murices, [2] circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, [3] mutuóque attritu lentorem [b] cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, [c] in mediis habent faucibus. [4] Liquoris hic minimi est in candida vena, vnde pretiosus ille bibitur [5] nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia [6] cum vita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris [d] detracta concha auferunt: minores [7] trapetis frangunt, ita demum rorem eum [8] excipientes [e] Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. [9] Huic [f] fasces securésque Romanæ viam faciunt: idémque pro maiestate [g] pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: [h] Diis aduocatur placandis: omnémque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed vnde [i] conchyliis pretia, quîs virus graue in fuco, color austerus in glauco, & [k] irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. [10] Aqua dulci necantur, & sicubi [11] flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: vt tanquam [12] in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, [13] præmia vitæ suæ [14] calleant. Concharum ad [15] [l] purpuras & conchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum [16] minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: vnde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, [17] cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi [18] latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea [19] clauatum est ad turbinem vsque aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed vtrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

20

30

40

ANNOTATIONES.

a Apud Aristotelem κήρυκες, Buccina. Muricem hic de buccino Plinius vsurpat, suprà verò cap. 25. de concha Veneria.

b Lentore cuiusdam cerij saliuant. ποιοῦσι μελίκηρας, idest, οἷον κηρίον, κηριάζουσι. Aristot. Gaza vertit fauare & fauificare.

c Inter papauer & ceruicem. Aristot.

d Eam prius diffringebant, & vbi fracta esset, ceruicem à papauere separabant. Nam inter hæc supra ventrem flos situs est.

e Vide Pollucem lib. 1. & Vitruuium ca. 13. lib. 7.

f Consulatus insignia fuerunt duodecim fasces, totidem lictores, purpurea prætexta, curulis sella. De comitiis consularibus, imperioque & potestate ac dignitate consulum amplissimè differit Alex. ab Alex. cap. 3. 3. & 18. 5.

g In prætextis.

h Consules enim non nisi purpurati sacrificabant.

i Ex iis, vt buccinis & purpuris, succus tingendis lanis colligitur.

k Conchylij triplex fucus est: vnus Heliotropij paulò saturatior quem autor hic significat: alter floris maluæ ad purpuram inclinans: tertius violæ serotinæ. cap. 8. lib. 21.

l Purpurei & conchyliati coloris infecturas.

50

Quot

Quot sint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio [a] pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum alga, [1] vilissimum: vtrisque melius Teniense, in [b] Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamen etiamnum leuius atque dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & longè [2] optimum purpuris [c] Dialutense, idest [d] vario soli genere [3] pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, [e] clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ, porrectísque linguis infestant. at illę aculeo extimulatæ claudunt sese, compriműntque [4] mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

1 vilissimum vtrumque: melius tæniense, in tæniis maris & ora. (Alij, maris & litore) collectum. Man. & CH habent, in tenei maris collectum.
2 optimo. D.
3 pastu. M.
4 mordentes D.

ANNOTATIONES.

a Vniuerso generi, quod situs ac loci proprium est, Plinius oscitanter tribuit. Nam purpuratum aliæ sunt pelagiæ, aliæ litorales.
b Monuimus *in tænijs maris* hic ab aliis legi. Sunt autem tæniæ, candidæ in mari cautes longo tractu fasciam imitantes.
c Quasi διαλυτὸν, vagum, solutum, errabundum, eidem sedi minimè adhærens. Lego vt *Dialetæ vario soli genere pastæ.* ἀλήτης, erro, vagus, sedem mutans, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, vnde ficta vox διαλήτης: nisi magis placeat διαλητεύουσαι, ἀπὸ τοῦ ἀλητεύειν.

Concharum flos Aristoteli:
- 1 Niger ex: 1 pelagiis. 2 magnis. 3 Aquiloniis.
- 2 flauus aut rubens ex: 1 litoralibus. 2 paruis. 3 Austrinis.

d Cœnoso, algoso, calculoso.
e Apud Athenæum li. 3. pag. 43. Concha ea μέλαινα dicitur & λογχοθήρα.

Quo capiantur tempore. XXXVIII.

CApi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus vtilissimum: quoniam cùm [1] fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm summa vertatur in eo. Eximitur posteà vena, quam diximus: cui addi [a] salem necessarium, sextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iustum. Quippe [2] maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in [c] plumbo, singulísque [d] aquæ amphoris centenas atque quinquagenas [e] medicaminis libras [3] [f] æquari, ac modico vapore torreri; & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas [4] hæsisse venis necesse est, decimo fermè die [5] [g] liquata cortina, vellus [6] elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, vritur liquor. [7] Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursúsque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam [i] fucum remittit. Pelagio [8] admodum alligantur, nimiæque eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permistis viribus alterum altero [k] excitatur, aut astringitur. Summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducena [9] pelagij cxi. Ita fit [l] amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur [m] immatura viridíque cortina: mox permutatur in [10] buccino. Laus ei summa, [11] color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idémque suspectu refulgens. Vnde & Homero [n] purpureus dicitur sanguis.

1 retificauere. M. cerificauere. CH. & Vet.
2 tanto maior vis. M.
3 aquari, Alij. vide Annot.
4 hausisse, Vet. adhæsisse. CH.
5 liquatis in cortina. Vet.
6 elutum. Alij. elutatum. Alij.
7 Rubus. Parm.
8 ad modum. D.
9 pelagio. M.
10 buccina. Parm.
11 in colore. Parm. & CH.

ANNOTATIONES.

a Quoniam liquor salsus incisa vena, saniem, quæ velut purpuræ sanguis est, copiosiorem elicit. Sic medici cucurbitis admotis & cute scarificata, vt sanguis fluat largius, nec coëat, vulnera aqua salsa madefaciunt.
b Libram vnam & bessem, siue vncias viginti.
c Cortina plumbea: nam ferrea & ænea suos colores illinunt.
d Aquæ libris octoginta. Ex hominis tamen lotio tincturam eam confici, capite sequenti docet, non aqua.
e Conchæ tusæ, aut carnis exemptæ.
f Legend. aquari, idest dilui. Seneca Natur. Quæst. lib. 1. cap. 3. *Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Interest quantum macerata sit: crassius medicamentum, an aquatius traxerit: sæpius mersa sit, an excocta, an semel tincta.*
g Quod satis est cocta.
h μεταγγιζόμενον, transuasatum, à lutra vase, vel, vt quidam censent, à lura, culei ore: vnde lurcones Festo, gulæ capacis homines. Laberio tamen elutriare lintea, lauare est, & labandria, sordida quæ lauari oportet. Rhodig. cap. 40. 18.
i Tincturam dilutiorem monstrat.
k Viuidius fit, aut obscurius.
l Tria purpuræ genera è varietate colorum sumpta memorant veteres, πορφυρίδα, coloris violacei saturati, & subnigricantis, quo colore πορφύρεον κῦμα, θάνατον πορφύρεον Homerus dixit. talis fuit Amethystina, & quæ è pelagiis purpuris solis fiebat atque buccinis: φοινικίδα, punicæam, rubentem, colore cocci, qualis fuit Tyria & Tarentina, à colore puniceo maturæ palmulæ dictam: ἁλουργίδα, colore glauco, irato mari simili, austero, diluto, qualis fuit conchyliata, & quæ fiebat è solis buccinis. Olim Odyssea Homeri agebatur ἐν ἁλουργοῖς ἐσθήμασιν, ad significandos per maria Vlyssis errores: Ilias ἐρυθροβαφέσι, indicandis vulneribus cruentis, & cædibus. Sextus Pompeius, Magni filius, ob hostium naufragia duo gloriabundus, imperatorium paludamentum phœnicium in cæruleum vertit, ad instar Neptuni, cuius se filium esse prædicabat, quoniam fœlicissima nauigatione vsus fuisset. Had. Iun. cap. 2. 2.
m Nondum satis liquata, & percocta.
n A purpuræ illustri colore, quicquid nitet ac splendidum est, ἅπαν τὸ ἀγλαὸν, purpureum Latini dixerunt: Catullus, quercus purpureos ramos: Albinouanus ad Liuiam, purpuream niuem,

--purpurea subniue terra latet. Horat.
--purpureis ales oloribus. ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Quinetiam Anacreon, πορφυρῆν Ἀφροδίτην. Scalig.

Romæ quando vsus purpuræ. CAP. XXXIX.

PVrpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum vsum Hetruscis deuictis satis constat. Nepos Cornelius, qui Diui Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra [a] denariis centum vænibat: nec multò pòst rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras [b] denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter [c] Ædilis curulis primus in prætexta vsus [1] improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Ædilis fuit vrbis conditæ anno [2] septingentesimo, Cicerone Consule. [d] Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino: [3] prætérque [e] ius temperatur aqua pro inuiso humani potus [f] excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantóque [4] dilutior, quantò magis vellera esuriunt.

1 improbatur, M.
2 de. CH.
3 præterque vis tēp. &c. Budæus, præterque eius temperatura, & quæ pro indiuiso (sic M.) humani potus excremento remedia & med. &c. Turn. prætereaq́; in eius temperatura pro infuso humani potus excremento medicamina adduntur, Alij. Lego, buccino, præterque eius temperaturæ aqua pro inuiso humani potus excremento. ea dimidia tantum medicamina.
4 dilucidior. Alij.

ANNOTATIONES.

a Aureis decem.
b Aureis centum.
c AEdiles curules, vt & prætores & consules, prætexta olim ornabantur. Brisonius.
d Prouerbij, *Strumam dibapha vestire*, quis sensus sit apud Ciceronem, vide explicatum à Rhodig. cap. 26. 30.
e Ius vocat succum infectorium conchylij, qui ad lanam coquitur tingendam, in purpurea veste, cum vrina & duplicatis medicaminibus: in conchyliata, cum simplicibus tantùm pigmentis, & aqua, vrinæ loco. Vrinam rubro colori & purpureo conciliando aptissimam esse monstrant infectores, qui pigmentum rubrum, vulgò dictum *orseille*, conficiunt ex acerrimo lotio marium & terræ muscosa crusta, quæ nudis saxis inhærescit candicans, & imbre aspersa veluti fungos exiguos rubentes gignit.
f Abominatos lotium hominis veteres fuisse, ostendit hoc, quòd lotiulentè, fœdè & lutulentè dixerint. Titinius,
Lotiulentè flocci fiet is cultor gulæ. Turnebus cap. 20. lib. 18. obser.
Plaut. in Menæch.
Summum me olfactare oportet vestimentum muliebre:
Nam ex hoc loco spurcatur nasum odore illutibili,
(nimirum, lotij.) Romanis turpe fuit atque ominosum vel lotium tantùm nominare. Quamobrem autor cap. 6. lib. 28. cùm vrinæ vires persequitur, *Sua cuique autem* (ait) *quod fas sit dixisse, maximè prodest* Idem cap. 51. lib. 7. Inter signa mortis recenset neglectum effluuium præfandi humoris, idest, vrinæ cum honore & præfatione nominandæ. Sic Seneca cap. 3. lib. 2. de Ira, irritationem humoris obscæni, idest lotij & vrinę: & cap. 18. lib. 2. de Tranquill. vitę, immundam aquam vocat.

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen vsquam [a] pelagij [1] libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt [2] è fine initia: iuuátque ludere impendio, & [3] lusus geminare miscendo [4] iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

1 cetenas libras. CH.
2 nec habent finem vitia. Vet.
3 luxus. d.
4 iterumque. CH.

ANNOTATIO.

a Hoc est, Lanam pelagię purpurę tinctura infectam, librę pondo nusquam excedere.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino.
CAP. XLI.

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursum [1] absolutus inebriatur Tyrio, vt sit ex vtroque nomen [2] improbum, simúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc [3] primùm debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde [4] ratione nata, votum quoque factum è vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniórque dictus. Quin & terrena miscere, coccóque tinctum Tyrio tingere, vt fieret [5] [a] hysginum. Coccum Galatiæ rubens [6] granum, vt [b] dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verùm vt simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo [7] grano languidus succus: idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abundè tractata est ratio, qua se virorum iuxtà fœminarúmque forma credit amplissimam fieri.

1 absolutum. CH. ablutus. D.
2 improbum Tyriamethystus. Vet.
3 primo. CH.
4 ratio. M. & CH. ratio est nata. Vet.
5 bisbyssinum. Vet. prauè.
6 gramen. M. & CH.
7 gramini. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a De hysgino vide quę adnotata sunt in cap. 8. lib. 16. & c. 7. li. 35.
b Cap. 8. lib. 16. & cap. 4. lib. 24.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. CAP. XLII.

COncharum[a] generis & pinna est. Nascitur in limosis[1] subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alij pinnophylacem.[2] is est squilla parua: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat.[3] Illa ore compresso, quicquid[4] inclusit, exanimat, partémque socio tribuit. Quò magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersáque in limo se occultat, piscium qui securi[5] supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit,[6] assultantes pisciculos[7] attrahens, donec tam propè accedant, vt[8] assiliat. Simili modo squatina, & [b] rhombus abditi pinnas exertas mouent specie vermiculorum:[9] itémque quæ vocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quòd tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

1 subiecta. M.
2 id. CH.
3 Illa cōpressa. Pint. Illa compressu, quicquid inclusit, exanimat. CH. & Vet.
4 incluserit, M.
5 natantes. M. supernatantes. CH.
6 assultantibus pisciculis pertrahens.
7 pertrahens. Vet.
8 assiliant. CH.
9 item quæ vocantur raiæ. CH.

ANNOTATIONES.

a Apud Ciceronem lib. de Nat. Deor. Balbus, & lib. 3. de Finibus, Cato, idem narrant ex scriptis & disciplina Stoicorum, & præcipuè Chrysippi, cuius verba ipsa Muretus refert in cap. 10. lib. 5.

b Aristotel. lib. 9. hist. περὶ τῆς ψήττης, idest de Passere, hoc prodidit. Athenæus tamen sub finem libri septimi Rhombum Romanis Passerem vocari scribit.

De scolopendris, vulpibus, & glanis. CAP. XLIII.

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes vocant, [a] hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes[1] marinæ, simili in periculo glutiunt amplius vsque ad[2] infirma lineæ, quæ facilè prærodant.[3] Cautius qui[b] glanis vocatur: auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

1 marinæ, in M. d.
2 infima. Vet.
3 Glauc° & qui. Vet.

ANNOTATIONES.

a Oscitanter de Vulpe marina id scripsit Plutarchus dialogo, vtra prudentiora, &c. De Mugile hoc tradit Plutarchus dicto libro. Quare Pintianus fermè audet legere, *Cestreus, qui Mugil à nobis vocatur.*

b Aristot. Glanidem ἀγκιστροφάγον εἶναι hamos deuorare scribit.

De ariete pisce. CAP. XLIIII.

GRassatur[a] aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in salo stantium occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultúsque adnatans mergit.

ANNOTATIO.

a Belua marina, nomine tantùm cognita. Rondel.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de vrticis, & spongiis. CAP. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror,[1] quæ nec animalium, nec fruticum,[2] sed[a] tertiam ex vtroque naturam habent, vrticis dico, & spongiis. Vrticæ noctu [b] vagantur, noctúque[3] mutantur. Carnosæ frondis his natura:[4] & carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eadémque quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque deuorat. Aliàs[5] marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice,[6] contactos pisces, attritúque[7] petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur.[8] Tacta[c] vredinem mittit, paulúmque si[10] fuit interualli, absconditur.[11] Ora ei in[12] radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera[13] accipimus: spissum ac prædurum & asperũ,[d] tragos id vocatur: minus spissum & mollius,[14] manon: tenue densúmque, ex quo[e] penicilli, [f] Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur.

1 quæ neque fruticũ, neque animaliũ, sed tertiā quādam ex. M.
2 sed tertia quadam ex vtraque natura habentur. CH.
3 mutant. M. & CH. sedem videlicet.
4 vt carne vescantur. M.
5 marcentis. CH.
6 cōtractos piscium. CH.
7 petras scalpentes ob pruritum. D.
8 cum. M. & dũ. Alij.
9 Tracta. CH.
10 fuerit. M.
11 os ei in rad. esse traditur. D.
12 radices. CH.
13 accepimus. CH.
14 minus, in CH. d. manos. CH.

Hoc idem fl uctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchę minutæ in his repertę ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quę generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescũt in apricis locis: ideò optimæ in gurgitibus. Viuentibus [16] idem, qui mandentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quędam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & [g] aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia [17] [h] elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

16 itemque mandentibus. M. Vet. idem, qui madentibus. CH.
17 erui. Parm.

ANNOTATIONES.

a ζωόφυτα, ζωόδενδρα.
b Vagantur, quæ solutæ quidem sunt: nam alterum earum genus saxis affixum semper hæret.
c Admotam contrectantis manum pungit.
d Ab odore graui: nam quia cœno & luto ea solùm viuunt, malè olent.
e Turundæ sinuosis & cauis vlceribus immittendæ. Penis, ac inde peniculus, penicillus, & peniculamentum, cauda. Et quoniam veteres caudis boum, vt nos vulpium, vti solebant ad puluerem excutiendum, peniculos & penicillos inde vocarunt ea, quibus mensas & soleas tergebant, prætereàque pictorium veluti calamum ex setis compactum, Plautus in Menæch.

Quis est iste peniculus qui extergentur baxeæ. Afranius, *Lares ludentes peni pinxit bubulo.* Arnobius li. 5. *Peniculamenta decurtantem canteriorum, innectentem laqueos mobiles* Ennius apud Nonium,

Pendent peniculamenta vnum ad quodque pedule. AElianus ex syluestrium boum caudis μυοσόβας, muscaria olim factitata scribit. Itaque penicilli trium sunt generum, excussorij, abstersorij, pictorij. Caudis equorum tota ferè Germania hodie pectines barbæ & capilli contactu sordidos deterget. Apud Plaut. in Menæch. Peniculus, parasiti nomen, quòd instar spongiæ mensam tergeret:

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi:
Ideò, quia mensam, quando edo, detergeo. In Rudente,
Age iam hic te itidem quasi penicillus nouos exugeri solet,
Ni hunc amittis exugebo quicquid humoris tibi est.

Theopompus lepidè apud Atheneum vetulam, quæ linctu lauces detergebat, λεκάνης σπόγγον καὶ πτερὸν λεπαστῆς appellat, vt apud Nonium Terginocalycem, qui calyces terget: in voce, cluo.
f Quoniam, vt inquit Eustathius, robustissimum est, sicuti hordeum pręstãtissimum Achilleum vocatur, quale suis equis Achilles obiecit. Rhodig. cap. 6. 24. vide infrà, cap. 11. libri 31.
g Fistulæ, per totum corpus earum sparsæ, verum hæ supernè occlusæ & obturatæ.
h Adeo sordidæ sunt & inquinatæ.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

1 multitudo c.e.v.g. p. infestat. M. & CH.
2 Ipsis. Vet. sub. caniculis.
3 quandam animalium cras. M.
4 quorundam pisc. Vet.
5 eas. D.
6 lignis. Vet.
7 haud pauore, sed caligine, vt arbitror, opertæ. D.
8 vltra. M. vlla. CH.
9 cum, in M. d. Hæc cum caniculis. Vet. vt canicul. CH.
10 Et frons. Parm. Et infrons. CH.
11 tractat⁹. M. & CH.
12 ipse adiuuerit. Vet.
13 & monstri. M.
14 depeculandũ. M.

C[a]Anicularum maximè [1] multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur. [2] Ipsi ferunt & nubem [3] quandam crassescere [b] super capita, [c] planorum [4] piscium similem, prementem [5] eos, arcentémque à [d] reciprocando, & ob id stilos præacutos [6] [e] lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant, [7] caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud [8] vllam comperit quisquam. At [9] cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltróque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. [10] Et sors ęqua in gurgite: vt ad summa aquę ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, vt sit periculi signum, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliâs [11] tractus. Vt prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiant, absumi spectant. Ac sępè iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilę modum [12] [f] ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij: [13] sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto pręliandi. Omnis ergo cura ad [14] speculandum hoc malum insumitur.

ANNOTATIONES.

a Plinius in vniuersum Galeorum siue Squalorum species omnes, quæ multæ sunt, Caniculas vocat: cùm hoc nomen peculiare sit ei, quem Græci νέβρι μ ὀκύμνον σκυλάκιμ appellant, Galli *Roussete*, & hæc canicularum aduersus vrinantes dimicatio intelligenda sit de Galeo tantùm cane, & de Galeo Glauco, magna feritate & immanitate spongotheras inuadentibus. γαλεὸς κύων Arist. vocat.
b Super oculos dicere debuit. Est enim nubes non quidem malum, aut vitium, sed in Galeo cane, & Galeo Glauco crassa membrana, quæ palpebræ auium modo ex inferiore oculi parte nascẽs totum eumcontegit, & inter dimicandum visui plurimum obest. Eadem est & in Raiis planis piscibus, sed ex interiore oculi angulo in eum totum distenditur, prætereàq; in ambitu velut serrata & fissa est.
c Chartilagineorum.
d Impeturesumendo, iterãdo morsu, repetẽdo impetu mordẽdi.
e Rhodig. cap 14. 5. in his verbis Quintiliani lib. 11. *Transire in diuersa subsellia parum verecundum est Nam & Caßius Seuerus vrbanè aduersus hoc facientes lineam poposcit:* lineam interpretatur longurium, nempe lõgiorem perticam, equis à præsepibus interiectam & eos discernentem ne inter se pugnent.
f Hic notatu dignum, quod scribit Rhodig cap. 16. 25. spongotheras in imo maris ore effuso oleo, aquã illustrare, & luminis aliquid sibi præbere: quod etiam scriptum est suprà ca. 103. lib. 2.

De

De his, quæ silicea testa includuntur, & quæ sine vllo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

CErtissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, vbi maleficæ bestiæ: [1] qua causa [a] vrinantes [b] sacros appellant eos. [2] Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, vt ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, vt [3] holothuriis, pulmonibus, stellis. [c] Adeóque nihil non gignitur [4] in mari, vt cauponarum etiam [d] æstiua animalia, pernici molesta saltu [5] & quæ capillus maximè celat, existant: & circumglobata [6] escæ sæpe extrahũtur: quæ causa [7] somnum piscium in mari noctibus [e] infestare existimatur. Quibusdam verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

1 qua de causa. CH.
2 Scilicet à testa. CH. Scilicet testa. M.
3 olotris. CH.
4 in mari vt campo. Nam etiam. Vet. conopeorum. Scal.
5 vt. CH.
6 esca. CH.
7 somnium. M.

ANNOTATIONES.

a Spongotheres.
b Arethusæ pisces sacros vocat Diodorus: Anthian, Plutarchus: pompilũ, & Delphina, Atheneus. Leucon, Theocritus in Berenice: Chrysophryn, idem in Galatea: Icien, idem in Epigrãmatibus. Rhodig. cap. 12. lib. 12.
c Scaliger in Propert. Conopeorum animalia ἐν κωνώπιῳ, culices: quæ capillus celat, ἐν φθεῖρες pedes. Inde conopea dicta quæ aduersus culicum morsus tendebant gentes quædam ab iis infestatæ, præsertim per æstatem. Horat.
Interque signa, turpe, militaria,
Sol aspicit conopea. Propertius de Cleopatra,
Fœdaque Tarpeio conopea tendere saxo.
d Aristotel. cap. 10. lib. 4. hist.
e Idem ibid.

De venenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc venena cessant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionémque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, [1] & pilo duriore, tantùm: [2] nec viuus ibi capitur. Aequè pestiferum animal [a] araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed [3] nullum vsquam execrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus [4] radici necat: [5] arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni [6] malo.

1 & pilo, duriore tantum. D.
2 nec, in Vet. d.
3 nihil. D.
4 radicitus. Pint.
5 carnem, vt telum. Alij.
6 mali. M.

ANNOTATIO.

a Idem & Draco.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

MOrbos vniuersa genera piscium, vt cætera animalia etiam, fera, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

QVonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate vt visum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, [1] paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub [2] partum mares [3] fœminam similiter, oua vescentes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, [4] inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cùm [5] singuli vteri innumerabilia concipiant.

1 sed paulo. M. & paulo. CH.
2 partu. M.
3 fœminas. CH.
4 i. s. versantes. Vet. inter versando mares vitale. CH. nisi editis à fœmina ouis ante se versando mares vitale. ex Arist. cap. 13. lib. 6. Hist.
5 singularum. D.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, vt murænarum, quædam paulò tardius. Plani piscium [1] quibus cauda non est, aculeatíque, vt [2] testudines in coitu [3] superueniunt: polypi crine vno [4] fœminæ [a] naribus adnexo: [b] sepiæ & loligines [5] linguis componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: [6] ore & pariunt. [c] Sed polypi in terram verso capite coeunt. [7] [d] Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustæ & squillæ, [e] cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendte, posterioribus clunes. Pariunt minimas [f] carnes nigras, [g] quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores.

1 quibus cauda non obest aculeique, vt testudines & raiæ in coitu. Vet.
2 pastinacæ. Pint.
3 superineunt. D.
4 fœminæ in M. d.
5 fistulis. Vide Anno.
6 fistula eadẽ. Arist. nantes pariunt ore. Vet.
7 Crustaceorum mollia, tergis vt canes: ita locustæ & squillę. Cancri ore. Alij, Crusta molli tecta vt canes.

steriores. Mirúmque, semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, [8] perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, vt murices, purpuræ, [h] saliuario lentore. Sicut [9] acescente humore culices, [10] atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ verò siliceo tegmine operiuntur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius [11] stante defixósque palos [12] & lignum maximè. Nuper compertum in [i] ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coëunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex vtroque [k] compositum apud Græcos trahit. Quædam [13] tempore anni gignuntur, & in humore, & in terra. Vere pectines, [l] limaces [m], hirundines, [14] eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cyprinus sexies, [15] scorpiones bis ac sargi, vere & autumno. Ex planis squatina sola bis [16] autumno & Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: [17] sargi, torpedo, [18] [n] squali circa æquinoctium: moles vere: sepia omnibus mensibus. [o] Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliàs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, [p] pariunt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem ouorum occisi non recipiant [19] cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia [20] & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta oua edunt, vt sepiæ. Purpuræ, murices [21] eiusdémque generis, vere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia, in alium locum vteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola pisciū & animal pariant, & oua concipiant. [q] Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscente [22] propter multitudinem vtero parit. A partu [23] coalescit vulnus: quod & in [24] cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, [25] & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

8 proinde. M.
9 crescente. M. acrescente. CH.
10 Apua. M. Vet. CH. & Arist. lib. 5. Hist. cap. 15.
11 stantia. M. & CH.
12 ilignos maximè. Alij.
13 Rectius, tepore anni. Consule Aristot. Histor. animal. lib. 6. cap. 15. vnde hic locus est desumptus.
14 eædem autumni tēpore. Vet. eodem. tepore viuiscūt. Alij.
15 scorpenæ. CH.
16 autumno & Iunio Vergil. Vet.
17 spari. Vet.
18 squatinæ vel squati. ῥῖναι. Turn. ex Arist.
19 cranio. Vet. prauè.
20 & in M. d.
21 eius denique. Vet.
22 Legendum aliis videtur, propter magnitudinem. videlicet ouorum. suffragante Aristotele de generat. anima. lib. 3. cap. 4.
23 callescit. Vet.
24 Quidam emendant, Cæciliis serpentibus, ex eodē Arist. lib. 6.
25 & rursus obruit terra. Tricesimo. Vet. & CH.

ANNOTATIONES.

a Fistulæ, αὐλῷ φυσητῆρι Plinius apud Aristot. μυκτῆρι legit, pro φυσητῆρι. Plinij errorem Gaza, secutus est, crine vno fistulæ adnexo.

b Sæpiis & loliginibus lingua non est. Pariunt illæ ore ori admoto, mutuo compositorum & applicatorum brachiorum complexu, fistulam (Gaza narem) fistulæ inserentes, natatu alterius retrorsum, alterius antrorsum. Pariunt fistula, qua & coire putantur. lego inde, Loligines fistulis, &c.

c Polypus fœmina, verso in terram capite nitibunda, explicat porrigitque brachia: mas superuenit, passisque flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ adiungens, adhærescit. Arist.

d Molli crusta tecta. Apud Arist. est, τὰ δὲ μαλακόστρακα ὀχεύεται καθάπερ τὰ ὀπισθουρητικὰ τῶν τετραπόδων; vt quæ ex quadrupedibus retrorsum in caudam insiliunt. Gaza vertit, quæ retro meiunt.

e Cancri priore parte copulantur, rugosos operculorum loculos conserentes. Arist.

f Carnes hæ non pariuntur, sed è putri limo gignuntur.

g Vide cap. 10. lib. 32. De Gyrinis id verum est spontè natis, non autem de ranarum vero fœtu. Rond.

h Ex soliuario lentore folliculi fiunt, faui modo substructi. Illis autem ruptis, & sanie, quam cōtinent, in putrem limum effusa, gignuntur paruæ purpuræ & murices. Arist. cap. 15. lib. 5. Hist.

i Eius meminit cap. 6. 32.

k Rhinobatos.

l Limaces Varroni, scorta, limacibus similia, quæ olerum & plātarum filia rodunt, quemadmodū Menander αἶγα vocauit quæ amatorem θαλλὸν κατέφαγε, vocauerat. Quidam à limādo malunt, ἀπὸ τοῦ ῥινοῦν, ob eandem causam, quod sui cupidos, abrodant, & fortunis spolient. Apud Menādrum, vt scribit Ælianus, parasitus Θήρων μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους αὐτὸς ἐκείνους φάτνην ἔχειν, quod homines, quos arrodebat, haberet pro præsepi. Scaliger.

m Apud Plautum in Epidico festiuè Epidicus,

--iam ego me conuertam in hirundinem,
Atque eorum exugebo sanguinem, senati qui columen cluent.

n Squali, Galei, à squala, id est sordida, aspera, & scabra cute. Squalum enim prisca vox id significat. Ennius apud Nonium, Elauare lachrymas, vestem squalam & sordidam.

o Arist. cap. 10. lib. 5. histor.

p Cerium, siue fauum edunt.

q De glanide id Aristot. lib. 9. histor.

De vuluis piscium. CAP. LII.

ERythini & [a] chanæ vuluas habere traduntur: qui [b] trochos appellatur à Græcis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Chanæ omnes vuluas &c. nã quod scribit Arist. cap. 6. li. 4. hist. in eo piscis genere nulla est sexus distinctio, omnesque ouis grauidæ capiuntur.

b De cinœdis hoc exponi potest, qui mutuò consequuntur κατ' ἰυγὰμ, vt Suidas, κατὰ πυγῶν, vt Athenæus, & alij aliorum clunibus natando inuehuntur, vt qui nefandam & præposteram libidinem exercent. τρόχους fortassis quasi cursores Græci vocauerunt, à cursus pernici celeritate, non quasi rotas. Trochos diuersus à cetaceo quis & qualis sit ignorant.

De longissima vita piscium. CAP. LIII.

AEui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Anneus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc viuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De [a] viuariis ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

OStrearum viuaria primus omnium Sergius [b] Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, vt qui primus pensiles [1] inuenit balineas, ita magonizatas [2] villas subinde vẽdendo. Is primus optimum saporem ostreis [c] Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meoliora: sicut [d] lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennæ, [3] murenæ [e] in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum [f] Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti [4] in extremam Italiam petere [5] Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior [6] Licinius Muræna, reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, [7] Philippi, Hortensij: [g] Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villam [8] ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. [9] Tricies piscinæ à defuncto illo væniere pisces.

1 inuenerit. CH.
2 illas. CH.
3 murena. M. & CH.
4 in extrema Italiæ. M. extrema Italia. Vet.
5 Brundisio. M.
6 Lucinius. CH.
7 Philippus, Hortensius. M.
8 exædificauerat. CH.
9 Quadraginta sestertiis pisc. Budæ. Vet. & M. Quadringentis ipsius pisc. Massar.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 6. lib. 32.
b Valer. Max. cap. 1. lib. 9. eius luxuriam carpit. Vide & Ciceronem in Officiis.
c Tarentina præfert omnibus Varro. Brod. cap. 14. 4. Abydena Græci.
d Lucilius. 16. Satyra.

Fingere præterea afferri quod quisque volebat:
Illum sumina ducebant, atque altilium lanx:
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

1. lupus liguritor. Macrobius cap. 16. lib. 3. Satur. Horat.

Vnde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alter,
Captus hiet?

e Ε'μ πορθμῷ τῷ Ζικελικῷ. Flutas Latini vocant. Mart.

Quæ natat in Siculo grandis muræna profundo,
Non valet exustam mergere sola cutem.

f Quæ ostrea præstantissima nutriunt.
g Vide Sallust. in Catilin. pag. 9. n. 8.

Qui primus murænarum viuaria fecerit. CAP. LV.

MVrænarum viuarium priuatim excogitauit C. [1] Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum [2] [a] mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliáve merce. Huius villam intra [b] quàmmodicam quadragies [3] piscinæ vænierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, vt exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

1 Hirtus. Vet. Hirrus. CH.
2 mutua.
3 pisces vendiderũt. Pint. ex Varrone. piscinæ vendiderunt. Bud. 2. de Asse. M. Tol. Salm. & CH.

ANNOTATIONES.

a In pondus dedit. Varro. cap. vlt. lib. 3.
b Minorem mediocri.

De cohlearum viuariis, & quis primus instituit. CAP. LVI.

COchlearum [a] viuaria instituit Fuluius [1] Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno [2] gestum est, distinctis quidem generibus earum,

1 Lippinus. CH.
2 actum est. Vet.

3 Albulæ, fortassis: vt apud Varronem lib.3. Rei rust.

4 commentatus est. M.Tol. Salm. CH.

5 perductas vt &c. calices, autor est. Vet. perducta sit.M.

rum, separatim vt essent [3] albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illiricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum [4] commentus est, sapa & farre, aliísque generibus, vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem [5] perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices. Autor est M. Varro.

ANNOTATIO.

a Vide cap.39.lib.8.

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

1 produntur circa B. rigua. Deced. f.i.c.a. hebetes reman. Vet.
2 cauernas aquas habetes remanere quosdam.M.

3 gobionum.CH.
4 Cromnam & Lycum amnem esse multifaria. In Pōto.Vet. & M.CH. Crenam legit, cętera vt in vulg.
5 faciat.D.
6 motuque demum corporis viuere eos probari.D.
7 idque fieri non indigis. Vet. quo fieri non indigos humoris.Pint.
8 in glacie. Vet.
9 pisces. Theophr.

10 tamen in M.d.est in his quidem, tametsi mirabilis, tamē al. CH.
11 in quibus. CH. & M.
12 coitu humoris. Vim.quidem aliquā. Pint. ex Theophr. li. de pisc.
13 cùm nōnulli.Vet. ceu nullis CH.
14 admirabilem t. f. vitam. Vet. & CH.
15 & his pisc. M. & iis. Vet.

PIscium genera etiamnum [a] à Theophrasto mira [1] produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis, in [2] cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contráque venanteis refugere in suas cauernas, & in iis obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes [3] gobiorum, branchias vt cæteris piscibus. [b] Circa Heracleam & [4] Cromnam, & multifariam in Ponto vnum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernásque [5] faciat sibi in terra, atque in his viuat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: [6] motu demum corporum viuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodémque Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari [d] pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, [7] quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, vt testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi [8] glacie [9] piscium maximè [e] gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est [10] tamen aliqua ratio. Idem tradit in [f] Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis [11] vbi nullæ restagnent aquæ: miratúrque & ipse, gigni sine [12] coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, [13] cùm in nonnullis reperiantur pisces. Quicquid est hoc, certè minus [14] admirabile talparum facit vita subterranei animalis, nisi fortè vermium terrenorum [15] & piscibus natura inest.

ANNOTATIONES.

a Libello de Piscibus. Hoc ipsum tradit & Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Prope Mompessulum in vico quem vocant *Baillarguet*, ad ripam amnis Liriæ, vulgò *le Lez*, pisces effodiuntur. Id ipsum fit & prope Salsas, arcem regis Galliæ permunitam, quæ vltra Narbonam sita est.

b Circa Heracleam ad Lycum amnem, & Cromnam. Pint. Circa Heracleam & Toronen & Lycum amnem, & multifariam. Parm. Fortassis, Heracleam ad Lycum amnem Tion & Cromnam. nam Cromna in Ponto maritima Paphlagoniæ vrbs Tio & Heracleæ ad Lycum sitæ vicina est. Apud Aristot. lib. περὶ θαυμασ. pro Tio, corruptè legitur Rhegio. In Heraclea & circa Tium, Milesiorum in Ponto coloniam. Athen. lib.8. ex Theophrasto.

c Aristot. ibid.

d Centrinas præcipuè. Theophr.

e Viles pisces. Iuuenalis Satyra 10.

Nec mullum cupias, cum sit tibi gobio tantùm
In loculis. Martial.
In Venetis sint lauta licet conuiuia terris,
Principium cœnæ gobius esse solet.

f Arist. ibid. & Strabò lib.12. ex Eudoxo.

De muribus Nili. CAP. LVIII.

1 excedens. D.

2 deturgente. Vet. decedente. D.

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia [1] excedētem miracula: quippe [2] detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquę terręque, iam parte corporis viuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

De anthia pisce, & quomodo capiatur. CAP. LIX.

1 silere. CH.

2 ante Tauri prom. Vet. suprà cap.31. lib.5. dixit, contra Tauri promontor.

3 cauetque quod timuit. Cum.M.

4 abducit. CH.

NEc de anthia pisce [1] sileri conuenit, quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ [a], scopulosi maris, [2] ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur vno genere. Paruo nauigio, & concolori veste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: [3] cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, vt author spei, conciliatórque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit, paulatímque comitatior, postremò greges [4] adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis

pisca

piſcatorem agnoſcere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulùm, vltra digitos in eſca iaculatus hamum, ſingulos [5] inuolat verius quàm capit, ab vmbra nauis breui conatu [6] rapiens, ita ne cæteri ſentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio vlla aut ſonus cæteros abigat. Conciliatorem noſſe ad hoc prodeſt, ne [7] capiatur. Parcit piſcator fugituro in reliquum gregem. Ferunt diſcordem ſocium [8] duci inſidiatum pulchè noto cepiſſe malefica voluntate: agnitum in macello à ſocio, cuius iniuria erat, [9] & dati damni [10] formulam editam, condemnatúmque: addidit Mutianus æſtimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint, ſpinis, quas in dorſo ſerratas habent, lineam ſecare traduntur: eo qui tenetur, extendente, vt 10 præcidi poſſit. At inter ſargos, ipſe qui tenetur, ad ſcopulos lineam terit.

5 inuncat. Vet.

6 abſcedens Vet abſens. Parm. conatur abiens. CH.

7 capiatur, fugituro in reliquũ grege. M.

8 duci ſocij inſ. Vet.

9 dati in M d.

10 formula ex edicto condemnatum: addit. Vet.

ANNOTATIO.

a Eas propterea nauigantibus eſſe peſtiferas ſuprà dixit cap. 13. lib. 5.

De ſtellis marinis. CAP. LX.

PRęter hæc claros ſapiẽtia autores video mirari ſtellam in mari. Ea [1] figura eſt parua, admodum, caro intus extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem eſſe tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum ſtatim peragat. Quibus ſit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: [2] multo memorabilius [3] duxerim id, cuius 20 experiendi quotidie occaſio eſt.

1 ea ſtellæ figura eſt. Vet. ea f. eſt. Parua ad. caro intus. M.

2 multoque. Vet. & CH.

3 dixerim. Id genus experiendi. M.

De dactylis, eorúmque miraculis. CAP. LXI.

COncharum [1] è genere ſunt [a] dactyli, ab humanorum vnguium ſimilitudine appellati. His natura in tenebris remoto [2] lumine, alio fulgore [3] clarere, & quanto magis humorem [4] habent, [5] ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in ſolo ac veſte, decidentibus guttis: vt proculdubio pateat, ſucci illam naturam eſſe, quam [6] miremur etiam in corpore.

1 è gen. ſunt, ab humanorum ſimilitudine, Vngues, appellati. Pint.

2 lumine alio, fulgere clarè, & M.

3 claro. CH.

4 habeant. Lucere. Vet.

5 lucere in ora cernentium. M. lucere in ora mãdentium. CH.

6 miraretur. M. lego, miramur. miraremur. CH.

ANNOTATIO.

a Vide infrà, cap. 9. & vlt. lib. 32.

30

De inimicitiis & amicitiis inter ſe aquatilium.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, [1] caudas inter ſe prærodentes. Polypum intantum locuſta pauet, vt ſi iuxtà [2] viderit, omnino moriatur. [3] Locuſtam conger: rurſus polypum congri lacerant. Nigidius autor eſt, prærodere caudam mugili lupum, eoſdémque [4] ſtatis menſibus concordes eſſe. Omnes autem viuere, quibus caudæ ſic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla ſunt, præter illos, de quorum diximus ſocietate, balæna & muſculus: [5] quando prægraui ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis, [6] infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorúmque vice fungitur. Hinc volu- 40 crum naturæ dicentur.

1 caudam. M.

2 vidit. CH.

3 Alij legunt. Locuſtæ congrum. ex Ariſt. lib. 8. cap. 2. Hiſt. anima. (hoc ſic diſtingo) moriatur: locuſtam conger: (ſub pauet.) Rurſus &c.

4 æſtatis. M. & CH.

5 quandoque. CH.

6 ſiſtentia. Vet.

***

C. PLI

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER X.

De natura auium. CAP. I.

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt,[1] celeritatem vincunt: ad hoc demum datis[2] pennis, vt currentem adiuuent: cæterò nō sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ,[3] comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non[4] minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice[5] occultauerint, latere[6] se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem[7] pro quibusdam habita vasis,[a] conósque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

1 celeritate. Vet. & M.
2 pinnis.CH.
3 & comprehēd.CH.
4 minor.M.
5 occultauerunt M.
6 sese.CH.
7 *Melius*, Quibusdā habita pro vasis.

ANNOTATIO.

a Theophrastus cap. 5. lib. 4. histor.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulosè, vnum in toto orbe, nec visum magnoperè. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla,[1] cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis[2] faciem capútque plumeo apice[3] cohonestante. Primus atque[4] diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis[5] doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui viderit vescentem: sacrum[6] in Arabia Soli esse, viuere annis[7] dclx. senescentem[8] casia thurísque surculis construere nidum, replere odoribus,[9] & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò ceu vermiculum: inde fieri pullum: principióque iusta[10] funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cùm huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterúmque significationes tempestatum & siderum[11] easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius cōuersionis annū prodente se P. Licinio.[12] M. Cornelio[13] Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem[14] deuolasse in Aegyptum[15] tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est

1 cætero.CH.
2 faces. CH.
3 honestante. M. honestare. CH.
4 diligentissimè M.
5 doctrinis. Autor is est neminem. M.
6 in Arabiæ solo. Vet.
7 D. LX. Vet. DXL. Alij Vet. & CH. Senecę vir, qui verè dicitur bonus quingentesimo quoq; anno, vt Phœnix, nascitur. Pint.
8 casiæ. CH.
9 ac. M.
10 funera. M. & CH.
11 eodem. M.
12 Cn. CH.
13 consulibus ducētesimum quintum decimum. Cornel. CH. & Vet. consulibus CCXXV. Alij.
14 deuolauisse. CH.
15 tradidit, quodque Plautio, Sex. Papinio Consuli allatus esset in vrbem. M.

est & in vrbem, Claudij Principis Censura, anno vrbis dccc. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed [16] quem falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. CAP. III.

EX his quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melænaetos à Græcis dicta, [1] eadémque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, vt dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & [2] plancum, & anatariam, [a] secunda magnitudine & vi: huícque vita circa lacus. Phœmonoë Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, [b] carentíque lingua: eandem aquilarum nigerrimam, [c] prominentiore cauda. Cõsentit & [3] Boëthus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ [4] sors interemit Poëtam Æschylum, prædictam fatis (vt ferunt) [5] eius diei ruinam secura cæli fide [6] cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadem [7] oripelargus, vulturina specie, alis minimis, [8] [d] reliqua magnitudine antecellẽs, sed imbellis & degener, [9] vt quã verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum [10] exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, considunt. Hæc facit, vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum, solúmque incorruptæ originis, [e] media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorũ acie, librans ex alto sese: visóque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. [11] Illa, quam tertiam [f] fecimus: circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa harundo sit: aquila inde [12] ictu abigente alæ, & cùm [13] appetit, [14] in lacus cadente, vmbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendẽte: rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat [15] expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum [16] hostẽ obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, vnà [g] merguntur. [17] [h] Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem [18] humectantémque animaduertit, præcipitat è nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà [19] steterit, educat. Haliæti [i] suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. [k] Id quidẽ, quod ex iis natum [20] est, in ossifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant, Thusci vero ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarũ generi [21] inædificatur nido lapis [l] aëtites, quem aliqui dixere [m] gagatẽ, ad multa remedia [22] vtilis, nihil [23] igne deperdens. Est autem lapis [24] iste prægnans, intus, cùm quatias, alio velut in vtero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt [25] oua terna: excludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquãdo. Alterum expellunt [n] tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoque earum [26] inuertũtur diebus iis, albescunt inedia [27] pennæ, vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus [28] [o] ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt satietur, indiget. Determinant ergo spàtia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primò deponunt, expertæque pondus tunc demum [29] abeunt. [p] Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operãtur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarũ alitum pennas deuorãt. [30] Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis cõsuetudo [31] iudicauit.

16 quæ falsa. M.
1 eadem in Valeria. CH.
2 clangũ. M. clanug. CH.
3 Boeus. Pint consen sit & poeta. CH.
4 fors M.
5 ei. CH.
6 cauẽtem. Itẽ quarti. M.
7 moratur per lacus. Vet. praue nari per lacus. CH.
8 reliquas. Arist.
9 vt potequam. M.
10 exanimata. Ex Arist.
11 Illam. CH.
12 in deiectu abigente ala M. & CH. aliò. Pint. & Vet.
13 impetit. M. appetat. CH.
14 in latus. M.
15 spectari. Vet.
16 hostem, in M. d. & CH.
17 ἄλλ@. Arist. non haliæetus.
18 flectentémque. M. flentem. Vet. nictantem. Pint.
19 stetit. CH.
20 est, ossifragi genus habent. M.
21 infertur. D.
22 vtilis, in M. d.
23 inde. M.
24 ipse. Pint. & CH.
25 & oua. CH.
26 inuertuntur. Diebus iis. M.
27 pinnæ, CH.
28 ossifragi. M. & CH.
29 auehunt.
30 Negatumque solam. M.
31 indicauit. CH.

ANNOTATIONES.

a Aristoteles dum aquilas enumerat, primam omnium recenset Pygargum, eíque mox subiicit Plangum, quam à Pygargo secundam esse vi ac magnitudine confirmat, non autem in vniuerso aquilarum genere.

b Hoc falsum & fabulosum.

c De Pernoceptero id Arist. cap. 32. lib. 9. histor.

d Apud Aristotelem est maiore corpore, quàm cæteræ, sed alis breuioribus.

e Hemiolia (supra cæteras) ex Arist. Pintianus.

f De Haliæeto id scribit Arist. cap. 24. lib. 9. Hist.

g Idem hoc de eodem tradit.

h Apud Arist. est ἀετὸς, Aquila, non Haliæetos.

i Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

k Plinius incogitanter ossifragum siue φινίδα Græcorum, Gallicè *Freneau, Brisos, & Bif*, Haliæetorum generi adscribit, cùm teste Arist. ossifragus parum oculis valeat, quoniam illos nubeculis oblæsos habet: Haliæetus verò clarissima sit oculorum acie. Quæ Plinius recitat de vulturum progenie, apud Arist. nusquam extant forsitan ex aliquo augurum auspicúmue libro hæc ille mutuatus est.

l Vide, lib. 36. cap. 21. in principio.

m Gagates ab Aëtite diuersus est, vt res ipsa docet, & testantur Galenus & Dioscorides. Itaque necessum est vtrumque lapidem in aquilarum nido reperiri, vocaríque ideò Aëtiten, quamuis natura plurimum dissideant. Serinus aquilas incubantes Gagaten sibi subiicere tradit, refrigenerationis caussa ne immenso calore oua percoquant: nam, vt inquit Lucanus,

— fœta tepefacta sub alite saxa.

Florus aquilam è terra vel mari sumptum lapidem quemuis nido inferre scribit, διὰ τὸ ἀσφαλῶς μένειν, vt stabilis sit. Hæc Plinius non satis distinxit. Vide infra cap. 19. lib. 36.

n Apud Plutarchum in Mario ex Musæo vetustissimo poëta, Aquila oua τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλιβάζει: vnum (ouum, non pullum, vt autor) corrumpit, perdit, duo excludit, tria parit.

o Ossifragum in Aquilarum numero & genere ab Aristotele non reponi diximus.

p Post Aristotelem idem scripsit Demetrius Phalereus libro περὶ τῆς ἑρμηνείας. Vide quæ in hanc rem tradidit Rhodig. cap. 20. 13.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum. CAP. IIII.

1 lupis, minotauris, equis, apris, queę (subsigna) M.

2 ferè apud legiones vnquam hyberna esse castra. M. ferè apud legiones hybernatũ esse in castris. Vet.

3 acrior cum. M.

4 illa se explicat. Vet. Pint.

5 decidat. M. & CH. decidant sæpe. D.

ROmanis [a] eam legionibus C. Marius in secundo Cõsulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: [1] lupi, minotauri, equi, aprique singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non [2] ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: [3] acrior est cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiam si in aëre. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, [4] ita se implicans, vt simul [5] decidant.

ANNOTATIO.

a Dion. lib. 40. Aquilam militarem fuisse dicit aquilæ auream imaginem, in ædicula quadam collocatã, quam gestabat spectatæ virtutis miles, hasta parua suffixam, cuius inferiorem partem cuspidatam & acuminatam in terram adigeret: nec illam ex hybernis moueri solitam, nisi prodiret vniuersus exercitus. Hadr. Iun. cap. 2. 3. De legione, centuria, decuria, manipulo, vexillo, turma, cohorte & id genus militari ordinũ, ac potestatis differentia, Alex. ab Alex. cap. 5. 1. Idem de signis militaribus, cap. 2. 4. & cur aquilam Romani cæteris omnibus anteposuerint & vnde sumpserint.

Mirum de aquila. CAP. V.

1 Celebris. Pint. Semper celebris. M. est percelebre a. S. v. a. gloria esse ductã. CH.

EST [1] percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retulisse gratiam, aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremò, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant [a] Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales ascribitur.

ANNOTATIO.

a Monumentum. De huius verbi significatione multa Rhodig. c. 18. 17. Auspicia ex aquilis & vulturibus vide apud Alex. ab Alex, cap. 13. 5.

De vulturibus. CAP. VI.

1 attingit. M.

2 tredecim. CH.

3 aut biduo, in Vet. d.

4 eò. Pint.

V [a] Vlturum præualent nigri. Nidos nemo [1] attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare, falsò. [b] Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua [2] tria: vno ex iis reliqua oua nidúmque lustrare, mox abiicere. [c] Triduo autem antè [3] aut biduo volare [4] eos, vbi cadauera futura sunt.

ANNOTATIONES.

a Magnas aues Plaut. in Rudente vocat:

Nam herclè ego te barba continuò arripiam & in ignem coniiciam,
Téque ambustulatum obiiciam magni auibus pabulum.

Cur his potissimùm Rom. vterentur ad auspicia Plut. docet in quæst. Rom. 93.

b Credidit Iuuenalis in arboribus nidos facere Satyra 13.

Vultur iumento, & canibus crucibúsque relictis
Ad fœtus properat, partémque cadaueris adfert.
Hic est ergò cibus magni quoque vulturis, & se
Pascentis, propria cùm iam facit arbore nidos.

c Plaut. in Truculento,

Illud est: vide vt iam, quasi volturij, triduo
Prius prædiuinant quo die esuri sient.

De sanguale. CAP. VII.

S[a] Angualem auem, atque immussulum, [b] Augures Romani [2] in magna quæstione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, &[3] sangualem ossifragæ. Massurius [4] sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquàm albicet cauda. Quidam post Mutium Augurem visos non esse Romæ confirmauere: ego (quod verisimilius [5] est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

1 Sangualem. M. & CH. Saqualē. Festus.
2 magnæ quæstioni. M & CH.
3 sangualem. CH
4 sangualem ossifragum. CH.
5 est, in M.d.

ANNOTATIONES.

a Vide quod notatum est proximè sequenti cap. 19.
b Homero μάντις Augur, οἰωνιστής: ἱερεὺς verò, ἱεροσκόπος, Aruspex: ὀνειροπόλος, somniorum interpres. Iliad. α. ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα, ἢ καὶ ὀνειροπόλον. Brod. cap. 1. lib. 6.

10

De accipitribus. CAP. VIII.

Accipitrum [1] genera xvj. [2] inuenimus. [3] Ex iis [a] circon claudum altero pede prosperrimi augurij [b] nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonoë dedit: buteonem hunc appellant Romani, [c] familia etiam [4] ex eo cognominata, cùm prospero auspicio in ducis naui sedisset. [5] [d] Æsalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt [6] auem: alij non nisi circa arbores volitantem: alij sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula, visóque considunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius [7] Massyliæ humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus. [e] In Thraciæ parte super [8] Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues: illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidũt cum iis. Traditum est, missas in sublime [9] sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, [10] clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem. Simile quiddam lupi [11] apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere, [12] expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter [13] cymindis vocatur, rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellum [14] internecinum gerit cum aquila, cohærētésque sæpe [15] prehenduntur.

20 · 30

1 genera decem, non minus. Pint. ex Arist.
2 nouimus. Ex iis Circō prosperrimi. Vet.
3 ex his Aegythum. CH.
4 ex eo, in M.d.
5 Epilæon. M. Epilæū. CH. Vide Anno.
6 columbā. Ex Arist.
7 Massæsyliæ. Pint. & CH.
8 Cedropolim. Arist.
9 ibi. M.
10 clamore ac vlulatu inuitari. Pint. ex Arist. de admir.
11 ad. CH.
12 Expassa. Vet.
13 cypindis. CH. hybris. Arist.
14 internecium. CH.
15 prenduntur. M.

ANNOTATIONES.

a Vetusta Man. & optima exempl. habent Ægithum. Aristoteles certè scribit Ægithum esse. εὔβιοτον, πολύτεκνον, τὸν δὲ πόδα χωλόν. Verùm cùm Ægithus auicula sit, ipsi cap. 74. huius libri, haud rectè hic recenset inter accipitres. Turn. in lib. Theoph. περὶ τ̃ ὀσμῶν. Gaza vertit, Salus. Vide Arist. cap. 15. 9. Hist.

b Nuptias aduocatis duobus auspicibus, & totidē signatoribus, spondebant stipulabantúrque noctu, ac interdum luce prima diei, magna cautione, id ne fieret motu cæli, aut terræ, cælo turbato, inquieto, procellosóque die, publicis festis, Lemuriis, quibus occisi Remi vmbra placabatur, feralibus, siue parentalibus, ancylibus nondum conditis, postridie nonas, idus, calendas, quoniam ij dies atri sunt. Macrob. Alex. ab Alex. c. 5. 2. Plautus in Prologo Casinæ,

Argentum si quis dederit, vt ego suspicor,
Vltro ibit nuptum, non manebit auspices.

c M. Fabius Buteo à Liuio nominatur lib. 23. & à Plutarcho in Fabio Maximo: Post Cannensem pugnam dictatores fuisse M. Iuniū, & hunc Buteonem annalibus cognitum est. Buteonis oratoris meminit Seneca in Controuersiis. Agathoclem κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν κοινὴν πόρνην Theopōpus vocatum fuisse τριόρχην scribit. Rhodig. cap. 4. lib. 24. Buteonis auspicium fælix. Alex. ab Alex. cap. 13. 5.

d Αἰσάρωνα, vocat Hesychius. Vetusta duo exemplaria habent, Epileion Græci &c. Est autem ἐπίλειος, ἐπιχώριος, indigena, & qui minimè abit. Turnebus. Leios Arist. accipitris genus. De Triorche tamen, vel, vt alij legunt, Hippotriorche scribit Arist. ὅτι διὰ παντὸς φαίνεται. Postea cap. 74. Æsalon parua auis dicitur. Vide locum.

e Extat & id apud Arist. lib. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. At in historia animalium sic scribit. ἐν δὲ τῇς θράκης καλουμένης ποτὲ κεδροπόλει, ἐν τῷ ἕλει θηρεύουσιν ἄνθρωποι τὰ ὀρνίθια κοινῇ μετὰ τ̃ ἱεράκων.

40

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. CAP. IX.

C[a] Occyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram [1] mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquàm paucis diebus: [2] ipséque modico tempore æstatis visus non cernitur posteà. Est autem neque aduncis vnguibus solus accipitrũ, nec capite similis illis, neque alio quàm colore, [3] ac rictu columbi potiùs. Quin & absumitur ab accipitre, siquando vnà apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: sémperque parit in alienis nidis, [b] maximè palumbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis: raro bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus. nam [4] minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. [c] Educat ergo [5] subditum adulterato

50

1 mutante q.t.n. apparet, vt nec quidem reliqui Ex Arist.
2 Ipse quoque. CH.
3 aspectu. Alij. ac visu. M. ac victu. CH. ambobus (vnguibus & capite) columbis potius (similis) Pint.
4 minuta. M. Alij, minutæ, ex Vet. & Arist.
5 subdititium. D.

 fœta

6 nixu. Vet. & M.

7 tamen. M.

fœta[6] nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit: illa gaudet eius specie, miratúrque sese ipsam, quòd talem pepererit: suos comparatione eius damnat, vt alienos, absumíque etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla[7] tum auium[d] suauitate carnis comparatur illi.

ANNOTATIONES.

a Cucullum ex accipitre fieri, qui in cuculli formam sit mutatus, nonnulli putant, quoniam is accipiter cui similis est, nusquam accipitur, cùm cucullus apparet: Cæterùm nec reliqui quidem accipitres tum videntur (ouis edendis & incubandis in solitudinibus occupati) cùm cucullus canere incipit, nisi perquàm paucis diebus. Arist. cap. 7. lib. 5. histor. Hæc Plinius confusè & obscurè. Accipitrum minimo (hic Gallicè *Emerillon*) magnitudine & volatu, cucullum similem esse ibid. Arist. tradit. Cucullum veteres per conuicium & opprobrium, fatuum, stolidum, insipientem vocauerũt. Horat.

-- magna compellans voce cucullum. Plaut. in Asinaria.

At etiam cubat cucullus: surge amator, i domum. In Mercat.

-- huic verò, vt mero cucullo,

Id certum est, mentiri ampliter. In Pseud.

Quid fles cuculle? viues. In Persa,

S. Cædere tu hodie restibus. P. tua quid.m, cuculle, caussa,

In Trinummo,

Ibi ille cucullus: O cell mi, fiat & istud. Vide infrà cap. 26. lib. 18.

b Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

c De Curruca audienda sunt hæc omnia, in cuius nido sæpe Cucullus oua parit.

d Pinguis & suauis saporis est. Aristot.

De miluis. CAP. X.

1 quod. M. & CH. quo. Vet.

MIlui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, repacissimam & [a] famelicam semper alitem nihil esculenti rapere vnquam [b] ex funerum ferculis, nec Olympiæ [c] ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur [d] artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, [1] quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & à solstitiis affici podagra.

ANNOTATIONES.

a Plaut. in Menæch. miluina mensa, quæ cum auiditate maxima deuoratur,

Madida quæ mihi apposita miluinam mensam suggerant.

In Pseudolo idem,

An inuenire postulas quenquam coquum,

Nisi miluinis, aut aquilinis vngulis? Idem perquam lepidè in Pœn.

Tene sis me arctè mea voluptas: malè ego metuo miluom: mala

Illa bestia est, ne fortè me auferat pullum tuum. Idem,

Vidi petere miluium, etiam cum nihil auferret tamen.

b In funeribus cœna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent. Virg.

-- congesta cremantur

Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo. Apul. 4. Florid.

Exclamauit hominem viuere: procul ignes amolirentur: rogum demolirentur: cœnam feralem à tumulo ad mensam inferrent. Silicernium ea dicitur, quòd silentes vmbræ eam cernant, vel quòd qui adstant cernant, non attingant. Nam Piis inferis libata qui edisset, vel bibisset, funestebatur.

c Aristot. ibid.

d Circaneam auem nominarunt ideo veteres, quòd aberret semper, agros circando, κυκλεύουσα, περινοστοῦσα, περιοδεύουσα. Scalig. in Tibullum.

Digestio auium per genera. CAP. XI.

1 vt. CH.

VOlucrum prima distinctio pedibus maximè constat. Aut enim aduncos vngues habent, [a] aut digitos, aut palmipedũ in genere sunt, [1] vti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues habentia, carne tantùm vescuntur [b] ex parte magna.

ANNOTATIONES.

a Aduncos, vt Gallinæ.

b Arist. cap. 3. lib. 8. histor.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. CAP. XII.

1 pabulo, vt quę dur. &c. iaciant Vet. Pint. & CH. lego, vt quæ duritie nucem.

2 aliubi. M.

3 alunt. M.

4 nõ plus quàm. Vet. non plus quàm vna coniugia, vel, binum cõiug. Pint. ex Arist.

5 ita singula. Vet.

COrnices & alio [1] pabulo. Atque duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulásve iaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queat. Ipsa ales est inauspicatæ [a] garrulitatis, à quibusdam tamen [b] laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templísque raró, [2] alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Prætereà sola hæc etiam volantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corui: qui & ipsi non carne tantùm [3] aluntur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in vicis [4] non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ [5] singula perpetuò: [c] genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maximè, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus [d] arbitratur: [e] ideóque grauidas, si ederint

corui

coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quàm in Ægypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corui [f] in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. [g] nam cùm [6] Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione [7] volauerunt. [h] pessima eorum significatio, cùm glutiunt vocem velut strangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantùm desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo [8] vocalis, sed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino in [9] luce visus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentem [10] plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquàm, quò [11] libuit, sed transuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. [12] Papellio Istro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martiis vrbs lustrata est eo anno.

6 Medi. M.
7 auolauerunt. Vet.
8 vocali. M.
9 luco. Pint.
10 plurimum. Parm. & CH.
11 libet. M.
12 Palpellio. CH.

ANNOTATIONES.

a Hinc cornicari Persio, pressa & strangulata voce mussitare. Satyr. 5.

Nescio quid tecum graue cornicaris inepte.

Cornicem humanum sermonem discere monstrat hic versus Papinij in Syluis,

Quæq; refert ingens iterata vocabula cornix.

b Quoniam magna sit in eo auis genere concordia maris & fœminæ, & ab iis perpetua seruetur cõiugij lex ac fides: quamobrem solitariæ cornicis occursus malum omen facit, & in nuptiis auspicato societatis præsagio accinebatur, ἐκκόρει κορὴ κορώνην. Ex Æliano 3. De animal. Oro Apolline, Gregorio Nazianzeno, Politianus in Miscellaneis. Rhodig. cap. 18. 29. Iun. Had. cap. 1. lib. 1. Alex. ab Alex. cap. 5. 2.

c Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

d Inde fellatores appellarunt. Mart.

Corue salutator, quare fellator haberis

In caput intrauit mentula nulla tuum.

Ab Anaxagora id quidem fuit proditum, quod Arist. lib. De animalibus simul & ridet, & refutat. Rhod. cap. 25. 19.

e Rectè Plinius dixit vulgus id arbitrari. Est enim hoc fabulosum.

f Alexandro Babylonẽ ingressuro, & Ciceroni fugienti ij obstrepentes, mortem imminere significarunt. Alex. ab Alex. cap. 13. 5.

g Sumptum hoc ex Arist. lib. 9. hist περὶ δὲ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἀπώλοντο οἱ μηδείκ ξένοι ἐν φαρσάλῳ ἐρημία ἐν τοῖς περὶ ἀθήνας καὶ πελοπόννησον ἐγένετο κοράκων, ὡς ἐχόντων αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως: quo loco Victor. cap. 2: 37. ξένους vertit, non hospites, vt Plinius, sed milites externos mercede conductos, legendúmque putat, δηλώσεως, non ἐδηδώσεως, intellectum significationis habere, non pabuli.

h Tempestatum atrocium. Infrà lib. 18. cap. vltimo.

i Eius tamen conspectus Agrippæ captiuo regnum Iudæorum portendit. Alex. ab Alex. loco citato.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauspicata est & [a] incendiaria auis, propter quam sæpenumerò lustratam vrbem in Annalibus inuenimus, sicut L. Cassio. C. Mario Coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse, quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus. Alij [1] spinturnicem eam vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret, non inueni.

1 Spintharigem, σπινθάριγα. in quibusdam exemplaribus corruptè σπίνδασις.

ANNOTATIO.

a Incendiaria auis, ambustanea, quæ circa busta versabatur. Ea si, vt inquit Seruius, de busto sudem ad tectum detulisset, incendium portendebat: si cuius ædes insedisset, & vocem misisset, significabat mortem. vide Scalig. in Festum, voce Bustum.

De cliuina. CAP. XIIII.

C[1] [a] Liuinam quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo [b] prohibitoriam. Et apud Nigidium [2] subis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

1 Cliuiam. CH.
2 subter. CH.

ANNOTATIONES.

a Cluinam. (à cluendo. i. clamando.) Festo auis certa non est, sed quæcumque in auspiciis voce aliquid fieri prohibet.

b Aues prohibitoriæ σκαιαὶ ὄρνιθες, quæ aliquid fieri prohibebant. Eædem & Festo dicuntur Alteræ, præsertim cùm superueniunt quæ auspicio fœlici vitium faciant: Arculæ ab arcendo: Cliuiæ, quoniam cliuia, προσάντη, difficilia: Enebræ & Inebræ, quòd obstaculum dant, ab inhibendo: Remores: Fecilytræ: Voisgræ, quia sese vellendo malum auspicium nuntiant. Statius.

-- simul ora recuruo

Vngue secant rabidæ, planctumque imitantibus alis

Exagitant Zephyros, & plumea pectora cædunt.

Æschylus in Persis:

μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ

πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα

τίλλοντα. Scalig. Est in auguriis Negritis infœlix vox, qua ægritudo significatur.

De auibus incognitis. CAP. XV.

SVnt prætereà complura genera depicta in Hetrusca disciplina, [1] seculis non visa: quę nunc defecisse mirum est, cùm abundent etiam quæ gula humana populatur.

1 sed vlli. Tol. Pint.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

1 illas as. CH. 2 trygonam. CH. 3 magis fouend. Vet.

EXternorum de auguriis peritissimè scripsisse [1] Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, [2] [a] trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pondere capitum peruersa oua, posteriorem partem corporum [3] fouendam matri applicent.

ANNOTATIO.

a Loxiam Gesnerus vocat.

De noctuis. CAP. XVII.

1 arcum. Parm. 2 consortio. Vet. 3 subare. CH.

NOctuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæque in [1] arctum, rostro & vnguibus totę teguntur. Auxiliatur accipiter [2] collegio quodã naturæ, bellúmque partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis [3] cubare, & nouem [a] voces habere, tradit Nigidius.

ANNOTATIO.

a Auspicatissimæ illæ fuerunt Atheniensibus. Pyrrho regi contra Argiuos euntis hastæ insidens noctua, exitij quod instabat augurium fuit. Alex. ab Alex. cap. 13. 5. Noctuæ cantus videtur, tu, syllabam exprimere. Inde festiuus iocus apud Plautum in Menæchi.
Tu istic, inquam, vin' afferri noctuam,
Quæ, tu, tu, vsque dicat tibi: nam nos iam hoc defessi sumus.

De pico Marcio. CAP. XVIII.

1 vnguium, sed in auspiciis magnæ, quo in genere pici, Martis cognomine insignes, arborum cauatores. Illi verò & supini scãdentes in subrectum stellionũ modo. Percussi. Pint. ex Arist. & Vet. 2 auspicatis M. 3 arborum. Vet. Pint. 4 Aductus &c. cuneus. M. 5 strepitu. M. & CH. 6 Hæc verba, clauo aut cuneo, in vetust. desunt. 7 Aelij. CH. 8 apprehenderetur. Parm. 9 reliquæ carne. D.

SVnt & paruæ aues vncorũ [1] vnguium, vt pici, Martio cognomine insignes, & in [2] auspiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subreptum felium modo: illi verò & supini, percussi corticis sono, pabulum, subesse intelligunt. Pullos in cauis educant [3] auium [a] soli. [4] Adactos cauernis eorum à pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgò. Trebius autor est, clauum cuneúmve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exilire, cum [5] crepitu arboris, cùm insederit [6] clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, à rege qui nomẽ huic aui dedit. Vnum eorum præscitum transire non queo. In capite Prætoris vrbani [7] L. [b] Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, vt manu [8] prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille autem protinus concerpsit: nec multò pòst impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomísque multæ, [9] sed quæ carne tantùm non viuunt, excepto miluo: quod ipsum in auguriis dirum est.

ANNOTATIONES.

a Id similiter faciunt & passeres, quos Salictarios vocamus, & aliæ complures auiculæ.

b Frontinus in Statagem. hoc Caio Cœlio siue Lælio tribuit.

De vncos vngues habentibus & digitos. CAP. XIX.

1 sed sibi quæque prædatur. Vet. 2 genere dicamus, quod. CH. 3 Præcedent & ordine, omnésque reliquas. In his &c. CH.

VNcos vngues habentes omnino non congregantur, [1] & sibi quæque prædantur. Sũt autem omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò consistũt, curuatura vnguium prohibente. Nunc de secundo [2] ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, [a] oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque [3] præcedent & ordine.

ANNOTATIO.

a Cicero lib. 6. Epist. ad Cæcinnam. Non igitur ex alitis inuolatu, nec è cantu sinistro oscinis, vt in nostra disciplina est, nec è tripudiis solistimis aut somniis auguror, &c. Canterus cap. 28. 4. legendum putat occines, ab occinendo, non oscines, ab ore. Oscines Festo, quæ ore canentes faciunt auspicium, vt coruus, cornix, noctua: alites, quæ volatu, vt aquila, buteo, vultur, immissulus, sanqualis. In ambobus generibus habentur Picus Martius, Feroniusque, & Parra. (Feronium hic dici picum puto, coloris nigri, à furuo, quasi furuonium) Vide Alex. ab Alex. cap. 13. & 19. lib. 5. Fuerunt & præpetes, inferæ, admissiuæ, arculæ, cliuiæ, inebræ, quæ quidquam vetabant. Plautus in Asinaria,
Impetritum, inauguratum est, quoduis admittunt aues:
Picus & cornix est ab læua, coruos, parrha ab dextra:
Consuadent. Præpetes augurium volatu faciunt, occines cantu. Et quia plurimùm rapaces alis valent, κατ' ἐξοχὴν præpetes eæ vocantur. Turn. cap. 4. 29. Virg.
-- quem præpes ab Ida
Sublimem rapuit pedibus Iouis armiger vncis.
Seruio quæ aues pennis ac volatu faciunt omina, si prosperæ sunt, Præpetes appellantur: si aduersæ, Inebræ. Vide Festum in voce Enebræ: Eundem in voce Præpes, & Scaligerum in eum locum. Fuerũt & olim autore Festo auspicia pedestria à vulpe, lupo, equo, serpente. Horat.
Rumpet & serpens iter institutum. Turn. cap. 29. lib. 30.

De

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit.
CAP. XX.

OMnésque reliquas in his pauonum genus, cum forma, tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris,[1] qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnésque in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum [a] foliis arborum, donec renascatur[2] iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis x x v. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantùm animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonē cibi gratia Romæ primus occidit [b] Orator Hortensius, [c] aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, éxque eo quæstu[3] reditus sestertiûm sexaginta M. habuit.

1 qui & in.CH.

2 alia.Vet.Pin.

3 reditus is sest. Vet. reditus is sexagena milia hab.CH.sestertia sexagena M. Manuscr.

ANNOTATIONES.

a Autumno & hyeme, ad veris vsque finem, æstatísque initium: vnde prouerbium ἔαρ ἤδη, κὴ ὄθεν ὁ ταὼς. Rhodig.cap.9.16.

b Varro cap.6.3. Ælianus cap.2.5.hist.qui addit, ob id factū Hortensium κριθλῶαι, in ius vocatum fuisse. vel, vt alij legunt, κακουργιθλῶαι, condemnatum.

c Affluente, Cauta. Vide infrà cap.4.lib.29.ferè ab initio, vbi epulum adiiciale, vocatur: nimirum, ab adiiciendo. Fiebat inaugurandi gratia, aut in publica & festa lætitia. Corn. Tacitus 2. Annal. *Rescuporisanciendo, vt dictitabant, fœderi conuiuium adijcit, tractáque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam.* Adiicialis cæna adipalis & pontificalis, Macrob. libr.3. cap. 13. In ea enim cœna dicis caussa Pontifex epulari dicebatur, id est religiosi solemnisque instituti caussa, vt infrà cap.2.lib.28. νόμῳ, ὁσίας, ὁσίῳ, ἀφοσιώσεως ἕνεκα, χάριν.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto.
CAP. XXI.

PRoximè gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitādis in opera mortalibus, rumpendóque somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distinguntho ras interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartáque castrensi vigilia ad curas laborémque reuocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, [b] diémque venientem nuntiant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes:[1] nec finis sæpe commorientibus. Quòd si palma contingit, statim in victoria canunt, seq; ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægréque seruitium patitur.[2] Et plebs tamen æquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cælúmque sola volucrum aspicit crebrò, in sublimè caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam[3] leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum,[4] ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis,[5] ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tantum honoris[6] præbeat Romana purpura. Horum sunt [d] tripudia solistima. Hi[7] magistratus nostros quotidie regunt, domósque ipsis suas claudunt[8] aut reserant: hi fasces Ro. impellunt[9] aut retinent, iubent acies[10] aut prohibent, victoriarum [11] omnium toto orbe partarum auspices: hi[12] maximè terrarū imperio[13] imperant, extis etiā fibrísque haud aliter quàm opimæ[15] victoriæ, Diis grati. Habent[16] ostēta &[17] præposteri eorum vespertiníque cantus. Nanque totis, noctibus canēdo, Bœotiis nobilem illam aduersus [e] Lacedæmonios præsagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, [f] lumbis adustis candente ferro, aut imis[18] cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita[19] pinguescunt. [g] Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu [h] gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Gallerij locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

1 nec finis sæpe, nisi cōmorientibus. Alij.

2 expleto iamq; certamine superbè g. a. c.c.celsis.

3 leonibus dominis ferarum iam.M.

4 aut.CH.
5 &.CH.
6 perhibeat. M. & CH.
7 magistros.CH.
8 ac.M.
9 ac.M.
10 ac.M.
11 omnium, in M.d.
12 maximo.Vet.
13 imperitabant.M.
14 Ex iis etiam fibræ sunt, &c. gratæ. Vet.
15 Victimæ.CH.
16 ostēta ex se &. M.
17 præproperi, Alij.

18 calcaribus, Ex Varr lib.3. de re rust.
19 pinnescunt.CH.

ANNOTATIONES.

a Gallicinium propterea veteres appellarunt.
b Huius rei caussam reddere conatur Cicero libr. 2. de Diuinat. Eam multis explicatã vide apud Rhodig. cap. 16. 13. Inde scilicet Tragœdi, κήρυκας ἀλεκτρυόνας, tanquam vocales & clamosos præcones appellant, ἀπὸ τοῦ γαρύειν Eustathio, à vociferando: quo etymo & ἐυρυβόα vt Stentor, & ἐυρυβάται vt Homeri præcones dici possunt, παρὰ τὸ ἐυρὺ βάζειν, quòd eorum sonora vox procul exaudiatur. Had. Iun. cap. 20. 5.
c ὄτραχν Hesychius vocat peculari nomine.
d Læta, cùm prodeuntes è cauea cibum oblatum capere non recusabant, & inter edendum nihil in terram ex ore decidebat. Horum alterutrum si accideret, triste ac pernitiosum augurium censebatur. Festus in voce Puls. Vide Alex. ab Alex. cap. 29. lib. 1.
e Sic Themistocli priusquam in Xerxem duceret, pridie auditus gallorum cantus victoriam promisit. Gallinarum cantum, futurum incommodum, vel dirum quidpiam significare putãt. Alex. ab Alex. cap. 13. 5. Quod de Bœotiis tradit Plinius, accidit cùm ij de bello oraculum Trophonij consulentes sacra facerent. Idem Alex. ab Alex. cap. 2. 6.
f Parte postrema alui, quæ in coitu procidit. Arist.
g Factum id & Athenis, Persis à Themistocle victis. Commissæ quoque sunt & ad certamen coturnices. Seueri filij inuicem contendebant edendis coturnicum & gallorum pugnis. Socrates Iphicrati duci animos adiecit monstratis gallis coram Callia pennis ac rostro dimicantibus. Chrysippus lib. de Iustitia, gallorum exemplo ad fortitudinem nos excitari tradit. Rhodig. cap. 13. 16. & 32. 17.
h Hinc sumptum Alectoromachiæ exemplum in scholis nostris circa Hilaria. Xide Ælianum.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. CAP. XXII.

E[1]ST & anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, [a] per id tempus canum silentio proditis rebus.[2] Quamobrẽ cibaria anserum [b] Censores in primis locant. [bb] Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri [3] nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam [4] eodem tempore & aries [5] adamasse proditur. Potest & sapientiæ videri intellectus [6] iis esse. Ita comes perpetuò adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in [7] balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. [c] Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemptũ quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, [8] Scipio Metellus vir Cõsularis, an M. [9] Sestius eadẽ ætate eques Ro. Sed (quod cõstat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius, [10] palmas pedũ ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite, [11] à [e] Morinis vsque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteris [f] stipatione naturali propellunt eos. [g] Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: [12] molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima. Candidi ibi, verùm minores, [13] ganzæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunque [14] auxiliorum præfectis, à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ processere, vt sine hoc [15] instrumento durare iam ne virorum quidem [h] ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo niue multa [16] obrutum, ac rigore gelido maceratũ, ad vsum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur [17] Comagenum. [i] Anserini generis sunt [18] chenalopeces, & quibus lautiores epulas nõ nouit Britãnia chenerotes, [19] fero ansere minores. Decet [k] tetraonas suus nitor, [20] absolutáque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore [21] implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis prehendatur. Gignũt eos Alpes, & septentrionalis regio. In [22] auiariis saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ [23] eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Gręcia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

1 Est, in M. d. & Pint.
2 Quam ob causam. CH. & M.
3 genere Olenij. Theophr.
4 Ex eodem. CH.
5 amasse CH.
6 ita iis esse. Comes. M. Pint.
7 balineis. CH.
8 Scipio an Metellus. M.
9 Seius. Varro rei rust. lib 3. cap. 10. Se seius CH.
10 plantos. M.
11 à Thurinis. Parm, prauè.
12 mollior quæ corpori proxima. M. & CH.
13 gantæ. CH.
14 auxiliarium. M. Vet.
15 stramento. D.
16 obruere ac r. g. macerare.
17 Commagum. CH.
18 Penelopes. Vet. prauè.
19 ferè M. cerenotes vero. CH. chenerotes veræ anseres Pint.
20 absolutámque nigritiam. CH.
21 implet. D.
22 viuariis. CH.
23 his. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Liuium & Gellium.
b Alex. ab Alex. cap. 13. 3.
bb Sic apud Solos Ciliciæ formosum puerum amatum à cane fuisse, & Spartæ adolescentem à graculo Rhodiginus scribit cap. 12. 13. Clearchus primo Eroticõn Amphilochũ Olenium ab ansere dilectum prodit. In Leucadia virginem à pauone eousque vt illa vita functa moreretur: Nicander pincernam regis Bithyniæ à gallo quem Centaurum vocabant. Idem autor cap. 13. 16. Vide supra de Delphinis.
c Saginatis, præsertim ficubus. Iecur id συκωτὸν olim vocauêre. Iuuenalis Satyra 5.

Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par. Martial.
Aspice quàm tumeat magno iecur ansere maius. Persius, Satyra. 6.
Vt tuus iste nepos diues satur anseris extis
Cum morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immeiat vuluæ.

Minimè fartos, herbáque tantum pastos, & ideò graciliores, herbiles vocat Festus. Lucilius apud Seruium, *Anseris herbilis viris.*
d Vide Sigonium de Consulib. anno 750. creatis. Eius mentio fit cap. 10. 32.
e Inde fortassis ea Galliæ pars dicta est Comitatus anserum, *La Conté d'Oye.*
f Agmine stipato Anseres natura incedunt. E Morinis Romam perducebantur tum vt farto iecinore vescerentur, (Horat.
Pinguibus e ficis pastum iecur anseris albi.)
tum vt molles plumas vellerẽt, culcitris & ceruicalibus implẽdis.
g Eos plurimum ob id laudant Columella & Varro.
h Nam ex ea pluma ceruicalia fiunt.
i Vide infrà cap. 3. lib. 29. circa finem.
k Politianus cap. 57. Miscell. hunc locum primus restituit.

De

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte.
CAP. XXIII.

INducias habet gens[a] Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum iis dimicantium. Immensus est[b] tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo.[1] Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequantur, eligũt: in extremo [2] agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui[3] laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrósque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est, Pōtum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Caram bin: mox saburra stabiliri. Cùm medium transierint, abiici lapillos è pedibus: cùm attigerint cõtinentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas[c] expetatur, illam nemo velit[4] attigisse. Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem, quo grues, modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo:[5] comitatæque sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua[6] & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedētium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis vltra citráve peruolent, nunquam tamen aduenisse vsquam, nisi noctu, existimantur.[7] Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, vbi congregatæ inter se commurmurant, eámque quæ[8] nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus[9] Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse[10] linguas confirmēt. Honos iis[d] serpentium exitio tantus, vt in[e] Thessalia[11] capitale fuerit occidisse,[12] eadémque legibus pœna, quæ in homicidā. Simili anseres quoque & olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarū more rostrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aëra, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatāte se cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt:[13] genitricum senectam inuicem educāt. Olorum[f] morte narratur flebilis cantus,[14] falsò, vt arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: vtcunque enim suprà dictas magnitudo & vires corporum[g] inuitare videri[15] possunt. Coturnices antè etiam semper adueniũt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpè[16] insidunt, & hoc semper noctu merguntque nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet & grauiore vento. Aura tamen vehi volũt, propter pondus corporum, vires que paruas. Hinc volantium illa[h] conquestio labore expressa. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeãtes[i] comitatum solicitant: abeúntque vnà[17] persuasæ glottis, &[18] otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè[19] profectam, pœnitentia in volatu cum labore scilicet subit. Reuerti incomitatam piget, & sequi: nec vnquam plus vno die[20] pergit: in proximo hospitio deserit. Verùm inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies.[21] Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonétque itineris.[22] Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè[k] asionem vocant: imitatrix aliàs[l] auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. Capitur haud difficul

1 Quādo proficiscãtur, consertim volãt ad p. altæ. Vet.
2 agmine, per vicesq; acclamantes dispositos. CH.
3 lassatus. CH. lassatis somno decidens. Vet.
4 tetigisse. Vet.
5 cunctatæ. Pint.
6 & serua. Pint. hæc obrepsisse suspicatur.
7 Pythonen vocant. Vet.
8 nouissimo. Vet.
9 Augustas.
10 linguam. CH.
11 capitali CH.
12 eadem. M.
13 genitorum. D.
14 falsis. M.
15 possint. CH.
16 incidunt. Vet. & CH.
17 per sua signa. Vet.
18 otus. CH. otus & Cenchramis. M.
19 prouectam M.
20 peragit. Vet.
21 Cenchramis. Vet.
22 Otus. M. & recta Sic & CH.

23 intentam in aliquē circumeūte alio. CH. intenta in aliquem circumeunte alio. M.
24 stabilitatæ. M. & CH.
25 veratri Alij.
26 suetæ.M.

difficulter, vt noctuæ,[23] intenta in aliquo circumeunte alio. Quòd si ventus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto,[24] stabilitæ volant. Coturnicibus[25] veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simúlque comitialem propter morbum despui[26] suetum, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap.11.lib.4.

b Ab vltimis Scytharum campis & Troglodytica regione aduenire scribit Arist.

c Sempronium Ruffum mensis primum Ciconiam inuexisse tradunt, ac de illo scriptos hos versus,

Ciconiarum Ruffus iste conditor,
Quanquam est duobus elegantior Plancis,
Suffragiorum puncta non tulit septem.
Ciconiarum populus vltus est mortem.

Horat.
Tutus erat rhombus, tutóque ciconia nido,
Donec vos autor docuit prætorius. --

Ciconiam Petronius Arbiter his epithetis honestat:
Ciconia etiam grata peregrinhospita,
Pietaticultrix, gracilipes, corallistria
(nempe à rostri & pedum colore, simili corallo)
Auis exsul hyemis, titulus tepidi temporis.

Vide Had.Iun.cap.15.6. Ciconias in auspiciis concordiam polliceri, grues verò retrorsum à recto cursu deflectentes ac remeantes, procellas ac infandas tempestates notat Alex.ab Alex.cap.13.5.

d Iuuenal.Sat.13.
-- *serpente ciconia pullos*
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta.

e Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

f κύκνειον ᾄδουσι, siue ἐπᾴδουσι, qui spem omnem salutis abiecerunt. Iulianus παραβάτης. Ἐνταῦθα τί πράττειν ἐχρῆν ἄνδρα τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ζηλωτὴν δογμάτων; ἆρα περιορᾶν ἀνθρώπους ἀθλίους τοῖς κλέπταις ἐκδιδομένους, ἢ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς ἀμύνειν, οἶμαι ὡς ἤδη τὸ κύκνειον ἐξᾴδουσι, διὰ τὸ θεομισὲς ἐργαστήριον τῶν τοιούτων.

g Vt tam longo itinere ad nos commeent.

h Arist.cap.12.lib.8.hist.

i Prosecuturas comites de discessu admonent.

k A plumeis auribus, asini modo eminentibus & exertis. Gesnerus. Mihi potius à voce, quæ rudētem asinum æmulatur. Athenæus de hac aue, multa lib.9.

l Sic κόβαλον reddit Plinius quanquam Dæmonas quosdam Dionysiacos olim κοβάλους appellauerunt, id est, asperos ac immites: eodémque nomine illos, qui assimulato lusu fallerent. Rhod.c.7.2.

m Addit & Plutarchus capram: quamuis Arist. problemate, Cur homini soli peruertūtur oculi, affirmet μόνους ἀνθρώπους ἐν τῷ τῶν ζώων γένει ἐπιλήπτους γίνεσθαι. Ego verò & canes, & feles, & arietem eo morbo periisse vidi. Rhod.cap 9.6. Capras & oues eo morbo vexari tradit Hippocrates, libro περὶ τῆς ἱερῆς νόσου: equos Absyrtus: accipitres & gracculos, Brod.cap.23.3.

De hirundinibus, merulis, turdis, & sturnis, turturibus, & palumb. CAP. XXIIII.

1 Africo.CH.
2 Bizicis.CH.
3 illita victoria colore Pint.
4 Ligusticis.Vet.
5 cum epistola ad se, Vet. epistolam ad se. M. lego, à pullis ad se all. vt lino pro epistola (i epistolæ loco)
6 nisi spe cibi &c. petant. Vet.
7 Vere.M.
8 prius.CH.
9 Ea demū.M.& CH.

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne vescens auis ex iis quæ aduncos vngues non habent: sed in vicina abeunt,[1] apricos secuta montium recessus: inuentæque iam sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpius capta sit: nec[2] Biziæ in Thracia, propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbem secum auferés, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes[3] illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis, cùm obsideretur præsidium Romanum à[4] Ligustinis, hirundinem à pullis[5] ad se allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt &[a] merulæ, turdíque, & sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur,[6] visi sæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi[b] cernuntur.[7] Veriùs[c] turtur occultatur, pennásque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in iis incertum. Sturnorum generi[8] proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus, velox celeritas: quibus ex causis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia est.[9] Eadem demum sola auium non nisi in volatu[d] pascitur.

ANNOTATIONES.

a Merum, solum. Inde merula quòd sola volat. Græci hanc auem surdam esse putant, vnde prouerbium, κίχλης κωφότερος. Εὔβουλος ἐν Διονύσῳ μέμνηται.

b Iuniperi, qui frequens ibi est, baccas hyeme maturas & edules consectantes.

c Turturem pro meretrice basiis & suauiis illiciente Plautus lepide dixit in Bacchid.
Vbi ego capiam pro machæra turturem.

d Muscis, & culicibus, quos escam vilem, id est, frequentem, vt Nonius interpretatur. Varro dicit in Virgula diuina.
Ad quos tum volucres venit pusillos,
Vsque ad limina nidica esca vilis.
Fritinniunt hirūdines sua minurritione, vt ait Festus, Attius apud Varr.6.de Ling.Latina. *Nefrende fritinni suauiter.* (Nefrende, νωδέ.) Sic dicitur vel puer qui per ætatem, vel senex qui dentibus amissis cibum frangere non potest. Scalig.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. CAP. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: semestres, vt hirundines: trimestres, vt turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, vt galguli, vpupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Æthiopia aues, & cōfligere ad Memnonis[a] tumulū, quas ob id[b] Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno fa

no facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

ANNOTATIONES.

a Prope Ptolemaïda & Belum fluuium Memnonis sepulchrum esse Iosephus tradit: Strabo lib. 13. vltra Esapi ostia, idémque alibi circa Paltum Syriæ iuxta flumen Bandam, ex Simonide. De Memnonidib. Ouid.

Præpetibus subitis nomen facit autor: ab illo
Memnonides dictæ: cùm Sol duodena peregit
Signa, parentali morituræ more rebellant.

Memnonis, & Sarpedonis, Iouis filij funebrem diem luctu & ieiunio celebrari solitum indicant versus hi Comici veteris,

πολλάκις δ' ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν,
ἡνίκ' ἂν πενθῶμεν ἢ τὸν μέμνον', ἢ τὸν σαρπηδόνα,
σπένδεθ' ὑμεῖς, καὶ γελᾶτε. Rhodig. cap. 5. 22.

b Sunt accipitribus similes, coloris nigri, seminibus tantùm vescentes. Ælianus. Cornicularum genus esse puto, quæ ex diuersis locis aduolantes, & illic inter se obuiæ dimicant, vt inter eas sæpe fit.

10

De auibus seleucidibus. CAP. XXVII.

SEleucides aues [a] vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casi môtis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant quóve abeant, compertum, nunquam conspectis, nisi cùm præsidio earum [1] indigetur.

1 indigent. Vet.

ANNOTATIO.

a De iis Gal. c. 3. lib. 6. Loc. affect. Eloriorum genus esse arbitror.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Ægyptij ibes suas contra serpêtium aduentû: & [1] Elei [a] Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, [2] qua litatum est illi die.

20

1 Cyrenaici Achorē. Vet. & elitini sacoren. CH.
2 postquam litatum est ei deo. M. Pint. qua litatū est ei deo. CH.

ANNOTATIO.

a Sic apud Strabonem lib. 13. Apollo σμινθεὺς, & παρνοπίων à muribus, ἐρυθίβιος à rubigine vocatur: Hercules verò κωνωπίων a culicibus, & ἰποκτόνος à vermiculis tenella vitis germina rodêtibus. μυώδη autor vocat eum deum c. 6. lib. 29. ἀπόμυιον, Pausanias lib. 5.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & vocem, & de luscinijs. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latêre traduntur: quarum genus in Creta insula [a] non est: [1] etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, [2] sic & animalium: non nasci, [b] translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud vnius generis salutí aduersum [3] quæve ista naturæ inuidia? aut qui terrarum [4] dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum [5] arbusto, [6] agro, ad quem ciconiæ non [7] permeant: sicuti nec octauum [8] circa lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubrium tractu, examina [c] gracculorum monedularúmque, cui soli aui furacitas [9] auri argentíque [10] præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis [11] in Ponto, [d] insula qua sepultus est Achilles, [12] sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in [e] ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ, nec canes intrant. Multa prætereà similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & [13] coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia [14] admiratio circa oscines: ferè mutant colorem vocémque [15] tempore anni, ac repêtè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tâtùm. [16] Eæ enim senectute nigrescunt. [17] Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, [f] hyeme balbutit, circa solstitium [18] muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Lusciniis diebus ac noctibus continuis xv. [19] garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germi

30

40

50

1 & etiam. M.
2 sic & animaliū non nasci, trãslatitiorumque inuecta mori. Mirum quidem est illud vnius generis aliti. Parm. animalium nasci: trãslatitiorum inuecta mori mirum. Quid e. i. v. g. aliti. Vet. Quod illud est. CH.
3 quænam est iis. Vet.
4 dicti. CH.
5 Aliâs, arbustato agro.
6 agrum. Vet.
7 transmeant. Vet.
8 citra. M. & CH.
9 argenti auriq; præcipua. CH.
10 præcipua mirè est. M.
11 in Ponti insula. M.
12 infectat sacr. M.
13 ceruos. M.
14 admiratio. Oscines ferè. M.
15 vt temp. CH.
16 Hæ. CH.
17 Merulæ ex nigra ruffescunt. CH. Merula &c. rubescit. M.
18 mutat. M.
19 garrulis. M.

20 nouissimis. Vet. Aiij Vet.
21 musica.CH.

22 promitur, reuocatur, infuscatur ex inopinatu M.
23 inopinatu.M.
24 memorat.CH.

25 instrumentis.D.

26 artes esse plures singuli.M.
27 nec idem omnibus, sed suas cuique. M.
28 iuueniores.CH.
29 recitant. Vet. lego, reticet.
30 correptio.M.& CH.

31 aquas fronde harundinea, quasi foramine inspirantis linguæ, vt parua. Vet.& Parm. nisi quod hic habet in trans labias. transuersas arundine aqua foramine inspirantes, linguæve parua. M Lego, addita trāsuersim in os arūdine, tanquam foramine inspirantes linguæ parua.
32 Nam vocem s. c. mutāt, hoc n.n.n.a. habentes: &c. æstate. Mutat formam vpupa. vt & tra. Pint. ex Arist. cap.49 lib.9. Sūt qui sonum legere malint quàm formā, ex eod.
33 notantur.M.

germine, non in [20] nouissimum digna miratu aue. [g] Primum tāta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta [21] musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto: [22] promittitur reuocato, infuscatur ex [23] inopinato: interdum & secum ipse [24] murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extētus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum [25] tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore [h] Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet [26] artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palámque [i] animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ [28] iuniores, versúsq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibúsque [29] reticent. Intelligitur emendatæ [30] correctio, & in docente quædam reprehensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est propè inusitatum, vænisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas [31] harundines aqua, foramen inspirantes, linguæve parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ támque artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt vere primo cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. [32] Nam formam simul colorémque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà melancoryphi [33] vocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Æschylus Poeta, [k] obscœna aliàs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigénsque per longitudinem capitis. Oenāthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrúque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia procedit.

ANNOTATIONES.

a Ælianus cap.2.lib.5.
b Vulgare, publicum, omnibus notum.
c τῶν κολοιῶν, qui ἀπὸ τοῦ κολώειν, à tumultuando dicuntur. Auis est enim loquax & obstrepera ac tumultuosa, θορυβητική, καὶ κραυγαστική, de qua Pindarus, κραγέται δὲ κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται. Agathocles κολοιὸς dictus est, vel ob ferocitatem, vel ob loquacitatem. Rhodig. cap.4.24.
d Albam Ptolemæus vocat. Sita est in ora Tartariæ minoris, ante Borysthenis ostium, suprà cap.12.4.
e Vide quæ notata sunt cap.7.lib.34. Herculi hinc bonorum decimam Romani dicabant, sacrabant, soluebant; vnde lepidus iocus Plauti in Bacchidibus,

Si frugi est, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei
Dedit, sibi nouem abstulit.

Cic. De nat. Deor. *Neque Herculi decimam quisquam vouit vnquam, si sapiens factus esset.* Inde Plauto in Mostell. Herculis diuitiæ,

-- vnus isti seruus est sacerrimus Tranio: is vel Herculis conterere quæstum possiet.

f Turdos, merulas, sturdos, turtures hyeme latêre scribit Aristot. cap.16.lib.8.hist.
g Lusciniarum cantus suauitatem & varietatem his versibus eleganter Homerus expressit,

ὡς δ' ὅτε πανδαρέου κούρη, καὶ χλωρὶς ἀηδὼν
καλὸν ἀείδῃ τοῦ ἔαρος νέον ἱσταμένοιο,
δένδρων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσι,
ἥτε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυήχεα φωνήν. &c.

Festiuè Plautus in Bacchidibus,

Pol magis metuo, in monendo ne mihi desluat oratio.
BA. *Pol ego quoque metuo, Lusciniolæ ne desluat cantiò,*

h Scripsit is Helenes epithalamium, siue γαμήλιον λόγον, κατακοιμητικὸν potius, vt arbitror, quàm διεγερτικὸν, vespertinum, quàm matutinum. Hæc.n. epithalamiorum differentia est. Rhod. cap.15.28.
i Vide quod adnotatum est è Charmide cap.1.29.
k *Pastu*, redundare videtur. Pastu.n.ea obscæna non est, sed nido, quem è stercore, præcipuè humano, conficit. Arist. cap.15.9. Idem tamen cap.1.6.hist. Vpupam non nidificare ait, sed in cauis arborum parere sine vllo stramento. Pausanias lib.1. tradit vpupam primum Megaris visam ad Terei sepulchrum.

De merulis. CAP. XXX.

Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam alibi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus [a] locis candida.

ANNOTATIO.

a Ægypti. Arist. cap.27.lib.9. Histor.

Tempus auium genituræ. CAP. XXXI.

Oscines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauijs, & mergis. CAP. XXXII.

EO maximè sunt insignes[a] halcyones. Dies earum partus,[1] maria, quíque nauigant, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantùm[2] purpureis &[3] candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus[b] earum[c] magnitudine distinguitur[4] &[d] cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia[e] brumámve, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma,[f] qui dies halcyonides vocâtur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum[5] vtique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem[g] habent pilæ figura,[6] paulum eminenti ore perquàm[h] angusto, grandium spongiarum[7] similitudine: ferro intercidi nõ queunt, franguntur ictu valido, vt[i] spuma arida maris. Nec vnde confingantur, inuenitur. Putant ex spinis[8] [k] aculeatis: piscibus enim viuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina.[l] Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimùm terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.

1 qui maria quoque nauigant.M.
2 purpureas (fortè, purpura) candidis admixta pennis.CH.
3 pallidis. Pint. ex Arist. & rectè χλωροῖς apud Aristo. id est, ὠχροῖς.
4 & nullo cantu. ex eod. Vide Annot.
5 vtrinque.M. & freto, & oceano.
6 paululum eminentiore perquàm angusta.M.
7 magnitudine. D.
8 aculeati. sic vocatur acus lib.11.ca.32. Quibusdam legendũ videtur, Ex spinis ac piscis, ex Arist. lib.3. cap. 14.

ANNOTATIONES.

a Pacuuius in Teucro,
Flexamina, tanquam lymphata & Bacchi sacris
Commota, in tumulis Teucrum commorans meum,
Alcyonis ritu littus peruolans feror.
Apollon. lib.4. ----τήλοθι δ' οἴη
λυγροῖσιν κατὰ πόντον ἅμα ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι.
Plaut. in prologo Casinæ,
Tranquillum est: Alcedonia sunt circa forum. In Pseud.
Iam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis,
Quàm mare est olim, cùm ibi alcedo pullos educit suos.
Vide Varron. 6. De ling. lat.

b Nempe marinarum. Nam fluuiatiles canoræ & argutæ sunt. Apud Arist. cap. 3. lib. 8. histor. & 14. 9. hæc produntur περὶ τῶν ἀηδόνων, i. de lusciniis. Verùm apud Arist. pro ἀηδόνων legendum ἀλκυόνων.

c Aristot. Maximis amplior magnitudo quàm spongiæ. Sunt enim maiores & minores.

d Quia non canit. Aristotel.

e Vide infrà cap.36. lib.18.

f Quinque Simonidi & Aristoteli: Demagoræ Samio, septem: Philochoro, nouem: quibusdam quatuordecim, & iis ad octauum Calend. Martias. Vide Rhodig. c.11.14. Cùm Cæyx Trachiniorum rex, eiusque vxor Alcyon, tantũ fastu elati fuissent, vt suo cõtempto nomine, ille Iouem, hæc Iunonem vocari se vellent, vindice Deorum ira extincti sunt: hicque naufragio submersus in Cerylum, illa luctu exanimata ob mariti desiderium, in auem cognominem mutata est.

g Colore subrufi: Cucurbitulis medicorum longioris colli similes esse ait Arist. materia verò Pilæ marinæ & Halosachne.

h Vt etiam si inuertatur, mare non influat. Arist.

i Sic vocat ἀλοσάχνην: de qua vide cap.8. lib. 32. Arist. ἅμα δὲ κόπτοντι καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἀλοσάχνη.

k Aculeatos βελόνας à Romanis vocari vide cap.11. lib.32.

l Gauiæ & mergi in æquoris petris nidificant. Arist. ca.9. li.5. hist.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus. CAP. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ[1] admonet: neque alia parte ingenia auium magis[2] admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti,[3] madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ raro in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, vtero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, &[4] substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio[a] molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè vnius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem Ægypto iuxta oppidum[b] Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus palea & stramento[5] [c] rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet.[6] Ea militia illis cum anno redit semper. Tertiũ est earũ[7] genus, quæ ripas excauant, atque[8] ita internidificãt. Harum pulli ad cinerẽ ambusti, mortifero[d] fauciũ malo, multísque aliis morbis humani corporis medentur. Nõ faciũt hæ nidos, migrántque multis diebus antè, si futurum est vt auctus amnis attingat. In genere[9] parrarũ est, cui nidus[e] ex musco arido ita absoluta perficitur pila, vt inueniri non possit aditus.[10] Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens.[f] Picorũ aliquis[11] suspendit in surculo primis in

1 nos adm. M.
2 adm. sunt. M. & CH.
3 madefactũ. M. Vet. madefactis &c. aspergunt. D.
4 substratu. D.
5 rostro firmantes cont. triduo. Vet.
6 Eáque. M. & CH.
7 genus. Excauant ripas M.
8 in terra nidificant. Vet. intro nidificant. Alij Vet in terrã fœtificant Alij.
9 riparturum. Gaza. parorũ Gesn. id est, ægithalorum.
10 Acanthyllis. Ex Arist. lib. 9. cap. 13. Agatillis. CH.
11 suspenditur surc. CH.

ramis [12] cyathi modo, vt nulla quadrupes posit accedere. [13] Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est, tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere, [14] cameráque ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia [15] cinnamologos auis appellatur: [g] cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis auis magnitudine [h] otidis, [16] binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cùm diligentius visum ab homine nidum sensere, oua [17] transferunt aliò. Hoc in his auibus, quarum digiti nō sunt accommodati complectendis trāsferendísque ouis, miro traditur modo. Nanque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita [18] ceruice medio, æqua vtrinque libra deportāt aliò. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, [19] supernè cyaneo, [20] primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum [21] defossa altitudine. [i] Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, vt contra [22] feras abundè vallentur. Ouis stragulum [23] molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: [24] néve cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt aliò. Illæ quidem & maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiunt Venerem pati. [25] Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò [26] à domitis feros & nouos aut victos iniri promiscuè. Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis [k] indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa [27] conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixādo abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contrà mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnātes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus æstuant, [28] concipiúntque superuolantium afflatu, sæpe [l] voce tantùm audita masculi. Adeóque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit [29] fœminam aucupis accedentem ad marem, [30] recanat reuocétque, & vltrò præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, vt in capite aucupantium sæpe cæcæ [m] metu sedeant. Si ad nidum is [31] cœperit accedere, [n] procurrit ad [32] pedes fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitóque in procursu aut breui aliquo volatu cadit [33] fracta aut ala aut pedibus: [34] procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spémque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. [o] Perdicum vita [35] ad sexdecim annos durare existimatur.

12 caluthi. Vet.
13 Gaugulos. CH.
14 camerare. CH. camerámque ab imbri fronde. M.
15 Alij, Cinamωmus. Vide Arist ca. 13. lib. 9. Histor. cinnamolgus. CH.
16 bina. D. sub oua.
17 transgerunt. CH. Vet. & M.
18 ceruice, me dia æquè vtrimque. Vet.
19 infernè cyaneo, supernè subrutilo.
20 superiori. Vet. priori M.
21 defossus CH.
22 feram. M. & CH.
23 molle M.
24 ne cui M. & CH. neue cui frequentiore conuersatione sint suspecta. Pint.
25 inquit & Vet.
26 domitos à feris & ouantibus vt victos, Vet.
27 concentum Pint. Idem ex Arist. circa conceptum capiūtur contra aucupem exeuntes fœminæ vt r. a eum Pint Lego ex eod c concep. capiūtur contra ducē fœminę exe vt r a eum. M. verò & Vet. in vulgata lectione, contra aucupē fœmina exeunte vt r. abigat eū.
28 concipiunt & sup. afflatu CH. concipiútque sup. olfactu. Alij ex Arist de gen. anim. lib 3 cap 1.
29 ad fœmin. aucupis accedentem marem. D.
30 recinat D.
31 cœpit CH.
32 pedes eius. M. & CH.
33 vt fracta ala, aut. M.
34 ac proc. M.
35 & ad sedecim. CH.

A N N O T A T I O N E S.

a Veluti aggerem quendam Nilo coercendo. Iurisconsultis. ff. de extraordin. crimin. l. saccularij. ea munimenta χώματα vocant. Magius cap. 10. lib. 1.

b Apud Apul. lib. 2. Asini. quidam prophetam Ægyptium rogat per aggesta Coptica, incrementa Nilotica, arcana Memphitica, sistra Phariaca.

c Insulæ superiorem partem, quæ irruentis Nili impetum excipit.

d Anginæ. Celsus lib. 4.

e Talem Reguli conficiunt.

f De Galgulis id verum est. Pici omnes in arborum cauis nidificant. Versus de Vpupa Æschyli, apud Arist. cap. 49. lib. 9. sunt emendati.

τοῦτον δ' ἐπόπτην ἔποπα τῶν αὑτοῦ κακῶν,
πεποικίλωκε κἀποδηλώσας ἔχει,
θρασὺν πετραῖον ὄρνιν, ἐν παντευχίᾳ:
ὃς ἦρι μὲν φαίνοντι διαπάλλει πτερὸν,
κιρρὸν, μὲν ἐπ' ἀγροῦ δύο γὰρ οὖν μορφ' ἐυφανεῖς,
παιδός γε αὐτοῦ μι' ἔνεστι νηδύος,
νέας δ' ὀπώρας, ἡνίκ' ἂν ξανθῇ στάχυς
τίκτη, τότε ἀμφιέννυσ' ἀλλ' αὖθις πτέρα.
Hunc calamitatis Vpupam testem suæ
Variam facit, tenetque perculsum metu,
Ferum antea, armatum petrarum nunc auem,
Vere appetente quæ nouo, pennas quatit,
Ruffas in agris. Nam est figura duplici:
Vnus quidem iuueni colos est pectoris,
Autumno at illa flaua cum peperit seges,
Mutata pennas rursus alias induit.

Scaliger. 2. versu legit, ἀποδηλώσας: 4. φαιόν τι: 5. κίρκου λιπάργου. δύο γὰρ οὖν μορφὰς φανεῖ: 6. παιδός γε τ' αὐτοῦ νηδύος μιᾶς ἄπο: 8. τίκτει νιν αὖτις κ' ἀμφινωμήσει πτέρυξ: putatq; hæc Cuculo conuenire, Cuculumq; ab Æschylo cum vpupa confusum fuisse. Addend. sunt, & hi versus duo,

Ἀεὶ δ' ἡ μίσει τοῦδε παλλίωνος τόπου
Δρυμοὺς ἐρήμους, ἢ πάγους ἀποικίσει.

Quidam legunt κ' ἀπεδήλωσεν βραχὺ δειλὸν πετραῖον: nam timidissima est auis illa, non ὄρνις θρασύς: deinde ver. 6. παῖς μὲν γ' αὐτός: & versu proximo: ἡνίκ' ἀνανθῇ στάχυς.

g Falsum hoc, miniméque probabile: in Arabia namque cinnamum non nascitur.

h Alij legunt, auis magna nomine otis. Aristot. tamen cap. 23. 9. clarius his verbis: pullos duos parit, & quæ edit oua, leporis aut vulpis pelle condita & obuoluta fouet, non incubatu, ex arboreq; summa suspendit &c. Pint.

i Perdix, ἀπὸ τοῦ πέρδειν, quoniam eum sonum edit, aut imitatur volando. Eadem ad Venerem incitata κακκαβίζει.

k Turneb. cap. 38. lib. 24. Aduers. legit illicem: qua voce vtitur Plautus in Asinaria.

Lectus est illis, inquit. Illices aues, quæ aliâs illiciunt, Græcè παλεύτριαι. Scal. qui illicem & ipse hîc legit.

l Clearchus apud Athenæum lib. 9. Perdicem Indicam vulture maiorem Strabo memorat libro. 15.

m Apud Arist. περὶ τῦν ὀχείαν. Lego in coitu. nisi Plinium decepit vox πτοᾶσθαι, quæ & trepidare metu significat, & ad venerem incitari. Pintianus hanc vocem expungit.

n Inde fictum Aristophani in Auibus verbum ἐκπερδικίζειν, id est, astutè elabi, periculúmque vitare. Nam πανοῦργον ὄρνεον πέρδιξ ἐστί. Rhodig. cap. 26.29.

De columbis. CAP. XXXIIII.

A[1] B his [a] columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communémque seruant domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidũ non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiã iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenũ querela guttur, sæuíque rostro ictus, mox in satisfactione [2] exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fæmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. [b] Pullis primò salsiorem terram [3] collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant, [4] colla non resupinare, [5] largéque bibere iumentorum modo.

1 Aues. M. Ab iis colgesta spectantur maximè. Parm.

2 osculatio. Vet.

3 colliquatam. id est, præmansam. Pint. ex Arist.

4 collum. Vet.

5 in large bibêre. id est, in satis hauserũt. Pint. ex Arist. qui & illa, iumentorum modo, expungit.

ANNOTATIONES.

a Columbam Veneri sacram, quòd libidinosa sit auis. Apollodorus scribit. lib. περὶ θεῶν. Ideò verò περιστερὰν Græcis vocari ὅτι περισσῶς ἐρᾷ, interpres eius tradit.

Virgilius. *--tum maximus heros*
Maternas agnoscit aues.

Æneæ ramum aureum optanti aduolantes geminæ columbæ locum ostenderunt vbi seruabatur. Apud Apollonium lib. 3. Mopsus augur conspectis iis auibus, bene sperare iubet heroas. Quod Phineus prædixerat, placere Veneri, vt à periculosa illa nauigatione redeant. Victorius. cap. 14.3.

b Aristoteli. lib. 9. hist. exclusis pullis, in os mas inspuit, ὡς μὴ βασκανθῶσι, ne fascinus officiat: Æliano verò lib. 1. animalibus, ἀπελαύνων αὐτῶν φθόνον, ἵνα μὴ βασκανθῶσι δι' ἀρᾶς. Liuorem abigens, ne fascinantium noceant imprecationes. Had. Iun. cap. 5.6. Apud Arist. pro φροντίζει τῆς ἁρμοττούσης τροφῆς, legendum ἁλμυρίζουσι.

De palumbibus. CAP. XXXV.

V Iuere [a] palumbes ad xxx. annum, [6] aliquos ad xl. [7] habemus autores, vno tantùm incommodo vnguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, [8] prӕterque in clausula gemitu: hyeme mutis, [9] [b] vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua [10] incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post [11] solstitium. Columbæ [12] & turtures octonis annis viuunt.

6 reliquas & xl. CH.

7 Aristoteles author est. M.

8 præterquã in clausulæ gemitu. Vet. legit &, clausulæ. CH.

9 habere. M. & CH. Lego, at vere.

10 incubant. Vet. incubet. CH.

11 solstitia. M.

12 vt. CH.

ANNOTATIONES.

a Palumbem lepidè Plautus in Pœnulo vocat hominem peregrinum, ac hospitem, prædæ, insidiisque lenonis obiectum, quo modo Galli *Pigeon.* dicunt, & *Appigeonner.*

Nos tibi palumbem ad aream vsque adduximus,
Nunc te illum melius capere est, si captum esse vis.

b Autor cap. 28. lib. 18. palumbum gemitus non nisi confecto peractóque solstititio audiri scribit.

De passeribus. CAP. XXXVI.

C Ontrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verùm columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatémque [1] dispositam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, [2] variéque sulcare. Qua in ostentatione, vt [3] vinctæ, præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris [4] eliditur, alioquin soluto volatu in multum [5] velociore. Speculatur [a] occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

1 oppositu, quæ etiã in vol. creditur. M. creduntur. Vet.

2 aërémque. Vet.

3 victæ. CH.

4 eliditur. Alioqui soluto volatu multo velociorem speculatur. Vet.

5 velociores speculatur. CH.

ANNOTATIO.

a Columella cap. 8. lib. 8.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

O B id cum [1] iis habenda est auis, quæ [a] tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terrétque accipitres naturali potentia, in tantùm, vt visum vocémque eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Ferúntque, si in quatuor angulis [2] defodiantur in [b] ollis nouis oblitis, non mutare sedem columbas: [3] quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim

1 his. CH.

2 pulli de fod. Vet.

3 quod & auro. CH.

ars illis inter se blandiri, & corrumpere aliàs, furtóque comitatiores reuerti. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra Consulum, Decimo Bruto mittente. Quid vallum & vigil obsidio, atque etiā retia [c] amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore insaniunt multi: super tecta exædificant turres iis, nobilitatemq; singularum & origenes narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadringentis singula paria [4] venditauit, vt M. Varro [5] tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimæ prouenire existimatæ. Harum volatus in reputationem cæterarum quoque volucrum nos impellit.

4 vendicauit. Vet.
5 tradidit. M.

ANNOTATIONES.

a Cenchris vocatur cap. 6. lib. 29.
b Pullos sic conditos in angulo columbarij Columella suspendit.
c Pado.

De volatu & incessu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aues solæ vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, vt cornices: saliunt [1] aliquæ, vt passeres, merulæ: currūt, vt perdices, [a] rusticulæ: ante se pedes iaciūt vt ciconiæ, grues: expandunt alas, pēdentésque [b] raro interuallo quatiunt, aliæ [c] crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ [2] & [d] tota latera pandunt: quædam verò maiore ex parte [e] compressis volant: percussóque semel aliquæ & [f] gemino ictu aere [3] feruntur: vel vt inclusum eum præmentes, [g] eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. [h] Impingi putes aliquas, aut rursus [4] [i] ab alto cadere has, illas [5] [k] salire. [l] Anates solæ, quęque sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque euestigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore [6] cumulo immissę non euolant, cauda [7] reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. [8] Nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut è contrario semper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquę, in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: vt si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

1 aliæ. CH.
2 & totas alas tendunt. Vet.
3 feruntur velut i. e. exprimentes. Iaculantur. Vet.
4 ablati. CH.
5 prosilire. Vet.
6 tumulo. Vet.
7 reguntur aliæ: circumspectant aliæ, flectúntque colla. Vet. & CH.
8 Nec nullæ. M. Nec vllæ vescūtur ea quæ CH.

ANNOTATIONES.

a *Perdris grises.*
b Milui.
c Vt Spiziæ, *Eperuiers.*
d Corui.
e Pici.
f Cardueles.
g Hirundines.
h Perdices.
i Alaudæ.
k Coturnices.
l Apud Nonium in Pecudes, Anates Varro quassagipennas appellat, quòd veluti quassis pennis volent. Verba eius sunt, *Neque quassagipennas anates, tremipedas, buxeis rostris, pecudes palustres, nocte nigra, ad lumina Lampadis sequens.*
m Vt Grues, Otides.
n Aquilæ.
o Ardeæ.
p Milui, Gauiæ.
q Ardeæ, infestante accipitre.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimùm volant, quæ [1] apodes, quia careant vsu pedum: ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæc sunt, quæ toto mari cernuntur: nec vnquam tam longo naues, támque continuo cursu recedunt à terra, vt non circumuolitent eas apodes. Cætera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent. Et ingenia æquè varia, ad pastum maximè.

1 apodes vocantur. Vet.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

CAprimulgi [1] appellantur [2] grādioris merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumq; vberibus aduolant suctum propter lactis: qua iniuria vber emoritur, caprisq; cæcitas, quas ita mulsere, oboritur. [3] Platea nominatur, [a] aduolant ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cùm deuoratis se impleuit [b] conchis, calore ventris coctas euomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas [4] excernens.

1 appellātur à suctu, grandiores merula. Pint. ex Arist. cap. 30. lib. 9. Hist.
2 grandiores. M. Vet.
3 Pelecan, Arist. Platalæa, Cicero. Erodius, Plutar.
4 excreans. Vet. excutiens. Alij Vet. Lego, testis exuens, quo modo ex hoc Gaza apud Arist. transtulit.

ANNOTATIONES.

a Erodio Plutarchus id tribuit, dialogo, Vtra prudentiora, &c.
b Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

10 20 30 40 50

De ingeniis auium. CAP. XLI.

V[1]Illaribus gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ouo, [a] excutiúntque sese, & circumactæ purificant, ac [b] festuca aliqua sese & oua lustrant.

1 Villaticis. Pint. de omnibus id Arist. ca. 2. lib. 6. Hist.

ANNOTATIONES.

a Theophr. fragmento περὶ τῶν ζώων λεγομένων φθονερῶν.

b περιμακρφισμὸν vocat Plutarchus.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium cardueles imperata faciunt, nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro manibus.[1] Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulsa [2] imitatur, ad hunc modum se vlciscens.[3] Super omnia humanas voces [4] reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc auem mittit, [5] sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcipuè lasciua. Capiti eius duritia eadem, quæ rostro.[6] Hoc, cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cùm deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita pedum infirmitati facit. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, [a] certo generi picarum est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantùm, sed diligunt: meditantésque intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: [7] quærentes mirũ in modum hilarari, si [8] interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamuis nõ spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verùm addiscere alias negãt posse, quàm quæ ex genere earum sunt, quæ glande vescantur: & inter eas facilius, quibus quini [9] sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, [10] nisi primis duobus vitæ annis.[11] Latior iis est lingua: omnibúsque in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina [12] coniunx Claudij Cęsaris turdum habuit (quod nunquàm [13] antè) imitantem sermones hominum, cùm hæc proderem. [b] Habebant & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: prætereà meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secretò, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebrò dicat ea, quæ condita [14] velit, ac cibis blandiente.

1 est quæ, in M. d.
2 imitatur, equumq; fugat aduolans ad hunc, ex Arist.
3 CH. hinc nouum caput orditur.
4 reddunt psittaci: quidam etiam. Pint. psittaci, & quidẽ sermocinantes. Vet.
5 septagen. CH.
6 Hæc. M.
7 quærẽtésque. Vet.
8 iterum. M. Vet.
9 sint. CH.
10 nisi in Vet. d.
11 Latiores linguæ omnibus in suo. M. Pint.
12 coniux, in CH. d.
13 antea. CH.
15 velit addiuis. Tolet. velit addisci, alioqui balbutiẽte. Pint. velit, aliquo. Salm. Lego, ac cibo. velit edisci, aliquo blandiente. Vet. velit addisci aliquo. Parm.

ANNOTATIONES.

a In hac re memoratu digna recitatur à Plutarcho historia. lib. de Animal. prudent. quam Victorius latinè reddidit cap. 14. 9. de pica, quæ Romæ in officina tonsoris, ad Græcostasin, tubarum cantum imitari didicit.

b Papinius in Syluis:

---plangat Phœbeius ales
Auditásque memor penitus dimittere voces
Sturnus, & Aonio versæ certamine picæ:
Quique refert iungens iterata vocabula perdix,
Et quæ Bistonio queritur soror orba cubili.

vbi etiam Perdicẽ inter vocales referri audis. Et verò Plutarchus in Symposiacis sermonem hominum discere Perdicem scripsit, vt & Athenæus, qui Aristomenem Atheniensem, Adriani libertum, appellatum ideo scribit Ἀττικοπέρδικα, quòd esset histrio veteris comœdiæ.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoque populi Romani[1] testata, non solùm conscientia.[a] Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem [2] genitus pullus, in [3] oppositam sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolans in [4] rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populũ Rom. salutabat, posteà ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio [5] mirus. Hunc siue æmulatione[6] vicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracũdia subita, vt voluit videri, excremẽtis eius[7] imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, vt primò pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funúsque [8] innumeris alitibus celebratum exequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros, pręcedẽte tibicine, & coronis omniũ generum, ad rogum vsque, qui cõstructus dextra vię Appię ad secũdũ lapidẽ, in campo[9] Rediculi appellato, fuit. Adeò satis iusta causa populo Romano visa est exequiarũ, ingeniũ auis, aut supplicij de ciue Romano, in ea vrbe, in qua multo

1 attestata, non solũ conscia. Vet.
2 genito. CH.
3 appositam. M.
4 rostra forum versus. Vet.
5 meritus. M.
6 incitatus. Vet.
7 posita. M. Vet. & CH.
8 in humeris aliti celebratum, constratum. Pint.
9 Ridiculi Parm. ridiculi. CH.

10 deduxerat. M. Vet. & CH.
11 ab eo, Pint. delet.
12 à Tol. Pint.
13 Troezena. Vet.
14 venātis. Equo deuch. M. considentes humeris. Atqui corniculos (cuniculos) illi vestigabant. Vet.
15 insidentes. CH.
16 aquām dabat. M.
17 quantū potui, M. quæ poturo. Vet.

multorum principum nemo [10] duxerat funus, Scipionis verò Æmiliani post Carthaginem Numantiámque deletas [11] ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio Coss. ad v. Calend. April. Nunc quoque erat in vrbe Roma, hæc proderente me, equitis Rom. cornix [12] è Bætica, primùm colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atque alia crebrò addiscens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in [13] Erizena regione Asiæ coruorum opera [14] venantis, eò quòd deuehebat in syluas eos [15] considentes corniculis humerísque: illi vestigabant agebántque, eò perducta consuetudine, vt exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia [16] aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, [17] quantum poturo sufficeret.

ANNOTATIO.

a Vide Macrob. lib. 3. Saturn.

De Diomedeis auibus. CAP. XLIIII.

1 & eis. Vet. & CH.
2 candidas. M.

NEc [a] Diomedeas præteribo aues: Iuba cataractas vocat, [1] eis esse dentes, oculósque igneo colore, cætero [2] candidis tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare rostro, inde crate consternere, & operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra [b] Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædémque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: vnde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

ANNOTATIONES.

a Aristot. Charadrios. In insula vna ex Diomedeis, mari Adriatico, quam vocant *Santa Maria de Tromiti*, nunc Artenæ vocantur.
b Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

Quæ animalia nihil discant. CAP. XLV.

NOn omittendum est, cùm de ingeniis disserimus, è volucribus hirūdines esse indociles, è terrestribus mures: cùm elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, tótque piscium genera mitescant.

De potu auium. CAP. XLVI.

1 suctu cæteræ: & ex iis. Vet. cæteræ. Sed ex iis. Parm.
2 infundētibus. CH.
3 bibit, idem è proprio. M. lego, idē proprio. Idē è pr. Parm.

BIbunt aues [1] suctu, ex his quibus lōga colla, intermittentes, & capite resupinato velut [2] infundentes sibi. Porphyrio solus morsu [3] bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra iis & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

1 hæmatopodi. Vet. emantopodi. CH.
2 solida vt deuorauere. CH.
3 ventris. d.
4 inferam in aluum. Parm.
5 more fertur. M. modo defert. Vet.
6 inuisitata. CH.

HÆc quidem & [1] himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes [a] fruge vescuntur, altiuolæ carne tantùm. Inter aquaticas mergi [2] soliti sunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius [3] vteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, [4] in veram aluum ruminantis [5] modo refert. Gallia hos septētrionali proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu [6] inusitata genera [b] alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

ANNOTATIONES.

a σπερμολόγοι εἰσί.
b Eæ sunt Garruli Boëmici Gesneri, quorum pennæ in summa cauda luteæ, in extremis pennis cocco nitentes, sublustri nocte lucent.

De

De multarum auium nominibus & natura.

CAP XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subrigúntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, [1] omnésque iam in Italia. [a] Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius [2] celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quondam [3] extimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniáque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues, Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo [4] rostro: & præcipuo sapore lagopus. [5] pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cætero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra [6] terram eam vesci facilè, quando nec [7] viua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. [b] Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

1 omnique. Vet.
2 celeber. M.
3 existimatus. M. æstimatus. Pint.
4 rostro niger & M. rostro niger & præcipuo. CH.
5 pedes leporini villi nomen hoc M.
6 terram, in qua nascitur, eam. Vet.
7 vita. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Suetonium in Caligula, Spartianum in Heliogabalo. b Alpinis, *Gelabre.*

De nouis auibus & fabulosis.

CAP. XLIX.

VEnere in Italiam [a] Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & [b] nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulùm infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam suprà [1] dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones: [2] sic enim vocant minorem gruem. Pegasos equino capite volucres, & [3] [c] gryphas [4] aurita aduncitate rostri, fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem & [d] tragopanadem, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet [5] affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos grauatos somno [6] lacerent. Qui [7] credit ista, & Melampodi profectò [8] aures lambendo, dedisse intellectum auium sermonis dracones non [9] abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de vna aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominátur ab Homero [e] scopes, auium genus: neque harum satyricos motus, [10] cùm insident, plerisque memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ iam aues [11] nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

1 dictis. Vet.
2 sic vocant. M.
3 grypas. CH.
4 auritos. Vet.
5 affirmet licet Dinon. M.
6 lacerant. Vet.
7 credat. CH.
8 augures. CH.
9 abnuat. CH.
10 cùm assidientur plerique. CH. cùm incedunt. Vet.
11 noscuntur. Alij.

ANNOTATIONES.

a Bebriacum, vicus situs inter Cremonam & Veronam, vulgò *Labina*, ad quem Othonianos Vitelliani superarunt. Sueton. in Othone. Tacitus lib. 18. In exemplaribus Trãquilli manuscriptis, Betriacum, siue Bretiacum legitur. Apud Plutarchum in Othone, Betriacum. Turn. cap 36. 24. Huc pertinent Iuuenalis versus, Sat. 2.

Et curare cutem summi constantia ciuis,
Bebriaci in campo spolium affectare palati.

Onophrius in sua Roma Bebriacum Hostiliam vocari, propinquum Veronæ pagum.

b Turdi montani. Caryocatactæ, Gesnero.

c Gryphum meminerunt Solinus, Pausanias in Arcadicis, Ælianus ex Ctesia, Philostratus in vita Apollonij. Pegasos scribit Solinus præter aures nihil equinum habere.

d Tragopana. Nomen impositum quia Pan cornutus. Pomponio Melæ aues illæ dicuntur Tragopomones. Solino auis Æthiopica cornibus arietinis armato capite. Ab hirco quidam dictam volunt.

e Homeri versus est,

σκῶπές ἴρηκές τε, τανύγλωσσοί τε κορῶναι.

Odyss. lib. ε. σκῶπας, vel vt Arist. Alexander Myndius & alij pleriq; κῶπας vocarunt, quasi σκαιὰν ὦτα. i. ἀτερπῆ φωνὴν ἔχοντας. Tyrãnion, tanquam σκιώπας, ὅτι ἐν σκιᾷ ἔχουσιν ὦτα, quoniam in tenebris canũt. Rhodig. cap. 14. lib. 12: aut quòd varia gesticulatione tanquam irridendo, (σκώπτοντες) venatorum & spectatorum motus imitentur. Callimachus dici vult, ὅτι φωνὴν ἀφιᾶσιν ἐπισκώπτουσαν, quasi auribus illudentem, nempe ingratam & iniucundam: κόβαλος, inquit Aristoteles, καὶ μιμητὴς ἀντορχούμενος ἁλίσκεται, ludificator & imitator contrasaltando capitur. Vide quod notatum est. cap. 11. lib. 35.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiariis, & quis ea primus instituerit.

CAP. L.

GAllinas [a] saginare Deliaci cœpere: vnde pestis exorta, opimas aues & suopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis [1] cœnarum interdictis exceptum inue-

1 cranôn. Tol Pint.

2 volucre.CH.
3 proponeretur.M.
4 fraudem. M.
5 lacte addito:multo &c.M. lacte addito cibis. Vet.
6 vt diuaricentur. Alij, distendantur.
7 & à pede vnâ. Alij, vt à pede immo.
8 *Legendum videtur,* M. Lenius, ex Varronis de Re rust. lib. 3. cap. 5. Vnde locum hunc mutuatus est Plinius.
9 quibus rebus natura. CH. quibus rerũ natura. Pint. M.

nio iam [b] lege C. Fannij Cos. xi. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid [2] volucrum [3] poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per [c] omnes leges ambulauit. Inuentúmque diuerticulum est, in [4] fraude earum gallinaceos quoque pascendi [5] lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Posteà culinarum artes, vt clunes spectentur, [6] vt [d] diuidantur in tergora, [7] vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantùm laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generum auibus [8] M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cœlum assignauerat. 10

ANNOTATIONES.

a Cicero 2. Academicarum, Vidésne, vt in prouerbio sit, ouorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures saluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent. Hi cùm ouum inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Petronio Arbitro, *Deliaci, gallinarum curatores. Molles, veteres, Deliaci, manu recisi*, id est, castrati, Scalig. Vide Varr. cap. 9. 3. Columel.

b Lege Fannia permittebatur ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus, in dies singulos centum æris insumi, decem aliis diebus singulorum mensium tricenos, cæteris omnibus, denos. C. Fannio & M. Val. Messala. Coss. factum & senatusconsultum, vt ciuitatis principes ludis Megalensibus antiquo ritu mutitantes, id est, mutua conuiuia agitantes, verbis conceptis iurarent apud consules, in singulas cœnas sumptus se amplius facturos non esse, quàm centenos vicenosque æris, præter olus, far, vinum: vinoque patrio se vsuros, non alienigena, argentique in conuiuio plus pondo, quam libras centum, non illaturos. Sigonius ex Gellio. Macrobius ex Gellio historiographo tradit, Fanniam legem latam fuisse anno ab vrbe condita 88. eiq; similem fuisse Orchiam, qua cœnantium numerus cohibebatur.

c In omnes alias leges sumptuarias, postea diuersis temporibus publicatas, sumptuariæ leges fuerunt Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Antia, Iulia: de quibus Alexand. ab Alex. cap. 11. li. 3.

d Iuuenalis Sat. 5.

--nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Seneca ad Lucil. *Alius pretiosas aues scindit, &, per pectus & clunes certis ductibus circunferens eruditam manum, in frusta excutit.* 20

De Aesopi patina. CAP. LI.

1 centum H-S. ex authore cap. 12. lib. 35. hoc est. 15000. aureis Budæ.
2 in his vi. sing. CH. millib⁹. Vet. ex Bud.
3 Non sic tamen vt verum facere inter. CH.
4 sed quidem minus est. Vet.
5 auium. Vet.

MAximè tamen insignis est in hac memoria, Clodij [a] Æsopi tragici histrionis [b] patina, [1] sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, [2] nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi vt in his imitationem hominis manderet, ne quęstus quidem suos reueritus illos opimos & voce meritos: dignus prorsus filio, à quo deuoratas [c] diximus margaritas. [3] Non sit tamen (vt verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: [4] nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm [5] hominum linguas, cœnasse.

ANNOTATIONES. 30

a De Æsopi filio id narrat Valer. cap. 1. lib. 9.
b Macrobius lib. 3. Saturnal.
c Lib. 9. cap. 35.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

1 miracula. Quin & Pint. ex M.
2 item. CH.

GEneratio auium simplex videtur esse, cùm & ipsa sua habeat [1] miracula, quoniam & quadrupedes [a] oua gignunt, chameleontes, lacertæ, & quæ diximus [2] inter serpẽtes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent vngues. cenchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, [b] sali. 40 Coitus auibus duobus modis: fœmina humi considente, vt in gallinis: aut stante, vt in gruibus. Ouorum alia sunt candida, vt columbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: [3] alia punctis distincta, vt [4] meleagridi: alia rubri coloris, vt phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum volucrum bicolor. Aquaticis [c] lutei plus quàm albi, ídque ipsum magis [5] luridum, quàm cæteris. Piscium [6] vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore [7] lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio [8] cacuminata. Exeunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. [d] Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. [e] Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine. 50

3 Alij locum hunc ita ex Arist. legunt. Alia punctis distincta, vt meleagridi, & phasianis: alia rubri coloris, vt cẽchridi.
4 meleagridum. CH.
5 liuidum. Parm. luteum. Alij.
6 vnicolor, in quo plus. Pint. ex Arist. cap. 10. lib. 6. Hist.
7 leuia. CH.
8 cacuminata exeunt &c. sui parte. Dum &c. M.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Ennius,
Oua parire solet genu pennis condecoratum,
Non animas:
ἐρχαΐνῶς pro animans. Scalig. in Festum, voce, ommentans.
b Ægillij.
c Τὸν λύκυθον, καὶ τὸν χρυσὸν Græci vocant.
d Horat. Sermon. 2. Satyr. 4.
Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt succi melioris, & vt magis alba rotundis,
Ponere, namque marem cohibent collosa vitellum.
e Idem Columella lib. 1. *Cùm deinde,* inquit, *volet aliquis quamplurimos mares excludi, longissima quæque & acutissima oua subiiciet, & rursus, cùm fœminas, rotundissima.* Contrà Arist. in histor. ἄνω τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα, τῶν ὠῶν θηλέα, τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ, ἄρρενα: qua in re multa philosophatur Albertus. Rhodig. cap. 17. 27. Ad hunc locum parum spectat, quòd ex præparandi varietate, medici oua dicunt ῥοφητὰ, τρομητὰ, seu ἁπαλὰ, ταγηνιστὰ, πνικτὰ. Item quod apud Græcos inter bellaria, quæ τραγήματα ἐπιδειπνίδας, ἐπιδορπίσματα, μεταδόρπια, ἐπιφορήματα, ἐπίκλεια, ἐπιτραπεζώματα vocant, oua fuerunt: apud Romanos prima mensa apponebantur. Vnde prouerbium, Ab ouo vsque ad malum. Rhodig. ibidem. Brodæus cap. 25. 3.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu.
CAP. LIII.

10 QVædam omni tempore [1] coeunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis [2] iuuencæ plura, quàm veteres, sed minora: & in eodem fœtu prima ac nouissima. Est autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effœtæ moriantur. [a] Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & vndecies: in Ægypto [3] etiam brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cucuminibus arborum luto [4] nidificantes, pene [b] contextim, in secessu generant. A coitu x. diebus [5] [c] oua maturescunt in vtero. [6] Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáve simili iniuria, diutius. [d] Omnibus ouis medio [7] [e] vitelli parua inest velut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimãt, primùm 20 in omni corpore id gigni opinantes: in ouo [8] certè gutta salit, palpitátque. Ipsum animal [f] ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in [9] luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam viuentis intra putamẽ vox auditur. Ab eodem tempore plumescit, ita positus, vt caput supra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. [10] Aues omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ [11] omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celsus autor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda 30 subiici [g] vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantóque minus, quantò serius [12] prouenere.

1 coëunt & pariunt vt gallinę Pint. ex Arist. cap. 1. lib. 6. Hist.
2 iuuenes. Pint. ex M.
3 vero etiam. CH.
4 nidos ædificantes. Pint ex M.
5 oua gallinæ maturescunt in vtero. Vexatæ autem palumbæ, aut penna euulsa, aut alia simili. Pint. ex Arist. cap. 2. lib. 6.
6 Vexatis. M. & CH.
7 albi Pint. ex Arist.
8 certè ea salit. Pint. ex M.
9 luto. CH.
10 oua omnia quasi in pedes nasc. contrà quàm animalia. Pint. ex Arist cap. 2. lib. 3. de Gener.
11 omnia, in M. d.
12 peruenere. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pumilis, nanis. proximo sequenti cap. 56.
b Opere continuato, vt quasi nidorum quædam catena videatur. Arist. cap. 1. lib. 6. histor.
c De gallinis tantùm id Aristot. cap. 2. lib. 6. histor.
d Aristot. cap. 1. lib. 3. de Gener. & cap. 2. lib. 6. histor.
e Græci τὰ χρυσᾶ, καὶ τὰ ὠχρὰ τῶν ὠῶν vocant. Athenæus lib. 9. ἐν λοπάδι ῥοδωνίᾳ, καὶ τῶν ὠῶν τὰ χρυσᾶ, μεθ' ἃ ἔλαιον, γάρος, πέπερι, οἶνον. Victor. cap. 4. 38.
f Aliter sentit Hippocr. lib. de natur. fœtus.
g Vide Varronem lib. 3. & Columell. lib. 8.

De vitiis, & remediis incubantium. *CAP. LIIII.*

OVa incumbari [1] intra x. dies edita vtilissimum, [a] vetera aut recentiora infœcunda. 40 Subiici impari numero debent. Quarto die postquam cœpere [2] incubari, si contra lumen cacumine ouorum apprehenso vna manu, purus & vniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, próque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: [b] inane fluitat: itaque sidentia, hoc est plena, subiici volunt. Concuti verò experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post nouam Lunam, quia prius inchoata non proueniant. Celerius excluduntur calidis [3] diebus. Ideo ęstate vndeuicesimo educunt fœtum, hyeme xxv. Si [4] incubatu [5] tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra [6] tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, [7] spontę naturæ gignunt, vt in Ægypti [c] fimetis. [8] Scitum de quodam [9] potore 50 reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, [10] donec cooperta [11] terra fœtum [12] ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

1 infra. Vet.
2 incubare. M.
3 diebus ideo æ. v. educente. M.
4 incubitu. Pint. ex M Sic & CH.
5 tonuit. M. & CH.
6 tonitruum. M. tonitrus CH.
7 sponte natura gignit. Vet.
8 scriptum. Vet.
9 potore. in Tol. d. Pint.
10 donec ab eo coop. Vet.
11 storia. Arist. cap. 2. lib 6. Hist.
12 edere. CH.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Quæ requieta veteres appellabant. Rhodig. cap. 17. lib. 27.
b τὸ ἀφανιδῆν, καὶ ἐξυρίσαι. vt integrum, ἀπαθὲς. Causam vide apud Rhodig. cap. 17. 27. Vocant & Græci ὑπηνέμιον, vt Latini subuentaneum. ἔρος, ἄνεμος ἐστιν. Inde Homero, ὀρῆες, muli, διὰ τὸ ἄγονον, quoniam illorum genitura infœcunda & subuentanea est.
c Nunc in eadem prouincia furnis tepido calore fouentibus magna industria & miranda.

De auguriis ouorum. CAP. LV.

[1] Livia Aug. Mitalerius.
[2] interimeretur. Vet.
[3] Nec Augusta falsa proditur. Pint. ex Tol. habent. & Augusta veteres
[4] proditur imperatoris inde fœta. Sed inuentum Vet.
[5] pariter nocte ac die, & statuto die illinc erumpere. Vet.
[6] quoque (sub. ouo) Vet.
[7] admiratio prima. Vet.
[8] incerti concubitus. Vet. Lego, in secretos concubitus. alarum suarum, subaudi mox incerti singultus. Pint. & CH.

I[1] Vlia Augusta, prima sua iuuēta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cùm parere virilem sexum admodum cuperet, hoc vsa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cùm deponēdum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne [2] intermitteretur tepor. [3] Nec falsò augurata [4] proditur. Nuper inde fortasse inuentum, vt oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine versante, [5] pariterque & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quòd ex [6] quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earū visi succedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentésque se à cantu. Super omnia est anatum ouis subditis atque exclusis [7] admiratio, primò non planè agnoscentis fœtum: mox [8] incertos incubitus solicitè conuocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. CAP. LVI.

[1] pluma rubra, pinnis nigris. ex Varr. & Colum. Lego, pinnis nigris, rubicunda superiore pluma. Alij ex Vet. cod. pinnis nigris, cætera rubicundæ, vel, & rectius, pēnis nigris, ore &c. pinnis nigris. CH.
[2] minus, quod. CH.
[3] contra. M. certo. Vet. certa fœcūditas, incubatio ouis noxia, vt & raro. Pint. ex Arist. cap. 2. lib. 3. de Gener.

Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina [1] primis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquādo & super quatuor digitos trāsuerso vno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibúsque, puræ non videntur: ad [a] opertanea sacra, nigræ. Est & [b] pumilionum genus non sterile [2] in iis, quod non in alio genere alitum, sed quibus [3] certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

ANNOTATIONES.

a Quæ Opi fiebant in abdito, ne prophanorum oculis pollerentur, & seclusa quoque vocabantur.
b Hadrianas Aristot. vocat cap. 1. lib. 6. histor. & autor ipse paulo antè cap. 53. huius libri.

De morbis earum, & remediis. CAP. LVII.

[1] messes. M.
[2] cubitus. CH.
[3] emota. M.
[4] maduerit. CH.
[5] ac. CH.

INimicissima autem omnium generi [a] pituita, maximéque inter [1] messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & [2] cubatus in fumo, vtique si ex lauro aut herba sabina fiat: penna per transuersas inserta nares, & per omnes dies [3] mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua [4] lauerit noctua, aut cum semine [b] vitis albæ coctus: [5] & quædam alia.

ANNOTATIONES.

a E cerebro in nares & fauces descendens.
b Aut Staphysagriæ. Columell.

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

[1] fœtus. M. & CH.
[2] turtur. M. Palūbis & turturi. CH.
[3] vêre. M. ex Arist. ca. 4. lib 6. Hist.
[4] educant. M. & CH. Lego, excludunt.
[5] Tertium irritū est. Vrinum vocat. M.
[6] sæpe & f. p. p. m. posteriorem f. ex Arist. ibid. Alij, post triduo f.
[7] xxv. M.
[8] interdum, in M. d.
[9] educunt. M. & CH.
[10] semestres, ex Arist. ibid.

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderante, vt aliis crebrior sit [1] partus, aliis numerosior. Palumbes & [2] turtures plurimum terna: nec plus quàm bis [3] ferè pariunt: atque ita, si prior fœtus corruptus est: & quamuis tria pepererint, nunquam plus duobus [4] educunt. [5] Tertium quod irritum est, [a] vrinum vocat. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cætero mas. Columbæ marem [6] semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt [7] xx. die. Pariunt à coitu quinto. Æstate quidem [8] interdum binis mensibus terna [9] edunt paria. nam xviij. die excludunt, statímque concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur, & alij prouolant, alij erumpunt. Ipsi deinde pulli [10] quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas non sit) fœminæ æquè saliunt, pariúntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

ANNOTATIO.

a πωλεσχον & οὔρινον.

De pauone & anseribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináve, cæteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternósve parit, & ter anno, si gallinis subiiciantur [1] incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubātium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, [2] aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, [a] franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius [3] vicesimo. [b] Anseres in aqua [4] coëunt, pariunt vere: aut si bruma coiuere, post solstitium, [5] quadraginta propè. [6] Bis anno, si priorem fœtum gallinæ excludant: aliâs plurima oua [7] sedecim, [8] paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt, [c] donec rumpātur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici vtilissimum ix. aut xj. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si verò tepidiores sint, [9] vigintiquinque. Pullis eorum vrtica contactu mortifera. [10] Nec minus auiditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa [d] radice, morsu sæpe conantes auellere, antè colla sua abrumpunt. Contra vrticam remedium est, stramento ab [11] incubatu subdita radix earum.

1 incubando. CH.
2 aut, in M. d.
3 trincesimo. CH. sic & antea legebatur.
4 coëunt à bruma: pòst quadragesimo prope die (Ca). Mart. Colum.) pariunt, & incubāt, vsque ad solstitium. ex Colum.
5 diebus quadr veteres. quadragesimo. M. Tol. & Salm.
6 Ter anno. Colum. Varro, Constant.
7 duodecim. Colum.
8 qui hoc minus, septem, qui hoc plus, quindecim. Varro.
9 vicinis quinis. Alij xxv. CH.
10 nimiáque herbarum auiditas. D.
11 incubitu. CH.

ANNOTATIONES.

a Cùm à fœmina perticis noctu insidente eduntur. Columel. cap. 11. lib. 8.

b Lepidè Plautus in Truculento,
Sed est huic vnus seruus violentissimus,
Qui vbi quamque nostrarum videt prope ædes hasce, egrediens,
Item vt de frumento clamore anseres absterret, abigit.

c Nisi subiectis etiam suis. Columel.

d Sic Varro. Columella verò frutice aut herba duriore.

De ardeolis, & quomodo seruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu angūtur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: [1] minores vicenis, [2] vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, [3] is qui [4] ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica nouenos, melancoryphus supra xx. parit, semper numero impari: [5] nec alia plures: tanto fœcunditas maior [6] paruis. [a] Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numerosior [7] partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut [b] puluere: nec columbæ tātùm, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. [9] Hæc autem [10] vere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij [c] cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant. Seruari ea in lomēto, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, vtilissimum. Sale exinaniri creduntur.

1 mediocres. Arist. cap. 6. lib. 6. Hist.
2 vt accipiter, miluꝰ. Binos hic ferè. Idem Ibid.
3 Hæc clausula in M. deest. vusque coruus &c.
4 Aegornos. CH. Aristoteles Aetoliū vocat, si emendata sint exemplaria: cúmque miluorum generi videtur attribuere.
5 nec alias in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen in paruis. Vet. Arist. ca. 4. lib 4. de gener.
6 paris. Vet. ægithais.
7 fœtus. CH. & M.
8 quoque. Vet.
9 Vrina autem vêre tantùm fiunt. CH.
10 vêre: æstate vrina fiunt ab incubatione. Arist.

ANNOTATIONES.

a Arist. cap. 2. lib. 6. histor.

b Arist. Duplex est caussa hæc oua gignendi: altera Fauonij vere afflatus, quãobrem & Zephyria vocant: τὸ τῇ χειρὶ ψηλαφᾶν, fricare, confrectare, palpare (clunes, dorsum, collum, pectus, caudam, & fortassis podicē, id quod velut ineuntis maris imaginem affert.) Initus fœminarum inter se, libidinosæ imaginationis, pulueris nullam mentionem facit Arist. Plinius pro ψηλαφῇ, videtur legisse ἀφῇ. Est autem ἀφὴ puluis, & non quiuis, sed qui luctatoribus post vnctionem inspergitur.

c κυνόσουρα: quòd caniculæ tempore, ἐπὶ τῆς κυνοσούρας, gignantur, Arist. cap. 2. lib. 3. de gener.

Quæ volucrum sola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit vespertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem sola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: [1] geminos volitat amplexa infantes: secúmque [2] deportat. Eidem [a] coxendix vna traditur, & in cibatu culices gratissimi.

1 parés geminos. M. & CH. Parit hæc geminos. Volitat. Pinc.
2 portat. CH.

ANNOTATIO.

a Sine genuum, malleolorum, & pedum articulis.

De

De conceptu viperæ & partu, & quæ terrestrium oua pariant.
CAP. LXII.

1 sit. M.

2 cõtexta. M. & CH. ad similitudinem monilis fœminarum. Arist. lib. 6. capit. vlti. Hist.

RVrsus in terrestribus oua pariunt serpẽtes: de quibus nondum dictum [1] est. Coeunt complexu, adeò circumuolutæ sibiipsæ, vt vna existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit [a] in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum [b] catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, [c] perrumpunt latera, [d] occisa parẽte. Cæteræ serpentes [2] contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

ANNOTATIONES.

a Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Verùm quod abrodere scribit, è poëtarum fabulis sumptum potius est, quàm ex historia Aristotelis.

b Brodæus cap. 11. lib. 3. Non tantùm viperas viuos fœtus parere scribit, vnde & nomen impositum, sed & Cerastas: quod facilè nolim ei credere.

c Fabulosum hoc. Arist. cap. vltimo lib. 5. Vipera catulos parit, obuolutos membranis, (secundis) quæ tertio die rumpuntur. Contingit verò nonnunquam, vt qui adhuc in vtero sunt erosis membranis prorumpant.

d Ob id parricidæ culeo cum vipera, cane, gallo, simia insuti necabantur. A catulis viperum exedi, & interfici, tradunt Nicander, Plutarchus, Apuleius in Magia, D. Hieronymus, Basilius Magnus, Horus lib. 2. qui scribit viperæ fœtum ἐκβιβρώσκοντα τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς ἐκπορεύεσθαι. Præterea Grammatici etymologici ἐχίδναν dictã interpretantur, ὅτι γονὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἄχρι θανάτου. Ælianus lib. 1. de Animal. At, quod verissimum est, Apollonius apud Philostratum, & Maximus Tyrius superesse partui suo viperam tradunt, eámque fœtum editum lambendo polire, &, vt autor ait, purificare. Vide Rhodig. cap. 13. 6. vide & notata cap. 44. lib. 11.

De generatione terrestrium. *CAP. LXIII.*

1 statuti. M.
2 satias. CH.
3 hanc. Vet. regalem hanc. CH.
4 vilissimam. Vet.
5 nocte ac die. CH.
6 genere manibus. Tol. Salm.
7 scelera. M.
8 auersis. Vet. & CH. & M.
9 certa. M.
10 & his tantũ. CH.
11 antecedit. Vet. & CH.
12 Dasypodum maribus. Ex Arist. cap. 2. lib. 5. hist.
13 rectius, humi strati, ex Arist. lib. 6 cap. 30. Hist.
14 stantes. Ita inter se. M.
15 latere. Vet.
16 conceptu. M. & CH.
17 Hæc vltima in M. desunt.
18 circumflexu. M. & CH.
19 maiora. CH.
20 leænæ, vulpes, & vrsæ. Informes hæ etiã magis quàm suprà dicta pariũt. Pint.
21 vrsa parit, r. e. v. parientem. M. & CH.
22 pantheres. A panthera diuersi, lupos canarios Gaza vertit, apud Arist. pantheræ. CH.
23 septuaginta d e. p. tribusmensibus. Vet.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ à pœnitenda origine. [a] Cæteris animalibus [1] stati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum est) omnibus horis dierum noctiúmque. Cæteris [2] satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, [3] hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen [4] nobilissimã è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque [5] die ac nocte superauit quinto ac vicesimo concubitu. In hominum [6] genere maribus [b] diuerticula Veneris excogitata, omnia [7] scelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores, quàm feræ, sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, [c] Hesiodus prodidit. Coitus [8] auersus [d] elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta [9] certè petunt: neque interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die [10] est tantùm iis ex omnibus, quibus solida vngula. In quadrupedũ genere mares olfactus [11] accendit. Auertuntur & canes, phocæ, lupi, in medióq; coitu, inuitique etiam cohærent. [12] Suprà dictorum plerisque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, vt dictum est, [13] humanitus strati: herinacei [14] stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, fœmina subiacente: vulpes in [15] latera proiectæ, marémque fœmina amplexa. Taurorum ceruorúmque fœminæ vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in [16] coitu. Cerui vicissim ad alias transeunt, [17] & ad priores redeunt. Lacertæ, vt ea quæ sine pedibus sunt, [18] circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo [19] maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in vtero. Diutius gestãtur quibus lõgiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habent vngulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hęc inchoatos: in quo sunt genere [20] leænæ, vrsæ, & vulpes. Informia etiam magis, quàm suprà dicta, [21] vrsę pariunt: rarúmque est videre parientes. Posteà lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cęcos autem gignunt canes, lupi, [22] panthera, thoes. [e] Canum plura genera. Laconicę octauo mense vtrinque generant. Ferunt [23] sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cęterę canes & semestres coitum patiun

patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres: id est signum consummati virium roboris: fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in cæteris alternant, [25] si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus [26] laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando [27] viginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xii. desinentes. [f] Felium & ichneumonum reli-
10 qua, vt canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamuis vbera [28] siccante fœtu. Pariunt [29] non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt vere, iterúmque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium [30] annum, aut post vnum ab enixu vtiliter [31] admitti putant, cogúntque inuitas. [32] Et mulier [33] septima die cōcipere facillimè creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, vt asinorum [34] in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium [h] currunt ex aduerso [35] Aquilonum Austrorúmve, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant [36] rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam [37] volentes.
20 Nec impedit partus quosdam ab opere, fallúntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem [38] Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem [39] post meridiem [40] blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas [41] lx. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere [42] vsque in maciem: fœminas autem in tantum [43] efferari, vt hominem [44] lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur [45] & cibis fieri: sicut viro eruca, pecori cæpa. Quę ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia [46] educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & [i] le-
30 pus tantùm.

25 Hæc ad, Ineuntur desunt in Tol. & Sal. Pint.
26 à labore salacitas. Pint. Ex Arist lib. 6. cap. 20. Hist. labores. salacitas. CH.
27 & vig. CH.
28 suctante. Pint. ex Arist. cap. 24. lib. 6. Hist.
29 Negatio videtur abundare, ex Arist. lib. 6 cap. 33. Hist.
30 diem. M. & CH.
31 admittere. D.
32 Et equa. Vet. CH. Et asina. Arist. lib. 6. cap. 13. & ipse Plin. lib. 8. cap. 44.
33 septimo. M. & CH.
34 coitum patiantur humilitate. CH.
35 Aquilonem Austrumve. M. & CH.
36 rauiore. Pint.
37 nolentes. CH.
38 Echecralis. Alij, Echecralidæ.
39 post meridianum Pint.
40 blandiri diligentius. M.
41 xl. M.
42 vsque ad. Vet.
43 afferri. CH.
44 lancinent. Pint. ex Tol. Sic & CH.
45 ex. M.
46 educatos, mirum est. Quadr. &c. CH.

ANNOTATIONES.

a In hunc locum multa Rhodiginus accuratè scripsit cap. 31. li. 2.
b Aliæ partes, quàm quas natura exercendæ Veneri destinauit.
c Versus Hesiodi sunt.

--ἐν ἔργοις θέρεος καματώδεος ὥρῃ
Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρόταται δέ τε ἄνδρες
εἰσὶν, ἐπεὶ κεφαλὴν, καὶ γόνατα σείριος ἄζει.

Vide quod adnotatum est. lib. 22. cap. 22.
d De Elephantis & Camelis aliter Arist. cap. 2. lib. 5. histor.
e Columellæ villatici, pastorales, venatici, & omnes muti custodes. Lepidè Plaut. in captiuis,

Prolatis rebus, parasiti venatici
Sumus: quando rure redierunt, molossici,
Odiosicique, & multum incommodistici.

f Feles Columella & Varro nostras fouinas appellare videntur, quæ sunt generis mustellarum.
g Festo id testiculari dicitur, nempe mares equos fœminis, vel maribus fœminas admouere.
h Ante coitum id facere tradit Arist. cap. 18. 6. histor. ad Venerem incitatas & furioso procursu marem quærētes. neque id vnquam ad orientem vel occidentem.
i Mures quoque superfœtare pro certo habetur.

De varia generatione animalium. CAP. LXIIII.

40 QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, [1] aliàs in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus [a] antè diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricémque habere per se vitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

1 alia in vtero porrecta. CH.

ANNOTATIO.

a Cap. 15. lib. 7.

De murium fœtu. CAP. LXV.

50 EX omnibus, quæ perfectos fœtus, [1] sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam [a] solidipedum, aut bisulcorum. [2] Supra cūcta est [b] murium fœtus, haud

1 Sues tantū & vnū & duos edunt, item plures. Sic quidā ex Aris. 4. de gener. ani. legunt.
2 In M. hinc ducitur initium huius capitis: cætera ad superi' pertinent.

sine cunctatione dicendus, quanquam [3] sub autore Aristotele & Alexandri Magni [4] militibus.[c] Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos cxx. tradiderunt: apud Persas verò [5] prægnantes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi [6] ita ad [7] Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. [d] Prouentus eorum [8] siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. [e] Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem [f] bipedes ambulant, ceu [9] [g] Alpini. Cùm [10] diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium [11] lacertam ore parere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubat eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque [12] catuli per sese erumpunt.

3 sub, in M. d.
4 militibus, generatio e. l. c. n. c. dicatur. M.
5 prægnantes in vtero Venerem patientis parentis repertas. Parm. in prægnantis ventre parientis. CH.
6 itaque. M.
7 Troada. CH.
8 siccitatibus. Tradunt etiam. Pint. M.
9 Alpini quoq;. CH.
10 diuersi quæque. M. quoque. Vet.
11 lacertas. CH.
12 per se catuli. CH.

ANNOTATIONES.

a Nam vt cap. 63. scripsit, quæ solidam vngulam habent singulos: quæ bisulcam, binos: sus verò nonnunquam & decem edit.
b Mures salacissimos esse Ælianus li. 12. De animalib. ostendit, citatis multis scriptorum locis. Inde Cauum murinum Epicrati de libidinosissima muliere. Martial.
Nam cùm me murem, cùm me tua lumina dicis.
Polit. cap. 96. Miscellan.
c Vide quod adnotatum lib. 29. cap. 1.
d Theophr. περὶ τῶν ἀθρόον φαινομένων ζώων.
e Aristot. sub finem lib. 6. histor.
f μυωξοὺς vocat Epiphanius libro Anchorato & contra Origenem & Galenus lib. 3. Alimen.
g De certo murium Aphricanorum genere id scribit Herodotus.

20

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

Anguem ex medulla hominis spinæ gigni, [1] accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

1 accipimus. M. & CH.

De salamandra. CAP. LXVII.

Sicut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate [1] deficiens. Huic [a] tantus rigor, vt ignem [2] [b] tactum extinguat, non alio modo, quàm glacies. Eiusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, [c] toti defluunt pili: ídque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

1 desinens. M. & CH.
2 tactu restinguat. CH.

30

ANNOTATIONES.

a Nicander in Theriacis,
ἥτε καὶ ἄσβεστον δι' ἐκ πυρὸς οἶμον ἔχουσα
ἕρπυζει ἄκμηνος, καὶ ἀνώδυνος.
Serenus. *Seu salamandra potens nullísque obnoxia flammis.*
Galenus tamen in Simpl. σαλαμάνδρας καυθείσης meminit. & 4. κα. τόπ. σαλαμάνδρας κεκαυμένης σποδὸν requirit.
b Id quidem Aristot. scribit cap. 19. lib. 5. histor. sed Dioscor. refragatur.
c Idem author scribit, & cap. 4. lib. 29.

De ijs quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt. CAP. LXVIII.

Quædam [1] verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & [2] quæcunque æstas, aut ver, [3] statúmque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt [a] salamandræ. Neque est iis genus masculinū fœmininúmve, sicut neque in anguillis, omnibúsque quæ nec animal, nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem [b] per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid [4] coitu, sed imperfectum [5] & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculos muscæ. Id magis [6] declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato [c] opere narranda. Quapropter [7] ingenium prædictorum, & reliqua subtexetur [8] dissertatio.

1 ergo. CH.
2 quæcunque anni tempus (lego, tepor) generat. Pint. ex Tol.
3 statutum. M.
4 ea coitu. Parm.
5 ac. CH.
6 declarauit natura. CH.
7 vt ing. pr. ita & r. subtexet. Vet.
8 edissertatio. CH.

40

ANNOTATIONES.

50

a Grauida Salamandra mense Martio pede & baculo elisa, lactea sanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorso, aluo, cauda,

cauda, pedibus exiliit, non aliter quàm ex papilla vberis, digitis compressa: tum etiam ex dirupto ventre plus quàm triginta fœtus adhuc palpitantes & in aqua nantes, ac plus quàm triginta oua prodierunt. Ego quidem fœminam dissecui prægnantem, tum ouis tum catulis plenam, aliis inchoatis tantùm, aliis iam perfectis, gradientibus, & in aqua natantibus: vt falsum esse quod tradit Plinius, nihil eas gignere, manifestum sit.

b Ex putri materia. Aristot. cap. 1. lib. 5. histor.

c Libro sequenti.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

EX sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea [1] voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se [2] solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

1 voce hominū. Vet. voce omni &c. tendentes. CH.

2 dicūtur solere. CH. dicuntur. Solēt ideo. Pint. ex. Tol.

Auditum, & olfactum esse piscibus. CAP. LXX.

PIsces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est: [1] vt pote cùm plausu congregari feros ad cibum [2] consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium [a] ad nomen venire, [3] quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, salpa, chromis, [b] & ideo in vado viuere. Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, [4] veluti sui cadaueris [5] agnitionem fugientes. Conueniúntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sepiam vstam, & polypum: quæ ideo [6] coniiciuntur in nassas. Sentinę quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamē piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idem [7] cunila admota, [8] ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore [9] serpentes [10] fugantur, sed maximè styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

1 vt patet cùm &c. assuetudine spectetur. M.
2 assuetum. Tol. assuetudine. CH.
3 quosdámque. Tol. & CH.

4 velut. CH.
5 agnitione. Pint.

6 coguntur in massas. M. coguntur in nassas. Vet. Lego, cōgeruntur.
7 cunicula. CH.
8 ab odore, in M. d.
9 insecta. ex Arist. ca. 8. lib. 4. hist. Pint.
10 fugantur. Sed maximè styracis, origani. Parm. Apud Arist. styracis & calcis non leguntur.

ANNOTATIONES.

a Lucianus in oratione de Syria Dea, ὅτοι ἢ καὶ οὐνόματα ἴχνοι, καὶ ἔρχονται καλεόμενοι. *Nostri principes*, inquit, Cic. epist. ad Atticum, *digito calum se putant attingere, si muli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.*

b Cæteri minus audiunt, quamobrem imis gurgitibus potius versantur. Arist. lib. 4. histor.

c Imò verò captos odore, ad escam salsamentorum obiectam allectos, ac libenter prodeuntes. Arist. 4. de hist. animal. ἔτι ἢ πολλοὶ τῶν ἰχθύων διατρίβουσιν ἐν σπηλαίοις, οὓς ἐπειδὰν βούλωνται προσκαλέσασθαι ἐς ἄγραν οἱ ἁλιεῖς, τὸ στόμα τοῦ σπηλαίου περιαλείφουσι ταριχηραῖς ὀσμαῖς, πρὸς ἃς ἐξέρχονται ταχέως. Victorius cap. 1. lib. 9.

Tactum communem esse omnibus. CAP. LXXI.

TActus [1] sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & [2] terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores [3] appetunt? in quo vel præcipua naturæ [4] architectio. Alia dentibus prędantur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine [5] ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiant, distrahant, teneant, premant, [6] pendeant, tellurem scabere non cessent.

1 alius ostreis. Nam & terrestrium vermibus quoque existimauerim. M.
2 terrestrium. CH.
3 appetant. CH.
4 architectíque vis, M. architectatio.
5 eruunt. Vet.

6 pendant. Vet. preadant. Pint. Lego suspendant.

Quæ venenis viuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt [a] diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. [b] Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina [1] excutiunt: aut si tenerior est, [2] & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementér

1 extussiunt. CH. Quidam, non rectè. eiiciunt.
2 est catulis adhuc ætas. CH.

3 reliqua. CH.
4 contritione plumas & cætera ossa. Vet. contione pluri, & cita, & ossa. M. praue. Lego, coctione perfecta plumas & ossa contentione plurima, & cætera ossa. Parm. contione plurima. CH.
5 edunt. M. Eædem minimi, & penè nullius cibi. Vet.
6 caloris vim, neque sanguinis, neque sudoris. M.
7 naturali sale. Vet. Alij, naturalem sola. Ego nihil muto, naturalique incitamento interpretor, & tanquam auiditatis stimulo, non arte quæsito, sed fame sponte oblato condimento
8 exprimit M. praue. sic tamen CH
9 his dies vel hora. M.

mentérque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro,[3] reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis solidis,[4] contentione plumas & ossa reuomunt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu.[5] Eædem [c] minimo & penè nullo cibo, cùm adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viuentes. Ideo nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque [6] calor his, neque sanguis, neque sudor, quæ auiditatem [7] naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequàm noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus [8] expromit: & quod formicis in annum solenne est, [9] his in dies vel horas.

10

ANNOTATIONES.

a Sub finem cap.23. huius libri.
b Sumptum ouum serpens iterum atque iterum sibi admouet, quoad summam partem rectam statuat, & tum parum contractum se colligit, vt distento corpore haustum ouum deorsum labatur. Arist. cap.4.8. hist. Plinius hoc aliter.
c Theophr. cap.4. lib.4. histor.

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

1 lepus: herba & f.s. & bisulci. Vet.

2 ac CH.
3 aptissimum. M.
4 Alij legunt, sic edunt, ex Arist. lib. & cap.8. & sic. CH.

5 In potu autem quibus. CH.

6 bibêre. CH.
7 sitientem Africa generat, ex natura loco, potu carente. Vet. & M. nisi quod hic habet, ex naturali loco, potu.
8 cum eo. M.
9 earum. Vet.
10 arbore oc. eius. M. arbore oc. earum. CH.
11 lenibus. Vet.
12 occultè specula- tæ. CH.

VNum animal digitos habentium herba alitur,[1] lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis [a] sues omni [b] cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorũ dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam[2] & formicis. Lupi, vt [c] diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis [3] aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba, sed vt bibêre,[4] secedũt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quam stantia, & hyeme magis quàm æstate, septenis ferè mensibus. [d] Pontici quoque mures simili modo remandunt.[5] In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus cõtinui dentes, sorbent, vt equi, boues. Neutrum vrsi, sed aquam quoque morsu vorant. In [e] Africa maior pars ferarum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si [6] biberint, moriuntur. Orygem perpetuò [7] sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanque Gætuli latrones [8] eo durant auxilio, repertis in corpore [9] eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa [10] arborum, occultatíque earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm [11] leuibus vestigiis obrepunt auibus! quàm [12] occulto speculatu in musculos exiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

20

30

ANNOTATIONES.

a Sues quomodo saginandi & naturam earum vide suprà cap. 51. lib.8.
b Et quauis colluuie: vnde Festo Colluuiares porci. Aluntur tamen ferè in pistrinis furfuribus: vnde pistores scrophipascos Plautus appellat in Captiuis. Colluuiares Varro lib.6. De Ling. Lat. vocat & volutares: Appion Grammaticus χαμωνάδας. Scaliger. Vide quæ notata sunt cap.51. li.8.
c Lib.8. cap.22.
d Vulgò, *Rosereaux, Hermines, Menu verds.*
e ἡ μὴ ὑομένη τῆς λιβύης. Theophr. cap.4. lib.4.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

40

1 pipra & chloreus. Turn. ex Arist. choreus. CH.
2 atque. M. & CH.
3 orchilus in quibusdam Arist. codic. Turn.
4 atque. M.
5 ichn & vesp. phal. & ar. Parm. ichn. vespæ. phal. & ar. M. Nihil muto, accipióque vespas dictas ichneumonas, & araneos, vocatos phalangia.
6 Spinis M.
7 & nisi (sic circos vocat:) angues, mustelæ & sues. Turn. ex Arist. & milui: angue & mu. Vet. & Mili angues. CH.
8 praua. Qnidam. Vide suprà cap.8.

ERgo & [a] alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: [1] coruus & chlorio, [b] noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices [2] & noctua: aquilæ & [3] [c] trochilus (si credimus) quoniã rex appellatur auiũ: noctuæ, [4] & cæteræ minores aues. Rursus cũ terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: [5] ichneumones vespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. [d] Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Ægithus auis minima cum asino. [6] Spinetis enim se scabendi causa atterẽs, nidos eius dissipat: quod adeò pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolans hulcera eius rostro excauat. Vulpes [7] & Nili angues: mustelæ & sues. Æsalon vocatur [8] parua auis, oua corui fran

50

frangens, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsámque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus communem hostem. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes.[f] Ægithum verò[9] anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multísque[10] ob id veneficiis infament. Dissident thoes & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem[11] sorices cauent. Librat araneus se filo in caput[12] serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantáque vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci,[g] merulæ[13] & turdi, cornix & ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra[14] triorchem.[15] Quid, non & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere?[h] Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato,[16] & agnita voce hominis. De aspide miraculum[17] Philarcho reddatur: is enim autor est, cùm ad mensam cuiusdam veniens in Ægypto aleretur assiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum[18] id reuersam.

9 Acanthis.
10 ideo. M.
11 vrucæ. M. & Vet. & CH.
12 lacertæ. Arist. cap. 39. lib. 9. Hist.
13 & turtures. CH.
14 triorchim. M.
15 Quin & effectus indicia. M.
16 & agnito voce draconis. CH.
17 à Philarcho traditur. Vet.
18 id, in Vet. d.

ANNOTATIONES.

a Aristot. cap. 1. lib. 9. histor.
b Mirum, cùm aues illæ noctu non volent.
c Trochilum Aristot. cum noctua inimicitias gerere tradit.
d Aristoteles dicit Harpam & Triorchen, (lego Brenthum) Rubetam & Serpentem, Piponem (in Aristotel. exemplaribus legitur ἵππον) & Ardeam mutuis se odiis prosequi.
e Falsum hoc. Æsalon enim vel Suida & Gesnero testibus, accipitris genus, quod nos vocamus *Emerillon*, ideóque paruam auem à Plinio dictam putat Gesnerus.
f Plutarchus περὶ φθόνου. πολεμοῦσι δ' ἀετοὶ καὶ δράκοντες: κορῶναι καὶ γλαῦκες: αἰγιθαλλοὶ καὶ ἀκανθυλλίδες, ὥστε τούτων γε φασὶ μηδὲ τὸ αἷμα κίρνασθαι σφαττομένων, ἀλλὰ κἂν μίξῃς, ἰδίᾳ πάλιν ἀπορρεῖ διακρινόμενον.
g Aristot. hist. animal. lib. 9. cap. 1. sic habet: φίλοι κόττυφος καὶ τρυγών. Vnde & hîc legendum videtur Merulæ & turtures. Adde ex Oppiano in Halieuticis non solum Merulas & Turtures aues mutuo se amare, sed etiam pisces iisdem nominibus.
h Cap. 17. lib. 8.

De somno animalium. CAP. LXXV.

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia[1] quæ cóniueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen[2] existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verùm[3] ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque[4] aliud, quàm caudas, mouentia, & ad tumultum aliquem[5] expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, vt manu sæpe tollantur. Nam delphini, balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitētur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia.[a] Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam verò nūquam:[b] quibus mortiferum fuisse signum contra[c] consuetudinem[6] somnium, inuenimus exempla. Magnus hîc[7] inuitat locus, & diuersis refertus documentis, vtrúmne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, vt pleraque. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant.[8] A vino & à cibis proxima, atque in[9][d] redormitatione vana esse visa, propè conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare[e] equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur[10] & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ oua gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verùm ad insecta[11] transeamus.

1 quæ cōtuentur. M. quæ cor habent. Vet. priori lectioni adstipulatur quod sequitur, oculorum argumento.
2 æstimant. M.
3 in ipsa. Vet.
4 alio quàm caudis se mou. Vet. in vulgata lectione legit, caudis. CH.
5 expauescentia. M. & CH.
6 somniare. Pint. somnum. CH.
7 in vita. CH.
8 Autumno. CH.
9 redormitione M. & CH.
10 & omnia. Vet.
11 transeamus. Hæc namque restant. M.

ANNOTATIONES.

a Affirmat id Arist. 7. hist. Negat idem cap. 10. lib. 4. libro de insomniis, & libro de Diuinatione per insomnium.
b Vt Cleon ex Daulia, & Thrasymedes. Platarch. lib. de oraculis. Rhodig. cap. 16. 27. Tertullianus lib. de anima. Leopardus cap. 2. 8.
c Neronem nunquam somniare solitum, tradit Suetonius, sub extremum vitæ tempus euidentibus portentis somniorum territum fuisse.
d Horat.
Atque ego cùm Græcos facerem, natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera.
e Stantes: vnde festiuè Plautus in Menæch.
Certè hæc mulier cantherino ritu adstans somniat.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XI.

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine[1] sanguine esse etiam prodiderunt.

1 sanguine etiam carere. M.

De insectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc &[1] multigena, terrestrium[2] volucriumq;[3] vita. Alia pennata, vt apes: alia vtroque modo, vt formicæ: aliqua &[a] pennis & pedibus carentia: iure omnia[b] insecta appellata ab incisuris, quæ nunc ceruicũ loco, nunc pectorum atque alui[4] præcincta separant membra, tenui modo[c] fistula cohærentia. Aliquibus verò non[5] tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut supernè tantùm, imbricatis[7] flexilibus vertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

1 multigenera. Turn. & CH.
2 volucrum. M. volucrumque. CH.
3 vita. Alia pedibus gradiuntur, vt aselli: alia pennata.
4 præcinctu ὑποζώματι διαιροῦσι. Arist. de cicadis.
5 tota incisura eorũ. Vet.
6 eam ambiente ruga Turn & CH.
7 flexili. Turn. Ego nihil muto.

20

30

ANNOTATIONES.

a Vt Lumbrici.
b Græcis ἔντομα.
c Meatu fistuloso cibi & spiritus.

De subtilitare in his naturæ. CAP. II.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis[a] officina sequaci materia fuit.[1] In his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate[2] pennas adnexuit?[b] prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam caueam, vti aluum? auidam sanguinis, & potissimũ humani sitim accendit? Telum verò perfodiẽdo tergori, quo spiculauit ingenio? Atque vt in capaci, cùm cerni non possit exilitas, ita[c] reciproca[3] geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendóque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit? Potissimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nusquam magis, quàm in minimis, tota sit. Quapropter quæso,[4] ne hæc legentes, quoniam ex his[5] spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil possit videri superuacuum.

1 In his verò tam. M.
2 pinnas adnectit. CH.
3 generauit. M. & CH reciprocam geminauit. Dal.
4 ne nostra legentes. M.
5 spernuntur. Vet.

40

ANNOTATIONES.

a Animalium procreatio ac effectio, perfectio, vt paulo pòst.
b Obserua.
c Duplici, mutuo sibi consentiente.

50

Virum

Vtrum spirent, an habeant sanguinem. CAP. III.

INsecta multi negarunt spirare, idque [1] ratione persuadêtes, quoniam [2] visceri interiori [a] nexus spirabilis non inesset. Itaque viuere vt fruges, arborésque: sed plurimum interesse, spiret [3] aliquid, an viuat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit [4] nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare, ea quibus pulmo desit. Vnde [b] numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negant, in tanto murmure apum, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. [5] Nã mihi contuenti se persuasit rerũ natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur [6] magis possint non trahere animã talia, & viuere quàm spirare, sine visceribus: quod etiam in marinis [c] docuimus, quamuis arcente [7] spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & [d] animatu carere [8] in ipso spiritu viuentia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint [9] membra, quæ velut carina sensus inuehant, esse tamen his [e] auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verùm simile quiddam. Vt [10] sepiæ in mari sanguinis [11] vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis, quisquis est vitalis humor, hic erit & [12] sanguis, donec existimatio sua cuique sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas [13] iudicare dubias.

1 ea ratione. M.
2 per viscera interiora nexus. M. viscera interiora nexus. CH. visceri interior nexus. Vet.
3 aliquis M.
4 nullus M.
5 Nã contuenti sem per suasit M.
6 magis non possint trahere animam talia, & spirare quam viuere. Dal.
7 spiratum. M. Tol.
8 sine ipso. D. & in ipso. CH.
9 membra, velut marinis, quæ sensus. D.
10 sepia i. m. s. vice. Vet.
11 vires. M. & CH.
12 sanguis. Sed. Vet.
13 indagare. M.

ANNOTATIONES.

a Arteriæ, per quam spiramus, connexus ac contextus.
b Aristotelem tacitè carpit cap. 4. lib. 4. histor.
c cap. 7. lib. 9.
d Obseruatione dignum.
e Hos sensus insectis Aristoteles tribuit cap. 7. lib. 4. histor.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta, vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, [1] ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, [2] nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius [3] veriùs, quàm durius. Et hoc solùm [4] his est, nec præterea aliud. [5] Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua viuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamen [6] capite, solúmque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa, vt in scolopendris videmus. Habẽt autem oculos, [7] præterque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

1 nec. M.
2 neq; iure dicetur. M.
3 ferè. Turn. verè. CH.
4 in his est. M.
5 *Legendum videtur*, Nihil intus, nisi intestinum, admodum paucis replicatum ex Arist. lib. 4. animal. cap. 7.
6 caput, solúmq; M.
7 præterque sensus. Parm.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella cõtrahunt, succúmque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. [1] Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitę laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habent. Pręthereà cùm sint [a] neque mansueti generis, neque feri: [2] tamen tanta est natura rerum, vt propè ex vmbra [3] minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos [4] rationi medius fidius viros? hoc certè præstantioribus, quò nihil nouere, nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Æstimemus posteà ingenium.

1 Aliàs sic: Fauos cõfingunt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborem tolerant, &c. Sic & CH.
2 tamen, in M. d. tantum natura ver. CH.
3 minimi animalis, incorporabile. Tol. non rectè.
4 ratione. CH.

ANNOTATIO.

a Apum feram esse naturam Iustinianus in Instit. tit. de rerum diuisione, & Caius. l. 5. ff. de acquirendo rer. dom. Autor posthac cap. 18. eas distinguit in rusticas siue syluestres & vrbanas: Varro in feras & cicures. Aristoteles sex earum genera recenset. Apes feras nouit Paulus in l. Si apes. ff. de furtis. Magius cap. 3. lib. 1.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuésque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata maturè tepiſiunt. Circa apes aut temporum locorúmve ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu, sed latent vltra exortum: adeò non ad [a] veris initium, vt dixere, [1] nec vt quisquam in Italia [2] de alueis existimat. Ante fabas florentes [3] non exeunt ad opera & labores, nullúsque cùm per cœlum licuit, otio perit dies. Primùm fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellásque faciunt. Deinde sobolem, posteà mella, ceram ex floribus, [b] melliginem è lacrymis arborum, quæ glutinū pariunt, salicis, vlmi, harundinis, succo, gummi, resina. His [c] primùm alueum ipsum intus [4] totum, vt quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. [5] His deinde [6] fores quoque latiores [7] circunstruunt.

1 nec quisquā in It. de eis aliter (de alius. CH,) exist. Turn.
2 de aliis. M. lego, de illis.
3 non, in M. deest, neque legitur in CH. sed neque Turnebus agnoscit.
4 totum, ac etiam pauimentum. Arist. cap. 4. lib. 9. Hist.
5 His, in M. d.
6 fores quā latiores. Pint. nō rectè. Arist. *καὶ τὰς εἰσόδους περιοικοδομοῦσιν ἐὰν εὐρεῖαι ὦσιν.*
7 circumobstruunt. è Varrone & loco cit. Arist.

ANNOTATIONES.

a Quod Homerus ἀεὶ νέον ἐρχομένας μελίττας, veris tempus minui significaríque Porphyrius censet, quoad opus laborémque apes exeunt: νέον enim τὸ ἔαρ dixerunt. Pythagoras autem hyemem παλαίτερα τῶν καιρῶν vocat. Rhodig. cap. 35. 23.

b Materiam è qua fit Commosis, Pissoceras, Propolis. Vide aliam melliginis significationem cap. 27. lib. 12.

c Primum tectorium κόμμωσις est, gummitio. Materia ex qua fit, amara & glutinosa, Aristot. μίτυς, Varroni lib. 3. Erithace, Plinio Melligo. Colligitur ea ex succo, gummi, resina, salicis, vlmi, arundinis: Aristoteli quasi ceræ excrementum, valdè nigra, acris odoris, ad plagas & suppurationes vtilis, & longè Pissocero valentior.

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta [1] [a] commosin vocant periti, secunda [b] pissoceron, tertia [c] propolin, inter coria [2] cerásque, magni ad medicamina vsus. [3] Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, [4] picantiū modo ceu dilutior: ceræ initium plerunque è mitiore gummi. [e] Propolis, crassioris iam materiæ, additis [f] floribus, nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, [5] qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, [g] odore & ipsa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui sandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erit apum, dū operantur, cibus, qui sæpe inuenitur in fauorum inanitatibus sepositus, & ipse amari [6] saporis. Gignitur autem [7] rore verno, & arborum succo, gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus [8] in [h] Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, futuræ messis indicium: [i] sed nemo præter eum.

1 Mityn. Vet.
2 ceramque. D.
3 Metys. Vet. Mitys. Arist.
4 picatus modo, ceu dilutior cera, è vitiū populorúmque mitiore gummi. Pint. ex Hisp. codic. Consentit. M. & CH. inde, dilutior &c. Ego pro picatus, potius legerim picationis.
5 qua aditus iniuriæ frigoris omnes obstruuntur. Alij.
6 saporis cibus. M. saporis, sed plenus humoris cibus. Vet.
7 rore marino è Varrone c. 16. li. 3. mellis, non erithaces materia est ros vernus. Pint.
8 ex. D.

ANNOTATIONES.

a Corium primum. Quidam legunt κόνισιν, vel κονίασιν, nimirùm tectorium, & illitionem, quæ fauorum primum fundamētum est. καλοῦσι δὲ οἱ μελιττουργοὶ τοῦτο κόνισιν, inquit Arist. μίτυς Arist. commosi Plinij respondere videtur, nempe illitus quidā præter imum tectorium. Hesichio tamen κόμμωσις est, ὁ τοῦ σώματος ὡραϊσμός, καὶ ὑπὸ τῶν μελιττουργῶν ἡ τοῦ σμήνους διάχρισις. Tur. cap. 12. lib. 23. Aduers. κόμμωσιν Græci ἀπὸ τοῦ κόμμεος gummosi & glutinosi succi illitum.

b Corium secundum.

c Vide cap. 24. lib. 22.

d Inter crustas duas priores & fauorum ceram.

e Cap. 8. lib. 24. è gutta, quàm in foliis populi ferunt, Propolin apes faciunt.

f Euripides in Iphigenia:

Καὶ τοὺς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάνος
Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ στέφειν.

Cap. 8. lib. 24. è gutta, quam in foliis populi ferunt, Propolin apes faciunt.

g Dioscorides Propolin esse vult iucundi odoris, & ad styracem accedentis, quod Plinio repugnat. Qui verò pro Galbano vtuntur, facultatem eius tantùm, non odorem spectant, id quod Plinium fefellit.

h Amygdalis.

i Decepit Menecraten ambiguus Cerinthi significatus, quo nunc herbam florémque intelligimus, nunc, vel apum cibum, vel gluten quo fauorum obturant foramina.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum satorúmque floribus confingunt, excepta rumice [1] & [a] chenopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & [b] spartum, quippe cùm in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. [c] Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, insidunt. Operantur intra [2] sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula vlteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

1 & Echinopode. M. & CH.
2 quadraginta. M.

ANNOTATIONES.

a Equinopodè. Quidam Tribulum interpretantur, alij Echion, alij spinæ genus. Eius mentio fit in veteri disticho.

ὡς ἀν' ἐχινόποδας, καὶ ἀνὰ τρηχεῖαν ὄνωνιν,
φύοντα μαλακῶν ἄνθεα λιμνείων.

Turnebus cap.12. lib. 23. Aduers.

b Non quidem iuncus sterilis, & flore fructúq; priuatus, descriptus cap.2.19. sed genista, iisdem locis, quibus & ille nascens, flore apibus iucundissimo. Vide quæ notata sunt in eum locum.

c Verum tamen id esse affirmat cap.12. lib.21.

De amatoribus earum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesaxaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colētem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

10

Ratio operis. CAP. X.

RAtio operis[1] hæc: interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna[2] excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos imbrésque, & [3]tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habent) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttásque lanugine totius corporis. [4] Quibus est earum adolescentia, [a] ad opera exeunt, & suprà dicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura[5] scabra, pedes priores rostro: totæque onustæ remeāt sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ[6] aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim[7] intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas[8] operis [9] & cibi fiat & temporis. [10] Struunt orsa ea concameratione aluei, texúmque vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa [b] singulos[11] arcus, vt aliis intrent, aliis exeant. [c] Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateribus simul hærent & pendēt vnà. Alueum non contingunt, nunc[12] obliqui, nunc rotundi, qualiter[13] poposcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere[14] ritus. [d] Ruentes ceras fulciunt, [15] pilarum [e] intergerinis à solo[16] fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maximè implentur melle: ideóque[17] auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, [18] apprehensi [f] ponduscula lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò terram volant in aduerso flatu vepribus[19] hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, [20] castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. [21] Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedāt, vnum congesta [g] in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperascit, in alueo strepunt minus ac minus, donec vna circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. [22] Tunc repentè omnes conticescunt.

20 · 30

1 hæc, in M.d.
2 excitet omnes gem. M.
3 tunc, in M.d. Pint. & in se. CH.
4 Quarum adolescētiores, ad op. M. Adolescentiores ad op Salm. Pint. lego, Harum adolescentiores.
5 scabri pedes priores vicini rostro. M.
6 quaternæque exonerant. CH.
7 in iis. M.
8 tēporis & cibi operis quoque fiat. D.
9 aut cibi. Vet.
10 Alij, Struunt orsus: Alij, Strunt orsæ à concameratione aluei, textúque vel vsque ad ima telas deducūt. Turneb⁹ verò, struunt orsæ à concameratione aluei, textúmque velis ad summa tela. Lego, textúmque velis vsque ad imum solum deducunt ex Arist.
11 actꝰ. M. Turn. CH.
12 oblongi. Colum. cap.15 lib.9.
13 poscit. Vet.
14 situs. D.
15 pilarum instar interg. Vet.
16 formatis. M. prauè.
17 inuerso. D. ideò auersa aluo CH.
18 adprehensis ponduscula lapillis librant. CH.
19 euacuatis M. hebetatis. CH. lego, euitatis.
20 castigant. mox & CH.
21 emoliuntur. CH.
22 Turn. CH.

40

ANNOTATIONES.

a Ex operariis apibus alias dici σειρῆνας, alias ἐργοφόρας, alias ἡγεμόνας, alias πλάστιδας, Ælianus adnotauit: κηφῆνας verò nunc apes masculas ἀτράκτους, nunc ἀκέντρους, & steriles, interpretantur. Rhodig. cap. vlt. 23.

b Aristoteles scribit fauos construi similitudine poculorum geminos habentium fondos, & in diuersa patentium, quæ Martialis hoc versu designat:

Hi duo censentur longæuo Nestore fundi.

Græci vocant ἀμφικύπελλα. Eius verba sunt. περὶ μίαν γὰρ βάσιν δύο θυρίδες εἰσίν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμφικυπέλλων.

c Mel olei crassitudine, absque fauis, in Capadocia confici ab apibus traditur. Apud Medos ab arboribus mel stillare Euripides in Bacchis scribit. Apud Citheronem defluere dulces è ramis guttas memoriæ proditū, sicut & in Thracia mel in arboribus nasci, & in Hyrcaniæ pagis fortunatis. Diodoro iisdem in locis ἀνθηδὼν ape minor aliquanto, in saxorum rimis aut arborum cauis fauos struit, & mellificat. In Mycone apes nullæ sunt, & si quæ inferantur, emori certum est. Rhodig. cap. vlt. lib. 23.

d Fauos cadentes erigunt, fulturam subiicientes, sic vt subire possint. Aristot.

e Qui sint intergerini parietes, notatur cap.12. lib. 13.

f Idem Ælianus.

g In faui semotam partem.

De fucis. CAP. XI.

50

DOmos primùm[1] plebeis exædificant, deinde regibus. Si speratur[2] largior prouētus, adiiciuntur[3] cōtubernia & fucis. [4] His cellarum minimæ, sed[5] ipsi maiores apibus. Sunt

1 plebei. CH.
2 longior. CH.
3 contubernio & fuci. Dal.
4 [illegible] CH.
5 ipsis. D.

6 nonissimè. Alij.

8 fœtu coadiuuant. Parm.

8 fuerit multit. eorum. Tol. eorum fuit mult. hoc maior. CH.

9 exprimitur, non gignitur. Fucorũ enim fœtus editur sine rege, apum nunquam. Arist. ima parte alui. CH.
10 à, in M. d.
11 eæ, in Tol. d.

Sunt autem fuci, [a] sine aculeo, velut imperfectæ apes, [6] nouissimæque à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia verarum apum. Quamobrem imperant iis, primósque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantùm, sed in [7] fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior [8] fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus, ipse cæteris adimit. [b] Regias imperatoribus futuris [c] in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, [d] tuberculo eminentes: quod si [9] exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, [10] à singulorum [11] eæ pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle vno alteróve ad summum die cellas replent.

ANNOTATIONES.

a κόθουροι, ὀργὴν κεύθοντες. Hesiodus.
τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὀργὴν, οἵ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ ἔσθοντες.

b Vide Senecam cap. 19. lib. 1. de Clementia.

c In circuitu fauorum, foramine maiore quàm vulgo, velut rubra sorde pleno, Hyginus: In fine (supremo) cerarum, Columella: in extremis fauis, Celsus.

d Velut vberis papilla. Columel. cap. 11. lib. 9.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

1 explendescit. CH.

2 cum. Parm.

3 succus, siue aquæ, purus. M. siue aquæ est, & purus. Parm. succus. Ecquis si esset pur⁹ &c. primo? Pint. ex Vet.
4 preterea fronde ac pab. epotus. Vet. Alij, fronde apúmque pab. epotus.
5 vtriculos. CH.
6 eum vomunt. CH.
7 hoc. CH.

VEnit hoc ex aëre, & maximè siderum exortu, præcipuéque ipso Sirio [1] explendescẽte fit, nec omnino prius [a] Vergiliarum exortu [b] sublucanis temporibus. Itaque [2] tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, vnctas liquore vestes, capillúmque concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum saliua, siue purgantis se aëris [3] succus, vtinámque esset & purus ac liquidus, & [c] suæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò è tanta cadens altitudine, multúmque, dum venit, sordescens, & obuio terræ halitu infectus, [4] prætereà è fronde ac pabulis potus, & in [5] vterculos congestus apum (ore enim [6] vomunt) ad [7] hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiésque mutatus, magnam tamen [d] cœlestis naturæ voluptatem affert.

ANNOTATIONES.

a Oriuntur octauo calend. Aprilis, id est, 23. Martij, in octaua parte Arietis. Columel. cap. 14. lib. 9.

b Apud Athenæum pag. 321. versu 36. Mel Alcman. vocat ὀπώραν κηρίναν, ceræ, vel cereum fructum. Epicharmus verò, πόντον ὄρθριον, matutinum mare, quòd diluculo, sublucano tempore ex aëre fluat.

c Vide quæ adnotata sunt ad cap. 24. lib. 42.

d Alludit ad id Virgilianum:
Protinus aerij mellis cœlestia dona.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

1 optimum. M.
2 caliculis. D.
3 hoc. M. & CH. sub. mel.
4 Hymetti & Hyblæ editis locis. D.
5 musta. CH.
6 Seruatur. Pint.

IBi [1] optimus semper, vbi optimorum [2] doliolis florum conditur. Atticæ regionis [3] hic, & Siculæ, [4] Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est autem initio mel, vt aqua, dilutum, & primis diebus feruet, vt [5] mustum, séque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. [6] Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

Quæ genera mellis in singulis. CAP. XIIII.

1 nationis bonitate. Tol. Pint. bonitas. Vet.
2 enim ceræ. M.

3 collectum à Fauonio, quod.

4 Quidam legunt, soliti, vocem mellis subaudientes. quod non probo. Turn. tamen sic legitur in. CH.
5 diffugiunt. M.

SVmma quidem [1] bonitatis natione constat (vt suprà diximus) pluribus modis. Aliubi [2] enim faui cera spectabiles gignuntur, vt in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, vt in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, vt in Septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. [a] Vernum, ex floribus [3] constructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, vt largo alimento valida exeat soboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur vbertas [b] magnorum siderum exortu. Prætereà [4] solstitio, cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriuntúrque aut [5] effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle,

le,non erithace, paſcuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia [6] xij. partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandi, [7] vt quadam lege naturæ, ſi ſcire aut obſeruare homines velint,xxx. ab educto examine: feréque Maio menſe includitur hæc vindemia. Alterum genus eſt mellis æſtiui, quod ideo vocatur horæum, à tempeſtiuitate præcipua, [c] ipſo Sirio explendeſcente poſt ſolſtitium [d] diebus xxx.ferè. Immenſa circa hoc [8] ſubtilitas naturę mortalibus patefacta eſt,niſi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanq; ab exortu ſideris cuiuſcunque, ſed nobiliũ maximè,aut cæleſtis arcus,ſi non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat. Solis radiis, [9] medicamenta, non mella, gignuntur, [e] oculis, hulceribus, interníſque viſceribus dona cæleſtia. Quod ſi ſeruetur hoc Sirio 10 exoriente,caſúq; cõgruat in eundem diem,vt ſæpe, Veneris, aut Iouis,Mercuriíve exortus,non alia ſuauitas, [10] víſque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, fiat.

6 xv.CH.
7 &, D.
8 ſublimitas.M.
9 medicata mella.D.
10 víſque in malis, mortalibus à morte vindicãdis, quàm D. pro vindic. alij legũt, reuocandis.

ANNOTATIONES.

a Vergiliarum exortu Varro.
b Sirij,Caniculæ,Arcturi,quæ magnam in cœlo & vniuerſo rerum ſtatu mutationem efficiunt.
c Æſtate acta,priuſquam totus Arcturus oriatur.
d Sub vigeſimumtertium Iulij.
e De melle albo,quod è ſyncero thymo confectum non eſt, id Ariſtot. ſcribit.

Quomodo probentur mella. CAP. XV.

MEl plenilunio vberiùs capitur,ſerena die pinguius.In omni melle,quod per ſe [1] fluit, 20 vt muſtũ [2] oleúmque,appellatúrque [a] acœton, [3] maximè laudabile eſt. [4] Æſtiuum omne rutilum, vt diebus confectum ſiccioribus. Aptiſſimum [5] [b] exiſtimatur è thymo, coloris aurei,ſaporis gratiſſimi,quod fit palàm [6] [c] doliolis,pingue, [7] [d] marino è rore ſpiſſum. Quòd concreſcit autem, [8] hoc minimè laudatur. Thymoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum [9] grauitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas,vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, vt ſit odoratum, [10] ex dulci acre,glutinoſum, perlicidum. Æſtiua mellatione decimam partem [11] Thaſio Dionyſio apibus relinqui placet,ſi [12] pleni fuerint aluei: ſi minus,pro rata portione: aut ſi inanes,omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici ſignum [13] dedere initium [14] [e] Caprificialem diem Vulcano ſacrum.

1 fluxit.M. & CH.
2 oleúmque appellatur acetum. Turn. & CH.
3 maximéque.D.
4 Etiam omne rutilũ vt vlceribus aptiſſimum, in æſtimatu eſt è thymo. ex Ariſt. & cap.ſequenti, Manuſcr.etiam adſtipulante.
5 exiſtimamus è thymo eximij coloris. Pint. habent & vet. coloris eximij.
6 Lego, foliolis. Vide Annot.
7 matutino è rore. Alij.
8 hoc, in M.d.
9 nobilitatis. Vet.vt opponatur τῷ, vilitatis, quod ſequitur. Leuitatis.Pint.
10 & ex.CH.
11 Caſsio.Vet.& Varro. de re. Ruſt.in princ.Sic.& CH.
12 plenæ fuerint alui.CH.
13 dedêre initiũ Africi,alij diem Vulcano ſacrum. Turn. initij dedêre. Caprificialẽ, id eſt, nonas Iulij. Dal.
14 Caprificiorũ diẽ Iunoni.Gyral. Caprifici, alij. Vulc. &c. CH.

30 ANNOTATIONES.

a Ex Græco ἀκητόν. Alij ſed meo iudicio perperam, Atticum ἀκητὸν. I. κράτιστον ἀκητὸν dicebant, quod citra operam hominum fluxiſſet ſponte, voce compoſita, ex ἀ particula priuatiua & κήδομαι. Quidam legunt ἄκοιτον,ſic dici putantes quòd ſtatim fluxiſſet,nec diu iacuiſſet in vinaceis,fraccibus, fauo. κοίτην enim in oleo amurcam, in vino fecem dici volunt, quaſi purioris ſucci lectum ſtratum,cubile:hinc ἄκοιτον,defecatum,purũ,excremẽti ac ſedimenti expers. Ego verò legẽdum puto vel acedes,(ἀκηδὲς) vel acedeſton(ἀκήδεστον)curioſo ſtudioſoque nullo labore confectum. Sic & horti, acedaria dicuntur cap.4. lib. 19.Pintianus quidem legit,acedon.
b Vide cap.10.lib.21.
c Nam vt mel θυμῶδες eſſe monſtrarent, Thymi folia miſcebant,quod etiam aſtu & fraude fieri ſolitum ab impoſtoribus Galenus meminit.
d Vel ex Roſmarino herba,ex qua mel apes colligunt, vt è Thimo: vel afflatu & halitu maris. Quod enim fit in locis marinis, præſtantius mel eſt. Alij legunt, & appoſitè, matutino è rore. Roſmarinum prope aluearia ſeri Varro præcipit.
e Nonas Iulij,quas & Caprotinas & Vulgi fugã vocabãt,quibus Romulus è vita exceſſit. Primus is dies eſt ab exortu Caniculæ. Vide Plutarchum,Alex.ab Alex.cap.4.lib.Gyraldum.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. CAP. XVI.

40

TErtium genus mellis,minimè probatum, ſylueſtre, quod ericæum vocant. Conuehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſyluis, [a] ob id harenoſo ſimile. Gignitur id maximè [1] Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æſtiuam mellationem [b] ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo [2] ſuper ſint dies [3] xiiij. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus xlviij. plurima [4] ſit [5] erice. Athenienſes [6] [c] tetralicem appellant, Eubœa [7] ſiſaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam,fortaſſis quia nulla tunc alia [8] ſit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occaſu,Idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. 50 A bruma ad Arcturi exortum diebus [9] lx. ſomno aluntur ſine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: ſed etiam tunc alueo ſe continent,

1 ab Arcturi exortu, pridie.D.
2 ſemper ſint.M.
3 XII.Pint.Ego,XIII.
4 floret.D.
5 erithace. CH.
6 eam te.CH.
7 ſyſyrum.CH.
8 ſit florum copia D. quia nullius tunc alius ſit copia.Alij.
9 nonaginta.D.

continent, seruatósque in id tempus cibos repetunt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expēdunt, ita [10] diribentes quantum relinquant. Æquitas siquidem etiam in eis obstringitur: ferúntque societate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur vt lauti purique eximant mella. Et furem mulierúmque menses odêre. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo vtilissimum, ne irascantur, aut ipsæ auidè vorent. Fumo [11] crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. [12] Nam nisi incubauere, fauos liuidos faciunt. Rursus nimio fumo [13] [d] inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè sentiunt mella, vel minimo contactu [14] roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur, quod acapnon vocant. [5] Album mel non fit, [6] quod bithymum est, sed oculis & hulceribus aptissimum existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus visus est nunquàm. Plures existimauere [7] oportere confici floribus compositis aptè atque vtiliter. Aliqui coitu vnius, rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edit: apésque reliquas, tanquàm marem fœminas, comitari, non tanquàm ducem: quam probabilem aliâs sententiam fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio, vt idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, [8] si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primùm [9] vermiculus videtur candidus, iacens transuersus, adhærénsque ita vt [10] pascere videatur. Rex statim mellei coloris, [11] vt electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœpit, nymphę vocantur: [12] [e] vt fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priùs quàm pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, maximè murmurantes caloris (vt putant) faciendi gratia, necessarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo, vniuersum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra xlv. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam, qui vocatur [13] [f] clerus, amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regémque iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur, [14] ne desint. Posteà ex his soboles cùm adulta esse [15] cœpit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum [16] melior, rufus, [17] quàm niger variúsque. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura [18] recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

10 dirimentes. M. dimetientes. Vet.
11 rariore. Pint.
12 Nam vbi. Vet. Lego, Sed si incub.
13 afficiuntur. Vet.
14 oris. Pint. ægrarũ.
5 Hæc periodus in antiquis exempl. non reperitur. Pint.
6 quòd è mero thymo est. Vet. Lego, quod è thymo est. nã mel è thymo luteum potius spectatur.
7 procreari. Vet. apportari, Alij. Vet. Lego ex Arist. existimauere confici ex apportatis floribus cerinthi, salicis alij: alij oleæ.
8 si ipsi se. Aristot. si ipsæ se. Vet.
9 Vermiculus est, qui paruus trãsuersim in fauo iacet, deinde sua vi sese erigens cibum capit, sed fauo ita adhærens, vt retineri videatur. Arist. Lego, transuersus, erectus deinde ita pascitur, vt adhærescere videatur.
10 retineri, ex Arist. cap. 22. lib 5. Pint. legit, pendêre.
11 vt ex elec. fl. in omni. D.
12 Lego, vt fuci quos cephenas vocant, Scirenes.
13 sclerus. CH. sclerus a. d. ceræ Cùm fœtum &c. naturali, hic est. Pint. ex Arist.
14 nec desunt. CH.
15 cœperit c. s. teterrimos. M.
16 melior variúsque omnibus. Forma &c. CH.
17 quàm nigro varius. Vet.
18 erecta. Vet.

ANNOTATIONES.

a Arenoso simile est, quia humilis Ericæ flos harena, quam imber cadens excitat, conspergitur.
b Arcturus oritur pridie Idus Septemb. id est, 12. die: Æquinoctiũ verò fit mensis eiusdem die 24. nẽpe octauo Cal. Octob. Columel.
c Alia est spinosa & aculeatis foliis pungens tetralix Teophrasto cap. 4. lib. 6. Histor. memorata ab autore cap. 16. lib. 21.
d σφόδρα πονοῦσι, vehementer offenduntur. Arist. cap. 40. 9. hist.
e Alij legũt, vt Sirenes fuci, quos cephenas vocãt. (ἀπὸ τοῦ σείρεσθαι) quod intra membranam contracti & curuati iaceant. Nymphæ sunt apum, vesparum, crabronum, Sirenes fucorum.
f σκληρὸς vermiculus in aluearis pauimẽto nascens, quo crescẽte alueus totus aranea obducitur, & fauus putrescit. Alius est Arist. c. 27. 8. Hist. κλῆρος siue πυραύστης vermiculus, cuius mẽtio posthac fit cap. 19. alis enatis auolans, genitus in fauis corruptis & ideò araneosis, cùm apes non satis incubuerunt. In fauo hic fœtum edit, exigui aranei figura, & aluearе totum morbo inficit. Colum. cap. 14. 9. Virgil. 4. Georg.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis, vnúsne Hercules fuerit, & [1] quod Liberi patris sepulchrum, & reliqua vetustatis situ obruta. Ecce in re parua, villísque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter autores: [a] rex nullúmne solus habeat aculeum, maiestate tantùm armatus: an dederit eum quidem natura, sed vsum eius illi [2] tantùm negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia.

1 quot Liberi patres, sep. M. quo liberi patres, sep. CH.
2 tamen. Vet.

Cùm

Cùm procedit, vnà est totum examen, circáque eum [3] conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictorésque, [4] assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus [5] indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm processere, se quæque proximam illi cupit esse, & [b] in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant: validiùs fatigatum ex toto portant. [6] Si qua lassata deficit, aut fortè [c] aberrauit, odore persequitur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, [7] vua dependente in [d] domibus templísve, sæpè expiata magnis euentibus. Sedêre in ore [8] infantis tum etiam [e] Platonis, suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedêre in castris [f] Drusi imperatoris, cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum [9] existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrátque ad alios. Esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & [g] fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari, propriúmque iis genus esse aliquos existimare, sicut [h] furibus, grãdissimis inter illas, sed nigris, latáque aluo: ita appellatis, quia furtim deuorẽt mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. [10] Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est. Humido vere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quòd [11] si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ [12] suis fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, [13] easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maximè rixa in conuehẽdis floribus [14] exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio [i] iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. [15] Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa.

[3] globatur. CH.
[4] assidua custodientes authoritate. Vet.
[5] iudicio. Vet.
[6] Si quà lassatus. Vet.
[7] vnà dependentes. M.
[8] infantis Platonis tum etiam. M.
[9] existimant. Semper duce prenso. CH.
[10] Hi. M.
[11] si defecit aliquas aluos cib. CH.
[12] sibi. M. sibi fauere sensit. CH.
[13] duasque. M.
[14] exhortãtibus suos quibusque euocantibusque Pint.
[15] Recõciliatur. CH.

ANNOTATIONES.

a Seneca cap. 19. lib. 1. de Clementia: Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Basilius Homilia κἀγὼ μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὁ χρηστὸς τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Brod. cap. 10. 4.

b Id est, quod Homerus ait, βοτρυδὸν πέτονται. Rhod. c. vlt. lib. 23.

c Si ab examine Rex aberrauit, vestigantes excurrũt, quoad odore inuenerint. Arist.

d Secundo bello Punico Q. Fabio Max. quartum: M. Claudio Marcello tertium Coss. apum examen, in foro visum. Liuius lib. 4. Decad 3.

e Valerius cap. 6. lib. 1. Sic in ore Stesichori luscinia, Supra cap. 29. lib. 10. Aluisse Pindarum apes domo patria eiectum, scribit Ælianus cap. 45. 12. histor. Dionysio verò portendisse regnum cap. 46. lib eiusdem.

f Dion lib. 54. Drusum ait imprudentibus hostibus regionẽ peragrasse, Vvisurgim etiam transiturum, nisi alimentorum inopia, hyemis propinquitas & visum in castris apum examen deterruisset. Idem scribit Iulius Obsequens, qui & infœliciter pugnatum scribit. Tacitus lib. 1. tradit Germanicum ad aras barbaras contra Germanos prospere dimicasse. Quamobrem quidam legunt, In castris Germanici imper. cùm prosp. pugnatum apud Aras barbaras est, &c. Quidam Arbalanonem Salam Germaniæ fluuium esse putant, ad quem Drusus Augusti priuignus insignem cladem accepit, autore Munstero cap. de Vvestphalia, lib. 3. Quidam *Arfeld* Vvestphaliæ oppidũ, quod magis placet ob nominis vicinitatem, quidam *Arusperg*, vrbem eiusdem prouinciæ.

g Si mellis inopiam futuram præsciant, aut ad prolis incubatum eorum auxilio prospiciant non futurum opus.

h φῶρας Arist. vocat cap. 40. lib. 9. histor.

i Virgil. *Pulueris exigui iactu compressa, quiescit.*

De genere apum, & quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestrésque, [a] horridæ aspectu, multò [b] iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarum duo genera: optimæ breues, variæq́; & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum [1] deterrimæ ex iis [c] pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa [d] Thermodoontem autem fluuium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarum ordine vberrimi prouẽtus. Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad vnũ ictum hoc infixo, [e] quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi intãtùm adacto [f] vt [2] intestini quippiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, paritérque & nocere & prodesse [3] desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiunt, [4] sed & infectos. Itaque [g] vnguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant [5] eos naturæ eiusdem degeneres vespæ atque crabrones, [6] & è culicum genere qui vocantur [h] muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues.

[1] teterrimæ. M.
[2] intestinum. Arist.
[3] dein desinere. Vet.
[4] sed & fictos. Salm. M. & CH.
[5] eas. CH.
[6] etiam. CH.

Insidiantur aquantibus [7] ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna riuósque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltrò, adrepentésque foribus per eas [8] sufflant: ad hoc prouolant, confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in [9] teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, cùm defunctas progerunt, funerantiúmque more comitantur exequias. Rege [10] peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos [11] conuehit, non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque [12] deductæ multitudini: aliâs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

7 ranæque. Maxima. CH.
8 inflantur, & prouolantes eas confestim abripiunt. Arist. per eas efflant, ac hoc spatio prouolantes confestim abrip. M. opertas sufflant, ab hoc spatio prouolant, & confestim abrip. Vet. sufflant, ad hoc spatio prouolant. CH.
9 tepore. M.
10 à peste. M. hac peste. Vet. ea peste. CH.
11 conuehunt, non procedunt: t. t. m. glomerantur. M. conuehens non procedens &c. & in M. CH.
12 diductæ. Salm. diducta multitudine. M. diductæ multitudine. CH.

ANNOTATIONES.

a δασύτεραι, hirsutiores. Arist.
b χαλεπώτεραι, infestiores. Idem.
c Nihil Aristoteles. Aut fucos significat, aut fures.
d In Themiscyra. Arist.
e Seneca cap. 19. lib. 1. de Clement. *Vtinam quidem eadem homini lex esset quæ apibus, & ira cum telo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quàm semel. Facilè enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & mortis periculo si vim suam effunderet.*
f Aristoteli eæ proferre aculeum nō possunt, quin simul intestinum elidatur.
g Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Theophr. cap. 4. lib. 6. de causs. plant.
h ἐμπίδες Arist. cap. 19. lib. 5. histor. qui onustos in via mulos æstatis tempore vexant.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi: cùm fauos non explent, [1] cleron vocant. Item blapsigoniam, si fœtum non [2] peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno [3] pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm præualuere vt [a] intexant, enecant alueos. [b] Papilio etiam [4] hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitās, pestifer, nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: [5] filis etiam araneosa, quacunque [6] incessit, alarum maximè [c] lanugine obtexit. Nascuntur [7] & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, verno maximè tempore [d] aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm sensere eximi mella auidè vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab [8] auersa parte [e] moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & [9] quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

1 scleron, vt & suprà cap. 16.
2 peragunt. M.
3 pulset. CH.
4 hic, in M. d.
5 Fila. CH.
6 incesserit. Vet.
7 & in ipsis alueis erucæ, teredines vocatæ, quæ. Arist.
8 auersa. Pint. prona.
9 quotam portionem eorum commemoro? CH.

ANNOTATIONES.

a Vel intra alueum, vel in eius aditu. Nouellas enim apes intercipiunt & occidunt.
b ὀπήπιλος. Lanuginem quandam respiratu is gignit, nec ab apibus gignitur, fumóque tantùm fugatur. Arist.
c Quæ alæ veluti puluerulentæ sunt.
d Præsertim cùm vlmi Samera, aut Tithymali flore vescuntur. Columel.
e Alis vt visco implicatis, & fistula, quæ oris loco est, obturata, ademptóque cibi ac spiritus vsu, eo impedimento.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu [1] æris, eóque conuocantur. Quò [2] manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, [3] functæ munere omni, exercitationem [4] tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum [5] datæ gyris volatu editis, tum demum [6] ad cibum redeunt. Vita eis longissima, vt prosperè inimica ac fortuita [7] cadant, septenis annis vniuersa. Alueos nūquàm vltra decem annos durasse proditur. [a] Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere [8] toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius [b] iuuencorum corpore exanimato, sicut [c] equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

1 æris & fictilium. Arist.
2 manifestū est. CH.
3 functo. CH.
4 tamen. Ver.
5 elatæ.
6 ad cibum, in M. d.
7 cedant. M. & CH.
8 totidē tepide. CH.

ANNOTATIONES.

a Hyginus apud Columel.
b Inde βυγινὰς apud Varron. Callimachus Ἄρμενα παρ' Δανᾶ γῆς ἐπὶ βυγινέων.
c Nicander in Theriacis.

Ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. Marc. Var. lib. 3. De re rust. versum eum tribuit Archelao. Lib. 1. Epigrammatôn ex Pallada citatur. Philo in cōpositione Philonij versibus descripti, mel vocat νάματα θυγατέρων ταύρων, liquorem filiarum taurorum.

De vespis, & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciūt, &[1] in iis ceras: crabrones in cauernis,[2] ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem[3] è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis[4] vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autūno,[5] non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones vocantur (sunt autem minores, quàm aliæ) vnum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos suos ferunt:[6] deinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreant. Præterea omnes carne[7] vescuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. [b] Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt.[c] Crabronum syluestres, in arborum cauernis degunt: hyeme, vt cætera insecta conduntur: vita[d] bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem.[8] Aliorum, qui mitiores vidētur, duo genera: opifices minores corpore, qui[e] moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durāt: ij & clemētes.[f] Nidos[9] vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiúmque an habeant aculeos, quia[g] non[10] egrediuntur. Et his sui[h] fuci. Quidam opinantur[i] omnibus his ad hyemem decidere aculeos.[k] Nec crabronum autem, nec vesparum generi[11] reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

1 in his. CH.
2 ant CH.
3 cortice manēt. CH. cortice & araneis. M. adstipulāte Arist. lib. 5. cap. 23. Hist
4 & barbarus. M. & CH. in cyttaris. Arist. loco citato.
5 non verno. Omnia ea plenilunia. M. & CH.
6 deinde luto illinūt, & ibi pariunt. Præterea &c. Arist.
7 vescuntur. Contraque apes nullum. M.
8 Vesparúm, quæ. Ex Arist.
9 verò. M.
10 exeruntur. Vide Annot.
11 reges plures, aut exam. Ex Arist. c. 42. lib. 9. hist.

ANNOTATIONES.

a In columnas, vel aliquid aliud quod foramen habeat ibique pariunt. Aristot.
b De crabronibus id Arist.
c Crabrones terra egesta alueos construunt. Verum amisso duce aut si fortè ab alueo aberrauerint, ad aliquam arborem se colligunt, & fauos ibi construunt. Arist. cap. 42. lib. 9. hist. & 23. lib. 5.
d De vespis matribus id Arist.
e νεκύδαλον Gaza inualidum vertit. Ego verò sepultum, & tamquam emortuum: ὑποκοριστικῶς, οἷον νέκυν.
f Fauos & veluti vesparia, κηρία καὶ οἷον σφηκωνὰς. Arist.
g Vidētur vt apum reges, habere aculeos, sed nec extringere nec ferire. Arist. vt hic exeruntur, quemadmodum monuimus, videatur legendum.
h Vesparum quædam carent aculeo, & fuci. Arist.
i Plerisque ex iis quæ habent. Arist.
k Duces & reges tum vespis esse, tum crabronibus, Aristoteles pluribus locis apertissimè scribit.
l Sed subnascentes semper nouellæ illic manent. Arist.

De bombycibus, & bombylio, & necydalo, & quis primus bombycinam vestem inuenerit. CAP. XXII.

QVartum inter hæc genus est [a] bombycum, in Assyria proueniēs, maius quàm suprà dicta. Nidos luto fingunt,[1] salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, vt spiculis perforari vix possint. In iis & ceras[2] largius, quàm apes, faciunt: deinde maiorem vermiculum. Et alia horum origo[3] [b] è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde, quod vocatur [c] bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in vj. mensibus [d] bombyx. Telas [e] araneorum modo texunt ad vestem luxúmque fœminarum, quæ bōbycina appellatur. Prima eas[4] redordiri, rursúsque texere inuenit[5] in [f] Ceo mulier Pamphila[6] Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas[7] vestis.

1 velut sale perunctos Arist.
2 pallidiores. Arist.
3 Alij ex Arist. lib. 5. Hist. cap. 19. legunt. E grandiore vermiculo, gemina protendente cornua, sui generis. Hinc erucæ fiunt. &c. Cui lectioni adstipulari videtur CH. in quo legitur, cornuum vricas fit. Dein. &c.
4 retorquere. M.
5 in Coo. M. & CH.
6 λατῶς θυγάτηρ. Arist. Platis vertit Gaza. Platæ. CH.
7 vestis bombyca. Et in Co ins. M.

ANNOTATIONES.

a Vesparum grandiorum, quas à bombyzatione, vt est apud Festum, sic vocarunt. Nec omnium tamen hic intellig. sed quorundam tantum. Arist. cap. 24. li. 5.
b Arist. cap. 19. 5. Histor. ἐκ δέ τινος σκώληκος μεγάλου, ὃς ἔχει οἷον κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων, γίνεται πρῶτον μὲν μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος κάμπη, ἔπειτα βομβύλιος, ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος. ἐν δ' ἓξ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζῴου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζόμεναι, κἄπειτα ὑφαίνουσι· πρώτη δὲ λέγεται ὑφῆναι ἐν Κῷ Παμφίλη λατῶς θυγάτηρ. *Ex quodā magno verme qui cornua habet, & ab alijs differt, primùm quidē, cum is mutatus est, nascitur Eruca, deinde Bombylius, atq; ex illo Necydalus. Sex porrò mēsibus in has omnes formas mutatur. Ex hoc animali bombycia mulieres quædam carminando resoluunt, ac texunt. In Co prima texuisse, Pāphila dicitur, Latoi filia.* Lego, κάμπη: ἔπειτα νεκύδαλος: ἐκ δὲ τούτου βομβύλιος: & prorsus ille ordo est.
c Theophr. cap. 8. lib. 5. Caus. νεκύδαλον vocat χρυσαλλίδα à colore tegminis & velleris, Bombylium verò siue Bombycem, τὴν ψυχὴν, Papilionem.
d Bombycas à Græcis Seras vocari tradit Pausanias in Eliacis: sed eorum ortum ac naturam inscitè narrat.
e Aranearum. Araneæ retia sunt, quibus muscæ captantur, Aranei, verò illorum textores. Cum araneis comparantur illæ telæ, raritate texturæ, & macularum peruia latitudine, nobis *Crepe & Crepeline.*
f ἐν Κῷ Arist. Vnde Coa vestis. Tibullus,

Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa
Texerat. Ouid.

Siue erit in Cois, Coa decere putat.
Erat autem pellucida, sub qua ferè corpus trāspareret. Tales Spartanis virginibus φαινομηρίδας quas δωριάζουσαι induebant, dum saltarent & exercerentur. Vide σηρικὸν in diction. Constant. & suprà cap. 17. lib. 6.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

B[a]Ombycas & in Co insula nasci tradūt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autē primò [1] papiliones paruos nudósque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi [2] instaurare densas, pedum asperitate [b] radentes foliorum lanuginem in vellera. Hác ab his cogi subigíque vnguiū carminatione, mox trahi [3] inter ramos, [4] tenuari ceu pectine. Posteà [5] apprehensam corpori inuolui nido [c] volubili. Tū ab homine tolli, fictilibúsque vasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos [d] ad alia pēsa dimitti. Quæ verò [6] cœpta sint lanificia, [e] humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso.[f] Nec puduit [7] has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. In tantum à lorica gerenda [8] discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

1 vermes paruos: deinde erucas nudas, mox frig. &c. D.
2 comparare. Quidā.
3 in terram. Tol. non probo.
4 tenuarique. Vet.
5 apprehensa nidum inuolui corpori adulutum. D.
6 capta. Vet.
7 has vestes etiam viros leuitate vsurpare propter onera æstiua. Vet. leuitate. Parm.
8 decessere mores, vt onere sit etiam vestis. CH.

10

ANNOTATIONES.

De Lanicio Serum, & an eadem sit Coa vestis, ac Sericea.

a Folia eiusmodi ex Perside aduecta, & Arabia aliquot vidi, Mori foliis similia, paulò angustiora, & longiora, cōuoluta, vellere sericeo in volutæ sinu plena, qđ bombyx intus occultatus neuerat, vt planè sit eadē res Sericeum filum orientale, quod nostras Bombycium, aut Coum: nisi quòd sponte & nulla hominum industria bombyces in arborum fronde id gignunt, animal autem id magno apud nos educationis, & cultus labore tuendum sit. Quod vt cuiuis sit notius, & Aristotelis oratio de varia eius mutatione clarior, quanam diligentia tota hæc res tractanda sit, prolixius explicare non pigebit. Qui hoc negotium curandum suscipit, id primum laborat, vt quod semen aut oua dicunt, alicunde habeat. Quale, & quid semen sit, huius animalis primordium, pòst ostendemus. Semen id charta exceptum, in sinu recōditur per biduum, aut triduum, quo tempore post germinationem, mori folia gliscunt, & explicantur, statim tenellis vermiculis tenella subiicienda, vt tepore humani corporis excludatur, quæ princeps & prima mutatio est. Inde vermiculi fiūt, quales in caseis οἱ ἀκαρᾶς, tam minuti, vt ferè conspectum fallant. Aristoteles horum non meminit quod Erucarum sint seminarium, in quas paulatim grandescunt & augentur: vermes sericeos opifices nominant. In cœnaculo amplo, super mensis tersis & mundis, arborum fronde constratis, eæ collocantur, aluntúrque renouatis quotidie foliis ac recentibus: qua in re videndum est, vt quàm mundissima sit sedes, quoniam eleganti nitidóque ac puro domicilio potissimùm hoc animal gaudet. Omnium arborum sine discrimine foliis id vescitur: sed mori albæ fronde pastum, tenuissimam & pretiosissimam lanam præbet. Quamobrem ea studiosissimè comparatur. Transactis aliquot diebus, cùm iam frondis & pabuli satietas est, appositis ramalibus, genistæ præsertim, quibus ob scabritiem filum tenacius adhærescit, per ea repentes, à pabulóque discedentes, nere incipiunt, ac velut in solio quodam & sepulchro se recondere. Opifices tum ascendere illas dicunt. Qui hoc contemplantur, apertissimè vident filum id ex eorum corpore prodire, vt in araneis, telas suas ad muscarum venatum texentibus, non autem fieri rasa pedum asperitate, foliorum lanugine in vellera, quod Plinius scripsit de Cois bombycibus. Exterior pars eius structuræ villis sericeis, luteis, congestis semper hirsuta est, perinde ac si circundata foret lana hispida: interior spissatur, & durescit ad corticis modum, complanatúrque ouata figura ad animalis intus iacentis, & papilionem vt pariat, sese componentis. Artifices id, *Coçon*, quasi τὸν κώρυκον appellant: quòd si cultello discindas, erucam compressam, pellucida membrana contectam, effigie quadam puelluli in vtero concepti aspicies. Lanificium cùm est absolutum, nec quidquam præterea velleris speratur, artifices ouatos illos folliculos ad apricum solem & æstuosum expandunt, vt eius feruore pereat delitescens intus eruca, vel in furno torrēt. Sic.n. lana tenuior & delicatior carpitur, crassescens & lautioribus texturis inutilis, si expectatur, quoad pennatus vermis exeso conditorio prorumpat. Quandiu filum ducit eruca, & latebras illas sibi ædificat, Bombylius, erucæ nomine relicto, nuncupatur, non à sono quem bombyzationem Festus vocat, sed à bombycio, id est, vellere quod orditur, vnde bombycina vestis nomen habet. Post quadragesimum diem quàm eruca se abdidit, & in Bombylium mutata est, subnascens papilio, nimirum cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, tum succum exhaurit qui mollitiem velleri præbet, tum exeso folliculo, vt exitum sibi quærat, velleris extrinsecus incumbentis filum proscindit, ac dissecat, vt eius tractum qui rota carminare nititur, sequi non possit, sed discerpatur, ac diuellatur. Artifices *Coste* vocant, illóque vtuntur ad ignobiliora & viliora opera. Papiliones νεκυδάλους Aristoteles vocat, vt equidem censeo, ἀλλαττομένους νεκύων, veluti rediuiuos, morte liberatos, ac vitæ restitutos, commutata forma, vel νεκυωτάτους, id est, νεωτάτους καὶ προσφατωτάτους ἐξαλλομένους, vltimos, recentissimos, nouissimè prosilientes. Nullus.n. quòd sciam, eius vocabuli etymon tradidit. Vbi prouolarunt Necydali, & per aliquot dies huc illuc lusitantes, cœlóque reddito fruentes sunt euagati, eorum tum quisque mutuò alteri se adiungit, & applicat: mas, vt arbitror, fœminæ: quo complexu aliquandiu cohærentes, id quod principiò se[m]en appellari, vel oua dixi, edunt, nigra, rotunda, minuta, semini hyoscyami non dissimilia, aut herbæ Peti, siuè Nicotianæ, quæ in prouentum & fœtum anni proximi seruantur. Hoc reddito, à partu mox contabescunt & intereunt. Atque hæc est prorsus admirabilis, & paucis explorata bombycum procreatio, quam strictum Aristoteles indicauit, nemo hactenus pro dignitate rei memorię commendauit. Vellera cùm explicanda sunt, ea sua lana hispida in cacabū aqua feruida plenum, igne subiecto coniiciuntur. Adest in propinquo machina cum rota & calamo pertuso, in quem vestis ferrea transuersa & suspēsa inditur. Peritus artifex trium vel quatuor folliculorum filum manu prehensum calamo adnectit, & versata rota aduoluit, & sic expedit. Hanc bombycum naturam & lanificij solertiam strictim indicauit Alex. ab Alex. cap. 9. lib. 4.

20

30

b Fallitur, vt diximus, Plinius. Lanuginem enim tenuem & subtilem, qua nidus obuoluitur, Papilio non è foliis radit quibus insidet, sed ex aluo sua prom[i]t.

c Tereti, oblongo, ouato.

d Vt eodem ordine vermiculos gignant, vnde fiant erucæ, quæ neant alia vellera.

40

e Aquæ tepentis.

f Seneca Epist. 123. Nonne videntur tibi contra naturam viuere qui commutant cum fœminis vestem? &c. Idem Epist. 115. vestem eam pellucentem vocat. Plura de hac re Clemens Alexandr. cap. 3. lib. 3. Pædag. ἐς τοὺς καλλωπιζομένους. Apud Tacit. libr. 3. Annal. Tiberius accusat promiscuas virorum & fœminarum vestes.

De araneis, & generatione eorum. CAP. XXIIII.

A[a]Raneorum his non absurdè iungatur natura, digna vel [1] præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia.[b] Phalangia ex his appellantur, quorum noxij [c] morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, [d]assultim [2] ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum [3] nomine minimi, non texunt. Maiores [4] in terra cauer

1 præcipuè. M.
2 ingredientia. D.
3 nomine. in M. & CH. d. neque agnoscit Turn.
4 in terra cauernarum. Vet. internæ cauernæ. Turn. interna & cauernis exig. CH. in terra & sepibus Arist.

50

cauernis exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorundem genus [f] erudita operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipſius ſufficit: [g] ſiue ita corrupta alui natura ſtato tempore (vt Democrito placet) ſiue eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere vſus. Texere à medio incipit, circinato orbe [h] ſubtegmina adnectens: maculáſque paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas [i] ſcutulato [5] rete graſſantes? quàm non ad hoc videtur pertinere [6] cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus, [7] non [l] ad reſpuenda, quæ veniát, ſinus: derelicta [8] laſſo prætenti ſumma parte, vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atque vt in plagis lineæ offenſæ præcipitant in ſinum? Specus ipſe qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quàm remotus à medio, aliúdque [9] agenti ſimilis? incluſus verò ſic, vt ſit, necne, intus aliquis, cerni non poſſit: [10] Age, firmitas quanta irrumpentibus ventis? qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cùm exercet artem & diſcit texere: longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum [11] velox reciprocatio: ſubítque pariter ac fila [12] deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus [13] ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit: [14] quia ſic maximè totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, [15] ad polituram ſarciens. Nanque & lacertarum catulos venantur: [16] hos primùm tela inuoluentes, & tùc demum labra vtraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt. Iidem ſereno [17] non texunt, nubilo texũt. Ideóque [18] multæ araneæ imbrium ſigna ſunt. [m] Fœminam putant eſſe quæ texat, marem qui venatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt [n] vermiculos ouis ſimiles. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix vlla alia narratio eſt. [19] Pariunt autem [o] oua ea in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. [20] Phalangius tantùm in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui vt [21] emerſerit, matrem conſumit, ſæpe & patrem: adiuuat enim [22] incubare. Pariunt autem & [23] tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

5 rete ad capiendas muſcas circa graſſantes Vet. circumcurſantes. Pint quod nõ placet. Alij, craſſeſcentes. Alij, creſcentes & rectius.
6 cribr. plexitas t. & q. politura artis i. p. ſ. t. r textrinæ. Vet.
7 ac non. M. & CH.
8 laxè prætendenti ſumma parte, vt architectari liceat fila quæ difficilè cernuntur, & quæ. D. vel ex Tol. vt arbitrere licia, & fila quæ &c laſſo prætendi ſumma parte arbitrari liceat: illa difficilè cernuntur. Turn. & CH.
9 agentis. CH.
10 Age firmitas: quãdo rumpẽtibus. Tol. & M.
11 felix. Tol. velut. Vet.
12 reducit. Dal.
13 accurſus CH.
14 ex quo ſic &c. implicet. Vet.
15 abolita reſarcit. Tol.
16 Lege, os primum tela inuoluentes, ex Ariſt. Hiſt. animal. 5. c. 27. & CH niſi quod habet inuoluente.
17 retexunt. CH.
18 multa aranea CH.
19 Pariunt autem omnia in tela (ſic CH.) expanſa. Parm. tela Vet.
20 Phalangia &c. incubant magnum numerum CH Phalangium &c Alij
21 emerſit. CH.
22 incubatum. Vet. incubantem Dal.
23 Alij, trecenos ſiue trecentos: ex eodem Ariſ. loco iam citato.

ANNOTATIONES.

a Ariſt. hiſt. cap. 39. lib. 9.
b Phalangiorum genera exactius diſtinguntur cap. 4. lib. 29.
c ϑυλίνα.
d ϖυδυλίνα.
e Phalangiorum alterum hoc genus eſt, morſu non infectum. Ariſtot.
f σοφώτατον Ariſt. vocat. Et eſt alterum Araneorum genus morſu non infectum.
g Eam Democriti opinionem Ariſtoteles improbat, araneámque non ex interiore corpore reddi putat tanquam excremẽtum, ſed exteriore velut corticem quendam, qui in filum tenuatus netur.
h Quæ ſtamina ſubtus tegunt. κρόκας, tramam. Ariſt.
i Vide quod adnotatum eſt ad cap. 48. lib. 8.
k Id eſt villoſa & lanuginoſa filorum natura. Turn. denſitas. Panni. n. cùm pexi ſunt tractis lanæ filis denſiores fiunt ac tectiores. Ad araneos domeſticos potius, quàm phalangia, pertinet hæc orationis ſplendida expoſitio.
l Heſiodus,
τῇ τοί γαρ νῦ νήματα, τὰ ἀεροπέτηλος ἀράχνης.
Sic enim filum ſuum net in aëre volans araneus.
m Ariſtoteli fœmina venatur & texit, mas capturæ particeps eſt. Ariſtot.
n Eos vnguento Nardino dilutos ad dentium dolorem Archigenes valde probat lib. 5. κατὰ τόπους.
o Alij ſubtili & breui, alij craſſiore, alij in rotundo telæ ſinu. Vt quiſque pullus exit protinus ſalit, & filum emittit. Ariſtotel. Hæc Plinius peruertit.

De ſcorpionibus. CAP. XXV.

Similiter [1] his & ſcorpiones terreſtres, vermiculos ouorum ſpecie pariunt, ſimiliterque [2] pereunt: peſtis importuna [3] veneni ſerpentium, niſi quòd grauiore ſupplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali ſemper ictu, & fœminis ferè in totum: viris autem matutinò, [4] exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu [5] ieiunium egerant venenum. Semper [a] cauda in ictu eſt: nullóque momento meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu [6] & [b] inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor eſt, [c] in nouem genera deſcriptis, per colores [7] maximè ſuperuacuos quoniam non eſt ſcire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos [8] quibuſdam aculeos eſſe, [9] maréſque ſæuiſſimos. Nam coitum [10] iis tribuit. Intelligi autem

1 his, in M. d.
2 perimuntur. M.
3 veneno. Dal.
4 exeũtibus è. D. cùm exeunt è. Vet.
5 ieiuni D. ieiunum. Vet. & CH.
6 & inflexu. Vet. M.
7 maximè ſuperuacuè. ἀχρείως. Pint.
8 quibuſdamq;
9 maribuſque. Vet.
10 his tribuunt. CH.

gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itémque cùm sitiunt,[11] inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia [d] sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Austri faciunt, [12] pandentibus brachia, vt remigia subleuantes. Apollodorus idem, [13] planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæpe Psylli, qui reliquarum venena terrarum inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis inpleuere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed viuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, vt circa [e] Pharum in Ægypto. [14] In Scythia interimunt etiam sues, alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem [15] celeriùs, si in aquã se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis [16] [f] potus in vino. Magnam aduersitatem oleo mersis & [g] stellionibus putant esse, innocuis duntaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum [17] nulli nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum [h] deuorari arbitrantur. Vnum modò relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum vltorem, qui postremò genitores [18] supernè conficiat. Pariuntur autem vndeni.

11 inexplebili. CH.
12 pandentes br. vt remigio. D. & vt remigio se subl. Alij.
13 plenè. CH.
14 Alij leg. In Caria, ex Arist. lib. 8. hist. an. cap. 28. Nec enim in Scythiæ frigoribus scorpiones gigni, verisimile.
15 celerius, & quosuis si in. Ex Arist.
16 potatus. M. Vide Ann.
17 nullis. Dal.
18 supremus. Dal.

ANNOTATIONES.

a Lucilius apud Nonium in Tenta.
Muscipulæ vt tentæ, atque vt scorpius cauda sublata.
b Præsertim cùm retrocedunt, ac, vt ait Plautus in Casina recessim:
Recessim cedam ad parietem, imitabor Nepam.
c Idem Auicennas sectione 6.4.
d Idem Auicennas & Ælianus lib. 8.
e Vide cap. 29. lib. 8. Arist. hist.
f Constat quotidianis experimentis scorpium in oleo demersum ac suffocatum si teratur & vulneri à scorpione illato imponatur, remedium esse præsentissimum.
g τοῖς ἀσκαλαβώταις. vide. cap. 4. 29.
h Pelli interficique à prole tradit Aristot.

De stellionibus, & cicadis. CAP. XXVI.

C[1]Hamæleonum [a] stelliones [2] quodammodo [b] naturam habent, rore tantùm viuentes, præterque [c] araneis. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & [3] nouissimè pereunt: [d] sunt autem mutæ. Sequens est volatu rara. Quę [5] canunt, vocantur [6] [e] achætæ: & quæ minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canunt in vtroque genere: fœminæ silent: gentes vescuntur iis ad Orietem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares [f] præferunt, à coitu fœminas, ouis earum [7] correptis quæ sunt candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, qua excauant fœturæ locum in terra. Fit primò vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper: primùm nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ viuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam [8] [g] aculeatum linguis simile, & hoc [h] in pectore, quo rorem lambunt. [i] Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt [9] achetæ, vt diximus. De cætero in ventre [10] nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est rore [11] easdem ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen.[12] Oculi tam hebetes, vt si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

1 Chamæleones stellionum. Dal.
2 hi quodã. nat. CH.
3 nouissimæ. Vet.
4 his. CH.
5 cantant. M.
6 echetæ, ἠχῆται. Dal.
7 corrupti. M. CH. & Pint. id est, illecti, deliniti. Lego, eius vtero collectis.
8 aculeatarum. CH. aculeatorum ex Aris. Dal.
9 echetæ. Dal.
10 excrementi nihil est. Ex Arist.
11 Eas. CH. Oculis. Vet.

ANNOTATIONES.

a Stelliones dictos quidam volunt, quòd eorum tergus velut stellis notatum sit. At Verrius apud Festum, quòd cibo virus stillet. Tertull. de cibis Iudæorum: *Quis stellionem?* (repete comedit.) *sed maculas execratur, prædam de aliena morte quærentes?*
b Cap. 30. lib. 5. hist. Arist.
c Inter stellionem & Araneum bellum esse scribit Arist. cap. 1. lib. 9. hist.
d Sunt autem magis mutæ, & volatu raræ: sequuntur maiores quæ nouissimæ. Prodeunt & primæ pereunt, ac cùm canunt vocantur Echetæ, vt quæ minores. Ex Arist. cap. 30. lib. 5. histor.
e Echetæ, ἠχῆται. Pausaniæ Echetę sunt maximæ cicadæ: minima verò κερκώπης & καλαμαία. Grammaticorum quidam Echetas mares esse volunt, Tettigonias verò, vel, vt aliqui scribunt, Titigonias, ἀπὸ τοῦ τιτίζειν, fœminas mutas. Sunt & Suidæ τέττιγες ἀκανθίαι, sic dictæ, quòd in spinis viuant. Vide Rhodig. cap. 6. 17.
f In cibo suauiores sunt. Arist.
g Quiddam longum, adnexum, eorum linguæ simile, quæ aculeum in ore habent. Arist. cap. 7. 4. histor.
h Nihil Arist.
i Distinguntur, quod Echetæ infra succinctum diuisi sunt, & conspicuam membranam ostendunt, non item Tettigoniæ. Arist.

Cicadæ vbi non sint, & vbi mutæ. CAP. XXVII.

CIcadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco [1] sunt Cyrenis circa [a] oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbrosis [2] nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in [3] Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At [b] in Rhegino agro silent omnes: vltra [c] flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

1 non sunt. CH.
2 nec nemoribus. CH.
3 Cephania. CH.

ANNOTATIONES.

10 a Circa oppidum, sed nullæ in campis. Arist.
b Idem & Pausanias in Eliacis.
c Cæcinum, quod Rhegium agrum diuidit à Locrensi.

De pennis insectorum, & [a] scarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

INsectorum [1] quædam binas gerunt pinnas, vt muscæ: quædam quaternas, vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, [b] quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis causa [2] datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiscunt auulsæ. Nullum, cui aculeus in 20 aluo, bipenne est. [c] Quibusdam pennarum tutelæ crusta superuenit, vt [3] scarabæis, quorum tenuior fragiliórque penna. His negatus aculeus: sed [d] in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coeuntibus, [4] infantum etiam remediis ex ceruice suspenduntur. [5] [e] Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo [6] ingenteis pilas auersi pedibus [7] volutant, paruósque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus sui [f] nidulantur. [g] Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. [h] Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium [8] colore [9] lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ. Econtrario tenebra- 30 rum [10] alumna blattis vita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, fauósque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, [11] medicato melle fingunt. [i] In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo vnum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda, nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, vt asilo, siue tabanum dici placet: item [12] culicibus, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, vt muscarum generi, [13] in quo lingua euidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, vt papi- 40 lionibus. Quædam insecta carent [14] pennis, vt scolopendræ. [k] Insectorum pedes [15] quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locustis.

1 autem quædam. M. & CH.
2 datum, & his. CH.
3 tauris. Arist. cap. 19. lib. 5. hist. scarabæis. Quorum t. f. penna, hic &c. Vet.
4 infantium. CH.
5 Lucauos. CH.
6 fingentes. Dal.
7 volitant. M.
8 candore. Pint. fulgore. Alij.
9 πυγολάμπαδες. Arist.
10 alumna blattis vita. Lucem eæ fugiũt. Vet. alumnæ blattæ. Vitam lucémque fugiunt. Parm.
11 è medic. CH.
12 culici. CH.
13 in quo loco. Vet.
14 pinnis, vt scolopendra. CH.
15 quibus multi sunt. EX Arist. ἐντόμα πολύποδα &c. Insectorum multipedes qui sunt. Alij.

ANNOTATIONES.

a Scarabæorum genera sunt, Lucani: Stercorarij, κοπρίους: Fullones, cap. 11. lib. 30. Virides, cap. vltimo lib. 29. Mylagrides, siue Mylabrides: Grylli: Blattæ pistrinariæ, Mololonthæ, χρυσίζουσαι: Rutili prægrandes: Longipedes: Tauri, eosdem cum Lucanis quidam esse putant, à cornibus dictos, cap. 19. lib. 5. hist.
b Vt apes, vespæ, fuci, crabrones.
c τοῖς κολεοπτέροις.
d Tauris: hi procreantur ex verme in arido ligno nascente, & 50 Prasocourides gignunt. Aristot. cap. 19. lib. 5. hist.
e Scaliger comment. in Varr. legi posse credit, Lucas vocat hos Nigidius &c. qua forma elephantos appellarunt Lucas boues, eâdem vt Lucas scarabæos nominent.
f Velut in nido reponunt & recondunt.
g Vide dictionem κάραβος in Diction. Constant.
h Grylli.
i Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.
k Vide cap. 4. lib. 11. Vide & in Dict. Const. in voce σκολοπένδρα.

De locuſtis. CAP. XXIX.

HÆ pariunt,[1] in terram demiſſo [2] ſpinæ caulæ, oua condenſa, autumni tempore. Ea durant hyeme ſub terra. Subſequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & ſine cruribus, penníſque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt oua: ſicco vere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminúmque [3] exitum tradunt. Vergiliarum exortu [4] parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliâs renaſci. Quidam Arcturi occaſu renaſci. Mori matres, cùm pepererint, certum eſt, vermiculo ſtatim circa fauces innaſcente, qui eas ſtrangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, ſerpentem, cùm libuit, necant ſingulæ, faucibus eius apprehenſis mordicus. [5] Non naſcuntur, niſi in planis & rimoſis locis. In India ternûm pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & fœminibus ſerrarum vſum [6] præbere, cùm inaruerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ vento in maria aut ſtagna decidunt. Fortè hoc [7] caſúque euenit, non (vt priſci exiſtimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium [8] dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum [9] iræ peſtis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, vt aliæ alites credantur: Solémque [10] obumbrant, [11] ſolicitè ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquàm parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, [12] diráque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa [13] maximè coortæ infeſtant, ſæpè populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam eſt ter anno debellandi eas, [14] primò oua [15] obterendo, deinde fœtum, poſtremò adultas: deſertoris pœna in eum, qui ceſſauerit. Et in Lemno inſula certa menſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, aduerſo volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficiſci ab [16] occipitio videtur. Eo loco in commiſſura ſcapularum habere quaſi [a] dentes exiſtimantur, eóſque inter ſe terendo ſtridorem edere, [17] circa duo æquinoctia maximè, ſicut cicadæ circa ſolſtitium. Coitus locuſtarum, qui & inſectorum omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, [18] in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo, tardóque digreſſu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

1 in terra M.
2 ſpiculo caudæ. Dal. ſpinæ aculeo. Alij.
3 exitium. M. & CH.
4 parere deinde obire, & ad canis ortum alias renaſci. Pint.
5 Non naſcuntur in rimoſis locis. CH.
6 præbentes. Vet.
7 caſu euenit. CH.
8 dierum profectione. Quod maximè miremur, famem quoq; quam propter externa pabula petiere, ſciunt imminere: ac deorum iræ. Vet.
9 Mira peſtis ea. M. dierum mirè. CH.
10 obumbrent. Vet.
11 ſolicitis. M. & CH.
12 diráque meſ. cont. nubem. M. & CH.
13 maxima cohorte. M.
14 prima. CH.
15 adiicere. M. & mox qui ceſſerit. praué vtrumque.
16 occipitij videtur eo loco vbi commiſſura ſcapularum. Habere D.
17 circa duo maxime æquinoctia. Pint.
18 in aluum. D.

ANNOTATIO.

a Ariſt. cap. 9. lib. 4. hiſtor. πηδάλια vocat, quaſi nauium clauos & gubernacula.

De formicis noſtratibus. CAP. XXX.

PLurima inſectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ ſimilẽ [1] ouis vere: & hæ communicantes laborem, [2] vt apes: ſed illæ faciunt cibos, hæ condunt. [3] Et ſi quis cõparet onera corporibus earũ, fateatur nullis portione vires eſſe maiores. Gerunt ea morſu. Maiora auerſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arroſa condũt, ne rurſus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitũ diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu [4] plena Luna. Eædem interlunio ceſſant. Iam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diuerſo conuehunt altera alterius [5] ignara, certi dies ad recognitionem mutuam [6] nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacunque aſſiduitas. [7] Sepeliuntur inter ſe viuentium ſolæ, præter hominem. Non ſunt in Sicilia pennatæ.

1 apibus. Pint. ex M.
2 vt apes laborem: ſed apes vtiles faciũt. Vet. & M. Quædam Manuſcr. verba illa, laborem vt apes: ſed illæ, non habent.
3 Ac ſi. CH.
4 plenæ Lunæ. CH.
5 ignaræ. CH ignara, vt ſigna inuicem recognoſcãt, certi. Vet.
6 velut nundinis. D.
7 Sepeliunt. CH.

a Theocri

a Theocritus,
μυρμάκων ὅτι πλεῦτος ἀεὶ κέχυται μογεόντων. Idem.
μύρμακες ἀνάριθμοι καὶ ἄμετροι. Idem,
τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ.
Eleganter Apuleius lib.6.Asini, vndas populorum sepedum, vocat formicarum herbam, quæ sex pedibus ambulant.

De Indicis. CAP. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurũ ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis [a] color [1] feliũ, magnitudo Ægypti [2] luporum. Erutum hoc ab iis tẽpore hyberno, [b] Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter vaporem in [3] cuniculos formicis: quæ tamen odore solicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritásque est cum amore auri.

1 fœdus.M.
2 vulpium.Strabo.
3 cuniculis.M.

ANNOTATIONES.

a Nearchus apud Strabon. libr. 15. formicæ id genus pellem sibi visam refert, pardi pelli similem. Addit postea Strabo, ex iis formicis quasdam alatas esse. In Pephno insula candidas esse tradit Pausanias in Laconicis.
b Et fugientes ferarum carnem huc illuc abiiciunt, quæ insequentes detineat. Strabo.

De diuersitate insectorum. CAP. XXXII.

MVlta autem insecta & aliter [a] nascuntur, [1] atque in primis ex rore. Insidet hic [2] rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole [3] in magnitudinem milij cogitur. [4] Inde porrigitur vermiculus paruus, & triduo [5] [b] eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm mouetur [6] aranei. Hæc eruca, quam chrysalidem appellant, rupto deinde cortice volat papilio.

1 atque asilus in primis.M. papilio Arist. ψυχή.
2 brassicæ.Diosc.
3 minus milio. Ex Arist.
4 Inde porrò gignitur.Dal.
5 vruca.CH.
6 Quidam post, mouetur, distinctionem collocant: reliqua mutilata adnotant, vt palam fit ex Arist. de animal.lib.5. cap. 19. In CH.legitur, mouetur araneo occreta quam chrys. ap. rup. deinde eo cort.&c.

ANNOTATIONES.

a Quod de vniuerso quodam genere insectorum Aristoteles prodidit, Plinius hic de Papilione particulatim refert.
b Eruca, quæ immobilis accrescit, sed adiectis diebus, duro tecta cortice & araneis obsita, ad tactum tãtùm mouetur. Huius erucæ, quam tum chrysalidem appellant, rupto cortice euolat papilio. ex Arist.

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam [1] ex imbre generantur in terra, quædam & in ligno. Nec enim cossi tantũ in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur, [2] & alia, vbicunque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & plurium longitudine. [3] Iã in carne exanimi, & viuentium quoque hominum: [a] capillo: qua fœditate & [b] Sylla dictator, & [c] Alcmã ex clarissimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aues infestat: phasianas verò interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunẽ hoc malo credunt, [4] & oues. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interemptarũ à lupis ouium. Aquas quoque quasdã, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores. Quippe cùm [5] & ceræ id gignant, [d] quod [6] animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur [e] sordibus [7] aridi soli, posteriorum crurum lasciuia [8] petauristarum. Alia puluere humidò in cauernis, [f] volucria.

1 exinde.M.ex imbri.CH.
2 & alibi.Tol.& alias CH.
3 Iam in carne, viuentium quoque hominum, & capillo. M. capillo, quidam expungunt.
4 & boues. De ouibus id falsum est.
5 etiam ceræ.M.& CH. & casei vetusti. Ex Arist. ἐν τυρῷ παλαιουμένῳ, non, ἐν κηρῷ.
6 animal id.CH.
7 à radiis solis.M.
8 petauristis. M. poster. lasciuia crurum & auris.CH.

ANNOTATIONES.

a Pediculos significat siue pedes, vnde pedicosus apud Festum, Titinnio & Lucilio. Plautus in Curculione,
Item genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,
Vt muscæ, culices, pedésque, pulicéesque, cimices,
Odio, & malo, & molestiæ, bono vsuique estis nulli.
b Serenus.
Sylla quoque infœlix tali langore peresus
Corruit, & fœdo se vidit ab agmine vinci.
Vide cap.43.lib.7.
c Adde & Pherecydes. Arist.cap.31.lib.5.hist.& Plato ipse, vt scribit Myronianus apud Laertium. Vide Erasmum prouerb. Pediculi Platonis.
d ἄκαρι vocat Arist.cap.32.lib.5.histor.
e Pulices.
f Muscæ.

De animali, cui cibi exitus non est. CAP. XXXIIII.

ESt [a] animal eiusdem [1] turpitudinis, [b] infixo [2] semper sanguini capite viuẽs, atque ita intumescens, vnum animalium cui cibi non sit [3] exitus: dehiscítque nimia satietate, alimento ipso moriens. [4] Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus [c] aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solùm. [5] Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè [6] lancinans, [7] quã defendi morsu non queunt.

1 temporis.CH.
2 semper capite, sanguine.M.
3 exitus, cum nimia dehiscit.M.
4 Nonnunquã. Pint.
5 Aequè mira. M. & CH.
6 lanians.M.
7 quæ.CH.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Ricinus, κρότων.

b Columella Rediuium vocat, quia suctu carnem animalium resoluit. Rediuire, soluere, priscum verbum. Vide c.11.lib.30.

c Imò frequentissimè: quamobrem κυνοραϊστὰς vocant. Arist.

De tineis, & culicibus. CAP. XXXV.

IDē puluis in lanis & veste [a] tineas creat, præcipuè si araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus [b] tunicas suas trahētium quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernūtur. Spoliatæ [1] expirant. Si accreuere, faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri, & peuces, & [2] cynachātæ, & rosæ. Venenū hoc remedia secum habet. Alæ medentur: quibus demptis, letale est. Rursus alia genera culicum acescens [3] natura gignit. [4] Quippe cùm & in niue candidi [5] reperiantur, & vetustiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipsa nix vetustate [6] rubescit) hirti pilis, grandiores torpentésque.

- 1 adspirant. CH.
- 2 oxyacanthæ. Alij cynorrhodon intelligunt.
- 3 materia. Dal.
- 4 locus mirè deprauatus, & confusus verborum ordo. Vide Arist. hist. anim. lib. 5. c. 19.
- 5 inueniantur. CH.
- 6 rufescit. CH.

ANNOTATIONES.

a Aquaticarum meminit cap.3.lib.31.

b In pellibus eæ nascuntur. Xylophthoron vocat Arist. cap. 32. lib. 5. hist.

De pyrali, siue pyrausta. CAP. XXXVI.

GIgnit [1] aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdam [2] pyrausta. Quandiu est in igne, viuit: cùm euasit lōgiore paulò [3] volatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit [4] volucre quadrupes suprà dicti modo, nec vltrà vnum diem viuit, [5] vnde [a] hemerobiō vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri, culici & [b] vermiculo ter septeni, [6] corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriuntur: [7] tabani quidem etiam [c] cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

- 1 aliquando contrarium natura. M.
- 2 Pyrotus. Alij Pyrato. CH. Vide Senecam c.6 lib 5. quæst. natur.
- 3 volatu, tunc moritur. M.
- 4 volucris quadrupedes supradictæ. M. volucre quadrupedes supradictæ. CH.
- 5 vnde Ephemeron. Arist.
- 6 oua parientibus. Arist. c 20. lib. 5. hist.
- 7 tabani etiam quidam. Pint.

ANNOTATIONES.

a Vide in Diction. Const. vocem ἐφήμερος. Tali tempore id culicum genus in Arari nascitur, eodémque die mortuum aquis innatat, piscibus auidissimè consectantibus, Lugdunenses piscatores vocant *de la Manne*.

b Et plurimis vermium speciem habentibus (τοῖς σκωληκοειδέσι) Arist.

c Oculis aqua tumentibus, & inflatis: Aristoteles ὀμμάτων ἐξυδρωπιόντων.

Historia naturæ animalium per singula membra. CAP. XXXVII.

N[1]Vnc per singulas corporis partes, præter iam dicta, membratim tractetur historia. Caput habēt cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diuersi quidem generis: Phœnici plumarum serie, è medio eo exeūte alio: pauonib. crinitis arbusculis, [2] stymphalides cirro: [3] phasianæ corniculis: præterea, [4] paruæ q̄ ab illo [b] galerita appellata quondam, posteà Gallico vocabulo etiam legioni nomē [5] dederat alaudæ. Diximus [c] & [6] cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput à rostro residentem. Et fulicarum generi dedit [7] cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, [8] corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorū, & serpentium variis data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedū generi tantùm. Actæonem enim, [d] & [9] Cippum etiā in [10] Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animaliū armis. Sparsit hæc in ramos, vt ceruorū. Aliis simplicia tribuit, vt in eodē genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorū [11] finxit in palmas, digitósq; emisit ex iis: vnde [12] [e] platycerotas vocāt. Dedit ramosa capreis, sed parua: nec fecit decidua. Cōuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorsum

- 1 Itaque nunc per singulas corporum. M. legit &, corporū, CH.
- 2 stymphalidi. M.
- 3 phasianis. Vet.
- 4 Paro, atque ab illo galeritæ appellatæ quondam, quæ. Vet. paro, & aui quæ. M. parræ, & quæ. M. aliud paruæ, aut quæ. CH.
- 5 dedit. M. & Vet.
- 6 cuidam pl. cr. dedisse naturam. M. non probo.
- 7 scirrhos Dal. id est, callosam duritiam.
- 8 corpore cōsertum, nec carnem ita esse. M. prauè corpore conserratum Vet. & CH.
- 9 cipum (vel incybum, in emend) CH.
- 10 Latia. Tol. & CH.
- 11 fudit. CH.
- 12 platygerōtas. CH.

dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta autē, rugarúmque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (vt[f] lyras [13] diceres) strepsiceroti, quem addacē Africa appellat. Mobilia eadem, vt aures, [g] Phrygiæ armētis: [14] Troglodytarum, in terrā directa: qua de causa obliqua ceruice pascūtur. Aliis singula, & hæc [h] medio capite, aut [i] narib⁹ vt diximus. [15] Iamq; aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum, aliis adūca, aliis [16] redūca, aliis ad iactū, pluribus modis, supina, conuersa, [17] connexa: omnia in mucronē migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, sicut cerastis: aliquādo [k] & singula. Cochleis semper bina, & vt [18] prætēdātur, ac resiliant. [l] Vrorū cornibus [19] Barbari Septētrionales [m] potāt: [20] vrnasq; binas capitis vnius cornua implent. Alij præfixa [21] hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucēt, atque etiā lumen inclusum latius fundunt: multásque alias ad delicias [22] conserūtur, nūc tincta, nunc sublita, nunc quæ [n] cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autē caua, [23] & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantùm tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguendo aruina, medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa [24] nascentiū in diuersas partes torqueātur, vt singulis capitibus quaterna [25] fiāt. Tenuiora fœminis plerunque sunt, vt in [26] pecore multis: ouium nulla, nec ceruarū, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum vlli: excepto asino Indico, qui vno armatus est cornu. Bisulsis bina tribuit: [27] nulli, supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum tantùm cutibus enascuntur. [o] Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis vt mergantur. [p] Ostrearum generi, nulla, nec spongiis, nec aliis ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, vt cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidē promiscuè maribus ac fœminis, apud intonsas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpiū incolis, [28] Galliæ comatæ: vt tamē sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe [q] Myconij carētes eo gignūtur, sicut in Cauno lienosi. Et quædā animaliū naturaliter caluēt, sicut [29] struthiocameli, & [30] corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuiū eorum in muliere rarū, in spadonibus non visum, nec in vllo ante Veneris vsum. Nec infrà cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora atq; aures. Caluitium vni tātùm animalium homini, [r] præterquàm innatū. Canities homini tātùm [31] & [s] equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. [32] [t] Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cōpagibus. Perfracta non queūt solidari: sed exempta modicè nō sunt letalia, in vicem eorum succedēte [u] corporea cicatrice. Infirmissima esse vrsis, durissima psittacis, suo diximus loco. [x] Cerebrū omnia habēt animalia, quæ sanguinem: [33] etiā in mari, quæ mollia appellauimus, quamuis careant sanguine, vt polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum, omniúmque viscerum frigidissimū, duabus suprà subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. [34] Cæterò viri, quàm fœminæ, maius. [y] Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, [35] & reliquis sine pingui. Aliud esse, quàm medullā, eruditi docēt, quoniam coquēdo durescat. Omniū cerebro medio insunt [36] ossicula parua. Vni hominū infantia palpitat, nec corroboratur ante primū sermonis exordiū. Hoc est viscerū excelsissimum, proximúmque cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. [37] Hanc habēt sensus arcem: huc venarum omnis à corde vis tendit, hic desinit: [38] hic culmen altissimū, hic mētis est regimen. [39] Omnium autē animalium in priora pronum: quia & sensus [40] ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. [z] Ceruis in capite inesse [41] vermiculi, sub linguæ inaninate, & circa articulum, quā caput [42] iungitur, numero viginti produtur. Aures homini tātùm [α] immobiles. [β] Ab iis Flaccorū cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendiū, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis

maio

13 dicerēt. M. & CH.
14 Trogodytarū. M.
15 Iam quidem. M. Iam quod. CH.
16 trunca. M. aliis, proiecta.
17 conuexa. M.
18 protendantur. M.
19 Barbaris Septentrionalibus potatur. H.
20 vrnisq; bina. CH.
21 his pila. Vet. M.
22 comparantur. D. conquiruntur. Alij.
23 & mucrone. M.
24 nascendo. Vet.
25 fiant, tenuiora. Fœminis. Pint.
26 pecore. Multis auium. M.
27 nullis qui supernè primores habet. Vet.
28 & Galliæ. M.
29 struthocameli. Tol. & CH.
30 corui Alpini. Aquatici enim canescunt, Alpini, caluescunt, à Græcis propterea dicti φαλακροκόρακες. cap. 48. lib. 10.
31 & equo. CH.
32 Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis ossa &c. Arist. libr. 1. hist. an. cap. 7. & M.
33 æquè in. M.
34 Cætera vico. CH.
35 & reliquis. Sui pingue. Pint. ex Arist. c. 17. lib. 3. hist.
36 lego, oscula parua, per quæ nimirum in fauces pituita colatur, χοάνην tanquā infundibulum anatomici vocant.
37 Hoc habet sensum M.
38 hoc culmen. CH.
39 Omnibus. CH.
40 antè ostendunt. M.
41 musculi. Rond. contra Arist. cap. 15. lib. 2. hist.
42 iungitur huraero. M.

maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ, ac velut diuisæ:[43] soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & [44] delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono.[45] Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissimè. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ,[46] micantes pauidis, subrectæ furẽtibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra.[d] Frons & aliis: sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ,[e] seueritatis index.[47][f] In ascensu eius[u] supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus.[b] Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiúsque inuenit in corpore, vbi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis[t] pretiosissima, & qui lucis vsu vitam distinguãt à morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur, vt videntes. Et solenes fugiũt admota ferramenta. Quadrupedum[x] talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues [48] ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cùm ad Austrum [49] volant, Septẽtrionémve. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætẽtatu [50] implent. Nec lumbricis vlli sunt, vermiúmve generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ, grandiores, modici, parui, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissimè cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij contuentur longinqua, alij[a] nisi propè admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die[b] non cernẽtium, nec post [51] occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij visus essent, satis [52] diximus. [53] Cæsij in tenebris clariores.[e] Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium, fuisse naturam, vt expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus.[f] Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, [54] supraq; hominẽ [55] albicantis magnitudinis. Quã ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis cãdore carnoso, sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi[a] rigẽtes, Neroni, nisi cũ cõniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationẽ aliquã non conniuerẽt, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisq; verò naturale, vt [56] nictare nõ cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cũ cãdore omnibus [57] medius color differẽs. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cũctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clemẽtiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, trãsuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, [58] intenduntur, [59] humectant, cõniuent. [60] Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm [61] osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore?[m] Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto [62] intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt[t] lepores, multíque hominũ, [63] quod[c] corybantiân Græci dicunt. Tenuibus multisque mẽbranis eos natura cõposuit, callosis cõtra frigora caloresq; in [64] extremo[r] tunicis, quas subinde [65] purificãt lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorum[u] cornea

fenestra

43 sorici. CH.
44 delphines, quos. M.
45 Quanam audiant. M. & CH.
46 nutantes, Parm.
47 In anima sensus eius Supercilia. M legendum fortassis, index, animóque sensum. Supercilia &c. Pint legit, In animo est vsus eius. Quidam index omnium consensu.
48 inter ardeolarum genera. M. inter aues in ardeolarum genere. Alij.
49 volent. CH.
50 adimplent. M.
51 occasum M.
52 diximus. Tiberio Cæsari in tenebris clariores. Ferunt ipsi alia quàm genitorũ mort. M. Ferunt Tiberio Cæsari aliam quàm cæterorũ mortalium. Vet.
53 Orcis. Vet.
54 superque. CH.
55 albicantes & magni. Dal.
56 nictari. CH.
57 mediusculo (leg. medio colore) differentes. M.
58 incenduntur. M.
59 humescunt. Vet. instant Pint.
60 Hinc illa mis. lacryma. M. Hic illa mis. lacryma. CH.
61 exosculamur, an. ips. videtur att. CH.
62 mentis. Tol. & M.
63 quod corybantia egrediuntur. Turn. quod corybantiare Græci dicebant. Scalig. quas corybantias. CH.
64 extimo. M. extumo CH.
65 purificat lacrym. saliua M.

fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obitérque incidentia facilè declinant: aliis nigri,[66] aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt [67] habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeóque iis absoluta vis speculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut [68] ad cognata desideria sua tendũt. Veterina tantùm quædã,[69] ad incremẽta Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus[q] emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi autores tradunt:[70] ego [x] ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius,[71] eruitur oculus. Morientibus illos [y] operire, rursúsque in rogo patefacere, Quiritium[72] magno ritu sacrum est: ita more condito, vt neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cœlo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur,[u] Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque,[73] Ocellæ:[aa] Luscini iniuriæ cognomen [74] habuere. Nocturnorum animalium,[75] velut felium, in tenebris fulgẽt radiántque oculi, vt contueri non sit: &[76] capreæ lupoq; splendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium [77] refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent.[78] Chamæleontis oculos ipsos cincumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili[79] inclusis rigentes. Locustis squillisq; magna ex parte sub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium,[80] & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus verò etiam [81][bb] infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, vt[cc] tingantur oculi quoq;. Alia de causa[82] hoc natura dederat, ceu vallũ quoddam visus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris [82] nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantũ gena,[83] volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt serpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, vt lacertæ.[84] Struthiocamelus alitum sola, vt homo, vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem [85] nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocauere:[dd] vnde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non[ee] coalescit,[86] vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantùm, quas prisci genas vocabant, xii. tabularum interdicto [ff] radi [87] fœminis eas vetantes.[gg] Pudoris hæc sedes.[88] Ibi maximè ostẽditur rubor.[89] Infra eas hilaritatem risumq; indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores subdolæ[hh] irrisioni[90] dicauere, nasus. Non alij animaliũ nares eminẽt. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tãtùm ad[91] olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum,[ii] Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & nariũ defuere. Labra, à quibus [92][kk] Brocci, Labeones dicti, &[ll] os probũ duriúsve, animal generãtibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viuentibus adũca: collecto, recta: herbas [93] ruentibus limumq;, lata, vt suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominẽ, nec

66 aliis raui. Alij. & HC.
67 habili mistura vt accip. CH.
68 ad cognatas desid. dant. t en
69 ad crementa. CH.
70 ego & ad. CH.
71 vertitur. M Lego, excæcatur. extinguitur, Alij.
72 magno, in Tolet. d. & in M.
73 Ocelii. Vet.
74 habuerunt. CH.
75 veluti. CH.
76 capræ. CH.
77 refulgẽt sicut aridi caudices. M. refulgent sicut aridi roboris caudices.
78 chamęleonis. CH.
79 inclusos gerẽtes. Tolet. & CH.
80 testacei operimẽti. CH.
81 infectæ Quotidiana tanta est. M. infectu quotidiano. Tan. CH.
82 has. sub palpebras. Dal.
82 nullis. Dal.
83 vt & struthocamelo alitum soli. Cęteris volucribus in neutra, & quib' molle &c. lacertæ. Homo vtrinque &c. habet. Nec genæ &c. nictationes Ex iis quæ an. gen. grauiores. Pint. è M. & Arist. cap. 14. lib. 2. hist. & cap. vit.
84 Simia qnadrupedum sola. Vet.
85 nictarit ab ang. membr. exeunte. M.
86 vt & in pauciis. D. vt ex paucis. Alij. vt pauca hum. cor. mẽbra. Vet. Nempe bucca, præputium, ca. 11. lib. 3. hist. Arist.
87 à fœminis, in M. deest.
88 Vbi. M.
89 Intra eas hilaritares. M. Infra eas hilaritatis. CH.
90 dictauere. M. & CH.
91 olfactum M.
92 Bochi. CH.
93 rodentibus. M.

malę. Maxillas crocodilus tantùm superiores mouet: [94] terrestres quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, vt serpentibus, piscibus, canibus. Continui, vt homini, equo. Exerti, vt apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum qui [mm] digerunt [95] cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut vtraque parte oris sunt, vt equo: aut superiore primores non sunt, vt bubus, ouibus, omnibúsque quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores [97] geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Rarò fœminæ, & tamen sine vsu. Itaque cùm apri [nn] percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: [98] sed omnibus concaui, cæteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic vni aquatilium plani. Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere nō [99] queant. Multis & in palato, atque etiam [100] in cauda. Præterea in os vergentes, [101] ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo [oo] in supera parte dextera læuáque longissimi, tenui fistula perforati vt scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentium, & inde [102] venis sub spina ad os [103] peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam vnum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursúsque recrescere, facilem decussu, & sine eo esse, [104] quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. [105] Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc [106] eadē prægnans veneno, [107] impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dētes, prę ter vespertilionē. Camelus vna ex iis, quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla [108] primores non habet. Cornua habentium [109] nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum [110] derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea [111] primores habere, item echinis quinos esse, vnde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, vt homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, prętereq; eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os [112] hirtum & linguam etiam ac palatum. Terrestrium [pp] minutis quadrupedibus, primores bini vtrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquàm natus est, septimo mense. Reliquis [113] perpetuò manēt. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & [114] ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini, appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. [qq] Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque, sed quibus in iuuenta non fuere [115] nati, decidere in senecta, & mox renasci, certum est. [116] Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus visum à se prodidit. [rr] Cætero maribus plures, quàm fœminis, in homine, pecude, [117] caprísve. [118] Timarchus [ss] Nicoclis filius Paphij, [tt] duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideóque prætriuit. Est exemplum [119] dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquàm renascuntur. Cæteris senecta [120] rubescunt: equo tantùm candidiores fiunt. Ætas veterinorum dentibus [121] indicatur. Equo sunt numero xl. Amittit tricesimo mense primores vtrinque binos: sequēti anno totidem proximos, cùm subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascūtur. Septimò omneis habet & renatos, & immutabiles. Equo castrato priùs, nō decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quòd si non priùs peperere, quàm decidant postremi, sterilitas certa. [1] Boues bimi mutant. [2] Suibus decidunt nunquàm. Absumpta hac obseruatione, senectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur [3] dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè xvi. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus [4] morbi

94 terrestris eodem quo cætera modo. & Arist. ca. 7. lib. 3. hist. Legitur &, modo, in Tolet.

95 cibum acuti: lati qui conficiunt, & duplices: qui discer. eū. Dal.

96 eum. sub. cibum. Dal.

97 genuinos. Vet & CH. intimos, abditissimos.

98 sed sui oēs. Vet.

99 queunt. M.

100 in gula. Rödel. cap. 7. lib. 3. & Vet.

101 vt. M.

102 venas. CH.

103 peruenire, & has per ventrem descendere diligentissimi. Vet.

104 quas M sub. viperas Sic & CH.

105 Viperis. M. & CH.

106 eodem. CH.

107 impressu dent. repulsa. M.

108 priores. CH.

109 nullis. CH.

110 derodi vites Vet.

111 primos. Vet. & CH.

112 hirsutum. Tol.

113 perpetui. CH.

114 subantibus. M. & Tol.

115 nati. Decidere. M.

116 Zanclem, Samothracem, cui &c. ciuē quidem. in Tol. d.

117 capris, sue. Vet. & Pint. ex Arist. cap. 3. lib. 2. hist.

118 Timarchus Nicoclis filius pater. ex Polluce.

119 dentes homini & palato gigni. M.

120 itidem rufescunt Pint. rufescunt. CH.

121 iudicatur. CH.

1 Bubus bis mutantur. M. Arist. li 6. hist. cap 21. vulgatam probat. Boues bimi mutant. CH.

2 Subus non decidūt vnquam. CH.

3 dentium rubore, bronchitate. Vet.

4 morbos. Dal.

bi[uu] corpora[5] infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ ſerratos habent, ſæuiſſima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuiſſima[xx] ſerpentibus & triſulca, vibrans, atri coloris, & ſi extrahas, prælonga: lacertis bifida & piloſa: vitulis quoque marinis duplex: ſed ſuprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulò minùs quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in guſtatu, linguæ vice carnoſum aquatilibus[yy] palatum. Leonibus ac pardis, omnibúſque generis eius, etiam felibus,[6] imbricatæ aſperitatis, ac limæ ſimilis, attenuánſque lambendo cutem hominis. [7] Quæ cauſa etiam[8] manſuefacta, vbi ad vicinum ſanguinem peruenit[zz] ſaliua, inuitat ad rabiem. De purpurarũ linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima abſoluta à gutture, quà vocem[9] mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum ſiquidem inferiore labro demiſſo, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus[10] eiicitur. Tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore[11] perpulſi. Quibus in[12] poſteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibuſdam inſectis intus lingua, vt formicis. [13] Cæterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta: homini tantùm ita ſæpè conſtricta venis, vt interdici eas[aa] neceſſe ſit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuiſſe accepimus, vt multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere. Cæteris ſeptimo[ββ] fermè anno ſermonem exprimit. Multis verò talis eius ars[14] contingit, vt auium & animaliũ vocis[15] indiſcretè edatur imitatio intellectus ſaporum eſt cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonſillæ in homine, in ſue glãdulæ. Quod inter eas[γγ] vuæ nomine vltimo depẽdet palato, homini tantùm eſt. Sub ea minor lingua,[16] epigloſſis appellata, nulli oua generantium. [17] Opera eius gemina, duabus[18] interpoſitæ fiſtulis.[19] Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu[20] ac voce illac meante, ſi potus cibúſve in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera[21] exterior[22] appelletur ſanè gula, qua cibus atque potus[23] deuoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm ſpiritus tantùm aut vox commeat, ne[δδ] reſtagnatio intempeſtiua[24] alui obſtrepat. Ex cartilagine & [ε] carne arteria, gula[25][ζζ] neruo & carne conſtat. Ceruix nulli, niſi quibus vtraque hæc. Cæteris collum,[ηη] quibus tantùm gula. Sed quibus ceruix, è multis[θθ] vertebratíſque orbiculatim oſſibus[26] flexilis ad circunſpectum,[ι] articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſq; oſſibus[27] rigens. Cæterò[κκ] ſpinæ annectitur, ſpina lumbis, oſſea: ſed tereti ſtructura, per media foramina à cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt, quoniã prætenui eius membrana modò inciſa ſtatim expiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus:[28] ſimili modo vncos vngues. Guttur homini tantùm & ſuibus[λλ] intumeſcit, aquarum quę potantur[μμ] plerunque vitio. Summum gulę fauces vocantur,[29] extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinę,[30] ad latitudinem ac lõgitudinem[31] lagenę modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, vt piſcibus: & ora ventribus iunguntur.[νν] Teſtudini marinę lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia.[32] Poſteà arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum[33] rubi, ad conficiendos cibos,[34] decreſcentibus crenis[35] quicquid appropinquat ventri. Nouiſſima aſperitas, vt ſcobina fabri. Cor animalibus cęteris in medio pectore eſt: homini tantùm infra lęuam papillam, turbinato[36] mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primùm naſcentibus formari in vtero tradunt: deinde cerebrũ, ſicut tardiſſimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouiſſimè. Huic pręcipuus calor. Palpitat certè, & quaſi alterum[37] mouetur animal, intrà pręmolli firmóque opertum membranę[ξξ] inuolucro, munitum coſtarum & pectoris muro,[38] vt pariat pręcipuam vitę cauſam &[39] originem. Prima domicilia intra ſe[οο] animo & ſanguini prębet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi

 mens

5 infantiæ.M. infantia. Vet. infantiã. CH. ſæuiſsimè dentiunt. CH.

6 muricatæ. Vet.

7 Qua de cauſa etiã manſuefactorum vbi ad vicinum ſanguinem peruenit, ſaliua inuitat. Sic lego.

8 manſuefactam. M. & CH.

9 mittunt mares, cum &c. M. & CH. Alij quam mittunt vocant ololygonem. Ex Ariſtot. lib. 4. hiſtor cap. 9.

10 editur. M. elicitur. Vet. & CH.

11 perculſi. Vet.

12 poſteriore p. a. & his. CH.

13 Veterinis lata, elephanto perexigua. Pint. ex Ariſt. cap. 6. lib. 2. hiſtor.

14 contigit. Vet.

15 indiſcretè. Vet. diſcretè. CH.

16 Epig. appel. in M. deeſt, & CH.

17 Opercula. Vet.

18 interpoſita. CH.

19 Exterior. Vet. Exterior earum app. art. ſpiritu ac voce illa meante ad pulm. atq; cor. pert. Hanc op. epul. ne ſi torqueat. Altera interior appellatur &c. Pint. & ingenioſe.

20 & voce illa. CH.

21 interior. Vet.

22 appellatur. CH.

23 deuolant. CH.

24 alimenti obrepat. Dal. Alij, irrumpat:

25 è neruo. CH.

26 flexitilis. M.

27 riget. Dal.

8 Alij reponẽdum monent diſsimili, vt anteà legebatur. Nec aliter in Vet.

29 poſtremum. M.

30 etiam. M. in longit. ac latit. log. mo. eſt fuſa. Vet.

1 lacunæ modo fuſæ, M. lacunę &c. CH.

32 Poſt arteriam eſt. Vet.

33 tubi. Vet.

34 deterentibus, Alij. Alij, diſpeſcentibus.

35 quo magis appr. Vet.

36 mucrone priore. M.

57 mouetur intra animalia pręmolli &c. CH. mou. intra animal. præm. M. Lego, alterum intro mouetur animal. pręm. &c.

38 vt par erat. Alij. vt pareat. CH.

39 originẽ primam. Domic. CH.

40 in prorsa. M. & CH.
41 sparsaque. CH.
42 omnia membra vitali sanguine.

mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ [40] in priora & terga discurrunt, [41] sparsæque ramorum serie, per alias minores [42] omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus [ww] paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus [43] timidis, aut [44] propter metum maleficis. In Paphlagonia [ss] bina perdicibus corda. In equorum corde & [aa] boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, [45] ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis, Ægyptij existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. [46] [rr] Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios [47] fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, [vv] qui ccc. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel [48] per cauernam [pp] latomiarum euasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. [xx] Tertio capto Lacedæmonij pectus dissecuere [49] causa videndi, [yy] hirsutúmque cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. [zz] Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimam [50] vicesimamtertiam Olympiadem, [A] cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea [51] sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potuerintne sine [52] vllo viscere hostia viuere, an ad tẽpus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitelli, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cęsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. [53] Sub eo [B] pulmo est, spirandiq; officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (vt dictum est) habent aquatilia, [54] ac cætera oua parientia exiguum, spumosum nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ vrinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod [C] caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in [55] extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuarijs, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemptus est veneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, [56] sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab [57] ima fibra reperta sunt: responsumq;, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti [D] cæsum quoque est, præterquàm in solicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa [E] [59] Briletum & Tharnẽ, & in Cherrhoneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminúmque, [60] vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, [61] capræ, apri, [F] cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo [62] firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & [G] ceruo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, [H] vt à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum [63] pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certè iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in venas. Sed [I] in felle nigro insaniæ causa homini, [K] mórsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cùm se fundit in ani

43 timidis minima, aut. M. Lego, timidis ac minimis.
44 præter. Vet.
45 & ad binas. Tol.
46 Hirto. Alij, & CH.
47 fortiores esse industria. Vet.
48 per cauernas, lautumiarum euasit angustias, vulpium &c. M. & CH.
49 viuenti. Vet. alij cod. & CH.
50 vicesimamsextã. Tol. & meum, & CH.
51 insedit. Vet.
52 illo.
53 super eo. Dal.
54 at. Dal.
55 exitu. M. prauè.
56 sex, in M. deest.
57 vna. Vet.
58 visum tum quoque est. Vet.
59 Prilietum.
60 & prod. loc. vtr. fit aduenis. Vet.
61 Alij, capreæ legũt, vt sit πρὸξ Arist. dama Gazæ, quæ est capreæ species. Capras enim fel habere testatur ipse Plinius li 28. cap. 10. vt & apros cap. 16. videatúrque etiam vox, apri, hic redundare. In CH. leg. cap. capri.
62 firma M.
63 pessimusque sanguis M pessimúmq; CH. pessimum Vet. quod placet: fel enim æquè optimi atque pessimi sanguinis excrementum est.

in animum. Quin & [64] toto corpore vagum, [L] colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcúntque contacta eo: ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui [65] abſinthium [66] veſcuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantùm altera inteſtino iungitur in coruis, coturnicibus, phaſianis: quibuſdam inteſtino tantùm, vt columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, ſicut accipitri, miluo. Præterea [67] in iecore eſt & [68] cetis omnibus: [69] vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & [70] humoris potentiæ dicauere: [M] geminúmque fuit Diuo Auguſto, quo die apud Actium vicit. [N] Murium iecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe [O] congruere dicuntur totidémque inueniri, quotum lumen eius ſit. Præterea bruma increſcere. Cuniculorum [71] exta in Bætica ſæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè, vetuſtatis patiens, [P] centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. [Q] Exta homini ab inferiore viſcerum parte [72] ſeparantur membranis, quæ [R] præcordia appellant, quia cordi [73] prætendũtur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem [74] principalia viſcera, [S] membranis propriis, ac velut vaginis incluſit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa vicinitas alui, ne [75] cibo ſupprimeretur animus. Huic certè refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo [T] nulla eſt ei caro, ſed neruoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, [76] ad quas ſubit, non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabendi dulcedine ibi [77] proxima. Ob hoc in præliis gladiatorúmque ſpectaculis mortem cum riſu traiecta præcordia attulerunt. Subeſt venter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus [V] geminus, ſanguine carentibus nullus. [78] Inteſtinis enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam via eodem reflectitur, vt ſepiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis [79] canino. His ſolis animalium inferiore parte: anguſtior: itaque & [81] ſola vomunt, quia repleto propter [X] anguſtias ſupprimitur cibus quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum [82] in inferiora tranſmittit. [Y] Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur [83] cibus, in cæteris [84] ile: à quibus capaciora inteſtina ad aluum, hominiq; flexuoſiſſimis orbibus. idcirco magis auidi ciborum, quibus [85] ab aluo longius ſpatium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Aues [86] quoque geminos ſinus habent quædam: vnum, quò merguntur recentia, vt [Z] guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, vt gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, ſed [AA] gula patentiore vtuntur, vt gracculi, corui, [87] cornices. Quædam [BB] neutro modo, ſed ventrem proximum [88] habẽt, quibus prælonga colla & anguſta, vt porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim [89] mordacis. Quibus neque dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine [90] ſuillæ infima parte ſimilis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus: qua de cauſa vehementi niſu, nec ſine cruciatu, leuant eam. Inſatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera [91] ſuibus ſimilia: [92] pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus venter carnoſus calloſúſque. In ventre hirundinum pullis lapilli [93] candido aut [CC] rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: ſingulare (vt putant) remedium ægrè parientibus, ſi tellurem non attigerit. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, [94] præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur [DD] lien in ſiniſtra parte aduerſus iecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed

64 toto vagum corpore. M.
65 abſinthio M.
66 paſcuntur. Vet.
67 in pectore eſt CH.
68 cæteris auibus & CH. cæteris, animalibus. Vet.
69 aptis quidem ad Pint. vituli marini fel non habent Ariſtoteli.
70 Iunonis. M.
71 exta, in M. deeſt.
72 ſep. membrana quam. Pint. ſeparatur membrana, quæ. CH.
73 prętenditur. Pin. quia à corde prætenditur. CH.
74 nedum principalia. Ex Ariſt. cap. lib. 3. de part.
75 cibis. Vet.
76 Id falſum. Subit enim ad ſextam coſtam. Lego, ad quas ferè ſubit.
77 præcipua, Vet.
78 Inteſtinum. Dal. Inteſtinus enim ab ore incipit, & quibuſdam eodem reflectitur. CH.
79 cani. Dal.
81 tacitè. Dal.
82 ad. M.
83 cibus. Cætero. M.
84 eileos à quo cap. Vet. ilia à quibus &c. Alij Vet.
85 ad aluum. Dal.
86 quædam. Vet.
87 coturnices M.
88 habent. Quibuſdam. Pint. ex Ariſt. cap. vlt. lib. 2 hiſtor.
89 mordacis, quibus dentes vtrinque, nec ruminatio. Hic. M. mordacis. Quibus dẽtes vtrinque nec ruminatio. Hic. Vet.
90 ile inf. par. ſimile ſuillo, è Græcis. Vet.
91 ſubus. CH.
92 Hoc de iecinore tradit Ariſt.
93 candidi. M.
94 tam cæteris quàm oua gign. Vet. cõ[illegible] tiente Ariſt. lib. 4 c. & 4. de part. ani[illegible]

prodigioſè. Quidam eum putant ineſſe oua parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. [95] Ægocephalo aui non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare curſus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putent [EE] adimi ſimul riſum homini: intemperantiámque [96] eius conſtare lienis magnitudine. Aſiæ regio Scepſis appellatur, in qua minimos eſſe [FF] pecori tradunt, & inde ad lienem [97] inuenta remedia. Atin Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis ſquamoſiſque nulli. [98] Cæterò ſummis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, [GG] ſicciórque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in vitulo marino. Animalia in renibus [99] pinguiſſima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium teſtudo ſola, quæ & alia omnia viſcera: [100] ſed homo bibulis ſimiles, velut è multis renibus compoſitos. Pectus, hoc [101] eſt oſſa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem neceſſe erat increſcere, ademit. Nulli animalium circa ventrem oſſa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. [HH] Coſtæ homini tantùm octonæ, ſuibus denę, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta. Infra aluum eſt à priore parte veſica, quæ nulli oua gignentium, præter teſtudinem: nulli niſi ſanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum [II] arteriæ, ad [KK] pubem tendentes, [102] quæ ilia appellantur. In veſica lupi lapillus, qui Syrites [103] appellatur. Sed in hominum quibuſdam diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi, & ſetarum capillamenta. Veſica membrana conſtat, quæ [LL] vulnerata cicatrice non ſolideſcit. [104] neque qua cerebrum aut cor inuoluitur. plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, præterq; veſicæ iunctus vtriculus, [MM] vnde dictus vterus: [105] quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ, & intra ſe parientibus, duplex: oua generantiũ adnexa præcordiis: & in muliere geminos ſinus ab vtraque [107] parte laterũ habet, [108] funebris quoties verſa ſpiritũ incluſit. Boues grauidas negant præterquàm dextero vuluæ ſinu ferre. etiã [110] cùm geminos ferant. Vulua [111] eiecto partu melior, quàm edito. Eiectitia vocatur illa, hęc porcaria, primiparæ ſuis optima: contrà [112] effœtis. A partu, pręterquam eodem die [113] ſuis occiſę, liuida ac macra. Nec nouellarum ſuum, [114] pręterquàm primiparum probatur, potiúſque veterum, [115] dum ne effœtarum, nec biduo ante partum aut poſt partum, aut quo eiecerint die. Proxima [116] eiectitiæ eſt occiſę vno die poſt partũ. Huius & [NN] ſumen optimum, ſi modò [117] fœtus non hauſerit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui [OO] abdomen vocabant, [118] priuſquàm calleret [119] id, ſcientes occidere non aſſueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent ſeuo pingueſcunt. Biſulca ſciſſiſve in [PP] digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: ſemperq; in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, [120] ſucco liquidum. Quædam non pingueſcunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Seneſcunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis [121] ſine ſenſu, [122] qui nec arterias habet, nec venas. Pleriſque animaliũ eſt [123] pinguitudo ſine ſenſu: [QQ] quàm ob cauſam ſues ſpirantes à muribus tradũt [124] arroſas. Quin & L. Apronij Conſularis viri filio detractos adipes, leuatumq; corpus [125] immobili onere. [126] Et medulla [127] ex eodem videtur eſſe, in iuuenta rubens, & ſenecta albeſcens. Non niſi cauis hæc oſſibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminātur, quod [128] [RR] defluente euenit medulla. Eſt autem pinguis iis, quibus adeps, [129] ſeuoſa cornigeris: neruoſa & in ſpina tantùm dorſi, oſſa non habentibus, vt piſcium generi: vrſis nulla: leoni in [130] feminum & brachiorum oſſibus paucis exigua admodum: [131] cætera tãta duritie, vt ignis elidatur, velut è ſilice. Et iis dura, quæ [SS] non pingueſcunt: aſinorum ad [132] tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinę: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinę. Aquatilium mollibus nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum, vt ſepię atque loligini.

Et in

95 Cynocephalo. Parm. praue.
96 ioci. Vet. & M.
97 inuecta. CH.
98 De cætero. CH.
99 pinguiſsima oues, lethaliter quidem circum. M.
100 ſed vt homo &c CH. ſed homini bub ſimilis, v è m r. cõpoſitus. Vet. Ren homini bubulo ſimilis &c. vt Vet.
101 & coſtas. Pint. Pectus pręcordiis. M.
102 quæ inguina. Dal.
103 vocetur. CH. & M.
104 nec. CH.
105 quem in homine Vet. quod in homine Dal.
106 & Vet. ac Dal.
107 parte alterum. Dal.
108 funera M. funeſta. M. aliud. funera. Vet.
109 euerſa. Dal.
110 ſi Vet.
111 ſecto. CH.
112 effœta. Dal.
113 ſue occiſa Dal.
114 præter primiparas probantur CH.
115 necdum Vet. M.
116 abiectitię M. abiectitia. CH.
117 fœtus lac non. Dal.
118 prius callere id ſinentes, ante occidere. Vet.
119 inſcientes.
120 ſeuum & liquidum. M. Lego, ſuccoſum &.
121 ſine ſanguine, quia. Vet.
122 quia. CH.
123 pinguedo. M.
124 roſas. Vet.
125 immobile. Vet.
126 Et medulla videtur inuenta rubens, ſenecta albeſcens. M. Et m. ex c v e inuenta rubens, in ſen C.
127 ex humidis Ariſ. cap 20 lib. 3 hiſt.
128 deficiente. Vet.
129 obeſa. M. praue.
130 femorum & tibiarum. Vet.
131 cæterum tãta ineſt duritia, Pint. cæterum tanta in iis duritia. Vet. cætera oſſa tanta dur. Vet alij cętera ſunt tanta duritia. CH.
132 tubas. CH.

Et insectis negatur æquè esse vlla. [TT] Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non [133] ossa. Item omniũ auriculæ ac nares, quæ [134] modicùm eminent, [135] flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. [VV] Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquàm veterinis ab vngula ad [XX] suffraginem. Homo crescit in longitudinem [136] ad annos vsque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubescens [YY] nodum quendam soluere, & [ZZ] præcipuè ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, [aaa] bubulóque etiam circumuoluti, similem naturam & causam habent, [bbb] in omnibus lubricis applicati ossibus: [137] nodósque corporũ, qui vocantur articuli, aliubi [ccc] interuentu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hîc teretes, illic lati, [138] vt in vnoquoque poscit figuratio. [139] Neque ij solidantur incisi: mirúmque, vulneratis summus dolor, [140] præfectus nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, vt pisces: arteriis enim constant. Sed neque [141] eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra, superiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis riui. Arteriarum pulsus, [ddd] in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legésque metricas, per ætates, stabilis, aut [142] citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem [143] desertus: obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, [eee] gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam [fff] & sanguine. [144] Nec omnes vitalẽ continent [145] spiritum: præcisisq; torpescit tantùm pars ea corporis. [146] Aues nec venas, nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ minimúmque sanguinis. Venæ in prætenues postremò [147] fibras subter totam cutem dispersæ, adeò in angustam subtilitatem tenuantur, vt penetrare sanguis nõ possit, aliúdve quàm exilis [148] humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

133 ossa Cartilagineæ omninm Vet.
134 modo. CH.
135 flexibili mollicie. M.
136 vsque ad ter septenos: tum. CH. ad annos quater septenos. M.
137 nodisque. Parm.
138 vt quæque poscit figur. M. Alij, vt quæque poscit figuræ ratio.
139 Nec hi. CH.
140 persectis. Vet.
141 his molles pisciũ generis. CH.
142 citatioris, aut tardioris. Pint.
143 deserta. Vet. desertas Alij. Vet. vt illic arte, hîc leges sub audiatur.
144 Nec, deest in Vet.
145 spiritum. Præcisis torp. Vet.
146 Aues venas & art. Vet. consentiente Arist. lib. 3. anim c. 4.
147 fimbrias. CH.
148 humor foraminibus innumeris stillans qui sudor. Vet. humor ille, qui foraminibus innumeris sudor &c. Vet. alij.

ANNOTATIONES.

a Stymphalides Arabiæ peculiares, ibi similes, gruum magnitudine, rostro validiore, sed non adunco, venatores inuadunt, & plerumque interimunt, perforatis etiamnum ferreis æneisque loricis. Remedium, corticeum thoracem obiicere, in quo defixum rostrũ hæreat. Eas Herculem sagittis quidem impetiuisse Pisander Camireus tradit, sed non occidisse. Plura de his Rhodig. cap. 11. 16. Stymphalidem esse putant nonnulli visam plurimis annis auem in aula Maximiliani Imperatoris, Philippi generi, & Caroli nepotis, quem Germani vocauerunt, *VVogel Hein.*

b κορυδαλλὶς Græcis. Theocritus ἰδυλ. 7. δ' ἐπὶ τυμβίδιοι κορυδαλλίδες ἠλαίνοντι. Causam eius nominis reddit in Auibus Aristophanes. Meminit & Galenus 11. Simplicium.

c Numidicam gallinam intelligit, descriptam cap. 29. lib. 20. aut potius vpupam.

d De Genitio Cippo vide Valerium cap 6. lib. 5. Cornu in fronte nobilis fœminæ natum, quam *de Fortiuc* Mompessulani vocant, digiti longitudine, filo paulatim adstristo præcisum, vidi anno 1542.

e Ε'υρυκέρωτας vocat Oppianus in Cyneget. Animal est ceruo minus, cauda pro portione corporis longiore pilo magis albicante, arunco carens, cornibus maximè patulis. Nullum ei cum ceruo amicitiæ vinculum, raroque ob id simul degunt: Gallis, *vn Dain.* Brod. cap. 21. 6.

f Sulcos.

g Bobus.

h Orygi.

i Rhinoceroti.

k Cerastis.

l Vri hodie Moschouitis, *Thur.*

m Traditum ab antiquis, priusquam pocula reperta fuissent, cornibus homines bibisse. indeq; fictum verbum ἐγκεράσαι, id est, οἶνον ἐπιχέαι, vinum affundere. Rhodig. cap. 1. 30. Athenæus lib. 11. pag. 234. & 235.

n Cerostrota fiebant tessellis cornuũ vario colore pictis, & ligno insertis, vulgò *Marqueterie.*

o Quidnam in capite & singulis hominum partibus religiosum, venerabile, & ingenij morumque sit indicium & argumentum, vide apud Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

p Ob id Turpilius vocat inoras ostreas, ἀστόμους:

In acta cooperta alga inoras ostreas. Vide Festum.

q Hinc Myconios prouerbiali ioco caluos appellant. Vide Erasmum in Chiliadibus.

r Vt Phalacrocoraci.

s Vide cap. 27 lib. 13. apud Rhodig.

t δυνοφρυς ca. 7. lib. 1. hist. intelligit, τῇ τῶν τριχῶν λυσώσει capillorum discrimine ac distinctione, non gemino verticis fastigio.

v τὸ ῶῶρς.

x ἔγκαρ Lycophron vocauit indeq;, vt scribit Plutarch. in Sympos. apud Homerum Iliad. α.

--τίω δέ μιν ἐγκαρὸς αἴσῃ

Sophocles in Trachin. λευκὸν μυελὸν vocat. Rhodig. cap. 23. lib. 3.

y Hoc falsum: sunt enim frequentes in eo venæ.

z Contrà Aristot. cap. 15. lib. 2. histor.

α Quibusdam mobiles visæ sunt: mihi quidem adolescens qui & aures & capitis cutem promptè moueret.

β A pendulis & flaccidis auriculis.

γ Iuuenalis Satyr. 1.

Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ
Arguerint.

δ Nubem frontis, inde Latini. Græcique vocant seuerum, tristẽ, & cogitatione maiore vel ægritudine perturbatum vultum.

Horat. *Deme supercilio nubem.*

Euripid. in Hippolyto coron.

στυγνὸν δ' ὀφρύων νέφος αὔξεται.

Victorius cap. 14. lib. 16.

ε Addo his, & pudoris: vnde frõtem, vel os perfricuisse dicuntur, τὸ μέτωπον τρίψαι, qui verecundiam abiecerunt, & impudenter in aliquo negotio se gerunt. Vide Victorium cap. 6. 8.

ζ veluti τὰ γεῖσα, siue γεισώματα, id est, suggrundia quædam, vide Rhodig. cap 27. lib. 3.

η Supercilia salire & palpitare veteres bonum omen crediderunt, quod & polliceretur ex animi sententia successura quæ optamus. Plaut. in Pseudolo,

Atque id futurum vnde, vnde dicam nescio,
Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.

Suidæ ex Possidonio id παλμικὸν, οἰώνισμα est: παλμοσκόποι, ij qui tali vaticinatione vtuntur. Apud Theocritum quidam oculum dextrum sibi salire ait.

θ Inde supercilium attollere dicuntur arrogãtes, fastuosi, seueri, tristes, duri & asperi homines, Græcis τὰς ὀφρῦς αἴρειν. Diphilus,

ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε
Διόνυσε, καὶ σοφώτατε, ὡς ἡδύς τις εἶ,
ὅταν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιῇς μόνος,
τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν,
τὸν δ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.

Victorius cap. 1. 8.

ι Hinc veteres quod charissimum est oculum dixerunt. Plaut. in Curcul.

Huic proximum illud ostium oculissimum.
Salue valuistin' ostium oculissimum?

Idem in Asinaria:

Da meus ocellus.

κ Et musculis, quos Curtos rustici vocant, in terra semper defossis.

λ ἀμβλυῶπες.

μ νυκτάλωπες.

ν Idem Suetonius.

ξ Augustus existimari volebat diuinum oculis suis vigorem inesse, ac ideò qui eum contuerentur, vultum summittere solitos, quasi ad splendidum solis fulgorem. Sueton.

ο Albicantes & magni. Idem Suetonius in Caio.

π Rhodig. cap. 30. lib. 2. hunc locum diligenter exposuit.

ρ Apud Suidam ideò Κορυβαντιῶντες vocantur, ὅτι κορυβαντιῶσιν, id est, κοιμώμενοι ὁρῶσι, quòd dormientes vident, id est, tamquã videant oculos aperiunt.

σ Turn. cap. 24. lib. 13. Aduers. legit: quos Corybantia, nimirum Corybantum sacra, regrediunt: i. sanitati restituunt. Qui sic dormiunt sani esse non putantur. Malè sanos autem curabant Corybantum sacris, quibus ægros tum animo, tum corpore initiabant. Ego verò cùm sciam κορυβαντιᾶν esse furere ac insanire, & furore diuino percelluntur, oculos distorqueant, ex dimidióque apertos, ex dimidio clausos ostendant, vt inter dormiendum lagophthalmi, & lepores, nihil mutandum esse puto. Scaliger in Catull. legit, quos Corybantiare credunt. Imaginosum eum morbum vocant, vt & phrenitin, quo qui laborant, aures putant sibi perpetuis imaginibus, id est, musici carminibus personari, & vigiliis ac insomnia vexantur, oculísque patentibus dormiunt. Varro in Prometheo,

Leuisomna mens sonorinas imagines

Adfatur: non vmbrantur somno pupulæ.

Eum morbum superstitiosa vetustas credidit Corybantibus immitti non ab iis sanari. Hæc Scaliger.

τ κερατοειδὴ significat.

υ In Rhagoeide tunica, non cornea, aperta ea fenestra est.

φ In suffusionis morbo. Humor in eo morbo non educitur, sed aut transponitur, ne pupillam occupet.

χ Falsum id est, anatomicæq; historiæ repugnans.

ψ Apud Virg. 4. Æneid. Mercurius ψυχοπόμπος. *--Lumina morte resignat*, nêpe à cognatis clausos, in pyra & rogo aperit. Seruius illic ineptè exponit, claudit & perturbat. Turn. cap. 5. 26. Varro apud Nonium in Sigillo, *Contra lex Mæuia est in pietate, ne filij patribus luci claro sigillent oculos*, id est, occludant.

ω Varroni 6. de ling. Lat. Cocles, quasi ocles, qui vnum haberet oculum. Plautus in Curcul.

De Coclitum prosapia te esse arbitror. Nam hi sunt vnoculi.

aa Festo Lucini sine, f, quibus oculi sunt hebetiores: inde oblucinare, & allucinare.

bb Quotidianam infectionem rectè Plinius vocat eum ornatũ. Nam quibus mulieribus illita fuco semel est facies, id nisi quotidie fiat, turpissimis rugis & lurido colore statim illa fœdatur.

cc Iuuenalis,

Ille supercilium madida fuligine tinctum

Obliqua producit acu.

Diuus Hieronymus orbes vocat stibio fuliginatos. Vide Rodig. cap. 28. 3.

dd Inde & Varro dictos oculos, quasi ocilios, id est ciliis occultos, vt ait Lactantius. Rodig. cap. 27. 3.

ee Hippocrates Aphoris. 19. 6.

ff Vnguibus lacerari, cruentari, proscindi. Festo, fidicines, rasores veteribus dicti, quòd fides radant & obterant. Ne vel illæ igitur in se raderent, quod decoris affectatione fieri solet à quibusdam: vel, ne in viris raderent. Tonsores enim ante annum ab vrbe condita 454. in Italia non fuisse, autor scribit cap. 59. lib. 8. Lex ea fuit Decemuiralis, *Mulieres genas ne radunto, neue lessum funeris ergo habento*: Reuard. cap. 15. in leg. 12. Tabul. Solon, quod in eius vita Plutarchus scripsit, ἀμυχὰς κοπτομένων ἀφεῖλε, plangentium lacerationes sustulit.

gg Apud Athenæum pag. 279. linea 37. Aristoteles τῶν ἄλλων ὀφθαλμοῖς κατοικιᾶν scribit.

hh Horat.

--Naso suspendit adunco. Martial.

Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus.

μυκτὴρ ὕβριν ὠνῶν Gregorio: εἰρώνεια μυκτήρ: inde μυκτηρίζειν, μυκτηρισμὸς, μυκτηριστὴς, & alia id genus, μυκτηρίζει, qui, quod ait Plautus, frigidam subdolè suffundit, deridet, clanculum mordet, maledictísque ab probris incessit. Brod. cap. 32. 4.

ii Silones prominentibus superciliis Nonio, quòd Silenus prominentibus superciliis fingeretur: hîc verò, nasus sursum versus repandus est, quos etiam Silos, vt ex Festo discimus appellabant, vnde galeæ quoque, inquit idẽ, à similitudine Silæ dicebantur. Alij Cilonum. Cilones in Glossis προκέφαλοι, angusto capite, quibus à partu contigit. Caper Grammaticus. Chilones verò, Labeones. Cuiacius cap. 26. 10. obseru. Arnob. lib. 3. Ergo esse dicendum est quosdam capitones, cilunculos, frõtones, labeones: atque in his alios mentones, næuimos ac nasicas, &c. Vide locum.

kk Brochi siue Bronchi, quibus os prominet, & exorti dentes sunt. Nonius.

ll Vt in equo frenum admittente, vel recusante. Aliud est os probum hominis, nempe cum quadam maiestatis specie morum integritatem & probitatem indicans, quale in Pompeio supra cæteros mortales insigne fuisse dixit cap. 12. lib. 7.

c Anno verò septimo ferè primùm decidunt. Plautus in Menech.

Quot eras annos natus, cùm te pater à patria auehit? Men.

Septennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum.

Idem in Mercatore.

--puer est ille quidem, stulta:

Nam illi quidem haud sanè diu est, cùm dentes exciderunt.

mm Diuidunt, οἱ τομεῖς.

nn Exertis dentibus.

oo Viperæ mari quatuor, fœminæ duo.

pp Cuniculis, sciuris, soricibus, canibus, &c.

qq Hoc falsum esse vide apud VVesalium cap. 11. lib. 1.

rr Falsum hoc ex Aristotelis fide Plinius tradit.

ss Nicocles siue Nicocræon, Timarchi, seu Euagoræ filius, ad quem de regno orationem scripsit Isocrates, Cypri Rex.

tt De Mithridatis filia id quoque Valerius scribit lib. 1. De miraculis.

vv Hippocrates Aphoris. 25. 3.

xx Plaut. in Asinaria,

Fac proserpentem bestiam duplicem vt habeam linguam.

In Pœnulo,

Qui nostra venisti huc tentatum magalia

Bisulca lingua, quasi proserpens bestia. In Persa,

Tanquam proserpens bestia bilinguis est, & scelestus.

Arist. quidem lib. 2. de part. animal. cap. vlt. bisulcam linguam serpentibus tribuit, non trisulcam.

yy Vt Cyprinis.

zz Si ira concitati vt dum Venere stimulatur, aut deuorato animali venenato, putriue carne contrectantium cutem lambendo radant.

αα In Ancyloglosso morbo.

ββ Cùm tardissimè.

γγ Gurgulionis potius. Morbi nomen vua est.

δδ Recursus cibi è ventriculo in fauces & os redundatio, per vomitum reiectio.

εε Carnosa tunica.

ζζ Membranosa carne.

ηη Vt piscibus.

θθ κύβος Arrianus poëta dixit, ἀστραγάλης Tryphiodorus. Hadr. Iun. cap. 4. 2.

ιι Lucilius 4. Satyrarum, de corpore hominum,

Hæret verticulis adfixum in posteriore

Parte, atque articulis: nobis talus, atque genus est.

κκ Metaphreno.

λλ Morbo bronchocele.

μμ Præsertim, auctore Victruuio, apud Æquicolas Italiæ, & Medullos Alpinos, vulgò Miollans, & la vallee de Tarentaise. Iuuenalis Satyr. 13.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus?

νν Hæc ad superiora pertinent, vbi de dentibus agitur.

ξξ Pericardio.

οο τῷ θύμῳ. Medici in eo situm esse τὸ θυμικὸν putant, vt in capite λογιστικὸν, id est, νοῦν, mentem quam ab animo diuidunt. Virg. 6. Æneid. *--magnam cui mentem animumq;*

Delius inspirat vates. Catul.

Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.

Turneb. cap. 44. 28.

ππ σπλάγχνον & σπλαγχνίδια veteres vocarunt, κατ' ἐξοχὴν. Hinc ἄσπλαγχνος, timidus: εὔσπλαγχνος, virilis, strenuus. Rhodig. c. 16. 4.

ϙϙ De hac re Rhodiginus loco citato.

σσ Ceruorum, & omnium prægrandium animalium.

ττ Valer. Max. cap. vlt. lib. 1.

υυ Qui ter Hecatonphonia, centum Laconibus ter in prælio occisis, Ioui Itomatæ, veteri Messeniorum instituto, fecit. Pausan. in Messen. Plutarchus in Romulo, Poliænus lib. 2. Stratag. Clemẽs Alexandr. in Protrept. Leopardus cap. 19. lib. 6.

φφ Coniectum εἰς καιάδα, scribit, Pausanias Fuit autem καιάδας Lacedæmoniis σπήλαιόν τι καὶ δεσμωτήριον, ἐς ὅ τοὺς κακούργους ῥίπτειν, ἐσβάλλειν, ἀπάγειν εἰώθεσαν Nam καίατα, fossæ hiatusque sunt, ῥωχμοὶ καὶ ὀρύγματα, terræ motu reclusi, οἱ καιοί: vnde Homero feræ ὀρεσκῷοι dicuntur. Rhodig. cap. 9. 17.

χχ Pausanias lib. 4. extremum diem Rhodi obiisse apud Damagetum Ialysi regem, cui tertiam filiam nuptum dederat, scribit.

ψψ Idem scribitur de Hermogene Rhetore, Leonida, Lysandro, cane Alexandri. De fatuo scribit Plato ἀνδραποδώδης ἔχειν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τρίχας. Rhodig. ibidem.

ωω Qua religione & ceremonia aruspex, flamen sacerdos, cultro ferreo, oblongo (Festus clunaclum vocat) exta diuideret, ac dispicienda sibi retegeret: vide apud Alex. ab Alex. cap. 17. 4.

A Valer. Max. lib. 1. cap. 6. De prodigiis.

B Tumorem & animi fastum in pulmone veteres colocarunt: vnde Græcis μέγα πνεῖν: & prouerbium, De pulmone reuellere, i. stultam & arrogantem opinionem animo eximere. Persius.

Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.

Erasm. in Chiliad. Plaut. in Epid.

Dij immortales otio: è isse admiror pedibus pulmoneis.

Qui probitet prius venisse, quàm tu aduenisti mihi,

id est mollissimis, tardissimis. Theocr. Eidyl. 25.

πιστηγύς δ' ἔβαλον γῆ θεῖον, ἔθι πνεύμονος ἔδρα.

C Summam & altissimam hepatis fibram ita vocant. Vide Alex. ab

ab Alex.cap.25.5. Id geminum, vel impensè auctum, vel fibra introrsum replicata contractum, fœlicia promittebat, tristia verò luridum, saniosum, pustulosum, coctura tabescens, quouis modo vitiosum. Fibrum Varroni, extremum: inde vestimentorum fimbriæ, & fibra, extremum in iecore, quod extorum caput autor vocat. Pers. Sat.2.

Rem struere exoptas cæso boue, Mercuriúmque
Accersis fibra.

Fissum etiam iecoris, haruspicum vocabulum fuit: nempe rima, vnde profertur vena, quæ partuum vmbilico inseritur. Hinc fissiculare exta, vel extorum prosicia Apuleio, & Martiano: nempe rimari, contemplari, θυοσκοπεῖν, καρδιουλκεῖν, Luciano. Scalig. In extis verò prosecta, & prosicia, partes quæ coctæ & recisæ diis offerebantur. Nonius. Turn. cap.30.26. Apud Festum exta vel muta sunt, è quibus nihil respōsi aut diuinationis elicitur: vel adiutoria, quæ quidpiam indicant. Hic autem extorum significatio de hepate solo accipienda est: Non enim vel absque iecinore hostiæ inuentæ sunt, vel cum duplici: sed in prima hostia Marcelli iecinoris caput defuit: in eiusdem secunda duplex repertum est. Plutarchus in Marcello, Valerius lib.1.cap.6. De prodigiis.

D Cultro victimarij tactum ac vulneratum.

E Circa Bisaltiam, Theopompus apud Athenæum lib.9.

F Vituli marini: Pint. ex Arist. cap.15.lib.2.histor. Camelis quidem Aristoteles cap.2.lib.4. De part. fel inesse non negat, sed indiscretum venulis quibusdam confundi ait.

G De Achaino tantùm est in Arist.cap.15.2.histor.

H Falsum id esse venatores, qui capto ceruo, in more habent eius visceribus, intestinis, sanguine canes cibare, id quod dicunt, *faire la curee.*

I Plaut. in Amphit.

--*Delirat vxor* .SO. *Atra bili percita est:*
Nulla res tam delirantes homines concinnat citò.

Idem in capt.

--*ardent oculi: fune opus, Hegio.*
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

K Hippocrates Aphoris.24.4.

L Plaut. in Menæch.

Viden' tu illi oculos virere: vt viridis exoritur color
Ex temporibus atque fronte? vt oculi scintillant? vide.

ac paulò pòst:

Vt pandiculans oscitatur? quid faciam mi pater?

In Curcul. *Quis hic est homo, cum collatino ventre, atque oculis herbeis?*

* Sed auibus, partim ventri tantùm, aliis intestino iungitur, vt coruis, coturnicibus, phasianis, columbis, passeri, (non, accipitri.) hirundini (non, murænis.) Quibusdam iecori simul & intestino, vt accipitri, miluo. Paucis auium in iecore. Serpentibus &c. piscibus. Præterea. Pint. feliciter ex Arist. cap.15.lib.2.histor. in qua enumeratione addit Arist. quibusdam, vt ægocephalo, iecori, ventríque adnexum esse. Nam quod de renibus in coruis cotur. &c. ait Plinius, infra hoc ipso capite negat eos esse cuiquam ouiparorum animalium, excepta testudine quod & ipsum affirmat Arist. hist. animal.li.2.c.16. Quod ab aliis iam hic obseruatum, tacere nolui.

M Arato sacrificanti idem cùm accidisset, aruspex vaticinatus est conciliatas iri ciuium dissentiones, quod euentu verissimo cōsequutum est. Alex.ab Alex.c.25.5. Fellis magnitudo in extorum obseruatione fortunata omnia fæliciaque promittit. Idem.

N Plutar. Quæst.5.4. Sympos. non de quouis mure id scripsit, sed de Mygale, id est, Araneo mure: quem Ægyptij venerabantur, quia cæcus sit, tenebras luce priores & antiquiores existimantes: deinde quòd solus è muribus ætate quinta nascatur, id est, nouilunio: & quod senescente luna iecur eius minuatur.

O Vide infrà cap.4.lib.29.

P Turnebus cap.23.lib.20. Aduers. adnotauit hunc locum suspectum esse, nec tamen restituere potuit.

Q Exta non viscera quæuis sunt, sed supra præcordia, cor & pulmo, quod in suo situ extant 1. infra præcordia, ventriculus, iecur, lien, quòd aliis, vt renibus, vesicæ, lactibus vtero superposita sint. Non ergo præter rem Plinius inferiorem hic viscerum partem dixit. Chiffletius legit, ab interiore, quod non probo.

R Dissipium siue disseptum Macrobius vocat c.6. lib.1. in somn. De hoc viscere multa Rhodiginus cap.21.lib. 4. Διάφραγμα & διάζωμα Græci vocant Grammatici συντελεῖν εἰς τὸ φρονεῖν, καὶ φλεγμαῖνον παραφρονεῖν ποιεῖν credūt quod negat Hippocr. lib. de sacro morbo: nullam enim iis inesse δύναμιν, ὥστε φρονέειν καὶ νοέειν. item Arist. 3. De part. animal. οὐκ μετέχειν μὲν τῆς φρονήσεως, ἀλλ' ἐγγὺς ὄντα τῶν μετεχόντων, καὶ ἐπίδηλον ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τῆς διανοίας: vt omittatur Galeni iudicium, lib. τ. πεπονθ. τορ. & de admin. anatom. Brod. cap. 14.5.

S Præter communes.

T Falsum id esse monstrat Anatome. Septi quidem ambitus neruosus & membranosus est, media verò pars carnosa.

V Leg. quadrigeminus, ex Arist. cap.17.lib.2.histor. nempe κοιλία, κεκρύφαλος, ἐχῖνος, ἤνυστρον.

X Inferioris partis ad pyloron.

Y A ventriculo lactes, per quas labitur cibus: cætera, ilia à quibus &c. Ineptus quidam addidit margini, in homine & boue: quasi verò lactium, ilium, siue eilei, & crassiorum intestinorū nō eadem structura sit, quæ & hominis. Lactes autor vocat νῆστιν, ieiunum & διωδεκαδάκτυλον: ilia τὸ λεπτόν: capaciora, κῶλον, τυφλόν, ἀπευθυσμένον. His distribuitur & separatur cibus ab inutilibus purgamentis. Varro in Prometheo, *Retrimenta cibi, quæ exierant per posticum, euallefecerunt*, id est, eiecerunt. Lactes pantices prisco & obsoleto verbo Plautus appellat in Pseud. *improbæ vini modo cupidæ estis: Eo vos vestrosq; pantices adeò madefacitis, cùm ego sim hîc siccus.* Apud Festum pātices, frux ventris. Mesareon vocant medici, & mesenterion.

Z πρόλοβον Aristoteli, ingluuiem Latinis priscis apud Festum, gigerium Galli vocant *Gizier.*

AA Vel tota vel prope ventrem. Arist. cap. vlt. lib.2. histor.

BB Vt passeres.

CC Dioscorid. alter est coloris varij, alter synceri.

DD Plautus in Curculione,

Nunc iam quasi Zona liene cinctus ambulo:
Geminos in ventre habere videor filios.
Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.

Apud eundem in Mercatore, Acanthio celerrimo cursu properans ait,

Perij, seditionem facit lien: occupat præcordia.
Perij: animam nequeo vertere: nimis nihili tibicen siem.

EE Ob vsum espleni.

FF Apud Rhodig. cap.18.4. Horus nec ridere, nec odorari, nec sternutare tradit τελείως σπληνώτους.

GG Plaut. in Saturione, *Malè tibi euenisse video: glaber erat tanquam rien.*

HH Apud Pausaniam libro primo Protophani Magnesio in Olympia eodem die pancratio & lucta victori, costæ, vt in aliis hominibus, discretæ non fuerunt, sed os vnum continuum à iugulo ad situm vsque postremæ nothæ costæ. Lego verò, Costæ homini tantùm duodenæ. Nisi fortè superiores octonas tantùm intelligat, veras & legitimas, non adnumeratis quatuor spuriis.

II Aut vasa genitalia marium, aut venæ & arteriæ ad crura descendentes.

KK Pubem τὸ ἐφήβειον, nunc κῆπον veteres dixerunt, tam fœminarum quàm marium, vnde prouerbium, γλυκεῖ' ὀπώρα ἐκλελιπότος φύλακος: nunc πεδίον, in fœminis præsertim. Aristophanes.

νὴ δ' ὦ βοιωτία. καλόν γ' ἔχουσα τὸ πεδίον. λ.
καὶ νὴ δία κομψότατα τὰν βλαχὼ παρατετιλμένα:

quo in loco festiuè pulegium vocat pudendi pilos: nunc λειμῶνα. Euripides in Cyclope, ἰοῦ, ἐπὶ τοῦτό τ' ὀρθὸν ἐξανιστάναι:

μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου
ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος: Scaliger nunc κλειτώριον, ἐνδικέαν, βρύκτον, χειμάῤῥουν, vt Latini eugium.

LL Hippocrates Aphoris.18.6.

MM Lucilio lib.21. Satyr. bulga, quasi folliculus, loculus:

Ita vt quisque nostrum è bulga est matris in lucem editus.

Inde vulua.

NN Vide suprà cap.51.lib.8. Delitias, cupedias, & ganeam è suibus peti solitas Plautus memorat in Carbonaria.

Sic ego pernam, sumen suis spectile, callum, glandia.

Idem in Captiuis.

Dij immortales, vt ego callos, prætruncabo tergorios.
Quanta pestis pernis veniet? quanta labes larido?
Quanta sumini absumendo? quanta callo calamitas?

&c. Idem in Menæch.

--*de foro obsonarier*
Glandulam suillam, laridum, peronidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, &c. Idem in Pseud.
Pernam, callum, glandium, facito vt in aqua iaceant.

Sinciput ophthalmia vocasse videtur Plautus in Captiuis. Scaliger in Carbonaria legit, *Ecto pernam, sumen sueris, spectile* &c. ac spectile ex Festo interpretatur carnem sub vmbilico. Eidem scriptori Petimen dicitur ex Næuio, quod est inter duos armos suis, vt pectus. Næuius.

Petimine porcino qui meruerat.

OO Abdomen Plautus in Milite dixit pudenda, & testes.

Vide istic tibi sit acutus Cario culter probè. Car.
Quin iamdudum gestio mœcho hoc abdomen adimere,
Vt faciam, quasi puero in collo pendeant crepundia.

De sumine festiuè Martialis,

Esse putes nondum sumen, sic vbere largo
Effluit, & viuo lacte papilla tumet.

PP Et quæ dentata sunt vtrinque. Arist. cap.17.3. histor.

QQ Varro lib.2.cap.4. Rei rusticæ. In Arcadia scio me esse spectatum suem, quæ præ pinguitudine carnis non modo surgere nō posset: sed etiam vt in eius corpore sorex exesa carne nidum fecisset, & peperisset mures.

RR Transeunte in fracturæ locum.

SS Sed seuum gignunt.

TT Raia, lamia, canicula.

VV Hippocr. Aphor.19.6.

XX Articulum quo tibiæ pes annectitur, & quo pedis versura fit.

YY Articulum qui auctum inpedit. Fabulosum hoc. An, vt, cùm abditur & reponitur quidpiam in sacculo, vel pera, nodo solet id colligi, & colligari, cùm verò promitur, nodū solui opus est: hac etiam metaphora nodum soluere pubescens dicitur, cùm in eius corpore clausi, delitescentes, & velut nodo compressi morbi sese produnt, & palam fiunt?

ZZ Censorinus autor est, septimo quoq; anno articulos quosdam naturam ostendere, id est, rerum caussas, τὰς προφάσεις, & con-

maternum lac gustasse lethale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit [d] ex vtrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis: [e] crassissimũ asinæ, vt quo coaguli vice vtantur. Conferre aliquid & [8] candori in mulierũ cute existimatur. [f] Poppæa certè Domitij Neronis [9] coniux, quingentas secum per [10] omnia trahens fœtas, balnearum etiam [11] solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. [12] Omne autem lac igne [13] spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quàm caprinum, ex eadem mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quę binas. Coagulum [14] hinulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipium tamen dasypodis, quod & profluuio alui medetur, [15] vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte viuant, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioquin in [g] acorem iucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiúsque quàm quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantésque nostros ita vngi.

8 candore.M.
9 coniux, in M. deest.
10 omnia loca trahens. Salm.
11 solium. M.
12 omne autem igne spis. frig. feruescit. CH.
13 spissatum humore feruescit. Parm.
14 inutile leporis. Parm. prauè. hinuli, lporis. Dal.
15 vnus. CH.

ANNOTATIONES.

a Varro in Andabatis, *Candidum lacte papilla cùm fluit, signum putant partuis, quod hic sequatur mulierem è partu liquor:* Apud Nonium. Idem de liberis educandis, *Eam nutricem oportet esse adolescentem. Anuis.n. vt sanguis deterior, sic lac.* Lac.n. vt quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est.
b Aristot. cap. 11. lib. 7. histor.
p Vulgo, *Betton.*
c Fit ex asinarum & equarum lacte, quæ vtrinque dentatæ sunt.
e Falsum id medicorum omnium iudiciis, qui tenuissimum post humanum esse putant.
f Iuuenal. Sat. 6.
--atque illo lacte fouetur
Propter quod secum comites educit asellas,
Exsul Hyperboreum si dimittetur ad axem.
Vide infrà cap. 12. lib. 28.
g Mechlam, oxygala.

De diuersitatte caseorum. CAP. XLII.

LAus caseo Romæ, vbi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouinciis Nemausensi præcipua, Lesuræ [a] Gabalicíque pagis, sed breuis ac musteo tantùm commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ [b] Docleatem mittunt, Ceutronicæ [c] Vatusicum. Numerosior Apennino. [d] Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis: Æsinatem ex Vmbria: mistóque Hetruriæ atque Liguriæ confinio Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem vrbi Vestinum, [1] eúmque è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, [2] recenti maximè, eam [e] augente gratiam fumo: qualis in ipsa vrbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam vbi non detur, ita maximè intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, vt vetustatem non sentiret.

1 Crustuminúmque & è Vet. laudatissimũ & Capityrum. Gregibus. Vet. Capnityrum alij, alij Epityrum legunt. Quod sequitur quidem aug. grat. fumo, lectionem Capnityron probat.
2 Agrigenti, quidam legunt.

ANNOTATIONES.

1 Ballici (quare ita legendum putem mox dicam) pagi vulgò *les Baux*, villæ, aut potius casæ, in saltuosis nemoribus sitæ, quà itur ex Auenione Tarrasconem. Lesura, etiamnum hodie, *Leso*, pagus aliquot domunculis constans. Ibi caprarum & ouium multi greges aluntur, è quorum lacte fiunt casei molliusculi, præpingues, præcipuæ commendationis apud Auenionenses & circumuicinos. Hodie *fromages des Baux.* Lego Ballici, deprauatúmq; puto ab iis, qui cùm nescirent huius rei historiam, & alibi in hoc scriptore legissent Gabales, ex illis Gaballicos pagos sibi finxerunt. In Gaballis, vel vt legitur cap. 19. 4. Gabalibus, vulgò *Genauden*, est etiã mõs Lesora, vulgò, *Losere*, vnde Tarnis fluuius oritur memoratus à Plinio loco citato. Eius meminit Sidonius Apollinaris in Propemptico ad libellum,
Hinc te Lesora, Caucasum Scytharum.
Vincens, aspiciet, citróque Tarnis. Roaldes
b *Drina di Sclauonia.*
c Hodie is vocatur *fromage de Passi:* quasi Passiacus pro Vatusico, & fortassis vox qua Plinius vtitur corrupta est. Aliis, *fromages de sainct Bon en Tarentaise,*
d Cebanum, *du marquisat de Ceue.* Eius regionis incolæ hos caseos vocant, *Robles*, & bonitate cum Placentinis ac Marsolinis conferunt.
e Romæ & in plerisque Italiæ locis caseus & siccabatur & colorabatur fumo. Columel. cap. 8. 7. Est etiam non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni vel culmi fumo coloratus. Apud Vlpianum Aristo cẽset, ex taberna casearia in ędificium alienum quod superius est, fumum iure non immitti, nisi fuerit nominatim constituta seruitus: alioqui vicino negatoriã actionem competere. Duaren. cap. 24. 1. Anniu. Martial. in Xeniis,
Non quemcunque locum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem qui bibit ille sapit.
Brisson. cap. 15. 4.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. [a] Vni [1] iuguli, humeri, cæteris armi: vni vlnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantùm carnosæ: extrà neruis & cute constant. Digiti quibusdam [b] in manibus seni. M. Curiatij ex patritia gente filias duas od id Sedigitas appel

1 Vngulæ M. Lego, iugula.

appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in Poëtica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus vniuersis flectitur: per se verò in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mensura [2] par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissimè protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis [c] quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos vngues habent, vno iuxta cruris articulum dependente: reliqua, quæ sunt minora, [3] digitos quinos. Brachia non omnibus paria [4] secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, vt manibus, vtuntur priorum ministerio pedum: sedéntque ad os illis admouentia cibos, vt sciuri.

2 pari. M.
3 & digitos. M & CH.
4 esse. M.

ANNOTATIONES.

a Iugula, τὰς κλεῖδας, etiam simiis, talpis, sciuris, muribus Alpinis autor nesciit.
b Pollex, (in pedibus, halluchus) μέγας, ἀντίχειρ, Index, salutaris, δακτυλικός, λιχανός: Medius, infamis, verpus, μέσος, ἰατρὸς κατάπυγος: Annularis, παράμεσος, δακτυλιώτης: Minimus, auricularis, μικρός, ὠτίτης. Medium vnguem ostendere, probrosè ac contumeliosè despicere. Iuuenalis.

--cum fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediúmque ostenderet vnguem.

Martial. *Rideto multum, qui te Sextile cynædum*
Dixerit, & digitum porrigito medium.

Alex. ab Alex. cap. vlt. 4.
c Leg. quaterni, vt leonibus, lupis, canibus, & pantheris in posterioribus vno, iuxtà &c. ex Arist. c. 9. 4. de pact. Toletanum pro, vngues, habet lynces: quamobrem Pintianus legit, canibus & pantheris. Quaternos quoque lynces habent, vno iuxta &c.

De simiarum similitudine. CAP. XLIIII.

N[1]Am simiarum genera perfectam [a] hominis [2] imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, [3] quas solæ quadrupedum & in inferiore habēt gena. Iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus vngues, digitos, longioremq; medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, vt manus, [4] prælongi & vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his & articuli, vt homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

1 Iam. Pint.
2 simulationem. M.
3 quæ s. q. & inferiorem h. genā. M. quas s. q. & inferiorem h. genam. Vet.
4 prælongæ. M.

ANNOTATIO.

a Autore Galeno, ridiculam, exhilarandis oblectandísque pueris natam, umma tamen æquitate naturæ in eius fabricando corpore, quòd animam non minus ridiculam eo vestierit. Thersitis deformem turpémque faciem Lycophron cùm exprimere conatur, πιθηκόμορφον appellat. Rhodig. cap. 10. 3. vide cap. 54. 8. Plautus in Mostell. *Vide vt fastidit simia?* (I. monstrum hominis.) Idem in Milite glorioso, *Pithecium hæc est præ illa, & Sphinturnicium.*

De vnguibus. CAP. XLV.

V[1]Ngues clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & [2] [a] defuncto crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, [3] vngulísque haud vnguibus [4] similes, & pedes maiores priores. In posterioribus [5] articuli breues. Idem poplites [6] intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum [7] posterioribus [8] articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum [9] artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, [10] priora genua pòst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, [b] præterquàm nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis [c] genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanque in ipsa genu vtriusque commissura, dextra læuáque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu [11] iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut [d] dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando [e] mentum attingere mos erat. Est in aure ima [f] memoriæ locus, quem tangentes [12] [g] attestamur. Est post aurem æquè dextrâ Nemesios, (quæ Dea Latinum nomē ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus [13] tacto

1 Vngues, qui clausner. sum. existimātur, omnibus iis, quibus & dig. M.
2 defunctis. Vet.
3 vngulæque. M. vngulísque non CH.
4 similes. Crura maiora priora. In posterioribus imis malleoli breues. Ex Aristo. lib. 2 cap. 1 hist. anim.
5 Alij legūt marculi, ex Arist. loco citato. vbi σφυρὰ βραχέα, malleolos breues vertit Gaza.
6 posteriores. ex Arist.
7 Hāc clausulā Pint. expungit. Lego, tam poster. &c.
8 articulis & pedibus. M.
9 articulū. M. & Vet.
10 priora posterioráque genua pòst curuantur, sed in latus obliqua paululū crura. Ex Arist.
11 in gulis. M. vinculis. Vet.
12 attestantur. M. antestamur. Vet.
13 tactus more. M. tactum ore. CH.

14 exposcentes. Vet.
15 G.Mario q. f. C.f. stante sibi &c.CH.
16 hominum. Chifletius legit.
17 sinistris magis incubãt. Vet. sinistra incubant.CH.
18 tenuiores. In omni genere suræ. Homini. Vet. & M.
19 carnosæ. CH.
20 Planta. Dal.
21 Pansæ, Scauri.CH.
22 Vatij.Dal.
23 pro his telum vngulæ inest illis. CH.
24 carnosus, vt vrsis. CH.

ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis [14] ibi recondentes. [h] Varices in cruribus viro tantùm, [i] mulieri raro. [15] C.Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum [k] vnum [16] hominem, Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, [17] sinistris incubant. Reliqua, vt libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis [18] tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura [19] carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Ægypto non habuisse suras. [20] Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanq; & hinc cognomina inuenta, Planci, [l] Plauti, [21] Scauri, Pansæ, sicut à cruribus [m] Vari, Vatiæ, [22] Vatinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent vngulas, quæ non sunt cornigera: igitur [23] pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem [n] digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulò. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio [24] carnoso, vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt. 10

ANNOTATIONES.

a Rationem vide apud Rhodig. cap.24. lib.3. petitam ex Aristot. problem.

b Pint. ex Arist. cap.1. 2. hist. legit, præterquam nouissima subeuntibus aut subsequentibus (sub. pedibus) qui ambigui sunt. Ego nil muto, sensúmque perspicuum ac verum esse puto, salientibus multipedibus, vt araneo, locustæ, nouissima siue postrema crura esse minus obliqua, sed recta potius, quoniam eorum nixu saliendo antrorsum in rectum se vibrant.

c Priamus apud Homerum, Æchillem oraturus vt filij corpus redimere liceret.

γούνων ἀψάμενοι λιτανεύσομεν αἴ κ' ἐλεήσῃ. Apud eundem Iliad. ι.

--λαβὼν ἐλλίσσετο γούνων.

Apud Tryphiodorum Sinon periurus Priamo aduolutus *ἱκεσίαις παλάμῃσιν ἥψατο γούνων*. Apud Euripidem Orestes supplex Menelaum sic alloquitur,

Τῶν σῶν γονάτων προστόλεια θιγγάνω. Inde apud Synesium, *πρηνὴς καὶ γουνπετὴς ἱκέτης γενόμενος*. Virg.

Et genua amplectens effatur talia supplex.

Claudianus de raptu Proserpinæ.

--genibusque suas cum supplice fletu
Admouere manus.

d Varro, Callimachum secutus, rationem affert, quòd omnium rerum autoritas dextræ viribus constet: ideóque maiores, cùm se mutuò salutarent, hac parte corporis se potissimum veneratos fuisse. Plethon lib.2. rerum Græc. eius consuetudinis meminit. Diodorus Persis id fidei pignus sanctissimum esse tradit. Aristophanes in Nubibus: *κύσόν με, καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν.* Nam, inquit interpres, *ἔθος ἦν ἐπὶ πίστει, καὶ συνθήκαις βεβαίαις τὰς δεξιὰς διδόναι ἀλλήλοις*. Rhod. cap.3.. Eodem loco *ὀπισθέναρ* extima & auersa manus pars, quam Catoni de prouincia discedenti, raro & inusitato quodam honore milites osculatos fuisse tradit Plutarchus.

e Vlyssi, vt inexorabili & duro, obiicit Hecuba, quòd vultum auertisset, *ὡς μὴ προσδέχεσθαι γενειάδος*. Apud Homerum supplices contingunt mentum eorum quos regant, vt vel annuant, vel apud alios pro se intercedant: dextram, vt quod precantur faciũdum suscipiant: genua, vt in eo, quod facere aggressi fuerint, pergãt. Had. Iun. cap.11.2. Supplicandi omnia genera priscis vsurpata, sed & quas cui Deo humani corporis partes sacras esse vetustas putauerit, recenset Alex. ab Alex. cap. 19. lib.2.

f Hinc vellere aurem, admonere dicimus. Virgil.

--mihi Cynthius aurem
Vellit & admonuit.

Eius quoque tamen partis contrectatio, beneuolentiam, qua parentes nos prosequimur, auditus sensu animis nostris inseri monet, sicut Clemens Alexandrinus 5. Stromatôn exposuit. Quamobrem olim mos fuit, vt pueri patres oscularentur arreptis vtrinque auribus, quod osculi genus Pollux lib.10. *χύτραν* vocat.

Et fœtus matrona dabit, natúsque parenti
Oscula comprensis auribus eripiet. 20

Theocrit. *οὐκ ἐραμ' ἀλκίππας ὅτι με πρᾶν οὐκ ἐφίλασε,*
τῶν ὤτων καθελοῖσ' ὅκα οἱ τὰν φάσσαν ἔδωκα.

Canterius cap.19. lib.1. Plaut. in Asinaria,

Prehende auriculis, compara labella cum labellis.

g Lego cum veteribus, antestamur. Antestari, testem vocare prehensa tritáque auricula, cùm aduersarius, qui vadanti non paruit, in ius trahitur. Horat. Serm. Sat.9.16.

--& quo turpißimè? magna
Exclamat voce, Et, licet antestari? ego verò
Oppono auriculam: rapit in ius.

Vide Lipsium Epist.27.4.

h Varices flegmina veteres appellarunt, quòd flexuosæ & tortuosæ venæ sint ac in multos sinus diuaricatæ. Plaut. in Epidico,

Aiim tibi te comitem melius quærere, ita dum te sequor,
Laßitudine me inuaserunt miserum in genua flegmina.

Tamæ Festo. Lucilius,

Inguen ne existat, papulæ, tamane an boa noxit.

Varicosos Lucilius, vt ex eius verbis post paulò adscriptis manifestum est, Vatraces appellauit. 30

i Frequentiores hoc seculo fœminis quàm viris.

k Quo seculo id scripsit Oppius, aut Marius sectus est. Alios postea sectos sic fuisse vide apud Ciceronem 2. Tuscul.

l Plauti, quasi *πλατεῖς*: Scauri, quasi *γαῦροι*, quibus tali siue malleoli eminent.

m Varis Valgi, qui & Vaciæ, contrarij sunt. Vari enim distortis sunt cruribus extrorsum, Valgi verò seu Vaciæ introrsum. Valgos Compernes Lucilius vocat lib.17. Satyr.

Compernem aut varam fuisse Amphitryonis ἄκοιτιν.

Nonius. Legendum verò hîc puto Vaciæ, quoniam eos Vacaces Lucilius vocat lib.27. Satyr.

Vt si progeniem antiquam qua est Maximus Quintus
Vacax, qua varicosus, & vatrax. Vacaces, Vatiæ, Vatij sunt quos Valgos dicimus.

n Ex Aristotele hoc Plinius. Astragalum tamen seu talum in homine esse indicat anatome, atque id in Epistolis Seneca, & Herodotus affirmant. 40

De vngulis. CAP. XLVI.

1 ideo feruntur diuersi earum fœtus. Parm. ideoque fœtus earũ. Vet. Alij legunt mutata distinctione: Auiũ quibusdã grauioribus in cruribus additi radij, sed nulli vncos habentium vngues Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant. vide Arist. lib.2. hist. an. cap. 12. vnde totus hic locus.
2 tortuosos. M.
3 eminens concauo, in vert. M. & CH.

VNgulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis [a] solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, [1] ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum [2] tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis 50 ventre [3] eminens, concaua in vertebra ligatus.

ANNO

ANNOTATIO.

a Solidipedes sunt. Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. καὶ ἐν μακεδονίᾳ ὅτι ἐν τῶν ἠμαθιώτων χώρᾳ τοὺς σῦς εἶναι μώνυχας.

De pedibus auium & vnguibus. CAP. XLVII.

AVium[a] aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in [1] priore parte, vnus à calce.[c] Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx[b] sola vtrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit [2][d] in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli vncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere,[e] & [3] ocen, & drepanin, [4] in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

1 superiore. Parm.
2 in aduersum se. M Circumagit collum auersum. Vet.
3 hirundinem. Pint ex Arist. cap. 1. lib. 1 hist. Nectoren. Vet.
4 ex his quæ. CH.

ANNOTATIONES.

a Aristot. lib. 2. cap. 12. hist.
b Quin & Psittaci, Meropes, Pici, nocturnarúmque multæ. Lego, itaque ex Arist. ca. 12. lib. 2. histor. Iynx cum aliis paucis vtrinque.
c Iyngis simplex & teres lingua est, serpentis verò bisulca, cap. 17. lib. 2. De Part. Animal. & cap. vltimo lib. 2. hist. quamuis trisulcam serpentibus esse Plinius tradat, cap. 37. lib. 11. Confertur igitur Iyngis lingua non cum lingua serpentum, sed cum eius vibratu, quo serpens exertam profert.
d In humeros & dorsum quiescente corpore. Aristot.
e Arist. cap. 1. lib. 1. hist. vnde sumpta hæc sunt, *Nonnullis auium,* inquit, *inutiles ferè ac imbecilli sunt pedes,* κακόποδες: *quamobrem Apodas vocant. Similes ijs cæteræ volatu sunt pernices, gressu & pedibus infirmæ, vt hirundo, &* Drepanis &c. Hinc apparet Ocen redundare, nec pro ea voce legendum Nycterida, vt Hermolaus & Gesnerus censent, cùm vespertilionem Arist. loco supracitato nec recenseat inter κακόποδας, & ei manifestè pedes tribuat. Quidam volunt Apodem minorem & atrum ob volatus celeritatem à Plinio ocyn vocari.

De pedibus insectorum. CAP. XLVIII.

INsectorum pedes [1] primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos [2] tergeant, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt, vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum.[3] Iidem soli animalium rotundi. Cętera binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quę hunc numerum pedum excessere terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: posteà exporrigentia se veriùs, quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita ætate non queunt: [4] quia longitudo superficiem corporum [5] solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus non possunt, nec vsque dum ceruix ad iusta incrementa perueniat.

1 primo. CH.
2 tergant. M.
3 Iidem salis: vel iisdē solis. Dal.
4 quæ(ætas) longam reddit ceruicem crura solū ampliat. Pint. ex coniectura nō admodum firma. Lego queunt, quia crurum superficies sola. non longitudo ampliatur.
5 sola. M.

De pumilionibus & genitalibus. CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent [1] retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, [2] viuerris: vnde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoque simul atque expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis [3] fidissimum. Necnon aliqua [a] gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem [4][b] amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà [c] mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis vtriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas [5] subiunctas carpento suo equas, in [6] Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terrarū insidere portentis. Testes pecori armentóque ad crura decidui, [7] subus adnexi: delphino prælongi vltima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parietium lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibusq; nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni.[d] Homini tantùm iniuria, aut sponte naturæ franguntur: idq; tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & vrsis.

1 retro sat. Salm. retrorsa. M. & CH.
2 viuerræ. Sunt inde etiam. M Sunt in iis etiam Vet.
3 fidelissimum. M.
4 amputatis. M.
5 subiuges. Vet. subiungi. M.
6 Triueria. CH.
7 suibus. Alij.

ANNOTATIONES.

a Vt Iudæorum, Ægyptiorum.

b Testa Samia, infrà cap.12.lib.39. sub finem. Præcisos ob id vocat Lampridius in Heliogabalo. Iactauit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi deuinxit. Solebant porro illi fanatici & lymphati, velut diuino spiritu afflati, & æstu quodam mentis perciti, vagari, caput iactare, contorquere, huc illuc flectere furibundorum specie, virilitatem amputare, vaticinari: quæ, vt Plutarchus ait, μανίαι ἐν τῶν δεινομένων σὺν ῥιψαυχένι κλόνῳ. Lucanus,

---crinémque rotantes
Sanguinei populis cecinerunt tristia Galli.

Brissonius cap.13.2.

c ταῖς τριβάσι, quæ tentiginem in summa vulua marium pudendo similem habent.

d Testes olim etiam vasa nuncuparunt. Plaut. in Pœn. *Facio quod manifesto deprehensi mœchi haud fermè solent.* Mi. *Quid id est?* Syn. *refero vasa salua.* τίτυρ prisca vox Græca, μάρτυρ: μάρτυρας θέσθαι, testes aduocare. δίδυμοι ob id testes vocantur, quòd τῆς ἀρρενότητος μάρτυρές εἰσι. in suibus polimenta, quoniam educta suis folliculis, polis, id est pilis alutaceis similia sunt. Laberius: *Quænam mens? quænam deliritas vos suppolitores facit, Cum cano eugio puellitarier.* Suppolitores, subagitatores: puellitari, lasciuire: cum eugio, pudendo muliebri. Vide quod adnotatum est suprà cap. 37. & infrà cap. 4. 28. Festus polimenta dicta vult, quòd castratura exempta vestium modo poliuntur. Arnobius lib. 7. Verecundius proles dici tradit. Vide Scal. in Festum voce, Polimenta.

De caudis. CAP. L.

1 animal. CH.
2 pro differentia.
3 prælongæ & setosæ equis. D.
4 natatus.
5 æquè. M.
6 in dexterâ ac. CH.
7 pilus. M.
8 intorquent. CH.

C[a]Audæ, præter hominem ac simias, omnibus ferè [1] animalibus, & oua gignentibus, [2] pro desiderio corporum: nudæ hirtis, vt apris: paruæ villosis: vt vrsis, [3] prælongis setosæ, vt equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium [4] meatus gubernaculi modo regunt: [5] atque etiam [6] in dextram atque læuam motæ, vt remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus [7] caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quàm equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, vt bubus & sorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villosus, vt ouibus, quibus procerior. Sues [8] retorquent: canum degeneres sub aluum reflectunt.

ANNOTATIO.

a Vnico ac singulari cornu animalia septem armata legimus: Rhinocerontem, Orygem, Monocerontem Æliano cap.3.lib.7.& autori cap.21.lib.8. Bouem Indicum cap. & libro citatis: Equum Indicum è cuius cornu poculum factum veneni noxam frangit, Æliano cap.12.lib.4. Asinum Indicum, in cuius cornu eadem vis comperta est, & contra multos alios morbos efficax, Æliano c. 22.li.5. Asinos id genus, quotannis Indiæ rex publico spectaculo committit, Æliano c.42.li.4. Bisontem Æliani c.44.li.4. Ludouicus Bertheme c.2.lib.4. Nauigationum suarum, in insula Zeilam vaccas asserit se vidisse vno tantum cornu præditas.

De vocibus. CAP. LI.

1 Vocem non habere nisi quę spirant Arist. &c. sic Tol. CH. & M. rectè. nam quæ inter ea legũtnr glossema sunt. CH. habet, spirent.
2 Alia tractu str. M. contactu. Alij. contritu. Quidam. attritu. Pint.
3 cannis. M. caueis. Vet.
4 sonare. Muscas, apes, & cætera similia cum val. & inc. aud. & desinere. Sonũ, &c. Tol. legitur & similia, in M. & CH.
5 viscera sat notum est, in CH. non leg.
6 aper. Vet. κάπρος. Arist. quem aprũ, non caprum verti debere mõstrat Leopar. cap. 10. lib.2.
7 diximus, oua parientes. Sibilus serpent. Vet.
8 Mutæ Cyrenis tradũtur, muti & in Macedonia sues. Vide Annot.
9 eadẽ quæ & fœm. Vet. eadem fœminis. Alij. Vet. eadem ac fœminis. Alij Vet.
10 circa. Vet.
11 omnibus. Pint. ex Arist. cap. penult. lib. 5. de gener.
12 nascentis. Vet.
13 Primo. CH.
14 est & samestri. Lucutus. M.
15 in crep. CH.
16 à tredecim annis, eadem in senecta exiliore. M. Tol. XIIII. annis. CH.
17 & rudi. Vet.

V[1]Ocem non habere, nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, vt apes. [2] Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. Recepto enim vt duobus sub pectore [3] cauis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius [4] sonare [5] viscera, sat notum est. Cætera simul cum volatu & incipere audiri & desinere, vt muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere, cùm volant. Mollia & crusta intecta, nec vocem nec sonum vllum habere. Sed & cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, nõ in totum sine vllo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui [6] caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus [7] diximus. Oua parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, vt dictum est, nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. [8] Mutæ [a] in Macedonia traduntur, [b] muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, vt gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis [9] eadem, vt fœminis, vt lusciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, vt in singulis dictum est. Elephas [10] citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus, in [11] homine etiam castratis. Infantis [12] in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. [13] Primus sermo anniculo [14] est. [c] Semestris locutus est Crœsi filius [15] in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur [16] [d] xiiii. anno. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira prætereà sunt de voce digna dictu. In theatrorũ [e] orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, [17] & in rudi

parietum

parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus[18] eam priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis, totidémque sunt eæ, quot in rerum natura mortales & sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium tótque linguarum toto orbe diuersitas: hinc tot[19] cantus & moduli flexionésque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

18 ea. Pint. M.

19 cantibus moduli. Vet. cantibus & modulis. Alij Vet.

ANNOTATIONES.

10

a Vide suprà cap. 8. lib. 58.

b De apris nusquam id Aristoteles prodidit.

c Herodotus lib. 1. in capta vrbe Sardis fuisse eum patre scribit, & patri timentem, cùm eum stricto gladio occisurus Persa inuaderet, exclamasse ne Crœsum interimeret: quæ si vera sunt, iam adultus fuit, non in cunis.

d Quo tempore adolescentes, vt inquit Aristoteles, ἀφροδισιάζειν ἀρχόντων, hirquitallire, & ad Venerem concitari. Est autem τραγίζειν illud tum vocem grauiorem emittere, tum alis fœtere. Nam quod ait Theoph. περὶ ὀσμῶν, τράγοι, ἔλαφοι, λαγοὶ καὶ τ' ἄλλα περὶ τὰς ὀχείας μάλιστα ὄζει. In vetere glossario Hirquitallus, τραγῶν παῖς, ἀρχῶν, vel ἀκμὴν ἡβώσας. Vide Festum.

e Theatri parte quinque gradibus non altiore, vt omnia commodè spectarentur: in qua scenici artifices saltabant & agebant, Senatorésque & ciuium honoratissimi considebant.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis.
CAP. LII.

MEmbra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modò credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque & auguria anxiè quærat: attingam tamen, [1] quę tantus vir in [2] doctrinis non spreuit. Igitur vitæ breuis signa ponit raros dętes, pręlongos digitos, plumbeum colorem, plurésque in manu incisuras, nec perpetuas. Cōtrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm xxxii. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque [3] aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse autor [4] seuerissimus: quos verbis eius subiiciam: Frōs vbi est [a] magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum [5] flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscūque sunt [6] longi, maleficos esse indicant. Qui [7] carnosos à naribus angulos habent, malitiæ [8] notam præbent. Candida pars extenta, notam [9] impudentiæ habet: qui identidem operire solent, inconstantiæ. [10] Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

20 ... 30

1 quia. CH.
2 doctrina. Vet.
3 spectus. Tol.
4 è seuerissimis. Tol.
5 plexa sunt. M. & CH.
6 longi moribus malef. M. mali moribus. CH.
7 carnosos narib. M.
8 nota præuenti. M.
9 imprudentiæ. CH.
10 Auricularum. M.

ANNOTATIO.

a Signa hæc longa oratione colligit Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimant, & de victu hominis, & quibus de causis non coquatur. CAP. LIII.

40

A[a]Nimæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: [1] citiúsque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis, [b] & ciborum ac dentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non [2] poterat: [3] tactu sensúque omni [4] carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem [5] commeabat recens assiduè, exitura supremò, & sola [6] ex omnibus superfutura. Denique hæc [7] trahebatur è cælo. Huius quoq; tamē reperta pœna est, vt neque idipsum, quo viuitur, in vita iuuaret. Parthorū populis [8] hoc præcipuè, & à iuuenta, propter indiscretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrij mali, cuius est suauitas præcipua, in esculenta [9] addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorū [10] item vrit. Diximus hominū genera, qui venena serpentium suctu corporibus [11] eximerent. [12] Quin

50

1 ocyusque. CH.
2 potest. Dal.
3 fructu, in M. d.
4 caret. Dal.
5 commeat, ab eo recedens assiduè. M.
6 ex omne. Tol. & CH. ex homine. Pint.
7 trahitur. Dal.
8 hæc. M. & CH.
9 additi. Vet. addita. CH.
10 item, in M. deest.
11 exigerēt. M. & CH. exugerent. Vet.
12 Quin & his. M.

13 & ali veneno certis Vet & M.
14 Vultures qui alios odores appetunt, vnguento quidem necantur, scarabei rosa. Pint. Vultures qui alias alios odores. Vet. vult. vnguẽ. quidẽ &c rosa. Alij Vet. cui assentitur Theophr. lib 6. causi. ca. 4.
15 Nec enim est. Vet.
16 petetur. Vet. Leg. vel si omnino vnde biberit potetur. Dal.
17 quæ. M.
18 prodit. CH.
19 condimento perniciosior. CH.
20 omnibus. Vet.
21 fragiliora. Pint.

& subus serpentes in pabulo sunt,[13] & aliis venenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur.[14] [c] Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ [d] sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioquin, venenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur.[15] Nec est intellectus vllus in odore, vel sapore. Et aqua vinumq; interimit, salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, vnde [16] potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitæ. Vespæ serpente auidè vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia est victus: vt in tractu [e] pisce viuentium Theophrastus[18] prodidit, boues quoque pisce vesci, sed non nisi viuente. Homini cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & [19] condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur [20] omnia in cibis acria, nimia, & auidè hausta, & æstate, quàm hyeme, difficilius, & in senecta, quàm in iuuenta. [f] Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, [21] frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere [g] corpulentiæ, quàm firmitati, vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

ANNOTATIONES.

a Ob id Plauto in Menæch. maritus ædes suas, in quibus vxor habitabat, leoninum cauum appellat,

Etiam nunc concede audacter ab leonino cauo.

Ac rursum,

Vt ego hunc proteram leonem, Getulum, olentem, edentulum.

b Est etiam sua ieiunis graueolentia, quæ sumpto cibo emendatur. Græci νηστείας ὄζειν vocant. Eius meminit Arist. in problematib. Significat & eam Cæcilius Comicus apud Nonium, inducto marito, qui vxoris parum acceptæ odiosam comitatem & blanditias dedignaretur:

---Quis mihi, inquit, *vbi*
Domum aduení, assedi, extemplo suauium
Dat ieiuna anima. Plaut. in Mercat.
Ieiunitatis plenus animam fœtidat.

Victorius cap. 2. 4. Vinosis postero die fœdos halitus esse autor scribit cap. vlt. lib. 14. vide quod notatum est ad eum locum.

c Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν. ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς. Theophr. li. de odoribus, πονεῖν δ' ἔνια φαίνεται ταῖς ὀσμαῖς, καὶ ταῖς εὐωδίαις, εἰ ἀληθὲς τὸ ἐπὶ τῶν γυπῶν καὶ κανθάρων.

d Quomodo id venenum pararetur ac misceretur, docet Rhodig cap. 10. 23. Arabas quoque veneno sagittas illinire Pollux scribit In India milites Alexandri sagittis veneno imbutis saucij, protinus moriebantur: at Alexandro monstrata per quietem herba, quæ præsentissimo remedio esset. In Harmatis Bragmanum ciuitate sagittæ veneno tingebantur. Limæo Gallos sagittas inficere autor scribit cap. 11. 27. Straboni Transalpini Galli perniciosissimo lacte arboris ficui similis sagittas tingunt, inde fortassis dictum Toxicum veneni genus. Vide quod adnotatum est ca. vlt. 17.

e Ichtyophagorum.

f Vomunt qui ex tempore dicunt. Aristides Rhetor se non esse τῶν ἐμούντων, sed ἀκριβούντων imperatori Marco respondit. Vomitores dicuntur, qui crapulam vomitu leuant. Pompeius Marcellino acerbius contra se in senatu oranti exprobrauit suo beneficio è muto vocalem factum, ex esuritore vomitorem, ἐκ πεινατικοῦ ἐμετικόν. Vomitus quotidianos aut nimis frequentes vniuersa medicorum schola damnat. Queritur Seneca multos vomere vt edant, comesse vt vomant epulas toto orbe conquisitas, quas coquere dedignantur. Plutarchus vomitiones, & per aluum purgationes esse inquit, μικρὰ παραμύθια πλησμονῆς: vtendum verò potius ὑδροποσίᾳ, καὶ ἀσιτίᾳ: remedia porrò hæc esse veluti ἐκβόλια & φθόρια, quibus intemperantes mulieres partum necant & abigunt, vt Venerem repetant & iterum concipiant. Rhodig. cap. 9. 21. Vide cap. 1. lib. 29.

g Grauiter & acutè Pythagoras, cùm audiret quendam ex familiaribus exercitatione ac pleniore cibo id curare, vt habitior foret, dixit, molestiorem sibi illum carcerem parare. Rhodig. cap. 10. 21.

De corpulentia augenda vel minuenda, & quæ gustu famem ac sitim sedent. CAP. LIIII.

1 amaris. Pint. aridis frigidisque, in M. d.
2 nõ ante septimum. Alij non vtique ante septimum lætales inedias durasse & vlt. vnd. cer. est, vt plerosque mori es. sem in auid. Animalium quędam exiguo &c. M. Mori esurientes semper &c. Vet. esurienti. Alij.
3 Est in omni. M. hippice: vt & ca. 8. lib 25. & in CH. glycorrhiza. CH.
4 graue. Parm. & CH.

AVgescunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur siccis &[1] aridis, frigidisq;, ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini [2] non vtique septimo letalis inedia: durasse & vltra vndecimum plerosque, certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animalium vni homini. Quædam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruántque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem [3] in omni quidem vita, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuíque, quod [4] grauat, quolibet modo vtilius. Verùm ad reliqua naturæ transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XII.

Procemium.

ANIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim mẽbratímque ita se habet.[1] Restant neque ipsa anima carẽtia (quandoquidem nihil sine ea viuit)[2] terra edita, vt inde eruta dicantur, ac nullũ sileatur rerum naturę opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summúmque munus homini datum, arbores syluæque intelligebãtur. Hinc primum[3] alimentum, harum frõde[4] molliot specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis[5] admirari subit, ab iis principiis cædi montes in marmora, vestes[6] ad Seras peti: vnionem in Rubri maris[7] profundo, smaragdũ in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum[8] erat collo[9] crinibúsque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere,[10] ac moribus primordia ingerere.

1 Restat vt neque ipsa.M.
2 terra editum, aut. Vet.
3 alimenta.CH.
4 melior.Vet.
5 admireris ab iis.M. adm. sub. his à prin. CH.
6 à Seribus Vet.
7 profunda.M.
8 esset.Vet est.Parm.
9 crinibus, manibus gest.CH.
10 ac morbis. Veteres ac orbis. Alij Vet. ac deorum honorib. Dal.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum. CAP. I.

HÆc fuere [a] numinum templa, priscóque ritu[1] simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgẽtia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata[2] perpetuò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores posteà blãdioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreãs membra olei liquor,[b] virésque potus vini: tot denique sapores[2] annui sponte venientes: & mensæ, depugnetur licet[3] earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen [c] secundæ. Mille pręterea sunt vsus earum, sine quis vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaueri, antè quàm, vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore[4] numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse [d] causam superfundandi se Italiæ, quòd

1 vt simplicia.M. simplici Parm.
2 perpetuè.M.& CH.
2 anni.CH.
3 epularum. vel ciborum.Dal.
4 hominum.Dal.

quod[5] Elico ex Heluetiis ciuis[6] earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleique ac vini[7] [e] præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus[8] hæc est, [f] per mare Ionium in Diomedis insulá eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliam transgressa; atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vsque peruecta,[9] [g] ad tributarium etiam pertinens solum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. [h] Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegyum in vrbem trāstulit eas,[10] domus suæ miraculum,[11] vbi posteà factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actum circa[12] captæ vrbis ætatem: tantúmque posteà honoris increuit, vt mero infuso enutriantur: compertum id maximè prodesse radicibus: documúsque etiam arbores vina potare. Celebratæ sunt primùm in ambulatione[13] Academiæ Athenis cubitorū[14] xxxvj. vnius radice ramos antecedēte. Nunc est clara [i] in[15] Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua lxxx. atq; vnius pedum specu,[16] nemoroso vertice, & se vastis protegens[17] ramis, arborum instar, agros longis[18] obtinens vmbris: ac ne quid desit speluncæ imagini,[19] saxea intus crepidinis corona muscosos complexa[20] pumices: tam digna miraculo, vt Lucinius Mutianus ter cos. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, largè ipsa[21] toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus,[22] lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata,[23] laxísque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati,[24] cùm ipse pars esset vmbræ, xv. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. [k] Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus vna, insignis vtriusque linguę monumentis, nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas[25] superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu verò non alia[26] eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum[27] in ipsa Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quàm Solem ęstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus,[28] sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, & meritò dici posset is quoque [l] Dionysius, transtulit[29] id genus. Durántque[30] etiam in Italia portenta terrarum, præter illa scilicet, quæ ipsa excogitauit Italia.

5 Helico.CH.
6 Eorum.M.
7 præmia. primitias. Cœlius lib.3.promissa.Vet.promisso.CH.
8 ea est. Hæc per mare.Vet. Est in M. d. hæc est mare Ionium Diomedis insula tenus eiusd CH.
9 ac tr.& detinēs.M. & CH.& Cuiac ad tributum perb. soli, vt. Dal.
10 domui suæ vmbraculum.Non.Dat.
11 quę nūc in gymnasio stant.Theophr.ca.7. 4.hist. vt alias. M. aut.Parm.& CH.
12 Capuæ.M.
13 Academia.CH.
14 xxx.M.xxxı. CH.
15 Lycio. Quidam.Lydia.Dal.
16 numerosa.M.
17 ramorum arborib. instat,agros. M.
18 obtinet.CH.
19 saxa intus : crep. & cor. musc. compl. pumices stat, oligna miraculo. Licini[9]. M.
20 punices extat. Parm.
21 toris præb. frondes.M.
22 lætioremq; marm. CH.
23 laxæque. M. laxèque.CH.
24 circumsparsa ipsius vmbra.Dal.
25 superfluit.Parm.
26 eiusdem.CH.
27 in ipsa creuit.Nat. hom.nou.auida;platanis adiecit genera vitium.M.
28 sed,in M.d.
29 ingeniis.M.
30 & in.CH.

A N N O T A T I O N E S.

a Hoc etiam nostro seculo fit. Procerissimas arbores in ædium sacrarum vestibulis, & sepulchretis vicinis alunt.

b Ouidius,

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

c Vitruuius cap.1.lib.2.

d Liuius lib.5.Decadis 1..Plutarchus in Camillo, scribunt fama iactatum, Gallos dulcedine frugum, maximeque vini tunc noua voluptate captos, Alpes trāsisse agrosque ab Hethruscis ante cultos possedisse. Inuectum autem in Galliam vinum, illiciendę gentis caussa, ab Arunte Clausino. Eius rei fortassis exemplo, imperatores Valentinianus & Gratianus in Codice prohibent, ad barbaricum, vinum, oleum, liquamen transferre, ne gustus quidem caussa aut commercij. Magius cap.12.3.

e Primitias, quas è musto Sacrima vocari Festus tradit, ex messe Præmessum. Hermolaus promissa legit: sed vt censet Rhodig.cap. 6.6.ieiuno sensu.

f Platanum multam in Hetruria sponte nasci vide apud Victorium cap.19.lib.19.

g Harmenopolus suo seculo non tantùm pro solo, sed etiam pro cęlo & aëre vectigal exactum fuisse tradit à Michaële Paphlagone imperatore, qui, vt ait, πορισμώτατος ὢν πρὸς ἣν ἄν τις ἔπῃ κακίαν, πᾶσαν ἐπινοῶν ὁδὸν ἀδικίας, προσθεὶς ἐπέκεινα τῶν τελεσμάτων δίδοσθαι ἕκαστον τῶν χωρίων ὑπὲρ ἀερικοῦ, κατὰ τὴν ποιότητα καὶ ἰσχὺν αὐτοῦ.

h Theophrastus cap.7.lib,4.histor.

i In Lydia Xerxem Herodotus scribit platanum cōperisse, quam ob pulchritudinem monili aureo donauerit, & custodiendam mandauerit vni ex immortalibus. Idem & Ælianus, θερσιλέχεα πλάτανον Nicander vocat, quòd æstate, τοῖς σκιατροφημένοις lectū ac cubile vmbram frondis suæ præbeat. Rhodig.ca.1.25. Vide ibidem cur se. platano similem est Themistocles diceret. Platanum à foliorum latitudine dici in confesso est. Lycium & gymnasium & Apollinē Athenis fuisse Callimachus, Thebis Sophocles in Oedipode scribit. Idem cap.20.19.

k Theophrastus cap.15.lib.1.hist. Ex Cretica tamen satam fuisse is non ait.

l Fortassis ob vineta multa & ampla, quæ possidebat.

De chamæplatano, & quis primus totonderit viridaria.

CAP. II.

Nanque & chamæplatani vocantur coactæ breuitatis: quoniam [a] arborum etiam abortus inuenimus.[1] Hoc quoque ergo in genere [b] pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & serendi genere, & recidendi. Primus[3] Cn. Matius ex equestri ordine, Diui

1 Hæc ergo.M.
2 exit.M.
3 C.Malius.CH.

Diui Augusti amicus, inuenit nemora [c] tonsilia intra hos [4] lxxx. annos.

[4] xxx. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus cap. 4. lib. 4. histor.

b Staturæ breuis & pumilæ caussas inuestigat Rhodig. c. 10. li. 3. citato etiam hoc loco.

c De syluis tonsilibus mentio apud Senecam in procœmio Quæst. natur.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria CAP. III

PEregrinæ [1] & cerasi Persicæque, & omnes quarum Greca nomina aut aliena: sed quę [2] ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter frugiferas. In præsentia [3] externas persequemur, à salutari maximè orsi. Malus Assyria, quam [4] alij vocant [a] Medicam, [5] venenis medetur. [b] Folium eius est vnedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliàs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes vnà [c] cōditus, arcétque animalium [6] noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis verò subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese propter remedij præstantiam fictilibus in vasis, dato per cauernas [7] radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius, seri arctissimè transferríque meminisse conueniet, vt semel quæque dicantur. Sed nisi apud Medos, & in Perside, nasci noluit. [8] Hęc est autem, cuius [9] grana Parthorum proceres [d] incoquere diximns esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. [e] Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

[1] &, in M. d.
[2] ex incolarum nomine. M. & CH.
[3] externa. M.
[4] aliàs. M.
[5] veneri. M. praue.
[6] noxas. Dal.
[7] radicitus. M.
[8] Hæc est cuius. M.
[9] corticem. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus loco proximè citato.

b Virgilius,

Ipsa ingens arbos, faciémque simillima lauro:
Et, si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat.

c Oppius apud Macrobium cap. 14. lib. 3. & citrum & θύαν vocatam arborem putat, & de illa versum hunc Homeri exponēdum, εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα. Leopardus cap. 6. 8. Quidnam id sit, quod eius florem apprime tenacem esse Virgilius tradidit, vide diligenter explicatum à Victorio cap. 8. 32. Obseru. Fructum huius arboris aureum malum dictum volunt: cuius meminit Orpheus, crepundia Bacchi & supellectilem infantium enumerans,

κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Scalig. Vide Athenæum lib. 3.

d Penultimo cap. libri superioris. Virgilius:

Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

e Lanigeras Tyli insulæ vide apud Theophr. cap. 9. lib. 4. histor. Indicas vero cap. 5. libri eiusdem. Vide & suprà cap. 17. lib. 6.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus. CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. [1] Vnam è peculiaribus Indiæ [a] Virgilius celebrauit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, [2] in tributi vicem regibus Persidis è materie eius [b] centenas [c] phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significauit, Æthiopas eadem causa pendere solitos. Tanta [3] ebori autoritas erat vrbis nostræ trecentesimodecimo anno, tunc enim autor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæque, aut sibi cognitum. Æthiopiæ forma, [d] vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem [4] ebenum Meroen vsque à Syene fine imperij, per nongenta xcvj. M. passuum, [5] nullámque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in [6] tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ [7] eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi [8] eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. [e] Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum trunco [9] enodi materie nigri [f] splendoris, ac vel [g] sine arte protinus iucundi: [h] alterum fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

[1] vnamque peculiarius Virgilius. M.
[2] tributi vice. M.
[3] eborea. M.
[4] ebenum, in M. d. & CH.
[5] nullāque nisi. CH.
[6] tributi. CH.
[7] etiam. M.
[8] eam, in M. & CH. d.
[9] & enodi materia

ANNOTATIONES.

a Georg.

India fert ebenum, molles sua thura Sabæi.

Vide infrà cap. 11. lib. 24. & Theophr. cap. 5. lib. 4.

b Ducentenas Herodotus in Thalia.

c Phalanges, ἐρύματα, ligna rotunda, fustes teretes, quibus subiectis in litus naues subducuntur, & in mare deducuntur Prælium Afros contra Ægyptios primum fecisse fustibus quos Phalangas vocant, dixit suprà lib. 7. cap. 57. Phalanx Chananæorum vox est. Aphri certè qui Carthaginem & plerasque maritimas vrbes incoluerunt, à Chananæis originem habuerunt. Atque hoc quidem à Mitalerio obseruatum est.

d Lib. 6. cap. 29.

e Theophr. cap. 5. lib. 4. hist. aliter hæc recitat.

f εὔξυλον καὶ καλόν, præstanti pulchroque ligno.

g Coloris gratiam recondita & asseruata (θησαυριζομένην) non accipit, sed natura statim. Theophr.

h De vtroque id Theophrastus, non tantùm de viliore.

De spina & ficu Indicis. CAP. V.

I[1]Bi & spina[2] similis, sed deprehensa vel lucernis, igni[3] protinus[a] transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi[4] exilia[5] poma habet. Ipsa se semper serens,[b] vastis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo spatio infigantur, nouámque sibi propaginem faciant circa parentem in[6] orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam[c] æstiuant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, procúlve fornicato ambitu. Superiores[7] eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, vasto matris corpore,[d] vt lx.p.[8] pleræque orbe colligant, vmbra verò bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet:[9] ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarúsque est, nec[e] fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

1 est ibi &, CH.
2 humilis candida, lucernis vsu deprehēsa, vel lucernarū vsu. Quidā. Alij, spina humi seder &c.
3 protinus fusi transil. M. fortè, in tusam est enim fungosa vide Ann.
4 eximia. CH.
5 poma semper ferēs vastis diffunditur ramis, quorum pondera adeo. M.
6 orbes. M.
7 eiusdem M. & CH.
8 plerumque in orbem colligant, vmbrā verò bino stadio pariant. M. leg. binis stadiis.
9 hæc. M. lego, hac.

ANNOTATIONES.

a Hæc omnia ex Theophrasto cap. 5. lib. 4. & cap. 12. lib. 1.
b Ad duodecim cubitos. Strabo.
c Morantur homines. Theophr. 50. equites apud Strabonem Aristobulus.
d Eadem Ouiedus scribit de Mangle cap. 6. lib. 9. Strabo lib. 15. ex Onesicrito & Nearcho describit, & in Musicana Indiæ prouincia nasci tradit.
e Ciceris, Theophrastus: ficui similis, idem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. CAP. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapiētes Indorum[1] viuunt. Folium[a] alas auium[b] imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine[2] duûm. Fructum cortice[3] emittit, admirabilem succi dulcedine, vt vno quaternos satiet.[c] Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in[d] Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic,[e] dulcior pomo, sed[f] interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narráuere,[4] maiore ex parte sine nominibus. Est &[g] terebintho similis cætera, pomo amygdalis,[5] minore tantùm[6] magnitudine, præcipuæ[7] suauitatis. In Bactris vtique hác aliqui terebinthum esse proprij generis potius, quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciunt, foliis moro similis,[8] calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam[h] in campis: nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ[9][i] sterilis, præterquàm oleastri fructu.

1 viuunt. Fructū cortice &c. Alexādri termino. Est & alia similis huic &c. pomum attingeret. Est & alia cuius foliū alas auiū &c. duum. Genera arborum. Ex Theophr.
2 duorum. M.
3 mittit. CH.
4 ex parte maiore. M.
5 sed minor. Vet.
6 magnitudine, vacat.
7 suauitatis in Bactris vtique. Hanc. M.
8 calyce bombycino cyn. Parm.
9 sterilis: cæteris, præterquàm fructu, oleastri. Const.

ANNOTATIONES.

a πτηνθίων, Struthiorum (Struthiocamelorū) quæ galeis imponuntur. Theophr.
b Sic describitur Indicum Lycium à Garcia.
c Quidam, vt dixi, Musam esse putant. Theuetus cap. 33. arborem vocari ait *Pagouere*, fructum *Pacona*: Ouiedus Platanos, vtrunque nomen ad Palam accedit. Alium huic similem & vsus frequentissimi Theuetus ibidem scribit vocari *Hoyriri*, Ouiedus *Iaiama*.
d Ad Acesinem amnem. Theoph.
e Fructu longo, contorto, non recto, in cibo suaui. Theophr. Hanc Tamarindos nostros esse putant.
f Quia morsum facit & dysenteriam excitat. Theophr.
g Arborem hanc Pistaciam nostram esse volunt.
h Addit Theoph. per ordines: quare procul aspicienti vites esse videntur.
i Et natura penè inter oleum & oleastrum, folio latiore, quàm oleastri, angustiore quàm oleæ. Theophr.

[a] *De piperis arboribus, de garyophyllo, & aliis pluribus.* CAP. VII.

PAssim verò quæ piper gignunt,[b] iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hæ priusquàm dehiscant[1] decerptæ, tostæque sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiscentes[2] maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugísque mutatus. Verùm & iis[c] sua iniuria est, atque cæli intemperie[3] carbunculantur, fiúntque semina cassa & inania, quod vocant[4] brechmasin,[5] sic Indorum lingua significante[6] abortum. Hoc ex omni genere[7] asperrimum est, leuissimúmque & pallidum.[d] Gratius nigrum,[8] leniúsque vtroque cādidum. Non est huius arboris radix, vt aliqui existimauere,[9] quod vocant[10] zimpiberi, alij verò[11] zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque

1 decerptæ faciunt quod voc. pip. long. paul. ve. dehiscentes maturitate, tostæque sole ostēdunt &c. Ex Diosc.
2 per maturitatē M.
3 carbunculant, fiūtque semine. M. carbūculant &c. vt vulg. CH.
4 brasma. Diosc. bricma. CH.
5 sic, in M d.
6 mortuū. M. & CH.
7 acerrimum. Dal.
8 lentus. CH.
9 quam. M.
10 Singiuerim. Vet. singiueri CH.
11 zimpiberi. CH.

atque Troglodytica in villis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quãuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras [12] vj. Piper longum facillimè adulteratur Alexãdrino sinapi. Emitur in libras [13] x. xv. Album x. vij. nigrum x. iiij. Vsum eius adeò placuisse mirum est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis [14] illa primus experiri cibis voluit? aut cui in [15] appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur, vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & [e] Italia habet, maiorem myrto, nec [16] absimilem. Amaritudo grano eadem quæ [17] piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur [f] garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt [18] in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert [19] & spina [g] piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque [20] cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosáque, buxei coloris. [21] Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulterátque mendicamentum. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthium, vel [22] thus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est [h] spumosum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Grecia quidam [23] pyxacanthum [24] Chironium vocant.

12 acrimonia potius.
13 x. vi. Dal.
14 ille M. & CH.
15 explẽda auid. esur. non fuit satius? M.
16 absimilem amaritudinem. Grano. M.
17 peperi must. credatur. CH.
18 in India id. M. in Indicato loco id. CH. & in emend. Indico.
19 & in spinis. M.
20 buxi. Diosc.
21 Hac. CH. Hac in a. c. s. expressa. Dal.
22 rus. CH.
23 pyxacanthã. Diosc.
24 Chironiã. cap. 14. lib 24. vocẽ tamẽ hic superuacuã arbitror.

ANNOTATIONES.

a De pipere pauca Theophrastus cap. vlt. lib. 9. histor. paulo plura Philostratus in vita Apollonij lib. 3. cap. 1.
b Plinius ex aliena fide falsa hæc narrat omnia. Certas omnium generum piperis historias pete ex Garcia cap. 22. lib. 1.
c Piperi nigro. Diosc.
d ἰνομώτερον. Diosc.
e Italici piperis arbusculam esse, quam adhuc officinæ & olitores piper vocant, quidam Ison nigrum descriptum in historia nostra plantarum.
f Hoc quidam esse putant Comacum Theophr. memoratum cap. 7. lib. 9. histor.
g Hallucinatur Plinius. Hæc est Lycij descriptio in Cappadocia, Lycia, & vt ait, in Pelio nascentis. Indica spina Lycij, quam Lonchitin vocant: ramos rectos mittit, tricubitales maioresve, rubo crassiores, à radice multos: folia oleæ: fractus cortex rubet. Diosc. Qui de aromatibus Indicis scripsit narrat Lyciũ ab Indis vocari *Cate*: fieri è ramis arboris *Hacchic*, minutim cõcisis, elixis, cõtusis, cum farina Nachani succo mixto, & in pastillos, tabellasve formato. Arborem esse magnitudine fraxini, folio minuto, Ericę, vel Tamaricis, semper virente, multis spinis horridam: florere, sed fructum non ferre: lignum durum & densum vbiuis incorruptum manere.
h Quod vri potest, & restinctum spumam rubentem ostendit. Alia est Lycij Indici descriptio apud Dioscor. & Garciam.

De macir, saccaro, arboribus Arianæ gentis.
CAP. VIII.

ET macir [1] ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle dococti vsus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. [a] Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus [2] collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum vsum. [b] Contermina Indis gens Arriana appellatur, cuius spina [3] lacrymarum pretiosa, [c] myrrhæ [4] similis, [d] accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens [5] rhaphani, folio lauri, odore equos inuitãte, qui penè equitatu orbauit. Alexandrum primo introitu: quod & in Gedrosis [6] accidit. Item laurino folio & ibi spina tradita est, [e] cuius liquor aspersus oculis, cæcitatem [7] infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus [8] ficis similes esse arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat [g] mel horis matutinis duabus.

1 ex Arabia adu. cortex ruffescens. Diosc.
2 concretũ ex Diosc.
3 lacryma. Dal.
4 simili. M. & CH.
5 brasicæ magnitudine Theophr.
6 accidit item laurino folio. Est & illi tradita spina cuius &c. ex Theophr accidit. Item lauri. CH.
7 inferret. CH.
8 fico. CH.

ANNOTATIONES.

a Gal. Simp. 5. Varro Narbonensis, *Indica non magna nimis arbore crescit arundo,*
Illius è lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui succo nequeant contendere mella. Statius Syl. 1. *Et quas percoquit Ebutia cannas.* Lucan 3. *Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos* Strabo 1. εἴρηκε δὲ καὶ περὶ καλάμων, ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν. Arrianus in Periplo, καὶ μέλι τὸ καλάμινον τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Brod. cap. 22. 4. Indicum solem vocauit Archigenes, Arabes *Tabaxir* nominant, Indi *Saccar Mambu*.
b Theophrastus cap. 5. lib. 4. histor.
c Strabo lib. 15. Gedrosiam ferre Myrrhum & Nardum scribit: est autem Gedrosia Arrianæ cõtermina. Theophrast. eam lachrymam Illyriæ aspectu odoreque similem esse tradit. Legunt quidam Illyricæ Irydi: lego τῇ γαβιραίᾳ σμύρνῃ, Gabyrææ myrrhæ.
d Accessu Solis profluente cùm illuxit. ex Theophrast.
e Lacteus, è nodis aculeatis, fractis, tritisve expressus. Theophr.

Idem refert Strabo lib.citato. Sed spinæ, cuius liquor excæcat, fructum humi iacere & cucumeri similem esse tradit, quod tacet Theophrastus.

f In maritimis arenæ tumulis Gedrosiæ nascens. Strabo.

g Mel id *Xirquest*, id est lac arboris *Quest*, Arabibus & Persis dicitur. vulgò corruptè *Siracost*. Vtribus reconditum venditur, ac Indis in frequenti vsu est. Alterum quoque huius generis nascitur, melli candido simile, Hormusij copiosum. Vide Garciam cap.11. lib.1.

De bdellio, & arboribus Persici maris. CAP. IX.

1 Bactrianę.CH.
2 ipsi natura quæ gũmi.CH. natura gummi Alij M.
3 procon M.leg.prochoon, quasi primarium. blochon. Vet. bolchon. Diosc.brocon.CH.
4 malachã.M.& CH.
5 perfuso moderatius M.
6 pyraticum.Vet.paraneum.M.
7 Fragilius.
8 cumminosum.CH.
9 & surd. Vet. & scorti.CH.
10 æmula.Vet.arboris æmilum.Dal.
11 nitor. M. Bactrio nitor secus.CH.
12 ac.M.
13 decem tantum terni.Parm.x.IIII. M.
14 terrrm, vel terras. Dal.
15 adrachnes.Theop.

VIcina est[1] Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici[2] naturáque. Gummi alij[3][a] brochon appellant, alij[4] malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum[b] simile ceræ, odoratum, & cùm fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino[5] perfusum, odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiáque, & Media, ac Babylone. Aliqui[6] peraticum vocant ex Media aduectum.[7] Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius &[8] gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice[9] scordasti. Ita vocatur[10] arbor æmulo gũmi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano[11] nidor siccus, multíque[c] candidi vngues. Præterea suum pondus, quod grauius esse[12] aut leuius non debeat. Pretium syncero in libras[13] x. terni.[d] Gentes suprà dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocauimus) longè in[14] terra æstus agente, mira arborum natura.[e] Nanque erosæ sale, inuectis derelictisque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectantur. Eædem mari adueniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno æstu[f] operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis vnedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

ANNOTATIONES.

a Arabes *Molochil* & *Molochal*, Bdellium vocant. Hæ dictiones in Bolchon & Madalcon detortæ ac corruptæ fuerunt.

b Taurino glutine. Diosc.

c Gal.lib.2.de Antidotis, in Antidoto Charmidis Bdellium, præstantissimum vocat βδέλλιω ὄνυχα: lib.8.κ.τόπους in Iambicis Damocratis: lib.10.eiusdem operis in malagmate Fabullæ: & id quidem, non quòd in eo candidi visantur vngues, quemadmodum censet Plinius, sed quia Bdellium accensum vnguis odorati modo oleat. Serapion sic interpretatur verba Dioscoridis, ἐοικὸς ἅμα βδέλλιον τῷ ὄνυχι.

d Carmaniam, Theophr.cap.8.lib.4.hist.

e Theophrastus arborum harum tria genera memorat. Primũ in insulis quas ęstus operit, magnitudine ingentis platani populive, folio lauri, perpetuo: flore violæ, odore, & colore: fructu suauiter olente, magnitudine oliuæ. Secundum in eo mari, semper foliosum, fructu lupini. Tertium in maritimis Carmanię, Adrachnę simile, nuda radice polypi modo adhærens, fructu extorsum amygdalæ, intus in cohærẽtes veluti flexuosas spiras conuoluto. Hæc Plinius suo more confundit. Vide cap.vlt.lib.13.

f De insularibus id Plinius, non de iis quæ in continẽte nascũtur.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

1 profunditur.CH.
2 similis.M.
3 pilos.Vet.

TYlos insula[a] in eodem sinu est, repleta syluis, quà spectat Orientem, quáque & ipsa æstu maris[1] perfunditur. Magnitudo[2] singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia[b] infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine[c] cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis[3] pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.9.lib.4.

b Lanæ: aliter quàm apud Seras, quorum in tractu laniferæ arbores folia lana operta gerunt.

c Fructus cucurbitæ similes, id quod lanam continet, vere compressum, maturitate se recludens, vnde lanas trahunt: ex quibus telas nunc pretiosas texunt, nunc viliores, inquit Theophrastus.

De gossampinis, & arboribus ex quibus vestes fiunt, & quibus modis constent arborum fructus. CAP. XI.

1 gossampinum.M. gossympinum.CH. gossampinus.Dal.
2 fertiliores.Vet.
3 XII cap.28.lib.6.
4 fieri.Vet.
5 miremur. In eo tractu est & alia.Vet.

ARbores vocant[1][a] gossampinos,[2] fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat[3] x. M. pas. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteáque[4] ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia arbor floret[b] albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore,[c] quod[5] miremur in eo tractu. Est & alia similis,

foliosior,

folioſior tamen roſeiſque floris:[d] quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem inſula & palmas, oleáſque ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his [6] Arabia flagitat quandam [e] generum diſtinctionem, quoniam fructus is [f] cõſtat radice, frutice, cortice, ſucco, lacryma, ligno, ſurculo, flore, folio, pomo.

6 Arabia. Hîc finis capitis: deinde, Flagitant aromata quand. gen. diſt. quon ferè cuncta ea conſtant.

ANNOTATIONES.

a Theophr. loco ſuperiori capite citato.
b Ἀκυνοῖς violæ. Theophr. cap. 9. lib. 4. hiſt.
c De loto Ægyptia eadem pòſt traduntur cap. 18. lib. 13.
d Veſperi paulatim colligit, & noctu rurſus omnino claudit. Theophr.
e Odorum ſiue aromatum genera his fere verſibus complexus eſt Plaut. in Curcul.

Nam omnium odor vnguentum præ tuo nautea eſt.
Tu mihi ſtacte, tu cinnamum, tu roſa,
Tu crocum, & caſia es, tu bdellium, &c.

f Aromata conſtant 1. radice, Cyperus: 2. frutice, Caſia: 3. cortice, Macer: 4. ſucco, Silphium: 5. lacryma, Myrrha. 6. ligno, Agallochũ: 7. ſurculo, Caryophyllum: 8. flore, Nardus, Roſa: 9. folio, Malabathrum: 10. pomo, Malus Medica.

De coſto, & nardo, & differentijs nardi. CAP. XII.

R[1]Adix & folium Indis[2] eſt maximo pretio. Radix coſti[a] guſtu feruens, odore eximio, frutice aliàs[3] inutili. Primo ſtatim introitu amnis Indi in [b] Patale inſula, duo ſunt eius genera, nigrum, & quod melius, candicans. Pretium in libras xvj.[4] De [c] folio nardi plura dici par eſt, vt principali in vnguentis. Frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragilíque, quamuis pingui, ſitum redolente,[5] vt cyperi, aſpero, folio paruo denſóque. Cacumina in[6] ariſtas ſe ſpargunt: ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem naſcens, damnatur in totum,[7] ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur &[d] pſeudonardo herba, quæ vbique naſcitur craſſiore atque latiore folio, & colore languido in candidũ vergente. Item ſua radice permiſta ponderis cauſa, & gummi, ſpumaq;[8] argenti, aut ſtibio, cyperíve cortice. Syncerũ quidem leuitate deprehenditur, & colore ruffo, odoríſque ſuauitate, & guſtu maximè ſiccante os ſapore iucundo. Pretium ſpicæ in libras x. c.[e] Folia diuiſere annonam: ab amplitudine hadroſphærum vocatur maioribus[9] foliis x. xxx. Quod minore folio eſt meſoſphærum appellatur: emitur x. lx. Laudatiſsimum microſpherum è minimis folium: pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color[10] qui inueterauerit, nigriori melior. In noſtro orbe[11] proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco[12] Creticum, quod aliqui agrium vocant, alij[f] phu, folio oluſatri, caule cubitali, geniculato, in[g] purpura albicante, radice obliqua villoſáque, & imitante[h] auium pedes. Baccharis vocatur nardum ruſticum, de quo[i] dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluiturq; vino. Siccatur in vmbra, alligatur faſciculis in charta, non multùm ab Indico differens, Syriaco tamen leuius.[13] Pretium xiii. In his probatio vna, ne ſint fragilia, & arida potiùs, quàm ſicca, folia. Cum Gallico nardo[14] ſemper[k] naſcitur herba, quæ hirculus vocatur, à grauitate odoris & ſimilitudine, qua maximè adulteratur. Diſtat, quòd ſine cauliculo eſt, & quòd minoribus foliis, quódque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

1 Lego, Nardus, coſti radix, & foliũ, Indis ſunt & in max. pretio.
2 eſt & max. M.
3 inutili, primo &c. inſula Duo. M.
4 De modo. Dal.
5 aut cupreſſum, aſpero. M. & CH. vt cypreſsi aſpero ſapore. Vet.
6 ariſtæ ſpargunt. M. Lego, in ſpicas.
7 Gangitidis. Dioſc.
8 argentea, vt ſtibi, ac cypero, cyperiue. M. argenti aut ſtibi, ac cyperiue. CH.
9 pipulis. CH. foliis L. M.
10 ſi. M.
11 primum. Dal.
12 Ponticum. Dioſc.
13 Pretium ſicli xiij. Parm. prauè.
14 ſæpe. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide Garciam cap. 35. lib. 1.
b Vulgò *Patan*.
c Malabathrum, ſiue φύλλον, Nardi folium eſſe deceptus Plinius iudicauit, quo errore lapſos quoque multos alios fuiſſe Dioſcorides tradit. Vide Garciam cap. 33. lib. 1.
d Item luto ſiccæ radici permixto, ex Dioſcor.
e Folia ſub. Malabathri. De Malabathro verbis totidem, & iiſdem hæc refert Arrianus. Annonam pretium mercis vocat.
f Plinius hoc loco tacet flores Phu eſſe Narciſſo ſimiles, vt eſt apud Dioſcoridem, nondum adnimaduerſo mendo codicis Græci, cùm legendum ſit, ἄνθη πρὸς τὰ τοῦ λιαυ: quod optimè conuenit & colori, & figuræ.
g ἐμπορφύρῳ Dioſcor. purpuraſcente, ex obliquo villoſa. Idem.
h Veratrum nigrum, ſeu Melampodium, ex Dioſcoride. Ex voce Melampodium, vetuſtorum exemplarum corruptores effecerunt τοὺς τῶν ὀρνίθων πόδας.
i Cap. 6. & 9. lib. 21.
k De ſuo id Plinius. Dioſcorides ea tantùm herba Nardum adulterari ſcribit.

De aſaro, amomo, amomide & cardamomo. CAP. XIII.

N[1]Ardi vim habet &[a] aſarum: quod & ipſum aliqui ſylueſtre nardum appellant. Eſt autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribúſque, flore purpureo, radice

1 Nardum habetur & aſarum. M.

2 nardi simile acinos. CH.
3 succum. M.
4 est ex Indica. Dal.
5 venoso. Vet. mutuoso. CH. myrteolo. Scalig
6 capitur. M.
7 manu paulatim & leniter. M. mani paulatim leuiter. CH.
8 bryoniæ. Diosc.
9 sicli lxx. Vet.
10 xxLIIX. CH.
11 Punici. M. bryoniæ vt antea. Diosc.
12 hoc. CH.
13 parui. Quod veri costo vicinius esse.
14 libras. x. duodecim. Dal.
15 atque. CH.

Gallici [2] nardi: Semen [h] acinosum, saporis calidi ac vino si. Montibus in vmbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertiũ in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in sole siccatur, celeriter [3] situm trahens ac senescens. Inuenta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi vua in vsu [4] est, Indica vite labrusca: vt alij existimauere, [c] frutice [5] myrtuoso, palmi altitudine: [6] carpitúrque cum radice, [7] manipulatim leniter cõponitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè [8] Punici mali foliis simile, nec rugosis, [d] colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmque candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras [9] x. lx. friato verò amomo [10] xlviij. Nascitur & in Armenię parte, quę vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis [11] Punicis, & gummi liquido, vt cohæreat conuoluátque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur [e] amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum. Simile his & & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & [f] in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, [12] quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facile tritu, odorísque [13] parui: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in [14] libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari cõueniret, causásque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc [15] & cũ Troglodytis communis.

ANNOTATIONES.

a Vide infra cap. 6. & 9. lib. 21.
b ἐοικὸς γιγάρτῳ. Dioscor. acini grano simile.
c Scaliger legit frutice myrteolo: nempe coloris myrtei, id est, inter nigrum & flauum medij, sicut apud Horatium exposuit Porphyrio hoc versu:
Myrteum nodo cohibere crinem:
vt hac appellatione id nos intelligamus quod Dioscorides dixit ὑπόκιρρον.
d Dioscorides, recens & candidum, vel subrubrum præfert. Armeniacum, optimum, χρυσίζει: Ponticum, secũdum, subrufum est: Medicum, deterrimum, ὑπόχλωρον, subuiride.
e Amonide Dioscorides scribit Amomum adulterari.
f Aduehitur ex India & Media Theophr. cap. 7. 9. hist.

De thurifera regione. CAP. XIIII.

1 Adramyta. Theoph.
2 caput. Dal.
3 Saribu appellatur, hoc. CH.
4 inaccesso. CH. & M.
5 schœni. CH.
6 alij. M.
7 plana, arbore sponte nascente. Dal.
8 arenosam. Vet. subargillosa m, & in latas crustas fissilem. Theophr.
9 quinque. M. ccc. Vet.
10 incidunt eas arb aut metunt. Dal.
11 religionem mercis. D.
12 earum. M. & CH.
13 exemplaria. Dal.

T[a]Hura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt [1] Atramitæ pagus Sabæorũ, [2] capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mãsionibus distat regio eorum thurifera, [3] Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus Solis æstiui, vndique rupibus inuia, & à dextera malis scopulis [4] inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est [5] schœnorũ xx. latitudo dimidium eius. [b] Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est pass. quinque M. aliqui xxxii. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles [6] [c] alti, decurruntq; & in [7] plana arbores sponte natæ. Terram [8] argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeq; exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vidẽt, ac ne horum quidem omnes. Feruntq; [9] MMM. non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vendicent. Sacros vocari ob id, nec vllo congressu fœminarũ funerumq;, cùm [10] incidant eas arbores aut metãt, pollui: atque ita [11] religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cęsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum [12] etiam tradita est facies. Græcorum [13] exempla variant. Alij folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris, prodire. Alij [d] lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentẽ fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talesq; in Carmania apparere, & in Ægypto satas studio Ptolomęorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus.

Nam

Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerũt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque [14] teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quæstus alteram [15] vindemiam affert. [e] Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maximè videatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc cõcreta densatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area [16] circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. [17] Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici. Persona adiicitur [f] capiti, [18] densúsve reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur [19] ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud [g] carpheotum, hoc [h] dathiathum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliâs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, nè sexus alter vsurparetur. [i] Masculum aliqui putant à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se.. Singula hæc manum implere solita inuenio, [k] cùm [20] minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam [21] & [l] atomum tali modo appellant, minorem autem [22] orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est [23] xxxix. denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt [m] largè Deos adoraret. Thus collectum [24] Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. [25] Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas [n] Deo, quem [26] vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerãtur. Nam & benignè certo [27] itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per [28] Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido lxxx. [29] xxvij. mill. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum [30] lxij. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribísque regum certæ. Sed præter hos & custodes, satellitésque, & [31] hostiarij, & ministri populantur. Iam quacunque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variísque portoriis pendunt, vt sumptus in singulos camelos denariûm dclxxxviij. ad nostrum litus colligat: iterúmque imperij nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra xvj. pretium habet: secunda xv. [32] tertia xiiij. Apud nos adulteratur resinæ candidæ [33] gemma perquàm simili: sed deprehẽditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt statim ardeat. Item ne dẽtem [34] recipiat potius, quàm in micas frietur.

14 terete. CH. terete & enodi. M.
15 viam. CH.
16 circumpauimentata. M.
17 Nemo saucias. M.
18 densúmve reticulum. Dal.
19 ab. Dal. & CH.
20 inope. M. & CH.
21 syagron. Diosc.
22 arabian. Vet. sic & Dioscorides vocat, & copiscon.
23 Quædam exemplaria habent, xxix. denariorum, alia xxviij. sic M. & CH.
24 Sabota. CH.
25 Degredi via capital. CH.
26 inuocant, Sabi. M. quem vocant Sibin. CH.
27 iterum M. & CH.
28 Catabanitas. Strabo.
29 d. M. oppido xxxxiiij. xxxvj. d. p. CH.
30 lxv. M. & CH.
31 hostrearij. CH.
32 tertia xiij. M. veriti xiij. CH.
33 gumma. M. lego, gutta.
34 recipiat, potiusq́s. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 4. lib. 9. histor.
b Suprà cap. 10. lib. 5. stadia triginta: Herodoto lib. 2. sexaginta. Erasmus prou. *Hirundo totos schœnos anteibit.*
c Et niue operti, Theophr.
d Verum hos (Theophr.) prodidisse. vide apud Garciam cap. 7. lib. 1.
e Vide Theophr. cap. 2. lib. 9. hist.
f Ne videat opifex qua adeundum sit ad furtum, qua exeundum.
g A festucacea leuitate. κάρφος Græci festucam dicunt.
h ἀπὸ τῆς δᾳδὸς ἢ τοῦ θείου: quod incẽsum tædam aut sulphur oleat: aut quòd ἐν τῷ θύειν, in sacrificiis odorem tædæ imitetur: quo etymo scribendum fuerit dathyaton.
i *Melato* Arabes hodie vocant. Masculum thus ab iis qui sacris operando eblandiri fauorem Deorum omni industria & cura cupiebant, & ab iis qui magico sacro & amatoriis carminibus mentem alicuius mutare, aut Deos placare, propensioresque reddere conabantur, potissimum adolebatur. Virg. Ecloga 8.

Verbenásque adole pingues, & mascula thura.

Turn. cap. 2. lib. 10 Aduers. Mascula thura Virgilius adoleri præcipit tanquam excellentia, quoniam ea primam bonitatis gloriam obtinent. Diis enim quod offertur præstantissimum esse debet, vt eximia hostia: Brodæus cap. 34. lib. 1. Plautus in Pœnul. granum thuris vocat,

Quíue vllum thuris granum sacrificauerit.

k Theophrastus cap. 4. lib. 9. histor.
l Et Syagron, Dioscor.
Fieri id solebat thure ex acerra tribus digitis sumpto. Ouid. Fast 2.

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit. Lactan. 5. Instit. *Nam cruciari atque interfici malle, quàm thura tribus digitis comprehensa in focum iactare.* Apud Porphyrium Pythia inquit Deum non magis lætatum fuisse Thessalo boues auratis cornibus (χρυσοκέρως) & Hecatombas offerente, quàm ἑρμιονέως θύσαντος τῶν ψαιστῶν ἐκ τοῦ πηρίδιου τοῖς τρισὶ δακτύλοις, quàm cum Hermionensis quidam ex sacculo tribus digitis de placenta libauet. Brodæus cap. 8. 5. Sic apud Plautum in Bacchidibus,

Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus. Idem in Milite,
Inde ignem in aram, vt Ephesiæ Dianæ laudes latas
Gratásque agam, eique vt Arabicos fumificem odores, amœnæ.

n Soli, Theophr. pretij tertiam partem.

De myrrha, & arboribus myrrhæ. CAP. XV.

MYrrham in iisdem syluis [1] permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, vt apparebit in generibus. Conuehitur & [2] ex insulis laudata, petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi transitu maris. Satiua quoque prouenit, multum syluestri prælata. Gaudet rastris [3] atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo [a] ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore, quàm [4] thuris, & ab radice etiam, quàm reliqua sui parte. Corticem læuem similémque [5] vnedoni: scabrum alij spinosúmque dixere. Folium [6] oliuæ, verùm crispius, & aculeatum. Iuba olusatri. Aliqui similem [7] iunipero, scabriorem tantùm spinísque horridam, folio [8] rotundiore, sed sapore iuniperi. Necnon fuere, qui è thuris arbore vtrunque nasci mentirentur. Inciduntur [9] bis & ipsæ, iisdémque temporibus, sed à radice vsque ad ramos, qui valent. Sudant autem sponte [b] priùs, quàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac satiua, & in syluestri [11] quoque melior æstiua. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cæterò passim à vulgo coëmptam in folles [12] confarciunt, [13] ipsíque vnguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

1 permixtam arborem. M.
2 ex syluis. Alij. & CH.
3 & M.
4 sura hominis. Theoph. cruris. D.
5 adrachnæ. Teophr. cap. 4. 9. hist.
6 vlmi. Idem.
7 therebintho. Idem.
8 rotundiore. CH.
9 binis & ipsæ denique. M.
10 stacte dicta. CH.
11 quæ melior. Dal.
12 conferciunt. CH.
13 nostrique. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto arbor quinque ferè cubitos alta est, myrrhæ verò ea minor.

b Theophrastus περὶ ὀσμῶν, ἐκ κινναμώμου καὶ ἐκ σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον ῥεῖ. Dioscorides vocat τὸ λιπαρὸν πρόσφατος σμύρνης κεκομμένης, quæ Plinio aduersantur. Basilius in Psalm. 4. Stactem myrrhæ tenuissimæ genus esse scribit. Cùm enim odor is exprimitur, quod effluit, in stactem seponi, quod crassum restat myrrham vocari. στακτὰ μύρα Græcis liquida. Archestr. apud Athenæum καὶ στακτοῖσι μύροις ἀγαθοῖς χαίτην θεράπευε. Stactem vnguentum è stacte Lucretius vocat,

Sicut Amaracini blandum stactæq; liquorum.

Brod. cap. 7. lib. 5. Parum attetè Plinius existimauit stacten sudare ex arbore myrrhæ, non ipsa myrrha.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. CAP. XVI.

GEnera complura: Troglodytica syluestrium [1] prima. Sequẽs [a] Minæa, in qua & Atramitica [2] est, & Ausaritis Gebanitarũ regno. Tertia Dianitis. Quarta [b] collatitia. Quinta Sembracea, à ciuitate regni Sabæorum mari proxima. Sexta, quam [3] Dusartim vocãt. Est & candida vno tantùm loco, quæ in Messalum oppidum confertur. Probatur [4] Troglodytica pinguitudine, & quòd aspectu [5] aridior est, sordidáque ac [6] barbara, sed acrior cæteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. [c] In plenũ autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi & tabescẽtis: vtque [7] fracta candidos vngues habeat, gustu leniter amara. Secũda bonitas intus variæ. [8] Pessima intus nigra: peior si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia. [9] Stactæ verò à vj. ad l. Satiuæ summum ad xxij. Erythræ ad xvj. Hãc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticę nucleo [10] ad xiij. eius verò quam [d] odorariã vocant, [12] ad xiiij. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item [e] cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore [f] gũmi dentè lentescentis. [13]. Fallacissimè autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solùm peius India affert facili distinctione: tantò deterior est.

1 prima: Erythræa sequens, & Minæa, in qua stactæa, & Atramitica Vet. pro stactæa lego ex Theophr. Citibæna.
2 est & Gebanitica. M. & CH. Lego ex eod. Th. Mamalitia, vel ex Diosc. Caucalis.
3 Dusyritin. CH.
4 Trogodyticæ pinguedinis. M. Troglodyticæ pinguidinis. CH.
5 viridior est horrida. χλωροτέρα. Dal. ex Diosc.
6 barbara. Acrior cæteris Sembracena, ante alias. M. barb. sed acr. cæteris Sambracena prædictis, ante alias. CH. canescentis. M.
7 confracta. M.
8 Pessima quæ intus
9 stactæ à x. xxx. ad xl. Quidam. à xlvj. ad l. Alij stactæ à xiii. ad xl. Sati. sum. x. xi. (x. xiii. M. Erytr. xvi. Hac &c. CH.
10 x. xi. M.
11 Seæ verò. Parm. sextæ verò. Vet.
12 x. xv. M. xvii. CH.
13 Fallacissima. M.
14 aliqua. M.

ANNOTATIONES.

a Eam improbari Dioscorides tradit. Gal. lib. de Antid. καλλίστην εἶναι tradit, & eandem cum Troglodytica.

b Hinc illinc collata & contributa. Alij colaticia, à colando, excolata.

c ὅλως ȝ.

d θυμιατικήν.

e Cucumeris agrestis succo. Nam, vt inquit Dioscor. frutex totus amarus est. Nec amaritudinis tantũ causa sed & vt color subuireat.

f Myrrha adulteratur gummi macerato aqua in qua myrrha maduerit. Diosc.

De

De mastiche, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace.
CAP. XVII.

Ergo[1] transit in mastichen, quæ & ex alia spina fit in India, itémque in Arabia: lamam vocant. Sed mastiche[2] quoque gemina est: quoniam & in Asia[3] Græciáque reperitur herba radice[a] folia emittens, & carduum similem malo, seminis plenum: lacrymáque erumpit[4] incisa parte summa, vix vt dignosci possit à mastiche vera. Necnon & tertia in[b] Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia cādida, cuius pretium in libras xx. nigræ verò xij. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur, vt thura, resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: fortè casúque hoc, &[5] iniuria fieri odoris, plures tradidere.[c] Capras maleficum aliâs frondibus animal, odoratorum verò fruticum[6] appetentius, tanquàm intelligāt pretia,[7] carpere[8] germinum caules prædulci liquore turgentes, distillantémque ab his[9] casus mistura succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc[10] glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui sunt ex[d] Arabia cōtermini Syriæ. Recentiores ex autoribus[11] strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabū pastu caprarum infringi, atque ita[12] succum villis inhærescere: verum autem ladanum Cypri[13] insulæ esse: vt obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis[14] genibúsque villosis inhærens, sed[15] ederæ[16] flore deroso, pastibus matutinis, cùm est roruléta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat,[17] ledam[18] appellent: etenim illi ledanum vocant.[19] huius pingue insidere: itaque[20] attractis funiculis herbā eam[21] conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera,[e] terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Ægyptum per Ptolæmeos translatis plantis: aut (vt alij)[22] generante & id thuris arbore: colligíque, vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in[23] libra[24] asses xl. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quadammodo solitudinem redolens: ipsum visu[25] aridum, tactu statim[26] mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitántque in igne. Prætereà syncero calculi potius è rupibus inhæret, quàm puluis.[f] In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis inhæmon dictum, singulari effectu contrahendis[g] vulnerum cicatricibus. In[h] maritimis[27] eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria[28] Arabiæ: & pauca prætereà communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa[29] mirè odores & ad exteros petit. Tāta mortalibus suarum rerum satietas est,[30] & alienarum auiditas. Petunt igitur in[31] Helimæos arborem[32] [i] brutam, cupresso fusæ similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accēsam, & cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumúmque eius cōtra[k] ligna[33] alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus[34] oppidi Sitacæ,[35] monte[36] Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accēdentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorē tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis[l] nūdinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palæstinam Syriā. Posteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, autor est Iuba.[37] Mihi ad Persas etiam prius[38] ista portasse, quàm in Syriam aut Ægyptū, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia[39] talentum thuris annua pēsitasse Arabas regibus Persarū. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, nō alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: cibósque Sabæi coquūt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorúmque nō alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hūc

[1] Iam ego transeo ad mast. quæ & ex humili (nempe chamælcone) spina &c. vel, Trāseamus ad mast. &c. Dal.
[2] nobis quoque. Dal.
[3] Græciaque, in M.d.
[4] ima. Dal.
[5] iniuria odores (lego, odorē. i. ἄρωμα) fieri, plures. M. iniur. fieri odoris genus Alij casuque hunc & in si odorem. Alij.
[6] expetentius. M. & CH.
[7] capere M.
[8] germina caulium præd. ligu. turgentia.
[9] casu mixturæ. Par. quasi cæsura. Alij. morsu cæsis Alij.
[10] glomerari in puluerem. Parm.
[11] stobolon. M.
[12] succo villos inhærescere. Vet.
[13] insula. CH.
[14] genisque. Vet.
[15] κισσοῦ, pro κισθοῦ legit Plinius.
[16] folio. Dal.
[17] ledon. Ex Diosc.
[18] appellant. CH.
[19] Huic. Quidam huius foliis pingue super eam herbam. Alij. huius pingui. CH.
[20] attractos funiculos herbæ ei aduolui. Dal. atque extractis. CH.
[21] reuolui. Dal.
[22] generari & id in iis, vt thuris arborē. Vet. generatis & ibidem, cum thuris arb. Dal.
[23] libras.
[24] Aliàs, asses xxx.
[25] viride. vt infrà c. 8. l. 26. ὑπόχλωρον. Diosc.
[26] mollescit, accēsum fulget.
[27] hæ. CH.
[28] Arabiæ, & pauca. Præterea alibi communia dicenda M.
[29] myrrhæ odores & ab exteris M.
[30] alienarumque. M. & CH.
[31] Elymæos. M. & CH.
[32] bratum. CH.
[33] exitialia.
[34] opimis Scytræ. Vet. prauè. oppidi Scytræ CH.
[35] in monte. M. & CH.
[36] Scātho. Vet. Schātro. CH.
[37] Minæi & ad. Vet.
[38] ista, in M.d.
[39] talentûm annuorū thuris pensit. M talētum thuris annuatim pens. Alij.

ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis, suffiúntque tecta. Adeò nulla est voluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem [40] ad serpentes fugandas vrũt, in odoriferis syluis frequentissimas.

40 & ad. CH.

ANNOTATIONES.

a Chamæleonem album significat, qui Ixiam Mastiche similem gignit.
b Eam vini conditurіs olim admisceri solitam vide c.20. lib. 14.
c Apud Eupolin in Capris de varietate frondium, quas depascuntur, eæ gloriantur. Versus Poëtæ lepidissimos vide apud Macrobium cap.5. lib.7. Saturn. & Plutarchum in Symposiacis, Leopardũ cap.10. 8.
d Vide cap.8. lib. 26.
e Non colatum, sed cum arenis & puluere adhuc permixtum: alterum colatum & purgatum. Frigidè hoc Plinius. Vide locum citatum. Rupibus inhærent, in quas ascendunt capræ, vt cistum decerpant.
f Vide vlt. caput huius libri.
g Sistẽdo potius sanguini, quod vox ἰσχαιμον indicat. Apud Theophrastum rectè Gaza vertit cap. 8. libr. 4. hist. sistendo sanguini vtile.
h Non de Arabicis oleis Thoph. loco citato id scribit, sed de oleis Indicarum insularum. Vide locum eum & confer.
i Bruten. Esse quidam volunt arborem Paradisi.
k Quæ noxium & venenatum, vel grauem & iniucundum accẽsa odorem mittunt.
l Nundinis frequens & celebre. Obserua.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

1 falsi & ingrati. M. falso. Vet.

2 genita, vrentium defunctis Periti rerũ astruxerũt. M. & CH. nisi quòd habet, adstruerant.

3 H-S. quingenties. suprà cap.23. lib.6.

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen Felix appellatur Arabia, [1] falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cùm [a] plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum [b] etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat [2] genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo [c] Poppææ suæ die concremauerit. [d] Æstimentur posteà toto orbe singulis annis tot funera, aceruatímque congesta honori cadauerũ, [e] quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò verò (vt palàm est) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare est. Ex illo nãque margaritas mittit. Minimáque computatione millies [3] centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, [f] peninsuláque illa imperio nostro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vti ad inferos pertinet?

ANNOTATIONES.

a Quoniam odores ij magno pretio empti mortuorum bustis atque rogis cremantur.
b Persius Sat.3.
Hinc tubæ, candelæ, tandémque beatulus alto
Compositus lecto, craßisq; lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.
c Eam Nero cremari noluit, sed rogum externorum modo variis odoribus conditam & refertam sepeliri. Autor Tranquillus.
d Funerum impensæ sunt, odores, vnguenta, loci pretium in quo defunctus inhumatur, vectigal quod in itinere prȩstatur dum corpus ex vno loco perfertur in alium, marmoreus sarcophagus, vestis, τὸ τέλος, ἡ σορὸς, ἡ στολή: ac tãdem compotatio siue silicernium, dictum à silentio, quòd in eo nullo accenso lumine silentes vmbræ tantùm cernantur, λύχνος γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις. Varro in Meleagris,
Funus exequiati, lautè ad sepulchrum antiquo more,
Silicernium confecimus: (id est, περίδειπνον) *quo pransi discedentes, diximus, alius alij, vale.*
Cuiacius cap.20.11. Obser. Iuuenal. Sat.4.
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.
Festo, acerra, ante mortuum posita, in qua odores incendebantur. Eos Apuleius Apologia prima recenset, thus, myrrham, casiam, illos medicamento parari ait, & sacrificio, nempe fœtori vstrinæ emendando. Ræuard. cap.15. in leg.12. tabull.
e Profusiore in cadauer vrendum, quàm in Deorum cultu impensa.
f Vbi est Malaca, & regnum Siam à Seribus dictum.

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia. CAP. XIX.

1 fabulosè. M.

2 ipse inferret. M.

3 paludes gigni propugn.
4 Commenta. Alij. Comitata. CH.

5 auris. Parm. odoris. Alij.
6 spirantis conceptũ. M. Lego, spiratu conceptum. spirante conceptum. CH.
7 Hi. M. & CH.

8 eliguut. Dal.

9 Ocilia. CH.

10 vix peracto anno. Dal.
11 fibulas cum. CH.

CInnamomum & casias [1] fabulosa narrauit antiquitas, princépsve [a] Herodotus, auiũ nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribúsque decuti, carnis quam [2] ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa [3] paludes propugnante vnguibus diro vespertilionum genere, [b] aligerísque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. [4] Commutata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam vniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum [5] auræ [6] spirante concentu, Magníque Alexandri classibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idémque cinnamum, nascitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. [7] Ii [c] mercantes id à conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regãt, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cùm omnium instar ibi sint homo tantùm & audacia. Præterea hybernum mare [8] exigunt circa brumam, Euris tum maximè flantibus. Hi recto cursu [d] per sinus impellunt, atque à [e] promontorij ambitu [f] Argeste deferunt in portum [g] Gebanitarum, qui vocatur [9] [h] Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque [10] vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà [i] reuehunt vitrea, & ahena, vestes, [11] fibulásque cum armillis ac monilibus. Ergo ne

go negotiatio illa fœminarum maximè fide constat. Ipse frutex duûm cubitorum altitudine amplissimus, palmíque minimus, iiij. digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cùm viret non odoratus, folio origani, siccitate gaudẽs, sterilior imbre,[12] cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Iouem hunc intelligũt aliqui: Assabinum illi vocant. xliiij. boum caprarúmque & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, Deóque partem ponit: reliquum mercator in [13] nassas condit. Est & alia fama, cùm Sole diuidi, ternásque partes fieri, dein sorte [14] cremia discerni: quódque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, [k] ad longitudinem palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa [15] gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum verò lignum in fastidio est propter [l] origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras xx. [m] Quidã cinnami duo genera tradidere, candidus, [16] nigriúsque. Quondam præferebatur candidum, nunc contrà nigrum laudatur: atque etiam varium praferunt candido.[17] Certissima tamen [18] æstimatio, ne sit scabrum, atque vt inter [19] sese tritum tardè frietur.[20] Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius [21] à Gebanitarum rege solo proficiscitur: is [22] edicto mercatu vendit. Pretia quõdam fuere in libras denariûm [23] mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, vt ferunt, syluis ira barbarorũ. Id [24] acciderítne ob iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, vt æstatibus syluas accendant, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat Diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incẽdio consumptum est. Frutex & [25] casia est, iuxtáque cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute veriùs, quàm cortice, [26] quem contra atque in cinnamo [27] leuari & [n] exinaniri pretium est. Amplitudo [28] fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primum emicat, candidus pedali mensura: déinde [29] rubescit addito semipede: vltra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac déinde proxima: damnatur verò candida. [30] Consecant surculos longitudine binûm [31] cubitorum. Mox præsuunt recentibus coriis [32] quadrupedum ob id interemptarum, vt iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, & excauent [33] [o] corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris [34] mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potius, quàm lento [35] tepore leniter mordens, colore [36] purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili.[37] Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est [38] [p] balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideóque vtilior medicis, [q] sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x.l. cæteris x.v.

12 ceu diræ. Vet.
13 massas. M. naues. Dal.
14 germina. M. gemia. CH.
15 gratia. Dal.
16 nigricásque. Alij, & CH.
17 Certissimo. CH.
18 æstimatione si sit scabr. &c. frangatur. M.
19 sestertium. CH.
20 Damnatum &c. aut cui labit cor. CH.
21 ad Gebanitarum reges solos proficit: thuris edicto mercatu venditur. M.
22 indicto. Vet.
23 milia. CH.
24 acciderit ob. CH.
25 casiæ est. CH.
26 quem cõteri (Leg. alteri) atque in cinnamo leuare pretium est. M.
27 labare & exinaniri. Vet. & CH.
28 frutici. CH.
29 rufescit. CH.
30 Tum secant. Vet.
31 digitorum, aut paulo ampliores. Theophr.
32 boum. Theophr.
33 cortice tuto. Vet.
34 grauissimi. Alij.
35 tempore M.
36 purpurę. M. & CH.
37 Ledam. Vet. Ladã. CH. fortasse achy, vt apud Dioscor.
38 balsamoides. Vet.

ANNOTATIONES.

a Herodoti sensum, quem autorem citat, non satis videtur assecutus Plinius.
b Fabulæ de serpentibus, sed non aligeris, meminit Theoph. cap. 5. lib. 9. Vide Garciam cap. 15. lib. 1.
c Æthiopes qui in Arabiam vehunt. Chinenses sic vocat. Insulsè tamen Plinius apud Æthiopas nasci tradit, mox subiungẽs Æthiopas mercari à conterminis. Si enim apud illos nasceretur, ab aliis non emerent. Multò magis etiam o'citat, cùm per vasta maria eas merces Æthiopas vehere scribit. Nam si contermini sunt qui vendunt, nauigatione tam longa quorsum opus est? Vt nunc, ita & olim, e Moluccis in superiorem Indiam Cinamomum vehebatur, mercimonium id potissimum exercente, quæ ad rubrum mare iacet, Æthiopum gente, quos Abyssinos vocamus, ob commodam Oceani propinquitatem: quæ res Plinium fefellit.
d Ab Oriente in Æthiopiam redeuntes.
e Quod est in Serum peninsula. Promontorium Camorin intelligit, Zeilan insulę obiectum.
f Vento spirante ab occasu æstiuo, vulgo *Mestral*.
g Vulgo *Zigen. Aden*.
h Vulgò, *Porto Oceli*. Vide cap. 23. lib. 6.
i Ex Arabia & Æthiopia in Indiam.
k Theophr. cap. 5. lib. 9. histor.
l Vel quod origanum olet, vt vult Dioscorides, vel quod origanum sapit.
m Theophr. duo, Dioscorides verò quinque genera Cinnamomi refert. Ex iis duo tantùm peculiari nomine vocata, Mossyliticum, & Montanum, reliqua odore, colore, & aliis huiusmodi notis distincta. Casiæ idem Diosc. septem genera memorat, Auchy siue Dadhnitin, hic Daphnoeiden, & Isocinnamum, quòd bonitate & viribus æquet Cinnamomum, aut pretio, nam, quod inquit Galenus, cùm Cinnamomum abest, eius loco duplum Casiæ substituitur: Zigir, hic Balsamoden: Mossyliticum germen, id est è Zeilan, hic lactam: Aphemon, hic vnguentariam: Darca, Persis Dardimi, idest Chinæ lignum. Citto, corruptè pro *Cuurdo*, quo nomine Zeilanij vocant: & Pseudocasiam.
n Tenue, ac gracile esse.
o Fabulosum id est.

p Dioscoridi ῥοδίζουσα τῇ ὀσμῇ quę rosam odore imitatur, crassa, è purpureo nigricans, & præcipui, quod idem ait, vsus in medicina, Zigir nomine, vel, vt apud Gal. legitur lib. de Antidotis, Gizi. *Zangues* Nigros Arabes vocant. Colligit eam gens insulę Zeilam quę nigra est. Inde nominis ratio. In Malauar Cais manis, id est dulce lignum vocant. Hinc Casiæ nomen.

q ἄφημον, quasi minimè fama claram vocat Diosc.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. CAP. XX.

HIs addidere [1] mangones, quam [a] dalphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiúmque [2] eius faciunt x.ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinem [3] corticum [4] lauri [5] tenuissimis surculis. [b] Quin & in nostro orbe seritur: extremóque in margine [6] imperij, quà Rhenus [7] alluit, viuit in aluearijs apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamíque & [c] cancamum ac [d] tarum inuehitur, sed per Nabatæos [8] [e] Troglodytas, qui considere ex Nabatæis.

1 mangonijs quam daphnidis. CH.
2 ei. CH.
3 cortice. Vet.
4 laurus. CH.
5 tenerissimis. M.
6 per id quod Rhenus. M.
7 alluit. Vidi &c. satam. Vet.
8 Trogoditasque cōfines Nab. M. cōfines qui considere. Vet.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides primum Casiæ genus, quod *Achy* Barbari vocant, à negotiatoribns Alexandrinis Daphnitin vocari scribit, quòd lauri cortici similis sit.

b Casia, Lauendula nostra, Theophrasti alba Casia: eidem nigra, nostra libanotis coronaria. Casiam Hyginij, quæ Theophrasto Cneωrum est, cùm Indica negligenter Plinius hic confundit.

c Cancamum, Lusitanis hodie *Anime*.

d Tarum hodie Lusitanis *Aquila braua*. i. Agallochum syluestre: lignum odoratum, Agallocho verò nonnihil simile. Nascitur in promontorio Comorin, quod olim Cori nuncuparunt, & in zeilam insula. In Malaca Agallochum *Garro* vocant, inde sumptum Tari nomen. Garcias cap. 16. 1.

e Sic Chinenses vocat.

De serichato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum cinnamo casiáque nascentia. Peruenit tamen aliquando [a] serichatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vj. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens [b] vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & [1] glandem esse arboris, [c] heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, [2] glandem nigram ac pinguem, nucleóque gracili, sed liquore, qui exprimitur, [d] odoratiori, nascentem in campestribus. Ægyptiam pinguiorem [3] esse, & [4] crassiori cortice [5] [e] rubentem: & quamuis in palustribus [6] nascatur, breuiorem sicciorémque. E diuerso Arabicam viridem ac tenuiorem: & quoniam sit [7] montosa, [f] spissiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo [g] candido. [h] Vnguentarij autem tantùm cortices premunt: medici nucleos, [8] tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

1 grandem eius arborem. M.
2 grandem nigram nec ping. M. & CH. glande nigra ac pingui. Dal.
3 esse aiunt, & Dal.
4 crassiore. CH.
5 rubenti. Dal.
6 nascitur. CH.
7 mōtuosa. M. & CH.
8 tundendo. Dal. medici nucleos tūdunt, affusa. M. tundentes adfusa paul. CH.

ANNOTATIONES.

a Serichatum quidam esse coniectantur nostrum *Beniuinum*: gabalium verò, *Caphuram*. Arij Sericatum Santalum flauum, à Serici crudi colore: gabalium verò, Beniuinum.

b Vide Theophr. cap. 1. lib. 4. hist. & libro de odoribus.

c Dioscoridi myricæ similis est. Theophr. loco citato folium myrto simile est, sed Congius.

d Quod vitium est. Prorsus enim odoris expertem oportet esse liquorem eum.

e rubenti. Tali ferè colore est durum putamen. Vide annot. ad vltimum hoc caput.

f Densiori & firmiori cortice.

g Falsum id est, Nucleos vtrique premunt: sed vnguentarij absque igne & aqua calida, vt quod fluit oleum alienæ prorsus qualitatis expers sit, nec rãcescat: medici affusa calida, vt plus olei extundant. Quidam cortices premi censent, non eliciendi olei gratia, quod nullum habent, sed vt vnguentis sint pro stymmate.

h Lego, Vnguentarij autem exuto cortice premunt, affusa eis paulatim calida aqua: medici nucleis tusis vtūtur. Sic porrò vocat ἐκκοπείσης καὶ ἐκθλιβείσης πίεσμα apud Dioscoridem, tusæ & expressæ fæcem. Fefellit Plinium corrupta Theophrasti litera, τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κελύφεσι χρῶνται οἱ μυρεψοὶ κόπτοντες· εὐώδης γὰρ ἔχει· τὸν δὲ καρπὸν αὐτοῦ ἀχρεῖον: pro quibus lego, τῷ καρπῷ δὲ οὐ τοῖς &c. κόπτοντες· εὐώδης γὰρ κατέχει. ὁ δὲ καρπὸς ἐσθίειν ἀχρεῖος. Vnguentarij putamine non vtuntur, sed tuso fructu. Is enim odorum suauitatem retinet. Est autem edendo inutilis. cap. 2. lib. 4. histor.

De phœnicobalano, & calamo [a] odorato. CAP. XXII.

M[b] Yrobalano in vnguētis similem proximúmque vsum habet [c] palma in Ægypto, quæ vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo [d] intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat maturescere. [1] Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigrescit, vescentésque inebriat. Myrobalano pretiū in libras x. [e] bini. Institores & [f] fæcem vnguenti hoc nomine appellāt. [g] Calamus quoq; odoratus in [h] Arabia nascēs, cōmunis [2] Indis atq; Syriæ est: [3] in qua vincit [4] omnes, à nostro mari cētū l. stadiis. [1] Inter Libanū montem, aliúmque ignobilē, non (vt quidā existimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacū, cuius palustria æstate siccantur, tricenis [5] ab eo stadiis calamus

1 Quod si relinquatur. M. & CH.
2 Indiæ. Dal.
3 in qua viuit omnis. Vet.
4 annis. M. omnes. A nostro mari centum l. stadiis inter Liban. Dal.
5 in eo. Ex Theophr.

& inn

& iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de [k] iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim [l] è longinquo [6] inuitat, mollior tactu, meliórque qui minus fragilis, & qui assulosè potius quàm rhaphani modo frangitur. Inest fistulæ [7] araneum, quod vocant florem. Præstátior est, cui numerosius. Reliqua [8] probatio, [9] vt niger sit. Damnatur alibi. Melior, quo breuior [10] & crassior, lentúsque in frangendo. Calamo pretiũ in libras xj. iunco xv. Tradúntque iuncum odoratum & in Campania inueniri. Discessimus à terris Oceanum spectantibus ad [12] conuexas in nostra maria.

6 inuitat. Mollior tactu melior, & qui minus fragilis.
7 araneosum, vel arachnion. ex Diosc. araneus, quem &c. numerosior.
8 probatio vt fuluus sit. Niger alias damnatur. Melior. Dal.
9 ne. M.
10 crassiórque & lentus. M. & CH.
11 in mandendo. Diosc.
12 deuexas. Dal. cõuersas. Alij.

10

ANNOTATIONES.

a Ob eius elaten odoratã, qua in spissamentis vtuntur vnguẽtarij.

b Rondeletius apud Dioscoridem putauit Arabicam Myrobalanum non esse intelligendam vnguentariam sed nostrarum officinarum flauam myrobalanum palmulæ valde similem. Legendum puto, Myrobalano vnguentariæ similem proximámque figuram habet. Dioscorides.n.ait palmæ fructum παρεμφέρειν τῇ ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ, nempe figura similem esse quod ad eundem vsum in vnguentis Plinius negligenter refert.

c Palmula Ægyptia medio suæ maturitatis tempore πῶμα, quasi potus siue potio vocatur Dioscoridi, auctori ἄδιψος. quoniam humore multo plena nõ aliter sitim minuit, quàm si bibatur aqua nec caput tentat ac maturitate percocta, à puniceo, siue phæniceo colore Phænicobalanus dicitur: ac sic caput grauat, vt, quod ait Solinus, sensus intercipiatur, gressus præpediatur, lingua retardetur, obsessæque mentis & corporis officiis, imitetur vitium ebrietatis. Had. Iun. cap. 2. 5.

20 d ἀπύρηνος. Aëtius cap. 30. lib. 11. id fieri tradit & natura, & arte: sed quænam ars fuerit, non explicat: ossa reliquarum modo in balano non habet. cap. 5. lib. 23. De palmulis Dioscor. ea scribit, quæ hic tradit Plinius: nisi quod ille nusquam prodit os siue lignũ intus nullum esse. Th. cap. 8. lib. 2. Hist. in fructu palmæ candidum, nigrum, flauum colorem agnoscit: & alios sine ligno, alios cum ligno: quosdam cum ligno molli, quosdam cum duro esse testatur. Phænicobalanum dictum volunt non à colore phæniceo seu puniceo, sed quasi palmæ glandem.

e Denarij.

f fæcem. τρίμμα, siue ἐκπίεσμα.

g Calamus aromaticus siue odoratus duplex est: alter Syriacus, ad ripas lacus Genesaretici, quem alij mare Galilææ, alij mare Tiberiadis vocant, nascens, à vulgari nihil dissimilis, præterquàm quòd, post quadragesimum diem siccatus, nonnihil flagrat: alter Indicus, descriptus à Discoride olim, nuper à Garcia *Horto Lusitano*, diuersissimus à Syriaco. Dionysius de Situ orbis ἐρυθραῖον vocat, à colore, non vt Eustathius putat, quòd eius altrix India Erythræo mari contermina sit. Dioscorides κιρρὸν esse tradit. Apud Vegetiũ lib. 4. de re veterinaria, absyrtus in confectione pulueris quadrigarij calamum Syriacum & aromaticum, id est, Indicum, memorat. Ea calami genera plurimum inter se discrepantia Plinius ignoranter miscuit ac confudit. Guillandinus.

h Plutarchus libro, Quòd bruta ratione vtuntur, id quoque prodidit, sed errore manifesto. Guilland.

i Hæc ad verbum ex Theophrasto cap. 7. lib. 9. hist. Calamum aromaticum Arabes vocant *cassab osiri, & cassab Alderina* Guilland.

k Vide infrà cap. 18. lib. 27.

l Aliena fide Theophrastus hoc scripsit, quod minimè verum esse Guillandinus testatur, qui eam regionem peragrauit. Idem scripsit & Vitruuius cap. 3. 8.

De Hammoniaco, & sphagno. CAP. XXIII.

ERgo Æthiopiæ subiecta Africa [a] Hammoniaci lacrymã stillat in harenis [1] suis: [2] inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur [b] arbor, [c] quàm [3] metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. [4] Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterum pingue & resinosum, quod [d] phyrama appellant. Adulteratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm purissimis. Pretium optimi in libras [5] asses xl. [e] Sphagnos [6] infra eos situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij [f] bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sũt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in [g] quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atque [7] altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. [8] Et in insulis petrísque nati improbantur, omnésque quibus [9] palmarum, atque non suus [10] odor sit.

30

1 suis resinæ modo aut gummi: inde &c. vocant. Genera eius &c. Dal.
2 inde nomine etiã Hãmonis. M. & CH. inde & nomen. Vet.
3 metopõ. M. & CH. agasyllis. Diosc.
4 Thrausma. Diosc.
5 asses xxx. M.
6 intra. Dal.
7 longissimis. Dal. cubitali longitudine. Theoph.
8 Et in haliphlœis plerisque ex Theophr.
9 plantarum. Dal.
10 odori t. C.

40

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 6. lib. 24.

b Ferulacea. Diosc.

c Quam Agasyllim vocant. Diosc.

d Collectis terra & calculis sordidum. Diosc.

e Splanchnon à Dioscoride, phascos is vocatur à Theophrasto c. 9. lib. 3. hist. & posthac cap. 6. lib. 24.

f Græci σφάγνον, σφάκνον, σπλάγνον, βρύον, φάσκον vocant. Soranus βρύον ἀρωματικὸν. Vide cap. 28. huius libri.

g Ex omnibus quercuum generibus in Cerro solo, quem Aegilopem Græci vocant, gignuntur. cap. 8. lib. 16. & loco suprà citato Theophrastus.

De cypro, & aspalatho, & maro. CAP. XXIIII.

C[1] [a] Yprus in Ægypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, [2] [b] flore candido odorato. Coquitur [3] hoc in oleo, premitúrque posteà quod [4] Cyprus vocatur. Pretium ei in [5] libras quinque. Optimũ habetur è [6] Canopica in ripis Nili [7] nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris [8] suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum [9] vocetur. [c] In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida,

50

1 Cypros. M. & CH.
2 flore, in CH. d.
3 hic. Dal. flos népe.
4 Cyprinum. Dal.
5 libras x. quinque. Alij libras. xv. CH.
6 Canope. Diosc.
7 natum. Dal.
8 suauitate præcipuum. Dal.
9 vocatur. Dal.

candida, magnitudine arboris modicæ[d] flore rosæ. Radix vnguentis expetitur.[e] Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem,[10] quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho[f] inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij[11] sceptrum: probatio eius[12] in colore ruffo vel igneo, tactúque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras xv. In Ægypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

10 quæcunque sit aspalathi. M. quæ sit aspalathi. CH.
11 sceptrum Helysæi (Elysium) cuius probatio est in. M.
12 est in. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide infra. cap. 4. lib. 23.
b Inde Virgilio,
Alba ligustra cadunt, &c. Ouid. 13. Metamorph.
Candidior folio niuei Galathea ligustri:
vt quod flori Virgilius, foliis Ouidius tribuat.
c In Istro, Nisyro, Syria, Rhodo. Diosc.
d Apud Dioscoridem id non legitur.
e Aristot. in Problem. Sect. 12. Quæst. 2.
f Perpetuò verum hoc non esse, vide apud Rhodig. cap. 31. 22. Inde, nec absque ratione, quidam non ἐρυσίσκηπτρον vocandum censent, seb ab incubitu & innixu Iridis, ἰρίσκηπτρον. Plutarchus in Symposiacis, Quæst. 2. lib. 4. vide cap. 13. lib. 24. 10

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum,[a] vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis,[b] vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere[1] arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno:[c] in triumpho arbores quoque[2] duximus. Seruit nunc hæc,[3] & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externíque prodiderat. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper[4] vincta, vt vitis:[5] & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter[6] fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium[7] proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in[8] eandem Iudæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritque nūc[9] eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior.[d] Proceritas intra bina cubita subsistit.[e] Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod[10] vocāt eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo.[f] Semen[11] eius vino proximū gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis.[12] Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet.[g] Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui[13] gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex[14] iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida.[15] Rubescit deinde, simúlque[16] durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam concham impleri iustum[17] erat. Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm[18] duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum[19] largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt.[20][h] dccc. amputatio ipsa surculúsque[21] vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc[22] buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruénsque in ore. Adulteratur[i] Petræo hyperico, quod[23] coarguitur magnitudine,[24] inaninate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio, vt sit pinguis, tenuis, ac modicè ruffa, & in fricādo odorata. Secundus candido colos, peior viridis[25] crassúsque, pessimus niger. Quippe, vt oleū senescit. Ex omni[26] incisura maximè probatur, quod antè semen fluxit. Et aliâs adulteratur[27] semine suo, víxque maleficium deprehenditur gustu amariore. Esse enim debet[28] lenis, nō subacidus, odore tātùm austerus. Vitiatur &[29] oleo rosæ,[30] cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano,[31] cera Cypria, prout queq; res fuit. Nequissimè autem

1 arbutum hanc. CH.
2 ductas, Alij.
3 ac. CH.
4 iuncta. Vet. dicta. CH.
5 at nūc implet. Dal.
6 fruticicans. M. & CH.
7 proximæ tuberi. CH.
8 eam. CH.
9 eum. CH.
10 vocatur entheristrum. CH.
11 Est. M. & CH.
12 Ferrum odit. Læsis vitalibus emoritur &c. Moritur. M.
13 gutta. Ploratus. Vet. sed tenuis guttæ ploratu. Lanis. M.
14 his noua. CH.
15 Rufescit. CH.
16 durescit & trāslucida. Vet. durescit & translucet. vel, durescens translucet.
17 erat, magna fœcunditate: annis verò singulis. Ex Diosc. erat. Anni vero fœc. è ma. hor. con. senos singulis annis, cùm & duplo. Alij.
18 duplo repend. argentum. M. & CH.
19 longior. CH.
20 dcccc. Vet. dcciij. CH.
21 væniit. Dal. venire (leg. væniere) intra quintum deuictæ annum. CH.
22 πυῤῥὸν. Diosc. πυξῶδες videtur legisse Plinius.
23 sua arguitur. M.
24 inanitate, latitudine, ceu longitudine Vet. quæ indicant vocem, longitudine, obrepsisse.
25 cæsiusque. Dal.
26 inclusura. CH.
27 seminis succo. CH.
28 læuis. Diosc.
29 vnguento. Diosc.
30 cypri. M. & CH.
31 ceerato Cyprino, aut myrtino. Diosc.

20 30 40 50

tem gummi,[32] quoniam ipsum quoque inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio [33] eius gemina est.[34] Debet syncerum & inhærescere: sed hoc & gummi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone verò, quod cera resinaq́;[35] adulteratum est, nigriori flamma. Nam melle mutatum [36] statim contrahit muscas. Præterea [37] synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima[38] vasis, adulterata olei modo innatat: & si metopio[39] vitiata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, vt lac coagulet, in veste maculas nõ faciat: nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denarium sextarij empti: vendente fisco trecenis denariis væneunt. In tantùm expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras [40] vj. Proxima Iudææ Syria [41] supra Phœnicen styracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Casium Seleuciæ montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo [42] similis, lachrymæ ex austero iucundioris, intus similitudo[k] harundinis, succo prægnans. In hanc circa Canis [43] ortum aduolant pennati[l] vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post suprà dicta ex Pisidia, [44] Sidone, Cypro, Cilicia, [45] Creta minimè. Ex Amano Syriæ medicis, sed vnguentariis magis.[46] Colos in quacunque natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias[47] melle, aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia, sed [48] aridior, minusq́; succosus.[m] Dat & galbanum Syria in eodem Amano mõte [49] è ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maximè laudant, cartilaginosum, purum ad similitudinem [50] Hammoniaci, miniméque lignosum.[51]. Sic quoque adulteratur faba aut [52] sagapeno. Syncerum si vratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras [53] v. Medicinæ hoc tantùm.

32 quoniam inarescit in manu inuersa. CH.
33 eius in M.d.
34 Debet syncerum & inarescere. CH. Debet enim syncerum inarescere. Vet.
35 adulteratur, è nigriori M. adulteratur est nigriore CH.
36 statim manucontr. M.& CH.
37 syncera Vet M.
38 vasa. CH.
39 vitiatum est M.
40 xv M.& CH.
41 super. M.
42 similis, succo prægnans, lacrymæ &c. harundinis. In hanc circa &c.
43 ortus. M.& CH.
44 fide. CH.
45 creta, minimà ex Amano. Dal.
46 colore &c. ruffus, pinguis, & lētus. Dal.
47 ἴρινs (malè vulgò ἴρεως) ἰποταθμᾷ. Diosc. melle, & am. Dal.
48 acrior. M
49 è ferula eiusdem nominis resinæ modo, quam stagonitin appellant. Dal.
50 thuris. Diosc.
51 Hoc.
52 hãmoniaco. Diosc.
53 xv. M.&. CH.

ANNOTATIONES.

a Et Aegypto, Dioscor. Strabo lib. 16. syluestre nasci tradit in maritimis Sabæorum. Pausanias in Bœoticis balsami arbores in Arabia describit, myrtorum magnitudine, foliis amaraci. Vide reliquã historiam viperarum sub eius fronde latitantium, quam longum esset hic ad scribere.
b Thephr. cap. 6. lib. 9. hist.
c Mithridatico triumpho Ebenum is ostendit. Supra cap. 4. huius libri.
d Punicæ magnæ Th. Cytiso & Terebintho similis. Strabo li. 16.
e Xylobalsamo.
f Carpobalsamum.
g Vide infrà. cap. 4. 23.
h Denariis trecentis.
i Semine Hyperico simili, quod à Petra oppido defertur. Diosc.
k Plinius cur καλαμίτης vocetur dicere conatus est, sed absurdè Non enim ratio nominis est, ꝙ arundini similis sit, sed ꝙ arundinibus obuolutus & circumseptus afferretur. Ideò autem arundinibus recondebatur vt & cætera olim odorata, ne expiraret, & vires amitteret, quod & de Dictamno Cretico Theoph. scriptum reliquit cap. 16. lib. 9. hist.
l Styracen quoque vermiculatum cognomine Scoleciten, in magno precio fuisse Dioscorides testatur apud imperitos.
m Vide infra cap. 5. lib. 24. Th. cap. 7. lib. 9. hist. ferulam eam paco vocari tradit, Dioscorides verò à quibusdam nominari Metopion, Rotundum & masculum thus Dioscorides Stagonian vocat.

De panace, & spondylio, & malobathro. CAP. XXVI.

Panacem &[a] vnguentis eadem gignit, nascentem & in[1] Psophide Arcadiæ, circáque Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis v. cubitorum, foliis[2] primò quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla[b] magnitudine rotundis, in cacumine verò oleagineis, semine in muscariis dependente, vt ferulæ: Excipitur succus inciso caule messibus, radice in autumno. Laudatur candor[3] eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras[4] bini asses. Ab hac, ferula differt quæ vocatur[c] spondilion, foliis tantùm, quia sunt minora, & platani diuisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet, medicinæ tantùm vtile. Dat &[d] malobathron Syria, arborem folio conuoluto, [5] arido colore: ex quo [6][e] exprimitur oleum ad vnguenta, fertiliore eiusdẽ Ægypto. Laudatius[7] tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt[f] lentis modo, odoratius croco, nigricãs, scabrúmque, quodã salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrimè situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor verò in vino sufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est,[8] à singulis ad [9] cc c. peruenire libras: [10] oleum autem ipsum in libras [11] lx.

1 Phocide Diosc. Phenea. Vet.
2 Lego, primo ternis, mox quinis &c. sic enim oriuntur.
3 eius recẽter, coacti. Sequitur pallor siccato. ξηρανθεὶς κατὰ τὸ ἐπιφάνειαν κροκίζει. Diosc.
4 x. bini. M.& CH.
5 colore aridi foli. CH.
6 premitur. M. lego, paratur.
7 tamen in M.d.
8 à x. singulis. M.
9 x. ccc. CH.
10 folium. M. & CH.
11 lxx. M. xlx. CH.

ANNOTATIONES.

a Imò potius medicinæ quàm vnguentorum delitiis. Est enim odoris ingrati vide infra cap. 4. lib. 25.
b Ficulneis similibus. Dioscor.
c Vide cap. 6. lib. 24.

d Vide

d Vide infrà cap.4.lib.23. Petalion Plauto in Curcul. Folium Latin.s: vnde filiatum vnguentum cap.1.lib. sequentis.
Tu stacte, tu cinnamum, tu rosa es, tu crocum, tu casia es, tu petalium.

e Imò conditur.
f Lenticulæ palustris modo aquis innatare.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

1 Lego vnguētis idoneum & oleum omphacinum est. Fit quidem omphaciū duobus &c.
2 Thasia. Diosc.
3 iuba. CH.
4 colitur. M.
5 x.vi.M.xvi.CH.

OLeum[1] & omphacium est. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea, & vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc[a] viride est, illud candidum. E vite fit[2] psythia aut amminea, cùm sint acini ciceris magnitudine ante Canis ortū.[b] In prima lanugine demetitur[3] vua, eiúsque melligo. Reliquum corpus sole coquitur.[d] Nocturni rores cauētur. In fictili condita[c] melligo[4] colligitur: subinde Cyprio ære seruatur. Optima, quæ ruffa, acriórque, & aridior. Pretiū omphacio in libras[5] vj. Fit & alio modo, cùm in mortariis vua immatura teritur: siccatáque in sole, posteà degeritur in pastillos. 10

ANNOTATIONES.

a E druppa. Vide cap.6.lib.24.
b Cùm nondum nigrescit Diosc. μήπω περκάζουσα: incipientis vuæ pubertatem vocat in Procemio. 23.
c Melliginem τὸν χυλὸν ἐκθλιβόμενον Dioscor. vocat, succum expressum. Qua de caussa Plinius melliginem vocet incompertum. Qui dictionaria ediderunt melliginem interpretantur fructuum immaturorum, & vix delapso flore, succum expressum: eodem vocabulo autor vtitur cap.6.lib. superioris, sed alia significatione.
d Quoniam concrescere succum non sinunt. Dioscor.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo cariopo. CAP. XXVIII.

1 Imò, muscus affinitate nominū reddere videtur τὸ βότρυον Dioscotidis.
2 germen cum flore. Gal.8.κ. τόπους. fru&c° cùm floret Diosc.
3 cū flore, cùm optimè. Vet cum flore, id est, cùm. CH.
4 ita cadis combitur M.
5 Omnib. M. & CH. Omnino.
6 nigra est.. Prærerea &c pertinet.
7 camacum. CH.
8 nucis M.
9 masculo vero. CH.

EOdem & bryon pertinet,[1] vua populi albæ,[a] Optima circa Gnidum aut Cariā, in sitientibus aut siccis asperisque: secunda in Lyciæ cedro. Eôdem & œnanthe pertinet. 20 Est autem vitis labruscæ[2] vua. Colligitur[3], cùm floret, id est, cùm optimè olet. Siccatur in vmbra substrato linteo, atque[4] in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantùm[b] pertinet, vocatúrque massaris.[5] Omnis autē ex alba labrusca præstantior, quàm è[6] nigra. Est[c] præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens, quā alij elatem vocāt, quod nos abietem, alij palmam, alij spathen. Laudatur Hammoniaca maximè, mox Ægyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata,[d] pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad[e] domandum oleum.[f] In Syria gignitur & cinnamum, quod[7] caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multum[9] à surculo veri 30 cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

ANNOTATIONES.

a Optimum Bryon Cedrinum, deinde Populneum, λεύκινον ex Dioscor. Plinius legisse videtur λύκιον. Iam antea cap.23. de Phasæ siue Splachno, quod idem est cum Bryo, Plinius disseruit. Vide & cap.6. lib.24.
b Odoribus tantum gigni idem scribit in fine procemij lib. 23.
c Fallitur Plinius multiplici τῆς ἐλάτης significatione. Est autem Elate ad vnguēta pertinens, siue σπάθη Archigeni lib.2. κατὰ τόπους, φοίνικος σπάθιον, gliscentis palmæ floris inuolucrum, & tegumentum.
d Lacrymam Elate non sudat, sed, vt ait Dioscor. λιπαρὸν τὸ ἐντὸς ἔχει, pinguis intus est.
e εἰς τὰς τῶν μύρων στύψεις. Dioscor. ad vnguentorum spissamenta Vide cap.1.lib. sequentis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

Procemium.

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ: erántque per se mira singula: iuuítque [1] luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis vnum odorem [2] facere: ita reperta sunt vnguenta.

20

De vnguentis, & quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione. CAP. I.

QVis primus inuenerit non traditur.[a] Iliacis temporibus non erant: nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorum fruticum in sacris [b] fumo conuolutum nidorem [1] verius, quàm odorem, nouerant, iam rosæ succo reperto.[2] Nominatur enim id quoque in [c] olei laude. Persarum esse debet gentis vnguentum.[3] Illi madent eo, & accersita commendatione,[d] ingluuie natum virus extinguunt. Primùm, quod equidem inueniam, castris [4] Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est. Honósque [5] is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo [6] dicemus. Quæ ex his non erunt [e] fruticum, ad præsens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ. Primúmque id scire conuenit, [7] mutatâ autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, posteà [f] Mendesium. Nec mistura & compositione tantùm hoc accidit: sed iidem succi variè alibi [8] atque alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere.[9] Irinum [10] Corinthi diu maximè placuit, posteà Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinũ in Solis Ciliciæ diu maximè [11] laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, [12] deinde in Ægypto præpositum, posteà [13] Adramyttio. Amaracinum in Coo: posteà eodem loco prælatum est Melinum. Ciprinum in Cypro, deinde in Ægypto, vbi Mẽdesium & Metopium [14] subitò gratius factum est. Mox hæc abstulit Phœnice, & Cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicon suum Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso: cuius etiam compositio & mistura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore [15] narcisi desiit componi. Ratio faciendi duplex: succus, & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc [16] odorum.[g] Hæc stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter hæc est [h] colos, multis neglectus. Huius causa adduntur [17] cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturam [i] coërcet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad cotinendum odorem in corpore. Celerrimè is euanescit

30 40 50

1 luxuria omnia ea. CH.
2 facere. Vnguenta quis primus. M.

1 verius quàm odorem, in M. d.
2 Hæc clausula in Vet. non legitur.
3 Sed & batilli madent. Parm. M. Sed & illi, Vet. Nam & illi. Dal.
4 Darei. CH.
5 is, in M. d.
6 dicemus, quam quę ij nouerunt. Frutices. Vet.
7 mutata (multa. Vet.) autoritate ad peius. M. mutata autoritate & sæp. CH.
8 atque alibi, in M. d.
9 Bryum. Vet. Leg. Bryinum.
10 Corinthium maximè. M. Corinthidiũ max. CH.
11 laudatum est. M.
12 deinde in Aeg. in M. d. & CH.
13 Adramyttium Adramytto. Alij. Adramytteo. CH.
14 subitò, in M. d.
15 narcisso. CH.
16 odorum, quorum hæc.
17 cinnabaris. M.

ſcit atque defluit, ſi non[17] ſint hæc addita. Vnguentorum expeditiſſimum fuit, primúmque, vt veriſimile eſt, è bryo & balanino oleo, [18] de quibus [k] ſuprà diximus. Increuit deinde Mendeſium, balanino reſina miſta, magíſque etiamnum [19] Metopio. Oleum hoc eſt, amygdalis amaris expreſſum in Ægypto. Cui addidere omphacium, cardamonum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. [20] Et è viliſſimis quidem hodie eſt, ob id creditum & id [l] in vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo, [21] cypro, lentiſco, malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguenta crediderim roſa, quę plurima vbique gignitur. Itaque ſimpliciſſima rhodini miſtura diu fuit, additis omphacio flore roſæ, [22] crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, ſalis flore [23] aut anchuſa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchuſa, vino. Similis & in ſampſuchino, admiſtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima ſampſuchus. Miſcentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur [24] ſampſuchinum, lilium, fœnum græcum, myrrha, caſia, nardum, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & [25] ſtrutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, quod in vnguēta tranſit, admiſtis omphacio, [26] cyprino, ſeſamino, balſamo, iunco, caſia, abrotano. Suſinum tenuiſſimum omnium eſt. Conſtat ex liliis, [27] balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, [28] aſpalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aſpalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinū addunt [29] myrrham & [30] panacen. Hoc optimum Sidone, mox Ægypto, ſi non addatur ſeſaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, [31] cypero, calamo, meliloto, fænogræco, melle, [32] melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Poſteà [33] multo ſucceſſit propter gloriam appellatum [34] megalium, ex oleo balanino, balſamo, calamo, iunco, xylobalſamo, caſia, reſina. Huius proprietas, vt ventiletur [35] in coquendo, donec deſinat [36] olere. Rurſus refrigeratum odorem ſuum capit. [37] Singuli quoque ſucci nobilia vnguenta faciunt. In primis malabathrum, poſteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus. Herbarij in vtraque pauca, ſed alia alij miſcent: qui plurima, alterutri mel, ſalis florem, omphacium, agni folia, [38] panacem, externa omnia & prodigioſa. Cinnamomino adiicitur balaninum oleū, xylobalſamum, calamus, iuncus, balſami ſemina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorū hoc craſſiſſimum. Pretia ei [39] à xxxv. ad x. ccc. Nardinum ſiue foliatum conſtat omphacio, balanino, iunco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo. In hoc genere conueniet meminiſſe, herbarum, quæ nardum Indicū [40] imitentur, ſpecies nouem à nobis eſſe dictas: tanta materia adulterandi eſt. Omnia autem acutoria fiunt coſto, amomo, quæ maximè nares feriunt: craſſiora myrrha ſuauioráque: midicinæ autem vtiliora croco: acerrima per ſe amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam [m] ſatis habent aſpergere, quæ ſunt pretioſiſſima, cæteris decoctis, [41] impēdio parcentes: ſed non eadem eſt vis, niſi vnà decoctis. Myrrha & per ſe vnguentum facit ſine oleo, ſtacte duntaxat: alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, ſuſino vnguinoſum, Mendeſio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc ſunt antiquæ inuentionis genera, & poſteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus [42] ipſe deliciarum, & ſumma autoritas rei.

17 ſunt. M. & CH.
18 Hæc vltima clauſula in M.d. & CH.
19 Metopium. Dal.
20 E viliſſ. quidem hodieque eſt M. & CH.
21 Cypero, iūco odorato. Dioſc. κύπρου & σχίνου, non κύπειρου, & σχοίνου, legit. Plinius.
22 croco. Dal.
23 & Dioſc.
24 ſampſuchum. Dal.
25 ſtruthiis. M. & CH.
26 cypro, ſeſamo. Alij cyprino, ſamio. CH.
27 balanino. CH.
28 aſpalatho, in M.d.
29 & myrum. CH.
30 opopanacen. Dal.
31 cypro. M.
32 melino, in M.d.
33 multo poſt. Dal.
34 megalinum. Dioſ.
35 incoquendo. CH.
36 calere. M.
37 Singula quoque cum ſucco. id eſt idoneo oleo, vt ſupra hoc ipſo capite.
38 panacem. Externa omnia & prodigioſa cinnamomi (CH. cinnamomino) pretia. Adiicitur cinnamo. M. & CH.
39 xxxxv. CH.
40 imitarentur. M.
41 Hæc ad Myrrha vſque in M. d.
42 iſte. M.

ANNOTATIONES.

a Vnguenti meminit Homerus Iliad. ξ. his verſibus,

--ἀλείψατο δὴ λίπ' ἐλαίῳ
ἀμβροσίῳ, ἑδανῷ, τό ῥα οἱ τεθυωμένον ἦεν:
ἔμπης ἐς γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή.

b Plaut. in Menæch.

-Sternite lectos incendite odorem:
Munditia illecebra eſt animo amantum.

c Ideſt, appellatione & vocabulo. Locus eſt Iliad. ψ.

--ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ
Ἀμβροσίῳ. Turn. in Th. lib. De odoribus.

d Idem ferè de Parthis cap. 53. lib. 11.

e Sed vel ſeminum, vel herbarum.

f Plautus Ægineta cap. 18. lib. 7. ita vocatum fuiſſe ſcribit, quòd in Ægypto ſit inuentum, vbi Mendes colitur. Mendes hircus eſt. Sie autem Panem Mendeſij vocabant, quòd illum effigie hirci colerent.

g Lego, partim ſtymmata vocant, partim hedyſmata. Cornarius, Stymmata olim nominarunt aromata, quibus in vnguentorum compoſitione oleum ſpiſſabant: ea Dioſcorides ferè numerat xylobalſamum, Iuncum, Calamum: Hedyſmata verò ea, quibus ſpiſſatum oleum ſuaui odore imbuebant, & perfundebant. Ea recenſere ſolet Dioſcor. Amomum, nardum, myrrham, balſamum, carpobalſamum, coſtum, amaracum.

h In vnguentis quatuor ſpectātur, Succus qui eſt oleum quoduis inodorum, tenuiſſimum, & minime pingue, vt Balaninū: Corpus quod eſt partim ſtymma, ſiue ſpiſſamentum, nempe quod oleum adſtringit, odorem vt melius combibat, & pertinacius retineat, quemadmodum tinctores principio medicamentis quibuſdam pannos imbuunt & præparant: partim hedyſma, ſiue condimentum, cuius odorem vnguentum potiſſimùm refert: Color de quo multi non valde ſolliciti ſunt: Magma, ſiue fex. Dioſcorid. ca. de fuligine thuris χρωματισμὸν μύρων vocat & ad id reſinam coctum laudat.

i Vel

i Vel oleum spissat, vel ne rancescat prohibet.
k Cap. 21. libri superioris.
l Sic describit oleum myrteum, non vnguentum, Dioscorides.
m De Mendesio tantùm id Dioscorides, cui ea parsimonia cinnamomum additur.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur. CAP. II.

ERgo regale vnguentum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, [a]constat myrobalano, costo, amomo, [1]cinnamomo, [2]comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo[3] iuncóque Syrio, œnanthe, malobathro, serichato; [4] cypero, aspalatho, panace, croco, [5]cypro, amaraco, [6]colato melle, vino. Nihílque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa verò tota, præter irin Illyricam, & [b] nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & rosa, & myrti folia oleúmque, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ [c] diapasmata vocantur. Nam [7] fæcem vnguenti magma appellant. [d] Inter omnes potentissimus odor, quisquis nouissimè additur. Vnguenta [8] optimè seruantur [e] in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius est, quantò pinguius, vt [f] ex amygdalis. Et ipsa vnguenta vetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in vmbra [9][g] coquuntur plumbeis vasis. [h]Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis [10] calor vitiet.

1 cinnamo. CH.
2 comaco. M. & CH. caryopo. Vet.
3 iunco œnanthe &c. CH. & M. at Syrio, non legitur.
4 cypro, CH.
5 cyprio. M. Cyprino, fortassis. cypiro. CH.
6 loto melle. CH.
7 fæces vnguenti magmata appellant. M.
8 optima. CH.
9 conduntur. Chiffletius ex Theophr. Vide Annot.
10 calore vitientur. Vet. color vitietur. M. ne cornosa parte color vitietur.

ANNOTATIONES.

a Vnguēta ex variis odoribus temperat. Empedocles apud Athenæum. pag. 251. vers. 37. vocat μύρους δαιδαλεόδμους. γραπτοῖς τε ζώοισι, μυροῖσί τε δαιδαλεόδμοις.
b Et Cyperum.
c Theoph. lib. de odoribus.
d ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ ἔσχατον ἐμβαλλόμενον κἂν ἔλαττον ᾖ. Theophrast.
e Et plumbeis vasis. Theophr. lib. De odorib.
f Plinius à Theophrasto dissentit. Eius verba sunt: Τὸ γὰρ δικτιμώτατον, οἷον τῆς βαλάνου, καὶ χρονιώτατον: τὸ δ' ἀμυγδάλινον παρακμάζει ταχὺ, καὶ ὀλιγοχρονιώτατον.
g Quidam legunt, coquuntur, ac conduntur plumbeis vasis Theophr. διαφθείρει δὲ τὰ μύρα, καὶ ὁ ἥλιος ἂν τεθῶσι· διὸ καὶ οἱ μυροπῶλαι καὶ ζητοῦσι τὰς οἰκίας ὑπερῴους, καὶ μὴ προηλίους, ἀλλ' ὅτι μάλιστα παλισκίους. Et pauló infrà. διὸ καὶ εἰς ἀγγεῖα μολυβδᾶ ἐγχέουσι, καὶ τοὺς ἀλαβάστρους ζητοῦσι τοιούτου λίθου. Plumbeis vasis: duplicibus inquit Cornarius Comment. in lib. 5. κατὰ τόπους.
h Theoph. τὸ δὲ κοινὸν ἐπὶ πάντων ἀπόρημα, τί δήποτε ὑπὸ (alij ἐπὶ) τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς ἥδιστα φαίνεται, δι' ὃ καὶ οἱ μυροπῶλαι τοῦτο μυρίζουσι τὸ μέρος.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vsu. CAP. III.

HÆc est materia luxus è cunctis maximè superuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen transeunt: vestes [1]prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac suis [a] moriuntur horis. Summa commendatio eorum, vt [2] transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. [3] Excedúntque [4] quadringenos denarios libræ. [5] Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. [6] Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta gratiora esse, quæ terram, quam quæ crocum [7] sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius vitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maximè delectat, [8] spissum appellantes: linique iam non solùm [b] perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: [c] quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. [9] Quæso vt qualiter sentiretur, [10] iuuarétque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum vnguento, atque [d] Caium principem [11] solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & posteà quendam ex seruis Neronis. Maximè tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certè ac signa, puluerulenta illa [13]& [14]custodiis horrida, inunguntur festis diebus: [15] vtinámq; dicere possemus, quis primus instituisset. [16] Ita est, nimirum hac mercede corruptę terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius sumantur sub casside vnguenta. Quando id primum ad Romanos [e] penetrauerit, non facilè dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaq; deuictis, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguēta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam [f] in [17] potus addunt: tantíque amaritudo est, vt odore prodigo fruatur ex vtraque parte corporis. [g]L. [18] Plotium, L. Planci bis Consulis Censorísque fratrem, proscriptum à Triumuiris, in Salernitana

1 prolongant. M.
2 transeuntem fœminam &c. aliud agentem M.
3 Excedunt. M.
4 quadragenos. Alij quadrigenos. CH.
5 Tantum. M.
6 Sed tamen & M.
7 sapiunt. CH.
8 id ipsum approbantes: liniríque iam solum, sed & perfundi. M. isipsum app. &c. vt in vulg. CH.
9 Quęso qualiter sentiretur iuuari ab ea. Parm.
10 iuuaret. ea. CH.
11 balnearum CH.
12 solium. M. solitum lauari. Parm.
13 Ex. M.
14 custodibus. CH.
15 Hæc, vtinamque &c. ad, Ita est &c. desunt. in M.
16 Ita est nimirum. Hac. M.
17 potu. M. & mox, tantaque. Lego, addunt, nec tanta amaritudo odorum est, vt prodigi non fruantur vtraque.
18 Policium. CH.

latebra vnguenti odore proditum constat: quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non meritò iudicet periisse tales? [19] Cæterùm terrarum omnium Ægyptus accommodatissima vnguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

19 Cæterò ter. omn. Aeg. accommodisßima. CH.

ANNOTATIONES.

a Ob id Iurisconsultis, l. 8. §. Si maritus D. De donat. inter virũ & vxor. vnguēta rem mortuam vocat: quòd eorum possessio breuis, inutilis, inanis sit. Cuiacius cap. 30. 9. Obser.

b Plato 3. Politic. Homerum è ciuitate, quam sibi fingit, pellendum censet, sed vt sanctum virum, mirabilem, suauem decet, capite vnguentis delibuto, & lana coronatum: vel, vt ait Cic. apud Nonium, redimitum coronis. Cic. 6. actione in Verrem ait, Segestanas mulieres, cùm simulachrum Dianæ oppido exportaretur, vnguentis vnxisse, complesseque coronis & floribus. Themistij pater Epicurium Philosophorum choro exturbauit, capite vnguento perfuso, quòd toto corpore voluptatem secutus fuisset. Victor. cap. 13. lib. 4. Lege elegantissimum locum apud Plautum in Mostell.

c Id multò antè Athenis factum fuisse ostendit hic Cephisedori versus apud Athenæum, καὶ τοῖς ποσὶν χωρὶς πριῶ μοὶ βάκχαριν. Apud eundem Antiphanes:

Αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας.
Φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους καὶ τιτθία.
Σισυμβρίνῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα.
Ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς, καὶ τὴν κόμην.
Ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ, καὶ τὸν αὐχένα.

Præterea Diogenes vnguentatis pedibus incedebat. Tum etiam in Aulularia Myrobatharij dicuntur, qui muliebres soleas vnguentis linebant.

d Suetonius in Caio, cap. 37. Apud Petronium in Satyra, Trimalcio in balneo vnguento perfusus tergitur, non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis.

e Iam Tarquinij tempore vnguentorum fuit vsus. Ennius enim ait, nisi subsit poëtica πρόληψις,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & vnxit.

f Apud Theophr. lib. περὶ τῶν ὀσμῶν, μύρον καὶ τ᾽ ἄλλα ἐνίσμα τοὺς μὲν οἴνους ἡδύνει, τῶν δὲ βρωμάτων ἧδιν.

g Valer. Max. cap. 8. lib. 6. Vbi legitur Plotinus Plancus, Numatij vel Mumacij Planci frater, &c.

De palmis, & natura earum, & generibus.
CAP. IIII.

IVdæa verò inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgóque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, sed statim euanescentem. Contrà in Oriente ex his vina, gétiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida: frugifera verò nusquam, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosaq; terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere [1] cùm amet, anno sitienti. A fimo quidem etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non [2] riuis [3] misceatur. [4] Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: [5] sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, [6] breuiq; ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contrà [7] aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis [a] gradatísque corticum pollicibus, vt orbibus, [8] faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi [9] arborísque induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. [b] Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed [10] suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese [11] bifidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc [c] ad funes vitiliúmque nexus [d] & capitum leuia vmbracula [12] finduntur. Arboribus, imò potius [e] omnibus quæ terra [13] gignat, herbísque etiam, vtrunque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius. [f] Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantùm [14] spinæ modo. [15] Vtrisque autē prima nascitur pomi caro: posteà [g] lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum, quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatum. Præterea cæsum [16] à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, supérque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ [h] coalescūt. Multis candidisq; lignum hoc à carnibus [17] discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxeq; distans, tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam [18] tamen in locis, vt in [i] Cypro, quanquam ad maturitatem nō perueniat, grato sapore dulcis [19] est: & [k] folium ibi latius, fructúsque reliquis rotūdior: nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces tradūtur esse palmæ: quāquā Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocāt [20] dabulan. [l] Cæterò non

1 cùm amet sitientia. Fimo M.
2 aquis misceatur fimus. Theophr.
3 misceat. M. misceāt. Alij.
4 Genera earum prima frut. M.
5 sterilem hanc, aliubi & ipsam fertilem, brevēque ramis, obire (leg. exire.) vmbra foliorum tectorij vicem. Parm.
6 breues ramis obire (ambire, ambiunt.) vmbra foliorum tectorij. M.
7 aspergines. Sunt è proc. syluę. Par. asper. Procer. syluæ, arbore ex ipso foliorum aculeo fructificante &c. Incesta M. asperg. Est procer. CH.
8 faciles ad scande. orientis se pop. præb. vtil. sibi arborem quę inductis circulū (leg. arborē circumducto circulo.) M.
9 arboremque indutis. CH.
10 suos M.
11 leg. bifidatis, bullas cùm prim. dem. gemmeas, tunc ad funes &c. Alij, nouellas cùm primum (quod probo) demonstrauere gemmas. Alij, tenellas cùm primùm &c.
12 funduntur. Parm.
13 gignit. CH.
14 spicæ. Vet.
15 vtriusque M.
16 summo dorso puluinato, & in aluco media fissura plerisque. M.
17 discinditur. Dal.
18 tantùm, in M. d.
19 est in M d. dulcis. Est & ibi aliud genus cuius folium latius. Ex Theophr. fructus quàm. M. & CH.
20 Dablan. M. & CH.

non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum [m] pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiam [21] reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. [n] Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco,[22] duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso [23] arbori viridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo planteria instituunt, anniculásque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis [24] ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quædam in Syria & Ægypto in binos diuidũt se truncos: in Creta [25] & ternos,[26] quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes,[27] altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias,[28] operúmque lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod [o] cerebrum appellant:[29] exemptáque viuunt, quod non aliæ. Vocantur autem [p] chamerops, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia.[30] E palmis prunæ viuaces,[31] ignísque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum [32] lunatúmque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus tenuioribúsve. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina [33] etiam barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantùm Persidis [34] seruabantur, Babylone natæ vno in horto [35] [q] Bagou. Ita enim vocant spadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille [36] nunquàm nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximámque [37] margarides.[38] Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora esse traditur, vna & syagrorum. Mirúmque de ea [39] accepimus, cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse,[40] emori ac renasci ex seipsa: eratq;, cùm hæc proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus:[41] euidentissiméque causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Æthiopiæ fine [42] quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotę maximè celebrantur, & cibo quidem, sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua [r] vina Orienti, iniqua capiti,[s] vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hierichunte maximè. Quanquàm laudatæ [43] & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem cõuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodamq; vini sapore [44] in melle prædulci. [t] Sicciores in hoc genere [u] Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarum sorores,[45] ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem.[46] Tertium ex his genus [47] [x] pateton, nimio liquore abũdat: rupitq; se pomi ipsius, etiã in sua matre, ebrietas,[48] calcatis similis. Suũ genus [49] è sicciore turba [50] dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorũ dicamus,[51] [y] Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinũ insignis. In totũ arentes [z] Thebaides atque [52] Arabicę, macróque corpore exiles, & assiduo vapore [53] torrentes, cru-

21 illis maritari. Dal.
22 duorum. M.
23 arboris, fissuris. M. & CH.
24 ortus. M. & CH.
25 & in ternos. M. & CH.
26 quædãque in quinos. CH.
27 aliæ altit. Parm.
28 operaque. M. ad lectos & rasa. Theophr.
29 exemptoque. CH.
30 Ex. M.
31 segnísque lenitas. M.
lunatúque dente festinanter. M. limatuque. Par. limatúque. CH.
33 etiam barbara vinorum. Ex iis differentiis clarissimæ. M.
34 seruarentur. CH.
35 Baloni. Theophr.
36 nunquam fuit nisi &c. M.
37 margarilides.
38 Hæ. CH.
39 accipimus. CH.
40 iterũ mori ac. M.
41 euidenti inde causa nominis. Dal.
42 quinque harum plurimas. M.
43 & ex Cappadociæ Archel. Dal.
44 vt in. Dal.
45 & ob hoc. M.
46 Alterum.
47 patete. CH.
48 calcato simile.
49 sed è sic. Parm.
50 iacens dact. præl. gra. cur. in terrã. Par. iacens. CH. cætera vt in vulg.
51 Idęos. Parm.
52 Arabiæ. CH.
53 torridæ, vel torrente.

55 Cyoen.Th.Cæcar. Parm.praue.Si tamé. CH.
56 ita fit vt celeriter exspiret.CH.
57 Syri hæc tragemata app.
58 alia.M.& CH.
59 fico.M.& CH. quá fico.Th.
6 cicere.Th.
61 item,qui.M.
62 cecidisse.CH.
63 quæ ex racemo. Dal.
64 eueniente.CH.

stam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Æthiopia [54] friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. [aa] Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: [55] Cycas vocant. Triennio maturescunt. Semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: [56] ni ita fiat celeriter expirat: marcescitque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. [57] Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in [58] aliqua parte Phœnices, Ciliciæque, populari etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores [59] ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores [60] faba. Seruantur [61] hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues, & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, [62] decidisse candidam verrucam, [63] quæ racemo adhæserit. [bb] Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

ANNOTATIONES.

a Obserua. Gradatim digestis.
b Theophr.cap.23.lib.1.hist.
c Nam quia tunc maximè succo abundant, ideo tractabiliora sunt. Apud Apuleium 2. Asini, Zachlas Ægyptius Propheta palmeis baxeis pedes indutus est.
d Ad ea opera decerpuntur à messe. vide cap.24. lib.16.
e Theophrastus cap.11.lib.5.hist.
f Theophr.cap.22.lib.1.hist.& cap.8.lib.2.
g Theophrastus cap.18. lib. 1. hist. Plinius malè lignum vocat: est enim ossiculum instar cerneæ substantiæ durum. Paulò infrà osseum quibusdam inesse dicet.
h Theophr.cap.8.lib.2.hist.
i Peculiare Cypro id genus est. Theophr.
k Hęc à Theophrasto de duobus generibus dicta, malè in vnũ confunduntur.
l Guillandinus in Ægypto & Oriente obseruauit, ne fœminæ steriles sint, aut immaturum fructum perdant, mares eo interuallo seri, vt ab iis puluerem ventus in illas perferat. Quòd si longius distent, quam vt puluis, odórue peruenire possit, tùm à mare funem religatum ad fœminam perduci, vt maris fœcunda vis per eam copulam, ac vinculum irrepat. Refert Pōtanus palmas duas, marem Brundusij satum, fœminam Hydrunti, steriles diu fuisse, quod adultæ se inuicem aspexerint, ac tùm quamuis longo tractu dissitas fructum edidisse.
m Idem prolixius Florentinus in Georgicis.
n Theophr.cap.vlt.lib.2.hist.& cap.23.lib.3.De caussis: quem semel vide ad totum hunc locum.
o Præter Theophrastum Galenus, Strabo, Plutarchus, Philostratus ἐγκέφαλον vocant Dioscorides ἐγκάρδιον. Nam veteres ἐγκάρ siue ἔγκαρον etiam cerebrum dixerunt. Plutarchus quidem lib. de tuẽd. valetud. id prædulce esse ait, sed κεφαλαλγές. Philo li.1. de vita Mosis autor est, palmæ vitalem vim in radicibus defossam non esse vt in reliquis stirpibus, sed in summo trunci vertce vigere, tanquam in corde, ac in ramorum medio, quibus velut satellitibus stipatur. Guillandinus.
p Petalas quoq; dici minutas Palmas & θαμνώδεις notauit Rhodig.cap.26.25. χαμαιρρίφεῖς Theoph. vocat, Dioscorides χαμαιζήλους.
q Bagoæ eunuchi meminit ex Diodoro Rhodig. cap.39.13. qui cùm veneno sanguinarium ac crudelem regem Occhum sustulisset, eodem mox necatus est, à Dario coactus poculum bibere, quod & ipsi parauerat. Plutarch.lib.2.de fortitud. Alexander scribit, interfecto Occho, regnum Arsæ (alij, Oarsæ) tradidisse, & mox eodem interempto, Dario. Leopardus cap.25.lib.4.
r E Chydæis maturis fieri autor scribit cap.16.lib.14.
s Nempe ἀπὸ τοῦ κάρος.
t De quibusdam tantùm palmis id Theoph. non addita particulatim Nicolaorum appellatione.
v A Nicolao Damasceno, peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhodig.cap.6.5. ex Plutarcho in Symposiacis, Quæst.4.lib.8.
x Vide quæ adnotata sunt cap.16.lib.14.
y Viles, exigui pretij.
z Sic dictæ à Thebis Ægypti. Papinio in syluis Thebaicæ. *chartæ, Thebaicaue, Caricaue.* Rhodig. loco proximè citato.
aa Theophrastus loco suprà citato, sed aliter qu àm Plinius. Conferenda sunt loca.
bb Idem cap.5.lib.4.histor.

De Syriæ arboribus. CAP. V.

1 fotu.
2 similitudine.M.
3 nidore.M.
4 Duo cedri.Dal.
5 præstantem fructũ fert. Alij præstat. Fructum Lycia fert. Alij.
6 Cortex eius cupr. simile.Th.

S[a]Yria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & [1] potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ [b] cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa: vtranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Ægypto & [c] vina fiunt. [d] Iuniperi [2] similem habent Phœnices & cedrum minorem. [3] Duo eius genera, [e] Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & [4] nodis infesta. Altera odore [5] præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. [6] Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi [f] æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. [g] Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex vocatur.

ANNOTATIONES.

a Vide cap.22.lib.15.& cap.8.lib.23.

b Cottona Iuuenal.Satyr.3. *--me prior ille*
Signabit, fultúsque toro meliore recumbet,
Aduectus Romam quo pruna & cottana vento.
Pruna scilicet Damascena: Martial.
Hæc tibi, quæ torta venerunt cottana meta,
Si maiora forent cottana, ficus erat.
Metam tortam poëta vocat, è tortis iuncis textam sportam, metæ modo in acaminatum fastigium desinentem. Talibus canistris Massilienses caricas suas recondunt ac exportant, & *cabas* vocant, Hesichius κίτλανα legit, non κίκληνα: κίτλανα, inquit, εἶδος συκῶν. Tur.cap.28.25.

c Theoph.cap.12.lib.3 histor.

d Historiam totam Theophrasti Plinius peruertit, & corrumpit. Phœnicia Cedrus eadem quæ & Syriaca, siue Cedrelate: Lycia verò, quam & Cedrida vocat cap.15. & 16.lib.1.histor. Oxycedrus est. Deceptus Plinius Lyciam & Phyniciam minoris Cedri species esse putauit, & vtramque bacciferam, cùm baccas Lycia, conos Phœnicia gignat. Vtrique folium quidem Iuniperi, sed Phæniciæ breuius, firmius, durius.

e Theophr.cap.18.lib.3.hist.

f Ob siccitatem maximam, quæ à putredine illam vindicat: quamobrem in Argonauticis ἐξαλέω κέδρον Orpheus vocauit.

g His verbis Plinius reddere conatur quod Theophr. ait, Idæos narrare vnicum esse Cedri genus Iunipero simile, quoniam scilicet apud eos Cedrelate non nasceretur: Arcadas verò trium simul annorum fructum gerere.

10

De terebintho. CAP. VI.

SYria & [a] terebinthum habet. Ex his [1] mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus [b] rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, [2] tactu [3] resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque [4] fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis [5] ac vetustatem, eximij ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos [6] emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & [7] cortice erumpit. [8] Etiam thus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio vlmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis 20 pediculis, gracili breuíque ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cùm vua rubescit, quod vocatur [9] rhus, [10] medicamentis necessarium.

1 masculæ.CH.
2 tractu.M. resinosus. Circa Id. Tr.& in. Theo.
4 fruticosa. In Damasco Syrię materies.M.
5 ac vetustate nigris splēdoribus. Flos.M. ad vetustatem, nigris splēdoribus &c. CH.
6 mittentes.M.
7 corticem rūpit. M. ligno colligitur Theophr.
8 & Rhus syriæ.CH.
9 ros.CH.
10 medicamentum. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.15.lib.3.histor.

b Protinus ruffus est, nec concoquitur. Theophr.

De ficu Ægyptia, & Cypria. CAP. VII.

E[1]T in [a] Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm [b] ferreis vnguibus: aliter non maturescit. [2] Sed 30 cùm factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas [3] æstates multo lacte [4] abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, prioremque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est [5] eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certóque [c] fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare [6] cœperit, tempestiuè, habet signum. Huic similis quadantenus quæ vocatur [d] Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc [e] germina [7] emittit sine vllis foliis [8] radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo 40 [9] sorbi.

1 Et Aegypto.M.
2 Id cum.
3 ætates CH.
4 abundat. Dal. sub. arbor ex The.
5 ei.Dal.
6 cæpit.M.
7 mittit sine vllis foliis, radice populo similis, folio vlmo, fructus.M. ἐνδρῶς. nam hæc omnia leguntur apud Theophr.
8 radice similis. CH.
9 primi.Theophr.

ANNOTATIONES.

a Vide Theoph.cap.2.lib.4.histor.& infrà cap.7.lib.23.

b Vngue aut ferro, Dioscor, oleoque inungendo, Theophr.cap. 21.lib.1.de caussis.

c Siccat. Guilland.ad fabrilem materiaturam aptam reddit. Cùm enim ligno sit raro & fungoso, humore perfusa lentescit, & tractabilem se præbet.

d Dioscoridi hæc vlmus est, folio tamen Sycomori, fructu pruni magnitudine, dulciore, cætera Sycomoro similis.

e Tenuia quibus fructus præfigitur. Theophr.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

S[1]Imilis his [a] siliqua, quam Iones cerauniam vocant: trunco & ipsa fertilis, [2] sed pomo siliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Ægypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper co-50 mantibus foliis, flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa

1 Similis & quam.M. & CH.
2 sed pomo siliqua: vel, sed pomo siliquato. Dal. sed pomum siliquæ.CH.

 Canis

3 detracto, quod placuit, statim alt. parit, postea floret per Arcturum. M.
4 post.

Canis ortus [3] detracto, statim alterum parit: postea florem, [4] per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

ANNOTATIO.

a Saliqua hæc nostra Carrobia est. Falluntur qui arborem Iudæ esse putant, quoniam arboris eius ruber flos est, non albus: item qui Cassiam nostram fistularem. Est enim illi flos luteus. Vide Theophr. cap. 2. lib. 4. histor. & infrà cap. 8. lib. 23.

1 Persea. Dal.

De [1] Persica Ægypti, & spina Ægyptia. CAP. IX.

1 Perseam. Theophr.
2 eius. M.
3 statim.
4 in nucleo. M.
5 factitauere. Non eadem gratia æquè fideli materiæ ex arbore &c. contortæ. Dal.
6 Cuciophoros. Theophr.
7 grandis. Alij.
8 nisi, in M. d.

AEgyptus & [1] persicam arborem sui generis habet, [a] similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua [2] ei, subnascente [3] crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed vbi nux illi, [b] huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, [4] innocuum. Materies [c] bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea [5] factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Noualis itaque tantùm est. At è diuerso [6] cuci in magno honore, palmæ similis, quando & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum [d] intus [7] grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, vt mandi non possit, [8] nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis [e] gratissima. Nec minus [f] spina celebratur in eadem [g] gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtilissima nauium costis. Candida facilè putrescit. Aculeus spinarum & in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis, vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & Persica, & oliua, ccc. à Nilo stadiis syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

ANNOTATIONES.

a Folio, ramo, flore. Theophr.
b ἔχει δ' ἐντὸς κάρυον ὥσπερ τὸ κοκκύμηλον. Nucem quemadmodum Prunus, intus habet. Alij vertunt, nucem Pruni magnitudine.
c Theophr. cap. 20. & 38. lib. 2. histor.
d Sub corticoso & fibroso velamine, quodsese primum offert.
e Ad lectorum pedes conficiendos. Theophr.
f ἄκανθον Theophr. hanc spinam vocat.
g Hæc omnia è Theophr. cap. 3. lib. 4. Vide infrà cap. 12. lib. 24.

De pruno, & arboribus circa Memphim. CAP. X.

1 incolis, in M. d.
2 etiam alius spinæ, Quidam.

IBi & [a] prunus Ægyptia, non dissimilis [b] spinæ proximè dictæ, pomo mespili, maturescens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiáque messium [1] instar incolis. Purgatum enim tūdunt, seruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vastis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti, vnius peculiari miraculo, nec pomum propter, vsúmve aliquem, sed euentum. Facies [2] enim spinæ folia habet [c] ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac posteà renascuntur.

ANNOTATIONES.

a Vide Theophrast. cap. 3. lib. 4. histor. qui natalibus cum Plinio cōuenit, alia re nulla prorsus. Quibusdam myrobalanus emblica officinarum, vt chrysobalanus Galeni, flaua.
b Descriptæ superiori proximo capite.
c φύλλα ὅμοια πτερίσι, ceu filicum. Plinius legit πτεροῖς. Garcias cap. 27. lib. 2. luteum florem esse scribit, folium verò Polypodij, qua in re cum Theophr. conuenit.

De gummi generibus, & papyro. CAP. XI.

1 Gummam optimā &c. adiectiua fœminina omnia. M.
2 & vilibus. M.
3 aliquando olea. M.
4 vtiles. M.

G[1] [a] Vmmi optimum esse ex Ægyptia spina conuenit, vermiculatum, colore [b] glauco purum, sine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras [c] x. iij. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimum ex prunis. Fluit [2] & [d] ex vitibus, infantium hulceribus aptissimum, & [3] aliquando ex olea dentium dolori: vlmo etiam in [e] Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil [4] vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi nascuntur. Fit &

10

20

30

40

50

& ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtilissimum pectoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod suprà. Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen, quàm digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ vsu maximè humanitas vitæ constet & memoria. Et hanc [f] Alexandri Magni victoria repertam, autor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Anteà non fuisse [g] chartarum vsum: [6] in [h] palmarum foliis primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata [i] linteis confici cœpta, aut [7] ceris. [k] Pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. [8] Illo verò prodente, [l] ne [9] terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in [m] Sebennytico [10] saltem eius nomo omnis charta nascatur: posteà adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, [n] noctis dieique velifico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas [o] regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Posteà promiscuè patuit vsus rei, qua constat immortalitas hominum. [p] Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, vbi euagatæ stagnant, duo cubita non excedẽte altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ [11] crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, [q] thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vsu eius alio, quàm floris [r] ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tãtùm gratia, sed ad alia quoque vtensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro [s] nauigia texunt: & [t] è libro vela, tegetésque, nec non & vestem, [12] etiam stragulam, ac funes. [u] Mandunt quoque crudum decoctúmque, succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem [x] odoratus ille calamus lacum. Neque aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nõdum sparto communicato. Nuper & in Euphrate [13] nascẽs circa Babylonem papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere. [14] Præparatur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas, philuras.

5 albi. M.

6 in, M. d.

7 schedis. M.

8 Illo verò prod &c. intelligitur. Siquidè à Pharo &c prodidit, postea adaggeratam Nilo. In Sebennytico solum eius &c. nascitur. Max.

9 terra quidem ipsa tota &c. adaggerata. Vet.

10 solum. Dal.

11 crassitudine, decẽ &c. longitudine: caulem triangulis lateribus, in gracilitatẽ &c. decẽ & amplius Theophr.

12 atque stragula. M.

13 nascentem. Dal.

14 Præparatur ex eo charta. M.

ANNOTATIONES.

a Vulgò Arabicum. Acanthinum Celsus vocat. cap. 1. lib. 5. quoniam stillat ἐκ τῆς αἰγυπτίας ἀκάνθης, ἀραβικῆς. Sic vocat & Marcellus Empiricus cap. 14.

b Vitio simile, pellucidum. Dioscor. Vide suprà ca. 9. huius libri.

c d Denarij tres.

e κώρυκος, folliculus in vlmo & terebintho, intra quem nascuntur culices & gummi. Inepte Plinius Coycum montem esse putauit.

f Guillandinus huius loci diligentissimus, & ingeniosissimus enarrator ex Anacreonte, Alceo, Æschylo, comicis veteribus, Platone, Aristotele, probat papyrum, siue byblum cognitam quidem fuisse, antequam nasceretur Alexander, verum in vsu frequenti & publico fuisse, Alexandri sæculo.

g Pertinet huc Lucani versus,

Nondum flumineas Memphis contexere byblos
Nouerat, in saxis tantum volucresq; feræq;,
Sculptáque seruabant magicas animalia linguas.

h In maluarum foliis, non palmarum, legẽdum putat Guilland. quoniam olim in maluarũ foliis scribebatur. Cnina apud Isodorũ,

Hæc tibi Aratæis multum inuigilata lucernis
Carmina, queis ignes nouimus aërios,
Læuis in aridulo maluæ descripta libello,
Prusiaca vexi munera nauicula.

i Linteos libros memorat Liuius li. 4. primæ Decad. & Vopiscus in Aureliano. Ceras, cera oblitas tabulas vocat, in quibus primùm ferreo stylo scribebatur, deinde ossea cuspide, cùm vetitũ fuisset, ne quis è ferro graphium haberet. Plaut. in Bacchid. Chry.

Nunc tu abi intro Pistoclere ad Bacchidem, atque effer citò.
Pist. *Quid?* Chry. *stylum, ceram, tabellas & linum.*

Atta in Satyra. *Vertamus vomerem in cerã, mucronéque aremus osseo.* Hinc scribarum vulgatum dictum. *Ceram ferro ne cædito.* Præter arborum cortices, ac folia plantarum, ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, etiam in ligno, vt Solonis leges: ebore, vt Romanorum Principum edicta, libris elephantinis, quorum Vlpianus lib. 32. Pandectarum, cap. 50. meminit. Et Vopiscus in Tacito: lapidè, vt sepultorum elogia, sacras Ægyptiorum literas, & alia id genus monumenta: ære, vt 12. tabularum legees, fædera, senatus decreta: animaliũ intestinis ac gemmis quondã scriptum fuisse, multis argumentis ostendit Guillandinus, Alexander ab Alexand. cap. 30. 2.

k Codicillorum, ceratarum tabellarum. Codicillos vocat infrà cap. 1. lib. 33. Homeri locus est Illiad. ζ. --πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ
Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

Pugillares olim dicti fuerunt duplices, triplices, quincuplices, à numero foliorum: citrei, buxei, eburnei, membranei à materia: lutei, virides, crocei, purpurei, à colore. Guilland. Quod ad materiam attinet tabulas scriptorias è pinu fieri solitas, ostendit hic locus Euripidis in Hippolito,

καὶ τὴν ἐν ἴδῃ γραμμάτων πλήσσει τις
πεύκην, ἐπεί μιν ἔκδηλον ὄντ' ἐπίσταμαι.

Vide Victorium cap. 5. 16. Boni scriptores aliquando has lignum & ligna ἁπλῶς vocauerunt. Iuuenal.

Vana superuacui dicens cheirographa ligni.

Ouid. 2. de Ponto.

Nec mea fallaci conuicta est gemma sigillo
Mendaces lignis imposuisse notas.

Non ceris, vt editi codices, vel linguis, vt scripti. Cuiacius cap. 14. lib. 11. Obseru.

l Herodotus lib. 2. Ægyptum esse γῆν ἐπίκτητον, καὶ δῶρον ποταμοῦ scribit: Heliodorus 9. Æthiopicorum idem tradit: idem Arist. c. 14. lib. 1. Meteorolog. idem Strabo, Diodorus, Eratosthenes. Seneca cap. 20. lib. 6. Natur. Quæst. Nilum turbidum defluentem, & limũ secum trahentem multum, quem prioribus terris apponat, annuis incremẽtis semper Ægyptum proferre auctor est. Tot testibus, & insignis auctoritatis viris confisus Plinius idem asserit. At constat omni memoria in inferiori Ægypto celebres vrbes fuisse, Canopum, vnde ostium Canopicum dictum, quò post excidium Troię, cum Helena Menelaus appulit, vulgò *Bicheri*, Tanin, vulgò *Damiatam*, vnde Taniticum: & in vertice Deltę Sain, hodie, vt volunt, *Saït*, quæ chartæ Saïticæ nomen dedit: tum etiam Heliopolin, quæ *Bethsemes* appellatur, & *No* populosam, quæ in Alexandriã postea versa est: Latopolin, in cuius ruinis Cãbyses Babylonẽ ædificauit, *Cairam*: Memphim, Pyramidum miraculis claram, vt inde credenhodie dũ sit, Ægypti eam partẽ non adaggeratã fuisse limo fluuij, sed incolis multis semper habitatam, oppidisque frequentissimis cultam. Pro Sebennitica præfectura Guillandinus Saïticam reponit,

nit, quoniam licet Sebenniticus tractus, in quo etiam hodie visitur ampla ciuitas *Sibnit*, ab historicis celebratus fuerit, nulla tamen charta Sebennitica nuncupetur, cùm de Saitica multa legantur apud autores. Homeri versus de Pharo sunt,

> Νῆσος ἔπειτά τις ἔστι πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ
> Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι
> Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
> Ἤνυσεν ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν.

Continenti adiuncta est oblongo & angusto aggere, quem põtem γέφυραν vocant, industria Cleopatræ reginæ, quę legatos & publicanos Rhodiorum vectigal cui obnoxia diu fuerat superbè petentes in suburbana cùm duxisset solennis festi specie, septem dierum spatio, molibus in altum iactis, totidem stadia occupauit, & ita continenti admouit. Aliquanto verò post vehiculo in eam profecta, Rhodios ludificata est portorium nõ ab insula, vt putabant, sed à terra exigentes. Guilland. ex obseruatione Brodæi cap.5.3. Miscellaneorum.

m Varro loco, quẽ Plinius citat, scripserat in Sebennitico tantum nomo Papyrum, vnde chartæ fiunt, nasci cùm autem nascatur in multis aliis locis Ægypti, probabile est Ægyptum totam terram tum non fuisse.

n Quantum nauis plenis lata velis diurno cursu metiri poterat. Seneca, Plutarchus in Iside & Osiride.

o Ælianus, Hieronymusque ad Chromatium, inter Ptolemæum & Attaliũ contentionem eam habitã fuisse tradunt, qua in re nihil dissentionis est, cùm, vt suos omnes reges Ptolemæos Ægyptus vocauit, ita & suos, Attalos Pergameni cunctos nuncupauerint. De membranarum initiis statuendum ferè idem quod de chartis, Eumenẽ frequentiorem quidem illarum vsum vulgasse, cùm maximum earum numerum ad bibliothecæ suę volumina compararet, quamuis iam annis multis illarum vsus fuisset ante Eumenem: cùm Herodotus in Terpsichore scribat, ab Ionibus byblon siue chartam appellari διφθέραν nempe membranas: chartæque penuria, in membranis caprinis & ouillis eos ac plerosque alios barbaros scribere solitos. Scribit præterea Iosephus lib. 12. Antiquit. à Iudæorum summo pontifice missos ad Ptolemæum senes libros sacræ legis expectantem membranas suis inuolucris extractas ostendisse, aureis literis perscriptas, tenuitatis admirandæ, ac sic compositas, vt visu discerni commissuræ non possent. Facit & ad id prouerbium notissimum, Diphtera vetustiora, de quo vide Suidam & Erasmum. Aristotelem primum omnium vndiq; colligere libros cœpisse, & Ægypti reges σύνταξιν bibliotheces docuisse Strabo affirmat: quod sic intelligendum puto, non quidem viuum & coram locutum id mõstrasse, verum exemplo suæ bibliothecæ, quam instructissimam, copiosissimam, & ordine cõuenientissimo digestam fuisse credi par est, eos principes incitasse, vt præclaram illam & incomparabilem suam instituerent. Pisistrati bibliothecam ante Philosophi tempora, vrbe potitum Xerxem Gellius tradit in Persidem transtulisse: cámque multis pòst annis Seleucum Nicanora reportandam Athenas curauisse, Iulianus imperator ad Ecdicium Ægypti præfectum scripsit, alios quidem feris auibus, equis delectari, sibi verò ἐκ παιδαρίου δεινὸν πόθον ἐντετηκέναι τῆς τῶν βιβλίων κτήσεως, à puero maximam cupiditatem comparãdi libros inoleuisse. Capitolinus Serenum Sammonicum eruditissimum virum Gordiano iuniori discipulo bibliothecam suã donasse refert, in qua sexaginta duo volumina selectorum & optimorum librorum numerabantur.

p Papyrus duplex est: altera Biblos Ægyptia, Ægypto peculiaris & Indiæ, si Straboni fides: in Syria quoque nascens Theophrasto: Plinio, etiam Babylone, cuius flore dij coronantur, phyluris charta conficitur, scapo vescuntur, radicibus ignem alunt. Altera Sari Theophrasti, Biblos secunda Eustathij, extra Ægyptum autore Strabone, in Italiæ palustribus cum Typha & Anthela crescit, in Sicilia, Apulia, Calabria frequens, vbi voce à papyro sumpta, vulgus etiamnum *Papero* appellat. Radicem habet præduram, flexuosam, è qua Saria, id est, molles tenellique cauliculi germinant, ad duorum cubitorum altitudinem surgentes, crassitudine pollicis, trianguli, chartis inutiles, coma papyro simili. Hic locus Aristotelem parum certa & vera de plantis iudicasse probat, qui problemate 8. lib. 6. asseueret nulli plantæ caules triangulos, aut quadrãgulos produci: cùm & papyri scapus tribus angulis distinguatur, & aliarum multarum, quatuor, quod ex historia Dioscoridis manifestissimum est. Guilland.

q Quod Theophrastus dixit, κόμην (Strabo χαίτην) ἔχοντας ἀχρεῖαν, ἀσθενῆ, Plinius his verbis reddidit, cùm aptius esset, comã, siue iubã inutilem habens, atq; inualidam. Non parũ sanè discrepat thyrsus à coma. Hæc. n. ex porrecta, diffusa ac explicata est, in milio & arundine, Plinio: thyrsus verò in globosum caput coactus, quale est colocasiæ κωδίον Txeophrasto, σφηκίον Dioscoridi, φερίφερες, vel in spicatam congeriem stipatus, vt in alismatis, & Acanthi caule, à similitudine thyrsi Bacchici vocatus, quem Macrobius telum fuisse ait circumplicata hedera obligatum, quæ frõde mucronem tegebat.

r Plutarchus in Agesilao scribit eum papyra coronaria delectatum fuisse ob coronarum simplicitatem, eamque discedẽtem à rege petiisse & accepisse. Athenæus verò lib. 15. ridet eos qui putarunt è papyro & rosis coronas fieri: idque non minus absurdum esse tradit, quàm si ex allio & rosa corona necteretur, vt pote papyro graue quiddam & cœnosum olente.

s Herodotus lib. 2. tradit Ægyptios naues fabricare è sua spina, cumpages introrsum è biblo facere ex amputato papyri vertice, ex eodem & vela, & calceos: inferiora verò longitudine cubiti, & comesse & vendere. Lucanus,

> *Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.*

Ægyptiis sacerdotibus calceos tãtum papyraceos gestare licebat, quorum Aristides lib. I. Sacrorum sermonum meminit, scribens in vlceris curatione Æsculapium sibi dedisse calceos Ægyptios, quibus vtuntur sacerdotes. Vsi sunt & veteres arundinum coma ad nauium structuram, quo modo & papyro, commissuris interiicientes ad textus ferruminandos, vt quæ glutino sit tenacior, & explendis rimis pice fidelior cap. 36. 16.

t Apud Theophrastum est: etiam è biblo vela &c. nimirum ex eadem papyro, siue caulis eius tæniis & philuris, non autem libro siue extimo cortice, ne funibus quidem, nisi in humore, vtili. Plinius negligenter hæc vertit. Omisit & idem quod apud Theophrastum mortalibus imprimis necessarium vsum huius plantæ declarat, è biblo texi biblia, nempe chartas, etiam externis notissimas, cùm Græci longè plura chartis momoriæ tradiderint, quàm ipsimet Ægyptij, apud quos papyrus gignitur, memorabilium rerum monumenta saxeis obeliscis & pyramidibus insculpere soliti. Guilland.

v Dioscorides & eius autoritate deceptus Pierius in Hieroglyphicis falsò putauerunt radicem ἔχειν τρόφιμόν τι. alimẽti nonnihil præbere, ideóque Ægyptios διαμασωμένους ἀποχυλίζειν, mandere, exugeréque succum, τὸ διαμάσημα ἀποπτύοντας. Nam & præter Theophrasti perspicuam hac de re narrationem, Herodotus apertissimè refert in Euterpe, Ægyptios papyri è palustribus collectæ annua messe, partem superiorem præcisam in alios vsus quàm alimentorum vertere, inferiorem autem cubiti longitudine, & vendere & comesse, eximia quadam suauitate, cùm in loculento furno torretur. Ante fruges repertas priscis Ægyptiis vsitatissimũ & frequentissimum eum cibum fuisse ex Oro cognoscimus. Scribit enim Ægyptios antiquissimam, & omni memoria priorem originem suam significantes, papyri fasciculum pinxisse, quia eo primum vescerentur.

x Vide quæ notata sunt suprà in cap. 22. lib. 12.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione & vitiis, & glutino earum CAP. XII.

PRincipatus [1] medio, atq; inde scissuræ ordine. [a] Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantùm voluminibus dicata, quæ ab [2] adulatione Augustini nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniunge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum [b] amphitheatricæ datum fuerat à confecturę loco. Excepit hanc Romę [c] Fannij sagax officina, tenuatámque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramentis: propriórque etiamnum cortici [3] Tæniotica à vicino loco, pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, [d] segestriúmque in mercibus vsum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum [4] est, [e] extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. [f] Texuntur omnes [5] tabulæ

1 mediis. sub. philuris, vel medio, corio nempe. Dal.
2 ablutione. M. quomodo & legisse videtur Isidorus. Sic & Turn. ex vet. cod.
3 Taneotica. CH. Tanitica. Guill. à Tanici uitate, hodie Damieta.
4 est, extimumque eius. Vet.
5 tabula madente. M. & Turn.

bulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim[6] glutini[7] præbet cùm primo[8] ſupina tabula ſcheda adlinitur, longitudine papyri, quę potuit eſſe reſegminibus vtrinque amputatis. Transuerſa poſtea crates[9] peragitur.[10] Premitur deinde prælis, & ſiccantur Sole plagulæ, atque inter ſe iunguntur, [e] proximarum ſemper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam[12] plures ſcapo, quàm vicinæ. Magna in latitudine earum differentia, xiij. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: [g] nec malleo ſufficit. Nam emporeticæ breuitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectatur in chartis, tenuitas, denſitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæſar. Nimia quippe Auguſtæ tenuitas, tolerandis nõ ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittẽs literas [h] liturę metum afferebat[13] aduerſis, & aliàs indecoro viſu[14] pertranſlucida. [i] Igitur & ſecundo corio ſtatumina facta ſunt è primo ſubtegmine. Auxit & latitudinem. [k] Pedalis erat mẽſura, & cubitalis[15] macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius ſchedæ reuulſione[16] plures infeſtante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Auguſtæ in epiſtolis autoritas: Liuiana ſuam tenuit, [l] cui nihil[17] è prima erat, ſed omnia è ſecunda. [m] Scabritia leuigatur dente [n] concháve, ſed caducæ literæ fiunt. Minus ſorbet politura charta,[18] magis ſplendet. [o] Rebellat ſæpe humor incurioſè datus, primóque malleo deprehenditur,[19] aut etiam odore, cùm[20] fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo [p] oculis, ſed inſerta mediis glutinamentis [q] tænia,[21] fungo papyri bibula, vix[22] niſi litera fundente ſe: tantùm ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aſperſu. Nam fabrile, gummíſque [r] fragilia ſunt. Diligentior cura, molli panis fermentati[23] colata aqua feruente: minimum hoc modo [s] intergerij: atque etiam Nili lenitas ſuperatur. Omne autem glutinum, nec vetuſtius eſſe debet vno die, nec recentius. Poſteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque conſtricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita ſunt longinqua monumenta Tiberij Caiíque Gracchorum manus, quæ apud [t] Pomponiũ Secundum vatem ciuémque clariſſimum vidi annos ferè poſt cc. Iam verò Ciceronis ac Diui Auguſtini Virgiliíque ſæpenumerò videmus.

6 glutinis M.
7 præbet in re, cum primo. M.
8 ſupinę tabulæ. Alij. ſupina tabulæ ſchida. Tur.
9 peragit. M. deinde crates peragit. Turn.
10 premũtur deinde prælis, & ſiccãtur ſutæ vel vdæ. Guil.
11 intimarum &c. ad extimas. Dal.
12 plures philuræ ſcapo. Vet.
13 ex aduerſis. M. ex auerſis. Vet. & Turn.
14 per tranſlucida. Igitur è ſecun. Turn. ſtamina fa. ſunt, vt primò ſubtegmina. Vet. legit & ſubtegmina, Turn.
15 macrocollis. M.
16 amphiores. Vet.
17 primum erat, ſed omnia ſecunda. M. in vulg. lectione Turn. expungit, è.
18 magiſque. Dal.
19 & vi etiam odoris. M.
20 fuerit ars indil. Vet.
21 iunco. M. & Turn. ceu tænia iunco papyri bibulo ibi vix litera. Vet.
22 inis literæ fundenti ſe tantum eſt fraudi. Scalig.
23 colato. Dal. ſub. molli.

ANNOTATIONES.

a Guillãdinus aſperè Turnebũ reprehẽdit, ex hoc loco tres chartæ ſpecies inuehentem, Hieraticam, Auguſtam, Liuiam. c. 2. lib. 7. Aduer. cũ vna eadémq; ſit, Ægyptiis dicta Hieratica, quoniã religioſis, & ſacris voluminibus tantũ dicata eſſet, Romanis adulatione prima, Auguſta: adulatione ſecunda Liuiæ, vt obſcurius, & ignotius, ordinéque tantùm tertium eius nomen fuerit Hieratica. At quàm iuſtè, viderit. Nam cùm paulò pòſt genera chartarum pro latitudinis differentia recenſet autor, emporeticæ digitos ſex eſſe vult: Saiticæ, pauciores nouem: Amphitheatricæ, nouem: Fannianæ decem: Hieraticæ vndecim: optimis verò, cùm minimum duabus tredecim, quæ eſſe proculdubio nõ potuerunt aliæ, quàm Auguſta & Liuiana, adulatione Auguſti & Liuiæ, principem locũ nactæ Auguſti ſeculo, reiecta in locum tertium bonitatis & nobilitatis Hieratica. Nam Taniticam cortici propiorem, & venalem pondere, non bonitate, in eo ſenſu præteritam, nemo repoſuerit inter optimas. Ad Guillãdini opinionẽ refellendam, tuendamque Turnebi & Ruellij ſententiem, hoc argumentũ ſatis fuerit, verùm Liuianam & Auguſtam eandem non fuiſſe monſtrant apertiſſimè quæ mox ſequuntur, Auguſtæ in epiſtolis autoritatem ſuam relictam, Liuianam verò ſuam tenuiſſe, cui nihil primum erat, ſed omnia ſecunda. Sic.n. in manuſcripto legitur. Ordo ergo fuit ille chartarũ dum vixit Auguſtus, mutatus à Claudio, dẽſata charta, quæ literas ob tenuitatem trãſmittebat, addito tertio corio, & aucta latitudine digitis aliquot. Strabo lib. vlt. Hieraticam, non chartam, ſed papyrum appellat, abundantem & præcipuè cultam in inferiore Deltæ parte, eamq; duplicem, alteram præſtantiorẽ, viliorem alteram. Memphiticam chartam idem Turnebus prodit inauditam, & minimè ab aliis ſcriptoribus notatam, deceptus Lucani verſu, quem Iſidorus corruptum ſic refert,

Conficitur bibula Memphitis charta papyro:

cùm legendum ſit, vt antea monuimus,

Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro,

Cõſeri, cõtexi, ſui naues veteres dixerũt: vnde Spartea ſerillia, funes ſparteos ad eum vſum deſtinatos dixit Pacuuius iu Niptris.

Nec vlla ſubſcus cohibet compagem aluei,
Sed ſuta lino, & ſparteis ſerilibus.

Inde & Serilia Iſtrica Liburni, eaque nauigia olim dixerunt. Noſtrates eorum funium loco Iuniperi virgis contuſis, & muſco, nauium commiſſuras explent, additis ſubſcudibus ferreis, quas vocant *Happes*, Græci ἀγκτῆρας.

b Athribicæ. Guilland. ab Athribitica præfectura, cuius meminerunt Strabo, Ptolomęus, Stephanus Athribin eius caput memorat autor cap. 10. 5. Quidam ita dici potuiſſe ſuſpicantur, quòd in amphitheatris Ægypti, Alexandriæque potiſſimum à concurſu populi vacuis conficeretur, vt ſolent manuarij opifices in locis publicis à vulgi turba non occupatis, artem ſuam exercere. Fortaſſis & id Romæ factum in aliquo amphitheatro, vnde nomen.

c Rhemnium Fannium Palæmonem ſignificat, qui, vt ait Tranquillus in Grammaticis illuſtribus, officinas promercalium chartarum & veſtium exercuit, verna mulieris, ſed manumiſſus, principem locum inter grammaticæ doctores adeptus, ſed libidine & vitiis omnibus tam infamis, vt Tiberius & Claudius palam dictarent nemini minus puerorum ac iuuenum inſtitutionem cõmendendam: arrogãtiæ tam inſolentis, vt Varronem porcum appellaret, ſecum natas & morituras literas gloriaretur: quinetiam latrones aliquando ſibi propter nominis celebritatem peperciſſe: nomen præterea ſuum à Virgilio non temerè poſitum in Bucolicis, ſed præſagiente poëta, fore ſe aliquando omnium poëmatum iudicem.

d Quidam legunt Stegeſtrium ἀπὸ τοῦ στέγειν, σκεπάζειν, καλύπτειν: Varroni tamen Segeſtria dicuntur ſtramẽta è ſegete, quibus lecticas inuoluebãt, vt ab imbre, puluere, & externis quibuſuis iniuriis defenderent. Alij quæuis ἐνειλήματα inuolucra ſic appellari putãt, quod iis ſegerantur, & ſeponantur, ac ſeparentur quæ occultant.

e Vetuſti codices legunt extimum, quod probo. Scirpus Feſto iuncus paluſtris, procerus, & læuis, è quo tegetes fiunt, id quod repetit Iſidorus cap. 9. 17. Etymolog. Plinio cap. 18. 21. Mariſcus, ad vitilia & texendas tegetes idoneus, Græcorum Holoſchœnos.

f Hic Guillandinus, cui plurimum defero ob multas raráſque virtutes, eximiam doctrinam, iudicium acutum, ſummam diligẽtiam, & plurimam haud vulgarium rerum cognitionem, peregrinatione in ſemotas & longinquàs regiones cõparatam, ac denique amabilem & ingenuũ animi candorem, Turnebum & Ruelliũ ignorantiæ poſtulat, quòd hunc locum non intellexerint, nec viderint tabulas hic dici papyri ſchedas, quæ auulſæ compingantur, non autem aſſerem philuris ſubditum, ſuper quo glutinantur.

Quod

Quod bona eius venia dictũ ſit, rectè ſenſiſſe illos exiſtimo, quod ex ſequente clauſula (cum primo ſupina tabula ſcheda adlinitur) innoteſcet, in qua Guillandinus putauit orationem Plinij ſic accipiendam: cùm primo ſcheda, id eſt, philura adlinitur, & inſternitur ſupina tabula, (auferendi caſu) id eſt exporrecta in lõgum eadem philura. Hoc ſanè repetitionis genus inſulſum, minimè conuenit ſuccinctæ Plinij grauitati, cùm preſſius dici potuiſſet, & aptius (*cum primo ſupina ſcheda adlinitur.*) Præterea dum charta fiebat, neceſſum fuit tabulam ſubiici, ſuper qua diſtenderentur rectæ ac tranſuerſæ philuræ, quæ glutino, vel aqua Nili turbida committerentur: quod obiter hic Plinius indicat. Quinetiam tabulæ ſignificatio multum diſtat à philuræ notione. Quamobrem manuſcripti codicis fidem ſequendam arbitror, qui habet, (*Texuntur omnes tabula madente Nili aqua:*) ac rurſum, (*cùm primo ſupina tabulæ ſcheda adlinitur,*) quibus verbis nihil clarius, aut congruentius eſſe poteſt. Supinam ſchedam idem exponit, recto ſitu poſitam, quo modo Liuius ſupinas manus dixit, erectas, matronis in publico dolore ad cœlum & deos illas tendẽtibus. Pronam manum cõſtat à medicis vocari, cuius vola terram ſpectat, ſupinam, cùm eadem in cœlum obuertitur, ſupplicantium more, quo geſtu etiamnum Franciſcani taciti & muſſitantes orant. Supinam ſchedam ego potius interpretandam cenſeo cuius pars quæ in ſcapo vergebat introrſum, cum ſuper tabula diſtenditur, extrorſum vertitur, nec tabulæ lignum tangit. Sic.n. poſita, quia mollior, humidior, ac tenerior eſt, facilius ſuperiniectam alteram amplexatur, & retinet. Idem legendum putat (*Tranſuerſa poſtea cute peragitur:*) At manuſcripti codicis integritas nihil mutari ſuadet. Commodius autem & concinnius appellari non potuit chartarum textus, quàm cratis nomine, ob rectas tranſuerſáſque philuras ſibi mutuò ſuperincumbentes, quæ cratis, vel clathrorum figura eſt. Porrò, an apricis locis chartæ ſiccarentur, an vmbroſis, & perflatis, non eſt indignum ſcitu, quòd id pertineat ad Plinij literam vel emendandam, vel confirmandam. Verum id quidem eſt, quæ ſolo aquæ humore glutinantur, diſſilire, cùm vapore Solis inareſcũt, at quæ luto pingui, aut pollinis flore aqua diluto cohærent, Solis tepore & æſtu, atque adeò ignis calore tenacius committuntur. Itaque qui chartas denſas libris compingendis aut tegendis mercibus conficiunt, vbi prælo, chartæ quadratam plagulam ſatis preſſerunt, inſolatu ſiccant, & librarij, voluminum quæ conſuuntur poſteriora glutine oblita, vel igni admouent, vel Soli exponunt, vt citius reſiccentur. Quamobrem & olim chartas inſolatu durari, ſiccaríque ſolitas, vero abſimile non eſt. Ac quoniam vocabulorum, quibus Plinius hiſtoriam papyri & chartarum explicuit, varietas lectorem in hac re parum verſatum remoratur, eum iuuare ſtatutum eſt aliquot expoſitis. Scapum papyri quatuor plerumque cubitos, id eſt, ſex pedes longum, tunicis ſiue membranis ad ſummum viginti conſtantem, aquis extractum præcidebant, ad verticem, ſiue cacumen, quia pars illa gracilior foret ac inualidior, & ad radicem, quia tenella molliuſculáque ea pars, humore adhuc perfuſa flacceſceret firmitatéque careret, ad glutinationem, præli torturam, malleorum ictus, lęuigaturam neceſſaria. Quantum vtrinque amputaretur, non proditum. Ad pedem circiter vnum reſecatum cõiector, vt quatuor pedes truncati ſcapi ſupereſſent, quem tum demum in duo diuidebant medium, ferro quodam ad id deſtinato, & aptato, quod fortaſſis acum vocauerunt, membranis ſeparantes, è quibus recto, tranſuerſoque ſitu collocatis chartam conficerent. Has membranas ſiue tunicas à ſcapo reuulſas Plinius philuras, ſchedas, ramenta vocat: cùm in tabula recto ſitu diſponuntur, ſtamina, ſiue ſtatumina, cùm tranſuerſo, ſubtegmina, vocabulis è textorum officina petitis: earundẽ ſiue in rectum, ſiue in tranſuerſum coniunctarũ ſeriẽ & ſtruem, coriũ, quod ad Claudij vſq; tempora duplex tantum fuit, prius rectis fibris, alterum tranſuerſis: eius verò iuſſu triplex in ea charta, quam de ſuo nomine Claudiam vocauit. Illam enim primo & tertio corio rectis, ſecundo tranſuerſo contexuerunt. Papyrum pro philuris nuſquã Plinius vſurpat, & apud Vlpianum tertio De legatis, papyrum ad chartas paratum, nõ tam philuras, quàm papyri ſcapos intelligunt, quòd philuræ diſtrahi non ſolerent, vt ad manum & in parato eſſent, niſi cùm inſtaret confecturæ tempus. Tænia (chartæ vitium) quid Plinio ſit, paulo pòſt declarabimus. Ea certè vox pro philura nuſquam apud illum reperitur, quamuis in eo ſignificatu dici poſſe non inficior, vt nec pagina, nec tabula, nec plagula. Eſt.n. plagula chartæ confectæ, & ſuis iam philuris textæ veluti lamina, quam in linteis noſtris chartis, folium vulgus nũcupat. Eius autem vtraqua facies, auerſa & aduerſa, ſiue anterior & poſterior, pagina. De tabula, quę iacentes philuras ſuſtinebat, quoad peracta crates, & abſoluta textura fuiſſet, antea tractatum. Reſtat cutis nomen, quod in cratis expunctæ locum recipiendum non arbitror, reclamantibus antiquis exemplaribus, nec quadrante ipſa ſignificatione cutis, quæ ſemper extima & obuia eſt, cum philularum multæ in profundo abſtruſæ deliteſcant, maximè præſtantiores ac meliores, & ſi quæ philura cutis vocanda ſit extrema tãtùm omnium deterrima, eam appellationem mercatur.

g Vel tam anguſta eſt, vt malleum qua parte ferit latiorem, non adæquet vel tam fragilis eſt, vt malleo percuſſa diſrumpatur. Rugoſas chartas malleorum ictu complanare, ac extendere mos fuit, vnde lib. 32. Pandectarum. Vlpiano, libri malleati. Guillandinus.

h Aduerſa charta, anterior & noſtris oculis obiecta, quam ſcribentes contuemur in qua calamus properat: auerſa poſterior, & à tergo poſita. Litura verò effuſi ſparſiq; atramenti in bibula charta macula, ei ſimilis, quam, penna ſcripturam delentes, inducimus. Apparet certè ea magis in auerſa chartæ facie, illo ſubeunte atramento, vt cùm aduerſa iam aliquid ſcriptum eſt, in auerſa maculis nigris fœdata præterea nihil pingi queat. Vtraque verò facie veteres ſcripſiſſe, teſtantur hi verſus Iuuenalis:

Scriptus, & à tergo nec dum finitus Oreſtes.

Martial. *Scribit in auerſa Picens epigrammata charta,*
Et dolet, auerſo quod facit illa Deo.

Commentarios opiſthographos, ſic deſcriptos vocãt, quibus cum nonnihil ſimilitudinis habent Aduerſaria, nempe tabulæ tumultuariæ, & multis rebus coniectis negligenter ſcriptæ, quæ in codices referũtur iuſtos, æternos, ordine digeſtos. Cicero pro Roſcio. De ſyngraphis, opiſthographis, autographis, cheirographis. Alex. ab Alex. cap. 30. 2.

i Vetuſtus codex, (*Igitur & ſecundo corio ſtamina facta ſunt, vt primo ſubtegmina:*) ſenſu nihil diſcrepante, ſi etiam ſtatumina legamus: ſtamen, id eſt, quod colo aduolutum mulieres nent: eſt & in textrinis filum telæ directum, intra quod ſubtegmen, ſiue trama currit tranſuerſim: ſtatumen verò, ridica, ſiue palus, quo vitis fulcitur. Autoris ergo ſenſus eſt minimè obſcurus, in charta Claudia, ſicut primo corio è rectis philuris confecto, additum eſt ſecundum, velut ſubtegmen, aut trama, è ſchedis tranſuerſis textum, ſic huic impacta, pro tertio corio, ſiue ſtamina, ſiue ſtatumina rurſum è rectis philuris compoſita, quemadmodum in primo corio.

k *Reuulſione ampliores infeſtante paginas.*) ſic vetuſtus codex. Macrocôlla ἀπὸ τῶν μακρῶν κολλῶν dicta Guillandinus cenſet, tãquam à longo tergore: ego potius ἀπὸ τῶν μακρῶν κώλων, à longis velut artubus & membris. Menſura pedalis, & cubitalis, id eſt, ſeſquipedis, harum chartarum, an in longitudinem exporrigeretur, an in latitudinem, Plinius non ſtatuit: in latitudinem potius exiſtimo, quandoquidem hic agitur de latitudine, & ſcapi papyri, vnde ſchedæ diſtrahebantur, nota eſt longitudo, circiter quatuor pedum, quæ ad pedis vel cubiti menſuram contrahi non potuit, quamuis μακροκώλλ nomen lõgitudinem potius indicet, quàm latitudinem. Quod autem vnius ſchedæ reuulſione ampliores, vel plures paginæ infeſtarentur, hoc nos docet plagulas chartæ confectæ, ſiccatæ, malleatæ, læuigatæ plicari ſolitas in paginas, vt fit & in noſtris linteis, quæ quo ampliores eſſent, magis ſcriptura conturbaretur, ac læderetur, ſi quis vnam philuram vel improbitate ac malitia, vel corruptam ac vitioſam exemiſſet. Auguſtam epiſtolis laudatam & relictam, Martialis epiſtolarum lib. vlt. ſalutatricem libro 9. vocat:

Marcus amat noſtras Antonius, Attice, muſas,
Charta ſalutatrix ſi modò vera refert.

Quod pro Liuiana reponit Guillandinus Fannianam, vt Auguſtam, Liuianam, Hieraticam eandem eſſe conſtanter affirmare nõ deſinat, id contra veterum codicum autoritatem ſtatui, à nobiſque minimè probari ſupra dictum eſt. Hinc quidem nos pro æſtimationis ac pretij ordine, & latitudinis varietate, quoniam ferè par eſſet omnium longitudo, chartas numerare, ac ſuis claſſibus recenſere poſſumus, Auguſti tempore macrocôlas primas, pedem aut ſeſquipedem latas: Auguſtam & Liuianam optimas, digitos tredecim: Hieraticam vndecim: Fannianam decem: Amphitheatricam nouem: Saïticam, & quam omiſit autor, Taniticã, pauciores nempe ſeptem, vel octo: Emporeticam ſex: quas omnes anteiuit & bonitate & dignatione Claudia, principatu Claudij texta, è duobus ſtaminibus, ſiue ſtatuminibus, & interiecto vno ſubtegmine, optimis, nempe Auguſta & Liuiana, aliquanto latior, vt ſuſpicor, ad digitos quatuordecim, vel quindecim.

l Quæ nihil accipiebat ex prima philura, ſed omnia coria ex ſecunda: vel, quæ nullas dotes primæ, nimirum Claudiæ, ſed omnes ſecundæ, nimirum Auguſtæ, habebat.

m Vitia chartarum hic autor memorat quatuor: ſcabritiẽ, rebellem contumaciam, lentiginem, tęniam vnam, vel plures. Scabritię remedium eſt dente vel concha politura, moderatione tamen adhibita, ne vehementius exteratur. Nam quamuis ea complanatione, ac erugatione ſplendeat magis, fulgenteq; nitore oculis placeat, validiore tamen attritu non ſorbet attramentum, ſed reſpuit, &, ſi quæ literę appictæ ſint, inſtabilis & fugax ſcriptura non permanet. Alterum vitium eſt rebellio. Rebellant qui armis ſubditi & pacati bellum rurſus mouent. Rebellat humor incurioſè datus, cùm artificis curæ ac ſtudio reluctatur pertinacius, nec omne corij ſpatium ex æquo rigat, & oblinit, ſed alicubi ſubſiſtit copioſior, alibi parcior affunditur, vnde plagularum fit inęqualis & ſuperficies & reſiccatio. Nam cùm probè curatam, ſubactam, tractatamq; chartam eſſe putat artifex, nec quicquam operæ ſuæ præterea deſiderare, tum contra eius ſpem vitium id detegitur, & tanquam recrudeſcit, quod iterum eius diligentiæ negotium faciat. Eſt itaque retexenda charta, & eodem labore domanda, atque peruincenda, quo prius. Malleo deprehenditur hoc vitium, aut quòd eminentiora tubera, depreſſioreſq; lacunas plagularum, inæquali percuſſu tundat, & inuenuſta deformitate tuſas oſtendat. Prodit arguitq; eam labem etiam odor, charta præſertim negligentius prælo compreſſa & ſiccata, muccidus, viroſus, fœtidus putreſcente ac ſitum olente humore qui nec prælo eſt eliſus, nec inſolatu diſſipatus. Lentigo macula eſt chartarum plagulis aſperſa, colore ruffa, vel ſubruffa, qualis in hominum ore conſpicitur, Græcis φακός. Ab ea in facie crebra, φακᾶς Dioſcorides, autore Suida, co-

da, cognominatus est. In charta ergo næuos, ſordes, decolores punctorum notas, & maculoſas velut aſpergines lentiginem Plinius vocat: quæ fiebant, dum compingerentur coria, ſi quid illaberetur impurius, quod natiuum colorem iuquinaret, aut ſi quid in ſchedis contortum & conglabatum chartam infuſcaret. Oculis id cognoſcebatur, vel perſpecta ſtatim charta, ſi maculæ in aperto forent, vel ad Solem explicata, ſi altius inſiderent. Quartum & poſtremum vitium tænia eſt, non, vt retur Guillandinus, philura, vel ſcheda, ſed oblongus & anguſtus in plagulis ductus, nullo glutine aut pingui humore litus, & opertus, in quo ſola papyri fungoſa & bibula raritas abſque vllo tectorio calamis ſcribentium occurrit, & literam, ſiue atramenti picturam dum haurit, diffundit, quod nec ictu mallei, nec oculorum cōſpectu exploratur, ſed ſcriptura tantùm, dum picta litera liqueſcens vtraque parte combibitur, & tam auerſam, quam aduerſam faciem inquinat.

n Veneria, quam Echneidis nomine Mutianus depingit.

o Leg. Rebellat ſæpe humore in curioſè dato primis, quod maldepr. aut et. od. cùm fuerint indiligentiores &c. Rebellat, interpretor, humore nimio madida inflatur, & ob inæqualē tumoris molem, ſcribenti velut reſiſtit, ac reluctatur. Alij poſtrema legunt, cùm fuerit graueolentior.

p Fortaſſis, oſculis nempe contactu labrorum madidorū, quomodo chartæ noſtræ bonitatē probamus. Chiffletius. Non probo.

q Tænias auctor vocat anguſtos, oblongos, & inanes ſub ſchedis veluti linearum ductus, quibus vel gluten non adhæſit, vel illitum euanuit, aut corruptum eſt: quod fit, vt aiunt eius artis magiſtri, ſi dum plagulæ funibus appoſitæ ſiccantur: aura vehementior afflauerit, præſertim Auſtri: vel gluten ob nouitatem liquidius iuſta tenacitate careat, vel mucceſcat vetuſtate, vel Auſtro flante, humidioreque cœlo coctum, & corruptum ſit. Lego, *tænia vix niſi litera iunco papyri bibulo fundente ſe.*

r Nec conuolui & complicari chartam patiuntur.

s μισοτοίχυ. Intergerini parietes Feſto, inter confines extructi: vel etiam qui medij inter diſtantiſſimos pro fultura intergeruntur, ſuſtinendis trabibus accommodati. Eorum fit mentio cap. 14. lib. 35. & cap. 10. lib. 11.

t Huius meminit auctor cap 19. lib. 7. & cap. 4. lib. 14. Plinius Nepos lib. 3. epiſtol. Tacitus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia [1] quidem exempla contra Varronis ſententiam de chartis reperiuntur. Nanque Caſſius Hemina, [a] vetuſtiſſimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, [b] Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa, [c] qui Romæ regnauit, ſitus fuiſſet. In eadem [d] libros eius repertos [e] P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. [2] Pamphilo coſſ. ad quos à regno Numæ colliguntur anni dxxxv. & hos fuiſſe è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infoſſi [3] durauerunt annis. Quapropter [4] in re tanta ipſius Heminæ verba ponam: Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat. Lapidem fuiſſe [5] quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò verſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros [f] cedratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non [6] tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eóſque combuſtos à Q. Petilio Prætore, [g] quia philoſophię ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros [h] ſeptem iuris pontificij, [i] totidémque [k] Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numę [7] decretorum fuiſſe. Libros duodecim fuiſſe, ipſe Varro Humanarum antiquitatum [8] [l] quinque. [m] Antias ſecundo, duos pontificales Latinos, totidem Gręcos pręcepta philoſophię cōtinentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, [n] Sibyllam ad Tarquinium [o] Superbum treis libros attuliſſe. Ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Prætereà Mutianus ter Conſul prodidit nuper ſe legiſſe, cùm præſideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia ſcriptam in quodam templo epiſtolæ chartam. Quòd eò magis miror, ſi etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, ſi iam hic [9] erat vſus, in ipſa illa Lycia Bellerophonti [p] codicillos datos, non epiſtolas, prodidit? Sterilitatem ſentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri [10] diſpenſandi: aliâs in tumultu vita erat.

1 quidem, in M. d.
2 Tamphilo. Sigoni.
3 durauerint. M.
4 hic retenta. M.
5 quadratum circiter in medio. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe, arctè vinctos, candelis quo quouerſus. Propterea arbitrarier, &c. Guilland. medio arcæ. vin. cand. quaquauerſum. M. medio arctè vinctū. Vet.
6 contigiſſe. Nulla in iis libris ſctipta erāt, niſi. Vet.
7 decretorum libros duodecim fuiſſe. Ipſe Varro. M.
8 vi. M. vide Annot.
9 erat vſus, in plumbeis linteiſque voluminibus ſcriptura tū (ſcriptitatum. Vet.) conſtet: cur & Homerus in ipſa illa Lycia. M.
10 diſpenſandæ. Vet. Chiffl.

ANNOTATIONES.

a Veriſſimus, Guillandinus: nam is Auguſto & Tiberio coæuus quibus hiſtoriam ſuam dicauit, Plinium vix anteceſſit annis 70.

b Lucium Pætilium, Liuio, Lactantio, Valerio Maximo.

c Et non minus trecentis annis Alexandro ſuperior ætate fuit.

d Liuius lib. 10. belli Macedon. Plutarchus in Numa, Valerius Max. cap. & lib. 1. Lactantius cap. 22. lib. 1. Inſtitut. D. Auguſtinus c. 34. lib. 7. de Ciuit. qui ex Varrone duodecim numero libros illos fuiſſe refert.

e Liuius eo anno Conſules ſcribit C. Bebium Pamphilum, & M. Æmilium Lepidum. Plutarchus quadringentis tantum annis poſt regnum Numæ id accidiſſe in eius vita ſcribit: neque id factum imprudentia bubulci aratoris, qui terra proſciſſa duas arcas & non ſolam vnam erueritm, ſed alluuie vehementiſſimorum imbrium, qui tumulum perrupere. Guilland.

f Cedrio ſiue cedria perunctos, de qua vide cap. 11. lib. 16. & cap. 5. lib. 24. Vitruuio cap. 9. lib. 2. quæ vnguntur cedrio, vt libri, à tineis & carie non læduntur. Hinc illud,

-. & cedro digna locutus.

g Et quòd lectis rerum ſummis animaduertiſſet, pleraque religionum diſſoluendarum eſſe. Liuius.

h Latinos. Liuius.

i Græcos, Idem.

k Nam eum Pythagoræ auditorem fuiſſe, fama vulgatum.

l In veteribus legitur, quinto. Notiſſimum eſt Varronem de Antiquitatibus libros ſcripſiſſe.

m Plutarchus in Numa ex Antiate ſcribit, duodecim fuiſſe de rebus ſacris, & totidem de ſtudio ſapientiæ.

n De Sibyllis vide Commentarios Viuis in cap. 24. lib. 18. diui Auguſtini de Ciuit. & libellum Onuphrij Panuinij de Sibyllis: vide & apud Canterum cap. 3. lib. 1. arcanum oraculum θεῦ σωτῆρος.

o Lactantius ex Varrone ca. 6. lib. 1. Inſtitut. & Suidas Tarquinium eum priſcum fuiſſe quintum Romanorum regem prodiderunt. Iidem cum Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 4. & Gellio cap. 19. li. 1. ſcribunt nouem libros allatos, ex quibus ſex cremauerit Sibylla, reliquos tres Rex mercatus ſit. Eos libros in Capitolio cuſtoditos cùm Dij immortales conſulendi eſſent, adibāt primùm Duumuiri, poſt autem Decemuiri, deinde Quindecimuiri, ac poſtremo ſexaginta, nomine tamen Quindecimuirorum, eoſque non Sibyllinos tantùm, ſed & fatales & fatidicos appellauerunt. Liuius, Dionyſius Halicarnaſſeus, Valer. Maximus, Macrobius, Feneſtella, Alexander ab Alex. cap. 16. lib. 3.

p Tabulas arcanis hieroglyphicisque literis notatas, non vulgaribus Elementorum formis, quibus epistolæ conscribuntur. Eustathius cuius sententiam non ita laudo. Quod verò putant quidam hîc Plinium incuriosè codicillos ab epistolis distinguere, cùm codicilli nihil aliud sint quàm epistolæ Latinis, accusandum hac in re Plinium minimè censeo, mirantem si iam tum vsus chartæ fuit, quod indicat epistola Sarpedonis, cur non potius Prætus mandata sua in charta descripta, quomodo epistolæ mittuntur, quàm pugillarium ligno consignata Bellerophonti dederit: quo sensu nihil potest esse explicatius. Locus apud Homer. est Iliados ζ,

πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

De arboribus Æthiopiæ. CAP. XIIII.

1 Indicarum. sub. arborum Dal. ex cap. 6. lib. 12. & 10. 11.
2 has. supra cap. 4.

AEthiopia Ægypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione [1] Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Preter [2] hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & [a] *cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur.* CAP. XV.

1 Citri. M. citu. Cuia.

2 quam Cethegus decedens H-S. xiiii. permutauerat. Parm.
3 velit. Budæus.

4 solidæ à Nomio. Parm.
5 Tyberij, in M. d.

6 conchylij & laminę per medium vestitam. Vet.
7 optima. M. Vet.

8 citrum. Dal.
9 dos longa vena. Alij. in venam. M. in venas. Vet.
10 vertices paruis. M. Lego, in vortices sparsis.
11 tigrinum. M.
12 prædicta. Dal.
13 voluti. Vet.

14 venis suis refulgens. M.
15 etiam totius caudicis iuuat. Plura quoque. M.

16 tramite. Dal.
17 corticum punctis apprehensa. Alij, corium punctis apprehensum pap. nodo. M. Lego, corium punctis aspersum, ant tuberũ nodis.
18 duritie & maturitate incorrupta. M.

ATlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor [1] [b] cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. [c] Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-S. x. memoratur & Galli Asinij, H-S. xi. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-S. xv. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio [2] à Cethegis descendens. H-S. xiiii. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari [3] malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura [4] solidæ. Item à Nomio [5] Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus [d] sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextate & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali, operimento [6] laminæ vestitam fuisse, cùm tam [7] opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium, maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit [8] cedrum, iam exhaustus. Mensis pręcipua [9] dos in vena crispis, vel in [10] vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque [11] tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocãtur. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra [12] prædictas crispis densa [13] veluti grani congerie, quas ob id à similitudine [e] apiatas vocãt. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, [14] suis refulgens venis. Post hæc amplitudo [15] est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum, ita vocatur materia [f] surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ venæ similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens [16] limite, variisq; [17] corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæve discolores. Virides terra condunt barbari, & illinũt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirúmque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, [18] duritie incorrupta spissari, nõ vllo modo vehementius. Nutriũtur optimè, splendescũntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt

his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

ANNOTATIONES.

a Hoc titulo capitis legendum esse citreis; ac deinceps, arbor citri: ac rursus, dedit citrum, multi contendunt argumentis duobus: altero, quòd Ciceronis mensam, cuius hîc fit mentio, Tertullianus lib. de Pallio, citri orbem vocauerit: altero, quòd in indice librorum, qui primus liber est huius operis, scribatur, De Atlantis arboribus, & citreis mensis. Addit Cuiacius cap. 5. lib. 2. Obseruat. citrum esse frugiferam, cedrum verò, vt ait Suidas, *δένδρον ὑψίκομον, καὶ ἄκαρπον, ᾧ ἀπεικάζει Δαβὶδ τὴν εἰδωλολατρείαν.* Indignatur etiam Plinius circa finem cap. 1. lib. 5. quo loco de Atlante tractat, ebori citroq; syluas eius exquiri à Romanis dignitatibus. Varro in Gerontodidascalo apud Nonium, *In quibus Libyssa citrus fasciis cingit fores.* Persius,

10 *--non quicquid denique lectis*
Scribitur in citreis.

b Cedrus nunc resiniferam arborem significat, & eam duplicem alteram cedrelatem proceriorem, Asiæ ferè peculiarem: alteram oxycedrum multis locis communem: nunc thyiam, siue citrum, Mauritaniæ alumnam, quamuis & aliud cœlum patiatur, lautissimis pretiosissimisq; mensis expetitam, cupresso foliatura similem & fructu, sed minore. Hæc *πολυωνυμία*, plantarumque varietas, in magnas hæsitationes & dubitationes multos coniecit. Cedrum Gallicam apud Velleium Paterculum, ex quo apparatus Gallici triumphi, quem egit Cæsar constitit, quidam exponunt Galaticã à Galatis Asiæ, alij laricem cedrelate similem, ideoque vocatam cedrum Gallicam. Strabo lib. 4. de Liguribus. *ἔχουσι δ' ὕλην ἐνταῦθα παμπόλλην, ναυπηγήσιμον, καὶ μεγαλόδενδρον, ὥστ' ἐνίων τοῦ πάχους τὴν διάμετρον ὀκτὼ ποδῶν εὑρίσκεσθαι. πολλὰ δὲ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θυΐνων οὐκ ἐστὶ χείρω πρὸς τὰς τραπεζοποιΐας.*

c Budæus lib. 3. de Asse non procul à principio hunc in modum legit: extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo æuo emptæ H-S. XI. Memorantur & Galli Asinij H-S. XI. venundatæ. Sunt & duæ à Iuba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit H-S. XII. alteri paulo minus. Interiit nuper incendio attegiis descendens H-S. XIIII. permutata latifundij taxatione &c. Vbi attegias, mapalia, tuguria intellige. Qui locus, mihi tamen suspectus, ostendit mensam eam ex attegiis pastorum, qui radicem Atlantis citris frequentem incolunt, petitam & aduectam fuisse.

d Sicilicus, quarta pollicis pars. Drachmæ duæ mensurales.

e Apiatas, veluti muscarum & apum stercore inquinatas. Alij, apiculatas: crebris velut apiculis notatas.

f Non splendens, nudumq; lignum & linearũ crispo ductu minimè virgatum.

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

NOta etiam Homero fuit: [1] [a] θεῖον Græcè vocatur, ab aliis thya. Hanc [2] igitur inter odores vri tradit in deliciis [b] Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eo-
20 rum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim [c] eodem versu cedrum [d] laricémque vna tradat: in quo manifestum est de arboribus tantùm locutum. Theophrastus, qui primus à magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra vitia [3] omni incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem [e] circa Hammonis delubrum. Nasci & in [4] interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & aliàs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est: [5] ex quo nouitiæ apparent. [f] Alia est arbor eodem nomine, malum [6] ferens [g] execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis experi-
30 tum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

1 Leg. θύον. Vide Annot.
2 itaque. M. & CH.
3 omnia. M. & CH.
4 inferiore. M.
5 quæ nouitiæ apparent. CH. quæ nouitia apparet. M.
6 tenens. M.

ANNOTATIONES.

a *θύον* apud Macrob. cap 14. lib. 3. Satur. atque ita legendum.

b Fallitur Plinius. De Calypso, non de Circe id Homerus scripsit. Hanc vt pro illa citaret, fortassis in causa fuerunt hi Virgilij versus,

Proxima Circææ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

c Versus Homerici sunt
--τῆλε δ' ὀδμὴ,
κέδρου τ' εὐκεάτοιο, θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει,
δαιομένων &c.

In his versibus ineptè Plinius pro voce Græca *θύον*, laricem interpretatur. Locus est apud Homerum libro 5. Odysseæ.

d Laricémve, Guillandinus legit. Vide Leopardum cap. 6. lib. 8. Virgil. *Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,*
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos,
apud Athenæum pag. 231, vers. 38. Empedocles *λίβανον θυώδη* vocat suauiter olentem,
Σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίαις, λιβάνυτι θυώδες.

e Mirum, cùm idem Theophrastus scribat cap. 1. lib. 4. historiæ thuiam in montium cacuminibus, & locis algidis nasci.

f Citriam, siue Assyriam malum intelligit.

g Virgil. *Media fert tristes succos tardúmque saporem*
Felicis mali, quo non præsentius vllum
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ.

40

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem [a] loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa [b] Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem [1] tradat. [2] Incisuræ folio crebriores: [3] alioquin [c] ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque maximé [4] [d] fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed [e] ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non vt in Italia, cerasi: tàm dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, [f] nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire [5] morbos, qui eum mandant. Melior
50 sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinũ quoque exprimitur [6] illi, simile mulso, quod vltra [7] denos dies negat [8] durare idem Nepos: baccásque [8] contusas

2 tradit CH.
2 Incisura & folia breuiora, quæ ilicis M. prauè.
3 alioqui ilices. CH.
4 fructu.
5 morbum. M.
6 illo.
7 duos. Quidam.
8 concisas. CH.

9 accipimus.CH.

10 gracilioribus.CH.

11 siccata folia tundunt.Theophr.

cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus [h] pastos eo [9] accepimus, vltro citroq; commeantes per Africam. Ligno [i] colos niger. [k] Ad tibiarum cantus expetitur. Et radice cultellis capulos, breuesq; alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodẽ nomine [l] & herba, & in Ægypto [m] caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit [n] similis fabæ, caule, foliisque densa congerie stipatis, breuioribus tantùm, [10] gracilioribúsque: cui fructus in capite papaueri similis [o] incisuris, omniq; alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox separant lauando & [11] siccata tundunt, eóque pane vtuntur. Mirum est, quod præter hæc traditur: Sole occidente papauera [p] ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flósque qui est candidus, decidat.

ANNOTATIONES.

a De hac Theophr. cap. 4. lib. 4. hist. Ioannes Leo in Aphrica sua cap. de Monteuerde sic loton describit. Ibi nascuntur arbores quarum fructus rubros Aphricanos vocant. Paliurum verò cap. de Zarfa. Sunt & ibidem spinosæ multæ arbores, fructu minore quã Cerasi, sapore fermè Ziziphorum. Arabes vocant *Rabich*. Paliurũ verò Agathoclis, quem Connarum Alexandrini cognominabãt, memoratum Athenæo lib. 14. cap. de Hani Elchallu. Nascuntur, inquit, illic Corni, & arbores spinosæ multæ, fructu tereti, luteo, simili ziziphis, nucleo maiori quàm oliuarum, gustu non admodum grato. Loti secundum genus à Theophrasto depictum viret Genuæ in horto Principis Auriæ, & à multis zaurocerasus dicitur quòd folium lauro simile, fructum Ceraso gignat. Loti genera tria diligenter distincta vide cap. 2. lib. 24.

b Syrtiũ insulam in historia loti Theophrastus vocat Lotophagiten, & Pharidem hodie *Gerbi*: Syrtes verò, *los Baxos & Secagne di Barbaria*.

c Plinius apud Theophr. legit πρινώδης: alij verò πρινοειδὲς.

d Nam alij, qui & suauiores, exosses sunt, alij nucleum continent.

e Priusquam perfectè maturescat: maturo niger.

f Homerus Odyss. a

τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν
οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι.
ἀλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι.

g De fructu loti secundæ id Theophr.

h De fructu prioris loti id Theophr.

i De secunda loto hæc Theophr.

k Loti secundæ, Theoph. Vt buxus, tibiæ Phrygiæ, quam ἔλυμον vocat Pollux, ἔνρημα φρυγῶν, τὴν ὕλην πύξινον. Virgil.

Tympana vos, buxúsque vocat Berecynthia matris.

Turn. cap. 39. 30. Vide cap. 36. 16.

l Lotus vrbana Dioscoridi.

m Hanc posthac cap. 21. lib. 22. Lotometram vocat.

n Theophrasto cap. 10. lib. 4. historiæ, caulis Ægyptiæ fabæ similis est, non nostrati.

o Theophrastus ibidem.

p Flores comprimi & capita contegere. Vide cap. 21. lib. 22. infrà scripta multa de hac Loto.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

1 caput. κωδίαν. Theophr. & CH.
2 tantúmque. M.
3 Reuerti deinde. ex Theophr.
4 insurgere. CH.

5 crudum. CH.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & [1] scapum ipsum & florem vespera [a] mergi vsque in medias noctes, [2] totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatímque subrigi, & ad exortum Solis [b] emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum [4] exurgere, vt planè ab aqua absit alte. [c] Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius cendidum corpus, gratum cibis, sed [5] crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, sues crassescunt.

ANNOTATIONES.

a Theophr. loco suprà proximè citato.

b Idem ferè scribitur de flore Arabicæ arboris cap. 11. lib. 12.

c Corsion vocat Theophrastus.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. CAP. XIX.

1 Cyrenaice. CH.
2 mandatur. CH.

3 præstat. Dal.

4 malum. in M d.
5 cognomen Parm.
6 apyrenon. D.
7 candidiori natura & blandiore. D.

8 eorum quædam, vt in. M. & CH.
9 vt in fanis. Communium & nucleos. Dal.
10 austera. Galeno.
10 erythrococcis & leucoccis. Dal.

C[1]Yrenaica regio loton suæ postponit [a] paliuro. Fruticosior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non simul [2] manditur, iucundus per se, atq; suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate [3] constat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circa Carthaginem [b] Punicum [4] malum [5] cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, [6] apyrinon vocando, cui [c] lignosus nucleus abest. Sed [7] cãdidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti membranis. Alia structura [8] eorum, [9] vt in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, [10] acria, mista, acida, vinosa. Samia & Ægyptia, distinguuntur [11] erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos [d] balaustium vocatur, & [12] medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum [e] color inde nomen accepit.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus cap. 4. lib. 4. latius & fusius describit quàm Plinius.

b De eo Empedocles, οὕνεκεν ὀψίγονοί τε σίδαι, ὑπέρφλοια μῆλα. Opsigonos appellat, quòd tardè maturescant fructus, aut serius gignãtur: ὑπέρφλοια verò quòd cortice vestiantur præcrasso, nempe malicorio: vel quòd floribus luxurient: φλοίειν enim & ἄγαν ἀκμάζειν est, & θάλλειν. Rhodig. cap. 23. 29.

c Durus.

c Durus. Ioannes Leo id depingit in cap. de Mechnase. Ea quorum nucleus durus est, Athenæus lib. 4. vocat σκληροπύρηνα.
d Vide cap. 6. lib. 23.
e Nimirum puniceus.

De Asia & Græcia fruticibus. CAP. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, [1] Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quæ pota contra venena prosunt, sicut [a] Erices contra serpentes:

1 Leg. Epipactis, quā alij elleborinem appellant. Ex Diosc.

ANNOTATIO.

a Et flos & coma, illitu. Diosc.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocāt. Fruticem verò thymelæam, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, [2] gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine [a] colore & specie [3] farris, ad medicinæ tantùm vsum. [b] Tragion fruticem sola creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradūt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multùm [4] prælatam apud Medos aut in Achaia nascēti. Pretium eius in libras xiij. [5] Tragion & Asia fert, siue scorpionem, [c] veprem sine foliis, racemis [6] rubentibus, ad medicinæ vsum. [d] Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hæc est, cuius [e] infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem [f] ostryn, quā & ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, [g] folio pyri, paulo tamen longioribus crassioribúsque, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrūt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atque [7] firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortésque miseras.

1 Fruticem in quo nasc. gr Gnid. aliqui linum vocant, alij thymelæam. ex Diosc.
2 gumminosis. CH.
3 foris. Vet.
4 prælata. CH.
5 Tragon. Diosc. & CH.
6 subeuntib. M. rufis Diosc.
7 firma. Hac in (sub. ostrya) Dal.

ANNOTATIONES.

a Fructu pallido (χλωρῷ Diosc.) principio, tandem rubente. Plinius χλωρὰν herbacei coloris malè vertit. Vide cap. 9. lib. 27.
b Cretenses hodie vocant γλίγυρον. Aloisius.
c Imò iunci genus.
d Vide infrà cap. 19. lib. 24.
e Catoni felix arbor, quæ fructum fert: infelix, quæ nullum. Tarquitio apud Macrobium infelices, quæ fructum nigrum ferunt. Rhodig. cap. 7. 10.
f Theophrastus cap. 10. lib. 3.
g Foliis pyri maioribus, non multo longioribus, in acutum cōtractis, fibrosis, rugosis circa fibras, tenui per ambitum scissura: reliquis fibris à media costarum modo in rectum iuxta magnā porrectis: materie dura, decolori, exalbida: fructu paruo, oblōgo, hordeo simili. Theophr.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia. CAP. XXII.

NEc auspicatior [a] in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicæ, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas [1] sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale [2] animantibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem [2] eonem appellauit, [b] ex qua facta esset Argo, similem robori viscum [3] ferenti, quæ nec aqua nec igni [4] posset corrumpi, sicuti nec viscum, nulli alij cognitam, quod equidem sciam. [c] Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretātur, cùm illa sit herba, & [d] andrachne vocetur, vnius literæ diuersitate. Cæterùm adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis [5] vnedoni, folio tantùm minore, & nunquàm decidente: [e] cortice non scabro quidem, sed qui [6] circungelatus videri possit: tam tristis aspectu est. [f] Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant) quod nulli [g] alij arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere vua [7] peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et [8] ferulam inter externas dixisse [9] conueniet, [f] arborumq; generi ascripsisse: quoniam quarundā naturæ (sicut [10] distinguemus) lignū [11] omne corticis

1 sesamæ. CH.
2 animalibus. CH.
2 æoniam, id est, æternam.
3 ferentem: quæ nec aqua posset corrumpi, sicuti nec viscum, nec igni, nulli alij cogn. Dal.
4 possit. CH.
5 Lego, vnedoni folio, nunquam decidēte: tantum minor. ex Theophr.
6 circumfindatur: tā &c. περιῤῥηγνύμενος Th. non περιπηγνύμενος.
7 peragunt. CH.
8 ferulas. M.
9 conueniat. CH.
10 distinguimus.
11 omnino. Dal.

corticis loco habent, hoc est forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam, vt sambuci: quædam verò inanitatem, vt harundines. [h] Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Narthecа Græci vocant, assurgentem in altitudinem: [12] Narthechiam verò semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. [13] Cæterò natura eadem, quæ anetho, & fructu similis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id [14] gestatu facilior, baculorum vsum senectuti præbet. [15] Semen ferulæ, thapsiam quidam vocauere: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen [16] quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: [i] nec corticem abdicant, omnia ea venena. Quippe etiam fodientibus nocet: [17] si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciémque inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. [k] Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permistam aliis. Item in alopeciis suggilatísque ac liuentibus: ceu verò remedia desint, vt scelera [18] contractent. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantúmque impudentiæ est, vt venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidam [l] caulem incidunt per messes, & in ipsa excauant radice, quò succus confluat, arefactúmque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & succum [20] in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum [m] thure [21] ceráque & [22] sequuto die contra famam cutem synceram circunferens. Ignem ferulis optimè seruari certum est, eásque in Ægypto præcellere.

12 Narthecyan &c. exeunt folia: maxima vt. Dal. ex Th.
13 Cætera. M. Lego ex Th. Floris natura ead. quæ an. & fruct⁹ sim.
14 gestata facilius. M gestatu facilius. CH.
15 Speciem ferulæ. Dal.
16 quasi. M.
17 Nam si min.
18 contrectent. Dal. non tractent. CH.
19 est, in M.d.
20 insolatu. Dal.
21 cerussáque. Mercerus.
22 sequenti. M.

ANNOTATIONES.

a Ordymno monte, cuius mentio fit cap.31.lib.5. Theophr.
b Apollonius 4. Argonaut. scribit, Palladem ex Phago Dodonide nauis eius carinam fecisse vocalem,

--αὐτίκα δ' ἄφνω
ἴαχεν ἀνδρομέῃ ἐνοπῇ μεσσηγὺ θεόντων
αὐδῇ ἐν γλαφυρῇ νηὸς δόρυ.

Quamobrem Lycophronis interpres λαλήστατον, ait, ἄχε τὴν τρόπιν ἐκ τῆς δωδώνης δρυὸς: & Lycophron λάληθρον κίσσαν, garrulam picam, vocauit. Rhodig. cap.15.29.
c Theophrastus cap.16.lib.3. Vide infrà cap.21. lib. 16. Cretenses nunc vocant *Andrecles*.
d Pausaniæ in Bœoticis in Helicone Adrachnæ frutices longè suauissimum pomum ferunt.
e Adrachne, non aliter quàm Suber, detracto cortice iuuatur. Eadem, vt & Apharca anno bifera, priorem fructum perficit, cùm variat vua (περκάζει, Plinio cùm pubescit) alterum cùm floret vua. Plinium fefellit Theophrasti litera malè distincta, in qua post ἀνθοῦσι, statim subiicitur, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἐλάτη καὶ μίλος ἀνθεῖ, μικρὸν πρὸ ἡλίου τροπῶν, initio hyemis Taxus & Abies florent, paululum ante brumam.
f Cotinum hanc arborem autor vocat cap.18.lib.16.
g Hoc salici populo, Nerio similiter contingit. Apud Theophrastum vitiosè legitur Coccymelæa.
g Suffruticibus annumerat Theophrastus.
h Copiosior clariorq; harum historia petenda è Theophrasto.
i Nec corticem radicis in vsu medicinæ reiiciunt: nam in purgationibus is datur quatuor obolis, succus tribus, lac vno. Diosc.
k Suspiciosis, diuturnis laterum doloribus, sanguinis reiectionibus. Dioscor.
l Facto in ābitu scrobe, radicis corticē incidūt, aut in ipsa, Diosc.
m Laudat & id remedium Dioscorides, dum amplius binis horis non dimittatur, postea locus marina calida foueatur.

De cappari, siue [a] cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari.
CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, [1] seminísque & cibi vulgati, caule quoque vna plerumque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. [b] Siquidem [2] Arabicum [3] pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & [4] omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum & aluum [5] soluit. Quidam id [c] cynosbaton vocant, alij [d] opheostaphylen. [6] Fruticosi est generis & [e] sari, circa Nilum nascens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similíque [f] manditur modo: [7] radice ferrariis officinis præcipua, carbonis vsu, propter duritiam.

1 fructusque in cibis vulg.
2 Arabium. CH.
3 pestilens, gingiuis inimicum. Africum, præcipuè Marmaricū, vuluis & torminū inflation. Dal.
4 omnibus Quidam. omenti. Alij. & torminum infl. Alij.
5 mouet. M.
6 Frutectosi est gen. & sarisa. CH.
7 è rad. Fer. off præcipuo carbonis. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap.13 lib.21. & Theophr, cap.5.lib.6.hist.
b Dioscoridi Arabicum è rubro mari aduectum, itemque Libycum, in cibos non admittenda, quia in ore pustulas excitant, & osse tenus gingiuas excedunt. Aphricum verò, præsertim Marmaricum, vehementer inflat.
c Quoniam hamatas rubi modo spinas habet. Diosc.
d In nothis Dioscoridis malè phyllostaphylen.
e Theopr. cap.9.lib.4.hist.
f Cum Saria, idest, nati radice canaliculi mandūtur, mansæ exuccæque reliquiæ, vt fit in Papyro, expuuntur. Theophr.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. CAP. XXIIII.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non alibi viuit, [1] sicut & viscum in arboribus: sed illud in spina tantùm, quæ regia [a] vocatur. Mirum, quòd eodem die germinat, [2] quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo [3] vina, & ideo [4] serunt. Spina illa nascitur & Athenis

1 estque sicut &. Vet.
2 quod. Vet.
3 vinum. M.
4 seritur. Vet.

Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab[5] [b] Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondétque iugero eius [6] annua H-S. MM. vel mediocri [7] solo reditus. [c] Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor [8] satietas, perquàm modico pinguescēte quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia [9] pecorum [10] medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari [11] iubet: [12] firmiores celcioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si [13] aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi [14] pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristhomachus. Nec aliud minoris impendij 10 est. [d] Seritur cum ordeo, [15] aut vere semine, vt [16] porrum, [e] vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum [f] spargitur. Plantæ cubitales [17] seruntur scrobe pedali. Seritur [18] per [19] æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, [g] cùm florere [20] desiit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus aspectu, breuiterq; si quis exprimere similitudinem velit, [21] angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, [h] madidum. Satiant equos denæ libræ, & [22] portione [23] minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe seri [i] fertile est. Inuentus [24] hic frutex in Cythno insula, inde translatus [25] est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno casei prouentu: [26] propter quod maximè miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut ni- 20 uis iniuriam expauescit. Adiicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

5 Antilomaco Atheniense. CH.
6 Annuos perplures, vel &c. Vet.
7 soli reditu. Dal.
8 satias CH.
9 pecudum. M. & CH.
10 medicinæ in omni morbo. Vet. medicinæ & ouium morbis. Alij Vet.
11 iuuat M.
12 & firm M.
13 inaruerit. CH.
14 pabulum contingentes. M.
15 aut eruo.
16 ocymum. Colum.
17 præferuntur. M. & CH. transferuntur. Dal.
18 post. Vet.
19 æquinoctiū. Dal.
20 desinit, vel pueri manu, vel vilissima op. M des. vel pu. vel an. vel viliss. CH.
21 amplioris. Vet.
22 ad portionē. CH.
23 maiora. M.
24 est hic. CH.
25 est, &, magno, quod sequitur, in M. d.
26 præterea quod max. mi. rarum est. CH.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 23. lib. 2. de Caussis, & cap. 24. eiusdem ἱστορίας. Vide infra cap. 8. lib. 29. Id semen, vt equidem sentio, Cassuthæ nostræ est, quam alibi Plinius Cadytam vocat.
b Columella cap. vlt. lib. 5.
c Ad valetudinem & saginam.
d Columellæ cap. 4. lib. 9. Satium est, & suæ spontis.
e Vel ramis, Autumno instante ante Septembrem. Ex Colum. hic Plinius (vt pomum) indiligenter vertit ex autore Græco, apud quem scriptum fuit, εἰς πρασιὰς φυτεύεσθαι, in areolis seri, quemadmodum & Columella reddidit.
f Rigatur quindecim proximis diebus. Colum.
g Nam tota hyeme floret.
h Madefactum & maceratum. Nam aridum maiores vires habet & nimis satiat. Colum.
i Vtile. obserua. Vide Columellam cap. 4. lib. 9.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atque Rubri, & Indici. CAP. XXV.

30 NAscuntur & in mari frutices [a] arborésque, minores in nostro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam alga [b] herbarum magis vocabulum intelligitur: [1] hic autem est frutex. Folia [c] lata colore viridi gignit, quod quidam prason vocant, alij zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur: [d] superius in vadis haud procul litore: [e] verno vtrunque: & interit autumno. [f] Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo à parte Aquilonis, aut cum spongiis. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus [2] fruticum bryon vocatur, folio lactucæ, rugosiore [3] tantum, [g] iam hoc interius 40 nascens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. [h] Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufraugis hæc deprehensa vrinantibúsque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim passim nascitur. [4] Sed ficus [i] sine foliis, rubro cortice. [5] Fit & palma fruiicum generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni, præter spinam, quæ sitiens vocatur, & hanc raram admodum. [k] In mari verò Rubro syluas viuere, [l] laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo [6] ternorum est cubitorum, [7] caniculis referta, [m] vt vix [8] prospicere è naui 50 tutum sit, remos plerunque ipsos inuadentibus. Qui nauigare [9] in Indos Alexandri miltes, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole

1 hic autem frutex folia &c. quem quidā. Dal.
2 phycorum.
3 tamen. Th.
4 Sed & ficus. Vet.
5 est & ibi palma Vet.
6 ternūm cubitorum est CH.
7 carchariis. Theophr.
8 respicere. Vet.
9 ab Indis. Dal.

protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquàm similes veris per litora, & in alto quasdam arbusculas colore [n] bubili cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cùm tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquam [10] altiores [o] platanis populísque altissimis. Folia iis [11] lauri, flos violæ & odore & colore. Baccæ, vt oleis, & ipsæ odoris iucundi [p] autumno nascentes folijs nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cùm recessit æstus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari [12] [q] Isidos plocamon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cùm cadat, frangi. Item alium, [13] qui vocatur [r] charitoblepharon, efficacem in amatoriis. [s] Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum se capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

10 altiores sint.
11 laurea. M. & CH.
12 Isidis crinem. CH.
13 qui vocetur charito blepharon. CH.

ANNOTATIONES.

a Teophr. cap. 7. & 8. lib. 4. hist. Vide infrà cap. 7. & 9. lib. 32.
b Plinius satis negligenter hoc statuit.
c Ταινιοειδῆ Teophr. fascii similia: vel, vt alij legunt, τεταυοειδῆ, distenta.
d ζωστήρ.
e Verè vtrumque. Non de Zostere id Theophr. sed de fœniculacea tantùm, quam scribit extremo vere nasci, æstate vigere, autumno languere, hyeme mori.
f Diuersum hoc algæ tinctoriæ genus, à fœniculacea Teophr. memorat, laudatissimamq; prouenire Aquiloniis locis Cretæ ait, vbi spongiæ, & alij id genus marimi frutices, marínæve plantæ præstantiores gignuntur. vide cap. 6. lib. 32. & cap. 7. lib. 27.
g Iam hoc in alto nascens. Terris verò abies vicina & quercus. ex Theophr. cap. 7. lib. 4. hist.
h Apud Athenæum lib. 7. Polybius narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande Thynni vescantur, & pinguescát: itaque à vero minimè aberraturum, qui Thynnos esse marinos porcos dixerit.
i Εὔφυλλος, foliis comosa. Ficus similitudo absque foliis intelligi nequit, nisi fructus illam ostendat.
k Theophr. cap. 8. lib. 4. histor.
l Agriæ prorsus similem: oleam verò folio tantùm. Theophr.
m De hoc Theophrastus nihil.
n In Adriatico quæ arbusculæ nascuntur, glutini taurino colore similes sunt.
o Magnitudine platanorum. Theophr.
p Flore & fructu primo autumno nascente, vere defluente. Theoprast.
q Quidam corallium esse volunt, coloris puniecei, non rubri, oculis quidem grati, & arridentis, sed minoris pretij, & autoritatis quàm quod saturatius & plenius rubet. Horum opinoni non assentior, quoniam Isidos plocamos præcisus nigrescit, non autem id corallij genus.
r Nigrum esse corallum hinc quidam arbitrantur, quòd olim in superciliis fœminarum, color niger pulcherrimus & vetustissimus haberetur. Quamobrem medicamenta superciliis tingendis apta καλλιβλέφαρα prisci vocauerunt.
s Σπατάλη, ornamentum muliebre, brachialis & armillæ loco. Allusit ad id Claudianus in Epithalamio,

Et grauibus Spathale baccis diadema ferebat
Intextum, rubro quas legerat ipsa profundo.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIIII.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

20

Procemium.

EXTERNÆ Arbores, indocilésque nasci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus [1] ferè sunt. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi [2] maxima in natura portio est. Illud satis mirari nõ queo, interisse quarundam memoriam, atque etiã nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse vitã, putet commercio rerum ac societate [a] festæ pacis, omniáque etiã quę occulta antè fuerant, in promiscuo vsu facta? At hercule nõ [3] reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: [4] tanto priscorum cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta [5] agricolæ pandere orso, subsecutísque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda sint non solùm posteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant prisci, [6] desidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circáque alia mentes hominum detinẽtur, & auaritiæ tantùm artes colũtur. Anteà inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideóque & ingeniis, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona [7] exercere: regésque innumeri honore artium colebãtur, & in ostentatione has præferebant [8] opum, immortalitatem sibi per illas [9] prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & [10] operæ vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nil magis exornare, quàm census: postquàm cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ pretia: omnésque à [b] maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici [11] cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, [12] eôdem tamen, habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia, quàm bona sua, colere [13] malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoque

30

40

50

[1] ferè narratæ sunt. Dal.

[2] maximè. M.

[3] multi non rep. qui norint ab antiquis.

[4] Tantum. Vet.

[5] agricolis. CH.

[6] des. aut rerum intern. memoria inducta. indicta. M. & CH.

[7] exercere. Reges. M.

[8] opes. Vet. præferebant, opem & immortalitatem. M.

[9] prærogari. M.

[10] opera. Dal.

[11] cęptæ. M.

[12] eodem tamen habendi quæstu ad spes M. lego, eadem tamen habendi spe, ad quæstum, omnium. eôd. tam. habendique ad spes &c. CH.

[13] malnnt. Dal.

que ſcrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, ſicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentiſſimum vatem, ea de cauſa hortorum [c] dotes fugiſſe: [14] è tantiſque, quæ retulit, flores modò rerum decerpſiſſe, beatum feliciémque [15] gratiæ xv. omnino generibus vuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo verò tantùm Aſſyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ eſt, vt vel hoc vno omnia gentium viciſſe, quanquàm odorifera, poſſit videri bona: quanquàm vbicunque [16] pubeſcentium odori nulla ſuauitas præfertur.

14 & tantis quæ ret. CH.
15 gratia. Alij. Græciæ. Parm.
16 floreſcentiũ. Turn.

ANNOTATIONES.

a Quo die Romani pacem cum hoſte faciebant, Diis tantum ſacra perſoluebant, & vota, ab omni opere abſtinentes. Inde feſta pax.
b Libertate.
c De hortorum cultura nihil ſcripſiſſe.

10

De vitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

V[a]Ites iure apud priſcos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis ſimulacrum in vrbe [1] Populonia ex vna cõſpicimus, tot æuis incorruptum: Item Maſſiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. Etiam nunc ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur [2] vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuã amplitudinem exeunt. Nec eſt ligno vlli æternior [3] natura. Verùm iſta ex ſylueſtribus facta crediderim, [4] quando hæ vites tonſura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, ſuccíque tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, ſolíque ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritaſq; cõplexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato curſu ſcãdentes, cacumina æquant, in tantum ſublimes, vt [5] vindemiator [b] autoratus rogum ac tumulũ excipiat. Nullo fine creſcunt, diuidíque aut potiùs auelli nequeũt. Villas & domos ambiri ſingularum palmitibus, ac ſequacibus [6] loris quoque, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius exiſtimauit. Vna vitis Romæ [c] in [7] Liuiæ portibus ſubdiales inãbulationes vmbroſis [8] pergulis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. [9] Vlmos quidem vbiq; exuperant. Miratúmque altitudinẽ earũ Ariciæ ferunt [d] legatũ regis Pyrrhi Cineam facetè luſiſſe [e] in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. [f] Rumbotinus vocatur, & alio nomine [10] populus arbor Italiæ Padũ tranſgreſſis, cuius tabulata in orbem patula replent, putóque [11] producto [g] dracone in palmam eius, inde in ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergunt. Eædẽ modici hominis altitudine adminiculatæ ſudibus [12] horrent, vineámque faciunt: [13] & aliæ improbo reptatu, pãpinorúmque [14] ſuperfluitate peritia [15] domini [h] amplo diſcurſu atria media [16] complentes. Tot differẽtias vel ſola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per ſe vitis ſine vllo pedamento, artus ſuos in ſe colligens, & [17] & breuitate craſſitudinẽ paſcens. Vetant hoc [18] alibi venti, vt in Africa & in Narbonenſis prouinciæ partibus. Excreſcere [19] vltra ſuos pollices prohibitæ, ſempérque [20] [i] paſtinatis ſimiles, herbarum modo vagantur per arua, ac ſuccum terra paſſim vuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non [21] alibi [22] gratior collo, vt inde poſſit inueniſſe nomen [23] [k] duracina. Nanque genera magnitudine, colore, ſaporibus, acinis, innumera, etiãnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent, roſeo, niténtque viridi. Candicans enim nigérque vulgares. Tument verò mammarum modo [l] bumaſti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Eſt & illa naturæ laſciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites, & ſuauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per [24] hyemem, [25] penſili concameratæ nodo. Aliæ in ſua tantùm continentur anima [m] ollis fictilibus, & inſuper [26] doliis incluſæ, ſtipatæ vinaceis circunſudantibus. Aliis gratiam, qui & vinis, fumus affert [n] fabrilis, [27] iiſque gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæſaris autoritas fecit. Ante eũ Rhæticis prior menſa erat, & vuis Veronenſium [28] agro. Quin & [o] patientia nomen acinis datur paſſis. Conduntur & [p] muſto vuæ, ipſæque vino ſuo inebriantur. Aliæ [29] decoctæ in muſto

1 Populonio. CH.
2 ex vite Dal.
3 materia. Vet.
4 quando, in M. d.
5 vindemitor auctoratus. CH.
6 loris, memoria quoque dignum Valer. Corn Vet.
7 Lunæ porticibus ſubdiales. M.
8 operculis M
9 Vlmi g. v. exuberãt. M.
10 opulus. Dal.
11 perducto. Turn. perductæ. CH.
12 hærent. Alij.
13 at aliæ. Quidam & aliàs. Alij.
14 ſuperflua petutantia Dal.
15 hominis Vet.
16 complent. Dal.
17 breuitatem craſſitudine penſans. Dal.
18 alicubi. M.
19 vltra ſenos. Dal.
20 putatis. Dal.
21 alibi. CH.
22 craſſiore. Turn. ca. 26. lib. 25.
23 durus acinus. CH.
24 hyemes. CH.
25 penſiles congeminatæ nodis Dal. perſili conglomeratæ nodo. Vet. pen. cõc. modo. M
26 doliis fictilibus. CH.
27 quæ in ea gloria præcipua. CH.
28 agri. Dal.
29 decocto nempe ſapa. Dal. ſic CH.

20 30 40 50

in musto dulcescunt: aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant[30] translucidę vitro, additque acinis[31] eandem, quam in doliis amphorisue, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo: [q] Iam inuenta[32] vitis per se in vino picem[33] resipiens, [r] Viennensem agrum nobilitans, Aruerno, Sequanóque & [s] Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid, quòd[34] insertæ castris summam rerum imperiúmque[35] continet? Cēturionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines[36] ad lentas perducit[37] aquilas, [t] atque etiã in delictis pœnam ipsam honorat. Nec non vineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, vt per sese[38] vino ipso remedia sint.

30 translucido. Dal.
31 tandem. Vet.
32 vitis, in M d.
33 resipiens Viennēsi agro Nobilitas Aruerno. Vet.
34 inserta. CH. & Turn. inserta &c. continet? M.
35 continent centurionum &c. CH. Tur.
36 ad leuatas. Vet. ad elatas.
37 aquilas? atque. Turn.
38 vina ipsa. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus cap.5.lib.1. hist. vitem inter arbores recenset: Columella lib.11. arborem esse negat, sed medium quoddã genus inter arborem & fruticem esse vult.

b Dum ad putandum vineam conducitur, paciscitur, si forte casu pereat, rogum ac sepulchrum sibi fieri impendio autorantis.

c De Liuiæ particu vide Sueton. in Augusto. De porticibus milliariis stadiariis, subterraneis, simplici, duplici ordine columnarum extructis, vide Lucium Faunum cap.5. lib.3. in explicatione porticus Octauiæ, vbi nunc est fanum Diuæ Mariæ in Porticu.

d Eum ἄπρακτον, infecta pace Senatus remisit, vt ait Plutarchus in Pyrrho, ἀποκρινάμενοι ἐξελθόντα τῆς ἰταλίας, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. De eo legato Ennius apud Varronem,

Orator sine pace redit regique refert rem.

e Vinum eiusmodi atrum & asperum, Crucium vocat Festus, Gallum Lucilius:

Quæ gallam bibere ac rugas conducere ventri
Farre aceroso, oleo decumano, pane coegit
Cumano.

Exemplo Alexidis poëtæ, οἶνος ξενικὸς παρῆν. ὁ γὰρ κορίνθιος βασανισμός ἐστι.

f Rumbotinus Colum. cap.7. lib.5. non arboris genus, sed arbusti Gallici, vulgò *de Hautins*. Vide infrà cap.19. lib.24.

g Emerito palmite, multis annis durato. Sic vocant à squamoso & aspero cortice, qualis est draconum cutis, vel à longitudine anguinea. Scalig. pag.312. versu.33.

h Hæ sunt iugatæ & compluuiatæ vites.

i Nam cùm vinea pastinatur, soluta suis adminiculis sarmenta vinitores humi iacere patiuntur, quoad putata suis rursum pedamentis alligent.

k Vulgò *Piquepoulle*, Monspessulanis verò *Marroquin* à *Marroch* Aphricæ ciuitate.

l Ollares vocat Aurelianus. Vide Columellam cap.43. lib.12. Martial. lib.7. de Sanctra cœnarum fure his versibus:

Dulci placenta sordidam linit mappam
Illic & vuæ collocantur ollares.

Aëtius vocat σταφυλὰς ἀπὸ χύτρας, καὶ ἐκ τῶν στεμφύλων. Diosc. σταφυλὰς ἐκ στεμφύλων, καὶ ἐκ τῶν βικῶν.

m Horum condituræ generum meminit Cato cap.143. & cap.7. Varro cap.58.1.

n Fabriles vocat Aurelianus cap.3. lib.4. Chronion. Vide cap.1. li.23. & cap.17. lib.15.

o Fallitur Plinius. Passas vocamus quòd ad Solem expandantur.

p Nempe Sapa, vt cap.1. lib.23. Conduntur enim musto, vino dulci, sapa, aqua cœlesti.

q Allobrogica, cap. proximè sequenti vide & cap.1. lib.23.

r Eius vinum in summo apud Romanos pretio fuisse tradit Plutarchus lib.5. Sympos. Quæst.3. καὶ τῶν ἰταλικῶν, inquit, οἱ περὶ τὸν πάλον οἰνοποιοῦντες· ἐκ δὲ τῆς περὶ βίενναν γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ τῶν ῥωμαίων.

s Heluij hodie *Viuarez*.

t Polybio, tribuni Rufuli legionum delicta coërcebant, vt auxiliarium copiarum, Socium præfecti. Rhodig. cap. 22. 25. In castigandis militibus centuriones vitem adhibuisse traditum à Liuio lib.57. & à Floro, obseruatumq; ab Africano Scipione qui Numãtiam euertit. Huius supplicij meminit Plutarchus in Galba. Macrobius centurialem vitem appellat. Martianus. ff. de re militari, Si miles vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manũ centurioni intulit, capite punitur. Rhodig. cap. vlt. lib.26. Qui castigatur à Centurione miles, Pompeio sub vineam iacere dicitur. Vide Pithœum cap. 15. lib. 1. Scipio Æmilianus si quem militem deprehendisset in delicto, Romanum ciuem, vulgato inter milites exemplo, vite, externum verò fuste cædebat. Alex. ab Alex. cap.21. li.1. Castigationum ac animaduersionum militarium varietatem, & grauiorem leuioremq; modum, pro noxæ magnitudine & conditione, vide apud eundem autorem cap.13. lib.2. Iuuenal Sat.8.

Nodosam posthæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Gerebant vitem centuriones. Vitis eum, cui erat aquila commissa, paulatim & lentè ad Primipili centurionatum perducebat. Turn. cap. 26. lib.25.

In antiqui denarij aduersa parte Romæ caput signatum est, in auersa Centurio vite bifida militem scutatum & hastatum genibus flexis tanquam supplicem verberans cum hac scriptura, T. DEIDI.

De generibus vitium. CAP. II.

GEnera vitium [a] numero comprehendi[1] posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderũt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Principatus datur [b] Ammineis propter firmitatem,[2] senióque proficientem vini eius vbique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino[3] melior deflorescit, imbres tempestatésque tolerat: non item maior, sed in arbore, quàm in iugo, minùs obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vires pręcipuæ. Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventris alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinísque collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus [c] lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex ammineis maturescit, ocyssiméque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam[4] rubellas appellauere vineas.[5] Eæ minus[6] fertiles vino, acinis & fæce nimię, contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, ęstu quàm algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisq; principatum obtinent. Fertilior, quę minor acino, & folio scissa minus.

1 posse, in Vet. d.
2 senique prof. vi. e. vtique. CH.
3 ac in melius. M. lego, acino, melius deflorescit.
4 Rubellinas. Colū.
5 Hæ. CH.
6 fertiles, vinaceis & fece nimia. M. & CH.

nus. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his [d] duo genera, lanugine & [7] ipſa pubeſcunt. Diſtant, quòd altera celeriùs matureſcit, quanquàm & altera properante. Situs frigidos non reſpuunt: & tamen [8] nullæ celeriùs imbre putreſcunt. Vina primò dulcia, auſteritatem annis [9] accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis [e] vitæ gaudet. Et hactenus potiſſima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere [f] Chio, Thaſóve. [g] Græcula nõ inferior ammineis [10] bonitate, prætenera acino: & vua tam parua, vt niſi pinguiſſimo ſolo [11] colore non proſit. Eugeniam Taurominitani colles cum generoſitatis cognomine, miſere Albano tantùm agro: quoniam tranſlata ſtatim mutatur. Nanque eſt aliquibus tãtus locorum amor, vt omnem in [12] his gloriã ſuam relinquant, nec vſquam tranſeant totæ. Quod & in [h] Rhetica Allobrogicáque, quam [i] ſuprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoſcẽdis alibi. Fœcũdæ tamen, bonitatis vice copiam præſtant: Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu matureſcens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, ſed etiam è nigris vina vetuſtate in album [13] colorem tranſeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cęli aut [14] ſoli opera non fallunt vetuſtatem, ſicuti [k] fecenia, & cum ea florens [15] [l] Biturica, acino rarior, nunquàm [16] floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventíſque & imbribus reſiſtunt, meliores tamen algentibus locis, quàm calidis: humidis, quàm ſitientibus. Vix vlla magis [17] tam denſo vuarum partu, impatiens variantis cœli, ſed contra tenorem vnum algoris ęſtúſve conſtans. [m] Quæ minor eſt ex eo genere, melior. In eligendo ſolo moroſa, pingui putreſcit, gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora viſu, ſapore iucunda: niſi matura protinus [18] rapiatur, etiam non [n] putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia. Inſignes iam colore inter purpureas nigráſque medio [o] heluolæ, ſæpius [19] varianti, & ob id [20] varianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraque alternis annis fertilis: ſed melior vino, cùm parcior. Et [21] preciæ duo genera magnitudine acini diſcernuntur, quibus materies plurima, vuáque ollis vtiliſſima, folium apio ſimile. [22] Baſilicam Dyrrhachini celebrant, Hiſpaniæ [23] cocolobin vocant. Rarior vua, æſtus Auſtróſque tolerat: [p] capiti inimica, copia larga. Hiſpaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterum rotundo: nouiſſimas vindemiant. Quo dulcior [24] cocolibis, hoc melior. Sed & auſtera tranſit in dulcem [25] vetuſtate: & quæ dulcis fuit, in auſteritatem: [26] túncque Albano vino æmulantur. Tradunt veſicæ vitiis vtiliſſimum ex his potum. Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt, viſula imis. Quamobrem circa eaſdem ſatæ diuerſitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iuſtiùs [q] ſobriam dicturi, inueterato præcipuè commendabilem vino, ſed viribus innoxiam. Siquidem [r] temulentiam ſola non facit. Fertilitas commendat cæteras, [27] principémque heluenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor quam [28] arcam appellant, non tam fœcũdam, ſed gratiorem hauſtu. Diſcernitur folio circinato. Verùm vtraque gracilis. Furcas ſubdere his neceſſarium: alioqui vbertatem ſuam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, [29] roſcido odore. Nulla vitium minus. Italiam [30] amat, rara, parua, putreſcens in ea: vino quoque, quod genuit, æſtatem [31] non exuperans. Nec alia macro ſolo familiarior. Grecinus, qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, ſed culturam, auidè palmites euocantium. Ob id [32] fertilitatem ſuam abſumi, ſi non præpinguis ſoli vbertas laſſeſcentem ſuſtineat. Carbunculari negatur, magna dote, ſi verum eſt, aliqua in vite cælo non eſſe ius. Aeſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam vocant, [33] autumníſque & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. [34] Veniculam inter optimè defloreſcentes, & ollis aptiſſimam, Campani malunt [35] ſirculum vocare, alij [36] ſtaculam, Tarracina numiſianam, nullas vires proprias habentem, ſed totam perinde ac ſolum valeat. Surrentinis [37] tamen efficaciſſima teſtis Veſuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potiſſima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: ſicut [s] horconia in Campania, tantùm vilitatis cibariç, ſed vbertate præcipua.

Tolerat

---

7 ipſæ. M.

8 nulla celerius matureſcit Imbre. M.

9 accipiunt: & ex his rubra fiunt Dal. accipiunt Hetruria nulla magis vite gaudet. CH. & Merc.

10 bonitatem. CH.

11 coalere non poſsit. M. coaleſcere nõ poſſit. Vet.

12 iis. CH.

13 colore tranſeunt. Reliqua. CH.

14 ſolis. M.

15 Bituriaca. CH.

16 tempeſtatibus obnox. quoniã folia antecedunt. Dal.

17 quàm denſo. M. Aut, tam, deleo: aut lego, condenſo. Dal.

18 rapitur. CH.

19 variant. Dal.

20 variæ. Colum.

21 pretiæ. Dal.

22 Baliſcham. CH.

23 cocolubem. Colũ. vulgo. Subi.

24 eſt cocabolis. CH.

25 vetuſtatem Dal.

26 tunc Albanum vinum. M. tũc &c. CH.

27 præcipueq́ue. Dal.

28 arcum. M. Emarcũ. Colum.

29 roſcida odêre. Dal.

30 amat: vua rara. Dal.

31 non exit errãs. M.

32 fertilitate ſua Dal.

33 autumnique imbribus augeſcit.

34 Venuculam. Colum. -venucula conuenit ollis Horat.

35 ſcirpulam Colum. ſicculam. M. ſcicculam CH.

36 ſticulam. Colum. qui aliam ab hac. Numeſianam ſtatuit.

37 tantum.

Tolerat & annos [38] mœrica, contra [39] omne ſidus firmiſſima, nigro acino, vinis [40] vetuſtate rubeſcentibus.

38 Merica, abſque diphthongo. Colum. & CH.
39 omnes ſitus.M.
40 in vetuſt.M.& CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Theophr.cap.7.lib.2.hiſtor.Columel.cap.2.lib.3.
b Vulgò *Gros plant*. Quidam ſcribunt cum duplici m, ſyllaba media correpta. Auſonius,
Solus qui Chium miſcet & Ammineum:
alij cum ſimplici, m media producta. Serenus,
Succus Amineæ vitis cum pane medetur.
Turn.cap.26.29.Virgil.
Sunt & Amineæ viti fortiſsima vina.
Heſychius in ſuis Gloſſis, Α᾿μιναῖος, δι᾿ ἑνὸς ν. οἶνος. ἡ γὰρ πευκετία, ἀμιναῖα λέγεται.
10 c Cuius lanugine veſtiuntur àuerſa folia. Lanatam vuam Marcellus Empeiricus cap.14. Caniculatam vocat, veluti lanugine caneſcentem & hitram.
d Maior & minor, vel candicans & nigra.
e Vinea. Vuas enim Apianas è vinea longè ſuauiores eſſe quàm pergulis, arbuſto, iugo, compertiſſimum eſt. Vulgò *Muſchat*.
f Tibullus.
Nunc mihi fumoſos veteris proferre Falernos
Conſulis, & Chio ſoluere vincla cado.
g *Raiſins de Corinthe.*
h *Di la valtolina:* Allobrogica Viennenſis, *qui ſent la violette*. Allobrogicum vinum, quod ex Allobrogica fit. Celſus vocat c.5.li.4.
i Sub finem primi capitis huius libri.
k Suprà Rubella: ſic dicta, quòd fecis plus afferat, quàm cæteræ. Columel.
l *Le plant d'Orleans.*
m Viſulam eam dictam fuiſſe oſtendit Columella, qui hæc omnia de Viſula tradit.
n Talis eſt quam Lugdunenſes vocant, *des Gametz*,
o Elueolæ, olim olera, elera: inde Eluela, olera minuta, & Elueola vitis herbacei coloris. Titinnius, *Lenti calido, eluela, rapula, rumices*. Scaliger.
p Tale vinum eſt ex ea expreſſum, quod Monſpeſſulani vocant *Piquardant*.
q Latini ſic vocarunt, quòd innoxia ſit & iners tentandis neruis. Columel.
r Ideo Græci Amethyſton vocant. Columel.
s Fortaſſis quam Arelacam maiorem Columella vocat.

Item de vitium generibus, ſecundùm locorum & regionum proprietatem.

CAP. III.

ET hactenus publica ſunt genera: cætera regionũ locorúmque, aut ex his inter ſe inſitu miſta. Siquidem Thuſcis peculiaris eſt tudernis, [1] atque etiam eius nominis 20 florentia. Eſt [2] opima Aretio talpana, & [3] eteſiaca, & [4] conſeminia. [5] [a] Talpana nigra candidum facit muſtum. [b] Eteſiaca fallax, quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit: [6] mirúmque, fœcunditate ceſſat. [c] Conſeminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: poſt xv. dies, quàm vlla alia metitur, fertilis, ſed cibaria. Huius folia, ſicut labruſcę, prius quàm decidant, ſanguineo colore mutantur. Euenit hoc [7] etiam quibuſdam aliis, peſſimi generis argumento. [8] Irtiola Vmbriæ, Meuanatique & Piceno agro peculiaris eſt, Amiternino [9] pumula. Iiſdem [10] bannanica fallax eſt: amant tamen eam. [11] Municipij vuam [d] Pompeij nomine appellant: quamuis Cluſinis copioſiorem. [12] Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis [13] oleaginam nuper inuenerint à ſimilitudine oliuæ. Nouiſſima 30 hæc vuarum ad hoc tempus reperta eſt. Vinaciolam ſoli [14] nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas ſcio à Falerno agro tranſlatas vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci vua. Capnias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non antè demetuntur, quàm gelauerit. [15] Pharia gaudent Piſæ, Mutina Pruſinia, nigro acino, intra quadriennium albeſcente vino. Mirum, [16] vbique cum Sole circumagi vuam, quæ ob id ſtreptos vocatur. Et in [17] Italia Gallicam placere, trãs Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thaſias & Mareotidas, & lageas: compluréſque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed ſunt etiamnum inſignes vua, non vino, ambroſiaca, duracina, ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis: tanta eſt cõtra frigora æſtus tempeſtatéſque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipſa ſe ſuſtinẽs: non 40 item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ [18] [e] acinoſiſſimæ: & magis purpureę cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed vuas alias [19] gerũt. Item tripedanea, cui nomen à menſura eſt. Item [20] ſcirpula paſſo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, diſsimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, cõferta acino, degener vino, ſed cute omnium tenuiſsima, nucleo [21] quem Chium vocant, vno ac minimo, acinum pręgrandẽ vnũ alterúmve habens. Eſt & nigra amminea, cui Syriacę nomen imponunt. Itẽ Hiſpana ignobilium probatiſsima. In pergulis verò ſerũtur eſcariæ appellatæ, [22] ederæ acinis, albæ nigræq;. Et bumaſti totidem coloribus. [23] At nondum dictæ Ægia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Itẽ [24] pucina omniũ nigerrima: & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus: & quæ [f] foreſes vocãtur, celeres prouẽtu, ven50 dibiles aſpectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam viſu cinerea, & [25] [g] rabuſcula, & [26] aſiniſca: minus tamen, caudas vulpium imitata, [h] alopecis. [27] Alexandrina appellatur

1 æquè etiam, nec minus.M.
2 optima.M.
3 teſiaca.CH.
4 Conſenta.M.prauè.
5 Talpona.CH.
6 miráque. M. miráque fœcunditate non ceſſat.Dal.
7 &.M.CH.
8 Irciola.CH.
9 Popula.M.
10 Brannanica M.
11 munitis.CH.
12 Mutinam.Vet.
13 oleagineam.Col. & CH.
14 nouerunt.CH.
15 Paria.M.& CH.
16 vbi.M.lego, ibi.
17 in Italia, ſed ſunt etiamnum. Inſignis vua &c.M.
18 racemoſiſsimæ. Turn.
19 gignunt.Turn.
20 ſcribula.CH.
21 quod gygartum. Turn.quod Chij.CH.
22 è duracinis. M. & CH.
23 Ac.M.
24 picina. M. à picis colore. Sic & CH.
25 rabucula.CH.
26 aſinuſca.CH.
27 Idæa.Theophr. cap.17.lib.3.hiſt.

vitis circa [i] Phalacram breuis, ramis cubitalibus, [k] acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, sine diuisuris.[28] Septem his annis, in Narbonensis prouinciæ [29] [l] Alba Eluia inuenta est vitis vno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conserit.

28 Septimo hinc (ab hinc) anno. M.
29 aruo oliuia. M. pranè. albo oluia. CH.

ANNOTATIONES.

a A colore Talpæ.
b Quæ Etesiis variat.
c Conseminia cognomen hic proprium est. Alioquin Conseminalis vitis Columellæ cap. 45. libr. 12. diuersis vitium generibus consita.
d Oppidum Neapoli vicinum.
e Racemosissimæ. Vuæ maiores, & crassioribus acinis, racemi minores, & tenuioribus fere à vindemiatore sub pampinis latētes & fallentes relinquuntur, Græcis ἐπιφυλλίδες: inde Racematio. Turn. cap. 26. 25.
f Rusticis nostris seruato nomine veteri, *des Foirars*.
g Rauuscula, colore ad rauum inclinante. Asiniuca, asini colore, quemadmodum in hoc Virgilij versu,
Et passo Psythia vtilior, tenuisq; Lageos.
Seruius ex posuit leporis colore. Brod. cap. 25. 4.
h Vulgò, *Raisins barbus*.
i Circa Idæ partem, quam Phalacram vocant. Theophr.
k Acino nigro, dulci, obliquè ramis adhærente, fabæ magnitudine, qui vinaceo simile quippiam intus continet, molle, folio paruo &c. Theophr.
l Vulgò, *Aubenas de Viuarez*.

Insignia culturæ vinearum. CAP. IIII.

CAtonum ille primus, triumpho & Censura super cætera insignis, magis tamē etiamnum claritate literarum, præceptísque omnium rerum expetendarum datis generi [1] Romano, inter prima verò agrū colendi, [2] illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu [3] sententia eius indicanda est, vt in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcentesimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm supremum is diem obiit, & quantum posteà CCXXX. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuísque ita [a] prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, ammineum minusculum & geminum eugenium, [4] heluinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, ammineum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ vites miscellæ maximè in quemuis agrum conueniunt. In [b] lora rectè conduntur. Quas suspendas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro scantianam vocat. In nostra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: verùm eò minus omittenda, vt noscantur etiam præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, LX. iugerum non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro [5] atque CCCC. nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campanię rure Linternino, maiórque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat [c] exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grammatica arte celebri, in hisce XX. annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaque [6] nota vilitas [d] mercis per omnia suburbana, ibi tamen [7] maxima, quoniam & neglecta [8] per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primò, quæ nota [9] mirè in illo fuit, [10] pastinatis de integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC. nummûm emptori addicta pendente vindemia. Cucurrítque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, [e] literis eius altioribus [11] contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissimè [f] Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac [12] potentia, quæ postremò nimia fuit [g] super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tantò prædij eius amore capto, vt non puderet [13] [h] inuiso aliâs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinísque agris proficeret: quando & posteà sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato [hh] denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus [14] temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve

1 humano. Dal.
2 ille. CH.
3 excellentia indicāda, vt &c. M. testatus sententiam, cuius excell. Vet.
4 heluium. CH.
5 atque æquè (leg. æquo) numero sestertium. Vet.
6 nobilitas vinetis per omnia. Vet.
7 Leg. maxima. Quæ igitur iam neglecta &c. soli, hæc aggressus excol.
8 indiligentia. CH.
9 mira. Parm.
10 Pastinatas enim de integro vineas, cura Sthenelum agricolam imitatus, ad vix. Parm.
11 contra eum. Dal.
12 potentiæ. M.
13 Aliâs sic: inuisuro alias regiones, & ostētaturo Quam lectionem agnoscit & Budæus lib. 5. de Asse.
14 tentata. Alij.

dicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris [15] larem. Vino antiquissima claritas [i] Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt autor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus [k] prodidit. Durat etiam vis eadē in terra generi, [16] vigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos [17] octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et [l] Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit [18] alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio Consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis [19] opere, natali vrbis dcxxxiij. Durántque adhuc vina ducētis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: [20] quo fit, vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen vsura multiplicata [m] semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, [21] [n] annis clx. singulas vncias [22] vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cœnamq; quàm principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incremētum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raró quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris [23] permutasse, sed inter sese [24] amore patrio creduntur. Idq; vinum frigidius reliquis [25] existimatur in frigido potu.

15 laborem. Dal.
16 rigorque. CH.
17 octogenis. CH.
18 alicui. Fuit quidē omniū &c. interemptus est: quo anno ea cœli. Alij verò, alicui. Anno vno fuit &c. interemptus est, & ea cœli &c.
19 vapore. Dal.
20 quod, vt eius &c. centenis nummis acuantur. M.
21 anno centesimo. Budæus.
22 binis ac vicenis constitisse Vet. vineæ constitutisse. CH.
23 permutare. CH.
24 more Dal.
25 existimatur in potu. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cap. 6. & 7.
b Musto diluto. In Elsatico agro hodie *Lauren* vocant.
c Valer. Max. cap. 3. lib. 5.
d Prædiorum ac fundorum.
e Putabatur enim, quòd insigniter esset literatus, rectius potuisse & sciuisse agrum colere.
f De his Senecæ vinetis Columel. cap. 3. lib. 3. & ipse Epist. 105.
g In eius calamitatem ac exitium.
h Et superba arrogantia, qua natas secum literas atque morituras iactabat, & insolentissima maledicentia, qua Varronem, tantum virum, porcum appellabat.
hh Sexcenas vrnas, Columel. loco citato.
i μάρων rex Thraciæ. Cratino apud Pollucem vinum Maroneum οὔπω ὥπιον τοσοῦτον, οὐδὲ μάρωνα πίομαι. Maronea Thraciæ vrbs nobilis vino.
k Odyss. α.
l Ex eo, caseo, & polenta, Iliad. λ. Hecamede τὸν κυκεῶνα parat.
m Vsura semissium in singulos annos adaucta. in centenarium sex: in millenarium sexaginta. Amphora continet sextarios 48. cyathos 12.
n Sors in singulas amphoras Opimio Cos. Nummi 100. Annua vsura semissis 160. annorum efficit 960. quibus si addas sortem, nempe 100. summa sortis & multiplicatæ vsuræ futura est 1060.

De natura vini. CAP. V.

V[a]Ino natura est, hausto accendendi [b] calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum [1] potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: [2] sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, [c] profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis [d] vtilius [3] aliud, neque aliud [e] voluptatibus perniciosius, si modus absit.

1 poturus. CH.
2 sicut venenum cicutæ vinum est, sic & vinum cicuta homini. Ali.
3 aliud si modus adest, neque. Dal.

ANNOTATIONES.

a οἶνος Græcis, vel διὰ τὸ τῆς οἰήσεως ἐμπίμπλασθαι τὸν νοῦν: vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως. Nam, vt ait Homerus, -- ὀνήσεαι αἴ κε πίνῃσθα. In leuādis curis vini vtilitatem versus hi Homerici declarant,

Οἶνον τοι μινύλαι θεοὶ ποίησαν ἄριστον
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.

b αἴθοπα οἶνον Homer9 vocat, ἐπικεκαυμένον τὴν ὄψιν, μέλανα ἢ ἐρυθρόν: vel θερμὸν, καὶ ἐκκαίοντα, παρὰ τὸ αἴθειν. Plutarchus interpretatur λαμπρὸν, καὶ διαυγῆ.
c Clytum, Seneca cap. 17. libr. De Ira: Callisthenem, idem autor cap. 23. lib. 6. Natur. quæst. Idem de Clyto Epist. 84. lib. 12. Val. Max. cap. 3. lib. 9.
d Venustum hac de re Græcum epigramma,

οἶνος, καὶ τὰ λοετρὰ, καὶ ἡ περὶ κύπριν ἐρωὴ
ὀξυτέρην πέμπει τὴν ὁδὸν εἰς ἀΐδην. Rhod. cap. 35. libr. 28. Elegantissimi sunt de Cratino & Niccrati versus.

Οἶνός τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ:
-- Ὕδωρ δὲ πίνων οὐ καλὸν τέκοις ἔπος &c. Rhodig. ibidem ex Athenæo.

e Vocem (voluptatibus) Muretus in Varronem cap. 12.6 expungendam censet, eamque lectionem à Politiano & Hermolao probari testatur. Lucilius,

Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum
In vino esse, vbi qui inuitauit dapsilius se. Theognis,
οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός· ἢν δέ τις αὐτὸν
πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸς ἀλλ' ἀγαθός. Panyasis,
ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν πάρα δῶρον ἄριστον
πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων.

Vide Politianum cap. 61. Miscellan.

Vina generosa. CAP. VI.

GEnera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius [1] altero germanitatē præcedere, [2] siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu [3] se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta lxxxij. annos vitæ [a] Pucino [4] retulit acceptos, [5] non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus [6] pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus [b] Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis [7] ab ea [c] saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea [d] Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu [e] Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíque angustia, magis tamen fossa [f] Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè [8] Faustiano. Cura culturáque id [9] collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potiùs, quàm bonitati, studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petētibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinuessa vj. millibus abest. Nec vlli in vino maior [10] autoritas: solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus [11] Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venēre Albana vrbi [12] vicina, [g] prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, vt nobilitatem [h] Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem [i] vappam. Certant [k] Massica æquè, ex monte [13] Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad [14] principatus venēre non dubiè: palámque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus [15] occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in vineis arbustísque nascuntur, Fundana. Ex alia [16] vicina vrbis Veliternina, Priuernatiáque. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum [l] curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, [17] vt in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipuè. Est in eadem Sicilia & Taurominitanis honos, lagenis pro [m] Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero [18] mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma vna fortè enata [19] palmesia [20] appellantur. In mediterraneo verò Cesenatia ac [n] Mecœnatiana. In Veronensi item Rhætica, Falernis tantum posthabita à [o] Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, [21] Adriana. Ab infero autem Latiniensia, [22] Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua: Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis [p] pinguius gignit, quod vocant succosum. [23] Beterrarum [24] intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes [q] fumo, vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloēn [r] mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ac [s] Babiæ, Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata Messalę potu & salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro [t] Trebulanis: alioqui semper inter plebeia & [u] Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum x. annorum [x] incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore

etiam

1 potu altero. Dal.
2 siue natura. Alij, siue arte. Quidam, siue astu.
3 si quisque iud. statuet. CH.
4 vino ret. CH.
5 non aquoso. Gign. M.
6 praicianum appellauerint. CH.
7 in ea salebra. Dal.
8 Faustini. M. Faustino. CH.
9 contigerat. Exol. hoc quoque culpa copiæ potius. vel, nimiæ cupiditate copiæ potius. vel, Exol. hoc quoque copię potius, quàm bonitati stud. Dal. collegerat. Exol. hoc quoque nimietate copiæ. M.
10 autoritas. Solum. Vet.
11 Caucinum. CH.
12 vicina, nec rara, prædulcia in austero. Dal. Alij, vic. præd. ac grata in aust.
13 Gaulo. CH, in Emend. Gauro.
14 principatum. Dal.
15 censusque. Dal.
16 vicinia. Alij. Et alia vicina vrbi. Ex vicinia. CH.
17 vt in epulis eius. M.
18 mari, in CH. d.
19 Palmensia.
20 appellauere. CH.
21 Adriatica. M.
22 Grauicana Stoniensia. CH.
23 Bliterarum. Dal.
24 inter. M.

etiam [25] capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exẽplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre, non vuam: & superuacuam generum consectationem in numerum, cùm eadem vitis aliud aliis in locis [27] polleat. Hispaniarum [26] Laletana copia nobilitantur elegantia verò Tarraconensia, atque Lauronensia: & Balearica ex insulis, cõferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem [28] reperitur: Diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum è libertis, censurá vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud [29] poturum. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui [30] iudicauerint, hæc sunt.

25 capitis. M.
26 Lusitana. M Lasitana. CH.
27 pullulet. Vet. quod si placeat, le gẽdũ fuerit, vitis alia aliis in locis pullulet.
28 reperiatur. Vet.
29 potaturum. M.
30 iudicauerunt. M.

ANNOTATIONES.

a *Pizzino d'Istria.*
b Setia oppidum in colle, à Tarracinæ paludibus quinque millia dissitum: hodie, *Sezza.* Martial.
Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados. Idem.
Setinum, dominæq; niues, densiq; clientes,
Quando ego te medico non prohibente bibam.
Iuuenal.
-- & lato Setinum ardebit in auro.
Vicinum & Setiæ oppidum Signia vino Signino clarum.
c Saliua, gustus & sapor. Persius,
Nec tenuem solers turdorum nosse saliuam.
De vini tamen familiari & peculiari sapore vsurpatur infrà cap. 1. lib. 23. circa medium.
d Gal. lib. 7. κατὰ τόπους in Arteriacorum expositione Cæcubum vinum à loco dictum minimè putat, sed ita vocatum fuisse quoduis vetustissimum, & ob vetustatem fuluum πυῤῥὸν, quod etiam 12. Meth. rursus confirmat, & lib. 1. de Antidotis.
e In eo tractu fuerunt Amyclæ deletæ à serpentibus, & in propinquo Fundanus lacus. Suprà cap. 5. lib. 3.
f Sueton. in Nerone cap. 31.
g γλυκάζον subdulce esse, non prædulce esse Athenæus libro primo ex Galeno asserit. Vide Athenæum lib. 1.
h Galeno 12. Therapeutices, Surrentinum adstringit nonnihil, aliisque suauius est ac calidius.
i Vappa, vinum corruptum, ἐξεστηκὸς οἶνος, *vin tourné*: vt ὀξίνης, acescens: ἐκφαυλίδης, & ἐξίτηλος, euanidum, fugiens, *qui n'est point de garde*: ἐκλελυμμένος, languidum & sublestum, *qui n'a point de force.*
k *-- nec veteris pocula Massici.* Horat.
l Quartum autoritatis & nobilitatis gradum. Sumpta metaphora ab aurigis, qui curru in Circo certabant.
m *Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta*
Si detur, quoduis nomen habere potest. Martial.
n A Mecœnate, Augusti familiari, & fido amico, regio sanguine orto, quod Horatius palàm facit. Eius enim pater Menodorus Cæsaris partes secutus cõtra Pompeium. Menodori pater Menippus, & huius Cecinna, rex Hetruscorum. Cilnium vocatũ fuisse ostendit Tacitus lib. 5. Ceterùm Augustus bellis ciuilibus Cilnium Mecœnatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit.
o 2. Georg. *-- & quo te carmine dicam*
Rhetica? Admirantis hoc esse Plinius existimat: Seneca verò, incerti laudaturúsne, an vituperaturus sit. Turn. cap. 26. lib. 29.
p Nigrius & crassius.
q Vinum id Plato Comicus apud Athenæũ καπνίαν vocat: Martialis fumos Massilitanos. Locum, in quo sic condiebantur, Columella Nebularium appellat.
r Ad potum vinum id non parabatur, sed ad vsum medicinæ.
s Balbiæ. Hermolaus in Dioscoridem Balbina vina eadem esse putat, quæ Athenæus Barbarina vocat.
t Italorum vulgo, *Trebiano.*
u Quæ tertio foliorum exortu, nempe tertio anno ad bibendum tempestiua forent: vulgò, *vin de trois fueilles.* Martial.
Non sum de primo, fateor, Trifolina Lyæo.
x Dura[illegible]onis & ætatis tempus, ἡ ἀκμή.

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo [a] transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmque. Ex Chio quod [1] [b] Aruisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi Medici autoritas, [2] circiter dc. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt. Lesbiũ sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, vt vino: sed cuius [c] dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam vetustiora protinus videtur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Ægypto hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile, Thasia, [d] æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico, [e] cantharitæ, protropo Gnidio, [f] Catacecaumenitæ, petritæ, Myconio. [g] Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas [3] generũ, vt dulcia vtique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus, in volumine, quo suasit Ptolemęo regi quæ vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto Naspercenitem, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, & quod cunctis prætulit [4] Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam [5] post sex annos non placeret.

1 Arusium. Turn.
2 cccccl. anno vrbis. Vet. M. cccccj. anno. CH.
3 generũ dulcia vtique inter se non congruunt. CH.
4 Peparethium. CH. & Athenæus.
5 ante sex. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Transmarina Plautus in Pœnulo hæc memorat.
Vbi Leucadio, Lesbio, Thasio, Coo,
Vetustate vino edentulo ætatem irriges.
b Arusium. Turn. cap. 26. 25. ab agro aspero & importuoso insulæ Chij. Strabo 14. Virg.
Vina, nouum fundam calathis Aruisia nectar: quamuis aliqui, legant

gant Arethusia. Huius meminit Clemens Alex. 2. Pædagogi, cap. 2. Plutarchus aduersus Epicurum. Victorius cap. 24. 15. Seruius apud Vergil. 2. Georg. in his versibus,

Sunt & Amineæ vites, firmißima vina,

Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus: notat Lucilio χίον οἶνον δυνάστην vocatũ fuisse, tanquã satrapam, eadémque forma loquendi Phanæum regem appellari. Tmolus Lydiæ mons Sardibus imminens: Phanæus promontorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus cap. 3. 3.

c τῷ γλυκεῖ. passo.

d Æthalo, quasi fuliginosa: Penæ, quasi picea.

e A Cantharorum doliis. De cantharea vite vide Theophr. c. 20. lib. 2. de Caussis.

f Quasi retorrido. κατακεκαυμένη regio 500. stad. lõgitudinis, 400. latitudinis, Mysiæ vicina, exustæ similis, vino generoso celebris, de qua Strabo lib. 13. & 14.

g Non meminit Plinius vini, quod ἠθικὸν Theophrastus vocat. c. 24. lib. 6. Causs. id est colo saccatum.

De vini salsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos [1] iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerũt [2] [a] bion, ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus [b] in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatæ per triduum: quarto [3] exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, [5] idq; translatum in album mustum [6] leucochrun appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum [c] tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere pręcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato [d] demonstrauit, super cætera in sole [7] quadriennio [e] maturandum præcipiens. Rhodium [f] Coo simile est. [8] Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem [9] aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

1 curæ. CH.
2 abion. Turn. biæõ. Vet.
3 expr. Vinũ in cad. sole inueteratur, cui mar. &c. Dal.
4 tracta. Dal.
5 quæ translata. CH.
6 leucocoum. Turn. & CH.
7 quatriduo. Dal.
8 Phormeum. CH. fortè, Phormium, vel Formium.
9 vel in sex. M. in sex. CH.

ANNOTATIONES.

a βίαιον: Rhod. cap. 8. lib. 26. quòd ad vetustatem accelerandam affuso mari cogeretur. Marinam enim veteres vinis miscebant, tùm vt gratior sapor esset, tùm vt celerior & præcocior vetustas contingeret. Maris expers vinum Gal. 12. Meth. ἀπαράχυτον vocat. Hermol. in Diosc. à festinatione nomen impositum, quasi violenter fiat. Plaut. in Rud.

Quasi vinis Græcis Neptunus nobis affudit mare.

Itaque aluum prodisparauit nobis salsis poculis.

Tur. c. 26. 25. legit Abion, id est, adynamon. Vini Græci faciendi rationem Cato docet cap. 24. Miscetur & sal, vt vinum incorruptũ seruet. Columel. cap. 37. 12. apud Horat.

-- Chium maris expers.

b Cap. 1. lib. 23.

c Oraculum vetus redditum narrant. Dionysium mari demergendum. Athenæus refert Dionysium fulmine Iouis accensum in mare fugisse. Vtrunque id vini temperaturam cum aqua marina indicat.

d Cap. 112.

e Coquendam vuam.

f E Zacyntho præcipuè laudabatur.

De dulcium generibus quatuordecim. CAP. IX.

VInum omne dulce [a] minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. [b] Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & [c] melampsythium [d] passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: [1] Cisibilites verò musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij [2] hepsema, nostri [e] sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsque ad tertiam partem mensuræ decocto: quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora [f] vua terráque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia [3] prouinciísque finitimis. Fieri certum est ex vua, quàm Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula, diutius in vite [g] sole [4] adustis, aut [h] feruente [5] oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, [6] tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine [i] sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia [7] vinúmque est, quod Græci aïgleuces vocãt, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. sic appellant musti in vina transitum. [k] Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma trãseat, & consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat [l] dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè [8] Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant [m] diachyton, vuis [n] in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporísque.

1 Fortasse Scybelites laudatum sæpe à Galeno inter dulcia.
2 carenum. Marc. Empir.
3 finitimisque prouinciis. CH.
4 vuis adustis. Vet. & Colum.
5 oleo, in M. d.
6 tusamque. Alij tusasque leniter vuas expr. Vet.
7 vinum est. M. & Vet.
8 Vocontia. M.

Dulci

Dulci è genere est & [o] melitites. Distat à mulso quod fit [9] è musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam [p] mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, posteà in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

9 ex vetere vino austero, & exiguo melle: melitites verò è quinque &c. sufferuefactis. Sed inter. Ex Diosc.

ANNOTATIONES.

a Aristot. Problem. sect. 3. quæst. 13. & Theophr. cap. 24. libr. 6. Causs.

b Galeno vinorum colores sunt, λευκὸς, albus: κιῤῥὸς, fuluus: ἐρυθρὸς, ruber, siue sanguineus: ξανθὸς flauus, siue giluus, quem idem vocari posse ait πυῤῥὸν ὠχρὸν, è ruffo pallescētem: μέλας, niger: ὠχρὸς, pallidus, medius inter album & fuluum, vt fuluus medius est inter album & nigrum. Color κιῤῥὸς annis & vetustate in ξανθὸν transit.

c Psythiam vitem eam esse putant, quæ & Prammia dicitur. Rhodig. cap. 15. 19. Notauit Plutarchus apud Homerum conciliandæ beneuolentiæ caussa, dulce vinum dari:

ὡς φάτο πόντων δὲ μελίφρονα οἶνον ἐπέρνα:

vehemens autem & καρωτικὸν, seu καρωτονὸν, Polyphemo: adstringēs verò, quale Pramnium, vulnerato Machaoni. Quin & equis dari,

ὑμῖν πὰρ' προτέροισι μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν,

οἶνον τ' ἐγκεράσασα πιεῖν, ὅτε θυμὸς ἀνώγει:

nimirum vt animosiores sint ac ferociores, alia ratione, quàm qua mulis datur. cap 44. 8. & cap. vlt. 30. Rhod. cap. 35. 28.

d Athenæus lib. 1.

e Columella cap. 19. lib. 12. Sapam fieri tradit nunc quarta parte consumpta, nunc tertia, nunc dimidia. Vide locum. Carenum, sapam Marcellus medicus appellat, vulgò, *Vin cuit*: at defrutum, *Resinee*.

f Saporis proprietatem ex vuæ terræque natura & conditione obtinent, non hominum industria.

g Passas Græci vocant, πατηθείσας, quasi cōculcatas, non quidem quòd conculcentur, sed quòd ob resiccationem calcatis similes videantur: qua ratione palmulæ genus πατητὸν suprà vocatum est cap. 4. lib. 13.

h Aut aqua feruente & oleo. Sic Mōspessulani Passam vuam dum parant, racemos binos hinc illinc filo ligatos, vitiosis acinis forfice detractis, feruenti lixiuio addito olei paululo immergūt, quoad flaccescant tantùm, & corrugentur: deinde perticis imponunt, vt siccescant, ac post triduum quatriduúmve insolant: vt & Columella docet cap. 16. lib. 12.

i Columella cap. 39. 12. Cato cap. 113. scopiones vocant, Varro cap. 54. 1. scopos, nempe vuas cum acinorum detractorum pediculis integras, à scoparum similitudine. Pediculos acinorū in vua Græci vocant κρεμαστῆρας, ficuum πέσματα, pomorum τίλματα, Palladius, tenacia.

k Cato cap. 120.

l Nunc *Piquardant*, aliis *Muscat de Languedoc*.

m Columella cap. 27. lib. 12.

n Vuas sic resiccatas extra vitem, & à suis palmitibus extractas Græci vocant θυλοπεδευμένας. In crate, & super cannas id commodè fieri ostendit Columella cap. 16. libr. 12. Ea voce vtitur Dioscorides in vino Myrtite. οἱ δὲ, inquit, προθυλοπεδεύουσιν ἐν ἡλίῳ.

o Dioscorides cap. 15. & 16. lib. 5.

p Lixiuium mustum à Latinis vocari autor est Rhodiginus cap. 34. lib. 28. Vide Athenæum lib. 1.

De deuterijs & secundarijs, vini genera tria. CAP. X.

NOn possunt iure dici vina, quæ Græci [1] [a] deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. [2] Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursúsque prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquæ, expressóque decocto ad tertias partes. Tertium est, fæcibus vini expressum, quod fæcatum [b] Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, vsus.

1 deuterias. Vet. plur. num.

2 Leg. Decimæ parti musti quod expressum sit, pari aquæ addita, & ita nocte &c. Dal. ex Colum. & Diosc.

ANNOTATIONES.

a Deuterias. Hesychio Δευτερίας οἶνος, ὁ κατὰ τὸ ὕδωρ ἐπιχεόμενος εἰς τὰ στέμφυλα. Turn. c. 19. lib. 28. Aduers.

b Cap. 153.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt. CAP. XI.

VErùm inter hæc subit mentem, cùm sint genera nobilia, quæ propriè [1] vini intelligi possint, lxxx. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè [2] præterea antè cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

1 vina. M.

2 præstantiora, quàm cunctis terris. Alij. lōgè prætereuntis cunctas terras. Alij. longè propter ea &c. CH.

De vini obseruatione. CAP. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis [1] [a] posthumia lex est: [b] Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

1 Posthumi. Parm. & CH.

ANNOTATIONES.

a Postumia, id est postrema supremóque vitæ tempore lata. De huius verbi notione vide apud Gellium cap. 16.12. Cesellij Vindicis & Sulpitij cōtrouersiam. Vt ab extra extumus, à citra citumus, sic fit à post postumus. Canterus cap. 10. libr. 2. Vel posthuma, ab eorum similitudine, qui patre mortuo nascuntur. Nam multis annis post eius interitum, Numæ libri reperti sunt Pontificij iuris, ac in lucem æditi, quibus id iussisse verisimile est. Suprà cap. 13. lib. 13. Scaliger in Catulli versu.

Vt lex Posthumiæ iubet magistræ, interpretans legem Posthumiæ, pro lege Posthumia eadem ratione dictum censet, qua vrbem Romæ, & herbam lapathi legimus: citansque hunc Plinij locū vult has leges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικάς. Qui enim id Numa vetarit, cùm ex veteribus autoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet itaque, inquit, allusum esse ad voluptariorum dicteria, cuiusmodi sunt hæc in Epigrammatis Græcis.

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου,
Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς. ἐς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κοὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quanquam, subiungit, in duodecim scriptum fuit: MVRRINAM MORTVO NE INDITO.

b Manibus cùm parentabatur, rogum sepulchrúmue conuersa manu vino respergebant, pocula libabant, effuso vino vasa in ignē mittebant, nigras hostias immolabant. Alex. ab Alex. cap. 26. 5. Quamuis ob inopiam Numa rogum vino aspergi vetuerit: Decemuiri tamen, quorum leges interpretati sunt Scæuola, Lœlius, Capito ab autore nominati, vino quouis id fieri permiserunt, præterquàm Murrato, quod ex Varrone. Festus citat. Pythagoricæ disciplinæ scientissimum regem hoc symbolo putant vinum iracundis prohibuisse.

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat id [a] fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij [1] Mecennij vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam [2] fuste à marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam, quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculum [3] dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem [b] videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parsimonia fuit. [c] L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cùm in Hispaniam nauigaret, vnde cum triumpho rediit, [4] Non aliud, inquit, vinum bibi, quàm remiges: in tantùm dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, [5] [d] myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam [6] aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius [7] Dorsenus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.

Et in Acharistione.

Panem & polentam, vinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quòd si opus est, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? CHAR. *rogas?*
Murrhinam, passum, defrutum, [8] *mella.*

Quibus apparet non inter vina modò [e] murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

1 Metelli. Val. c. 3. lib. 6. Gellius lib. 6. c. 23. Sigonius li. 1. De iure ant. Rom. cap. 9. Maetenni. CH.
2 fusti. CH.
3 durissed. CH.
4 Non aliud vinum bibit. M.
5 murino. M. vnguētario. τοῦ μύρου. myri. Hermolaus.
6 aromaticis. Vet. vide num, aromatite. Sic certè. CH.
7 Dossennus. CH.
8 mellinam. Hadr. Iunius c. 19. lib. 5. Defrutum, mellinam, mel quoiusmodi. Sambucus, mellinam τὸ ὑδρόμελι. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Val. Max. cap. 1. lib. 2. Scribit Gellius Romanas mulieres vsas in potu laurea, passo, murrhina: quo loco lauream loram esse intelligunt. Grandiores natu fœminas autor est Varro bibere solitas loram, poscam, defrutum, passum, quod à Plauto dictum volunt Murrhinam. Rhodig. cap. 37. 18. Mulieres Romanas, seruos, ephebos ad annum vsque tricesimum, mulieres item Massilienses vino abstinuisse refert idem autor cap. 5. 28. Apud Agellium Cato in oratore, De dote, *Vir, nisi cùm diuortium fecit, mulieri iudex & pro censore est: imperium, quod videtur, habet: si quid peruersè tetréque factū est à muliere, multatur, si vinum bibit, si cum alieno viro quid probri fecit, condemnatur*, &c. Lipsius cap. 13. lib. 1. Apud Nonium Cic. 3. de Rep. *Ita magnam vim habet disciplina verecundiæ: Carent temeto omnes mulieres.* Idem lib. 4. *Atque etiam si qua erat famosa, ei cognatio osculum non ferebat.* Apud Athenæum libr. 10. Polybius scribit, etiam nullo modo fallere potuisse quæ bibissent, cùm mos ille manè ipsas osculandi ea de caussa sit inuentus, & illarum curæ non committeretur cella vinaria. Victorius cap. 7. 24.

b Ea modestia fuit priscorum hominum, vt qui testimonium dicerent, etiamsi referrent quæ vidissent & certò scirent, ea tamen ἠθικῶς sibi videri, νομίζεσθαι, δοκεῖν, loquerentur. Idem etiam obseruatum fuit in Senatusconsultis, quæ ob id δόγματα Græci vocauerunt, in Plebiscitis, & à Iudicibus in caussarum cognitione, quæ vera esse didicissent, vt ea, non tanquam essent, sed tanquam facta viderentur, pronunciarent. Cuiacius cap. 26. 3. Obser. Brissonius cap. 2. 2.

c De hoc vide cap. 11. lib. 17.

d Myrrhæ odorem hic τὸ ἄρωμα vocat, Colum. cap. 19. 12. Ad prædictum autem modum musti adiici debent hi odores, Nardi folium, Iris Illyrica, Nardum Gallicum. Brod. cap. 20. 4. Vinum sic conditum ἀνθοσμίαν οἶνον, & ἀνθίνην græci vocabant, vt & Latini veteres vini florem. Ennius,

-- Hæc anus admodum
Frigutit, nimirum sauciauit se flore Liberi.

e Quidā legūt Murrinā, alia Murinā, alij Myrrhinū. Had. Iun. c. 19. 5. Myrrinum, ἀπὸ τοῦ μύρου, quoniam, vt inquit Ælianus, οἶνον μύρῳ μεμιγμένον οὕτως ἔπινον, vinum odoribus imbutum bibebant, μυρρινίτην οἶνον, siue, vt legit Pollux, μυρίτην, Philippides Comicus appellauit. ἣν δέ τις, inquit pollux, καὶ μυρίνης οἶνος, μύρῳ κεκραμένος: οἱ δὲ τὸν γλυκὺν οὕτως οἴονται κεκλῆσθαι. Sex. Pomp. Murinam exponit græcorum Nectar: quibus argumentis fit, vt interpretatio Plinij minus sit probabilis, quamuis Fulgentius laudet: ac præterea, quia ingrato amarore Myrrhæ perfusum vinum vix cuiquam placiturum sit. Iuuenal. Sat. 6.

Cùm perfusa mero spumant vnguenta Falerno. Mart.
-- & foliata sitis. Brod. cap. 4. 4. Est & οἶνος ἀνθοσμίας Xenophonti ἑλλην. δ. ac Luciano, idem fortassis cum Myrino. Thomas

in erpre

interpretatur ἐνόσμιον. Brod.cap.26.& 33.lib.5.Alex.ab Alex.cap.11.3. Scalig. in cap. 9.6. Cauſſ. Theophr. Murrhinam vocatum cenſet vinum,quod Romanis fœminis premebatur ex baccis myrti, quoniam myrrha ob amaroxem nō ſit idonea potius, & myrtum vbique Th.voce μύρρινον. Murratam potionem Ædiles per ſupplicationes ad puluinaria Diis addebant. Duodecim tabulis cautū erat, ne illa mortuo inderetur. Murrinam Græci vocant Nectar: mulieres Murriolam: quidam Murratum vinum: quidam dictum putant ab vua Murrina. Feſtus. Plauti verſus eſt, *Bene in ſtrutheis concaleat* (mulſum) *& calamum iniçe.* Apud Sutrium Comicum Glycerium, *Myrinum mihi adfer, quo virilibus armis occurram fortiuſcula.* Supplicationibus publicis ad deorum puluinaria Ædilium iuſſu Myrinum apponebatur, quos ambroſia & nectare paſci credidit antiquitas. Apud Petronium Arbitrum quidam Myrini potu ſe ad libidinem concitatum fuiſſe narrat.

De apothecis, & de vino Opimiano. CAP. XIIII.

APothecas fuiſſe, & [a] diffundi ſolita vina anno dcxxxiij. vrbis apparet [1] indubitato [b] Opimiani vini argumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Nondum tamen 10 iſta genera in claritate erant. [c] Itaque omnia tunc genita vnum habent Cōſulis nomen. Sic quoque poſteà diu tranſmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vſque noſtros: quin & Falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo Comico [2] verſu,

Quinque [3] Thaſij vini inde depromam, Falerni bina.

P. Licinius Craſſus, [4] & L. Iulius Cæſar Cenſores anno vrbis conditæ [5] dclxxv. [d] edixerūt, ne quis [6] vinum Græcum ammineúmque octonis æris ſingula [e] quadrantalia venderet. Hæc enim verba ſunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt ſingulæ potiones in conuictu darentur. Quibus vinis autoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquàm lautum conuiuium vidit, in quo plus ſemel Græcum vinum daretur. Ipſe cùm rediit ex Aſia, millia cadûm [7] [f] congiariorum diuiſit amplius centum. C. Sentius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domum ſuam illa- 20 tum dicebat tum primùm, cùm ſibi cardiaco medicus dediſſet. Hortenſius ſuper decem millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

1 in conſulatu. M.
2 verſu Anaxipolis Thaſij. Vet.
3 Thaſi. M. Thaſi vini depr. CH.
4 & L. Cæſar. M.
5 dclxv. M. & CH.
6 vini Græci Ammineique plus octonis, vel, pluris quàm octonis. Dal.
7 congiarium. M. & CH. Lego, congiario.

ANNOTATIONES.

a Colari, ſaccari, διηθεῖσθαι, tranſuaſari, elutriari, ex cupa in qua per aliquot dies ferbuit, in dolia & cados transfundi, in quibus conditum ſeruabatur, ac vnde œnophoris hauſtum in crateres & pocula fundebatur bibituris. ἠθεῖν Theophr. cap. 24. libr. 6. Cauſſ. quaſi ἠθούμενα vocat.

b L. Opimij Conſulis anno omnium vini generum bonitatem laudauit ſuprà cap. 4. huius libri.

c Cicero in Bruto, *Vt ſi quis Falerno vino delectetur, ſed eo nec ita nouo, vt proximis Coſſ. natum velit: nec rurſus ita vetere vt opimiū aut Ana-* 30 *tium Coſſ. quærat. Atqui hæ notæ ſunt optimæ. Credo. Sed nimia vetuſtas nec habet eam, quam quærimus, ſuauitatem: nec eſt iam ſanè tolerabilis.*

d Olim minimè liberum fuit cuique negotiatori tanti res ſuas æſtimare, quanti vellet, ſed quanti cenſuiſſet magiſtratus, cuius cenſionem ac æſtimationem annonam fori vocabant. Apud Terent. Donatus, illud, *--ſciſti vti foro*, ſumptum vult à negotiatoribus, qui, quanti vendant quæ aduehunt, non præſcribunt, priuſquam veniant in commercij locum: ſed ſecundum annonam fori, quam deprehenderint, de vendendis, aut non vendendis mercibus conſilium capiunt. Ræuard. cap. 17. 3. Variorum.

e Sextarios 48.

f Congius Italici ſextarij ſex: Congiarius cadus, qui ſextarios ſex capiebat.

De liberalitate Cæſaris in vino. CAP. XV.

QVid, non & Cæſar Dictator triumphi ſui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in [1] conuiuia diſtribuit? Idem Hiſpanienſi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio conſulatu ſuo, Falernum, Chium, Leſbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini appoſita conſtat. Poſtea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, [2] circiter ſeptingenteſimum vrbis annum.

1 conuiuas. Dal.
2 & cir. ſeptingenteſimo vrbis anno. M.

40

De vinis factitiis. CAP. XVI.

ITaque non [1] miror innumerabilia penè genera factitij reperta multis antè ſeculis, quę nunc dicemus, omnia ad medicinæ vſum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus [2] priori libro. Fit è labruſca, hoc eſt, vite ſylueſtri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in muſti cado [3] macerati, poſt xxx. dies mutantur. Præter hoc radix labruſcæ & acini coria perficiunt. Ii paulò poſtquàm [4] defloruere, ſingulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, geliſſima, vt ferunt, natura. Pars eorum æſtu moritur, [5] priuſquam reliqui, qui ſolſtitiales 50 [6] dicūtur. Vniuerſi nūquàm matureſcūt: & ſi [7] priùs, quàm tota matureſcat, vna incocta detur cibo gallinaceo generi, faſtidium gignit vuas appetendi. Factitiorum primum fit ex

1 minora. Vet. M.
2 ſuperioribus libris. Dal. cap. 27. lib. 12.
3 maceratis. M.
4 defluere. CH.
5 perſtant reliqui. Dal.
6 dicuntur vniuerſi. Nunquam. CH.
7 priuſquā tota vua marceſcat, incocta.

fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti [8] sextarij xx. aquæ [9] dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem [10] pluuiæ, in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è millij semine maturo, cum ipsa [a] stipula [11] libram & quadrantem in congios duos musti macerato, [12] & post septimum mensem transfuso. [b] Ex loto arbore, frutice, herba, [c] dictum est vti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtũtur, & Oriens totus, [13] maturarum quas vocant [d] chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato [14] expressóque. Sic fit & sycites è fico, quem [14] alij [e] palmiprimum, alij catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro [f] aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & [g] acetum fit præcellens, atque [h] Alexandrino quoque melius. Vinum fit & è siliqua [i] Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocant: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis [k] pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten [l] Cato quemadmodum [15] fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci verò & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis [16] deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, [m] myrtidanum [17] vocant. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, asparago, cunila, origano, apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos [18] tundũt in cadum musti & [19] sæpe sextarium, & aquæ marinæ heminam. E [20] napis fit, [n] xj. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo [o] in mustum [21] colatis cum pondusculo vt [22] sidat, xl. pondere denariorum in sextarios vicenos musti, [p] nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & aliud è syluestri. [q] Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compositione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum [23] desectis. [24] Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, [25] similiter & offa. Apud alios nardi, & malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & [r] melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij [26] helenion, alij medicam, alij symphytõ, alij Idæam & orestion, alij nectaream vocant, radice [27] põderis xl. denariorum in sextarios sex musti addita, similiter in linteo. Ex cęteris herbis fit absinthites [28] in xl. sextarios, musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel [s] scopis absinthij in vinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos cõgios musti cõiectis, aut tusis in vinũ. Fiunt [29] vtraque & alio modo, circa radices vitium sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro [t] Cato docet. Sic fit & scãmonites. Mira vitiũ natura, [u] saporẽ alienũ in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ [30] suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & itæomelin, & lectisphagiten, quorum iam obliterata ratio est. Et fruticum verò è genere, [x] cedri vtriusque, cupressi, [31] laurus, iuniperi, terebinthi, [32] calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. [33] Item chamelææ, & chamæpityos, & chamædryos lignũ. Eodem modo & ex flore, in congium musti [y] decem denariorum pondere addito.

8 sextariis Dal.
9 tantundem. Diosc. & M.
10 pluuiæ, mellis, musti, miscent, decapulant, & in sole. Diosc. lib 5.
11 libra & quadrante. Alij, ad libram.
12 & vino post. Dal.
13 mitiorum. Vet.
14 Lego, expressóque: aut si ita dulce esse non libeat, congiis quinque Fit & sycites è fico (carica, Diosc.) in Cypro, vt palmeum: aliqui catorchiten vocant, sed pro aqua tantundem humoris adiiciunt, in quo recenter pressa vinacea maduerint. Fit & liquor is acetum, præcellens &c. Sic locus hic ex Diosc. restituend.
14 alij parnu primũ, alij trocin CH.
15 fecerit, hoc paulo. M.
16 deferuefaciũt. CH.
17 vocatur. CH.
18 condunt. CH.
19 sapæ Dal.
20 bunio. Diosc.
21 collatis.
22 sidant.
23 deiectis Dal. defectis CH.
24 Alij de. M.
25 similibus & offis. Dal.
26 melenion. CH.
27 ponderis x l. in sextarios M poculo quinque drachmarũ in congios sex. Diosc.
28 XLVIII. sextariis musti, absynthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes Budæus legitur & sextariis musti, in M. & CH
29 Pleraque &c. satu. Dal.
30 suæ. CH.
31 lauri, pini, iunip. M.
32 callia M. lego thymelææ, Ex Diosc qui etiam his plantis addit abietem.
33 Item cham. & etiã lignum, dum florent, eodem modo, in congios &c. Ex Diosc. cap. 79. & 80. 5.

10 20 30 40

ANNOTATIONES.

a Cum iuba, siue phoba.

b Lapsus est memoria Plinius, tùm quòd citato loco ex fructu loti, Aphricanę arboris, vinum tantùm fieri dixit mulso simile, quod vltra denos dies non durat: tùm quòd loti arboris, & herba Ægyptiæ, ibi tantùm meminit, non autem fruticis.

c Cap. 17. lib. 13. arborem vocat Aphricanam: fruticem, Lotometram: herbam, Ægyptiam.

d E caryotis fieri, non è chydæis, autor scribit cap. 4. lib. 13. E chydæis fieri Dioscorides ait.

e Hæc vox si integra est, vinum Palmeo bonitate proximum significat. Quidam legunt Carycinum.

f Pro aqua, cremoris vinaceorum tantundem, Diosc. lib. 5. ἔνιοι ἀντὶ ὕδατ@ στεμφύλων ἀπίβρεγμα νεοθλίπτων τὸ ἴσον μέτρον βάλλουσι

g Aceti Sycitis, id est ficulnei parandi modũ tradit Columella c. 17. lib. 12.

h Alexandriæ plurima Sycomorus est, cuius è fructu liquor in acetum aere facilè degenerat. Diosc. cap 42. lib. 5.

50

i Diosc.

i Diosc.cap.32.lib.5.
k Idem cap.44.lib.eod.
l Cap.125.
m Myrtidanum Dioscoridi est adnatum myrto tuber, inæquale, verrucosum, concolor, quod manus instar caudicem myrti amplectitur. Ex eo vinum non fit, sed tusum cum vino austero reconditur, deinde in pastillos formatur, qui in vmbra resiccati efficacius adstringunt quam myrti & folium, & fructus. Vide infrà cap. vlt.23. Catonem cap.125. Palladiũ & cap.2. Columel. cap.38. lib.12.
n Duarum drachmarum Diosc. Pondera prorsus alia sunt, quàm Dioscoridis, confecturæque modus.
o In Hyssopite id Dioscorides.
p Vt defæcatum vinum transfundatur. Diosc.
q Palladius in Octobri cap.14. Diosc.lib.5. Colum.lib. 12. Athen. lib.1. τρίμμα vocari scribit.
r Hunc tertium modum non describit Dioscorides.
s Manualibus fasciculis.
t Cato capite 115. Cæterùm serendum veratrum esse non scribit, verùm eius radicis fasciculos tres circa vitis ablaqueatæ radicem defodiendos. Dioscorides ex plantæ radicibus musto immissis Elleboritem & Scammonitem parat.
u Non saporem tantùm, sed etiam vires Dioscorides c.77. lib.5.
x Negligenter Plinius de vtraque Cedro id scribit, cùm de Cedrino ex Oxycedri baccis parato, & cedrite ex cedria confecto, id scribat Dioscorides.
y Dioscorides hanc vini & materiæ quæ iniicitur portionem docet cap. De vino ex Chamelæa.

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

10 FIt vinum & ex aqua ac melle tantùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem [1] iubet. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde xl. diebus Canis ortu in sole habent. Alij [2] diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil [3] intẽtatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, sufferuefactis decies, mox elutriatis atq; ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore damnata: & hercule coactus eorũ vsus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromatiten, & ex vnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse [4] eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia 20 exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ [5] vetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

1 iubent aliqui prudentiores. Alij statim. M.
2 diffusam post x. diem.
3 intemperatum in vita. M.
4 ea. M.
5 vetustatem ipsam ferre &c. est.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & [a] in vino prodigia. Dicitur [b] in Arcadia fieri, quod [1] fœcunditatem fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa [2] [c] Caryniam abigi partum vino, atque etiam si vuam edant grauidæ, cùm differentia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui [3] bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis [d] theriace vocatur, cuius & vinum & vua cõtra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. 30 E diuerso [e] aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite vlla attingi, Thasiam vuam Ægyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Ægyptus & ecbolada habet, [4] abortus facientem. Vina in [f] apothecis Canis ortu mutantur quædam, posteàque restituuntur sibi. Sic & [5] mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tantum vetustatis adiicere [6] sentitur, quantum habuerint.

1 sterilitatem. Th. ἀτεκνώσας ποιεῖ.
2 Charmiam CH. Gabyniam. TH.
3 bibant. CH.
4 abortiuos. M.
5 maris nauigatio. M.
6 censetur. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.19.lib.9.hist.
b Apud Heracleam. Theophr.cap.20.lib.9.hist. Athen. lib.1.
c Cabyniam Theophr. Ceryniam Athenæo. Addidit Theophrastus, canibus, si vuas gustauerint, etiam catulos elidi. Victorius 40 cap.23.lib.7.
d Vide infrà cap.1.lib.23. & Palladium in Februario, cap.28.
e Quidam sic dictam interpretantur ab Aspendo vrbe Pamphyliæ. Lego Aspondos, vel Aspondios, à particula priuationis Græca α, & verbo σπένδειν, libare: vt vua sit, cuius vino diis libare nefas est.
f Hesiodus tamen vinum tum esse optimum scribit, τῆμος πιόταταί τ' αἶγες καὶ οἶνος ἄριστος, vt interpres, quoniam τότε ἤδη κεκριμένος, τὰς μεταβολὰς ὀρῶν ἐκφυγών, καθ' ἃς ἦν κίνδυνος τραπῆναι. Ea de caussa sub Canis ortum veteres largius bibendum præceperunt: non tantùm quòd ingens æstus sitibundos ad potũ inuitet. Theognis.
Ἄφρονες ἄνθρωποι καὶ νήπιοι οἵτινες οἶνον
μὴ πίνουσ', ἄστρου καὶ κυνὸς ἀρχομένου. Alcæus, τέγγε πνεύμονας οἴνῳ· τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Brod.cap.20.5. Magius cap.18.lib.1.

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione vita constat, prolibare Diis nefastum habetur [1] [a] vina, [2] præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quámque iuxta [3] hominis [b] mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus [4] calcata, & quod [c] circũcisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo [5] polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis 50 ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm

1 vino. M.
2 Præter, non est in vetust. cod. & omnino videtur redũdare.
3 hom. mortui laqueus, vel, hanc mortuus Dal.
4 calcatæ. Dal.
5 pollutæ. Dal.

Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta condiderint, artémque fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & [6] Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus [d] calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ [7] pars aliqua [8] [e] rabulana pice: ac resina condire musta vulgare [9] est ei, prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt [f] ad sapas musta, infusísque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio [10] subministrant vasa ipsa [11] condimentis picis. Cuius faciēdæ ratio proximo dicetur volumine.

6 Conmiades. CH.
7 in parte. M.
8 radulana. Vet. Vide Ann.
9 est, prouinc. finitimis. Anni prioris vina fece. M.
10 subm. vasis ipsis condiméta. Alij, sublinunt vasa ipsa condimento.
11 cum cond. Dal.

ANNOTATIONES.

a Spurca hæc vina Pontifices appellabant.
b Mortui laqueus, vel homo mortuus.
c Tortiuo.
d Condiri etiam vina gypso, & calce, vide cap. 1. lib. 23.
e Lego, radulana, (tam sicca vt radi possit. Nam, vt ait Columel. cap. 20. lib. 12: quanto vetustior, tanto melior.) Idem autor rasim, (lego, rasilem) vocat, ξυϛλὸν. Quidam Rhetica legunt. Eam certè Constantinus in Geoponicis maximè laudat.
f Vinum id γλύτξιμ vocat Athenæus lib. 1.

De picis generibus, & [a] resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fæce. *CAP. XX.*

ARborum succo manantium picem resinámque aliæ [1] ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, vtrinque quasdam habet. In Oriente optimā tenuissimámque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam & [b] mastichen vocant: posteà cupressi, acerrimam sapore. [2] [c] Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem verò & ad [3] pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. [4] Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. [d] Colophonia præter cæteras fulua: si [5] teratur alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, [6] spagas vocatur. Resina omnis dissoluitur [7] oleo. Quidam & [e] creta figlinarum hoc fieri arbitrantur, [f] Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis [8] virorum corpori pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis [9] quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur [g] crudo flore resinæ, excitaríque lenitatem. E diuerso [h] crapula cōpesci feritatem nimiam, frangíque virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadanísque mustis vtilitas [10] discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex [11] vtroque condiri velint. [12] Necnon [i] alia æquè multiplici natura. Vitiúmque musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate [13] deperit sapor, [k] vappæq; accipit nomen, probrosum etiam [14] hominum, cùm [15] degenerauerit animus. [16] Aceti enim nequitiæ inest virtus magnos ad vsus, & sine queis vita mitior degi non possit. Cæterò vinorū medicaminis tanta cura est, vt cinere apud quosdam, [17] ceu gypso, alibi [18] quibus diximus modis instaurentur. Sed cinere è vitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquā eiusdem rei gratia ex alto peti iubēt, seruaríque ab æquinoctio verno, aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vasa vino [19] condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autem è [20] pinastris, minimè laudata. Est enim resina harum amara & [21] arida, & graui odore. Differentiam rationémque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores [22] feras. Vitia, præter [l] suprà dicta, acor, aut fumidum virus, picis autem adustio: experimentum verò, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant [m] acore iucundo. Asia picem [23] Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius [24] Naryciam. Diligentiores admiscent [n] nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem [25] oleúmque. Nam [o] ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc

1 ortæ in M. d.
2 Liquidæ omnes extant (hæ) resinæ. M.
3 picem faciendam idonea cedrus. Vet.
4 Iudæa. M. & CH.
5 vratur. Ex Diosc.
6 spargas. M. epargos. Quidam. psegas Alij. quasi stalactis & stagonias
7 oleo. Pudetque confiteri &c. pilis. Quidam & creta &c. arbitrātur. Ratio &c.
8 à virorum M.
9 quodam acumine. M quadam acrimonia. Vet.
10 decernitur. Dal.
11 nitro. Alij. Ego verò vtrumque intelligo, & crapulam & resinæ florem.
12 Nec non alia, quæ est mulci pice & natura. CH. Nec nō alia quæ est multa pice nata. Parm. Lego, Necnon alij etiā mul ti pice quoque Naritia.
13 cùm deferbuit, sapor vappæ accipit nomen M.
14 homini. Vet.
15 degenerauit. M. degerauit CH.
16 Acetis enim M. Aceti verò. Vet.
17 ceu gypso alibi, & lixiuio quibus &c. Dal. ex iis quæ sequuntur, lixiuio vtebantur ad &c.
18 & quibus CH.
19 condiendo M.
20 picea. M. piceastris. Parm.
21 auida. CH.
22 feraces. M. sub. resinæ.
23 Indicam. M.
24 Narytiam. M. Naresiam. Alij à Naresiis Liburniæ populis Alij Naritiam Calabriæ vrbem esse volunt.
25 foliumque. Dal. id est, malabathrum.

(hoc enim vtitur verbo) [p] cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinę verò in nouissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adiici mustis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. [26] Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, [27] laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino, [q] mucescere, aut in acetũ verti: extántque medicinæ volumina. Et fæx vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdémque vires, hoc amplius, [28] quò pinguior sentitur.

26 Sed vt veneficiis placere cogatur, miramur. M.
27 lamina plũbea. M.
28 quòd. M. & CH.

10

ANNOTATIONES.

a De resina & pice vide cap.11.& 12.lib.16.& cap.1.lib.23. & cap. 6.lib.24.
b Plinius falsò mastichen resinis liquidis annumerat.
c Idem etiam è lentisco resinam liquidam fluere tradit cap.6.li. 24.quod tamen vsus falsum esse monstrat.
d Colophoniacam vocat & Celsus lib.5.cap.18.
e Cretam figularem vocat Celsus cap.1.lib.5.
f καταπιττοῦν id Græci vocabant. Clemens Alexand. cap.3.3. pædagi, de Cynædorum impura, infamique mollitie: διὰ τούτους γέμουσι πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς θηλυδρίας τούτους Qui sic vulsi & glabri forent πιττοκοπημένοι eidem dicuntur. Fuit & καταπιττοῦν tormenti genus, cùm feruenti pice instillata corpora hominum vrebantur. Lucretius,

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina tedæ.

Plautus in Capt.

20

Atra bilis agitat hominem. B. At pol, te, si hic sapiat senex,
Atra pix agitet apud carnificem, ac tuo capiti illuceat.

Victorius cap.14.8. Visco quoque pilos euelli solitos monstrant hi versus Iuuenal.

--nullus tota inter in cute, qualem
Præstabat calidi circunlita fascia visci.

De hac re plura Had.Iun. lib. De coma. Idem Poëta

--quid enim resinata iuuentus,
Cruráque totius facient tibi læuia gentis?

Philostratus in Vitis, de Scopeliano ὡς ἐκδιδόντος ἑαυτὸν πίττῃ, καὶ παρατιλτρίαις. Theopompus apud Athenæum narrat, omnes Barbaros, qui ad Occidentem habitant, picari & radi: apud Thuscos multas esse ad eam rem institutas officinas, quas adeunt, & peritis artificibus radendos ac picandos se præbent, nulla prorsus verecundia, si quis foris intueatur, vel dum hoc fit, interueniat. Euirationem pilorum eam vulsuram autor vocat cap.1.lib.29. Palladius in Octobri cap.14.
g Coquendi in aqua eiusdem floris rationem vide cap.11.lib.16.
h Crapula, resina, resinæve coctus flos, qui pro condimento vino immiscetur, sic dicta quòd vinum resinatum, nouitium præsertim, caput tentet. Cap.11.lib.16.& cap.1.lib. 23. Confecturam tradit Dioscorides cap.23.lib.5.
i Vel musta condienda, vel mustorum condimenta.
k οἶνον παρατρέπεσθαι, vappescere, vulgò *se tourner*, ὡς ὀξίνην μεταπίπτειν, ὀξύνεσθαι dicunt, *s'enaigrir*. Chrysost. οἶνον μὲν ἀργοὺς βλάβη τὸ παρατρέπεσθαι, καὶ ὡς ὀξίνην μεταπίπτειν. ἀχρήστους homines etiam Græci ὀξίνας dicunt, quasi corrupta vina. Aristophanes in Equitibus, Ἄνδρα μοχθηρὸν πολίτην, ὀξίνην, ὑπέρβολον. Idem ἐμαχόμεθ' αὐτοῖσι θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες. Inde Græcis οἶνος τροπίας, καὶ ἐκτροπίας, vinum mutatum, fugiens, in vappam aut acetum degenerans, & exolescens: quod ætati cedit. Horat.

Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.

Turn.cap.1.lib.1.cap.9.7.13,20.
l Amarorem, ariditatem, grauem odorem.
m Quoniam in cortinas æneas coniecta, aceto spissatur.
n Nigræ mastichis suprà meminit cap.17.lib.12.
o In picandis doliis ceram pici admisceri solitam scribit Palladius cap.11. Septembris. Adiecta cera ampliore vina vappescere scribit cap.5.& 7.li.6.& fortassis hic legendum vappescere.
p Sic autor vocat κονίαν στακτὴν Græcorum, nempe liquidum lixiuium. Nam calce addita cum cinere quolibet, lixiuium id aut πρωτόστακτος, aut στακτὴ διηθημένη vocabatur, quasi excolatum lixiuium.
q Proprium verbum id vsurpatur de pane, carne, & aliis id genus, quæ diutino situ lanuginem contrahunt, cum quadam graueolentia. In vino mucorem nos intelligimus saporem euanidum & obsoletum, cum odore ingrato, vulgò *vin poussé*.

30

De cellis vinarijs. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulísque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. [1] [a] Mirum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere [2] glaciatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura [b] non gelascit, aliàs ad frigus stupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut [c] ad portionem [3] situs. Item cælum præbent: alibi verò impositis tectis arcent: tradunturque & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certè fenestras [d] obuerti in Aquilonem oportere, vel [4] vtique in exortum æquinoctialem. [5] Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniaque odoris euitandi, facillimo in vina transitu: ficos vtique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima. Quin & figuras referre. [6] Ventrosa ac patula minus vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, posteà perfundi marina aqua aut salsa, [7] dein cinere sarmenti aspergi vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsásque sæpius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis seruanda, valida expositis. Nunquàm implenda: & quod supersit, passo aut defruto perungendum, admisto croco, pice veteri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. [8] Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáve plena. [e] Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, [9] si non vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculáve [11] sudantia. Quòd celeriter florere [12] cœperit, odorémque [f] trahere, [13] nõ fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm sit cælum sine Luna, hoc est, in sideris

40

50

1 Rarum. CH.
2 glaciata, prodigij. M.
3 satis. Dal.
4 vsque in. M.
5 Sterculonia. CH.
6 Ventruosa. M. & CH.
7 ac leni cinere sarm. asp. vel argilla aspera. Vet. Alij, & argilla abstersa.
1 Brutia aperire CH.
9 si non is vini. M. & CH.
10 vasis incalescentibus, operculisve sudantibus, quod celeriter. M.
11 sudantibus. Quod. Vet
12 cœpit. M.
13 non fit diutinum. Vet.

14 nucibúsque. M.& CH.
15 expositis. Vet.
16 in cadis.M.&.CH.

eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis,[14] nucibus iuglandibus additis: eas enim[g] fumum excipere. Campaniæ nobilissima[15] exposita sub dio[16] cadis[h] verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

ANNOTATIONES.

a Æquè mirum quod prodit Arist. in Arcadia vinum ἀναξηραίνεσθαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, ἐν τοῖς ἀσκοῖς, ὥστε ξυόμενον πίνεσθαι. Rhodig.cap.36. 28.Virgil.3. Georg.

--cædúntque securibus humida vina.

Vide Brod.cap.31.5.

b Vide apud Macrobium lib. 7. Saturn. caussam, cur vinum & acetum non gelascunt.

c Nam calidiore cælo, tota sub dio relinquuntur: frigidiore, tota defodiuntur: medio, partim abduntur terra, partim cælo permittuntur.

d Vitruuius cap.4.lib.1.

e Flos vini, odor, fragantia. Plaut. in Curcul.

Flos veteris vini naribus obiectus est meis.

flos vini, ἀνθοσμίας οἶνος, vinum optimum, & odoris iucundissimi. Festus. *Florem anclabant Liberi è carchesiis.* Plaut. in Cistellaria.

Quippe vbi linguam percussi flore Liberi.

Flos vini, tenuis spuma in summo innatans. Turn.cap.34.29. Cæcilius apud Nonium in Floces, tria hæc numerat, florem, floces, idest, fæcem, & vinum. *Ego*, inquit, *neque florem, neque floces volo: mihi vinum volo.*

f Alium, quàm suum & natiuum.

g Qui permixtus sapæ eam corrumpere potest.

h Vlpiano propriè verberatur, quod anima præditum verbere feritur cum doloris sensu: pulsatur, quod anima carens ictu crebro percutitur, vt lana, ianua. Alex. ab Alex. cap.19.lib.3.

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

1 potus. CH.
2 franguntur. Vet.
3 excogitamus. Dal.
4 dicere. M.
5 & anhelos. M.
6 plenè inf. vt statim vomant. M. & CH.
7 Ad hoc. M.

AC si quis diligentiùs reputet, in nulla[a] parte operosior vita est, ceu non saluberrimũ ad[1] potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia vtuntur. At nos vinum bibere &[b] iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimo vt plus capiamus,[c] sacco[2] frangimus[d] vires: & alia irritamenta[3] excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis[e] farinam, & quæ referendo[e] pudet[4] docere. Cautissimos ex his balineis[f] coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios[g] lectum expectare non posse, imò verò[h] nec tunicam, nudos ibi protinus[5] anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac[6] planè infundere, vt statim euomant, rursúsque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus.[7] Huc pertinent peregrinæ[i] exercitationes, & volutatio[k] in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam[l] præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur[8] alius, vt quantum biberit tantum edat: & pretium vinolentiæ lege accipit.[m] Alius quantum alea quæsierit tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi[9] licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij[10] mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulum voces non continent,[11] quàm multis ita interemptis. Vulgoq;[n] veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat,[o] Solem orientem non vident, ac minus diu[12] viuent. Hinc pallor, & genæ pendulæ,[p] oculorum hulcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, & (quæ[13] sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, præmiumq; summum ebrietatis libido[14][q] portentosa, ac iucundum nefas.[15] Postera die ex[r] ore halitus[16] cadi, ac ferè rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ. Rapere se ita vitam prædicant,[17] cùm priorem diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos xl. institutum, vt ieiuni biberent, potusq; vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendantium. Gloriã hac virtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiã Nouellius Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque è Prætura honoribus gestis,[s] tribus cõgiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis[t] vno impetu, spectante miraculi gratia Tib. principe in senecta iam seuero[18] atque etiam sæuo aliàs, sed[19] ipsa iuuenta[u] ad merum pronior fuerat. Eáque commendatione credidere L. Pisonem vrbis Romæ[20][x] curæ ab eo delectum, quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iã principem

8 alienus. Dal.
9 licenter graui produntur. M. licentur. Tunc graui produntur marito. Vet. Lego, licentur, grauique se produnt Dal.
10 mortiferè. CH.
11 perquam. Dal.
12 bibunt. M.
13 fit. M.
14 portentuosa. M.
15 Postero CH.
16 fœdi M. fœtidi. Vet. crudi. Vet.
17 si pridi. quot. perdãt, immò verò. Vet.
18 Muretus illa, atque etiam sæuo aliàs, delet.
19 ipsi Vet.
20 curatorem. Vet.

principe. Nec alio magis Drusus Cæsar [y] regenerasse patrem Tiberium ferebatur. [21] Torquati rara gloria (quãdo & hæc ars suis legibus constat) nõ labasse [22] sermone, [23] nec leuatum vomitione, non altera corporis parte, [z] dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse vno potu: plurimum [24] prætereà aliis minoribus addidisse: optima fide [aa] non respirasse in hauriendo, neque expuisse: nihílque [bb] ad elidendum in pauimentis [25] sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra [26] bibendi fallacias. Tergilla [27] Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: [28] Marcóque Agrippæ à temulento scyphum impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui [cc] M. Antonio. Is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis [dd] per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque [ee] è fruge sibi potus similes excogitauit. Nulláque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. At [29] hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est quemadmodum aqua quoque [ff] inebriaret. Duo sunt [gg] liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centumnonagintaquinque, si species verò æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

21 Torquato. M. & CH.
22 sermonem. CH.
23 non. M.
24 propterea. CH.
25 summum. Hermol.
26 bibendum. CH. fortè, bibentum.
27 Ciceronis. M.
28 marcidoque ac. M. Marcoque Agr. à marcido & temulento. Vet.
29 hercules. M. illis. Vet. Lego, At hercule solas illic tellus.

ANNOTATIONES.

a Eubulus primum cratera sanitati, secundum voluptati & amori, tertium somno, quartum iniuriæ dicat. Panyasis verò primum Gratiis, Horis, Dionysio: secundum Veneri, ac rursum Dionysio: tertium iniuriæ. Athenæus.

b Hector apud Homerum Iliad. θ. sic equos suos alloquitur.

Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον, ἣν μάλα πολλὴν
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος
Ὑμῖν πὰρ προτέροισι μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν,
Οἶνόν τ' ἐγκεράσασα πιεῖν ὅτε θυμὸς ἀνώγοι,
Ἢ ἐμοί, ὅσπερ οἱ θαλερὸς πόσις εὔχομαι εἶναι.

Vide cap. 44. lib. 8.

c Vinum sacco castratum, σεσακκισμένον, τῷ σάκκῳ ἐξειλκυσμένον, καὶ ἀποθηλυσμένον, ἠθικὸν Theophr. cap. 24. lib. 6. caus. vocat: alii ἠθητικὸν, colatum, saccatum, ἀπὸ τοῦ ἠθεῖν. Cic. 2. De Finibus, *Quibus vinum defusum è pleno sit: hir siphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempsit, nil vires sacculus abstulit.* Nempe vinum integerrimum, quod nec siphone depletum est, nec vola manus, (hir id significat) pitissatum. Hic sipho, tubulus est, quo vinum exugitur alias verò, γευστὶς, veteri glossario, Meratia, siue gustatorium eidem, γευστρίδιον vasculum quo in caupona vinum gustatur, tenui fistula, angustóve collo. Inde Simpo veteribus Latinis, & à Simpone Simpulum. Scalig. Vide cap. 12. li. 35. Huc pertinet quæstio apud Plutarchum in Sympos. 7. 6. An colandum vinum sit.

d Nam vini fæx eius est veluti κράτος καὶ τόνωμα, quamobrem & τρύγα quidam, κατ' ἐξοχὴν vinum vocant: nec frustra est quod Hesiodus scripsit ἀπὸ τοῦ πίθου πίνεσθαι θεῶν. Et certè δίυλισις illa, robur ac potestatem vini prorsus eneruat. Rhodig. cap. 26. 28.

e Vide quæ ex Theophrasto refert cap. 21. lib. 36.

e Vt de Cosso tradit Seneca epist. 84. lib. 12.

f Cruditatem, ex pridiana temulentia infestam, balneo coquere, & in eo tantùm perdurare, tantúmque sudare, vt animus deficiat.

g Sed in mensa obdormiscere. Theophr. cap. 18. lib. 9. hist.

h E lecto surgentes.

i Halterum, luctæ, saltus, pugilatus &c.

k Puluere palæstritarum, quem ἁφὴν vocauerunt. Aqueus hæc omnia refert ad inhonestas & indecoras poculis certantium inter bibendum leges & gesticulationes: ceruicemque repandam, curuam interpretatur, neruis temulentia debilitatis, quod mihi non placet. Prolixè locum hunc enarrat Rhodig. cap. 26. lib. 7.

l Apud Flauium Vopiscum Aurelianus suos Phagones, siue Comedones & Bibones habuit. Vide apud Eras. prouerb. Edax currus.

m Tot haurit pocula quot imperat modiperator, siue conuiuii magister & dominus, vel, vt aiunt græci, βασιλεύς, talorum sorte eam præfecturam adeptus: de quo Macrobius, Cicero, Plato in legibus.

Nec regna vini sortiere talis, inquit Hor.

Ego verò puto accusari perditos mores eorum, qui statim ab alea compotarent, vt quantum lucrati essent, tantum in conuiuia prodigeretur, omnéque vitæ tempus in alea & bibendo periret. Vide & Rhodig. cap. 6. lib. 28. Insignis est de hoc vitio, ac peruerso illo vitæ genere, epistola 123. Senecæ.

n Inde natum prouerbium, vinum cum pueritia, & sine pueritia veridicum. Sub Tiberio Cæsare, cùm vigeret accusandi publica rabies, exceptum quoque fuisse ebriorum sermonem, Seneca lib. de Beneficiis tradit.

o Smindrydes Sybarita, luxu & opibus diffluens, id sibi contigisse annis plus minus viginti gloriabatur. Idem & Hestieus Ponticus, sed honesta causa, cùm studiis operam daret tota ferè vita. Rhodig. cap. 13 lib. 11. ex Athenæo lib. 6.

p Iidemque & πελιδνοί, & κοιλοφθάλμοι, liuidi, & circa cauum tumidi, quod & amantibus & melancholicis contingit. Theocritus οἱ δ' ὑπ' ἔρωτος ἄυπνα κυλοιδιόωντες ἐπώσια μοχθίζοντι.

q Veneris imaginarium somnium.

r Apud Vlpianum Trebatius ait, non esse morbosum os olere alicui, vt lurcosum & raponem: hoc enim ex ingluuie oris accidere, nempe ἐκ τῆς ἀδηφαγίας καὶ πολυποσίας. Quidam legunt, vt hircosum & strabonem. Hoc enim ex illuuie oris. Scalig. Vide quod notatum cap. 53. lib. 11.

s Tribus congiis, idest, libris triginta. Hemina libram pendit, Sestarius, 2. Congius, 10. Vrna, 40. Amphora, 80. Culeus, 1600. Vel, Hemina libram, Sestarius heminas duas, Congius sestarios quinque, Vrna congios quatuor, Amphora vrnas duas, Culeus amphoras quatuor. Rhodig. cap. 1. lib. 29.

t ἄμυσι. Sic Diotimum Atheniensem χῶνα vocarunt, quoniam infundibulo ori apposito vinum affusum perpetuò biberet: sic Xenarchum Rhodium Metreten. Aureliani Phago vno die aprum integrum absumebat, veruecem, porcellum, panes centum, vini plus orca. Rhodiginus cap. 1. 29. Idem autor cap. 17. lib. eiusdem, Heraclidem Pycten voracissimum & bibacissimum memorat.

v Quare per iocum quidam eum Biberium Meronem, pro Tiberio Nerone vocauerunt.
x Custodem, tutorem, præfectum. Vide Senecam epist. 84. li. 12. Tacitus Annal. lib. 6.
y Repræsentasse. Vide Sueton. cap. 42. in Tiberio. Druso huic Cæsari fastiditum caulium delicatiorem teneriorem〈q〉; cauliculum, neque id sine castigatione Tiberij patris, dicit infrà cap. 8. lib. 19.
z De iis legibus potorijs vide Ciceronem vltima Tusculana.
aa Hoc paulò antè dixit vno impetu: ἀμυστὶ, & ἀπνευστὶ Græci, vnde ἀμυστίζειν: quo modo Dion scribit Commodum in theatro, feras ex alto iaculis impetentem, dulce vinum bibere solitum, acclamante populo ζήσειας.
bb Eum morem indicat Horatius his versibus:

Absumet hæres Cæcuba dignior,
Centum seruata clauibus, & mero
Tinget pauimentum superbo,
Pontificum potiore cœnis.

Vide Rhodig. cap. 5. 28. ἀπνευστίζειν id Græci dicunt.
cc Is, teste Paterculo, hedera redimitus, aurea corona tectus, cothurnos indutus, curru vectus, Liberum patrem vocari se iussit. Cùm ergo sic Athenienses salutassent, ac vt Mineruam suam in matrimonium duceret rogarent, ducturum is ait, sed dotis nomine imperare se mille talenta. Imitatus est tantam insaniam & Caligula, & Commodus, Antigono & Mithridate iam antea Dionysij & cultum & nomen vsurpare ausis. Had. Iun. cap. 1. 5. Seneca Suasoria. 1.
dd Vide infrà cap. vlt. lib. 22.
ee Hordeo, tritico, auena, olyra. Cassianus in Geoponicis lib. 6. ex Leontio. Columel.

Vt Pelusiaci proritet pocula Zythi.

Vide infra loco proximè citato.
ff Nationes, quibus familiaris est potus eiusmodi, illo inebriari testantur Leontius apud Cassianum in Geoponicis; Dioscorides, qui zytho & curmi cerebrum tentari, excitaríque dolorem capitis ait, Dion Academicus, qui Ægyptios hordeaceo potu exhilaratos cantare & saltare temulentos scribit; Arist. lib. De temulentia, qui scribit, zytho ebrios, quoniam id potionis genus καρωτικὸν est, in dorsum supinos cadere, ac reclinari, μὲν γὰρ τῷ πίνῳ μεθυσθέντας ἐς τ' ὀπίσω καὶ ὑπτίους κλίνεσθαι, vino autem madidos in faciem pronos ferri. Virg. de Septentrionalibus populis, his versibus,

Hîc noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.

Had. Iun. cap. 12. lib. 2. Scythæ herbarum quarundam vapore, dum vruntur: Thraces quorundam seminum inebriantur, & veluti temulenti iacent: Babylonij quarundam arborum fructu prunis iniecto; Indi succo arundinis saccharatæ. Alex. ab Alex. cap. 11. lib. 3. Elegantes hi sunt Lucilij versus apud Nonium de vinosis, in Inuito:

Scito enim bene longinquum mortalibus morbum
In vino esse, vbi qui inuitauit dapsilius se.

Quos etiam suprà adduximus.
gg Alludit ad Pollionis Romuli festiuum responsum, cuius meminit infrà cap. 24. lib. 22.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XV.

Naturæ frugiferarum arborum. CAP. I.

OLEAM Theophrastus [1] è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo [2] quadragesimo, negauit nisi intra [3] xl. mil. passuum à mari nasci: Fenestella verò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnãte, ab ãnis populi Romani clxxxiii. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ [4] duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcẽtesimo octogesimo, M. [5] Seius L. F. Ædilis curulis olei denas libras singulis assib. [a] præstitit populo Romano per totũ annũ. Minus ea miretur, q̃ sciat post annos xxii. [6] Cn. Põpeij iiii. Cõsulatu oleũ prouinciis Italiã misisse. Hesiodus quoq; in primis cultũ agrorũ docendã arbitratus [7] vitam, negauit oleæ satorem fructũ ex ea percepisse quẽquam. Tam tarda tũc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, trãslatarumq; altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earũ tria [b] dixit Virgilius, orchites,

1 celeberrimus è Græcorum. Vet.
2 sexagesimo. M.
3 sexagesimum. Colum. cap 8. lib. 5. aut non viuere, aut non esse feracem.
4 duodenis. Vet.
5 Seruius. M.
6 Gn. Põpeio septies consule. M.
7 vitæ. M.

orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut[8] falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen & [9] tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Consequens earum vindemia est, arsque vel maior, [10] oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omniũ è cruda, atque [c] nondum inchoatæ maturitatis: hoc [11] sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (vt nuper [d] inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tantò pinguior succus, minúsque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Græci verò [12] drypetas. Cætero [13] distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantùm [14] bacca succo, nihilque aliud quàm rores cæli biberit.

8 falces. CH.
9 attendentur. Vet.
10 deo musta. CH.
11 saporis præstantissimi. M.
12 drypetidas. CH.
13 distant. M. & CH.
14 vda. Dal.

ANNOTATIONES.

a Annonæ dispensationem penes Ædiles fuisse monstrat hic locus Liuij lib. 10. *Caritas etiam annonæ solicitam ciuitatem habuit, ventúmque ad inopiæ vltimum foret, vt scripsêre quibus Aedilem fuisse anno Fabium Maximum placuit, in eius viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempestatibus fuerat, talis domi tum in annonæ dispensatione, comparando ac conuehendo frumento fuisset.* Ræuard. cap. 17. 3. Varior.

b In Georgic. *Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ, Orchitæ, Radijque, & amara Pausia bacca.* - Et rursum, *Contrà, non vlla est oleis cultura, nec illæ Procuruam expectant falcem, rastrósque tenaces, Cùm semel hæserunt aruis &c.*

c Omphacinum. Viride Catoni cap. 65.

d Exilibus regulis Sampsa inclusa. Columel. cap. 50. lib. 12. Postea resolutis corticulis moli debebunt, adiectis binis sestariis integri salis in singulos modios: & aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certè nouis fiscinis Sampsa exprimi.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non item [1] vt vino: plurimúmque ætatis [2] annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis, vti necesse non est: quinimo inuitat ad seruandum blanda [3] inueterati caries. [4] Oleo noluit parci, [5] fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quę Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedêre, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum [6] delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. [7] Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinũ non inuidit tãtum: satísque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numerosiorem esse docebimus.

1 &. Dal.
2 anno. M.
3 iterueterati. CH.
4 oleum. Vet.
5 fecitque veteratica. M. veteratum ea. Vet.
6 delicatiorem sententiam. M.
7 Cæteris. Vet. M.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idq; [1] præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio [a] docuimus. Augetur oleum [2] ab Arcturi exortu xvi. calendas Octobris: posteà nuclei increscũt, & caro. Cùm sitienti imbres copiosi [3] accessere, vitiatur oleum [b] in [4] amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est [5] vitij proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandescat. Ergo tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino enim, vt [c] Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in [d] torcularibus & iam [6] in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentísque [e] anni damno. Quippe [f] oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. [7] Nec minus, si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suum tempus, absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante Fauonium [8] collectę, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt. [g] Prima

1 præcipuum. Alij.
2 ad Arcturi exortũ. Thophr. ad Arct. exortum in ad xvi. CH. leg. in ante diem &c.
3 incesere. Dal.
4 amurca. M.
5 vitio. Vet.
6 a. CH.
7 At minus &c. absumit &c. detinet. sub. fructus. Dal.
8 oliuæ coll. Dal.

ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorẽ pugnaces, ob idque minimæ, Licinia, [9] Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad vi. Idus Febr. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio [h] prauitati videtur. Feruntque [i] frigore [10] sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cùm sit illa bonitas non temporis, sed generis [11] tardè putrescentium in amurcam. [k] Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquàm sudet premendi, cùm omni [12] mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in [13] vita error est publicus, tumore oliuæ cresce re oleum [14] existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinæ, ab aliis [l] phauliæ, grãdissimæ, alioquin minimo succo. [15] Et in Ægypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli verò Syriæ perquã paruæ, nec cappari [16] maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ [m] præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenę, & Sidicinæ. Sale illæ [17] primum condiuntur, & vt reliquæ, [18] amurca sapáve. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commendatione puræ [19] innatant, colymbades: franguntur eædem [n] herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirúmque, dulcem succum [o] oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis, vt [20] vuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, [p] per se tantum siccatæ, vuísque passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale vindicatur [21] à [q] pinguitudinis vitio. Cortice oleæ [22] conciso odorem accipit medicati: aliàs, vt vino, [r] palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: [s] tribus vt plurimum bonitatibus [23] distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in [24] optimo breuis.

9 Culminia, Neuia. Colum. Cuminia, Cõtia. CH.
10 suauitatem Dal.
11 tarditate. Dal.
12 hora, M.
13 victu. CH.
14 existimandi. CH.
15 Est & in. c.
16 maiores carne, oleo tamen. Dal.
17 priuatim. M. Vet. & CH.
18 muria. Vet.
19 innatant. Colymbades franguntur, eędémque herbarũ. M. Lego, commendatione. Muriæ innatãt colymbades: &c.
20 vuæ in nigrum colorẽ transeuntes. Vet.
21 à pinguedinis. M.
22 concisæ od. accepit. Medicatio. M. cõcisæ od. accipit. Medicatio alia vt vino. Parm. Lego, Cortice olea conciso odorem accipit medicatũ, aliâs palato gratia nulla est. Nec tam num. vt vini differ. Dal. Cor. ol. con. od. ac. medicatio. CH.
23 distat odor. M.
24 optima. M.

ANNOTATIONES.

a Cap. 27. lib. 12.
b Oleum deterius redditur & amurcæ plus habet. Theoph. cap. 23. lib. 1. Causs.
c Loco citato.
d Cato cap. 65.
e Theophr. loco citato.
f Oliuas colligentibus.
g Columellæ oliuarum decem genera, Pausia, Licinia, Sergia siue Regia, Radius, Neuia, Culminia, Cominia Plinio, Orchites, Algiana, Murtea, Circites, Contia Plinio.
h Prauè iudicantium hominum opinioni.
i Exactæ hyemis, qua memorata oliuarũ genera nõ colliguntur.
k cato cap. 64.
l Tales afferuntur ex Hispania & Aphrica.
m Ob magnitudinem.
n Præcipuè fæniculi, in Narbonensi gallia.
o Immaturitate acerbas.
p Nulla conditura.
q Ne concrescat & spissetur supra modum.
r Palatum, vini modo, non aliquo eximio insignique sapore, titillat ac inuitat, oleosa sua lenitate sola gratum.
s Prima, secunda, & tertia pressura. columella.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus, & contra algores munire. Eidémque feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam vertere Gręci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, [a] magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleę honorem Romana maiestas magnum [1] prębuit, [b] turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronãdo: item minoribus triumphis ouantes. Athenę quoque victores olea coronant, Gręci verò [c] oleastro Olympię.

1 perhibuit. CH.

ANNOTATIONES.

a Qui gymnasiis præsunt.
b Quintus Fabius Rutilianus, equites Romanos equis insidentes, & olea coronatos, idibus Quintilib. ab æde honoris in capitolium transire, & transuehi statuit, ordinis eius recognoscendi & probandi gratia. Augustus, inquit Suetonius, turmas equitum frequenter recognouit post longam intercapedinem reducto more transuectionis: sed neque detrahi quenquam in transuehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat, &c. Atque id est, quod Vlpianus ait, eum, qui equo publicò in capitolium transuehitur, in ius vocari non posse. Alia fuit equitum porrò censio, de qua fusè Ræuardus cap. 15. 2. Varr.
c Theocriti interpres & Aristophanis, Aristoteles in Pantho callistephani oleæ ramis, non oleastri coronatos fuisse tradunt. Eius autem folia extrà non intus, candicare: ramos esse myrto similes: plantatam eam ab Hercule in Olympia. Rhodig. cap. 19. 12. Olympicorum certaminum initia & progressus fusè docet ex Pausania idem autor cap. 17. 13. Atheniensium duces ad bellum profecturos fronde ex olea sacra sumpta coronari solitos scribit Alex. ab Alex. cap. 3. 3.

De

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis [a] placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, [1] Cominianam, albiceram seri iubet. Adiicítque singulari prudentia, quam earum [2] in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruēti [b] vitiari eius oleum, arborémque ipsam fertilitate consumi. Musco prętereà [3] rubro infestari. Spectare olieta in Fauonium loco exposito solibus censet.

1 Cominianam. Cato.
2 in iis locis. Cato. & Vet.
3 & robo. CH.

ANNOTATIONES.

a Cap. 6.

b Nequam esse hostum, id est fructum. Cato.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

N[a] Ec alio vllo modo laudat [b] condi oliuas, [1] optimè orchites [2] & [c] pausias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum [3] quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra [4] colligendam: si inquinata sit, lauandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriúsque fieri. Item & in amurca & [d] fracibus. hæ sunt carnes, & [5] inde fæces. Quare sæpius [6] die [e] decapulandum: prætereà in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. [f] Feruentibus omnia ea fieri clausísque torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideo nec [8] ligna ibi [7] cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labro fundendum, vt [8] fraces & amurca [9] liquentur. Ob id crebrius vasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, vt quàm maximè pura synceritas constet. Posteà inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus pręlo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractę premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò post malam primum est, flos. Factus [10] tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

1 maximè.
2 & pausias, vel virides, quàm in muria. M.
3 quàm acerbissimũ diu (leg. die, i. tempore) optimum. M.
4 colligenda. si inquin. sit, lauanda: sic. trid. sat. esse si gelent frigora. Quarto die premenda. Has &. M.
5 nudæ. Dal.
6 die capulandũ. CH.
7 accẽdi. Ex Colum.
8 fęces. CH.
9 linquantur. Dal.
10 tres gemino foro Turn. & CH.

ANNOTATIONES.

a Hæc ferè omnia Cato à cap. 64. ad cap. 69.
b Cato cap. 117.
c Ad verbum hæc Varro cap. 60. lib. 1.
d Fragibus vet. à frangendo, tanquam fragmentis. Eæ sunt reliquiæ fractarum ac contusarum trapetis oliuarum: vnde fracescere, seu fragescere, apud Catonem & Nonium ex Accio. Turn. cap. 7. lib. 28.
e Decapulandum conchis, & plumbeas oportere esse cortinas, Cato cap. 66.
f Columella cap. 6. lib. 1.
g Illud autem in totum præcipiendum habeo, vt neque fumus, neque fuligo, quamdiu viride oleum conficitur, in torcular admittatur, aut in cellam oleariam &c. Columel. libr. 12. capit. 50.

De oleo factitio. CAP. VII.

N[a] On erat tum factitium oleum: ideóque arbitror [1] nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque persequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multóque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Simillimum huic est ex [b] chamelæa frutice saxoso, [c] non altiore palmo, foliis [2] oleastri [3] [d] baccísque. Proximum fit & è cici, è arbore in Ægypto copiosa: alij crotonem, alij [4] trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibíque non pridem. [5] Et in Hispania repentè prouenit [f] altitudine oleę, caule ferulaceo, folio vitium, semine vuarum graciliũ pallidarúmque. Nostri eam ricinum vocát à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatánsque [g] oleum tollitur. At in Ægypto, vbi abũdat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis [6] vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocát, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aspersis aqua iterúmque tusis, exprimitur. Fit & è lauro, [7] admisto druparum oleo. Quidámque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, alióque odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, [h] nigra baccis. Simile est è myrto nigra: & hęc latifolia melior. [i] Tunduntur baccæ [8] aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij [9] deiecta ea in oleum prius sole [10] maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed præfertur syluestris minore semine, quam [11] quidam [k] oxymyrsinem vocant, alij chamæmyrsinen, alij [l] acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus [12] iuglandibus, quod ca-

1 de eo nihil. CH.
2 oleæ. Diosc.
3 baccísque proximũ. Fit & è. M.
4 Sibin. M Seseli Cyprium. Dios. sibi. CH.
5 Exin Hispaniæ, M. Hi pania tepente. Vet. Et in Hisp sponte. Dal.
6 exile. M. & CH.
7 Leg. ex Dios. admisto omphacino oleo. Quidam ex drapis baccis expr.
8 adspersa. CH.
9 desecta. M.
10 macerant. Diosc. ἀποβρέχουσι.
11 quidam oxymirs. alij chamæmyrs. vocant. Fit & ex cypro. M. Lego, quidã oxym. vo. alij cham à similitudine, alij acaron, vel acares &c.
12 iuglandis. CH.

ryinon vocant:[13] [m] malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco: nam & [14] cyprinum è glãde Ægyptia vt fieret odorum causa, [n] dictum est. Indi ex castaneis & sesama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è [o] piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinum fit de ipsa œnanthe, vt dictum est [p] in vnguentis. [q] Gleucino mustum incoquitur vapore lento: ab aliis sine igne circundatis vinaceis diebus [15] xxij. bis singulis, permistum: consumitúrque mustum oleo. Aliqui non sampsuchum tantùm admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta.[16] Et in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. [r] Fit & de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio,[17] cinnami radice, [18] omnium succis in oleo maceratis expressísque. Sic & [19] rhodinum è rosis: iuncinum è iunco, quod est rosaceo simillimum. Item hyoscyamo, lupinis, & narcisso. Plurimum autem in Ægypto è raphani semine, aut [s] gramine herba, quod [20] chortinon vocãt. Item sesama & vrtica, quod [21] cnecinum appellãt. E lilio & alibi fit sub dio sole, luna, [22] pruina maceratũ. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod [23] Selgiticum vocant, neruis admodum vtile: sicut [24] in Italia [t] è gummi. E pice fit, quod [25] picinũ appellant, cùm coquitur vellelibus supra halitum eius expansis, atque ita expressis, probatum maximè è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur [26] in Syriæ [u] maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. [27] Veteri quoque oleo vsus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori vindicando à carie vtile esse. Certè simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

13 talcis. Vet. nempe segmentis.
14 balaninum Dal. cyprinum & è gl. vet.
15 xxx. Diosc.
16 Nam in gymn. M. & CH.
17 cinnamomi. CH.
18 omnibus siccis. Dal.
19 rhodium. CH.
20 agrostinum. Vet. costinon CH.
21 Cnidinum. vide c. 13. lib 22.
22 pruina, in M d.
23 Seleuticum. M. Selticum. CH
24 in Italia Inguini, vel Eguini cap. 4. lib. 23. Eguuini CH.
25 pisselæum. Diosc. pisinnum CH.
26 in Syriæ Palmyris. Vet. ex Diosc.
27 veteris quoque olei. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 4. lib. 23.
b Vide infrà cap. 14. lib. 24. & cap. 7. lib. 25.
c Ramis dodrantalibus, foliis oleæ. Dioscor.
d Oleæ similitudine, quæ baccifera est. Plinius decipitur. Chamelæa enim baccas non gigiut, sed fructum triangulum, principio viridem, deinde rubrum.
e Fallitur & hic Plinius. Herba est, non arbor.
f Altitudine ficus, cauo instar arundinis, folio platani, semine quale in vuis asperis. Dioscor.
g Dioscorides cap. 38. lib. 1.
h Superuacuæ sunt hæ duæ voces. Omnibus enim lauri generibus maturę baccæ nigræ sunt.
i Dioscorides è foliis tantùm parat: Palladius ex baccis, in Ianuario cap. 21.
k Cum syluestri myrto ruscũ, qui & oxymirsine dicitur, inscienter confundit, è quo nusquam oleum paratur.
l Acares, pusillum & exiguum, adeo vt præ breuitate tonderi nequeat.
m Fallitur. Cedrelæon fit ex accensis cedri Syriacæ ramis, halitu, inquam, cedriæ, dum coquitur, lana excepto, vt & Pisselæon. Cedrelæon *Chitram* Arabes vocant. Negligenter hæc Plinius.
n Cap. 21. lib. 12.
o Cetaceis, quorum adipe pro oleo vtuntur.
p Cap. vlt. lib. 12.
q Columel. cap. 51. lib. 12.
r Dioscorides confectionem tradit ex oleo omphacino, musto, calamo & iunco odoratis, nardo Celtica, spatha, aspalatho, costo, meliloto.
s Gramen è quo oleum fit, meo iudicio, Gramen mannæ est, Germanis *Himmel dau*, id est, Manna cælestis: Italiæ vulgo, *Capriola*, & *Sanguinella*, quòd æstate pueri spicas eius conuolutas, & naribus inditas, extrahant sanguinis eliciendi caussa. Sclaui Carniolæ incolæ & Goricienses id studiosè colunt, & serunt, granúmque oblongum, candidum, cortice deglubunt in pilis, millij, & panici modo, ac cum carnibus coquunt, non minus suaui gustu quàm orizæ. Vide Mathiolum commentario in caput Dioscoridis de Corono po & de Gramine.
t Eguuini. Vmbriæ populi, hodie Engubini. Turn. cap. 17. 27. Apud Nonium in Apisci, Iguuini. Sisenna lib. 4. hist. Itaque postero die legatos Iguuium redeuntes apiscitur. Turn. cap. 3. 29.
u Vide quod adnotatum est ad cap. 4. lib. 23.

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia [1] autem celebrauit [a] amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca [2] subigi areas terendis messibus, [b] vt formicæ rimæq; ue absint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumẽti, vestiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugũ perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque [3] illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque [4] oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axésque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, colorísque gratia elegantioris: & totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in queîs ficum aridam libeat asseruare: [5] aut si folia baccásque [6] in virgis myrti: aliúdve [7] id genus simile. Postremò ligna macerata amurca, [c] nullius fumi tædio ardere. [d] Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

1 verò. M. & CH.
2 subici. M.
3 illa ad med. efficaci: ad vlcera M.
4 corporis (sedis, genitaliũ, vuluæ) Diosc. & CH.
5 aut si oliuas, baccasue myrti Cato.
6 & virgas. Vet.
7 quod. CH.

a Vide infra

ANNOTATIONES.

Vide infrà cap.3.lib.23. & Caton.à cap.69.ad 130.

a Et ne curculio noceat, ne mures lædant. Cato.

b

c Acapna fieri. Idem cap.130.

d Idem infrà cap.24.li.17. Vide quæ ad eum locum notata sunt.

Pomorum omnium genera, & naturæ. CAP. IX.

REliqui arborum fructus vix specie figuráve, non modò saporibus, succísque toties permistis atque insitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera iiij. CAP. X.

GRandissimus pineis nucibus, altissiméque [1] suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, [2] vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harũ genus alterum [3] [a] Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque [4] furto [5] in arbore. [6] Tertium [7] [b] sapineæ è picea satiua, nucleorum cute verius quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. Quarum [8] pityida vocant è pinastris, singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini [c] aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

1 à terra susp. M.
2 vestitque eos. Vet.
3 Tarentinum. Turn. Terentinæ. Macrob.
4 expositum furto. Turn.
5 in arbore obnoxiæ.
6 Et tertium. M. & CH.
7 Appiniæ. Vet. Tur. & CH.
8 pitydia. Turn. Vet. & CH.

ANNOTATIONES.

a Tarentinæ, fragilis & mollis. Auellana & Græca nux, siue Amygdala, quomodo Tarentina fiat, vide apud Columellam ca. 10. lib.5. Macrobio Terentinæ, quoniam Sabinorum lingua terentum molle significat, τὸ τέρεν. Turn. cap.17. lib.27.

b Vide infrà cap.12. & 39. lib.16.

c Monspessulani vulgò *des Tourrons*.

De malo cotoneo. CAP. XI.

HIs proxima amplitudine mala quæ vocamus [a] cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere [1] parentem. Plura eorum [b] genera [c] chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum [2] inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. [3] Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino prouentu, [4] præcoci verò mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum: quæ sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum [d] salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctium consciis imposita. Sunt prætereà parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

1 parientem. M.
2 inclinante. Dal.
3 Maiora. Ex Gal. & Diosc.
4 præcocia. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ob huius fructus & formosam speciem, & amplitudinem, in arbore tam parua nascentis, ac tenui, Tryphon medicus apud Plutarchum 5. Symposiacon malum ab Homero dictam fuisse ἀγλαόκαρπον commemorat, tametsi Victorius cap.5.32. de mali citriæ fructu id potius explicandum esse putet.

b Columellæ cap.10. lib.5 Chrysomela, Mustea, Struthia.

c Vera, ἀληθινὰ, cydonia Dioscoridi parua sunt, rotunda, odorata, vulgò *Pommes coin*: ex his Genuenses suum delicatissimum cydoniatum parant. Struthia verò, magna, sed minus vtilia, vulgò *Poires coin*. vide cap.6. lib.23.

d Sic cubicula vocat, in quibus diuitem è dormitorio suo prodeuntem communis amicus, vt inquit Manilius lib. 5. salutabat: de quo Martialis,

Et matutinum portat ineptus, Aue.

Turn. cap.13. 28. Ad horum autem cubiculorum ornatum erectas & comparatas imagines, simulachra noctium conscia appellat.

De Persico, genera iiij. CAP. XII.

SEd Persicorum palma [a] duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate [b] præcocia, intra xxx. annos reperta, & primò denariis singula venundata. [c] Supernatia è Sabinis veniunt, [1] popularia vndique. Pomũ innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam singulis [2] triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanque decerpto bidui mora est: cogítque se venundari.

1 popularia. Vndique pomum innoc. expet. agris: pretiumque sinendis &c. M.
2 tricenis, nummi fuer.

ANNOTATIONES.

a Rhodacenis. Cornarius. Sostratus ἐν τῷ περὶ βλητῶν καὶ δακέτων, Persæã Rhodacenæã vocari ait, translatãq; ex Aethiopia in Ægyptũ: Nicãder in Alexipharmacis, Persẽũ Mycenis seuisse, à Cepheo Andromedes patre dono acceptam, eiúsque nucleos cerussæ veneno auxiliari. Vterque scilicet, quamuis classicus & vetustus scriptor, Persæam cum Persica confundit. Rhodacena Paulo cap. 81. lib.1. Persicorum genera, ea sunt, quæ nos vocamus *Auberges, Mirecotõs, Presses*, sic dicta vel quòd rosam oleant, vel roseo & rubro colore picturata ferè conspiciantur. Ea fortassis Duracina Latini vocarunt ob solidam carnis duritiem cùm mollis & tenera sit in Persicis, Præcociis, Armeniis, & Tuberibus, quæ vulgus appellat *Peches noix*.

b Sub. magna & ampla: sic dicta, quòd è montanis & supernis locis adueherentur. Hæc vulgò, *Abricots*.

c Præcocium duo genera hic Plinius indicat: alterum supernas, amplum, & magnum, quod è Sabinorum locis aduehebatur, vulgò *gros Abricots*: alterum vulgare, paruum, & strigosum, etiam Armenium dictum, vulgò *des Armegnes*.

De pruno genera xi. CAP. XIII.

INgens posteà turba prunorum, versicolor, nigra, [1] cādicans. Hordearia appellata, à comitatu [a] frugis eius. Alia eodem colore seriora maioráque, asinina cognominata à vilitate. [2] Sunt & nigra, ac laudatiora [b] cerina atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore [3] commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quæ faciem parentis succúmque adoptionis exhibent, appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, vt vuæ, autumno cadis condita, vsque ad alia nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquorum velocitas citò [4] mitescentiū transuolat. Nuper in Bętica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomū ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, [5] grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas siccata, [6] quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc [7] cœpere Romę nasci insitæ sorbis. In totū quidem [c] Persica peregrina etiam Asiæ Gręciæque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria vbique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cùm condenda demonstraret quædam & syluestria. Nam Persicæ arbores serò, & cum difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, [d] venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Ægyptum, terra mitigata. [e] Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, [8] [f] myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negauerūt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa [9] coronari victores ibi instituisse, in honorem ataui sui. Semper autem folia habet & poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

1 candida. M.
2 At nigra. M.
3 commendantur peculiari. Impudentia. M.
4 maturescentium. Dal.
5 grandiore ligno. Dal.
6 quāquam soles sui non desint.
7 cęperunt. CH.
8 myrtis. M. lego, pyris folio & ramis similis. ex Th.
9 coronam victoriæ sibi instituisse. M.
10 erit. Dal.

ANNOTATIONES.

a Quòd cùm hordeum metitur, ea maturescant.

b Cerea Virgil. in Copa.

Sunt autumnali cerea pruna die.

--Ouid. 13. Metam.

Prunáque non solùm nigro liuentia succo,
Verùm etiam generosa, nouásque imitantia ceras.

A flauo colore sic dicta.

c Harpocrati taciturnitatis Deo Persicam sacram esse tradit Plutarchus lib. de Iside & Osiride, quoniam eius arboris folium linguæ simile sit, fructus cordi.

d Id prodiderunt Nicander & Sostratus. Vide annotata suprà in proximum caput.

e Theophr. cap. 2. lib. 4. hist. Vide & suprà cap. 9. lib. 13.

f Galenus lib. 2. κατὰ τόπους, Persæam à se visam in Alexandria solam, arborem proceram, fructu pyri aut mali magnitudine, noxio in Perside, vesco in Aegypto.

De diuersis generibus malorum, genera xxix. CAP. XIIII.

M[a]Alorum plura sunt genera. [b] De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Æquè peregrina sunt [c] zizipha, & tuberes, quæ & ipsa non pridem venêre in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Augusti nouissimis temporibus, [1] in castrorum aggeribus sata, [d] baccis similiora, quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & [e] in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore [f] sericum dictum. Penè peregrina sunt in vno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo [2] ea obducit, strutheis quidem Persicísque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commēdatione [3] insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihílque tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. [8] Ergo habent originem à Matio, [4] Gestióque & Manlio, item [5] Claudio. Quibus [6] cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, [7] magnitudo quæ [8] Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis [9] & familiæ putet, sunt

1 in castris sata. M. & CH. temporibus. In castris hæc sata. Dal.
2 iis obducta. Vet.
3 insigni. M.
4 Cestiana vocat Galenus ca. 14. li. 13. meth. Videnum leg. Cestio.
5 Scaudio. CH.
6 cotonea insita. Vet. Quin & cotoneo insita. Dal.
7 magnitudoque, sed Claudianis color. M.
8 Scaudianis. CH.
9 è familia. M.

tet, sunt & Sceptiana ab inuentore libertino, [10] insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ Petisia nominantur. Patrias nobilitauere [11] Camerina, & Græcula. Cætera è causis traxere nomen: [12] germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm singula in fœtu, coloris serica, cognationis [h] melappia. Mustea à celeritate [13] mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primum prouenisse, argumento sunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie [14] orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia [15] appellant Belgæ. [16] [i] Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt [k] pannucea. Stolidè tument pulmonea. [17] Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. [18] Id peculiare [19] improbitatis & acerbitatis conuicium, [20] & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè [21] vilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpiq; properantibus.

10 insigni M.
11 Temeriana & Gracula. CH.
12 germanitate &c. colore ser. cognatione. M.
13 maturescẽdi. Dal.
14 orthomastia CH.
15 appellant. Bigemella à foliis Folium enim vnum. Vet.
16 Melophyllis foliũ.
17 Est quibusdã sanguineus colos. CH.
18 Iis. Vet.
19 improbatis acerb. CH.
20 sed vis. Dal.
21 vilissimum. Dal.

ANNOTATIONES.

a *ἀγλαόκαρπον* malum, Homerus vocat, ob splendidi fructus atque formosi præstantiam & suauitatem. *σύκαιτε γλυκεραὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι*. Rhodig. cap. 23. 29. Mirum verò non memorare hic autorem *μῆλα τὰ τοῦ διονύσου*, minuta illa, sed quæ tantùm in amoribus conciliandis valere crediderunt, vt fœminas posse iis pellicere ad concubitum sperarent. Coronæ ex illis Bacchi statuæ imponebantur. Philetas:

Μᾶλα φέρων κόλποισι, τά οἱ ποτὶ Κύπρις ἑλοῖσα
Δῶρα Διωνύσου δῶκεν ἀπὸ κροτάφων. Theocritus,
Μᾶλα μὲν ἐν κόλποισι, Διωνύσοιο φυλάσσων.

Eius fortè generis fuerunt mala, quæ manibus tenentem Nanam nympham concepisse tradit Arnobius: quò fortassis pertinet hic versus ex Annalibus Attij apud Nonium,

Mala manu retinens grauido concepit in aluo.

Mustea, siue Melimela, quæ prima omnium maturescunt, vulgus nostrum vocat, nunc Diui Ioannis mala, nunc amoris. Scalig.

b De Citreis vide Palladium in Martio.

c Zizipha, vulgò *Iuiubes*: Tuberes autem, *Pesches noix*.

d De Ziziphis, non Tuberibus, id audiendum.

e Quoniam in ædificiis iam priuatorum hominum syluæ seruntur.

f Syricum, vel vt Hermolaus legit, Sericum, ruber color factus ex scandyce & sinopide mixtis. cap. 6. li. 35. Hinc color Sericus, ruber: vulgò, *pomme Suzine*,

g De malorum generibus Columel. cap. 10. lib. 5. Pleraque eorum his hodie nominibus appellãtur, Cestiana *Capendu*, Petisia *Apiле*, Serica *Pomme Suzine*, Melapia *Poirepomm.*, Mustea *Pommes S. Iean.* Orbiculata *Pomme rose*, Orthomastica *Taponne*, Spadonia Belgis *Passepomme*, Allobrogibus Sabaudis *Pommes Grillotes*, Pannucea *Pannetes*, Pulmonea *Folanes*, quod & ipsum stolidorum nomini cõuenit, Sanguinea *Grosse pomme rouge*, Camerina *Granoi*: quæ omnia malorum genera circa Lugdunum frequentia. Pannucea quidam esse putant quæ Prouinciales vocant *Pommes gelees*.

h Melapij nomen inditum volunt, quòd malorum & pyrorum quandam speciem habeant, illámque esse cognationem à Plinio indicatam. Malorum genus quoddam etiam nunc vulgus appellat *Pomme poire* quidam *Giraudette*.

i In villa Iacobi Regij, pagi, quem *Fontaines* vocant, haud procul Lugduno siti, pira nascuntur, è quorum medio corpore folium exeritur. Ea simili ratione nominis Pyrophylla vocari possent.

k Quasi in pannos fathiscentia & rugarum plicas, Persio *Pannucea Baucis*, vel tumida & præpinguis ac suffarcinata, vel pãnis multis conglobata, & conglomerata. Turn. cap. 33. & 28.

De pyris, & insitorum varietate. CAP. XV.

EAdem causa in pyris [1] taxatur [a] superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autem [2] Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam [3] tanta vis succi abundat. [4] Lactea hæc vocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocant. [5] Dolabelliana longissimi pediculi. [6] Pompeiana cognomine mammosa, [7] Liceriana, [8] [b] Seueriana: & quæ ex iis nata sunt [9] Tyranniana, longitudine pediculi distãtia. [c] Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. [10] Lateriana, Anitiana post [d] autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandéscuntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, [11] Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut [e] onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: [12] collo ampullacea, [13] & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venereísque, quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, [14] voconiis, viridibus oblongísque. Prætereà dixit [f] volema Virgilius [g] à Catone sumpta: qui [15] & [h] sementina, & [16] mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad [17] culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm [i] Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cærasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia [18] insita misceri fas est,

1 taxantur superbæ. Vide Colum. cap. 10. lib. 5.
2 Crustumia. CH.
3 magna. Dal.
4 Lacte hoc vocatur.
5 Dobelliana. CH.
6 Pomponiana. CH.
7 Licerniana. CH.
8 Scauriana Marc. Empir. Seuiana CH.
9 Turraniana. Colũ.
10 Læteriana. CH.
11 Neuiana. Colum. Numiniana. CH.
12 à collo. Vet.
13 & corio Coriol.
14 vocimis. CH.
15 & sementiua CH.
16 mulsa. Colum.
17 columẽ. M. & CH.
18 insitu. Dal.

fas est, sicut nec spinas inseri quando fulgura expiari non queunt facilè: [17] quótque genera insita fuerunt, tot fulgura [20] vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem vsque [21] ad matrem pendent gelu maturescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, [22] Scantiana. [k] Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem [23] modis neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque vini: [24] similiterque in ægris medentes cauent: [25] ac vino & aqua coquuntur, atque [l] pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, [26], & struthea.

19 quotquot enim genera Vet.
20 nes vno ritu procurantur Vet.
21 in matre. Alij. à matre Vet.
22 Scandiana CH.
23 modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quę penis. Vet.
24 Similiter iis ęgris med. calentia in escā dant, ac vino. Vet. Similiter iis ægris med. in escam dant. Parm.
25 at vino.
26 ac struthia. CH.

ANNOTATIONES.

a Sunt & nunc quoque variis pyrorum generibus sua hæc nostratibus nomina: Superba *Petite Muscadelle*, Crustumina *Poire perle*, Faterna *Bergamote*, Lactea *Blanchette*, Dolabelliana *Poire muset*, Pompeiana *Bonchrestien*, Fauoniana *Grosse Muscadelle*, Lateriana *Poire preuost*, Tiberiana *Poires forés*, Signina *Poire chat*, Myrapia *Caluau rosat*, Nardina *Poire d'argent*, Hordearia *Poire S. Iean*. Ampullacea *Poire d'angoisse* Coriolana *Poire de ialousie*, Cucurbitina *Poire course*, Venerea *Poire Acciole*, Regia *Poire carmaignole*, Voconia *Poire sarteau*, Onychina *Poire cuisse madame*.

b Scaurianorum mentionem facit Marcellus cap. 20. vt aut illic legendum sit Seueriana, aut hic Scauriana.

c Fauoniana dicta putant quòd Fauonio flante statim formentur.

d Eadem fortassis quæ & acidala paulo pòst memorata.

e Onychina. Plinius purpurea interpretari videtur, quòd onyx tegumentum conchylij sit, vt ait Dioscorides, purpurarum operculo simile. Pruna onychina Columellæ cap. 10. lib. 12. sic purpurea exponunt. Egò verò, quia Alabastrites lapis, onyx dictus est, vnde Propertius onychem murrheum pro poculo dixit,

Et crocino nares murrheus vngat onyx,

quoniam ex alabastro pocula fierent, & Horat. onychem pro alabastro,

Nardi paruus onyx:

onychinum hic interpretor pyrum, alabastro colore simile, vulgo *Poire cuisse madame*: purpureumqe hic genus ab onychino diuersum esse reor, non autem onychini vel epitheton, vel interpretationem. Eodem modo apud Columellam onychinon exponendum arbitror.

f Quòd volam manus impleant. Eadem fortassis, quæ & Libraria suprà cap. 11. huius libri.

g Cap. 7.

h Sementina à Sementinis feriis (hoc vocabulo Varro vtitur cap. 2. lib. 1.) quæ inclinante ęstate sationis causa celebrabantur. Turn. pyrorum hoc genus maturum colligebatur.

i Georgic. 2.

Inseritur verò fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes.

k Columella cap. 10. lib. 12.

l Idem cap. 14. lib. eod.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN vniuersum [1] verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco [a] frigido ac sicco cōtabulari: septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium [2] autumnale, neque ante [3] xv. lunam, neque ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleísve substerni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. [4] Amerina maximè durare, melimela minimè.

1 autem. CH.
2 autumnale. CH.
3 xvi. lunā. CH. octauam lunam. M.
4 Camerina. vt c. 14.

ANNOTATIO.

a Vitruuius cap. 4. lib. 1. Varro cap. 59. lib. 1.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis [1] interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergíve [2] oportere. Punica [a] aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. [3] Cùm libeat vti, [b] aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto sed spiritu excluso, surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm [4] possunt in arbore. Cætera mala [c] foliis ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistíque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis [5] fictilibus picatis inuersis obrui [6] inter scobes. Tarentina serissimè legi. Anitiana seruari & in passo. [d] Sorba [7] verò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra [8] superinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. Et proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputariq; statim poma ac [9] vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna, post horam [10] diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum maleolo [e] sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso, sic & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingât ea vuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena [11] sustrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam

1 inclusis. Dal. incoclusos. CH.
2 oportet. Dal.
3 & cùm. CH.
4 possint. CH.
5 fictilibus. M.
6 intra scrobes. Dal.
7 quoque & scrob. CH.
8 superintecta. CH. leg. superiniecta.
9 vuas. Dal.
10 ceu. CH.
11 substrata. M.

etiam figlina vuas illinũt, siccatasq; sole suspendũt, in vsu diluentes cretã. Eandẽ pomis vino subigũt. Mala verò generosissima eadẽ ratione crustãt gypso vel cera: quæ nisi[12] maturuerint, incremento calicẽ rũpunt. Semper autẽ [f] in pediculos collocãt ea. Alij decerpũt cũ surculis, eósq; [g] in medullã sambuci abditos obruũt, vt suprà scriptũ est. Alij singulis malis pyrísq; singula vasa fictilia assignãt, & [13] opercula eorũ picata dolio iterũ includunt. Necnon aliqui in [14] floccis capsisq;, quas luto paleato illinũt. Alij[15] hoc quidẽ in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita[16] sicca operiũt mox terra. Sunt qui cotonea cera Põtica illita melle demergãt. Columella autor, in puteos cisternásve in [h] fictilibus vasis pice diligẽti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadisq; cõditas, gypso includit. Hoc idẽ Græci[i] platani foliis, aut vitis ipsius, aut fici, vno die in vmbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa vua & Berytia seruãtur,[17] nullius suauitati postferẽdæ. Quidã, vt has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus quàm detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (vt suprà dictum est) inuolutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt vuas in scobe[k] ramentísve abietis, populi fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul [18] malis, protinusq; in granariis [19] iubeant, quoniam [20] optimè sit operimento puluis pensilibus. Contra vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

12 maturauerint. CH.
13 operculo eorum picato Dal.
14 fossis. Dal.
15 hoc idem M.
16 sita. Dal. sepulta.
17 nullis &c. vt hoc. Dal.
18 malint. Vet.
19 iubent. M.
20 optimum sit operimentum. Vet. optimo sit operimento. Alij Vet.

ANNOTATIONES.

a Id Mago præcipit apud Columellam cap. 44. lib. 12.
b Idem Columel. loco citato.
c Idem cap. 45. lib. 12.
d Idem cap. 16. lib. 12. Varro cap. 68. lib. 1.
e Vuæ condendæ & seruandæ ratio docetur suprà cap. 1. lib. 14. & apud Galen. cap. 8. lib. 2. De aliment.
f Vt pediculi deorsum spectent, oculi sursum, quemadmodum etiam in arbore nata sunt. Columel. cap. 45. lib. 12.
g Idem cap. 44. lib. eod.
h Idem cap. 43. lib. eod.
i Idem cap. 16. lib. eod.
k Eam materiam Græci vocant ῥινήματα siue ῥινίσματα, πρίσματα, πιλικύσματα, λεπίσματα, τορνύματα: Hippocr. lib. de vlcer. ἰχθυήματα.

De ficis genera viginti nouem. CAP. XVIII.

E Reliquo genere pomorũ [a] ficus amplissima est: quædáq; & pyris magnitudine æmula. De Ægyptiæ Cypriæq; miraculis[b] retulimus inter externas.[c] Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tãtùm, sapore mespili.[d] Alexãdrinã hãc ibi vocãt, crassitudine [1] cubitali ramosam, materiæ validã, lentã sine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicrit[9] tradit in Hyrcania multũ nostris esse dulciores, fertilioresq;, vt quæ modios cclxx. singulæ ferãt. Ad nos ex aliis transiere[2] gẽtibus, Chalcide, Chio: quarũ plura genera. Siquidẽ & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinẽ earũ habẽt: & [e] callistruthiæ[3] parũ sapore præstãtiores, ficorũ omniũ frigidissimæ. Nã de Africanis, quas multi præferũt cũctis, magna quæstio est: cũ id genus in Africã nuperrimè trãsierit, patriæ nomẽ obtinẽt.[4] Nã Alexandrina è nigris est, candicãte rima, cognomine delicatę. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de[f] præcocibus. Sunt & autorũ nomina iis, Liuiæ, Põpeiæ:[5] siccãdis hæc sole in annuos vsus[6] aptissima, cũ mariscis, & quas[7] [g] harũdinũ folij macula variat. Est & Herculanea, & albicerata, & [8] aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primò autẽ prouenit porphyritis, lõgissimo pediculo. Comitatur eã è minimis & vilissimis, popularis dicta. Cõtra nouissima sub hyeme maturatur[h] chelidonia. Sũt prætereà[9] eædẽ serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cũ messe vindemiaq; maturescẽtes.[10] Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis[11] quorũdã trifero ꝓuẽtu. Tarẽti tãtũ prædulces nascũtur, quãs vocãt[12] omas. Cato de ficis ita memorat:[i] Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autẽ crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas,[13] Tellianas, atras pediculo lõgo. Posteà tot subiere nomina atq; genera, vt vel hoc solũ æstimãtibus appareat, mutatã esse vitã. Sunt & hybernæ quibusdã prouinciis, sicuti Mœsiæ, sed[14] artis, nõ naturæ. Paruarum genus arborũ post autumnum fimo contegunt, deprehensásque in his hyeme, grossos: quæ mitiore [15] cælo refossę cum arbore atque in lucem remissæ, nouos soles, aliósque, quàm quibus vixere, auidè, tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum venientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Aphricæ, ad ingens documentum vso eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque securitatis anxius, cùm [k] clamaret[16] omni senatu Carthaginem delendam,

2 cubitali: ramosa materie: validam. M. Lego, ramosam, materia valida, lenta.
2 gentibus Chalcidicæ, quarum. M.
3 fartim. CH. haud parum, Ex Athen.
4 Nam Alexandrinæ enixiores. Candicans Terina (Therina) cogno. delicata. Parm.
5 Siccantur hæ. Vet. Siccandæ hæ. M.
6 aptissimæ. Vet. aptissimè. M.
7 harundinei folij mac. variant. Vet.
8 aritia. M.
9 eædem, in M. d.
10 Serotinæ & appellatæ cydoniæ. Ex Macrob. Lego, Serotinæ & duracinæ à corio app.
11 quædam. Vet. quarundam. CH.
12 onas. M. & CH. Lego, œnadas, quasi vini sapore.
13 Telanas. Cato.
14 arte, non natura. M.
15 calore fossæ. CH.
16 omnis Senatus. M

attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: ostendensq; Patribus, Interrogo vos, inquit, [17] quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes [18] recentem esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine: tam [19] propè à muris habemus hostem: statímque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quanquam Catone anno sequẽte rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitam (celeritatémque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia [20] quiddam est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per cxx. annos [21] æmulam, vnius pomi argumento euersam: quod non Trebia aut Trasymenus, non Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra [l] Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propiùs Carthaginem pomo Cato [22] admouit. [m] Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata sacra [n] fulguribus ibi conditis: magísque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit [23] Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens [o] rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte [24] transisset. Adacto nauigio [25] illico [p] arescit: rursúsque cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno cclx. sublata, sacro à Vestalibus facto, cùm [26] Syluani simulacrum subuerteret. Eadẽ fortuito [25] satu viuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostẽto fatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Æquè fortuita eodẽ loco est vitis atq; olea, vmbræ gratia [26] sedulitate plebeia satę. [27] Ara inde sublata [q] gladiatorio munere Diui Iulij, [28] quod nouissimè pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, vnius in cũctis, ad maturitatẽ properãtis arte naturæ.

17 quamdudũ. Vet.
18 recens. M.
19 prope nos habemus. M.
20 quiddam est, in M. d quidem est Alij. Super omnia est CH.
21 vrbis æmulã Vet.
22 adiri. M. adiit Dal. adiri monuit Vet. saga Dal.
23 Rom. cond. ac Remi ruminalis appella ta Vet.
24 trãsseuisset Actius Nauius Illico arescit, rursus cura &c. Scalig. trãsisset Attio Nauio augure illic arescere Turn.
25 illa cùm arescit, rursus cura.
26 Syluani & Isidis simulachrum subuerterent Eadem autem fortuitu viuit M.
25 sata aduiuit. Vet. Leg. sata adhuc viuit. satu adiuuit in me fo. quasi sid imp. fun. osten fatali, quæ Curtius &c. explepit. Parm.
26 sed vtilitate M.
27 Ira inde subl. chiff. ab irato nimirum populo post necẽ Iulij Cæs. non placet.
28 quo nouiss. pugnatum. Dal.

ANNOTATIONES.

a Græcis vetus prouerbium est, σῦκον σύκῳ, de rebus valde similibus, vt, ouũ ouo, lac lacti, aqua aquæ. Priscus Comic⁹ apud Ciceronẽ, σύκῳ μὰ τὴν δήμητραν σῦκον οὐδὲ ἓν οὕτω ὅμοιον γέγονεν. Vict. c. 5. 36. 37.

b Cap. 7. lib. 13.

c De Idæa Theophr. cap. 17. lib. 3. histor. Idæa, inquit, fruticosa est, minimè procera, tam crassa vt cubitalis ambitus sit. Lignum contortum, lentum, infernè minimæ nodosum, supernè in orbem comosum: colore folij, & corticis liuido: folio Tiliæ, molli, lato, paris magnitudinis: flore mespili, qui simul cum mespilo prodit: fructu rubro, magnitudine oliuæ, rotundiore, gustu mespili: crassa radice, vt fici, & lenta. Lignum non putret, & solidum cor habet, non medullam. Hæc est Theophrasti integra descriptio, à qua Plinius quid dissideat, lector prudens iudicare potest.

d Theophrastus nusquam ficum hanc Alexandrinam vocari tradit, sed in eodem Idæ monte laurum nasci, quam Alexandrinam nuncupant. Legendum puto, Mespili, crassitudine molli. Alexandrinam & ibi natam laurum vocant. Onesicritus &c.

e Lego Callistr. haud parum, ex Athenæo, apud quem lib. 3. Magnus omnibus præfert, quæ vbiuis nascantur. Ibidem laudatur multum ficus è Paro, quam αἱμωνίαν à sanguinis colore vocabant. Victor. cap. 4. 36. 37.

Phytalo hospiti, prope Cephissum à Cerere ficum datam fuisse monstrant hi versus,

ἐνθάδ' ἄναξ ἥρως φύταλος ποτὲ δέξατο σεμνὴν
δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν:
ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει:
ἐξ οὗ δὴ τιμὰς φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρως.

Rhodig. cap. 9. lib. 18. Ennius apud Sosipatrum & Charisium, *Dulciferæ fici lactantes corpore toto.*

f Protericas & Prodromos vocat Macrobius lib. 3. Saturn.

g Grandinum in foliis. Nisi Laconicam harundinem intelligat, cuius folium versicolor est Theophrasto cap. 12. lib. 4. histor.

h Eam Athenienses vocabant Erythromelænam.

i Ex huius fici similitudine podicis vlcus attritu genitũ, vt in pathicis ex obscena libidine, in iis, qui equo nudo insidẽt, ex mina & natium affrictu, Mariscam & ficum olim vocauerũt. Iuuenalis,

Caeduntur tumidæ medico ridente mariscæ. Martial.
Stragula succincti venator sume veredi,
Nam solet à nudo surgere ficus equo.

k Reclamante Scipione Nasica, ne vrbis æmulæ sublato metu, felicitas Romana luxuriaretur: qua ratione Lacedæmoniorum oppido diruto ingemuerunt, dicentes, οἴχεσθαι τὸ πάλαισμα τῶν νέων, & captum oppidum euerti à rege noluerunt, ne tolleretur ἡ τῶν νέων ἀκόνη. Rhodig. cap. 1. lib. 27.

l Cum Annibal ob Romam noctu legiones ducere cœpit, vt ait Ennius, quibusdã nocturnis terriculamẽtis tantus pauor eius milites inuasit, vt inde pedem retulerint. Quo facto Tutano Deo ibi fanum consecrarunt, ac ideo rediculum appellarunt. Varro in Satyra, Hercules tuam fidem:

Noctu Annibalis cùm fugaui exercitum,
Tutanus hoc, Tutanus Romæ nominor:
Hoc propter, omnes, qui laborant inuocant. Scalig. ex Nonio.

m Hæc perturbata sunt, & ficus duas Romanis sacras confundunt: alteram Ruminalem, natam iam tum in Curmanico, vt scribit Plutarchus in Romulo, haud procul à Tiberi, cùm expositi sũt Romulus & Remus, sub qua rumã infantibus lupa præbuit, ab eo miraculo sic appellatam: alteram Nauiã in comitio, satã ab Attio Nauio augure, an sumptis ex Ruminali stolonibus, nondũ reperi. Clarius hoc vt fiat, adscripsi quæ hac de re tradit Festus in dictionibus Nauia & Ruminalis. Priore quidem loco quæ integra sunt lege vsque ad hæc verba, *iussit rex cotem, ac nouaculam:* deinde subiunge quæ in codice Romæ edito sequuntur minus lacera, hoc modo, ... *nouaculam proferri, qua prolata, cùm interrogatus augur an cos illa posset præcidi, respõdisset posse, nouacula subito præcidit: quo facto, Nauium, ex eo Tarquinio nihil auso contrà amplius facere, nouaculam illã ac cotem sub locum cõsecratum defodi iussisse, & ficum ab eo satam ibi esse, intra id spatium loci, qui contentus fine sacro sit: eámque si quãdo arescere contigisset, subseri, sumíque ex ea surculos iussisse: quo facto, tantos intra temporis tractus, cum aliæ in eo loco complures ficus enatæ essent, atque eæ euulsæ deinde de sacro illo loco radicibus remouerentur, omnes quæ inibi tunc temporis erunt, ficum præter vnam illam, eiectas fuisse: admonitu fatali ac iussu imprimis aruspicum, & diuinis etiã responsis promittentibus, quãdiu ea viueret, libertatem populi Romani incolumẽ mansuram, ideóque coli & subseri ex illo tempore cœptam.* Hæc scilicet Nauia ficus, ad puteal Libonis, in comitio à Nauio depacta. Altera, Ruminalis appellata, quòd sub ea arbore lupa rumam, id est mammam, Romulo & Remo dederit, sub veteribus (sub. tabernis) prope curiam fuit, vt autor est Varro. Hæc est illa altera, quam à Nauia pauci distinxerunt, eandem esse vtranque arbitrati. Ego sic locum hunc totũ lego: Colitur ficus in foro ipso Romano *in foro iudiciario, prope curiã sub veteribus tabernis* ac comitio, (*ad Libonis puteal,*) sata ab augure Attio Nauio, sacris ibi conditis, (*nouacula, & cote, quam cotem prævideerat*) & tanquam in comitium sponte transisset, (*è curia, Ruminalique ficu, nec illam seuisset Nauius.* Illa cùm arescit, rursus cura sacerdotũ seritur. Magis altera (*sub. colitur*) ob memoriã eius, (*lupæ*) quæ nutrix fuit Romuli ac Remi cõditoris, (*conditorum,*) Ruminalis appellata, quoniã sub ea inuẽta est lupa, infãtibus præbẽs rumã, ita vocabãt mãmã, miraculo ex ære iuxtà dicato. Quãuis fori, idest amplissimæ & latissimæ plateæ, partẽ fuisse Comitiũ dicant, curiã tamẽ à Libonis puteali, prope quod Attius ficũ seuit, distare, veterũ scripta ostẽdũt. Apud Tacitũ sub finẽ li. 13. legẽdũ videtur: *Eodẽ anno ruminalẽ arborẽ in foro, quæ super octingentos & quadraginta antè annos &c.* quod scilicet ruminalẽ verã significat, quæ Remum ac Romulũ electos texit: nõ alterã illã, quę à Nauio depacta est, Quoniã libertatis fatũ in Nauia viua & virẽte sitũ erat. Cũ illa exaruisset sub Nerone, q moribus suis perditissimis exitium publici status moliebatur, mortuis ramalibus, diligentissimè culta est, donec in nouos fœtus reuiuisceret.

n Nã cùm puteus illic effosus de cælo tactus esset, locus is procuratus, operculo imposito, Puteal vocatus est: τὸ τοῦ φρέατος πῶμα. Addit Halicarnass. extructã ibi arã, quæ nimirũ fuit operculũ ostij deorum Manium. Polluta autem esse loca fulguratores. Hetrusci crediderunt icta fulmine. Quamobrem reliquias fulminis sacro facto ij sepeliebant, dispersos ignes colligebant, & cum quibusdam tacitis precibus terra condebant: locum sic expiatum bidental vocantes. Alexand. ab Alex. cap. 13. 5. Varroni bidental.

quod

quòd binæ oues ibi immolarentur. Gell.cap.62.16. Inde fulguritæ arbores Plauto in Trinummo, ad quas qui sacrum faciebant Struferrarij dicebantur, à strue & ferto, quod sacrificij genus est. Festo, obstitum, violatum, & de cælo tactum, fanaticum. Scalig. Bidétal. τὰ ἐνηλύσια Polluci, ἃς ἃ καταισκήψει βέλος ἐξ οὐρανοῦ, ἃ περιεχθέντα ἄψυτα ἂν εἴποις. Inde Iouem καταιβάτην, Elicium, nominarunt. Persius Sat. 2.

Triste iaces lucis, euitandúmque bidental.

Nam fulmine lucos parum castos ferit Iuppiter. Horat.

Tu parum castis inimica mittes.

Fulmina lucis.

Turn.cap.15.25. Vide Scalig. in Festum, voce, Sceleratus campus.

o Ruma, Rumis, Rumen, Rumin, vt germen, germin, Mamma. Inde Rumia dea, apud sacellum cuius Varro cap.11.2. scribit, à pastoribus satam ficum, eam nimirum, cuius hic autor meminit. Inde lactentes agni, subrumi. Varro de liberis educandis apud Nonium, *Hisce manibus lacte fit, non vino: Cuninæ propter cunas: Rumiæ propter rumam.* Idem & eodem opere scribit, cùm à lacte depulsos pueros primo cibo & potione initiarent, sacrificari solitos, ab edulibus, edusæ: & à potione, Potinæ nutrici. Nonius in Edusa & Sacrificari.

p Accidit id, vti diximus, sub Nerone, diro prodigio publici status, quoniam arbor ea conditores vrbis velut hospites excepisset, ac fronde protexisset. Cornelius Tacitus sub finem lib.13.

q Vide infrà cap. 1. lib. 19. sub finem.

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

CAprificus [1] vocatur è syluestri genere ficus [a] nunquàm maturescens, sed quod ipsa non habet, [2] aliis [b] tribuens: quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices [3] parit: hi fraudati alimento in matre, [4] putri eius tabe, [5] ad cognatam volant: morsúque [6] ficorum crebro, hoc est auidiore pastu aperientes [7] ora earum, [8] atque ita penetrantes, intus solem primò secum inducunt, [c] cerealésque auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc est, infantiam pomi, absumunt: quod fit & [d] sponte. Ideóque ficetis caprificus [9] permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter se colligatæ iniicerentur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur: quoniam sponte arescunt loci situ, [10] rimisq; eadem, quæ culicum [11] opera, causa perficit: necnon vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via [e] apposita. Nanq; & pulueri vis siccandi, succumq; lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoque præstat, ne decidant, absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis [f] frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anúsque distillant gummi modo lacrymam, [g] siccantúrque. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso [12] insula præstantissimas, amplissimasq;, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur [13] orcæ in Asia, cadi autem in Ruspina Africæ vrbe: panisq; simul & obsonij vicem siccatæ implent: vt pote cùm Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens, minui iubeat perfici [14] maturitatem. Cum recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, vt diximus, [15] [h] cottana & caricæ, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere [i] M.Crasso, venales prædicantis voce [k] cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui posteà censor fuit, cùm legatus in ea prouincia esset, nouissimis [16] Tiberij Cæsaris temporibus.

1 vocatur, in Vet. d.
2 alij. CH.
3 parti, fraudati. Parm. parui fraudati. M.
4 hoc est putri eius tabe, ex qua nati ad cogn. Parm.
5 & cognati M.
6 ficuum. Dal.
7 coria. Dal.
8 atque, in M. d. & CH.
9 permiscetur. Dal.
10 rimasque. Vet.
11 opere. M.
12 in M. d. insula.
13 arçæ. Vet.
14 maturitatem, cùm & obsonij vicem habeant recentes ficus. Sale siccatis & casei loco vesci nuper. Vet. maturitatem. Recenti fico salito vice. &c. Alij Vet. maturitatē, cùm obsonij vice recenti ficu (aliis, vice casei) vesci nuper excog. sit. M.
15 castaneæ. CH.
16 Titi. M. nouiss, Cæsari. temp. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.12. lib.2. hist. Palladius lib.2. cap.10.
b Vide infrà cap.27. lib.16.
c Fœcundas, fertiles, maturitatem iuuantes.
d Naturæ vi, sed longiore temporis spatio.
e Id est propinqua. Theophr. cap. vlt. lib.2. ὅπου δὲ πλεῖστος κονιορτὸς, ἐνθάδε πλεῖστα καὶ ἰσχυρότατα γίνεται τὰ σῦκα.
f Grana minuta, obserua.
g Ac ἰσχάδες Græcis dicuntur.
h Cap.5. lib.13.
i Proficiscentem Crassum Atteius tribunus plebis grauissimis diris execratus est, quibus iram indignationémque deorum maxime concitari creditum est. Alex, ab Alex. cap.21.3.
k Caunos vrbs est Cariæ. Cauni ciuitas Æoliæ, è qua ficus etiā laudatur Athenæo lib.3. Victor. cap. 6. lib. 37. Quod autem omen fecisse eas ait M.Crasso in Parthos exercitum mouenti, hoc est. Crasso nauem expeditione illa conscendenti, cùm Cauneas ficus venales quidam vociferaretur, dixisse visus est, Caue ne eas. Romani enim olim, vt auruncare pro aueruncare, dortium pro diuortium dixerunt, sic & Cauneas pro caue ne eas. Cicero 2. de Diuin. *Cùm M. Crassus*, inquit, *exercitum Brundisij imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendens, Cauneas clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum caueret ne iret.* &c. Vide Scalig. in Festum, voce Aurum. Ioach. Camerar. in Plautum, Leopard. cap.13. lib.6.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorumq; generi [1] adnumerentur iure mespila atque sorba. [a] Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, [2] tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiusq;, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstātius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

1 adnumeratur. CH.
2 Anthedoni tamen similius, quod. M. & CH.
3 Selaniæ tamen maius. Vet.

ANNOTATIO.

a Theoph. cap.19. lib.3. hist.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia.[a] Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc[1] obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt: cæteris vini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos[2] tenera folia.[b] Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore[3] dissimili, foliis[4] planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere.[c] Cato & sorba sapa[5] condi iubet.

1 obnoxia acriodore, & suauitate iocunda pręcellunt. M nec suauit. iocunda. Cæteris. Vet.
2 tenera, in M.d.
3 dissimile. CH.
4 penè. M.
5 condi sapa tradit. CH. sapa condiri iubet. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 20. lib. 3. histor.

b Plinius Sorbi syluestris, quam Aucupariam herbarij vocant, Sequani verò lignatores *Tormigne*, & quæ vera Torminalis est, nusquam meminit: Cratægi verò folia cùm fortè vidisset, ea strictim & negligenter descripsit, Torminalisque sorbi esse credidit, nusquam alibi facta Cratægi mentione, præterquàm cap. 8. lib. 27. vbi Cratægum, quem Cratæogonon, seu Cratæogona vocat, inconsiderate Aquifoliam (τὴν ἀγρίαν) Italorum esse tradit. Genus id sorborum Andromacho dictum volunt ἰφυλλικόν, quamuis nonnulli legant ἰφασινόν, lib. 9. κατὰ τόπους Galeni in curatione dysentericorum. Idque à Plauto significatum volunt in Pœnulo,

Hem mihi iam video propter te victitandum sorbilo.

Nempe Torminali: tormenta scilicet multa, & cruciatus esse perferendos. Quo etiamnum significatu vulgò dicimus, *Poires d'angoisse.*

c Cap. 7.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine[1] vindicauerunt, quæ cessere autoritati,[a] nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium[b] Fescenniorum comites, multum pineis minores vniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnon &[2] honor his naturæ peculiaris, gemino[3] protectis operimento,[c] puluinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quàm quia[d] cadendo tripudium[4] sonúmve faciant. Et has[5] è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum[e] Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina.[f] Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur[g] cortice earum lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine[h] duro fragilíve, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque[6] illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, vt in[7] auellanis,[8] & ipso nucum genere, quas anteà abellinas[i] patrio nomine[9] vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleísque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura[k] amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, &[l] acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas[m] nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant.[n] Adiicit præterea[10] auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarũ duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & amplissimæ,[11] & minimè rotundæ. Præterea[o] mollusçæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen[12] interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi[p] retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

1 vindicauerint, quæ cess. au&ctoritate. CH.
2 honoris naturæ. M.
3 protectæ. M.
4 sonium um. ex Festo. Turn. & Scal. Nec aliter CH.
5 è Persidis regionib. M. è Perside regibus. CH.
6 alia quadripertita. CH.
7 abellanis. CH.
8 ex ipso. Dal.
9 appellabant. CH.
10 auellanas, & Caluas Præn. ex vet. glossario. Turn.
11 ac. CH.
12 interpretantur, & Io. gl. es. dicunt. M.

ANNOTATIONES.

a Varro lib. 4. de ling. Lat. *Nux*, inquit, *iuglans, quòd hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima & maxima, ab Ioue & glande Iuglans est appellata. Eadem, Nux, quòd vt nox aër m, ita huius succus facit corpus atrum.* Hæc ille: ad quæ postrema Scaliger. *Alij*, inquit, *à nocendo Nucem dictum volunt*, quomodo & Græcè quoque κάρυον παρὰ τὸ καρῶν. Est autem vox Syriaca Luz. Sed Lin. N. abiit: vt Lympha, Nympha. Vide infrà cap. 8. lib. 23.

b Fescennina carmina à Fescennio Campaniæ, vel Sabinorum dicta, vbi primùm reperta sunt, lasciua & procacia inter nuptiales iocos & lusus canebãtur cum sacro hymno, siue epithalamio, quo præsides coniugiorum Deos quinque, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Dianam, Suadelam inuocabant, rogantes, vt adessent propitij, ac prolem fecundarent. Alex. ab. Alex. cap. 5. 2.

c In circulum subtumescentis, sed delumbata circinatione rotundi.

d Patresfamiliâs sponsi cùm domesticos pueros meritorios ab officio turpi dimitterent, nuces dabant, quas spargerent nuptialia fescennina cantantes. Apud Græcos, eodem instituto nouus sponsus, τὰ καταχύσματα, iuglandes, amygdala, & nuces id genus alias spargebat, vt putant Grammatici, nuptæ clamor ne audiretur. Scribũt enim, τὰ κλύπια, ἄναι ἐπικρούματα τοῦ θαλάμου, ἃ ἐπικλυπτοῦσιν ἔξωθεν, ὅταν συγκατακλίνηται τῷ νυμφίῳ ἡ γυναμένη. Scalig. in Catullum.

e Ocellatas

e Ocellatas vocat Tranquillus in Augusto, quòd ea parte qua barbatæ suæ cuti adhærent, cùm auellunrur, oculi figura delineata conspiciatur, nec id in alia vlla nuce appareat. Alex. ab Alex. c. 21.3. Quo loco plurima ludorum genera veteribus vsitata commemorat, ocellatas nuces dici putat Persicorum nucleos, quòd crebris velut ocellorum foraminibus pertusi sint: sed cónsidenter magis, quàm rectè ἄρυα, Hesychio, τὰ ἡρακλεωτικὰ κάρυα.

f Galen. Comm. 1. in 3. Epidem. tradit vicinia Buxi, Nucis, Brassicę propter δυσωδίαν, vicinum & circumiectum aërem fieri semper μοχθηρὸν, vitiosum.

g Puluinato calice, quem Festus vocat Culeolum, quasi exiguum Culeum.

h Duras apud Festum Titinnius Moracias vocat, vnde diminutiuum Moracillum.

i Theophr. cap. 15. lib. 3. hist.

k Columella cap. 10. lib. 5.

l De amaris id verum est, non de dulcibus.

m Cap. 4. Ita & Varro cap. 9. lib. 2. & cap. 16. lib. 3. Vide infrà cap. 8. lib. 23.

n Adiicit præterea Auellanas & Caluas Prænestinas. In veteri glossario Calua nux, κάρυον βασιλικόν. In eodem Albanæ nuces, Prænestinæ. In Priapeis, Longæ nuces, auellanæ: Nucémve longam, quam vocant Abellinam. Turnebo cap. 19. 25. Calua nux quę fructum caluum fert, idest, summo apice nudum, nec vndique putamine corticis obductum, qualis est auellana Turn. cap. 17. 27. è Vet. Cod. legendum putat Abellanas.

o De iis Plautus in Calceolo Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas.

p Cap. 5. lib. 13. Vide & infra cap. 8. lib. 23. circa medium.

10

De castaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces vocamus & [a] castaneas, quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, vilissima esse [1] quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex vno calyce, cortéxque lentus. Proxima verò corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis [2] gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primùm. Ideo apud Græcos [3] Sardianos balanos appellant. [4] Nam Diuus Tiberius posteà balanum nomen 20 imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec [5] operoso sunt cibo, [6] planæ figura. Rotundior, quæ balanitis vocatur, purgabilis maximè & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior [7] Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Meterana, quam [8] rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quæ coctiuæ vocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa [9] corticis [b] intra nucleos quoque ruminatione,

1 quæ natura tan. occul. cura. Dal.

2 gratius etiam. Vet.

3 Sardinianos. Turn.

4 Nam Διὸς βαλάνυ postea nomen imposuere. D. Reginaldus ex iudicio Turnebi, diuus balanum postea imposuere. CH.

5 operosæ cibo. M. & CH.

6 planæ figura rotúdior. Quæ. CH.

7 Corellina. CH.

8 rubẽti cortice, quã vulgus præfert, vel, quàm præferunt.

9 corticis nucleorum intra quoque ferruminatione. Dal. ex Vet.

ANNOTATIONES.

a Virgil. *Castaneásque nuces.* Castaneæ dictæ à Castano oppido Magnesiæ, aut, si Stephano credimus, Apuliæ, non procul Taren- 30 to. Eædem Sardianæ glandes à Sardibus vt mox, & λέπιμοι, ἀπὸ τῦ λέπυς, corticoso integumento. Columel. cap. 43. lib. 4.

b Lego: scrupulosa corticis interioris circa nucleos quoque ferruminatione. Ferruminatione, tanto adhæsu, & tam arcto, vt interior cortex glutinatus cum nucleo, solidatus, ferruminatus videatur, ideóq; ab eo separari & diuelli nequeat, quod vitium est. Potest & omitti vox, quoque.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. CAP. XXIIII.

HAud procul abesse videantur & prædulces [a] siliquæ, nisi quòd in iis cortex ipse manditur. Digitorum [1] hominis longitudo [2] illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis: [3] ea baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, 40 alia vnedonibus: & alia [4] acinis inter cutem succúmque, alia myxis, alia baccis, vt oliuis. [b] Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec [5] insitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia & [6] Tusculana Romæ. Nascuntur & [c] in rubis, multum differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni: quod solum pomum [d] simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. [e] Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens, & prior [7] cogitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores non constat. [f] Pomum inhonorum, vt cui nomen ex argumento sit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus ap- 50 pellant Græci, [g] comarum & memecylō: quo apparet totidem esse [8] genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur. Iuba autor est, quinquagenûm cubitorum altitudine in

1 omnis. M. & CH.

2 illis interim falcatis.

3 eaque. M. & CH.

4 acinorum culi succoque. Dal.

5 Insitu. Dal.

6 Tusculana. Mora nascuntur. &c. Philander.

7 coquitur. CH. colligitur. Vet.

8 genera. Et apud nos alio. M.

Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter vuas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis paruo, & aliis etiam gemino, qui minimè feraces musti. Plurimum verò differunt ederæ [h] sambucique acini: & figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec cutis vlla singulis, præter communem, quæ est candida. [9] Totisque succus & caro est, [i] iis præcipuè, quibus paruulum inest [10] ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque sunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo: medióque etiamnum genere inter baccas acinósque cerasis. Pomum his primò candidum, [11] & ferè omnibus baccis. Mox aliis virescit, vt [12] oliuis, lauris: rubet verò moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit moris, [k] cerasis, oliuis.

9 Totúsque (sub. acinus) Vet. M.
10 lignum. Dal.
11 vt ferè. Dal.
12 oliua. CH.

ANNOTATIONES.

a Gellius Flaminicas Diales in sacris venenato operiri scribit, quoniam in rica, idest, palliolo purpureo surculum haberent arboris Siliquæ. Seruius vetere ceremoniarum iure præceptum ait, vt Flaminica habeat inarculum, ricam, venenatum, sibulam: quibus in locis non hanc siliquam interpretor, sed Rhododendron siliquatum, quod multis quadrupedibus venenatum est.
b Theophr. cap. 21. lib. 1. Caus. Columel. cap. 10. lib. 5.
c Ouid. *Cornáque & in duris nascentia mora rubetis.*
d Non recordabatur Plinius cùm hæc scriberet, Adrachnes fructum, quem similem Memæcylo Theophrastus esse tradit cap. 16. lib. 3. hist. fructui quoque terræ, nempe frago similem esse. Apud Pausaniam lib. 9. interpres vertit Portulacam.
e Theophr. lib. 3. hist.
f Plinius inscite & negligenter μιμαίκυλον fructum Arbuti, τοῦ κομάρυ, cum Vnedone fructu Epimelidis confundit, vt & cap. 8. li. 23. Negligentius etiam Memæcylon fructum cum comaro, siue Arbuto arbore sua.
g Theophr. loco citato.
h Lucilius li. 27. apud Nonium, Ardum: miserrimum, atque infœlix lignum Sambucum vocat.
i Apyrenis.
k Syluestribus, quorum fructus maturitate summa cum colorem accipit, & satiuarum vni generi.

De cerasis, genera octo. CAP. XXV.

CErasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. [1] Ad vrbis annum dclxxx. is primùm vexit è Ponto: annísque cxx. trans Oceanum in Britanniá vsque peruenere. [a] Eadem, vt diximus, in Ægypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maximè [b] rubent: nigerrima [2] sunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotunda. [3] Iulianis gratus sapor, sed penè tantùm sub arbore sua, adeò teneris, vt gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ [c] Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Lusitanis. In ripis etiam [4] Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridíque, similis maturescentibus semper. Minus [5] quinquennium est, quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raróque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidísque gaudet: siccatur etiam sole, conditúrque, vt oliua, cadis.

1 At vrbis anno. M,
2 sunt Actia, vt & Cæciliana, rotũda. Vide Theo. cap. 21. lib. 3. hist.
3 Iunianis. M. Vinianus. CH.
4 Rheni rubent. Tertius. M. Rheni terni. Tertius. CH.
5 quinquennio est. M.

ANNOTATIONES.

a Lego, Eædem, vt diximus, peregrinæ, in Ægypto &c. Peregrinas quidem, vt & Persicas dixit cap. 3. lib. 12. sed nusquam Ægypti solum dedignatas, præterquam hic.
b Vide Theophr. cap. 21. lib. 3. histor.
c Vulgò. *Duraines.*

De corno, & lentisco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. Miscentur sapores, & alio alius placere cogitur. Miscentur verò & terræ cæliq; tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Ægyptus, Creta, Cyrene, singulæque terræ. Nec cessat [a] in veneficiis vita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

ANNOTATIO.

a Vt fungis.

De generibus succorum, & de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ sunt communia & pomis omnibúsque succis, saporum [a] genera xiii. repeririútur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, [b] acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter sentiun-

tur.

tur sapores, vt vinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes[c] alieni. Alterum est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem inest ei, [1] quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit, in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, vt tamen eo ipso fiat aliquis, ac[d] suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem vllum succúmve, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore [2] esse, sine odore, sine succo: [3] aquas, aera, ignes.

1 quod iure dicitur dulce & pin. & suaue, obtin. tamen lenit. M.
2 esse, in M d.
3 aqua, aër, ignis. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. simplices recenset cap. 19. lib. 1. histor. vinosum, pinguem, dulcem, acrem, amarum, aquosum, acidum. At cap. 4. lib. 6. Caus. dulcem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acidum, acerbum: & ex quorundam sententia vinosum, ac salsum.
b Acer, linguam vrens, vt pyrethri: acutus, linguam pugnens, vt cinamomi.
c Præter proprium accedentes, præter τὸν οἰνώδη. præter vuæ saporem genuinum aduentitij, quia in omni vino necessariò non insunt.
d Fatuum, ὑδατώδες.

[a] *De succis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum.*

CAP. XXVIII.

Ergo succorum [1] vinosus pyro, moro, myrto: [2] minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis vuis, ficis, palmis: aquosus prunis. Magna differentia & in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, vuis nigris. Idem albis candidus. [3] Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumeus malis: nullus persicis, cùm præsertim duracina succo abundent: sed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore [b] miracula. Malis [c] acutus, Persicis dilutus, [d] dulcibus nullus. Nã & vinum tale sine odore, tenue odoratius. Multóque celerius talia ad [4] nasum veniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt [5] [e] pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor [6] asperrimus: quadamtenus & cotoneis: nullúsque odor [f] ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, seménque [g] complexis amarum: cùm in pluribus semina placeant, [7] in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, vt oliuis, cerasis. [8] Aliquorum intus [h] baccæ, foris lignum, vt his quæ in Ægypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Persicis & prunis, vitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatut vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis: at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana Punica. [i] Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. [k] Quædam statim à ligno recedunt, vt nuces & palmæ. Quædam adhærent, vt oliuæ lauríque. Quorundam generi vtraque est natura, vt Persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignóque auelli [9] nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Quibusdam nec intus, nec extrà lignum, vt in [l] palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum [10] in vsu & pomi vice, vt generi amygdalę, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extrà gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis nucibúsque iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursúsque semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quædam aluo continentur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam [m] vasculis constant, vt punica & mespila, lotósque in Aegypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & commendatio. Carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ: callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam

1 vinosi. CH. & mox, pingues, dul. aquosi.
2 non. M.
3 Lactens. M.
4 vsum. M. & CH.
5 paria, vel, pares. Dal. id est, pari modo.
6 asperrimus quidã, tenuis. M.
7 & siliquæ. Dal.
8 Al intus lignum, foris barca, vt Persicis quæ. Vet. Alia baccis, quarum intus lignum &c. M. Alij nihil mutant, Aegyptiã myrobalanum intelligentes.
9 non quit. CH.
10 in vsum. CH.

11 eure caricæ. Vet.
12 eisdemque. CH.
13 spinaque Cacto, caulis. Ex Theoph. cap.4.lib.6.
14 caulis ipse ceu pomum estur. Chiffleti9. Sic infrà lib.25. ca 13.
15 eduntur & ficulnei caules Vet. lego, sunt & in vsu medicinæ ficulnei caules. vt infrà cap.4.li.26. inueniet. M.

in Ægypto [11] cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamen: [12] eadem in siccis maximè placet. In [n] papyris & ferulis, [13] spinaque alba, [14] caulis ipse pomum est. [15] Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod mãditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.19. lib. histor. & cap.1. lib.9. eiusdem, & cap.18. lib. 1. Caus.
b Theophr. toto lib.6. Caus.
c Suauis tamen, & adeò iucundus, vt vel animo defectos reuocet: Plaut. in Amphit.

Enimuero prægnanti oportet & malum dari,
Vt quod abrodat sit, animo si malè esse cœperit.

d Probum mel, odoratius est Dioscoridi. Scaliger suis Commẽtariis in cap.19. lib.1. hist. Theophr. Plinium reprehendit.
e Pariter, non simul, alioqui id falsum foret, sed pari modo. Theo. lib. de odoribus, ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πᾶν, οὐδεὶς ὅτι χυλὸς ἄοσμος, ὅτι ὀσμὴ ἄχυλος.
f Ficis, etiam siccis odor est, sed tenuis. Vide Scaligerum loco suprà citato.
g Apud Dioscor. cap. de Siliqua, non, vt vulgò legitur, τὰ ἐκ τῶν σῦκ φύλλων συντιθέμενα, sed legendum τὰ ἐπὶ τῶν &c.
h Abutitur hac voce ad nucleum significandum, vt in Persææ fructu, quam & Persicam vocat cap.9. lib.13.
i Confer Theophr. cap.18. lib.1. histor. quem hic superauit.
k Fructuum genera. Vide cap.9. lib.13.
l Suprà cap.22. lib.12. Spadonas eas vocat cap.4. lib.13.
m Vel flosculis, vt apud Columel. cap.45. lib.12. id est vmbilicatis, in summo fructu cauis: vel, vt quidam legendum apud Columel. censent, oculis.
n Nam Ægyptij papyri caulem crudum coctumque mandunt, succum tantùm deuorãtes. cap.11.13. Hac ratione caulem, siue thyrsum, καρπὸν Æschylus vocat, βίβλου δὲ καρπὸς οὐ κρατεῖ στάχυν μέγαν Guilland. De papyro vide suprà, cap.11. lib.13. ex Theophr. cap.9. li.4. hist. De ferula infrà cap.9. & 23. lib.20. ex Theo. cap.2. lib.6. hist. Vide & Diosco. cap.90. lib.3.

De myrto, genera eius xi. CAP. XXIX.

Succorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex vna omniũ olei viníque [a] bina genera fiunt. Item myrtidanum, vt [b] diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc [c] myrtatum vocatur. Eademq; origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad [d] intinctus additis myrtis. [e] Arbor ipsa in Europæ [1] citeriore [2] cælo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primum Circeiis in [f] Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines [g] dimicare voluissent, depositis armis [3] purgatos in eo loco, qui nũc signa Veneris [h] Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui [4] purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tũ electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, [5] an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata [6] sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur [i] Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flaccescẽte plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia [7] retorrida ac squalida. Quæ posteaquàm eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nũc [8] [k] Murtiam vocant. [l] Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam fortassis à coniugiis, [9] ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuę, aut syluestris, & in vtraque latifolię. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, [10] exoticam densissimo, senis foliorũ versibus. Hæc non est in vsu: ramosa vtraque alia. [11] Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus [m] odoratissima [12] est in Aegypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, siccata vsque in ariditatem in vmbra, atque ita mulso indita. Sinõ siccentur baccæ, oleum gigni. Posteà [n] compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in vini tribus heminis maceratæ expressæque. Folia & per se siccantur in farinam ad hulcerum [o] remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimò oleo quoque (mirũ dictu) inest quidam vini sapor, simúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, saccis antè perfusis. Retinet quippe fęcem, nec præter purum liquorem transire patitur, dátque se comitem præcipua commendatione liquato. [p] Virgę quoque eius gestatę [13] manu viatori prosunt in longo itinere pediti. [q] Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit:

1 tetritiore. CH.
2 solo. Dal.
3 pacificatos. Gr. Gyral.
4 pugnare. Idem.
5 an primæua omniũ. M.
6 sit, in M.d.
7 torrida. M.
8 myrciam. CH.
9 &. CH.
10 hexasticham. Tur.
11 coniugalem. CH.
12 est, in M.d.
13 modo. CH.

ſeruit: triumphánſque de Sabinis Poſthumius Tubertus in Conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus vrbem eſt, quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto [r] Veneris Victricis coronatus inceſſit, optabiléṁque arborem etiá hoſtibus fecit. Hæc poſteà ouantium fuit corona, excepto M. Craſſo, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſſit. Maſſurius autor eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona vſos. L. Piſo tradit, Papyrium [14] [s] Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronatum ludos [t] Circenſes ſpectare ſolitum. Auus maternus Africani ſequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

14 Naſonem. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vnum genus vini myrtei docet Cato cap.125. Palladius in Ianuario cap.19. Dioſcorid. lib.5. At duo huius vini genera deſcribit, nempe album & nigrum, Colum. cap.38. 12. Olei genera duo tradit Dioſcorides. Pallad. vnum in Ianuario cap.18.

b Suprà cap.16. lib.14.

c Etiamnum murtatum. Varro 4. de ling. lat. Quod in extis dicitur nunc profectum, murtatum à murta (ſic & Cato pro myrto) quòd eo largè fartum inteſtinum craſſum.

d τὰ ἐμβάμματα, liquores nimirum vel liquamina, quibus aut panem aut carnem intingimus ad ſaporis gratiam, & gulæ irritamétum: ἀρτύσματα odorata & aromata quæ liquoribus induuntur, vt eos condiant. Sæpius alterum pro altero vſurpatur.

e Virgil. in Culice Parthicam vocat:

Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore.
Et violæ omne genus: hic eſt & Parthica myrtus.

Apud Athenæum quoque lib.15. Appollodorus lib. 4. τῶν παρθικῶν ſcribit, in Parthia μυρσίνης εἶναι ποικίλα γένη, μέλανά τε, καὶ τὴν καλουμένην φυλάδελφον.

f Hic eſt Elpenor vnus ex Vlyſſis ſociis, quos à Circe in porcos mutatos fabulatur Homerus Odyſſ. κ.

g Liuius lib.1.

h Luere, purgare. Lua mater, dea quæ purgabat. Ei nonnunquam ad luſtrandum hoſtium cædem arma & ſpolia incendebãtur. Cluacina Venus, quaſi luacina, à purgatione eſt dicta, quamuis Tertullianus à cloaca. Cloacinam dictam contendat.

i Semper id clauſum fuit, nec aperire licebat, quaſi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter Deos Romulus relatus fuiſſet, tametſi Varro poſt roſtra Romuli ſepulchrum fuiſſe ſcribat. Alex. ab Alex. cap.14. lib.1.

k Idem Plutarchus in cauſſis Roman. Alia fuit Murcea deſidiæ ignauiæque Dea, de qua vide Gyraldum. De Venere Murtia, quæ ædem habuit ad metas primas Circi, prope Conſi aram defoſſam, Tertull. li. de Spectacul. Vide Murcia apud Feſtum. Porrò vt Veneri Myrtus ſacra eſt, ſic Ioui æſculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Herculi populus, Baccho hedera, Pani pinus, Diti cupreſſus. Itaque cùm iis diuis ſacrum fieret, ſua fronde templum araque ornabatur. Alex. ab Alex. cap.17. lib.4.

l Cap.8.

m Theophr. cap.27. lib.6. Cauſ.

n Columella cap.38. lib.12.

o Vide ſuprà cap.22. lib.14.

p Ad myrtum Græci olim canebant, eiuſque ramo tradito, illum, qui poſtea contaturus eſſet, inuitabant. Alex. ab Alex. cap. 25. lib.2.

q In antiquis ſanctuariis Turn. reperit, Quin & virgæ iaculi: fortaſſe quòd è myrto iacula nonnunquam fierent, quorum haſtile nondum ferro ſpiculatum virgam vocant. Virg.

Crebris haſtilibus horrida myrtus.

Iterum,

Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Itaque virgæ iaculi dici poſſunt, tam grandes, vt pro iaculo muniri ferro poſſint.

r Myrto, quod Plinius tacet, mortuorum buſta etiam Græci ornarunt, cùm inferias ſoluerent. Euripedes in Electra,

Α᾿γαμέμνονος δὲ τύμβος ἠτιμασμένος,
οὔπωποτ᾿ οὐ χοὰς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης
ἔλαβε, πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαισμάτων.

Cui reſpondet Agamemnonis altor,

ἦλθον γὰρ αὐτοῦ πρὸς τάφον πάρεργ᾿ ὁδοῦ,
καὶ προσπεσὼν ἔκλαυσ᾿ ἐρημίας τυχὼν,
σπονδάς τε, λύσας ἀσκὸν ὃν φέρω ξένοις
ἔσπεισα, τύμβῳ δ᾿ ἀμφέθηκα μυρσίνας.

Victorius cap.2.16. Præterea qui olim in conuiuiis ſcolia carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant: laurum, qui verſus Homericos recitarent: myrtum, qui Æſchyli, Simonidis, Steſichori. Apud Plutarchum Dicæarchus lib. de certaminibus muſicis.

s Valerius Max. cap.5 lib.3.

t De Circenſibus vide quod notatum eſt ad cap.22. lib. 36. huius operis.

De lauro genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratiſſima domibus ianitrix Cæſarum [a] Pontificúmque: quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera [1] tradit Cato: Delphicam & [b] Cypriam. [c] Pompeius Lenæus adiecit quam muſtacem appellauit, quoniam [d] muſtaceis ſubiiceretur. Hanc eſſe folio maximo, flaccidóque & albicáte. Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubẽtibus. Hac [2] victores Delphis coronari, & triumphátes Romæ. Cypriam eſſe folio breui, nigro, per margines imbricato, [3] criſpam. Poſteà acceſſere genera: tinus, hanc ſyueſtrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli ſui generis arborem. Differt [4] colore: eſt enim ei cærulea bacca. Acceſſit & regia, quæ cœpit Auguſta appellari, ampliſſima & arbore & folio, baccis guſtatu quoque non [5] aſperis. Aliqui negant eandẽ eſſe, & ſuum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúſque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatiſſima eſt, baccarúmque fertiliſſima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eáque dicunt triumphantes vti: niſi id à Diuo Auguſto [6] cœperit, vt [e] docebimus, ex ea lauru, quæ ei miſſa è cęlo [7] minima eſt altitudine, folio criſpo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excreſcẽte in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et ſine ea [8] ſpadonia, mira opacitatis patientia. Ita que quanta libet ſub vmbra ſolum implet. Eſt & chamædaphne ſylueſtris frutex. Eſt & [f] Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos ſpargit à radice dodrãtales, [9] topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore

1 tradidit. CH.
2 acutiores. CH.
3 criſpam. & poſtea. M.
4 color. eſt enim cærula bacca. CH.
5 aſpero. M.
6 cœpit. M. & CH.
7 eſt minima. M. & CH.
8 ſpadonina. CH.
9 topiarij, ac in M. d.

ti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec [10] nisi montosis. Id quoque, quod [g] Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alij enim pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, [11] crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis [12] è nigro [h] ruffis. Notatum antiquis, nullum genus [13] lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuntia additur [14] literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces Imperatorum decorat. [15] Ex his in gremio Iouis optimi [16] maximi deponitur, quoties lætitiam [17] noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferẽda ei [18] vtroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnasso. [19] ideóque etiam grata [i] Appollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam [20] ibi libertatem publicam is meruisset lauriferam tellurem illam [k] osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorẽ ei habitum in [l] triumphis potiùs, quã quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & [m] oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant. [n] Laurus quidem [21] manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione: inter aneorum [22] etiam vitia & neruorum ligno torquente. [o] Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. [23] Sunt & [p] circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Námque Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cũ [24] pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit [25] in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustũ suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramúmque eum seri, ac ritè custodiri. Quod factum est in villa Cæsarum, fluuio Tiberij imposita iuxta [q] nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréque sylua prouenit. Ex ea triũphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronàmque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo [26] mutatis triumphalibus. Vnius arborũ Latina lingua nomen [r] imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua [27] lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam sari, quoniam dubitauere Democritus & [s] Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

10 nisi in montuosis. CH.
11 graciliore. Dal. Plinius pro ἰσχνότερα, legit, ἰσχυρότερα.
12 nigris vel ruffis. Vet.
13 laurus. CH.
14 lituis. Vet.
15 ex hac. corona. Dal.
16 maximique. CH.
17 nouam. M.
18 vtique myrto & olea. Vet.
19 Idæoque etiã. Vet.
20 ibi in libert. M.
21 manifestè. M.
22 etiam vitiis (vuluæ, vesicę) & neruorũ lassitudini medetur. Tiberium &c. Dal. ex Diosc.
23 Sed & circa. M.
24 nupta, M.
25 quę sunt inter, abiecit, & miraculum, in M. non leguntur.
26 nominatis. Vet.
27 laurus. CH.
28 atque. CH.

ANNOTATIONES.

a Pontificum maiorum & minorum gradus, ordinem, dignitatem, ius autoritatem, immunitatem, cultum, munus & officium, collegia, prolixè describit Alex. ab Alex. cap. 8. 2. Pontifices à ponte dictos volunt, quòd iis solis licet pontem sublicium ligneum, nullo ære, vel ferro compactum, si collaberetur cæsa victima, & sacrificio peracto reficere. Pontificum galerus insigne fuit, vt augurum lituus.

b His duabus addit tertiam Cato cap. 8. syluaticam quod mirum est Plinium tacuisse.

c Pompeij libertus, Grammatices doctissimus, de quo cap. 2. 25. Olim gentilitium nomen patronorum liberti assumebant. Autor Lactantius lib. 3. Institut. Tertul. lib. De resurrect. carnis. Sic Caruilius, Caruilij libertus nominatus est Plutarcho. Laurea Tullius Ciceronis cap. 1. 31. Cornelius Alexander, Cornelij Lentuli, Suidæ Brissonius cap. 14. lib. 2. Persius.

Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama.

d Mustacei Catoni, mustacea Iuuenali, fiũt è farina siliginis musto conspersa, aniso cymino, adipe, caseo, ramentis virgæ lauri subditis, dum coquuntur lauri foliis. Iuuenal.

--nec est quare cœnam & mustacea perdas
Labente officio, crudis donanda.

e Mox eodem hoc capite.

f Theophr. cap. 17. lib. 3. histor.

g Vide quæ de Chamædaphne sunt adnotata infrà cap. 8. lib. 23. & cap. 15. lib. 24.

h Nigris vel ruffis. Dioscoridi bacca nigra est Daphnoeides. Theophr. cap. 15. lib. 9. In Arcadia nascitur Daphnoeides croceum, id est croceis baccis. Vtrumque Plinius hic significat.

i Nam, vt ait Hesiodi interpres, ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμούς, ideò μαντικὸν φυτὸν nominatur. Sophocles in Cassandra.

Δάφνην φαγὼν ὀδόντι πρίετο στόμα. Lycophron, *δαφνηφάγων φοιβάζεν ἐκ λαιμῶν ὄπα.* Vates certè lauro semper coronati futura præcinebant. Vide Rhodig. cap. 7. lib. 5.

k Liuius lib. 1. Valer. Max. cap. 3. lib. 7. Ouid. 2. Fastor.

l Et, si quando Imperatores de hostium exercitu deleto, aut expugnata vrbe ad Senatum scriberent, literis exornandisquas nunc victrices, nunc laureatas appellabant. Ouid.

Non ego victrices lauro redimire tabellas.

Brod. cap. 33. 1. Alex. ab Alex. cap. 27. lib. 1. Quin & iidem insigni victoria parta, laureatis fascibus incedebant, nuncios cum Laureatis iaculis mittebant, nauesque laureatas, aut vittatas.

m Castitas etiam requiritur in oleæ cultura. Constantinus lib. 9. γεωπονικῶν. Palladius lib. 1. cap. 9.

n Inde Græcis δάφνη, quasi δαφωνὴ dicitur. Crepitum eum sonorum portendere fœlicia existimatum à Theocrito, Lucretio, Porphyrio: contra verò, Laurum iniectam igni & tacitam, tristia, Tibullus.

Laurus vbi bona signa dedit, gaudete coloni. Propertius.
Et tacet extincto laurus adusta foco.

Rodig. cap. 7. lib. 5.

o Suetonius in Tiberio cap. 69.

p Idem

p Idem in Augusto, & Dion lib. 48.

q Nonum lapidem, nonum milliare. Plutarcho Tiberius Gracchus vias milliaribus dimensus est omnes: quod spatium parum abest ab octo stadiis eiusque mensuræ notam lapideam columellam statuit: ac præterea ex vtraque parte viæ lapides parum ab inuicem distantes disposuit, è quibus facilius salire in equum liceret, nec τῷ ἀναβολῆ opus esset: quo in loco ἀναβολία quidam staphá nostram exponunt: alij seruum corpus domini prehensis natibus attollentem. Inde vsus obtinuit, vt milliare lapis vocetur. Brissonius cap. 9.4.

r Libertus Ciceronis Laurea Tullius vocatus est.

s Cap. 1. lib. 2. histor.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

Procemium.

POMIFERÆ Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias [1] immiscere docuerunt, siue illæ vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, [a] idque munus etiam feris volucribúsque [2] dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas [3] quoque, quæ [4] primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualisque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.

1 miscere. M. & CH.
2 didicimus. M. & CH.
3 quoque, primo victu mortalium aluorum nutrices inopis. M.
4 primæ. CH.

ANNOTATIO.

a Vt iucundioribus scilicet, industria operaq; nostra fructibus, ac suauioribus vescantur.

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò [1] in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi [2] meatu, bis dierũ noctiúmque singularũ interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, [3] æternam operiens rerum naturæ controuersiam: [4] dubiúmque terræ sit, an [5] parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, [6] aut tribunalia structa manibus ad experiméta altissimi æstus, casis [7] ita impositis: nauigátibus similes, cùm integant aquæ [8] circundata: naufragis verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non [9] pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare cõtingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captúmque manibus [a] lutum ventis magis, quàm sole, siccátes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus [10] iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ [11] gentes, si vincãtur hodie à Po. Rom.

1 & in Sept. vĩ. no. Caucorum. CH.
2 meatu perpetuis bis dierum. M.
3 Lego, externam op. rer. nat. faciem controuersam.
4 dubiam ue M.
5 pars maris. M.
6 vt. Dal.
7 ita, in M d.
8 circumdantes (leg. circumdatæ) Vet.
9 pecudes hos hab. non lacte ali, vt finitimos. Parm.
10 iis, in M. d.
11 terræ. M.

12 pactior (leg. pacatior) in pœna. M.
13 referunt. M. leg. repleruntur. reperiunt. CH.
14 maxime. CH.
15 in prospera. CH. vt in prospectu stantes.

Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna [12] parcit [b] in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam [13] replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamē haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos pręcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, [14] maxima auiditate nascendi: suffossæq; fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigāt ingentium ramorum armamentis, sepę territis classibus nostris, cùm velut industria fluctibus agerentur [15] in proras stantium noctu, inopésque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

ANNOTATIONES.

a Bituminosum, quo in culina, & vsu domestico, nō aliter quàm ligno vtuntur.

b Publius Laberius, *Fortuna multis parcere in pœnam solet.*

De Hercyniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

a quis in M. & Vet. d.

IN eadem Septentrionali plaga [a] Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta [1] æuis, & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, cōstat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit, [b] arcus ad ramos vsque, & ipsos inter se [c] rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

ANNOTATIONES.

a Melæ Hercyniæ syluæ magnitudo sexaginta dierū itineris est ab Istro vsq; ad Neccarum. Ea *Schuuartzuualdt.* dicitur: à Neccaro ad Mœnum, *Ottenvvald:* à Mœno vsq; ad fluuium Lonam, quem & *Mosul* vocant prope Confluentiam, *VVestervvaldt*, Inde Franconiam ab Hassia & Turingia diuidens, in Boëmiam, Morauiam, Sarmatiam, Pannoniam Getas porrigitur, varijs appellata nominibus.

b Radicum in altum sublatarum.

c Collisu veluti dimicantes.

[1] *De glandiferis.* CAP. III.

1 Tertium hoc caput cū quarto continuatur in CH.

GLandiferi maximè generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

1 profanatio. M. pro fanatione. Vet.
2 murales, vallarésque aureæ. Ex Gellio cap. 6. lib. 5.
3 foro. Parm.
4 ipsa. Parm.
5 agi, sing. CH. quæ. & sacrosancti (sub. Tribuni.) Turn. & CH.
6 facere. M. sub. cœperunt.
7 dant. M.
8 nec ex institutione. Vet. nec instituti operis. CH.

HInc [a] ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridē verò & clementiæ [b] Imperatorum, postquàm ciuilium bellorum [1] profano meritū cœpit videri ciuem non occidere. Cedunt his [2] murales vallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque [c] M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuere. Anteà [d] rostra nauium tribunali præfixa [3] fori decus erant, veluti populo Ro. [4] ipsi corona imposita. postquàm verò tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquàm vires ex publico in priuatum [5] magis singulísque ciuium quæri, sacrosancta omnia profana [6] fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus cœlo tantùm eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris [e] certaminibus vsurpatæ, in quibus hodiéque non victori [7] datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Longum est, [8] nec instituti operis, differere quisnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso COS. Samnitium bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo [9] Ioui sacra. Variatúmque & cum quercu est, ac [f] data vbique, quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo [g] superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum [h] summa, quæ sub ipso Ioue datur, [i] cuíque

muros

muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtq; eum locum, in quo sit actū, hostis [10] obtineat eo die:[11] Vtq; seruatus fateatur: aliàs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit.[12] Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dant: Nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque [13] ciue summum esse voluēre. Accepta licet vti perpetuò.[14] Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi patríque, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit [15] Siccius Dentatus, vt [k] retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus [l] de patre accipere noluit [m] apud Trebiam. O mores ęternos qui tanta opera honore solo [16] donauerint: & cùm reliquas coronas auro commendarēt, salutem [17] ciuis in pretio esse noluerint:[18] clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

10 obtineret. Vet.
11 vt seruatus. CH.
12 Auxilijs. Parm.
13 ciuem summum. M. & CH.
14 Ludis. Vet.
15 Sicinius. M.
16 donauerūt. Parm. M.
17 ciuis ijs in pretio. M.
18 clarè professi, ne seruari quidem hominem fas esse lucri causa. Turn. & CH.

ANNOTATIONES.

a Corona querna, & draconum voluminib. olim Triuię Dianę, τῆς εἰνοδίας, siue τριοδίτιδος, quam eandem esse cum Hecate putabant, imaginem coronare mos fuit. Sophocles in Rhizotomis apud interpretem Apollonij,

ἥλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
τῆς εἰνοδίας ἑκάτης φέγγος,
τὸ δι᾽ ὀλύμπου πολλὸν προφέρει:
καὶ γῆς ναίεις ἱερὰς τριόδους
στεφανωσαμένη δρυσὶ, καὶ πλέκταις
ὠμῶν σπείραισι δρακόντων.

Hanc coronā vt inferis dijs, sic etiā Parcis imponebant. Catullus,

His corpus tremulum complectens vndique quercus,
Candida purpureis ramis induxerat ora. Purpureis, τοῖς ἀγλαοῖς. Scalig.

b Hac ratione palatinę ædes, & augustę quercu coronabantur, vt regis sacrorum, flaminis, Pontificis maximi, lauro. Alex. ab Alex. cap. 27. 3.

c In denario antiquo gentis Vipsaniæ, Marci Vipsanij Agrippę altera parte signat[illegible]put est, cum rostrata corona, altera Neptunus delphinum manu dextra gestās: in alius denarij parte altera, caput Agrippæ cum ciuica & rostrata corona, altera Augusti caput.

d Ex ęre illa fuerunt, vnde æratæ naues, rostratæ, Græcis χαλκήρεις, & χαλκέμβολοι. Virg. lib. 9.
Quot priùs æratæ steterant ad littora puppes. Brod. cap. 13. 4. vide Naualis apud Festum.

e Olympijs, Nemæis, Pythijs, Isthmijs. Vide suprà cap. 26. lib. 7.

f Plutarchus in Quæst. Roman. Quæst. 92.

g Coronæ.

h Clarissima ex oleastro in Olympicis, vt diximus.

i Nero è Gręcia reuersus Neapolim, quòd in ea prima artē canendi protulerat, albis equis introijt, disiecta parte muri, vt mos est hieronicarum.

k Cap. 28. lib. 7.

l Consule, cum Hannibale pugnante aduersis auspicijs ad Ticinum.

m Apud Ticinum, Val. Max. cap. 4. lib. 5. Seneca cap. 33. lib. 3. de Beneficijs.

De glande, genera xiij. CAP. V.

[a] GLandes opes esse [1] nunc quoq; multarū gentium, etiā pace gaudentiū, constat. [2] Necnon & inopia frugū arefactis molitur farina, spissaturq; in panis vsum. Quin [3] & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est pręterea [b] lege XII. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distāt fructu, situ, sexu, sapore. Nanque alia fageę glandi figura, alia quernę, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum differentię. Præterea sunt aliquę syluestres, aliæ placidiores, quę culta obtinēt. Iam etiam in [4] montosis planisque distant: sicut & sexu mares ac fœminę. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexāder. Genera distinguere nō datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cum robur quercúmque vulgò nasci videamus, esculum non vbiq;. Quartam verò generis eiusdem; quę cerrus vocatur, ne Italię quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturaque: & vbi res coget, etiam Græcis [5] nominibus.

1 nunc quoque in M. d.
2 Glans & nunc in inopia frugum arefacta molitur in farinam. Dal.
3 & hodie. Dal.
4 montuosis. CH.
5 nominibus vtendum (leg. vtendo) M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 9. & 10. lib. 3. hist.

b Ræuardus cap. 26. in LL. xij. tabularum.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum. CAP. VI.

FAgi glans [a] nucleis similis, triangula cute includitur. Folium [b] tenue, [1] ac leuissimum, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam [c] baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus. Glires quoque saginat. [2] Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glādem, quæ propriè intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, [d] suber. Continentur hispido calice, per genera plus minus cutem complectente. Folia pręter ilicem

1 atque. M. atque è leuissimis. CH.
2 Expedit. M.

[3] grauia, carnoſa, procera, ſinuoſa lateribus, nec [4] dũ cadũt, flaueſcentia, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. [e] Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſmilaces à quibuſdam Græcis dictæ, in prouincijs [5] aquifoliæ. Ilicis glans [6] vtriuſque breuior & gracilior, quam Homerus [f] acylõ appellat, eoq; nomine à glande diſtinguit. [g] Maſculas ilices negant ferre. Glans [h] optima in quercu atque grandiſsima, mox eſculo: nã roboris parua: cerro triſtis, horrida, echinato calice, ceu caſtaneæ. Sed & in querna alia dulcior, molliorq; fœminæ, [7] maris ſpiſsior. Maximè autem probantur [i] latifoliæ ex argumẽto dictæ. Diſtãt [8] autem inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Item quod alijs ſubeſt tunica rubigine ſcabra, alijs protinus candidum corpus. [k] Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex [9] longitudine extrema [l] lapideſcit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non niſi mari. Prętereà alijs ouata, alijs rotunda, alijs acutior figura. Sicut & color nigrior, candidiórve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritáſque differentiam habet. In ipſis verò arboribus, quæ maximam fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comoſa, [10] aláſque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramoſa & ipſa, procerior tamen & craſsior caudice. Excelſiſsima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, ſed minùs vtilis ædificijs: atque [11] carbone dotata, [m] vitijs obnoxia eſt. Quamobrẽ ſolida vtuntur carboni, [12] ærariorum tantùm officinis compendio: quoniam deſinente flatu protinus, emoriens, ſæpius recoquitur: [13] cætero plurimis ſcintillis. Idẽ è nouellis [n] melior. Acerui [14] confertis taleis recentibus luto [o] caminantur: accenſáque ſtrue contis pungitur [p] dureſcens calix, atque ita [q] ſudorem emittit. Peſsima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui craſsiſsimus cortex atque caudex, & plerũque [15] cauus fungoſúſque. Nec alia putreſcit ex hoc genere, etiam cùm viuit. Quin & fulmine [16] ſæpiſsimè icitur, quamuis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad ſacrificia vti fas habetur. Eidem [17] rarò glans, & cùm tulit, amara, quàm præter ſues [r] nullum attingat animal: ac ne [18] eæ quidẽ, ſi aliud pabulum habeãt. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, [19] quòd emortuo carbone ſacrificatur. Glans fagea ſuem hilarem facit carnem [20] coquibilem ac leuem & vtilem ſtomacho: [ſ] iligna ſuem [t] anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam & grauiſsimam, [21] & ipſa glãdium æquè dulciſsima. Proximam huic cerream [u] tradit Nigidius, nec ex alia [22] ſordidiorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. [x] Hanc nouiſsimam cadere. Fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere. Quę glandem ferunt, omnes & gallam, alterníſque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & corijs perficiẽdis aptiſsimam. Similem huic latifolia, ſed leuiorem, multoq; minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera ſunt. Hęc [23] tingendis vtilior.

3 grandia. Dal.
4 cùm. CH.
5 aquif. ſunt. CH.
6 vtique. Quidam.
7 mari. M.
8 autem, in M. d.
9 longitudinis extremo. The.
10 aliſque ramorum crebris. Vet.
11 carboni: dolata. Dal.
12 ęrariarum. CH. carbonis ęrarijs. Vet.
13 cæterum. M.
14 conſertis. M.
15 canus. M.
16 ſępiſsimè, in M. d.
17 rarè. M. & CH.
18 hæ. CH.
19 cùm. Vet.
20 coctibilem. M.
21 & ipſarum glandium quæ eſt dulciſſima. Dal. nempe fagi Græcorum.
22 ſolidiorem. M. & CH.
23 tincturis lanarum. Theophr.

ANNOTATIONES.

a Caſtaneæ, Theophr. cap. 10. lib. 3. hiſtor. qui & fagũ ὀξύαν vocat: gaza vertit ineptè Sciſſimam.
b Folium craſſum, pyro ſimile. Theophr.
c Duriuſculum tuberculũ baccæ ſimile.
d Omittit Haliphloeon, quam poſteà memorat.
e Theophr. cap. 16. lib. 3. hiſtor.
f Acylõ hodie Græci, præſertim in Lemno inſula, Acylaca vocãt. Bellonius Smilacem. Plinius glandiferam à Phellodry neſcit diſtinguere. Smilacis folium in ambitu minimè pungit: Phellodryj verò aculeatum eſt & margine, & cacumine, Agriæ modo: quamobrẽ Dores Agriam, quę Latinis Aquifolia eſt, vocauerunt. Theophr. cap. 16. libr. 3. hiſtor. Smilaces etiamnum Græci vocant Milaci.
g Theophr. cap. 16. lib. 3. hiſtor. quo loco tractat de Ilice, Smilace, Phellodry, nuſquam id ſcribit. Vide vocem παραλιθάζουσι in diction. Conſtantini.
h Dulciſſima in Fago atque grandiſſima, mox Hemeridi, nam latifoliæ parua, Cerro amariſſima. Theophr.
i Fagi Theophr.
k Id accidere glandi maris Fagi, & Haliphloei, tradit Theophr. ſed glandem non commendare.
l Nunc in cute, nunc in carne. Theophr.
m De Cerro, ſiue Aſpri Macedonum, hęc Theoph. cap. 10. lib. 3. hiſtor.
n Idem cap. 10. lib. 5. hiſt.
o In camini formam oblinuntur.
p Corium, ſeu tegumentum lutoſa cruſta.
q Hoc fieri Theophraſtus vult, vt excitata flamma omnia corripiat.
r De Cerri glande id Theophr.
ſ Horatius,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances carnem vitantis inertem.

t Compacta & minimè laxa carne.
v Contra iudicium Theophraſti.
x Quoniam ſerò matureſcit, nouaque veterem occupat. Theophr. cap. 16. lib. 3. hiſtor.

a De galla, & quàm multa præter glandem eædem ferant arbores. CAP. VII.

NAscitur autem galla b sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die 1 candidior. Et si æstu 2 excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, vt c nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret, crescítque vt interdum mali compleat magnitudinẽ. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ translucẽt. 3 Robur, d præter fructum, plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ e vtrunque genus, & quædam veluti mora, ni distarent arida 4 duritie, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. f Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. 5 Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore 6 melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, g adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit: necnon 7 & è folijs conuolutas pilulas: h & in folio rubente aquosos nucleos candicãtes 8 & translucidos, quãdiu molles sint, in quibus & 9 culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

1 candida. Alij. cãdida præter nigram. Theophr.
2 recepta. Alij.
3 Quercus. Dal.
4 duritie, penéque & tauri caput. Ex Theophr. duritie: tũ pleraque tau. cap. Alij.
5 Nam sanè in oleo. Dal.
6 mellei. Vet. melleo succo & gustum inficientem, & tactum. Theophr.
7 & folijs. CH.
8 ac. CH.
9 μυῖαι, muscæ. Theophra.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 6. lib. 3. histor. & infrà cap. 4. lib. 24.
b Theophr. loco citato. tempore secundæ germinationis, quæ fit circa desinentem Martium, cùm in Ariete sol adhuc vertitur.
c Hac voce abutitur. Theophr. qua de caussa aliquæ faba maiores non sunt.
d Theophrasto, præter fructum, quercus hæc omnia fert: κικίδα, συκαμινῶδες, αἰδιῶδες, ταυροκέφαλον, πῖλον, σφαίριον, μελιτήριον, σφαίριον μασχαλιγινὲς, λιθάριον, σφαίριον φυλλινὸν, σφαίριον ὑδατῶδες.
e Album & nigrum. Theophr. cap. 10. lib. 3. histor.
f Nascuntur & quos Pileos vocant. Pilulæ eæ sunt, lanuginosæ, molles, nucleum duriorem amplexæ, quib. vtuntur ad lucernas. Theophr.
g Adhærentes, intus sculptas, varij coloris. Nã eminentes vmbilicos aut candicantes, aut punctis maculosos, aut nigros habet: media splendida & coccinea. Apertæ verò & nigræ sunt, & putres. Theophr.
h A tergo verò folij, mediæ costæ insidentes, pilulas albas (σφαίρια λευκά) pellucidas, aquosas, quandiu molles sint, in quibus & muscæ interdum nascuntur: durescunt in modum gallæ paruæ & læuis. Theoph.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. CAP. VIII.

FErunt a robora & b cachryn: ita vocatur pilula in medicina c vrendi vim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquàm folia cecidere, hyeme durans. d Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vêre pilula tota. Cadit, cùm folia 1 cœperint crescere. Tam multifera sunt, 2 & tot res pręter glandem pariunt robora. Sed & e boletos suillosq́;, gulæ nouissima irritamenta, 3 quę circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios. f Robora ferunt & viscum, & mella, vt autor est Hesiodus. Constatq́;, rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non alijs magis insidere frondib9. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex, solo prouocat 4 cocco. Granũ hoc, primoq́; 5 ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: g cusculium vocant: pẽsionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorẽ in conchylij mentione h tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia. pessimum in Sardinia. Galliarum i glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, k odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, l nocte relucẽs. Signũ hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quę vocatur ęgilops, fert 6 panos arentes, muscoso villo canos, m non in cortice modò, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vnguenta. Suberi 7 minima arbor, glãs pessima, rara, cortex 8 tantùm in fructu præcrassus ac renascẽs, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. n Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: prætereà in o hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacetè Gręci corticis arborem appellãt. Sunt & qui p fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea 9 subere vtantur, in carpentarijs præcipuè fabricis, vt circa 10 Elin & Lacedæmonẽ. Nec in Italia q tota nascitur, aut in Gallia omnino.

1 cœpêre. CH.
2 &, in M.d.
3 qui. CH.
4 cocci grano. Hic primo. M.
5 ceu scapo fruticis Dal. malè emendat, scabies, Turn. ca. 16. lib. 4. Aduers. seu scaptes frut. CH.
6 pannos. Vet. & CH. phascõ. Theoph. sphagnos, & bryon. supra cap. 23 lib 12.
7 non minima. Dal.
8 tantũ non in. Dal.
9 phellodry. Th.
10 Elæan. Th.

ANNOTATIONES

a Theophr. cap. 7. lib. 3. histor.

b Cachrys foliorum conceptu, è medio germinis globo prominens, tanquam parturiente folium natura, qui in folia pòst explicatur: conuoluta è folijs pilula Iülus, in iuglande & auellana racematim compactus callus, floris vicarius: Cyttarus in coniferis gradatum, squamosumque nucamentũ, rudimentum fructus: Bryon in quercu, racemosi villi, qui loco floris sunt. Hæc diligenter distinguenda. κάγχρυν pro Libanotidis semine quidam scribunt.

c Roboris & arborum sequentium Cachryn ineptè confundit cum Rosmarini pilula acri & vrente, quæ etiam Cachrys dicitur: vt & medulla seminis Crethmi. cap. 8. non procul à fine, lib. 26.

d Hoc de iülis auellanarum Theophrast. esse nuci pineæ similes, crescere hyeme, aperiri vêre totos &c. Dormitauit hîc Plinius.

e Vide infrà cap. 23. lib. 22.

f Theophr. cap. 10. lib. 3. histor.

g Fortassis quisquilium: Nam quisquiliæ Festo, quicquid surculorũ foliorúmve cadit ex minutis arboribus, ac inde res quæuis nihili. Cæcilius,

Quisquilias volantes, venti spolia memorasti modò.

Næuius in Togularia,

Abi deturbate saxo, homo non quisquiliæ, id est, non nauci.

Coccum scapis derasum cadere notum est: inde Quisquiliũ appellarunt.

h Suprà cap. 41. lib 9. & infrà cap. 4. lib. 24.

i In laricibus maximè nascitur.

k Imò potius odoris expers.

l Fabulosum hoc.

m E cortice nascentes, non è surculorum cacumine, vnde glãs nec è gemma, sed è latere superiorum nodorum. Theophr.

n Theophr. cap. 16. lib. 3. histor.

o Non solùm valetudinis causa id fœminæ hyeme fecerũt, sed vt grandiores viderentur. Clemens Alexandrin⁹ 3. Pędagogi, ex Alexi Comico, τυγχάνει μικρά τις οὖσα, φελλὸς ἐν ταῖς βλαυτῆσιν ἐγκάττυται. Xenophon lib. de tuenda re famil. de vxore Ischomachi, ὑποδήματα δ' ἔχουσαν ὑψηλὰ ὅπως μείζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει. Victorius cap. 23. 15.

p Hæc malè. De Phellodry id Theophrastus, non de Subere.

q Falsum id. Nam, quod & Theophrastus ait, Thyrrenię, id est Hetruriæ familiarissima est, & penè propria.

Quarum sint in vsu cortices. CAP. IX.

1 protexta. CH.
2 incisas literas tegente succo. Dal.

CORtex & fagis, tiliæ, abieti, picеę, in magno vsu agrestiũ. Vasa, corbésq;, ac patentiora quędam messibus conuehendis vindemiísque faciunt, atque [1] prętexta tuguriorum. Scribit [a] in recẽti ad duces explorator, [2] incidens literas à succo. Necnõ in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat [b] arbor ipsa.

ANNOTATIONES.

a Literis ob succi madorem nõ conspicuis, & cùm siccatus fuerit cortex, apparentibus.

b Cortice spoliata.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo. CAP. X.

1 Scindulæ. Tur. ex Isid. scandula &c. aptissima-facilima-durans CH.
2 Scindulã non conspectã fuisse Romæ. M.
3 Fagutalis Iouis. Dal.
4 Querculana. Ver.
5 tenerent. M. tenerentur. Vet.
6 tum. CH.
7 cognitarum. Vet.
8 pinastri. CH.
9 vixq; vt. M. & CH.
10 de qua. M.
11 sed alio. Dal.
12 quas Dal.
13 stubulos. M. strubulos. Hermol.
14 intermicãte. Dal.
15 similem thuri. M.
16 & inde. M.
17 Omnino huic generi. Dal.
18 est trab. CH.
19 Resinæ vitiũ, vnde fructus picеę. CH.
20 vsu. M.
21 Emori: M. humori. Vet.

[1] SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alijs, fagóque: facillimę ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. [2] Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsq; bellum annis quadringentis lxx. Cornelius Nepos autor est. Syluarum certè distinguebantur insignibus, [3] [a] Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit, porta [4] Querquetulana, colle in quem vimina petebantur, tótque lucis, quibusdam & geminis. Qu. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legem in Esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites [5] teneret. Peregrinæ [6] tunc videbantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnésque quę picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota cõdiendi vina origo cognoscatur. Quædam ferũt in Asia, aut Oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera [7] cognatarum arborum ferunt. Ex ijs pinus atque [8] pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longumq;, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, [9] vix vt ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinã, [10] quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores [11] alio nomine esse per oram Italiæ, [12] quos [13] tibulos vocãt, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad vsus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamẽ & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, [14] interueniẽte candida gẽma, tam [15] simili thuris, vt mista visu discerni nõ queat: [16] vnde fraus Seplasiæ, [17] Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráque, ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærẽt. Similiter abieti expetitæ nauigijs. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec [b] forma alia. Materies verò præcipua [18] trabibus, & plurimis vitæ operibus. [19] Resina ei vitiũ, vnde fructus vnus piceæ: exiguumq; sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupásque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta [20] vis, [21] emori contumax, rubens pręterea, & odore acrior. Plusculũ huic

erumpit

erumpit liquoris, melleo colore, atque [22] lentiore, nunquàm durescentis. [c] Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, [23] parcior liquidiorque quàm picea, flammis ac [d] lumini sacrorum etiam grata. [24] Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci sycen vocant, odoris grauissimi. [25] Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accẽsa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longè: excepta [e] larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè discernũtur in fronde, etiam à peritis. Tanta natalium mistura est: sed picea minus alta, quàm [26] larix. Illa crassior, leuiórque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, molliórque flexu. At piceæ rariora sicciorâque folia, & tenuiora, ac magis [f] algentia: totaq; horridior est, & perfusa resina. Lignum abietis similius. [27] Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore [29] Pyrrheo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus folijs & [30] simplicibus, atque nõ rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere cõtortum: fœminę mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunque genere deprehendũt marem: quippe [g] respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idem in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nam in [h] Macedonia & Arcadia, circaq; Elin permutant nomina: nec cõstat autoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiã prolixior: materie mollior [31] [i] vtiliorq;, arbore rotundior, folio [k] pinnato densa, vt imbres non transmittat, atq; hilarior [32] in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, [l] prẽterquam [33] larici. Hęc abietis masculę, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribusque, [m] minimos ac nigros. Propter quod Grẽci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnũ aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, [34] minùs virens, gracilisq; & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipuè, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertũ est. Hanc [35] Sestius [36] smilacẽ à Græcis vocari dixit: & esse in [37] Arcadia tam præsentis veneni, [38] [n] vt qui obdormiant sub ea, cibúmve capiant, moriantur. Sunt qui & [o] taxica hinc appellata dicant venena, quę nunc toxica dicimus, quibus sagittę tingantur. Repertum, innoxiã fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

22 recentiore. M. Iõtoris. Dal.
23 parciore, liquidioréque quàm in picea.
24 Pini mares. Th.
25 Pini. Th.
26 larix: hæc crassiori lęuiorique: vel, quod magis probo, larix, crassiori &c. Dal.
27 totáque iucundi odoris resina perfusa est. Theophr. Rotáq;. Hermol.
28 Pinus. Th. πεύκη.
29 Pyrrhęorum. Th.
30 mollib. Th. ἁπαλοῖς.
31 vtiliorq;. Arbor rotundior. M. θολοειδὴς, camerata, in testudinem fornicata.
32 intuitu. Vet.
33 laricis. Dal.
34 minus, in Vet. d. minimè. M. & CH.
33 Sextius. CH.
36 milon. Th.
37 Narbonensi Gallia. Diosc.
38 vt si qui dormiãt. Vet.

ANNOTATIONES.

a Varroni lib. 4. de ling. Lat. in Esquilijs fuit lucus Fagutalis & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mefitis. Viras Festus dictas vult nymphas, quæ præsident querceto virescenti, *χλωρίδας καὶ ἁμαδρυάδας*.

b Nam camerato ramorũ & foliorum veluti fornice imbrem prorsus respuit. Theophr.

c Malè hęc. Vide Theophr. cap. 12. lib. 3. hist. Tedæ nomen *πολύσημον* est. Nunc enim pini resinosum & pingue lignum significat, *τὴν δᾷδα*, quod lucernæ candelæue loco vtitur: nunc arborẽ sui generis, ignotam Theophrasto, quam *cambro* vocant Tridẽtini, Allobroges *Auuia*.

d Inde lustrales faces, quas Claudian⁹ 6. Cõsulatu Honorij describit luculenter,

Lustralem sic triste facem, cui lumen odorum
Sulphure cæruleo, nigróque bitumine fumat,
Circum membra rotat, doctus, purganda sacerdos,
Rore pio spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificumq; Iouem, Triuiámque precatus.
Trans caput auersus manibus iaculatur in Austrum
Secum rapturas cantata piacula tedas. Ouid.
Vror vt inductæ cerato sulphure tedæ. Vide quæ notata sunt cap. 15. lib. 35. Iuuenal. *-- si qua darentur.*
Sulphura cum tedis. Ab agitatione quæ in orbem fiebat, ductũ est verbum Circumferre & Circumferri. Virg. *--ter socios pura circumtulit vnda.* Plaut. in Amphit.
SO. Quæso quin tu istam iubes
Pro certa circumferri: -- lustrari, *περιμάττεσθαι περιαγνίζεσθαι, καθαίρεσθαι*. quod fieri ouis solitum, teda, scilla, sulphure, carmine ad aurem insusurrato. Turn. Adnot. capit. 15. 4. & capit. 10. 9. sed manibus priùs rore pio, siue expiatorio ablutis: quod Aristophanes *ἐν εἰρήνῃ χερνίπτεσθαι* dixit. Apuleius libr. 11. Asini aurei de expiata naue: *Summus sacerdos*, inquit, *teda lucida, & ouo, & sulphure, solemnissimas preces de casto præfatus ore, quàm purissimè purificatam deæ nuncupauit.*

e Theophrastus id de Fico adnascente Pinis marib. De Larice idem Vitruuius.

f *τραχύτερα μᾶλλον*. Theophr. cap. 10. lib. 3. histor. hispidiora.

g Nam inter dolandum mas in vniuersum breuior est, magis distortus, tractatu difficilior, colore nigrior: fœmina verò longior Theophr.

h Macedones Pinum diuidunt in marem, fœminam, sterilem. Arcades nec sterilem agnoscunt, nec satiuam, sed syluestrem tantùm, quam suis notis à Picea distinguunt. In Arcadia Picea pauca nascitur, in Eleo agro multa. Theophr. Plinius negligenter hoc reddit.

i Operibus facilior, *εὐεργοτέρα*. Theophr.

k Frons pinnas habet, supernè minores, tota specie camerata, Bœotorum galeis simili, tam densa &c. Theophr. qui pinnas vocat ramos exporrectos alarum distentarum modo.

l Fallitur Plinius. Sui enim sunt & Larici coni, veluti Pino, sed minores & cupressinis similes.

m Pediculis similes, aut pulicibus.

n Plutarch. in Sympos. *ἱστοροῦσι γὰρ ὅτι καὶ σκιὰ μίλακος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκατακαδαρθέντας, ὅταν ὀργᾷ μάλιστα πρὸς τὴν ἄνθησιν.* Lucretius,
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem tetro consueta necare. Victorius cap. 22. 18.

d Plaut. in Merc.
Certum est: ibo ad medicum, atque me ibi toxico morti dabo: Quandò mihi adimitur, qua causa vitam cupio viuere.

a *Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa a pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur.*

CAP. XI.

1 nauibus. Vet.
2 vndique terra circundatis igni feruet. Ex Theophr.
3 vt prim. sud. aquæ mo. fluat canali. Hoc è cedro in Syria cedrium. Vet.
4 curtinas. M.
5 & coagulo. CH.
6 accipit.
7 subruffo. Dioscor.
8 Reliqua illa omni fit è pic. &c. CH. Reliqua omnia illa è picea resina feruet. coacta. M. Lego, E teda pinus & piceę illa fit. Resina feruentib. coquitur. Ex Diosc.
9 coacta. CH.
10 congerie, vel carbonis. Vsu hęc &c.
11 ad id. M. & CH.
12 hastula. M. & CH.
13 ad cribrum. Minuta dein. M. ad cribum in minuta. Turn. Lego, ad cribrũ minutũ: deinde &c. Ad cribri deinde minuta. Vet. coquitur ad cibi minuta. Quidem.
14 vtrique. Vet.

PIx liquida in Europa è teda coquitur, [1] naualibus muniendis, [b] multósque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis [2] vndique igni extrà circundato, feruet: [3] primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc [c] in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt [d] in Ægypto corpora hominũ defunctorum eo perfusa seruentur. Sequẽs liquor, crassior iam, picem fundit. Hęc [e] rursus in [4] cortinas æreas coniecta, aceto spissatur: [5] & [f] coagulata [g] Brutiæ cognomen accepit, dolijs [h] dúntaxat vasisque cæteris vtilis, [i] lentore ab alia pice differens: item colore [7] rutilante, & quòd pinguior est. [8] E teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus [9] [k] cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut si aluei non sint, struis [10] congerie, velut in carbonis vsu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua [l] leuiùs decoquatur coleturq́; rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. [m] Seponuntur autẽ [11] in id ferè vitia resinæ cortexq́;. Alia temperies ad [n] crapulam. Namque flos crudus resinæ, cum multa [12] assula tenui breuiq́; auulsus, conciditur [13] ad cribri minuta. deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinę Italię, cõueniẽs medicis. [o] Resinæ albæ cõgium in dúobus aquæ pluuię coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne [p] tota die, [14] vtique vase ęris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, [q] hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 2. & 3. lib. 9. histor. De resina & pice vide cap. 20. lib. 14. cap. 1. lib. 23. cap. 6. lib. 24.

b Pice liquata, & in corp⁹ affusa, flagitiosos homines olim cruciari solitos indicat hic Plauti versus ex Captiuis.

—at pol te, hic si sapiet senex,
Atra pix agitet apud carnificem, tuóque capiti illuceat.

c Quoniam Syri cùm Picea, Pino, Abiete careant, rarissimè Terebinthos, sæpissimè Cedros suas vrunt ad conficiendam picem. Plinius cap. 5. lib. 24. Cedri succum eum liquorem vocat, eumq́; distinguit à Cedrelæo, quod Pissleæi modo fit, dum Cedria coquitur, velleribus supra eius halitum expansis, Dioscoridi.

d Vide cap. 5. lib. 24. Varius modus curandi funera apud diuersas gentes fuit. Gręci, statim ac expirasset qui obierat, calentis adhuc corporis membra dirigebant Euripides in Hippolyto,
ὀρθώσατ' ἐκλείποντες ἄθλιον νέκυν, πικρὸν τόδ' εἰσίδημα, δεσπόταις ἐμοῖς.
deinde corpus lotum in medijs ędib. collocabant. Idẽ in Hecuba,
σὺ δ' ἀλλὰ βᾶσα τεῦχος ἀρχαία λάτρι
βάψασ', ἔνεγκε δεῦρο ποντίας ἁλός,
ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν.
νύμφην τ' ἄνυμφον, παρθένον τ' ἀπάρθενον.
λούσω, προθῶμαι θ' ὡς ἀξία. Victorius cap. 20. 10. Vide infrà cap. 3. lib. 21. Apud Romanos mulieres cadauera vngebant, vel ne fœterent, vel vt diutius conseruarentur. Ennius.

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & vnxit.
Mart.
Qui non cœnat & vngitur Fabulle,
Is verò mihi mortuus videtur.

Muret. in Var. cap. 19. 3. Alex. ab Alex. cap. 7. 3. copiosissimè omnes omnium gentium mores in curandis funeribus tradidit.

e Palimpissa vocatur Dioscoridi.

f Talis Brutia & Lycia est Dioscoridi.

g In Brutijs, Straboni, oppidum Mamertium, & sylua quę optimam picem fert. Lucianus in Pseudomanti, ex ea pice, lapide speculari trito, & asphalto pastillum factum describit, quo obsignarentur eorum qui sortes poscebant. Leopardus cap. 11. 4.

h Pugnat secum Plinius, qui cap. 7. lib. 24. scribit Brutiam medicinę vtilissimam esse.

i In hoc genere quædam visci modo tenax est, altera sicca & arida. Probatur odorata, pinguis, pura, subruffa, resinosa, Dioscor.

k Eam Græci φρυνὴν vocant.

l Negligentius, breuiori tempore, minore cura. Hunc coctur modum Dioscorides non descripsit.

m Antequàm resina coquatur, liquatam eam priùs colare oportet, vt spurcities eximatur ac separetur. Dioscor. Lego, Seponũtur ante id ferè vitia &c. Vide supra cap. 20. lib. 14.

n Crapula, vini condimentũ ex pice, resina, resinæ flore, sic dictum, quòd vertigines & capitis dolorem facit, cap. 1. lib. 23. Florẽ autem vocat tenuissimam, purissimam, & nitidissimam eius partẽ quæ in superficie extat vulnerati ligni.

o Resinæ liquidæ Diosco. qui hoc coctionis genere eximiè fieri albam tradit ὑγρὰν ἐν κεραμίῳ. Liquidam Galenus vocat libr. 6. Methodi, & lib. 4. tuendę valetudinis.

p Triduò & sine intermissione si liquida est: sin arida, vnius diei spatio Dioscor.

q Hanc, terebinthinam sub. sed non frictam. Cui bonitate secunda lentiscina. Dioscor. Suspicor Plinium φρυνὴν ῥητίνην Græcorum, id est igne, nõ aqua coctam, existimasse in sartagine frigi.

De zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio.

CAP. XII.

1 πεύκη. Th.
2 corpori ipsi parc. non vt &c. Dal.
3 assula earum in fr. Dal.

[a] NOn omittendum, apud eosdem zopissam vocari [b] derasam nauibus maritimis picem cum [c] cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorẽ ad omnia, quibus pices resinæq́; prosunt, videlicet [d] adiecto salis callo. [e] Aperitur [1] picea è parte solari, nõ plaga, sed vulnere ablati corticis, cũ plurimũ bipedali hiatu, vt à terra cubito cũ minimũ absit. [f] Nec [2] corpori ipsi parcitur, vt in cęteris, quoniã [3] astula in fructu est. [g] Verũ hæc terrę proxima laudatur: altior amaritudinẽ affert. Posteà humor omnis è

nis è tota confluit in [h] hulcus. Itẽ in teda. [i] Cùm [4] id manare desit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Posteà tota arbor succiditur, & medulla eius [k] vritur. Sic & [l] in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cùm resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam [m] vriunt, fœminæ radices tantùm. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro [n] picem fosilem, nõ deteriorẽ Macedonica, inueniri. Pix optima vbiq; ex apricis [5] Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa, & decolor. [o] Quidam arbitrantur in [6] montosis copia præstantiorem ac [7] colore, & dulciorem fieri, [8] [p] odorem quoque gratiorem, dũ [q] resina [9] sit: decoctã autem minus picis reddere, quoniam in serũ abeat: [r] tenuioresq; esse ipsas arbores, quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. [s] Fructum quædã proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera [10] proprium quidam fecere [11] sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis [t] dicta [12] est in nucleis. Eiúsque arboris imas partes tedas vocant, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm [13] picea, [14] feritate paulùm mitigata satu: sapinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

4 is. Alij.
5 & Aqui. Dal.
6 montuosis. CH.
7 coloratiorem. M.
8 odore quoq; gratiore. Dal.
9 fit. M.
10 propriam. M.
11 Sapinum. Turn.
12 est nudeis. Eiusdemq;. M. & CH.
13 piceæ feritatis paulũ mitigatæ satu: sapij autem materies cæsa regenerata fit. M. Lego, è genere fit.
14 feritatis paulùm mitigatæ. CH.

ANNOTATIONES.

a Hæc ex Theophr. cap. 2. & 3. lib. 9. hist.
b Vide infrà cap. 7. lib. 24.
c Inde ceratæ naues. Ouid. 11. Metamorph.
Iámque labant cunei spoliatáque tegmine ceræ
Rima patet. Idem 2. de Remed. amoris,
Nec satis vna tenet ceratas anchora puppes. Lucianus in dialogo Mercurij & Charõtis, *καὶ κηρὸν ὡς ἐπιπλάσαι τὸ σκαφίδιον τὰ ἀνεῳγότα.* Brod. cap. 13. 4.
d Adstringente & resiccante vj.
e Ad resinam eliciendam id fit. Theophr. id ἀφελκοῦν, vlcerare & scalpere dicit, non vulnerare.
f Plinius apud Theophr. cap. 2. lib. 9. histor. legit, & rectè, ἐν μὲν τῇ πεύκῃ ἀφελκωθείσῃ, ὅταν ἡ δορὰ ἐξαιρεθῇ &c. In pino quidem cùm detracto cortice corpus vulnerauerint: in picea & abiete cùm lignum delibratum tantùm, scalpserint.
g Idæi, inquit Theoph. vbi arboris caudicẽ cortice spoliarint, quod parte solari fit, binis aut ternis supra terram cubitis, anno post confluxum succi pinguis & resinosi abundantissimum in plagã fieri arbitrantur (μάλιστα ἔνδαδον συῤῥοῦν.) Eum verò cùm securi detraxerint, secundo rursum anno resinoso succo vulnus expleri, ac tertio pariter. Posteà ob eas paulatim factas incisuras arborem extenuatam & putrefactam à ventis humi prosterni, ac eius medullam extrahi, quæ maximè pinguis tedæ faciendę idonea est. Hunc locum Plinius corrumpit.
h Hulcus resinosum, ἔνδαδον, vt Idæj loquebantur. Theophr.
i Cùm id ascia securiue abstulerint, simili modo anno proximo resina iterum manat, ac deinde rursum alio. Posthac ob vulnera succisa arbor ventis facilè, putrefacta, deijcitur, ac tum medulla & trunci & radicum, quæ maximè resinosa est, eximitur ad tedam. Theophr.
k Teda ex ea facta, candelarum vice.
l Theophrastus ait Syros vulnerare Terebinthorum & ramos & caudicem, ad eliciendam resinam, meliorem tamen & largiorem confluere in caudicem quàm in ramos.
m Ad picem conficiendam, Theophr. Id quomodo fiat, intelligi non posse, tanquam oblitus sui Plinius tradit cap. 7. lib. 24.
n Ea Pissasphaltum est. ita appellauit Theopompus nomine è vulgo sumpto. Nasci id in Apolloniatarum agro circa Epidaurium, ait Dioscorides.
o Theophrastus cap. 2. lib. 9. & cap. 12. lib. 3. hist.
p Synceriorem εἰλικρινεστέραν, Theophr. Plinius legit εὐωδεστέραν.
q De pice cruda id Theophr. non de resina.
r Tenuiorem esse resinam ex Idæa Pino Th. ait, crassiorem ex maritima, non autẽ tenuiores esse arbores. Præterea ex pari teda pluuio cœlo largiorem, & serosiorem picem fieri, quàm sicco: & ex gelidis ac opacis locis, quàm ex tepentibus & apricis.
s Resinosum & pinguem cõfluxum. Theophr.
t Suprà cap. 10. lib. 15.

De fraxino, genera eius quatuor. CAP. XIII.

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamq; fraxinũ. Procera hæc ac teres. [a] pennata [1] & ipsa folio: multumq; Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad [b] plurima vtilis. Ea quidẽ, quæ fit in Ida Troadis, intantùm [c] citro similis, vt ementes fallat [d] cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longã, enodem: alteram, breuem, duriorem [2] fusciorem q;, laureis folijs. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimã [3] lentissimamq;. Alij situ diuisere. [e] Campestrem enim esse crispam, [4] montanam spissam. Folia earum iumentis [f] mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumẽtis [5] nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur. Tantaq; est vis, vt ne matutinas quidẽ, occidẽtésve vmbras quàm sunt longissimę, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul [5] fugiat. Experti prodimus: si fronde ea [6] gyro claudatur ignis & serpẽs, in [7] ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentẽ. Mira naturæ benignitas, priùs quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

1 & ipso folio. M.
2 flauioremq;. Th.
3 lentam. Th. lego, latissimam.
4 læuem montanã, scabram. Th.
5 nocet. M.
5 fugat. Vet.
6 gyoque. CH.
7 ignes. M.

ANNOTATIONES.

a Taxum similem esse τῇ ἐλάτῃ Th. ait cap. 10. libr. 3. hist. atque idẽ eodẽ cap. tradit Abietis foliũ πτερυγῶδες ἔχειν, pinnatũ esse: quod mouit Plinium, vt Fraxini folium, quam Milum esse putauit, pinnatum esse traderet. Legit nimirum loco τῆς μίλου apud Th. τῆς μελίας.
b Vitruuius lib. 2. cap. 9.
c Materiæ è qua fiũt citreæ mẽsæ pretiosissimæ & pulcherrimę.

d De Taxo id Theophrastus cap.10.lib.3.histor.
e Theophr.cap.17.lib.3.hist.
f Id quoque de Taxo Theophr.

De tilia, genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt [a] omni modo. Nanque & materies [1] maris dura, [2] ruffiorque ac nodosa, & [b] odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florẽ, vt fœmina, quæ crassior arbore, materie candida præcellénsque est. Mirum [c] in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticísque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignũ tenues [3] tunicas [d] multiplici mẽbrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: [4] tenuissimæ earũ [e] Philyræ, coronarum lemniscis celebres, [5] antiquorúmque honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquàm modica, verum vtilis.

1 mari. CH.
2 flaua. Theophr.
3 tunicæ. Dal.
4 tenuissimum corium Vet.
5 antiquorũ hon. M.

ANNOTATIONES.

a Tota figura, ligni specie, fœcunditate. Theophr. cap. 16. libr. 3. histor.
b De fœmina id Theophr. cap.10.lib.3.hist.
c Idem cap.20.lib.1.
d Idem cap.21.lib.3.hist.
e Vide Politianum cap.72.Miscell.

[a] *De aceris generibus decem.* CAP. XV.

[b] ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate [1] cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui cãdoris, vocatur Gallicũ, in Transpadana Italia, transq; Alpes nascens. [c] Alterum genus crispo macularum discursu, [2] qui cùm excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum [d] nomẽ accepit, in Istria Rhætiaq; præcipuum. [3] E viliori genere [e] crassiueniũ vocatur. Græci situ discernunt. [f] Campestre enim candidum esse, nec crispum, [4] quod glinon vocant: [g] montanum verò crispius duriúsq;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, [h] rubentẽ, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè carpinum appellant.

1 citro. M. & CH. Turn. & Cuiac.
2 quod cùm excellentius fuit. CH.
3 E molliore. M. E viliore. CH.
4 alinon. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Theophr.cap.4.11.& 17.lib.3.histor.
b Apud Theophr. Stagiritis, Sphẽdamnos Acer est neruosum, & album, vulgò *Bois blanc* vel *Plane*. Zygias, Acer flauũ & crispũ: Clinotrochos flauum, & non crispum: Olympicis verò Zygias montanum est, Sphẽdamnos & montanũ & campestre: ac montanum quidem flauum, pulchrum, solidum, crispum: Campestre, quod & Glinon vocant, laxum, candidum, minùs crispum. In hoc quoque genere marem à fœmina distinguunt, quòd mas in planis potius nascitur, germinet citiùs, ligno fit crispiore & contorto. Campestria, è quibus Rumpotinum fit, Opulos Columella vocat, Insubres nunc *Opuli*, quod & alibi monuimus.
c Zygias Theophr.
d Fortassis Pauonacei.
e Clinotrochos Theophr.
f Sphendamni genus.
g Sphendamni genus alterum.
h Flauum. fissili ligno Platani modo, cortice paulò asperiore quàm Tiliæ, subliuido, crasso. Theophr.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, & buxo genera tria. CAP. XVI.

PVlcherrimum verò est bruscum, multoque excellentius etiamnum [a] molluscũ. Tuber vtrunque [b] arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscũ [c] simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarũ caperet, haud dubiè præferretur [1] citro. Nunc intra pugillares lectorúmque [2] [d] silicios aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperitur & in alno [e] tuber: [3] tantò deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnũ in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor, simillima aceri albo [4] materia, quæ vocatur staphylodendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis [5] auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, raro [6] crispicãti, nec nisi [f] radice: cæterò [g] lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore cõmendabilis: in [7] ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, [8] amplitudinémq; procerioré. [h] Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem [9] præfert odorem. Tertium genus [10] nostrate vocant: syluestre, vt credo, mitigatum satu: diffusius, & [11] densitate parietum virens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytorijs montibus plurima, & Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, [12] flore nõ spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. [i] Semen illius cũctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoq; [13] duritia, quæ ferro, nec flãma, nec carbone vtili.

1 cedro. Turn. Cuiacius, citro, scribit, & ita. CH.
2 solicios. CH.
3 & tanto. M.
4 materie. CH.
5 abellanæ. CH.
6 crispanti, nec nisi radice. De cætero lenis quoq; est materia silenti, & quadã duritia, ac. M.
7 ipsa verò arbor. Vet.
8 amplitudine procerius est. M.
9 profert. Quidam. procul fert. Alij. fert. Vet.
10 nostrates vocant syluestre. M.
11 densitati. Dal. id est, tegendis dẽsa coma parietibus.
12 florem non ferẽdo. Vet. Lego, in Corsica, apibus florem non spernentibus, quę causa &c.
13 duritia ferri, nec fl. nec carb. vtilis. M.

ANNOTATIONES.

a Lignarij montis Iuræ Abietum & Picearum candidissimos truncos, recto venarum discursu, nec nodis interruptos, ad opera faciles, adhuc vocant hodie *Louchon* & *Ouchon*, Theophrastus verò λουαὸν, seruata vetusta dictione.
b Aceris.
c Rectiori venarum discursu.
d Porrectos inter eminentes sculpturas tabellarum velut abacos. Sed locus citra controuersiam corruptus. Lego Lectorũq; silaceas

silaceas laminas: scilicet luteas, flauas, qualis est Aceris color: qua voce vsus est Vitruuius cap.5.lib.7. Alij legunt, Lectorumq; scilicia aut laminas: id est secamenta, à siciliendo, id est secando, quàuis rei rusticæ scriptores peculiari significatione sicilire dicant secare quæ fœnisec es præterierunt. Apud Catonem sicilimentum pro fœno secto legitur.

e Colore rubro, & macularum varietate, linearumq; procursu excellens. Reperitur & in populo & in vlmo.

f Germani ex Gallia Narbonẽsi, locis Hispaniç finitimis, & prçcipuè mõtibus Pyrenæis, circa oppidum dictũ *Limons*, haud procul Carcassona, radicum buxi magnam copiam emunt, ob maculas varias, variosq; & flexuosos linearũ discursus ad opera lautiora expetitarum, quas seruato prisco vocabulo adhuc vocant *Brouchin & Brouchon*. Ex ijs cochlearia pretiosa & cultellorũ manubria faciunt, qui in monte Iura oppidum incolunt Diui Claudij nomine celebre.

g Pigra & tristis soliditas, oculos nullo fulgore excitans.

h Oleastrum, nisi mendosus locus sit, id buxi genus vocant, quòd oleastri modo semper humile sit, ac vix vnquã in arbusculæ magnitudinem assurgat: & quòd reliquis generibus folium minus habet, quemadmodum oleastri folia, si cùm olea cõferas, breuiora & angustiora sunt. Ego equidem prorsus deceptum fuisse Plinium, aut libertum eius scribam puto, & cùm apud Grçcũ auctorem legisset secundum buxi genus ἄγριον ὅλον ἀναι, omnino syluestre & agreste esse, nec vtile materia, vt primum genus, nec vestiendis parietibus idoneũ vt tertium, imò etiã abominandum fœtore & grauitate odoris, incautè legisse ἀγριέλαιον ἀναι oleastrum esse.

i Carthegon vocat cap.30. huius libri.

De vlmo, [a] genera quatuor. CAP. XVII.

INter has atque frugiferas, materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci [b] duo eius genera nouere: [1] montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ [c] fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis [2] siccanas præfert, quæ nõ sint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem [3] pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniæ [d] non ferunt [4] samara: ita vocatur vlmi semen: omnésque [5] radicum plantis proueniunt, [6] reliquæ semine.

1 montuosam. CH.
2 siccaneas præf. quę non sunt. Vet.
3 surculo. Vet.
4 samaram. M. samarim. CH.
5 radicibus plantarum. Dal.
6 reliqua. M.

ANNOTATIONES.

a Columella cap.6.lib.5.

b Theophr. cap.23.lib.3.histor.

c Ramis pluribus opaca, sed exiguis & breuibus.

d Columellæ ferunt quidem, sed rariorem.

De arborum natura per situs. CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis, quędam in vniuersum de cunctis indicãda sunt. [a] Montes amant cedrus, larix, teda, & cęterę è quibus resina gignitur. Itẽ aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, [b] populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui vocatur [c] cotinus, ad [1] lineamẽta modo, conchylij colore insignis. Mõtes & valles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temerè in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iuglans, [2] morus, sambuci. Descendũt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in [3] mõtosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, [d] sanguinei frutices, ilex, tingẽdisq; vestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, [4] & magis etiã betulla. Gallica hęc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis [e] magistratuũ virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium [5] sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur [6] & [f] spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnũ. Alpina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius [7] florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in [8] rotunditatem spissa, argenteo folio. Nõ nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, [g] siler, ligustra [h] tesseris vtilissima. Item vaccinia, [i] Italiæ in aucupiis sata: Galliæ verò etiam [9] purpurea, tingendi causa ad seruitiorum vestes. [k] Quæcunque communia sunt mõtibus planisq;, maiora fiũt, [10] aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioráque in montibus, exceptis malis, pyrísque.

1 lignamenta. CH.
2 mori. CH.
3 montuosa. CH.
4 sed magis. M.
5 costis. M. Turn. & CH.
6 & pinus. Vet.
7 floris cubit. longitudinem.
8 rotunditate. Dal.
9 purpureæ. M. Lego, purpurã. purpuræ tingendæ. Turn. cap. 16.4. Aduers. & CH.
10 aspectu, pulchrioraque. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.7.lib.2.cap.4.lib.3.cap.1.lib.4.histor.

b In planis hæc magis nascitur.

c Coggygriam suprà vocauit.cap.22.libr.13. Itali hodie vocant *Scotano*. Galli *Fustet*. Hanc esse putant, quod Scytharion, tanquam Scythicũ lignũ, Græci vocauerunt: alij Thapsum, alij Chrysoxylon, flauo melinóue colore, & lanas tingens, & capillum. Rhodig.c.2.l.18. Apud Cratinum Hipponicus σκυθινὸς, id est, πυῤῥὸς vocatur. Interpres Theocriti ait eo ligno ἔρια βάπτεσθαι, μῆλινα ποιεῖσθαι, τρίχας ξανθίζεσθαι, Asclepiademque id vocare φυτὸν χλωρὸν, καὶ βάπτεσθαι ἐν τούτῳ τὰ κροκοειδῆ. Paulus Æginet.cap.2.3. θάψον Rubiam exponit, perperàm, vt sentio. Nam Rubiæ tinctura subrubra est, non crocea. Quidam Glycyrrhizam vulgarem esse putant, cuius fructus aculeatus non est: quod in historia sua Dioscorides requirit ad eius coloris infecturam commodam, quam & Scythicem autor vocat infrà cap.8.lib.25. Aristophanes in Vespis, γυναικὶ θυτέιυιν ἐοικὼς θαψινῷ. Plutarchus in Phocione, αἱ ταινίαι μὲν ὡς πεμφθεῖσαι τὰς μυστικὰς κοίτας βαπτόμεναι θαψινὸν αὐτὶ φοινικοῦ χρῶμα καὶ νεκρῶδες ἀνήνεγκαν. Hoc loco θαψινὸν sepulchralem, ἀπὸ τοῦ θάπτειν intelligo, & atrũ, non croceũ, ἀπὸ τοῦ τάψου.

d Tetragoniæ, Theophrasto. Gaza vertit, Quadratorias. Sanguineam virgam autor appellat. cap.10. libr.24. quo in loco & Sileris meminit. magist. virgis. Vide Brissonium cap.14.lib.3.

f Cùm ad maritum virgo prodiret, ingenuus patrimus, matrimusque puer ex alba spina facem accensam ferebat, eaque prælucente ad domum sponsi deducebat, more à priscis seculis tradito, quibus non nisi noctu & in tenebris vxorem aduenientem maritus excipiebat. Eam facem sub viri lecto posuisse, aut in sepulchro combussisse, tristissimũ & inauspicatissimum credebatur. Alex.ab Alex.cap.5.2. Plautus in Casina,

Primum omnium huic lucebis nouæ nuptæ facem. Vsi sunt & ad nuptiales faces pinu. Virg.

Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Neque

Neque recte Parthenius, hoc loco impulsus, apud Catullum in Epithalamio pro *--pineam quate tedam*, legit *spineam*. Ritum vxoris domum ducendæ vide apud Brissonium cap. 18. lib. 1. Vide & cap. 14. 3. & alium ritum nubentium apud Nonium. Apud Græcos etiam sponsarũ matres in nuptijs faces accensas tenuerunt. Euripides, ἐν φοινίσσαις, --ἐγὼ δ' οὔτε σοὶ

πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον ἐν γάμοις,

ὡς πρέπει ματρὶ μακαρίᾳ. Apud Apollonium in Argonauticis Iuno δᾳδουχεῖ τῇ θέτιδι,

αὐτὴ δὲ σέλας χείρεσσιν ἀνίσχον

νυμφίδιον, κείνης ἀγανόφρονος εἵνεκα τιμῆς. Rhodig. cap. 15. 28. Alex. ab Alex. cap. 5. 2. Ouid.

Exoptat puros spinea teda Deos.

g Vide infrà cap. 10. lib. 24.

h Alex. ab Alex. cap. 21. 3. tesseras hîc lusorias interpretatur: ego verò lignea signa, vinum, frumentum, oleum, aut aliud quippiam eiusmodi significantia & promittentia, quibus in congiarijs & publicis largitionibus imperatorum vtebantur. De tessera militari vide apud eundem scriptorem cap. 2. 4.

i Constantinus è Turnebo legit, Italiæ mancipijs sata: quia mangonio Vaccinij tardatur corporis pubertas, quod erat venalitijs vtile. Ego verò si eam lectionem probarem, rationem potius ex sequentibus verbis afferrem, quia Vaccinij succo tinguntur seruitiorum vestes in purpuræ colorem. Præterea tardior pubertas ijs vtilis non erat, sed dominis, & mangonibus, quòd pluris eos nondum barbatos venderent. Constantinus putat Vaccinium fuisse Hyacinthum: ego verò arbusculam in sepibus frequentem, quam *Magaleb* quidã vocant. Vide cap. 26. libr. 21. Plinius certè Vaccinium arbusculam perperã loco citato Hyacinthum reddit, eamq; ineptè cum Hyacintho bulbosa herba confundit.

k Theophr. cap. 4. & 11. lib. 3. hister.

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRæterea [a] arborum alijs decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædã omnino syluestres, quædam [b] vrbaniores: quas his placet nominibus distinguere. [1] Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio [2] humanius [3] iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

1 Eæ mites. M. Hæ mites. C H.
2 humanos. Dal.
3 viuunt, non impr. dicuntur. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 1. hist.

b Idem cap. 16. lib. eod.

[a] *Quibus folia non decidant, & de rhododendro.* CAP. XX.

HArum generi [1] non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, [2] cupresso, pinis, ederæ, [3] rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina [b] rhododendron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarunt, alij rhododaphnen, [4] sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisq; & ouibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.

1 folia non. Dal.
2 cupressis. C H.
3 rhododendro, & quamuis her. dicatur, Sabinæ. Rhododendron. M. CH. & Mercerus. Alij, Et quãuis herba, durãt Sabinæ. Rhod. &c.
4 sempiterna. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 15. lib. 1. histor.

b Lucius Apuleius roseam lauream appellat.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera sunt [a] adrachne in Græcia, & vbique [b] vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. [c] Non decidunt autem & in fruticũ [1] genere cuidam rubo, & calamo. [d] In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æstatẽ germinans. Idq; mirum est, Græcis autoribus proditũ, apud nos posteà sileri. [e] Nam locorum ta nta vis est, vt circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

1 quibusdam, rubo. M. Theo. cap. 15. libr. 1. hist.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap. 22. lib. 13.

b ὄιναρος Theophr. cap. 15. lib. 1. histor. quæ eadem & κόμαρος dicitur.

c Idem ibid.

d Sybari qui nunc Thurij dicuntur. Varro cap. 7. libr. 1. de re rust. vbi & de Elephantine.

e Theophr. cap. 6. & 15. lib. 1. histor.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores. CAP. XXII.

CÆteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longũ est) folia deperdunt: obseruatũq; nõ arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quę verò nõ [1] decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa [a] definitio est, nõ decidere his, quarũ succus pinguior sit. Quis enim põt in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionẽ trãseunte, sideris vi, [2] quodã veneno aeris, putat. Cur ergo non eadem causa

1 decidunt. M.
2 & quodam. C H.

causa [3] aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadũt plurimis autumno. [b] Quędam tardius amittũt, atque in [4] hyemes prorogãt moras. [5] Nec interest maturius germinasse, vtpote cùm quædam primæ germinent, & inter nouissimas nudẽtur: vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus [6] autẽ [7] nouissimè germinat, cũ primis folia dimittit. Magna & in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrisq;, & [8] vetustæ prius arbori: multis etiã, antequàm maturescat fructus. In serotina [9] ficu, [10] & hyberna pyro, & malo granato est pomum tãtùm aspici in matre. Neque his autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascẽtibus alijs, tũ arescũt vetera: quod euenit circa [11] solstitium. Maximè foliorũ [c] vnitas in suo cuique genere permanet, præterquàm populo, ederæ, crotoni, quã & [12] cici diximus vocari.

3 aduersus. CH.
4 hyemem. Dal.
5 Neque. M. & CH.
6 item no. ger. & cum. Dal.
7 nouissima. M.
8 vetustate. CH.
9 fico. CH.
10 & pyrastro. Achrade. Theophr.
11 solstitia maximè. Foliorum. M. & CH.
12 ricinum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aduersatur Theophr. cap. 15. lib. 1. histor.
b Theophr. ibid.
c Theophr. cap. 16. lib. 1. tristor. & cap. 22. lib. 2. de Causs.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. CAP. XXIII.

POpuli tria genera, [1] alba, nigra, & quæ Libica appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisq; [2] enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, supernè candicãs, inferiore parte viridi. Huic [3] nigræ, vt crotoni, folia in iuuẽta [a] circinatæ rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. Econtrario ederæ angulosa rotundãtur. Populorũ foliis grandissima [4] lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) [5] vt iùlus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum [b] in primis id, quòd vlmo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & salici euenit. Circumaguntur enim folia earũ post solstitiũ. Nec alio argumẽto certius intelligitur sidus cõfectũ.

1 alba & nigra. Alij. alba ac nigra. CH.
2 euanescẽtibus. Laudatissima alba. M.
3 nigræq; & crotoni. Vet. nigræque & cotam. GH.
4 lanugo euolat. Candidæ &c. est vt iùlus. M. Euolat &c. candida, & vt villi. Folia gran. &c. Lego, euolant candidæ & vt villi. Tradita numerosiora folio candida. Folia gran. &c.
5 & vt villæ folia Gran. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 16. lib. 1. histor.
b Idem ibid. Vide infrà cap. 28. lib. 18.

Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & vsus, & foliorum mirabilia. CAP. XXIIII.

[1] EST & publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanq; pars [a] inferior à terra herbido viret colore. [2] Ab eadem læuiora, neruos callumq; & articulos in superiore habent parte: [b] incisuras verò subter, vt manus humana. [c] Oleæ supernè cãdidiora, & minus læuia: item, ederæ. Sed [d] omnium folia quotidie ad solẽ [e] oscitant, [f] interiores partes tepefieri volentia. [g] Superior pars omnium lanuginem quantulancunque habet, quæ in aliis gentium lana est. In Oriente funes validos è palmæ [h] folijs fieri dictum est, eosq; in humore vtiliores esse. [i] Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, [3] donec candore inarescãt, postea in opera finduntur. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicũ generi: nã [4] iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harundini, salici, palmæ etiam [k] duplicia: circinata pyro, mucronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano: [l] insecta pectinum modo piceæ, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, vt [m] vrticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifolijs. Pediculo breui oleę, & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iisdem solis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua medijs emicant folia, interim & gemina. Prætereà alijs circa ramos, alijs & in [n] cacumine ramorum, robori [5] & in caudice ipso. Iam densa, ac rara: semperque lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodẽ pediculo exeũtia malis pyrisq;. Ramulosa vlmo, & cytiso. Quibus adijcit [o] Cato decidua, [6] populea quernaque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaq; & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa, cæteris paulatim. Et de folijs hactenus.

1 est & publ. foliorũ in omnibus ipsis differentia. Vet.
2 Ab ead. læu. Fibras enim ac venas habent in prona, vel uti manus. Theoph. Negligẽter hęc Plin.
3 donec sub dio cũ cand.
4 iuniperi. M. iuniperis. CH.
5 & ex. Dal.
6 à populo. M.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Superior. Supina Theophr. τὰ ὕπτια ποωδέστερα, colore magis herbaceo viret.
b Nihil de incisuris Theophr.
c Theophr. Oleæ folia supina & superiore parte, contra aliorũ naturam, candidiora sunt, & minùs læuia: Hederæ verò supernè, non quidem candidiora, sed minùs læuia.
d Vel maximæ partis. Idem.
e Conuertuntur. Idem.
f Hæc de suo Plinius, & absurdè.
g Inferior & prona. Theophr.
h Dictum est suprà cap. 4. lib. 13. Fiunt & ex ijs scopæ. Martial.
In pretio scopas testatur palma fuisse,
Otia sed scopis nunc analecta dabunt.
i Et apud nos vêre palmea à matre integra decerpuntur. Meliora enim sunt, quæ diuisa non fuerint. Vetusta omnia. Conuenit id cum eo, quod scripsit cap. 4. libr. 13. Palmæ folia cùm primùm nouellas demonstrauere gemmas, in opera varia findi.
k Velut ex duobus composita Theophr.
l In rectum velut serra dissecta.
m In Lexico vetere Græcolatino ob id Vrtica, siue ἀκαλύφη, Acia & Aciela dicitur, quòd vt ferri acies vlceret. Turn. ca. 21. 17.
n Ex surculis, Theophr. ἐκ τῶν ἀκρεμόνων. Cacumen ramorum. Plinius inconsideratè vertit.
o Cap. 30. & 54.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. CAP. XXV.

[a] ORdo autẽ naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè vj. Idus Feb. Hoc [1] enim [b] maritantur [2] viuescentia è terra, [3] quo etiã equæ in Hispania, vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à [4] fouendo dictus, vt quidã existimauere. Flat ab Occasu æquinoctiali, [c] ver inchoans. [5] [d] Catulitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, [6] eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt varijs diebus, & pro sua quæque natura. [e] Alia protinus, vt animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus [7] gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cum florent, flosq; ille [8] ruptis constat vtriculis. [9] Educatio in [10] pomo est: hoc & germinatio. [f] Arborum flos est pleni veris indicium, & anni renascentis, flos gaudium arborũ. Tunc se nouas, aliasq; quàm sunt, ostendunt: tunc varijs colorum picturis in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatum [11] plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non [12] sentiant gaudia annorum. Nam neque [g] ilex, picea, larix, pinus, vllo flore exhilarantur, natalésve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum [13] flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & [14] abortus, qui nunquam maturescunt. [h] Nec iuniperi florent. Quidam earũ duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis [15] subnascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum: omnibúsque ijs [i] dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinãt, etiam quę non florent, magna & locorũ differentia. [k] Quippe cũ ex eodem genere quę sunt in palustribus, priora germinent: mox campestria, nouissima [16] in syluis. Per se autem tardius pyri syluestres, [17] quàm cætera. [18] Primo Fauonio [19] germinat cornus, proximè laurus, pauloq; ante æquinoctiũ tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæterę vêre [20] cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, [l] glãdes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdã germinatur germinatio, [21] nimia soli vbertate, aut inuitãtis cęli voluptate: quod magis in herbis segetũ euenit. In arboribus tamen nimia germinati o [22] elassescit. Sunt alię naturales quibusdam, prǫterque vernas, quę suis constant [m] sideribus, quorũ ratio aptiùs reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æstiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putãt: sentiri autẽ maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tũ ficus exeat. Maximè tamẽ in Ægypto apparet hæc ratio. Et [n] reliquæ quidem arbores, vt primũ cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix [23] intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: [24] ideo & inter squamas corticũ spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantium rumpitur cortex. Est autẽ prima earum incipiente vêre, circiter xv. diebus. Iterum germinãt transeunte Geminos sole. Sic fit, vt [25] quima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremẽto. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Claréque & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola [o] bis parturit,

1 enim, in M. d.
2 viuiscentia. Dal.
3 quippe cùm etiam. M. & CH. quinetiã. Vet. cùm etiã. Parm.
4 fauendo. M.
5 Catlitionem. M.
6 eáque. M. eáq; animam ferente. CH.
7 egerunt. M.
8 è promptis cõstat vtriculis. Sed dubitatio. M. lego; flosque ilico ruptis extat. ἐξίσταται.
9 Edubitatio. CH.
10 pomo. Est & hoc vt germinatio arborum. Flos. Vet.
11 plerumque. Nam nec omnes. M.
12 sentiunt. M.
13 non flores.
14 abortiui. M.
15 nascentibus. CH.
16 in montib. Theophr.
17 quàm pyri, ἀχράδες, ἢ ἄπιοι. Theoph.
18 Ante Fauoniũ. Th.
19 germinat, in M. d.
20 concepto. Vet. cœpto.
21 minima. CH.
22 lassescit. Vet.
23 intermittunt, tripartita ac terna. M.
24 διὸ καὶ τρίσλιποι, ter genitali succo turgent. Plinius legit, τρίσλεποι.
25 prima. M. & CH. summa, Alij.

turit, cùm primùm emittit vuam, iterũ cùm digerit. Eorum quæ nõ florent, partus tantùm est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properántque in eo, sed maturescunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, maturantque celeriter, sicuti [p] morus, quæ nouissima vrbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. Sed cùm cœpit, intantùm vniuersa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum [26] strepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, [q] floret, prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio verò [27] pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illę peregrinæ, hæ [r] coactæ. Ordine autem naturæ, syluestrium primæ [f] sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula: vrbanarũ malus, paruoque pòst, vt simul videri possit, pyrus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus iam ijs germinant. Concipiunt [t] Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, & quæ paulò serius incipit, olea. Deflorescunt omnia septenis diebus, non celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra viij. Idus Iulij, Etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

26 sterritu.CH.

27 pomo matura.M.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.10.lib.1.Caussar.& cap.6.lib.3.histor.
b Ad conceptum stimulantur, inuitantur, illiciuntur.
c Vide infrà cap.34.lib.18.
d Catulire, ad venerem incitari. Apuleius de fœminis subare, ὀργᾶν, dixit, de maribus surire, καπρᾶν, vt vetus grammaticus exponit. Inde catulaster in Critico, βύπαις. Catlitionem hîc multi legũt ex fide vetusti exemplaris. Apud Vitruuium pro Catlastros legitur Catastos. *Ideoq; semper, inquit, transmarinos catastos emere formosos, & puellas maturas, eosq; coniungere, vt qui nascerentur ex iis, non solùm egregia voce, sed etiam forma essent non inuenusta.* Turn.cap.7. li.24. Aduers. σκύζαν canum est ad libidinem incitatorum, & pruriẽtiũ, καπριᾶν suum; ταυριᾶν taurorum, ὑππομανᾶν, equorum.
e Theophr.cap.6.lib.3.histor.
f Apud Athenæum lib.13. Chæremon vocat flores, nunc vêris, nũc pratorum filios, ἐν ἰοῖ. Ἄνθηρᾶ τέκνα ἔαρος πέριξ σπείραντες. In Cẽtauro, ἔνθεν μὲν αὐτῶν εἰς ἀπείρονα στρατὸν τῶν ἀνθέων ἀλόχων ἐστράτευσαν ἡδονᾶς θηρωμένων τὰ λειμώνων τέκνα. Æschylus in Persis, Ἄνθη τε πλεκτὰ, παμφόρου γαίας τέκνα. Victorius cap.21.32.ex Athenæo.
g Apud Theophr.cap.5.lib.3.histor. Ilex floret. Eidem cap. 6.li. eod. Pyro pro flore est squamatim compactilis meta, κύτταρος. Larix autem vêre florem mittit, è ramulorum cacuminibus, in purpura ardenter rubentem, foliolis comantibus adnexum, miro quodam naturæ artificio.
h Modestius Theophrastus cap.6.lib.3. histor. diligentius inquirendum id esse censet.
i Flore nuda & priuata.
k Theophrastus loco proximè citato.
l Iuglandes, ex Theophr.cap.6.lib.3. hist. τὰ δ' ἄλλως πρεμνιστάμενα τοῦ ἦρος, οἷον ἰτεινὸς, φιλύρη, ὀξυάκανθος, παλίουρος, τέρμινθος, καρύα, διὸς βάλανος.
m Theophr.cap.7.lib.3.hist.
n Idem ibidem.
o Bis, si bifera est: ter si trifera.
p Theophr.cap.21.lib.1.Causs.
q Flore purpureo. In Priapeis, *Amygdalúmve flore purpureo fulgens.*
r Hominis industria & cultura effectæ.
f Sambuci tamen interiora mirè firma tradi posthac scribit ca. 39. huius libri.
t Circa nonum aut decimum diem Maij.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices existimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, nascantur.

CAP. XXVI.

CORnus enim [a] circa solstitia reddit primò candidum, postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbas, & ingustabiles cũctis animantibus: ligno quoque [1] fungosa & inutilis, cùm mas è fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere [2] fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: [b] nuces & mala, & pyra, pręterquam hyberna aut [3] pręcocia, autumno. Glandiferę serius etiamnum, Vergiliarum occasu: esculus tãtùm, autumno. [c] Incipiente autem hyeme quędam genera mali pyrique, & suber. Abies flores [4] croci colore circa solstitium, [5] semen reddit [d] post Vergiliarum occasum. Pinus autem & picea pręueniunt germinatione [6] xv. ferè diebus. Semen [7] verò post Vergilias & ipsę reddunt. [8] [e] Citreę & iuniperus & ilex anniferę habentur, nouusque fructus in his cum [9] annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: & sic dispensatur, vt nullo non mense maturescant. Quę se in arbore ipsa diuisere, [10] [f] zamiæ vocantur: leduntque cæteras, nisi detrahantur. Fructũ arborum solæ nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, [g] tamarix scopis tãtum nascẽs, [h] populus, alnus, vlmus Atinia, [i] alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices

1 fungoso & inutili.M.
2 fit. Et terebinthus.
3 præcocia. Autumno glandiferæ: serius etiamnum: Virgiliarum occasu. Aesculus.Vet.
4 cocci.Vet. κόκκινον apud Theophr.
5 semen verò reddit. Vet.
6 xv.diebus.M.
7 vere.CH.
8 Cedri & iun. & il. annuæ ferè.Vet.
9 autumno.M.Vet.
10 azanię.CH.

lices autem existimãtur, damnatæque religione, quæ neque [k] seruntur vnquam, neque fructum ferunt. [11] [l] Cremutius autor est, nũquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quæ gummi gignunt, post germinationem [m] aperiuntur: [12] gummi verò non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimijs & pruinis florem amittit. Qua de causa [n] inflectunt ramos eius, ne [13] subiecti humorem infestum excipiant, atque contineant. [o] Pyrus & amygdala, etiam si non pluat, sed fiat Austrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cùm defloruere tales dies fuerint. Ocyssimè autem salix [p] amittit semen, antequàm omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero [q] frugiperda: [14] secutaque ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri [r] sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè nascenti [15] & depacto surculo, incuriosius semen [16] dedit. Vna [17] tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruum ligneumque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam [18] & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert. [19] Persicæ arbores in Rhodo, florent tantùm. Fit hæc differentia [ſ] & ex sexu: in ijsque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes: mares esse, quæ ferant, tradunt. Facit & densitas sterilitatem. [t] Gignentium autem quędam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. [20] [v] Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanq; [21] & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt [x] dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbrosissimumque, & ideo supra id pomũ: [22] eidémque serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos verò [23] post folium [y] nasci. Ficus & pręcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ sunt.

11 Cremetius. M.
12 gummini. CH.
13 subrecti. M. & CH.
14 secuta ætas. M.
15 ex dep. Vet.
16 reddit. M.
17 tantùm. Vet.
18 vt in loci. Veter. quædam loci. CH.
19 Persęæ. Theophr.
20 Cæteris. M.
21 vt eis sp. in cac. nasc. ita legumini siliqua in lat. Vet.
22 Et demum inferius folium. M. Ei demum serius. Vet. & CH.
23 suprà. M.

ANNOTATIONES.

a Hoc Theoph. ca. 6. lib. 3. hist. Ad idem ca. 12. libr. eiusd. fructũ eod. ferè tempore ferre scribit, quo olea.
b Alnus, Nux iuglans, & Achradum quoddam genus, autumno: Quercus & Castanea serius, circa Virgiliarum occasum.
c Aria hyemis initio, Malus primis frigoribus, Achra serotina hyeme.
d Circa diem nonum Decembris.
e Celastri Iuniperus & Ilex tardissimè perficiunt fructum, &c. Theophr. cap. 6. lib. 3. histor. Plinius hæc negligenter vertit.
f Ζημίαι, damna, detrimenta.
g Myrica syluestris, & nostrâs, Dioscoridi fructum fert compage muscosum. Ægyptia verò, & satiua, Gallæ similem.
h Infrà cap. 8. lib. 24. Populus semen fert comitialibus vtile: Columellæ cap. 5. lib. 5. Vlmus Atinia.
i Vide Macrobium. Is Alaternum sanguine infelicem esse ait.
k Vocarunt & infelicem, ad quam capitis damnatus suspendio necaretur, obtecto, velatoque capite, quod constat ex illo prisco diro carmine,
Caput obnubito, arbori infelici suspendito, recitato à Cicerone in Orat. pro Caio Rabirio: nisi quis fortè existimet, nõ solitos veteres suppliciũ id sumere ad alias arbores, quàm quę essent ex infelicium genere. Muret. in Var. cap. 9. 8. Brod. cap. 6. 4. Apud Gellium ca. 15. lib. 10. Flaminica surculum de arbore felici in rica habet, quod inarculum, à tegẽdo, arcere enim hoc significauit, olim nominarunt. Fuit autem Rica cingulum capitis, quo sacerdos vittæ loco redimibat se. Arborem felicem Punicam malum Festus exponit. Scalig. Inarculum quod fuit Flaminicis, Stroppus in Flaminum pileis dicebatur. Idem in Varr.
l Id est quod fabulantur Phyllidem post suspẽdium mutatam in Amygdalum nudam folijs, & cùm Athenis reuersus Demophoon eius truncum amplecteretur, quasi sponsum sentiret, frondem emisisse.
m Finduntur vt gummi exeat.
n Theophr. cap. 11. lib. 2. de Caussis.
o Theophrastus ibid.
p Theophr. cap. 2. lib. 3. histor.
q Homerus Odyss. κ. μακραί δ' αἴγειροι, καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.
r Quod sterilitatem inducit, Nonius. ἀνυροιογία.
ſ Theophr. cap. 6. lib. 3. histor.
t Theophr. cap. 25. lib. 1. histor. & cap. 23. lib. eod.
v Arborum aliæ fructum edunt cacumine, aliæ lateribus, aliæ vtraque parte. Ex alijs plantis cacumine plures ferunt, quàm arbores, vt frumenta quæ spicam gignunt. &c. Theophr. malè hunc locum vertit Plinius.
x Cap. 4. lib. 13.
y Theophr. cap. 1. lib. 5. Causs. Athenæus lib. 3.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum. CAP. XXVII.

SVnt & biferę in eisdem. In [a] Cea insula caprifici triferę sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis folijs nascuntur. Biferæ & in malis ac pyris quędam, sicut & pręcoces. Malus syluestris bifera. Sequẽs eius fructus post Arcturũ in apricis maximè. Vites quidem [b] & triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in ijs alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro [c] autor est, vitem fuisse Smyrnæ apud [1] mare biferam, & malum

1 matrem. M. Matream. Vet. matrem an triferam. CH.

malum in agro Consentino. Hoc autem euenit perpetuò in [2] Tacapensi Africæ agro, de quo plura [d] aliàs, ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanque baccæ eius colliguntur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternasq; earum [3] gerit magnitudines. Est verò [e] & in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differẽtia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, [f] mariscæ. Omnes, quò magis senescunt, hòc maturiùs ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex ijs omnino [4] non maturescunt. Item quę subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. [5] Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, [6] vt glandiferæ, & quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuẽta, tardiusque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascũtur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis [7] causa [g] medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia [h] præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cęlo fœcunditatẽ omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

2 Venef. CH.
3 gerunt. Vet. generit. CH. fortè, generis.
4 nec. M.
5 Et. Vet.
6 vt & gland. CH.
7 causam medicatur. M. vide ca. 19. lib. 15.

ANNOTATIONES.

a Chio. Hodie etiam incolæ eius insulę hunc caprificandi morem retinent.
b Non ter, sed triplicem fructus varietatem ferẽtes: vt apparet ex Arist. lib. περὶ θαυμ. ἀκουσμάτων. Const. Ego verò sic dictas puto, quòd ter fructum quotannis edãt: quales multis in locis mihi visę sunt, & pręcipuè in horto Guill. Caulij Lugduni. Earum meminit Theophrastus cap. 11. 1. Causs.
c Locus Varronis hic est. ca. 7. lib. 1. *Propter eandem caussam multa sunt bifera, vt vites apud mare Smyrnæ: malus bifera. vt in agro Cõsentino.*
d Infrà cap. 22. lib. 18.
e Theophr. cap. 23. lib. 1. histor.
f Prægrandes, Vide suprà cap. 18. lib. 15.
g Veluti medicina iuuatur. Caprificatione id fit, cùm putrescẽte caprifici fructu culices geniti in vrbanæ fructus euolãt, & fructum mordent, sic properante eius maturitate. Vide cap. 19. lib. 15.
h Serotinis & nouissimis, quæ salubriores censentur. Infrà cap. 7. libr. 23.

De moro. CAP. XXVIII.

Contrà morus tardissimè senescit, [1] fructibus minimè laborans Tardè & quorũ crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

1 fructũ. M. fructus. CH.

De syluestribus. CAP. XXIX.

[a] Syluestria autem tardissimè. Atque in totum, [b] omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas senectam: ideo & pręflorent talia [2] & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis [3] obnoxia est. [c] Multę verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas [d] laurus vuas suas: maximeq; sterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iülos compactili callo, ad nihil vtiles.

2 & quæ germinant tota. M.
3 accidit. M. obeecidit. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 4. histor.
b Idem cap. 15. lib. 2. Causs.
c Idem cap. 10. lib. 3. histor.
d Apud Theophr. cap. 15. lib. 2. Causs. & cap 11. libr. 3. histor. Laurus hæc fert τὰ βρύα, non βότρυας, nempe confertos flores, similes quercuum & olearum floribus. Gaza tamen hoc Plinij loco deceptus, apud eund. philosophum cap. 8. lib. 3. hist. βότρυας inconsiderate reposuit, nec in alijs suprà citatis locis emendandum putauit, inconstanti iudicio.

De buxo, & faba Græca, [a] siue loto. CAP. XXX.

Plurima verò buxus. Nam & semen suum, & granum, [b] quod [1] carthegon vocant, & à Septẽtrione [c] viscum, à Meridie hyphear: de quibus plura [d] mox paulò. Interdumque pariter res quaternas habẽt [2]. Arborum quędam simplices, quibus à radice caudex vnus: & rami frequẽtes, vt oliuæ, fico, viti. Quædã fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux [3] auellana: quinimò melior est & copiosior fructus, in plures dispersa ramos. [e] In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere buxo, [f] loto transmarinę. Quædã bifurcæ, atq; etiã in quinas partes [4] diffusę. Quędã diuiduę, nec ramosæ, vt [g] sambuci. Quædã indiuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdã ramorũ ordo, sicut piceæ, abieti. Alijs [5] incõditus, vt robori, malo, pyro [h]. Et abieti quidẽ subrecta diuisura, ramiq; in cælũ tendẽtes, nõ in latera proni. Mirũ, cacuminibus eorum [i] decisis

1 crategum. Vet. & CH. vide Ann.
2 Arbores quidem simplices &c. ex Theophr.
3 abellana. CH.
4 diffissæ. Quædam indiuiduæ. Vet.
5 inconditi. Vet. subnodi.

cisis moritur: totis verò detruncatis durat. Et si [6] infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tãtùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, [k] lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantium vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium [7]. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, decidentibus folijs. [8] Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. [9] Nulli rami longiores validioresque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. [l] Cortice pelles tingunt, radice lanas. [m] Malis proprium genus. Ferarum enim [n] rostra reddunt, adherentibus [10] vni maximo minoribus. [o] Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si [p] non eualuere: aut pœna, [q] cùm deputatos cicatrix hebetauit. [r] Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. [s] In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & si qua [t] vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per [11] totum duûm cubitorum crassitudine [12] reperitur.

6 intraquàm. M. & CH.
9 Nulla. M. & CH.
8 Nullis. CH.
7 Nullis. CH.
10 vni ramo pluribus. Dal.
11 totam. CH.
12 reperitur, in M. d.

ANNOTATIONES.

a Loti genera tria diligenter distincta vide cap. 2. lib. 24.

b Ineptissimè Plinius quoniam apud Theophrastum historiæ buxi statim & cratægi descriptio subijcitur, Granum ab eo ferri dixit, quod Cratægum vocant: aliò etiam errore inuolutus, quòd Buxo tribuit quæ de Ilice Theophrastus scripserat. Theophrasti verba sunt: *Præter glandem*, inquit, *puniceum granum Ilex fert, ac insuper viscum, & Hyphear, vt interdum contingat fructibus quatuor onerari, duobus quidem suis, & totidẽ aduentitiis, nempe Visco à Borea, Hypheari à Meridie*. Vide infrà cap. vlt. huius libri.

c De Ilice hoc Theophr. & non de Buxo cap. 16. lib. 4. hist. & ca. 32. lib. 2. Causs. τὸν πύξον σὺν τῷ πρίνῳ Plinius confundit.

d Cap. 44. Eodemque vltimo huius libri.

e Theophr. cap. 13. lib. 1. hist. Spissæ omnes raris ferè magis nodosę. Mares autem & syluestres omnes spissiores: nisi si qua ob spissitudinem prorsus enodis sit, aut nodos paucos habeat, vt Buxus, Lotus &c. Infeliciter hæc vertit Plinius, Fefellit eum æquiuoca significatio τοῦ ὄζου & ramum indicantis vt ait Theophr. ca. 2. lib. 1. hist. & nodum.

f Nihil Theophrastus. Dioscoridi Lotos arbor, Lotos syluestris, Lotos Ægyptia caulem habent.

g Theoph. cap. 2. lib. 1. histor. Laurus, ficcus.

h Hæc non satis fideliter Plinius recitat è ca. 13. lib. 1. hist. Theo.

i Theoph. ca. 19. li. 4. hist. cap. 8. li. 3. eiusd. & ca. 24. lib. 5. de Caus.

k Lotos 4. nouimus: Primã Dioscoridis, & Theophrasti priorẽ, vulgò *Micacolier, Perlaro* Italis. Secũdã quæ Theoph. posterior est, vulgò Laurocerasus: Tertiã Diospiron Theoph. Gaiacanã vulgi, Fabam Græcam Romanorum, Cerasum Constantinopolitanam Matthioli. Quartam Polybij apud Athenæum lib. 14.

l Dioscor. decoctum ramentorum Loti capillum ruffat, Sed ea diuersa est à Faba Gręca.

m Hæc ex Theophr. cap. 13 lib. 1. histor.

Personæ, laruæ, imagini similes nodi sunt. Theoph.

o Deceptus & hìc est ambiguitate vocis ὄζος, quæ in eo loco Theophr. nodum significat, non ramum.

p Viribus defecti germen non ediderunt.

q Cùm discerpti, auulsi, excisi, incendio mutilati fuerint. Theo.

r Quod nodus in cæteris, id in vite oculus, siue gemma, in arundine geniculum. Theophr.

s Theophr. cap. 8. & 14. lib. 1. histor.

t μονοστελέχη.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam [a] statim in ramos sparguntur, vt mali. [b] Cortex alijs tenuis, [c] vt laurò, tiliæ: alijs crassus, vt robori. Alijs læuis, vt malo, fico. Idẽ scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. [d] Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: [e] quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis ceraso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, [f] abieti. Quibusdam simplex, vt fico, [g] harundini. [h] Magna & radicum differentia. Copiosę fico, robori, platano, breues & angustæ, malo: singulares abieti, [1] larici. Singulis enim innituntur, quanquàm [2] minimis in latera dispersis. [i] Crassiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, [3] [k] malis & cupressis per summa cæspitum. [l] Alijs recto meatu, vt lauro, oleę: alijs flexuoso, vt fico. Minutis hæc capillamentis [4] hirsuta, vt abies, multæque syluestrium, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. [m] Quidam, nõ altius descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, idq; natura loci [5] tenuioris crassiorísve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cùm trãsferretur, viij. [6] cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & [7] citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, vt lauri. Itaque cùm [8] trunco inaruit, recisa etiam lætius fruticat. Quidam breuitate, radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa [9] etenim est annosa quercus euersa vi tempestatis,

1 pino. Theo.
2 minutis. CH.
3 malisque. M.
4 hirsuta abieti, multisque. Vet.
5 tenuiores crassioresve. Vet.
6 cubitorum altitudine radicem fuisse, nec totam. Vet.
7 cedri. Vet.
8 truncus. Vet.
9 enim. CH.

pestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadā terrę cicatrice [10] reuiuiscere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quae plurimum ventorum concipiunt propter densitatē ramorum: quibus amputatis, [11] leuatae onere in sua scrobe reponuntur. Factumq; iam est hoc in iuglandibus oleisq;, ac multis alijs.

10 viuescere. M. & CH.
11 leuato. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 1. histor.
b Idem ibid. cap. 8.
c Vt Lauro Phillyreae. Vitiosum est exemplar Theophrasti ca. 8. lib. 1. cùm idem scribat cap. 10. lib. 3. Tiliae crassum esse corticē.
d ἔνια ῥιζόφλοια, inquit Theophr. vbi perperam legitur ῥιζόφλοια, quod Gaza non animaduertens sic ineptè locum eum vertit: *Nonnullis cortex radicis specimen gerit, vt viti.*
e Theoph. sic habet: τὰ δὲ καὶ ὡς περιπίπτειν, ὡς ἀνδράχνη, μηλέα, κόμαρος. Quibusdam veluti per circuitum cadit, vt Adrachne, vnedoni, Arbuto. Loco μηλέα lego ἰπιμηλέα, quae & ἐπιμηλὶς dicitur.
f Addit Theophr. Linospartum & Cepas.
g Addit idem Lolium.
h Idem cap. 9. lib. 1. histor.
i Quibusdam, crassae magis: quibusdam inaequales, vt Lauro, item Oleae, cui & nodosae ac fimbriatae. Theophr. ὀζώδεις, καὶ θυσανώδεις.
k Theophrastus ibidē. Eius loci sensum Plinius nō intellexit.
l Quibusdam rectae & aequales: alijs obliquae, & inęquales: idq; partim natura, vt Lauro & Oleę, partim quia recto meatu nō distenduntur, sed flexuoso, vt Fico.
m Tacitè reprehendit Theophr. à quo id scriptum est cap. 11. lib. 1. histor.
n Theophr. loco citato non ita quidem scribit vt refert Plinius sed nouellas & vigentes arbores longiùs & altiùs radices mittere quàm vetustas, radicemque marcescente arbore minui, & velut vnà contabescere: quod verissimum est.

De [a] prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quòd non omnia vbique nascantur, & quae non alibi nascantur arbores. CAP. XXXII.

EST in exemplis, & sine tempestate, vllâve causa [1] alia, quā prodigij, cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc [2] populo Rom. Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis, vlmo, postquam etiam cacumen [3] amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. resurrexit, quae antè vastata cladibus fuerat. [b] Memoratur hoc idē factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musaeo populo alba. omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri plantanus etiam [c] circundolatis lateribus [d] restibilis sponte facta, vitaeque reddita longitudine xv. cubitorū, crassitudine quatuor vlnarum. Arbores, quas [e] naturae debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisq; memorabili. Nanque nō omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. [4] Hócque aliàs fastidio, aliàs contumacia, saepius imbecillitate eorum, quę [5] transferuntur, euenit: aliàs caelo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi [6] nasci. Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere: vel cùm [7] promisit etiam ostenditque, ea educare, quae tanquàm inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriae vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardiq; deliciae, ne in Arabia quidem ex India [8] naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirū, ipsas arbores plerunque exorari vt viuant, atque [9] transmigrēt: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat: caelum nullo [10] modo flecti. [f] Viuit in Italia piperis arbor: casiae verò etiam in Septentrionali plaga: vixit [11] & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes succum omnem ex ijs soles, coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, [g] mutari naturam [12] in ijsdem locis, atque pro indiuiso valere. [h] Cedrum aestuosis partibus dederat: [13] at in Lycijs Phrygiisq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in [i] Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapaeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & caeteri incolae, sacrorū certè causa laurum myrtúmque habere: non contigit, cùm [14] teporis arbores abundent ibi, punicę ficique, iam mali & pyri laudatissimae. Frigidas [15] eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietē, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneae cerasique ęgrè proueniunt, Persica in Thusculano: [16] necnon nuces Graecae cum taedio [17] inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

1 alia, in M. d.
2 populi Romani. M. & CH.
3 amputamentorum. CH.
4 Hoc aliaque. CH.
5 trāsferantur. CH.
6 nasci natura. Syria mal9 alibi ferre. CH. nasci. Natura nisi in Syria ferè noluit: nec non & palmam nasci vbique, aut natā. M.
7 promisit, ostenditque etiā educare. M.
8 & naue. M. & CH.
9 transmigrent aliquorsū & à solo. M.
10 modo quit flecti. Vet.
11 &, in M. d.
12 in ijsdem atq; ex improuiso. CH in ijsdē locis, atq; in prouiso. M. atq; improuiso. Vet.
13 &. M.
14 teporis, in M. d. temporis. CH.
15 idem tractus. Vet. natura eodem tractu. Alij Vet.
16 Nam nuces. M.
17 inseruntur. Terracina syluis scatet earum. M.

ANNOTATIONES.

a Arborum ostenta vide & infrà cap. 25. lib. 17.
b Theophr. cap. 4. lib. 5. Causs. & cap. 19. lib. 4. histor.
c Ramis amputatis & aliqua parte circūdolata. Theoph. ibidē.
d Sponte erecta & sibi restituta. + Obserua significationis modum.
e Theoph. cap. 1. lib. 1. Causs.
f Piperis arborem à Plinio dici volunt fruticem, quem vulgus adhuc vocat *Poiurier*, officinae verò Ribes nigrum: Casiam autē plantam non quidem Indicā, sed Hyginij, Theophrasti Cneorō, nempe Rosmarinum coronarium, & nostratem Lauendulam, siue Spicam.

g Vt ęstuosa plantas edant frigidis locis familiares, & frigida plantas gignant in æstuosis nasci solitas.
h Cedrus quidem conifera in æstuosa Syria gignitur, at baccifera in Ida. Theophr. cap. 12. lib. 3. histor. Cedrum in Lycia multã nasci, materia ad nauium fabricam vtili, Strabo scribit lib. 14.
i Frigido monte. Theophr. cap. 6. lib. 4. histor.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

[a] CVpressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, vt de qua verbosius sæpiusq́; quàm de omnibus alijs, prodiderit [b] Cato. Natu [c] morosa, fructu superuacua [d], baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa, materie rara, vt pene fruticosi generis, Diti sacra, & ideo [e] funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, [f] distinguendis tantũ pinorum ordinibus: nunc verò tonsilis facta in [g] dēsitate parietum, coercitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas [1] opere historiali: venatus classésve, & imagines rerum tenui folio, breuiq́;, & virenti [2] superuestiens. Duo genera earũ: Meta in fastigium conuoluta, quę & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos deputaturq́; & accipit vitem. Vtraq; autē immittitur in perticas asserésve amputatione ramorũ, qui XIII. anno denarijs singulis væneũt. Quæstuosissima in satus ratione sylua: vulgoq́; [h] dotem filiarum antiqui plantaria appellabãt. Huic patria [i] insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primũ eò [3] venerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta [k] quocunque [4] loco terrã mouerit quispiam, [5] nisi seratur alia, hęc gignitur, protinúsque [6] emicat. Illa verò etiam non [7] appellato solo, ac sponte, maximéque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summisq́; iugis, [8] vnde niues nunquã absunt, plurima: quod miremur, alibi nõ nisi [l] in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verùm & quędam temporaria vis. Imbres [9] [m] aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primùm ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura [n] dicemus. Nata [10] est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassóque, circiter vrbis Romæ annum [o] CCCCXXX.

1 operi historiarum M.
2 superueniens. Vet. & virente semper vestiens. CH.
3 euenerit. Vet.
4 in loco. CH.
5 vi naturali hęc. M.
6 emigrat. CH.
7 aperto. Dal.
8 vbi. Vet.
9 alioqui. M.
10 est enim. Vet.

ANNOTATIONES.

a κυπάριττος Græcis, ἀπὸ τοῦ κύειν τοὺς παρίσους ἀκρέμονας. Quidã Cupressos χάριτας dixêre ab eleganti venustaq́; coma. In Arcadia apud Psophidē tantæ proceritatis fuerunt, vt proximus mons inũbraretur: dictæ παρθένοι, quia ferro intactæ, & Alcmæoni sacræ, quoniam Argis necata matre illuc se recepisset. Materia Cypressi ἄσηπτος: quamobrem eorum, qui in bello ceciderant, corpora arcis è cupresso condi solita Thucydides scribit: & Plato leges publicas, sacrorumq́; ritus, ob æternam firmitatē, in tabulis cupressinis describi voluit. Rhod g. cap. 2. 25. Veiouis simulacrũ ex hoc ligno in arce durauit ab vrbis conditæ anno 551. ad autoris vsque tempora. Infrà cap. 40. huius libri.
b Cap. 4[illegible]. & 151.
c Theophr. cap. 8. lib. 1. Causs.
d Galbulis. Varroni, Conis & nucibus.
e Nobilium tantùm & diuitum. Lucanus,
Et non plebeios luctus testata cupressus.
Varro adhiberi rogis cupressum ait propter grauem vstrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaueris dum vritur, odoris sui iucũditate lenit. Festus Diti sacram esse, Serui⁹ Proserpinæ vult, quia præciso capite moritur, & subsecta non renascitur, præterquàm in Ænaria, quemadmodum ex mortuis nihil speratur. Fabulas de Cyparissa filia Boreæ, Cyparissarum Eteoclis gnatarum, Cyparissi à Telepho geniti, cuius meminit Ouid. 10. Metamorph. Seruius Æneid. 3. prolixè narrat Hadr. Iun. cap. 20. lib. 1. Hermipp⁹ sceptrũ Iouis è Cyparisso edolatum fuisse prodit, ideoq́; Pythagoreos arculis & vtensilibus cupressinis abstinuisse Laërtius refert. Virgilius de funere Polydori,
--stant Manibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atráque cupresso.
f Id fieri solitum duobus modis intelligunt, aut cùm in singulis ordinibus, duabus Pinis Cupressum vnam interponebant: aut cùm duobus Pinorum ordinibus Cupressorum ordinem vnum interserebant, venustatis gratia, elegantisq́; & iucundi aspectus.
g Vestiendis parietibus.
h Dos apud Romanos quanta olim fuerit explicat Alex. ab Alex. cap. 8. 4.
i Theophr. cap. 2. & 3. lib. 3. histor.
k Idem ibid.
l Idem cap. 6. lib. 4. histor.
m Idem cap. 2. lib. 3. hist. & cap. 5. lib. 1. Causs.
n Infrà cap. 3. lib. 19.
o CXXXVI. ex cap. 3. lib. 9. Nam vrbs Cyrenæ cõdita est anno vrbis Romæ. 143. defluxit autem is imber annis septem priusquàm conderetur.

De edera. CAP. XXXIIII.

[a] EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & [b] Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in [1] Medis, frustra, Alexãdrum verò ob raritatē ita coronato exercitu, victorem ex India redisse, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc [2] adornat thyrsos, galeasq́; etiã [3] & scuta, in Thraciæ populis in solēnibus sacris. Inimica [4] [c] arbori satisque omnib. [5] sepulcraq́; ac muros rũpens: serpentiũ frigori gratissima, vt mirũ sit vllũ honorem

1 Medijs. CH.
2 adornant thyrso galeas, quinetiam ac scuta Thraciæ populi. M.
3 ac. CH.
4 arbor satis omnibus. M. arbori satisque Dal.
5 sepulchra, muros. CH.

rem habitum ei.[d] Duo genera eius prima, vt reliquarũ,[e] mas,[6] & fœmina. Maior traditur[7] mas corpore, & folio duriore[8] etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedẽte. Vtriusque autẽ flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore.[f] Species horum generum tres. Est enim cãdida & nigra edera, tertiaq; quæ vocatur helix. Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantũ candida, alia & folio: fructum quoque cãdidũ ferentiũ alijs densus acinus, & grãdior, racemis in orbẽ circumactis, qui vocantur corymbi. Itẽ[9] selenitiũ, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in[10] nigra. Alicui & semen nigrũ, alij crocatũ: cuius coronis Poetæ vtuntur, folijs minus nigris, quã quidã[11] Nysiã, alij Bacchicã vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidã apud Græcos etiamnũ duo genera huius faciũt, à colore acinorũ[12] erythranũ & chrysocarpũ. Plurimas autẽ habet differentias helix, quoniã folio maximè distat. Parua sunt & angulosa[g] cõcinnioraq;, cùm reliquorũ[13] generũ simplicia sint. Distat & longitudine internodiorũ, præcipuè tamen sterilitate,[h] quoniã fructũ nõ gignit. Quidã hoc ætatis esse, nõ generis existimant: primoq;[14] helicẽ esse, fieri ederã vetustate. Horũ error manifestus[15] intelligitur, quoniã helicis plura genera reperiũtur, sed tria maximè insignia: herbacea ac virẽs, quę plurima est: altera cãdido folio: tertia[16] versicolor, quę Thracia vocatur. Etiamnũ[17] herbaceæ tenuiora folia,[18] in ordinẽ digesta, densioraq;. In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori[i] alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribusq; est: alteri generi neglecta hęc omnia. Maiora quoq; aut minora sunt folia, macularúmque habitu distant: Et[k] in candidis alia sunt cãdidiora. Adolescit in longitudinẽ maximè herbacea. Arbores autẽ necat[l] candida: omnemq; succũ auferẽdo tãta crasitudine augetur, vt ipsa arbor fiat.[m] Signa eius folia maxima atq; latissima,[19] mãmas erigẽtis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stãtes, ac subrecti. Et quanquã omniũ[20] ederarũ generi radicosa brachia,[n] huic tamẽ maximè ramosa ac robusta: ab ea nigræ.[o] Sed propriũ albæ, quòd inter media folia emittit[21] brachia[22] vtrinque semper amplectens:[23] hoc & in muris, quãuis ambire nõ possit. Itaque etiã pluribus locis[24] intercisa, viuit tamẽ duratq;: & totidẽ initia radicũ habet, quot[25] brachia, quibus incolumis & solida arbores[26] sugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ:[27] quoniã alijs tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quę sine adminiculo stat,[p] sola omnium generũ ob id vocata cissos. E diuerso nunquàm nisi humi repens chamæcissos.

9 atque. CH.
7 mas & corp. CH.
8 etiam, in M.d.
9 silenicicum. CH. sileniticũ est minus acinis, sparsius racemis. M.
10 nigra, alicuj. M.
11 Dionysiam. Diosc.
12 erythrocarpõ. Dal.
13 generum rotundiora & simpl. Theophrast.
14 esse, deinde fieri. Dal. helicem putant fieri. M.
15 intelligitur. Atenim helicis &c. Ex Theophr.
16 versicolori. CH.
17 herb. cuidam ten.
18 & in ord. CH.
19 germina. Theophrast. pro βλαςὸς Plinius legit μαςὸς.
20 ederarũ, in M. d.
21 brachia, in M. d. brachia. arbores vtrinque. Ex Theoph.
22 vtrumque. Vet.
23 Hęc est & in muris. Vet. hoc & in muros. M. & CH.
24 infernè succisa. Theophr.
25 germina. Theophr.
26 figit, ac str. Est in. M.
27 quon. alijs dulcis fructus, alijs tan. Ex Theophr.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 4. lib. 4. histor. Vide infrà cap. 10. lib. 24.

b Hoc malè Plinius. Confer Theophr.

c Laberius,

Vt hedera serpens vires arboreas necat,
Ita me vetustas amplexu annorum enecat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

d Theophr. cap. 18. lib. 3. histor.

e Turpissimè lapsus hic Plinius, quæ de Cisto audienda sunt, τῷ κιττῷ, id est Hederæ, tribuit. Nec apud Theophr. nec apud Dioscorid. vlla Hederæ differentia statuitur è sexu petita.

f Theophrasto, Hederæ summa duo genera sunt: alterã quæ humi repit, altera quæ in altum tollitur. Posterioris rursum tria genera, candida, nigra, helix &c.

g εὐθημονεςέρα, Leopard. cap. 2. lib. 5.

h Hederæ folium nouũ angulosum est, vetustum rotundius, autore Theophr. cap. 16. lib. 1. Hist. At Helicis folium, siue nouũ, siue iam vetustum, semper angulosum: estquâ re ab Hederæ folijs discrepat. Quod autẽ ἀποκιτ(τ)οῦσθαι Theoph. ait, & Plinius vertit, Hederam fieri, alij, & rectiùs, intelligunt Hederæ modo foliũ mutare.

i Nihil Theophr. Hæc de suo Plinius.

k In candida, alia tantùm fructu, alia etiam folio candida est. Theophr.

l E candidis quæ asperrima & maximè syluestris est. Theoph.

m Signum eius quæ ad perfectæ Hederæ naturam ventura sit, & folium mutatura, est non tantum, folium maius, & amplius, sed quod statim germina recta habet, (ineptè βλαςὸς, μαςὸς Plinius hîc legit) non ob longitudinem & tenuitatem, (quemadmodum in Helice) velut inflexa. Veris enim Hederis crassa & breuia germina sunt, ac illarum cuiuis, cùm fructum edit, recta & sublimia. Theophr.

n Candidæ, asperrimæ, & maximè syluestri. Theophrastus nigræ magis id tribuit, deinde candidarum huic generi.

o Candidæ proprium id esse nusquam scribit Theophr. sed id maximè facere præ cæteris.

p Nihil horum apud Theophr. nihil apud Dioscor. Vel aliunde hæc sumpsit Plinius, vel Chamæcissi voce deceptus, eam à rigente distinguere tentauit. Theophr. quidem Hederæ ἐπιγείου, & εἰς ὕψος αἰρομένης meminit, nusquam Chamæcissi, plantę sui generis, ab Hederis diuersissimæ.

De edera, quæ vocatur smilax. CAP. XXXV.

Similis est[1] ederæ, è[a] Cilicia quidẽ primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quã vocãt smilacẽ, dẽsis geniculata caulibus, spinosis[2] fruticosa ramis, folio[3] ederaceo, paruo, nõ[b] anguloso, à pediculo emittẽte pãpinos, flore cãdido,[c] olẽte liliũ. Fert racemos labruscæ modo, nõ ederæ, colore rubro, cõplexa acinis maioribus nucleos ternos, minorib. singulos, nigros durosq;: infausta[d] omnibus sacris & coronis: quoniã sit lugubris, virgine eius nominis propter amorẽ iuuenis[e] Croci, mu-

1 edera Cilicia quidem, sed profecto in Gr. M.
2 frutectosa. CH.
3 ceu edera. M.

tata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerũq; festa sua polluit, ederã existimãdo: sicut in Poetis, aut Libero patre, aut 4 Sileno, quis omnino nescit quibus 5 coronẽtur. E smilace fiũt codicilli. Propriumq; 6 materiæ est, vt admota auribus 7 f leuem sonum reddat. Ederæ mira proditur natura ad experiẽda vina: g si vas fiat 8 ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, siqua fuerit mista.

4 Sileno, si quis. Vet.
5 coronarentur. M.
6 materiei est, vt ad. aur. lenem.
7 lenem. CH.
8 è. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. vlt. lib. 3. histor.
b Apud Theophr. legitur ἐγγώνιον absq; negatione. Verius esse quod hîc legitur, herbę figura monstrat.
c Apud eundem. Gaza legit, ἰαχινὸν, non, vt Plinius, λειριόν.
d Vide infrà cap. 9. lib. 21.
e Ouid. 4. Metam.
Et Crocon in paruos versum cum Smilace flores.
f Vide infrà cap. 10. lib. 24.
g κισσύβιον vocat Macrobius, 5. Saturn. de quo Euripides in Andromeda, --πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς.
ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον.
πίνων ἀναψυκτῆρ' ὁ δ' ἀμπέλων γάνος. Victor. cap. 27. 16.

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

1 INter ea, quæ frigidis gaudẽt, & aquaticos frutices 2 dixisse cõueniat. Principatũ in his tenebũt harũdines, a belli pacisq; exprimẽtis necessarię, atq; 3 etiã b deliciis gratæ. c Tegulo earũ domus suas Septentrionales populi operiũt: d durantq; 4 æuis tecta alta. 5 Et in reliquo verò orbe e cameras leuissimè suspẽdũt. Chartisq; seruiũt calami, 6 Ægyptij maximè, cognatione quadã papyri. Probatiores tamẽ 7 Gnidij, & qui in Asia circa f Anaitieũ lacũ nascuntur. Nostratibus g fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, h geniculata. 8 Cæterò gracilitas 9 nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculę coma, neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ replet: aut vbi limosiore 10 callo indurvit, sicut in Belgis, cõtusa & interiecta nauiũ commissuris ferruminat i textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior pice. k Calamis Oriẽtis populi bella cõficiũt. Calamis spicula addũt irreuocabili hamo noxia. Mortẽ 11 accelerãt pinna additã calamis. Fitq; & ex ipso telũ aliud fracto in vulneribus. His armis solẽ ipsum obumbrãt. Propter hoc maximè serenos dies optãt: odere ventos & imbres, qui inter illos pacẽ esse cogũt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptũ, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarũ tot gẽtes, & Orientis, omniaque Parthorũ regna diligẽtiùs computet, ęqua 12 ferè pars hominũ in toto mũdo calamis superata degit. Præcipuus hic 13 vsus in Creta bellatores suos l præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quãdo nullus sagittis aptior m calamus, quàm in Rheno Bononiẽsi amne, cui plurima inest medulla, pondusq; n volucre: 14 cõtra flatus quoque 15 peruicax libra. Quippe nõ eadẽ gratia 16 Belgicis. Hæc & Creticis 17 cõmẽdatioribus: quãquam præferatur Indi, quorũ alia quibusdã videtur natura, quãdo o & hastarũ vicẽ præbent additis cuspidibus. Harundini quidẽ p Indicæ 18 arborea amplitudo: quales vulgo in tẽplis videmus. Differre q mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. 19 Nauigiorúmque etiã vicẽ præstãt (si credimus) singula internodia. Circa Acesinẽ r amnẽ maximè nascũtur. Harũdo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiã recisa fœcundiùs resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tãtùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, cõplexu tenues per ambitũ inducũt tunicas: atq; à medio internodio cũ plurimum desinunt vestire, procũbuntq;. s Latera harundini calamoq; in 20 rotunditatẽ bina, super nodos alterno sẽper inguine, vt alterũ ad dextra fiat, alterũ superiore geniculo ad læua per vices. Inde exeunt aliquando rami, 21 qui sunt calami tenues. Plura autẽ genera. Alia spissior dẽsiorq; geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior 22 maioribus, tẽuiorq; & ipsa. t Calamus verò alius totus cõcauus, quẽ v syringiam vocãt, vtilissimus fistulis, quoniã nihil est ei cartilaginis atq; carnis. Orchomenius est cõtinuo foramine peruius, quẽ auleticũ vocãt. hic x tibiis vtilior, fistulis ille. y Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hũc totũ fungosa replet medulla. Alius breuior, aliꝰ procerior, exilior, crassiorq;. Fruticosissimus, qui vocatur donax, nõ nisi z in aquaticis natus: quoniam & aa hęc differẽtia est, multũ prælata harũdine quę in siccis proueniat. Suũ genus sagittario calamo, vt diximꝰ, 23 sed Cretico lõgissimis bb internodiis, obsequentiq; quo libeat

1 Interea qui frigor. gau. aquat. Vet.
2 dicere cõuenit. M.
3 etiam in del. Vet.
4 eius alta tecta M.
5 In reliquo verò orbe & eã in cam. Vet.
6 Aegypti. M. & CH.
7 Gnidi. M.
8 Cæterum. M.
9 nodisq; dist. leni. CH.
10 cœno. Vet.
11 accel. etiam pinna. M.
12 fermè. CH.
13 visus. CH.
14 & contra. M. & CH.
15 peruicax. Libro quip. non ead. gratia. Bellicis hæc & Cret. commendationibus. M. Lego, gratia, vt nec Creticis, bello commendationibus, quãquam, &c.
16 bellicis. CH.
17 commendatior.
18 arboreæ ea ampl. qualem. M.
19 Nauigiorum etiã. M.
20 rotunditate. CH.
21 quis cal. CH.
22 maioribusque, tenuior & ipsa. M.

beat flecti calefacto. Differētias faciunt & folia, non multitudine, verum [24] robore & colore. [25] Valida [cc] Laconicis, & [26] ab vna parte dēsiora, quales in totū circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis longísque [27] vestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente cōplexu. Est [28] & obliqua harundo, non in excelsitatem nascēs, sed iuxta terrā [29] fruticis modo se spargens, suauissima in [30] teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam [31] elegia. Est & in [dd] Italia nascens [ee] adarca nomine, palustris, [32] & [ff] cortice, tantū sub ipsa coma, vtilissima dentib. quoniā vis eadem est quæ sinapi. De Orchomenij lacus harūdinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. [gg] Characiam vocabant crassiorē firmiorémque, [33] plotiam verò subtiliorem, hāc in insulis fluitantibus [34] natam, illam [hh] in ripis expatiantis lacus. [ii] Tertia harundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant. [kk] Nono hic anno nascebatur. Nam & lacus incremēta hoc temporis spatio seruabat, [ll] prodigiosus si quando amplitudinē [mm] biennio extendisset: quod notatum apud [nn] Cheroniā infausto Atheniensium prælio, & apud Lebadiam sæpe notatur influēte Cephisso. Cùm igitur anno [35] permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinē: [36] vocabantur [oo] zeugitæ. Contrà bombyciæ [pp] maturius reciproco, graciles, [37] fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine [38] insignibus. Hinc [qq] erant armamenta ad inclusos [rr] cantus, nō silendo & reliquo [ss] curæ miraculo, vt venia sit, argento iam potius cani. Cædi solebant [39] tempestiuè vsque [40] ad [tt] Antigenē tibicinē, cùm adhuc [uu] simplici musica vteretur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos vtiles esse incipiebant. Tunc quoq; multa domandæ exercitatione, [41] & canere tibiæ ipsæ docendę, [xx] cōprimentibus se ligulis, [yy] quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Postquam [zz] varietas accessit, & cantus quoque [42] luxuria cædi ante solstitia cœptæ, & fieri vtiles in trimatu, apertioribus earum [43] ligulis ad flectendos sonos: [44] quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua [45] quanque tantū [46] harundine congruere persuasum erat: & eam, [A] quæ radicem antecesserat, [B] læuæ tibiæ cōuenire: quę cacumen, dextræ: immēsum quantum prę latis, quas ipse Cephissus [C] abluisset. Nunc sacrificę Thuscorum è buxo, ludicrę verò loto, [D] ossibúsque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissima, piscatoria [E] Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vsus [F] ad vineas maximè. [G] Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudā, vnde asparagi fiant: concordare [47] enim [H] amicitiam.

24 robore, in.M.D.
25 Varia. Vet. ποικίλα. Theophr.
26 ab ima. Vet. & CH.
27 vastitas min. Vet. vestiri folijs.
28 Et in obl. Vet.
29 graminis. Theo.
30 eius tenerit. Dal.
31 epigeia. Theop.
32 &, in.M.d.
33 plocimon. Theo. plocian. Vet. & CH.
34 natare.M.
35 permanserit.M.
36 & vocantur.M.
37 fœmin. specie. Theoph.
38 insignes. Dal.
39 tempestiuæ. CH.
40 ad Antigenidē. CH. & Theophr.
41 & canore tibiæ ipso educandę. Ver. & canere tib. ipsæ edocendæ.M.
42 luxuriantes.M.
43 vngulis. CH.
44 quæ iam inde sunt. Vet.
45 quaque.M.
46 harundine m.M.
47 enim, in M. d.

ANNOTATIONES.

a Belli, ad iacula: pacis, ad scribendum.
b Ad tibiarum vsum.
c Ob id panniculam tectoriam vocat Plautus in Milite.
Cuius tu legiones difflauisti spiritu
Quasi ventus folia, aut paniculam tectoriam. Turn. cap. 28. 2.
Plaut. in Rudente. *Quin tu in paludem is, exigisq; harundines,*
Qui pertegamus villam, dum sudum est?
d Equidem καλάμινον πῦρ. Arist. Quæst. 6. Sect. 3. ignis in arundine accensus, qui citò exardescit, citò emoritur, διὰ τὸ τῆς ὕλης ἀσθενέστερον ἀσθενέστερον ἢ ξυλίνη. Quare & Herodoto libr. 5. Sardibus captis Persæ nullam prædam ex ea copiosa & opulenta vrbe retulerunt, quòd domus ex harundine constructæ, vel harundine tectę, iniecto igne, incēdio statim absumptę sint. Vict. cap. 1. lib. 33.
e Ex ijs cameræ fornicesq; pergularum quàm leuissimi & minimè onerosi fiunt.
f Vicinum Anœæ vrbi Cariæ. Anaitidis Dianę apud Lydios templum est, autore Pausania lib. 3.
g Rarior, laxior, minus farcta, spongiosa carne, quæ sub lignoso cortice iacet, & ei contigua est.
h Nimis frequentibus nodis distincta.
i Tabularum compages. Qua ratione Ararici & Rhodanici nautæ suis nauigijs construendis, tabulis hiatus interpositos, musco cuneis adacto, fibulisq; ferreis insuper affixis, obstruunt.
k Sagittarijs. Democritus Geoponicôn 2. βελίτας & ναστοκαλάμας vocat, quoniā vt ait Dioscorides, ex harundine nasto sagittæ fiunt: quamuis in Geoponicis corruptè legatur, balitæ & mesto calami Guilland.
l Parariores audacioresque fecit, & ad bellum temerè suscipiēdum cum Romanis impulit, quo profligati sunt. Cretensibus gētilitium telum sagittas esse scribit Pausanias lib. 1. Hinc & Theophrasto cap. 12. lib. 4. hist. κάλαμος τοξικός, harundo sagittaria, Cretica dicitur.
m Harundo sagittaria ea vocatur, de qua paulo infrà.
n Findendo aëri opportunum, in iaculatione expeditur.
o Quoniam tanta magnitudine & firmitate sunt, vt ijs pro iaculis vtantur. Theophr.
p Alia hac Indica est, quàm Calamus aromatius.
q De harundine Epigeio, non de Indica, id Theophr. qui masculam solidam esse, fœminam verò inanem, etiam scribit.
r Theoph. cap. 12. lib. 4. de Calamo tantùm id scribit, qui hastæ vicem prestat.
s Foliorum sese explicantium velut alę.
t Falsum id esse apertissimè ostendit hist. Theophr. de Orchomenio calamo. Plinius hęc mirè perturbat. Lego. Calamus verò alius Orchomenius totus concauus q. s. v. v. f. q. n. e. e. c. a. carnis, continuo foramine peruius. Quem verò Auleticon &c.
v Syring. The. Ita porrò vocant, non q̄ vtilis sit fistulis, quemadmodum Plinius exposuit, sed quòd fistulosus & inanis sit.
x Tibias à Barbaris inuentas fuisse tradunt, ideoque in describēdis musicis instrumentis, quib. perstrepebat furiosa Bacchantium cohors, rectè Catullum dixisse,
Barbaráque horribili stridebat tibia cantu.
Apud Hom. Troiani de suis rebus prosperis læti, sese vt oblectent, pernoctantes in campo tibias inflant. Olympiodorus à Phrygibus inuentas fuisse tradit, vsumque in certamine Marsiam tibia, Apollinem verò cithara. Victorius cap. 10. 30. Vide quæ notata sunt cap. 46. lib. 7.
y Est alius solidus & totus penè intus repletus. Theophr.
z Apud lacus & flumina nascens potissimum. Theophr.
aa Plurimum tamen in quoque genere differūt inter se aquaticæ & in sicco nascentes. Theophr.
bb Nodis paucis, geniculatæ, carnosiori omnibus. Theophr.

cc Laconica

ee Laconica versicolor est. In positu etiam foliorum & adnexu, differentia est. Nam quædam ab ima parte foliorum suorum maximum numerum edunt, ac velut è frutice se attollunt. Theophr.
dd Nam in Cappadocia tantum nasci Dioscorides scribit.
ee Calamachne ea quoque dicitur cap.10. lib.32. Vide cap.22. lib.20. Adarces est subsalsa concretio, humidis & palustribus locis, sicco cœlo, spissescens, harundinibus & herbis inhærescens, molli Alcyonio prorsus similis, valde spongiosa, &c. Ex hac historia Dioscoridis apparet Plinium Adarces naturam non intellexisse, quoniam nec harundini peculiaris est, nec è cortice comáue nascitur.
ff Harundinibus atque herbis inhęrescens. Dioscor. Ineptè Plinius Adarcen, quæ Salsilago est, inter harundinum genera commemorat. vide cap.22. lib.20. & cap.10. lib.32.
gg Phraginiten ipse vocat cap.10. lib.32.
hh Harundineis cespitibus, vbi harundo multa cõnexu mutuo radicum implectitur, pingui lætoque solo. Theophr.
ii In sequentibus multa Plinius ex Theophrasto malè transcripsit. Apud Theophrastum locus est cap.12. lib.4.
kk Nono anno nasci putabant, quoniam eo temporis interuallo lacus augebatur, sed magno errore, &c. Theophr.
ll Prodigiosum id esse Theophrastus non ait, sed contigisse circa tempus eius infausti prælij.
mm Post imbres frequentes aqua biennio copiosa permansisset. Theophr.
nn Chæroneia Straboni, oppidum, ad quod Philippus Amyntæ filius, Bœotijs, Corinthijs, Atheniensibus graui prælio superatis, Græciam subiugauit. In vicino Lebadiæ est, quæ Iouis Trophonij antrum & oraculum habet. Strab. lib.9.
oo Zeugitin aucupatoriam malè Plinius exponit. ζευγίτην dicebant eam, quæ crassitie & longitudine ad compingenda duarum tibiarum paria & coniugia, τὰ ζεύγη, idonea & apta foret, vt βομβυκίαν, quæ ob strigosam maciem tibia dignum sonum non ederet, sed bombum tantùm. Apuleius 4. Asini nuptiales tibias vocat zygias, quasi iugales, sicut Iunonem zygiam, iugam siue iugalem vocant, —*cui vincla iugalia curæ*, vt inquit Poeta. Idẽ lib.6. harundinẽ musicæ nutriculã appellat, lepidè quidẽ, sed affectatè.
pp Cùm aqua copiosa non permanserit. Theophr.
qq Tibiæ fiebant, quibus canerent. Armamentum licenter Plinius instrumentum vocat: quod Gazam impulit, vt apud Theophrastum parùm aptè ζευγίτην verteret Armamentariam.
rr Inclusos cantus dici volunt, qui in theatris aut templis muro circumseptis, vel etiam in priuatis ædibus personarent, non autem in aperto ederentur, veluti tubis & cornibus. Aldus putat scriptum fuisse Inclutos pro Inclytos, vnde factum sit Inclusos. Ennius de Coclite, *Hic datus est occasus Horatius inclutu' saltu*, apud Festum.
ss In harundinis tibialis præparatione.
tt Antigenem Thebanum musicum primum calceis Milesijs vsum fuisse, fimbriatamque vestem, κροκωτὸν, in comessationes attulisse, καὶ μελοποιῆσαι, Suidas refert. Antigenide tibicine harmation canente, Plutarchus scribit epulantem Alexãdrum sic exarsisse, vt raptis armis adstantes ferè inuaderet: vt verum sit quod Spartiatæ dictitabant, Vrget in ferrum scita fidibus cantio. Magius ca.13.4. Antigenidæ musici meminit Apuleius lib. Florid.
vv Tibia, Theophr. ὅτι ηὔλουν ἀπλάστως.
xx Conniuenti ore linguarum. Theophr.
yy In Theophrasto est, ὃ πρὸς διακλεψίαν ἦν χρήσιμον, quod ad vsum exercitationemque canendi vtilius fuit.
zz Cantus varietatem ac luxuriam Latinè reddit, quod Theophrastus ait τὴν πλάσιν, nempe rudioris simpliciorisque musicæ ad cantus delicias, ac iucundam argutamque varietatem, veluti conformationem atque eruditionem.
A Theophrastus radici proximam linguam, læuam esse ait, dextram verò quę ad germina est. Plinius ad dextrã læuamq; tibiam perquàm aptè refert, & cum Theophrasti locum quasi interpretatur commodè. Varro cap.2. lib.1. ait, tibiam dextram in carminibus esse modorum incentiuam, læuam autem succentiuam. Sed de his statim.
B Vt capaciorem, amplioris & grauioris soni. Dextra acutior: læua grauior, obtusior, obscurior. Impares, id est, vnica tantùm, in monodio, cùm vnica persona ageret, inflabantur: Pares, siue binæ, cùm multi: Choricæ, cùm chorus. Vnicæ personæ μονῴδιον fuit: plurium συνῴδιον. Monodium & canticum dixerunt: Synodium, diuerbium. Vide Rhodig. cap.7.9. Quando chorus canebat, inquit Diomedes lib.3. Choricis siue choraulicis tibijs artifex concinebat: in canticis autem, Pithaulicis responsabat, nempe quibus pithaules, siue ascaules, id est vtricularius vtitur. Brod. cap.13.2. Vide quod notatum est suprà in cap.37. lib.7. De monodia vide Victoriũ cap.8.31. obseruat. Dextras vocarunt, quòd oris parte dextra inflarentur, dextra manu tenerentur: læuas ob contrarias causas. Vict. cap.22.38. Serranę tibię, ab acuto serræ stridore, ac sono, vt Gingrinæ, ab anserum clãgore. Gingriunt enim anseres. Serranæ sinistrę fuerunt, acutius tinnientes, &, vt Varro inquit, succentiuę, vt dextrę, quę grauiùs sonant, incentiuę, Turn. cap.34.28. Dextra ea fortassis est, quam Cicero lib.2. ad Atticum μικρὰν vocat. *Cn. quidem noster, ait, iam planè quid cogitet nescio: φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι, ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ.* Qui locus apud Dionysium Longinum citatur ex Sophocle: φλοιώδης γὰρ ἀνὴρ, inquit, καὶ φυσῶν κατὰ τὸν Σοφοκλέα μικροῖς μὲν αὐλίσκοισι, φορβειᾶς δ' ἄτερ. Leopardus ca.2.1. Seruius in li.9. Æneι. Serranæ tibiæ, quæ sunt pares, & æquales habent cauernas, siue foramina, τὰ τρήματα. Phrygiæ, quæ impares & inæqualibus foraminibus. Varroni Phrygia dextra vnum habet foramẽ, sinistra duo: quorum vnũ sonum acutum edit, alterum graue. Brod. cap.32.5. Præcentorias, vascas, Puellatorias, Gingrinas, Miluinas tibias memorat Alex. ab Alex. cap.2 4. Funebrium hic non meminit, quas adhibebãt plebeiorũ exequijs, vt tubas iustis nobilium & locupletum. Statius.

Tibia, cui teneros solitum deducere manes. Ouid.
Tibia funeribus conuenit ista meis. Persius de diuite,
Hinc tuba, candelæ, tandémque beatulus alto, &c. Hinc Siticines

Apuleio in Floridis monumentarij tibicines. Sic elatus est coruus suprà cap.43.10. Ath. pag.314. vers.18. ex Philetæro,

ὦ Ζεῦ καλόν γ' ἐστὶν ἀποθανεῖν αὐλούμενον,
τούτοις ἐν ᾅδου γὰρ μόνοις ἐξουσία
Ἀφροδισιάζειν ἐστίν: οἱ δὲ τοὺς τρόπους
ῥυπαροὺς ἔχοντες μουσικῆς ἀπειρίᾳ
εἰς τὸν πίθον φέρουσι τὸν τετρημμένον.

C Et, si lætum, profundum, cœnosum solum sit. Theophr.
D Plutarch. in conuiuio septem sapientum miratur, asinum animal stolidissimum & alienissimum à musica, ossa tenuissima, atque maximè canora suppeditare. Vide locum.
E Hæc sunt viginti duo genera: quibus si addas Aegyptiũ, Gnidium, Anaiticũ, Italicũ, Belgicũ, Creticũ, Indicũ, suprà memorata, viginti nouem comperies, quot se recitasse ait cap 11. lib.24.
F Ad earum pedamenta & iuga. Vide Varro. cap.8. lib.1.
G Cap.6. & 48.
H Quia foditur, incenditur, & vmbram per tempus habet.

De salice, eius genera octo, & quæ præter salicem sint vtilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

SAlicem verò [1] circà, qua nulla aquatiquarum vtilior, licet populi vitib. placeant, & Cæcuba educent: licet alni [2] sepibus muniant, contráque erumpentium amnium impetus, [3] riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæséque densiùs innumero hærede prosint. [4] Salicis statim plura genera. [5] Namq; & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas [6] pariúntque [a] baltheo corticis vincula: & [b] aliæ virgas sequacis ad vincturas lenticiæ. [c] Aliæ prætenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice, [7] leuique tractatu, [8] vilioribus vasis quàm [9] vt è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias [d] cathedrarum aptissimæ. [10] Cędua salici fertilitas, [11] densior tonsura ex breui [12] pugno verius, quã ramo, non, vt remur, in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorísve impendij, aut tẽpestatum securior. Tertium locũ ei in ęstimatione ruris [e] Cato attribuit, prioréque quã oliuetis, quamq; frumẽto, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidẽ & genistę, & populi, & vlmi, & [f] sanguinei frutices, & [13] betulę, & harũdo fissa, & harundinũ folia, vt in Liguria, & vitis ipsa, recisisq; aculeis rubi alligant,

1 circa amnes quæ. Cato. cap.9.
2 sepes. M.
3 riparum modo in tutelam. Dal.
4 Salici satiuę plur. gen. Vet. In manusc. hic cap.37 initium.
5 Nam quædam & in proceritatem. Vet.
6 præbent. Dal.
7 læues tract. Dal.
8 melioribus. M. mollioribus. Ve. & Ruel. & CH.
9 si è corio. Vet. alij.
10 Cæduæ salici fertilitas densior tõsura, & breui, ligno verius Dal.
11 densiórque. M.
12 cuneo.
13 betullæ. CH.

gāt, & intorta corylus. Mirumque cōtuſo ligno alicui maiores ad vincula eſſe vires. Salici [14] tamen pręcipua dos. [15] Finditur [g] Græca rubens, cādidiórque Amerina, ſed paulò fragilior, [16] ideo ſolido ligat nexu. [17] In Aſia tria genera obſeruāt. [h] Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vſibus: tertiam, quæ breuiſsima eſt, [i] helicem vocant. [k] Apud nos quoq; multi totidē [18] generibus nomina imponunt: [19] vimineā vocant, eādem [l] purpuream. Alterā [20] nitelinā à colore, quę ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſsima. Nec in fruticū, nec in veprium cauliúmve, neq; in herbarum, aut alio vllo, quàm ſuo genere, numerentur iure [m] ſcirpi fragiles paluſtréſq; ad tegulū tegeteſq;: è quib. detracto cortice, candelę luminib. [n] & funerib. ſeruiūt. Firmior quibuſdam in locis eorū rigor. Namque iis velificant nō in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piſcator. Africus, præpoſtero more vela [21] intra malos ſuſpendens. Et [o] mapalia ſua Mauri tegunt: proximeq; [22] ęſtimanti hoc videantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu. Sed [23] fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atq; ſambuci fungoſi generis, aliter tamen, quàm ferulę. Quippe plus [24] ligni vtique ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamq; credit paſtor ibi cæſa, vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere [p] ſimilitudinem roſæ, qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idæū vocant Græci à loco. Tenuius eſt quàm cætera, minoribúſque ſpinis, & minus adūcis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle [25] & igni ſacro. Cōtra ſtomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lēti, inficiendo maximè capillo: [26] qui & ipſi aqua [q] decocti manduntur.

14 autem. Vet.
15 Find. Gr. rub. Amerina, vt & cādida, haud paulo flexilior id. ſol. ligās.
16 ideóque. Vet.
17 In Arcadia. Theophraſt.
18 generibus, in Vet. d.
19 vimalem voc. eādémque. CH.
20 vitellinam. Ruel.
21 inter. Vet.
22 æſtimati hoc vid. eſſe quo interiore. M. quod in interiore mundi parte pari ſunt papyri vſui. Vet. quod in interiore parte mundi papyrū vſui. CH.
23 fructetoſi M. fructoſi. CH.
24 ligni ac ſucci vtique Vet. ligni eſt vtique. CH.
25 & ignē ſacrū. M.
26 quin &. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cinctu, cingulo, philyra ſiue tilia corticis exterioris, qui pedamentis aufertur.
b Amerinæ, ruffæ, Vitellinæ.
c Nigræ, purpureæ.
d In quibus ignauæ ſedent totos dies mulierculæ, & cum ijs molles ac effœminati viri: vnde cathedralitij Martiali,

Cum cathedralitios portet tua rheda miniſtros
Et Libys in longo puluere ſudet eques. Ac rurſus,
Inter fœmineas qui tota luce cathedras,
Deſidet. Rhodig. cap. 8. 15.

e Cap. 1.
f De ijs vide ſuprà cap. 10. & 18. lib. 19. & infrà cap. 10. lib. 24.
g Amerina ſub. Hæc enim de Amerina, quæ ſola finditur, ſunt intelligenda. Amerinarum quædam rubet, quam Græcam vocant, Plinius etiam nigram cap. 9 lib. 24. quædam candida eſt. Amerinam Lugdunenſes hodie vocant *Amarines*, & *Ambres*, Pariſienſes *Oſier*.
h Theophr. cap. 13. lib. 3. hiſtor.
i Vel Helicem à ſimilitudine Hederæ ſic dictæ, quæ ad iuſtum Hederæ modum non excreſcit, vel ἑλίκην, vt apud Teophr. legitur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι, quòd maximè flexilis ſit ac plicatilis.
k Columellæ, cap. 30. lib. 4. vimineæ Salicis tria genera: Græca, flaui coloris: Gallica, obſoleti, purpurei & tenuiſſimi viminis: Sabina, quam plurimi Amerinam vocant, gracili & rutila virga.
l Cortice è nigro purpuraſcente.
m Plautus *O ſcirpe, ſcirpe, laudo fortunas tuas.*
Qui ſemper ſeruas gloriam aritudinis.
n Quod adnotauit interpres Theocriti, iuxta mortui cadauer, quamdiu ſuprà terram eſſet, ignem accenſum conſeruabant, qua in re candelis his vtebantur.
o Vide Salluſt. in Iugurtha.
p Hoc eſt quod Theoph. ait ca. 18. lib. 3. hiſtor. Cynoſbaton fructum ſubrubrum habere, παραπλήσιον τῷ τῆς ῥόδου, non, vt legitur, τοῖς ῥοιᾶς.
q Olerum more. Dioſcor. qui de de Sambuci & Ebuli folijs id tradit.

De ſuccis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus. CAP. XXVIII.

[a] HVmor & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis [1] lacteus: huic ad [b] caſeos figurādos coaguli vis. Ceraſis [2] gummoſus, vlmis [3] ſaliuoſus, lentus ac [4] pinguis malis, vitibus ac pyris aquoſus. Viuaciora, quibus lentior. Atque [5] in totum corpore arborum, vt [c] reliquorum animalium, cutis, ſanguis, caro, nerui, venæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex. Mirū, hic in [6] moro medicis ſuccum quærentibus, [7] [d] ferè hora diei ſecunda, lapide [8] incuſſus manat: altius [9] fractus ſiccus videtur. Proximi pleriſque adipes. ii vocantur à colore alburnum: mollis ac peſsima pars ligni, etiam in robore facilè putreſcens, teredini obnoxia: quare ſemper amputabitur. Subeſt huic caro, cui oſſa: id eſt, materię optimū. Alternant fructus, quibus ſiccius lignum, vt olea, magis quàm quibus carnoſum, vt ceraſus. Nec omnibus adipes carnéſve largæ, ſicuti nec animalium acerrimis. Neutrum [10] habet buxus, [11] cornus, olea: nec medullā, minimúmque etiā ſanguinis: ſicut oſſa non habent ſorba, carnem ſambuci, [12] & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In [e] quarūdam arborum carnibus pulpę venæque ſunt.

Diſcrimen

1 lactens. CH.
2 cumminoſus. CH.
3 ſaliuoſus: lētus. Vet.
4 pinguis. Malis, vitibus. M. & Theoph.
5 toto. M. Aequè in toto. Vet.
6 ſycomoro. Dioſc. primo vêre. Ruell.
7 vêre. M.
8 inciſus. M. incuſſo. Vet.
9 fractus cortex ſiccus. Ex Dioſc.
10 habent. CH.
11 cornus: olea nec. Dal.
12 ſed. Dal.
13 harundines. Maiore ex parte in quarūdam. M.

Discrimen earum facile. Venæ latiores candidiorésque pulpę fissilibus insunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel [14] graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nodísque concisa. Quibusdam sunt [f] tubera, sicut sunt in carne glãdia. In ijs nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se [g] cõuoluto. Hoc pretiosissimũ in [15] cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem [16] arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & vasis honos. [17] Manius [h] Curi⁹ iurauit se ex prædã nihil attigisse, præter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinẽ [18] fluctuatur, [i] vt quæ pars fuit ab radice, validius [19] sidit. Quibusdã pulpa sine venis, mero stamine & tenui cõstat. [20] Hæc maximè fissilia. [k] Alia frangi celeriora, quã findi, quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisuris [21] nodata [l] propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

14 grauis. Vet.
15 citro. M. & CH.
16 arbore. Dal.
17 Marcus. Alij.
18 fluctuat. M. ita fluctuat. Vet. fluctuat. ea quæ. Vet. alij.
19 sidat. M.
20 Hæcque. Dal.
21 notata. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 19. lib. 1. histor. & cap. 1. lib. 9. eiusd.
b Varro capitul. 11. 2. de re rustica. Caseum eum veteres ὀπίαν, ἀπὸ τοῦ ὀποῦ & κραδίαν ἀπὸ τῆς κράδης, vt exponit Hesychius, ὑπὸ τοῦ ὀποῦ τῆς κράδης πηγνύμενον. Apud Euripidem Polyphemus suas diuitias ostentans, inquit, καὶ τυρὸς ὀπίας ὄπι, καὶ βοὸς γάλα. Victor. ca. 7. 32. & Annot. in Varronis citatum locum.
c Theophr. cap. 3. & 4. lib. histor.
d νεαρὸν δένδρον πρὶν καρποφορεῖν ὀπίζεσθαι. Dioscorides scribit, nempe lacteum succum ex arbore tenella colligi, priusquàm fructum ferat. νεαρὸν ad matutinum siue horam diei secundam retulisse videtur Plinius. Ruellius primo vêre arbore tenera, succum eximi vertit in historia Sycomori apud Dioscor. tãquam ἐαρινὸν pro νεαρὸν legisset.
e Theoph. cap. lib. 1. histor.
f Prominentes foras humores, ac veluti quidam gibbi.
g σπείρας vocat Theophr. cap. 5. li. 5. histor. quo in loco spiram nec nodum, ὄζον, esse, nec crispam materiã, οὐλότητα, ait, quemadmodum in Acere & Citro, Plinius interpretatur.
h Ad focum sedẽti illi &, quod Athenæus ex Megacle tradit, rapum coquenti, cùm Samnites magnum auri pondus attulissent, repudiati sunt. Non enim aurum habere pręclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberent aurum, imperare. Cicero in Cat. Maiore. Victor. cap. 5. 10. Valer. Max. cap. 2. 4.
i Theophr. cap. 6. lib. 5. histor. obseruari hoc tradit in lignis quę mari inueterantur.
k Idem cap. 8. lib. 1. histor.
l Et vt firmius manu teneatur, cùm feræ, præsertim sæuæ, vt apri, transfigendæ sunt.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cedendis.

CAP. XXXIX.

1 Pinus fœmina & c. Theo.
2 Inuentu pict.
3 rimis. Hoc lignum proxi. M.
4 abiete quod leus. Dal.
5 vocant. Cedri. M. vocant. Cedrus. CH.
6 ossa. Deraso modo limo & samb. M.

[1] LArix fœminam habet, quam Græci vocant ægida, [a] mellei coloris. [2] Inuentũ est pictorum tabellis immortale nullisq; fissile [3] rimis hoc lignum. [b] Proximũ medullæ est. In [4] abiete [c] leuson Græci [5] vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullę proxima, vt in corpore [6] ossa, deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nãque qui venabula [d] ex ea faciunt, præferunt omnibus. Cõstat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticẽtur, vt teretes, [e] ad templa cæteraque vsus rotundi, cùm germinãt, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaque nigrescente. [f] Tigna, & quibus aufert securis corticẽ, à bruma ad Fauonium: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum [7] reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, [8] ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. [g] Robur vêre cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque [9] viatur, neque pãdatur, aliàs obnoxium etiam vt torqueat sese findatque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in tricesimam cędi volunt. Inter omnes verò cõuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quẽ diem alij [10] interlunium, alij silentis lunę appellant. Sic certè Tib. Cęsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cędi [11] ex Rhętia pręfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri [h] non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumę, illa [12] sit ęterna materies: [13] proximè, cùm suprà dictis sideribus. Quidam & canis ortum addunt, & sic cęsas materies in forum [14] Augustum. Nec nouellę autem ad materiem, nec veteres vtilissimę. [i] Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duelli Imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoque

7 reddetur. CH.
8 ne qua dedolanda stern. M. & CH.
9 vitiatur. M. & CH.
10 interlunij. CH.
11 in. CH.
12 fit. Dal.
13 proxima. Vet.
14 Augusti. Vet. augustum. CH.

Punico

Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è [15] sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro.[k] Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit.[16] Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri [17] luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus [18] quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino [19] caueto nigram [20] materiam doles, néve cædas, néve tangas, nisi siccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius [21] idem & in capillo tondendo seruauit interlunia.[l] M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum [22] id à pleniluniis.[23] Larici & magis abieti [m] succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ.[n] Nauium malis antennísque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinóque, vt [o] quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant, vel omnino simplices.[p] Ad fabrorum [q] intestina opera medulla sectilis.[r] Optima quadripartitis [24] materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita [s] sapinus vocatur:[t] superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores [u] Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacísque: spissiores ex apricis ac [25] diuturnæ. Ideo Romæ [x] infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte [26] [y] Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. [27] Deteriores Æneatica & [z] Arcadica.[28] Pessimæ Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At Cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximéque baccæ eius. [29] Medulla eius vbicunque solidior etiam, [30] quàm cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, [aa] vbi conuoluêre se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra: id est duritia [bb] clauo similis, inimica ferris.[cc] Et quædam fortè [31] accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cùm arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeísque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

15 carpino. Alij.
16 Cauetoque per. Alij. & CH.
17 lunáaue. M. & CH.
18 septem. Vet. & Cato.
19 caueto nigra. Dal. sub. luna.
20 materiã, in M.d.
21 itidem. M.
22 idem à.
23 Pino. Theophr.
24 materiis. M.
25 diurnæ Idæorum. Hæc inferna abies supern. præfertur. Et gẽtium quoque in iis differ. M.
26 Vosego. CH.
27 Deterior. CH.
28 Pessima. CH.
29 Medullæ vis. M.
30 quàm cedris. CH.
31 accidũt. in lapide. M. Lego, vt lapide. Th. cap. 3. lib. 5. hist. accedunt in cap. CH.

ANNOTATIONES.

a Elegantis. Theophr. εὔχροων. Plinius legisse videtur μελίχροων.
b Imò verò medulla. ἐγκάρδιον.
bb Plurimam tamen habere medullam Sambucum suprà scripsit cap. 25. huius libri. Idem tradit & Theophr. cap. 9. lib. 1. hist. & cap. 13. libr. 3. ita tamen vt quosdam existimasse medulla carere dicat. Lego, traduntur. E coruo qui venabula &c. Theophr. maris Corni materiam corde carere (ἀκάρδιον ἄνευ) totam solidam esse, densitate ac firmitate cornibus similem: id quod Plinius parùm feliciter vertit, constare ex cute & ossibus.
c λοῦσον Theophr. cap. 10. lib. 3. Lignatores montis Iuræ adhuc vocant *Louchon.*
d De Corno id scribit Theophr. cap. 12. lib. 3. hist.
e Idem cap. 1. lib. 5. histor.
f Sic Theophr. *Quadrata, cùm turgere*, λιπᾶν, *desierint. Securis enim,* τὸ δυσώδες, vel, vt alij, δυσῶδες, *deformitatem, aut putorem* (corticem Plinius) *aufert. Reliqua nunc post messem,* (Solstitio Plinius) *nunc post vindemiam & Arcturum, vt Aria, Vlmus* &c. Plinius τετράγωνα, ligna reddidit, & Arcturum, nempe Arcturi ortum, qui fit pridie Idus Septembreis, eius occasum intellexit, qui fit pridie idus Martij: ante quod tempus Fidicula occidit, nempe pridie nonas Februarij: & Fauonius spirat, nempe circiter sextum idus Februarij.
g *Quercus profectò cæsa tempestiuè, nec putret, nec vermibus eroditur, & cornu instar dura spissáque manet, tota enim cordi similis est: at Haliphloeos etiam tum vilis & inutilis.* Theophr. Negligentissimè Plinius hæc vertit, Suberque pro Haliphloeo scripsit.
h Nam Solis sydus, cum quo Luna coit, non nisi noctu sub terra est.
i Vitruuius cap. 9. lib. 2. Palladius cap. 15. Nouembris.
k Cato cap. 17. & 31. & 37.
l Cap. 37. lib. 1. de re rust.
m Theophr. cap. 2. lib. 5. hist.
n Theophr. cap. 8. lib. 3. histor. Abietis caudicem comparat cum nauis arbore.
o κλῶνας, κλαδόνας, καὶ διαφύσεις τετραχόους. Vitruuius quadrifluuio disparatos vocat.
p De medulla Ebeni, Cytisi, Terebinthi, & cuiusdam arboris colore Ebeno similis, Roboris hoc Theophr. cap. 4. libr. 5. hist.
q Lautiora, minutiora, pretiosa, σπουδαζόμενα. Theophr.
r *Quadripartitas ad opera valde probant, ægidem gignere solitas, quoniam materiam spissisimam habent. Bifidarum mollis materia, sed in opere pessima, quia maximè peruertitur. Simplicium rara quidem est materia, sed à peruersione tutissima.* Theophr.
s Vide suprà cap. 10. lib. 15. & cap. 12. huius libri.
t Vitruuius cap. 9. lib. 2.
u Theophr. cap. 14. lib. 1. hist. & cap. 2. lib. 5.
x Infernâs abies, cæsa in Apennini parte mari Thusco proxima: supernâs, cæsa in ea parte, quæ Adriatico vicina est.
y Vulgò *Vauge.*
z De Arcadica cogitandum. Theophr.
aa Vbi conuolutio quædam fit in plures orbes: quam nec nodum, nec crispitudinem iure dixeris, fabris longè molestior, tractatuq; difficilior, quàm nodi. Theophr. cap. 39. lib. 6. hist.

bb Alius est Oleæ clauus, de quo infrà cap. 24. lib. 17.

cc *Nodos arborum, cùm mitius est cœlum, alimentumq; melius ac vtilius, augescente carne & cute obduci, quamuis sensui manifestissimum sit, tamen & ex alijs similibus cognoscimus. Nam sæpe arborũ pars quædam ab altera coalescente prehenditur: ac si quis saxum, vel aliquid aliud eiusmodi incutiat, accrescente quod in ambitu est, id occultatur, sicut in oleastro contigit, Megaris in foro sato* &c. Theoph. Hunc locum Plinius incuriose vertit.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauítque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autē [1] trabs è larice longa pedes cxx. bipedali crassitudine [2] æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in [a] porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ [3] diribitorio superfuerat xx. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscũ in Vaticano circo statutum, quatuórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. [4] cxx. M. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis [5] obiter Puteolano puluere, aduectísque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur [6] octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Ægypto [7] & [b] Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndeciremem Demetrij succisa [c] cētum triginta [8] pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. [d] Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, [9] & buxus, [e] graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si [f] dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romę [10] ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic [g] nigricans color, magísque etiam cytiso, quæ proximè accedere [11] ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere [h] torno, per quem probatur [12] materies. Omnium hæc sola [i] vngi vult, meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum, vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clauísve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris [13] modo, si vlla, materies idonea [14] esset ramis sæpe deputatis: castratio [15] illa est, adimítque vires. De cætero plerisque [16] eorum, sed vtique robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. [17] Calidæ [k] & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vsus in castris, pastorúmque reperit, quoniam ad [18] excudendũ ignē non semper lapidis occasio est. [l] Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia [m] aridi fomitis, fungi, vel foliorum [19] facillimè [20] conceptũ. Sed nihil edera præstantius quæ [21] teratur, lauro quæ terat. Probatur & [n] vitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, cluditque suum vulnus, & ob id contumacius [22] transmittit ferrum: in quo sunt genere [o] fici, [23] salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraque. Leuissima ex his ficus & salix, ideóque vtilissimæ. Omnes autem [24] etiam ad cistas, quæq; flexili crate constant. Habent & candorem rigorémque, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia pla

1 trabes. M.
2 æquali. Vet.
3 delibitorio. M.
4 cxxx. CH.
5 ob idque Puteolano puluere aduecto, Vide cap. 13. lib. 35.
6 octingentis nũmis, Dal. octog. nũmũ, CH. mulos ad eos venundari vsus. M.
7 ac. M.
8 pedum longitudinis. M.
9 & buxus gracilis nat. Dal.
10 Celtis.
11 ad ebenum. Dal.
12 materies omnium, Hæc sola. M.
13 modo vtilis, si vlla. Vet.
14 Alij, esset: sed ram. sæpe deputatis castratur illa, adimunturque vires: vel, sed rã. sæ. deputatis castr. illa adimit vires.
15 nempe illa. Vet.
16 horum. CH.
17 Cal. morus. M.
18 excutiendum. M. extundendum. Alij. excludendum. CH.
19 facillimo conceptu. M.
20 concipientium. Vet.
21 teratur lauro, laurumque terat. M. Th. cap. 10. lib. 5. hist.
22 transmittunt. M.
23 vt salix. M.
24 etiam, in M. d.

tia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem vlmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. [p] Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus [25] assamentísque portarum vtilissima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. [26] palmæ est mollis, & suberis: spissæ & malus, pyrúsque, necnon acer: sed [27] fragiles, & quæcúque crispa. [q] In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et [r] infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, [28] buxum, [s] taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Ex ex reliquis tardissimè [29] larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissurámque [30] non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupressum, cedrúmque, claro [31] de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, vtpote cum tota Asia extruente [32] quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse [33] è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo scripsere, vitigineum & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem, [34] Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cùm antiquiorem Minerua quoque non modò Libero patre [35] vetustatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneátque iúcturas, quàs & ipsas esse modico admodum miror. [t] Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare [36] materiam omnem nouæ similem. [u] Id quoque notandum, valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus [38] in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne simulacrum [39] Veiouis in arce è cupresso durat, à condita Vrbe [40] quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt positæ fuere prima vrbis eius origine, annis mille centum [41] octogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt autor est Bocchus, [42] infráque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem Deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quonam genere materiæ scientia obliterata. [x] In plenum [43] dici potest, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. [y] A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt vsibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, [44] robur defossum, & in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquẽdo sese. Larix in humore pręcipua, & [45] alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua, & iuglans, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris [46] impatiens. Contrà adacta in terram in palustribus alnus æterna, onerísque quantilibet patiens: cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ, sed facilè pandantur, flexiles tamen, stantésque à [z] circuncisura siccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniáque præterquam oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

25 crassamentísque. M. & CH.
26 Palma est mollis & suber. Vet. mitis. CH
27 fragile. M.
28 buxus. M.
29 Pinus. Theophr.
30 non, in CH. d.
31 de omnibus indicio. M.
32 ducentis viginti. Infrà cap. 14. lib. 36.
33 è, in M. d.
34 Conetiam. M. & CH.
35 vetustatem attribuat. M. tribuat. Vet. cùm antiquior &c. vetustas Mentori tribuat.
26 materiem. CH.
37 Idque. M.
38 inter eas. M.
39 Iouis. M. Vet.
40 sexcentesimo sexagesimo. Vet.
41 lxxviij. CH.
42 infra ipsum oppidum id habente. CH.
43 dici par est &c. eas ætern. CH.
44 quercus defossa, & aquis obruta. Theophrast.
45 populus. Vet.
46 impatiens: contrà adacta in terra. In palustr. M.

ANNOTATIONES.

a Septa, quondam Ouilia, in campo Martio loca frequentia, cincta primum tabulatis, deinde marmore, sumptu magnifico, excellentique cultu, excelsis porticibus, ingentibúsque & amplis ambulationibus ornata, in quibus pretiosæ merces venundabantur. Eo populus ad comitia conueniebat, vt honores daret, & de Repub. decerneret. Alex. ab Alex. cap. 18. 2.

b Theophr. cap. 9. lib. 5. hist.

c τρὶς κὴ δεκα ὀργυιῶν, tredecim orgyarum. Theophr. Ita decem pedes quæuis orgya metitur.

d Theophr. cap. 4. lib. 5. histor.

e Buxus quidem tota, Ebenus medulla. Theophr.

f Nihil Theophr. Vide Vitruuium cap. 9. lib. 2.

g Roboris exalburnati nigram medullam Theophr. μελάνδρυον vocat cap. 9. lib. 1. hist. & cap. 4. lib. 5.

h Quos à figlinis discernere facile non erat. Theop. Corinthius is Thericles fuit. Quidam θηρίκλεια dicta volunt, quòd in iis feræ insculperentur: Rhodig. cap. 27. lib. 27. Figulum Corinthium Thericlem fuisse, non autem vsum torno, scribit Athenæus lib. 11. Idem tamen ex Apollodoro Geloo citat θηρίκλεια τορευτά.

i Syriacæ terebinthi medulla. Theophr.

k Menestor calidis Morum addidit, inquit Theophr.

l Mercurio id inuentum tribuit hymnus ad eum scriptus,

ξὺν δ' ἐφόρει ξύλα πολλὰ, πυρὸς δ' ἐπεμαίετο τέχνην.
δάφνης ἀγλαὸν ὄζον ἑλὼν ἐπέλεψε σιδήρῳ,
ἄρμενον ἐν παλάμῃ ἀνὰ δ' ἄμπνυτο θερμὸς ἀϋτμήν:

ιεϱεὺς τοῖ πϱώτιτα πυϱήϊα, πῦϱ τ' ἀνῆκε.
Sic apud Festum, ignis Vestæ si quando interstinctus esset, virgines à Pontifice verberibus affectæ clabulam (nimirum, clauolam, siue exiguam clauam, marcolam,) felicis materiæ tamdiu terebrabant, quousque ignis conciperetur, quem æneo cribro virgo in ædem ferret. Sic arboribus syluarum, vectorum vi inter se collisis, ignis exprimitur, ac, vt ait Lucretius lib. 5.

Exprimitur validis extritus viribus ignis,
Et micat interdum flammai feruidus ardor
Mutua dum inter se rami stirpésque teruntur.

Vt verò Cornel. Seuerus in Ætna:

Haud aliter, quàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremunt syluæ: dant brachia nodo
Implicitæ, ac serpunt iunctis incendia ramis. Scaliger.

m Eam olim Lucubrum vocauerunt. Paratur ferè ex sulphuratis, fungis arborum insolatis & arefactis, acia, siue acu, nimirum carpto carminatóque lino, vel stupa, vt in Moreto,

Et producit acu stupas humore carentes:

nimirum εἰς τὸ ζωπύϱιον ἢ ἐναυσμα πυϱὸς. Hanc λυχναψίαν Glossarion vetus appellat, Canapturam. Scalig.

n Athragenam significat memoratam Theophr. cap. 10. lib. 5. hist.
o Salix, vitis: sed leuior Salix, quia laxior, ideò magis ea vtuntur. Platanus lenta est, sed natura humidior, vt & Vlmus. Morus, spissa, & lenta est. Theophr. Plinius hæc oscitanter.
p ἀστραβέστατη ἐστι, minimè peruertitur. Theoph. cap. 23. lib. 5. & cap. 8. lib. 5. histor.
q Idem ibid. cap. 13. lib. 1.
r Idem ibid. cap. 5. lib. 5.
s Nec Taxum, nec Iuniperum his adnumerat Theophr. loco proximè citato.
t Theophrast. ibidem. Vide quæ adnotata sunt in cap. 33. huius libri.
u Valuas vlmeas non statim perficiunt, sed compactas relinquunt. Nonnulli, vt lautius opus sit, anno pòst tertio statuūt. Nam æstatis feruore siccatæ dehiscunt, hyeme verò coëunt, quia rara carnosáque materies aerem humidum trahit. Theophr. cap. 4. lib. 5. hist.
x ὅλως, πάντως, in totum, ex toto. Celsus.
y Theophr. cap. 5. lib. 5. hist.
z Vide proximum præcedens cap. 39.

10

De teredinibus. CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionē[1] grauissimo, rodunt dentibus. Hæ tantùm in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tineas vocant: culicibus verò similes, thripas. Quartum[2] est & è vermiculorum genere,[3] [a] quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie: alij pariuntur, sicut in[4] arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cùm tantum [b] eroserit, vt circumagat se, generat alium. Hæc nasci[5] prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso:[6] aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem [c] circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent,[7] quas [d] cc. annis durantes inuentas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneæ crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum:[8] & cùm in spissiora[9] decidat, vitri modo fragilem.

1 magno. Theophr. cap. 5. 5. hist. leg grandissimo.
2 est & vermic. genus. Vet.
3 & eorum alij. M.
4 arboribus. Ex eo, qui cerastæ vocatur, cùm tantum eroserint, vt circumagant se, generāt alium. M.
5 prohibent. M.
6 in aliis dur. CH.
7 quasi. M.
8 & cùm in solidiora incutitur, fictiliū modo frag. Theophr.
9 decidit. M.

20

ANNOTATIONES.

a Lego ex Theophr. quorum quidem alij è putrescente materia, alij ex aliis pariuntur, sicut in arboribus qui Cerastas vocatur, cùm &c. Plinius hæc inscienter. Theophrasto tria lignorum materiæ infesta sunt: τεϱηδὼν, teredo; θϱῖπες ὅμοιοι σκώληξι, tineæ vermibus similes: & vermes, qui nunc ex ipsa putrescente materia gignuntur, nunc ex aliis vermibus.

d Vt σπερμυλόχον, vt murium modo fossam sibi latebramque excauauerit. Theophr.
c Theophr. cap. 5. lib. 5. hist. Vide suprà cap. 25. huius libri.
d *Quas* (arbores) *ducentis annis durantes inuentas, si mergerentur,* (mari.) *& incorruptas.* Idem ibid. cap. 6.

30

De materijs architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

A[a] Pud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus [b] sustinere[1] validè, abies,[2] larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea,[3] incuruantur cedúntque ponderi. Ille renituntur, nec temere rumpuntur: priúsque carie, quàm viribus, deficiunt. Et [c] palmæ arbor[4] inualida: in diuersum enim[5] curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario[6] fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineásque firmissimæ. Facilè pandatur [d] iuglans. fiūt enim & ex ea trabes:[7] frangíque se prænunciat strepitu:[8] quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus[9] in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non integantur, citò senescunt:[10] mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque supersit. Firmissima[11] ad tectum abies. Eadem valuarum[12] repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem &[13] curribus, maximè sociabilis glutino, in tantū, vt findatur[14] antè, [e] quà solida est.

1 validæ. Alij.
2 Pinus. Theophr.
3 incuruatur, ceditque. M. incuruāt &c. CH.
4 valida M.
5 curuatur: & populus. Contra M. Parisiense.
6 fornicatim. M. ex cōtr. fornicatim. CH.
7 frangi se. M. & CH.
8 quod & in Andro. M. quod in Andro. CH.
9 intus cauan. M. in tubos cauantur Vet.
10 miro modo. M.
11 in rectū. CH. intra tectum. M.
12 paginis. CH.
13 currulis M. currulibus. M. alterum
14 antè, quàm. CH.

40

ANNOTATIONES.

50

a *Lotum, & alias è quibus cardines fiunt, ne findantur, fimo bubulo illinunt, vt siccetur & dissietur paulatim medullæ humor.* Theophr. cap. 7. lib. 5. hist. Malè hæc Plinius.
b Sustinere validæ, ἰσχυϱὰ δὲ ϰαὶ ἡ ἐλάτη ϰαὶ ἡ πεύϰη ἐγϰάϱσια τιθέμεναι. Theophr.

e Palma valida est, & contrà quàm cæteræ curuatur. Nam illæ deorsum flectuntur, palma verò sursum. Theophr.

d ἰνδικὴ καρύα, Castanus, Theophr. cap. 7. libr. 5. histor. qui illam sonitu se frangi prænuntiare quidem scribit, sed non facilè pandari, quod ait Plinius.

e Quàm quà adglutinatur. Nunquam enim dissociatur semel glutinata. Theophr.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus. CAP. XLIII.

MAgna autem & [1] glutini ratio, propter ea quæ sectilibus [a] laminis, [2] ac in [b] alio genere operiuntur. [c] Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant [3] fertilem, argumento similitudinis, quoniam [4] lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant [d] quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. [5] Sed nec ferè cohærent, nisi similia [e] natura, [6] vt siquis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè [7] audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prætérque morus & caprificus. [8] Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. [f] Arida enim [9] latius, quàm viridia, serris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, serrarúmque dentes replent æqualitate [g] inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadémque hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo [10] lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis [11] in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola vtilis. [h] Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, [12] & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabriliũ ministeriorũ insignes. [i] Ideóque proditum, [13] terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores [14] quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem [15] causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex [k] olea durissimo ligno cardines in foribus diutius [16] immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorúmque operimẽto vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, [17] tuber [l] sectile, sicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. [18] Mediáque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magísque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor [m] sæpius væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis: cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignúmque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nupérque portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurísque væniret imitata lignum. Sic [19] lectis pretia quæruntur: sic terebinthum [n] vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat cõtenta ligno: iam lignum emi [20] testudinem facit.

1 glutinatio. CH.
2 aut. Dal.
3 feruleam. M.
4 lacunosè. CH. lacunosa & crispa in omni genere glutinum abdicat. Quædã inter se. M.
5 Sed, in M. d.
6 vt sicut quis lapidem lignumque non coniungit. M. vtrumque. Legit &, coniungit, CH.
7 odit. Vet.
8 Fissilia. Theophr. c. 8. 5. hist. σχιστὰ. Quidam, Dolabilia.
9 latius (leg. lentius) ter ascendunt (leg. serræ cedunt) Viridia præter M. vtramque.
10 lentior, Gallica &c. flexibili M.
11 tenuis & flex. Vet. interim vel, in tenue, vel, in tenuia flexilis. Dal.
12 ex. M & ad vtrumque legitur vl. Vet. & ad vtrumque legitima vlmus, Vet. alij & vtraque leuior. Dal.
13 τερέτριον Theophrast. sic reddit.
14 quàm e. M. maiorésque è. CH.
15 causa maturæ tempestiuitas cæsuræ. Aliquando ex olea &c. germinauerunt.
16 immorati. M.
17 suber. CH.
18 Media pars crispior. M.
19 litis. CH.
20 testudine. M.

ANNOTATIONES.

a ἐπικολλήματα vocat Theophr. cap. 4. lib. 4.

b Vt testudinum secamentis.

c Rectissimam. Stamineam venam materiarij vocant *Maistresse veine.*

d *Pino & abieti quercus æquè non adglutinatur: altera enim* (pinus) *spissa, rara altera* (abies:) *& altera* (pinus) *similior, altera* (abies) *minus similis. Simili verò natura esse oportet quæ coalescere & compingi debent, non contraria, ceu lignum & lapidem.* Theophr.

e Theophr. cap. 8. lib. 5. hist.

f *Arida enim* (νωθῶς) *cedunt ignauius, nec appressum occursúmque serræ sustinent: alia resistunt & obluctantur, ferramq; hebetant.* Theoph. Lego, *Arida enim lentiùs serris cedunt: viridia præter robur, & buxum pertinaciùs resistunt* (καὶ συμμύει Theophr.) *& committuntur.*

g Opus impediente, ἀργόν. Theophr. Inefficaci dentium occursu: cùm eorum inæquales proiectaras æquauit scobs impacta.

h *Ilex commendatur ad axes, & vehicula, quæ aguntur vnica tantùm rota* (μονοτρόχους ἁμάξας) *item iuga lyrarum & psalteriorum:* Theophr.

i *Malleolus & terebra ex oleastro optima fiunt: quamuis & buxeis, vlmeis, fraxineisq; vtantur. Malleos magnos ex picea faciunt.* Theophr. cap. 9. lib. 5. hist.

k Idem ibid. cap. 10. lib. 5.

l In radice.

m Priusquàm in laminas secetur, & cùm secta fuerit.

n In Syria nigrum testudinis colore superari.

[a] *De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis.* CAP. XLIIII.

VIta arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos [1] cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Linternino

1 cogitat. M.

ternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus ccclxix. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubium, cùm ab eo luco [b] Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum cccel. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam [c] Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per [d] stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. [e] Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem [2] iam tunc dignam fuisse [3] significat. Tiburtes quoque originem multo ante vrbem Romam habet. Apud eos extant ilices tres, etiam [4] Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradũt filium [f] Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in [5] Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum [6] in Protesilai sepulcro arbores, quæ omnibus [g] ephebiis eius cum in tatum accreuere vt Ilium aspiciant, inarescunt, rursúsque adolescunt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cùm cœpit Ilium vocari. Argis olea [7] nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto [8] circa Heracleam aræ sunt Iouis [9] Stratij cognomine, [10] ibíque quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus [11] est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab [12] Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua [13] pependit Marsya victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. [h] Olympiæ oleaster, ex quo [14] primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur [15] religiosè. Athenis quoque olea durare traditur in certamine [16] edita à [i] Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his præcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm [17] acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuéque fertilioribus. Græcinus autor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus, & mali, & Punicæ. [k] Firmissimæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare annis cc. inter autores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui [18] Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus à [19] Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc [20] arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul, orator: Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea vinúmq; illi [21] affũdere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, [22] xxxv. pedum ambitu caudicis, x. arbores [23] mittens singulas magnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem [24] earum iniuriam arbitrantur. Namque & hoc præter fructus [l] agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. [m] Nanque cùm suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur [25] cadytas, non tantùm arboribus, sed ipsis etiam spinis [n] circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac [26] serpyllum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant [27] phaunos. Quod verò in spina fullonia [o] hippophæston, [28] calyculis inanibus, foliis paruis, radice [29] alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. [p] Visci tria genera. Nanque in abiete ac [30] larice [q] stelin dicit Eubœa nasci, [r] hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, [31] nec aliis arboribus [32] adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, [33] quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta

2 iam tùm. CH.
3 signat. Vet.
4 Tiburte. Vet.
5 caphiar. CH.
6 in Protesilia ipsa pulchræ. M. vtrũque. Strabo lib 13. iuxta Sigeum promontorium, Protesileum esse tradit, & Eleusam.
7 etiamnum. CH.
8 citra CH.
9 Stratiu CH.
10 vbi quercus. M. ibi quercus. CH.
11 est Amyci, Bebryce rege. M. Amyci est, Bebryce rege. CH.
12 Apamea. CH.
13 pependerit. CH.
14 optimus. M. Parisiense.
15 religio CH.
16 edito. CH.
17 acidis. Dal.
18 Coriolanus. M. Come. Vet.
19 Latino Dal.
20 arborem mori. Vet.
21 effundere. Vet.
22 xxxiv. CH.
23 amiciens. M. vtrũque. metiens, Vet.
24 eius Dal.
25 Cassytas. M. castas. CH.
26 serpullum. M. & CH gignitur. M.
27 Faunos. Dal. quasi syluarum deos.
28 capitulis. Diosc.
29 crassa & molli. Diosc.
30 pino. Theo.
31 & aliis. Theophr.
32 adnasci. Plerique copiosiss. in quercu hyphear vocant. M. Parisiense.
33 adasphear vocant. CH. qđ δρυὸς ἰξίαν vocant. Dal.

cepta ilice & quercu, differentiam facit odor virúsque: & folium non iucundi odoris in [34] vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear [s] ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: dein pinguefacit, quæ [35] suffecere purgationi. Quibus sit aliqua [36] tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, visco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: [37] contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum [38] vllo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper [39] fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando [40] non fert. Viscum [41] consit ex acinis qui colligũtur messium tempore immaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco verò marcescũt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescũt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus [42] malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est [t] viscũ pennis auium tactu ligandis, [43] iuglandis oleo subactum, cùm libeat insidias moliri. Nõ est omittenda in ea re [44] & Galliarum admiratio. Nihil habent [u] Druidæ (ità suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignantur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine [45] ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumq; esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorumq; his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, [46] nec sit sui dimidia. Omnia sanantem [47] appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisq; rite sub arbore [48] præparatis, duos admouẽt candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcũditatem eo poto dari [49] cuicunq; animali sterili arbitrantur, cõtraq; venena omnia esse remedio: Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

34 vtroque. Viscum amarum. M. vtroque, visci amaro & teuto. CH.
35 superfluere. Dal.
36 labes. Dal.
37 contrà semper inhær.
38 nullo. M. & CH.
39 fructosi. CH.
40 verò fert. Dal.
41 fit. M.
42 à malleo. CH.
43 glandis. CH.
44 &, in M. d.
45 earum. CH.
46 etiam si non sit dimid. Dal.
47 appellant suo vocabulo. Sacrificiis. M.
48 comparatis. CH.
49 cuique animaliũ sterili arbitr. contra. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 4. hist. & c. 15. lib. 2. Causs.

b Lucina, siue Lucetia, Iuno aliis dicitur, Tibullo Natalis, Græcis γυναῖς, vel γεννητυλλὶς, aliis Diana, quæ & εἰλείθυια, ὠκυτόκος, μογοστόκος, προθυραία, vtraque sic nominata, vel à luco, vt autor putauit, vel à luce quam recens natis præbet, & quoniam partuum, qui adhuc vtero gestantur, menses regit. Catullus,

Tu Lucina dolentibus dicta puerperis. Ouid.
Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus.
Aut quia principium tu Dea lucis habes.
Parce, precor, grauidis facilis Lucina puellis,
Maturúmque vtero molliter aufer onus. Idem.
Præpositam timidis parientibus Eilethyan.

Theocritus in Daphnide,
— χαλεπὸν βέλος εἰλειθυίας. Orpheus in hymnis,
Ἄρτεμις εἰλείθυια καὶ ἡ σεμνὴ προθυραία.

Fabulosa multa de Eileithya vide apud Pausaniam in Arcadicis. Lilius Gyraldus. λυσίζωνον etiam quidam vocauerũt, ὅτι λύει τὸ ἐσφιγμένον τῶν κόλπων. Rhodig. cap. 24. 28. Dicitur & Marcellino ὀρσολοχεία παρὰ τὸ ὄρσαι, τοῦτ᾽ ἐστιν, ὀτρύνειν τὴν λοχείαν. Had. Iun. c. 23. 4. Plau. in Trucul.

Date mihi huc stactem, atque ignẽ in aram, vt venerem Lucinã Deam:
& paulo pòst,
--fer huc verbenam mihi, thus, & bellaria:
Date aquam manibus.

c Apud Polyænum Theseus crines anteriores capitis radit, quos Diis sacros dicat, non, quod ait Plutarchus, ne vetusto more παρίσχοι ἐκ τῶν τριχῶν πολεμίοις. Apud Suet. in Nerone cap. 12. Nero gymnico, quod in septis edebat, inter buthysiæ apparatum barbã primam posuit conditam in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. Apud Petronium in Satyra, Trimalcionis barba, pyxide aurea non pusilla condita fuit, in armario porticus, intra ædiculam, cum Laribus, & Veneris marmoreo signo. Festus in voce capillata. Tondebantur ergo & Vestales, cùm in sanctum id collegium receptæ à Pontifice certo carmine sacrarentur, ac Diis vouerentur. Nec absimilis fuit Græcorum consuetudo, primùm iuuenum comam demendi, quæ vel Deo, vel flumini cuipiam offerretur. Hom. Iliad. 23. de Achil.

στὰς δ᾽ ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην,
τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.

Varro apud Nonium. *Itaque Ambraciæ primm capillum puerilem demptum, item cirros ad Apollinem ponere solent.* Victorius cap. 23. 6. Alia quidem caussa est, cur apud Euripidem mors, non, quod Seruius putat, Mercurius, eorum quibus fatalis aduenit dies, crinem, veluti Diis Manibus sacrum, hasta libat.

Θαν. στείχω δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὴν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει,
ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν:
ὅτου τόδ᾽ ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

Ad quod allusit Virg. 4. Æneid.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygióque caput damnauerat Orco.

Muret. in Var. cap. 16. 4. De Vestalium religione ac institutis, honore, dignatione, multa Alex. ab Alex. cap. 12. 5. Vide & eundem cap. 18. 5. Vt Flamines Diales inaugurabantur, sic capiebantur Vestales, virginibus è populo viginti lectis, Pontificis arbitratu, ac sortitione ex eo numero in concione facta, vt cuius virginis ducta esset, Pontifex eam caperet, eáque Vestæ fieret. Gellius cap. 12. 1. Ræuardus cap. 17. 2. Variorum.

d Stationes, loca in quibus certo tempore coëunt & consistunt homines. In foro Romano variæ fuerunt: Senaculum, statio in qua, auctore Valerio cap. 1. 2. senatores assiduam stationem peragebant, vt citati in curiam venirent: statio municipum: statio iuuenum, qui cùm patres in curiam deduxissent, quod ait Valerius cap. citato, valuis affixi expectabant, donec officio reducendi fungerentur. Iuuenal. Sat. 11. *-- omnis*
Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. Ræuard. cap. 7. 4. Varior.

e Pausaniæ seculo, quod is scribit in Arcadicis, arbores vetustissimæ fuerunt, Vitex Samia ad Iunonis ædem: Olea, in arce Athenis: Deli Palma: Quercus Dodonæa: & Platanus Menelais, hic memorata, quam iuxta fontem Caphyis vicinum Menelaus ad Troianum bellum iturus seuit.

f Qui primus somniorum interpres fuit. Ad eius oraculum qui pergebant, sacro illi, & aliis diis, quorum nomina in ara sculpta fuerunt, peracto lustrati, arietis pelle substrata obdormiscentes, somnia captabant, quo modo ait Virgil.
Pellibus incubuit stratis, somnósque petiuit.
Rhodig. cap. 14.

g Ἐφηβεῖον, locus in quo ἔφηβοι exercebantur: epheborum palæstra. In iis Protesilai ædificiis multas eiuscemodi fuisse arboribus consitas probabile, quæ, vt inquit autor, arescebant, & rursum adolescebant.
h Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Interpres Aristoph. in Pluto, in voce καλλιστέφανος. Theophr. c.15. lib.4. hist.
i Menere, in Saliari carmine meneruare, monere: vnde minisci, comminisci. Hinc Minerua sapientiæ Dea, quæ bene monet.
k Theophr. loco citato.
l Vide suprà cap.30. huius libri.
m Theophr. cap.23. lib.2. de Causs.
n Lego, circũuoluens se: item circa Tempe Thessalica. Innascitur aliis & quæ Polypodion vocatur &c. Parùm distinctè hæc Plinius. Polypodium quidem aliis plantis innascitur: Dolychos verò & Serpyllum non innascuntur, sed scandendo iis inuehuntur, quæ pro adminiculo sunt.
o Oscitanter Plinius Hippophæston recenset inter plantas quæ aliis subnixæ viuunt. Nam humilis herba est, humi strata, vt & Serpyllum, non tamen in vicina scandens Dolichi modo. Vide infrà cap.13. lib.24. & cap.10. lib.27.
p Theophr. cap.15. lib.4. histor.
q Stelis Eubœensium vox est, Hyphear Arcadum, viscum communis. Alij Stelin & Hyphear nasci volunt in pino & abiete, viscũ quercu, terebintho, & aliis multis. Theophr.
r Vide quod adnotatum est ad cap.30. huius libri.
s Theophr. πρὸς τὸ χυλεύειν.
t Scitè Plautus in Bacchidibus,
Viscus merus vestra est blanditia: nempe ad me capiendum illecebra, laqueus, tendicula, insidiæ. Idem scriptor eadem comœdia,
Tactus sum vehementer visco: cor stimulo foditur.
u De Bardis, Druidis, & in vniuersum Gallorum moribus, vide plurima apud Rhod. cap.21.18. ex variis scriptoribus, præsertim ex Strabone.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum, [1] terra marique sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiunt verius quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, [2] quæ abstulimus [3] penuria pro indiuiso [4] possessa à feris, depugnante cũ iis homine circa caducos fructus, circa pẽdẽtes verò & cũ alitibus, in tãta deliciarũ pretia venisse, clarissimo (vt equidẽ arbitror) exẽplo L. Crassi [a] atq; Cn. Domitij Ænobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem [b] palatio [c] Q. Catuli, qui Cimbros cũ C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima cõsensu omniũ ætate ea in colle Viminali C. Aquilij, equitis Romani, [5] clarioris illa etiã, quàm Iuris ciuilis scientia, cùm tamẽ obiecta Crasso sua est. Nobilissimarũ gentiũ ambo Crassus atque Domitius Censurã post [6] Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis dclxij. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, prætereà accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, pro domo eius [7] sestertiûm millies identidem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, [8] addicere se respondit, exceptis [9] sex arboribus. ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio: Crassus, Vtrúmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo [10] grauis & ab ipsa mea Censura

1 terrique spõte. CH.
2 quæ retulimus. M. & CH.
3 penè iniuria. Vet.
4 possessas. M.
5 clarioris etiam tum iuris. M.
6 Consulatus. CH.
7 In Vet. & CH. numerus desideratur. sexagies H-S. Val. Max. H-S millies vt vulgo legitur, summa est maior fide. Vide Budæ. 3. de asse.
8 concedere. M.
9 decem. Val. Max.
10 graui. Vet.

sura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit,[11] comiter habitam: an tu, qui H-S millies sex arbores æstimes? Eę fuere [12] loti, patula ramorũ opacitate lasciuæ,[13] Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis c l x x x. posteà, cultu virides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihílque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas [14] quatuor Hymettij marmoris,[e] Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas,[15] in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis:[16] Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum [f] Liciniæ genti:[17] ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis:[18] vnde & [g] pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautúmque est x i i. tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret in [19] singulas æris x x v. Quid existimamus,[20] futurásne eas credidisse ad suprà dictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti [21] taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborũ quoq; adulteria excogitata sunt, vt nec poma pauperib[9] nascerentur. Nunc ergo dicemus,[22] quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutámque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ cõstare [23] animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in vniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terráque dicemus.

11 communiter. M. id est, communi & populari modestia.
12 lotoe. M.
13 Cæcina. CH.
14 sex. Val. Max. & autor ipse cap. 3. & 15. lib. 36.
15 in porticu. Val. Max.
16 Frondicio. CH.
17 ita appel. M.
18 inde. M.
19 singulas siclos æris. Vet. in singulas pœnas æris viginti quinque. Ræuardus
20 venturasne. CH.
21 vexauerant. M. & CH.
22 quonam. Vet.
23 animo aduertimus. CH.

ANNOTATIONES.

a Val. Max. lib. 9. cap. 1. de luxuria, & libidine.
b Monte Palatino.
c Cùm Marius pro Catulo rogantibus dixisset, ei moriendum esse, inclusus domi Catulus accensis se carbonibus suffocauit.
d Vide infrà cap. 15. lib. 36.
e Centum millibus numûm emptas. Valer. Max.
f Varro cap. 2. lib. 1.
g Exectio fruticantium arbuscularum.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli spectare debeant.
CAP. II.

A [a] Quilone maximè gaudent, densiores ab afflatu eius lætioresque, & materię firmioris. Qua in re plerique falluntur, cùm in vineis pedamenta non sint à vẽto eo opponenda, & id tantùm à Septentrione seruãdum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam [1] in flore. Nam si cùm defloruere protinus[2] sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò vt [b] amygdalæ & pyri, etiam si omnino nubilum fuit, Austrinúsve flatus, amittan fœtus. Circa [c] Vergilias quidem pluere, inimicissimum viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. hoc est illud quatriduum oleis decretoriũ, hic articulus Austrinus nubili[3] spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celeriùs. Illa sunt noxia frigora, [d] quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis vtilissimum. Imbres verò tunc expetendi euidens causa est. [e] quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque [4] amissione lãguidas. naturale est auidè [f] esurire. [g] Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia [5] florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ [6] moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in [7] fame laborantium. [h] Ergo qui dixit hyemes

1 in florem. M.
2 sequuntur. M.
3 sparsi M.
4 emissione. CH.
5 florescentis. Vet.
6 moriantur. CH.
7 insanè vt triferam vitem insanam vocat cap. 27. lib. 16.

mes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus cõducunt. Hyberno quidem puluere lætiores[8] fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est.[9] Alioqui vota arborum frugúmque communia sunt, niues diutinas[10] sedere. Causa, non solùm quia animam terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem sensim præbent,[11] purum præterea leuissimúmque, quando nix aquarum cælestium[12] spuma est. Ergo humor ex his[i] non vniuersus[13] ingurgitans diluénsque, sed quomodo sititur distillans, velut ex vbere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoque illo modo[14][k] fermentescit, & succi plena ac lactescentibus satis non effœta, cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pinguescunt, præterquàm vbi calidus semper aër est, vt in Ægypto. Continuatio enim & ipsa[l] consuetudo, idem quod modus[m] alibi efficit: plurimúmque prodest vbicunque, non esse quod noceat.[n] In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrère germinationes, euocatæ indulgentia cæli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes[15] noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente[o] vmbra sua, nec adiuuante medicina:[16] quoniam vestire teneras intorto stramēto in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde[17] germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cùm educant poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longiorésque desiderant[p] cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter[18] iisdem imbribus[19] quædam lædi videas, alia iuuari,[20] etiam in eodem genere, sicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia[20] desiderent. Hybernum tempus est ante[22] germinationem, quæ Aquilonem Austro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunque frigidiora) &[23] montosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas sole. Connexa & situs[q] vinearum, arbustorúmque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad Occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quàm in[24] exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquàm in hoc præcipi posse.[r] Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque[25] minores dirigenda solertia est. In Africa Meridiem vineas spectare,[26] & si viti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in Occasum aut Septentriones cõseret, optimè miscebit solum cælo,[s] cùm Virgilius Occasus improbet. Nec de Septētrione[27] relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent[28] venti. In Narbonensi prouincia atque Liguria,[29] & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eundémque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque[30] æstates ibi temperat,[t] sed tanta plerunque violentia, vt auferat tecta.

8 fieri messes luxuriantes dictum est. M.
9 Alioquin. M.
10 insidere. Dal.
11 purum, prætereaque leuissimum. Vet.
12 pruina. M.
13 ingruens. Vet.
14 frumentescit. M.
15 obnoxiæ. M.
16 quando. CH.
17 germinatione, & antecedentibus. M.
18 eisd. imbr. aliqua lædi vid. aliqua iuuari. CH.
19 aliqua he. vi. alias iuuari. M.
20 & in Turn.
21 desiderent hyber. tempus & ante Turn.
22 germinationem. Quæ Aqui. Au. vt. facit ratio, eâdem med. mar. prçferunt. M. eadem prçfert. M. aliud. facit ratio, eadem. Turn. & CH.
23 montuosa. CH.
24 exortus. Vet.
25 mores. M. & CH.
26 & viti inutile, colono insalubre, quon. CH.
27 reliqua. M.
28 & venti. M.
29 ex parte. Dal.
30 æstatem. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 3. & 4. lib. 2. Causs.
b Vide suprà cap. 26. lib. 16.
c Orientes ad octauum, vel nonum Maij.
d Quæ gelu non afferunt.
e Theophr. cap. 1. lib. 2. Causs.
f Veteres τὰ δένδρα, ϗ λάχανα πεινῆν dixerunt, arbores, olera, & alias plantas esurire. Hinc apud Varronem cap. 23. lib. 1. de re Rust.
In pingui rectius quæ cibi sunt maioris, vt olus, triticum, siligo, linum.
g Theophrastus non quidem imbrem cibum esse ait, sed alimēti copiam imbrem frequentem præbere.
h Virgilium notat, qui ait,
Humida solstitia, atque hyemes optate serenas
Agricolæ: hyberno lætissima puluere farra.
Quem locum Macrobius interpretatur Saturnalibus.
i ἐκ ἀθρόως, non confertim illisus & diffluens, sed paulatim colliquescens & terram subiens. Theophr.
k Fermētum, putris maza est. Et quoniam putria omnia terram, vt ita dicam, stercorant, ac pro lætamine sunt, fermentescere dictum puto pro lætificari, succi plenam fieri, pinguescere. Turneb. cap. 1. 10. Aduers. interpretatur, diluitur, remollescit, putris & soluta redditur.
l Teporis, molliorisque cœli.
m In Ægypto.
n Theophr. cap. 3. lib. 2. Causs.
o Ramorum & surculorum densitate solem non admittente.
p Imbres.
q Columella cap. 12. lib. 3.
r Virgilius,
Ventos, ac varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultúsque habitúsque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
s Versus est Virgil.
Néue tibi ad solem vergant vineta cadentem.
t Circio ædificia quassanti tamen incolę gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant. Diuus certe Augustus templum illi, cùm in Gallia moraretur, & vouit, & fecit. Seneca lib. 4. Quæst. Natural.

De

De societate cæli & terræ ad arbores. CAP. III.

QVidam cælum terræ parêre cogunt: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipsis vitibus causas mutuantur, in frigidis [a] præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitésque rores oderint, contra Ortus, vt statim auferat sol: quæ ament, ad Occasus, vel etiã ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonem obuersas vites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

ANNOTATIO.

a Columella cap. 1. lib. 3. & cap. 10. lib. 5.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

AQuilonis situm, ventorúmque reliquorum, [1] diximus in secundo volumine, dicemúsque proximo plura cælestia. Interim manifestum videtur [a] salubritatis argumẽtum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè [2] decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis [b] afflatus maris noxij, in plurimis iidem vtiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius [3] admouere salis halitum: inutile. Similis & fluminum stagnorúmque ratio. Nebulis adurunt, [4] & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, [c] quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. [d] A cælo proximum est terræ dixisse rationẽ, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerũque: nec pulla, qualem habet Campania, vbique [e] optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in [5] Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis [6] ad vineam generibus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in [7] Ticinensi, multísque in locis nigrum, itémque rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est, in quo [f] proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim abiete procerius? [†] aut quæ vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, [g] non Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. [h] Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, vt densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis [8] aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu, præterquàm salici, vtilis sentitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est, tanta alioquin in [9] Laborino Campaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis [i] acrius penè [k] quàm vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra [10] putatur. Nam tophus [11] scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. Salsæq; terræ multa melius creduntur, tutiora à vitiis innascentium animalium. [12] Nec colles opere nudantur, si quis peritè fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus, quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde [13] peruidenda. Quid, quòd mutantur sæpe iudicata quoque, ac diu [14] comperta? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæq; desierunt, quæ prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea, Ænos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cæli [15] habitum. [l] At in Syracusano agro aduena cultor elapidato [16] solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. [17] In Syria leuem tenui sulco imprimunt vomerẽ, quia subest saxum exurens

1 dix. secundo. M.
2 decidunt. Vet.
3 admoueri. CH.
4 aut. M.
5 Albanensium. M.
6 ad vineas. CH.
7 Ticiniensi. CH.
† At quæ.
8 atque. M.
9 Leberino. M. alioquin Leborino. CH.
10 videtur. CH.
11 satur ac fricabilis exp. M. vtrumque. & CH.
12 Nec colles vano opere. Vet. Nec colles temere. Alij.
13 prouidẽda. M. præuidenda. Vet.
14 cõpressa. M. vtrũque. Alij, comprehẽsa, & diu compressa. CH.
15 ambitum M.
16 luto sole perdidit fruges, donec vtrumque M. & Const.
17 In Sicilia. M. & ipse autor cap. 6. libr. 18.

18 frigore. M.
19 Punica. M. vtr.
20 agrorum. Vet.
21 ac. CH.
22 Rosiæ. CH. Rosciæ. Alij. Campus est agri Reatini, ducatus Spoletini.
23 dicit, M.
24 vitam cõuersam. M. vtr.

rens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorũ effectus. Est fertilis Thracia frugum[18] rigore, æstibus Africa & Ægyptus. In Chalcia[m] Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fœcundus, vt suo tempore satum demetant hordeum, sublatúmque protinus serant, & cum aliis frugibus metant. [n] Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica.[19] Pucina vina in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est[20] argumentorum[21] & soli varietas ac differentia.[o] Cæsar Vopiscus, cùm causam apud Censores ageret, campos[22] Roseæ[23] dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed nõ nisi ad pabulũ probatur. Nõ tamen indociles natura nos esse voluit &[24] vitia confessa fecit, etiã vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus. 10

ANNOTATIONES.

a Hederam fortassis nigram significat, de qua Virgilius:

--at sceleratum exquirere frigus
Difficile est, piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.

b Id est quod ait Palladius cap. 5. lib. 1. quæ à bona terra proferuntur, nec scabra esse, nec retorrida, nec succi naturalis egentia.
c Virgilius 2. Georg. Varro cap. 7. lib. 1. Columel. ca. 5. & 6. lib. 2.
d Cap. 5. & 34.
e Cariosam & variam terram Columella cap. 4. lib. 2. exponit, nimbis exiguis semimadidã, cùm post longas siccitates leuis pluuia glebarum superiorem partem madefecit, inferiorẽ non attigit.
f Facilem & modicè resolutam. Columella cap. 2. & cap. 11. lib. 3. Pullæ Cato meminit lib. 34. Idem terram tenerrimam pullam vocat cap. 151. Vide infrà cap. 23. lib. 18. Virgilius putre solum vocat: *putre solum, namque hoc imitamur arando.* De cuius verbi significatione Victorius cap. 23. lib. 11. Idem, *& Zephyro putris se gleba resoluit.*
g Iliados σ.

Ἐν δ' ἐτίθει νειὸν μαλακήν, πίειραν ἄρουραν,
Εὐρεῖαν, τρίπολον. πολλοὶ δ' ἀροτῆρες ἐν αὐτῇ
Ζεύγεα δινεύοντες ἐλάστρεον ἔνθα καὶ ἔνθα.
Οἱ δ' ὁπότε στρέψαντες ἱκοίατο τέλσον ἀρούρης,
Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἐν χερσὶ δέπας μελιηδέος οἴνου
Δόσκεν ἀνὴρ ἐπιών. τοὶ δὲ στρέψασκον ἀν' ὄγμους,
Ἱέμενοι νειοῖο βαθείης τέλσον ἱκέσθαι.
Ἡ δὲ μελαίνετ' ὄπισθεν, ἀρηρομένῃ δὲ ἐῴκει,
Χρυσείη περ ἐοῦσα: τὸ δὴ περὶ θαῦμα τέτυκτο.

Noctem è terra genitam fabulis proditur, quòd terræ soli obiectæ densitati Mathematici tribuunt, qua de caussa poëtæ *γῆν μέλαιναν* vocant. Rhodig. cap. 16. lib. 25.
h Nigram apud Theophr. loco citato probat Leophanes.
i Idem cap. 25. lib. 6. Causs. Arist. Ploblem. 12. Quæst. 2.
k Huius rei caussam vide explicatam apud Rhodig. cap. 31. 22. Vide suprà cap. 24. lib. 12. Apud Cic. lib. 3. de Orat. odorem eum significari quidam volunt, cùm ait, *Licet hoc videre in reliquis sensibus, vnguentis minùs diu nos delectari summa & acerrima suauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quòd terram, quàm quòd crocum olere videantur.* Brod. tamen cap. 5. 4. ceram, non terram legit. Vide Theophr. cap. 25. 6. Causs. Arist. Quæst. 2. sect. 12. Problem. 20
l Theophr. cap. 25 lib. 3. de Causs. quosdam præcipere ait, vt varij diuersique generis terræ commisceantur: macra cum pingui &c. Tacitè id ridet & reprehendit Plinius.

Genera terrarum. CAP. V.

1 Terrarum. Vet.
2 macræ. Vet.
3 oculi & argillosum, quæ operi difficilima rastros &c. onerat. Vet.
4 non aliquando. M. aliquando non quod operi. Vet.
5 ex se pumicosæ. M.
6 enarrare. Est enim in tentatione. M.
7 sana. M. sacra. i. dicata. Turn. satia. CH.
8 increscentis. M.
9 ex auro. M. & CH.
10 radentes. Vet.
11 illa enim erit. M.
12 humescente. Quidam.
13 occasu. M.
14 & Solem. CH.
15 fallit. M.
16 ac de terræ odore. M. vtr. Lego, Sic de terra odor optimè &c.
17 laudantur. Vet. sub. noualia.

[1] TErram amarã siue macrã si quis probare velit, demonstrant eam[2a] atræ degeneresq; herbæ:[b] frigidã autẽ retorridè nata. Item[c] vliginosam, tristia: rubricã[3] oculi argillãq;, operi difficillimas, quæq; rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quãquam[4] non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è cõtrario cineraceam, & sabulum album. Nã sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis.[d] Cato breuiter atq; ex suo more vitia determinat: Terram[e] cariosam caue: néve plaustro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, vt penè vestigiis quoque 30 interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantũ abominatur, vitia, aridæ, fistulosæ, scabrę, canescentis[5] exesę, & pumicosæ. Plus dixit vna significatione, q̃ possit vlla copia sermonis[6] enarrari. Est enim interpretatione vitiorũ quędam non ętate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atq; imbecilla. Idem agrum optimũ iudicat ad radicẽ montiũ planitie in meridiẽ excurrente, qui est totius Italiæ situs: terrã verò tenerã, quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi[7] satior. Intelligere modò libeat dictã mira significatione[f] tenerã: & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenietur. Illa tẽperatę vbertatis, illa mollis facilisq; culturæ, nec madida, nec sitiẽs. Illa post vomerẽ nitescens: qualẽ fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cęlatã dixit,[g] addiditq; miraculum[8h] nigrescentis, quamuis fieret[9] in auro. 40 Illa quam recentẽ exquirunt improbæ alites vomerem comitantes, coruiq; aratoris vestigias ipsa[10] rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoq; sentẽtia, & aliqua in propositum. Certè Cicero lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, vnguenta sunt, quę terram, quàm quæ crocũ sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quam redolent. Ita est profectò:[11] illa erit optima, quæ vnguenta sapiat.[i] Quòd si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam[12] quiescẽte ea sub[13] occasum Solis, in quo loco arcus cęlestis deiecerit capita sua: & cũ à siccitate cõtinua immaduit imbre: tũc emittit illũ suũ halitũ[k] diuinũ[14] ex Sole conceptũ, cui cõparari suauitas nulla possit. Is esse odor in cõmota debebit, repertúsq; neminẽ[15] fallet:[16] ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa vetere sylua, quę consensu[17] laudatur. Et in frugibus quidem ferendis 50 eadẽ terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in vineis non fit.

Eóque

Eóque diligentius eligenda est, ne vera existat opinio eorum, qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat & cælo: nec potest arari post imbres aliqua, vbertatis vitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum[18] siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, & à parte altera[19] iugi anu vomerem trahente vidimus scindi. Terram[20] enim terra emendari (vt[l] aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibuláque super humidam ac præpinguem,[21] dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

18 siccum est. M. vtr.
19 iungi anum vom. trahentem &c. M. vtr. & CH. Lego, vili asel. vidimus scindi, & à par. alt. iungi anum vom. trahentem.
20 etiam. Vet.
21 dementiæ operari est, quod potest superari qui colit terram. M. demẽtiæ opera est. Quid potest sperare qui colit talem? M. alterum, dementia opere est. Quid pot. sper. qui alit talem? CH.

ANNOTATIONES.

a Hederam fortassis nigram significat, de qua Virgilius:

--at sceleratum exquirere frigus
Difficile est, piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut heredæ pandunt vestigia nigræ.

b Idest quod ait Palladius cap. 5. lib. 1. quæ à bona terra proferũtur, nec scabra esse, nec retorrida, nec succi naturalis egentia.

c Virgilius 2. Georg. Varro cap. 7. lib. 1. Columel. cap. 5. & 6. lib. 2.

d Cap. 5. & 34.

e Cariosam & variam terram Columella cap. 4. lib. 2. exponit, nimbis exiguis semimadidam. cùm post longas siccitates leuis pluuia glebarum superiorem partem madefecit, inferiorem non attigit.

f Facilem & modicè resolutam. Columella cap. 2. lib. 2. & cap. 11. lib. 3. Pullæ Cato meminit lib. 34. Idem terram tenerrimam pullam vocat cap. 151. Vide infrà cap. 23. li. 18. Virgilius putre solum vocat:

--putre solum, namque hoc imitamur arando.

De cuius verbi significatione Victorius cap. 23. li. 11. Idem

--Zephyro putris se gleba resoluit.

Turn. cap. 27. 18.

g Iliados σ.

Ἐν δ' ἐτίθει νειὸν μαλακήν, πίειραν ἄρουραν,
Εὐρεῖαν, τρίπολον. πολλοὶ δ' ἀροτῆρες ἐν αὐτῇ
Ζεύγεα δινεύοντες ἐλάστρεον ἔνθα καὶ ἔνθα.
Οἱ δ' ὁπότε στρέψαντες ἱκοίατο τέλσον ἀρούρης,
Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἐν χερσὶ δέπας μελιηδέος οἴνου
Δόσκεν ἀνὴρ ἐπιών. τοὶ δὲ στρέψασκον ἀν' ὄγμους,
Ἱέμενοι νειοῖο βαθείης τέλσον ἱκέσθαι.
Ἡ δὲ μελαίνετ' ὄπισθεν, ἀρηρομένῃ δὲ ἐῴκει,
Χρυσείη περ ἐοῦσα: τὸ δὴ περὶ θαῦμ' ἐτέτυκτο.

Noctem è terra genitam fabulis proditur, quòd terræ soli obiectæ densitati Mathematici tribuunt, qua de caussa poëtæ γῆν μέλαιναν vocant. Rhodig. cap. 16. lib. 25.

h Nigram apud Theophr. loco citato probat Leophanes.

i Idem cap. 25. lib. 6. Causs. Aristot. Problem. 12. Quæst. 2.

k Huius rei caussam vide explicatam apud Rhodig. cap. 31. 22. Vide suprà cap. 24. lib. 12. Apud Cic. lib. 3. de Orat. Odorem eum significari quidam volunt, cùm ait, *Licet hoc videre in reliquis sensibus, vnguentis minùs diu nos delectari summa & acerrima suauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quòd terram, quàm quòd crocum olere videantur.* Brod. tamen cap. 5. 4. ceram, non terram legit. Vide Theophr. cap. 25. 6. Causs. Arist. Quæst. 2. sect. 12. Problem.

l Theophr. cap. 25. lib. 3. de Causs. quosdam præcipere ait, vt varij diuersique generis terræ commisceantur. macra cum pingui &c. Tacitè id ridet & reprehendit Plinius.

De terra, quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

Alia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere[1] alendi eam ipsa: quod genus vocant[2] margam. Spissior vbertas[3] in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

1 alendi ea ipsi, genusque quod vocant. M. Lego, alendi eam. Gypsi genus est quod vocant.
2 marlam. M.
3 ex ea colligitur. Vet.

De Græcorum circa[1] hæc doctrina. CAP. VII.

Non omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis?[2] Leucargillon vocant candidam argillam,[3] qua in Megarico agro vtuntur, sed tantùm in humida frigidáque terra.[4] Illas Gallias Britanniásque locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficiẽtibus ingeniis. Est enim alba,[5] ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera,[a] aut pinguis. Experimenta vtriusque in manus, vsúsque geminus, aut vt fruges tantùm alant,[6] aut edant & pabulum. Fruges alit[7] tophacea alba: quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis, verùm aspera[8] tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est ruffa, quæ vocatur[9][b] capnumargos, intermisto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis[c] contunditur in ipso campo: primísque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen[10] minimo leuitate dimidio minoris, quàm cæteræ, inuehitur. Inspergitur rara:[11] sale eam misceri putant. Vtrunque hoc genus semel iniectum[d] in l. annos valet, & frugum & pabuli vbertate.

1 hanc. Vet.
2 Leucargillion. M. Leucargilion. CH.
3 quam in. CH.
4 Illa Gall. Britan. locupletantia cum cura dici conuenit duo genera. Fuerant plura. M.
5 rosea. M. vtr. rosa. CH.
6 aut eædem & pab. M. vtr.
6 tophacea. Alba quæ sit inter. M.
8 tactu: nimia si iniecta est, exuritur sole. M. vtr.
9 acaunumarga. CH.
10 minima, leuitate.
11 sole eam dissolui & cum terra misceri putant. Dal.

ANNOTATIONES.

a Est & liquida Georgio Agricolæ lib. 1. De fossilibus.

b καπνούμαργον dictam volunt, quasi fumi ruffo & fusco colore infectam: alij καυνίμαργον legunt, quasi laxam & raram. Alterum manuscriptum exemplar meum habet, Caunumarga.

c Vel resoluitur gelu & tempestatibus.

d In decem annos Galliæ.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

Qvæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albæ[1] cretæ[a] argentaria est. Petitur ex alto,

1 creta argumẽtaria. Vet. alimentaria. CH. Lego, creta argillosa est.

2 angustis. Vet.
3 Durant. M.
4 glisomargam. CH.
5 lætisimum. M. & CH.
6 mittit. CH.
7 germen. Dal.
8 signini. M. vtr. & Turn. & CH. nempe ruderis è signino opere.
9 Galliæ &c. appellant. CH.
10 in vlig. vorticibus, &c, si alia sit. Vet. M.
11 annis x. in M. d.
12 aratro. M.
13 rapiatur. Fimi &c. plus iusto aspera est, & quæ. Dal.
14 Temperato. M.

to, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore[2] angustatis, intus, vt in metallis, spatiante vena. Hac maximè Britannia vtitur. [3] Durat annis lxxx. Neque est exemplum vllius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ [4] glischromargon vocant. Est autem creta fullonia mista pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita vt messe sublata ante sementem alteram [5] lætissimam secetur. Dum in fruge est, nullũ aliud [6] gramen [7] emittit. Durat xxx. annis: densior iusto [8] cymini modo strangulat solum. Columbinam [9] Gallia suo nomine [b] eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia non sit: [10] in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentiũ solos nouimus, qui fertilissimum agrũ colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius [11] annis x. prodest. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros: quę sanè & oleis, & vitibus vtilissima reperitur. Omnis autem marga [12] arato iniicienda est, vt medicamentum [13] rapiatur: & fimi desiderat aliquantulum quæ primò plus aspera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, solum lædet, ne sic quidē primo pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. [14] Temperatę alterutra, creta vel columbina conuenit.

ANNOTATIONES.

a Argento poliendo vtilis: vulgò, *Tripela*. Huius meminit Varro cap. 7. lib. 1.

b Quidam legunt Aiglepeliam, idest splendidam & liuidam: αἰγλήεις, lucidus: πελιός, liuidus. Cæterùm ea vox Græca potius fuerit quàm Gallica. In vetusto legitur, suo nomine è Græco (lego, Sed & Græco,) Pelian appellat.

[a] *De cineris vsu, & de fimo, & quæ sata vberiorem terram faciant, & quæ vrant.* CAP. IX.

1 lætisimum. Vet. mox hoc cap legitur, leuisimum. Lego, qui quia lenisimus est &c.
2 dicimus M. & CH.
3 vindemiæ citius eo coquũtur, quia. Alij, asperant. Certum est Narb. prouinciæ & vind. citius eo, &c.
4 ipsa re. Vet.
5 suis manibus. in M. d.
6 id excog. Alij hæc ecog. CH.
7 Stercuto. Vet. & CH. Sterculio Lactan. & Tertull. Sterquilino. Alij.
8 coriorum. CH.
9 Quippe potus tum mage domandus &c. Alij. Quippe plus iã ibi miscendus ac domandus est. Alij.
10 domandus. M.
11 sdum CH.
12 exitiosum. M.
13 columbarias (sub. spurcitias) Vet columbariam. M. columbarum: Alij Vet.
14 vicibus. M.
15 fornacib⁹, in M. d.
16 fit. Vet.
17 gignit. M.
18 bubalino. M.
19 mandunt. M.
20 vtrosque. Vet.

TRanspadanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, vt[2] diximus. [b] Sunt qui puluere quoq; vuas ali iudicent, pubescentésque puluerent, & vitium arborumq; radicibus aspergãt. Quod certũ est Narbonensi prouinciæ, & [3] vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol, confert. Fimi plures differentiæ: [4] ipsa res antiqua. Iam apud Homerũ regius senex agrum ita [5] suis manibus [c] lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia [6] excogitasse traditur: diuulgasse verò Hercules in Italia, quæ regi suo [7] Stercutio Fauni filio ob hoc inuẽtum immortalitatem tribuit. [d] M. Varro principatum dat turdorũ fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum suumq; magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri stercorarentur. [e] Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores consensu [f] humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in [8] coriariorum officinis [g] pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum, largiúsque etiam, quàm cùm bibitur, admista. [9] Quippe plus iam ibi malè [10] domandũ est, cùm ad virus illud vini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè spurcitias suum laudant. Columella [11] solus damnat. Alij cuiuscunq; quadrupedis [12] ex cytiso. Aliqui [13] colũbaria præferunt. Proximum deinde [h] caprarum est, ab hoc ouium, déinde boum, nouissimũ iumentorum. Hæ fuere apud priscos differentiæ, simúlque præcepta (vt inuenio) re tali vtendi, quando & hic vetustas vtilior: visumq; iam est apud quosdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinę vice cribris superiniici, fœtore aspectúque temporis [14] viribus in quandam etiam gratiam, mutato. Nuper repertũ, oleas gaudere maximè cinere è calcariis [15] fornacibus. [i] Varro præceptis adiicit, equino, quod sit leuissimũ, segetes alendas: prata verò grauiore, & quod ex hordeo [16] fiat, multasq; [17] gignat herbas. Quidam etiam [18] bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò asininũ, quoniam lentissimè [19] mãdant. E contrario vsus aduersus [20] vtrũque pronũtiat. Inter omnes autem constat nihil esse vtilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulísve desectæ circa radices arborum ac vitium obrutis.

[21] Etiam

[21] Etiam vbi non sit pecus, culmo ipso vel etiam filice stercorare arbitrantur.[k] Cato stercus vnde [22] fiat, stramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernásque. E segete euellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam [23] auctam, vluámque: ea substernito ouibus, frondémque [24] putridam.[m] Vinea si [25] macruerit, sarmenta sua comburito, & [26] ibidem inarato. Itémque vbi saturus eris frumentum, oues ibi[n] delectato. Necnon [27] & satis quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut è contrario cicer, quia vellitur, & quia salsum [28] est, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia segetem exurunt, & omnia, quæ velluntur.[29] Nucleos in segetem ne indideris.[o] Virgilius & lino segetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta sub dio concauo loco, & qui humorem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo[p] è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpentes. Fimũ miscere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac [31] luna[q] sitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario mense tantùm, cùm id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocunque tempore [32] facere libeat, curandum vt ab Occasu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúsque eius obseruatione tali.

[21] Et vbi M.
[22] facias apud Catonem. faciat. CH.
[23] actam. M. & CH. id est, χαμαιάκτην, ebulum acten, vl. eam subst. M. aliud. Turnebus, mactã. Cato cap. 37. altam.
[24] putidã. M. & CH.
[25] macrauerit. CH.
[26] indidem. CH.
[27] est satis. CH.
[28] est. Hordeũ. Vet.
[29] Nucleum. M. id est, arborem quæ in fructu nucleum fert.
[30] inicere. CH.
[31] luna silente. Alij.
[32] fiat. M. vtr. & Vet.

ANNOTATIONES.

a Columella cap.15.lib.2. Theophr.cap.8.lib.2. histor. & cap.13. lib.3. Caussar.
b Theophr. ibid. & cap.22.lib.3. Causs.
c Homer. Odyss. ω.
--ἐϋκτιμένῃ ἐν ἀλωῇ λυστρεύοντα φυτόν:
in pomario bene structo circumfodientem, radentem, læuigantem arborẽ: (tot enim λυστρεύειν significat: vnde λύστρον rusticum instrumentum quo id peragitur.) Cicero in Catone & Plinius hoc loco aut obliuiosè, aut negligenter λυστρεύειν, κοπρίζειν, stercorare & lætificare exposuerunt. De Vlysse id dicitur, qui patrem sic occupatum deprehendit. Ælianus cap.5.lib.7.histor. rectè significatum eius verbi reddidit: καὶ Λαέρτης αὐτουργῶν ὑπὸ τοῦ παιδὸς πεφώραται, καὶ φυτὸν ξύων, καὶ τοι γηράσκων βαθύτατα. Laërtes, quamuis iam extrema senectute, in opere à filio deprehensus est, arborem radens. A priscis tamẽ illis stercoratos fuisse agros cognoscimus ex Odyss. ρ.
--ὄφρ' ἂν ἄγοιεν
δμῶες Ὀδυσσῆος τέμενος μέγα κοπρήσοντες.
Brod.cap.13.6. Victorius cap.4.28. Obseru. Adscribendos alios versus Homeri putaui, qui ad hanc rem pertinent.
Δὴ τότε κεῖτο ἀπόθεστος ἀποιχομένοιο Ὀδυσῆος
Ἐν πολλῇ κόπρῳ, ἥ οἱ προπάροιθε θυράων
Ἡμιόνων τε, βοῶν τε ἅλις κέχυτ' ὄφρ' ἂν ἄγοιεν &c.
d Cap.38.lib.1.
e Idem Cassius apud Varronem.
f Sic alui proluuiem, & lotium circumloquitur. Eadem locutione vsus est, qui dixit, Reliquias cibi, & humorem quem profundimus. Theophr.cap.9.lib.2.histor.
g Quod fit calce addita.
h Cato cap.36.
i Varro cap.38.lib.1. equinum, ex Cassio, minimè esse bonum in segetes tradit, sed optimum in prata, vt cæterorum veterinorum, quæ hordeo pascuntur, quod multam facit herbam. Obliuiosus hic Plinius.
k Catonis verba sunt ex cap.37. *Stercus vnde facias stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam.*
l Fabules alas, vt Varro cap.31.1. Rei rust. & Cato cap. 7. locuti sunt, vel acera fabarum, τὰ ἄχυρα κυάμινα. In Geoponicis, τὴν δ' ἁλμυρὰν γῆν, ἐν ἀρχῇ χειμῶνος, ὑετοῦ ἐπιγινομένου, κινήσας ἀρότροις μικροῖς, ἀχύροις διαπάσεις, κάλλιον μὲν κυαμίνοις. Fabulum Lucilius vocat,
Hic in stercore humi, fabulóque, fimo, atque sucerda.
m Cato cap.37. *Vitis si macra erit, sarmenta sua concidito minutè, & ibidem inarato,* (lego, *inurito,*) *aut infodito.*
n Detineto, illicito. Titinnius,
Quòd ea parasitus habeat, qui illum sciat
Delicere, & noctem facere posit de die.
Item attrahere & allicere. Quadrigarius 4. Annal. *Fabius de nocte cœpit hostibus castra simulare oppugnare, eum hostem delectare, dum collega id raperet quod captabat.* Cato cap.30. *Vbi sementim facturus eris, ibi ouem delectato, & frondem vsque ad pabula matura.*
o Georg.lib.2.
p Robusta aliqua materia in medio depacta. Varro, Columella.
q Paulò pòst siccam & decrescentem vocat, vt & Propertius:
Nunc licet in triuijs siccæ requiescere lunæ.

[a] *De satione arborum, & quòd auulsione nascuntur arbores.*

CAP. X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus [1] dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè sunt genera: tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut [2] plantis radicis, aut propagine, aut auulsione, aut surculo, aut insito & [b] consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædã autem pluribus generibus seruntur, quædam omnibus. Ac pleraq; ex his natura ipsa docuit, & in primis semen serere, cùm decidens exceptúmque terra [3] viuisceret.[4] Sed quædam non aliter proueniunt, vt castaneæ, [5] iuglandes, [6][c] cæduis duntaxat exceptis. Et semine autem, quanquàm dissimili, ea quoq;, quæ & aliis modis, seruntur, vt vites, & mala, atque pyra. Nanque iis pro semine nucleus, non vt suprà dictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouẽtu, ac degenerantia, & [7] insito restituẽda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contrà, omnino non degenerandi, quoquo modo serantur, vt cupressis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur.

[1] dicimus. CH.
[2] pl. radicatis (viuiradicibus.) Vet. planta radice. Alij. Vet. & Theophr. aut à radice plantis. Quidam. vt posthac hoc ipso capite.
[3] viuesceret. CH.
[4] Sed & quædam. Vet.
[5] vt glandes. CH.
[6] cadiuis. Alij.
[7] insitu. Vet.

Genera eius [d] diximus. Ex his augusta, & [8] baccalis, & tinus simili modo seruntur. Baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu [9] siccante leguntur, expanduntúrque raræ, ne calefiant aceruo. Posteà quidam [10] fimo ad satum præparatas, vrina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin vligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato [11] palmi altitudine, vicenæ ferè [12] aceruatim mense Martio: eædem & propagine seruntur: triumphalísque talea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, grandissimis baccarum tusis leuiter, ne grana frangantur, eáque intrita [14] restem circunlini atque ita [15] seri: parietem fore densitatis, ex quo virgulæ differantur. Sic & spinas sepis causa serunt, [e] tomice moris spinarum circunlita. [ee] Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. [f] Amygda la in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere [16] & dura calidáque terra: in pingui [17] aut humida mori, [18] ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella, fimóque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas [19] triangula ratione, palmo inter se distantes: [g] denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis: aut vt laurus, quę [h] baccis seritur. Citrea grano & propagine: sorba semine, [20] & à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis: sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit, [21] multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba [22] indigesta premitur, vt in lauris, Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt soboli, vt vlmorum palmarúmque. Nullis verò tales [23] pululi proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atque in [i] seminariis adolescere, iterúmque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres: siue arborum quoque vt hominum natura, nouitatis ac peregrinationis auida est: siue discedentes virus relinquunt, mansuescúntque tractatu, ceu feræ, dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit: auulsiq; [k] arboribus stolones vixere. Quo in genere & [24] cum [l] perna sua auelluntur, partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum [25] fimbriato corpore. Hoc modo plantantur Punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primísque vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis, [26] salici, quæ vel inuerso surculo [27] seritur. Iam eæ ibi dispon ūtur, vbi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam antè conuenit dici, quàm transeatur ad alia genera, [28] Nanque ad id præcipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quàm matrem, sæpe conuenit. [m] Sit ergo siccum succosúmq;, bipalio subactum, aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ, in quā [29] transferendæ sint. Ante omnia elapidatū, munitumq; ad incursum etiam gallinacei generis: quàm minimè rimosum, ne penetrās sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum [30] seri, ne se inter se contingant. Præter alia vitia etiam verminosa fiunt: ideo sarriri conuenit sępius, herbásq; euelli. Prętereà semina ipsa fruticantia [31] supputare, ac falcem pati consuescere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad solem recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorúmq; semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos, semine satas & ipsas. [n] Minimis id granis constat, vt vix perspici [32] quædam possint: [o] non omittendo naturæ miraculo, [33] è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid simile [34] originis suæ habent malorum pyrorúmque semina: his principiis respuentem secures materiem nasci, indomita ponderibus im mensis præla, arbores velis, turribus murísque impellendis arietes? Hæc est naturæ vis, hæc potentia. Super omnia erit, è lacryma nasci aliquid, vt suo loco dicemus. [p] Ergo è cupresso fœmina (mas enim, vt diximus, non gignit)

8 bacalis & pinus. CH.
9 siccatæ. M.
10 fumo ad serendū. M. ad serendum paratas Vet.
11 palmæ. CH.
12 aceruantur. Vet.
13 triumphali. Alij.
14 reste circumligari M. reite circumlini. CH.
15 seri: sic parietem fore miræ densitatis. Dal.
16 ea. M.
17 &. M.
18 aut. CH.
19 trianguli. M.
20 Lego, & viuiradice planta. auersione.
21 multis. M.
22 ingesta. M.
23 pulli. Vet. μοσχεύματα, παραβλαςαί, αὐτομολίαι, παραφυάδες, νεόποδες.
24 cum pinna. Vet.
25 fibrato. Vet.
26 salice. Vet.
27 seritur iam. Hæ ibi. M.
28 Namque & hîc principio eligi solū refert Vet. Namque & id præcipuum eligi refert. M.
29 transferendū sit. Vet.
30 seri. Nam si inter se cōtingant, præter. Turn. & CH contingant, & noceant. Vet.
31 subputari. Vet.
32 quidem. Dal. quidam posint. Non omittendum naturæ miraculum &c M.
33 etiam paruo. M. aliud.
34 originisve. M.

nit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæq; emittunt semen, formicis mirè expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi [35] natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, areaq; æquata cylindris, aut [36] volgiolis, densum terraq; cribris [37] supercernitur pollicis crassitudine. Contra immane pondus attollere se non valet, [38] retorquetúrque sub terra. Ob hoc [39] parcitur vestigiis. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erumpant. [40] Differuntur post annum [r] dodrantali filo, custodita temperie, vt [s] viridi cælo serantur, ac sine aura. Mirúmq; dictu, periculum eo tantùm die est, [41] si rorauerit quãtuluncunque imbrem, aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate, aquásque [42] posteà odere. Et zizipha grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inserũtur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in [t] calabrice: ea est spina [43] syluestris. Quæcunque optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos.

35 natalẽ arboris. M.
36 vuluoalis. CH.
37 superincenitur. CH. leg. superincernitur.
38 torquetur. M.
39 & pauitur. CH.
40 Differuntur. Vet.
41 si rorauit quantu lacunque imbres, aut si adflauit. CH.
42 posteà. in M. d.
43 syluestris quæcũque. Optimè ea myxas. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 1. lib. 2. histor. & lib. 1. Causs. & cap. 1. li. 4. eiusdem operis.
b Conciso frustulatim, & in terram demisso. Theophr.
c Quæ ex cæsorum truncorum radice pullulant.
d Suprà cap. vlt. lib. 15.
e Tomices, restes leuiter tortæ ex Sparto, aut impolito Canabi.
ee Lego, Pullas autem lauros & myrtos œnopas, à trimatu &c. Nam lauri & myrti terra emergentes, & nouellæ, coloris sunt herbacei: grandiores verò obscurius virescunt, & adultæ subnigræ visuntur, quas οἰνωπὰς vocant. Quidam legunt, Pullulos autem lauri & myrti, in inopia à trimatu &c. Alij, Pullos autem &c. Theophrasto cap. 16. lib. 3. Hist. phellodrys ξύλον ἔχει οἰνωποδέστερον τῆς δρυὸς: magis giluum. Eidem cap. 17. lib. 3. hist. ἄνθος οἰνωπὸν cuidam generi τῶ ἴου.
f Columella cap. 10. lib. 5.
g Decimo quoque die.
h Granis leuiter tusis.
i Seminarij faciundi rationem docet Cato cap. 46.
k ἀπὸ παρασπάδος. Theophr. ca. 1. lib. 2. histor. In genere stolones hic tam adnati radici, quam reuulsi à matris corpore. Theophrasto φυτευτήρια.
l Arboris pede. ἀπόπρεμνα καὶ ὑπόρριζα παραιρεῖται. Theoph. Eadem loquendi forma auulsi surculi calcem dixit ca. 21. huius libri.
m Cato cap. 46. 47. 48.
n Varro cap. 40. lib. 1.
o Seneca cap. 6. lib. 2. Quæst. Natural. Cicero lib. 2. de Nat. Deor.
p Theophr. cap. 2. lib. 2. histor. Vide Catonem cap. 151.
q κυλινδρωθεῖσα. Theophr.
r Palmæ interuallo.
s Sudo ac sereno, tam sicco & à nubibus puro, vt viride appareat.
t Calabrica. Calabricam puto esse nostrum *Groiselier*. Quidam esse malunt Spinam Ceruinam Italorum, & Rhamnum purgatorium officinarum.

De transferendis seminariis, & vlmis serendis, & scrobibus. CAP. XI.

PLantas ex seminario transferre [1] in aliud, priusquam suo loco ponãtur, operosè [a] præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. [b] Vlmornm, prius quàm [2] folio vestiantur, samara colligẽda est circa Martias Calend. cùm flauescere incipit. Deinde biduo in vmbra siccata serenda, densa [3] in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, [4] rigandum. [5] Disserendæ ex [c] arearum [6] venis post annum in vlmaria, interuallo [7] pedali in [8] vnamquamq; partem. Maritas vlmos autumno serere vtilius, [9] quia [d] carenr semine. Nam eæ è plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub vrbe [10] transferunt, aut (vt quibusdam placet) quæ vicenum pedũ esse cœperunt. Sulco, qui [11] nouerarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni vndique è solido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. [12] Aridiores serendas in campestribus cõuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoq; maturius conuenit, hoc est, ab Idibus Feb. plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbustisq; ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria, non perflatu modò vtilis, verùm & aspectu grata, [13] quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente versu. [14] Populis eadem ratio semine, qua vlmos, serendi: transferendi quoque è seminariis eadem & syluis. [e] Ante omnia igitur in similem transferri terrã aut meliorem oportet. Nec [15] è tepidis aut præcocibus in frigidos aut serotinos situs, vt neq; ex his in illos. [f] Præfodere scrobes antè (si fieri posset) tantò prius, donec pingui cæspite obducantur. Mago ante [16] annũ iubet, vt solem pluuiasq; combibant: aut [17] si id conditio largita nõ sit, ignes in medio fieri ante mẽses duos, nec nisi post imbres in his seri. [g] Altitudinẽ eorum in argilloso aut duro solo [h] trium cubitorum esse in quamque partem. [18] In prunis palmo ampliùs, & vbique [19] caminata fossura ore compressiore sint. Nigra verò terra [i] duo cubita, & palmũ quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores cõsentiunt, non altiores [k] quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. [l] Nusquam verò sesquipede minus altos, [20] quoniã in humido solo ad vicina aquæ [21] perueniat. [m] Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imósque palmum & pedem, altitudine iiii. pedum. eos

1 alibi. M.
2 foliis. CH.
3 in areis factis. ex Colum.
4 riganda. Vet.
5 Deferendæ. M.
6 vineis. Vet.
7 sesquipedali. Colũ.
8 quamque. CH.
9 quia carentes semine nudis è plantis. M. quia carente semine non vt è plan. CH.
10 transferuntur. M.
11 nouenarius. Vet. id est, pedes nouem à vicino distans: aut in quo pedes nouem à se inuicem dissitæ arbores ponuntur.
12 Rariores. CH.
13 quoquo modo. M. & CH.
14 Lego, Opulis, quarũ meminit Colum. in vlmario, nusquam populi facta mẽtione.
15 ex. CH.
16 annum fieri iubet. M.
17 si condit. M.
18 In pruinis. Vet.
19 camerata. Vet. Colum. cap. 10. lib. 5.
20 quamuis. Dal.
21 perueniant. Dal.

lapide consterni: aut si non sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint, sarmentis, ita vt in [22] altitudinem semipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ summa [n] tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam [o] Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum [23] Prætoris. Destringi securius se teste, innoxium [24] abradi partes, quæ se nudauerint terra. [p] Aliqui lapides rotundos subiici malunt, [25] qui & contineat humorem, & [26] transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem: existimantes. Glarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: [q] Cato crassiorem quinque digitis. [r] Non omisisset idem, si attineret, Meridianam cæli partem signare in cortice, vt translata in iisdem & [s] assuetis statueretur [27] horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso [t] affectant etiam quidam in vite ficóque, permutantes in contrarium. [28] [u] Densiores enim folio ita fieri, magísque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque sic etiam [29] scansilem fieri. Plerique id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in [x] horam diei quintam vel octauam spectare maluerim. Æquè latet non negligendum, ne radices mora inarescat, néve à Septentrionibus, aut ab ea parte cæli vsque ad Exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non [30] aduersæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. [y] Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. [31] Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cæspite circunligari: [32] cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtilissimè [33] quidam summam terram contentus est subdi. [z] Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. [aa] Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium. [bb] Ficus [34] si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio [35] non carent reliqua poma, [36] similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, vt exemptas appareat, non euulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua [37] confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque [38] à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

22 alt. semipedis. Vet. altitudine semipede. M. & CH.
23 prætoris distringi securim in se putantis. Inn. Liuius lib 9. Præt. Distrin securi⁹, sed & inn. abr. Lipsi⁹.
24 ad radi. M. & CH.
25 qui haud cont. hũ. sed trãsm. Thoph. cap. 7. lib. 3. Caus.
26 transmittant, non autem planos iacere, hos à terreno. Dal.
27 oris. Alij.
28 Densiora enim folia. M.
29 fertilẽ. Vet. legit. εὐβωστότερον pro εὐβλαστότερον apud Theophr.
30 obuersæ. Vet.
31 Et ad hæc. M.
32 quia &c. iubet. Vet.
33 quidem. M.
34 si in scilla. Vet. si prope scillã. Theoph.
35 non, in M. d.
36 dissimiliter. Vet.
37 cõfessa nos omitt. M.
38 in trunco. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 46.
b De vlmariis Columel. cap. 6. lib. 5.
c Arearum vineas vocat excauatas fossas. Ea significatione dicimus, à milite vineas agi.
d Atinias si intelligit, eas semen ferre autor est Columella.
e Theophrastus cap. 7. lib. 2. Hist. *δεῖ τὰ φυτὰ λαμβάνειν*, inquit, *ἐξ ὁμοίας γῆς, εἰς ἣν μέλλεις φυτεύειν, ἢ οὐκ χείρονος.*
f Idem ibidem, & cap. eod. lib. 3, Causs. *προορύττειν γύρους*. Columel. cap. 2. lib. 2. & cap. 6. ac 10. lib. 5. Cato cap. 43.
g Columel. cap. 6. li. 5. scrobes fieri iubet latos, pedes duos: altos in leui terra tantundem, in graui dupondium & dodrantem: longos, pedes sex, aut minimùm quinque. Cato verò serendis oleis altos, pedes III. s. latos, pedes IIII.
h Quatuor pedum & semissis.
i Tres pedes & nouem pollices.
k Quatuor pedibus & semisse.
l Idest, quod Columella ait cap. 13. lib. 13. *Nisi tamen si scaturigo palustris obuia, sicut in agro Rauennate plusquàm sesquipedem prohibeat infodere.*
m Cato cap. 43. de sulcis id colliciis vel elicibus scribit, non de scrobibus, qua in re Plinius non satis perspicax fuit.
n *ἐπιπολαιόρριζα* Theophr. vocat.
o Contra Samnites feliciter is dimicauit, quamuis à pullario monitus pullos non addicere, cùm votum fecisset, si superior discederet, vini pocillum Ioui se libaturum, suprà cap. 13. 14. Valer. Max. ca. 1. 7. Alexand. ab Alex. cap. 29. 1. Liuius lib. 9. *Prænestinus Prætor*, inquit, *per timorem segnius suos ex subsidiis duxerat in primam aciẽ: quem cum inambulans ante tabernaculum vocari iussisset, lictorem expedire securim iussit: ad quam vocem exanimi stãte Prænestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incommodam ambulantibus.* Lipsius Epist. 3 lib. 2. quæ dimidiatis circulis includuntur ab eo putat esse aliena de quo hic agitur, & ideò amouenda. Idem legit, Distringi securius, sed & innoxium abradi. Quidam legunt: In summa tellure vitis fuit, cùm Papyrius Cursor Imperator ad terrorem Prænestinorum Prætoris, inquit, Excide radicem istam. Distringi &c.
p Theophr. cap. 8. lib. 3. Causs. & Columel. locis citatis.
q Cap. 28.
r Tacitè Theophrastum reprehendit.
s Ad eandem cæli regionem & partem. Columella. De hac ratione loquendi, mox.
t Theophr. cap. 8. lib. 2. histor.
v Apud Theoph. legendum, *ἔνιοι δὲ ῥοιὰν μείζω γίνεσθαι, καὶ σκιάζειν μᾶλλον τὸν καρπὸν, ἔτι δ' ἧττον ἀποβάλλειν τοὺς κυτίνους* &c. *Quidam Punicam malum ampliorem fieri, fructum magis inumbrare, cytinósque suos minùs amittere. &c.* quæ Plinius longè alio sensu reddidit. Lego & ex Theophr. *Quidam inuersas figunt, in vite, atque etiam fico, permutantes &c.* Palladius in Martio cap. 10. id fieri vetat.
x Hoc est in regionem cæli, quæ est inter Meridiem & Ortum brumalem, idest, inter Austrum & Vulturnum, atque adeò inter Austrum & Phœnica, siue Euronoton. Vel inter Meridiem & Occasum hybernum, idest, inter Africũ & Austrũ, vel Libonoton. Geographi, & rei rusticæ scriptores, cæli regiones, terrarúmque situs ac positionem per horas vulgares designant: primam horam ab Ortu æquinoctiali numerãtes, sic vt sexta cadat in Meridiem, duodecima in Occasum: decimaoctaua in Septentrionem: vigesimaquarta in Ortum redeat. Vide cap. 3. lib. 6. & cap. 32. lib. 6.

y Cap. 28.
z Palladius in Martio cap. 10. Columella cap. 10. lib. 5.
aa Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. καὶ τὰ μὲν ἔχοντα ῥίζας, ὀρθὰ ἐμβάλλειν: vbi περὶ φυτευτηρίων agit.
bb Columella cap. 10. lib. 5. ne tinea molesta sit ficulneis seminibus, in imum scrobem lentisci taleam demitti iubet, inuerso cacumine. Theophr. cap. 7. lib. 5. Causs. meliora fieri tradit quæ Lentisco aut Scillæ inserta terræ mandantur. Idem cap. 7. lib. 2. histor. scribit quod hic Plinius, Ficum, si prope Scillam seratur, ocyus crescere, & minus à vermibus infestari.

[a] *De interuallis plantandarum arborum, & vmbris, & stillicidijs, & vbi plantari debeant.* CAP. XII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo,[1] vel magis etiam pyros, magísque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiusque arboris: quoniam [2] has quoque obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos [3] circinent, vt in malis pyrísque. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúsque iuxtà satis. [b] Necat germina & pinus [5] sed ventis vtraque resistit, quoniam & [6] protecta vinearum ratione egent, Stillicidia pinus, quercus, ilicis ponderosissima. Nullum [c] cupressi, vmbra minima, & in se conuoluta. Ficorum [8] leuis, quamuis sparsa: ideóque inter vineas seri non [7] vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens, [9] quacunque opacat. Attico hæc quoque [10] uidetur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. [11] [d] Constrictæ quidem vllius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet [e] gramini credere non soli, haud alia lætius operiente toros. [f] Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatúque crebro solem vmbra temperans, eodem graui [12] protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in vltimis ponenda, quandò quibusque satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. [13] Iuglandium quidem, pinorúmque, & picearum, & abietis, quæcumque attigere, non dubiè venenum est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita [14] defenduntur, vt per [15] ipsas non defluant imbres, stilla sæua est. Ergo plurimum intererit hac [16] in quæstione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. Iam per se colles [g] minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamē maximo interuallo, de qua Catonis Italiqua sententia est: in xxv. pedibus minimū, plurimum xxx. seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrāt à pondere olei, quod ferāt annuo prouentu. Ideo lxxv. pedes Mago interuallo dedit vndique: [17] etiā in macro solo ac duro, atque vētoso, cùm minimum xlv. Bætica quidem vberrimas messes inter oleas metit. Illam [18] inscitiam pudendam [19] esse conuenit, adultas [20] interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, [21] multo vt præstet laxitate delinquere.

1 & magis. M.
2 hanc. Vet. hæc. Alij Vet.
3 circinant. Dal.
4 gramina. M. & CH.
5 sed quoniam ventis vtr. resist. & proiectu earum vineas tegunt. Alij. vinearum sationem tegūt. Alij.
6 proiecta. M.
7 vetatur. Vet.
8 lenis. M. & CH.
9 quæcunque. Vet.
10 videntur. CH.
11 Districtæ quidem illius. Vet. Constr. quidem vlmi. M.
12 prot. se ab imbre. Dal.
13 Iuglandum. M.
14 diffundūtur. Vet.
15 ipsam. Dal. sub frondem.
16 inquisitione. M.
17 ast in macro. M.
18 inscientiam. M. & CH.
19 nosse. Vet.
20 inter sese luctari. Vet.
21 multo iam vt præstet laxitati derelinquere. M. & CH nisi quod habet, delingere.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. & cap. 8. lib. 3. Causs. Columel. cap. 10. lib. 5. Varro. lib. 1.
b Palladio in Nouembri cap. 7. *Pinus omnibus, quæ sub ea seruntur, prodesse creditur.* Theophr. cap 15. lib. 3. Causs. *Pinus omnibus benigna Laurum & Myrtum sub se satas fouet, & crescere patitur.*
c Fœminæ, quæ in metam fastigiatur.
d Eius cui amputati rami sunt.
e Lætissimè sub Platano nascenti.
f Nigræ.
g Vel quia pinguiores, vel vt densiores arbores ventorum iniuriæ, qui in edita magis sæuiunt, fortiùs resistant.

[a] *Quæ arbores tardè crescant, & quæ celeriter: & de Sabina.* CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè crescunt, & in primis semine tantum nascentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, [1] pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & antè. Ex his [2] lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, seménque [3] profert. Omnia verò celerius adolescunt

1 pinus. M.
2 lent. est pyrus. M. cyprus & pseudocyprus.

3 perfert. CH.
4 viridem radicem. M.
5 laurus. CH.
6 quam si. Dal.
7 luxuriosum. M.
8 summa etenim. M. & CH.
9 seritur. CH.

stolonibus ablatis, vnámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumq; nascuntur ex sese, repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus vt possint videri homines[b] terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac[4] viuiradicem. Eadem autem natura est ederis.[c] Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia,[5] laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, & post biennium amputato flexu, plantáque translata post trimatum:[6] quas si longius ferre[d] libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, vt in iis transferantur. Alterum genus[7] luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitanda, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in[8] summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo suprà, biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum[9] serunt & ramo, quoniam[e] neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 3. histor.
b Colendæ & purgandæ, quam alioqui ruborum sylua occuparet, & obrueret.
c Cap. 51.
d Idem cap. 52.
e Fallitur Plinius. Sabina baccifera est: semen autem Rosmarinus gerit.

[a] *De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio.* CAP. XIIII.

1 lactis. Dal.
2 aut. Dal.
3 lauru. CH.
4 subula aperiendo &c. includendo. Dal.
5 sinum gemmæ in nodo euulsi. Dal.
6 mox inperare. CH.
7 ausi medium, ipsi medullæ. Alij. ausi, medio ipsi, atque medullæ. Vet. medio, ipsique in eo medullæ. M.
8 adicit. M. adigit. Vet. adiecit. Dal.
9 ex num. M.
10 media. CH.
11 Lenta res, quoties. M.
12 ramis. Vet.

SEmine quoque[b] inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidóque, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum[1] lecticis,[2] & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus[c] cerasum in salice, platanum in[3] lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili[4] fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso,[d] seménque includendi eadem[e] fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit[5] sinum in nodo gemmæ expulsi corticis,[f] gemmámque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quò minus putrescerent sudes, limen subdididit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam, apparuítque truncum esse pro[g] terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies. læuigatur falce trucus. Ratio posteà duplex: Et prima inter corticem lignúmque inserendi. Timebant prisci truncum findere:[6] mox[h] inforare[7] ausi medio. Ipsiq; medullæ calamum imprimebant, vnum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos[8] adiicit, mortalitati eorum[9] & numero succurrere persuasa per media trunco leniter fisso, cuneóq; tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficísque media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa[10] medias succus: inde & surculi: cacumina sitiunt. Facillimè coalescũt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdem horæ germinationem succorúmque societatem habent.[11] Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: vt in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius[i] ex cacumine inseri vetat. Certúmque est,[12] ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è ger-

& è germine nouello, nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent. Præterea vt prægnantes, hoc est, [13] gemmatione turgentes, [14] & qui parere illo sperauerint anno. Bimi [15] vtrique, nec tenuiores digito medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil [16] nusquam hulcerosum esse aut retorridum. [17] Spei fauet [k] medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticisque iungatur. Id enim satius, quàm [18] foris cortici æquari. Calami exacutio medullam [19] ne nudet. Tenui tamen fistula [20] detegat, vt [21] fastigatio læui descendat cuneo, tribus non [22] ampliore digitis. Quod facillimè contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne luxetur, dum deprimitur: néve cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque [23] concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna [24] crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt fortius durant: [25] contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, [26] aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, [27] vt prævalidè [28] accipientis trunco in media fissura [29] relinquatur. Quidam vestigio [30] fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos [31] figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo, ne [32] cortice rumpatur laxato. Cerasi [l] libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. [33] Incolumi cuneo [34] adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimum quàm [35] proximum terræ, si patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, vel cretæ [m] harenam, fimúmque bubulum [36] admisceri, atque ita vsque ad lentorem subigi iubet, idq; [37] interponi & circunlini. Ex iis quæ commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticé, nec alio modo inserere solitos, aut vltra [38] latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium [39] diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribúsque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, [n] lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eamq; illigari opertam stramentis. [40] Nunc abundè arbitrantur paleato luto [41] libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gémis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmq; succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. [o] Punicam verò & ficum, quanquam aliàs sicca sint, [42] recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere [43] insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: [44] seruari inter inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terra obstructos.

13 germinatione. M.
14 & quos. Vet.
15 vtique, (sic & CH.) nec ten. dig. minimo M.
16 vsquam. M.
17 Spei fa. medullæ cal. commissura, si matrix ligni corticesque (sub. calami) iungantur Dal.
18 fortius Dal.
19 ne nudet, detegat tamen fist. tenus Dal.
20 detegatur. Vet.
21 fastigiatio Dal.
22 amplius. Vet.
23 concorporat CH.
24 cresc. calamus. Dal.
25 & contrarium. M.
26 parumve comprimat, aut ne compr.
27 vt præter calamũ acceptu nihil in media trunci fissura relinqu.
28 accipiente. Vet.
29 relinquant. M. & CH.
30 scissuræ. Dal.
31 refigunt. Dal. findunt. CH.
32 cortex rump. laxatus. Vet.
33 incolume. M. sub. insitum.
34 educto vitilibus. Dal.
35 proximè. Dal.
36 admiscet Dal.
37 superponi. Dal.
38 altitudinem. Dal.
39 diebus l. & per vind. Ex Catone.
40 Nunc autem arb. Vet.
41 librum. Dal. farcire, libro duos dig. insitos extante. CH.
42 procrastinare. Dal.
43 insitiones. CH.
44 seruari autem inter. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 6. & 7. lib. 1. Causs. Cato cap. 40. 41. 42. Columella cap. 11. lib. 5. Virgil. 2. Georgic.

b Insitionum hi ferè sunt modi, Inoculatio, & quæ generis nomine appellatur Insitio. Inoculatio (ἐνοφθαλμισμός,) eaque duplex; prisca altera, quæ fit surculo in gemmam subula apertam indito; noua altera, quæ & Emplastratio dicitur, fitq; in gemmæ locũ indita. Insitio, (ἐμφυτεία, ἐμφυλισμός) & hæc quoque duplex, in truncum, & in corticem; in truncum rursus duplex; altera terebræ circumactu, (terebratio, siue ἐγκεντρισμός,) vel stimulo perforata medulla, (medullarum applicatio;) altera trunco per medium fisso: in corticem verò nostra memoria inuenta, corticis fistulosi circumiectus.

c Theophr. cap. 23. lib. 2. Causs. & cap. 4. lib. 5.

d Calamum, surculum, vt fit cùm truncato stipite surculus inseritur inter corticem & lignum.

e Subula, acuto scalpello, Columel.

f Emplastrationis modo.

g Theophr. cap. 6. lib. 1. & cap. 19. lib. 2. Causs.

h Hoc est ἐγκεντρίζειν Græcis.

i Non tantùm diuisa, vt admittat lucem, verùm exempto cuneo latera sic lateribus applicans, vt videatur coaluisse.

k Id est quod ait Cato cap. 41. Quos inseres, medullam cum medulla committito.

l Qui crassior à tenuiore velut hiscens discedit. Vide infrà cap. 24. huius libri.

m Theophr. cap. 6. lib. 1. Causs. laudat (si mendum non subest) πηλὸν τετριχωμένον, id est lutum cum pilis subactum.

n Miror valde Plinium, linguam bubulam, herbam, τὸ βούγλωσσον,

exposui

exposuisse, cùm Cato ligulam è corio bubulo factam intelligat: & alioqui sit absurdum linguam bubulam herbam insuper librum alligari, nec cadat, quod ait Cato.
o Theophr. cap.6. lib.1. Causs.

[a] *De vite inserenda.* CAP. XV.

1 Vitis.M. 2 indi. Dal. 3 est, in M.d. 4 vterentur. Dal. 5 vlmi vimine alligato.M, vlmi vim. alligato bina circumdarentur. CH. 6 distillet. Vet. 7 humor. M. 8 ad pedes. Dal. 9 autumni Vet. 10 satiuis syluestres. Vet. 11 est. Vet. 12 lenes. Dal.

V[1]Itium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac de inde terra obrutos, vt cacumine existant.[b] Cato vitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (vt dictum est)[2] addi,[c] medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, vtriusq; in obliquum latere contrario adraso, iunctis[d] medullis colligari. Tertium genus[3] est,[e] terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosq; addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum,[f] intritáque illitum operire terra, calamis subrecti. Nostra ætas correxit, vt[g] Gallica[4] vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis[5] vlmeo vimine alligatus, bináq; cicunci-deretur acie à duabus partibus, vt inde potius[6] distillaret[7] mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella[8] pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedêre ab æquinoctio[9] autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura sicciori-bus. Si[10] satiuæ syluestribus inserantur, degenerát in feritatem. Reliqua cælo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius[11] enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat[12] leueis.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.16. lib.1. & cap.17. lib.3. Causs. Cato cap.42. & 43. Columel. cap.29. lib.4. & De arboribus cap.8.
b Cap.41.
c Surculi videlicet & matricis.
d Fortassis hoc græcis fuerit ἐμφυλίζειν, quasi adoptare, & arrogare in suam stirpem, in suum genus.
e ἐγκεντρίζειν Græcis.
f Argilla subacta cum fimo & arena.
g Cycliscum Gal. vocat lib.6. Meth. sub finem. Ea non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis plaga vndique læuis relicta facilius omni parte sedentem surculum contingit: terebra verò priscorum, quæ manu adigitur, vrit partem quam excauat, & scobis lanuginem excitat, quæ nunquam sic extrahitur, vt non inhæreseat foramini, interuentu suo prohibens ne surculi corpus corpori vitis applicetur. Colum. cap.29. lib.4. Terebra antiquorum, *Tariere:* Gallica, *Vibrequin.*

[a] *De emplastratione.* CAP. XVI.

1 ex, in M.d. 2 cortice.M. 3 vltra corticem ferrum.M. alterum. 4 gemma. Dal. 5 nec hum. nec affl. CH. 6 cortici.M. cum cortice. 7 Tiburtes, tiliam omni. Vet. 8 ducitur. CH. 9 corrumpit.CH. 10 vt. CH.

EMplastri ratio & ipsa[1] ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè[2] cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quáque præcipuà cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat[3] vltra ferrũ) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis[4] mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas,[5] non humorem, nõ afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud[b] Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi[c] miscuere fissuram in vitibus, exempta[6] cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta[7] Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium[8] dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraque sapores[9] corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, vt ficus[10] & punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosúsque cortex. Neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, posteà[d] emplastratio. Sed vtraque infirmissima. Et quę cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssimè deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius, quàm serere.

ANNOTATIONES.

a Columella cap.11. lib.5. Cato cap.42.
b Loco citato.
c Vites inserunt & ramo simul fisso, & emplastro.
d Columel. cap.11. lib.5. inoculationem ab agricolis vocari emplastrationem tradit. Plinius tamen videtur hanc ab illa distinguere.

Exem

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Ateste genitus,[1] inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum[2] inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc[3] Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic[a] seruntur, in primísque ficus, omnibus aliis modis nascens, præterquàm[b] talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harena cooperto. Ramo 10 seruntur & Punica, palis laxato prius meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedũ, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trũco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam[4] ramo eam seri religio fulgurũ prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, néve scabræ, aut bifurcæ: néve[c] tenuiores, quàm vt manum impleant:[5] ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atque vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

1 inseuit. M. & CH.
2 inseuit. M. & CH.
3 tertiana. M.
4 in vlmo. M. tãtum, quã in vlmo seri &c. Vet. inseri. CH.
5 néve. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. & ca. 6. lib. 1. Caussar. Columel. cap. 20 10. lib. 5.
b Varro cap. 40. lib. 1. De re rust.
c Columel. lib. De arboribus, cap. 20. & cap. 9. lib. 5. Theophr. loco citato.

De cultura olearum, & quibus temporibus insitio fiat. CAP. XVIII.

QVæ custodienda in olearum[1] cultura[a] Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè præcipiemus: Taleas[2] oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas[3] facito.[b] Diligentérque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: locus bipalio subactus sit, beneque[4] glutus. Cùm taleam[5] demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat,[6] malleo aut mateola[7] adigito: cauetóque, ne librum[8] scindas. Cùm adigis, palo prius locum feceris, 30 quò taleam[9] demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi trinæ sunt, tum denique curæ sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis[10] seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, vel[11] oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quam plurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver.[c] Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernũ incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid vetus interfregerit,[12] ea omnia eximito. Quà locus ferax nõ erit, id plus[d] concidito, aratoq; bene, enodatoq;, stirpésq; leues facito.[e] Circum oleas[13] autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sæpissime 40 & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fiet,[14] & eò in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & seri debeant, quóque spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso, aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vêre maximè serit.[15] Sed si & autumno libeat, post æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occasum. x i i i i. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere.[16] Quidam æternitate consenescunt proxima adoptione virga emissa, atque ita alia arbore ex eadem iuuenescente: iterumq; & quoties opus sit, vt æuis eadem oliueta constent. Inseritur autem oleaster calamo & inoculatione. Olea, 50 vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui[17] raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeũt. Non[18] inhumare taleas, aut siccare priùs quàm serantur

1 cura. CH.
2 oleagineas. Vet. & CH.
3 decidito. Cato.
4 glutus, beneque terra tenera. Cato. glutus CH.
5 demittes, & mox, descendet. Idẽ & CH.
6 malleolo. Idem.
7 adicito, & mox, adicis. M.
8 scindas, cùm adiges. Palo, Cato.
9 demittat. M. & CH. demittas. Si ita feceris vti stet talea melius viuet. Taleæ vbi trinæ (sic & CH) sunt, tum den maturę sunt, vbi lib. sese vertet. Cato.
10 seres ter. tal. ponito, easq;. Cato. & CH.
11 oculis. Vet.
12 inde ea. CH.
13 autumnitate. CH.
14 & in eas. Vet. & eô. Dal. propterea, ideo.
15 Sed & autumno, si libeat. Dal.
16 Quadam æter. eæ consen. Vet. Lego, inserere, quad ætern. cũ senescit prima adopt. emis. virga, cito alia, arbore ex eadem iuuenescẽte, iterúmque &c.
17 Leg. erucæ: sic & apud Theoph. legẽdũ ἱκάρπαι pro κάμπαι.
18 intumare. M. & CH.

rantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortum [f] interradi alternis annis, melius inuētum: Item muscum circundare radici.[g] Circunfodi autem omnibus annis à solstitio duûm cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumā seri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda,[19] ab occasu [h] Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu Sagittæ, Subsolanum, aut[20] Septentrionem spectantia. Laurum[21] ab occasu Aquilæ ad occasum Sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vêre & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter vtilis intelligitur, sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub [i] Etesiarum flatu conserunt: necnon & in Græcia, oleam maximè in Laconia Cos insula & vites tunc seri apud Græcos inoculare & inserere non dubitant, sed[22] arborem non serunt. Plurimùmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Ægypto omni serunt mense, & vbicunque imbres æstiui[23] non sunt, vt in India & Aethiopia. Necessariò post hæc autumno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturíque ortus. Neque enim animalium tantum est ad[24] coitus auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiuè vti, plurimum[25] interest conceptus. Peculiare vtique in insitis, cùm sit mutua cupiditas[26] vtrinque coeundi. Qui ver probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse[27] complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen statutum [k] tempus anni habēt vbique, vt cerasi & amygdalæ circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optimè[28] iudicabit. Frigida enim & aquosa verno conseri oportet, sicca & calida autumnò. [l] Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam xv. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ,[29] Græcæ, atque Castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus[30] easdem.[31] Salici, genistæ, circa Martias calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis virga seri diximus.

19 ab ortu. Dal.
20 Septētriones. M.
21 ad occasum. CH.
22 arbores. M. & CH.
23 non, in M. d.
24 coitum. M.
25 interest ad conceptus. Pecul. &c quod sit mut cup. vtrique coëundi.
26 vtrique. CH.
27 amplexus. M.
28 iudicant. M.
29 & Græcę. CH.
30 eiusdem. Vet.
31 salicis & gen. CH.

ANNOTATIONES.

a Cap. 45.
b Hæc apud Catonem iam non leguntur, & in eius exemplari deesse videntur: quamuis cap. 28. de radicibus eximendis cum terra, operiendis, calcandis, nonnihil tradat.
c Cato cap. 44.
d Diligentius fodito, subigito, aratro proscindito.
e Quæ sequuntur non leguntur apud Catonem.
f Laborant enim impetigine. Theophr. cap. 16. lib. 4. histor. & cap. 12. lib. 5. Causs.
g Columel. cap. 9. lib. 5.
h Columellæ Vergiliæ oriuntur sexto Idus Nouembris, id est circa diem vndecimum. Sagitta verò oritur octauo Calend. Martij, id est circa vigesimū Februarij, qua ratiōe occidit circa vigesimum Augusti. Aquila oritur septimo Idus Decembris, id est circa septimum diem eius mensis: qua ratione occidit circa septimum Maij.
i Aquilonum, flagrante Canicula, cœli feruorem lenientium. Narbonensibus, *Le Garbin.*
k Theophr. cap. 6. & 7. lib. 1. Causs.
l Columel. cap. 10. lib. 5.

Quæ arbores societate gaudeant, & disciplina ablaqueandi & [1] accumulandi. CAP. XIX.

1 aculeandi. M.
2 etiam nunc. M. etiā num. CH.

EST[2] etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem prætereã, quod vsquam inuenerim, [a] Columellæ excogitata, vt affirmat ipse, qua vel diuersæ insociabilésque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non amplio re interuallo, quàm vt contingi largè possit ramo oleę quàm maximè sequaci atq; obedituro: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Posteà fico adepta vires (quod euenire trimæ aut vtiq; quinquenni solet) detrūcata superficie,[3] ipsúmque deputatum, &, vt dictum est, adraso cacumine: defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorumq; temperamento, trienio communi[4] inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse,

3 ipsum quidem. Vet.
4 inter se duas. Vet. cōmuniter duas. Alij. Vet.

tis esse, nondum vulgata ratione,[5] mihi certè satis comperta.[6] Cæterò eadem illa de calidis frigidísque & humidis & siccis suprà dicta[7] ratio, &[b] scrobes fodere[8] monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere[9] expediet: aliter in[10] æstuoso solo & sicco, vt quàm maximè accipiant aquam contineantq;. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiúntque, ne solis ardor exurat. Aliubi[c] ablaqueant,[11] perflatúsque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque sitientibus quærunt.[12] Vbicunq; circunfodiendi arbores ratio[d] in[13] circuitu pedes in orbem ternos, neq; id in pratis,[14] quãdo amore solis humorísque in summa tellure oberrant.[15] Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendísque in vniuersum sint dicta.

5 haud mihi. M. aut mihi. CH.
6 Cæterùm. M.
7 ratione M.
8 monstratum. Vet.
9 expedit. Altos. M.
10 æstiuoso & sicco. CH.
11 perflatum. M.
12 vbique. Vet.
13 circuitum. M.
14 quandoquidem. Vet.
15 & de arbor. fructus gratia sered. insered. hæc quidem in vniuers. Vet.

ANNOTATIONES.

a Columellæ locus est cap. 11. lib. 5.
b Theoph. cap. 5. lib. 3. Causs.
c Idem cap. 11. lib. 3. ibid. Columel. lib. vlt. cap. 5.
d Τὸ, In circuitu, puto hîc superuacuum esse, cùm verbi circumfodiendi significatio id satis explicet.

[a] *De salicto, & harundineto, & cæteris caduis ad perticas, palos.* CAP. XX.

Hinc restat earum[1] ratio, quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè, cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes & semipedem,[b] talea sesquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quò plenior. Interuallo esse debent pedes seni. Trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur,[2] vt se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est, quò terræ propior. Has quoque omnibus annis[3] confodi iubent mense Aprili. Hæc est viminaliũ cultura. Perticalis & virga & talea seritur fossura eadem. Perticas ex ea cædi iustum est, quarto ferè anno. Et[c] eæ autem senescentium[4] propagine[d] sarciunt locum, pertica[e] immersa, ac post annum[f] recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt xxv. vineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo[5] pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata,[6] palmipede interuallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.[g] Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, solo gaudet. Seritur[h] bulbo radicis, quẽ alij oculum[7] appellant, dodrantali scrobe, interuallo duûm pedum & semipedis: reficitúrque ex sese vetere harundineto extirpato: quod vtilius repertum,[8] quàm[i] castrare, sicut anteà. Nanque inter se radices serpunt, mutuóque[9] discursu nentur. Tempus[10] inserendi, priusquàm oculi harundinum intumescant, ante Calen. Martias. Crescit ad brumam vsque, desinítque cùm durescere incipit. Hoc signum,[11] quod tempestiuam habet cæsuram: & hanc autem, quoties & vineam fodiendam putant. Seritur &[k] transuersa, non altè terra condita: erumpuntq;[12] singulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplãtata pedali sulco binis obrutis gemmis, vt tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur decrescente luna. Vineis anno siccata vtilior, quàm viridis.[l] Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurãdi peruicacia, regerminatione cædua vel salice lætior. Quærit solum facile,[13] necnon harenosum, maximéque sabulum humidum aut[m] carbunculum, vel tophi etiam farinam, quamlibet opaco Septentrionalíque & præfrigido situ, vel etiam decliui. Recusat eadem[14] Gallicam, rubricam, cretam, omnémque terræ fœcunditatem. Seri nuce diximus, sed nisi ex maximis nõ prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis.[15] Perfringi solum debet[16] suprà ex Nouembri mense in Februarium: quo solutæ, sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Interualla sint[17] pedalia vndique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferũtur in aliud, bipedali interuallo, plus[18] biennio. Sunt & propagines, nulli quidẽ faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur.[19] Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè posteà prosilit. Ideo nucibus potiùs, quàm viuiradicibus, plantaria cædua implẽtur. Cultura nõ alia, quàm suprà dictis fodiendis supputandísque per biennium sequens: de cætero ipsa se colit, vmbra stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum an-

1 natio. M.
2 vt sic se in. Vet.
3 configi. M. confidi. CH. Lego, circũfodi.
4 præsarciunt locum. M. & CH. Lego, resarciunt.
5 pastinato. CH.
6 palmipedi. CH.
7 vocant. CH.
8 quàm castrato. Vet.
9 occursu. Vet. decursu necãtur. M. & CH.
10 conserendi. M.
11 quod, in M. d.
12 è sing. CH.
13 nec non CH.
14 Galleam. M. vtr. Lego, glareã, calcem, Vet.
15 Refringi. CH.
16 supremum. Vet.
17 semipedalia. Colum. Lego, sequipedalia.
18 biennium. M.
19 Tum ex cac. supra ter. CH.

num. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt, durántque vltra alteram syluæ suæ cæsuram.[19] Esculus similiter prouenit, cæsura triennio[20] serior,[21] nimis morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum[22] seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putrescit,[23] læsúmque maximè[24] [n] fruticat. Præter hæc sunt cædua, quæ diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus: sed tardiùs nascuntur, terramq; defixa vix tolerant, non modò humorem. Sambucus contrà firmissima ad palum, taleis seritur, vt populus. Nam de cupresso satis[25] diximus.

19 Quercus. Colum.
20 senior. CH.
21 minus. M.
22 foditur, vel, sarritur. Dal.
23 cæsumque. Vet. & M.
24 fructificat. M. alterum.
25 diximus, & præd. vel arm. vinearum. Restat &c. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 8. lib. 5. histor. Cato cap. 9. Columel. cap. 30. li. 4. & cap. 2. lib. 11. Varro cap. 8. lib. 1.
b Talea in viminali, pertica in arborescente.
c Salices viminales potiùs, quàm perticales.
d Nam quamuis adhibeatur cura, inquit Columel. plurimæ salices intereunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curuatis & defossis cacuminibus, quibus restituatur, quicquid intercidit. Anniculus deinde mergus decidatur à stirpe, vt suis radicibus tanquam vitis, ali possit.
e Pro mergo defossa.
f A parente vbi radicem egerit.
g Cato cap. 6. Columel. cap. 32. lib. 4.
h Et talea pedum duorum ac semissis, & arundine tota prostrata, interuallo tripedaneo. Columel.
i Castratur harundinetum, quod ita densatum, vt gracilis harundo & Cannæ similis prodeat, interciditur & disraratur. Columel.
k Theoph. cap. 2. lib. 2. histor.
l Columel. cap. 30. & vlt. lib. 4.
m Carbunculi Columella non meminit.
n Quanto sæpius cæditur, tanto fruticosior planta in querceto resurgit.

[a] *De culturis, & disciplina colendarum vinearum.* CAP. XXI.

ET prædictis velut armamentis vinearum, restat ipsarum natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi, & quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculatis scaporum nodis intersepiunt medullam.[1] Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis vtique duobus internodia includunt. Medulla, siue illa vitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu[2] nodis peruia patet fistula. Cùm verò concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta[3] priorem nodum, alternis laterum semper [b] inguinibus, vt dictum est in harundine ac ferula, quorũ dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma,[5] cùm ibi cæspitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, vuæ, folia, pampini gignũtur. Mirúmque, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cùm seruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales[6] paxillo solo patefacto seruntur, sic vt descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis propriè vocantur vnde[7] germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cùm tempestiuè sati prægnantes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita satas [c] ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, vt citissimè proueniat. Vitium numerosior[8] satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, & deputatum in[9] sarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque[10] [d] è duro surculus seri: eóque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Posteà auelli cum[11] sua calce cœptus est, vt in fico: neque est aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine [e] calce,[12] propter quod sagittæ vocantur, cùm intorti pangũtur:[13] iidem cùm recisi nec intorti, [f] trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis[14] sterile est: nec nisi fœcando oportet. Quæ raros[15] habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos, qui floruerint, surculos. [g] Sagittas serere minus vtile, quoniã in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, non[16] breuiores, longitudine, quinque, séxve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo[17] deputentur, vtilissimum. Si multo posteà necesse sit serere custoditos, vti præcepimus,[18] caueri vtique, ne extra terram positi sole inarescant,[19] ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priùs quàm serantur, in aqua pluribus diebus[20] reuirescant. Solum apricum & quàm amplissimũ [h] in seminario, siue in vinea,

1 Fistulæ. Dal.
2 nodi. M.
3 superiorem. Vet.
4 quarum. Dal.
5 Lego, cùm ibi palmitem fecit.
6 paxilli. Vet. & CH.
7 germinantur. CH.
8 satus est. M.
9 sarmenta. CH.
10 & durus. Vet.
11 suo. Dal. Sic stolonum pernam suprà dixit.
12 propter, in M. d.
13 Lego, iidem quoque recisi.
14 sagittas ster. est, nec nisi fœcundas. Vet.
15 habent nodos infœc. iudicantur. Vet.
16 breuiore. Vet.
17 putantur, vtiliss. Si multum. M.
18 oportet cauere vtique. Vet.
19 vento aut. CH.
20 reuiuiscant. Vet.

10 20 30 40 50

vinea, bidēte pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternūm pedum [21] ferramento, ita [22] vt in pedes binos fossa procedat.[23] Fossum purgari, & extendi, ne crudum relinquatur: verūm [24] exigi [i] mensura. Malè pastinatum deprehendunt [k] scamna inæqualia. Metienda est & ea pars, quæ interiacet, [25] puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus, quàm duos integi oportet, & proximam attingi terrā, & eodem paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinē semisses. Ita satos malleolos xxiiii. mense recidere ad imū [l] articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua xxxvi. mense viuiradix transfertur. Est & luxuriosa [m] ratio vites serendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per [26] coarcta fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisiq; palmitem emittunt. Posteà fistula fracta radix liberè capit vires, vuámq; fert, & omnium [27] corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medulláque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mista seritur, & cùm spargere cœpit [28] caules, deciditur, foditúrque sæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere semina ipsa perquàm mirum sit, & medulla adempta nasci. Surculis etiam [29] quibusnam sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuissimis quinis senísue colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti, detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur vinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo vitis per se stabit.[o] Id enim non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea vino,[30] quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi, omníque operi facilior. Super cætera deflorescit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hispania,[31] Brūdisióque. Compluuiata copiosior vino est, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius [32] serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numerosior tantùm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

21 fermento.CH.
22 vt pedes.M.
23 Fossatum.Vet.
24 & exigi mensurā. Vet.
25 puluinis.Vet.
26 colla.CH.
27 coniunctorum surculorum.Vet.
28 candales.CH.
29 in quibusdam arboribus sit coarticulatio, (id est, coalitus) quod non.
30 quoniam.M.
31 Brundisíque.CH.
32 serendæ.Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. à cap.16. vsque ad 22. lib.3. Causs. Columel. lib.3. & 4.
b Foliorum & pampinorum exortu. Suprà ca.36. li.16. eodem genere loquendi vtitur.
c De illarum satu Columel. cap.10. lib.5.
d Trunco, siue capite, aut flagello.
e Sic stolonum pernam suprà dixit cap.10. huius libri.
f Columellæ cap.19. li.3. trigemmes, qui exceptis frequentibus in capite oculis, tres deinceps articulos, ac totidem gemmas habent.
g Idem cap.10. lib.3. ait, veteres etiam ex fœcundo malleolo decisam sagittam repudiasse. Ibidem. *Nam si sagittam, id est, superiorem partem malleoli, vituperandam censebant, cùm esset eadem pars surculi frugiferi, quanto magis vel ex optima vitis parte natum flagellum &c.*
h Ex Columella cap.13. lib.3. hunc locum sic restituo: In seminario, siue vinea, bidente & bipalio pastinari debet, in longitudinem ternos pedes, terráque reiici, ita vt in pedes binos fossa procedat, (alij, descendat) quantum patitur latitudo ferramenti. Bipalium instrumentum ad fodiendum, pala duplo latius, vnde nomen.
i Longitudinis & altitudinis.
k Quod inter scrobes iacet.
l Nodum. Imum articulum cùm integrum & illæsum seruare volunt, quia sit ad germinationem cæteris fæcundior, ei proximū ferro non attingunt, vt is sui proiectu iniurias, quę offendere possunt, arceat, & depellat.
m Simile quiddam tradit Theophr. cap.5. lib.5. Causs.
n Idem Theophr. loco citato.
o Quod adminicul› careat.

[a] *De sulco, & vinearum putatione.* CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in [b] quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, [c] extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram [1] minutis in [2] scrobe ima sulcis, fimóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, præterea [3][d] puluinatis à deue-

1 minutim in scr ima ac sulcis.
2 scrobe imo. Vet. & CH.
3 puluinata à deuex. labra. Dal.

xitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Esse vitis radicem [3] in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Orientem æquinoctialem spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano xviii. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliísque transuersis [4] limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot [c] decumano, limitari. Semper verò quintanis [5] seminari, hoc est, vt quinto quoque palo singulæ [6] iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi [f] repastinato, nec nisi viuiradicem seri: tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, melius quàm pastinare, vt defluuia [7] palis [8] eorum contineantur. [g] Aquoso cælo, vel sicco solo, [9] malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidúsq; etiam veris exitu. In arido solo viuiradix quoque frustra seritur. Malè & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel [10] frondes vitis, & vsque ad solstitium rectè, vt in Hispania. [h] Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Plerique Austros optant, Cato abdicat, interesse medio temperamento [i] inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocant [k] porculeta. Pluuio & caliginoso tractu [l] rariores poni, sicco [m] densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in pastinato seritur, obiter [n] seminarium faciendi, [11] vt viuiradix loco suo, & malleolus qui transferatur, [o] inter vites & ordines seratur. Quæ ratio in iugero [p] circiter xvim. viuiradicum donat. Interest autem [12] biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, [q] quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum [r] resecatur vsque ad terram, vt [13] vnus tantùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno [s] reciditur, virésque concipit, & intra se pascit suffecturas [t] oneri: aliàs festinatione [u] pariendi gracilis [14] ac [x] emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum [15] exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad [16] pariendum vires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ, [17] robore, oleáque: aut [y] si non sint, pali è iunipero, cupresso, [18] laburno, [19] sambuco. Reliquorum generũ sudes omnibus annis [z] reciduntur. Saluberrima in iugo harundo [aa] connexa fasciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmq; emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam [20] tunc excæcant eum, supina falce auferendo oculos, vt [21] noxia iniuria longius euocent. [bb] Vtilior enim consuetudo pariendi, satiúsque pampinos adiugatæ detergere, vsquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant [cc] tangi proximo anno [22] quàm translata sit, neque [23] ante lx. mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno [24] recidunt, sed vt ternos quaternósue singulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id [25] vtrunque fructum tardum, [26] prætereà retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, posteà fœtum audacem. [dd] Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum [ee] roboratur: & annuos [27] accipit tota fœtus, [ff] cùm permissum fuerit nasci. Nil natura [gg] portionibus parit. [28] Quæ cùm excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: sin etiamnum infirmior erit, [hh] sub ipso iugo hospitari recisa: viribus, non [29] ætate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem viti [ii] imperare. Sequenti anno palmites [30] salutentur [kk] pro viribus matris singuli aut gemini. Iidem [31] & secuto, [ll] si [32] cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciãtur. Nec sunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas. Ea est enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat: [33] nec ampliat se, sed [mm] egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam

si [34] vi

3 in medio. Vet. & CH.
4 itineribus. Dal.
5 semitari. Vet. & CH.
6 iugi pagi. discludantur. Dal. id est, areæ inter duo iuga interceptæ.
7 talis. CH. fortassis, thallis, id est, oliuæ ramis, vel ridicis paratis ex alius cuiusuis arboris ramis.
8 earum. M.
9 malleolus seritur autũn. nisi si tra. rat. mutauerit. M.
10 frondens. M.
11 vt & viu. CH.
12 biennij. Vet.
13 vnus, vel etiam alter. Colum. c. 11. li. 4.
14 atque. CH.
15 exitura. Vet.
16 pariẽdas vuas seruetur. Vet.
17 è robore. Dal.
18 alburno. CH.
19 sambuco, & reliquorum generum sudes, quæ omnibus &c. Dal.
20 nunc. Vet.
21 noxia iniuria, in M. d.
22 q. li. autem transl. CH.
23 ante xx. mensem. Dal.
24 recidunt solo tenus. Colum. c. 11. li. 4.
25 vtrimque. M. Lego, vtique.
26 præt. sarmentum retor.
27 concipit. Dal.
28 Vitis cùm. Dal.
29 ætate id decern. Dal.
30 summittãtur. Dal.
31 & secundo. Vet.
32 coget. CH.
33 nec solum ampliat &c. Dal.

si[34] vites habebit, recisa[35] intra iugum[36] moretur, vt omnis fætura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, vt attingat iugum, sperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè se spargat. Ita temperetur hic modus, vt crescere etiá malit, quàm parere. Palmes duas trésve gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligariq; vt [nn] sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari: quoniam & sic [oo] coercetur impetus materiæ, densioresq; citrà pampini exultant: cacumen religari vetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructū dat, plurimúmq; ipsa [pp] curuatura. Quod citrà est, materiem mittit, [38] offensante [39] crebro spiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, [qq] pampinarium [40] vocatur: at vbi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperq; fructuarium relinquitur sub iugo, & [rr] qui vocatur custos. Hic est nouellus palmes non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum [ss] verrucæ magnitudine, qui [41] furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antequàm septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructū [42] euanescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, & ad quartum vsque [tt] pedamentum emitti, quod alij [uu] dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ masculeta appellant. Cùm induruit vitis, pessimum in vinea [xx] traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæq; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresque amputātur. Semper custodem relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec longior, quàm dictum est: & si luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, si [yy] vniiuga erit vinea, [43] emittat. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque initio adminiculum desiderabit, [zz] dum stare condiscat, & recta surgere. [A] Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne [B] prægrauet [44] fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineæ [45] trium pedum altitudo excelsior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem [46] iustā. Iis quoq;, quæ sparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, scrobibus per ambitum [47] factis, ne vagi palmites inter se pugnent occursantes: maiórque pars terrarū ita supinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Ægypto Syriáque, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram cōprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, [48] [C] vt semper pollices tantùm relinquantur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore [49] quinis: præstatq; multos esse, quàm longos. [D] Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera separari, ac singulis cōseri [50] tractibus, vtilissimū. Mistura enim generum etiam in vino, nō modò in musto, discors. Aut si misceantur, nō alia, quā pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quò [E] lætior ager, & quò planior: item roscido, nebuloso, minusq; ventoso conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, ęstuoso, ventisq; exposito. Iuga ad pedamentum quā arctissimo nodo vinciri oportet, vitem leui contineri. Quæ genera vitiū, & in quali solo cæloque essent cōserenda cùm enumeraremus naturas earū & vinorū, [51] notauimus: De reliquo cultu vehementer ambigitur. [F] Plerique æstate tota post singulos rores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos, [52] tractuq; intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas: Inimicos & pubescente vua rastros: satísque esse vineam ter anno confodi, ab æquinoctio verno [G] ad Vergiliarum exortum, & Canis [53] ortu, & nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à vindemia ante brumam, cùm alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequàm concipiat, hoc est, in vi. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & [54] variante se vua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, vt rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: sicuti lutum neque arare, neque

 fodere:

34 vires. Vet.
35 infra. Dal.
36 moritur. CH.
37 spargi. Dal.
38 offundente. Vet.
39 credo. M.
40 vocant. M.
41 Ferunculus. M. furiniculus. CH.
42 eiuuenescit. M. eiuncescit. CH.
43 emittant. Dal.
44 Lego, fructus parte altera: quos vinitor indidem: vel, itidem.
45 tribus pedibus. Dal.
46 iusta est. Dal.
47 actis. Vet.
48 vt nempe. Dal.
49 binis. Dal.
50 hortis. Colum.
51 docuimus. CH.
52 tactuque. Dal.
53 ortum. CH.
54 varia ante. CH.

fodere: Fossione puluerem [H] excitatum contra soles nebulásque prodesse. Pampinatio verna in confesso est, ab Idibus Maiis intra dies x. [I] vtique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum [55] tradenda ratio est. Protinus hanc à vindemia, [K] vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturæ [L] ante Aquilæ exortum, vt in siderum causis docebimus proximo volumine. Imò verò Fauonio, quoniam [M] anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædá hyemis [N] ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagásque findi, & cęli vitio exuri oculos lachryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in [O] latifundiis, non legitima naturæ festinatio: quò maturiùs [P] putátur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò seriùs, eò fructum vberiorem. Quare macras [Q] priùs [56] conuenit putare, validas [R] nouissimè. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terram verti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagáque [57] conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit [58] vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse [59] eam existimant: & donec ad [60] syncera veniatur, [S] recidendá: quoniam è vitiosa [61] materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, [T] ad terram recidi eam, nouósque elici vtilissimum. In pampinatione non [62] hos [V] detrahere pampinos, qui cum [63] vua sint: id etenim vuas supplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quæ nascatur è duro rigescente, vt [X] nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam [Y] inter duas vites vtilius putant statui: [64] & faciliùs ablaqueantur ita: meliúsque est [Z] vniiugæ vineæ, si tamen & ipsi iugo sint vires, [α] nec flatu infesta regio. In [β] quadripartita quàm proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubent. [γ] Cato de omni cultura vitium ita præcipit. Quàm altissimam vineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimium constringas, hoc modo eam curato: Capita vitium putata circunfodito, arare incipito. [65] Vltrò citróque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimum castrato. Potiùs, si opus [66] fuerit, deiicito, bienniòque pòst præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite [δ] caluata erit, sulcos interponito, ibíque [67] viuiradicem serito. [68] [ε] Vmbram à sulcis remoueto: crebróque fodito. In vinea [69] veteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, [70] ne serito: & circum capita addito stercus, paleas, vinaceas, aut aliquid horunce. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam [71] ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, [72] porrigitóque. Quæ vbi rectè [73] steterint, vbi vuá varia fieri cœperit, vites [ζ] subligato. [η] Vitis insitio vna est per ver, altera cum vua floret: ea optima est. Vineam veterem si in alium locum transferre voles, duntaxat brachium [74] crassum primum deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene [θ] effodito. Et caue radices [75] ne saucies. Ita vti fuerit, ponito in scrobe, aut in sulco, operitóque, & bene [76] occulcato. Eodémque modo vineam [77] statuminato, alligato, [78] laxatóque vti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

55 hîc ratio est.
56 conueniet. CH.
57 conlæuata. vt loquitur Columella. ad læuata.
58 vulneratus oculus. Vet.
59 læsam. Vet.
60 synceram. M.
61 materia. CH.
62 eos. Dal. his. CH.
63 vua futuri sint.
64 Nam facil. Dal.
65 vltrà citraque. M.
66 erit. CH.
67 viuã radicẽ. CH.
68 Herbam. Dal.
69 vetere. CH.
70 inserito. M.
71 iuit. Vet.
72 corrigitoque vt rectè stent, vbi vua. Cato.
73 stent, vbi vua vallaria. CH.
74 crassam licebit primum dep. CH.
75 ne, in CH. d.
76 occultato. M. & CH.
77 statuito (sic & CH.) vti rectius hoc exẽplar fuerit. Cato.
78 flexato. Cato flexatoque. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 18. lib. 3. Causs.
b Vel sulci ac fossionis, vel agri & terræ.
c Columel. cap. 16. lib. 3.
d Velut in tumulum editis ripis ab inferiore parte, vt iustus fossioni regestus sit, cùm à superiori parte ad inferiorem humus detrahitur. Colum. ca. 13. li. 3. de pastinatione, non scrobium defossione.
e Decumanus ab Oriente in Occidentem tendit: Cardo verò à Septentrione in Meridiem. Vide Colum. cap. 5. lib. 5. & c. 12. lib. 4.
f Theophr. cap. 17. lib. 3. Causs.
g Columella cap. 14. lib. 3.
h Idem ibid. cap. 19.
i Macro solo, quinos: mediocri, senos: pingui, septenos. Idem ibid. cap. 15.
k Porcæ, elati terræ tumuli inter duos sulcos. Varro cap. 21. lib. 1.
l Vt solem admittant.
m Vt à sole deffendantur.
n Columella cap. 13. & 16. lib. 3.
o Inter vites singuli malleoli: in singulis interordiniis quinque, per spatium pedis. Idem ibid.
p Apud Columellam in hac consitione Iulius Atticus abundè esse putat non viuiradicum, sed malleolorum sexdecim millia.
q Nam dum transfertur sæpius versata & subacta terra ad fructificandum vitem incitat.
r Varro cap. 31. lib. 1.

s Theophr.cap.20.lib.3.Causs.Columel.cap.10.21.22.23.lib.4.
t Et fœtus,& materiarum.
v Sarmenta & flagella.
x Eiuncida,vt apud Varron. cap.10.lib.2. Sic ait Columel.cap.5. lib.5. Opacis,frigidis, humidis locis, nisi æstate vitis nudetur, & palmitibus folia detrahantur, vt maturitatem fructus capiat, situ putrescere:nempe emucidam fieri.Idem cap.24.lib.4.muscum ait compedis more crura vitium comprimere, situ & veterno emaciare,id est mucidas reddere.
y Columella cap.30. lib.4.& 26.
z Non in multos annos durant,vt fagi,salicis,alni, &c.vel,vt ait Colum. cap.26.lib.4.putri parte dedolantur.
aa Idem Colum. cap. 17. 4.& 16.
bb Vt robustior & firmior vitis euadat.
cc Colum. cap. 11. lib.4.
dd In veterana vinea restituenda Columella. 22. 4. inter tertium & quartum pedem à terra viridissimam partem corticis acuto mucrone ferramenti vulnerat, vt è plaga pampinus fundatur, cicatricéque germen procedat. Id est scilicet quod Plinius innuit: non esse eliciendum è cicatricosa plaga sarmentum, quamuis id fiat in vite seniore.
ee Putatione,fossione,ablaqueatione,&c.
ff Nisi detrahantur oculi.
gg Sed perfecto & omnibus numeris absoluto enixu.
hh Columella cap.24. lib. 4.
ii Permittere vt luxuriet. Hoc genere locutionis vtitur Columella ibid.
kk Idem ibid.cap.16.
ll Lego, nisi cogit infirmitas. Nam cùm materies infirma est,ad postremos vsque articulos putatur, vt corroboretur sic coërcita. Colum.sub finem cap.16.lib.4.& cap.10.
mm Vltra iustos & consuetos limites effundit.
nn Columel.cap.26.lib.4.
oo Lego, Concitatur. Nam quod ait Columel. cap. 6. lib.5. pars palmitis præcipitata fructu induitur: at quæ vinculo supra tertiã vel quartam gemmam adnexa sursum tendit, anno sequente materias præbet.
pp Colum.cap.20.lib.4.& cap.6.lib.5.
qq Pampinariũ vocatur, alterum ex anniculo palmite,vbi supra cicatricem est, fructuarium, habendum semper in vinea. Relinquitur &c. è Columella ad verbum ex cap.5.lib.5.
rr Idem cap.21.lib.4.
ss Idem cap. 24.lib.eod.& cap.22.
tt Huius rei idem meminit cap.22.& 24.lib.eod.
vv Dracones,palmites emeriti,annis pluribus indurati. Vide an pro iuniculos,legendum sit funiculos.
xx Traducere vocat, mergo in vicina pedaméta quæ vacua sunt attrahere:de quibus Columel.cap.15.lib.4. Ii verò fiunt noua consitione,cùm annicula vitis est,ac sex mensium.
yy Simplici iugo fulta, cantheriata.
zz Columella cap. 5. lib.5.

A Quod pertinet ad scrobes,satum,malleoli delectum,& hoc genus alia.
B Id est quod Columella ait cap. 24. 4. *Sed meminisse oportebit, ne in eadem linea,vnoq; latere brachij, esse duas materias pluresve patiamur. Nãque id maximè vitem infestat,vbi non omnis pars brachij pari vice laborat,atque æqua portione succum proli suæ dispensat, sed ab vno latere exugitur. Quo fit vt ea vena,cuius omnis humor absumitur, velut icta fulgure arescat.*
C *Iacenti viti*,inquit Columel.cap.5.lib.5. *breuiores materiæ submitti debent:reseces quoque angustius in modum furunculorum relinqui.*
D Idem cap.20.lib.3.& cap.1.lib.4.
E Idem cap.19. lib.4.
F Theophr.cap.14.& 18.lib.3.Causs.Colum.cap.12.lib.vlt.& cap. 28. lib.4. & cap.5. & 10.
G Oriuntur sexto Idus Octob.id est ad vndecimum diem.
H Theophr. cap. 22. lib.3. Causs. & cap.8.lib.2.histor. Columel. cap.28.lib.4. & cap.12.lib. vlt. & suprà cap.9.huius libri. ὑπονόνισιν Theophr. vocat.
I Columel.cap.6.& 7.lib.4. Varro cap.31.lib.1.
K Colum.cap.10.& 24.lib.4.Theophr.cap.20.lib.3.Causs.
L Septimo Idus Decembr. siue ad septimum diem eius mensis.
M Dubitari possit,festinatione peccatum fuisse.
N Irruptio,reuocatio,reditus,recursus:an erosio,exustio.Sic certè Varro cap.14.li.3.de re rust.dixit cochleas interiecta laurea folia ruminantes ad propalam diu vitam producere. Lego, terminatio, id est mitescentis hyemis, & quam abiisse putes exasperatio, ac sub exitum nouus rigor:vulgò *La queüe de l'hyuer.*
O In quibus,vt ait Colum.cap.23.lib.4.ruris vastitas electionem temporis negat.
P Idem ibid.
Q Autumno,aut vêre.Idem.
R Frigoribus. Idem.
S Idem cap.24. lib.4.
T Idem cap.11.lib.eod.id damnat.
V In vite, quam Canthaream vocant, Theophr. cap. 20. lib. 3. Causs.summas vuas etiam detrahit.
X Falce:non autem digiti tactu decuti.
Y In restituenda veteri vinea.Columel. cap.22.lib.4.
Z Vt suprà,simplici canterio ordinatæ.
α Colum. cap. 17. lib.4.
β Vinea in quatuor brachia diuisa, quæ in stellatum iugum disperguntur:de qua Colum.cap.17.& 21.lib.4.& cap.5.lib.5.
γ Catonis locus est cap. 33. quod hic ferè integrum ad verbum describit.
δ Apud Catonem calua legitur,hoc est viduata,destituta,orbata. Sic vitis caluitium Colum.dixit cap. 29. lib. 4.
ε Verba sunt etiamnum Catonis.Vide & Colum. cap.5. lib.4.
ζ Hactenus Catonis verba cap.33.vbi hæc præterea etiam leguntur:*subligato,pampinato,vuasq; expellito,circum capita sarrito.*
η Vide Caton. cap.41.
θ Cato,*Effodito,vsque radices persequitor,& caueto.*

[a] *Ratio arbustorum.* *CAP. XXIII.*

SEquitur arbusti ratio, mirum in modum damnata[1] Sarsennæ patri filióque, celebrata Scrofæ, vetustissimis post Catonem, peritissimísque: ac ne à Scrofa quidem, nisi [2] vni Italiæ, concessa: cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia vina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut vberiora imis: adeò excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores [3] eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficumq;, etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Harum satus cultusque abundè tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna seruãtur brachia: alternis putantur annis: sexto anno maritantur. Transpadana Italia, præter suprà dictas, cornu, [4] populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice, propter vliginem soli. Et vlmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla ferè xx. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisq; agris, à xii. in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare [6] [b] palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque virgultorum [c] barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis [7] dena sæpe adnutriunt vites, [8] damnato agricola minus ternis. Maritare, nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arborémque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: vt pote

1 Sarserna patre. CH.
2 vni, in M. d.
3 religantur. M.
4 opulo. Colum.cap. 6.lib.5.
5 pedibus. Dal.
6 palmites. Vet.
7 denas. M.
8 damnante. Dal.

cùm arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quòd in eodem solo seri fruges & vitibus prodest. Superq;, quòd vindicans se altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarũ vtiq; impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola viuiradicũ ratio, item propaginũ, & hæc gemina, vt [d] diximus. [e] Qualorum [9] in ipso tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta suam arborem, aut [10] circa proximam cælibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruũtur ad radicem capiendam: extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes [11] in longo constat omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscinditur, reponitúrque altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viuiradix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúsque induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraso cortice, quatenus [12] obruatur, (vnde & rasilem vocant) deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in vite. Si gracilis sit vitis aut terra, vsitatum est quàm proximè solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem [13] earum Meridiem. Nõ est festinandum ad putationem nouellæ, sed primò in circulos materies colligenda, nec nisi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, [14] quàm vitis iugata. Sunt qui omninò putari vetant, priusquàm [15] arborum longitudinem [16] æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur, flagello infra relicto, & nasci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis [17] inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant relicto semper [f] duramento in singulis tabulatis, & emissario vno, qui subeat, vsque quò placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè [18] tulerint, recidantur: noua circuncisis vndique [g] capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumuestit arborem, crinésque ipsos vuis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ viæ in ridicas, [19] [h] atinearum ambitu frondem earum fugiẽs. Est quorundã imperitia sub ramo [20] vinculo suspendẽdi, suffocante iniuria: [21] quando contineri debet vimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc vinculo [22] facere malunt, herbáque. Siculi [i] quam vocant ampelodesmõ: Græcia verò vniuersa iunco, cypero, vlua. [23] Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihilq; est in opere naturæ, quòd non exemplo dierum noctiúmque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, [24] improbatur, vt putatæ rursus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces [k] Gallica cultura bini vtrinque lateribus, [25] si [l] pes [m] quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se obuij miscentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu [26] obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, [27] adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. [n] Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, vt transilem faciant, [28] si largiatur crassitudo: aliâs vtile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est medium inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram vites, cuneisq; findendi, & in sulcos plures simul ex vna propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, [29] impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem [30] Varacinis, quæ alternis putantur annis, non quia id viti conducat,

sed

9 & CH.
10 citra. CH.
11 in longum. Dal.
12 obseruatur. CH.
13 earundem ad Meridiem. M.
14 vite quàm iuguta. CH.
15 arborem longitudine. CH.
16 æquauerint. M.
17 ingerantur. M. & CH.
18 tulerunt. M.
19 Atiniarum. CH.
20 vitem vinculo. CH.
21 quando, in M. d.
22 fasciare. Dal.
23 Liberam. M. Colum. cap. 6. lib. 5.
24 improbatur. Putatæ. M. & CH.
25 si pars quadr. CH.
26 obiter ligati. Vet. idest, iuxta iter, & mox, quàm def. M. ego, ob iter & rigore erecti qua deficiunt: vel, prius quàm deficiant.
27 alligato. CH.
28 ni larg. CH.
29 suppositis. Dal.
30 Varracinis. CH.

ſed quia vilitate reditum impendia exuperant. Medium temperamentum in[31] Carſeolano ſequuntur: carioſáſque tantùm vitis partes[32] incipientes[33] inareſcere deputando, cæteris ad vuam relictis, detracto onere ſuperuacuo, pro nutrimento omni eſt raritas vulneri. Sed niſi pingui ſolo talis cultura degenerat in labruſcam. Arbuſta arari quàm altiſſimè deſiderant,[35] etſi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non eſt moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata denſitate ramorum, qui ſint ſuperuacui, & abſumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem ſpectare vetuimus. Melius, ſi neque in Occaſus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficilè ſaneſcunt, algendo nimis æſtuandóve. Non eadem in vite, quæ in arbuſtis, libertas,[36] quoniam certa latera[37] eſt facilius abſcondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonſura [o] ſupiniore velut[38] calices faciendi, ne conſiſtat humor. Viti adminicula addenda, quæ ſcandat apprehenſa,[39] ſi maiora ſint.

31 Carſulano. CH.
32 incipiẽteſque, CH.
33 marceſcere. Dal.
35 tametſi. M. tanta etſi. CH.
36 Lego, quoniã per tecta latera ſint.
37 ſit fac. abſc. & det. M.
38 cal. minimè fac. Dal.
39 ſi maiores. Vet. Lego, per quæ ſc. ap. ſi maiores arbores ſint. id eſt, excelſiores.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 7. Colum. cap. 3. lib. 3. & cap. 6. & 7. lib. 5. & cap. 16. lib. De arboribus.
b Sarmenta, quæ velut in furcas diuiduntur, & ramos.
c Barbam vocat, ramulos & ſurculos tenues è ſarmentis prodeuntes.
d Suprà cap. 13. huius libri.
e Cato cap. 52.
f Duriore ſarmento. Duramenta, vitis brachia, dura iam & annoſa. Colum. cap. 21. & 22 lib. 4.
g ταῖς ἕλιξι, veluti vitium cincinnis. A capiendo dictos cenſet Varro, quòd ſerpant ad capiendum locum, vt teneant vitem. Probabile tamen eſt à mollitie & teneritate ſic vocatos fuiſſe, quo modo Græci tenellum quiduis μόσχον dicunt. Homerus μόσχον λύγον, vnde Latinis Moſtum ſiue Muſtum, vinum, pomum, ætas, caſeus, muſtea. Sic ab ὄρχος fit hortus, ὀρνίχων, ὄρνιθες, χ. in θ. mutato. Scalig.
h Cùm Atiniæ multæ ambiant, quas tamen non maritant, vmbroſam earum frondem fugientes.
i Viennæ Allobrogum millio ſylueſtri in ipſa vite nato & collecto ſarmenta curuata, & foliis nudata, paulo ante videmiam ligant. Anguillara lib. 12. herbam eam adhuc in Sicilia vocari Diſcribit.
k De arbuſto Gallico Colum. cap. 7. lib. 5.
l Vitis, è quo tradux aduocatur.
m Quadragenûm pedum diſtantia pingui ſolo interponitur, cuius beneficio duæ ſolæ vites ſic luxuriant, vt arbori veſtiendæ ſufficiant. At macro tenuique ſolo vicenûm pedum interuallum eſt, in quo minus ramoſæ frondoſæque vites ad arborem quatuor perducuntur.
n Senſus eſt. Traducem, id eſt, ſarmentum traductioni deſtinatum, in matre priuſquàm traducerent, bimum putabãt, vt eo temporis ſpatio craſſeſceret ſatis, & in arborem tranſire poſſet: quòd ſi bimus non adhuc ſatis validus aut craſſus foret, longius dilata putatione, eius toros, id eſt, robur & firmitatem paſcebant & augebant priuſquàm traducerent.
o Cùm deciſi rami cœlum ſpectaut.

De ſeruandis vuis,[a] & morbis arborum. CAP. XXIII.

Vitium generoſarum pergulas[b] quinquatribus putandas, & quarum ſeruare vuas libeat, decreſcente Luna tradunt. Quæ verò interlunio ſint putatæ, nullis animalium obnoxias eſſe. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm ſit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum ſerendas plena, aut creſcente vtique, cenſent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè ſatu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiſo in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid deſit, indicanda reliqua natura[1] ſit, magnopere pertinens ad omnia ea. [c] Infeſtantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et ſylueſtrium quidem pernicioſos negant eſſe, vexaríque tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque[2] feruore, aut flatu frigidiore præpoſtero die: quoniam ſuo frigora etiam proſunt, vt diximus. Quid ergo?[3] nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem eſt, quo deprehendatur ſoli vitium, quoniam non euenit, niſi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non ſoli.[4] Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur, ſed maximæ: vexatíſque ita cacumina prima inareſcunt, [d] quoniam præſtrictus[5] gelu non potuit eò peruenire humor. [e] Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis [f] vermiculatio eſt, ſideratio,[6] & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis. Trunca dicimus certè[g] corpora, & oculos germinum[h] exuſtos, ac multa ſimili ſorte. Itaque laborant & fame, &[7] cruditate, quæ[8] fiunt humoris quantitate. [i] Aliquæ verò & obeſitate: vt[9] omnia quæ reſinam ferunt, nimia pinguitudine[k] in tedam mutantur: & cùm[l] radices quoque[m] pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc[10] plebs vrbana vel ruſtica. Vermiculantur magis minúſve quædam, omnes tamen ferè: ídque[n] aues caui corticis ſono experiuntur. Iam quidem

1 ſit, in M. d.
2 feruidiore flatu, aut frigidiore. Ex Theophr.
3 non & vites. CH.
4 Non enim ſolũ infirm. M. Lego, Non autem ſolum infir.
5 gelu, in CH. d.
6 ac dolor. CH.
7 nuditate. M.
8 fit (ſub. cruditas) hum. nimia quant. Dal.
9 omnes. Dal.
10 plebes. CH.

quidem [11] & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandésque [o] roborum [12] delicatiore sunt in cibo: [13] cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, fici: minus, quæ amaræ sunt & odoratæ. [p] Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, [14] sonúmque edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur [q] vermiculis ruffis [15] pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota [16] cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, [r] & quod pruinarum iniuria euenit. [s] Hæc enim verno tepore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit [t] lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, [17] ab ortu Canis [u] siccitatum vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, [x] quam æquè ac ficus sentit, [y] clauum etiam patitur, siue fungum placet dici, vel [18] patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis [19] nimia & fertilitas. [z] Scabies communis omnium est. [aa] Impetigo, & quæ adnasci solent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique. sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices [20] erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. [21] Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtrique vitio. Vndique primò [bb] dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremò tabes [22] morbúsque non intrante succo, aut non perueniente: maximéque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post [cc] Vergilias. Nam si [23] rariores fuere, [dd] perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterùm [24] si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus [ee] laborat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris [25] [ff] articulatio, tribus de causis: vna, [26] vi tempestatum germinibus ablatis: altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. [gg] Siderationis genus est in his deflorescentibus [27] roratio. Aut cùm acini, priusquàm crescant, decoquuntur in callum. [hh] Ægrotant & cùm alsere, læsis vredine attonsarum oculis. Et calore hoc euenit intempestiuo: quoniam omnia modo constant, certóque [28] temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colentium, cùm præstringuntur, vt dictum est. Aut circunfossor iniurioso ictu verberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsve desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima verò [29] malus, maximéque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert, vt si quis [30] pino cacumen auferat vel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contrà abundauere. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. [ii] Pessimum est inter omnia, cùm deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascẽtes & [kk] erucæ dirum animal, erodúntq; frondem, [ll] aliæ florem, oliuarum quoque vt in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. [mm] Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideóque [31] mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocant) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, sed & alios fructus [32] vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, [nn] mala, pyra, mespila, punica. In oliua ancipiti euentu, [33] quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni [34] illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt [oo] post Arcturum. Eædem si Austrinæ fuere,

11 & hoc in. CH.
12 delicatiores. M.
13 eos cossos. M. cosses vocant. CH.
14 sonum edunt. M.
15 aepilosis. CH. leg. & pilosis.
16 è cœlo. CH.
17 sub ortu. CH.
18 ollam. Ex Theoph.
19 & nimia fert. M. & CH.
20 irrumpit. M.
21 Nigrescunt ergo. Ex Th.
22 morsque non. CH.
23 copiosiores, Theo. Lego, largiores.
24 si grossi cadunt, si imbres nim. fuere. Illo etiam modo. Ex Theo.
25 Quidam, hirculatio, legunt: Græcorũ τὸ τραγᾶν: Alij, exarticulatio.
26 vti intẽpestiuum. M. vti tempestatium. CH Lego, cùm intempestiuum.
27 roratio, aut cùm acini defluunt, aut cùm priusquàm crescant &c. Ex Theoph.
28 tẽperamento. Fiũt (sub. morbi) & culpa. M.
29 malus præcox, (ἰαρινή. Theophr.) max. &c. Dal.
30 piceæ. Theo.
31 durauit. vel, necauit. Dal.
32 Nam & vermicul. Vet. Nam verm. CH.
33 quando cutẽ subeunt. Theophr.
34 illos sub cute proh. Theophr.

fuere, generant, in drupis quoque, quæ maturescentes[35] tunc sunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis.[pp] Sunt & culicum genera aliquibus molesta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore[36] nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est.[qq] Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè[37] dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut[rr] tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia[ss] Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis posteà solibus recreari possint. Hoc genere cõualles & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis, olea, ficus. Quod[38] cùm euenerit, detegitur statim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi, si folia, amisere:[39] alioquin, quas putes præualuisse, emoriuntur. Nonnunquã inarescunt folia eadémque[40] reuiuiscunt. Aliæ in septentrionalibus, vt Ponto, Phrygia,[tt] frigore aut gelu laborant, si post brumam continuauere xl. diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio[41] magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas.[uu] Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis.[xx] Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuuatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus.[42] Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticem mittunt sed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, vt platanis. Tiliæ renascitur paulo minus quàm totus. Ergo his,[43] quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando[44] prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus.[yy] Refert & tempus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurũ vel[zz] Geminos trãseunte, cùm germinãt, statim moriuntur. Eandẽ iniuriã hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, &[A] robur, & quercus.[45] Quod si angusta decorticatio fuit, nihil[46] nocetur suprà dictis. Infirmiores quidem & in solo gracili, vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Similem &[B] decacuminatio rationem[47] habet, cupressi, piceæ, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereunt. Similem &[C] depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat[D] capra, sterilescere, autor est[E] Varro, vt[F] diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, vt[G] amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam[H] Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab vlcere tantum.[48] Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt.[I] Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleræq; tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscissis, moriuntur.[K] Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest,[49] & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci.[L] Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura: vt rhaphanus & laurus vitem.[50] Olfactatrix enim intelligitur, &[51] tangi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta sit, auerti & recedere, saporémque inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates,[52] rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra.[M] Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina vel erui, vltima venena sunt.

35 tum. CH.
36 nasci, gustu dulci. Theophr.
37 dicantur. CH.
38 cùm venit. CH.
39 alioqui quas pu. præ. moriantur. CH.
40 reuiuescunt. CH.
41 magna, vel abundantia magna consecuta. M. Lego, vel aquarum abundantia magna.
42 Alioqui. CH.
43 quarum corpus cicatr Dal.
44 hęc prosunt. Dal.
45 Quæ. CH.
46 nocet supra dictis. Infirmioribus. M.
47 habent. Dal.
48 Pinus in tedam concisa. Theophr.
49 nec cyt. &c. quem halimon. ex Theo.
50 Olfactrix. Dal.
51 tingui. CH.
52 raphanum mandatur. CH. rhaphanus vt mandatur. M. brassicam. Ex Theophr.

ANNOTATIONES.

a De morbis arborum Theophr. cap. 10. 11. 12. 15. Causs. & cap. 16. lib. 4. histor.

b Palladi sacris feriis, quæ ad quinque dies durabant. Incidebant eæ in xviii. Martij.

c Theophr. cap. 16. lib. 4. histor. & à cap. 9. lib. 5. Causs. vsque ad finem.

d Imò potius quoniam frigore necata, etiam si alimentum suggeratur, abolito natiuo colore eo frui nequeunt.

e Theophr. loco citato, & cap. 2. lib. 11. Causs.

f Σκωλήκωσις, ἀστροβολισμὸς, σφακελισμὸς, quam vocem Plinius interpretatur dolorem membrorum cum partium debilitate, infeliciter quidem, & nimis lasciuo conatu. Aptius ille reddidisset emortuarum nigredinem. Syderatio, quæuis iniuria à coelo illata & profecta: de qua mox.

g Ab animalium, & hominum comparatione.

h Sic excæcari, obtundi, ἀμβλοῦσθαι. Thepohr. cap. 13. lib. 3. Causs.

i Aliquæ

i Theophr. cap.15.lib.5.Cauſſ.
k διαδοῦνται. Idem.
l Vt in ficu.
m λιπῶσι, idem cap.12.lib.5. Cauſſ.
n Preſertim Martij pici.
o Hieronymus contra Iouinianum ſcribit, in Ponto & Phrygia luxuriam eſſe τὸ ξυλοφάγιον, nimirum coſſos è ligno natos. A coſſis rugoſis vermibus dicti Coſſinij & Coſſutiani.
p Theophr.cap.16.lib.6.hiſtor.& cap.14.& 19. lib.5.Cauſſ.
q Idem cap.19 & 20.lib.3.hiſtor.
r Theophr. cap.13.lib.5. Cauſſ.
s Carbunculatio, ἄνθρωσις.
t σύριγγι. Theophraſto verò cap.16.lib.4.hiſtor.ὀπώδη, quæ lacteo ſucco turgent.
v Sic læſas arbores ἀτρόβλητα δένδρα καὶ σφακελίζοντα Græci vocãt: quoniam, vt inquit Ariſtot.lib.de Iuuentut. & ſenect. τοῦ θέρους ἰσχυρὰ γίνεται καύματα, καὶ μὴ δύναται τὸ σπώμενον ἐκ γῆς ὑγρὸν καταψύχειν, δι' ὃ φθείρεται μαραινόμενον τὸ θερμὸν καὶ λέγεται σφακελίζειν, καὶ ἀτρόβλητα γίνεσθαι τὰ δένδρα. Theophr. id fieri tradit δι' ἀσθένειαν, ὅταν ἡ γῆ ξηρανθῇ, καὶ μὴ ἔχωσιν ἱκανὴν ὑγρότητα. Brod.cap.20.lib.5.
x Theophr.cap.16.lib.4. Cauſſ.
y ἧλον. Alius eſt clauus materiæ fabrilis, de quo ſuprà cap. 39. lib. 16.
z Theophr.cap.12.lib.5.Cauſſ.
aa ψώρα, ſcabies. Impetigo, quem Latinè arborum limum prætereà vocat cap. 7. lib. 23. corticis extimi aſpera & ſerpens ſcabrities, imbris & roris putreſcentis contactu excitata.
bb Ineptè hoc Plinius.
cc Nempe poſt earum ortum Theophraſto. Oriuntur autem Varroni cap.28.lib.1. quadrageſimoquarto die poſt æquinoctium vernum, id eſt ad vigeſimum quintum diem Aprilis.
dd Eluunt cauſſam ſcabiei, non vitiant.
ee Morbum in radicibus fici intelligit, quem Theophr. cap.12.5. Cauſſ. τὸ λιπᾶν vocat, id eſt, humore nimio turgere, nimirum cùm eæ largiore humoris copia diſtentæ putreſcunt, & arborem necant: vel extincto calore ſuffocantur. Fortaſſis etiam τὸ κλαδᾶν Græcorum, autor exprimit, quo vſus eſt Th.cap.16.4.Hiſt.
ff τὸ τραγᾶν vites dicimus, cùm fructu carentes fronde luxuriãt, & foliorum copia fructus pauperiem compenſant. Clidemo fici ψωριῶσι: oliuæ λαχνιῶσι: vites ῥέουσι.
gg ῥοάδα, vel ῥοιάδα Theophraſti intelligit, quod alij ψίνεσθαι vocant, cùm deflorescens vitis ἐπινίπτεται, id eſt, eluitur pluuia, quamobrem vel acini defluunt, vel, ſi remanent, ſtrigoſi ac exiles ſunt, &, vt ait Plinius, calloſi. Agricolæ id cæli vitium appellant, *La pluie chaude.*
hh Theophr.cap.13.& 14.lib.5.Cauſſ.
ii Idem ibid. cap.14.

kk Idem cap.16.lib.4. hiſtor. & loco citato & cap.27. lib.3 eiuſd. operis.
ll Diuerſæ genere à ſuperioribus. Idem.
mm Hic ſignificari puto κράμβον vuarum, id eſt, morboſam & vitioſam duritiem, de qua Theophr.cap.13.5.Cauſſ. τὰ δὲ τῶν καρπῶν, οἷον τῶν μὲν βοτρύων ὁ καλούμενος κράμβος: τοῦτο δ' ὅμοιον τῇ ἐρυσίβῃ. γίνεται γὰρ ὅταν ὑπό τινος ὑετοῦ μετὰ τὰς ψακάδας ἐπικαύσῃ σφοδρότερον ὁ ἥλιος &c. id eſt, *Fructuum quoque morbi ſunt, vt racemorum Crambus, rubigini ſimilis. Fit is, cùm poſt imbris guttas acrior ſol inſecutus exurit, &c.*
nn Idem cap.13.lib.5.Cauſſ. & cap.17.lib.4.hiſtor.
oo Orientem. Oritur Nonis Septembr.
pp Theophr.cap.17.lib.4.hiſtor.
qq Idem ibid.& cap.16. lib.5. Cauſſ.
rr ἔκπληξις Theophr. Vredo verò, καυθμός.
ss Atabulum, quaſi τὴν ἄτην βάλλοντα, calamitoſum dixerunt. Horatius Iapyga nominauit.
tt ἔκπληξις fit, Theophr.
uu Idem cap.22. lib.5. Cauſſ.
xx Idem cap.16.lib.3.hiſtor.& cap.18, lib.4.item cap.21.& 24.lib.5. Cauſſ. Id veteres Iuriſconſulti cingere pro diſcingere dixerunt, vt ſtringere, pro diſtringere, nempe in orbem decorticare. *Actio*, inquiunt, *legitima eſt in eos, qui alienas arbores cingunt, cædunt, ſecant* &c. cædunt aſcia ſecuríue, aut totas, aut aliquam partem: ſecant ſerra. Cuiacius cap.12.9.Obſeru.
yy Idem cap.18. lib.4.hiſtor.
zz θαργηλιῶνος ἢ σκιῤῥοφοριῶνος. Gaza expoſuit Februario & Martio.
A De robore nihil Theophr.
B ἐπικοπή. Idem cap.19.lib.4.hiſtor.& cap.24. lib.5.Cauſſ.
C Idem cap.25.lib.5.Cauſſ.
D Hac de cauſſa in arcem Athenis capræ non agebantur, præterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne oleam ibi primum editam violarent: tum etiam caprarum victimas Pallas auerſabatur.
E Cap. 3.lib.2.
F Suprà cap.50.lib.8.
G Theophr.cap.22.lib 2. Cauſſ.
H Idem loco citato.
I Idem cap.vlt. lib.4. hiſtor.
K Idem cap.22.lib.5. Cauſſ.
L Idem cap. 20. lib. 4. hiſtor. Pro raphano hic bis reddendum braſſica. Vide infra capit. 5. lib. 19. & capit. 9. lib. 20. & cap. 1. lib. 24.
M Ideò viti braſſica tantopere odioſa eſt, quòd nitroſo ſucco alatur, Laurus quòd amaro.

De varijs prodigijs [a] ſiue oſtentis in arboribus: déque oliueto publicam viam olim transgreſſo. CAP. XXV.

INter vitia arborum, eſt & prodigiis locus. Inuenimus enim ſine foliis natas: vitem & malum Punicam ſtirpe fructum tuliſſe, non palmite, aut ramis, vitem vuas ſine foliis, oleas quoque amiſiſſe folia baccis hærentibus.[1] Sunt & miracula fortuita.[b] Nam & oliua in totum ambuſta reuixit: & in Bœotia deroſæ à locuſtis ficus iterum germinauere. Mutantur[c] arbores &[2] colore, fiúntque ex nigris candidæ, non ſemper[3] prodigioſæ,[4] & maximè quæ ex ſemine naſcuntur, vt populus alba in nigram tranſit. Quidam & ſorbum, ſi in calidiora loca venerit, ſterileſcere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibns acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici: aut contrà, graui oſtento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleaſtrum, ex candida vua &[5] fico in nigras: vt Laodiceæ, Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus oſtentis Ariſtandri apud Græcos volumen ſcatet, ne in infinitum abeamus: apud nos verò[6] C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subſedit in Cumano arbor graui oſtento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominum fore, tantóque eam maiorem, quanto propiùs ab vrbe poſteà facta eſſet. Sunt prodigia, & cum alienis locis enaſcuntur, vt in capitibus ſtatuarum, vel aris,[d] & cùm in arboribus ipſis alienæ. Ficus[e] in lauro nata eſt Cyzici ante[f] obſidionem. Simili modo Trallibus[7] palma in baſi Cæſaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in[g] capite[8] bis bello Perſei[h] enata palma, victoriam triumphóſque portendit: hac tempeſtatibus proſtrata, eodem loco ficus enata eſt, M. Meſſalæ C. Caſſij Cenſorum luſtro.

1 Sunt mirac. fortuitu. CH.
2 colores. CH.
3 prodigioſè. M.
4 ea. CH.
5 ficu. Alij.
6 Cepidij. M.
7 palmæ. CH.
8 Iouis. Vet.

10 20 30 40 50

stro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt, erit prodigiũ in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis olieto vniuerso viam publicam transgresso, aruísque inde è contrario in locum olieti profectis.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap.32.lib.16.& apud Theophr. cap.4.lib.5.Causs. & cap.4.lib.2.Histor.
b Pausaniæ in Corinthiacis claua Herculis ex oleastro actis radicibus regerminauit.
c Theophr.cap.3.lib.2.Histor.& cap.3.lib.5.Causs.
d Pausaniæ in Arcadicis ex vna & eadem radice Ilex & olea enatæ sunt.
10 e Theophr.cap.23.lib. 2. & cap. 4. lib. 5. de Causs. Laurus in Platano.
f Obsidionem intelligit Mithridatis, qui eam ciuitatem cum quadringentis nauibus resistentem oppugnauit cum equitatu multo & peditum c.1.millibus. Vide Strabonem lib.12.
g Quidam caput hîc exponunt summum tecti fastigium & supremum verticem.
h Sic apud Liuium lib.2.Decad.4. *A P. Sulpitio proconsule litteræ ex Macedonia allatæ nuntiarunt in puppi longæ nauis enatam laurum.*

[a] *De remedijs morborum arborum.* CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarundam. Communia [b] ablaqueatio, [c] accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item [d] succo emisso quædam veluti [1] detractio sanguinis, circunrasio corticis, [e] vitium extenuatio, [2] & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, [f] repumicatio, & quædam politura. [g] Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent, veluti cupressus & aquam aspernatur & fimum, & circunfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis [3] & vi-20 tes, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur pomum verò eius [4] marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet, priusquàm validæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac superuacua, sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. [h] Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica, autumno varia [5] & ex natura soli: quippe cùm [6] vindemiator Hispaniarum stagnáte solo vuas demetat. [7] Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas [9] [i] eriuari cõuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam [k] inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum 30 temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Contra siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, vbi & arua rigantur: [10] mirúmque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, [11] & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelétve, ne frigus vites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant: memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

1 detractatio. CH.
2 & dominarum. CH.
3 & vitis. CH.
4 inarescit. M.
5 & hoc ex natura. M.
6 vindemitor Hispanarum. CH.
7 Cęterùm ma. ex par. orbis & plu. M.
9 deriuari. Vet. eriuare. CH.
10 mirum quòd. M. mirúque quod. Alij.
11 & riuus. Alij.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.9.lib.2.Histor.& cap.2.lib.3.cap.21.lib.5.Caussar.
b Ablaqueatio, σκιπάνη: accumulatio ἐπίχωσις: potus datus vel ablatus, ὑδρεία: fimi succo refectio, κόπρωσις: putatione leuatũ onus, διακάθαρσις, ἀφαίρεσις τῶν αὔων.
c In ficis, Cato cap.94.
40 d Columel.cap.6.lib.5.sic vlmum vetustam propter ramos vulnerat, & vsque in medullam cauat.
e Extenuationem vitium appellat, quam Theophr.cap. 12. lib. 5. Causs. τὴν τῆς τροφῆς ἀφαίρεσιν. Ea fit pampinatione, ἀποφυλλώσει: οἰνάρων ἀποκνίσει, palmitum detractione: περικαθάρσει τῶν ἀνωτάτω ῥιζῶν, summarum radicum purgatione: summissis sarmentis, κλήμασιν ἐπιβαλλομένοις: propaginibus, τοῖς ὑποκατωρύχοις: fossione, τῇ σκάψει: & ablaqueatione, τῇ τῶν ῥιζῶν γυμνώσει.
f Idem loco citato.
g Idem cap.6.& 8.lib.1.Histor.
h Idem ibid.cap.5.& cap.12.ac.13.lib.3.Causs.
i Riuis effundi: quia nec frugibus, nec arboribus, nec vitibus eæ sunt vtiles.
k Vtitur hac metaphora Theophr.cap.21.lib.5.Causs. ἀλλὰ καὶ τοῦτο (sub. ὕδωρ) ἐνίοτε τῷ πλήθει διαφθείρει, σῆπον τὰς ῥίζας, καὶ λίαν ἐκμεθύσκον.

[a] *De caprificatione, & stercoratione.* CAP. XXVII.

CArbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus volumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine astringente se iustóque plus vitalia arborum comprimente, exactam falcis aciem vtraque manu imprimentes, perpetuis incisuris [1] deducunt, ac veluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argu-50 mento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáque ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. [b] Amygdalæ

1 diducunt. Dal.

gdalæ ex amaris dulces fiunt, si circunfosso stipite, [2] & ab ima parte circunforato defluens pituita abstergeatur. Et [c] vlmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis vsque ad medullam in senecta, aut cùm alimento nimio abundare sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. [d] Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, [3] fertilésque fiũt. Hoc idem [4] & amygdalis, è robore cuneo adacto. In pyris sorbísque è teda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest vitium luxuriantium ficorúmque, & circuncisis cinerẽ addidisse. [e] Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cùm fabę magnitudinem excessere, detrahantur. Subnascuntur enim, quæ serius maturescunt. Eædem cùm [f] frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilio résque fiunt. Nam caprificatione [5] maturata, [g] in ea culices nasci è grossis manifestum [6] est: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos versa apparet. Exeundi tanta est auiditas, vt plerique aut pede relicto, [7] aut pẽna, pariter erumpant. Est & aliud genus culicum, quos vocant [8] centrinas, fucis apum similes ignauia malitiáque, cum pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim illos atque ipsi [9] moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. [h] Contra quas remedium, in eodem scrobe defodere Italicam lentiscum, inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus [10] rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorum laudantur maximè [11] nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant: caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis vitia fiant: quod euenit nimia aut intempestiua medicina. [i] Interlucatio arboribus prodest: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantùm [k] tonsuram annuam quærit, alternam verò myrtus, Punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rariùs tondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi [12] vêre putatione. Plagæ ad vitalia sunt omnia quæcunque non superuacua. [13] Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne validius quàm opus sit. Vrit vineas suillum, nisi quinquennio interposito, præterquàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus, nisi admista aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura [14] decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medentur. Si mala punica acida nascantur [l] ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris fæcem vini: ac lupinum [15] circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circunfusa, pomis prodest. Fici, cùm [m] Vulcanalibus [16] tonuit, cadunt. Remedium est, vt antè stipula hordeacea areæ [17] stringãtur. Cærasos præcoces facit, cogítque maturescere calx admota radicibus. Et hæc [18] ante omnia poma interuelli melius est, vt quæ relicta [19] sunt grandescant.

2 præterforatoque mẽsura dodrantali pituita defl, &c. Ex Theo.
3 Fertiles sic fiũt. Dal.
4 in. CH.
5 maturantur. In ea &c. Dal.
6 Est, in M. d.
7 aut pinnæ parte erump. CH.
8 Centinas. Th, & M.
9 commoriuntur. Th.
10 lubrica. CH.
11 nigræ ex petrosis quon. grana (κεγχραμίδας.) Theo.
12 vêre. Putatione, plagæ ad vitalia sint omnes, & quæcumque superuacua enodent. Sim. &c. Dal.
13 Similis stercoris rat. sed eo gaudentibus cauendum. Ex Theo. & Colum.
14 decernit. M.
15 circum. M. aut lup. circum. CH.
16 tonuerit. M.
17 sternantur. Vet.
18 autẽ. M, inter. Vet.
19 sint. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 9. lib. 2. histor. & cap. 12. ac 13. lib. 2. Causs.
b Idem cap. 8. lib. 2. histor. & cap. 22. lib. 1. Causs. quo loco Amygdalum, humoris abundantia sterilem, sic castigari tradit.
c Columel. cap. 6. lib. 5.
d Theophr. loco citato.
e Columel. cap. 20. lib. De arboribus.
f Theophr. loco citato. Hæc est decacuminatio, ἡ τῶν ἄκρων ἀπόκλασις.
g Idem cap. vlt. lib. 2. histor.
h Idem cap. 11. lib. 5. Causs. minus vermiculationem sentiunt quæ inserta lentisco terræ mandantur.
i ἄκρων ἀφαίρεσις.
k Theophr. cap. 5. lib. 2. histor.
l Columel. cap. 10. lib. 5.
m Vulcanalia Augusto celebrabantur: quo tempore fiebat tertia satio. Colum. cap. 3. lib. 11.

De diuersis medicamentis arborum contra venenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

QVædam pœna emendantur, aut [a] morsu excitantur, vt palmæ & lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim & [1] cinis, sed leniorem, habet. Ideo ficis asperguntur [2] ruta, ne fiant verminosæ, néve radices putrescant. Quin & vitium radicibus aquã salsam iubent affundi,

1 cineres, sed len. habent. M.
2 rutaque, ne. M. & CH. lego, rutæque, ne &c. Ex Theo.

affundi, si sint lacrymosæ. Si verò fructus [3] rarum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsásque illini, aut sandaracha, si putrescat vua. Si verò fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quod si fructum non maturent, priùs inarescentem, præcisarum ad radices plagam, fibrásque, aceto acri & vrina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, [4] sæpe fodere. Olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione constant: & aliquando seriùs poscũtur, aliquando celeriùs. [b] Necnon ignis aliquid prodest, vt harundini. Ambusta nanque densior mitiórque surgit. [c] Cato & medicamenta quædam componit, mensuræ quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, stramentis anteà circumpositis: item fico. Huius præcipuè [5] veterem terram adaggerari radicibus: ita futurum, vt non decidant grossi, maiórque fœcunditas nec scabra proueniat. Simili modo, [6] ne [d] conuoluulus fiat in vinea, amurcæ congios duos [7] decoctos in crassitudinem mellis, rursúsque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis vngi: ita non fore conuoluolum. Quidam contenti sunt fumo huius misturæ suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. [e] Plerique non minus auxilij & [8] alimenti arbitrantur in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ pari portione, quoniam per se noceat. [f] Alij volucem appellant animal prærodens pubescentes vuas: quod ne accidat, falces, cùm sint exacutæ, fibrina pelle detergent, atque ita putant. Aut sanguine vrsino liniri volũt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & pisce suspenso iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi & [9] has & talpas amurca necant: contráque [10] erucas, & mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati [11] mensis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interueniat, quoniam [12] ita abluatur virus medicaminis, mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant [13] plerique: cuius verba inserere non equidem seriò ausim. quanquàm à [g] Catone prodita, contra luxata membra [14] iungenda harundinum fissuræ. [h] Idem arbores religiosas lucósque succidi permisit, sacrificio priùs facto: cuius [15] rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

3 earum dec. cin. ac. conspergi. CH.
4 & sæpe. Dal.
5 vêre. Ex Catone. & CH.
6 ne cõnoluolus CH.
7 decoqui. CH.
8 adiumenti. Vet.
9 has &, in M. d. rovricas. CH. & mox, contra vrucas &c.
11 ventris. M. incitatis mensibus. Vet.
12 obluatur ita. CH.
13 plerique. Verba ins. Dal.
14 iungendo har. fissuram, Dal.
15 rei notionem, rationemque M. cuius rationemque. CH.

ANNOTATIONES.

a ἀνάληξιν vocat Theophr. cap. 23 lib. 3. Causs. eamque fieri tradit vrina, stercore, & coriariorum purgamentis, ramentis, sordibus, ἐν σκυτοδεψικῇ.
b Idem cap. 12. lib. 4. histor.
c Cap. 93.
d Idem cap. 95. Græcis ἴψ.
e Theophr. cap. 23. lib. 3. Causs.
f Colum. cap. 15. lib. De arboribus Volucrem appellat.
g Cap. 160.
h Cap. 139.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit, & de hortorum singulari diligentia. CAP. I.

SEQVITVR natura frugum hortorúmque ac florum, quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure[1] proueniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores, odores, coloresque & succos [2] ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter[a] initia operis defensę. Quoniam tamen ipsa materia[3] intus[b] accendit ad reputationem eiusdem parientis[4] & noxia, nostris eam criminibus vrgemus,[5] culpámque nostram illi imputamus. Genuit venena: sed quis inuênit illa, præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferísque satis est. Atque cùm arbore exacuant liméntque cornua elephanti, & [6] saxo rhinocerotes, & vtroque apri[c] dentiū sicas, sciánt que ad nocendum se præparare animalia:[7] quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & [d] sagittas vngimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aerem in perniciē vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab [8] animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quę post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quæ nascuntur, contenti: etenim [9] complura eorum genera humana manu fiunt.[10] Quid? non & [11] homines quidem vt venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua [12] vibrat, [e] tabésque animi [13] contrectata adurit culpantium omnia, ac [f] dirarum alitum modo, tenebris quoque [14] suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola vox eorum est) vt inauspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud [15] abominati spiritus premium nouere: quàm odisse omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit [16] ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuant alúntque, quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis [17] æstuationi suæ istis hominum [18] turbis, pergemus excolere vitam: eóque constantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque vsus, sed quibus [g] vita honósque apud priscos maximus fuerit.

1 prouenıunt. Vel per se tan. her. im contemplatio est, si quis. M.
2 aut. CH.
3 intus accedit. M. accedit intus. CH.
4 & noxia, in M d.
5 nostramque culpam. CH.
6 & duri saxo, rhin. & vri, rhinoc. Turn.
7 quodlibet tamen eorum nescit, excepto homine tela sua venenis tingi. M.
8 animalibus. Quæ praepararint, & mox, excogitarint. Lego, præparent, moxque, excogitent &c. E Veter. animalibus. Quæ præp. con. serp. dimicationes, quæ post. CH.
9 quando. CH.
10 Quid? & hominis. M.
11 homines quidam ad ven. Vet.
12 vibratur, tabumque. Vet.
13 contracta. CH.
14 suis, in M. alt. d.
15 abominandi. Quidam.
16 vt fruges. M.
17 exustioni. M. & CH.
18 verbis pergamus. M. rubis pergemus. Vet.

ANNO

ANNOTATIONES.

a Suprà cap.65.lib.2.
b Sensus est. Quoniam tamen vel ipsa materia noxia nos intus accendit ad reputationem ipsius parientis, id est, naturæ, nostro vitio contemplationis materia abutentes, naturæ culpam nostri sceleris imputamus. Const. Ego verò, Quoniam ipsa materia (nempe illorum, quæ terra gignuntur,) intus nos accendit (animo conceptis odiis, & tacitis nos inflammat, & exagitat) ad reputationem eiusdem parientis, & noxia, (ad accusandam naturam, siue terram, quòd venena genuerit,) &c. Fortassis & melius imputationem, quam reputationem legemus.
c Dentes acutissimos, gladiis similes, exertos, Seneca cap. 1. lib. 1. De ira: *Spumant apris ora, & dentes acuuntur attritu.*
d Is Scytharum mos est.
e Liuor, inuidia, malitia, maledicentia & obtrectatio.
f Virgil. *Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.* Noctiluges apud Festum vocat Lucilius.
g Quoniam frugibus tantùm, non conquisitis epularum deliciis, alerentur.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

A[a]Ruorum sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimum fratrem[1] appellauit inter illos, ab Acca Laurētia nutrice sua, spicea corona, quæ [b] vitta alba colligaretur, in sacerdotio[2] ei pro religiosissimo insigni data, quę prima apud Rom. fuit corona: honósque is non nisi vita[3] finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Rom. satis erant, nullíque maiorem modum attribuit: quo seruos paulò[4] antè principis Neronis, contemptis huius spatij viridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos [c] fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (vt autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id vno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & [d] Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas [e] terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant:[5][f] Seiámque à serendo, Segestam à segetibus appellabant: quarum simulachra in Circo videmus. [g] Tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. [h] Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

1 appellauit. Inter illos Acca Larentia nutrice sua genitos. Turn. & CH.
2 eis. Turn.
3 Finitus, & ex. et. capt. comitatus. M.
4 antehac. Dal.
5 Seriamque. M.

ANNOTATIONES.

a Gellius cap.7.lib.6. *Sed Sabinus*, inquit, *Masurius in primo Memorabilium Accam Laurentiam Romuli nutricem fuisse dicit. Ea*, inquit, *mulier ex duodecim filiis maribus vnum morte amisit. In illius locum Romulus Accæ Laurentiæ sese filium dedit, séque & cæteros eius filios fratres Aruales appellauit. Ex eo tempore collegium mansit fratrum Arualium numero duodecim, cuius sacerdotij insigne est spicea corona & albæ infulæ.* Vide & huius rei historiam apud Lilium Gyraldum. *Aruales sacerdotes*, inquit Cuiacius cap.34. lib.10. & cap.5. lib. 11. Obseruat. *οἱ περὶ ὅρων δικασταί, terminorum sacrorum & finium iurgijs terminandis præerant, & interueniebant.*
b Vide quod notatum est infrà ad cap.3. lib. 21. & Alex. ab Alex. cap.26. lib.1.
c Græci, hordei primitiis, liboque, & placentis ex hordeo sale consperso, vnde κριθολόγοι dicti.
d Ad duodecimum Kal. Martias. De his Ouidius,

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec stata sacra facit. &c.

Qui Fornacalibus non erant feriati, Quirinalibus expiabantur, quæ ideo Stultorum festa vocauerunt. Alex. ab Alex. cap.12. lib. 3. Vide Festum in Populare.
e Terminalia, mense Februario. Ara Deo Termino statuebatur à dominis vtrinque: ligna concisa foco imponebantur: igni fruges canistro inspergebantur: puella fauos porrigebat, alij & vinum. Numæ lege nullum animal immolabatur, ex Plutarcho & Halicarnass. Ouid. 2. Fastorum agnam & porcam sacrificari tradit. Horat. *Vel agna festis cæsa Terminalibus.* Prudentius, Terminum cingi fasciis solitum, & rogari pulmone gallinæ scribit Gyraldus. Vetus lex. Qui Terminum exarassit, ipsus & boueis sacrei sunto. De eius sacro, & quibus ex rebus fieret, prolixè Alex. ab Alex. cap.22. lib. 2.
f Segetibus, quamdiu sub terra sunt, Seia præposita est: enatis, Segesta, quamdiu super terram sunt: collectis & conditis Tutilina. In vetustis exemplaribus hic legitur Seriam. Macrobius vocat Saiam, & Segestam Segetiam, Tertullianus Sessiam. *Si quis Salutem, Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutilinam, nominasset*, inquit Macrobius, *ei obseruandæ feriæ fuerunt.* Tertullianus, *Delphinas Neptuno vomunt columnæ, Sessias à sementationibus, Messias à messibus, Tutilinas à tutelis fructuum sustinent.* Infrà cap.22. lib.36. Fortunæ, quam Seiam appellant, meminit Plinius.
g Quidam hic *τὸν Διόνυσον* intelligunt, quem, vt ait Plutarchus, *ὑπὸ στέγῃ οὐκ ὀνομάζουσιν.* Pithœus Tertium legit, & ad Terminũ refert, nominareque ad sacra pertinere arbitratur, vt apud Horat. *malè nominatis Parcite verbis*, id est, irreligiosè contra fas & morem sacrorum pronuntiatis. Quidam legendum censent: Terminum ex xii. nominari sub tecto religio est. Nam de Termino multa duodecim tabulis cauta fuisse cuiuis notum, in quas etiã fortassis credibile fuerit, translatam veterem Numæ sanctionem, vt Termino non nisi sub diuo sacrificaretur, quòd nefas putaret Terminum intra tectum consistere. Hæc ad me D. Reginaldus, vir singularis doctrinæ. Eadem & religio fuit iurandi Dium Fidium, vt ex Catone tradit Nonius. Iuraturi enim in compluuium prodibant. Apud eũdem Varro De liber. educ. *Itaque domi rituis nostri qui per Dium Fidium iurare volt, prodire solet in publicum.* Fortunam caluam quoque sub tecto noĩe religiosũ fuisse tradit Alex. ab Alex. ca.13. lib.1. Hác fortassis Plinius innuit. Tutulinam, cuius paulo antè ex Macrobio & Tertulliano meminimus, eam esse, quam sub tecto nominare religio fuit, vult Turneb. cap.36. lib 20. Aduersar.
h Fuit & Ambaruale sacrum, quo maturis frugibus, cum lacte, vino, fauo libatum fuisset, porca grauida, aut vitula immolabatur velut & Cereri porca præcidanea, priusquam seges meteretur. Alex. ab Alex. cap.12. lib.3. Vide Scalig. in Festum, voce Antermini.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa vtilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

I[a]Vgerum vocabatur, quod vno iugo boũ[1] in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur,[2] cùm aratur, vno impetu iusto. Hic erat cxx. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item [b] quartarij farris, aut heminæ, conferente

1 vno die. Ex Varr.
2 cũ aratro. M. Turn. & CH.

rente populo. Cognomina etiam prima inde, [c] Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat:
Pisonis, à pisendo. Iam Fabiorum, [3] Lentulorum, Ciceronum, vt [4] quisque aliquod optimè
genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum [5] nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur.
Quin & in sacris nihil religiosius [6] confarrationis vinculo erat: [d] nouæq; nuptæ
farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (vt
refert Cato) quem virum [7] bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse [8] existimabát.
Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur.
Etiam nunc in tabulis [9] Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus
habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. [e] Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque
impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe
est, [10] ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum
causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie [11] primus æs
signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi [f] XII.
tabulis [12] capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio
conuictum: impubem [g] Prætoris arbitratu verberari, [13] [h] noxámve duplionémve decerni.
Iam [i] distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ [k] tribus laudatissimæ
eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri [14] ignominiæ esset, desidiæ
probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, [15] in queis habitabant. Suburrana,
Palatina, Collina, Exquilina. [l] Nundinis vrbem [16] reuisitabant, & ideo comitia nundinis
haberi non licebat, [m] ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in [n] stramentis
erat. Gloriam denique ipsam à farris honore [o] adoream appellabant. Equidem [17] etiam
verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: [p] Augurio
canario agendo dies constituantur, priusquàm frumenta vaginis exeant, & antequàm
in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modo sufficiebant fruges, nulla prouinciarum
pascente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius
Ædilis plebis primum frumentum populo [18] in modios assibus donauit. [q] Minutius
Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit
vndecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo
stipe collata statuta est. [19] Trebius in Ædilitate assibus populo [20] frumentum præstitit.
Quam ob caussam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo
die populi humeris portatus in rogum est. [21] Verùm quo anno Mater Deûm aducta Romam
est, maiorem ea [22] æstate, quàm antecedentibus annis X. [23] factam esse tradunt. M.
Varro autor est, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis
farris modios fuisse, item vini congios, ficíque siccæ pondo XXX. olei pondo X. carnis
pondo XII. Nec è latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos. [r] Quippe etiã
lege Stolonis Licinij incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cùm substituta
filij persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicæ fuit ista mensura. [s] Manij
quidem Curij post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio
est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem
mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ vbertatis causa
erat? [t] Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente
terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant,
qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis
manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt
dati honores [24] [u] Serranum, [25] vnde cognomen. [x] Aranti quatuor sua iugera
in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam,
& quidem vt traditur [26] nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela
corpus, inquit, vt [27] proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam
[y] Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque
[28] accersentibus. At nunc eadẽ illa [z] vincti pedes, [aa] dãnatæ manus, [29] [bb] inscripti
vultus exercent: non [30] tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colíque dicitur &
ipsa:

3 Lentinorum. CH.
4 quisquis. M.
5 nominarunt. CH.
6 confarr&ationis. CH. leg. confarreationis.
7 bonumque col. CH.
8 Existimabatur. M. & CH.
9 Censoris. CH.
10 ne quis bouẽ. CH.
11 primum. CH.
12 capital erat sacratumque &c. Lipsius. legitur &, capital, in CH.
13 noxiam. M. noxiamue. CH. noxiamve duplione decerni. Rçuardus. noxęue duplionem decerni. Lipsius.
14 ignominia. M. & CH.
15 In quibus. CH.
16 reuisebant, & ideo comitia non nisi nũd. Vet.
17 ipsa etiam. CH.
18 in medio passibus datauit. CH.
19 Treius. CH.
20 frum. in medios præst. Vet.
21 Quo verùm. CH.
22 æstate messem quam. Turn.
23 facta esset. M.
24 Seranũ. Val. Max.
25 vnde ei & cogn. CH.
26 nodo manus pleno, quæ nuncia morum. Turn.
27 perferam. CH.
28 arcescẽtibus. CH.
29 inscriptique. CH.
30 non tam. Turn. & CH.

ipsa: honore[31] his assumpto, vt non inuita ea,[32] & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur[cc] ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ[33] fuerint Imperatorũ. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero,[34] Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis vir clarissimæ familię D.[35] Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone,[36] qui octogesimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

21 hinc. M ab. ab his sumpto. CH.
32 & indignãte. CH.
33 fuerunt. M.

34 Philometor Attalus. sine distin. Turn.

35 Syllanus sapientiæ compositissimæ quos sequeremur &c. Vet. Silanus. Sapientiæ verò cõposuissent, (leg. compositissimę) quos sequimur, prætex. hoc in vol. non in grege. Legit & ingrege, Turn.
36 qui septuagesimum. M.

ANNOTATIONES.

a Agros, & in agris iugera, perticis olim metati sunt Itali. Propert.

Abstulerat miseras pertica tristis opes.

Barbari verò apud Herod. funibus, quos Romani, Aruipendia nominarunt, idest, vt Glossarion vetus exponit, γεωμετρικοὺς σχοίνους: & inde Gallis *Arpen*, iugerum, πλέθρον, quasi Aruipennium, n. pro d, vt apud Plautum in Milite, dispennite, pro dispendite. Cato in Diris;

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.

Scaliger. Varro. cap. 10. lib. 1. Colum. cap. 1. lib. 5.

b Hæc vocabantur Adoreæ dona, quorum paulo pòst meminit hoc ipso capite, & cap. 8. huiusdem libri.

c Pilumnum Deum Varro nominat, ac Pitumnum. Vide Politian. cap. 89. Miscellan. & Lilium Gyraldum. Vide & Sigonium lib. De nominibus Roman. Rhodig. cap. 6. lib. 24. Alex. ab Alex. cap. 9. lib. 1.

d Festo & Boëthio matrimonia contrahebantur farreo libo adhibito, Plinio prælato. Itaque farreum hic libum plures eiusmodi exponunt. Seruatur mos ille præferendi libum ante prodeuntes sponsas etiamnum apud rusticos Lugdunenses. Fortasse farreum hic fictilis est sartago, in qua far torrebatur, τὸ φρύγετρον. Iulius Pollax, Σόλων δὲ τὰς νύμφας ἰούσας ἐπὶ τὸν γάμον, ἐκέλευσε φρύγετρον φέρειν σημεῖον. Tiberius multa de confarreatis parentibus & confarreandi modo disserit. Dionysius sacras illas nuptias tradit, quòd illis tantùm Flamines vterentur. Idem & Boëthius in Topicis, vxorem tribus modis haberi solitam scribens, farre siue confarreatione, quę peculiaris erat Pontificibus: coëmptione, quo solo modo dicebatur mater familiâs: & vsu. *Farre conueniebatur in manum certis verbis, præsentibus decem testibus, solemni sacrificio facto, & adhibito pane farreo*, inquit Vlpianus. Vide Rhodig. cap. 27. lib. 28. Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 2. Ræuardum cap. 12. & 16. lib. 4. Varior. & apertius cap. 21. in lib. xii. tabul. Sigonium cap. 9. lib. 1. De ant. iure ciu. Roman.

e Maxima mulcta non plus 30. bobus, & duabus ouibus fuit: minima, oue vna. Bos centum assibus æstimabatur: ouis decem. Romani reges, homicidij conuictos ariete mulctabant, qui supplicando Diis immolaretur, vnde dicta supplicia. Alex. ab Alex. c. 5. 3. Vide quod notatum est infra in cap. 1. lib. 33. Vide & Budæum 5. de Asse.

f Verba xii. tabularum adscripta sunt infrà cap. 2. lib. 28.

g Prætorem accipe Consulem. Decem virorum seculo nomen id in Consulibus fuit, nondum creatis Prætoribus. Apud Nonium Varro Prætores inquit dictos quòd populo præeant, vt Consules quòd Senatum consulant.

h Si verberum pœnam effugeret, commissam noxiam duplo sarciret, quàm quanti à bonis viris æstimatum fuisset damnum.

i Liuius lib. 1. in tribuum distinctione nonnihil dissentit à Varrone, Festo, Asconio, Plutarcho. De earum cognomine & origine prolixè Alex. ab Alex. cap. 17. lib. 1. Vide & Turneb. cap. 17. lib. 30.

k Columel. in Præfatione.

l Seculis prioribus nundinæ frequentiores, ac tertio quoque die mercatus frequens. Alex. ab Alex. cap. 11. 3.

m Ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebs auocaretur: ne interpellarentur nundinatores: vt rusticis in vrbem euntibus componere, transigereque lites commodè liceret. De Comitiis Centuriatis, Curiatis, Calatis, Tributis longam narrationem vide apud Alex. ab Alex. cap. 3. 4.

n Lucretius. *Et frutices inter condebant squallida membra,*
Circum se foliis, & frondibus inuoluentes.

o Ador, far: vel ab adurendo, vel ab edendo. In Glossario veteri, ἀδορ, νίκη: adoriosus ἔνδοξος. Sic laus vocata est, postquam victoria parta, militi præmiũ frumentum fuit. Plaut. in Amphit.

Qui multa præda, atque adorea affecit populares suos.

p Augurium canarium, sacrum, quod è ruffa cane fiebat, placando caniculæ syderi, quod frugib. inimicissimum est. πιρισκυλακισμὸν Græci, & κυνοφόντιν vocant. Plutarchus. Vide Lilium Gyraldum lib. 17.

Pro cane sydereo canis hic imponitur aræ,
Et, quare fiat, nil nisi nomen habet.

q In denarij vetusti altera parte columna sculpta est, cum duabus spicis ad basim, statua in fastigio, imagine hinc prope columnam Augurini lituum in manu tenentis, illinc Spur. Melij pedem imponentis orbi, cum his litteris, T. MINVCI. C. F. AVGVRINI. In alius denarij auersa parte expressa est eadem columna, cum dimidiato corpore leonum duorum, & spicis duabus ad basim, statua in summo, imagine prope columnam hinc tenentis lituum, illinc panes vtraque manu tegentis. Liuius lib. 4. scribit, Minutium extra portam Trigeminam aurato boue donatum fuisse.

r Colum. cap. 3. lib. 1. Liuius lib. 7. Decad. 1. Varro cap. 2. lib. 1. Valer. cap. 6. lib. 8.

s Valer. Max. cap. 3. lib. 4.

t Seneca Epist. 87. de Scipione Africano: In hoc agello ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantùm semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum. Exercebat enim opere se terramque, vt mos fuit priscis, subigebat.

v C. Atilius is fuit, ab aratro accersitus ad consulatum, qui collega Cn. Cornelio pugnauit cum Pœnis, & de iis triumphauit. Cicero pro Roscio, & in Catone, Valer. Max. lib. 4. cap. 4. Apuleius in Apologia. Seruius nulla historiæ fide Dictatorem fuisse tradit. Virgilius,

-& te sulco Serrane serentem.

Sertor dictus qui per sationem natus, autore Probo.

x Traditur nodo manus pleno, quæ nuntia morum. Turn. ca. 18. 30. nodo manus, manus comprehesione, quoniam is manu stiuam aratri tum tenebat. Arantem enim viator inuenit.

Persius,

-sulcóque terens dentalia Quinti,
Quem trepida ante boues dictaturam induit vxor,
Et tua aratra domum lictor tulit.

Cicer. & Valer. locis citatis.

y De illorum officio & ministerio Alex. ab Alex. cap. 27. lib. 1.

z Vinctos olim compeditos, alligatos, deligatos vocauerunt. Apuleius Apolog. 1. *Quindecim liberi homines populum faciunt, totidem serui familiam, totidem vincti ergastulum.* Hoc genus seruorum, qui ruri in compedibus agerent, Plautus in Mostellaria lepidè genus ferratile vocat. Seruos autem ruris instrumenta vocalia Iurisconsulti esse aiunt, vt plaustra muta, boues semiuocalia.

aa Sic eos seruos appellat, quos lib. & c. 3. Columella, de lapide noxios, fures percussores: qui virginem constuprassent, vitiosos, grauis criminis reos, noxę deditos, venireque ad lapidem ideò iussos. Nam præcone in lapide stante, & pretium faciente, venibant serui probi, malique. Plaut. in Bacchidibus. *O stulte, stulte, nescis nunc vendi te, atque in eo ipso adstas lapide, vbi præco prædicat.* Græci vocabant πρατὴρ λίθον. Pollux. Plutarchus in Solone. τράπεζαν verò, in quam conscendebant, qui vendebantur, Aristoph. Brod. cap. 5. lib. 6. Alex. ab Alex. cap. 16. lib. 3. Idem autor cap. 20. lib. 3. omnia pœnarum genera recenset, quibus nequam seruos, maleficos, flagitiosos olim vlcisci solebant, & apud diuersas gentes varia seruorum nomina: & 25. eiusdem lib. seruorum conditionem à Rhodig. descriptam explicat.

bb Stigmatiæ, vel Stigmatici, mancipia ob insigne aliquod flagitium inustis signis notata, præcipuè literis, quamobrem literata etiam vocauerunt, quomodo & equos nunc κοππατίας, nunc Sampharas à notis K, &, Σ. Rhodig. cap. 31. lib. 7. Atheniensibus captiuis imaginem equi Syracusanos cauterio impressisse notum est: Athenienses verò Samiorum fronti candente ferro inscripsisse noctuã: quamobrem & Samium notatum seruum dici idem Rhodig. censet c. 11. 11. & ca. 27. 15. Samios Atheniẽsiũ captiuis noctuã inussisse, & Atheniẽses Samiis Samaenã, quod nauigij gen⁹ est, docet Brod. c. 24. 4. Alex. ab Alex. c. 18. 5. Plutarchus autor est Thracas in vltionem Orphei suas vxores notare solitos. Val. Max. Seruus ab eo vinculo-

vinculorum pœna coercitus, inexpugnabilique litterarum nota ζper summam oris contumeliam inustus. Phocylides, στίγματα μὴ γράψῃς ἐπονειδίζων θεράποντα. Pithoeus cap. 9.2. Eiusmodi seruos stigmaticos Cicer. 2.offic. cicatrice stigmosos Plinius iunior li.5.Epist.literatos Plautus appellat. *Alexander Phereus cùm infinito amore Thebes vxoris teneretur ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum compunctum notis Threiciis, stricto gladio iubebat anteire. Valer. Max. cap. 13.9.*

cc *Sic μετωνυμικῶς* seruos, qui in villarũ erga stulis, idest cellis subterraneis obscuris custodiebantur, vt & posthac cap. 6. Vide Brissonium cap.9.lib.2.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

APud Romanos multò serior vitium cultura esse cœpit. Primóque, vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum [1] nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetustis & posteà inuentis omni cura perquisitis, causáque rerum & ratione simul [2] eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusuis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primùm omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certioráve sunt. Cur enim non videantur oracula, à certissimo [3] die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

1 à nobis.CH.
2 erudita.M.
3 deo.Lips.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. CAPVT V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi [a] ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minimè. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet [1] aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. [b] Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. [2] In bona est, inquit, regione bene nitere. [c] Attilius Regulus, ille Punico bello bis Consul, aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Prætereà sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno [3] salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. [d] Cato inter prima spectari iubet, [4] vt solum sua virtute [5] valeat, qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit, oppidúmque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque [e] Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agróque, vt homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multùm superesse. Ille in agro quæstuosissimam [6] indicat vitem, non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, si sub oppido [7] sint. Et prata, antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, [f] Si bene [8] pascas. Quis proximus: [9] Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. [g] Eodémque pertinet, quòd agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in [h] adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque [10] est (vt vulgò dixere) aliena insania frui, sed ita, vt villarum tutela nõ sit oneri. [i] Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

1 aquam, viam. Turn.
2 In bona enim (sic & M.) reg. be. nitent. Turn. In bono est, inquit, religione bene nitenti. CH.
3 salubre est.CH.
4 non. Vet. Lego, nũ.
5 alat.M.
6 iudicat.M.
7 sint: mox salictum: ab hoc oliuetum: & deinde prata, quæ antiqui. Ex Catone.
8 pascat. Vet.
9 Si arat bene. Vet.
10 esse. Dal.

ANNOTATIONES.

a Cato.cap.1.& 2. Vegetius lib.1. De militum delectu vide & Alex.ab Alex.cap.20.lib.1.
b Cap.1.
c Columella cap.4.lib.1.& Varro cap.& lib.eo.
d Cap.1.
e Cap.eod.
f Vide hunc locum expositum à Turnebo lib.6.Aduersar. ca. 23.
g Cato.cap.3.
h Idem ibid.
i Cato cap.4 *In bono prædio si bene ædificaueris, benéque posueris: ruri si rectè habitaueris, libentiùs, & sæpius venies, fundus melius erit, minus peccabitur, fructi plus capies. Frons occipitio prior est.*

De villarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo.
CAPVT. VI.

MOdus hic probatur, vt [a] neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Non vt [1] fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cùm villa Scæuolæ [2] fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere [c] Censoria castigatio erat, minus arare, quàm verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit [d] nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam [e] Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit. Spectare in [3] æstuosis locis Septentriones debet, Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. [f] Agri ipsius bonitas, quibus argumentis [4] iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere disserentes abundè dixisse possumus videri, etiamnũ tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus syluestris, vel rubus, [g] bulbus minutus, trifolium, [h] herba pratensis, quercus, syluestris pyrus, malúsque, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra, [5] Sabulum etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis, quàm cliuosis, respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & [i] Vergilium fuisse video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cùm interfecit eos Nero princeps: non [6] fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam, incleméter, atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, vt tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo. [k] Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multáque de iis Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximum domino [7] cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Coli [8] rura [l] ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus [9] existimetur, Nihil minus expedire, quàm agrum optimè colere. [10] L. [m] Tarius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquæ aliàs parsimoniæ, circiter milies H-S liberalitate Diui Augusti congestum, vsque ad [11] detrectationem hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendóque in gloriam. Internicionem ergo famémque censemus? Imò hercule [12] iudico modum rerum omnium vtilissimum. Bene colere necessarium est, optimè damnosum, præterquam sobole [13] sua, colonóve pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impedium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut [n] in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtilissimè colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere vitæ. [14] Nam cùm dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum esset impendij. Præcipiebát enim ista, qui [15] triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabát: qui mortuo villico relinquere victorias, & reuerti in sua rura postulabant: [o] quorũ [16] prædia colenda suscipiebat [17] respublica exercitusq; ducebát, Senatu illis villicáte. Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod prestare ei fundus posset. Malum patremfamiliâs, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tẽpestate celi. Peiorem, qui profestis diebus ageret, [p] quod feriatis deberet. Pessimũ, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minus vnum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agẽdi [18] morẽ fuisse, [19] qualiter defendi soliti sint illi viri. C. Furius [20] Cresinus è seruitute liberatus, cùm in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas, in inuidia

1 fecerit. CH.
2 fructus non caperet, (nõ caret. CH malè.) villam Luculli ager CH. Turn.
3 æstiuosis. CH.
4 indicanda sit.
5 Sabulumque, nisi id etiam pert. CH.
6 Fraudabo &c. Pompeium. Vet.
7 corde esse debeat. Turn.
8 rura ab ergast. CH.
9 æstimetur. CH.
10 L. Tatius. Vet.
11 detractionem. CH.
12 iudicem rerũ. CH.
13 suo colono pascendum. Turn. suo colono aut pascẽdis. Alioqui colẽte dom. CH.
14 Namque cum. CH
15 triumphali viro denas.
16 heredia. Turn. hærendia. CH.
17 respublica: qui excre. ducebant. Sen.
18 modum. CH. in emend.
19 qualiterque. M. & CH.
20 Cresinius. Turn. Cresimus. CH.

21 absolutus itaque est. Profecto. M.

22 vtilissimūque &c. se vicini CH.
23 Reddit ille causas, M.
24 nos. CH.

25 prædicare. Vet.

26 at saxosus bid. Da. antè infractus biden. CH. in emend.
27 fossione. M.

28 in reprocibus, aut sup. Turn. diuis in eprocibus, aut CH.
29 aut supinæ lat. procumbant.
30 quasdam obserari, & in alias dirigi. Maiores potentioresque. Vet.
31 & minores in alias dir, maiores pat. Alij.
32 maiores: patentesque: & si sit. Ex Colum. maiores potentioresque: & si sit. CH.
33 statuminari. CH. sed in emend. intus muniri &c.

uidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cùm in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos. Posteà dixit: Veneficia mea Quirites hęc sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliásque & sudores. Omnium sententiis [21] absolutus. Itáque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria generum singulorum erunt. Interim communia quæ succurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum [22] & vtilissimum, Id agendum, vt diligant vicini. [23] Causas reddit ille, [24] quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil serò faciēdum in agricultura omnes censent: iterúmque suo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra [q] cariosa execratio [r] Catonis abundè indicata est. Quanquam [25] prędicere nō cessat is. Quicquid per asellum fieri potest, vilissimè constat. [s] Filix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissimè contingit, germinantis ramis baculo decussis. [t] Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec [u] harundine sectas, aut exaratas vomeri harundine imposita. Similiter & harūdinem exarari filice vomeri imposita præcipiunt. [x] Iuncosus ager verti pala debet, [26] at in saxoso bidentibus. [y] Fruteta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum [27] fossis concidi atque siccari, vtilissimum est: [z] fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, [28] ne procidát, [29] aut [aa] supinis lateribus procumbere: [30] quasdam occæcari, [31] & in alias dirigi [32] maiores patentiorésque; si sit occasio, silice vel glarea sterni. [bb] Ora autē earum binis vtrinque lapidibus [33] statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ vno die macerato, sparsisque radicibus.

ANNOTATIONES.

a Cato cap.3. Varro cap.11. lib.1. Columel. cap.4. lib.1.

b Hodie *Frascato*.

c Nam, quod Cicero lib: De legibus ait, Censorum officia hæc fuerunt: *Populi æuitates, suboles, familiásque censento, cœlibes esse prohibento*. De hac re vide Lipsium capitu. 1. 1. Varro. Censoria nota reprehensus senator, senatu amouebatur: equiti facinoroso equus adimebatur: plebeius in Ceritū tabulas referebatur, nempe ærarius fiebat, & comitiis suffragioque priuabatur. De Censorum creatione, & munere prolixè disserit Alex. ab Alex. cap. 13. Vectigalia, & portoria noua statuere, vetera exigenda mandare, publicanis & conductoribus locare, quantum cuique conferendum æris esset iubere, censorum munus etiam fuit, vt Athenis *τῶν ἀποδεκτῶν*.

d Vitruuius cap.8. lib.6.

e Frigidas quidem esse scribit Odyss. ε. *ἄυρη δ' ἐκ ποταμοῦ ψυχρὴ πνέει ἠῶθι πρό*. Idem Plutarchus. *ἐν τῷ περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ*, Thucyd. lib.2. Herodotus in Euterpe, Arist. problemate 23. Sect.3.

f Columel. cap.3. lib.1. Theophr. cap.5. lib.2. Causs.

g Bulbus syluestris, vel Bulbine huius scriptoris. Pro Hyacinto pinxit Matthiolus.

h Lotus vel Medica: nam hæ in pinguissimis agris proueniunt. Gramen Colum. numerat ca. 2. lib.2. itemque iuncum & calamū: Vt fortassis eas plantas herbam pratensem vocet Cato.

i *— laudato ingentia rura,*
Exiguum colito.

k Cato cap.5. Colum. cap.7.8. 9. lib.1.

l Seruis compeditis, neruo catena vinctis. Suprà cap.3.

m Eius in condemnando parricida filio mitiorem sententiam lege apud Senecam cap.15. lib. de clementia.

n Suprà cap.4. lib.17. Theophr. cap.6. lib.8. histor. & cap.25. lib.3. Causs.

o Insigne huius exemplum habes apud Vale. Max. cap.4. lib.4. de M. Attilio Regulo.

p Quæ feriis possent fieri. Vide Catonem cap.2.

q Eam Lugdunenses agricolæ vocant *Terre pouilleuse*, quasi pedicularem: quoniam dum palis & ligonibus colitur, intimis venis velut quandam cariem putrium lignorum ostendit, pedículorum lendiumque sordibus, ac colluuiei similem.

r Catonis cap.5, verba hęc sunt: *Terram cariosam caueto ne ares, neue plostrum, neue pecus impessas. Si ita non caueris, quò impuleris, triennij fructum amittes*.

s Colum. cap.2. lib.2.

t Moritur & iniecto stercore, & si greges incubent. Theophr. ca. 8. lib.8. histor.

v Vide infrà cap.11. lib.24.

x Colum. loco citato.

y *ὑλήματα*. Idem ibid.

z Idem ibid. & Theophr. cap.7. lib.3. Causs.

aa Extrorsum inclinatis, sub. vtilissimum procumbere. Quid si legatur, aut supinis lateribus (imbricibus solum.) similes procumbere: nempe vt declini situ, & ad solum coarctato, imbricatos lateres figura imitentur. Turneb. cap.18. lib.30. legit, firmari: in reprocibus aut supinis lateribus procumbere: idest asperis, confragosis, cliuosis.

bb Principium ac exitum fossæ. Columella.

De [a] frugum generibus, & natura. CAP. VII.

1 debeat. Dal.
2 satus. Vet.
3 quæ ante æstatem Vergil. exortu.

ET quoniam præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera, Frumenta, vt triticū, hordeum: & [b] legumina, vt faba, cicer. Differentia verò notior, quàm vt indicari [1] deceat. Frumenti ipsius totidem genera per tempora [2] satu diuisa. Hyberna, quæ circa [c] Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur, vt triticum, far, hordeum. Æstiua, [3] quæ æstate ante [d] Vergiliarum exortū seruntur, vt [e] miliū, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Gręcia & Asia

& Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quędam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, vêris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, [f] alicam appellant.[4] [g] Sementiua autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est, quadrupedum causa sati, [h] vt farrago: & in leguminibus, vt vicia. At commune quadrupedum hominúmque vsui, lupinum. [i] Legumina omnia singulas habent radices, præter [k] fabam, eásque surculosas,[5] quia non in multa diuiduntur: altissimas autem cicer.[l] Frumenta multis radicantur [6] fibris sine ramis. [m] Erumpit à primo satu hordeum die septimo:[7] legumina quarto, vel cùm tardissimè septimo: faba à xv. ad xx. legumina in Ægypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in [8] herbam, quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars, & radicem & [n] florem. Frumenta hyeme in herba sunt, verno tempore [9] fastigiantur in stipulam, quæ sunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauum, sesama verò [o] in ferulaceum. Omnium [10] satorum fructus, aut spicis continetur, vt tritici, hordei, munitúrque vallo aristarum[11] quadruplici: aut includitur siliquis, vt leguminum: aut vasculis, vt sesamæ, ac papaueris. Milium,[12] ac panicum tantum [13][p] pro indiuiso, & paruis auibus [14] exposita sunt. Indefensa quippe [15][q] membranis continentur. Panicum à [r] paniculis dictum, cacumine languidè nutante, paulatim extenuato culmo penè in surculum, prædensis aceruatur granis, cùm longissima pedali [16][s] obba. Milij comæ granum complexæ [17] fimbriato capillo curuátur.[18] Sunt & panico genera:[19] Mammoso, è pano paruis[20] racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore [21] distinguũtur, candido, nigro, ruffo, etiã purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico [22] rarius. Sed nullũ frumentũ ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. lx.[23] enim pondo panis è modio [24] reducunt, modiúmque pultis ex tribus sextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis:[25] lobas vocant: omnium frugum fertilissimum. Ex vno grano [t] terni sextarij gignũtur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam[26] in tertio geniculo spicam incipiunt concipere, quędam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo[27] octona. Sed non ante suprà dictum geniculorum numerum conceptus est spicæ:[28] qui vt spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissimè diebus florere incipiunt: [29] totidémque aut paulo pluribus deflorescunt. [u] Hordea verò cùm tardissimè septẽ. Varro quater nouenis diebus fruges [x] absolui tradit, & mense nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde[30] caulem emittunt, [31][y] nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, vt pisorum. Quòd si non habuere, deteriora fiunt.[z] Leguminum[32] vnicaulis faba sola, vnus & lupinis: cæteris ramosus prætenui surculo: omnibus verò fistulosus.[33] Folium quædam ab radice mittunt, quædam à cacumine.[aa] Frumentum [34] & hordeũ [35] vtrunque, & quicquid in stipula est, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piso. Frumentis folium [36] harundinaceũ, fabæ rotundũ, & magnæ leguminũ parti. Longiora eruiliæ & [37] piso. Faseolis venosa, [bb] sesamæ & [38] irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantùm, & papaueri.[cc] Legumina diutius florẽt, [39] & ex his eruum ac cicer, sed diutissimè faba xl. diebus. Non autem singuli scapi tãdiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuersis diebus, & ab ima primùm parte, paulatim flore subeunte.[dd] Frumẽta, cùm defloruere, crassescunt, maturantúrque cùm plurimùm diebus [40] quadraginta: item faba: paucissimis cicer. Id enim à semente diebus xl. perficitur. Milium, & panicum, & sesama, & omnia æstiua, xl. diebus maturãtur[41] à flore, magna terræ cælique differentia. In Ægypto enim hordeum sexto à satu mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade [42] hordeum. In Peloponneso octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibúsque, alternis lateribus siliquantur.

4 Sementica. Vet.
5 quæ etiamnum in multas. Theophr.
6 Fibris, ideoque sine ramis. Ex Theo.
7 legumen.
8 herbam quæ superior & tenuior grani pars, folium: quæ crassior & inferior radicem fundit. Ex Theo.
9 spicantur. CH.
10 satiuorum. CH.
11 quadrifido. Vet. quadripedi. Alij Vet.
12 & CH.
13 producta, diuisa, & paruis. Vet.
14 expositum est. CH.
15 membrana. ὑμένι, Theoph.
16 obsa. M. cum longa pedali phoba. Tur. qui & loba legi posse credit. Vide Ann.
17 fibrato.
18 Sunt & pan. mammosa genera, è pano. Turn. & CH.
19 Mammosum est pano. Vet.
20 racemata. CH. & Turn.
21 distinguitur. CH.
22 rarus. CH.
23 enim, in M.d.
24 reddit. Vet. redeũt, modiusque pultis. Alij.
25 phobas. Scalig. ex Theophr.
26 in genu tertio. M. in tertio genu. CH.
27 octona: & non ante. Vet.
28 quæ vt. Dal.
29 totidem florescũt. qui ad summum expẽdunt, septimo aiũt deflorescere. Theo.
30 caules. CH.
31 multis. Dal.
32 recticaulis. Theo.
33 Fol. & radicem quędam mittunt ab eadem parte. Alij & Theo. mox, quædam à cacumine folium ferũt. &c. Alij verò, folium à grani cacumine triticum & hordeum. Vtrumque verò & quic.
35 vitiaque. M.
36 harundineum. CH.
37 lathyro. Theo. cicerculæ. Gaz.
38 erysimo. Dal.
39 & magis er. Theo.
40 quadr. perficiuntur. M.
41 à flore. Magna. M.
42 vii. hordeum. CH.

quantur. Fortiora[43] ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeũ[ee] maximè nudũ, &[44] arinca, sed præcipuè auena. Calamus[ff] altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & siligo, & hordeum. Sic & seruntur pura, qualiter[45] moliuntur, quia tosta non sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque hæc[gg] cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis seruant ad satus, atque non torrent. Leuissimum ex his hordeum, rarò excedit xv. libras, & faba xxii. Ponderosius far, magísque etiamnum triticum.[hh] Far in Ægypto ex olyra conficitur.[ii] Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoque suum[kk] genus farris dedêre: quod illic[46] brance vocant, apud nos[47] sandalum, nitidissimi grani.[48] Et alia differentia est, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento c c c. annis vsum, Verrius[49] tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè discernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum[ll], in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia,[mm] mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque,[50] deinde Ægyptio,[nn] athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia &[oo] Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit[51] dracontiam, strangiam & Selenusium, argumento crassissimi calami: ita pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimum & maximè inane, seu tenuissimi calami: in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clarissima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, vt ante mortem eius annis ferè c x l v. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento[52] canêre candido.

Quæ laus peculiaris hodiéque Italico est. Quo magis admiror, posteros Græcorum nullam mentionem huius fecisse frumenti. Nunc ex his generibus quæ[53] Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Chersoneso aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras,[54] si quis granum ipsum ponderet. Adiicit Sardum selibras, Alexandrinum & trientes: hoc &[pp] Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit. Africum & dodrantes. In transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Clusium &[55] senas.[56] Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio[qq] ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in[57] subactu congium aquæ capiat. Quibusdã generibus per se pondus, sicut Balearico:[58] modo tritici panis pondo[59] x x x. reddit.[60] Quibusdam in binis mistis, vt Cyprio & Alexandrino, x x. propè libras non excedentibus. Cyprium fuscum est, panémque nigrum facit: itaque miscetur Alexandrinum candidum, reddúntque x x v. pondo. Thebaicum[61] libras adiicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occasione lucrandi salis,[62] inutilissimum. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existunt.[63][rr] Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de causa leuior illis, quàm cæteris, panis[64] est. Differentia est & calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thraciũ triticũ vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitũ. Eadẽ causa[65] &[ss] trimestria inuenit, detinẽtibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notũ, & hyemalibus prouinciis nullũ hoc frumento lætius. Vni calamũ prætereà, nec[66] vsquàm capax: seritúrque nõ nisi tenui terra. Est & bimestre[67] circa[tt] Thracium sinũ, quod quadragesimo die, quàm satum est, maturescit: mirúmque, nulli frumẽto plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia,[68] mõtosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystũ. In tãtũ fallitur[uu] Columella, qui ne[69] trimestris quidẽ ꝓpriũ genus existimauerit esse, cùm sit[xx] antiquissimũ. Græci[70][yy] trimenõ vocãt. Tradũt in Bactris grana tãtæ magnitudinis fieri, vt singula[71] spicas nostras æquẽt. Primũ ex oĩbus frumẽtis seritur hordeũ. Dabimus & dies[72] serẽdi cuique

generi

43 contra hy. fr. CH.
44 alica Vet. id est, zea. olyra, Theophr.
45 molũtur. M. Turn.
46 bracum. Turn. & CH.
47 scandalum. Turn. sandalam. M. scandalam. CH.
48 Est & alia CH.
49 tradit. CH.
50 deinde & Aeg. CH.
51 canchrydiã, stlengyn, & Alexandreum. Th. o dracontion, & stlelepant, & selinusium CH.
52 carere. CH.
53 Romæ. CH.
54 siliquæ granũ ipsum pondero. Turn.
55 Senas Dal.
56 Lex naturæ certè est M.
57 subactũ cong CH.
58 quod modio. Vet.
59 xxxv. CH
60 Quib. binis mixtis. Dal. sub. pondus est.
61 libram. CH.
62 vilissimum Vet. & CH.
63 Gallia & Hispania. M.
64 est, in M. d. & CH.
65 & trimestre. Dal.
66 vsquam non capax. Dal.
67 in Euboea Theophr. circa Thraciam Aenum. Turn. circa Thraciæ fenum. CH. & in Emend. finem.
68 montuosis CH.
69 trimestri. CH.
70 setanion. M & CH. si auion Turn
71 oliuæ nucleos. Th.
72 serendo. CH.

generi, natura singulorum exposita.[22] Hordeum Indis satiuum & syluestre, ex quo panis apud eos præcipuus.[73] Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua [A] ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ [74] quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix [75] gemmeæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis [B] hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro autore apparet, & [C] gladiatorum cognomine, qui hordearij vocabantur. [D] Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. [E] Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aqua hordeum siccant nocte vna, ac postero die frigunt, [76] deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant,[77] siccéntque prius, quàm molant. Alij verò [F] virentibus spicis decussum hordeum recens [G] purgant, madidúmque in pila tundunt, atque in corbibus [78] eluunt, ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere [79] præparato, vicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri [80] selibras, salísque [81] acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt seruare, cum polline ac furfuribus suis condunt nouis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem [82] formam molit, iisdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis vsitatum vita damnauit, [83] quadrupedúmque [84] tradidit refectibus. [H] Ptisanæ inde vsus validissimus saluberrimúsque, tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates, [85] è clarissimis medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticēsi. In Ægypto verò [86] ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt [I] bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, [K] glabrum appellat [87] Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ vulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine [88] [L] tragum fit, in Campania duntaxat & Ægypto. [M] Amylum verò ex omni tritico ac siligine, sed optimum è [N] trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur: & hodie laudatissimum [89] inde est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat.[90] Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico. Madescit dulci aqua [91] ligneis vasis, ita vt integatur, quinquies in die mutata. Melius si & noctu, ita vt misceatur pariter emollitum, prius quàm acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maximè laudatur Creticum, mox Ægyptium. Probatur autem [92] leuitate ac læuore, atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque, in vsu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offísque humana manu demissis in aluum, maiores vires, torósque corporis fieri. Spicæ quędam [O] binos ordines habent, quædam [P] plures vsque ad senos. Grano ipsi [93] aliquot differentiæ, longius, [94] leuiúsque, aut breuius [95] aut rotundius, candidius, nigrius, [96] vel cui purpura est. Vltimo ad polentam, [97] contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est: seri non vult, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta. [Q] Palea ex optimis: stramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia [98] tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticum cibariis tantùm serunt. [R] Hordeum [99] sarculo seri dicunt, propterea celerrimè redit, [100] fertilissimúmque: quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia: eodémque [101] anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinantiùs, quàm cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non [102] excocta maturitate tollatur.

73 Oryza quidē maximè vt Itali gaudēt, ex qua &c. gaudent, sub. Indi. Dal. In vul. verò lectione, Italici. Vet. & CH. Italia max. quid. ory. gaudet. Alij Vet.
74 quidem, in M d.
75 geminæ., CH. fortassis, genuinæ.
76 dein. M.
77 & siccent. CH.
78 diuidunt. M.
79 præparata. Vet. sub. polenta.
80 selibram. CH.
81 acetabulum, torrētes antè, omnia &c. Vet.
82 farinam. Vet. Tur. & CH.
83 quadrupedumque ferè cibus est. Turn. quadr refecibus est. Cùm ptis. &c. probetur CH.
84 tract. hordeū ref. Vet.
85 clarissimus. Vet.
86 ea, in M.d.
87 Turranius. CH.
88 tragos. Diosc.
89 idest. CH. & in emend. idem, app. &c.
90 Proximum trim. quod è min. pond. M. & CH
91 in lign. vas. ita vt integatur. CH. & in emend. intingatur.
92 læuore & leuitate. CH. dictum apud nos. Hordei. M.
93 aliquid. M.
94 maiusque. Ex Theo.
95 ac Ex Theo.
96 Cui purp. est, optimum ad potentum. Contra &c. Dal.
97 & con. temp. maior firmitas. Ex Th. firmum vocat πολυάλφιτον, quod polētæ multum reddit.
98 antè tollitur, quū. CH.
99 sacculo, CH sic & Turn. vel, seculo: neutrum aptè. ducunt, propt. quod celer. reddit. M.
100 fertil. est: quod Vet. & CH
101 à nobis. CH. & in emend. nobis.
102 exacta. Turn.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 1. & 4. lib. 8. histor. & cap. 8. lib. 4. Causs. Colum. cap. 6. & 9. lib. 2.

b Quibusdam Legaria, à legendo, quòd vellantur manu, non subsecentur falce: sic Græcis χέδροπα, quasi χειρόδροπα. Nicander,

χειροδρόποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται
ὄσπρια χέδροπα. Scalig.

c Nouembri.

d Maio. Aliter hæc sementis tempora Theophr. distinguit cap. 1. lib. 8. histor.

e Virgil. Georg. 1.

Vere fabis satio est: tunc te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci: & milio venit annua cura.

Vide Senecam Epist. 87.

f Frumentum, è quo fit alica: nempe Siliginem. Quidam legunt Arincam, quidam Alicastrum ex Columella cap. 6. lib. 2.

g Sementiua interpretor, quæ primo & potissimo sementis tempore, nempe circa Vergiliarum occasum, quod ἄροτον, id est, sementem, vt ait Theophrast. cap. 1. 8. hist. ἀντονομαστικῶς Græcia vocauit, terræ mandantur.

h Columella cap. 11. lib. 2.

i Sic Theophr. cap. 8. lib. 2. histor. *Legumina omnia vnicam habent radicem, lignosam: & ab ea tenues prodeuntes fibras.* Ea scilicet Theophr. verba Plinius interpretatur.

k Ea cùm se aperit nascendi gratia, nauscire dicitur Festo, quòd naui forma tum sit similis.

l *Frumenta*, inquit Theophr. *prætenuibus ac multis radicibus nituntur: ideoq; surculos non mittunt: legumina verò & ὀροβοειδῆ, ramosa quia lignosa eorum radix.*

m Theophr. cap. 1. lib. 8. histor.

n Caulem & spicam. Festus Floriferum dictum vult, quòd flores, nimirum spicæ, ferrentur ad sacrarium.

o Vt & Erysimum. Theophr.

p Constant. legit, tantùm pro indiuiso: exponitque, sine diuisione, in commune, communiter. Quo genere loquendi vsus est Cato cap. 137.

q Membrana, ἐν ὑμένι. Theophr. cap. 18. lib. 1. histor.

r πωώνη, τρίχες, κόμη, φόβη. Theophr. καλαμώδης ἀπίφυσις. Inde Panicula. Scalig.

s Legendum hic & omnibus locis aliis, *Phoba*. Est autem φόβη, vt ait Theophr. cap. 3. lib. 8. histor. ἐν τοῖς κεγχρώδεσιν ἀπίφυσις καλαμώδης, coma, siue iubatus culmus. Ac quemadmodum χέδροπα omnia ferunt λόβον, id est siliquam, sic omnia miliacei generis τὴν φόβην, id est iubam.

t Id est, sex libræ.

v De tritico & hordeo id Theophr.

x Ex quo florere cœperunt.

y Si exortum ramulorum spectes, ea tantùm parte, qua prodeũt, geniculum reuera conspicitur, id quod ait Theophrastus: si verò nodum vocamus articulum, qui omni ex parte caulem ambit, & internodia separat, in fabæ caule nullus est. Itaque quamuis geniculatus is sit, nullis tamen internodiis distinguitur. Quidam legunt, multis distinctum.

z Theophr. cap. 2. lib. 8. histor.

aa Frumentum & hordeum enascitur, terráque prodit, (ἀναφύεται) vnico folio: pisum, faba, cicer, multis. Theophr. Mirum, authorem de radice frumentaceorum & leguminum nihil prodere. Quod autem ait, hordeum vtrunque, intellige distichō & polistichon: vel nudum, quod γυμνόκριθον vocant, & gluma sua vestitum.

bb Nusquam, quod sciam, Theophr. horum folia rubere, sed pinguia esse & amara scripsit. Irionis quidem est sanguineus caulis, sed non folium.

cc Idem cap. 2. lib. 8. histor.

dd Pleraque omnia hæc quæ sequuntur, ex Theophr. cap. 3. & 4. list. 8. histor.

ee Præsertim Gymnocrithon. Tipha, olyræ (Arincam pro vtraque vertit Plinius) & omnia id genus multis folliculis leguntur (πολυλέβα:) sed vno verbo inter reliqua plurimis querna. Theophrastus.

ff Læuior, densior, lentior, frangi contumacior. Idem.

gg Inde Persio Satyr. 5. scabiosum far vocatur.

hh Cibus & triticea ptisana: molitum & deglubitum granum, ad pultes & hominum cibum idoneum, qualis ex farris grano decorticato in Italia vulgò paratur, vocaturque *Farro*.

ii Præter verum far & triticum.

kk Ex olyra, siue Siligine, vt & Ægyptus. Ea verò Siligo Gallica, è qua Brance, siue Sandalum, Crimni genus fiebat, Arinca fortassis est, memorata cap. 8. huius libri. Arincam autem oliram esse autor scribit infrà cap. 25. lib. 22. Braneen Galliæ rustici hodie *Blance* vocant, Allobroges *Blancheen*. Sandalum quoque inter Italos, præsertim Hethruscos, veteris appellationis vestigia retinet, *Scandella*.

ll Theophrasto ex iis, quæ in Græciam conuehebantur, grauissimum Siculum fuit: eo tamen grauius Bœoticum, vel eo argumento, quòd athletæ, cùm vix in Boeotia tres semisextarios consumerent, Athenis plus quàm quinque esitabant. capit. 4. 8. Histo.

mm Libycum vocat Theophrastus, & in spica breui manere, calamùmque tenuem emittere scribit. Idem autor Thracium, Syrium, Alexandrinum memorat, nulla facta vel bonitatis mentione, vel ponderis.

nn Ii cùm Bœotici ternos semisextarios vix consumerent, Athenis facilè quinos absumebant.

oo Ponticum Theophrasto leuissimum & durissimum est cap. 4. lib. 8. hist. & cap. 10. lib. 4. Caustar.

pp Vide Budæum lib. 4. de Asse.

qq Aqua cum sale & fermento permista.

rr Zythum & Curmi intelligit.

ss Trimestria multa, & vbique, leuia, parum fœcunda, cùm exoriuntur vnicalama, & prorsus infirma. Theo.

tt In Eubœa, quod aiunt, genus quoddam diebus quadraginta quàm satum est, grandescit & maturescit: firmum, ponderosum, nec, vt trimestria, leue, parum furfurosum, quamobrem famulis præbent: celerrimè maturum, sed inuentu rarum. Bimestria quædam ex Sicilia in Achaiam vehuntur, parum gignentia, parum ferentia, in cibo tamen facilia, & iucunda. Nascuntur & alia bimestrium genera in Eubœa, præcipuè apud Caristum. Idem cap. 4. 8. Hist.

vv Cap. 9. lib. 2.

xx Theophr. loco proximè citato.

yy Hippocrates σητάνειον, quasi τητάνειον. τῆτες enim, ἐν τῷδε τῷ ἔτει ἐσπαρμένον, quod hoc ipso anno, idest vêre satum est.

zz Theophr. cap. 5. lib. 4. Causs. Strabo lib. 15. hordeum id sylvestre Bosmoron vocat.

A Ptisana oryzæ ea est, quæ in omnibus locis venalis prostat, & *Ris* dicitur.

B κριθὴ ἀπὸ τοῦ διακεκρίσθαι vocatum, quòd eo reperto, & in vsum recepto, glandibus spretis, à brutis homines distincti sint. Hordeum siccatum, frixum, mola fractum, Græci κάγχρυν & καγχρύδιον vocant. Rhodig. ca. 1. li. 2.

C Athletarum, histrionum, comœdorum nomine continentur gladiatores, arenarij mirmillones, secutores, retiarij, pugiles, pancratiastæ, xystici, thymelici, pantomimi, palæstritæ. Alex. ab Alex. cap. 9. 3. Varro Samnites recenset inter gladiatores, qui cum scutis & pinnata galea pugnabant, sic nimirum dictos, vt censent Liuius & Athenæus, quòd à Samnitibus didicerint τὴν τοῦ θυρεοῦ χρῆσιν. Nusquam porrò legitur Athenis, vbi Menander vixit, atque adeo nec in Peloponneso tota, nec in Hallade gladiatorum spectacula edita fuisse: quamobrem legendum hic quidam diuinant, *& pistorum cognomine*. Galenus libris κατὰ γένη scripsit quidem Pergami, quæ fuit eius patria, gladiatores à Pontificibus exhibitos, qui percussi vulneratique fuissent, traditos sibi, vt curaret: sed id longè à Menandri seculo. Chiffletius legendum putat *Caligatorum*, idest gregariorum militum, quod illis, si quid peccassent, ignominiæ caussa, pro tritico daretur hordeum. Festo hordearium æs, quod Equiti Romano dabatur, pro hordeo, subaudi emendo, quo equum aleret. Fuerunt & gladiatores Equites Galeno tertio κατὰ γένη, ἱππέας, Lipsio in Saturnalibus Andabatæ. Illis etiam ex publico dabatur hordeum, quo nutrirent equum, vnde fortassis dicti sunt hordearij, quamuis Plinius de hominum cibatu videatur magis loqui quàm iumentorum. Ea tamen petulanti voce, de dominis dictum est, quod equis conueniebat. Quid si legas, & Equitum cognomine, qui hordearij vocabantur. Fuerunt enim Romæ Equites gladiatoribus antiquiores, & statim ab initiis conditæ Romæ Trossuli.

D Τὰ ἄλφιτα, alij τὴν μάζαν.

E Curiosam illam hordei præparandi rationem ex Pherecrate recitat Eustathius his verbis τὰς κριθὰς δεῖ πτίσσειν, tundere, pinsere: φρύγειν, torrere: ἀποβράττειν, incerniculo cribrare, aut corbe: ἄνειν, aqua rursum aspergere: ἀλέσαι, molere: μάξαι, manu subigere: παραθεῖναι edendam apponere. Vide infrà cap. 25. lib. 22.

F Nam ita melior polenta fit, vltimo hoc capite.

G A puluere, lapillis, & id genus reliquis sordibus.

H πτισάνην Athenæus lib. 10. dictam vult ἀπὸ τοῦ πτίσσειν καὶ ἀνεῖν, à tundendo & madefaciendo. De ptissana idem autor hunc griphum recitat: κριθῆς ἀφλοίου ὀργάσας χυλὸν πίε, Hordei decorticati & tusi cremorem bibe.

I Ex hordeo distichò, cui sunt bini ordines, vt mox loquetur, & versus.

K γυμνόκριθον Græci.

L Tragos nunc fruges est, Halicæ similis Dioscoridi: vulgò *Blé Turquet*; nunc olyræ Ptissana Galeno lib. de Alimentis: nunc zeæ Ptissana, idest, Halica Galeno comment. librorum de ratione victus in acutis. *Ptissanam*, inquit, *rectè præferunt frumentaceis ædilis, pani, chondro & Zea, ex qua fit Tragos*. Hic Tragos Ptissana est triticea. Cassianus in Geoponicis cap. 13. 3. Tragum conficit ex Alexandrino frumento & olyra.

M Dioscor. cap. 93. lib. 2.

N Alij putant id ad Siliginem referendum, alij ad triticum.

O Distichi hordei. Theoph. ca. 4. lib. 8. histor. de hoc paulo antè.

P Polystichi. Cantherium Columella vocat ca. 9. lib. 2.

Q Palea ex tritico suauior, quàm ex hordeo, quia mollior, & magis succulenta. Theophr. cap. 4. lib. 8. histor.

R Hordeum sacculo, legit Turnebus cap. 24. lib. 1. Aduers. quod non cibariis, vt triticum, sed loculis seratur, & foris vendatur. Alij legunt, seculo, quia φιλήδονος, idest, alendis pascendisque animalibus gratum. Columella cap. 9. lib. 2. hordeum altero sulco seminari tradit. Ex illo auctore videtur hæc linea transcripta. Sarculo, interpretor, terra leuissimè mota, & tantùm suspensa, vt fit sarriēdo.

Non omnia frumenti genera vbique nasci, & de reliquis in Orienta generibus. CAP. VIII.

r nec. CH.

FRumenti genera non eadem vbiq;: [r] neq; vbi eadem sunt, iisdem nominidus. Vulgatissima [a] far, quod [b] adoreum veteres appellauere, siligo, triticum. Hęc plurimis terris com

communia.[c] Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est.[2] Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Ægyptus[d] similaginem conficit[3] è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hęc Italiæ in Campania maximè, seménque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox docebimus: propter quam[e] Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit,[f] priore crassius. Hæc sola[4] differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos vel[5] æstuosos, sitientésque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ[g] donis, sicuti diximus.[h] Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde &[i] pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorátibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium[6] pulte[k] fitilla conficiuntur: videtúrque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici[7] delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum[8][l] Meninorúmque agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

2 In Aeg. CH.
3 è, in CH. d.
4 differētia. Duriss. Dal.
5 æstiuosos. M. & CH.
6 pulte fritilla. M. firtilla. CH.
7 delicias candore, sed sine. M. del. candore &c. vt in vulg. CH. in emend. cādore, virtute, pondere conuen.
8 Neruiorū. M. Morinorum. Vet. Aruernorum. Alij Vet. Remorum. Turn. Meminorum, vt hic. Suprà cap. 4. lib. 3. Memorúmque. CH.

ANNOTATIONES.

a Hæc peritiores sic distinguūt. Triticum mutica spica est: Adoreum siue Far, aristata, apud Verrium in voce Restibilis. Tritici genera tria Columellæ, Robus, ponderosioris, ac nitidioris grani. Siligo hyberna, siue Sementiua: & Siligo trimestris. Farris autem quatuor genera: Clusinum grano nitido & candido: Venuculum rutilum, Venuculum candidum, vtrunque ponderosius Clusino: & omnia hęc tria hybèrna: Adoreum trimestre, siue Alicastrum.

b Adde & hæc, si libet, hic quæ suprà diximus ad cap. 3. huius libri, de adorea. Adoream veteres appellarunt omnes fructus, omnē prouentum ex agris. Sulpitius apud Varronem: *plebei rura largiuntur, adoream*. Plaut in Amphit.

Qui præda, atque agro, adoreaq; affecit populares suos.

Ex eodē Varrone Nonius, Adoreum dictum ab eo putat, quòd cibi ora, idest principium sit far: dixerat autem paulo antè, Far adoreum esse.

c Olyra Homeri sequenti altero ab hoc capite: Olyra Gallica infrà cap. 25. lib. 22.

d Siue Similam, κρίμνον, vulgò *Simoule*, Ptissanæ genus, Semidalim Græcorum.

e Iliad. β. τῆμι δὲ ζείδωρος ἄρουρα, alma tellus: alij, quod ait Plinius, exponunt βιοδώραν καὶ φερέσβιον. Nonnus in Dionysiacis τὸ ὕδωρ appellauit ζείδωρον, aquam viuificam. Sic Venerem & Empedocles vocauit. Plutarchus in Amatorio. Ioannes Grammaticus terram sic dictā putauit παρὰ τὸ ζέσθαι, καὶ θερμαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Rhodig. cap. 18. lib. 15.

f Quod ex tritico fit & siligine, sed optimum ex trimestri. suprà cap. 7. huius libri.

g Quartariis aut heminis farris. suprà cap. 3 huius libri.

h Vide Val. Max. cap. de Instit. antiquis libr. 2. Fiebat autem puls ex æquis partibus farinæ frumenti, & fabarum aut hordei. Alex. ab Alex. cap. 11. 3. Pultiphagos ideò Romanos Plaut. vocat in Mostell.

Non enim hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus.

Idem in Prologo Pœnuli.

Carchedonius vocatur hæc Comœdia:
Latinè, Plauti pultiphagonidis, Patruus.

Pultem Varro vel à Græco πόλτος ducit, vel à sono quem edit cùm aqua feruenti insipitur, id est, inspergitur. vt apud Pomponium in Atellana:

Facite vt ignis feruat, ligna insipite, far concidite.

Cùm ita sonat, bilbire amphoram Næuius dixit: παφλάζειν. Eupolis apud Athenæum, λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι. Scalig. Iuuenal. Sat. 11. *--pultes*

Coram alijs dictem puero, sed in aure placentas. Martial.

Imbue plebeias Clusinis pultibus ollas,
Vt satur in vacuis dulcia vina bibas.

Iuuenal. Sat. 14.

-- sed magnis fratribus horum
A scrobe, vel sulco redeuntibus altera cœna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.

Apud Plaut. locis suprà citatis Scalig. vir, ob acumen ingenij perspicacissimi, non sine honore laudandus, Pultiphagum & Pultiphagonidem Pœnum interpretatur. Pultis enim auidissimam eam gentem fuisse argumento est puls Pœnica, cuius conficiendæ rationem Cato docet cap. 85. Quod verò pertinet ad Martial. distichon, Mustum missum in ollas imbutas farris pulte veluti conditur, ad bonitatem proficit, & ideò commendatur. Theophr. certè lib. de Odoribus scribit, demissis in dolia farris offis, vinum domari, mollescere, & cum saporis gratia mitescere. Turn. cap. 28. lib. 25.

i Quæ pauperculæ olim pulmentaria conficiebant, Pulmentariæ, Mictyrides vocabantur. Lucill. lib. 20. Satyr. *Pulmentaria vtentibus, aut aliquod genus herbas, & ius Mænarum, benè se habet, Mictyris, hoc est meri*. Etymon huius vocis ἀπὸ τοῦ μιγνύναι fortassis ducitur.

k Frit, ὁ ἀθήρ, nempe στάχυος τὸ ἄκρον: Galeno τὸ τῆς κριθῆς ὀξὺ, acus. Inde ἀθάρα, vel ἀθήρα, puls fritilla. Scalig. Quidam à frigendo dictam volunt, vt sit fritilla puls, ea quæ paratur è farina fricta. Apud Fabium pictorem olla fritilis, in qua sal torretur. Nonius in Sal.

l Sequanorum: alij, Aruernorum. In Sequanorum agro Siligo certè frequentissima est, quam ab incolis *Ble blanc* appellari diximus: apud Allobrogas *Blancheen* ob candorem, vel quasi Brancen: suprà cap. 7. huius libri.

De pistoriis, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis,[1] pistrinarúmque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Ruffior illa, at Pisana candidior,[2] ponderosior verò[b] cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam vocant castratā, è modio redire sextarios quatuor siliginis,[3] vel è gregali sine castratura sextarios quinq;, præterea floris[4] semodium. Et cibarij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quoque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis[5] assumunt: in reliquis pares.[6] Si verò pollinē facere libeat XVI. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem

1 pistorumque opera lautissima. Vet.
2 pōderosiorque cretac. Dal.
3 vt è greg. Vet.
4 semod. & cib. vel, Et in cibarium panē, quē secundarium vocant, farinæ sextarios quat. Idem.
5 adsciscunt. M. adsciunt. CH.
6 Si verò panem fac. li. xvj. primarij panis. Dal.

rem medullam: verùm plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius [c] Gallicæ xxii. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

ANNOTATIONES.

a Siligine, frumento: vel etiamnum, si libet, castrata farina.
b Vel quæ in agro cretoso nata est, vel cui creta Campana admixta est candoris conciliandi gratia, sicut in alica fiebat. De qua coniectura infra ca. 11. huius libri.
c E Gallica siligine, quam arincam & brancen vocant.

De similagine, siligine, & aliis generibus, & de pistura.
CAP. X.

[a] Similago [1] ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in [b] tritico, quod florem in siligine. Hoc [c] ærariæ officinæ chartariæq; vtuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes verò è modio similaginis cxxii. è floris modio cxvii. Pretium huic annona media in modios farinæ xl. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia [2] distinctio. Similago l. pollin autem xvii. pondo panis reddere visa, [d] tritici xxx. cum triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, [3] iis quę maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minùs, quàm cætera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex [4] arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm far, & [5] maior spica, eadem & ponderosior. Raro modius grani non xvi. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab [e] Homero dicta. Hæc enim est, quàm olyram vocat. Eadem in Ægypto facilis fertilísque. Far [f] sine arista est. [6] Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his [7] genera, bromos, siligo [8] [g] exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe [9] & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe [10] [h] oryza. Apud Græcos est [11] zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm sint degeneres, redire ad frumentum, si pistę serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè [12] alat hominem: vtpote cùm è modio, si sit aptum solum, quale in [i] Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco Diuo Augusto [k] procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) [13] quadringenta [14] paucis minus [15] germina, extántq; de ea re epistolę. Misit & Neroni similiter [16] cccxl. stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini [l] Siciliæ campi fundunt, aliique, & tota [17] Bætica, & in primis [m] Ægyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod [18] centigranum vocant. Inuentus est iam & scapus vnus centum fabis onustus. Æstiua frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. [n] Sesama ab Indis venit: ex ea & oleum [19] faciunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciáque erysimum: idemq; erat nisi pinguius esset, quod apud nos vocant [20] [o] irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. [p] Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: [21] hoc & irione [q] nullum animal vescitur virentibus. Pistura nō omnium facilis: quippe [22] & Hetruria spicam farris tosti [23] pisente pilo præferrato, fistula [r] serrata, & [24] stella [s] intus denticulata, vt nisi intenti pisant, concidantur grana, ferroq; frangantur. Maior pars Italiæ [t] ruido vtitur pilo, rotis etiam quas aqua verset obiter, & molat. De ipsa ratione [25] pisendi Magonis [26] proponetur sententia. Triticū antè perfundi aqua multa iubet, postea [u] eualli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios xx. spargi duobus sextariis aquæ. Lentem [27] torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter [28] pisi. Aut addito in sextarios xx. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, [29] frigidæ immergi, vt paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinatò peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem, quæ euallun-tur,

1 è. CH.
2 distinctio, semel tēpore L. Pauli nata, pondo panis reddere visa xviij. Tertia, xix. cum triente. Turn. & CH. Quidam verò, Similago tritici xvii. pondo panis reddere visa, pollin autē xxx. cum triente, & secundarij pan.
3 spicis, quæ. Vet.
4 Affrica. CH.
5 maiore. Vet.
6 Item siligo excepti tia, quæ &c. bromos, siligo, & tragos. expuncta voce exceptitia vltimi mēbri. Dal.
7 generibus. Dal.
8 excepta. Turn. & CH.
9 & pisa eiusdem est gen. CH.
10 olyra. Dal.
11 & ixia. CH.
12 alebat. CH.
13 xl. M. vetustius. quadringenta. Alterum.
14 paucissimis. CH.
15 grana. Dal.
16 ccclx. M. & CH.
17 Bœotia. Turn. ex M. & Theophrasto.
18 centigraniū. CH.
19 conficiunt. M.
20 trionon. M. trionum. Turn.
21 hac. Dal sub. sesama.
22 &, in M. d. & CH.
23 pinsit. Vet.
24 stela. Quidam. id est, columnula, siue columella. vt si interriti pinsant (interiti pisant. CH.) concid. gr. ferrumque frangatur. Turn. & CH. etiam & mola, quas aqua verset obiter. De ipsa.
25 pinsendi.
26 proponemus sententiam. CH.
27 torreri. Vet.
28 pinsi. Dal.
29 & frigida. CH.

luntur, variam[30] pisturarum rationem habent.[x] Acus vocatur, cùm[y] per se[31] pisitur spica tantùm[z] aurificum ad vsus. Si verò in area teritur cum stipula, palea,[32] vt maiore in terrarum parte[33] ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta,[aa] appludam vocant,[34] alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel[bb] sanguine[35] è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugem, quàm milij hordeíque, nouere. Panico[36] Galliæ quædam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum.[37] Cæterò ęstiua frumenta riguis magis etiam, quàm imbribus, gaudent. Milium & panicum aquis minimè, cùm in folia exeunt. Vetant ea inter vites arborésve frugiferas seri, terram[38] emacrari hoc satu existimantes.

30 pristinarum. CH.
31 pinsitur. Dal.
32 vt in maiore ter. Turn. & maiore in. M palea, in maio. ter. par. est ad pabulum ium. CH.
33 pabulo. Vet.
34 & alibi. CH.
35 è, in CH. d.
36 & Gall. M. & Galliæ quidam. CH.
37 Cætera. M. & CH.
38 emaciari horũ satu. Vet. emactari. Tur. idest, velut enecari. Legit &, emactari. CH. in emend. verò, emacerari.

ANNOTATIONES.

a *σιμίδαλις* Græcè, vulgo *simoule*.
b Non meminit Plinius, superiori capite, de siligine pollen se dixisse. Vide Budæum 5. de Asse.
c Quæ farina cum argilla mixta operum suorum formas effingunt.
d Similago, sub. nam ex aliis frugibus farre & siligine fieri ostẽdit quod ait capitis principio, ex tritico fieri laudatissimam.
e Iliad. ε.

—παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι
ἑστᾶσι, κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι, καὶ ὀλύρας.

Andromache tamen Iliados. θ. equis Hectoris triticum offert non olyram.
f In Ægypto, non alibi. In Italia triticum muticum est, far aristas habet.
g Exceptitiam vocat à reliquo genere siliginis exceptam, idest, seiunctam, & separatam, ideo quod aristis careat. Aliæ namque siliginis species illa dempta aristis spicam horridam gerunt.
h Ptissana oryzæ similis.
i Ob eam Africæ fertilitatem imperatores Romani, qui ei prouinciæ præfuerant, aut in ea res gesserant, Africam signabant capite obuoluto pelle elephanti capiti detracta cum promuscide, ad iecta spica & subdito aratro, cum cultro. Vrsinus. 38.
k Procurator Cæsaris, Dioni. lib. 17. *ὁ τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικῶν* ex equestri ordine deligebatur, quod Tacitus in vita Agricolæ monstrat. Eius officium fuit vectigalia colligere: fisci iura tueri, eaque persequi iudicio, cum priuatis æquo, in prouinciis. Idem munus fuit in vrbe Præfecti ærarij. Fuit & procurator rei priuatæ, siue patrimonij imperatoris. De quo Capitolinus in Macrino, Brissonius cap. 18. 19. 20. 3.
l Ea soli fertilitas Siculos od omne delitiarum genus sic effudit, vt omnibus voluptatum generibus præter modum addicti forent ac dissoluti. Hinc Platoni Siculę mensæ, vt & Italicæ, & Thessalæ, lautissimæ & maximè opiparæ, quemadmodum & Asianæ. Macrob. 7. Saturnal. Modum eum seruat, qui sui potens est, & in mensa Sicula, vel Asiana. Brode. cap. 33. lib. 5.
m Inde prouerbium: Harenas Libyæ non curat Ægyptus. Antiphilus,

καρποῖς ὁ σταδίοισιν ἐρίζομεν. οὐδὲ γὰρ αὔλαξ
Αἰγύπτου λιβύης ψάμμου ἐπιστρέφεται. Rhodig. cap. 21. 29.

n Theophr. cap. 5. & sept. lib. 8. hist.
o Plinius hoc non satis distinguit. Irio Latinorum, Græcorum est Erysimum fruges, pingui grano, vt sesamæ, Theophrasto: Erysimum verò herba, planta, quam à Gallis Velarum dici scribit ca. vlt. lib. 22. Vnde etiam hîc Irionem non Trionum legendum esse, contra Turnebi opinionem, qui ex manuscripto id & Theophr. libro de odoribus probare contendit, manifestum est. Idem enim cum sesamo esse, nusquam Theophr. scripsit, sed sesamæ simile esse & pinguiusculum. cap. 7. lib. 8. hist.
p Theophr. cap. 1 & 7. lib. 8. hist.
q Theophrastus id quidem vulgo narrari tradit, sed sibi non constare.
r Cato cap. 10. in instrumento rustico fistulam ferrariam memorat, & pilum ferrarium: quod adnotauit Turn. c. 22. lib. 7. Aduers.
s In mortario, in pila.
t Ferrum non habente, aspero, impolito. Panis ruidus Plauto, crustosus, non satis coctus. Vide apud Apuleium libro 9. Asini elegantem descriptionem pistrini, & seruorum, atque adeo iumentorum pistoriorum.
v Eualli, vel, vt alij legunt, euallari, vallo suo eiici, ac excludi, deglubi, gluma corticeque suo spoliari.
x Inde far acerosum Lucilio lib. 20. Satyr.

Viuere qua Gallam, ac rugas conducere ventris,
Farre aceroso, oleo decumano, pane coegit
Cumano.

Aurum non acere, sed palea citissimè ardescere autor scribit c. 3. 33.
y A calamo, stipula, stramento decisa, & separata. Acus continet glumam aristam, & spicæ scapum.
z Infrà cap. 3. lib. 3. Præterea, inquit de auro loquens, mirum, prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissimè ardescere.
aa Sic & tritici furfures Plautus vocauit in Astraba. Gellius cap. 7. lib. 11.
bb Virg. *Et lac concretum cum sanguine potat equino.*
Martial. *Venit & epoto Sarmata potus equo.*
Sidonius. *Aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgos Gelonos.*
Brod. cap. 31. 5.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm pistores Romæ, & de cribris, & alica.

CAP. XI.

Milij præcipuus ad[a] fermenta vsus,[1] è musto subacti in annuũ tẽpus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis &[b] optimis, è musto albo triduo[2] maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciẽdo dilutos, cum[3] similagine[c] seminis feruefaciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse[4] besses fermenti constituere. Et hęc quidẽ genera vindemiis tãtùm fiunt. Quo libeat verò tempore, ex aqua hordeóque bilibres offæ feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, vsque dum rubeant. Posteà operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus,[5] eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur:[6] iustúmque erat, duæ librę in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, priùs quàm addatur sal, ad pultis modum decocta, & relicta, donec acescat. Vulgò verò nec sufferuefaciunt, sed tantùm pridie asseruata materia vtuntur. Palámque[7] natura est acore fermentari: sicut & validiora

1 è. CH.
2 macerato. Turn. & CH.
3 semilaginis heminis. Turn.
4 besen. CH.
5 erui aut cic. far. ipse fermentabatur. M. CH. & Turn. cicer. ad mixtione fermentabatur. Vet. ipse ferment. Alij Vet.
6 iustum erat. M.
7 naturam est (est naturam. CH.) ac. ferm. sicut eualidiora. Tur. & CH.

validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit.[d] Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur: aliàs ab obsoniis[8] appellati, vt ostrearij: aliàs à deliciis, vt artolagani: aliàs à festinatione, vt speustici: nec non à[e] coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis[9] inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur,[10] tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam[11] & ouis aut lacte subigunt.[f] Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia.[12] Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem[g] tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditũ, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit[13] lacte maximè mulso.[h] Pistores Romæ non[14] fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super dlxxx. Ipsi panem[i] faciebant Quirites:[k] mulierúmque[15] id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium.[16][l] Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aulularium scripsit: magna ob id[17] concertatione eruditorum, an is versus Poetæ sit illius: certúmque fit, Atteij Capitonis[18] sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos: pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera[19] Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino[20] excussoria & pollinaria, Ægyptus è papyro atque iunco. Sed[21] inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæq;:[22] quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoq; agro, in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem xl. M. passuum planitie.[23] Terra eius (vt protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulás: montium quoque culpa in bonũ cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit:[24][m] nec dilui aut madere voluit propter[25] facilitatem culturæ.[26] Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed[27] temperat, & concoquens intra se[28] vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen[29] vêre segetes, quæ interquieuere, fundunt rosam odoratiorem satiua: adeò terra non cessat parere. Vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantùm autem vniuersas terras[30][n] campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius,[31] quæ[o] Laboriæ vocantur, quem[p] Phlegræum Græci appellant.[q] Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit.[r] Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea:[33] nam lapidis duritia conteritur.[32] Nobilius, vt notum est, pilo vinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera,[s] minimum, ac secundarium:[t] grandissimum verò aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Posteà (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Augusti decretum, quo[34] annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecítque causam[35] afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicántque fontes[36] Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quę in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresque, &[37] breui stipula.[38] Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitq;[u] dimidia[39] nudi mensura. Posteáque gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit,[x] farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ[40] transit, arctiore cernitur, & secũdaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittere. Alia ratio vbiq; adulterandi:

8 appellari. CH.
9 inuectus. CH.
10 à tenui. Turn. ad ten. & spõgiosam inanitatem. CH.
11 ex ouis. CH.
12 eo nouem diebus macerato. Turn. eam (sub. materiam) no. di. macerant vuę passæ succo: decimo ad speciem tractæ subigũt: postea in furnis, ollis inditã, quæ rũp. igni, torrent &c. In CH. verò, cùm nouẽ &c. macerato, dec. ad sp. tr subacto &c.
13 lacte maximè, aut mulso. Vet.
14 fuere. CH.
15 id opus maximè erat. CH.
16 Artoptasiam. CH.
17 cũ certatione CH.
18 sententia coquos tum panem. Turn. costum pan. CH.
19 Galliæ setis equor. inuen. Hispaniæ lino. CH.
20 excussoria pollinaria. Dal.
21 inter hæc pr. Dal.
22 quam palmam fr. ind. Italia cõt. Turn. quæ palma fr. ind. Italiæ contigit. Vet. quæ pal. fr. indubitata Italia contigit. CH.
23 Gratia terræ eius Vet. Terra eius prouincię Alij. Turn.
24 nec dilui madore vult.
25 felicitatem. CH.
26 Eadem igitur accep. Vet.
27 temperatè conco. CH.
28 vice fusi. Turn. & CH.
29 vêre, cùm segetes interquieuere, fundit. Vet.
30 circumcampanus. Vet.
31 quæ Leboriæ. Vet. & hic, & mox.
32 Nobilior. Vet. sub. alica.
33 ne lap. dur. conterat. CH.
34 anno ad vicena. M. Vet. annua ducena. CH.
35 offeredi. Alij, præbendi.
36 Araxi. Turn. & CH.
37 breuis. Dal.
38 Pinsunt. Dal.
39 modij. Vet. nudæ. Alij sub. alicæ. Alij nudi grani intelligũt.
40 transiit. Dal.

terandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole [41] ad initium, rursúsque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, [42] fit [y] granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

41 ad indicium. Vet. adinitum. CH
42 fit granatum. M. & Vet. Turn. tragum.

ANNOTATIONES.

a Perlepidè Plautus in Casina, de muliere, quæ ira & indignatione exardescebat,

Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.

Stal. *Ædepol ego illam mediam diruptam velim.*

Sufflatum militem eadem significatione ait in Bacchidibus.

Par. *Sufflatus ille huc veniet.* Pist. *diruptum velim.*

10 b Lego, & opimis, à farina nondum omnino secretis, & ea velut adhuc pinguibus.

c Eius frumenti, è quo panis conficitur: vel zeæ, quam semen peculiari nomine vocant. Supra cap. 8. proximo, & mox eod. hoc capite.

d Athenæo Messapij πανίαν πλησμονὴν vocauerunt, πάνια πλήσματα, & πανὸν, ἄρτον. Olim panus, glomus Festo, in sacris crustulum. Græcis πολύπη, qualia memorat Clemens Alexandinus in Protreptico, σησαμαῖς, πυραμίδας, πόπανα, πολυόμφαλα. Scalig.

e Coquitur nunc in cribano, siue clibano, vulgò *tartriere*, vnde cribanites, vel clibanites, Latinis sub testu: nunc in furno, τῷ ἰπνῷ, vnde furnaceus, ἰπνίτης, qui & καμινίτης Diphilo apud Athen. Clibanus furnaculus est ferreus, æneúsue, aut testaceus, in quo prima subiecta, vel supernè congesta panificium coquitur. Artopta Varroni apud Nonium, Cocula, testa sub qua in foco calfacto panis coquitur, cinere & prunis superiectis. Cinc-

20 ritium, τιφρίτιω, eum panem quidam vocant. Est & panis escharites, craticulæ similis, vulgò *escalete, ou gaufre*, & obelias, veluti τοῖς ὀβελοῖς, veruculis virgatus, vulgò *oblies*, quorum Plinius non meminit. Sub Cocula coctum panem autor Moreti describit his duobus versibus.

Infert inde foco (Scybale mundauerat aptum

Antè locum) testisq; tegens super aggerat igneis.

Alij, *testa*, vel *testúque*.

f Olei, &, vt ait Cato, vnguinis loco.

g Placentæ pars ima, & veluti fundamentum, solum dicitur, Græcis τὸ κατήγιον: quæ verò solo imponuntur, vel è farina, vel ex alia quauis materia ficta, tracta vocant. τρακταΐζειν, massam pinsendo & subigendo manibus agitare, & trahere, vt ea tractatione melius fermentetur, ac concorporetur rerum miscellanea varietas.

h Pistor à pinsendo. Pinsere ἀπὸ τοῦ πτίσσειν, eliso, t, vt in πτέρνη, perna: πτηνὸς Æolicè, penna.

30 i Haud multis annis post imperium conditum. Alex. ab Alex. Cap. 11. lib. 3.

k Pistrices eiusmodi fœminas vocabant. Lucilius apud Festum.

Pistricem validam, si nummi suppeditabunt,

Addas empleuron, mamphulas quæ sciat omnes.

Mamphula, panis Syriacus lautissimus. Varro ἐν ταφῇ μενίππου. Nec pistorem vllum nossent, nisi eum qui in pistrino pinseret farinam. Idem lib. 1. de vita P.R. *Nec pistoris nomen erat, nisi eius qui ruri far pinsebat, nominati ab eo quòd pinseret.* Nonius.

l Locus Plauti citatus à Plinio est in Aulularia:

Ego hinc artoplam ex proximo vtendam puto.

Quidam ineptissimè panificam mulierem Artoptam exponunt. Artopta vas fuit, in quo panis tostus, siue Artopticius coquebatur. Hoc autem vas cùm in Quiritium ædibus esset, argumentum est ipsos sibi panem coxisse. Panis certè à ratione diuersa coquendi, tria genera fuerunt Athenæo, furnaceus, clibanites siue testaceus, artopticus.

m Nec opus aqua habet, qua diluatur, vt facilior culturæ sit, cùm bibula, puluerea, fistulosa, colono pareat & aratro.

n Stellatem vocat Liuius lib. 9.

o Quoniam Capuam Romani bis euertissent, ad vitandam ejus nominis inuidiam, Campani Leborinos vocari se maluerunt. Falluntur qui putant Laborias dictas, quòd in eo agro colendo cum fructu labor impendatur.

p Phlegræum vocant ἀπὸ τοῦ φλέγειν, quòd toto illo tractu passim ignis emicet, scaturiant calidi fontes, sulphur conficiatur, tanquam accenso sub terris sulphure deflagret ea regio: illic pugnasse cum gigantibus Herculem narrant, gente fera, & in peregrinos sæuissima, ac inter prælìandum tonuisse crebrò, iactaque de cœlo fulmina, vnde fabulæ occasio. Alij id gestum ad Pallenen Thraciæ, quæ & Phlegra vocata est, malunt. Rhodig. cap. 38.30.

q Vetustissima Capuanorum monumenta agrum Laborinum à Capua vsque Auersam protendi scribunt. Eius pars est ager, quem incolæ vocant, *li Mazzoni rosse.*

r Suprà, cap. 8. huius libri, & infrà, cap. 25. lib. 22.

s Quod præstantissimum.

t Cassius cap. 7. lib. 3.

v Dimidio maior, quàm si prorsus nudatum esset.

x Lepidè Plaut. in Pseud. in lentos & tardiùs ambulantes:

Nam iste quidem gradus succretus est cribro pollinario,

Nisi cum pedicis condidicistis sic oggrassari gradu.

y Graneæ triticeæ confectionem docet Cato cap. 86. Sic autem vocat ptissanam triticeam, pultemve ex ea paratam.

[a] *De leguminibus.* CAP. XII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos [b] fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. [c] Lomentum appellatur [1] farina ea, aggrauatúrque pondus illa [2] ex omni legumine. [3] Iam verò & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam [d] miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, [4] ac delicatius fracta. Quin & [e] prisco ritu [5] fabacia suæ religionis Diis [f] in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc [6] [g] Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere,

40 quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa [h] parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique [i] è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo [7] refrina appellatur. Et auctionibus eam [8] adhiberi lucrosum putant. Sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliáve salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. [k] Virgilius eam per ver seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars [9] malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem [10] fructū eius. Nanque siliquæ caulésque [11] gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideò circa Ma-

50 cedoniam Thessaliamq;, cùm florere [12] incepit, vertunt arua. Nascitur & sua spōte plerisque in locis, sicut Septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant.

1 far. eius (sic & CH.) aggr tritici pōd. Dal.
2 &. Turn. & CH
3 Iumentorum. Dal.
4 aut del. Dal.
5 fabata. Turn. & CH.
6 Pythagoricæ sententiæ. CH.
7 referiua. M. & Tur. & CH refriua. Scal.
8 adhibere eam. CH.
9 mauult. Vet.
10 fructum. Eius vtique siliqua caulesque. Dal.
11 gratissimi sunt pabuli. M.
12 cœpit. CH.

lant. Item in Mauritania ſylueſtris paſſim, ſed prædura, & quæ percoqui non poſſit. Naſcitur & in Aegypto ſpinoſo caule: qua de cauſa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo ſcapo quatuor cubitorum eſt, ampliſſima craſſitudo.[13] Nec genicula habet molli calamo.[l] Simile caput papaueri, colore roſeo. In eo fabæ non ſupra tricenas: folia ampla: fructus ipſe amarus[14] & odore: ſed radix perquàm[15] lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta,[16] harundinum radicibus ſimilis. Naſcitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu.[17] Ex leguminibus autem Nouembri ſeruntur[18] lens, & in Græcia piſum. Lens amat ſolum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique ſiccum. Duo genera eius[19] in Aegypto, alterum rotundius nigriúſque, alterum ſua figura. Vnde vario vſu tranſlatum eſt in lenticulas nomen. Inuenio apud autores,[m] æquanimitatem fieri veſcentibus ea. Piſum in apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum. Ideo in Italia, & in auſteriore cælo non niſi verno tempore, terra facili ac ſoluta. Ciceris natura eſt gigni cum[n] ſalſilagine: ideo ſolum vrit. Nec niſi madefactum pridie, ſeri debet.[o] Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita[20] appellatur, album nigrúmque.[21] Eſt & columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet.[p] Eſt & cicercula minuti ciceris,[22] inæqualis anguloſi, veluti piſum. Dulciſſimum autem id, quod[q] eruo ſimillimum: firmiúſque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram ſeminis latæ: piſo[23] cylindraceæ. Faſeolorum cum ipſis[24] manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calend. Nouemb. Legumina, cùm matureſcere[25] cœperint, rapienda ſunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, ſicut &[26] lupinum.

13 intogenicula abeſſet molli calamo ſimilis. Cap. pap. CH. ampl. craſsitudo digiti, in genicula abeſſent, molli calamo ſimilis. Caput papaueris &c. Turn.
14 & inodorus. Dal.
15 lata. Turn.
16 harundinis radice craſsiſsima craſſior. Theophr.
17 Ex leg. aut. vomere ſer. lens & piſum, Alij. Ex leg. Nouẽb. ſer. &c. Turn. ex leg. autũno vêre ſer. CH.
18 lens in Græcia & piſum, Vet.
19 in, d. in M.
20 appellatur: eſt & album. Vet.
21 eſt & orobinum, quod al. Ven. vocant, & cand. Dal. appellant. CH.
22 inæquales angulos habens. M.
23 cylindratæ. CH.
24 manducant. Dal. mandunt. CH.
25 cœperunt. CH.
26 Lego, lupinum. Ad alia tranſeamus, quamquam prius de rapis &c.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 6. & 7. lib. 8. hiſt. Columel. cap. 7. lib. 2.

b Vide infrà, lib. 22. cap. 25. & Theophr. cap. 18. lib. 2. Cauſſ. & Columel. cap. 10. lib. 2. & Caſſium cap. 33. lib. 2.

c Vide quæ adnotata ſunt infrà lib. 22. ad cap. 25. medium, verbis illis, Lomento quoque &c.

d Etiam hodie Alpini Allobroges miſcere ſolent.

e Carnæ Deæ, Iani vxori, quæ vitalibus humanis præeſſe credebatur, in Cœlio monte, fabaria pulte & larido, quoniam iis rebus vis corporis maximè conſeruatur à P. Rom. Calendis Iuniis (quas fabatias vocabant) ſacrificabatur. Sunt autem eo tempore fabæ adultæ, & ideo adhibebantur. Sacrum id primus inſtituit Iunius Brutus Tarquinio pulſo. Macrob. cap. 12. lib. 1. Saturn. Nonius in dictione Macto. Rhodig. cap. 8. 9. Alex. ab Alex. 22. 2.

f Cato cap. 134. in ſacro porcæ præcidaneæ far, triticum, hordeum, fabam, ſemen rapicium adhibet. In vinalibus pollucebantur ſuffimenta ex faba, milioque molito, & mulſo conſperſo.

g Fabæ nomine à Pythagora quidam intellectum ouum putant, quòd in eo ſit ἡ τῶν ζώων κύησις, animalium fœtura, ac inde dictum κύαμον. Par ſcelus Pythagoras eſſe dicebat ἰσδίειν κυάμους, κεφαλάς τε τοκήων. Rhod. 17. 27. Gellius cap. 11. 4. Cato cap. 134.

h In Lemuribus, quæ Maio per trinoctium fiebant, fabam nigram lotis manibus pedibuſque nudis, per ora verſantes, ære tinniente, poſt terga reiiciebant, Lemures domo ſe eiicere clamantes, & vt abirent nouies orantes, expiari ſic manes arbitrati. In parentalibus faba veſcebantur: in peruigiliis cicere pro ferali cœna nudo ſilici ſepulchrorum offam ex lente imponebant cùm inferias ſoluerent. Alex. ab Alex. 12. 2. Non licebat Flamini Diali fabam aut tangere, aut nominare, quia in eius flore apparent lugubres literæ. Feſtus.

I Cùm ſeuerant ſegetes, quoniam inauſpicatum erat domo exportaſſe vt non amplius redituras, ſementi ſtatim facta, auſpicij cauſſa fabam ſtatim domum referebant pro frugibus: quod perinde erat ac ſi domum eas retuliſſent: ſic ominentes domum reuerſuras, nec in agro ſemper manſuras: Inde fabam referiuam vocabant. Turn. cap. 25. lib. 13. Aduerſ. qui & hic referiua reponit. Quod ſi admittimus, legendum potiùs referinam quàm referiuam putat Conſtantinus. Aelius quidem cùm dubitat apud Feſtum, an à refringendo vocabulum hoc trahatur, refrina videtur legiſſe. Sed rectè Feſtus refriua, quaſi referiua, & referititia, vt conditiuus, condititius. Vide Scalig. in eum locum.

k Georg. lib. 1. *Vere fatis ſatio.* Seneca Epiſt. 87. *An eo tempore* (vêre) *iſta ponenda ſint, & an vtriuſque* (fabæ & medicæ) *verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt, quo tibi ſcribo, iam procliuis in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, & fabam ſerentes.*

l Caput ſimile veſparum rotundo fauo: flos duplo maior quàm papaueris, colore omnino roſeo. Th. In medio cuiuſque fabæ amarum quidpiam & viride eſt, contortum, è quo faba ſata caulis prodit, laudatum Dioſcoridi, Galeno, Celſo ad oculorum & aurium dolores, non autem faba tota amara.

m Hinc Rhodig. cap. 22. 23. lentos dictos vult patientes, lenes, minimè iracundos, quamuis & pigros, incurioſos, ſegnes, ſic etiam vocent.

n Nitroſam naturam vocant medici. τῇ ἁλμῇ Theophr. cap. 6. lib. 8. Hiſtor.

o Plinius hoc inconſiderate. Cicerum tria genera. Arietinum, nigrum, Hethruriæ frequentiſſimum: in quo genere nullum candidum eſt: orobiæon, columbinum Plinio, malim orobinum aut eruinum, colore, non magnitudine orobi, ſicut vrinarum ὀροβοειδῆ ὑπόστασιν dixit Hippocrates, in cuius ſpecie nullum album eſt: tertium ἀνὰ μέσον, colore inter nigrum & orobiæon medio. Præter hæc omnia eſt & album dulciſſimum, inquit Theophr. ἐπὶ πᾶσι: quæ voces Plinium fefellerunt, putantem ſignificari, in omnibus generibus album reperiri, cùm ſignificent potius, præter omnia genera memorata candida inueniri, Orobiæon Columella cap. 10. lib. 2. Puniceum vocat, non, vt vulgò legitur, Punicum.

p Ineptè Plinius deceptus nominis Latini ſimilitudine cicerculam, λαθύρους, ciceribus adnumerauit.

q ὀροβίαν & ὀροβιαῖον Græci vocant. Hoc Ciceris genus Galen. lib. 6. Simpl. & reliqui medici, acre, calidum, & amarum eſſe tradunt: ſed arietinum cæteris διουρητικώτερον ἀναι.

De rapis, & napis Amiterninis. CAP. XIII.

1 dicenda, quan. aliis vſus præſt. quàm his. Dal. quan. aliorum vſ. præ. quàm horum &c. Alij. quãdo alius vſ. præſt. his non eſt. CH.

QVanquàm priùs de[a] rapis dixiſſe conueniat. In tranſcurſu ea attigere noſtri, paulò diligentiùs Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba[1] dicendis, quando alij vſus præſtantior ab his non eſt. Ante omnia

omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magísque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non [2] minor [b] rapaciorum, suis horis gratias, quàm cymarum: [3] flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, famémque sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis ac frigore [4] vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi xl. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: dúrántque ad alia, sinapis acrimonia [c] domita, etiam coloribus

10 picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. [d] Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininúmque, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim [e] in latitudinem [5] fundi, aut in rotũditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani similitudine, & folio angulose scabróque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos [6] purget, medeatúrque caligini admisto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & [f] grandiora: tepore in [g] folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. [h] Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigi-

20 dis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, [7] vtrumque stercorato. Rapa lætiora [8] fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. [i] Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, [k] Neptuni atque Vulcani. Ferúntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem [9] luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vêre in calidis atque humidis.

2 minor est raparum suis. CH.
3 flaccidorum. Turn. non admodum/ opportunè. Sic tamen. CH.
4 vltro, in Vet. d. & M.
5 funditur, aut in rot. globatur. Vet.
6 purgat, medeturque. M.
7 vtroque. Vet.
8 fiunt. Vet.
9 luminis dieb[9]. Vet.

ANNOTATIONES.

a Rapa Varroni 4. de ling. Latina, quasi ruapa, quòd è terra ruãtur. Verisimilius etymon à Græco ῥάπυς, Athenæo lib. 9.
b Rapiciorum. sub. caliculorum: de quibus Cato cap. 35. vt à lana lanicium, sic à rapa rapicium. Alij raporum folia exponunt.
30 Asparagos raporum mandi etiam scripsit Dioscorides.
c De conditura illorum vide Columellam cap. 54. lib. 12. Muria conditi tradit Dioscorid.
d Theophr. cap. 4. lib. 8. histor.
e Tale rapi genus, cuius radix oblonga, radiculam nostram imitatur, Itali hodie colunt in hortis.
f In radicem alimentum verti. Theophr.
g In caulem. Theophr.
h Columella cap. 10. lib 2.
i In locis riguis Columella seri iubet à solstitio: siccis verò vltima parte mensis Augusti, vel prima Septembris.
k Februarius mensis Neptuno sacer, September Vulcano. Vulcanalia quidem sub Augusti finem celebrari solita volunt.

[a] *De lupino.* CAP. XIIII.

LVpino est vsus proximus, cùm sit & [b] homini, & quadrupedum generi [1] vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes [c] fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, [2] quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est. Primũ omniũ cum Sole quotidie circumagitur, horásque agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. [d] Terram amat, terráque operiri non vult. Et vnum hoc seritur [3] non arato. Quærit

40 maximè sabulosa, & sicca, atque etiam [e] harenosa. Coli vtique non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoso [4] solo coniectum inter folia vepresq;, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua vineasq; diximus. Itaque adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræsentet. Nihilque aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur [5] ex aruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumq; omnium seritur, nouissimum tollitur: vtrunque Septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in

50 sabulo post secundum. Cretosa tantùm limosáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli satiant,

1 fissas vng. Dal.
2 quod seritur. Dal.
3 non arata, si fuerit max. sab. Turn.
4 solo coactum. M. loco iactum. Turn.
5 ex area. Theo.

6 quinetiam. vel, atque etiam. Dal.

tiant, validúmque præstant: [6] quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. vlt. lib. 8. hist. Colum. cap. 10. lib. 2.
b Præsertim Cynicis olim: de quibus Horatius, *quid distent æra lupinis*. Legumen enim id in pera semper gestare solebant, vnde Aristoteles, ὅτι ἀνδῶς γὰρ κράτης, ὅτι οἶδα, φησίν, τύχα δύναμιν ἡλίκην ἔχει, θερμῶντι χοῖνιξ. Turn. cap. 29. lib. 25.
c Theophr. cap. 10. lib. 9. hist. Seruius, *Nonnulli propriè calamos lupinorum alas dici putant, vt Aelius: alæ ex lupino, surculi sine foliis. Cato in Originibus, Alæ ex lupino. Memini tamen Varronem de lingua Latina, alam culmum fabæ dicere.* Hac Seruius.
d Idem ibid. & cap. 12. lib. 1.
e Infrà, c. 17. vltimo huius libri: In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum serendum.

[a] *De vicia, & eruo.* CAP. XV.

1 arbustis. M.

ET vicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Aequè nanque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiam vmbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum: languescúntque, si in [1] arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc ampliùs, quàm vicia, runcatur, & ipsum [b] medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse [c] bubus aiunt, item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo vêre satum.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 11. lib. 2. & cap. 2. lib. 11. Palladius lib. 2.
b Vide infrà cap. 25. lib. 22. Erui medicinas, inde De eruo quædam, & deinceps.
c Pabulo suo eos reddere cerebrosos Columella tradit, cap. 11. lib. 2. id est, grauedinosos.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. CAP. XVI.

1 Mirum.
2 ac. M.
3 aterrimum. Vet.
4 vtile, in CH. d.
5 fistula. Vet.

ET [a] silicia, hoc est fœnum Græcum, [b] scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantóque peius tractatur, tanto prouenit melius. [1] Rarum dictu esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale [2] atque [c] farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, [3] deterrimum, & tantùm ad arcendam famem [4] vtile: fœcunda, sed gracili [5] stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsúmque pro lætamine est. [d] Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degenerânsque ex leguminibus quæ vocatur [6] cracca: in tantum columbis grata, vt pastas ea, negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod [e] Cato [7] ocymum vocat, quo [8] sistebant aluum bubus. [f] Id erat è pabulis, segete viridi desecta, antequam gelaret. Sura [9] Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem [10] eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & [g] auena Græca, cui non cadit semen, admista. Hoc [h] vocitatum ocymum, boúmque causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod [11] ὠκὺς dicunt. Medica [i] externa etiam [12] Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit: sed vel in primis dicenda. Tanta dos eius est, [13] cùm vno satu [k] amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, [14] caule foliisque geniculata: [15] quicquid in caule assurgit, [l] folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit [16] confusim. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmque [m] subigitur autumno: [17] mox aratum & [18] occatum integitur crate iterum [19] & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque, vel riguum. Ita præparato seritur

6 arachos. Theo. & Diosc. craoca. CH.
7 ocynum. Turn. & hîc, & mox. & CH.
8 ciebant. ex Varro. vel citabant.
9 Mamilius. Turn. & CH.
10 eruiliæ autumno miscere, & in iugerũ serere solitos. Vet. Legitur &, solitos, in M.
11 ὠκέως. Turn. & CH.
12 Græ. est, vt. CH.
13 cùm ex vno. CH.
14 postea caule. fol. CH. & Turn.
15 ea cùm in caulem ass. in folio contrahitur. Vet.
16 cõfusum. M. Turn. & CH.
17 Lego ex Colum. Martio tertiatum & occatum integitur.
18 occultum. CH.
19 ac. CH.

ſeritur[n] mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari, internaſcentéſque herbas excludi. Id præſtant in iugera modia vicena: [20] Cauendum ne adurat, terráque protinus [21] integi debet. Si ſit humidum ſolum herboſum ve, vincitur, & deſciſcit in pratũ. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda eſt manu potius, quàm ſarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id ſexies euenit per annos, cùm minimum, quater. In ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vtilius eſt vſque ad trimatum. Verno ſeri debet, liberaríque cæteris herbis: ad trimatum. marris ad ſolum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbę, remedium vnicum [22] eſt aratio, ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt. Areſcit ſurculoſè, ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiſo, cui & ipſi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda eſt: cuius in parte de [23] vitiis quoque dicatur.

20 vindemia dura terra protinus &c. Alij, Mouendum ne adu. Turn. Cauen. ne aduratur. Alij.
21 integri. Turn.
22 iaratio. CH. Leg. in aratro.
23 morbis. CH.

ANNOTATIONES.

a Siliqua Columellæ cap. 11. lib. 2.
b Terra leuiter ſcalpta.
c γράσις & κράσις Græcis.
d Columel. loco citato, & Varro lib. 1. cap. 31.
e Cap. 54.
f Id erat è fabali ſegete viridi deſecta antequam genat ſiliquas. Ex Varrone ad verbum cap. 31. lib. 1. Rei Ruſt. ocymum Græcis dictum, vel quòd creſcat & deſecetur celeriter, vel quòd aluum citet pecudibus. Latinis, farrago, quaſi ferrago, quòd ferro præproperè demetatur, vel à farre, quod far in eum vſum principio ſatum ſit. Eſt autem pabulum quadrupedum, præſertim equorum, mulorum, boum, vêre collectum è ſegete viridi præciſa: Monſpeſſulanis *Ferrage*. Fiebat olim à fabali ſegete ſola. Quidam, vt Manlius ſcripſit, addiderunt viciam & eruiliam, vtriuſque partem quintam: quidam auenam Græcam. Varro miſcet hordeum, viciam, & alia legumina. Monſpeſſuli tritici, auenæ, hordei, & ſiliginis, quam *Paumole* vocant, purgamenta mixta ſeruntur: cùm ſeges in tantum adoleuit, vt propemodum caulis tenellus articulis incipiat diſtingui, pecus alligata fune, & ad ſtatutum palum vel arborem reuincta, immittitur quod depaſcat, ea medicina toto anno, vt credunt, valitura, & à morbis tuta immuniſque futura.
g Non ſyluestri, quam ſterilem Virgilius appellauit. Auena Græca bromos: auena cui ſemen cadit, ægilops.
h Apud Nonium in Cogere, Varro, Virgula diuina, pancarpinion vocat:

Sed pancarpinio ocymo ſubacto,
Libamenta legens caduca vêris.

Sic autem vocatum fuit, quòd ex quouis frugis, ac leguminis genere ſeratur.
i Theophr. cap. 8. lib. 8. hiſtor. Colum. cap. 12. lib. 2.
k Annis decem durat Palladio, ſic vt quotannis quater vel ſexies recidatur, cap. 1. lib. 5. Idem & Colum.
l Id porrò eſt, quod ait Dioſcor. cùm recens prodit, pratenſi trifolio ſimilem eſſe: cùm aſſurgit, foliis anguſtioribus fieri.
m Proſcinditur circa Cal. Octobr. Columel.
n Menſe vltimo Aprili. Columel.

De vitijs frugum, & [a] remedijs, quid in quoque terræ genere debeat ſeri. CAP. XVII.

PRimum omnium [b] frumenti vitium [c] auena eſt: & hordeum in eam [d] degenerat: ſicut ipſa frumenti fit inſtar quippe cùm Germaniæ populi ſerant eam, neque alia [e] pulte viuant. Soli maximè cælique humore hoc euenit vitium. Sequentem cauſam habet imbecillitas ſeminis, [1] cùm diutius retentum eſt terra, prius quàm erumpat. Eadem eſt ratio, ſi carioſum fuit cùm ſereretur. Prima autem ſtatim eruptione agnoſcitur: ex quo apparet in radice eſſe cauſam. Eſt & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura, prius quàm [2] roboretur corpus, afflatu noxio [3] caſſum & inane in ſpica euaneſcit quodam [4] abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel [f] matureſcere incipientibus. Tum enim [g] exinaniunt grana: prioribus cauſis naſci prohibent. Nocet & Sol creber è nube. Naſcuntur & vermiculi in radice, cùm ſementem [h] imbribus ſecutis, [5] incluſerit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm ſpicæ [6] pluuiis calor inferueſcit. Eſt & [7] cantharis dictus ſcarabæus paruus, [i] frumenta erodens. Omnia ea animalia cũ cibo deficiunt. Oleũ, pix, adeps, contraria ſeminibus, cauendumq; ne contacta eis ſerantur. Imber in herba vtilis tantum: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & hordeũ magis. Naſcitur & herba alba, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoq; mortifera. Nam loliũ & tribulos, & carduos, lappáſque, non magis quàm [k] rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipſius terræ peſtes numerauerim. [l] Cæleſte frugum vinearúmque malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibúſque, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea ventoſa & excelſa. Inter vitia ſegetum & [m] luxuria eſt, cùm [8] onerata fertilitate procumbunt. Cõmune autem

1 ſi. CH. di. retenti terra. M.
2 roboret. CH.
3 caſcum. Turn.
4 abortu Vet. & CH. euan. partu quodam abortiuo. Dal.
5 incluſit. CH.
6 pluuius. Turn. in pluuiis. M.
7 cantharidis ſcarabæus. Turn. & CH.
8 onera[illegible]æ. Vet.

autem omnium satorum vitium [9] [n] vrica, etiam ciceris, cùm salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando se: vocatur [o] orobanche: Triticum simili modo [p] æra: Hordeum festuca, quæ vocatur ægilops: Lentē [10] herba [q] securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos [11] [r] ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cùm vdam quidam vētus afflauit. Æræ granum minimum est in cortice aculeato. Cùm est in pane, celerrimè vertigines facit: aiúntq; in Asia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id semen iniicere. Nascitur & phalāgion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirū in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. [s] Remedia eorum, quæcunq; pertinent ad herbas, in sarculo, & cùm semen iactatur, cinere. Quæ verò in semine & circa radicem consistunt, præcedēte cura cauentur. [12] Vina antè semine perfusa, minus ægrotare existimāt. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: [13] sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem [14] sarritam modium [15] fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent, prius quàm sarriatur, defodíq; in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec [16] vermē nocere: sed eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ cōtacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis nascens [17] [t] tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si [18] dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi [u] herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso, vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in [19] earum folia [20] ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel [21] sæpius, nullam in spica iniuriam sentiunt. [22] Retonsarum etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed [x] inane [23] cassumq;, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, [24] tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cū quinquagesimo fœnore messes reddit [25] exilitas soli: verùm diligentioribus cum centesimo [26] quinquagesimo. [y] Neque est cura difficilis, quàm diutissimè [27] aqua rigandi, vt præpinguis & densa vbertas diluatur. Limū autem non inuehunt Euphrates Tigrísque, sicut in Ægypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur [z] Catonis hæc sentētia est: [aa] In agro crasso & læto frumentū seri. [28] Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum: milium, panicum in frigido & aquoso prius serendum, posteà in calido. In solo autē rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinū. [bb] In creta & rubrica, [28] & aquosiore agro [cc] adoreum. In sicco & nō herboso, nec vmbroso, triticū. In solo valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidóq;. Siliginem & triticū in loco aperto editóque, qui sole quàm diutissimè torreatur. Lentē in [29] frutectoso & rubricoso, qui nō sit herbidus. [dd] Hordeū in nouali, & in aruo, q[d] [ee] restibile possit fieri: trimestre, vbi sementem maturam facere non [30] possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ nō multo indigent [31] succo, vt [32] cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ velluntur è terra, nō subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autē, quæ [33] cibi sunt maioris, vt olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit:

9 eruca. Turn. vricæ. CH.
10 herba securiclata. Turn. & CH.
11 ateramnum. CH.
12 vino antè semina perf. M. & CH.
13 sic eam. CH. in emend.
14 sartum. Turn. satam. CH.
15 fresæ. Alij.
16 vermes. CH.
17 stabulisve. Alij. Nihil muto. caballis hæsum. Turn. tabulis æsum. Alij. & CH. nullo sensu: fortassis, tabulisve exesis.
18 vredo. CH.
19 ea. M. & Leg. eorum.
20 ex herbis. Vet.
21 suibus. M.
22 Retusarum. CH.
23 cascumque. Turn. & CH.
24 tertium. CH.
25 felicitas. Budæus ex Theoph. fertilitas. Vet.
26 quintodecimo. CH.
27 aquari gaudent. Vet.
28 Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum, millium, panicum. In frigido & aquoso & prius serendum, postea in calido. Sic alij, & CH.
28 & vligine. Cato.
29 rudecto. Cato. frutecto. CH.
30 possis. Cato.
31 suctu. CH. in emēd. sumptu.
32 cytisum. Dal.
33 cibi. CH. in emēd. curæ.

ſcit:leuior terra denſiorque tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum, ſeretur, temperato & triticum & hordeum. Colles robuſtius, ſed minus, reddunt triticum. Far & ſiligo, 34 & cretoſum & vliginoſum ſolum ſortiuntur.

34. & cretoſo & vliginoſo ſolo ſeruntur. Ch. in emend.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.10.lib.8.hiſtor.& 27.lib.3.Cauſſ.
b Præſertim Zeæ.
c αἰγίλωψ Theophr. Auena calamina eſt tibia. Mart. *Dum tua multorum vincat auena tubam.* Virg. *Syluestrem tenui Muſam meditaris auena.* Auena, culmus, ſtipula. Vir. *Expectata ſeges vanis eluſit auenis.* Auena herba ſegetes necans. Virgil. *Infœlix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.* Symmachus, *Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec auena fruges necauit: ſacrilegio annus exaruit.* Turn.cap.3.17.& 29.19.& 19.30.
d Nuſquam id Theophraſtus, ſed cap.1. lib.4. Cauſſ. triticum & hordeum ſola in lolium degenerare ſcribit.
e Eam hodie pultem quotidiano vſu frequentiſſimam Germani vocant *Abremoux.*
f Augeſcente fructu, συναδρυνομένου τοῦ καρποῦ: cũ magna & diuturna flatuum vis fuerit. Th.
g ξυραίνουσι καὶ ἀφαυαίνουσι, ſiccant & areſaciunt, Theophr. qui & ſolem ex nube vocat ἐκνέφιλον.
h Theo.cap.27.3.Cauſſ. cùm poſt ſementem Auſter crebrò ſpirauerit. Rationem, quam hîc Plinius reddit, Theophraſtus affert, cur in eruilia, cicercula & piſo vermes naſcantur, ὅταν, inquit, ὑγρανθῶσι, καὶ θερμημερίαι γίνωνται.
i Theophr. quidem cap.10.lib.8.hiſt. in eruo phalangium, ĩn tritico naſci cãtharidẽ ſcribit, ſed nuſquam à cãtharide triticũ rodi.
k Spinas, ſentes, quibus terra occupatur, horreſcit, ſqualler, & ſtat. His peſtibus addit Feſtus, Scandulacam, voluuli genus, frugibus inimicum, quòd eas hederę modo implicando necat: quidam orobanchen interpretantur. Idem Feſtus ſenticeta ea Veſpices appellari dixit, quoniam ſpicatæ ſunt, id eſt, aculeis munitæ & armatæ.
l Theophr.cap.10.lib.8.hiſtor.& cap.27.lib.3.Cauſſ.
m φυλλομανία, Theophr.cap.7.lib.8.hiſt. inſana foliorũ luxuria.
n σφακελισμὸς, Theophraſto. Quidam, eruca. Cicer ὑπὸ τῶν καμπῶν κατεσθίεσθαι ſcribit ille. cap.10. lib. 8. hiſtor. Idem tamen cap. 6. nulla τῶν καμπῶν facta mentione, σφακελίζεσθαι ait. Locus ex cap. 10. hic eſt. τῶν δὲ σπερμάτων νοσήματα τὰ μὲν κοινὰ πάντων ἐστὶν, οἷον ἐρυσίβη, τὰ δ' ἴδια τινῶν, οἷον σφακελισμὸς τοῦ ἐρεβίνθου, καὶ τὸ ἀπὸ καμπῶν ἐσθίεσθαι, καὶ ὑπὸ φυλλῶν θηρίων, &c.
o τῆς ὀροβάγχης ſignificatione & interpretatione. Orobanches circumplexu necari cicer, & eruum tradit Plinius autoritate Theophraſti nixus cap.22.lib.5.Cauſſ. Alia orobanche eſt Dioſcorid. vt eius deſcriptio monſtrat. Hic tamen ex Theo. loco ſuprà citato, contrà quàm multi putant cẽſendum eſt, lolium amplexu ſuo triticum minimè necare, ſed quòd, vt idem diſertè ait, ſimul cum eo proueniat. Vide cap.8.lib.8.Hiſtor.
o Theophr.cap.22.lib.5.Cauſ. Lolium non complexu triticum necat, ſed, vt ait idem author, quia ſimul prouenit.
q Theophr.cap.& lib.8.Hiſtor. Securidaca aphacam necat, nõ lentem. Pro ἀφάκην, Plinius legit φακὸν. In lente naſcitur aracus, durus & ſcaber, eius peſtis, itemq́ue aparine.
r τεράμονα & ἀτεράμονα legumina dicũtur, præſertim faba & lẽs. Theophr.cap.13. & 14.lib.4.Cauſ. coquibilia, & coctu difficilia, qualis eſt faba circa Philippos. Vnde Plinius, aut eius libertus authorum Græcorum. exſcriptor, ex ijs duabus vocibus herbarum nomina tam pueriliter ac ridiculè ſomniauerit, cogitare non poſſum.
ſ Colum.cap.9.lib.2.
t Domicilium tabulatum Romanis antiquiſſimum fuiſſe Verrius autor eſt.
v Eius rurſum meminit infrà cap.3.lib.2.
x Camatian id vocant. Theophr.
y Culturæ modus, inquit Theophr. vt quàm diutiſſimè reſtagnet, & maneat aqua, eiuſq́ue mora multus limus fiat, &c. ὥστε πηλὸν (non, ὕλην) ποιήσῃ πολύν.
z Cap.34.& cap.6.
aa Agrum ſine arboribus, craſſum & lætum, frumẽtarium eſſe.
bb Vide ſuprà cap.14.
cc Far, frumentum. Hæc quæ antea cap.6. edixerat, cap.34. Cato repetit.
dd Plutarchus lib. de Cauſis naturalibus prouerbium ruſticorum memorat, σῖτον ἐν πηλῷ, κριθὰς δ' ἐν κόνει. In luto triticum, hordeum in puluere, id eſt, leui ac ſolubili terra.
ee Continuo biennio ſeri poſſit farrea ſpica, id eſt, ariſtata: quod ne fiat, excipiunt qui locant prædia. Verrius.

De prodigijs frugum, & arandi diſciplina, & vomerum generibus. CAP. XVIII.

ET 1 frugibus oſtentum a ſemel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Ælio, Cn. Cornelio Coſs. quo anno ſuperatus eſt Annibal. In arboribus enim tũ nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abũdè diximus, nũc de arandi ratione dicemus, ante omnia Ægypti facilitate commemorata. b Nilus ibi coloni vice fungẽs, euagari incipit, vt diximus, à ſolſtitio 2 aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementius, quàm diu in Leone ſol eſt. Mox pigreſcit in Virginẽ tranſgreſſo, atque in Libra reſidet. Si duodecim cubita non 3 exceſſit, fames certa eſt. Nec minus, ſi XVI. exuperauit. Tanto enim tardius 4 decedit, quanto abundantius creuit, & ſementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius deceſſu ſerere ſolitos, mox ſues impellere veſtigijs ſemina deprimentes in madido ſolo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo 5 grauiore opera: ſed tamẽ inarari certum eſt 6 abiecta prius ſemina in limo 7 digreſſi amnis, hoc eſt, Nouembri mẽſe incipiente, poſteà pauci runcant, quod c botaniſmon vocant. Reliqua pars nõ niſi cũ falce arua viſit paulo ante Calend. Aprilis: Peragitur autẽ meſſis Maio, ſtipula nunquam cubitali. Quippe ſabulum ſubeſt, granumq́ue limo tantũ continetur. Excellentius Thebaidis 8 regioni frumentum, quoniam paluſtris Ægyptus. Similis ratio, ſed felicitas maior 9 Babyloni ac Seleucię, Euphrate atque Tigri reſtagnãtibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui ſulco arat, cũ multifariam in Italia octoni boues ad ſingulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, ſed in hac quidem maximè valet oraculum illud, Quid 10 quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, prędenſam, prius quàm proſcindarur, terram ſecans, futuriſque ſulcis veſtigia prę́ſcribens inciſuris, quas reſupinus in aran-

1 Et in frug. M.
2 & noua. Vet.
3 Exceſſerit. M.
4 decidit. CH.
5 grauiora. M.
6 abiecto prius ſemine Vet.
7 degreſſi. CH.
8 regionibus. M. regionis. Alij.
9 Babyloniç Seleuciæ. Vet.

11 rostratum, vti vectis. CH. facili, vomere toto non porrecto dentali.
12 acutior. M. & acutior. Alij. & CH.
13 eademque (sub. cuspis.)

in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare, [11] rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectũ dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed [12] exacutior in mucronẽ fastigiata, [13] eodemq; gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans: id non pridem inuentum in Rhætia. Galliæ duas addiderunt [14] tali rotulas, quod genus vocant [d] planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita [15] non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris cæspites versat. Semen protinus inijciunt, cratésque dentatas super trahunt. Nec sarriẽda sunt hoc modo sata: sed [16] porcellis binis ternísque sic arant. Vno boum iugo [17] censeri anno [18] facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

14 tali, in Vet. d. stiuæ rot. q. g. u. planaratrum. Alij. quòd nẽpe in planis & pinguibus eo potissimũ vtantur. plaumorati. Turn. & CH.
15 non culta ter. sed ferè noua. Dal.
16 protelis. M. Turn. & CH.
17 cõseri aruo. Dal.
18 facili. CH.

ANNOTATIONES. 10

a Huius meminit & Liuius.
b Hæc omnia ex Herodoto lib. 2.
c βοτανίζειν dixit etiam Theophrastus, ὑποτίλλειν τὰς βοτάνας. Rustici Lugdunenses, *herbeer*. Victor. cap. 8. 36.
d Gallicum vocabulum integrum & incorruptum est *pflugradt*: quod alij in *plumarat*, alij in *planarat* detorserunt. Glareanus in Comment. Cæsar.

De temporibus arandi, & iunctione boum.
CAP. XIX.

1 reseruandum. CH.

IN arando magnopere [1] seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares. Tepidioribus locis [a] à bruma proscindi arua oportet. frigidioribus ab æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quàm humida. 20 Maturius densa terra, quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccę & graues ęstates, terra cretosa aut gracilis, vtilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante [2] sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quã [3] ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vêre semel aratum est, à temporis argumento [b] veruactum vocatur. Hoc in nouali [4] atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. [c] Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: 30 sic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitésque aretur, fiscellis [5] capistrari, ne germinum tenera præcerpant. [6] [d] Securiculam insitiuam pendere, qua intercidantur radices, Hoc melius, quàm conuelli aratro, bouésque [e] luctari. In arãdo [f] versum peragi, [7] nec [8] striare in actu sępius. Iustum est proscindi [h] sulco dodrantali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantùm monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora [8] rostrante vomere. Tantúmque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde trans- 40 latum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus [9] [i] rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. [k] Malè aratur aruum, quod satis frugibus occandũ est. Id demum rectè subactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam [10] deducant.

2 sationum. CH.
3 ares. CH.
4 æquè. CH.
5 capistrantur. CH.
6 Sericulam. CH.
7 nec strigare in actu spiritus. M. & Pelliserius. CH.
8 reptante. Vet.
9 rallo. M. CH. Turn. ralla. Alij. rulla. Alij.
10 educãt. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 35. lib. 3. Causs. Cato cap. 34. Columel. cap. 2. lib. 3. cap. 4. lib. 2. Virgil. 1. Georgic.
b Rudis terra Varroni cap. 44. 1. quę iam diu culta non est: Restibilis, quæ quotannis obsita fuerit: veruactum in exemplarib. Columellæ manuscriptis vereretum, quæ requiescit interdum.
c Colum. cap. 2. lib. 2. Varro cap. 19. & 20. lib. 1.
d Falculam rustariam Cato vocat, qua ruri secantur rubi per agrum serpentes. Turn. ca. 26. lib. 13. Insitiuam hîc quidam exponunt, vruo aut clauo insertam, vt ex eo pendeat. Quidam legunt incisitiuam ab incidendo, siue, vt ait, intercidendo. 50

Græci

e Græci ἀμπρεύειν id dicunt, nempe maximo nisu trahere. ἀπὸ τοῦ ἄμπρονος, fune quo boues trahunt, vel ligno iugali, cui collum inserunt. Vide Rhodig. cap. 18. lib. 26.

f Versus peragitur, cùm sulco ad finem perducto, iterum eò re-
ditur vnde arationis principium est susceptum: quaratione, me-
taphoricôs Varro dixit solstitiũ esse, cùm Sol ad versum proxi-
mè stat: & Pausanias βουστροφηδὸν γράφειν dixit eo modo scribere, cõ-
trà quàm nobis mos sit.

g Scalig. ἐν τῇ τῶν κιόνων ῥαβδώσει, nempe virgata & canalicula-
ta cælatura, striaturaque, depressus canaliculus στρὶξ dicitur: stria
verò quod eminulum ac protuberans, instar virgæ à summo ad imum dirigitur. Inde Apuleio striata frons, rugosa, caperata, rugis exarata. Striare, siue strigare, Græcis est ῥυμοτομεῖν, nempe lineis rectis per longitudinem διακρίνειν ῥυμοτομῶν στρατόπεδον Iosepho: ῥυμοτομῶν καὶ διαμετρῶν φιλοτέχνως Ἀλεξάνδρειαν Diodor. Vide Scalig. Append. Virgil.

h Sulcus Varroni de Re rust. quà aratrum vomere lacunam fecit in striam. Quod inter duos terræ elatæ est, Porca, quòd in ea seges frumentum porrigit: vel a porcendo, id est prohibendo apud Nonium, quia vltra se iaci semen prohibet.

i An rallo, id est, rallo præfixus. Rallum, ferramentum, quo raditur vomer & inhærente terra liberatur, atque purgatur. nomẽ habet à radendo. Legi potest & ralla, quam vetus lexicon ξυστῆρα exponit. Turn.

k Veterum Romanorum id dictum fuisse, Columella scribit.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & resectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, [a] occatio sequitur, vbi res poscit, crate vel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate [1] dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, [2] operientes semina: vnde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis verò nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatã. Sallasi cũ subiectos Alpibus depopularẽtur agros, panicũ miliumq; iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes [3] duplicatæ docuere. quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, [4] cùm iam is bina ternáve emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, [5] resarrientes campos mense Martio, vberimasque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

1 contenta. CH.

2 operiẽte. Alij. sub. crate, vel tabula. Lego, operiẽte semina, quod lirare vocant &c. Vide Varr. cap. 29.

3 multiplicatæ (sic & CH.) docet quod nunc voc. aritare. M.

4 vel cùm. Vet.

5 & scient. CH.

ANNOTATIO.

a Occare Verrio ab occædendo, quòd grandeis glebas cædãt & comminuant: quod etiam Varroni lib. 1. de Re rust. scriptum est. Ciceroni verò in Catone maiore, & Sereno apud Nonium, ab occæcando, quòd iactas satasque fruges occulat, abdat, tegat, & quasi occæcet. Prius etymon secutus Gaza in vertendo Ciceronis Catone βωλοκοπίαν appellauit. Plaut. in Captiuis,

Sartor satórque scelerum, & messor maxime.
B. Non occatorem priùs audebas dicere.
Nam semper occant priusquàm sarriunt rustici.

Victorius cap. 24. 2. Scaliger in Festum occare dictum putat ab occa, id est, rastro.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósque soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semẽ, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum [1] radicem vindicat, segetémque discernit à cæspite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantum. Milium, [2] panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: [3] silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. [4] Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, [5] Cyrene, omnia hæc superuacua [6] fecit indulgentia cæli, & semente non nisi [8] nonis mensibus in aream redeunt: quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, [9] & hoc, si patiantur ruris spatia, vtilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde & lupinum, aut vicia, aut faba sublata sint, & quę terram faciant lætiorem. In primísque & hoc notandum, quædam propter alia seri

1 radices. CH.

2 nõ occatur. M. uocatur. CH. in emẽd. occatur.

3 & panic. M. & CH.

4 siliqua. Dal. id est, dolichus.

5 Eademque. CH.

6 Cyrenis. CH.

7 terris fecit. M.

8 nonis, in CH. d.

9 & hoc, in M. d.

ri obiter: sed parùm prouenire priori diximus volumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimùm enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia. CAP. XXII.

1 magna.CH.
2 sed & cer.hor.spat. dispensatur.CH.
3 bifera vite.CH.
4 pereat luxuria fructus.M.
5 præcurrere.Vet.

CIuitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrteis Leptínque [1] magnam, vocatur [a] Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè mil. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, [2] sed certis horarum spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniáque aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denarijs venundantur. Super omnia est, [3] biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur vbertas, [4] pereunt luxuria singuli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Constatque fertilitati non [5] occurrere homines. [b] Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est: in eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bubus, vt [c] mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo suam quisque terram aquámque nouerit.

ANNOTATIONES.

a Suprà lib. 16. cap. 27. vites etiam triferas esse docens: Hoc autem, inquit, euenit perpetuò in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs, ea est soli fertilitas.

b Fundit is fluuium, quem Sulgam Strabo vocat, incolæ etiam num *Sorgue*.

c In Ligeri amne, qua per Vellaunios fluit passim hoc idem boues faciunt, & in Sebusianorum piscinis.

De qualitate terræ & stercoratione. CAP. XXIII.

1 sublecto.CH.
2 rapa.M.
3 sublectis.CH.
4 vt an.hy. non cesset. Nimis pinguis. M.
5 Nec non, in CH.d.
6 potest. Ita fit vt fr. sublecto.CH.
7 seri quidem. CH.
8 enim.CH.
9 seritur.CH.
10 inarguet.CH.
11 ares.CH. Corruptissimus est hic locus. Lego ex Colum. quàm serat. Si hæc &c. priusquàm sarriat, puluere stercoris ex auiarijs, vel caprino stercore vt semine, (seminantis more, Colum.) iactato, sarculis terrã permisce.
12 iacto.Vet. & CH.
13 antè pluerit. Sed vt Alij.
14 apparet.Dal.
15 cratibus. Vet. quãquam & retibus id fit.
16 si non fuerit stercoratus.CH.

SI fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit [1] sublato hordeo milium seri, eo cõdito [2] rhaphanus: his [3] sublatis hordeum vel triticum, sicut in Campania: satísque talis terra aratur, cùm seritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, cesset iiij. mẽsibus hybernis, & vernam fabam recipiat, [4] aut ante hyemalem ne cesset. [5] Necnon minus pinguis alternari [6] potest ita, si frumento sublato legumen tertiò seratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumentum [7] quidam seri vetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm [8] vnum in confesso est, nisi stercorato seri nõ oportere: quanquã & hic leges sunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non [9] serantur. Non stercorato frumentum potiùs quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem vbicunque quàm recentissimè stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum [10] inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes xviij. iugero tribui: dispergere autem prius quàm [11] arescat, aut [12] iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est, priùs quàm serat, [13] ante puluerem. [a] Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum est [b] singulas vehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, malè substrauisse pecori colonum [14] appareat. Sunt qui optimè stercorari putent, sub dio [15] retibus inclusa pecorum mansione. Ager [16] si non stercoratur, alget: si nimiùm stercoratus est, aduritur: satiusque est id sæpe, quàm suprà modum facere. Quò calidius solum est, eò minus addi stercoris, ratio est.

ANNO-

a Quod hoc loco, sed. Cœlius ad Ciceronem, *Quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura*. Aldus in Cæsarem.
b Iustum est singulas vehes fimi tricenis diebus (terdenis) prouenire in singulas &c. Columella de Re rust. lib. 2. cap. 15. Parùm autem diligentes existimo esse agricolas, apud quos minores singulæ pecudes tricenis diebus minùs quàm singulas, itemque maiores denas vehes stercoris efficiunt. &c.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero serendum, & temporibus serendi. CAP. XXIIII.

Semen optimum a anniculum, bimum deterius, trimũ pessimum, vltrà sterile: & in vno omnium definita genere ratio est. Quod in ima [1] area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo vtilius [2] discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, [3] & dentibus fractum eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias b plus seminis recipere, alias minus. Religiosúmque inde primum colonis augurium, cùm auidiùs accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celeriùs fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis seriùs, vt pluuiæ sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euanescat. Itemque festinata satione densum spargi semen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, c æqualiter spargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, sempérque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd [4] sors genialis atque fecunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex præcocibus in serotina: ídque in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. d Sereres [5] in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios v. farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) x. hordei v j. Fabæ quintam partem ampliùs quàm tritici, viciæ x i j. ciceris & cicerculæ & pisi i i j. lupini x. lentis i i j. sed hanc cum fimo arido seri volunt, erui v j. siliciæ v j. faseolorum i i i j. pabuli x x. milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex: in soluta terra nuda, & sicca, & læta, quatuor. [6] Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit & inanem. Pinguia arua [7] ex vna seminis radice fruticem numerosum fundunt, densámque segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinque non minus seri, pluresve præcipiunt: item in consito, aut cliuoso, [8] vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum, e Segetem ne defruges. Adiecit [9] ijs Accius in Praxidico, vt sereretur, cùm Luna esset in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres Sole xi j. partes Scorpionis transgresso, cùm Luna esset in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnaque ex parte ratione siderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui [10] princeps omnium de agricultura præcepit, vnum tempus serendi tradidit à Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, vt in alitum quadrupedúmque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus & terræ. Hos Græci ita definiunt, cùm sit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: viciam verò faseolos & lentem, Boote occidente: Quo fit, vt horum siderum aliorúmque f exortus & occasus [11] digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidísque prouincijs. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre vno die erumpere. Alij statim ab occasu Vergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni:

[1] areæ. M.
[2] dispergitur. M.
[3] & dein. M.
[4] fors. CH.
[5] in iugera temperato solo. CH.
[6] Macrum enim solum, nisi rarum. CH.
[7] ex vno semine frut. CH.
[8] aut in. Dal.
[9] ijs Actius. Vet. his Artius. CH.
[10] primus hominũ. CH. in emend.
[11] dirigendi. CH.

tũni:in calidis serius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autem cõuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cùm ante brumam [12] nata sint, septimo die erumpant: si post brumam, vix xl. Sunt qui properent, atque ita pronuncient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alij, vel vêre potiùs serendum, quàm [13] malè in autumno. Atque vbi fuerit necesse, inter [g] Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omissa [14] cælesti cura, vt inutili, temporibus definiũt. Vêre linum & auenam, & papauer: atque vti nunc [15] etiam transpadani seruant, vsque in [h] Quinquatrus: fabam, siliginem [16] Nouembri mense: far Septembri extremo vsque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calendas Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est: illi nimia, & ideo cęca subtilitas: cùm res inter rusticos geratur, literarumque expertes, non modò siderum. [17] Et confitendum est, cęlo maximè constare ea: quippe Virgilio iubente prędisci ventos ante omnia, ac siderum mores, [18] neque aliter, quàm nauigantibus, seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ: sed [19] tentanda tam grandi vitæ emolumento. [20] Priùs tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subijcienda contemplationi est: [21] quòd deinde lætior mens discedat à cælo, & [22] facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

12 sata sunt. M.
13 malo autumno. CH.
14 cœl. subtilitate, temp. serunt. CH.
15 etiam, in CH. d.
16 Nouembre. CH.
17 sed conf. Vet.
18 non aliter. Vet.
19 contemplãda tamen. M.
20 Plus. M.
21 quo. M. & CH.
22 fœta. CH.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 11. lib. 8. histor.
b Idem cap. 6. lib. eod. Colum cap. 13. lib. 2.
c Vt in terram æquali copia cadant, & tempore, tam curiosa in hoc veterum diligentia, vt quę in proiectu vel cornua boum ferirent (κεράσβολα vocabant) existimarent ἄφορα, ἀτελῆ, dura, ἀτέραμνα, & minimè bonæ frugis. Theoph. Plutarchus, Rhodig. cap. 1. 30. qua ratione & Plato κεράσβολον hominem appellauit horridum, agrestem, inconditum. Hac æqualitate cauent & ἐπισπορίαν, malum ingens, cùm in exceptum iam terræ semen, alterum inijcitur.
d Varro cap. 44. lib. 1. Columel. ibid.
e Cato cap. 5.
f Hyeme sicca & suda, vêre pluuio & humido fœcundam segetem esse monstrat hoc carmen veteris poëtæ apud Festum.

Hyberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes.

Expressit & Virg. illam sententiam his versibus,

— hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager. nullo tantum se Moesia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Cato, *Agro sicco per sementim, læto per ver.* Plutarch. in Quæ. nat. Διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύειν, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει; Ratio est, quòd πυροφόρος χώρα πίων καὶ βαθεῖα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον λεπτόγεως. Camillus, παῖς ἀμφιθαλής. puer patrimus matrimusque.
g Spirare is incipit circa 7. aut 8. Februarij. Lugdunenses vocant *Le vent Fueillet*, quòd arborum folia eliciat.
h Celebrãtur in honorem Mineruæ per quinque dies eæ feriæ, XV. Calend. April. Postremus dies Tubilustrium vocabatur.

[a] *Digestio siderum in noctes & dies.*

CAP. XXV.

PRimùm omnium dierum ipsorum anni, solisque motus propè inexplicabilis ratio est. Ad ccclxv. adijciunt etiamnum [1] intercalarios diei noctisque quadrantes. Ita fit, vt tradi non posint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum [2] significatu, quod [b] prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliàs citiùs: aliàs tardiùs cæli effectu ad terram deciduo: [3] vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc statis sideribus cæloque affixis constent, interueniunt [4] motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, vt docuimus, turbantque conceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vita eorum constet: æstiuasque alites præposteri aut pręproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideò Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidę Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimũ vêris indicium arbitrentur ob infirmitatẽ animalis, papilionis prouentũ. Id eo ipso anno, cùm cõmentaremur hæc, notatũ est, prouentũ eorũ ter repetito frigore extinctũ aduenasq; volucres ad vj. Calen. Februarij [5] spẽ vêris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mũdi [6] con-

1 interscalarios. M.
2 significatione. M.
3 vnde, in M. d.
4 motus stel. grandinum, imbrium. M.
5 speciem. Vet.

10 20 30 40 50

di[6] conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tempore alijs aperiente se gentibus: quo fit vt causa eius non iisdem diebus vbique valeat. Addidere difficultatem & autores diuersis in locis obseruãdo, mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, [c] Chaldæa, Ægyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cęsar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio posteà cõperto errore correcta est: ita vt xii. annis continuis non [d] intercalaretur, quia [7] cœperat sidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquã diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus volumini huic, raro vllius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi [8] excusauerint tractus. Eorũ qui in eadem regione dissedere, vnam discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales xxv die ab æquinoctio: Anaximander xxix: Euctemon xlviii. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terrę, sed totius naturę interpretes sumus, non autoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legentes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cùm Aegyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciã: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, [9] Cherrhonesum, & continentia vsque Atho montem: cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad [10] Hesperum iacentes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, [11] Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: [12] qua cognatio cæli, non gentium modò, verùm vrbium quoque singularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, sumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasúque, & ipsorum temporum [e] cardinibus. Exortus occasúsque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur [f] stellæ & conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferunt se. [g] Emersum hoc meliùs, quàm exortum consuetudo dixisset: & illud occultationem potiùs, quàm occasum. [h] Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertinive cognominati, prout alterutris eorum manè vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimùm, interualla ea desiderant ante Solis ortum, vel post occasum, vt aspici possint. Prætereà bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnísque sermo de his est stellis, quas adhærere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & ęquatur noctibus verno ęquinoctio diebus xc. horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus xciii. horis xii. vsque ad æquinoctium autumni. Et tũ æquata die procedit ex eo ad brumam diebus lxxxix. horis iii. Horæ nunc in omni accessione [i] æquinoctiales, nõ cuiuscunque diei significantur: omnesq; eæ differetię fiunt in octauis partibus signorum. Bruma Capricorni, ad [13] viii. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: alterumque æquinoctium, Libræ: qui & ipsi dies rarò non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum [k] articulis temporum diuiduntur, per media omnes

[6] conuexitas. M.
[7] cœperant sydera annum. Vet.
[8] excusauerunt. M.
[9] Chersonesum. M.
[10] vesperam. M.
[11] Hispaniam. M.
[12] quoniam cognitio M.
[13] xviii. Dal.

dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium & æquinoctium autumni, Fidiculę occaſus autumnum inchoat die xlv. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occaſus hyemem die xliii. Inter brumam & æquinoctium die xlv. flatus Fauonij vernum tempus. Ab ęquinoctio verno initium æſtatis die xlviii. Vergiliarum [14] exortus matutinus. Nos incipiemus à ſementibus frumenti, hoc eſt, Vergiliarum occaſu matutino. Nec deinde paruorum ſiderum mentione concidēda ratio eſt, & difficultas rerum augenda, cùm ſidus vehemēs [l] Orionis iiſdem diebus longo decedat ſpatio. Sementibus [m] tempora plerique præſumunt, & ab xi. die autumnalis æquinoctij fruges ſerunt, adueniente Coronę exortu, continuis diebus certo propè imbrium promiſſo. Xenophon non antequam Deus ſignum dederit. Hoc Cicero [15] Nouembris imbre fieri interpretatus eſt, cùm ſit vera ratio nō priùs ſerendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant. Aliqui ad iii. Idus Nouembris, vt diximus, ſeruant: quoniam id ſidus etiam veſtis [16] inſtitoris eſt, & eſt in cælo notatu facillimum. Ergo ex occaſu eius de hyeme augurantur, quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris [17] auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denuntiat: ſtatimque augent lucernarum pretia: ſereno aſperam, [18] & reliquarum veſtium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc ſignum habeat inter ſuos vepres, humumque ſuam aſpiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardiùs, alibi maturiùs. Ita enim ſentitur, vt cæli locique [19] afficit natura: idque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica eſt, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium [20] in carnarijs florere: adeò nihil occultum eſſe natura voluit. Et ſerendi igitur hoc dedit ſignum. Hęc eſt vera interpretatio, argumentum naturę ſecum afferens. Quippe [21] ſic terram peti ſuadet, promittitq; quandam ſtercoris vicem, & [22] contra rigores terram ſtatuſq; operiri à ſe nuntiat, & monet feſtinare. Varro in fabę vtique ſatu hanc obſeruationem cuſtodiri pręcepit. Alij plena Luna ſerendam. Lentem vero à xxv. ad xxx. Viciam quoque iiſdem Lunæ diebus. Ita demum ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem vêre. Eſt & alia manifeſtior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis ſententiam ipſius verbis ſubſignabimus,

> [n] *Iam verò ſemper viridis, ſemperque grauata,*
> *Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu:*
> *Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.*

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri ſerendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & ſarmenta, quę tibi [23] in ſatione ſuperant, in ſegete comburito. Vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito ſyluestre: quod in miro vſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Vſque ſomnifera etiam ſatiuo. Et hactenus de hyberna ſemente.

[14] exortu matutino.

[15] Cicero NR. CH. id eſt, noſter. Latin⁹, non externus. Sic ca. 6. lib. 29. Varro noſter.

[16] inſtitutor. M. inſtitor. Vet.

[17] auaritiæ. Vet.

[18] & tum rel. Dal.

[19] efficit. M.

[20] è coronarijs. Vet. Theo. cap 8. 1. Cauſſ. legitur tamē, in carnarijs, cap. 8. lib. 19. ſub finem. &, ſuſpenſa in tectis, cap. 41. lib. 2.

[21] ſic terra ſe peti.

[22] con. rig. flat. operiri ſe.

[23] inciſioni ſuperſunt. M.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 2. lib. 11.

b προχειμάζειν Feſtus dicit præſyderare, cùm maturiùs & ante ſyderis tempus hyberna tempeſtas præcurrit: ἐπιχειμάζειν, cùm pòſt venit. Itaque cùm à ſyderibus oriri videantur tempeſtates, vbi hæ præteriêre, & ſua cælo reddita eſt ſerenitas, confectū ſydus dicitur. Turn. cap. 10. lib. 3. Aduerſ. confectum ſydus & autor poſthac dicit cap. 28. cùm Solſtitium peractum eſt. & ſupra cap. 41. lib. 2.

c Vitruuius cap. 7. lib. 9. Cicero lib. 1. de diuinat.

d De hac obſeruatione vide Alex. ab Alex. cap. 23. lib. 3.

e Solſtitijs & æquinoctijs.

f Quæ illius exortum præceſſerant. Occaſus hic eſt heliacus.

g Hic eſt ortus heliacus.

h Exortus & occaſus dicuntur coſmici Aſtrologis.

i Duodecim, in quas diem priſci Romani diuiſerunt, quòd vt Gal. ſcribit lib. de peccatorum cuiusque cognitione, numerus ille ſit commodiſſimus, quia dimidium cōtineat, duplum, quartum, ſextum, duodecimum, quæ nullus alius, vſque ad vigeſimū quartum. Quamobrem in herciſcunda hæreditate, ponderibus & mēſuris, potiùs quàm alius quiuis vſurpatus eſt. Magius cap. 15. 1.

k Interuallis & ſectionibus temporum. Varro à cap. 27. ad 37. lib. 1.

l Muſæo θρασὺς ὠρίων, Homero ἀθῶος ὠρίωνος. Sic porrò vocarunt poetę, quòd Pleionem matrem Pleiadum eum perſequi tradant, vt vim afferat. De Virgilijs vide cap. 41. lib. 2.

m Varro cap. 34. lib. 1. Columel. cap. 2. lib. 11.

n Conſtant. in Geoponicis lib. 11. ἡ δὲ σχῖνος τρεῖς καρποὺς φέρει: καὶ εἰ μὲν ὁ πρῶτος καρπὸς καλὸς γένηται, τὸν πρῶτον σπορὸν καλῶς καρποφορεῖν σημαίνει: ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Aratus.

> --ἐνθὲ μέλαιναι σχῖνοι ἀπείρητοι,
> τριπλόα δὲ σχῖνος κυέει: τριαταὶ δέ γε αὔξαι
> γίνονται καρποῖο, φέρει δὲ τε σήμαθ᾽ ἑκάστη
> ἑξείης ἀρότῳ: καὶ γάρ ἀροτήσιον ὥρην
> τριπλόα μείρονται μίαν την καὶ ἐπ᾽ ἀμφότερ᾽ ἄκρας.

Idem & de ſcilla, quam etiam vt Lentiſcum σχῖνον vocant, prodi-

dit Th.

dit Th.cap.12.7. Hist.quod & rursum confirmat Aratus his verbis:

ἔστα δ' ἐπὶ σχῖνον ἀροτὴρ ἐπιδράσσατο καρπῷ,
τόσσα καὶ ἐν σκίλλῃς τεκμαίρεται ἄνθει λευκῷ.

Lentisci in fructu quod seruat rusticus, albo
In flore & scillæ seruandum existimat idem.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. *CAP. XXVI.*

VErùm vt pariter omnis culturę quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerũ opera: & vbi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminarijs solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular [1] leuare & recondere. A Calend. Nouemb. gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena subijcito æstate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam [2] plerisque bis septem halcyonum fœtura ventorum quiete [3] mollius cælum: sed & in his & in alijs omnibus ex euentu significationum intelligi sidera debebunt, non ad dies vtique præfinitos expectari tempestatum vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, à confecta ea septimo die, vtique si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri [a]. Bubus glandem tunc aspergi conuenit in iuga singula modios. Largior valetudinem infestat, & quocunque tempore detur, si minus x x x. diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia constant, cũ sint noctes tantò ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces [b] incidere. Ridicas præparare interdiu x x x. palos l x. in lucubratione vespertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in Fauonium [4] Cæsari nobilia sidera significant, i i i. Calend. Ianuarij matutinò Canis occidens. Quo die Atticę & finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cęsari Delphinus matutinò exoritur, & postero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta vesperi occidit. Item ad v i. Idus Ianuarij eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hyemant [5] Italiæ, & cùm Sol in Aquarium sentiatur transire, quod ferè x v i. Calend. Feb. euenit: v i i i. Calend. stella [c] regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula vesperi. Huius temporis nouissimis diebus, vbicunque patietur cæli ratio, terram ad rosarum & vineæ satum vertere bipalio oportet. Iugero operæ l x. sufficiunt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorúmque [6] laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio [d] in ęquinoctium vernum Cęsari significat x v i i. Calend. Martij triduum [7] variè. Et v i i i. Calẽd. [e] hirundinis visu, & postero die Arcturi [f] exortu vespertino. Item i i i. Nonas Martij Cæsar Cancri exortu [g] id fieri obseruauit. Maior pars autorum Vindemiatoris emersu v i i j. Idus aquilonij piscis [8] exortu, & postero die [h] Orionis. In Attica [9] Miluium apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit Scorpionis occasu: x v. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum ostendi, x i i. Calen. Equum occidere matutinò. Hoc interuallum temporis [i] vegetissimum agricolis, maximéque operosum est, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die vocatur ad munia, quo Fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandum est. Hoc illo mense signum Deus habet, obseruatione minimè fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde autem spiret [10] ijs ventus, quaque parte veniat, diximus secundo volumine, & dicemus mox paulò operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, nõ vtiq; vi. Id. Feb. sed siue antè, quãdo pręuernat, siue pòst, quãdo hyemat: post eã diẽ, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæq; peragãtur, quæ differri nequeũt. Trimestria serãtur. Vites putẽtur qua diximus ratione. Oleę curẽtur. Poma serãtur inseranturq;. Vineæ pastinẽtur. Semina digerãtur, instaurẽtur alia. Harũdines, salices, genistæ serantur

[1] lauare. M.
[2] plerumque. Vet.
[3] mollit. Vet. mol liunt, M. sub. dies. 14.
[4] Cæsar nol. sid. significat. M.
[5] Italiæ, cùm Sol in Aqu. sentitur transf. Dal.
[6] lamas. M.
[7] varium. Vet.
[8] exortus. Dal.
[9] Miluum. Dal.
[10] is ventus. Alij.

ratur cędanturq;. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictũ est. Tũ & segetes cõuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo, cũ quatuor fibrarum esse cœperit. Faba verò non antequàm trium foliorum. Tunc quoque leui sarculo purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique xv. primis diebus nõ attingere. Hordeum nisi [11] sicco ne serito. Putationem æquinoctio peractam habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligantque: in arbusto singulę operę arbores x v. Eodem hoc tempore hortorum rosariorúmque cura est, quæ separatim [12] proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè scrobes fiũt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vtilior sententia, quæ non nisi temperatum solum in medio vêre arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus [13] exiccant: tum nanque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum est. Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: vlmos, ficos, poma, [14] oleas, prata stercorari Luna sitiente: Quę rigua non erũt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & vetera sarciri. Hæc antequàm vinea florere incipiat. [16] Itémque pyro florente arare incipiat macra harenosaque. Posteà vtique grauissima & aquosissima. [17] Ita postremò arato. Ergo hęc aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia [18] in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcissi. nanque & hæc [k] ter florent: primoq; flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia alijs notas prębent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cũ folia pauca in cacumine acetabuli modo [19] germinent, tunc maximè serendas ficus. Æquinoctium vernum ad v i i i. Calen. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Cæsari significant Calend. Aprilis. i i i. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldęis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscõdi. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Ægypto Suculæ [l] occidunt vesperi, sidus vehemens, & terra mariq; turbidum, decimosexto Atticæ, x v. Cęsari, continuoq; triduo significat. Assyriæ autem x i i. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus [m] Palilicium, quoniam x i. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatem obseruationi dedit, nimborũ argumento [n] Hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæsari ad v i i i. Calend. notatur dies. v i i. Calend. Ægypto Hœdi exoriuntur: v i. Calend. Bœotiæ & Atticę Canis vesperi occultatur, Fidicula manè oritur: v. Calendas Assyrię Orion totus absconditur, tertio autem Canis: v i. Nonas Maij Cæsari Sculę matutino exoriũtur, & v i i i. Idus Capella pluuialis. Ægypto autem eodẽ die Canis vesperi occultatur. Sic ferè in vi. Idus Maij, qui est Vergiliarum [o] exortus, decurrunt sidera. In hoc temporis interuallo, x v. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium [20] vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum vocant. [p] Dedecus enim habetur, opprobriumq; meritũ, falcẽ ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantię sales etiam cum [q] primo vêre ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeò minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliique satio est. Iustum [21] est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estq; signum illius [22] maturitatis, & horum sationis cõmune, lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lãpyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agri-

11 siccum ne sarrito. M.

12 proximo voluminibus. Vet.

13 exiccant, eertumque succum futuris. Vet. exic. ideoq; succum. Alij Vet.

14 oleas seri, prata ster. Cato.

15 noua fieri. Ex Catone.

16 Idemq. M. Itaque. Vet.

17 ista. Vet.

18 Lego, in coronamentorum satu, narcissi: item in bulborũ scillæ. Nãque & hæc ter floret, prim. &c. ostendit. Ex Th. & Arato.

19 germinant, tunc max. serẽdæ fic. Dal.

20 tum vites per initium cantus. Dal.

21 est, in M. d.

22 maturitati & horum sationi. M.

ANNOTATIONES.

a Cato cap.54. Columel. cap.2. lib.11. in Octobri.
b Et, vt ait Vergilius, inspicare, id est in spicæ modum fingere.
c Claram stellam Columella vocat, & occidere VI. Calend. Februarias tradit.
d Varro cap.29. lib.1.
e Ab hirundinis visu & Chelidoniam & Ornithiam olim Fauonium vocauerunt. Suprà cap.47. lib.2.
f Columel. oritur IX. Calend. Mart.
g Variam tempestatem, nunc Africo flante, nunc Austro, nunc ventis Septentrionalibus, nunc Fauonio. Columel.
h Sydus id Plautus in Amphitruone Iugulam vocat, quòd, vt ait Festus, cæteris sit amplior nucis iuglãdis magnitudine. Locus Plauti citatur cap.8.2. lib.
i Opportunissimum, tempestiuissimum ad obeunda ruris opera, ὡραιότατον.
k Lentiscum & Narcissum ter florere, nec verum est, nec aliquis scribit. Lentiscum autem constat, trino veluti conatu quẽ concepit fructum maturare & perficere. Id quod ostendit arandi tria tempora.
l Columellæ occidere incipiunt pridie Id. Aprilis: abscondũtur verò prorsus XIIII. Calend. Maias.
m A Palilicijs ferijs, quibus pastores Pali pabuli deę sacrificabãt vt pecudes à morbis ea tuerentur.
n Hesiodo νύμφαι, ἃς ὑάδας καλέουσι φῦλ᾽ ἀνθρώπων, sunt quinque Phęsole, Coronis, Cleia, Phæa, Eudora, Atlantis filiæ. Proclo verò Diadocho septem, & diuersis nominibus, Stelæno, Sterope, Merope, Electra, Alcyone, Mæa, Taygeta. Vide Rhodig. cap.16.16. & suprà cap.39. lib.2. Hyadas dictas putat Rhodig. cap.6.29. à forma Y. cuius imagine tauri frontẽ delineant. Vide cap.8. lib.2.
o Nonis exoriuntur, sed hoc die totæ apparent. Columel.
p Hoc sumptum est è dicacibus prætereuntium viatorum conuitijs, quibus vinitores tanquam serius vitem colentes lacessũnt in probrum ignauiæ & desidis otij. Ausonius in Mosella,

--inde viator
Riparum subiecta terens, hinc nauita labens
Probra canunt seris cultoribus.

Turnebus cap.7. lib.2. Adu. Erasmus prouerbio, Cuculus. Vide cap.9. lib.10.
q Id est, ineunte, nouo Virg. πρώτου ἦρι νέου ἔαρος: vt medio, vel adulto, ἀκμάζοντος, μεσοῦντος: prouecto, senescente, extremo, prono, præcipiti, παυομένου, λήγοντος, ἀπιόντος, φθίνοντος. Summam hyemem, mediam brumam Cicero dixit pro lege Mauilia. Hadr. Iunius cap.19. lib.1.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis: & ortus occasusq́; sideris, in quibusdam herbis, & de stellarum ortu & occasu. CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his cõtenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum [1] intueraris agricola? Cur sidera quæras rustice? iam te breuiore somno fessum premũt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo [2] peculiares stellas, easque vespere & ab opere disiungenti ostendo: ac ne [3] posis præterire, miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum compressu [4] tegatur, secumque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt [5] ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumagũtur cum illo. Cur etiam nunc altiùs spectas, ipsumque cælum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantque fœdere sideris huiusce: partumque eas illius esse certum est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedẽs fabã florere indicat: fabaque florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris [a] morum, iniuriam posteà frigoris timere nolito. Ergo [b] opera, taleas oliuarum ponere, ipsasque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in festucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes [6] iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab ęquinoctio sartura nocere & vineæ & segeti existimatur. Et oues lauãdi hoc idem tempus est. A Vergiliarum exortu significant Cæsari postridie Arcturi occasus matutini, [7] tertio Idus Maij Fidiculę exortus. xij. Calend. Iunij Capella vesperi occidens & in Attica Canis. xi. Calend. Cæsari Orionis gladius [c] occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ Aquila vesperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus vesperi exoritur: decimoseptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Ægypto post quatriduum. xi. Calend. eiusdem Orionis gladius Cęsari occidere incipit. viij. Calend. Iulij verò longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitiũ conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curaturq; vt vinea vetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum stercorandi causa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secatur: faba metitur, deinde [8] concutitur.

1 intueris age. Cur sid. quæris. M.
2 speculares. M.
3 posit præt. miraculi solicitudo, vides ne. M.
4 subtegatur. M.
5 ne sic quidem. M.
6 runcare. Sarriũtur. Vet.
7 & tert. Vet. quartę. M.
8 cuditur. Turn.

ANNOTATIONES

a Theophr. cap.21. lib.1. Caus.
b Varro cap.30. & 31. lib.1. Cato cap.40. Columel. cap.2. lib.11.
c Paulò anteà id fieri dixit XI. Calend. Iunij.

De

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum & siderum. CAP. XXVIII.

[a] PRata circa Calend. Iunij cæduntur, quorũ facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. [b] Relinqui debent [1] in lęto solo, vel humido, vel riguo, eáque aqua pluuia rigari via publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atque ex præsepib. fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiãtur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secũda fœnisecia, ne herbæ vellantur, obtritúque hebetentur. Senescunt prata, restituíque debent faba in his sata, vel rapis, vel milio. Mox insequente anno frumẽto, rursusque in prata tertio relinqui. Præterea quoties secta sint, siciliri, hoc est quæ fœnisecES præterierunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima [c] mimmuli: [d] siliqua etiã dira [2] fœnisecis: inuisa [3] & [e] equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus, cùm spica deflorescere [4] cœpit, atque roborari: [5] secundum, antequàm inarescat. Cato, fœnum, inquit, ne serò seces, priùs quàm semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quedã partes [6] Italię post messem secant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores., Creticis tantùm [f] transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ [7] vicem imperantes ferro. Sed aquaria [8] protinus viret. Falcium ipsarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cędunt herbas, breuioréSque prætereunt. [9] Italus fœnisex dextera vna manu secat. Iustum est vna opera iugerum in die desecari, alligaríque manipulos mille ducẽtos [10] quaterna pondo. Sectum verti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare matutinò nebulam quandam, metásque mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, vt secetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter verò plerisque in locis, & posteà in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio suum cuique consilium dabit optimũ, maximè quadrigarum quęstus. Solstitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrum, aucturus noctes alijs sex mẽsibus, ablaturúsque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi cõuehendíque fructus alios atque alios tempus, & pręparandi se contra sæuam ferámque hyemem: decebátque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingesit, vertiq; iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum; nec syluestrium arborum remotarúmque, ne in saltus deuios montésque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, [11] quęque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur. [g] Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tilię ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius [12] vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cęlum intelligas, & cælestia scias. Dabo [13] & auribus signum. Palumbûm vtique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum vi. Calendas [14] Iunij Cęsari Orion exoritur, zona autem eius iiij. Nonas Assyriæ, Aegypto verò Procyon matutino ęstuosus: quod sidus

---

1 in riguo solo, vel læto, & humido, eáque aqua plu. rig. vel publ.

2 hærendo. Vet.

3 & equisetis. Vet.

4 cœperit. M.

5 secandum. Dal.

6 Italiæ, in M.d.

7 vice. M.

8 pr. viget. Quidam. idest, aciẽ trahit. potius durat. Alij.

9 Itali fœnisEces dex. vn. ma. secãt. M.

10 quaternûm pondo. Alij.

11 & quæ. M.

12 veterinorũ pabulo versa folia stringis: stringẽs vitẽ deputas. Aspice & tene bris sidus. Vet. stringens autem. Alij.

13 & ex auibus. Vet. & M.

14 Iulij (25. Iunij.) Varro cap. 32. 1. Col. cap. 2. 11. Hadr. Iun. ex Tabula Cæsaris di ctat. cap. 22. lib. 6.

sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hāc velimus intelligi, hoc est minorem Canē: sanè vt in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. iij. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinò. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Ægyptijs Orion desinit exoriri. [15] xvj. Calend. Augusti Assyriæ [16] Procyon exoritur. Dein [17] postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiij. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt [h] suis locis diximus. Neque est minor ei [i] veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magnam æstus obtinet
10 causam. xviij. Calend. Augusti Ægypto Aquila occidit matutinò, Etesiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar x. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. [18] iij. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. viij. Idus Aug. Arcturus medius occidit. iij. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vti is adnotat: sed [19] vt vera ratio id fieri inuenit, vj. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam [20] appellauimus. Vnde [21] carbunculare dicūtur, vt [22] quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, [23] quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili reme-
20 dio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostēdemúsque iam plenius, magna [24] tum vilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse [25] mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tāta literarum occasio est. Quas equidem miscebo agrestibus nego-
30 tijs, quàm potero, dilucidè atque perspicuè. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque vredinem frigore tantùm cōstare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primùm omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione cōstat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenâve luna, hoc est prçualente: vtroq; enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole [26] accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque habitus magna, [27] sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. [28] E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcísque auto-
40 ribus. Æstate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tēpestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur: quæ cùm acciderint, [29] [k] vis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cælo serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à priori-
50 bus, alijs rubiginem, alijs vredinem, [30] aliis [l] carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priús-

Rr que

15 XVII. Chiffl.
16 Cheiron. Tab. Cęs. Hadr. Iun. quod tamen suspectam est.
17 post triduū. Tab. Cæs.
18 nono. Colum.
19 vt, in M. d.
20 vocamus. M.
21 carbūculari. Dal.
22 quadam carbonis vredine. Dal.
23 nec quæque vnquam, M.
24 tunc. M.
25 mercem.
26 accipit cœlo regyrat. M.
27 &. Vet.
28 Econtrario. M.
29 cùm plenilunio accid. vj maiore impelluntur. Had. Iun. Legitur &, vi maiore impelluntur, in Vet.
30 alijs caniculam Turn.

que causas reddemus.

ANNOTATIONES.

a Catò cap.5.50.& 53.Varro cap. 49.lib.1. Columel.cap.17.18. 19.lib.11.Palladius ca.10.Septembris.
b Relinqui dicuntur prata, cùm solum nec aratur, nec conseritur, sed ad herbæ, fœnique prouentum summittitur.
c Quidam Mimmulum esse volunt, herbam latis, longis, magnis, duris folijs, proceram, nascẽtem in paludosis pratis, quã vix boues comedunt, nedum equi. Rustici vocant *des Leches*. Genus fermè id Caricis est. Alij legunt Nummulum, & herbã esse putãt, quam à rotunditate foliorum nummis pari etiamnum officinæ Nummulariam vocant, tam noxiam pecori, vt ea degustata oues vlceratis pulmonibus tabidæ intereant: Herbam & morbum rura vocant *La clauelee*.
d Vide cap.13.lib.26. Ioannes Baptista Persij interpres legit ex vetusto codice, duram, hærendo: ac vulgatis sæculo suo exemplaribus adnotauit scriptum fuisse, dira ferẽdis. Siliquam autem ononin vocat, quoniam semen latum fert in exiguis siliquis. Est autem molestissima fœnisecis, quoniam & firmis durisque stipitibus aciem falcis retundit, & rigidis spinis suis crura vulnerat. Scio tamen à Columella cap.11. lib. 2. Siliquam vocari fœnum Græcum. Siliquam nonnulli siliquata omnia vocant, vt viciam, Aphacam, quæ paulò laboriosiùs demetuntur. Colum. cap.18.li.2. inter ea quæ pratis nocẽt, refert stirpes, spinas, herbas validioris incremẽti, rubos, virgulta, iuncos, intyba, solstitiales spinas, quas quidam esse volunt *les Chaussetrapes*: alij vero spinæ genus, quod prouinciales vocant *Aureoles*.
e Vide caput 13.lib.26.
f Ad barbaros eas ferre, tanquam illicitas merces prohibet l. Cotem. §. Illicitarum. ff. de Public. Brissonius cap.4.lib.4.
g Eleganter hæc Plinius è cap.16.lib.1. histor. Theophr. & cap. 26.lib.2.Causs.
h Cap.40.lib.2.& vina in apothecis cap.18.14.
i De sydere Caniculę & augurio canario vide multa apud Rhodig.cap.27.17. Eius augurij meminit Festus. Ceos quotannis ortum Caniculæ diligenter seruare, coniecturamq; capere, vt scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilẽs annus futurus sit, tradit Cicero lib.1.de Diuinat. Cuius moris initia vide apud Victorium ca.21.19. explicata ex interprete Apollonij 2.Argonaut. κίω δ' ἔτι νεῶν ἱερῆες ἀντολίων προπάροιθε κυνὸς ῥέζουσι θυηλάς.
k Vis maior in frugibus & terræ fructibus diuina Vlpiano dicitur. ff. de damno infecto. l. fluminum. §. vitium autem. Eidem calamitosa tempestas. ff. de loc. & cond. l. ex conducto, cod. titul. Caius exponit τὴν θεόφιν. De hominibus id loquendi genus vsurpat Cicero pro Plancio, & Seneca lib. 4. de benefic. Vadimonium promittimus, tamen deseritur: non in omnes datur actio: deferentem vis maior excusat, id est, ineuitabilis necessitas. Vide lexicon Stephani. Porrò calamitosam grandinem à dæmonib. immitti, scribit Theophr. cap.9.lib.5.Causs.
l Caniculam legit Turnebus ca. 23.li.24. Aduersar. eamque interpretatur syderationem & carbunculationem, quâ sata afflantur, & ad sterilitatem castrantur, cùm canicula insana messes coquat, æstuosoque impetu suo omnia torreat.

De tempestatibus vtriusque temporis, & remedijs sterilitatum.

CAP. XXIX.

1 primatum tenent. Vet. Hadr. Iun. cap. 22. lib. 6.

2 centrum infra æquin. Vet. centro vix æquin. M.

3 facit. Dal.

4 agunt. Dal.

DVæ sunt præter lunarem, paucísque cæli locis constant. Namque Vergiliæ [1] priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes vindemiásque & omnium maturitatem complexæ. Est prætereà in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum obseruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Austrina Caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis [2] centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque [a] centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aër genitalem illum lacteúmque succum transmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem [3] fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad xiij. Calendas Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si vero interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diésque festos. Rubigalia, Floralia, Vinalia. [b] Rubigalia Numa constituit anno regni sui xj. quæ nunc [4] aguntur ad vij. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab ęquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in iiij. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui prçoccidere Caniculam necesse sit. Itaq; ijdem [c] Floralia iiij. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo,

ex ora-

ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi necesse erit. [d] Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt ix. Calend. Maij degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleásque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad vi. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiij. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur vesperi decretorio die florentibus oleis vitibusque si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium viij. Calendas Iulij in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio xxiij. sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, acinique præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad iiij. Nonas Iulij, cùm Ægypto Canicula exoritur: vel certè xvj. Calendas Augusti cùm Italiæ. Item xiij. Calendas Augusti cùm Aquila occidit, vsque in x. Calendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ aguntur ad xiij. Calendas Septembris. [5] Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium [e] autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augustas seruatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter status siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimisque noctibus metui, [6] diebus non idem valere. Præterea tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso vireonem prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. [f] Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesque, per vineas camposque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. [g] Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt: Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem [h] creta præparare [i] Catonis sententia amurca [7] temperata, Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium videtur.

5 Varro & à.M.

6 non diebus item valere.M.

7 temperatam.M.

ANNOTATIONES.

a Orbis quo Sol vehitur, centrum habet aliud quàm terra & suę cōuersionis spatio inæqualiter à terra discedit Solis verò cētrum cum terræ centro congruit, quo momento fiunt æquinoctia. Aequinoctiorū enim principia, & , vt aiunt vulgo, pūcta, cētrum terræ Mathematici vocant, quoniam in his mediam terram æqualiter Sol diuidit.

b Varro cap.1.lib.1.agricult.

c Floralia primus fecit Caius Seruilius, Caij filius, anno DXLV annoeo magister equitum, dictatore T.Manlio Torquato, deinde ædilis curulis. Liuius lib.27.

d Vinalia, dies quo Ioui calpar, id est, vinum nouum demptū ex dolio sacrificij caussa, offerebant his verbis apud Catonem, *Macte hocce vino inferio esto*, ne reliquum vnde calpar promptum fuerat, sacrū esset, eriperetur que humanis vsibus, sed libato calpari religione solueretur. Vocabatur & id Sacrima præsertim cùm polluxissent, & adoleuissent suffimēta ex faba, & millio molito, sparsa mulso. Vinalia Græcis πιθοίγια, festus dies, inquit Proclus, quo dolijs reseratis cum seruis & mercenarijs vini potum communicabant, precantes ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τὴν τοῦ φαρμάκου χρῆσιν γενέσθαι, quemadmodum & Romani musto primùm gustato dicebāt boni ominis gratia, Vetus nouum vinum bibo, veteri nouo morbo medeor. Ioannes Grammaticus πιθοίγια in mensem ληναιον, vel ληναιῶνα incidere putauit, id est, Ianuarium. Fiebant verò Athenis vndecima die Prostaterij. De his sequētes Hesiodi versus exponunt,

ἀρχομένου δὲ πίθου, καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
μεσσόθι φείδεσθαι, δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ. Rhodig.cap.25.28.

Plutarchus 3. Symp. τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιθοίγια τὴν ἡμέραν καλοῦντες, καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. Idem lib.8.eiusdem, γλεύκους δὲ ἕτοντος ἀεὶ ἀφαιρᾶσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας διδόντας ὁρῶμεν.

e Autumnus ab augendo: vnde & Græcis τελεσφόρος ὥρα. & Latinis autumnitas, fructuum prouentus. Varro in Quinquatribus,

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem
De fronde Bromiæ autumnitatis nobilem.

Nonius. Scalig. Autumnus, quasi Auctumnus, vt fartor, farctor, autor, auctor, sartor, sarctor.

f Columel.cap.13.lib.de arbor.

g Varro cap.33.lib.1.Columel.cap.2.lib.11.

h Quæ formicarum &, herbarum inimica est, talparum venenum. Varro.

i Cap.91.Columel.cap.20.lib.2.Varro cap.51.libr.1.Palladius cap.1.lib.7.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. CAP. XXX.

MEssis ipsius ratio varia. Galliarū latifundijs [1] valli prægrandes dentibus in margine infestis, [a] duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrariū iuncto: ita direptæ in vallum cadūt spicæ. [b] Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque [2] inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice vellūt: [3] quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegūt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicum & milium singillatim [c] pectine manuali legūt Gallię. Messis ipsa alibi [d] tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò seriùs metitur, copiosius inuenitur: quo celeriùs verò, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequàm granum indurescat, & cùm [4] iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celeriùs messem facere potius, quàm biduo seriùs. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi: & stipula tantùm, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur. Melior ea, quæ tenuior minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animaliū. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc maturiùs defectus [5] muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno [e] Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurāt. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & [6] caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea [7] [f] operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Præterea supernè impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alii ab exortu tantùm æstiuo, aut Septētrione, eaque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiā à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi [8] ventilari quoque vetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, [9] siccissimum alioqui. Sunt qui [10] rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimū tempestiuitas condendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustū collectum sit, aut calidum conditum, [11] inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius, aut milio, aut succi pinguedine, [12] qui pro humore sufficit tātùm, vt sesamæ: aut amaritudine, vt lupino & cicerculæ

In tri-

1 Lege ex Palladio, vehiculum prægrāde &c. impellitur, ium. in contr. iun. ita dir. in vehiculū cad. spi.
2 iterum è defecta mergite. Ex Varr.
3 quod qui faciunt. Vet.
4 iam rubicundum traxerit. Colum.
5 muria diu respergitur. Al j. muria adspersus. M.
6 raritas operariorum M.
7 operosè & trip. M. lego, & tripedalis crassitudinis pariete.
8 ventilare. Vet.
9 siccissimo. Vet siccissimum locū quærenti. Dal.
10 rubetam ranam &c. suspensam. M.
11 in eo vitia. M.
12 qui in tātum pro humore sufficit.

In tritico maximè crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam [g] absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos [h] siros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia vt sicco solo fiant curant: mox vt palea substernatur. Præterea cum spica sua [13] conduntur. Ita [14] frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. [i] Fabam & legumina in olearijs [15] cadis [k] oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse, annis circiter CXX. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui vrceis cinere substratis [16] & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentarijs cadis gypso [17] illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod vitijs carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

13 condantur. Dal.
14 frumentis &c. innasci. Vet.
15 cadis oblitis. Vet.
16 & pice illitis. Vet.
17 illinũt. Aliqui len. ac. las. respergũt, sicc. ol. inungunt. Vet.

ANNOTATIONES.

a Huic metendi industriç plurimùm lucis affert oratio Palladij magis dilucida & perspicua.

b Aliter Varro. Falce, inquit, secundum terram succidunt stramentum, & manipulum quemque, vt subsecuerunt, ponunt in terra. Vbi eos fecerunt multos, iterum eos percensent, ac de singulis secant inter spicas & stramentum. Spicas conijciunt in corbem, atq; in aream mittunt. Stramẽta relinquunt in segete, vnde tollantur in aceruum.

c Mergis & pectine quosdam spicas legere, idque facilimum esse in rara segete, difficilimum in densa, Columella scribit. Pectinem manualem autor vocat manubrio affixum. Legẽdi illa ratio est, vt pectine subdito extans spica prçscindatur, quemadmodum fit in tondendo capillo.

d Tribulum Varroni, tabula ferro, vel lapide asperata, quã insidente auriga, vel addito grandi pondere grauatam iuncta iumenta trahunt. Traha verò, siue plostellum Pœnicum asserum compagem, & tabulatum dentatũ cum orbiculis. In ea sedet auriga, qui agitat trahentia iumenta.

e *Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,*
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis,

f Columel. cap. 6. lib. 1. Varro cap. 57. lib. 1. Vitruuius ca. 9. lib. 6.

g Coriandrum & conyzam laudat Palladius.

h Colum. & Varr. locis citatis. nimirum speluncas, vel puteos subterraneos. Cryptas Vitru. appellat cap. 8. lib. 6.

i Theophr. ca. 10. lib. 8. hist. ad Apolloniam maris Ionij, fabam nullo pacto rodi scribit, & ideo quàm diutissimè seruari.

k Illitus è cinere fiebat, cinere in modum gypsi temperato, id est aqua spissius diluto & commixto. Colum. cap. 43. lib. 12.

De vindemia, & autumni temporibus. CAP. XXXI.

SEquitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarũ occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis [1] significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriẽs, vesperi Ægypto & Cæsari Delphinus occidens. XI. Calend. Septemb. Cçsari & Assyriç stella quç [2] Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiç maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriç v. Calen. & Sagitta occidit, & Etesiç desinunt. Vindemiator Ægypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cçsari Capella oritur vesperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum [3] abitus: nanque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octob. Ægypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari xiiij. Calend. xiij. Assyriæ significant: & xi. Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsumque çquinoctij sidus viij. Calen. Octobr. Deinde cõsentiunt (quod est rarum) Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, iiij. Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & iij. Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari v. [4] Calend. Heniochus occidit matutinò. Tertio [5] Calendas Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie [6] occidunt

1 significant. M.
2 Anteuindemiator. προτρυγητὴρ, Ptolẽ. προτρύγητος & Prouindemiator, vitr. τρυγητὴρ Hesiodo.
3 abitu. Vet.
4 Nonas. Vet.
5 Nonas. Vet.
6 oriuntur. Colum.

Hœdi veſperi.viij. Idus Octobris Cæſari fulgẽs in Corona ſtella oritur. 7 Et iij.Idus Vergiliæ veſperi.Idibus Corona tota.Sexto Calend.Nouembr.Suculæ veſperi exoriuntur Pridie Calend. Cæſari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit veſperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde iii. Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera ruſtica, napos, rhaphanos ſerere, quibus diebus diximus. Vulgus agreſte & rapa poſt ciconiæ diſceſſum malè ſeri putat. Nos omnino poſt Vulcanalia, 8 & [a] præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occaſu viciã, faſeolos, pabulum. 9 hoc ſilente Luna ſeri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc eſt. Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtũ habet. Si decreſcente Luna præparetur, non putreſcit. Aridã colligi nõ oportet. [b] Vindemiã antiqui nũquàm exiſtimauere maturam ante æquinoctium: iam paſsim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentiſque ſignentur. Leges ita ſe habent: Vuam calidam ne legito, hoc eſt in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit, 10 nec priùs, quàm ſole diſcutiatur. Vindemiare incipito, [c] cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex denſitate 11 interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimũ refert, ſi contingat creſcente Luna 12 vindemiare. [d] Preſſura vna [e] culeos xx. implere debet. Hic eſt [f] pes iuſtus. 13 Ad totidem culeos & lacus xx. iugeribus vnum ſufficit [g] torculum. Premũt aliqui [h] ſingulis, vtilius binis, licèt magna ſit vaſtitas ſingulis. Longitudo in his refert, nõ craſsitudo. Spatioſa meliùs premunt. Antiqui funibus vittiſque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra c. annos inuenta Græcanica, mali rugis 14 per cochleas bullantibus, palis affixa arbori ſtella, à palis arcas lapidum attollente ſecum arbore: quod maximè probatur. Intra xxii. hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio 15 decreto, tympana impoſita vinaceis, ſupernè toto pondere vrgere, & ſuper præla conſtruere [i] congeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obſeruatio, cùm aliquod maturitate, non tempeſtate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, ſilente Luna noctu: aut ſi interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut poſt occaſum. Nec de nouella vite aut paluſtri, nec niſi è matura vua, nec niſi foliis deſpumandum: quia ſi ligno contingatur vas, aduſtum ac fumoſum fieri putant. Iuſtum vindemię tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum dies xliiii. Ab eo die [k] oraculum occurrit, [l] frigidum picari pro nihilo ducentium. 16 Sed iam & Calendis 17 Ianuarij defectu vaſorum vindemiantes vidi, piſciniſque muſta condi, aut [m] vina effundi priora, vt dubia reciperentur. Hoc non tam ſæpe prouentu nimio euenit, quàm ſæuitia inſidiantium caritati ciuili. Sed æqui patriſfamiliàs modus eſt, annona cuiuſque anni vti. Id peræquè etiã lucroſiſsimum. Reliqua de vinis affatim dicta ſunt. Item vindemia facta oliuam eſſe rapiendã, & quæ ad oleum pertinent, quæq; ad Vergiliarum occaſum agi debẽt.

7 Et vi. Idus. Columr.
8 & Matura frumẽta. Colum.
9 & hoc ſil. Vet.
10 non prius. Vet.
11 interuallo nõ cõpleto. Vet.
12 vindemiarj. M.
13 Lego, Ad totid. culleos & xx. iugeribus vnũ ſufficit torculũ & lacus (ſub. vnus.) Dal.
14 præli cochleæ illabentibus pal. aff. arboris ſtela, cũ prælo arcas lap. attol. ſurſum arb. Vet.
15 erecto. Vet.
16 Lego, Sed tamen Calend. Nouẽb. &c. Nec ſatis enim credibile, vuas nõ collectas in vinea durare poſſe ad Ianuariũ vſque menſem.
17 Ianuarij vind. vi. piſciniſq; defectu vaſorũ nuſta condi, & vina. Vet.
18 ſegnitia. Vet.

ANNOTATIONES.

a Matura frumenta. Colum. vt far adoreum, & opacis locis triticum.

b Varro cap.54.lib.1. Columel. cap.18.lib. 12. Cato. cap.23. Palladius cap.11. Septem.

c Cùm vinacea, ſiue grana acinorum, fuſca vel nigra fuerint. Pallad.

d Preſſuram vocat, quantùm vuarum in ſuperpoſita cauea pedibus preſſarum lacus vinarius accipit.

e Culeus 20. amphoras continet, & vrnas 40. Fannius,

Eſt & bis decies quem conficit amphora noſtris
Culleus: hoc nulla eſt maior menſura liquoris.

De menſuris liquidorum vide annotat. Philandri in cap.9. lib. 6. Vitruuij.

f Pedem iuſtum dici arbitror, iuſtam exactamque menſuram liquidorũ, quæ omnes alias cõtinet: (eſt enim culleus omniũ vini menſurarum maxima) ad pedis ſimilitudinem, qui iuſto modo inferiores alias menſuras colligit, nempe vncias, vt alij volunt, duodecim, vt alij, ſedecim: non autem briſam, & vinaceorum ſcapos ſiue ſcipiones cum folliculis, quos pedem Columella vocat lib.12. vulgò *le marc, la grappe, la geine.*

g Vitruuius cap.9.lib.6. Cato cap.12.13.18. Colum. ca.6. li.1. Varro cap.54. lib.1.

h Torculum id Pœnicum eſſe volunt, cuius meminit Varro in Gerontodidaſcalo: *Vineis vbi ampla cella, torculare Pœnicum.* Apud Nonium.

i Vel tignorum vel lapidum, quorum grauitas ponderi addat.

k Flexum, tortuoſum, ambiguum, perplexum dictum: quo pręcipitur, poſt diẽ vindemiæ præſtitutum ſerum eſſe vaſa picare, & quæ vindemiæ vſui ſint cõparare, cùm antea prompta eſſe oporteat, ne moram ferat maturus fructus. Turn. cap.34.30.

l Frigido picare pro nihilo duci. Eo ſenſu, inutile eſſe, intempeſtiuum & nihili vaſa, dolia fricare, radere, pice linire, ad excipiẽdum vinum pręparare, cùm iam cœlum frigidum eſſe incipit, vt Septembri mẽſe, cùm autumnus init: opus enim id ruſticũ faciendum eſt adhuc ęſtuoſo cœlo, longè antequam vindemiæ tẽpus aduenerit.

m Cùm apotheca plena eſt vini veteris, nec condendo muſto vaſa parata & vacua ſunt. Turneb. ibid.

[a] *De Lunari ratione.* CAP. XXXII.

HIs, quę sunt necessaria, adijcientur de Luna, ventisque & præsagijs, vt sit tota sideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam [b] in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia quæ [c] cęduntur, carpuntur, conduntur, innocentiùs decrescente Luna, quàm crescente fiunt. [d] Stercus, nisi decrescēte Luna, ne tangito. Maximè intermenstrua dimidiaque stercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decrescēte Luna castrato. Oua Luna noua supponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serrito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & cōdi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna supra terrā sit, fieri: Calcari musta, cùm Luna sub terra. Item materies cędi, quæque alia suis locis diximus. Neque facilior est obseruatio, ac iam dicta à nobis secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribusq; noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribusq; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterumq; dimidia. In coitu verò (quod interlunium vocāt) cùm apparere desierit. Supra terras autem erit, quādiu & Sol, interlunio, & prima tota die: secunda, horæ noctis vnius [e] dextante sicilico: ac deinde tertia vsque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum ijsdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die. Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adijciet vsque ad interlunium. Et quātum primis partibus noctis detraxerit, [1] quòd sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adijciet supra terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. Hęc erit ratio lunaris.

[1] quando sub terris agit. M.

ANNOTATIONES.

a Varro cap. 37. lib. 1.

b *Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna Fœlices operum. quintam fuge &c.* 1. Georg.

c Theophr. cap. 1. lib. 5. histor.

d Hoc nimirum est, quod Germanicus Cæsar suis commentarijs scribit in Aratum, augmenta detrimentaque Lunę non solùm terram sentire, sed & lapides, & cerebra, & lætamina, quæ Lunæ crementis eiecta vermiculos pariunt: Denique Lunæ crementis abscissa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fistulascere. Hadr. Iun. cap. 20 6.

e Cap. 14. lib. 2. lucet dodrantes semuncias horarū. Dextantem sicilicum vnius horæ, Budæus libr. 1. de Asse, decem vncias cum quarta vnciæ parte interpretatur.

[a] *De ventorum ratione.* CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocūque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Septētrio erit. Qui ita limes per agrū currit, [b] cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum xx. conueniet: mediamque mensuram, hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus Septentrionalis. Illò tibi putator arborum plagę ne spectet, néve arbusta vineæve, nisi in Africa, Cyrenis, Ægypto. Illinc flante ne arato, quæq; alia [1] præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem spectans, hæc ventum Austrum dabit, quem à Gręcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineamque agricola ne tractes. Humidus [2] aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed nō plagæ arborum vitiúmve. Hunc olíueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc ca-

[1] præcepimus. M.

[2] & æst. Dal.

ueat insitor calamis, gemmísq; inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cędito. Cùm meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æstate pasces, in Occidentem specta ante meridiem, post meridiem in Orientem. Aliter noxium, sicut hyeme & [3] vêre, si in rórulentum duceres. Nec cōtra Septentrionem paueris suprà dictum. [c] Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

3 vêre, in rorulentum ducere. Ne con. Dal. ex M.

ANNOTATIONES.

a Arist. cap. 3. lib. de mundo. Vitruuius.
b Vltratus veteribus, autore Frontino, & citratus, quòd vltrà Septentrionem habeat, & citrà Meridiem.
c Oculos aperire nequeunt.

10

[a] *De limitatione agrorum.* CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur [b] vmbilicus. Per hunc medium trāsuersa currat [1] alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrum, [c] decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decusseis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra læuaque ad Austri dextram læuamq; descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si sæpius libeat vti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrēdum ingenijs quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum [2] capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, vētúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésque. Sed hoc flante ne arato; frugem ne serito: semen ne iacito. Pręstringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. [3] Prædoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Aristoteles vir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. [d] Mollit sidera æstate media, mutátque nomen, & Etesias vocatur. Ergo cùm frigidum senties, caueto, [4] ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto pernicisior Septentrio est. In hunc Asiæ, Gręciæ, Hispaniæ, maritimę Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta vineęque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, [5] vt sic ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. In hunc à coitu cùm se pecus circumegerit, fœminas cōceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinē vmbrę duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, vētúmq; Subsolanum, Græcis Apelioten dictū. In hunc salubribus locis villæ vineęque spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior [6] Fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare olìueta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperítque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugésque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, [7] afflatúque nutriciū exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictū, siccioré & ipsum tepidiorémque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmque spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Gręcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui à Septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipse non secùs ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur,

1 alia talis. Hæc. M.

2 capi. vnicam putet lin. Ista.

3 Præmonitus. Vet.

4 At qualiscunque. Vet.

5 vt sic in eundem ineat. Alij. vt sic mares ineantur. Vet. vt sic mares ineat. Alij.

6 Fauonio. Ex M.

7 afflatúmque nutriciū excitabit. Vet.

20

30

40

50

ſentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra ſicceſcens repentè, Auſtrum humeſcens rore occulto.

ANNOTATIONES.

a Vide Iulium Frontinum, & M. Iunium Nypſum, Columellam cap. 1. & 2. lib. 5. Varronem cap. 10. lib. 1.

b Vide γνώμων in lexico Conſt. Hæc machina reſpondere videtur æneo gnomoni (Sextus Pompeius Gnomam vocat) in amuſſis medio collocato, quem Vitruuius deſcribit cap. 6. lib. 1. Indagatorem vmbratum, σκιαθήραν id inſtrumentum Græci vocant.

c Iuriconſultis limites qui populo iter præbent, alij ſunt decumani, lati pedes 40. Alij cardines, lati pedes 20. Alij actuarij, lati pedes 12. Alij ſubrunciui, lati pedes 8. Cuiacius cap. 2. Obſeru. Vide Politianum cap. 86. Miſcell. Antiquis decumanus dicebatur dextratus & ſiniſtratus, quòd orientem ad dextram habeat, occidentem ad ſiniſtram.

d Ardorem Caniculæ lenit. Vide cap. 47. lib. 2.

e Legit Robertus Stephanus in Dictionario. Aquilonem pronuntiat terra ſicceſcens, ſed roreſcens repentè Auſtrum immiſcet humeſcens in rore occulto: vnde hanc lectionem eruo. Aquilonem prænuntiat terra ſicceſcens: humore occulto roreſcenti, repentè Auſter imminet.

a *Prognoſtica tempeſtatum.* CAP. XXXV.

[1] ETenim prædicta ventorum ratione, ne ſæpius eadem dicantur, tranſire conuenit ad reliqua tempeſtatum præſagia, quoniã & hoc placuiſſe Virgilio magnopere video. Siquidem in ipſa meſſe ſæpe concurrere prælia ventorum damnoſa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaſo ardentiſsimo æſtu oraſſe, vt reliquæ ſegeti parceret, raperétque deſecta ſub tectum, paucis mox horis ſæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non niſi impendente pluuia ſeri iubent, & fruges inſecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, ſcrutati maximè pertinentia. primúmque à Sole capiemus prеſagia. Purus oriens, atque non feruens, ſerenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie ſerenus, & oritur tanto certior fides ſerenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: [2] item ventos, cùm ante exorientem eũ nubes rubeſcunt. quòd [3] ſi & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cum oriẽtis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentẽ rubeſcũt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si in exortu [4] ſpargentur partim ad Auſtrũ, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiam tamen ventoſque ſignificabunt. Si in ortu aut in occaſu cõtracti cernentur radij, imbrem. Si in occaſu eius [5] pluet, aut radij in ſe nubem trahent, aſperam in proximum diem tempeſtatẽ ſignificabunt. Cùm oriente radij non illuſtres eminebũt, quamuis circumdati nube non ſint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem aſperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occaſum abibunt, ſerenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempeſtas erit: ſi verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd ſi in exortu fiet ita vt rubeſcant nubes, maxima oſtendetur tempeſtas. Si non [6] ambibunt, ſed incumbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent. ſi à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, ſerenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam ſignificabit. Si ante ortum radij ſe oſtendent, aquã & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis [7] leuem tempeſtatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, [8] ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit ſe, ventum magnum. Proxima ſint iure Lunæ præſagia. Quartam eam maximè obſeruat Ægyptus. Si ſplendens exorta puro nitore [9] fulſit, ſerenitatem: ſi [b] rubicunda, ventos: ſi nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtuſa, pluuiam: erecta & infeſta ventos ſemper ſignificant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præſagit ventum. Inferius Auſtrum: vtraque recta, noctem ventoſam. [c] Si [10] quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita eſt: Si quarto die Luna erit [11] directa, magnam tempeſtatem in mari præſagiet, niſi ſi coronam circa ſe habebit, & eam ſynceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam [12] hyematurum oſtendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies ſerenos ſignificabit: ſi rutila, ventos: nigreſcens, imbres. [13] Si caligo orbis nubem incluſerit, ventos

1 Atenim. Vet.

2 idem. M.

3 ſi nigræ. Dal.

4 ſparguntur. Vet.

5 liuent radij, aut in ſe. Vet.

6 abibunt. M.

7 lenem. M.

8 ventus fiat, & circulus fue. ex qua regis eruperit, vent. magn. M.

9 fulſerit. M.

10 quartæ orbis rutilus, ciebit vent. M.

11 recta. Vet.

12 hyemandum. M.

13 Si orbẽ caligo nubis &c. Quidam.

ventos, quà ſe ruperit: ſi gemini orbes cinxerint, maiorem tempeſtatem. Et magis, ſi tres erunt, aut nigri, [14] aut interrupti atque diſtracti. Naſcens Luna, ſi cornu ſuperiore obatro ſurget, pluuias decreſcens dabit: ſi inferiore, ante plenilunium: ſi in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa ſe habebit orbem, ex qua parte is maximè ſplendebit, ex ea ventum oſtendet. Si in ortu cornua craſsiora fuerint, horridam tempeſtatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto menſe erit. Si xvi. vehementiùs flammea apparuerit, aſperas tempeſtates pręſagiet. Sunt & ipſius Lunę octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, pleriſque inter eos tantùm obſeruantibus præſagia eius, hoc eſt, tertia, ſeptima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigeſimatertia, vigeſimaſeptima, & interlunium. Tertio loco ſtellarum obſeruationem eſſe oportet. [d] Diſcurrere eæ videntur interdum: ventiq; protinus ſequuntur. In quarum parte ita præſagiuere: Cælùm cùm æqualiter totū erit ſplendidum, [15] articulis temporū, quos propoſuimus, autumnum ſerenum præſagibunt & frigidum. Si ver & æſtas non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum & denſum minuſque ventoſum facient. Autumni ſerenitas ventoſam hyemem facit. Cùm repentè ſtellarum fulgor obſcuratur, [16] & id neque nubilo, neq; caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempeſtates. Si volitare plures ſtellæ videbuntur, quò ferentur albeſcentes, ventos ex ijs partibus [17] nūtiabunt. [18] Aut ſi curſitabunt, certos: ſi id in pluribus partibus fiet, inconſtantes ventos effundent. Si ſtellarum errantium aliquā orbes incluſerint, imbres. Sunt in ſigno Cancri duæ ſtellæ paruæ, Aſelli appellatæ, exiguum inter illas ſpatium obtinente nubecula, quam Præſepia appellant. Hæc cùm cælo ſereno apparere deſierit, atrox hyems ſequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abſtulit, Auſter ſæuit: ſi Auſtrinam, Aquilo. Arquus cùm ſunt duplices, pluuias [19] nuntiant. A pluuijs ſerenitatem non perinde certam. Circuli noui circa ſidera [20] aliqua, pluuiam. Cùm æſtate vehemētiùs tonuit quàm fulſit, ventos ex ea parte denuntiat: cōtrà ſi minus tonuit, imbrem. Cùm ſereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrociſsimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in poſterum diem aquā portendit. Cùm à Septetrione, ventum eum. Cùm ab Auſtro vel Coro, aut Fauonio nocte ſerena fulgurauerit, ventum & imbrem ex ijſdem regionibus demonſtrabit. Tonitrua matutina ventum ſignificant, imbrem meridiana. Nubes cùm ſereno cælo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectētur venti: ſi eodem loco globabuntur, [21] appropinquante Sole diſcutientur. Et hoc ſi ab Aquilone fiat, ventos: ſi ab Auſtro, imbres portendent. Sole occidente, [22] ſi ex vtraque parte eius cælum petent, tempeſtatem ſignificabunt. Vehemētius atræ ab oriēte, in noctem aquam minantur: ab occidente, in poſterum diem. Si nubes, vt vellera lanæ, ſpargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præſagient. Cùm in cacuminibus montium nubes [23] concident, hyemabit. Si cacumina pura fient, diſſerenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempeſtatem albam, grando imminebit. Cælo quamuis ſereno, nubecula [24] quamuis parua, ventum procelloſum dabit. Nebulę è montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus ſedentes, ſerenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè ſignificant: pallidi nanq; murmuranteſque tempeſtatum nuntij ſentiuntur: pluuiæ [25] etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma, ventum. Et lumina cùm ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item cùm in eo pendentes coaceruātur ſcintillæ: vel cùm tollentibus ollas [f] carbo adhæreſcit: aut cùm contectus ignis è ſe fauillam diſcutit, ſcintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concreſcit, & cùm carbo vehementer perlucet. Eſt & aquarum ſignificatio. Mare [27] ſi tranquillum in portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, ventum prędicit. Si identidem, & hyemem, & imbrē. [28] Litora [g] ripęq; ſi reſonabūt tranquillo, aſperā tempeſtatē: item maris ipſius trāquillo ſonitus, ſpumæve diſperſæ, aut aquę bullantes. Pulmones marini in pelago, pluriū dierū hyemē porten-

[14] aut, in M.d.

[15] articulo temporis, quem. Dal. A fidiculæ nempe occaſu ad æquinoctium, quem articulum poſtremū expoſuit initio ca. 31.

[16] vtique neq;. Vet.

[17] nuntiant. M.

[18] ac ſi circa ſtabūt. M. ac ſi circa puræ ſtabunt. Vet.

[19] nuntiant, & pluuijs. Vet.

[20] aliqui. Vet.

[21] appropinquanteſque ſoli diſcutiātur, & hoc ab. M.

[22] ſi ab vtr. par. e. cœl. petet. Vet.

[23] conſident. M.

[24] quæuis parua. Ve.

[25] etiam, in M.d.

[26] in ijs. Vet. ſub. luminibus.

[27] ſi tranquillo portu. M.

[28] Litoris ripæque ipſius tranquillus ſonitus, ſpumæve diſperſę. M.

portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatuq; altiùs solito iam intra se esse ventos fatetur. Equidem & montium sonitus, nemorumq; mugitus prędicunt: & sine aura, quæ sentiatur, folia ludentia.[h] Lanugo populi aut spinæ volitans, aquisq; pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam præcedens suus fragor: cæli quidem murmur, non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini [i] tranquillo mari lasciuientes flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. [k] Loligo volitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. [l] Ranę quoque vltra solitum vocales. Et [m] fulicę matutino clangore. Item mergi anatésque, pēnas rostro 10 purgantes, ventum. Cæteraq; aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinãtes. [n] Mergi maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sic noctua in imbre garrula: [29] at sereno, tempestatē. [o] Coruiq; singultu quodam latrantes, seq; concutientes, si continuabũt, ventos: si verò carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem. Gracculi serò à pabulis recedentes, hyemem. Et albę aues, cùm congregabuntur. Et cùm terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maximè [p] cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna sæpe percutiat. [q] Quæq; in arboribus habitant, fugitantes [30] in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui.[r] Ardea in medijs harenis tristis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præsagia aëris sentire. Pecora e- 20 xultantia, & indecora lasciuia ludentia, eandem significationem habent. [s] Et boues cælum olfactantes, [t] seq; lambentes [31] contra pilum. Turpesq; porci [32] alienos sibi manipulos fœni lacerantes: segniterq; & contra industriam suam absconditæ formicæ, vel concursantes,[u] aut oua progerentes. Item vermes [x] terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in conuiuijs mensisq; nostris, vasa quibus esculentum additur, [33] sudorē repositorijs [34] linquentia, diras tempestates pręnuntiant.

29 at serena tēpestate corui singultu. Vet.

30 in nidos suos. Vet.

31. contra pluuiā. M. citam pluuiam. Vet.
32 alieno subsultu manip. Vet. alieno sibilo man. Alij Vet.

33 sudorem in repos. Vet.
44 relinquentia. M.

ANNOTATIONES.

a Virgilius 1. Georg. & Aratus.

b Aratus, λεπτὴ δὴ καὶ οὐ μάλ' ἐρευθὴς, πνευματίη. Virgil.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
30 *Ventus erit. &c.*

c Virg. *Sin ortu quarto, namque is certissimus autor.* Aratus tertium æquè ac quartum spectat vsque ad διχόμηνον. Theophrastus τετράδας, ὀγδοάδας, καὶ πανσελήνους. Brod. cap. 13. 3.

d Arist. in probl. sect. 25.

e Fungus is fuligo & fauilla est, cum fumo egressa, quæ aëris crassitie cohibita, in lucerna resìdet ac manet, atriq; fungi imaginem reddit. Virg.
Nec nocturna quidem carpentes fila puellæ
Nesciuère hyemem, testa cum ardente viderent,
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Aristoph. ἐν σφηξί. νὴ τὸν Δί' ὅπως ἂν ἡμερῶν τεττάρων τὸ πλεῖστον ὕδωρ ἀναγκαῖον ἔχει τὸν θεὸν ποιῆσαι. ἔπεισι γοῦν τουτοισὶ λύχνοις οὗτοι μύκητες φιλεῖ δ' ὅταν ᾖ τοῦτο, ποιεῖν ὑετὸν μάλιστα. Victorius cap. 14. lib. 18. & 21. lib. 33. Aratus, ἢ λύχνοιο μύκητες ἀγείρωνται περὶ μύξαν. Callimachus, οὔτ' αὖ λύχνου δ' αἰρομένου ἄθλῳ ἐγένοντο μύκητες. Theoph. libello de signis ventorum, pluuiæ &c. καὶ οἱ μύκητες ἐὰν νότια ᾖ, ὕδωρ 40 σημαίνουσι.

f Apud Aratum & Theophr. ollæ impositæ suo tripodi cōplures scintillæ.

g Theophr. ἀκτὴν βοῶσαν, αἰγιαλὸν ἠχοῦντα dixit.

h In Arato, ἤδη καὶ πάπποι λευκῆς γήρειον ἀκάνθης. Spinam albam interpretes exponunt Cinaram. Plinius substantiuum esse putauit, non adiectiuam, qui populum intellexerit. Auienus sic vertit,
Iámque super latices florum volitare senectam.

i De hac re vide multa prodita à Rhodigino cap. 6. lib. 8.

k Huius rei caussam reddit ex Plutarcho idem cap. 28. lib. 24.

l Cicero 2. epist. ad Atticum, Equidem etiam pluuias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranæ enim ῥητορεύουσι. Aratus ἢ μᾶλλον δειλαὶ γενεαί, ὕδροισιν ὄνειαρ, Αὐτόθεν ἐξ ὑδάτων πατέρες βοόωσι γυρίνων. Mur. Variar. cap. 20. lib. 1.

m ἢ τρύζει ὄρθριον ἐρημαίη ὀλολυγών, Aratus. Theophrastus verò, καὶ ἐρῳδιὸς ὄρθριον φθεγγόμενος ὕδωρ ἢ πνεῦμα σημαίνει. Turn. cap. 13. 25. ἐρῳδιὸν Cicero fulicam, κέπφον: Mergum Virgili⁹ reddit τὴν αἴθυιαν.
50 Idem tamen Theophrastus scripsit, καὶ ὀλολυγὼν ᾄδουσα μόνη ἐν ἀκρωρείαις, χειμέριον.

n Vide Turneb. cap. 22. lib. 19. Aduersar.

o De corui præsagio Theophrasti editum exemplar mutilum est. Turn. cap. 13. 25. sic legisse visus est: κόραξ πολλὰς μεταβάλλων εἰωθὼς φωνάς, ταύτην ἣν δὶς φθέγξηται, καὶ ἐπιρροιζήσῃ, καὶ αὐτὸν τινάξῃ, ἂν διατελῇ, ἀνέμους σημαίνει: ἐὰν δὲ μιμῆται τῇ φωνῇ τοὺς σταλαγμούς, καὶ ἐὰν μὴ τὴν εἰωθυῖαν φωνὴν ἵῃ, καὶ ἐπιρροιβδῇ, ὕδωρ. ἐπιρροιζεῖν de pennarum susurro & stridore exponit: Auienus de voce his verbis --*& tenui cum stridunt gutture corui.* Ego verò per onomatopœiam interpretor, vocem intra fauces refluentem, reuocatam, & quasi strangulatam edere, vt corui solent interiori gutture murmurãtes.

p De cornice Aratus. In terra prope littus eminẽs, cùm tempestas incipit, demisso capite cornix stat: παρ' ἠϊόνι προὐχούσῃ χειμῶνος ἐρχομένοιο χέρσῳ ὑπέκυψε κορώνη. Virg. *Et sola in sicca secum spatiatur arena.* Theophrastus, κορώνη ἐπὶ πέτρας καθεζομένη, (alij, κορυκαζομένη, crocitans) ἣν κῦμα κατακλύζῃ, ὕδωρ σημαίνει: in scopulo, vel saxo, quod vndæ circumuerberant, cornix sedens, pluuiam nuntiat.

q De Querquedula id Varro in Sarrano:
Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis
Præmunere aquatiles querquedulæ natantes. Scalig. apud Nonium.

r Vt miluus. Varro in Sesquivlysse. *Lugere volitans miluos visus, aquam è nubibus tortam indicat fore, vt tegillum sibi sumat pastor.* Nonius. Virg. de Ardea --*notásque paludes.*
Deserit, atque altam suprà volat Ardea nubem.

s Arist. cap. 21. lib. 6. histor. animal.

t Theophr. καὶ τὴν προσθίαν ὁπλὴν λείξας, & anteriorem vngulam pedis lingens: sententia valde diuersa.

v Plutarchus De animal. prud. τὰς δὲ τῶν σπερμάτων ἐκθέσεις καὶ διαψύξεις ἔξω ὄμβρου ποιοῦνται σημεῖον ἄρατον.
Καὶ κοίλης μύρμηκες ὀχῆς ἐξ ὤεα πάντα θᾶσσον ἀνηνέγκαντο &c. καὶ τινὲς οὐκ ὤεα γράφουσι, ἀλλὰ εἷα, τοὺς ἀποκειμένους καρποὺς ὅταν ἴδωσι συνάγοντας αἰθωνίας, καὶ φοβηθῶσι φθορὰν καὶ σῆψιν ἀναφέρειν. Idem & Theō Arati interpres. Leopardus cap. 26. lib. 7. Virgil.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter. Politianus.
Progerit oua cauis patiens formica laborum.

x Aratus, σκώληκες κεῖνοι τοὺς καλέουσι μελαίνης ἔντερα γαίης.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempestatumq; ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo [1] monstrata est: vereque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendẽdo cęlo, quàm sideralis scientia agro [2] colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestiuum videtur. Miramurque quosdam [3] scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáve prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio vsuque vitę maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur autoritas. Atque vt à confessis ordiamur vtilitatibus, quæque non solùm terras omnes, verùm etiam maria repleuere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linũ. Sed in qua non occurret vitę parte, quódve miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Ægyptum Italiæ: in tantum, vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu: herbam esse, quę Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contingit C. Flacco legato Vibii Crispi Proconsulis? Audax vita, [4] scelerum plena, aliquid seri, vt ventos procellásque recipiat: & parùm esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela: præterque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltrò citróque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neque id viribus suis necti, sed passum tusumque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturę, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa victusq; præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdẽ hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Præterea vt sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur faciliùs: [5] vt sentiamus nolente id fieri natura: vrit agrum, deterioremq; etiam [6] terram facit.

[1] monstrata: verùm quia intel. Vet.

[2] colendo, proximã. Vet.

[3] sciẽtia graues. Vet. scientia gratos. Alii Vet.

[4] scelerumque plena. Vet.

[5] & vt sent. Vet.

[6] ipsum. Vet.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primùm in theatris vela.

CAP. I.

SEritur [a] sabulosis maximè, vnoq; sulco: nec magis festinat aliud. Vêre satum ęstate vellitur: & [1] hanc quoque terræ [b] iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto, serenti vt Arabiæ Indiæq; merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu, montesq; [2] mari oppositos esse [c] non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant [d] inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimique hominum existimati Morini, imò vero Galliæ vniuersæ [3] vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes: nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitiũ esse, fœminas [4] linea veste non vti. In Germania autem defossi [5] atque sub terra id opus agunt. Similiter [6] & in Italia [7] ratione alia inter Padum Ticinumq; amnes, vbi à [e] Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper crudis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitasque, candor æquè vt Fauentinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiã, apud alios offensionem habet. Neruositas filo ęqualior penè quàm araneis, tinnitusq;, cùm [f] dente libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas [8] mira, ibi primùm [g] carbasis repertis. [9] Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis vtilissimum. Ciuitas ea [10] Callęcię & Oceano [11] propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum [12] capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quã [h] nobismetipsis lino tendimus. [14] Sed Cumanę plagæ concidunt apros, & [15] hæ cassésve ferri aciem vincunt. Vidimusque iam tantę tenuitatis, vt anulum hominis cum [i] epidromis transirent, vno portante multitudinem qua saltus cingerentur. Nec id maximè mirum, sed singula earũ stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulò antè Iulio, Lupo, qui in præfectura Ægypti obijt. Mirentur hoc, ignorãtes in Aegyptij quondam regis, quem Amasim vocant, [k] thorace in Rhodiorum insula ostendi in tẽplo Mineruę ccclxv. filis singula fila constare. [16] Quod se expertum nuper Romę prodidit Mutianus ter Consul, paruasq; iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia [17] & [18] Peliginis etiamnum linis honorem habet, sed [l] fullonum tantùm in vsu. Nullum est candidius, lanæve similius: sicut in [19] culcitris pręcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarũ hoc & [20] tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione [m] stramenti. [n] Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascũtur. Superior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similémque barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur [21]. Nec vlla sunt eis candore mollitiáve pręferenda. [o] Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. [p] Quartum genus Orchomenium appellant. [22] Fit è palustri velut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia [23] præcipua, in piscando [24] durantia, frutice madefacto x. diebus. Aethiopes Indique è [q] malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt [r] diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque alijs, [25] in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ

1 & magnam quoq;. Alij. hanc quoque. Alij. expuncto, &.
2 terris. Dal.
3 telas ex eo texunt. Vet.
4 lintea. CH.
5 &. M.
6 etiam. M.
7 regione Alliana. Turn. in Italię ratione aliena.
8 magna. M.
9 Nam. Vet.
10 Gallitiæ. CH.
11 ꝓpinqua est. Sua. M.
12 capturas. CH.
13 maiores. M.
14 Sed ad Cumanas plagas concidunt apri. Vet.
15 hi casses ferri aciẽ conuincunt. Vet.
16 Quod per exemplũ nuper. M. & CH. Quod exemplũ per se expertum nuper. Vet.
17 ex. Vet.
18 Pelignis. CH.
19 culcitis. CH.
20 tormenta. CH.
21 Nec lina sunt ei. Vet.
22 Fit è palustris folijs arundinis, vel dũtaxat panic. ei⁹. Dal.
23 præcipuè in. CH.
24 duritia. Dal.
25 in contrarijs in se fasc. CH.

cibo, sed iam pridem sacrorum tãtum gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressę. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana [26] laxatior. Iterumque inuersæ, vt priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis [27] hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior [28] distinctio, candore, mollitia. Linumque nere & viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis prębent vsum. [29] Ars depectẽdi digerendiq;: Iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas [30] carminari. Iterũ deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumq; rursus tunditur [s] clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam, quod [t] ignibus non absumeretur. Viuum id vocant, ardentésque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescítque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos, splendescit igni. Cùm inuẽtum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis [u] asbestinum ex argumẽto naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiãtur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus [x] byssino, mulierum maximè delicijs circa Elim in Achaia genito: quaternis denarijs scripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. [y] Linteorum lanugo, è [1] velis nauium maritimarum maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera [z] genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tẽtatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primùm classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti [2] in certamine quodam variassent insignia nauium: stupuerúntque litora flatu [3] versicoloria implente. Velo [A] purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemq; effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Posteà in theatris tantùm vmbram fecere: quod primus omniũ inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde [B] vela primus in [4] theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, [C] viámque sacram ab domo sua [5] ad cliuum vsque Capitolinum: quod [D] munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in Ædilitate sua, auunculo XI. Consule [6] Calend. Augusti, velis forum inumbrauit, vt salubriùs litigantes consisterent: quantùm mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoque [E] forum muricibus censuerat. Vela [7] nuper colore cæli stellata [F] per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in [G] cauis ędium, & muscũ à sole defendunt. [8] Cæterò mansit [9] candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello. Cur enim nõ & prælijs interfit, vt naufragijs? [H] Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: [I] quoniam cùm sparta dixit, significauerit sata.

26 laxior Dal.
27 aenis. CH.
28 destinatio. M.
29 Ars est dep.
30 carmin. iterũ. Deinde. CH.
1 villis. CH.
2 in, M. d.
3 versicolorias pelle te. CH.
4 theatrũ. Vet. Lego, amphitheatrum.
5 & cliuum vsque in Capitolium. CH.
6 ad Idus. M.
7 nuper & col. (sic & CH.) cæli distenta per rud. terræ &c rubent. M.
8 Cæterum. M.
9 candore. CH.

ANNOTATIONES.

a Pingui & læto solo, humidiore, non sitiente, Colum. cap. 10. lib. 2. pinguissimo loco, & modicè humido, Pallad. cap. 1. lib. 11.

b Quod tam citò & properè succum terræ eripiat.

c Nisi & mari nauigando linum serat Gallia.

d Inane & de mari & de aëre dici, vide apud Turn. cap. 9. lib. 11. tomi 1. Aduersar.

e Setabis oppidum Hispaniæ in edito monte situm, laudatissimi lini prouentu nobile, quamuis Strabo & alij quidam fluuium esse dicant. Gratius in Cynigeticis,

Hispanique alio spectantur Setabes vsu. Sillius lib. 2.
Setabis & telas Arabum spreuisse superba,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Catullus ob sudaria Setaba per illiberalem iocum surrepta Asinio hendecasyllabos minatur. Had. Iun. cap. 28. lib. 4.

f Vel oris, quod magis probo: vel pectinis, vt quidam exponũt.

g Carbasus lini genus tenuissimi in Hispania repertum, quo texebatur vestis magni pretij, antiquis in delitijs habita, vt serícea nobis. Virg. 11. Æneid.

-tum croceam chlamydémque, sinúsque crepantes
Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro. Qu. Curtio lib. 8. Carbaso Indi corpora vsque ad pedes velant: eorumque rex aurea lectica, margaritis circumpendentibus recubat, distinctis auro & purpura carbasis, quæ indutus est. Guilland. Quidam id genus linei panni esse putant, quod telam Baptistæ, & telam Hollandicam,

dicam, & telam Cameracensem vocant. Hæc postrema aduehitur ex Hispania. Apud Ciceronem Verres æstate summa tabernacula carbaseis intenta velis in littore collocari iubet, vbi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret.

h Cum lineis velis fisi, maris periculis nos obijcimus.

i Imis summisque funibus, quibus tenduntur retia. Turn. cap. 9. lib. 5. Aduersar. vulgò, *les courants*.

k Thoraces militum lineos olim fuisse probat hic Alcei versus apud Athenæum pag. 310. linea 49. θώρακες τε νέοι λινοί, ex nouoque lino thoraces.

l Vel quòd fullones qui ferè nudi, & subucula linea tantùm tecti, pannos terunt & calcant pedibus, eo lino soli ad indusia conficienda vterentur, vel quòd ex eo lino vestes textæ in fullonijs officinis solæ purgarentur & polirentur.

m Stramentum, quod hom.ni & animalibus quieturis & dormituris substernitur, nempe fœnum, vel palea. Nam quod ait ca. 3. lib. 18. priscis Romanis quies somnusque in stramentis erat.

10 n Gratius in Cyneget.

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino
Velatur sonipes æstiui turba Canopi.

Sic autem Isiacos sacerdotes vocat Saliorum modo per Bubaston vrbē saltantes, & sistris personantes: de quibus Plutarch. ὅτι φιλοσόφως πωγωνοτροφίαι καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν, ὅτ' ἰσιακὰς αἱ λινοφορίαι καὶ ξύρησις. Ion poëta in Phœnice Ægyptum λινόζωνον vocat. Had. Iun. cap. 29. lib. 4.

o Apuleius Apologia prima de lineo texto. Purissimum est rebus diuinis velamentum, quippe lana segnissimi corporis excrementum pecori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ scitis, prophanus vestitus est: sed enim mundissima lini seges, inter optimas fruges terra exorta, non modò indutui & amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque inde rebus sacris vsurpatur.

p Lego, Stramenti genus Orchomenium &c. Arūdinis quidem panicula, vt gluma, & acere, farciri culcitra potest, perinde ac stramento siue palea, vestes autem texi non possunt. Ex arundinū

20 concisis folijs tomentum factum Circense, quod in Circo pauperibus sternebatur, indicant hi versus Martialis,

Tomentum concisa palus Circense vocatur:
Hæc pro Leuconio stramina pauper habet.

q Arboribus lanigeris, in quarū folijs conuolutis lanugo nascitur. Theophr. cap. 9. 4. histor.

r Cap. 10. lib. 12.

ſ Capitatis fustibus, clauæ similibus.

t Rhodig. cap. 31. 18. quo Indorum leges ac mores fusè narrat, scribit illos vestibus ex eo lino textis indui: quod parùm credibile est, cùm in tantam longitudinem trahi nequeat, vt vestes ex eo conficiantur.

v Tale fuit in aurea lucerna, quam Athenis Callimachus fecit, oleo non nisi post exactum annum dissipato, licèt semper ardeteret. Pausanias in Atticis. Plutarchus libr. de oracul. defectu, in Carystia rupe linum id gigni tradit, molli & lapideo filo, è quo mantilia, retia, & reticula capitis tegumenta conficerentur.

30 x Byssus Suidę & Theocriti interpreti coloris genus, vnde byssina vestis, bysso infecta. Byssus quibusdam pretiosissima lana, colore nitoreque auri. Byssus Philostrato, linum, quod Indi ex arbore legunt, trunco populis simili, folijs salici, etiam Arriano autore, Apollonioque oculato teste. Rhodig. cap. 8. 23. Est & Amorgis lini species, vnde Amorgina vestis memorata Æschini contra Timarchum, Aristophani in Lysistrate, Eupolidi. Cannabis, lini, byssi, Eleorum agrum feracem esse tradit Pausanias in Eliacis.

y ἐθονίων ξύσμα: vnde fiunt ξυστοὶ μοτοὶ Galeno 3. κατὰ τόπους, in remedijs Heraclidæ, quæ sanguinem fluentem è naribus sistunt.

z Heracleū, siue ἀφροδὲς esse putant, quod & radiculæ siue struthio simile est, & semen valde catharticum habet. Eius facultatis non meminit Dioscorides.

A Alia sunt vela Regia purpurea, gemmis & auro intertexta, quibus reges & summi principes in suis palatijs vtuntur suspensis, vt & Attalicis aulæis. Ræuardus cap. 11. lib. 5. Variorum.

B Inde velaria theatra Iuuenali. De theatralibus velis Lucretius lib. 4.

C Sacra quidem ea dicta est, quòd fœdus in ea inter Romulum & Tatium ictum fuisset: vel quòd per eam sacra in arcem quot mensibus deferrentur: vel quòd augurium in ea captabatur. Per eam in Capitolium frequēs iter fuit, triumphorum pompa, subactis gentibus, domitisq; nationibus, cum præda captiua, & spolijs hostium solemni apparatu procedebat. Vicorum Romanæ vrbis nomina, & nominum caussas declarat Alex. ab Alex. ca. 18. 2.

D Eius mentio fit suprà cap. 18. vltimo, lib. 15. & apud Suetoniū in Iulio, cap. 10.

E Nam Plutarchus lib. de Fœnore, forum esse scribit ἀσιβῶν χώραν: Anacharsis, locum destinatum explendæ auaritię, & ad fallendum, Rhodig. cap. 9. lib. 28. Forum triplex Romæ fuit. Mart.

Atque erit in triplici par mihi nemo foro. Idem,

Et fora tot numeras Iane quot ora geris. Seneca,

Adice nunc publica per iuria gentium, circumscriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina fora non sufficiunt. Quartum Traianus addidit. Fuit & forum Domitiani transitorium, quod à uetonio Methodium dictum volunt. Idem cap. 10. 28. Vide c. S. 1. lib. 5. Vitru. & in id Comment. Philandri. Vide & annotata in cap. 15. lib. 36.

F Lego, per rudentes tracta in amphitheatris principis Neronis terra etiam rubente. Nempe rubricæ aspectu picturata, quēadmodum autor scribit cap. 5. lib. 33. in spectaculis eiusdem princip s harenam Circi chrysocolla stratam fuisse, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset.

G Cauædium, seu Cauum ædium, seu Caua ædium (tot enim modis proferunt) quasi ædium Cauea, Varroni lib. 4. de lingua Lat. locus tectus & patulus intra parietes, ad omnium communē vsum. Vt in theatro Cauea locus fuit, è quo sedes populus ludos & publica munera spectabat, sic Cauędium ambulatio & porticus, monachorum peristylijs similis, è qua, qui spatiantur, proditurū dominum expectantes, impluuium, id est, areā in quam impluit, aspiciunt. Græci μέσαυλον vocant: & rectè quidē, quoniam in medio est totius ædificij, nempe cœnaculorum, cellarum, & cubiculorū, vt apertè Varro indicat. Quidampro musco hîc legūt muscacū, id est, amusseatum, siue, vt in Pescennio Spartianus dixit, musiuum opus, nempe lithostraton & tessellatum pauimentum. Verùm an id sub dio fieret, & solis vapore offenderetur, aut corrūperetur, legisse non memini. Ego quendam Græcè doctū in margine codicis scripsisse arbitror Cauædium μέσοικον etiam vt & μέσαυλον dici, ex eaq; dictione factum vocabulum muscū, irrepsisse in Plinij scripturam, eoque vt otioso & superuacuo deleto, sensum apertissimum fore.

H Iliad. β. λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς αἴας
μείων: οὔτι τόσος γε ὅσος τελαμώνιος αἴας,
ἀλλὰ πολὺ μείων: ὀλίγος μὲν ἔην, λινοθώρηξ.
Rursum eodem libro, τῶν ἦρχ' ἀδρηστός καὶ ἄμφιος λινοθώρηξ. Herodot. in Polyhym. Theocr. Eidyll. 14. Athen. lib. 14. Strabo lib. 3. Suetonius in Galba cap. 19. Virg. 3. Æneid.

Loricam consertam hamis, auroque trilicem, τρίμιτον. Et lib. 12.

--rumpitque infixa bilicem, δίμιτον. Mitalerius.

I Ab eadem verbi notione Pacuuius in Niptris apud Festū serillia spartea funes è sparto dixit.

Nec vlla subscus, inquit, cohibet compagem aluei:
Sed suta lino & sparteis serilibus.

De sparti natura, & quando primùm vsus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & viuant.

CAP. II.

40

SParti quidem vſus multa poſt ſecula cœptus eſt: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hiſpaniæ intulerunt. [a] Herba [1] & hæc ſponte naſcens, & quæ nō queat ſeri, iuncúſque propriè aridi ſoli, [b] vni terræ dato [2] vitio. Nanque id malum telluris eſt: nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginienſis Hiſpaniæ citerioris [c] portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, mōtes quoque ſparto operit. Hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes faceſq;, hinc calceamina, & paſtorum veſtis, animalibus noxium, pręterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vſus laborioſè [3] euellitur, ocreatis cruribus, [4] manibuſq; tectis manicis, conuolutum oſſeis [5] ligneiſve conamentis. Nunc [6] iam in hyemem [7] vix. Facillimè tamen

50 ab Idibus Maijs in Iunias: hoc maturitatis tempus. [d] Vulſum faſcibus in [8] aceruo animatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in ſole, ſiccaturq;, & rurſus in faſcibus

1 est hæc. Dal.
2 hoc vitio. Dal.
3 vellitur. CH.
4 manu texisq; manicis. CH.
5 ilignisque. CH.
6 iam hyeme vix. Vet.
7 iuxta. CH.
8 aceruo aduniatū. Vet.

redit sub tecta. Posteà maceratur aqua marina optimè, sed & dulci si marina desit. Siccatumq; Sole iterum rigatur. Si repentè vrgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat e vitile, 9 præcipuè in aquis marique inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis: rursusque 10 quàm libeat vetustum nouo miscetur. Veruntamen 11 complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationũ, alijsque desiderijs vitæ. Ad hos omnes vsus quæ sufficiant, minus xxx. M. pas. in latitudinē à litore Carthaginis nouæ, minusque in longitudinem esse reperientur. Longiùs vehi impendia prohibet. Iunco Græcos ad funes vsos f nomini credamus, quo herbam eam appellant: posteà palmarum folijs philuráque, manifestũ est: 12 & inde translatũ à Pœnis sparti vsum, perquàm simile 13 veri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eámque partem qua vescuntur, esse laneam naturam ex qua 14 mapalia vestesq; quædam 15 conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ 16 quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllã mentionem g habet sparti, cuncta cura magna persecutus CCCCXC. annis ante nos, 17 vt iam & alio loco diximus. quo apparet, post id temporis spatium in vsum venisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Tubera hæc vocãtur, vndique terra circundata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terram esse possimus dicere, nec aliud 18 quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis frutectosisq; nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorũ genera, harenosa dentibus inimica, 19 & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo 20 nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, anne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurũ est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est ijs cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in 21 Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, vt 22 deprehesus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se 23 globari: quod certum est ex ijs quæ nascantur, & seri non possint.

9 præcipuè aquis. M.
10 quamlibet. Dal.
11 complectatur. Vet. & CH.
12 &, in M. d.
13 est veri. M.
14 impilia. M. & CH. & Turn. Si restituit Pelisserius. πίλια. Theophr. socculi lanei siue vdones. Dal.
15 conficiant. CH.
16 equidem. CH.
17 vt alio iam loco. M.
18 terræ quàm. M.
19 sunt altera. Vet.
20 nigroque intus & candido.
21 Hispaniæ. Vet.
22 deprehensis intus denarijs. M.
23 globari. Quod certum est ex ijs quæ nascuntur, & seri non possunt. M.

10 20 30 40 50

ANNOTATIONES.

a Spartum duplex est: alterũ iuncus Ibericus, siue Hispanicus, ἀκαύλης, ἄκαρπος, ἄφυλλος, ad nexus tantùm vtilis: alterum Genista, quam Græci τὴν σπάρτην καὶ τὸ σπάρτον, & τὸ σπάρτιον dixerunt. Et hæc duplex: altera syluestris, sine folijs, in agro Monspessulano frequens, qua olim Asiatici ἐδέσμευον τὰς ἀμπέλους vites religabant, vnde & ἀμπελοπλοκικῆς nomenclatura, & mulis, bobus, camelis, in attritu pedum subluuie, & alijs id genus morbis calceos & soleas nectebant, quas Carbatinas Aristoteles videtur appellare cap. 1. lib. 2. Hist. Animal. Altera foliosa. & hæc rursum duplex: prior in hortis sata, eiusdem prorsus generis & vsus cum suprà scripta, sed cultus mangonio vestita folijs paucis & exiguis, quæ desunt alteri, in aridis & squallentibus locis natæ, floris odore iucundissimo gratissimoque apibus: quamobrem & propè aluearia plantatur, melle nõnunquam eius odorem referente cap. 8. lib. 11. Genistam Florentinam vocat Gallia, alij Hispanam. Posterior syluestris, in macris & arenosis vbiuis luxurians, folijs multis & densiùs congestis operta, ramulis vietis, prætenuibus, grauiter olentibus, quibus etiam ad vinciendum vti liceat. Guillandinus non satis diligenter has species distinxit. Ibericos funes sparteos Flaccus vocat: *Ibericis peruste funibus latus*: quamuis ineptum & ridiculum oratorem fuisse scribat, qui pro Sparto herbas Ibericas dixisset. Turnebus cap. 9. lib. 14.

b Hispaniæ. Præcedenti tamen capite autor scripsit è genista, id est, sparto, Asiam præcipua lina facere &c. Autor cap. 9. lib. 24. an genista spartum sit dubitat. Vide locum.

c Campum amplum & ἄνυδρον. Strabo lib. 6. vocat nunc ἰουγκάριον, iuncarium Latino vocabulo, nunc πεδίον σχοινοῦν, nũc ἁλισχοινοῦν, Marathronio à fœniculi copia dicto proximum.

d Lego, Vulsum, & examinatum, fascibus in aceruo biduo, tertio &c. Examinabant, vt integrum & minimè vitiatum ad textilia, putre, arrosum, corruptum ad ignes seponerent. Manuscriptũ vtrumque habet, vmmatum. Animatum quidam exponunt, οὐκ ἐξεντεριωμένον, non emedullatum, quasi verò tam exilis iũcus emedullari possit. Vide Turn. cap. 20. lib. 11. Aduersar. Alij legunt, Vulsum & fascibus manualibus aceruatũ biduo, &c. vt superiori proximo capite, illis verbis, Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum &c. quod valde probo.

e Quod ob eum vsum σχοινοπλοκικὸν dicunt.

f σχοῖνος & funem significat & iuncum: quomodo & spartum nunc restem, nunc plantam è qua restes fiunt.

g Theophrastus cap. 8. lib. 1. Hist. Linosparti meminit inter ea quibus cortex multis tunicis constat. Id autem aliud esse nõ potest quàm Spartum pro lino vsurpatum ad varios vsus vitæ. Quidam eo loco diuisim legunt linum, Spartum, In hac ergo re memoria lapsus Plinius est.

De

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

[a] SImile est & quod in Cyrenaica prouincia [1] vocant [b] misy, [c] præcipuum [2] suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia [3] [d] ceraunium. De tuberibus hęc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac [e] tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè [4] è tonitribus: nec vltrà annum durare: [f] tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis [5] accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negãt [6] nasci, nisi [g] exaudatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum [7] & Alopeconnesum, 10 Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis [8] dicti [h] pezicæ, qui sine radice [9] aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimũ laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: [i] cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamẽtisque, & [k] ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra [10] sternuẽte. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multo in- 20 fra Cyrenaicum: [11] id quoque adulteratum gũmi, aut sagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis aduecta Romã publicè [12] laserpitij pondo xxx. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentúmq; protulisse ex ærario [13] laserpitij põdo cxj. Id apud autores Græciæ euidẽtissimos inuenimus natũ imbre [m] piceo repentè madefacta tellure, [14] circa Hesperidum hortos Syrtinque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno cxliij. Vim autem illam per quatuor millia [15] stadium Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem: & si coleretur, [n] in deserta fugientem, radice multa crassáque, [16] caule ferulaceo, * haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabãt, apio maximè si- 30 milia. Semen erat foliaceum, foliũ ipsum [17] vêre deciduum. Vesci pecora solita, primóq; purgari, mox pinguescere, carne mirabilẽ in modũ iucunda. Post folia [18] amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, [19] asso, elixóque: eorum quoq; corpora xl. primis diebus purgante à vitijs omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias vilior [20] ille ac putrescens. Radici [o] cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, [21] admisto furfure, subinde concutiendo [p] ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, [22] color, siccitásque [q] [23] sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, [r] tuberque in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, [24] supernato caule, 40 quẽ magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse [s] cadẽtia à Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitiũ nasci solitũ, annuo spatio & radice & caule [25] consummãtibus sese. Hoc & circunfodi solitũ prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis [26] accidere. Persico silphio [t] prior opinio cõgruit. Alterũ [27] genus est quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriã nascitur, nõ proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte [28] copiosius, quibusdã laserpitiũ vocantibus: [29] per quę omnia adulteratur rei saluberrimę vtilissimęq; autoritas. Probatio synceri prima, in colore modicè ruffo, & cùm [30] frangitur, cãdido intus, mox [v] trãslucente: gutta [31] aqua saliuaq; liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt [32] etiamnũ duo genera, non nisi 50 sordido nota vulgo, cùm quęstu [33] multũ polleant. In primis rubia, tingẽdis lanis & corijs necessaria. Laudatissima Italica, & maximè suburbana: [34] & omnes penè pro-

1 vocãt mison. Turn.
2 suauitate saporis, carnisque odore: & quod &c. Ex Athenæo. suauitate, odore, sapere. M.
3 iston. Turn. cerarãnio. CH.
4 à. Dal.
5 acceptantur riguis & seruntur. Alij.
6 nasci in litore. Ex Athen.
7 in Acarnide. Ex Athen.
8 dicti pezitæ. Turn. cap. 20. lib. 11. Aduer.
9 &. M.
10 sternutante. M.
11 idque. M.
12 laseris. Dal.
13 laseris. Dal.
14 erga. CH.
15 stadiorum in Africa. M.
16 magnitudine ferulæ par. Theophr.
* aut. M. & CH.
17 vêre nascitur. Theophr. verò deciduum. CH.
18 emissa caulis ipse, (sub. prodit) quo & hom. Theophr.
19 assóque elixo. CH.
20 illo. CH.
21 admixta farina. Theophr.
22 colos. CH.
23 supra. CH.
24 supernasci caulem. Vet.
25 consumentib. CH.
26 accidit. Vet.
27 genus eius est. CH.
28 copiosum. M.
29 per quod omnino. Vet.
30 frangatur. CH.
31 aquæ. Vet.
32 etiamnunc duo radicum genera. M.
33 nullo. M.
34 etsi om. pe. prou. scateant. Vet.

uinciæ scatent ea. Sponte prouenit, seriturque [x] similitudine [y] eruiliæ. [z] Verùm spinosus [35] ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe folijs. [A] Semen eius [36] rubrum est. Quos in medicina vsus habeat, [B] suo dicemus loco. At quæ vocatur radicula, lauandis demum lanis succum [37] habet: mirum, quantùm conferens candori mollitiæque. Nascitur satiua vbique, sed sponte præcipua in Asia Syriáque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ, Strution Græci vocant, floret æstate, grata aspectu: verùm sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei [C] nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

35 ac geniculatus huic caulis, est. M. & caule genic. CH.
36 rubia. CH.
37 habet mirum, multum conf. Vet. vide cap. 11. lib. 24.

10

ANNOTATIONES.

a Totum hunc locum de tuberibus, miso, ceraunio, lege apud Athenæum lib. 2. & cum hac Plinij oratione confer.

b Athenæo μίσον ἡ τῶν ἐγγειοτέρων τούτων γέννησις (inquit) ἅμα καὶ φύσις οἷον τοῦτο ὕδνον, καὶ τὸ φυόμενον περὶ κυρήνην, ὃ καλοῦσι μίσον. Theophrastum Athenæus citat. Ioan. Leo lib. 9. Aphric. histor. cap. de Tarfez, Mison in Numidiæ desertis reperiri ait, indigenisq; vocari Terfez, medicis Camha. Idem lib. 5. cap. de Capes Thrasos describit frequentes in regno Tunicensi, ab Arabibusque vocari Habbazis. Vide eius descriptiones.

c Athenæus è Theoph. hæc citat ἐν φυτικοῖς λειόφλοια καθάπερ ὕδνον, μύκης, πέζις, κεραύνειον: vbi legendum, πεζίτης, κεραύνιον. Hęc autem omnia & plęraque alia in nostris exemplaribus Theophrasti non leguntur: vnde colligere licet, quàm ea mutila sint.

d Theophr. cap. 9. lib. 1. Hist. κεράνιον Athæneo ἰτὸν pro οἶτον. δοκεῖ δὲ, (inquit) ἡδὺ σφοδρὰ τοῦτο εἶναι, καὶ τὴν ὀσμὴν ἔχειν χρεώδη, καὶ τὸ ἐν τῇ θράκῃ γιγνόμενον ἰτόν. Turneb. cap. 14. lib. 11. Aduersariorum. Apud Athenæum bis pro κεραύνιον, legitur corruptè γεράνιον.

e Iuuenal. Sat. 5. *--post hunc raduntur tubera, si ver*
Tunc erit, & faciunt optata tonitrua cœnas
Maiores. Vide Plutarch. Quæst. 2. lib. 4. Symp. Martialis.
Rumpimus altricem summo de vertice terram,
Tubera boletis poma secunda sumus.

f τὴν δὲ χρείαν, καὶ τὴν ἀκμὴν ἔχει τοῦ ἦρος. Verno autẽ maximè vigent, atque tempestiua sunt. Ex Athenæo.

g γινομένης ἐπομβρίας, post copiosum imbrem. Theophr.

h πεζίται, inquit Athenæus, ἄρριζοι καὶ ἄκαυλοι ὄντες τυγχάνουσι (nõ vt legitur, καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι) nec caulem habent, nec radicem: fungus verò ortus sui principium habet in longum porrectum caulem, & in summo eius veluti crure distenditur. Pezitas Itali vocant *Prugnoli*, Galli *Mousserons*, terrę semper incumbente ac instrato globoso capitulo, nec in caulem aliorum modo se attollente: statim primis vêris imbribus erumpentes, & toto genere salubres ac innoxios. Quidam pezitas esse volunt ruffos fungos, castaneis potissimũ adnascentes, quos auriculas Galli vocãt.

i Theophr. ca. 3. lib. 6. histor. & lib. 3. cap. 2. & cap. 18. lib. 6. Causs.

k Apud Macrob. ca. 4. lib. 2. Saturnal. Augustus per iocum Mecœnatem vocat, mel gentium, melculum suum, ebur ex Hethruria, laser, (non lacer, vt legitur,) Aretinum, quòd Hethruriæ populis charissimus, in eo pretio esset, quo laser apud omnes.

l C. Valerio Flacco, de quo Valer. Max. cap. 9. lib. 6.

m Crasso & nigro picis modo.

n ἐξαναχωροῦσαν, euanescentem, exarescentem deserta derelictaque sua sede. Theophr.

o Eum detrahi solitum scribit Theophr. quapropter eo relicto mercem ab impostoribus adulteratam interdum fuisse.

p Sic & suum colorem accipere, & maturatum (ἐργασθέντα) putredini resistere scribit Theophrastus.

q Cùm halituosus vapor omnino discussus manare cessasset.

r Aliter Theophr. cubitali: eiusque medium extans altissimè ac propemodum extra terram, in caput extuberare, è quo lacteus succus fluit, deinde & caulis nascitur, quem magydarim vocant.

20

s In silphij planta φύλλον significat nunc foliorum comã, quæ aureo colore est: nunc foliaceũ semẽ, τὸ σπέρμα, quod Austro post Caniculam flante decussum nouellas silphij plantas gignit. Ea significationis varietas Plinium decepit.

t Lego, posterior. Nam priorem narrationem conuenire Libyco, siue Cyrenaico, apertissimè Theoph. indicat. Persicum vocat, quod in Armenia & Media Persarum imperio subditis nascitur.

v Myrrhæ similis: non porracei: odore valenti: gustu suaui: & cùm gustatur, facilè diluti in album colorem. Dioscor.

x Caulibus humi stratis, & iacentibus, eruiliæ modo. Dioscor.

y Theophrasto folio est cissi, id est, hederę, humi strata gramini modo, radice rubra.

z Licenter Plinius asperũ caulem spinosum vocat. Spinis Erythrodanon carere, Theophrastus apertè scribit cap. 1. lib. 6. Hist.

A Fructus eius principio viret, deinde rubet, & cùm maturus est nigrescit. Diosc.

B Cap. 11. lib. 24.

30

C Plinio repugnat hic Columellæ versus, *-- à Syrióq; venit quæ semine radix.*

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium, præter fruges & frutices. *CAP. IIII.*

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandum, & quoniam antiquitas nihil priùs mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regũ Adonis & Alcinoi, itemque pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius [a] nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In xij. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò [1] hęredium. [2] Quam rem comitata est & religio quædam: [3] hortósque [b] & fores tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In remedio [c] satyrica signa, quanquàm hortos tutelæ [d] Veneris assignante Plauto. Iam [4] quidem hortorũ nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villasque posident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum, moris nõ fuerat in oppidis [5] [e] habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. [f] Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearũ genera naufragio exquiri, aues vltra [6] Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic [g] pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulcra: aut pugnare cum feris, [7] mandiq; capientem quod

40

1 prædium. Vet. Varro cap. 10. lib. 1.
2 Quamobrem. CH.
3 hortoque & foco. CH.
4 quidam. Dal.
5 haberi. Vet.
6 Phasim am. & eas fab. qui. ter. tut. imò & sic. Vet.
7 mãdereque cupiẽtem quod mandit. M.

50

quod mandat alius. At hercule quàm vilia hæc, quàm parata voluptati satietatique,
nisi eadem quæ vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci
poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inuetera-
ri vina, [h] saccisque [8] castrari: nec cuiquam adeò longam esse vitam, vt non ante se
genita potet: è frugibus quoque [9] quoddam alimẽtum sibi excogitasse luxuriam, ac
medullam tãtùm earũ, [10] superq; pistrinarũ operibus & [i] cælaturis viuere, alio pane
procerũ, alio vulgi, tot generibus vsq; ad [11] infimã plebẽ descendẽte annona. Etiám-
ne in herbis discrimen inuentum est, [12] opésq; differentiam fecere in cibo, etiã vno
asse vænali? In his quoque aliqua sibi nasci [13] tribus negãt, caule in tantum [14] sagina-
10 to, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque de-
meteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit.
Heu prodigia ventris. Mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebei.
Aquæ quoque separantur: & ipsa naturæ elementa [15] vi pecuniæ discreta sunt. Hi ni-
ues, illi glaciem potant, pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur
[16] algor æstibus, excogitaturq; vt alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alij aquas:
mox & illas hyemant. Nihil [17] itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet.
Etiámne herba aliqua diuitijs tantùm [18] nascitur? Nemo Sacros Auentinosq; mon-
tes, & iratæ plebis secessus circunspexerit. Mors enim certè æquabit, quos pecunia
separauerit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore ple-
20 bis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius:
compertúmque non aliter quæstuosiùs censum haberi aut tutiùs, ac minore fortu-
næ iure, cùm credatur pensio ea pauperum. Is in solo [k] sponsor est, & sub dio redi-
tus, superficiésque cælo quocũque gaudens. Hortorum [l] Cato prædicat caules. Hinc
primùm agricolæ [19] æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam
esse in domo matremfamiliâs (etenim hęc cura fœminę [20] dicebatur) vbi [21] indiligẽs
esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendum [22] esse. Nec caules, vt nunc,
maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat
oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè pla-
cebant, quia non egerent igni, parceréntque ligno, expedita res & parata semper:
30 vnde & [m] acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ
minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fa-
tetur [n] domi versuram fieri solitam. atque non Indicum piper quæsitum, quæque
trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quo-
tidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi prospectus [23] omnis coëgit multi-
tudinis [24] innumeratæ sæua [o] latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos,
néve autoritatẽ rebus [25] vtilitas adimat, cùm præsertim etiam cognomina procerũ
inde nata videamus: Lactucinósque in Valeria [26] familia non puduisse appellari: &
contingat aliqua gratia [27] operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm
sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. [p] Hortos villæ iungendos nõ
40 est dubium, riguósque maximè habendos, si contingat [28] profluo amne: [29] si minus,
è puteo pertica, organísve [30] neumaticis, vel [31] tollenonum haustu rigandos. Solum
proscindendum à Fauonio: in autumnum pręparandum est post xiiij. dies, iteran-
dumq; ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes al-
tè cùm terra misceri, areis distingui, eásque resupinis puluinorum toris, ambiri sin-
gulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrísque decursus. In hortis
nascentium alia bulbo commẽdantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque,
alia semine, alia [r] cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis.
Aliorum fructus in terrã est, [33] aliorum & extrà, aliorum nõ nisi extrà. Quædam ia-
cent crescúntque, vt cucurbitę & cucumis. Eadem pendent, quanquã grauiora mul-
50 tò etiam ijs quæ in arboribus gignũtur. [34] Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni
maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napique, & rapa, atq; alio

8 castigari. Alij.
9 quondam alitum. CH.
10 insuperq; pistrin. opera, & cælaturas: viuere alios pane proc alios vulgi. Vet.
11 intimam. CH.
12 opusque diff. facere. M.
13 pauperioribus. Turn.
14 signato. M. & CH.
15 in pecunia. M. in pecuniæ decretum sunt. CH.
16 Ligur. M.
17 vtique. CH.
18 pascitur. M. diuitia tantùm pascitur. CH.
19 æstimabant. M. & CH.
20 dicabatur. Alij.
21 indulgens. CH.
22 esse: & nec caules. M.
23 omneis. Dal.
24 innumeræ. CH.
25 vilitas. M. vilitas eximat. CH.
26 prouincia. Alij lego, prosapia. Dal.
27 operi. M.
28 præfluo. Alij. perfluo. Vet.
29 si minus è puteo rota. Turn.
30 pneumaticis. Vet. Turn cap 20. lib. 11.
31 tollonum. Vet.
32 Fauonio in aut. properantibus, & post. M.
33 Hæc verba, aliorum & extra, in M. desunt.
34 Placet. Vet.

modo inulæ, ſiſer, paſtinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia[35] [s] maluas ſeptimo menſe arboreſcere, [36] baculorũ vſum [37] præbere extemplo. Sed & arbor eſt malua in Mauritania Lixi oppidi æſtuario, vbi Heſperidum horti fuiſſe produntur cc. paſſ. ab Oceano, iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gaditano, vt ferũt. Ipſa altitudinis pedum xx. craſsitudinis quã circumplecti nemo poſsit. In ſimili genere habebitur & cãnabis. Necnon & carnoſa [38] aliqua appellabimus, vt [t] ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura diximus, & alio genere tuberũ paulò antè.

35 e: s. Dal.
36 b culorumq;. CH.
37 præbentes. Vet.
38 alia Dal.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 4. lib. 7. Liuius lib. 1. Infrà lib. 20. cap. 8. vltim.
b Vide Turn. cap. 28. lib. 9. Aduerſ.
c Quidam legunt Saturnia, prę ſertim Scaliger in 5. lib. Varr. de Ling. Lat. id quod nõnulli expoſuerunt, Priapi, quoniam is Deus Saturni modo pingeretur cum falce. Turnebus ſuis adnot. in Varronem legit Satyrica, eaque ſimilia fuiſſe putat Phallis, & Ithyphallis, quos in pompa Bacchi ferebant: vniuerſaq; hęc omnia oſcilla Virgilio vocata fuiſſe hoc verſu,
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia quercu.
Sic inauſpicatas aues foribus affixas faſcinum depellere vetuſtas credidit, & alia quædam turpia, vt aſinæ cranium. Vide quæ adnotata ſunt in cap. 9. lib. 25. & Lilium Gyraldum in Priapo.
d Ruſtica Vinalia mẽſe Auguſto Veneri dicata ſunt: illi eadem die conſecrata fuit ædes, iumenta, olitores, omnes horti in eius tutela ſunt. Itaque iumenta coronata ab opere ceſſabãt Conſualibus, quæ ſequenti, ac proximo die celebrabantur. Scalig. in Feſtum pag. 161. Vide & eundem in voce Vinalia.
e Romani veteres etiam in hortis habitarunt. Apud Tacitum 16. Thraſeas in hortis agebat, cùm adueſperaſcẽte iam die, Conſulis quæſtor ad eum miſſus. Apud Suet. Claudius, abiecta ſpe dignitatis, ad otium conceſſit, modò in hortis & ſuburbano, modò in Campanię ſeceſſu deliteſcens. Hortorum ædificia voluptaria, & amœnitatis gratia extructa, in quæ ſui colligendi cauſſa ſecedebant, Romani diętas vocarunt, Gręci zetas, vt conſtat ex Lampridio in Heliogabalo, ἀπὸ τοῦ ζῆν, niſi fallor. Briſſonius ca. 13. li. 3.
f Ex hortis & oleribus fercula venuſtiſſimè apud Plautum in Pſeud. coquus memorat.
Non item cœnam condio, vt alij coqui.
Qui mihi condita prata in patinis proferunt:
Boues qui conuiuas faciunt, herbáſque aggerunt:
Eas herbas herbis alijs porrò condiunt.
Indunt coriandrum, fœniculum, allium, atrum olus;
Apponunt rumicem, braſsicam, betum, blitum &c.
g Iuuenal. 4. *Interea guſtus elementa per omnia quærunt*
Nunquam animo pretiis obſtantibus. interius ſi.
Attendas, magis illa iuuant, quæ pluris emuntur.
Seneca ſub finem lib. 4. *Nobis dolet, quòd ſpiritum, quòd Solem emere non poſſumus: adeo nihil poteſt luxuriæ placere.*
h Vina olim tum ſacco per colaturam, tum niue frangebantur & caſtigabantur, vt mitiora lenioraque, defecata & liquida forẽt. atque ideò plus biberetur. σακκίζειν & σακχελίζειν Græci vocant. Martial. *--vt liquidum potet Alauda merum,*
Turbida ſollicito tranſfundere Cæcuba ſacco.
Idem *Setinos, moneo, noſtra niue frange trientes:*
Pauperiore mero tingere lina potes. Lucillius apud Ciceronem 2. de Finibus,
Cui nil dempſit nix, & ſacculus abſtulerit nil. dempſit pro dempſerit, ἀρχαϊσμός.
i Scalpturis. nam in lautis illis panificijs, vt à multis etiam hodie fit, piſtores varias omnium rerum imagines cælabant.
k Nam prædia quaſi prędes ſunt & ſponſores dominorum. Vide Turn. cap. 12. lib. 4. Aduerſar.
l Cap. 156. & 157.
m Acedaria, quòd exiguam vel nullã curam poſcerent. Sic mel quod ſponte fluxit, nec curatoris diligentia expreſſum eſt, acedon dicitur ſuprà cap. 15. lib. 11.
n Vt in verſura mutatur creditor, pecunia verò ſemper debetur, ſic, cũ oleribus vtimur aromatũ loco, quod delectat diuerſum eſt, voluptas eadem. Obligat ſe qui aromata magno comparat: verſuram facit qui eorum loco in cibis adhibet oleravilia.
o Nam derectarij malis artibus in aliena cœnacula ſe dirigentes, & ſcandentes furandi animo, feneſtras vncinis & hamis aperiebant, ideò apertularij vocati, Græcis θυρεπανοῖκται, ἐπεισπηδηταί, καταφρακτοι. Iis ſimiles ſunt forium parietumque effractores, τοιχεπανοῖκται. Cuiacius ca. 27. 10. obſeru. nocturni fures quaſi omnes Plauto in Trinummo, Dormitatores, ἡμεροκοῖται, non interdiarij, ἡμεροκλέπται: de quibus in 12. tabulis. *Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, iurè cæſus eſto.* Idem Cuiacius cap. 27. 11.
p Caſſianus cap. 2. & 3. lib. 12. Geopon.
q τὰ πνευματικὰ, τὰ ἀντλητήρια, hauſtra, quales noſtræ fiſtulæ aquariæ, aquis exhauriendis aptæ & inuentæ, vulgò *Pompes*. Tollenones, ſiue tollones, τὰ κηλώνεια Ariſtophan. apud Polluc. ὥσπερ κηλώνειον ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων. Plautus in Pœnulo, *Sunt Græca celonea: ſuſtolli ſolent*. Sunt & huius generis antlia & ciconiæ.
r Cortice & chartilagine raphanus, quod idem ait alibi. Theophr. cap. 20. lib. 2. cap. 24. lib. 3. Cauſſ. & cap. 1. & 2. lib. 7. hiſt. carne pepo, tunicis carnoſis cepa.
ſ Theophr. cap. 5. lib. 1. hiſt. cultura id fieri autor eſt, nulla priuatum facta Arabiæ mentione.
t Conſeruam deſcriptam cap. 8. lib. 27.

Natura, & genera, & hiſtoria naſcentium in hortis rerum. CAP. V.

1 Cartilaginum. CH.

[1] [a] CArtilaginei generis, extráque terram eſt [b] cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: [c] rurſuſq; hybernis diebus intra ſpeculariorum munimenta reuocantibus. Quin & [d] lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato, [e] apud antiquos Græciæ autores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Creſcũt qua cogũtur forma. In Italia [f] virides, & quàm minimi: in prouincijs quàm maximi: [2] & [g] citrini, aut nigri. Placent copioſiſsimi Africæ, grãdiſsimi Mœſię: cùm [3] magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Viuunt [h] hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici [4] queunt in cibis, non inſalubres [i] tamen plurimũ. Natura [k] oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. [5] Defecti quoque, ad eas modicè diſtantes adrepunt: [6] contrà oleũ refugiunt: aut ſi quid obſtet, [7] vel ſi pendeant, [8] curuantur: idque vel vna nocte deprehenditur, ſi vas cum aqua ſubijciatur à quatuor digitorum interuallo [l] deſcendẽtibus ante poſterum diem: at ſi oleum eodem modo [9] ſit, in hamos curuatis. Iidẽ in fiſtula [10] flore demiſſo, mira lõgitudine creſcunt. Ecce cũ maximè noua [m] forma eorũ in Campania [11] prouenit, mali cotonei effigie.

2 & cirimi. M. vtrumque. cerini. CH. Vide Annot.
3 longitudine. Dal.
4 queunt: in cibis nõ ſalubres: tamen plurimum natant. oleũ. Vet.
5 Defecti. M. Deiecti. Alij.
6 Hęc clauſula in M. deeſt.
7 verſi pendent (lego, verſi pãdãtur) curuantúrq;. id vel. v. n. deprehendetur. M.
8 curuanturque vel. CH.
9 ſubiectum ſit Dal.
10 fructu Caſsianus. cap. 19. 12. flore. Palladius cap. 9. Martij.
11 prouenerit. Dal.

Fortè

Fortè primò natum ita audio vnum: mox semine ex illo genus factum, melopepo-
nas vocant. Non pendēt hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figurā co-
loremq́; & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non [n] pendentes, statim
à pediculo recedunt. Columella suum tradit cōmentum, vt toto anno contingant.
Fruticem rubi quàm vastissimum in apricum locum trāsferre, & recidere, duum di
gitorum relicta stirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucu-
meris insito, terra minuta fimoq́; circumaggeratas resistere frigori radices. Cucu-
merum Græci tria genera fecere: [12] Laconicū, [o] Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantū
Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen
eorum [p] maceratū seri iubeant, vt sine semine nascantur. [q] Similis & cucurbitis na-
10 tura, dūtaxat in nascendo. Æquè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur
ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum & solstitiū:
[r] Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malum ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis
cucumeres, & per [s] Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis, scanden-
tes [13] parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine admini
culo standi non sunt, velocitas pernix [14], leui vmbra cameras ac pergulas operiens.
Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore
mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. [u] Cucurbita quoq́; omni mo-
do [15] [x] fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, cōiecta in eas postquā defloruit. [16] Cre-
scit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò pensili,
20 concessa, iam visa est [17] nouem pedū longitudinis. Particulatim [y] cucumis floret, si-
bipse superflorescens, & sicciores locos patitur, cādida lanugine obductus, magisq́;
cū crescit. Cucurbitarū numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo [18] to-
tum natura diuersa. Nuper in balinearum vsum venēre vrceorum vice, iampridem
verò etiam cadorum ad vina condēda. Cortex viridi tenet. Deraditur nihilominus
in cibis. [19] Cibus saluber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano vē
tre non queant, sed nō intumescant. Semina quę proxima collo [20] fuerint, proceras
pariunt: itē ab imis, sed non cōparandas suprà dictis: quæ in medio rotundas: quæ in
lateribus, crassas breuioresq́;. Siccantur in vmbra, & cū libeat serere, in aqua macerā
30 tur. Cibis, quò lōgiores tenuioresq́;, [21] eò gratiores. Et ob id salubriores, quę pendēdo
creuere: minimumq́; seminis tales habent, duritia [z] eius in cibis gratiā terminante.
Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi nō est mos. Posteà fumo siccātur,
condendis hortensiorum seminibus [22] rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua ci-
bis quoque seruarentur: eodémq; modo [23] cucuminis, vsque ad alios penè prouētus:
& id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnoq́; sic-
co opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. Sunt & [A] syluestres in vtroq́; ge-
nere, [24] & omnibus ferè hortensijs. Sed & his medica tantùm natura est. Quam ob
rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilaginū naturę terra occultantur om-
nia. In quib. de [B] rapis abundè dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus
facerēt in his rotunda: latiora verò [25] concaua & fœminini, præstātiora suauitate, &
40 ad [26] condiendū faciliora: quę sæpius sata trāseunt in marē. Iidē [27] naporum [C] quin-
que genera fecere: Corinthium, Cleonæū, [28] Liothasium, Bœoticū, [D] & quod [29] per
se viride dixerūt. Ex ijs in amplitudinem adolescit Corinthiū, nuda ferè radice. So-
lum enim hoc genus supernè tendit, nō vt cætera in terrā. Liothasiū quidā [30] Thra-
ciū appellant, frigorum patientissimū. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditatē etiā
breui notabile, neque vt Cleonæū prælongū. In totum quidem, quorum [31] tenuiora
folia, ipsi quoq́; dulciores: [32] quorū scabra & angulosa & horrida amariores. Est prę-
tereà genus [E] syluestre, cui⁹ folia sunt erucæ similia. Palma Romę Amiterninis da-
tur, inde [33] Nursinis, tertia nostratib⁹. Cætera de satu eorū in rapis dicta sunt. Corti-
50 ce & cartilagine constant rhaphani: multisq́; eorum cortex crassior etiam, quā qui-
busdam arborum. Amaritudo plurima [34] illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera
quoque

12 Laconicam. Constantinus. Scytalicā, Bœotica. Turn. fœm. gen.

13 per artecum. CH.

14 leni. Vet.

15 figuratur. Vet. fastigatur. CH.

16 Crescitque. CH.

17 ternorum pedum. Alij. viiij. pedes. CH.

18 in totū. M. & CH. Lego, At corticis in totum.

19 Cibo salubres ac leues pluribus modis existimātur. Vet. Cibos &c. vt in Vet. existimant. M.

20 fuerunt. CH.

21 &. CH.

22 & rusticę. Vet. rustica supellectile. Dal.

23 cucumis. CH.

24 ex. CH.

25 & conc. CH.

26 condendum CH.

27 raphanorū. Theo.

28 leiothalassium. Theophr. [illegible]othanū. CH.

29 semper. Alij.

30 Threicium. Dal.

31 læuiora. Theo.

32 quorum aspera, acriores Theo.

33 Marsis. M.

34 illis. Vet. illic CH.

quoq; aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis, vtique si proximè olus mādatur:[35] si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq; fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt serere, si liceat: quoniā & quæstus plus quàm[36] à frumento, & minus tributi est, nullumq; copiosius oleum. Genera [F] rhaphani Græci fecēre tria foliorum differētia, crispi, atque læuis, & tertium syluestre. Atque huic læuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosaque[37] atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia[38] seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua[39] admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, nisi in crispa folia. [G] Nostri alia fecēre genera: [H] Algidense à loco longum atque translucidum. [I] Alterum rapi figura,[40] quod vocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemisque patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores nō reperitur: id autem tota hyeme durat: Etiamnum vnum syluestre Græci[41] [K] agrion vocant, Pontici armon, alij leucen, nostri armoraciam, frōde copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè spectātur caules. Immitium enim rotundiores crassioresque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri vult rhaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr. vt vernus sit: iterumq; [L] circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos verò accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. [M] Aristomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ stagnent[42] accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine,[43] deinde in semen fimumque & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipuè tamen [N] salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro sparguntur, vbi sunt suauitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorū eximitur, fiūtq; coctis similes. Nanque & cocti dulcescunt, & in naporum vicem trāseunt. Crudos medici suadent ad colligenda[44] acria viscerum[45] dandos cum [O] sale ieiunis[46] esse, atque ita vomitionibus[47] præparant meatum. Tradunt & præcordijs necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum sit in Ægypto, regibus corpora mortuorū ad scrutādos morbos[48] insecantibus. Atque vt est Græca uanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro[49] dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires nō ibi genitum Manium Curium Imperatorem, [P] quē[50] Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur: ijdemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. [Q] Odium his cum vite maximum, refugitq; iuxta satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginū genere à nobis posita. Mirūque, omnib. vehementiā saporis inesse. [R] Ex ijs pastinacę vnum genus agreste sponte prouenit: [S] staphylinos Græcè dicitur. Alterū seritur radice vel semine, primo vêre vel autūno, vt Hygino placet Februario, Augusto, Septēbri, Octobri, solo quā altissimè refosso. Annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autūno,[51] patinisq; maximè. & sic quoque[52] virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile.[53] Est & quartū genus in eadem similitudine pastinacæ, quā nostri Gallicā vocant. Græci verò[54] daucon: cuius genera etiam quatuor fecēre. Inter medica dicendum siser: & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnib. annis[55] à Germania. [T] Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis cōuenire.

10 20 30 40 50

35 si verò ipse cum. CH.
36 è. CH.
37 ac. CH.
38 semine. CH.
39 nullū. Theophr.
40 & quod. Dal.
41 cherā. M. & CH.
42 accumulari. M. & CH terram accumulare Theo.
43 deinde semē &c. M deinde semen fimoq; & terra contegatur. Alij. deindeq; semen fimo &. Dal.
44 excrementa. Vet.
45 dandos, in M. & CH deest. edendos. A[illegible]
46 edere. M.
47 præparandū. Vet.
48 dissecātibus. Vet.
49 duceretur. CH.
50 hospitium. CH.
51 patinis quàm. M.
52 [illegible] illi intractabi[illegible]
53 [illegible] autem quartū.
54 [illegible] genera e[illegible]
55 è. CH.

nenire. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulſo in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & paſtinacæ maiori, duntaxat anniculæ. [56] Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri. Breuior his eſt, [57] ſed toroſior amariórque, inula, per ſe ſtomacho inimiciſsima: eadem dulcibus miſtis ſaluberrima. Pluribus modis auſteritate victa gratiam inuenit. Nanq; & in pollinem tunditur arida, liquidóque dulci temperatur: & decocta poſca, [59] aut aſſeruata, vel macerata pluribus modis, & tunc miſta defruto, aut ſubacta melle, vuiſve paſsis, aut pinguib. [60] cariotis. Alio rurſus modo cotoneis malis, vel ſorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè ſtomachi excitat, illuſtrata maximè Iuliæ Auguſtæ quotidiano cibo. Superuacuum eius ſemen, quoniam oculis ex radice exciſis, vt harundo ſeritur. Et hæc autem [61] ſeritur, & ſiſer, & paſtinaca vtroque tempore, vêre & autumno magnis ſeminum interuallis, [62] nulláve minus [63] quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. Siſer autem trãsferre melius. [v] Proxima his eſt bulborum natura, quos Cato in primis ſerendos [64] præcepit, celebrans [x] Megaricos. Verùm nobiliſsima eſt ſcilla, quanquàm medicamini nata, [65] acetoq; exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, ſicut nec vis aſperior. Duo genera [66] medica: maſculus albis folijs, fœmina nigris. Et tertium genus eſt cibis gratum [67] [y]: Epimenidium vocatur, anguſtius folio, ac minus aſpero. Seminis plurimum omnibus. Celeriùs tamen proueniunt ſatæ bulbis circa latera natis. Et vt creſcât, [z] folia quæ ſunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita ſuccum omnem in ſe trahunt capita. Sponte naſcuntur [68] copioſiſsimè in Balearibus Ebuſóque inſulis, ac per Hiſpanias. [aa] Vnum de ijs volumen condidit Pythagoras philoſophus, colligens medicas vires, quas [bb] proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, ſuauitate. Quippe cùm quidam crudi mandantur, vt in Cherroneſo Taurica. Poſt hos [cc] in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. [dd] Bulbinen, ſetanion, pythion, acrocorion, ægilopa, ſiſyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices creſcere hyeme: verno autem, cùm apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pingueſcere. Eſt inter [69] genera & quod in Ægypto aron vocant, ſcillæ proximum amplitudine, folijs lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi craſsitudine, radice mollioris naturæ, quę [70] edatur & cruda. Effodiũtur [ee] bulbi ante ver, aut deteriores illico [71] fiunt. Signum [72] maturitatis, folia [73] inareſcentia ab imo. Vetuſtiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribúſque laus, & grandiſsimis. Amaritudo pleriſq; in vertice eſt. Media eorum dulcia. Bulbos non naſci, niſi [74] ex ſemine, priores tradiderunt. Sed [75] & Præneſtinis cãpis ſponte naſcuntur, ac ſine modo etiam in Rhemorum aruis.

56 Siſer his ſeritur. M.
57 &.M.
58 nulláve. Alij. in nulla.CH.
59 aut aſſeruata defruto. M. quæ interiacent, deſiderãtur.
60 caricis. Vet. cereotis. CH.
61 ſeritur, in CH. deeſt.
62 inula ve. M. Tur. & CH.
63 quaternorũ. CH.
64 præcipit CH.
65 exacuendoq; aceto CH.
66 medicę. M. & CH.
67 Epimenidiu. CH.
68 copioſiſsimæ. M.
69 hæc genera. Vet.
70 eſtur. CH.
71 fiunt, ſi findũtur. M. Lego, & finduntur. Signum.
72 matur eſt. CH.
73 marceſcẽtia. Vet.
74 è CH.
75 & in Præn. CH.

ANNOTATIONES.

a Nam radices quædam chartilaginoſæ ſunt, vt raphani, betæ. Vide cap.1. & 2. lib.20.

b Varroni à curuore, quaſi curuimer. Probabilius eſt à Græca dictione vocabulum id tractum, qui & *σικυὸν*, & *κικυὸν* vocarunt. Scalig. in Priapeis, *cucumeres humi fuſos*. Plinius cucumeris nomine noſtros melopepones, vulgo *Melons*, cucumeres *concombres*, angurias *bathecas*, complectitur & de ijs diuerſa tradit, cuiq; ſuo generi tribuenda, vt adnotatur. Citrinos adhuc vocant *Sucrades blanches*, nigros *Sucrades rouges*.

c Eadem ferè Theophr. cap.6. lib.5. Cauſſ. memorat, quo loco docet hyeme cucumeris ſemẽ in caniſtris ſerere, vt celerius fructus proueniat.

d Theophr. cap.12. lib.3. Cauſſ. Caſſianus cap.20. lib.12. Palladius cap.9. Martij.

e Hoc fit & hodie in ſatu noſtrorum peponum.

f De peponibus id. Melones minimos, & malo cydonio non ampliores, adhuc habet Hiſpania.

g Lego, cerini. Hac voce autor quoque vſus eſt cap.13. lib.15. Apud Marcellum ex Plauti Aulularia, in voce Flammeus, Hadrianus Iunius pro camaſij, legit cerinarij. Alibi Plautus cerinum & melinum colores memorat.

h De cucumere id Dioſcor.

i De melone, idem.

k De cucumere & anguria, idem.

l De cucumere, idem.

m De melonibus, idem.

n De melonibus, idem.

o *σκυτάλη*, habena flagellumq; ſcuticæ. Vocatum inde cucumeris hoc genus, aut quòd ex eius ſarmentis fierent habenæ, loraq; ſcuticarum, vel quòd ijs ſarmenta ſimilia eſſent. Galli fortaſſis inde *Courgees* nominarunt. Eſt & inde ſumptum nomen ſcytales ſerpentis, cuius infrà mentio fit cap.5. lib.32. & *τὴν σκυταλίας* Theoph. cap.5.4. Hiſt. quæ ſcuticæ baculum ſignificat.

p Aut oleo ſeſamino perunctum. Caſſ. cap.19. lib.12. Geopon.

q Theo. cap.4. lib.7. hiſt. & ca.6. li.5. Cauſſ. Colume. ca.3. lib.11.

r Ad XI. Calend. Mai. ſeu 21. Aprilis.

s Ad XII. Calend. Iuni. quinto die poſt Idus Mai.

t Pergulas eas, vmbellas & vmbracula priſci vocauerũt: Theocritus in Syracuſijs, *σκιάδας*. Columella & autor Copæ, Trichila, quaſi *τρίχινα*, ſpiſſa vmbracula, & *δασύφυλλα*. Colum. *Atque ſub trichila manantem repit ad vndam*. Autor Copæ. *Et trichila vmbriferis frigida arundinibus*. Cæſar lib 3. Belli Ciuilis, Trichilæ menſis inſtratæ. Inde fortaſſis vox Gallica *Treille*. Scal.

v Autor Moreti: *Et grauis in latum demiſſa cucurbita ventrem*. In Priapeis, Epigr.51. *Nec ſeminoſas ad cucurbitas quenquam*. In eiſdem, *Pallentéſque curbitæ, & ſuaue olentia mala*. Cucurbitæ caput Apuleio lib.1. Aſini *παροιμιωδῶς* de re vili & deſpecta, *Vos, inquit, cucurbitæ caput non habemus, vt pro te moriamur*. Vide prouerbium

bium Cucurbita salubrius.

x De cucumere Theoph.cap.3.lib.7.histor.

y σικυὸς,pepo.Idem ibid.

z Seminis.nam duro semine iam edulis cucurbita n on est.

A Cucumer syluestris,colocynthis.

B Varroni sic dicuntur,quòd eruantur è terra,quasi Ruapa.At Græcum ῥάπυς,vnde potius nomen id sumptum videtur. Glaucus in obsartyco ῥάφυν appellat.Scaliger.

C Quatuor,Theoph.ex quo hæc cap.4.lib.7.hist.sumpta sunt. vbi tamen is agit περὶ ῥαφανίδων, id est, de radiculis. Oscitanter admodum Plinius hæc vertit.

D Huius gen eris apud Theophr.nulla fit omnino mentio.Lego,Bœoticum.q uod & per se(ἁπλῶς,simpliciter)viride dixerunt.

E Genus quidem hoc Theophr.memo rat:sed agreste vel esse, vel appellari,minimè scribit.

F Brassicæ Theophr.cap.4.lib. 7. histor. Negligenter hoc Plinius.Vide infrà cap.8.huius lib.& cap.9.lib.20.

G Hæc iam de raphano,non de brassica,

H Ab Algido oppido, à quo probatum est & rapum suprà. Algidus mons Romæ vicinus est, & in eius cacumine arx, quam vocant *Rocca del Papa*.

I Theophrastus ῥαφανίδα perpetuò vocat nostram radiculam: ῥάφανον verò brassicam,suo Atticismo. quod Plinium multis locis fefellit.Idem author cap.4.lib.7.histor. Bœotiam raphanida esse dulcissimã, figura rotundam, nec Cleoneæ modo oblongã scribit,quæ conueniunt cum Syriaco raphano Plinij.

K Cheram.Manuscr.Turnebus Armoraciam ca.7.li.24.Aduers. Isidorus hanc lapsanam esse interpretatur. Conuenit quod Cæsar scribit lib.3. belli ciuil. Est etiam genus radicis inuentum ab ijs,qui fuerunt cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte, multùm inopiam leuat. Id similitudinẽ panis efficiebat. Eius erat magna copia.

L Alijs ortum caniculæ,alijs Calendis Augusti.

M Theophr.cap.5.lib.5.Causs.

N De brassica hoc Theophr.cap.7.lib.2.Causs.

O Dioscorides vomituris dat ante cibum:à cibo verò vt roboret ventriculum,& cibi distributionem adiuuet. Autor obliuiosè vomituris imperat summo cibo,cap.4.lib.20.

P In exercitu duos tantùm calones pro seruis, famulis, ministris,ei fuisse scribit Alex.ab Alex.cap.11.lib.3.

Q Hoc de brassica audiendum est,quam ῥάφανον Theophr. & Aristotel.vocauerunt.Vide suprà cap.24.vltimum lib.17.

R Plinius pastinacæ nomine Latinis significari ait plãtas quatuor:primam quidem pastinacam satiuam,Lugdunenses vocant *Panetz*:alteram agrestem, in pratis nascentem, quam hibiscum hîc voca t,malachen agriam cap.4.lib.20. pratensem cap.15. lib. 21. Lugdunenses *Panetz sauuages*:tertiam daucum staphylinum, altilem & hortensem, memoratum Galeno libr. 6. simpl. vulgo *Carotes*: quartam daucum staphylinum syluestrem, officinis notissimum. Et quoniam hæc Romano more tractauerat, subiungit statim Græcos q uatuor etiam genera dauci statuere, nẽpe tria descripta à Dioscoride, & quartum daucum staphylinũ, quem post ligusticum Dios corides explicat,syluestrem scilicet, nulla vsquam facta m entione satiui,aut pastinacæ vel satiuæ,vel agrestis, quasi ignotæ Græcis illæ plantæ fuerint, quamuis staphylinum apud Di oscorid. interpretes vertant pastinacam.Vide infrà cap. 9. libr. 25. Staphylinum tamen suum Dioscorides epitheto peculiari ἄγριον vocat,id est,erraticum,tanquam si & ἥμερον satiuum cognouisset.Pastinacam Romani Gallicam vocabant,quòd,vt etiam nunc fit,in Gallia tum passim diligentissimè coleretur.

S Officinis Staphylinus agrestis. Pingitur & describitur à Dodonæo, cap. 87. lib.2.& cap.38.lib.5. 10

T Hodie *Gelb*. pagus iuxta arcem limen archiepiscopi Coloniensis.

V Vide infrà cap.9 .lib.20.paulo ante finem.

X Columel. —*quæq; viros acuunt, armantq; puellas,*
Iam Megaris veniant genitalia semina bulbi.

Y Theophr.cap.11.lib.7.histor.

Z De Aro tantùm id idem ibidem.

aa Eius mentio fit apud Laërtium in Pythagora,quo loco perperàm legitur περὶ τῆς κήλης eum scripsisse, non περὶ τῆς σκίλλης. Muretus cap.20.lib.9.Variar.

bb Libro 20.cap.9.

cc Adeo dulces nascuntur.Theophr.cap.15.lib.7.hist.

dd *Daunius,an Libycis bulbus tibi missus ab oris,*
An Megaris veniat,noxius omnis erit. Martialis.

ee Theophr.cap.13.lib.7.hist.hæc sic recitat.Leucoion, bulbinen,opilionẽ,cyicem,& sisyrinchium. Pro leucoio scribitur hîc setanion, pro opitione pythion, pro cyice acrocorion. Ægilops vel irrepsit,vel eius loco legendum,hemerocalles,aut quidpiam aliud eiusmodi. 20

ff Bulbis salaciores fieri ostendunt Martialis versus:
Cùm sit anus coniunx,cùm sint tibi mortua membra.
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Ex ijs cum nucleis pineis,eruca,pipere,in nuptiali cœna sponso ferculũ parari solitum scribit Alex.ab Alex.ca.5. 2.vt apud quosdã è papaueris semine cũ lacte & melle,& apud Athenięses, spõsæ, priusquàm mariti thalamũ adiret, cydonium malum gustare morem fuisse, vt halitu animaq; suauiori virum oscularetur.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus. CAP. VI.

[1] HOrtensijs omnibus ferè singulæ radices, vt raphano, betæ, apio, [2] maluæ. Amplissima autem lapatho, vt quæ descendat ad tria cubita. Syluestri [3] minores, tumidæ. Effossa quoque diu viuit. Quibusdã tamen capillatæ, vt apio, maluę. Quibusdam surculosæ, vt ocimo. Alijs carnosæ, vt betæ, aut magis etiamnum [4] croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt raphano, rapis. Quorundam geniculatę sunt, vt graminis. Quę rectam non habent radicem statim [5] plurimis nascuntur capillamentis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, [6] & cæpe, & allium, nõ nisi in rectum radicantur. [a] Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quã folio, vt aspalax, perdicium, crocum. Florent [7] cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, [8] deflorescunt. Ocimũ autem parculatim & ab imo incipit: qua de causa diutisimè floret. Hoc [9] & in heliotropio herba euenit. Flos alijs cãdidus, alijs luteus, alijs purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquãdo rutę iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe, gethio. Allium cæpasq; inter Deos in [b] iureiurando habet Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos, [10] Sardia, Samothracia, [11] alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam [c] odor lacrymosus, & præcipuè Cyprijs, minimè Gnidijs. [12] Omnibus corpus [13] totum pinguitudinis earum cartilagine. Et cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, vêre folia detrahũt, & alia subnascuntur ijsdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoq; generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potiùs, quàm in [14] semina. Ascalonia rum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non de-

1 Hortensibus.M.
2 lapatho.Theophr.
3 minor,humida.Vet.
4 aro,asphodelo, Theophr.
5 pluribus nituntur. M.& CH.
6 & cæpæ, & arum, in acutum non radicantur.Dal.ex Theo.
7 confertim.Theo. ἀθρόως.
8 statim efflorescũt. Dal.
9 & faba.Theo.
10 Sarda.CH.
11 Cnidia.Theo.
12 Omnibus radicũ corpus tectum pingui cartilagine.Dal.
13 tutum.Alij.

30 40 50

non deponi, iussere Græci. Præterea serius circa ver, cùm [14] germinant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinãdum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, [15] & caulem emittunt & [16] semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorum differentia. [17] Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam [18] satis capita crassescũt: depositis, [19] caules & semina. Distant sapore tãtùm dulci. Apud nos duo prima genera. Vnum condimẽtariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mẽsibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autũni, vel à Fauonio. Genera eius au-
10 steritatis ordine, Africana, Gallica, [20] Tusculana, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicca, quàm viridis: & cruda, quã cocta: sicca, quã condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine. [21] Proximaq; æstate nullũ semen emittunt, sed caput tãtùm, quod [22] inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semẽ gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cæpę causa seritur, separatim cæpe seminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè sine capite est ceruicis tantùm longæ, & ideò totum in frõde: sæpiùsque resecatur, vt porrum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniã
20 melius proueniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniã mẽse Februario serunt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, antequàm [23] marcescat, metunt. Et [d] de porro in hac cognatione dici cõueniat, præsertim cũ sectiuo nuper autoritatẽ dederit princeps Nero, [e] vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, dẽsius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturq; semper: nutritur in capita, antequàm secetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, summis folijs leuiter recisis ante medullã: & capitibus [24] retractis, tunicisve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta [f] capita dilatabãt. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant, ne-
30 que [25] distrahãt. Insigne, quòd cũ fimo lætoque solo gaudeat, rigua odit, [26] & tamẽ proprietate quadam soli constant. [27] Laudatissimus in Ægypto, mox [28] Orthiæ atque Aricię. Sectiui duo genera: Herbaceum folio incisuris eius euidẽtibus, quo vtũtur medicamẽtarij. Alterum genus [29] suauioris folij, rotundiorisque, [30] incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa [31] ruris præcipuè medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quę separantur, [32] in vniuersum velatur mẽbranis: mox pluribus coagmentatur [g] nucleis, & his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei
40 fuere, hoc est asperius. Tædium huic quoque [33] halitu, vt cæpis, nullum tamẽ coctis. Generum differentia in [34] tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus. [35] Tum in magnitudine. [h] Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cypriũ, alij [i] antiscorodon, præcipuè Africæ celebratum inter [k] pulmentaria ruris, gradius allio. [36] Tritum in oleo & aceto, mirum quãtum increscat [l] spuma. Quidam vlpicũ & allium in plano seri vetant, castellatimque grumulis [37] imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana [38] digiti interesse debent, simulatq; tria folia eruperint, sarriri. Grandescunt, quò sæpius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vẽre seri, quã autumno. [39] Cæterùm [m] vt odore careant, omnia hæc iubentur seri cùm luna sub
50 terra sit, colligi cùm in coitu. Sine his Menander è Græcis autor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Sunt

Tt qui &

14 germinent. CH. germinauerint. Th.
15 caulem mittunt, CH. neque legitur, &, in M.
16 sementant. Vet.
17 amisso. CH.
18 satæ radices agũt. CH.
19 caulis & semen. CH.
20 Tusculana, Ascalonia, Amitern. CH.
21 Proxima quę &c. emittit. Dal
22 increscit. vt mox, Cũ increuit &c. Dal.
23 marcescant. CH.
24 detractis tunicis extremis, Dal. vt de allio & cæpa, Theo. scripsit ca. 4. 1 Caus.
25 distrahantur. Vet.
26 hæc. Vet.
27 Laudatissimum. Vet quãquam apud Palladium porrus legitur
28 ostiæ. CH.
29 suauidioris. M. fortasse, flauidioris. Dal. sauidioris CH.
30 leuioribus incisuris. CH.
31 rusticis Dal.
32 in, M. d.
33 halitus Vet.
34 tempore & cultu. TH.
35 Tamen. CH.
36 Trito. Vet.
37 imponi iubẽt. Vet.
38 digiti quatuor interesse. M.
39 Cæterò. Ch.

40 crassitudinẽ capite efficit. CH.
41 existimatur à quibusdam M.
42 satus gratia, vt. CH.
43 inueterare. CH.
44 vnguenda. CH.
45 fumo. Vet.
46 seruare optimè. CH.
47 cõmouêre resopitæ. M. commorêre sopitę. CH.
48 & quod. CH.
49 miti. M. lego, odore simili.

qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissimè putent. Allium & semine prouenit, sed tardè. Primo enim anno porri 40 crassitudine caput efficitur: sequenti diuiditur, tertio cõsummatur:[n] pulchriusq; tale 41 existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis 42 sationis gratia, vti caput validius fiat. Quod si diutius allium cæpamque 43 inueterari libeat, aqua salsa tepida capita 44 intingẽda sunt. Ita diuturniora fient, melioraq; vsui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt 45 primò super prunas suspendisse, abundéque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cępamq; extra terram quoque certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea 46 optimè seruari putant. Alliũ est & in aruis sponte nascens, [o] alum hoc vocant: quod aduersus improbitatem alitũ depascentium semina coctum, ne renasci posit, abijcitur: statimq; quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulũ 47 commorauere, sopitæ. Est & syluestre, 48 quod vrsinum vocant, odore 49 molli, capite prætenui, folijs grandibus.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto cap. 11. lib. 1. histor. τῶν ποωδῶν, earum quę herbæ vulgari simile folium, id est, longum & angustum habent, quales sunt crocus, perdicium, aspalax. Tamen de perdicio tantùm hoc idem scribit, non de croco, aut aspalace. Sed & sunt qui eiusdem perdicion esse volunt ornithogalon Dioscoridis, & pro aspalace asphodelum legunt. Vtrumque certè ποώδης est.

b Zeno Stoicus per capparim iurabat, Teleclides per brassicã. Plutar. lib. de Isid. & Osir. Cæpam quidem Ægyptij sacerdotes auersabantur, quòd lacrymas eliciendo, festos dies celebrantib. molesta sit, & excitata siti incommoda sit ijs qui religionis causa potu ciboque abstinent. Plutar. ibid. præterea quia Luna decrescente viget & augescit.

c Inde Græcis κρόμμυον, ὅτι κόρας συμμύειν ποιεῖ. Aristophan. τί δῆτα κλαίεις; Α. κρομμύων ὀσφραίνομαι. Bias à rege Alyatte accersitus, regia fortuna spreta, illũ iussit κρόμμυα ἐσθίειν, τουτέστιν οἰμώζειν. Rho. cap. 4. 12. Lucilius lib. 5. Sat.

Flebile cæpe simul, lachrymosæq; ordine tallæ.

Sic enim Festus vocat interiores cæparum tunicas. Varro in Bimargo, *Aui & ataui nostri cùm allium & cæpe verba eorum olerent, tamen optimè animati erant.* Tunicatum cæpe Persius eleganter vocat Satyr. 4 *—tunicatum cum sale mordens Cæpe.* Lucil. lib. 6.

—lippus edendis
Acribus asiduè fuit cæpis lacrumosis. In Priapeis,
Acreisq; cæpas, alliúmque fibratum.

Apud Homerum Iliad. ἑκαμήδη ἐυπλόκαμος Nestori & Machaoni pro obsonio apponit cæpam & mel flauum, χλωρόν.

d Pallad. cap. 24. Februar.

e Cui splendorem affert. infrà cap. 6. lib. 20.

f Inde κεφαλωτὸν πράσον. Autor Moreti,

Hîc siser, & capiti nomen debentia porra. In Priapeis,
Crescénsve semper in suum caput porrum.

g ὄνυχας vocat Aëtius lib. 11. cap. 11. σκελλίδας Paulus Ægineta cap. 33. lib. 4. γέλγεις Theophrastus, ἄγλιθας Galenus.

h Quidam esse volunt allium Ægyptium Dioscoridis, quod, vt porrum, singulari capite constat, idemque molyzam Hippocratis, lib. de muliebribus.

i Aphroscorodon, vt indicãt quæ proximè sequũtur. Sic & Columella vocauit, itemq; alliũ Punicũ. Quidã à spuma, alij ab Aphrica Aphroscorodon dici volunt. Vide Columellã cap. 3. li. 11.

k Ea pulmẽtaria μυττωτοὺς Theo. vocat cap. 4. li. 7. Hist. Polluci autẽ μυττωτὸς est τρίμμα ἐκ σκορόδων δριμύς: Dioscoridi intritum ex allio & nigra oliua. Hoc loco Plinius parare id videtur ex oleo, allio & aceto. Parant alij ex allio, ouo, caseo: Lugdunenses ex allio & nuce iuglandi recenti, aut alioqui tandiu in aqua macerata, vt recenti similis videatur. Excitat hoc appetentiam, & contra venenum fungorum pro antidoto est. Vide Cæliũ & scholiastem Aristophanis.

l Tusum, inquit Theophr. cap. 4. lib. 7. histor. ac inflatum versum mirabilem tumorem excitat, nulla facta mentione spumæ.

m Columella lib. 12.

n κάλλιον, Theophr. præstantius.

o Ophioscorodon. Alioquin Alus Græcorum est Symphyton petræum. In Vet. legitur allium. Vide num legendum, syluestre hoc allium &c. vel, anguinum hoc vocant.

Quoto die quæque herbæ nascuntur: seminum natura: quomodo quæque serantur, & quorum singula genera sint, & quorum plura. CAP. VII.

1 ῥάφανις. TH.
2 lactucaque. CH.
3 vel quarto. Th.
4 quinto, sexto, vel septimo. Th.
5 cucumi. CH.
6 tota. M. & CH.
7 suo, in M. d. Lego, tantum semel.
8 duritie surculacea. In &c. M. duritie, mollitie. In &c. Dal.
9 cumino. Th.
10 præcipiunt. Lætius proueniet. Sato. M.

IN horto satorum celerrimè nascuntur ocimum, blitum, 1 napus, eruca, tertio enim die erumpũt: anethum quarto 2, lactuca 3 quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ 4 septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe xix. aut xx. gethyum x. aut xij. Cõtumacius coriandrum. Cunicula quidem & origanum post xxx. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadragesimo enim die cùm celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte [a] emergit. Aliquid & seminum ætas confert, quoniã recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, 5 cucumere, cucurbita: ex vetere autẽ celerius proueniũt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: nõ enim 6 totum eodem anno gignit, sed aliquid sequẽte, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis, modicè nascitur. Quædam anno tãtum 7 suo pariunt, quędam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, vt cumino. Differũt & colore, nigro candidoq; [b]: item 8 duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo [c]. Nudum semen apij, coriãdri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil 9 ocimo fœcundius: cum [d] maledictis ac probris serendum 10 præcipiunt, vt lætius proueniat: sato pauitur terra. [e] Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillimè inarescunt,

rescunt, maximéque ocimũ [11] & gith. siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certè porrum & allium serunt in lacinijs colligatum. [f] Apium etiã paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt [12] enim & hoc cùm peruenit [13] ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, vt cæpa, allium, bulbi, & si quorum radicẽ [g] anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, vt bulbi, gethyi, scillæ. [14] [h] Fruticant [15] alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis [i] quæ non scabrum caulem habent: [16] & in vsum verò ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Raphanus vtique iucundior detractis folijs antequàm [17] decaulescat. [k] Hoc & in rapis. Nã & eadem [18] direptis folijs cooperta terra crescunt, durantq; in [19] ęstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucę, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbique eadem sunt, neque aliud alio melius vsquam. [l] Rutam furtiuam tantùm prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur [20] etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Cõtrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemusque, & in primis [21] apio.

11 & gith. Siccata omnia sunt. Dal. ex Theoph.
12 etiam. Dal.
13 ad palmæ altitudinem. Vet.
14 Fructificãt.' CH.
15 & alia non capitata. Dal.
16 sed ob vsum euidentissima ocimum. Theophr.
17 πρὸ τοῦ διακαυλίσαι. caulis grandescat.
18 dereptis. M & CH.
19 æstatem. Vet.
20 autem etiam.
21 de apio. M.

ANNOTATIONES.

a Idque omnibus sementibus. In omnibus enim quidam densius serunt. Theoph.

b Apud Theophr. est, καὶ τοῖς χρώμασιν ὁμοίως, τὰ μὲν μέλανα, τὰ δὲ ξυλώδη, τὰ δὲ λευκώτερα. ξυλῶδες, lignosum, Theoph. refert ad colorem, Plinius ad duritiem. Apud Theophr. rectius legetur pro ξυλώδη, ἐρυθρώδη, qualis color est seminis nasturtij, & raphani. Exemplar manuscriptum habet, item duritia surculacea. In folliculo sunt, &c. Pro siliqua folliculum Plinius vsurpat. ἔλλοβα Theoph. vocat.

c γυμνόσπερμα Theophr. cap. 18. lib. 1. histor.

d De ruta idem scribit Palladius cap. 9. Martij.

e Contrà qui rapum, raphanum, napum religiosi agricolæ serunt, antiqua cõsuetudine precantur, vt sibi nascãtur, & vicinis.

f Ad incrementum locus confert. Ideò cùm apium transfertur, adigi paxillum tam altè præcipiunt, quàm apium fieri magnum placet. Quin etiam & apij semen exceptum panniculo stercore terráque pleno, in cauernam paxillo iam antea reclusam demitti. Theophr. cap. 3. lib. 7. hist.

g Annifera vocat τὰ ἐπετειόκαυλα, quorum annuus caulis est. apposite quidem, sed significatu minus proprio, cùm annifera etiam intelligere possimus, quæ fructum aut florem quotannis ferunt. Nascuntur etiam radice, inquit Theophr. quorum radices viuunt diutius, quamuis annuus caulis sit. Talis est beta & oxalis. Legen. & si quæ radicem annifera.

h Coma secta, nouam pariunt.

i Apud Theophr. est, πλὴν τῶν ἀποκαύλων. Legendum puto, μονοκαύλων. Exceptis ijs, quæ vnico caule surgunt, vt cuminum.

k Non quidem de rapis id scribit Theophr. sed, quod sequitur, ea pariter, ac radiculas direptis folijs, &c.

l Palladius cap. 9. Mart.

Natura, & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum. XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heleoselinum vocatur, [a] vno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus folijs, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ folijs, radice tenui, semine [1] anethi, minutiore tantũ. [2] Et satiui autẽ differẽtię in folio, dẽso, crispo, aut rariore & [3] leuiore. Itẽ caule tenuiore aut crassiore. & caulis aliorũ candidus est, aliorũ purpureus, aliorũ varius. Lactucę Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt [4] hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimũ, vt alibi consumpto [5] incremento. Alterũ rotundi caulis: tertiũ sessile, quod Laconicon vocãt. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. [6] Et omnium earum plantas post binos mẽses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, [7] Cappadocas, Græcas. [8] Lõgioris has folij, caulisq; lati, præterea lõgi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cũ exprobratione amaritudinis appellauere [b] picrida. Est etiamnũ alia distinctio atrę, quę [c] meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italię hoc solum genus earum fuit, & ideò lactucæ nomen adeptæ. Purpuream [10] maximæ radicis, [11] Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis folijs, [d] astylida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus [e] refrigeratrix, & ideò æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. [f] Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ęgritudine fertur, [12] prudentia Musæ medici. Cùm priores [13] cauerẽt, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas

1 cymini. Dioscor.
2 Est autem satiui differentia. M.
3 latiore. Theo.
4 vreeoa. M.
5 nutrimento. Vet.
6 At. M.
7 Cappadocicas. CH.
8 Long. has latique caulis: præterea folij longi Vet. rectè. Longioris his folia, caulésque lati, &c. similes. M
9 credantur. M.
10 maximè radicibus. CH.
11 Cæciliam.
12 prouidentia. M. Sueton.
13 Camilli religionum omni die manducarent. M. Turn. cameli. Religio nimiæ omni caret. Ch.

 oxymelite

[14] oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere credūtur. Est etiamnum quæ vocatur [15] caprina lactuca, de qua dicemus [g] inter medicas. [16] Ecce cū maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quę Cilicia vocatur, folio [17] Cappadocæ, nisi crispum latiúsque [h] esset. [18] Neç ex eodem genere [19] possunt diçi neque ex alio intubi, [20] hyemi impatientiores, vtriusq; præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorū: vltimo vêre transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichorium vocāt, de quo plura aliàs. Inuentum omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, [21] ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratisq; binis mensibus inter semen plantamque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudēt, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam [22] radices illitas fimo interest, & repleri [23] ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimóque suillo recenti illitis. Candorem verò putant cōtingere ijs duntaxat quæ sint seminis albi. si harena de litore à primo incremēto cōgeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, [24] nigrum, & candidius, quod præferūt, parcissimi seminis: appellantq; Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & [25] lactucæ. Nostri betæ genera faciūt, vernum & autumnale, à tēporibus [26] satiuis, quanquā & Iunio seritur. Transferuntur autem [27] in planta hę quoque, & oblini fimo radices suas, locumq; similiter madidum amant: Vsus ijs & cum lente ac faba, idemq; qui oleris· [28] & pręcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia [i] sinapis. Medici [29] nocentiorem quàm olus, esse iudicauere. Quamobrem appositas [30] nō nemini degustare etiā [k] religio est, vt validis potiùs in cibo sint. Gemina ijs natura, & oleris, [l] & capite ipso exilientis bulbi. Species summa [m] in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint [31] colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multùm & soli natura [32] conferente. [33] Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè seri existiment, transferri autem, cùm quinque foliorū esse cœperint. Mira differentia, si vera est, [34] candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cùm brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ folijs demersis restitui. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ [n] miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit [o] tria: vnam [35] extentis folijs, caule magno: alteram crispo folio, [36] quam [p] apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenē, [37] tenerā, [38] minimè probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissimè tamen ab æquinoctio autumni. [39] Transfertur, cùm quinq; foliorū est. [q] Cymas à prima [40] sectione præstat proximo vêre. Hic est quidā ipsorū cauliū delicatior teneriorq; cauliculus, Apicij luxuria, & [41] per eum Druso Cæsari [42] fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstiui autūnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterumq; cymæ, nullo ęquè genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitiū, ex qua si humidior locus est, æstate, si siccior, autūno [43] plantatur. Humor fimusq; si defuere maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoq; res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primū omniū si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos [44] seces, à terraq; proceritate luxuriosa attollētes se, exaggerādo aliā [45] accumules, ita ne plus quā cacumē emineat. Tritianū hoc genus vocatur, bis cōputabili impendio tædioq;. Cætera genera cōplura sunt. Cumanū [46] sessili folio, capite patulū. Aricinū altitudine nō excelsius, folio numerosius, quā tenuius. Hoc vtilissimum exi-

14 oxymeli tum. CH.
15 marina. Celsus ca. 12.2
16 Et ecce. Ve. & CH.
17 Cappadocię. M. & CH.
18 Neque. M.
19 possint. CH.
20 hyemis. CH.
21 &. CH.
22 radice illita. M.
23 ablaqueatas. Vet. Lego, & regeri ablaqueatis humum.
24 nigram, & candidam, quam. M.
25 lactucam. M.
26 satus. Vet. & CH.
27 harū plantę quoque. Dal.
28 sed. Dal.
29 innocentiorem. M. & CH.
30 nemini non. M.
31 caulem. Vet.
32 confert eis. M.
33 Et. M.
34 cādidis aluo melici. CH. Lego, candidis aluom (alutum) elici.
35 latis. Cato.
36 quam Appiacam vocant. CH.
37 teneram, quā minimè. Vet.
38 miniméque. CH.
39 Transferturque. CH
40 satione. Vet.
41 perinde. Vet.
42 blanditus. Vet.

mum existimatur, quia [47] sub omnibus penè folijs [r] fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, [48] intra folia crassescit. Rariora hæc angustioráque, sed teneritas in dote, [49] si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes folijs, caule tenues, sapore acuti. Sabellico vsque in admiratio nem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere [s] lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrisq; quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunque autem generi pruinæ plurimum suauitatis cõferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimũ nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia [50] nunquam plantæ habitum excellentibus: [t] halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis nõ proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatósque conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitróve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui [v] semen trifolij nitrúmque simul tritum aspergãt folijs. Nitrum in coquẽdo etiam viriditatem custodit: [51] aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priùs quàm coquantur, maceratis. Est inter herbas genus [x] inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex alijs [52] addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est [53] trium foliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocisq; militaribus celebratũ. Alternis quippe versibus exprobauere [54] lapsana se vixisse [y] apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem [55] id [z] cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis [56] abunde [A] dictum, & quomodo eos iuberet [B] Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius [C] corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non [57] infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. [58] Hortensium seritur spongijs Est enim plurimæ radicis, altissimeq; germinat. Viret [D] thyrso primũ emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentiùs cõprehendit Cato, nouissimumq; libri est, vt appareat repentinã ac nouitiã viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali vndiq; interuallo seri, ne calcetur. Prætereà ad lineã grana bina aut terna paxillo dimitti: videlicet semine tum tantùm serebãtur. Id fieri secundũ æquinoctium vernũ. Stercore satiari, crebrò purgari, caueri ne cũ herbis euellatur asparagus. Primo anno stramẽto ab hyeme protegi. Vêre aperiri, sarriri, runcari. Tertio incedi verno. Quò maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si [59] defringatur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique: ac rursus, cùm apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos nouem, cùm iam vetus sit, digeri subacto solo stercoratoque. Tum spongijs seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti quoniam aliud herbasceret. Nec quicquam posteà tentatum vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Februar. [60] defosso semine aceruatis paruulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctium autumni disponũt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum quàm Rauenatium hortorũ. Indicauimus & corrudã. [61] Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem Græci [62] orminũ aut myacanthon vocãt, alijsve nominibus. Inuenio nasci & arietis [E] cornibus tusis atq; defossis.

47 super. Vet.
48 inter. Vet.
49 sed. Dal.
50 nonnunquã. Vet.
51 vt in Apic. Dal.
52 abdito. M.
53 triũphis, vel triũphalibus, quod magis probo. Dal.
54 lampsana. Diosc. Suet. in Iulio.
55 id brassica. Dal.
56 arboribus dictum. Vet.
57 inscito. Vet. inficeto. Quidam, & CH.
58 Hortense. Dal.
59 defrangitur. M defrangatur. CH.
60 defossum semen aceruatim par. scr. ser. plurimo &c.
61 Hanc intelligimus. Vet.
62 Horminium. cap. 10. lib. sequentis.

Poterant videri dicta omnia quę in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, nõ sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnã, Cordubamque præcipuè, sestertia sena millia, [63] vt pareius, reddere: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias: plantæque ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, si dijs placet, lætiúsque proueniunt: condiunturque aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt. Ocimũ Parilibus optimè seri ferunt. Quidam & autumno: iubéntq;, cùm hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque & nasturtium, vel æstate vel hyeme facillimè nascuntur. [F] Eruca pręcipuè frigorum contemptrix, diuersæ est, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus tẽperamentũ æquet. Nasturtium nomen accepit à narium [G] tormẽto. Et inde vigoris [64] significatio prouerbio [65] id vocabulum vsurpauit, veluti [H] torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. [I] Ruta quoque seritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis [66] terra quàm maximè lateraria. Cinere vult nutriri. hic & semini miscetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Cõsulatu collega Quintij Flaminini, comitijs peractis. Amicitia est ei & cum [K] fico, in tantum, vt nusquam lætior proueniat, quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa. Nanq; incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, statim radicatur. Eadem & ocimo natura, nisi quòd difficilius crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, [67] prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defensis. Conduntur autem & eius folia, seruantúrque fasciculis. Ab æquinoctio verno seritur apium, semine [68] paululum in pila [69] pulsato. [L] Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibúsve. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis [M] Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta: vel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Æstate viret, hyeme flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur, vt vitis, vel si inuersi rami serantur. [N] Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha vocaretur: vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnarijs reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiúmque & [70] nepitam. Condimentorum tamen omnium fastidijs cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio serẽdum vêre. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Æthiopico Africóque palma est. Quidam huic Ægyptium præferũt. Sed pręcipuè olusatrum miræ naturæ est. [O] Hipposelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, [71] myrrhæ saporem habere dicunt. Autorque est Theophrastus, [72] myrra sata natum. Hipposelinũ veteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cum capparis quoque seratur siccis maximè, area in defossu cauata, ripisque vndique circunstructis lapide: aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, sabulosis [73] familiarissimũ. Vitia eius, [74] quòd trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careum, gentis [75] sui nomine

63 ex aruis Vet. à paruis reddere eis. CH.

64 significatione prouerbium. Vet.
65 eius esum. Cornarius.

66 terraq; quam. M.

67 proritus vlceribus. M. vtrumque. & CH. pruritus & vlceribus. Colum.
68 paulum M. paulũ in pilato. CH.
69 pinsito. Colum.

70 nepitam in condimento sumpta. In omnia (lego, ad omnia) quę fastidio sunt, cuminum amicissimum. M. vtrumque. Nepitam. Condimentariorum tamen omnium stomachi fastidijs. Vet. omniumq; e fastidijs. Vet.

71 murrhæ. M.

72 murrha. M.

73 familiarissima. Dal. Vide ca 23. li. 13.
74 quæ Dal.
75 suæ. Vet.

10

20

30

40

50

mine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique: suauius satiuum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. [P] Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè [76] conyzoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, [77] origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cùm fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoratúrque: per biennium hoc. Posteà iisdem fruticibus vtuntur, si nō sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, folijs laurinis, mollibus: [78] vsusque eius [Q] non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantùm. Sunt quædam comitantia aliorum satus, vt papauer. Nanque cum brassica seritur, [79] ac portulaca, & eruca [80] cum lactuca. [R] Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostum [S] in secunda mensa cum melle apud antiquos [81] dabatur. Hoc & panis rustici crustæ [82] inspergitur affuso ouo inhærens, vbi [T] inferiorem crustam [83] apium githque cereali sapore condiunt. Alterū genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. [V] Tertium genus [84] rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, [85] sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus diciduo: vnde & [X] nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris, sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem [Y] in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui [Z] legatis à filio missis decutiēdo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrū, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & [aa] acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis [86] decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerū. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi folijs, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij sauriō. Serpyllo & sisymbrio montes [87] plerique scatent, sicut in Thracia, [88] vbi aquæ deferunt ex [89] ijs auulsos ramos seruntque. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. [bb] Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

76 Cunizā idē cunilaginem &c. Vet.. Lego, conyzam, cunilaginem. Iidem verò thymbram, quę sit.
77 thymo. Diosc.

78 vsus eius. M.

79 at. Vet.
80 & cum lact. Alij.

81 edebatur. M.
82 inspergunt. Dal.
83 ammi vel anisum. Dal. apium inspergi, nusquā alibi legitur.

84 rhœada.
85 sed maturius cum. M.

86 decocto. Citra int. acrimoniæ coquūtur eius folia.

87 planaque Theo.
88 vbi quidem. Th.
89 his. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 6. libr. 7. μανόφυλλον, raris folijs, pro quo legit Plinius μονόφυλλον, vno folio.

b Est & picris cichorij genus infrà cap. 17. lib. 21. & ca. 22. li. 22. necnon Theophr. cap. 11. lib. 7. histor.

c Vide posthac cap. 7. lib. 20.

d ἀστυλάζειν, eiulare, Apud Athenęum lib. 2. legitur astylida, quasi vrbanam & ciuilem dicas.

e Ea de caussa veteribus postrema mensa sumebatur, vt ebrietatem & capitis grauitatem arceret frigiditate. Martialis.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,

Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes? Rhodig. cap. 20. & 26. lib. 27. Apud Athenæum Aristoxenus cùm vesperi lactucas œnomelite perfudisset, virides placentas à terra summissas se habere, manè iactabat. In lactuca occultatum Adonin è Venere Callimachus, Phaona Cratinus scribit. Pythagorei lactucam vocant εὐνοῦχον, Eubulus mortuorum cibū, mulieres ἀστύλιδα, quia τὸν στῦλον, id est, penē, arrigere prohibeat. Rhodig. ca. vlt. 27. Autor Moreti,

Gratáque nobilium requies lactuca ciborum.

f Sueton. in Augusto, cap. 81.

g Cap. 7. lib. 20.

h Theophr. cap. 7. & 11. lib. 7. histor. & cap. 7. lib. 2. Caust.

i Condiebant olim vino & pipere. vnde Martialis,

Vt sapiant fatuæ, fabrorum prandia, betæ,

O quam sæpe petet vina pipérque cocus. Fabris betas parari solitas ostendit & hic Columellæ versus.

Vlpica, quæq; habilis beta est fabrilibus escis.

k Religiosum est: velut quadam religione obseruatum, vt appositam quiuis degustet, quamuis ea satientur validiores tātùm.

l Lego, & capite ipso exiliente, bulbi. Nam cùm folijs humi primùm sparsis, ex illorum medio caulis prodire incipit, eius caput, & callosa quadam soliditate bulbo simile est, & gustu.

m In Priapeis, Epigr. 51. *Nec hortus educat latas meus betas.*

n Cap. 157 158. Grauidis apud Athenienses brassicam dari solitam, quòd parturientibus commodissima sit, scribit Alex. ab Alex. cap. 25. lib. 2.

o De raphano id suprà, huius libri cap. 5. Genera raphani Græci fecêre tria &c. Infrà verò cap. 9. libr. 20. In tria genera diuisere eam (brassicam) Græci antiquissimi.

p A similitudine apij, σελινοειδῆ, Cato: Eudemus apud Athenęum lib. 9. vocat σελινουσίαν.

q Cymas vocat fœminino genere, quas Græci neutro κύματα, quasi κυήματα, vt inquit Galenus lib. 2. aliment. & Columel. hoc versu,

Frigoribus caules, & veri cymata mittit.

Cymas primæ ſectionis inter remedia nephritica Galenus lib.10. κατὰ τόπους ex Anthioco vocat πρωτοτόμους καυλούς: vt & Martialis,

Et faba fabrorum prototomiq; rudes, Et *Prototomis, pudet heu, ſeruio cauliculis*. Marcellus ca.20. Haploſiles caules vocat, nimirum ἁπαλούς. Vide cap.9.lib.20.

r Cauliculos edules profert. Id genus eſſe volūt, quod in Geoponicis Conſtantinus vocat ἀσπαραγώδη κράμβην.

ſ Vulgò, capitata ſiue ſeſſilis braſſica. *Chous cabus.*

t Eorum meminit Eudemus apud Athenæum, gignique tradit Eretriæ, Cumis, Rhodi, Cnidi, Epheſi.

Deceptus eſt Plinius, ſiue potius eius libertus ſcriba, voce τρίφυλλον, quod patet ex hoc loco Conſtantini cap.17.lib. 12. εἰδέναι χρὴ ὅτι τὴν κράμβην ἐν ἁλμυρῷ τόπῳ σπείρειν προσήκει. διὸ χρὴ τριφύλλῳ ταύτῃ γενομένῃ νίτρον λεῖον ἢ ἁλμυρίδα γῆν διὰ κοσκίνου κατασειθεῖσαν πάσσειν, ὡς δοκεῖν αὐτὴν πεπαχνῶσθαι. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ἐψανωτέρα γίνεται. Pro τριφύλλῳ κράμβη Plinius triphylli ſemen immiſcuit. Idem error Pallad. cap.24. Februar. Martial.

Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules,
Nitrata viridis braſſica fiat aqua.

x Id Græci vocant ἐπισπείρειν, vt in arboribus ἐμφυτεύειν, & ἐνοφθαλμίζειν, inſeminare Gellio. Vide Lexic. Conſtant.

y Sueton. in Iulio, cap.68.

z Braſſica. Lapſanam cap.9.lib.20. ſylueſtris braſſicæ genus eſſe ſcribit. At ſuprà cap.5. Charan, ſiue Cheran, Cæſari lapſanam dici adnotaui.

A Lib.16.cap.36.

B Cap.48.

C Aſparago hoc ſpinoſo vt ſponſæ coronarentur, apud Bœotios in more fuiſſe, ſicut apud cæteros Græcos ſiſymbrio, tradit Alex. ab Alex. cap.5.lib.2.

D κορύνην Theophr. vocat cap.3.lib.6.hiſtor. nempe thyrſum in acutum faſtigium deſinentem.

E Fabuloſum vanumque id ſibi videri ſcribit Dioſcorides.

F In Priapeis, *Nam quamuis videar ſatis paratus,*
Erucarum opus eſt decem maniplis
Foſſas inguinis vt teram. Quin & eruca ſacra Priapo eſt, atque ideò propter eum ſeritur. Colum. in horto,
Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.

In Priapeis: *Et ipſe longa nocte dormiat ſolus,*
Libidinoſis incitatus erucis. Autor Moreti,
Intybáque & Venerem reuocans eruca morantem.

Ouid. in Amor. *---ex horto quæ venit herba ſalax.*

Idem, *Nec minus erucas aptum eſt vitam ſalaces.*

Martial. *Concitat ad venerem tardos eruca maritos.*

Vide ſuprà cap.43.lib.10.ſub fine.

G κάρδαμον, καρήδαμον, quia caput acri calore ſuo tentat. Vnde ia pigros ignauos & deſides Græcis eſt prouerbium, κάρδαμον ἔσθιε, Naſturtium comede.

H Varro in Pappo, *Naſturtium nonne vides ab eo dici quòd naſum torqueat, veſtiſpicam, quòd veſtem ſpiciat?* Nonius. Autor Moreti *Quæq; trahunt acri vultus naſturtia morſu.* Vide quæ adnotata ſunt cap.13.20.

I Iolaus in rebus Pelopōneſiacis πήγανον in Peloponneſo ῥυτὴν vocari ſcribit, vnde fortaſſis Latinum rutæ nomen. Rhodig. ca.23. lib.28. Scalig. in Varronem. In Priapeis,
Menthámque olentem cum ſalubribus rutis.

K In fico rutam inſeri Theophr. refert cap.7.lib.5. Cauſſ. itemque Plutarchus Sympoſ.5.quæſt.9.

L Theophr. cap.5.lib.2. Hiſtor. & cap.6.lib.5. Cauſſ.

M Illic viridi viuoq; apio coronantur, in Iſthmijs verò arido, reiecta pinu, Herculis inſtituto. Callimachus apud Plutarchum in Sympo.

καί μιν Ἀλητίδαι πουλὺ γεγειότερον
τοῦδε παρ' Αἰγαίωνι θεῷ τελέοντες ἀγῶνα
θήσουσιν νίκης σύμβολον Ἰσθμιάδος,
ζήλῳ τῶν Νεμέηθε, πίτυν δ' ἀποτιμήσουσι
ἣ πρὶν ἀγωνιστὰς ἔστεφε τοὺς Ἐφύρῃ.

Had. Iun. cap. 21. 4. Vide quod adnotatum eſt cap. 11. libr.20. Olympicos ludos Hercules in honorem Pelopis inſtituit. Corona in his fuit ex oleaſtro, vel olea calliſtephano. Pythios Delphis Diomedes in honorem Apollinis, qui Pythonem ſerpentem intereniſſet. Corona, Laurus. Iſthmios in Iſthmo, & Megarenſium ſinu, iuxta Corinthum, ad Neptuni delubrum, inter Ægeum & Ionium mare, Theſeus, æmulatione Herculis. Corona principio ex apio, deinde ex pinu, ac tandem victori præmium centum drachmæ, vt Olympionicis quingentæ. Nemeosin honorem Archemori Lycurgi filij, à ſerpente necati, cum ſuper apium reptaret, celebrarunt. Corona apium. Alex. ab Alex. ca.8.5.

N κωκύτιδα νύμφην Opianus 3. ἁλιευτικῶν vocat, quòd Mintham Cocyti filiam, Plutonis amicam aduentanti Proſerpinæ infenſam & minitantem, Ceres in καλὴν βοτάνην mutauit. Eadem ferè legūtur apud Strabonem lib.8. de monte Minthe. Improbā herbā vocat Oppiani interpres, quòd ante coitum apposita mulierum genitalibus, conceptum impedit, vulnera, ſi inferatur, curari prohibet, lacti mixta ante coagulum, denſari non patitur, quæ florentinus lib.12. Geoponicôn tradit. Rhodig. cap.22.10.

O Theophr. cap.6.lib.7.hiſtor. Smyrnium Dioſcor. maceroniū officinarum, à macerijs dictum, idemq; Hippoſelinum Theophr. Hippoſelinon Dioſcoridis, vulgare libyſticum.

P Crateuas putauit falſò liguſticum appellari nomine cunilæ bubulæ, cùm hæc ſit origanum ſylueſtre. Vide cap.15.26. ſub fine.

Q Colum. in horti poëmate. Dioſcoridi in muria ſeruatū cum lacte eſtur. Lepidio iniecto oxygala fieri ſcribit Columel. cap.8. libr.12.

R Apud Theocritum interpres τηλέφυλλον, vel πλαταγώνιον interpretatur papaueris aut anemones folium, ἀπὸ τοῦ πλατάσσειν, ἢ γοῦν ἠχεῖν, quoniam eo indici pollicíq; impoſito, ac colliſo, ſi crepuiſſet, aut rubeſceret, amari ſe putabant, ruborem τὰ ῥόδια vocantes, ſin minus deſpici ſe arbitrabantur. Verſus Theocriti ſunt hac de re.

ἔγνων πρᾶν ὅκα μοι μεμναμένῳ εἰ φιλέεις με
οὐδὲ τὸ τηλέφιλον ποτὶ μαξάμενον πλατάγησεν,
ἀλλ' αὔτως ἁπαλῷ ποτὶ πάχεϊ ἐξεμαράνθη.

Quidam legunt, θηλέφιλον, ab amoris indicio & augurio. Rhodig. cap.4.19. Eius luſus meminit Pollux lib.9. περὶ τῶν ἐν συμποσίοις παιδιῶν. Sic quoq; vocauit Ioſephus in hyoſcyami deſcriptione.

S Cocetum id bellarium vocat Feſtus. Tertull. contra Valentin. *Pandoram Heſiodi, Acci patinam, Neſtoris cocetum, miſcellaneam Ptolemæi.* Petronius in Satyra ridens affectatum ſtudium eloquentiæ in declamatorum exercitationibus, eos mellitos verborum globulos fundere ait, & omnia dicta factaque quaſi papauere & ſeſamo ſparſa.

T Polluci, ἰπνίτης inferior panis cruſta quæ furnum attingit & ψώθιον: cruſta verò ſuperior, magna ex parte veſicis bullata, & puſtulata ἀτλάραχος, ſiue ἀτλάραγος. Legendum vero puto, cruſtam ammi githque, vt legitur ca. 14. li. 20. vel cruſtam aniſum githq;, vt cap.17. eiuſdem libri. Apium cruſtæ panis inferiori ſubdi, nuſquam legitur.

V Satiui tertium genus non quidem eſt rhœas, perpetuò ſylueſtre, & erraticum, ſed nigrum ſecundum, albo, quod thylacitin vocant, & priore nigro, quod pithitin, magis ſylueſtre, magis medicatum, minùs capite oblongo, coli tamen ſolitum in hortis cū ſuprà dictis. Plinius hæc non ſatis diſtinxit.

X Placet id ἔτυμον Plinij. Dioſcoridi ſic vocatur, quòd ex eo fluat lacteus ſuccus. Cæterùm omnibus generibus papaueris id commune eſt.

Y Cereale papauer Virgilius appellat, vel quòd Cereris effigies in templis id manu geſtaret, vel quòd in ſegetibus agricolæ ſererent vt deæ offerretur. Brodæus cap.29.lib.2.

Z Tale fuit conſilium Thraſybulo datum à Periandro, nimirū, ἡ τῶν ὑπερεχόντων σταχύων κόλουσις: quod vt exequeretur, oſtraciſmū inſtituit, qui, vt ait Ariſt. in Politicis, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολούειν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. Victorius cap.5.4.

aa Plaut. in Pſeudolo, ſceleratum vocat,
Teritur ſinapis ſcelerata, cum illis qui terunt:
Nam priuſquàm triuerint, oculi vt extillent facit. Vſu ſeminis triſtes fieri olim crediderunt. Plaut. in Trucul.
Si ecaſtor hic homo ſinapi victitet, non cenſeam
Tam eſſe triſtem poſſe.

bb E ramo, non è ſemine. Thophr. cap.22.lib.2. Cauſſ.

De fœniculo & cannabe. *CAP. IX.*

RELiqua ſunt ferulacei generis, ceu [a] fœniculum, anguibus (vt diximus) gratiſſimum, ad condienda plurima, cum [1] inaruit. Eique perquàm ſimilis thapſia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtiliſſima funibus cannabis ſeritur à Fauonio. Quò denſior eſt, eò tenerior. [b] Semen eius cùm eſt maturum, ab æquinoctio autumni [2] diſtringitur, & Sole, aut vento, aut fumo ſiccatur. Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum precipuè vſibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici [3] proximum, aut medullæ: laudatiſſimū eſt è medio, quæ meſa vocatur. Secunda Mylaſea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Roſea agri Sabini arborum altitudinē æquat. Ferulæ

1 inaruerit. M.

2 deſtringitur. CH.

3 proxima, aut med. laudatiſſima. Vet. legitur &, laudatiſſima, in CH.

rulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. 4 Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe durátq; in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera: caules, & [c] racemi. [d] Corymbiam hanc vocant, corymbósque quos condiunt.

4 Germen.

ANNOTATIONES.

a Rhodi. cap. 12. lib. 6. notauit fœniculum potius inter σύμφυλλα id est olera quotidiani vsus numerari, quàm inter pharmaca.

b Prima germinatione etiamnũ pastores in Hetruriæ maritimis cerebrũ eximunt, oui luteo durato simile, idq; linteo vel charta inuolutum & sub cineribus assatum, ex pipere & sale comedunt. Non solum gustui cibus is gratissim⁹ est, sed, vt aiunt, ad excitandam Venerem efficax.

c Vmbellæ adhuc compressæ & nondum explicatę. Corymbos paulò pòst vocat.

d Corymbiam ferulam, quam in caulem surgere permittebãt, vt corymbos siue vmbellas nascentes ad condituram colligeret. Nã alioqui caulem gliscentem, tenellum, & adhuc conuolutum demetebant, vt vel recentẽ comederet, vel in cõdimẽto seruaret.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices.

CAP. X.

MOrbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua [1] terræ sata. Nanque & ocimũ senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in [a] calaminthã. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. [2] Et necatur cuminum ab [3] imo dorso, nisi repurgetur. Est autem [b] vnicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascẽs. Aliâs priuatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris mẽstrualis flauescunt. Bestiolarum quoq; genera innascuntur. [4] Napis culices, [5] rhaphano erucæ, & vermiculi: item [6] lactucis & oleri: vtrisq; hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tãgi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor est [7] Sabinus Tyro in libro Cepuricõn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitiũ, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necãtur. Quidam & aquã diluto latere crudo inimicam eis putant. [c] Naporum medicina est, [d] siliquas vnà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est absinthii succus decocti inspersus, & sedi quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animaliũ obnoxia futura tradunt. In totum verò [8] nec erucas, si palo imponãtur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui [e] sanguineis virgis [9] tãgunt ea, quę [10] nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos pręcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

1 terra. CH.
2 Enecatur. Vet.
3 hæmodero. Th.
4 Radiculis pulices. Th.
5 brassicæ. Th.
6 lactucis, porris, & alijs pluribus animalia &c. in id se: & hoc amplius limaces seu cochleæ. Ferro. Th.
7 Sabinius. CH.
8 necari. Vet. nec erucis. Dal.
9 tangant. CH.
10 nolint infestari. Infestant. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto cap. 5. lib. 2. hist. & cap. 22. lib. 2. Causs. & cap. 8. lib. 5. sisymbrium in mintham degenerat, non calamintham.

3 Hæmodero. Theophr. lib. & cap 8. hist. & cap. 22. lib. 5. Causs. Hæmoderon quasi αἱμόδωρον, quòd cutem tanquam cruentã habeat. Est autem Dioscoridis robanche.

c Ne pulices radiculis noceant, interserendum erruũ. Theoph.

d ὄροβον, Theophr. eruum. Plinius legit λόβυς.

e Eius fruticis mentio fit cap. 10. lib. 24. & cap. 18 & 37. libr. 16

Quæ magis sint fortia vel minus, & quibus salsa aqua prosint. CAP. XI.

NAm quod ad [a] permutationũ seminum attinet, quibusdam ex ijs firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem [1] sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durãt, minimè autẽ gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullũ vltra quadrimatum vtile est, duntaxat serendo. Cunilis & vltrà tẽpestiua sunt. Peculiaris medicina [b] rhaphano, betæ, rutę, cunilæ, in salsis aquis, quę [2] & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex ijs, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimę. [c] Minus vtiles è stagno, & quas [3] elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehũt. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & [4] bestiolæ innascentes [5] necantur.

1 sunt gethyo, atriplici. Th.
2 & alioqui, in M. deest.
3 ilices CH.
4 bestiolas Vet
5 necant. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ita vocat τὴν ἀλλοίωσιν, ætatis cursum, quo durant, & integram naturam, nec permutatam seruant.

b Brassicæ, Theophr. cap. 7. lib. 2. Causs.

c Pessimæ salsæ, & quæ difficile tarescunt, καὶ δυσμανῆ. Theophr. Plinius legit, καὶ τῆς λίμνης. Legitur & apud Theophr. vtiles esse, ὀχετευτὰ, quæ canalibus ducuntur, quoniam herbarum semina inuehunt. Plinius legit ἄχρηστα: aut fortassis id vocabulum mutandum putauit, quòd alienas herbas videret hortis esse noxias, vt id quidem in pratis sit optandum, fugiendũ in horto. At Theophrasti mens fuit, aquas illas terram etiam nudam herbis vestire inuecto earum semine: quod si præstant, multo magis sperãdum in horto culto & consito genitales fore: & alioqui quæuis aqua, dum cruda non sit, etiam pluuia, tantopere laudata Theophrasto, herbas vbiuis gignit.

Ratio a rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensium & saporibus. CAP. XII.

His horæ rigandi [1] matutina atque vespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tātùm & meridiana: etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia feruēti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiūt, maximè porri [2] napiq́; In translatione & medicina est, desinuntq́; sentire iniurias, vt gethyum, porrum, [3] rhaphani, apium, lactucæ, [4] rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & folijs minora & caulibus [5], succo acriora, sicut cunicula, origanum, ruta. Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis [b] rumex vocatur, nasciturq́; fortissimum: traditur certè semel satum durare. [6] nec vinci vnquā à terra, maximè iuxta aquam. Vsus eius [c] cū ptisana tātùm in cibis leuiorem gratioremque saporem præstat. Syluestre ad multa [7] medicamina vtile est. Adeoq́; nihil omisit cura, vt carmine quoque comprehensum reperiam, in [8] fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mirè prouenire. Quæ sunt [9] & syluestria, [10] eadem in satiuis sicciora intelligūtur & [11] acriora. Nanque & succorum saporumq́; dicenda differētia est, vel maior in his, quā pomis. Sunt autem acres cuniculæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti [12] tantùm cunilę. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salsus tantùm è saporibus non nascitur: aliquando extrà [d] insidit pulueris modo, [13] & [e] circulis tantùm aquę: vt intelligatur vana, ceu plerunq́;, vitæ persuasio [f]. Panax piperis saporem reddit, & magis etiam siliquastrū, ob id piperitidis nomine accepto. [g] Libanotis odorem thuris, [14] murrha myrrhæ. De panace abundè dictum est. Libanotis locis [15] putribus & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annū stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinū appellāt: Et smyrnium olus seritur ijsdem locis, myrrhamq́; radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, vt anethum. Tantaq́; est diuersitas atque vis, vt non solùm [16] aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximūt, coqui obsonijs acetum, eodem cellarij in saccis odorem vino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in ijsdē naturæ restat, quoniam prouentus tantùm adhuc, summasq́; quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico [17] effectu pernosci potest, opus ingēs occultumq́; diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id [18] rebus contexeremus iusta fecit ratio, cùm ad alios medendi desideria pertinerent, longis vtriusq; dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quęque partibus constabūt, poteruntq́; à volentibus iungi.

1 matutino. CH.
2 radiculæ. Th.
3 raphanidas. Th. radiculæ.
4 rapa. CH.
5 succoque. Vet.
6 nec vnquam vitiari terra. M.
7 medicamenta. M.
8 globis. Vet.
9 &, in M. deest.
10 ijsdē satiuis. Vet.
11 acutiora. Vet.
12 tami. M. vtrunq; & CH. Lego, tani, de quo cap. 15. lib. 21. sic & Turn.
13 & cuniculis. Vet.
14 myrris.
15 putridis. Vet.
16 alius. subaudi, sapor. Dal.
17 effecto. CH.
18 herbis attexeremus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 5. lib. 7. hist. Columel. sub finem lib. 10.

b Infrà cap. 21. lib. 20. sola oxalis syluestris, rumex dicitur.

c Quoniam Hippocrates lapathum cum ptisana dari vetuit, hæc tria vocabula, Cum ptissana tantùm, Conarius delet. Malim legere, Vsus nisi cum ptissana tantùm, in cibis.

d Hanc comparationem velut insidentis pulueris Plinius suo sensu excogitauit. Ea nusquam Th. vtitur: quamuis multis locis scribat, in ciceris superficie quandam salsuginem colligi, qua pluuijs abluta dum floret, & fructū gerit, planta statim emoritur.

e Quod ait aquarum circulis, primùm est ex opinione inter philosophos recepta, saporē fieri ex aqueæ humidæq́; substātiæ permixtione cū crassa & terrea, vi caloris ingeniti. Alterū è Democriti sententia, qui putabat figurarū varietate existere saporū differentiā. Itaq; circulari figura, quæ ob rotunditatē volubilem nec altius subire potest, nec firmiter cōsistere, fieri salsum, qui fluxus & caducus summam tantùm partem obsidet. Scalenis verò & alijs figuris angulosis, quæ angulorū suorum acumine profundius immerguntur ac penitius descendunt, alios sapores perēniores, ac constantiores, qui totā materiā succo suo imbuūt ac perfundunt. Vide Theoph. cap. 14. lib. 6. Caus. & cap. 9. libr. eiusdem.

f Heraclei semen Dioscoridi πυρωτικὸν ἐστι, igneum & feruens: aliorum δριμὺ, acre.

g Libanotis Dioscoridi quadruplex: prima folio fœniculi, semine, quod cachrin vocant, & radice candidis: secunda folio similis, semine & radice nigris: tertia folio similis, sed absque caule, flore, semine, ἄκαρπος: quarta Theop. folio lactucæ. Pręter has Libanotis est coronaria siue Rosmarinus, quā Plinius confundit cū superioribus. Theophr. tantùm duo genera statuit fructiferam, folio heleioselini, semine & radice candidis: & sterilem, folio lactucæ.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quæ [1] viuat. Nemo id paruum ac modicum existimauerit, nominũ vilitate deceptus. Pax [2] simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia [3] amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quò magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellauere) [a] quibus cuncta constant, [b] ignes aquis restinguentibus, aquam Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiẽte sidere. Atque vt à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & [c] alio rursus abigente [4] à sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpẽte, quęque alia in suis dicemus locis, paria vel maiora [5] mira. Tantùm venia [6] sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti, primumque ab [7] hortensibus.

1 viuat, ne id paruũ. CH.
2 secum. CH.
3 amicitiáque. CH.
4 à sese adamatarũ. CH.
5 miracula, Dal.
6 sit si à min. sed à sal. ordiemur. Vet.
7 hortensijs. M.

ANNOTATIONES.

a Id est quod apud Plutarchum libro de Homero, & de placitis Philosophorum, Empedocles principia duo rerum esse tradit, litẽ & concordiam.

b Æschylus apud Plutarchum lib. de primo frigido, aquã vocat ignis supplicium.

c Theamede, infrà cap. 16. vltimo, lib. 36.

De cucumere syluestri & elaterio. CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentũ, quod vocatur elaterium, succo expresso [a] è [1] semine. Cuius causa nisi [2] maturius incidatur, semen exilit, [b] oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus vna nocte: postero die inciditur harundine. [c] Semen quoque cinere conspergitur, ad coërcendam succi abundantiã: qui expressus suscipitur [d] aqua cælesti, atque subsidit, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarumque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, nõ attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, [3] quæ psoram & lichenas vocãt, parotidas & [e] panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. [4] Elateriũ tempestiuum est [f] autumno. [g] Nec vllum ex medicamentis longiore ęuo durat. Incipit [h] à trimatu. Si quis recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò [5] vetustius: fuitque iam ducentis annis seruatũ, vt autor est Theophrastus.

1 fructu, sicque toto capite Ex Dioscor.
2 maturus. CH.
3 quęque. CH.
4 Elaterio tempestiuus est. CH.
5 vetustius erit. iámque. M.

Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum [i] lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimẽtum est, si admotum priùs quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum [6] cogat. [k] Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit. partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus [7] ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumin qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, [8] mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem [l] heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis [9] semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumin vocant, efficacissimũ contra scorpionũ ictus & semine & elaterio, & ad purgãdũ vterũ aluosq;. Mod⁹ portione viriũ ab dimidio obolo ad solidũ. Copiosi⁹ necat. Sic & cõtra phthiriasin bibitur & [10] hydropises. Illitũ [m] anginas & arterias cũ elle & oleo vetere sanat.

6 cogit. M.
7 ab ea eximatur & rapiatur. M.
8 mox in Arcadia. Cyrenis alij tradũt. CH.
9 semen autẽ esse ad speciẽ scorpionum cauda replexa. CH.
10 hydropicis. M.

ANNOTATIONES.

a E fructu. καρπὸν hîc Plinius semen intempestiuè reddit.
b Nam cum exilit à pediculo, acrem succum emittit, qui oculos contactu lædit.
c Ad hauriendam protinus succi abundãtiam, quidã, ait Dioscorides, cribratos cineres humi inspergunt, & medium cauantes triplicatum linteum obtendunt, per quod elaterium cum humore suo diffunditur. Id autem siccatum in pila conterunt. Longè aliter hac Plinius.
d Dioscorides segmina cribro iam illisa, aqua dulci perfundit, & rursum exprimit, totiesq; posteà lauat, quoad innatans aqua pura maneat.
e τὰ φύματα, τὰ πολυποειδῆ, tumores pani similes, sub faucib⁹ & auribus ac inguinibus. Nouius in Optione,
Qui me miserum miseriorem reddidit, quàm panus puerum.
f Nam plãta Augusto floret, fructus autẽ Septembri perficitur.
g Theophr. cap. 14. lib. 9. Histor.
h Dioscorides in prologo præter veratrum nigrum & album alia medicamenta scribit, inutilia esse à trimatu: elaterium verò à bimatu ad decennium vtile esse deiectionibus.
i Dioscoridi lucernarũ luminibus obiectum, facilè flagrat, & ardescit.
k Cum candore nonnihil humidum.
l Herbarij omnes comparant cum satiuo. Suspicor in autore Græco, vnde Plinius hæc sumpsit, scriptum fuisse ἄγριον σίκυον ἄναι ἄλλου τρόπον, alteri cucumeri similem esse, Pliniumq; legisse ἡλιοτροπίῳ. Quidam Heliotropio similem esse colore foliorũ interpretantur.
m Morbum faucium grauissimum. Plaut. in Mostell.
In anginam ego nunc me velim verti, vt veneficæ illi
Fauces prehendam, atque enicem scelestam stimulatricem. Lucillius apud Nonium,
Insperato abiit, quem vna angina abstulit hora.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus [1] vocatur, ab alijs erraticus, [2] arbitrãtur. Quo decocto sparsa mures [3] de eius medicina non attingunt. [4] Iidem podagris [5] cum [6] articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine solo siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo verò regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantùm tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumq; in vino tussientibus auxiliatur. Sed & [9] phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris vitijs in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. [a] Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria vocant. [10] Eadem cõtra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos posteà passus ambulet. Hęc farina & in smegmata adijcitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque [11] satiui illita. Eadem cũm melle [12] epinyctidas sanant: cũm vino, canis morsus. Item millepedæ, [13] spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè [14] nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit [15] locus. Ipse cucumis odore defectũ [16] animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certum est.

1 vocetur. CH.
2 arbitrantur, cuius decocto. Vet.
3 Hæc, de eius medicina, superuacua videntur.
4 Idem. M.
5 &. Vet.
6 articuli. CH.
8 sole siccato, dein trito (sic & CH.) xx. M. trium. Vet.
8 coniectum cum lacte. Diosc.
9 nephriticis. Vet.
10 Eadem ad ciendas. Corna Ex Dios.
11 satiui. Illita eadẽ. M.
12 & epin. CH.
13 sepa Lucano, *tabificus seps*. multipedæ sepe. CH.
14 noxiam. Vet.
15 locus ipse. Cucumis. M. locus. Reficit cucumis odore defectos animo. Vet.
16 animi reuocat. Deraso. Vet.

ANNOTATIO.

a Dioscoridi τὸ βρέγμα, infusum: Ruellius legit, τὸ ξέσμα, ramẽtũ contra infantium syriasin imponitur sincipiti: & admotum fronti pro anacollemate, oculorum fluxiones cohibet.

De cucurbita syluestri, & rapo. CAP. III.

CVcurbita quoq; syluestris inuenitur, [a] somphos à Græcis appellata, inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commãducatę

ducatæ ſuccus ſtomacho admodum prodeſt. Colocynthis vocatur alia, ipſa plena, ſed minor quàm ſatiua. Vtilior pallida, quando eius ſunt medicinæ. Herbacea areſacta per ſe inanit aluum. Infuſa quoque clyſteribus, inteſtinorum [1] omnium vitijs medetur & renum, & lumborum, & paralyſi. [b] eiecto ſemine, aqua mulſa in ea decoquitur ad dimidias: ſic tuſsienti [2] infunditur obolis quatuor. [c] Prodeſt & ſtomacho, farinæ aridæ [3] pilulis cum decocto melle ſumptis. In morbo regio vtiliter ſemina eius ſumuntur, & protinus aqua mulſa. Carnes eius cum abſinthio & ſale dentiũ dolorem tollunt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles ſiſtit. Item ſpinæ & lũborum ac coxendicum dolores, cum oleo ſi infricetur. Prętereà, mirum dictu, ſemina eius, ſi fuerint pari numero adalligata [4] febribus, ſanare dicũtur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoquæ raſę ſuccus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior ſine ſemine, clauis pedum, & ſuppurationibus [5] quæ Gręci vocant apoſtemata. Decoctæ autem vniuerſę ſuccus, dentium motus ſtabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea ferueſactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupreſſi, contuſa, & impoſita: ipſa quoque toſta in argilla, ac trita cum adipe anſeris vulneribus [6] medetur. Necnon ramentis corticis [7] recentes podagras refrigerat, & [d] ardores capitis, infantium maximè. Et [8] ignes ſacros deſtrigmentis, vel his impoſitis, vel ſeminibus. Succus ex ſtrigmentis illitus cum roſaceo & aceto, [e] febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impoſitus mirè cõbuſta ſanat. Chryſippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium conſenſu ſtomacho vtiliſsimę iudicantur, & interaneorum veſicarumq; exhulcerationibus. Eſt & rapo vis medica. [f] Perniones feruens impoſitum ſanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur: & crudum tuſum cum ſale, [g] cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino, contra ſerpentes & toxica ſalutare eſſe proditur. A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus [9] tulit, etiam Venerem ſtimulari ab eis profeſſus: Item Dionyſius: magíſque, ſi eruca condiretur. [10] Coſta quoque articulorum dolori cum adipe [11] prodeſſe. Sylueſtre rapum in aruis maximè naſcitur, fruticoſum, ſemine candido, duplo maiore, quã papaueris. Hoc [12] ad læuigandam cutem in facie, totoq; corpore, vtuntur, miſta vrina pari mẽſura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

1 omnibus. CH.
2 Vide num legendũ bibitur. Dal. ſic tutiſſimo infunduntur oboli quat. CH.
3 puluis cũ de. mel. ſumptus. Vet.
4 febres ſanare. Vet.
5 quas. Vet.
6 medentur. M.
7 recens. CH.
8 ſacros vel ſtrigmẽtis impoſitis.
9 extulit. Vet. M.
10 Toſta. M. & CH. Cocta. Vet.
11 prodeſt. CH.
12 ad albicandã. M. vtrunque. Lego potius, dealbandã. Dal. ad lęuigandum. CH.

ANNOTATIONES.

a Vulgò, momordica.
b Aetius ſapam, aut vinũ dulce vetus ſeminib. exẽptis infundit, & colatũ per pannũ vinũ, calfactumq; bibendũ dat: Paulus paſſũ. Dioſcorides mulſum aut paſſum incoquit, & ſub dio refrigeratũ bibi præcipit.
c Lego ex Dioſcor. Obeſt ſtomacho. Farinæ aridæ pilulæ cum decocto melle ſumuntur. Medulla fructus, inquit Dioſcor. purgatoriam vim habet quatuor obolis ſumptis cum mulſa. Quin etiã ſi & cum nitro, myrrha, melle cocto in catapotium coacta.
d τῶν παιδίων σειρίασιν. Paulus cap. 13. lib. 1. Ardores capitis, aduſtionem infantium vocat cap. 15. lib. 30. infantium deſtillationes cap. 21. lib. 22.
e Aduſtionem cutis in ardenti febre Ruell. apud Dioſcoridem. Ego verò ambuſtam igni ſummã cutẽ, πρὸς καυσουμένην ἐπιφάνειαν. Strigmenta vocat τὰ ξύσματα, ramenta.
f Excauatæ radici ſi ceratũ roſaceum immittatur, & cinere feruenti coquatur, ſic vt ceratum eliqueſcat, vlceratis pernionibus proficit Dioſcor. Perniones Moreti autor eleganter deſcribit hoc verſu, *Continuis rimis calcanea ſciſſa rigebant.*
g Clauis, pernionib. tumorib. frigore excitatis, & alijs hoc gen⁹.

De naporum differentijs, & rhaphano ſylueſtri, & de rhaphano ſatiuo, & paſtinaca. CAP. IIII.

NAporum [a] duas differentias & in medicina Gręci ſeruant. [1] Anguloſis foliorũ caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus fœminarum, & veſicæ & vrinę vtile decoctũ, potum ex aqua mulſa, vel ſucci drachma. Semen dyſentericis toſtum, tritumq; in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed vrinam inhibet, ſi non lini ſemen vnà bibatur. Alterũ genus buniada appellant, & rhaphano & rapo ſimile: ſeminis præclari contra venena: ob id & in antidotis vtuntur illo. Rhaphanum & ſylueſtrem eſſe [2] diximus. Laudatiſſimum in Arcadia, quanquam & alibi naſcitur, vtilior vrinę dũtaxat ciendæ. Cęterò bilẽ [3] detrahunt. Prætereà cortices in vino. Pręter ea, quæ circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Eſt & [4] ſatiui vſus in Italia, & armoraciam vocant. [5] Et ſatiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos, cõminuunt & eijciunt calculos. Iidẽ in poſca decocti

1 Anguloſis caulib. folio apij, flore anethi, quod. Ex Dioſc. Dal. alterum anguloſis caulibus florentẽ &c. Cornarius.
2 diximus, laudatiſſimũ in Arcadia. Qui alibi M.
3 detrahit cortex in vino. Præter ea. Vet.
4 legẽdum prorſus ſylueſtris vſus. In Italia.
5 Et, in M. d.

contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam manè ieiunis rhaphanus [6] prodest cum melle: Semen eorum tostum ipsumque commanducatum, ad [b] lagonoponō: Aquam folijs eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: [7] phlegmoni ipsos illinere tusos, liuori verò recenti corticem cū melle: [c] veternosis autem quàm acerrimos mandere, semenq; tostum, dein contritum cū melle, suspiriosis. Iidem & contra venena prosunt. Cęterò & scorpionibus [8] aduersatur: [9] vel ipso, vel semine infectis manibus impunè [10] tractabis: impositoq; rhaphano scorpiones moriuntur. Salutares & cōtra fungorū aut hyoscyami venena ęquè, vt Nicander tradit. Et contra viscum quoq; dari Apollodori duo [11] iubent, sed [12] Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienē item extēuant: iocineri prosunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi [13] sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dandos censet, Plistonicus [14] & [d] cœliacis. Intestinorum [e] hulcera sanant: at purulenta præcordiorum, si cum melle edantur. Quidā ad hæc coquere eos in luto [15] illitos malunt: sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino, enterocelis prosunt, sanguinem quoque [f] inutilē sic extrahūt. Medius ad hæc & sanguinem excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates [16] capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis: & super vmbilicum imponi, contra tormenta uuluę. Reducunt & cicatricē ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulcera quæ phagedænas vocant. Democritus Venerē hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorū aciem dicuntur. Vbi verò acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Hæc antipathia est. At aurium grauitati succum rhaphani instillant. Nam vomituris [17] summo cibo [g] esse eos, vtilissimum est. Pastinacę simile [h] hibiscū, quod molochen agriā vocant, & aliqui pistolochiam, [18] hulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigūt. Apum, vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluūt lana coloris, quē [i] natiuū vocant, præterea ouis quæ fœminā peperit, strumisq; vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc vsum auro effodiendā censent, cauendumq; ne terram attingat. [19] Celsus & podagris quæ sine [20] tumore sint, radicem eius [21] ex vino decoctam imponi [22] iubet.

6 prodest. Cū melle semen. M.
7 phlegmonis. Dal.
8 aduersantur. M.
9 vel, in M. d.
10 tractabilibus: imposito raph. scorpionibus. M.
11 iubent, Scilleus & Tarentinus. Scilleus semen. M.
12 Cilleus. CH.
13 exsumpti. M. Lego, præsumpti.
14 & colicis. Vet. & cocliacis. CH.
15 illitos, in M. d. Lego, eos luto obitos. M.
16 capillos mul. defluos. M.
17 primo. Dios. suprà cap. 5. lib. 19. ieiunis dandos.
18 vberibus, chartilagini. M.
19 Celsus, in M. d.
20 humore. M.
21 in CH.
22 iubent. M.

ANNOTATIONES.

a Bunij & buniadis, quæ negligentiùs confundit Plinius.
b Iliûm cruciatus è flatu, & calculo.
c Veternum, siue animi, siue corporis stupiditatē & ignauiā vocant: stolidū Catullus, graue ac funestū Horat. appellat. Catullus,
Nunc eum volo de tuo ponte mittere pronum,
Si pote stolidum repentè excitare veternū. Victorius cap. 11. lib. 13.
d Stomacho tamen aduersari Dioscorides testatur. Verùm cœliacis prodest, quoniam vrinas ciet.
e Illa detergendo: alioquin irritant.
f In vesica concretum & intestinis: ex mariscis, & vtero.
g Ieiunis, cap. 5. lib. 19.
h Elaphoboscum Officinarum. Pastinaca pratēsis, cap. 15. lib. 21. Hibiscum, cap. 5. lib. 19.
i Is aut niger est, aut fuscus, φαιός.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cape. CAP. V.

ALterum genus est staphylinos, quod pastinacam [1] erraticam vocant. Eius semen contritum & in vino potum, tumentem aluū, & suffocationes mulierum doloresq; lenit, in tantum vt vuluas corrigat, illitum quoque è passo ventri earum [2] prosit: viris verò [3] prodest, cum panis portione æqua tritū, [4] ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & vrinam & phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum, [5] vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophātus & [6] dysentericis veterib. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriā dat radicis vncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negātur: [7] aut qui antè gustauerint, nō lædi. Percussis imponitur cū axungia. Folia cōtra cruditates mandūtur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam [a] Venerem stimulari hoc cibo certū est: ideo

1 erraticam, in M. d.
2 prodest. M.
3 prosit CH.
4 aut ex. Dal.
5 vel aridi eius farina inspersa Radicem Dieuches. Vet. vel aridæ farinæ inspersū. CH.
6 dysenterijs. Vet.
7 ac qui an. gust. lædi. Vet.

est:ideo conceptus, [8] adiuuare aliqui prodiderũt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamen syluestris, magisq́; in petrosis nata. Semen satiuæ quoque contra [9] scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpi dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operosissima est. Indeq́; prouerbiũ Græcis: Multa Syrorũ olera. Simillimam staphilino herbam serit, quam alij [b] gingidiõ vocant, tenuius tãtùm & amarius, eiusdemq́; effectus. Estur coctũ [10] crudumq́; stomachi magna vtilitate. Siccat enim [11] ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: [c] stomachum excitat, fastidium [12] absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo, vrinam ciet, vt [13] Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Prætereà cordi conuenire conualescentium, [14] aut post multas vomitiones [15] perquàm vtile. Heraclides cõtra argentum viuum dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisq́; se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen [16] vtile conualescentibus ad vinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum [17] Grȩcorum confundit, contexemus & de [18] sili: sed hoc est [19] vulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Æthiopicum, nigrius. [d] Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen [20] eius esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, conuulsa, in vino albo potum. Itẽ opisthotonicis, & iocinerum vitijs, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium [21] ligularum mensura. Sunt & folia vtilia, vt [e] quȩ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè pasci dicũtur ceruæ parituræ. [22] Illinitur & [f] igni sacro. Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio vel semine. Quadrupedum quoque aluum sistit, siue tritum potui infusum, siue [23] mandendo commanducatũ è sale. Boum morbis [24] tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si vt eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis verò decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in vmbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorũ morsus abigit. Folia ex vino [25] lumborum dolori illinuntur. Cæpæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis verò succi inunctione. [26] Somnum etiã facere traduntur, & hulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto [27] illitæ, aut siccæ cum melle & vino, ita vt post diem tertiũ soluantur. Sic [28] & tritæ sanant. Coctam in cinere & epiphoris multi imposuere cũ farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & [29] cicatrices oculorũ, & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia [30] hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in ijsdem sonitum ac grauitatem emendãtes, cum adipe anserino, aut cum melle [31] stillauere. Et ex aqua bibendum dedêre repẽtè obmutescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarum omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cœpis. Coctas [g] dysentericis vescendas dedêre, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentiũ morsibus [32] ipsasque [33] multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi [34] inutilia esse ꝑcordijs & concoctioni, inflationemq́; & sitim facere dixerũt. Asclepiadis [35] schola, ad colorẽ quoq́; [36] validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edãt, firmitatẽ valetudinis custodiri: stomacho [37] vtilia esse, [h] spirit⁹ agitatione: vẽtrẽ molire, hȩmorrhoidas pellere subditas ꝓ balanis: succũ cũ succo fœniculi cõtra incipientes [38] hydropises mirè ꝓficere. Itẽ cõtra anginas, cũ ruta & melle. Excitari [39] eisdẽ lethargicos. [i] Varro, quȩ [40] sale, & aceto pista est arefactaq́;, vermiculis nõ infestari, autor est.

[8] adiuuari.CH.
[9] serpentium.M.
[10] & condĩtũ. Diosc.
[11] exactos.
[12] tergit.M.
[13] Opinion.CH.
[14] & post.Vet.
[15] esse perquã.Vet.
[16] inutile.Vet.
[17] Græcorũ, in M.d.
[18] Seseli.Diosc.
[19] vulgatæ.CH.
[20] eius, in M.d.
[21] linguarũ.M.&CH.
[22] Illinũtur & igne.CH.
[23] edendo manducatum cum sale. M.
[24] & contritum. M. medetur, vel si cõtritum. Vet.
[25] ischiadi. Dioscor.
[26] Somnium.CH.
[27] illitæ cum aceto, ruta, melle. Diosc.
[28] & attrita sanant. Tostã in cinerẽ. Vet.
[29] νεφέλια, nubeculas.
[30] vulnera CH.
[31] instillauere.Dal.
[32] ipsas quoque.M.
[33] sepis. Suprà cap.2.
[34] inutiles. Vet.
[35] scholæ.M.
[36] viuidũ. Vet. pallidum. Aliud.
[37] vtiles esse ac cogitationi, ventrẽ mollire.M. vtile esse spiritus acogitatiõe. CH.
[38] hydropes M. hypochyses Diosc.
[39] ead.11.CH.
[40] sa.e pisto cum aceto madefacta est. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quæ id præstant medicamenta, Græci ὑλατικὰ vocant, vtilia quòd, inquit Ægineta, ἐπὶ τῶν ἀπράκτων μορίων. African⁹ in Astrosophistis, citante Fulgentio Placiade, vocat τυσίδας, ἀπὸ τοῦ τύειν, id est, ἐντείνειν: ad quod verbum allusit, qui apud Comicum ἀτυάνακτα se vocauit: ὅτι τύειν οὐκ ἐδύνατο, & qui apud Athenæum dixit, Dianam μισεῖν τὰ τύμματα, nimirum pudẽdi distensionem, ac Venerem. Had. Iun. cap.13. lib.4.

b Vulgo, *Bisidga*.

c Radix ori suauis est, vtilis stomacho, vrinam ciet, appetentiã inuitat, Dioscorid. sed de vulgari ac satiuo hæc omnia.

d Tordylium

d Tordylium Dioscorid. qui & quod mox sequitur, Radix inc. &c. de Massiliensi scribit.
e De semine id Dioscorides.
f Cùm in scirrhum transit.
g Galenus cap. 1. lib. 2. Method. Themison apud Celsum cap. 15. lib. 4. Mercurialis cap. 3. lib. 1. Var.
h Concitato ructu. nam ructus ventris exercitatio est.
i In Varronis Geoponicis, q̃ ad nos peruenerũt, hoc nõ legitur.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. CAP. VI.

[a] PORrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, vel gallæ misto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri ac pectoris & pulmonis vitijs medetur. Illitis folijs sanãtur & ambusta, & epinyctides: ita vocatur [1] hulcus, quæ & syce, in angulo oculi [2] perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. [3] Auriũ verò vitia cũ felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nare fundatur: dormiturisve, in aurem duobus succi cochlearibus, vno mellis. Succus & ad serpentium scorpionumq; [4] ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinẽ verò excreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cũ ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cũ melle, vuluas purgat. [5] Estur verò & contra fungorum venena: imponitur & vulneribus. Venerem stimulat: [b] sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciẽ hebetare traditur: inflationẽ quoque facere, quę tamen stomacho non noceat, ventremq; [6] molliat. [7] Voci splẽdorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reijcientibus succus eius cum [8] gallæ aut thuris farina, vel acacia datur. Hippocrates & sine alia mistura dari iubet: vuluasq; [9] cõtractas aperire putat: fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo [10] augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datum in sorbitione ptisanę vel crudum, [11] præter capita, sine pane, ita vt alternis diebus sumatur: vel si [12] purulenta excreentur. Sic & voci vel Veneri, [c] somnoque multùm confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum sistunt, & [13] fluxiones veteres. Cortex decoctus illitusque inficit canos. Allio magna vis, magnæ vtilitates contra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, vt aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu vel cibo, vel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum vino redditum vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, [14] in quę vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potũ cum [d] restibus suis, efficacissimè ex oleo illinitur: attritisque corporum partibus, [15] vel si in vesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, [16] secundas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum [17] id dedêre. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in [e] fico duplici ad euacuãdam aluum: quod efficacius præstat viride cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit: & cõtra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & [18] gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis [19] imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addaturque ipsum in caua dẽtium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & [20] prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit: distillationes cum lacte coctum, vel tritum [21] permistũm ve caseo molli: quo genere & raucitatẽ extenuat: Vel phthisin, in fabę sorbitione. In totũ autẽ coctum vtilius [22] est crudo, elixumque tosto: sic & voci confert. [23] Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi

1 hulcus aciẽ hebetans & in ang. Alij. Certè in M. hæc verba, quæ & syce, desunt.
2 perpetim. M.
3 Aliorum. CH.
4 potus. CH.
5 Tostus verò estur. Vet.
6 mollire. εὐκοίλιον. Dioscor.
7 vocis. CH.
8 galla, aut. Vet.
9 contractis aperire se putat. CH.
10 augere. CH.
11 ita vt tria capita sine pane alternis diebus sumantur. Vet.
12 pura. CH.
13 inflationes. Vet.
14 inque. M.
15 vel si vesica intumuerit. M.
16 secũdas & partus. Vet. secundas à partu. Aliud. Lego, secũdos partus, vt infrà cap. 11.
17 id tritum dedêre. M.
18 gargarissare. CH.
19 minuit. CH.
20 porrigines. Vet & CH. πίτυρα. Dioscor. furfures.
21 permistumq;. Vet.
22 est, in M. d.
23 Tænias. Alij.

10

20

30

40

50

Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, vel [24] purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores [25] suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina, etiam [f] harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, sanátque cum origano, vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credũt & comitialem morbum [26] sanare, si quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum lacerpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, [27] fractæ incoctum fabæ, atque ita in [28] cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atq; in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potúmque è mero. Vitia eius sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, [g] sitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodest mistum farre in cibo. Iumenta vrinam redere, atque non torqueri tradunt, [29] si trito natura tangatur.

24 pura. CH.
25 ne in abscessum, vel gangrænam trãseant. Alij. cãcerosos. Alij. pestilentes, aut venenatos. Alij.
26 sanari. M. & CH.
27 factæ. CH.
28 cibos. CH.
29 si eo trito. M.

ANNOTATIONES.

a De capitato solùm Dioscorides tractauit. Plinius ex autoribus varijs hæc omnia confusè miscet ac consarcinat.
b Hoc parùm credibile, quoniam calidum & siccum est.
c Dioscoridi δυσόνειρον, tumultuosum somnum parit.
d Radiculis bulbo subadnexis. Alij, vestibus, id est, membranosis corticibus.
e Inter duas ficos exceptum: vel, fico portione dupla addito.
f Harundinum infixas assulas. nam ex harundine sagittæ fiebant.
g Galeno cap. vlt. lib. 12. methodi, alliũ sitim prorsus nullã facit

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua. CAP. VII.

Lactucę sponte nascentis primum est genus eius, [1] quam [a] caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ vno cyatho, hydropicis datur. Caule & folijs contusis, asperso sale, nerui [b] incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibet. Alterum est genus, [c] quod Græci esopon vocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. [3] Hæc in aruis nascitur. [d] Tertium genus est in syluis nascens; isatin vocant. [e] Huius folia trita cum polenta, vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarũ vtũtur, [4] quod glastum vocãt: simile erat lapatho syluestri folijs, [5] nisi quòd [6] plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera, [7] quæ serpũt, sanat: item tumores ante suppurationem. Cõtra ignem sacrum radice vel folijs prodest, vel [f] ad lienes. [8] Hęc propria singulis. Cõmunia autẽ [g] sponte nascẽtibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & [9] ipso, & folijs scabritia. Ex his rotũda folia & breuia habentem sunt [10] qui [h] hieraciam vocent: quoniã accipitres scalpendo eã succoq; oculos [11] tingendo, obscuritatem, cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus [12] quoq; papaueri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum. [13] Arcet nubeculas, cicatrices [i] adustionésq; omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. [14] Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia [15] tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinũtur maximè cõtra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia, cõmisto vino [16] ex aceto. Alijs quoq; venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut ijs quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinę difficultates, succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt [17] succũ minus efficacem. Peculiares earum vires [18] partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Venerémque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachũ [k] purgandi, sanguinem augendi. [19] Non paucę restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructúsque lenes faciunt, [20] concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ [21] nequaquã faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat

1 quam marinã. Celsus.
2 cæsapon. CH.
3 Hæ in aruis innascuntur. M.
4 hæc vltima nõ leguntur in CH.
5 nisi plura haberet & CH.
6 pinguiora, Diosc.
7 & quæ. Vet.
8 potu. Vet.
9 thyrso. M. in ipso Vet.
10 qui heracliã. CH. qui hieracium. Dal.
11 vngendo. M.
12 quibus papauer. M.
13 arcema nubiculas. CH.
14 Scorpionum & phalãgiorum. Diosc.
15 tosta, in M. d. trita, Vet.
16 & M.
17 succo minus efficaci M.
18 particulatim. Vet.
19 Nunc non. M.
20 hæc vltima clausula, & tota proxima sequens, desunt in M. concoctionem. CH.
21 nunquam. CH.

citat inhibetq; eadem: in causa [22] alterutraq; modus est. Sic & aluũ copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atq; vt aliqui tradiderunt, sensus purgant. [23] Stomachi dissoluti vtilissimè [24] adiuuãtur: in eo vsu [25] & oxypori obolis asperitatẽ addito dulci ad [26] intinctũ aceti tẽperantes, si crassior pituita sit, [27] scillite aut vino absinthite, si & tussis sentiatur, hyssopite admisto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam [l] præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquàm pustulæ fiant, cum [28] sale illitæ. Hulcera etiã, quæ serpunt, coercent, initio cùm [29] aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum, ex vino & polenta. In cholera quoq; coctas [30] patinis dederunt: ad quod vtilissimæ quàm [31] maximi caulis & amaræ. Quidam [32] lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi tradũtur, sicut summo [33] satiua maximè lactuca, & amara lacténsq;, quã [m] meconidem vocauimus. Hoc lac & oculorũ claritati cum muliebri lacte vtilissimum esse [34] præcipitur, [35] dum tempestiuè capiti inunguntur. Oculorum quoque vitijs, quæ frigore in ijs facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis, etiã vitijs prodesse, nõ secùs quàm abrotonũ, cũ melle Attico. Purgari & [n] fœminas hoc cibo. Semẽ satiuarũ cõtra scorpiones, dari. Semine trito ex vino poto & libidinũ imaginationes in somno cõpesci. Tentãtes aquas nõ nocere lactucam edentibus. Quidã tamen frequẽtiores in cibo officere claritati oculorũ tradiderũt.

22 alterutrimque. M. vtraque. Vet.
23 Stomachos dissolutos vtil. adiuuãt. M.
24 adiuuant, vti ne eo vsu abluãtur. Oxy poropalæ &c. Vet. Aqueus in vulgata lectione legit oxyporopolæ.
25 & oxyporo lactucæ &c. & aceto temperant. Vet. & oxyporo oleris. Aliud.
26 intinctum temperantes: si cr. pit. siv, & aceto scillite aut. &c.
27 scillite vino aut. Vet.
28 lacte muliebri. Diosc.
29 asso nitro. M.
30 patinis in M. d.
31 maximo caule. M.
32 lacti. M. & CH.
33 æstiua. M & CH.
34 percipitur. M.
35 & cum tempora capitis inunguntur, oculorũ quoq;. Vet.

ANNOTATIONES.

a Marinam, ex Corn. Celso, ca. 12. li. 2. Eam autem tithymallum esse idem Celsus exponit cap. 7. li. 5. Sed cùm ex tithymalli generibus platyphyllos verbasco simile foliũ habeat, quod à lactucæ figura non admodum diuersum est, platyphyllon lactucam marinam dictum priuatim fuisse docti putant. Dioscorid. succo lactucæ syluestris poto ex posca ad duos obolos, aquã per aluum elici tradit. Lactucas in vniuersum herbas omnes, quæ lacteum succũ amarum fundunt, Plinius hic appellasse videtur imprudenter.

b At potius puncti. Lac enim tithymalli cum fermento mixtum neruorum puncturis confert. Eo se vsum fuisse in quodam rustico Galenus refert lib. 3. κ. γένη.

c Quòd Græci œsopon, οἴσοπον, vocant. Nimirum succo turgentẽ ἀπὸ τοῦ οἴσειν τὸν ὀπόν. Alij, ἀπὸ τῆς ἄσης. i. τῆς λύπης, καὶ ὀποῦ, ἄσοπον dictam volũt, quòd succo sit ob amarorem ingrato: id quod mihi placet. Alij à verbo ἆσαι implere, asopon, quasi succo lacteo plenam, dictam malũt. Lactuca ἴσοπος, idest, ὀπώδης, siue ὀποῦ μεστή, Endiuia syluestris officinarum, quæ folia habet profundissimè laciniata & incisa. Pro lactuca syluestri pingit Dodonęus.

d Quoniam Dioscorides glasti syluestris folia, Lactucæ similia esse prodidit, ignoranter Plinius cum lactucis eam plantam confudit: errorem que illum altero cumulat, cùm post glastum syluestre, satiuum etiam lactucis adiungit.

e De satiuo id Dioscorides, nulla facta mentione polentæ.

f De syluestri id Dioscor.

g Syluestri lactucæ. Dioscor.

h Hieracium: Plinius hieracium cum lactuca oscitanter cõfundit, nec alibi vsquã Hieracij naturã explicat. Dioscoridis de hieracio hæc verba sunt: φύλλα ἔχει ἐν διαστήμασι, ἐπισχισμένα ἀραιῶς, σύγχω ἐμφερῆ τὴν περιφέρειαν. Plinius deceptus significatione vocis περιφερής, pro ambitu rotunditatem vertit.

i ἐπικαύσεις Diosc. ἐπικαύματα Æginetæ. nempe vlcera sordida, crusta tecta, qua exempta oculi humor sæpe effluit.

k Roborandi. Stomachicis satiuam lactucam crudam prodesse tradit Dioscorides.

l Hypochondriorum, lienis, & hepatis.

m μηκωνίς, vera syluestris est depicta & descripta à me in Botanico. Amaro gustu, & papaueri viribus esse prorsus similem Dioscorides ait, ideoque nonnullos succum eius lacteum Meconio permiscere. Inde meconis cognominata est. Vide suprà cap. 8. 19.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo. CAP. VIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue candidę, siue nigrę, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta, contra [1] tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, [a] porriginem tollunt: atque in totũ efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & [2] vertigines, item sonitum aurium sedat, infusus ijs: [3] ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dẽtium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, [4] sed huius radici dũtaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. [5] Albę succus epiphoras sedat, fronte illita: [6] aluminis pauco admisto, ignem sacrum. Sine oleo [7] trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ serpunt, illinitur: & [c] alopecijs cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum [d] lenticula addito aceto, [e] vt ventrem molliat. Validius [8] cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris, quã limonion [9] vocãt, alij neuroides, [10] multũ minoribus tenuioribusq; ac densioribus folijs, vndecim sępe caulium. Huius folia ambustis vtilia, [11] guttantia astringunt. Semen acetabuli mẽsura dysentericis prodest. Aqua & [12] è radicè coctæ maculas vestium elui dicunt, item membranarum. Intubi quoq; non extra remedia sunt.

1 tænias. Dal.
2 vertigines infusus naribus: itẽ son. aur. sedat: ciet vrin. Vet.
3 cit. M.
4 sed is radice. Vet.
5 Alba epiphoras. M.
6 alumine. Vet.
7 trita scilicet. Vet. trita illitu adustis. Alij Vet.
8 cocta fluctuationes. Vet. legitur &, cocta, in CH.
9 limonium. CH.
10 multo. Dal.
11 gustatu Vet.
12 cum radice, nempe struthio. Dal.

Succus eorũ cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. [13] Idem cũ vino potus, [14] iocinoribus & vesicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam [15] ambugiam appellauere. In Ægypto cichorium vocant, quod syluestre sit. Satiuum autem [f] serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitũ collectiones, [16] succusque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodest, vt emortuos partus trahat. Adijciunt Magi, succo [17] totius cũ oleo perunctos fauorabiliores fieri, &, quę velint, faciliùs impetrare. [18] Quod quidem propter singularem salubritatẽ aliqui [19] chreston appellant, alij pãcration. Et syluestre genus, [20] alij [g] hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutũ astringit cocta: crudaque sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: syluestris melior. Nigra [21] ista, & æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque [22] tamen [h] stomacho vtilissima, præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ, discutiuntq; & [23] alios, quàm stomachi. Cùm polenta syluestriũ radices [24] stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam [25] ex aceto. Omnes hę & podagricis vtiles, & sanguinem reijcientibus: Item quibus genitura [26] fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui [27] antilegomena scripsit, in totum damnauit [28] serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

13 Idemque. CH.
14 iocineris. CH.
15 ambubeiã ex Celso. anbubulam. CH.
16 succus decocti. Vet.
17 intybi. Vet.
18 Hoc. Vet.
19 chretestou. CH.
20 aliud. Vet.
21 est. M.
22 amara stom. vtilissimè, præc. quẽ vror. CH.
23 aliàs aquam. Vet.
24 stomachicis. Vet.
25 & ex aceto. CH.
26 fluat, altero. CH.
27 anthologoumena. CH.
28 serian. CH.

ANNOTATIONES.

a Furfures & lendes. πιτυρὰ καὶ κονίδας. Diosc.
b De vtraque id Diosc.
c Scalpello prius vellicatis.
d Cibum cum veteres πιτυλοφάνλω dixerant.
e Vt ventrem sistat, Diosc. Hic Plinius in medicinæ præceptis parum exercitatus.
f Hoc loco Ægyptiorum cõsuetudine Seris tantùm satiua est: paulo pòst verò & satiua & syluestris, quam etiam & cichorium & picrida vocari Dioscorides scribit.
g Quòd in cibo sumpta iucundiorem animam & suauiorem faciat.
h Imbecillo & ardore æstuanti, καυσουμένῳ Dioscor.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentius persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis d c. Ro. populus. [a] In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam [1] selinada vocauerunt, à similitudine apii foliorum, stomacho vtilem, aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis folijs [2] è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata [b] crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimísque, amarior, sed efficacissima. [c] Cato crispam maximè probat, dein [3] leuem grandibus folijs, caule magno. [d] Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini [4] scintillationibusque, [5] vel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, [6] coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutinò: tantamque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbísque articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoq; eius decocta, neruos articulósque mirè [7] iuuari. Si foueantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam [8] fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæque discuti opus sit. Insomnia etiã, vigiliasque tollere [9] decoctam, si ieiuni [10] edant quamplurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. [e] Inter reliqua bilem [11] detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui brassicam esitauerit, [12] asseruari, [f] calefactamq;

1 Legẽdum videtur, selinoidea, siue selinoidẽ, ex Catone ca. 157. de Re rust. vnde hæc omnia sunt desumpta
2 è magno caule. Cato.
3 læuem. Dal.
4 scintillationique. CH.
5 lieni, stomacho, præcordijs
6 ruta, coriandro, salis mica, & hordei. Vet.
7 iuuari, si foueãtur. Item vulnera.
8 fistulas sanare & luxata Ex Catone.
9 vnctam & caldam. Cato.
10 edent. CH.
11 detrahit. CH.
12 adiuuari iubet. CH.

neruis remedio esse. Verba ipsius subijciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea vrina, nunquam debiles fieri. Auribus quoq; ex vino succũ brassicæ tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. [13] Et [g] impetigines eadem sanari sine hulcere. Græcorum quoque opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in ijs duntaxat, quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eandemq; bis coctam sistere. Vino aduersari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis [h] caueri ebrietatem: posteà sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multùm: succum verò [14] crudæ vel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimùm. Facillimè cõcoqui, cibóque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse vtilius stomacho neruísque, ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreãtibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad [15] tenesmon & renum causa, lactis quoque vbertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & [i] purgationem fœminis. [16] Crudus quidem caulis si mandatur, [k] partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduersus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cũ sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæque ius bibendo. Hoc & cardiacis [17] datum & comitialibus morbis addito sale. [18] Item [19] spleneticis in vino albo per dies xl. Ictericis, necnon & phreneticis [20] radicis crudę succum gargarizandum bibendumque demonstrat. Contra verò singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis hulceribus, ac vetustis, vel ipsam aquam cum hordeacea [22] farina: succũ ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrísque imponunt. Epinyctidas [23] ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si mãditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores [24] pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic [25] & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc vtilissimè imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi [26] vitia cum rutæ semine: & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina [27] alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicę generibus suauissima est [l] cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ ad tot vsus laudatam fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe [28] peruetusto. At cum lasere & aceto in vicem psilothri euulsis illitus pilis: nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, vel per se elixus ad cõuulsa & rupta intus, lapsumque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imò verò apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere: & in Ægypto propter amaritudinem non [29] estur. Syluestris, siue erraticæ, immenso plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel [30] odore tãtum naribus rapto, vitia earum graueolentiámque sanare affirmet. Hanc alij [m] petræam vocant, inimicissimam vino, quàm pręcipuè vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. [n] Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus autor est. Et alij verò compescere mala co rporis quæ serpant: [o] nomas vocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonsillas manducatam & coctma succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cum lasere, & aceto acri. Necari quoq; canes ea, si detur, ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, [31] fungorumq; venena,

13 Porcæ petigines. Cato. Turn. idest vuluæ.
14 crudæ vngulis vel tantum tactis. M.
15 tenesmum. CH.
16 Crudi quidẽ caules si mandantur. M.
17 datur. Vet.
18 Idem. Vet.
19 splenicis. CH.
20 raucis. CH.
21 inflãmationibus. Vet.
22 farina. Succum ex aceto & fœnograeco aliqui. Diosc.
23 &. CH.
24 cũ sulphure. Vet.
25 effluentes. CH.
26 vitia cum aceto. cum rutæ semine ad secũdas & muris aranei. Vet.
27 altius tumentes partes. Vet.
28 vetusto. Ac. CH.
29 edi. Vet.
30 puluere. Cato.
31 fungos, tauri sang. CH.

10 20 30 40 50

venena, tauri sanguinem. Folia cocta [32] spleneticis in cibo data, & cruda illita cũ sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis vuæ in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: serpentium morsus sanat. Virium brassicæ vnum & magnum argumentum addemus & mirabile. Crustæ si occupent intus vasa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, vt nõ sit eas auellere, si brassica in [33] ijs decoquatur abscedũt. Inter p syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis folijs, napi simillimis, nisi cãdidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum [34] leniter emollit. Marina brassica vehementissimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Quæ candidissima fuerit, q vtilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquũ è viuo est, cõsectum r suspenditur lino s modicis interuallis. Posteà t arida frusta in cadum aceti quàm asperrimi pendentia [35] immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. [36] Hoc fit ante solstitium diebus x l v i i j. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerũ dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum trãsfunditur. Hoc clariorem oculorũ aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribꝰ, [37] parũ sumptũ binis diebus. Sed tãta vis est, vt auidius haustum tinctæ animæ momento aliquo speciẽ præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, vel per se cõmanducata. [38] Tineas & reliqua vẽtris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguę quoq; recens subiecta pręstat, ne hydropici [39] sitim sentiant. Coquitur [40] plurimis modis: in olla, quæ cõijciatur in clibanũ aut furnũ, vel u adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde cõciditur, coquiturq; in aceto, tũ serpẽtium ictib. imponitur. Tosta quoq; purgatur, & mediũ eius iterũ in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad vrinã ciendã tribus obolis cũ melle & aceto potæ. Itẽ ad [41] spleneticos & stomachicos, x si nõ sentiant hulcus, quibus [42] innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterẽ cũ suspirio. Discutit & folijs, [43] strumas, quadrinis [44] diebus soluta. Furfures capitis, & hulcera manantia illita [45] ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime vti coctionẽ facias. Sic & y interiora purgat. Rimas pedũ sanat in oleo cocta, & mista resinæ. Semen eius lumborũ dolori ex melle imponitur. Pythagoras z scillam in limine quoq; ianuę suspẽsam malorũ medicamentorũ introitũ pellere tradit. Cęterũ bulbi ex aceto & sulphure vulnerib. in facie medentur. Per se verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cũ melle canum morsibus. [46] Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribns fluat, coriandrum & farinam adijciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Æquè vitia quæ sunt in facie, eorum A rubentes maximè, in sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem cum vino, [47] aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè prosunt per se, aut (vt Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium B pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti [48] illiti ventri, [49] duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rusi ex his, citissimè sanant cum melle & sale. Venerem maximè Megarici stimulant. [50] Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & vitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorũ semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinũtur cõtra serpentiũ ictus. Semẽ antiqui bibendũ insanientib. dabãt. Flos bulborũ tritus crurum maculas varietatesq; igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos assis minus vtiles esse adijcit, & difficile concoqui ex vi vniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci vocant herbã porraceis folijs, rubicundo bulbo. Hæc traditur

vulneribus

[32] splenicis. CH.
[33] his. CH.
[34] lenit & mollit. CH.
[35] merguntur. CH.
[36] In CH. hæc clausula sequitur eã cui hic præponitur, hoc modo, Gypso deinde &c. Hoc fit &c.
[37] paucum. Vet.
[38] Tænias. Vet.
[39] sitiant. Ch.
[40] pluribus. CH.
[41] splenicos. CH.
[42] innatat. Dal.
[43] strumas: quadrinis diebus furfures capitis. M.
[44] diebus sola. Furfures. Vet.
[45] ex oleo cocta. Alij. & CH.
[46] vt Eras. Dal.
[47] aut cymino cocti. Vet. aut cum cucumi CH.
[48] & illiti Vet.
[49] duritiam. CH.
[50] Esculenti. Diosc.

vulneribus mirè vtilis, duntaxat recentibus. Bulbus, quem vomitoriũ vocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

ANNOTATIONES.

a De raphano id ſcripſit ſuprà cap.5.lib.19.

b Vulgatum eſt Græcis adagium, δὶς κράμβη θάνατος: quod expreſſit poëta,

Occîdit miſeros crambe repetita magiſtros.

Vide Polit.cap.33.Miſcellan.

c Catoni lenis acerrima, & vehementiſſima: pòſt apiana: & vltimo loco læuis.

d Athenis puerperis in cibum dabant, veluti τῶν ὠδίνων antipharmacum. Nicander braſſicam veluti ſacram, μάντιν vocauit. Apud Ananium, Teleclidem, Epicharmum, Eupolin in Baptis, iuſiurandum per braſſicam cõcipitur, quo modo Zeno per capparin iurabat. Rhodig.cap.vlt.27. Athenæus lib.9.

e In torminibus, citra febrem, poſt ſumptam braſſicam vinum atrum ſtatim Cato dat, & ægrum ita citò ſanum fieri aſſerit. Negligenter hæc Plinius.

f Locus hic monſtrat legendum apud Catonem: Et hoc, ſi quãdo vſu venerit, qui neruis debilis erit, hæc res ſanum facere poteſt, &c.

g Depetiginem vocat Lucillius lib.30.

Illuuies, ſcabies, oculos huic dêque petigo

Conſcendêre. Cato, *depetigini porcæ braſſicam apponito, ſanã faciet.*

h Ab eo effectu Græci ἀκραίπαλον vocant, vt & amygdalas amaras. Ariſtot. Problem. ſect.3. Plutarc. in Sympoſ. In Georgicis Caſſiani traditur Lycurgi lachrymis, quę Liber pater vitibus alligauerat, natam Braſſicam, eamq́ue propterea vino aduerſari. Galenus lib.2. κατὰ τόπους, ex Apollonio, ſuccũm braſſicæ laudat cum roſaceo: & folium eiuſdem aqua calida maceratum, & capiti circumpoſitum, in capitis dolore ex temulentia. Vide ſuprà cap.24.vlt.lib.17. infrà cap.1.lib.24.

i Decoctum potu menſes & aluum ciet. Succus cum lolij farina inditus menſes trahit. Dioſcor.

k Flos in peſſo ſubditus abortum facit. Idem.

l Dioſcoridi lib.2.cap.146. τὸ κράμβης κύημα εὐστομαχώτερον μὲν, δριμύτερον δὲ, καὶ οὐρητικώτερον: cyma vtilior ſtomacho, ſed acrior, & ad vrinã ciendam efficacior. κῦμα Græci dicũt, quaſi κύημα. In fœminino tamen genere Plinius vtitur. Cymas etiam πρωτοτόμους καυλοὺς vocant. Vide cap.8.lib.19. Decoctum prototomi caulis ἀντιπαθῶς nephriticos ſanare ex Antiocho Galenus teſtatur li.10. κ.τόπους.

m Quia in maritimis præruptis naſcitur. Dioſcor.

n Plinius hic marinæ & ſylueſtris hiſtoriam confundit. Folia, rotunda, parua, læuia marinæ ſunt. Nemo bina eſſe tradit. Res ipſa falſum eſſe hoc monſtrat. Similitudo cum braſſica hortenſi, folia candidiora & hirſutiora quàm in ſatiua, & (quod ait Dioſcorides) amara ſylueſtris braſſicæ ſunt.

o Alijs multis locis ſic reddidit ἕρπυτας Dioſcoridis.

p Sylueſtria olera, Dioſcor. Lampſanam ſiue Ceram, braſſicã quoque ſylueſtrẽ ab Arcadibus vocatam fuiſſe ſcribit Theophr. cap.15.lib.9.hiſtor. Vide ſuprà cap.8.lib.19.

q Ad parandum acetum ſcillinum.

r Et ſiccatur in vmbra. Dioſcor.

s 40.diebus. Idem.

t Mina in ſextarios duodecim. Idem.

v Apud Dioſcorid. eſt, τῷ στέατι, quod eo loco ſignificat, non τὴν πιμελὴν nempe aut ſeuum, aut adipẽ, ſed farinæ aqua ſubactæ maſſam paratam ad panificium. Vulgus paſtã vocat. Heſychius ζύμην, quaſi fermentum dicas. Eadem incuria Plinius lapſus eſt cap.6.lib.33.

x Cauendus ſcillę vſus ijs, quibus vlcerata ſunt interanea. Dioſcor.

y Craſſa, γλοιώδη per aluum educit.

z Veneficia ſolitos arcere, expiareq́ue noxios, priſcos homines ſcilla, oſtendunt hi verſus Hipponactis,

βάλλοντες ἐν χειμῶνι καὶ ῥαπίζοντες
κράδῃσι, καὶ σκίλλαισιν, ὥστε φαρμακοὺς.

Proiectas etiam ſtatuas, & ſimulacra, per contemptum inſultantes ſcilla impetebant. Theocritus in Thalyſijs,

κἢν μὲν ταῦθ' ἕρδῃς ὦ Πὰν φίλε, μήτι τυ παῖδες
Ἀρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμους
τανίκα μαστίσδοιεν, ὅτε κρέα τυτθὰ παρείη.

Scillas prope ſepulchra etiam olim ſerebant. Vnde prouerbiũ, Scillas ſepulchro euellere, de amente & furioſo. Theocr.

σκίλλας ἰὼν γραίας ἀπὸ σάματος αὐτίκα τίλλοις.

A Sylueſtres, quibus radicis cortex rubet. Infrà cap.10. lib. 25. hoc genus pericarpum vocat.

B Oedematoſos, & flatuoſos, ſeroſóſve tumores.

De aſparagis & corruda, & Libyco,[1] *&* [a] *orminio.* CAP. X.

[2] VTiliſſimus ſtomacho cibus aſparagi, vt traditur. Cumino quidem addito inflationes ſtomachi colique diſcutiunt, [3] ijdem oculis claritatẽ afferũt. Ventrẽ leniter molliũt. Pectoris & ſpinę doloribus inteſtinorumq; vitijs proſunt, vino [4] cũ coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, ſemen trium obolorum pondere, [5] pari cumini bibitur. Venerem ſtimulãt. Vrinam cient vtiliſſimè [6] præterquã quod [b] veſicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex vino albo pota, calculos quoq; exturbat, lumborum & renum dolores ſedat. Quidã & ad vuluæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra [7] elephãtiaſin proficit. Aſparago trito [8] cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Sylueſtrem aſparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici [9] orminium. Huius ad ſuprà dicta omnia efficacior vis, & [c] candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & ſemen valet cum anetho, ternis [10] vtrunque obolis. Datur & ad ſerpentium ictus ſuccus decoctus. Radix miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per vrinam reddatur, ſemen [11] aſparagi, & apij, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus Chryſippus dari iubet. [12] Sic & hydropicis contrarium eſſe, quamuis vrinam moueat, docet: Item Veneri: Veſicę quoque, niſi decoctum: quæ aqua ſi canibus detur, [d] occidi eos. In vino [13] decoctæ radicis ſuccum, ſi ore contineatur, dentibus mederi.

1 & hormenia. Vet.
2 Inter vtiliſsimos ſtomachi cibos aſparagi traduntur. CH.
3 Hæc clauſula vltima in M d.
4 cum coquãtur adiecto. CH.
5 parte. CH.
6 præter quod M.
7 elephantiam. M.
8 ex. CH.
9 hormenium. Vet.
10 vtriuſque. CH.
11 & aſpar. CH.
12 Is &.
13 decoctum aqua. Si canibus. M.

ANNOTATIONES.

a Hormenio. ὁρμινίου, ἀπὸ τοῦ ὁρμᾶν, quia Venerem excitat, ἀφροδισιαστικὸς ἐστί. Vide ſuprà cap.8.lib.19. & Athenęum lib.2. apud quẽ ſcribitur perpetuo cum ε ὁρμῆνος & ὁρμήνιον. Porrò apud Iuuenal. Saty.7. Aphrorum hormenia legendum eſt, vbi vulgò epimenia, vel epimendia legitur. Hormenium Auenionenſes hodie vocãt *Romioconin*, vocabulo ad Græcum nomen alludente.

b Præſertim corrudæ.

c Candidiores naſcuntur locis aridioribus.

d Dioſcorides id tantum fama hominumq́ue ſermonibus vulgatum ait.

De

De apio, & apiastro, & heleoselino, & oreoselino. CAP. XI.

APio gratia vulgò est. Nāque rami largis portionibus per iura innatant, & in cōdimentis peculiarem gratiam habēt. Præterea [a] oculis illitum cum melle, ita vt subinde foueātur feruenti succo decocti alijsq; membrorum epiphoris, per se tritū, aut cum pane, vel polenta impositum, mirè auxiliatur. Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi [1] recreātur. Verùm apud eruditos non aliud erutū terra in maiore sententiarum [2] [b] varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus folijs & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, [c] imò omnino nefas: [d] nam id defunctorum epulis feralibus dicatū [3] esse, visus quoque claritati inimicū. Caule fœminę vermiculos gigni. Ideoq; eos qui ederint sterilescere, [4] mares fœminasq;. In [5] puerperijs verò ab eo cibo [e] comitiales fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamē esse marem. Eáque causa est, ne inter nefastos [6] frutices damnetur. [f] Mammarum duritiā impositis folijs emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine vrinam ciet, [7] menstrua ac secūdos partus. Et si foueantur semine decocto, sugillata reddit [8] colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino vesicæ calculos frangunt. Semē datur & arquatis ex vino albo. [g] Apiastrum Hyginus quidē melissophyllon appellat. [9] Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexēda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos [10] pendentia. Olusatrum quod Hipposelinum vocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus [11] interaneis medetur. Itémque [h] difficultatibus vrinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algētes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine [i] cumino simile, vrinæ & menstruis efficax. Heleoselino vis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è vino.

1 creatum.Vet.
2 autoritate.M.
3 esse, in M.d.
4 Hæc duo verba in M. desunt mares fœminasue.CH.
5 puerperis. M. & CH.
6 frutex.CH.
7 menstrua, secūdas, ac partus.Vet. menstrua ac secūdas, partus.CH.
8 colorem.Vet.
9 Sed confessa.Vet.
10 splendentia. M.
11 interaneorū Vet. & interaneis.CH.

ANNOTATIONES.

a Inflammatis. Dioscor.
b Noxium sit, an innoxium.
c Arnobius lib.5.adu.gentes. Obliuioni etiam sacra Corybantia donentur: in quibus sanctum mysterium illud traditur. Frater trucidatur à fratribus. interempti ex sanguine apium nascitur. prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offensio.
d Apud Plutarchum Timoleuntis milites ad pugnā castris eductī, mulis apium ferentibus obuijs infaustum augurium putauēre, quoniā apij coronæ sepulchris imponerentur, vnde prouerbij specie apio egere dicitur, qui periculosius ægrotat. Magius cap.17.2. Vide quod notatum in cap.8.19. & Alexand. ab Alex.cap.7.2. explicantem Ciceronis dictum, prætextam sibi texi apio, vbi quidam legunt Appio: & cap.26.5.
e Galenus in consilio pro epileptico, apium in comitialibus & laudat, & imperat.
f Lacte concreto turgidarum, χονδριώντων Dioscor.
g Apiastrum Hyginus melissophyllon appellat, nō quòd quicquam cognationis habeat cū apij generibus, sed ab apibus, quia gratissimum illis sit. Apiastrum verò tanquam apium sylueſtre, hic ranunculum secundum, siue sardinium vocatum fuisse Plinius, quod equidem sciam, solus tradit: negligenter sanè & perturbatè diuersa hæc confundens.
h Substillo, στραγγουρίαις. Dioscor.
i Anetho, Theophrastus cap.6.lib.7.histor. folijs & ramulis cicutæ, Dioscor. apud quem pro καὶ κεφάλια, legendum καὶ φύλλα.

De petroselino & ocimo. CAP. XII.

ALio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atque [1] ita [2] aquæ calidę tribus cyathis. Addidere quidā [3] buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. [4] Præualere contra serpētes potu & [5] linitu. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, vrinæ, [a] oculorum quoque claritati. Prętereà insaniam facere & lethargos & [6] iocinoris vitia: ideóque capras id aspernari. Hominibus quoque fugiendum [7] censet. Addunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commādùcatum & in sole positum, vermes afferre. [8] [b] Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit [9] ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones [10] à proximo om-

1 ita, in Vet.d.
2 caldæ aquæ. CH.
3 & oposelinon.M.
4 Præualet.Vet. Peculiare &c. potum & litum. Alij Vet. linitum M.
6 iocineris.CH.
7 censens.CH.
8 Alij.M.
9 ocimum, sanari. Quinimo.M.
10 ex.CH.

11 Diodorus. M. & CH.
12 nam, in Vet. d.
13 capras, nec minus quàm mentham aut rutam. Scorpionum. Vet.
14 mutari. M.
15 draconúmque marinorũ. Ex Dioscor.
15 aceti. CH.
17 refrigerãdis. Vet.
18 inflationis ructũ. M.
19 prodesse etiã cholericis. Eo distillationes. M. prodesse, etiã choleris. Destillationes. &c. CH.
20 & contra plistonicum. CH.
21 siccat capiti. Ex Dioscor.
22 cæramento. CH.

mo omnes. [11] Diodorus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: [12] nam id esse [13] capras. Nec cuiquam mentem [14] motam: & scorpionum terrestrium ictibus, [15] marinorúmque venenis mederi ex vino, addito [16] aceto exiguo. Vsu quoque compertum deficiẽtibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis [17] refrigerationi. Illitum capitis doloribus cũ rosaceo, aut myrteo, aut aceto: Item oculorum [c] epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoq; vtile [18], inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluũ sistere impositum, vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis [19] prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, [20] & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinẽ excreãtibus in vino, duritia quoq; pręcordiorum. Illinitur mãmis, [d] extinguitq; lactis prouentum. Auribus vtilissimum infantium, præcipuè cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & [e] distillationes [21] quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas misto, [22] atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque admissuræ tempore [f] ingeritur.

ANNOTATIONES.

a Copiosiore cibo ἀμβλυωπὲς ἐςι Dioscoridi.
b Contrà Dioscorides ait, Aphros credere, si feriatur scorpione qui ocimum ederit, nullo dolore conflictari.
c Doloribus, ex vino Chio. Dioscor.
d Sumptum, lac euocat. Dioscor.
e De succo id Dioscor. tradit.
f Pręter hęc Plinij, Plutarcho ocimum ab electro non trahitur, vt nec quæ oleo sunt illita. In symposiac.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. CAP. XIII.

1 vomicis. Vet.
2 vuluæ, bestiarum morsui radice efficacissima. M. vuluæ cõtra bestiarum morsus è vino radice efficacissima. CH.
3 corpore. CH.
4 subituros poto &c. induere. Vet. legitur &, induere, in CH.
5 sedare. CH.
6 exacuit, vt diximus. Duo eius genera. Album. Vet.
7 potum x. pondere in aquæ vii. CH.
8 quoque. Commotas. Vet. clarificat. Comm. Alij Vet.
9 fico sumptũ. CH.
10 corpore. Vet.
11 Trito & imp. Alij.
12 feruida. Vet.

SYluestri [a] ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad [b] vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. [1] Vomicisq; [2] vuluæ, contraque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascẽtes [3] corpori arcet. Vitia cutis in facie cũ melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera [4] subituris potum ex vino; duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsonijs tanta est suauitas, vt Græci euzomon appellauerint. Putãt subtrita eruca si foueantur oculi, claritatem restitui. Tussim infantiũ [5] sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nã de Venere stimulãda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. Econtrario nasturtium [c] Venerem inhibet, animum [6] exacuit. Vt diximus, [d] duo eius genera. Aluum purgat, detrahit bilem [7] potum in aqua x. pondere. Cũ lomento strumis illitum opertumq; brassica præclarè medetur. Alterum est nigrius, quod [e] capitis vitia purgat. Visum [8] compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum [9] fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorũ animalia pelli, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitque [10] corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adijcitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtilissimè. Sextius adijcit, vstũ serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emẽdari addito sinapi, grauitatem aurium [11] trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem & [f] hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit [g] cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris [12] horrida ad effectum est, & ad omnia acrior.

Succus exprimitur, tusa & aspersa modicè aqua, & in pyxide [h] Cypria asseruatur. Hic copiosior datus [i] veneni [13] noxiam obtinet, in Macedonia maximè iuxta flumē [14] Aliacmonem. Mirumque, cicutæ succo extinguitur: adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest [k] manibus colligētium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis, præcipuéque [l] Galatica. Quęcūque autem ruta & per se pro antidoto valet, [m] folijs tritis, & ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, vtpote cùm mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. [15] Valent & contra [16] scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canísve rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta. Eādem adijciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris folijs à fœmina discreuit: eam lætioribus folijs & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque [17] syluestris propter visum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixę, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si verò sit cephalea, cum farina hordeacea, & aceto. Eadē cruditates discutit, mox inflationes, [18] dolores stomachi veteres. Vuluas aperit, corrigitq; conuersas [19] illita in melle toto vētre & pectore. Hydropicis cum [20] ficu, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterumq; & lumborū, tusses, suspiria: pulmonū, iocinerum, renum vitia, [o] horrores frigidos. Ad [21] crapulę grauedines, decoquūtur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta cōditáve prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino. Sic & sanguinem sistit [22] interiorem, & nariū indita, sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, vt diximus, modo. E syluestri verò [23] contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum, & laurum, illinentes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ [24] succū in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: alsiosisq; crudam in cibo. Vrinā quoque vel cruētam pellit. Fœminarum etiam purgationes, secundasque, etiam emortuos partus, vt Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque [25] illitam & vuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cū farina hordeacea. Et cōtra ileum decocta farina in oleo, & velleribus collecta. Multi verò & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris vnam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis [p] seminis tres [26] vncias. Olei libra, viniq; sextario illinitur cum oleo coctis folijs [27] partibus quas frigus [q] adusserit. Si vrinā mouet (vt Hippocrati videtur) mirum est quosdam dare velut inhibentē [28] potui contra incontinentiam vrinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno [29] & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, vel psimmythio: carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ [r] eruptionibus cum cera. Testium verò epiphoris cum ramis laureę [30] teneris, adeò peculiari in visceribus his

Xx effectu,

13 noxam. M.
14 Anacimum. CH.
15 Valet. Vet.
16 scorpionū, & cōtra araneorum &c. ictus, expuncto. CH.
17 syluestris succo, multi, vt aiunt, propter visum cum melle. Vet.
18 & dolores. Dal.
19 illito cum. Vet.
20 fico. CH.
21 crapulam & grauedines. Vet.
22 interioribus indita. Alij. Alij ex Diosc. sistit, trita & naribus indita.
23 contra tarditatem verò sonitúsque. CH.
24 succum cynthis quatuor & ante. Vet.
25 illini & vul cau. et. suffiri. Vet.
26 drachmas. Vet. obolos Alij. Vet.
27 artubus quos. M.
28 potu. Vet.
29 cum adipe suillo, hircino, ac taurino. Vet.
30 teneris. Adeo peculiaris est in visc. his effectus. M.

31 reliquis quoque quæ.M.
32 generationem impedire.CH.
33 in profl.CH.
34 sanguisugam hauserint.
35 in quoc simili.Vet.
36 temperata.Vet.

effectu, vt syluestri ruta cum axungia veteri illitos [s] ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutę sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emẽdat. Ex [31] reliquis quę tradũtur, mirum est, cùm feruentem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemque [32] [t] generationes impediri hoc cibo, ideo [33] profluuio genitali datur, & venerem crebrò per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoq; morbis in maximo vsu est, siue difficilè spirantibus, siue cõtra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si [34] sanguisuga exhauserit, ex aceto: & [35] quocunque in simili morborum genere, vt in homine [36] temperato.

ANNOTATIONES.

a Sic Plinius appellare videtur ocymoides Dioscoridis: quanquam facultates à Plinio memoratas Dioscorides multas taceat.
b Ventriculi imbecillitatem.
c Dioscoridi Nasturtij semen *συνουσίαν παρορμᾷ*. Cassianus in Geoponicis cap.27.lib.12.*κάρδαμον φησὶ ἀφροδισίων ἐξετικώτερον εἶναι*, sicut & Plinius. *κάρδαμον* Græci vocant *ἀπὸ τῆς καρδίας*, quòd cordatos & prudẽtes faciat. Aiunt enim *τοὺς ἐσθίοντας κάρδαμον ὀξυτέρους τὴν διάνοιαν γίνεσθαι*. Sputũ & vrinam inhibere iidem tradunt, ob validam siccandi vim: ideoq; Persis in vsu frequenti esse, qui meiere, spuere, mungi coram alijs turpissimum putant. Rhodig.cap.24.26. Vide suprà ca.8.lib.19. Itaq; Ammianus Marcel. scribit Persarum cadauera ob victus parsimoniam durescere stipitum more, nec in saniem liquari, nostra verò mox cæsa tabescere, ac putrescere, vt mortui nullius facies post quatriduum agnoscatur.
d Nempe syluestre & hortense, quod indicant quæ mox sequũtur, Syluestri verò &c. Syluestris nullam Dioscorides mentionẽ facit, nec albi & nigri seminis.
e Sternutatione prouocata.
f Dioscoridi fauos purgat, *τὰ κήρια*.
g Illitum cum muria. Dioscor.
h Aeris Cyprij.
i De herba id Dioscor. non de succo.
k Nam quod ait Colum. ca.vlt.11. nisi velata & tecta manu ruta tractetur, prurigo & tumor incessit perniciosaque vlcera nascuntur. Dioscoridi verò, dum colligitur ad murias, præsertim montana, cutem inflat cum rubore, pruritu, & inflãmatione vehementi.
l Syluestrem tantùm rutam è Galatia Dioscor. laudat.
m De rutæ semine id Dioscor. non de herba.
n Graues oculorum dolores, *περιωδυνίας*.
o Febrium, circuitu repetentes. Dioscor.
p Vt fundatur ac liquetur sanguis, qui concretus est.
q Adurere frigus dicitur, quoniã quę eius vehementia moriuntur, extincto suo calore, nigrescant perinde ac igne exusta. Virg. 1.Georg. *---aut Boreæ penetrabile frigus adurat.* Lucanus,
Vrebant montana niues.
Tacitus. *13. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt.*
Quod penetrabile frigus dixit Virgil. id Lucretius nũc penetrale vocat, nunc manale. Magius cap.17.lib.1.
r *τοῖς ἐξανθήμασιν*, eruptionibus papularum, cum myrto & cerato. Dioscor.
s Sic herniam carnosam testium *τὴν σαρκοκήλην* vocat. Ramices autem, pulmonis venas Plautus vocat in Mercatore,
Tua caussa rupi ramices: iamdudum sputo sanguinem.
Char. *Resinam ex melle Aegyptiam vorato: saluum feceris.*
In Pœnulo, *Tua caussa nemo nostrûm est rupturus ramices.*
Herniam *ἀπὸ τοῦ ἔρνους*, & ramicem à ramo, per lasciuiam appellarunt, quòd intestinum, cùm in scrotum descendit, ramum facere videatur. Scaliger.
t Inde *πήγανον* ea dicitur, *ὅτι πηγνύει τὴν γονήν*, quoniam geniturã densat & spissat.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. CAP. XIIII.

1 odore.Dioscor.
2 putorem.M.
3 Aduersus omnia.M.
4 fugat etiam. CH.
5 necat. Ruptis, conuulsis, sed parcius orthopnoicis, M.
6 choleris.CH.
7 cum sale & melle. Diosc.
8 densarique. Dal. vt paulo post. deserique. CH.
9 Data.M.& CH.
10 prohibẽdo genituram densari æquè maribus ac fœminis. Sistit. sang Vet.
11 genitali.CH.
12 fœminarum. Inhibet cum am M.
13 gargaridiatur CH

MEntastrum syluestris menta est, differẽs specie foliorũ quasi figura ocimi [a] pulegij [1] colore. Propter quod quidam syluestre pulegium vocant. [b] Iis commãducatis & impositis sanari elephãtiasin, Magni Pompeij ętate, fortuito cuiusdã experimento propter [2] pudorem facie illita compertum est. Eadem illinuntur bibunturq; aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo, & aceto. Item aduersus scolopẽdras ius decocti. [3] Aduersusque omnia venena seruãtur folia arida, ad farinæ modũ. Substratum vel accensum [4] fugat scorpiones. Potum fœminas purgat à partu: sed partus [5] necat. Orthopnoicis, torminibus [6] cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. In regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit [7] ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mẽtæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideò embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere [c] aut coire [8] densereque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. [9] Datur in aqua aut mulso: eadem vi [d] resistere & generationi creditur, [10] cohibẽdo [11] genitalia densari. Æquè maribus ac fœminis sistit sanguinem: & purgationes [12] fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorũ impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis. Itẽ sanguinem excreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantiũ mirè sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus [e] sub certamine vtilis duntaxat, qui & [13] gargarizatur vua tumente,

tumente, adiecta ruta & coriãdro ex lacte. Vtilis & cõtra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad cõuulsa intus per se vitijsq; pulmonis. Singultus [14] & vomitiones sistit [f] cum succo granati, vt Democritus monstrat. Recentis succus nariũ vitia spiritu [15] subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Illeum etiam imposita cum polenta: & si mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris [16] illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitijs. Intertrigines quoque, vel si teneatur tãtùm, prohibet. Auribus cum [17] mulso instillatur. Aiũt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies ix. Aridæ quoq; farinam tribus digitis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua: & similiter [18] aspersam in potionem, ventris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreãdos defectos animo pulegio [19], cum surculis suis in ampullas vitreas aceti [20] vtriusq; deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona [21] vertigini, quàm è rosis, cubiculis nostris pronũtiata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusq; iniuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cũ polenta & aceto. [22] [g] Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polẽta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac vẽtris dolorem. Stomachi autem ex aqua [23] item rosiones sistit, & vomitiones cũ aceto & polenta. Intestinorum vitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex vino: & si ammineum sit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat [24] menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. [25] Defunctos partus eijcit. Semen obmutescentibus [26] olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ [h] insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. [i] Salsitudines corporis, si [27] cum vino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle [28] confricatur [29] opisthotono. Bibitur ad serpẽtium ictus decoctum: ad scorpionum in vino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, [30] pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accesionem olfactãdum dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem vis efficaior est, quod simile est [31] origano, minoribus folijs, quã satiuum: & à quibusdam [32] dictamnus vocatur. Gustatum à pecore caprisque, balatum concitat. Vnde quidam Greci literas mutantes [33] [k] blechon vocauerunt. Natura tam feruens est, vt illitas partes exhulceret. [34] In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum [35] horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. [36] Hepaticis cum melle [l] & sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienẽ cum sale vtile est, & vesicæ, & suspirijs, & inflationibus, [37] decoctum succo æqualiter: & vuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrẽ vel marinam, itẽ [38] scorpiones: priuatimq; valet contra hominis morsum. Radix cõtra [m] increscentia hulcera recens potentissima. Arida verò cicatricibus decorẽ affert. Item pulegio est nepetæq; societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt [n] frigora, mulierumq; menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremq; fugiunt, quam & substernere in metu [39] obdormituris vtile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis tẽperata aceto illinitur. Succus eius instillatus narib. supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, [40] quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est pretenue, quaternis aut quinis folijs veluti serratis. Sed & satiuo magnus vsus, in stomachi præcipuè remedijs. Discutit [o] pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, vel potum ex aqua vinoque: tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne [p] pallorem bibentibus gi-

14 vt. CH.
15 subducto. Vet.
16 linitur. CH.
17 mulsa. Diosc.
18 aspera potione. CH.
19 surculis in amp. Vet.
20 vtrisque. M.
21 Varroni, quã è rosa. CH.
22 Fœminæ efficacius. CH.
23 intercisiones sistit. M.
24 menstrua. Secundas & vuluas. Vet.
25 defunctis. CH.
26 olfactum. CH.
27 omnino tractetur.
28 infricatur CH.
29 & in opisth. Vet. in op. CH.
30 culices. Vet.
31 pulegio, sed folio maiore. Diosc.
32 dictamnum. Vet. dictamnos. CH.
33 blechona. M. litera mutata blechonen. CH.
34 Tussi inter frictiones fric. an. balinea. CH.
35 horrorem. Conuul. torm. & podag. Dal.
36 pasticis CH.
37 decoctum. Succus æqualiter & vul. Dul.
38 scorpiones valet, priuatimque contra. Dal.
39 eo dormituris. CH.
40 quæ cum semine in balneo garg. M.

bus gi-

bus gignit. Ita certè ferunt Porcij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinẽ [41] coloris studijs contracti imitatos: & paulò antè Iulium Vindicẽ [q] adsertorem illum à Nerone libertatis, [r] captatione [42] testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, vel ex aceto recens sistit. [43] Et oculorum epiphoris per se impositum, [s] tumentibus cũ melle prodest. Infantibus imponi in [44] vẽtre satis est. Morbo regio in vino albo à balineis datur.

41 palloris.
42 testamentis. CH.
43 Testiculorũ. Dios.
44 ventrali. Dal.

ANNOTATIONES.

a Dictamni, Rond. Nam dictamno, vt menthastro folia lomẽtosa, cana, alba: pulegio verò minimè talia. At cùm Dioscorides hæc de secundo calaminthes genere ad verbum scripserit, & de trium calaminthes specierum facultate in vniuersum tradiderit, quæ Plinius de menthastri viribus prodit, rerũ ignoratione mẽthastrum cum primo calaminthes genere, quòd folijs est ocymi, & cum secundo, quod folijs est pulegij, confudisse arbitror Plinium, vocibus μίνθης & καλαμίνθης deceptum.

b Dioscoridi calaminthe esitata prodest elephanticis, si lactis serum postea bibatur.

c Cassiano cap. 24. lib. 12. Geoponicôn, iniecta mentha lacti, spissari prohibet, etiamsi coagulum immittatur. Idem rebus Venereis incommodam esse tradit, quemadmodum & Hippocrates lib. 2. τῆς διαίτης, & Aristot. Problemate 2. sect. 20. contra quàm Dioscorides scripsit τὰ ἀφροδίσια ἐρεθίζειν.

d Vuluæ ante coitum admota conceptum impedit, Dioscor. Idipsum scripsit & Hippocrates lib. 2. de diæta.

e Musicorum & φωνάσκων. Iuuat autem, quia fluxionem sistit in fauces euntem, & raucedines efficientem.

f Ternis ramulis potis cum succo granati acidi. Dioscor.

g De hac maris & fœminæ distinctione nihil Dioscorides.

h Præsertim si pigræ & stagnantes.

i Pruritus à salsa pituita cõcitatos. Suspicor in exemplari Græco fuisse ἀλύκας, id est, anxietates, quas Hippocrates Aphoris. 56. lib. 7. discuti ait vino, pari aquæ portione diluto, eamque vocem ineptè à Plinio salsitudinem versam fuisse.

k βλήχων pro γλήχων.

l Ineptè apud Dioscoridem, μετ' ἀλὸς καὶ μέλιτος ποθεῖσα ἀνάγει τὰ ἐκ πνεύμονος: legendum enim μεθ' ἀλὸς. Corn.

m In quibus caro supra modum excrescit.

n Quæ accessionum febrilium principijs inuadunt.

o Vaporosos & crassos spiritus è pituita genitos.

p Horat. epist. 3. lib. 1. —quod si
Pallerem casu, biberent exangue cuminum.
Pallens cyminum vocat & Persius Saty. 5.

q Is cùm Gallias pro prætore regeret, à Nerone primus omniũ qui exercitibus præerant, defecit. Sueton. in Nerone cap. 40.

r In captatione testamenti (cùm eius testamentum, ac hæreditatẽ Nero captaret) sic lenocinatum fuisse, Neronis cupiditati & voluntati obsecutum, vt eius amicitia & beneuolentia summos honorum gradus consequeretur, dum pallido colore simularet aduersa valetudine se premi, qua breui periret.

s Hernia præsertim aquosa, vel flatuosa.

De cumino AEthiopico, quod vrinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula. CAP. XV.

[a] AEthiopicum maximè in posca, & in [1] ligmate cum melle. Africano priuatim vrinæ [b] incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis verò, quos [2] acriore vi vrina mordeat, in [c] dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia [d] in vino: præterq; impositis vellere folijs: [e] testium tumoribus, tostum, tritumq; cum melle, aut cum rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & [f] vomitionem nauseasq; ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illiniturque, vel penicillis feruens [3] adprimitur fascijs. Strãgulationes vuluę potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atq; tinnitus cum [4] seuo vitulino, vel melle. Suggillatis illinitur cũ melle, & vua passa, & aceto. Lentigini nigrę ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci vocant ammi. Quidam verò Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates [g] regium appellat, videlicet, quia efficacius in Ægypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic vsus. Nãque & panibus Alexandrinis [5] subditur, & [6] cõdimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. [7] Vrinam & menstrua ciet. Suggillata & oculorum epiphoras mitigat. Cũ lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatimque cerastarum, cum pari portione [8] myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum vua passa aut resina, [9] vuluas purgat. Tradunt facilius cõcipere eas, quæ odorẽtur id per coitũ. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum transmarino: innocẽtius Italicũ est. Ferunt, eos qui quotidie id edũt, paralysi nõ periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si [10] trita in Sole fricetur. [11] Spleneticis prodest in vino potu radicis cortex duabus drachmis, [h] dempto balinearũ vsu. Feruntq; [i] XXXV. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen [12] decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quę phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanãt. Sic [k] & strumas discutit radix: parotidas

1 ecligmate. Vet.
2 acriorũ vrina. CH.
3 adstringitur. M.
4 sebo. CH.
5 subigitur. Vet.
6 alimentis. M.
7 vrinas. CH.
8 myrnæ. CH.
9 vuluam. CH.
10 tritæ. CH.
11 Splenicis. CH.
12 vel decoctum. CH.

parotidas [13] vermiculósque cocta in aqua. [14] Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad [15] tineas in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho [16] inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum (aliqui [l] panacem vocant) stomacho [17] inutile est. Item cõuulsionibus & inflationibus. [m] Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

13 auriumque vermiculos. Vet.
14 Iocineris dolori tusa cum farina hordeacea imponitur. Vesicæ quoque &c. CH.
15 tænias. CH.
16 inutilem. Vet.
17 vtile. Vet. & ex Diosc. nam coctione iuuat. Legitur &, vtile, in CH.

ANNOTATIONES.

a Hodie etiamnum è Melita cumini genera duo afferunt: alterum acrimoniæ vehementioris, subnigrum, quod vocant *Commin fort*: alterum candicans, gustus lenioris, subdulce, quod appellant *Commin doux* (ab Hippocrate regium hoc vocari ait Dioscorides:) ea diuersitate quæ in fœniculo dulci satiuo, & acri sylnestri spectatur.
b ἀκρᾶτειαν Nec de hac facultate Dioscorides quicquam prodidit, nec de cumino Africano.
c τῷ γλυκῇ, vino passo.
d Ore sumptum.
e Dioscoridi cyminum satiuum prodest collectionibus testiculorum admotum cum vua passa, aut lolij farina, & cerato. Syluestre verò eidem morbo cum melle & vua passa.
f Singultui & stomacho fluctuantis humoris copia exoluto confert. Dioscor.
g Quæ regum imperio paret. Probabilius est sic dictum per ἀρτονομικὸν, quód regia mensa dignum esset.
h Ne splenetici medicamẽti vim ab interioribus visceribus ad externas partes euocent, & sic impediant.
i Quadraginta diebus lienem absumi, cruentasque vrinas reddi, & alui purgamenta. Dioscor.
k Et duritias, σκληρίας. Dioscor.
l Nec abs re, quia panaci Heracleotico, radice, caule, viribus, simile est. Dioscor.
m Crateuas ligusticum nomine cunilæ bubulæ vocandũ censuit, & falsò, quoniam cunila bubula origanum syluestre est.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. CAP. XVI.

[a] CVnilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositumque, vt quinto post die soluatur. [1] Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab ijs facta perfricantur. Item [b] testudines cum serpẽtibus pugnaturæ hac se muniunt: quidámq; in hunc vsum [3] panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala sicca, vel folijs tritis, in omni vsu mirè congruens ex vino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Gręcis [4] origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum [5] farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Prçcipuè verò serpentiũ morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis [6] lignosæ, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus [7] generibus earum tradunt. Manipulo quoq; eius abiecto, omnes è tota domo [c] blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus folijs ex oleo perunсto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis vocatur, pilosioribus folijs ac ramis & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis [8] tractu eius cohærescentibus. Altera thuris, [d] quàm [9] libanotidem appellamus. Medetur vtraq; cõtra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos vsus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. [10] [e] Fit ex ea montana, serpillo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos [11] auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoq; vtilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, vtilissima. Libanotidis alia genera [f] suis dicentur locis.

1 Et, in Vet. d.
2 ob hunc. Vet.
3 panaceam. CH.
4 origanũ syluestre & panax heracleus. Ex Diosc.
5 farre. CH.
6 linosæ. CH.
7 his gener. CH.
8 tactu. M. & CH.
9 libanotidam appellauerimus. CH.
10 est & altera mõt. Vet.
11 auiditatem vtraque. Dal.

ANNOTATIONES.

a Cunila satiua, satureia hortensis. Cunila montana, satureia syluestris. Cunila Gallicana, origanum Heracleoticũ Cunila bubula, origanum syluestre. Cunilago, conyza. Crateuas ligusticũ, quod & panacem dicunt, falsò cunilam bubulam vocauit suprà cap. 8. 19. circa finem. Hæ sic distinguendæ sunt appellationes. Cũ historia cunilę bubulæ polycnemi descriptionem autor confundit, quã fusius deinde repetit cap. 14. lib. 26. Cunila capitata ca. 10. lib. 32. Polycnemum, Sereno cephalote.
b Plutarchus lib. de solertia animal. Arist. lib. 9. hist. animal.
c Culices abigit, pulices necat. Dioscor.
d Nihil horum Dioscor. in historia tertiæ Conyzæ. Plinius inscienter miscet hæc omnia.
e De Heracleotico id Dioscorides.
f De libanotide iam tractauit cap. 12. & vlt. lib. 19.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepidio, & de gith, siue melanthio, & aniso. CAP. XVII.

[a] PIperitis, quam & siliquastrum appellauimus, cõtra morbos comitiales bibitur. [1] Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, [1] densis geniculis, folijs lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus.

1 Castor taliter. M.

ructibus.[c] Origanum [2] quod in sapore cunilæ æmulatur, vt diximus, plura genera in medicina, habet: onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius vsus contra [3] rosiones stomachi in tepida aqua, [4] & cruditates: cõtra [5] araneas scorpionésque in vino albo: luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, stomachóque acida ructanti & [d] præcordijs. Tussientibus quoq; cum melle datur, & pleuriticis, [6] & peripneumonicis.[7] [e] Heracliũ quoq; tria genera habet, nigrius latioribus folijs, glutinosum. Alterũ exilioribus, mollius, [f] sampsucho non dissimile, quod [8] aliqui, [g] prasion vocare malũt. Tertium est [h] inter hæc medium, minus quàm cętera [9] efficax. Optimum autem Creticũ. Nam & iucũdè olet. Proximum Smyrnęũ. [10] Deinde [i] Heracleoticũ, ad potũ vtilius, quod onitin vocant. [k] Cõmunis autem vsus serpẽtes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis [11] mederi cum panacis radice, hydropicis cũ fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctũ ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras [l] in [12] descẽsione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoq; & vuis medetur, & capitis hulceribus.[m] Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum [n] cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorẽ facit, cũ melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cũ melle & sale. Crassiores pituitas & [13] nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio [14] morbo tritum cũ oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furũculos aperit cũ fico trita. Strumas cũ oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cũ fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. [o] Lepidiũ inter vrentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen, cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè, & [15] cicatricũ hulcera. Tradunt in dolore dentium [p] adalligatum brachio quà doleat, [16] [q] compescere dolorẽ. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij [17] melaspermon vocant. Optimũ, quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimũ. Medetur serpentium plagis & scorpionũ. Illini ex aceto ac melle reperio, incẽsoq; serpentes fugari. Bibitur drachma vna [18] cõtra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum [r] cum aceto. Hulcera oris tritum aut commãducatũ. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito [19] nitro potum. Duritias tumorésque veteres & suppurationes illitum. [20] Lac mulierum auget cõtinuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, vt hyoscyami. Similiterq; [21] largior venenũ est, quod miremur: [f] cùm semen gratissimè panes etiam cõdiat. Oculos quoq; purgat: vrinã & menses ciet. Quinimo linteolo [22] [t] alligatis tantùm granis xxx. secundas trahi reperio. Aiunt & [v] clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatũ, siue crudum, siue decoctũ. Item viride aridúmve, omnibus quę condiuntur, quæq; intingũtur desideratũ. [x] Panis etiã crustis inferioribus subditũ. [y] Saccis quoq; additur. Cũ amaris nucibus vina cõmendat. Quin ipsum oris halitũ iucũdiorẽ facit, fœtoremq; tollit mãducatũ matutinis cũ smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutũ. Vultum iuniorẽ præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormiẽtes olfaciant. Appetentiã ciborũ præstat, quando id quoq; inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desijt cibos poscere. Ob has causas quidã [z] anicetũ id vocauere. Laudatissimũ est Creticũ, proximũ Ægyptiũ. Hoc [A] ligustici vicẽ præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitũ naribus. Epiphoris oculorũ [24] è vino radicẽ eius tusam imponit Iollas: Ipsum cũ croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta

2 quod sapore cunilam æmulatur. Vet.
3 torsiones. M.
4 & cõtra crud. CH.
5 araneos. M. sic & hoc ipso capite pòst paulò.
6 & peripneumonicis, in M. d. peripleumeticis. CH.
7 Origanũ quo. tria gen. habet, Heracleoticũ nigrius. Ex Dioscor.
8 aliqui onitem. Ex Dioscor.
9 efficax autẽ. Optimum Creticum. M.
10 Dorius. CH.
11 medetur. Vet.
12 decessione. M.
13 nigra. Vet.
14 mortuo prodest. Tritum. Vet. & ex Diosc.
15 hulcerum cicatrices. Vet.
16 conuertere. CH.
17 melãspermõ. Dal.
18 & contra. CH.
19 vino Vet.
20 Lacte. CH.
21 largius. Vet.
22 illigatis. M.
23 colluti. Vet.
24 Euenor rad. e. tus. imponit. Iollas ipsũ. M. legitur & in CH. Eueneros &c. vt in vulg.

10 20 30 40 50

lenta ad magnas fluxiones,[25] extrahendíſque ſi qua in oculos inciderint. Narium quoq;[26] [B] carcinodes conſumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyſſopo ex aceto gargarizatum.[27] Auribus infunditur cum roſaceo. Thoracis [C] pituitas purgat toſtum: cum melle ſumptum melius. Cum acetabulo aniſi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tuſsim.[D] Facillimè verò aniſi drachmæ tres, papaueris duæ miſcentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus ſumuntur. Præcipuū autem eſt [E] ad ructus, ideo inflationibus ſtomachi, & inteſtinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus ſternutamenta inhibet. Potum ſumnum[29] concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & [f] præcordiorum tumores. Et pectorum vitijs,[G] neruis quoque, quibus ſuccinctum eſt corpus, vtiliſsimum. Prodeſt eius & capitis doloribus inſtillari ſuccum cū oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & inteſtinis putant, ideo dyſentericis &[30] in teneſmo datur toſtum. Aliqui addunt & opium, pilulis[31] in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores ſucco vſus eſt. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è vino, radicem[32] ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſma impoſuit cum apio: item vuluarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque[33] illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut [H] contractiones ſentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes. Ideóque quamplurimum domi ſerendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et ſtatim à partu dandum potui polenta aſperſa. Soſimenes contra omnes duritias ex aceto vſus eſt eo: & contra laſsitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſsitudinis auxilium viatoribus ſpopondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis, quòd ternis digitis[34] prehenderit ſeminis, tantūdem hyoſcyami cū lacte aſinino. Multi [I] vomituris[35] acetabula eius & folia lauri decē trita in aqua, bibēda inter cœnā ſuadent.[36] Strangulationes vuluę, ſi mādúcetur & linatur calidū, vel ſi bibatur cū caſtoreo[37] in aceto & melle, ſedat. Vertigines à partu cū ſemine cumeris & lini pari menſura ternûm digitorū, vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepoſemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi vſus eſt, in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos, cū amaris nucib⁹ illitū. Sūt qui & aſpidum venenis aduerſari naturā eius putent. Vrinā ciet. Sitim cohibet. Venerē ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficacius ſemper recēs, & quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, præterquàm inflato.

25 extrahēdáq;. Vet.
26 cardines. CH.
27 fractis. Dioſc.
28 &, in Vet. d.
29 conciliat. Vet.
30 in teneſmos. CH.
31 inde. Vet.
32 & ad renes. Dallo CH.
33 illeuit recens. M.
34 prenderit. CH.
35 acetabulum. Vet.
36 Strāgulatus. CH.
37 in, M. d.

ANNOTATIONES.

a Vulgò piper Indicum, aut capſicon, trium generum.
b Hæc eſt lepidium.
c Origanū, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin, quod ſapore cunilam æmulatur, non diſsimile hyſſopo, & quod praſſion appellant. Priuatim &c. Ex Dioſc. Plinius praſſion, quod eſt ſecundū tragorigani genus cōfundit cum origani ſpeciebus.
d Æſtuantibus à marina iactatione. Dioſcor.
e Origanum quidem tria genera habet: Heracleoticū nigrius &c. Hæc quæ ex diuerſis autoribus Græcis Plinius vel eius liberti colligebant, nullo ordine & prorſus indigeſta transcribuntur.
f Hyſſopo, Dioſcor.
g Oniten, Idem.
h Sylueſtre, Idem.
i Ex Heraclea Cretæ.
k Hæc omnia de Heracleotico Dioſcor.
l ἐν ἐμβλουγῷ, in balnearum ſolio. Dioſc.
m Datur ijs qui cicutam aut opium biberunt, ex paſſo: qui gypſum aut Ephemeron, ex oxymelite Dioſcor.
n Cinerem hic lixiuium appellat. Sic Columella cap. 22. lib. 12. *Cinis autem odorem picis aufert, & eluit ſpurcitiam.*
o Lepidium ἀπὸ τοῦ λεπίζειν, id eſt, ἐκδέρειν dictum, quòd vrenti acrimonia ſua vlceret, excoriet, decorticet, eaque facultate, vel ferro notas fronti ſeruorū inuſtas (τὰ στίγματα) deleat. Columella,

Atque oleris pulli radix, lachrymoſáque cepa
Ponitur: & lactis guſtum quæ condiat herba,
Deiectura (alij, *Deletura*) *quidem fronti data ſigna fugarum:* (alij *focorum: Vimq; ſuam idcirco profitetur nomine Græco.*

p Dioſcorides collo appendit.
q Excitata puſtula, quę humoris impetum dentem vexantis ad brachium reuocet. Sic quidam in eo morbo, aurium radici medicamenta, quæ puſtulas gignunt, admouent.
r Et teda, ac collutum. Dioſc.
ſ Vide ſuprà cap. 8. vltimum, lib. 19.
t Et in peſſo ſubditis.
v Circumſcarificatis, mederi tritum in vrina vetere. Dioſc.
x Vt ammi & melanthium fœniculum.
y Quibus vina colantur & transfundūtur. Vina enim per ſaccū olim trāſmittebāt, nō tantū vt liquidiora, & caſtigatiora biberēt, ſed vt peregrinis odoribus in ſaccum coniectis, & odore & ſapore magis placerent, qua ratione Hippocraticū vinum hodie nobis paratur. Theophraſtus ca. 9. lib. 6. Cauſ. vide ſuprà ca. vlt. lib. 14.
z Omnibus alijs medicamentis præcellens.
A Satiui, de quo capite 8. vltimo, lib. 19.
B Canceroſum vlcus, aut polypum.
C Craſſos & pituitoſos ſuccos pulmonib⁹ infarctos, & thoraci.
D Iucundiſſimo & vtiliſſimo remedio.
E Quæ ſequūtur omnia ex varijs autorib. Plinius coaceruat, ijſdem facultatibus ſæpius etiam repetitis. Horum nihil apud Dioſcor.
F Potiſſimum è flatu natos.
G Membranis flatu craſſo diſtentis, vel acri lancinatis, quæ viſcera & corporis muſculos ambiunt.
H Neruorum σπασμὸς.
I Vt robuſtior ſit ad vomitionem perficiendam ventriculus.

De anetho, sacopenio, & sagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo succus herbarum colligendus est, & de opio. CAP. XVIII.

[a] ANethum quoq; ructus mouet, & tormina sedat. Aluũ sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, sedat cruditates. Cinis eius [b] vuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. [1] [c] Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum trãsmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ simile, sagapenon vocatur. Prodest laterum & pectoris doloribus, conuulsis, tussibus vetustis [2] excreationibúsque, præcordiorũ tumoribus. Sanat & vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lũbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in strangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodest & contra mala medicamenta. Papaueris satiui [3] diximus genera: & sponte nascentis alia [4] promisimus. Sed satiui albi calix ipse teritur, & è vino bibitur somni causa. Semen elephãtiasi medetur. [d] E nigro papauere [5] [e] sapor gignitur [6] scapo inciso, vt Diagoras suadet, cùm [f] turgescit: vt Iollas, cùm deflorescit hora diei sereni, hoc est, [g] cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubẽt [h] sub capite [7] & calice. Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & [8] hic, & herbæ cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, vngue pollicis, [9] [i] vt lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaueris verò [10] largus densatur, & in pastillos tritus in vmbra siccatur, non [k] vi soporifera modò, verùm si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnum: opion vocant. Sic scimus interẽptum [11] Licinij Cecinnæ Prætorij viri patrem in Hispania [12] Bauili, cùm valetudo impatibilis odiũ vitæ fecisset: item plerosque alios. Qua de causa magna concertatio extitit. [13] Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, vt mortiferum, infundi vetantes. Præterea quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. [l] Sed postea vsus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque [m] eius trito in [14] pastillos, è lacte vtuntur [n] ad somnum: item [o] ad capitis dolores cum rosaceo. [p] Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierũ. Sic & folijs ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyrijs addi: multóque [15] magis quas vocant lexipyretas, quásque pepticas & cœliacas. [16] Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis [q] rotundat [17] capita. At syluestri [18] longum ac pusillum, & ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur contra vigilias, eademq; aqua [19] fouent ora. Optimum in siccis, & vbi raro [20] pluit. Cùm capita ipsa & folia [r] decoquuntur, succus meconium vocatur, multùm opio ignauior. Experimẽtum opij est primùm [21] odore: syncerum enim [s] perpeti non est, mox in lucernis; vt pura luceat flamma, [22] aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs, & crebrò extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maximè mirum, ęstiuo Sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recẽti simile fiat. Mnesicles optimè seruari putat hyoscyami semine adiecto: alij in faba.

1 Sacopenio, quod &c. transmarinũ. Dal.
2 Excreationibus, præcordiorúmque tumoribus. Vet.
3 ita dix. CH.
4 proximè. M.
5 opium. Vet. opos. Alij sopor CH.
6 capite. Dal.
7 aut. Dal.
8 huius. Dal.
9 aut cõchulis. Dioscor.
10 largior. Vet.
11 P. Licinij. CH.
12 Bilbili. Dal.
13 Diagoras, vt scribit Erasistratus, vsum eius in totum damnauit, oculorum lippitudini & auriũ vitijs infundi vetans, quoniam visui &c. Ex Dioscor.
14 pastillo electo vtuntur ad somnium. CH.
15 magis confectionibus quas. Vet.
16 Nigri semẽ. Dioscor.
17 caput. Vet.
18 longa & pusilla, & ad om. ef. valentiora. CH.
19 fouentur. Vet.
20 pluat. CH.
21 in odore CH.
22 & vt. CH.

ANNOTATIONES.

a Rhodiginus cap. 26. lib. 27. notat ἀνηθινὸν Græcis florem quẽuis dici ἀπὸ τοῦ ἄνω τείνεσθαι. Anethi comę & seminis decoctũ inflationes discutit Dioscoridi.

b Condylomata, Dioscor. Plinius legisse videtur κιονίδας.

c Sagapenum nostrâs, quod Sacopenũ Plinius vocat, vt nomine à transmarino diuidatur, succus est ferulæ nostratis, qui caule ad radicem vulnerato fluit. Diosc. vide suprà cap. 8. lib. 19.

d E nigro potiùs, quàm albo papauere, opium fieri nusquam Dioscorides scribit. Valentius à nigro colligi verisimile est, imbecillius ex albo.

e Saporis vocabulo τὸν χυλὸν Græcorum Plinius voluit exprimere, duplici errore: altero, quòd liquor is ὀπὸς sit, id est, manans sponte lachryma, non autẽ χυλὸς, id est, succus herba trita expressus: altero, quòd ad id papaueris albi, non nigri, scapus inciditur.

f Grandescit, & ad florem properat.

g Circa meridiem.

h Sub capite, ante florem: & calice, post florem.

i Constãtinus legit, aut conchis, in dictione ὀπὸς. Ego nihil muto. Glaucio enim & syluestribus lactucis succum detrahi solitum Dioscorides prodit, quo verum opium adulteraretur.

k Virgilius 4. Æneid.

Hesperidum templi custos, epulásq; draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella soporiferúmque papauer.

Idẽ 6. cùm ait, *Melle soporatam & medicatis frugibus offam*, medicatas fruges papauere conditas intellexisse videtur. Victorius cap. 3. 4.

l Mnesidemus vsum duntaxat olfactandi probauit, conciliando somno. Dioscor.

m Nigri, Dioscor.

n Illito ex aqua fronti & temporibus.

o Hoc de opio Dioscorides.

p Cum amygdalino, croco, mirrha. Dioscor.

q Satiuo caput oblongum Dioscoridi.

r Tunduntur, prælo exprimuntur, & in mortario trita digeruntur in pastillos. Dioscor.

s Quia soporiferum, & caput grauans.

De [a] erratico & ceratiti, & glaucio ſiue paralio, & heraclio ſiue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAP. XIX.

INter ſatiua & ſylueſtria medium genus, [b] quoniam in aruis, ſed ſponte naſceretur, [c] rhœã vocauimus & [1] erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calice mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & ſomnum faciunt. Sylueſtrium vnũ genus, ceratitin [2] vocãt, nigrum, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa, caliculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cæteris ſylueſtribus. Semen exile, tempeſtiuũ eſt meſſibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulſo. Folia trita cum oleo, argema iumentorum ſanant. Radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextarijs ad dimidias, datur ad lumborum vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus [d] glaucion vocant, alij paralion. Naſcitur enim [e] in afflatu maris, aut nitroſo loco. Alterum è ſylueſtribus genus heraclion vocatur, ab alijs [3] aphron, folijs (ſi procul intuearis) ſpeciem [f] paſſerum [4] præſentantibus, [g] radice in ſumma terræ cute, ſemine ſpumeo. [h] Ex hoc lina ſplendorem trahunt æſtate. Tũditur in pila comitialibus morbis, acetabuli menſura in [i] vino albo. [5] vomitiones [6] enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, vtiliſſimum. [k] Fit autem huius papaueris aut cuiuſcunque ſylueſtris capitibus c x x. in aquæ cæleſtis ſextarijs tribus biduo maceratis, in eademq; [7] diſcoctis: deinde [l] ſaccatis, iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere poſtea drachmas ſenas [m] croci, hypociſthidis, thuris, acaciæ, & paſſi Cretici ſextarium. Hæc oſtentatione, ſimplex quidem & antiqua illa ſalubritas papauere & melle conſtat. Tertium genus eſt [8] tithymalon, mecona vocant, alij [9] paralion, folio, [10] læui, albo, [n] capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florente. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulſo: Cuiuſcunque autem papaueris caput viride, vel ſiccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo ſi protinus detur, ſcorpionum ictibus reſiſtit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, ſi capita eius vel folia terantur.

1 Empraticum. CH.
2 vocant, ſiue nigrũ. Th.
3 aphrodes. Dioſc.
4 repræſentantibus. Vet.
5 vomitionem. CH.
6 autem. Vet.
7 decoctis: deinde ſiccatis. Vet. legitur &, ſiccato, in CH. & mox, decocto ad dimid.
8 tithymalos. Dal.
9 arthalion. CH.
10 lini. Dioſc.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 13. lib. 9. hiſtor.

b Ratio illa eſt, quòd medium genus cẽſeatur, nõ quòd rhœas vocetur. Vide cap. 8. lib. 19.

c Rhœadem. ῥοιὰ malum Punicum eſt, ῥοιὰς papauer.

d Quidam falſi cognatione foliorum, ex hoc glaucion fieri arbitrati ſunt. Dioſcor.

e Sponte vbique ſatum prouenit.

f Struthio ſimilibus. Dioſcor. Ineptiſſimus hic Plinius.

g Radice perquam tenui. Herbula tota candida & ſpumoſa eſt: fructu inter folia candido Dioſcor. Pro ῥίζαν δὲ λεπτὴν ἐπιπολαίαν, Plinius legit ἐπιπωλάζουσαν.

h Suſpicor Plinium, cùm apud autorem, vnde hæc ſumpſit, legiſſet papauer hoc folijs paruulis eſſe, ſimilibus ſtruthio, quo æſtate lanæ purgantur ab erioplytis, & candorem trahunt, nec aſſecutus τοῦ στρουθίου ſignificatum eſſet, incogitanter vim purgandi lina tribuiſſe huic plantæ. Dioſcorides eius facultatis nuſquam meminit.

i Mulſa, Dioſcor. vino mulſo, Theophr.

k Dioſcoridi diacodion tantùm fit ex ſatiui papaueris capitib. Fallitur Plinius.

l Colatis. Hac voce poſthac vtitur cap. 2. lib. 29. Vide Turn. ca. 14. lib. 13. Aduerſar.

m Heras apud Galenum lib. 7. κ. τόπους harum rerum tantum vnã drachmam miſcet. Ineptiſſimum eſt, quòd papaueris generib. ob nominis ſimilitudinem tithymalum Plinius interponit.

n Capite in caulis ſummo rotundo, in quo fructus erui magnitudine, colore varius: flos albus.

De portulaca ſiue peplio, coriandro, & atriplici. CAP. XX.

EST & portulaca quam [a] peplion vocant, [1] [b] non multùm ſatiua efficacior. Cuius memorabiles vſus traduntur. Sagittarum venena, & ſerpentium hæmorrhoidũ & preſterum [2] reſtingui, pro cibo ſumpta, & plagis impoſita extrahi. Item hyoſcyami, pota è paſſo expreſſo ſucco. Cùm ipſa non eſt, ſemen eius ſimili effectu prodeſt. Reſiſtit & [c] aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribuſq; in vino tuſa & impoſita. Reliqua hulcera commanducata cum melle ſanat. [d] Sic & infantium [e] cerebro imponitur, vmbilicoque prociduo. In epiphoris verò omnium, [3] fronte temporibuſque cum polenta. Sed ipſis oculis, è lacte & melle. Eadẽ, [f] ſi [4] procidẽt, prodeſt, folijs tritis cum corticibus fabę. Puſtulis [g] cum polenta & ſale, & aceto. Hulcera oris, tumoremque gingiuarum cõmanducata cruda ſedat: item dentiũ [h] dolores. Tonſillarum hulcera, ſuccus decoctę. Quidam adiecere paulum murræ. Nam [5] & mobiles dentes ſtabilit [6] cõmanducata. Cruditates ſedat, vocemq; firmat, & ſitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini [7] ſemine pari mẽſura ſedat. Mammarum vitia, cum melle [8] & Cimolia creta. Salutaris & ſuſpirioſis, ſemine cũ melle hauſto.

1 non, in Vet. d.
2 reſtringi. Vet.
3 fronti. Dal.
4 procedant. CH.
5 &, in M. d. & CH.
6 manducata Cruda. CH.
7 ſemine & melle pari. CH.
8 aut. CH.

hausto.[i] Stomachũ[9] in acetarijs sumpta corroborat. Ardẽtibus febribus[k] imponitur cum polenta. Et aliàs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriç &[l] vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino.[m] Tenesmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodest.[n] Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac vesicas. Vẽtris animalia pellit. Ad vulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisque somnia. Prætorij viri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles vuæ morbos, radicem eius filo suspensam è collo gerere, præterquam in balineis,[10] & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum[o] inter syluestria nõ inuenitur. Præcipuum tamẽ esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus vnum, quod amphisbænas vocãt, potum impositumque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesque, cum melle aut vua passa.[p] Panos verò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus subijci efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque,[q] quæ serpunt, sanat cum melle, vel vua passa: item testes,[r] ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit[11] rem, si vera est: menstrua contineri vno die, si vnũ granum biberint fœminæ: biduo, si duo: & totidem dieb. quot grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam ęstate seruari putat. Atriplex & syluestre est,[12] accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbosq; regios & pallorem, coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam, nisi languidum,[13] culpauit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata[14] sępius aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum[s] vitijs id infundit cũ beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto, vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem sacrum, cum[t] melle,[15] aceto, nitroq;: similiter podagras. Vngues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius[16] cum melle,[u] arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto[17] vel per se, vel cum malua aut lenticula, concitantes vomitiones. Syluestri capillos tingunt, & ad suprà dicta vtuntur.

9 in, CH. d.
10 &, in CH. d.
11 rem miram, si vera est. M. & CH.
12 & satiuum accus. M. Vet.
13 putauit. Vet.
14 sæpe. CH.
15 acetoque nigro. M. aceto nigro. CH.
16 cum mulsa. Diosc.
17 vel, in Vet. d.
18 scripta. Vet. & CH.

ANNOTATIONES.

a Ineptè Plini⁹ syluestrem portulacam eiusdem generis ac naturæ cum satiua, nisi quòd sponte prouenit, confundit cũ Peplio herba diuersissima, ideò tantùm, quòd peplion agrestem portulacam nonnulli vocauerunt. Quidam legunt, quã telephion, quoniam sedum tertium acre, & vlcerans Dioscorides, & agrestẽ portulacam nominari scribat, & telephium.
b Ob magnam acrimoniam & feruorem.
c Peplion bilem, pituitam, aquas educit.
d Ad satiuam iam hæc pertinent.
e Inflammato seiriasi morbo.
f Oculi. Hoc vitium nunc πρόπτωσιν Græci vocãt, nũc ἐκπιεσμόν.
g Eruptionibus papularum in capite, cum vino. Diosc.
h Stupores, Dioscor.
i Stomachi & intestinorum ardores, & æstum placat. Diosc.
k Ventri & hypochondrijs. Diosc.
l Cruentis excreationibus. Dioscor.
m Hæmorrhoidibus, Diosc.
n Immodicis, & nimis effusis. sic & mox.
o Satu tantùm, non sponte, nascitur. Nuper tamen syluestre repertum in Hispania.
p Et strumas. Dioscor.
q Herpetas & ignes sacros sanat cum pane aut polenta: itẽ testes inflammatos. Dioscor.
r Igneas summæ cutis inflammationes. Dioscor. πυρώδεις φλεγμονὰς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν.
s Inflammationibus.
t Mulsa, Diosc.
v Acri fluxione exasperatas.

De malua,[1] malope, & althæa, &[a] lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. CAP. XXI.

1 moloche.

E Cõtrario in magnis laudibus malua est vtraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Gręci[2] malopen vocant in

2 molochen. Ex Ath. lopen. CH.

satiuis.

satiuis. Alteram ab emolliendo [3] ventre, dictam putant malachē. E syluestribus, cui grande folium & radices albę, althæa vocatur, ab excellentia [b] effectus à quibusdam [4] aristalthæa. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus [5] efficacior vis, præcipuè scorpionum, vesparum, similiumq́;, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. [c] Valent & [6] contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ [7] cum nitro, potæ verò decoctæ cum radice sua, leporis marini [8] venena [9] restringunt: & vt quidam dicunt, si vomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ vnum caulem habet radice circa dentem qui [10] doleat [11] punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panósque, addita hominis saliua, [12] purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitijs occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis dieb. emendat. Stomacho [13] inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cū adipe anseris. aliqui purgari fœminas, folijs earum manus plenę mensura, in oleo & vino sumptis. Vtique constat parturientes folijs substratis celerius [14] solui, protinus à partu reuocandum, ne vulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino [15] decocta hemina. Quin & semen [16] tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeoq́; eæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum, Xenocrates tradat. [17] Itē tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis vtilissimè infundi. Item sedis vitijs, vel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus [18] quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. [19] His & calculosis, & inflatione & torminibus, aut [20] opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, & ambustis, decocta in [21] oleū folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & vesicæ, & intestinorū rosionibus. Vuluas & cibo & [22] infusione emollit in oleo: succus decoctę [23] pori meatus suaues facit. Althææ in omnibus suprà dictis efficacior radix: pręcipuè conuulsis ruptisq́;. Cocta in aqua aluum sistit. [d] Ex vino albo strumas & parotidas, & mammarum [24] inflammationes, & [e] panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosę tussi citissimè medentur. Hippocrates vulneratis, [25] sitientibusq́; [f] defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendū dedit: & ipsam vulneribus cum melle & resina, item [26] contusis, luxatis, tumentibus, [27] & musculis, neruis, articulis imposuit: [28] & asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea [29] addita addēsari sub [30] dio, atque [31] lactescere. [g] Efficacior autē, quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autē [32] & syluestre, quod alij oxalidē appellant, [33] satiuo proximū, folijs acutis, colore betæ cādidę, radice minima: nostri verò [h] rumicem, alij lapathū [i] cantherinū, ad strumas cum axungia efficacissimū. Est & alterū [34] genus, ferè oxylapathō vocāt, satiuo [35] item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustrib. nascēs. [k] Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natū. Est & aliud hippolapathō, maius satiuo, candidiusq́; ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & [36] ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta [37] si coletur, succus dentibus auxiliatur: si verò bibatur, morbo regio. Semen [l] stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices priuatim vngues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino [38] potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem reijcientib. adiecta acacia lentis magnitudine prodest. [m] Præstantissimos pastillos faciunt ex folijs & radice, addito nitro & [39] iure exiguo. In vsu aceto

colluunt.

3 ventrem. CH.
4 plitolicia. CH.
5 efficax. Vet. & CH.
6 contra presterū venena. M contra phystim venena. CH.
7 cū anetho. M. Vet. cum anitro. CH.
8 venenū. M. cum radice succo, lep. mar. venenum restinguitur. CH.
9 restinguunt. Vet.
10 dolet. M.
11 perunge. Vet pūgit. CH. Lego, pungito.
12 pungunt. CH.
13 vtiles. M.
14 solui: sed id protinus. Vet. solui, sed protinus à partu reuocanda. Vet. alij.
15 decoctæ. CH.
16 tritum, in CH. d.
17 Itemque. CH.
18 quaternis, in M. d.
19 Is Vet.
20 opisthotono. Vet.
21 oleo. Vet.
22 insessione. Vet.
23 vrinæ. Vet. decoctæ potus halitus suaues. Alij Vet. orisq́; meatus suaues. Alij. per meatus. CH.
24 inflationes. CH. inflammationes tollit. Panos in vi. fol. dec. & illita. Eadem. Vet.
25 siccescēribusque. Vet.
26 conuulsis. M.
27 & in Vet. d.
28 vt supra spastic... dys. CH.
29 addita in M. d.
30 diuo CH.
31 lentescere. Vet. latescere. Quidā id est, in laticem verti.
32 &, in Vet d.
33 sapore. CH.
34 genus feri. Vet.
35 idē M. id est Vet. satiuo id quidem similius, sed. Alij Vet.
36 feriri. Vet.
37 si colluitur succus. Vet.
38 optimum. CH.
39 thure. Cornarius.

40 fronti & temporibus. Vet.
41 Semine poto è vino. Cornarius.
42 lienes inlita cœliacos. CH.
43 quod. Vet.

diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt [40] frontibus. Radice melicerides & lepras curant. In vino verò decocta, strumas & parotidas & calculos: [41] [n] Poto vino & [42] lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eademque omnia efficacius ius lapathi: [43] & ructus facit, [o] & vrinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dẽtes. Eadem decocta cum vino, sistit aluum: folia [44] soluunt. Adiecit [45] Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos [46] effectu, potum ex vino.

44 soluunt adiecto sale. Neque hic omittemus. M.
45 Solo. CH.
46 efficacius. M.

ANNOTATIONES.

a Lapathi Dioscoridi 4. genera: oxylapathum syluestre: oxylapathum satiuum: oxalis rotunda syluestris, nos & satiuam habemus: oxalis, siue anaxyris. Quatuor his generibus idẽ addit hippolapathon, nulla facta mentione aut hydrolapathi, aut bulapathi. Hydrolapathum autoris, est Dioscoridis hippolapathũ in paludibus nascẽs. Hippolapathum autoris, lapathi syluestris genus, amplo & lato folio, descriptum à Dodonæo pro tertia specie lapathi. Bulapathum verò, planta, quã Totabonam officinę vocant.

b ἀλθαίνειν, mederi est Græcis.

c Si ius decoctarum à bibentibus continuò reuomatur. Diosc.

d Aut cum mulsa. Dioscor.

e Abscessus. Diosc.

f Atrophia.

g Nam peptica & malactica vis spatio temporis elanguescit.

h Suprà cap. 12. lib. 19. lapathum satiuũ rumex dicitur, non syluestre.

i Vt Columella lib. 1. cap. 9. hexastichon hordeum cantherinũ vocari ait, quòd cantherijs, id est, equis pabulum detur, sic lapathum cantherinũ hoc rumicis genus vocari probabile est, quòd eo valde cantherij delectentur. In equis cantherij, quod in porcis maiales, in ouium genere veruece. Lucillius,

Penula, si quæris, cantherius, seruus segestre
Vtilior mihi, quàm sapiens. Rumicem fœcundum, epitheto peculiari, autor Moreti vocat.

k Integra & nihil mutata lectione, quidam à Plinio significari volunt lapathi aquatici genus, quarto loco descriptum à Dodonæo, in nostris stagnis frequens.

l Stomachi fastidia, τὴν ἄσιν. Dioscor. & cœliacos affectus. Idẽ.

m Ad scabiem, lepras, impetigines.

n Cùm aceto, Diosc. Legit Cornarius, Semine poto è vino lienes &c. Dioscorides verò habet: syluestris (nempe mollis) & oxylapathi, oxalidis semen ex aqua aut vino bibitur contra dysenterias, cœliacos affectus, stomachi fastidia &c. nulla lienis facta mentione.

o Menses. Dioscor.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbræo, & de lini semine, & blito. CAP. XXII.

1 in sublime. Vet.

SInapi, cuius [a] in satiuis tria genera diximus: Pythagoras principatũ habere ex his, quorum [1] sublimè vis feratur, iudicauit, quoniam nõ aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam [b] tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. [c] Ad vuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho vtilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & vrinam ciet. Hydropicis [2] imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. [3] Et vuluarum [d] conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adijcitur tordilion. [e] Est autẽ id semẽ ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunque [4] corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. [5] At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior [6] vrigo timeatur, [f] per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cũ rubrica, psoras, lepras, phthiriases [7] lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras gẽnas, aut [8] caligantes oculos cum melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitq; in eo in Sole modicè. [g] Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cũ induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere musto, conteruntur, manusq; plenæ mensura sorbentur ad [9] firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusq; omnes: mulierum etiam lassitudines, [10] saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum [11] ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatisque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum [12] ex semine madefacto in oleo expressoq;, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborumq; & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusq; eosdem habere traditur adarca, [h] inter syluas tacta in cortice calamorum sub ipsa coma nascens. Marrubium pleriq; inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant, alij linostrophõ, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quàm vt indicandum sit. Huius folia semenq;

2 imponitur cum fico: cum cumino &c.
3 Ex. Vet.
4 parte corp. CH.
5 Ad magnam duritiem. M.
6 vstio. CH.
7 tetanicos.
8 calig. ocul. succo cũ melle, qui tribus modijs (sub. seminis) exprimitur, & in fictili, deinde sole modicè crascescit. Exit & è caul. suc. lactescens, qui ita &c. partim ex Mansc. partim è coniectura. Mãscr. habẽt, oculos melle, succoque trib modijs &c. deinde, succus latens ei ne cui ita &c.
9 cõfirmandus. CH.
10 saluberrimæ. CH.
11 in. CH.
12 ex eo sem. CH.

ſemenq; contrita proſunt contra ſerpentes, pectorum & lateris dolores, tuſſim veterem. Et ijs [i] qui ſanguinem [13] reiecerint, eximiè vtile, [k] ſcopis eius cum panico aqua decoctis, vt aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur ſtrumis cum adipe. Sunt qui viridis ſemen quantùm duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & ſalis, [14] ſorbere ieiunos ad tuſſim iubeant. Alij nihil comparant in eadem cauſa marrubij & fœniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſſis, decoctiſque ad ſextarios duos, [15] cum addito mellis ſextario, rurſus decocto ad ſextarios duos, ſi cochlearij menſura in die ſorbeatur [16] in aquæ cyatho [l]. Et virilium vitijs tuſum cum melle mirè prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulſis, ſpaſticis ner-
10 uis ſalutare. Potum aluum ſoluit cum ſale & aceto. Item menſtrua & ſecundas mulierum. Arida farina cum melle ad tuſſim ſiccam [m] efficaciſſima eſt. Item ad [n] gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis, & naribus, & [o] morbo regio, minuendæq; bili cũ melle prodeſt. Item cõtra venena inter pauca potens. Ipſa herba ſtomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ veſicæ, & renum vitiis. Dicitur ſuccus [17] claritatem oculorum adiuuare. Caſtor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane ſuccum addit is, [18] ipſumque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, [p] vomicas rumpere, purgare, perſanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis [19] tuſo cum axungia veteri. Serpyllum [q] à ſerpendo putant [20] di-
20 ctum. Quod in ſylueſtri euenit, in petris maximè. Satiuum non ſerpit, ſed ad [r] palmi altitudinem increſcit. Pinguius voluntarium, & candidioribus folijs ramiſque aduerſus ſerpentes efficax, maximè cenchrin & ſcolopendras terreſtres ac marinas, & ſcorpiones, decoctis [21] in vino ramis foliiſq;. Fugat & odore omnes, ſi [22] vratur. Et contra [s] marinorum venena præcipuè valet. Capitis doloribus decoctum in aceto [t] illinitur temporibus ac fronti cum roſaceo. Item phreneticis, lethargicis; cõtra tormina, & vrinæ [23] difficultatem, anginas, vomitiones drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerũ [24] deſideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. [x] Ad cruẽtas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. [y] Siſymbriũ ſylueſtre à quibuſdam [25] thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine.
30 Quod in riguis naſcitur, [z] ſimile naſturtio eſt. [A] Vtrunque efficax aduerſus aculeata animalia, vt crabones & ſimilia. [B] Quod in ſicco ortum odoratum eſt, & inſeritur coronis anguſtiore folio. Sedant [C] vtraque capitis dolorem. Item [26] epiphoras. Alij panem addunt: alij per ſe decoquunt in vino. Sanat & epinyctidas, [D] cutiſq; vitia in facie mulierum intra quartũ diem noctib. impoſitũ, diebuſq; detractũ. Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptũ, ſiue ſucco potum. Non edendũ grauidis, niſi mortuo cõceptu. Quippe etiã impoſitum eijcit. [E] Mouet vrinam cum vino potum, ſylueſtre [27] & calculos. [F] Quos vigilare opus ſit, excitat infuſum capiti cum aceto. Lini ſemen cum alijs quidem in vſu eſt: & per ſe mulierum [G] cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciẽ ſucco adiuuat. [H] E-
40 piphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino ſedat: parotidas cũ melle aut adipe, aut cera: ſtomachi [28] ſolutiones inſperſum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniſo illitum. Torretur, vt aluum ſiſtat. Cœliacis, & dyſentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores eſtur cum vua paſſa. Ad phthiſin vtiliſſimè è ſemine fiunt ecligmata. Muſculorum, neruorum, articulorum, [29] ceruicum duritias, cerebri [I] membranas mitigat farina ſeminis, nitro aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum fico [30] idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris ſylueſtris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic [31] & fracta oſſa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitę cum melle. Emendat vngues ſcabros cũ pari modo naſturtij: [32] & teſtiũ vitia & ramices cum reſina & murrha, & gangrænas
50 ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Gręco ſextariis vtriuſq; decoctis in aqua mulſa. Inteſtinorum & thoracis pernicioſa vitia, clyſtere in oleo [33] & melle. Blitum [K] inſers vi-

Yy

13 reijciunt. M.
14 ſorberi ieiunis. M. & CH.
15 tum. CH.
16 cum. Dal.
17 & clar. CH.
18 ipſumque infuſo melle &c. perſanare promittit: illinit etiã vulnera à cane facta tuſo. Vet.
19 tuſum cum ax. vetere. CH.
20 dictum, quod in ſatiuo euenit, in petris maximè. Sylueſtre ac voluntarium nõ ſerpit, ſed ad pal. alt. incr. Satiuũ origano ſimile folijs ramiſque, ſed candidioribus, aduerſus ſerpentes &c. Sic leg. hæc ex Dioſc.
21 ex. CH.
22 vretur. CH.
23 difficultates. CH.
24 ardores. phlegmonas. Dioſco. dolores. Vet. deſiderium. CH.
25 ſerpyllum. Dioſc.
26 epiphoras, vt Philinus tradit. Vet. epiph. vt Plinius tradit. CH. corruptâ, ſed ex qua lectione illa Veteris confirmetur.
27 eijcit. Vet.
28 diſſolutiones. Da. vt paulo antè.
29 ceruicis. Vet.
30 & idem. M. totidẽ. Vet. item. Dal.
31 effracta. CH.
32 &, in M. d.
33 aut. CH.

ers videtur ac sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde [L] côuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. [M] Ventrem adeò turbat, vt cholerã faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates mẽstrua [34] sisti eo cibo putat.

34 cieri. Ex Hipp. lib. 2. de diæta. Chiffl.

ANNOTATIONES.

a Lib. 19. cap. 8.
b Mansum capitis pituitam elicit, ἀποφλεγματίζει. Dioscor.
c Ad tonsillas, diuturnasq; & callosas arteriæ scabritias succus mixtus cum mulsa gargarizatur.
d Strangulatu. Dioscorides.
e Tordylium quidam Creticum seseli vocant. Dioscor.
f Inter duplicatum pannum.
g Falsum hoc. non enim planta hæc lacteum succum fundit.
h Lib. 16. cap. 36. quo tractantur arbores in syluis nascentes. Inepte Plinius & illic & hîc adarcen inter plantas memorat. Vide suprà cap. 36. lib. 16. & infrà cap. 10. lib. 32. circa finem.
i Tabidis, Dioscor.
k Fasciculis manualibus.
l Folia cum melle illita, sordida vlcera purgant, nomas sistunt. Diosc.
m Ob humoris crassitiem.
n Cancrum esse gangrænam putat Nonius, quamuis eas ægritudines medici distinguant. Lucil. lib. 1. Sat.

--serpere vti gangræna malum atque
Herpes ita posset.

Varro περὶ ἐξαγωγῆς, *Non vituperamus, cùm sciamus digitum præcidi oportere, si ob eam rem gangræna non sit ad brachium ventura.* Idem libr. 2. De vita Pop. Rom. metaphoricè: *Quo faciliùs animaduertatur per omnes articulos populi hanc mali gangrænam sanguinolentam permeasse, nempe morum labem & corruptionem.*

o Naribus morbum regium purgat. Dioscor.
p Internos abscessus.
q A serpendo putant dictũ, quod in satiuo euenit, in petris maximè. (à macerijs demissum prolixius crescit. D.) syluestre ac voluntarium non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Satiuũ origano simile folijs ramisque, sed candidioribus: Diosc.
r Parui: nimirũ ad quatuor digitorũ, siue triũ pollicũ altitudinẽ.
s Leporis, draconis, pastinacæ. &c.
t καταβρέχεται Dioscor. affunditur.
v Ardores, phlegmonas. Dioscor.
x Dioscoridi cruentos vomitus sedat eius succus, ad drachmas quatuor potus ex aceto.
y Sisymbrium à quibusdam appellatum syluestre serpyllum. Diosc. Apud Aristophanẽ sisymbrio sponsi coronantur, hilares alioqui, & nuptiarum expectatione læti, vnde νυμφίων βίος, solutus & voluptarius. ὑμᾶς μὲν ἄρξειτε νυμφίων βίον. Rhodig. cap. 24. lib. 28.
z Gustu, Dioscor.
A Prius, Dioscor.
B Quod in sicco ortum menthæ hortensi simile est, odoratius, latiore folio, & coronis inseritur. Dioscor.
C Prius, Diosc. idque folio fronti & temporibus illito.
D Ephelidas, maculas sole contractas, & lentigines in facie. Dioscor. mulierum, non addit, atque id de posteriore.
E Vtrumque & mox, syluestre, prius Dioscor.
F Somnolentos, veternosos, lethargicos.
G Ephelidas, & varos, crudum illitum cum nitro & fico. Diosc.
H Omnem inflammationem cum aqua, melle, exiguo oleo, aut cum melle cocto. Diosc.
I Inflammatas.
K εὐηθὴς, εὐτελὴς, μωρὸν λάχανον.
L βλιτάδες ex dicuntur, εὐτελεῖς: Plauto luteæ, & bliteæ, à luto & blito. Catullus.

Non assis facis, ô blitum lupanar, id est, meretrix fatua. Scalig. in Varr. Plautus in Trucul.

Blitea & lutea est meretrix, nisi quæ in vino sapit, ad rem suam. Lutea, contemptissima, nullius pretij, è luto facta. βλὰξ stolidus, ineptus, insulsus. βλιτὰς γυνὴ Suidæ, iners, stupida, fatua. βλιτομάμας Aristophani, stolidus more puellulorum. Inde vox Gallica, *Belitre.*

M Theopompus comicus apud Athæneum 14. πᾶσαι κυβδὸν μειράκιον, καὶ τοῖς βλίτοις διαχρῶ τὸ λοιπὸν, κοιλίαν σκληρὰν ἔχεις: τὰ πέτραια τῶν ἰχθυδίων ἄπιθι. Victorius cap. 13. lib. 3.

De meu, & fœniculo, & hippomarathro vel [1] myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. CAP. XXIII.

1 murrhineo, vel murrhino. Dal.

[2] MEu in Italia non nisi à medicis seritur, & ijs admodum paucis. [a] Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamãte inuentum, hi quoniam laudatissimum in [b] Athamante reperiatur, folijs [3] aniso simile, & caule aliquando [4] bicubitali, radicibus multis [5] & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum, quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua [6] potum, [c] radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mirè discutit. Item tormina & [d] vesicæ vitia: vuluarumq; [7] articulis cũ melle, infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, vt diximus, senectam exuendo, oculorumq; aciem succo eius reficiendo. [e] Vnde intellectũ est, [8] hominũ quoq; caliginẽ præcipuè eo [9] leuari. Colligitur hic caule [f] turgescente. In Sole siccatur, inũgiturq; ex melle. Vbiq; hoc est. [10] Laudatissimus [g] in Iberia è [h] lacrymis fit, & ex semine recenti. Fit [11] etiã è radicibus, prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod alij hippomarathron, alij [12] myrsineum vocant, folijs maioribus, gustu acriore, procerius, brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ [13] in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentium, semine in vino poto. Succus & auribus instillatur, vermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissimè. Quin & panis crustis [i] subditur. Semen [k] stomachum dissolutum astringit, vel in febribus sumptum. Nauseam [l] ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. [m] Ventrem sistit, cùm modicè sumitur, vrinam [14] exciet, & tormina mitigat decoctum, lactisq; defectu potum [15] mãmas [n] replet. Radix cũ ptisana sumpta [o] renes purgat, siue [16] decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex vino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia

2 Meon. M. Meum. CH.
3 anetho. Dioscor. & Vet.
4 bipedali. CH.
5 oblõgis, nigris. M.
6 potum. Radice tr. vel decocta inflationes. Vet.
7 art. cũ melle prodest. Infant. Vet. articulis dolẽtibus prodest: thoracis itẽ fluxionib. cũ melle. Infant. Alij Vet.
8 hominem &c. leuare. CH.
9 releuari. M.
10 Laud. tamen in Ib. Vet.
11 & è. CH.
12 murrhineũ, quod murrhã oleat radix: vel, murrhinũ. Dal.
13 insitiuo. CH.
14 excitat, & tor. mit. totũ dec. Vet. ad tormina totum decoctũ. CH.
15 mãmas replet radice cũ ptis. sumptæ. Renes. Vet.
16 decocti CH.

folia tumoribus [p] ardentibus ex aceto.[q] Calculos vesicæ pellunt. Genituræ abundātiā quoquo modo haustum facit.[r] Verendis amicissimū, siue ad fouēdum radice cū vino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & suggillatis cum cera illinunt. Et [17] radice in succo vel cum melle contra canis morsum vtuntur, [18] & cōtra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos prçcipuè pellit. Prodest [s] vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen, quàm radix. Modus in vtroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. [19] Petridius qui ophiaca scripsit, & [20] Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander
10 non in nouissimis posuit. [t] Cannabis in syluis primùm nata est, [21] nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo [u] vermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eijcit, sed cū dolore capitis. [x] Tantaque vis ei est, vt aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum [y] aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & [z] similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpiùs mutatur priusquam [22] arescat. Ferula semen anetho simile habet. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, [23] commendaturque musto ac melle, stomacho vtiles.[24] Sin plures sumpti, capitis [25] dolores faciunt. [A] Radix denarij pōdere in vini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. [26]
20 Sic & torminibus medetur. [B] Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum [27] soluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi [28] ferula ramusculus, vtilis est ad omnia ea vitia. [C] Ad sanguinem sistendū decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus [29] morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, [30] ligulę mensura. Natura ferularum murænis infestissima est: tactę siquidem ea moriuntur. Castor radicis [D] succū & oculorum claritati conferre multùm putauit. Et de carduorum satu inter hortēsia diximus: quapropter & medicinam ex ijs non differamus. Syluestriū genera sunt duo: [E] vnum fruticosius à terra statim: [F] alterum vnicaule crassius. Vtriq; folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureū mittit inter medios
30 aculeos, celeriter [G] canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, [31] potoribus sitim facere narratur. Stomachū corroborat: & vuluis [32] (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, vt [H] mares gignātur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligētissimus videtur. Manducatus carduus, [I] odorem commendat oris.

17 radicis succo. Vet.
18 vel. Vet.
19 Petrichus. CH.
20 Myccon. CH.
21 nigrior folijs & asperior. CH.
22 inarescat. Vet.
23 condiuntur. Vet.
24 sed. Vet.
25 dolorem. CH.
26 Semen tor. Diosc.
27 sistit. Vet.
28 medulla vultui vtilis est, & ad omnia eius. M. Et viride merulla vultuis vtile est &c. CH.
29 bis dādum putēt. CH.
30 lingulæ. CH.
31 potionibus. M. potioribus. CH.
32 sic. CH.

ANNOTATIONES.

a Macedonicum scilicet & Hispanicum. Non quidem ea duo diuersa genera sunt: cæterum ijs in locis plurimum gignitur.
b Monte Phthiotidis Thessaliæ, suprà cap. 8. lib. 4.
c Citra coctionem. Dioscor.
40 d Farctæ ac præclusæ. Diosc.
e Nicander in Theriacis,
-μαράθου ὤν ἤχυτο ὄρπηξ
βοσκηθεὶς ὠκίωνι ηχὶ αὐγήεντα τίθησι.
f E scapo, folijs, viridi semine, ramulis, & radicibus prima germinatione. Dioscor.
g In Iberia caulem medium, dum floret, rustici demetunt, & igni admouēt. Calfactus is succum lacteum (ὀπὸν) exudat, gummi similem, altero succo efficaciorem ad oxydercica & ocularia medicamenta. Dioscor. confusè & perturbatè hoc Plinius.
h Gūmoso liquore, quē igni vicinus caulis veluti lacrymatur.
i Vt ammi, melanthium, anisum.
k Stomachi feruorem extinguit.
l Frigida potum. Dioscor.
m Hippomarathron radice aut semine poto. Dioscor.
n Si sat ui coma, vel semen cum ptissana sumatur, aut si hippomarathri foliorum decoctum hauriatur. Diosc.
50 o Renum doloribus prodest. Idem.
p Ex incendio factis: vel carbunculis.
q De hippomarathro id Dioscor.
r Tumentibus, vlceratis, pruriginosis.
s Stranguriæ. Diosc.
t In vetusta inscriptione sepulchri Patauini legitur Canabetum simplici, n. Ea sic habet: Inferendi, in area humandi, sepeliendiq; ius potestasq; esto: vt huic areæ, quā ego definij, & à fronte maceriam duxi, & titulum posui, vltra eam aream & maceriam in fronte in agro versus latè P.X. retrò vsq; ad Canabetū huic areę ceder: in qua pedatura neq; humari, neq; tumulum fieri volo, vt habeat ea area & à latere accessum suum. Brissonius cap. 16. lib. 2.
v Cannabis recentis decoctum expressa validè herba, piscatores terrestrium lumbricorum cauernulis effundentes eos statim euocant. Eiusdē succus, aut decoctum, tineas equorum ventri inhærentes eijcit & necat.
x Cùm Plinius legisset cannabis syluestris virgas esse althææ similes, oscitanter & incogitanter Cannabi tribuit, quod altheæ proprium est, vt aquam spisset, quod antea traditum est cap. 21.
y Concitatæ. Diosc.
z Inflammationes mulcet illita, & tumores discutit. Diosc.
A Medulla, Diosc.
B Sudores ciet, cum oleo peruncto corpore. Diosc.
C Ad cruentas excreationes medulla pota confert: naribus indita sanguinem erumpentem sistit. Dioscor.
D Sagapenum, quod imo caule ad radicē vulnerato fluit. Diosc.
E Scolymus Theophrasti, qui infrà describitur lib. & cap. 22. Frutex est nunquam cubitali altior &c.
F Scolymus Dioscoridis.

G Marcore

G Marcore candicantem. ob id γήρια, γηράμυς & γηράματα Græci, vt pappos Latini vocant. Rhodiginus cap. 7. 6.

H Medicorum vulgus Chamæleontæ, id est, syluestris cardui florem, ad conceptus efficacissimum esse putat.

I Radix illita: & decocta, in vinoque pota, totius corporis & alarum graueolentiam emendat.

Theriaca compositio, medicaminis Antiochi. CAP. XXIIII.

[1] SEd discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subtexemus, aduersus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine ædis Æsculapij. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis & [a] milij tantûdem singulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammij, & apij, denariorum senûm singulis generib. erui farinæ duodecim. Hęc tusa cribrataq; vino [2] quàm possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pôdere. Ex his singuli dantur ex vini misti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia [3] venena vsus traditur.

1 Sed discessuri, in CH. non legitur.
2 quantum M.
3 venenata. CH.

ANNOTATIO.

a Mei, ex Galeno lib. 2. de Antidotis. Huius remedij alia descriptio est apud Plinium medicum lib. 3. cap. penult. Chiffletius.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ LIBER XXI.

PROOEMIVM.

[a] De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAP. I.

IN HORTIS seri & coronamenta iussit [b] Cato, inenarrabili florum maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ [c] pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam [1] variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentiq; gratia genuit: ideoq; secula annosq; tribuit iis. Flores verò odorésque in diē gignit: magna (vt palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissimè floreant, [2] celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem [3] sufficiente imagini colorum reddendæ, 4 misturarum varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronę per coronas currunt.

1 variæ. CH.
2 celerius. CH.
3 sufficit Vet.
4 misturarumque. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 6. lib. 6. & cap. 3. lib. 7. histor. Plutar. lib. 3. conuiu. quæst. Athen. lib. 15.

b Cap. 8.

c *Tot fuerant illic, quot habet natura colores,*
Pictaq; dissimili flore nitebat humus.
De campis Ætnæis in quibus rapta Proserpina est.

De

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & [a] quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare.

CAP. II.

TEnuioribus vtebantur antiqui, [1b] strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum [2] tardè communicatum est, inter [c] sacra tantùm & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cùm verò [d] è floribus fieret serta, à serendo [4] seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in [e] sacris certaminibus, mos erat primùm. Posteà [5] variari cœptum mistura [6] versicolori. Florumque inuicem odores coloresque accendere [f] Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ [g] coronariæ, dilectæ admodum illi, cùm opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, essetque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idq; factum est post [7] Olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cùm terra flores negat, ramento è cornibus [h] tincto. Paulatímque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & [8] corollarijs, postquàm è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

1 stropos. Turn stroppos. CH.
2 tardè inde com.
3 seriuæ. M. & CH.
4 fierent, serta à serendo appell. Turn.
5 variare.
6 versicolori florum, quæ in od. col. accéderet, Sicyone. Turn. & CH.
7 Olympiadn. CH.
8 corollatis, postquã è lamna. CH.

ANNOTATIONES.

a Ianum omnium primum nummum percussisse, rates & naues inuenisse, coronas reperisse, illisque fuisse vsum tradit Athenæus lib. 15. ac ideò multas ciuitates Italiæ ac Siciliæ in sua pecunia, altera parte bicipitem eum cudere, altera vel nauem, vel ratem, vel coronam. Victor. cap. 16. lib. 36.

b Strophium nunc corona est: Virgil. in Copa,

Et grauidum roseo necte caput strophio.

Nunc fascia pectoralis, quæ tumorẽ papillarum cohibet, Nonio: Turpilius, *Me miseram quid agam? inter vias epistola excidit mihi, infelix inter tuniculam & strophium quam collocaueram.* Plaut. in Aulul.

Pro illis crocatis strophiis, sumptu vxorio. Brod. cap. 11. 4.

Strupos, vetus. Strupum & stropum antiquitas coronã dixit. Festus. Turn. cap. 1. libr. 29. Strophia ἀπὸ τοῦ στρέφειν, à contorquendis floribus dum conseruntur & connectuntur.

c Quæ coronati peragebant.

d Apud Apul. 10. Asini, Gratiæ & Horæ Venerem Deam suam propitiant iaculis floris serti, & soluti. Coronas ex floribus στεφάνες ἰοβαχίας Philoxenus vocat apud Athenæum lib. 9. pa. 203. vers. 5. Apud eundem σπορινὲς Dromon vocat, quæ singulis conuiuis dispertiebantur.

e *τέσσαρες εἰσὶν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί,*
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων:
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς. Ludi ij & sacra certamina fuerunt, Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia.

f Strabo in Brutijs, circa Vibonem, agrum scripsit tanta florum copia scatere, vt eò collectura Proserpina è Sicilia diuerterit: & coronæ è floribus illic primùm textæ sint. Ennius in Sotadico apud Varronem, *Ibant malacam viere Veneriam corollam:* nempe è floribus. Est & Græcum simile apud Hephæstionem, *ποίης τέρεν ἄνθος μαλακὸν μαλζῦσαι.* Scalig. in Varr.

g Strophiarios vocat Plautus strophiorum, id est, coronarũ artifices.

h Idem fit hodie pennis gallinarum albis, cuiusq; floris & colorem & figuram imitantibus: idem fit charta picta ac concisa, singulos flores representante. Idem fit & à vestalibus præsertim Italicis, sericeis filis germanum floris colorem, natiuamque figuram exprimentibus.

Quis primùm coronã folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto.

CAP. III.

CRassus [a] diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntq; & [b] lemnisci, quos adijci ipsarum coronarũ honos erat propter [c] Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, [1d] bracteásque etiam philyræ dedit. Semper tamẽ autoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum [e] per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisque mittebant. Inde illa xij. tabularum lex. [f] Qui coronam [g] parit, ipse pecuniáve eius, virtutis ergò arguitur. Quam serui equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? [h] vt ipsi mortuo, parentibúsque eius, dum [3] intus [i] positus esset, forisve [4] ferretur, sine fraude esset imposita. Aliàs in vsu promiscuo ne [5] ludicræ quidem erãt. Ingénsque & [6] hinc seueritas. L. Fuluius argẽtarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate Senatus in carcerem [7] adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cùm demptam [k] Marsyæ coronã è floribus capiti suo imposuisset, atq; ob id duci eũ in vincula Triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec [l] intercessere illi, aliter quàm Athenis, vbi [8] comessabundi iuue

1 bracteárumque etiã philyras. Vet.
2 arduitor. Lipsius. virtutis suæ ergò diuiditor ei. Turn. virtutisve ergo diuiditor ei. Vet. virtutive ergo duitur ei. CH.
3 inpositus. CH.
4 efferretur. Vet.
5 ludiæ. Turn. ex Vet. cod.
6 his. M hic. Vet.
7 abductus. CH.
8 comissabundi. CH.

9 conuentus quoque sapientium doctrinæ caussa &c. Dal.

10 adhibuit. M.

11 mácipij suarij. Suprà cap 12 lib. 7.
12 Defuit in M.

13 & qua parte ferebatur. M.

14 fictili. CH.

15 coronæ vt in Saliorum sacris inuenimus solemnes & cœnis. Turn.

16 Mnesitheus. CH. & Turn.

17 sceleratæ. CH.
18 in app. CH.

19 ideò M. At mihi si posśim sine te viuere, occidendi ratio adest. Vet.
20 adest. Inde ductū in custodiā bibere iussit, illico expirantem. M. deest. Inde eductū custodiam &c. Turn. Inductam custodiam &c. expirantem. CH.
21 suprà dictis. CH.
22 prosecutus. M.

di iuuenes ante meridiem [9] conuentus sapientium quoq; doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius nō est aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul. Romanus honorem Scipioni tantùm [10] habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem [11] suarij cuiusdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodum gratus, dignusque Africanorum familia. [12] Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit, [13] quáque pręferebatur, [m] flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ Deorum honos erāt, & [n] Larium publicorū priuatorūmq;, ac [o] sepulcrorū & Manium. Summáque autoritas, [14] [p] pactili [15] coronæ. Sutiles [q] aliorum sacris inuenimus, & solennes cœnis. Trāsiere deinde ad [r] rosaria: eóque luxuria processit, vt non esset gratia nisi [s] mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut vltra Indos. Lautissimū quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores vnguētis madidas. Hūc habet nouissimè exitū luxuria fœminarū. Et apud Gręcos quidē de coronis priuatim scripsere [16] Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio, [t] in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surrepente fallaciter, [17] scelerata Cleopatrę solertia. Nanque [18] apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronę florib. veneno illitis ipsáq; capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum inquit, illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantiū diligentia caues: [19] adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio aut ratio [20] deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico expirante. De floribus extra [21] suprà dictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicōn: flores verò [22] persecutus est nemo, quod equidem inueniā. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè violas rosásque tantùm.

ANNOTATIONES.

a Eum creditoribus suis decoxisse posthac tradit cap. 10. lib. 33. quemadmodum & Valer. cap. 11. lib. 6.

b Magius cap. 17. 2. Laniscos legi vult, quòd vrnarum & sepulchrorum serta lanis colorijs, & tænijs ornarentur, vt antiquissimum coronarum genus lanearum fuit, quas in sepulchris tænias multis sculptas videmus, interdum striatas. Cæcilius in Androgyno: Sepulchrum plenum tæniarum Plutarch. in Philopoemene defunctorum vrnas tænijs cingi & redimiri docet Suprà ca. 2. lib. 18. spiceam coronam alba vitta Acca Laurentia colligauit. Varroni lib. 6. de Ling. Lat. insulæ dicuntur, quasi infilæ, quòd intra hostiarum cornua velamenta è lana adderentur. Itaque nunc, inquit, cùm ad sepulchrum frondes & flores ferunt, lanas addunt. Hæc quidem Magius πιθανῶς καὶ ἀξιοπίστως: verùm si è lana lēnisci forent, quod ait Plinius, cęlari non possent, nisi quis sic existimet, quod è lana principio fuit, ex ęre postea, auro, argentóue factum. Apud Germanos coronæ sponsarum lemniscos etiam nunc habent, nempe vndique pendentia foliola aurea, nunc cælata, nunc rudia, quæ Galli vocant *paillettes*, veluti paleolas. Festo, Lemnisci fasciolæ colorisiæ' dependentes ex coronis: sic dictæ quòd antiquissimæ fuerint laneæ coronæ.

c Tertullianus Hetruscas duas ex auro, quæ in triumphis ferebantur describit, alteram ciuicam quernam, alteram victricem lauream. *Coronant*, inquit, *& publicos ordines laureis publicæ caussæ: magistratus verò insuper aureis, vt Athenis & Romæ. Præferuntur etiam illis Hetruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem insignes ad deducendas tensas cum palmatis togis sumunt*. Ac rursum, *Triumphi laurea foliis struitur: hæc adumbratur lemniscis, & inauratis laminulis, vnguentis delibuitur &c.*

d Id est, exiguos appendices squamulis similes cælatos. Intelligendum P. Claudium Pulchrum nō tantùm coronis addidisse lēniscos, sed etiam pro philyris pendulis quibusdam velut tenijs ac fascijs adnexuisse, adnexuisseque bracteas aureas, vel argenteas. Legendum puto, bractearumque etiam philyras dedit.

e Ludos Consuales significat à Romulo institutos in honorem Neptuni equestris, qui artem equitandi docuit. Illis equi ac muli, tum iuncti, tum soluti, magno spectatorum studio, per Circum decurrebant, mulusq; pro victima sacrificabatur. Alij Equiria intelligunt ab eodem reperta, quę in Martio campo celebrabantur. Vide Alex. ab Alex. cap. 26. lib. 5.

f Hic duplicis coronæ mentio fit. Prioris, virtute partæ: de qua Cicero libris de Legibus, *Iam illa significatio est laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet.* &c. Posterioris, quā pecunia comparasset, nimirum vel equus vel seruus, superiore minus honorata & laudata. Imperator Alexander ciuilium munerum vacationem ijs non permisit, qui æmulis corruptis & redemptis coronati fuerant. Rꝍuardus cap. 15. in leg. 12. tabul. qui sic interpretatur, eum argui, vituperari ac reprehendi, qui pactione coronam sit adeptus, virtutis ergô, ne id fraudi sit ijs, qui virtutē citra dolum quęrunt. Quod autem pertinet ad mortuorum coronas, Seruius adnotauit, olim cadauera per dies septem domi seruari solita, rogo dari octauo die, sepeliri nono. Turn. cap. 1. 29. legit, diuiditor, id est, detrahitor, adimitor, si pactione adeptus sit, non virtute. Veteribus diuidia tædium fuit. Diuidus Actio apud Nonium, separatus.

g Pacit, pactione acquisiuerit. Ræuard. cap. 15. in leg. 12. tabul. Plinium tamen legisse, parit, ostendunt sequentia verba, Pecunia partam, nisi pactam legas.

h Græcis mos etiam fuit coronatos mortuos efferre. Cicero in orat. pro L. Flacco, Smyrnæorum plebiscito decretum fuisse narrat, vt mortuus Castricius in oppidum introferretur, quod alijs non concedebatur: deinde vt ferrent ephebi: postremò vt aurea corona imponeretur mortuo. Apud Aristophanem ἐν ἐκκλησιαζούσαις maritus vxorem increpans, quòd se in lectulo dormientem, veluti cadauer reliquisset. ᾤχου καταλιποῦσα ὡσπερεὶ προκείμενον, μόνον οὐχὶ στεφανώσασ', οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον.

i Græcis est προτίθεσθαι, de cuius verbi notione & prisca cōsuetudine vide quæ notata sunt suprà ad cap. 11. lib. 13.

k Marsias Liberi patris minister in ciuitatibus libertatis fuit indicium.

l. Sensus est,

l Sensus est, Tribunos non intercessisse, sed castigandum censuisse Munatium, seueriore & lõge alia disciplina Romanorum, quàm Atheniensium, apud quos iuuenes commessabundi, poti, vino madidi licenter ac insolẽter Philosophorũ scholas adeunt, illos audituri. Nam corruptissimi & perditissimi fuerunt Atheniensium mores, vt inquit Theopompus apud Athenęum lib.12. iuuenibus apud tibicinas & scorta versantibus: aliquanto grandioribus occupatis in tesserarum lusu & eius modi petulantia: vniuersoque populo plus sumptus faciẽte in publicas epulas ac viscerationes, quàm in gubernãda ciuitate. Eo verò crimen probrosius, quòd Philosophis operam darent, quorum monitis ac præceptis reuocari debuerant ab ea intemperantia, cùm Romæ Philosophi nulli essent, qui iuuenes ad virtutem & probitatem erudirent. Putat Cuiacius hîc significari Polemonem, qui cùm, autore Laërtio, comitatus sodalib⁹ aliquãdo ebrius ac coronatus scholam disputantis de temperãtia Xenocratis ingressus fuisset, ab eo nihil deterrito, sed acriùs & animosiùs rem quam cœperat tractanti, sic est castigatus & ad saniorem mentem reductus, vt eam vitæ impuritatem perosus, philosophiæ se totum tradiderit, & vita functo Xenocrate eius scholæ præfuerit. Horat. Serm. 2.

---Quæro, faciásne quod olim
Mutatus Polemon: ponas insignia morbi
Fasciolas, cubitale, focalia: potus vt ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.

Atheniensium iuuenum, faces vibrantium, Erynniumque cultu pauorem incutientium proteruiam in Socratem, multa iam nocte à cœna domum redeũtem, narrat Rhodig. cap. 40. 21.

m Rosa, myrto apud Euripidem in Electra & Plutarchum in Aristide potho apud Theophrast. 6. Hist. & alijs omne genus floribus ornata coronataq; sepulchra olim fuisse, è multis scriptorum locis cognoscimus. Anacreon oda in Rosam: τόδε καὶ νόσοισιν ἀρκεῖ· τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει. Sophocles in Electra, καὶ δὴ λέγω σοι πᾶν ὅσον κατειδόμην. ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον, ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους πηγὰς γάλακτος. καὶ περιστεφῆ κύκλῳ πάντων ὅσ᾽ ἔστιν ἀνθέων θήκην πατρός. Serta illa, vt videre est in vrnis ac sepulchris antiquis, tænijs laneis colorijs, id est, suo tantùm & natiuo colore tinctis, implicabantur & nectebantur. Magius cap. 17. lib. 2.

n Lar apud Plautum in Aulularia,

Huic filia vna est: ea quotidie mihi
Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat:
Dat mihi coronas.

o Decemuiri olim sustulerunt sumptuosam respersionem, id est, murratam potionem: longas coronas, quibus ornabantur busta, sepulchra, sellæ curules, theatra, currus triumphantium: nã rotundis homines vtuntur: & acerras de quibus adnotatum suprà cap. 17. lib. 12.

p Plectilis meminit Plautus in Bacchidibus,

Pro galea scaphium, pro insigni sit corolla plectilis.

πλεκτὸς Xenophani Colophonio apud Athenæum, κυλισὸς Eubulo comico. Apud Græcos sponsæ, quæ ad virum ituræ erant, ex obuijs floribus coronam sibi texebãt, quam sub flammeo capiti imponerẽt. Probrosum enim fuisset emptam gestare. Alex. ab Alex. cap. 5. 2.

q Leg. Saliorum. De horũ institutione, ritu, saltationibus, carmine, ancylijs & conuiuijs sumptuosis abundè multa Alex. ab Alex. cap. 26. lib. 1. Salius Arcas Æneæ comes, Saliorũ Marti Gradiuo sacrorum saltationem instituit. Ab eo dicti Salij. Varro. In denarijs Romanis Salius effingitur amictus veste longa, dextra manu caduceum tenens, sinistra clypeũ, capite galea tecto, prominenti ad vtramque aurem apice oblongo & acuto. Vrsinus 23.

r Coronas è solis rosis.

s Merum folium dicit aroma Indicum, non autem floris rosæ folia.

t In epulis coronatos accubuisse ostendunt Aristophanes, in Equitibus, Plautus in Pseudolo, Ouid.

Ebrius incinctis philyraconuiua capillis
Saltat & imprudens vtitur arte mero.

Martialis, *Pinguescat minimo madidus mihi crinis amomo.*
Lassentúrque rosis tempora sutilibus.

Rhodiginus cap. 26. & 28. libr. 27. Huc spectat quęstio apud Plutarchum in Sympos. 1. 3. An inter pocula coronis & sertis vtendum sit.

De rosa in coronis, & de generibus eius, & vbi seratur.

CAP. IIII.

Rosa nascitur spina verius, quàm frutice, in [a] rubo quoque proueniens, illic etiã iucundi odoris, quamuis [b] angusti. Germinat omnis primò inclusa [c] granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides [d] alabastros fastigiato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calicis medio sui [1] stantis cõplexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè [2] minimus est. Oleo maceratur, idque iam à Troianis temporibus, [e] Homero teste. Præterea in vnguenta transit, vt diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyrijs inseritur mordaci [3] subtilitate. [f] Mensarum etiam delicijs [4] inungendis minimè noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinam & Campanam. Addidere alij Milesiam, [5] cuius sit ardentissimus colos, non [6] excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, viliorem albicãtibus folijs. [7] Vtilissimã verò plurimis, sed minutissimis spineolam. [g] Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, læuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cùm sit genus eius, quã centifoliam vocant: quæ est in Cãpania Italiæ, [8] Græciæ verò circa Philippos: sed ibi nõ suæ terræ prouentu. Pãgęus [9] mõs in vicino fert, numerosis folijs ac [10] paruis: vnde accolæ transferentes cõserunt, [11] ipsaq; plãtatione proficiunt. Non autẽ talis odoratissima est, [12] nec cui latissimum maximumq; foliũ. Breuiterq; indiciũ est odoris, [h] scabritia corticis. Cepio Tiberij Cęsaris principatu, negauit centifoliã in coronas addi, prẹterquã extremos velut ad [13] cardines, nec odore, nec specie probabilẽ & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis [i] lychnis, non nisi in humidis locis prouenĩẽs, nec vnquã excedens quinq; folia, [14] violæ magnitudine, odore nullo. Est & alia Gręcula appellata, conuolutis foliorũ paniculis nec dehiscens nisi manu coacta, semperq; nascenti similis, latissimis folijs. Alia funditur è caule maluaceo, folia [15] oleæ habente, [16] mosceuton vocant. Atq; inter has media magnitudine autũnalis, quã coroneolã [17] vocant. Omnes sine odore, prẹter coroneolã & in rubo natã: tot modis adulterantur. Et aliâs vera [18] quoque plurimùm solo prẹualet. Cyrenis odoratissima est, ideóque ibi vnguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hye

[1] stanteis. Vet.
[2] nimius. Vet.
[3] vtilitate. Alij.
[4] integẽdis. Vet. perunguendis. CH.
[5] cui. CH.
[6] excedenteis. Vet.
[7] Vilissimam. M. & CH.
[8] Græcia verò. Vet.
[9] namque mons. M.
[10] paruis. Inde. Vet.
[11] ipsæque. Vet.
[12] sed. Th.
[13] margines. Vet.
[14] violæq; (sic CH) magnitudinem. M.
[15] vlmi Vet.
[16] aceton. M. Lego, moscheuton.
[17] appellant. CH.
[18] quæque. Vet.

niæ, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibusdam enim annis minùs odorata prouenit. Prætereà locis omnis siccis quàm humidis odoratior. Seri[19] nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris: proprieque ruderatum agrum amat. Præcox Campana,[20] sera Milesia. Nouissimè tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altiùs quàm fruges, leuiùs quàm vites. Tardissimè proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso[21] flore opertum lanugine: ob id potiùs [k] caule conciso inseruntur.[22] [l] Et ocellis radicis, vt harundo, vnum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis virgis quinquefoliæ,[23] quæ è Græcis altera est. Omnis autē recisione atque vstione proficit: translatione quoque,[24] vitis optimè ocyssimeq; prouenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebróque circunfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquā calidam iufundunt, germinare incipiente calice.

19 neque ping. neq; arg. CH.
20 est, sera. M.
21 ferè. M. Lego, quod sub ipso cortice est, ferè opertum: M.
22 At. Vet.
23 quæ. Græcula. M. Lego, à Græculis altera est. Dal.
24 vt vites optima. CH.

ANNOTATIONES.

a Cynosbato.
b Latè se non spargentis.
c Veluti granis asperso & scabro.
d Papillatos corymbos vocat Hieronymus. Dehiscētem in calathū fundi aiūt. Rhodi. ca. 26.27. Cohiuū & coniuū Glossarij autor vocat κάλυκα ῥόδυ μεμυκότα. Vide Scali. in Festū, voce Coniuola.
e Iliados ψ. ῥοδόεντι ἐλαίῳ.
f Solebant Romani non solùm mensas ad conuiuia structas, vt nunc fit, rosarum folijs contexere, sed etiam epularum ferculis ea inspergere, tuta & minimè noxia voluptate. Quidam exponunt mensas citreas in summis delitijs habitas inungi rosarum succo, qui ob amarorem intactas & illæsas eas seruaret à carie & tineis. Heliogabalus in recumbentes conuiuas per laquearia, veluti per impluuium, rosas effundi iubebat. Quidam & puluinos triclinares accubitorios rosis farciebant.
g Hæc ex Theophr. cap. 6. lib. 6. histor.
h Eius quod infra rosam est asperitas. Theophr. Corticem vocat corticosum alabastrum, qui semen continet, vt paulò pòst sequitur.
i Quidam inodoratam & pusillam rosam rubram indicari volunt, vêre & autumno prodeuntem, quàm vulgo vocamus *Damas rouge*. Alij lychnidem Dioscoridis coronariam herbam, flore violæ, purpurascente, à Plinio intempestiuè recenseri putant inter rosarum genera. Nostrates certè ob similitudinem, quam is flos habet cum rosa, lychnidem vocant, *Passerose*.
k Malleolis ex caule decisis.
l De Lilio id Theophr. cap. 2. lib. 2. histor.

De lilio tria genera, & ratione ea inserendi.

CAP. V.

Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleique, quod lirinon appellatur.[1] Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior,[2] interdiu cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuíque[3] filo &[4] semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex. & alius calicis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleique vsu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum[5] vocant, [a] nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc ampliùs lacryma sua, [b] vt hipposelinum: nihilque est fœcundius, vna radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci[6] crinon vocat. Alij florem eius[7] cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt &[8] purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantùm radice, maiorisque bulbi, sed vnius: narcissum vocant. Huius alterum genus flore candido, calice purpureo. Differentia à lilijs est & hæc, quòd narcissis folia [c] in radice sunt, probatissimis in Lyciæ montibus.[9] [d] Tertio generi cætera eadem, calix herbaceus. [e] Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium[10] autumnum. Inuenta est & in his ratio[11] inserendi, monstrificis hominum ingenijs. Colliguntur nanque mense Iulio[12] scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se [f] nodulis, in fæce nigri vini vel Græci mense Martio macerantur, vt colorem[13] percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirúmque, ita tingi aliquid, vt nascatur infectum.

1 Appositum. Vet.
2 caule interdū. Vet.
3 pilo. CH.
4 staminis. Vet. & staminum. Alij.
5 vocant, Nascitur. Vet.
6 crinon agrion. Vet.
7 crinorrhodon. Vet.
8 præterea leiria. Ex Theophr.
9 Alteri &c. croceus. Ex Diosc. Vide Annot.
10 autumni. Vet.
11 inficiendi. Vet.
12 bulbique. Vet. scapi florescentes liliáq; Ex Cassiano.
13 accipiant. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ea est, quæ Iasione à Theophrasto, & ab authore dicitur posthac cap.17.& cap.22.lib.22.

b Theophrastus cap. 4. 1. Causs. lilio & hipposelino addit & alia quædam quæ tamen non recenset nominatim. ἐπογυιεῖς vocas has plantas autor librorum de Plantis, qui Aristoteli ascribũtur, cuius vocis loco in exemplari deprauato legitur, opigaïs.

c In caule nulla.

d Lego, Alteri generi. Nam tantùm duo genera Narcissi sunt, alterum quod florem in medio purpureum habet, πορφυροειδής: alterum, quod croceũ, κροκώδης. Plinius legisse videtur ποώδης. Idem, quod in medio floris extat, calicem vocat, nullius Græci autoris exemplo.

e Vterque Narcissus nobis floret Martio & Aprili. Theoph. ca. vlt. lib.6. histor. alterum genus leirij per autumnum cum croco & syluestri & satiuo floret.

f Nodulos vocat radiculas bulbis similes, quas, vt Cassianus prodit, caules in fumo suspensi emittunt.

De violis & de caltha, & de bacchare, combreto, asaro & croco. CAP. VI.

Violis honos proximus. [1] Earum [a] plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: [2] [b] plantis omnes, vt olus, satæ. Ex ijs verò, quæ sponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio statim ab radice [3] carnosa exeunt, solæque [4] Greco nomine à cæteris discernuntur, [5] appellata [c] Ia, [6] vt ab his Ianthina vestis. Sed [7] satiuis maxima autoritas luteis. Genera [8] ijs Tusculana, & quæ marina appellatur, [9] folio aliquãto latiore, sed minùs odorato. In totum verò sine odore, minutoque folio [d] calathiana, munus autũni, cæteræ vêris. Proxima ei caltha est cõcolori [10] amplitudine. Vincit numero foliorũ marinã, [11] quinque nõ excedẽtem. Eadẽ odore superatur. Est enim grauis [12] caltha. Non leuior ei, quam [e] scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. [13] Bacchar quoque radicis tantùm odoratæ [14] est, à quibusdam nardum rusticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ Comœdiæ Poëta testis est. Vnde quidam errore falso barbaricam eã [15] appellabant. Odor est [16] ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimum ei, combretum appellatur, foliorum exilitate vsque in fila attenuata, & procerius quàm bacchar. Nec hæc sunt tantùm, sed eorum quoque error [17] corrigendus est, qui bacchar, rusticum nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron vocant, cuius speciem figurámque diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio vocitari, [f] quoniam in [18] coronis non addatur. [19] Crocum [g] syluestre optimum: serere in Italia minimè expedit, ad [h] scrupula vsque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiúsque & nitidius, sed multò leuius degenerans. Sed nec vbique fœcundũ, etiam Cyrenis, vbi semper flores laudatissimi Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco mõte: dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ. Aliqui [20] [i] Phlegræo secundum locũ dedêre. Adulteratur nihil æquè. Probatio synceri, [k] si imposita manu [21] crepat, [l] veluti fragile. Humidum enim, quod euenit adulteratione, [22] cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculósque mordeat. Est per se genus satiui blãdissimum vulgò, [23] cùm sit [m] medio candidũ, dialeucon vocant. Contrà Cyrenaico vitium, quòd omni croco nigrius est, & celerrimè marcescit. Optimum vbicunque quod pinguissimum, & [24] breuibus capillis: pessimum verò, quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo [n] transferri in locum subactum, atque ita degenerans renouari. Vsus eius in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci, tritum [o] ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folióque florẽ expellit: Viret [25] bruma & colligitur. Siccatur vmbra, melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix, viuaciórque quàm cæteris. [p] Gaudet calcari & [26] & atteri, pereundoq; melius prouenit. Ideo iuxta semitas [q] ac fontes lætissimum.

1 Earumque. CH.
2 plantæ. Vet.
3 carnoso. Vet.
4 Græco, in CH. d.
5 appellatæ. Vet. & M.
6 & ab. M. & ab his ia cinthina. CH.
7 satiuarum. Vet.
8 autem. CH.
9 flore. Dal.
10 similitudine. Vet.
11 quinque folia nõ. M.
12 calthæ. M.
13 Baccharis. Ex Dioscor.
14 est, quæ à &c. appellatur. cap.20. li.21.
15 appellant. M.
16 radicis. Ex Diosc.
17 regendus. CH.
18 coronas. M.
19 Crocum & syluestre est. Serere &c. Satiuum latius optimũ, maiúsque &c. Vet.
20 Aegæo. Turn. hereo. CH.
21 crepitat. Alij crepit. CH.
21 silet. Turn.
23 quod sit. Dal.
24 breuis capilli. CH.
25 bruma. Collectum siccatur &c. est illi. M.
26 atteri pede, quo melius. M. atteri pede, pereundóque melius Vet.

ANNOTATIONES.

a Nicander in Georgicis duo tantùm genera facit, ὠχρὸν & χρυσὸν, pallidum & luteum.

Α'λλὰ τὰ μὲν σπείροις, τὰ ἢ καὶ ὡραῖα φυτεύοις
Α'νθη ἰαονίηθεν, γύνη γε μὲν ἴασι Λιασα:
Ω'χρὸν χρυσεῖον τε φύειν εἰς ὦπα ἴδεσθαι
Στεῦται: Ι'ωνιάδες νύμφαι στέφος ἁγνὸν Ι'ώνι
Πισαίοις προβῶσαι ἐνὶ κλήροισιν, ὄρεξαν
Η'ν ὅτε γὰρ χλοίωνην, μετὰ δ' ἐσσυμένος, σκυλάκεσσιν
Αλφειῷ καὶ λύθρον ἑῶν ἐπλύνατο γυίων
Ε'σπέριος, νύμφαισιν Ι'αονίδεσσι νυχεύσων. Scaliger.

b Luteas & albas semine nos serimus, purpureas planta.

c μελάνια, Theophr.

d Calathianam alij esse volunt thylacitidem, à Dodoneo pictã calathianæ titulo: alij eiusdem campanulam. Atvtraque coerulea est, calathiana verò lutea, si calthæ concolor est. Nã caltham luteam esse m onstrant hi versus Virgilij & Columellæ.

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Pressáque flammeola rumpatur fiscina caltha.

Calathianã ego puto esse digitalẽ luteã, flore luteo, calatho simili: calthã verò nostrã calendulã. Dioscoridi caltha chrysanthemum, siue buphthalmos dicitur.

e Sideritim

c Sideritim quidem esse puto, sed Achilleam, cuius folia odorem multum spirant, non insuauem, verùm medicatum, autore Dioscoride vt pro latissimo folio cap. 5. lib. 25. legendum sit tenuissimo, vel, quod magis placet, lætissimo. nisi latissimum foliũ intelligamus totius plantæ comam latissimè se spargentem. Nã multis virgis multumque spatij occupantibus ea planta subrigitur. Coronis autem expetitur flos ex albo aureus. Quamobrẽ inter luteos flores hic à Plinio recensetur.

f Quoniam coronas non ornet. σαίρειν, ornare, verrere, mundare. γῆ σαιρομένη Plutarcho in Catone, floribus ornatus ager: vt νεομένη, pascuus: σπειρομένη, sationalis, vel seminalis, aruũ: ῥαινομένη, riguus.

g Non quidem sponte nascens, agreste, inurbanum, sed exoticum aliunde inuectum. Italicum enim fructuosum & quæstuosum non est.

h Areæ singulæ vigesima quarta parte minus fructus reddunt quàm impensæ factum est. Scrupulum vigesimaquarta vnciæ pars est. Quod si ad drachmam id exigas, cuius scrupulum tertia pars est, sensus est, tertia parte minus fructus percipi, quàm impensa constiterit.

i Phlegma oppidum Macedoniæ maritimum. Phlegræus ager Campanus, siue Laboriensis, Puteolis vicinus, fertilissimus panici, farris, rosarum. Ex ijs duobus locis, vel alterutro fortassis, crocus nobilis & excellens fuit. Quidã hîc legunt, Heræo: alij, Theræo: Turn. Ægeo: vt id consentiat cum Dioscoridis verbis, διστιχεῖται ἐξ αἰγῶν τῆς αἰτωλίας.

k Hoc mediæ ætatis indicium est.

l Nam fragile Dioscorides improbat.

m Dioscoridi Corycium, quod optimum est, in oblõgo calice paululum candidi monstrat.

n Idem fit & passim in Gallia.

o Seneca epistola 91. *Hodie vtrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat &c.* Martialis,

Et Cilices nimbis qui maduêre suis,

nempe Cilicio croco. Spartianus in Hadriano, *In honorem Traiani balsama & crocum per gradus theatri fluere iussit.* Brod. ca. 6. 5. Theophr. lib. De odoribus, ἀλλὰ συμβαίνει τῷ ὄντι καθάπερ ἥδυσμα γίνεσθαι τῷ πώματι τῶν ὀσμῶν, τῷ μὲν γὰρ γλυκὺ καὶ μάλιστα διομένῳ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν. Seneca cap. 9. lib. 2. Quæst. natur. id sparsionẽ vocat. Poëta,

Pulpita solennes non oluêre crocos.

p Nam folijs attritu & calcatu corruptis, & necatis, totum alimentum in radicem absumitur, quæ anno sequenti plenior, flores plures & meliores edit: adde & quòd radix alimento turgida quod in folia exhaustum non est, diutius viuit & tardius flaccescit. Aliter tamen rusticis videtur, qui studiosissimè tum pecus arcent, tum homines à locis croco consitis. Vide Victorium cap. 8. 14.

q Plinius in Theophrasto legit, ἐν τοῖς κροκωτοῖς, non, vt legimus, ἐν τοῖς κροτητοῖς. Legit quoque, καταπατριβομένης πάτῳ (non κάτω) τῆς ῥίζης. Turnebus.

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuersitate, saliunca, & polio. CAP. VII.

TRoianis tẽporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor rarò vlli nõ amarus: è contrario dulcia rarò odorata. Itaque & vina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è lõginquo, propiùs admotus hebetatur, vt violæ. Rosa recẽs à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno [1] tempore acrior, & matutinis: quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nouella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamẽ odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cùm serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Ægypto tamẽ minimè odorati flores, [a] quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam, [2] cùm virent, nõ olent, propter humorem nimium: vt buceros, quod est fœnum Græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, vt violæ, rosæ, croco. Quæ verò ex acutis succo carent, eorum [3] omnium odor grauis, vt [b] in lilio vtriusque generis. [c] Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantùm iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violę ac rosæ. Hortensium odoratissima quę sicca, vt ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascũtur. Quædam vetustate odoratiora, vt cotonea: eademq; decerpta, quàm in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædã verò non nisi vsta: sicut thura [4] myrrhæque. Flores [5] triti omnes amariores, quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, vt melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, vt iris: quin & arborẽ [d] totam cuiuscunque radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pãtheris quod [e] dictum est, credimus. Illa quoque non omittenda differentia est, [6] odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris vtranque. Sed iris radice tantùm commendatur, vnguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoq; non in maritimis, sed in syluestribus Drilonis & [7] Naronę. Proxima in [8] Macedonia, longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium locũ habet Africana, amplissima inter omnes, gustuq; amarissima. Illyrica quoque duorum generum est, [f] Rhaphanitis à similitudine, quę & melior: Rhizotomos subrufa. Optima, quę sternutamẽta [10] tactu mouet. Caulẽ habet cubitalẽ, [11] erectũ. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cælestis, vnde & nomẽ. Nõ improbatur & Pisidica. [12] [g] Et fossuri tribus

1 tepore. Chiffletius.

2 dum. CH.

3 omnibus. Vet. omnino. Alij Vet.

4 myrrháque. Vet.
5 tritu. CH.

6 odoratorum mulmi. attinere. M. legitur &, adtinere, in CH.

7 Naronis. Vet.

8 Macedonia. Laudatissima hæc candicãs. Ex illis tertium. M.
9 qua melior rhizotomos. Cap. 20. lib. 21.
10 tractatu. Vet.
11 & rectum. Vet.
12 Effossuri &c. mulsam aquã circunfundũt hoc vel. placiter. blandientes circũscriptæ. Vet.

trib. ante mensib. mulsa aqua circunfusa, hoc veluti placamẽto terrę blãdiuntur, circunscripta mucrone gladij orbe triplici: & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. [h] Natura est feruens, tractataq; pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt casti legant. Teredines nõ sicca modò, verũ & in terra celerrimè sentit. Optimũ antea irinum Leucade & Elide [13] ferebaturi: ampridem enim [14] & [i] seritur: nunc è Pamphylia: sed Cilicium maximè [15] laudatur atque Septentrionale. Saliunca foliosa quidem est, sed breuis, & quæ necti non possit. [16] Radici numerosæ cohęret, herba verius quàm flos, densa veluti manu pressa, breuiterq; cæspes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiumq; aprica: vrbium Eporrhedia, tantę suauitatis, vt [k] metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimũ. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & [l] Hesiodi [17] laudibus, ad omnia vtilem prædicãtium, superq; cætera ad famam [18] etiam ac dignitates, prosusq; miram, si modò (vt tradunt) [m] folia eius manè candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion vocant. [19] Folia canis hominis similia, à radice protinus, nunquam [n] palmo altiora. Et de odoratis floribus satis [20] dictum.

13 afferebatur. Vet.
14 iris. Vet.
15 laudatur. At Septẽtrionalis saliũca. Vet.
16 Radice numerosa. Vet.
17 laudibus. Ad omnia vtilem prædicant vim, superque. M.
18 etiam dignitatis. M.
19 Capitula. ex Dios.
20 dictum, in quibus vnguenta vicisse naturam gaudemus. M. moxque alterum caput sic inchoat Luxuria vestibus. &c.

ANNOTATIONES.

a Non consentit hæc ratio cum eo quod scripsit cap. 9. 5. Nilũ, vnum omnium nullas auras expirare, quod & Lipsius animaduertit lib. 2. Variarum, Plinium excusare conatus, sed æquiore animo, quam iusta caussa. Locus hic è Theophrasto petitus est ca. 27. 6. Causs. Cuius verba hæc sunt: ἐν αἰγύπτῳ γὰρ χείριστα τὰ ἄνθη, καὶ τὰ στεφανώματ᾽ ὡς εἰπεῖν ὅτι ὁ ἀὴρ ὁμιχλώδης καὶ δροσοβόλος. i. Nam in Ægypto deterrimi flores & vt summatim dicam, coronamenta, quoniam aër caliginosus est, multumque roris affundit &c. nulla facta Nili mentione: quibus reddendis verbis negligens profectò ac incuriosus Plinius fuit. Ad hoc pertinere videtur quod Aphrodisæus Probl. 1. quærit, Cur in Ægypto æstuosissima regione ψυχρὸς οἶνος γεννᾶται.

b Lilio & leirio. Theophr. cap. 21. lib. 6. Causs.

c Hunc locum Theophr. è cap. 22. lib. 6. Causs. Plinius integrũ nõ vertit, sed truncũ ac mutilum, vt ex collatione iudicare licet.

d Contra Theophrasti iudiciũ, à quo hæc omnia sumpta sunt, hæc Plinius scribit. Locus est cap. 28. lib. 6. Causs. Odores autem, inquit, ab inuicem nullus fructus, neq; pars vlla arboris excipit, ita vt manifestum id sit, Interdum tamen iuxta odoratas plantas acria seruntur, vt cæpa, & allium iuxta coronarias &c.

e Cap. 10. lib. 8. Plinio noti nõ erant cercopitheci odorati, qui muscum olent. Idem Alexandri non meminerat, cuius corpus odorem suauem expirabat.

f Ea fortassis est, quam Aetius in emplastro venatorum astragalitim nũcupat, & cuius sub eodem nomine Galenus meminit lib. 1. κατὰ τόπους in remedijs, quę faciunt ad caluescentes præter ætatem. Astragalitim verò nuncupant, quòd astragali radix velut raphanus grandis sit, & teres.

g Idem ferè Theophrastus de panace Asclepio. cap. 9. li. 9. hist.

h Theophrastus libro περὶ ὀσμῶν. θερμὴ δὲ καὶ στυπτικὴ ἡ ἶρις: καθ᾽ ὑπερβολὴν δὲ πικρὰ ἵνα ὅσα, καὶ τὸν χρῶτα τῶν ἐργαζομένων αὐτὴν ἀφελκοῖ.

i In Elide, Leucade, & alijs locis, vbi paratur vnguentum Irinũ, vt ex Illyrico tantùm syluestris petenda non sit.

k In vectigali & reditu publico censeri non aliter, quàm metalli fodina.

l Vide posthac cap. 20. Theophr. cap. 21. lib. 9. histor.

m Hoc Dioscor. de tripolij flore prodidit, cum quo Plinius magno errore polium confundit.

n Frutex dodrantalis. Dioscor.

De vestium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chrysocome, siue chrysiti. CAP. VIII.

IN quibus vnguẽto vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres esse principales: vnũ in cocco, qui in rosis micat. Gratius [1] nihil traditur aspectu, & in purpuras Tyrias, dibaphásque ac Laconicas. Alium in amethysto, qui in [2] viola: & ipse in purpureũ, quémque [3] ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui propriè conchylij intelligitur, multis modis: vnus in heliotropio, [4] & in aliquo ex his plerunque saturatior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in viola [5] [a] serotina, conchyliorum [6] [b] vegetissima. Paria nunc componuntur, [7] & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus [8] [c] flammeis totum fœminis concessum: & fortassis ideo non [9] numerari inter principales, hoc est, cõmunes maribus ac fœminis, quoniã societas [d] principatum dedit. Amaranto non dubiè vincimur. Est autem spica purpurea verius, quã flos aliquis, & ipse sine odore. Mirũ in eo, gaudere decerpi & lętius renasci. Prouenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. [10] Mirumque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat. In nomine & cyani colos: itẽ [11] holochrysi. Omnes autẽ hi flores nõ fuere in vsu Alexandri Magni ætate, quoniã proximi à morte eius autores siluere de illis:

1 nihil aspectu. Trahitur is in purp. Vet. & in purpura Tyria, dibapháque ac Laconica Baysius.
2 viola. Trahitur & ipsa. Vet. viola, & ipsũ purpureum. Bays. ego verò lego, qui ipse & in viola purpurea. Dal.
3 iacinthinum. CH.
4 aliquando exilior pler. Vet
5 Serrana. Vet. & Colum.
6 vegetissimus. CH.
7 natura atque lux. depugnante. Vet.
8 flameis. Ex Verrio.
9 numeratum. Vet.
10 Miréque. CH.
11 Elichrysi. Diosco.

quo manifestum est posteà placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet, non aliter Italia vsurpante nomina illorum? At Hercules [12] [e] petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circaque vepres nascenti, & tantùm colore commendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, [13] & non nisi retorto folia nasci, paruo calice, ac versicolori, luteum semen includente. Luteus & [14] bellio [f] pastillicantibus quinquagenisquinis [15] barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine vsu plerique, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij vocabula imponũt. Chrysocome siue chrysitis, non habet Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore [16] auri corymbis, radiçe nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

12 petellio ipsa nomẽ posuit. CH.
13 & nodis intorto. CH.
14 bellis. Vet.
15 foliolis. Vet.
16 aureis. Vet.

10

ANNOTATIONES.

a Leucoio purpureo, quod admodum serò florere perseuerat.
b Vegetissimus, id est, viuidissimus ac nitidissimus, color subaudi, qui ex conchylijs exprimi ac elici potest.
c Flãmeum Verrius nupta amiculum vocat, quo caput tegebat non à flammæ colore flammeum, sed quia Flaminica, cui diuortium facere non licebat, eo assiduè vteretur. Eodem modo tegebatur & nupta vt perpetuò cũ viro maneret. Nec hoc tãtũ, verùm etiam in soccis luteo colore vtebantur nouæ nuptæ, quod his verbis demonstrat Seneca.

Crura distincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente socco.

Fascias autem priore versu crurules significat, auro intertextas, quibus tibias & fœmora obligabant. Magius cap. 3. lib. 3. Vide Alexan. ab Alex. cap. 5. 2. Reticulis etiam luteis vsas fuisse virgines pridie nuptiarum adnotatum est cap. 9. lib. 28. Tibullus, *Flauáque coniugio vincula portet amor.* Turn. cap. 32. 29. Aduers.
d Nobilioribus alijs, vt purpureo, ianthino, cœruleo.
e Petilium dictum quidam volunt à Petilia oppido Magnæ Græciæ, cuius mentio fit cap. 10. lib. 3.
f Pastilli rotundam figuram effingentibus.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

20

ET ferè peractis colorum quoq; celeberrimis, transeat [1] ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas: (nanque [1] & ijs decerpitur luteus) item rhododendron: item zizipha, quæ [2] & [a] Cappadocia vocãtur: his odoratus similis olearum floribus. In vepribns nascitur cyclaminum, de quo plura aliàs. Flos eius [b] colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis [3] [c] smilacis & ederæ, corymbiq; earũ obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte [4] huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamẽ [5] consectãda, quoniam de natura sermo, non de Italia est. [d] Ergo in coronamenta folio venêre [e] melothron, [6] [f] spireon, trigonon, [g] cneoron, quod casiã Hyginus vocat: [7] & quod cunilaginem, quæ conyza, melissophyllon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima. Græcis in Sunio: mox [8] Chalcidica & Cretica, vbicunque verò asperis & syluestribus nata. Coronas [9] ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomẽ sertulæ, quod occupauit. [10] Odor eius croco vicinus est, & flos, ipsa cana. Placet maximè folijs breuissimis atque pinguissimis. [11] Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Græci, alij asphaltion, [h] maiore folio, [12] quo vtũtur coronarij. Alterum [i] acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. [13] Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, vt marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur [14] è ferulis & corymbis, & ederę flore purpureo. Est & in alio genere earum [k] syluestribus rosis similis. Et in ijs quoque colos tantùm delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque cãdidi. Hoc & odoratum: ramosa ambo. Florent post æquinoctium [15] autumnum.

1 oratio. Alij.
1 ex. Vet.
2 &, in Vet. d.
3 smilacis & ederæ in coronamenta se dedêre, coronęque. Vet.
4 his nomen dare. M.
5 consectata. M.
6 spiræa. M. & CH. origanum. Ex Th. thryganum. CH.
7 & conyza, quam cunilaginem, mel. quod ap. meliotos, quam. Vet.
8 Chalcedonica & è Cyzico. Dioscor.
9 ea. M.
10 Color. Dioscor.
11 Folia coronant & trifolij. M.
12 quo non vtuntur. Dal.
13 Præter hæc. Vet.
14 & ferulis, & ederæ corymbis, & flore. Vet.
15 autumni. Vet.

30

40

ANNOTATIONES.

a Alba vocat Columel. cap. 4. lib. 9. distinguitque à rutilis.
b Colossinum Plinius vocat, non quidem vastum & inusitatæ magnitudinis, vt Beroaldus exposuit, sed purpureũ, à Colossis vrbe Troadis, vbi pigmentum tale parabatur. Philander in ca. vltimum libri tertij Vitruuij.
c Coronas è smilace infaustas esse, vide cap. 35. lib. 16.
d Hæc Theophr. vt suffruticum genera, τῶν φρυγανικῶν recenset, non vt plantas ad coronamenta expetitas, cap. 1. lib. 6. histor.
e Vitis alba cap. 1. lib. 23. mihi potius glycypicron Dodonæi.
f σπειραία frutex lẽtus & vitilis vt in spiras torqueri possit. Matthioli viburnum.
g Cneorum album Anguillaræ lauendula nostra vtraque, mas & fœmina: Cneorum nigrum libanotis coronaria, siue rosmarinus, cuius nusquã sub alio nomine Theophrastus meminit.
h Columella cap. 17. 6. Simonianum trifolium vocat inueniriq́ue tradit in confragosis locis efficacissimum, odoris grauis neque absimilis bitumini, & idcirco à Græcis asphaltion vocari, à Romanis propter figuram acutum trifolium: quoniam longis & hirsutis folijs viret, ac caulem robustiorem facit quã pratense.
i Imò potius, vt volunt, acido.

50

x De cisto id accipiendum. Cisson cum cisto hîc Plinius confundit, vt & in aliis quibusdam locis: itaque sic castigandus hic locus ex Theophrasto & Dioscoride. Vtuntur & ferulis,& ferulagine,& cisti flore purpureo. Nam est & in alio genere candicans. Vtrique tamen earum syluestribus Rosis similis.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

Totidem & origani in coronamentis species.[a] Alterius enim nullum semen. Id, cui [1] odor est, Creticum vocatur.[b] Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperant apiarij largè florescente eo. Læditur imbribus amittitque florem. Semen thymi [c] non potest deprehendi, cùm origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso [2] intelligitur, satóque eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur.[d] Ergo translatum est ex Attica thymum, & vix flore (vti [3] docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra ccc. stadia à mari.[e] Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo vescantur. Et conyzæ duo genera [f] in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiúsque, [4] imbricatũ maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus vtrique post Arcturum. Mas odore grauior, fœmina [5] acrior, & ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia fœminæ [6] mellis odorem habent. Masculæ radix à quibusdam [g] libanotis appellatur, de qua diximus.[h] Et tantùm folio coronát [i] Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa [7] [k] rosæ modo.[l] Colore tantùm placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, [8] excepto serpyllo.[m] Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in [9] Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargés [n] dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æstate. Flos aurei coloris.[o] Vacuum sponte prouenit.[p] Cacumine suo se propagat.[q] Seritur autem [10] semine melius, quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria [11] transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodum sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, [12] ritu vitis fruticant. Abrotono simile odore [r] leucanthemum est, flore albo [13] [s] foliosum.

1 candor. ex Theo.
2 integitur. Vet. ἐν τῷ ἄνθει ἀναμέμικται. Theo.
3 diximus. Vet. docemur. Alij Vet. dicemus. Alij Vet.
4 imbricatus mas, & ramosior. Flos eius quoque. M.
5 acutior. CH.
6 meliorem. Alij. suauiorem. Diosc.
7 thymi: vel, rutæ.
8 helenium, sisymbrium, serpyllũ. The.
9 Helenæ. CH.
10 viuiradice ac surculo melius, quàm semine: & semine quoque &c. Ex Theoph.
11 transferuntur in Adonidis hortos æstate. Alsiosum enim adm. est: & so. ta. ni læditur. Sed vbi conualuit, rutæ vice fruticat. Ex Theoph.
12 rutæ vice. CH.
13 folioso. Vet.

ANNOTATIONES.

a Hoc ex Theophrasto cap. 2. lib. 6. Hist. Dioscoridi tria genera origani, Heracleoticum, onites, syluestre, atque adeò tragoriganum. Fructuosa omnia sunt.

b Hoc ex Theophrasto loco suprà citato. Album tantum Dioscorides agnoscit & describit. Philochorus thymi lignum propriè κηφάλιον vocari tradit, eoque veteres primum vsos in sacris quæ accenso igne fiebant, vt ἀπὸ τῆς θυμιάσεως καὶ τῆς θυῆς appellatum sit. Rhodig. cap. 3. 23.

c Flore ipso integitur, ἐν τῷ ἄνθει ἀναμέμικται. Theophr.

d Qui tamen asportare ex Attica cupiunt, querunt & inueniunt. Idem.

e Nigris, sed non albis: serpyllo zygi Dioscoridis: vulgo *Serpoullet* & *Farigoule*. Rubra vocat Aristot. cap. 40. li. 9. hist.

f Theophrastus in coronas expeti nusquam ait.

g Falsum id, nec à veteribus proditum.

h Theophrastus scribit simpliciter, has esse coronarias, non autem solo folio coronare, cap. 1. lib. 6. hist.

i Dios anthos & hemerocalles flore tantùm coronant, reliqua foliis. Delenda itaque illa, Iouis flos.

k Vt rosa, viola, ἰωνιὰ, ῥοδωνιὰ. Aliter hæc Plinius recitat, quàm legantur apud Theophrastum.

l Nicander in Georgicis,
ἠ γὰρ καὶ λευκαὶ πτερίδες, καὶ παιδὸς ἔρωτες
λευκοΐα τ' ἀμάρυλα, καὶ ἐν κρόκος ἄασι μούνη
κρίνον, κύπειρός τε, σισύμβριον ἠσάτι χ' οἷα
ἄσπορ' ἰαμναῖσι τόποις ἀντέφυσατο λειμὼν
κάλλια, βούφθαλμόν τε, καὶ εὐειδὴς Διὸς ἄνθος. Sic ferè
Petronius, *Emicuere rosæ, violæque, & molle Cyperum,*
Albáque de viridi riserunt lilia prato.

m Ægyptium Dioscoridis.

n Cubitalibus ramulis, serpylli modo humi iacentibus, foliis lenticulæ circa ramos, longioribus, crebris. Dioscor.

o Lego, Vacuis sponte prouenit: idest, incultis, neglectisque locis. quo loquendi modo prædia vacua scripsit ac dixit Cicero.

p Quoniam summis flos surculis exit, quo pereunte semen succedit, & vertice plantæ delapsum, terraque exceptum, plantam suam propagat.

q Abrotonum radice, vel auulso surculo (παρασπάδως) potius, quàm semine germinat. Semine verò difficulter exit. Surculi autem in testis & fictilibus panguntur, quemadmodum conserunt Adonidis hortos. Seritur æstate: est enim admodum alsiosum, atque morbis obnoxium, etiam vbi sol multùm lucet: sed vbi cõualuerit, accreueritque, magnum ac robustum arborescit rutæ modo &c. Theophrastus cap. 7. lib. 6. Hist.

r Anthemis alba, Dioscor.

s Lego, folioso, idest, foliolis per ambitum extrinsecus multis, orbiculatim cingentibus quod in floris medio luteum est. Hæc Dioscorides magnitudine cum rutæ foliis comparat.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens [a] appellauere, quod Ægyptus & Syria sampsuchum. Seritur vtroque genere, & semine & ramo, [1] viuacius [2] prædictis, & odore [3] melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix vna & altè descendens: cæteris in [4] summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, necnon & vêre quibusdam [5] locis quæ vmbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccaríque ad Lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari [6] chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab aliis [7] nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique nascitur: laudatissima tamen in Attica: vbicunque verò recens, [8] nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima ver nuntiantium, [b] viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & [9] phlox vocatur, syluestris duntaxat. [10] Codiaminon bis anno, vêre & autumno: æstates hyemésque fugit. [11] Seriores suprà dictis aliquanto narcissus & [12] lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, post rosam. [13] [c] Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in [14] medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus [15] heliochrysos. [d] Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. [16] Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen abire. [e] Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, [17] luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex [f] Aiacis cruore editi, ita discurrentibus [18] [g] venis, vt Græcarum literarum figura A I legatur [19] inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc [20] coronare se Magi, [h] si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque [21] vitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, [22] & [i] alterum genus lilij. Item [23] tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. [k] Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum [24] candidius, [l] qui ferè nascitur in tumulis, [25] quoniam fortius durat. Et iris æstate [26] floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alij rursus subeunt autumno. [27] Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genere vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem [m] & spinæ flore vtuntur: quippe cùm [n] spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est transmaria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cianum amarantus. Nam vincaperuinca semper viret, [o] in modum lineæ foliis geniculatim circundata. [p] Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violæ albæ est [28] trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimùm. Nam & in Ægypto sine odore hæc omnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

1 feracius. Ex The. 2 supradictis. CH. 3 mollius. CH. 4 summa terra. CH. 5 locis, omnia vmbra &c. Theo. 6 chenomyon. Vet. cheramhycen. CH. 7 nycti ampada. Vet. nyctalopa. CH. 8 & Dal. nam caua est. 9 phloginon. Theo. 10 Bulbi codion. Th. vulgo Porrion. Cliclaminum. CH. 11 Serior. Theo. 12 leirium. Theo. 13 In Grecia vero tardius. M. 14 medicis. CH. 15 elichrysos. Vet. 16 Nouissimè. CH. 17 vel luctum. Dal. 18 notis. Vet. 19 inscriptum. CH. 20 coronat se Magi, & si. Alij. 21 & vitę gloriā pertinere. 22 & cerinthus. Th. 23 iphyon. Th. 24 decolor. ἄχροον: Theo. 25 quodque. 26 flores abeunt. CH. 27 Alterū genus leirij. Theo. 28 trimatus. M.

ANNOTATIONES.

a Apud Athenæum Chæremon Persicum vocat his verbis:
πέρσης δὲ θαλερὸς ἐκγραφεὶς ὁ ἀμάρακος
λειμῶσι μαλθακοῖσι τείνει αὐχένα.

b Leucoion, Theophr. nempe bulbosum.

c Nam in Græcia tardius etiamnum anemone, quę leimonia vocatur, alia quàm quæ dicetur in medicinis. Postea viola, quæ appellatur purpurea. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus elichrysos: deinde alterum genus anemones. Post hanc gladiolus. &c. Omnino sic legendum.

d Ineptè Plinius βολβοῦ κώδιον anemonem esse interpretatur. Ineptius idem inter flores vernos recenset duas anemonas, cùm vnicam tantùm Theophrastus referat, quam λειμωνίαν cognominauit. Ea porrò est pulsatilla nostra. Cætera quidem anemonarum genera æstatis principio florent.

e Hoc è Theophr. malè citat Plinius. Is cap. vlt. lib. 6. hist. & cap. 14. li. 1. Causs. scribit œnanthen in apricis, & à noxio frigidoque afflatu contectis locis satam, & quod ait Plinius tepidis, diutissimè florere, si crebro deuulsus flos in semen abire prohibeatur. Id est quod Plinius citat.

f Autore Pausania lib. 1. Salaminij tradunt, post Aiacis interitũ, apud se primùm florem enatum candidum, modicè rubentem, lilio & foliis, & aliis partibus minorem, inscriptum iisdem literis quibus & hyacinthum. Cosmosandalon Athenæi esse puto.

g Imò potiùs maculosis notis.

h Theophr. cap. 21. lib. 9. histor.

i Theophrastus statim post Iouis florem (hic vulgò aquilegia dicitur) cerinthum & iphyon, vt pro cerintho videatur alterum genus lilij vertisse.

k Pothos albus, iasminum nostrum: pothos cœruleus, clematis secunda Dodonæi.

l Quo vtuntur circa sepulchra: is autem χρονιώτερος est diuturnior: vel, diutius floret, vel, diutius viuit. Theophr.

m Et acutæ spinæ fructu, & smilacis flore. Theophr.

n De scolymo id Dioscorides, ἡ δὲ πόα ἀρτιφυὴς οὖσα λαχανεύεται ἑφθὴ ὥσπερ ἀσπάραγος. Plinius non animaduertit Theophrastum de oxyacantha id scripsisse quod citat: & intempestiuè addit de cauliculis spinæ albæ, quod Dioscorides de tenellis germinibus scolymi prodidit.

o Exprimere voluit quod ait Dioscorides, κλήματα δ' ἔχει μικρὰ ὅσον τοῦ σχοίνου πάχος: viticulas, seu virgulas habet iunci crassitie prætenuem virgulam lineam vocauit.

p Topiarium opus, cùm arbuscularum virgulæ ductiles facili flexu in varias formas hominum, turrium, ædium, cubiculorum, modò humi, modò per hortorum & viridariorum spatia finguntur: vnde topiarij eius operis artifices Vlpiano. Alex. ab Alex. ca. 25. 3.

De cura apum, pabulo, & morbis earum, & remedijs. CAP. XII.

VErùm hortis coronamentísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cùm [1] fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, [2] [a] eruialam, cunilam, papauer, conyzam, [b] casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atq; etiam sinapis, quod miremur, [c] cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideóque hanc arborem procul esse melius sit: [d] cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. [e] Cornum quoque arborẽ caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo [4] concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam [f] hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas [5] circunseri aluearіis gratissimum. Mirum est dignúmque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus [6] alueos, noctibúsque quina millia passuum [7] contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie [8] remeant, [9] mutantes locum, donec pondere ipso [10] pressis nauibus, [11] pleni aluei intelligantur, reuectísque eximantur mella.

1 fauet. M. compendio cùm fauet. CH.
2 eruiliam. Alij. & M. eruillam. CH.
3 florum. M.
4 cita. CH.
5 conseri. CH.
6 aluearia. M.
7 contra ortum. M.
8 remanent. CH.
9 Mutant ij locum. Vet.
10 presśis, in M. d.
11 plena aluearia intelligantur reu. eximuntur. M.

ANNOTATIONES.

a Cunilam, thymbram, vel satureiam vocat Columella cap. 4. lib. 9.

b Cneorum vtrumque: album, siue lauendulam, ac spicam nostram: & nigrum, siue rosmarinum coronarium. Vide eundem loco citato.

c Vanum falsumque id esse tradit cap. 8. lib. 11.

d Virgil. *Palmáque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret,*
Vt cùm prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludéque fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiáque hospitiis teneat frondentibus arbos.

e De vlmorum samera & tithymalli flore id Columella. Amygdali quoque florem caueri oportere, scribit Varro.

f Hyginus apud Columel.

De venenato melle, & de remedijs mellis venenati, & mellis insani. CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, vt mella quoque [a] venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè [b] caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vêre marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tãtis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebrò. Certúmque

 est id

1 per excrementa. CH.
2 sale. Vet.
3 genus mellis in. Dal.
4 Ponti situ. CH.
5 Mauritania Cæsariensi, Getuliæ ac Massæsulis contermina. M.
6 Massyllis. CH.
7 vngui. CH.

est id malum[1] per[c] excrementa ad canes etiam peruenire, similiterque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat; & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum[2] aloë. Aliud[3] genus in eodem[4] Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, menomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in[5] Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina[6] Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidamq; à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minusq; auidum faceret hominem? Nō enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorū ederæ[7] perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

ANNOTATIONES.

a In Heptacometarum arboribus venenati genus mellis nascitur, quod haustum stupefacit, & mentem consternat. Eo tres Pompeij cohortes in potum dato ab ea gente interemptas fuisse memoriæ traditum est, Rhodig. cap. 30.18. Populos eos in Ponto Stephanus collocat, & Scythicum montem incolere scribit. Apud Trapezuntem in Ponto mel ex buxo defluit grauis odoris, quo ἐκφρονες & amentes fiunt. Rhodig. cap. 35.23.
b De euonymo id Theophr. cap. vlt. lib. 3. histor. de rhododēdro Diosc. ob Aconitum venenatum esse idem autor prodit lib. 6.
c Quæ sumpto eo melle reiiciunt ægri, sputo, vomitu, aluo.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiiunt apes, & quomodo cera fiat.

CAP. XIIII.

1 Carma VIII. CH.
2 exigitur. CH.
3 si magna sint aluearia. M. si magna sit aluos. CH.
4 ac paulatim reducatur. Vet. in paul. reduci. Dal.
5 papilio pestis maior. CH.
6 cum florescit. Colum. cummaturescat. CH.
7 alueorum. Vet.
8 conueniat. CH.
9 nudas. CH.
10 negat. Vet.
11 eximatur. CH.
12 medias al. vi. præcingi, ne ap. defugiant. CH.
13 &. CH.

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est[1] Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis[2] eligitur. Aluearia[a] orientem ęquinoctialem spectare conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauonium minus. Aluearia optima è[b] cortice, secunda[c] ferula, tertia vimine. Multi ea & speculari lapide fecere, vt operantes intus spectarēt. [d] Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum, operculum à tergo esse[e] ambulatorium, vt proferatur intus,[3] si[f] magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant:[4] id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebrò suffiri, maximè[g] fimo bubulo.[h] Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apésque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitiū facilius est:[5] papilionum maior pestis. Tollitur verò,[6] cùm[i] maturescit malua noctu, interlunio, cęlo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, vuas passas siccásve, ficósque tusas, ad fores[7] earum posuisse[8] conueniet. Item lanas[k] tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam[9][l] crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cùm siccitas continua florum alimentum[10] abstulit. Alueorum, cùm mel[11] eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut[12] medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa[m] mellaria[13] aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimū acetum. Cera fit expressis fauis, sed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc[n] sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, vasis melle circunlitis. Optima, quæ[o] Punica vocatur. Proxima, quàm maximè fulua, odorísq; mellei, pura, natione autē Pontica, quam cōstare equidem miror inter venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apū. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur.[p] Punica fit hoc modo: Vētilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita,

addito nitro. Inde [14] ligulis [15] hauriunt florem, id est candidissima quæq;, transfundúntque in vas, quod exiguum [16] frigidæ habeat. Et rursus marina decoquũt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cùm hęc ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole, Lunáque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne [17] liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica [18] medicis vtilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admista rubet. Variósque in colores [q] pigmentis trahitur, ad [19] reddendas [r] similitudines, & innumeros mortalium vsus, pariet úmque etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibúsque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

14 lingulis. CH.
15 eligunt. M.
16 marinæ frigidæ. M.
17 liquefiat. Vet.
18 medicinis. CH.
19 edendas. CH.

ANNOTATIONES.

a Brumalem meridiem, Columel. solem hybernum, Pallad.
b Suberis præcipuè. Colum.
c Addit Colum. è ligno cauatæ arboris, & in tabulas dissectæ, è fimo, è latere.
d Et intus, & extrà. Varro.
e Mobile, vt attolli & demitti possit. Varro lib. 3.
f Maior quàm pro numero apum.
g Columel. cap. 14. lib. 9.
h Ex iuuenco cæso, sepulto, putrescente apes nascuntur. Archestratus in Epigrammatibus de Apibus. βοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα. & rursum ἵππων μὲν σφῆκες γενεὰ, μόσχων ἢ μέλισσαι. Varro.
i Florescit, Columella.
k Carminatas, pexas, vt quasi per siphonem succum apes euocent. Colum.
l Exemptis interaneis. Colum.
m μελιτηρὰ Galenus vocat lib. de documento pro epileptico: eaque idem exponit ἐξ ὧν ἐκπίνεθυ μέλι. Acetum ex melle fieri probabile Rondeletio non est, sed potius ex propoli quę acidum olet.
n Per iuncos, aut stramenta. Columel.
o Omnium candidissima.
p Candidam ceram αἰνιγματικῶς Varro in Prometheo apud Nonium his verbis significat: Chrysosandalos locat sibi, & amiculá de lacte (quidam lacteam à cera, legunt) ac cera Tarentina, quam apes Milesiæ coegerint, ex omnibus floribus libantes, sine osse & neruis, sine pelle, sine pilis, puram, putam, pro ceram, candidam, teneram, formosam.
q Fucorum tincturis, ad ἐγκαυστικὴν & κηρογραφίαν.
r Eo artificio nostra memoria quidam imitantur in pensilibus hortis arborum & herbarum omne genus, folia, flores, fructus.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis.
CAP. XV.

SEquuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, maximéque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed vt propè sola iis carere possit: tãta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, [1] [a] tanum, ruscũ, batin marinam, [2] batin hortensianam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaq; veriùs oblectamẽta, quàm cibos. In Ægypto nobilissima est [b] colocasia, quam [c] cyamon aliqui vocant. Hanc è Nilo metũt, caule, cùm coctus est, [d] araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis [e] latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorũ quæ [f] personata in nostris amnibus vocamus. Adeoq; Nili sui dotibus gaudent, vt implexis colocasiæ foliis [g] in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima autoritas cichorio est, quã diximus intubũ erraticũ. [h] Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. [3] [i] Radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. [k] Anthaliũ [4] à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt [5] [l] igni paratum. Mandunt & [m] œtum, cui pauca folia minimaq;, verũ radix magna. [6] [n] Aracidna quidẽ & aracos, cũ habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbã vllam, aut quicquam aliud supra terrã habent. Reliqua vulgarium [o] in cibis apud eos herbarum nomina, [p] condrylla, hypochœris, & caucalis, [q] anthriscum, [7] scãdix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: parthenium, strychnum, corchorus, [8] & æquinoctio nascens aphace, [r] acinos, [9] quam epipetron vocant, quæ nunquàm floret. [s] At è contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hyeme totóque vêre vsque in æstatem. Multas prætereà ignobiles habent: sed maximè celebrant [t] cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo, non cibo, gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima, syluestris & satiuæ. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen [10] rigido: itaque & [u] colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis: quare quidam atractylida vocant. Semen eius [11] candidum, & grande, amarum. Altera hirsutior, [x] torosiore caule, & qui penè humi [12] serpat, minuto semine.

1 tamũ. Vet. & Turn. tamnum. CH.
2 battin hortensiam. CH.
3 Rami ei lenti & e illis. Malinathalla. ex Theophr.
4 haud procul. Th.
5 igne comparatum. CH.
6 Arachidna quidem & Arachoeides. Th.
7 scandix, & come, quæ. Ex Dioscor.
8 & ab æquin. na. ap. achinopos. CH.
9 & quam. Dall.
10 rectiore. Theoph.
11 nigrum. Theo.
12 procumbat. Theo.

Aculeatarum generis hæc est: quoniam distinguenda sunt & genera. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quędam sine spinis. Spinosarum multæ species.[y] In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet.[z] Quædam[13] spinosa foliata sunt, vt carduus, eryngiō,[14] [A] glycyrrhizon, vrtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinam [B] habent folium, vt tribulus, & ononis. Quædam in[15] folio habent & in caule, vt [C] phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hippophaes spinis [D] geniculatum: tributa proprietas, quòd & fructum spinosum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noscitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. [E] Plures eius differentiæ. Syluestris,[16] quam fœminam vocant, mitior. Et in syluestri quæ dicitur[17] cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine vllis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam: & tactu tantùm leni pruritum,[18] [F] pustulásque confestim adusto similes existere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vêre, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Syluestrium quoque radix, omnem carnem [G] teneriorem facit simul cocta. Quæ,[19] innoxia, morsu[20] carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

13 spinoso folio. Vet.
14 glycyrrhiza. CH.
15 folio non habent, & in caule habent. CH.
16 quã & fœm. CH.
17 canina. Cornarius, & CH.
18 pussulas. M.
19 noxia est. CH.
20 caret. M.

ANNOTATIONES.

a Alij legũt tamnum, alij tamum. Cyclaminum secundã, quam pro vite nigra Matthiolus pingit, Itali etiam hodie *Tamaro* vocãt, eiusque teneros cauliculos & viticulas vere primùm erumpentes asparagorum more decoctas mandunt, ac in fasciculos digestas vænales circunferunt. Eius fructus vua Taminia vocabatur, *-iam Tami sponte virescunt*, apud Columellam legit Pomponius.

b Colocasia, vel, vt Athenæus, Nicander, Virgilius. Colocasion, Dioscoridi non integra planta est, sed eius tantùm radix.

c De hac Nicander in Georgicis.

Καὶ κύαμον σπείρης αἰγύπτιον ὄφρα θερίσσῃς,
Ἄνθεσι μὲν στεφάνους ἀγύρις: τὰ δὲ πεπτηῶτα
Ἀκμάδα καρποῖο κιβώρια δαινυμένοισι
Ἐς χέρας ἠιθέοισι πάλαι ποθέουσιν ὀρέξῃς:
Ῥίζας δ' ἐν θοίνῃσιν ἀφεψήσας προτίθημι. Iun, Had. 10. 1.

d Filis neruoso.

Niliacum ridebis olus, lanásque sequaces,
Improba cùm morsu fila manúque trahes. Martialis.

Diphilus apud Athenæum lib. 3 radicem probat, quæ minimè lanosa sit.

e Petasi magnitudine. Dioscor. pilei Thessalici, Theophr.

f Personatæ. Dioscorides folium nymphææ comparat cum folio cyborij, siue Ægyptiæ fabæ.

g Inde scilicet factum est, vt *κύαμος*, autore Hesychio, poculi genus sit, id eorum similitudinem constructum, quæ ex colocasiæ folijs Ægyptij parabant, Ob eãdem caussam id quoque poculum & *κυβώριον* & *κυβώριον* dicebatur. Sic enim fabam Ægyptiam nominant. Eadem industria rusticos in Allobrogum montibus vidi ex Gentianæ folijs implexis pocula fingere, quibus è gelidis fontium scaturiginibus aquam hauriebant. *κιβώρια* sic dicta interpretatur Athen. *διὰ τὸ κάτωθεν εἰς στενὸν συνῆχθαι, ὡς τὰ αἰγύπτια κιβώρια.*

h De plantis omnibus, quas *κιχωριώδεις* vocat id Theophr. scribit cap. 11. lib. 7. histor. non de cichorio solo.

i De cichorij caule id Theophrastus, non de radice, *ὁ δὲ καυλὸς*, inquit, *κιχωρίου μέγας, καὶ ἀποφύσεις ἔχων πολλάς, ἔστι δὲ γλίσχρος, καὶ δυσδιάρρηκτος. διὸ καὶ δεσμῷ χρῶνται.* Caulis cichorij magnus multis enascentibus surculis, lentus, fractu contumax, quamobrem pro vinculo vtuntur.

k Theophrasto melinathella, cap. 10. lib. 4. histor. nobis thrasi: auctori librorum de plantis, qui editi sunt nomine Aristotelis, cap. 5. lib. 1. margaritæ Ægyptiæ.

l Elixant in hordeaceo zytho. Theophr.

m Vingum vocat Theophr. cap. 11. lib. 1. histor. malè Plinius exposuit. Oetum Indi & Æthiopes, apud quos plurimum prouenit, adhuc vocant *Hetich*.

n Arachidna & aracoides non minus fructuosa sunt supradictis Carnosum vtrumque radicem vnam crassam habet, in altum descendẽtem, alias verò, quibus fructus insidet, tenuiores, in summa telluris facie, multifariam diuisas. Arenosis gaudent. Neutrum aut folium, aut folio simile quicquam gignit, vtrunque potius velut *ἀμφίκαρπον* est, hoc est, infrà supraque terram fructum edit: quod mirum est. Theophr. cap. 11. lib. 1. hist.

o Hæc è Theophr. cap. & lib. 7. histor.

p Chondrylla. Falso apud Theophr. legitur andryala.

q In exemplaribus Theophr. pro anthrisco Turnebus legit *ἐνθρυσκον*.

r Turnebus cap. 9. lib. 16. Aduers. legendum putat cynops. Lego acinos, & quam epipetron. In Theophr. legitur cynops cap. 8. li. 7. histor.

s Non de aphaca id Theophrastus cap. 8. lib. 7. hist. scripsit, sed de quibusdam herbis statim cum flore fructum amittentibus.

t Turnebus loco citato legendum putat cici, nempe ricinum. Orpheus in Argonauticis cnicon *σχιστὸν* vocat, veluti scissilem, quòd eius flos in multos apices diuidatur.

v Fusis. *πλινίοις*, non *σπληνίοις*.

x Sonchi caule. Theophr. cap. 4. lib. 9. histor. Pro *σογχώδει*, Plinius legit *σαρκώδει*.

y Ineptè putauit Hermolaus asparagum & scorpionem vnicam esse plantam, quod apparet ex Theophrasto cap. 3. lib. 6. Hist. vide & 1. eiusdem.

z Hæc ex Theophrasto cap. 16. lib. 1. & cap. 1. lib. 6. hist. vbi *φυλλάκανθα* vocat, quæ Plinius hic spinosa foliata dicit.

A Inter spinosas Theophrastus non recenset. Huic autem fructus tantùm echinatus est.

B Lego ex Theophrasto: habent folium, vt tribulus, ononis, phleos, quod aliqui stœben vocauerunt, hippophaes spinis angulosis. Quædam in folio habent & in caule, vt capparis. Tribulo proprietas &c.

C Falso id Plinius. Stœbe Theophr. cap. 3. lib. 6. histor. folio minimè pungit, sed præter folium exarmatum, spinosum fructum gignit tribuli alterius modo.

D *γωνιοειδεῖς ἀκάνθας* Dioscor. ait, angulosas. Plinius legit *γονατώδεις*.

E Vide cap. 13. lib. sequentis.

F Turnebus cap. 2. lib. 24. Aduers. legit pusulas: sic dictas, quia pus continent. Columellæ pusula ignis sacer. vnde pusilosa vel pusulosa ouis. Sic autem vocat, quia sacer ignis, qua depascitur pustullas attollit.

G Pisces, quadrupedes, aues recens captas venatores & aucupes vrticæ folijs inuoluunt, vt minus & tardius corrumpantur.

De carduo, & [1] helxine, & tribulo, & anchusa. CAP. XVI.

CArduus & [2] folio & caule spinosas lanugines habet. [a] Item acorna, leucacanthos, chalceos,[3] cnicos, polyacanthos, onopyxos,[4] [b] helxine, scolymos. [c] Chamæleon, in foliis nõ habet aculeos. Est & illa differentia, quòd quædam in iis multicaulia ramosáq; sunt, vt carduus. Vno autem caule, nec ramosum,[5] cuicos. Quædam cacumine tantùm spinosa sunt, vt eryngium. Quædam æstate florent, vt tetralix, & [6] helxine.[7] Scolymus quoque floret serò & diu. Acorna colore tantùm [e] rufo distinguitur, & pinguiore succo.

1 ixine. Dal.
2 folia & caules spinosæ lanuginis CH.
3 cnicos. CH. & Tur.
4 ixine. Theo.
5 cnecos. Tur. & CH.
6 ixine. Theo.
7 Scolymos. CH.

Idem

Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum [f] funderet. Qua de causa phonos vocatur à quibusdam, odore etiam [8] grauis, serò maturescente semine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verùm omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quòd radix eius vescendo est [g] decocta. Mirum, quòd sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. [9] Helxine rara visu est, neque in omnibus terris [10] [h] est, radice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius vertex summus lacrymam continet iucundi saporis, acanthicem [i] mastichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantùm nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, à radice emissi, lato folio & spinoso. Caules vocant cactos: nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. [11] Vnum caulem rectum habent, quem vocant pternica, eiusdem suauitatis, sed vetustatis impatientem. Semen ei [12] lanuginis, [13] quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: vocant [k] ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res [14] alibi, iuxta Nilum & Strymonem [15] amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, [l] folio ad effigiem vlmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: vni [16] [m] cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius [17] floret, magísque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri [n] harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet [18] apposito folio rutæ simili, toto caule [19] foliatum in modum coronæ; [20] sequitur à frugibus, aratro inimica, viuáxque præcipuè. [o] Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, vt eius quam [p] coronopum vocant. È diuerso stant, anchusa inficiendo ligno [21] cerísque radice apta, & è mitioribus anthemis, & [22] phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hîc quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius foliis, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, vt ocimo, heliotropio [q] aphacæ, [23] onocichlæ.

8 graui. Vet.
9 Ixine non rara visu est, æquè in omnibus terris nascitur, à radice foliosa. Theo.
10 est à radice. Dios.
11 Alium præterea caulem. Dal.
12 lanugine obuolutum quam. ex Theo.
13 quam, in Vet. d.
14 alibi. Iuxta. Vet. alicubi. Iuxta. Alij Vet.
15 amnes recipitur in cibos inclinatur. Vet.
16 ciceris Theo.
17 germinat. Theo.
18 appositas. Theoph.
19 foliato CH & M.
20 secatur aratro, frugibus inimica. M Sequitur arata, frugib' inimica. Turn & CH.
21 cæterísque. M sed nil mutandum ostendit vltimū caput 14. huius libri.
22 aphyllanthes. Th.
23 onochite. CH. onochelli. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Hæc ex Theophr. cap. 16. lib. 1. & cap. 1. lib. 6. histor. vbi φυλλάκανθα vocat, quæ hîc Plinius spinosa foliata dicit.
b Ixine. Hoc vitium esse auctoris, non exemplaris, mōstrat quod is scribit cap. 17. lib. 22. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus superiori libro. &c.
c In Theoph. cap. 3. lib. 6. Hist. legendum: πλὴν φύτος φυλλάκανθον ἐν ἀκανώδης. Cæterùm cùm spinosis hic sit foliis, acano caret. Vitiosus codex, qualis ad nos peruenit, fefellit Plinium. Chamæleon quidem niger, vt alij cardui, spinosis foliis est, verum aliorum modo ἄκανον, id est, spinosum capitulum non habet, sed florem in vmbella, quod ei peculiare est.
d Theophrasto, eryngium adnata & caules in cacumine tantùm habet, non autem spinas, vt inquit Plinius.
e ὑπόξανθῳ Theophr. flauescente, cap. 4. lib. 6. Hist.
f Carni admota. Theophr.
g Et cruda. Theophr.
h Est, à radice foliosa. Apud Theophr. cuius exemplari deprauato falsus est Plinius, legendum, Ixine omnibus locis æquè nascitur.
i Sic Theophr. Dioscorides verò quibusdam in locis, Viscum circa radicem inuenirur, quo mulieres vtuntur pro mastiche.
k Apud Athenæum ascaleron, apud Theophr. scalian. Appuli circa Hydruntum etiam hodie vocant *Scalera*.
l φύλλα πλατέα. Dioscor. legit φύλλα πτελέας.
m Ciceris. Theophr.
n σησαμώδης, sesamaceum. Theophr. cap. 5. lib. 6. hist. Plinius legit ἀμμώδης.
o Ex Theoph. cap. 9. lib. 7. hæc Plinius corruptissimè citat. Theophrasti verba sunt: Differunt inter se herbacea, (ποώδη) quòd alia terræ instrata folia edunt alia in caules alia vtrobique. Instrata terræ folia gignunt, (ἐπιγειόφυλλα) coronopus, anthemon, anchusa, gramen, anemone, Aphyllantes, apargia, (argemone) plantago, apate. In caule folia mittunt, crepis, anthemum foliosum, lotos, loucoion. Vtrobique, cichorium &c. Mirè hunc locum deprauat autor, vt & quæ sequuntur de herbarum comparatione cum arboribus.
p Dioscorides coronopum non serpere ait, sed terræ insterni, siue humi procumberè κατὰ τῆς ἐλάφης στρώννυσθαι: folia verò non quidem spinosa esse, verum in longum fissa κατεσχισμένα. Sic paulo antè cacti caules in terra dixit serpere, cùm ij tantùm humi iaceant.
q Has duas postremas addit Plinius præter orationem Theophrasti cap. 9. li. 7. Illarum autem loco cichorium adscribit Theophr. Capite verò 10. eiusdem libri aphacam, onocheiles, plantaginem, cichorium prouentum floris sui prorogare tradit.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo.
CAP. XVII.

Multis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum: in primísque [1] heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, [2] stelephuros, (quam quidam [3] ortyga vocant, alij plantaginem, de qua plura [4] dicemus inter medicas,) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, vnde ei & nomen. [5] Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa parti-

1 heliotropio, polio, adiantho. Theo.
2 stelephuros & plantago, quàm quidam ortyga vocāt, de qua &c. ex Theophr. correcto cap. 10. 7. hist.
3 ortygem. CH.
4 infrà dic. M.
5 Proximè est & CH.

particulatim floret. Cichorion & similia, circa terram folia habent, [6] germinantibus ab radice post Vergilias. [7] [a] Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptij, edunt: nomen dedit auis, id maximè eruens. Crassas, plurimásque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, [8] semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa, non nisi post annum è semine suo nasci. mira & anthemidis natura, quòd à summo [9] florere incipit, cùm cæteræ omnes, quæ particulatim florent, a b ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa, [10] quæ adhæres̄cit, quoniam in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat, velut animalia quæ [12] in se pariunt. Item [13] circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirúmque, è folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci. Iasione vnum folium habet, sed ita implicatum, vt plura videantur. Condrylla amara est, & [14] acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo [15] imposuit. [b] Notabilis & scillæ crocique natura, quòd cùm omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem [16] rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla verò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadémque ter floret (vt diximus) tria tempora [17] sationum ostendens. Bulborum generi quidam adnumerant & [c] cypiri, hoc est gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosiorémque simul subacta. [18] [d] Non dissimilis est & quæ thesion vocatur, gustu aspera. Cæteræ eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustum habet, scilla latum & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus [e] manditur, & semine [19] toto, & bulbo. sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito: præterea tuso cum ficis, præcipua voluptate, [f] vt videtur Hesiodo. [20] Traditur & ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum [21] noxiam. Asphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius [g] napis modicis similis est: neque alia numerosior, lxxx. simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princépsque Pythagoras, caulem eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, foliis porri syluestris, [h] anthericon vocauere: radicem verò, id est bulbos, [22] asphodelon. Nostri [23] illud albucum vocant, & asphodelum hastulam regiam. [24] Ea est & caulis acinosi. [25] Eius [i] duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Mago præcipit, exitu mensis Martij, & initio Aprilis, cùm floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendósque scapos, & quarto die in Solem proferendos: ita siccatis [k] manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis vocari, quam inter vluas sagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maij vsque ab finem Octobris mensis decorticari, atque leni Sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron vocant, & ipsum [l] palustrem, Iulio mense [26] toto secari iubet ad radicem, tertióque [27] die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solē occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

6 germinant. Vet.
7 Perdicio, quam & Aeoliæ gentes, & Aegyptij. Vet.
8 sesquipedali. Diosc.
9 flore. CH.
10 quæ vestibus adhæres̄cit. Vet.
11 seminat. M. & intra seminat. CH.
12 intra se. Vet.
13 Hæc duo verba, circa Opuntem, non leg. in M.
14 acris in rad. succi. CH.
15 imposuit. Similis & quæ Thesion vocatur, gustu &c. quæ infrà leguntur pòst paulo. vide Annot. ad eũ locum.
16 attollantur, in iis cau. pr. detegitur. Vet. protrudãtur &c. impellitur. Alij Vet.
17 arationum. Vet. & CH arãdi. Virgil. arationis Theo.
18 Similis est. M. similis & quæ Thesion vocatur, gustu &c Ex Theoph. vide Annot.
19 tosto. M.
20 Tradunt. CH.
21 noxam. Dal.
22 asphodelon. Hastula regia est caulis acinosi. M.
23 illos albucum vocãt, & caulem hastulam regiam.
24 Hæc tria verba, ea est &, in CH. d.
25 Ac duo. CH.
26 toto, in M. d.
27 dein sole. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus non quidem in vsum cibi venire scribit, sed esse grandi & carnosa radice, vt crocum & aspalacem, vel, vt alij legunt, asphodelum. Addit & crassas & plures habere radices, quàm folia.

b Hæc ex Theophrasto cap. 12. lib. 7. histor. quod tamen de croco illic Theophrastus de narcisso tradit vitioso exemplari.

c Phasgani, Theophr. xiphij, Dioscor. Ineptè hoc Plinius.

d Thesij radix gustu amara est. aluum tusa purgat. Hæc tantùm Theophrastus de thesio cap. 11. lib. 7. Hist. Plinius inconsyderate thesion plantam amaroris ingratissimi cum gladioli radice, suaui & esu iucunda, comparat. Quare arbitror hunc locum confusum sic esse reponendum, vt post illa, Ei amaritudo imposuit, hæc legantur: vt & infrà cap. 22. lib. 22.

e Manditur, & caule igni blando cocto, & tosto semine, & bulbo tuso cum ficis, præcipua vtilitate, vt videtur &c. Theophr.

f νήπιοι, οὐδ' ἴσασι ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός:
οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.
Plato tertio De legibus Epimenidem vilissimo cibo confecto ex malua & asphodelo contentum fuisse tradit, qui illum seruaret ἄλιμον καὶ ἄδιψον. Rhodig. cap. 8. 7.

g Glandibus, Dioscorides.

h ἀνθέρικον & pro tota planta vsurpat Theophr. cap. 7. lib. 1. histor.

i Marem, & fœminam, infrà lib. 22. cap. eod. in principio.

n Vel ad pabulum pecorum, vel ad ædificiorum tecta, vt in multis locis Galliæ.

l Sic à Magone vocari puto butomon Theophr. & acorum officinarum: vel iuncum triangulum à me descriptum.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorata iunco. CAP. XVIII.

Similia præcipit & de [a] iunco, quem [1] mariscon appelant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi [2] ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de vlua

1 mariscum. CH.
2 ante. M.

de vlua suo loco diximus.[b] Alterum genus iuncorum[3] facit, quod[4] marinum, & à Græcis [5] oxyschœnon vocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quē marem, & oxyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem [6] melancranin vocant. Crassior hic & fruticosior. [7] Magísque etiamnum tertius, qui vocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cæspite. Vtilissimus ad vitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum [8] ouorum cohærentium modo.[c] Nascitur autem is, quem[d] marem[9] appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas,[10] vitilium elegantiam, lucernarum lumina,[11] præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, vt inciso ventre [12] impleant pene [e] vnciarum latitudinem, in Aegypto verò cribrorum longitudinem, non aliàs [13] vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciunt iunci trianguli, cyperon vocant. Multi verò non discernūt à cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus vtrūque. [14] Cypirus est gladiolus, vt diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & posteà in Phœnice. Cretico [15] candor odórq; vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit[f] duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorúmque generi est magnus vsus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Appollodorum quidem [16] sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse [17] aduersus calculosos, [18] eo fouet. Fœminis quidem [g] abortus facere non dubitat. Mirúmque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi [19] domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresque sic [20] etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibúsque cum oleo illitum, non dubiè mederi. [h] Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, iuxta terram candidus, [21] cacumine niger, pinguísq;. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis, quam, cùm oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina vsus. Laus cypero prima [22] [i] Hammoniaco, secūda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio,[23] quod & [k] confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos [l] durissima, vixq; spirans. Cæteris odor [24] & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica [25] herba, quæ [26] cyperis vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit.[27] Cypero vis in medicina psilothri. [28] Illinitur pterygiis, hulceribúsque genitalium, & quæ in [29] humore sunt omnibus, sicut oris hulceribus. Radix aduersus serpentium [30] ictus, scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis, vt expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id vtilissima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ serpunt, sed his [31] præcipuè quæ in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum, & in aqua potum, sistit aluum & fœminarum menses, capitísque dolores facit. [32] At qui vocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus, quod [33] euripicen vocant. Huius semine [m] somnum allici, sed modum seruandum, ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Sirya cœle (vt suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, [34] proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, [35] [n] vinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem rosæ emittit,[36] rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id [o] stomacho vtilis, bilémque & sanguinem reiicientibus. Singultus sedat, ructus mouet, vrinam ciet, vesicæ medetur. [p] Ad muliebres vsus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria [37] & rosa. Vteros astringit,[38] refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partésque candidæ, [q] vngues vocantur. In flore aliud est semen, aliud [r] capillus in capite, aliud cortex, aliud [s] calix. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cùm vngues nō detrahuntur: ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis vnguibus, reliqua pars aut [t] oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam & salem admiscent,

3 faciunt. Dal.
4 aquaticum. Theo.
5 oxyschœnon. Diosc.
6 melacrantam appellant. CH.
7 Magis magísque. CH.
8 ὤων. Alij. sorborū.
9 appellauimus. CH.
10 vitilium elegantium nexus. Vet.
11 præcipuè. Vet.
12 impleat. Vet. sub. medulla.
13 vtiliores. Vet.
14 Cyperus. CH.
15 color. Rondeletius.
16 sequimur. Vet.
17 aduersus calculos. Alij.
18 eo quidem, fœtas fœminas abortiuas fieri. M.
19 omni die. M.
20 etiam in die fieri. CH.
21 cacumine caulis min. Diosc.
22 Armenio. Vet. Armeniaco.
23 quæ. M.
24 est ipsam. Vet.
25 radix. Diosc.
26 cypira. CH.
27 In M. d. Cyperidi. Dal.
28 Cyperus illin. Vet.
29 in tumore &c. Sic & oris. M.
30 ictus & scorp. (sic & CH) præsenti. M.
31 præcipua. M.
32 At eius qui. Dal.
33 Aethiopicū. Diosc.
34 proximus Arabicus, quem aliqui Babylonium cognominant, alij Teuchitin: pessimus. Diosc.
35 igneæ. Rond. ex Diosc.
36 purpurescens, fragilis. Diosc.
37 vt. CH.
38 refrigeratos, vt aiunt. Diuiditur in folia, & flores, & capita. In flore partes candidæ vngues vocantur. Aliud est &c. Alij.

ſcent, & anchuſam nonnulli, aut aſpalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maximè prodeſt vuluæ ac dyſentericis. Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus, trita per linteum ſpiſſum in æreum vas, leníque [u] igni ſuccus coquitur, donec fiat craſſitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratiſſima quæque folia.

ANNOTATIONES.

a Iuncus Iſidoro, quòd iunctis radicibus hæreat. Mariſcum, ſcirpum & holoſchœnon eundem iuncum eſſe volunt. Scirpum Feſtus & Iſidorus ad texendas tegetes commendant, Mago hic mariſcum: ad id verò quouis alio iunco aptiorem eſſe holoſchœnon, ex eius proceritate cognoſcimus. Sic idem vſus eandem plantam oſtendit.

b Lego, Alterum genus iuncorum aquaticum faciunt, quòd & à Græcis ſchœnon vocari inuenio. Theophraſtus ἔνυδρον vocat. Galenus ἕλειον paluſtre, pro quo apud Dioſcoridem legitur λεῖον, læue. Diuiditur in holoſchœnō & oxyſchœnon. oxyſchœnos rurſus in ſterilem, tenuiorem, & fœcundum craſſiorem. Quidam legunt, Alterum genus iuncorum præter marinū faciunt, quòd & à Græcis ſchœnon &c. Nam eſt & marinus iuncus æquè ac paluſtris.

c Theophraſtus cap. 13. lib. 4. Hiſtor. ἐκ τῆς κεφαλῆς, id eſt, radicis bulbuloſo capite radiculas quotannis renaſci tradit, & quæ natæ ſunt quotannis, emori. Deceptus Plinius κεφαλὴν cacumen vertit, & vt errore ſuo hallucinans, imaginatus eſt cacumen in terra defigi, & ſic iuncum propagari tradidit rubi modo.

d Theophraſto holoſchœnos, nō oxyſchœnos mas, tametſi probetur magis mihi hæc Plinij lectio, quàm vulgati exemplaris Theophraſti. Nam cum oxyſchœnos mas ſemen non ferat, ex radicis bulbuloſo capite is quotannis vt renaſceretur, natura conſtituit.

e Pollicis. Libræ partes vſurpantur etiam de pedis partibus, vt & cap. 8. lib. 3. quo loco tractat de coticula. Pes autem pollices 12. vt libra totidem vncias continet.

f Dioſcoridi radix gladioli panos diſcutit.

g Menſes pellit Dioſcoridi, perfrictionibus vuluæ, & præcluſionibus medetur.

h Ineptiſſimè Plinius cypirum à cypero diſtinguit.

i Armeniaco: quamuis cap. 23. lib. 12. Hammoniacum vocari ſcribat, quoniam iuxta oraculum Hammonis ferula ea naſcitur, quod & de cypero nos exiſtimare poſſumus, quoniam is maximè gaudet fontibus in arenoſo loco ſcaturientibus, qualis eſt Iouis Hammonis fons, ſuprà cap. 5. lib. 5.

k Errorem ſuum Plinius olfacit.

l Idem paulo antea de cypiro ſcripſit.

m ὕπνον ſomnum vocat, καταφορὰν ſoporem. Sic Galenus de ſemine papaueris, ὑπνοτικὸν δ' ἐστὶν, εἰ δὲ καὶ πλεῖον ληφθείη, καταφορικόν. 10

n Igneæ, Rondeletius ex Dioſcor.

o De flore id Dioſcor.

p Decoctum ad inflammationes vuluæ inſidentibus fœminis vtile. Dioſc.

q Dioſcor. ὄνυχας vocat: Aſclepiades lib. 4. κατὰ τόπους, in ocularibus medicamentis τοὺς λοβούς.

r Capillum autor ſuprà cap. 4. luteos apices vocat: Dioſcorides τὸ ἐν μέσοις ῥόδοις εὑρισκόμενον ἄνθος, florem qui in mediis roſis inuenitur. Idem vocat φύλλα non fruticis folium, quod caules & ramo veſtit, vt hic Plinius, ſed floris veluti laminas, qua ſignificatione ſæpius vſus eſt Plinius ſuprà citato loco, & paulo pòſt hoc ipſo capite.

s Calix, id quod flore lapſo pappoſam lanuginem & ſemen continet: cortex, vt ſuprà è cap. 4. huius lib. conſtat, floris, priuſquam in alabaſtros faſtigietur, & tumeſcens dehiſcat, inuolucrum. 20

t Oleo in confectionem vnguenti roſacei, apud Dioſcoridem cap. 54. lib. 1. quamuis confectio ab eo deſcribitur operoſior: vino, ad confectionem vini rhoditis, cuius deſcriptio eſt apud Dioſcoridem cap. 35. lib. 5.

v Dioſcor. in vmbra terit, & cogit abſque igne, nec in æreum vas excipit.

Ex roſa medicinæ, & de lilio, & de narciſſo, & ex viola, & de bacchare, & combreto, & aſaro.

CAP. XIX.

VInum quomodo fieret è roſa, diximus inter genera vini. Vſus [a] ſucci ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonſillas, gargarizatus, ſtomachum, vuluas, ſedis vitia, capitis dolores. In febre per ſe, vel cum aceto ad ſomnos, nauſeas. Folia vruntur in [1] calliblepharum. [2] Et ſiccis [b] fœmina aſperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos ſomnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maximè albas, in poſca potus: & ſanguinis excreationes. Stomachi quoque [c] dolores, [3] quantum in vini cyathis tribus. [d] Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetuſtius: & in vmbra [4] ſiccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni ſacro non veteri. Naribus ſubductum caput purgat. Capita pota ventrem & [e] ſanguinem ſiſtunt. Vngues roſæ epiphoris ſalubres ſunt. Hulcera enim oculorum [f] roſa ſordeſcunt, præterquàm initiis epiphoræ, ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis ſtomachi, roſionibus & vitiis ventris, & inteſtinorum, & [g] præcordiis vtiliſſima vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. [h] Cauendus in his ſitus celeriter [5] inſidens. Et aridis [6] & [i] expreſſis aliquis vſus. Diapaſmata inde fiunt [k] ad ſudores coercendos, ita vt à balineis inareſcant corpori, dein frigida abluantur. [7] Syluestris cum adipe vrſino [l] alopecias mirificè emendat. Lilij radices multis modis florem ſuum [8] nobilitauere, [m] contra ſerpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedum in vino decoquuntur, triduóque non ſoluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulſo potæ inutilem ſanguinem cum aluo trahunt: [9] lieníque & ruptis vulſis proſunt & menſibus fœminarum. In vino verò decoctæ, impoſitæq; cum melle neruis præciſis medentur. [10] Lichenas & lepras, & furfures in facie emendant. [n] Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: [11] epiphoris teſtium in melle cum hyoſcyamo & farina tritici. Semen illinitur igni ſacro: flos & folia hulcerum vetuſtati. Succus, qui flore expreſſus eſt, ab aliis mel vocatur, ab aliis [12] ſyrium, ad [13] emo-

1 calliblephara. Vet.
2 Sicca vnguētis aſp. Dioſc.
3 potus. Vet. tantum. CH
4 ſiccatū. Vet. & CH.
5 inſidens, & ariditas. At expreſsis. M.
6 aut CH.
7 Syl. pilulæ cum ad. vrſ. alopecias emendant. M. & CH.
8 nobilitant. CH.
9 lieníque, ruptis, & vulſis proſunt, & mēſtruis fœm M.
10 Contra lichenas. CH.
11 ſi teſtium melius cum hyoſc. CH.
12 ſeireum. Dal. quaſi ſapa. Vide Ann. ca. 4. lib. 24.

30 40 50

[13]emoliendas vuluas ſudoréſque faciendos, & ſuppurationes [14] coquendas. Narciſſi duo genera in[15] vſu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum[16] herbaceum.[17] Hunc ſtomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluóſque ſoluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narciſſum dictum, non à fabuloſo puero. Vtriuſque radix mulſei ſaporis eſt. Ambuſtis prodeſt cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & [18] auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta [19] tritus oleóque, contuſis medetur & lapide percuſſis. Purgat vulnera permiſtus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narciſſinum [20] oleum ad emolliendas duritias, [21] calfacienda quæ alſerint. Auribus [22] eſt vtiliſſimus: ſed capitis dolores facit. Violæ ſylueſtres ſunt, & ſatiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur ſtomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & ſede [23] procidente vuluáve: & contra ſuppurationes. Crapulam & grauedines capitis impoſitis coronis [24] olfactúve diſcutiunt. Anginas ex aqua potæ. [o] Id quod purpureum eſt ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Semen violæ ſcorpionibus aduerſatur. Contra [p] flos albæ ſuppurata aperit: [25] ipſa diſcutit. Et alba autem & lutea [26] extenuant [27] menſtrua, vrinam cient. Minor vis eſt recentibus: ideóque [28] aridis poſt annum vtendum. Lutea dimidio cyatho in [29] aquæ tribus, menſes trahit. Radices eius cum aceto illitæ ſedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle [30] purgant capitis [31] hulcera: cum cerato rimas ſedis, & quæ in humidis ſunt. Ex aceto verò collectiones ſanant.[32] Bacchar in medicinæ vſu aliqui ex noſtris [33] perpenſam vocant. Auxiliatur contra ſerpentes, capitis dolores feruoréſque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & [34] ægilopis incipientibus & ignibus ſacris. Odor ſomnum gignit. Radicem decoctam bibere ſpaſticis, [q] euerſis, conuulſis, ſuſpirioſis, ſalutare eſt.[35] In tuſſi vetere[36] radices eius tres quatuórve decoquuntur [37] ad tertias partes. Hæc potio mulieres [r] ex abortu purgat. Laterum [38] punctiones tollit, & veſicæ calculos. Conditur [39] cum diapaſmate. Veſtibus odoris gratia inſeritur. Conbretum, quod ſimile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mirè ſanat. Aſarum iocinerum vitiis ſalutare eſſe traditur, vncia [40] ſumptum in hemina mulſi miſti. Aluum [s] purgat ellebori modo. Hydropicis prodeſt & præcordiis vuluiſque ac morbo regio. In muſtum ſi addatur, facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia [41] emittit. Siccatur in vmbra. Situm celerrimè ſentit.

13 emoliendas CH.
14 concoquendas. CH.
15 vſum Vet & CH.
16 herbaceo. Vet. croco. Dioſc.
17 vtrunque ſtom. Dioſc.
18 ærinea. Vet. lolij, ſcilicet.
19 trita. Dal.
20 vnguentum. Dioſcor.
21 & calf. quæ alſeſerint, auribus vtiliſſimum. Vet.
22 vtiliſsimum, ſed &. CH.
23 procedente. M. ſedi procidenti. Vet.
24 olfactúque. CH.
25 ipſáque. Vet.
26 expellunt. Dioſc.
27 menſes. CH.
28 attritis. M.
29 aqua trita. M.
30 ſanant oris hulcera. Dioſc.
31 hulcera, & quæ in humidis ſunt: cum cerato rimas ſedis ex aceto &c.
32 Baccharis. Dioſc. Bacchar & in medicinæ vſu eſt. Aliqui ex noſtris &c.
33 perpreſſam. CH.
34 ægilopis, incipientibuſque ignibus. Vet.
35 Item ſi vetere vino radices eius tres quat. decoquantur ad ter. partes, hęc. &c. M.
36 rami. CH.
37 à partu. Vet.
38 cōpunctiones. &c. Tunditur cum M.
39 in diapaſmata. Vet.
40 ſumpta. CH.
41 mittit. M.

ANNOTATIONES.

a Dioſcorides hæc omnia de liquore expreſſo ex aridis roſis in vino decoctis.
b ξηρὰ δὲ λεῖα τοῖς μύρῳοις προσπάσσεται. Dioſc. Sicca & trita vnguentis aſperguntur. Plinius legit τοῖς μυροῖς.
c Ex acri humore.
d καρπὸν ſemen reddit, vt aliis multis locis. Legendum puto, Fructus his optimus crocinus, nec anniculo vetuſtior, & in vmbra ſiccatus.
e Sanguinis per os reiectiones. Dioſc.
f Succo è roſæ foliis expreſſo.
g Inflammatis. Dioſcor.
h Roſarum folia, dum ſiccantur, aſſiduè verſanda ſunt, ἵνα μὴ εὐρωτιάσῃ, ne ſitum contrahant, & vermiculis erodantur. Dioſc. Noſtri ne eo vitio corrūpantur, aceto quàm accerrimo conſpergunt.
i Tritis. Dioſc. λείοις. De paſtillis roſeis Dioſcor. in tradit, non de roſæ foliis.
k Sudoris obtundendam graueolentiam. Dioſcor.
l Syluestris roſæ ſpongiauſta, plurimum ad id valet.
m De foliis & ſemine hoc Dioſcor.
n Titinio apud Feſtum medicamentum hoc tentipellium vocatur, τετάνωθρον, vt exponit Gloſſariū vetus, φάρμακον πρὸς ῥυτίδας. Verba poëtæ ſunt, *Tentipellium inducis, rugæ in ore extenduntur.*
o De Aſteris flore id Dioſcorides ſcribit: ac quamuis rurſum ad finem capitis de viola purpurea in exemplari Græco repetatur, Ruellius tamen nec agnoſcit, nec vertit.
p Flos τοῖς λευκοῖς, cuiuſcumque coloris ſit præter purpuream.
q πτώμασι, ex alto præcipitatis.
r Ex teneris radicibus appoſita vna partum extrahit, & ad puerperarum inceſſus additur.
s Radice drachmis ſex ex aqua mulſa pota. Dioſcor.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & ſaliunca, & polio, & iri, & holochryſo, & chryſocome, & meliloto.

CAP. XX.

ET quoniam quidam, vt diximus, nardum ruſticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum[1] dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduerſus ſerpentes duabus drachmis in vino ſuccurrit. [2] Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris & renum, ſuffuſiſq; [3] felle. Et hydropicis per ſe, vel cum abſinthio. Siſtit purgationum[4] mulierum impetus. Eius verò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, vel decocta ad ſtrangulationes, vel pectoris dolores,

1 dilata cum diſputarem de peregr. M.
2 Inflationibus. CH
3 felle, & hydropicis. Per ſe, vel cum abſinthio ſiſlit. M.
4 muliebrium. Vet. & CH.

dolores vel laterum. Menses quoq; ciet. Bibitur cum vino. Crocum melle non soluitur, [a] nullóq; dulci: facillimè autē vino, aut aqua, vtilissimum in medicina. Adseruatur [b] cornea pyxide. [c] Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maximè [5] ex [6] ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, vesicarúmque, peculiariter inflammationi earum vehementer vtile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. [7] Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiūt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter [d] mouet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. [e] Collyrio vni etiam nomen [8] dedit, ex eo quoque [9] expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet suas vtilitates contra suffusiones oculorum. Vrinas magis [10] excalfacit, quàm crocum ipsum. Optimum, quod [11] gustatum [12] saliuam dentésque inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari salutare est, [13] dentientibus præcipuè & tussientibus, [14] [f] tinearúmve vitio laborantibus instillari. Cæteri effectus eius non multū à melle differunt. Hulcera purgat capitis pręcipuè, [15] suppurationes veteres. Aluum soluit duabus drachmis cùm melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus. Lumbis verò & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei [16] concalfactoria. Naribus subducta, sternutamenta mouet, capútque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius vtuntur: [17] cum vino, ad clauos, vel verrucas: triduóque non soluitur. Halitus oris commanducata abolet, alarúmque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed [g] genituram consumit. Sedis rimas & condylomata, omniáque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui syluestrem xyrin vocent. Strumas hæc, vel panos, vel inguina discutit. Præcipitur, vt sinistra manu [18] lecta ad hos vsus [19] eruatur, colligentésque dicant cuius hominis vtique causa eximant. Scelus herbariorum [20] aperitur in hac mentione. [21] Partem eius seruant, & [h] quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, [22] [i] rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum. [23] Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæque [24] auidos polium tractare, colere. Polium contra serpentes [25] substernitur vel portatur. Medici in vino decoquunt recens, vel aridum, illinúntque, vel spleneticis propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque [26] sic illinunt. Secundas mulierū, partúsque emortuos [27] repellit: item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen [k] inutile esse, capútque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui [l] negant. [28] Ad religionem addunt, vbi inuentum sit, protinus [29] adalligandum contra oculorum suffusiones, cauendúmque ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta syluestri, & si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus [m] astringit & cohibet vulnera, prohibétque serpere. [30] Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce verò vini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & [31] stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam. Melissophyllo siue [32] melittide si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. [33] Copia istius examina facillimè continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earum, vesparúmque, & araneorum, item scorpionum. Item contra [34] [n] vuluarum stran-

5 cum humano lacte. Diosco
6 Ouo. In vuluarum &c. CH.
7 Vrinas. CH.
8 dedit. Est quoque vis expressi vnguenti crocini, quod. M. dedit, fex quoque expressi. CH.
9 fit expresso. Vet.
10 ciet. Vet.
11 gustatu CH.
12 linguam. Diosco.
13 dentibus. CH.
14 tæniarum. Dal.
15 & suppur. Vet.
16 calfactoria. M.
17 teruntur in vino. CH.
18 lecta, in M. d.
19 seruetur M.
20 aperietur. M. & CH.
21 Partes CH.
22 rursus vt plus opū adquirant. M.
23 Pollio. CH.
24 auidis polium tractari coli. M. & CH.
25 substerni, vel portari. M.
26 sic, in M. d.
27 expellit. Vet. mortuos pellit. CH.
28 Et. CH.
29 alligandum. CH.
30 Elichrysos. Diosc.
31 adstringit. Vet.
32 Melittæna. Diosc. & CH.
33 Scopis eius. CH.
34 fungorum. Diosc.

strangulationes, addito nitro. Contra tormina, è vino. Folia eius strumis illinuntur, & sedis vitiis, cum sale [35] decocta. Succus fœminas purgat, & [36] inflationes discutit, & hulcera sanat. Articularios morbos sedat, canísque morsus. Prodest dysentericis veteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cun [37] lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo: item aurium è passo, quæque in manibus [38] intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritáque. Idem effectus [39] & ad vuluas. Testes verò & sedem prociduam, quæque ibi sint [40] vitia recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in [o] vino dulci. Peculiariter & contra [p] meliceridas efficax.

35 decoctæ succus. CH.
36 inflammationes. CH.
37 oui luteo. Diosco. cum luteo oui. CH.
38 intumescant, vel rumpant. CH.
39 est ad. Vet.
40 vitia Recenti &c. passo, adiecto ros. illinuntur carcin. M.

ANNOTATIONES.

a Cap. tamen 6. lib. 21. legimus, crocum mirè vino congruere, præcipuè dulci, ad theatra replenda.
b Nostris mercatoribus plumbea magis.
c Imò potius coquit. Habet enim vim maximè πεπτικὴν, & subastringentem.
d Grauat, replet, afficit, tentat. Idem Galenus multis locis.
e Collyrio διὰ κρόκου à Paulo descripto, atque etiam parte aliqua collyrio διὰ ῥόδων crocino eiusdem authoris.
f Tineas Plinius Latinè reddit Græcorum ἕλμινθας (lumbricos) quod & multis locis in Dioscoridis versione Ruellius imitatur, vt capite de Thymo.
g Prodest ijs, quibus genitura effluit. Dioscor. τὴν γονὴν, τὸ σπέρμα. Græci præterea & θοῦρον vocant, quasi vim & impetum quendam: nam etiam θουρὸς, βίαιος.) id quod significauit Arnobius lib. 5. cùm scribit, sancta & feruentia numina vim vomuisse Lucillij. Hesychius & αὐτομάτην nominat, præsertim cùm cogitatione aut memoria Veneris erumpit sponte, qualem his versibus Nonnus ostēdit:

ἢ τόσον ἱμείρων ἐπεμώσατο κυπρογενείην,
ἣν ποθέων ἀνίχητα, γονὴν ἔσπειρεν ἀρούρῃ,
θερμὸν ἀκοντίζων αὐτόσσυτον ἀφρὸν ἐρώτων.

Festus notat sic effusam in terram genituram Aphris dici Bilbit, quod vocabulum fœditatem significat & confusionem. Scaliger.
h Vt ranunculi.
i Ab ægro rursum aduocati.
k Non solùm quòd vtilitatis nihil affert, sed etiam quòd noxiū est, vt inimicus, non solùm qui amicus & beneuolus non est, sed qui etiam maleuolus. Horat.

Namque pila lippis inimicum & ludere crudis.

Duarenus cap. 11. 1. Ann.
l Quod Dioscorides scriptum reliquit.
m Falsum hoc, & præter medicinæ rationem, vndecumque Plinius citauerit.
n Fungorum, μυκήτων Diosc. Plinius legit, μηλέων.
o Passo ad morbos suprà recitatos.
p Recentes per se cum aqua. Dioscor.

De trifolio, & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono. CAP. XXI.

TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentésq; nunquam in trifolio aspici. Prætereà [1] celebratis autoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere [2] xxv. grana eius, [3] quod [a] mynianthes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia prætereà in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi viri autoritas mouet. Sophocles enim Poëta venenatum id dicit. [b] Simus quoque [4] medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem [5] vredines facere, [6] quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo, quàm contra venena, [7] censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animaduerto, semen eius, cuius minima sint folia, vtile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra siccari. [c] Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, florísque nigri. [d] Vtraque oculorum claritati multùm conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item [8] diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes [9] facere [e] cum aceto & sale. Sanguinem concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extrà illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendum est, quoniam excalfaciunt, quamuis sistunt aluum: quę si exhulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item [10] si [f] lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cū melle: quæ potio datur & in [11] alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque mensibus [12] retardatis. Vel si emortui sint in vtero partus, decoctum in aqua ad tertias. [13] Et viris verò [g] contra inflationes, cum melle & aceto. Et si venter [14] turgeat, testésve [15] aut vesicę dolor exigat. Et vino

1 à celebr. Vet.
2 xxxv. CH.
3 quod menianthes appell. Vet.
4 ex medicis. M. è medicis. CH.
5 ægritudines facere quasi percussis. M.
6 quasi. CH.
7 censuerunt. M.
8 diutina tussi in ecligm. Vet.
9 facere. Cum aceto & sale sang. concr. nō patitur. Et melle longas &c. extenuat. Vet.
10 si lateris. CH.
11 elationem. CH.
12 retardatis vel si, &c.
13 Et, in M. d.
14 tumeat. Vet. vrgueat. CH.
15 aut si vesi. CH.

tumores &[h] impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur,[16] & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex[17] oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in[18] tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è viridi, & molle folium habet,[19] radice[i] odorata atque bulbosa: quæ cum melle imposita ventri,[20] aquam pellit & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. Helenium[21] ab Helena, vt diximus, natum, fauere creditur formę: cutem mulierum in facie reliquóque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant vsu eius quandam[22] gratiam iis venerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum[k] ab Homero[23] quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem[l] succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus[m] & dulcis. Bibitur[n] & contra serpentium ictus ex vino. Mures quóque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem[24] intelligi volumus. Amaritudo absinthij[o] in vtroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo neruis vtile, tussi, orthopnoicis, conuulsis ruptis, lumbis, vrinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest &[p] vuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum[25] inflammationibus illinitur,[26] cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturq́;. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt,[27] vt scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quę[28] inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius, si subiiciatur puluino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimámq; esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

16 cum vino art. CH.
17 oleo: ambustis cũ adipe suillo. Dant. CH.
18 tribus aceti cyathis & melle. Vet. tribus cyathis aceti, & mellis. CH.
19 radice odoratam atque bulbosam. M.
20 aquas. CH.
21 ab Helenæ, vt diximus, lachrymis natum. Vet. & suprà ca. 10. huius libri
22 ita gratiã his. CH.
23 quo. Vet. quod eo. Alij Vet.
24 intelligẽtibus volunt. CH.
25 inflãmationi. CH.
26 cũ cotoneo malo cocto. Vet. cotoneo malo cocto. CH.
27 &. CH.
28 inhæreant. CH.

ANNOTATIONES.

a Menianthes quidam ideo dictum volunt, quòd integro mense floreat: quidam quòd ad Lunæ radios florem mittat: alij quòd floris foliola veluti lunata & falcata sint. Vide suprà cap. 9. huius libri.
b Tradunt quidam (ait Dioscorides) totius fruticis decoctum dolores finire illorum, quos serpentes percusserunt. At si eodem decocto cuiuspiam alius foueantur vlcera, perinde affici, ac si serpens momorderit. Miraculi nouitatem non satis Plinius explicat. Vide Gal. lib. de Theriaca ad Pisonem. Idem ferè narrat Ælianus de phalangiorum morsu cap. 11. lib. 17. de animalib.
c Plinius suo iudicio, & non veterum scriptorum, hæc statuit. Dioscoridi & Theophrasto vnicum est thymi genus, foliis albis, quod in capitulo florem habet. Nigrum vero zygis est. Inconsideratè Plinius eius thymi florem nigrum esse putat, quod nigrũ à Græcis vocari, præcipuè à Theophrasto, legerat. Flos quidem in eo genere thymi subpurpureus est.
d De thymo tantùm albo id Dioscorides.
e Dioscoridi cum sale & aceto potum pituitam per aluum detrahit: cum melle in ecligmate faciles excreationes facit.
f E flatu melancholico. Dioscor.
g De epithymo hoc Dioscorides.
h Humorum fluentium & breui phlegmonem excitaturorum irruptiones & epiphoras.
i εὐμεγέθη, magna. Plinius legit εὐώδη, odorata.
k Locus est Odyss. δ.
αὐτίκ' ἄρ' ἐς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον
νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.
l Hoc falsum, si de inula Plinius scripsit. Suspicor Plinium, aut libertum eius scribam, reddere voluisse quod Dioscorides ait, Helenium passo conditum stomacho vtile esse, ac salgamarios radicem parum siccatam, decoctam, refrigeratam, in sapam coniectam recondere. Inulas in horto Columella vocat tristes, idest, ingratas & insuaues: Horat. Sat. 6. amaras, *-inulas ego primus amaras &c.*
m Hoc falsum.
n Dioscorides id de Helenio secundo.
o In fœmina candorem foliorum cum seriphio Dioscor. comparat: in mare ramorum gracilitatem cum absinthio.
p Mensibus & suppressis & remorantibus. Diosc.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ.
CAP. XXII.

LEucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permistum. Sampsuchum siue amaracum,[a] in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum.[b] Menstruis quoque multùm confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et vrinis & hydropicis[1] vtile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo[2] oleum, quod[c] sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos[3] emolliendósque neruos: & vuluas[4] calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

1 vtilis. Vet.
2 & oleum. CH.
3 molliẽdosque. CH.
4 calfacit, in Vet. d.

ANNOTATIONES.

a Et Cyzico. Diosc.
b Trahendis, in pesso subditum. Diosc.
c Et amaracini & sampsuchini descriptio extat apud Dioscoridem.

De

De anemona medicinæ. CAP. XXIII.

a ANemonas coronarias tantùm diximus: nunc reddemus & medicas. Sunt qui [1] phemion vocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera [2] in cultis nascens, vtraque sabulosis. [3] Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia [4] apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, [5] latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonē putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan [6] appellauimus. Sed distinctio magna, quòd vtraque hæc [7] posteà floret. Nec aut [b] succum illarum anemonæ reddunt, aut calices habent, [8] nec nisi [c] asparagi cacumen. Prosunt anemonę [d] capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, [e] lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum [9] epiphoras. Magi multùm [10] quidem iis tribuêre, quamprimùm aspiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno [11] roseo, & in vmbra asseruari, ita cùm opus sit [12] adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, [13] hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

ANNOTATIONES.

a Anemonem Ouid. Metamorphoseôn 10. Adonidis florem his verbis appellare videtur:

--sic fata cruorem
Nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo
Intumuit, sicut fuluo pellucida cœlo
Surgere bulla solet, nec plena longior hora
Facta mora est, cùm flos de sanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento cælant sub cortice granum
Punica ferre solent, breuis est tamen vsus in illis:
Námque malè hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt iidem qui perflant omnia venti.

b Croceum, vt argemone: candidum, vt papauer.

c Tale cacumen spectatur in planta, quam pro eranthemo Dodonæus pingit cap. 21. lib. 2. & in ea, quam pro buphthalmo idem monstrat cap. 22. libri eiusdem.

d Succo naribus infuso purgant caput. Dioscor.

e Folia & caules in cibo cum ptissana sumpti copiam lactis præbent. Diosc.

De œnanthe medicinæ. CAP. XXIIII.

a OEnanthe herba nascitur in petris, folio [1] [b] pastinacæ, radice magna, [c] numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac vino [2] nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundásq; purgant. Tussim è melle tollunt: vriná cient. Radix & [e] vesicæ vitiis medetur.

ANNOTATIONES.

a Apud Atheneum lib. 10. canes inebriantur esu τῆς οἰνώτης. Lego, τῆς οἰνάνθης. Eo tamen nomine fortassis τὴν ἐνάγγαρ Dioscoridis significat.

b Staphylini, Dioscor.

c Dioscoridi radix non est numerosa, sed in numerosa rotunda capitula extuberat. Alia est œnanthe coronaria Theophrasti suprà memorata cap. 11. huius, flore albo, racemoso, labruscæ simili. Obseruandum œnanthen significare nunc herbam hic descriptā: nunc coronarium florem modò memoratum, quem nostrum lilium conuallium esse puto: nunc labruscæ florem.

d Mulso, Dioscor.

e Stranguriæ, Diosc.

De heliochryso medicinæ. CAP. XXV.

H[1] Eliochrysum, quod [2] alij chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti [3] corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, qua de causa [a] Deos coronant illo, quod diligentissimè seruauit Ptolemæus rex Ægypti. Nascitur in [b] frutectis. Ciet vrinas è vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. [c] Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris [3] aut vesicæ absumit cum mulso. [4] Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

ANNOTATIONES.

a Hoc fit etiam hodie à rusticis nostris.

b Asperis, & torrentium alueis. Dioscor. Plinius legit δρυμώδεσι.

c Ex Theophr. χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰ δακετὰ ἐν οἴνῳ, καὶ πρὸς τὰ πυρίκαυστα, κατακαύσαντες, καὶ μίξαντες μέλιτι.

Ex hyacintho medicinæ, & [1] lychnide. CAP. XXVI.

a HYacinthus in Gallia [2] eximiè prouenit. [3] Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, [4] mãgonicis venalitiis pulchrè nota: quę è vino [b] dulci illita, puber-

 tatem

Marginal notes:

Cap. XXIII: 1 phænion. Vet. fremion. CH. 2 in, CH. d. 3 Huius. CH. 4 coriandro. Diosc. 5 latioribúsque. CH. latiora folia, flos phœniceus. Vet. 6 vocanimus CH. 7 est postea florens. CH. 8 sed quasi. Vet. 9 epiphoras & cicatrices. CH. 10 quidam iis trib. quam primam aspiciunt. Vet. cum primum aspiciuntur. Alij Vet. 11 russeo CH. 12 alligari. Vet. 13 vlcerum facit styptica vi. CH.

Cap. XXIIII: 1 staphylini. Diosc. 2 mulso. Diosc.

Cap. XXV: 1 Helichrysum, alij chrysanthum. CH. 2 alij amaranthum. Diosc. 3 corymbis ad solis repercussum veluti aureæ lucis in orbem dependentibus. Vet. 3 ac. Dal. 4 Folio. CH.

Cap. XXVI: 1 lychniti. CH. 2 maximè CH. 3 Hoc ibi loco hyginum tingunt. CH. vnde quidam, Hoc ibi locorum hysginum tingunt. 4 mangoniis venalitiorum. Vet.

5 morborũque. CH. 6 cum vino Diosco. 7 & scorp. & crabr. 8 lini semine. CH. vnde quidam, cum lini semine &c. 9 --tam. CH. 10 Hæc dimidia clausula in CH. d.

tatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones,[5] morbúmque regium, semen eius[6] cum [c] abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes,[7] scorpiones, crabrones, similiáque bibitur[8] è vino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus[9] adeò contraria, vt omnino visa ea torpescant.[10] Radicem eius Asiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

ANNOTATIONES.

a Plinius ineptè hîc appellat hyacinthum arborem, quam cap. 18. lib. 16. Vaccinium nominauit, è cuius fructus succo purpura tingitur. Vide quæ infrà adnotata sunt cap. 5. lib. 36. Legendum: Hoc ibi, è rubia pro cocco, hysginum tingitur, nempe color similis hysgino vero, quod fit primùm è cocco, deinde è Tyria purpura. Suprà lib. 9. cap. 41. Quin & Vaccinium ipsum etiam hysginum vocatur.

b Albo, Dioscor.

c Vino, Dioscor. Legit Plinius ἀβροτόνῳ, pro οἴνῳ.

Ex vincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. CAP. XXVII.

1 siue daphnoeides. Disco. 2 cochlearis. CH. 3 & decocti sextariũ. Vet. & ex eo sext. CH. 4 ad vrinam difficilem. Vet. 5 eius ex aceto. CH. 6 cruda. CH. 7 & menses. CH.

ET vincaperuinca,[1] siue [a] chamædaphne, arida tusa [b] hydropicis datur in aqua,[2] cochleari mensura, celerriméque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multùm prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & [c] tortuosiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui:[3] ex ea sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum[4] ad [d] virilia, cauliculis[5] eius in vino & aceto tritis, nihil vtilius putant. Batis quoque [e] aluum mollit. Illinitur podagricis[6] tosta & contusa. Acinon & coronarum causa & ciborum Ægyptij serunt. Eadémque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset & admodum odorata. [f] Ciet[7] menses & vrinas.

ANNOTATIONES.

a Vincamperuincam nos quidem apud Dioscoridem etiam daphnoeides vocari legimus, sed non chamædaphnen. Fallitur hîc Plinius.

b De chamædaphne cathartica, non autem clematide, cuius adstringens facultas dysenterias & diarrhœas cohibet, verum idest. Plinius hæc ignoranter confundit.

c Molesta, torquente. Sic στραγγουρίαν reddit. Tortuosiore igitur, quæ velut tortuosa exit, ob crassum humorem impactum vrinario meatui, vel ob hypersarcosin in vrinæ via extumescentem, lotij; meatum impedientem.

d Virilium morbos, præsertim vrinæ difficultates & calculos.

e Imò potiùs vrinam ciet.

f Dioscoridi verò menses & aluum pota sistit.

Ex colocasia medicinæ. CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias [a] acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

ANNOTATIO.

a Dioscorides commendat ad dysentericos & cœliacos.

Ex anthalio medicinæ. CAP. XXIX.

1 Malinathallæ, quã. Ex Th oph. 2 Sed est herba. CH. 3 anthyllis, quam alij anthyllion. Alij. 4 an hillum. CH. 5 Altera folus. Dal. 6 palmæ. CH. 7 subsalsis. Diosc. 8 &, in CH. d. 9 anseris. CH. vnde quidam, vlceribus. 10 quatuor. Diosc. 11 drachmis. Bibitur item in. Vet.

[1] [a] ANthalij, quod Ægyptij edunt, nullum alium reperi vsum.[2] Est & herba[3] anthyllion, quam alij[4] anticellion vocant, duorum generum,[5] foliis & ramis lenticulæ similis,[6] palmi altitudine,[7] [b] sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & [c] hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior [d] vuluis aptissima,[8] & ex rosaceo ac lacte imposita & vulneribus. Bibitur in stranguria renúmque[9] [e] doloribus,[10] tribus[11] drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

ANNOTATIONES.

a Malinathallæ, Theophr. cap. 10. lib. 4. histor. de qua suprà. Ea est nostris, Thrasi.

b ὑφαλμύροις, Dioscor. subsalsis.

c Densior, δασυτέρα.

d Vtraque inflammatis vuluis. Dioscor.

e Nephriticis. Dioscor.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

1 leucanthes, alij amnacum CH. leucanthemum, alij amaracum. Diosc. 2 muralem. CH. & Celsus multis locis. 3 malo. Vet. 4 decoquitur. Vet. 5 pota. Diosc.

PArthenium, alij[1] leucanthen, alij tamnacum vocant. [a] Celsus apud nos, perdicium &[2] muralium. Nascitur in hortorum sepibus, [b] flore albo, odore[3] mali, sapore amaro. Ad insidendum[4] decoctæ in duritia vuluarum, & inflammationibus. Sicca [c] cũ melle, & aceto[5] imposita, [d] bilem detrahit atram. Ob hoc contra [e] vertigines vtilis, & calculosis.

Illinitur

Illinitur & sacro igni: item strumis,[f] cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, dicíq; cuius causa vellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri linguæ subiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

ANNOTATIONES.

a Perdicium siue muralium etiam parthenium vocari, cum Celso Dioscorides testatur. Verum parthenium, quod hîc describitur, & amaracum, siue leucanthemum nominari Plinius ait, nusquam perdicij, vel muralij nomen habet.
b Flore per ambitum candido, intus melino, odore subuiroso. Dioscor.
c Cum oxymelite, vel sale pota epithymi modo. Dioscor.
d Bilem & pituitam. Dioscor.
e Asthmata, Dioscor.
f Inflammationibus cum flore. Dioscor. Plinius legit pro σὺν τοῖς ἄνθεσι, σὺν σίτῳ.

De strychno medicinæ. CAP. XXXI.

10 S[1] Trychno, quam quidam [2] trychnon scripsere, vtinam nec [a] coronarij in Ægypto vterentur, quos inuitat ederæ [3] florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorũ alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Nostri autem vesicariam,[5] [b] quoniam vesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quàm herba, folliculis magnis [7] latísque, & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouembri mense. [8] Tertio folia sunt [9] [c] ocimi, minimè diligenter demonstranda, remedia non venena [10] tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque [d] succo. Quanquam & Græci autores in iocum vertêre. Drachmæ enim pondere [11] [e] lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginésque conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hũc modum, legitimam insaniam facere. Quicquid verò adiiciatur ponderi, repræsentari 20 mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi autores simpliciter [f] dorycnion appellauere,[12] ab eo, quòd cuspides in [13] prælijs tingerentur illo [g] passim nascente. Qui parcius [14] spectauerant, [h] manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut [15] neurida: vt nonnulli, perisson:[16] ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus,[17] quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam [i] opio velocius ad mortẽ: ab aliis [k] morion, ab aliis moly appellatũ. Laudatũ verò à Diocle & Eueno re, à Timaristo quidẽ etiã carmine,[18] [l] mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneũ remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo vni exceptionem [m] addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat.[n] Commendatur [19] & in cibis ter 30 tium genus, licet præferatur hortensis [20] saporibus.[21] Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, [22] vt vel profutura de iis commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Helicacabi radicem bibunt, qui sunt [23] vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida [24] potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ halicacabum in tantum aduersam, vt radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

1 Trychno. CH.
2 strychnon. CH.
2 foliorum. CH.
4 Præter illa tertium cui acini. Vet.
5 quod. CH.
7 laxisque. CH.
8 Thryo. Thryon. ϑρύορον vocat Theophrastus.
9 acimi. CH. vnde quidam, acini.
10 tractantibus CH.
11 lusum cigni dixerunt. CH. expuncto, pudoris.
12 quod eo cuspides. Vet.
13 prælis. CH.
14 inspectabãt, mannominauere. CH.
15 neurada. CH.
16 in cauendi caussa cur. CH.
17 quod & halicac. Dioscor.
18 mira obliuionis innocentia. Alij. minorẽ obliuionem inducens. Vet.
19 ergo cibis. CH.
20 sapor. Vet. sapore. Alij Vet.
21 Et nil sit corp. mal. cui non salutare stry. Xen. prædicet. CH.
22 vt id pletura nos de his. CH. Leg. vt ideo plura de iis.
23 valiginare gallantes. CH. vnde quidã, qui vaticinari callentes.
24 potu. Nec. CH.

ANNOTATIONES.

a Solo fructu Halicacabi coronarios vti, & eum coronis intorquere, non autem hortensis vtriusque vel folio, vel flore, vel fru- 40 ctu, Dioscorides ait.
b Vesicariam, φυσαλίδα: potius quoniam inflatæ vesicæ folliculus similis est, qui fructum amplectitur.
c ὠκίμου, non ὠκύμου, erucæ. Dioscor. cap. 74. lib. 4.
d De radice id Dioscor.
e Nam qui drachmæ pondere sumunt, inter dormiendum cum formosis puellis viri, cum pulchris adolescentibus fœminæ, rem habere exercereque se Venerem somniant. Theophrastus habet, ὥστε παίζειν, καὶ δοκεῖν ἑαυτῷ κάλλιστον εἶναι. Vt lasciuiat qui sumpsit, & sibi videatur formosissimus. Vide Lacunam in Dioscor. cap. de Solano.
f Vide Plutarch. opusculo περὶ ἀοργησίας. Aliud est dorycnium Dioscoridis.
g Ineptè hoc Plinius. Rarissima planta est, & hoc seculo nulli cognita.
h ἀπὸ τῆς μανίας, ab insania furiosa sic dicta, vel ἀπὸ τοῦ μένειν, quòd pertinax difficillimè curetur: vel ἀπὸ τοῦ μονοῦσθαι, quòd ægri solitudinem captent: vel ἀπὸ τοῦ μανοῦ, quòd mentem laxet atque remittat. Had. Iunius cap. 7. 4.
i Somnificam vim habet, opio mitiorem. Diosc.
k Aliud est morion Theophr. descriptum à Dodonæo ca. 90. li. 3.
l Mira obliuionis innocentia. Obliuionem enim affert iis qui sumpserunt, sed citra noxam valetudinis.
m Corymbi duodecim, inquit Diosc. hydropicis dantur: si quid numero adiiciatur, alienationem mentis faciunt. Longè aliter hæc Plinius refert.
n Hæc si accipiantur de halicacabo, vt reuera accipienda sunt, dissentit Plinius à Dioscoride, qui halicacabum ait ὁ βιβρώσκεσθαι. Tertium genus vocat, quoniam hortense duplex est, alterum baccis nigris, alterum flauis.

De corchoro, & cnico. CAP. XXXII.

50 [1] [a] C Orchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis foliis ad similitudinem mori, præcordiis (vt ferunt) vtilis, alopeciisque & lentigini. Boum quoque scabiem

1 Corchorus Al. ci. her. est, coctus, folia ocymi, ex Theophr.

celerrimè

celerrimè sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus antequam floreat. Nec de cnico [b] siue atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra [c] venenata animalia præberet auxilium; item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, [d] non sentire cruciatum.

ANNOTATIONES.

a Diuersum hoc olus est ab anagallide, quam etiam corchoron vocari ait cap.13. lib.25. Corchorus ob amarorem in prouerbium abiit, foliis ocymum æmulatur, coctus estur. Theophr. cap. 7. lib. 7. hist. Auricula muris, Tragi.

b Ineptè cum cnico atractylidem confundit, vt & suprà cap.15.

c Scorpionum ictus. Dioscor.

c Deposita verò statim recrudescere. Dioscor.

De [a] persoluta. CAP. XXXIII.

1 persolatam. Vet.

ET [1] persolutam Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque subdita Venerem inhiberi, virorum maximè, tradunt. 10

ANNOTATIO.

a Officinarum petasites, vt quidam censent Iphyum Theophrasti, coronaria planta, quæ florem edit ante folia. Vide infrà cap. 9. lib. 25. Petasitis certè alterum genus, quod marem vocant, florem edit rubrum & odoratum: alterum quod fœminam appellant, candidum & inodorum.

De mensuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

1 Eademque. CH.

2 pendit. Dal.

ET quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebrò Grecis nominibus vtendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim [a] Attica obseruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Eadem sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas x. Cùm acetabuli mensura dicitur, significat heminę quartam partem, idest, drachmas xv. Mna, quam nostri minam vocant, [2] pendet drachmas Atticas centum. 20

ANNOTATIO.

a Ex Celso cap. 17. lib. 5. & Scribonio Largo constat drachmas argenteas, quæ Romani denarij sunt, septem vnciam fecisse. Quare in libra quæ 12. vnciis constat, 84. drachmæ numerantur. At vero drachmæ Atticæ, siue medicæ, octo vnciam efficiunt: qua ratione in libra drachmæ sunt 96. Incogitanter Plinius has drachmas confundit.

30

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXII.

40

PROOEMIVM.

1 Implesse. CH.

C[1]OMPLESSE poterant miraculum sui natura atque tellus, reputantium vel prioris tantùm voluminis dotes, tótque genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantóque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorísve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni. 50

De

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus. CAP. I.

EQuidem & formæ gratia [1] ritúsque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium vti herbis quibusdam, aduerto [2] animum. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, marésque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini [a] glastum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

1 ritu perpetuo. Vet.
2 animo. CH.

ANNOTATIO.

a Cæsar lib.5. belli Gallici. Victorius cap.3. lib.19. putauit esse luteum Vitruuij, sed falsò. Britannos dimicaturos glasto quoque infectos fuisse, vt essent formidabiliores, scribit Alex. ab Alex. cap. 20. lib. 1.

10

Quòd herbis vestes inficiantur. CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco. Atque vt sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ [1] granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis [2] Tyrium atque conchylium [a] tingit, omnesque alios colores. Nec quærit in profundis murices, [3] seséque [4] obiiciendo escam, dum præripit belluis [5] marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, vt inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi [6] mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propositum ista consectari non est: nec committemus, vt subiiciendo [7] vtiliora, luxuriam [8] vtilitate circumscribamus, dicturi & alias herbis tingi lapides parietésque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si vnquam ea liberalium artium fuisset. Interim [9] fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Romani conditoresq; immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde [b] [10] sagmina in [c] remediis publicis fuere, & in [d] sacris [e] legationibusq; [f] verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est, gramen [11] ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & [g] legati cùm ad hostes clarigatúmque mitterentur, id est, [12] res raptas clarè repetitum, vnus vtique [h] Verbenarius vocabatur.

20

1 cocci granum. Vet.
2 Tyria atque conchylia tingit, & omnes. CH.
3 seque CH.
4 obiiciendo, dum escam præcipit. Vet.
5 maris. CH
6 ac mundus non culpet. Vet. quæ frugi ac mundus non culpet, vsu alioqui fulgētia. Instrui. Alij Vet. ꝙ fruge modo sed culpa nō ablui vsu alioqui fulgētius & c. CH. vnde quidam: quod frugi ac mūdus non culpet, aut abiiciat: & his alioqui instrui luxuria poterat, si nō fulgentius, certè innocentius. vel, non culpet, aut ableget in vsu.
7 viliora. Vet.
8 vi itate. CH.
9 partibus Vet. potius agetur. Alij Vet. fortius agetur CH. Leg portibus augetur, nempe litoribus in quibus purpuras & cōchylia piscabantur
10 segmina. Vet.
11 ex area. Vet.
12 fores raptas clarere pipitum CH vnde quidam, ob res raptas clarè pipitum.

ANNOTATIONES.

a Id vaccinio fieri tradit cap.18. lib.16.

b Segmina. Vet. à secando. Verrius tamen sagmina, à sanciando. Festus etiam interpretatur dici posse, quòd ex loco sancto arcerentur, vel à consule, vel à prætore, darenturque legatis proficiscentibus ad indicendum bellum, fœdúsve faciendum.

30

c Vel ornandis aris deorum, quos propitiatos & placatos volebant, vel lustrandis ac purgandis domibus.

d Verrendæ mensæ Iouis.

e Nam, vt ait Marcellus in Pandectis, Romanorum legati, ne violarentur, herbam ferebant, sicut Græcorum legati τὰ κηρυκεῖα, nempe caduceum: vel, vt alij legunt, τὰ ἱκετήρια.

f Liuio, Neuio, Seruio, Turnebo verbenæ non herbæ priuatum genus dicuntur, sed rami, virgę, frondes omnium sacrarum arborum, vt lauri, oliuæ, myrti: quinetiam herbas ex puro loco decerptas, quibus festis diebus aræ coronantur. Terent. in And.

Ex ara hinc sume verbenas tibi.

Myrtum apud Menandrum fuisse, ex quo illa Comicus transtulit, constat. Virg.

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

Verbenas, quasi herbenas dictas volunt, illásque facilè accendi, & flammam concipere ob pinguitudinem. Apud Tranquillum in Vespasiano, in Serapidis templo verbenæ, coronæ & panificia fuerunt. Guilland.

g Fœciales, cum eorum principe patre patrato, à faciendo & patrando dictos, quasi belli & pacis autores, significat. Fuerunt ij oratores quatuor, qui sancto legatorum officio, ad eosqui rapinis, vel iniuriis hostili mente bellum commouerant, ac pacem violauerant, aut socios læserant, res repetitum mittebantur: ac nisi redditæ fuissent, iacta vibratáque in eorum fines hasta, bellum pium indicebant. Nonius.

h Qui herbam puram ex arce Capitolij sumptam præferebat & ostentabat.

De corona graminea. CAP. III.

40

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, præmiísque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratę, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere, súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatorésque militibus, aut aliquando collegis dedêre.

De raritate eius. CAP. IIII.

D [1] Ecreuit in triumphis Senatus, cura belli solutus, & populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras Imperatores dedêre, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoq; [2] exitio totis castris. Quòd si ciuicæ honos vno aliquo ac vel humillimo ciue seruato, præclarus sacérque habetur, quid tádem

50

1 In CH hoc caput à superioribus non distinguitur: & certè separandum non est.
2 exitu. CH.

existimari debet, vnius virtute seruatus vniuersus exercitus. Dabatur hæc[3] viridi è gramine, decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

3 viridis. CH.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

[a] DOnatus est ea L.[1] Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnassétque c x x. prælijs semper victor. Tanto rarius est seruatorem vnum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus[2] militum ab exercitu. altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris autoritas, confessus religione, siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius posteà se Consul, [b] Imperioso collega, pro victoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cùm [c] Magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

1 Sicinnius. Alij.
2 militum: vna ab. Vet.

ANNOTATIONES.

a Præter hos, quos memorat autor, data est & Q. Cicinnato à Minutio & toto exercitu, M. Valerio consuli bello gesto contra Sãnites, & Iulio Cæsari in expugnatione Mytilenarũ. Rostratam primus accepit Marcus Varro bello piratico, donante Pompeio, deinde Agrippa bello Siculo ab Augusto, Primus Aul. Posthum. Dictator ad lacum Regillum, castris hostium expugnatis, auream dedit. Alex. ab Alex. cap. 18. 22.

b Tito Manlio, qui filium securi percuti iussit, quòd contra edictum Consulum extra ordinem pugnasset cum Geminio Melio. Liuius lib. 8. decad. 1.

c M. Minutium, fusum fugatumque ab Annibale. Idem lib. 2. dec. 3.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M.[1] Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tempus Cn.[2] Perreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, [a] exclusam[3] ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idq; etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione[4] ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionem Varrò autor est donatum obsidionali in Africa,[5] Manlio coss. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus[6] adscripsit. Ipsum Augustum[7] cum M. Cicerone filio Consulem Idibus[8] Septembribus Senatus obsidionali donauit. Adeò[9] ciuica non satis videbatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certè in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæq;, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcendã pertinent. Sed quis non mores iure castiget? [b] Addidere viuẽdi[10] pretio deliciẹ, luxúsq;. Nunquam fuit cupido vitẹ maior, nec minor cura. Aliorum hanc[11] operæ credimus, ac nec mandato quidem nostro alios id agere,[12] medicísque prouisum esse.[13] Proh, bonis ipsi fruimur voluptatis, & (quod nihil equidem probrosius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò[14] plerisque vltro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis docebimus, & inuisis

1 Calpurnio. CH.
2 Petreio. CH.
3 ab hoste. CH.
4 sua ipse. CH.
5 Manilio cos. cohortibus. CH.
6 scripsit. CH.
7 cum, in CH. d. & cos. non, consulem, scribitur
8 Septembris CH.
9 ciuitas. CH.
10 pretia. CH.
11 operæ esse credimus. CH.
12 & à medicis prouisum est. Vet.
13 Pro bonis ipsi fruimur voluptatibus, & quo nihil CH.
14 plerique vltra etiã in risum iu usi sta cõmentatis quæ. CH.

inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam aculeatis.[15] Hæc enim proximè restant ex his, quas [16] priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectíque non est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visúq; ipso animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiscés. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, vt tantùm non vocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire videamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne [17] neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telísque armando, remediis vt [18] tuta ac salua sint. Ita hoc quoque, quod in [19] iis odimus, hominum causa excogitatum est.

15 Hæ. Vet.
16 priore CH.
17 neglectas. Vet.
18 tutæ ac saluæ. Vet.
19 his. CH.

10

ANNOTATIONES.

a Exclusam à castris, subitò aduenientium & irrumpentium hostium timore, clausis repentè castrorum portis.

b Vita maiore in pretio est, ob id tantùm, vt deliciis frui, luxuiq; indulgere liceat.

Medicinæ ex reliquis coronamentis, & eryngе.

CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum eryngе est, siue eryngion,[a] contra serpentes & [1] venenata omnia nascens. Aduersus ictus morsúsque radix eius bibitur drachmæ pondere in vino: aut si [2] plerumque tales [3] iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed & spôte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigriórque, folio apij.

1 venena. CH.
2 vt plerumque. Vet.
3 miserias comitetur. CH.

20

ANNOTATIO.

a Salamandras aquaticas eryngij montani contactu, quod cœrulea capita gignit, statim mori deprehensum est, eodem, vel propè tantùm admoto, tanquam moribundas iactari, contremiscere, supinas euerti.

De herba, quam centum capita vocant. CAP. VIII.

EX his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule & radice[a] in cibos Græcorum receptis vtroque modo, siue coquere libeat, siue [1] cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, [2] raram inuentu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem [3] Lesbium dilectum à Sappho. [4] Multæ circa hoc non Magorum solùm vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vsu præter suprà dicta auxiliatur [5] inflationibus, [b] torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ, [6] opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, siue [7] subsidant, [c] siue abundent, vuluarúmque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Aliqui è nostris sub [8] solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus ceruicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

1 crudis. Vet.
2 raro inuentu. CH.
3 & Lesbiū dilectos CH.
4 Multa cir. hoc non Mag. sol. vanitate. CH.
5 inflammationibus. CH.
6 opisthotonis CH.
7 subsistant. Vet.
8 solistitio. CH.

30

40

ANNOTATIONES.

a De foliis tenellis tantùm id Dioscor.

b τρόφεις. De suo eryngio syluestri hæc Dioscor.

c Hoc falsum est, nisi quis interpretetur, hoc casu accidere cùm vrina mouetur,

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam breuémque, ac latam herbam, spinísque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mirè sistere. Alij eryngen falsò eandem putauerunt esse & [a] glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis [b] echinatis, pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani [c] magnitudinis. Præstantissima [1] in [d] Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, & [2] hac tantùm in vsu. [3] Capitur ea Vergiliarum occasu, longa [e] ceu viti, coloris buxei. Meliórque nigra, quæq; lenta, quàm

1 in Cappadocia. Diosc.
2 hæc. CH.
3 Carpitur. Vet.

50

4 in linguæ subditis decoctæ. Vet. in subditis decoctæ. CH.
5 in lingua. CH.
6 inspergitur. Vet.
7 piperis vna, hemina. Vet.

quàm quæ fragilis.[f] Vsus [4] in subditis decocta ad tertias, cæterò ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ: quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. Item voci vtilissimo succo, sic vt spissatus est, [5] linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famémque sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedêre, ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est, & hulceribus oris [6] inspersa sæpe, & pterygiis. Sanat & vesicæ scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedêre eam quidam potui in quartanis, drachmarũ duarum pondere, & [7] pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

ANNOTATIONES.

a Vel à radicis gustu, qui subdulcis & odoratus est, vel quòd echinatus spinosusque glycyrrhizæ fructus sit instar eryngij.
b σχίνν, non ἰχίνν, lentisci.
c Asperiore, qui siliquas habet lenticulæ pares, ruffas, paruas. Dioscor.
d Cappadocia, Dioscor.
e Ceu Gentianæ, Diosc.
f Vsus linguæ subditis: vel, in linguæ. Sic vocat hypoglottida, nempe remedia quæ linguæ supponuntur, & eius contactu liquescunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis.
CAP. X.

1 areis. Diosc.
2 è foliis. CH.

TRibuli vnum genus [a] in [1] hortis nascitur, alterum in fluminibus tantùm. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo vtilis contra inflammationes collectionésque. Hulcera per se erumpentia, & precipuè in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, [2] foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo viuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrem. Radix castè puréque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum verò, & in aquam sparsum, pulices necat.

ANNOTATIO.

a Iuxta amnes, & in ruderibus. Diosc.

De stœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu [a] cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

ANNOTATIONES.

a Confusis, συγχύσει ὀφθαλμῶν τῆς ἐκ πληγῆς. Dioscor. Est autem is morbus oculi perturbatio, cum coloris mutatione, pupillę vel dilatatione, vel diminutione, ac interdum diuulsione.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. CAP. XII.

1 hippophae & hippophæsto. Dal.
2 Hippopes. CH. Hippophaes. Dal.
3 cum erui farina. Hic. Diosc.
4 mulsa. Diosc.
5 hippophæston. Dioscor.
6 esse & equorũ. CH.
7 gignenda. Vet. generanda. CH.
8 aliis prosit ab horis. CH.

H[1]Ippophyes in sabulosis maritimísque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis [3] farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrimè cum [4] mulso. Est altera [5] hippope, sine caule, sine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoque succus hydropicis mirè prodest. Debent accommodatæ [6] esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad [7] gerenda præsidia: vt non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, vt [8] aliis prosit atque aliis horis, diésque nullus propè sine præsidiis reperiatur.

De vrtica, & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat: item fungis [1] & argento viuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & [2] scorpionibus. Quin [3] illa ipsa amaritudo mordax, vuas in ore, procidentésque vuluas, & infantium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos [4] expergisci tactis cruribus, magísque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata &

ta & sordida hulcera, sale admisto: item luxata sanat, & panos, parotidas, [a] carnésque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, [5] vuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: vno autem in vino poto lassitudines recreat. Vuluæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi [6] inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. [b] Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari tosto acetabuli [7] mensura [c] dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum vrsino adipe trita imponunt, Ad eadem radix tusa cum aceto non minus vtilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, vtilissimam cibis [8] coctam conditámve professus arteriæ, tussi, ventris [9] distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierúmque menses cum sale hulcera quæ serpant cohibere. [10] Succus quoque in vsu est. Expressus illitúsq; fronti, sanguinem narium sistit: potus vrinam ciet, calculos rumpit: vuam [11] gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinũ maximè laudatur. Ad omnia hęc & mitiores quidem teneræq; efficaces, sed præcipuè syluestris [12] illa, & amplius lepras è facie tollit, in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, vrtica naturam fricandam monstrant.

5 vuluam strangulantis. CH.
6 inflammationibus. CH.
7 mensura cum dulci. Vet.
8 conditam coctámve CH.
9 destillationi. CH.
10 Succo, CH.
11 gargarizatu. CH.
12 illa, & hoc amplius. CH. illa in vino pota, quæ & amplius lepras è facie tollit. Si quadrupes initiũ non adm. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ita videtur reddere vocem Græcam Dioscoridis ἀποστήματα, & inscitè quidem. Abscessus commodiùs ille verterit. Ni forte illum hoc loquendi genere, quo aliis multis locis vtitur, cutem detritam, pannosam, lacerosam intelligit, quæ abscessu tardius aperto, vel ægri metu, vel imperitia medici, immodicè, rodente pure, attenuata & resiccata est, ideoque subiectis partibus agglutinari nequit. ῥακώδες δέρμα Galenus vocat lib. 2. ad Glaucon. & ad eum morbum valde mel laudat, de quo Dioscor. suo capite scripsit, τὰ ἀφεστῶτα σώματα παρακολλᾶν.

b De foliis id Dioscorid. cum cerato.

c Sic vertit τὸ γλυκύ: quod paulo antè passum reddiderat, & aptius.

De lamio, & medicinis eius. CAP. XIIII.

E[1]A quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussísque, inustis & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis vrticæ radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc [2] idem cõtra quartanas pollere. Iidem vrticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppurauerint, erodi complerique.

1 Ea quoque, quam nos lamium. Vet. ea quoque quam lamiũ. CH.
2 idem & cõtra. CH.

De scorpione, generibúsque, ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit [1] [a] scorpius herba. [b] Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & [c] alia eiusdem nominis effectúsque sine foliis, asparagi [d] caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomem.

1 scorpio. CH.

ANNOTATIONES.

a Scorpioeides, Dioscor.

b Vt scorpiuros florem.

c Tragos Dioscor. quam & tragonon vocari, & scorpium is tradit.

d Caulis læuis est, & absque foliis.

De leucacantha, & medicinis eius. CAP. XVI.

LEucacantham alij [1] phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice [2] cyperi, quæ commanducata dentium [3] dolorem sedat. Item laterum & lumborum, vt Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadémque ruptis [4] conuulsis medetur.

1 Phimum. CH.
2 Cypiri. CH.
3 dolores. CH.
4 & conuulsis. Vet.

De

De helxine, perdicio, parthenio, sideriti, & medicinis eius.
CAP. XVII.

[a]HElxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea præcipuè vescantur. Alij [1]sideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mistæ similitudinis [b] plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis [2] adhærentia vestibus: vnde & helxinem dictam volunt. Sed nos [3] qualis vera esset helxine, [c] diximus priori libro. [d]Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionesq; [e] omnes, & adusta. Panos succus eius cum psimmythio, ignes sacros, tumores, collectionesq;, & guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, & omnia [4]in humido: sicut tonsillas & varices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum [f]caprino seuo ceráque Cypria. Perdicium siue Parthenium (nam sideritis alia est) [5]à nostris herba [g] vrceolaris vocatur, [6]ab aliis [h] astericum, folio similis ocimo, nigrior tantùm, nascens in tegulis, parietinísque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ calfacto succo [7]pota. Et contra hulcera, rupta, lapsúsque & præcipitia, aut vehiculorum euersiones singularis. [8] [i] Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cùm is in arce templum [k] ædificaret, repsisétque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare Parthenium vocari cœpta est, assignaturq; ei Deæ. Hic est vernula, cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis [9] ille Splanchnoptes.

1 sideritem. CH.
2 adhærescentia. CH.
3 qualis esset ixine. Vet.
4 vt in humido. CH.
5 ab nostris. CH.
6 ab aliis altercum, folio similis ocimis. CH.
7 potu. Sed contra volsa, rupta. CH.
8 Verna. CH.
9 illum spacchinoptes. CH.

ANNOTATIONES.

a Nicander in Theriacis vocat κλύβατιν ἤτοι καὶ ἰλξίνη, τὴν δὲ κλύβατιν καλέουσι. Addit interpres, dici & κλυβάτιον, σιδηρῖτιν, παρθένιον, περδίκιον.

b Mercurialis. Diosc. Ex sideritidis Heracleæ historia Plinius id videtur auellere.

c Cap. 16. lib. 21. quo loco Plinius ignoranter & inconsideratè, pro ixine, nempe chamæleone albo helxinen ter scribit.

d Δύναμιν δ' ἔχει τὰ φύλλα ψυκτικὴν, στυπτικὴν, folia refrigerandi & spissandi vim habent. Legit Plinius βαφικὴν. Quidam hunc locum sic interpretantur, ad infecturam lanarum esse vtilem, quòd abstersoria sua vi, radiculæ, siue struthij modo, sordes auferat & eluat, impedituras alioqui ne succum suum lanæ bibant. Cæterùm an ad id parietaria veteres vsi fuerint, à nemine, quòd equidem sciam, proditum est.

e Adusta & panos succus eius cum psimmythio, & guttura incipientia turgescere &c. Cornarius. qui repetita ex superiore periodo temerè alia censet. E quo equidem verba hæc, tumores collectionesque, irrepsisse puto. at Dioscorides nominatim scripsit ignibus sacris, & vlceribus, quæ serpunt, auxiliari.

f Hircino seuo, & cerato Cyprino. Dioscor.

g Ocymoeides minus herbariorum.

h Ob florem stellatim diuisum.

i Plutarchus in vita Periclis.

k Ictino architecto operi præfecto. Strabo & Vitruuius.

l Sic vocatus est quòd exta torreret, & oris pleni spiritu ignem accenderet opus vnicum Stypacis Cyprij.

De chamæleone, generibúsque, & medicinis eius.
CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui [a]ixiam vocant. Duo genera eius. [1]Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore [2] grauissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maximè circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur: vnde & ixia appellatur. [3] Hoc, vt mastiche, vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur, [b] varietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hîc niger, illic viridis, alibi cyaneus, alibi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur [4] drachma in passo. Pellit & interaneorum animália acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit [5]ad difficultatem vrinæ. [6]Hic succus occidit [7] [c] canes suésque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquúntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui violaceus. [8] Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine vnà coctis: commanducatis verò dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum [9] sanant. Et ricinos canum necant: [10] iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam [11] vlophonon vocatur, & [12] cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & [13] hæc viscum hulceribus vtilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus abuersantur.

1 Candidus silybo aut carduo asperiora. Diosc. spargitur in terra. Quidam Reuera chamæleo non serpit, sed humi iacet.
2 graui CH.
3 Hac mastiche. CH.
4 & drachma. Vet.
5 ad, in CH d.
6 Radix. Diosc.
7 & canes. CH.
8 Et vnâ. CH.
9 sanant, in iuuencisque anginę morbum: & ricinos canum necant. Quare. Vet.
10 iuuencos. CH.
11 vlophitum. CH.
12 cynosialon. CH. cynosozon. Quidam.
13 hæ. Dal.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Album tantùm. Dioscor. Lego, Chamæleonis duo genera. Candidior, quem ixiam vocant, asperiora folia habet &c. Chamæleon est aliqui. CH. Chamæleonem & aliqui &c.
b De nigro Chamæleone id Dioscor.
c Canes suesque in polenta, aut addita aqua & oleo: Contrahit &c. ex Dioscor. Theophr. c. 13. lib. 9. histor. id aliter refert. Occidit, inquit, canes & sues: canes quidem subacta cum polenta, & hydrelæo: sues verò cum brassica (μετὰ ῥαφάνων.) mixta. viscum hulce. Fallitur Plinius: albi chamæleonis id peculiare est.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

COronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix [1] cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

1 colicis. Paulus.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. CAP. XX.

ET anchusæ radix in vsu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: [a] manúsque inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè [b] senum, item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissoluitur: idque synceræ experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, [1] in decocto balani. Itẽ in iocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis, [c] pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam verò [2] enchusa, aut [3] doris, & multis aliis nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix [4] oleum non fundit, sed rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur & propter [5] spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent Magi, & cuius causa sumatur dici, tertianísque febribus [6] alligari.

1 cum multa Diosc.
2 Echis. CH.
3 Aris. Diosc.
4 in oleum non fundit rubentem. CH. in oleo non fundit rubentem succ. Vet.
5 dolores lumborum. Diosc.
6 adalligari. CH.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides τὴν χεῖραν ὕφαιμος ἐν τῷ θέρει γινομένη, non vt vulgò legitur, γιννωμένη: per æstatem colore rubescens, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας ac manus inficiens. Legit Plinius, aut eius scriba, τὴν χεῖραν ὕφαιμος, ὡς πάπυρος σχιζομένη, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας, inconsyderatè ac negligenter. Orpheus in Argon. ἄγχουσαν ἐρυθρὰν vocat.
b Discoridi vlcera πεπαλαιωμένα, inueterata, sanat in cera & oleo decocta.
c Hæc est Dioscoridis echium, quam & arida vocari & alcibiadium tradit.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto siue callitricho. CAP. XXI.

ESt & alia herba proprio nomine [1] onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alij [2] arcebion, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi [3] enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cæterò nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximéque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita [b] odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente. [c] Pellit & [4] tineas cum hyssopo. Et in dolore [5] renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, [6] ex vino bibitur. [7] Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à serpentibus feriri negantur. [d] Est & alia huic similis [8] flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem vsus. Tradúntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemum, alij [9] eranthemon, quoniam vêre floreat: alij chamæmelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli [10] melanthemon vocant. Genera eius tria [11] flore tantùm distant, palmum non excedentia, [12] paruisq; floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vêre, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos [e] digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mista drachmæ vnius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, & vrinam, calculósque. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones [f] manantes sanat. Ex omnibu

1 onochilon. CH.
2 archibellion, alij onoclean. Alij alcibiadion, alij onocheiles. Diosc. arcebion, alij onocholin. CH.
3 enichrisam. CH.
4 tænias. CH.
5 plenium. CH.
6 è CH.
7 Vitiligini. Diosc.
8 semine puniceo, minore. Diosc.
9 arathemida. CH.
10 melanthion. CH.
11 fronde. CH.
12 paruis foliis, rutæ, candidis, aut malinis. CH.

nibus his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc propriè quidam [13] eranthemon vocant. Loton qui arborem putant tantùm esse, vel Homero autore coargui possunt. [g] Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. [h] Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quę fit ex loto sata, ex cuius semine [14] simili milio, fiunt panes in Ægypto à pastoribus, maximè [i] aqua vel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat, eos qui illo viuant, nec dysenteria nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum sæpius diximus, cum Sole se circum agentis, etiam nubilo die: [15] tantus sideris amor est. [16] Noctu velut desiderio [17] contrahi [k] cæruleum florem. Genera eius duo: [l] tricoccum, & [m] helioscopium. [n] Hoc altius (quanquam vtrumque semipedalem altitudinem non [18] excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultóque maximè: tricoccum vbique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluum moliri: & si decocti succus bibatur, efficacissimè exinaniri. Maioris succus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: vnde nostri verrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Nanque & serpentibus, & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod [o] siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiã si id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri [19] eos, saluberrimum est. Potum id pellit [20] tineas, & renum harenas. Si cuminũ adiiciatur, calculos frangit. [p] Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino [21] seuo podagris illinitur. Alterum [22] genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia, [23] & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circunscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita verò herba, aut vda omnino respersum, protinus mori. [q] Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circunlata subiiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique heliotropium radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. [r] Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex [24] verò liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precaríque eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum: æstate viret, bruma non marcescit: aquas respuit, perfusum mersúmve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomen à Gręcis, alioquin [s] frutici topiario. Quidam calitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunque [25] ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij, adiecto oleo copiosè, vt crispum densúmque faciat defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiúsque. Id quod maius est, politrichon: [26] aliud, trichomanes vocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent [27] foliis filicis: [28] ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: [29] omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix [30] nulla. Vmbrosas petras, parietúmque aspergines: ac fontium maximè specus [31] sequitur: & saxa manantia, quod miremur, cùm aquas non [32] sentiat. Calculos è corpore mirè pellit, frangítque, vtique nigrum. Qua de causa potiùs quàm quòd in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino [33] decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò [34] auferendi ne pereát: hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuréſque in facie, &

capitis

13 geranthemon.CH.
14 simillimo porri. CH.
15 tantum.CH.
16 Noctu vero velut eius desid Vet.
17 contrahit CH.
18 Excedit) ab vna CH.
19 os Dal.
20 tenias. Alij. & CH.
21 sebo CH.
22 genus est, quod tricoccũ appellauimus: aliud verò, quod scorpioeides nomine vocatur. Diosc.
23 sed.CH.
24 seminis liuetibus. CH.
25 Est ab eff.CH.
26 aliqui CH.
27 foliis coriandri, aut felicis Diosc.
28 in quibus Dal.
29 trichomani. Dal.
30 inutilis. Diosc.
31 sequuntur Dal.
32 sentiant. Dal.
33 decocta. Dal.
34 auferenda ne pereant. Vet.

& capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo[35] poti. Infantes quoque ex hulcerati perunguntur ex[36] iis cum rosaceo & vino prius. Folium in vrina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur.[t] Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecoríque esse[37] [u] vtilissimos.

35 pota Dal.
36 his.CH.
37 vtilissima.Dal.

ANNOTATIONES.

a Anchusa secunda Dioscor.
b De alsines foliis id Diosc.
c De radice anchusæ tertiæ, quæ posthac describitur, id Diosc. tradit.
d Anchusa tertia Diosc.
e Vide apud Dioscor. longè aliter hoc explicatum, quàm à Plinio citatur.
nio citatur.
f De leucanthemo & chrysanthemo id Dioscor. vt legendum sit, sanant.
g Iliad. ξ. de Ioue & Iunone loquens,
τοῖσι δ' ὑπὸ χθὼν δῖα φύε νεοθηλέα ποίην,
λωτόν θ' ἑρσήεντα, ἰδὲ κρόκον, ἠδ' ὑάκινθον.
Apud eundem Odyss. Δ. Telemachus sic Menelaum alloquitur:
σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος, ᾧ ἔνι μὲν λωτὸς πολὺς ἠδὲ κύπειρον.
h Hæc est lotus vrbana (λωτὸς ἥμερος) triphyllos, Dioscor.
i Horum omnium nihil Theophr. nihil Dioscor.
k De cichorij flore, qui etiam solem semper aspicit, hoc audiendum. Heliotropij flos, vel candidus est, vel subfuluus Dioscoridi.
l Paruum.
m Magnum.
n Magnum potius dictum puto ab amplitudine foliorum, quàm à proceritate ramulorum.
o σειρίασις ardor capitis, adustio, vstulatio, est cerebri & membranarum eius inflammatio, (τὸ καῦμα) cum oculorum & syncipitis cauitate, totius corporis ariditate, febre ardente, pallore, appetentia deiecta & nonnumquam diarrhoea. Vide suprà cap. 3. lib. 20.
p Dioscoridi tenuis & inutilis radix est.
q De semine heliotropij magni id Dioscorides.
r Qualem morbum significet obscurum est, nisi fortè sanguinem impurum, feculentum, crassum, intelligat, renibus impactum & dolores excitantem: quo in morbo prodest vrinas meiere turbidas, cruentis similes, & tanquam iniecta permixtáque fuligine nigras. Alibi sanguinem inutilem vocat, vt cap. 4. lib. 20.
s Licenter hoc Plinius & affectatè. Primùm quidem, quia frutex non est, sed herbula: deinde quia hominum industria eo non vtitur ad ornandos tegendósque hortorum parietes, vt aliis topiariis plantis, sed veluti naturæ quodam artificio muros vestit è quibus prorumpit.
t Coturnices Diosc.
v Sata circa ouilia. Diosc.

De picride, thesio, asphodelo, alimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillibo, scolymo siue limonio, soncho, chondrillo siue chodrille, & boletis. CAP. XXII.

PIcris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus: [a] rotundo folio. Tollit eximiè [b] verrucas. Thesiũ quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat aluũ, in quẽ vsum teritur ex aqua. Asphodelũ de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt. Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari: panémque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem antherico vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substrauitque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina, & contra scolopẽdras terrestres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articulísque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare: item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium[1] inflammationibus. Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. [2] Ferè in quacunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimásque corporum quacunque in parte farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cùm plurimùm valent. Succus quoque [3] tusis expressus aut decoctis, vtilis fit [c] corporis dolori, cum melle: idem odorem corporis [d] iucundum affectantibus, cum iri arida & salis exiguo. Folia etiam suprà dictis medentur, & strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. Cinis è radice alopecias emendat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad [e] grauitatem aurium infunditur: [4] à contraria aure in dolore dentium. Prodest & vrinæ pota modicè radix, & menstruis & lateris doloribus: item ruptis conuulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine sumpto turbatur venter. Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curauit: item strumas, admista cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, [5] & quarta die soluatur, vnà cũ radice arescere strumam. [6] Sophocles ad podagras vtroque modo, cocta crudáque vsus est. Ad perniones decoctá ex oleo dedit & suffusis felle in

1 inflãmationi CH.
2 Foliis in.M.
3 thirsis.M.
4 & à contr.Dal.
5 quartoque.CH.
6 Socles.CH.

vino, & hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle [f] perunctis, aut bibentibus,[7] tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida, alarum quoque & feminum vitia. & capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. [8] Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates [9] semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoque [g] hulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidam[11] [h] alimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, nō parui & ipsum erroris inter autores. Alij enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus. [12] Coquitur autem hoc ciborum gratia.[13] Radix tormina discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: item [14] conuulsa & rupta. Alij olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis. Duorum præterea generum, [i] syluestre, & mitius: vtrunque prodesse dysentericis etiam exhulceratis cum pane, stomacho verò ex aceto. Hulceribus vetustis [15] illini crudum, & vulnerum recentium impetus [16] lenire, & [17] luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Prętereà nitorem corpori fieri dentibúsque candorem, si fricentur radice [18] ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, & vtraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maximè, prodesse [19] opisthotonicis, cōtractionibus neruorum, tribus obolis in [20] sextarium aquæ. [21] [k] Achanthos est [l] topiaria & vrbana herba, elato [m] longóque folio, crepidines marginum, adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, [n] aculeatum & crispum, quod breuius: alterum læue, quod aliqui [o] pæderota vocant, alij melamphyllum. Huius radices vstis luxatísque mirè prosunt: item ruptis conuulsis & [p] phthisin metuentibus incoctæ cibo, maximè ptisana. Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte [q] nascentium olerum numero Græci habent, caule [23] cubitali, foliis multis longísque, capite [r] anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina à Glucone & [s] Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas fœminarum, vel succum ex vino illinunt: & strumis folia cum sale & vino. Radix [24] contra serpentes datur in vino, & vrinæ [25] ciendæ. [t] Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere: iidémque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen [26] indicio est boum certè venenum esse, [u] quos dissilire [28] degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. [29] Est verò causa, [30] quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, [31] [x] quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, [32] semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad vrinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta conuulsa sananda, inflationes discutiendas, [33] coli quoque tormenta. [34] Contra serpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos vsus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque [y] in olere syluestri à Græcis ponitur, vt [35] Opion & Erasistratus tradunt. [36] Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, vrinas ciet. Decoctæ [z] succus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicæ. Hæc est, quā Aristophanes Euripidi poetæ obiicit ilocalariter, [A] matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. Eadem erat [B] anthriscus [37] si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus [38] eius, quòd fatigato Venere [39] corpori succurrit, marcentésque senio iam coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et [C] iasione olus syluestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda

ex ace

7 tradidère. CH.
8 Timon. CH.
9 semine ad. CH.
10 & cauerna. Dal.
11 halimon. CH. & hîc, & mox.
12 Coqui hoc. CH.
13 Radice tor. discuti. CH.
14 rupta conuulsa. CH.
15 illinitur. M.
16 lenire perhibetur, &. M.
17 laxatorum. CH.
18 eius. Dal.
19 sextario.
20 opisthotonis. CH.
21 Acanthi topiariæ & vrbanæ herbæ elato lōginquè fol. crep. &c. vestientis duo genera sunt acul. &c. CH.
22 ptissanæ, Dal.
23 cubitale. CH.
24 & contra. CH.
25 eiiciendæ. CH.
26 indicium est. CH.
27 boum esse venenum. M.
28 gustata. CH.
29 Nec verò caussa est. Vet.
30 quapropter. M.
31 quam eius potu. M.
32 seminis. Alij, semine in corymbis depēdentibus silis effigie. Vet, & CH.
33 colique torm. CH.
34 Et contra serpent. morsus omniumque. Dal.
35 Opinion. CH.
36 Ea. Dal.
37 si teneriora. CH.
38 ei. CH.
39 corpore. CH.

ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis vbertatem præstat. Salutaris est phthisim sentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque eius cutẽ efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, [40] breui caule, flore cãdido, cordi vtilis. [D] Succus quoq; eius bibitur, stomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculísque & arenis pellendis, & vesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renúmque [E] pituitas. Semen menses fœminarum adiuuat [41] [F], bilémq; à partu siccat. Datur & contra profluuia genituræ viris. Chrysippus & conceptionibus eam putat cõferre multùm: bibitur in vino ieiunis. Illinitur & contra uenena marinorum, sicut [42] Petricus in carmine suo significat. His adnumerant [43] sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriúsq;, copiosum semine, sapore nasturtij. Prodest vrinis, renibus, lienibus, mulierumq; mensibus siue [44] ipsum in cibo sumptũ, siue ius decocti, siue [45] semẽ è vino drachmis duabus. Calculos rũpit, aquísq; quę gignũt eos, resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentóq; cutem emendat, & ramices lenit, & scabiem equorum. Silybum, chamæleonti albo similem, æquè spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, vbi nascitur, coquere tãti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum vsum habet. [G] Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine [46] [H] limonion appellat. Frutex est nunquã cubitali altior, [47] cristisq; foliorum ac radice nigra, sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur: sanare lichenas & lepras ex aceto: Venerem stimulare in vino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florente ea cicadas [I] acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidissimas, virósque in coitum pigerrimos scripsere, velut providentia naturæ hoc adiumento tunc valentissimo. [48] Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per vrinã effluere. Estur & sonchos, vt quem Theseo apud Callimachum apponat [K] Hecale, vterque albus & niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, angulosо, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, [49] qui è lacte nitor, vtilis orthopnoicis lactucarum [50] modo. Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat, & oris [L] graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita vt à [51] partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colorémque meliorem infantium: vtilissimus his, quæ lac sibi [M] coire [52] sentiant. Instillatur auribus succus, calidúsque in stranguria bibitur cyathi mensura, & in [N] stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleísq; pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionésque, radix verò illinitur. Eadem [53] decocto in oleo Punici mali calice, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia [54] ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci, vt morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat [55] succum eius. Refrigeratoriam tamen vim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon [56] radice albi stranguriã docet sanari. [O] Chondrillon siue chondrille, folia habet intubi circumrosis similia, caulem minùs [57] pedalem, succo madentem amaro, [58] [P] radice fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen [Q] tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos [59] inordinatissimos, pro gummi efficacissimè regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus vtilem carminibus suis pronuntiauit. [60] Aliqui [61] fœminis & oculis, generationíque virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, [62] boletos meritò [63] posuerim, optimi quidem [64] hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio [R] Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibíque ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facilè noscuntur venena, diluto rubore

40 breue. CH.
41 Ioc heion que partu prouocat. Vet. iuuat, bil. à partu. Sic ca datur. CH.
42 Petreius. Alij.
43 & Sion. M. esium. CH.
44 ipso. CH.
45 semine in. CH.
46 limoniam. M. & CH.
47 thyrsisque. M.
48 Idem. M. Id est, CH. Lego, Idem.
49 cui est lactis nitor. Dal.
50 modo ex embammate. Erasistr. Corn. ex Vet. Sic & CH.
51 potu. Dal.
52 sentiunt, Dal.
53 decocta (sic & CH.) cum oleo in Punici Dal.
54 de. Dal.
55 succo eius vti. Vet.
56 radicem albi strãguria suadet. Condrion. CH. legitur & suadet, pro, docet, in M.
57 pedale. CH. pro, pedali.
58 radicem fabæ similem, aliquando numerosam. Alij. numerosam habet. Proxi. CH.
59 inordinatos pro Dal.
60 Alioqui. CH.
61 fœminarum osculis. Alij.
62 & boletos. CH.
63 posuerim. Optimus quidem est & is cib⁹ sed im. ex. in cr. adductus. Vet. Optimus quidem his cibus, &c. adductus. CH.
64 omnes. M.

bore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam, siccíque & nitri similes veluti [s] guttas[65] in vertice albas ex tunica sua gerunt. [66] Voluam enim terra ob hoc priùs gignit, ipsum posteà in volua, ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò nascente:[67] mox in pediculo corpus absumitur, raróque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima causáque è limo, &[68] acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initióque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. [69] Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim [T] caligaris clauus ferríve aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illicò succum alienum saporémque in venenum [70] concoquit: deprehendisséque nisi agrestes possunt, atque qui colligunt. Ducunt ipsi alia vitia, [71] nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit, [72] si [73] patescentes primò adhalauerit, [74] capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caueri conueniet, priùs quàm se cōdant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticésque, ab emersu earum ad latebram vsque vernantes: & vel fraxini tantùm folia, nec posteà nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasúsque omnis intra dies septem est.

65 guttas vertice albas in tun. Vet.
66 Vuluam. CH.
67 mox increscente pedic. CH, mox crescente in pediculo, rarò vnquam gemini ex vno pede. Vet.
68 accrescente. Vet.
69 Quæ diximus pernicialia, illa prorsus ablegenda. Si enim &c. omnem illico succum in alienum saporem atque venenum concoquit. Vet. mox partus, vt diximus. Illa pernicialia: si caligaris &c. Etenim illic &c. M.
70 concoquit. Quin deprehendisse agrestes ipsi dicunt alia vitia. Vet.
71 ne. CH.
72 aut si. Dal.
73 patescentem. CH.
74 rapaci. Vet.

ANNOTATIONES.

a Falsum id. Nulli generi κιχωριωδῶν rotundum folium est, sed oblongum. Theophrastus cap. 11. lib. 7. Hist. figuræ foliorum nullam mentionem facit, sed eam solùm hyeme tota, vereq; toto florere tradit. Quòd si rotundum teres intelligamus, minima certè κιχωριώδους species, quā picrida esse putamus, foliis est propemodum teretibus.

b Matthiolus verrucarium cichorium depingit, facultatis præstantissimæ ad verrucas delendas.

c Coli tormentis, aut lassitudini.

d Quia tetrum odorem corporis, alarum præcipuè, fœminum, pedum emendat.

e τῶν βαρυηκοΐαν. Dioscorides verò ὠταλγίαν, aurium dolorem.

f Illitis genitalibus tam maris quàm fœminæ.

g Festus prisco vocabulo ea vocat, petimina: præsertim quæ humeros obsident. Lucillius,

Vt petimen naso, aut lumbos ceruicibus tangat.

h Halmyrin Aëtius vocat.

i Hoc est, syluestre & satiuum. Satiuum halimum Tholosæ in quibusdam hortis habent, idq; vocant, *l'herbe du Machlou*, id est, herbam colicam, quòd doloribus colicis valdè prosit. Syluestre haud procul Tholosa in quibusdam sepibus nascitur.

k Græci ἀκάνθαν fœminino genere dicunt, Latini verò masculino acanthum.

l Syluestris & agrestis vbiuis Monspessuli nascitur.

m Latiore & longiore quàm lactuca, erucæ diuisura.

n Hoc est syluestre, & cardui species.

o Apud Athenæum lib. 12. Demetrius Phalereus comā flauo colore tingebat, & pæderote illinebat faciem: apud eundem lib. 13. λευκόχρως λίαν τίς ἐστιν, καὶ παιδέρωτα ἐντρίβεται. Inde cognoscimus acanthi folia trita & illita faciem dealbare, maculas & sordes abstergere, eam lentore suo veluti læuigare, quamuis nonnulli pæderota fuci genus esse velint.

p τοῖς φθισικοῖς, Ruellius apud Dioscoridem commodiùs vertit, tabem sentientibus. Omittit Plinius vrinam ciere, aluum sistere.

q Quibusdam ami vulgare.

r Vel vmbellæ tantùm figura, vel etiamnum floris colore.

s Nicander in Theriacis,

σπέρματα βουπλεύρου τε καὶ ἰδαίης κυπαρίσσου.

t Buprestis oleris mentionem Theophr. facit cap. 8. lib. 7. Hist. Gal. in Glossis. Hesychius βούπρηστις, cum accentu acuto in antepenultima, olus: βουπρῆστις cum circumflexo in penultima, insectum venenatum. Quidam esse volunt auriculam leporis descriptam à Dodonæo nomine bupleuri.

v De bupresti herba id non traditur, sed de bupresti insecto, Scarabæo longipedi non dissimili, infrà descripto cap. 4. lib. 30. Ignotanter hæc Plinius.

x Vt & cantharidis.

y Inter olera, quę in cibis sumuntur, pręsertim apud Aegyptios, & scandicem & anthriscum suprà recensuit.

z τὸ ἀφέψημα. Dioscor.

A Quidam, vt Theopompus, & Val. Maximus cap. 4. 3. hoc narrant. Constat tamen Mnesarchi, siue Mnesarchidæ, & nobilissimæ fœminæ Clitûs filium fuisse, quamuis & eum quidam σκανδικοπώλην vocauerint. De illo perquàm multa Rhodig. cap. 10. 24.

B Chærephyllum nostrorum & Columellæ lib. 11. Enthusicon apud Theophr. cap. 7. lib. 7. histor.

C Volulus maior: smilax læuis. Dioscor. cuius mentio fit cap. 10. vlt. lib. 24. vt & conuoluuli cap. 5. lib. 21.

D Hæc omnia in Dioscoride non leguntur. Ex Petrico Plinium sumpsisse coniector.

E Obstructiones à pituita factas.

F Biliosam purgationem, prouocato locheio.

G Hæc de scolymo Theophrasti audienda sunt, non Dioscoridis. Vtriusque mentio fit cap. 23. vltimo, lib. 20.

H Leimoniam quasi pratensem carduum. de quo cap. 9. lib. 25. vel λιμόνιον, quòd eius esu λιμὸς, id est, fames expleatur. Theophr. cap. 3. lib. 6. hist. apertissimè distinguit σκόλυμον à λειμωνία. Plinius legisse videtur, σκόλυμος ὃς καὶ λειμωνία.

I Nempe τοῦ καύματος γινομένου, æstu vehementissimo: quamobrē cicadas αἰθαλιῶνας vocāt, παρὰ τὸ αἰθιῶσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Vide quæ notata sunt in cap. 63. lib. 10.

K Hecale anicula paupertima Theseum adolescentem comiter hospitio excepit, vnde sacrum Hecalesion per pagos celebre Hecalo Ioui, cum Hecales summis honoribus. Ouid.

Cur nemo est Hecalem, nulla est quæ ceperit Irum?
Nempe quòd alter egens, altera pauper erat.

Plautus in Cistellaria,

Ecastor haud me pœnitet, si, vt dicis, ita futura es-
Nam si quidem ita eris vt volo, nunquam Hecale fies.

Petronius,

Qualis in Actæa quondam fuit hospita terra,
Digna sacris Hecale, quam Musa loquentibus annis
Battiadæ vatis viuendo tradidit æuo.

Autor Priapeïorum,

Æqualis tibi quam domum reuertens
Theseus repperit in rogo iacentem.

Suidas Heroida fuisse tradit, sic dictam, ὅτι πρὸς ἑαυτὴν ἐκάλει. Fuit enim illi τὸ τεῖχος ἀκλήιστον. Rhodig. cap. 11. 30. Vide infrà cap. 8. lib. 28. Notus est versiculus ille veteris Epigrammatis: μίλπω δὲ γραὸς τῆς φιλοξένου τρόπους. Vide Politianum cap. 24. Miscell.

L A vitioso & putrido humore, vapore, genitam: siccat enim acre refrigerat sonchus, ideoque putredini obsistit.

M Prę calida intemperie hepatis, venarum, mammarum, siccari, minui, spissari. Sonchus cum farre coctus mammas vberiores facit, cap. vltimo, lib. 26.

N Aestuanti stomacho & inflammato illinitur, stomachi rosiones sorbitione mitigat.

O Plinius oscitanter confundit duas chondrillæ species.

P Dioscorides chondrillæ secundæ radicem esse ait, tenuem, leuem, subflauam, succosam, rotundam, ἔπακμον, id est, vegetam. Plinius legisse videtur, κυάμῳ.

Q Mastichen quæ in Chondrilla reperitur, κυαμιαίαν μεγέθει ἄναι, Dioscorides tradit, fabæ magnitudinem æquare, sed non radicem fabæ similem esse.

R Illo euentu Nero boletos appellabat βρῶμα θεῶν. Sueton. Dion histor. 58. qui etiam scribit post obitum à Seneca editam fuisse illius ἀποκολοκύνθωσιν, quasi ἀποθέωσιν & ἀπαθανάτωσιν, quæ etiamnum extat. Had. Iun. cap. 17. 1.

S Concretam pituitam, γλοιῶδες ἐπίπαγον. Diosc.

T Caliga, militare calceamentum, clauis suffixum ferreis, argenteis, aureis, vtquisque luxu & opibus diffluebat, commune tam gregario, vili, & obscuro militi, quàm duci & centurioni. Inde caligati milites Suetonio in Augusto & Vitellio. Inde nomen Caligulæ Imperatoris. Suprà cap. 43. lib. 7. P. Ventidius iuuentam inopem tolerauit in caliga militari. capit. 3. 33. Agnon Teius crepidas aureis clauis suffigebat, quibus etiam vrbana mulierum calceamenta ornabantur, auctore Festo in voce, clauata: ac id est quod autor loco proximè citato queritur & indignatur, ab equitum vxoribus aurum pedibus indui & gestari. Brissonius cap. 5. 2.

De fungis, & silphio, & de lasere. CAP. XXIII.

F[a]Vngorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, [1] qui rubent callo, minùs diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut[b] apice Flaminis [2] insignibus pediculis. Tertium genus [c] suilli, venenis [3] accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, [d] Anneum Serenum præfectũ Neronis vigilum, & tribunos, [4] & centuriones. Quæ voluptas [5] tanta ancipitis cibi: Quidam discreuere arborum generibus, fico, [6] [e] ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, vt diximus. Sed ista quis spondet in venalibus: Omnium colos liuidus. [7] His aberit veneni argumentum, [8] quo similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemúsque: interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho vtiles putas boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibúsque in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item [9] lentigines, & mulierum vitia in facie. [10] [f] Lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solùm, & cogitatione antè pascuntur, succineis nouaculis aut [11] argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores [12] fient [g] cũ carne cocti, aut cum pediculo pyri. Prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & silphion. Venit primò è Cyrenis, vt dictum est. Ex Syria nunc maximè importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, vt diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgandas vuluas pellendósque emortuos partus decoquuntur in vino albo [13] odorato, vt bibatur mensura [14] acetabuli à balineis. Radix prodest arteriis exasperatis: & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinę quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, [15] pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admouetur vuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mistum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptum nec inflationes, facere, & concoctioni plurimùm conferre senibus & fœminis: item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus: cauendúmque ne qua intus sit [h] exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiuè enim datum, [i] cauterij vim obtinet: assuetis etiam vtilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circumlinitur: scorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò nõ maturescentibus cum farina hordeacea vel fico sicca. Carbunculis cum [16] ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum vt hæreat: [17] sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedẽ, cum [18] tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clauis [19] pedum, [k] qui vulgò morticini appellantur, nitro [20] misto, antè subactum. [l] Carnes replet cum vino & croco, aut pipere, [21] aut muriũ fimo & aceto. Perniones ex vino [22] fouet, & ex oleo coctum imponitur: sic [23] & callo. Clauis pedum superrasis præcipuæ [24] vtilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, vua, fellis veteri suffusione, [25] hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, vocémque reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his [m] qui [26] coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorũ vitiis, syntecticis, comitialibus [27] in vino, in

1 quibus rubet caro, magis. Vet.
2 insignitis. Vet.
3 accommodatissimi. CH.
4 cẽturionesq́. CH.
5 tam. Alij.
6 betula. Dal.
7 Hic habebit. CH.
8 quo fungi similior arborum fuerit.
9 lentiginem. CH.
10 Linuntur etiam ad plumbum, & ocul. Alij.
11 & argent. Alij.
12 fiunt. CH.
13 & od. CH.
14 acetabuli. Ad lienas radix. M.
15 plurimis. CH. plurimis cõpositionibus infertur. M.
16 ruta. nitro, & melle. Diosc.
17 sicut ad. CH.
18 germinc. M. germine Punici &c. CH.
19 pedum, in. CH. d.
20 misto. Alopecias nitro ante subactas replet &c. CH.
21 ac. CH.
22 fouent. Dal.
23 & callo & clauis. Dal.
24 vtilitatis & contra. Da.
25 hydrope. Dal.
26 coagulatum lac sorbuerunt. Vet. qui colostra lactis sorb. Vet. alij.
27 in cibo. CH.

no, isi aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim, quod autores suadent, [n] cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis, qui se [28] ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes auidissimas vini admistum rumpit. Ideò nec inungi suaserim cum Attico melle, licèt præcipiant. Quas habeat vtilitates admistum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in misturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox [29] plura.

28 eadem causa. CH.
29 plura dicemus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Fungus Plauto in Bacchidib. stupidus, stolidus, inconsideratus.

Adeon' me fuisse fungum, vt qui illi crederem?

Et aliquantò pòst.

Tanti est, quanti est fungus putidus. Idem lepidè,

Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum operit.

b Sic albogalerum & pileum Flaminis vocat, cuius effigies in multi vetustis nummis spectatur, præcipuè Iulij Cæsaris.

c Suilli etiamnum Italis vocantur *Porcini*.

d Eius meminere Seneca Epist 64. & Tacitus lib. 13. Annal.

e Betula. Ferula arbor non est.

f Linuntur etiam ad plūbum & oculorum &c. Plumbum, oculorum vitium, coloris plumbei suffusio, cuius mētio fit cap. 13. lib. 25.

g Ob carnis pingue. Eadem ratione cum oleo vel butyro multo coquunt.

h Quam acrimonia sua cum tenuitate partium iuncta irritet.

i Cauterium licenter vocare Plinius hic videtur medicamentum Græcis dictum μετασυγκριτικὸν, & μεταποροποιητικὸν, quod habitum, & structuram corporis ac fabricam mutat; nempe quod admotum sua caliditate & insigni tenuitate humores euocat ex alto, cutisque poros aperit, quemadmodum de thapsia Dioscorides scribit; & intrò sumptum sanguinem ac humores potenter in habitum corporis diffundit, & dispergit. Eorum medicamentorum in longis valetudinibus, ægro conualescente vsus fuit. Itaque apud Paulum lib. 3. cap. 72. ἀναληπτικὴ ἐπιμέλεια, quæ ægros iam meliusculè habentes reficit, μετασυγκριτικῆς pars est.

k Morticinum per conuicium & contumeliam Plautus in Persa vocat exanguem, tetrum, pallidum, νεκρώδη. *Cædere hodie tu restibus. PÆG. tua quidem cuculle caussa? Non hercle, si os præciderim tibi, metuã, morticine.* Ter autem hunc morbum memorat: quod argumento est, variis ex auctoribus collecta hæc fuisse absque iudicio, & hinc illinc sparsim.

l Vel vlcera caua explet, vel corpus obesum reddit, &, vt alibi ait, pingue facit.

m Quibus lac potum coagulatum est.

n Cauernis Dioscorides indit, aut cum thure in linteo circumligat.

De natura mellis, & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra compositiones medicorum. CAP. XXIIII.

NOn esset mellis autoritas in pretio [1] minor, quàm laseris, ni vbique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, vt diximus, innumeros ad vsus, si quoties misceatur, æstimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, [2] tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, hulceráque iam [3] desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, [a] vt putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibúsque oris desideriis vtilissimum, [b] arescentíque in febribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, [4] pleuriticis [5] decoctum. Item vulneribus à serpente percussis. Et contra venena [6] fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suæ mulso dotes constant. Mel [c] auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exhulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atque differentias nationésque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miscenda rursus naturam rerum pernoscere volentibus. In mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius: subitæ ac recentis, alterum [d] inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram vtilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, viribus recreandis, [7] ore stomachóque mulcendo, [8] ardore refrigerando. Frigidam [9] enim vtiliùs dari ventri molliendo, inuenio apud autores. Hunc potum bibendum alsiosis: item [e] animi humilis & præparci, quos illi dixere [10] micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum læuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minùs [11] ad aliorum naturam accedentibus: ideò non eadē omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, [f] & in siti. [g] Ergo & hæc animi asperitas, seu potiùs animæ, dulciore succo mitigatur. [12] Lenit transitum spiritus, [13] & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntémque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctúsque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóq; obseruanda sunt, quæ non solùm corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa

1 minore. Vet.
2 tubercula. Vet.
3 desperata. Vet. disparantia. CH.
4 & pleur. dec. It. vul. & à serp. Dal.
5 decoctura. CH.
6 fungos. CH.
7 ori. Dal.
8 ardori. Dal.
9 autem. Vet.
10 microsphyctos. Vet.
11 aliorum naturas accipientibus. CH.
12 Lenit is trāf. Vet.
13 & molliore facto meatu. CH.

mulsa & tussientibus vtilis traditur, calefacta inuitat vomitiones. Cōtra venenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus & genitalium [14] fistulis. [i] Vuluis imponitur cum pane molli, [15] subitis tumoribus, luxatis, leniendísque omnibus. Inueteratæ [k] vsum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minúsque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, vt constat inter omnes [l] stomacho [16] inutilissimum, neruísque contrarium. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimum, [17] facilimèque cum melle [18] concorporatur, quod in [m] dulci nunquam euenit. Ex austero factum non [19] implet stomachum, neque ex decocto melle, minúsque [20] inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantùm [21] nutritu tolerauere, neque alio vllo cibo, celebri Pollionis [22] Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Diuus Augustus hospes interrogauit, quánam maximè ratione vigorem illum animi [n] corporísque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum [23] morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: item articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, [o] explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauíque ipsi, in pulte alicę prius tostæ. Aduersatur [24] lactis naturę: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguē tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos mista aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingeniis constant. Non fecit [25] cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parēs illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò verius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, vt succo aliquo sicca temperentur [p] ad meatus, aut corpore alio humentia [q] ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè [26] nascentia: non nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioquin non venderent. Odorum causa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis [27] gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine [28] his posse constare, vel ob id probabimus, vt tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentísque & hortensiis, quæq; [29] manduntur herbis prosecuti, quonam modo frugum [30] omittemus? Nimirum & has indicare [31] conuenit.

14 fistulæ.CH.
15 in subitis.Dal.
16 vtilem.Diosc.
17 quod facillimè cū.
18 concorporat.CH.
19 inflat.CH.
20 implet.CH.
21 intrita.M.& CH.
22 Romili.CH.
23 arquatorum morbum.CH.
24 lacti, ac milij. M.
25 ceratum.CH.
26 nascuntur.CH.
27 gratiæ rimantur. CH.
28 istis.CH.
29 mandantur herbę persecuti.CH.
30 omittimus?CH.
31 conueniat.CH.

ANNOTATIONES.

a Alexandri corpus melle oblitum incorruptum perdurasse mōstrant hi Papinij versus è Syluis:
Duc & ad AEmathios manes, vbi belliger vrbis
Conditor, Hyblæo perfusus nectare durat.
Xenophon Commentariorum 5. Agesipolin Lacedęmoniorum regem vita functum, & melle conditum scribit Spartam relatum, & regio funere sepultum fuisse. Gemistus Plethon Agesilaum mortuum, inopia mellis cera circūlitum, Lacedæmonem reportatum fuisse tradit. Itaque mel, eorum qui vita excesserunt symbolum esse, veteribus creditum, sicut fel, viuorum. Rhodig.cap.27.28. Apud Nonium Varro περὶ ταφῆς. *Quare Heraclides ποντικὸς plus sapit, qui præcepit vt comburerent, quam Democritus, qui vt in melle seruarent: quē si vulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possimus. Victorius cap.1.19.*

b Ad id potius vtile fuerit saccharum, quod Galen. libro methodi, nec sitim facit, nec in bilem vertitur.

c Sonantibus, & dolore affectis. Dioscor.

d σκευαστὰ & ἀπόθετα, conditiuæ. Diosc. hanc propriè ὑδρόμελι vocant.

e Iis qui immodico sudore digeruntur, & quibus languidus pulsus est: ἰοῖς διαφορουμένοις· ἢ μικροσφύκτοις. Dioscor.

f Quod per inediam accidere solet, eleganter his versibus mẹmorat Plaut. in Curculione,
Tenebræ oboriuntur: genua inedia succidunt. PH. *Viden' vt expalluit?*
ac paulò pòst,
Perij, prospicio parùm, os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,
Ita cibi vacuitate venio lassis lactibus.

g Horat.
Ad mare cùm veni, generosum, & lene requiro,
Quod curas abigat, quod spe cum diuite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

h Nox Ioui consilium dat, vt Saturno melle (id est, mulsa, vel mulso) ebrio, vertiginoso, obdormiscenti, virilitatem amputet.
εὖτ' ἂν δή μιν ἴδηαι ὑπὸ δρυσὶν ὑψικόμοισιν
ἔργοισιν μεθύοντα μελισσάων ἐριβόμβων,
λῦσον &c. Had. Iun. cap.12.2.

i Tumentibus, & inflatis. Diosc.

k In inflammationibus & obstructionibus viscerum. Dioscor. ἐπὶ τῶν φλεγμαινόντων καὶ σπλάγχνων.

Medici-

l Biliosо.

m Vel in passo, τῷ γλυκεῖ: vel in vino dulcis saporis. Mulsum enim ex austero optimè fit.

n Democritus rogatus, πῶς ἂν ἄνοσοι καὶ μακραίωνες γίγνοιντο οἱ ἄνθρωποι, intus vino, foris oleo, respondit: eadem propemodum sententia, qua Pollio. Vide Rhodig. cap. & lib. 6. Athen. 2. Alij respondisse ferunt, intus melle, foris oleo. Corsicos certè μακροβίους & πολυχρονίους esse tradunt, quòd melle assiduè vtantur, in eorum buxis, vt Diodorus ait, copiosè nascenti. Aristoxenus scribit, Pythagoræ discipulis mensam pane tantùm & melle instructam fuisse. Quin & Democritus morte iam destinata, rogatus dies aliquot differre, ne proximis Thesmophoriis luctuosa funestáque domus esset, complusculum temporis vitam sustinuit solo mellis, vel, vt alij narrant, calidi panis odoratu. Rhodig. cap. 3. 21.

o In cauis vlceribus carnem gignit.

p Vt in altum corpus subire & permeare possint.

q Iustam crassitiem, &, vt loquuntur vulgò, consistentiam.

Medicina ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constat, [a] quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò [b] ferro cõbusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum cõtractionibus, [1] cum rosaceo verò & fico sicca myxísque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione [2] prosunt. Sextus Pomponius Prætorij viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatúsque, siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt [c] cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ [3] sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dentium [4] cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiam si [5] fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit [6] medicamentum, quod Ægyptij [7] atharam vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos [d] illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones [e] impetúsque discutit, lenit, [8] & concoquit. Decoquitur aliâs in mulsa aqua, aut fico sicca. [9] Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, [10] aut in cotoneis pyrísve decoctis. Ad [f] multipedarum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad [g] extrahendas suppurationes ex posca, addita [11] resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum [12] vel laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo [13] & fœnograeco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo [h] lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur, trimestris [14] [i] mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino [15] seuo, aut [16] butyro. Ex fœnograeco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat hulcera vetera & [17] gangrænas: cum rhaphano & sale & aceto lichenas: lepras cum sulphure viuo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, [18] [k] locorum ratione. [l] A farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho vtilis. Aluum sistit, impetúsque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum [19] menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque [20] pustulas. Farina in pollinem [21] subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & [m] cruore suffusis in fascias vsque sanguinem [22] perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauísque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto [23] polline, condylomata & alia omnia sedis vitia quàm maximè calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartę glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non

1 cum rosa verò. Dal.
2 prosunt. Suppuratis neruis farina cũ hyoscyami succo illinitur, ex aceto & melle lentigini. Vet.
3 sint, aqua fouere. CH.
4 cera incluso, & dentiũ cauis indito. Dal.
5 refrigerentur. CH.
6 pulmentum. Dal.
7 atheram. CH.
8 concoquitque. CH.
9 Iocineris doloribus cum pos. CH.
10 aut cum cotoneis, pyrisve. Admult.
11 resina Gallica. CH.
12 vel aurium dol. CH.
13 cum græco fœno. CH.
14 melior ex vino. M.
15 sebo. CH.
16 butyro, vel fœnogr. Dal.
17 gangrænas & nomas. Diosc.
18 medicorum. CH.
19 melle, aut aliqua refr. Ex Colum.
20 pusulas. M. Inhibetque pusulas. CH.
21 redacta. Vet.
22 proiicit Vet.
23 polline quàm max. calido cond. & al. om. se. vitia mirab.

non pridem excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes [n] scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vsu fuisse, & ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximiè vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in [24] pultem. Eadem in aluo sistenda torretur: dein fauorum cera coquitur, vt suprà diximus. Peculiariter tamen longo morbo [o] ad [25] habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in [26] sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Posteà sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox [p] adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem vsum [q] torretur antè. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam [r] leuissimum mollissimúmque est, & caloris capacissimum. Itaque talis vsus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus [s] mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quæ [t] vaporanda sunt, excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita in [27] vino sumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambustis. Eadem efficit [28] & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in [29] vino. [u] Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem [x] facit: stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quę cacoethe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, [30] folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum [31] sesamę datur in vino dulci ad [y] detractiones, quantum tribus digitis capitur, [32] miscéntque ellebori albi vnum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. [33] Nouémque granis si furunculum quis [34] circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiũt. Est & herba [35] Phœnicea appellata Græcis, nostris verò hordeũ murinũ. Hæc trita è vino pota præclarè [z] ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes [A] vno volumine [36] condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam transeunt. [37] Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tantùm sorbitionis gratia laudauit, quoniã lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim [38] arceret, quoniã in aluo [B] non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantùm remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari [39] totam vetuit, aliúdve quàm succũ ptisanæ. Item [C] quamdiu pedes frigidi essent, [40] tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex [D] tritico glutinosior, arteriæq; exhulceratæ vtilior. Amylon hebetat oculos, [41] & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat: item pustulas & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum [42] ouo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ verò dolore, semuncia amyli cum ouo & passi [E] tribus [43] ouis sufferuefacta, à balineo. Quin & [44] auenacea farina decocta in aceto nęuos tollit. [F] Panis [45] hic ipse, quo viuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones: ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur & ex vino [46] ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnũ, ex aceto: aduersus [47] acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc [G] fermentatus, qui vocatur autopyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut [H] nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluũ.

[I] Vocis

24 polte.CH.
25 tabitudinem.M.
26 sextario.Dal.
27 ouo.CH.
28 & eiusdem herba. Hæc. Vet.Corn.
29 ouo.Vet.Corn.
30 folio Coronopi hirsutiore, minore. Dios.
31 huius sesamoeidis. Diosc.
32 Miscetur & ellebori albis vnus & dimidius obolus Purg. eã adhibent, max. insaniæ, melãcholiæ. Vet.
33 Nouem Dal.
34 circumagat. Dal.
35 Phœnix Diosc. phynice appellatur à Gr. CH.
36 edidit.Vet.
37 Etenim mutò Vet. in CH. deest, Contrà &, est.
38 arcet.CH.
39 in totum.M.
40 & tunc Vet.
41 &, vacat.Dal.
42 opio. Vet. opio. CH.
43 vnciis Vet.
44 auenæ CH.
45 hic, in Vet. d.
46 ad discutiendum. Valet ad ea quæ præstr op sit, & si magis, etiamnum ex. Vet. ad discutienda, aut quæ &c vt in vulg. CH.
47 occultas.CH.

47 studiosis. Vet. & CH.
48 aut, in CH. d.
49 iuri. CH.
50 saccis. Vet.
51 morbis & faba. Vet.
52 ad genitalia. CH.
53 cum adipe suillo vetusto. Dal.
54 & ea quæ. CH.
55 Pusulas. M. & CH.
56 abstergit. CH.
57 In his, quæ acr. re. exigant. CH.
58 in vsum. CH.
59 & CH.
60 profluenti. CH.
61 puerorum enteroceelas. Diosc.
62 ab, in CH. d.
63 aphaca. Dal.
64 & dysenteriæ. CH.
65 Purgat. CH.
66 mortuos. CH.
67 Extrahit. Vet.
68 acri. Diosc.
69 Cicer satiuum etiam num. Ex Diosc.

[I] Vocis[47] studiosos, & contra distillationes, siccum esse primo cibo, vtilissimum est. Sitanius (hoc est è trimestri) incussa in facie, aut desquamata cum melle aptissimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáve madefactus, leuissimum[K] cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pustulis capitis, [48] aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vstus emendat, & [49] vini, in [50] saccos additus. Auxiliatur [51] & faba. Nanque solida fricta, feruénsque in acre acetum cõiecta, torminibus medetur. In cibo fresa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationésque pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendósve imponitur: & in vino decocta, ad testium tumores [52] & genitalium. [L] Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combustis medetur. [M] Voci eam prodesse, autor est M. Varro. [N] Fabalium etiam siliquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum veteres dolores, [53] cum adipis suilli vetustate prodest. [O] Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, [54] eáque quæ maximè aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat: sed aluum sistit in cibo, magísque discocta cælesti aqua: eadem soluit, minus percocta, [55] [P] Crustulas hulcerum rumpit, eáque quæ intra os sunt, purgat & [56] adstringit. Collectiones omnes imposita sedat maximéque exhulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. [Q] Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad [R] sedem, cum rosaceo aut cotoneo. [57] In iis, quæ acrius remedium exigunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panísque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & vuluis & renibus, pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahẽtibus. Propter [S] dissolutionem stomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: [58] in quo vsu melius semper eam torrere [59] aut tundere, vt quàm tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosísque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pustulas vtilis, ignique sacro & [V] mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, posteà trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad [X] guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non [60] fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod [Y] collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per se & cum polenta: glutinat & [61] interanea procidentia. [Z] Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, [62] ab aliis [63] phacos. Est ea satiua lente leuior, & folio minore, atque siccíore & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. [aa] Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & vrinas, & pastinacę marinæ ictus sanat. [bb] Torporem autẽ obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio [64] ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, vulnerum sanguinem cohibet. [65] Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus [66] emortuos ea apposita [67] extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & syluestre est, foliis satiuo simile, odore [68] graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. [69] [cc] Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina vtriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & vrinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam & renes.

nes.[70] Gangrænis vtiliora cum melle, & his quæ cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abiiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua[71] cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiusdem foliis sarmentísque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum [72] mollit, & ipsum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo[73] medetur. De eruo[74] quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quàm brassicæ, tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto,[75] ad [76] crocodilorum hominúmque morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus[77] edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina[78] eius (vt ait Varro) maculas [79] toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, & quæ cibum non sentiunt, [dd] atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos [80] in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. [ee] Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, [ff] mitescit, bubus iumentísque vtilissimum. Siliquæ eius virides, priùs quàm indurescant, [81] cum suo caule foliísque contritæ, capillos nigro colore inficiunt. [hh] Lupini quoque syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescunt cinere aut aqua [82] calidis. [83] Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera[84] atra, aridi decorticatíque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in[85] febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritúsque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem [86] corrigunt: si verò ad mellis crassitudinẽ decoquantur vel satiui, vitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua discoquãtur, succus ille smegma fit: [87] quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, [88] hulcera manantia, vtilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum [89] melle menstruis hærentibus. Lieni crudi [90] cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum [91] chamæleonte herba decocti aqua in potum [92] collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel [ii] vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis [kk] erysimon vocari: Galli[93] velarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis torminibus, cœliacis. Illinitur verò parotidum & [ll] carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax [94] potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (vt diximus) [mm] cumino simile est, cætero [nn] porro, dodrantali altitudine.

70 Carcinomatibus, Diosc.
71 cum sale, in M.d.
72 tollit. M. lenit. CH.
73 miscetur. CH.
74 quidem. Vet.
75 & ad. Dal.
76 canum Diosc.
77 edit. CH.
78 eius varos & maculas cutis in toto &c. Vet. & CH.
79 ex toto corp. emũdat. M.
80 cum. Dal.
81 cum succo. CH.
82 calida Vet. M.
83 Discolores homines. M.
84 tetra. Vet.
85 febritu. CH.
86 abstergunt. Diosc.
87 quo solẽt fou &c. manãtia. Expedit. M.
88 hulcerum manantia expediat ad. CH.
89 myrrha. Diosc.
90 cum ficu cicatrici ex CH.
91 chamæleontis radice decocti, aqua postea abluto. Ex Diosc.
92 colata. M collecta. CH.
93 velam. M. velum. CH. Lego, Velam alterum. Dal.
94 potu. CH.

95 stimul. vtuntur. Vet. stimul. valet. Alij Vet.
96 corpore, per se illito. Vet. per se, vel illito. Alij Vet.

tudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem [95] stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex [96] corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt: item furúculos, priusquàm capita faciant, omnésque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio [oo] lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositúmque sanat impetigines, celerius, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliísque doloribus ex oxymelite. [pp] Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus vsq; ad crassitudinem, calidúmque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: [97] nascitur inter vitia segetis [98] [qq] auenæ genere: [99] folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, [100] paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, [101] atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina: alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: Cauliculus [102] est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & [103] per se, in patinis cùm tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, [104] [rr] solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hęc sunt in vsu medico. Ex iisdem fiunt & potus, [ss] zythum in Ægypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, aliísque prouinciis: quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, [105] præstat ad vini transire mentionem, atque à vite ordiri medicinas arborum.

97 censetur, Dal.
98 auenę genus. Dal.
99 folia & stip. trit. imitantur, CH.
100 bipedes. Diosc.
101 ad quæ. Vet. æquè vt hordeū. Vet.
102 est folio subpingui. Diosc.
103 per se cruda & in. Diosc.
104 solpugarum. vt cap. 4. 29.
105 præstet. CH.

ANNOTATIONES.

a Formicas, cornices, equos, ceruos, elephantos &c.
b Ea industria conficitur oleum è tritico à medicamentariis.
c Aceruis tritici defossos & sepultos: quas astutia rusticos triticum furari solitos Gal. scribit cap. 14. 1. de Nat. facult.
d Vel vt aridiora corpora humectent, vel vt eorum sordes abstergant.
e Humorum fluentium impressiones & incursus.
f Scolopendrarum. Vide cap. 1. vltimum lib. 23. & cap. 6. vltimo lib. 29.
g Galenus lib. 2. ad Glauc. cataplasmate ex hordeacea farina parato discuti posse tumores suppuratos pollicetur, si exiguum pus est, si cuti vicinum, si tenue.
h Ad coquendum humorem, & dolorem mitigandum aptior.
i Humidior, ad siccandum minus efficax. Quale sit trimestre frumentorum, vide cap. 7. lib. 18.
k Quoniam eo loco de hordeo tractaretur, & eodem loco etiam conueniebat de iis quæ fiunt ex hordeo sermonem haberi.
l ἄλευρον (legit Plinius ἄλφιτον) inquit Dioscorid. κοιλίας σαλτικὸν καὶ φλεγμονῶν πραϋντικὸν, farina aluum sistit & inflammationes mitigat. ὠμὴ λύσις, vel vno vocabulo ὠμήλυσις, cruda farina hordei, tosta verò ἄλφιτον, id est, polenta.
m In ecchymomate.
n Et Hippocrates præcipuè qui de ea librum composuit.
o Legisse videtur Plinius πρὸς τὴν ἕξιν ἀφικομένης, cùm legendum esset πρὸς ἐκτικὴν (sub. διάθεσιν) ad tabem, quam postea σύντηξιν vocat: vel, πρὸς τὴν τῆξιν.
p Id precipuè conuenit in tabe, quæ morbis pulmonis succedit.
q Et in sacco feruens apponitur. Diosc.
r Hoc est, quod Hippocrates lib. περὶ διαίτης ὀξέων, inquit: καὶ γὰρ κοῦφον καὶ προσηνὲς ὁ κέγχρος.
s μελίας σῖτος autore Theophrasto cap. vlt. lib. 7. vt & lotus, vna voce multa significat, diuersa viribus, locis natalibus, & vsu cibario. Nunc enim priscis μελίνη, ἔλυμος est, autore etiam Gal. lib. de Aliment. & de cibis boni ac mali succi. Nunc verò semen aliud est quàm panicum, & milium, vtrique tamen simile, à colore nigro, ἀπὸ τοῦ μέλανος, sic vocatum, non à melleo sapore ἀπὸ τῆς μελιτώδους γεύσεως, quemadmodum Plinius iudicauit, qui mel frugum vocat: nisi legamus, Panicum Diocles medicus melian frugem appellauit. Quidam milium nigrum esse putant, haud præter rationem. Quidam verò granum in Melita frequens, incolis *Cuneno* dictum, Canariis insulis familiare, Massiliæ notum, nigrum, oblongum, milio simile, quo Canarios passeres canendi suauitate & assiduitate nobiles præcipuè nutriunt. Granum id cùm seuissem, prodiit phalaris: vt probabile sit, alterum melian Theophrasti, à panico diuersum, phalarim esse, cuius nusquam alibi meminit idem autor.
t Sicco fotu calfacienda: ἃ μὲν ἀτιμάζειν δεῖ.
v Sesamo olim in bellariis vsi sunt, veluti re suauissima & delicatissima, quod etiamnum fit à Lucensibus. Plaut. in Pœnulo,

Obsecro hercle, vt mulsa loquitur. Mil.
Nil nisi laserculos, sesamum, papauerémque, triticum, & fractas nuces.

x Dum manditur, commissuris dentium inhærens.
y καθάρσεις litis & pituitæ deiectiones. Diosc.
z Legendum, cohibet: aut hæc prorsus diuersa est à phœnice Dioscoridis, quæ in austero vino pota manantem vulua sanguinem sistit, & alui profluuium.
A Olim περὶ πτισάνης inscriptum fuit id opus, nunc verò de ratione victus in morbis acutis vocatur.
B Præsertim si diu cocta sit.
C Paroxysmorum initio.
D κρίμνον vocat Dioscor. crassiorem tritici farinam, alicæ propemodum similem.
E Quantum vacuo trium ouorum putamine capitur.
F Panis facultates Dioscorides attigit lib. 2. cap. 107.
G Non quidem fermentatum (ζυμίτην) autopyron dici vult Plinius, sed αὐτόπυρον, id est confectum è farina minimè castrata, simul & fermentatum ad ea remedia commendat.
H Ammianus Marcellinus ad vsus diuturnitatem excoctum vocat buccellatum. Brod. cap. 11. 4. ναυτικὸν ἄρτον Lucianus.
I Aut φωνάσκους, aut eos qui claram & assam vocem custodire volunt, ne aspera & rauca fiat: aut συμφωνιακοὺς, qui canoram, suauem, plenam, lenem vocem suis modulationibus adhibere maximè nituntur & student.
K Intritam panis vocat Celsus lib. 1.
L ἐρεγμὸς, propriè fresa faba, in faba est, quod χόνδρος & πτισάνη in frumentis. Dicitur tamen de iride & ptissana Paulo lib. 3. ca. 25. Hippocrati lib. περὶ γυναικείων, de hordeo. Gal. lib. 1. de alimentis, de cicere. Lomentum verò κυάμινον ἄλευρον. idem & λέκυθος dicebatur, quamuis & λέκυθον de Orobo Paulus cap. 80. lib. 3. de ptissana Hippocrat. dicto loco vsurparint. Gal. lib. περὶ εὐχυμίας &c. ἔτνος dici vult cibum paratum ex leguminibus fresis: λέκυθον verò ex iisdem in farinam tritis, in aqua coctis, pingui conditis. Inde λεκυθοπῶλαι, qui ea vendunt pulmenta.
M Probabile id, quoniam tussi medetur.
N Fabalia Plinius hic vocat, quos fabarū culmos Columel. dicit.
O Longè plures ad varios morbos & fabæ, & eius farinæ, & corticis facultates Dioscorides memorat.
P Quæ inustis ferro candenti aut caustico partibus fiunt.

Q Discutiendis tumoribus, qui ad suppurationem vertuntur, ne suppurent.

R Inflammatam. Dioscor.

S Subuersionem, ἀναστροφὴν. Dioscor.

T Somnia tumultuosa facit.

V τοῖς μαστοῖς χονδριῶσι, καὶ συστρεφομένοις: grumoso & concreto lacte duris, & nimia copia lac profundentibus. Dioscor.

X Bronchocelas.

Y ταῖς φλεγμοναῖς, inflammationibus. Dioscor.

Z Est & syluestris phacos Græcis dictus, ab aliis Aphace. Ea est satiua lente altior, folio tenui. Elelisphacos folia habet cotoneæ mali effigie, sed minora, cādida, longiora, asperiora, odorata. Hæc mitior. Est & alterum genus eius syluestre, odore graui. Folia cum ramis decoquuntur. Corruptissimus hic locus ex Dioscoride sic est restituendus. Quam syluestrem vocat, σφάκελον Theophrasti esse puto.

aa Hæc est apud Dioscoridem historia saluiæ, quam cum phaco & aphaca ineptè confundit.

10

bb Hoc de ictu pastinacæ intelligi potest, quod magis placet, & de saluiæ remedio. Dioscorides radium pastinacæ mitigare dentium dolorem tradit, illosque frangere & eiicere.

cc Lathyrus Græcorum.

dd Atrophos idem lib. 28. ca. 9. ab imbecillitate vires recolligentes exponit.

ee Graues genuum dolores excitat. In Æno mulieres æquè ac viri qui leguminibus victitarunt, crurum impotentia vexati sunt, nec ab eo morbo sanati. Qui autem eruum esitarunt, genuum dolor afflixit. Hipp. 6. Epid. Sect. 4.

ff Erui grana vberiora & candidiora aqua permiscenda macerantur Dioscoridi, & vbi satis aquæ combiberint torrentur, quo ad rumpatur hians cortex: moluntur: inde farina fit.

gg Color in capillis niger non tantùm à viris canescentibus expetebatur, vt senectutis vitium dissimularent, sed etiam à mulieribus, quòd matronæ spectatæ pudicitiæ nigro capillo, toga longè ac latè fusa, & ad talos demissa, stola, flammeo, vittis & reticulo se se ornarent: meretrices verò flauo capillo, togáque subducta, stola pulla absque vittis & flammeo internoscerentur. Alex. ab. Alex. cap. 18. lib. 5.

20

hh Galenus lupinos syluestres satiuis esse πικροτέρους scribit Dioscorides vero μικροτέρους.

ii Amurcæ & decocti chamæleontis.

kk Plinius admodum inconsideratè erysimon herbam descriptam à Dioscoride, confundit cum erysimo fruge à Theophrasto memorato cap. 17. lib. 2. & cap. 19. lib. 6. de Caussis plantarum item cap. 7. lib. 8. hist.

ll Cæcorum, occultorum: de quibus aphor. 38. lib. 6. κρυπτῶν. Dioscor.

mm Satiuum semen edit nigrum & oblongum: syluestre verò fuscum & rotundum. Diosc. Theophrastus satiui semen cum cumino comparat.

nn Plinius pro πρασίοις legit πράσοις.

oo *Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.*

Lolium pani admixtum vertiginem capitis facit & grauedinem: vnde prouerbium, lolio victitare. In balnea cùm frequentior turba concurreret, quàm vt balneatores sufficeret, vt ingruentē vim hominum summouerent, lolium carbonibus iniiciebant, cuius odore populus vexatus diffugeret. Alex. ab. Alex. cap. 20. 4. Plaut. in Milite,

Mirum est lolio te victitare, tam vili tritico! Pa. quid iam? Sc. quia luscitiosus. Ouid. 1. Fast.

Et careant loliis oculos vitiantibus ægri.

Polit. cap. 68. Miscell.

pp Ratio hæc. Aceti sextario vno diluuntur mellis vnciæ duæ. (sic & CH. cætera vt in vulg. nisi quod, calidúque imponi, expuncto τῷ, ipsum, habet.) Iustum est ita temperatis sextariis tribus decoctæ farinæ, lolij addere vsque ad crassitudinem, calidumque ipsum (alij calidamque ipsam) &c Cornarius ex vetusto.

qq Ægilopem quidem auenæ persimilem, certum est segetis hordeaceæ vitium esse, quoniam in eam nimia vligine hordeum degenerat, non aliter quàm triticum in lolium. At auena peculiare genus habet, suoque semine prouenit & vtilissimam agricolis frugem præbet.

rr Solpugæ venenatæ formicæ cap. 4. lib. 29. quarum veneno & scorpionum clade gens cynamolgis Æthiopiæ vicina sublata est, cap. 19. lib. 8. Georgio Agricolæ post Solinum solifuga animal est perexiguum, aranei forma, in metallis argentariis plurimùm occultè reptans, & iis qui imprudentes supèr sedent, exitium afferēs. Nominis ratio est quòd solem fugiat.

ss Sabaia in Illyrico, ex hordeo, vel tritico in liquorem verso potio vilis Marcellino lib. 26. à quo Valens Imperator in obsidione Chalcedonis Sabaiarius per ludibrium vocatus est. Parabia apud Pœonas. Curmi apud Barbaros quosdam. Ala Britannis à voce Danica œla: πῖνος Aristoteli, vel à bibendo vel à sordibus: βρῦτον Hellanico, πίνουσι δὲ βρῦτον ἐκ τῶν ῥιζῶν, καθάπερ οἱ Θρᾶκες ἐκ τῶν κριθῶν. Hecatæo, Archilocho, ὥσπερ αὐλῷ βρῦτον ἢ Θρὰξ ἀνὴρ ἢ Φρὺξ ἔβρυζε. Æschylo, κἀκ τῶν δ' ἔπινε βρῦτον ἰσχναίνων χρόνῳ. Zythi meminerūt Gal. 6. Simpl. Comment. in lib. Hippocratis de ptissana, Ægineta, Suidas, Diodorus, qui scribit Bacchum εὑρεῖν τὸ ἐκ τῆς κριθῆς κατασκευαζόμενον πῶμα τὸ καλούμενον ζῦθον: Strabo lib. 17. Isidorus. Ceruisiam dictam volunt à Cerere: Ceriam Hispanicum esse vocabulum, nisi à cereo colore nomen impositum credamus. Celiam à calfaciendo Isidorus nuncupatam censet: quod parum credibile est. Eius meminit Florus, quo loco refert, Numantinos sese prius epulis, tanquā inferiis, impleuisse, carnis semicrudæ, & cælia. Had. Iun. c. 12. 2. Apud Iureconsultos l. 8. ff. de tritico, vino, vel oleo leg. in quibusdam prouinciis zythum fieri ex tritico vel hordeo, vel panico, non, vt vulgò legunt, pane. Ibidem pro curmi & camum perperam legitur. Cuiacius cap. 30. lib. 11. Obseruat.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealiũ in medendo quoq; natura est, omniúmque quæ ciborum aut florum odorúmque gratia proueniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partésq; medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborúmq; alere vmbra quæ diximus, imò velut indignata plus auxilij inesse his quæ longius à cælo abessent, quæque posteà cœpissent. Primũ enim [1] homini cibum fuisse inde, & sic inductos cælum [2] spectare, pascíque & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo hercule[3] has in primis dedit vitibus, non contẽta delicias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac [a] massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. [4] At ex me parata omnia, nec curuo [5] adoranda aratro, [6] nec cura laboranda, sed sese porrigentia vltrò: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plúsque vtilitatis causa genuit etiam, quàm voluptatis.[7] Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationésque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. [8] Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma vitium, quæ veluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro antè præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximéque aqua, quam virides accensæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsúmque vulnus conglutinant.[9] Vitis albæ viridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiúmque & vinaceorum condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur: & intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtq; qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionésque: contusas verò partes [10] cum oleo: carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

Ompha

1 hominibus. Vet.
2 spectasse. Vet.
3 has partes in M. Ergo hercule artes in. CH.
4 At, in M.d.
5 adaranda Vet. exoranda Dal. idest, impetranda.
6 Hęc tria verba, nec cura laboranda, in M desunt. Et videntur adiecta à quodã, qui pro, curuo, cura, & pro, adoranda, laboranda reponere voluit.
7 Folio vitium & pãpino. M.
8 capreoli. Diosc.
9 Hęc clausula in M. d.
10 vel cum. CH.

Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in [11] humido sunt, hulcera, vuloris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum cōfert. Scabritiæ genarum, hulceribúsque angulorum, nubeculis, hulceribus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus [12] purulentè limosis. [13] Frangitur vehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, [14] anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites sylvestres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatissima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ [15] montes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, vtilis [16] vrinæ iocineri, capitis doloribus, dysentericis, [17] cœliacis, cholericis. Contra [18] fastidia obolo [b] ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: [19] ideóque & oris hulceribus, & verendis, ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum [20] scabiem emendat, oculorúmque lacrymationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis [21] excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris [c] odoribus tantùm gignitur, omniáque ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere [d] festinando.

11 humidis. Dal. vt mox. humore sint. CH.
12 purulentis & lim. Vet.
13 Mitigatur. CH.
14 anginis, in M.d.
15 montes, & ex alba vite. Refrigerat. Vet.
16 ciēdæ vrinæ. Dioscor. vrinæ, iocineris, capitis dolori. CH.
17 hæc duo verba in M.d.
18 fastidia & acorem stomachi obolo pota. Diosc.
19 ideo &. CH.
20 scabritiem. M.
21 excreationes. CH.

ANNOTATIONES.

a Oenanthe Aphricana. Vide cap. vlt. lib. 12.
b Et acorem stomachi. Dioscor. Voce ἐξώνυξα Plinius deceptus est.
c Eam tamen ad medicos tantùm pertinere scribit ca. 28. li. 12.
d Priusquam flos in fructum transeat.

De medicinis vuarum recentium, & sarmentis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua pasta, & astaphide, & astaphide agria, pituitaria, & labrusca, & de vite alba & nigra, & de mustis, & vini generibus, & aceto.

CAP. I.

Maturescentium autem [1] vuæ vehementiores nigræ, ideóque vinum ex his minus iucundum: suauiores albæ, quoniam [2] è translucido facilius accipitur aër. Recentes stomachum [3] & spiritum [4] inflant, aluúmque turbant: itaq; in febri damnantur vtiq; largiores. Grauedinem enim [5] capiti, morbúmque [6] lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt stomacho, ægrísq;. Nam & refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autem in [7] vino dulci cōditę fuere, caput tentant. Proximæ [8] sunt pensilibus [a] in palea seruatę. Nam in vinaceis seruatę, & caput & vesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreātibus vtilissimæ. Quæ verò in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quàm quę in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: saluberrimas putant medici in cęlesti aqua seruatas, etiamsi minimè iucundas: sed voluptatem earum in [b] stomachi ardore sentiri, & in [9] amaritudine iecoris fellísque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores existimantur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino [10] capitis dolorem faciunt. Tosti tritíque stomacho vtiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo [11] potionis dysentericis, & cœliacis, [12] & dissolutis stomachō. Decocto etiā eorum fouere psoras & pruritum, vtile est. Vinacei per se, minus capiti aut vesicæ nocent, quàm nuclei: mammarum [c] inflammationi triti cum sale vtiles. Decoctum eorum veteres dysentericos [d] & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendosq;, vinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim [13] habent. Vua passa, quam astaphida vocant, stomachum, vētrem, [14] interanea [e] tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: iis exemptis, vesicæ vtilis habetur, [15] & tussi

1 vuarum. Vet.
2 à lucido. M.
3 spiritu. Alij.
4 inflatione aluum turbant. CH.
5 capitis. Vet.
6 lethargum. CH.
7 vino, & dulci. Vet.
8 à. CH.
9 amaritudine oris fellísque. Vet.
10 capiti dol. faciant. CH.
11 potioni, in dys. Dal. potionis, & dys. CH.
12 & dissoluto. CH.
13 habet. M. & CH.
14 & int. CH.
15 sed. Dal.

alba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra [16] hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut [17] coriandri imponuntur: item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. [18] Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capútque, cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis, quam vuam [f] taminiam aliqui vocant falsò, (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ) fert folliculos verius, quàm acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia nigrescítque, cùm taminiæ rubentes [g] norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem vti non censuerim propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris [19] siccandam: [20] fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admista sandaracha: item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, [21] rheumatismum [h] cicatricum, [22] hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen [23] enim abdicauerim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam [24] pituitariam vocant, & plagis serpentium vtique illinunt. Labrusca quoque œnanthen fert, satis [25] dictam, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, [26] & variis coxendicum & lumborum vitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, [27] humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad [i] expuitionem [28] sanguinis quoque adhibent, [29] non vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. [30] Ideo & purgationibus ancipitem putant. [k] Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cùm eosdem vsus habeat, & salicastrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij [31] ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, diuiduntur vt vitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. [32] Hi decocti in cibo aluum & vrinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque [33] tædio cum sale illinuntur. [34] Semen in vua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis vtilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varósque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eadémque præstat decocta in [35] oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, [36] & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto, sensus [37] purgat. Illa vis præclara, quòd ossa infracta [38] extrahit in aqua imposita, vt bryonia: quare quidam hanc albam [39] bryoniam vocant. [40] Alia verò nigra efficacior in eodem vsu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & vrinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, [41] ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas fœminarum apposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua [42] mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: [43] serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs vrit, nisi [44] frigida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra, quam propriè bryoniam vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut apro-

niam

16 hæmorrhoidam.
17 fabarum. Diosco.
18 Sic sanāt &. Dios.
19 ciendam. Vet. citandam.
20 quæ fauces lædūt. CH. vrunt. Dios.
21 rheumatismū gingiuarum, & vlcera oris depascentia Dios
22 hulcera Vet
23 enim, in M. d. lego, etiam.
24 pedicularem. Vet.
25 dictā. Quæ à. Vet.
26 & varos: coxendicum. Vet.
27 aquosa purgat. Diosco.
28 sanis. Vet.
29 & vltra ad garg. Dal.
30 Iidem. M. Eandē.
31 staphylen. CH.
32 Idem cocti. CH.
33 putridis. Diosc.
34 Fructus. Dal.
35 oleo. Datur & com. in potu.
36 aut. CH.
37 turbat Ex Diosc.
38 extrahit trita in aqua & imposita. Dioscor.
39 vt & bryon Vet.
40 Alba verò &c. Vet Aliam verò nigram, efficaciorem in eodem vsu. Cum melle & thure suppurationes Vet
41 corruptis. CH.
42 mulsa succus radicis. Colligi debet vēre: qui. &c. Diosco.
43 Hæc duo verba superuacua sunt, nec in M. leguntur.
44 frigida statim abluatur. Vet.

niam,[45] similem priori, præterquàm colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit veris asparagis in cibo vrinæ ciendæ, lienique minuendo. In frutectis & harundinetis maximè nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel [46] efficacius extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt si quis [47] villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma, aut sanguinem, qui se[l] ad talos deiecerit, circunligata sanat. Et hactenus de vitium generibus. Musta differentias habent naturales has, quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque: aliáque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias in-
10 numerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus, maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis vesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, reddit úmque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiásque perquàm multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates. Neque est vlla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cùm sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: prætereà quàm ancipiti euentu potu statim
20 auxilium fit, aut venenum. Etenim de natura [48] ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui verò posteà de volumine illo disseruere, [49] innumera. Nos ista Romana grauitate, artiúmque liberalium appetentia, non vt medici, sed vt [50] iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis Surrentinum veteres maximè probauere: sequens ætas Albanum aut Falernum. [51] Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuiq; gratissimum cæteris omnibus [52] pronuntiando. Quin vt [54] constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium [53] iis generibus posset vti? Iam verò nec proceres [55] vsquam synceris. Eò venêre mores, [m] vt nomina modò cellarum væneant, statímque in lacubus
30 vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunque & ingnobilius. Hæc tamen facere constantissimè videntur sententiæ [56] victoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoque discrimen [57] exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. [58] Hoc non rigido potu stomacho vtile, nô ietm in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum vtiliter à ieiunis: item in quartanis. Nullo æquè venæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: [59] nec prodesse neruis, aut vesicæ. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus, quæ sunt dulcia: austera vel Falerno vtiliora. Concoctionem minus adiuuant: stomachum modicè implent. At Surrentina nullo modo, [60] nec caput tentant: stomachi & intestinorũ rheumatismos cohibent. [61] Cæcuba iam
40 non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino, austeritatis Albano, vehementiæ [62] minus Falerno. Ab his Statana nô longo interuallo absuerint. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis colósque hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga à [63] circumiectis: quantùm illis feritas facit roboris, tantùm nobis hic succus. [64] Lactis potus ossa alit, frugum neruos, [65] aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contraq; labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur: sic & oculi. Stomachus recreatur: [66] appetentia ciborum inuitatur: tristitia & cura hebetatur: vrina & algor expellitur: somnus conciliatur. Præterea vomitiones sistit: collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat. Asclepia-
50 des vtilitatem vini æquari vix Deorũ potentia posse pronuntiauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magísque vrinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stoma-

 cho

45 similis pr. præt. acini colore. Dal.

46 inefficacius. Dios.

47 in villa extruxerit. M. villam ea cinxerit. Alij.

48 quæ ad rem. tan. pertinet. M.

49 innumeri. Vet.

50 indices. Chiffl.

51 Et deinde. CH.

52 præferendo. Vet. præponendo. Alij Vet.

53 his. CH.

54 constent. Vet.

55 vnquam. M.

56 victoriã, in CH. d.

57 exigit. M. & CH.

58 Hoc non frigido stomacho potu inutile: non idem. M.

59 necnon. CH.

60 nec, in Vet. d.

61 Cæcubum Iam nô gignitur.

62 minus quàm Falerno. Vet. minus Falerno habent. CH.

63 circumtectis. CH.

64 lactus. CH. fortassis, lacteus.

65 aqua. CH.

66 & appet. CH.

[e]cho innatat: austerum facilius concoquitur. Leuissimum est, quod celerrimè inueteratur. Minus infestat neruos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus vtile est pingue, [n] nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celeriùs per vrinam transit, [67] tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. [68] Vinum si sit [o] fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem [69] ademere his, quæ per se [p] cariem traxere. Quo certè vocabulo satis [q] consilij dedere prisci: [70] quoniam & in materiis cariem fumus erodit. at nos è diuerso fumi amaritudine vetustatem [71] indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate [72] salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minimè vtilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. [73] Sua cuique vino [r] saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere [s] volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluúmque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, [t] inutilissimum est. Curas vigorémque animi impendit, ad procinctum tendentibus: somno [74] verò ac securitatibus iamdudum hoc [75] fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoq; in prouerbium cessit, [u] sapientiá vino obumbrari. Vino [76] debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum: Itémque [77] iugi superbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus extemplo discutit. Meracis potionibus per viginti dies ante canis ortum, [x] totidémque posteà, suadet Hesiodus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum viuum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando [78] nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, præsteras, fungos. Item contra inflationes rosionésque præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismũ sentiant. Dysentericis, sudatoribus, [79] in longa tussi, in epiphoris, [y] meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album [80] inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas [81] iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri [82] potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum [z] liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: vulgo verò, quod quenque maximè [83] iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus [A] fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires [84] è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua [85] factum, inutile est stomacho, neruis, uesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia [86] existimantur. Non expedire [87] vomitoribus, sicut neque mustum, neque [88] sapa, neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta [B] crapula est. Tussientibus & in rheumatismo [89] nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrúm ve magis constringit, magísque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vuluarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumtismo: [C] exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ [90] picem resipit, [D] picatúmque appellatur. [E] Heluenanco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in [91] febre, nisi [F] veteribus ægris, [92] vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. [G] dimidia enim pars periculi [93] est noctu, hoc est spe somni, bibentibus: nec à partu abortúve, nec [H] à libidine ægrotantibus, nec in capitis

67 tanto magis. CH.
68 Vinum Situinum fumo. CH. & in lemmate hic apposito, De vino Situino med.
69 addunt his quæ per se ca trahût. CH.
70 Cæterùm in mat. Vet.
71 induci Vet.
72 insalubria. CH.
73 Hæc prima dimidiata clausula deest in. CH.
74 verò accommodatum ac securitati. Iamdudum. Erasmus
75 profuit. Vet.
76 demus. CH.
77 iugiter. Vet. iuge superbibere. Ebrietatem quidem frigidæ. CH.
78 necant. Diosc.
79 è longa. CH.
80 inueterescẽs. CH.
81 iumentis: infusa cornus lassitudinem auferunt. CH.
82 potui. Vet.
83 iuuerit. Validum vtilissimũ omnibus. Vet
84 in musto sibi fecit. Vet.
85 fractum. Vet.
86 existimantur, sed non. Vet.
87 vomitionib⁹. CH.
88 sapam. Vet.
89 resinata. Diosc.
90 piceum. CH.
91 febri. CH.
92 vinum, in CH. d.
93 abest. Vet.

in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussiētibus, nec [94] in [I] tremore neruorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi circa [95] illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum [96] [K] venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano nec [L] singultiētibus nec si cum [97] febre dyspnœa sit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsque: nec quorum conniuentium [M] perlucebunt oculi, neu [98] palpebris nō coëuntibus, vel si dormientibus hoc idem [99] eueniet: aut si cruore suffundūtur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa, [100] nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si vrina difficilè reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura [101] effundetur. Cardiacorum morbo vnicam spem [102] in vino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, [103] alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet [N] nec à somno, nec præcedente alio potu: hoc est, [104] vtique sitienti, nec nisi in desperatione [105] suprema: & viro facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dādi pro vehementia vini: item [106] mistura. Atque vulgò satis putant vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, [107] dandum: [108] & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum [109] vsum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliàs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab armorum equitandíve lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & [O] palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem [110] excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos nō perficienti, [P] prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In [Q] pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit vt [111] infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque [112] quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus [113] cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua [114] bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur: cum eadem [R] conualescentium & à Solis ardoribus. [S] Oculis quoque illo modo [115] saluberrimū. Plurimū fotu medetur [116] post [T] vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contráque omnium [117] aculeatorum venena & pruritus. Item contra [V] multipedæ [118] morsum. Calidum in spongia [119] appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi [120] fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione [121] post excisos calculos, [122] & omni alia, foris in spongia [X] impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum vtique sanguinē discutit. Contra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit [123] aluos, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidētia sedis [124] vuluæq;. [Y] Tussim veterem [125] inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœā, dētium labefactationem. Vesicæ nocet, neruorúmque infirmitatibus. Nesciêre medici, quantum cōtra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus vtrem aceti ferēs, quoties deposuisset, sentiebat ictum, aliàs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq; succursum. Neque [126] altero os colluunt venena exugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modò est, verùm & rerum plurimarum. [Z] Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo vsu mitigatur [127] tosto pane aut [128] vino: vel accenditur pipere ac lasere: vtique sale cōpescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa [aa] supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cùm dolorem eum perpeti nequiret, vnius medicorum portentosa scientia, ignorante Diuo Augusto,

94 in tremore neruorum vel doloribus. CH.
95 ilia Vet.
96 vrinarum, Vet.
97 febri. CH.
98 palpebrísve CH.
99 euenit CH.
100 vel. Vet.
101 effundatur. CH.
102 hanc vino. CH.
103 alij in remis. CH.
104 vtique nisi sitiēti. Dal.
105 summa. Vet.
106 misturæ aquæ. Vulgo Vet.
107 largius dandum. Vet.
108 &, in CH. d.
109 vsum docere, cùm &c. possimus vti. Vet.
110 excreantibus. Nō inutile fictitiū potest vid. Vet.
111 infuso terra. Vet.
112 quotiescunque alias prosit per se haustum. Fastidia CH.
113 prohibet. CH.
114 bibitur multis. Cum stomaticis vtiliter gargarizatur. Cutem non velatam tuetur à solis. Vet.
115 saluberrimum potu medetur. CH.
116 prodest contra hirudines. M. post hirudines CH.
117 oculorum CH.
118 morsum, calidū. Vet.
119 appositū, in M. d.
120 fasciculo. Medetur &. CH.
121 per. CH.
122 & omnes alias rosiones. Vet.
123 aluum. CH.
124 vuæque. Diosc.
125 & recentem lacescit. Idem.
126 aliter. CH.
127 vsto pane, aut cū vino. CH.
128 cumino. Vet.

129 satius. Vet.

gusto,[129] tanti putauit vsu pedum sensúque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

ANNOTATIONES.

a Paleales vocat Aurelianus cap.21.lib.3. chronion. Vide Columellam cap.43.lib.12. Vide suprà cap.1.lib.14.& cap.17.lib.15.
b Siticulosis, ardentibus, & longis febribus.
c Duritiæ & lactis plenitudini, τῇ σπαργώσει. Diosc.
d Et fœminas vteri fluxione vexatas. Diosc.
e Ob dulcedinem, qua laxat, & mollit, obstructionésque parit.
f Festus, ridicula, nisi fallor, interpretatione, vuam taminiam exponit, quæ tam mira sit, quàm est minium. Tacitè hic reprehenditur Celsus, qui taminiam vocauit lib.3.cap.de hydrope.
g Eam Plinius innuit, quam syluestrem vitem Dioscorides vocat, & quæ paulò pòst describitur, & ampelos agria nominatur, & quæ Theophrasto athragena vocatur.
h Apud Dioscoridem est, οὐλα τὲ ῥευματιζόμενα στέλλει, καὶ ἄφθας τὰς ἐν στόματι θεραπεύει μετὰ μέλιτος. Rheumatismum gingiuarum sistit, vlcera oris manantia cum melle sanat. Sic Ruellius cum Plinio. Mallem vertere, vlcera oris depascentia. Deceptus est Plinius in vocibus οὐλὴ & οὖλον.
i Cùm is crassus, & viscida pituita permixtus, faucibus adhæret, & strangulationis periculum adfert.
k Hæc est glycypicron Dodonæi, &, vt quidam volunt, melothron Theophr. Vide quod adnotatum est ad cap.7.lib.27.
l In podagra, & articulari morbo.
m Pendebat enim è doliis, vinariisque vasis tabula, in qua vini solum natale, & ætas scribebatur, ac quo tempore, quibúsve consulibus esset conditum. Iuuenal. Satyr.5.

-cuius patriam titulumq; senectus
Deleuit, multa veteris fuligine testæ. Brod. cap.3.lib.1.

n Quale melampsithium Diosc. vocat cap.9.lib.5.
o Quod scribit Columella cap.6.lib.1. Apothecæ superponuntur locis, vnde plerumque fumus exoritur, quoniam vina fumo celerius vetustescunt, eius tenore præcocem maturitatem trahunt. Horat.

Hic dies anno redeunte festus
Corticem astrictum pice dimouebit,
Amphoræ fumum bibere instituta.
Consule Tullo. Brod. cap.13.1.

p Saporem, qui nimia vetustate contrahitur.
q Non esse vina ad extremam senectutem recondenda, quæ cariosa est.
r Suus humor, si dolia implenda sunt, cùm vinum deferbuerit.
s Non sitire, & cibos modicè proluere, optimũ præceptũ Diosc.
t Galenus commentar. aphor.28.lib.6.
v Eò pertinent Græcorum illæ sententiæ: οἶνον ἐν ἴχαν τηλίκα, κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ. Ac rursum hoc Xenophontis in Symposio: τὸν οἶνον κατὰ τὰς τῶν ἀνδρῶν ψυχὰς, ὥσπερ μανδραγόραν, τὰς λύπας κοιμίζειν, τὰς δὲ φιλοφροσύνας ἐγείρειν, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα. Lepidè hoc Aristophanes, τὸ δὲ γάλα, ἀπὸ μοι πίεσι; Β. τὸ οἶνον, φιλ[illegible]γω. Idem & perquàm venustè, vinum ἀφροδίτης γάλα scribit.

Rhodig. cap.& lib.28.
x Exoriente sidere id à se fieri gloriatur Anacreon.
y Parum dilutum. Prorsus meracum in iis ægritudinum generibus noxium fuerit.
z Bona corporis natura prǽditis.
A Saccabant olim vinum, cùm mustum, priusquam ferbuisset, per saccum toties colabant, vt defecaretur. Sic adempta fece, quæ vini vim alit & auget, vinũ lenius & imbecillius bibebatur. Fecis vini tiam necantem vim autor describit sequenti capite. Vide cap.19.lib.20.& 2.29.
B κραιπάλη Græcis. Vini condimẽtum sic dictum, quòd κραιπάλην, id est, capitis grauitatem affert. fit è resinæ crudo flore.
C Profundarum, & abditarum partum. Dioscor.
D Celsus Allobrogicum vocat cap.5.lib.4.
E Heluico. Vitis agri Viennensis quæ vinum præbet sponte naturæ picem olens, generibus Aruerno, Sequano. Heluico constabat. cap.1.lib.14.
F Vel ætate senibus, vel inueterato morbo.
G Leuius, ac minus periculum est, cùm remissa febre alliciendi somni caussa bibitur.
H Vinum enim debilitatos iam immodica Venere neruos grauius offendit.
I Vt nec caduco morbo, licet vtraque ægritudo frigida sit.
K Vrinarum: si venarum legas, intellige vehementem, magnum, & concitatum pulsum.
L Ab acri humore stomachum lancinante.
M Aut scintillis micabunt, aut rubore nitebunt.
N Ne calfacta somno viscera, vino etiamnum magis incalescant.
O E palmulis chydæis, maturis. Dioscorides aluum sistere ait, nõ mollire, propterea que cœliacis dat, & dysentericis.
P Quæ pica & malacia vexantur.
Q Apud Festum pesestas pestilentiam vocabant imprecatores, cùm fundum lustrantes abigi poscebant & auerti morbum, mortem, labem, nebulam, impetiginem.
R Iis qui à sole vsti capite doluerunt, & iam melius habent, aut qui in diariam febrem ea ratione inciderunt.
S Inflammatis, fluxione tentatis.
T Ignis, aut feruentis aquæ.
V Autor cap.2.lib.20. millepedam à Græcis sepa vocari ait, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè noxiam: eius morsu tumorem insequi, & locum putrescere: quæ de scolopendra audienda sunt. Vide infra quæ notata sunt in cap.6.lib.29.
X Aut ægro in eo desidere iusso, adiecto salis tantillo. Celsus li.7.
Y Et recentem lacessit. Dioscorid.
Z Alpes exercitui suo, eiusque impedimentis peruias Annibal fecit ea industria & diligentia.
aa Idem ferè de Seruio Clodio narratur cap.3.lib.25.

De aceto scillino, & oxymelite, & sapa, & fæce vini, aceti, & sapæ.

CAP. II.

1 gustatu. CH.
2 dolorem. CH.
3 liberam. CH. pondo libram quadrantem aquæ pluuiæ. Diosco.
4 databant. CH.
5 & anginis caldum garg. CH.
6 Ea sale & aceto recente efficacior est. Vet. Fit sale, aqua, & aceto. Recens efficacior est. Alij Vet.
7 hæc melior. Vet.
8 mortuos. M.
9 pota. Vet. potu. CH.
10 eam. Vet.
11 sui, in M.d.
12 fecibus. CH.

Acetum scillinum inueteratum magis probatur: prodest, super ea quæ diximus,[a] acescentibus cibis:[1] gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi:[2] odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vuluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis, renum vitiis perquàm vtile. Cauendum exhulceratis. Oxymeli antiqui (vt Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo,[3] thymbræ quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant, decies deferuescente cortina, atque ita diffundebant inueterabántque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguítque. Nam etiam in febribus[4] dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum[5] & anginas, calidum gargarizatum, & auribus, & oris gutturísque desideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt:[6] id sale & aceto recente[b] efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo[7] hoc[c] melius. Vsus contra cantharidas, buprestin, pinorum erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, & contra mordentia venenata. Secundas partúsque[8] emortuos trahit cum bulbis[9] potum. Fabianus autor est, venenum esse, si quis ieiunus à balineis[10] id bibat. Consequens horum est vini fex,[11] sui cuiusque generis. Ergo vini[12] fæci tanta vis est, vt descen-

descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa[13] præbet lucerna, quandiu extinguatur, periculun denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis verò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca vel madida contra phalangia, & testium mammarúmque[14] inflammationes, vel in quacunque parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in vino[15] decocta crematur & siccatur. Experimentum est legitimè coctæ, vt refrigerata linguam tactu videatur vrere. Celerrimè exanimatur[16] loco nō incluso condita. Crematio ei multum virium adiicit. Vtilissima est ad compescendas lichenas furfurésque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis

10 cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus, & genitalibus. In vino autem aduersus strangurias bibitur. Cùm[17] expirauerit quoque, lauandis corporibus & [d] vestibus vtilis: túncque[e] vsum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est, multóque magis exhulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adiuuat. Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum menses. Panos [f] discutit nondum exhulceratos, & anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem [g] extinguit. Vngues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum meanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo illita vna nocte [h] rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vuluas purgat. [18] Sæpe fæce ambusta sanantur, melius addita

20 lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

13 trahitur. M.
14 inflationi. CH.
15 decocta. Siccatur, & crematur. Vet cocta crematur & sicca ta. CH.
16 non inclusa condita. CH.
17 expirauit. CH.
18 Sapæ fæce. Alij reponunt.

ANNOTATIONES

a Ventriculo acida pituita farcto, vel melancholico succo.
b Multas & insignes acidæ muriæ, τῆς ὀξάλμης, facultates à Dioscoride proditas auctor silentio præterit.
c Melior, leg. nisi ad Græcam vocem ἕψημα referas, vel Latinam defrutum.
d Lixiuiis. Parisienses vulgo id miscent.
e Summa vi adstringendi.
f Hæc de fece vini Dioscorides, non aceti.
g ἀνυρολογία extinguit mammas, pro extinguit lac. Dioscorid. σπαργῶντας μαστὸς, γάλα τι ῥέοντας ἀποσβέννυσι, vbera distenta, tumida, lactéque manantia extinguit.
h Serenus, vt quidam exponunt, eam compositionem vnguentum cineris vocat.

Ad rutilam speciem nigros flauescere crines,
Vnguento cineris prædixit Plinius autor.

Cato. *Mulieres nostræ cinere capillū vnguitabant, vt rutilus esset crinis.* Seruius in Georg. immundum cinerem exponit, quo puellæ non vtuntur ruffandis crinibus.

De oleis, & folijs oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca. CAP. III.

30

OLearum proxima autoritas intelligitur. Folia earum vehemētissimè adstringūt, purgant, sistunt. Itaque commanducata imposita hulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici vsserint, gingiuarum inflammationibus, [1] paronychiis, sordidísque hulceribus excrescentibus. Cū melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus, & pustulis, procidentíque [2] pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso[3] vino & aqua cælesti, siccatúsque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vuluæ. Vtilis & [4] saniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris,

40 quæque serpunt hulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & [5] cauliculi florescentes, vt spodij vicem cinis præstet: vinóque infuso iterum vritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manātia hulcera. [6] Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maximè oleæ, mirari[7] satis est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, [8] venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro[9] quærendam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho vtiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequàm condiantur, v-

50 sum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ vrinæ, item dentibus, [10] aut attritis, aut[11] conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis

1 & paron. sord. vlc. & putrescētibus. CH.
2 pupulæ. CH.
3 vino aut aqua. Dioscorid.
4 sanie manantibus. CH.
5 folia cum floribus. Diosco.
6 Nam lachrymam. M.
7 satis non est. Reperti sunt qui. M.
8 venenum tamen esse. Dal.
9 quærendum. CH.
10 carnem audenda attritis. CH.
11 perculsis. Vet.

oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita,[12] pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus vrinæ. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti:[13] sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus, dētium[14] stabilitati efficacissimè subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior: item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur. Multò autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in[15] cupreo vase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, vt quæque causa exigat in[16] curatione oris, dētium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic vsus, vtique inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, gēitalium, vuluæ exhulcerationi. Illinitur verò podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si verò cum[17] omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem,[18] casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè sanat. Cruda amurca[19] podagris foueri vtilissimum.

12 pusulas. CH.
13 Sed reddenda medicinæ quoque ratio est. Alij.
14 instabilitati. Alij.
15 cyprio M. & infrà cap. 5. lib. 33.
16 curationem. CH.
17 omphacino Dios.
18 cauiarios. Corn. ex Vet. hic & CH.
19 podagros. CH.

10

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupreßino, & cytreo, & caryino.

CAP. IIII.

20

Oleastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit,[1] siccat, & ad cicatricem perducit: cætera, vt in[2] oleis. Peculiare autem, quòd folia decoquuntur ex melle,[3] dantúrque cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleum[4] tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis verò quæ purganda[5] sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, & epinyctides. Item cum farina hordeacea venter: in rheumatismo cum [a] oleo[6] capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causásque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum[7] est [b] omphacinum, proximè viride. Prætereà quàm maximè[8] recens, nisi cùm vetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quódque non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quàm aliud: sudores[9] cohibet. [b] Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget hulcerum[10] incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat, præcipuè psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditúmque vomitionibus, contra[11] omnia suprà dicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionúmque[12] refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magísque ruta simul[13] decocta pellit. Item ventris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris vtile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent: inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magísque[14] discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare,[15] & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis [d] acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si vetusti non

1 siccatque. CH.
2 oleis In hoc autem peculiare. Vet.
3 & dantur. CH.
4 tantum acrius efficaciusque CH.
5 sint.
6 in capitis dolore.
7 esse omphacium. CH.
8 recens. At si. Vet.
9 corrigit. Vet.
10 purgamenta. Vet. excremeta. Alij Vet.
11 marina. Vet.
12 remedio.
13 d cocta sedat: pellit item. Vet.
14 discutit. Sudores & duritias. Vet.
15 sed.

30

40

50

non sit occasio, decoquitur, vt vetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambustis. Cum cinere verò muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, [16] nulla animans attingit. Ellychnia ex vua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici [17] germine decoctum, vermiculósque in his necat, & grauitatem auditus discutit, [18] sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores [19] & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole vstis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se verò capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum vtilius quo recentius, quóque viridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideò paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calice Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, vuluæ exhulceratæ, vesicis, hulceribus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera. Item [20] eruptionibus ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos [21] luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, bupresti, aliísque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrsinæ [e] siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleũ eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod [22] caryinum appellauimus, alopeciis vtile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis [23] doloribus illitum. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, [24] totus modus deperit. Ex Gnidio grano factũ, eandem vim habet, quam [25] cicinũ. E lentisco factum, vtilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè vt rosaceum, ni [f] durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulásque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat, varos, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, [26] mollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & vuluæ [g] concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto [27] struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris [28] olet, qui somnum facit. [h] Astringit [29] gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. [i] Balsaminum longè pretiosissimum omnium, vt in vnguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimùm confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones omnes duritiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquàm vtile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum [30] horrore venientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen [31] modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item [32] frontibus dormire volentibus: efficacius, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & [k] vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum [33] emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximũ rosaceo [34] effectũ habens. Narcissinũ dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ ca-

16 nullum animal. Vet.
17 tegmine. Vet.
18 sonosque. Vet.
19 & oculorum hebetudines Medetur. Ex Dioscor.
20 erupt. papularũ. Diosc.
21 laxatos, sudorem compescit. Diosc.
22 carynum. CH.
23 dolori. CH.
24 tostis modiis. M. totus modius. M. aliud.
25 cniciaum. Diosc.
26 emollit. CH.
27 struthij herbæ. Diosc.
28 suauiter olet, & somn. Ex Diosc. Lego, Odor floris suauis, & qui somnum faciat. Dal.
29 melinum. Vet.
30 horrores illitu discutit. Diosc
31 modico. CH.
32 fronti. Vet.
33 emolliendo vtile est. CH
34 effectu. Narcissinum. M.

35 Lilinum. CH.
36 quod & mellinũ, & seiræon vocamus, renibus &c.
37 concoquendisque vitijs. Vet. concoquẽdisque intus. CH.
38 Selgitium. CH.
39 Enguini. Alij Egubini M. Egouini. CH.
40 soluit. Vet. & CH.
41 Pugnatores Alij.
42 scabiem Est autẽ à vitibus. M.
43 Pisino ol. vs. ad tussim &. CH.
44 & sitim.
45 in quo vsu. CH.
46 siccæ vtiles. Diosc.
47 intestinis, cum cotoneis, & cerato oenanthino Suggillata Ex Diosc.
48 & vino restinctj. Ex eod.

quæ cacoëthe vocant.[35] [m] Lirinon,[36] quod & phaselinum & Syrium vocauimus, renibus vtilissimum est, sudoribúsque euocandis, [n] vuluæ molliendæ,[37] concoquendóque intus.[38] Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod[39] Iguini circa Flaminiam viam vendunt.[o] Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo nō sine nausea, aluum[40] emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpescũt, excitantúrque crebrò.[41] Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum vnum.[43] Pissino oleo vsus & passim ad quadupedum[42] scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minùs siccæ: nec, quantùm videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas,[44] sitim sedandam,[45] in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus[46] vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri,[47] intestinis. Cum cotoneis & cera & croco suggillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili[48] nouo, cinere loto spodij vicem efficiunt, miscentúrque collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

ANNOTATIONES.

a Oleo in capitis dolore. alioqui fuerit ἀκυρολογία. non enim dolor illinitur, sed affecta dolore pars.

b Omphacinum oleum fit ex oliuis acerbis & immaturis: Viride ex olea druppa, nempe cibo nondum matura, iam tamen colorem mutante. Vide cap. 27. lib. 12. Viride alij interpretantur quod ex oliuis mola fractis sponte fluit, non ignis vi elicitur, vulgò *Huille Vierge*.

c Eius mentio fit cap. 7. lib. 15. De œnanthino non oleo, sed vnguento, Dioscorides tradit quòd hic Plinius scribit.

d Quod apes fecerunt, nunquam ad opus fumo excitatæ.

e Ignoranter Plinius errat nominum similitudinibus deceptus. oxymyrsines enim ac myrti natura prorsus diuersa est: præterea ex oxymyrsine oleum fieri nullus autor prodit. Idem error annotatus est cap. 7. lib. 15.

f Adstringendi vi potentiore & paulo calidius.

g Sanguinem emittenti, vel procidenti.

h Calfacit, emollit, relaxat Dioscoridi. Adstringere quidem verum est, refrigerare falsum, nisi citra aromata simpliciter ex oleo omphacino & musto paratum fuerit. Quidam legunt, Adstringit & melinum.

i Obliuiosè Plinius hic oleum vocat, quod apertissimè & clarissimè cap. 25. lib. 12. succum esse scripserat, vt re vera est.

k Quas & ab erosione tuetur.

l Falsum hoc esse statim iudicabit, cui lupini vis & natura perspecta fuerit.

m Lilinum, quod & melinum, & sciræum vocamus, renibus &c. c. 19. li. 21. succus è flore lilij expressus, ab aliis mel, ab aliis Syriũ (lego seiræũ, quasi sapa) vocatur Leirium Narcissus est, quem veluti congenerem liliis Plinius adnumerat cap. 5. lib. 21. quo loco rubrum lilium præstantissimum esse ait in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, vt suspicari quispiam possit inde sumpta Phaselini & Syrij epitheta, leirinúmque oleum hic audiendum quod è rubro lilio fit: verùm ex eo genere lilij parari nemo tradit.

n Hæc omnia citantur ex Dioscor. nimis pressè.

o Aurelianus cap. 1. lib. 2. χρονιῶν oleum Syriacum vocat, laudatque in paralysi vt mordicans, accendens, emolliens. Vide suprà cap. 7. vltimum, lib. 15.

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

1 præfert myr. pr. in Aegypto. Ossa non habet rel. modo balanus. Vet.
2 ciet CH.
3 Palma Elate. (sic CH.) medicinæ confert. M.
4 illitu. Diosc.
5 fluxiones. CH.
6 & in. Dal.

P[a]Alma quæ[1] fert myrobalanum, probatissima in Aegypto, [b]ossa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menses[2] sistit in vino austero, & vulnera conglutinat.[3] Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ cōfert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat[4] suffitu, partus extrahit. Datur bibẽdus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris[5] fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo,[6] in [c] vuluarum vitiis efficacissimus.

ANNOTATIONES.

a Dioscoridi palmula immatura Arabicæ myrobalano similis est.

b Colliguntur enim virides & immaturæ balani, pomo carne sua tantum obtecto, nondum genito intus nucleo. Suprà cap. 22. lib. 12. & cap. 4. lib. 13.

c Leg. vuarum: columellarum, gurgulionis. Vuam enim iacentem & laxiorem eximia vi siccandi, quàm habet, reprimit & adstringit.

Medicinæ ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere. CAP. VI.

1 aluum cogunt & vers. Vet.
2 bilem gignũt, inflationes pariut. Diosc.
3 tamen natura prosunt. M.
4 prosunt. CH.

PRoximæ varietates generum medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his [a] verna, acerba, stomacho inutilia sunt:[1] aluum,[2] vesicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda[3] tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem[4] possunt decocta, quoniã amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadẽ quæ suprà scripta sunt. Ad stomachi

autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos ſanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillum[5] reddunt. Quę ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem ſuauitati multùm adiiciunt, ſtomachóque vtilius id faciunt. Quę verò in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi vitia trita cum roſæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodeſt. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & ſiccus inflammationibus oculorum, excreationibus ſanguinis, menſibus mulierum. Fit & ſuccus ex his mitis, cum vino dulci tuſis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, ſi procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideò vtiliſſima, quæ ex Sicilia veniunt. Minùs vtilia ſtruthia, quamuis cognata. Radix eorum circunſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita vt[6] qui facit, dicat quæ capiat, & cuius cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, ſtomachum[7] & ventrem ſoluunt, ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & vomitiones, vrinas cient. Syluestria mala ſimilia ſunt vernis acerbis, aluúmque[8] ſiſtunt. Sanè in hunc vſum immatura opus ſunt. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipſa vel ſemen. Faciunt oris ſuauitatem, decocto[9] eorum colluto, aut ſucco expreſſo.[b] Horum ſemen edẽdum pręcipiunt in malacia prægnantibus: ipſa verò contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facilè manduntur.[c] Punici mali[10] nouem genera nunc[11] iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ[d] apyrina alio nomine[12] appellauimus, ſtomacho[e] inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuáſque lædunt. Quæ verò ab his ſapore proxima vinoſa diximus, paruum nucleum habentia, vtiliora paulò intelliguntur. Aluum[13] ſiſtunt, & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca citráque ſatietatem.[14] Sed hæc minimè danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum vtili nec ſucco.[f] Cauentur æquè vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Vuam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus vinum aperuit natura. Vtrunque aſperiore cortice. Hic ex acerbis in magno vſu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit:[g] ob id malicorium appellant medici.[h] Vrinam cieri eodem monſtrant: miſtáque galla in aceto[15] decocto, mobiles dentes ſtabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat[16] infantem.[i] Diuiditur malum, cæleſtíque aqua madeſcit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem excreantibus.[k] Ex [17] acerbo fit medicamentum, quod ſtomatice vocatur, vtiliſſimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his quas nomas vocant, & quæ in hulceribus excreſcũt.[18] Cõtra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tuſis, ſuccóque decocto ad[19] tertias, cum croci, & aluminis ſciſſi, myrrhæ, mellis Attici ſelibris. Alij & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſſitudine, ad virilitatis & ſedis vitia, & omnia quæ[20] Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum ſerpentes fugant. Cortice Punici ex vino[21] decocti & impoſiti, perniones ſanantur. Contuſum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam,[22] tormina &[23] tineas pellit. Punicum in olla noua,[24] operculo indito, in furno[25] toſtum & contritum, potúmque in vino, ſiſtit aluum, diſcutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis,[l] cytinus vocatur[26] Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento. Si quis vnum ex his, ſolutus vinculo[m] omni cinctus & calceatus, atque etiam anuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus, atque ita luſtratis leui tactu oculis, mox in os[27] additum deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem[28] paſſurum eo anno. Iidem cytini ſiccati tritíque, carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus[29] medentur: vel ſi mobiles ſint, decocto ſucco. Ipſa [30] corpuſcula trita, hulceribus quæ ſerpunt putreſcúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorúmque: & ferè ad omnia,[31] quæ cortices malorum. Aduerſatur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiámque priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequàm ſcilicet malum

5 reddit. Dal.
6 quid faciet. CH. lego, quid id faciet.
7 vexant, &. Dioſc.
8 & adſtringunt. Idẽ.
9 ore. Vet.
10 quinque. cap. 19. lib. 13.
11 iterarj. CH.
12 appellamus. CH.
13 ſiſtunt acida, & Dioſc. ſiſtunt & ſtomachum dum. CH.
14 Sed alimenti dulcia minimum dant, atque omnino nulla &c. vtilia nec ſucco. Medentur acinj vomit. Ex Dioſc.
15 deçoctum. Vet. & CH.
16 famem. Vet.
17 acinis. Dioſc.
18 Et contra. Dal.
19 ternas. CH.
20 hypociſtide. Dioſc.
21 decocto & impoſito. Dal.
22 tormin ſedat, & tænias pellit Dioſc.
23 tænias. CH.
24 coperculo inlito. CH.
25 exuſtum. CH.
26 à Grecis. CH.
27 inditum. Vet.
28 paſſurus eodem. CH.
29 medentur ſi mobiles ſint, decocto, aut ſucco. Vet. et ex Dioſc.
30 vaſcula. Vet.
31 ad quæ. Vet.

ipsum prodeat, erumpentes, quos[n] balaustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu mẽses fœminarum: sanant oris[32] hulcera, tonsillas, vuam, sanguinis excreationes, ventris & stomachi solutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, vt sic quoque experirentur, inuenerúntque tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti. Quin & nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti tusiq; stomachum iuuant, cibo aut[33] potioni inspersi. Bibuntur ex aqua cælesti, ad sistendum aluum. Radix decocta succum remittit, qui[34] tineas necat, Victoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas[35] Lycium, præstat vtilitates.[o] Est & syluestre Punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ somnos faciunt. Semine poto,[p] aqua quę subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

32 hulcera capitis. Diosco. ἀχῶρας.
33 potionibus per se. CH.
34 tænias. M. & CH.
35 hypocistis. Diosc.

ANNOTATIONES.

a ἔαρος ἀκμάζοντα: vêre vigentia, matura, tempestiua, Dioscor. talia sunt cerasa, pruna, mora, fraga.

b De mali succo, aut cortice potiùs id audiendum, quàm de semine, apud Dioscoridem.

c Punici mali nouem genera &c. Hoc loco vocabulum Nouem aut omnino superuacuum est, aut eius loco legendum est, quinque, vt suprà cap. 19. lib. 13.

d Apyrena. Suprà cap. 19. lib. 13. ἀπύρηνα vocat, non quidem dulcia, sed quibus nucleus minimè lignosus est, verùm candidiore & molliore natura.

e Dioscoridi punica omnia stomacho vtilia: atque adeò dulcia vinosis & acidis stomacho vtiliora.

f Medentur acini vomitionibus. In Dioscoride est, κοιλίαν, καὶ στομάχου ῥεῦμα πυρέσσουσιν ἵστησι.

g Imò verò quòd mali putamen & tanquam corium sit cortice durius, nucis inuolucro tenerius. Malicorium Græci nunc σίδιον, nunc τὸ τῆς ῥοιᾶς λέμμα, ἀπὸ τοῦ λέπειν. Marcellus medicus caliculos punici vocat.

h Hoc falsum. Dioscorides acida magis vrinã ciere tradit, quàm dulcia.

i De acinis acidi punici id Dioscor.

k Ex acinis fit &c. Id fieri tradit Dioscor. ex acinorum succo cum melle cocto, præsertim acidorum.

l Dioscoridi & Gal. lib. 6. Simpl. Cytinus flos est mali punicæ satiuæ. At Gal. 6. κατὰ τόπους, cytinos esse ait πρωτογόνους ῥοιᾶς. καθ' ὃν γὰρ χρόνον ἀνθεῖν παύεται τὸ δένδρον, καρπὸς αὐτοῦ φαίνεται σχηματιζόμενος εἰς ἰδέαν ῥοιᾶς. His verbis Gal. Cytinum ait fructus esse rudimentum, quod deciduo flore primum apparet, & formatur. Inde legendum hic videtur, florere desinentis. Capitula mali punici Celsus cytinos vocauit lib. 5. in descriptione emplastri rhypôdis. Nec illud tacendum, cytinos, quanquam propriè mali sunt punicæ, dici tamen & de aliis. Sic hioscyami cytinos dixit Dioscorides.

m Hoc Plinius paulo superstitiosiùs, quàm Dioscorides. Vide vtriusque auctoris dictionem, & confer.

n Incogitanter hæc Plinius. Cytinus flos est satiuæ punicæ, balaustium syluestris.

o ῥοιὰν Græci malum punicum vocant: ῥοιάδα μήκωνα papauer erraticum, sic dictum quòd protinus flos decidat. Horum vocabulorum affinitate deceptus Plinius, papauer cum punico oscitanter confundit.

p Dioscor. erratici semen ἠπίως κοιλίαν μαλάσσειν, aluum leniter mollire: corniculati verò, ἐπιεικῶς κοιλίαν καθαίρειν, clementer aluum purgare inquit, sed non aquam subter cutem educere.

De pyris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ.

CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus onerosus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mirè salubria & grata, præcipuè Crustumina. Quæcunque verò cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è pyris,[1] ad discutienda corporum vitia: &[2] decocto eorum ad duritias vtuntur. Ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellúntque pondere & pugnante succo. Pyrum syluestre tardissimè maturescit. Conciditur, suspensúmque siccatur ad sistendam aluum: quod & decoctum eius[3] potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem vsus. Pyrorum ligni cinis contra fungos etiamnum efficaciùs proficit. Mala pyráque portatu iumentis mirè grauia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si priùs edenda dentur aliqua, aut vtique ostendantur. Fici succus lacteus,[a] aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in vmbra siccatur ad aperienda hulcera, cienda menstrua[4] apposito cum luteo oui, aut potu cum[5] amylo. Podagris illinitur cum farina[6] fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarúmque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum vespárumque & similium venenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur,[b] omnibusq; quæ emollienda[7] sunt discutiendáve. Præstant[8] hæc & per se folia. Et[9] alij vsus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. Extra-

1 ad repellenda. Diosc.
2 decocta. CH.
3 potu. CH.
4 appositum. CH. appositus cũ lu. ou. aut potus cum. Vet.
5 amygdala. Diosc.
6 græci fœnj. CH.
7 sint. CH.
8 hoc. CH.
9 alius vsus & alius eorum. CH.

Extrahunt infracta ossa cum papaueris syluestris foliis. Canum rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, [10] muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis, consumendísque quæ excrescunt. Fici maturæ vrinam cient: aluum [11] soluunt: sudorem mouent, papulásque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudátia huius cibi opera corpora perfrigescunt. [12] Nec stomacho vtiles: sed ad breue tempus, & voci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores, quàm primæ: [c] medicatæ verò nunquam. Iuuenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minúsq; rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas [d] stegnas vocant. Siccæ fici stomachũ lędunt: gutturi & faucibus magnificè vtiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper vtiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus [f] ad carnes eos transtulit. [13] Recolligentibus se à longa valetudine vtilissimæ. Item [14] comitialibus, & hydropicis: omnibúsque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponũtur: efficacius [15] calce aut [16] nitro admisto. Coctæ cũ hyssopo pectus purgãt, [g] pituitam, tussim veterẽ. Cum vino autem ad sedem & [17] tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco vtiles sunt pleuriticis [18] & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum hulceribus cum æris [19] flore. Pterigiis cum [20] Punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctę in vino, & cum absinthio & farina [21] hordeacea, nitro addito. [h] Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur Carbunculos extrahũt in vino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine hulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remediũ est: item phagedænæ. [i] Cinis non ex alia [22] arbore [k] aciem purgat [l] acrior, conglutinat, replet, adstringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, [23] ruptis, cyathis singulis aquæ [24] & olei. Datur tetanicis & spasticis: item potus vel infusus cœliacis, [25] dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. [26] Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiúmque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, siquis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente, atque [27] in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris [28] hulcera sanat. [29] Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farináque additis, tollũt. Spodij vicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis [30] tostus adiecto [31] psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minùs habet: [32] [m] surculo quoque eius [33] lac coagulatur in caseum. Exceptũ id coactúmque in duritiam, suauitatem carnibus [34] affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamentis. Aluum soluit: vuluam cum amylo aperit. [35] Pota menses ciet cum luteo oui. [36] Podagris cum farina fœnigręci illinitur. Lepras, psoras, lichenas lentigines ex purgat: item venenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut [37] in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admisto eruo, contra marinorum venena prosunt. [38] Adiiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & [39] omnium collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item [40] & foliis ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici [41] inflammationes discutiunt suffitu. Resistunt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionum ictus è vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis vuam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex

10 & muris. Dal.
11 soluunt, sed ad breue tempus: sudorem. Ex Diosc.
12 Nec stomacho cõtrariæ intell. Dal.
13 Decoloratis. Dios.
14 in comit. CH.
15 calce, aut iride. aut. Diosc.
16 nitro, aut sinapi adm. Corn. ex Vet nitro, aut si admisto. CH.
17 tumores. CH.
18 ac. CH.
19 flore, & parotidi, ac pterygiis. Vet. & spasticis Ali Vet. flore, & parotidi. Pter. CH.
20 malicorio. Diosc.
21 hordeacea Nitro addito aluum cient. Diosco. cient. Paulo antè hoc capite, idest molliunt Manducatæ aluũ soluunt. CH.
22 arbore acrior. vlcera purgat. conglutinat. Vet.
23 ruptis cinis cyathis M. raptis conuulsis cineris. CH.
24 & olei exiguo. Datur. Dosc.
25 & dys. CH.
26 Idem. CH.
27 cum. CH.
28 vulnera. CH.
29 Coctæ. Diosc.
30 coctus. CH.
31 hyoscyamo. M.
32 surculis. M.
33 lacte. CH.
34 affert. Alopeciæ fricantur. Vt supra hoc ipso capite.
35 Po[illegible], in CH. d.
36 Pod[illegible]gricis. CH.
37 in caua eorum inditus. Vet. aut cauis &c. A ij Vet.
38 A[illegible]icitur. CH.
39 omnem. Vet.
40 & nigræ foliis. Diosc.
41 inflationes. CH.

nis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in vino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur raměta[42] rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ vnius miraculum additur. Corticem eius[43] impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam ad alligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus[44] tauros quamlibet feroces, collo eorum circundata, in tantum mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Herba quoque, quam Græci[45] erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis[46] ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris[47] medetur: vtcunq; autě decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquàm vtilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis. Pruni folia[48] decocta tonsillis, gingiuis, vuæ prosunt in vino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho[49] verò vtilissima, sed breui momento. Vtiliora Persica, succusq;[50] eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius[51] eis pomis innocětior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt.[n] Nuclei Persicorum[52] in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum baccæ, vel è radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita vt triěs ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in iis, & satiuis prunis est limus arborum,[53] quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis.[54] Mora in Aegypto &[o] Cypro sui generis, vt diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga,[55] siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit[p] panos, omnésque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium:[56] spleneticis[57] bibitur. Illinitur & contra[q] perfrictiones. Celerrimè teredinem sentit.[58] Nec apud nos succo vsus minor. Aduersatur aconito & araneis, in vino potus. Aluum soluit,[59] pituitasq; ac tineas & similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & vitis[60] corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho[61] vtilia, refrigerant, sitim faciunt.[r] Si non superueniat alius cibus, intumescunt.[s] Ex immaturis succus sistit aluum: veluti animalis alicuius, in hac arbore[t] obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarij tres succi è pomo,[62] leui vapore ad crassitudině mellis redigǔtur.[63][u] Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hęc simul trita[64] miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, vuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo: Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur, vt suprà diximus. Mira sunt prætereà, quæ produntur. Mori germinatione, priùs[65] quam in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma:[66] ricinos Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguině sistunt adalligati, siue ex vulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue[67] hæmorrhoidis: ad hoc seruantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur, Luna plena defractus, incipiens fructum[68] habere. Si terrā non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunque tempore ab ipsis decerptum ita vt terram non attingat, adalligatumq; existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idemq; potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex vino aut posca potus. Reddenda est & antiquorum compositio: Succum expressum pomi maturi immaturiq; mistum,[69] coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta[70] & cupresso praeduratum vas Sole torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice,[71] qua & vulnera ad cicatricem perducebant.[x] Alia ratio: succum siccato exprimebant pomo, multùm sapori obsoniorū conferente. In medicina verò contra nomas & pectoris pituitas, & vbicunq; opus esset astringi viscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertium genus succi foliis & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur & per se folia. Radix per mensses incisa

42 ramorum. Vet.
43 iam pubescětem. Vet.
44 taurorum quamlibet ferocium col. eor. cir. in tam rabidam naturam. M.
45 Erinon. Diosc.
46 ferè, aut senis, foliis ocymi. Diosco.
47 medetur duabus drachmis, cum cyathis mellis Attici quatuor. Cumulatim decerpta &c. Cornarius ex Vet.
48 decocta, in M.d.
49 verò, in M.d.
50 eorum etiam expressus cum vino aut aceto. Dal.
51 eius. CH.
52 cum. M. cum oleo & aceto. CH.
53 quem gummi Gręci appellant, lichenibus, rhagadiis. Ex Diosco.
54 Sycomori. Diosc.
55 siccæ. M.
56 splenicis. CH.
57 bibitur, atque illinitur, & contra. M. & CH.
58 Neque &c. minor vsus. CH.
59 pituitas!, tæniasque. CH.
60 cortice. M. foliis. Diosco.
61 inutilia. Diosco.
62 leni. M. & CH.
63 Postea omph. arid. pondus XII. croci XI, aut murrhæ XI. Hæc simul &c. CH.
64 & mixta. M.
65 quàm folia. CH.
66 cytinos Hermolaus.
77 hæmorrhoidibus, vel hemorrhoide. Dal.
68 habere, si. Dal.
69 coquebant vase. CH. coquebantur in vase. Alij.
70 & passo. Quidā.
71 quæ & vul. ad cic. perducebat. M.

ſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibúſque & ſuppurationibus. Aluum purgat. Folia mori in vrina madefacta, pilum coriis detrahunt. Ceraſa aluum molliunt, ſtomacho inutilia. Eadem ſiccata aluum ſiſtunt, vrinam cient.[72] Inuenio apud autores, ſi quis matutinò roſcida cum ſuis nucleis deuoret, intantum leuari aluum, vt pedes morbo liberentur. Meſpila, exceptis [y] ſetaniis, quæ malo propiorem vim habent, reliqua aſtringunt ſtomachum, ſiſtúntque aluum. Item ſorba ſicca: nam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

72 Inuenio autores. M.

ANNOTATIONES.

a Coaguli modo lac contrahit, concretumque diſſoluit, vt acetum. Dioſcor.

b πάσαις συστροφαῖς. Dioſcor. omnibus neruorum nodis.

c Medicatas vocat, quarum maturitas, vt ſint præcociores, caprificatione acceleratur. Qua ratione id fiat, vide ſuprà c. 19. li. 15.

d Hæ fiunt adſtricta cute, præcluſis eius ſpiraculis, impeditóque humorum & vaporum tranſpiratu, aëris frigore, gelida lauatione & ſimilibus cauſis.

e Galenus libris de alimentis, vulpium corpus ficuum & vuarũ eſu maximè pingueſcere tradit, ſed carne laxa & fluida.

f Illarum eſu carnem & habitum corporis augeri docuit.

g Pituitoſum humorem, in pulmonem delapſum.

h Secum pugnat. Paulo antè aluum mollire dixit. Legendum ex Dioſc. Aluo vtiles ſunt, εὐκοίλια ἐστιν, vel Aluum cient.

i De lixiuio ficulneo Dioſcorides id prodit his verbis. καθαίρει γὰρ καὶ κολλᾷ, καὶ σαρκοῖ, καὶ συμφύει.

k Plinius, niſi pro acie vlcera legamus, de oculis intellexit, quod de vlceribus Dioſcorides ſcripſerat.

l Acrius. Theophraſto, Ariſtophanéſque in Veſpis, ὅτι τῆς συκῆς καπνὸς δριμύτατός ἐστιν. Plutarchus in Sympoſiacis quærit, cur ficus πίων καὶ γλυκύτατος καρπὸς, naſcitur ἐκ δένδρου πικροτάτου? Fumum moleſtiſſimum eſſe & acerrimum tradit Brod. cap. 21.3.

m Hæc fermè omnia de fici lacte hoc ipſo capite paulò ante recitata ſunt, quæ Plinius, quamuis ſenſu eodẽ, ex diuerſis autoribus nullo iudicio in vnum congeſſit.

n μαχαίριοι vocat Archigenes lib. 5. κατὰ τόπους, in deſcriptione medicamentorum, quæ faciunt ad gingiuas cruentas. quoniam inſtar gladij mucronati ſunt.

o Sycomorus Dioſcoridi in Rhodo & Caria plurima naſcitur. Cypria ficus ab ea diuerſa eſt, ex vlmorum genere, folio ſycomori, fructu pruni magnitudine, meo iudicio arbor quæ myxa fert.

p Galenus lib. 14. meth. cap. 7. in curatione tumoris ex craſſo vaporoſoq; ſpiritu geniti mirum in modum laudat emplaſtrum διὰ συκομόρου, cuius deſcriptio eſt apud Æginetam.

q Horrores, τὰς φρίκας. Dioſcor.

r Alia fuit Horatij ſententia his verſibus,

--ille ſalubres
Æſtates peraget, nigris qui prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore Solem.

s Ex immaturis ſuccus ſiſtit aluum, corticis, qui veluti animalium cutis eſt in hac arbore &c. Suprà cap. 38. lib. 16. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro &c. cutis, in alicuius, corruptum eſt.

t Videlicet, quòd niſi exacto frigore germinet, vniuerſa germinatione tantùm erumpente, vt vna nocte peragat, etiam cum ſtrepitu. Vide ſuprà cap. 25. lib. 16.

v Cornarius, additur, &, aut, in vetuſto codice non legit, & ſic emendat hunc locum: Poſt omphacij aridi pondus x. duorum, myrrhæ x. vnius, croci vnius, ſimul trita &c.

x Leg. Alia ratio; immaturi ſuccum exprimebant, ſiccato pomo multum &c. Id eſt quod ait Dioſcorides, immatura mora ſiccari, & pro rhoë miſceri cœliacorum c. bis.

y Ineptè Plinius. Sitanios ab epimelide diuerſa eſt. Nec ſitanios ſed epimelis foliis malo comparatur, non autem facultate, quæ multum differt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de piſtaciis & caſtaneis, ſiliquis, cornu, & vnedone, & lauro.

CAP. VIII.

NVces pineæ, quæ reſinam habent, contuſæ leuiter, additis [1] in ſingulis ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ, [a] ſanguinis excreationi medentur, ita vt cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è [2] pino in vino decoctum cõtra tormina datur. Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant, & acrimoniam ſtomachi roſionéſque, & [b] contrarios humores conſiſtentes ibi, & infirmitatem virium roborant, renibus & veſicæ vtiles. Fauces videntur [3] exaſperare, & tuſſim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut paſſo, aut [4] balanorũ decocto. Miſcetur his contra vehementiores ſtomachi roſiones cucumeris ſemen, & ſuccus [5] portulacæ. Item ad veſicæ hulcera & [6] renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie [7] corrigit, coloremq; hilariorem facit. Nuces ipſę ſomnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menſes cient. Capitis dolori illinuntur, maximéq; in febri: ſi ab ebrietate, ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario. Et ſanguinem [8] ſiſtunt. Cum amylo & menta [9] lethargicis comitialibúſq; proſunt. Capite peruncto epinyctidas ſanant: è vino [10] veteri hulcera putreſcentia. Canũ morſus cum melle. Et furfures [11] ex facie, antè fotu præparata. Itẽ iocineris & renum dolores ex aqua potæ: [12] & ſæpe ex ecligmate cum reſina terebinthina. Calculoſis & difficili vrinæ in paſſo, & ad purgandam cutem in aqua mulſa tritæ, ſunt efficaces. Proſunt ecligmate iocineri, tuſſi & colo, [13] cum elelisphaco modicè addito. In melle ſumitur nucis auellanæ magnitudo. [c] Aiunt, [14] quinis ferè præſumptis ebrietatem non ſentire potores: vulpéſque, ſi ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & vrinam cient. Recentes ſtomachum implent. Nucibus Gręcis cum abſinthij ſemine ex aceto ſumptis, morbus regius ſanari dicitur: item illitis per ſe vitia ſedis, & priuatim con-

1 in ſingulas ſingulis. Vet.
2 pinu. CH.
3 exaſperatas leniſe, Vet.
4 phœnicobalanorum. Vet.
5 porcilacæ. CH.
6 renes. CH.
7 erugat. Vet.
8 ſiſtunt cum amylo & menta Lethargicis com. proſunt capite peruncto. Epinyctidas. Vet.
9 lethargis & comitialibus. CH.
10 vetera. CH.
11 in. Vet.
12 & ſumptę in eclig. Vet.
13 cum melle aut paſſo medicè addito. Sumitur nucis &c. M. & Vet. cum melle & lacte. Dioſc.
14 ſeptenisve. Dioſc.

condylomata. Idem tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorúmque [15] vires, in cerebrum penetrant: hócque minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles [16] concoctu, dolorem capitis inferentes, [d] tussientibus inimicæ, & [e] vomituris [17] ieiunis: aptæ in [f] tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant: [18] item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur [19] cæpis, leniúntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis, & luxatis. Cum cæpa autem & sale & melle, canis hominísque morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combustum tritúmque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum: & ad alopecias eo sic vtuntur. Quò plures nuces quis ederit, hoc faciliùs [20] tineas pellit. Quæ peruetere sunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur: item suggillatis. Cortex iuglandium, lichenum vitio, & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, [g] è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis [21] morsus, nuclei è ieiuno homine commanducati illitíque præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, [22] & pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit verisimile. Tostæ & destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdem vsus & effectus habent, quos pinei nuclei, prætérque ad serpentium ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones, [23] [h] aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ [i] recentes, stomacho inutiles, aluum soluũt. Eædem siccatæ sistunt, stomachóque vtiliores fiunt. Vrinam cient. [k] Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eúmque succum bibunt. Sudor virgæ corni arboris [24] lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitáque inde ferrugo incipientes lichenas sanat. Arbutus [l] siue vnedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis. [25] Itaque decoctum ex his, maximè è foliis, prodesse vuluis & vesicis conuenit. Illita verò vesparum crabronúmque & apium, item serpentium venenis resistunt, maximè sepis [m] dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad [26] inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum rosaceo [27] capitis dolores, aut cum irino. [28] Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones mouent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & pthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam, & extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas [29] ex oleo illitæ & lentigines, & hulcera manantia, [30] & hulcera oris, & furfures. Cutis [31] pruriginẽ succus baccarum emendat, & phthiriasin. Aurium dolori & grauitati instillatur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri: gãgrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multùm conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam, efficaciùs recẽtem, quàm aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio vuæ [n] iacentis, quadrantẽ pondo baccarum

15 virus CH. virus in cer. penetrat, hocque min. tormento. Idem in cibis. Vet.
16 concoctu, biliosæ. dol. Diosc.
17 ieiunis aptæ, vt & in tenesmo solo. Vet.
18 Hæc vltima clausula in M. d.
19 alliis. Diosc.
20 tænias. Vet.
21 morsum. CH.
22 & pinguitudini. CH.
23 aluo citæ & sang. Vet.
24 lamna. CH.
25 Itemque. CH.
26 inflationes. M. inflãmationes omnes, cum &c. Diosc.
27 ad cap. dol. Vet.
28 Qain manducata. Dal.
29 sanant ex ol. Vet.
30 & vlcera oris, in CH d.
31 porriginem. CH.

carum[32] foliorúmque decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias, eámque calidam gargarizare: & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere,[33] & calefacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactáque subinde, pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si & vtantur. Oleum ex Delphica ad cerata[34] acopúmque, ad perfrictiones discutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, [o]febrésque frigidas vtile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, vuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas pruritúsque, illita noctibus. Proximè valent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota[35] trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensésque eodem modo pota. [p]Daphnoides ([36]siue his nominibus quæ diximus) syluestris[37] laurus prodest, aluum soluit, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum sale in[38] hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & vomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæve, purgationis causa sumuntur.

32 foliorúmve. M. & CH.
33 & calido illinere. Vet. & calfacere. CH.
34 acopa. Vet.
35 sex drachmarum. Diosc.
36 siue, omissis iis. Vet.
37 laurus ad eadem prodest. Diosc.
38 hydromelite. Manducata pituitas. Vet.

ANNOTATIONES.

a In Aesculapij templo, quod olim fuit in insula Tyberina, reperta marmorea tabula Græcis literis exarata, pini nucleos reiicientibus sanguinem ex pectore mederi testatur. Antiquitatis monumentum istud singulare ex libris de arte gymnastica Mercurialis medici doctissimi sumptum adscribere placuit: quod illi clarissimo viro me debere tacitum nolui. Scriptura hæc est. αἷμα ἀναφέροντι ἰουλιανῷ, ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου, ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν, καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου, καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐσώθη, καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ ηὐχαρίστησεν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου. Id aũt est: Sanguinẽ Iuliano reijcienti ex pectore, desperato ab omnibus, ex oraculo Deus respondit, veniret, & ex aris tribus (vel, è templo, vbi tres aræ sunt, nucleos pini tolleret, & cum melle comederet per triduum. Hoc remedio ille seruatus est, ac profectus in templum gratias egit publicè, populo præsente.

b Putres & corruptos, τὰς τῶν ὑγρῶν διαφθορὰς. Dioscor.

c Athenæus lib. 2. ex Plutarcho.

d Tussiculosis, tussi obnoxiis: quoniam impleto vaporoso halitu capite fluxionem concitant.

e Laxatum enim ac emollitum oleoso suo vnguine ventriculos, ad vomitionem imbecillum reddunt. Varro cap. 9. lib. 2. scribit nucibus Græcis in aqua tritis canum aures perunctas, & quæ inter digitos sunt, muscis, ricinis, pulcibus non exulcerari. Idem c. 16. 3. flore nucis Græcæ & corni apes vêre pastas cœliacas fieri, & vrinæ potu refici.

f Cõueniunt in tenesmo, non quia trahunt pituitam, sed quia flatus crassos recti intestini extremam oram distendentes discutiunt, & viscidam pituitam ibi tenaciùs inhærentem abstergunt.

g Serenus cap. 8. de venenis prohibendis,

Bis denum rutæ folium, salis & breue granum,
Inglandésque duas, totidem cum corpore ficus.
Hæc oriente die parco conspersa lyæo
Sumebat, metuens dederat quæ pocula tutor.

h Hoc falsum. nihil Dioscorides. Lego, aluo citę & sanguinẽ &c.

i κερατωνίας καρπὸς, vulgo Carrubiæ.

k κεραυνίας καρπὸν, vulgo Cassiam fistulam.

l Cum arbuto, quę κόμαρος est, Plinius hîc negligenter, vt & cap. 24. lib. 15. vnedonem confundit, quæ fructus est epimelidis.

m πρηστῆρα, καύσωνα, μελάνουρον, ἀμμοβάτην, κεγχρίδα, siue κεγχρίνην etiam vocant Libyæ alumnam, minorem vipera, sed perniciosiorem, corpore, vt ait Sostratus, albicante, cauda nigris lineis duabus distincta. Rhodig. cap. vlt. lib. 25.

n Gargareonis demissi & laxioris.

o Vel rigores febriles, vel hepialas, & lypirias, in quibus ardent simul ægri & algent.

p Laureola officinarum. Vide quæ de chamædaphne ù notata sunt cap. vlt. lib. 15. & cap. 15. lib. 24.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. CAP. IX.

Myrtus satiua candida, minùs vtilis est medicinæ, quàm nigra.[1] Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum.[2] Item apud Menandrum Synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis[3] denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis[4] ictus in mero, & ad vesicæ vitia, capitis dolores, & ægilopas, antequàm suppurent: item tumoribus, exemptísque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus[5] seminis aluum sistit, vrinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæq; cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo nunquam[6] inebriatur. Inueteratum sistit aluum & stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ vuluarum, sedis vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item[7] aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque[8] in medicamento, quod [a]liparas vocant,[9] eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & vulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ.[10] Purgant & lentigines, pterygia &[11] paronychia & epinyctidas, condylo-

1 Fructus. Diosc.
2 Idem, in Vet. d.
3 idem denarij. CH.
4 ictum. CH.
5 fructus. Diosc.
6 inebriantur. Vet. & CH. quod nunquam inebriat.
7 papularum. Vet.
8 in medicaméta (sic & CH.) quæ lipara. Vet.
9 eademque de causa oleum. M.
10 Purgat. Vet.
11 paronychias. Dal.

condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis vtuntur & succo & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi [12] flore decerpti, [13] in nouo fictili operto [14] cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantùm myrti habere secum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum [b] diximus quomodo fieret. Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice, & folio, & semine. Exprimitur [15] & foliis succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim vino austero, aliâs aqua cælesti: atque ita expresso vtuntur ad oris sedísque hulcera, vuluæ & ventris: capillorum nigritiam, [16] [c] malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & vbi constringendum aliquid est. [d] Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubentibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili vrinæ, præcipuéque crassæ, & [17] graue olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: semen cum vino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. [18] Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor [e] oxymyrsinen [19] myrti foliis acutis, ex qua fiunt rurí scopæ, ruscum vocauit, ad eosdem [20] vsus. Et hactenus habent [21] se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

12 florentes decerpti. Vet.
13 & in. CH.
14 cremantur in fur. de.teruntur. Alij.
15 & succus ex folijs.
16 alarum. Diosc.
17 grauiter. Vet.
18 Idem. Dal.
19 hanc myrtj. Dal.
20 vsus commendâs: vel, & ad eosdem vsus commendauit. Dal.
21 ita se. Dal.

ANNOTATIONES.

a τὰ λιπαρὰ, lenia emplastra Celso lib. 5. vel, vt aliis placet, ex vnguinosis facta, vt oleo, butyro, adipe &c. Quæ horum nihil, aut omnino parùm habent, ἀλίπαντα dicuntur.
b Cap. 16. lib. 14. Vide quod illic adnotatum est de Plinij errore.
c Alarum. μαθύγχεις μασχάλας. Dioscor. Sic vertit Ruellius.
d Myrtus syluestris, nunc vera myrtus est sponte nascens, nunc ruscus. Hæc Plinius non distinguit.
e Ignoranter Plinius ruscum Latinorum ab oxymyrsine Græcorum diuersum esse putat.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIIII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus. CAP. I.

NE syluæ quidem, horridiórque naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquam non remedia [1] disponente homini, vt [2] medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, vt altera in alterius scrobe [3] depactæ moriantur: quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Pernicialia & brassicæ cum vite odia: [4] ipsúmque olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas

1 opponente. Vet.
2 medicinæ vireret. Vet.
3 depacta moriatur.
4 ipsum olus. CH.

annosas iam, & quæ[5] sternuntur arbores, difficiliùs cædi, ac celeriùs[6] inarescere tradunt, si priùs manu, quàm ferro, attingantur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri: ac nisi priùs ostendantur his, quamuis pauca portent, sudare illicò. Ferulæ asinis[7] gratissimæ sunt in pabulo, cæteris verò iumentis præsentaneo veneno: qua de causa id animal Libero patri[8] assignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque.[a] Philyra coci & polline nimium salem cibis eximunt. Prædulcium fastidiũ sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ,[b] polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia[9] valent, cùm[c] pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur, quando vtrunque aquas odit.[10] Gummi[d] aceto faciliùs eluitur, atramentum aqua. Innumera prætereà alia, quæ suis locis dicentur assiduè. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inuentu facilia, ac sine impendio,[11] ex quibus viuimus. Posteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuique homini vænalis promittitur vita. Statim compositiones & misturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in[12] medio æstimantur, hulcerique paruo medicina à Rubro mari[13] imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur,[14] aut herba vel frutex quæratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profectò,[e] magnitudo populi Romani perdidit ritus,[15] vincendo victi sumus. Paremus externis, & vna artium Imperatoribus quoque imperat. Verùm de his aliâs plura.

5 sternantur. CH.
6 marcescere CH.
7 gratissimò. CH.
8 assignant, cui & ferulam. Vet.
9 valet. Vet.
10 Commi. CH.
11 &. CH.
12 medendo. Vet. in Media. CH.
13 imponitur. Vet. impeditur. Alij Vet.
14 aut petatur herba. Vet.
15 vincẽdoque. CH.

ANNOTATIONES.

a Recentibus tæniis, membranis, fasciis tiliæ, minutim concisis, & cibo inspersis, quæ veluti salem exsugunt, & ebibunt.
b Vt citius vinum defecetur.
c Vt & emplastrum quoduis.
d Ob summam quam habet vim attenuandi. Verum id quidem est & de nostro Arabico, & de gummosis aliis, vt opopanace &c.
e Idem argumentum fusiùs tractatur cap. 1. lib. 29.

Lotos. CAP. II.

Loton[a] herbam, itémque Ægyptiam eodem nomine, aliâs & Syrticam arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus.[b][1] Cohibent & capillum.[c] Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructúque dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis vtilissimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

1 Russant. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Lotos arbor triplex est, prima diospyros Græcorum, faba Græca Latinorum, *vua d'India* Italorum, guaiacana quorũdam, quam impropriè loton vocant ob fructus dulcedinem, ceraso similis autore Theophrasto cap. 13. lib. 3. nucleo duro. Describitur prolixè cap. 30. lib. 16. Secunda Dioscoridis, prior Theophrasti, celtis Plinij cap. 17. lib. 13. magnitudine pyri, folio ilicis, fructu dulci, nunc exosse, nunc durum nucleum ambiente, colorem vuæ modo mutante, cùm maturescit, è quo vinum exprimitur. Monpessulanis *Micocoulier*. Tertia quæ Theophrasto secunda est, laurocerasus quibusdam, quòd folium lauro simile sit, fructus ceraso, fruticosa, ramosa, caudice firmo, semine nuce incluso, externa fructus parte minimè carnosa, vt in amygdala, sed cutis modo tenera, vt in ceraso, sapore non tam dulci, quàm gustui grato, è quo vinum exprimitur, in biduum aut triduum durans, pòst acescens, lotus Polybij apud Athenæum lib. 14. arbor non magna, aspera, spinosa: folio herbaceo, rhamno simili, paulò latiore, & spissiore. fructu initio myrtis albis perfectis colore, & magnitudine simili; sed dum augescit phœniceo, magnitudine oliuę teretis: nucleo prorsus exiguo, vt arbitror paliurus Theophrasti est. Nemo enim alius spinosas esse lotos scripsit, nostra verò ziziphus.
b Rufant, ξανθίζει. Dioscor.
c Quæ hinc ad finem capitis sequuntur, in Dioscoride non extant: facultates verò aliæ ex Dioscoride citatæ non ad lotum diospyrum, siue fabam Græcam, pertinent, sed ad ealicam siue Syrticam, quam *Micocoulier* vocant, qua in re Plinius falsus est.

Glans. CAP. III.

Glans intrita duritias, quas[1] cacoethe vocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticíque tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eadémque resistit serpentiũ ictibus, rheũatismis[a] suppurationibus. Folia &[b] baccæ, vel cortex, vel succus decocti prosunt[c] contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagæ. Datur & ex vino dysentericis. Eadem & ilici vis.

1 cacoethes &c. sanat, vehementioreq́; lichenas. In omnibus. Vet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Fluxionibus, quæ excitata phlegmone suppurationes tandem efficiunt.

b Vel glandes, vel baccæ, quæ baccarum modo adnascuntur.

c Glandes in cibo sumptæ resistunt venenatorum ictibus. Decoctum earum & corticis, cum lacte vaccino potum, prodest contra toxica. Dioscor. Plinius hæc omnia peruertit.

De cocco ilicis, & galla, & visco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere.

CAP. IIII.

COccum ilicis, vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrimè in vermiculum se mutans, quod ideò scolecion vocant: improbántque. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatam: item albam, nigram, maiorem minorem. Vis omnium similis. Optima [1] Comagena. Excrescentia in corpore [2] tollit. Prosunt gingiuis, vuæ, oris exhulcerationi. Crematæ & in vino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, & vnguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, [3] vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur: [4] aduersus eruptiones & panos cum aceto. [a] Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, [5] & aceto salso extinctæ, menses sistunt, vuluásque procidentes fotu. [6] Omnes [*] capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo [7] conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, [8] donec innatet. Quidam commãducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quódque [b] leuissimum, extrà fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt, pari pondere singulorum: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium scabritias expolit, si septenis diebus [9] soluantur, nitróque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna [10] collectum è robore sine ferro. Si terram non [11] attigit, comitialibus mederi. Cõceptum fœminarũ adiuuare, si omnino secum habeant. [c] Húlcera commanducato impositóque efficacissimè sanari. Roboris pilulæ ex [12] adipe vrsino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glãs, siccat collectiones suppurationésque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes [d] corroborat decoctum eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringendísve partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem [13] ex vtralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex vino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

1 omphacitis. Tritæ excrescentia tollunt. Dioscor.
2 tollunt. CH.
3 vlceribus. M.
4 aduersus pituitæ erupt. Vet.
5 & aceto, aut vino, aut oxalme extinctæ men. sist. vulu. proc. decoctum earum fotu. Vet. ex Diosc.
6 Omnis cap. denigrat. M.
* capillum. CH.
7 consecetur. M.
8 donec nihil innatet. CH.
9 non sol. Vet.
10 collecto. Vet.
11 attingat. CH.
12 adipe vero vrs. CH.
13 ex vtralibus ex parte. CH.

ANNOTATIONES.

a Gallæ rotundus globus. Hac voce sic quoque vsus est cap. 7. lib. 16.

b Læuissimum. Intermixtis corticibus minimè asperum, aut furfurosum.

c Vlcera vetera, & malignos abscessus ex thure mollit. Diosco.

d Post vsum calfacientium & desiccantium.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano.

CAP. V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis. [1] Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupressi folia trita, [2] serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à Sole doleat: item ramici: qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus [a] panis mollis, & è vino [3] ammineo subacta, pedum ac neruorum dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui [4] mistus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitúsque, cum fico sicca pingui, exemptis granis, vitia testium sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potáque,

1 Oculis. M. Callis. Guill.
2 serpentibus impon. CH.
3 amineo. CH.
4 misto. M.

potáque, vesicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient: scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria vocatur, dentium doloribus vtilissimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri [b] succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina vsus, ni [5] capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat spirantibus, [6] defunctis pro vita sit. Vestes quoque corrumpit, & [c] animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, [7] gustu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt, [d] abortiuum fieri in Venere, antè perfusa virilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra venenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi [8] illinatur. Et hulcera sordida & excrescentia in iis autores quidam, & oculorum albugines caliginésque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius [9] sorbere iusserunt: item aduersus [10] tineas. Fit [11] ex eo & oleum, quod [12] pissełæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vsus. Cedri scobe serpentes fugari certum est: item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est, fructus [13] cedri, tussim sanant, vrinam cient, aluum sistunt, vtiles ruptis conuulsis, spasticis, stranguriæ, vuluis, [14] admoti. Contra lepores marinos, eadémque quæ suprà, collectionibus, [15] inflammationibúsque. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori [16] [e] ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore [f] comitialibus subuenit, & vulua strangulante, [17] & in stomachi defectu. [g] Abortus non exeuntes trahit appositu vel suffitu: [18] item [h] ramis ellebori circunlitum atque subiectum. Serpentes nidore [19] vtentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluásque conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduersatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha [20] & in vino. Serpentes oleo & spondylio misto tactu necat. [21] [i] Nocere vrinæ existimatur.

5 capiti. CH.
6 defunctísque. CH.
7 gustandum. Vet.
8 illinant. M. & CH.
9 sorberi. CH.
10 tænias. CH. lumbricos & ascaridas. Diosc.
11 ex ea (sub. cedria) Vet.
12 cedrelæon. Vet. oleum va & quod piss. Alij. Vet. ex Diosc.
13 oxycedri.
14 poti. M.
15 inflam. admoti. Vet.
16 & ossibus recedétibus. M.
17 vel stomachi. M. vel in stom. CH.
18 item ramo. M.
19 vsti. Vet.
20 & aceto. Diosc.
21 Prodesse. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Panem mollem vocat, aut adhuc è furno calentem, aut Græcorum τὸ σταῖς, nempe farinam aqua subactam, nondum coctam: vel quod in medio panis molle est, siue micam.
b Serosus liquor, qui primus fluit, dum cedri ad picem conficiendam vruntur, & à Syris cedrium dicitur, cap. 11. lib. 16.
c Serpentes, lendes, pediculos, lumbricos, ascaridas. Dioscor.
d Sic Plinius Latinè reddit Græcorum φθόριον, &, vt quidam volunt, ἀτόκιον: quanquam sic potiùs dicatur, quód impedito conceptu affert sterilitatem. Rhodiginus cap. 9. 8.
e Ab ossibus recedit caro, cùm ea putrescente ossa nudantur, in vlceribus phagædenicis & cancrosis.
f Eos, vt & vertiginosos, excitat.
g Immaturos partus.
h Radiculis.
i Vrinæ difficultati prodesse existimant. Dioscor.

De Hammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea, & lentisco. CAP. VI.

Similis Hammoniaci natura atque lacrymæ [1] probandæ, vt diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati visus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, vrinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & aluum soluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel rosaceo efficacissimè imponitur. Lassitudines perungi cum [2] aceto & oleo exiguóque nitro, vtile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis. Medetur tussi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præclusæ, [3] duritiéve laboranti. Ciet menses

1 pratio, vt dix. Vet.
2 nitro & cyprino oleo vtile est. Diosc.
3 duritiáve. CH.

potu, appositúve, aluum mollit. Inuenio potu modico tristitiam animi resolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat [4] infusum: strumas illitum, neruorúmque nodos. Aduersatur venenis, quæ frigore nocent: ideò & cicutæ. Spondylion vnà demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vuluarum strangulatione: quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur hulceribus [5] serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus, cùm exprimitur, integendus est, quoniam mirè appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarum. Capillos crispos facit peruncto capite. [6] Sphagnos, siue [a] sphacos, siue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, nascitur, vuluis decocto insidentium vtilis: item genibus & feminum tumoribus, mistus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum [7] vino ac resina sicca potus, vrinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit, cum vino & [8] iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. [9] [b] Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decocta, dentium dolori prosunt. [10] Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit. [11] Piceæ folia priuatim iocineri vtilia sunt, drachmæ pondere in [12] aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæque gratia [13] radantur, vtilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non [14] recolligant vires, satis constat: & illum cæli aera plus ita, [c] quàm nauigationem Ægyptiam, proficere, plus quàm [15] lactis [d] herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis, [16] flore pinus & odore. Altera [17] breuior, & incuruæ similis. Tertia eodem odore, & ideò nomine quoque, [18] paruulo cauliculo, crassitudine digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & vesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & vrinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes valet cum melle. Sic & apposita vuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus vtilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum [19] ficu aluum trahentes. Lumborum [20] quoque dolorem Victoriati pondere in vino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta [21] potáque, eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est [22] similis piceæ, flore paruo [23] purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis [24] ligula [25] in balanis. Folia in aceto decocta, furfures [26] cutis emendant: mammas quoque misto rutæ decocto & tormina, & serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è suprà dictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione vini, ac posteà in arboribus. Summæ species duæ, sicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, [27] larice, lentisco, cupresso. [28] Nam [e] eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur, qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris [29] modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei [30] liquoris, virus redolentem. Medici liquida rarò vtuntur, & in [31] ouo ferè: è larice propter tussim hulceráque viscerum. Nec pinea magnopere in vsu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis [32] [f] demonstrauimus. In [33] arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, vtraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciórque. In sicco genere quærunt vt sit candida, pura, perlucida. In omni autem, vt montana potiùs, quàm campestris: item Aquilonia potiùs, quàm ab alio vento. Resoluitur resina ad vulnerum vsus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo

contrahe

4 infusus: strumas illitus. Vet.
5 quæ serpunt. CH.
6 Splachnos. Diosc.
7 vino autem ac. M. & CH.
8 iuniperis tritus ac potus. CH.
9 Pini & piceæ fol. Ex Diosc.
10 Cortex tritus & inspersus Diosc.
11 Pini. Diosc.
12 aqua, vel mulsa. Diosc.
13 radnntur. Dal.
14 recolligunt. Dal.
15 lactis per herbidorum montium. Vet.
16 flore tenui, candido, vel luteo, & pinus odore. Diosc.
17 læuior. Vet.
18 paruula, caul. crass. Diosc. paruola, coliculo digitati. CH.
19 fico. CH.
20 quoque, in CH. d.
21 & pota. CH.
22 foliis piceæ. Dios.
23 veluti purp. Dios.
24 drachma. Succi farina excepti cochlear in catapotio datur. Diosc.
25 in balneis. Vet. cũ phœnicobalanis. Vet. alij.
26 capitis. Diosc.
27 larice. Nam lentiscus & cupressus in Asia ferunt, ac Syria. Vet.
28 Nam & hæ. CH.
29 odore Diosc.
30 coloris. Idem.
31 ouo, ferè è larice, propter. Dal.
32 demonstrauimus in arb. differẽtia. Placet. Diosc.
33 resinarum. Vet.

contrahere vulnera, purgare, discutere collectiones: [34] item pectoris vitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus [35] spasticísque illinitur in Sole, totísque corporibus, mangonum maximè cura, ad gracilitatem emendandam, spatiis ita laxantium cutem [g] per singula membra, capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei vis astringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquę ventrem molliunt, cruda concoquunt, tussim veterem sedant, vuluę onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur visco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. [h] Palpebras lentiscina commodissimè replicat. Fractis quoque vtilissima, & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

34 contra pect. vitia terebinthina illinitur. Vet.
35 spasticisque in sole. Euellitur & totis corporibus. M. & CH. nisi quod habet, Auellitur.

ANNOTATIONES.

a Phascos ex Phauorino, cui sphacos fœni genus est pecori admodum gratum. Sic legitur & apud Theoph. cap. 9. lib. 3 Hist. Vide cap. 23. & 28. lib. 12. Plutarchum Quæst. 1. lib. 4. Sympos. inter ea quibus capræ vescuntur, phascon recenset, ex Eupolide.
b Plinius πεύκην piceam vertit, quæ pinus est: πίτυν laricem, quæ picea est.
c Celsus de tabidorum curatione cap. 22. li. 3. Opus est, si vires patiuntur, longa nauigatione, cęli mutatione, sic vt densius quam id est ex quo discedit æger, petatur: ideóque aptissimè Alexandriam ex Italia itur. Vide infrà cap. 6. lib. 31.
d Ex herbis virentibus & vegetis geniti.
e Lentiscus & cupressus ferunt: de larice hoc intelligi non potest, quæ nusquam in Asia & Syria nascitur.
f Cap. 11. lib. 16.
g Hoc medicinæ genus picationem medici vocant, de qua Galenus lib. 14. method. & libris de tuenda valetudine.
h Pilos in oculis sublatos glutinat. Dioscor.

De pice spissa, & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & teda, & lentisco.
CAP. VII.

PIx quoque vnde & quibus conficeretur modis, indicauimus: & eius duo genera, spissum, liquidúmque. Spissarum vtilissima medicinæ est Brutia, quoniam pinguissima & resinosissima [b] vtrasq; præbet vtilitates: [1] ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt, è mascula arbore meliorem esse, [c] non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. [2] Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera [3] purgat: explet cum vua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia hulcera: quæ verò serpunt, cum pineo cortice, aut [4] sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra veterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque & vngues scabros emendat: vuluæ duritias & conuersiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice vtuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. [d] Liquida pix, oleúmque quod pisselæon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpissam. Liquida anginę perunguntur intus, & vua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones, [5] suspiriosos, vuluas, tussim veterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum [6] dolores. Præstãtissimum ad canum & iumẽtorũ scabiem. Est & [7] pissasphaltos, [e] mista bitumini pice, naturaliter ex [8] Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, [f] aut si fœtus mammas [8] læserit. Maturum optimũ ex eo, quod [9] cùm feruet, innatat. [g] Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata [10] ad discutiendas collectiones. [11] Tedæ decoctæ in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. [12] Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lacryma vrinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni [13] sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore [h] atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum [14] tingunt. Lacryma sedis vitiis prodest,

1 ad idque magis. Vet.
2 Pituitis auriũ. Vet. & sternutamentis à pituita auribus. CH.
3 purgat & explet. Cum vua pas. & axũgia (melle. Diosc.) carbunc.
4 furfure illita. Diosc.
5 suspiriosas vuluas. CH.
6 dolores præstantissima, & ad canum iumentorúmque. Vet.
7 pissasphaltũ. Diosc.
8 Apolloniatarum. CH.
8 læserit matrem. Optimum. Vet.
9 aquæ feruenti. Vet.
10 & ad disc. Vet.
11 Teda decocta. M.
12 Lentisci ex arbore. M.
13 sacro. Eo gingiuas colluunt. M.
14 tingit lacryma. Sedis. M.

16 doloribus. CH.
17 linitur. CH.
18 extergẽdam. Vet. exterendam. M.
19 & ad omnia quæuis. Med. M. & ad fluxiones quasuis. Quidam legunt. & ad omnia quæ eius medetur. CH.
20 acaciæ, vel hypocistidis. Diosc.
21 adstringendis. Diosc.
22 naturalia. Ex eod.
23 pascebant. CH.

dest, cùm quid siccari excalfieríve opus sit. Decoctum[15] & è lacryma stomacho vtile, ructum & vrinam mouens: quod & capitis[16] dolori cum polenta[17] illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci [i] replicandis palpebris, & ad[18] extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reiicientibus, tussi veteri:[19] & ad omnia quæ[20] Hammoniaci vis. Medetur &[21] attritis partibus siue oleo è semine eius facto ceræque misto, siue foliis ex oleo decoctis, siue cum aqua[22] [k] virilia foueantur. Scio Democratem medicum [l] in valetudine Considiæ M. Seruilij Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco[23] pascebat.

ANNOTATIONES.

a Obliuiosus & immemor Plinius cap. 11. lib. 16. scripsit Brutiam doliis duntaxat, cæterísque vasis vtilem esse.
b Et meditinæ, & picandis illinendísque doliis.
c Quoniam in arboribus è quarum tæda pix coquitur, mas & fœmina non agnoscuntur.
d Hæc sunt ex alio autore scripta, & rursum congesta, repetitis multis quæ anteà recitauerat.
e Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Falsum tamen. Picem enim factitiam à natura cum bitumine misceri credibile non est. Pissasphalton verò bitumen est Sole & ventis resiccatum, & densatum ad picis crassitiem. Sic dictum vult Dioscorides, quòd picem simul & bitumen oleat, & id perperàm. ἔτυμον verum, quòd cùm natiuum bitumen sit, picem sua crassitie æmulatur.
d Aut si fœtus mammas læserit matrum. Optimum &c. Quod dum feruet, innatat, ideò præstantissimum est, quia purum bituminis modo supra aquam fertur, nec terram lapidésve mixtos habet, à quibus demergatur.
g Zopissa siue apochyma non tantùm cera est nauibus derasa, sed cera cum resina mixta, qua naues oblinuntur, tum vt facilior & magis lubricus per vndas earum sit cursus, tum vt eo velut tectorio defensæ nauium tabulæ, maris edaci salsugine minùs corrumpantur. Northmani sua nauigia hodie pice & axungia suis simul liquatis vngunt, idque linimentum vocant *Bré*. Melior zopissa ad discutiendum ex naue tum primùm fluctus experta, quoniam præter suam & salis vim resiccantem, ligni quoque adhuc integram facultatem habet, quæ nauigationibus continuatis euanescit.
h Itaque ex eius surculis cuspidatim confectis ac mucronatis, autore Dioscoride ὀδοντόγλυφα siue dentiscalpia fiunt, purgandis scalpendísque dentibus, vt attritu, quæ inhærent extergantur, & detrahantur. Martialis,

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Vtebantur ad id & Myrti ramulo, Clemens Alexandrinus 3. Pædag. ἐφυᾶς ὀδόντας ἴσχειν, ἐξ ἀνάγκης, δεῖ γελᾶν ἵνα θεωρῶσιν οἱ παρόντες τὸ στόμα ὡς ὅτι κομψὸν φορεῖ. κἂν ᾖ μὴ χαίρῃ γελῶσα, διατελεῖ τὴν ἡμέραν ξυλήφιον μυρρίνης ἔχουσα λεπτὸν ἐν τοῖς χείλεσιν ὥστε τῷ χρόνῳ σεσηρέν, ἄν τε βούληται, ἄν τε μή. Victorius cap. 12. 6.
i Oculorum pilis supernè agglutinandis. Dioscor.
k Lego, naturalia, nempe vuluæ, quarum sanguinem erumpentem reprimit. Dioscor.
l Morbum eum fuisse vlcus pulmonis renúmve credibile est, aut immodicas sanguinis profusiones.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & vlmo, & tilia, & sambuco, & iunipero.

CAP. VIII.

1 scorpionibus. Vet.
2 & scorpionum, in Vet. d. & CH.
3 scillino. M.
4 malandriásque veteres. CH.
5 Folia autem &. M.
6 Hæc, & dec. eor. vacant. Dal.
7 Cortex au. in ac. coctus dent.
8 foliorum ten. CH.
9 restringit. M.
10 quæ. CH.
11 dentur. Vet.
12 quinis. CH.
13 ac quib. M. à quib. CH.
14 è vino ioc. CH.
15 vtilissimè. M.
16 metuitur. Dal.
17 ex attrita odoratas. CH. & attritu odoratus tollit. M. attritus odoratus tollit. Alij. nempe nariū.
18 & in fol. M. & CH.

Platani aduersantur[1] vespertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x. quatuor pondere, omnibus serpentium[2] & scorpionum venenis medentur: item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magísque[3] scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata,[4] melanias quoque veteres, addito melle emendant.[5] Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus,[6] & decoctum eorum.[7] Corticis autem in aceto dentium remedium est:[8] folia eorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex è vino scorpionum ictus[9] restinguit. Fraxinus quam vim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen [a] foliis eius inest,[10] [b] quo medentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem, ita vt puero quinque folia tribus cyathis[11] diluantur, robustioribus septem folia[12] quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius & scobem[13] quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa[14] iocineris doloribus[15] efficacissimè imponitur. Populi albæ [c] vuarum in vnguentis vsum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo nō[16] metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus [d] semen ex aceto vtile. Fundit illa & resinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ [e] effluens, verrucas, papulásque,[17] & atrita corporis tollit. Populi ferunt[18] & foliis guttam, [f] ex qua

qua apes propolin [19] faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent spissandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. [g] Corticis denarij pondus potum in hemina aquę frigidæ aluum purgat, pituitásque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus [h] lacryma, & vulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum [20] primi vino decocti tumores sanant, extrahúntque [21] per fistulas. Idem præstant & [22] tiliæ cortices. Multi corticem commanducatum vulneribus vtilissimum putant: folia trita aqua [23] aspersa pedum tumori. Humor quoq; è medulla, vti diximus, castratæ arboris effluens, [24] capillum reddit capiti illitus, defluentesq; continet. Arbor [i] tilia [25] leniter tusa ad eadé ferè vtilis est, [26] atque oleaster. Folia autem tantùm in vsu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta vrinam cient: menses sistunt illita: [27] sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij [k] helion vocant, multò breuius. Vtriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maximè recentis ambusti: & canis morsum cúm polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, vrinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: [28] vuluas emolliunt, has & foliorum [29] decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum seuo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Idémque in aqua macerantur, vt ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. [l] Boa [30] appellatur morbus papularum, cùm rubent corpora, sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, aluum soluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro [31] assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. [32] Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus vtile. Inflationes algorésque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur & antidotis [33] oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis ruptis, torminibus, vuluis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus [34] è semine eius in serpentium [35] metu.

19 faciunt, ad multa remedium quàm efficax. Vlmi. Vet. faciũt. Propolis impetigini ex aqua remedium. Vet. alij. Ex Diosc.
20 primo vini decocto. CH.
21 pus fistulis. Vet. pus fistularum. Alij.
22 tiliæ corticis. Vet. idest, membranæ interiores corticis vlmi, seu ph.lyræ. Legitur &, corticis, in. CH.
23 ad aspersa. CH.
24 capillos. Dal.
25 lenius ad ead. CH.
26 ad quæ. Vet.
27 sanguinem menstruum pota. Diosc.
28 vuluas emollit, & foliis insidentium decocta.
29 decocta. CH.
30 sic appel. Vet. B[illegible] appellantur. CH.
31 alias similis. Et huius. CH.
32 Fructus. Dal.
33 & oxyp. Vet.
34 oleo è sem.
35 ictus. CH.

ANNOTATIONES.

a Hoc perperàm. Non enim in eius foliis semen est, sed ἐν λοβοῖς, idest, in siliquis, Theophrasto cap. 17. lib. 8. Hist. Quidam hic legunt, Semen folliculis eius inest &c.

b Galenus lib. 8. κ. τόπους ex Asclepiade sub finem libri, hepaticũ medicamentum describit hoc titulo: ἄλλη ἐπιτετευγμένη. ποιᾶ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τῶν ἐντὸς διαθέσεις χωρὶς βηχός. In eius compositione admittitur & fraxini & betonicæ semen.

c Musci, βρύον. Errorem hunc Plinij animaduersum & castigatum vide cap. 28. lib. 13.

d καρπὸς, Diosc. fructus: nempe vua densis & rotundis acinis cõstans, qui in lanuginem abeunt.

e Dum accensa vritur, vel dum castratur, quod magis placet.

f Cap. 7. lib. 11. è gummi populorum ac vitium pissoceros fit, non propolis.

g Folia trita ex aceto lepris, medentur: eadem vulnera glutinant, sed magis corticis tilia, fasciæ loco aduolũta: nam lori modo facilè flectitur. Diosc. Hæc Plinius peruertit, & perturbat.

h Quæ præcisis ramis fluit è medulla dum arbor castratur.

i Hæc de phillyrea Dioscorides à tilia diuersa.

k Palustre: quoniam in pinguibus, & vliginosis nascitur.

l Hispani, morbi Gallici papulas adhuc vocant boas.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si priùs colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum [1] aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat [2] gummi modo. Alterum manat [3] in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. [4] Hic ad expurganda, quę obstent oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendámque vrinam, & ad omnes collectiones [5] intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à [6] falce distillans.

1 aceto mixto. Diosc.
2 cummium. CH.
3 è plaga. Vet.
4 Hic valet ad purg. quę obstant. M.
5 illitus. Vet. interiores Alij.
6 salice. Dal.

Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calice [7] Punici calfactus, auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice & foliis in vino decoctis foueri neruos vtilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia cõtrita & pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt vsum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ [8] semen cum spuma argenti pari pondere, à [9] balneo illitum, psilothrum est. Non multùm à salice vitilium vsu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon vocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum [10] purpureo, quæ & candida vocatur: nigra, quæ tantùm purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere: & cùm [11] vngantur, oleo admistum sudorem facere: sic & lassitudines dissoluere. Vrinam cient & menses. Caput tentant vini modo: nam & odor [12] similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistunt, hydropicis & lienibus perquàm vtiles. Lactis vbertatem faciunt. Aduersantur venenis serpentium [13] maximè quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes: bibitur seminis drachma in vino vel posca, aut [14] duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraque aduersus araneorum [15] morsus: vel perunctis tantùm, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. [15] [a] Ad Venerem impetus inhibent: eóque maximè phalangiis aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissoluit [16] fotu: & vuluam etiam suffitu vel [17] appositu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panósque [18] difficile concoquentes, cum farina hordeacea [19] mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto semen sanat, & oris hulcera & [20] eruptiones cum melle: [21] testium cum butyro & foliis vitium: rhagadas sedis cum aqua illitũ: luxata cum sale & nitro, & cera. Et semen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in [22] oleo decoctum capiti in [23] lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut [24] cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci vocant fruticem non multùm à myrice differentem, colore rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpentibus tradunt. Genista quoque vinculi vsum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit, quam Græci autores sparton appellauere, cùm ex ea lina piscatoria apud eos factitari [b] docuerim: & nunquid hanc designauerit [c] Homerus cùm dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse [25] Africanum vel Hispanum spartum in vsu, certum est: & cùm sutiles fierent naues, lino [26] tamen, non sparto, vnquam sutas. Semen eius, quod Græci [d] eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter [e] cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tusi, succum dant ischiadicis vtilem, cyathi vnius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo Quidam [27] ad stranguriam vtuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat. Myricen, [28] quam & tamaricen vocat, Lenæus [f] similem scopis [29] amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritáque cum melle illita. [30] Arbitrantur quidam hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeóque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, vt affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideò homini quoque [31] splenetico cibum potúmque dant in vasis ex ea factis. [32] Grauis autor in medicina, virgam [33] ex ea defractam, vt neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctúque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, [g] nec seratur vnquam. Corinthus, & quæ circà est [34] regio, [h] bryoniam vocat, eiúsque duo genera facit. Syluestrem planè sterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriáque

7 Punico. CH.
8 fructus. Diosc.
9 balineo. CH.
10 purpurascente. Diosc.
11 vnguntur, oleo admisto.
12 similis, & inflationes. CH.
13 maximeque frigus. CH.
14 duæ. Vet.
15 morsus: vtili remedio vel perũctis. Vet.
15 At Venereę rei M.
16 potu. CH.
17 adposita. CH.
18 facile concoquit tusum cum. M. Sic & Diosc.
19 & mollit. M.
20 eruptionum. CH.
21 testium duritias cum. Diosc.
22 oleo & aceto decoctum. Diosc.
23 lethargo. CH.
24 in cinctu. CH.
25 Hispanum Africanúm re. CH.
26 tamen, & nunquã sparto sutas. Vet.
27 & ad. CH.
28 camericam vocat. CH.
29 & amerinis. Vet.
30 Eandem esse arbitrantur quidam tamaricen. CH.
31 splenico. CH.
32 Grauis autem author. CH.
33 ex eadem factam. CH.
34 Græcia, bryan vocant. CH.

riáque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla,[35] asperum gustu, quo medici vtuntur vice gallæ,[36] & in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eosdem vsus adhibentur, quanquam [37] remissiora.[i] Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque. Idem tusus impositúsque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino [38] decoquuntur: ipsa verò adiecto melle gangrænis [39] illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedant. Sic & epinyctidas sanant.[40] Ad dentium dolorem auriúmque, decoctum eorum salutare est: radix [41] ad eadem: similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polenta.[42] Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, prærerquàm aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibúsq;[43] decoctum infusum prodest, abundantiámque mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si [44] bouis castrati vrinæ immisceatur,[45] vel in potu vel in cibo, Venerem finiri.[46] Carbóque ex eo genere vrina ea restinctus in vmbra conditur: idem cùm libeat accendere,[47] resoluitur. Magi [48] & id ex spadonis vrina fieri tradiderunt.

35 austerum. Vet.
36 &, in M.d.
37 remissiora. CH.
38 decoquuntur ipsa adiecto verò melle. Vet.
39 illinuntur, vel imponuntur cum rosaceo & cera. Sedat & decoctum eorum in vino potum. Sic & ep. Vet.
40 dentium dolore. CH.
41 ad eadem similiter. Folia hoc amplius. M.
42 Fructus. Dal.
43 decoctum foliorũ infusum. Diosc.
44 hominis. M.
45 & vel in potu, vel in cibo detur. M.
46 Carbo extincta Venere vrina. Vet.
47 rursum vritur. Vet.
48 id & spad. CH.

ANNOTATIONES.

a Ideò matronæ Athenienses in Thesmophoriis, quæ castissimè celebrabantur, eius foliis cubile substernebant. Eodem consilio quidam è piscibus læuibus ac non squamosis vtebantur: Hierophantę verò pontificatum adepti cicuta se castrabant. Sacra enim maxima castimonia tractanda esse ostendunt Mysi & Esseni ἄβιοι καὶ ἄνυμφοι, Galli matris sacerdotes qui virilitatem sibi adimunt, Gymnosophistę pomis, oryza, farina contenti: Indorum magi carnibus abstinentes, Iouis in Creta sacrifici in cibum nihil admittentes quod coctum sit, & quod iure pontificio cautum erat, Ad diuos castè adeunto: pietatem adhibento: opes amouento: qui secùs faxit, Deus vindex erit. Alex. ab Alex. cap. 17. lib. 4.

b Suprà cap. 1. lib. 19. Vide & cap. 2. lib. eiusd.

c Locus est Iliad. β. καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται. de quo Varro apud Gellium, *Ego*, inquit, *apud Homerum sparta non plus spartum significare puto, quàm σπαρτοὺς qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modò cœpit esse ex Hispania. Neque ea ipsa facultate vsi Liburni, sed hi plerũque loris naues suebant, Græci magis cãnabe & stupa, cæterisque satiuis rebus, à quibus σπαρτὰ appellabant.* Eusthatius funes è sparto, id est, genista compactos interpretatur, de quibus prouerbium vetus iactatum est, τὸν λίθον ποτὶ τὸν σπάρτον ἄγειν. Guilland. cap. 9. in Plin. Quod Varro σπαρτοὺς in agro Thebano genitos memorat, serpentis dentibus à Cadmo disseminatis, γηγενεῖς vocat Aristoteles primo ποιητικῆς, σπαρτὸν γένος Æschylus in Tragœdia ἑπτὰ ἐπὶ θήβας. Ei familiæ signum affixum natiuúmque fuisse lanceæ figuram tradit Plutarchus libro De iis qui seras pœnas luunt. Dion 4. sermone de regno. Idem Aristoteles citato loco, Victorius cap. 16. 8. Apollodorus id fusè narrauit, Ouid. quoque tertio Metamorph. Canterus cap 5. 1.

d Fallitur Plinius. Græci non σπάρτον vocant, sed σπάρτιον.

e Ineptum hoc, cùm foliis carere authores testentur.

f Eundem vsum præbere ad domos conuerrendas, & inquinamentis purgandas.

g Apud nos, sed in Ægypto & Syria tantùm.

h Bryan, vt cap. 21. lib. 13. quoniam, vt Dioscor. ait, & florem & fructum gignit βρυώδη, muscosum.

i Hæc de fructu Dioscor. cui tamen facultate similem esse corticem mox subiungit.

De virga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide.

CAP. X.

NEc[a] virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior [1] cicatrices, quæ [c] præsanauere, aperit.[c] Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriases coërcet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculumq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vsus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia [2] vbique veteri hulceri cum salis mica, & oris [3] exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, foliáve. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput [4] purgat largiùs pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera eius [5] refrigerant. Vrinam cient potu: capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentique cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis foliis, cum aceto [6] & rosaceo tritis & decoctis, addito posteà rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, capútque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionésque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolentiámque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulẽtis auribus, aut dolentibus

1 cicatrices vlcerum, quæ coaluere. Vet. cicatrices vlcerum, quæ præsanauere. Alij Vet.
2 vtique. Vet.
3 exhulceratione. CH.
4 purgat. Largius pota neruis. M.
5 acria sunt & adstringentia. Diosc.
6 Hæc, & rosaceo, vacant. Dal.

cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satísque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, [7] tineas pellunt: in qua curatione ventri quoq; imposuisse eos vtile est. Ederæ, quam [8] chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, [9] per vrinam educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactósque in cortice [10] Punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habēt, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederę [11] nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta [12] in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasínque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni [13] vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, móxque comburunt, & ita illinunt ambusta, priùs perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratia, eóque vtantur ad dentes erosos, frangíque [14] tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, [15] quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris, in vino austero [16] ternis digitis flore capto, & similiter bis die poto: hulceribus veteribus & ambustis cum [17] cera, & per se oris hulceribus. Sub his maximè nascitur hypocisthis, [d] quam inter ederas diximus. [18] [e] Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis [19] ederæ, coxendicibus vtilis è vino potus: item lumbis. [20] Tantámque vim accipiunt, vt sanguinem vrina detrahant. [f] Item chamæcisson appellant ederam, non attollentem se à terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mensura, lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui & [21] nicophoros cognominatur, similitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, [22] scandentem arbores, [g] comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficacissimis, in tantùm, vt acinorum succo infantibus sæpe instillato, nulla posteà venena nocitura sint. Alterum genus culta [23] amare, & in his gigni, nullius effectus. [24] Illam esse smilacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipsam. Folia eius [25] lepram purgant. Semen aluum soluit acetabuli mensura, in aquæ hemina, aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa & decoctum eius.

7 tænias. Dal.
8 chrysalarion vocant alij ellauimus. CH.
9 vrina. CH.
10 Punico. CH.
11 candidioris nigri. M.
12 quæcumque in vino. CH.
13 vaso splenicos. CH.
14 tradant. Dal.
15 quam ex ac. vtilissimam. CH.
16 trinis dig. fl. carpto. Vet. & M.
17 cerato. Diosc.
18 Cistos erythrodanon. Dal. erytianos. CH.
19 cisto. Th.
20 Tantam eius vim esse aiunt, vt sanguinem cum vrina. Vet.
21 athophoros. CH.
22 scandentis in arbores. Vet. scandentem arborum. CH.
23 amat & in his gignitur. Vet.
24 Illa est smilax prior. Vet.
25 lepras. CH.

ANNOTATIONES.

a Modestinus in l. penult. ff. ad leg. Pomp. de parricid. ante quàm sacco parricidæ inderentur, ostendit in more fuisse positum, vt virgis sanguineis cæderentur: nempe ex hac arbore sumptis, non, vt quidam legunt, sagmineis, aut, vt alij interpretátur, sanguine rubentibus, ac rorantibus, quoniam hoc lignum infœlicissimum haberetur, ac maximè infame. Magius ca. 8. 4. Sanguineum fruticem vocat auctor cap. 18. lib. 16.

b Celerius quàm opus esset, sanatæ sunt.

c Siler Aloisius esse putat salicem latifoliam, candido folio, è cuius cinere, sulphure, & aphronitro fit puluis excutiendis machinis bellicis vtilis. Vide suprà cap. 18. lib. 16.

d Obliuiosè citat hoc Plinius. Nullam enim hypocistidis prorsus mentionem fecit in ederarum historia & descriptione cap. 34. lib. 16.

e Legendum, Cistos erythrodanon. Hæc ex Theophrasto ca. 14. lib. 9. Hist. quo tamen loco non ait Theophrastus erythrodanon Cistum aut esse, aut vocari, sed folium habere Cisto simile, rotundius. Vide suprà ca. 34. lib. 16.

f Error hic Plinij animaduersus & castigatus est cap. 34. vltimo, lib. 16. Alia est chamæcissos descripta infrà cap. 15. huius libri.

g Obserua, comare, quod foliorum & frondis proprium est, dictum de racemo: prætereà corymbum de acino.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alysso & radicula, & apocyno & rore marino, & cachry, & sabina, & selagine, & samulo, & gummi medicinis.

CAP. XI.

Harundinis genera [1] xxix. demonstrauimus, non aliter euidentiore illa [2] natura, quàm continuis his voluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & imposita,

1 xxxix. CH.
2 natura vt. CH. Lego, naturæ vi.

posita, filicis stirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ in [3] India Syriáque nascitur odorum vnguentorúmque causa, vrinam mouet cum gramine aut apij semine decocta. [4] Ciet menstrua admota. Medetur conuulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magísq; cum resina. Furfuribus hulcerúmque manantibus [5] cum myrrha decocta. Excipitur [a] & succus eius, fitq; [6] elaterio similis. Efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima [7] radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putrescentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur. [8] Efficacius & contra ignes sacros collectionésque omnes. Vulgaris harundo extractoriam vim habet, [9] & recens tusa, non in radice tantùm. Multùm enim & ipsam harúdinem valere tradunt. Medetur & luxatis, & spinę doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. Harundinum lanugo illita auribus, obtúdit auditum. [10] Cognata in Ægypto res est harundini papyrus, præcipuæ vtilitatis, [b] cùm [11] inaruit, ad laxandas siccádásque fistulas, & intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. [c] Charta quæ fit ex ea, cremata inter caustica est. Cinis eius ex vino potus somnum facit: ipsa ex aqua imposita callum sanat. Ne in Ægypto quidem nascitur ebenus, vt docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculum. Scobem eius oculis vnicè mederi dicunt: lignóque ad cotem trito cum passo, caliginem discutit. Ex aqua verò radice, albugines oculorum. Item tussim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia assumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum esse, homini verò contra serpentes præsidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & capræ, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vsum pluribus modis veniat. Nam & herba est syluestris, [d] foliis myrti, cauliculis breuibus, [12] quæ venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali, cuius aridis foliis, vt malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis vtuntur ad contusa: item cœliacos & sedis [13] hulcera, aut quæ phagedænas vocant, [14] trita cum melle, & [15] illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris, sed efficacior admisto alumine. [26] Illinitúrque eadem hydropicorum [17] tumoribus. [e] Rhus, [18] quæ erythros appellatur, [19] frutex est: & huius fruticis semen vim habet astringendi refrigerandíque. Aspergitur [20] pro sale [21] obsoniis. Aluos soluit, omnésque carnes cum silphio suauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis [22] hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & fœminarum abundantiam sistit cibo. [23] Alia est erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellésque perficiuntur: in medicina vrinam ciet: morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: & ischiadicos & paralyticos, ita vt bibentes lauentur quotidie. Radix seménque trahunt menses, aluum sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes [f] rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum [24] tingunt. Inuenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantùm. Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantùm & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane [25] commorsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatúsque. [g] Mirum est quod [26] additur, [27] saniem conspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio [28] & ipsa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum soluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureũm [29] poculũ medici vocant. Ea & ex melle prodest magnificè ad tussim, [30] orthopnœæ cochlearis mẽsura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellitq;. [31] Panos discutit, cũ farina hordeacea & vino decocta. Miscetur & malagmatis & collyriis, claritatis causa. [30] Ad sternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri.

3 Iudæa. CH. Iudæa Syr. nasc. odore vnguentorum, vrinam mouet. M.
4 Ciet & men. CH.
5 cũ vino radix dec. M.
6 alteri. M. poterio. Vet.
7 radice. Efficaciora gen. CH.
8 efficacibus. CH.
9 &, in M. d.
10 Cognita Aeg. res har. ipsarum. CH.
11 inaruerit. M.
12 quæ tænias. CH.
13 hulcera. At, quæ phag vocant, folia trita &c. cum aceto sanant. Decoctum Vet.
14 tritis cum melle, & illitis. Alij Vet.
15 intrita. CH.
16 Illinitur. CH.
17 tumori. CH.
18 qui. CH.
19 huius fruticis semen est. Vim. Vet.
20 cum sale. Vet.
21 obsoniis aluo soluta. Corn. & CH.
22 vulnera. CH.
23 alia res erythrod. CH.
24 inficiunt. CH.
25 morsos. CH.
26 traditur. M.
27 insaniam consp. om. fr. eo sanari. Vet.
28 & ipsa decocta, & ius potum. Vet. & ipsa decocto eius poto. CH.
29 petition. CH.
30 & orthopnoeam. Vet.
1 Phymata. Diosc.
32 Sternutamento. M. Sternutamentum. CH.

cineri. Eadem pota denarij vnius pōdere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris [33] dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederæ, mollíore tamen, & minùs longis viticulis, semine acuto, diuiso, [h] lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui & caulis, & semen resinaceum, quod cachrys vocatur.[34] Foliis odor thuris.[35] Radix vulnera sanat viridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum [36] ærina farina. Purgat [37] & [38] lentigines, [39] & quæ excalfacienda [40] sunt, aut cùm sudor quærendus, illitum: item cōuulsis. Auget & [41] lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum melle prodest. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex [42] rore suprà dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Aduersatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus.[43] Sudorem mouet, tormina discutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum est: altera tamarici similis folio, altera cupresso.[44] Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus [i] pro thure assumitur. In medicamētis verò duplicato pondere eosdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compescit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & [45] suffitu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, [46] qua sinistra exuitur velut à furante, candida veste vestito, [47] puréque [48] lotis nudis pedibus, sacro facto priùs quàm legatur, [49] pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habēdam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse. Iidem [50] [k] samolum herbam nominauere nascentē in humidis: & hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boúmque, nec respicere legentem, [51] nec alibi, quàm in canali, deponere, ibíque [52] conterere poturis.[53] Gummium genera diximus.[54] Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus [55] inutiles sunt.[56] Sanguinem coagulant, & ideò [57] reiicientibus sanguinem prosunt: item ambustis, [58] arteriæ vitiis.[59] Inutilem vrinam cient, [l] amaritudines hebetant astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, [60] spissandíque viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur [61] aut prunorum, & cerasorum, ac vitium. Siccant [62] illitæ & astringunt: ex aceto verò infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi veteri, quatuor obolis in [63] misto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborumq; appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt [64] è spina Ægyptia.

33 dolores semen ex aqua Apocynon frutex est. Vet.
34 Radici. Diosc.
35 Herba. Diosc.
36 eruina. M.
37 etiam. CH.
38 vitiligines. Diosc.
39 Prodest iis quæ. Vet.
40 sint. CH.
41 lacte. CH.
42 Rosmarino.
43 Sudores. CH.
44 Qua ex re quidā. Vet.
45 suffita. CH.
46 quæ. M.
47 puraque. Dal. sub aqua.
48 lautis CH.
49 ex pane Dal.
50 samosum. CH.
51 neque quàm in. CH.
52 congerere Vet ibi continere CH.
53 Gummi. M.
54 In CH.
55 inutilia. Dal.
56 Hæc, Sang. coag. & ideò, in M. d.
57 eiicientibus. CH.
58 & arteriæ. CH.
59 Inutiles vrinas. CH.
60 adstringendi. Diosc.
61 autem. M. Proponuntur prunorum autem. CH.
62 illita Vet.
63 musto. Vet.
64 In M. d. hæc vltima.

ANNOTATIONES.

a Absurdum hoc, nescio è quo petitum.

b Ad eum vsum papyri caulem aduectum Ægypto, iam exuccum & aridum aqua mergebant, madefactúmq; & in oblongam cylindri formam arctè vinculo ligatum siccari permittebant, deinde cùm opus esset exolutum fistulis indebant, vt intumescēs earum os aperiret: qua ratione cheirurgi nostra tempestate medullam Indici millij, Gentianæ radicem, spongiam cera imbutam immittunt. Alexandro problemate 93. lib. 1. papyrus σφαιρωθᾶσα aluo suppressa, balani modo subiicitur in sedem, vt diductis sedis musculis, feces exeant. σπογγωθᾶσαν ad recludendas fistulas Dioscorides poscit, id est, qua industria diximus, paratam, quo loco Marcellus & Cornarius legendum putant, σκελετεῦσαν, arefactam & siccatam ὡς σκελετὸν. Guilland.

c Apud Galenum & Paulum pastillus διὰ χάρτου describitur ad oris nomas & naturalium insignis.

d His verbis describere Plinius videtur Rhun Monspessulanam, cuius historia traditur in sylua vniuersæ historiæ plantarum.

e Ineptè Plinius Rhun erythron differre putat ac distinguit à rhoë coriariorum.

f Succus cum foliis bibitur. ὀπισθοδήλοις βοηθεῖ χυλὸς μετὰ τῶν φύλλων ποθείς. Plinius legisse videtur, βοηθεῖ καυλὸς μετὰ φύλλων ἐπιτιθείς. Cornarius.

g Plutarchus tertio Symposiacôn scribit alysson, si manu teneatur, vel omnino aspiciatur, singultu liberare: quo loco pro λυγμοῦ quidam legendum putant λύσσης. Est apud Pausaniam in Arcadicis alysson fons, oppido Cinæthaensium vicinus, cuius aqua potu sanat à cane rabioso commorsos. Alysson hoc Plinij, Dioscoridis historiæ nihil conuenit, vt ij prorsus reiiciendi non sint, qui alysson Plinij, herbariorum asperulam esse putant. Alysson Galeno est folio prasij, flore cyaneo. lib. 2. de antidotis.

h Siliqua folliculari concluso, quæ lanugine plena est.

i Virgilius in Culice,

Herbáque thuris opes priscis imitata Sabina.

k Samolum Pulsatillam esse puto, quam etiamnum hodie Bononienses vocant *Samiolo*, vt ait Anguillara lib. 11.

l Medicamentorum acrimoniam hebetat, quibus admiscetur. Dioscor. de gummi Ægyptiæ spinæ.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia. CAP. XII.

[a] SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco [1] diximus: & ipsa [2] spissat stringitq; distillationes omnes, & sanguinis excreationes, mensiúmque abundātiam, etiamnum radice valentior.

1 diximus. Arabica spissat &c.
2 stringit spissatque. CH.

valentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quædam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur.[3] Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigráque arbore: item viridi, sed longè melior è prioribus. Fit & in [4] Galatia [5] tenerrima spinosiore arbore. Semen [6] omnium lenticulæ simile: minore est tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum [b] nimio [7] validius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortariis in pastillos. Fit & ex foliis minùs efficax. Ad coria perficienda semine pro galla vtuntur. Foliorum succus & [8] Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui [c] valde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi summa ad spissandum refrigerádúmque est, oculorum medicamentis ante [9] alias [10] vtiles. Lauantur in eos [11] vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium [12] fœminis sistunt, vuluámque & sedem procidentes. Item oculos, oris [13] vitia & genitalium.

3 Est & acacia spinæ succus. Fit in Aegypto ex alba. Vet.
4 Ponto & Cappadocia. Diosc.
5 teterrima. M. deterrima. Vet. & CH. teneriore spinosaque. Diosc.
6 huius. Diosc. nam Aegyptiæ lupino simile.
7 Validius spissat. Succus. Vet.
8 Galaticæ. CH.
9 alia. CH.
10 vtilis. Dal.
11 vsus ab aliis & pastilli fiunt: torrentur. Vet.
12 in fœminis. CH.
13 vlcera. M.

ANNOTATIONES.

a De Ægyptia spina tractatum est cap. 9. & 11. lib. 13. De Arabica nusquam. Incogitanter & obliuiosè hoc Plinius. Lego, Spinæ Ægyptiæ laudes in odorum loco diximus. Arabica spissat &c.

b Quia æstate fructus immaturus acerbissimus est.

c Quoniam acerbior fructus, è quo extrahitur.

De vulgari spina, & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ.

CAP. XIII.

[a] VVlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implentur, [b] radicis vsus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur [1] illa, [c] aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in Oriente (vt diximus) candida, magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior [2] æquè spinosus [3] in Nisyro, & Rhodiorum [4] insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsatheon, [5] siue dipsacon, siue diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, [6] & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non vbique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, item [7] rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem quoque putant. Spina est [d] appendix appellata, quoniam [e] baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ, aluum [8] citam, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri [9] zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ [f] purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. [10] Flore eius aquam [g] glaciari Pythagoras tradit: [11] itémque baculum ex ea factum, in quoduis [12] animal emissum, etiamsi citrà ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propiùs adlabi: tam præcipuam naturã inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideoq; ex eis [13] mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccãdi, astringendiq;, gingiuis, tõsillis, genitalibus [14] accommodatissimi. Aduersantur serpentiũ sceleratissimis [15] hęmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo [16] inungũt: vrinam

1 alia. Vet.
2 atque. M.
3 in Istro, Nisyro, Syriaque. Diosc.
4 insula. Vet.
5 Syri diariton (leg. diareton) vocant. M. Sirin diauron. M. alterum.
6 aut. Diosc.
7 rhagadia. Inflationes potu discutit. Dal.
8 citant. CH.
9 zuiron. M. aprizuram. CH.
10 Florem eius aqua.
11 item. CH.
12 animale missum. CH.
13 mora bestiis vel. M.
14 accommodatissimam. Vet.
15 mora scorpionibus. Vulnera sine. H. hæmorrhoidi, presteri, & scorpioni, Flos & mora vulnera. Alij.
16 iungunt. Vet.

vrinam cient. Caules eorum tundũtur teneri, exprimitúrque succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio cõtra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas, sedes, cœliacos [17] potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic [18] per se imponuntur [19] à mamma sinistra: item [20] stomachi doloribus, oculísque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Iidem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cùm efficaciorem stomaticen prębuerint, quàm [21] satiua morus. [22] Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantùm & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, vt colluantur eo oris hulcera, [23] & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant.[h] Alterum genus rubi est, in quo rosa [24] nascitur. Gignit [i] pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

17 intelligitur potus. CH.
18 vel per. Vet.
19 super mamma. Vet.
20 stomacho in doloribus. CH.
21 satiuæ mori. Vet.
22 Eadem. M.
23 & sedes foueatur. Vet. sedes foueantur. Alij Vet. & sedis, foueanturque. CH.
24 nascitur. Cynosbaton vocant: alij Cynospaston. Folium habet vestigio hominis simile. Gignit pilulam cast. sim. pr. rem. calculosis. Alia est cynorrhodos, quã prox. dic. volumine. Fert & chamæbatos vuam nigram. Vet.

ANNOTATIONES.

a Spinam fulloniam hîc intelligo hippophæston, quemadmodum & cap. vlt. lib. 16. Dioscorides certè & Hippophaës & Hippophæston spinas esse fullonias tradidit. Vide infrà cap. 10. lib. 27.

b Struthij, ad lanas purgandas, molliciemque ac candorem conciliandum.

c Oscitanter Plinius aspalathum orientalem alium esse putat, quàm Rhodium.

d Vulgo *Berberis*.

s Oxyacanthæ, de qua intelligenda quæ sequuntur.

f Sistendæ.

g Ex eius certè cortice viscum fit.

h Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Cynosbaton, vocant. alij cynospaston. Folium habet vestigio hominis simile. Gignit pilulam castaneæ (eius echino) similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhodos, quam proximo dicemus volumine. Fert & chamæbatos vuam nigram &c. Hęc omnino sic euoluenda ac restituenda sunt.

i Eam in rosa syluestri spongiolam vocat cap. 2. lib. proximi.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de opori: e medicinæ. CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston vocant: folium habet [a] vestigio hominis simile. [b] Fert & vuam nigram, in cuius acino [1] neruum habet, vnde neurospastos [2] dicitur. Alia est à cappari, quam medici [3] cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori [4] per messes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluũ sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice [5] deprimit vuam. [c] Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non [6] aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus [7] calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: [8] stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ suprà [9] dicta. Inter [d] genera ruborum [e] rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, [f] quod vocatur Lycium. Semen secũdas trahit. Alter ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque & cruda & decocta illinuntur cũ oleo. [g] Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthon Chironiã vocãt, [10] quales in Indicis arboribus [11] diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per [12] triduum, iterúmque exempto [13] ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos [14] quidam oculorum medicamentis

additur

1 neruus habetur. M.
2 dicitur tota. CH.
3 cynosbaton quoque appellauerunt. Vet.
4 messe. CH.
5 reprimit. Vet. & CH.
6 aliis. CH.
7 hamis. Ex Diosc.
8 stomachicisque. M. & Diosc. idest, aluinis, cœliacis.
9 dicta genera ruborum. Inter spinosas rhamnus app. à Græcis. Candidior alter & fruticosior in sepibus viret, ramos. Vet.
10 qualem. Vet.
11 diximus. Omnium longè. Vet.
12 triduum macerati. Vet. & Diosc.
13 ligno liquor. Vet. & Diosc.
14 quidem. M.

additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine [15] deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat, illitum, [16] rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & serpentia, ac [17] putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia [h] Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & [18] sacocollam [i] spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior. Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod [19] rhus Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur vsque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne [20] arborum essent.

15 deuoratum, aut si. Dal.
16 rhagadia. CH.
17 putrescentia in naribus.
18 sarcocollam. Alij. CH.
19 rhu Syriacum. Alij. Rhun Syriacam. CH.
20 arbores. Vet. amborum CH.

ANNOTATIONES.

a ἀγνώδης Theophrast. cap. 18. lib. 3. Hist. Plinius legisse videtur ἰχνώδης. Athenæus legit ἀγλώδης: Hermolaus γλοιώδης: Milletus ἀγγιώδης. Plinium rectè legisse arbitror.

b Plinius Cynosbati historiam, cuius fructus subruber est, foliúmque ἰχνώδης, miscet ac cõfundit cum chamæbato, quod vuam nigram fert, siue morũ vuæ simile, eius rubi modo, quẽ erectum, ac procerum ὀρθοφυῆ vocat Theophr. Legendum porrò sic est: Fert Chamæbatos, & vuam nigram in cuius acino &c. vt diximus superiori capite.

c Rubus 1. qui morum fert, 1. excelsus, βάτος: 2. humi stratus, χαμαίβατος, κυνόσπατος. 2. qui rosam gignit, 1. cynosbatos, siue cynospastos, *Eglantier*: 2. cynorrhodos. *Rosier sauuage.* 3. Idæus, *Framboisier*, 1. spinosus: 2. non spinosus.

d Dioscorides Idæum dictum vult, non quòd in Ida tantùm nascatur, sed quòd ibi copiosissimè proueniat.

e Rhamnum ἀλεξιάρῳ Nicander vocat, quia nocturnos incubos, lemures, striges auertit efficaci amuleto: quo argumento in parentationibus ante fores suspendebatur. Meminit & Lycophrõ, & Euphorion his verbis ἀλεξίκακον φυτὸν ῥάμνον. Spinam Ianalem hũc esse volunt celebratam ab Ouid. in Fastis: non autem spinam nuptiarum facibus auspicatam, cuius mentio fit cap. 18. lib. 16.

Sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et rursum, *Virgáque Ianalis de spina sumitur alba,*
Qua lucem thalamis parua fenestra dabat.

Rhodig. cap. 31. 22.

f Hoc falsum, & à nemine proditum.

g Lycium Indi vocant. Græci quoniam Indicum nomen non satis nouerant, pro cate, principio quidem acanthon nominarunt: & quia in Lycia & Cappadocia ea arbuscula buxi folio est, pyxacanthum appellarunt, arboris Indicę figuram ignorantes, quæ tamarisci folium habet, aliâs spinosissima.

h Optimi Dioscor. non Indici.

i Arboris in Perside nascentis. Dioscor.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprasо, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Ægyptia medicina.

CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè [1] trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. [2] Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentium venena potu illitúque efficacissima: item stomacho, tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis conuulsis, lateris doloribus. Lienen consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias. Faciunt [3] & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas, & vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo [4] caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit [5] perunctione. Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè, [6] folio tenui, lauri similitudine. Semen rubens [7] admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, & vrinam ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus. [a] Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amara, [8] odorata, in petrosis, [9] palmum altitudine non excedente. Aluum purgat: detrahit pituitam bilémque, foliis [10] in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad

1 trixago. CH.
2 Capitur. CH.
3 & ea past. teret. ex aqua ad supra dicta. Sanat. Vet.
4 caligines. CH.
5 & perunct. CH.
6 folio lauri similitudine, pallidiore, leuiore. Semen rotundam, rubens, adnexum foliis. Diosco.
7 adnexum CH.
8 odorata. In petrosis nascitur palmum. Vet. Ex Diosco.
9 palmi altitudinem non excedens. Alij Vet.
10 cum. Vet.

albugines oculorum se capere, [11] adalligata discuti id vitium. Quoquo [12] modo collectam iumentorum pecorúmque oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosísque nascens. Claritati oculorum, & contra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. [b] Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, [13] foliosa: cùm floret, existimari potest, alba viola, radice [14] tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus [c] VII. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos [d] farranum siue farfugium vocant. Nascitur secũdum fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per [15] infurnibulum [16] imbibitur in vetere tussi. [e] Chamæpeuce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmq; pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & menses ciet: eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositúmque. Datur & à partu mulieribus, & contra canis morsum. Ea quoque quæ stachys vocatur, [17] [f] porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque, & odoris iucundi, colorísque in luteum [18] inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellãt, serpyllo [19] similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato [20] florum ambitu, speciem lecti pedum [21] præbens. Bibitur ad conuulsa rupta, strãgurias, serpentium ictus. Itẽ [22] decoctæ succus. Nũc subtexemus herbas mirabiles quidẽ, sed minùs claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Itali [g] centunculũ vocant [23] rostratis foliis, ad similitudinem capitis penularũ [24] iacentem in aruis: Græci autem clematidem. [25] Est eius egregius effectus ad sistendã aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci [26] clematidas & alias habent, vnam [h] quam aliqui echiten vocant, [27] alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam: [28] & pedales, foliosos, non dissimiles scammonię ramos habet, nisi quòd nigriora minoráque sunt folia. Inuenitur in vineis aruísque. Estur, vt olus, cum oleo ac sale: aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine [29] in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cũ polenta, [30] supposito vdo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducũt, deinde axungia adiecta percurant. Itẽ [31] hęmorroidas cum oleo viridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta. Est infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedãt. Venerem stimulãt. Et & alia clematis, [i] Ægyptia cognomine, [k] quæ ab aliis [32] daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio [l] lauri, longa tenuísque, aduersus serpentes [33] ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maximè gignit.

11 adalligatis. Vet.
12 modò verò coll. CH.
13 foliosis. Diosc.
14 tenui. Eius. Diosc.
15 infundibulum. Vet. & CH.
16 bibitur. M. bibitur inueteratæ tussi. CH.
17 marrhubij. Diosc. Vet. prasij. Rondel.
18 inclinantis. Vet.
19 simile, surculosum. Dal.
20 foliorum. CH.
21 præbente. M. præbenti. CH.
22 decocti. Vet. decocta &. CH.
23 nostri. CH.
24 nascentem. Vet.
25 Est ei effectus ad. M. Egregij effectus. CH.
26 clematidem habent vnam. M.
27 alteram quam lygon. Alij.
28 Ea viticulas foliosas non dissimiles smilacis ramis habet. Alij.
29 Ex. CH.
30 superposito.
31 hæmorrhoidam. CH.
32 myrsinoides. Gal.
33 & priuatim aspidas. CH.

ANNOTATIONES.

a De chamelææ succo vide cap. 7. vltimum, lib. 25. & cap. 7. primum, lib. 15.
b Alia est chamæcissos descripta cap. 10. vltimo, hoc libro.
c Tricenis aut quadragenis diebus, Dioscor.
d Farfarum Plautus vocat in Poenulo. Versus est. Eo prosternebam folia farfari, ne scilicet viscus adhæresceret.
e Quidam aliam esse non putant chamæpityn.
f Rondelet. legit, prasij. Pro voce Græca πρασίου, Plinius legit πράσου.
g Aloisio herba quam Dodonæus pingit pro helxine cissampelo: sed vires non conueniũt. Placet magis Dodonei iudicium, qui herbæ impiæ genus centunculum vocat cap. 60. lib. 1.
h Clematiden priorem. Echiten siue echion, vt legitur cap. 9. libri sequentis, ideò vocarunt, quòd imposita serpentium & viperarum morsibus iuuamentum præstet, autore Dioscoride.
i Prior Dioscoridis, qui huius cognominis nusquam meminit.
k Et myrsinoides Galeno lib. 6. simplic.
l Colore, & figura, multo minore. Dioscor. Hæc omnia Plinius mirè confundit & perturbat.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdem nominis, & pseudobunio, & myrhi, & onobrichi medicinæ. CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse [2] dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron [3] appellauerunt, caulem verò dracontium, in totum aliũ, si modò hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Nãque aros [a] radicem nigram

1 Est & aron. M.
2 dixere. CH.
3 appellarunt. CH.

nigram in latitudinem rotundam habet multóque maiorem, [4] & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo: [b] vnde & ei nomen. Quin & ipsi Gręci immensam posuere differentiã, semen dracunculi feruens mordáxque tradẽdo: tantúmque inesse ei virus, vt olfactũ grauidis abortũ inferat. Aron miris laudibus extulere, primùm in cibis fœminam præferentes, quoniam [5] mas durior esset, & in coquendo lentior. [c] Pectoris vitia purgare, & [6] aridum in potione inspersum, aut ecligmate vrinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneísque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedêre. Alij coxêre in lacte, vt decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere: item suggillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum vitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspitiosis & orthopnoicis & [7] purulenta excreantibus farina permistum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle ecligmate, & pulmonis vitiis, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circunlitũ. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cũ melle. Hulcera omnium generũ, siue phagedęnę sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mirè sanat. Folia ambustis prosunt ex vino & oleo cocta. [d] Aluũ inaniunt [8] ex sale & aceto sumpta. [9] Etiam luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis prodagricis cum sale, recentia vel sicca. Hippocrates [10] quaslibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si à partu non [11] purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem [12] esse in cibis. Ebrietatẽ discutit. Serpentes nidore, cùm crematur, [13] priuatímque aspides fugat, aut inebriat, ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in vino nigro putant vtile. In foliis ari caseus optimè seruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo maturescente effoditur Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideò percussis prodesse in potu aiunt [e] maiorem: [14] [f] vt & menses, si ferro non attingatur, [15] sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est, foliis [g] betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice [h] longa, veluti signata articulosáque, monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, [i] folio maiore, quàm [16] cornus, radice harundinea, totidem, vt affirmabant, [17] geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque esse folia. [18] Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant. Est & [k] aris, quæ in eadem Ægypto nascitur, similis aro, minor tantùm minoribúsque foliis, & vtique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque hulceribus manantibus: item [19] combustis ac [20] fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, & posteà tritarum rosaceo addito. Sed vnum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque fœminini sexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis foliis: vnde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici vsus ad vulnera. Cum [21] aceto bibitur ad difficultates vrinæ & vesicæ, & suspiria, pręcipitatísque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Heturia hoc nomine appellat [l] herbam in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo foliosam, eximij vsus ad vulnera: boum neruos abscissos vomere solidari ea, rursúsque iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion [22] napi folia habet, fruticans palmi altitudine. [23] Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterum præcordiorúmque dolores bibuntur rami eius quini seníve. Myrrhis, quam alij [24] smyrrhizam, alij myrrham vocant, simillima est cicutæ, caule folíisque & flore, minor tantùm & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum vino. Aiunt [25] quoque eandem potam in

4 quàm qua. Alij.
5 mare dulcior. M.
6 aridum potioni insp. Vet.
7 pura excr. farinæ. CH.
8 in. CH.
9 Et. CH.
10 vtralibet. CH.
11 purgentur. CH.
12 esse. In cibis ebrietatem. M.
13 priuatim aspidas. CH.
14 & ad menses. M.
15 sistat, in M.d.
16 corni, radicis harundineæ. M. cornu, radicis, CH.
17 geniculatæ notis, M.
18 Hi ex vino &c. dantur. M.
19 ambustis. CH.
20 fistulis collyrio immisso. Nomas sistunt decocta folia in aqua, postea trita rosaceo addito. Vet.
21 aqua & sale. Dios.
22 bunij folia habet, frutex. M.
23 Laudatissimum. Vet.
24 smyrnizusam. Dal.
25 quoque, in M.d.

26 sorb.data CH.
27 restinguit.CH.

pestilentia salutarem esse. Subuenit & phthisicis in [26] sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorũ morsus [27] restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulò, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa vino albo, strangurias finit. Aluum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

ANNOTATIONES.

a Talis est ari Aegyptij, non nostratis.
b Fallitur Plinius. Dracunculum herbarij vocant, aut quòd veluti serpentium maculis picturatum caulem habeat, aut quòd venenis anguium resistat.
c Hæc omnia quæ sequuntur de dracontio, nõ aro, Diosc. scribit, quãuis radicem ari & folia dracunculi vires easdẽ habere tradat.
d Vrsi cùm latebris exeunt, id deuorant laxandis intestinis, alioqui concretis. cap. 36. lib. 8.
e Nam & minor quidam est, in Sardinia, Corsica, & Maiorica frequens, de quo vide cap alterum vltimum, lib. 25.
f Parùm credibile, ab herba tam acri sisti menses.
g Hoc primum est à Matthiolo depictum.
h Hoc est dracontium palustre pictum à Dodonæo.
i Hoc est dracontium maius vulgare.
k Arisaron. Diosco. Calicem ille vocat cap. 8. lib. 27.
l Stratioten myriophyllon intelligit.

10

De coriacesia, & callicia, & menaide, & aliis [a] x x i i i. & medicinis earum, quas quidam Magicas esse dicunt, & de considia, & de aproxi, & de recidiuis. CAP. XVII.

1 magos, Coriacesiam & Calliciam Pythagoras, qua aquam glaciari tradit. Harum. Vet. magos. Coracesia & Calithia. M.
2 aliam M.
3 Mimadem. M. mœnaiden. ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι. Dal.
4 Corisidiam. M.
5 decoctæ. Vet.
6 insanos. Vet. fortè respersos insanabili letho CH.
7 inciderint florente brasica. CH.
8 florem eum tetigerint. M.
9 etiam Cleemp. M. Cleemporo. CH.
10 verò esse pert. fa. an, indicant. M.
11 credet? M.
12 ob admirationem. M.
13 littore. Vet.
14 & Marmaritiden. M.
15 Achæmeniden. Vet. & cap. 4. lib. 26. Achæmenida. CH.
16 Tradastilis. CH.
17 è. Vet.
18 hippophorbada. CH.
19 & iustitiæ maiest. M.
20 adamantidem. Alij. admantida. CH.
21 lassos. M.
22 Arianida. CH.
23 meroida. CH.

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, cõsectati [1] Magos. [b] Coriacesia & callicia Pythagoras aquam [c] glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud cum [2] alia de his. Idem [3] menaidem appellat, & nomine alio [4] corinthadem, cuius [5] decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut fortè respersi fuerint, [6] insanabiles perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquàm contra venena. Ab eodem Pythagora [d] aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori [7] acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire, quoties [8] florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius à quibusdam [9] Cleemporo medico adscribi: [10] Pythagoræ pertinax fama antiquitásque vindicát. Et idipsum autoritatem voluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cùm alia suo & nomine ederet, quis [11] credat? Democriti certè [e] chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quantò portẽtosiora tradit? [f] Aglaophotin [g] herbam, quæ [12] admiratione hominũ propter [ff] eximium colorem acceperit nomẽ, in marmoribus Arabię nascentem Persico [13] latere. Qua de causa [14] & [gg] marmaritin vocari. Magos vtique ea vti, cùm velint Deos euocare. [15] Achæmenidon, colore electri sine folio, nasci in [16] Tardistilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in dieq; pota [17] in vino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per varias numinum imaginationes. Eandem [18] hippophouada appellat, quoniam equę pręcipuè caueant eã. Theombrotion x x x. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similẽ, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi cõtra omnia corporum incõmoda, [h] instabilitatémque mentis: eandem semnion à potẽtiæ [19] maiestate appellari. Aliam deinde [20] adamãtida, Armeniæ Cappadociæq; alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu [21] laxo. Nominis causam esse, quòd conteri nequeat. [22] Arianidem in Arianis gigni igneã colore: colligi, cùm Sol in Leone sit. Huius tactu perũcta oleo ligna accendi. [i] Therionarca in Cappadocia & Mysia nascẽte, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ vrinæ aspersu recreari. Æthiopida in Meroë nasci. Ob id & [23] Meroidem appellari, [k] folio lactucæ, hydropicis vtilissimã è mulso potam. [l] Ophiusam in Elephantine eiusdem Æthiopiæ, liuidam, difficilémque aspectu, qua pota terrorem minásque serpẽtium obuersari, ita [m] vt mortem sibi eo metu consciscant: ob id cogi sacrilegos illã bibere. Aduersari autem ei palmeum vinum. Thalasseglẽ circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine

20

30

40

50

nomine alio[24] potamautis appellatur: hac pota lymphari homines, obseruantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ,[25] Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cum myrrha & vino, varias obuersari species, ridendíque finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo.[26] Syssitieterida à cõuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam,[27] qua primatum apud reges obtineant.[28] [n] Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mirè conueniat.[29] Helianthen vocat in[30] Themiscyra regione & Ciliciæ mõtibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum reges, vt fiat corpus aspectu iucundum.[31] Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonósque: non herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, posteà admisto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à cõceptu[32] puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes[33] animo & forma, atque bonos. Harum omnium [o] Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his[34] Appollodorus assectator eius[35] herbam [p] æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam[36] crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas[37] [q] œnotheridem, cuius aspersu è vino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem [r] celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cum odio depositi. Et abundè sit hactenus attigisse[38] insignia Magorum[39] in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

24 potamucyde. M. potam ancis. CH.
25 Dictæis. Vet.
26 Hestitaterida. CH.
27 quæ prim. ap. reg. obtineat. Casig. CH.
28 Acasigneten. Vet.
29 Helianthidem. Vet. helianthes. CH.
30 Themiscyrena. CH.
31 Ideo autem eandem heliocallida nom. CH.
32 & puerp, Dal.
33 animi & formę bonis. Atque harũ. CH.
34 Apollodotus. CH.
35 arborem. Ex Th.
36 crocida. CH.
37 œnotheran. Diosc. & onagram. onothorinem. CH.
38 somnia. Vet.
39 in herbis, alia de his apt. dicturi loco. CH.

ANNOTATIONES.

a In his recensendis prætermisit latacen memoratam c.4. lib.26.
b Coriacesiam ἀπὸ τῶν κορῶν, à virgimbus, Calliciam verò ἀπὸ τοῦ κάλλους, id est, à pulchritudine.
c In muccosum lentorem spissari, vt & tragacantho, & aquifolię flore suprà cap.13. huius libri.
d προσιέναι, accedere. ἄπροξις, quòd metu & pauore accedere propiùs non auderent.
e Libri nomen, ideò sic dicti, quòd assiduè manibus tractari debeat.
f De Aglaophotide, quam & cynospastum vocat, vide miram historiam apud Aelianum. cap.27. & 24. lib.14. de animalibus.
g Hanc baharas nomine describi volunt à Iosepho lib.7. belli Iudaici, vocaríque Æliano cynospastum terrestre, Democrito marmarida, cynocephalian, & Osiritin Appioni, Homero Moly, Pæoniam Galeno. Guillandinus in Plinium cap.3.13.
ff Imò potiùs ob lucidum splendorem.
gg Vel potiùs, splendentem, & nitentem, ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν.
h Amentiæ fatuitatísve periculum.
i Alia est therionarca, nobis familiaris, roseo flore, descripta c.19. lib.25.
k Genus fortassis aliquod tithymali.
l Dracontij genus aliquod.
m Alexand. ab Alex. cap.5.3. quo loco varia pœnarum genera sontibus & noxiis apud diuersas gentes constituta memorat.
n Acasigneten, quòd nec fratrem, nec sororem habeat, è terra secum prodeuntes. Etenim sola nascitur.
o Et non tantùm Græca, magna ex parte ab effectu sumpta.
p Herbam viuam Lusitani vocant, octo pedes altam, folio polypodij, flore luteo, quæ contacta refugit, & ad terram velut indignabunda folia deiicit, accessu hominum se contrahens, discessu pandens. Eius meminit Theoph. cap.3.4. Hist. statim post prunum Aegyptiam. Describit & Garcias ab Horto cap.22. lib.2. aromatum Indicorum, Ouiedus in Americæ historia, & Iulius Cæsar Scaliger. Eius mentio fit & cap.10. lib.13. sed aliis verbis. Æquè mirabilis planta in insula Cimbubon reperta, Burneo propinqua: cuius delapsa folia tanquam animata repunt, moro similia, pedibus vtrinque binis, pusillis, cùm tanguntur fugientia. Guilland.
q Sic fortassis vulgus appellauit lathyrida, voce à Græco detorta, & à lacteo succo.
r Appionem significat, artis grammaticæ peritissimum, Pleistonicen cognominatũ quòd eruditione plurimos superasset, quemadmodum ἰατρονίκην Thessalus se appellabat, cuius mentio fit in præfatione totius operis, cap.2.30. cap.5.37. & cap.10.35. Nisi quis intelligi malit Apollodorum paulò antè dictum, Grammaticæ scientia tam clarum, vt honorem Amphictyones ei habuerint, cap.37. lib.7.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicina. CAP. XVIII.

Eriphiam multi prodidere.[1] Scarabæum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus[2] ieiunis data, lactis abundantiam facit. Æquè nota lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitiones concitat. Eandem hanc [a] aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem vocant, quoniam vulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & [b] à Grecis[3] stratiotis,[4] sed ea in Ægypto [c] tãtùm & inundatione Nili nascitur, aeizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirificè sistit.

1 scarapheam. CH.
2 ieiuniis. CH.
3 stratiotes. CH.
4 Est & ea. M.

ANNOTATIONES.

a Hallucinantur ij. Stratiotes enim lacte non turget.
b Theoph. cap.9. lib.4. histor.
c Hoc Plinio minimè credunt herbarij. Nullius quidem scriptoris testimonio id scribit. Dioscorides ea de re tacet.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœno græco medicinæ.

CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, collectáque alicuius in vestis panno, &[2]alligata in lino rufo, capitis dolorem cõfestim sedare traditur. Herba quæcunque à riuis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita vt nemo colligentem videat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita vt æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis (adiiciunt vt nigra sit & sterilis) alopecias emendat vngentium in Sole. Cribro[3] in limite adiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæq; grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur [4]supra fimeta ruris, contra anginas efficacissimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quam canes vrinam fundunt, euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. [5][a]Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli[6]rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argēteum, præcipua contra tumores feruorésque & collectiones cum axungia[7] veteri tusa, ita vt ferro non attingatur: [8] qui perunctus est despuit ad suam dexteram [9] ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia vocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt sua[10]capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potiùs ita appellatam, [11] quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & vino admisto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & suibus dari; quæq; medicamentum id noluerint haurire, eo morbo [12]interimi. Sunt qui & in auium nidis[13]inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum, cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. [14] Veternosa curat, quæ[b] exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: ea mularis [15] dicitur, aliísque nominibus. Nomas curat: efficacissimámque aduersus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam vestibus adhærescat. Ex hac[c]corona imposita capitis dolores[16]sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex vino carcinomata sanat, [17] ternis diebus soluta. Medetur &[18]suibus hæc effossa sine ferro, & addita in [d] colluuiem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiiciunt [19] & fodientem dicere oportere. Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit [20]suibus remedium, qui de illa gustauerint. [21] Tordilen alij semen [22] [e] silis esse dixerunt: alij herbam per se, quam & syreon vocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm[f] in montibus nasci: [23] combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiam num radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum [24] est inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebróque ab his, [25] & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius[26]in reliquo orbe in exilitatem [27] fastigiantur. In Parnasso tantùm ederacea specie[28]densiùs, quàm vsquam, [29]fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, siue viridis, [30] siue in fœno siccata, [31] cùm detur aspersa aqua.[32]Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter vbertatem. [33] Dulcis hic est. In vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum [g] ad vulnera cõglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tuetúrque ab[34]inflammationibus plagas. [h] Decocto adiicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, mirrhæq; tertiæ portiones. Rursúsque coquitur in [i] æreo vase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in

vino

1 collecta in vestis alicuius pannum & inligata in lino rusti capitis dolores adposita confestim. CH.
2 illigata lino. M.
3 in limitē proiecto. Vet. in limite abiecto. M.
4 super. CH.
5 Rumbotinum. M. Rompotinū. Colum. & CH.
6 rodarum. CH.
7 vero vetere. CH.
8 & qui per. est despuat. M.
9 ter. Iā Efficacius. M.
10 capitula. CH.
11 quoniam nul. an. quod eam att. existimatur viuere M.
12 interire. Vet.
13 inserendum. Vet.
14 Veterno liberat, quæ. CH.
15 est aliis aliisve. CH.
16 sedat. CH.
17 trinis. Vet.
18 subus effossa. CH.
19 effodientem. CH.
20 suibus iis. Vet. subus rem quæ de. CH.
21 Tordin. CH. Tordylium.
22 seseleos Vet.
23 decoctam. Diosc.
24 est, in M. d.
25 velut ex. Dal. cacumen vocat radicis caput.
26 in, vacat Dal.
27 fastigantur. CH.
28 decentius. M.
29 fruticat. Vet.
30 siue pro fœno: vel, siue in fœnum. Dal.
31 cum datur. Dal.
32 Succumque eius. CH.
33 Dulcis enim hic. Dal.
34 inflationibus placata. CH.

vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus,[35] hulceribus vesicæ. Calculos frangit. Semen vehementiùs vrinam impellit. Aluum vomitionésque sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúsve herbis, ad hunc articulorum[k] numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorúmve. Ieiunum debere esse qui colligat: ita in domum absentis cui medeatur, superuenientíque ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduóque id facere.[l] Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicę cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum:[36] cùm in cacumine aculei sunt plurimùm quini,[37] dactylon appellant: hos conuolutos naribus inserunt, extrahúntque sanguinis ciendi gratia.[m] Altero quod est aeizoo simile, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus increuit, vtuntur cum axungia, ideò dactylon appellantes, quia digitis medeatur.[n] Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit.[38] Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod[o] iuxta vias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas, quod telin vocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras,[p] quoniã corniculis semen est simile, nos[39] siliciã: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue[q] contractio sit vuluæ, fouentur,[40] insidunt: infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile[r] parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ, vt cùm tertias partes biberint,[41] calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox[42] à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam[43] fœnigręci cum hordeo, aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vuluæ cruciatus[44] subiecit.[45] Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mista farina curauit, nitro antè præparata cute, sæpius die illinens, perungíque[46] præcipiens. Theodorus[47] fœnogræco miscuit quartam partem purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras.[48] Damiõ fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos dedit[49] potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius vtilissimum sit vuluis interaneísque exhulceratis, sicuti semen articulis atque præcordiis. Si verò cum malua decoquatur, posteà addito mulso[50] potus ante cætera vuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm vapor quoque decocti plurimùm prosit. Alarúmque etiam graueolentiam decoctum[51] fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfurésque cum vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia[s] genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto verò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata subacta ex vino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum, longámque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Posteà mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

35 ac hulc. Dal. hulceribúsque. CH.
36 primum cui in cacumine aculei sunt quini: dactylos appellant. Dal.
37 pëtadactylon. Alij.
38 κτήνη, iumenta. Diosc.
39 siliquam. Colum. c. 11. lib. 2. silictam. CH.
40 & insident. Vet.
41 dein cal. lau. & in balineo. CH.
42 à balineo. CH.
43 fœni. CH.
44 obiecit item imposuitque. CH.
45 Itémque. M.
46 prohibens. M.
47 fœno miscuit. CH.
48 Timon semen fœni. CH.
49 potui. CH.
50 potus. Vet.
51 fœni. CH.

ANNOTATIONES.

a Rumpotinum arbustum Gallicum arboribus humilioribus & minimè frondosis consitum, eaque re ab arbusto Italico differẽs. Suprà cap. 1. lib. 14. rumpotinus in arbusto opulus dicitur.
b Exedum acris herba videtur fuisse ab exedendo dicta.
c πτίαμμα. Vide quæ adnotata sunt c. 11. lib. 27. Hoc remedium ex Archigene Galenus citat lib. 2. κατὰ τόπους.
d Impuram & sordidam aquam cum sero lactis, furfure, concisis oleribus mixtam, quam bibendam suibus offerunt: vulgo, *lauaille*.
e Seseleos. Imò verò Creticum seseli vocant.
f Amano. Diosc.
g Graminis vulgaris, non Parnasij. Dioscor.
h Succo Parnasij. Diosc.
i Aerea pyxide reconditur ad oculorum medicamenta. Diosc.
k Nempe tot caules, radicésve, vt is geniculorum numerus habeatur.
l Serenus in medicamentis, quæ capitis doloribus medentur,
Vel quæ septenis censentur gramina nodis
Vtiliter nectis.
m Aloisius paronychian Dioscoridis esse putat, quam is peplo similem esse foliis tradit.
n Aloisius esse putat semperuiui tertium genus, quod ἀνδράχνην ἀγρίαν, & τηλέφιον Græci vocant, Romani illecebram.
o καλαμαγρῶστιν Diosc. vocat, id est, arundinaceum gramen.
p Imò potiùs quòd semen longis siliquis veluti corniculis includitur.
q μύσις, Diosc. aditus & osculi vteri veluti cõniuentis præclusio.
r Instante partus tempore.
s Tumentibus, inflammatis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXV.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium. *CAP. I.*

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq; animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertúmque illis fuit: nihil deinde occultatum,[1] quod non prodesse posteris vellent. At nos elaborata[2] iis abscondere atque supprimere cupimus & fraudare vitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis: & neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantùm ab excogitandis nouis,[3] ac iuuãda vita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, vt intra vnumquenque rectè facta veterum perirent. At hercule[4] singula quosdam inuenta Deorum numero addidere,[5] omnium vtique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas,[6] omnísque terrę fibras scrutari inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos vsus herbarũ folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis vsus vertentes.

1 quóque. CH.
2 his. CH.
3 ad adiuuandam vitam. M.
4 singulares quidam quos.
5 omnium in M. d.
6 omneis. Alij.

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ.

CAP. II.

MInus hoc, quàm par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primúsque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius eruditione spectatus,[1] imperfecto volumine ad Diuum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimùm principis[2] semper[3] medicetur maiestas. Anteà condiderat solus apud nos, quod equidem

1 in perfecto. CH.
2 semper, in M. d.
3 medetur. CH.

equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse[4] animaduerto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis,[5] præterquàm fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenum bibere præsumptis remediis, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, [a] sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita extant, cùm solicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium [b] vigintiduabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis[6] LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinę peculiariter curiosus, & ab[7] hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectúsque in arcanis suis reliquit.[c] Pompeius autem omni regia præda potitus, trásferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, Grammaticæ artis [8] doctissimum, iussit: vitæq; ita profuit non minùs, quàm reipub. victoria illa. Præter hos Græci autores[9] medicinę prodidere, quos suis locis diximus. [10] Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronē scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarū, atque ita subscripsere effectus. Verùm & pictura fallax est,[11] & coloribus tam numerosis, præsertim in[12] æmulatione naturæ, multùm degenerat transcribentium[13] sors varia. Præterea parùm est singulas earum ætates pingi, cùm [14] quadripartitis varietatibus anni faciem mutet. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem[15] indicata, & nudis plerunque nominibus[16] defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vímque demonstrare quærere volentibus. Nec est[17] difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concussis. [18] Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prenuntiás horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæq; defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, [19] eámque num fœminarum scientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq;, [20] in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt [d] Aeschylus è vetustissimis in [21] Poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multíque Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius [22] orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione [23] Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, [24] cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, posteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat,[e] ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniámque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosiùs aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus [25] suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapióque, & in totum Diis immortalibus inuentione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique Magis. Adeóque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt[26] affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarū autor, in prima earū [27] tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eadémque Thylonē, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit[f] Democritus, credidit Theophrastus,

4 animo aduerto. CH.
5 præterque. M.
6 olvi. CH fortassis, xlvi.
7 omnibus. CH. d.
8 doctissimum, in CH. d.
9 medicinæ, in CH. d.
10 Ex his Crateuas, Dionys. &c. CH. interiecta de Euace desiderantur.
11 &, in CH. d.
12 æmulationem nat. multúmque. CH.
13 forte varia. Alij.
14 quadripertitis. CH.
15 indicta. CH.
16 contenti. Vet.
17 difficilis cognitio. CH.
18 Neque. CH.
19 in eóque fœmina. Vet eámque vnam. fœm CH.
20 & in primis. Vet.
21 poëtica re refertā. Alij.
22 illorum. Vet.
23 Circæ. CH.
24 cum etiam tum, quæ. CH.
25 ad suff.
26 affirmauerit. CH.
27 tradidit. CH.

Theophrastus, esse herbam, cuius cōtactu illatæ ab alite, quā, retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: cogúntque confiteri, multum [28] esse quod vero supersit. [29] Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdā fortassis etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed [30] quare non plures noscātur, causa est quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur: [31] vt qui soli inter illas viuant: præterea securitas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimúsque defossam in angulis segetis præstare, ne qua [32] ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuēnit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. [33] Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potúsque omnis afferens odium. [g] Nuper cuiusdam militantis in Prętorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, [34] blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, [35] mitteret filio bibendam: in [36] Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casúque accidit, vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orātis vt parēret religioni: seruatúsque est ex insperato, & posteà quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorrhodi vna medicina erat, [h] spongiolæ, quæ in mediis [37] spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum [i] caulem, pollicari crassitudine versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant [38] contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quàm quos in priori volumine eiusdē nominis diximus, [k] sed huic alia figura, aliúdque miraculum [39] exerentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali ferè altitudine, rursúsque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantùm præmoneret, tempúsque formidinis demonstraret.

28 esse. Quod vere superest & pler. CH.
30 quare nunc non. M.
31 vt pote qui.
32 auis. Vet.
33 Insanabile. CH.
34 blanditæ. Vet.
35 mitteret vt filio bibenda in lacte daretur. Talia gerebantur in Hispaniæ. M.
36 Lusitania. Vet.
37 ramis. Vet.
38 contra serpentium omnium. Vet.
39 exeuntis è terra. M.
40 se condentis. Dal.

ANNOTATIONES.

a Inde nata est ac inuenta medicis confectio *διὰ χυμάτων*.
b Valerius lib. 9. Gellius lib. 17.
c *Antidotus verò multis Mithridatica fertur*
Consociata modis: sed Magnus scrinia Regis
Cum raperet victor, vilem deprendit in illis
Synthesin, & vulgata satis medicamina risit.
Serenus cap. de venenis. Vide suprà cap. 8. lib. 24.
d In elegis, hoc versu: τυῤῥηνῶν γενεὰν φαρμακοποιὸν ἔθνος. Theophr.
e Hinc apud Philostratum κρατὴρ ἑλένης, de eo quod animi curam & mœrorem lenit. τόδε φρόντισμα τοῦτο, inquit, ἄριστε ὑπάτων καὶ τὰ ἄχθη ἀποκουφίζει τῆς γνώμης, ὥσπερ ὁ κρατὴρ τῆς ἑλένης τοῖς αἰγυπτίοις φαρμάκοις. Idē autor Antiphontem, quem ob excellentem eloquentiam Nestorē cognominarunt, scribit promittere solitum τὰς τοῦ νηπενθέος ἀκροάσεις: id quod Plutarchus scribit, ab Antiphonte excogitatam τῆς ἀλυπίας τέχνην. Rhodig. cap. 3. 19.
f Petronius in Satyra. Itaque hercule herbarum omnium succos Democritus expressit, & ne lapidum virgultorúmque vis lateret, ætatem inter experimenta cōsumpsit.
g Citatur & hæc historia cap. 41. lib. 8.
h Eam in cynosbato vocat pilulam cap. 13. libri superioris.
i Caulis is est dracontiū minus frequēs in Corsica & Maiorica.
k Plinius cùm auditione tantùm id cognouisset, facilè narranti quiduis credidit. Cæterùm dracontium id, tantùm à vulgari magnitudine discrepat. Itaque folia lapathi non sunt, sed potiùs ari, allio vrsino similia: nec caulis baculi crassitudine est, sed pollicis: florere aiunt Octobri & Nouembri. Quòd autē scribit nasci prodeuntibus vêre serpentibus, arescere cùm sese condunt, in vulgari nostro etiam spectatur, & mihi credibile nō est, cùm, vt aiunt, feris anni mensibus floreat, quibus latent angues.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solùm ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota [a] intra biennium dentes deciderent, compagésque in genibus soluerentur. [b] Stomacacen Medici vocabant, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ [1] vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque [2] & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & [3] ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit. [4] Frisij, quà castra erant, nostris demōstrauere illam, mirórque nominis causam, nisi fortè [5] cōfines Oceano Britanniæ,

1 appellatur. CH.
2 & contra serp. CH.
3 è. CH. ex foliis, & ex radice. Diosc.
4 Fida in qua castra erant, monstrauere illum. CH.
5 confines Oceano.

Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, [6] vt docebimus fecisse reges, vt res tanta [7] debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quarum inueniuntur, in primis [8] celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casúsque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere [9] stultitia propè videri potest, cùm suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere [10] aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum [11] à stillicidio vesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum [12] quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte [13] concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantùm: quoniam ea vitæ conditio est, vt mori plerunque etiam [14] optimi portus sit: [15] tradátque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, [d] veneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multáque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi vbi cauenda sunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque [16] præstitum vitæ, salutares dixisse, ac [17] posteà inuentas.

Britanniæ velut propinquæ dicauère. Cornarius.

6 quod. Vet sicut. Alij.
7 iis deb. Vet.
8 celebrari. CH.
9 stultitiæ. CH.
10 vsi. M. & hoc tamen iud. aut experimenta. CH.
11 ac stillicidium. M. calculorum vesicæ cum stillicidio. Vet.
12 qui capite dolent. M.
13 conscita. CH.
14 optimus. Vet. optimis. CH.
15 tradítque. CH.
16 præstatum. CH.
17 posteris. Vet.

ANNOTATIONES.

a Talem fontis naturam narrat Vitruuius lib. 8. in Susis.

b Cornarius eos morbos ad Oceanum magnum orientalem & occidentalem adhuc durare tradit, eósque ferè simul ingruere, & ab incolis vocari, *Schobuk*: alij *Schorbuck*. Strabo lib. 16. in expeditione Aelij Galli hos morbos Arabibus ἐπιχωρίους populares esse refert ob aquarũ & herbarum vsum, ac σκελοτύρβην esse τὴν τῶν σκελῶν παράλυσιν. Vide locum. Sceletyrbes naturam conatus est explicare Rhodiginus cap. 8. lib. 6. sed parùm feliciter.

c Cæsar apud Sallustium. *In luctu, atque miseriis, mortem, ærumnarum requiem, non cruciatum esse. Eam cuncta mortalium mala dissoluere: vltrà neque curæ, neque gaudio locum esse.* Theseus apud Euripidem: ταχὺς γὰρ ἅδης, ῥᾷστος ἀνδρὶ δυστυχεῖ. Victorius cap. 8. 12.

d Frigido, vt cicutæ, opij, alterci.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari, siue altercangeno. CAP. IIII.

LAudatissima herbarum est Homero, [a] quam vocari à Diis putat moly, [1] & inuentionem eius Mercurio assignat, contráque summa veneficia demõstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigráque magnitudine cæpæ, folio scillæ: [2] effodi autem [b] difficulter. Græci autores [c] florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, [3] afferríque Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon vocant, [4] [d] omnium Deorum maiestatem [5] commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septẽ, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pęonia est, noménque autoris retinet, quam quidam [6] pentorobon appellant, alij glycysidẽ. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia [7] digitorũ quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen [e] copiosum, rubrum nigrúmque. Hæc medetur & Faunorũ in [f] quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetũ faciat. Panaces ipso nomine omniũ morborum remedia promittit, [g] numerosum & Diis inuentoribus ascriptum. Vnum quippe Asclepion cognominatur,

1 ast. Alij.
2 non tamen effodi. Theoph. effodi autem non diff. Vet.
3 afferrétque. Vet.
4 numinum. Vet.
5 commendantis. M.
6 penteron app. alij cyclioden. Nam hæc. CH.
7 sesquipedali. Dios.

8 Asclepius.Vet.
9 ex eo cogitur, vt & ferula.Vet.
10 radicis cortice multo (crasso) & salso Theophr.
11 ad terræ.Vet.
12 aut.CH.
13 probatur.CH.
14 argumento.CH.
15 tradunt. Alij origanum syluestre Panaces Heracleum vocant,quod est origano.Diosc.
16 densius.δασύτερον.Th.
17 longa. μακρὰ. Th.nisi legendum sit,μικρὰ.
18 Scribitur.Vet.
19 Huius præterea genera ex Diosc.
20 crassioris. Th. παχύφυλλον.
21 cauliculis multis dodrantalibus. Dios.
22 quamuis recenti vulnere sanguinem supprimit,Diosc.
23 alios.M.
24 Alterius.Diosc.
25 Tertium.Diosco.
26 & floris.Diosc.
27 veneni.Alij.
28 bibantur, tametsi. Vet bibant.Etiam. CH.
29 febrim.CH.
30 Mirúmque.Vet.

minatur,quoniam [8] is filiam Panaceam appellauit.[h] Succus [9] est coactus ferulæ,qualem diximus,[10] radice multi corticis & salsi.Hac euulsa scrobē [i] repleri vario genere frugum religio est,[11] ac terræ piamentum.Vbi,& quo fieret modo, [12] & quale maximè probaretur,inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocat,armentariis sponte erumpentem succum excipientibus:hoc celerrimè euanescit.Et in aliis autem generibus [13] improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim [14] argumētum est cera adulterati.Alterum genus [k] heraclion vocant, & ab Hercule inuētum [15] tradunt:alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili:de quo origano diximus.Tertiū panaces Chironion cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile,maius tamē & [16] hirsutius.Flos aureus,radix [17] parua.Nascitur pinguibus locis.Huius flos efficacissimus, eóque amplius, quàm suprà dicta, prodest.Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum,[l] centaurion cognominatur:sed & Pharnaceon,in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductum.[18] Seritur hoc lōgioribus, quàm cætera, foliis, & serratis. Radix odorata in vmbra siccatur, [m] vinóque gratiam adiicit. [19] Huius genera duo fecere, alterum [20] leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleō siderion [n] & ipsum ab Hercule inuētum est, [21] caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo,foliis coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, [22] omniáque vulnera ferro illata efficacissimè sanat.Est Chironis inuentum ampelos quæ vocatur Chironia,de qua diximus [o] inter vites,sicuti [p] de herba, cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eā quoque ascribunt, quæ Apollinaris, apud [23] Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos verò hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: vnum nigro semine, floribus penè purpureis,spinosum.Talis nascitur in Galatia. [q] Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere.[24] Tertij semen irionis semini simile:& omnia insaniam gignentia, capitísque vertigines.[25] Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi [26] seminis,in maritimis nascens,hoc recepere Medici.Item rufi seminis.Nonnunquam antè candidum rufescit,si non ematuruit,improbatúrque.Et alioqui nullum, nisi cū inaruit, legitur.Natura [27] vini,ideóque mentē capútque infestans.Vsus seminis & per se, & succo expresso.Exprimitur separatim,& caulibus foliísque vtuntur & radice,temeraria in totū (vt arbitror) medicina.Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi,si plura quā quatuor [28] bibantur. Etiam antiqui in vino [29] [r] febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine,vt diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. [30] Miréque vt contra venenum remedia prodidere his qui id bibissent,& ipsum pro remediis,adeò nullo omnia experiendi fine,vt cogerentur etiam venena prodesse.

ANNOTATIONES.

a Versus Homeri sunt hi Odys.10.

ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης,
ἐκ γαίης ἐρύσας, καί μιν φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν.
ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος·
μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν
ἀνδράσι γε θνητοῖσι, θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται.

Autor Priapeorum aureum esse putat.

Hinc legitur radix, cuius flos aureus exit:
Quem cùm moly vocat, mentula moly fuit.

Quidā eo loco aureum καλὸν καὶ εὐειδῆ interpretantur, quòd pulchra omnia aurea soliti sint poëtæ vocare. Sic χρυσῆ ἀφροδίτη: Horatio,Cygni purpurei: Albinouano, nix purpurea. Illud quidem est moly Homericum: Dioscoridis verò moly, molon à Plinio vocatur describitúrque cap.7. lib.26. Vide Theophr. cap.15.lib.9. hist.

b Ob saxa inter quæ nascitur.

c Dioscoridi is est γαλακτόχρους, lacteus, in suo moly.

d Non omnium quidem, sed præcipuorum duodecim, de quibus vide quod adnotatum est lib.26.

e Plura vide cap.10.lib.27.

f Sic ephialtē vocat, quòd opinione veterum Fauni hæc visa dormientibus immittere crederentur. Dioscorides, καὶ πρὸς τοὺς τῶν ἐφιαλτῶν πνιγμούς. Themison in epistolis appellat πνιγάμονα, alij πνιγαλίωνα, medici incubum: fit autem διὰ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἀδδηφαγίας καὶ ἀπεψίας εἰς κεφαλὴν ἀνατρέχουσαν.

g Theophrastus sex describit Panacis genera lib.9.Hist.Primum Syrium c.10. cuius radix irino vnguento additur ob suaueolentiā, secatur per messem, validiore tamen semine. Ego ex spatha, myrrha, oleo, iride tātùm vnguentum id parari reperio. Quinque alia genera c.12. referuntur, tria suis nominibus Cheironium, Asclepium, Heracleum: duo nulla certa appellatione, præterquā panacis, his verbis. Sunt autem aliæ quædam panaces, vna folio tenui, altera lato. Vires eędē ad ciendos menses, cū farina illitis, & vlcera tam putrida, quàm alia. Syriacum ego smyrniū esse puto, quod in Amano monte plurimum gignitur, & pro myrrha, quæ in confectionem irini vnguēti requiritur, substitui potest autore Dioscoride: alia verò duo, quæ nomine suo non appellauit, ligusticum, & origanum syluestre cap. sequenti achillæam syderitin etiam vocatam fuisse panacē heracleon Plinius scribit. Ligusticū panacem etiam dictum fuisse, & origanum syluestre Dioscorides testatur.

h Succus ex eo cogitur, vt & ferula, qualē diximus &c. Ex inciso ferulæ caule sagapenum fieri Dioscorides monstrat lib.3. Potest etiam lectio retineri, quandoquidem c.26.lib.12. panacem esse ferulam sui generis tradit, si legamus, appellauit. Opopanax succus est coactus ferulæ &c. notando tamē errore Plinij, qui ex Asclepij panace fieri tradat opopanacem, cùm is fiat ex heracleo.

i Placenta mellita ex omni genere frugum. Theoph cap.9. lib.9. histor. τῇ παγκαρπίᾳ μελιτώτῃ.

k Plutarchus medicinæ peritum fuisse Herculem tradit. Itaque quod apud Euripidem legitur, Alcestin, quæ pro Admeto mortem obierat, ab eo cum morte luctato per vim ereptam, & ad maritum reductam fuisse, sic intelligendum, cùm grauiter ægrotans, & fermè desperata illa esset, medendi arte, qua excellebat, ab Hercule curatam, reddita pristina valetudine. Muretus Var.cap.23.8.

l Centaurij magni radicem panacē vocari Dioscorides inquit, quoniam omnibus ferè morbis succurrit,

m Apud

m Apud Dioſcoridem de centaurij radice hæc leguntur, ῥίζα παχεῖα, στερρὰ, βαρεῖα, περὶ πήχεις δύο μεστὴ χυλοῦ, μετὰ ποσῆς στύψεως καὶ γλυκύτητος, ὑπέρυθρος. Anagnoſtas & prælectores Plinij ſuſpicor legiſſe, μετὰ ποτῶν, aut ποτοῦ, non animaduerſis quæ ſequuntur, & inde natam erroris occaſionem, vt vino gratiam adiicere interpretarentur.

n Hæc eſt ſideritis heraclea poſterior, Crateuæ, non prior quæ folium quercus habet.

o Vitis nigra, cap. 1. lib. 23.

p Argemo, cap. 19. libr. 24. vel parthenio ſecundo, cap. 17. lib. 22.

q Dodonæus legit, Vulgare autem fruticoſius eſt, & altius papauere &c. Ego nihil deleo, candidiuſque dici puto quòd ſemen minùs nigrum ſit.

r Hepialon, tribus vel quatuor potis.

De linozoſte, parthenio, Hermupoa, ſiue potiùs Mercuriali, & Achilleo, & panace heracleo, ſideriti, millefolio, & de ſcopa regia, & hemionio, teucrio, ſplenio, & melampodio ſiue elleboro, quótve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur, & quomodo ſumendum, & quibus non dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurij inuentum eſt, ideò apud Græcos [a] Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, maſculus & fœmina, quæ efficacior, [1] caule cubitali, interdum ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus foliis, geniculis denſis, alarum cauis multis, ſemine [2] in geniculis dependente fœminæ copioſo, mari iuxta [3] genicula ſtante rariori ac breui [b] contortóque, fœminæ ſoluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix ſuperuacua, prætenuis. Naſcuntur in campeſtribus cultis. Mirum eſt, quod de vtroque eorum genere proditur: vt mares gignantur, hunc facere, vt fœminæ, illam. Hoc contingere, ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo, edantúrve folia decocta ex oleo & ſale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut [4] tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, & herbam ipſam in cibo, altero die purgationis, [5] mulieribus per triduum, [6] quarto die à balneo coire eas. [c] Hippocrates miris laudibus in mulierum vſu prædicauit has: [7] ad hunc modum [d] Medicorum nemo nouit. Ille eas [e] vuluæ cum melle, vel roſaceo, vel irino, vel lirino admouit: item ad ciendos menſes ſecundáſque. Hoc idem præſtare potu fotúque [8] dixit. Inſtillauit auribus olidis ſuccum, inunxítque cum vino vetere. Aluo folia impoſuit, [f] epiphoris, ſtranguriæ, & [9] veſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem ſoluendæ, vel in febri, decoquitur quantùm manus capiat, in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admiſto, necnon cum [g] vngula ſuis, aut [h] gallinaceo [10] decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui vtranque dandam, [11] ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos vſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quę ob id [12] Achilleos vocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, vtiliſſimam emplaſtris, ideóque pingitur [13] ex cuſpide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alij vtroque vſum medicamento volunt. [i] Aliqui & hanc panacem [14] heracleon, alij ſideritin, & apud nos millefoliam vocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quàm [15] fœniculi foliis veſtitam ab imo. Alij fatentur quidem illam vulneribus vtilem, ſed veram achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter veſtitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, [16] folio quercus. Hanc etiam præciſos neruos glutinare [17] faciunt. Alij ſideritin in maceriis naſcentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, [18] tenerioribus cauliculis, in vineis naſcentem. Aliam verò binûm cubitorum, [19] ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine, omnes vulneribus præcipuas. [20] Noſtri eam, quæ eſt [21] latiſſimo folio, [22] ſcopas regias vocant. Medetur anginis ſuum. Inuenit & Teucer eadem ætate [k] Teucrion, [23] quam quidã [24] hemionion vocant, ſpargentem iuncos tenues, folia [25] parua, aſperis locis naſcentẽ, auſtero ſapore, nunquam [26] florentẽ: neque ſemen gignit. Medetur lienibus. Conſtatq; ſic inuẽtam: Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eúmq; exinaniſſe. Ob id à quibuſdam

- 1 frutice dodrantali, aut maiore. Dioſc.
- 2 ex. Vet.
- 3 folia iacente. Dioſc.
- 4 tribus allij ſpicis, donec percoquatur. Vet.
- 5 muliebris. Vet.
- 6 quarto verò die. Dall
- 7 At hunc. Vet.
- 8 dicit. Vet.
- 9 veſicis. M.
- 10 decocta. Vet. decocta. Salubrius purgationis Dal.
- 11 per ſe, ſiue cum malua decoctã. Vet.
- 12 Achillea Sideritis. Dioſc.
- 13 à. CH.
- 14 herodem, alij ſideriten, & ap. nos millefolium. CH.
- 15 fœniculis veſtitã. CH.
- 16 foliis quercus. Hac CH.
- 17 ferunt. M.
- 18 teneris. Dioſc. teneriorem. CH.
- 19 ramis bicubitalibus Dioſc.
- 20 Noſtri, in M. d.
- 21 lætiſſimo Vet.
- 22 ſcopã regiam. M.
- 23 & quam. Vet.
- 24 hermian Alij. hermion. Alij.
- 25 curua Vet.
- 26 floret. Vet.

buſdam[27] ſplenion vocatur. Narrant ſues, qui radicem eius[28] ederint, ſine ſplene inueniri. Quidam ramis[29] hyſſopi ſurculoſam, folio[30] fabæ, eodem nomine appellant, & colligi[31] florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota eſt. Ab hoc appellatur vnum ellebori genus Melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine inueniſſe tradunt, capras purgari[32] paſto illo [l] animaduertentem, datóque lacte earum ſanaſſe [m] Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici ſimul conuenit. Prima duo ſunt, candidum[33] & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia[34] nigri platani ſimilia, ſed minora nigrioráque, & pluribus diuiſuris ſciſſa: albi, betæ[35] incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. Vtraque caule[36] palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice[37] fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, ſues necantur, itaque cauent id,[38] cùm candido veſcantur. Tempeſtiuum eſſe tradunt meſſibus. Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: &[39] optimũ vno eius loco circa [n] Pyram. Nigrum vbique prouenit, ſed melius in Helicone, qui mons &[40] aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto [o] Parnaſſium, quod adulteratur Aetolico[41] ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, [p] quo &[42] domos ſuffiunt purgantque[43] ſpargentes, & pecora, cum precatione ſolenni: hoc & religioſiùs colligitur. Primũ enim gladio circunſcribitur. Dein qui ſucciſurus eſt, Ortum ſpectat: & precatur, vt id liceat ſibi concedentibus Diis facere, obſeruátq; aquilæ volatus: ferè enim ſecantibus intereſt: & ſi propè[44] aduolauit, moriturum illo anno qui[45] ſuccidat, augurium eſt. Nec[46] album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè niſi præſumatur alium: & ſubinde vinum ſorbeatur, celeriterque[47] fodiatur. Nigrum alij[48] entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, cauſáſque morborum extrahit, quondam terribile, poſteà tam promiſcuum, vt plerique ſtudiorum gratia ad peruidenda acriùs, quæ commentabantur, ſæpius[49] ſumptitauerint. [q] Carneadem reſponſurum Zenonis libris, Druſum quoque apud nos, Tribunorum popularium clariſſimum, cui ante omnes plebs ſtans plauſit, optimates verò bellum Marſicum imputauere, conſtat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra inſula. Ibi enim tutiſſimè ſumitur, quoniam (vt diximus) ſeſamoides admiſcent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per ſe, & miſta[50] radicula, qua lanas diximus lauari, ſternutamentum facit, ambóque[51] [r] ſomnum. Leguntur autem tenuiſſimæ radices breuéſque, [s] ac velut decurtatæ[52] etiam hæ. Nam ſumma, quæ eſt craſſiſſima, cæpis ſimilis, canibus tãtùm datur purgationis cauſa. Antiqui radicem cortice[53] quàm carnoſiſſimo ſeligebant,[54] quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentémque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in vmbra ſiccabant, iis vtentes: nunc [t] ramulos ipſos ab radice quàm grauiſſimi corticis ita[55] dant. Optimum,[56] quod acre guſtu ferueńſque in frangendo [u] pulucrem emittit. Durare vim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit[57] aluum, & bilem, pituitáſque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimùm[59] drachma, modicè quatuor obolis. Miſcuere aliqui &[60] ſcammoneam, ſed tutiùs ſalẽ. In dulcibus datum copioſiùs periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito.[61] Strumas, ſuppurata, duritias concoquit & purgat: item fiſtulas, tertia die[62] exemptũ. Verrucas tollit cum[63] ſquamis æris & ſandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, [x] ſurculo per aurem traiecto, &[64] poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum piſſelæo. Album optimum, quod celerrimè mouet ſternutamenta, ſed multùm terribilius nigro, præcipuè ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni vires, ſingultus infinitos[65] aut[66] ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent vomitiones,

ipſum

27 aſplenon. Dioſc.
28 edint. CH.
29 chamædryos. Dioſ.
30 ciceris. Idem.
31 cùm floreat iubẽt. CH.
32 paſtore. M.
33 ac. CH.
34 nigro platano. CH.
35 ſylueſtris. Dioſc.
36 quadrantis altitudine. Dioſc.
37 fimbriata. M. & CH.
38 cum oues candido Theo. & mox, autumno, pro meſsibus.
39 opimum. CH.
40 aliâs. CH.
41 ex, in Vet. d.
42 ſues. Theophr. domos Dioſc. vt hîc.
43 aſpergentes ſe &. M.
44 aduolauerit. M.
45 ſuccidit. M.
46 atrum. Dioſc.
47 effodiatur. Vet.
48 ecſtomon. Dioſc.
49 ſumitauerint. CH.
50 radiculæ. CH.
51 ſomnũ diſcutiunt. Vet.
52 & imæ. CH.
53 quàm craſsiſsimã ſelig. M.
54 quà tenuior. M. quà interior. Dioſc.
55 dantes. CH.
56 quod non valde acre. Dioſc.
57 per aluum. Alij ex aluo bilem. CH.
59 drachma vna CH.
60 Scammonium. M. & CH.
61 Strumas ſuppurat. Dal.
62 eximium. CH.
63 ſquama. Vet. & CH.
64 poſtera. CH.
65 &. Vet.
66 ſternumenta. CH.

ipsumq; elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiam sanguine venis emisso. Iam verò & cùm prosperè cedat, [66] terribili visu variis coloribus vomitionũ, & post vomitiones obseruatione alui, [y] balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc [67] magno terrore famæ. Nanque tradunt absumi [68] carnem, si coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat, quòd propter hos metus parciùs dabant: cùm celeriùs erumpit, quò largiùs sumitur. [69] Themison binas non ampliùs drachmas [70] datauit: sequentes & quaternas dedêre, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Prætereà mirum inuentum est, quòd [z] incisum forficulis, vt diximus, cribrant: cortex remanet, [71] hoc [72] inaniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit. Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur: [73] quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potiùs, quàm hyeme [A] dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus antè præparandum [B] cibis acribus, abstinentia vini, quarto & tertio die [C] vomitionibus, pridie cœnæ abstinentia. Album & in [74] dulci datur, aptissimè verò in [75] lamicte aut pulte. Nuper inuenere, [D] dissectis rhaphanis inserere elleborum, rursúsq; comprimere [E] rhaphanos, vt transeat vis, [76] atq; eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, vt diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, [77] elephantiæ [F] albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibúsque tympanicis, [78] stomachicis, spasticis, [79] clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter non desinant, tussi veteri, [80] inflãmationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris: item mollis ac fœminei corporis animíve, exilibus aut [G] teneris, & fœminis minùs, quàm viris. Item timidis, aut si exhulcerata sint [H] præcordia, vel tumeant, minimève sanguinem excreantibus, a causariis vel latere, vel faucibus. Medetur extrà [81] corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures [82] polenta admistum necat. Galli sagittas in venatu [I] elleboro tingunt, circuncisoq; vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoque necantur albo trito, & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

66 terribilibus & variis. M terribilibus visu variis. Vet. terribilis visu. CH.
67 magna. CH.
68 carnes. CH.
69 Thebison. CH.
70 donauit. Vet. M.
71 hunc. Vet.
72 inanito medulla. M.
73 quoniam M. impetibiles quippe. CH.
74 vino dulci. Dal.
75 lente. Vet. & CH.
76 atque linimento dare. CH.
77 elephantiæ, leucæ, lepris. Diosc elephantiasi. &c. CH.
78 stomaticis. CH.
79 cynicis. M.
80 inflationibus. M. & CH.
81 corpus. Vet.
82 polentæ. CH.

ANNOTATIONES.

a ἑρμοῦ βοτάνιον. Dioscor.
b Paruo, rotundo, duorum testiculorum figura.
c Libris de natura mulierum, de mulierum morbis, & de sterilibus.
d Plinius hac in re se parùm medicinæ peritum ostendit, qui pessorum ad eiusmodi mala vtilium confectionem ignorauerit.
e Mulierem suffocanti.
f Fluxionibus in ventrem.
g Pede suis salso, qui sua salsugine aluum irritat.
h Nempe veteri, cuius iusculum aluum subducit.
i Prima achillea Plinij, eadem est Dioscor. Secunda, myriophyllon Diosc. Tertia, sideritis heraclea prima Diosc. Quarta & quinta, sideritis heraclea Crateuæ, & tertia Dioscoridis. Sexta, sideritis secunda Dioscor.
k Teucrion, chamædryn quoque vocari Dioscor. ait: asplenon verò hemioniam.
l Theophrastus id animaduersum tradit in ouibus quæ veratrum gustassent.
m Atra bili percitas. Vide cap. 37. lib. 11. Apud Sextum Empiricum lib. 4. Pyrrhonion Polyanthus Cyrenæus ab Æsculapio curatas fuisse ait, non à Melampode, vt Eudoxus apud Stephanum scribit. Vide Ouid. vlt. Metam. Vitruuium 3.8. Politian. cap. 50. Miscell.
n Pyra, siue Rogus, locus est in montis vertice, in quo sacrificantem Herculem arsisse ferunt, cùm impatientia doloris victus in accensam lignorum struem se proiecit.
o Parnasicus & Ætolicus, quos vendentes & ementes multi discernere nesciunt, duri sunt, perquàm rugosi, & flaccidi. Theoph.
p καθαίρουσι δὲ ὗας αὐτῷ, καὶ πρόβατα συνεπάδοντες τινὰ ἐπῳδήν. Theoph. Eo purgant & sues, & oues, carmen quoddam occinentes.
q Valer. cap. 7. lib. 8. De Chrysippo idem scribit Petronius in Satyra. *Chrysippus*, inquit, *vt ad inuentionem sufficeret, ter elleboro animum detersit.*
r Nec verum id, nec verisimile. Lego, somnum discutiunt.
s Id est quod Antylus & Posidonius apud Aetium præcipiunt, veratri deligendas esse radices paruas, siue tenues, sed plenas, non rugosas, nec in acutum instar caudæ muris desinentes.
t Radicum fibras.
v Fumosum vaporem. Aetius ex Antylo. Puluis euanidam vetustatem indicat, quamuis Dioscorides tale probet.
x Idem de radice consiliginis traditur cap. 7. lib. 26.
y Aphorism. 13. 14. 15. lib. 4. Hippocr. humectari priùs corpora eorum iubet, qui veratro non facilè purgantur: quod optimè fit balneo, quiete, pleniore cibo. Balneum etiam prodest in conuulsione ab elleboro excitata, cuius meminit Hip. aph. 1. lib. 5. Balneum etiã sumpto veratro tardiorem vomitum accelerat. Paulus.
z Tot modis sumitur veratrum album. 1. radicula tota nocte confixa eius festucis ad ℨ. vj. postridie sumitur ex oxymelite. 2. Infusum in hemina aquæ pluuiæ ℨ. vj. citra decoctionem, post triduum bibitur. 3. decoctum lib. j. in duobus sextariis aquæ additis mellis lib. ij. percoctum, ad cochlear magnum lingitur. 4. segmenta minutim forfice concisa, furfuris magnitudine, ad ℨ. ij. dantur cum alica, ptissana, hydromelite calidis. 5. Puluis crassiusculus sorbetur cum cremore Ptissanæ, ad ℨ. j. 6. Puluis tenuissimus ad ℈ iiij. cum melle formatis catapotiis deuoratur. Antylus & Posidonius apud Aetium.
A Aphoris. 4. lib. 4.
B Esu radiculæ cum oxymelite.
C Leuioribus. Galen. comment. aphor. 13. lib. 4.
D Arundine compunctis Aetius.
E Antylus apud Paulum raphanos comedendos ex oxymelite dat.
F Elephanto, leucæ, lepris &c. Plinius omonymia vocis λευκή deceptus est.
G Molli habitu corporis præditis, qui caussarum violentia facilè offenduntur.
H Intestina, vel renes, aut aliæ partes sub hypochondriis sitæ, vt ventriculus.
I Iidem & limeo, cap. 11. lib. 27.

De Mithridatio & scordoti siue scordio, & polemonia, & philetaria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicina. CAP. VI.

1 Mithridatiam vocant. CH.
2 quadriangulo. CH.
3 quercus. Vet. chamædryos Diosc.
4 philetærion. Diosc.
5 chiliodynamin. Vet.
6 veluti corym. Diosc.
7 foliis rutæ &c. Idē.
8 aliquando. M. & CH.
9 quinq; partitis, sub nigris. Diosc. quinquepertito. CH.
10 Centaurio. CH.
11 In Lycia quidem ex ea. CH.
12 succum exprimūt, quo pro Lycio vtuntur. Diosc.
13 concrescere. M. coalescere Vet.
14 omnium. Vet.
15 centaurion. CH.
16 limnæon. Diosc.
17 rutæ. Diosc. vbi pro πηγάνυ, legendum ὀριγάνυ.
18 palmum. Diosc. paulum. CH.
19 superuacua. Succo efficax ipsa. M.
20 V. Diosc.
21 Galli Aeream. M. exacum. CH.
22 triorchis. CH.
23 tradit. CH.
24 generis. Vet.
25 accipit. CH.

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit vnam [1] [a] Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter vtraque sustinens roseum florem. Alteram Leneus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, [2] quadrangulo caule, ramosam [3] quernæ similitudine, foliis lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidísque, gustus amari. Est & [b] alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurimósque vtraq; ad vsus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij [4] philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem [5] chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis [6] corymbi dependent, nigro semine: [7] cætero rutæ similis, nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, & [8] aliquantò amplioris, foliis per interualla quinquefolij, aut cannabis, per ambitum incisis [9] [c] quinquepartitò, nigris & ipsis plumosísque: radice superuacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur vnicè. [10] Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, [d] geniculati. In his capita ceu [e] papauerum. Radix vasta rubescens, tenera fragilísque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, & Lycæo, & in Alpibus verò, plurimísque aliis locis. [11] Quidam & ex ea [12] Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, vt [13] cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In vsu radix tantùm duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur & [14] ouium morbis decoctæ succus. Est alterum [15] centaureon cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui [16] libadion vocant, quoniam secundum fontes nascitur, [17] origano simile, angustioribus & longioribus foliis, anguloso caule [19] paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & [19] superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus [f] è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus [20] xviii. atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ vocant, propter amaritudinem summam: [21] Galli [g] exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. [h] Tertia est centauris, cognomine [22] triorches. Qui eam secat, rarum est vt non vulneret sese. [i] Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnaríque colligentes [23] tradidit à triorche accipitrum [24] genere, à quo & nomen [25] accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi assignant.

ANNOTATIONES.

a Hanc à se repertam describit Anguillara lib. II.
b Gallitrichum Officinarum.
c Vel amplius. Dioscor. Diligentiores & doctiores herbarij in Dioscoridis Pliniique historia non abs re hærent, quonam pacto in agrimonia vulgari folium obseruari possit, vt monstrat historia, cannabi, vel pentaphyllo simile, & pariter vt in illa vtraque planta, in quinque partes vel etiam plures diffisum, cùm agrimoniæ folium vnicum sit, ac simpliciter porrectum, nisi fortè existimemus in Græcia plantam hanc folia mittere illo modo diuisa, vt multarum speciem figuramque videmus pro loci diuersitate mutari.
d Falsum id est, nec ab aliis auctoribus proditum.
e Non quidem iis natura similia, sed magnitudine pari.
f Succus fit ex herba frondosa, idest, virenti, & semine grauida, ante autumnum.
g ἀπὸ τοῦ ἀκέσασθαι, à medendo.
h Hanc Plinius somniauit, & ineptè triorchen vocauit, iis tributis quæ de magno scripsit Theophrastus.
i Quidam centaurida esse volunt plantam quam officinæ vocant sanguinem Draconis, sanguineo succo turgentem. Alij centaurium magnum à Theophrasto significari putant, quoniam radix natura rubescens mansa & trita, rubrum succum, aut potiùs phœniceum reddit. In hac opinione fuit Gesnerus lib. de auibus cap. de Triorche.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ. CAP. VII.

1 Periclymenon. Diosc.
2 montuosis. CH.

[1] CLymenos à rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & [2] montosis nascēs. Quibus morbis

bis pota [3] medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem [4] pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis [5] cum semine inter se [6] implexis, [7] velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vi summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius rex Illyriorum, vbique nascentem in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non [8] bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem [9] purpureum, fruticosa, ramulis erectis, [10] odore [a] acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ anteà parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. [11] Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine [12] appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erũpentis, cùm vua maturescit, odore non iniucundo, [31] quam quidam [b] botryn, alij ambrosiá vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur Nympha zelotypia erga Herculẽ mortua. Quare [14] heraclion vocăt aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideóq; eos, qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituraq; priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti [15] madon vocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cùm [16] defloruit, [17] capiti [18] papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, aduersatúrque aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, [19] capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba, quam appellauit Euphorbiam medici sui nomine & fratris Musæ, à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituère à balineis [c] frigida multa corpora [20] adstringi. Anteà non erat mos, nisi calida tantùm lauari, sicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoque extat de ea herba, & clarum præconium. Inuenit eam in monte [21] Atlante: spectatur foliis acanthinis. Vis tanta est, vt è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur [22] excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere, siccatus cùm coiit, thuris effigiem habet. Qui colligũt, clariùs vident. Contra serpentes medetur, [23] quacunque parte percussa, vertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: sed discernitur [d] igni. Id enim, quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Multùm infrà hunc succum est, qui in Gallia fit ex [24] herba [e] chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens, & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

3 medetur. Dal.
4 potu. M.
5 in. CH.
6 complexis. M.
7 veluti polyporum. Vet.
8 bibendum. CH.
9 aureum. Vet.
10 odore graui. M.
11 Altior. CH.
12. appellant. M.
13 quem quidam botryon. CH.
14 heracleon. CH.
15 madonain. Th. mallon. CH.
16 defloruerit. M.
17 capite. Vet.
18 papaueris in caule. Secatur autumno, radix ni. in sole siccatur, atque ex vino medetur aluinis. Diosc. Lego, defloruit, capite papaueris, tenui caule Secatur &c.
19 flore. Diosc.
20 adstringere. CH.
21 Atlante, specie ferulę, foliis. Diosc. Atlante, specie tunsi foliis &c. CH.
22 excipula ventriculi hœdini Vet. conto, suscipitur expulso vẽtriculo hœdino. M. excipulis ventriculus hœdinus. Vet.
23 cuicunque parti percussæ, etiam vertici. Vet.
24 herba thymelæa, Diosc.

ANNOTATIONES.

a Falsum id est, nec ab alio proditum. Dioscorides acerrimum nidorem suffitu reddere scribit, qui ideò muscas interficiat, & serpentes fuget.

b Cum artemisia botryn Plinius confundit, quoniam apud Gręcos, vt Dioscoridem, legerat botryn à Cappadocibus etiam vocari tum ambrosiam, tum artemisiam.

c Aquæ frigidæ lotione, Marcellum adoptatum à Cæsare, Musam, cùm curare vellet, occidisse, scribit Dion: non sine vulgi opinione, Liuiam muliebriter ac impotenter infensam quòd eius filiis anteferretur, eo genere mortis necandum curasse.

d πυρώσει, Dioscoridi, ignea & vrente acrimonia, diúque durante, adeò vt quicquid in os sumitur, euphorbium resipiat. Eum locum ineptissimè vertit Plinius.

e Ex chamelææ foliis recentibus tusis succus exprimi potest, quemadmodum & ex aliis permultis, sicut Dioscorides monstrat cap. de centaurio paruo: aut ex iisdem maceratis in aqua & decoctis: verùm, quòd legerim, præter Plinium alius nullus autor id prodidit. Eum existimo voluisse id vertere quod Dioscorides scribit. Thymelææ farinam vuæ acerbæ succo excipi & in pastillos digeri.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & ischæmone, & vettonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis, quas superius nominauit.

CAP. VIII.

CElebrauit &[1] Themison Medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus foliis & nigrioribus [a] linguæ pecorum [2] simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, foliis, [3] laterum modo [4] inclusa: [5] quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocauere. Huius & caulis cubitalis est, [6] & [b] napi similis. Nascitur in humidis multò efficacior. Vis mira in siccando densandóque corpore, cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Iungitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuum, quòd in vinum deiecta, animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Aiúntque quæ [c] tres thyrsos seminis [7] emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. [d] Est alia similis ei, quæ [8] ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos [9] similis boum oculis folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam [10] cachlam vocant. Hæc cum cera [11] scirrhomata discutit. Inuenere herbas & vniuersæ gentes. Scythia primùm eam, quæ [e] Scythice vocatur, circa [12] Bœotiã nascens, [13] prædulcis. [f] Aliam vtilissimam ad ea quæ spasmata vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes, famem sitímque non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quòd in equis quoque eundem effectum habeat. Tradúntque his duabus herbis Scythas [14] etiam in duodenos dies durare in fame sitíque. Ischæmonem Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modò vena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, foliis asperis & lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, à Græcis [15] cestron aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duum, [16] à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, [17] [g] semine purpureo. [h] Folia siccantur in farinam plurimos ad vsus. Fit vinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, vt domus in qua [18] sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadem Hispania inuenta [19] est [i] Cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur vbiq;, caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, [20] velut calathi: in his semen per quàm minutũ. Nec aliàs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, [21] vt in quibus etiamnum hodie [22] in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis [23] credidere saluberrimam suauissimamq;: nec quisquam genera earum iam nouit [24] aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Æquicolis circa vicum Neruesiæ, vocatur consiligo. Prodest, vt [25] demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius [26] Damocrates è primis medẽtium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine, [27] inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maximè circa vetera monumenta parietinasq;, & inculta itinerum. Floret [28] semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, vt vix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, [29] & recenti tantùm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia [30] [k] modica vtilissima, viris plurimùm quaternis horis, fœminis minùs dimidio adalligata, vt deinde in balineis descendatur

1 Themisso. CH.
2 similis. CH.
3 costarũ πλευρῶν. Diosc.
4 inclusis. Diosc.
5 quæque quod. CH.
6 & angulosus. Com. ex Vet.
7 emittit. Alij. mittat. CH.
8 fert. Vet. & CH.
9 flore similis. Diosc.
10 calcham. CH.
11 steatomata. Vet.
12 Mœotin. Th.
13 pr. Al. quoque vtilissimam, quam Spartaniam vocant. M. prædulcis, alias vtilissima ad ea quæ. Vet. prædulcem aliâs, vtilissimamque ad ea. CH.
14 redam. CH.
15 cestros. CH.
16 è. CH.
17 flore. Diosc.
18 sita. M.
19 sic. CH.
20 veluti. CH.
21 vt quæ. Vet.
22 in more sit lætiore. CH.
23 credant. Vet.
24 eius multitudinis. Vet.
25 demonstrauimus. CH.
26 Democrites. CH.
27 inuentioni eius assignata. CH.
28 æstate. Diosc.
29 & recentis. Vet.
30 salsa. Diosc.

in calidam, & posteà oleo ac [31] vino corpus perungatur: diebúsque vicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primísque chelidoniam. [l] Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior [32] fruticosa caule, folio [33] pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos [m] albicans, flos luteus. [33] Minori folia ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. [34] Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eámque in nostro [n] conspectu mandunt, sed ita vt nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est [35] hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. [36] Item [o] seseli, enixæ à partu. [p] Dictamnum ostendêre (vt indicauimus) vulneratæ [37] pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: foliis tantùm vtuntur. [q] Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac [r] superuacua. Et in Creta autem non [38] spatiosè nascitur: miréque capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamnum, multis in terris nascens, folio [39] simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus [40] statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre [41] eam, in ferula vel harundine condunt, præligántque, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, vtranque nasci multifariàm, sed deteriores in agris pinguibus, veram [42] quidem dictamnum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamnum vocatum, sed neque [43] facie neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: [44] procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnasso. Alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem [45] non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herbæ turgeant, medicentúrque vbera pascuis. Bibunt autem [46] vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa Potnias verò [47] asini. Inter nobilissimas aristolochiæ [s] nomen dedisse grauidæ videntur, quoniam esse ἀρίστη λεχοῦσαις. Nostri malum terræ vocant. & quatuor genera eius [48] seruant. Vnum tuberibus [49] radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus mollioribúsque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, [50] vitis nouellæ, [51] cui sit præcipua vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt [52] capparis. Valent radice tantùm. Est & quæ pistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, vnguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum: ita [t] desquamato terreno seruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, [53] si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, [u] mares figurat, vt traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, corámque nobis contusam immista calce, in [54] mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statímque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis,

- 31 lana. Diosc.
- 32 fruticoso. M.
- 33 ranunculi. Diosc.
- 33 Hæc clausula post, marcescunt, proximè ante, Florentibus, poni debet ex Diosc.
- 34 Inueniunt & canes qua fastidiũ vincunt. CH.
- 35 &. Vet. autem. Alij Vet.
- 36 Item helsine à partu dictam ostendêre (vt indicauimus) dictamnum vuln. &c. CH.
- 37 pastu statim. Vet.
- 38 spatiosa. CH.
- 39 simile. CH.
- 40 gustatum. Vet.
- 40 ea. Dal.
- 42 quidam. CH.
- 43 caule. M.
- 44 præcedente. CH.
- 45 non in med. CH.
- 46 lac vaccinum. M.
- 47 & asini. CH.
- 48 obseruant. Dal.
- 49 radicis. CH.
- 50 radice vitis. Vet.
- 51 cuius. M. & CH.
- 52 pyrus. Diosc. cap pari. CH.
- 53 etiã modo. A conceptu. M. & si modo &c. CH.
- 54 mare. CH.

 tatis,

55 saurion. Vet.
56 verùm effectus v-susq; CH.
57 teucrion. Vet.
58 pota & inlita. CH.
59 fugiunt serpentes. Vet.
60 Cātabricæ, dictamnj, aristolochiæ. Vet.
61 sed sæpius. CH.

tatis, radice pota ex aqua, vtilissima esse traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. [x] Eadem [55] satyrion est. [56] Verùm & effectus eatum vsúsque dicendi sunt: ordiendúmque à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacísque generum omnium radix è vino, Chironij flos & semen potum, illitúmve ex vino & oleo: priuatímq;, quæ cūila bubula appellatur, polemonia vel philetęria radicis drachmis quatuor ex mero: [57] teucria, sideritis, scordotis ex vino, priuatim ad angnes, [58] potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis sex, siue viridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem [59] fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vetronica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, [y] vt inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. [60] Cantabrica, dictamnum, aristolochia radicis drachma in vini hemina [61] sæpius bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat è domibus serpentes.

10

ANNOTATIONES.

a Vnde nomen ἀρνογλώσσου.

b Apud Dioscoridem est, καυλὸς δ' ἐπὶ τούτου γωνιώδης &c. Suspicor autoris scribas quarum in his colligendis opera vtebatur, legisse καυλὸς δὲ νάπυος τούτῳ γωνιώδης. Fortassis & apud herbarium Græcum, ex quo hæc sumpta sunt, legebatur καυλὸς δ' αἰπὺς τούτου, caulis huius procerus.

c Tres radices cum tribus vini cyathis, & aquæ totidem, tertianis auxiliari, quatuor, quartanis &c. Hæc omnia, quæ Dioscorides scripsit περὶ ἀρνογλώσσου, idest, plantagine, Plinius transtulit ad cynoglossum.

d Cynoglossos Officinarum.

e Quę Schytica vocatur, & circa Mæotin nascitur, ea glycyrrhiza Dioscoridis, echinata siliqua, in Græcia, Illyrico, Macedonia frequens. At obliuiosus Psidem hippicen pro hippace scripsit: immemor hippacem caseum esse, ab equis sic dictum, quòd ex equarum lacte fiat, non quòd in equis vim vllam habeat. Theoph. à Plinio malè citatur. Is enim ait Scythas cum radice dulci & hippace absque alio cibo duodecim dies tolerare, quòd à Plinij sensu est longè diuersum.

f De qua infrà cap. 4. vltimo, lib. 27.

g Semine in summis caulibus thymbræ modo spicatis, flore purpureo. Apud Dioscoridem ἐσταχυωμένων καυλῶν, non ἐσταχυωμένων σπέρμα.

h Plinius in farinam siccari folia dixit, cùm farina sit leguminū & cerealium tantùm. Dioscorides simpliciter ait ξηραίνεσθαι.

i Vulgo Cantabrorum, seu Nauarrorum, hodie *Escorzonera*.

k Salsa, Dioscor. Hæc omnia Plinius ad verbum transcripsit è Damocrate. Damocratis iambici versus extant apud Galen. li. 10. κατὰ τόπους.

l Id ridet Celsus cap. 6. lib. 6. Aristoteles verò cap. 6. lib. 4. de ortu animalium caussam reddit: nempe eos renasci si pungantur ac euellantur, cùm adhuc fiunt, non autem vbi perfecti fuerint.

m Cæsius, ὑπόγλαυκος. Diosc.

n Fabulosum id nimis credulus Plinius refert. Licet enim quotidie videre gramen à canibus rosum, & vomitu cum pituita reiectum.

o Seseli, Romani veteres Sili vocauerunt: hinc silatum Festo ientaculum, quòd ieiuni vinum Sili conditum ante meridiem absorbebant.

20

p Δικτὸν etiam vocat Nicander, vt interpretatur Zenodotus Mallotes. Partum mirè adiuuat, ἐυτοκίαν ποιεῖ. Quamobrem Eileithyæ corona ex eo texebatur. Euphorion, στρεψαμένη θαλεροῖσι συνήντετο δικταμνοῖσι. Rhodig. cap. 24. lib. 28. Orpheus ψαφαρὸν vocat, id est, cano velut situ obductum.

b Apud Dioscoridem legendum, οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς συμφέρει. Nullis morbis flos prodest, nullis semen. Florere ostendunt hi versus Virgilij 12. Æneid.

Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

r Partus accelerat Dioscoridi. Hæc ferè omnia Theophr. cap. 16. lib. 9. histor.

s Victorius cap. 3. 6. quærit, nec abs re, quid sibi velit Cicero lib. 1. de Diuinatione, cùm ait, Aristolochiam ad morsus serpentum posse, quæ ex inuentore nomen reperit, inuentor rem ipsam ex somnio. Canterus cap. 14. 1. tradit ex scholiaste Nicandri, Aristotelem scripsisse, herbam illam à muliere inuentam. Idem & Brod. cap. & lib. 2.

30

t Derasa terra, qua sordidæ & obuolutæ extrahuntur.

v Mirum & præstigiosum. Arrhenogonon potu id præstat.

x Ineptè hoc Plinius. Quidam legunt, Eadem Gaurion quasi tenue & oblongum iaculum. Alij satyrion esse interpretantur, Venerem concitare. Alij legendum putant, eadem satyriasmo medetur.

y Nihil Dioscor. Mirum tamen id & adnotandum.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonio, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. CAP. IX.

40

1 quoque. Radix. Vet.
2 primum conuenit nominarj. Alij.
3 Folia habet diuisa, anemone similia, vt & caulem: floré puniceum: caput papaueris syl. rotundam radicem. Ex Diosc. correcto.
4 Nostri, in CH. d.
5 Dantur oboli quatuor contriti. CH.
6 in Galatia. Diosc.
7 maiorq;. M. rotundior. Diosc.
8 coronaria. Vet. carinata. CH.

ARgemonia [1] quoque radice eius denarij pondere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterísque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi [2] primùm nominari quamque, in quo maximè valebit. [3] Folia habet, qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. [4] Nostri [a] tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon vt fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. [5] Datur obolis quatuor cōtritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod [6] in [b] Gallia nascitur, infirmius habetur. Prætereà mas spissior, [7] amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. [c] Echios vtriusque generis pulegio similis

50

foliis

foliis [8] coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, [9] cui & capitula viperæ similia sunt: hæc ex vino & aceto. Quidam [10] arcion personatam vocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes [d] indicauimus. Hac [e] Iouis mensa verritur, domus purgantur lustrantúrque. Genera eius duo sunt: foliosa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli vtriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quàm quercus, angustioráque, diuisuris maioribus, flos [11] glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur vbique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, [12] sed vnum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Vtraque [f] sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed Magi vtique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita vt ne Luna aut Sol conspiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunscriptam ferro effodi sinistra manu & in sublime tolli. Siccari in vmbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, si aqua spargatur triclinium, [13] qua maduerit, [g] lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex vino. Est similis verbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, foliis minùs candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta [h] blattas in se contrahit: ideóque Romæ [14] blattariam vocant. [15] [i] Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinque folium nulli ignotum est, cùm etiam [k] fraga gignendo commendetur. Græci vocant pentapetes, siue [16] chamæzelon, siue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inarescens nigrescit, & [17] angulosa fit. Nomen à numero foliorum [18] habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera [l] quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cùm sint differentiæ duæ. [19] Probatissimæ [m] in Creta, mox in Achaia, & in siccis vbicunque nati, fœniculi similitudine, cādidioribus foliis & minoribus hirsutísque. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera vbique nascuntur terrenis collibus limitibúsque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, [20] sed cùm inaruit, superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius est, ideóque parcè sumi debet. Si iam maximè [21] [n] tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblōgo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & [o] æstate sunt intacta quadrupedi, nisi [p] post abortus. Ex aliis vsus seminis: [22] ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibiturè vino drachma vna. Datur & quadrupedibus percussis. Therionarca alia quā Magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, foliis subuiridibus, flore roseo: serpentes [23] necat: cuicunque admota feræ [24] & hæc torporem affert. [q] [25] Persolata, quam nemo ignorat, Græci verò arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculę. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in vmbrosis: [26] nostris tuber terræ vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, vbi sata sit, nihil nocere mala medicamenta: [r] amuletum vocant: [27] narrántque & ebrietatē repræsentari, addita in vinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum [28] ei est: tradúntque si prægnans [29] radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine [30] cissanthemos, geniculatis caulibus, [31] superuacuis, à priore distans, circa arbores se voluens,

8 coronaria. Vet. carinata. CH.
9 cui & semina capiti viperæ similia sunt.
10 echion. CH.
11 purpureus. Diosc.
12 &. CH.
13 qua madefacta fuerit. Alij.
14 blattaria vocatur. CH.
15 Leimonia. Vet.
16 chamæmelō. Vet. aut camelen. CH.
17 quadrangula. Th.
18 habet, in CH. d.
19 Probatissimū &c. natum. Vet.
20 &. CH.
21 quartum. Diosc.
22 ex Cretico & radicis & succi. Vet. ex Cretico radicis & magis ad serp. CH.
23 necat cuicumque admota fuerit. Et hæc. Vet. necat: & cuicumque admota feræ torporem adfert &c. Vet. alij.
24 & huic. Vet. alij.
25 Persolatam &c. Græci arcion. Vet.
26 à nostris. CH.
27 narrant &. M.
28 inest ei. M.
28 radicem eam trāsgr. CH.
30 κισσόφυλλον. Diosc.

uens, [32] acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantùm in vsu, gustu acri, sed [33] lenti. Siccantur [s] in vmbra, tusiq; diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, vno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimum in [34] Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis, iuxta terram [35] foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. [36] Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos [37] osseis cultellis, fundúntque succum [38] in vmbra, capite priùs & naribus rosaceo perunctis, ne [39] vertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens incisisq; manat. Probatur [40] crassitudine mellea, colore rufo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in vsu, & radix, & decoctum eius [41] pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibitúrque contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

32 acinis vuæ similibus, ac ederæ, mollibus. Th.
33 lento. Diosc.
34 Sardinia. Diosc.
35 foliosum. Dal. sub. peucedanum
36 Colligitur. M.
36 offensis. CH.
38 in vmbra seruandum. Diosc.
39 & capitis dolor. Diosc.
40 è crass. CH.
41 plurimis. CH.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides vnicũ tantùm facit. Plinius suprà anemonem dixit & argemonem vocari, quamuis falsò, cap.23.lib.21. Secundum genus hoc est. Idem cap.19.lib.24. lappam canariam, cuius radix iucundum odorem thuri similem spirat, argemonem quoque nuncupari tradit. Hoc est tertium genus. Idem cap. 9. lib.26. inguinariam etiam argemonem appellari testatur. Quartum id genus statui potest.

b Galatia, Dioscor. Plurimùm certè in Alpibus Galliam ab Italia diuidentibus nascitur.

c Cap.15.lib.24. clematis echites dicitur, quòd vtilis sit viperarum & serpentium morsibus. At cùm ea duplex sit, altera daphnoides, & ea rursum duplex, hæc floris purpurei, illa candidi, vel punicei, vtraque folio coronis expetita, altera acerrimi gustus, per sepes & arbores repens, de duplici daphnoide intelligenda sunt hæc Plinij verba, non de altera, quam flammulam officinæ vocant. Potest & non absurdè intelligi echios vtriusque generis, clematis daphnoides satiua, & syluestris. Vtraque enim passim reperitur.

d Cap.2.lib.22. Vide quæ ibi notata sunt. Dioscorides ad amuleta & purificationes siue expiationes adhiberi solenne fuisse tradit.

e Iouis Dapalis, τοῦ ἐλαπινάστου, cui cubanti in lectulo, cum Iunone & Minerua sedentibus in sellis, Septemuiri epulones sacram mensam extruebant in Capitolio, & apparatum conuiuij splendidum ac magnificum apponebant. Arnobius lib. 2. Iouis Dapalis meminit etiam Cato lib. de re rust.

f Vel sortes & oracula reddunt, vel iudicia instituunt. Virgil.

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

g Id est quod Plutarchus scribit initio συμποσιακῶν. οἱ μὲν οὖν τὰ βούγλωσσα καταμιγνύντες εἰς τὸν οἶνον, καὶ τοῖς ἀποφθέγμασι περιστερώνων, καὶ ἀδιάντων ῥαίνοντες, &c.

h Idem scribit Dioscor. de verbasco syluestri.

i Vide suprà cap.2.22. Plinius scolymum leimoniam vocari putauit, ac ideò de leimonio id scripsit. Vide quæ notata sunt cap.7. sequentis libri de silybo. Scolymum, cuius radix lacteo succo manat, & in cibos cruda coctáque recipitur, describit Anguillara lib. 8.

k Incogitanter foliorum similitudine deceptus Plinius, cum pentaphyllo, quod edulem fructum nullum gignit, miscet herbam fraga ferentem, folio sanè diuersam à pentaphyllo, cùm huic triplex tantùm sit, pentaphyllo verò quincuplex.

l Tria Dioscorides. Diocles verò libro de salubribus quartum addidit, nempe staphylinum.

m Theophrasto cap.15.lib.9.histor. in agro Patrensi: at cap. 22. in agro Spartano Achaiæ.

n Imò quartum. Vide cap.5.lib.19.

o Cùm cœli feruor ad pabula viridia quadrupedes inuitat.

p Tum enim daucum edunt, vt secundas eiiciant.

q Officinarum Petasites Mathiolo: tamen hæc descriptio prorsus eadem est cùm historia personatæ apud Dioscoridem. Hoc ipso capite de hac iam Plinius tractauerat. Vide cap.33.lib.21.

r Græcis περίαπτον, siue φυλακτήριον & ἀμυντήριον. Amuleta Varroni 6. de lingua Latina, & Festo, proebia, vel, vt Scaliger acutè correxit, proebra dicuntur, quemadmodum inebras aues nominarunt, quòd prohibeant ne quid noceat. Amuletum fascinus pueris fuit, turpicula res, vt ait Varro, nempe imago pudendi virilis appensa collo: vnde Plauto præfiscini, bono omine, ἀβασκάντως. In Aulul. *--sequere hac ergo*

Præfiscini, &c.

bonis auibus. Titinnius in Setina,

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiscini,
Ne puella fascinetur.

Græci amuleta etiam βασκάνια nominarunt, & ἀλεξίφθονα. Pro amuleto Satyrica signa in hortis ponuntur suprà cap.4.lib.19. Vide cap.4.28.vlt.36.49.lib.11.2.7.

s Seruandum: nam in sole euanescit. Dioscor.

De ebulo, & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, vel [1] alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia: agaricum obolis quatuor in vini misti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum. Verbascum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas [2] intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, [3] alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, crassis, pinguibúsque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cùm sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta

1 adalligata. CH.
2 intelligitur & fœmina: alterum nigrũ. Diosc.
3 altis ramis. Diosc.

ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. [a] Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem [b] quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile [4] cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimúsque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis [5] phrynion in vino pota. [c] Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus [6] paruis, radicibus multis, neruosis, [d] bene olentibus. Item alisma, quam alij [7] damasonion, alij lyron appellant. Folia [8] erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, cõuexáque in terram, aliâs etiam venosa similiter, caule [9] simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus, densis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusque aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini [10] potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago [11] ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero [12] veteri. Peristereos vocatur, [13] caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicásque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis iiii. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mensura, qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, [e] radice [14] nulla, flore hyacinthi, semine vituli nariũ. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec vllo malo lo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi. [f] Similiter [15] ea, quam eupleam vocant, [16] tradúntque ea perunctas commendatioris esse famæ. Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduersus ranas. [g] Pericarpum [17] bulbi genus est. Duæ eius species: [h] cortice rubro alterum, alterum nigro [i] papaueri simile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideò contra cicutam dantur, contra quàm & thus & panaces, Chironium præcipuè. Hoc & contra fungos.

4 cyclamino, radice geniculata. Vet. Inty bi folio Theoph. describit.
5 phyrion. CH.
6 paruum. CH.
7 damasion.
8 e. CH. ei. Vet.
9 simpliciter tenui.
10 pota. Vet.
11 & ad omnes. CH.
12 vetere. CH.
13 caule dodrantem alto.
14 minima. Gaza apud Theo.
15 ea cõtingere quã eucleian vocant. Th. ea, quam eucleam vocant, tradi. Namque ea. Vet.
16 tradunt, eaque. Vet. alij.
17 bulbi syluestris genus. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Aconitum pardalianches. Vide cap. alterum lib. 27.
b Fœminam, atque adeò mulieres. Idem de Aride cap. 16. lib. 24.
c Vide eiusdem luculentam historiam cap. 12. lib. 27.
d Fructus quidem bene olet, non radix.
e Apud Theophr. cap. 21. lib. 9. histor. legitur ῥίζα δ' οὐχ ὕπεστιν. Alij, ῥίζα ἢ μικρὰ ὕπεστιν. Gaza, Radix nulla vel minima subest; quasi legendum putasset, ῥίζα δ' ἡ κίστη. quod probo.
f Similiter ea, quam eucleam vocant, tradi. Namque ea &c. ex Theoph. εὔπλοιαν, Plinius, si corruptus locus non est, pro εὐκλείαν legit. Est autem εὔπλοιά fœlix & prospera nauigatio. Homerus Iliad. 9.

εἰ δέ κεν εὔπλοίην δώῃ κλυτὸς ἐννοσίγαιος,
ἤματί κεν τριτάτῳ φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.

de quibus Homeria verbis Victorius cap. 9. 6. & Muret. Var. cap. 6. 9.
g Pericarpum ob id dicitur, quòd fructus vndique caulem cingat & ambiat.
h Pancratium Officinarum.
i Meo iudicio, vomitorium, radicis nigro cortice. Dioscor. De rubris siue ruffis vide cap. 9. lib. 20.

Remedia ad capitis vitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratímque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ [1] & cicutæ radix, si vna tritæ illinantur. [2] Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioráque.

1 lacitæ radix. CH.
2 Polytriche distat à callitriche. Dal. callitriche, quidem legit CH.

3 cuius rad. comb. ter. cum admisto adipe. Vet.
4 subinde. Vet.
5 lepram & impetiginem. Diosc.
6 Calcalla siue leantice. CH.
7 sternumetum. CH.
8 sparganion. CH.
9 autem. Vet.
10 pauca in caule. Diosc.
11 primum folium exit. Diosc.
12 radicis nucis auellanæ figura.
13 fibratæ. Vet.
14 ossa carpetis. Vet. ossa. Serpetis eadem. Vet.
15 Spyllion alij cinoida, alij chrysalion, alij sicilicon, alij cilompa app. CH.
16 foliis coronopo non. Diosc.
17 in capitis dolore. Vet.
18 aquæ maceratum. Vet.
19 Hoc. Dal.

ráque.[c] Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens, [3] cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius sit suis quæ nunquàm peperit. Sol [4] deinde plurimùm confert illitæ. Similis vsus est cyclamini radicis.[5] Porriginem [a] veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei vsu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos.[6] Cacalia siue leontice vocatur, semen margaritis [b] minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput vngitur. Fit & ex [c] callitriche [7] sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Ciliciumè Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (vt plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut [8] phasganion, quanquam cuspidi similis semine.[d] Habet [9] enim folia porri, rubentia ad radicem, & [10] plura, quàm in caule, capitula, personis Comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm [11] primùm exit, gladij præbet speciem, caule duûm cubitorum, [12] radicis ad nucis auellanæ figuram [13][e] fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto vino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt [14] ossa [f] serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritóque vngi conuenit: peucedano ex oleo vel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est. [15] Psyllion alij cynoides, alij chrystallion, alij sicelion, alij cynomyiam appellant, radice tenui, superuacua, sarmentosum fabæ granis in cacuminibus, [16] foliis [g] canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, vnde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in vsu. Fronti imponitur [17] in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo aut posca.[h] Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario [18] aquæ, densat ac contrahit.[19] Tunc terere & [i] crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et vulneribus capitis medetur aristolochia fracta extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis sed maximè capite: similiter pistolochia.[k] Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

ANNOTATIONES.

a Verare, vera dicere. Ennius,

--satin' vates verant ætate in agunda.

Inde verator & veratrix. Apud Suet. in Vitellio, veraculus, pro quo legitur perperàm vernaculus. *Nullis tamen infestior, quàm veraculis*, inquit, *& mathematicis.* Alij legunt, vericolis, qua forma Iuuenal. *cælicolas* Iudæos appellat, quia *nil præter nubes & cœli lumen adorant.* Et quoniam veratores pro insanis habuerunt, veratrum inde dictum quòd insaniam & amentiam curet. Scalig.

b Aliter hæc Plinius recitat, quàm Dioscor.

c Hæc omnia de trichomane Dioscorides, præter saporis feruorem. Fortassis Plinius vt aliquando δριμὺ vertit acerbum, sic στρυφνὸν acre & feruens reddidit inconsideratè. Genus tenuissimum nasturtij aquatici esse volunt, nascentis in humidis & vmbrosis sepibus.

d Apud Dioscoridem legendum λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ ὅμοια, πλατύτερα ἢ καὶ ὑπέρυθρα, πλεκτὰ, non πλεῖστα. Sunt enim, vt in arundine, polygonato, & porro, circa caulem in orbem aduoluta, sed numero pauca: quod etiam monstrant hæc quæ sequuntur verba, ἔχει ἢ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα.

e Gethyi modo fibratæ, Theophr. cap. 11. lib. 7. histor.

f Leg. carpentis, si agitati currus pondere obtrita sint ossa.

g Coronopo, Dioscor. Plinius fortassis legit, κυνῶπι. Orpheus in Argonauticis ψύλλιον ἀειδὲς vocat, tanquam herbam turpem & deformem aspectu.

h Ad cætera illinitur. Acetabuli mensura in sextario aquæ densat se ac contrahit. Tunc terere, &c. Cornarius. Ego verò lego, Ad cætera cùm illinitur, acetabuli mensura sextario aquæ maceratum densatur, ac contrahitur. Tunc terere &c.

i Aquam quæ concreuit. Dioscor. vulgo, muccillaginem.

k Eam describit Dodonæus cap. 46. lib. 6. nomine hydroselini.

De

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoſcyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.

CAP. XII.

OCulorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, ſi addita aqua foueantur. Succo verò minoris cum melle[1] [a]culices, nubeculas, obſcuritatem diſcuti, cicatrices extenuari. Albugines quidem etiam iumẽtorum[2] ſideriti. Iam chelidonia ſuprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis[3] radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoſcyami ſemen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ ſuccum, quem[4] collyriis acrioribus[5] [b]pro meconio miſcent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & ſiqua in oculis vitia ſunt, emendat. Verbaſcum epiphoris imponitur. Periſtereos ex roſaceo vel aceto. Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon[6] in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, vt diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

1 caligines. Dioſc.
2 ſi detur rite. M. ſideritide. Nam. CH.
3 radicem &c. imponunt. CH.
4 collyriis quoque acrioribus. CH.
5 cum. Vet.
6 digeſtum in. Vet.
7 Spilion. CH.

ANNOTATIONES.

a Viſa ſuffuſionis incipientis, cùm ægri putant oculis muſcas & culices obuolitare.

b Lege, cum meconio. Apud Dioſcoridem quoque legendum, μετὰ μηκωνίου, non ἀντὶ μηκωνίου.

De anagallide ſiue corchoro, & mandragora ſiue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oriſque vitia medicinæ.

CAP. XIII.

ANagallida[1] aliqui[a] corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis puſillis, rotundis, in terra[2] iacentibus: naſcuntur in hortis & aquoſis. Prior floret cærulea. Vtriuſque ſuccus oculorum caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem[3] & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideò[4] hoc inunguntur antè, quibus paraceteſis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infuſus, ita vt deinde vino[5] colluatur. Bibitur & contra angues ſucci drachma in vino. Mirum, quòd pecora fœminam vitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantùm diſtant)[6] deguſtauere, ſtatim eam quæ aſyla appellatur, in remedio quærunt: ea à noſtris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effoſſuris, ante Solis ortum, priuſquàm quicquam aliud[7] loquantur, ter ſalutare eam, tum ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe vires. De[8] euphorbio ſatis dictum[9] eſt, cuius ſuccus lippitudini, ſi tumor erit, item abſinthium cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina[10] cõueniet. Aegilopas ſanat herba eodẽ nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio, ſemine contrito cum farina[11] permiſta impoſitáque, vel ſucco. Exprimitur hic è caule foliíſque prægnantibus, dempta ſpica,[12] & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos. Aliqui & mandragoræ vtebantur: poſteà abdicatus in hac curatione eſt. Epiphoris (quod certum eſt) medetur, & oculorum dolori, radix tuſa cum roſaceo & vino. Nam ſuccus multis oculorum medicamentis miſcetur.[13] Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger,[14] quæ fœmina exiſtimatur, anguſtioribus foliis, quàm lactucæ, [b]hirſutis[15] & caulibus, radicibus binis terníſve rufulis, intus albis, carnoſis teneríſque, penè cubitalibus.[16] Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine,[17] & iis ſemen ceu pyrorum. Album hoc alij arſen, alij morion, alij[18] hypophlomon vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt[19] lapathi satiuæ. Cauẽt effoſſuri contrarium ventum, & tribus circulis antè gladio circunſcribunt: poſteà fodiunt ad

1 aliqui acaron. M. acorum. CH.
2 iacentibus cauliculis. M.
3 & argema, rubentis magis &c. inunctus. Vet.
4 hac. CH.
5 colluantur. Vet. vino os colluatur. Alij.
6 marem deguſtauere. Vet.
7 agant. M. fortaſsis, aiant.
8 euphorbio ſucco ſatis M. euphorbeę ſucco ſatis. CH.
9 eſt: lippitudini ſi tumor eſt, detur: aut abſinthium. M. Eſt. lip. ſi tum. erit, abſ. cum mel. tr. item cum Vett. CH.
10 conuenit. M.
11 permiſto impoſitoque. Vet.
12 & cum trimeſtris. Vet.
13 Mandrag. alij Antimelum, alij Circ. Dioſc.
14 qui. Vet. & CH.
15 ſine caulibus. Dioſco. æqualibus. Vet.
16 Fert. Dioſc.
17 & in iis. Vet. & in his CH.
18 hipporomon. M.
19 betæ. Dioſco.

occasum spectantes. Succus fit & è malis &[20] caule, deciso cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: vtilis hæc[21] vel surculo.[c] Concisa quoque in orbiculos seruatur in vino. Succus non vbique inuenitur, sed vbi potest, circa vindemias quæritur. Odor grauis [22] eius, sed[d] radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra siccantur. Succus ex iis Sole densatur: item [23] radicis tusæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in muria efficaciùs, aliàs recentium succus pestis est: sic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferunt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris [24] mandantur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur.[e] Vis somnifica pro viribus bibentium. Media potio cyathi vnius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones [25] punctionésque ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse.[f] Bibitur & pro elleboro duobus obolis in [26] mulso. Efficacius elleborum, ad vomitiones, & ad bilem nigram extrahēdam. Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium pœna[g] inuisa, ad multa tamen vsus non omittendi. Semen habet noxiū. Caulis autem & viridis[h] estur à plerisque & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calami, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: [27] radix concaua, nullius vsus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quæ[28] si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquā [29] perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis [30] existimatur. Succus exprimitur foliis floribúsque: tunc enim maximè tempestiuus[31] est. Semine trito expressus, & Sole densatus in pastillos, necat[32] sanguine spissando. Hæc[i] altera vis. Et ideò sic necatorum maculæ in corporibus apparent.[k] Ad[33] resoluenda medicamenta vtuntur illo[34] pro aqua. Fit ex eo[35] ad refrigerãdum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras [36] æstiuas, oculorúmque dolores sedandos circumlitus. Miscetur[l] collyriis, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & [37] epiphoras sedāt. Anaxilaus autor est, mammas[38] à virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, Venerémque testibus[39] circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus.[m] Maxima vis natæ Susis Parthorū, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios [40][n] gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita. Nascitur vulgo [o] molybdęna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac cōmanducata si[41] oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitij) ex oculo tollitur.[p] Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsísque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: vnde [42] nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. [43] Acoros iridis folia habet, angustiora[44] tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque venosas, cætero & has similes[45] iridis, gustu acres, odore non ingratas, [46] ructu faciles. Optimę Pōticę, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed[47] primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & vbicunque in aquosis. Recentibus virus[48] maius, quàm vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur vtribus in vmbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem[49] acaron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui [50] folio & concauo, [51] vt[q] coxendices, nascitur in maritimis petrosísque, viridis, radice oliuæ modo rotunda.[r] Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, [s] sordidis foliis, latioribus densioribúsque circa radicē velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadem, quæ [52] iris. Aeizoi duo genera. Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alij zoophthal

20 foliis præciso. Vet.
21 veluti sucus. Cornar.
22 ei. M.
23 radice tusa, &c. decocta. Vet.
24 manduntur. CH.
25 vctionésque. Dios.
26 mulso, efficaciúsque est quàm elleborum. Vet.
27 radice, M.
28 cito necat. Incipiunt. M.
29 perueniat. CH. & & M.
30 existit. CH.
31 est melior. CH.
31 est melior. CH.
32 sanguinem. M.
33 dissoluenda. M.
34 cum. Vet.
35 &ad. CH.
36 æstuosas. Vet.
37 epiphoram. CH.
38 in. Vet.
39 & circa pubem. Vet.
40 gremias. CH.
41 oculis subinde religatur. M. fortassis vel, illinatur, vel, alligetur.
42 nomen accepit. M.
43 Acoron. CH.
44 tamen. Vet.
45 ederis. CH.
46 ruptu. Vet. erutu. Vet. alij.
47 plurimæ. CH.
48 magis. M. fortassis, vires magis.
49 acaron. M. & CH. & sic mox.
50 folio &, in CH. d.
51 vt coxendicis acetabulum. Vet.
52 iridis. M.

zoophthalmon, alij stergethron, quòd amatoriis cõueniat, alij hypogeson, quoniam in subgrundiis ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potius vocant, & qui amerimnon: [53] Itali [t] sedum magnum, aut [54] oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alij trithales, quia ter floreat, alij [55] chrysothales, aliqui [56] isoetes: sed aeizoũ vtrunque, [57] quoniam viret semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia [58] cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, [59] largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinísque nascitur & tegulis, fruticosum à radice, [60] & sursum vsque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, [61] breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. [z] Omnium harum vis eadem, [62] perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus [63] inunctis. [64] Purgant [65] enim hulcera oculorum, explëntque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Aduersantur phalãgiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. [66] Item succus inunctus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem [x] strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus [67] linteolo colatus, mox in Sole densatus, [68] cùm opus est, rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus [69] collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata, item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt vtilia, [70] vel si sanguine gingiuæ putrescant, [71] vel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas [72] dentésve confirmat. [73] Verbenaca cum radice [74] manducata, & decocta ex vino aut aceto succus [75] collutus: Itẽ quinquefolij radices, decoctę ad tertias [76] vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquãtur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo, cum meconio: vel radicũ anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat, infuso. [77] Erigerõ à nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circunscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locũ, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum posteà non doliturum. Herba est trixaginis [78] specie & mollitia, cauliculis subrubicundis: nascitur [79] & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vêre canescit. [y] Caput eius [80] numerosa diuiditur lanugine (qualis est [z] spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij [81] pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ foliis esse dixerunt, [A] alij roboris, sed minoribus multò. Radice alij superuacua, alij neruis vtili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicæ vitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischiadicis drachmam cũ oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque [82] in passo vtilissimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum [B] genus facerent. Nec quale esset, [83] demonstrarunt, contrà serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vsus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: [84] tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem [85] cæruleum, semen superuacuum, radicem vnam digitali crassitudine, dentibus præcipuam [86] concisam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis [87] imprimitur. Chelidoniæ

53 Id alij. M.
54 oculorum. CH.
55 erysithales. CH.
56 isoëtes, alij sedum. M.
57 quia vireat. M.
58 in cacumine. Vet.
59 larga. CH.
60 & foliosum vsque ad cacumen. CH. & Diosc.
61 & breui caule. M. & breuior cac. CH.
62 refrigerare. CH.
63 inunctus. Vet.
64 Purgat &c. numero singulari tota clausula. CH.
65 etiam. Vet.
66 Item succus hyoscyamos modicus. CH.
67 linteo. M. & CH.
68 & cùm opus sit. CH.
69 collutus. Vet. collutibus. CH.
70 vel si sanguineæ. Vet. vel si gingiuæ. Alij Vet. expuncto, sanguine.
71 vel si sang. Vet.
72 dentésque. CH.
73 Verbenacæ cum rad. comm. & decoctæ. Vet.
74 commanducata. CH.
75 collutu. Vet.
76 cum vino. Vet.
77 Erigeron à Græcis, quæ à nostris. M.
78 specie, mollis. Vet.
79 &, in M. d.
80 numerosè diuiditur, lanugine &c. Corn. in Diosc.
81 pappoden. Vet.
82 & in. CH.
83 demonstrarent. CH.
84 tota. Vet.
85 album. Diosc.
86 concisam in acetóque decoctam, vt. Alij.
87 imponitur. Vet.

88 vtrelibet decocto. CH.
89 nascens. Vet.
90 ligatur. Vet. versatur. M.
91 cum cera. Vet.
92 lacteo. Diosc.
93 caustica. Si cruda fol. imp. pustulas vt ignis. Vet.
94 medicaminibus. Vet.
95 sternumentum est. CH. sternutamentum est. Alij.
96 ciet. Vet. facit. Alij Vet.
97 strumum eam. CH.
98 postea. Vet.
99 curata fuerint. Vet.
100 & in plant. Dal.
101 commanducatæ. Alij.
102 contra foetores. CH.
103 opus est. M. ex vsu est. CH.
104 mandragora illinitus. CH.

radix ex aceto trita continetur ore. Erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles[88] vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant[c] in flumine[89] nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes[90] necatur, aut cauis dentium[91] cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinẽ maluę accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore[92] luteo. Omnibus vis[93] caustica, si cruda folia imponantur, pustulásque, vt ignis, faciunt. Ideò ad[D] lepras & psoras eis vtuntur, & ad tollenda stigmata: causticísque[94] [E] omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore[F] commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa,[95] sternutamentum[96] est. Nostri herbarij[97] strumeam vocant, quoniam medetur strumis & panis,[98] parte in fumo suspensa.[G] Credúntque ea rursus sata rebellare, quæ[99] curauerint, vitia: quo scelere[100] & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicésque[101] commanducata, vel si rheumatismo laboret os. Hulcera foetorémque quinquefolium. Hulcera psyllium. Composita quoque[102] ad foetorem, vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & vino vetusto sparsa mandere matutinò,[103] optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex vino.[H] Naribus vtilissimum est dracontij semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie,[104] mandragora[I] illita delet.

ANNOTATIONES.

a Aliud est corchorus, Alexandrinum olus, descriptum cap.32. lib.21.
b Densis, δασέσι, sine caulibus. Dioscor. æqualibus. Neutra mandragora caulem habet.
c Concisam in pastillos, τροχίσκους, musto excipi inuoluíque ac in fumo suspendi scribit Theophrastus. Plinius apud Dioscoridem siue Crateuam legit, περὶ δινθεὶς οἴνῳ: non, vt in exemplaribus Dioscoridis, διαβληθεὶς λίνῳ.
d De radicis odore nihil Dioscor. At vtriusque mala εὐώδη esse is scribit, odoratu suauia cum quadam grauitate.
e Inde prouerbium Luciano, ὑπὸ μανδραγόρᾳ καθεύδειν. Demosthenes Philippica quarta, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνεγερθῆναι δυνάμεθα, ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσι, ἤτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Rhodig. cap.24. lib.17.
f Succus duobus obolis ex mulso potus, vt veratrum, vomitione atram bilem pituitámque educit: largiore potu interficit. Diosco. Vide Theophrast. cap.10. lib.9. Hist.
g Apud Massilienses & Ceos, venenum cicuta temperatum publicè custoditur, idque datur iis qui iustas caussas exhibent, propter quas mors sit expetenda. Sunt autem ferè nimis aduersæ fortunæ ærumnæ, vel prosperæ blanditiæ: ídque ne vel illa perseueret, vel hæc destituat. Valerius cap.6. lib.2. Menander apud Strabonem lib.9. καλὸν κίων τὸ νόμιμον ἐστὶ φανία. ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Brod. cap.27. lib.2.
h Esu cicutæ, quæ apij hortensis specie incautum fefellerat, ego quendam noui ad extremum vsque vitæ dementem factum.
i Eadem prorsus vis est, quam suprà dixit refrigeratoriam.
k Id est, ad exoluendam medicamentorum acrium vim, vsus est illius aqua dissoluti, vt opij.
l Quæ dolorem leniunt. Dioscor.
m Cornarius legendum putat, Maxima vis natæ finibus Parthorum: quoniam Susa fuerit vrbs non Parthiæ, sed media inter Persiam & Babyloniam. Theophrastus tamen c.17.9. Hist. Thrasyam Mantinensem ex Susis cicutam prætulisse omnibus tradit ad venenum conficiendum, atque Homeri testimonio Susis, & in locis frigidis optimam esse.
n τὰς λήμας glamas Festus vocat.
o Vulgo dipsacus secundus, capite rotundo.
p Aristolochia rotunda Fuchsij.
q Acetabulum. oxybaphon. Dioscor.
r φίμοις, non ὀφθαλμοῖς. Diosco.
s Pinguibus. Diosc. λιπαροῖς, non ῥιπαροῖς.
t Sedum, inquit Festus, alij sadum appellant, herbam quã Opillius Aurelius sesuuiũ vocari ait, eámque in tegulis seri, nec quamobrem id fiat indicat.
v Priorum quidem duarum, sed non tertiæ, quæ calfacit, acris est, exulcerat.
x τῷ ὠτεγχύτῃ.
y Flos luteus celeriter diuisus in pappos abit. Diosc. Locum eum Plinius infoeliciter expressit.
z Acanthi vocabulo polysemo deceptus est Plinius.
A Ex illorum iudicio suprà cum trixagine siue chamædry comparauit.
B Maius id est toto habitu, latioribus foliis, nigrioribus, cõtactu pinguibus, perinde ac si melle oblita forent: frequens nascitur in Allobrogum planitie subiecta castro dominorum de Brixieu.
C Falsum hoc, & à nemine proditum. Herba quidem alarum cauo sinu aquam pluuiam continet, sed in fluuiis minimè gignitur.
D ὄνυχας λεπροὺς, Dioscor. scabros vngues.
E Hoc falsum. nihil Diosc. quidam legunt, medicaminibus.
F Apud Dioscoridem προσαπτομένη appensa. Ex hoc loco restituenda litera Dioscoridis, & legendum προσμασσομένη, quod est longè aptius.
G Idem proditur de iride cap.20. lib.21. de siderite & artemisia cap.5. lib.26.
H Polypo, vel ozæna vexatis, & obsessis.
I Si principio statim imponatur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVI.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & lichenes quid sint, & quando primùm in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo.

CAP. I.

SENSIT & facies hominum nouos, omníque æuo priore incognitos, non Italiæ modò, verumetiam vniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoque [1] nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásve aut Hispanias [2] magnopere vagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm lasciuia (vt est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & vsurpato vocabulo mentagram, occupantem in [3] multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, descendentem verò & in colla pectúsque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésque nostros. Et primùm Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebésque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice, quàm morbo. Causticis nanque curabatur, ni vsque [4] in ossa corpus exustum esset, rebellãte tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum [5] ex Prætoriis legatum Aquitanicę prouincię, H-S C C. elocasse in eo morbo curandum sese. Accidítque sæprus, vt noua contra genera morborum [6] gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repentè vitia terrarũ in parte certa, membrísque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam [7] malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primùm in Italiam carbunculum venisse, Annalibus [8] conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. [a] Lecanius Bassus, ille medicorum [9] [b] inscitia sectus, hic verò [10] pollice læuæ manus [11] euulso acu ab semetipso, tam

1 non. CH.
2 magno opere. CH.
3 multis & intuitus, totosque vtique. M. multis & intus totos. CH.
4 ad ossa. CH.
5 è. CH.
6 generatim. Alij.
7 mala eligant. M.
8 notatum. CH.
9 inscientia. CH.
10 pollici læ. ma. euulsa M. fortassis, impulsa.
11 diuulso. Vet.

Sæpius

paruo vulnere, vt vix cerni posset. Nascitur in [c]occultissimis corporum partibus, & plerûque sub lingua, duritia rubens[12] varicis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescens, [d]sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorē afferens, [e]circáque pustulas pastas, rariùs febrem, stomachū faucésque cùm inuasit, ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeij Magni ætatē non accidisse in Italia, & ipsam à facie sępius incipientem, in nare[13] prima veluti lenticula: mox[14] inualescente per totū corpus, maculosa, variis coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, [15] dura, ceu scabie aspera: ad postremū verò [f]nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Ægypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabātur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia[16] restinctus est: sicut & ille,[17] quem [g]gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malū. Nec quisquam[18] prior Imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum[19] iras? Parùm enim erant homini certa morborum genera, cùm[20] supra ccc. essent, nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi[21] opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

12 aut varicis modo nigricans capite, sed & alias liuidum corpus intendens, neque valde intum: Dal. ex M.
13 primum. Vet.
14 inualescentem. Vet.
15 dura alibi. CH.
16 restrictus CH.
17 quem gemursa. CH.
18 id prior. CH.
19 minas. M.
20 super. CH.
21 opere suo. M.

ANNOTATIONES.

a Huius mentionem facit Dioscorides in præfatione. ἡ τοῦ κρατίστου λικινίου βάσσου πρὸς σὲ διάθεσις, ἣν ἔγνωμεν συνδιάγοντες ὑμῖν, δεῖγμα δ' σμικρὸν τῆς ἐν σοὶ καλοκαγαθίας. Hinc colligunt quidam non potuisse Plinium è Dioscoride suas de plantis historias describere: cùm eodem sæculo vterque floruerit, & ingenij sui monumenta reliquerit. Hæc Ioannes Baptista Persij interpres.
b Vel execta parte corporis aliquâ, cui malum successit, meo iudicio gangræna: vel malo iam orto ab ignaro medico discissa parte ægra, cum tanta profusione sanguinis, vel ob dolorem cum humoris affluxu tanto vt pars emortua sit.
c Cancrum hæc potiùs ostendunt, quàm carbunculum.
d Hoc parùm credibile, nisi venenata materia extincto statim natiuo calore, sensum quoque eius extingueret, & gangrenam afferret: gangrænam enim σφακελώδη hæc signa declarāt, nō ἄνθρακα.
e Hoc vnum de carbunculo potest intelligi, repugnantibus aliis omnibus cōmemoratis signis, excepto horrore, qui nonnunquam sentitur in carbunculo.
f Marcellus medicus cap. 19. legisse videtur increscente: at Celsus lib. 3. cap. 25. nigrescere scribit, vt & Plinius.
g Ea phlegmone fuit carbunculosa. Malum id inter manus digitos nascens vocant Lugdunenses vn *Fourchon*.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè, qui primus medendi præcepta clarissimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minùs Dioclis Carystij, qui secundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vsu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter vtique medicinæ, ad verba garrulitatémque descendente. Sedere nanque[1] in his scholis auditioni[2] operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

1 in scholis. Dal.
2 occupatum. M.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma, magnásque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeij[1] orandi magister,[2] nec satis in arte ea quæstuosus,[3] vt ad alia sagacis ingenij, huic se repentè conuertit: atque (vt necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset,[4] oculis vsúque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad[5] causam reuocando,[6] coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum professus, abstinētiam cibi,[7] aliàs vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisque semetipsum sibi prestare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, nō alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili,[8] vinum promittendo ægris, dandóque tempestiuè,[9] tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustrauerat

1 rhetorices. M.
2 non satis arte ea quæstuosa, vir ad. Vet.
3 vt ad alia quàm forum sagacis. CH.
4 oculis visque. CH.
5 casum. M. causas. CH.
6 coniecturæ. Vet. & CH. coniecturalem. Alij Vet.
7 Muretus delet hæc duo verba, aliàs vini. Ego lego, aliquando vini, vt sint quinque ab eo commendata, quot fuisse dixit.
8 vino M.
9 iam. CH.

Cleophan

Cleophantus[10] apud priscos, ipse cognominari se [11] frigida danda præferens, vt autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum [12] iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominũ cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque iucũda: magna autoritate: nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque seruato, ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solùm possumus indignari, vnum hominem è leuissima gente, sine opibus vllis orsum, vectigalis sui causa, repentè leges salutis humano generi dedisse, quas tamen posteà abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi ægros veste, sudorésque omni modo ciendi, nunc corpora [a] ad ignes [13] torrendi solésve assiduò quærendi, in vrbe [14] vmbrosa: imò verò [15] tota Italia imperatrice, tum primùm [16] [b] pensili balinearũ vsu ad infinitum blandientem. Prætereà in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis, quas [17] curabant in fauces organo demisso. Damnauit meritò & [c] vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte [18] vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho vtilia [19] signamus.

10 Dosipsychros ipse cogn. Cornarius.
11 frigidam dando. M.
12 iactatura. CH.
13 torrendo sol. ass. quærendo. Vet.
14 nimbosa. M. & CH.
15 toti Italiæ. Alij.
16 pensilium bal. vs. ad inf. blandiente. Vet.
17 curabat. Alij.
18 verum. Vet. CH. Celsus præf. lib. 5.
19 signemus. Vet.

ANNOTATIONES.

a ὄπτησιν veteres, vt & solis apricatum ἡλιασμὸν vocauerunt.
b Pensiles balneas vocat, extructas ac ædificatas aquis corriuatis ac deductis, in quibus arte parabatur caldarium, tepidarium, frigidarium, laconicum. Harum assiduus vsus corpus effœminat, vt naturalium corroborat, in quibus sponte aquæ medicatæ scaturiunt.
c Celsus cap. 3. lib. 1. cap. 12. lib. 2. Plutarchus lib. de sanitate tuenda.

Irrisio Magicæ artis, & de lichene, eiúsque remedio, & faucium.

CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates, in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis possent. [1] Æthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achæmenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga [2] vertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, vt quocunque venissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cùm Cimbri [3] Teutoníque terribili Marte vlularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Cúrve Romani duces primam semper in bellis [4] [a] commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie [5] Æthiopide [b] Pontinæ paludes, tantúmque agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi, [6] cur nunquam Persarum regi [7] tales dedit? Mirum esset profectò, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis, si in vlla re modum humana ingenia nouissent, [8] atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco [9] probaturi essemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum cõditio, vt à necessariis orsa [10] primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: [11] adiiciemus, vt quasque ratio [12] dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura vndique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, [13] ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad [14] quartas. Defricantur etiam [15] pumice, vt rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos visci cum calce subactus. Laudatur & [16] tithymali cum resina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, [17] [c] folio vno ad radicem lato, caule vno, [18] paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris [19] totum inhærens, vt muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus, & collectiones

1 Aethiopidis herbæ. Vet.
2 verti. Dal.
3 Teutonésque. Vet.
4 commeatuum. Vet.
5 merodie Pomptinæ. CH.
6 cui vnquam. CH.
7 talis est dedita. M. fortassis, data.
8 atqui nos. Vet.
9 probaturi sumus. Vet.
10 primum, aucta. M.
11 adiiciemúsque quas ratio M. adiicientes. CH.
12 dictabit. CH.
13 ficulni. CH.
14 quartanas. CH.
15 pumice: & rumicis &c illinitur, & flos hibisci. Vet.
16 tithymalum M.
17 foliis imis ad radicem latis. Vet.
18 longo paruis CH.
19 tantum adhęrens. M. in totum inhærens. Vet. totum adhærens. CH.

illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur, vngi oleo amygdalino, [20] hortensiis abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ [21] argemonia medetur sumpta ex vino: hyssopum cum [22] vino decoctum & gargarizatum: peucedanũ cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium vitiis [23] medetur gargarizatus: verbascum priuatim tonsillis in aqua potum.

20 hortensibus. Vet.
21 argemone. Vet.
22 fico. CH.
23 medetur. Gargarizatur verbascum. M.

ANNOTATIONES.

a Ne militi commeatus deesset, cùm latacen habere possent à Persis.

b Circeis vicinæ in agro Latino, quas viginti trium vrbiũ fuisse Mutianus prodidit suprà cap. 5. lib. 3. Eas siccare Iulius Cæsar decreuerat sub id tempus quo interemptus est, autore Suetonio. A Cornelio Cethego illæ anteà siccatæ fuerant agérque factus. Liuius lib. 46. Theodoricus posteà rex fossas, per incuriam & neglectum obstructas, & terra limóque adobrutas, rursum purgauit.

c Pugnant hæc, vnum folium latum esse, & longa dependêre. Lego, foliis imis ad radicem latis, caule vno &c. Quænam hæc sit, nondum compertum. Britannicum tamen de herbis volumen, Cotyledona minorem montanam vocat, & depingit.

10

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ.

CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis [1] lata folia, clauo sinistra manu circunfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (vt in [2] quibusdã) rebellet: quod & in his, quos artemisia sanauerit, [3] prædici reperio: item in his, quos plantago. [4] Damasoniõ, quæ & alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, [5] folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita vt imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumorésque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum [6] herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimũ est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis misto nasturtio, & resina, [7] cũ melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item cẽtaureum maius, [8] vel sanguinem reiicientibus: cui vitio & plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contráque cruentas excreationes. Persolatæ radix [9] drachmæ ponderis, cum pineis nucleis vndecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, [10] & acorum subuenit, & ideò antidotis miscetur: tussi daucũ: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

1 latifolia &c. adalligatur. Vet. & CH.
2 quibusdam morbus rebellet. Vet. quibusdam diximus, reb. CH.
3 edici. Dal.
4 Damnasonium, quod alisma vocant, sub. Vet.
5 nempe folium &c. Vet. folio trito, vel radice. Alij Vet.
6 quoque herba. CH.
7 & cum. Vet. & melle. CH.
8 &. M.
9 didrachmæ. M.
10 vt &. Vet.

20

30

De verbasco, & cacalia, tussilagine, vel bechio, & saluia, ad tussim. CAP. VI.

T [1] Otidem verbascum, [2] cuius flos aureus. [3] Tanta huic vis est, vt iumentis etiã non tussientibus modò, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix [4] cacaliæ cõmanducata, & in vino madefacta, non tussi tantùm, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & [5] ficis tribus decocti thoracem purgant. Tussim sedat bechion, quę & tussilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi nascitur, subesse aquas credunt: & hoc habent signũ aquileges. Folia sunt maiuscula, quàm ederæ, quinque aut septem, subalbida à terra, supernè pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eandem esse [6] bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem haustus & deuoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam [a] saluia appellatur, similis verbasco: conteritur ea, & colata [7] calefit, atque ita ad tussim laterísque dolores bibitur: contra scorpiones eadem & dracones marinos efficax.

1 Totidem obolis bibitur verb. M.
2 cuius est flos. CH.
3 Huic tanta vis, vt. M.
4 chamæleuces, quæ tussilago dicitur, commanducata. M. cacaliæ, quæ & leonticæ vocatur, comm. M.
5 ficubus. Vet.
6 Arcion. M. & CH.
7 calfacit. CH.

40

50

cax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus [8] cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

8 & cum. CH.

ANNOTATIONES.

a Quidam volunt hîc describi sphacelon Theophrasti: quidam nostrum stachym vulgarem: alij, orminum vulgare, flore coeruleo: quidam Æthiopida, pectoris morbis vtilissimam.

Ad lateris dolores, & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tussi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad singultus, pleuriticis, lateri.

CAP. VII.

[1] Lateris & pectoris dolores verbascum cum ruta ex aqua, Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus, centaureum, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Vettonica aliâs grauis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commãducata. Item aristolochia pota: agaricum manducatum siccum, vt ex interuallo merum sorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum. [a] Molon [b] scapo est [2] striato, foliis mollibus paruis, [3] radice iiii. digitorum, in qua extrema allij caput est. Vocatur à quibusdam syron. Ex vino stomacho, & dyspnœæ medetur: centaurium maius ecligmate: plantago succo vel cibo: Vettonicæ tusæ [4] pondo libra mellis Attici [5] semuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. [c] Cissanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyssopum & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, & pectoris lateríque, si febres non sint. Sanguinem quoque expuentibus subuenit agaricum, Victoriati pondere tritum & in mulsi v. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim [6] Teucria bibitur recens, drachmis iiii. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma vna in [7] aqua calida cyathis iii. ad cordis vitia, in frigida cyathis ii. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis vitiis, sanguinémque reiicientibus, & cuicunque sanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mirè prosunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam [8] reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis. [9] Caucon, quæ & [d] ephedra, ab aliis anabasis [10] vocata, nascitur ventoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam vinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modò pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucũdo sapore. Verbenaca verò omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tẽtat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam [e] diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula. Bibi debet ex aqua, haberíque in ore assiduè sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo vsu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, vt in tussi. [11] Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi [12] alludit vnda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis [13] crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre [14] decocta. Hæc herba eadem videtur quibusdam, quę polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, [15] alternis viridibus roseísque per caulem foliis, in posca sanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba [16] melandryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalcetum è vineis contrita imponitur. Faciles præstat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo iiii. drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle vtilius, præsumpto nasturtio aut irione: [17] molemonium denarij pondere. [h] Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur

1 Ad lateris &. Vet.
2 stricto. Vet.
3 caule Diosc.
4 pondo, cum libra mellis Attici semunciam. Vet.
5 hemina. M.
6 Teucrion. Vet.
7 aquę calidę &c. frigidæ. Vet.
8 trahunt. M.
9 ephedra ab aliis. M.
10 vocatur. Vet.
11 Tripholion. CH.
12 allidit. M. alliditur. Vet. alluit. Alij Vet. abludit. CH.
13 crassiore caule, palmum alto. Diosc.
14 cocta. CH.
15 alternatim. Vet.
16 malundrum. CH.
17 polemonium. Vet. moleum, vel, molium CH.

ſumitur cum melle ſuprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rurſus ſiſtunt vomitionem cuminum ſylueſtre, Vettonicę farina: ſumuntur ex aqua. Abſtergent faſtidia, cruditatéſque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulſa, plantago decocta caulium modo. Singultus [17] hemioniũ ſedat: item ariſtolochia. Suſpiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis [18] centaureum maius: item hyſſopum bibitur. Pleuriticis peucedani ſuccus. Halus autem, quam Galli ſic vocant, Veneti [1] cotoneam, medetur lateri: item renibus conuulſíſque & ruptis. Similis eſt cunilę bubulę, cacuminibus thymo, dulcis, & ſitim ſedás, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eoſdem effectus [19] lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ roſæ, ex vino pota. Iſchiadicos dolores & ſpinæ leuat agaricum potum, vt in tuſſi. Item ſtœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulſa. 10

17 hermonium. CH.
18 centaurium. CH.
19 in lateris. CH.

ANNOTATIONES.

a Moly Dioſcoridis folium graminis habet, latius, humi ſparſa, caule quatuor cubitorum, ſiue, vt quidam legunt, digitorum, in cuius ſummo eſt quidpiam allio ſimile. Illa ſuo molo Plinius tribuit, ſed vel mutata, vel deprauata. Aliud moly ſuprà deſcribitur cap. 4. lib. 25. nempe Homericum.

b Lego, Scapo eſt ſtricto, id eſt tenui & exili, quemadmodum Oribaſius legit, καυλὸν λεπτὸν ἔχει.

c Hedera terreſtris officinarum.

d Iiſdem quoque nominibus appellatur hippouris cap. 13. huius libri.

e Cap. 8. lib. 25. In boum peſtilentia Columella cap. 5. 6. auriculæ partem latiſſimam ænea ſubula circunſcribit, ita vt mananti ſanguine circulus appareat tanquam ductus literæ, o: deinde intrinſecus ex ſuperiore parte medium orbis deſcripti tranſſuit, & foramini facto radiculam læua manu effoſſam, ante ſolis ortum inſerit, quæ cùm à recenti plaga comprehenſa eſt, ita continetur vt elabi non poſſit, & in pertuſam auriculam omnem morbi vim & peſtilens virus elicit, donec quod ſubula circunſcriptum eſt demortuum excidat.

f Dioſcorides, craſſiore, caule palmum alto (palmum magnum ſiue dodrantem intellige, nimirùm pollices nouem) flore mane albo, meridie purpureo, veſperi puniceo. Duabus drachmis pota aquas per aluum ducit, & vrinas mouet, miſcetur alexipharmacis. Vide cap. 7. & 20. lib. 21.

g Ignoranter hoc Plinius.

h De ſilybo nemo id ſcripſit. Cùm apud Theophraſtum cap. 4. libri 6. Hiſt. de ſcolymo id Plinius legiſſet, quemadmodum & ſuprà cap. 22. lib. 22. retulit, obliuioſè ac oſcitanter hoc loco de ſilybo recitauit. Verum id eſſe monſtrat, quòd totidem ferè verbis de leimonia id refert cap. 9. libri 25. quam ſcolymum eſſe credidit. 20

t Cydoniæ herbæ meminit Galenus lib. 1. κατὰ τόπυς, in eorum catalogo quæ pilos attenuant. Cydoniam vocarunt, quòd cydonij mali odorem ſpiret.

De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circà vel intrà ſunt, & de aluo ſiſtenda vel ſoluenda.

CAP. VIII.

Plurimùm tamen [1] homini negotij aluus exhibet, cuius cauſa maior pars mortalium viuit. Aliâs enim cibos non tranſmittit, aliâs non continet, aliâs non capit, aliâs non conficit. Eóque mores venêre, vt homo maximè cibo pereat. Peſſimum corporum vas inſtat vt creditor, & ſæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phaſin: huic [2] profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem eius æſtimat, conſummationis fœditate. Ergo [a] numeroſiſſima eſt circa hanc medicinæ opera. Siſtit eam ſcordotis [3] recentis drachma cum vino trita, vel decocta [4] potu. Polemonia quoque & dyſentericis ex vino datur: verbaſci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ ſemen cum vino potum: radix ſuperior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipſa ex aceto cocta, aut alica ex ſucco eius ſumpta. Item cum lenticula cocta, vel aridę farina inſperſa potioni cum papauere toſto & trito, vel ſuccus [5] infuſus, aut ſuccus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem cœliacis in vino auſtero datur: his & iberis imponitur, vt dictum eſt. Teneſmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur: pſyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aeizoi ſuccus aluum ſiſtit & dyſenterias, & [6] tineas rotundas pellit. Symphyti [7] radix dyſenteriam ſiſtit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus reſiſtit. Alceæ ſiccæ farina torminibus pota cum vino. Aſtragalus folia habet longa inciſuris multis, obliqua circa [8] radices, caules I I I. aut I I I I. foliorum plenos, florem hyacinthi, radices [9] villoſas, implicatas, rubras, præduras. Naſcitur in petroſis, apricis, & iiſdem niualibus, ſicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad ſpiſſanda corpora. Aluum ſiſtit radix in vino pota: quò fit vt moueat vrinam [b] repercuſſo liquore, ſicut pleraque quæ aluum ſiſtunt. Sanat & dyſentericos in vino rubro tuſa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum ſuppurationi vtiliſſima eſt fotu. Colligitur exitu autumni, cùm folia amiſit: ſiccatur in vmbra. Et ladano ſiſtitur aluus vtroque, quod in ſegetibus naſcitur, 30 40 50

1 humano generi. M.
2 profunda. Vet.
3 recens. CH.
4 potui. CH.
5 infuſus aut potus: & Vettonicæ. Vet.
6 tænias. CH.
7 radix pota in vino aluum & dyſ. CH.
8 radicem. Vet.
9 pilloſas. CH.

nascitur, contuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa:[10] item nobili è vino.[11] Lada appella-
tur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescēs. Nobilius in Ara-
bia. Fit iam & in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Neruos enim [12] in arcu cir-
cundatos lanis trahunt, adhærescente roscida [13] lanugine. Plura de eo diximus inter vn-
guenta. Hoc grauissimum [14] odore est, durissimúmque tactu. Plurimùm enim [c] terræ
colligit, cùm probetur maximè purum, odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei
molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, ni-
gritiámque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis &
manantia hulcera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace sumptum. Efficacis-
simum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnum: hypocisthis, [15] oroba-
thion quibusdā dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur, vt diximus, sub cistho,
vnde nomen. Hæc arefacta in vmbra sistit aluum ex vino austero nigróque vtraque.
Duo enim genera eius, candida & ruffa. Vsus in succo: spissat, siccat: & rusa magis stoma-
chi reumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dys-
enterias pota & infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino am-
mineo: cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini. Lauer quoque nascens in riuis
condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dysentericis etiam &
cœliacis, similis betæ foliis, [16] minoribus tantùm hirsutioribúsque, [17] paulatim superemi-
nens extra [18] aquam, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus vitiosis [19] vtilia,
& contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio
velut [d] equinis setis, thyrso longo & læui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas
& duritias. Potamogeton aduersatur [20] & crocodilis, itaque secum habent eam, qui ve-
nantur [21] illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus,
veluti rosæ capita sustinens. [e] Ceratia vno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœlia-
cis & dysentericis medetur. Leontopodion, alij [22] leuceoron, alij dorypetron, alij thory-
betron vocant, cuius radix [f] aluum sistit, purgátque bilem, in aquá mulsam addito pon-
dere denariorum [23] duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum, lym-
phatica somnia facere dicitur. Lagopus [24] sistit aluum è vino pota, aut in febri ex aqua.
Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia lau-
dant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: &
aristolochiam Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex suprà dictis calida
[25] sumentur, hæc [g] candente ferro temperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus
centaurei minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilémque de-
trahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor, in hy-
dromelitis cyathis nouem. Item euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum sale
modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota,
aut balanis subditis: item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias
cum sale, [26] pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & sale: pellítque ventris
animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum [27] purgat anagallis ex
aqua mulsa: item [28] epithymon, qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, [h] quòd
hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho mi-
nùs vtilis, vomitiones minùs mouet: [29] sed tormina & inflationes discutit. Sumitur
& ecligmate ad pectoris vitia cum melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor
drachmis ad sex, [30] cum mellis exiguo salísque & aceti. Quidam aliter epithymum tra-
dunt sine radice nasci [31] tenui similitudine pallioli, rubens: siccari in vmbra, bibi ex aqua
acetabuli [32] parte dimidia, detrahere pituitam bilemq́;. [33] Aluum leniter [i] soluit & nym-
phæa in vino austero. Soluit & pycnocomon, erucę foliis crassioribus & rarioribus, radi-
ce rotunda, lutei coloris, terram olente, caule [34] quadrāgulo, modico, tenui, flore ocimi.
Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorū duûm pōdere, [35] & aluum,
& bilem, & pituitam exinauit. Semē somnia tumultuosa facit, vna drachma in vino po-
tum. [36] Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri [37] filiculam
vocant:

10 Lego, item ad bilem (id est, choleram) è vino. Dal.
11 Ledon. M. Diosc. & CH.
12 in arcum. M.
13 pinguedine. vt suprà.
14 onere M.
15 orobethron. Diosc. & CH.
16 minor tantùm hirsutiórque paulùm semper eminens. CH.
17 paulum. M.
18 aquam. Refrigerant, spissant, cruribus. M.
19 vtilibus. Vet.
20 &, in M. d.
21 illos, in M. d. Eos. CH.
22 letheoron. M.
23 duorum. CH.
24 ciet. Vet.
25 sumuntur. M.
26 pituitam. Vet.
27 purgant anagallides. CH.
28 epithymum. Id flos est &c. Dal.
29 sedat. M.
30 cum melle, & exiguo salis atque aceti. CH.
31 tenue, simil. pili. Vet.
32 mensura. M.
33 Aluo leniter soluta. CH.
34 quadriangulo. CH.
35 per aluum. Dal.
36 Panos & strumas. Diosc.
37 filiciolam. CH.

vocant: similis enim est filici. Radix in vsu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa, ceu polyporum [38] cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefacta: & [39] ipsa concisa inspergitur oleri vel betæ, vel maluæ, vel salsamento: [40] vel cum pulticula coquitur ad aluum vel in febri [41] leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus [k] polypum consumit. [42] [l] Floret, & semen non fert. Scammonium quoque [43] dissolutionem stomachi [44] facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquàm si adiiciantur aloes drachmæ duę obolis eius duobus. Est autem succus herbę ab radice ramosæ, pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa Canis ortum excauatur, [45] vt in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, citò [46] liquescens, virus [47] redolens, [48] gummosum, [m] linguæ tactu lactescens, quàm leuissimum, cùm [49] diluitur, albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè: quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit [50] [n] bulbi more, nec antè, nec posteà vtile. [51] Dedêre & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed vtilissimè cum aloe, ita vt incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur: & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alij lactucam [52] [o] caprinā: narrántque lacte eius inscripto corpore, cùm inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidā adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, [53] ramis digitali crassitudine, rubris, [54] rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice foliis [55] pēdulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno [56] cum coma: siccatum sole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente [p] pomorū lanugine defractis [57] ramulis excipitur farina erui, aut ficis, vt cū iis [58] arescat. [q] Quinas autē guttas singulis excipi satis est. Tradúntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, [59] ne attingat oculos cauendū est. Fit & è foliis tusis priore minùs efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in vsu cum melle [60] decoctum ad catapotia soluēdæ alui gratia. Semen & [r] dentium cauis cera includitur. Colluūtur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas succo: bibúntque eū, [61] vt purgēt vomitione, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale [62] adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluū purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo [s] aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces vrit leniter. [63] Est enim tam feruētis naturæ, vt per se extrà corpori impositū, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in vsu sit. Alterum genus tithymali [64] myrsiniten vocāt, alij caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæq; in vmbra diebus nouem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux vocatur. Inde cognomen Græci dedêre. Demetitur cum messium maturitate, [65] lauatúrque, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita vt sit totū acetabuli [66] modus: minus hic vomitionibus, quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedêre, nucem verò ipsam in mulso, aut passo, vel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali [67] paralius vocatur siue tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente [68] vua, & siccatum teritur, sumitúrque acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant, foliis [69] portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, [70] quod colligitur incipiente vua. Nomen [71] accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite

dimidio

38 cirrhis, τῶ πλεκταvῶν. Th.
39 ipsa minuta concisa. CH.
40 aut. cum. CH.
41 leniter. CH.
42 Nec floret, nec semen fert. Vet. Florem & semen &c. M.
43 dissolutiones. CH.
44 facit, præterquàm si &c. duobus. Bilem detrahit, aluum soluit. Est autem succus. Vet.
45 vt ex ipsa. Vet. vt in ipsam. Alij Vet. & CH.
46 liquescit. CH.
47 redolens, sub lingua elactescens, quam &c. M.
48 gumminosum. CH.
49 diluatur. CH.
50 bimatu, nec antè, nec pòst, vtile. Vet. bimo vsus: nec antre &c. Alij Vet. vsus bimone, nec ante. CH.
51 Dedere per se ex aqua, vel mulsa. Vet. & CH.
52 marinam. Celsus. Colum. caprinam. Narrant lacte. Vet.
53 caulibus. Diosc.
54 succosis. Diosco. & CH.
55 oleæ. Diosc. peneleæ. CH. Lege, penè oleæ.
56 vt & coma. Diosc.
57 ramis. CH.
58 ecrescat. CH.
59 ne manus attingat. Diosco.
60 decocto. CH.
61 vt purget. M.
62 addito. CH.
63 Est & aliàs tam. Vet.
64 myrtiten. M. myrsiten. CH.
65 lotum deinde. M. lauatúmque deinde. CH.
66 modo: minus hic non vom. aptus, quàm. M.
67 paralium. CH.
68 vua nigrescere. Th.
69 porcilacæ. CH.
70 Hæc superuacua sunt, & repetita ex superioribus periodis.
71 accepit. Vet.

dimidio acetabulo: cæteri vsus, qui characiæ. Quintum cyparissian vocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis, quæ helioscopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant: alij corymbiten, alij amygdaliten à similitudine. Nec vllius latiora sunt folia. Pisces [t] necat, aluum soluit, radice vel foliis vel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij [72] cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus [73] maximè cauliculis rubentibus, & semine copiosissimum, eiusdem effectus, cuius characias. Apios ischas, siue rhaphanosagria, iuncos [u] duos, siue tres spargit in terra rubentes, foliis [x] rutæ: radix cæpæ, sed amplior: quare 10 quidam rhaphanum syluestrem vocant. Intus habet [74] mammam candidam, extrà cortices nigros. Nascitur in montosis asperis, aliquando & in [y] herbosis. Effoditur vêre, tusáque in fictili mergitur: deiectóque quod supernatat, [75] reliquus succus purgat vtraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni: aiúntque superiorem partem eius vomitione [76] biles extrahere, inferiorem per [77] aluum. Tormina discutit quodcunque panaces & vettonica, [78] præterquàm à cruditate: peucedani succus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucúmve, si [z] lactucæ modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago manè sumpta duabus [79] linguis, & tertia papaueris in vini [80] non veteris cyathis iiii. 20 Datur & in somnum euntibus, [A] addito nitro vel polenta, si multò post cibum detur. Colo infunditur hemina succi, vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix [81] in mulso. Sed Teucria præcipuè, pota arida & decocta, quantùm manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad [82] vulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, vt contra serpentes. [83] Argemonia vii. diebus in cibo sumpta, lienem consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix [84] è vino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in vini albi cyathis ii. per dies xl. lienem dicitur paulatim emittere per vrinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctum. 30 Lonchitidis radix decocta, priusquàm semen [85] emittat. Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien [86] acori potu consumitur. Præcordiis & ilibus vtilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus xxx. pondere denarij in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto [87] scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, vesicæ malis, [B] contráque calculos [88] grauissimis cruciatibus, vt diximus, auxilio est. Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica, vt in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamno cerium est. 40 Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc & enterocelicis dari atque illini, vtilissimum est. Xiphij quoque radix superior vrinam ciet infantibus. [89] Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus [90] infantium ramici: & vmbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acoríque radicis decoctum, vel ipsa trita [91] potáque, & [92] omnia vesicæ vitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis. Itémque [C] genitalium inflãmationem omnem, pari [93] põdere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum [94] teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositũ [D] testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq; datur cõtra calculos ex vino dulci, & ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat ex 50 vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis [E] crethmo, ab Hippocrate admodũ [95] laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum. Hãc certè apud Callimachum

Iii appo

72 cubion. CH. in emend.
73 maximis. M. & CH.
74 carnem. Vet.
75 relictus succus colligitur, purgat. Vet.
76 bilem & pituitam. Diosc.
77 aluum aqua. CH.
78 prætereaque cruditatem. Vet.
79 linguis, seu cochlearibus. M. lingulis. CH.
80 nõ veteris, in CH. d.
81 in aceto mulso. Vet.
82 vulnera. Vet. heminam. CH.
83 Argemone. Vet.
84 in. CH.
85 demittat. CH.
86 acoro poto. M.
87 scillito. CH.
88 in grauiss. Vet.
89 Ictericis. M.
90 infantibus. CH.
91 potaque etiam vesicæ. M.
92 omnem, in M. d.
93 pondere seminis caulis. Vet.
94 tenerum. CH.
95 laudato. Dal.

apponit rustica illa Hecale: [96] speciésque est batis [97] hortensis. Caulis vnus palmum altus, semen [F] feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. [98] Folia pinguia, albicant veluti oliuæ, crassiora, & salsa gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis [99] petrosis. Estur crudum coctúmve cum olere, [100] odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: [101] præcipui vsus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, [102] verùm æquo largior inflationes. Aluum soluit decocto vrinámque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ siccæ farina in vino pota, stranguriam tollit, efficaciùs addito dauco. Lieni quoque vtilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti [103] simillima, quæ in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. [104] Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus harenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimùm prodest. Eadem præstat hypericon, quam alij chamępytin, alij [105] corion appellant, [106] oleraceo frutice, tenui cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. [G] Natura [107] semini spissandi, aluum sistit: vrinam ciet: [108] ad calculos vesicæ cum vino bibitur. Est aliud hypericon, quod alij [109] corin appellant, folio [110] tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis [111] & minùs rubentibus, odoratum, palmo [112] altius, leniter suaue, [113] aculeatum. Vis semini excalfactoria, [114] & ideò inflationem facit enterocelis: sed stomacho non inutile, præcipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica. Medetur & pleuriticis ex vino potum. Vesicæ autem [115] callitrichon trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Verbenaca quoque [116] foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulso [117] calido calculos eiicit. Item perpressa, quę Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad vnam, & pota. Trifolium ex vino sumptum, [118] & chrysanthemum [119] [H] primum. Anthemum quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritæ per se, ceu [I] lauer crudum. Silaus nascitur [120] glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur, vt [K] olus [121] acidum, magna vtilitate vesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice [122] sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit [L] malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex vino [123] cum sio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et [M] herba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, vrinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, & semen, stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij radix drachmis duabus in [124] vino: dauci vna drachma, vel seminis. Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace [125] pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidem & neruus, [126] qui [N] platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno [127] poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Itē scammonia decocta [128] cum hordei farina. Semen hyperici vtriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedē [129] conuersam cyclamini radix ex aceto. [130] Anagallis cærulea [131] procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Testium tumores acori radix decocta in vino [132] tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum [133] secum habentibus.

96 speciesque eius est. Vet.
97 hortensiæ CH.
98 Folio pingui, albicāte (sic & CH) veluti oliuæ, crassiore, & salso M.
99 & petrosis. Diosc.
100 odoratum, saporisque Vet.
101 præcipuúsque vsus eius. Vet.
102 verùm largior inflationes alui soluit. Decocta vrinam & à ren. M. inflationes facit. Aluum &c. Alij Vet. verùm largior quoque inflationem. Aluum. Vet.
103 simillima, nascēs in littoribus arenosis gustu amara (subsalsa. Diosc.) quæ in vino &c. intubi. Sed id magis cepæa &c. inutili. In vino &c. Diosc.
104 Vesicæ malis cepæa medetur, similis. Vet. vel magis medetur. Cepææ similis. CH.
105 corissum. CH.
106 surculaceo. Dios. & Vet.
107 semini, in M.d.
108 ad calculos, in CH.d.
109 caro. CH.
110 ericæ. Diosc.
111 & minoribus, ac rubentibus. Vet.
112 nō altius. Diosc. altius, suaue, & ideò inflationem facit, & stomacho non inutile, præc M.
113 acutum. Diosc.
114 & ideò ad inflationem facit, sed stomacho non inutile. Vet. & ideo infl. facit, sanat in enterocelis. Alij Vet.
115 callitriche. Vet. callitrix. CH.
116 cùm foliis. Vet. & CH.
117 caldo. CH.
118 & chrysanthemū. Antemis quoque. CH.
119 potum. Vet.
120 glabriosis. CH.
121 atrum. Vet.
122 sanatur, aliter inutili. Vesicę calculos. M.
123 sicut & sion. Vet. cum conyza. Vet.
124 vino dulci: vna dr. M. vino dulci, vel vna drachma seminis. Vet.
125 poto. M.
126 qui platus. CH.
127 potis. Vet.
128 & cum. CH.
129 euersam. Vet.
130 Anagallidum. M. & CH.
131 procidentiā. Vet. & CH.
132 tritaque illita. CH.
133 siccum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plurima, occupatissima.
b Caussam cur vrinam moueat, de suo reddit Plinius.
c Ob id terrenum suprà vocatur.
d Myriophyllon aquaticum Dodonæi.
e Dodonæi ophioglosson.
f Hoc quidem valde alienum, bilem purgare, & aluum sistere. Mirum verò, quòd historiam huius plantæ à Dioscoride prolixè tractatam ne Plinius quidem attigerit. Vide cap. 12. libri 27.
g Nam præter adstringentem vim plantarum suprà memoratatum, ferrum candens, in eo liquore extinctum qui bibitur, aluum potentiùs cohibet.
h Lego, quòd hoc herbaceum est, alterum verò thymū albū. Quidam &c. vtile &c. Id est quod ca. 10. lib. 21. tradidit, thymi esse duo genera: alterum candidum, quod solū nomine thymi Dioscorides describit: alterum nigricans, quod hic vocat herbaceum. Serpyllū zygin vocat Dioscorides, Theophrastus ἑρπυλλον θυμῶδες.
i Imò potiùs retinet. Plinius negligenter id prodit.
k Collo suspensa prohibet, vt aiunt, ne polypus in naribus gignatur. Theophr.
l Nec floret, nec semen fert.

m Hoc

m Hoc signum fallax & incertum esse Dioscorides tradit.
n Bulbi more, nec ante cibos, nec posteà vtile &c. Purgans medicamentum dari etiam solitum post cibos, ostendit mox. Bulbi autem omnes Dioscoridi acres sunt.
o Columella & Celsus matinam.
p Vindemiarum tempore. Dioscor. Auctor, ex quo Plinius transcripsit, tempus intellexit, quo μῆλα, idest, cydonia, lanuginosa esse incipiunt, nempe Augustum mensem.
q Septem etiam, si pueris detur. Hippocrates lib. 4. de rat. vict. in mor. acut. ad finem.
r Erosionibus dentium imponitur, lac, doloremq; mitigat, dentibus aliis cera munitis, ne defluens fauces & linguam offendat. Diosc.
s Nam dulcia ventriculum euertunt, & vomitiones concitant.
t Tusus & aquæ inspersus. Diosc.
v Tres, aut quatuor. Theophr.
x Longioribus, angustioribus, pallidis.
10 y παγχλακώδη, Theophr. cap. 9. lib. 10. histor. silice saxosis. Plinius legit χλοώδη.
z Ex aceto & oleo.
A Vt eius frigiditas temperetur. Additur autem nitrum si caussa est doloris impeditique somni crassus & flatuosus vapor: polenta verò, si acer & biliosus humor.
B Vtroque eo remedio calculi franguntur, & viæ aperiuntur, per quas fracti exeant.
C τὰς ἐν αἰδοίοις φιμὰς χαλᾷ. Dioscorides. pudendorum præclusiones & capistrationes laxat. Sed myrrhæ nullam mentionem facit.
D Duros, herniosos, tumentes.
E Crithmum, vulgò portulacam marinam, autor confundit cum empetro, quod Narbonenses vocant *Bacilles*, quasi Batidas, & Northmani *Percepierre*, ob id puto, quòd iisdem locis nascuntur, & pariter eduntur in acetariis.
F In Dioscoride est, crithmi fructum libanotidi similem, odoratum, mollem, rotundum, siccum disrumpi, & intus habere ὡς πυῤῥὸν σπέρμα, semen veluti ruffum: autor legisse videtur ὡς πυρῶδες.
G Hoc falsum, & à Dioscoride non memoratum.
H Lego, potum. Dioscoridi, & reliquis herbariis vnicum tantùm genus chrysanthemi est. Chrysanthum vocat Virgilius in Culice, *Chrysanthúsque, ederæque nitor pallente corymbo.* Quidam & buphthalmum chrysanthemum esse volunt.
I Præcipuè quod Galli vocant *Cresson.*
K Oxylapathum.
L Sic vocari puto aristolochiam, præcipuè rotundam, quam malum terræ, & venenum terræ suprà nominauit cap. 8. lib. 25.
M Vrticam Græcam esse volunt: alij saxifragiam albam.
N Sic tendinem latum vocari puto, qui in calcem inseritur.

De pulegio, & argemone. CAP. IX.

ALij adiiciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet aut sedat cœptos. [1] [a] Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, vt prosit inguinibus, in manu tantùm habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, [2] vt in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, vt imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimũ referre si virgo imponat nuda, ieiuna [3] ieiuno, & manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda virgo restinguat: atque ita [4] retrorsa manu ter dicat, totiésque despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: sideritis [5] cum adipe veteri: vel Chrysippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inuentore habet nomen.

1 Inguinalis, quam quidam argemonio. CH.
2 vt & strumas. Vet.
3 ieiuno, in CH. d.
4 retorsa. M. fortassis retorta.
5 cum adipe vetere contusa: marrhubiũ cum axungia vetere: vel Chrysippios cum. CH.

ANNOTATIO.

a Alia hæc quàm bubonium descriptum cap. 5. lib. 27. Quibusdam cruciata descripta Dodonæo cap. 78. lib. 4.

30

De nymphæa, & abstinentia & appetentia Veneris, & de satyrio erythraico, & crategi, & sideriti. CAP. X.

VEnerem in totum adimit, vt diximus, nymphæa [a] heraclia, [1] eadem semel pota, in xl. dies. Insomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solùm Venerem, sed & affluentiam genituræ: ob id [b] corpus [2] alere vocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio superior, data potu in vino. Item quam [3] crethmon agrion appellant: & [4] horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis [c] est orchis herba, siue serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, [d] ita vt maior, siue (vt aliqui dicunt) [5] durior, ex [6] aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, [7] è lacte caprino 40 inhibeat. [e] Quidam folio scillæ esse dicunt [8] læuiori ac minori, caule spinoso. [9] Eiúsque radices sanant oris hulcera, [f] [10] thoracis pituitas, aluum sistunt è vino potæ. [g] Concitatricem vim habet [11] satyrion. Duo eius genera: vna longioribus foliis, quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera [12] satyrion orchis cognominatur, & [13] fœmina esse creditur. [h] Distinguitur internodiis & ramosiore frutice, [14] [i] radice fascinis vtili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc [15] tumores & vitia partium earum [16] erumpentia cũ polenta illita sedat, vel per se trita. Superioris [17] radix [18] in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadẽ ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilij [19] rubri, minoribus, & tribus non ampliùs è terra 50 exeuntibus tradunt, caule læui, cubitali, nudo, [20] radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas. [21] Et aliud genus satyrij (erythraicon

1 τὸ, eadem, vacat. Dal.
2 habere. CH.
3 cremnon. CH.
4 hormion agrion cum pol. contritum. Vet. ormenos agrios cum pol. contritus. CH.
5 tenuior. CH.
6 lacte caprino Diosc.
7 ex aqua. Diosc. sic paulo pòst.
8 læuiore ac minore. CH.
9 Eiusque, in M. & CH. d.
10 & thor. Vet.
11 vt satyr. Vet.
12 satyrios. CH.
13 fœminam. CH.
14 semine acri, radice inutili. Alij. radice fascini. Nasc. CH.
15 tumores discutit, & vitia corporis serpentia Diosc.
16 erumpẽtia, in CH. d.
17 quoque radix. Dal.
18 in lacte ouino data M.
19 rubris, &c. in terram vergentibus tradunt &c. Diosc.
20 magnitudine mali Diosc.
21 Est aliud. CH.

appellant) ſemine[k] viticis maiore, læui:[22] duræ radicis cortice [23]rubro intus album includi, ſapore [24] ſubdulce:[25] ferè in [26] montoſis inueniri. Venerem, etiam ſi omnino manu teneatur radix, [27] ſtimulari, [28] adeò ſi bibatur in vino auſtero. Arietibus quoque & hircis ſegnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis ob aſſiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium proſedamum vocant. Vim eius reſtinguit aqua mulſa aut lactuca ſumpta. In totum quidem Græci, cùm concitationem hanc volunt [29] ſignificare, ſatyrion appellant,[l] ſic & crategin cognominantes, & [30] thelygonon, quarum ſemẽ teſtium ſimile eſt. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigioſa ſunt, quæ circa hoc [31] tradidit [m] Theophraſtus, autor alioqui grauis, ſeptuageno coitu duraſſe libidinem contactu herbę cuiuſdam, cuius nomen[32] ſpeciemq; nõ poſuit. Sideritis adalligata varices minuit, & ſine dolore[33] præſtat.[34] Podagræ morbus rarior ſolebat eſſe, nõ modò patrum auorúmq; memoria, verumetiam noſtra, peregrinus & ipſe. Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus, Latinum nomen inueniſſet. Inſanabilis non eſt credendus: quippe quoniam [35] & ſponte [36] deſiit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum vua paſſa: ſuccus hyoſcyami cum [37] farina vel ſemen, ſcordion ex aceto: iberis, vti dictum eſt. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum [38] & pernionibus prodeſt. Podagras refrigerat radix [39] è xiphio, ſemen è pſyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc eſt, calidæ. Vtrilibet verò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito ſale modico, [40] argemonia tuſa ex melle. Medetur & verbenaca [41] illita, aut ſi pedes macerentur [42] in eius decocto. Et lappago, ſimilis [43] anagallidi, niſi eſſet ramoſior ac pluribus foliis aſpera, rugoſa, aſperioris ſucci, grauis odoris: quæ [44] talis eſt, mollugo vocatur: ſimilis, ſed aſperioribus foliis, aſperugo. Superioris ſuccus expreſſus pondere XI. denariorum [45] in vini cyathis duobus quotidie ſumitur. Præcipuè verò liberat eo malo phycos thalaſſion, ideſt, fucus marinus, lactucæ ſimilis, qui [46] conchyliis ſubſternitur: non podagræ modò, ſed omnibus articulorum morbis impoſitus, priùs quàm exareſiat. Tria autem genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium criſpis foliis, quo in Creta veſtes [47] tinguntur, omnia eiuſdem vſus. Nicander ea & aduerſus ſerpentes in vino dedit. Salutare eſt & ſemen eius herbæ, quam pſyllion [48] appellauimus, madefactum aqua, admiſtis in heminam ſeminis, reſinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tuſa.

22 duro. Vet.
23 ruffo. Dioſc. & CH.
24 dulce. Dioſc.
25 fertur. M.
26 montuoſis. M.
27 ſtimulat. M.
28 magis adeo. Vet.
29 ſignificari. M.
30 thelygonon & arregonõ. CH. leg. thel. & arrhenogonon.
31 tradit. M. & CH.
32 genuſque. CH.
33 perſanat. CH.
34 Hinc eſt alterius capitis initiũ in Vet. CH.
35 & in multis ſponte. CH.
36 deſinit, & in pl. curatur. Vet.
37 farina ſeſamę. Vet.
38 & in pern. CH.
39 ex ptrio. CH.
40 argemone. Vet. & M.
41 illita ad pedes in aqua decocta. M. illita pedibus in aqua decocta. Vet. & M. alia.
42 in aqua in qua decocta ſit. CH.
43 galio. Dodon.
44 mollis eſt. Dodon.
45 in vino. CH.
46 conchis inſternitur. Th. ideſt, innaſcitur.
47 tingunt. CH.
48 nominauimus. CH.

ANNOTATIONES.

a Heracliam vocat, quòd radix, vt ait Dioſcorides, ῥοπαλοειδὴς ſit, ideſt, clauæ ſimilis, nempe Herculis: aut quòd natam fabulentur nympha zelotypia erga Herculem mortua. Vide cap. 7. lib. 25.

b Quoniam habiliores ſunt, & voce magis canora, qui Venere non vtuntur.

c Hæc reponenda ita ſunt. Eſt orchis herba. Duo eius genera. Vna &c. ac reſidente. Naſcitur ferè circa mare. Altera ſerapias orchis cognominatur &c. creditur, foliis porri, &c. habet vt ſatyrion. Hæc & tumores & vitia &c. trita.

d Hæc de primo orchi Dioſcorides, non de ſerapiade.

e Ex Theophraſto legendum, Quidam folio ſcillæ eſſe dicunt, læuiori, ac minori, caule cuiuis tritici generi ſimili, aut acantho, & hoc rectè. Nam caulis læuis, gracilis vt tritici, enodis vt acanthi, nullis vel paucis foliis veſtitus, ſpicam elegantem, congeſtis floribus denſam profert. Lege & apud Theoph. τὸν ἢ καυλὸν ὁμοιότατον ὁποίῳ μὴν οἷῳ πυρῷ ἢ ἀκάνθῃ. Sic enim vocat Dioſcorides quod nos acanthum dicimus.

f Hoc in Dioſcoride non legitur, nec veriſimile eſt, cùm adſtringat.

g Arbiter in Satyra, *Ita eſt, inquit Quartilla. Quicquid Satyrij fuit, Encolpus ebibit.* Ac rurſum, *Illinc puella penicillo, quod & ipſum Satyrio tinxerat, Aſcylton opprimebat.*

h Hæc negligenter à liberto Plinij ex hiſtoria cratæogoni orcheon ac ſatyriorum deſcriptioni inſerta ſunt.

i Radice bulboſa, mali magnitudine, fulua, intus oui modo candida, ſapore dulci & ori iucundo. Dioſcor. Plinius hæc valde peruertit, miſcens orcheon ſatyriorumque deſcriptiones, quæ Venerem concitant, tum etiam cratæogoni, quod ad mares gignendos valet, atque phylli thelygoni, & arrhenogoni, quorum hiſtoria diuerſa eſt Theophraſto & Dioſcoridi. Repetitur hiſtoria cynoſorcheos & cratæogoni infrà cap. 8. 27. libr.

k λίνου, non ἄγνου, lini. Dioſcor.

l Lego, Sic & cratæogonon cognominantes, quod diſtinguitur internodiis numeroſiore frutice, ſemine acri, radice inutili, & arrhenogonum, cuius ſemẽ &c. Sic reſtituendus hic locus ſolo trãſpoſitu periodorum corruptiſſimus.

m Cap. 20. lib. 9. hiſtor. Ioannes Leo in Africa ſua radicis Surnach meminit, in occidentali parte Atlantis crebræ, quæ in eclegmate ſumpta penem inflat, & roborat: Venerem auget, vel ſi quis in eam tantùm caſu minxerit, credentibus incolis cùm eam virgines perminxiſſent incautæ, ſine virorum concubitu grauidatas fuiſſe. Satyrij radicem hanc eſſe puto.

Medicinæ

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de mirthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aeizoo, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mirè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis [1] pota, [2] vt in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum
10 cucumere syluestri, vel decocta in aqua. [3] Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: item centumculus decocta, vel muscus recens ex aqua [4] obligatur, donec inarescat: item lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino. Nunc peractis malis, quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia [5] inuenio. Ante omnes [6] potam [a] dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semen interaneorum [b] vitiis. Ad omnes verò corporis dolores suc-
20 cum è scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis priuatim emendat, gratioremq; [7] reducit. Geranion aliqui myrrhin, [8] alij merthryda appellant. Similis est cicutæ, [c] foliis minutioribus, & caule [9] breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. [d] Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis [10] binûm palmorum, & [11] in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula [12] sint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate vtilissima: & ferè talis [13] vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra [14] inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. [15] Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthi-
30 sin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa [16] decocta. In cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. [17] Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum [18] centaureo maiore in vino. Phagedænis (quod nomen [19] sine modo [20] exedentium est, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum [21] sesamis sumpti. Inter mala [22] vniuersi corporis vigiliæ sunt plerisq;. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & perunctо capite: aeizoum, siue sedum, si inuolutum panno nigro, ignorantis puluino [23] subiiciatur: [24] & œnothera siue onuris hilaritatem [25] afferens in vino, [26] amygdalaceo folio, flore [27] rosaceo, fruticosa, longa radice, & cùm siccata est, vinum olente. Hęc in potu data feras quo-
40 que mitigat. Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item agaricum post [28] cibos in aqua calida potum. Paralysin Vettonica sanare dicitur: item iberis, vt dictum est. Eadem & torpentibus membris prodest: item argemonia, omnia quæ [e] periclitentur secari, discutiendo. Comitiales sanant panacis, quam [29] heracliam diximus, radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt sint panacis tres partes: plantago pota: [30] Vettonicæ in [31] oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezostis, sed cum ammineo pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hys-
50 sopi [f] baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus sedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia [32] ex vino pota diebus

1 posita M. fortasſis, imposita.
2 & iocineri. Vet.
3 Digitorum in pedibus rimis. Vet. Sic & Cornar. rimis τῶν μεσοδακτύλων. Diosc. Digitorum in depedibus rimis. CH.
4 obligatus. M. & CH.
5 inueniunt. CH.
6 potandam. M.
7 reddit. Vet.
8 alij myrrhida. Vet. aut myrthidam. CH.
9 breuior, rotunda. CH.
10 trium. M.
11 his foliosis. Vet.
12 sunt. Vet.
13 rara Vet.
14 infl. valuæ. Diosc.
15 Opisthotonis. CH.
16 decocta cibo sumpta cum sale & oleo à somno Vet. decocta in vino cum sale. Vet.
17 Vett. verò phth. CH.
18 centaurio. CH.
19 sinuum. Vet.
20 esurientium est & alia. CH.
21 sesamio. M. fortasſis, sesamino.
22 vniuersa M.
23 subiiciatur. Onothera. Dal.
24 Onagra, siue on. Diosc.
25 affert. Vet.
26 amygdalino est folio. M.
27 roseo CH.
28 cibum. CH.
29 heracleam. Dal.
30 Vettonicæ. Dal.
31 oxymeliti, dr. vel agarico. CH.
32 ex vino, & sumpta diebus xxx. CH.

xxxi. Vettonicæ farina pondere x. iii. cum [33] aceti ſcillitici cyatho, mellis Attici vncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo: item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum: plantago ex aqua mulſa, duabus horis [34] ante acceſſionem pota binis drachmis: vel ſuccus radicis madefactæ vel tuſæ: vel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedêre. [35] Iidem in quartanis quaternas [36] fecerunt. Bugloſſo inareſcente, ſi quis medullam è caule eximat, dicátque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem, aiunt à febre liberari. Item Vettonicæ [37] drachmam, in aquæ mulſæ cyathis tribus, vel agaricum, maximè in his febribus, quæ cum horrore [38] veniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedêre, quaterna quartanis, [39] plura cæteris: alij omnibus [40] obolis tribus cum pipere ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in vino medetur: ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa, quartanis à quarto. Bibitur & ſemẽ hyperici vtriuſque in quartanis, & horroribus Vettonicæ [g] farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces, adeò excalfactoria natura, vt per niuem ituris bibere id, [41] ac perungi eo præcipiant. Et ariſtolochia perfrictionibus reſiſtit. Phreneticos ſomnus ſanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuſo, [42] anagallidum ſucco. E diuerſo lethargicos [43] excitari labor eſt, hoc præſtante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Contra inſanias [44] Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut braſſica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conſpectu extincto fauilla, digito ſublata & illita, vel plantago tuſa. Tithymalus characites hydropicos ſanat. Panaces, plantago in cibo, cùm priùs panem [45] ſuccum ederint ſine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulſi: vel agaricum, vel ſemen lonchitidis, duabus [46] lingulis ex aqua potum: [47] pſyllium ex vino: anagallidũ ſuccus: cotyledonis radix è mulſo: ebuli recentis radix, excuſſa tantùm, nec colluta, [48] quantùm duo digiti comprehendant, ex vini veteris [49] calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus [50] ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine, ſemen hyperici, quod [51] coris appellatur: [52] acte, quam quidam eſſe ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, ſi febris abſit, vel ſemine ex vino nigro. Item verbenaca, faſciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen [53] chamæactæ ſuccus aptiſſimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix [54] cum melle: ebuli folia [55] contrita, & è vetere vino impoſita etiam boam ſanant, id eſt, rubentes papulas. Pruriginem ſuccus ſtrychni illitus. Igni ſacro medetur aeizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur [56] in aere, vt cucumis: [57] primóque ſuper muſtum ſuſpenditur, mox in fumo: dein tunditur [58] in vino aut aceto. Prodeſt & vino [59] myrteo fouere: Mentæ ſextans, viui ſulphuris vncia, ex aceto ſimul trita: fuligo ex aceto. Ignis ſacri plura ſunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui [h] zoſter [60] appellatur, & enecat, ſi cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, & periſtereos per ſe: radix perſolatæ. Aliis quę ſerpunt, cotyledonis radix cum mulſo, aeizoum, ſuccus [61] linozoſtis ex aceto.

33 aceto ſcilliti. CH.
34 acceſſione. CH.
35 Iidemque. M. Eadem in quart. quaterna fec. CH.
36 dederunt. Vet.
37 drachma &c. vel agarico. Vet.
38 veniant. CH.
39 ceu plura. M.
40 tres obolos. CH.
41 perunguique. CH.
42 & anag. Dal.
43 excitare labor eſt, hoc pręſtant euphorbeum ex aceto &c. CH.
44 betonica. CH.
45 ſiccum comederint. M. ſiccum ederint. CH.
46 ligulis. Dal.
47 pſyllion. CH.
48 quod. CH.
49 caldi. CH.
50 in. CH.
51 caros. CH.
52 chamæacte, quam quidem. Vet.
53 chamæactes. CH.
54 è. CH.
55 trita. CH.
56 in arſes. CH. in has res. M. in hanc rẽ & cucumis. Vet. in aere, vt & cucumis. Alij Vet. in aſſes, vt cuc. Alij Vet.
57 primumque. CH.
58 è vino, aut aceto. CH.
59 myrtico. CH.
60 vocatur. M. vocatur, & necat. CH.
61 è linozoſti. CH.

ANNOTATIONES.

a Dodecatheos vocatur hæc herba à duodecim diis maiorum gentium, ſiue Conſentibus, primæ autoritatis & dignitatis inter numina, qui ſimul in concilium veniunt, pręſide & principe ex iis Ioue. Ennius his duobus verſibus complexus eſt.

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

b Obſtructionibus.

c Prima ſpecies Dodonæi.

d Hoc eſt ſecundum genus Dioſcor. vulgo, pes columbinus.

e Mala tam grauia, vt vel expectanda ſit ſuppuratio, quam ſecare oporteat: vel vt amputandum membrum ſit.

f Suſpectus hic locus, quoniam & baccas hyſſopus non habet, & eam facultatem hyſſopo Dioſcorides non tribuit. Quid ſi legamus, hederæ, aut aliquid eiuſmodi? Repetitur tamen hæc vox ſequenti capite hyſſopi baccæ cum aqua potæ &c. Quidam legunt iſopyri, alij chryſocarpi, alij hippogloſſi. quod mihi placet. At ſuprà cap. 6. hyſſopi quoque quinque rami, cum duobus rutæ, & ficis tribus decocti, thoracem purgant. Ego prorſus legendum puto, hyſſopi faſces terni contriti & in aqua poti.

g De affectata huius vocis innouatione vide quod adnotatũ eſt cap. 8. lib. 25. Sic Plinius vocat aridæ herbæ tenuem puluiſculum.

h Scribonius Largus zonam vocat cap. 62.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. CAP. XII.

Radix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémque & tumores tollunt semẽ psyllij, folia plantaginis [1] tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemeri [2] tuberibus atque tumoribus [3] illinuntur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis [4] præcipuè mirari est, tenuitatem [5] illam densitatémque tunicularum felle subeunte. [a] Hippocrates à septimo die in [6] febre, mortiferum signum esse [7] docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit verò [8] & citra febres impugnatúrque centaureo maiore (vt diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto: sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis vtriusque inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctum: [9] hyssopi [b] baccæ cum aqua potæ: lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque [10] parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferũ aliquando malum [11] confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum [c] caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus collyriis cum melle decocto [12] additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, [13] imposita: Verbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam [14] additur: vel aristolochiæ radix, vel succus tithymali. Collectiones inflammationésque sanant [15] argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium, decoctum in aceto: verbasci folia vel radix: hyssopum è vino impositũ: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiásque & sinus [16] corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissimè sanari dicũtur. Nomę & collectiones omnes, fuco maris, priusquàm inarescat: Et [17] alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio, ita vt cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta, & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipsa hyperici, quod [18] corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale: [19] argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ [20] ægilopis succo dolorib⁹ erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis [21] opisthotonicis perungi, [22] semine hyperici, quod [23] coris vocatur, [24] idémque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sãguinis [25] profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice vis. [26] [e] Cyclaminos verò, si ore sanguis reiiciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum vtero, item lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum & illitum: cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum aeizoum, astragali radix: sistit & ischæmon, & [27] Achillea.

1 trita, sale modice addito. CH.
2 vberum tumoribus. M.
3 illinuntor, quæ & tantum disc. CH.
4 præcipue, in CH. d.
5 etiam. CH.
6 febri. CH.
7 dicit. CH.
8 circa & febres expugnatusque centaurio maiori. CH.
9 hyssopus cum ficis in aqua pota. Diosc.
10 parte maxima incommoda. M. parte sed maximè incommoda. CH.
11 consectis. CH.
12 inditis. Vet.
13 & imposita. CH.
14 inditur. Vet.
15 argemones. Dal.
16 corporis, & tela omnia inf. Vet.
17 aleimæ. CH.
17 chorysium. CH.
19 argemone. Dal.
20 ægilops. CH.
21 & opisth. M. & CH.
22 ac semine. Vet.
23 carus. CH.
24 itemque. CH.
25 profluuia. CH.
26 Clymenus vero siue ore. CH.
27 Achillia. CH.

ANNOTATIONES.

a Imò verò ante diem septimum perniciosum: at septimo, nono, vndecimo vtilem, nisi dextrum hypochondrium durescat. Aphor. 62. & 64. lib. 4.

b Sic superiori proximo capite locutus est. Ita vocat fortassis Plinius calices exiguos qui flori delapso succedunt, & semen continent.

c Si nondum in acutum fastigium sublati fuerint, si nondum in acuminatum verticem extuberauerint.

d Caries, teredo, scabrities, ἰξύωσις.

e Hæc duo verba, cyclaminos verò, delenda puto, quoniam falsum docent, & quæ sequuntur referenda ad pæoniæ radicem.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, sideriti, aliisque pluribus ad sanguinem sistendum vtilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra vermes.

CAP. XIII.

[a] EQuisetum, hippuris, à Græcis dicta,[1] & pratis [b] vituperata nobis, (est autem pilus terræ, equinæ setæ[2] similis)[3] lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantùm vas capiat, & per triduum heminis pota. [c] Vnctis esculentis ante diem vnum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. [d] Alij [4] pini foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia vel tacto ea tantùm homine sistat. Alij hippurin, [e] alij [5] ephedron, alij anabasin vocant. Tradúntque iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependêre comis iunceis multis nigris, vt est equorum cauda,[6] geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen [f] rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in arbustis maximè. Vis eius spissare [7] corpora. Succus sanguinem è naribus fluentem [8] inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in vino [g] dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: tussim, orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelem cohibet. Faciunt & aliam hippurin, [h] breuioribus & mollioribus comis candidioribúsque, perquàm vtilem ischiadicis, & vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est,[9] fluxítque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quamuis recenti gladiatoris vulneri [10] illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus verò etiam efficaciùs, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluēti, & cicutæ semen tritum ex aqua [11] inditúmque, efficax habetur: item [i] stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit [k] ex [12] vbere fluentem: plantagóque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad [l] erraticum autem [13] radix persolatæ cum axungia vetere [14] illita probatur. Ruptis côuulsísque,[15] ex alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ, & hoc [m] ampliùs à vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia,[16] pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne,[17] sed è maiori succus efficacissimè:[18] item symphyti radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator consumptus est:[19] nascuntúrque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. [n] Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

1 & in pratis. Vet. & CH.
2 similis, dolorem lienis cursorum. Vet.
3 lienes. CH.
4 pino. M. pinus. CH. iunci. Diosc.
5 ephydron. Vet.
6 geniculis. CH.
7 corporea. CH.
8 infusus. Vet.
9 fluitq;. Vet. fluxitue. CH.
10 inlitu. CH.
11 additumq;. CH.
12 vtero. Vet.
13 radix herbæ persolatæ. CH.
14 illita. Potatur à ruptis. M.
15 & ex alto. Vet.
16 pota. Agaricum item. Dal.
17 sed maioris succus. CH.
18 item foliorum symphiti, vel radices, vel decoctum. Vet.
19 nascuntur enim in sang. Vet.

ANNOTATIONES.

a Suprà cap. 28. lib. 18. dicta est equisetis, & equiselis, quoniam litera t, facilè in l, mutatur, vt Thetis Thelis: quemadmodum d, in l. vt medica, & melica. Varro cap. 9. 3. Sic δάκρυον, lachryma: ἄδακρυς, alacris. Ab hac planta veteres codeta, quasi caudeta nominarunt trans Tiberim loca obsita caudis equinis apud Festum.

b Quoniam vliginosius pratum est, vbi nascitur. Vide cap. 28. lib. 18.

c In balneo lotis: vel, vnctis esculentis, cibis pinguibus.

d Hæc est hippuris minima, à Dioscoride non descripta, semper in aquis nascens, præcipuè cœnosis, & in iis sæpius demersa, interdum emergens: grauis odoris, & lutulenti. Lugdunenses *Chara* vocāt, vt alia duo genera *Prelle*: *Chara* verò quasi χαραδρώδη. i. λιμναίαν, palustrem.

e Eædem quoque sunt appellationes cauci plantæ ab hac diuersæ, suprà cap. 7. lib. 26.

f Nihil Dioscor. Præterea falsum id est. Nullum enim semen edit.

g Malim, austero.

h Hæc secunda est Dioscor.

i Quibusdam argentina, sic dicta, quòd melino flore in coronis placeat.

k Nobili cuidam fœminæ stato temporis interuallo memini sanguinem è sinistra mamma fluere guttatim solitum, & cùm imprudenter medicus adstringentibus remediis inhibuisset ac retinuisset, enatum cancrum, quo periit.

l Sanguinem. nempe erysipelas huc illuc irruens ac decurrens.

m Ruptis vasis pulmonis.

n Hoc de staphisagria Galenus, Dioscorides, & alij scribunt, quam Plinius cap. 1. lib. 23. falsò vuam taminiam vocari tradit, vt Plinium accusare meritò liceat & obliuionis & inconstantiæ.

Ad hulcera, plagas, & ad verrucas tollendas, & de polycnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quam Chironiam diximus.

diximus. Cum melle trita [1] tubera aperit: hulceribúsque, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino temperata omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, [2] tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se [3] insparsa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat: centaureum maius insparsum vel illitum: item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat & persanat. [4] Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis [a] crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium. [5] Igne mollita melior, & cum [6] ceroto crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoque siccantur: vulnera adeò, vt etiam pro spodio vtantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. [7] Dictamnum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum [8] obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraq; etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoq; putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermésque extrahit: item [b] clauos in [9] hulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipuè sagittas, & ossa fracta, cum resina. Caua verò hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia [10] veteribus. Cum axungia vtrunque: & suo folio operitur. Damasonium, [11] vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumq; hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, [12] vel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, [13] sicut ad hulcera manantia [14] hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt [15] saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibéntque quas vocant nomas, & reumathismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori. Cum [16] ceroto apostemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mista mero: aeizoum herpetas quoque & nomas, ac putrescentia: sicut erigeron verminosa: recentia autem vulnera astragali radix: & vetera quoque hulcera purgat hypocisthis vtraque. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc ampliùs & [c] cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se [17] œnothera [18] [d] efferentia sese hulcera [19] sanat. Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, [20] argemonia ex melle efficacissima est. [21] Vulneribus [e] præsanatis asphodeli radix decocta, vt diximus, trita cum polenta & illita: quibuscunque verò apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodest: item callithrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta sint verbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida [22] infriata. Polythrix inueteratis iisdem [23] vtilior. [f] Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, [24] semine pulegij surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus [25] commanducata imponitur, [26] quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit: item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. [27] Trissaginis folia in oleo contrita iis maximè adhibentur hulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & [g] melanias veteres addito sale. Verrucas tollit [28] argemonia ex aceto, vel batrachij radix, quæ & vngues scabros aufert. Linozostidis vtriusque folia, vel succus illitus. Tithymali omnes, genera verrucarum [29] omnium: item omnia pterygia, varósque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

ANNO-

1 tubercula. Vt capite superiore proximo.
2 traganthos. CH.
3 inspersum. CH.
4 Coliculi. Vet.
5 Igni emollita. CH.
6 cerato. Crassa. M:
7 Dictamnos. Dal.
8 obolus. Vet.
9 vlcere. CH.
10 veteribus cum axungia. Vtrunque &. M.
11 autem & in struma. Vet.
12 & cum. Vet.
13 sic & ad. CH.
14 œsypum. Vet.
15 squamam. M. & CH.
16 cerato. Dal.
17 onothera. CH.
18 efferantia. Vet.
19 sanat. Scythæ vulnera Scythica. M. & CH. τὰ θηριώδη ἕλκη. Diosc. id est, κακοήθη, ἀγριώμενα.
20 argemone. Vet.
21 vlceribus persanatis. CH.
22 infricata. Vet.
23 vtilior est. CH.
24 caule pul. surculoso. Diosc.
25 cum aqua. Diosc.
26 & quinto. Vet.
27 Trixagenis. CH.
28 argemone.
29 omnia: item pterygia, varos tollũt. CH.

ANNOTATIONES.

a Crassitiem: at succo vulneribus auxilio est, veluti lycium. Dioscor. ἐστὶ δὲ τραυματικὴ ἐπιτιθεμένη ὡς τὸ λύκιον.
b Callosam duritiem longam & teretem.
c Nesciit Plinius phagedænas, gangrænas, putria cacoëthe vlcera esse.
d τὰ θηριώδη ἕλκη, Dioscor. Itaque legendum, efferantia: nempe quæ fera & maligna exacerbantur.
e Ne cicatrix extuberet, & immodicè assurgat.
f De cunila bubula obliuiosè Plinius id scribit cap. 8. huius libri.
g μελανώματα, nigras maculas.

De pluribus experimentis ad mulierum menses, & vuluæ morbos, & partus eiiciendos, & continendos, & cutis in facie vitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem.

CAP. XV.

ARtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus [a] morbis medetur maximè in vniuersum pæoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem & in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio menses & sudores: scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia, aut [b] quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit Achillea imposita, & decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix [1] è cataplasmate: & mammis [2] etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces [3] in vino potum vuluas [4] purgat, appositúmque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit: [5] nidore purgat vuluas. Centaurei minoris succus potu, fotúque menses ciet. Item maioris radix, in vuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa verò & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transuersos eiicit: bibitur ex aqua foliorum [6] obolo, adeò ad hæc efficax, vt ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec [7] potu tantùm, sed & illitu & suffitu valet. Proximè pseudodictamnum. [8] Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarij. [9] Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, vel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel suffitu, vel subiectu, maximè tenuis. Strangulatum ab his, mensiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nymphææ [c] thessalæ radix, dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et vesicæ insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, vuluam sanat. [10] Et xiphij radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vuluæ nidore vstum recreat. Menses aluósque præcipuè [11] psyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet: semen mandragoræ potum vuluam purgat. Menses ciet succus appositus, & [12] emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu vel cibo, ardens aliàs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur [13] sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillimè pellit. Ladanum suffitu corrigit [d] vuluas: dolori earum exhulceratísque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hypericum vtrunque, appositum. Ante alia verò (vt Hippocrati videtur) crethmos è vino semine [14] vel radice: cortice trahit & secundas: [15] succurrit & strangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis [16] inflammationibúsque vuluarum conueniens. Purgat hipparis pota & apposita vuluas. Polygonus pota menses [17] ciet & althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia vuluæ medetur trita, ex oleo irino [18] aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, vt partus enectos extrahat. Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri [19] imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile est interioribus fœminarum morbis, & coniza

vtraque,

1 in. CH.
2 &. CH.
3 è. CH.
4 corrigit. CH.
5 nid[illegible]reque. Vet.
6 obolus. Vet.
7 pota. CH.
8 Sed, in Vet. d. Sed tardius menses. Dal. vt mox infrà hoc ipso capite.
9 Pluribus. M. Vet.
10 E xiphio. CH.
11 psylliũ sistit. Vet.
12 mortuos. M.
13 cum sale. Vet.
14 vel radicis cortice. Vet. vel radice corticis trahit & secundis succurrit, &c. CH.
15 succurrit strangulationibus ea ex aqua. M.
16 inflationibusque. CH.
17 sistit. Diosc.
18 aut cum fico. Dal.
19 vna cum. M.

vtraque, & crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtilissimæ, torminibúsque, & secundarum moræ, in vino potæ. [20] Callitrix fotu locis medetur, [e] albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cùm intepuit, epiphoras omnes vteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro [21] euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in [22] aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclarè dantur ex aqua. Constat, vnius oboli pondere, vel si mortui sint in vtero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardiùs: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: [23] vettonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon [f] herbæ sunt habentes vuas floribus oleæ [24] similes, pallidiores tamen, semen album papaueris modo. [g] Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij [h] vtranque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarum vitiis aeizoum, quod digitellum appellauimus, vnicè medetur. Erigeron ex passo mammas vberiores facit: [25] sonchum in farre coctum. [26] Quæ verò mastos vocatur, [i] indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & [27] tineas in facie: aliáque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. [28] Cacaliæ grana mista ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugántque: [29] vitia omnia acori radix emendat. Capillum [30] lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, [31] quod & corion vocatur: item ophrys [32] herba [k] denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verùm [33] iam & viris est in vsu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali [34] succo, vel in Sole, cum oleo illito crebro, vel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat [35] hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

20 Callithrix. Dal. Sic fortasse vocat πολύτριχον.

21 reuocat. Dal.

22 aquæ mulsæ. Vet. & CH.

23 Item vett. CH.

24 similibus, pallidioribus. M.

25 sonchus cum farre coctus. Quæ vua bumastos vocatur, illita, pilos mammarũ à partu nascentes aufert. Vet.

26 Quę verò Mados. Alij Vet.

27 testas. CH.

28 Caccaliæ. CH.

29 vitia cutis omnia. Dal.

30 & lysimace. CH.

31 & quæ coris. Alij. Nihil muto.

32 herba plantagini folio similis. Dal. ex ingenio & cõiectura.

33 etiam viris. M.

34 succus &c. illitus. Vet.

35 œsypum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vteri suffocationibus.

b Purgationes à partu suppressas, aut secundas morantes.

c Eius quæ florem luteum gignit, & in Thessaliæ Peneo fluuio plurima nascitur.

d Distortas, & in alterutrum latus inclinatas.

e τὰς ἄλφους, cutis & pilorum vitiosam albedinem. Alij furfures & porriginem exponunt.

f Herbæ sunt musci modo nascentes (ὥσπερ βρύον.) Thelygonon oleæ folio, pallidiore tamen, flore albo, semine papaueris modo. Dioscor.

g Alia est thelygonos, nempe melampyron Dioscoridis, infrà cap. 8. lib. 27.

h Hoc Theophrastus cap. 19. lib. 9. Hist. Alia phylli historia Dioscoridis est. Mirum, Plinium, quæ à Theophrasto de thelygono scripta sunt, hic tacuisse. Vide suprà cap. 10.

i Pilorum in mammis fit mentio & cap. 10. lib. 32. nempe illos tolli apposito cancro fluuiatili, vel carne muricis. Morbus is ab Aristot. cap. 11. lib. 7. de Hist. τριχία dicitur. Fit pilo casu hausto in poculo. Dolor grauis cum febre, & mammas & caput vexat. nec desinit priusquã pilus manu & digitis pressus exeat, vel cum lacte exugatur. Meminit & huius morbi Alpharabius medicus Arabs in ægritudinum censu quæ mammis infestæ sunt. Rondeletius cap. 25. lib. 18. tom. 1. vermiculum capillarem esse putat ex pituitoso & putrido lacte in mamma genitam: talémque se aliquando vidisse ait in vbere nobilis fœminæ natum. Vide locum.

k Alij multò probabiliùs & commodiùs legunt, Siculo oleri, nempe betæ nascenti.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVII.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAP. I.

CRESCIT profectò apud me certè,[1] tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantóque maior copia herbarum dicenda restat, tantò magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubiè superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam, etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam à [2] Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltráque Herculis columnas, [3] & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis: itémque Aethiopidem ab exusto sideribus axe: alias præterea aliunde vltro citróque humanæ saluti in [4] toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate non homines modò [5] diuersis inter se terris gentibúsque, verùm etiam [6] montes, & excedentia [7] in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Aeternum quæso Deorum sit munus istud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

1 tractu. CH.
2 Mæotis. CH.
3 & ipsum rer. nat. defectum. Vet. ab ipso. Alij.
4 totum orbem. Vet.
5 diuersos. Vet.
6 montis exced. CH.
7 in nubibus iuga, pastusque pecorũ. M.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito.
CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiámque quis possit satis [1] venerari, cùm constet omnium venenorum ocyssimum esse [a] aconitum: & tactis quoque [b] genitalibus fœminini sexus animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas [2] dormientes à Calphurnio Bestia vxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox [3] peroratio, eius [4] in digito mortuas. Fabulæ [5] narrauere, [6] à spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideóque apud Heracleam Ponticam, vbi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in vsus [c] humanæ salutis vertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in vino calido. Ea est natura vt hominem occidat, nisi [7] inuenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus [8] reperit: mirúmque, exitialia

1 venerari. Constat. CH.
2 dormientes, in CH. d.
3 peroratio eius, in digito eas mor. Vet.
4 in digitum. CH.
5 natum tradidêre. Vet.
6 è. CH.
7 inuenerit in homine quod perimat. Vet.
8 repererit. Vet.

exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones[9] aconiti tactu, stupéntque pallentes, & vinci se confitentur. Auxiliatur[10] eis elleborum album, tactu resoluente: cedítque aconitum duobus[11] malis, suo & omnium.[12] Quòd si quis illa fortè ab homine excogitari potuisse credit, ingratè Deorum munera intelligit.[13] Tangunt[d] carnes aconito,[14] necántque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certè casu repertum quis[15] dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum nasci, quoniam feris ratio & vsus inter se tradi non possit.

- 9 aconi CH.
- 10 his. CH.
- 11 modis. Dal.
- 12 si quis illa certè ab. M.
- 13 Tingunt Vet.
- 14 negántque viuere gustatu. M.
- 15 dubitat. CH.

ANNOTATIONES.

a In insula Ceo Menander scribit lege sancitum fuisse, ne turpiter viuerent, qui bene viuere non possent: nempe, vt effoeti capularésque senes aconito vitam finirent, ne reliquis alimentum deesset. Rhod. cap. 26.18.

b Vel aliis corporis partibus accipiendo veneno opportunis. Cicero pro Scauro: *Libertus patronũ non occidit, sed duobus digitulis gulam obleuit.* Rhodig. c.13.23. Vide suprà c.10. lib.25. Præsertim autẽ mulierum genitalibus eo tactis cùm menses fluunt, infert mortem. Nam gladio eius succo tincto, è corpore si sanguis elicitur, lethale vulnus est.

c Lycoctoni duo genera, non pardalianchis.

d Imò verò tritum aconitum cum carne tusa miscent, inde globulos formantes, quos deuorandos feris obiiciant. ἐντίθενται κρεαδίοις, inquit Dioscorides.

Quòd omnium creaturarum conditor sit Deus. CAP. III.

HIc ergo[1] casus, hic est ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per[2] quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, vtraque cõiectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendúmque rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominẽ. Sed maiores, oculorum quoque medicamẽtis aconitum misceri, saluberrimè[3] promulgauere, aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, mõstrare quale sit aconitum, vel deprehẽdendi gratia. Folia habet cyclamini aut[4] cucumeris, non plura quatuor, ab radice[a] leniter hirsuta. Radicẽ modicã[b] cammaro similem marino. Quare quidam[5] cammaron appellauere, alij thelyphonõ, ex qua diximus causa. Radix incuruatur[6] paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui[7] appellauere. Nec defuere, qui[c] myoctonõ appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in[d] nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideò aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus[8] ad ferri aciẽ deterendam, statímque admota velocitas sentiretur.

- 1 casus, qui plurima in vita inuenit, Dei nomen habet, per quem. Vet.
- 2 quod. M.
- 3 prouulgauere. CH.
- 4 cichorij. Th.
- 6 cammoron. Diosc.
- 6 caudæ. Diosc.
- 7 vocauere. CH.
- 8 in ferri aciẽ deterenda. CH.

ANNOTATIONES.

a Subaspera, ὑπότραχέα. Plinius legisse videtur, ὑποδασέα.

b Idem censet & Galenus in linguis. Verùm si ita esset, κάμμαρον legendum fuerit, & non κάμμορον. Ego potius κάμμορον dictum puto, quasi κακόμορον, vt & apud Homerum, perniciosum.

c μυοφόνον, Dioscor.

d Theophrastus cap. 16. lib. 9. Hist. ab Aconis vico Peryandinorum vbi plurimum nascitur, nomẽ id impositum putat. κόνις, puluis: ἀκόναι saxa ne puluere quidem tecta, ἀκόναι cotes.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & aloea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo.

CAP. IIII.

AEthiopis folia habet phlomo similia,[1] magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem[2] arcio, multis concauum alis: semen eruo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt,[3] durantúrque, vt cornua videri possint.[a] Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole[4] aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vuluis, potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia[5] venit eximia est, atque illico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis,[6] flore bullis aureis.[b] Huius vstæ nidor vrinam ciet,[7] vuluámque purgat, tanto magis insidentibus. Causa[8] nominis non hæc, sed quoniam diutissimè nõ marcescit.[c] Aloë scillæ similitudinem

- 1 magna, hirsuta, & multa ab radice. Diosc.
- 2 arctio. Dios. & CH.
- 3 indurescúntque. CH.
- 4 aliquibus. CH.
- 5 veniunt eximiè atque illico prosunt. Vet. Corn.
- 6 floris. Vet.
- 7 vuluásque. CH.
- 8 nominis hæc quoniam. Vet.

litudin[e]m habet, [9] maior, & pinguioribus foliis ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis [10] antherico: radice vna, ceu palo in terram demissa, [11] graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea vtuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, [d] vel succo. Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, vt aeizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lacryma adhærens. Ergo pauimentandum, vbi sata sit, censent, vt lacryma non absorbeatur. [e] Fuere, qui traderent in Iudæa super Hierosolymam metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa [13] quoque quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & [14] leuiter calfacere. [15] Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum quæ id præstant confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi cōtraria. Bibitur drachma: ad stomachi verò dissolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, [f] cochlearis mensura, bis térve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis [16] etiam causa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, [17] capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, [g] dilutiórque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: item [h] insignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, [18] drachmæ pondere ex aqua: si minùs, ex aceto pota. Vulnerum quoque sanguinem, & vndecunque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Aliâs etiam est [19] vulneribus vtilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimísque sedis aliâs ex vino, aliâs ex passo, aliâs sicca per se, vt exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulę cum [20] mellis decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum [21] pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, vt quod sit harenosissimum, subsidat. Aut torretur in testa, pennâque subinde versatur, vt possit æqualiter torreri. Alcea folia habet similia verbenacæ, [22] qui & peristereon cognominatur, caules [23] tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, cùm plurimùm sex, cubitales, [24] obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex vino vel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis conuulsis. [i] Alypon cauliculus est molli capite, non [25] dissimilis betæ, acre [26] gustatu ac lentum, mordénsque vehementer & accendens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima [27] sex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam [28] myosoton appellant, nascitur in lucis, vnde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme, arescit æstate media: cùm prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse, quæ iustiùs myosotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, nisi [k] minor [29] minúsque hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur, odorē cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones inflammationésque: [30] & in eadem omnia, quæ helxine, sed infirmiùs. Epiphoris peculiariter imponitur: item [l] verēdis hulceribúsque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androsaces herba est [31] alba, amara, sine foliis, folliculos [32] in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis [33] Syrię maximè. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illinitúrque. Idem [34] effectus est & semini. Androsæmon, siue (vt alij appellauere) [n] ascyrō, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, désioribúsque, & magis rubentibus. [o] Folia alba rutæ figura: semen papaueris nigri. [35] Comæ tritæ sanguineo succo manant.

9 maioribus &. Vet.
10 antherici. CH.
11 Radix. Vet.
12 grauis. CH.
13 quoque. Quod & gustu intelligitur, gummi. Vet.
14 leniter. M. & CH.
15 Vsus multus. M.
16 autem. CH.
17 capitis contra solem capillo perunсto. CH.
18 drachma ex aqua: si minus. M.
19 vlceribus. Diosc.
20 melle. M.
21 pterida. CH.
22 quæ &. M. quę aristeron. CH.
23 quinque aut sex. Diosc.
24 latas, πλατείας. Diosco. Plinius legit, πλαγίας.
25 dissimile. CH.
26 gustu. CH.
27 sex. Ea purgatio quibusdā datur. Vet.
28 myosotin. Vet. myosota Diosc. muris aures.
29 nihílque. Diosco.
30 quin ad eadem omnia. M. quin emēdat omnia. Vet.
31 λεπτόκαρφος, tenuibus iuncis Diosc. Plinius legit, λευκόκαρφος.
32 incuruos M. in capite Diosc.
33 Istriæ maximè. M. Histrię maximè. CH.
34 effectus & seminis. CH.
35 Folia trita vinoso succo manant. Diosc.

manant. Odor ei resinosus. Gignitur[36] in vineis. Ferè medio autumno[37] effoditur, suspenditúrque. Vsus ad purgandam aluum tusæ cum semine, potæq; matutinò, vel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest[38] ischiadicis maximè. Sed postera die capparis radicem resinę permistam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatridui interuallo eadem facere: à purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & vulneribus,[39] [p] cohibens sanguinem. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas[40] fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte[41] radice breuiorem, foliis[42] rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ[43] discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem fœnograeco, nisi fruticosior hirsutiórque esset, odore[44] iucũdo, [q] post ver spinosa. Estur etiam muria condîta. Recens verò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentiũ. Eadem[45] cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui[46] acopon vocant, fruticosa est, grauis odore, flore [r] oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit[47] per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu statim auferantur. Quod[48] si emortuus hæreat, & secundæ mensésque morẽtur,[49] drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in vino vetere [s] ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendísque adhibetur. Semen[50] commanducatum[51] vomitiones facit. [t] Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur[52] è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ autoritatis Medico, item[53] Aristogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota verò, mãmis præcordiísque percussis: item sanguinem excreantibus.[54] Putauerunt & bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adiiciuntur: recente ea, si vratur, ferrum aut æs[u] ferruminari.

36 in vineis ferè. Medio. M.
37 effunditur CH.
38 ischiadi. CH.
39 cohiber. Vet.
40 fluctuantis. Vet.
41 radicem. Vet.
4[2] rutæ, circa imum caulem. In ramulis. Diosc.
43 reprimi. Diosc.
44 iucunda. CH.
45 cum vin[o]. Diosc.
46 acorion. M.
47 vua maturescere. Diosc.
48 si fœtus mortuus hæreat, aut sec. Vet.
49 drachma bibũtur in passo. Alij.
50 manducatum. CH.
51 vomitiones vehementes facit Diosco.
52 & scythice. CH.
53 aristogiton. CH.
54 Putauẽre. CH.

ANNOTATIONES.

a Ex etymo dictionis Plinius id putauit cap. 1. huius libri. Nemo tamen veterum ab eo tractu sic dictam fuisse prodidit.

b Quidam sic legunt, Huius vstæ nidor vrinam ciet, vuluámque purgat, tantò magis insidentibus. Caussa nominis hæc, quoniam diutissimè.

c Aloe folium habet scillæ simile, crassum, pingue, nonnihil latum, nec prorsus teres, retrorsum pandum: folia ex obliquo vtrinque spinas gignunt, raras, eminentes, retusas. Dioscorides.

d Si trita illinatur, non autem eliciendo succo vtilis. Diosco.

e Niger herbarius satis celebris id scriptis suis prodiderat, vel potiùs nugatus erat, autore Dioscoride in præfatione.

f Binorum cochlearium. Diosco.

g Liquidior, ex alto instillata κατὰ τὴν ἐμβροχήν.

h τὰ ὑπώπια, genarum suggillationes.

i Alypon surculosa herba est, subrubra, gracilibus ramulis, folio tenui, flore molli & leui plena: radice betæ, tenui, acri succo referta: semine epithymi. Discor.

k Hic locus ostendit, Plinium apud Dioscoridem, siue Andream, siue Crateuam, pro μακροφυλλότερα legisse μικροφυλλότερα.

l Nihil Diosco. Hæc penè omnia sumpta sunt è cap. de helxine.

m Plinius fortassis pro λεπτόκαρφος, tenuibus iuncis, legit λευκόκαρφος.

n Hoc ab androsæmo distinguit Diosco.

o Androsæmi. Dioscor.

p In Dioscor. cod. vet. νομὰς ἐπέχει.

q Theophrasto cap. 5. lib. 6. histor. Anonis ἄρχεται τοῦ βλαστάνειν θέρους, τελευτᾷ δὲ μετοπώρου. Lego, iucundo spinosam. Estur etiam muria post ver condita &c. nempe quo tempore adhuc tenella est aptáque conditurae. Quidam sic distinguere maluut. hirsutiórque esset ac spinosa: odore iucundo. Estur etiam &c. Matthiolus Plinium reprehendit quòd hæc scripserit contra Theophrasti sententiam, & auctoritatem.

r Brassicæ, κατ' ἐξοχήν. Varro cap. 16. 1. De re rust. quod vsque eò est contrarium natura, vt arbores non solùm minus ferant, sed etiam fugiant, vt introrsum in fundum se reclinent, vt vitis adsita ad olus facere solet.

s πρὸς κεφαλαλγίαν, Dioscor. Plinius legit, πρὸς φαλάγγια.

t Quidam esse volunt buglam officinarum, alij cõsolidam mediam. Vtraque sanè planta vulneribus sanandis efficacissima est. Huius mentio fit suprà cap. 8. lib. 25.

v Inde coniectura sumitur, symphiti siue consolidæ genus esse.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere vel bubonio, & ascyro vel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

AParinen aliqui[1] omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senísve in orbem circa ramos foliis[2] per interualla. Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratísve, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur. Arction aliqui[3] arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quòd hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcíque. Decoquitur in vino ad dentium[4] dolorem, ita vt contineatur

1 omphalocarpon. Vet. & Diosc.
2 ex interuallis. M. Vet.
3 potius arcturum. CH.
4 dolores. CH.

ores decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam[6] è vino: ambustis [a] imponitur, & pernionibus. Fouentur eadem cum radice semine trito in vino. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, [b] radice limosa, cauernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur[7] in petris, parietibúsque opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum[8] iure in aceto[9] decocto, per dies [10] x l. poto lienem absumi aiunt: [11] & illinũtur autem, eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus graue, semen[12] securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solùm potu, sed etiam[13] illitu. Aster ab aliquibus [c] bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur & aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus[14] alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron[15] & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico: [16] maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, [17] ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocauere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis. [18] Aphace tenuia admodum folia [19] habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora [20] & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura [21] ei ad spissandum efficacior, quàm lenti: [22] reliquo vsu eosdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones sistit semen decoctum. [d] Alcibion[23] qualis esset herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia, quantùm manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. [e] Alectorolophos, quæ apud nos[24] crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum semen[25] coniicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, [26] sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

5 decoctum quod bibitur & propter. Vet. 6 ex. CH.
7 in parietibus opacis. M.
8 iure, in CH d.
9 decoctæ. Vet decoctorum. Vet. alij.
10 xxx M. & CH.
11 Illinuntur eadem, sedántque singultus. Vet. & illin. eadem, sedant & sing. Alij. Vet. & linuntur. CH.
12 securiclatum. CH.
13 illitum. CH.
14 adalligari. CH.
15 siue ascyr, hyperici genus est: maiores &c. Diosco.
16 sed maiores. CH.
17 surculosos. Diosc.
18 Aphaca. CH.
19 habet, pusilla: altior. M.
20 & minora, in M. d.
21 ei, in M d.
22 reliquos vsus eosdem habet. CH.
23 qualis esset herba, in M. d.
24 crista galli dicitur. Vet.
25 iniicitur. M.
26 & ex. Vet. & CH.

10

20

30

ANNOTATIONES.

a imponitur. Fouentur perniones eiusdem radice cum semine decocta in vino. Diosco. quanquam is & perniones & ambusta foueri præcipiat.

b Folia polypodij ceu filiculæ modo diuiduntur, subtèr flaua, hirsutáque, supernè viridia. Diosco. Hunc locum Plinius omnino corrupit.

c Alia hæc quàm inguinaria descripta cap. 9. lib. 26. Plinius multa & insignia tacet, quæ à Dioscoride de hac planta traduntur.

d Suprà cap. 21. lib. 22. onocheïles secundum anchusæ genus alcibiadion vocatur, vt & Dioscoridi. Echion Dioscoridi vocatur & doris & alcibiadion: Nicandro verò alcibium, in Theriacis: ἐσθλὼν δ' ἀλκιβίου ἔχιος περιφρ' ἀζορίζαν. At mirum est quòd ait Plinius, apud autores non reperiri qualis sit herba, cùm eadem de foliis & radice tradat, quæ Dioscorides de altera anchusa, & echio.

e Quorundam opinione alliaria: aliorum verò cauda lupi: aliorum galli hricum, cuius semen eodem effectu, & eadem caussa vulgus etiam oculis iniicit, præsertim cùm culex illapsus est.

De alo. CAP. VI.

ALum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideò petræum cognominatum: vtilissimũ lateribus, [1] lienibus, renibus, [2] torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, præcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur &[3] conuulsis, lieni, [a] interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractísque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta præstantia est, vt carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: vnde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

1 lienibus, in CH. d.
2 torminibus, pectori CH.
3 contusis. CH.

40

ANNOTATIONES.

a In scrotum delabentibus: enterocelis. Diosc.

50

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & absinthio.

CAP. VII.

Alga[1][a] rubra & scorpionum ictibus. Actęa graui foliorum odore, caulibus[2] asperis geniculatis, semine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisq;. Datur acetabulo pleno [b] interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris,[3] qualem in satis diximus, [c] viticulis longis, callosis, [4] rubentibus, [d] qualiter flos,[5] quem Iouis flammam appellauimus in violis, fert semẽ Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur.[6] Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque[7] vti hac herba prodest, tusa cum foliis, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ[8] ciuitate: [e] Ponticum à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur: neque aliud præstantius,[9] multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De vsu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem [f] Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victórque[g] absinthium bibit: credo, sanitatem[10] præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius [h] in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac posteà nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi.[11] Vetustissimè in vsu est. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim[12] appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt (quisquis fuerit modus aquę) tegatur per triduum. Tritum rarò in vsu est, sicut & succus[13] expressi. Exprimitur autem, cùm primùm semen turgescit, madefactum aqua triduò recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo vase ad tertias x. heminis in aquæ sextariis x l v. iterúmque percolatum[14] herba lentè coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic[15] absinthij, inutilis stomacho capitíque est, cùm sit ille[16] decocti saluberrimus. Nãque astringit [i] stomachum, bilémque detrahit, vrinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi &[17] inflationes discutit cũ[18] sili & nardo Gallico,[19] aceto exiguo addito. Fastidia[20] absterget, cõcoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa[21] dabant, cum marinę aquæ[22] veteris sextario, seminis sex[23] drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedêre suprà dictum pondus, addito pulegio:[24] alij contra paralysin: alij pueris folia in fico,[25] sic vt amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum[26] opio, aut adianto. Aduersus[27] inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: itẽ [k] visco: cicutæ ex vino, & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multùm confert. Epiphoris cum passo imponitur: suggillatis cum melle. Aures[28] decoctum eius vaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuórve ramuli, cum Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ v i. Mẽses priuatim cum melle sumptum, & in vellere appositum.[29] Anginis subuenit cũ melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recentia, priùs quàm aqua tangantur, impositum: præterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum[30] Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandũ in febri.[31] Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitũ. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus[32] insertum tineas arcet. Culices[33] ex oleo perunctis abigit, & fumo, si vratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à[34] musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis, vnguẽto[35] rosaceóque permistus. Est & absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in [l] Taposiri Ægypti. Huius ramum Isiaci [m] præferre solemne habent: angu-

1 rufa. CH.
2 angulosis. Vet.
3 de qua nos satis. Vet.
4 rubentibus. Flos qualis eius quem Iouis flammam. Vet.
5 quàm Io. fl. appellamus. CH.
6 Vuę vitia cutis &c. emendant. Dios. Varos & cutis vitia in facie. Vet.
7 heuri. M. fortassis, exuri. vri, Vet. & CH.
8 regione. Diosc.
9 multúmque. M.
10 in præmio. CH.
11 Vetus sine vsu est. CH.
12 appelletur. CH.
13 expressus. CH.
14 herba, in Vet. d.
15 absinthij, vox supe uacua est.
16 decoctus. M.
17 inflammationes. CH.
18 sale. M.
19 aceti. CH.
20 abstergit. Alij.
21 databant CH.
22 veteris, in M. d.
23 drachmas, Vet.
24 Hæc clausula in CH d
25 vt sic. Vet.
26 apio. Vet. & CH.
27 inflammationes caldum CH.
28 decoctæ eius vapor. CH.
29 Anginæ. CH.
30 cerato cyprino. Diosco
31 Nauseam. CH.
32 inspersum. Diosc.
33 ex aceto perunctus CH.
34 muscis. CH.
35 rosaceo. Vet.

stius priore, minúsque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellítque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in[h] farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantùm manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

ANNOTATIONES.

a Cretica tinctoria, quæ purpuræ colore inficit. Vide cap. 25. lib. 13. & cap. 6. lib. 32. & cap. sequens.

b Vteri doloribus & suffocationi, mensibus prouocandis.

c Sarmentis longis, duris, rimoso cortice vestitis: flore capillaceo: fructu exiguis vuis simili, post maturitatem rubente: grauis figura rotũdis. Diosc. κόκκους Plinius ad punici semina retulit oscitanter, & aliàs totam historiam corrupit.

d Ex omnibus plantis, quæ in vicina scandũt, tres nouimus, quarum flos cœruleus, siue purpureus, Iouis flori, nempe aquilegiæ, colore similis sit: primam quidem, quam granum Nil vocãt: alteram, quam dulcamaram: tertiam, quam pro clematide secunda pinxit Dodonæus, & quam pothon cęruleam esse quidam putant. Quæ de vite syluestri tradit hic Plinius, magis conuenire videntur dulcamaræ, quam salicastrum suprà vocauit c. 1. 23. & viti syluestri similem esse dixit, eosdémque effectus habere.

e Apud Plautum in Trinummo,

STC. Omnium primum per pontum aduecti ad Arabiam terrã sumus.
CH. Eho, an Arabia etiam est in Ponto? STC. est: non illa vbi thus gignitur,
Sed vbi absinthium fit, atque cunicula gallinacea.

f Quibus in Albano monte Romanis simul & Latinis visceratio dabatur. Vide Alex. ab Alex. cap. 7. lib. 5.

g Potionis τῆς ἐξ ἀψινθίου meminit Varro in Quinquatribus, *Absinthium vti bibam graue & castoreum, leuémque robur* (minuam vires corporis) apud Nonium.

h Vino ex eo facto, quod absinthites vocant.

i Stomachíque bilem detrahit, Diosco. bilem purgat, quæ stomacho & ventri inhæsit.

k τῇ ἰξίᾳ, venenato chamæleontis succo.

l Taphosiri, Stephanus. Sic ea dicta, quòd Osiridis sepulchrum ibi esset, quasi Osiridos τάφος.

m Pro oliuæ ramo Diosco. quæ in Ægypto viuere non potest: quamuis Theophrastus libris de caussis olearum quoddam genus Ægyptium vocet. Cæterùm in agro Cyrenensi Ægypto contermino id prouenit.

n σὺν ἑψήματι, ἢ φακῇ. Dioscor. cum sapa, aut lenticula Plinius, quia ἕψημα etiam pultem aqua decoctam significat, sorbitionem farinæ trimestris vertit. Ego magis sapam intelligo, quæ sua dulcedine amarorem absinthij & ingratum saporem obscurat & temperat.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo, & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua.

CAP. VIII.

Balloten alio nomine [1] melamprasion Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quàm [2] porri, & nigrioribus, grauè olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis[3] imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. [4] Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alij artemisiam. [a] Brabyla spissandi vim [5] habet cotonei mali modo: nec amplius [6] de ea tradunt authores. [7] [b] Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucę foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, [c] ab [8] ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísque terra comprehensis. Pręcipua siccandi ei spissandíque vis, & collectiones omnes inflammationésque [9] cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid [d] refrigerare [10] opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanancen Thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cùm sit vsus eius ad amatoria tantùm. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc vsum coniectura, [e] quoniam arescens contraheret se ad speciem vnguium milui exanimati. Eadem ex causa [11] & [f] cemos silebitur à nobis. [12] [g] Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur [h] antequam inarescat, vsúsque eosdem habet, quos [13] arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, mensésque mulierum: item [14] caules cum foliis in leguminibus decocti, sanant tenesmon. Alterum genus eius quidam anchusam vocant, alij [15] rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum [i] flore polentæ sanat imposita: iocinoris autem vitia, in vino albo pota. Circæa [16] strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam [17] corniculis, radice semipedali, triplici [18] fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, [19] noctem & diem. Trahit eadem [20] potio & secundas: semine [k] lac [21] minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, [22] foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, [23] minora, subcãdida, & in cacumine capitula

1 porrum nigrum. CH.
2 marrhubij, πρασίου, non πράσου.
3 impositæ. CH.
4 Hanc. Vet.
5 habent. Alij.
6 de iis. Alij.
7 Bryon marinum. CH.
8 vna. Th.
9 inhibendi. CH.
10 possit. CH.
11 eccemos silebitur nobis. CH.
12 Calix. Diosc. Calsa. CH.
13 arsa. CH.
14 caulis &c. sanat. CH.
15 Fortassis, vt apud Diosc. ὀνόκλειαν.
16 trychno. CH.
17 veluti corn. Diosc.
18 ferè. CH.
19 nocte & die CH.
20 potione secundas Vet.
21 mouet. Vet.
22 foliis in extremo spin. Diosc.
23 longiora, modicè hirsuta Diosc.

capitula[24] purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémve eius adalligatam, dolores varicum sanare[l] tradunt. Cratæogonon[25] spicę tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicantibus, multorúmque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum[26] diebus x l. virilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia[27][m] cratæogonos, quæ thelygonos vocatur. Differētia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra x l. diem concipere tradant.[n] Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle:[28] explent sinus hulcerū, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiūt: podagras, colectionésque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus[o] arboris genus intelligi[29] voluit cratæogonon siue[30] cratæogona, quam Itali aquifoliā vocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassúmque, atque ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleę, mollibus, ternis, per semipedē longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga duplici ordine, superiore quę durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur[31] vt bulbi cocti, [p] in vineis[32] ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem fœminę, alterum sexum. In Thessalia[33] molliorem in lacte caprino[q] viri bibunt ad stimulādos coitus,[34] duriorem verò ad inhibendos.[35] Aduersatur[36] alter alteri. Chrysolachanum in[37] pineto, lactucę simile nascitur. Sanat neruos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur,[38] vt olus molle. Herba[39] hæc adalligata morbum regium habentibus, ita vt spectari ab his possit,[40] sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nanque & hoc vitio laborauere proximi vtrique herbarij nostri, quòd ipsi notas, velut vulgares, strictim & nominibus tantùm indicauere: tanquam coagulo terrę aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex vino aut aqua.[41] Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur[r] lumbis: item capitis[42] doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminibus conferua, appellata à[43] conferruminando, spongia aquarum dulcium verius, quàm muscus aut herba, villosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circundata vniuerso corpori, aquam suam[44] inspergentibus, quoties inaresceret, raróque nec nisi[95][s] deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse vix credibili celeritate.

24 in summo purpurea. Diosco.
25 melampyro. Vet. Diosco.
26 & coitum, ter in die Diosco.
27 cratægnos. CH. & sic vbique mox.
28 & explent. CH.
29 voluit cratægum. Vet. hæc vltima omnia in M.d.
30 cratægon. CH.
31 vt bulbi, coctæ. Diosco. vt bulbi coctæ, in vi. fe. inuentæ. CH.
32 fortè. M.
33 duriorem. Th.
34 molliorem. Th.
35 Aduersantur. CH.
36 altera. Vet.
37 pinetis. Vet.
38 vt olus, aluum mollit. Diosc.
39 hæc. Vet
40 sanare. Vet.
41 Culiculi. CH.
42 dolori. CH.
43 conferuuminando. M.
44 adspergentibus. CH.
45 deficiente herba. Vet.

ANNOTATIONES.

a Brabyla memorata Galeno cap. 38. lib. 2. de alimentis, & lib. 6. κατὰ τόπους in medicamentis stomaticis, fructus pruni syluestris, spinosæ, siue spodiadis, vulgo *Prunelles.* ἀγριοκοκκύμηλον verò fructus pruni syluestris non spinosæ, maturescens serò admodum, nempe Augusto & Septembri. Interpres Theocriti cōmunia pruna siue Damascena interpretatur Eidyllio 7. hoc versu,

-τοὶ δ' ἐκέχυντο.
ὄρπακες βραβύλοισι καταβρίθοντες ἔραζε.

Et Eidyllio 11. ὅσον ἔαρ χειμῶνος, ὅσον μᾶλον βραβύλοις ἅδιον.
Seleucus apud Athenæum ἧλα, βράβυλα, μάδρυα, κοκκύμηλα eadem esse tradit, dicique ἧλα quasi μῆλα: μάδρυα quasi μαλόδρυα: βράβυλα quasi τὴν βορὰν ἐκβάλλοντα, nempe εὐκοίλια. Barbilos Constantino lib. 10. γεωπονίας, arbos ex osse persici nata: res à brabylo diuersa.

b Bryon Theophrasto nulla herba marina priuatim traditur, sed inter genera τοῦ βρύου θαλαττίου, siue τοῦ φύκους, lactucaceum hoc is describit. Vide cap. 7. lib. 4. Histo. & suprà cap. vlt. lib. 13. & 6. 32. & 10. 28. & præcedens.

c Ab vna radice, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Theophr. cap. 7. lib. 4.

d πυψεως δισυλύας. Plinius legit ψύξεως Hæc ex cap. Diosc. de musco marino, quo tantùm agitur de alga fœniculacea, vulgo corallina, non autem de hac lactucacea.

e Quod qui ea vtuntur, amatas mulieres rapiant, etiam inuitas, & veluti contractis vnguibus retineant.

f κημός, capistrum, frenum, lupatum. Quidam cassuthā nostram esse putant: alij leontopodion ad amatoria vtile. Marcellus apud Dioscoridem scribit in optimis Græcis codicibus, quos in potestate habuit, & in Latino scripto literis Longobardis, capiti de leontopodio præfixum titulum fuisse de Cemo: vt inde constet cemon Plinij esse Dioscoridis leontopodion. Cætera leontopodion Plinij multùm discrepare à leontopodio Dioscoridis, quod ostendunt vtriusque vires collatæ.

g Lego, Calix duorum generum est &c. Calica Plinius alicubi legerat arin siue arisaron vocari: & quoniā anchusa quoque calix dicitur, calicis duo genera Plinius statuit. Calicen arisaron vocatum fuisse arbitror, quòd eius fructus calice obuoluatur membranoso.

h In aro, vt tempestiuè colligatur, signum maturitatis est ab imo folium inarescens cap. 5. vlt. lib. 19.

i Constantinus legendum putat apud Dioscoridem, vnde hæc sumpta sunt, ἄνθη μήλινα, id est, flores, vt interpretatur, ex viridi cereos. Oribasij tamen descriptio cum litera Dioscoridis consentit, nec apud herbariorum veterum quempiam extat in eius historia, quam integram proponit Dioscorides, mutandum quicquam esse.

k Dioscoridi, γάλα ἀποσπᾷ, confert ad lactis generationem, lacte mammas implet.

l Andreas tradit. Dioscor.

m Vulgo Persicaria. Melampyros Diosco. cap. de cratræogono. Alia est thelygonos suprà cap. 15. vlt. lib. 26.

n Hæc omnia quæ apud Dioscoridem legi & extare notauimus, capite de secundo orchi reperiuntur scripta, cap. 10. lib. 26.

o Fallitur Plinius. Aquifolia Latinorum, Græcorum agria est: cratægus verò Theophrasti, quem ineptè cratæogonon siue cratæogona vocat, herbariorum nostri sæculi torminalis sorbus. Vide suprà cap. 20. lib. 15.

p Nascitur in petrosis & sabulosis. Dioscor.

q Mulieres

q Mulieres bibendum dant. Diosc.
r A calida causa vexatis.
s Deficiente herba, id est, disiecta, dissipata, consumpta, vt facilè ob mollitiem exteritur.

De cocco Gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epipacti siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto.

CAP. IX.

COcco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat, cùm [1] gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. [a] [2] Sistit aluum. [3] Dispacos folia habet lactucæ, [4] bullásque spinosas in dorsi medio, caulem duûm cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo [5] subsistit [b] ros salsus. In cacumine capitula sunt [c] echinata [6] spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item [7] fistulas decocta in vino radice, vsque dum sit crassitudo ceræ, vt possit in fistula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas suprà diximus, succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideò psilothrum [8] est radix tusa. [d] Illinitur enim, vsque dum sudores euocet: [9] iterúmque & tertiò, ita ne sudor abluatur. [e] Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis vtrinque foliis, pollicari [f] amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribúsque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine verò eius pro pipere vtuntur. Elatine folia habet [11] helxinæ, pusilla, [g] pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis [12] senísve à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, & ideò oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis [13] vsu dysenteria liberat. [14] Empetron, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quò propiùs mari fuerit, [15] [h] minùs salsa est, potáque bilem trahit ac pituitas: quò longiùs magísque terrena, amarior sentitur. Trahit [16] aquam. Sumitur autem in iure aliquo, [17] aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recés [i] vrinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculósque frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subferuefiant vnà, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtilissima, & contra venena pota. [18] Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis [19] atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, graui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandíque natura, [k] fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent. [l] Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, [m] ne vrat [20] latus: continuò enim [21] pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum vtilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci vocant, [22] alij [n] blechnon, cuius ex vna radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, [23] non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant, alij nymphæam pterin. Est autem [24] singularis atque non fruticosa, breuior, molliórque & densior, foliis ad radicē canaliculata. Vtriusque radice [o] sues pinguescunt. Folia vtriusque lateribus [p] pinnata, vnde nomen Græci imposuere. Radices [25] vtrique longæ in [26] obliquum, nigræ, præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur vbique, sed maximè frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Vsus radicis in trimatu tantùm, neque anteà, neque posteà. Pellunt interaneorum animalia, ex his tænias cum melle: cætera ex vino dulci triduò potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum soluit: primò bilem trahens, mox aquam: meliùs tænias cum scammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, post vnius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra [q] danda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoque

1 gulæ transitu. CH.
2 Ciet. Vet.
3 Dipsacon. CH.
4 & veluti bullas. Diosco.
5 substitit. CH.
6 spinis in M.d.
7 fistulas. CH. fistulam collyrium immitti. Vet.
8 cum radice tusa. Diosc.
9 euocentur. Vet.
10 iterum & tertium. CH.
11 helxines. Vet. casiæ. CH.
12 senísque. CH.
13 vsu à dys. Alij.
14 Empetros. CH.
15 magis. Vet. Diosc.
16 & aquam. Alij. bilem, & pituitā Diosc.
17 vt hydr. CH.
18 Epimedium. M. Epimedion. CH. Legebatur & antea, Epimedium: atque ita reponendum ex Diosco. Epimenidium, scillæ genus est.
19 aut. Vet.
20 latius. CH.
21 pusulás. M.
22 alij blachnon. Diosc. & CH.
23 subgraues. Diosc. subgraui. Alij.
24 non singularis, sed fruticosa. Dal.
25 vtriusque long. CH.
26 obliquum actæ, nigræ. Diosc.

que[27] in ceruicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideò substerni vtile est in locis suspectis: vstæ etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ discrimen. Optima[28] Macedonica est, secunda Cassiopica. [r] Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa vtilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, vt alij, galeobdolon [s] vel galion, caulem & folia habet vrticæ læuiora, & quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas vbique. Folia caulésque duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: item strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex vsu est[29] & decocto[30] succo fouere. Putrescentia quoque & gangrænas sanat cum sale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso & lenticulæ foliis similis: auersa candidiora. Rami in terram serpunt quini senive, admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandã vbertatem lactis. Eam[31] qui hauserint, balineis vti [t] conuenit.

27 in, M.d.
28 Macedonia. CH.
29 & decoctæ. CH.
30 & succo. Vet.
31 quæ. Vet.

ANNOTATIONES.

a Imò verò ducit copiose, bilémque, pituitam, & aquas detrahit. Plinius hic fœdè lapsus est. lego, ciet.

b Apud Dioscoridem est, imber, aut ros, vnde nomen traxit. Et quoniam salsa maximè sitim excitant, plantáque dipsacus tanquam sitibunda vocata est, leui coniectura humorem in eius foliis collectum Plinius salsum esse putauit, cùm salsugine prorsus careat.

c Omittit Plinius, ea sicca candida spectari, & dissecta medulla tenus, vermiculos intus habere, qui brachio, vel collo alligati quartanis medentur. In Gallia fullones ἐργαλεῖα, nẽpe instrumẽta, ex iis conficiunt, tractandis rudioribus pannis excitandísque lanarum villis, quæ Græci τὰς στροβίας appellant.

d Oportet autem priùs vulsis pilis, posteaquàm calidæ vapore madefacta cutis fuerit, recentem imponere. Dioscor.

e Dryophonon Cordus esse putat Creticum thlaspi, quod pro draba Dioscoridis quidam monstrant: alij filicem florescentem.

f Vel latitudine, vel longitudine. Latitudinem potiùs intelligo.

g δασεῖα, quod verti etiam potest densa.

h Magis salsa est. Diosc. Hãc describit Aloisius in Gręcia visam.

i Hæc de saxifrago audienda sunt, quod empetron nonnulli vocauerunt, sicut & Matthiolus adnotauit.

k Quoniam & radix conceptum adimit, & folia trita quinis drachmis per quinque dies à menstrua purgatione pota, mulieribus præstat ne concipiant.

l Quidam genus batrachij esse volunt, quod folia fert rumici ferè similia, & à quibusdam hydropiper vocatur: alij dentellariam Mompessulanorum esse putant: alij pseudoelleborum herbariorũ vbique in saxosis nascens, quod quidam consiliginem, Allobroges vocant *Maßitre*, enneaphyllum dictum quoniam cauliculi summi in nouem folia dispescuntur: alij elleborum adulterinum in hortis nascens, quod Nouembri florem herbaceum mittit, & folia in nouem lacinias diuisa.

m Qui in lumbagine & ischiade admouent, lana obuoluunt, vt discutiat quidem humores qui eos morbos gigunt, non autem exurat.

n Nicander βλῆθρον. Ἐν ἢ πολυσχιδέος, βλήθρου περιβάλλεο χάρτην. Interpres βλάχνον. Sic & Dioscorides. Phanias apud Athenæum lib. 2. filicam βλάχνον vocari scripsit.

o Extremi Northmaniæ populi, vt Abrincates, ex iis panem conficiunt.

p Pinnis, τοῖς πτεροῖς auium similia, vnde πτερίδα Græci vocarunt, & Celsus in suis Geoponicis apud Columellam cap. 14. 6. auiam. Ad iumentorum collum in opere contusum, auiam cum sale tritam & impositam, remedium esse præsentissimum is scripsit, ad quem vsum filicem fœminam Dioscorides commendat, λόφους τῶν ὑποζυγίων ἰωμένην.

q Apud Dioscoridem legitur, κἂν ἔγκυος διαβῇ ἐκτιτρώσκει. Emendat Lacuna ex fide vetusti exemplaris, κἂν ἔγκυος λάβῃ. id quod confirmat hic locus.

r Oportuit hanc herbam dictam fuisse βούμηρον. Eam sic dictam puto, quòd fracta boum femora, & crura solidet efficaciùs. Quidam cardiacam esse volunt.

s Hoc ineptè.

t Lego, conuenit. Lactis quoque vbertas intermissa ea restituitur. Sumitur eius rei caussa ex aqua. Hæc in suum hunc locum sic reponenda, perperàm inserta capiti sequenti.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio, siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hippophæsto.

CAP. X.

Glaucio in [a] Syria & Parthia nascitur, [b] humilis herba, densis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribúsque, odoris tetri, gustus amari cum astrictione. [1] Granum habet crocei coloris. [2] Hoc in olla fictili luto circunlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. [c] Vsus est & succi, & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ vniuersæ vno impetu[3] cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod Medici[4] diaglaucion vocant. [d] Lactis quoque vbertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm[6] cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri: folia qualia[7] isatis, pinguiora, rotundioráque, & minora: semẽ in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo[8] autem genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus[9] seu balani longiores circiter octo aut sex adhærent. Mas plures[10] habet, quoniam non vna radice nixus est, palmi altitudine, candidáque. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt[11] noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix verò cùm effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana[12] rubentis menses sistunt,[13] [e] xv. ferè pota in vino nigro. Nigra grana[14] [f] vuluis medentur, ex passo aut vino totidem

1 Succum. Diosc.
2 Folia in olla &c. in clibanis semifrigidis calefaciunt quoad flaccescant: deinde contusis succum. Diosc.
3 cadant. CH.
4 Dia Glauciou. Dal. diaglaucia. CH.
5 huius. CH.
6 palmorum. CH.
7 iuglans. Diosc. nucis Vet.
8 enim. CH.
9 ceu. Dal.
10 non habet, quoniam vna rad. Ex Diosc
11 nocte. CH.
12 rubentes. Alij.
13 x. vel xii. Diosc.
14 vulcis. CH fortè, vulsis.

15 Radix sanat opisth. Vet. interiecta desiderantur.
16 arteriam. Corn.ex Vet.
17 cum alimentis. Corn ex Vet. alumentis.CH.
18 & oppressionibus. Vet.
19 Stomacho verò & rosionibus. Vet. Stomacicis verò & rosionibus CH.
20 & esse etiam ea &. M.
21 ei. Vet.
22 Gallidragam.CH.
23 leucacanthæ. Vet.
24 tradit.CH.
25 panno.Vet.
26 attigerint.Vet.
27 tenui culmo. CH.
28 Hanc quidam. Dal.
29 potæ.Vet.
30 Et vuln. quoque. CH.
31 dum coquũtur.M. cum eo contur. CH. Lego, cùm coquũtur. Sic & Corn.ex Vet.
32 aænæ. Vet.
33 eorum.Diosc.
34 hydropicis, & cõtera.Dal.

totidem pota.[15] Radix omnes ventris dolores sedat in vino,[g] aluúmque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam:[16] matricem autem &[h] stomachum decocta in vino: aluúmque sistit: estur etiam[17] contra[i] malum mentis: sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur[18] &[k] suppressionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum est numero.[19] Stomachi verò erosionibus,[20] & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à serpente percussis: & pueris contra calculos,[l] incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon vocant, cuius foliis albis mollibúsque pro tomento vtuntur: sanè[21] & similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones, mensésque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur & putrescentibus hulcerum.[22] Galedragon vocat Xenocrates[23] leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate vermiculos nasci[24] tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum[25] pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, miréque illicò dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non[26] attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine[27] tenues, culmo quale hordeũ restibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertũ,[m] educit è corpore aristas.[28] Quidam ob id aristidam vocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: vulneribus contusa præclarè medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel[o] dulce, tenuis vsque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa rupta, in vino[29] pota.[30] Vulnera quoque cõglutinat. Nam & carnes[31] coguntur, addita. Hippophæston nascitur[p] in spinis, ex quibus fiunt[32] æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tãtùm inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus[33] earum exprimitur æstate, ad soluendam aluum, tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis[34] hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

ANNOTATIONES.

a Syriæ Hierapoli.Dioscor.
b Humilem esse herbam Diosco. non ait, sed habere folia χαμαίζηλα, in terram sparsa.
c Hæc aliter Plinius, quàm Diosco.
d De glauce hæc Dioscor. non de glaucio.
e Decem, vel duodecim.Dioscor.
f Strangulantibus.Dioscor.
g Vterum, fœminis à partu non purgatis.Diosc.
h Acri humore commorsum.Diosc. qui id tamen de granis, non de radice.
i ἄνοιαν, & μελαγχολίαν, amentiam, melancholiam.
k Oppressionibus, τ̃ ἐφιαλτῶν πνιγμοῖς, incuborum suffocationibus, Faunorum in quiete ludibriis. cap.4.lib.25.
l ἀρχὰς λιθιάσεως παραιτεῖται.Dioscor.
m Cùm à trahendo sic dicta fuerit, vim attractricem & epispasticam conuenienter ei tribuunt.
n Quibusdam Iacea ignea.
o τὰ γλυκία Græci fella vocant, vt etiam Lugdunenses hodie fel vocant, *le doux*. Aurelianus c.1.lib.3. Chroniôn. Multa enim contrariæ interpretationis vocabulum sumpserunt, vt fella, quæ γλυκία vocant, quasi dulcia, cùm sint amarissima.
p In spinis, quibus vtuntur cortinæ fulloniæ. Vet. sed incommodè. Cortinæ, nempe vasa in quibus feruent & coquuntur pannorũ pigmenta, tinctorum & infectorum sunt, non fullonum: βαφέων ὀυ γναφέων. Lego, Hippophæston spina in maritimis nascitur. Hac implentur cortinæ fulloniæ: sine caule &c. Ex Diosco. Vide initium cap.13.lib.24.

De hypoglossa, & hypecoo, Idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi. CAP. XI.

1 hypoglosson. Vet. Diosc.
2 tenuis, in summo non spinosa, & iuxta hæc ceu ligulas. Diosc.
3 Hæc malè Plinius. nusquam Dioscorides. Lauro taxæ foliũ paruum exit de foliis: quod in alio nullo genere lauri videtur.
4 comis.Diosc.
5 radici.Diosc.
6 flos ipse.M flos. Ipsa aluum.CH.
7 phasiolum. Alij. Diosc.Gal.
8 in passeoli pampinos.CH.
9 cum melle.CH.
10 amygdalæ.Diosc.

[1] HYpoglossa folia habet figura sylvestris myrti,[2] cõcaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo[3] exeunte de foliis. Capitis dolorem[a] corona ex[4] his imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Ideæ[5] herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines: adhærent his velut pampini, in quibus[6] flos. Aluum, mensésque, & omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendíque naturam habet. Isopyron aliqui[7] phaselion[b] vocant, quoniam folium, quod est aniso simile,[8] in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena[c] seminis melanthij. Contra tussim & cætera pectoris vitia,[9] ex melle aut aqua mulsa, item iocineri vtilissima. Lathyris folia habet multa,[10] lactucæ similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tuniculis continetur, vt capparis, quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia,[d] facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota,

pota, hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui vehementiùs purgari volunt, cum folliculis ipsi sumunt ea: namstomachum lædunt. Itaque inuentum est, vt cum pisce[e] aut iure gallinacei sumerentur. Leontopetalon alij[11] rhapeion vocant, folio brassicę, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo: radix[12] rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omnium serpentium[13] generibus ex vino pota: nec alia res celeriùs proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus, quàm lactuca, est foliis, crassioribúsque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. [14]Sudorem in febribus mouet, succo aquæ[15] calidæ admisto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui[16] ægonychon vocāt, alij Dios pyron, alij[17] Heracleos. Herba[18] quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm[19] rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iunci: gerit iuxta folia singulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipsi, quà pediculis[20] adhæreant,[f] cauernulas habent, & intus semē. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut[21] aurificum arte alternis inter folia candicātibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere authores[g] tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellíque constat, & stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est[22] visus statim, ad quam medicinam nata sit. Est[23] autem eius species, vt etiam sine autore visu statim nosci possit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliua: illo lapide tangitur[h] impetigo. Qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος[24] ὔμμε διώκει. [i] Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios[25][k] saliuati additur, quātum in[26] vna sagitta addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari posteà ad præsepia oportet, donec purgētur (insanire enim solent) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. [l] Leuce Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare[27] mesoleucon quidam vocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa cōtrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quæ[m] leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius autores non tradunt, nec aliud, quàm syluestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine[28] acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum nō reperi: quod eò magis miror, quoniam vtilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: item cœliacis, trita ex aqua & apposita: profluuio fœminarum, oculorum quoque medicamētis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

11 raphodion. M. prapadion. CH.
12 napo. CH.
13 ictibus ex vino. Vet.
14 sudores. CH.
15 caldæ. CH.
16 Aetonychon. Aegineta exonticon. M. duplum. CH.
17 Heracleon. Vet & Aeg.
18 quinque caulibus. M.
19 oleæ. Diosc.
20 adhærent. Dal.
21 aurum emicans. M. fortassis, auro emicante, & alternis.
22 vsus statim, ad quamcunque med. M.
23 enim eiusmodi. Vet.
24 hemadioci. CH. hæma dioci. Vet. fortassis, αἷμα διώκει.
25 saliuati, in M. d.
26 vnam sagittam. CH.
27 mesopeleucon. CH.
28 acriore. Vet.

ANNOTATIONES.

a Coronam vertit, quod περίαμμα Dioscorides dixit his verbis, δοκεῖ δ' ἡ κόμη περίαμμα χρήσιμον εἶναι κεφαλαλγοῦσι. Quidam appensa & alligata ea remedia vocant etiam περίαπτα & ἀποτρόπαια.

b Quia phasiolo simile est. Nam in extremo foliorum claiculam fert: folium aniso simile. Capitula &c. ex Diosco. κατ' ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρει. πέταλον dici puto pediculum multa folia sustinentem, vt in piso, ordine collocata, in cuius summo clauiculæ prodeunt.

c Melanthij gustum imitantis. Dioscor.

d Aut corpus facilè purgant, aut à suo cortice facilè purgantur.

e Grana sex, aut septem, in catapotio aut cum ficu, aut cum palmula sumpta, aluum purgant: sed frigida postea sorbenda, cum gallina aut oleribus folia decoquuntur ad eundem vsum. Dioscorides.

f Hæc postrema verba herbarius Anglus intelligenda putat de lithospermo arundineo, quod, lachrymam Iob, officinæ vocant.

g Lithospermum secundum describi hîc volunt.

h Cantharidem, scarabæi genus, impetiginem vocat, ideò quòd membra corporis erodat, vt frumenta cantharis. Suprà c. 17. lib. 18. Chiffletius.

i Lœmæum, ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ. Eandem & belenium vocarunt, siue ἀπὸ τῶν βελῶν, siue quòd Apollo Belis apud eos vocaretur. Eo seculo Galli potissimùm venerati sunt Belin: cuius mētio fit apud Herodianum in Maximinis, Hesum, Taranem, Onnauā, Abellionem, de quo elogium extat in Conuenis Nouempopulaniæ, DEO ABELLIONI MINICIA. IVSTA. V. S. L. M. Scaliger in Ausonium. Vide suprà cap. 24. lib. 13. Autor librorum de plantis, qui Aristotelis nomen prę se ferunt, Perseam in Perside venenatam belenium vocat, siue à sagittis nomine ducto, siue ab Apolline. Si à sagittis, τοξικὸν Græcum fuerit. Aristoteles venenum id à Celtis parari solitum ξενικὸν vocat. Gal. lib. de Ther. ad Pison. ἐλένιον (pro quo lego βελένιον) à Barbarísque vocari tradit ninum vel nicon. Idem scribit, Dalmatis & Dacis plantam esse, cuius succo sagittas suas efficiant lethales. Tingunt & Galli sagittas suas elleboro, suprà c. 5. lib. 25. In Æthiopia radicem iis viribus prędıtam nasci Theophrastus scribit cap. 15. 9. Hist.

k Saliuatum medicata potio, quam boum faucibus infundunt, aut salubritatis custodiendæ gratia, aut virium conseruandarum, aut morbi pellendi. A sale dictum putant quidam, quoniam is pabulo mixtus bobus vtilissimus est: quidam à saliua, quam largam & copiosam indita ori eiusmodi medicamenta euocant. Colum. cap. 5. lib. 5. medicamine saliuare pecus ægrotum ait, id est, tractare, sanare, curare, medicari. Inde quidam panem vino mersum cū asperso sale, quem recreandis fessis equis manducandum offerunt, *Salade* vocant, quasi saluiatum. Saliuati potione vtuntur veterinarij ac medici, ποτὸν vocantes.

l Mentha Sarracenica.

m Chamædrys montana.

De

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othōne, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade.

CAP. XII.

Medion folia habet[1] iridis satiuæ, caulem[2] tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum,[3] semine minuto, radicem semipedalē. In saxis[4] opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle mēses fœminarum sistit eclígmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in vino, tritum, contra abundātiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, læuis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus[5] rubētibus, concauis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per interualla assiduè geminatis,[6] tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis[7] fibrata. Vis[8] ei[a] septica & exhulceratrix, ideóque ægilopas sanat. Tradunt Ægyptij, mensis quē[9] Thiatin vocant die[10] x x v i i. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur manè priusquàm loquatur, non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum,[11] quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur[12] nigina,[13] tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cuius radix euulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione[14] Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semē in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quātùm manus capiat, dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore.[15] Othonne[16] in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore[17] croci: quare quidam anemonem vocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim[18] leuiter & excalfacit, astringítque siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid[19] obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad[20] tres digitos in terra iacentia,[b] tria, ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si[21] edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicūtur. Trahit vrinas & menses, aluū sistit, suppurationes & collectiones discutit.[22] Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos,[23] & in iis[24] folia nigra ceu lini: seménque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens.[c] Smegmata mulieribus faciunt ex his.[25] Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquàm maturescat semen concisæ, & Sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem verò collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum[d] dissolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad[e] colorem reducit. Eadémque vitiligines[f] concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ,[26] semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cuiuslibet partis profluuium, excretionésque cruentas inhibet. Qui[g] plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellaríque[h] à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum: alij theuthalida, alij[27] carcinetrō, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicunt: marem autem[28] maiorem, minúsque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis[29] turgescētem. Quocunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare.[30] Semina aluum soluunt, largiùs sumpta vrinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, nō prosunt. Stomachi

1 seridis Diosc.
2 Quidā apud Dioscoridem legunt, tricubitalem.
3 semine enici. Dios.
4 & opacis. Diosc.
5 ab imo rub. conc. fol. ang. ex Diosc.
6 & tenuibus. CH.
7 fimbriata. CH.
8 ei styptica. Vet.
9 toti. CH.
10 x x x v i i i. CH.
11 Fit & oleum ex eo. Vet.
12 nyma. CH.
13 pluribus. Vet.
14 Faunos. Alij.
15 Othonna. Vet. & CH.
16 in Arabia Diosc.
17 cocci. CH.
18 leniter, & calfacit. CH.
19 oculis obstat. Vet.
20 quatuor. Diosco.
21 edit. CH.
22 Ospris. CH.
23 & his folia. CH.
24 folia, ceu lini, nigra initio, deinde colore mutato rubescē-tia: semen in ramulis. Smegmata Diosc.
25 eius decoctum. Diosco. nulla radicis mentione.
26 similis gramini. Vet.
27 carcinothron. Vet & CH.
28 minorem. Vet.
29 turgescente. Dal.
30 Succus al. sistit lar. sumptus, vr. ciet. rh. cohibet, &c. non prodest. Diosco.

machi feruori folia imponuntur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se. [31] Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, [32] quartanísve præcipuè: item cholericis, dysentericis, & [33] in solutione stomachi. Tertium genus [34] oreon vocatur, [35] in montibus nascens, harundini teneræ simile, vno caule, densis geniculis, & [36] in se fractis, foliis autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternísve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipsa commanducatur. Nomas sistit, omniáque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habet. Priuatim verò sanat à niue facta hulcera. Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligant: [37] adeò contra [38] profluuia sanguinis, nec vllam magis aridam quàm polygonum, seruant. Pancration aliqui [k] scillam pusillam appellare malunt, [39] foliis albi lilij longioribus crassioribúsque, radice bulbi magni, colore rufo. Aluum soluit, succo, cum farina erui sumpto: hulcera purgat. Hydropicis spleneticísque cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eáque effusa, radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos: & posteà vtuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda [40] sunt. Item ad tussim, quantùm tribus digitis apprehenderint, in vino dátes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis [41] ecligmate. Propter ischiada in vino [42] bibendū, & propter tormina mensésque ciendos. [43] Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice [44] tenui fruticat, foliis rutæ paulò latioribus, semine sub foliis rotundo, [45] minore quàm candidi papaueris. Inter vites ferè colligitur messibus: siccatúrque cum fructu suo, [46] subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniísque ad [47] molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, [48] ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile [49] euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis [50] tribus, tricenis diebus ad lienem: eúmque vrina [51] cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundásque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternísve, quale gith nouimus, amarum, stomacho vtile. Additur in [52] antidotis. Polygala [53] palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulę, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiam facit. [54] [l] Poterion, aut (vt alij vocant) phrynion, vel neurada, largè fruticat, spinis [55] retorrida, lanugine [56] spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis [57] nulli vsus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur [m] in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, [58] binûm cubitorum [59] in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circunfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira vulneribus sanandis traditur, præcipuéque neruis vel præcisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones neruorum, & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites, à quibusdam phalangiō vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (vt in quibusdam exemplaribus inuenio) leucacatha. Ramuli sunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, [n] semine nigro, lato, ad lenticulę dimidiæ figurā, multò tenuiore, radice herbacei coloris. Huius [61] folio vel flore vel semine auxiliantur cōtra scorpionum, phalangiorúmque, & serpentium ictus: itē cōtra tormina. Phyteuma [62] qualis sit, describere superuacuū habeo, cùm sit vsus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in saxosis

31 Datur. Vet.
32 quartanísque. CH.
33 in exolutione. Vet.
34 horeum, ὡραῖον. pulchrum. Vet. oureon. Quidam. qui sic dictum putant, quòd folia, vt & hippuridis, similia sint caudarum setis orion vocant. CH.
35 in aquosis. Diosc.
36 in se infractis. CH. in se farctis. Dal.
37 atque adeò. Vet.
38 profluuias. CH.
39 foliis lilij. Diosc. κρίνου.
40 sint. CH.
41 in eclig. Vet. ecligma dante. CH. Lego, ecligmate. Dant & propter. &c.
42 bibend dant. Vet.
43 Pepiis. CH.
44 tenui in Vet. d.
45 minùs candido quàm papaueris Vet.
46 subiectis in quæ excidat. Vet subiectis in qua excidant CH.
47 moliendam aluū. Periclymenon. CH.
48 ex interuallis. Vet.
49 vellatur. CH.
50 ternis. CH.
51 cruentata. CH.
52 antidota. CH.
53 palmo altit. imp&. CH. lego, implet.
54 Poterion (alij vocant phryniō vel neurada) largè fruticat. Vet.
55 horrida Vet.
56 tenui. Diosc.
57 nullus. Vet.
58 vel trium. Diosc.
59 in, Vet. d. altitudinem. CH.
60 vt apud autores inuenio. Ramuli. M.
61 folio cum vino poto. Diosc.
62 quale sit. Vet. & CH.

63 ſemen papaueri rotundo ſimile. CH
64 autem arrhenogonon ſemine. Vet.
65 Phaleri. CH.
66 flore.CH.
67 milio.Dioſc.Vet.
68 & aceto. Item. CH.
69 è.CH.
70 heminis anginã. CH.
71 &.CH.
72 Reeoma.CH.
73 ac ad crocum.M.
74 liuentia Ex aceto farina CH.
75 cacoethe : Datur ſang.
76 autem &. CH.
77 ſit dolor. Vet.
78 ſplenicis.CH.
79 tritis pota.Vet.
80 morbis. CH.
81 ſcis nec in aquis hic pullus egerit radices. Nec caput &c. habeat. CH.
82 comam hyſſ. amara guſtum.CH.
83 thymi.Dal.

montibus,fœmina magis herbacei coloris, caule tenui,radice parua [63] ſemine rotundo, papaueri ſimili. Hæc ſui ſexus facit partus: mares[64] autem ſemine tantùm differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in vino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apij. Bibitur ſemen eius propter calculos & veſicæ incommoda. [65] Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo [66] florem inclinatum : ſemen ſimile [67] ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle [68] & lacte. Idem & vitia veſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tuſæ dantur [69] in vino contra ſerpentes: proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba vulgaris eſt, eximij aduerſus ſcorpiones remedij. Eâdem contrita, addita [o] muria & oleo, [70] anginam eximiè curari tradunt. Prætereà [71] in quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiam cùm [p] obmutuerint, ſi ſubiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem ſequi ſalutarem. [72] Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus. Radix coſto nigro ſimilis, minor & rufior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens. Eadem trita vini colorem reddit, [73] ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationéſque ſedat: vulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: [q] inſignita cum melle, & alia [74] liuentia ex aceto. Farina eius inſpergitur contra [75] cacoethe, & ſanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dyſentericis [76] etiam & cœliacis, ſi febri carent, in vino: ſin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendũ duplici menſura ad rupta conuulſa, contuſis, ex ſublimi deuolutis. Si pectoris [77] ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur: ſiue intus, ſiue extrà, purulẽtis excreationibus: item hepaticis, [78] ſpleneticis, iſchiadicis: ad renum vitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis [79] potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto impoſita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, aſperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, laſſitudinum dolores & conuulſiones. Circa Ariminum nota eſt herba, quam reſedam vocant. Diſcutit collectiones, inflãmationéſque omnes. Qui curant ea, addunt hæc verba, Reſeda [80] morbos reſeda, ſciſne [81] ſciſne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiéſque deſpuũt. Stœchas in inſulis tantùm eiuſdẽ nominis gignitur, odorata herba, [82] coma [83] hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miſcetur.

ANNOTATIONES.

a Ignoranter Plinius ſepticam eſſe tradit. Eſt enim frigida & humida, vt helxine.
b In Dioſcoridis hiſtoria nec tria legitur, nec inciſa. Hippocrates eam ῥίζαν vocat. Galenus in Linguis eam deſcribit, & habere tria folia tradit, non animaduertens eandem eſſe cum onoſmate Dioſcorides vocari etiam ὀσμάδα, ὄνωνιν & φλομῖτιν, non, vt vulgò legitur, φλονῖτιν, autor eſt.
c Ex oſyride κορήματα fieri Galenus tradit, lib. 8. ſimp. quæ alij interpretantur; ſmegmata, vt Plinius, alij ſcopas, alij κόσμητρα καὶ καλλωπίσματα. Nam κορεῖν, κοσμεῖν & καλλωπίζειν ſignificat.
d Affluxu bilis auerſum.
e Ac æqualitatem ſi nimis emineant.
f Delet, & cutem corpori reliquo ſimilem facit.
g Primum genus, eſt ſanguinaria: ſecundum, herniaria: tertium, polygonon fœmina Dioſcoridis: quartum, vt quidam volunt, caſia lignea marina Mompeſſulanorũ. Plinius ὡραῖον ideſt, pulchrum & venuſtum, montanum reddit, quaſi legiſſet ὄρειον, vel ὀρεινόν. ὡραῖον vocatum fuiſſe ab eleganti foliorum ambientium circuitu arbitror. Quidam legunt οὐραῖον, & ſic dictum volunt quòd eius folia, quemadmodum & hippuridis, caudarum ſetis ſimilia ſint.
h Scribonius cap. 47. quia multa eſt, & vbique naſcitur.
i Vulgò herniariam dicunt. Mirum in modum has hiſtorias Plinius confundit.
k Apud Dioſcoridem, οἱ δὲ καὶ τοῦτο σκίλλαν ὀνομάζουσι. Plinius legit σκίλλαν μικρὰν ὀνομάζουσι.
l Vide eiuſdem poterij hiſtoriam ſuprà cap. 10. lib. 25.
m In aquoſis & collibus, Dioſcor. ἐν ἑλώδεσι καὶ γεωλόφοις.
n ὥσπερ φακοῦ, ἢ μεῖζον: ſemine nigro, craſſo, lenticulæ, vel maiore. Ex Vet. codice.
o Fx mænis cap. 4. lib. 26.
p Præ nimia laſſitudine vocem amiſerint.
q ἐγχυμώσεις & ὑπώπια. Apud Gellium cap. 3. lib. 10. Cato in verberatis à Q. Minutio Thermo recenſet inſignita, iniurias, plagas, verbera, vibices, dolores, carnificinas.

1 thlaſpi & trachinia. Alij.
2 trachynia. Dal.

De ſolano, & ſmyrnio, & telephio, & trichomane, & thalictro, & [1] thlaſpe, & [2] tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & ſpondyli. Et quòd quidam morbi in quibuſdam non ſunt gentibus.

CAP. XIII.

3 circa caulem ſtol. Vet.
4 ſubpinguia ad ter. infr. robuſta, odore cum acrimonia iucũdo, medicata. Dioſc.

[a] SOlanum Græci ſtrychnon vocant, vt tradit Cornelius Celſus. Huic vis reprimendi refrigerandíque. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maximè [3] circà ſtolones multos, quorum à ſinu exiliũt [4] pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam

quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, [5]capitibus caulium orbiculatis, vt [6] anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: vnde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. [7] Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpentes, admisto cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota, sed particulatim, quoniam vniuersa vomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnϾ semen, vel radix: item thoracis, aut
10 lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet & ructus: ideò inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus [8] radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorúmque [b] desideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & [9] malagmate è cortice arido. Et ad obsonia vtuntur cum mulso & oleo, & garo, maximè [10] in elixis carnibus simul. Concoctiones facit, sapore [11] simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & foliis. Rami à radice septeni octonívе fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in [12] cultis, & maximè inter vites. Illinitur [13] lentigini, & cùm inaruit, teritur. Illinitur & [14] vitiligini,
20 ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei: posteà farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fistulis. Trichomanes [c] adianto [15] similis est, exilius modò, nigriúsque, foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. [16] Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint, reparat. Alopeciásque densat tritum, [17] & in oleo illitum. [18] Sternutamenta quoque gustatu mouet. [19] Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur vbique, præcipuè in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle. [20] Tlhaspe duorum generum est, angustis foliis, digitali longitudine, & latitudine in terram versis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, nō sine ramis, [21] peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quòd infringitur, vnde nomen. Flos
30 albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen [23] asperi gustus, bilem & pituitam vtrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum [24] thlaspe, aliqui [25] Persicum napi vocant, latis foliis, radicibus magnis, & ipsum vtile ischiadicorum infusioni. Prodest & inguinibus vtrunque. Præcipitur, vt qui colligit, dicat sumere se contra inguina & cōtra omnes collectiones, & contra vulnera, vnáque manu tollat. [26] Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portētosum enim est, adalligatam triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragiō, nascitur in Cretę tantùm insulæ maritimis, [27] iunipero similis & semine, & folio, & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, [28] vel semel, impositione spicula è corpore eiicit. Tunditur recens, &
40 cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammísque vnicè medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedē alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Huius [d] ramorum x. aut xii. cacumina trita ex vino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem excreantibus, mensiúmque abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen vocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calice lato, [29] nigro. Nascitur in [e] asperis, sine [30] vsu. Et de herbis quidem [31] memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, vt diximus: chamæleon niger xl. annis: centaureum non [32] vltra [f] xii. Peucedanum & a-
50 ristolochia [33] ac vitis syluestris anno in vmbra seruantur. Et animalium quidem [34] cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta [35] spondyli, quę omnes perse-

5 vmbella in caule vt anethi, sem. Diosc.
6 apij. M. api. CH.
7 & semen. CH.
8 radicis. M. radice. Vet.
9 malagma. Dal.
10 in, Vet. d.
11 simillimo. Vet.
12 cultis vêre. Diosc.
13 ἄλφοις. Diosc.
14 λεύκη. Idem.
15 simile. Vet.
16 lesum. CH. Lęsum M. fortasśis, tusum.
17 & cum. Vet.
18 Sternumenta. CH.
19 Thalictrum. Dios. Tharitthrunm. CH.
20 Thlapsi. Diosc. & CH.
21 folliculis pelt. Vet.
22 infractum videtur. Vet.
23 acris. Diosc.
24 thlaspi. CH.
25 Persicum sinapi. Vet. & Diosc.
26 Trachynia. Dal.
27 lentisco. Diosc.
28 vel semen in potione. CH.
29 semine nigro. Diosc.
30 vsu, manditurque. M.
31 hæc mem. Vet.
32 extra. M
33 at vitis &c. seruatur. Th.
34 exterorum Vet. & Const. in voce, σφονδύλη.
35 sphondyle. Vet. & CH.

36 ematurescant. CH.

37 sicut accipimus de teniis. CH.
38 esse. CH. innasci. Sic in Indice.
39 populis diuersis Græciæ, Phrygiæque. M. Thraciæ. Theoph.
40 Bœotis ac Thebanis. Theophr.

41 aluum. Vet.
42 Quin & artes salutares inseruit visceribus. Alij.
43 insereret. CH.
44 animalibus esse. M.

quitur.[g] Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectúsque minui, si fructus priùs [36] maturescant: item seminũ, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cùm opus est, quæ quotidie in vsu fuere, æquè quàm nocere. Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribúsque sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentium differẽtiæ non mediocres: [37] sicut accepimus de [h] tineis lumbricísque, [38] inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ [39] populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minùs id mirum, quàm quod in confinio Atticæ [40] Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitásque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantùm vt pasceretur, aut [41] alia satiaret, nasci voluit: [42] artésque salutares inseruit & visceribus, quippe cùm surdis etiam rebus [43] inseruerit. Tum verò illa animæ auxilia præstantissima ex [44] anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

ANNOTATIONES.

a Mirum, Plinium in explicanda natura solani tam breuem & abruptum fuisse.
b Vitiis, morbis. In Græco fortassis ἐπιθέμασιν, pro quo legit Plinius, ἐπιθυμήμασιν: remediis admouendis thoraci & præcordiis.
c Iisdem locis nascitur, quibus adianton. Filici simile est, sed valde paruum. Diosc.
d Racemorum acini decem. Dioscor.
e Imò potiùs in pratis & vdis. Quin & herba esui apta est, Diosc.
f Quinque aut sex, Theophr. ex quo, ca. 14. li. 9. hist. hæc omnia.
g Imò potiùs vermis, in terra sæpe quàm profundissimè delitescentis: aluo candida, vertebrarum modo instar blattæ flexuosa, ore nigro, dentibus firmis, quibus etiam arborum, præcipuè vitis, nedum herbarum radices erodit. Lugdunenses rustici vocant *vn Turc*, quasi Turcam. Hortensibus & satis herbis animalia tria potissimùm infesta sunt: primùm spondylis, vel spondyla hic memorata: alterum prasocouris, vulgò *Taillepré*, Lugdunensibus *Courterole*: tertium mus exiguus, breui corpore, quamobrem rustici vocant *Rate courte*, cauda curta, pilo fusco, rostro acuto instar muris aranei, cæcus vt talpa, eiusque modo terram suffodiens. is carduorum & cinararum magna pernicie, radices depascitur, holitoribus inimicissimus hostis & insidiator.
h Tæniis. Iis nominibus complectitur etiam dracunculos Ægypto Arabiæque peculiares, de quibus Paulus lib. 4. cap. 58. & lib. 6. cap. 83.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

1 terras. CH.

2 Omnemque. CH.

DICTÆ erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac [1] terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque, vita ipsa pœna fiat. Minimè verò. [2] Quin omnem insumemus operam, licèt fastidij periculum

lum vrgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimò externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantùm autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta: (neque enim minùs profuere medicinas reperiendo, quàm possunt præbendo) nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. [a] Sanguinem[3] quoque gladiatorum bibunt, [4] vt viuentibus poculis, [5] comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso [6] sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri [7] ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum viscerum membrorúmque etiam sapores dixere, omnia persecuti vsque ad resegmina vnguium: quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne vita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora [8] effecit, quàm remedia? Esto, barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit:[9] Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti,[10] neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis [11] rabiosi morsus [12] Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra [13] inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrísque literis absint ista. Nos auxilia [14] dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum vsus mederi [15] potuit, sicubi saliua tactúsve corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò [16] expetendam censemus, vt quoquo modo [17] trahenda sit. Quisquis es talis, [18] æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: [19] in eáque id optimùm, quòd illam sibi quisque præstare [20] poterit.

3 quandoque. Alij. plærique. Vet. namque. Alij Vet.
4 vt bibentibus procul sint. M. vt bibentibus populis. CH.
5 ad comitiales morbos. Vet.
6 sorbere. CH.
7 ora mos sit humanus. CH.
8 fecit CH.
9 Meletos. CH.
10 ignéque. M.
11 rabidi. M.
12 Antæus. CH.
13 inflammationes. CH.
14 dicimus. CH.
15 poterit. M.
16 extendendum. Vet.
17 pertrahenda. Vet.
18 æquo. CH.
19 idque in ea opt. CH.
20 potest. Alij. possit CH.

ANNOTATIO.

a Idem Septimius Florens in Apologetico, Aurelianus lib. 1. celerum pass. cap. de epilepsia. Gladiatore iugulato, qui occiderat, & confoderat, eius sanguine proluebat manus, vel in victoriæ signũ, vel vt sic immotus ac interritus effundendo hominis sanguini assuesceret. Qui verò caduco morbo vexabantur, eum adhuc calidum ex plaga manantem sorbebant vt remedium sui mali præstantissimum. Vide Lipsi. cap. 22. lib. 2. Saturnal.

An sit in medendo verborum aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli. CAP. II.

Ex homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, [1] valeántne aliquid [a] verba & incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere [2] conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum verò omnibus [3] horis [b] credit vita, nec sentit. Quippe [c] victimas cædi sine [d] precatione non videtur [e] referre, nec Deos ritè consuli. Præterea alia sunt verba [4] [f] impetrantis, alia [g] depulsoris, alia [5] cõmentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium verò [h] præponi, qui [6] faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud [i] exaudiatur: vtraque

1 polleántve. CH.
2 conuenit. M. conueniat. CH.
3 hominis. M.
4 impetrientis. Vet. impetritis, alia depulsoriis. CH.
5 commendationis. Vet.
6 fauere. Vet. & Turn.

memoria insigni, quoties [k] ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésve precatio errauerit: sic repentè extis adimi [l] capita, vel corda, aut geminari victima stante. [7] Duratque immenso exemplo Deciorum, patris filiique, quo se deuouere, [m] carmen. Extat [8] Tucciæ Vestalis [9] incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis dcix. [n] Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire [10] Quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco [11] precatione: [12] cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendum sit de tota [13] coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia [14] prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parùm ritè quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu [15] legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione priùs determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hîc templum Iouis optimi maximi futurum est: hîc caput inuenimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respondissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm in fastigium eiusdem delubri præparatæ [o] quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, [16] obseruare se ea negauerint: [17] quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in [p] Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges [18] excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, [q] in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. [19] Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideò occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris [20] deprecationibus nemo nō metuit. [r] Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque, calices cochlearúmque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas [21] [s] incantari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus [22] [t] conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia [23] derogent fidem validiùs, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis vulnerato femine [24] [u] Vlixem inhibuisse carmine: [x] Theophrastus [y] ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen [25] auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, vt primùm consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem [26] itinerum aucupari solitum. [27] Licet [28] hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim [z] primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam [A] nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur [29] & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus [30] alij Grecam [B] Nemesin inuocantes:

7 Durat, in M.d.
8 Tuciæ. Val. Max.
9 incesti deprecatio.
10 Quindecimuirûm. CH.
11 precationis. CH.
12 quod si semel. Vet.
13 coniectione. CH.
14 credidere. CH.
15 delegatis. CH.
16 obseruasse ea. CH.
17 quod monere diu. int. maius donū nullum est. Quinetiam & leg. M.
18 excātasit. & mox, incantasit. Ræuardus. vbi occentasit, August. de ciu. dei. Turnebus.
19 Et durat. CH.
20 precationibus. CH.
21 recanere. Turn. & CH.
22 circumscribuntur. Vet.
23 abrogent. CH.
24 Vlyssem. Vet.
25 auxiliare. CH.
26 iterum. CH.
27 Libet. CH.
28 hac in parte. Vet. hanc partem. CH.
29 effascinationibus. CH.
30 aliàs. Vet.

tes: cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur [C] ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? ídque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur [D] ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? [31] Cur [E] sternutamentis [32] salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) [33] hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et [34] aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes [F] tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos ante [35] obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit, [36] nullum ponere, translatitium [37] videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. [G] Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. [H] In odorando dexteram ad osculum referimus, totúmque [I] corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras [K] popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis [38] sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, [L] mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. [M] Seruij Sulpitij [39] principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. [N] Nondum enim [40] plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nam [41] sternutamento reuocari ferculum mensámve, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideò placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: [42] qua in re [O] famæ labor est, ad quencunque eorum pertinens. [P] Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, [43] quid loquenti [44] cogitantíve id acciderit, inter execratissimas. Si Pontifici accidat [45] [Q] Ditis causa epulanti, in mensa vtique id reponi, adolerique ad Larem, [R] piatio est. Medicamenta, priusquàm adhibeantur, in mensa fortè deposita, [46] negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius [47] Nonianus princeps ciuitatis, nō pridem in metu lippitudinis, priusquàm ipse eam nominaret, aliúsve ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circunligatam lino, subnectebat collo. [48] Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentem muscam in linteolo albo, his remediis carere [49] ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animarum varietate. Quapropter de his, vt [50] libitum cuique fuerit, opinetur.

31 alia sternumentis salutamus. CH.
32 salutamus. M.
33 hominem. CH.
34 alioqui. Vet.
35 obtestantur. Alij. obtestatus. CH.
36 anulum ponere. translat. videmus: quinetiā multas &c. CH. & Turn.
37 videmus, quoniā multas etiam. M. videmus. Quinetiam multas. Vet.
38 sub mensa. M. sub mensam. CH.
39 principalis. M.
40 mensæ plures. Vet. serui. Alij.
41 sternumēto. CH.
42 isque famæ. CH.
43 si quid. Vet.
44 cogitantíve exciderit, inter execratissima si pōtifici ac. Di. cau. epulanti. In mēsa vtique aliquid deponi Vet.
45 dicis. CH.
46 negant. CH.
47 Nonnianus. CH.
48 Mucianus. CH.
49 seipsos Vet.
50 libitum fuerit, quisque opinetur. Vet.

ANNOTATIONES.

a *Sume igitur medicum pro tempore, próque labore,*
Ætate, atque habitu, summa ratione paratus,
Gramine seu malis ægro præstare medelam,
Carmine seu potius. Namque est res certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis. Vindiciamus.

Euripid. in Hippolyto coronato.
Νοσοῦσα δ' εὖ πως τὴν νόσον καταστρέφου,
εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ, καὶ λόγοι θελκτήριοι:
φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.

Locus hic ostendit, carminibus vel grauissimam animi perturbationem amorem leniri. Muretus Var. cap. 4.1.

b Credit vulgi opinio valere verba, nec certa cognitione & rerum sensu id persuasum habet.

c In sacris sacerdotes primùm precabantur: mox hostiam mola, vino, costo, thure mactabant: deinde libabant, è sympulo fictili vel ligneo vinum gustantes, & adstantibus propinantes: tum victimariis seu cultrariis, popis, agonibus immolari, & excoriari victimam iubebant, ac excepto pateris sanguine, mortuam proscindi: hinc exta inspiciebant, &, si litatum fuisset, posteà reddebant, id est, diis, quod debetur, ministris, adstantibus partiebantur: ac postremò epulabantur, carne perpetuò tosta vel assa, nisi ex ariete, quæ elixabatur. His peractis, Græci λαῶν ἄφεσιν denuntiabant. Romani verò, Ilicet, proclamabant, eos qui adstiterant dimittentes. Alex. ab Alex. cap. 17.4. Vide & quod notatum est cap. 9.24. & 12.34.

d Eius initium fiebat à Iano & Vesta, vt per eos aditus pateret ad Iouem Opt. Max. Apollinem, Vulcanum, Mercurium & reliquos, vt volentes ac propitij sacris adsint & precationi quæ in eundem Ianum finiebat. Alex. ab Alex. cap. 17.4.

e Pium, sanctum, ac legitimum esse.

f Impetrito

f Impetrito rem diuinam fieri solitam Valerius scribit cap. 1. lib. 1. cùm aliquid foret inquirendum extis, vel sortibus, addo & auspicio: precatione, cùm commendandum: voto, cùm exposcendum: gratulatione, cùm soluendum. Impetrito verò contineri eorum precationes; quæ ostentis aut fulguribus denunciantur. Vide Turn. cap. 10. 23. Aduers. & 18. 5. Impetritum quasi in petra fixum, ratum, firmum, stabile, augurio, extis, sortibus impetratum. Plautus in Asinaria, *Impetritum, inauguratum est, quod vis admittunt aues.* Vide Festum.

g Depulsoria, aut, vt est apud Valerium, depulsa, ad portenta pertinebant, quæ conceptis verbis depellebantur, & auertebantur. Quod idem Valerius scribit, precatione diis quod saluum esse volebant, commendabant. Turn. cap. 10. lib. 23. Aduers. & cap. 18. lib. 5.

h Verba illa fuerunt, εὐφημεῖτε, σιγᾶτε, fauete linguis. Ouid.

Postera lux oritur, linguis animisq; fauete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Cicero 2. de Diuinat. Euripid. in Ione. στόμα τ' εὔφημον φρουρεῖτ' ἀγαθὸν, φήμας ὡς ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν. Attius in Oenomao apud Nonium,

Per vrbem, vt omnes qui arcana astéumque accolunt
Ciues, omnibus faustis augustam adhibeant
Fauentiam, ore obscœna dicta segregent.

i Ab eo qui precatur, quod eius mentem occupet & auertat.

k Vt Crasso apud Ciceronem lib. 1. de Diuinat.

l Caput iecinoris, inquit Liuius, à familiari parte cæsum dicitur aruspex ostendisse. Caput id, venarum hepatis truncus est, aut portæ ingredientis, aut cauæ prodeuntis. Familiaris pars fuit interior, nempe caua, siue sima: hostilis exterior, nimirùm gibba. Hepatis λοβοὺς (fibras) Cicero lib. 2. de Diuinat. fissa vocat. Vide Turn. cap. 18. 5. & 27. 11. Aduers.

m Precatio, qua se deuouit ad Veserim Decius pater, extat apud Liuium lib. 8. Dec. 1. Eodem carmine, sed adiectis prætereà quibusdam execrationibus ac dirarum minis, filius se deuouit apud eundem autorem lib. 10. eiusdem Decad. Apud Græcos eadem pietate erga patriam Menœceus Creontis filius vitam & sanguinem Thebanis suis largitus est, gladióque se transfixum è muris præcipitem dedit, autore Cic. 1. Tusc. Papin. 10. Thebaid.

Sanguine nunc spargit turres, & mœnia lustrat,
Seq; super medias acies, nondum ense remisso,
Iecit, & in sæuos cadere est conatus Achiuos.

n Liuius lib. 2. Decad. 3. Plutarchus in problemate, cur Bletonensibus interdictum sit à Romanis, ne hominem immolarent. Idem in Marcello. Vide Brod. cap. 10. 5.

o Hanc historiam vide fusè narratam à Plutarcho in Poplicola, Victorium cap. 18. lib. 17. Festum in voce Ratumena.

p Versus ij sunt: Ne pelliciundo alienas segetes excantanto: Ne incantanto, ne agrum defraudanto: Ne frugem aratro quæsitam noctu furtim depascunto. Puberes si secanto, Cereri eos suspenduntо: Impuberes arbitratu Prætoris verberanto. Ac noxam duplionem (Ac noxæ deinde talionem) decernũto. Gaudentius Merula cap. 4. 1. Vide suprà cap. 3. lib. 18. Ræuardus cap. 23. in leges 12. tabul. Senec. cap. 7. 4. Nat. Quæst. Apuleius apologia 1. Maleficos hos indemnatos vnicuique licebat interimere. Scalig. in Fest. vltima voce earum quæ à P. incipiunt.

q Ad eum ritum Macrobius & Seruius pertinere volunt hos versus Virgilij,

Excessêre omnes adytis, arisq; relictis,
Di quibus imperium hoc steterat.

Muretus tamen Var. cap. 19. 5. eius loci abstrusiorem sensum monstrat, ex Æschylo & eius scholiaste petitum.

r Veteres cùm nomina, simulachra, testæ ouorum acu perforarentur, hoc veneficio & maleficio aliquos lædi putabant. Ouidius,

Sagaq; Phœnicea defixit nomina cera,
Et medium tenues in iecur vrget acus.

Itaque ne hoc eueniret, ouorum, cochlearumque putamina frangebant & pertundebant, vt maleficium occuparent & auerterent. Turneb.

s Turneb. legit, recanere, id est, retorquere & dissoluere incantationem. Cantu vt rumpi angues prisci putabãt, sic angues ipsos credebant, si præsentirent, recanere, siue incantationem diluere ac exoluere. Lucilius lib. 20. Satyr.

Iam disrumpetur medius: iam vt Marsus colubras
Disrumpit cantu, venas cùm extenderit omnes.

Eo loco colubram dicit poëta fœminino genere.

t Lego, circumscribuntur, hoc est, definiuntur, terminantur, ne flamma longius euagetur. Deprecatio illa ex Afranio nota fuit, si in pariete scriberetur Arse Vorse. Vide Festum in dictione Arse.

v Homerus Odyss. τ. de Autolyci filiis id scribit, non de Vlysse, cui tum aper dextrum humerum sauciauerat. —ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸν Ἔσχεθον, inquit.

x Libro de enthusiasmo.

y ἄνθος διατελεῖν εἰ καταυλήσειε τις ἐπὶ τῷ τόπῳ, τῇ φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ, sine morbo permanere, si quis, cùm dolore vexatur, concentu Phrygio tibiam inflet. Athen. lib. 14.

z Priscis seculis, anni primus dies fuerunt Calendæ Martiæ: itaque tum nouum ignem Vestales accendebant, laureæ virides in consulum fascibus, ædibus Regis sacrorum, Flaminum, Vestalium, curia, pro veteribus mutabantur, magistris merces soluebatur, vectigalia locabantur, matronæ feriis Matronalibus seruis cœnas apponebant, viri mulieribus dona mittebant, vt Saturnalibus mulieres viris, comitia celebrabantur. Alex. ab Alex. cap. 24. 3.

A In sacris veteres quædam bona nomina dicis caussa proferebant: in nuptiis Caiam Cæciliam, & Talassionẽ: in capienda Vestali, Amatam: Nonis Caprotinis, Caium, Marcũ, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Saluium, Statorium: in Saliari carmine, vt ait Varro. lib. 5. de Ling. Lat. Luciam Voluminiam, & Mamurium Veturiũ: ac, vt ait Cic. in lustrãda colonia ab eo qui eam deduceret, & cùm imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent eligebantur. Quod idem in delectu consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine. Plutarch. in Quæst. Romanis, quæst. 30. & 31.

B Quæ fuerit Nemesis vide apud Rhodig. fusè disputatum cap. 19. 11. Pausanias scribit, pictam illam coronam gestare, in qua spectantur corui & fortunæ imagunculæ: dextra fraxineum gestare ramum, sinistra phialam, Æthiopibus insculptis. Aristoteles Nemesim esse vult indignationem conceptam ex improborum prosperis rebus, sicut misericordiam, dolorem ex aduersis bonorum. Apuleio 10. Asini Ceres est.

C Ῥωμαῖοι, inquit Plutar. in Cicerone, μὴ βουλόμενοι δυσφημεῖν, ἐξεῖναι λέγουσιν, τὸ τεθνάναι. Dixerunt & Græci ταύτης τ' εὐφημίας χάριν, ἀποιχέσθαι, quemadmodum & Latini abire, mortis mentione abstinentes, & de eo, qui obiisset, vixit. Hinc lethum ἀπὸ τῆς λήθης, quòd ij minimè solicitandi, & à quiete auocandi, quamuis Priscianus à leo, leui, ducat. Græcis etiam qui vita migrarunt, μακαρῖται dicuntur, bonæ sceuæ omine, & πλέονες potius quàm νεκροὶ, vnde πολυάνδριον sepulchretum, Latinis letho dati. Festus, Ollus Quiris letho datus est. Cicero 2. de legibus, Manium iura sancta sunt. Hos letho datos diuos habento. Scaliger.

D Meditrinalibus ouum & vetus vinum libantes ac degustantes medicinæ gratia dicebant, Nouum vetus vinum bibo: nouo veteri morbo medeor. Varr. Idem ferè Athenis fieri solitum ἐν τοῖς πιθοιγίοις, seu vinalibus Plutarch. tradit lib. 3. Sympos. Quæst. 7. De Meditrinalibus idem Verrius Flaccus.

E Captatis auguriis sternutamenta cùm superueniunt, illa siue bona, siue mala sint, confirmant & rata faciunt. Apud Homerum Penelope procis infortunium minante Telemachus sternutat. Hippiæ sternutanti dens excussus magnam calamitatem portendit. Xenophontem concionantem ducem milites creant, quoniam eo loquente quidam sternutasset. Matutina sternutamenta tristia & infœlicia: meridiana, præcipuè à nare dextra, læta & prospera putauerunt. Alex. ab Alex. cap. 26. 2. Vide quod notatum est infrà cap. 6. Plutarchus lib de Homero sternutationem fœlicem & lætã esse tradit. Ea scilicet caussa est cur sternutãtes salutemus.

f In Catalectis vetus poëta,

Garrula quid totis resonas mihi noctibus auris?
Nescio quem dicis nunc meminisse mei? &c.

Vide adnotata infra in cap. 6. proximum.

G Vide Ang. Polit. cap. 42. Miscell. Eò pertinet Glyceræ dictum apud Menandrum, τοὺς δακτύλους ἱμάντας πιέσασα, ἂν κροτάλιζε τὸ θέατρον. Turn. cap. 6. lib. 11. Aduers.

H Apuleius lib. 4. Asini de formosa virgine, quam vt Deam mirabantur, *Multi*, inquit, *denique ciuium admouentes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Idem in Apologia prima. *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere.*

I Cælestis vertiginis quadam imagine vel, quòd Ægyptiæ rotæ significabant, quia nihil in rebus humanis constans & stabile fit. Rhod. cap. 2. 12. Plaut. *Quò me vertam nescio.* B. *Si Deos salutas dextrorsum censeo.* Pithœus cap. 7. 1. In symbolis Pythagoricis, προσκύνει περιφερόμενος. Suetonius in Vitellio cap. 2. Lucius Vitellius primus C. Cæsarem adorari vt deum instituit, cùm reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset, quàm capite velato, circumuertensque se, deinde procumbens.

K Tenuibus sibilis ore emissis. Alex. ab Alex. cap. 13. lib. 5. lib. 5. vel, leuiter complosis manibus cauis, velut ad deliniẽdum Iouem iratum. Turnebus cap. 15. lib. 4. Aduersar. Manus cauæ complosæ poppysmũ efficiunt. Ea vox fictitia est ad soni expressionẽ. Aristophanes, ἐν σφηξὶ, κἂν ἀστράψῃ ποππύζουσι. Interpres adnotat, ἔθος τοῦτο γεγονέναι. Sophocles ποππύζεται ξυγκλητίς. Dexippo Comentariis in Categorias Aristot. ἐπὶ ποππυσμάτων ἀναβροντῇ τις ψόφος. Politianus cap. 32. Miscellaneorum.

L Mensas Turnebus cap. 22. lib. 21. exponit fercula, magidas, lances. Ego verò prætereà panis quadras, & abacos, quibus imponebatur è lance sumptus cibus discindendus & mandendus. Virgilius, *Heus etiam mensas consumimus*, *inquit Iulus.* Hac superstitione persuasi Græci sub epularum finem ἀγαθοῦ δαίμονος poculum merum circumferebant, ac bibebant, deinde protinus auferri mensam iubebant. Itaque Dionysius cùm auream mensam ex Æsculapij fano vellet tollere, tanquam veteris instituti studiosus, ad boni dæmonis poculum inuitauit, deinde confestim asportari mensam imperauit. Victorius cap. 1. lib. 1.

m Quod ex Seruij commentatione tradit Plinius, Scalig. apud Festum, in voce, Mensa migrare, intelligi vult de mensis sacris in templis Deorum positis, super quibus sacrificio peracto epulabantur. Oratio tamen Plinij spectare potius videtur ad priuatas epulas. Mensas hic accipio, quadram, cui obsonium è lance & patina sumptum imponebant, ac frustatim concidebant, vt mundius & commodius manducarent: vulgo *Tranchoirs, Assietes.* Eæ fiebant ex argen-

ex argento, ære, ſtanno, & alia eiuſmodi materia, panis velut abaeo ſuperaddito, qui obſoniorum pingue exciperet, & quē comeſſe ominoſum fuit, vt vel ex ſuperiori verſu Virgilij intelligitur. Eò pertinet poëtæ hemiſtichium *--miſerum eſt aliena viuere quadra.* Linquebant menſam, qui feſtinata voracitate inquinaſſent. quod inciuile eſt. Suberat fortaſſis & hæc ſuperſtitioſa cogitatio, menſas nec deorum eſſe mutandas, nec noſtras, quę illas repręſentant.

N Menſæ non mutabantur, quod luxurioſa poſteritas excogitauit in ſingulos ferculorũ miſſus, vt conſtat ex Alexi apud Athenæum lib. 9. & Plutarcho in vita Pelopidæ: ſed conuiuarum cuiq; ſua, & tantùm ſemel dabatur.

O Augurium eſt, conuiuarum quemcumque famæ & exiſtimationis periculum ſubiturum.

P Quidam contrà exiſtimarunt; quæ inter epulas è menſa decidunt, heroibus ſacra eſſe, vnde ſymbolum Pythagoricum, *τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι.* Ideoque nec tollenda, nec guſtanda. Alex. ab Alex. cap. 22. 5. Fuit & inauſpicatum, cõuiuam atra veſte indutum accumbere: quod Vatinio Cicero exprobrauit. Idem. Lumen in lucernis accenſum ſponte emori ſinebãt: extinxiſſe religioſum fuit, vt & mẽſam ſic vacuã tollere, quin aliquid ſupereſſet reliqui. Idẽ.

Q Turneb. cap. 26. lib. 18. Aduerſarior. legit. Dicis cauſa, ex manuſcripto. Cùm inaugurationes & ſacra fierent, epulis intereſſe ſolebant quondam Pontifices, ad vetuſtatiſque memoriam & imitationem quibuſdam in ſacris epulatio retinebatur: quod aiebant Dicis cauſſa fieri. Conſtantinus exponit Dicis cauſſa, expiationis cauſſa, *ἀφοσιώσεως ἕνεκα, δίκης* vel *δικαίου χάριν.* nimirum vt omen triſte auerterent, ſacris ritè peractis cùm epulabantur. Interpretatio hæc ex Capro Grammatico & Modeſtino Iuriſcõſulto petita eſt. Duarenus cap. 47. 1. Anniuerſ. exponit, non ſeriò, non verè, ſed perfunctoriè tantùm, & per ſimulationẽ. Vide locum. Olim in Mancipationibus interueniebat, & quod ait Iureconſultus l. 4. ff. commodati. cõmodabatur pecunia, nempe ſeſtertius nummus, vt Dicis gratia numerationis loco intercederet, pręſertim in donationibus, quæ fiebant per emancipationem. Græci exponunt *νόμου χάριν*, vt ſatisfiat iuris ſolennitatibus: vel *λόγου χάριν*, nempe, verbi gratia, vt dicere poſſint ſe numeraſſe, ac, vt inquit Cicero, ſe emiſſe. Cuiacius cap. 37. lib. 10. Obſeru. Arnobius principio lib. 4. adu. gen. Dicis cauſa, clariſſimè vſurpat pro boni lætiq; ominis gratia.

R Piaculo dignum, eius inauſpicati infœliciſque ominis & augurij purgatio, luſtratio, expiatio, deprecatio, auerruncatio. Nam Laribus rerum primitias offerebant, non quod homines ac conuiuæ guſtare dedignati fuiſſent. Quin & ipſas primitias ſemel in menſa depoſitas, Laribus, iam ab homine contrectatas & tanquam inquinatas, ſacrificare piaculum erat. Horatius Satyr. 4. lib. 2.

--dulcia poma,
Et quoſcunque feret cultus tibi fundus honores
Ante Larem guſtet venerabilior Lare diues.

Remedia ex homine contra Magos. CAP. III.

HOminum monſtrificas naturas & veneficos aſpectus, diximus in portentis gẽtium, & multas animalium proprietates, quæ repeti ſuperuacuum eſt. Quorundam hominum tota corpora proſunt, vt ex his familiis, quæ ſunt terrori ſerpentibus, tactu ipſo leuant percuſſos, [a] ſuctúve [1] modico. Quorum è genere ſunt Pſylli [b] Marſiq;, & qui [c] Ophiogenes vocantur in inſula [2] Cypro: ex qua familia legatus [3] Exagon nomine, à Conſulibus Romę in dolium ſerpentium coniectus [4] experimenti cauſa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ eſt, ſi modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum ſudor quoque medebatur, non modò ſaliua. Nam in inſula Nili [5] Tentyri [6] naſcentes tanto ſunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in ſua repugnantia interuentum quoque mederi cõſtat: ſicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint ſerpentium caniſve dente læſi. Iidem gallinarum incubitus, [7] pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus [8] excepto ſemel malo, vt venefici fiant venena paſſi. Remedio eſt, ablui priùs manus eorum, aquaq; illa eos, quibus medearis, inſpergi. Rurſus à ſcorpione aliquando percuſſi, nunquàm poſteà à crabronibus, veſpis, apibúſve feriuntur. Minùs miretur hoc, qui ſciat, veſtem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: ſerpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

1 medico. Dal. tumido. CH.
2 Paro. Turn & CH.
3 Euegon. Vet. Tur. & CH.
4 experimentum. M.
5 Tentyritæ. Suprà cap. 25. lib 8.
6 natantes. Vet.
7 & pecorum. Vet.
8 ex accepto. CH.

ANNOTATIONES.

a Leg. ſuctúve medico, id eſt, medicato. Validus enim ſuccus ille eſt, non mediocris. Primùm enim ſaliua tangebatur vulnus, ne ſerperet: deinde venenum carminibus & verbis eliciebatur. Hæc ſi nõ iuuiſſent, ſuctu valido extractum expuebatur. Apud Lucanum lib. 9. de hac re elegantiſſimi verſus extant. Vetus exemplar habet, tumido: itaq; fortaſſis legi poteſt, tumidos, vt percuſſos tantùm Pſylli curent ſolo tactu, iam verò tumentes ſuctu. Chiffletius.

b Marrubios vocat poëta, *Quin & Marrubia venit de gẽte ſacerdos.*

c Apud Priſcianum 10. Varro primo Rerum humanarum Pharios vocat. *Vt habent, inquit, Pharij, qui vocantur ὀφιογενεῖς, & in Africa Pſylli, quorum ophiogeniſtum ſi arbitrantur ſuppoſitum eſſe aliquem in ſtirpe, admouent vt pungat colubra. Si non ſit, mori cùm pupugerit: ſi de gente ſit, viuere.* Meminit horum Aelianus cap. 39. lib. 12. de animalibus.

De quibuſdam ſortilegiis, & ſaliua hominis. CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impoſitiuorũ nominum imparem vocalium numerum, [1] clauditates, [2] oculorúmve orbitatem, ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus, [3] parem læuis. Ferunt difficiles partus ſtatim ſolui, cùm quis tectum, in quo ſit grauida, tranſmiſerit lapide, vel miſſili ex his, qui tria animalia ſingulis ictibus [4] interfecerint, hominem, aprum, [5] vrſam. Probabilius id facit haſta [a] velitaris, euulſa à corpore hominis, ſi terram non attigerit. Eoſdem enim illata effectus [6] habet. Sic & ſagittas corpore eductas, ſi terram non attigerint, ſubiectas cubantibus, amatorium eſſe, Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodem ferro, quo homo interfectus ſit. Quorũdam partes [7] medicæ ſunt, ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide ſolebat oſtendi [b] Pelopis coſta, quam eburneã affirmabant. Næuos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi. [8] Hominum verò in primis ieiunam ſaliuam, contra ſerpentes præſidio eſſe, docuimus. Sed & alios efficaces eius vſus re-

1 clauditates enim. Vet.
2 oculiúe. CH.
3 vt parem. Vet.
4 interfecerunt. CH.
5 vrſum. CH.
6 agit. M.
7 medicinæ. CH.
8 Omnium verò.

vſus recognoſcat vita.[c] Deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Si-
mili modo & [d] faſcinationes repercutimus, [9] dextræq; claudicatis [10] occurſum. Veniam
quoque à Deis ſpei alicuius audacioris petimus, in ſinum [11] ſpuendo etiam. Eadem ratio-
ne terna deſpuere [12] deprecatione: in omni medicina mos eſt [13] atque effectus adiuuare:
incipientes furunculos ter [14] præſignare ieiuna ſaliua. Mirum [15] dicemus, ſed experimen-
to facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominúſve illati, & ſtatim expuat mediam in
manum, qua percuſſit, leuatur illico [16] percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadru-
pede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam verò aggra-
uant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua [17] in manu ingeſta. Credamus ergo [18] liche-
nas lepráſque [19] ieiunæ illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie [20] velut
inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto: ceruicis [21] dolorem, ſaliua ieiuni dextra ma-
nu ad dextrum poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intrauerit, &
inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, editæ quenque vrinæ inſpuere: ſimiliter in calciamen-
tum dextri pedis, antequam induatur: item cùm quis tranſeat locum, in quo aliquod
periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui [22] de [e] ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi
ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas, aliáſque ranas: Ophilius, ſerpentes, ſi
quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro [23] inſtupen-
te, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos ſi hæc, & illa
credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice [24] ter-
na adſpui: quanquam [f] religione mutatur & [g] Faſcinus, Imperatorum quoque, non ſo-
lùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triū-
phantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, [h] iubétque [25] eoſdem reſpicere. Si-
milis medicina linguæ, [i] vt ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis
inter aſperrimos quoque numeratur. Medentur ſordes ex [26] auribus: ac ne quis miretur,
etiam ſcorpionū ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Meliùs è percuſſi auribus pro-
ſunt: ita & reduuias [27] ſanari. Serpentium verò ictum, contuſi dentis humani farina. Ca-
pillus [28] puerorum, qui primùm deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circumliga-
tus: & in totum impubium [29] impoſitus. Virorum quoque capillus, canis morſibus me-
detur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, [30] à reuulſo cruci
quartanis. Combuſtus [31] æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt
terram nō attingat, incluſus in armillam, & aſſiduè in brachio habitus, muliebrium lo-
corum dolores prohibet. Pollex in pede [33] præligatus proximo digito, tumores inguinum
ſedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines
arcent. Quin [34] & eiectus lapillus calculoſo, [35] alligatus ſupra pubem leuare cæteros dici-
tur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatē partus facere. Addidit Granius, efficaciorem
ad hoc eſſe ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, ſi cin-
ctu ſuo ſoluto fœminam cinxerit, dein ſoluerit, adiecta precatione, ſe vinxiſſe, eundem
& ſoluturum, atque abierit. Sanguine ipſius hominis, ex quacunque parte emiſſo, effica-
ciſſimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali [36] morbo la-
pſorum: exurgere enim protinus. Quidam, ſi pollices pedum pungantur, [37] exq; his guttæ
referantur in faciem: aut ſi virgo dextro pollice attingat: hac coniectura cenſentes [38] vir-
gines carnes edendas. Æſchines Athenienſis [39] ex crematorum cinere anginis medeba-
tur & tonſillis, vuiſque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat [k] botryon. Multa
genera morborum primo coitu ſoluuntur, primóque fœminarum menſe. [40] Aut ſi non
id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione
[41] percuſſos, coitu leuari produnt: verùm fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri
negant, nec lippire eos, qui cùm pedes leuant, [l] aqua inde ter oculos tangant. Immatura
morte raptorum manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmant. Quidam ve-
rò [42] cuiuſque defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, re-
iectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, reme-
dio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentem ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum

qui

9 ſiniſtræ, dextræque. M
10 occurſu. Vet.
11 ſpuendo. Etiam eadem. M ſpuēdum. Eadem &c. Vet.
12 prædicatione. CH.
13 atque ita effectus. CH.
14 reſignare. CH.
15 dicimus. CH.
16 in percuſſo culpa. CH.
17 in manum Vet.
18 & lich. CH.
19 ieiuna illita. M.
20 velut, in M.d.
21 dolores. CH.
22 de ſimpliciū. Vet.
23 ſtupente. Vet.
24 ter. Vet.
25 eoſdem recipere. CH. & Alij. inuidiam recipere. Vet.
26 auribus: produnt ita &. CH.
27 aiunt ſanari. Vet.
28 puero. CH.
29 impoſitu. CH.
30 & reuulſus à cruce. Vet.
31 vtique. CH.
32 alligatus. Vet.
34 & ex eiectis. Vet. id eſt, cæſo matris vtero naſcentibus.
35 alligatúſque. CH.
36 malo conlapſorū. CH.
37 eæque. CH.
38 virginis. Vet.
39 excrementorum. CH.
40 Aut ſi hoc non contingit. CH.
41 percuſſus. CH. percuſsiones.
42 cuiuſcunque. CH.

qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terrā [43] [m] ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba verò, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circunscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis [44] accessu [45] febrium bibendum. [46] Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum hæc commenta sunt: Vt cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, vt ipse dicat quid sibi datum sit, & vbi, & quo tempore: autorem tamen non nominare. [47] Fulmine vtique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus constat. [n] Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenísve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita [48] inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdve, quod quis calcauerit, alligatum [49] ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas auellunt à vicesima Luna, in [50] limitibus supini ipsam intuentes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid [51] comprehendêre, eo fricantes. Clauum corporis, cùm [52] cadat stella, si quis distringat, vel citò sanari aiunt [53] cardinibus ostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem [54] sedare: item laqueum suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce [55] hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si verò [56] ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem [57] osse [58] ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtrāque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis [59] quæstuosorum gymnasia Græcorum: quippe ea strigmēta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflammatis [o] contractísque admouentur. Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideò miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ sunt è ceromate [60] permisto cœno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, discutiunt efficaciùs, sed ad cętera minùs valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedij, celeberrimi autores [61] clamant. Rursus in fœminis, [62] [p] quas infantium aluo editas in vtero ipso, contra sterilitatem subdi censent: [63] meconium vocant. Imò etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoq; sordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Hulceribus senum puerorúmque, & desquamatis ambustísve illinuntur. Eo minùs omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. [64] Abstinere [65] cibo omni, aut potu, aliâs vino tantùm aut carne, aliâs balineis, cùm quid [66] eorum postulet valetudo, in præsentissimis remediis habetur. His [67] remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, [68] vngue fricari cū ratione. Vehemēs enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis vtilissima: phthisi [q] nauigatio: longis morbis [r] locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut [s] rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimùm [t] somniari circa [69] vernum & autumnum tradunt, magisq; supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celeriùs concoqui dextri lateris incubitu, difficiliùs à supinis. [70] [u] Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliúmque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter [x] halitus: [71] frigida matutinis [y] impari numero ad cauendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

- 43 è. CH.
- 44 à decessu. CH.
- 45 febris. Vet.
- 46 Iidem. CH.
- 47 Fulminis vtique percussu. Vet.
- 48 inguini all. liciū. Vet. inguini. CH.
- 49 ictos. Vet.
- 50 liminibus. Vet.
- 51 apprehēdere. CH.
- 52 cadit. CH.
- 53 vt cardin. Vet.
- 54 sedari. CH.
- 55 inhæserit. Vet.
- 56 ex animalis ossibus. Vet.
- 57 vase. CH.
- 58 particulis. Alij.
- 59 quæstuosa. Alij.
- 60 permixta. CH. permista cœ. ar. quoque. M.
- 61 damnant. CH. malè.
- 62 quas aluo reddūt infantes vtero editi. Vet.
- 63 meconiam. CH.
- 64 Hæ sunt, abstinere. Vet.
- 65 se cibo. CH.
- 66 horum postulat.
- 67 remediis, in Vet. d.
- 68 vngi. Vet. & CH. vnguen. Quidam.
- 69 ver &. Vet. & CH.
- 70 Sol. CH. Solium. Vet.
- 71 frigida aqua mat. M.

ANNOTATIONES.

a Celibarem quoque olim vocauerunt, ea soliti comam in frōte sponsarū digerere, ac discriminare, vel argumēto q̄ sponsas maritorum imperio subditas esse cōueniat, vel augurio fœlici, quòd fortes strenuósque bellatores parituræ sint. Alex. ab Alex. ca. 5. li. 2.

b Pausanias

b Pausanias in Eliacis opertæ scoptulæ Pelopis mentionem facit, nullam autem huius eburneæ costæ.
c Plaut. in Captiuis,
Ægio, hic homo rabiosus habitus est in Aulide.
Ne tu quod fabulatur in aures immittas tuas,
Nam isthic hastis insectatus est domi matrem & patrem,
Et illic isti qui insputatur morbus, interdum venit.
d De iis Plutarchus lib. 5. sympos. quæst. 7.
e Simplicium. Sic Galenus suos libros inscripsit, περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν δυνάμεως.
f Turnebus scriptum inuenit in antiquis exemplaribus, religione mu tueatur. Ea syllaba veteres vtebantur, ad inuidiæ, mali, fascini depulsionem: itemque ad imperandum & ominandum silentium. Lucilius,
Nec laudare hominem quenquam, nec mu facere vnquam.
Mu facere, mutire.
g Fascinum, pudendum virile, quòd fascinum depelleret collo appensum puerorum. Varro, *Pueris turpicula res quadam in collo suspenditur, ne quid obsit, bonæ scæuæ causa.* Turn. cap. 28. 9. Appendebatur olim triumphantium currui Fascinus deus, vt in autores fascinum reiiceret, eosdemque fascinum & inuidiam recipere iuberet. Vide Rodig. cap. 6. 4. Vide quod annotatum est suprà cap. 49. lib. 11. & 2. 7.
h Leg. Iubetq; inuidiam recipere. Appendebatur enim Fascinus deus vt in autores fascinum reiiceret, eosdemq; fascinum & inuidiam recipere iuberet. Vel, Iubetq; eos deum se respicere. nimirum humanâ suam sortem cogitare, ac conditionẽ, quæ triumphi gloria & honoribus elata, deum tamen currui suo subiectum & pendulum habet. Nisi quis malit ad triumphantium morem referre, quibus quidam à tergo stans identidem clamabat & inculcabat, Respice post te, hominem te esse memento. Septimius Florens in Apolog. Rhodigin. cap. 7. lib. 3. Iuuenal. Saty. 9.
--magnæq; coronæ
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla.
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.
i Leg. ex Vet. Similis medicina linguæ, & vt sit exorata fortuna gloriæ, à tergo carnifex. Nam in triumphantes conuitia iactabant. Exoratam gloriæ fortunam dicit, id est, propitiam.
k Quòd vuæ maturæ modo nigresceret.
l Eadem aqua commendatur ad ventris dolores cap. 7. vltimo, lib. 30.
m Vel quę intra caluariam reperitur, vel qua caluaria obducitur.
n Inguinum panis & bubonibus.
o In alterutrum latus reclinantis: sursum procurrentibus.
p Leg. quas reddunt infantes aluo, ex vtero editi, contra &c. μηκώνιον excrementum nigrum, & fœtidum, quod pueri nati primũ emittunt: vulgò, *Le syrop de l'enfant.*
q Præsertim in mari.
r γλῦ μεταμείβειν, σύμφορον ἐπὶ τοῖσι μακροῖσι νοσήμασι. Hippocr. aphor. 20. sect. 5. lib. 7. Epidem.
s Nam frequens & continuata ventriculum offendit.
t Plutar. 8. sympos. quæst. 10. Somnia veteres è terra nasci crediderunt, mittique ab inferis & Manibus. Inde Euripidi in Hecuba, terra μελανοπτερύγων μήτηρ ὀνείρων. Inde Homero & Virgilio figmentum de duabus somniorũ portis apud inferos. Turn. ca. 46. 28.
v Loci, in quo degit, natura & conditio. Alij, folium.
x Putres, aut alioqui fumosos à cibis, dum coquuntur in ventriculo, exhalantes.
y Semel, ter, quinquies &c.

De obseruatione victus. CAP. V.

1 Valetudinem iuuari ratione victus obseruata. Dal. valetudinis varietas. Vet. valetudine varietate victus inobseruata. CH.
2 in cibos. Vet. manus cibis tr. f. deiciebantur. CH.

SIcut totius corporis [1] valetudini in varietate victus obseruata. [a] Hippocrates tradit non prandentium exta celeriùs [b] senescere. Verùm id remediis cecinit, non epulis: quippe multò vtilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: vltimóque probro manus [2] in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, [c] seruo suo faciliùs parêre, quàm sibi.

ANNOTATIONES.

a Lib. 2. rationis vict. in acutis.
b Dolore præcordia torqueri, veluti suspensis visceribus.
c Medico fortassis. nam eo seculo inter seruitia habebantur medici. Heronem Luculli seruum domino gratissimum autor memorat cap. 18. lib. 36. Nominatur & Callisthenes inter Luculli seruos, quem pharmaco herum suum dementasse, animoque alienasse vulgus suspicabatur.

De sternutamento, & Venere, & cæteris remedijs. CAP. VI.

1 Sternumenta. CH.
2 capitis. Vet.
3 manu. Vet. muta enarras. CH. fortè, mutæ nares.
4 Et oculos. Vet.
5 Ad. CH.
6 Altera. Vet. in altera. CH.
7 aqua feruenti. M.
8 alius, in Vet. d.
9 remedia alicui adhibeantur. CH.
10 verò & sacris. CH.
11 aliqua. M.
12 in frontem. Vet.
13 verticem. CH. à vertice cutem morsu. Dal.
14 ceruicium dolorem. CH.
15 in vnum. CH. fortè, in humum.
16 velleribus. CH. vel aurium vellicatibus. Vet.

[1] STernutamenta [2] [a] pinna grauedinem emendant, & si quis [3] muris nares, vt tradunt, [4] osculo attingat. Sternutamenta & singultum. [5] [b] Ob hoc Varro suadet palmam [6] alterna manu scalpere. Plerique anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in [7] aquam feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosiùs sternuere dicit. [c] Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo [8] alius [d] exiliret ex homine. Est hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, vel cùm [9] remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: ídque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa vnum ambóve genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideò hæc in conciliis ducum potestatúmve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere [10] & sacris votísve simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum, [e] non venerationis causa iussere, sed (vt Varro autor est) valetudinis, quoniam [f] firmiora consuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Cùm [11] aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam [12] in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua, [13] à vertice morsu alterius suspendi. In [14] ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes [15] in humo deponi, si nerui in his crurib͡usve tendantur in lectulo. Aut si in læua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis [16] vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinémve narium immodicum.

Lino

Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda vrinæ profluuia. g In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in[17] feruentem aquam demittere. Iam & sermoni [18] parci, multis de causis salutare est. Triennio Mecœnatem [19] Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput [20] defixerit corruēs morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Cōtra renum aut lumborum vesicæq; cruciatus, in balinearum soliis pronos vrinam reddere mitigatorium habetur. Vulnera h nodo Herculis [21] prælig are, mirum quantùm ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani i cinctus tali nodo, vim quandam habere vtilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, [22] & quare quaterni cyathi sextariíve nō essent potandi. Cōtra [23] lippitudines retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillę imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio solùm, sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in genera. k Spadonum quoque l ad fœcunditatis beneficia. Verùm ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium [24] pura, vermiculósque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole vsta, cum oui albumine, efficaciùs struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Viri lis podagris medetur, argumento m fullonum, quos ideò tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficaciùs curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maximè prodest, confestim perfuso canis morsu, n echinorúmque spinis inhærentibus, & in spongia lanísve imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contráque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ suæ [25] gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea [26] traduntur. Si manè candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, o morbum viscerum, pallida [27] bilis, rubens sanguinis. Mala, & in qua veluti furfures p atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera verò crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa q contra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa [28] aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. [29] Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

17 frigidam. Vet.
18 parcere Dal. sermone parci CH.
19 molisissimum. CH.
20 fixerit. CH.
21 præliganti. Vet.
22 quare. CH.
23 lippitudinem. CH.
24 pituitam. M.
25 guttu. H.
26 tradentur. CH.
27 bilem, rubens sanguinem. Dal.
28 respergi CH.
29 Osthanas. CH.

ANNOTATIONES.

a In tabula sic locus hic citatur: sternutamenta capitis grauedinem leuant. Vnde apparet hic pro voce pinna, legendum capitis. Alij legunt capitis & narium. Nam κόρυζα, quam Latini grauedinem vocant, fluxio est à capite in nares, vt βράγχος in fauces, κατάῤῥος in pulmonem.

b Vt singultus sedetur, vel sternutatio. De singultu intelligendum puto.

c Huc pertinet quod ait Pythagoras, Venere tunc esse vtendum, cùm teipso fieri vis infirmior: & quod Celsus ait, rarum concubitum corpus excitare, frequentem soluere. De raro concubitu πάσχουσι καὶ ἀκμάζουσι, inquit Arist. 3. Ethic. ad Nicomach. Homer. verò vlt. Iliad.

τέκνον ἐμὸν, τέο μέχρις ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων
σὴν ἔδεαι κραδίην, μεμνημένος οὔτε τι σίτου,
οὔτ' εὐνῆς: ἀγαθὸν δὲ γυναικί περ ἐν φιλότητι
μίσγεσθαι---

Vide Gal. cap. 86. artis paruæ. Plutarch. De sanit. tuen.

d Fureret & insaniret libidine percitus, extra se esset.

e Contra sententiam autoris Rhodig. cap. 23. 3. honoris caussa id fieri contendit. At instituti veteris fuit, vt qui Diis sacrum faceret, excepto Hercule ac Saturno, caput is operiret. Virgilius,

Et positis aris iam vota in littore solues,
Purpureo velare comas adopertus amictu.

Plaut. in Amphit. inuocat Deos immortales, vt sibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto. Quamobrem Pindari Scholiastes haud verè scripsit, δίχα τινὸς ἐν τῇ κεφαλῇ καλύμματος· οὕτω γὰρ ἔθος ἦν εὔχεσθαι. Mos ille etiamnum Iudæis seruatur, caput inter orandum ephot suo tegentibus. Brod. c. 8 5. Alex. ab Alex. c. 19. 2. qui & eiusdē li. c. 22. tradit, Opi & Honori capite retecto sacrū fieri solitū, Æneāq; operiendi capitis morē inuexisse dū sacris operaretur.

f Ægyptiis,

f Ægyptijs, qui capite nudo vitam agunt, eam corporis partem firmissimam esse veteres prodiderunt, Herodotus præcipuè. Persis verò qui perpetuò mitra contegunt, tam inualidum, vt vel ictu leui offendatur. Hannibal, Diuus Iulius, Masinissa Numidarum rex, Hadrianus, Seuerus, aperiendi longa consuetudine tantùm firmitatis adepti sunt, vt siue sol esset, siue imber, siue frigidum tempestuosúmque cælum, etiam hyemę sæua & niuosa, aperto capite prodirent, iterque facerent, obdurato contra omnem aëris iniuriam & inclementiam capite. Alex. ab Alex. cap. 19. 2.

g Cùm os ventriculi vt exolutum ab humoris acris morsu & affluxu, animi deliquium parit.

h ἡρακλειωτικὸν ἅμμα: de quo Athenagoras in Apologia. ἡράκλειον ἅμμα describit Oribasius.

i Sponsas olim cingulo ex ouis lana confecto, & Herculeo nodo vincto, obstringi mos fuit, quod maritus in genitali thoro cõgressurus solueret, fœcunditatis augurio, quòd Hercules septuaginta liberos genuisset. Alex. ab Alex. cap. 5. 2.

k Spadones in vniuersum vocant infœcũdos natura, qui coëunt non gignunt: castratos, quibus execta est virilitas, quales fuere Galli Cybelles, τοὺς ἐκτομίας: τοὺς θλασίας καὶ θλιβίας, quibus attriti, collisiue sunt testes, atque adeò, vt quidam censent, etiam τοὺς ὑποσπαδιαίους. Præcisos, Gallos fanaticos proprio nomine veteres appellarunt.

l Si in vterum iniiciatur, vt de meconio puellulorum traditum est paulo antè.

m Fulloniam vrinam propterea Plinius alibi vocat. Plaut. verò in Asinaria fullonicã. *Mirum*, inquit, *nisi fullonicam bibere sit solitus.*

n Terrestrium, marinorum, castanearũ. Ego terrestriũ intelligo.

o Icterum.

d Aphor. 77. lib. 4. Pro nubeculæ, legendum censeo squamulæ, vt & aphor. 81. lib. 4. nisi quis legendum malit, furfures, atræque nubeculæ.

q In Symbolis Pythagoricis, πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμοιχᾶν. Hesiodus ἐν ἔργοις,

> Μηδ' ἄντ' ἠελίοιο τετραμμένος ὀρθὸς ὀμοιχᾶν,
> Αὐτὰρ ἐπεί κε δύῃ, μεμνημένος ἔστ' ἀνίοντα:
> Μήτ' ἐν ὁδῷ, μήτ' ἐκτὸς ὁδοῦ, προβάδην οὐρήσῃς,
> Μηδ' ἀπογυμνωθείς: μακάρων τοι νύκτες ἔασιν.
> Ἑζόμενος δ' ὅγε θεῖος ἀνὴρ πεπνυμένα εἰδώς,
> ἢ ὅγε πρὸς τοῖχον πελάσας εὐερκέος αὐλῆς.

De remediis muliebribus. CAP. VII.

QVæ [1] ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæq; alia non obstetrices modò, verumetiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem [2] odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, [3] & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémque sisti [4] illicò, & [a] formicationes corporum. De lactis vsu cõuenit, dulcissimum esse mollissimúmque, & in longa febre cœliacísque vtilissimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in [5] malacia stomachi, in febribus, [6] rosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut [7] epiphoris si immulgeatur, plurimùm prodest: magísque cum melle & narcisi succo, aut thuris polline. Sempérque in omni vsu efficacius [8] eius, quæ marem enixa sit: multóque efficacissimum eius, quæ geminos [9] peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto prætereà ouorum candido liquore, madidáque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si [b] rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra [c] morsum eiusdem bibitur, [10] stillatúrque. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, [11] liberari oculorum metu in totam vitã affirmant. Aurium quoq; vitiis medetur, modicè admisto [12] [d] oleo: aut si ab ictu [13] dolent, anserino adipe tepefactũ. Si odor grauior sit, vt plerunq; fit lõgis vitiis, diluto melle [14] lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum cõtra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestiq;, [15] vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter [16] etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & menses ciet. Eius verò quæ fœminã enixa sit, ad [e] vitia tantùm in facie sanãda prævalet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum, omnia singulorũ cochlearium mẽsura, [17] murmura quoque aurium eiici inuenio. Eius quæ marẽ peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris [18] saliuam quoq; ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et [19] si cõtra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinoq; se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia [f] mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésque contra fulgura ipsa in mense [20] connudata: sic auerti violentiam cæli: in nauigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis verò mensibus, monstrificis aliàs, vti suo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in [21] defectu Lunæ Solísve congruat [g] vis illa, [22] irremediabilem fieri: non segniùs [23] & silẽte Luna, [h] coitusq; tum maribus exitiales

1 de. Vet.
2 nitore. CH. leg. nidore.
3 & in omnibus vlceribus sinus. M.
4 illito, & infor. CH.
5 malitia. CH. forte, mollitia, aut etiam, malitia.
6 rosionibusque. Vet. & CH. torsionibus. Alij.
7 epiphora. CH.
8 eius esse, quæ. M.
9 peperit, in CH. d.
10 instillatur. Vet. instillaturque. Eũque simul. CH.
11 liberari omnium oculorum. CH.
12 opio. Vet. & CH.
13 doleant. CH.
14 lana madens inditur. Vet.
15 &, vt Aristoteles tradit, contra dorycnion.
16 &. CH.
17 marmora. M. & CH.
18 quoque saliuam ieiunæ. M. & CH.
19 sic. Dal.
20 nudata. M. ipsa mense nudato. CH.
21 defectus. CH.
22 morbum irremed. Dal.
23 & in sil. CH.

tiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tantò vim esse maiorem. Quocunque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabæósque ac noxia[24] alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua,[25] retectis super clunes vestibus. Alibi seruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim arescere. Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam &[26] ederas res medicatissimas illicò mori. Multa diximus de hac violentia. Sed preter illa certum est, apes tactis aluеariis fugere: linàque, cùm[27] coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum[28] hebetescere: æs contactum graue[29] virus accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortum pati. Quin &[30] aspectu omnino, quamuis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudęa nascens, sola hac[31] vi superari, filo[32] vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinísque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo[33] inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de[34] abortiuis, carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæq; alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret, meliùs[35] est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo[36] aiunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanásque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus,[37] vestis omnino ita infectæ portiuncula, ac[38] vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multóque efficacius, ab ipsa muliere,[39] & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes verò conuenit, si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici[40] lacinia tali, statim metum discuti: videlicet præualente sympathia illa Græcorum, cùm rabiem canũ eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas, non nisi eiusdem vrina[41] elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipuè, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse[42] primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentiùs crediderim, tactis omnino menstruo postibus: irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista, ita vt dicatur tertianæ, vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est, quantáve[43] noxa, si transferunt morbos ad[44] innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium, ad cauernas formicarum abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo,[45] ita discuti morbum.

24 animalia. Vet.
25 reiectis. Dal.
26 ederam CH.
27 inquinantur. M. continguntur. Vet.
28 hebetari. M.
29 virus odoris accipere. CH.
30 aspectu, quamuis procul omnino. M.
31 vi sponte superari & in fila velut vestis contextæ disp[illegible]gi docuimus M.
32 vesti conte[illegible] doc. Nec igni. CH.
33 inter se, in Vet. d.
34 abortiuo carbone. Vet.
35 est, in CH. d.
36 aiunt, in CH. d.
37 vel omnino vestis. CH.
38 vel pelicio. CH.
39 aliam. M.
40 lacinia menstruo tincta tali. Vet.
41 ablui. CH.
42 pro se annis virg. resoluta. CH.
43 noxia CH.
44 innocentiores ex iis. Iidem ex omnibus digitis resegmina. Vet.
45 & ita. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vel pruritus instar formicarum pungentium, vel τὰς μυρμηκίας.
b Rubeta, cuius saliua maximè venenata est.
c Fallitur Plinius, non enim rubetæ mordent, sed pestilens virus eiaculantur.
d Vet. opio: & rectè, inquit Chifletius. Idem medicamentum tradit Archigenes apud Galenum lib. 3. κατὰ τόπους.
e Lentigines, maculas à sole contractas, ruborem.
f Mirum, cùm doloribus capitis maximè sint obnoxiæ mulieres.
g Menstrua purgatio, & interim mulier concipiat, comitialem morbum insanabilem fieri, quem ideò lunaticum vocant.
h Aliquando viri ob eam causam elephantici fiunt.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HÆc sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipuè maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (vt aiunt) [1] nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & [2] sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis [3] & syntecticis prodest, [4] iecúrque comitialibus morbis. Leonis [5] adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiunt à vitiis, candorémque seruant. Sanant & adusta niuibus, articulorúmque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud [6] reges populósve [7] promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, vbi esse nullum potest. Similia dentis, maximè à dextra parte, villíque è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis [8] facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & vt protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cũ rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cũ melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantùm tribus digitis capiatur, [9] & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros [10] constat eam seruare quinquennio, & heminis [11] pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio [12] adalligatas, quartanis mederi. [a] Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione [13] posuerunt, vt pote cui & ipsi Magicas artes dederint, vímque, qua [b] alliciat ad se homines mente alienatos. De [14] permutationis sexus annua vice diximus, [c] cæteráque [15] de monstrifica natura eius: nũc persequemur [16] quæcunque medicinis produntur. Præcipuè [d] pantheris terrori [17] esse traduntur, vt ne conentur quidem resistere: & aliquid [18] de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles vtriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantem, declinare ad dextram, vt prægressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari [19] mente, [20] ac vel ex equo hominem decidere. [21] At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, [22] celerémque capturam. Faciliùs autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque [23] imperitans equo septenis alligauerit nodis. [24] Mox, vt est solers ambagibus vanitas Magorum, capi [25] iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori [26] alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci [27] vncia, inũctum: sic & caligines dicuti & suffusiones. Claritatem excitari meliùs inueterato medicamento. Asseruari autẽ in Cypria pyxide. Eodem sanari [28] argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. [e] Glaucomata verò iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle [29] inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, [30] vel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdem [31] dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, [32] alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos [33] cœliacis. Vẽtriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo vetere ac [34] felle. Febribus quartanis, iecur degustatum [35] ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ [36] pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide [37] Assio. Tremulis, [38] spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex [39] corde mãdendũ, ita vt reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri [f] hac compositione

[40] illita,

1 maculæ. Vet.
2 sternutet. Vet.
& ischiadicis. M.
4 iocusque. CH.
5 adeps cum ros. cut. in fac. custodit &c. seruat. S. nat & ad. ni. oculorumq; tum. Mag. vanitates. M. & CH.
6 populos regésve. CH.
7 promittunt. M.
8 aduit. M. iacit. CH
9 etiam. M.
10 constat, in CH. d.
11 potu. M.
12 illigatas. M. alligatas. CH.
13 prostituunt. M.
14 permutatione. CH.
15 de monstrifico naturæ. CH.
16 quæ cum. CH.
17 esse hyænæ tradũtur. M. esse traditur. CH.
18 è corio eius. CH.
19 mentem. CH.
20 ac, in M. d.
21 Aut M.
22 facilemque. M.
23 & ipsos equos. Vet.
24 Mox autẽ solers. M.
25 iubet. Vet.
26 inligatam. CH.
27 in vncia. CH.
28 argemata. Vet.
29 inuncta. Vet.
30 vel, in Vet. d alligatos. M. & CH.
31 dentes de sin. parte illigatos pec. M.
32 inligatos CH.
33 iliacis. M.
34 melle. Vet.
35 ter, in M. d.
36 pelli. Vet.
37 Asio. CH.
38 ischiadicis. M.
39 corde coctũ mand. CH.

[40] illita, aut per se, felle, euulsis prius, quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis [41] dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus [42] cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri [43] candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspẽsa continere partus [44] promittunt. Venerem [45] stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo [g] spinæ cum adhærente corio [46] asseruatis, constare: [47] quem spinæ articulum siue nodum Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis [48] habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. [49] Maxillæ parte comminuta [50] in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. [51] Eodem [52] suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium [53] adalligetur superioris [h] rostri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento sub pede habeant, nõ latraria canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominũ, siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorso armísque, [54] suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris, amatorium esse. Iecur [55] potum, torminibus & calculis mederi. [56] Iam cor in cibo potúve sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ & neruorum, [57] lassitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter pariẽtes, & statim parere. E dorso medullam adalligatam cõtra vanas species opitulari. [58] Spasticis, genitale è maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra [59] inflammationes, seruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, lethalem esse: dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ fel [60] contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam, [61] succurrere: vesicam in vino potam, contra vrinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ac sesamo, & melle, haustam prodesse [62] ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octauã, suffitu [63] ruptis salutarem esse: ex spina verò parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, vbicunq; Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, siue lucernis, siue pelui, [64] siue aqua, siue pila, siue [65] quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inueniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si vngues inueniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa siue ossa reddita, cùm [66] interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, [67] quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitúmque cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane verò morsis adipem illitum, & corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelæ, [68] perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quòd [i] extremam fistulam intestini contra ducum, ac potestatum iniquitates commostrant, & ad successus petitionum, iudiciorúmque ac litium euentus, si omnino [69] tantùm aliquis secum habeat. [70] Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum [71] cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosæ mollitiei, [72] non modò pudicos, sed & seueros mores [73] inducere. Proximè fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui vita in aqua terráque communis. [k] Duo enim genera eorum: illius è dextra

40 per se illita, aut cum felle. Vet.
41 dentibus adalligatus prodest. M.
42 suum cum. CH.
43 prægnanti. M.
44 promittuntur. M. & CH.
45 stimulare, genitalia &c. sumpta CH.
46 conseruatis. M.
47 hinc. CH.
48 adhibent. Vet.
49 Maxilla comm. CH.
50 cum. Vet.
51 Eàdem. Vet.
52 suffitis. CH. suffitis mulieribus. M.
53 alligetur. CH.
54 fugandos. M.
55 in potu datũ. CH.
56 Nam. CH.
57 lassitudini Renũ neruos. M. & CH.
58 Ischiadicis. M.
59 inflationes. Alij. & CH.
60 continuerat. M. continuerit. CH.
61 cõtra succurrere. CH.
62 acrimoniæ. Vet.
63 raptis. CH.
64 siue visu, siue aqua. Vet.
65 quod ad. gen. tentetur. CH.
66 interimatur. CH.
67 qui in int. inuentus sit. M.
68 perunctis omnibus optata venire. M.
69 tantillum. Vet. aliquantum. M aliquantulum quis secum. Alij. Vet.
70 At eius cauerna. Vet. habet. Ad eiusdem cauernam sin. lac. religatam si quis mul prospiciat. CH.
71 cinere ex oleo illito viros. M
72 seueros non modo pudicos mores induere. CH.
73 inducere. Vet.

maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (ſi credimus) ſtimulant. Canini eius dentes febres ſtatas arcent thure repleti (ſunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligauerit. [74] Idem pollere & ventre exemptos lapillos, aduerſus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de cauſa Ægyptij perungunt & adipe ægros ſuos. [l] Alter illi ſimilis, multùm infra magnitudinem, in terra tantùm, odoratiſſimiſque floribus viuit. Ob id inteſtina eius diligenter exquiruntur iucundo [75] nidore farcta: [m] crocodileam [76] vocant, oculorum vitiis vtiliſſimam, cum porri ſucco [77] inunctis, & contra ſuffuſiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, moleſtias in facie enaſcentes tollit: ex aqua verò morbos omnes, quorum natura ſerpit [n] in facie, nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos, [78] omnéſque maculas. Et contra comitiales [79] morbos bibitur ex aceto mulſo binis obolis. Appoſita menſes ciet. Optima, [80] quæ candidiſſima & friabilis, miniméque ponderoſa: cùm teratur inter digitos fermenteſcens. Lauatur, vt ceruſſa. [o] Adulterant amylo, aut Cimolia, ſed maximè, [81] qui captos oryza tantùm paſcunt. Felle inunctis oculis ex melle contra ſuffuſiones, nihil vtilius prædicant. Inteſtinis & reliquo corpore eius ſuffiri [82] vulua laborantes ſalutare tradunt. Item velleribus circundari vapore [83] eius infectis. Corij vtriuſque cinis ex aceto illitus his partibus, quas ſecari opus ſit aut nidor cremati, ſenſum omnem ſcalpelli aufert. Sanguis vtriuſque claritatem viſus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipſum excepto capite pedibúſque, elixum manditur iſchiadicis: tuſímque veterem ſanat, præcipuè in pueris: item lũborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis [84] tuetur, inſtillatúrque morſibus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus [85] alius color incurſauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis ſimillima, & peregrina æquè animalia, priúſque [86] chamæleontẽ, peculiari volumine dignum exiſtimatum Democrito, ac per ſingula membra [87] deſecratum, non ſine magna voluptate noſtra, cognitis proditiſque mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine eſt ſuprà dicto crocodilo, ſpinæ tantùm [88] acutiore curuatura, & caudæ amplitudine diſtans. Nullum animal pauidius exiſtimatur, & ideo verſicoloris eſſe mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim [89] ſuprà volantem ad ſe traditur, & [90] voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur ſi roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concurſus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vſtum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, [91] quanquam falſa exiſtimantes, omittemus, præterquàm vbi irriſu [92] coarguendum. Dextro oculo, ſi viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua [93] adalligata, pericula puerperij. Eundem ſalutarem eſſe parturientibus, [94] ſi ſit domi: [95] ſi verò inferatur, pernicioſiſſimum. Linguam, ſi viuenti exempta ſit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduerſus quartanas illigatum nigra lana primæ tonſuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum ſiniſtro brachio, contra latrocinia terroréſque nocturnos [96] pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauoréſque. Siniſtrum verò pedem torreri in furno cum herba [97] quæ etiam chamæleon vocetur, additóque vnguento in paſtillos digeri: eos [98] in ligneo vaſe cõditos, præſtare (ſi credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduerſarios [99] vel hoſtes valere, vtique ſi abiectos eiuſdem [100] neruos calcauerit. Siniſtrum [101] humerum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis [102] & quibus velis [103] mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede reſolui: ſicut ſiniſtro latere lethargos, quos fecerit [104] dextrum. Capitis dolores, inſperſo vino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, [105] ſanari. Feminis ſiniſtri vel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffuſiones corrigi [106] propè creditur, tridui inunctione: ſerpentes fugari [107] ignibus inſtillato: muſtelas contrahi in aquam coniecto: corpore vero illito, detrahi pilos. Idem præſtare narrant iecur, cum [108] ranæ rubetæ pulmone illitum. Prætereà iocinere Pamatoria diſſolui. Melancholicos autem ſanari, ſi ex corio [109] chamæleontis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & [110] fimum eorum, cùm id animal [q] nullo cibo viuat, cum ſimiarũ vrina illita inimicorum

74 Iidem. Dal. magi.
75 odore referta. Vet.
76 vocant. Ocul. vit. vtiliſsima cum por. ſuc. inuncta. M.
77 inunctam. Vet.
78 maculaſque omnes. CH.
79 morbos, in CH. d.
80 quæ eſt cand. M.
81 qui ſturnos captos oryza paſcunt. Vet.
82 vuluam laborantis. M.
83 eiuſdem. CH.
84 defendit. M.
85 aries incurſ. & quę pr. par. genita ſit. M.
86 chamæleonem. CH.
87 diſſectum. Vet. diſſecatum. Vet. alij.
88 vitio ac recuruatura. M.
89 ſuperuolantem. CH.
90 deuolutum. Vet. volucrem pr. lacerãdam. Alij Vet.
91 tanquam. Vet. M.
92 coarguẽdus. Vet.
93 alligata. M.
94 circa domum. Vet.
95 ſin verò domibus infer. M.
96 valere. It. dex. maxillam. Vet.
97 quæ æquè. CH.
98 in ligneum vas. CH.
99 vel hoſtes, in M. d.
100 neruos aliquis calcau. Vet. neruos calcauerint. Vet. alij. ſub hoſtes.
101 mirum. M.
102 ac CH.
103 mittat. Vet.
104 dexter. M. & CH.
105 ſanari fœminis. Si ſiniſtri pedis cineri miſceatur. Vet.
106 creditur, propè tridui. Vet.
107 liene. M. lenibus. CH.
108 viuæ. M.
109 chamæleonis ſuccus herbæ. CH.
110 faſtum. CH. fortè, fartum.

micorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo [111] palmæ, percussam aquam discuti, vt quæ intus sint omnia appareant: [112] vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam [113] ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, virum aliâs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidã terrestrem crocodilum esse dixerunt, [114] candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum [115] seta à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupi-
10 ditates Veneris acendunt: vtiq; cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omniũ, ac piperis duabus admistis, ita vt pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota quoque nobilia additur. [116] Sestius plus quàm drachmæ pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiusdẽ decocti ius cum melle sumptum, Venerem inhibere. Est crocodilo [117] cognatio quædam amnis eiusdem geminiq; victus cum hippopotamo: repertore [118] detrahendi sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam [119] præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps [r] frigidas febres: item [120] fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarifi-
20 catis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis [121] in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, [122] propudia virorum: eiusdem aspersu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: [s] vrina, stillicidia vesicæ. Itaque eam [123] protinus terra [t] pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & [124] iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

111 palmo. CH.
112 atque vtinam eo M.
113 illa. Vet.
114 cãdidior autem. M. cãdidiore autem CH.
115 serie. Vet.
116 Sextius. M. vt infrà.
117 quædam affinitas. M. cognatio quædam affinitasque. Vet.
118 trahendi. CH.
119 inter Aegypti præfecturas. Vet.
120 fimus. M.
121 in agnina. M.
122 preputia virorũ libidinésque inhiberi. M.
123 protinus fera pedibus obruere. Vet. protinus pedibus obruere. Vet. alij.
124 vngularum. M.

ANNOTATIONES.

30

a Adib Arabes vocant, Dabuth, & Iesef: lupi genus. Arist. cap. 32. lib. 6. histor.

b Quoniam sermonem humanum inter pastorum stabula assimulat, & nomen alicuius addiscit, quem foras euocatum laceret. Vide suprà cap. 30. lib. 8. Sic & canes simulato vomitu prodeuntes corripit & vorat. Ælianus cap. 22. 7. de Animal.

c Hyenæ & phocæ pellem fulmine non tangi veteres crediderunt. Rhodig. cap. 6. 29. Vide cap. 55. lib. 2.

d Pardalin hyænæ inimicam esse scribit Aelianus cap. 22. lib. 6. hist. de animal.

e Festiuè Plautus in Milite glaucoma errorem velut cæcutientis & caligantis oculi dixit:

Et nos facetis fabricis, & doctis dolis.
Glaucoma ob oculos obiiciemus, eumq; ita
Faciemus, vt quod viderit, non viderit.

40 Id est, tenebras offundemus.

f Felle cum lapide Assio: vel cinere cordis cum cerebro subacto.

g Dorsi, aut lumborum. Nam colli spina, sine articulis, osse continuo riget. cap. 30. lib. 8.

h Maxillæ. Rostrum, quod auium est, de animalibus vsurpatur.

i Postremam & vltimam partem intestini recti.

k Prior in aquis & terra æquè degit, alter in terra tantùm.

l Cordylum vocant.

m Nempe eius stercus.

n Horat. *--nec illi*
Iam manet humida creta, colorq;
Stercore fucatus crocodili.

Antiphanes apud Clement. Alexandr. 3. Pædagogi, *κροκοδείλων ἀποπάτοις χρώμεναι· καὶ σηπεδόνων ἀφροῖς ἐγχριόμεναι· καὶ ταῖς ὀφρύσι τὴν ἀσβόλην ἀναματτόμεναι, καὶ ψιμμυθίῳ τὰς παρειὰς ἐντριβόμεναι.* Victorius cap. 4. 11. Putrem spumam, quod Victorius non exposuit, hic vocat Alcyonium, odorem grauem & putridum spirans, qualis est

50 algæ, ad smegmata fœminarum vtile, & lentigines, lepras, nigritias, vitiligines, maculas omnes.

o Adulterant sturnorum fimo, quos captos oryza pascunt, fimum id quod simile est vendentes. Alij amylum vel cimoliam miscent. Dioscor.

p *τὰ φίλτρα.* Illis vtebantur piatrices, sagæ, simulatrices, fictrices, veratrices Stygialibus, siue Cocytiis sacris, ad pelliciendos in amorem sui quos vellent. Virg.

Sacra Ioui Stygio quæ ritè incœpta paraui. Horat.
Nec tu inultus riseris Cocytia.

Philtra recenset apud Apuleium Lælius Poëta,

Philtra omnia vndique eruunt:
Antipathes illud quæritur:
Trochili, iünges, tæniæ,
Radiculæ, herbæ, surculi,
Auriplices bitortilæ,
Hinnientium dulcedines.

Antipathes notum est. Trochili, rotulæ, instrumenta magica, quibus sortes circumagebant, vt & rhombi. Iünges, iynges, auis nota, de qua Theocritus in Pharmaceutria. ininctium dulcedines, hippomanes. Auriplices bitortilæ, laminæ in quibus insculpebatur eius effigies, quem deuouebant, & defigebant: ipsiplices vocat Festus, vel, vt alij legunt, ipsullices. Sculptarum imaginum loco interdum certas statuas fingebant, & eas fasciis, tæniis, vittis religabant. Inde simulatrices & fictrices dictæ magæ. Dido apud Virgilium,

Effigiémque toro locat haud ignara futuri.

Veratrices præthereà, quia se vera dicturas profitebantur. Scalig.

q Errat cum vulgo Plinius. muscas enim, culices & alia id genus animalia sectatur & vocat.

r Cum frigore inuadentes: aut horrificas: aut in quibus ægri vix vel vnquam incalescunt.

s *λυγκούριον* vocant.

t Id scilicet natura magistra facit ne lotij odor prætereuntes, quibus insidiatur abigat qua ratione feles stercus puluere contegunt.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis vsus & obseruationes, & de caseis, butyro & adipe.

CAP. IX.

SIcuti de lactis vsu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui [a] colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem[125] [b] collostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maximè autem alit quodcunque [c] humanum, mox caprinum: vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius [d] redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ouilium dulcius & magis [126] alit, stomacho minùs vtile, [e] quoniam est pinguius. Omne autem vernum [f] aquatius æstiuo, & de nouellis: probatissimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocentius [g] decoctum, præcipuè cum calculis. Aluus maximè soluitur bubulo.[127] Minùs inflat quodcunque [128] decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: [129] foris pruritum cutis, [h] eruptiones pituitæ, [130] post abstinentiam. Nam vt in Arcadia bubulũ biberent phthisici, [131] syntecticiq; & cachectę, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati[132] sint podagra chiragráve. Medici speciem vnã addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramísque ficulneis recẽtibus miscetur, additis totidem [133] cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid [134] fundat: ablatum deinde igni[135] refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iã[136] musto potentissimum, decoquũt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autẽ efficacissimè heminis per interualla[137] singulis diebus quinis: meliùs à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis facta. Et si [138] vratur dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea.[139] Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum vtilius. Recens quoque dysentericis infunditur: [i] ad colum autem crudum: item vuluæ, [140] & contra serpẽtium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinũ: sicut asininum cõtra gypsum, & cerusam, & [k] sulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtilissimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos [l] atrophos vocãt: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirẽt, antiqui in arcanis habuerũt: hoc non[141] esset, habuerunt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inũguntur etiã oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanãtur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis vsus aliâs [m] cõtrarius capitis doloribus, hepaticis, neruorum [142] vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm [n] purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum vtilissimum tenesmo, dysenteriæ, necnõ phthisicis.[144] Hoc & [o] mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caseorum diximus, cùm de vberibus singulísque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho vtiles, qui non[144] sint salsi, id est, recẽtes. Veteres aluũ sistunt, corpúsq; minuunt, stomacho [145] vtiliores: & in totum [146] salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, [147] suggillata emendat, [148] [p] mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursúsque in patina tostis [149] cum melle. Sapron vocant, qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis carpinus tritus & impositus: itẽ acidus cũ oxymelite. Maculis in balineo [150] illitus oleo

125 colostrum. Vet.
126 appetibile. M.
127 Minus autem inflat. CH.
128 decoctum. Sanat vuas, lichenas, ad omnia vtile (sic & Vet.) intus. M. contusa, aut luxata maximè. Vet.
129 foris ad pruritum cutis. Vet. foris pruritũ, aut intus M.
130 cibi aut potus. M. poti at abstin. CH.
131 syntectici cacocthe. CH.
132 sunt. M.
133 cyathis aceti mulsi Diosc.
134 effundat. Vet. effundatur. Alij Vet.
135 post refrigerationem. Alij.
136 mulso. Vet. CH.
137 diebus quinque, à potu illius solitis gestari. M. singulis vsque ad quinas. Diosco. salis diebus. &c. CH.
138 vrat. M. vrget. Vet.
139 Item contra ros. M.
140 & propter serp. ictus: potisve pityocampis bupresti, cantharidũ aut salamandræ venenis. CH.
141 adesset, caprini. Vet.
142 vitiis. Vet.
143 etiam mulieres, quæ dicerent saluberrimum, fuerunt. M. Hoc & mulieres. CH.
144 sunt. Vet.
145 inutiliores. Dios. κακοστόμαχοι.
146 salsi, &c. molles. Diosc.
147 sugillata emendat: mollit aluum: sistit sedátque tormina, pastillis. CH.
148 vetus. Diosc. minus. CH.
149 cũ melle, in M. d.

tus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium [151] laudatissimus cibus, & qui [q] diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme [152] calefacto lacte, æstate [r] expresso tantùm, crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipiētibus sub ipso ore, aliâs [s] præligato. Additur [153] paululum aquæ, [t] vt acescat. Quod est maximè coactum, in summo [u] fluitat. id exemptum addito sale, oxygala appellant. [154] Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis [x] virus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius [155] [y] adstringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens [156] quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Effectus [157] dicemus suis locis. Proxima in communibus [158] adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent [z] postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto vtilior, quanto sit vetustior. Axungiam etiam [A] Græci appellauere [159] eum in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum [160] radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri vsus. Quamobrem [B] non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ nō peperit. Multo verò præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad [161] mollienda, excalfacienda, discutienda, purgandáque. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & œsypo, ad podagras vti iubent. Si verò [162] permaneat dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis vel niue: pernionibus autem cū hordei cinere & galla pari modo. Prodest & cōfricatis mēbris: itinerúmque lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam [163] phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata, [164] salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & [165] mulsi in vini cyathis [166] tribus decoquunt contra [167] phthises, quintóque die picem liquidam in ouo sumi iubent, [168] circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. [C] Tantaq; est vis, vt genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eámque expuere videantur. E sue quæ non [169] pepererit, aptissimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem verò [170] quiuis, admisto iumentorum seuo, pro parte tertia, & pice, [171] paritérque subferuefactis. Syncera partus in abortum vergentes [172] nutrit: collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista, vel argenti spuma. At cum sulphure, vnguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti & hulceribus in capite mulierum cum gallę parte quarta: & infumata [173] pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres vnciæ è toto [174] residant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. [175] Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæq; mammarum. Rupta & conuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas callíque vitia, cum elleboro albo: parotidas admista farina [176] [D] salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alióque etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mistis, [177] vtilissimum contra inflammationes [178] hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quęq; serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomen: sic quoque vtili [179] medicina cum illa [E] ferrugine rotarum ad sedis vitia virilitatísque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, [180] & exceptis venis aqua cælesti fricabant crebrò decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis [182] emollire, excalfacere, discutere, vtilioremque esse vino lotam. [183] Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquo tradit. Ideò nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant seui est, aliis modis, non minoris potētiæ

Persici

151 lautissimus. CH.
152 in vase calef. M.
153 paulum. CH.
154 reliquias Vet. reliquum Alij Vet. Reliquum. CH.
155 [illegible]gerere. Mercerus.
156 quod dum acescit vtilissimum est stomacho. M. quod inmarcescere. CH.
157 docemus. CH.
158 adipi &c. suillo. Apud ant. et. religiosus erat. M. & CH.
159 eum, in M. d.
160 causa radic. CH.
161 emolienda. CH.
162 permanet. CH.
163 phthisis in pil. sum. sanatur. M.
164 gallica recipitur CH. salsa recipitur. M.
165 mellis. Vet.
166 ternis. CH.
167 phthisin. Alij.
168 circumligatur lateribus pectoris. CH.
169 peperit. CH.
170 quamuis. Vet.
171 paritérve. CH.
172 sanat. M.
173 filis. M. & CH.
174 restent. Vet. & CH.
175 Panos sanat illita cum calc. it. furunculos, duritiémque. M.
176 à salsamentaria testa. Vet. farina salsamentaria testæ. CH.
177 vtilissimè. CH.
178 inflammationes. Hulcera quæ serpūt adipe verrino inungi putant vtile cum resina. Vet.
179 medicinæ. Vet.
180 exemptisque venis. M. & CH.
181 cribro. CH. Hoc si placet, mallem, af fricabant cribro. Nō placet.
182 molliendo calfacere. Vet.
183 Masurius &c tradidit. CH.

Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, [184] aspersum [185] marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. [186] Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodémq; modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant[F] excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæq; in [187] vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia auté communia animalium [188] vel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideò ad oculorum medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære [189] pellibúsque colore aureo [190] ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur [191] equinum tantùm inter venena, ideò Flamini sacrorum equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicá vim habet. Item equarum, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera.[G] Taurinus quidem recés inter venena est, excepta Ægira. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura, tauri sanguinem bibit priùs quàm [192] in specum descendat. Tantùm potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquando religione aut loco fiat. [193] Drusus Tribunus [194] plebis traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionen [195] inimicum vellet. Hircorum [196] sanguinis tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter [197] acriùs induretur, scabritia [198] tollatur vehementiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter communia dici potest, & ideò quisque suis dicetur effectibus. Digeremus enim in [199] animalia singula vsus, plurimúmq; cótra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ [200] sunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipsi [201] spirantésque tantùm aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore [202] cornus si vratur, dictum est: at è summo gutture vstis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inueterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: item [203] ventres qui [H] centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino [204] dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóve cerui aut [205] hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino si vnà vrantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes [206] dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum [207] simile, quod [I] ophion [208] vocatur. Sardiniam id tantùm ferre solitá. Hoc interisse arbitror, & ideò medicinas ex eo omitto.

184 aspersa. M. & CH.
185 marina crebro. Postea. Vet.
186 Mox, in M.d.
187 vmbra. Dein bliquatæ per cribrum aut lintea. Vet.
188 fel præstantius in effectu. M. vel præstantium in effectus. CH.
189 peluibusq;. Vet.
190 inducendo. Vet.
191 equorum. Vet.
192 descendat in specus. M. in spec⁹ desc. CH.
193 Furius tribunus traditur. M.
194 plebei. CH.
195 inimicũ, in M.d.
196 sanguini. M. sanguine. CH.
197 acuatur, aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiusque limet. M.
198 poliatur. CH.
199 mala. CH.
200 sunt extractæ cauernis, mandant. M.
201 spirantes tãtùm. M.
202 cornus eorum si. CH.
203 venter quẽ centipelionem vocãt. CH.
204 aliqui. M.
205 vituli. M.
206 tradunt. CH.
207 simili. M.
208 vocaretur. CH.

ANNOTATIONES.

a Fallitur Plinius. Colostrati dicuntur, qui præproperè statim à puerperio crassius lac matris, ideóque in ventriculo spissescens, suxerunt. Lac autem earum, quæ concipiunt: ob id noxium esse censetur, quoniam fœtui & infantui nutriendis, sanguis, ex quo lac conficitur, non sufficit: tum etiam quia quæ in vtero supersunt excrementa à nutrimento fœtus in mammas recurrunt, natura quod purius est in alimentum fœtus retinente: tum quia grauidæ primis mensibus consuetos cibos fastidientes alienis vtuntur, ex quibus vitiosus sanguis fit: tum quia sub horam conceptus magna fit humorum in corpore perturbatio & agitatio, quæ bonos cum prauis miscet. Vide cap. 41, lib. 11.

b Blandiendo vocem eam Plautus vsurpat in Pœnulo,

Meum mel, meum cor, mea colostra, meus molliculus caseus.

Martial. *De primo matrum lacte colostra damus.*

Vide Arist. 21. 6. Hist.

a Non quidem maximè alit, sed hominis naturæ conuenientissimum & familiarissimum est. Ouillum, bubulum, caprinum, multò plus alimenti præbent.

d Per aluum exit.

e Et ob crassitiem ægrius coquitur.

f Serosius, ideóque caseus ex éo minùs pinguis.

g Quoniam minùs in nidorem corrumpit ventriculus.

h Pustulas succo pituitoso tumentes. τὰ ψυδράκια. Ruellius apud Dioscor. cap. de butyro vertit pustulas albidas.

i Intestini coli cruciatus, præsertim ex acri humore.

k Mirum quod sulphur inter venenata recenseat, cùm citra noxam dari possit. Suspicor in Græco fuisse θρύον, id est, solanum manicon, Pliniumque legisse θεῖον, id est, sulphur.

l Suprà cap. 25. lib. 22. atrophos illos vocat qui cibũ non sentiũt.

m Quia crassum sanguinem gignit, quamuis bonum. Hippocr. aph. 65. lib. 5.

n Si schiston detur.

o Morbis suprà recitatis vexatæ.

p Leg. Vetus aluum sistit. ὁ δὲ παλαιότερος κοιλίας σταλτικός. Diosc.

q Nam diuites plurimùm quotannis è suis armentis reponunt, quod vendant: plebei parùm, & quod in vsum quotidianum tantùm satis sit. Itaque locupletibus in censu & reditu est.

r Frequenti catilli lignei, qui baculi extremo affixus est, ictu diuiso, sic vt hinc butyrum, illinc acidum lac secernatur. Nota ea est ratio in tota Gallia.

s Vel panniculo, qui foramini aduolutus manu sinistra continetur obturato.

t Imò vt faciliùs diuidatur.

v Leg. fluitat, id butyrum est, oleosum natura. Reliquum decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, exemptum, addito sale, oxygala appellant. Butyrum quo minus virus resipit &c. Sic emendãdus hic locus Plinij: alioqui huius rei fuisse ignorantissimum fatendum est.

x Odorem insuauem, agitato lacti peculiarem.

y Propter additum salem.

z Vide quod notatum cap. 2. sequentis libri. Vnguendis postibus suillo adipe vtebantur augurio felici, vt tam fœcundæ essent, quàm scrophæ, quæ denos pariunt. Mox tamen hoc ipso capite ex Massurio palma in hunc vsum lupino adipi datur.

A Seculo Plinij. alioqui vox prorsus Latina est, ab axibus dicta, vel ipso auctore pòst paulò.

B Quàm quæ ad pascua exit, & radicibus alitur, non autem de illa, quæ in hara domi conclusa saginatur.

C Hinc putant quidam vnguenta ad morbum Gallicum solennia, ex axungia parata magnam saliuæ copiam per os educere.

D Salsamentariæ testæ farinam vocat salsuginis puluerem, qui testæ & fundo, & lateribus inhærescens decutitur: vel testæ minutim tritæ puluisculum.

E Nigra sorde, quæ axis ferrei contactu eum colorem cõtraxit.

F Hoc falsum, nisi ex calidissimis animalibus fuerint. Sunt enim natura temperatæ.

G Eius potu Midas & Themistocles mortem sibi consciuerunt. Aristophanes in Equitibus, βέλτιστον ἡμῖν αἷμα ταύρειον πιεῖν· ὁ θεμιστοκλέους γὰρ θάνατος αἱρετώτερος. Vide Rhodig. cap. 12. 14. & suprà cap. 38. lib. 11.

H Nos vulgò vocamus, *le Myrefeuillet*. Echinum Aristoteles vocat: ἤνυστρον, omasum, *le Mullachon*: κεκρύφαλον, reticulum, *la Coiffe*: & μεγάλην κοιλίαν, *la Double*.

I Impositum nomen id fuit, quia serpentibus aduersetur, & infestum sit. Musmonem esse puto descriptum suprà cap. 49. lib. 8. Fit & eius mentio sub finem cap. 15. 30. lib. Vel obliuiosus, vel parùm attentus hic Plinius fuit.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestiis contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum [1] cum ruta potum ex vino. Item [2] adeps cum melle resináque. Simili modo verrinum iecur, [3] exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua [4] taminia, vel vrinæ cum aceto [5] scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel seuũ cum cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm [a] febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus [6] etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. [7] Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentiũ placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficiliùs [8] se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optimè conualescunt. [9] Qui efficaciùs volunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo [10] suffiunt, [11] eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, [12] carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficaciùs cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum [13] his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino [14] in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis [16] rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque [17] partes quidam, carnémque vituli admouent, & ius [18] ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle, melis & cuculi, & hirundinis decoctum [19] & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficaciùs vituli, si non [20] ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob ídque [21] villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice [22] [c] solida existimatur: quippe tanta vis est [23] animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut [24] opocarpathum, [25] aut [d] pharicon, aut dorycnium, & si [26] coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum [27] est in prima lactis [e] coagulatione. Multos eius & alios vsus [f] dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut non [28] multò posteà tepefacto. Nullum enim celeriùs euanescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem

1 potum cum ruta & vino. M.
2 adips. CH.
3 & fellis dum zazat fibra. CH.
4 aminea. M.
5 scillitico. M scillato. CH.
6 & biennis effectus auget, eius qui. M.
7 Fimus &c. decoctus, illitus, in ict. serp. placet, & recens cinis in. M.
8 sese. CH.
9 Qui medicorum efficacius volunt. M.
10 suffitam. Vet.
11 eoque. Vet. alij.
12 & carne. CH.
13 iis. Vet. & his. CH.
14 in aurem dixerit, percussum à scorpione, transire malum prot. M.
15 accensa pulmone eius. CH.
16 rabiosi. M. & CH.
17 partes. Quidam carnem vitul. M. carnes. &c. Vet.
18 eiusdem carnis. Vet.
19 &, in Vet. d.
20 ante quintum diẽ quàm soluant. M.
21 villarum, in M. d.
22 solida manica existit. CH.
23 animalis Præterea quæ ret. & vest. e. cal. e. afferunt. M.
24 opocarpasum. Diosc. Aetius. Aegineta.
25 aut carie. CH.
26 coagulatum lac alicui. Vet.
27 est vt & prima lactis coagulatio. Vet.
28 multum. CH.

eadem [29] onagris efficaciora. [g] De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Verumtamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum [30] impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: sic & caprino [31] iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinum [32] seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum [33] remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleũ non sit, vicem eius repræsentat. [34] Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi [35] quoque iure poto venena suprà dicta expugnari putant, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recẽs, his qui viscum biberint: lac verò contra cantharidas remedio est, & contra [36] ephemerum potum [37] cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi [38] contra [h] viscum, & [39] chamæleontem album, sanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum [40] ex aceto. Contra pastinacam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis [41] coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex [i] mustela rustica factis.

29 ex onagris. Vet.
30 sumptum sit. Vet.
31 rursum. Vet.
32 vel. CH.
33 remedium. CH.
34 Millepedum. Vet. Multipedæ. CH.
35 quoqui. CH. videnum, coci, vel coqui.
36 e[r]hemeri. CH.
37 contra nimia vina. M.
38 cõtra chamæleontis albi viscum Vet.
39 chamæleonẽ. CH.
40 est ex CH.
41 coagulum contra venena additum. M.

ANNOTATIONES.

a Obnoxias quidem esse morbo comitiali Plutarchus scribit in Quæst. Romanis, quæst. 3.
b Ab homine ad asinum.
c Sola, absque carne subiecta.
d Pharicon quibusdam ab insula Pharo: aliis ab Arcadicis Pharis: aliis à Phæris Thessaliæ: aliis à Pharide Lacedæmoniæ: interpreti Nicandri ab inuentore Pharico, Cretensi, venefico. Dioscorides inter simplicia venena recenset, cum taxo, dorycnio, solano, manico &c. Hesychius & Scribonius Largus compositum esse volunt. Euanescit mortifera vis illius, autore Phylarcho, vel odore solo mali cydonij: quod cùm accidat & veneno parari solito ab Hispanis, ex albo veratro, tingendis in venatu sagittis. Guillandinus Hispanicum id venenum Pharicum esse suspicatur.
e Suprà cap. 14. lib. 20. Mentastrum coire densarique lac non patitur: quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Primam lactis coagulationem, colostrationem vocat, cuius suprà meminit cap. 41. li. 11. & proximo superiori huius.
f Vsum carnis asininæ in tabidis Plinius tacet, quam, sanato Bathylide Cretensi, veluti per iocum, apud Ælianum cap. 35. lib. 11. de animal. Serapis deus ὀνησιφόρον θεραπείαν περὶ ἴξιν vocat.
g Vide cap. 15. lib. 8. & cap. 9. lib. 16. apud Ælianum de animal. Aristot. quæst. 44. Sect. 10. Problem. Idem ἱππέλαφος memorauit cap. 1. 2. Hist. vrosque ac bisontes boum syluestrium nomine.
h ἰξίαν. Viscosus is humor est, qui ex radice & fructu chamæleonis albi, cùm præciduntur, manat. Cętera, chamæleontis albi planta innoxia est, quod intellexisse Plinius non videtur.
i Nam eius fel contra aspidas efficax, cætero venenum est, infrà cap. 4. lib. 29.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus.
CAP. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque non tædia animalium capillis [1] inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt [2] paululum capilli inarescant. Item [3] fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, [4] etiã furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, [5] & è canitie vindicari, si rasis illinatur, [6] [a] plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardum [b] fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine [7] tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur [8] & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleóque, priùs capite raso, mirè continent [9] ita fluentem capillum. [10] Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum [11] cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis [12] dolores sedat: item aqua

1 increscant. Alij. & CH. M.
2 paulum. M. & CH.
3 fel scrofinum vrina, cui admiscẽt. CH.
4 &, [illegible].
5 & à. CH.
6 plumbo tritus &c. Pulli vrina, cui admiscent. Vet.
7 tepefacto. Vet. tepefactas Alij Vet.
8 &, in Vet. d.
9 ista. Vet.
10 Sicuti carnis cinere. CH.
11 cinis cum &c continet. M.
12 dolorem. CH.

aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto[13] vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere[14] scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini [e] suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle vrsino. Epinyctidas, adipe aprugno cũ rosaceo. Vngulę asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorũ, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmque occurrit: [15] calliblepharíque modo fuligo[16] in hoc vsu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque sesamino, fuligine in nouum vas pennis detersa. Efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque dissoluta[17] inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem[18] medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ouo, [d] duritiæ genarum[19] illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. [e] Vtrunque verò sero calido fouendum. [f] Sicca lippitudo, [g] lumbulis suum[20] tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item[21] dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare[22] iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant, Sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, [23] carnésque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari[24] præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris [25] fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: [h] ad palpebras verò euulso priùs pilo, cum succo oleris, ita vt[26] inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia[27] autem[28] inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat[29] caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. [30] Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis[31] medetur vrina apri in[32] vitro seruata: [33] fel apri vel suis, vel bubulum, cum oleo[34] cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si[35] suppuret. Contráque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam[36] etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto[37] includunt lanas, antè aqua calida collutas. Aut si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens[38] cum rosaceo [39] instillatur: [40] omniáque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Vrina[41] capri vel tauri, [42] vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam misto felle eiusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admisto cumino trito infusa. Virus [i] verrinum[43] è scropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinũ[44] è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. [k] Aliis vitiis adeps vulpiũ. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint[45] rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem vsu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, [46] dimidiáque sagapeni in ammineo vino. Parotidas vrsinus[47] adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui. Addunt quidam hy-

13 vel rosaceo, in M. d.
14 scabricias. CH.
15 calliblephari. CH. & M.
16 in hos vsus. Vet. in hunc vsum. Dal.
17 inungunt. CH.
18 medulla. M.
19 illinitur. M.
26 exustis. CH.
21 dorcadas. CH.
22 iubet: & quoniam no. æ. quo. cernant, sanguine. Vet.
23 carnéque ea vesci, & dum coquitur. Vet.
24 his præcip. CH.
25 fuerit. M.
26 vnctio. M. & CH.
27 autem, in CH. d.
28 inueteratum fel. Vet.
29 caligines. CH.
30 Nam, in Vet. d.
31 medentur. Dal.
32 vitrio. CH. lego, vitreo, sub. vase.
33 & fel. Dal.
34 citrino. CH.
35 suppurent. Vet. superet. CH. dolor.
36 & CH.
37 indunt lanas. Alij, lana antè aqua calida colluta. Vet.
38 cui rosaceum. M.
39 instillant. Vet.
40 omnia tepef. M. & CH.
41 capræ. CH.
42 aut. Cra.
43 è scropha à coitu exceptum. M.
44 è natura. Vet. è naribus. Dal.
45 suppurata ibi: aut, suppurantia ibi. Dal.
46 ex dimidiáque sacopemi CH.
47 adips. CH.

pocisthidem: & per se butyrum illitum, si priùs foueantur fœnigræci decocti succo. Efficaciùs cum strychno. Prosunt & vulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimúmque eiusdem cum axungia illitum.[l] Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certúmque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium est, adiectóque nardo mulcet graueolētiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur[48] in latere leporis [m]acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui[49] labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis[n] in fauces iumentorum[o] verminationes notum est: sed &[50] combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non[p] hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum[q] genibus, ac super vngulas. Prætereà in corde equorum inuenitur[r] os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exēpto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui[51] doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in[52] ellychniis accensum. Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt [s]affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos[53] mares equos ad rabiem coitus[54] agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractū, ita vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

48 in latere capitis leporis. Vet.
49 labent. CH.
50 consumptis. CH. corruptos. M. fortassis, combustis corruptos dentes.
51 dolet. Vet.
52 lychnis. Vet.
53 mares, in Vet. d.
54 ageret. Vet.

10 20

ANNOTATIONES.

a Nam plumbum contactu colorem nigrum inducit.
b Ne fastidium moueat vrinæ grauis odor.
c Palpebras in suffusione.
d Duri ac scirrhosi tumores, grandines Pauli, calculi Aëtij.
e Epiphora cum tumore palpebrarum & oculorum, & sine tumore.
f ξηροφθαλμία Græcorum, arida lippitudo Celso, in qua non fluūt oculi, sed tument, rubent, cum dolore & prurigine grauescūt, palpebris nocturna pituita cohærentibus.
g Musculis lumborum interioribus, quos ψύας vocant: tostis potiùs, quàm retorridis.
h Pilo pungente.
i Quod verres in coitu effundit.
k Aurium, vt grauitati.
l Affectum eum, eodem citato remedio, Galen. lib. 5. κατὰ τόπους, γομφίασιν vocat, vt & Diosc. c. 63. lib. 2.
m Acutum & mucronatum processum intelligit, quem anatomes periti, ob eandem cum acu similitudinem, βελονοειδῆ ἀπόφυσιν vocant. Situm est id os in latere capitis ad maxillæ radicem.
n Cornu indito, vt fit à veterinariis.
o Vermina Festo: dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi à vermibus scindantur: tormina: στρόφος.
p Aspera tuberosáque verruca. vulgò *des Sowurots*.
q Hippomanes tria significat: primum quidem herbam in Arcadia nascentem: de qua Theocritus ἱππομανὲς φυτόν ἐστι παρ' ἀρκάσι: alterum, carunculam nigram, magnitudine caricæ, fronti pulli recens nati adhærescentem, veneficium amoris, quam statim deuorat fœta, aut ad vbera partum non admittit. cap. 42. lib. 8. tertium, virus genituræ simile maris, sed liquidius, quod ex equæ pudendo ad Venerem concitatæ fluit, veneficiis expetitum, & Hippomanes pariter vocatum infrà cap. 19. huius libri. Vide Victorium cap. 6. 7. Ælianum cap. 18. 14. de animal. quo loco etiam πώλιον vocatum fuisse scribit.
r Cordis id ligamentum est, chartilaginosum, in vastis animalibus, vt equo, boue, ceruo, tam durum & crassum, vt in ossis naturam exemptum facilè solidescat, Venatores vocant, *la Croix du cœur*.
s Intra æream statuam reconditum fuisse tradit Ælianus c. 18. lib. 14. de animal. At equum fuisse, opus Dionysij Argiui, non equam, scribit Pausanias lib. 5.

30 40

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos.

CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere,[1] & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque[2] est quasdam quotidie[3] D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis[4] instituit,[5] balinearum quoque sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ[6] in facie, butyro illito tolluntur: efficaciùs cum cerussa. Syncero verò[7] vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è[8] partu bouis madida. Friuolum[9] videatur, non tamen omittendum, propter

1 candore custodite lacte. CH.
2 est, in M. d.
3 D. cc. M. septingentas. CH.
4 vxor inst. Vet.
5 balneorum. M. balnearum quoque folia sic temperans. CH.
6 in faciem. Vet.
7 ea vitia quæ serpūt, super imposita. CH.
8 paritu CH.
9 videtur. M. licet videatur. Vet.

50

propter desideria[10] mulierum. Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum, &[11] illitum linteolo, candorem[12] cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, [13] non crocodileam illini meliùs, sed foueri frigida & antè & posteà iubent.[14] Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe[15] anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, [16] seuo vituli cum medulla cerui, & albæ spinæ foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit,[17] iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur calidum[18] illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures,[19] tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel vtriusque per sese aqua infractum, euitatísque solibus ac ventis post[20] detractam cutem. Similis effectus[21] in taurino seuo vitulinóve felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprísque maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo[22] ac viuo sulphure spongiæq; cinere, vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud autores, his qui[23] lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorum[24] vsum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ[25] leuantur. Gargarizatur tepidum, [26] vt est expressum, aut calefactum. Caprinum vtilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest ius omasi[27] gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque:[28] anginæ fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur melis ex[29] aqua oris grauitatem, hulceráque[30] butyrum emendat. Spinam aliúdve quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, [a] aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel[31] aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis dũtaxat imponitur. Discutit & vngulæ asini vel equi cinis, ex oleo [32] aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini. Prodest & [b] sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis,[33] ex seuo & cinere. Optimus fagino &[34] caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: vterque apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe vrsino perfricantur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cum oleo.[35] Dolorem inflexibilẽ ([c] opisthotonon vocant) leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel[36] taurinum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinúmque fel admisto melle, aut ex[37] cornu bubuli summis partibus[38] cinis: vel saliua equi, triduo[39] potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id [d] subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: [40] coagulum leporis tertia parte[41] denarij cum terra Samia & vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. [e] Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmonísque, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrum efficacissimè iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram[42] ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere[43] maluerunt. Si sanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modicè & cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione.

10 mulierum, talum candidi iumenti. Dal.
11 illinitum. CH.
12 cutísque. CH.
13 nec. Vet. non vt croc. CH.
14 Testas. CH.
15 anserino. CH.
16 è seuo. CH.
17 & ius. CH.
18 multum. CH.
19 tauri fel. Vet.
20 detectam. Vet.
21 & in taur. CH.
22 cum vino. CH.
23 lentigines. CH.
24 vsus. CH.
25 iuuantur. CH.
26 vt est vius expr. CH.
27 si gargarizat. Vet.
28 anginis. M.
29 aqua Oris M.
30 vetera. Vet.
31 afrunum. CH. Leg. aprugnum.
32 aquave illitus. Vet. vel aqua. CH.
33 fit ex. CH.
34 carpineo. Vet.
35 Rigorem. Vet. & Gal.
36 tauri aridum. CH
37 cornus. CH.
38 cinis. Saliua equi triduo pota eam maturari. Vet. qua triduo pota commori tradunt. M.
39 potæ commori.
40 vel coag. Vet.
41 nardi. M.
42 lingulæ. CH.
43 mauere. CH.

ANNOTATIONES.

a Nam fœtore tantum impetum vomendi concitat, vt vehemẽs is conatus affixas spinas reuellat.
b Nostro seculo sapo Gallicus, siue spissus, fit ex lixiuij acris & duri, quod capitellum vocant, partibus duabus, & vna seui verue cis: mollis vero ex duabus partibus lixiuij suprà memorati, & vna olei: lixiuium autem ex duabus partibus cineris culmorum fabæ & vna calcis.
c Supinum & posterganeum raptum vocat Aurelianus cap. 6. lib. 3. acutorum.
d Subulones cerui, quorum cornua in ramos non explicantur, sed acuminata, oblonga, simplicia crescunt, & attolluntur. Vide infrà cap. 17. huius libri, & suprà 37. 11.
e Purulentos abscessus post pleuritidem, & peripneumoniam.

Ad stomachi & lumborum dolores, & renum vitia.

CAP. XIII.

STomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula[1] admisto aceto & vino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum [2] aceto acri pari modo feruens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris [a] dolores, lupi iecur aridum [3] ex mulso: [4] asininum iecur aridum cum petroselini partibus duabus, [5] ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptum: sanguis hircinus[6] cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus [b] equ ferorum sanguinis. Proximè lactis asinini tepidi cum bulbis[7] decocti, ita vt serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij[8][c] albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel vrsinum in aqua, laxat[d] meatus spirandi. Lumborum dolores, & quæcũque alia[9] mollire opus sit, vrsino adipe [10] perfricare conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, [11] aspergi potioni vini.[e] Afferunt & Magi sua commenta. Primùm omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. [f] Huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo vncto caua manu, quantùm pati possit, feruens, sustineri iubent: ita vt sit læua pars dolea, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoque ad eum vsum acus æreæ punctis tolli iubẽt. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos [12] sentiatur peruenire. Posteà verò manum [g] porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadéntque in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum [13] in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubẽt, aut certè coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen sedat fel apri vel suis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissimè tamen inueteratus lien asini, ita vt in triduo sentiatur vtilitas. Asinini pulli fimũ, quod primùm edidit, (polean vocant Syri)[14] datur in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex vino, præsentaneo medicamento, vt didicisse se ex barbaris [15] Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recens autem assus vel elixus, in cibo. In vesica quoque bouis allij capita xx. tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis [16] dolorem. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretij cõtatione: quoniam hoc quoque religiosè pertineat: diuisúmq; per longitudinẽ annecti tunicæ vtrinque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum [17] in vmbra arefacere. Cùm hoc [18] fiat, simul residere lienem ægri vitiatum, liberaríque eum morbo dicitur. Prodest & pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum [19] lien impositus.

1 misto. CH.
2 aceto & vino acri. CH.
3 ex aceto mulso. Vet.
4 asini. CH.
5 & nuc. tr. ex melle. CH.
6 vide Annot quintã.
7 decocti. Ita & serũ ex eo bibitur. Vet.
8 albi, in CH. d.
9 molliri. CH.
10 perfricari. M. fricari. CH.
11 inspergi. Vet.
12 peruenisse sentiatur. CH.
13 in foliis. Vet.
14 dant. CH.
15 Cæl[illegible]us Bion. CH.
16 dolores. CH.
17 in vmbra, in M. d.
18 fiet. Vet. faciat. CH.
19 lien, in CH. d.

ANNOTATIONES.

a Ex obstructione natos.
b Equorum syluestrium. Horum mentio fit c. 15. lib. 8.
c Hortensis. Syluestre nigricat.
d Impeditos & infarctos pituita crassa facilémque anhelitum præbent.
e Hæ duæ clausulæ reponendæ & legendæ sunt ante initium illius, suspiriosis ante omnia &c. Nam eo loco proximè fecit hircini sanguinis mentionem.
f Aut vrsino adipi, aut vino, aut cineri fimi aprini, suillíve. Ego potiùs adipem intelligo, quo perunctum fimum, cùm igni admouetur, faciliùs ardet: aut cum Dioscoride lego, oleo admiscent. Is cap. 98. lib. 2. id remedium paulò aliter explicat, de ischiade, his verbis. Vtilem ischiadici vstionem hunc in modum accipiunt. Eo interstitio vbi brachiali pollex committitur, caua veluti lacuna subsidet, in qua lana oleo imbuta substernitur: deinde sigillatim feruentes caprini stercoris pilulæ imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam sentiatur peruenire, & coxendicis dolorem mitigare. Adustio id genus Arabica vocatur.
g Idem præcipit Antylus apud Aetium, cùm pollicem pedis stercore capræ sic accenso in ischiade vssit.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenesmon, & tineas, & colum. CAP. XIIII.

ALuum sistit[1] ceruinus sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem, recénsque: item assum suillum, vel hircinum decoctum[2] in vini hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt, alij per se leporis sanguine contenti[3] sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur aluum soluit. Fel lupi cum elaterio vmbilico[4] illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle. Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum [a] pastillo. Butyrum largius sumptum [5][b] cœliacis & dysentericis medetur,[6] & iecur vaccinum. Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si verò sanguinem[7] detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni[8] tepidæ vini. Vituli quoque[9] ius vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus vtilior, addito melle. Nec minùs efficax fimi cinis ex vino, vtrique vitio. Item polea suprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui [c] hippacen[10] vocát, etiam si sanguinem detrahant: vel fimi cinis, dentiúmque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum [d] cumino mistum, & [e] cucurbitæ carnes vmbilico imponere. Caseus recens vaccinus [f] immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum [g] resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum vitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina[11] & cera exiguóque oleo, vt sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caseum mollem suadent: veterem autem in[12] farina tritum, cœliacis & dysentericis dari, cyatho casei in cyathis[13] vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum capræ, cœliacis subuenit, magísque etiam hirci, in vino austero decoctum potúmque, vel ex oleo myrteo vmbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextariis aquę ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hircíve, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit,[14] capræ à renibus maximè, vt per se hauriatur:[15] protinúsque modicè frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admista polenta, & cumino, &[16] anetho, acetóque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine eiusdem in cibum formato quem[17] sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes[18] autem discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betáque, atque ita in cibo sumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus[19] decoctus cum malua exiguo sale addito.[20] Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est & in seuo caprino in sorbitione[21] aliqua, vti protinus hauriatur frigida aqua. Item fœminum hœdi cinis rupta intestina sarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptũ, ita vt[22] deploratos[23] sanauerint. Laudant & caprini capitis cũ suis pilis decocti succum. Tenesmos, id est, crebra & inanis voluntas[24] egerendi, tollitur poto lacte asinino: item bubulo.[25] Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio. Polea quoque

1 cerui. CH.
2 ad quintam heminam in vino. CH.
3 sunt in lacte. Vet.
4 illitum. Vet.
5 cœliacis: at dysent. Vet. cœliacis medetur: & dys. iecur. Alij Vet.
6 &, in M. d.
7 detrahant. CH. detrudunt. Dal.
8 tepidi. CH.
9 suis vulg. dati &c. traduntur. CH.
10 appellant. CH.
11 ceræque exiguo, & oleo. CH.
12 farinam. Vet.
13 vini cibari tribus. CH.
14 capto Vet.
15 protinus lique. CH. Leg. protinus aliqui.
16 aneso. CH. sic sæpius scriptum pro, aniso.
17 sanguinculũ. CH.
18 autem, in M. d.
19 decocti. Vet. & CH.
20 Si & coag. &c. CH. Si & coag. &c. fiet. M.
21 aliqua vti, si protinus. M.
22 deplanatos. CH.
23 sanauerit. Vet.
24 desurgendi M. & anis voluntas desurgendi. CH.
25 Tæniarum CH.

suprà dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ[26] decoctæ. Cornus ceruini[27] teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus, in vini potione.

26 decocto. Vet.
27 teneri, in M. d.

ANNOTATIONES.

a Glandis loco quidam pastillum globulumve formant, & inuolutum linteolo ano indunt; quod auctor hic indicat.
b Ob flauæ bilis acrimoniam eo malo vexatis.
c Auctori hippace nunc herba, nunc coagulum, nunc caseus, magna leuitate, & inconstantia.
d Cùm flatus adsunt.
e Si exurens & mordax bilis descendit.
f Clystere.
g Si vlcus tergendum est.
h Aqua calida elixo, deinde in sartagine frixi. Allborogibus *Sanchet*.

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitijs, & inguinum remedijs. CAP. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta: Efficacius, si prius[1] fumo maceretur vtrunque.[2] Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut[3] duritie lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat, ac velut[4] deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati,[5] in vino poti, calculos pellunt. In perna[6] suis articulos esse diximus,[7] quorum decoctum ius facit vrinæ vtile.[8] Asinini renes inueterati tritíque, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus xl. Prodest & vngulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrũ apri vel suis, sanguísque. Vitia verò, quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maximè iuniperi ligno cum[9] charta & arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulũ cũ alumine Ægyptio ac[10] muria ad crassitudinem mellis subactũ: insuper beta ex vino cocta imposita[11] a caro quoque. Manãtia verò hulcera, seuum cum medulla vituli in vino decoctum,[12] vel caprinũ cum melle rubíque succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cũ aceto, & per se butyrũ. Testium tumor cum seuo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiã cohibet vesica aprina, si assa mãdatur. Vngularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica fœminę suis combusta ac pota: Item hœdi, vel pulmo: Cerebrum leporis in vino: Eiusdẽ testiculi tosti, vel coagulũ cum anserino adipe in polẽta: Renes asinini in mero triti potíque. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci[13] demonstrant vrinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipse vrinã faciat, vt canis, in suo cubili. Rursus ciet vrinam vesica suis, si terrã non attigerit, imposita pubi. Sedis vitiis præclarè prodest fel vrsinũ cum adipe. Quidam adiiciunt spumã argenti ac thus.[b] Prodest & butyrũ cum adipe anserino ac rosaceo.[c] Modum[14] ipsæ res statuunt, vt sint[15] illitu faciles. Præclarè medetur & taurinũ fel, in linteolis[16] cõceptis: rimásque perducit ad cicatricẽ. Inflationibus in ea parte, seuũ vituli, maximè ab inguinibus cum ruta: cęteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinũ ex vino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis vrsinus discutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem[17] dicitur cùm interficiatur[18] reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes[d] impetus discutit, omníque suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & vrina asini cum melanthio. Et vngulę equinę cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, pręcipuè admissarij: & sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita:[e] & vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum,[19] hircorúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrsinum siue verrinum: vrina suum in lana[20] imposita. Femina[e] atteri adurí que equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibúsque illinire. Inguina & ex[f] hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ[21] tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

1 [fumo]. CH.
2 Ves[ic]am fœminæ suis el[i]xatione emollitam mandi oportet. Inueniuntur. Vet.
3 duritiæ lap. sim. candidæ. M.
4 defunctus. M.
5 in vini potu. CH.
6 suum. M. & CH.
7 qui decocti ius faciunt. M.
8 Asini. CH.
9 charta Armeniaca sanat. Vet. cartetiarrhenico. CH.
10 murra. CH. sic sæpe pro myrrha.
11 caróque. CH.
12 fel. CH.
13 deinde monstrant. M.
14 ipsum. CH.
15 illitus. M.
16 concerptis. Vet. & CH. μοτοῖς πιλτοῖς.
17 dicunt. M.
18 reddere vrinam. Vet. reddere cum vrina. Vet. Alij.
19 hircorum quoque. CH.
20 posita. CH.
21 tres, & cestos herba totidem. Vet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Bouis, ex vino cocta & imposita.
b Ad tumores, mariscas, & condylomata.
c Crassitudinem, &, vt vulgò aiunt, consistentiam.
d Humorum collectiones, à quibus pani fiunt.
e Intertriginem hoc vitium appellant τὸ τρῖμμα.
f Inguina bubone occupantur ex hulcerum causa, quæ in pudendis, pedum digitis, malleolis fiunt.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbúmque regium, ossáque fracta, remedia.

CAP. XVI.

[1] Podagris medetur vrsinus adeps, taurinúmque seuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam [2] hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, 10 & croco [3] sinapíve, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent: lupúmve viuum oleo [a] cerati modo incoctum: seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos vri [4] sub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissimum esse, & leporis pedes [b] adalligatos. Podagras [5] quidam mitigari pede leporis viuentis abscisso, si quis secum assiduè habeat. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: seuum caprinum: dentium equi farina: [6] aprinum vel suillum fel: cum adipe [c] pulmo impositus: & si [d] subtriti sint contusíve offensatione: si verò adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, 20 aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. [7] Attritus calceamentorum, vrina asini cum [e] luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò corium combustum: [8] melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilij bulbis [9] decoctus, addito melle modico: itémque omnia inflammata [10] & [f] suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest, & articulariis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impo-30 situm: vitulíque qui nondum herbam gustauerit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum vituli emendat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini [11] vrinæ lutum. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: [12] efficacius, quæ [13] inaruerit [14] in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritíque in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies xxx. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in [15] foliis, semuncia per dies: vel vngularũ eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asseruati, & [16] aspersi potioni, in asinarum maximè lacte, vel 40 ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marem pepererint, [17] olfactata [18] accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies xl. bibendum. Quidam vrinâ equi aquæ [19] ferrariæ ex officinis miscent, eadémque potione & [g] lymphaticis medetur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò [20] sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehẽdit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. [h] Sideratis vrina pulli asinini nardo [21] admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, [i] quod primum edidit à partu, datũ fabæ magni-50 tudine è vino medetur intra diem tertium. Eadẽ & ex equino pullo similitérque vis est.

1 Podagra. CH. podagræ.
2 hypocistiden. CH.
3 & sinapi cum caulibus. Vet.
4 super. Antyllus apud Aetium.
5 quidem. CH.
6 aprunum. CH. & sic ferè semper.
7 Attritum. CH.
8 melius si ex. CH.
9 decoctis. CH.
10 & suppurationes, & podagricis &c. CH. interiecta non habet.
11 vrina elutus. M.
12 efficacior. Vet.
13 inoruerit. CH.
14 cum. M.
15 soliis. Vet.
16 inspersi. Vet. & CH.
17 olefacta. CH.
18 accedenti morbo comitiali. Vet.
19 ferratæ. CH.
20 sine lumine. Vet. ex aqua sublime. CH. rectè.
21 admixta. Vet.

Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, vt diximus. Eas[22] quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsque, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis è vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cũ digito bubonis adalligari iubent, [23]& ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescẽte Luna occisæ inueteratum sale, ex vino bibẽdum ante accessiones[24] quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conspersso puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúsque leporis cor adalligant. Coagulum ante[25] accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

22 verò. CH.
23 & ni recedant remoueri. Vet. & ne decidant, remoueri. Vet.
24 quartanâ. CH.
25 accessiones. CH.

ANNOTATIONES.

a Donec ad cerati crassitudinem oleum reducatur.
b Quidam ratione fortassis eadem, somno conciliando, ægrorũ pileo adnectunt.
c Pulmo suis recens euulsus, & adhuc calens.
d Si perniones ex attritu aut contusione geniti sint.
e Quod meiendo rigauerit & perfuderit.
f In abscessum vergentia.
g Per interualla furentibus, & insanientibus.
h Iis qui ex paraplexia dimidium corpus resolutum habent.
i πώλειον Aristot. vocat: πωλείαν alij, ἀπὸ τοῦ πώλου, poleam. Stercoris in variis animalibus diuersa nomina vide apud Rhodig. cap vlt. lib. 10.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos. ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptę. [1]Hoc genere maximè in Achaia curantid malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto boue, fumum harũdine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum [2] cochleariorum mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte[3] ex alica & phthisin & tussim sanari, vel recenti cum mulso liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæq; ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maximè subulonis, siccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina vesicæ [4] apri paulatim data in potus: efficacius quæ inaruerit [5]cum vesica sua. Fimi [6] ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli, de [a]armentinis loquor ([7] quod bolbiton vocant) cinis [8] cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in viris: quod veluti mysterium occultarunt Magi: Fimum vituli masculi illitum: Fimi vituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex vino: [b] Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant [9] hircorum, vtique si lentisco pascantur. Igni sacro vrsinus adeps illinitur, maximè qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus [10] siccus cum porro: ramenta pellis ceruinæ [11] deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, [c]oleo remoto. [12]Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita[13] tumorem sanat. Fimum suillum [14] in testa calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes[15] tollit optimè. Adeps è lupis illitus, [d]in his quæ[16] rumpere opus est, plurimùm proficit. Fimum bubulũ in cinere calefactum, aut caprinum [17]in vino vel aceto decoctum. In furũculis seuũ bubulum cum sale: [18]aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, [19]similíque modo caprinũ. In ambustis vrsinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut suillum fimum inueteratũ: setarum

1 Næ hoc. M.
2 cochlearium. CH.
3 alicacea. Vet. alicatia &. CH.
4 capræ. Diosc.
5 in M.
6 taurini. CH.
7 quidam. M.
8 cochlearium. CH.
9 hirci. CH.
10 siccus, in CH. d.
11 desecta. Vet.
12 Pussulis. CH.
13 tumores. Vet. ad tumores. Fimum &c. CH.
14 sub testo. CH.
15 mollit. CH.
16 erumpere opus fit. CH.
17 in aceto, vel in vino. CH.
18 vt si dolores, sint, cum oleo liquef. CH.
19 simili modo. CH.

rum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis. Sed caprarum[20] fimus sine cicatrice sanare dicitur.[e] Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficaciùs[f] prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æquè, quibúsvis pellibus inueteratis, calceamentísque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eóque pictores & medici vtuntur: Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum &[g] lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, vtilissimum putant, vel putrescente neruo.[h] Spasmata & percussu vitiata fimo aprugno curant, vêre collecto & arefacto. Sic &[21] quadrigis agẽdis tractos, rotáve vulneratos: & quoquo- 10 modo sanguine[i] contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratísque & euersis ex aceto salutarẽ promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibũt. Ferúntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cùm sic[22] quoque[k] se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

20 fimum. M.

21 quadrigas agentis. CH.

22 quoque strigaria. M quoque se trigarium. Lipsius.

ANNOTATIONES.

a Quæ in armento viridibus pascuis aluntur.
b In cibo sumptus.
c Quo lauantium & balneum adeuntium corpus vngebatur.
d In abscessibus, quæ recludere & aperiri est opus.
e Glutinum id ξυλοκόλλα ab effectu dicitur, ταυροκόλλα à materia, quoniam fit è tauri corio.
f Aqua calida dilutum, & illitum, Dioscor. Nam lentore suo nihærescens, mediocri calore coquit, & sedat inflammationem. 20 Arist. quæst. 1. Sect. 9. Problem.
g Ligni modo durũ & fragile. Apud Dioscoridẽ hoc nõ legitur.
h Vulsas musculorum & vasorum neruorúmque fibras.
i Factis contusionibus. Non quidem sanguis contunditur, sed in contusionibus sub cutem effunditur: ἀκυρολογία.
k Manuscriptum exemplar habet, strigaria. Quod quidam exponunt circi partem, in qua ordo & series equorum ad cursum expeditorum, collocatur & disponitur, procurrendi tempus & signum expectans. Significatum vocis striga explicat. Scaliger Appen. Virg.

Ad sanguinem sistendum, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.

CAP. XVIII.

Sanguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorum cinis:[1] item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluuium imposito. similiter ex equino 30 capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris dissecti sanies efficacior: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis, cum pari põdere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulum ex aceto, &[2] feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur. Hulcera sanat in tibiis cruribúsque adeps vrsinus, admista rubrica. Quæ verò serpunt, fel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum[3] cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro 40 factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino. gangrenas vrsinum fel[4] penna illitum: asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit[a] carnes septica vi: Itẽ fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerũ genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, & quæ cacoëthe vocant, è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto[5] ac melle, purgat hulcera. Quæ verò[6] serpant, cohibet seuum cum cera:[7] item addita pice ac sulphure percurat. Similiter 50 proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris.[8] Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque. Scabiem hominis, asininæ medullæ maximè abolent:

1 item ex fimo asini cinis illitus. CH. interiecta non habet.

2 seminum. CH.

3 cyprino aut irino. CH.

4 pinna. CH.

5 vel. M.

6 serpunt. Dal.

7 idem. Vet.

8 Et ad carb. CH.

abolent:[9] vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere:[b] boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm[10] inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuo. Spinæ ac similia[11] corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

& vrinæ. CH.
10 inarescit. Vet.
11 corpore. Vet. M.

ANNOTATIONES.

a Suprà modum excrescentes, τὰς ὑπερσαρκώσεις. Rougeole.
b Rubra exanthemata, subsequentésque papulas: vulgo, la

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia. CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel[1] taurinum[2] lana succida appositum. Olympias Thebana[3] addidit[4a] hyssopum & nitrũ. Cornus ceruini cinis potus. Item[5] vuluas laborantes,[6] illitu quoque: & fel taurinum cum[7] opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cùm senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in[b] vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúsque. Nam de pumice,[8] qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur,[c] diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vuluas mollit, dolores[9] etiam iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest; aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam contra illatas[d] noxias valeat.[10] Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis vsus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum:[e] secũdas coagulum: cauentur pridiana balinea.[f] Illitum quoque cum croco & porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vuluæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis vtero exemptum his quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & viro Magi propinant. Item virginis nouem grana fimi, vt stent perpetuò mammæ. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt, sanguinem, vbi euulsos pilos renasci[11] volunt. Inflationi vuluæ, fimum aprugnum suillúmve cum oleo illini prodest. Efficaciùs[12] sistit farina aridi, vt aspergatur potioni, vel si grauidæ aut puerperæ[g] torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierum. Per se verò potum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita sanguine fœminæ suis, minùs[13] crescent. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratum, & in vellere appositum duritiem vuluarum emollit. Per se verò recens vel inueteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam[14] facit:[h] vuluas[15] suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, vt vel abortus euocetur:[i] nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recens imponatur, profluuia sanguinis mirè sedare dicitur. Necnon & cinis eiusdem fimi, qui & vuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies[16] xx. prius[17] quàm primùm nascantur pili restinguũtur. Item cornus ceruini decocto: meliùs, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuãtur vuluæ collutæ. Quòd si mortuus partus sentiatur, lichen[18] ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulæ[19] suffitu, aut fimum aridum. Vuluas[20] procidentes butyrum infusum sistit. Induratam[21] vuluam aperit fel bubulum rosaceo admisto, foris vellere cũ resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob[22] partus vexationem fieri, certum est. Hãc emẽdari Olympias Thebana affirmat felle

1 tauri in lana. CH.
2 cum lana. Vet.
3 addit. CH.
4 œsypum. Vet.
5 vuluâ. CH.
6 illitus. CH.
7 apio. CH.
8 quæ. CH.
9 earũ. Vet. M. & CH.
10 Eundem verò super. Vet.
11 nolunt. Alij ex Vet. & CH.
12 resistit. Vet.
13 crescunt. CH.
14 lactis facit. Dal.
15 sufficio partus maturat. CH. & mox, adhibebatur.
16 xl. M. & CH.
17 quàm nascantur primùm piti. Vet quã primùm nascentur piti restringũtur. CH.
18 aquæ dulci epotus. C
19 suffitus. Vet.
20 procedentes. M.
21 vuam. CH.
22 partus vexatione, CH.

felle taurino, & adipe serpentium, &[23] ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque[24] fel, si in purgationibus fuerit[25] sub coitu aspersum vuluę, etiam duritiam[26] ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico perunсto, atque in totum vuluę prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij[27] ad apij tertiam, admisto amygdalino oleo, quantũ esse satis appareat:[28] hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad vuluas. Carnem vituli si cum aristolochia[29] inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli[30] in vino ex aqua decocta cum seuo, exhulcerationibus vuluarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementúmque felium: hoc cum resina & rosaceo impositũ. Caprino cornu suffiri vuluam, vtilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis[31] cum [k] palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò[32] fel, callum vuluarum emollit[33] inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur,[34] si euulsis pilis triduò seruetur illitũ. Profluuium, quamuis immensum,[35] vrina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus[36] editus, inueterata, potúque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri[l] vuluas, vtile putãt, & in profluuio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami[37] semen imponi.[38] E boue syluestri nigro si sanguine ricini lubi perungantur mulieri, tędium Veneris fieri, dicit[39] Osthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admista propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pauores prohibet,[40] dentientique morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem[41] cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere sistitur infantiũ aluus. Iecur asini, admista[42] modicè panace, instillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc xl. diebus fieri præcipiunt. Et pellis[43] asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dẽtes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem pręstant infantibus adalligati: efficaciùs, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúsque & illitus,[44] hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum[45] traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterósque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte[46] caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt.[47] [m] Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato[48] arbitratur: vulgus & gratiam corpori in[49] vii. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: seuum asininum, anseris masculi adipe[50] permisto illitum. Item[51] à coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, & testiculi equini aridi, vt potioni interi possint, dextérve asini testis in vino potus[52] pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta[53] roseo panno, & inclusa argento, vt[54] Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eóque perungi[55] pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

23 ærugine, ac melle. CH.
24 fel purgationibus sub coitu asp. CH.
25 vel sub. Vet.
26 vteri. Vet.
27 ad opij partẽ tertiam. Vet pondere x. opij tertiam. CH.
28 hæc in vellere imponuntur. Masculinum fel CH.
29 inassata edatur. M inassam edãt CH.
30 cum vino & aqua. Alij in vino & aqua. CH.
31 cum pila. Vet.
32 fetillum vulparum. CH.
33 pessis inspersum. Vet.
34 euulsis pil. trid. seruatur. M.
35 vrinæ capræ potu. CH.
36 editur, inueteratur. CH.
37 semine. CH.
38 si sanguine ricini ex boue syluestri nigro lumbi. Vet.
39 Ostabanes Vet.
40 dentientiúmque. Vet.
41 circum. CH.
42 modica Vet.
43 asini CH.
44 ad hulc Vet.
45 tractum. CH.
46 camino. Gal. κατὰ τόπους.
47 Somniosos Vet.
48 arbitrabatur. CH.
49 nouem. CH.
50 admixsto. CH.
51 ad coitum equi à Virg. CH.
52 pro, in CH. d.
53 russeo. CH.
54 Ostabanes. Vet. Onestænas. CH
55 pectinis. Vet. Quidam, perinei.

ANNOTATIONES.

a Oesypum. Diosc. de œsypo, ἔμβρυα καὶ ἔμμηνα προστιθέμενος ἄγει.
b Nempe dura & ossea chartilago, qualis & cor suspensum continet, ideóque cordis os vocatur.
c De hac re agitur cap. 45. lib. 8. Ibi tamen nulla pumicis huius sit mentio.
d Veneficia quæ partus morantur.
e Tardantes.
f Iecur leporis.
g Inflationibus ac torminibus.
h Distortas.
i Nisi fœtus mortuus sit, aut instante partu.
k Pila: θαλαττία σφαῖρα: cuius meminit Galen. lib. 1. κατὰ τόπους, sub finem.
l Procidentes, vt & aliis fœdis odoribus.
m Quidam superstitiosè conciliando somno leporis pedes nocturno pileolo alligant. λαγὼ ἀπὸ τοῦ λάειν quidam dictum volunt: iidem & ἔρωτα ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν, indéque fieri vt leporis caro cibus sit ἐρωτικός: de quo extat Martialis epigramma in Lesbiam, & alterum in Alexandrum Seuerum poetæ ἀνωνύμου. Rhodig. c. 30. 26. Vide quæ notata sunt suprà cap. 55. lib. 8.

Mira

Mira de animalibus. CAP. XX.

MIra prætereà traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium[1] esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur[2] leporum equinę vngulę[a] simile esse, & [b]rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, faciliùs extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laserve dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeóque nihil [3]omissum, vt leporem surdum celeriùs pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, [c]allium sylnestre, [5][d]ouum coctum: [6]omnia hæc trita in vino dáda, aut vulpis adipem. Carnem Caballinam[7] discoctam, potu suum morbis mederi. Omniũ verò quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam[8] discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui[9] iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula[10] ex ea collo inducta, galli inierint.[11] Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si priùs[e] cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum nõ accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto[12] paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quò familia conuenit, absumat:[13] ac lupum nulli[14] animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida nõ sunt, aut fera.

1 est. CH.
2 luporum. CH.
3 omissum est. CH.
4 tardum. M.
5 cum coctum. CH. Vide num, concoctũ. Anne cùm coctum.
6 omnia hæc, in CH. non leguntur, & videtur glossema grãmaticam discentis.
7 decoctam. CH.
8 decoctas. CH.
9 iocus CH.
10 ex eo collo induta. CH. ex ea collo indita M.
11 Similiter. CH.
12 paulatim sanguinis. CH. sic, partim illorum, dicimus quanquam semper ferè, sanguinis pro sanguis, illud habet nominandi casu.
13 sic. Vet.
14 animali. CH.

ANNOTATIONES.

a Facultate, quæ singultui medetur.
b Diffiso abdomine. Æliano cap. 36. 1. De animal. si casu equus lupi vestigium calcauerit, torpore corripitur. Quadrigæ incitatæ, si quis lupi talũ subiiciat, ab equis eo calcato, immobilis currus subsistit.
c Vlpicum. Cato.
d Ouum vnum, gallinaceum, crudum, quod integrum deuoret. Cato cap. 71.
e Idem Cato cap. 72.

10

20

30

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIX.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ.

CAP. I.

N[1]ATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac[2] præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus[3] sim,[4] nullius antè hæc Latino sermone condita,[5] ancépsque lubricum esse rerum omnium[6] nouarum,[7] talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc[8] cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ[9] vsu, quæ tam parata atque pertinentia erant:[10] mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse,[11] & etiamnum sæpius mutari, cùm sit fructuosior nulla. [a] Diis primùm inuentores suos assignauit, & cælo[12] dicauit. Necnon & hodie[13] multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam[14] [b] Tyndariden reuocauisset ad vitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara [c] Troianis temporibus, quibus [d] fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere vsque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, vt posteà similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, atque (vt Varro apud nos credit)[15] iã templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ [e] Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam [f] Prodicus Selymbriæ natus,[16] discipulus eius, instituẽs quam vocant [g] Iatralepticen,[17] reunctoribus quoq; Medicorum ac mediastinis vectigal inuenit. Horũ placita Chrysippus ingẽti garrulitate mutauit, plurimúmq;[18] etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Anthiocho rege sanato c. talẽtis

1 Naturæ. CH.
2 præceptorum. CH.
3 sum. Vet.
4 nulli. CH.
5 ancepsque ac lubricum. Vet. lubricũ ancepsque. Alij Vet.
6 nouarum principiũ. tal. Vet. nouar. initiũ tul. Alij Vet.
7 nec aliquid vtique gratiæ, tam steriles difficultates promẽdo. Vet. nec aliud vtique gratiæ, quã sterilis difficultatis in promendo. Alij Vet. & alium vtiq; quàm sterilis gratiæ difficultatis in promendo. M. Omnium optimè CH. & talium vtique, tam sterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo.
8 noscunt. CH.
8 vsu, in CH. d. & mox pro, tam, legitur, iam. Lego, in medicina, quæ iam parata &c.
10 mirum &. Vet.
11 aut etiamnũc. CH. omnino meliùs.
12 dictauit. CH.
13 multifaria. CH. & M.
14 Thesiden. Vet.
15 iam, in CH. d.
16 è discipulis eius, instituit. CH.
17 cultoribus quoque. CH. reductoribus. Dal.
18 &. M. & à Chr. Vet.

donatus est à rege Ptolomæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia,[19] Acrone [20] Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissederúntque eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu [20] descripto per ętatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam posteà Asclepiades (vt retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, [22] qui quæ inter initia scripsit, illo mox [23] recedente à vita, ad sua placita mutauit. Sed & illa [24] Antonius Musa eiusdem autoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat.[h] Multos prętereo Medicos, celeberrimósque ex [25] iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. ccl. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu vrbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare [26] infusa est: censusq́; quanquam [27] exhausti operibus Neapoli exornata; hæredi [28] H-Sccc. reliquere, quantùm ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ assectator.[29] Is eam potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ętas Neronis principatu ad Thessalum [30] transiliuit, delentem cuncta [31] maiorum placita, & rabie quadam in omnis ęui medicos perorantem: quali prudentia ingenioq́; æstimari vel vno argumento abundè potest, cùm monumento suo (quod est [32] Appia via) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum [33] equarúmque trigarij comitatior [34] egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horásque obseruando, autoritate eũ præcessit. Nupérque centies H-S reliquit muris patriæ, [35] mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cùm repentè [36] ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, verùm & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares vsque in [37] ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam [i] Annæi Senecæ stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idẽ censente, ne videatur [38] accessio alterius. Hinc illa [39] infelicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ [40] flatu impellimur. Palámque est, vt quisque inter istos loquendo [41] polleat, [k] imperatorẽ illicò vitæ nostræ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, [42] nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim [43] percensere insignia priscorum in his moribus cõuenit. Cassius Hemina ex [44] antiquis autor est, primum è Medicis venisse Romam Peloponneso Archagathũ Lysaniæ filium, L. Aemilio, [45] M. Liuio Coss. anno vrbis dxxxv. eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicè. Vulnerarium eum [46] tradũt fuisse vocatum, miréque gratum aduentũ eius initio: mox à sæuitia secandi vrendiq́; transisse nomen [47] in carnificem, & in tædium artem omnésque Medicos: quod clarissimè intelligi potest ex M. Catone, [48] cuius autoritati triumphus atque Censura minimùm conferunt: tantò plus in ipso est. Quamobrem [l] verba eius ipsa ponemus. Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd bonum sit [49] eorũ literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse: [50] Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipsum [51] mercede faciunt: vt fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurcius nos, quàm alios [m] opicos, appellatione fœdant. [52] Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato dcv. anno vrbis nostræ obiit, lxxxv. suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim vitę spatia ad experiendum arbitretur.

Quid

19 à Creonte. Vet.
20 Agragantino. CH.
21 discreto. M.
22 séque inter initia adscripsit illi, mox pręcedente vitia sua & placita mutauit. CH.
23 excedente è vita. Vet.
24 eiusdem Ant. Mu. autor Aug. Dal.
25 his Cassios, Carpetanos, Arbuntios, Rubrios: ducenaquinquagena his annuales mercedes fuêre. CH.
26 effusa. Vet.
27 exhaustis opibus. M. exhausti operis Neapolis hæredi. CH.
28 sestertia trecenta. Hermol. sestertiûm trecenties. Budæus.
29 Is & pot. Alij.
30 transiit. Vet.
31 maiorũ, in CH. d.
32 in App. Vet.
33 equorumque. CH.
34 eor. in publicum. Vet. regressus è publico. Alij Vet.
35 mœnibusque. CH.
36 ciuitate. M. Charmis. CH. leg. ciuiiatẽ Marcus. Charmis.
37 ostentione. CH.
38 assertio. M.
39 infelix. CH.
40 fastu. Vet.
41 pollet. Vet. valeat. CH.
42 neq́; M. & CH.
43 recensere. CH.
44 antiquissimis. CH.
45 L. M. Iulio. CH.
46 fuisse credunt, mireque. CH
47 in carnifices. CH.
48 cui autoritatis. Alij.
49 illorum. CH.
50 Quandoque. CH.
51 mercedes facient. CH.
52 interdicit ibi. Vet.

Quid ergo? damnatam ab eo rem vtilissimam credimus? Minimè hercule. subiicit enim qua medicina & se & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos [53] tractemus. Profitetúrque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, [54] seruis familiaribus, [55] quem nos per genera vsus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè verò quæstum esse [56] immani pretio vitæ [57] recusabat. Ideò templum Aesculapij, etiam cùm reciperetur is Deus, [n] extra vrbem fecisse, iterúmque in insula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo [58] prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto [59] fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos [60] transfugæ. imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ, non est. Ac minùs credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, vt cuicunque Medicũ se [61] professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quæ puniat [62] inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidisse impunitas summa est. Quinimò transit [63] conuitium, & intemperantia culpatur. vltróque qui periere arguuntur. Sed [o] decuriæ pro more censuris principum examinantur: inquisitio [p] per [64] parietes agitur: & qui [q] de nummo iudicet, à Gadibus colúmísque Herculis [65] accersitur: [r] de exilio verò [66] non nisi die xl. quinque electis viris datur tabella. [s] At de [67] iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Meritò, dum nemini nostrûm libet scire, quid saluti suæ opus sit. [t] Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Perierúntque rerum naturæ pretia & vitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias. Non deferam Catonem [68] tam ambitiosæ artis inuidię à me obiectum, aut Senatum illum qui ita censebat, idq; non criminibus artis arreptis, vt aliquis expectauerit. Quid enim [69] venenorũ fertilius, aut vnde plures testamentorum insidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Nõ sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc vrbi timuit Cato, vt equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapacésq; nundinas [70] pendentibus fatis, & [u] dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut [x] arcana præcepta. Squamã in oculis [71] [y] emouendam potiùs, quàm extrahendam: per quæ effectum est, vt nihil magis prodesse videretur, quàm multitudo grassantium. Neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittũt. Notum est ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus H-S ducentis [72] conductũ: Alconti vulnerum Medico H-S.C. damnato ademisse Claudium principem. Eidemq; in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum nõ minùs intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fæcem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorumq; [73] intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, mille prætereà pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & vnguentorum misturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliariq; [74] [z] extrema pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cùm damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. [75] Mithridaticum antidotum ex rebus liiii. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum [76] sexagesima denarij vnius imperata. Quo Deorum [77] perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperique vulgò pro cinnabari Indica in medicamenta miniũ addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multò & parua [78] opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatetur. Illa perdidere

53 trademus. M. tractamus. Dal. quæ nũc nostra scitamus. CH.
54 seruisque. Vet.
55 quæ nos & c. differemus. M. quem nos & c. digerimus. CH.
56 immanem. Vet. in manupretio Alij Vet. manipretio. CH.
57 recusabant. M. & CH.
58 prudentiam. Vet.
59 fructu. Quiritum paucis. CH.
60 transfugère. M.
61 profitenti. M.
62 inscitiam eam: capitale nullum exẽpl. CH.
63 in conuit. Vet.
64 parentes. Vet. partes. Alij Vet.
65 arcessitur. CH.
66 non nisi xlv. electis. CH
67 medico ipso & c. occisuro. Vet.
68 iam ambitione. CH.
69 veneno. M.
70 impendentibus. Vet.
71 remouẽdam. Vet. amouẽdam Alij. Vet.
72 recõductum. CH.
73 intemperiem. Vet.
74 extremo pretio. Vet. externa pretia. Alii. & CH.
75 Mithridatium. CH.
76 parte sexag. Vet.
77 per fidẽ ista. CH.
78 opinato. CH.

79 mores, quæ. Vet.
80 superpotationes. Vet.
81 in, Vet. d.
82 Ita profectò lues. Vet.
83 nefas fuit. Cod.
84 concessis. Vet.
85 sic. CH.
86 deesset. M.

dere imperij[79] mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minùs validus exiret, obedientissimi verò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rursus[80] perpotationes, ac[A] pilorum euiratio instituta resinis eorum: Itémque pectines[81] in fœminis quidem publicati.[82] Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentísque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio[83] fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero[B] inter prælia Deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cùm gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet. Ordiemur autē à[84] confessis, hoc est, lanis ouísque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam[85] si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec[86] deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

ANNOTATIONES.

a Videlicet Apollini & Æsculapio. Agenorē & Cheironem medicinam primos fecisse scribit Plutarchus in Symposiacis lib. 3. Quæst. 1.

b Thesidem. Hippolytum Thesei & Hippolytes reginæ Amazonum filium, ab equis discerptū Plutarchus in Parallelis hist. 34.

c Machaone & Podalyrio Æsculapij filiis in eam expeditionem profectis.

d Celsus in procemio.

e Cubicularia, lectularia, sic dicta ab inuisendis & tractandis ægris decumbentibus.

f Herodicus apud Plutarchum ex Platone, libro De iis qui serò à numine puniuntur.

g Vnguentariam, quæ frictionibus, ac oleorum illitu morbos curat, & bonam valetudinem tuetur. Athleticam medicinæ addidisse Plutarchus scribit.

h Mirum inter medicos famosos præteritum Craterum, de quo Cicero multis locis ad Atticum. Persius,

Sed quid opus Cratero magnos promittere montes? Horat.
Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger.--

Porphyrius lib. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, memorata etiam rara historia serui eius, qui, cùm caro ab ossibus discederet & deflueret nouo inauditóque morbo, esu viperę in modum piscis præparatæ sanatus est. Victorius cap. 12. 9.

i Lib. 7. epistol. ad Lucilium. *Memor artificij mei veteris, frigidæ cultor, mitto me in mare, quo modo psychroloutem decet, gausapatus.* Et rursum lib. 12. *Ille tantus psychroloutes, qui Calend. Ianuarijs euripum salutabam, qui anno nouo quemadmodum scribere, legere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primùm ad Tiberim transtuli castra.* Horat. 1. lib. epist. ad Vallam.

--gelida dum perluor vnda
Per medium frigus.--

Eò pertinet iocus Plauti in Rudente,

Ædepol Neptune es balneator frigidus,
Cum vestimentis, postaquam abs te abii, algeo.

k Est apud Iurisconsultos Alpheni responsum de patrono medico, qui sperabat, si liberti sui medicinam non facerent, multò plures imperantes sibi habiturum: quo ex loco medicis ægros, non ægris medicos imperare colligunt. Medico sanè magis imperium conuenit, merces tamen, cuius gratia circumambulat, dum ægros inuisit, autoramentum quoddam seruitutis est. Quinetiam blandiri & assentari ægris, magnasque non rarò molestias deuorare vt ipsis morigeretur, velut quædam vis ac necessitas est non secùs, ac si regis tyrannícæ subesset imperio. Huc pertinet locus Senecæ cap 16. 6. de Benef. *Quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede defungor? quia ex medico & præceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam vendunt obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos quos perambulat ponit, sine vllo affectu facienda vitandáque præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.* Duarenus cap. 54. 1. Anniuers.

l Hæc ex epistulis, quarum mentio apud Sextum Pompeium.

m Opicus ἀρρητοποιός, cui os spurcum. Opici populi Italiæ fuerunt inhonesti, & obscœni, vt in vitium nomen abierit. Ausonius Eunum liguritorem magistrum, opicum vocat. Turn. cap. 12. lib. 10. Aduersar.

n Vide caussas apud Plutarchum in Quæst. Roman. quæst. 94.

o Erant Romæ decuriæ quinque. in singulis 100. ciues, qui iudices, non equites dicti. Constitutum erat, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoque paterno sestertia cccc. census esset. Eius principum censura fiebat examen, & inquisitio per parentes (sic enim legendum, non parietes) agebatur Vide infrà cap. 1. li. 33.

p Vel, per parentes, vt diximus vel, per partes. Quintilianus li. 5. Centumuiralium partes in hastas duas diuisas memorat. Cognoscebāt autem Centumuiri de hæreditatibus, quacunque de causa peterentur, siue ab intestato, inofficioso, iniusto, falso testamento. Hæreditatis petitionem Centumuirale iudicium vocat Iustinianus l. vlt. Cod. de hæred. pet. Diuidebatur in partes, siue hastas, siue consilia, siue tribunalia (tot enim nominibus vtebantur) duas, vel quatuor, pari numero iudicum constantes Plinius lib. 6. Epist. *Quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Cedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor consiliis conscribuntur.* Et pauló pòst. *Duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus.* Marcellus l. si pars. de inoff. testam Papinianus l. cum filius. de legat. 2. Cum filius diuisis tribunalibus actionem inofficiosi matris pertulisset, atque ita variæ sententiæ iudicum extitissent. Reginaldus.

q Ait æris Tribunos non temere legi & creari, sed magna cum diligentia & iudicio, vt potiùs à Gadibus columnisque Herculis, idest, ab vltimis terris, orbisque finibus accersantur. Vide Ascon. Pædianum.

r Certus is magistratus non fuit, vt Triumuirorum capitalium. Eligi ex Senatu veteri instituto solebāt. Honorius & Theodosius postea sortitò ad criminalium caussarum iudicia vocari iusserūt, & de summis optimos legi. Nomine reorum delato & recepto, trigesimo post die iudex dabatur, qui quadragesimo tandem reū de tabula vel damnabat, vel absoluebat. Vide Pithœum cap. 19. li. 2. Aduersar.

r De medico ipso (quem translatè iudicem vocat, quia ægrum iudicat & morte damnat) statim occisuro (ita enim reponendum) nulli consultant, & peritiæ periculum faciunt.

t Lecticarios, anagnostas, & nomenclatores exprobrat.

v Pactam cum ægris pecuniam, vt eorum dolores sedentur.

x παράδοξα, vulgi fidem & opinionem excedentia, quæ non nisi ingenti pretio euulgantur, aut communicantur.

x Deorsum pellendam acu.

z Idem argumentum tractatur, sed pressiùs, cap. 1. lib. 24.

A Hoc παρατιλμὸν καὶ πίττωσιν vocant Græci, qua μαλθακοὶ, idest, molles euirantur & vulsi fiunt. Virilitatis autem etiam signum & indicium pili. Resina autem pilari solitos olim nunc molles & effœminatos viros, nūc quibusdam sacris addictos, vt Isidis caluos, ex veterum scriptis manifestissimum est. Iuuenalis,

--resinata iuuentus.

Martialis,
Nec plena turpi matris olla resina,
Summœnianæ qua pilantur vxores.

Idem,
Nuntiat octauam Phariæ sua turba iuuencæ,
Atque pilata redit iámque, subitque cohors.

B Iliados, φ.
Τίπτ' αὖ ὦ κυνόμυια θεοὺς ἔριδι ξυνελαύνεις
Θάρσος ἄητον ἔχουσα;

De

De medicinis lanarum. CAP. II.

LAnis autoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, [a] postes à nubentibus [1] attingi iubentes. Prætérque cultum & tutelam contra frigora, [b] succidæ plurima præstát remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quæque mulceri mordeníve opus sit, & astringi laxaríve, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò [c] suffusæ. Quidam [2] etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contusis tumentibúsque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, [3] & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. [4] Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia [5] earum. At canis rabiosi morbus inculcata post diem septimum soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida [6] feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem [7] sistit ex ariete succida, articulos extremitatum [d] præligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas auresque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, [8] alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt [9] vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cinerémque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, ídque sæpius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. [e] Vis eius [10] septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros propè vsus habent. In [f] Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, [11] ac lento igni in æneo [12] vase subferuefactis & refrigeratis, pinguíque quod [13] supernatet, collecto in fictili vase, iterúmq; decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo [14] [g] siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerusa. Oculis vtilissimum contra inflammationes [h] genarúmq; callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò sanat, sed oris etiam & genitalium, cum anserino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos vsus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; in farinam & illitæ dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingiuísque, si carcinoma serpat. Iam verò pura vellera aut per se imposita [i] cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantúmque pollent, vt medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissimè præligata, euulsa inde lana, statim vescuntur. Tradúntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

1 eâ cingi. Lips.
2 &. M.
3 & allio modico indito. M.
4 Succidæ lanæ &c. euocant. CH.
5 vuluarum. M.
6 feruescétibus. CH.
7 Sistit & sanguinē. CH.
8 alij euulsam. CH.
9 vtrúnque. Vet. & Diosc.
10 smectica est. Diosc.
11 &. Vet.
12 vase, in CH d.
13 superiacet. CH.
14 saccatur. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ædium, in quas accedebat sponsa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur & coronabatur, lauroque multa ornabatur: postes etiam vittis laneis contegebantur, quas ab introgressa tangi mos erat, & adipe suillo oleoque, vel lupino vngi, ne quid veneficum aut pestilens domui noceret: qua superstitione & magi felle nigri canis domos suffiebant, & genitale sub limine defodiebant. Alex. ab Alex. cap. 5. 2. Scribit idem ibidem, Sponsas,

cũm ex domo patris ad maritum prodibāt, colum lana comptam & fusum cum stamine gestare solitas. Quod testatur & Plutar. ἡ νύμφη, inquiens, ἀσφέρει μὲν ἠλακάτην, καὶ τὴν ἄτρακτον: additque, quod propius huic loco est, ἐρίῳ δὲ τὴν θύραν περιστέφει τοῦ ἀνδρός. Nec prætereundum quod tradit Rhodig. cap.14. lib. 27. in lanata pelle nouas nuptas sedere solitas, vel more vetusto, quòd priscis temporibus in pellium stratis dormirent: vel quòd lanificium viro præstituras se eo symbolo pollicerentur. Plinius hic tacet cingulum ex ouis lana factum, quod nouæ nuptæ in lecto vir soluebat: apud Verrium Flaccum.

b Succidam lanam oscam Varro à Næuio dici tradit, Festus & solocem.

c Olei, aceti, vini liquore.

d Vinculis adstrictione valida dolorem excitantibus.

e Pœni editorum infantium venas in capite lana succida inurũt, vt defluentem pituitam sistant. Pari consilio Æthiopes statim natorum frontem vrunt, vt capitis & oculorum superuacuum humorem exsiccent. Alex. ab Alex. cap.25. lib.2.

f Quæ thymo pascuntur.

g An, saccatur? vt lib.20. cap.19. idest, per colum transmittitur. Dioscorides tamen habet, in fictilem patellã coniici, quæ aquã calidam habeat: linteo vas operiri, insolari, donec candida fiat & satis crassa.

h Ciliorum, τῶν βλεφάρων.

i Internarum partium, vel quorum causa ignoratur.

De ouorum natura. CAP. III.

Lanæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc vsu [a] radicula esse curatas: neque aliud, quàm candidum ex ouo, infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, vrentésque refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud [1] remedium est, butyro admisto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admistóque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle [2] modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parũ. Hulceribus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe, mirè prodest. Eâdem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi [3] procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculósque pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant, admisto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cũ trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbetúrque crudum. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibúsque, & cruenta excreantibus. Quinque ouorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum [4] iure putaminis sui & papaueris succo [5] ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere, & [6] malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium [7] lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cùm opus sit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto.[8] Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad liuentia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, [9] & ex vino pota inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo [10] ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis [11] durata igni, vt calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata [12] ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant schista, cùm triduo [13] incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant [b] pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæq;. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi [14] paululum inflexa rotunditate. [15] Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota [16] ex vino. Scabiẽ corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclami

1 remedium conuenientius est. Vet.
2 mixto. CH. modico tolluntur. Vet.
3 procedat. CH.
4 cinere. CH. mira. M. forsan, farina. puluere. Vet.
5 aut vino. Vet.
6 malicorij M. & CH.
7 cum lardi. Vet. laridi. CH.
8 Sic & illita lienicis. Vet.
9 & in eo vino. CH.
10 aut. CH.
11 indurata. CH.
12 in. CH.
13 incubita. CH.
14 paulum. CH.
15 Tosta. CH. nõ probo.
16 è vino. CH.

clamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleíque pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylíque semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritáque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine [17] alat, neque oneret, simúlque [18] vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in [19] pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtiliùs putant. Quo genere non aluos tantùm, sed & menses fœminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina [20] ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis [21] decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere [22] torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in [23] fictili nouo, eiusdémque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto [24] resinam adiiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensura pari, pineíque corticis duabus sexagesimis denariorũ, [25] vna eius quod [26] rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina [27] cum aliis piscis quatuor [28] vnà atterendo, viníque hemina calefaciendo, atque ita [29] potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum [30] Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporúmque spumis artifici complexu [31] glomerantur, [32] anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagóque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes [33] enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere [c] operationem eam serpentium humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum [34] è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & [35] efferatorum concordia, [36] causa videtur esse, quare exteræ gentes [d] caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neque enim [e] cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ vtilitatis, ipsóque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ [f] Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos [37] ac subitos dolores, omniáque quæ acopis curantur: vnguentúmque pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, vt diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter [38] subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non [39] glaciat: nisi accepta [g] cera. Multa prætereà remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm [40] capris. Nanque anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

17 magis alat. Vet.
18 vini vsum. M.
19 panem. CH.
20 &. CH.
21 decoctorum. CH.
22 torreantur. CH.
23 fictile nouũ. Vet.
24 rhu adiiciunt rubens. Vet.
25 vna eius. Vet.
26 rhum. CH.
27 cum allij spicis. Quidam legunt ex Vet. cod.
28 vnà terendo CH.
29 potando. CH.
30 à Græcis. Vet.
31 glomerati generant id quod ang. Alij.
32 onnum appellantum. CH.
33 eum. Vet.
34 euocatum, à Diuo &c. M. euocâtem. CH.
35 frugifera eorum concordia. CH.
36 in causa. CH.
37 aut. CH.
38 subferuefactum. CH.
39 glaciatur. Vet.
40 pancharis. [illegible]

ANNOTATIONES.

a τῷ στρουθίῳ. Nam, vt Dioscorides ait, τούτῳ ἐριοπλύται χρῶνται πρὸς κάθαρσιν τῶν ἐρίων. Quidam ineptè legit, rudicula.
b Oua suo pullo plena, resiccata, & in puluerem trita.
c Oui partum, anguium saliuationem.
d τὸ κηρύκειον, τὴν κηρυκίνην ῥάβδον. Multa de caduceo Rhodig. cap. 16.21. multa Macrobius in Saturnal. Serpentes eos binos in summa caducei

caducei parte spiris circumplexos fuisse, tanquàm aduersa sibila efflantes, ὄφεις καταγλωττίζοντας, καὶ ἐμπεπλεγμένους, Græci narrāt, τῶν σπονδοφόρων, κηρυκοφόρων, εἰρηνοδίκων, fœcialium insigne, ac legatorum, qui de pace facienda, contrahendo fœdere, paciscendis induciis mittebantur. Hadr. Iun. cap. 20. 5.

e Cristati quidam angues sunt. Crista galearum & cassidum ornamentum & insigne est. Si ergo caducei angues cristati forent, magis bellum indicarent, quàm pacem.

f Syriacam nardum esse putant: alij comacum Theophrasti.

g Quæ odoris suauitatem minuit.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum.

CAP. IIII.

EAdem de causa [a] supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, viui [b] in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant [c] ad cibum, vt etiam placandis numinibus [d] hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. [e] Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius [1] putatur. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad [2] statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (vt diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente [3] ac decrescente. Tradunt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum syluestre. [4] Distant magnitudine. Græci [f] vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, [g] cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos [h] (vt autor est Cicero) quotidie transfert, [i] mutátque sedem, [k] serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus [5] in cyathis tribus datur [6] percussis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúsque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, vt præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipuè aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd [7] dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: [8] carnes quoque earum percussis plurimùm prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere: sanguisugas adhærentes, haustásque ab animalibus [9] restinguere [10] in potu [11] datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt [12] tritis cum sale & lacte mulierum, aurésque cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de [13] iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam [14] vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. [15] Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & [16] adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in [17] rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúque [18] necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minimè sanabiles. Sed venenum earum si sanguinem [19] attingit, aut recens vulnus, statim interimit: [20] inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his [21] remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII. vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissimè [22] curari, hausta [m] à percussis ipsorum vrina. Basilisci, quem etiam [n] serpentes [23] ipsi fugiunt, [24] alios [o] olfactu necantem, qui hominē vel si aspiciat tantùm, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt [25] ei & successus petitionum à Potesta-

1 putant. M. & CH.
2 instituti. CH.
3 atque. CH.
4 distans. CH.
5 in vini cyathis. Diosc.
6 percussis à serpente. Diosc.
7 dicant. CH.
8 carnesque. CH.
9 extinguere. Vet.
10 cum vino, aut aceto. Diosc.
11 datis. M. datas CH.
12 contritis sale è lacte. CH.
13 his. CH.
14 vincitur. Alij.
15 Et in stranguria vrinariæ fistulæ immisere. Vet Diosc. & in strangutia fistulæ imposuere. CH.
16 alligatos. CH.
17 russeo. M. roseo. CH.
18 enecat. CH.
19 attigit, aut recens vul. est. Vet.
20 si inuet. Vet. & CH.
21 remedia. M.
22 sanari. CH.
23 ipsæ fugiūt, alias. CH.
24 illos. Vet.
25 ei, in M. d.

à Poteſtatibus,& à Diis etiam precũ, morborúmque remedia,[26] veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni ſanguinem appellant. Draco[p] non habet venena. Caput eius limini ianuarum ſubditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere [27] promittunt. Oculis eius inueteratis,& cum melle tritis, inunctos non [28] pauеſcere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue [29] in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum victoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos[30] pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi victoris ſpuma, canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruíſque cerui[31] alternatis & dorcadis: quæ[32] arguiſſe non minùs refert, quàm[33] contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morborum veneficia ſunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum,[34] & cutis cinere[35] in aceto perunctos. Viperæ caput[q] impoſitum, vel alterius quàm quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam[r] in vapore[36] baculo ſuſtineat:[37] aiunt enim præcauere: item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percuſſum ſerpentes neceſſitate naturæ, Nigidius autor eſt. Caput quidẽ diſſecant Scythæ inter aures[38] ad eximendũ[s] lapillum, quẽ aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipſo toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera paſtilli, qui theriaci vocantur à Græcis,[39][t] quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptíſque interaneis &[u] liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua &[x] anetho diſcocto, ſpiníſque exemptis, & addita[y] ſimilagine, atq; ita in vmbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt ſuprà dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, vt omnes beſtiæ fugiant eos. Præterea conſtat, cõtra omnium ſerpentium ictus, quamuis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eóſque qui aliquando viperæ iecur coctum hauſerint, nunquàm poſteà feriri à ſerpente. Neque anguis venenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt viuus comprehenſus, & in[40] aqua contuſus,[41] ſi foueatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur,[42] vt dicemus, & ideò Æſculapio dicatur. Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit, vt poſſint[z] auium ſermones intelligi.[A] Atqui anguis Æſculapius Epidauro Romam aduectus eſt: vulgóque[B] paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum[43] reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt,[44] quod in aqua viuit,[C] hydri vocantur,[45] nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum iecur[46] ſeruatum aduerſus percuſſos[47] ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno aduerſatur. Fit[48] enim & è ſtellionibus malum medicamentum. Nam cùm[49] immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt oui luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittam, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque ampliùs admitti ad terras: ſalamandra populos pariter[50] necare improuidos poteſt. Nam ſi[51] arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat[52] frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimò ſi contacto ab ea ligno[53] vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium[54] eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibuſdam animalium,[55] vt ſuibus, manditur,[56] domante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum eius[57] extingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa,[58] veriſimile eſt.[59] Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo ſumpta: cætera aduerſantia diximus, dicemúſque ſuis locis. Ex[60] ipſis quæ Magi tradunt contra incendia,[61] quoniam ignes ſola animalium extinguat,[D] ſi forent vera, iam eſſet experta Roma.[62] Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis

26 beneficiorum munera. M.
27 promittitur. CH.
28 expaueſcere. CH.
29 in, vet. d.
30 pellibus. CH.
31 alternatim. Vet.
32 coarguiſſe. CH.
33 contraria ſerpentis. CH.
34 & vricis tritis in aceto perunctis CH.
35 ex. Vet
36 bacu o ſuſtinens necet, aiũt eum. Vet.
37 eum futura præcinere. M.
38 vt eximant. Vet. interque aures eximunt. Vet. alij.
39 ternis digitis mẽſurę vtrinque amputatis. CH.
40 aqua coctus. Vet.
41 ſi foueantur. M.
42 vt digeremꝰ. CH.
43 reſiſtere in orbe terrarum Pulcherrimum. M.
44 quod & in aqua. CH.
45 nullo. CH.
46 ſeruatum percuſſis ab his auxilio eſt. Vet.
47 habetur auxiliũ. M.
48 enim ex ſtell. M.
49 mortuus eſt in vino. CH.
50 necari improuidus. CH. populos, pro populus ſcriptum.
51 arbores irrepſit. CH.
52 frigida, & nihil. M.
53 vel lapide. Vet. vel ſude Alij Vet.
54 & ſi. CH.
55 vt cibus. M.
56 dominante. CH.
57 reſtingui. CH.
58 vero ſimile. CH.
59 Dantur quæ proſunt in cãtharidum. Vet.
60 ipſa CH.
61 quòd ignes ſolæ anim. extinguãt. Vet.
62 Sextus. CH.

tractis interaneis, & pedibus, & capite in melle seruentur, tradit, negátque restingui ig-
nem ab iis. Ex volucribus [63] in auxilio contra serpẽtes primùm vultur est. [64] Annotatum
quoque minùs virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si vrantur, fugari eas dicunt.
Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solùm serpentium, sed etiam fe-
rarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt [65] tepeant [66] auulsæ,
appositis, venena serpentium [E] domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ ma-
lunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, & in multis
aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque nõ attingunt perunctos eo, præcipuè si & al-
lium fuerit incoctum. Aluum soluit: validius è vetere gallinaceo. Prodest & contra lon-
ginquas febres, & [F] torpentibus membris tremulísque, & articulariis morbis, [67] & capitis
doloribus, epiphoris, [68] inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesi-
cæ: contra cruditates, [69] suspiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficaciùs
enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut
polypodio, aut anetho: [70] vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum
suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari [71] tempestiuis antecedente vomitione.
Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: [G] si auro lique-
scenti gallinarum membra misceantur, consumũt [72] id in se. Ita hoc venenum auri est. At
[73] gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito [74] collo, non canunt. Auxiliatur contra ser-
pentes & columbarum caro recens [75] concepta, & hirundinum: bubonis pedes vsti cum
[76] [H] plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque [77] alite exemplum Magicæ vanita-
tis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris
dormientis sinistræ, tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Præterea in pugnam
ferentes [78] idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo [79] ad cappillos remedia demonstrant. [I] Quis
autem quæso ouum bubonis vnquam videre potuit, [80] cùm ipsam auem vidisse prodi-
gium sit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis
etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè videri possint, quæ tradunt &
de vespertilione, si ter circunlatus domui viuus, per fenestram inuerso capite [81] infigatur,
amuletum esse: priuatímque ouilibus [82] circunlatum toties, & pedibus suspensum [83] sur-
sum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum [k] carduo, contra serpentium ictus in-
ter præcipua laudant. Phalagium est [L] Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simi-
le formicæ, sed multò maius, rufo capite, reliqua parte corporis [84] nigra, albis [85] incur-
santibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos
& molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc
seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mu-
stelæ catuli, vt diximus suprà. Æquè phalangion Grӕci vocant inter genera araneorum,
sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus la-
nuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo,
adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, vt
Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio di-
xisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur &
rhagion acino nigro [86] similis, ore minimo [87] sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam
imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis [88] araneis textis. Idem
erat [89] asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius [90] morsu genua labefactantur.
Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneo-
sos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differens. Hic & ad maciem per-
ducit. [m] Myrmecion formicæ similis capite, [91] aluo nigra, guttis albis distinguentibus,
vesparum dolore torquet. [92] Tetragnathij duo genera habent: [93] peior, medium caput
distinguente linea alba, & [94] transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus
posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas
muscis in [95] parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus [96] remedium est gal-
linaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ:
pecudum

63 in auxilium con. serp primus. CH.
64 Annotandum. M.
65 tepebunt. M. & CH.
66 dinulsæ. Vet.
67 in. CH.
68 inflammatiõibus. M.
69 & suspiria. Vet. cruditatis suspiria. CH.
70 vtilissimum. Vet.
71 tempestiuius. Vet.
72 illud in se. M.
73 gallinacei ipsi. Vet.
74 in collum. CH.
75 concepta. CH.
76 bulbagine. CH.
77 vanitate medicinã. Quip. pr. rel. portentosam Cor bubonis M.
78 id. fortes CH.
79 & capillorum. Alij ad caulum. CH. leg. ad capillum.
80 cùm etiam ipsam. Vet.
81 adfiguratur. CH.
82 circumraptũ CH.
83 in superlimine. CH.
84 nigrum, albis respers. M.
85 intercursantibus. Vet.
86 simile. Vet.
87 subalbo. CH.
88 araneorum. Vet.
89 astorgion Hermol.
90 morsus genua labefactat. CH.
91 aluum nigra. CH.
92 tetraguãthij CH.
93 peiori med cap. distinguitur li. al. & trãsuersim alt. Alij
94 transuersum. CH.
95 parietibus tendit. CH
96 remedio est gallinaceorum. CH.

pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipſi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morſus ſanatur coagulo[97] agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle, muſtelæ catulo, vt in ſerpentibus dictum eſt. Si iumenta momorderit, mus recens cũ ſale imponitur, aut fel veſpertilionis ex aceto. Et ipſe mus araneus cõtra ſe[98] remedio eſt, diuulſus & impoſitus. Nam ſi prægnans momordit, protinus diſſilit. Optimum, ſi imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vſum ſeruant in oleo, aut luto circunlitos. Eſt & contra morſum eius remedio terra ex orbita.[99] Fertur enim non[100] tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem ſtellio traditur, vt viſu quoque pauorem iis afferat, & torporem frigidi ſudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argẽteam decoquunt ad emplaſtri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci[N] coloten vocant, & aſcalaboten, & galeoten. In Italia non naſcitur. Eſt[101] enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, &[102] veſcitur, quæ omnia à noſtris ſtellionibus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarum fimi cinis[103] illitus, draconis iecur, lacerta diuulſa, mus diuulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium eſt ſcorpionum, quòd manus palmam non feriunt,[104] nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcunque, ab ea parte qua in terra erat,[105] appoſitus plagæ,[106] leuat dolorem. Item teſta terra operta[107] ex aliqua parte, ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Non debent reſpicere qui imponunt, & cauere ne Sol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſeruantur. Noctua apibus contraria, & veſpis crabronibúſque & ſanguiſugis: pici quoque Martij roſtrum ſecum habentes nõ feriuntur ab iis. Aduerſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos vocant. Eſt & formicarum genus venenatum:[108] non ferè in Italia.[109] [O] Solpugas Cicero appellat, ſalpugas Bætica. Iis cor veſpertilionis contrarium, omnibúſque formicis: ſalamandris cantharides,[110] vt diximus. Sed in iis magna [P] quæſtio, quoniam ipſæ venena ſunt potæ veſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſſinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cùm is lichene correptus eſſet, vocatus ex Ægypto Medicus ob hanc valetudinem eius à Cæſare, cùm cantharidum potum[111] præparare voluiſſet, interemit. Verùm illitas prodeſſe non dubium eſt, cum ſucco taminiæ vuæ, & ſeuo ouis vel capræ. [Q] Ipſarum cantharidum venenum in qua parte ſit, non conſtat inter autores. Alij in pedibus & capite exiſtimant eſſe, alij negant. Conuenit[112] tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte ſit venenum. Ipſæ naſcuntur ex vermiculo, in ſpongia maximè, cynorrhodi quæ fit in caule, ſed fœcundiſſimè in fraxino:[113] cæteræ in alba roſa, minùs efficaces. Potentiſſimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis tranſuerſas habent, multùm pingues: inertiores minutæ, latæ, piloſæ: inutiliſſimæ verò, vnius coloris macræq́;. Conduntur in calice fictili[R] non picato, &[114] linteo colligato, congeſtæ roſa matura, & ſuſpenduntur ſuper acetum cum ſale feruens, donec per linteolum[115] vaporentur, poſtea reponuntur. Vis earum adurere corpus, cruſtas obducere. Eadem pityocampis, in picea naſcentibus, eadem bupreſti, ſimilitérque præparantur. Efficaciſſimæ omnes ad lepras lichenáſque: dicuntur & menſes ciere & vrinam. Ideò Hippocrates &[S] hydropicis dabat. Cantharides obiectæ ſunt Catoni Vticenſi,[T] ceu venenum vendidiſſet in auctione regia, quoniam eas ſeſtertiis lx. addixerat.

97 agnæ. M.
98 remedium eſt. CH.
99 Ferunt. M.
100 tranſire. CH.
101 autem. Vet.
102 paſcitur. Ve. Herba veſcitur. Alij Vet.
103 illinitus dr. iocur. CH.
104 nec ſi pilos Vet.
105 impoſitus. CH.
106 lenit. Vet.
107 ex qua parte erat. Vet.
108 non nouere. M.
109 Soliputas Cic. app. ſalpucas Bæt. CH.
110 diximus reſiſtere. CH.
111 propinare. Vet.
112 tantùm. CH.
113 cæteræq́;. CH.
114 linteo raro, puro. bre colligato. Dioſc.
115 vapore necẽtur. Dioſc.

ANNOTATIONES.

a Auguſto menſe Romæ πανήγυριν canum fieri ſolitam Græci ſcriptores memorant, vrbis olim à Gallis captæ monumentum, in eaq́; ἀνυλάκτους canes verberibus cęſos, anſeribus clarè vociferantibus. Rhodig. cap. 29. lib. 17.

b Ex hoc loco Claudius Puteanus apud Ciceronem pro Roſcio Amerino legendum putat, pro, Crura ſuffringerent, cruci ſuffigerent.

c Catulinam carnem eſitauiſſe, hoc eſt comediſſe Romanos, Plautus in Saturione refert. Feſtus Pomp. De eſu caninæ & catulinæ carnis Hippoc. lib. 2. περὶ διαίτης. Idem lib. περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν lienoſis pręſcribit: ἑφθὸν δ' ἐχέτω κρέας κυνὸς μείζονος.

d Lupercalibus canes infeſti lupis immolabantur. Pro pęcore & frugibus per Rubigalia, vt auerteretur rubigo, lactens catulus, cuius exta thure & myrrha conſpergebãtur. Sacrificabatur & canis rufa iuxta Catulariam portam placando Caniculæ feruori, quod ſacrũ Canarium dicebatur. Alex. ab Alex. ca. 12. 3. & Gyneciæ Deæ, quam bonam Deam etiam vocabant, cùm domi puer naſceretur. Idem ibidem. Immolabantur & rufæ canes ſecundum Catulariam portam, ad placandum Caniculæ ſydus frugibus inimicum. Feſtus in voce Catularia, Canarium hoc ſacrificium dicebatur, quod περισκυλακισμὸν Plutarchus vocat in Romulo. Fiebat & cane Gynæciæ Deæ, quam Bonam Deam etiã vocabant, cùm domi puer naſceretur, referente Alex. ab Alex. c. 12. lib. 3. Legimus quoque apud Pauſaniam in Laconicis, ephebos Lacedæmonios Enyalio Marti canis catulum mactaſſe: Colophonios verò Enodiæ Deæ ſiue Compitalitiæ, ſed eum nigrum.

e Cum in-

e Cùm inaugurandi alicuius gratia, aut ob publicam lætitiam conuiuium indicebant, epulum aut cœnam adiiciebant. Tacitus lib.11. *Rescuporis sanciendo, vt dictitabant, fœderi, conuiuium adiicit, tractaq; in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam &c.* Inde adiicialis cœna, vt cap.20.10.

f Syluestres, nempe Viuerras: vulgo *Furet.*

g Eius remedium vide cap.10. vltimo, lib. 28. & infrà huius libri cap.5.

h In admirandis suis id Ciceronem scripsisse quidam putant, quorum mentio fit cap.2. & 4. lib. 31. huius operis.

i Plautus in Sticho,

> *Certum est, mustellæ nunquam posthac credere.*
> *Nam incertiorem nullam noui bestiam:*
> *Quin ipsa decies in die mutat locum.*

k Adde & mures, vnde fortassis nomen inditum. Idem eodem dramate,

> *Auspicio hodie optimo exiui foras.*
> *Mustela murem mihi abstulit præter pedes:*
> *Eum strenuè obsonauit. spectatum hoc mihi est,*

l Aut necare, aut ex eo loco deturbare cui adhærent, abigere Dioscor. ἐξάγειν,

m Imò potiùs à morsis, mordet enim aspis, non ictu percutit.

n Sibilo eius territi. cap.21. lib. 28.

o Halitu & afflatu, quo necat frutices, exurit herbas, rumpit saxa, cap.21. lib.8.

p Multis tamen locis huius operis remedia scribuntur contra draconis morsus.

q Suo vulneri.

r Vel ardentis ligni, vel feruidæ aquæ.

s Qui in potu sumptus veneni vim frangit.

t Dioscorides caudam & caput abscindi scribit, quia carne carent. at fabulosum esse, quod vtrinque certa mensura debeant amputari extrema.

v Vena liuida.

x Albo iure, Galen. oleo, vino, sale, anetho, Dioscor.

y Orobi farina, Galen.

z Melampoda, Chalcantem, Mopsum Italum, Tiresiam, Thaletem, Apollonium Tianeum auium sermonem assecutos fuisse tradunt: Helenum suum Virgilius.

> *—qui sydera sentis,*
> *Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.*

A Dracones in veneratione fuisse, diuinoque cultu honoratos, vide apud Aelianum cap. 2. 16. & 17. lib. 11. de animal. Plutarcho lib. de Isid. & Osir. draco Mineruæ sacer est. Dracones sacros in Epidaurij Aesculapij templo educatos fuisse tradit Pausanias in Corinthiacis.

B Innoxius, familiaris, domesticus: quales in balneis medicatis Aquarum prope Cameriacum multi gignuntur.

C Vocantur & chersydri, quòd in terra pariter degāt, & in aquis: Latinis, natrices, lingua, vt putant, gemina, ac, vt Aristides tradidit, voraces & gulosi, λίχνοι. Rhodig. cap.3. lib.26.

D Dioscorides scribit, frustra creditum esse salamandram ignibus non vri.

E Quoniam foras extrahuntur, ac velut exuguntur.

F Stupori, tremori; quoniam pituitam educit.

G Inde excogitata ratio medicis est parandi iuscula ἀναληπτικὰ, cum carne gallinæ: & auri foliis.

H Sic vocant dipsacum minorem syluestrem, echino paruo & rotundo.

I Præter rem id exclamat Plinius. facilè enim ex eorum nido ouum haberi potest.

K Cardui folio trito, vel semine.

L In agris Apuliæ frequens, & reliquis anni partibus, vel nullo morsu infestum, vel innoxium, feruida æstate pernitiosissimum, statim obsurdescentibus obstupescētibus quos momorderit, deinde cæcutiētibus, & quasi attonitis ac syderatis. Remedium vsu cognitū est, sonitu musicorū instrumentorū, ac præcipuè tympanorum, assiduisq; cantionibus sopitos excitare. Tarantolam vocant Apuli, & ab eo commorsos Tarantatos. Alex. ab Alex. cap.16. lib.2.

M Hæc bis repetere videtur ex duobus diuersis auctoribus, vel oblitus hæc anteà se scripsisse. Tu de phalangiorum morsu vide Aelianum cap.11. lib.17. de animal.

N Asyracum vocari ab Aegyptiis Galenus tradit lib. 10. simpl. cap. de dracone marino.

O Frequentes in Sardiniæ metallis.

P An iis sit vtendum nec ne, & an integris, an ademptis aliis, capite, pedibus.

Q Hippocrates. lib.4. τῆς διαίτης ὀξέων; pedes & caput detrahit: cuius iudicium Aetius sequitur. Galenus lib.11. Simpl. recitata historia medici cuiusdam audacioris, qui infœliciter dederat nunc corpora tantùm, nunc alas, capita, pedes tantùm, absque corporibus, integras se dare profitetur, tanquam in capite, pedibus, alis vis quædam sita sit, earum venenum obtundens. Rationem totam eam positam esse puto, primùm in modo, vt grana tria solùm vel quatuor imperentur: deinde in mixtura, vt adiiciatur & quod vrinam prouocat, & quod earum venenum mitiget: ac postremò in statu corporis ægrorum, ne dentur deploratis, quibus ob scirrhos viscerum morbus insanabilis est. Refert & non parùm in iis deligendis cura, quòd tutiores & meliores sint aliis, collectæ in tritico, versicolores, virgatæ.

R ἀκόνιτον vocat Diosc. τὸ μὴ κεκονιαμένον. ὡς βαλῶ, inquit, εἰς ἀκόνιτον ἀγγεῖον &c. Aliâs ἄπισσον vocat, de thalassomelite tactans, c. 16. lib.5. quod contrarium est τῷ πεπισσωμένῳ.

S Lib.4. rationis victus in morbis acutis.

T Seneca controuersia 4. lib.6. *Venenum Cato vendidit: Quærite an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.*

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc[a] venisse [1] sestertiis lxx. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, [2] quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque ita in [3] furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id [4] edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruáve in panno subdidere [5] calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos [6] insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdito pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multò tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum[b] anno tantùm eo prodest. Aiunt & [7] cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius [8] qui momorderit, vt iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus

1 H.S.xxx.CH.
2 quæ è cibo. CH.
3 fumum. CH.
4 bibendum. Vet.
5 calci. aut canis ipsius. Vet.
6 imposuere. Vet. inseruere. CH.
7 cristam galli. Vet. & CH.
8 quem canis mom. Vet.

sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirũdinis combusti: membrana siue senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo [9] trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habentibus. [10] Remedium est fimũ caballinum aspersum aceto, & calfactum [11] in fico impositum. Minùs hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, vsque in [c] prouerbium discordiæ venisse. Qui in vrinam [12] canis suam egesserit, torporem lumborum [13] dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa alij [14] chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis [d] ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, [15] in hyssopo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorúmque astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum [16] Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ [17] [e] catulus, vt suprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum [f] Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum vẽtriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, mustela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

9 ex vino trita. CH.
10 Remedio fimum, CH.
11 cum fico. Vet.
12 rabiosi canis. Vet.
13 sentire dicunt. CH.
14 Chalciden, alij melius putant, vt infrà lib. 32. cap. 3. & apud Arist. de animal. lib. 8. capit. 24. Calcicen. CH.
15 cum œsypo decoctum in mulso. Vet.
16 lenta. CH.
17 catulis vt sup. dix. præparatis. CH.

ANNOTATIONES.

a In singulas libras.
b Annua vis medicamenti, vt & vermiculorum phalangij lanuginosi cap. 4. huius libri.
c Vetus prouerbium est. κύων ἐς τὸν λίθον ἀγανακτοῦσα, canis in lapidem sæuiens: in eos qui mali causam autori non imputant, vt si quis iracundiæ vitium iuuentæ, non stultitiæ tribuat. Plato lib. 5. de Repub. eos qui cæsos spoliant, facere vt canes ait, in lapidem sæuientes, omisso eo qui iecit. Pacuuius in armorum iudicio, *canis cùm percussus est lapide, non tam illum qui se icit, quàm eum ipsum lapidem quo icta est, petit*, Erasmus. In opinione vulgi fuit, quibus in ædib esset lapis à cane morsus, discordia, & intestinis dissentionibus omnia perturbari. Itaque si quando viderent vnà habitantes discordes, rixisque & iurgiis inter se discrepantes & tumultuantes, lapidem à cane morsum in ea domo familiaque esse dicebant.
d Ex illius felle, quod efficax est contra aspides, cætero venenum supra ibid.
e In fictili nouo crematus, vt dictum est initio huius capitis.
f Quæ multis medicatis herbis pascuntur.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

Alopecias replet fimi [1] pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularũ muli vel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (vt Varro noster tradit) murinum fimum, quod [2] item [a] muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, priùs folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum vtuntur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita vt sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantùm. Nullum animal minùs docile existimatur, minorísve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem [b] Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius vstum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & [c] sinapi. Quidam ex aceto vti maluerũt. Quæ de herinaceis dicuntur, omnia tantò magis valebunt in [d] hystrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari possit, [4] minutim findenda est: ita myrteo oleo permisto cineres capillorum defluuia continẽt. Efficaciùs virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum vtiliùs admisto sale, & adipe vrsino, & cæpa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris disco

1 pecudis cinis cum oleo cyprio. CH.
2 idem muscerdam. Vet.
3 herinaceo. CH.
4 minutatim scindenda. Vet.

discoquunt, contenti semel in mense vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo vase[5] permistum illitúmque deraso capite nigritiam[6] capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idq; in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius vtũtur cum vino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte[7] concubia in plumbeum vas condũt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cauendúmque ne exhulcerent altè. Posteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent.[8] Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. [9] Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia,[10] illita capiti, donec inarescat. Capitis doloribus[e] remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum[f] peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ[11] alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij ossa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo[12] cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: gallinaceúsque si inclusus[13] abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circũligatísque, vel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurem cũ ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatũ, quod remedium pluribus[14] sémperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc &[15] vulneribus[g] tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro verò profluentem, anseris sanguis, aut anatis[16] infusus: adépsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutinò[17] pascentis hirundinis caput præcisum, maximè Luna plena, lineo panno[18] adalligãt capitis doloribus licio:[19] aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur:[20] œsypũ cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarum, fimíque murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidium pondus denarij, promittitur, additis[h] duabus sextis denarij è stibi, vt omnia œsypo illinantur, item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulsos renasci non patitur fel herinacei: ouorum stellionis liquor: salamandræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole[21] coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumáque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli VII. dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur, in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus[22] maximum, quibus[23] pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle mallebat quàm hyænæ[24] curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines[25] oculorum. Murium capitum caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multóque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimùm confert:[26] stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinísve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue cum thure. Sic &[i] solatis prosunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi succo ad cyathum[27] vnum, & thuris [28][k] manna vna, atque ita suffusiones oculorum & caligines inũgere vtilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculisq; enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum consequũtur,[l] & stomachi totiúsque[29] corporis tẽpestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur.[30] Quidam & viperis vtũtur in cibis.

5 oleo permistũ. Vet.
6 capilli. CH.
7 inconcubia. CH.
8 Lindines. CH.
9 Prorigines. CH.
10 illito. Vet. linito capite. CH.
11 adalligantur. CH.
12 & cedrio. M.
13 abstineat. Vet.
14 semper. M. sæpeq;. Vet.
15 vlceribus. M.
16 infusus sistit. Vet.
17 nascentis. Vet.
18 alligant. CH.
19 aut cum cera. Vet.
20 œsypumque. Vet.
21 decoctum. CH.
22 maximum, in CH. d.
23 plumæ aurium micant. Vet.
24 curare. CH.
25 oculorum, in CH. d.
26 & stibi. Vet.
27 valum. CH.
28 mira. Vet. mammã vnam. CH.
29 corporis temperiẽ ac seras ætates. Ex Diosc. corporis festiuitates. Marcellus apud eundem.
30 Quidam & attollitur viperis vtuntur. CH. Quidam vt tollatur & vip. vtan. &c. Alij. Lego, Quidam elephas vt tollatur, & vip. vtun. Dal.

cibis. Primùm omnium[31] occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent, donec liqueſcat[32] [m] humor, quatuor digitorum menſura[33] vtrinque præciſa, exemptíſque interaneis diſcoquũt in aqua, aut oleo, ſale, anetho,[34] & omnibus aut ſtatim veſcuntur, aut[n] pane colligunt vt ſæpius vtantur. Ius præter ſuprà dicta[o] pediculos è toto corpore expellit, prurituſq́; etiã ſummæ cutis. Effectum oſtendit & per ſe capitis viperini[35] cinis. Vtiliſſimè oculos inungunt. Itémque adeps viperinus. De felle non[36] audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam (vt ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpentium venenum. Anguium adeps ęrugini miſtus, ruptas oculorum partes ſanat, & membrana ſiue ſenectus vernatione eorum exuta, ſi adfricetur, claritatem facit.[37] Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſimiliter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, miſto felle cum melle Attico[38] inunguntur nubeculæ & caligationes ſuffuſioneſq́; oculorum. Eadem vis & in vulturino felle eſt cum porri ſucco, & melle exiguo. Item in gallinacei[39] felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad ſuffuſiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimũ quoque gallinaceorum, dũtaxat rubrum, luſcioſis illiniendum monſtrant. Laudant &[40] gallinæ fel, ſed præcipuè adipem, contra[41] puſtulas in pupillis.[42] Has ſcilicet eius rei gratia ſaginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admiſtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneíſque pyxidibus adſeruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pauones fimum ſuum reſorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur.[43] Fimum columbarum ex aceto[44] ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anſerinum, ſanguis anatũ contuſis oculis, ita vt poſteà[45] hyſſopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per ſe verò ad claritatem, dorcados. Hippocratis[46] (vt putant) autoritate adiicitur, quòd in argentea[47] pyxide[48] id ſeruari iubent. Oua perdicum in vaſe æreo decocta cum melle, hulceribus oculorũ & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum ſanguis, oculis cruore ſuffuſis eximiè prodeſt. In columbis[49] maſculæ efficaciorem putant. Vena autem ſub ala ad hunc vſum inciditur,[p] quoniã ſuo calore vtilior eſt.[50] Superimponi oportet ſplenium è melle[51] decoctum, lanámque ſuccidã ex oleo[52] aut vino. Earundẽ auium ſanguis nyctalopas ſanat: & iecur[53] ouiũ: atque (vt in capris diximus) efficaciùs fuluæ. Decocto quoque eius[54] oculos abluere ſuadẽt: & medulla dolores tumoréſque[55] illinũt. Bubonis oculorũ cinis collyrio miſtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimũ albugines extenuat:[56] itẽ cochlearum cinis: fimũ cenchridis: accipitrum[q] generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ ſuprà ſcripta ſunt, ſanatur. Mel vtiliſſimum oculis, in quo ſunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines diſcuti tradunt. Hirundinũ pullos plena Luna excæcant, reſtitutáque eorũ acie capita[57] comburuntur: hoc cinere cum melle vtũtur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia aſſumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocantur[58] [r] cinædia,[59] quæ & inguinum tumoribus adalligari ſolent, nouem ſingulos ſignis ſignantes, & ſingulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos ſeruant ad oculorum dolores. Alij terram ſubſternunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vaſe annulos includunt è ferro ſolido vel auro: cùm recepiſſe viſum lacertam[60] apparuerit per vitrum, emiſſa ea, annulis contra lippitudinem vtuntur. Alij capitis cinere[61] pro ſtibio ad[s] ſcabritias. Quidam viridem longo collo in ſabuloſis naſcentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Muſtelæ etiam oculis punctu[t] erutis, aiunt viſum reuerti: eadémque quæ in lacertis[62] & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodeſſe, ſi ſerpens viua dimittatur. Lacrymantibus ſine fine oculis, cinis ſtellionis capitis cum[63] ſtibio eximiè medetur. Aranei muſcarij[64] telæ, & præcipuè ſpelũca ipſa

31 occiſis Vet.
32 humor, in CH. d.
33 triúmque. CH.
34 & carnibus. Vet.
35 cinis, quo vtiliſſ. Vet.
36 audaciter. CH.
37 Boæ. CH.
38 vnguntur. CH.
39 felle ad arg. & albug. CH.
40 gallinacei. CH.
41 puſulas. CH.
42 Nec. CH.
43 Fimum quoque. CH.
44 ad alopicia. CH. leg. alopecias.
45 œſypo. Vet. Dioſ. Gal.
46 putant autoritate adiici. CH.
47 pyxida. CH.
48 adſeruari. Vet.
49 maſculis. CH.
50 Superponi. CH.
51 decocto. CH. è melle decocto ſublitum. Dal.
52 ac. CH.
53 ouis. Vet.
54 oculis adluere. CH.
55 illinere. CH.
56 item cocleri fimũ, cinis cencridis. CH.
57 comburunt. Vet.
58 zenichia. CH.
59 quæ, in Vet. d.
60 apparuit. CH.
61 cum ſtibio. Vet. pro ſtibi. CH.
62 cum annulis. Vet.
63 ſtibi. CH.
64 tela. CH.

imposita[65] per frontem ad duo[66] tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduò se ostendat ei[67] cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimũ textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur.[u] Scarabæi viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu[68] eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cũ melle: canini lactis[69] instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali[70] est medicina: constátque[x] vrsos ægros hoc cibo sanari. Anserum[71] quoque & omnium auium adeps[72] præparatur,[73] exemptisq; venis omnibus patina[74] nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: saccatusq; lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minùs putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle,[75] intestinis exemptis discoquitur[76] melle in vase nouo:[77] sed Medici malunt è nardo decoqui vsque ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit,[y] strigili[78] tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari:[79] aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale[80] contusi & ab ictu[81] læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus[82] arcuatim repens, tactúque contrahens se:[z] oniscon Græci vocant, alij tylon:[83] efficaciter sanat[A] aurium dolores,[84] in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non[85] arcuatur,[B] sepa Græci vocant, alij scolopendram,[86] minorem perniciosamq;. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium feruente testa vsta[87] instillatur rosaceo[88] admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam[89] præcipuè:[90] aut si purulentæ sunt, ex aceto: meliùs cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cũ croco, auribus prodest:[91] gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramq; terebret,[92] stridat noctibus. Venantur eum formica[93] circunligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, pòst paulùm[94] extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmque[95] curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt.[D] Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus[96] mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pissełæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculósque, detractis[E] pedibus & pennis. Nos hæc etiam[97] audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit

cum

65 super. Vet.
66 tempora in splenio aliquo, ita. Chiffl.
67 qui medebitur. CH.
68 eius. Vet.
69 instillatus. CH.
70 inest. Vet.
71 quoque, in Vet. d. omniumque auium. CH.
72 cùm præparatur. Vet.
73 exemptis venis. Vet.
74 nouo fictili patina operto. Vet.
75 intestinisque. M. & CH.
76 cum melle. Vet.
77 sed, in M. & CH. d.
78 tepefactum. Vet.
79 aut si vermes terræ cum adipe. CH.
80 contusas. Vet.
81 miseras. CH.
82 arguatum. CH.
83 efficacem narrant ad aurium. Vet. & CH.
84 cum. Vet.
85 arguatur CH.
86 maiorem. Vet. & cap. 2. lib. 20.
87 illinitur. M.
88 admixta. CH.
89 præcipuè instillatur. Dal.
90 & si purulenta sint. CH.
91 ac gryllus. Vet.
92 stridet. CH.
93 circumligata. Vet. & CH.
94 extrahendum. Celebre enim. CH.
95 curam. Vet. M.
96 mylicon. Alij.
97 auditu. M.

cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quicquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandum ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut [98] rheumaticis. Infixa vsque corpori illitas extrahere cōstat. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit [99] columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæq; cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinásque ex iisdem animalibus, aut iisdem generis, sequenti dicemus volumine.

98 asthmaticis. Vet.

99 palumbinū. CH.

10

ANNOTATIONNES

a Suum, boum, murium stercus, sucerda, bucerda, mucerda, atq; adeò hominis, homerda priscis dictum est. ἀπὸ τοῦ ἀμέρδειν, τοῦτ᾽ ἔστι τὸ ἀφανίζειν, dicta hæc volunt, quòd stercus præ fœditate amoueatur à conspectu. In veteri Glossario, rotunda stercora strunti & σπίλαθοι vocantur.

b Leuissimis de caussis talia cognomina diis tributa, vt Herculi Conopionos & Ipoctoni: Apollini, Erythibij, Sminthei, Pornopionos. Vide Rhodig. cap. 7.6. Myagrus autem hic Deus dicitur cap. 28.10. Morem eius sacrificij ab Hercule profectum narrant, qui cùm in Olympia rem sacram Dijs faceret, muscarum infesta multitudine, Ioui ἀπομυίῳ sacris factis, vltra Alpheum illas abegit. Ex hac historia μυιώδη, siue ἀπόμυιον θεὸν, Iouem fuisse intelligimus. Apud Pausaniam lib. 8. nundinis, quæ ad Alipheram Arcadię celebrantur, heroi Myiagro res diuina fit hostiis, vt eius implorato numine, inter immolandum à muscarum proteruia tuti sint. Herculis quidem sacellum, quod in foro Boario fuit, muscæ non ingrediebantur. Inuocabant & Cyrenenses Achorem, vel, vt Nazianzenus ait, Acaron muscarum Deum, protinus abeunte eo tædio. Nā in Actio templo Apollinis cùm panagyris sacra, & saltationes in honorem Dei fiunt, muscis bos immolatur, cuius cruore δικασθᾶσαι, placatæ & saturæ euanescunt & aufugiunt. Rhodig. cap. 30.23. Alex. ab. Alex. cap. 13.1. Lepidè Plaut. in Mercatore muscam curiosum exploratorem vocat.

Nequicquam abdidi, abscondidi, abstrusam habebam,
Musca est meus pater: nihil potest clam illum haberi.

c Quo ad ruborem vsque fricetur cutis capitis.

d Est enim histrix Aphricanus herinaceus.

e Serenus de medendo capiti. *Profuit & cochleis frontem tractare retectis*: vel, vt alij legunt, *tractare minutis*.

f Perfecta & iusta sua magnitudine absolutæ.

g Quæ in tonsorum officinis recentia tractantur, vel tondendo radendoque fiunt.

h Scrupulo vno. si pro drachma denarium pendimus.

i Quibus ex insolatu ephelides faciem & os maculant.

k Mica, id est, grano. χόνδρον λιβάνου Archigenes dicit apud Galenum lib. 3. κατὰ τόπους.

l Quid si legas, & stomachi totiúsque corporis temperiem, ac seras ætates &c? vt sit quod Dioscor. ait, μακρογήρως γίνεσθαι τοὺς ἐσθίοντας, qui vescuntur longam senectutem agere.

m Earum venenum in folliculis reconditum ad dentium radicē.

n Tritas & orobi farina exceptas colligunt, ac pastillos formant. Galen. lib. de Theriaca.

o Dioscorides scribit quosdam putare viperarum esu pediculos procreari: id autem esse falsum.

p Imò quoniam in aliis partibus venæ non sic detectæ & nudæ sunt.

q Nempe tynunculum, de quo vide cap. 37. lib. 10.

r In cinædi piscis cerebro inuentos, cap. 10. lib. 37.

s Genarum. τὰ τῶν βλεφάρων τραχώματα.

t Imò potiùs confossis.

v Is est aut buprestis, aut scarabeus longipes.

x Suprà cap. 27. lib. 8. Aelianus cap. 3. lib. 6. animal.

y Instrumenti loco strigil fuerit, quod ἀτιγχύτλω Græci vocant.

z Confundit oniscorum historiam, cum descriptione millepedæ. ὀνίσκος, πολύπουν τι ζωύφιον Suidæ & Gal. 3. κατὰ τόπους: quibusdam κουβαρὶς, & τύλος, à callosa & compactili cute, Latinis multipeda, cutio, porcellio. At millepeda, siue cētipeda, μυελόπους interpreti Nicandri in Theriacis, ἴουλος Suidæ, Columellæ eruca hirsuta est, quæ olera & vites rodit. Millepeda etiam scolopendra dicitur. Vide quod annotatum est suprà cap. 1. lib. 23. & 25.22. & 2.20.

A Aurium doloribus cum rosaceo triti & cocti medentur porcelliones, se in pilæ rotunditatem conuoluentes, & conglobantes, quos multipedas etiam vocant: non autem millepedæ, quod autor quispiam fide dignus tradiderit.

B A sepe scolopendra diuersissima est. Fallitur Plinius.

C Ad erosos dentes cum rosaceo calfactam auribus instillari, & dentium cauernæ indi præcipit Archigenes lib. 5. κατὰ τόπους.

D Molles, insecta sunt oblonga, & teretia, colore subrubra. Reperiuntur in saccis & arcis farinariis. Auidissimè lusciniæ iis vescū tur, illarúmque esu à morbis familiaribus liberātur. σιτοφάγους quidam eas vocant, quòd farina nutriantur: Dioscorid. lib. 2. cap. 38. ἐν ἀρτοκοπείοις εὑρισκομένας appellat. μυλικοὶ, siue μύλοικοι, quæ & μυλακρίδες siue μυλακρίδαι, & μυλαβρίδες, & Hesychio μυλακρίαι, scarabeis siue cicadis similes, in moletrinis, & pistrinis gignūtur, colore quidem nigro, sed ob farinam conspersam albicantes. Fœtidæ Græcis βδέουσαι, quasi βδελυκταὶ, vel βδελυττόμεναι, abominandæ, in aggeribus terrenis & apricis inueniuntur, cimicum modo putidæ.

E Sic Andromachus lib. 3. κατὰ τόπους Galeni, & Archigenes lib. 5. laudant σίλφας ἄνευ πτερῶν.

20

30

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAP. I.

MAGICAS vanitates sæpius quidem [1] antecedentis operis parte, vbicunque causæ locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque[2] etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimùm in toto terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, [3] quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ [4] mentis complexa in vnam se [5] redegit. Natam primùm è[6] Medicina nemo [7] dubitat, ac specie [8] salutari irrepsisse velut altiorem[9] sanctiorémque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísque promissis addidisse vires religionis, [10] ad quas maximè etiamnum [11] caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque [12] suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum [13] fastigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum [14] regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à [a] Zoroastre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an posteà & alius, nō satis constat. Eudoxus, qui inter sapientię sectas clarissimam, vtilissimámque eam intelligi voluit, Zorastrem hunc [b] sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit [15] Azonacem, ipsum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidētibus, præterea nec claris nec continuis [16] successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos [17] habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque [18] Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmocenidam, [19] quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantúmque operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeò vt totum opus non aliunde constet. Siquidem [c] Protea & [d] Sirenum cantus apud eum

1 antecedente. CH.
2 etiamnum in paucis: tamen. M.
3 quandoque. CH.
4 menti. Vet.
5 redigit. CH.
6 è, in CH. d.
7 dubitauit: specie. CH.
8 salutis. Vet.
9 sanctioremque Medicinam. CH.
10 ad quam. Vet.
11 adligat. Vet. adlegat. M.
12 suggessit. Vet. successit. Alij Vet.
13 fastigium. Vet.
14 legibus. M.
15 Agonacen. Vet. Agoneten. CH.
16 successoribus.
17 habent, qui soli nominantur, Apusorum & Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum, & Araban Tiphocum, aut Assyrium Tarmoendan. CH.
18 Marmaridrum. M.
19 Hac vltima clausula non legitur in CH.

eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique &[20] inferorum euocatione hoc solùm agi. Nec posteà quisquam dixit, quonam modo venisset[e] Telmessum religiosissimam vrbem, quando transisset ad[21] Thessalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe[f] alienæ[22] gentis. Troianis itaque temporibus[23] Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem[24] Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque litterarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam[25] cognominarit fabulam, complexam ambages[g] fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem[h] è propinquo primum[26] intulisse, ad[27] vicinas vsque superstitiones ac Medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota[28] Thrace Magices fuisset. Primus[29] extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea[i] Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus:[30] ac velut semina artis portentosæ[31] sparsisse, obiter infecto, quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulò ante hunc ponũt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maximè Osthanes ad rabiem, non auiditatem modò scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam[32] animaduerto summam literarum claritatem gloriámque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exiliis veriùs, quàm peregrinationibus, susceptis. Hanc reuersi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus[33] Apollonicem Captidenem &[k] Dardanum è Phœnice illustrauit, voluminibus Dardani[34] in sepulcrum eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis: quæ recepta[35] ab aliis hominum atque transiisse per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fásque omne deest, adeò, vt ii qui cætera in viro illo probant,[36] hæc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc, pariter vtrasque artes effloruisse, Medicinam dico, Magicénque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à ccc. vrbis nostræ anno. Est & alia[37] Magices factio, à Mose[38] &[l] Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem.[m] Tantò recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant[39] itaque & apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliísque argumentis, quæ[40] priori volumine exposui.[41] dclvii. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne[n] homo immolaretur:[42] palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, &[43] hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego[44] hæc cõmemorem in arte Oceanum quoq; transgressa, & ad naturæ inane[45] peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto.[46] Nõ satis æstimari potest, quantùm Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

20 inferũm. CH.
21 Thessaliæ urbes, quæ. Alii Thessalas matres CH.
22 aliena gente. Troianis vtique temp. CH.
23 cùm Chir. med. cont. esset, &. Vet.
24 illis. Hermol.
25 cognominaret. CH.
26 protulisse, ad vicina (nempe Maricam) vsque super stitutionem (lego, super institutionem) Medicinæ prouectum. CH.
27 vicinos. Vet.
28 Thracia. Vet.
29 quod extat. Vet.
30 ac in Vet d.
31 sparsit. Vet. is. sparsit. obiter infecto, quac. commemorant mundo. CH.
32 animaduertam. M.
33 Apollo bechẽ coptitem. CH.
34 à sepulchro. Vet.
35 ab aliis, atque trãsiisse per hominum memoriam. Vet.
36 hanc eius esse operam. M.
37 Magicis. CH.
38 Iochabela. Ioseph Vet Iochabeda. Hieronymus.
39 certè. CH.
40 priore. CH.
41 dcl. CH.
42 palamque fit in tempus sili vt sacra prodigiosa. Celebratio Gallias CH.
43 hos. Vet.
44 hanc comm. artẽ Ocean. quo transgressam, & ad nat. in. pernectam 2. M.
45 peruecta in Britanniam, quæ hodie eam Vet.
46 Nec. CH.

ANNOTATIONES.

a Eum primum Bactrianis imperasse credunt, temporibus Nemroth. Quidam Zoroastrem Abrahamum fuisse contendunt.

b In annorum supputatione Plinius fallitur. Plutarcho lib. de Iside & Osir. is bello Troiano antiquior fuit annis sexcentum.

c Oceani & Thetydis filium, vaticinandi peritissimum, phocarum & piscium marinorum pastorem. Fuisse regem Ægypti narrat Herodotus, Menelaóque vxorem, Paridi ad se vi tempestatum appulso & diuersato ereptam, cum vniuersis opibus restituisse. Homerus Odys. refert eum subinde alias atq; alias formas assumpsisse prout libuisset. Huius mutabilitatis caussam Diodorus refert Ægyptiorum principum consuetudinem, qui ornatus & maiestatis gratia, tauri leonis, draconis capite, arborib⁹, igne, & alijs hoc genus insignibus ornarentur.

d Parthenopes, Ligyæ, Leucosiæ, filiarum Calliopes & Acheloj, de quibus Homerus 12. Odys.

e Ad fines Lyciæ positam cap. 27. lib. 5. celebrem sacerdotum collegio.

f Magos enim Persæ suos sapientes vocant.

g Apparatus veneficarum Thessalarum describitur apud Apul. & vt ille ait, feralis officina, lib. 3. Asini. *Omne genus aromata, ignorabiliter laminæ literatæ: infelicium nauium durantes claui: defletorum & sepultorum cadauerum exposita multa ad modicũ membra, hic nares & digiti, illic carnosi claui pendentium, siue suspendio necatorum: alibi trucidatorum seruatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca caluaria. His videlicet comparatis, ac decantatis fibris (pecundum) spirantibus, vario latice litabant, nunc rore fontano, nunc lacte vaccino, nunc melle montano, mulsa etiam libantes &c.*

h Proximis seculis.

i Colum. lib. 10. Dardaniæ veniant artes, id est, magicæ, ab hoc Dardano, cuius commentariis perlectis doctissimus euasit Democritus. Apuleius, vel ipse Dardanus, vel quicunque alius post Zoroastrem. Euseb. 2. προπαράσκ. ἀπὸ ὁ Δάρδανος ὁ μύθος θεῶν καταδιδάξας τὰ μυστήρια. Brod. cap. 10. lib. 4.

k Cyprianus de Idolis. *Et magis inde est (à dæmonibus) ad perniciosa vel ludicra potentatus, quorum tamen præcipuus Osthanes formam Dei veri negat conspici posse &c.*

l Iamne

l Iamnes & Mamres Pharaonis Magis fuerunt, quibuscum Moses disceptauit.
m Hanc quidam intelligunt Christianismum, expositum Cyprüs à Diuo Barnaba. Quidam Paphiæ Veneris sacerdotes.
n Vide quæ adnotata sunt in cap. 5. lib. 36.

De speciebus Magiæ, Neronísque & magorum detestatio.

CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque [1] & ex aqua, & ex sphæris, & ex aere, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibúsque, & multis aliis modis [2] diuina [3] promittit: præterea vmbrarum, inferorúmque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsáque comperit: quippe non citharæ tragicíque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius [4] voluit. Nemo vnquam vlli artium validiùs fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium [6] aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, [7] quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potiùs & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profectò sacra, barbari licèt feríque ritus, non mitiora, quàm cogitationes eius, fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quędam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, vt cerni [8] non possint. [a] Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam [9] hominem immolare etiam gratissimum. Magus ad eum [10] Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideò prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in [11] maria, aliísque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum [12] adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis vmbras, sed in his veneficas artes pollere, non Magicas. [13] Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cùm adolescétibus nobis visus Apion Grámaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto [14] vocaretur osyrites, diuinam, & contra omnia [15] veneficia: sed si [16] ea erueretur, statim eum qui eruisset, mori. Séque euocasse vmbras ad percontandum Homerum, [17] [b] qua patria quibúsque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

1 & aqua, & sphæris, & aëre, &. CH.
2 diuinationes. Vet.
3 promit. CH.
4 valuit CH.
5 discentis. CH.
6 non alia. CH.
7 quòd,
8 obstet, CH.
9 homines. CH. facile: hominem. Alij.
10 Mithridates. CH.
11 mari. CH.
12 abduxerat. CH.
13 Quæret al. quæ sunt. M.
14 vocetur osipitis sunt. M.
15 veneficia vtilem. Vet. veneficia. C.
16 tota rueretur. CH.
17 quanam. CH.

ANNOTATIONES.

a Suetonius in Nerone cap. 51.
b Apud Gellium cap. 11. 3. Varro.

ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν ὁμήρου·
σμύρνα, ῥόδος, κολοφῶν, σαλαμίν, χίος, ἄργος, ἀθῆναι.
Capella Homeri candida hoc tumulum indicat
Quod ara Ietæ mortuo faciunt sacra.

Versus hos longa oratione Magius exponit cap. 1. 3. Constat in Io insula extremum diem obiisse, vt tradit Halicarnass. ἀθυμίᾳ καὶ μαλακίᾳ, lãguore & imbecillitate virium; vt alij mœrore, quòd à piscatoribus ænigma hoc propositum soluere non potuisset, ὅσα ἕλομεν λιπόμεθα, ὃ δ' οὐχ ἕλομεν φερόμεθα. Eius sepulchro Ietæ versus hos insculpserunt.

Ἐνθάδε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει
Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον ὅμηρον.

Cumanis & Ionibus τυφλοὺς ὁμήρους dici Plutarchus autor est. Magi[a].

De Talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera.

CAP. III.

PEculiare vanitatis sit argumentum, quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis, defossas sepultísque similes. Nullis æquè credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: vt si quis cor eius recens palpitánsque [1] deuorarit, [2] diuinationis & rerũ efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmãt. Cæterò ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus [3] aduersari eas, quoniam & terra orbitis (vt diximus) depressa aduersatur. [4] Cæterùm dentium doloribus (vt iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus

1 deuoret. CH.
2 diuinationem rerum. Vet.
3 aduersarios. CH.
4 Cæterò. CH.

instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circunscarificato eo qui doleat: aut draconis os è spina: item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Huius maximo dente circunscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodillum captant. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluūt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dētifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense [5] iubeant mandi, dolorésque ita [6] caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusíque auriculæ, [7] cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in [8] testa. Prosunt & cum mori radice in aceto [9] scillite decocti, ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba [10] Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam [11] erucæ brassicæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ, quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cū oleo tedæq; resina calefacta, & auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus & rosaceum, eadē cauis indita, vt sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, [12] Canis ortu [13] angues candidos membranam [14] exuere, quoniam nec in Italia visum est, multóque minùs credibile in tepidis [15] regionibus tam serò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores [16] minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum [17] cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, [18] fistula salua, [19] adacto dente vel gingiua scarificata, proiectóque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, [20] pruritum quidem intolerabilem facit: & ideò tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

5 iubent. CH.
6 cauere. CH.
7 in appositam aurem. CH.
8 testo. CH.
9 scillicio. CH.
10 quæ Veneris labrum appellatur, inuenitur. Vet. & M. Veneris labrum appellata inuen. Vet. alij.
11 vrucæ. M. & CH.
12 circa Canis ortū. CH.
13 angueis candida membrana exui. M.
14 eam exuere. CH.
15 regionum. CH.
16 mitigat. CH.
17 à cui9 parte. Vet.
18 fibula sola. Vet.
19 tacto. M.
20 sed pruritum id quidem. Vet.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.

CAP. IIII.

ORis saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si [a] feruentia os intus [1] excusserint, lacte canino statim [2] sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod [b] asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam & butyrum addunt. Si verò [3] vitiligines sint, fel caninum priùs acu compunctas. Liuentia & suggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues consecti membranas calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & [c] minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideò causticis [4] commiscetur, psorísque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas [d] Herculaneas [5] appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. [e] Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè,

1 exusserint. CH.
2 sanabuntur. CH.
3 vel lentigines sint. M.
4 miscetur, psorisq; & lentig. CH.
5 appellari. CH.

6 & geria. CH.
7 mulinas. CH.
8 melle ficcato & tonſ. CH.
9 potu. CH.
10 efficaciſsimas. CH.
11 & ex aliis ſmegma. Vet. & in iis ſimillimas. M. & miſsima. CH.
12 vt toto anno non metuatur M vt toto anno metuatur. CH. ſic dictum vt Horatio, pennâ metuente ſolui. B
13 Multipedam. Vet. Index. & cap. vlt. lib. 29.

maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cum hircino ſeuo illita lichenas ex facie tollit ſeptica vi, vt ſuprà dictum eſt. Vulturinus ſanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam eſſe diximus) radice [6] & cedria tritus, contectúſque braſſica lepras ſanat: item pedes locuſtarum cum ſeuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & ſubactus. Vtiliſſimum & in facie mel, in quo apes ſint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, ſi quis nares [7] murinas oſculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priuſquam herbam guſtauerint, in vmbra arefacto. Vua ſucco cochleæ acu transfoſſæ illita, vt cochlea ipſa in fumo ſuſpendatur. Hirundinum cinere cum [8] melle: ſic & tonſillis ſuccurritur. Tonſillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum paſſo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impoſitum extrà. Aſperitatem faucium & diſtillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, dèptóq; tantùm [f] terreno conteri, & in paſſo dari [9] potui. Sunt qui Aſtypalæicas [10] efficaciſſimè putant, [11] & in iis ſmegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut ſi quis manibus, quibus eum contriuerit, tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſimè ſuccurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſyluestrium. [g] Figura nidorum eas deprehendit. Multò tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, [12] ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginam vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. [13] Millepedam illini anginis, efficaciſſimum putant. Alij x x i. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permiſtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

ANNOTATIONES.

a Acris & feruidi humoris defluxus. Feruentia oris vlcera ἄφθας vocat.
b Amarore ingratum, quoniam è buxi flore apes colligunt.
c Vide cap. 6. & 14. huius libri.
d Aliis maiores, grandiores, atriores.
e Bupreſtis & ſylueſtris oleris genus eſt, de quo ſuprà cap. & lib. 22.
f Quod in illarum extrema parte cœnoſum conſpicitur ac veluti lutoſum.
g Nam aliæ, quas apodas vocant, in parietum fiſſuris oua ponunt, nec nidos extruunt.

Ad ſtrumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores.

CAP. V.

1 & cibo. CH.
2 fœminas. CH.
3 miſtus oleo, vel illitus, vel cũ cera. CH.
4 aut auenacea. CH.
5 paſtillos, conduntque pyxide. Vet.

STrumis exhulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in vino: [a] non tamen ſectis admouetur. Aiunt [1] & in cibo ſumptam idem efficere. Vel cineri eius ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: poſt dies x x x. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vaſculo ſeruant. Ad [2] fœminarum ſtrumas veteres cochleæ cum teſta ſua tuſæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aſpidum cum ſeuo taurino imponitur. Anguinus adeps [3] miſtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Ediſſe quoque eos medios abſciſis vtrinque extremis artubus aduerſus ſtrumas prodeſt: vel cinerem bibiſſe in nouo fictili ita crematorũ: efficacius multò inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent: item fimum columbarum per ſe, vel cum farina hordacea [4] auenaceáve ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiuſdem contritum inter manus illinunt, & triduò non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio eſſe ſtrumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tuſum digerunt in [5] paſtillos pyxide ſtannea, & vtuntur ad omnia quæ intumeſcunt, & quæ apoſtemata vocant, quæq; in ceruice

uice sint: vesicque suilla tunc vetant. [b] Tauri vocantur scarabæi terrestres, ricino [c] similes: [d] nomen cornicula dedêre. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & [6] podagris. Triduo non abluunt: prodéstque hæc medicina in annum. Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, paritérque cum his arescunt. Alij viperam circa canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediâ comburunt, dein cinerem eum dát bibendum ter septenis diebus, quantùm præhenditur ternis digitis: sic strumis medentur. [e] Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et [7] millepedis vtuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra virus proficit. [f] Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunque partis si catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idq; [8] in exenterato [9] profusóque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit [10] hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos [g] Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. [11] Transiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte.

6 podagris, triduoque non abluût. Prodest hæc medicina. Vet. podagris. Triduo non abluunt: omniaque his adscr. quæ nos in gryl. retulim⁹. Prodéstque hęc med. in annum. Sic quidã.

7 multipedis. Vet.

8 in, M. d.
9 perfuso. Vet. & M, Chiffletius legit, proscissóque viuo: quomodo Tertullian. dixit, viuorum profectores.
10 homini. Vet.
11 Transire morbos. M.

ANNOTATIONES.

a Si vlcus manu factum fuerit, tentante cheirurgo illas excindere.
b κάραβοι vel σκάραβοι Arist. cap. 19. li. 5. histor. vulgò, *Cerfs volants*.
c Colore non magnitudine, aut figura corporis.
d Vide posthac cap. 11. proximum.
e Paulus cap. 26. lib. 3. ex auctoritate Galeni vult linum infectum esse purpura, idq; valere ait ad παρίσθμια, καὶ ὅσα πρὸς τράχηλον.
f τῶν σπλάγχνων significationem Plinius potiùs, quàm τῶν ὑποχονδρίων reddidit.
g A Melita Illyrici maris insula, quàm vulgò *Meleda* nuncupant.

De pulmonum vitiis, iecoris, & sanguinis reiectionibus.

CAP. VI.

P[1]Vlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóque sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, vt numero impari [2] sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, [3] ex his Solitanæ: Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. [4] Laudatæ & ex insulis Caprearum. [5] Nullæ [6] autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habent: [7] necnon [a] syluestres, stomacho [8] inutiles, aluum soluût. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore [9] stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ [b] aceratæ vocantur, [10] latæ [11] multifariámque nascentes, de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillantiones sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. [12] Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita vt ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij [13] centipedam vocant, & ex aqua [14] calda dari iubent. Cochleæ in [15] cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, [16] ex passi cyathis

1 Pulmonum quoque vitiis. CH.

2 sumantur. CH.

3 exin Solitanæ, Astyp. & Sic. Vet. & CH.
4 nascuntur, laudatæ, & ex insulis Caprearum. M.
5 Nullis. CH.
6 autem earum cibis. Vet.
7 necnon, in Vet. d.
8 vtiles. CH.
9 stomachi quæcunque latiores, traduntur, viuæ cum. Vet.
10 latè. Vet.
11 multifariam. CH

12 Iocineris. CH.

13 centumpedũ. CH. puto gloss. τὸ centipedam.
14 calda, in CH. d.
15 cibis, his. M. cibos dantur his. Vet.
16 vel ex. Alij.

cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimùm nouem. Aliqui singulas primo die dedêre, sequẽti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod [17] tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, [18] vt aliqui arbitrantur: [19] nec pauciores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his xx. torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas sanguinémque expuentibus. Est qui cochleis illotis [c] protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint [20] emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iisdem portionibus [21] potus manè atque vesperi in vino [22] si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta [23] sunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post [24] hæc iubent eum in pariete dormitorij eius [25] tectóve includi, & obsignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus si viuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem [26] superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item coclearum cinerem cum semine lini & vrticæ addito melle, donec [27] persanet. Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui [28] medetur, suspensa, vt egrediens reuerténsque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel in quo apes sint emortuæ: araneus, & maximè qui [29] lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ [30] cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori [31] stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo [32] succo bibitur. Lacertæ virides decisis dedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in [33] aduersum à suffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellauimus, medetur denarij pondere ex [34] vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

17 troxalis. Aelianus cap. 19. lib. 6. Animal.
18 vt aliqui autores arbitr. alij nec pauc. Vet.
19 nec pauci auctores hoc esse quod grylli vocentur. CH.
20 demortuæ. CH.
21 flos potus. Vet.
22 si febres absint. CH.
23 sint. CH.
24 hoc. CH.
25 tectorioue. CH.
26 superinligant. Alij duu dierum. CH.
27 persanent. CH.
28 medeatur. CH.
29 lycus. CH.
30 cibus. CH.
31 stellionis transmarini &c. decocti. Vet.
32 succ⁹ bibitur. Vet.
33 auersum. CH. auersum. ac suffraginem. M. auersum à suffragine. Vet.
34 vini. Vet.

ANNOTATIONES.

a In cochleario minimè clausas, aut pastas. Altiles esse, & saginarj, vide apud Varronem cap. 14. lib. 3.

b Aceratæ cochleæ, aceris modo virgatæ, & discurrentibus lineis maculosæ: vel tam exiguis & breuibus corniculis, vt ferè nulla videri possint: ἄνευ τῶν κεράτων. Quidam legunt ceratæ, nempe cerei coloris. Cochleas rubras vulgus appellat.

c Primarium, quod in lacum sponte fluit, minimè tortiuum.

Ad dysentericos, & ventris mala, remedia. CAP. VII.

Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus vetus, seuum ouium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibúsque ac cute, [1] decoctúsque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contrita, atque in vase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus [2] subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, vt cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maximè inueniuntur, vtilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: [3] exq; eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et si maior [4] fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. [a] Vel si in alio, [5] cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo iisdem [6] medetur, sed veteris gallinacei vehementius. Salsum ius aluum ciet. [b] Membrana gallinarum tosta & data in

1 decoctus æquè, & cibo. CH.
2 subferuefacta & in potu data. Vet.
3 ex eo. M.
4 fluitio. M.
5 cum tubulo stanneo illinitur. Vet.
6 medetur: sed veteris gallinacei salsum ius vehemẽtius aluũ ciet. CH.

data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autẽ à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulæ. Mel, in quo sint immortuæ apes, decoctum. Grauissimum vitiũ ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine:[7] etiam illito[8] ventre subuenire. Sistit aluum[9] & cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum[10] cũ ventriculi membrana, quæ abiici solet, inueterata, admisto papaueris succo. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, vtilissimus, vel si manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent:[d] maciem enim facit. Sistit & anatum mascularum sanguis.[11] Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è vino potus: palũbus ferus ex posca decoctus:[e] apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod prætereà traditur in torminibus, mirũ est. anate apposita ventri transire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curãtur, in quo sunt apes immortuę decocto. Coli vitium efficacissimè sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase nouo cum plumis exuri iubent, conteríque in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidã cor eius adalligari femini: alij recens tepénsque adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus [f] colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodã [12] facto crudis laterculis[13] in formam camini, atque vt sacrum peractum erat, obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata cõficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. [14] Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquàm videant, applicentur triduo stomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, [g] trãsire vim morbi, postremò exanimari, dissectísque palàm fieri[15] ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi [16] quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caueri dolorem tradunt:[17] aut[18] per dolorem, si quis aquam [h] per pedes fluentem haurire sustineat.

7 eúmque etiã. Vet.
8 subueniri. CH.
9 primum cochlea. CH.
10 aut ventr. membra, quæ abiicere solent. CH.
11 Inflationes. M. Inflammationem. CH.
12 facto sacello è crudis. Vet.
13 ad. M. & CH.
14 Sunt, in CH. d.
15 ægritudinis. Vet.
16 quidam. Vet.
17 at præsentem dolorem leuari. Vet.
18 in. CH.

ANNOTATIONES.

a Leg. Vel cũ tubulo stanneo illinitur, &c. Nempe fistula è stanno parata sedi infunditur, præcipuè in teinesmo, vt intestini pars extrema eo sublinatur.
b Ventriculi.
c Dolor, aut inflammatio gracilioris intestini.
d Emaciat, immodica facultate discutiendi.
e Hirundines grandiores.
f Coli dolore.
g Suprà cap. 5. vltimo huius libri.
h Cum ij sordidi abluuntur. Eadem aqua laudatur ad arcendam lippitudinem cap. 4. lib. 28.

Ad calculos & vesicæ dolores, testiúmque & inguinum tumores, & ad panos. CAP. VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso vno ictu interficiatur, priùs quàm in se vrinam [1] reddat: eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minimè posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia[2] vesicæ emendat: item suffitus ex[3] eodem. Quòd si vrinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. [4] Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, vti suspiriosis. Easdẽ exemptas testis tritásque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die vnam, vt[5] stillicidia vrinæ emendent. Testarũ verò inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta [6] edit. Lapillos qui in gallinaceorum [7] [a] vesica, aut in palumbium ventriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum [b] in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum

1 reddat, & eos qui carnem tum. Vet.
2 in vesica. CH.
3 eadem. Vet.
4 Iuuat. M.
5 stillicidium. CH.
6 edat. Vet.
7 ventre. Vet.

cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum[8] dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis:[9c] millepedam oniscon bibisse & in vesicæ doloribus decoctum aguinorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciũt[10] pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cũ rosaceo: aiúntque inuentum Æsculapij esse,[11] & eodē verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia[12] alui succus cochlearum punctis euocatus[13] illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle:[14] vel herinacei, cum vespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Cōdylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque[15] infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucísque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si[d] decidat testiũ alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradũt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, vel cinis[16] eius: mel, in quo apes[17] sunt emortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo:[18] tricesimóque die[e] resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus,[19] interaneísque demptis,[20] reliquum corpus inassatum.[21] In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem cum alumine[22] scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleę contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice[23] aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

8 dirutum. CH.
9 multipedam. Vet.
10 pompelium. CH.
11 eodémque &. CH.
12 ibi. M.
13 illitu repellit. Vet. habet &, repellit, CH.
14 fel her. cum vesp. & anserinus cum cerebro. CH.
15 infricatus. M.
16 earum. Vet.
17 sint immortuæ. CH.
18 tricesimo die soluunt. M. tricesimóq; die resoluuntur. Vet. allo, quæ tricesimo die resoluuntur. Alij.
19 interaneis adeptis. CH.
20 reliquo corpore inassato. Vet.
21 Cibi id. CH.
22 schisto. Vet. & infrà cap. 15. lib. 35.
23 auferunt. CH.

ANNOTATIONES.

a Ventre, aut potiùs ingluuie. Vrinaria enim vesica gallinacei carent.
b Cum fabæ lomento.
c Multipedam dicere debuit. Vide cap. vlt. lib. 29.
d Turpiter propendeat, & demittatur veluti laxatus.
e Resoluuntur: sponte abscedunt, nec ampliùs hærent.

Ad podagras articulorum dolores. CAP. IX.

Podagræ lenis œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto[1] & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij[2] ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eadem

1 ac. CH.
2 ipso aceto mensura. Vet. ipsos acetabuli mensurâ. Alij Vet.

illinuntur cum helxines herbæ ſucco. Quidam ex aceto[3] intriuiſſe contenti ſunt. Quidam[a] ſale cum vipera cremato in olla noua,[4] & ſæpius ſumpto, aiunt podagra liberari. Vtile eſſe & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, ſi inueterato tritóque quantùm tres digiti capiant, bibatur ex aqua.[5] Aut ſi pedes[6][b] ſanguinent cum vrtica: vel pennis[7] eorum, cùm primùm naſcentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis muſtelæ aut cochlearum, & cum amylo vel [8] tragacantho. Incuſſos articulos aranei telæ commodiſſimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint, ſicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præſentaneum eſt & ſeuum pecudis cum cinere[9] è capillo mulierum. Pernionibus quoq; imponitur ſeuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod ſi [10] putrida ſint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel[11] gryllorum crementorũ fauilla ex oleo: item muris ſyluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum ſanat cinis earum, quæ viuæ combuſtæ ſint:[12] fimíque gallinacei cinis exhulcerationes,[13] columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris ſoleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis ſanat. Dentis caballini contuſi farina priuatim[c] ſubluuiem. Lacertæ viridis ſanguis ſubtritus, & hominum & iumentorum pedes ſublitus ſanat. Clauos pedum vrina muli mulæve cum luto ſuo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel ſanguis flocco[14] impoſitus: vermes terreni ex oleo: ſtellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum ſuo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ouium: ſanguis recens murinus illitus, vel ipſe mus diuulſus: herinacei fel: caput lacertæ vel ſanguis, vel cinis totius: membrana ſenectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: ſed ita eroſas aliis, quæ ad perſananda hulcera monſtrauimus, curari oportet.

3 contriuiſſe. M.
4 &, in M. d.
5 Et ſi. Dal.
6 ſanguine tumeant. Vet.
7 eius. Dal.
8 tragacantha. CH.
9 &. CH.
10 pura. CH.
11 grillium. CH.
12 fimi gallinarum. CH.
13 colũbini ex oleo. M. columbini fimi ex oleo. CH.
14 imponitur. M.

ANNOTATIONES.

a Sal is eſt, quem multis aliis locis viperinum vocat.

b In vtroque manuſcrip. exempl. legitur, ſanguinem. In antiquiſſimo codice ſcriptum fuiſſe puto, ſanguine tum: nempe vel contracta ſcriptura, vel deletis literis, & dormitantem aut ignarum ſcribam, ex iis notis effeciſſe ſanguinent: cùm legendum fuerit. Et ſi pedes ſanguine tumeant. Apud Quintilianum in declamationibus aliquoties legimus ſanguinantes, pro ſanguine manantes, & cruore perfuſos. Sanguinantes pedes quidam exponunt, gangræna, carcinomate, ſordidis & malignis vlceribus tentatos cum ſanguinis effluxu. Talibus vrtica prodeſt, & peculiari vi ſanguinem manantem ſiſtit, præſertim è naribus. Sed is morbus plurimùm differt à podagra de qua hic agitur.

c τὴν παρωνυχίαν, Columel. cap. 5. lib. 7. de oue id vſurpat. In homine is morbus eſt, cùm ſub vngue, cocta inflammatione, ſanies alba colligitur: quod ſæpe mulieribus accidit, dum inter conſuendum ſe acu pungunt. Vulgus vocat *vn Piſſechien*. Paronychiæ genus id mitius eſt, ac minus dolore vexat, nec primum articulum digiti corrumpit. Quidam reduuias, τὰ πτερύγια, falsò interpretantur.

Remedia aduerſus morbos toti corpori.

CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe Magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purificatæve contra omnia mala medicamenta. Item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitalíque eius ſub limine ianuæ defoſſo. Minùs mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſſimum animalium in quantùm magnificent ricinum, quoniam vni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis[1] alia quàm morte, diutius in fame viuenti. Septenis ita diebus[2] duraſſe tradunt: at in ſatietate paucioribus[3] dehiſcere. Hunc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit, à pedibus ſtanti interrogantíque de morbo, ſpem vitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere.. Adiiciunt, vt euellatur ex aure læua canis, cui non ſit alius, quàm niger color. Nigidius[4] fugere tota die canes conſpectum eius, qui è ſue id animal euellerit, ſcriptum reliquit. Rurſus Magi tradunt, lymphatos ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere. Eos verò qui à nocturnis Diis Fauníſque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, inteſtiníſque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio[5] noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertiniſque liberari. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphisbænam

1 aliqua. M. alius. Vet.
2 durare. Vet.
3 deficere. M.
4 furere. CH.

mortuam adalligatam, vel pellem tantùm eius. Quinimò arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliúsque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum vtilissima tradunt esse: millepedas, vt in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum vnum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ, à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos, tritósque dimidio denarij pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & posteà. Magnificè laudatur & sanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens sumptus, absciso capite pedibúsque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, [6] vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedêre. Alij in cibo in ligneis verubus inassatum. Operæ pretium est scire quomodo præripiatur, cùm exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in [a] maledictum translatum. Obseruant cubile eius [7] æstatibus. Est autem in [8] locis ostiorum fenestrarúmque, aut cameris sepulcrísve: ibi vêre incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas, quarum angustiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potúmque, & iecur eius: testiculi vuluæq; aut ventriculus inueteratus cum coriandro, vt diximus: item cinis: syluestris verò tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus [9] & capite. Cochlearum cinis addito semine lini & vrticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: vel lapilli è ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum [b] dare. Quòd si pullus is detur [11] incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus sit, liberatur eo malo. Posteà medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septennis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum censent, & in [12] cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

5 nocte frigeratis. CH.
6 tanto vt anguis. CH.
7 æstibus. CH.
8 laxis. Vet. loricis. CH.
9 ac. CH.
10 linctu. CH.
11 incipienti, cùm quis primum &c. malo postea. Medetur. M. & Vet. pullus is, quem primum peperit, in cibo datur incipiente morbo, & cùm quis. Vet.
12 cedrino. Vet.

ANNOTATIONES.

a Criminis notam & probrum. Stellionatus crimen id est, cùm aliquid per dolum & imposturam fit. Vlpianus. De eo multa ex Capro grammatico Cuiacius cap. 26. lib. 19. Obseruat. Theophr. lib. de inuidis animalibus.

b Pullo, quem excluserint, tanquam omnium morborum remedium.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos.

CAP. XI.

MOrbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarij pődere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto [1] mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini

1 cum mulso. CH.

læ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. [a] Auis [2] icterus vocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari [3] galgulum. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam [4] non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, verumetiam inueteratas herinacei carnes quis possit fureti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis [5] certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiosè vitam ludificantur, acceperim. Præcipueq; febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in xii. signa digessere eam Sole transmeante, iterúmque Luna: quod totum abdicandum paucis [6] exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritísque cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & vnguibus gallinaceorum: si Luna, [b] radiis barbísque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittariũ, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & [7] adiiciunt satiuæ: si Aquarium, è buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certè verisimilia ponemus, sicut & lethargum [c] olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere vsto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant vtile. In quartanis medicina [d] clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primúmque ea, quæ [8] adalligari iubent: Puluerem, in quo se accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viuentis exemptum. Muris rostellum auriculásque summas [9] roseo panno, ipsumq; dimittunt. Lacertæ [10] viridis viuæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum qui [11] pilulas voluit. Propter hunc [e] Aegypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & [12] alium adalligant Magi, [f] cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur [13] fullo, albis guttis, dissectum vtrique lacerto [14] adalligant: cætera sinistro. Cor [15] anguinum sinistra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec scorpionem dimissum, nec eum qui [16] alligauerit, videat æger triduò. Post tertium circuitum id [g] condat. [17] Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm [18] pennas germinent. Alios è spinosis fructectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleásque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inueteratúmque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutem pondere [19] sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorũ gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit [h] phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neq; ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura [20] efficacior esset [21] ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire, in [22] longissimis morbis vtilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam [23] miseria spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso specu toto resina ceráque imposita vtrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo [24] vase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & [25] anserinum adipem, & oleum myrteum. Sor-

2 icteris. CH.
3 gagulgulum. CH.
4 non modo, in CH. d. & mox pro, verũetiã, legitur, vel, pro, certa sit, forte.
5 quidem. CH.
6 exemplis. Vet. è pluribus edocebo. CH.
7 dicunt. CH.
8 alligari. CH.
9 russeo. CH.
10 viridis, in CH. d.
11 pilas. CH.
12 alios alligant. CH.
13 fullo ab his, dissectum. M.
14 alligant. CH.
15 anguium. CH.
16 adalligauerit. CH.
17 vrucam. CH.
18 pennæ. Vet.
19 sextæ partis. Vet.
20 peruicacior. Vet.
21 in querendas. CH. Leg. inquirendo, vel, in quærendo.
22 longis. CH.
23 miseros spes. Vet. quoniam eius spei copia erit detecto. Alij. miserias copia spei deiecta. CH.
24 vase quo cibum capiat. Vet. Herm.
25 anserum adipem ex vino myrteo. CH.

des ab vberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

ANNOTATIONES.

a Aetius lib. 10. ca. 17. morbum hunc non ab aue dictum vult, sed ab oculis ictidis, seu viuerræ auricoloribus.
b Digitis in auersa parte pedis extantibus.
c Ptarmicis, quæ sternutamenta cient.
d Quæ ægris in lecto decumbentibus adhibetur, ratione victus, medicamentis, manus opera.
e Vide suprà c. 5. huius lib. Plutarch. Porph. Horus, aliã prætereà eius venerationis caussam reddunt, quod mares sint omnes scarabæi, nulla fœmina. Hinc iocus Ausonij in masculæ Veneris sectatorẽ:

Peruersæ Veneris postico vulnere fossor
Lucilli vatis subulo, pullopremo,
Non taurus, non mulus erit, non hippocamelus,
Non caper, aut aries, sed scarabæus erit.

Rodig. cap. 5. lib. 8. Clemens Hypotyposeon 6. homines voluptatibus impensiùs deditos, & immersos, ac ebrios, tanquam cantharos in stercore volutari scribit.
f Taurum suprà vocauit cap. 5. huius libri.
g Humo sepeliat & defodiat.
h Fortassis animal, quod paulò antehac vocauit vermiculum è frutetis lanuginosum. φρύγανον, frutex. Quidam legunt, phrynion: putantque animal id notissimum à Chrysippo fusius expositum non fuisse, & Plinium exemplari vitioso deceptum.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorumque contractiones. CAP. XII.

IGni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, vt qui id[1] fecerit, antequàm incipiat [2] vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentáque imposita[3] inspersa. [4] Si in verendis sit, ceterísque ibi vlceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. [5] Tubera & quæcunque molliri opus [6] sit, efficacissimè anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & [7] tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic vt terram [8] nec posteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium vetus cum cinere [9] è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere [10] pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera [11] comistum. Murium [12] cinis & cochlearum: idque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum [a] nodis medetur capitis viperini cinis [13] ex oleo cyprino illitus. Terreni [14] vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritúsq; cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cũ lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata: herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpẽtium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. [b] Reduuias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animaliũ fellis. Vnguium scabritiam [15] cãtharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ, aut locustæ [16] frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alij æris florem & viscum, ita vt tertio die soluant.

1 faciet. Vet.
2 vitio eo toto anno careat. Vet.
3 ac insp. Vet. aut insp. Alij Vet.
4 In verendis, cæter. ibi hal occ. ex melle. CH.
5 Tubercula. Vet.
6 est. CH.
7 tertio. CH.
8 postea nõ att. Vet.
9 capilli. CH.
10 punici. Vet. M.
11 commistum, in CH. d.
12 cinis, cochlearum quoque, sic. CH.
13 in oleo cypreo. CH. illitus, non habet.
14 vermis cinis cum oleo illitus etiam dolores tollit: item apis mortua. M.
15 cantharidæ. CH.
16 frictæ, in CH. d.

ANNOTATIONES.

a Sic vocat Græcorum τὰ γάγγλια.
b Cutis circa radicem vnguium fissæ eminentes lacinias, τὰ τῶν δακτύλων πτερύγια.

Ad sanguinem sistendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. CAP. XIII.

SAnguinem sistit [1] in naribus seuum ex [2] omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maximè agninum, [3] [a] subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere [4] pastillis ingestus. Cochlearum [5] [b] terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telę suppositæ: gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluia [6] ex cerebro: item columbinus sanguis ob id seruatus concretúsque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum

putami

1 è. M.
2 omni pecude illitum M.
3 subditum. Vet.
4 pistus & ingestus. Vet. põdere: pastillis ingestus cinis cochlearum terrenarũ. Vet. alij.
5 terrenæ. Alij Vet. terrenarum. CH.
6 à. Vet.

putaminibus ouorũ cremati cinis impositus mirè sistit.[7] Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit & hulcerum[8] margines: carnesq; excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna[9] vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro[10] aut cinere ex ossibus fœminũ agninorum, præcipuè in[11] his hulceribus quæ cicatricem non[12] trahant. Magna & pulmonibus[13] quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub[14] testa calefacto & subacto, tumor[15] vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sanantúrque: item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit[16] ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ[17] fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide.[18] Eadémque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos vsus habent.[19] [c] Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscissos illitis solidari[20] infra septimum[21] diem persuasum sit: itaque in melle seruandos[22] censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida[23] vel [d] simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluũt, nisi biduo intermisso. Eadem[24] ratione & cochlearum terrena prosunt: totæq; exemptæ, tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoq; animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt[25] eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus[26] Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri,[27] & sanari celeriùs.[e] Antonius[28] Musa Medicus cum incidisset[29] insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraq; celeritate persanabat.[30] Tryxalidum cinis margines hulcerũ duros aufert cum melle: item[31] fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodẽda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe,[32] cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter priùs elutis[33] linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum[34] ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum[35] vulnera atque vibices pellibus ouium [f] recentibus impositis obliterãtur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficaciùs cũ cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornuq; ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito,[36] superpositis lanis, quę subinde [g] suffundantur, ferè xiiii. diebus solidat: nec tardiùs cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, pręcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertę viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum[37] ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Posteà fouere, oleoq; perungere, necessarium, iterumq; illinire, idq; diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem[38] multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice[39] laphatorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrũ cum aphronitro, sed ante omnia sanguis[40] caninus sedãt: pruritũ cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæq; alia extrahenda sunt[41] corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè verò lacerta dissecta, & vel caput eius tantùm cõtusum cũ sale impositũ. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusę impositæque cum testis, & eæ quæ manduntur, exemptæ testis: sed cum leporis coagulo[42] efficacissimè. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscũque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina[43] hordeacea.

7 Vlceribus.CH.
8 malas carnes, & quæ excrescunt.M.
9 vis cineris pec.M.
10 aut in cinere.CH.
11 iis.Vet.
12 trahunt.CH.
13 præcipuè.M.& CH.
14 testo cal.& subtecto.CH.
15 in vulneribus sedatur, fistulæ.CH.
16 & pers.CH.& spurcitias erosas persanat Item mur.M.
17 fimus & cinis, vlcera & carcinomata persequitur. Multipeda item trita.M.
18 Eadem.M.
19 Cossi. Vet.
20 intra.CH.
21 diem Democritus persuaserit. M. diem persuasio fit.CH.
22 censet. M.
23 vel hyblæo. Vet. vel simpolo & melle.
24 ratio & terrenarũ cochlearum est, quæ tusæ.M.
25 &.CH.
26 in Sole.M.& CH.
27 ac.CH.
28 quidem Medicus. CH.
29 in insanab.Vet.
30 Troxalidum. Aelianus.
31 fimus columbinus cum.M.
32 cinis etiam feminum.Vet cinis, & fimum.M.
33 lintealis sanat. Vlula quoque auis Vet.
34 ouillum Et mel ad vlcera sananda valet. Hulcerum labra apes.M.
35 vlcera pellibus &c. M.
36 superimpositis. CH.
37 cum melle.CH.
38 altam.Vet.
39 lapathoria.CH.
40 caninus. Sedant prur.cochl.min.& lat. contr.& illitæ.Vet.
41 corpore. Alij.
42 efficacissimæ.Vet.
43 hordei. CH.

ANNOTATIONES.

a In nates attractum.

b Leg. terrenæ: nam & aquaticæ sunt. Alii nihil mutant: terrenúque exponunt, terram qua oblinitur & lutulenta est illarum testa. Vide & suprà cap. 4. proximo aliũ terreni significatũ in cochleis.

c Cossi. Vermes ij sunt oblongi, colore cinerei, multis hinc illinc pedibus gradientes, corniculis in capite extantibus: ἀῦκες.

d Quidam, simplici. Ego lego, Hyblæo, ab Hybla monte Siciliæ. Inuenio apud quendam, sed nullius auctoris testimonio, tale mel fieri solitum in Sicilia, & Cycladibus insulis.

e Fuit quidem is doctus ac facundus plurimùm, tum etiam elegantis politique ingenij, quod ostendit & Musæ cognomen ideò tributum. Virg. in Catalectis,

Cui Venus ante alios, Diui, Diuûmque sorores
Cuncta, neque indigno, Musa, dedêre bona.

Apud Euripid. in Nauplio chorus eadem ratione Palamedem τὴν μοῦσαν vocat:

ἐκάνετ' ἐκάνετε
τὰν πάνσοφον ὦ δαναοὶ
τὰν οὐδὲν ἀλγύνουσαν
ἀηδόνα μοῦσαν. Scalig.

f Recenter excoriatis: conspersis sale, rosis, myrtis, vt in vsu est hodie apud medicos.

g Rosaceo, aut vino nigro, & austero. Galenus.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos.

CAP. XIIII.

IN [a] muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem vsus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum [1] lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram nõ attigerit. Lumbos parturientium [2] potus lactis: fimum murinum [3] aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu [4] tumescentes [5] [b] reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarũ custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex [c] vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. [d] Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. [e] Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahũtque, & ad cicatricem perducunt. Lac [f] deuocant poti cum mulso. Inueniuntur [6] & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistũt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vuluam auersam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt [7] vni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. [8] Inflationes quoque vuluarum discutiunt [9] exemptæ testis, tritæq; cum rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis [10] capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, [g] illinuntur aluo, priùs irino succo perunctæ. Sunt & [h] minutæ longæq;, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in [11] farina, miscentur lomento æquis partibus, candorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè transeunt, etiam si mortua sit: [12] atque asseruata, partus [13] faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua [14] adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excussa sit, parientes adiuuat: [15] tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúsque admoueri: quòd si redeuntẽ [16] prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam [17] transgressus abortus asperos [18] faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu [i] custodit adeps anseris cum rosaceo [19] & araneo. Phryges & Lycaones mãmis [20] puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtile esse: his quæ vulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ, [k] stantes mammas seruat.

1 lacte. CH.
2 iuuat potus. Vet.
3 quoque pluuiâ. CH.
4 comentis CH. videndum, num fomentis, ánne tumentes.
5 reprimit. Vet.
6 & merculi, qui. CH.
7 vni vnciæ cochleæ. Vet.
8 Inflammationes. Vet.
9 & exemptis testis tritæ cum. CH.
10 captatur, addito melle. CH.
11 farinam. Vet.
12 æquè ass. &c. vt mortua Vet.
13 facilè. CH.
14 adiuuat. Vet.
15 troxalidum. Ael.
16 prehenderis. Vet. prenderit. CH.
17 transgressis. Vet.
18 facit. M.
19 & irino. Vt sequẽti capite.
20 à puerp. Vet.

Putant & ter [21] circunductas ouo perdicis non [l] inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere, [22] lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores [23] minuere, molas vteri rumpere, scabiem vuluarum sedare, si cum [24] cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed [25] malis [m] puerorum illitus non satis proficit, nisi [26] erucæ vel cicutæ semen posteà inducantur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum [27] profici putant. [n] Est autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui sanguinem & iecur [28] eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei [o] discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice vtuntur, euulsis priùs pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, vtique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino. Item per se cinis cum lacte canis primi [29] partus, euulsis pilis quos renasci nolunt: vel nondum natis, [30] perunctis partibus, alij non surgunt. Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle.

21 circumducto. Vet. circūdatas. Alij Vet.
22 lactisque copiam. Vet.
23 minui. Molas vteri rumpi, scabiemque vuluarū sedari. Vet.
24 cinere. CH.
25 alis. CH.
26 erugo. CH.
27 perfici M.
28 eiusdem. CH.
29 partus: nam euulsis pilis, quos renasci nolunt, alij nou surgunt: vel nondum natis, perūctis partibus. Idem. Vet.
30 perunctę partes alios non sufficiunt. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Vteri dolore, strangulatu, distortione, & cùm secundæ morantur.
b Deplet, exhaurit, leuat.
c Vesica.
d ἴουλος vocat Numenius apud Athenæum lib. 8.
ἠὲ σύ γ᾽ ἐμνήσαιο δολιχὸν ὅτι παρ᾽ ἄκρα
Δήεις αἰγιαλοῖο γεώλοφα: τοὶ μὲν ἴουλοι
κίκλυνται μέλανες γαιηφάγοι ἔντερα γαίης.
e Non grauidis quidem, sed puerperis, & fœtis.
f Deuocant Plinius vertit quod Græci καταστῶσι,
g Ad inflationes dissipandas.
h Minutas albulas vocat Varro cap. 14. li. 3. easque afferri è Reatino ait, vt maximas ex Illyrico.
i Ne immodicè turgeant.
k Ne flaccescant & corrugentur.
l Molles & vietas demitti.
m Quos imberbes esse volumus.
n Duplex est cerebrum, rubens anterioribus ventriculis, candidum cerebello posteriore.
o Diu & exactè coquunt, quoad coctura intabescat.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si verò oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. [a] Capilli ne canescant, vermiū terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut [1] si vitium [b] coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad détitionem cerebrum [2] pecori vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, [c] adustio infantium, quæ vocatur [d] siriasis, adalligatis emē datur, ramices infantium lacertę viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini [3] alligata suspenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, [e] palpebras corrigit [4] gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui [5] albi succo illitus per dies triginta medetur. [f] Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum [g] partes extremas [6] prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem pūctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrū viperæ illigatū pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idē valent & grandissimi dentes serpentium. Fimū corui lana adalligatū infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc [7] præhendi. Id intelligi [8] & quòd sub cauda vnam cauernam habeat. Id agendum, vt per aurum [9] & argentum [10] aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, [11] inopinatis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligari iubent: & [h] limacis lapillum, siue ossiculum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis [i] cerebrum gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in [k] spinosis [12] herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex [13] cibo [l] hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cū adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus:

1 si coagulatio lacte. CH.
2 pecoris. Vet. leporis. Alij Vet.
3 illigatæ. CH.
4 cingitque. CH.
5 albo succo. Dal.
6 cohibet, Vet.
7 prendi intelligi si cauda &c. CH.
8 &, in Vet. d.
9 vel. Vet.
10 aut electrum. Vet. & closirum. CH.
11 sed inop. Vet.
12 herbis, in CH. d.
13 cibo exeat. Vet.

tus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui [14] biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. [15] Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarij pōdere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium [16] cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus fit, partus [17] continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, [18] inter se colligatæ [m] in coitu. Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo [19] inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, [20] negat corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur. [n] Verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in [21] vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem [22] in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est [o] ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem autores nominauere [23] sirulugū, quod nec quale esset animal, nec vbi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit [24] animal [p] byturos vocari, qui vites in Campania [25] erodant.

14 fecerit. M. fecerit, inhibet. CH.
15 Pulmones vult. in dextra parte. CH.
16 einere. Vet.
17 contineri. M.
18 & inter se colligetur in. Vet.
19 necat. M. & CH.
20 negant. Vet.
21 vino quod bibitur. M.
22 Sardiniam. CH.
23 subiugum. CH.
24 animalia. M. animalia biuros. CH.
25 rodant. M.

ANNOTATIONES.

a Serenus cap. de capillo tingendo, *Lumbrici quoque terrestres miscentur oliuo.*
b Ob ventriculi frigiditatem.
c Ardor, τὸ καῦμα. Suprà cap. 21. lib. 22. destillationem exponit, cap. 3. lib. 20. ardorem vt hic vocat.
d Formatur hæc vox ἀπὸ τοῦ σειρὸς, qui nunc Solem significat: Lycophron in Cassandra, ἐκβεβρασμένον νέκυν ἀκτὶς σειρὸς καταυανεῖ: nunc stellam ardentissimam in syderis ἀστρονόμων lingua, quasi ζείριος παρὰ τὴν ζέσιν: vel παρὰ τὸ σειροῦν, quoniam humorem nostri corporis vacuat & inanit: vel quoniam αἴτιος τοῦ σεσηρέναι. tū enim canes aperto rictu hiant vel ἀπὸ τοῦ σελάειν, quòd lucet & siccat: vel ἀπὸ τοῦ σείεσθαι, quod scintillat & tremulo motu vibratur: vel ἀπὸ τοῦ σύρειν, quòd immodico æstu cuncta rapiat atque desiccet. Virgilius,

Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos,
Ardebat cælo.--

Euripedes in Hecuba, ὁ σείριος ἔνθα πυρὸς φλογέας ἀφίησιν ὄσσων αὐγάς. Statius, *implacido lethalis Sirius igni.* Ibycus Rheginus quæuis astra σείρια nuncupauit, vel quasi τείρεα & nauigantibus signa, vel quòd vniuersitatis res τείρουσι, idest, δαμάζουσι. Quidam apud Plaut. in Trinummo Solstitialem morbum σειρίασιν esse putant.

Tum autem Syrorum genus, quod patientissimam est
Hominum, nemo extat qui ibi sex menses vixerit,
Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

e Palpebrarum pilos in ciliis reflexos, ac oculum pungentes.
f Vide suprà cap. 3. proximum.
g Extremam partem, anum, sedem, sphincterem.
h Quæ nuda serpit.
i Elixum.
k Vt dipsaco.
l Leg. exeat: vt cùm dormientes aut vigiles lac euomunt. Vocant id nutrices, *cailloter.*
m Admotæ coxæ, lumbis.
n Intestinorum dolores, suprà cap. 11. vlt. lib. 28.
o Musamona vocat cap. 49. lib. 8. Eius quoque mentio fit sub finem cap. 9. lib. 28.
p ἶκας Græcorum.

De miraculis quarundam bestiarum. CAP. XVI.

RElíqua mirabilia ex his, quæ [1] diximus. Non latrari à cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere [a] muliones non ampliùs, quàm vno die, viuere. Eósque qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi [2] eos, à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectísque cum vino in fauces boum vua maturescente,

1 dicemus M.
2 eum, à quo. CH.

toto

toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non[3] lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm [b] mularum repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ, cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna [c] Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

3 lassare. CH.

ANNOTATIONES.

a Qui mulis infesti sunt.

b Plutarchus περὶ πρώτε ψυχρȣ̃ de asini vngula intellexit. Idem in Alexandro ὄνȣ χηλῶν habet: vt & Ioannes Monachus in Historiis. Vide c.103.lib.1.& 2.libri sequentis. Trogus vero equi, vt & Pausanias in Arcadicis: Curtius iumenti: Ælianus asinorum Scythicorũ cornibus. Vox ὄνος similis vocabulo ἡμίονος, fortassis Plinium decepit, vt pro asino, mulorum, mularúmue diceret. Rhodig. cap.16. lib.25.

c Quem aiunt pecunia corruptum ab Antipatro id consilij dedisse, tanti sceleris participem ac conscium.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.
CAP. I.

AQVATILIVM sequūtur in medicina beneficia, opifice natura [1] ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas [2] exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquę, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quę causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parùm sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare vt fruges gignantur, arbores fruticésque viuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

1 nec. CH.
2 exercente. Vet.

De

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus cclxvi.

CAP. II.

1 vnctæ. Hermol. ex Vet.

2 animalibus. CH.

EMicant benignè passimq; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi [1] iunctæ, sicut in Tarbellis [a] Aquitanica gente, & in Pyrenæis mõtibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæq; auxilia morborum conferentes, & è cunctis [2] animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largiùs quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis; aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullę etiã acida salsáve mistura. Vapore quoque ipso aliquę prosunt. Tantaq; eis est vis: vt balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis feruere cogant, quæ in Baiano [3] Posidianę vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporãt & in mari ipso, quę Licinij Crassi fuere: mediósque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsve, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractísve. Inaniunt aluos. Sanant [4] hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianę. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, [5] quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & [6] monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur [7] etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbique, & non ibi tantùm legi,

3 Posidianæ. M.

4 vulnera. Chiffl.

5 quam vocabat Cicero. CH.

6 monimenta. CH.

7 etiam ministeriorũ haustis ex illa maiestas ingenam. CH. Emendo. ministri etiam ex illarum haustu maiestas ingens. Quidam: vt protinus etiam noscatur ex ministro illarum haustu potestas ingens.

Quo tua, Romanæ vindex clarissime linguæ,
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hîc etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirùm locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquę sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere [8] his qui [9] [b] fonte rubro biberint Ctesias scribit. [c] Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: [10] egelidæ hæ: sed [d] Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, [11] suctu quodam corpora inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori. [e] Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem [12] partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso [13] in [f] Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. [g] Lacus [14] Alphion vitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis [h] podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Cõtrà, aquarum culpa in [i] Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ [k] fontem habet insignem, plurimis bullis [15] stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine

8 iis. Vet.

9 è fonte. CH.

10 Prægelidæ hæ. M.

11 succo. M.

12 fœtum. M.

13 in Pyrrha flumen, quod Ambrysus voc. Vet. ad Pyrasum, flumen, quod Amphrysus. Vet. alij.

14 Alphei. E Strabone, lib. 8.

15 stillantem. M. plurimis stellis bullantẽ. Vet. plurimis tubulis stillantem. Vet.

ſine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres diſcutit, calculorumq; vi
tia. Eadem aqua [16] igne admoto turbida fit: [17] ad poſtremum rubeſcit. Leucogæi fon
tes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medetur. [l] Cicero in admiran-
dis poſuit, [m] Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. [n] Eudicus
in [o] Heſtiæotide fontes duos tradit eſſe, Ceronem, ex quo bibentes oues [18] nigras fie
ri: [p] Melan, ex quo albas: ex vtroque autẽ varias Theophraſtus in [q] Thurijs Crathim
candorem facere, [19] Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines ſentire
differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores eſſe, durioreſq; & criſpo capil-
lo: qui ex [20] Crathide, candidos molliores que, ac porrecta coma. [r] Item in Macedo-
10 nia [21] qui velint ſibi candida naſci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fuſca ad A-
xium. Idẽ omnia fuſca quibuſdã in locis tradit naſci, & fruges quoque, ſicut in Meſ-
ſapijs. [22] At [s] Luſis Arcadiæ quodam fonte mures terreſtres viuere & cõuerſari. Ery-
thris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iux
ta flumen Orchomenon duo ſunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionẽ
affert, inde [t] nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Creſcum riuus fluit Nûs,
ex quo bibentium ſubtiliores ſenſus fieri M. Varro tradit. At in [u] Cea inſula fontẽ eſ-
ſe, quo hebetes [24] fiãt: [x] Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his
qui ex [y] Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus [25] ijs
quos diximus. Mutianus Andri è [z] fonte Liberi patris, ſtatis dieb. ſeptenis [26] eius Dei
20 vinum fluere, ſi auferatur à conſpectu templi, ſapore in aquam tranſeunte. Polyclytus
tus explere olei vicem iuxta Solos [B] Ciliciæ fontem. Theophraſtus hoc idem fieri
in Aethiopia eiuſdem [27] virtutis [C] fonte. [28] Lycos, in Indiæ terris fontem eſſe, [29] cu-
ius aqua lucernæ ardeant. Idem [30] Ecbatanis traditur. Theopompus in [D] Scotuſſa la-
cum eſſe dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in [31] Troglodytis lacum, inſanum male
fica vi appellatum, ter die fieri amarum ſalſumque, ac deinde dulcem, totieſq; etiam
noctu, ſcatentem albis ſerpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exi
lire tanta vi, vt nullum non pondus impactum reſpuat. Theophraſtus Marſyæ fon-
tem in Phrygia ad Celænarum oppidum ſaxa egerere. Non procul ab eo duo ſunt
fontes, [D] Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupi-
30 dinis vocatur, ex quo potantes amorẽ deponere Mutianus credit. Cranone eſt fons
calidus citra ſummum feruorem, [32] qui in vinum additus, triduo calorem potionis
cuſtodit in vaſis. Sunt & [E] Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorũ
hauſtus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquę. Quod ſi quis fide
carere ex his aliqua arbitratur, diſcat in nulla parte naturę maiora eſſe miracula: quã-
quam inter initia operis abundè multa retulimus. Cteſias tradit [33] Siden vocari ſtag-
num in Indis, in quo nihil [34] innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno
ait etiam folia ſubſidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, [F] emori. Contrà in Africæ la
cu [G] Apuſcidamo omnia fluitãt, nihil mergitur: Itẽ in Siciliæ fonte [35] Phinthia, vt A-
pion tradit: & in Medorum lacu puteoq; Saturni. [36] Fons Limyræ tranſire ſolet in lo
40 ca vicina, portendens aliquid: [37] mirumq; quòd cum piſcibus tranſit. Reſpõſa ab his
petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: ſi verò euentum negent, caudis abi-
gunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc & templo & Deo nomen)
cuius gurgite [H] periuri notantur pati velut flammam vrentẽ. [38] Et in Cantabria fon-
tes Tamarici in [39] augurio habentur. Tres ſunt, octonis pedibus diſtantes. In vnum
alueum coeunt [40] vaſto amne. Singulis ſiccantur duodecies diebus, aliquãdo vicies,
citra ſuſpicionẽ vllam aquæ, cùm ſit vicinus illis fons ſine intermiſſione largus. [41] Di
rum eſt, non profluere eos aſpicere volentibus: ſicut proximè Lartio Licinio legato
poſt Præturam [42] poſt ſeptem dies accidit. In Iudæa riuus ſabbatis omnibus ſiccatur.
E diuerſo miracula alia dira: Cteſias in Armenia ſcribit eſſe fontem, ex quo nigros
50 piſces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec
veniatur ad fontem alueo appoſitum, vbi finitur id genus piſcium. Ideoq; ibi caput

16 igni admota. Vet.
17 ac poſtremo. CH.
18 albas fieri: Melan, ex quo nigras. Vet.
19 è Sibari. CH.
20 Crathi candidos madidioreſque CH.
21 quæ velint &c. quę nigra &c. Alij.
22 At in Luſis. CH.
24 qui hebetes facit. Vet.
25 his. CH.
26 eiuſdem. Vet.
27 nominis CH.
28 Lycus. Vet.
29 cuius aqua luceat. CH.
30 in Ecbat. Vet.
31 Trogodytis. M.
32 qui in vino triduo addito. CH.
33 Siderin. CH.
34 innatat, ſed omnia merguntur. Vet.
35 Pinthia. CH. Pythia. Alij.
36 Fons in Lyciæ Myris. Vt infrà ca. 2. lib. 32.
37 mirũ quoque eſt, quòd cùm. Vet.
38 In Cant. M.
39 augurijs. CH.
40 vaſto ſinguli amne. CH.
41 Mirum. CH.
42 per. Vet. prætura. Poſt ſeptẽ enim dies occidit. Chiffl.

43 intelligit. M. & CH.
44 Inachia, CH.
45 appellatur. CH.
46 Chropsas. Chrobstos. Turn.
47 scripsit esse fontem. Vet.
48 deterret qualitate sed hanc. Vet.
49 eius. Alij.
50 procul. ab Eurip. Vet.
51 Nam quâ. Vet. Nã quæ. Alij Vet.
52 quod. Vet.
53 Corintio. CH.
54 cecidêre. M. & CH.
55 Rhodo. CH.
56 versicolori. Vet.

eius amnis 43 intelligitur fama. Hoc idẽ & in Lydia in stagno nympharũ tradunt. In 44 Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, [I] Styx 45 appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, lethales & ipsos, quod nõ in alio genere mortiferorũ fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud [K] 46 Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten 47 in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruẽti similem, auesq; quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacêre. Nanque & hæc insidiosa cõditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad [L] Nonacrin Arcadię. Omnino enim nulla 48 deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cùm profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntq; etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirumque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem 49 eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedónia, non 50 procul [N] Euripidis Poëtæ sepulcro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. [O] In Perperenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. 51 Nanque alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In [P] Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in 52 quò lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluũtur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoq; guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in 53 Coryco, cùm 54 decidêre. In quibusdã speluncis vtroque modo, [Q] columnasque faciũt, vt Phausia Chersonesi 55 Rhodiorũ in antro magno, etiam 56 discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

ANNOTATIONES.

a Vide Aristot. Problem. 13. sect. 1. Vitruuium cap. 3. lib. 8.
b Lege Ctesię collectanea: & Sotionem, qui παραλλάττειν διάνοιαν ait, quod Plinius lymphatos agere. Idem fontem rubrum vocat, quod Sotion κρήνην τῷ χρώματι κινναβάρι παραπλησίαν.
c Via Tyburtina, Vitruuio. De his aquis, Martialis:

Itur ad Herculei gelidas quà Tyburis arces,
Canáque sulphureis Albula fumat aquis.

Galeno aluminosæ sunt.
d Cotiscoliæ, Straboni. Hæ salsæ & alminosæ sunt.
e Vrbis Bœotiæ ad Heliconem sitæ. Athenæus lib. 2. citat hæc ex Theophrasto libro de aquis.
f Fuit Pyrrha circa Mœotin absorpta Ponto: fuit & Locrorum, Delphis, & Amphryso vicina, de qua hunc locum vnà cum Hermolao intelligendum puto. Fuit & Magnesiæ, Eubœæ, Lycię, Cariæ: de quibus vide suis locis. Alij legunt ex Strabone lib. 9. E diuerso ad Pyrasum, flumẽ, quod Amphrysus vocatur, &c. Fuit autem Pyrasus oppidum vicinum Thebis Phthioticis. Apud Athenæum lib. 2. legitur, Pyrrha: apud Theophr. cap. 20. lib. 9. hist. & cap. 8. lib. 2. Causs. Pyra. Straboni Pyrrha oppidum est Phrygię, & Lesbi.
g Straboni lib. 8. Aniger, Alpheus dictus est, quia vitiligines sanat. Is autem è fonte Nympharum Anigriadum aquas receptas in solum palustre, & vaporoso halitu caliginosum stagnãs effundit, atque adeò proximum littus arenosum, profundum efficit, piscesque insuaues, & cibo ingratos. Vide locum. Pro palude, aut stagno, lacum Plinius dixit.
h Sic Althænus fluuius vulneribus & pecorum & hominum. Rhodig. cap. 14. lib. 27.
i Achaiæ oppido, vbi nulla alia aqua reperitur, quàm metallica, præter eam quam Cibdeli habent. Vitruuius.
k Eum fontem hodie vocant *le baing de Spach*.
l Fortassis Varro, qui admirãda scripsit, τὰ θαυμαστά. Chiffletius.
m Nihil mirum, quoniam in eius paludis exitu saxum crescit. cap. 103. lib. 2.
n Aristo. de duobus fluminibus id tradit lib. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.
o Thessaliæ parte, aut, quod magis placet, Bœotiæ.
p Cap. 103. lib. 2. Melas fluuius est Bœotiæ, cuius potu oues nigræ fiunt, vt Cephisi albæ.
q Scholiastę Callimachi Crathis fluuius est Arcadiæ: Herodoto, Achæorum, à quo nomen habet Italicus: Pausaniæ, Brutiorum. Lucanię, Vitruuio. Scholiastes Theocriti eidyllio 5. ex Nymphodoro & Theophrast. ait κράθιδος ὕδωρ ξανθίζειν. Euripides in Troadibus, ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσεύων κράθις, non, vt perperã legitur, κράνθις. Strabo lib. 6. & ξανθότριχας & λευκότριχας ἀνθρώπους λουομένους, ait, ποιεῖν, καὶ ἄλλα πολλὰ πάθη ἰᾶσθαι. Mitallerius. Vibio Sequestro, auream comam facit.
r Vide Senecam Quæst. natur. lib. 3. cap. 25.
s Apud Sotionem, λουγοῖς: apud Stephanum, λουσοῖς: apud Aristot. lib. de admir. audit. κολούσοις.
t Nam altera μνήμη dicitur, altera λήθη.
v Apud Sotionem ἐν τῇ κίῳ: apud Vitruuium, in insula Chio, quæ uera est lectio.
x Vitruuius cap. 4. lib. 8.
y Vitruuio Clitori Arcadiæ ciuitas nobilis: vbi Clitorius lacus Plinio, spelunca profluens aquæ Vitruuio, fons Sotioni, Athenæo & Ouidio lib. 15. Metamorph.

Clitorio de fonte sitim quicunque leuarit,
Vina fugit &c.
Siue, quod indigenæ memorant, Amithaone natus
Prœtidas attonitas postquàm post carmen & herbas
Eripuit furiis, purgamina mentis in illas
Misit aquas, odiumq; meri permansit in illis.

In Anigrũ tamẽ, siue Alphium, ea iacta scribit Pausanias in Eliacis. Eudoxus apud Stephanum in fontẽ quendam Azaniæ, partis Arcadiæ.
z Cap. 103. lib. 2. Idem & Pausanias in Eliacis. In Naxo fontem vini sapore fluere, adnotatum in cap. 5. lib. 7.
A Naphtha quam effundit.
B Vitruuius flumen esse nomine Liparin tradit.
C Lacum esse tradit Vitruuius. Solinus non longè abesse scribit ab Heliutrapeza.
D Macedoniæ. Est & Scotussa in Thessalia.
D ἀπὸ τοῦ κλαίειν καὶ γελᾶν, quòd fletum moueant ac risum.
E Vulgò *Baden*.
F Tale est & Lyciæ Plutonium descriptum à Strabone lib. 13.
G Vt & in Asphaltite Iudæę, cap. 103. lib. 2.
H Periuros quoque deprehendi, & certissimis pœnis affici ad Pa iciorum lacum breuem, profundum, luridum: ad Acadinum fontã, quosdam Sardiniæ, aliũ Tianę propinquũ: aquam Stygem Nonacridis, specum Palæmonis iuxta Corinthum, historijs proditum est. Alex. ab Alex. cap. 10. lib. 5.
I Vide cap. vlt. lib. præcedentis, & cap. 103. li. 1. Vitruuius cap. 3. lib. 8. Vide & de illa prolixam commentationem apud Paulum Leopardum cap. 8. lib. 4.
K Cychros, deprauatè. Lego, Chropas, vel Chropsos. Sotion, θεόπομπος ἱστορεῖ κρήνην ἐν κρωψὶ τῆς θράκης ἐξ ἧς τοὺς λουσαμένους παραχρῆμα μεταλλάσσειν. In editionib. antiquis Vitruuij legitur. Chropsi Thraciæ lacus, ex quo non solùm qui biberint moriuntur, sed etiam qui lauerint. Constant. ex Turn. cap. 13. lib. 6. Aduers. Aristoteles lib. de mirab. Psittos vocat, & fonticulum esse ait, nõ lacum, quem libro 3. histo. ψυχρὸν à frigiditate eximia nominari scribit.
L Quæ in montibus habet stillãtes è saxo frigidissimos humores. Vitruuius.
M Eurotan intelligit, amnem, quem Peneus accipit, non recipit, sed

nit, ſed olei modo ſuperna: ãtem breui ſpatio portatum abdicat, pœnales aquas, diriſque genitas, argenteis ſuis miſceri recuſans. cap. 8. lib. 4.

N Euripidis ſepulchrum Athenis mõſtrari, ſed κενὸν, Pauſanias ſcribit: Strabo in Argiuorum foro item κενοτάφιον, quod Palinthũ vocauerunt. Canibus proſciſſus interrijt ad lacum Bormiſcum, natura triſtis & moroſus, oculis in terram defixis, σκυθρωπὸς, μισογέλως, μισόγυνος. Canes, à quibus laceratus eſt, indigenæ vocant Eſterineas, Homerus τραπεζῆας κύνας, inquit, τραπεζῆας πυλαωρούς. Eius cõditi ſepulchrum, vt Lycurgi, de cœlo tactum. Rhodig. ca. 10. lib. 24.

O Straboni lib. 13. prope Lyciæ Hierapolin aqua fontis tam facilè in lapidem dureſcit, vt qui eius riuos deducũt, ſepta ex integro ſolidoque lapide cõficiant. Ad Gergobiam Aruernorum fons lapideum ſibi pontem facit. Straboni Perperenę Troadis oppidũ cui vicinum æris metallum. Pepera Lydiæ vrbs Ptolemæo.

P Theſſaliæ, Hæcatæo: Macedoniæ, Plinio.

Q Ariſto. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. ſcribit, ὅτι σπήλαιόν ἐστιν ὃ καλεῖται γλαφυρὸν καὶ ὅτι ἐν τούτῳ κίονες, nõ, vt vulgo legitur, χιόνες, πεπήγασιν ἀπό τινων σταλαγμῶν.

De qualitate aquarum, inſalubritate vel commoditate earum. CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ ſint vtiliſſimæ. Stagnantes pigraſq; meritò damnant, vtiliores quæ profluunt exiſtimantes: curſu enim percuſſuq; ipſo extenuari atque proficere. Eoque miror, ciſternarũ ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferũt, quoniam [a] leuiſſima ſit imbriũ aqua, vt quæ ſubire potuerit ac pendêre in aëre. [1] Ideo & niues præferunt imbribus, niuibuſque etiam glaciem, velut [2] ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum ſententiam [3] refellere intereſt vitę. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm [b] ſenſu, vix poteſt, [c] nullo penè momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum eſt ſubiſſe eam in cælum, cùm etiam lapides ſubire appareat, cadenſq; inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeq; ideo [d] calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque ſubtiliſſimum elementi eius videri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec verò pauci inter ipſos è cõtrario ex gelu ac niuibus [e] inſaluberrimos potus prędicant, quoniam [4] exactum ſit inde, quod tenuiſſimum fuerit. Minui certè liquorẽ omnem congelatione deprehẽditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè [f] putreſcere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam Medici [5] confitẽtur inutiles, aluo duritias facientes, [g] faucibúſque: etiam [h] limi non alijs ineſſe plus, aut [i] animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim [k] amnium vtiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium vllius, lacúſque plurimos ſalubres maximè. Quędã igitur & huius generis aptiſſimæ aliæ alibi. [l] Parthorum reges ex Choaſpe & Eulæo tantùm bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potũ, nõ quia ſint amnes, apparet, quoniã nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis alijs bibũt. Limus aquarũ vitiũ eſt: ſi tamẽ idẽ amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indiciũ habetur: ſicuti frigoris, [m] tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ [6] ſcrobem [n] ſtatim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitroſas [7] atque [o] ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes, addita polẽta, vtiles intra duas horas faciunt, ipſaque veſcuntur [p] polenta. [q] Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: refert & [r] ſi vaſa [8] ære inficiunt, aut ſi legumina [s] tardè percoquunt, [t] ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; craſſis obducunt vaſa cruſtis. [u] Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam reſipientis, iucũdum ſit illud licet gratúmque, & vt ſæpe, ad viciniam lactis accedẽs. Aquam ſalubrem aeri quàm ſimillimam eſſe oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Meſopotamia [9] Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfuſa ſit. De cætero aquarum ſalubrium ſapor odórve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quãdo perrarum eſt, vt leuior ſit aliqua. [x] Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigeretúrque celeriùs. Quin [10] exhauſtam vaſis ne manus pendeant, depoſitiſque in humum tepeſcere affirmãt. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? [y] Puteis nimirum, vt in oppidis [11] conſtare video: ſed his, quibus exercitatio-

1 Ideóque & niues præferuntur. Vet.
2 affinium coacta. Alij.
3 refelli. CH.
4 exuctum, Alij.
5 confitentur aluo duritias faciẽtes, inutileſque faucibus. Vet. alui duritias. Alij.
6 ſorbentem CH.
7 atque ſalmadicas. CH.
8 ærea Vet. ærugine. Vet. æris. Alij.
9 Chabura. CH.
10 exhauſtam, vaſis quæ manu pendeant depoſitis in humum. Vet.
11 conſtat. M.

12 crebra iteratio haustu. Vet.

13 illius è vado. M. vt stillans vado. Vet.

14 verberatum. CH.
15 corripiatur aeris. Vet.

16 suauissimæ, non perinde eas tactu frigidissimas esse. Vet.

17 munera. M.

18 à i x. M. p. forn. CH.

19 perennium. Vet.

20 tactu præstat, tantum. CH.

21 detorquentibus. M. & CH.

22 deuexitatis. Vet.

23 alicui. Alij.

24 vitex, aut arãdo, aut &c. CH.

25 concamerato dein frondibus & terra. Alij.

26 Figularis creta semper adimit spes. CH.

27 leuissimasque. CH.

28 certissimas. CH.

exercitationis [12] ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, vtque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt [13] illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, [14] verberatu [15] corripiat aëra. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, decoquere aquam, vitróque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris cõtingit sine vitijs niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Aestus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu [16] frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatísque palma præconio vrbis, [A] Marcia est, inter reliqua Deûm [17] munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum: transit Marsos & [B] Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit [18] i x M. p. fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, vnus è regibus. Posteà Q. Marcius Rex in Prætura. Rursusq; restituit M. Agrippa. Idẽ & Virginem adduxit ab octaui lapidis [C] diuerticulo i i. M. pass. Prænestina via. Iuxtà est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomẽ obtinuit. Horum [19] amnium comparatione differentia suprà dicta deprehenditur, cùm quantùm virgo [20] tactu, tantùm præstet Marcia haustu. Quanquam vtriusque iampridem vrbi perijt voluptas, ambitione auaritiaq; in villas ac suburbana [21] [D] decoquentibus publicam salutem. [E] Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maximè, & quodam [22] [F] conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales vbique partes aquosas existimauere. Qua in re varietatẽ naturæ aperuisse conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere nõ pluit. Ideo syluigeri ab Aquilonis tantùm parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes vndiq; vestiuntur, amnibúsque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta [G] Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut [H] herba, de qua dictum est: multumq; [23] aliqui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut [24] vitex, aut edera sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multò nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longiùs intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantùm nota, quam feruentissimo æstu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, vt indolescant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco [I] in altitudinem pedum quinque defosso, ollisq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernáque ardente [25] concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ęre sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidã & igne priùs excoquunt locum, tantò efficaciore vasorum argumento. Terra verò ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes. [26] [K] Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteũ fodiunt, coria terræ obseruantes, vt à nigra descendat [L] ordo suprà dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Namque & hic probatur. Dulces enim [27] leuésque facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum [M] masculum & harena carbunculosa, certas stabilésque & salubres. Rubra saxa optimas, speíque [28] certissimę. Radices mõtium

tium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assiduè respondere glebas, faciliusq; ferramenta descendere. Depressis puteis [N] sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra [29] fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his vitijs altitudine ipsa grauior aër, quem emendant assiduo [O] linteorum iactatu euentilando. Cùm ad aquam ventum est, [P] sine [30] harena opus surgit, ne venæ obstruatur. Quædam aquæ vêre statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constãs imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente ęstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

29 fodiunt. CH.

30 arenato. CH.

ANNOTATIONES.

a Hippoc. lib. de aëre & aquis, τῶν ὑδάτων κουφότατα τὰ ὄμβρια, καὶ γλυκύτατα, καὶ λαμπρότατα, καὶ λεπτότατα. Vide in hac quæstione multa apud Rhod. cap. 2. li. 27.

b Ventriculi grauiter aut leuiter ferentis.

c Hoc falsum. Seneca quæst. natur. lib. 3. cap. 2. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigidę, calidęque sunt. Deinde ponderis. omnes aut leues aut graues sunt. Signum id leuitatis si addatur cæteris aquæ bonitatem indicantibus, ἐπαινεῖσθαι μόνον δ' οὐκ ἐξαρχῶν Aegineta scribit. Athenæus lib. 2. Peirenes fontis in Corintho appensam tradit leuiorem fuisse deprehensam reliquis omnibus totius Helladis.

d Et corrumpatur, ac putrescat.

e Ita censuit Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis.

f Aeginetæ id bonitatis certissimum signum.

g Ruffus apud Aetium cap. 165. sect. 3. lib. 1. aquam pluuiam distillationes generare scribit, præsertim si frigida bibatur.

h Limum eæ colligunt è tectorum & canalium sordibus, per quos in cisternam defluunt.

i Quæ putredine in aquis gignuntur.

k Quæ assiduo fluxu exercentur. πηγαῖα καὶ ποτάμια νάματα πρόσφατα εἶναι καὶ νεογενῆ, λιμναῖον δ' ὕδωρ ἕωλον καὶ παλαιόν, veteres crediderunt, ideoque palustrem aquam noxiam esse, fontanam, & fluuiatilem perennem, salubrem. Rhodig. cap. 3. lib. 27.

l Herodotus lib. 1. Athenæus lib. 2.

m Vulgo *Ecroelles.*

n Effossa leuiter terra, quoniam eæ non perennibus venis scaturiunt, sed sub extima terræ facie colatę, eius sordibus inquinãtur.

o Lego, atque salsas: gustu salso ingratas ac iniucundas. Salmacides Græcis, quæ molles reddũt, ac euiratos: qualis Halicarnassi fons fuit, memoratus ab Ouidio, Strabone, Vitruuio. Huic lectioni adstipulatur Vitruuius cap. 3. lib. 8. Vide Scal. in Auson.

Vidit semiuirum fons Salmacis Hermaphroditum.

p Hordeo, Cassianus cap. 4. lib. 2.

q Vitruuius cap. 5. lib. 8.

r Si maculam faciant, si vasa ærugine inficiunt. ποιῶν τὸ ἰῶδες Athenæus dixit lib. 2.

s Ostendit magnam humoris id crassitiem.

t Si effusæ non ab ea combibuntur.

v Aristot. cap. 4. lib. de sensu.

x Hippoc. aph. 26. lib. 5.

y Auicennas Sect. 2. lib. 1. damnat.

z *Dum clandestinus ad villã introitus pararetur, aquam è subiecta lacuna potaturus manu hausit, Et hæc est, inquit, Neronis decocta.* Suetonius. Vide Athenæum lib. 3. Iuuenal. Satyr. 5.

Si stomachus domini feruet vinóque cibóque
Frigidior Scythicis petitur decocta pruinis.

A In Cœlium & Auentinum montes eam Nerua deduxit: pòst Diocletianus super portam Exquilinam in suas thermas.

B E Fucino lacu ἐξιέναι, non, vt legitur, ἄνω, & ῥώμην πολίζειν, καὶ παρὰ τ' ἄλλα ὕδατα εὐδοκιμῶν, Strabo scribit lib. 5.

C Transuersis semitis, quæ sunt à latere viæ militaris.

D Auertentibus, & vbertatis publicæ copiam minuentibus ac præripientibus.

E Vitruuius cap. 1. lib. 8. Palladius cap. 8. Augusti. Paxamus & Democritus apud Cassianum in Geoponicis ca. 4. & 5. ex suis hydroscopicis, siue hydrophanticis. Cassiodorus Variar. li. 3. nomine Theodorici Ostrogothorum regis.

F Deuexi ac decliuis tumuli & collis fastigio.

G Λευκόγαιοι.

H Tussilago syluestris, cap. 6. lib. 26.

I Cubitorum trium, vnius latitudine. Paxamus. in altitudinem pedes quinque, latitudinem tres. Vitruuius, Palladius.

K Plato in suis legibus vetuit aquam è vicini puteo quẽquam haurire, ni priùs eam in fundo suo ad cretam vsque quæsiuisset: πρὸς τὸν κέραμον. Victorius cap. 15. lib. 31.

L Ad maculosam & glaucam.

M Grandius, ἀδρότερον. Asperum, scabrum, subfuscum, minùs flauum, interpretantur quidam: durum & compactum metallici, vt fœminam, solutum ac mollem.

N Bituminosa addit Palladius. Sulphurati, aluminosiue halitus, vaporisque flamina & spiracula. Vitruu. cap. 7. lib. 8.

O Vide Agricolam lib. 6. de re metallica.

P Imus paries, qui puteum infernè ambit. Is enim lapidibus tãtùm alijs super alios aggestis & collocatis struitur, sine intrita calcis & arenæ.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio. CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturum. Nam ipsa æstate deficiũt, omnésque quatriduo eo subsidunt. Iam verò multi hyeme tota: vt [a] circa Olympum, vêre primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant, amnemq; faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit, & maximè [1] circa Canis ortum, parciùs, si frigidior sit æstas. Quædam terrę imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate [b] lutum fieri prodens, [c] imbre puluerẽ. Omnis aqua [d] hyeme dulcior, æstate autem minùs, [2] autumno minimè: minúsque per siccitates. Neque æqualis amnium plerunque gustus est, magna aluei differẽtia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lauant, succi. Ergo ijdem amnes parte [3] aliqua reperiuntur insalubres. Mutãt saporem

1 Canis ortu. M. & Alij.

2 Hæc duo verba in M. d.

3 alia. M.

 & influen-

4 imbribus. Vet.

5 Galatas.

& influentes riui, vt Borysthenem, victíque diluuntur. Aliqui verò & 4 imbre mutatur. Ter accidit in Bosphoro, vt salsi deciderent, necarentq; frumēta. Toties & f Nili rigua pluuiæ amara fecère, magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente 5 Gallos Cassandro, cùm valli gratia syluas cecidissent. Plerunque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueriq; terram, callúmque summæ cutis solùi, aquarum interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq; qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, vti quæque cœpissent partes coli.

ANNOTATIONES.

a Athenis rigent maximè putei circa Arcturi ortum, ad principium mensis Septembris.

b Cum arena humore priùs dissoluta, in luti spissitudinem coit.

c Primùm è cœlo cadēte. Nam tum verberato solo arenæ puluisculum commouet, & excitat.

d Quia crebris imbribus diluitur ac dulcescit.

e In Asia lacus Sinnaus circumnascente absinthio inficitur. ca. 103. lib. 2.

f Athenæus lib. 2. pag. 21. lin. 8.

Obseruatio historica. CAP. V.

1 constat, sicut & in. M.
2 posteaque. CH.
3 calidam facta frigida salis non. CH.
4 Carna. CH.

TErræ quoque motus profundunt, sorbéntque aquas: sicut circa a Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse 1 constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, 2 posteaquàm cœptus est coli. Illa mutatio mira, vbi causa nulla euidens apparet: sicut in Magnesia 3 calidas factas frigidas, aliàs non mutato sapore. Et in 4 Caria, vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salē est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere b per Olympia: veríque simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutātur & colores aquarum: sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus x j. Et Borysthenes ęstatis temporibus c cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quòd d nullum halitum non modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 1. lib. 3. hist. & cap. 5. lib. 5. Seneca cap. 11. lib. 3. Quæst. natur. Sumpta hæc esse puto ex amisso libro Theophrasti περὶ τῶν ὑδάτων, quem Athenæus citat lib. 2.

b Dum in Elide, quam Alpheus irrigat, Olympici ludi celebrātur. Tum enim fimum equorum in amnem coniectum, Aretusæ, in quem subtus mare Alpheus subit, aquas odore suo inficit. Strabo hanc de Alpheo fabulam reprehendit. Lege Senecam Quæst. natur. lib. 3. cap. 26.

c ἰοβαφὴς Athen. Is aquæ eius color est, nullo modo infectæ. Sic & Rhodanus cùm purus fluit, nempe suo colore: partibus anni reliquis è cinereo candicans, vel ob arenas quas locis abradit vicinis, & secum aufert, vel permixtum niuis liquatæ humorm.

d Lipsius cap. vlt. lib. 2. in Thessaliæ fluuio, quē ob id Anauron nominarunt, idem obseruari tradit. Quin & autor ca. 9. lib. 5. scribit Nilum auram nullam expirare. Arrianus in Periplo Euxini ponti Phasin omnium fluuiorum quos nouisset leuissimum esse tradit. Leuitatis indicium esse, tum in pondere, tum quòd mari non immiscetur, sed supernatet. Brod. cap. 28. lib. 5.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtendum: & quid prosit nauigatio, & medicina aquæ marinæ. CAP. VI.

1 nonagintasex. Vitruuius.
2 Denaria appellatur. Vet.

CÆterùm à fonte duci fictilibus a tubis vtilissimum est, crassitudine binūm digitorum commissuris pyxidatis, b ita vt superior intret, calce viua ex oleo læuigatis. c Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si vno cunilo e veniet, in binos d actus: laminæ esse debebūt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denūm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si f quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ, 1 g centena: si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. 2 Denariæ appellantur, cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur h impetus, necessariū est: item

10

20

30

40

50

item [3] castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium [k] mentionem non fecisse demiror, cùm alioquin [4] [l] lauari calida frequenter [5] induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hęc, quę nunc aquarū perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis, [6] aluminata paralyticis, aut simili morbo [7] solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Pleriq; in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida [8] dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, [9] idcirco non alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & vastitate odoris capita replētur, & frigore infestantur sudātia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidique iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi nō posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro [m] salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes quæ sint calidę, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Sicilię, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris [n] argentíve (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorū in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum [10] dolores, ferruminant & fracturas, ossaq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt [o] diximus, aut sanguinem [11] egerentibus: sicut proximè Anneū Gallionem fecisse post Cōsulatum meminimus. [p] Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, [q] pectoris, medentur, omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per [12] se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa [13] [r] decoquatur hordeacea farina [14] ad parotidas. Emplastris etiam, maximè [s] albis, & malagmatis miscent. Prodest & infusa [15] [t] crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam [16] & quartanis dedêre eam bibendam, & in tenesmis articularibusque morbis asseruatam, & in hoc [u] vetustate virus deponentem. Aliqui [17] decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum [18] aqua miscent. Qui [19] parum dedêre, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent, [20] vt ad vomitiones reuocent. [x] Clysteribus quoquē marinam infundunt tepefactam. Testium quidem [y] tumori fouendo non aliud pręferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia [21] hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimùm prodest. Quin & ad [z] ictus venenatos salutaris intelligitur, vt [A] phalangiorum & scorpionum, & ptyade aspide [22] respersis. Calida autem in his [23] assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram [24] calida infusa clysteribus sedat. Difficiliùs perfrigescunt marina calefacti. Mammas [25] [B] sororiantes præcordia maciemque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis [26] superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit, [C] inuenta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum si plus quàm [27] sextarius salis cum quatuor aquę sextarijs mergatur, vinci aquam, salemq; non liquari. Cæterò sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putāt, suprà dictam aquæ mensurā octonis

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

Marginal notes:
3 receptacula. Palladius.
4 lauantes. Vet.
5 indicauerit. Vet. indiceret CH.
6 aluminosa. Vet.
7 solutis, vt & bituminosa. At nitrosa. Vet.
8 dulci, sine oleo discedentibus. Vet. discedere. Vet.
9 idcircò morbis nō. Vet.
10 vitia. Diosc.
11 excreantibus. Vet.
12 sese. CH.
13 decoquitur CH.
14 & ad par. Vet.
15 cerebro icto. Gal. sub fin. 6. Meth.
16 & in quart. CH.
17 præcoctam. Diosc.
18 aquę. Vet. ex aqua. CH.
19 puram. CH.
20 vt vomitioes. Vet.
21 hæc necat. Vet.
22 respersos. CH. respersis si quis in calidi descendat Diosc.
23 aditur. Ex Diosc.
24 calefacta. CH. tepefacta. Diosc.
25 rigentes. Vet.
26 superuacua. CH.
27 sextarium salis in. CH.

cyathis salis tẽperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur, [28] quod vocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictiliq; [29] vase & picato cõdunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro [D] cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus [30] vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis ijsdem vitiis, [E] quibus vinum, nec iisdem vtilitatibus. [31] Quia sępe nauigantes defectu aquę dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissę reticulis [32] in mari concauæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra [33] marina aqua argilla percolata dulcescit. [34] Luxata hominum [35] corpora & quadrupedum, natando in [36] cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent [37] è balineis egressi statim frigidam suspectam [F] hauriẽdo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumorique. Spuma [38] aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis [39] & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus [G] coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

28 & quod vocant. CH.
29 vaso. CH.
30 vini. CH.
31 Et quia. Vet.
32 in mare. Vet.
33 argilla marina à qua percolata. Vet.
34 Iacta. CH.
35 membra. Vet.
36 cuiuslibeat. CH.
37 à. M.
38 aquæ marinæ affrictu. Vet.
39 sed sole. CH.

ANNOTATIONES.

a Nam & riuis per canalium structuras ducitur, & per fistulas plumbeas, & per ligneos tubos.
b Superioris fine lingulato.
c Aquam librant, dum altitudinem loci è quo colligitur, cũ loco in quẽ deducitur cõferũt, siue lineis rectis id fiat, siue obliquis.
d 240. pedes, quæ iugeri est longitudo.
e Et vt faciliùs, ac maiore vi currat.
f Hac portione cuiuis digito laminæ nondum curuatæ pondo libræ 12. respondent.
g Nonaginta sex. Vitruuius.
h Et vehementis spiritus, & aquæ collisæ & decurrentis.
i Aquæ publicæ diuidicula. receptacula, Palladius.
k Meminit Iliad. χ. κρουνὼ δ' ἵκανον καλλιρρόω, ἔνθα δὲ πηγαὶ
δοιαὶ ἀναΐσσουσι σκαμάνδρου δινήεντος,
ἡ μὲν γάρ θ' ὕδατι χλιαρῷ ῥέει.
l Odyss. θ. εἵματά τ' ἐξημοιβὰ, λοετρά τε θερμὰ καὶ εὐναί. Ilia. χ. Hectori è prælio redeunti calidum balneum paratur. ἕκτορι θερμὰ λόετρα μάχης ἐκνοστήσαντι. Iliad. κ. Odyss. δ. legitur ἐς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες.
m Qui ad excretionem intestina stimulat.
n Aquis intincti & immersi, quas medicatas esse nos putamus.
o Cap. 6. lib. 24.
p Plinius tamen Secundus lib. 5. Epistol. quendam sanguinem reijcientem in Ægyptũ se mississe refert, in cœlo illo potius quã in nauigatione spem habens. Brod. cap. 25. lib. 6. Vide Celsum cap. 22. lib. 3. Aurelianum cap. 14. lib. 2. tard.
q Hippocr. aphor. 14. lib. 4.
r Dioscoridi miscetur cataplasmatis ex hordeacea farina.
s Quoniam aquæ marinæ salsugo maximè dealbat omnia, pręcipuè ceram.
t Leg. cerebro icto. Galeno sub finem lib. 6. meth. in vulnerib. capitis membranæ valentissima remedia sustinent.
v Syncera & sine potabili aqua si reponatur virus exuit. Sũt qui præcoctam recondant. Diosc.
x Deiectionibus mouendis. Diosc.
y Si est flatuosus, vel serosus.
z Qui refrigerationem & tremorem afferunt. Diosc.
A Morsos à cane rabido Septentrionalis maris accolæ cùm ter sub fluctibus demerserunt, à rabie tutos esse putant.
B Ob nimium incrementum dem ssas, & mutuò cõiunctas: lactis abundantia sic distentas, vt mutuò se contingant, & tãquam sorores osculentur. Plautus in Fribularia, apud Festum,

--tunc papillæ primitus
Fraterculabant: illud volui dicere,
Sororiabant. quid opus est verb s?

Fœminas ea mammarum deformitate indecoras ὑπερμαζῶν ait Synesius, μαστὺς σπαργῶντας Dioscor.
C Muria veteribus fuit ὠμοτέρα, crudior, quam lib. 1. Gynæceion Hippocrates γλυκάλω vocat, nempe minus salsa. Altera σύκρατος, matura Columellæ, iusto salis pondere confecta. Maturitatis indicium est Gal. lib. 4. Simpl. quòd ouum innatet. Tertia ἄκρατος Archigeni lib. 1. κατὰ τόπους in remedijs quæ phtheiriasi conueniũt δεινῶς ἁλμυρὰ Galeno suprà citato loco, dura Celso lib. 4. cap. 9. meraca, vehementissimè salsa. In eam sal ingestus non liquescit, nec minuitur, sed integer in sporta permanet, Galeno. Verũ Columella maturę muriæ experimentũ id esse dicit, & si caseus dulcis demissus non pessum eat. cùm enim casseus innatat, maturitatem suam habet.
D Duabus partibus aquæ pluuiæ veteris, & vna mellis. Diosc.
E Neruos enim tentat, ac caput.
F Sic enim gustatu protinus vitiosam qualitatem deprehẽdũt.
G Arena litoris sole ignita, torrenda corpora, inquit Aurelianus.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunq; pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumque stagnũ in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelã. Horum extremitates tantũ inarescũt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largius coquitur, & vsque ad mediũ lacum. [a] Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem [1] noctu subuenit, quantũ die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte

1 noctę. CH.

ſponte gignitur, ſpuma in extremis litorib. ac ſcopulis relicta. [2] Hic omnis rore denſatur, & eſt acrior qui in ſcopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanq; in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythas verſus, alter ad [3] Arios, ſale [4] æſtuant: ſicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt [5] lacu, dein Sole ſiccant. Sed & ſumma fluminum denſantur in ſalem, amne reliquo veluti ſub gelu fluẽte, vt apud Caſpias portas, quæ ſalis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Prętereà apud Bactros amnis Ochus & [6] Oxus, ex appoſitis montib. deferũt ſalis ramenta. [b] Sunt & in Africa lacus, & quidẽ turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem & [c] calidi fontes, ſicut Pagaſæi. Et hactenus habent ſe genera [7] ex aquis ſponte
10 prouenientia. Sunt & montes natiui ſalis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cęditur renaſcens: maiuſque regum vectigal ex eo eſt, quàm [8] ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm eſt, humore denſato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur ſpecularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabię oppido muros domoſq; maſſis ſalis faciũt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Peluſium Ptolemæus rex, cùm caſtra faceret. Quo exemplo poſteà inter Ægyptũ & Arabiã, etiã ſqualentib. locis, cœptus eſt inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ ſitientia vſque ad Hammonis [9] oraculum. Is quidẽ [d] creſcens cum Luna noctib. Nã Cyrenaici tractus nobilitãtur Hãmoniaco & ipſo, quia ſub harenis inueniatur, appellato. Similis eſt colore alumini, quod ſchi
20 ſton vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ vtilis. Probatur quàm maximè perſpicuus, rectis [10] ſciſſuris. Inſigne de eo proditur, quòd leuiſſimus intra ſpecus ſuos, in lucẽ [11] vniuerſam prolatus, vix credibili pondere ingraueſcat. Cauſa euidẽs, cuniculorũ ſpiritu madido ſic adiuuãte molientes, vt adiuuant [e] aquæ. Adulteratur Siculo, quẽ Cocanicũ appellauimus, necnõ & Cyprio mirè ſimili. In Hiſpania quoq; citeriore Egelaſtæ cęditur, glebis penè trãſlucentib. cui iãpridẽ palma à pleriſq; Medicis inter omnia ſalis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur [12] ſal, ſterilis eſt, nihilq; gignit: & in totum ſponte naſcens inter hęc eſt. Factitij varia genera. Vulgaris plurimuſq; in ſalinis, mari adfuſo, [f] non ſine aquę dulcis riguis, ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter in-
30 areſcẽs. Africa circa Vticã conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciẽ: qui vbi Sole Lunaq; induruere, nullo humore liqueſcunt, vixq; etiam ferro cędüntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentib. & circa Ægyptum, ipſo mari influente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto ſubeſt [13] ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquũt aquam ex fonte, refrigerandoq; ſalem faciunt in ertem, [14] nec candidum. Galliæ, Germanięq; ardentibus lignis [g] aquam ſalſam infundunt. Hiſpanię quadam ſui parte puteis hauriunt, [h] muriam appellant: & illi quidẽ etiam lignum referre arbitratur. Quercus optima, vtquæ per ſe cinere ſyncero vim
40 ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiã in ſalẽ vertitur. [15] Quicunq; ligno [16] confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtũ inuenio, [17] Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet [i] humoris. Quin & è muria ſalſamentorum recoquitur, iterumq; conſumpto liquore ad naturã ſuã redit: vulgo è mænis iucundiſſimus. Marinorũ maximè laudatur Cyprius à Salamine: [18] at è ſtagnis Tarentinus, ac Phrygius, [19] qui [k] Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles. [20] A Cappadocia verò [21] qui in [l] laterculis affertur, cutis nitorẽ dicitur facere. Magis tamẽ extendit is, quem Cittieũ appellauimus. Itaq; à partu ventrem eo cum melanthio [22] illiniũt. Salſiſſimus [23] ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omniũ Tarentinus, atque candidiſſimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Plu-
50 uia dulceſcit omnis. Suauiorem tamẽ rores faciunt: ſed copioſum Aquilonis flatus, Auſtro non naſcitur. Flos ſalis non fit, niſi Aquilonib. In igne nec crepitat, nec exilit

[m] Traga-

2 Hæc. Vet. & mox, quæ in ſcop. &c.
3 Parios, Vet.
4 exæſtuant. CH.
5 è lacu. CH.
6 Iaxartes. Vet. & ipſe Plini⁹ in Georg.
7 ex his appoſ. CH.
8 auro eſt atq;. CH.
9 oraculum, is quidem. Vet.
10 ſegmentis. ὀρθίας διαφύσεις ἔχων. Dioſ.
11 vniuerſi. Vet.
12 fit ſponte naſcẽs, ſterilis eſt, nihilque gignit in totum. Sũt inter hæc factitij. Vet. M.
13 ſal, & in Cappedociæ puteis, ac fonte, quem in ſalinas ingerunt. M.
14 ſed. Vet.
15 Qui è ligno. M.
16 conficitur. Vet.
17 Vmbros. Hermo
18 de ſtagnis. CH.
19 qui Tactæus. CH.
20 E CH.
21 qui in vtriculis aff. Vet.
22 illinunt. CH.
23 ſal qui ſicciſſ. M. & CH.

[24] Cantis.CH.
[25] tænia.Vet.
[26] Rubet.CH.
[27] Centũ ripis. CH.
[28] crocinus.CH.
[29] Additis.Vet.
[30] Iterum in maden do.CH.
[31] quæsitum garum. Vet.
[32] voluptates, animique quoque samnia sales &c. Vetus hæc erat lectio. Vide Tur. in Eunuch.
[33] salẽ in Sab. port. conuenerat.CH.
[34] salis modios vt in cong. dedit populis. CH.
[35] & salem cũ pane esitasse prouerbio. Ve. & sale cum pane esitasse eos prou. CH.
[36] Maxima Vet.
[37] quandã fauillã.M.
[38] Aegypto inuenitur M.
[39] lacubus. Diosc.
[40] pinguedinẽ. M.
[41] Canities in vasis summo Est. Vet.
[42] acopis & smegmatis. Vet.
[43] suffitus extrahit. Vet.
[44] mõstrantes. CH.

[m] Tragasæus, neque [24] Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius spuma, aut ramẽtũ, aut [25] tenuis. Agrigentinus [n] ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. [26] Ruber Memphi, rufus est circa Oxum, [27] Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, vt imaginem recipiat. In Cappadocia [28] croceus offoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ vsus, antiqui Tarentinũ maximè laudabant. Ab hoc quencunque è marinis, ex eo genere [o] spumeum præcipuè. Iumentorum verò & boum [p] oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum vtilior, quisquis facilè liquescit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & siccus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus [29] additus, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitansq; in omnibus cibis, ita vt sit peculiaris ex eo intellectus [q] inter innumera condimenta. [30] Ita est in mãdendo [31] quæsitus garo. Quin & pecudes armentaq; & iumenta sale maximè solicitantur ad pastum, multò largiore lacte, multoq; gratiore etiã in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeoq; necessarium elementum est, vt transierit intellectus ad [32] voluptates animi quoque. [r] Nam ita sales appellantur: omnisq; [s] vitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies non alio mãgis vocabulo constat. Honoribus etiã militiæq; interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, [t] quoniã illa [33] sal in Sabinos portari cõsuerat. Ancus Marcius rex, [34] salis modia sex millia in [u] congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiã pulmẽtarij vice vsos veteres, autor est: esitasse enim [35] salẽ cũ pane & caseo, [x] vt prouerbio apparet. [36] Maximè tamẽ in sacris intelligitur autoritas, quãdo nulla cõficiũtur sine [y] mola salsa. Salinarũ synceritas summã fecit suã differẽtiam [37] quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & cãdidissima: appellatur & flos salis, in totũ diuersa ros, humidiorisq; naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoq; ingrato ceu gari, dissentiẽs à sale nõ modò à spuma. [38] Aegyptus inuenit, videturq; Nilo deferri. Et [39] fontibus tamẽ quibusdã innatat. Optimũ ex eo, quod olei quandã [40] pinguitudinẽ reddit. Est enim etiam in sale [z] pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerũque testa tritã: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitiũ colorem, cũ verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguẽtarij [A] propter colorẽ eo maximè vtantur. [41] [B] Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, [C] vt dixim⁹. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorẽ ciet, aluũ soluit in vino & aqua, [42] acopicis & smegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimè. Fæces imæ cõcutiuntur, vt color croci redeat. Præter hæc etiãnũ appellatur in salinis [D] salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans. Aliud etiamnũ liquoris exquisiti genus, quod [E] garõ vocauere, intestinis pisciũ cæterisq; [F] quæ abiicienda essent, sale maceratis, vt sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vsto, [43] suffitu extrahi secundas [44] morantes.

ANNOTATIONES.

a ἄλὸς ἄχνη, Dioscor. cap. 127. lib. 5. spumosi salis ramentum, in exiguis petris inuentum, eiusdem cum sale facultatis.
b Est & prope Carcassonem, vulgò *Marsonnette*.
c Talis est fons in vico Monspessuli vicino, quem incolę vocãt *Balerue*.
d Ex humore spissato, quẽ interdiu feruidus sol nõ absumpsit.
e Quæ iniecta grauia gestant, & nobis mouere conantibus læuia præbent.
f Monspessuli ex sola maris aqua conficitur, sed imbre cadente citiùs spissatur, dũ imber non abluat diutius. sic enim liquatur.
g Maris. vt nitrosos & salsos cineres eluant.
h Vulgò apud Sequanos, *Mure & Murette*.
i Quem longiore coctura in salem densarent.
k Straboni lib. 12. post Galatiam Austrũ versus lacus est nomine Tatta, Cappadocię maiori vicinus, iuxta Morimenos, in Phrygia maiori.
l Minulus, qui in lacu siccatur.
m Tragasa Epiri, Acanthius ab Acantho Macedoniæ vrbibus. Tragasæ, Stephano in Epiro locus, ab Tragaso dictus, cuius Neptun⁹ fecit vt ibi in Halsio campo sal nasceretur. Est & apud Athenæum in Troade sal Tragasæus, qui cùm vectigal Lysimach⁹ imposuisset, euanuit, & vectigali mox sublato succreuit rursum. Rhodig. cap. 12. lib. 9. Hadrianus Iunius cap. 9. lib. 3. eandem historiam recitat, & multas præterea eiusdem argumenti.
n In igne non crepitans. Cur sal crepitet, vide apud Aristo. Probl. 42. & 43. Sect. 11.
o Leuem & veluti pumicosum, ac fistulosum spõgię modo, aut marinæ spumæ.
p Caligantibus, maculosis, vngue impeditis.
q Plutarchus cõdimentũ condimentorũ vocat, vt mox dicetur.
r Catullus formosam mulierẽ habendã nõ putat, quæ venustate careat, ac sale, id est, lepore & argutia. Plutarch⁹ lib. 5. Sympos. διὰ τοῦτ' ἴσως, ait, καὶ κάλλος γυναικὸς τὸ μήτ' ἀργὸν, μήτ' ἀπίθανον, ἀλλὰ μεμιγμένον χάριτι, καὶ κινητικὸν, ἁλμυρὸν καὶ δριμὺ καλοῦσι. Victorius cap. 13. lib. 12. Salis vsum ante bellum Troianum multis incognitum fuisse, his versibus Homerus indicat Odyss. λ. οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν Ἀνέρες οὐδ' ἅλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσι. Eustathius putat ἄκραν δηλοῦσθαι ἀγροικίαν ἐκείνων ἀνθρώπων οἳ οὐδαμῶς ἅλας ἴδασιν οὔτε θαλασσίους, οὔτ' ὀρυκτὰς, οὔτε τοὺς ἄλλοθεν, quod refert & Pausanias in Atticis. Brod. cap. 3.

cap.5.lib.6.Iocus est Plauti lepidus in Casina de sene fatuo & insulso, *Non ecastor vilis est emptu modius qui venit salis*: nempe hîc salẽ carum esse oportet, alioqui emeret sibi hic senex tã insulsus, stolidus, ineptus.

s Homerus salem ideo θᾶον diuinum vocat, Plato in Timęo dijs charissimum, plærique χάριτα. Rhodig.cap.24. lib. 27. Catullus, *Nulla in tam magno corpore mica salis.* id est, gratiæ, & Veneris, non vt Quintilianus putat, cap.3.lib.6. ridiculi. Plutarchus in Sympo. κινδυνεύσι γὰρ οἱ ἅλες τῶν ἄλλων ὄψον εἶναι, καὶ ἥδυσμα, διὸ καὶ χάριτας ἔνιοι προσαγορεύουσιν αὐτούς. Brod.cap.12.lib.6.

t Verrius Flaccus apud Festum.

v Congiarium populus accipiebat, donatiuum miles.

x Huc pertinent prouerbia duo. Alterum, ἅλας λείχειν, salẽ lingere. Persius,

Vare regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si cum Ioue viuere pergis. Alterum, ἅλα καὶ τράπεζαν μὴ παραβαίνειν, salem & mensam ne prætereas. Vide Erasmũ.

y Farre tosto, & sale addito, quo hostiæ conspergebantur. Molam salsam Homer⁹ Odyss. ξ. οὐλὰς ἄλφιτα vocat hoc versu, Κὰδ δ' ἄρ' ἐν πυρὶ βάλλε παλύνας ἄλφιτα λευκά. οὐλοχύτας etiã Græci vocant. Varroni in Aboriginibus mola simpliciter hordeum. *Grunnit,* inquit, *tepido lacte satur, mola mactatus porcus*: nempe hordeo saginatus.

z Ideo lucernæ melius ardent sale iniecto. Macrobius 7. Saturnal. Aristotel. Sect.23. Problem. Plutarchus Quæst.9.1. Sympos.

A Emplastris & vnguentis coloris caussa miscetur, vt rosaceo. Dioscor.

B Mucidus succus.

C Huius rei nusquam alibi mentionem fecit. Obliuiosus hîc Plinius.

D Salsilaginem esse puto maris affusi in areas salinarũ humorem, qui sub salis crusta liquidus manet, nec in salis naturã densatur.

E Latinis liquamen. Cælius Aurel.2. Chronicôn. Cassianus in calce Geoponicôn. Vopiscus in Aureliano. Oxygaron Apitio, liquamen acetosum. Cuiacius cap.& lib.9. Obser.

F Vt sanguine, branchiis, capitibus, præsertim garorum & lycostomorum.

De scombro pisce, & muria, & alece.
CAP. VIII.

NVnc [a] è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetarijs: [b] sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios [1] penè binos. Nec liquor vllus penè pręter vnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticaq́;, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenę garo, Pompeiiq́; & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius est [c] alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim [d] ex inutili pisciculo, minimoq́; confici. Apuam nostri, aphyen Gręci vocant, quoniam is pisciculus [e] è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creueruntq́; genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoq́; [2] dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud verò [3] [f] ad castimoniarũ superstitionem, etiam sacris Iudęis [g] dicatum, quod sit è piscibus squama * carentib. [h] Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisq́; generib. ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs vitæ, & ipsa tamen nonnulli vsus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisq́; marini prodest. In linteolis autem [4] conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque [5] morsus prodest, maximeq́; crocodili, & [6] hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. [i] Muria quoque, [7] siue illa salsugo, [k] spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est, [8] etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, [9] cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquę marinę vicem pensat.

[1] ferè. CH.
[2] diluta suauitate. Vet.
[3] ad superstitionum castimoniam &. sa. Iu. abdicatum, quod fit Vet. castimoniarũ superstitioni etiã, sacrisq́; Iu. dic. quod fit. CH.
* nõ carẽtibus. Miral.
[4] concerptis. Vet. & ex. cap. sequenti.
[5] morsum. CH.
[6] nomis depascentibus. CH.
[7] siue halme, aut salsugo. Vet.
[8] etiam, Dal. expungit ex Diosc.
[9] & cœl. Vet.

ANNOTATIONES.

a De hoc Strabo lib.3. Athen. lib.2. Horat.
-his mixtum ius est, quod prima Venafri
Pressit cella, garo de succis piscis Iberi.

b Archigenes lib.2. κατὰ τόπους Hispanũ vocat, Asclepiades eodem lib. nigrum, πρωτεῖον Paulus cap.59.lib.3. Fecosum Martial. in Xenijs, *Expirantis adhuc scombri de sanguine primo*
Accipe fecosum munera prima garum.
Quanquam, ibi fastosum quidam legere malunt, vt ad raritatem & pretium referatur. Archanum idem lib.7.
Sed coquus ingentem piperis consumet aceruum,
Addet & Archano mixta Falerna garo.
αἱμάτιον γάρον vocat Constantinus lib.20. quasi sanguiculum dicas. ταριχηρὸν vocat Pherecrates comicus in Triptolemo.

c Alex piscosum salsamentum à suo liquamine nondum separatum. Plautus in Pœnulo, *Túne etiam amator audes esse alex viri?* quasi viri fex, indigne qui vir habearis.

d Ex mutilo pisciculo, minutoq́; confici. Quidam sic legunt, & ijs verbis significari putãt garũ paratũ ex encrasicholis, vulgò *Anchoyes*. Ii enim sale conditi in optimũ garũ liquescunt. At nę garum corrumpatur semper auulso capite condiuntur: sic enim vnà cũ capite fel, hepar, intestina, viscera eximũtur & abijciũtur.

e E spuma imbribus excitata, cùm aqua multa è cœlo decidit: Aristot. cap.15. lib.6. histor. quamobrem ἀφρῖτις vocatur.

f In casto Cereris erant, qui Cereri operabantur. Festus in voce Minuitur. Id autem fiebat summa temperantia, & continẽtia: quãobrem ἁγνεύειν δήμητρι, puriter facere Cereri dicebãt. Quãuis ijs diebus adeò seuera frugalitatis & parsimoniæ lex esset, tamen permittebarur id gari genus.

g Leg. abdicatum. Iudæi namque piscibus squama carentibus abstinent. Garũ id fortassis est, quod voce à Garo detorta nos Cauiari quasi Gauiari nũcupamus. Paratur ex ouis acipenserũ (vulgo, *Eturgeons*) sale cõditis in cetarijs Borysthenis, Phasidis, Tanais. Eius loco Iudæi nunc ouis Cyprinorum conditis eodẽ vescũtur.

h Plautus apud Festum in Narita:
Muriatica autem video in vasis stanneis,
Bonam naritam, cammarum, & tagenia,
Echinos fartos, conchas piscinarias.
νηρίτας, καμμάρους, ταγηνιστάς, echinos saginatos in viuarijs, cõchas in piscinis. Scalig.

i Muriam, siue, vt apud Festum legitur, muriẽ, salem etiam durũ appellarunt. Seruius. Virgines tres Vestales maximè ex nonis Majs ad pridie Idus Maias alternis diebus spicas adoreas in corbib. messuarijs ponunt, easq́; spicas ipsæ virgines torrent, pinsunt, molunt: atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt, Lupercalibus, Vestalibus, Idibus Septembribus, adiecto sale cocto & sale duro. Scalig. in Festum.

k Ineptè Plinius muriam extenuare, ac spissare scribit, quæ cõtraria sunt.

De

De natura salis, & eius medicinis. CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodés. Corpora verò astringens, siccans, [a] alligans: defuncta [1] etiam à putrescendo vendicans, vt durent [2] ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantùm inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus [3] crabrones verò vel vespas, similiaq́; ex aceto. Ad heterocraneas, capitisq́; hulcera, & [b] [4] pustulas, papulásve, & incipientes verrucas, cum seuo vitulino: item oculorum remedijs, & ad excrescentes ibi carnes totiusque corporis [5] pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyrijs [6] emplastrisque additur. Ad hæc maximè probatur [7] Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò suffusis cruore oculis [c] suggillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum [8] hyssopo ex aqua calida, vtque foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorũ cum lacte in coticulis teritur. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebroque ex aqua feruenti impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo cõcerpto. Gingiuarum [9] tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ [10] fractus comminutúsque. Aiunt dentes non erodi [11] neque putrescere, si quis quotidie manè ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem & furũculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. Quicũque ad anginas, [12] hoc amplius cum oleo & aceto eodem tempore [13] extrà faucibus illitus [14] cum pice liquida. Emollit & aluum in vino mistus. Idem noxia, [15] & [16] tinearum genera pellit in vino potus. Æstus balinearum conualescentes vt tolerare posint, linguæ subditus præstat. Neruorũ dolorem, [17] maximè vsurpanda [d] obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua ferventi crebrò [18] madefactus leuat. Colum tormináque & coxarum dolores potus, & in iisdem saccis impositus [e] cãdens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè [19] obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: itẽ perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commaducatus, [20] pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quę serpunt, ex aceto aut [21] hyssopo. Carcinomatis cũ vua taminia. Phagedænis hulcerum, [22] tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madẽte vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiũt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruorésque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. [23] Hulceribus excrescentibus vel putrescẽtibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt [24] batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto [25] & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliórque. Sed quincunque sal [f] acopis additur ad excalfactiones: item [26] smegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: [g] & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

1 autem. M.
2 ea. Vet.
3 teredines. Diosc.
4 pusulas. CH.
5 ac pterygia. Alij.
6 emplastris quoq;. CH.
7 Tragasæus. Vet. Et eus. CH.
8 œsypo. Vet.
9 humori. Diosc. τῷ πλάδῳ.
10 frictus. Vet.
11 nec. CH.
12 hic. Vet.
13 extra fauces illitus, aut cum. M.
14 aut cum. Vet.
15 &, in Vet. d.
16 tæniarum. Vet.
17 maximè circa hũ. & re in sac pat. feru. cr. candefactus. Vet. & CH.
18 madefactis. Vet. alij.
19 vsurpanda obseruatione (sic & CH.) qui quidam. Vet.
20 pusulásque. CH.
21 œsypo. Vet.
22 tostus. Vet.
23 Hulcerum. CH.
24 batuantur arctè vincta hulcera. Dal. ex Diosc. id est, comprimantur. adstringãtur rectè vincta loca. Vet. Leg. arctè. batuãtur ante ictuũ hulcera. M.
25 fotus & illitus. CH.
26 smegmatis. Vet.

ANNOTATIONES.

a Contrahens, συστέλλουσα, δύναμιν ἔχει κατασταλτικήν, Dioscor.
b ψυδράκια, Diosc. Ruellius vertit, albidas capitis pustulas.
c Faciei suggillationibus, πρὸς ὑπώπια προσώπου. Dioscor. Rectè hunc locum & fœliciter Plinius vertit.
d Celsus cap. 17. lib. 2. Aurelianus cap. 1. lib. 5. tard. pass.
e Feruidus, obserua: nisi ferrum latum & cãdens intelligat, sacco impressum, quale describit Aurelianus.
f De salis flore id Dioscor.
g Vide Plutarchum in Quæstion. naturalibus, quæst. 3.

De

ANNOTATIONES.

a Contrahens, γίλλυσα, λύωκμιν ἴχει κατασταλτικὴν, Diosc.
b ψυδράκια, Diosc. Ruellius vertit, albidas capitis pustulas.
c Faciei suggillationibus, πρὸς ὑπώπια προσώπου. Diosc. Rectè hũc locum & fœliciter Plinius vertit.
d Celsus cap. 17. lib. 2. Aurelianus cap. 1. lib. 5. tard. pass.
e Feruidus. obserua: nisi ferrum latum & cãdens intelligat, sacco impressum, quale describit Aurelianus.
f De salis flore id Dioscor.
g Vide Plutarchum in Quæstion. naturalibus, quæst. 3.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. X.

NOn est differenda & nitri natura, nõ multùm à sale distans, & eo diligentiùs dicenda, quia palàm est & Medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam [a] Theophrasto diligentiùs tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescẽtibus siccitate conuallibus, quod vocant [1] halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellãt agrium. Nam quercu cremata nunquã multùm factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosúmque in [b] [2] Clytis Macedoniæ, quod vocant chalastricum, candidum, purúmque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortũ nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquã cùm [3] cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum [4] nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciũt, Aquilones deterius, quia validius cõmouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumq; est. Fit penè eodẽ modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem [5] nitrarijs. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus cõtinuis, non (vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimq; vt densari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrarijs. [6] Sic quoque [c] olei natura interuenit, ad scabiem animalium vtilis. Ipsum autem conditũ in aceruis durat. Mirum, [d] in lacu Ascanio, & quibusdã circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potariq;, [7] inferiores nitrosas. In nitro optimũ, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptijs. [8] Nam circa Naucratim & Memphim tantùm solebãt esse, circa Memphin deteriores. Nã & lapidescit ibi in aceruis: multiq; sunt [9] tumuli ea de causa saxei. [e] Faciunt ex his vasa, necnon frequenter [f] [10] liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, [g] quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. [h] Spumã nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cùm ros cecidisset, prægnãtibus nitrarijs, sed nondum parientibus. Itaque non fieri [11] incitatis, etiamsi caderet. Alij [12] operimentum fermẽto gigni existimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, [i] in speluncis [13] molibus distillans. Specus eos [k] [14] colycas vocãt: dein [15] siccant Sole. Optimum [16] putant Lydium. Probatio, vt sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in vasis picatis, [l] ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. [17] Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quàm maximè spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facilè resoluitur: adulteratum pũgit. Calce [18] aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cùm in salinis [m] herbæ gignantur, & in mari [19] tot animalia, [n] tantùm algæ. Sed maiorem esse acrimoniam [20] nitro apparet, non hoc tantùm argumento, [21] sed in illo, quòd nitrariæ calceamenta protinus consumunt, aliàs salubres, oculorúmq; claritati vtiles. In nitrarijs non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè sanãtur: ibi facta, tardè. Ciet & [22] sudorem

1 halmirrhaga. Dal. id est, erumpentem salem, vel sanguinẽ.
2 Chytis. Vet.
3 cessat. Vet.
4 neque augeri, neque fluere. CH.
5 nitrarijs, quæ accedente Nilo madent, decedente siccantur cõcrescẽte nitro. Vet. nitro diebus. M.
6 Hic quoque. Vet. id est, in nitro.
7 interiores. CH.
8 Nam, in Vet. d.
9 cumuli. M. & CH.
10 liquant. Vet.
11 incientibus. Turn. id est, partui vicinis. Vt suprà cap. 17. li 11.
12 operimentorum fermento M. operimẽtum id pro fermento. Vet. operimentum id fermẽtescentibus gigni. Vet. alij. operimẽtũ fermenti Alij Vet. aceruorum fermẽto. CH.
13 mollibus. Vet. & CH.
14 helicas. Vet. cochlacas Alij Vet.
15 siccari. Vet.
16 putatur. CH.
17 Aphronitri. Alij.
18 & aspersu red. od. vehementer. CH.
19 totque animalia, non tantùm. Vet.
20 ni ri. CH.
21 sed & illo. Vet. & CH.
22 sudores. CH.

23 nõ teneriores. Vet.
24 Chalastrico. Strabo.
25 sunt. Vet.
26 pusulisque. CH.
27 adiecto. M.
28 argemas. CH.
29 nitrum, in CH. d.
30 extergit. Vet. & Diosc. exterit. M.
31 inditum. Vet.
32 aperit. Diosc.
33 &. Vet.
34 &. Vet. CH.
35 aceto insudatum. M. & CH. Lego, in sudore datũ ex Diosc.
36 hausta. Vet.
37 vrceis. CH.
38 Paralysi linguæ. Vet. & Diosc.
39 Vritur. Diosc.
40 morbum exterminat in potione vini. Et. M. morbum extenuat in potione vini. Et. CH.
41 Sicut aduersus. CH.
42 & lentig. Vet.
43 in balneorum solio vti nitro. Alij.
44 tetanis, vt sale. Nitrum. Vet.

dorem cum oleo perunctis, corpúsq; emollit. In pane salis vice vtuntur o [23] Chalastręo: ad p rhaphanos Ægyptio: [24] teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ euocanda [25] sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis [26] pustulisq;. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cũ arida iride [27] adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item cõtra [28] argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calice adiuuat [29] nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lẽdes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis [30] erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum [31] additũ. Vitiligines albas cum Cimolia creta, ęquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ [32] extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morsus, addita & resina, initijs cum aceto illinitur. Sic & serpẽtium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce [33] ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmę cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo [34] ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè cum [35] aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis [36] pasta sit, ex aqua, vomitionésq; euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoq; exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur [37] ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. [38] Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. [39] Coquitur, dilutúmque posteà cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regiũ quoque [40] morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. [41] Sic & aduersus lepras, [42] lentigines. Podagricis [43] in balineis vti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, [44] tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum q in lapidem vertitur.

ANNOTATIONES.

a Non extat liber is Theophrasti.
* Sed quę coctura insolatúve in nitrũ minimè densari possunt.
b Chytis. Vet. Chytas Geographi collocant in ora sinus Macedonici, vbi est promontorium Chalastræum.
c Oleosa pinguitudo, quã & in sale reperiri suprà tradidit cap. 7. vlt. proximo. Hanc pinguitudinẽ cum detrahunt qui excutiendis tormentis bellicis igniarium puluerem conficiunt, suo more aiunt *Degresser le salpestre*.
d Aristoteles sic eius aquas nitrosas esse tradit, vt vestes demersas abstergant, earumque maculas & sordes eluant. Is autem lacus Prusiæ est, cap. 31. vlt. lib. 5.
e Vt apud nos fit è Soda, quæ nihil aliud est, quàm nitrum factitium, impurum, graue, fuscum, lapidosum, quale Ægyptium fuisse paulò antè dixit.
f Vt vasa pingant, quemadmodum figuli nostri solent soda & lithargyro simul fusis sua fictilia oblinere.
g Vt mortuorum corpora. Herodot. illo nitro vtuntur, nempe in tumulis congesto & durato.
h ἀφρὸν νίτρου. ab ea differt ἀφρόνιτρον, nempe nitrum cum spuma sua adhuc confusum ac commixtum.
i Leg. in spelũcarum mollibus: id est, saxosis crepidinibus & antris. Quidam legunt, mollibus, idest, tophaceis, quòd tophus longè sit mollior & saxo & lapide. In structurarum & ædificiorum cameratis fornicibus, præsertim subterraneis, ex humore in cemento cum calce mixto, stillat succus nitrosus, oblongis stirijs, friabilis, aridus, gustu salsus, & feruidus, ab Asiatico nitro parum, vel nihil discrepans. Nostri vocant *Salpestre*.
k Leg. specus eos cochlacas vocant. Cochlax, siue cochlas, siue κάχληξ, nunc testudo est, fornix, camera: nunc lapis, silex, glarea, flumine congesta & attrita. Testudinatos specus eos incolæ cochlas vocabant.
l Humoris contactu, vel aëris occursu.
m Ælianus cap. 3. lib. 13. histor. anim. has recenset, brya, phycia, vites, vuas, brassicas, mea, quæ & capillos, siue trichas vocant. Ijs pisces vescuntur.
n Non gignantur, subaudi.

o Omnium

o Omnium præstantissimo, iudicio Platonis & Plutarchi.
p Ad brassicas. Illas enim viridiores facit, quod paulò pòst ait, & teneriores, coctuque faciliores: nec tantùm eas, sed & carnes, si apponantur. Plutar. Quæst. 10. lib. 6. Sympos. Theopr. cap. 14. lib. 6. Causs.
q In lapidosam duritiam. Hoc est quod suprà hoc ipso capite dixit, Ægyptios nitrum liquatum frequenter in carbonibus coquere cum sulphure.

De spongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. [a] Alias ex his mares existimauere, tenui fistula [1] spissioresque [b] persorbentes, [2] & quæ tingũtur in delicijs, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura [3] fiunt, è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & [4] [c] pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhęsere, vt candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu [d] regi eas, contrahíque ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideò abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec [e] vsquam diutius durare [f] spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideò magis recentes, magisque humidas: sed minùs [5] in [g] calida aqua minùsque [h] vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minùs adhærescere. Mollissimũ genus earum [6] [i] penicilli, oculorũ, tumores leuant ex mulso [7] impositi. Iidem abstergẽdæ lippitudini [8] vtilissimi: eosq; tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponũtur [9] spõgiæ ipsæ epiphoris ex posca: [10] ex aceto calido ad capitis dolores. De cętero recẽtes discutiunt, molliunt, [11] mitigant. Veteres [12] conglutinant vulnera. Vsus earũ ad [k] abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud [13] imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongijs vtilissimè fouentur. Sanguis [14] rapitur in secando, vt curatio perspici possit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, [15] nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed [16] fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & ijs quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, [17] aliâs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eędem & [18] callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiúntque [l] vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccę, vel ex aqua tepida poscáve, vtcumq; blandioribus opus est, [19] operirive aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic [20] & impositę stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. [21] Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoq; partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremq; ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, [22] abundè subinde humectandæ. [m] Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus haustu [23] salis ex frigida prodest. Idem [24] cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca [25] tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantùm, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimùm proficiente eo cinere contra scabritias genarũ, excrescentésque carnes, & quicquid opus sit ibi [26] distringere, [27] spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorúmque [28] affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, [29] Rhodiacásque, ad fo-

1 spissiores, quæ tinguntur. M. spissiores, quæ & tingũtur. Vet.
2 quæ &. M.
3 fiũt. E mollissimis. Vet.
4 rores. Vet.
5 in, M. d.
6 è quo penicilli. Vet.
7 impositæ. Eædem. Vet.
8 vtilissimæ, ideóque eas tenuissimas & mollissimas. Vet. vtilissimæ. Eam quæ tenuissima est, mollissimam. Alij Vet.
9 & spongiæ. CH.
10 & ex aceto. M.
11 mitigant, conglutinant vulnera, non item veteres. Vet.
12 nõ glutinant. CH.
13 adponatur. CH.
14 ijs rapitur. Vet.
15 nunc aceto aspersæ, nunc vino, nunc aqua. Vet. & CH.
16 fluxione. Vet.
17 aliâs posca. Vet.
18 callosa immissæ laxant. Diosc.
19 aperirive. Alij.
20 & in stomacho. CH.
21 Et splenicis. CH.
22 abundè, in Vet. d. & in CH.
23 cum sale & frig. Vet.
24 cinis cum oleo & aceto. Vet.
25 tumores. Vet.
26 adstringere. Vet.
27 respissare. CH.
28 fricandis. Vet.
29 & Rhodiacas, quę Vet.

res, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus, cauda [3] adiuuare [4] nixus erumpentis. [b] Lupum [5] rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum trãsire rete. Muraenam maculas [6] appetere ipsas consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachiisque complecti, nõ morsu: nec priùs dimittere, quàm escam circunroserit, [7] aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiásque non ignorat: auiditas tamen tanta est, vt cauda verberando excutiat [8] cibos. Minùs in prouidẽdo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiæ. Muræna amplius deuorãt, quàm hamum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaque lineam præsecare. Licinius Macer murenas tantùm fœminini sexus esse tradit, & concipere [9] è serpentibus, vt diximus, ob id sibilo à piscatoribus, tanquam serpentibus, euocari & capi: pinguescere [10] lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quę [11] tacta sunt, [12] ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine [13] scamis, totúsq; [c] capite constat. Miluago quoties [14] cernatur extra aquam volitans, tempestates [15] mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse: ab hoc [d] naues perfossas mergi in Oceano ad locũ Mauritaniæ qui [16] Gotta vocetur, nõ procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine vt nauigia demergãt. E manu vescũtur pisces in pluribus quidẽ Cęsaris villis: sed [17] quæ veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Floro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte [18] anguillas: hæ [e] anguillas: hæ & [f] inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte [19] Cabura, de quo [20] diximus. [g] Nam in Lyciæ [h] Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est [21] consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æedituorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis [22] præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum [23] Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & [i] Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit [k] porcum, quem [24] Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum, cùm [25] capiatur. Esse verò illam naturæ accidẽtiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdã, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generũ in Italia Beneuenti [26] [l] recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus [27] condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hic subiiciam: Numa cõstituit, vt pisces qui squamosi non essent, [28] ni [m] pollucerent [29] patrimonia, commẽtus vt conuiuia publica & priuata, cœnæq; ad puluinaria faciliùs [30] cõpararentur: ni qui ad [n] polluctũ emerent, pretio minùs * parcerent, [31] eaq; præmercarentur. Quãtum apud nos Indicis margaritis pretiũ est, de quibus suo loco satis diximus, tãtùm apud [32] Indos, in [o] curalio. Nanque ista persuasione gentiũ constant. Gignitur quidẽ & in Rubro mari, sed nigrius: itẽ [33] in Persico [34] vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa [35] Heliam [36] ac Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campanię: maximéque rubens, sed molle, [37] & ideò vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccę eius candidæ

3 adimat. Dal.
4 nisus. CH.
5 piscem rete. M.
6 impetere. Dal.
7 vel. Vet.
8 cibum. CH.
9 à. CH.
10 iactatu. M. luctatu. CH.
11 attacta. M.
12 ferum. Vet.
13 squamis. M.
14 cernitur. Dal.
15 ministrari. M. Leg. minitari.
16 acte. CH.
17 quos &c admirati sunt, vt in Eloro. Vet.
18 anguillas, quæ. Vet.
19 Chabura. CH.
20 diximus, pisces. M. & CH.
21 cõsulentibus. CH.
22 præstant. M.
23 Scyllæ dulces ac Leptin. Vet.
24 Lacedæmoniorum Thagoriscum. CH.
25 capitur. M.
26 refici constat. CH.
27 à condita. CH.
28 ne polluc. præter scarum. Chiffl. ex Festo, voce Pollucere. ni pollucerint patrimonia. CH.
29 parsimonia. Scal. in Festum, voce Polluctum.
30 cõparentur: ni qui ad public. CH.
* parerent. CH.
31 eosque. Vet.
32 Indos curatio. M.
33 in iu Persico. CH. fortè, in sinu Persico.
34 vocatúrque. Vet.
35 Aeolias. Vet. Aeolias ac Drepana. CH.
36 ac Pachynũ. Dios.
37 & ideo vtilissimũ. Formam &c. Cornar. voce, Erythris, expuncta, & ideo vtilissimũ. Vet. & CH.

didæ sub aqua ac molles: [p] exemptæ confestim durantur & rubescunt, [38] quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaq; occupari, euellique retibus, aut acri ferramento præcidi. [39] Hac [q] de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum, nec [40] scabrosum, aut lapideum, [41] vel rursus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minùs Indorum viris quoque pretiosa est, quàm fœminis nostris [42] vniones Indici. Arupisces eorum vatésque imprimis religiosum id gestamen amoliẽdis periculis arbitrantur. [43] Itaque & decore & religione gaudent. Priùs quàm hoc [44] notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, vt perquàm rarò cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. [45] Contráque torminum ac vesicę & calculorum mala in puluerem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpius [46] poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reijcientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamẽtis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. [47] Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Greci antipathiam vocant, nihil est vsquam venenatius, quàm in mari pastinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipuè, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni. Percussis verò ab ea [48] medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

38 quæ corna. Vet. & M.
39 Qua de. CH.
40 scabiosum, ψωρὸν Diosc. Sic & CH.
41 aut rursus inane & concauum. CH.
42 vniones. Indici harispices. CH.
43 Ita & CH.
44 nos deceret. CH.
45 Contra tom. Vet.
46 ex aqua poto. Dioscor.
47 Quod repugnantiam rerum attingit. M.
48 medentur & hi. CH.

ANNOTATIONES.

a Ælianus cap.4. lib.1. hist. anim. Plutarch. lib. de solert. anim.
b Ob eã caussã apud Athenęũ λάβραξ ὁ πάντων ἰχθύων σοφώτατος.
c Imò potiùs ventre.
d De hac re vide historiã apud Ælianũ ca.23. li.14. hist. animal.
e In Arethusa Siciliæ sicures & sacras fuisse Ælianus tradit ca. 4. lib. 8. animal.
f Idem traditur de murena Crassi, quam mortuam is fleuit, & sepeliuit.
g Varro cap.13. lib.3. *Nam vt Pausias, & cæteri pictores eiusdem artis, loculatas magnas habent arculas vbi discolores sint ceræ, sic hi loculatas habent piscinas vbi dispares disclusos habeant pisces, quos proinde ac sacri sint ac sanctiores quàm illi in Lycia, quos sacrificanti tibi Varro, ad tibicinem Græcum gregatim venisse dicebas ad extremum littus atque orã, quòd eos capere auderet nemo, cùm eodem tempore offulas ludionum ibi corrosas vidisses, sic hos pisces nemo cocus in ius vocare audet* &c. Apud Athenęum lib.11. in Lycia fons est mari propinquus Apollini sacer, *ὡς* Polycharmo, *ὡς* Artemidoro, in quo piscibus è mari adnatantibus, qui oraculum adeunt, hostiarum primitias verubus ligneis transfixas offerunt, assidente sacerdote auguria captantes. Vide locum.
h Suprà cap.2. lib.31. fonti Limyræ meminit. Straboni lib.14. & Myra in excelso monte sita, & Lymira, clarissima sunt Lyciæ oppida. Ælianus cap.5. lib.8. animal. Lyciæ pagum eum Syrrham vocat, positumque esse inter Myra & Phellum tradit.
i Sami promontorium.
k Rondel. cap.7. lib.15.
l Sic euanescente sale, vt eo condita nunquam fuisse videãtur.
m Vertranius apud Varronem hic legit, Numa constituit vt pisces qui squamosi non essent, non pollucerentur, commentus &c. Sextus Pompeius scribit pisces omnes squamosos polluceri præter scarum. Lego, pollucerentur sacris cęremonijs. Vide Scal. in Festum voce Pollucere.
n Alex. ab Alex. pollinctum legit, & funebrem cænam interpretatur à pollinciendo. Budæus polluctum restituit. Pollucere ad sacra pertinet, libare, dijs offerre, votiuum epulum facere. Polluctum cœna lauta, opipara, & splendida, qualis esse solet in sacris epulis.
o Coralium inter gemmas recenset Theophr. libro περὶ λίθων, rubrum, rotundum, simile radici, ac cum eo comparat Indicam arundinem in saxum duratam. De coralio multa Orpheus libro περὶ λίθων.
p Ouidius, *Sic & coralium, quo primùm contigit auras*
Tempore, durescit. mollis fuit herba sub vndis.
q ὅτι ἐν ἁλὶ κουρᾶται, quoniam in mari tondetur.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicina, & obseruationes. CAP. III.

SPectabilis naturę potentia in his quoq;, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, [a] quos castores vocant, & castorea testes eorũ. Amputari hos ab ipsis, cùm [1] capiantur, [b] negat Sextius diligentissimus [2] medicinæ. Quinimò paruos esse substrictósque, & adherentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cùm veri testes parui admodũ reperiãtur. Præterea ne [c] vesicas quidem esse, cùm [3] sint geminæ, [d] quod nulli animaliũ. In his folliculis inueniri [e] liquorem, & [4] asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum [5] corrumpi fraude, [6] cõijcientibus gummi [f] cum sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse [7] debeat, [ff] tunicis circũdati liquore veluti mellis cerosi, [8] [g] odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatię, mox Africæ. Sternutamẽta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano perunct o capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarumque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus

1 capiuntur. M.
2 autor medicinæ. Vet.
3 sunt. Alij.
4 seruari. CH.
5 corrumpitur fraude conijcientiũ gũmi, aut hammoniacũ cum sanguine & castoreo, quoniam. Ex Diosc.
6 cõijcientium. CH.
7 debent, suis tunicis. Vet. tunicis, in CH. d.
8 odore graues. CH.

drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitijs, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinẽ mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est misturæ. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita vt vomitione reddantur, aut vt [9] retineantur, cum ruta: aduersus [10] chalcidas, cum myrtite: aduersus cerasten & [11] presteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduersus cæteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quæ [12] adiiciantur, singulas. Auxiliantur priuatim contra [13] viscum ex aceto: aduersus aconitum ex lacte, aut aqua: aduersum elleborum album ex aqua mulsa nitróque. Medentur & [14] dentibus, infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Adseruatur autem optimè in sua vesica, vt aliqui existimant.

9 contineatur. CH.
10 Chalcidicas. Vet. id est, sepas.
11 persicras. CH.
12 adiiciuntur. M.
13 ixiam. Diosc.
14 Medentur dentibus cum oleo triti & infusi. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aristotel. cap. 5. lib. 8. hist. Ælianus cap. 24. lib. 6. animal.
b Credidit Apuleius, qui lib. 1. Asini, Thessalam veneficam scribit, amatorem suum, quoniam alterius mulieris consuetudine vsus fuisset, in castorẽ mutasse, vt amputaret sibi genitalia si quãdo venatores insequerentur.
c Quæ testes circundant castoris, verùm si duplices sunt, falsas quoque esse.
d Nulli animalium, nedum castori, contingit, vt testes habeat diuersis ac diuisis membranis seiunctos. Est vnicum ac simplex scrotum, itemque darton. Id est quod ait Dioscorides eligendos ex vno ortu connexos. fieri enim non posse vt folliculi duo in vna membrana coniuncti reperiantur.
e Pinguem & oleosum.
f Vel ammoniacum cum sanguine & castoreo subactum, ita exiccantes. Dioscor.
ff Naturalibus suis tunicis circumdati. Dioscor. id est, elytroeide, quæ vtrique testi sua & peculiaris est.
g Qua de caussa virosa castorea Virgilius appellat.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes.

CAP. IIII.

GEminus [1] similiter victus in aquis terráque, [2] & testudinum [3] effectus quoq; pari honore habendi, vel propter excellens in vsu [a] pretium, [4] naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, [5] marinæ, lutariæ, & quæ [6] in dulci aqua viuunt. [7] Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicísque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúsque, pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, [8] ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionésque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum ac similium, [9] & ranarum venena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cùm opus sit in vino datis. Felle testudinum cum [10] Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. [11] Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas hulceráque sanat. Squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accẽdere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in [12] vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea [13] hoc quoque esse, quæ [14] portentosa Magi demonstrent: aduersus aspidum [15] ictus singulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admistis. Oua [b] durata illinuntur strumis, & hulceribus frigore aut [16] adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. [c] Marinarum carnes admistæ ranarum carnibus contra salamandras præclarè auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaque capitis hulcera curantur. Inarescere [17] autem eum oportet, lentéque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem [18] sanguis heminis tribus aceti, hemina [19] vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admisto, vt sit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & [20] matutina & vespertina dantur, dein post aliquot dies vespera. Comitialibus instillatur ore [21] diducto, his qui modicè corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes [22] per annos colluantur testudinum sanguine, immu

1 simul. CH.
2 est. Alij.
3 effectusque per honore habendo. CH.
4 figuræque. CH.
5 marinæve. CH.
6 in fluuiorum aqua. Dal. ex sequentibus.
7 Has quidam Græci emydas. Herm. M.
8 ac, in CH. d.
9 & ranarũ, in CH. d.
10 Arantico. CH.
11 Tegimenti. CH.
12 vesicis. CH.
13 hanc. Vet.
14 portentosa à Magis demonstrãtur. M.
15 ictus singularem, efficaciorem tamen. Vet. ictus singulare remedium. Efficacior tamẽ est, vt aiunt. &c. Alij Vet.
16 ambustione. M.
17 autem, in CH. d.
18 sanguinis. M.
19 vna, addita his hordeacea farina, aceto iam admisto. Vet.
20 matutino & vespertino dan. de. post al. di. vesperi. Vet. Hæc singulis matutinis & verspertinis dan. de. post ali. dies vespertinis. Alij Vet.
21 diducto. Ijs qui mod. corripiũtur spasmo, cũ castoreo. Vet. ore deductis labris. Vet.
22 per annũ. Vet. ter annis. CH.

immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item [23] ardẽtium testium. Naribus [24] illitum comitiales erigit, attollítque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, vnicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarúmque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino testudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & [25] lacte mulierum. Capillus mulierum [d] inficitur felle. Contra salamandras vel succum [26] decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo [27] incurua calice, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis [28] rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquę cõgio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. [29] Detrahit item fel [e] pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aeizoo herba tuso, admisto vnguento & semine lilij, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox conuoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicũtur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi [30] oportere, vt plus pinguium reperiatur. Verùm ęgrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus [31] crebros capitis dolores sedat: itẽ strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili [32] iubeant: [33] ignem sacrum, cuiuscunque generis [34] sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardiùs ire nauigia, testudinis pedem dextrũ vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse vniuersitatẽ animalium, maiorisq; miraculi: sed hoc vtilius est vitæ, cõtributa habere remedia, cùm aliud alij prosit, aliud alibi faciliùs inueniatur.

23 ardorem. Vet.
24 inditum. Vet. & ex Diosc.
25 lacte. Mulierum capillus. Vet. M.
26 decoctæ. M.
27 incuruæ calice, ingratæ visu. Ex his. Vet.
28 diripiuntur. Vet.
29 extrahit idem. M.
30 oportet, vt plus pinguis. Vet.
31 cerebro. CH.
32 iubent. CH.
33 ignemque sacrum. Vet.
34 hoc sanguine. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ad intestina variæ supellectilis opera. Earũ cortices siue putamina secabantur in laminas, quibus lecti vestirentur & repositoria. cap. 11. lib. 9.

c Mures marinos prisci appellarunt. Hinc Plautus festiuè sic piscatores vocat, quod illarum modo, velut animantia quædam ἀμφίβια, partim in aquis degant, partim in terra.

Saluete mures maritimi, conchitæ, atque hamiotæ,
Famelica hominum natio.

d Luteo, & aureo colore, siue flauo tingitur.

e Quidam pituitas exponunt, ἐξανθήματα, pituitæ eruptiones: sanguinem autem vitiatum, in ecchymomata & liuores effusum. Alui deiectionem potiùs intelligendam puto, quod ostendit proximè sequens oratio: sanguinem vitiatum, in grumos concretum.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

VEnenatum mel diximus vbi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditásve, quæ sit grauissima, incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincúmque Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius verò, quãtum [1] veneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item contra pastinacã & scorpiones terrestres marinósq;, & dracones, & phalangia illitus sumptúsve in cibo. Eiusdem recẽtis è capite cinis contra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus [2] earum [3] ex iure decoctarũ, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamen

1 veneficij in menst. CH.
2 stellarum. Vet.
3 è iure. CH.

salsamentorumque cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita vt ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter 4 à chalcide, ceraste, aut quas sepas vocāt, aut 5 elape dipsadéve percussis. Contra 6 scorpiones largiùs sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita vt sitis toleretur: & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro vstæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & 7 cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum ipse impositus, vel cerebro 8 toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus 9 contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra salamandras. 10 Fluuiatiles, si carnes edantur iúsve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & cōtra serpentes suprà 11 dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis 12 extrahat ranæ viuenti linguam nulla alia corporis parte adhærente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis a palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogauerit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si vera sunt, multò vtiliores vitæ existimentur ranæ, quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, 13 adulteriorum tędium fieri. Carnibus 14 earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijcique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quæ in vepribus b tantùm viuunt, ob id rubetarum nomine, vt diximus, quas Gręci phrynos vocant, grandissimæ cunctarū, geminis d veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatin tradunt autores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod 15 sit in dextro latere, in aquam feruentem deiecto, refrigerari vas, nec posteà feruere, nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibusque erosis, singula in 16 solium 17 addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere videatur, e apocynon vocari. Canum impetus eos cohiberi, amorem cōcitari, 18 & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari 19 feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasq; febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiāt ex ipsis, auxiliatur. Cor verò etiam efficacius est. Coluber est in aqua viuens: huius adipem & fel habentes qui crocodilos venētur, mirè adiuuari 20 dicunt, nihil contrà bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq; ex aqua recentes, seu cinere adseruato, contra venena omnia prosunt, priuatim cōtra scorpionum ictus cùm lacte asinino: vel si non 21 sit, caprino, vel quocunq;. Addi & vinum oportet. Necant eos triti cū ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, priuatim, f scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt gentianam, & dant in vino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos vino subactos deuorandos ita pręcipiunt. Decem verò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipsos cinerémve eorum percussis imponunt. Minùs in omnibus his marini prosunt, vt 22 Thrasyllus autor est. Nihil autem æquè aduersari serpentibus, quàm cancros, suesq; g percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol 23 sit in Cācro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearū resistunt crudę vel coctę. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem h peculiares sunt: 24 sed nos hęc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones valent i impositæ. Inter 25 venena sunt pisciū porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum

4 à Chaldicica, quā & sepa vocāt, aut cerasste, aut elope. M. à Chalcetide. CH.
5 helope. CH.
6 scorpionem. CH.
7 cybio effectus. CH.
8 tantum. Vet.
9 contra ea venena. Vet.
10 E fluuiatilib. CH.
11 dictos. CH.
12 trahat ranæ viuentis. CH.
13 adulterorum. Vet.
14 earum nassis, vel. Vet. earum vel in hamum. CH.
15 est. Vet.
16 oleum. CH.
17 indi. Vet.
18 sedari iurgia. Vet.
19 feruentem. Vet.
20 produntur. Vet. dicuntur. M.
21 adsit. Vet.
22 Traxillos. CH.
23 est.
24 sed & nos. CH.
25 venena piscium sunt. Vet.

rum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyænę[26] & oleum è lentisco & cera[27] misceatur. Murenæ morsus ipsarũ capitis cinere[28] sanantur. Et pastinaca cõtra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius, quicquid simile est croco, capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis, quia saporis gratia perit. [29] E lepore marino veneficium restinguunt poti [k] hippocampi. Contra dorycnium echini maximè prosunt: & ijs qui succum [30] Carpathij biberint, [31] præcipuè [32] eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

26 & oleo lentisco. CH.
27 misceantur. Vet.
28 sanatur. Vet.
29 Leporis marini. M.
30 Carpasi. ex Gal. & Diosc.
31 præcipuè iurè sumpti. CH.
32 earum. Vet.

ANNOTATIONES.

10

a Ad mãmam sinistram, qua cordis motus & pulsatio sentitur.

b Cap. 31. lib. 8. Rubetis vitam esse & in terra & in humore antea scripsit.

c Buffones quidam vocant, vulgus Gallicum *crapaux*.

d Extuberantibus ossibus, in quibus oculi reconduntur.

e Quia canum impetus frænat.

f σκυτάλη, μυγάλη, seu μυγάλη, mus araneus. Colümel. ca. 17. lib. 6. serpens exitiosus. Lucanus,

Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuuias positura suas.

g Et si quando hyoscyamo per imprudentiam depasto posteriores corporis partes resolutæ fuerint. Ælianus ca. 7. lib. 1. variæ histor.

h Inter reliquos fluuios. Nã in alios nullos amnes è mari subeunt, quàm in Nilum: & in alio nullo fluuio sponte gignuntur quàm in Nilo, qui etiam in palude origini suæ vicina multós creat, cap. 9. lib. 5. Strabo inter alios pisces Niloticos pręcipuè coracinum memorat lib. 17. In Danubio etiam capi, ac viuere, scribit Ælianus cap. 23. lib. 14.

i Coracinum piscem aduersus formicas arborum valere scribit Palladius, quo loco exemplari vitioso legitur, coracinam piscem. Rhodig. cap. 5. lib. 12.

k Apud Ælianum cap. 20. lib. 14. piscator Cretensis filios à canicula rabiosa morsos, hippocampis, abiectis ventriculo & intestinis, quæ sunt venena pernitiosissima, sanauit, partim assis, & in cibo datis: partim cum aceto & melle tritis, plagæque impositis.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & ostrea aduersantur.[1] Idem [2] videtur, nec potest videri satis dictum esse de his, [a] cum palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, [b] & vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur [3] tamen in petrosis, carentibúsque aquarum dulcium aduentu, sicut circa [4] Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis [c] multo lacte prægnantia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim [5] prohibet incrementum, & tristitia minùs appetunt cibos. Variant coloribus, rufa [6] in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa [d] Circeijs. Præcipua verò habentur, in quacunque gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potiùs spectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenosis, sed solido vado, [e] spondylo breui atque non carnoso, nec fibris laciniosо, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiẽte purpureo crine [7] fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblephara [8] appellantes. Gaudent & peregrinatione, [9] transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Auerno compasta, & suum retinere succum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudẽtur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quę subijciã: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britãnicis, suauiora [f] [10] Edulis, acriora Lepticis, pleniora [g] Lucensibus, sicciora [h] Coryphantenis, [11] teneriora Istricis, cãdidiora Circeiensibus. Sed his neq; dulciora, neq; teneriora esse vlla compertum est. In Indico mari Alexandri rerũ autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordẽda essent. Dos [12] eorũ in medicina [13] hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: fastidijs medẽtur. [14] Additdit; luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. [i] Molliunt aluum leniter. [15] Eadem cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione sit, liberant. Vescarum hulcera quoq; repurgant.[16] In conchis suis [k] vti clausa venerint, mirè [l] distillationib. prosunt. Testæ ostreorum cinis vuam sedat, & tonsillas admisto melle. Eodẽ modo parotidas, panos, mammarumq; duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemq; mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoq; & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra [17] venena prosunt. Et algam maris theriacen esse,

1 Iam.
2 videtur, in CH. &.
3 tamẽ & in petr. CH.
4 Gryniam. Ex ca. 30. lib. 5.
5 cohibet. CH.
6 Hispaniæ, fusca Ilyrico. CH.
7 fibrarum. Vet.
8 propterea appell. Alij.
9 transferri in ignotas. M.
10 Adulitis. Vet. Edulijs. Alij Vet Getulicis. Massarius.
11 tenuiora. Mass.
12 eorum medica in loco. CH.
13 hoc loco. Vet.
14 Addidit luxuria. Vet.
15 Eadem quoq; cocta CH.
16 In conchis suis cocta, siue clausa vti venerint. Vet. Cocta in conchis suis, vti clusa ven. CH.
17 venenum. CH.

20

30

40

50

18 diximus. Alia longo folio: alia latiore, rubente: alia crispo. Vet.
19 herbaceo. Theoph.

esse, Nicander tradit. [m] Plura eius genera, vti [18] diximus: longo folio & latiore, [19] rubente, aliáve crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui posteà non possit. E vino iubet eam dari.

ANNOTATIONES.

a Apud Macrob. lib. 3. Saturn. in pontificiæ cœnæ apparatu primum apponuntur echini, ostreæ crudæ, pelorides, sphondyli.
b Vide cap. 54. lib. 9. Arist. cap. 6. lib. 1. & cap. 15. lib. 5. histor.
c Humorem intelligit lacti similem, fœtificum, quẽ in ostreariis compertum ex ostreis effluere tradidit cap. 51. lib. 9. Tum temporis Athenæus suauissima esse scribit, πλήρη plena, θαλασσίζοντα, mare sapere, non cœnum, aut limum.
d *Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,* Horatius.
e Interioris carnis solido callo.
f Suauiora Adulitis. In sinu maris rubri oppidum Aduliton, conditum à seruis Ægyptiorum, à dominis profugientibus. Populus Adulitæ, ca. 28. lib. 6. Inuenio, sed nullius auctoris testimonio, & Edulios montes Tarraconensis Hispaniæ, qui hodie *Moncaio* vocentur.
g Lucensis conuentus in Hispania citeriore suprà cap. 3. lib. 3. Hodie vocari iunt, *Macarin di Catalogna.*
h Coryphãta Bithyniæ oppidum. Coryphas oppidum Æolidis maritimum. cap. 30. lib. 5.
i Succo suo nitroso: sistunt verò dura carnis suæ pulpa.
k Succo suo madentia, nec disclusis testæ suæ valuis exiccata.
l Tenuibus: succi quem gignunt crassitiem.
m Ex his generibus algæ, primum paleam marinam vocant: secundum, ζωστὴρ est: tertium, alga lactucacea: quartũ, alga fœniculata tinctoria, quam & scorpionum ictibus mederi dictum est cap. 7. lib. 27.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia. CAP. VII.

1 hippocampi cinis (sic & CH.) liquida pice, aut ad. suil. mi. aut amaracino vnguento. Vet. ex Dios.
2 Præparatur autem sep. M.
3 corticis. vt mox.
4 Soranus. Vet. Sornantius tan. vim hab. tradidit. M.
5 hanc tradit. CH.
6 denigrari. M.
7 ab oculis, quos in superiori capite. Vet.
8 curatio. Vet.
9 Et, in M. d.
10 cedria: ranarum &c. sanguis cũ lacryma. Vet.
11 diphitas. CH.
12 mulierum. CH.
13 paululum. CH.
14 nocte, in CH. d.
15 eodem & nyctalopes. M. eodem cort. CH.
16 trito ex aceto. Extrahit. M. trito ex aceto illito. CH.
17 squamas oculorũ eius cinis. Cicatrices cum melle. Vet.
18 oculorũ, in CH. d.
19 aiunt. CH.
20 si alterantur. Vet.
21 eosdem. Vet.
22 candida. CH.
23 aut in aceto. CH.

ALopecias replet [1] hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mistus, aut synceerus ex aceto. [2] Præparat cutem sepiarum [3] crustæ farina medicamẽtis. [a] Cutem replet & muris marini cinis cũ oleo: Item echini cũ carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoq; trium, si viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro vino diebus lx. computruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. [4] Sornatius tantam vim [5] habere tradit, vt nisi oleum ore contineãt qui tingunt, dentes quoque eorum [6] denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricũ vel purpurarum testæ cinis cum melle vtiliter illinitur: cõchyliorum, vel si non vrantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum [c] superuacuas consumit. [d] Nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander quoque in Comœdijs. Idem piscis & vranoscopos vocatur [7] ab [e] oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini scorpionis rufi cũ oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inũgi ter oportet intermissis diebus. Eadem [8] ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradũt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, euulsos cohibet. [9] Et ad hunc vsum vtilissimi minimi: Item [f] pectunculi salsi triti cũ [10] cedria: & ranæ, quas [11] [g] diopetes & calamitas vocant, sanguis earum [h] cum lacryma [i] vitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruborémque sepiæ [k] cortex cum lacte [12] mulieris illitus sedat, & per se scabritias emẽdat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post [13] paulum, rosaceóque inungunt, & pane [l] imposito mitigant [14] nocte. [15] Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinã [16] trita & ex aceto illita. Extrahit & [17] [m] squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines [18] oculorum iumentorum. [19] Adijciunt & ossiculis eius genas, [20] si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. [21] Eundem comburi cum viperinis pellibus ranísque, & cinerem aspergi potioni iubet Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla [n] appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idémque nomẽ glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidã ex ventre, non è corio, fieri, dicunt ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica [22] candicans & carens venis squamísque, & quæ celerrimè liquescit. Madescere autẽ debet concisa in aqua, [23] aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilem eam

24 in capitis doloribus affirmant, & 25 o tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo p natiui coloris panno, lippitudines sanăt. Quòd si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ suggillationem rapiūt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est q parua rana in harundinetis & herbis maximè viuens, r muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, ventres boum distendens. Huius corporis humorem s specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas 26 etiam quindecim coniectas 27 in fictili nouo iuncis configunt quidā: succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebras emendant inutilib. pilis 28 exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecās putrescentes, 29 & hoc vtebatur multis variisq; per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo vase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x. i i i i. cùm oleo cedrino perunctis pilis i x. mensibus. Auribus vtilissimum 30 bati piscis fel recens, sed 31 & inueteratum vino: item 32 t banchi, quē quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari 33 peduncul os, eosque tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se u conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntq; qui præcipuè contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice nouo lenta pruna 34 decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquàm desierit spumare, tepidum 35 infundere. Si tumeant aures, coriandri succo priùs mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium vulnerib. efficacissimè prodest. Parotides muricum testę cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curātur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: 36 cerebro caniculę in oleo decocto adseruatoq;, vt ex eo dentes semel anno colluantur. x Pastinacę quoque radio scarificare gingiuas, 37 & in dolore vtilissimum. 38 Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. y Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera 39 eluta in nouo vase, 40 deinde trita prosunt doloribus. Æquè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustę tritæq; & illitę. Decoquūtur & ranę singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineaturq; in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, idque è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. 41 Maxillaresq; ita sanari dentes præcipuè putant, mobiles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui 42 dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarijs tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dentium stabilirent. Necnon x x x v i. ranarum corda in olei veteris sextario sub 43 æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentib. Omnia suprà scripta ex marina 44 tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundem salis addi 45 atque fricari. z Enhydris vocatur à Græcis 46 coluber in aquis viuens. Huius quatuor 47 dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras 48 tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo 49 decoctum: hippocampi 50 & delphini cinis ex aqua A illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio,

Ttt quæ per-

24 & capitis. CH.
25 tetanis. CH.
26 xvi. CH.
27 in fictile nouum. Vet. & CH.
28 exemptis acu, inst. Vet.
29 & ad hoc. CH. ad hocq; vtebatur multix ac varijs per. Alij.
30 batiæ. CH.
31 & in vetere CH.
32 bacchi. M. bahui. CH.
33 pediculos. M.
34 decoquentes. Vet.
35 infundentes. Vet.
36 item cerebro. Vet.
37 est in. Vet.
38 Contritus. Vet.
39 exusta. Vet. Gal. 5. κατὰ τόπους.
40 dein. CH.
41 Maxillares. Vet.
42 dentium labētes. CH.
43 ærea testa. Vet. æreo testu. Alij Vet.
44 rana effic. CH.
45 atque ita fricari. CH.
46 colubra in aqua. CH.
47 dentibus. CH.
48 soluit. CH.
49 coctum. CH.
50 aut. CH.

51 similis oleo. CH.
52 eaque perūg. Vet.
53 ac extendit, septenis. Vet.
54 foueatur. Vet.
55 colydia, alij chorīphia. CH.
56 corycia. Vet.
57 & extendit. CH.
58 colata. Vet.
59 hulcera sanat. Vet.

quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo 51 similitudine olei fluat, 52 ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemq; erugat, 53 extenditq; septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum 54 foueantur. Muricū generis sunt, quæ vocant Græci 55 B colycia, alij 56 corythia, turbinata æquè, sed minora multò, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, 57 extenditq; in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, 58 colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo conditur, & in vsu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumę argenteę adduntur, aspersaq; aqua teruntur vnà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisque vitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida 59 hulcera.

ANNOTATIONES.

a Pilo vestit.
b Testudinis coriaceæ apud Rondeletium.
c Supra modum excrescētes, vt cicatrices in vlceribus relictas, pterygia carnosa.
d Idipsum tradit Arist. item & Ælianus cap. 4. lib. 13. hist. animal, quo loco citantur versus Menandri ex Messenia,
τίθημ' ἔχειν χολὼ σὲ καλλιωνύμυ
πλείω. -& Anaxippi in Epidicazomeno,
ἐὰν μὲ κινῇς, καὶ ποιήσεις τὴν χολὴν
ἅπασαν, ὥσπερ καλλιωνύμυ, ζέσαι. Habere censeo te callionymo fel copiosius. & Si moueris me, feceris statimq; fel feruere Totū, more callionymi.
e Leg. oculis, quos: nisi sit numeri ἐναλλαγή. Lego prętereа, quos in superiori capite: alioqui hoc non foret eximiū, cùm & alij pisces oculos in capite habeant.
f Tellinæ, Dioscor.
g De ijs agitur infrà cap. 10. διοπετεῖς dicuntur, quòd à Ioue plui ac immitti fuerit opinio: quod falsum esse docet Theophrastus in fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων. Alij legūt, Dryophitas, in arboribus nascentes. διοπετεῖς aquationibus ferè autumnalib. gignuntur, & nonnunquam è cœlo decidunt.
h Apud Galen. li. 4. κατὰ τόπυς, Archigenes remediū hoc ex Papia medico Laodicensi refert, sed pro lacryma vitis, chamæleon albus requiritur, & illic scribitur.
i Albæ, vt paulò pòst. brionya Diosc. psilothrum est.
k Sepiæ os. obserua. ὄστρακον, Dioscor.
l Cum lacte.
m Oculorum. Squamas, vel πτερύγια, vel λευκώματα, apud Dios. vel furfures capitis πίτυρα.
n Exos Rondeletio cap. 8. lib. de pisc. fluuiatilibus.
o Quæ faciei cutem erugant, ac extendunt.
p Fusco, citra tincturam, lanæ proprio colore.
q Calamites, infrà cap. 10. quoniam inter arundines fruticesq; viuat.
r De hac vide Rondeletium. Rubetarum modo venenata est. Alia est dryophites viridis, descripta eod. capite.
s Scalpellis, ταῖς σμίλαις. Plinius legit, ταῖς μύλαις.
t Lego, Bacchi. Myxona Bacchum olim nominarunt, vel quia caput vt vino conspersum rubet circa labra, & opercula brāchiarum: vel quoniā ebriorū modo temerè huc illuc natando fertur.
v Crito lib. 3. κ. τόπυς, κροκύδα κογχυλίυ, quemadmodum eodē lib. Andromachus κροκύδα πορφυρᾶς, floccum, siue tomentū lanæ purpura tinctæ vocat. Aëtius vocat ἔριον πορφυροῦν, tum etiam πλύγμα πορφύρας ἐρίυ. Alij πλάκα, πίλημα, σρίφιον.
x Celsus libr. 5. cap. 9. Et plani piscis, quem pastinacam nostri, τρύγωνα Græci vocant, aculeus torretur, deinde conteritur, resinaque excipitur, quæ denti circundata hunc soluit.
y Galen. ad finem lib. 5. κ. τόπυς, ad oris iucundum odorem, dentiumque dolorem ac splendorem, salsamentorum cybijque cinere vtitur.
z Enhydris Arist. cap. 1. lib. 1. histor. lutra: Plinio serpens aquaticus, natrix, quem & hydrum vocat sequenti capite ab hoc altero, nisi mendosus locus sit. Lutras canes fluuiatiles Ælianus vocat cap. 21. lib. 14. animal.
A Et affricatus, quoad exhulceretur pars.
B Quidam legunt, nec sine probabili cōiectura, cochlidia; alij corythia: vt cochlidia, quoniam minima sint in muricū genere, dicantur: corythia verò à similitudine quam habent σὺν τῇ κόρυθι, id est, cum galea siue casside, à qua κορυθαίολος Hector Homero dicitur. Talem conchulam pinxit Rondeletius vltimam ex quinque, cap. de turbinibus intra spongias viuentibus. κώρυκοι certè, à quo vocabulo duci posset κωρύκιον, concharum generis sunt, non muricum aut turbinatorum. κορυφαῖα pro corythia Rondeletius legit, quòd in marginibus verticibusq; extremis extātib. aculeis armata sint: Aristotelis aporrhaïdes. Hîc murex genus est ad turbinatas omnes conchas.

Promiscuæ medicinæ. CAP. VIII.

1 lenitudo. M. lentitudo. CH.
2 ad oris hulcera. M.
3 Menarum. CH.
4 &. CH.
5 lepori. Vet.
6 echinique. Vet.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquę marinę. Excoqui debet, donec sit 1 crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, vt aliqui existimant, halcyonum & ceycum: vt alij, è sordibus spumarum crassescentibus: alij è limo, vel quadam a maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiæq; putri simile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minùs probabile est. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vsus est: Attalus thynni recentioris adipe 2 ad hulcera. 3 Murænarum muria, & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, osiculo 4 de cauda, ita vt non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & pastinacæ radio, & 5 lepore marino imposito, ita vt celeriter remoueantur: 6 echini testis contusis & ex aceto illitis: Item scolopendræ marinę è melle: cancro fluuiatili

fluuiatili contrito vel combusto ex melle. Mirificè prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & [7] scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia vetere, muricumq; cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor ceruicis mollitur cum [8] marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso misto ranis decoctis ex oleo & sale, vt sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, [9] tetano: [b] spasticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus. hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, [10] aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsíve in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritique in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis vtilissimè potatur. Eadem potio [c] spasmos stomachi sedat ex aceto mulso [11] calido. Tussim sanare dicũtur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. [d] Suspensę autem pedibus, cùm destillauerit in patinam saliua earum, [12] exenterari iubentur, abiectisq; interaneis condiri. [e] Est rana parua arborem scandens, [13] & ex ea vociferans. In huius os si quis expuat, ipsamque dimittat, tussi liberari [14] narratur. Præcipiunt & cochleæ [15] crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in [f] tussi cruenta.

7 sauri.M.
8 marinis insectis, qui.Vet.
9 & tetano.M.
10 &.M.
11 caldo.CH.
12 exinterari.CH.
13 atque.CH.
14 dicitur.M.
15 crudam.CH.

ANNOTATIONES.

a Pruinosa tenuitate & flore. Sic vocat ἁλοσάχνην. Homerus ἀποπλύει δ' ἁλὸς ἄχνην. Virgil. -salsa spumant aspergine cautes.
b Aliarum partium corporis priuatis conuulsionibus.
c Vehementiores singultus, quorum importunitate ægri conuelluntur.
d Suspenduntur & à Sallustio Dionysio, vt ex ore virus defluat proximè præcedenti capite.
e Differt hęc à rana viridi descripta loco citato. Rana hęc dryophites est Rondeletij.
f Sanguinis reiectione, τῇ τοῦ αἵματος ἀναγωγῇ, καὶ ἀναφορᾷ.

Ad iocineris vitia laterumq;, ad stomachi, alui, & alia promiscua medicina. CAP. IX.

IOcineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. [a] Cõchę lõgæ carnes ex mulso potæ cum [1] aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, [2] tetheaque [3] similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis [4] obolis dilutæ in vini sextarijs duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et [b] olus marinum simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillimè purgat: sed propter acrimoniam cũ pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maximè. Optimum è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriãdro, porro, [c] additis oleo & sale. Purgant & cybia vetera, priuatimq; cruditates, [5] pituitas bilemque trahunt. Purgant & [d] myaces, quorũ natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricũ modo, viuuntq; in algosis, gratissimi autumno, & vbi multa [e] dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq; rubrum. Horum ius traditur aluum & vesicas exinanire, interanea destringere, omnia [6] adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque vtilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item [7] prodesse felli [f] pituitęque pulmonis, [8] iocineri, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tantùm vexant, vocemque obtundunt. Hulcera quę serpant, aut sint purganda, sanant: item carcinomata. Cremati autem, vt murices, & morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum [g] potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut [9] opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species, in [h] mitulos, qui [10] salem virusque resipiunt: [11] [i] myscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtę, tenuioribus testis, carne [12] duriores.

1 aquę &c. mulsa, lateris dolores leniunt & hippocampi Vet.
2 tethyáque. Græcis τήθυη & τήθυα.
3 similia. Vet.
4 obolis in vino per dies.M.
5 pituitam, bilẽ.CH.
6 adaperire, spargere sanguinem, adipémque &c.M. obstructa. adaperire, renes purgare, & sanguinẽ: adipémque. Vet.
7 obesse fellis, pituitatæ, pulmonis. CH.
8 & ioc. splenicisque vit. ac rheum. Vet.
9 opocarpason. Alij.
10 scillam. Gesn.
11 myscos, qui &c. hirti. Rond.
12 dulciores. Gesn.

Mituli quoque, vt murices, cinere causticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, & oculorum albugines, caliginesque, atque in alijs partibus sordida hulcera, capitisque [13] pustulas. Carnes verò eorum ad canis morsus imponuntur. [14] Et pelorides emolliunt aluum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementiùs volũt vti, addunt cucumeris [15] satiui radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. [16] k Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur [17] hę in folijs marinis sugentes, fungorum veriùs generis, quàm piscium. Eędem & tenesmum dissoluunt, renumq; vitia. Nascitur & in mari absinthium, quod [18] aliqui Seriphium vocant, circa [19] Taposirin maximè Ægypti, exilius terrestri. Aluum soluit, & noxijs animalibus intestina liberat. Soluunt & sepiæ. In cibo dantur cum oleo, & sale & farina decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitę vmbilico, aluum soluunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluũ sistunt, vrinam cient, in vino [20] aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis [21] eorum drachmis. Ileos & inflationes [22] castoreum cum dauci semine & petroselini quãtum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor, tormina verò cum [23] aceto [24] vino misto. [25] Erythini in cibo sumpti sistunt aluum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ, ita vt pastilli fiant: [26] fel siue cor earum cum melle tritum, vt tradit Niceratus. Morbo regio l salsamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus viuus: dein remittitur in mare. [27] Scorpius marinus necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini [28] cauda pondere oboli potus: enhydridis iecur: [29] m blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in [30] banchi piscis capite seu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepię vrinam mouent, renumq; pituitas extrahunt. Rupta [31] cõuulsa cãcri fluuiatiles triti in asinino lacte maximè sanant: echini verò cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: & aliàs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum [32] cibo. Ex his mares alij n donacas, alij aulos vocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. o Sepię quoque oua vrinam mouent, renes purgant. [33] Enterocelę lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque [34] aquatici colubri, [35] item hydri tritum potumq; calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilũ mullorumq;. Comburuntur autem in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis [36] ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum [37] ibi coërcet. [38] Cãcrorum fluuiatilium cinis ex olea & çera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri [39] polline. Panos salsamenta coracini discutiunt: p sciænæ interanea & squamæ cõbustę: scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testę cõtusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroque modo, siue discutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Quidam ita cõponunt medicamentum, q ceræ & thuris [40] drachmas x x. spumæ argenti xl. cineris muricum x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum pustulas discutiunt: cinis ex capite męnarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsę è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hęc est, qua diximus lignũ poliri: quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testę cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descen-

13 pusulas. CH.
14 At. CH.
15 syluestris Vet.
16 Tethea. Vet. Tethya. Alij.
17 hæc in scopulis marinis sugẽtia. Vet.
18 alij seriphum. CH.
19 Taphosirin. Alij.
20 albo. CH.
21 eius dr. Ileon & Vet.
22 castorea. CH.
23 anetho. CH.
24 vini Vet.
25 Erythrini. Alij.
26 vel çor earũ. CH.
27 Scorpio. CH.
28 capite. Vet. sic emend. & Rond.
29 Belenniorum. Oppianus.
30 bacchi M. & CH.
31 & conuul. M.
32 cibo, & solenum. Rond.
33 Enterocelis. Vet. M. Enterocelicis. CH
34 aquaticæ colubræ. CH.
35 siue enhydri. Vet. & cap. 7. suprà.
36 & ad. CH.
37 subito. Vet. citò. Alij.
38 Camporum fl. cin. ex oleo. CH.
39 pollen.
40 drachmæ &c. hemina. Vet. M.

descenderit, cochlearum spuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis [41] cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubet & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremq; ex vino Signino dari. Podagris articularibusq; morbis vtile est oleum, in quo [42] decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium [43] generum æquo pōdere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli [44] marini: cuius & adeps prodest. [45] Item & [r] bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. [46] Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua [47] suprà dictum est: obseruaturq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancriq; marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicq; cinere & oleo subacti: & siluri adeps. [48] Et in articulis morborum impetus sedant ranę subinde recētes impositæ: [49] quas quidam dissectas iubent imponi. [50] Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, [51] asininóve, aut cum Punici succo: quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui sępius corripiuntur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmę duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens verò correptis olfactu subuenit [52] cum aceto. Datur & mustelæ marinę iecur: item [53] muris vel testudinum sanguis.

[41] cum radice rutæ. Rondel.
[42] decocta sunt ranarum intestina. M. & CH.
[43] rerum. M. & CH.
[44] marini cinis & adeps M.
[45] Necnon &. CH.
[46] Impositumque. CH.
[47] ipsa. CH.
[48] In articulos. Vet. Et, in M. d.
[49] quas, in M. d. & CH.
[50] Morbos abigit &c. concharum comitiales. Vt diximus. Vet.
[51] asinæue. CH.
[52] cum aceto, in M. d.
[53] muris testudinísve sanguis. CH.

ANNOTATIONES.

a σωλῆνες, αὐλὸς, δόναξ, ὄνυξ. tot nominibus à Græcis vocatur.

b Brassica syluestris in maritimis nascens. Syluestris brassica satiuę quidem similis est, sed amara, hirsuta, candida: brassica verò marina satiuæ omnino dissimilis, stomacho inimica propter acrimoniam estur cum pingui carne. Hæc Plinius pro suo more oscitanter confundit.

c Tale est album ius, toties à Galeno memoratum.

d μύακες generis nomen cōplectitur μύας, grandiores, ampliores, maiores longiores. Ii sunt Latinorum mytuli. Continet & μυίας, siue, vt legit Hermolaus, μυίσκας, siue, vt Rondeletius, τοὺς μύσκους, minores, rotundiores, Latinorum musculos. Atheneus distinguit in mares & fœminas, τοὺς καὶ τὰς μύας. Porrò purgare, vt & peloridas, echinos, ostrea. Celsus scribit lib. 2.

e Quoniam eorum succus alioqui, vt scribit Athenæus libr. 4. est σκιλλώδης, id est, acer mordax, ingratus.

f Morbis pulmonis è bilioso & pituitoso succo genitis.

g Nihil Dioscor. Illinitur, aut instillatur conuenientiùs.

h μύας. Horatius,

-si dura morabitur aluus,
Mutulus & viles pellent obstantia conchæ.

Athenæus libr. 3. μύτλον interpretatur τελλίνην. Cato de re rustica, *Aluum si voles deiicere, mutulorum l. II. piscem capitonem.* Victorius ca. 13. lib. 3.

i Myscos, qui &c. hirti. Rondel. myscos paruos μύας. Hirtos esse dicit, quoniam testa foris nigra ferè semper musco aut lanugine obducitur.

k Leg. Tethya, & mox, hæc &c. sugentia. Plinius Græcorū neutrum genus τήθυα vertit in fœmininum Latinorum. Nominis ratio est, quòd τηθῶν, id est, nutricum mammis similia sint.

l Præsertim ex aphyis, & alijs tenellis pisciculis.

m Mugilum myxonum: de quibus lege Rondeletium. Belennos Oppianus vocat.

n δόνακας, à figura cauæ & crassę arundinis, quæ apud fluuios nascitur: αὐλὸς, quòd tubæ modo sculpti sint: ὄνυχας, à colore & figura extremis vnguibus nostris simili, qua de caussa & δάκτυλοι, id est, digiti vocantur cap. 61. lib. 9. & huius libri cap. vlt. Diphilus Siphnius apud Athenæum lib. 2. ait σωλῆνας οὐρητικοὺς ἄναι λιθιῶσι καὶ δυσουροῦσι, vtiles esse calculo & vrinæ difficultati.

o Paulo antè id iam scriptum fuit.

p Vmbræ: Mompess. ulanis *Peis rey*, piscis regius.

q Paulo lib. 7. describitur confectio διὰ τῶν ὀστράκων hoc modo. Cadmiæ, thuris, sing. ℥. I. cineris ostreorum. ℥. iij.

r Alga lactucacea.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates.
CAP. X.

Febrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, vt perungantur ægri in [a] frigidis febribus. Et ipsi [1] adalligātur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligātur in linteolo. Pagri fluuiatilis longissimus [2] dens capillo adalligatus, ita vt quinq; diebus eum qui alligauerit, non cernat ęger: [3] ranę verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleoq; eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberāt, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ, & [4] rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui verò sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis [5] earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita vt cęcas dimittant in

[1] alligantur. CH.
[2] dens lōgissimo capillo.
[3] ranæ in triuio M. ranæ verò ex triuio, decoctæ. Vet.
[4] rubeta. Vet.
[5] eorum, & mox, cæcos. Dal.

 aquam,

aquam, tertianas abigi promittũt. Eosdem oculos cum [6] carnibus [b] luſciniæ in pelle ceruina adalligatos, præſtare vigiliam ſomno fugato tradunt. In lethargumq́ue vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. [7] Aliqui ſanguinem teſtudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & [c] ſpondylus per ſe adalligatus: quartanis cochleę fluuitiales in cibo recentes. Quidam ob id aſſeruãt ſale, vt dent tritas in potu. [d] Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Proſunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, [8] tetheæ vtiles ſunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitati [9] ſaporis occurritur tactis naribus vnguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulſi tribus heminis pari modo aquæ, aut ſi febres ſint, ex aqua mulſa datæ proficiunt. Item ſuccus cancrorũ fluuiatiliũ cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere [10] & farre decoctæ, ac pro cibo ſumptæ, ita vt bibatur ex eodem vaſe. Vel teſtudo deciſis pedibus, capite, cauda, & inteſtinis exemptis, reliqua carne ita condita, vt citra faſtidium ſumi poſſit. Caneri fluuiatiles ex iure ſumpti, & phthiſicis prodeſſe traduntur. Aduſta ſanantur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combuſta ſunt. Hęc curatio etiã pilos [11] reſtituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putantq́ue vtendum cum cera & adipe vrſino. Prodeſt & febri ranarum fellis cinis. Ignes ſacros reſtinguunt ranarum viuentium ventres impoſiti: pedibus poſterioribus pronas [12] adalligari iubent, vt crebriore anhelitu proſint. Vtuntur & ſilurorum capitum cinere, [13] ſalſamentorum ex aceto. Pruritum ſcabiemq́ue non hominum modò, ſed & quadrupedum efficaciſſimè ſedat iecur paſtinacæ decoctum in oleo. Neruos [e] vel præciſos [14] purpurarum callum, quo ſe operiunt, tuſum glutinat. [15] Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat caſtoreum, ſi ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem [16] fieri piſcium cibo putant, ſiſti polypo tuſo illitoque. De quo & hęc traduntur: muriam ipſum ex ſeſe emittere, [17] & ideò non debere addi in coquendo: ſecari harundine: ferro enim infici, vitiumq́ue trahere natura [18] deſinente. Ad ſanguinem ſiſtendum & ranarum illinunt cinerem, vel ſanguinem [19] inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticeſq́ue viuat, minima omnium & viridiſſima, cinerem fieri iubent. Aliqui & naſcentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda eſt, in calice nouo combuſtarum cinerem, ſi per nares fluat, [20] iniiciendum. Diuerſus hirudinum, quas ſanguiſugas vocant, ad extrahendum ſanguinem vſus eſt. Quippe eadem [21] ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda ſanguine, [22] ſpiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quòd admiſſæ [f] ſemel deſiderium faciunt circa eadem tempora anni ſemper eiuſdem medicinę. Multi podagris quoque admittendas cenſuere. Decidunt ſatietate, & pondere ipſo ſanguinis detractæ, aut ſale aſperſæ. Aliquãdo tamen affixa relinquunt capita, quæ cauſa vulnera inſanabilia facit, & multos interimit, ſicut [g] Meſſalinum è Conſularibus patricijs, cùm ad [23] genua admiſiſſet. Inuehunt [24] virus remedio verſo: maximeque rufę ita formidantur. Ergo [25] ſugentia ora forficibus præcidunt: ac [26] veluti ſiphonibus defluit ſanguis: paulatimq́ue morientium capita ſe contrahunt: nec relinquuntur. Natura earum aduerſatur cimicibus, & ſuffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combuſtarum cinis, narium profluuia ſiſtit, ſucco porri molitus. Extrahunt tela corpori inhærentia ſepiarum teſtę ex aqua, ſalſamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, ſiluri fluuiatilis, qui & [h] alibi quàm in Nilo naſcitur, carnes impoſitæ recentes ſiue ſalſę. Eiuſdem cinis extrahit, & adeps: [27] & cinis ſpinæ eius vicem ſpodij prębet. Hulcera quæ ſerpunt, & quæ [28] ex ijs [i] excreſcunt, ex capite mænarum cinis vel ſiluri coërcet. Carcinomata percarum capita ſalſarum, efficaciùs ſi cineri earum [29] miſceatur ſal, & [k] cunila capitata, oleoque ſubigantur. Cãcri marini cinis vſti

- 6 carnalibus. CH.
- 7 Alij. CH.
- 8 tethya vtilia. Alij. ethea vtilia. CH.
- 9 odoris occurritur farctis. Vet. ſoporis. M.
- 10 eum. Vet.
- 11 reſtituit. Cum cãcr. flu. cinere putant etiam, vtẽdum cera. Vet
- 12 adalligare. CH.
- 13 & ſalſam. Vet. ſalſamentorum, in M. d.
- 14 id quo purpuræ cauũ ſuu operiut Vet. legit &, cauum, Hermol
- 15 Tethanicos caſtoreum. CH.
- 16 cieri. Vet.
- 17 & ideo ſalẽ non. Vet.
- 18 deſerente Vet. Lego, retinente.
- 19 arefactum. M.
- 20 inperficiendum. CH.
- 21 curatio earũ, quæ cucurbitularum. Ve. legit & CH. cucurbitularum.
- 22 ſpiramentáq;. Vet.
- 23 genu. M.
- 24 & virus. Vet.
- 25 ſugentiũ inferiora forf. Vet. ſugentiũ corpora forf. Vet.
- 26 velut. Vet.
- 27 &, in Vet. d.
- 28 in his. CH.
- 29 miſceantur. Vet.

vsti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq; lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes [31] verò innati ranarum felle tolluntur: fistulę aperiuntur, siccanturq; salsamentis cum linteolo immissis. [32] Intraq; alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. [33] Et salpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Itẽ echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamẽti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum [34] allio tritus, ad thymia crudis vtuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium scabritiam, cinisque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiã facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumpti, vel cum fœniculo decoctæ. Mãmas ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini [m] pilos in mamma, vel muricum carnes [35] appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vuluæ strangulatu oppressas. Item [36] scombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, vuluæ medetur: suffitione quoq; secundas, [37] extrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. [38] Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia [39] purgat. Echini viuentes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, præcipuè Africi, faciliores partus [40] fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex [41] hyssopo purgare. Et si partus [42] [n] stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosq; partus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus, [43] cũ ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. [44] Item in iure cocti cum lapatho & apio; menstruas purgationes expediunt: lactique vbertatem faciunt. [45] Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero [46] poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potũ purgationibus prodest: contraque [o] vuluam olfactum cum aceto [47] & pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam vti eodem prodest cum panace in iiij. cyathis vini: & [p] à frigore laborantibus ternis obolis. Sed [48] si castoreum fibrúmve supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari [49] partus, si superferatur. Mirũ & quod de torpedine inuenio: si capiatur, cùm Luna in Libra [50] fuerit, triduq; asseruetur sub dio, faciles partus facere posteà, quoties [51] inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus vmbilico [52] æstimatur, si viuenti ablatus sit, ipsaq; denuò in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum [q] vuluæ pœnis mirè resistere. Odorem esse castorei, meliúsque cum eo vstum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nã carbunculos & carcinomata in mulierum [53] parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam Lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recẽtia, siue seruata. Iecur etiã tritum, mixtaq; cedria plumbea pyxide asseruatũ. [54] Ita pueros [r] mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem vis est pulmonis marini: [55] leporis marini sanguine & felle: vel si in oleo lepus hic necetur. Cancri [56] scolopendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto [57] scillite: torpedinis cerebrũ cũ alumine [58] illitum xvj. Luna. Ranę paruæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies [59] efficacissimè psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox de coctatribus [60] heminis ad tertias, vel in oleo [61] decocta æreis vasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugę quoque tostę in vase fictili,

30 linique. Vet.
31 verò, in M.d.
32 Intra alt. &c. omnẽa auferunt, & putr. hulcerum sanãt, quęque Vet.
33 Et Salpa. Vet. obstetricem mulierem Rondel. intelligit, nõ piscem.
34 oleo. CH.
35 impositæ. CH.
36 strombi. CH.
37 detrahit. CH.
38 Pulmo marinus alligatus purgat egregiè profluuia. CH.
39 vrget. Vet. prohibet Alij Vet. tardat. Echini quoque. Vet. alij.
40 facere. CH.
41 œsypo. Vet.
42 strangulet. M.
43 rutaque & M. cum ruta & filigine. Vet. trita, & in mulso data. CH.
44 Iidem. Vet.
45 Iidem. Vet.
46 dato. CH.
47 aut. CH.
48 castorem. M.
49 partu. CH.
50 sit. CH.
51 inferetur. CH.
52 existimatur. Vet. & CH.
53 genitali parte Ve.
54 Isto pueros pubescere negauit mangonio Salpe. Vet.
55 leporisque marini sanguinis & fellis. Vet.
56 & scolopendræ marinæ. Vet.
57 scillito. CH.
58 illito vj. CH.
59 efficacissimũ Vet.
60 heminis aceti ad tert. Vet.
61 decocta, in Vet. d.

62 Hic.CH.

63 inuectos.Vet inuectus.Alij Vet.
64 quidā reper. Vet.
65 euellendi.CH.
66 plurimum.CH.
67 Adalligatus.Vet. & CH.
68 alia.Alij.

69 ij prosunt.Vet.
70 Siriases.Vet.
71 cerebro humefacto, aut rana aduersa. Vet.
72 & cinis hipp. &c. pelle in agnina alligatus .M.
73 in agnina pelle adalligatus.Vet.
74 erythrini.Vet.
75 dryophytis. Vet.

76 possint.Vet.
77 Et,in CH.d.
78 calamachne.
79 appellatus. CH.
80 tenuis.Alij.
81 vtilis.M.
82 perfricationum. CH.

83 folia extrahūt infixa corpori, & prosunt igni sacro. Vet. Lego ex Diosc.inueteratis: folia igni sacro: radix extrahit quæ infixa sunt corpori.
74 aures si intrauit. CH.
85 potui.Vet.
86 faculæ instar præl. Vet. faculā ita præl. Vet.Mediol.

& ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. [62] Et suffitus vrentium eas necat cimices [63] inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus [64] reperiūtur. In omni autem psilothro [66] vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dētitionibúsque [65] multùm confert delphini cum melle dētium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. [67] Adalligatusque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut [68] vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cū farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis [69] prosunt. [70] Siriasesque infantium spongia frigida [71] crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam [s] aridam inueniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, ijs qui inde biberint, tędium vini affert. Venerem inhibet echeneis [72] & hippopotami frontis è sinistra parte [73] pellis in linteolo adalligata, félve torpedinis viuę genitalibus illitum. Concitant cochlearū fluuiatilium carnes sale adseruatæ, [p] & in potu ex vino datæ: [74] erythini in cibo sumpti: iecur ranæ [75] diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dēs crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuāt, donec illiniri [76] possit. Aiuntq; ita curatos non repeti posteà. [77] Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & [78] [t] calamochnus, Latinè adarca [79] appellata. Nascitur circa harundines [80] tenues è spuma aquæ dulcis ac [u] marinæ, vbi se miscet. Vim habet causticam: ideò acopis [81] additur contra [82] perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. [x] Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopecijs medetur vstus, & hulceribus veteratis: [83] [y] folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos [84] si aures intrauerit, exsurdat. Sepiæ atramēto tanta vis est, vt in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua [85] potu data, suum morbis medetur: vel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt [86] baculum ita præluceat.

ANNOTATIONES.

a Cum extremorum refrigeratione inuadentibus.
b Quoniam lusciniæ noctes totas insomnes canunt.
c τράχηλος Athenæi. Vide Rondeletium.
d στράβηλοι. turbines. Vide eundem.
e Leg. vel præcisos, id quo purpurę cauum suum operiunt. His intelligit purpurarum τὸ πῶμα Galeno: τὸ κάλυμμα, ἐπικάλυμμα, ἐπίπλυγμα Aristoteli.
f Præsertim aperiendis mariscis.
g Eius mentio fit cap.22.lib.10.
h In Mœno, vel, vt alij legunt, Rheno Germaniæ, suprà cap.15. lib.9.
i Supefuacua carne (τῇ ὑπερσαρκώσει) attolluntur.
k Cunila capitata Sereno κεφαλωτὴ. polycnemon, cunilę bubulæ, id est origano folijs simile, sed ea re diuersum quòd vmbellæ loco in cacumine cauliū corymbi caput habeat, acre, & odoris iucundi. Quamobrem cunilam vt origanum vocauerunt, capitatā verò ad origani differentiam. Vide quæ adnotata sunt in cap. 16. lib.20.
l Vlceratas, lacte turgentes.
m Vide quæ adnotata sunt in cap.vlt.lib.26.
n In enixu laborioso parturientis matris.
o Strangulantem.
p Gelatis. quod accidit sæpe in transitu Alpium niuosarum.
q Strangulationibus & suffocationibus vteri. ἐγείρει τὰς ὑστερικῶς πνιγομένας. Dioscor.
r Mangonio imberbes diu conseruauit.
s Exiccatam nimio feruore capitis inflammati.
t Pericalamitis Galeno, & limnestris. calamachne. Vide cap.36. lib.16. cap.22. lib.20.
v Marinę, salsæ. Nascitur enim in paludibus, aut lacubus salsis, in quorum vadis imis scaturit fons aliquis dulcis, non in mari: vel contrà in ijsdem aquis dulcibus, in quarum profundo salsus fons emicat, vt in lacu Marsonetæ prope Carcassonam Gallię.
x Ad sepes faciendas vtilis ob crassitiem & firmitatem. Eum esse volunt, quem ex Theophr. loco proximè citato appellauit χαρακίαν.
y Radix per se aut illita cum bulbis extrahit quæ infixa sunt corpori: folia trita & imposita medentur igni sacro. Dioscorides

[e] *Animalium omnium in mari viuentium, centum suptuaginta sex genera esse.* CAP. XI.

1 quadraginta quatuor.CH.
2 omnium Vet.
3 nequit. Vet. non quiuit.Alij Vet.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extraque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum [1] septuaginta sex [2] omnino generum esse, eaq; nominatim complecti: quod in terrestribus volucribusq; fieri [3] nō quit. Neque enim omnis Indiæ Æthiopiæq; aut Scythiæ desertorúmve nouimus feras aut volucres,

cres, cùm hominum ipsorum multò [4] plurimæ sint differentiæ, quas inuenire [5] potuimus. Accedat his Taprobane, insulæque aliæ Oceani fabulosè narratæ. Profectò conueniet, non posse omnia genera in contemplationem [6] vniuersam vocari. At hercule in tanto mari [a] Oceano [7] quæcunq; nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur, quæ profundo natura mersit. Vt à belluis ordiamur, [b] arbores, physeteres, balænæ, [8] pristes, Tritones, Nereides, [c] elephanti, [d] homines qui marini vocãtur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma [e] arietes, delphini, celebrésque Homero vituli. Luxuriæ verò [9] testudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras [10] nusquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, [11] [f] dromones, cornutæ, gladij, serrę: communésque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantùm ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem [12] maris acipenser, aurata, asellus, [13] acarne, [14] aphya, alopecias, anguilla, araneus, [15] box, batis, [16] bãchus batrachus, [17] belone, quos [g] aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus. [18] Chromborum genera, [19] cyprinus, chalcis, [20] cõbio. [21] Callarias asellorum generis, ni minor esset. [22] Colias siue parianus, [h] siue [23] saxitanus à patria Bætica, lacertorum [24] minimæ: ab ijs Mœotici: cybium. [i] Ita vocatur cõcisa pelamis, quæ post xl. dies à Ponto in Mœotin reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cùm in Pontũ è Mœotide exit, hoc nomẽ habet: cantharus, callionymus, siue vranoscopus, [k] cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos vrticam vocamus. Cancrorũ genera, [25] chamętrachea, chamæleos, chamępelorides generis varietate distantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ sunt maiores, quàm pelorides, [26] colycia siue corophya. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis [27] pentadactyles, [28] melicembales, [29] echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra [30] has sunt rotũdæ in oleario vsu cochleæ, cucumis, [m] cynopus, cãmarus, [n] cynosdexia, draco. Quidam aliud volunt esse dracunculum. Est autem [31] graculo similis. Aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes. Sic & scorpio lædit, dum manu tollitur erythinus, echeneis, echinus. Elephãti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: prætereà brachia duo binis articulis, singulisq; [32] forficulis denticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger, [33] gerres, galeos, garus, [o] hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, [34] hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo volitans, locustæ, lucernæ, [35] liparis, [36] lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cãcris similia sunt, reliqua pars locustæ: mullus, merula inter [37] saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, [p] meryx, muræna, mys, [38] mitulus, myscus, murex, oculata, ophidion, ostrea, [q] otia, orcynus. [r] Hic est pelamidũ generis maximus, neque redit in [39] Mæotin, [40] similis tritoni, vetustate melior. Orbis, [41] orthragoriscus, phager, phycis [42] saxatilium, pelamis: earum generis maxima [43] apolectus vocatur, durior tritone: [44] phorcus, [45] phithai us, passer, pastinaca. Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, [46] laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antij, in insula [47] Alexandriæ in Ægypto pectunculi, purpuræ, [48] percides, pinna, [49] pinnotheræ, rhina, quem squatum vocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita vocatur pelamis lõga, ex Oceano veniens. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, [s] sciadeus, [50] sciæna, scolopendra, smyrus, [51] scepini, strombus, [t] solen, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles [52] nobilis. [u] Tomus thurianus, quem [53] alij xiphiã vocant. [54] Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni: ex eo vrça [55] cybia fiunt. [56] Vrenæ, vua, xiphiæ. His adijciemus [57] apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, vbi id volumen supremis suis temporibus inchoauit: [58] [y] Bopgyrum in scopulis viuentem [59] orphum rubẽtem, rhacinúmque pullum, pictas mormyras, aureíque coloris chryson. Prætereà [60] paruum teragũ, & placẽtem cauda [z] labrũ: [A] epodas lati generis. Pręter hæc insignia pisciũ tradit channẽ ex seipsa cõcipere, glaucũ æstate nunquã apparere,

4 plures.M.
5 non potuimus. Accedant Vet quas inuenirepotuimus. Vet. Mediol.
6 vniuersi. Vet.
7 quæque.CH.
8 pistrices.CH.
9 natæ testud.Vet.
10 nunquam.M.
11 drynones.CH.
12 mari.Vet.
13 Acarnan Rondel.
14 aphię alopię CH.
15 boca, batia. Vet.
16 bacchus. M. bachus.CH.
17 belonæ, quas acus. Vet.
18 Chromidum Vet. Rhomborum CH.
19 pessimus CH.
20 gobio Vet & CH.
21 Cullyris.CH.
22 Colias Paritanus, siue Sexcitanus Vet.
23 Sextarius.CH.
24 minimus.Vet.
25 chame-tracheia: chame-leia Dal.
26 corycia, siue coryphæa. Vet. Cochlidia, siue corythia. vt suprà. chylethya siue. CH.
27 pẽtedactyli. Vet. & CH.
28 meliceribali. Vet.
29 actinophoræ.CH.
30 hæc.CH.
31 gericulæ.CH.
32 forpiculis. Vet. forficibus.CH.
33 girres CH.
34 hepatus. Vet.
35 laepris CH.
36 lamia.
37 saxatilia.M.
38 siue mitulus. Vet. miluus.M.
39 Pontum. Vet. ex Arist.
40 similiter Tritoni. nec vetust. Vet.
41 orthagoriscus. CH.
42 saxatilis. Vet. saxatiliúmque CH
43 apolectos. Vet.
44 porcus.M. siue aper.
45 psorus eũ & psygrum Numeniusappellat.
46 laudatissimi autẽ Mityl. CH
47 Alexandriæ Aegypti Vet.
48 percæ.
49 pinnothera. rhina, quã squatinã Rond.
50 siue sciæna. Ex Rond.
51 sepiæ. Alij. septa. CH. forte, sepia.
52 nobilis trinus. M. puto, trachinus
53 aliqui xiphiæ putant. Vet.
54 Thrissa. Alij. Thassa. CH
55 & cybia. Dal.
56 veneriæ.M. venariæ vua yphias. CH.
57 ab Ouidio. CH.
58 bouuam per gyrũ. CH
59 orphym. rubẽtémque acynum pulum. CH.
60 parum tragum. CH.

61 ehronium.CH.
6
2 appellatus Græcis.CH.
63 sphyræna nomine sudi rostro similis. Vet.
64 non,in M.d.
65 defixo, hiantque. Vet.
66 captũ.Exeunt præter hæc.CH.

rere, põpilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, [61] chromin qui nidificet in aquis. Helopẽ quoque dicit esse [B] nostris incognitum vndis: ex quo apparet falli eos, qui eũdem acipenserem existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedêre. Sunt præterea à [C] nullo autore nominati, sudis Latinè [62] appellata, à Græcis [63] sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen nõ degener. Appellantur & pernę concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in harena [65] defixę, hiantesque, quà limpitudo est, pedali non minùs [D] spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et [E] hyænam piscem vidi in Ænaria insula [66] captũ, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

ANNOTATIONES.

a Plinij seculo detecta nondum erat America, atque adeò nec India orientalis, quarum maria pisces quamplurimos à nostris diuersissimos nutriunt.

b Arbor belua, non stellæ marinæ genus maximum, memoratur cap.4.lib.8. Ibidem Physeter. Triton & Nereis cap. 5. ibidem. Tritonem describit Aelianus cap.21.lib.13. animal. Pausanias in Bœoticis, Alex. ab Alex. cap.8.lib.3.

c Elephantum esse volunt rosmarum Olai Magni, sic dictum quòd dentes exertos habeat elephanti modo, è quibus capuli gladiorum fiunt, vt ex ebore. Rotas describit auctor cap. 4. lib.8. Aelianus cap.20.lib.13. animal. Iouius lib. de piscibus.

d Quales episcopus & monachus Rondeletij. Apud Pausaniam in Phocicis Cleon Magnes refert marinum hominem se vidisse in littus eiectum, non breuiorem quinque iugerum spatio, qui fulmine ictus conflagrauerat.

e Arietes memorat autor ca. 5. li. 8. Arietem marẽ & fœminã describit Aelianus cap.2.li.15. animal. Arietes priore loco hic appellatos quidam esse volunt arieti bellicæ machinæ similes: alios verò paulò pòst nuncupatos, arieti quadrupedi, & cornib. & capite.

f Dromones à cursu, marinæ beluæ genus. Aristot. cap.2. lib.1. histor. *δρομάδας* vocat, qui in Pontũ aliunde excurrunt, thynnos, pelamidas, amias. Dromones Hesychio parui cancri, qui in maris æstuarijs velocissimè per aquam summam decurrunt.

g A similitudine, quam cum acu habent, vnde nomen impositum.

h Vet. siue Sexitanus. Martialis, *Cùm Sexitani fertur tibi cauda lacerti.* Iuuenalis Satyr.14. *Alterius concham æstimi cum parte lacerti.* Quæ sequuntur sic lego. Lacertorum æmulus. Ex hoc & concisa pelamide Mœoticis paratur quod cybium vocant. Pelamis hoc nomen habet, cùm post 40. dies è Ponto in Mœotin reuertitur. Cordyla verò pelamis pusilla est cùm in Pontum è Mœotide exit. Cantharus &c. Fallitur tamen Plinius. nam pelamis auctore Aristotele à mari in Pontum reuertitur, cordyla verò è Ponto in mare exit: vt legendum sit, nomen habet cùm è mari in Pontum reuertitur, cordyla verò pusilla pelamis cùm post 40. dies è Ponto in mare exit.

i Verno tempore thynni Pontum è mari per euripum subeuntes, ibi fœtificant. Minutus fœtus, qui quadragesimo pòst die redeuntes in mare comitatur, cordylæ vocantur. Eędem in mare reuersę & illic augescentes, pelamides nominantur, tritones, orcyni, siue apolecti. Anni pòst tertij verno tempore, cùm in Pontum reuertuntur adultæ, thynni sunt. Ex cordylis integris fiebat salsamentum, de quo Martialis, *Ne toga cordylis, ne penula desit oliuis* &c. Ex pelamidibus (quarum maximæ, tritones & apolecti, quasi eximiæ, nuncupantur) concisis fiebant salsamenta cybia, quadratæ figurę, & *οὐραῖα*, siue, *ου* mutata in *ω*, *ὡραῖα*, è locis quæ ad caudam sita sunt, macerrima, & nullo pingui grata. Plinius non satis hęc distinxit. Suetonius Vespasianum ab Alexandrinis ob sordes vocatum fuisse Cybiosacten, non, vt legimus, Cybiotaten, ait, quasi Salsamentarium, à cognomine vnius è regibus suis turpissimarum sordium, de quo Strabo lib.17.

k Cinædi toti piscium. Rondel. cap.4. lib. 6. nam & cancri quidam & cancelli, & leones flaui sunt. *κηροειδεῖς*, id est, cereos, vocat Athenæus: *κηρρὸς ξανθούς*, Numenius.

l Lego, *μελικηρίβαλοι*, meliceribali. Est autem *μελικήρα*, siue *μελίκηρα*, Gazæ fauus, purgamẽtum buccinorum & purpurarum, verno tempore simul coëuntium, & saliuario quodam lętore struem gignẽtium putaminibus cicerum alborum cohærentibus, & connexis similem. Vide Rondel.

m Quidam legunt cynoglosson, memoratum ab Epicharmo inter pisces apud Athenæum: quidam cucullum, Plinio hactenus non dictum.

n Legendum puto synodontis, ac reponendum in censu pisciũ, quorum nomen incipit à litera S.

o Lego, hippeis: nempe cancros littorales Phœnicię, tantæ velocitatis vt eos cursu assequi facile non sit.

p Cùm scari duo sint, alter *ὀνίας*, alter *αἰολος*, *ὄνιαν* etiam *μήρυκα* epitheto peculiari vocauerunt, quòd latis vtriusque maxillę dẽtibus solus ruminet.

q Aures marinæ, siue *λεπάδες ἄγριαι* Rondeletij.

r Hic pelamidum generis maximus, tritoni similis, neque redit in mare, neque vetustate fit melior. Sic emendandus locus. Nã cùm orcynus Athenæo carne sit dura, & senescentia corpora omnia duriora fiant, eum vetustate deteriorem fieri probabile est, contra naturam aliorum piscium. Non tamen satis attentè Plinius orcynum, qui post cetaceum maximus thynnus est, cum tritone, in pelamidum genere, maiore sarda, minore quàm apolectus, comparat.

s Coracinus subniger Rondeletij.

t Vide cap.61.lib.9. & cap. 9. huius libri. De eo pisce Sophron mimographus apud Athenęum, *σωλῆνες γλυκύκρεον κογχύλιον χηρᾶν γυναικῶν λιχνεύμασι*. Leopar. cap.22.10.

v Salsamenti genus fuit ex Xiphia cetaceo & ingenti pisce in frusta dissecto sale condîta, quod ex Thurijs Romam aduehebatur. Nomẽ id Græcũ est *ἀπὸ τοῦ τέμνεσθαι*. Sic olim veteres præcisum vocarunt carnis & viscerum dissectã partem. Lucilius li.20. Satyr. *---præciso atque epulis capiuntur opimis.* Athe. pa.138. lin.16. *ῥουτίλιος παρὰ τῶν αὐτοῦ δούλων ἀλιευόντων τριωβόλου τὴν μνᾶν ὠνεῖτο τοῦ ὄψου, καὶ μάλιστα τοῦ θυρείου καλουμένου θαλασσίου κυνός, οὕτω καλούμενον*: ac rursum pag.155. lin.13. *τοῦτο τοῦ ἰχθύος μέρος ἐστὶ καὶ ὁ ὑπὸ ῥωμαίων καλούμενος θύριος τόμος, ἥδιστος ὢν καὶ τρυφερώτατος.*

x Veneriæ. Seneca lib. episto.15. Venerię, spondylique, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur. Turn. cap.22. lib.17. Aduers.

y Apud Ouidium fortassis legendum fuit Box piger, quod vocabulum in bopgyrum vitiatum est.

z Vide an legendum labracem, id est lupum: an potiùs mugilem *χελλῶνα*, labrum à magnitudine labrorum vocauerit.

A Quidam epodas latorum generis. De lato pisce, coracino simili, multa Rondeletius & Athenæus.

B *Et pretiosus helops, nostris incognitus vndis.* Ex fragmento Halieuticôn.

C Mirum quod scribit Plinius, sphyrænas & pernas ab auctore nullo fuisse nominatas, cùm sphyrænarum auctores omnes Gręci meminerint, pernæq; pinnarum sint genera celebratarũ à Gręcis, & hyęnas tursiones esset quidam magnæ auctoritatis cẽseant.

D Quantũ byssus, cui alligatæ hærẽt, lõgitudine sua permittit.

E Hyæna, cetaceus, ingens & vastus piscis. Oppianus *ἀπαίσιον ἄχθος ὑαίνης*.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

METALLA nunc, ipsæq; opes, & rerum pretia dicentur, tellurẽ intus [1] inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitijs foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædésque. Persequimur omnes eius fibras, [2] viuimusq; super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò nõ hoc [3] etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquã parùm benigna fertilique, [4] quaquà calcatur. [5] Inter hæc minimùm remediorum gratia scrutamur. [6] Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquàm & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilisq; in omnibus [7] quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur: vt repentè mens [8] ad inane euolans reputet, quæ deinde [9] futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, [10] quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, [11] si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, vt pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parùm enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam [a] sanies. Quærebat argentum auaritia: boni consuluit interim inuenisse minium, rubentísque terræ excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde [12] sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentique nimiùm fuit. Murrhina & crystallina ex eadem [13] terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera [14] luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, [15] turba gemmarum potamus, & smaragdis [b] teximus calices: ac temulentiæ causa [16] tenere Indiam iuuat: & aurum iam [c] accessio est.

1 exquirẽte. CH. exquirente cura multiplici. Modo quippe. M.

2 videmusque super (leg. subtus) excauatos montes dehiscere: aliquando autem. M.

3 etiam exemplum indignationis. M.

4 quâ secatur. Vet. quâ calcatur: & inter hæc. M.

5 et inter CH.

6 Cui enim fodiendi. M.

7 quæcunque. M. & CH.

8 ad hæc inania volans rep. quis dein. futurus si:. Vet.

6 futura, si finis non est seculis. M.

10 & quousque penetratura sit auaritia. Vet. quousque penetratura auar. CH.

11 si nihil, nisi quod supra terras est, concupisceret haberetque nihil nisi quod. M. si nihil aliúde &c. vt in vulg. CH.

12 sunt demum hæc. M.

13 tellure. M.

14 luxuria existimata est. M.

15 tubam gemm. portamus ex smar. M.

16 temeramus diem. Iuuat & aurum accessione. M.

ANNOTATIONES.

a Nam chrysocolla fit è limoso succo per auri venam fluente, & illic densato in pumicis duritiem.

b χρυσένδετα vasa intelligit, aureis scalpturis, crustis, imaginibus annulis ornata.

c Id est quod Iurisconsultus ait. l. 19. §. pen. nonnunquam aurum gemmis & margaritis cedere. Cuiacius cap. 18. lib. 10. Obseruat.

Quæ

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. CAP. I.

VTinámque posset è vita in totum abdicari[1] aurum, sacra fames, vt celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantùm feliciore æuo, cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, [a] Homero credi conuenit. [b] Ita enim (vt opinor) commercia victus gratia[2] inuenta. Alios corijs boum, alios ferro captiuisque rebus [3]emptitasse tradit: quanquàm & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt cētum [c] boum arma aurea [d] permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem bouum. Ex qua consuetudine [e] mulcta legum antiquarum pecore constat, etiā Romæ. Pessimum vitæ scelus fecit, [4] qui anulū primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquā illi quoque ferreum anulum [5] dederit antiquitas: vinculumq; id, non gestamen, intelligi [6] voluerit. [f] Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem [7] cōciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more [8] ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruijque Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquinijs maximè miror, [g] quorum è Græcia fuit [9] origo, vnde hic anulorum vsus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo [10] vtantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidisset hostem, [h] bulla aurea donatum constat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruissent filij, [i] insigne id haberent, cęteri lorum. Et ideò miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quāquam & de nomine ipso [11] ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum vocabant: posteà & Græci & nostri symbolum. Lōgo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem [12] his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publicè dabantur: credo, quoniam ita [13] exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque alijs vti mos fuit, quàm qui ex ea causa publicè accepissent: vulgóque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro [k] Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamē in digito ferreus erat, [14] ęquè triūphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureumq; non ante [15] tertium Consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur [16]: eis intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc [17] sponsæ [l] anulus ferreus mittitur, ísque [m] sine [18] gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuisse anulos video: nusquā certè Homerus dicit, [n] cùm & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & [o] conditas arcis vestes, [p] ac vasa aurea argenteaque, & ea colligata [19] nodi, non anuli, nota. [q] Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. [r] Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mētione anulorum. Et [20] quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuísque manibus [21] ac latentibus induit, [22] cùm, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentādus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam [23] [s] consertoris vsu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. [t] Est quidem apud eūdem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideò nescio an prior vsus à fœminis cœperit. [24] Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo [25] effici potuere. [26] Nec ignoro duo millia pondo auri [u] perisse, Pompeij tertio Consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideò à plerisque existimari duo millia pondo

1 aurum, in CH. d.
2 inuecta. Alios. M. mutasse. M. emitasse. CH.
4 qui id primus. M. qui primus induit. CH. voce, anulū, expuncta.
5 dedit. CH.
6 voluit. CH.
7 conciliauerunt au. non qui. Romanis quo mo. ferēdum erat, bellicę. M.
8 ferrum erat bellice. M. aliud.
9 origo. Hæc anul, vsum inuenit. M.
10 vtuntur. M.
11 ambigitur. Id Gręci à dig. app. apud nos prius cingulum. M.
12 ijs. Vet.
13 exteris. Vet.
14 æqua fortuna triūphantis, & serui coronam. M. Turn.
15 tertio Consulatu. Vet.
16 his. CH.
17 spōsæ muneri ferreus anulus. CH.
18 gemma. Et quidē nec M. gemma. Equidem nec. CH.
19 nodo, non anulo notata. Vet.
20 qui primus. Alij.
21 Latētibúsque. CH.
22 quasi non securus fuerit dextræ ostentandæ. M.
23 sartoris vsus. M. sertoris vsus. CH.
24 Romæ ne fuit quidem aurum. CH
25 soluere. M. effici, in CH. d.
26 Nec ign M. Crassum duo mil. pon. au. rapuisse suo & Pompeij. M. & Turn.

lia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractúmque ab his
in parte [27] captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torqua-
tus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorúmque [28] tantundem, nec am-
pliùs fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cùm Capitolinus duplum red-
didisset. Illud quoque obiter [29] indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem
repetimus, æditüum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma,
statim expirasse, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantùm millia
pondo, cùm capta est Roma anno [x] trecentesimo l x i i i j. fuere, cùm iam capitum
liberorum censa essent c l i j. millia quingenti [30] l x x x. In eadem post annos c c c v i j.
quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterísque omnibus delubris [31] C. Marius filius
Præneste detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtu-
lit Sylla, & argenti [32] v i j. [33] millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtule-
rat auri pondo x v. millia, argenti pondo centum & quindecim millia. [y] Frequentior
autem vsus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic nan-
que publicatis diebus fastis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tan-
tam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci
scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assiduè sagaci ingenio, pro-
mulgaueratque, vt Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis
antè [34] annis hostis fuisset, præteritis C. [35] Petilio & Domitio, quorum patres Con-
sules fuerant. Additum Flauio, vt simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tan-
ta Senatus indignatione exarsit, vt anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis re-
periatur Annalibus. [36] Fallit plerosque, [37] qui tum & equestrem ordinem id fe-
cisse arbitrantur. [38] Est enim adiectum hoc quoque: sed & [39] phalera posita, propter
[40] quæ nomen Equitum adiectum est. Anulos quoque depositos à nobilitate, in
Annales relatum est, non à Senatu vniuerso. Hoc actum P. Sempronio [41] Longo,
L. Sulpitio coss. Flauius vouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines.
Et cùm ad id pecunia [42] publica non decerneretur, ex multatitia fœneratoribus con-
demnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inci-
dítque in tabella ærea eam ædem, [43] c. quatuor annis post Capitolinam dedicatam.
[44] Ita c c c c x l v i i j. à condita vrbe gestum est: & primum anulorum vestigium ex-
tat. Promiscui autem vsus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter [45] po-
tuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem
quoque & Drusum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo so-
cialis belli, & exitia rerum. Ne [46] tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpo-
te cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint: sicut
Calphurnium & [47] Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Fene-
stella tradit: & multi L. [48] Fusidium illum, ad quem Scaurus de vita sua [49] scripsit: in
Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósque
omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro
degunt, hodiéque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis con-
tenta solis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas adden-
do exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gem-
marum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia esset in
pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in
annulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digi-
to occultatur, auro clusit, aurúmque [50] millibus lapillorum vilius fecit. Contrà ve-
rò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant: id Claudij Cæsaris prin-
cipatu repertum. [z] Necnon [51] & seruitia [A] iam ferrum auro cingunt: alia per sese me-
ro auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum
declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Nu-
mę & Seruij Tullij statuis videmus. Posteà pollici proximo induêre, etiā Deorum si-
mulacris

27 captis. M.
28 tantum. M.
29 indicere. CH. (a)
30 l x x x i i i j. Vet. l x x i i j. M. l x x i j. CH.
31 C. Marij.
32 v j. M. & CH.
33 millia in CH. d. & mox bis.
34 annis iudicatus hostis. Vet.
35 Pœtellio. CH.
36 Fallũtur plerique. Vet.
37 quod tum CH.
38 etenim adiectum. CH.
39 phaleræ positæ M.
40 quas. Vet.
41 Longo, in CH. d.
42 publicè. CH.
43 c c c. M. factum eā ædem c c c. quatuor, &c. CH.
44 Id &c. annis à cōd. vr. ge. est Post primũ annul vest. extat promiscui vsus. M.
45 potuisset. Turn.
46 eum. M.
47 Manlium. Vet.
48 Fusidium. CH.
49 scribit. M.
50 molibus. Vet.
51 serui etiam ferrũ M.

mulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes [52] onerantur atque etiam priuatim articuli minoribus [53] alijs. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantùm, quo [54] signatem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur: & vnum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Alijs plures quàm vnum, [C] gestare labor est. Alij [D] bracteas infarcire leuiore materia propter casum [E] tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gēmis venena cludunt, sicut [F] Demosthenes summus [55] oratorum Græciæ, anulosque mortis gratia habent. Denique vt plurimùm [56] opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur à rapina. Hoc profecēre mancipiorum legiones, & in [57] domo turba externa, [58] ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli [G] Marcipores Luciporésve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebāt: nec vlla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant [59] eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intelligere circa [H] Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX: [60] annum vrbis nostræ interfecto. Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiámnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulò pòst dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, vt semel [61] cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum tantùm: quanquam & hoc serò: vulgóq; [I] purpura latiore tunicæ vsos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Ælij [62] Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inseruere: quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuūt. Nec pridem id factum: [63] Diuo Augusto [K] decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque nō nisi quatuor decuriæ fuere primò: víxque singula millia [64] in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis: seruatúmque in hodiernum [65] est, ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

52 honorantur.M.
53 annulis Vet.
54 signanda.M.
55 Græciæ orator. CH.
56 ob scelera annuli fiunt.
57 domos.Vet.
58 acta.M.coacta, forsassis.
59 eas.Sed & Alij.
60 anno.M.
61 cœperunt.Vet.
62 Stolonis.Vet.
63 Diuo enim Aug. M.
64 in decuria sunt, CH
65 diem est.M.

ANNOTATIONES.

a Iliad. H. ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι. τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

b Idem Pausanias in Lacedęmonijs, quo loco scribit Polydori domum post eius mortem de vxore bobus emptā fuisse, ac ideò partem illam vrbis βοώνητα vocatam.

c Bouem quidam Athenis nummum fuisse interpretantur, imagine bouis signatum, quem & didrachmum vocabant.

d Iliad. Z. ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

e Suprà cap. 5. lib. 18. Gellius cap. 1. lib. 11. Festus in dictione Multa. Brissonius cap. 3. lib. 1.

f Gygæ vel Gygis legend. ex Platone 3. Politic. Cicerone 3. offic. Lapsus est memoria Plinius.

g Tarquinij Prisci pater Demaratus, Corinthius fuit.

h Figura cordis, quæ significabat ætatem puerilem alterius cōsilio regi oportere, Alex. ab Alex. cap. 25. lib. 2.

i Quod iam puberes facti, solemni festo Laribus suspendebant, vt puellæ nubiles puppas suas Veneri. Idem cap. 18. lib. 5.

k Tertullian. lib. de corona milit. Præferuntur etiam illis Hetruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iouem insignes ad deducendas tensas cum palmatis togis sumunt.

l Anulus pronubus is Septimio Florenti dicitur.

m ἄπειρος & ἀπείρων Græcis, ἄλιθος Polluci, alijs λιτὸς, leuis Vlpiano. καὶ γὰρ, inquit Arist. 3. φυσικῆς ἀκροάσεως, δακτυλίους ἀπείρους φασὶ τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην. Huic contrarius est gemmatus Liuio. Vide Rhodig. cap. 12. lib. 6. Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 2.

n Illiad. Z. de Bellerophonte & Prœto,
—πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρά,
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

o Odyss. θ. δεῦρο γύναι φέρε χηλὸν ἀριπρεπέα: & ibidē, φᾶρος ἐϋπλυνὲς, ἠδὲ χιτῶνα.

p Vasa quidem colligata fuisse Homerus non ait, nec vestes, sed arcam, in qua erant posita, colligatam firmissimo nodo nequid ex eo surriperetur. Vlyssem igitur sic Arete compellat,
αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον
μή τις τοι κατ' ὁδὸν δηλήσεται. Cui mox obsecutus Vlysses,
αὐτίκ' ἐπήρτυε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλε
ποικίλον, ὅν ποτέ μιν δέδαε φρεσὶ πότνια Κίρκη. Cuiacius ca. 37. lib. 12.

q Iliad. H. prouocat Hector proceres Græciæ ad singulare certamen. illi iactis sortibus in galeam, deligunt quem opponāt.
ὣς ἔφαθ', οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος.
ἐν δ' ἔβαλον κυνέῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο.
Idem fit & in duello Paridis Iliad. γ. Sortes autem, οἱ κλῆροι, calculi fue-

culi fuerunt, aut ex terra ficti globuli, nota quadam signati, qua suum quisque agnosceret. Sophocles in Aiace, κλῆρον ἐς μέσον καθεὶς, ὑγρᾶς ἀρούρας βῶλον. Sortes eæ licet signatæ forent, non tamen annulo signabantur, cùm eo tempore annulus prorsus in vsu nō esset, nedum signatorius. Fuerunt & sortis indicia, concha, ascia, ac sæpius lignum proprio quodam signo notatum, vnde κλῆρον dictum vult Herodianus ἀπὸ τοῦ κάλου, vt & πάλλον, quòd sortes cō iectas mouerent antea quàm proferrentur: quanquam alij dictū malunt à κλῶ, quod κλάειν significat. Hadr. Iun. cap. 5. lib. 1.

r Iliad. β. Vulcanus ait, —χάλκευον δαίδαλα πολλὰ,
πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκας, τε καὶ ὅρμους.
& in Hymnis, πόρπαί τε, γναμπταί θ' ἕλικες, κάλυκές τε, καὶ ὅρμοι.

s Legi potest, cum sartoris vsu: verùm in antiquo codice legitur, sartoris vsus. Turne. cap. 2. lib. 6. Aduers. Rhodiginus verò ca. 4. lib. 10. legit, insertorij: idque esse interpretatur lorum annulo simile, inter quod & scutum brachium inseritur, Græcorum τελαμῶνα. Ego lego, consertoris, id est militis pugnacis ac bellatoris, qui fortiter & alacriter pugnæ & cōflictus tempore cum hoste manus conserit.

t Locus est apud Hom erum Iliad. ρ. paulò pòst principium,
πλοχμοί θ' οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο.
Aurum atque argentum nectebant vndique crines.

v Perierunt & Iulij Cæsaris primo consulatu tria millia pondo auri, quæ ille furatus è Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit. Suetonius in Iulio cap. 54.

x Liuius lib. 5, in oratione Camilli Romam captam fuisse anno ab vrbe condita scribit trecentesimo sexagesimo quinto.

y Veteres Hebræos annulis vsos fuisse Iosephus auctor est lib. 3. antiquitatū. De annulis plura vide apud Alex. ab Alex. ca. 19. li. 2.

z Seruis in vsu etiam fuisse ahenos annulos & viriolas ostendit hic locus ex Truculento Plauti, —*dic quod te rogo,*
Mancupio vnde accepisti quos gestas ahenos annulos?
ST. *Dignis dan.* AST. *lauerniæ hæ sunt quas habes viriolæ.*
Apuleius lib. 10. de Asino ferreum serui annulum his verbis memorat. *Donec iussu magistratuum ministeria publica cōtrectatis nequissimi serui manibus, annulū famuli deprehensum cum signo sacculi conferunt.*

A Id est vt ferrum pro gemma sit: alia annulum totum ferreū inaurant. E mero ferro Lucretius factos ait hoc versu, *Exultare etiam Samothracia ferrea vidi*. Isidorus Samothracium aureum esse, sed ferreo capitulo tradit, vt Thynicum, nimirum Bithynicū, aureum totum. Turn. cap. 2. lib. 20. Samothracios hos annulos ἀλεξιφθόνον vim habere credidit antiquitas, vt & Græcorum φυσικοὺς δακτυλίους, intus peruios & cassos, quemadmodum scripsit Artemidorus. In ceremonijs flaminis dialis scriptum fuit, Anulo nisi peruio cassoque ne ͡ititor.

B Eum qui minimo geritur, ob paruitatem ἀκαρῆ: qui indice κοράμον vocari ex Polluce tradit Rhodig. cap. 12. li. 6. In digito, qui minimo proximus est, annulus gestabatur, præsertim pronubus, quòd in eo venam esse crederet rudis antiquitas ad cor vsque pertingentem. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2. & cap. vlt. lib. 4. quo loco apud Pollucem legit pro ἀκαρῆς, ἀχάτης: pro κοράμος, κοράυνος.

C Alijs æstate grauiores, vel etiam molis amplioris gemmas. Iuuenalis Satyr. 1,
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ.

D Orbis anulorum intus caui & exculpti.

E Ne decidentibus præ nimio pondere anulis vel auri vel gemmæ, gemma amittatur.

F Sicut & Annibal, & ædituus Capitolij suprà hoc ipso capite.

G Marci pueri, μάρκου παῖδες.

H Valer. cap. vlt. lib. 6. & posthac ca. 1, lib. 37. Herodotus lib. 3. Cicero 5. de finibus. Is ab Oronte Persarū satrape in crucem actus & interfectus est. Vide Srabonem lib. 14.

I Leg. Purpura latiore tunicæ, id est, assutis tunicæ fascijs purpuræ latioribus: quod Plinij seculo tantùm concessum fuit Senatoribus. Præcones magistratuum iussa populo denuntiabant: auctionibus præerant: theatris silentium & audientiam imperabāt.

K Augustus ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quę ducenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis. Suet. in August. cap 32.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primum corona aurea.

CAP. II.

Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, [a] Tribunorum æris, & [b] Selectorum, & Iudicum. Præter hos etiámnum [c] Nongenti vocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitijs. Et diuisus hic quoque ordo erat superba vsurpatione nominum, cùm alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit [d] equester ordo: anulorumque autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno vrbis conditæ d c c l x x v. quod miremur, futili penè de causa, cùm C. Sulpitius Galba, dum [1] iuuenalem famam apud principem [e] popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi annulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auóque paterno sestertia c c c c. census fuisset, [2] & lege Iulia theatrali in [f] x i i i j. ordinibus [3] sedendi. Posteà gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantúmque natum est [4] fastus, vt quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant: quod anteà nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicésque intelligebantur: adeóque promiscuum id esse cœpit, vt apud Claudium Cæsarem in censura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus c c c c. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omniū instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliā Senatus, mox ea debellata, autoritas nominis vario seditionum euentu circa publicanos substitit: & aliquandiu tertię vires publicani fuere. M. Cicero demū stabiliuit equestrę nomen in Consulatu suo, ei Senatū cōcilians, ex eo se ordine profe-

1 iuuenilem. Vet.
2 è lege, M.
3 ius sedendi. Vet.
4 fortis. CH.

profectum esse celebrans, [5] eiusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tẽpore planè hoc tertium [6] corpus in republica factum est, cœpitque adijci Senatui populóque Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia nouissimè cœptus est adijci. Quinetiam ipsum equitum nomen sæpe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusq; appellati sunt: deinde [7] flexumines: posteà [8] trossuli, cùm [8] oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum ix. M. sine vllo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: ídque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, anteà trossulos vocabant, nunc equites [9] vocant: ideò quia non intelligunt [10] trossulos nomen quid valeat, multos [11] pudet eo nomine appellari: & causam, quæ suprà indicata est, exponit: inuitosque etiamnum tamen trossulos [12] vocari. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ [13] in auro differentiæ. [14] Auxiliares quippe & [h] externos torquibus aureis donauere, at ciues nõ nisi argenteis. Præterque armillas ciuibus dedêre, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedêre ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni, sed quis primùm donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus cos. [15] Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eamq; coronam testamento reipublicæ legauit.

5 & eius. M.
6 corpus iure statutũ est. M.
7 Flexumentes. CH.
8 oppidum Vulsiniorum hoc nomine pedum ix. M. altum sine vl. ad. cepissent. Eius vocabuli vis durauit. M.
9 vocãt. Ideóque quia. M.
10 trossulus. Vet.
11 pudet trossolos vocari. CH.
12 vocari ait. M.
13 auri. M.
14 Auxilia. CH.
15 Seruitio Corn. Mer. M. Seruio. CH. Sed huic quinque librarũ Piso &c. CH. expuncto, corona.

ANNOTATIONES.

a Alex. ab Alex. cap. 24. lib. 2. & cap. 2. li. 5. hos Iulius Cæsar sustulit Suet. in Iulio. cap. 41.

b Vide Reuardum cap. 11. Protribunalium, & de tota hac iudicorum ratione cap. 19. & 20. vide & Turn. cap. 16. lib. 29.

c Ministri comitiorum olim fuerunt diribitores, siue distributores, qui tabellas populo per centurias ministrabant; rogatores, qui cistas per tribus deferebant colligẽdis suffragijs: & cistarum custodes quos hic nominat Plinius. Grucchius lib. de Comitijs.

d Quæ fuerit Equitum prima institutio, quæ dignitas, quod ornamentum, multis explicat Alex. ab Alex. cap. 29. lib. 2.

e Tiberius ædilibus negotium dedit, popinas ganeasque eò vsque inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Suetonius in Tiberio cap. 34.

f L. Roscius trib. pleb. legẽ tulit vt equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus primi assignarentur. Florus lib. 99.

g Varro in Sesculysse apud Festum. *Itaque tum equum mordacem & calcitronem horridus miles virq; vitabat: nunc emunt trossuli, nardo nitidi, vulgò Attico talento equum.* Marcellus trossulos dictos vult, quasi torosulos.

h Apud Liuium li. 3. Decad. 5. duobus fratribus Gallorum regulis senatus munera mittit torques duos factos ex auri pondo quinque.

De reliquo vsu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primùm signatum est æs, argentum, & aurum, & antequàm signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri. CAP. III.

Deorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatũ est, quàm vt auratis cornib. hostiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantùm adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti [1] in Philippicis campis epistolæ reperiantur fremẽtes, fibulas tribunitias ex auro geri. Ad Hercules idem tu Brute mulierum [a] pedibus aurum [2] gestari tacuisti: [3] cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, [b] itaque & Dardanium [4] vocabatur. [5] Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrãt catenæ circa latera, [6] & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in somno quoque vnionum conscientia adsit: [7] etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebémque hunc medium fœminarum [8] equestrem ordinem facit? Honestius viri [c] pędagogijs id damus: [9] balineásque diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiã [d] Harpocratem, statuásque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differẽtia [10] in solis his,

1 ex Philippis cãpis. CH.
2 gestatum vidisti. M.
3 & nos sceleris coarg. CH.
4 vocatur, sicut & viriæ Celticæ dicũtur, viriolæ Celtibericæ. Habeãt aurum fœm. Vet.
5 viriolæ. M. & Tur. & CH. & mox, viriæ, pro viriles.
6 & marg. pond. è col. dom. auro inserta pẽdeãt. Vet. & in secũdo marg. sacculi è col. dom. aureo pẽd. CH.
7 etiámnum. M.
8 equestrem, in M. d.
9 bullaque diues puerorum formæ conuenit. Vet. benéque aliàs diuitum puerorũ id formæ (fortunæ) conuenit. Vet.
10 insolens, quibus. M.

lis his, quibus admissionem liberti [11] eius dedissent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, ęqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorumque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhũ regem deuictum vsus est. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur asis. Quare æris grauis pœna dicta. Et [12] adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & [13] dependere. Quin & militũ stipendiorum, hoc est stipis pōderandæ pensatores, libripendes dicuntur: [e] qua cõsuetudine in his
10 emptionibus quę mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. [f] Seruius rex primus signauit æs. Anteà rudi vsos Romæ [14] Remeus tradit. Signatum est [g] nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus census c x. M. assium fuit illo rege: & ideò hæc prima classis. Argentum signatum est anno vrbis [15] d. l x x x v. Q. Fabio c o s. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro [16] dipondio ac semisse. Libræ [17] autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impensis resp. non sufficeret, cõstitutúmque vt asses sextantario pondere ferirentur. Ita [18] quinque partes factæ lucri, dissolutúmque æs alienum. Nota [19] æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & [h] quadrante [20] rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à i i i. vnciis.
20 Posteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses vnciales facti: [i] placuítque denarium x v i. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro x. assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigę: & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria semũciales asses facti. Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem ęris argento miscuit. Qui nũc [k] victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus, [l] mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum l x i i. percussus est, quàm argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertijs vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios d c c c c. [21] Post hæc placuit x l.
30 M. signari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus: minutissimus verò ad x l v. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ [22] excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circumscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed vniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, [23] expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus delicijs væneunt tam [24] aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tantò fuit plus animi fugitiuis nostris. Mes-
40 sala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis [25] vsum in omnibus obscœnis desiderijs, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis [26] suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ argenti [m] pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id venisse. Nã Midas & Crœsus [27] in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo x x x i i i j. millia inuenerat præter vasa aurea, aurumq; factum, & in eo [28] fo-
50 lia ac platanũ vitemq;. Qua victoria argenti quingenta millia talentorũ reportauit,

[11] ius. Tur. & Lips.
[12] adhoc. M. leg. ab hoc.
[13] impendere. Vet.
[14] Temeos. Vet. Timæus. CH.
[15] ɔ ɔ ɔ. l x x x v. Q. ogulnio & C. Cons. Carr.
[16] dupondio. Vet.
[17] autem æris põdus imminutum. Vet.
[18] quinta parte facta lucri dissolutum æs alienum. M.
[19] assis.
[20] ratis. Vet.
[21] Post hæc placuit, L. nummos signari ex auri libris, paulatimque principes imminuêre pondus: minutissime Nero ad l v. nũmos &c. Budæus.
[22] excogitata fœnore, quæsitáque segn. M.
[23] impresso. Vet.
[24] inaurata quàm aurea. M.
[25] vsum vasis in omn. pudendo & crim. Cleop. M.
[26] configere. Vet.
[27] in, M. d.
[28] folia. Alij.

& craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talẽtum autem Ægyptium pondo l x x x. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimùm argenti aurique eruisse dicitur [29] in Samnorum gente, & alioquin [11] velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narratur, & columnæ atque [30] parastatæ, victo Sesostre Ægypti rege, tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ [31] argenteo vsus est: ferasq; argenteis [32] vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipijs æmulatur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo ° pegma [33] duxit, in quo fuere argenti pondo c x x i i i j. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam v i j. pondo habuit, quã [34] contulisset [35] Hispania citerior, alteram i x. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiẽtis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio coss. septem annis ante bellum Punicum tertium [36] pondo c c x x v i j. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum c c c. [37] & l x x x v. Item Sex. Iulio, L. Marcio c o s s. hoc est, belli socialis initio, d c c c x l v j. [38] auri pondo. C. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ærario protulit [39] laterum aureorum x x v j. M. & in numerato põdo c c c. Nec fuit alijs tẽporibus respublica locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, [40] Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere desijt. Laquearia, quę nunc & in priuatis domibus auro tegũtur, post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummij. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tãquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideò militaribus signis familiarior, quoniam is longiùs fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gemmis alijsque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cùm cedat per vtrumque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit, [41] tutò etiam in incendijs rogisque durante materia. vt Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Auriq; [42] experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum P obryzũ vocãt. Primum autẽ bonitatis argumentum est, quàm difficilimè accendi. Prætereà mirum, [43] prunę violentissimę [44] igni indomitum, ꝗ palea citissimè ardescere: atque vt purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, [45] quàm minimum vsu deteri, cùm argento, ære, plũbo, lineæ [46] producantur, manusq; sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosiùs diuiditur, vtpote cuius vnciæ in septingenas & quinquagenas pluresq; bracteas, quaternũm [47] vtroq; digitorũ spargantur. Crassissimę ex his Pręnestinę vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunę inaurato ibi fidelissimè simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri paruulas massas, quòd super omnia solùm in massa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatamq; materiam protinus habet, cùm ita inuenitur. Hęc enim inuentio eius naturalis est: alia quã dicemus, coacta. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuátve pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij

29 in suapte gẽte. M.

30 parastaticæ. Budæus.

31 etiam arg. M.
32 hastis lacessere. Vet. verutis lacessere. Alij Vet.
33 extruxit: vel, struxit. Dal.

34 contulerat. Vet.
35 Gallia &c. quam Comata. M.

36 Auri pondo d c c. M x x v j. argenti c i j. M & in numerato trecẽties & septuagies quinquies.
37 & l x x v. M.
38 auri pondo d c c c. x x v j. Idem.
39 Laterum aureorũ quindecim, argenteo triginta quinque millia. & in numerato sestertiûm quadringenties. Idem
40 Perseo rege victo, Macedonica præda, sestertium ter millies. Idem.

41 tuta. Vet.

42 experimentũ. Vet.

43 pruna violentissima Vet.
44 ligni M.
45 quod minimum vsus deterit. M.

46 ducantur. Vet.

47 vtrobique. Vet. vtrinque. Alij.

dij principis, 48 edente eo naualis prælij ſpectaculum, aſſidētem ei, indutam paludamēto, 49 auro textili ſine alia materie. Attalicis verò iampridem intexitur, inuento regum Aſiæ. Marmori & iis quæ 50 candefieri non poſſunt, 51 oui candido illinitur: ligno glutini ratione compoſita: 52 leucophoron vocant. Quid ſit hoc, aut quemadmodum fiat, ſuo loco docebimus. Aes inaurari argento viuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus eſt. 53 Nanque æs cruciatur in primis, accenſumq; reſtinguitur ſale, aceto, alumine. Poſteà exarenatur, an ſatis recoctum ſit, ſplendore deprehendente, iterumq; exhalatur igni, vt poſſit edomitum, miſtis pumice, alumine, [r] argento viuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem eſſe diximus plumbo.

48 ſedente eo ad.
49 ex auro textili. Vet.
50 candida fieri. M.
51 ex oui. Vet.
52 chryſophorū. Vet.
53 Nunc verò cruciatur. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quod vrbana calciamenta clauib. aureis ſuffigerentur, Briſſonius cap. 5. lib. 2. Auro abundāti vti Romanos fœminis permiſiſſe ſcribit Valer. lib. 2. cap. 2. cap. de inſt. antiq. Liuius lib. 4. belli Macedon.

b Dardanium, vel, vt alij legunt, Dardanum, aureum brachiorū ornamentum, Viria ornamentum colli aureum, viriculis cælatū ac ſculptum, gemmis per interualla diſpoſitis. Lego, itaq; & Dardanium vocatur, ſicut & viriæ Celticæ dicuntur, & viriolæ Celtibericæ. Habeant &c. Ornamentum id Iſidorus viris & fœminis commune dextras vocat, vulgo *Braſſelets*: aitque ante manicam portari, & ibi clauo iungi. Idem armillas victorię & virilis fortitudinis cauſſa datas, virilias quōdam vocatas ait, vt hîc legi poſſit, Viriæ Celticæ dicuntur, viriliæ Celtibericæ.

c Puerorum educationi: qui bullas aureas è collo ſuſpenſas geſtabant. Pædagogia pueri dicuntur qui in delitijs habentur, vel puerorum multitudo.

d Vide Suidam in dictione ὡραίσκος, Politian. cap. 83. Miſcell.

e Ræuardus cap. 16. in leg. XII. tabul. Briſſon. cap. 7. lib. 1.

f Septimius Florens Apolog. tradit Saturnum primum omniū numum ſignaſſe, ac ideo creditum ęrarij præſidem. Chariſius 1. Grammat. ex annali Varronis tradit numum argenteum conflatum primò à Seruio Tullo quatuor ſcriptulis maiorem quā numum. Victorius cap. 13. lib. 5.

g Alex. ab Alex. cap. 15. lib. 4. varia numi apud pleraſque gentes κόμματα & cap. 24. eiuſd. & quādo aut à quibus primum ſignatum æs, aurum, argentum, multis explicat.

h Inde Lucilius quadrantes ratitos, id eſt, ratis figura notatos & ſignatos vocat. Turn. cap. 30. lib. 20. Aduerſ.

i Eius rei argumentum apparet in quodam C. Titinnij denario capiti Romæ, quod in altera parte ſignatum eſt, adiecta hac nota. XVI. vt in alijs multis X. nempe quia feriundæ pecuniæ is præfectus fuerit cùm aſſib. ſexdecim permutatus eſt denarius, qui pro decem antea dabatur. Vrſinus.

k Vide Scaligerum in Feſtum, voce Patres.

l Dig. ad l. Corn. de falſ. l. 9. §. 1. prohibetur ne quis numos ſtanneos, plūbeos, emere, vendere, dolo malo vellet: quòd, vt ait Voluſ. Metianus lib. de aſſe, peregrinus numus, puta Doricus, Philippicus, Siclus, Tetradrachmon Atticum mercis loco eſſet. Briſſon. cap. 8. lib. 1.

m Polybius & Eutropius ſcribunt, fœdere, quod ictum eſt, claſſe Punica cum Amilcare duce à C. Lutatio cos. ad Ægates ſuperata. vt in 20. annos Pœni duo millia & ducenta talenta penderēt, inter cæteras pacis leges imperatū fuiſſe. Liuius & Appianus tradunt victo in Africa Annibale à P. Corn. Scipione pacem datam Carthaginienſibus, conditionibus quidem multis, ſed ea præcipuè, vt in annos 50 decem millia talentûm argenti ęquis penſionibus deſcripta ſoluerent. Id autem efficiebat æſtimato talento libris ſexaginta, 600000. pondo argenti: & in annos ſingulos pondo: quorum ſingula ſi valeant 16. libras noſtras, in ſingulos annos ea ſumma colliget 192000. librarum.

n Phryxeo vellere nihil noti⁹. Hoc Suidas & Palęphatus libros ſeu membranas auri conficiendi rationem docentes, totiusq; artis chymicæ arcana continentes, fuiſſe interpretātur. Multus eſt in eius explicanda fabula Hadr. Iun. 15. lib. 5.

o Machinam ligneam, in qua ſtatuę collocantur: tabulatū αὐτομάτως & per ſe ſurgens, ac tacitè creſcens.

p Igne purgatiſſimum, purum putū. aurum ad obruſam vocat Seneca epiſt. 23. lib. 2. Apud Suetonium in Nerone cap. 44. Nero ingenti faſtidio & acerbitate exegit numum aſperum (vſu non detritum, recenter cuſum) argentum puſtulatum (tam diu coctū vt in puſtulas attollatur, quod perfectæ cocturæ ac purgationis indicium eſt) & aurum obryzum.

q Cap. 10. lib. 18. acerem, non paleam, ad aurificum vſus decuti ſcribit.

r Argentum viuum purum & natiuum, in metallorū venis repertum, cùm aquæ ſtillantes minium rigant, &, vt idem hic ſcriptor ait, vomica liquoris æterni: hydrargyros autē factitiū, quod è minio fit.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea ſtatua, & medicinæ ex auro.

CAP. IIII.

AVrum inuenitur in noſtro orbe: vt omittamus Indicū, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramētis, vt in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indię. Nec vllum abſolutius aurum eſt, curſu ipſo tritūque perpolitum. Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id eſt, arenęq; lauantur, atque ex eo quod reſedit, coniectura 1 capitur, vt inueniatur aliquādo in ſumma tellure protinus rara 2 felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis, ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, 3 cùm iam inuentum in ſummo ceſpite. Alutationem vocant, 4 ſi & auro ea tellus ſubeſt. 5 Cæterūm mōtes Hiſpanię aridi ſterileſq;, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles eſſe. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alij canalienſe, 6 marmoris glareę inhærens, non illo modo, quo in Oriente ſapphiro a atque Thebaico, aliiſque in gemmis ſcintillat, ſed micas 7 amplexum marmoris. Hi venarum canales per mar-

1 capitur. Inuenitur aliquā. & in ſum. Vet.
2 facilitate. CH.
3 & iam. Vet.
4 ſi & auro ei tellus, Vet. quæ auro tellus. Vet. alij.
5 Cæterò. CH.
6 marmori aut glareæ. Dal.
7 amplectitur. Vet.

mor vagantur, & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inueto, tellusq; ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: [b] argentū, quod [8] exit à fornacis sudore. Quę è catino iactatur spurcitia, in omni metallo [9] vocatur scoria. Hęc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim [10] alia afflatum ignemq; & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauātur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum [11] est, multisq; mensibus non cernitur dies. Arrugias [12] id genus vocant: siduntq; rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri mōtibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt [13] fracturis c. l. libras ferri terram agentibus: egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, [14] latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice [15] faciliùs existimatur opera. Est namque terra ex quodam argillæ genere glareę mista (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihilq; durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dantq; signum ruinæ, eamq; solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúve repente operarios reuocari iubet, pariterq; ipse deuolat. Mons fractus cadit [16] à sese longo fragore, qui concipi humana mente nō possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturę. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cùm fodere. Tantaq; ad pericula euincenda fuit satis causę, sperare quod cuperent. Alius [17] par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandū hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. [c] Corrugos vocant, à corriuatione, credo: nimirum & hic labor est. Præcepisse [19] libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altissimis partibus [20] ducitur. [21] Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes [22] inuiæ cæduntur, sedemq; trabibus [23] cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria [24] quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri [25] præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. [26] [d] Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terrę [27] vrion vocant. Ergo per silices calculósve ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in supercilijs montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasque partes, & in altitudinē denos. Emissaria in his [28] quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, vt saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant: eę sternuntur gradatim. Frutex est vlex roris marini similis, asper aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente [29] de terra in mare. His de causis iam promouit [30] Hispania in [e] priore genere: quę exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quęsitum non coquitur, sed statim suum est. [31] Inueniuntur ita massę. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. [32] Palacras Hispani, alij palacranas: iidem quod minutum est, [f] baluçem vocant. Vlex siccatus vritur, & cinis eius lauatur substrato cæspite herboso, vt sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria [33] Ictimulorum aurifodinæ, [34] qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum [35] in opere publicani haberent.

8 extra fornacis sudorerē è camino iactatur. Spurcitia. M. extrà fornacis ardore è catino eijcitur. Vet.
9 Scoria appellatur. CH.
10 alia flatu ignéque exardentem. M.
11 est, ac quietis, multisque. Vet.
12 ingentes vocāt. M.
13 fracturis terræ mugietibus: eger. M. fracturis vibratā infernè terrā agētib. Vet.
14 latera sequuntur, fossam in ambitu ducentes. Vet.
15 facilius æstimatur opera. Vet. facilior existimatur. Alij Ve. & M.
16 ab sese longe: fragore. M.
17 superest labor, ac vel maioris. M.
18 nimius. Vet.
19 libramentum. M.
20 ducitur cōuallis. & M.
21 Conualles. Vet.
22 viuæ. M.
23 cauatis. M.
24 quidē sublimium alitum. Vet.
25 præfigunt, ideo quod. Alij.
26 Manes trah. ad omen. M.
27 Arçō. Vet. & mox, pro, vrium.
28 quinûm &c. ternū ve. Vet.
29 ad terrā in areas. Vet.
30 Hispania. In priore genere aquæ exhaur. imm. lab. ac ne occ. put. in riuos agūtur. Vet.
31 Inueniuntur massæ, nec non in puteis, etiam. M.
32 Placas. Vet. Palas. Vet.
33 vici Victimuliarū. Vet. Victimilarū. M.
34 quæ in Ver. ag. cauabatur.
35 in opere aurū faciēdi publicari. M.

berent.[36] Aurum faciendi est etiam vna ratio ex auripigmento, quod in [37] Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed [38] fragili lapidum specularium modo. Inuitaueratq; spes Caium principem auidissimum auri, quamobrẽ iussit excoqui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentum sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ x i i i i. permutarentur: nec posteà tentatum ab vllo est. Omni auro inest argẽtum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ [39] metallo, quod vocant Albicrarense, x x x v i. portio inuenitur: ideò cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, [g] electrum vocatur. [40] Scrobes eæ reperiũtur in Canaliensi. Fit & cura electrum argẽto addito. Quod si quin tam portionem excessit, incudibus non resistit. [41] Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruę templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adijcit historia, mãmę suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clariùs argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt [h] in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicũt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quã vocãt holosphyraton, in templo [i] Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarũ nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. [41] Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitumq; narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, essétne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum [42] expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, seque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam [k] Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit l x x. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratísque & infantibus applicatur, vt minùs noceant, [43] quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis [44] malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere [45] eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita [46] virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purũ & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in [47] fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiã [48] sanat, & quæ vocantur hæmorroides. Quòd si [49] trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. [50] Verrucas curari eo M. Varro est autor.

36 Est autẽ nunc aurum faciẽdi vna. Vet.
37 Mysia. Diosc.
38 fragile. Vet.
39 loco. M.
40 In scrobib. id reperitur & in Canaliensi. Vet.
41 Est. Vet.
41 Direptum. Alij. sub. templum.
42 expirasse, in M. d.
43 si quę. Vet.
44 maleficij. M.
45 eas. Vet.
46 vires. Vet.
47 fictili ex aqua mixtus. M.
48 sanat cum lomento, sed eam. Vet.
49 nitri. Dal.
50 Auro verrucas curari. M. Var. M.

ANNOTATIONES.

a Atque lapide Thebaico. Thebaicum lapidem, qui in Africa reperitur, guttis aureis interstinctum esse, vide cap. 8. lib. 36.

b Nam omni auro permixtum argentum est plus minus: hoc autem, dum aurum pruna violentissima liquescit, extrà fornacis ardore è catino eijcitur.

c Lego, corrigos, à corrigando: vel, vt Plinius legisse videtur, corriuos.

d Manus trahuntur ad omen. Manscr. Sensus est: pendentes operarios obuiam terram manibus trahere, ad omen, & iudicium an firma sit ad sustinendas trabes, an vitiosa & tenerior. Mox lego, vt terræ vitiũ importent. Id genus aræon (ἀραιὸν) vocant &c. id est, raram, laxam, fragilem, diuersam ab argillosa & glareosa, quam suprà dixit esse firmissimam, durissimam, spississimam, prope inexpugnabilem, etiam malleis & cuneis.

e Cùm aqua per canales à vertice montium deducta fluit.

f Martialis lib. 12. *Illinc balucis malleator Hispanæ.* Exẽplaria vulgata habent, pro balucis, paludis. Turn cap. 26. lib. 30.

g Pausanias lib. 5. quo loco electrum è Pado plurimum laudat.

h *Produnt electri variantia pocula virus.* Serenus.

i Nusquam in Geographia huius templi meminit, sed ca. 24. lib. 5. Anaëtiæ regionis Armeniæ, quam præterfluens Euphrates à Cappadocia excludit. Strabo lib. 12. templum id in Zela oppido fuisse tradit, à Semiramide constructo super aggere, colique id religiosissimè ab Armenijs. Anaitin Dianam fuisse multi tradunt: at Strabo sub finem lib. 11. Venerem potius fuisse monstrat, quoniam virgines dicatæ in eius templo prostituebãtur. Vide Gyraldi historiam deorum. Anaitidis Dianæ in Lydia præcipuo honore cultæ meminit præter Herodotum Pausanias in Laconicis.

k Is apud Athenienses ob eloquentię vim in tanto pretio habitus est, vt dies quib. orabat, ἑορτὰς vocarent, Orationes verò λαμπάδας. Rhodig. cap. 25. lib. 11. Malè verò Plinius, sibi posuit. non enim ipse sibi, sed ipsi Græcia auream statuam posuit. Valer. ca. vlt. lib. 8. Cicero lib. 3. de Oratore. Pausanias positam quidem ab vniuersa Græcia, sed tantùm inauratam, scribit. Athenæus libr. 11. ex Hermippo narrat, Gorgiæ Delphis Athenas reuerso Platonem obuium dixisse, Ecce formosum aureumq; Gorgiam: illumque eius vocis aculeo stimulatum respondisse, ἦ καλόν γε αἱ Ἀθῆναι καὶ νέον τοῦτον ἀρχίλοχον ἐνηνόχασιν. Victorius cap. 9. lib. 5.

De

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla vi, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendisq; metallis.

CAP. V.

CHrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente [1] limo rigoribus hybernis vsque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs, vilior etiam [2] auraria. In omnibus autẽ ijs metallis fit & cura multũ infra naturalem illam, immissis in venam aquis leuiter hyeme tota vsq; in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quę lino lanęve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde [3] tenuiùs sic cribatur. Quicquid non transmeat, [4] repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturq;. Tunc tingitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingiturq;, antequam pingat. Refert, quã bibula docilisq; sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur [5] & schytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, [a] orobitin vocant, eiusq; duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in [6] lomentum, & liquidam globulis [7] sudore resolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia secunda in Macedonia: largissima in [8] Hispania. Summa commẽdationis est, vt colorem herbæ segetis lætè virentis quàm simillimè reddat. Visumque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset, [9] introducta opificum turba. Tribus eam generib. distinguunt: asperam, quæ taxatur in [10] libras v i i. mediã, quæ denarijs quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. i i i. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & Paratonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. [b] Paratoniũ, quoniam est natura pinguissimum, & propter lęuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Paratonij candor pallorem chrysocollę afferat. Luteam putant [c] à lutea herba dictam, quam ipsam cæruleo [11] subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medecina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœáve, miscenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyrijs ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam Medici [d] acesin appellant, quę non est orobitis. Chrysocollam & [e] aurifices sibi vendicant agglutinando auro: & inde [12] omnes appellatam similiter vtentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ęrugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio in ære in Cyprijs mortarijs: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. [13] Signumq; est, si addita santerna nitescit. E diuerso ęrosum contrahit se hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad suprà dicta additis, vnaq; contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia ęris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumq; album sibi oleo. Item stannum ęramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis ęs ferrumq; funditur: sed & Ægyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemq; oleo restinguitur. Ignis autem aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterumque flagranti.

1 humore. M.
2 auraria est. M.
3 tenuis & sicca cribr. Vet. & M.
4 repetitum. M.
5 &, in Vet. d.
6 lomento. Vet.
7 humore. Vet.
8 Cypro. Diosc.
9 inducta. M.
10 libras. x. vII.
11 sublito. Vet.
12 omnino appellatione simili. Vet.
13 Signum est. M.

ANNOTATIONES.

a Quod in grana figura & magnitudine orobo similia formarent.

b Paratonium,

b Paraetonium, inquit idem cap.6.li.35. spumam maris esse dicunt solidatam cum limo, & ideò conchas minutas inueniri cum eo. Hæc ille. Sed si ita foret, spumæ marinæ natura siccissimæ & aridissimæ, nec tenax esse paraetonium, nec pingue sineret. At sic existimandum, paretonium cretam esse littoralem, candidissimã, glutinosam, & pinguem, quæ tamen effodi non possit absque limo, spuma, & conchulis à mari inuectis, quod in caussa fuit vt limum cum spuma mixtum esse putarent.

c A luto herba dictum. Turn. cap.17. lib.6. Aduers. Vitruuio lutum herba est, qua cæruleum inficiunt. Virgil.

-croceo mutabit vellera luto.

d Vel quæ ad medicinam tantùm vsurpetur: vel ἄκιστον, ἄπονον, inelaboratum, rudem, nulla industria curatam. Vide num legendum Acesiam. Acesium Apollinẽ memorat Pausanias in Eliacis.

e Apud Dioscor. cap.92. lib.5. ἰὸς χρυσοχόων, ærugo aurificum, fit ex vrina pueri impubis, trita in mortario æris Cyprij, cum pistillo eiusdem metalli, easdemque vires habet auro ferruminando, quas & santerna, id quod & Plinius scribit cap.12. lib.34.

De argento, & argento viuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nullaq; sui spe nascitur, nullis, vt in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. [a] Galænam vocant, quæ iuxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem supernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni [1] ferè materia: [b] vnde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias [2] ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs [3] Bebelo appellatur hodieq;, qui CCC. pondo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iã passus cauato monte, per quod spatium Aquitani [4] stantes diebus noctibusq; egerunt aquas [c] lucernarum mensura, amnemq; faciunt. Argenti vena, quę in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentumq; quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argento nigras [5] produci plerique mirantur. Est & lapis in his [6] venis, [d] cuius vomica liquoris æterni [e] argentum viuum appellatur, venenum [7] rerum omnium. Exest ac perrumpit [8] vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id vnum ad se trahit. Ideò & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vitijs abiectis, vt ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, [9] per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prętenues bracteas. Quapropter id furtũ quęrẽtes, oui liquore cãdido vsum eũ adulterauere: mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum est. In ijsdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisq;, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrũ, alij [10] larbason. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior est mas, scabriorq;, & minùs ponderosus, minusq; radians, & harenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurisq;, non globis, dehiscens. Vis eius adstringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideò etiam plerique [f] platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet [11] oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationesq; farina eius ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro [12] defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canum morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, [g] cum adipe ac spuma argenti cerussaq; & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teriturque in mortarijs, admista aqua [13] pluuiali. Ac subinde turbida transfunditur in æreum vas, & [14] mundatur nitro. Fęx eius intelligitur plumbosissima, quæq; subsidit in mortario [15] abijciturq;. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiaque tollitur. Quod ibi [16] subsidit, flos intelligitur,

1 materia eruẽdi metalli ferè Græci. M.
2 olim inchoatos. M.
3 Bebulo. M.
4 stagnantes. Vet.
5 fieri producique miramur. M.
6 venis, vomica liq. æterni. Argentũ. M.
7 metallorũ omniũ. Vet
8 vniuersa permeans labe. Vet.
9 perque eas sud. M.
10 turbasim. M. labron. Vet.
11 oculos, & fluxiones inhibeat. Vet.
12 profluentem. M.
13 pluuia. Ac sub. turbidũ. M. nẽpe, stibiũ.
14 mundatum. Vet.
15 abijciturque ea. Dein vas, in quod tur. trans. est. Vet.
16 subsedit. M.

gitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat. Iterumq; in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem [h] vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcemque abijciunt, idque quod [17] defluxit, trãsfundunt, [18] quicquid subsidat [19] colligentes, emplastris quoq; & collyrijs miscent. Scoriam in argento [i] Græci vocãt helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescẽtia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in ijsdem metallis & quæ vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argiritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem [20] [k] tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. [l] Chrysitis [21] ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plũbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata [22] veruculis ferreis, atque in ipsa flamma conuoluta veruculo, vt sit modici ponderis. Est autem, vt ex nomine ipso intelligi potest, ferueſcentis & [23] futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fęce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant [24] [m] sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt sit vtilis, iterum coquitur, confractis [25] tubulis ad magnitudinem [26] anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabę confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea [27] purgentur. Posteà sex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: & cùm [28] desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumæ [29] obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo vase. Alij cũ faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam non [30] denigrent. Tunc salem fossilem adijciunt, subinde aqua mutata, siccántque diebus xl. calidissimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, &, vt suprà, terunt in mortarijs cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluãt. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricũ fœditates tollendas maculásque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúsque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtoq; & aceto. Itémque perniones cum [31] myrtis [32] & cera.

17 defluxerit. M.
18 & quicquid. Vet.
19 id collig. M.
20 tabulis. M.
21 ex auri vena. Vet. ex arena ipsa. Dal. nempe plumbaria.
22 verriculis. & mox. conuoluta verricula. Vet.
23 fusæ. Vet.
24 stereotida & pneomenen. Agricola.
25 tabulis. M.
26 auellanarum.
27 rũpantur. Diosc.
28 desinunt. Vet.
29 pondo. Vet.
30 denigret. Vet.
31 myrto. M. Leg. myrteo.
32 & cera, & abdomine. M. aliud. Non placet.

ANNOTATIONES.

a Molybdæna Dioscoridi, vena communis vel auri & argenti, vel argenti & plumbi.

b ἀπὸ τοῦ μεταλλᾶν, ab inquirendo & perscrutando dicuntur, vel ὅτι μετ' ἄλλων, simul cum alijs, aut μετ' ἄλλα post alia inueniatur.

c Vt quandiu accensæ olei certo modo lucernæ ardent, in eo labore sint: cùm lucernæ deficiunt, recentes ac integri succedant qui eundem laborem obeant.

d Id est quod Dioscorides ait, Aiunt per se inueniri in metallis.

e Argentum viuum (Arist. lib. 1. de anima ἄργυρος χυτὸς) duplex: alterum natiuum, alterum factitium. Natiuum quoque duplex. alterum Dioscoridi per se in metallis reperitur. Plinio vomica est liquoris æterni, fluentis è lapide in venis auri & argẽti: Vitruuio ad plagas ferramentorum, dùm anthrax foditur, emittitur guttis crebris: alterum in tecto fodinarum argenti stillatim concrescit Dioscoridi. Factitium, vnicum tantùm: hydrargyron peculiari nomine id auctor vocat. Conficitur id ex minio Dioscoridi, lapide argenteis arenis permixto: ex anthrace, Vitruuio, vena ferrei aut subrufi coloris, quæ circa se rubrum puluerem habet. Est autem & ea quoque minij genus. Suus porrò modus cõficiendi est Vitruuio, suus Dioscoridi, sed simili ferè industria, nempe minio calfacto. Est & factitium à nobis excogitatum ex sulphure & argento viuo simul coctis, vsus frequentissimi, quod vulgus *Cinabre* vocat, quasi Cinnabari.

f Pulchriores olim fœminas putauerunt, quibus latiores essent oculi, &, vt apud Homerum legitur, βοῶπιδες. Cùm autem rasa supercilia colore stibij nigro inunguntur, quod passim fit à mulieribus Græcis formæ studio deditis, oculi latiores videntur. Inde plathyophthalmon stibium est dictũ. Ion Omphales reginę Lydiæ dum ascititia formæ ornamenta persequitur, recenset μέλαιναν στίμμιν ὀμματογράφον. Eo fuco vtuntur mulierculæ, quas verè & eleganter dixerunt veteres προσωπεῖα ἔχειν καὶ οὐ πρόσωπα.

g Vertendum ex Dioscoride, sed massa farinæ aqua subactæ, τῷ στέατι. Vide lapsum eundem Plinij animaduersum suprà cap. 9. lib. 20.

h Hoc seculo cum aurificum chrysocolla excoctum, &, vt aiũt, calcinatum, pituitam & atram bilem purgat violentissimè.

i ἕλκυσμα quoniam cùm vncino eximitur è catinis, longissimè trahitur.

k Panes, tanquam massas & offas, fusores vocant.

l In his rebus distinguendis Plinius fallitur. Chrysitis ab auro minimè dicta est, sed quia maiorem ignium vim passa colorem fuluum contraxit: vel quia fit ex mixtura plumbi & auri, vel ex mixtura æris. Lithargyrus fit ex arena plumbaria, 1: ex lapide plũbario 2: ex plumbeis laminis, 3: ex mixtura plumbi & argenti, 4: ex mixtura plumbi & auri, 5: ex mixtura horum trium, 6. Agricola.

m Stereotida, quòd solida massa fit: & pneomenen, quòd flatu in tubulos dilatetur. Agricola lib. 9. de nat. fossil.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

CAP. VII.

INuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnę autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse,[a] Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem causam miror: quanquam & hodie id expeti constat Æthiopum populis, totósque eo tingi proceres, huncque ibi Deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentius [32] persequemur omnia de eo. Theophrastus x c. annis [b] ante [33] Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in vrbis nostræ c c x l i x. annum) tradit inuentum minium à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. [34] Reperiri autem iam tum in [c] Hispanijs, sed durum & harenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, [35] ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum verò supra Ephesum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lauari, farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differētiam artis esse, quòd alij minium faciunt prima [36] lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, [37] qui naueis ea cōmendat, aliâs circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci minium, quidam [38] cinnabari. Vnde natus error Indico [d] cinnabaris nomine.[e] Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permisto vtriusque animalis sanguine, vt diximus. Neque alius est color, qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentísque [f] vtilissima est. At hercule Medici, [39] quia cinnabarin vocant, pro ea vtūtur hoc minio, quod venenum esse paulò mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod [40] derelictum est, quia curatio magni operis erat. Prætereà [41] vtrunq; nimis acre existimatur. Ideò transiere ad rubricam, & sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, [42] aut sorbis tritis. Pretium [43] synceræ nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hispania. Celeberrimū ex [44] Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo [45] vectigalibus populi Romani, nullius rei diligētiore custodia. Non licet id ibi [g] perficere [46] excoquiq;. Romam perfertur vena signata, ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio [47] statuta lege ne modū excederet [48] l x x. in libras. Sed adulteratur multis modis, vnde præda [h] societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentarijs, itémq; plumbarijs metallis, quod fit [49] exusto lapide venis permisto, non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul [50] repertis. Steriles etiam [51] plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perquàm paucis notum, multùm infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorū: item Scyrico. Quonam modo Scyricū fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Scyrico miniū compēdij ratio demonstrat.[52] Et alio modo pingentium furto opportunū est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, [i] constatq; furantibus. Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splendor in parietibus sentit vliginē.

32 prosequemur. Vet.
33 Thrasybulum. M.
34 Repertum. Vet.
35 à qua. M.
36 lotura: id esse. M.
37 qui eam comm. M.
38 cinnabarin. M.
39 quoniam. M.
40 relictum est. M.
41 quod vtrumq;. M.
42 ac sorbis. Vet.
43 syncero. Vet.
44 Olysponensi. M.
45 vectigali. Vet.
46 excoctumque Romam. M.
47 statuto. Vet.
48 x. lx. in libras. Vet.
49 ex Sardo. M. ex vsto. Vet.
50 repertis, qui steriles, etiam plumbi depre. solo col. Hermol.
51 plurimi. M.
52 Et alias madidum. Vet.

Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ venæ arena [k] sine argento exquoquitur. 53 Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, [l] si non sit 54 aurum, deprehendi illicò. Solis atque Lunę contactus inimicus: remedium, vt parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem vsque: posteà candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando 55 pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas spectent. Minium in 56 voluminibus quoque [m] scriptura vsurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in sepulcris facit. 10

53 Verùm hoc modo. Vet.
54 purum. Philander.
55 pernitiosum. M.
56 voluminum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Virgilio, Pan sanguineis ebuli baccis ac minio rubet. Pausaniæ in Achaicis τὸ τοῦ διονύσου ἄγαλμα ὑπὸ κινναβάρεως ἐπηνθισμένον ἐστιν. Plutarchus ἐν ῥωμαϊκ. ταχὺ γὰρ ἐξανθεῖ τὸ μίλτινον, ᾧ τὰ παλαιὰ τῶν ἀγαλμάτων ἔχρωζον. Brod. cap. 13. lib. 3. Alex. ab Alex. cap. 20. lib. 1. scribit, Æthiopas pugnantes dimidiam partem corporis minio, dimidiam gypso tingere solitos.

b Praxibulo Athenis Rempublicam administrante. Theophr. lib. περὶ λίθων.

c In Iberia Asiæ Colchis finitima. Theophr.

d Fallitur Plinius. Cinnabari verum, est noster sanguis draconis, arboris in Fortunatis insulis nascẽtis, quas Canarias vocant.

e Iam priscorum temporibus Arrianus in periplo nouit, cinnabari lacrymam esse arboris: γίνεται δ' ἐν αὐτῇ καὶ κιννάβαρι τὸ λεγόμενον ἰνδικὸν, ἀπὸ τῶν δένδρων, ὡς δάκρυ συναγόμενον. Brod. cap. 1. lib. 3. Cadamustus cap. 4. suæ nauigationis fructum eius arboris similem esse tradit ceraso, coloris cœrulei: arbores certo anni tempore incidi: anno verò proximè sequenti fluere lachrymam. Insulę, quæ arbores eas fert, incolæ syluam draconum vocant, & aduenas eam adeuntes per iocum tali nomine deterrent.

f Mirum, Plinium credidisse draconis bestiæ maximè venenatæ cruorem salubrem esse.

g Officina, in qua perficiebatur, fuit inter ædem Floræ & Quirini. Vitruuius cap. 9. lib. 7.

h Bæticę populos nomine peculiari Socios P. R. vocat. Inde garum sociorum, quod fiebat ad Scombrariam promontorium Bæticæ. Societatem tamen, publicanorum cœtum exponere satius, à quibus minium Romæ curatum fuisse Vitruuius scribit.

i Seruatur & integrum permanet.

k Nullo argento mixto. nam plerunque minium in argentarijs metallis inuenitur.

l Philander comment. in cap. 8. lib. 7. Vitru. legit, si non sit purum. Ego nihil muto, sensumque hunc esse arbitror. Si aurum desit, quo minij bonitas probetur, ferri candentis lamina id faciundum.

m Olim legum tituli, atque primæ literæ rubrica pingebantur, vnde Iuuenal. Satyr. 14. maiorum leges rubras dixit, & Pers. Satyr. 5. Massurij rubricam. Atque inde titulos librorum dictos volunt, nimirũ à tutuli similitudine. Est autem tutulus Festo, flaminicarum capitis ornamẽtum, extructum in altitudinem, quod fit vitta purpurea innexa crinibus. 20
Ouidius, *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.*
Martial. *Rasum pumice, purpuráque cultum.* Miniatores hinc dicuntur, qui librorum inscriptiones, & capita minio ornant. Mag. cap. 14. lib. 1.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. *CAP. VIII.*

EX [a] secundario 1 inuenit vita & hydrargyrum in vicem argenti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortarijs pistillisq; trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus 2 impositum ferrea concha, calice coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calicis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quòd cùm venenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríve, [b] sanguinem sistit, dum ne quid 3 penetret in viscera, 4 ac vulnus attingat: aliter vtendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solùm nunc propè, cùm 5 & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiam, vt 6 docuimus. Auri argentique mentionem 7 comitatur lapis, quem coticulam appellant, 8 quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt autor est [c] Theophrastus: nunc verò passim, quem alij [d] Heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas [e] vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, 9 cùm è vena vt lima rapuerint experimentũ, protinus dicunt quantùm auri sit in ea, quantùm argenti vel æris, 10 scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duę differentię. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: 11 seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum vritur, candoremque mentitur. Est 12 aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemque discutiat.

30 40 50

1 inuenitur. M.
2 imposita, &c. cooperta arg. superillito, d. s. p. accenso. Vet.
3 prætereat. M.
4 aut. Vet.
5 & æri sim. mo. induci deb. M.
6 docuimus in auri argentique mentione. M.
7 Coniungitur. Vet.
8 quem nõ solere. M.
9 cùm euenerit in limarca rapuerunt. M. Lego, cùm è vena rutro aut lima rap. &c.
10 scripulari. M.
11 seruatis enim in. Vet.
12 aliquod. Vet.

ANNOTATIO.

a Inuento minùs quidem ingenioso & vtili, non aspernando tamen. In secundario pane idem locutionis genus.
b In vomitu sanguinis: idque vehementi frigiditate.
c Libro περὶ λίθων.
d Quatuor pollices. Vide quæ adnotata sunt cap. 18. lib. 21.
e Dicitur & inagnes heraclius cap. 16. lib. 36.

a *De speculis & Aegyptio argento.* CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso ære[e] atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu [1] polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. 10 Tantùm interest, repercussum illum respuat, an [2] excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, [3] [b] expulsis intus crebris [4] ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. [c] Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ [5] [d] Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina [6] an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm [7] digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores [8] fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt [9] argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, [e] auro apposito auersis. Tingit & Ægy-20 ptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non [10] cælat, argẽtum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. [11] Miscentur argẽto, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris viui, quantùm argenti. Conflantur [12] ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, [13] vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum. [14] Miscuit æri falsę monetę. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum [f] l x x x i i i j. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim [15] totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola vitia discuntur, & [16] falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque 30 veris denarijs adulterinus emitur.

[1] protrita crass. paul. percussæ. dil. iam dimensa. Vet.
[2] accipiat. Vet.
[3] exculptis. Vet.
[4] tot. M.
[5] Threiciæ modo, an med. depr. an el. auersa. Vet.
[6] an erecta. Vet.
[7] regesta. Vet.
[8] fuerant & blandissima è stanno. M.
[9] argentea, quæ primus. Vet.
[10] cælat. Transit. M. argentum, expuncto.
[11] Miscetur. M.
[12] ista. Vet. in aliis desideratur.
[13] sic tamen vt ae. & cr. detergatur. Vet.
[14] Miscentur æra. Alii. Budæus. Miscent æra. M.
[15] togatas. Vet.
[16] falsum. M.

ANNOTATIONES.

a De speculis multa Rhodig. cap. 12. & 13. libr. 15.
b Exculptis. Seneca Quæst. natur. libr. 1. cap. vltim. *Specula totis para corporibus auro argentóque cælata sunt, deinde gemmis adornata, & poculis.*
c In templo Heræ Arcadicæ speculum fuit, tectorio parietis inclusum, in quod qui aspiciebant suam imaginem aut parum perspicuè, aut rursus nihil cernebant, deorum tamen circumposita signa, & solium ipsum dilucidè contuebantur. Pausanias in Arcadicis.
d Vel Threcis gladiatoris, cuius arma fuere parma, siue lunata pelta, & sica, quam ἅρπην Clemens Alexandrinus vocat lib. 1. Strom. falcem supinam Iuuenalis: vel à Thracijs inuenta. nam in glossis parma θρακικὸν ὅπλον. Alexandrinus scribit, θρᾶκας πρώτους εὑρεῖν ἅρπην, τοῦτ' ἐστὶν καμπύλην μάχαιραν, καὶ πρώτους πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων χρήσασθαι. Lips. ca. 9. lib. 2. Saturn.
e Vt nostro seculo Venetijs bracteam argenteam vitreis speculis auersis impingunt.
f 84. sub. denarios. Vide quæ adnotata sunt in cap. vlt. libr. 21.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit. CAP. X.

40

NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia: [1] itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numúsque percussus: & sic quoque ęs alienum etiamnum appellatur. Posteà Diuites cognominati, dum modò notum sit, eum qui [a] primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat [2] locupletem esse, nisi qui redditu annuo [b] legionem tueri posset. In agris suis sestertiûm [3] M M. possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorũ esurisset aurum: atq; vt nomen quidẽ [4] optimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilẽ istam habendi cupidinem) multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulen-50 tiores, pariterque [5] tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque vt hi omittantur, [6] tanquã adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, [7] C. Marcio

[1] itaque hoc est hodie multiplicatum. M. itaque & hic hodie multiplicatur. Vet.
[2] diuitem. M.
[3] bis millies. Vet. sestertium. xx. millia. M.
[4] optimum. M. opimum. Vet.
[5] duos Claudio principe. M. nec Callistum enumerat.
[6] quoniam ad. re. potiuntur. Vet.
[7] G. Marcio Cyrino. M.

Censorino Coss. ad VI. Kalend. Februar. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo [8] edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamē relinquere seruorum quatuor millia centum XVI. iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta septem millia: in numerato [9] H-S. DC. Funerari se iussit [10] H-S XI. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse: [11] mille conuiuas, totidem aureis potorijs, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota verò ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui [12] platanum auream, vitémque nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis [13] copias, hoc est septies centena LXXXVIIJ. millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentúmque pollicitus, vt è quinque liberis, senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quę (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis cōtigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio, Q. Marcio Coss. [14] tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. [c] Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

8 dixit. M.
9 sestertium sexcenties. Vet. pondo sexcenta millia.
10 sestertiis XI. millibus. Congregatæ & numerū excedētes. M.
11 cētum X. con. tot. aureis pateris inuitātem vasa cum ferc. mutasse. M.
12 palmam, M.
13 copias mille millia hominum. M.
14 tanta pecunia erat. M.

ANNOTATIONES.

a De Crasso intelligit, cuius suprà meminit cap. 3. libr. 21. Vide Valer. cap. 11. lib. 6.

b Dion & Plutarchus, στρατιώτην, exercitum. Diō πολυχρήματον, & φιλοχρήματον fuisse tradit. Rhodig. cap. 25. lib. 20.

c Nonius Marcellus in voce Desubito, ex Ciceronis lib. 6. de Republ. illa de re hęc citat. *Meministis cōcursu leuissimæ multitudinis, & ære congesto, funus desubito esse ornatum.* Vide & Valerium libr. & cap. 4.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. CAP. XI.

VAsa ex argento mira inconstantia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim [1] tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & [2] mensas [a] repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimū lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur: at nos carrucas ex argento cęlare inuenimus. Nostráq; ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoq; induere solebat. Libras [b] XXXIJ. argenti Africanus [3] sequens hæredi reliquit. Idemq; cùm de Pœnis triumpharet, quater milies CCCC. LXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVIJ. millia pondo dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus [4] omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in Tribunatu plebis XI. millia. Nam propter quinque pondo notatum à Censoribus [c] triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item [5] Catum Ælium, cùm legati Ætolorum in Consulatu prandētem * in fictilibus adissent, [6] missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes [7] cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium [8] Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quòd XIJ. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. [d] Lectos verò [9] mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia [10] quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut [11] Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim

1 tabernis & mensis adoptauit, nunc anaglypha. M.
2 mensis repositoria. Vet.
3 sequenti. Vet.
4 omnium VI. mille. M.
5 Quintum Aelium Tuberonem. Val. * in, M. d.
6 mensalia ab iis vasa. M.
7 cœnauisse se ipsos. M.
8 Paulinum Arel. equitis filium. M.
9 mulierum, in. M. d.
10 quoque. M.
11 delicata. M.

[12] antè hęc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitijs imputauere. Nostra ætas [13] fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillanus [14] nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam [e] lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius [15] octo quinquaginta librarum: quæso vt quàm multi eas conserui [16] eius inferrent, [17] aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & [18] testudineatum in vsum venisse. Ante se autem paulò lignea rotunda solida: nec multò maiora, quàm mēsas fuisse. Se quidem puero, quadrata, & compacta, aut acere operta, aut [19] citro cœpisse. Mox additum argentum in [20] angulis, [21] lineásque per commissuras. [f] Tympana verò se iuuene appellata [22] stateras, & lances, quas antiqui [23] [g] magidas appellauerant. Nec copia tantùm argēti [24] fuerit vitæ, sed validius penè manupretium. idque iam pridem, vt ignoscamus nobis. [h] Delphinos quinis millibus sestertijs in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs c. Confessus tamen est, nunquam se his vti propter verecūdiam ausum. Constat eundem [25] v i. millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo [26] millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo [27] centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia [28] domata multò etiam grauius affixit mores, inutiliórque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hęc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno d c x x v i. mediis [29] l v i. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad [30] impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno vrbis d c v i i i. parta, signa & tabulas pictas [31] inuxit, ne quid deesset. Pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, vt libêret amplecti vitia, & liceret peccare, & [32] dignatione hinc alicui veterum. [i] C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

12 antè hoc factæ sunt lances è. Vet.
13 certior fuit. Vet.
14 cognomine. Vet.
15 octingentas. lviij. librarum. Quare quæso, nisi vt. M.
16 eius, in M.d.
17 æqualibus cœnantibus. Vet.
18 testudinea tum. Alij.
19 cedro. Vet.
20 angulos. M.
21 ligneásque. CH.
22 clemmateras. Vet. & ex Polluce.
23 paropsidas. Vet.
24 fuit vitæ, sed valentius. Vet.
25 vj. pondo in sing. M.
26 M. V. Sic habet M. id est, mille quingenta. Vet. verò, millia quadringēta & L.
27 mille. M. cc. m. Vet.
28 donata. Alij Budæus. & M. domita. Vet.
29 lvij. M.
30 conuellēdos. Vet.
31 inuexit. M.
32 indignatione hinc aliqua veterum. Nam C. Marius. Vet. digna tamen hic accusatione veterum. Nam C. Mar. Vet. alij. indignatione hinc aliqua. Veterum C. Mar. Chiffl. non probo.

ANNOTATIONES.

a Repositoria, nunc mensarum fulcra, τὰ τραπεζοφόρα: nunc quę fercula & obsonia sustinent.

b Triginta tres, & auri duas: tantæ abstinentiæ, vt annis quinquaginta quatuor quibus vixit, nihil vendiderit, emerit, ædificarit: ab vxore Sempronia, vt rumor fuit, veneno sublatus. Alex. ab Alex. cap. 18. lib. 1.

c Fabricius Lucinus Censor Corneliū Ruffinum, duobus consulatibus & dictatura speciosissima functum, senatu mouit, quòd tanquam malo exemplo luxuriosus, decem pondo vasa argētea comparasset. Valer. cap. 4. lib. 2.

d Plautus Pseud. *Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito, tu idem extruito.*

e Promulsidem vocat citata hac historia Tertullianus libr. de Pallio: significatione grammaticis ignota, promulsidem vocantibus potionem conuiuis loco mulsi dari solitam ad auiditatem excitandam. Hadr. Iun. cap. 10. lib. 5.

f Vasa potoria figura simili tympanis, quibus vtebantur Galli Cybeles. Eadem dicuntur & κύμβια à scaphæ forma, parua & caua pocula, &, vt ait Dorotheus apud Athenæum, profunda, sine fundo & auribus. Demosthenes Midiæ obijcit, quòd ijs biberet, mollibus & fœmineis, nec satis castrensibus. Eadē dicūtur & clēmateres à forma operimenti testudinis, quam κλεμμυδα vocauerunt. Pollux. Autor fabulæ Queroli, *Ipsum etiam pauxillum argenti leuibus tensum tympanis, limari commutariq; semper, credit, quia factum est semel.*

g μάγιδας Rhodig. cap. 15. lib. 8. mensas vocat, quæ imponuntur, & tollūtur vt libet. Paulus Iurisc. magidis meminit. Alueum lusorium interpretes esse putant. Capides priscis vasa escaria fuerunt, quod hîc fortè legendum.

h Vasorum genus. Fuerunt & Delficæ abaci, è quibus vinum ministrabatur. Harum mentionem facit Paulus l. 3. de sup. leg. Delphinas olim mensis in ornatum subijci solitos Gręci adnotarunt, vt cantharos & Cheirones abacis.. Iuuenalis,

Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron. Cuiacius cap. 13. lib. 18. Obser.

i Valer. cap. 6. lib. 3. Plutarchus lib. περὶ τῆς ἀοργησίας.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.
CAP. XII.

[1] ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuā: item Mithridatis [2] Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit

1 Argenteas statuas primum. M.
2 eius patris. M.

cedit [3] [a] ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis [b] compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipsi [4] Arellium Fuscum motum equestri ordine [5] ob insignem calumniam, cùm celebritate assectarentur adulescentium scholę, ex argento annulos habentem. Et quid hęc attinet colligere, cùm [c] capuli militum ebore etiam [6] fastidio, cælentur argento, vaginæ [7] [d] batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pędagogia [8] ad [e] transitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, [9] & nisi argentea solia fastidiant, eademque materia & cibis & probris [10] seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, [f] ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius, inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret [11] hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mirum, [12] in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè [13] tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria [14] deniq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, [15] Capitolium incendiis. Varro [16] & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, [17] & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam [18] Mineruam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauríque cęlati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & [19] Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse veriùs, quàm cælasse dictus est, Straconicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & [20] Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus [21] Stratiates, qui prælia armatósque cælauit: Zopirus, qui Areopagitas & [g] iudicium Orestis in duobus scyphis [22] H-S XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius [23] binæ vnciæ viginti vænierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne [24] exẽpla quidem liceret exprimere, tam opportuna iniurię subtilitas erat. Habuit & Teucer [25] [h] crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate [26] censeatur, vsqueadeò attritis cælaturis, ne figura discerni posit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispanię. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmẽta, sil & cęruleum. Sil propriè limus est. Optimum est eo, quod Atticũ vocatur. Pretium in libras XXXIJ. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, [27] quo vtuntur ad picturę vmbras. Pretium in libras huius H-S bini. [28] [i] Dipondijs verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustumque amaritudine apparet, [29] quoniam resolutum in puluerem est.

3 ex re, in M.d.
4 Aurelium. M.
5 ob insign. calumn. quòd eum cum. Vet. ob insignem cum celebritate assectationẽ adulesc. M.
6 fastidito. M.
7 catillis. M.
8 in transitu. M.
9 nisi & arg. Vet.
10 seruetur. M.
11 è donis fortium hæc fieri. Vet. dona fortium in hęc fundi, aut frangi. Vet.
12 aurum cæl. M.
13 tantum. M.
14 denique, in M.d.
15 ac Capitol. Vet.
16 se æreum. Alij.
17 emicuere. M.
18 Mineruā in templo. M.
19 Cupidines, & venatio in scyphis. Magna fama post hos. M.
20 Onychus. Vet.
21 Stratites. M.
22 pondo XII. M.
23 duæ. Vet.
24 exemplaria. M.
25 crustarius, in M.d.
26 censeatur. Attamẽ vsque ad. Vet.
27 eo. Vet.
28 Dipodiarijs. Alij. sub. numis. vt cap. 2. lib. 34.
29 & quoniam. Vet.

10 20 30 40

ANNOTATIONES.

a Non modestia, sed iusta caussa, pœnæ metu.

b Sic ornatum calceorum vocat, qui vt in fœminis equestris ordinis aureus fuit, suprà ca. 3. sic plebeis argenteus, auro illis ad eum luxum non permisso.

c Prisci heroës gladios habuerunt clauis argenteis confixos. Homer. Iliad. β. de Agamenone, ἀμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.

d Batulum, & & ὑποκοριστικῶς batillum, ferreum instrumentum, quo pruna colligitur, quasi patulum. Horatius,

Linquimus insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, & latum clauum, prunæq; batillum.

Ab eius instrumenti similitudine veteres batillas vocauerunt laminas argenteas, vtrinque ad laterum margines curuatas, quib. pugionum & ensium vaginas operiebant, vt hodie fit à Germanis. Catillos quidam exponunt clauos argenteos, quorum capita catillorum figura extuberant.

e Fibulas argenteas intelligit, quibus adolescentium pudenda pręstringebãt, ne coirent, cùm γραγῶσιν, & ad Venerem incitãtur, vocis conseruandæ gratia, quam illa ętate Veneris vsu mutari ac corrumpi notum est.

f Prius probrum est lauare cum viris: alterum lauare in balnearum solijs sic argento stratis & lubricis, vt in ijs consistere vestigium non possit.

g Vide Victor. cap. 23. lib. 13. Lips. ca. 27. lib. 3. de Areopagitis, Victor. cap. 5. lib. 6. Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 3.

h Qui in tenuissimis argenti laminis, & quasi crustis, retunsas castigatasque scalpebat imagines, non autem extantes, & à corio frontis extimæ prominentes: vulgo, *Ciselees à demi bosse*.

i Ferè sestertio vno. nam sestertius valet asses duos, siue pondo duo, & semissem. Quidam legunt Dipondiarijs, sub numis: vt cap. 2. lib. proximè sequentis.

50

De

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cœlo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur. CAP. XIII.

[a] Sile pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico dũtaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc [1] obmutuit. Cæruleum harena est. [b] Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur: [2] Scythicum, hoc diluitur facilè: cumque teritur, in iiij. colores mutatur, candidiorem nigrioremve, crassiorem tenuiorémve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua [c] coquitur herba, bibitque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentũ: perficitur id lauando [3] terendóve, & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, xxiij. in libras, cęrulei xviij. Vsus in [4] creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianũ ab autore appellatum. Fit ex Ægyptij leuissima parte: pretiũ eius xl. in libras. Idem & Puteolani vsus, præterquàm ad fenestras: vocant [5] cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium xvij. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, vmbras diuidendas ab lumine. Est & [6] vilissimũ genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatũ. Cærulei synceri experimentum [7] in carbone vt flagret: [d] fraus viola arida decocta in aqua, succóque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplastris adijciunt: item causticis. Teritur [8] difficillimè sil. In medendo leuiter mordet, astringítque & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt prosit. Pretia rerum, quæ [9] vsquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout [10] nauigationes constiterint, aut vt quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota [11] Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, vt exprimeretur autoritas rerum.

1 omittunt. M.
2 Scyricum. M. Atticum. Vet.
3 terẽdoque. Vet. terendóve hoc M
4 creta. Nam calcis est. Vet.
5 pœcilon. Vet.
6 subtilissimum. M.
7 in carbone, in M. d.
8 difficilè &c. leniter mord. M.
9 hucusque disposuimus. Vet.
10 nauigatione. Vet. M.
11 Hellade. Vet.

ANNOTATIONES.

a Sil Hermolao & Agricolæ, ochra. Sil quod specialiter vocatur, ad sacrum ignem adhibet Celsus cap. 24. lib. 5.
b Theophr. περὶ λίθων. Vitruuius cap. 12. lib. 7.
c Glasto. In officinis infectorijs spuma purpurea glasti corticis innatans siccatur & Indicum fit. Cœruleum in eadem cortina infectum durabilius & floridius est. Alij violam exponunt, nempe nigram, τὸ μελάνιον.
d De silis tinctura id prodit Vitruuius cap. vlt. lib. 7. nõ cœrulei: sed mendosum potiùs exemplar Vitruuij puto, quàm auctoris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIIII.

PROOEMIVM.

AEris metalla. CAP. I.

a Proxima.M.

PROXIME dicantur [a] æris metalla, cui & in vsu proximum est pretium, imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoq; autoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm signato vsus esset, & alia, quæ vetustas tradidit, cùm ęqualem vrbi autoritatē eius declararet, à rege Numa collegio tertio ęrariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit & è lapide ęroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in [2] Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

2 Achaia.M.

ANNOTATIO.

a Raudus prisci illi wetustissimiq; Romani æs vocauerūt, vnde dicta Rauduscula na porta, quòd ære munita foret. In ea fuit Genutij prætoris caput æneum historijs scriptorum celebris. Alex. ab Alex. cap. 16. lib. 4. χαλκὸν Græcis, παρὰ το χέειν τὴν ἀλκὴν, quòd eorum qui confodiuntur vires ac robur dissipet, vocatum fuisse Tzetzes scribit.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. CAP. II.

1 chalcitin. Vet.

2 bonitatis admirationem diu.M.

3 Nec iam repe. lon. temp. eff. tell. Vet.

4 Successit & Liu.M.

FIt & ex alio lapide, quem [1] chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in alijs terris præstantiore, maximè [2] orichalco, quod pręcipuam bonitatem admirationemq; diu obtinuit. [3] Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. [4] Successitque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à coniuge, velocis defectus. Liuianum [5] quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa [6] gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis [7] dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs [8] confusum auro argentoque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirumq;, [9] cū ad infinitum operum pretia [10] creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, [11] vt omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideò etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac via quęrerent: adeoq; exoleuit fun

5 quippe. Vet.

6 gloriæ. Mi

7 dipondiarijs.M.

8 confusè.M.

9 cùm ad fructum operum pretium creuerit.M.

10 excreuerint.M.

11 ante omnia.M.

uit fundendi æris pretiosi ratio, vt iamdiu ne fortuna quidem in ęre ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria [b] Corinthiũ maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa: [12] miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum [13] cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars [14] eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se à cæteris magis, quàm intelligere aliquid [15] ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis c l v j. anno tertio, nostrę vrbis d c v i i j. cùm antè seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam vrbis nostrę annos ex suprà dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas [16] aut [17] trulleos, [c] nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa mistura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio non potest [18] reddi, quamquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signísque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideò hepatizon appellant, procul à Corinthio: lõgè tamen ante Æginéticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria [d] Deliaco fuit, mercatus in Delo cõcelebrãte toto orbe, & ideò cura officinis tricliniorum pedibus fulcrísque. Ibi prima nobilitas [19] æris. Peruênit deinde ad Deûm simulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula [20] & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romę. Hic est exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis Tonantis æde: [21] illoque ære Myron vsus est, hoc Polycletus, [22] æquales atque condiscipuli. Æmulatio autem & in materia [23] fuit.

[12] miraque. Vet.
[13] esse ab. M.
[14] doctorum. Vet: elegantiorum. Vet. Et paulò pòst.
[15] ibi, in. M. d.
[16] modo in trullas. Vet.
[17] trullas multo mund. despectu. M.
[18] reddi, quoniam temperamentum fortuna dederit, simulachris signísque hominis manu factis, illud. Vet. reddi, quoniam hominis manu facto, &c. Vet reddi, quan. hom. manus se ad formæ simulachrũ aptet, signísque. M.
[19] æris, quæ peruenit. Vet.
[20] est ipsa. Vet.
[21] illóque. M.
[22] æqualis atq; condiscipulus. M.
[23] fuit priuatim. Ægina. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Rhodig. cap. 9. lib. 19. Brod. ca. 23. lib. 6. Scalig. in Festum dictione Aurichalcum. Apud interpretem Apollonij Aristoteles & Hesychius aurichalcum esse negant.

b Vide Muretum Var. cap. 5. lib. 3. Plutarch. libr. cur Pythia carmine oracula non reddit.

c Trulla, nunc lasanum in quod ventris onus deponitur: nunc vas quo è culina in latrinam aquam effundunt: nunc vasis potorij genus: nunc cæmentariorum instrumentum, quo dealbati tectorio muri, aut delutati linuntur, & complanantur, à terendo.

d Maxima est Tartessiaco ex Hispania apud Pausaniã in Eliacis.

De candelabris, & templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Ægina candelabrorum [1] superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet [a] Tribunorum militarium salarijs emere, cùm ipsum nomen à candelarum [2] lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis [3] fuit: Theonis iussu pręconis Clesippus fullo, [4] gibbere prętereà & alio fœdus aspectu, emente id [b] Gegania sestertijs l. eademque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque [5] impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues [6] numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthijs fabulam [7] adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniã Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaïæ oppidis simul æra dispersit. [c] Prisci limina etiam ac valuas ex ęre in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestę quoque ędem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia [8] eo modo vsurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius Quęstor, quòd ęrata ostia haberet in domo. Nam triclinia ęrata abacósque & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primùm inuenisse triumpho suo,

[1] superiorem faciẽ. Vet.
[2] nomine. Vet.
[3] fuit, vt autor est Dion. Iussu præ. Clesfusor, gibber, & alio prætereа fœdus. Vet.
[4] gibber. M.
[5] impudentia. M.
[6] numinis. Vet.
[7] addixit. Vet.
[8] eum modum vsurpauit. Camillo enim crimen. Vet.

suo, quem duxit vrbis anno cccccLxvij. L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitauere & [d] cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & [9] lychnuchi pensiles in delubris, [10] aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transijt deinde ars vbique vulgò ad effigies Deorum.

9 lychni pens. in del. arb. M.
10 & arb. mod. ma. fer. lucernæ. Vet. & mox, quam Alex. &c. captam.

ANNOTATIONES.

a Tribunorum militum salarium fuit talentum, quod valebat sestertia 50. æstimata sigillatim 25. coronatis nostris. Summa 1250. coronati.

b Liuius lib. 1. Dionys. Halicarn. lib. eod. scribunt à Tullo rege principes Albanorum Tullios, Seruilios, Quinctios, Geganios, Curiatios, Clœlios, in patres lectos fuisse, vt ea quoque parte respublica cresceret.

c Qu. & Cn. Ogulnius ædiles curules fœneratorum aliquot bonis multatis, ex eo quod in publicum redactum est, ænea limina in Capitolio, &c. posuerunt. Liuius lib. 1. Decad. 1. Fuit & Romæ porta Raudscula ærata, de qua huius libri cap. 1.

d Pelues tripodibus impositas. Tripus suggestus fuit, triplici graduū ordine diuisus, in quem vates cōscendebat responsa editura, vt tutiùs ἆσθμα θεῖον acciperet, quod propiùs adstantes aliquando suffocauerat. Rhodig. ex Diodor. ca. 16. lib. 8. Vide Hadr. Iun. cap. 3. lib. 2.

10

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine [a] statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris.

CAP. IIII.

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primùm reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Dijs ad hominum statuas atq; imagines multis modis. Antiqui [1] pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro [2] integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romę non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiæ: vbi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium [b] Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges [3] Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum [4] foris statuę ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulcris tantùm legerētur. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

1 tingebant. M.
2 integi. Hoc ne. an Rom. fuerit. Vet.
3 Roma pulsi. Accepta. Vet.
4 fori. M.

20

30

ANNOTATIONES.

a Statuariæ quinque genera obseruant: τομικὴν, quæ lignum vel ebur tractat: πλαστικὴν, quæ argillam: παραδειγματικὴν, quæ gypsum: κολαπτικὴν, quæ marmor, & lapides: γλυφικὴν, quæ metalla. & hanc duplicem: χυμικὴν alteram, quæ metallum fundit: ἀγωγικὴν alteram, quæ scalpendo format, idque vel ἀναγλυφικῇ, cùm sunt retusæ: ἐγκολαπτικῇ, cùm cælatæ. Rhodig. cap. 24. libr. 29.

b Ij Pisistrati filio Hipparcho interempto seruitute tyrannidis Athenienses liberauerunt. Pausanias in Atticis. Hanc historiam vide prolixè recitatam apud Thucydidem libr. 6.

De statuis togatis, & quibusdam alijs, & quibus primùm in columna, & quando primum publicè, & quæ primùm statuæ Romæ.

CAP. V.

[1] TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudę tenentes hastam, ab epheborum [2] è gymnasijs exemplaribus, quas Achilleas vocant. [3] Græca res est, nihil velare: at contra [4] Romana ac militaris, thoracas addere. [a] Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam [b] lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. [c] Mancinus [5] eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poetā in [d] Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres [6] vtique statuæ Romanam celebrationem habent, [7] orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum [8] celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum

1 Togata effigię ant. statuę dicab. Vet.
2 gymnicis Vet.
3 Græcis mos est. Vet.
4 Romanus. Vet.
5 eo. Vet. M.
6 verò. M.
7 toto. M.
8 celebrato ijs. Vet.

40

50

cum. Antiquior columnarum, sicut [e] C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ [9] Rom. pop. præstabat, eodémque in consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis CCCCXVJ. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam [10] vnciaria stipe collata, nescio an primo [11] honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. [f] Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodieque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem & [12] Sibyllæ iuxtà rostra esse non miror, tres sint licèt: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Ædilis plebis [13] restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

9 Respu. Romana. M.
10 vnciali. Vet.
11 honor talis à pop. antè enim. Vet.
12 Sibyllæ tres iux. ro. sunt, minores scilicet. Vet.
13 instituit. M.

ANNOTATIONES.

a Lucius Scipio statuam suam chlamydatam & crepidatam in Capitolio poni voluit, quoniam eo habitu aliquando vsus fuisset. Valer. cap. 6. lib. 3.
b Luperci caprina pelle amicti, cætera nudi, per vrbem discurrebant. De ijs & Lupercalibus vide Alex. ab Alex. cap. 12. lib. 4.
c Aulum Hostilium Mancinum, quòd consul cæso exercitu, consultore Tyberio Graccho ignominiosam pacem fecisset, Numantinis dedendum Senatus censuit. Iulius Obsequens. Florus lib. 55. Corn. Nepos de viris illustr. Plutarchus in vita Gracchi: qui nudum & vinctum deditum fuisse narrat. Valer. cap. 6. lib. 1. vocat Caium Hostilium Mancinum, non Aulum.
d A Fabio Nobiliore extructa. Lucius Faunus cap. 17.
e Qui vno equo vicerant: vel etiam equos, qui ab vno sessore agitantur & reguntur.
f Et L. Furio Camillo. Liuius lib. 8. Decad. 1. De columna Menia alibi diximus. Caius Menius Aricinos, Lauinios, Veliternos, Antiatibus & Volscis coniunctos, adortus ex improuiso fudit. Decretus triumphus. Additum honori vt in foro statua erigeretur, quam impositam fuisse columnæ locus hic monstrat. Idem rostratas sex naues Antiatum cepit, earumq; rostra in fori suggestu fixit, quæ Rostra Vetera dicta sunt. Liuius. Florus.
g Apud Strabonem lib. 14. Artemidorus narrat, Hermodorum virum inter Ephesios frugi, ab ijs eiectum quòd bonus esset: ideoque dignos Ephesios omnes qui strangularentur, cùm edicto publico ciuitate pellerent bonos & integros viros. Hanc historiam repetit & Alex. ab Alex. cap. 18. lib. 5.

De statuis sine tunicis, & quibusdam alijs, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ. CAP. VI.

Ex his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcij [1] Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captaque Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & [2] Tulli Cælij, L. Roscij, Sp. Nautij, [3] C. Fulcinij in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc [4] à Romano populo tribui solebat iniuria cæsis, [5] sicut & P. Iunio, [a] & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum [6] videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo [7] C. [b] Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga, quam tenebat forte, circunscripsit, & priùs quàm egrederetur circulo illo responsum dare coegit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm [8] oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minùs honoris habet, [9] quàm fœminæ esse decretam. Meritum [10] eius in ipsis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari, [11] donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo sapiẽtia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot alijs virtute Alcibiadem, aut quenquam vtroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales: quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græ-

1 Tremellij. M. Tremelli. Vet.
2 Tulli Clœlij. Vrsinus. Titi Clœlij. Quidam.
3 & C. Fulc M.
4 à Republica. M.
5 sicut aliàs & P. M.
6 videtur, in. Vet. d.
7 C. Popilium. Val. Max. & alij Histor.
8 honoratissimo loco qui est in Rost. Inuenitur & stat. decr. Tara. M.
9 quàm quòd fœminæ esset decreta. M.
10 eius ipsis. M. expuncto, in.
11 & credo, ne Sylla M.

Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quàm [c] Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem c c c l x. statuêre, quas mox [d] lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, easdemque subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romę fuere in autoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquàm vetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœlię enim statua est equestris, ceu parùm esset toga eam cingi: cùm nec Lucretię, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim: antè enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ [12] Piso traderet ab his positam, qui vnà 10 obsides fuerant, redditis à Porsena in honorẽ eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo [13] Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eamque solam [14] refugisse, Tiberimque tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij [15] insidijs L. Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio i j. C o s s. à Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui [16] magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam verò, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs statuas 20 poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minùs Romæ quoq; ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleísque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octauię operibus. Publicè autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio Tribuno plebis, [e] lege perlata in [17] Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat: ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem posteà Fabricium [18] donauere statua, liberati obsidione. Passimque [19] clientes in clientelas ita recepti: & adeò discrimen omne sublatum, vt Annibalis etiam statuæ tribus locis visantur in vrbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

12 positam quoque Piso traderet ab iis qui vna. M.
13 superiore. Vet.
14 fugisse. Tib. trans natuisse, cæt. obs. qui. M.
15 insidiis, vt L. Piso prodidit. Idem auctor est. M. Aem. M
16 magistratus gesserant. M.
17 Septimium. M.
18 donarunt. M.
19 gentes in clien. ita receptæ. M.

30

ANNOTATIONES.

a Hoc etiam tributum fuit legatis cæsis à Tolumnio rege Veientum. Cicero in Philippica 9.
b Erratum est vel à librario, vel ab auctore, nisi Caius Octauius Pompilius dictus sit. Nam Pompilium vocatum fuisse constat ex Valer. cap. 4. lib. 6. ex Appiano in bello Syriaco, ex Plutarcho in Apophthegmatibus.
c A Cassandro Macedonum rege Athenis præfecto. Vide Strabonem lib. 9.
d Conflauerunt, in cloacas abiecerunt. Idem.
e Qua is damnaretur vt publicus hostis.

De antiquis statuarijs, & pretijs signorum immodicis, & colossis in vrbe celeberrimis. CAP. VII.

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetustam, indicant, Hercules ab Euadro sacratus, [1] vt ferunt, in foro boario, qui trumphalis vocatur, atq; per [2] triumphos vestitur habitu triumphali: præterea [a] Ianus geminus à Numa 40 rege dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, [b] digitis ita figuratis, vt trecentorum sexagintaquinque dierum nota, per significationem [3] anni temporis & æui se Deum indicaret. Signa quoque [4] Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deorũ [5] tantùm putarẽ ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomẽ à Romani nominis odio inditũ est, propter [6] duo millia statuarũ Volsinios expugnatos obiiceret. Mirumq; mihi videtur, cùm statuarũ origo tam vetus in Italia sit, [c] lignea potiùs aut fictilia Deorum simulacra in delubris dicata, vsq; ad deuictam Asiam, [7] vnde luxuria. Similitudines exprimendi quę prima fuerit origo, in ea quã plasticen Gręci vocant, dici cõueniẽtius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hęc ad infinitum effloruit [8] multorum voluminum opere, si quis plura per- 50 sequi velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri Ædilitate tria millia signorum [9] in scena

1 vt produnt. M.
2 triumphum. M.
3 annui. Vet.
4 Thuscana, &c. facta non est dubium. Vet.
5 tamen putarem esse. Vet.
6 centum & decem statuarum signa Vulsinios. M.
7 vnde irrepsit & luxuria. Vet.
8 multarum imaginũ op. si quis plures per. velit: omnes enim. Vet.
9 in scena fuere, temporario tantùm theatro. Vet.

ſcena tãtùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipſe exceſſit non [10] relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mutianus ter Conſul prodidit, nec pauciora Athenis, [11] Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis vſus noſcẽdi intelligatur? Inſignia [12] tamen maximè, & aliqua de cauſa notata, [13] voluptarium ſit attigiſſe, artificéſque celebratos nominauiſſe, [14] ſingulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lyſippus ad ſexcenta x. opera feciſſe prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem poſſent dare vel ſingula. Numerum apparuiſſe defuncto eo, cùm theſaurum effregiſſet hæres: ſolitum enim ex manipretio cuiuſque ſigni denarios [15] deponere aureos ſingulos. Euecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audacia. In argumentũm ſucceſſus vnum exemplum afferam, nec Deorum [16] hominúmve ſimilitudinis expreſſæ. Ætas noſtra vidit in Capitolio, priùs quàm id nouiſſimè [17] cõflagrauit à Vitellianis incenſum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus ſuum lambentem: cuius eximium miraculum & indiſcreta veri ſimilitudo, non eo ſolùm [18] intelligitur, quòd ibi dicata fuerat: verùm & noua ſatiſdatione: nam ſumma nulla par videbatur: capite tutelarios cauere [19] pro ea, inſtituti publici fuit. Audacię innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus ſtatuarum, quas coloſſos vocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, tranſlatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe xxx. cubitorum, [20] c l. talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæſare dicatus, qui [21] vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: [d] talis & Tarenti factus à Lyſippo x l. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea [22] ratio libramenti eſt) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidiſſe & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè [23] flatum opus erat frangi, oppoſita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque [24] moliendi, non attigit eum Fabius Verrucoſus, cùm Herculem qui eſt in Capitolio inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quẽ fecerat Chares Lyndius, Lyſippi ſuprà dicti diſcipulus. [e] Septuaginta cubitorũ altitudinis fuit. Hoc ſimulacrum poſt quinquageſimumſextum annum terręmotu proſtratum, ſed iacens quoque miraculo eſt. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores ſunt digiti, quàm pleræque ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant [25] de fractis mẽbris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere [26] ſtabiliuerat conſtituens. Duodecim annis tradunt effectum c c c. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ [27] tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe coloſſi centum numero, ſed vbicunque ſinguli fuiſſent nobilitaturi locum. Præterq; hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit coloſſos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Auguſti Thuſcanicum l. pedum à pollice, dubium ęre mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Catuilius Iouem, qui eſt in Capitolio, victis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreiſq; & galeis. Amplitudo tãta eſt, vt conſpiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs [28] limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quę P. Lentulus Conſul dicauit: alteram à Charete ſuprà dicto factũ: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, vt artificium minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis vicit ætate noſtra [29] Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Gallię Aruernis, per annos decem, H-S cccc. manipretio. Poſtquam ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone, vbi deſtinatum illius principis ſimulacrum [30] coloſſum fecit c x. pedum lõgitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt, damnatis ſcelerib. illius principis. [31] Mirabamur in officina non modò ex argilla ſimilitudinem inſignem, verùm [32] & ex paruis admodum ſurculis, quod primum operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicauit interiſſe fudendi æris ſcientiã, cùm & Nero largiri aurum argentumq; paratus eſſet, & [33] Zenodorus

[10] relicta filiæ dote. Vet.
[11] & Olympiæ. M.
[12] tamen, & maximè aliqua. M.
[13] voluptuarium. Vet.
[14] ſignorum. M.
[15] ſeponere. M. reponere. Vet.
[16] nec hominũ. Alij.
[17] conflagrarat. M. flagraret. M. aliud.
[18] intelligatur, quod ibi dicatus. M.
[19] pro eo. M.
[20] quingentis talentis. M
[21] deuoratur Pompeiani theatri vicinitate. M
[22] ratione lib eſt, vt nul cõ proc Id quod prouid M.
[23] proflatum. Vet.
[24] mouendi. M.
[25] diffractis. Vet.
[26] illud ſtab. M.
[27] tædio obſeſſa Rhodo. Vet.
[28] limaturæ. Vet.
[29] Zenodotus. Vet.
[30] Coloſſeum. Vet.
[31] Mirabantur. Vet.
[32] & in. par. ad ſigillis, q p. o. inſtitutum fuit Vet. & dẽ par. &c. vt in vulg. M.
[33] Zenodotus Vet. Xenodotus Alij.

scientia fingendi cælandiq; nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar [34] adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantoq; maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis [35] deprehendi æris obliteratio potest.

34 adamato. Vet.

35 deprehenditur æris obliteratio. M.

ANNOTATIONES.

a Liuius lib. 1. Dec. 1. ad infimum Argiletum Ianum à Numa factum scribit, indicem pacis bellique: apertus vt in armis ciuitatem esse, clausus pacatos circà omnes populos significaret. Procopius lib. 1. belli Gothici sacellum ęreum Iani in medio foro fuisse tradit, è regione Capitolij, supra locum, quem ætate sua tres Parcas vocabant, tanta amplitudine quanta satis esset ad excipiendã imaginem quinque pedes altam. Varro 12. aras Iano fuisse sacras tradit, in quauis regione vrbis vnam, sed duas præ cæteris cultas: alteram in foro boario, alteram in Romano ad arcum Fabianum. De Iano medio vide Brod. cap. 19. lib. 2. Magium cap. 12. lib. 2.

b Eius supputationis modum per digitos factæ Rhodig. subtilìter exponit cap. 11. & 12. lib. 23.

c Priscorum inopiam & sui temporis luxum scitè Varro describit lib. 1. de vita pop. Rom. *Hæc ædis quæ nunc est, multis annis pòst facta fuit: quia omnia regiis temporibus delubra parua facta sunt, vt in cætero cultu quæ sunt consentanea, quòd sint paupertina sine elegantia atque castimonia. Quid inter hos Ioues intersit, qui ex marmore, ebore, auro nunc fiunt, potes animo aduertere & horum temporum diuitias, & illorum paupertates.* Idem quod Plinius, Pausanias in Corinthiacis, quo loco, templi Apollinis Lycij meminit. In Arcadicis quoque earum imaginum materiam fuisse tradit ebenum, cypressum, cedrum, quercum, smilacem, lotum: at Cyllenij Mercurij fuisse è citro.

d Talis & Hercules Tarenti, &c. ex Strabone lib. 6. Colossum eum Fabius Maximus capto vi Tarento Romam transtulit, & vt donarium in Capitolio sacrauit. Strabo quidem Iouis colossæi, omnium colossorum, qui tum extabant, post Rhodium maximi, in foro Tarentinorum positi, meminit: sed nec opus id Lysippi fuisse tradit, nec Romam deuectum.

e Apud Festum pedum 105. quod idem est. Qui fecit Chares ei subscripsit,

τὸν ἐν ῥόδῳ κολοσσὸν ἑπτάκις δέκα
χάρης ἐποίει πηχέων ὁ λίνδιος.

Nobilitates ex ære operum & artificum cccl xvi. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantùm capiuntur, vt secum circunferant, sicut Hortẽsius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero [1] illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniã sphingem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum [2] sustinere traduntur solitæ statuę, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem [3] dicatę sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signisque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, [a] Ioue Olympię facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ęre signa fecit. Floruit autem Olympiade l x x x i i i. circiter c c c. nostrę vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hęgias. Et deinde Olympiade l x x x v i i. Agelades, Callon, Polycletus, [4] Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonẽ, Dinonem. Athenodorum, [5] Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, [6] Patrocles. Centesima secũda Polycles, [b] Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus [7] fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis [8] fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade cẽtesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurram, [9] reliqua multitudinę passim dispersa. Venêre autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quę cùm in templo Ephesiæ Dianę dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum, qui præsentes erant, iudicio, cùm apparuit eã esse, quam omnes secũdam à sua [10] quisq; iudicassent. Hęc est Polycleti, proxima ab ea Phidię, tertia Ctesilę, quarta Cydonis, quinta [11] Phragmonis. [c] Phidias,

1 in iudicij altere. neganti se ænigmata. Alij.

2 sustinuisse trad. solidæ.

3 sacratæ. M.

4 Phradmon. Paus.

5 Demeam. M.

6 Patroclus. M.

7 fuit, cùm & Alex.

8 fuit. Ipse discipulos. M.

9 reliquam multitudinem & passim dispersam. Vet.

10 quisque, in M. d.

11 Phradmonis. Paus.

præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quę est in [d] Parthenone adstans. Ex ære verò, præter Amazonem suprà dictam, Mineruam tam eximię pulchritudinis, [12] vt [e] à forma cognomen acceperit. Fecit & [f] Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Æmilius Paulus [g] ad ædem Fortunæ [13] dedicauit. Item duo signa, quę Catulus in eadem ęde posuit palliata: & alterum [14] collossicon nudum: primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. [h] Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, [i] Diadumenum fecit molliter iuuenem [15] c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & [16] quem [ii] canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & [17] [k] distringentem, & nudum talo incessentem. [18] Duósque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: [kk] Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiā iudicatur, & toreuticen sic erudisse, vt Phidias aperuisse. [l] Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. [m] Myronem [n] Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quandò alieno plerique ingenio magis, quàm suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & [o] Pristas, & [p] Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos [q] pentathlos, Pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum [19] maximum in æde Pompeij Magni. [20] Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis [r] Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, [s] numerosior in arte, quàm Polycletus, [21] & symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatiùs fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit [t] & [22] Leontius, qui fecit stadiodromon [u] Astylon, qui Olympię ostenditur, & [23] Libyn puerum tenentem [24] tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem [x] claudicantem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem citharœdum, serpentémque eius sagittis [25] confici, qui Diceus appellatus est, [26] quòd cùm Thebę ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & venas expressit, capillúmque diligentiùs. Fuit & alius Pythagoras [27] [y] Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce [28] [z] Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius [29] sororis fuisse Sostratus. [A] Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, vt diximus, fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: [30] qui non quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: [31] cùm quidem tanta populi Romani contumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon [32] flagitauerit, princépsque, quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. [B] Fecit & Alexandrum Magnum multis

12 vt formæ cogn. M.
13 huiusce diei dicauit Turn
14 colosseum. Vet.
15 quinque. Dal.
16 quæ canonica. M. & mox, ex ijs pel velut lege quadam. M.
17 distring se, & nudata incedentem M.
18 Duósque pueros item nudos talis ludentes. Vet.
19 magnum. M.
20 Fecit & cic. mon. ac loc. sicut carm. Vet.
21 & in symm. M.
22 Leōtinus. Vet. sub. Pythagoras.
23 Ioipum pu. te., tabulas. M.
24 labellum. Vet tabulas Alij Vet. tabellas. Alij
25 confectum. Vet.
26 quoniam. M.
27 Parius. Paus. lib. 9.
28 diei seminuda & valde laudata sunt. Vet deæ sunt seminuda, vnde & lau[illegible]lij. Vet diei sunt seminuda, & senis vnum. Turn.
29 sororis Sostratus. Lysippū fuisse Sicy. Du. ne. Tul. Praxitelis fuisse. Vet.
30 qui nequiuit. Dal.
31 cū tāta quidē. Ver.
32 efflagitauerit. M.

operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cùm pretio perisset gratia 33 artis, detractum est aurum: pretiosiórque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus: Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis 34 Satyrorum turmam. Alexandrum amicorumque eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimùm traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora siccioráque, per quæ proceritas signorum maior 35 videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissimè custodiuit, 36 noua intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgóque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ huius videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, austero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin venatorem, & [C] Thespiadas: prælium 37 equestre, [D] ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum 38 fiscinis: canes venantium. Huius porrò discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, vt vix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compositis voluminibus condidere hęc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Thessalia, 39 vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragijs ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & 40 Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se 41 regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, existimant. [E] Praxiteles quoque marmore felicior: ideò & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ 42 raptum: item [F] Catagusam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, [G] marmoreæ 43 illi suæ per terras inclytæ parem. Item Stephusam; [H] Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit 44 [I] Magnus Alexander. Fecit & 45 puberem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehendúntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Habet simulachrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. [K] Ipse Calamis & alias quadrigas bigásque fecit, [L] equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, 46 Alcmena nullius est nobilior. [M] Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur [N] encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas bigásque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu 47 familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, vsque ad mortem excruciata, 48 tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. [O] Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem [P] Batton

33 operis. M.
34 Satyrum: turmam Alexandri. Turn.
35 videretur. M.
36 non incerta ratqua. vet. statuas. M.
37 equestre: simulachrũ Trophonij ad oraculũ. Tur. & Vet.
38 fuscinis. Vet.
39 vbi habitauit. Vet.
40 Spinariũ. M. Spinarchum. Vet. Spintharum. Alij Vet.
41 regi Xerxi. M.
42 raptum ad Syracusas. Vet.
43 illi super cæteras. Vet.
44 Antiochus. Pausa. lib. 1. Seleucus. Val. Max. 2. 10.
45 puberem Apollinem subr. M.
46 Alcumena. M.
47 familiaris. M.
48 à tyran. M.

ton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romę in Concordiæ templo. Cresilas vulneratum deficientem, in quo posit intelligi, quantum restet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumq; in hac arte est, quòd nobiles viros 49 nobiliores fecit. R Cephissodorus Mineruam mirabilē in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. S Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymęo, 50 Æginetica æris temperatura. Ceruumque vnà ita vestigijs suspendit, vt linum 51 subter pedes trahatur, alterno 52 morsu 53 digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente vtrisque in partibus, vt 54 à repulsu per vices resiliat. Idem Celetizontas pueros 10 fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Ctesilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quę sacerdos Mineruæ fuit annis 55 lxiiii. Idem & Mineruam, quę Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius 56 ad ictus citharę tinnitu resonant. Idem equitem 57 Sarmenem, qui primus de equitatu scripsit. T Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. 58 V Dinomenes Protesilaum & Pythodemum luctatorem. X Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quòd omnia simul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenę, & tamen Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Qu. Luctatio Catulo dicata, & simulacrum Y Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer 20 tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, & Z Cliduchon eximia forma: & Virtutem & aa Græciam, vtrasque colosseas: mulierem 59 ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegię Minerua, Pyrrhusque rex laudatur, & Celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis Tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat bb in Ganymede, 60 & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per 61 vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Sym-30 posion scripsit: Iouémque illum Tonātem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolę ac fucatę vernilitatis. Lycus & ipse puerum 62 suffitorem. cc Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseque Menæchmus scripsit de sua arte. dd Naucydes Mercurio & Discobolo 63 & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. 64 Nicerates Æsculapiū & Hygiam, qui sunt in Concordię templo Romę. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. ee Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius vno celebratur signo, ff Splanchnopte. Periclis Olympij vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. gg Silanion Apollodo-40 rum 65 fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & 66 inimicum sui iudicem, crebrò perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideò insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex 67 ære fecit, sed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epistatem exercentem athletas: hh Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustrauit. ii Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit translatam Præneste, tantæ paruitatis, vt totam eam 50 currumque & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus: aut, vt alij, Euthycratis, vicit vtrosque copia signorum, & de sua ar-

49 nobiliores reddit. Fecit Cephissodorus. Vet.
50 Aeginetici. M.
51 subtus. M.
52 mersu. V et.
53 digitisq; retin. M.
54 ad repulsum. Vet.
55 xliiii. M.
56 addit: cithara & ventre son. M. fortè, vento.
57 Seronem. M. Simonem. Xenoph. de re equ.
58 Diomenes. M.
59 admirantem. M.
60 & quid ferat. M.
61 vestem pueri. Vet.
62 sufflatorem. Vet.
63 &, in M. d.
64 Niceratus Aesc. & Hyg quæ sunt. M.
65 fudit. M.
66 iniquum. Vet.
67 ære tantùm fecit, sed & eius irac. Vet.

te composuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus [68] Gallos prælia, Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. [kk] Boethi, quanquam argento [69] melioris, infans eximiè anserem strangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque in vrbe iam sunt dicata à Vespasiano Principe in templo Pacis, aliisque eius operibus, [ll] violentia Neronis in vrbē conuecta, & in [70] sellarijs domus aureæ disposita. Prætereà sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorum præcipui, Ariston, qui & argentum cælare solitus est, Callias, Clesias, [mm] Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, [nn] Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percēsebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Alcuas philosophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & [oo] Perixyomenon, tyrannicidásque suprà dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigasq; cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus [pp] Cephissodori duo fuere: prioris est Mercurius, [qq] Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequēs philosophos fecit. Colothas, qui cū Phidia Iouem Olympium fecerat, philosophos. Item [rr] Cleon & Cenchramis, & [ss] Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. [tt] Dahippus. Perixyomenō. Daiphrō, & Democritus, & Dęmon philosophos. Epigonus omnia ferè pręcicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectę infante miserabiliter [71] blandiente. Eubolidis digitis computans: [uu] Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minùs Niceratus omnia, quæ cæteri, aggressus, repręsentauit Alcibiadē, lampadeq; accensa matrem eius [72] Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ [xx] Pitho mulierem imposuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordię templo Romæ. [yy] Perillum nemo laudat sęuiorem Phalaride tyranno, [73] qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sęuitia. In hoc à simulacris Deûm hominumq; deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaq; vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus. [zz] Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes sacrificantesq;. [a] Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cęlator ille philosophos, [74] [b] Scopas vterque. Athletas autem & armatos, & venatores, sacrificantesq; Batton, [c] Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Leophō, [d] Lyson, Leon, [e] Menodorus, Myiagrus, Polycrates, [f] Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idē pictura clarissimus, vt dicemus: [g] Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cęlauit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, [h] Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, [75] Tisias, [i] Thrason. Ex omnibus autem maximè cognomine insignis est [k] Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentię, [l] ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exēplo adhibendi curę modum. Huius sunt saltantes. Lacænę, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam [m] Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, vt obiter hoc quoque noscatur tam [76] inane exemplum. In mentione statuarum est & vna non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, [77] Eleo habitu Romæ, torua facie, [78] [n] sentienteque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum Ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulachrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & misturas.

In

68 Galatas. Alij.
69 melior. Vet.
70 fallarijs. Vet.
71 blandiente, & Eubulide digitis computante. Vet. blādiēte. Eubulidis est dig. Alij Vet.
72 Demareten. Vet.
73 cui. M.
74 & Scopas. Vet.
75 Thysias. Vet.
76 humanum. Vet.
77 Octauo. Turn.
78 sæuienteque. Vet.

In Cyprio coronarium & regulare est, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum [79] præbet. Idemq; in vncias additis auri scrupulis senis, prętenui [80] pyropi bractea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis, itemq; caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, [81] excoctisque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italię prouinciisque. Sed octonas plumbi libras [f] addunt, & [82] lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè sentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurẽte enim coctura, nigrum atque fragile cõficitur. Prætereà semel recoquunt: quod sępius fecisse, bonitati plurimùm [83] confert.

79 præbet. Eiusdẽ in vncias, &c. prætenui bractea pycopus ignescit. Vet.
80 pyropis. Dal.

81 excoctúmque. Vet.

82 lẽtè recoquũt. Quãtũ ea res diff. &c. funditur propter inopiã ligni Exurente. Vet.

83 cõfert, ideóque notasse non abs re est Aes omne frig. ma. melius funditur. M.

ANNOTATIONES.

a Eius luculentam & prolixam narrationem vide apud Pausaniam in Eliacis prioribus.

b Plutarchus in Phocione Cephisodotum plastem eius vxoris fratrem fuisse scribit.

c Phidias præter signa quæ hîc numerantur, fecit è Pario marmore cœlestẽ Venerem, & Nemesin Athenis: ex ære Mineruam & Apollinem Parnopium ibidem. Pausanias lib. 1. In puteali solij Iouis Olympij tres Horas, & totidem Gratias. Idem li. 5. Puerum tænia redimitum cœlestem Venerẽ & Mineruã ex ebore apud Eleos. Idẽ lib. 6. Ex ebore Mineruam ad Pellenem. Idem lib. 7. Ligneam Mineruã pedibus ac manibus è Pentelico marmore Platæensibus: Mercurium Thebanis. Idem lib. 9. Signa Mineruæ, Apollinis, Miltiadis, & Atheniẽsium multorum Delphis. Idẽ li. 10.

d Templo Mineruæ, quod Athenis in arce fuit. Eam παρθένον vocabant, vt scribit Pausanias lib. 5. Inde παρθενὼν eius delubrum. *Hoc enim opus vt in apertum referas, nihil postulo*, inquit Cicero. *Non enim est tale, vt in arce poni possit, quasi Minerua Phidiæ, sed tantùm vt ex eadem officina exijsse videatur.* De eadem Ouid.

Arcis vt Actææ vel eburna, vel ærea custos,
Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.

e καλλίμορφος. Eadẽ appellationis & vocabuli ratione, τῆς καλλίστης καὶ ἀρίστης ἀρτέμιδος signa in Academia fuerunt. Pausan. in Atticis.

f Pausanias in Eliacis picturæ meminit, in qua fuerunt Pluton, Liber pater, Proserpina, & Nymphæ duę, quarũ altera pilã tenuit: altera clauẽ Plutonis enim clauem insigne esse, quòd inferorum sedes ita clausa sit, vt reditus nemini pateat. Ex eo loco Pausanię coniectandum κλειδοῦχον vocari aut Nympam illam, aut Plutonem ipsum clauigerum.

g Ad ædem Fortunæ huiusce diei dicauit. Turn. cap. 12. lib. 16. Q. Luctati⁹ Catulus, is qui Marij collega prosperè dimicauit aduersus Cimbros, auctore Plutarcho in Mario, eam Fortunam dicauit. Eius & mentio fit apud Ciceron. lib. 2. de legib. E Plutarcho sumpta est ea castigatio.

h Polycleti alia opera sunt, Iuno in templo Mycenis propinquo curiosè descripta. Iupiter Meilichius Argis: Apollinis, Latonæ, Dianæ è cãdido marmore Tegeæ. Pausan. lib. 2. Amyclęa Venus cum tripode. Idem lib. 3. Antipater pugil: Xenocles Mænalius luctator: Thersilochus Corcyræus, & Aristion Epidaurius apud Eleos. Idem lib. 6. Iupiter Philius apud Megalopolin, vbi & structuræ theatri præfuit. Idem lib. 8. & 2.

i Mitratum, vittatum, fasciatum intelligit, quales fuerunt Persarum nobiles, ἀπὸ τοῦ διαδεῖσθαι τὴν κεφαλὴν μίτρᾳ. Quidam legunt Diademumenon, id est diademate, siue regio capitis insigni ornatum: Doryphori autem regis Persarum spiculatores fuerunt, & hastati stipatores, ac satellites, quos Dario 15000 mille fuisse Curtius tradidit, propemodũ muliebriter vestitos, & luxu magis quàm armis conspicuos.

ii Vide apud Ælian. cap. 8. lib. 14. hist. prudentissimum eius pictoris dictum de suo canone.

k ἀποξυόμενον, strigili se defricantem, sudoremque ac sordes detergentem.

kk Artemon Plutarcho in Pericle, Anacreonti, Aristophani in Acharnensibus vir mollitie effœminatissimus, cognominatus περιφορητὸς, quòd lectica perpetuò veheretur. Constantinus. Eius & effœminatam mollitiem, & fatuam stupiditatẽ narrat Rhodig. cap. 11. lib. 9.

l Tale signum æneum visum mihi. Ea tota ratio consistit in lineæ perpendicularis inuentione.

m Myronis hæc opera Pausanias recenset. Lycius puer ex ære, æneum labellum tenens: Perseus Medusam interficiens, Athenis in arce. Lib. 1. Hecate Æginetica lignea. Lib. 2. Arcesilaus & eius filius Lichas: Timanthes Colonęus: Philippus Azan: Chionis Lacedæmonius: Pentathli apud Eleos, & ibidem Thalamus Sicyoniorum. Liber pater rectus: Erechtheus Athenis. Lib. 9.

n Atheniensem perpetuò vocat Pausanias: quoniam relicta vrbe sua Eleutherienses Athenas sponte migrauerunt, & ideò pro Atheniensibus sunt habiti.

o Serra lignum secantes: vel cetorum genus.

p Minerua cùm inflaret tibias, conspecta in Mæandro oris deformitate, abiectas fregit. Illas autem mirabundus excepit Satyrus ac inflare didicit. Ouidius luculentis versibus hanc fabulam 6. Fastorum persequitur.

q De pentathlis, & pancratiastis vide Rhodig. cap. 30. lib. 13. & Constantini lexicon.

r Vide Gyraldum.

ſ Statuarum numero celebrior: aut in excogitandis quæ ad artem pertinent copiosior, ingeniosior, solertior.

t Fuerunt & eius opera apud Eleos, Leontiscus Messanius luctator: Protolaus Mantinensis Dialcis filius: Euthymo pugil: Cratisthenis Cyrenæi currus æreus. Pausanias lib. 6. Astylon à Pythagora factum is auctor scribit, sed à quo tacet. Vno quidem loco libri sexti Mnaseam, quem Libyn quòd Cyrenæus esset appellauerunt, expressum à Pythagora Rhegino tradit, altero verò loco ab Argiuo Pythagora: vt hic legendũ sit, Eundẽ vicit & Argiuus, vel apud Pausaniam, Cuius finxit statuã Pythagoras Leontinus.

v Crotoniata ille olympicas palmas deinceps tres cursu repetito tulit. Plato 8. de legib. Astylum, Diopompum, Crissonem, Iccum famosos athletas recenset, qui vt in publicis certaminibus vincerent, ab omni voluptatum genere, ac imprimis consuetudine mulierum abstinebant. Victor. cap. 20. lib. 6. Astylus, præter hũc cursorem, & alius fuit, qui Lapithis exitium vaticinatus est: de quo Ouid. 12. Metamorph. & item alius Troianus à Meneptolemo occisus. Iliad. z.

x Alcamenes etiam claudicationem Vulcani expressit. Valer. cap. 11. lib. 8.

y Fortassis Parius, vt est apud Pausaniam lib. 9.

z Diei. τῆς ἡμέρας ἐκείνης, Plutar. in Mario. die, codex Maffei. Vt apud Virgil. *Libra die noctisq; pares cùm fecerit vmbras.* Leopard. cap. 14. lib. 1.

A Lysippus fecit Musas & Iouem Megaris. Pausan. li. 1. Iouem & Herculem ex ære Sicyone. Idem lib. 2. Troilum cursorem: Xenarges Acarnana pancratiasten: Polydamantem Scotussæum: Pithum Abderitam: Callicratem Magnesium, quæ signa fuerunt apud Eleos. Idem lib. 6. Cupidinem ex ęre Thespiensibus: Bacchũ in Helicone. Idem lib. 9.

B Horat. lib. 2. Epist. ad Aug.

Edicto vetuit ne quis se præter Apellem,
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia.

C Musas: à Thespijs oppido Bœotiæ Heliconi proximo. Cicero 6. in Verrem, Luc. Mummius Thespiadas, quæ ad ædem Fortunæ sunt, dedicauit.

D Duplex id fuit: alterum apud Thebas Bœotiæ, alterum in Lebadia. Vide Pausan. & Alex. ab Alex. cap. 2. lib. 6.

E *Praxitelem Parius vindicat arte lapis.* Propert. Hæc Praxitelis opera recẽset Pausanias. Equus, & Eques: Ceres, Cereris filiæ: Iacchus facem præferens: Diana Brauronia, Athenis. Lib. 1. Megaris 12. dij: Satyrus è Pario lapide: Pitho: Fortuna: Apollo: Diana: Latona. Lib. 1. Argis, Latona. Lib. 2. Mantineæ, Latona & eius filiæ. Lib. 8. Rhea: Iuno telea è Pentelico marmore, Platæis: Aesculapius ad Throphonij oraculum: Herculis labores, Thebis: Cupido è Pentelico marmore: Venus, Phryne, Thespijs. Lib. 9. Phryne inaurata, Delphis: Diana Anticyræ. Lib. 10.

F τὴν κατάγουσαν, vel quæ pensa nendo deducit, vnde & κάταγμα: vel quæ carminibus Lunam deuocat. Prior interpretatio melior. Catagusamque exponunt Lachesin, vnam ex tribus Parcis, quæ quod colo Clotho aduoluit, net, torquet, demittit: alij κατάγουσαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἔρεβον, viam quę ad inferos ducit, per quã reuersus est Pluto rapta Proserpina, intelligunt. Eam Pausanias in Corinthiacis iuxta Lernam & Chemarum fluuium esse tradit. Alij Proserpinam, quæ secto capillo moribundis, eos πρὸς τὸν ἅδην κατάγει. Veteres κατάγειν ἔρια, & κατάγειν κρόκην dixerunt nere, filium deducere. κατὰ

deducere. *κατάγυσα* Praxitelis imago sanè fuit mulieris cũ fuso & colu nentis, siue Parca esset, siue alia quæuis. Quidam legunt Pergusam, nempe locum amœnissimum, Ætnæ propinquum, descriptum ab Ouid. li. 5. Metamorph. ad cuius ripam ludens Proserpina rapta est. Quidã legunt catachlysin, id est effusam caliginem, alij cataclyton, id est depressam voraginem.

G Tum Cnidiæ, tum Coæ. Vide infrà cap. 5. lib. 36.

H Turnebus pro Spilumenem, Oenophorum, quæ diuisim leguntur, reponit coniunctim Spilumenem oporam, id est sordidũ autumnum. Ouid. *Stabat & autumnus calcatis sordidus vuis.* Ego verò in vulgata lectione Spilumenem intelligo anum quãdam sordidam, vel sordes vestium eluentem. Quidam Psilumenẽ, id est glabram, & caluam legunt.

I Antiochus, Pausaniæ lib. 1. Seleucus, Valerio cap. 2. lib. 10.

K Calamidis signa Pausaniæ. Apollo Alexicacos: Victoria adiũcta leænæ, Athenis. lib. 1. Æsculapius ex auro & ebore, Epidauri. lib. 2. Victoria apud Eleos. Lib. 5. Equi Dinomenis, & Equestres pueri apud Eleos. Lib. 6. Delubrum Ammonis: Mercurius Tanagræ. Lib. 9. Hermione, Delphis. lib. 10.

L Propert. lib. 3.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa:
Exactis Calamis se mihi iactat equis.

M Alcamenis opera Pausaniæ. Athenis; Mars: Venus in hortis: Bacchus ex auro & ebore: Progne: Itys. Lib. 1. Hecate triceps. Lib. 2. Æsculapius, Mantineæ. lib. 8. Minerua & Hercules Colosseus è marmore Pentelico, Thebis. Lib. 9.

N *ἐγκρινόμενος*, qui athletis adnumeratur, & in eorum numerum recipitur. *ἐγκριτὺς ἀθλητῶν*, athletas qui probat vt recipiantur & accenseantur. Cicero lib. 1. Offic. Atqui hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehẽsione caruisset. Turnebus.

O Is Megaris fecit Æsculapium & Hygeam. Pausan. lib. 1.

P Battus senex, qui cùm Apollo regis Admeti pasceret armenta, boues quos furto Mercurius eduxerat indicauit: quamobrem in Indicem lapidem mutatus est.

Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex, Battum vicinia tota vocabat. &c. Oui. 2. Metamorph.

Fuit & Batton auriga Amphiarai, de quo Pausanias in Eliacis prioribus, & in Corinthiacis. Bathylli citharœdi statuam à Polycrate Sami tyranno in Iunonis templo dicatam, magnis laudibus celebrat Apuleius lib. 2. Florid. ac curiosè describit.

Q Ab eloquentiæ incredibili vi, prorsusque diuina, sic dictum volunt. Vide Rhodig. cap. 3. lib. 25. & Leopardum cap. 14. lib. 5. Forma eius fuit è suggestu populum alloquentis, manibus iunctis, quoniam concionaturus semper Deos precabatur: quod vel ex Liuio lib. 39. discimus, *Cum post solenne*, inquit, *carmẽ precationis, quod præfari prius, quàm populum alloquantur, magistratus solent* &c.

R Fecit is Megalopoli Dianam è Pentelico lapide. Pausan. lib. 8. & in Helicone Musas. Idem.

S Canachus fecit Venerem Sicyone, Apollinem Didymæum Milesijs ex ære ad Branchidarum oraculum: Apollinem Ismeniũ Thebanis è cedro, Pausan. lib. 2. Bicellum pugilẽ apud Eleos Lib. 6. Signa multa Delphis. Lib. 9.

T Sicyonius, qui Timonem finxit. Pausan. lib. 6. non Atheniensis.

V Is in Parthenope Athenis finxit Io Inachi, & Callisto Lycaonis filiam. Pausan. lib. 1.

X Idem pictor fuit excellens cap. 11. lib. 35. facta est & suprà hoc ipso capite huius mentio. Pinxit is Athenis porticum vicinã porticui regiæ, cuius imagines multis refert Pausanias lib. 1.

Y Varro lib. 1. de re rust. Bonum euentum numerat inter Deos Consentes. Eius templum fuit prope thermas Agrippæ, quarum adhuc reliquiæ supersunt.

Z Alij Daduchum legunt: alij clauigerum interpretatur: alij Clidicum regem Athenarum, Pausaniæ memoratum in Atticis. Vide quæ in hanc vocem non longè à principio huius capitis adnotauimus.

aa Græciæ picturam Pausanias memorat lib. 5. Eiusdem imaginem lib. 6.

bb Martialis, *Illæsum timidis vnguibus hæsit onus.* Nonius scribit, veteres Latinos Græci sermonis ignaros pro Ganymede Catamitũ appellasse. De eius raptu vide Leopardum cap. 4. lib. 4. Emend. & Rhodig. cap. 9. lib. 15.

cc Dianæ Laphriæ signum, quod Patris fuit, is finxit ex auro & ebore. Pausan. lib. 7.

dd Is Mothonis Atheniensis filius fecit Euclea Rhodium & Bacidem Trœzenium. Pausanias lib. 6. Præterea Heben in delubro propinquo Mycenis, & Hecaten Thebis. Idem lib. 2.

ee Fuit is Stadici Atheniensis discipulus. Fecit & Amyntam pancratiasten. Pausan. lib. 6. Musas quoque ab eo factas testatur hic versus Varronis apud Nonium. *Nihil sunt Musæ Policlis vestri quas ærifice duxit.* Lipsius cap. 24. lib. 3.

ff Philelphus in Suetonij Augustum cap. 6. scribit in exemplari quodam se legisse, Sparganopte quę vox fasciatum puerum significat. Contrà Plinij quidem iudicium quidam putant *σπλαγχνόπτην* quasi haruspicem, ab extis dictum. Vide cap. 17. vltim. lib. 22.

gg Fecit & Satyrum Eleum: & Telestam ac Demaretum Messenios. Pausan.

hh Fecit & Dianam. Pausanias lib. 1. & tres Musas. Idem lib. 9.

ii Pausanias multis locis meminit Theodori filij Teleclis, & Rhæci filij Philæi, vtriusq; Samij, qui primi æs cudere ac conflare docuerunt.

kk Fuit is Carthaginiensis. Fecit & Pusionem nudum, inauratum, sedentem ad Veneris pedes in templo Iunonis apud Eleos. Pausan. lib. 5.

ll Neronem 500. statuas è Græcia Romam auexisse scribit Pausan. lib. 10.

mm Cantharus Sicyonius fecit Cratinũ ex Ægyra. Pausan. li. 6. & Alexinicum Eleum. Idem eod. lib.

nn Polygnotus pinxit Athenis, res gestas Castorum in eorum æde: cellam in arce. Pausan. lib. 1. Theseum in templo Mineruæ Areæ apud Platæenses. Lib. 9. Ilij excidium, Delphis. Lib. 10.

oo Vt Polycletus, Lysippus, Dædalus.

pp Cephissodorus Athenis pacem fecit Plutum in sinu habentem, eodem ferè argumento quo Xenophon & Callistonicus Fortunam Thebis finxerant, Plutum in sinu gestantem, quasi vel mater eius foret, vel nutrix. Pausan. 9. Dianam Sospitam Megalopoli. lib. 8. Musas. Lib. 9.

qq Sic apud Eleos è marmore Praxiteles fecit Mercurium, qui Bacchum infantem gestaret. Pausan. lib. 6.

rr Cleon finxit apud Eleos Venerem: Pausan. lib. 5. item Dinolochum, Alcetum Arcadem, & Lycinum athletas. Lib. 6. duos Ioues. Lib. 5. Hysmonem. Lib. 6. Damocritum. eod. lib.

ss Megarensis, Theocosmi filius. Is Diagorã pancratiasten fecit. Pausan. lib. 6.

tt Finxit is & Callonem, & Nicandrum athletas. Pausan. lib. 6.

vv Syracusanus is, Nicocratis filius, Hieronis statuam equestrẽ ac pedestrem fecit. Paus. lib. 6.

xx Non quidem *μελίγηριν* Suadam, & flexanimam, sed Dianam cognomine Pitho, cui sacellum construxit Hypermestra, victo patre in iudicio, quod Lyncei caussa effugerat. Pausan. in Corinthiac.

yy Perillum Atheniensem.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit, infœlix incipit (imbuit) auctor opus. Ouid. in Arte.

zz Olynthius. Fecit is & Pyttalum. Pausan. lib. 6.

α Æginta. Finxit is & equum cum auriga. Pausan. lib. 5.

β Scopas Parius fecit Athenis Amorem, Appetitum, Cupidinẽ. Pausan. lib. 1. Herculem & Hecaten. Lib. 2. Venerem popularem. Lib. 6. Æsculapium & Hygieam: Tẽplum Tegeaticum. Lib. 8. Mineruam & Dianam Eucleam. Lib. 9.

γ Eucheir Atheniensis Eubulidæ filius apud Pheneatas fecit Mercurium è marmore. Pausan. lib. 8.

δ Is finxit Athenis populum. Pausan. lib. 1.

ε Atheniensis. Is fecit Thespium Cupidinem. Pausan. 8.

ζ Cum fulmine, quo Semele icta est, è cœlo lignum in eius cubile decidit, quod ære Polydorus exornauit, & Liberum Cadmeũ appellauit. Pausan. lib. 9.

η Filius Dædali Sicyonij. Fecit Aristodemum. Pausan. lib. 6. & signa multa Delphis. lib. 10. Fuit & Patrocles Crotoniata Cratylli filius. Is finxit Apollinem cum inaurato capite. Idem lib. 6.

θ Æsculapium Trœzenijs fecit Timotheus. Pausanias 2. Agelen Chium Theomnestus Sardianus. Idem lib. 6.

ι Strabo lib. 14. scribit, in Ephesiæ Dianæ templo monstrata sibi Thrasonis opera, Hecateum, Penelopen fontem, & anum Eurycliam.

κ Callimachus Athenis ante Mineruæ signum lucernã auream fecit. Pausan. lib. 10. & Iunonem sedentem apud Platæenses. lib. 9.

λ Dictus etiam is fuit *τηξίτεχνος*, quòd artem subtilius expolisset, vel, vt scribit in Atticis Pausanias, quòd primus lapides *ἐτρύπησεν*, id est pertudit ac perforauit minutim. In manuscr. codice Cacotexitechnos. Philander in Vitruu. cap. 1. lib. 4.

μ De illa expeditione, auctioneque supellectilis regiæ, vide Plutarchum in Catone minore.

ν Leg. sæuiente. Non temerè fuit Hercules ita formatus. Apud Athen. lib. 12. Stesichorus Himereus primus omnium clauam, leonis pellẽ, arcum tribuit Herculi: Xanthus verò Stesichoro vetustior, è cuius versibus in opus suum multa Stesichorus transtulit, habitu Homerico nẽpe priscorũ Heroum depinxit: qua figura à statuario illo tunicatus, & Eleo cultu repręsentatus fuerat. Turnebus legit Oetæo: nempe tunica illa molesta, quæ tabe veneni imbuta visceribus eius inhæsit, tantosque cruciatus excitauit, vt in ardentem pyram conijcere se maluerit, quàm acerbum dolorem perferre diutius.

ξ Ad sigula æris centumpondia.

Differentiæ æris & misturæ, & de seruando ære. CAP. IX.

[1] Idque notasse. Vet.

[1] ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno meliùs fundi. Sequens temperatura statuaria est, eademq; [a] tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis, mox

mis, mox in [2] proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex vsu coëmpti. Peculiare in eo [b] condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & [3] plumbi argentarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, [4] quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij vigesima: maximéque ita colorem bibit, quem [c] Græcanicum vocant. Nouissima est, quæ [d] vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit [e] in statuarum prętextis. Æra extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur. Seruari 10 ea optimè in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iã pridem translatus est, [f] tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

2 proflatam. Vet.
3 puri argenti pon. du. ac. selibra. M. & Vet.
4 cum nigri. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ad ducendas tabulas æneas commoda.
b Peculiaris coloris emendatio, elegantia, gratia.
c Græciense vocat infrà cap. 6. lib. 35.
d Aliter ea fit hodie.
e Ad id nostri artifices scobem æris in coticula tritam illinunt cum oleario glutine.
f Vide Brodæum cap. 12. lib. 4.

De cadmia medicina. CAP. X.

Metalla æris multis modis instruunt medicinam, vtpote cùm hulcera [1] omnia i- 20 bi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest [a] cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minùs ponderosa, sed nequaquam comparãda ærariæ. Plura autẽ genera sunt. Nãque ipse lapis, ex quo fit æs, [2] cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ [3] [b] inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliámque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flãmis atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribúsve fornacum [4] pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ [5] eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris [6] depẽdens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo 30 eius colores: deterior cinereus, puniceus [7] melior, friabilis, oculorumq; medicamentis vtilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur [c] placitis, & ipsa ab argumẽto, crusta verius, quã pumex, intus varia, ad psoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. [8] [d] Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus [9] onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus [10] optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atque vbi in cinerem [11] redijt, extinguitur vino ammineo, quę ad emplastra pręparatur: quæ verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam vrunt, ac lauãt in mortarijs, posteà siccant. Nymphodorus [e] lapidem ipsum quã grauissimum spississimumq; vrit pruna, & exustum Chio vino restinguit tunditque, mox linteo cri- 40 brat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadem Iollæ [12] actio: sed quàm purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus siccare, [13] persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem vtitur, [14] prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circunlito spiramẽto [15] in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil, sed aceto tantùm [16] aspergunt. Vstum teritur mortario Thebai- 50 co, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & [17] dum considat, relinquitur: hoc sæpius, donec ad speciem [18] minij redeat. Tunc siccatum in Sole,

1 omnibus. M.
2 cadmia quoque voc.
3 inutilis hic: rursus in fornacibus existis alia, quæ ab igne sui. Vet.
4 propinquis leuitate. Vet.
5 eructantur. M.
6 vuæ modo dependens. Vet.
7 melior. Quæ friabilis oculorum medicamentis. Vet. melior. Friabilis hæc. Vet.
8 Fiunt & eius duo. Vet.
9 onychi. M.
10 optima. Iterum à Medicis ea coquitur. Vet.
11 redigitur. M.
12 maceratio. Vet. præparatio. Alij Vet.
13 siccare, vlcera persanare. Vet.
14 prætereàque. Vet.
15 camini. Budæus.
16 perfundunt. M.
17 dum purum considat, rursum eluitur. Vet.
18 cinnabaris. Diascor.

in Sole, in ærea pyxide seruatur.

ANNOTATIONES.

a Factitia.
b Fallitur Plinius, multis enim is remedijs pollet.
c Placitis: & in ipsa argumẽtum. Planities crusta verius squammium intus varia ad luxura vtilior. M. vitiosum è quibus cõmoda tamen hæc lectio duci potest. Placitis, & ipsa ab argumento. Plana enim crusta est verius quàm squamma, intus varia ad vlcera vtilior.
d Cadmiarum genera sunt quinque: prima ex lapide pyrite vsto. secunda botrytis; tertia onychitis: quarta placodes, siue ponitis: quinta ostracitis. Confundit hæc omnia Plinius.
e Cadmiam metallicam, fusuris necessariam, de qua suprà.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio, CAP. XI.

ET scoria æris simili modo lauatur, [1] minore effectu, quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinę vtilis est. [a] Fit ære [2] fuso, & in [3] alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij squamæ, quas vocant [b] florem. Cadunt autem, cùm panes [4] æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, vt squama væneat pro eo. Est autem squama hæc [5] [c] decussa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In [6] Cyprijs maximè officinis omnia. Differentia hæc est, quòd squama excutitur ictibus [7] ijsdem panibus: flos cadit sponte. Squamæ est alterum genus subtilius, ex [8] summa scilicet lanugine decussum, quod vocant [d] stomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior & [9] nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus absunt, [10] quod esse proprium medicinę solebat. Nunc quoties incidêre in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factáque iampridem emplastra & collyria mercantur, [11] tabésque mercium. Fraus seplasię sic exteritur. Et squama autem & flos vrũtur in patinis fictilibus aut æreis, [12] deinde lauantur, vt suprà, ad [13] eosdem vsus: & amplius ad narium carnosa vitia, itémque sedis & grauitates aurium, per [14] fistulas in eas flatu [15] impulsa, & [16] hulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido [17] ære squama, Cypria longè [18] efficacior. Necnon vrina pueri priùs macerant clauos panésque. Quidam verò excussam squamam terunt, & aqua pluuia lauant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinunt cum polline. Æruginis quoque magnus vsus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære cãdido perforato, atque [e] in cadis super acetum suspenso, æreo obturatis operculo, multò [19] probatiore, quàm si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, radúntque x. die. Alij vinaceis contegunt, totidémque post dies radunt. Alij delimatam æris scobem aceto spargunt, versántque spathis sæpius die, donec absumatur. Eandémque scobem alij terere in mortarijs ęreis ex aceto malunt. Ocyssimè verò [20] contrahit coronarum æruginem, recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice [f] aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento sutorio adulterata. Cętera enim dente deprehenduntur, stridentia [g] in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suum colorem retinet: quæ mista atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla priùs macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & visu, malignè virens. Sed siue synceram siue adulteratam, aptissimũ est siccatam in patina noua vri & versari, donec fauilla fiat: posteà [21] teritur & recõditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lauatur autem ærugo, sicut cadmia: vis eius collyrijs oculorũ aptissima [22] [h] delacrymationibus mordendo proficiens. [23] Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. [i] Hieracium vocatur collyrium, quod [24] ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci vncijs quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthum vocant, totidem, misyos verò vna,

1 minor. M.
2 fuso flatu crebriore, & in receptacula è fornace trãslato. Ibi excutiuntur. Vet.
3 aliam fornacem. M.
4 æris rubentes aqua refrigerantur, Vet.
5 decussa clauis, quos ex panibus æreis fabricantur. Vet. decussa videlicet clauis. Vet.
6 Cypri. M.
7 ex ijsdem. Alij.
8 summo scilicet acumine. Vet
9 nominæ Vet.
10 quod propriũ esse medicinæ solet. M.
11 labésque. Vet.
12 dein. M.
13 eosdémque. M.
14 fistulam. Vet
15 impulsa. Farina admota tollit & tonsillas cum melle. M.
16 vuuas. Chiffl.
17 ære Cyprio squama lon est sed vrina M.
18 inefficacior. Chiffl. & Dioscor.
19 probatior, quàm si hoc idem è squamis. Vet.
20 cõtingit tenacior recis. M.
21 teri & recõdi. Vet.
22 ex delacr. M.
23 Sed calida ablui necessarium penicillis, donec. Vet.
24 ita. Vet.

rò vna, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedij contra 25 initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines & scabritias & & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ęrugo vulnerarijs emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarumque hulcerationem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorúmque quæ circa sedem, siue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fistulas adacta. Eadémque cum resinę terebinthinæ tertia partę subacta, lepras tollit.

ANNOTATIONES.

a Fit ære fuso, cùm in receptacula fluit, per fistulas ad ea peruenientes colatum. Nam aqua gelidissima affusa, id quod fit vt sordes expurgetur, repentina densatione expuuntur grana milio similia, quæ florem vocant. Ineptè hæc Plinius: multo accuratius Dioscor. Quidam legunt, fit ære fuso flatu crebriore, & in receptacula è fornace translato. Ibi excutiuntur &c.

b Rhodig. cap. 10. lib. 19. scribit florem eum vocari paleas æris ramentulas. Quàm rectè & Latinè, is viderit.

c Leg. decussa clauis, quos ex panibus æreis fabricantur. Sic autem Dioscor. *Bonitate præstat æris squama crassæ, ex clauis æreis officinarum (ἐκ τῶν χαλκουργικῶν ἥλων) Cypriarum decussa, quam helitin vocant.* Malè hunc locum Plinius vertit.

d Dioscorides agnoscit quidem λεπίδα & τοῦ χαλκοῦ & τοῦ στομώματος, æris, chalybis, siue aciei squamam, sed eam στόμωμα dici, nusquam tradit. Quamobrem Plinium falli docti suspicantur.

e Theophrastus libro περὶ λίθων.

f Quidā rasilem deteriorem, admixto gummi, pro factitia priore vendunt, inquit Dioscor. Sed vitiosum id genus improbatur.

g Dioscorides, διὰ τῆς ὀδόντων ἐπιέσεως, dentium appressu.

h Sic Plinius reddit quod Græci ἀποδακρυτικὸν vocant. Est autē ἀποδακρυτικὸν, quod delacrymationes sistit, vel elicit.

i A Hierace auctore. Hieracium quidā vocari contendunt quasi ὀξυδερκὲς, quòd ἱέρακες, accipitres, hieracium scalpendo, & succo tingendo oculos, obscuritatem cùm sensere discutiant. Suprà cap. 7. lib. 20. Hieraciorum collyriorum descriptiones aliquot extant lib. 4. κατὰ τόπους Galeni.

De [1] scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. CAP. XII.

EST & alterum genus æruginis, quam vocant [2] a scoleciam, b in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque [3] se vermiculorum specie, vnde & nomen. c Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuêre aceti, [4] miscentur vrina pueri impubis. Idem autē in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vsusq; vtriusque, qui æruginis. [5] Scolecia fit & per se, [6] derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem, ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat se statim mollis [7] natura, vt videatur lanugo cōcreta. Est & alia distinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem [8] æris d venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, [9] friabilis, nec lapidosa. Putant & recentem vtiliorem esse, quoniam inueterata [10] sory fiat. Vis eius ad excrescentia in hulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, vuam, tonsillas farina compescere. [11] Vuluæ quoque vitijs in vellere imponitur. Cum succo verò porri, verendorum additur emplastris. Maceratur autē [12] in fictili ex aceto circunlito fimo diebus xl. & colorem croci trahit. Tunc admisto cadmiæ pari pondere, medicamentū efficit, psoricon dictum. Quòd si duæ partes chalcitidis, tertia cadmiæ, temperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnum & vehementius, [13] si aceto, quàm vino, temperentur. Tosta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maximè laudatur, multùm superato Cyprio, Hispaniensi & Africo: quanquàm oculorum quoque curationi quidam vtilius Cyprium [14] putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, in olfactu tritúq; pinguiter nigrescens & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, vt quibusdā [15] olfactu modò vomitiones moueat: & Ægyptium quidem [16] tale. Alterius nationis [17] contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si cōtineatur atque [18] colluat: & oris hulceribus grauibus, quæque serpunt. Vritur [19] carbonibus, vt chalcitis. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autem è suprà dicto fit lapide, concretum natura discretúmque, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friari aureæ scintillæ, & cùm teratur, harenosa natura, siue terrea, chalcitidi similis. Hoc

25 vitia. M.

1 collicia. Dal.

2 scoleciam, Cyprio ære trito cum alumine.

3 se in verm. speciem. M

4 miscentur cum vrina pari impubis. Dal.

5 Collicia. Dal.

6 rasa. M.

7 naturæ. M.

8 æris, Diosc. non habet.

9 fragilis. M.

10 peior fiat. M.

11 vuluæ porrò & verendorum vitijs additur in emplastris. M.

12 aceto in fictili obruto fimo. Diosc.

13 si vino. M. si aceto magis quā vino. Vet.

14 putent. M.

15 olfactum. M.

16 tale est. M.

17 quod contr non splendescit misyos modo, quo est & lapidosius. Vet. ex Diosc.

18 colluatur. Vet.

19 & carb. M.

Hoc admiscent, qui aurum purgant. Vtilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulẽtis, & in lana [20] impositi capitis hulceribus. Extenuat etiã scabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonsillis, contraq; anginas & suppurata. Ratio, vt x v j. drachmę in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad suprà dicta vtile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel aspergitur. Erodit & callum fistularum ex aceto [21] fouentium: & collyrijs additur. Sistit & sanguinem, hulceraque quæ serpant, quæve putrescãt. Absumit & excresentes carnes. Peculiariter virilitatis vitijs vtile: & fœminarum profluuium sistit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec vllius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísve, id genus aquæ habentibus. [e] Decoquitur ea, admista dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has trãstris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus x x x. [22] Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore, vitrúmque esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis corijs. Fit & pluribus modis, [f] genere [23] eo in scrobes cauato: quarum è lateribus distillantes [24] [g] hyberno gelu stirias, [h] stalagmian vocant: neque est purius aliud. [25] [i] Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, [k] pluuia aqua [26] corriuato limo [27] gelante. Fit & salis modo, flagrãtissimo Sole [28] admissas dulces aquas cogente. Ideò duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. hoc pallidius, & quantùm colore, tantùm bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ [29] vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle [30] aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorũ scabritiei dolorí que, necnon & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa [31] fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purgãda [32] vulnera, & excrescentia hulcerum. [33] Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores [34] tollendos: quódque ex eo candicat, in eo vsu præfertur violaceis, & grauitati aurium per [35] fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, [36] sed stringit cicatrices. Nuperque inuentum, versorum in harena & leonum ora [37] inspargere illo: tantaque est vis in astringendo, vt nõ queant mordere.

20 imposita M.
21 fota M.
22 Color est cæruleo. M.
23 terreo M.
24 hyberno tempore gelantur stiriæ Vet.
25 Sed est & candidum, & colore violæ simile. Vet.
26 circumlito. M.
27 gelascente. Vet.
28 admixtis dulcibus aquis. Vet.
29 vsum. M.
30 aut in aqua. Vet.
31 fracta. Cum semine hyoscyami suspendit. M.
32 vlcera. M.
33 Attollit. Vet.
34 tollendos. Quod ex eo. Vet.
35 fistulam. Vet.
36 & tingit M.
37 inspargere, illiq; tanta vis est adstringendi. M.

ANNOTATIONES.

a Licet apud omnes auctores, quorum scripta extant, legamus ἰὸν σκωληκίαν, æruginem vermiculatam, huius tamen erroris tam publici & recepti solum Plinium auctorem esse puto, legendumque κολλικίαν, in placentulas, ac veluti rotundos exiguosque panes formatam. Locus Dioscoridis qui Plinium fefellit est, ἕως τῇ μὲν χροιᾷ ἰώδης, τῇ δὲ συστάσει γλοιώδης γένηται, καὶ οὕτως ἀναπλάσας κόλλικας ῥοδιακοῖς ὁμοίας, ἀποτίθεσο: donec æruginis colore sit, ac strigmentorum crassitie: tum placentulas Rhodijs similes formato ac recondito. Plinius verò, Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque sese vermiculorum specie &c. tacito de industria, Rhodiorum, vocabulo, cùm explicare non posset, Rhodij vermes quales essent. Præterea Dioscorides non expectandum esse iubet, quo ad sese contrahat in vermiculos, vt Plinius intellexit, sed cùm satis spissa est, manibus formari εἰς κόλλικας ῥοδίους, quod de vermibus exponi minimè potest. κόλλικας ῥοδίους quidam exponunt, non placentas ex insula Rhodo, sed pastillos ex rosis ocularios, ad quem vsum, æruginis quoque illi pastilli fiebant.

b In Cyprio ære (nempe æris Cyprij mortario) aluminis, & salis fossitij, aut marini, aut nitri drachma vna, tritis cum aceti albi & acris hemina dimidia, quoad stigmenti modo spissescant.

c Si quod autem vitium, vt emendetur, duæ partes vrinæ veteris aceto miscentur. Fit & ex vrina pueri impubis. Idem autem in auramentis, quod & Santerna efficit. Sic legendum ex Dioscoride. Quod autẽ ait. Si quod vitium est, hoc est si minùs efficax sit, ac colorata.

d Longas & splendentes venas. Dioscor. æris nulla facta mentione.

e Ideoque ἑφθὸν dicitur, alijs præstantius ad nigras tincturas, ad vsum medicinæ inualidius. Dioscor.

f Atramentosi metalli, quod chalcitin, misy, sory, melanteriam continet.

g Hyberno tempore stiriæ gelantur. Vet. impropriè gelantur, pro concrescunt vj caloris exiccatæ. nã hyeme calidissimæ sunt metallorum fodinæ.

h σταλακτὸν, σταλακτικὸν, λογχωτὸν vocari Dioscorides tradit, & à Peteesio πινάζιον.

i Leg. Sed est & candidum, & colore violę simile. Violaceum id paulò pòst nominat.

k Quæ per venas atramentosas labitur.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio. CAP. XIII.

[1] ETiamnum in ærarijs reperiuntur, [2] quem vocant pompholygẽ & spodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum

1 Etiamnunc in ærar. reperiunt CH
2 quæ voc. pom. & spodium M.

candidum leuissimúmque, pompholygē dixere, & esse æris & [3] cadmiæ fauillā. Spodon nigriorem ponderosioremque esse, [4] derasam parietibus fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tāgatur lingua, [a] saporem horridum. [5] Conuenítque oculorum medicamentis, quibuscunq; vitijs occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solùm distat, quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus [6] lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quę vino lota est. Spodos Cypria optima. [7] Fit autem liquescētibus cadmia & ærario lapide. [8] Leuissimè hęc efflatur & ocyùs, euolatq; è fornacib. & tectis adhęrescit, à fuligine distans candore. Quod minùs candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est: [9] hoc quidam pompholygem vocant. Quod verò rubicundius ex ijs inuenitur, [b] acriorem vim [10] habet, exhulceratq; adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris [11] spodos, in qua plurimùm æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. [c] Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius est, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyrijs oculorum nimiùm vigilijs fatigatorū apta putatur. [12] Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in [d] argenti fornacibus spodos, quam vocant [e] lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ [13] fiat in aurarijs: nec in alia [14] parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne [15] inquirenda essent metalla, vilissimis rebus vtilitates easdem excogitauit. Antispodon vocāt cinerem fici arboris vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri vel [16] cydonij mali vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel [17] [f] pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut [18] linteorum cinerem, similiter pollere inuētum est. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquatur. In ærarijs officinis & [g] psegma [19] fit, iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, [20] flatuq; [21] accensis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, stratū esse debet. [22] Facilè ab ea discernitur, [23] quā in ijsdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdā specus arefacto priùs, mox [24] paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentia est [25] quidē, quòd æs ipsum in [26] catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. [h] Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum verò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & [27] perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, [28] consumentem vtrumque. Origo [29] atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

3 chalcitidis. M.
4 delapsam par. for. mistis simul pilis, aliqu. & car. Hęc ac. subacta. Vet. & ex Diosc.
5 Conuenit pompholyx ocul. Vet.
6 leuis. Vet. M.
7 Fit autē quod quidem pompholygem vocant liquesc. Dal. hic reponit quod mox sequitur comm.
8 Leuissima hæc efflatur ocyus. Vet.
6 Hanc clausulā Dal. hinc expungit. vt dictum.
10 habet, & exhulcerat, adeóque cùm lauatur, si oculos attingat, exercet M.
11 pompholyx. Vet.
12 eademque. M.
13 fit. M.
14 parte vitæ magis est ingenia. Vet.
15 quærenda es. met. vil. pretijs. M.
16 cydoniæ. Vet.
17 pseudocypri. Vet. sic quidam legunt apud Diosc.
18 lanarum Dioscor. succidarum irrigatarum piсe. aut mello.
19 fit, cùm iam. Vet.
20 paulatimque. M.
22 accensis, repente. Vet.
22 Facile, in M. d.
23 quod in ijsd. off. diphryges. Alij.
24 paulatim vsto circ. Vet. ex Diosc.
25 quidem in M. d.
26 catinos de. sc. ex. fornaces proijcitur, flos. Vet.
27 repurgare. Vet.
28 consumēte eo. vtr. M.
29 autem. naturaq; Vet.

ANNOTATIONES.

a Veluti cœni. Dioscorides.

b Nondum exuta Cadmiæ, ærosiue lapidis acrimonia.

c Purgatur in tepiditate ni crassior lotura digitis scabritiæ excernuntur. M. è quibus restitui potest lectio melior. Purgatur crassior tepidæ lotura: digitis scabritiæ discernuntur. Legendum tamen ex Dioscor. cap. 85. lib. 5. Purgatur autem in crassiore panno lotura. Quidam digitis scabritiem exterunt. Maxima vis eius est &c. quamuis cap. 18. huius libri in lotura spodij plumbei scribatur, Quidam puluerem pēnis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

d Aurique & plumbi. Dioscor.

e A Laurio Atticæ pago, Sunio proximo, vbi argenti metalla fuere. Pausanias. Spodon Illyricam laudat Hippocrates.

f Quidam apud Dioscor. legunt pseudocypri.

g ψῆγμα hoc loco est velut apluda, acer, palea æris, quæ vehementiori flatu extra fornacem eijcitur, tanquam ęris ramentum, aut recisa derasaque particula. Dioscor. cap. de flore æris, τὸ τῶν παλαιῶν ἥλων ψῆγμα, ramentum veterum clauorum à quibusdam vocatum fuisse tradit florem æris.

h Quidam tradunt, in areis globos lapidis æs gignentis sole coctos fermētari: circa hos æs feruere: ipsum vero percoqui trāslatū in altas scrobes, & esse vdum: quod autem materiæ excocto superest, diphryges vocari. Ex Dioscor. & manuscr.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri.

CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, [1] ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus [2] iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, [3] omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed etiam missili volucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyùs mors perueniret ad hominem, alitem [4] illam fecimus, pennasq; ferro [5] dedimus. Quamobrem culpa eius [6] non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in [7] agricultura vterentur. Et [8] stilo scribere intutum est, vt vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianę, prohibentis [9] vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desiit honorem [10] mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem [11] a Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq;, ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis [12] hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. [13] Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, [14] eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius [15] faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbiq; propemodum repeiũrtur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimaq; difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tãtùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, [16] ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima [17] in genere terræ cælíve. Aliæ [18] molle tantùm, plumbóque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumq; vsibus & clauis maximè fugiendum, [19] cui prior ratio cõuenit. Aliud breuitate sola placet, clauisq; caligarijs: aliud rubiginem celeriùs [20] sentit, b stricturęque vocantur [21] eæ omnes, quod non in alijs metallis, à [22] stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. [23] In ijs equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioq; modo ad densandas incudes, malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, c cui subinde candens immergitur. Hæc [24] alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & d Turiassonem, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis nõ [25] sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis e pellibusq; mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cęteris enim [26] admiscetur. [27] Mollior complexus in nostro orbe. [28] Aliubi vena bonitatem hanc præstãt, vt in Noricis: [29] aliubi factura, vt Sulmone aqua, [30] vti diximus. [31] Quippe cũ in exacuẽdo oleares cotes aquariæq; differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirũq;, cùm excoquatur vena, aquę modo liquari ferrũ, posteà in f spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se vlciscitur. Contactum nanque eo, celeriùs subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, [32] vt annulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, [33] vulneráque tali asperiora fiunt.) Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa [34] bubbatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim

expertus

1 putamus. Vet.
2 reiuuenescere. Vet.
3 innumerosq; ad al. Vet.
4 telum. Vet.
5 adiecimus. M.
6 nobis, non naturę, acc. Vet.
7 agrorum cultu. M.
8 stilo ferreo scribere vetitum est. Vet.
9 ne vllum telum esset in. M.
10 in initio. M.
11 Learchum filium præcipitare volentis, & residentis pœnitẽtia. M. & præcipitato illo residentis pœnitentiam. Vet.
12 hodierno die. M. & Vet.
13 Obstitit. M.
14 eiusdemq; Vet.
15 faciẽtis, quã quod esset infest. M.
16 ferrum ex for. redditur. M.
17 genera. M.
18 Alia molle &c. subministrat: alia frag. Vet.
19 cui peior terra obuenit. Vet.
20 sentit. Stricturæ vocantur massæ omnes. Vet.
21 hæ. M.
22 stringenda oculorum acie. Vet.
23 In his quidem ferrum excoquitur: in his ad in. ac. ali oque modo sunt ad dens. M.
24 alibi peior, alibi vtilior. M.
25 fiant. M.
26 admiscetur molliore cõplexu. In nostro orbe alibi. Vet.
27 Melior. M.
28 Alicubi. M.
29 alibi. M.
30 sicut. M.
31 Sed & exacuendo ferro oleares cotes & aquariæ æquè differant. Vet.
32 vt à collectione cat. M. Lego, annulorum collectione, ex Aeliano & Strabone.
33 vulneraq; ex ta. asp. fiant. M.
34 bullatione. M.

expertus est quisquam: ferri vtique [g] inficit aciem, vt magnes. [35] Eodem lapidem [36] Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoauerat, [h] vt in eo simulacrum eius è ferro pendêre in aëre videretur. Intercessit mors & ipsius & [37] Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ [38] maritimę parte, quam Oceanus alluit, mons pręruptè altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

35 Eodẽ magnete lapide. M.
36 Timocrates. Vet. Timochares. Chiffl. Cheromocrates. Strabo.
37 Ptol. regis, qui. M.
38 maritima par. quã Oc. ambit. M. quà Oceanum ambit. M. aliud.

ANNOTATIONES.

a Athamas furens Learchum ex Ino filium, saxo illisum necauit, idem facturus de matre & altero filio Melicerta, nisi eo in vlnas recepto, præcipitem Ino se in mare iecisset. Quare hîc pręcipitatum Learchũ, saxo inflictum, & sic occisum intelligere oportet, non autem scopulo deturbatum.

b Lego, sentit. Stricturæ vocãtur massæ omnes, quod non in alijs metallis, à stringenda oculorum acie &c. Nam inter metalla ferrum solum candens aciem oculorum perstringit. Stricturę Nonio scintillæ ferri feruentis, quòd strictè, id est, celeriter emittãtur, aut quòd candore nostros oculos percellant. Virgil. 8. Æn.

Stricturæ chalybum & fornacibus ignis anhelat.

Lucillius li. 4. Satyr. *Crebræ vt scintillæ in stricturis, quod genus olim Feruenti ferro.*

Stricturæ massæ ferri fusi & confecti, quæ in fornace candentes feruent, & nitent

c Varios modos purgandi durandique ferri tradit Magius cap. 8. lib. 2.

d Et chalyben. Solinus. Accolis populis qui eximio ferro præstant is nomen dedit. Virg. *At chalybes nudi ferrum.*

e Tigridum, pardorum, pantherarum, &, vt coniector, moschi, cum sanie sua odoratissima.

f Spongias vocat massas liquati ferri, eiectas vel extractas fornace, quæ instar spongiæ molles sunt, ac fragiles priusquam durentur ictibus, aut aquæ gelidę immergantur, aut adiecto medicamẽto fusoribus cognito, in aciem excoquantur.

g Aciem inficit, vi sua sic imbuit, vt attrahi se permittat, trahentique magneti cedere cogatur.

h In Alexandria Ægypti laquearibus templi Serapis magnes infixus, statuam æneam, in cuius capite ferrum inclusum est, sic tenuit, vt media nec solum attingeret, nec culmen. Ferreum Mahumetis sepulchrum in Medina Talnabi Arabiæ Petrææ oppido magnetis vi tractum suspendere Turcæ conati sunt.

De temperatura ferri, & medicina ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. CAP. XV.

Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto [1] aut alumine illitum fit ęri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis [2] antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi [3] vinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quã secandi. Nanque circũscribi [4] circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest cõtra noxia medicamenta: & [5] præfixisse in limine è sepulcro euulsos clauos aduersus nocturnas [a] lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorúmque [6] subitos, qui punctionẽ afferant. Quædam vstione sanãtur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiam præualente morbo, expauescẽtesq; potum, vsta plaga illicò liberantur. Calefit etiam ferro candente [7] aqua, in multis vitijs, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remedijs: & sic [b] Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ęrea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro [8] clauis veteribus. [9] Vis eius [10] ligare, siccare, [11] restringere. Emẽdat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulásque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, [12] paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita [13] lenit. Squama quoque ferri in vsu est ex acie aut mucronibus, maximè simili, sed [14] acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinémque sistit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, hulcerúmque serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa [15] paulisper: pręcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulásque, & omnem callum erodendum, & [16] rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Ci-

1 &. M.
2 antiodes. Vet. ἡ τῷ ἰῷ ἐναντία.
3 vinxerit. CH. coniunxerit. M.
4 semel circulo. Vet. circulo bis térve. Alij. Vet.
5 præfixo limine à sep. euulsis clauis. M.
6 humores. M.
7 potus &c. priuatim que dysent. M.
8 è clauis. Dal.
9 Polentia. CH.
10 leuire. Vet. nitigare. Alij. Vet. purgarę. Alij.
11 stringere. M.
12 paronychias dig. & pter. illita tollit. Vet.
13 sanat M.
14 acriore vi, quàm M.
15 palpebrisque. Vo
16 rosis.

17 duabus.M.

18 ex oleo sextarius his ad. cùm sunt rap. vul. aut cùm repl. M. ex olei sextario. Additur. M. aliud. Lego, adhibetur.

19 ceratum, in M. d.

ex Cimolia creta duobus, drachmis [17] sex ex ęre, totidẽ ex squama ferri, totidem ceræ, [18] ex olei sextario. His adijcitur, cùm sunt repurganda vulnera aut replenda, [19] ceratum.

ANNOTATIONES.

a Has Greci vocant νυμφοληψίας συνληψιας, vt & νυμφολήπτες, lymphatos, fanaticos, furentes, quasi correptos Nympharum spiritu. Credidit enim vetustas furore perpetuo exagitari, qui Nymphæ speciem ex aquis prodeunte in aspexissent. Ante prælium commissum cum Persis ad Platæas, multos ad Cithęronem nympholeptos & fanaticos fuisse tradit Plutarchus in Aristide. Vide & Brod. cap. 31. lib. 1.

b Suprà cap. 5. lib. 25. Achillea herba. Notum est vulgatũ illud, ὁ τρώσας ἰάσεται.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. CAP. XVI.

20 sutilibusque.M.

21 subsedit.M.

22 alutia.M. quod elutum.Vet.

23 posteà separantur, caminisq; conflati in. Vet. Posteà canistris separantur. Vet.

24 in se. Vet.

25 hoc fieri sine. Vet.

26 eo.M.

27 additæ.M.

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, à Græcis appellatum cassiteron, fabuloseque narratum in [a] insulas Atlantici maris peti, [20] vitilibúsque nauigijs circunsutis corio aduehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehẽditur. Interueniunt & minuti calculi, maximè torrẽtibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod [21] subsidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quæ [22] elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulùm candore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro: & ideò in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, [23] posteà [b] caminis separantur, conflatique in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argento, cùm fiat ex nigro. Iungi [24] inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec [25] hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab [26] illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit vena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistisq; venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remãsit in fornacibus, [c] galæna, quæ portio est tertia [27] additæ venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

ANNOTATIONES.

a Cassiteridas intelligit, quæ Lusitaniam & Galleciam spectant.

b Nam aurum in camino perdurat, nec liquatur: plumbi autẽ vena facilè funditur.

c Siue molybdæna. Suprà cap. 6. lib. 33. Galæna, vena plumbi est.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam alijs. CAP. XVII.

1 æreis.M.

2 æruruginem.M.

3 æris candidi tertia port. in pl. Vet.

4 æquilibrijs. Vet. paribus libris. Vet.

5 in libras decem, Denarij decem. Dal.

6 & eo cùm vti volũt recoquunt. Vet.

7 faciunt el. in triginta libras. Albo. M. fac. in pon. centum, denarios triginta. In libras albo, per se, s. p. sunt denarij sex nigro, tres. Albi. Vet.

8 nigro septemdecim. M. item nigro. x. vii. CH.

9 plus.M.

10 argentum: affirmantque (confirmãtque. CH.) si minus albo nigri, quàm satis sit, misceatur, arrodi (erodi. CH.)

11 coctilia. Vet.

12 iugis. In Alexia oppido, quo reliqua Gallia gloriabatur, tale iugum fuit. M.

13 exornari. Vet.

14 vehicula.M.

15 prodigum.M.

STannum illitum [1] æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit [2] ęruginis virus, mirúmque, põdus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, vt diximus, Brundusij temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita [3] æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plumbi nigriq; [4] libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius [5] in libras x x x. hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, [6] & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius [7] faciunt in põdo centum triginta. In libras, albo per se syncero pretia sunt triginta, [8] nigro sexdecim. Albi natura [9] plura aridi habet: contraq; nigri tota humida est. Ideò album nulli rei sine mistura vtile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam priùs liquescit [10] argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita vt vix discerni queat ab argento, eaque [11] incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmque [12] iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorita [13] exornare: similíque modo ad aurea quoque, non modò argentea, [14] [a] staticula inanis luxuria peruẽnit: quæq; in scyphis cerni [15] prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, vt liquefactum pondus

pondere[16] videatur, non calore, rupisse. India neque æs neque plumbum habet, gemmísque suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasque vtimur, laboriosiùs in Hispania eruto, totasq; per Gallias: sed in Britannia summo terrę corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia vlla scoriæ, modò sit excocta diligenter. Mirúmque in his solis metallis, quòd derelicta fertiliùs reuiuiscunt. Hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aër, æquè vt fœminas quasdam fœcundiores abortus[17] facere. Nuper id compertum in Bętica Santarensi metallo, quod locari solitum x. libris per c c. antè annos, postquàm oblite 10 ratum[18] erat, l v. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo c c c c. vectigalis. Et mirũ, aqua addita non liquescere vasa è plumbo cõstat: eadem in aqua[19] calculus æreúsve quadrãs si addatur vas, peruri.

16 videatur cõcole erupisse. Ind. M.

17 facit. M.

18 erat. reddit lxx. m. M.

19 calculus si addatur. M.

ANNOTATIO.

a Hic & cap. 10. lib. 37. staticulum currus genus. Macrobio 3. Saturn. staticulus saltationis genus, cum ridicularijs iocis, versibus, vocis demutatione. Inde staticulos dare, & Plauto in Persa, staticulos saltare: vulgò, *Iouer les bouffons*. Quidam staticulũ esse volũt essedi anteriorem partem, in qua firmus & status manet qui habenis equos regit. Hanc porrò solent diligentiùs & sumptuosiùs ornare, quàm reliquum vehiculum, quoniam spectaturis prima occurrit.

Medicina de plumbo, & scoria plumbi, de molybdæna siue galena, de psimmythio, & sandaracha. CAP. XVIII.

20

IN medicina per se plumbi vsus est cicatrices reprimere: adalligatísque lumborum & renũ parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris.[1] Visaq; in quiete venerea sponte naturæ erumpentia[2] vsque in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuisse traditur, virésque[3] corporis studiorũ labori custodisse. Nero (quoniam ita dijs placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinę vsus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisque sulphure & ferro mistis. Cùm coquitur,[4] munienda in eo opere foramina spiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssimè: om- 30 nium verò metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo[5] scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alij cerussam potiùs, quàm sulphur. Fit & lotura[6] plurimi vsus in medicina,[7] cùm se ipso teritur in mortarijs plumbeis addita aqua cælesti, donec crassescat. [a] Posteà supernatans aqua tollitur spõgijs: quod crassissimũ fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alij verò acetum, alij vinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico,[8] plumbeo pistillo terere malunt: candidiúsque fit ita medicamẽtum. Id autem quod vstum est plumbum,[9] lauatur, vt stibi & cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices.[10] Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, 40 & maximè contra[11] procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excrescentia, rimasq; sedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi[12] facit: cinis autem vsti ad hulcera serpẽtia, aut sordida: eademq;, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij[13] elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntque, vt in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vsu[14] est, optimáque, quæ ad luteum maximè colorem accedit sine plumbi reliquijs, aut [b] sulphuris specie, & terra carens. Lauatur hæc in mortarijs 50 minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque sæpius, vsque dum subsidat, quod vtilissimum[15] est: eosdémque

1 Visa in. Vet.

2 eiusque morbi ingenia. M

3 corporis in studiorum labore cust. M.

4 muniri. Vet.

5 scobi pl. li. quæsitæ sulphur. Vet

6 plumbi. M. Lego, lotura plumbi plurimi vsus.

7 cùm à se ipso. Vet.

8 lapideo. Diosc.

9 lauatur. Est istius vis vt Cadmiæ.

10 Vsus eodem. M. Vsus eiusdem Vet.

11 procedentia. M.

12 fit. M.

13 limatam. M.

14 est. Optima quæ ad. Vet.

15 est. Eosdem effectus M.

effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumq; fœditate intẽtata tot modis. Fit & ſpodium ex plumbo eodẽ modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cæleſti, ſeparaturq; terrenum trãsfuſione, cribratumq; teritur. Quidam puluerẽ pennis detergere malunt, ac terere in vino adorato. [c] Eſt & molybdæna, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis. Melior hæc, quantò magis aurei coloris, quantoque minùs plumboſa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri [16] & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatiſſima, quæ in [17] [d] Zephyrio [18] fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméque lapidoſæ: coquuntur lauanturq; ſcoriæ modo. [19] Vſus in liparas [20] ad linienda refrigerandáque hulcera: emplaſtríſque, quæ non [e] alligantur, ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimíſque partibus. Compoſitio [21] eius eſt libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum efracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriã [f] & teneſmum fouendo calida. Pſimmythium quoque, hoc eſt ceruſſam, plumbariæ [22] dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto miſto in paſtillos diuiditur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo, addito [g] in vrceos aceti plumbo, obturatos per dies x. deraſóque ceu ſitu, ac rurſus deiecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturq; rudiculis, donec rufeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſteà, & in paſtillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ ſuprà dictis, leuiſſima [23] tantùm ex omnibus: [24] præterq; ad candorem fœminarum. Eſt autem letalis [25] potus, ſicut ſpumæ argenti. Poſteà ceruſſa ipſa ſi coquatur, rufeſcit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura eſt. Inuenitur autem & in aurarijs & in argentarijs metallis, melior quò magis rufa, [26] quoque magis virus redolens, ac pura friabiliſq;. Valet purgare, ſiſtere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur [27] oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumpta. [28] Vocem lympidam ac canoram facit. Suſpirioſis tuſſientibuſque iucundè medetur, cũ reſina terebinthina in [29] cibo ſumpta. Suffita quoque cum [30] cedro, ipſo nidore [31] itidem medetur. Et arſenicum ex eadem eſt materia. Quod optimum, coloris [32] etiam in auro, [33] excellentius: quod verò pallidius aut ſandarachæ ſimilius eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color [34] ſandarachæ. Vtraque hæc [i] ſquamoſa. Illud verò ſiccum purúmque gracili venarum diſcurſu fiſſile. Vis eadem, [35] quæ ſuprà, ſed acrior. Itaque & causticis additur, & pſilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnéſque narium, & cõdylomata, & quicquid excreſcit. Torretur, vt validius proſit, in noua teſta, [k] donec mutet colorem.

16 argentique fornacibus. Hanc. M.
17 Cypro. M.
18 fit. Vet.
19 vſus Liparis. Vet.
20 ad lenienda ac refrigeranda vlcera. M.
21 eſt ex eius libris tribus. Vet.
22 edunt. M.
23 tamen. Vet.
24 proptereaque ad can. fœminarum adhibetur M.
25 potu, ſicut ſpuma Vet. argẽti. Preterea cer.
26 quo magis virus redolens. M.
27 pediculorũ. Dioſ. φθειριάσει.
28 Hæc tota clauſula in M. deeſt
29 catapotio. Dioſc.
30 reſina. Dioſc.
31 eis. M.
32 etiam, vt in auro. Vet.
33 excellentis. M.
34 ſandarachæ naturæ. Vet.
35 quæ ſandarachæ, ſed. Vet.

10 20 30 40 50

ANNOTATIONES.

a Vide aliam rationem Dioſcoridis.

b Apud Dioſcor. ψυμμιθιοφανὴς ceruſſæ ſpecie. Magis ſequor Plinium qui legit θειοφανὴς: nam id magis conuenit cum μυλοειδὴς, optima, denſa, fractu cõtumax, ceruſſæ prorſus ſimilis, nihil plumbei habens, luteo ferè colore, vitri modo ſplendida. Dioſc.

c Appellatione molybdænę auctor comprehendit tum venam argento communem, & plumbo, tum plumbarium lapidem, tum etiam plumbariam arenam.

d Zephyrium oppidum Tauricæ, oppidum Ciliciæ, promontorium extremæ Italiæ è regione Siciliæ. Quidam legunt Zephyria. Eſt autem Zephyria Meli inſulæ, quę metallis abundat, oppidum: eſt & inſula ante Halicarnaſſum.

e Quæ non mordent, Dioſcorides. Pro ἀντιπιδήκτοις Plinius legit ἀνεπιδέτοις.

f Sic vt clyſtere metallica ea infundantur, abdomen verò ſeu venter mitigandi doloris cauſſa, aqua calida foueatur.

g Crate viminea in eorũ medio collocata firmiter, ita vt acetum non contingat. Dioſcor. ſandarachæ fiat. Auripigmento rubro. Talem colorem nacta, ſandyx, vel ſyricum dicitur.

h Quoque magis ſulphuris virus redolens. θειώδη ἀποφορὰν ἔχουσα. Dioſcor.

i πλάκας λεπιζομένας ἔχει, ὡς ἀεὶ ἐπικειμένας ἀλλήλαις. Dioſco. ſquamatim in cruſtas diuiduntur, alias ferè ſemper alijs incumbentes.

k Pigmentum id ſandaracha factitia eſt, de qua cap. 6. libri ſequentis trigeſimiquinti.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM, quibus opes constant, annascentiũ quoque eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus, vt immensa medicinæ sylua, officinarumq; tenebræ, & morosa cælandi pingendiq; ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidumq;, vel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in ijs breuitatem sequemur vtilem instituti modo, nihil necessarium aut [1] naturale omittentes.

1 vtile. Dal.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimumq; [1] dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur à Regibus populisq;, & [2] illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro, nec tantùm vt parietes toti operiantur, verùm & interraso marmore, [3] vermiculatis ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam [a] abaci, [4] nec spatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum: Neronis verò, [b] maculas, quæ non essent, [5] in crustis inserendo vnitatem variare, vt [c] ouatus esset Numidicus, vt purpura distingueretur [d] Sinnadicus, qualiter illos nasci [6] optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, vt quàm plurimùm incendijs perdat.

1 dicemus de pictura, arte quon. M.
2 alios. M.
3 vermiculatisq; ad effigies animaliũ. M.
4 nec opes montium in cubiculis delitescẽtes. Vet.
5 in, Vet. d.
6 optassent. Vet.

ANNOTATIONES.

a Abaci tabulæ marmoreæ quadratæ, ligneis similes. Nam, vt tradunt Grammatici, ἄβαξ οὐ μόνον ἐπὶ σανίδος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λίθων ὁμοιοσχημόνων τοῖς ξυλίνοις ἄβαξι. Vitruuius cap. 3. lib. 7. Itaque veteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis vtuntur, ipsasq; tectoria abacorum & speculorum diuisionibus (nimirum formarum quadratarum & rotundarum) circa se prominentes habent expressiones. Turn. cap. 3. lib. 26.

b Nam maculosum variumq; marmor maximè placebat: quod si natura tale non esset, pictura fingebatur.

c Ouatum intelligo, maculis notatum ouata figura ductis.

d Sinnada Asiæ vrbs suprà cap. 29. lib. 5. Ex ea Sinnadicũ marmor celeberrimum. Vide Strabonem lib. 12.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè similes in æuum propagabantur figuræ: quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, [a] statuarum capita permutãtur, vulgatis iam pridem salibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conspici omnes, quàm se nosci. Et inter hæc [b] pinacothecas veteribus tabulis [1] consuunt, alienasque effigies colunt, ipsi honorem

1 conferci nt. Vet.

non nisi pretio ducentes, vt frangat hæres, [2] furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie viuente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt. Iidem palæstras athletarum imaginibus & [c] ceromata sua exornant, & vultus Epicuri per cubicula gestant, ac [d] circunferunt secum. Natali eius vicesima Luna sacrificant, feriasq; omni mense custodiunt, quas [3] icadas, vocant, hi maximè, qui se ne viuentes quidem nosci volunt. Ita est profectò, artes desidia perdidit: & quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis [4] hæ erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec [5] æra, aut marmora. Expressi cera vultus singulis disponebantur [e] armarijs, vt essent [f] imagines, quæ [g] comitarentur gentilitia funera, semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. [h] Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Alię foris & circa limina [6] animorum ingentium imagines erant, [i] affixis hostium spolijs, quæ nec [7] emptori refringere liceret: triumphabantq; etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrātibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalę Oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorum alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit volumina illa, quæ de familijs condidit, cū Scipionis Africani transisset atriū, vidissetq; adoptione testamentaria [k] Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoq; honestius, quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est pręteręundum & nouitium inuentum. Siquidem non solùm ex auro argentóve, aut certè ex ęre in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis ibi loquuntur: quinimò etiam quę non sunt, finguntur, pariuntq; desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum [8] rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum [9] amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis [10] voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tātùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus [11] intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere, [12] inuentione muneris etiam Dijs inuidiosus, quandò immortalitatem non solùm dedit, verumetiam in omnes terras misit, vt præsentes esse [13] vbique & claudi possent.

2 furisque. M.
3 decadas. M. cicadas. Vet.
4 hæc. M.
5 ęrea, aut marmorea. Vet.
6 minorum gentium. Ex vestigijs vet. cod. Chiffl. Non placet.
7 emptor refringere tentabat, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erāt, eratq; hæc ratio summa & ingens, approbantibus. M.
8 reipublicæ clara. M.
9 amore flagr. quosdam. M.
10 suis voluminibus non tantum nominibus septing. M.
11 interire. M.
12 sacrorum inuentores: quin etiā Dijs inuidiosè. M. Lego, inuidiosus.
13 vbique credi possint. M.

ANNOTATIONES.

a Exemptilia illa fuisse discimus ex Suetonio in Tiberio cap. 22. ex Lampridio in Commodo, & alijs.

b Pinacothecæ, armaria, in quibus tabulæ pictæ, cœlatum argentum, stragulæ vestes, signa, & alia domus ornamenta reponebantur, Græcis phascoli, cistæ, rhisci, κοιλοί. Alex. ab Alex. cap. 24. libr. 5.

c Ceromata, κονιστήρια: locum vbi athletæ puluere conspergebātur, vt pręhendi firmiùs possent: alij ἐλαιοθέσια malunt, vbi cera oleo diluta vngebantur.

d Anulis insculptam, hoc fausti ominis sibi generiq; suo existimantes. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2. qui pro cubicula, pocula videtur legisse.

e Hęc etiam scribit Polybius, qui & armaria, ναΐδια, id est ędiculas vocat, quo nomine & Suetonius vsus est.

f Imagines eę non integri & totius corporis fuerunt, membris & lineamentis omnibus conformatæ, sed oris simulachrum tantùm effingentes humerorum tenus. Turneb. cap. 3. lib. 26.

g Præeuntibus & canentibus tubis id fiebat. Propertius,

Tibia funesta tristior illa tuba.

Idem, *Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa,*
Nec tuba sit fati vana querela mei. Victorius cap. 14. lib. 9.

h Stemmata intelligo in quaque imagine, eius qui expressus fuerat prænominis, nominis, cognominis appellationem: honorum quos gessisset titulos: & progeniei gradum ac ordinem in tritauis, abauis, proauis &c. Sic autem dicta fuerunt, quòd earū rerum inscriptio ac monumētum ornaretur coronis circumpictis, vt fit etiam hodie.

i Eò respexit Virgil. 4. Æneid. *-spolia illa tuis pendentia tectis.*

k Prædiuitis hominis, cuius testamento factus hæres Scipio fuerat, ea lege, vt Salutionis cognomen acciperet. Quendam ex Scipionibus Salutionem cognominatum fuisse, quòd Salutioni mimo corporis figura simillimus esset, auctor scribit cap. 12. libr. 7. Iulius Cæsar ad eludendas vaticinationes, quibus ferebatur nomen Scipionum in Hispania fœlix ac inuictum esse, cùm in ea res gereret despectissimum quendam ex gente Corneliorum secum habuit in castris, cui ob opprobriū vitæ Salutionis cognomen ęrat. Sueton. in Iulio cap. 59.

Quando

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de picturæ initiis, & [1] *monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia.* CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno vrbis c c l i x. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & [2] titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum [3] turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Æmilius, collega in Consulatu Qu. Luctatij, non in basilica modò Æmilia, verùm & domi suæ posuit, id quoque [4] [a] Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, [b] continebãtur imagines: vnde & nomen habuere [c] clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à [d] cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni [5] ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secumque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Qu. Marcius, Scipionum in Hispania vltor: isq; clypeus supra fores Capitolinæ ędis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum [6] quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Qu. Fuluio C o s s. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptij sex millibus annorum apud ipsos inuẽtam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & [e] monochromaton dictam, postquàm operosior inuenta erat: duratq; talis etiam nunc. Inuentam linearẽ dicunt à Philocle Ægyptio, vel [f] Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sinę vllo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideò & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox [7] docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodieq; antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ędibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter [g] Lanuuij, vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudę ab eodem artifice, vtraque excellentissima forma, sed altera, vt virgo, [8] ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fateburq;, quisquis eas diligenter ęstimauerit, nullam artium celeriùs consummatam, cùm Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

[1] monochromaton. Vet.
[2] titulo. M.
[3] turbam. & mox, ostẽdant. M.
[4] maximo exemplo. Vet.
[5] & ex au. fa. clyp. M.
[6] quidem securitas. M.
[7] dicemus. M.
[8] nominis quidẽ tacti. Pontius &c. M.

ANNOTATIONES.

a Fortassis, Homerico. vt Iliad. 6. Sic & Hesiodus ἀσπίδι, Æschylus in Tragœdia ἑπλὰ ἐπὶ θήβαις, Euripides in Phœnissis. Miltalerius.

b Oratoribus & eloquentia claris cum imagine eorum sculpta tributos quoque fuisse clypeos Tacitus sub finem libri 2. ostendit his verbis. *Cum conseretur* (decerneretur Germanico mortuo) *clypeus auro & magnitudine insignis inter auctores eloquentiæ, adseruit Tiberjus solitum paremq; cateris dicaturum*, &c.

c Quasi glypeorum, ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quòd imaginibus cælati ac sculpti essent.

d Id est, pugnando. Inde fit clypeare, armare, & tanquam clypeo tegere, vt & galeare. Pacuuius in Hermione apud Nonium.

Currum liquit, chlamyde astu contorta clypeat brachium.

Seruius putat ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, quòd tegerent & cęlarent corpus, clypeos dictos.

c μονόγραμμον alij vocant, ab vnica & eadem semper linearum specie, quo modo Epicurus libr. 2. de nat. deor. monogrammos deos vocat, eosdem semper, qui nec ira mutentur, nec lætitia: quamuis tenues & decolores apud Luciliũ Nonius exponat hoc versu -*vix viuo homini ac monogrammo.*

f Strabo lib. 8. In Alphæoniæ Dianæ templo Cleanthis & Aregontis picturæ visuntur, hominum Corinthiorum. Alterius quidem Troiæ excidium, & Mineruę ortus; alterius, Dianę in cunis deportatio, opera plurimùm laudata.

g In templo Iunonis sospite, quam illic colebant capite caprina pelle tecto. qualis eius imago signata est in quodam Romano denario

denario, additis his literis. I.S.M.R. id est, Iuno, Sospita, vel, vt est apud Festum, Sispita, Magna Regina. Eius præterea simulacrum hastatum & scutatum cum repandis calceis fuisse tradit Cicero lib. de nat. deor. Vrsinus 258.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

APud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princepsq; eius cognominis ipse ædem [a] Salutis pinxit anno vrbis conditæ CCCCL. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, ęde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poëtę pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenę. Posteà non est [1] spectata honestis manibus nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostrę ætatis velit referre, hodieq; pulchris eius operibus Veronę extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in lõga senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouincię Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Q. Pedij Consularis triumphalisq;, à Cęsare Dictatore [b] cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum cẽsuit, idque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. [c] Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia [2] deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulamq; victorię suę Asiaticæ in Capitolio posuit. Idq; ęgrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Æmiliani subijt L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius [3] expugnationesq; depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo [4] spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitijs Consulatum adeptus est. Habuit & scena [d] ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, qui cognomen Achaici victoria dedit. [5] Nanque cùm in præda [6] vendenda rex Attalus VI. M. sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatúsq; aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam [7] primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim [e] ille Crassi oratoris lepos agentis [f] sub Veteribus, cùm [8] testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum [9] inficetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua [10] Teutonorum legatus, interrogatus, quanti eum existimaret, respondit, sibi donari nolle talem [11] viuum verumq;. Sed præcipuam autoritatem fecit publicè tabulis Cæsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ędem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm delicijs. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signisq; publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarũ exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. [12] XII. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in [13] foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam

1 tractata. Vet.
2 vicerat. M.
3 oppugnationemq; depictam. M.
4 spectante. M.
5 Nam cùm. M.
6 vendenda res distraxisset, & rex Attalus VI. millib. librarum emisset. Vet. centum talentis, lib. 7. cap. 38.
7 primùm. M.
8 reus comp. inst. diceretque, Crasse. M.
9 infacetissimè. M.
10 Teutonu. Vet.
11 virum viuum. M.
12 XIII. Chiffl. & M.
13 fori sui celeberrima parte. Vet.

ctoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impresit pariti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstāte cum baculo sene, cuius supra caput [14] tabula bigę dependet. Nicias scripsit se [15] inusisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberē filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin [16] Glauciōnē filiumque eius [g] Aristippū, Senatus populusque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

14 tabulam bigæ dependentem. Nicias. M. in tabula biga. Vet.
15 inussisse, alieno vsus verbo. M.
16 Glauconem. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quam C. Iunius Bubulcus dedicauerat.
b Ex quadrante. Sueton. in Iulio.
c Anno vrbis 490. M. Valerius Maximus, & M. Otacilius Crassus consules creati aduersus Hieronem, & Pœnos missi, fœliciter res gesserunt, multis oppidis mediterraneis aut receptis, aut expugnatis. In ea expeditione Messana capta, Valeri⁹ Messala cognominatus est. Macrobius lib. 1. Saturnal.
d Elephantos primum ijs ludis pugnasse Fenestella tradidit ca. 7. lib. 8. Meminit & scenæ huius pictæ Valer. Max. cap. 5. lib. 2.
e Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianus tamen cap. 4. lib. 6. à Caio Iulio id factum narrat. Illum enim obstrepenti Heluio, ac sæpius instanti qualem se tandem ostensurus esset, digito monstrasse imaginem Galli pictam in scuto Mariano Cimbrico, cui tūc Heluius simillimus visus est.
f Sub veteribus fori tabulatis, porticibus, ambulationibus, agētis iure, & productos testes interrogantis. Partē fori eā aiunt fuisse, in qua qui pecuniam fœnori dabant, accipiebantve, consistebant & versabantur. Tabernas veteres legimus apud Plautum, in quibus mensarij, siue mensularij, siue collybistę, siue argentarij, argentariam permutationem, negotiaq; maiora exercebant. Eę fuerunt in vico Thusco vicinæ templi Vortumni, casæ Romuli, ædibus Ciceronis. Quidam exponunt, sub veteribus, rostris: nam & vetera fuerunt, & noua.
g Quidam Cyreneum philosophum hunc esse putant, quē regium canē vocauit Diogenes, & de quo Horatius, *Omnis Aristippū decuit color.* Quod si ita sit, multa de eo Laërti⁹, multa Victorius cap. 18. lib. 8.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturę vocauerint, qui deinde, & quę, & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis [1] prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen [a] atque vmbras, [2] differentia colorum [3] alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splēdor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerūt [b] tonon: [4] commissuras verò colorum & transitus, [5] armogen.

1 prius est. Vet.
2 differentia, in M. d.
3 ignauia se excitāte. M.
4 commixturas. Vet.
5 harmogen.

ANNOTATIONES.

a Pictorum hæc vocabula: opacitas quæ atro colore efficitur, vmbra: claritas, quæ candido colore præstatur, lumen. Illumināt pictores, cùm argumento quod depingunt addunt lumen, vt clarior pictura eluceat, & emineat. Cicero in Bruto, *Eaq; nō tā in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententiis.* Turnebus cap. 12. lib. 26.
b Luminis intentionem, & splendidiorem fulgorem.

De coloribus natiuis & factitijs. CAP. VI.

SVnt autē colores austeri aut floridi. Vtrumque natura, aut mistura euenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum [a] purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parętonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primumque quos in metallis diximus. [b] Prętereà è [1] vilioribus ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandyx, [2] Scyricum, atramentum. [c] Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomē à Sinope vrbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in [d] Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. [3] Hacque vsi sunt veteres ad splendorē. Species sinopidis tres, rubra, & minùs rubens, & inter has media. Pretium [4] optimæ in libras x i i i. [e] denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni asses: [5] cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretiū eius quæ [f] pressior [6] vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrisque & [7] malagmatis siue sicca

1 vilioribus, ochra vsta, rubrica: cerussa, sandyx, scyricū: sandaracha: atramētum. Vet.
2 Siricum. M.
3 Hac vsi. M.
4 optimæ ₰. xii. Mansfer. Vide Ann.
5 cicerculam. Vet.
6 vocatur. Ea est. Vet.
7 pastillis. &c. siue liquida, dilutu facil is. Vet. ex Diosc.

ſicca compoſitione eius, ſiue liquida facilis, contra hulcera in [8] humore ſita, veluti oris, ſedis. Aluum ſiſtit infuſa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, è vino maximè. Rubricę genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ [9] dabant, minio proximam. Hæc eſt multùm antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur. Nec niſi [g] ſignata venundabatur: vnde & ſphragidem appellauere. Hac minium ſublinũt adulterantq́;. In medicina pręclara res habetur. Epiphoras enim oculorũ mitigat & dolores circunlita. Ægilopas [10] manare prohibet. Sanguinem reijcientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra [11] lienum renumq́; vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorumque, omnib. ideò antidotis familiaris. Ex reliquis rubricę generibus, fabris vtiliſſima Ægyptia & Africana, quoniam maximè ſorbentur. Picturis autem [12] aptè naſcitur & in ferrarijs metallis. [h] Ex ea fit ochra, exuſta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arſit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica ſiccat, ideoq́; & emplaſtris conuenit, igni etiã ſacro. Sinopidis Ponticæ [13] ſelibra, ſilis lucidi libris x. & melini [i] Græcienſis duabus miſtis tritiſq́; vnà per dies x i i. [14] leucophorum fit, hoc eſt, glutinum auri, cùm inducitur ligno. [k] Parętonion nomen loci habet ex Ægypto: ſpumam maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo: & ideò conchę minutæ inueniuntur [15] in eo. Fit & in Creta inſula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta cõſpiſſataq́;. Pretium optimo in pondo [16] ſex x. E candidis coloribus pinguiſſimum, & tectorijs tenaciſſimum propter læuorem. [17] Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſula. In Samo quoque naſcitur: ſed eo non vtuntur pictores propter nimiam [l] pinguitudinem. Accubantes [18] effodiunt ibi inter ſaxa venas ſcrutantes. In medicina [m] eundem vſum habet, quem Eretria creta. Prætereà linguam [n] tactu ſiccat. Pilos detrahit [19] & mitigat. Pretium in libras ſeſtertij ſinguli. Eſt & colos tertius è candidis ceruſſæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. [20] Fuit & terra per ſe in [o] Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vſta [p] caſu reperta incẽdio Piræei, [21] ceruſſa in orcis cremata. Hac primus vſus eſt Nicias ſuprà dictus. Optima nunc Aſiatica habetur, quę & purpurea appellatur. Pretiũ eius in libras [22] æris quinque. Fit & Romæ cremato ſile marmoroſo & [23] reſtincto aceto. Sine vſta non fiunt vmbræ. Eretria terræ ſuæ habet nomen. Hac Nicomachus & [24] Paraſius vſi. Refrigerat emollitque. Explet vulnera, ſi coquatur, [25] ad ſiccanda præcipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad depræhendenda [q] [26] pura. Subeſſe enim ea [27] intelligitur, ſi ex aqua illita non areſcat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in inſula Rubri maris Topazo naſci: ſed inde non peruehuntur ad nos. [r] Sandaracha quomodo fieret, diximus. [s] Fit & adulterina ex ceruſſa in fornace cocta. Colos eſſe debet flammeus. Pretium in libras aſſes quini. Hæc ſi torreatur, æqua parte rubrica admiſta ſandycem facit. [t] Quanquam animaduerto Virgilium exiſtimaſſe herbam id eſſe, illo verſu,

Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod ſandarachæ. Nec ſunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios eſt & Syricum, quo minium ſublini diximus. Fit autem ſinopide & ſandyce miſtis. [u] Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam [28] eſt & terra geminæ originis. [x] Aut enim ſalſuginis modo emanat, aut terra ipſa ſulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti ſunt pictores, qui è ſepulcris [y] carbones [29] infectos effoderent. [30] Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim [31] & fuligine pluribus modis, reſina vel pice exuſtis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatiſſimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearumq́; fuligine, quo ad volumina ſcribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem ſiccatam excoquant: affirmantque, ſi ex bono vino fæx fuerit, Indici ſpeciem id atramentum [32] prębere. Polygnotus & Mycon celeberrimi [33] pictores Athe-

8 humore obſita. Alij.
9 dabãt Minio proxima hæc.
10 manêre. M.
11 lienem. M.
12 apta naſcitur in. M.
13 ſex libris. M.
14 chryſophorũ. Vet.
15 cum eo. M.
16 c x i. deñ. M. x v i. talentis. Budæus lib. 3. de Aſſe.
17 Melium. Dioſc.
18 effodiunt intra ſaxa. M.
19 & lęuigat. Vet. extenuat. Dioſc.
20 Fit & è terra. M.
21 è ceruſſa cremata. M.
22 x v i. denarij. Vet. & M.
23 perfuſo aceto. Sine iſta non. M.
24 Parrhaſius. Vet.
25 ad ſiccanda vtilis: præcipua & capitis. M.
26 obſcura. Dal.
27 intelligunt. M.
28 eſt & geminę orig. Aut en. ſal. mo. ẽ. aut fit è terra ipſa, quæ ſulphurei. Vet.
29 infectos. Vet.
30 Sed, in M. d.
31 ex. Vet.
32 præbere tryginon appellant. Vet.
33 picturâ Athenis, è vinacea fece. M.

Athenis, è vinaceis fecere, 34 tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhæreſcit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combuſto, tritiſq; in mortario carbonibus. z Mira in hoc ſepiarum natura: ſed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admiſto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægrè eluitur. 35 E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes eſt 36 purpuriſſum è creta argẽtaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitq; eum colorem celerius lanis. Præcipuum eſt primũ, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximũ egeſto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum eſt, leuatur bonitas pro numero dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potiùs laudatur, quàm Tyrium aut Gętulicum, vel Laconicum vnde pretioſiſſimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod A hyſgino maximè inficitur, rubiamq; cogitur ſorbere. Viliſſimum 37 à Canuſio. Pretium huic 38 à ſingultus denarijs in libras ad triginta. Pingentes ſandyce ſublita mox ouo inducentes purpuriſſum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malunt, B cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. C Ex India venit, harundinum 39 ſpumæ adhæreſcente limo, cùm 40 teritur, nigrum: at in diluendo miſturam purpurę cęruleique mirabilem reddit. Alterum genus eius eſt in purpurarijs officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, verò 41 Indico ſtercora columbina, aut cretam Selinuſiam, vel 42 D annulariam 43 vltro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſyncerum eſt, flammam excellentis purpurę: & dum fumat, odorem maris 44 olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico denarii 45 viginti in libras. In medicina Indicum E rigores & impetus ſedat, 46 ſiccatque hulcera. F Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollę modo infectus. Optimumque eſt, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos 47 vtilitas redijt. Diſtat à cæruleo candore modico, qui teneriorem 48 hunc efficit colorem. Vſum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximeque in palpebris. Sunt etiamnum 49 nouitij duo colores 50 è viliſſimis, viride quod Appianum vocatur, & 51 quod chryſocollam 52 luteam mentitur, ceu parùm multa ſint mendacia eius. G Fit 53 & ex creta viridi æſtimatum ſeſtertijs in 54 libras. Anulare quod vocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipſum ex creta admiſtis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

34 Hęc duo verba in Vet. hic non legũtur, ſed paulò antè, poſt, præbere.
55 E reliquis col. M.
36 purpuriſſum. Creta argẽtaria cũ purp. M.
57 in. M.
38 in ſingulas libras ad denarios triginta. Vet.
39 ſpuma. Alij.
40 ſecernitur. M.
41 Indico tingunt ſtercora. Chiffl.
42 aluminariam. M.
43 vitro. Vet. Lego, vero.
44 ſubit. M. fortaſſis, ſubijcit.
45 triginta. M.
46 ſiccat oris hulcera. M.
47 vilitate.
48 huius.
49 noui. M.
50 & viliſſimi. M.
51 quod, in Vet. d.
52 lotam. M.
53 &, in Vet. d.
54 libras, & quod Anulare vocant, candidum, quo. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vt Indicũ ſpuma eſt innatans cortinis in quibus glaſtum coquitur pannis tingendis, ſic purpuriſſum ſpuma eſt collecta efferueſcente purpura, cùm ex ea tinctura conficitur. Loco purpuriſſi pictores nunc vtuntur lacca mixta cum cæruleo.

b Legendum, Prętereà è vilioribus ochra vſta, rubrica: ceruſſa, ſandyx, ſcyricum: ſandaracha: atramentum. Ochra quidem natiua prorſus eſt, quod apertè Victorius teſtatur: verùm ex ea fit rubricæ genus, vt ex ceruſſa ſandix & ſyricum.

c Rubricam ſinopicam μίλτον σινωπικὴν vocat Dioſco. & Theophr. lib. περὶ λίθων.

d Vnde purgata ſinopem defertur. Dioſc.

e Vocem hanc ſuperuacuam puto, additam à quodam qui ſibi notam x. interpretaretur.

f Coloris adſtricti & obſcuri magis.

g Effigie capræ, Dioſcor. imagine Dianæ, Galen. Quoniam rubra effoderetur, Dioſcorides ho[illegible]num ſermonibus credidit hircinum ſanguinem admiſceri.

h Fit & rubrica ex ochra exuſta in ollis nouis &c. Sic lego aſſentiente Philandro comment. in cap. 7. lib. 7. Vitru. Nam rubrica fit ex ochra vſta teſtibus Dioſcoride cap. 112. libr. 5. & Theophr. περὶ λίθων.

i Græcienſe pro Græco vſurpauit etiam Gellius cap. 10. lib. 19. vt & Græcanicum cap. 9. lib. 34.

k Oppido Alexandriæ vicino, quod & Ammoniam dixerunt. Vide quod adnotatum eſt cap. 5. lib. 33. Pharidem terram videtur appellare Theophraſtus libro de lapidibus.

l Denſitatem, læuitatem. Theoph. lib. de lapid.

m Sanguinis ſiſtendi.

n A luminoſo guſtu. Dioſcor.

o Cretam viridem Theodotion Vitruuius appellat ca. & lib. 7. non ceruſſam.

p Idem ferè Theophr. lib. περὶ λίθων dę ochra in rubricam mutata incendio tabernæ.

q τὰ πῦα, ſuppurationes. Lego, obſcura: quæ non patent oculis: quæ in calua ſub cute latent oſſe vulnerato.

r Ad finem capitis vltimi libri ſuperioris. Sandaracha ea nõ fit, ſed in metallis aureis & argenteis gignitur.

ſ Sandycem Dioſcorides vocat, non ſandaracham: Ægineta & ſandycem & ſyricum.

t Iudicium Plinii doctis non placet. Quamuis enim pecoris Virgilius in eo verſu meminerit herbis veſcentis, non propterea tamen ſandycis color ad herbam referendus eſt; nec magis quàm muricis in carmine adiuncto,

Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.

Eſt ergo ſandyx coloris non herbæ nomen.

v Atramentum tribus modis pictores clariſſimi faciunt: primũ quidem ex fuligine olei nucum vſti: deinde ex ebore cremato: tertiò, quod eſt præſtantiſſimum, ex oſſibus Perſicorum vſtis.

x Melanteriam, quæ atramentum metallicum & natiuum est, duplicem significat: alteram raram, leuem, & mollē, lanugini aut salsugini similem teste Agricola lib. 4. de fossilibus: alteram glebosam, duram, & solidam, &, vt inquit Dioscor. terrenam. Eā, quę sulphurei coloris est, cæteris omnibus præfert Diosco. quoniam efflorescere super ea solet velut sulphureus quidam puluis, gustu misyos.

y Carbones cum cineribus vsti cadaueris in vrnam coniectos.

z Septentrionales populi nigro sepiæ, addito tantillo aluminis atramenti loco scribunt, nec incommodè.

A Hysginum nunc tinctura est è cocco prius, deinde è purpura Tyria, suprà lib. 9. cap. 41. nunc tinctura è rubia cocci loco, & purpura, vel purpuræ loco, hysgino, Vitruuius lib. 7. cap. 14. Est autē hysginum hoc arbuscula, quam cap. 18. lib. 16. vaccinium Plinius appellat, & cap. 26. lib. 21. falsò hyacinthum exponit, quia hyacinthum Græcorum, Latini quidam vaccinium interpretarentur. Vulgus Magaleb vocat. Ex huius arbusculæ nigro fructu succus exprimitur ad purpuream tincturam aptissimus. Virgilius scilicet ideò vaccinia nigra dixit, & interpres Nicandri φυτὸν ἀναι ξανθὸν τῷ χρώματι (nam tale lignum est) καὶ μέλαν (talis est fructus) πρὸς ἰοβαφῆν ἐπιτήδειον.

B Hodie pictores cœruleo sublinunt, deinde laccam inducūt.

C Indicum nihil aliud esse, quàm pigmentum confectum in Guzarate ex Indico glasto, Garcias ab Horto lib. 2. cap. 26. *Anil* Turcæ vocant, Indi *Gali*, plærique *Nil*. Dioscorides fabulosè, vt plæraque alia, inquit pigmentum hoc sponte nasci in arundinibus. Indicis, οἷον ἐκβρασμα, veluti spumosum ac ebulliens quoddam eiectamentum.

D Eam argentariam vocat posthac cap. 17. huius libri.

E Inflammationes & tumores rumpit: purgat & reprimit vlcera. Dioscor.

F Armenium Trallianus & secuti medici tam Græci, quàm Arabes obseruarunt, æquè valenter ac cœruleum, veratrumq; nigrum, melancholicum humorem vacuare.

G Eius cretæ viridis, quæ colore & viribus est multùm infra chrysocollam, Agric. lib. 2. de nat. fossil.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui [1]pinxerūt, & quando primùm gladiatorum [2]pugnæ propositæ sunt.

CAP. VII.

EX omnibus coloribus [1]cretulam amare, vdoq; illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur ijsdem [2]his coloribus ad eas picturas, quæ [a]inuruntur, alieno parietibus genere sed classibus familiari, iam verò & onerarijs nauibus: quoniam & pericula [3]expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuatq; pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulę eorū singulæ oppidorū vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes [4]migrantib. & India cōferente fluminum suorum [b]limum, & draconum & elephantorum [c]saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergò meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt suprà diximus, rerum non animi pretijs excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi c x x. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in [5]Lamianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm [6]daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, vt constat, gladiatorum ministrorumq; omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis [d]summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. [7]Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq; pictam in nemore Dianæ posuit.

1 pinxerint. M.
2 pugnæ & picturæ prop. M.
1 cretam amant. Vet.
2 his, in M. d.
3 pingimus. M.
4 intrantibus. Vet.
5 Mœcenatianis. M. Marianis. Vet.
6 daturus esset mun⁹. M.
7 Is mortuo auo suo. Vet.

ANNOTATIONES.

a Encaustice pingendi ratio fit aut ceris, aut coloribus, aut metallis igne liquescentibus: ceris, vt in nauium pictura, cum scalptæ varijs figuris tabulæ, cera diuersis etiam coloribus picta oblinebantur: coloribus, vt in figlinis, Italicis præcipuè, ac operibus, Opimiano vitro, quod *Email* vocant, depictis: metallis, vt in genere artificij quod *Damasquiner* apellant. Pertinent & ad encausticen imagines in ebore ferro candenti delineatę, postea carbone insperso nigrescentes.

b Indicum.

c Cinnabari.

d Generosa magnificentia, primarijs viris ac excellentibus digna cura, & liberalitas.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates CCCV.

CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est [1]talis executio. Itaque quosdam [2]vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatib. quæ & ipsa cōueniet attingi, siue extant, siue intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorū diligentia, tam multas post Olympiadas celebrando [3]pictores, quā statuarios autores: primumq; Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur,

1 ampla. M. amplior enarratio. Vet.
2 velut in. M.
3 tam pictores. Vet.

tradatur, [4] clypeumque Athenis ab eo pictum: prætereà in confesso sit, octogesima tertia fuisse [5] Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, [6] & in Ægide Mineruæ, quam fecerat [a] Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydię Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interijt Cãdaules: aut (vt quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, [7] manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si [8] recipi necesse est, simul [9] apparet multò vetustiora principia esse, eosque qui monochromata [10] pinxerint, (quorum ętas nõ traditur) aliquanto antè fuisse, [11] Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminamq; [12] discreuerit, Eumarum Atheniẽsem figuras omnes imitari ausum, quique inuenta eius [13] excoluerit, Cimonem Cleonęum. Hic [b] catagrapha inuẽnit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, [14] respicientes suspicientésve & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, pręterque in veste & rugas & sinus inuenit. [15] Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensiũ aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. [16] Adeò iam colorum vsus [17] percrebuerat, adeòq; ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, [18] Artaphernem.

4 Olympiumque Iouem. M.
5 Panænum. Pauſ.
6 in Elide. M.
7 manifestã adeò iam claritate artis, tãtùm nõ absolutæ Vet.
8 recipitur, necesse est appareat multo vetustiore principio M.
9 appareat. Vet.
10 pinxerunt. M.
11 Hygięmonem. M.
12 discreuit, Eumarũ etiam Athen. M.
13 excoluit. Vet.
14 retro aspicientes. Vet.
15 Panænus. Pausan.
16 Adeò iam ars perfecta &c. M. quę interiacent, desiderãtur.
17 increbuerat. CH.
18 & Artaph. Vet.

ANNOTATIONES.

a Eius meminit Pausanias lib. 5. Mensam ille fecit apud Eleos, super qua victoribus coronæ deponuntur.
b Linum κατάγραφον Catullo in passere, variè depictum. Athenæo lib. 2. τῶν βοσκάδων καλυμμένων, ὁ μὲν ἄῤῥην κατάγραφ@. Turn. cap. 22. lib. 25.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. CAP. IX.

QVinimò certamen picturę etiã florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo [a] Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore nõ dubio. Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut [b] Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ędem pinxit: hic & Athenis [c] porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem eius [1] Mycon mercede pingeret: vnde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græcię concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere [d] Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater [2] Parasij & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: [3] omnes iam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit [e] Apollodorus Atheniensis [4] nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: [f] neque ante eum tabula vllius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentemque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus [5] suprà dictus versus fecit, artem ipsis

1 Micon. Pausan.
2 Parrhasij. Vet. M. & Pauſ.
3 omnes hi ill. M.
4 nonagesimaquarta. CH.
5 supra dictus. in M. d.

ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisiuit, vt in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostẽtarit. Posteà donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam [7] Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxisse [g] mores videtur: & athletam. Adeoq; sibi in illo placuit, vt versum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus [8] est Iupiter eius in throno, adstantibus Dijs: & [h] Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. [9] Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus [i] articulisque: alioquin tantus diligentia, vt [k] Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinq; elegerit, vt quod in quaque laudatissimũ esset, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Æquales eius & æmuli fuere [l] Timanthes, [m] Androcydes, Eupompus, Parasius. 10

[6] insertum nom. su. ostentaret. M. & Vet.
[7] Crotoniatis. Cicer. de Inu. 2.
[8] est & Iup. M.
[9] Deprehenditur tamẽ ceu grandior. CH. Lego, Reprehenditur &c.

ANNOTATIONES.

a Ludis Apollinaribus, celebrari solitis in Pythonis serpentis memoriam, quem adhuc puer Apollo sagittis suis occidit. Strabo lib. 9.

b Polygnotus, quod apud Plutarchum in Cimone scripsit Melanthius poëta,

> αὐτοῦ ταῖς δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε
> κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων.

Id est, Deorum templa forumq; Athenis ornauit sumptu suo heroum imaginibus. Idem in varia porticu dum Troadas pingeret, Elpinices vxoris, ac sororis Cimonis, parùm pudicæ, cum qua stupri commercium habuerat, faciem pro Laodicea expressit.

c Porticus ea priùs vocata fuit πεισιανάκτιος: deinde ποικίλη, cũ eam suis picturis ornasset Polygnotus, qui in ea Marathoniam pugnam aduersus Persas & Medos feliciter cõmissam duce Miltiade repræsentauit. In ea porticu Zeno docuit: inde Stoici philosophi dicti. Eam porticum à Chrysippo fulciri vulgò aiebant. Pers. Satyr. 3. *Quæq; docet sapiens bracchatis illita Medis Porticus.*

d Athenæus pag. 264. versu 16. lib. 10. scribit Alcibiadem tabulas duas pictas ab Aglaophonte in publico posuisse. In altera Pythias & Olympias ipsum coronabant: in altera super Nemeæ sedentis genibus Alcibiades fuit pulchriore facie, quàm vel mulierem deceret.

e σκιαγραφίᾳ, quam & σκηνογραφίαν quidam vocãt, is excelluit, pileum rectum gestare solitus, tanquam picturam primus in libertatem asseruisset. De illius operibus iactatum est, μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται. Pictores, cùm σκιαγραφίᾳ, id est, vmbris lineisque tantùm constante pictura quicquam designant, σκιαγραφεῖν etiam dicunt. Rhodig. cap. 6. lib. 11.

f Mirum hoc, cùm opera Phidiæ suprà tanti fecerit. 20

g Picturas illas ἠθικὰς appellant. Rhodig. cap. 24. lib. 29. in quibus excelluit Aristides Thebanus cap. proximo sequenti.

h Plautus in Amphitr.

> *Deuolant angues iubati deorsum in impluuium duo*
> *Maxumi: continuò extollunt ambo capita.*

Et paulo pòst,

> *Postquàm conspexit angues ille alter puer,*
> *Citus è cunis exilit, facit rectà in angues impetum:*
> *Alterum altera eos manu prehendit perniciter.*

i Id quoque reprehensum est in Euphranore Isthmio infrà ca. 11. huius libri.

k Crotoniatis, Cicero lib. 2. de Inuent.

l De hoc mox proximo capite.

m Androcydes pinxit Thebanorum victoriam duce Charone equestri prælio ad Platæas. Plut. in Pelopida. Inter omnia eius opera maximè laudatos fuisse pisces, quos circa Scyllã pinxit, auctor est idem lib. 4. Sympos. Quæst. 2. pinxisse verò tam ingeniosè, quòd esu piscium maximè delectaretur. 30

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura.

CAP. X.

DEscendisse hic in certamen cum [a] Zeuxide traditur. Et cùm ille detulisset vuas pictas tanto successu, vt in scenam aues aduolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata, vt Zeuxis, alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse [1] volucres fefellisset, [2] Parasius autem se artificem. Fertur & posteà Zeuxis pinxisse puerum vuas ferentem, ad quas cùm [3] aduolassent aues, eadem ingenuitate processit [b] iratus operi, & dixit: vuas meliùs pinxi, quàm puerũ: nam si & [4] hoc consummassem, [5] aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cùm inde Musas Fuluius Nobilior Romã transferret. Zeuxidis manu Romæ [c] Helena est in Philippi porticib. & in Concordiæ delubro Marsyas religatus. [6] Parasius Ephesi natus, & ipse multa cõstituit. Primus symmetriã picturę dedit, primus [d] argutias vultus, elegantiam capilli, venustatẽ oris, confessione artificum in lineis extremis palmã adeptus. Hęc est in pictura summa [7] subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. [e] Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia [8] post se: ostendatq; etiam quæ occultat. Hanç ei gloriam 40 50

[1] aues. M.
[2] Parrhasius. Pausan.
[3] aduolassent auis. CH.
[4] hunc. M.
[5] auis timere debuerat. CH.
[6] Parrhasius. Pausan.
[7] sublimitas. M.
[8] posse. Vet.

riam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere, [9] prædicantes quoque, non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur sibi comparatus in medijs corporibus exprimendis. Pinxit & [10] Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat nanque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, [11] fugacemq;, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & [12] Thesea, qui Romæ in Capitolio fuit: & [f] Nauarchum thoracatum. Et in vna tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc [13] ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps: [14] atque vt autor est Decius Eculeo, lx. sestertijs æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantemque in manibus eius: & [g] Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas & ætatis simplicitas: item sacerdotem, adstante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ, [15] [h] Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt sudare videatur: alter arma deponens, vt anhelare [16] sentiatur. Laudantur & Æneas Castorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nanque [17] & cognomina vsurpauit, [i] Abrodiætum se appellando, [k] alijsque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, [18] qui est Lyndi, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragijs superatus à Timanthe Sami in Aiace armorumq; iudicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus esset. Pinxit [19] & minoribus tabellis libidines, eo genere [20] petulantis ioci se reficiens. [21] Nam Timanthi vel plurimùm affuit ingenij. [l] Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cùm mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, [m] patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxta Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in [22] omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quàm [23] pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, [24] artem ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit [n] Aristidem præclarum artificem, Eupõpus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc [o] qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est [p] cognatio, & prælium [q] ad Phliuntem, & [r] victoria Atheniensium: item [s] Vlixes in rate. Ipse [25] Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè [26] Arithmetice & Geometrice, sine quib. negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris [27] talento annis decem: quam mercedem & Apelles & [28] Melanthius ei dedère. Et huius autoritate [29] effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, vt pueri [30] ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, recipereturq; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuò interdicto ne seruitia docerētur. Ideò neq; in hac, neque in toreutice, vllius qui seruierit opera celebrantur. Clari etiã c v i j. Olympiade extitere Echion [31] & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, itẽ Tragœdia & Comœdia. Semiramis [t] ex ancilla adipiscens regnũ, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verũ omnes priùs genitos futurosq; posteà superauit

9 pręd. non hoc solũ, sed confitentes quoque alia multa. Graphidis. M.
10 τὸν δῆμον.
11 fœlicemque. M.
12 Rheam, quæ. M.
13 bis & ter. M.
14 atque ab autore duplo, lx. sest. M.
15 Hoplitæ. Turn.
16 perspiciatur. Vet.
17 & noua cogn. Vet.
18 quem Lyndi fecerat, talem. M.
19 & in min. & c. M.
20 petulantibus iocis. M.
21 Iam Timanthis vel plur. affulsit ingeniũ. M.
22 vnius eius. M.
23 pingatur. Vet.
24 arte ipsa complexus vires. M.
25 maledici oris. M.
26 Arithmeticæ & Geometricæ. CH.
27 annuis talentis de cẽ. Budeæ[9] ex Vet. talento. Plut. in Arato. vt hic. x l. M. quod absurdũ, nec credibile.
28 Melãthus. Ex Plu. ibid.
29 factum est. M.
30 ingenui omnia antigrapha. M.
31 ac. M.

rauit [32] [u] Apelles, eousq; Olympiade c x i i. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte venustas, fuit, cùm eâdem ętate maximi pictores essent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse ijs vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed [33] hac soli sibi neminem [34] parem. Et aliam gloriam vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se pręstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sępe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm artis. Nã cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quãtò quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantùm sibi cogniti, continuò officinam [35] petiit. Aberat ipse, sed tabulã magnæ amplitudinis in machina aptatam picturę, anus vna custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauitq;, [36] à quo quęsitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: nõ enim cadere in alium tam absolutũ opus. [37] Ipsumq; alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, pręcepisseq; abeuntem, si redisset ille, ostenderet, [38] adijceretque hunc esse quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens ampliùs [39] subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuitq;, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum [40] præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cęsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud cõtinentẽ, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omniq; opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in [41] pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicẽ, quàm se pręferens. Feruntq; à sutore reprehensum, [42] quod in crepidis vna intus pauciores fecisset [x] ansas, eodẽ postero die [43] superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium [44] venit. Fuit [45] enim & comitas illi, propter quam gratior Alexãdro Magno erat, frequenter in officinam ventitãti: [46] nam vt diximus, ab alio pingi se [47] vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa disserenti silentium comiter suadebat, [y] rideri eũ dicens à pueris qui colores tererent. [48] Tantùm erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo prębuit exemplo. Nanque cùm dilectam sibi ex pallacis suis pręcipuè nomine [49] [z] Campaspẽ nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset, eumq; [50] tum pari [A] captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto, quàm victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantùm suum, sed etiam affectum donauit [51] artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset. Sunt qui Venerem [52] [B] Anadyomenen illo pictã exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationẽ primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, vt [53] plerunque domestica: percontantiq; quãti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talẽtis poposcit: famamq; dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem, nec nisi augentibus pretium, cessit. [54] Imagines adeò similitudinis

32 Apelles Cous, eousque. M.
33 hoc solo. M. hac sola. Vet.
34 parẽ. Idẽ & aliam. Vet.
35 petit. M.
36 ad quid eum quęreret. Ob hoc. M.
37 Ipsumq; tunc alio. M.
38 & quis esset inquireret: atq; ita euenit. Reuertit enim. M.
39 subtilitatis. M.
40 præcipuè. M.
41 propatulo. M.
42 quòd in crepidarum vna. Vet.
43 super vocem & emendationem. M.
44 abijt. M. & CH.
45 etiam. Vet.
46 vnde. M.
47 vetuit inueterato edicto. M. leg. honorato.
48 Tantùm auctoritatis & iuris erat ei in regem. M.
49 Pancastam. Aelianus.
50 dum paret. M.
51 artifici, dilectę nec respectu. M.
52 Dioneam. M.
53 plurimùm. M.
54 Imaginem. CH.

nis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexãdri cum Ptolemæo, quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio [55] inuitatus, ad regis cœnam venit: [56] indignantiq; Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto [57] carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit[C] & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: [58] obliquam nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostẽdit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quę Anadyomene vocatur, versibus Gręcis tali opere, dum laudatur, victo, [60] sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit [61] reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamq; pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat [62] aliam Venerem [D] Cois, superaturus etiam suam illam [63] priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad pręscripta lineamenta inuentus est. [E] Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianę viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia [64] ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero. Pinxit & [65] [F] Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius [G] Abronem Samij, & [H] Menandrũ regem Cariæ Rhodij. Item [I] Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum. Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item [K] belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtrasque tabulas Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in vtrisq; excisa facie Alexãdri Diui Augusti [66] imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculẽ auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostẽdat veriùs pictura, quàm promittat. Pinxit [67] & heroa nudum: eaque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, [68] siue fuit, pictus in certamine: [69] quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantũ[L] equo adhinniuere: idq; posteà [70] semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & [M] Neoptolemum [71] ex equo aduersus Persas, [N] Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam [O] sacrificantium virginum choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraque: Bronten, Astrapen, [72] Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cęteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretq; à puluere & sordibus, [73] ad manum intuenti demum appareret. Sed & [74] tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occultè daret. Æqualis eius fuit Aristides Thebanus. Is omium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulò in coloribus. [75] Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mãmam adrepens infans: intelligiturq; sentire mater, & timere [76] ne emortuo lacte sanguinem

55 non inuit. M.
56 indignanteque Ptol. & voc. suos ostendente. M.
57 carbone è foculo extincto. M.
58 obliquum. M.
59 versibus aliquot Græcis collaudato & opere & pictore. Huius inf. &c. Vet.
60 Sed per tot lustra inferiorem. M.
61 inueniri Vet.
62 & aliam. M.
63 superiorem. M.
64 ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero. Vet. Parisi. e. q. c. cõstare. Tabulę pretiũ accepit aureos mensura, non numero. M.
65 Megabyzo sacerdoti. Vet.
66 imagines videre. M.
67 & Hero & Leãdrũ, ad quam picturã natura eũ. M Lego, Leandrum, qua pictura naturam is.
68 sicut fuit. Vet.
69 quo iudicio. Vet.
70 semper vnius experimentum artis illud ostentatur. CH.
71 ex equo pugnantẽ aduersus. Vet.
72 Ceraunophiten. M.
73 admotum. Vet.
74 cum. M.
75 Vnus picturã oppido &c. adrepẽtem fecit infantem. M.
76 ne mortuæ sanguinem. M.

guinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus trãstulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, cētum homines ea tabula complexus, pactusque in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenē propter fratris amorem morientem. Item [77] Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in ęde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulę gratia interijt pictoris inscitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in ęde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatũ. Qua in arte tantùm [78] valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul, vt dictum est, & Protogenes floruit. Patria ei [P] Caunus, gentis Rhodijs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, & ideò minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse vsque ad annum quinquagesimum argumentum esse, quòd cùm Athenis celeberrimo loco Mineruæ [79] delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem [Q] Paralum & [80] [R] Hemionida, quam quidam [81] Nausicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in ijs, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initijs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius [S] Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus [82] nimia dulcedine obstrueret. Huic picturę quater colorē induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, vt decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mirè factus, vt quem pariter casus & ars [83] pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem [84] ars ipsa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longiùs à veritate discedere, spumáque illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum esse, nō verisimile vellet: absterserat sępius mutaueratq; penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremò iratus arti, [85] quòd intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura [86] optabat: fecitq; in pictura fortuna naturam. [87] Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cùm pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita [88] Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, [89] ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturę fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrij castris. Neq; interpellatus prælijs inchoata opera [90] intermisit omnino, [T] sed accitus à rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cũ Rhodijs bellum esse, nō cũ artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quòd posset manus seruare, quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, vltro ad eum venit hostis: relictisq; victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. [91] Sequiturque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon vocant, [92] ne quid desit tē poris eius securitati, tibias tenēs. Fecit & [V] Cydippen, [93] [X] Tlepolemō, Philiscum Tragœdiarum scriptorem meditātem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris [Y] Aristotelis Philosophi: [94] qui etiam suadebat vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. [95] Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouissimè pinxit Alexandrum, ac [Z] Pana. Fecit & signa ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim Dijs dedit in singulos mnas trecenas: idemq; Theomnesto in singulos heroas mnas cētenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuētutis. Et in eodem Capitolio alia, quam

Plancus

77 Liberum, & Autonoën, spect. M.
78 valuit ita, vt. CH.
79 delubri. M.
80 Hermionida. Vet. Hammonida. M. Hãmoniadem. M. aliud.
81 Naxiam. Vet. Naxicam. Alij Vet.
82 nimia cibi dulc. Vet.
83 pinxerint. M.
84 ars ipsa, nec alia inueniri poterat, & videbatur longius à veritate discedere spuma illa, pingique, nō ex ore nasci. Vet.
85 quò interliniretur. Vet.
86 optauerat. Vet.
87 Hoc eius exemplo. M.
88 Protogeni monstrauit fortuna. Vet.
89 vt maneret tabula. M.
90 dimisit. M.
91 Spectatur tabula eius temp. hac. Vet.
92 & ne. Vet
93 Triptolemum. M.
94 qui ei etiam. Vet.
95 In pictura, animi voluptas, & quædam artis delectatio, eum potiùs tulere. M. Leg. titillauère.

Plancus Imperator posuerat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit [aa] pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque [96] conduxisse pingendum ab [bb] Aristrato Sicyoniorũ tyranno, quod is faciebat Telesti poëtæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso: paucísque diebus absoluisse [97] celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem filium, [98] & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & [cc] lasciuiam, in qua [99] tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ vias & compendiarias inuênit. [100] Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multùm à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quẽ de hac arte [101] scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros, & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nãque subtexi par est [102] minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis [103] postferendus: proposito nescio an destruxerit se, quoniam humilia quidem secutus, [104] humilitatis tamẽ summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinasq; pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in ijs consummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia [105] operiebat Serapionis tabula sub Veterib. Hic scenas optimè pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contrà Dionysius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item [106] Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & [dd] Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui sunt in [ee] schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytũ tauro emisso expauescẽtem: in Põpeia [107] verò Cadmum & Europen. [108] Idem [109] iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ [110] grylli vocantur. Ipse in Ægypto natus didicit à Ctesidemo. Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatũ ibi & carmine, quod est in ipsa [111] pictura his versibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis [112] supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

[113] Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando [114] & Ludio Diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, villas, & [115] porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis [116] optarat, varias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terraq; villas adeuntium asellis aut vehiculis. [117] Iam piscantes aucupantésque, aut venantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in eius exemplaribus [118] nobiles palustri accessu villę: succollantium specie mulieres labentes trepidæq; feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, [119] facetissimi sales. Idémque subdialibus maritimas vrbes pingere instituit, [120] blandissimo aspectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior apparet [121] antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantùm, [122] nec domos vno in loco mansuras, quæ ex incendijs rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. [123] Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos [124] pingere. Omnis eorum ars vrbibus excubabat: pictorq; res cõmunis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ [125] celeber, paulò ante Diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius fœminæ amore

96 conductum eum ab Aristr. Sicy. tyrãno, ad pingẽdũ quod is &c. M.
97 celeritate mira. M.
98 & ex Pylosenem Demetrium. M.
99 tres conuiuæ comessantur. M.
100 Annumeratus his &c. cõcinnus. Fuit autem vt. M. concinnus fuit, ita vt. Vet.
101 scripsit. Aristidis Thebani, qui huius fuit ætatis discipuli. Vet.
102 minores pictores. Vet. in minori pictura celebres penicillo. Alij vet.
103 postferendus. Is proposito nescio an deiecerit se. Vet. Lego, detraxerit.
104 humilitate. M.
105 operiebãt Serap. tabulæ. Vet.
106 Golaces. Vet.
107 reum. M.
108 Idemque. Vet.
109 iocosus Aegellũ nomine rid. M.
110 Aegelli. M.
111 scriptura. M.
112 supremi. M.
113 Eaque sunt. M.
114 & sua gloria Ludio, qui Diui Aug. ęt. primus. Vet.
115 portus. M.
116 optaret. M.
117 Item. Vet.
118 nob. pal. acc. villæ, & qui succollantium specie labantes, mulieres trepidas ferũt. Vet. nobiles tympanistriæ: ancillæ succollatis spõsione mulieribus labãtes, quæ crepidis feruntur. M.
119 & facet. sales. Vet. facet. salis. M.
120 blando. M.
121 antiquitatis prudentia. M.
122 nec domus vna visura quæ ex. M.
123 Nulla Apellis in tect. M.
124 tingere. M.
125 celebris. M.

more flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idemque floridus, humilis rei pictor [126] Amulius. Huius erat Minerua, spectantem [127] aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd semper togatus, quã quam in [ff] machinis [gg] Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideò non extant [128] exẽpla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius [129] Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

126 Fabius. M.
127 spectans. M.
128 exemplaria. Magnopere post eũ. M.
129 Primus. M.

ANNOTATIONES.

a Ridentem obijsse Zeuxidem cùm vetulam à se pictam aspiceret, tradunt. Apud Festum hi versus extant citati ex vetere quodam poëta,

Nam quid modi facturus risu denique?
Nisi pictor fieri vult qui risu mortuus est.

b Seneca Controuers. 5. lib. 10. narrat vuas deletas à Zeuxide, seruatumque puerum vt meliorem, quamuis non ita similem.

c Eam picturam scortum vocatam fuisse, τὴν ἑταίραν, quòd ad eam spectandam neminem Zeuxis admitteret, qui certam pecuniæ summam non persoluisset, Ælianus scribit cap. 12. lib. 4. histor. Nicostratum pictorem eam tabulam cum stupore aspexisse refert idem auctor cap. 47. lib. 14. histor. Scitu verò dignum quod scribit Valer. Max. cap. 7. lib. 10. zeuxin expectandum non putasse quid de eo opere sensuri homines essent, sed protinus hos versus ex Iliadis γ. adiecisse.

οὐ νέμεσις τρῶας τε καὶ ἐυκνήμιδας ἀχαιοὺς
τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.
αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

d Huc pertinet quod melicus Simonides dixit ζωγραφίαν εἶναι ποίησιν σιωπῶσαν καὶ σιγῶσαν, ποίησιν δὲ ζωγραφίαν λαλοῦσαν καὶ φθεγγομένην. Victorius cap. 24. li b. 22.

e Polycletus eleganter & argu tè dicere solebat, molestissimũ opus esse cùm ad vngues peruenisset, nempe maximam difficultatem obijci cùm summa operi imponenda est, vt ad vnguem quod factum est perpoliatur, ne quid hiet, asperiúsve protuberet ac emineat. Ars enim cùm ab informi rudimento & atypoto incipiat, particulatim formã addit, perfectoque & absoluto opere manum addit, sed labore maximo, qua mobrem χαλεπώτατον ἐστιν ἔργον ὅταν ἐν ὄνυχι πηλὸς γίνηται. Hadr. Iun. cap. 18. lib. 4.

f Classis præfectum. Quidam legunt Nearchum tyrannum, qui Zenonem philosophum & torqueri & necari iussit. Valer. cap. & lib. 3. Diog. Laërt. in Zenone. Nearchi ducis Atheniensis meminit Thucydides. Quidam Nicarchum legunt memoratum à Xenophonte.

g Philiscum Abydenum memorat Xenophon lib. 7. rerum Græcarum, missum ab Ariobarzane ingenti pecunia, vt Thebanos ac Lacedæmonios ad pacem hortaretur. Philiscum tragœdum auctor nominat infrà hoc ipso capite. Ælianus cap. 12. lib. 9. hist. Alcæum & Philiscum Epicureos Roma pulsos fuisse tradit. Quidã Philiscum fuisse volunt vnum è triginta tyrannis, quos Atheniẽsibus Lysander imposuit. Philisci meminit & Ælianus cap. 11. lib. 14. hist. Alexandro præcepta dantis, quem hîc significari puto.

h Hoplitæ. Nempe qui armati currebant, quod fiebat in Olympicis & alijs sacris certaminibus. Turneb.

i Mollem, delicatum, lautum. Idem Ælianus cap. 11. lib. 9. hist. refert eum purpurea veste vsum fuisse, caput aurea corona redimire solitum, scipionem gestare aureis clauiculis circumdatum, calceorumque ansas ligulis aureis obstringere, vt non immeritò se ἁβροδίαιτον cognominaret.

k Versus ij sunt apud Athenæum pag. 269. lin. 7.

ἁβροδίαιτος ἀνήρ, ἀρετήν τε σέβων τάδ' ἔγραψε
παῤῥάσιος κλεινῆς πατρίδος ἐξ ἐφέσου.
οὐδὲ πατρὸς λαθόμην εὐήνορος, ὅς γ' ἀνέφυσε
γνήσιον ἑλλήνων πρῶτα φέροντα τέχνης.

Ac rursum, καὶ δὴ ἄπιστα κλύουσι λέγω τάδε· φημὶ γὰρ ἤδη
τέχνης εὑρῆσθαι τέρματα τῆς δε σαφῆ
χειρὸς ὑφ' ἡμετέρης· ἀνυπέρβλητος δὲ πέπηγεν
οὖρος· ἀμώμητον δ' οὐδὲν ἔγεντο βροτοῖς.

l Valer. cap. 11. lib. 8. Quintilianus lib. 2.

m Picto., quamuis id eius industriæ tribuatur, ac posteritas in eam partem sit interpretata, Euripidis ingenium secutus, ita fecisse videtur, —ἐμπαλιν στρέψας κάρα,
δάκρυα προῆγεν, ὀμμάτων προθεὶς πέπλον.

n Athenæus lib. 13. scribit, Aristidem, Pausaniam, Nicophanem pictores, dictos πορνογράφους, quòd scorta & meretrices venustè pingerent. A.ius fuit Aristides Nicomachi frater & discipulus, memoratus infrà hoc capite.

o Id est quod scribit Plutarchus in Arato, Sicyone floruisse gloriam & elegantiam pictoriæ artis, quoniam illi: tantùm splendorem inuiolatum retineret. Quamobrem Apellem eò se contulisse in mercedemque talentum soluisse, vt cum pictoribus in ea ciuitate consuetudinem haberet, simulque & in artis & in existimationis societatem veniret. Aratum præterea Melanthi & Pamphili tabulas emere solitum, quas ob artis præstantiam nobiles Ptolemæo regi donaret.

p τὴν φρατρίαν innuit, sodalitatem, sodalitium, tribum, contubernium, conuenticulum, curiam, ἀπὸ τῶν κοινῶν φρεάτων. Atheniẽsis populus diuisus erat in duodecim tribus. Harum singulæ in tres φρατρίας, siue curias, aut cognationes.

q Cuius magistratu ac ductu ad Phliuntem commissum id prælium sit, aut quo seculo, non reperio. Suspicantur quidam Pericle res gerente id accidisse, cùm Sicyonijs ad Nemeam prælio fusis ac fugatis tropheum erexit. Est autem Sicyoni Phlius contermina. Quidam id accidisse putant Lacedæmonijs à Nicia superatis ad Pylum, & à Cleone posteà in Sphacteria captis. Athenienses certè eius felicitatis illustrandæ caussa æneã imaginem victoriæ in arce dedicauerunt, auctore Pausania lib. 4. Alij cõiectantur id euenisse, cùm Timotheus Laconicam populatus classem Lacedæmonum in fugam vertit. Alij cùm Iphicrates superatas Lacedæmonum copias disiecit, & fugam arripere coëgit. Inuenio quidẽ apud Thucydidem sub finem libri quinti, Argiuos Phliasium agrum vastantes, exceptos insidijs à Phliasijs & exulibus suis: eoque conflictu desiderato; circiter octoginta: tum etiam eodem tẽpore Athenienses, qui in Pylo erant Lacedæmonijs prædæ multùm eripuisse, quod huic loco rectè conuenit. Cæterùm magis placet hic significari prælium ad Phliuntem cum Pellenæis cõmissum victoribus Phliasijs magna hostium clade à Xenophonte descriptum lib. 7. rerum Græcarum.

r Victoriam ἄπτερον significari puto nempe alis destitutam, cuius meminit Pausanias in Atticis. Sic autem fingebant Athenienses, quasi ab eorum dominatu nunquam recessura, aut euolatura esset: quemadmodum alij Fortunam compedibus vinctam, vt semper apud se propitiam detinerent, veluti captiuam.

s Vlyssis tandem misertus Iupiter, per Mercurium Calypsoni imperauit, eum vt dimitteret. Confecta igitur rate, mari se iterum is commisit. Id videlicet est, quod Pamphilus pinxit.

t Eam vernæ regij ancillam ac concubinam Ninus ipsius forma captus amauit, & stupri consuetudine obstrictus sic dilexit, vt nihil petenti denegaret. Itaque cùm poscenti concessisset vt in suo solio ius sedens diceret, eiusque iussis omnes parerent, regio imperio ac potestate cultuque illa prodijt & cùm quædam leuia imperanti obtemperarent omnes, satellitibus & stipatoribus regis edicit, vt eum comprehendant, vinciant, interficiant. Ita ex diurno diuturnum principatũ adepta est, Muter. Variar. ca. 17. li. 6.

v Patria Colophonius, Ephesius habitus, quòd ea ciuitate donatus fuisset: quamuis Coum fuisse multi prodiderint, Pãphili Amphipolitæ discipulus. Rhodig. cap. 38. lib 13.

x Vittarum & fasciarum, quibus crepidæ ligantur, in ansam curuatas plicaturas: vincula quibus adstringuntur.

y Megabyzo id ab Apelle dictum fuisse, non Alexandro, narrát Plutarchus libello de adulatoris & amici discrimine, Ælianus cap. & lib. 2. hist. Politianus cap. 48. Miscellan.

z Pancastam vocat Ælianus cap. 34. lib. 12. histor.

A Alexander conspectis captiuis multis & corporis magnitudine & forma præstantibus, πέρσιδες, inquit, εἰσὶν ὀμμάτων ἀλγηδόνες. Victor. cap. 5. lib. 2.

B Venerem ἀναδυομένην Apellis pictã, Venerem Cnidiam Praxitelis sculptam fuisse ad exemplar Phrynes κλαυσιγέλωτος, siue σησοῦ, cùm in Eleusiniorum panagyri spectante vniuersa Græcia nudasset corpus, & in mare soluta coma descendisset, scribunt Athenæus pag. 292. versu 29. Rhodiginus cap. 15. lib. 14. Anadyomenes meminit Pausanias in Corinthiacis.

C Apud Coos eam fuisse Strabo auctor est lib. 14.

CC Vt generis parentem. Pro ea Cois remissa tributi 100. talẽti 100. talenta. Strabo lib. 14.

D De hac Ouidius,

Si nunquam Venerem Cois pinxisset Apelles,
Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.

E De ea pictura dicere Apelles consueuerat, duos esse Alexandros, alterum Philippi ἀνίκητον, alterum Apellis ἀμίμητον. Plutar. Orat. 2. de fort. Alexan.

E μεγαβύζους olim vocabant Dianæ Ephesiæ sacerdotes. Id ex Hesychio & Appiano lib. 5. bell. ciuil. discimus. Xenophõ lib. 5. ἀναβάσεως, μεγάβυζον, τὸν τῆς ἀρτέμιδος ἱερείας νεώκορον interpretatur, ædituum. Vide cap. 11. quod proximè sequitur. μεγαλοβύζους Strabo vocat lib. 14. eosque eunuchos fuisse scribit. Quod & ostendit

Heracliti

Heracliti epistola ad Hermodorum apud Politianum, castrari ac excæcari Megabyzum solitum, ne deæ virgini vir sacrificaret, dicens. Locus est 15. Miscellan. vbi hanc eius pompam describit luculenter Xenophon Ephesius. In ea ferebantur sacra, faces, canistra, suffimenta: ducebantur canes, equi, &c.

G Abron Argiuus quidam vitæ perditissimæ, solutissimæ, luxuriosissimę: vnde prouerbium Abronis vita, apud Erasmum ex Zenodoto. πάναβρον Sardanapalum olim vocarunt, ob effœminatã mollitiem, de quo multa Rhodig. cap. 11. lib. 9.

H Quidam legendum volunt Minoëm, quem in Caria primũ regnasse Strabo auctor est lib. 14. Alij Idrica legunt, quem Hecatomni filium fuisse & Mausoli fratrem, idem tradit. Alij verò legendum censent, Minoëm & Idrica reges Cariæ Rhodij. Inuenio & apud eundem auctorem lib. 11. Menandrum quendam natione Græcum, multas in India prouincias subegisse, & victorias suas longiùs protulisse, quàm Alexandrum. Menander Atheniensium dux & Niciæ collega Thucydidi celebratur lib. 6.

I Vel Tegeatem. Lycurgi filium, Argonautam: vel Samium Neptuno genitum, etiam Argonautam, ab apro in vinea occisum, de quo prouerbium *Multa cadunt inter calicem supremaq́; labra.*

K Eam picturam videtur Maro his versibus expressisse,

Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Turnebus cap. 11. lib. 10. Aduersariorum.

L De equa id Valerius cap. 11. lib. 8. tacito nomine pictoris, Ælianus cap. 3. lib. 2. histor.

M Neoptolemum intelligit, qui cum hasta & clypeo Alexandrum secutus, pòst eius obitum Armeniam commouit, & aliquãtò pòst commisso prælio, ab Eumene cum Cratero occisus est. Plutarchus in Eumene. Fuit & alius Neoptolemus Olympiadis pater, de quo Pausanias lib. 1.

N Vel physicum Anaxagoræ discipulum, Socratis præceptorem: vel Macedoniæ regem.

O Apud Homerum παιζουσῶν, ludentium, Iliad. ξ. & in hymno Artemidis: apud Virgil. lib. 1. Æneidos. Mitalerius.

P Ciliciæ ciuitas, insalubris ob æstum, & fructuum fugacium copiam. Vide Strab. lib. 14.

Q Parali nauis meminit Plutarchus in Lysandro. Sacram triremem vocat Demosthenes quarta Philippica. Ea Athenis publica fuit nauis, qua theori Delphos mittebantur, & in publicos conuentus legati.

R Hermionida triremẽ ab Hermione ciuitate Laconiæ vocatum memorat Thucydides. Rhodig. cap. 9. lib. 8.

S Ialysum hîc non Rhodi vrbem significat, quam Homerus Iliad. 2. nominauit, sed heroëm Ochimi, Solis & Rhodi filij, gnatũ, cuius mẽtionem facit Pindarus in Olympijs, Cicero lib. 3. de nat. deorum. Nam ex Rhodo Sol mares genuit Cercyphon, Actida, Macarea, τινάγλω, τριόπλω, Phaëthontem, ὠκυνδίγλω, Ochimon; & fœminam Cydippen. Ex Ochimo verò nati sunt Ialysus, Cameirus, Lyndus. Ælianus septennium in eo pingendo consumptum scribit cap. 41. lib. 12. historię. Idem Plutarchus in Demetrio. Hac pictura visa Apelles cùm obstupuisset & obmutuisset, voce defectus, dixit tandem, inclytum quidem id opus esse, ingentemque laborem, sed deesse gratias, quibus picturę suę cœlum attingeret. Plutarchus.

T Pro, sed, in vetustis legitur, nisi quod idem est. πλὴν scilicet ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ. Loquendi genus nec Ciceroni, Terentio, Plauto, Sallustio infrequens. Vide Manutium adnotat. in Salust. 70.

V Cydippe & Acontius noti sunt ex Ouidio.

X Bello Troiano à Sarpedone Iouis filio occisum. In manuscripto legitur Triptolemum.

Y Phæstiadis, quæ ex Nicomacho Aristotelem genuit. Laërtius.

Z Maximę venerationis Deum, ac in bellicis conflictibus potẽtissimum ob panicos terrores, quibus immissis acies profligat. Vide Politian. cap. 28. Miscella.

aa Pileum in Vlysseo conspici refert D. Hieronymus. Rhodig. cap. 12. lib. 20. & cap. 19. lib. 22. Pierius lib. 11. Hieroglyphicôn auctor est apud Græcos pileum fuisse indicium nobilitatis, ideoq́; additum imagini Vlyssis, quòd ab vtroque parente esset nobilissimus. Ouid.

Nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
Iupiter huic: neque eum quisquam damnatus, & exul.
Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas.

In antiquo denario Romanorum, cuso à Manilio Limetano, qui suam familiam à Telegono Circes & Vlyssis filio Tusculi conditore ortam esse indicabat, impressus est altera parte Mercurius cum galero alato & caduceo: altera Vlysses pileatus, cum scipione, & cane dominum agnoscente, & abblãdiente, cum his literis Q. MANIL. LEMETAN. Vrsinus. 150.

bb Aristratus is viguit æuo Philippi. Pinxerunt eum Melanthi pictoris discipuli triumphali currui insidentem cum victoria, magna eius tabulæ claritate, cui & manum apposuisse dicitur Apelles. Plutarchus in Arato.

cc τὴν ἀγλαΐαν, λαγνείαν, mollitiem, iocosam ludibundamque petulantiam, κῶμον.

dd Quam expositam ceto Hercules liberauit, occiso monstro.

ee Schola in porticibus, locus & statio quædam instar literarij ludi, in quem philosophi, & reliquis doctrinis exculti homines conuenire solebãt, vt publicis disputationibus ac colloquijs exercerentur. Vide cap. 5. lib. 36.

ff Machinæ, quædam olim catastæ fuerũt, quibus in ergastulo, aut alibi, nõ serui tantũ, sed interdum etiam liberi continebãtur. Turn. cap. 9. lib. 8. Aduersar. Machinam ego potiùs interpretor, quod pictores vocant *Vn chevalet*, nempe tigillis coniunctis erectum organum (ὀκρίβαν & κανάβαν Pollux vocat) cum prominẽte asserculo, in quo pingendam tabulam artifex collocat.

gg Nam in ea domo, velut in carcere, pictores, ne effugerent aut dilaberentur, conclusos retineri Nero iubebat.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq́ pretia mirabilia picturarum. CAP. XI.

[1] NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidẽ in Triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, [2] minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circundedêre loco: eoq́; terrore aues tum siluisse [3] narratur, & posteà cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, posteà consummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetustiores [4] encausticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & [a] Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profectò non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantùm [5] encaustica, sed etiam docuisse traditur [b] Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, [6] eiusdémque primò discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes [7] Thespijs, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere [8] instituit: nec cameras ante eum taliter [9] adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabãtur facere, quoniam [10] tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti [11] daturus & celeritatis

1 vt iuratus dicebat, introiuit quodam. M.
2 minaciterq́; postero. M.
3 narrantur. M.
4 encausti. M.
5 encausto. M.
6 eidemque. M.
7 Thebis. M.
8 instituit, & cameras, nec ante. Vet.
9 adornare. M.
10 non tarda. M.
11 additurus. Alij.

leritatis famam, absoluit vno die tabellam, quæ vocata est [12] hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artē illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, [13] quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab alijs stephanopolis, quoniam Glycera venditãdo coronas sustentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon vocãt, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturã primus inuenit, quam posteà imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque [14] condiãt nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræq; corpus [15] ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in cõfracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuq; fuit illa patria picturæ. Tabulas [16] inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Ædilitas Romã transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, [17] Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunq; genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse [18] dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Sed [19] fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus [c] articulisque grãdior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud [20] Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. [21] Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, [d] & [22] palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore [23] fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S CXLIIIJ. Hortẽsius Orator mercatus est, [24] eique ędem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicãs Athenis, & luctator, tibicémque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, [e] Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. [25] Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchum: Athenis [26] [f] Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiusque patriæ suæ donauit, abundãs opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, [27] & Io, & Andromeda: Alexãder quoq; in Põpeij porticibus præcellẽs, & Calypso sedẽs. Huic [28] quidẽ adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias de quo dicebat Praxiteles interrogatus quę maximè opera sua probaret in marmoribus quib. Nicias manũ admouisset: tantũ [29] circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciãt Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto prefertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine [g] Phylarchũ, [30] Athenis frequentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in vna [31] tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in iuuenta obijsset, nemo ei cõpararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia autoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, vt sibi quã probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemq; pictorem ad triumphum

12 Hemerousios. Vet.
13 quæ nobilissima tabula. M.
14 condant. M.
15 ex ipso dedit, quod magna prorsus arte in æquo egit, extundente & cõfringente solida omnia. M.
16 propterea omnes è publico pro nomine ciuitatis abductas. M
17 Olympiade scilicet quinquagesima prima. M.
18 dignitates & insignia heroum. Vet. signa heroum. M.
19 fuit in vniu. M.
20 Parrhasium. Dal.
21 Nobilis eius est tabula Eph. M.
22 Palamedes dux fasces glandium condens. M fasce gladium condens. Vet.
23 fuit Cydus & Cydias, cuius tab. Arg. talentis CXLIIII.
24 eisque. Alij.
25 In Epheso. M.
26 Necyia. Aelianus.
27 & Io, in M. d.
28 Phidiæ. M.
26 circũdictioni. M. Leg. circunductioni.
30 Athenis mulierũ frequentiam. Vet.
31 tabula signa, quaque. M. ex quo Dal. signina.

triumphum[32] excolẽdum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum: [33] quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus [34] Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis æde positas octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum [36] x v j. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei [37] fauisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus [38] è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliàs durus in coloribus, [39] sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. [40] Talesq; sunt eius picturæ, cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, [h] Iaso, & piger qui appellatur [i] Ocnos spartum torquens, quod asellus [41] arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædẽ Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur, ac [42] pulchra aliàs domo splendescente, ipsiusq; pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: [k] Ptolemęo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia doloris [43] [l] Astypale: numerosaq; tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit [m] Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem. Artemon Danaen, mirãtibus eam [44] [n] prædonibus: reginam [o] Stratonicen, Herculem & Deianiram: Nobilissimas autem, quæ sunt in porticibus Octauiæ, [45] operibus: Herculem ab Oeta mõte Doridos [46] exuta mortalitate consensu Deorum in cælum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus [p] Dioxippum, qui pancratio Olympiæ [q] citra pulueris [47] iactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus stemmata. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiẽte depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter [48] obstetricia Dearum: Cleon [r] Admeto: Ctesidemus [s] Oechalię expugnatione & [t] Laodamia: Clesides reginę Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit [49] volutantem cum piscatore, quem reginam amare [50] sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, vtriusque similitudine mirè expressa. [51] Craterus comœdus Athenis in [u] Pompeio pinxit: [52] Eutychides [53] bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem & ex ære signa fecit. Iphis [54] Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum simulacra. Leontiscus Aratum [x] victorem cum trophæo, [55] psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & [56] Cupidines: [57] Herculem tristem insaniæ pœnitentia. [y] Nealces Venerem, [58] ingeniosus & solers in arte. Siquidem cùm prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, [59] quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem [60] conflante puero. Phalerion Scyllam. Simonides Agatharchum & Mnemosynen. [61] Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, [62] Quinquartus celebrantem: idémque Nemesin egregiam. Theodorus [63] verò emungentem: idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cassandram, quæ est in Concordiæ delubro: [A] Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. [64] Theõ Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytæmnestram, [B] Paniscum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hoc insigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, vt celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam,

32 excogitandum. M.
33 quod edicto quoque Paulus indicauit. M.
34 Byzantinus. M.
36 x. v i. Alij. id est denariûm sex millibus. Atque ita Budæus legit. Tal. autẽ. Att. vt ait Varro. x. v i. alijs taxatur. M. Tal autem Att. vt ait Varro, sexdecim sestertijs taxatur. Vet. Portius legit, xxiiii H-S.
37 fuisse. M.
38 seuerissimus in pictoribus. M.
39 & sile multus. M.
40 Tales sunt. M.
41 rodit M.
42 pulchrè. M ac pulchra domo flamma splendescente. Vet.
43 Astypale. Numerosa æquè. Vet.
44 piscatoribus. Vet.
45 ex eius operibus. Vet.
46 exusta. M.
47 tactum, vicit coniti Nemea Ctesil. Vet. iactum, quod voac. vicit coeuntẽ Maratum Ctesil. &c. M.
48 obstetrices, & earum clamorẽ. Ctesid. M.
49 voluptuantẽ. Vet.
50 rumor. Vet.
51 Craterus comœdus Athenis Pompeium pinxit. M. Cratinus &c. Vet.
52 Euclides M.
53 bigam, quam regit vict. Vet bigam regis cũ victoria. Vet alij.
54 Neptunum & Victoriam.
55 & psaltriam. Vet.
56 Cupidinem. M.
57 Herculẽque Vet.
58 ingeniosus opere. Siquidem M.
59 quod in Nilo fuit, aquam maris similẽ volebat intelligi, argumentoque. M.
60 afflante. Vet.
61 Simõ. M. Lamius. Vet.
62 & Quinqu. Vet.
63 & inungentem. M.
64 Theon, in M. d.

siam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, c Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse, quàm perfecta. Quippe in ijs lineamenta reliqua, ipsæq; cogitationes artificum spectantur: 65 atque id lenocinio commẽdationis dolor est: manus, cùm id ageret, extinctæ desiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicendi, Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, 66 Arcesilas Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus 67 D Pyromachi statuarij discipulus, Mnasitheus Sicyonius, 68 Mnasitimus Aristonidis filius 69 & discipulus, Nessus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, E Theodorus Samius, & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete 70 Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est 71 antiquissimæ picturæ: Irene F Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine: Calypso senem 72 & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierũ maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit: artis verò tãtùm, vt multùm manipretio antecederet, celeberrimos eadem ætate imaginum pictores 73 Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solùm memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, G cera, & in ebore cestro, id est, 74 H viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale ventísque corrumpitur. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida 75 vel postquàm attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumq;, cùm sit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in 76 veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec posteà ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex 77 vino, pingitq; dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quàm si non vrerentur.

65 atque in len. com. dolor est manus, cùm id ageret, extinctæ. Sunt. M.
66 Archesilaus. M.
67 Philomachi. M. & Vet.
68 Mnasidemus. Vet.
69 & discipulus, in M. d.
70 Miconis. M. Myconis. Vet.
71 in antiquissimis picturę. Vet. in antiquissimis picturis. M.
72 & prӕtereà gladiatorem Theod. M.
73 Sopolin. M.
74 veruculo. Vet.
75 vela. M.
76 veste accipienti, medicaminis. Vet.
77 vno. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pinxit is in Peiræo cum liberis suis Leosthenem, qui Atheniensium & Gręcorũ aliorum dux vicit Macedonas ter, in Bœotia, ad Thermopylas, & ad Zamiam fluuium. Pausanias in Atticis.

b Idem fortassis qui & Pauson. Eius festiuum dictum refert Aelianus cap. 15. lib. 14. histor.

c Idem vitium obijcitur & Zeuxidi suprà huius libri capite nono vltimo.

d Et Palamedes dux fasce gladium condens. Sic ex vetus. & indice. Id est, quod Apul. lib. 10. Asini, cũ de iudiciis corruptis queritur, ait, Palamedem eruditione doctrinaque præpollentem falsis insimulationibus damnatum fuisse.

e Nemeam, quæ sedentem in complexu suo Alcibiadem tenebat, Aristophontem pinxisse Plutarchus refert in Alcibiade. Vide cap. 4. vlt. huius libri.

f Legit Victorius cap. 15. lib. 5. Necyomantia. Plutar. in lib. ne iucun. quid. viui sec. Epic. Necyan. Est autem Necya pars Odysseæ, qua fingitur Vlysses ad inferos descendisse, vmbrasque ibi allocutus fuisse. Cicero 1. Tuscul. Necyan Homeri memorat, & Appij amici sui Necromantiam. A Ptolemæo rege, non ab Attalo, eius picturę manipretium, 60. talenta oblata fuisse Plutarchus scribit: ac præterea Niciam dum illam pingeret, tãtopere studio suo delectatum, vt sæpius seruos interrogaret, num prandisset.

g Phylarchum: cuius heroicum sacellum Mineruæ Pronææ vicinum Delphis fuisse Pausanias scribit lib. 10. Persis irruentibus is Phocẽsibus auxilium tulit. Phylarchum historicum memorat Plutarchus in Arato, & lib. de Isid. ac Osir. Ælia. verò cap. 29. lib. 6. hist. animal.

h Iasona interpres Arati cum Æsculapio Apollinis filio, & Achille Pelei à Cheirone Cẽtauro educatum, & medicinam doctũ fuisse tradit, vt & Tarrhæus Apollonij interpres. De illo Ausoni⁹,

Idmona quod vatẽ, medici quod Iasona, dicũt, (nõ, medicã quod Iasida,)

Discendas artes nomina præueniunt. Leopardus cap. 5. li. 4.

i Eius meminit Plutarchus libro περὶ εὐθυμίας, elegantissima cũ stupidis & fatuis comparatione. Eum pinxit & Polygnotus in tẽplo Delphis. Ocni historiam & picturam exponit Pausanias in Phocicis. Propertius,

Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno,
Æternúsque tuam pascat aselle famem.

Vide Suidam in ὄνυ πόκας. Cratinus finxit apud inferos quendam funiculum torquere, asinum verò quod tortum est abrodere & abscindere.

k Lego, Ptolemæo venante, quem aposcoponta appellant: sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina. Aristophon &c. vbi Aposcoponta interpretor, ictum in feram intendentem, velut ad propositum scopum. At longè aliter Scalig. in vulgata lectione. ἀποσκοπᾶν, inquit, χειρὸς πρὸς μέτωπον τιθεμένης εἰσορᾶν, Hesychio. Figura ea σκὼψ & σκώπευμα dicitur, eaque ὀρχηστική ἐστίν. à saltantibus exprimi solet, qui procul sepositũ quidpiã intueri se fingunt. Inde σκῶπες aues, quæ ceruice inflexa, & huc illuc inclinata, talẽ gestum imitantur. ὑπόσκοπον χεῖρα dixit Æschylus. Satyros στιλπνοὺς, splendẽti nitentique ac rubra facie, & φαλακροὺς, caluos, quoniam olim pingebant, ad arcendum Solis calorem fronti manum obtendentes etiã delinearunt, quod est ἀποσκοπᾶν. Silius de Pane,

Obtendénsque manum Solem inferuescere fronti
Arcet, & vmbrato perlustrat pascua visu.

Vide Athen. pag. 312. versu 19.

l Vxore, à qua Astypalæa dicta est.

m Scyllias Herodoto lib. 8. Pausaniæ, vt & Plinio, Scyllis natione Scyonæus vrinator optimus, ad Pelium montem & Sepiada Magnesiæ, adiutrice filia Cyane, classis Persicæ, quæ flante Euro vt Strabo lib. 9. sub finem scripsit iactata quassabatur, anchoras pręcidit, multaq; ex eo naufragio seruata sibi quęsiuit. Paus. li. 10.

n Piscatoribus.

n Piscatoribus. Vet. Nam cùm arca inclusam vna cum filio Perseo Acrisius pater in mare abiecisset, à Dauniæ piscatoribus reperta est. De hac re vide Pausaniam lib. 2.

o Stratonice Strabon li. 13. Ariarathis Cappadocum regis filia, Eumenis Attalo geniti vxor, & Attali tertij matre. Fuit & Stratonice regis Deiotari vxor, proba & modesta, memorata à Plutarcho libro de virtutibus mulierũ. Stratonicẽ Demetrij & Philæ filiam Seleucus duxit, eamque Antiocho insanè amãti vxorem tradidit. Plutarchus in Demetrio, Valerius cap. 5. lib. 7.

p De Dioxippo Ælianus cap. 22. lib. 10. & cap. 58. lib. 12. historiæ.

q Erasmus in prouerbio, Citra pulucrem, legit, citra pulueris tactum. Horatius lib. 1. Epistol. *Cui sit conditio dulcis, sine puluere, palmæ.* Turneb. ca. & lib. 26. Vide Hieronymum Mercurialem cap. 8. lib. 1. de arte Gymnastica.

r Vel Thessaliæ rege, fabulis noto: vel Molossorum, ad quem exul Themistocles confugit, auctore Thucyd. lib. 1. & Plutar. in Themistocle.

10 s Est Oechalia & tractus Messeniaci, & Eubœæ, Euryti regia, quam Hercules diruit, quia pactam filiam Iolen Eurytus dare recusasset. Virgil. *Vt bello egregias idem disiecerit vrbes, Troiamque, Oechaliamque.*

t Vel Bellerophontis & Achemenes, vel Acasti & Laodotheæ filia, Protesilai vxore.

v τὸ πομπεῖον, Polluci κοινὸν οἴκημα, ædes publicæ: sic fortassis dictæ, quòd ex ijs pomparum frequentia & celebritas progrederetur ac prodiret. Interpres Laërtij libr. 2. reddit, celeberrimum locum vrbis, & in Diogene, palatium.

x Occiso Sicyoniorum tyranno, cùm Achæorũ imperator summus esset, profligatis hostibus triumphantem. Plutarchus in Vitis.

y Scitum Nealcis dictum, cùm eximiam Aristrati tyrãni picturam deleri vellet Aratus, pugnandum cum tyrannis, non cum eorum imaginibus. Plutarchus in Arato.

z Agatharchus primus Athenis Aeschyli tragœdias in scenam produxit. Vitruuius cap. 1. lib. 7. Agatharchiden quidam legunt peripateticum memoratum à Strabone lib. 14. Agatharchi Syracusanæ classis præfecti meminit Thucydides lib. 6. Agatharcho pictori de pingẽdi celeritate glorianti Zeuxin dixisse ferunt, diu se pingere, quoniam æternitati pingeret. Hadr. Iun. cap. 16. lib. 4.

A Scortum ea fuit, Epicuro familiare, & eius omnibus sectatoribus prostitutum, de quo Athenæus lib. 13. Diogenes Laërtius in Epicuro.

B Panicus nunc exiguus Pan, qualem solebant in paruis tabellis pictores fingere, quasi per iocum: nunc theatralis personarum larua.

C Filios quos ex Iasone susceperat necantem, præ dolore, quòd repudiata se Creusam duxisset Creontis filiam. Hanc & Aiacem eiusdem Timomachi Cæsar Dictator emit octoginta talẽtis. Suprà cap. 38. lib. 7. & paulò antè hoc ipso capite.

D Philomachi. Vet. Apud Suidam in voce προνοίας fit mentio huius statuarij, qui imaginem Æsculapij summa arte perfecerat. Pyromachi tamen mentio fit suprà cap. 8. lib. 34. tribus in locis.

E Alius fuit Theodorus Samius inuentor fundendi æris, memoratus à Pausania lib. 3. 8. 9.

F Cratini Spartani statuarij meminit Pausanias lib. 6.

G Varijs pigmentis tincta, qua ratione fiunt à nobis horti cerei pensiles cum fructibus omnis generis iconicis.

H Veruculo: igni calfacto. Encausticẽs etiam genus est, quod aurifices vocant *Damasquiner.*

Plastices primi inuentores, de simulacris, de vsu fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

20 DE pictura satis superque: contexuisse his & [a] plasticen conueniat. [1] Eiusdem operę [2] terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit: quibus pater eius impressa argilla typũ fecit, & cum cęteris fictilibus [3] induratum igni proposuit: eũque seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse [4] Rhœcum & Theodorum tradãt multo ante [c] Battiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eadem vrbe [d] profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscũ regem populi Romani genuit, comita 30 tos fictores [e] Euchira & Eugrammum: ab ijs Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, [5] aut ex rubrica cretam fingere. Primúsque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia [6] protypa vocauit. Posteà idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc [7] plastæ appellati. Hominis autem imaginem [f] gypso è facie ipsa primus omnium expressit, [8] cerã que in eam formam gypsi infusa [g] emendare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit: ante eũ quàm pulcherrimas facere [9] studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitque res in tantum, vt nulla signa statuæve sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere [10] Damo 40 philus & [h] Gorgasus, ijdemq; pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis suæ ex coluerũt, versibus inscriptis Græcè, quib. significarunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Tuscanica omnia in ædibus fuisse, autor [11] est. M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigijs dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius [i] Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ [12] Posim nomine, à quo [13] factas Romæ vuas, item pisces, [14] ita vt non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat [15] Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius [16] proplasmata pluris vænire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæ 50 saris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo [17] H-S. l x. signum Felicitatis locatum, [18] cui mors vtriusque inuiderit.

1 Eius quidem. Vet.
2 terra fingere & arg. M.
3 duratum. Vet.
4 Rhœtum. M.
5 aut ex rubrica & creta fingere. Vet. aut rubia cretam tingere. Vet.
6 prototypa. Vet. prostypa. M.
7 plastice appellata M. plasta appellta. Alij.
8 ceramque in eam formã gypsi infusam. Vet.
9 studebatur. M.
10 Demophilus. Vet.
11 est Varro, & ex hac. M.
12 Possuniam. Vet.
13 facta pomaria vasa. M factas Romæ tubas. Vet.
14 quos aspectu discernere à veris vix posses. Vet.
15 Archesilaum. M.
16 plastica. M. proplasticen. Vet.
17 talentis l x. M.
18 cui Iuno Venusq; inuideret. M.

19 Plastē Celenium, qui. M.

Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & 19 k Pasitelem, qui plasticem matrem statuariæ scalpturæque & cælaturæ esse dixit, & cùm esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianumq́; à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiē Iouis in Capitolio dicādam. Fictilem 20 eum fuisse, & ideò miniari 21 solitum: fictiles in fastigio templi eius 22 quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argētum ne Dijs quidem conficiebant. Durant 23 etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipijs mira cęlatura, & arte æuique firmitate certiora auro, çertè innocentiora. In sacris quidem etiā inter has opes hodie nō murrhinis crystallinísve, sed fictilibus prolibatur 24 l sympuuijs: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia m eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulísque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus dolijs ad vina excogitatis, n & ad aquas. Propter quę Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus o dolijs condi maluere, sicut M. Varro, p Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigrę folijs. Maior quoque pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & q Aretium in Italia: 25 & calicum tantùm. Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citroque portantur, insignibus rotæ 26 officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur 27 amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistrique certamine, vter tenuiorē humum 28 duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis. r Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murę̄narum, altera luporum, tertia 29 myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. s Siquidem in Aristotelis hæredum auctione 30 lx. patinas væniisse traditur. Nam nos cùm vnam Æsopi tragœdiarum histrionis in natura auium 31 diceremus sestertijs C. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo 32 c c. sestertijs condidit t patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris 33 constent, quàm murrhina. Propter hanc u Mutianus altero Consulatu suo 34 in cōquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno x Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat, interisse c x x x. cōuiuas. Nobilitantur ijs oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. y Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si z M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, 35 tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? A fractis etiam testis vtendo sic, vt firmiùs durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

20 eam. M.
21 solere. M.
22 quadrigæ. M.
23 etiamnum. M.
24 sympullis. Bayfius.
25 at calicum. Vet.
26 officinis. Erythris hodieque. M.
27 tabulæ. M.
28 circūduceret. Vet.
29 mixti. M.
30 l x x ta. M.
31 diceremus sexcēta sestertia. M. Leg. sexcētis sestertijs. Suprà quoque lib. 10. ca. 51. Aesopi patinam D c. taxat sestertijs.
32 decies sestertium. Budæus ex Vet.
33 constiterint. M.
34 in concione. Alij. & M. conquestione. Vet.
35 quoniam. M. quāquam. Vet.

ANNOTATIONES.

a De plastice quædam Ælianus cap. 37. lib. 14. histor.

b Diodorus Teleclea & Theodoron Rhœci filios τῶν ἀγαλματοποιῶν παλαιῶν τοὺς μάλιστα διωνομασμένους memorat. Leopard. cap. 25. lib. 10. Pausanias in Archadicis, & Phocicis scribit Theodorū fuisse Teleclis filium, Rhœcum verò Philæi: eosque primos ferrum fundere docuisse.

c Lego, multò antè Bacchiadas. Nam quod scribit Pausanias lib. 2. Aletes eiusq́; posteri Athenis regnarunt ætates quinque, vsque ad Bacchin Prumnidis filium: à quo Bacchiadæ ætates totidem regnum tenuerunt: deinde Prytanei ex eodem genere, quos occupata tyrānide Cypselus Eetionis filius oppressit. Halicarnasseus lib.

seus lib.3.apertè narrat Demaratum è familia Brachiadum (leg. Bacchiadum) vsurpata à Cypselo tyrannide, cum suis opibus Tarquinios commigrasse. De Bacchiadis multa Herodotus li.5.

d Ob seditiones, Liuius lib.1.

e Eucheri Corinthij, discipuli Syadræ & Charadræ Spartanorũ præceptoris Clearchi Rhegini, meminit Pausanias lib.6. Idem & Euchiros statuarij, lib.8. sed Atheniensis, Eubulidæ filij.

f Vt hodie fit è masticlse & cera.

g Imaginem ceream, quam gypsea forma reddidisset, absoluere diligentiùs ac emendatiùs. Quidam legunt ceramque in eam formam gypsi infusam emendare &c.

h Alius fuit Gorgasus, Machaonis & Anticleæ filius, Æsculapij nepos, cui & fratri Nicomacho Isthmius templum erexit, in quo vt morbos sanantibus dijs & victimæ cæduntur, & donaria mittuntur. Pausan. lib.4.

i Ceramicum Pausanias lib. 1. non à figlinis Chalcosthenis operibus dictum vult, sed ab heroë Ceramo, quem Baccho & Ariadna genitum fama tum erat. Fuit duplex Ceramicus Athenis, alter in quo sepeliebantur qui in bello perierant: alter in quo meretrices habitabant. Interpr. Aristophanis.

k Eius meminit Pausanias lib. 5. Colotæque magistrum fuisse tradit, qui mensam fecit, in qua deponebantur coronæ illorum, qui Olympijs vicissent.

l Sympullis, id est, calicibus fictilibus, à sumendo dictis, quibus in sacris vinũ libabãt. Sic in Paradoxis Cicero ait Numæ capedines, ac fictiles vrnas Dijs immortalibus non minùs gratas fuisse quàm vasa Deliaca. Iuuenal. Satyr.6. *— aut quis*

Sympullum ridere Numæ, nigrumq; catinum

Aut Vaticanas fragiles de monte patellas

Ausus erat?

m Beneficia eius quæ adhuc diximus. Vel assiduitate satiant figlinarum opera, tubulis ad balneas, imbricibus tegulisque hamatis ad tecta, coctilibus latereulis, frontatisque ijs quæ rota fiunt, etiam &c. Sic in veter. legitur. In manuscr. verò, Beneficia eius, quæ adhuc diximus. Vel assiduitate satiant figulinarum opera, & fictilibus dolijs ad vina excogitatis: ad aquas, tributis, fundamétisque. Atqui Numa rex v I I. collegia &c.

n Dolijs ad aquas etiamnum Romani vtuntur, Tiberis aquam turbidam ijs asseruantes, quoad defecata sit ac potabilis.

o Pro dolijs, quod vulgata habent, in manuscr. & vetust. legitur, solijs. Cui lectioni & Blondus adstipulatur. Solia, sepulchra veteres appellarunt, Florus lib.4. de Cleopatræ interitu agens, Suetonius in Nerone.

p Vide Alex. ab Alex. cap.2. lib.3. Plutarcho in Laconicis institutis Lycurgus sanxit ne quid cum cadaueribus sepelirent præter puniceam vestem, & oleæ folia, in quibus omnes æquè cadauera componerent. Hinc Pythagoras Lacedæmonem profectus vt Lycurgi leges cognosceret, morem eum fortassis inuexit. Magius cap.18. lib.2.

q Quidam legunt, Eretum in Italia. Est autem Eretum, τὸ ἤρητον, vicus Sabinorum ad Tiberim, Tiburi propinquus, figlinis celebris, ab vrbe distans 18. millibus passuum: vnde Eretinus. Virgi.

Ereti manus omnis, oliuiferæq; Mutuscæ. Ioan. Baptista interpr. Per. Satyr.1.

Sese aliquem credens Italo quòd honore supinus

Fregerit heminas Ereti ædilis iniquas.

Hodie Mons rotundus, corruptè pro monte Ereto. Eretinæ mentes inde stolidæ & stupidæ dicuntur apud Fulgentium ex antiquo scriptore, *Auerruncassit diua tam Eretinas hominum mentes.* Tur. cap.10. lib.26.

r Cicero lib.1. de Diuinat. C. Coponij meminit, qui bello ciuili Cæsaris ac Pompeij Rhodiæ classi præfuit cum imperio prætorio, hominis prudentis ac docti. Meminit & Coponij viri prætorij grauissimi Velleius Paterculus, sed non huius rei narratione. Alex. verò ab Alex. citat quidem hanc historiam de Coponio, sed vnde Plinius sumpserit, non indicat. Vide illum cap.11. & 17. lib.3. Inuenio & sub Augusto Coponium & Annium Ruffum Iudææ præfectos fuisse.

s Magnum hoc quidem argumentum luxuriosæ vitæ in philosopho frugi. Vide Laërtium in eius vita.

t Eam patinam ob immensam magnitudinem, ἀιγίδα πολιέχου, Mineruæ clypeum vocauit. Patinarius quoque ab ea nominatus est. In ea fuerunt scarorum iecinora, phasianorum & pauorum cerebella, phœnicopterorum linguæ, murenarum lactes, & id genus alij prodigiosi cibi. Suetonius in Vitellio cap.13. & 17.

v Licinium Mutianum significat præfectum exercitus Syriaci, qui à Vitellio defecit, & strenuè Vespasiani caussam ac partem opibus suis omnibus iuuit ac defendit. Suetonius in Vespas. cap.6. & 13. Tacit. lib.18.

x Nonium Asprenatem intelligit arcta amicitia iunctum cum Augusto, de quo Sueto. in Octauio cap.43. & 56. Cassij Seueri meminit & Sueton. in Vitellio cap. 2. & Quintilian. & Tacit. lib. de clar. orator. Meminit & Asprenatis Hirtius in Commentarijs.

y Arnobius lib.5. adu. gen. ex Timotheo vetustissimo theologo narrat Atyn, furiarum plenum, perbacchatum, iactatum, cùm se humi proiecisset sub pino, arrepta testula, quam Agdestis instigator amentiæ gestabat, virilia sibi præsecuisse &c. Inde factum vt Galli eius imitatione genitalia sibi testa demeterent, sed Samia, quoniam eius vulnus innoxium fuit, & ad proscindendum acies, quàm aliarum, celerior. Catullus in Galliambo de Berecynthia & Atti scribit, Attin deuoluisse acuto sibi pondera silice, non testa. Samium, testeum: & acutum: vnde samiare acuere. Vide Noniũ & Victor. cap. & lib.17. & cap.10. lib.20.

z Marcus Cœlius clarissimo quidem genere, sed maledicentissimus, cùm publicandi nouas tabulas iustam caussam quæreret, nobilium primorum, locupletum mores corruptos, apud populum seditiosis concionibus suis traduxit, præsertim luxum effusum, prodigos sumptus, gulæque ac ventris nepotatus, & insolentissimas ac importunissimas voluptates accusans, tam claris & manifestis exemplis ac testimonijs, vt eo seculo iam tum videretur suis criminationibus proscindere Vitellium, inter imperatores quibus successit, vitijs illis deditissimum ac cõtaminatissimũ. Quamobrem cùm circa Turios victus esset, nobiles quorum virtute deturbatus erat, tam indignis probris affecti, primùm Samia testa per contumeliam linguam præciderunt, quo modo matris Deûm sacerdotibus virilitas amputatur: deinde interemerunt. quod exemplum posteà Antonius in proscripto Cicerone sequutus est. Locum hunc sic intelligendum arbitror.

A Fractis etiam testis vrendo sic. Chiffletius. non probo. Lego, fractis etiam testis, & tusis, addita calce vtitur, vt firmiùs durent, quæ Signina vocant.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & alijs terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur. CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia [1] segmenta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, [2] ideoq; puluerem [a] appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, [3] mersúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique [4] si [b] Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ [5] attingitur mari, mutatur in saxa. Nõ multùm à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellãda corpora palæstræ studijs. Inde certè [c] Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc [6] portari cũ reliquis militaribus [7] commercijs reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ vsu in ceromatis, quibus exercendo iuuẽtus nostra corpora, vires animorum perdidit.

1 commenta. M.
2 mediamq; puluerẽ appellatam. M.
3 mersamque. Prot. &c. in vndis. M.
4 si calci misceatur & cæment. ex Vitr.
5 accingitur. Vet.
6 portatum. Vet.
7 commeatibus. Vet.

 ANNO

ANNOTATIONES.

a Sidonius Apollinaris Dicæarchiam arenam vocat. Meminit & Dion lib. 48.
b Cumanum cæmentum quidam fieri volunt ex topho vel pumice in sulphuris metallis nato.
c Suetonius in Nerone cap. 45.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione. CAP. XIIII.

1 sunt par. M.
2 fornaceos, quoniã fornaciũ modo circũdati M.
3 instruuntur. Aeuis. Vet.
4 etiamnum. M.
5 & contra. Vet.
6 rubrica & sabulo, masculo certè. M vel si iam ex sabulo, masculo certè. Vet. & Vitr.
7 fiunt, quos ædificijs non idoneos probant quidam. Terrã ipsam. M.
8 Quin & intritũ eorum. Vet.
9 longum pede, latũ semipede. Vitr. Philãder tamen hanc lectionem veriorẽ putat.
10 extulere. M.
11 Martis ædem. M.
12 domum regiam Attali Trallibus. M.

QVid? non in Africa Hispaniáque ex terra [1] parietes, quos appellãt, [2] formaceos, quoniam in forma circumdatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm [3] instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat [4] etiam nunc [a] speculas Annibalis Hispania, terrenasque turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum vallis accommodata, [5] contra fluminum impetus aggeribus. [b] Illini quidem crates parietum luto, & [c] lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multóque minùs calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex [6] rubrica, vel si iam ex sabuloso, è masculo certè. Finguntur optimè vêre: nam solstitio rimosi [7] fiunt. Ædificijs non nisi bimos probant. [8] Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingãtur, macerari oportet. Genera eorum tria: [d] didoron, quo vtimur, [9] longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideò dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Gręcia. Pitanæ in Asia, & in vlterioris [e] Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati nõ merguntur in aqua. [f] Sunt enim è terra pumicosa, cùm subigi potest, vtilissima. Græci, præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios [10] prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiãt: ideò & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, [g] qui ad montem Hymettum spectat: sic [11] Patris ædes Iouis & Herculis quamuis lapideas colũnas & epistylia circundarẽt: [12] domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quàm gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in Ædilitate ad comitium exornãdum Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirũ esset, translatum tamẽ magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries [h] non plus quàm vnam contignationem tolerat. Cautúmque est, ne cõmunis crassior fiat, nec [i] intergerinorum ratio patitur.

ANNOTATIONES.

a In quibus speculatores, ἡμεροδρόμοι, siue ἡμεροσκόποι stantes, & collocati, aduenientium hostium ordines, acies, numerum prospiciebant, vt suis denuntiarent. Turn. cap. 7. lib. 27.
b Adhuc multis in locis Galliæ parietes cratibus, luto, & argilla pingui, è qua lateres fiunt, oblitis extruuntur.
c Vt ignis & fornacum impensæ parcatur: vt inter se meliùs coagmentẽtur crudi & ideò molliores lateres: vt cæmento pauco sit opus: vt breuiori temporis spatio murus perficiatur.
d Didoron, id est, pollicum 18. tetradoron, pollicum 36. nempe trium pedum. pẽtadorõ, pollicum 45. nempe trium pedum & nouem pollicum. Vitruuius cap. 3. lib. 2.
e Hispaniæ ciuitate Calento & Galliarum Massilia fiunt. Ex Vitruuio, non probante Philandro. In Bætica Maxiluam Ptolemæus, Massiam Theopompus apud Stephanum collocat.
f Alia caussa reddi potest è Seneca cap. 25. lib. 3. Quæst. natur.
g Hęc omnia ad verbum ex Vitruuio cap. 8. lib. 2.
h Romæ verò in vrbis maiestate, ciuiumque infinita frequentia, vt cœnacula plura fierent, ad pedes sexaginta domorum ædificia tollere permittebatur, quod scribit Aurelius in Traiano: vel septuaginta decreto Augusti, quod Strabo lib. 5. parietum crassitudine sesquipedali, siue loco communi, siue intergerinorum, vt ait Vitruuius lib. 2. pilis lapideis, mænianis, cõtignationibus obfirmata. Brissonius cap. & lib. 1.
i Murorum, qui ædificiorum duorum contignationem hinc illinc sustinent. Vide quod adnotat. est in cap. 12. lib. 13.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. CAP. XV.

1 autem generibus secundum regiones vel maximè natura mira est sulphuris. M.

HÆc sint dicta de lateribus. In terrę [1] autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocantur Leucogæi.

cogi. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: [a] viuum, quod Græci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est [2] glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cętera enim liquore constant, & conficiuntur [3] oleo incocta. Viuum autem effoditur, [4] translucetq́;, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm [5] officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tantùm est vsus ad [6] suffiendas lanas, quoniam candorem tantùm mollitiemq́; confert. [7] Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. [8] Cæterò tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, [9] candens in calice nouo, prunaq́; subdita circunferēs, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente [10] conuiuijs. Natura eius [11] calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisq́; miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cū adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas [12] à facie cū terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi: auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiligines [13] viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Habet & in religionibus locum ad [b] expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux [15] ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coeunt. Est verò liquidum bitumen, [16] sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum [17] gignitur. Liquidum est & Appolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur [18] & pingue [c] liquorisque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè [19] sic adhærescens. Vtūtur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. [20] Sunt qui & naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi [21] asscribāt. Verùm ardens eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu abest. [d] Bituminis probatio, vt quàm maximè [e] splendeat, sitq́; ponderosum ac graue: [22] leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ sulphuris, sistit, discutit, [23] contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusq́; corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incōmodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus [24] medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cū vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitq́; aluum. Cum aceto verò potum discutit [f] concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item [25] articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum [g] peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera [26] colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cū myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos vstum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum [27] [h] discutit cum vino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in vino potum [28] elicit. In reliquo vsu ęramentis illinitur, firmatq́; ea contra ignes. Diximus & [29] tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque vsum prębuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet [30] & ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq́; capitibus, & multis alijs vsibus. Nec minor [31] aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terrę. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cùm sit [32] vsus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumq́; vtilissimum est, contraque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex

2 gleba.M.
3 liquore.M.
4 pellucetque. Vet.
5 officijs.M.
6 suffitum.Vet.
7 Eglula.M.fortassis, Æglula, ἀπὸ τῆς αἴγλης.
8 Cæterùm tanta vis eius.M.
9 candenti calice, pru naque subdita. Vet.
10 conuiuis. Vet.
11 excalfacit.M.
12 è facie.M.
13 viuum, in M.d.
14 locū: ad expianda suffiri id mos.M.
15 ipsorum sulph. M.
16 & Zac. & quod ab Aquilone M.
17 gignitur liquidū. Est & Apoll. Vet.
18 & pinguis liquoris in Sicilia, Agrigentino.M.
19 ijs. Vet.
20 Est & naphtha, de qua.M.
21 adscribitur.M.
22 lene.M.leue. Vet.
23 attrahit.M.
24 medetur s.cū illitum: tussi veteri & anhelitui cum vino.
25 articu.cū far. hor. impositum. Empl. peculiare facit suo nomine.M.
26 colligit.M.
27 discutit. Cū vino & castorea procedēti sedi suffitur.M.
28 eijcit.M.
29 attingi solitū. M.
30 in.M.
31 aut adeo.M.
32 vsu.Vet.

ne ex aqua limoq; hoc est, terræ exudantis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solib. maturatur. Quod [33] fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strõgyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum spissumq;. Liquidi probatio, vt sit lympidum lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Syncerum enim [34] mistura ea nigrescit. Alterum genus est [35] pallidæ & scabræ naturæ, & quod [36] inficitur galla. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admisto sanat oris hulcera, papulas, pruritusq;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresq; sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumq; pruritum ac per vrinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis vnum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quędam canescentia dehiscens. Vnde quidam [i] trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, [37] ex quo & chalcitin vocant: vt sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus [38] aluminis [39] siccat, minúsq; sistit humorē inutilē corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitū, vel oris hulcerib. dentibusque, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur aptè, verendisque vtriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. [40] Interioris est alterum generis, [k] quod strongylen vocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq; natura, candido propius, cum quadam [41] pinguitudine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant ab insula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neque adstringendi, neque denigrandi, neq; indurandi. Nullum spissius. Oculorū scabritias extenuat: combustū vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum. [42] Vulsus pilis ex aceto illitum, [43] renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringēdo: vnde nomen Græcis. Ob id oculorum vitijs aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putrescentia [44] hulcerum compescit cum adipe, & [45] hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium vitia cum succo Punici mali: & vnguium scabritias, cicatricumque duritias & pterygia, [46] perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis verò duabus partibus, vitia quæ serpunt: lendes & alia [47] capillorum animalia, permistum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus [48] corporum [49] cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tõsillas. Ad omnia quæ in cęteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vsus vitæ in corijs lanisque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his [50] per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

33 fuit ex eo præcox, candidum. M.
34 misturā fugit. M.
35 pallidi, & scabri, & quod. M.
36 inficit vt galla. Ve.
37 & quod chalcitin vocant: sudor &c, coagulatus est. M.
38 aluminis minus sistit hum. inut. corporis. M.
39 siccat minus, minusque sistit. Vet.
40 Est & alterum genus, quod. M. Inertioris est & alterū genus, quod. Vet.
41 pinguedine. M.
42 Aufert pilos. M.
43 renascentemque mollit lanuginē. Sūma omnium. M.
44 hulcera, putrescētiaque cōpescit. Vet.
45 papularū. Diosco. ταῖς ἐξανθήματα.
46 ac perniones. M.
47 capillorum vitia, animali aque. M.
48 capitum. Vet.
49 cum eruo & pice. Diosc.
50 penè. M.

10 20 30 40

ANNOTATIONES.

a Dioscorides tantū vstum, & non vstū refert. Vstum Plinius in tres species rursum diuidit.

b Ouidius in Arte,

Et veniat quæ lustret anus lectúmque locúmque,
Præferat & tremula sulphur, & oua manu.

Alex. ab Alexan. cap. 27. lib. 5. Vide quæ adnotata sunt in cap. 10. libr. 16.

c Lego ex Dioscor. liquorisque oleosi in Agragantino Siciliæ agro, fontibus innatans.

d Martialis Venetum lutum appellat. *Resina, Veneto vel resecare luto.* fortassis quòd afferretur ex locis Venetorum tractui vicinis.

e Purpuræ modo, Dioscor. qui nigrum & sordidum vitiosum esse, & pice adulterari scribit.

f Inde mos tractus medicis, dandi lapsis ex alto, collisis, obtritis mumiam, quæ pissasphaltum est.

g Lego, peculiare facit, & sui nominis. Nempe, Barbarum: sic enim medici vocant.

h Lego ex Dioscor. discutit. Procidentia eiusdem suffitu reprimit. Purgationes fœminarum cum vino & castoreo potum elicit. &c.

i Hoc aluminis genus propterea lapidem scissilem vocat Celsus cap. 7. lib. 5.

k Dioscoridi tria sunt genera τῆς συπτηρίας σχιστή, στρογγύλη, ὑγρά. Galeno lib. 9. Simpl. & lib. 6. κ. τόπους totidem, sed solidi tantū, non liquidi, aut scissilis, ἀστραγαλωτή, πλακῖτις, πλινθῖτις, latericiū, crustosum, astragalo simile. πλακῖτιν. Dioscorides cap. 123. libr. 5. βωλῖτιν, quasi glebosum alumen vocare videtur.

50

De

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & [1] pigniti, & ampeliti medicinæ. CAP. XVI.

SAmiæ duæ sunt, quæ [2] syropicon, & quę aster appellantur. Prioris laus, vt recens sit & leuis, linguæq; glutinosa. Altera [4] glebosior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisque quæ siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod [5] si ęra pręducantur, violaceum reddit coloré. Vis & ratio eius in medendo dicta est inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataque solibus, iterum ex aqua trita ac [6] reposita, donec [7] considat, & digeri possit in pastillos. [a] Coquitur in calicibus crebro cõcussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus [8] eius, qui Samiæ. Vsus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusię. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. [9] Eademque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. [10] Pignitis Eretriæ [b] simillima est, grandioribus tantùm glebis & glutinosa, cui effectus idẽ qui Cimoliæ, infirmior [11] tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendumq;. Ad hæc medicamentis additur, pręcipueque in calliblepharis & inficiendis capillis.

1 Pnigiti. Alij.
2 collyriõ. M. & Diosc.
3 læuis. Vet. lenis. M.
4 globosior. M.
5 si ære producatur. M.
6 deposita. Vet.
7 sidat. M.
8 eiusdem. M.
9 Ea lacte. Vet.
10 Pnigitis. Diosc.
11 tantùm. M.

ANNOTATIONES.

a Asiam cocturæ rationem vide apud Dioscoridem ca. 171. li. 5.
b Galeno nigra & bituminosa, qualis Thracius lapis. Ligni & carbonis vice Phrysij ampelitide vtuntur, quam *Stein koln* vocant.

Cretæ genera ad vestium vsus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex ijs Cimolię duo ad Medicos pertinentia, cãdidum, & ad [1] purpurissum inclinans. Vis vtrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, pustulasque: Si verò aphronitrum [2] & nitrum adijciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita [3] vt in Sole curatio hæc fiat, vt post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus [4] Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque [5] natura cretæ est: sudoresq; immodicos sistit illita. Atque [6] ita papulas cohibet ex vino [7] sumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonẽ. Est & alius Cimoliæ [a] vsus in vestibus. Nam Sarda, quę affertur è Sardinia, candidis tantùm assumitur, inutilis [8] versicoloribus: & est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum. Proprietasq; saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, [10] illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam [11] C. Flaminius, L. Æmilius Censores dedêre ad populum ferẽdam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quę est coloris veri. [12] Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & [13] effunditur sulphure. [14] Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodã nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestib. saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta [b] argentaria appellatur nitorem [15] argento reddens. Est & vilissima, [c] qua [16] Circum præducere ad victoriæ notã, [d] pedesq; vænalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talemque [17] Publium mimicę scenę conditorem, & Astrologię consobrinum eius [18] Manlium Antiochũ, item Grammaticę [19] Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

1 purpureum. Diosc.
2 & æs Cyprium admisceatur, & acetum. Vet. & Cypriũ admisceatur, & acetum. M. Lego, alumen Cyprium.
3 vt mirabilis curhęc fi & post. M.
4 Cypro, & cera additis. Lego, Cyprino cerato addito.
5 certa natura. M.
6 etiam. Vet.
7 assumpta. M.
8 versicoloribus. At est vtilissima õ. Cim. generũ Vmbrica. M.
9 Proprietas saxi. M.
10 alia. Dal. sub. creta emitur.
11 M. Flaminius. M.
12 Fucata. Dal. adulterata.
13 finditur. M. offunditur. Vet.
14 Verus autẽ & pretiosus colos emollit Cimoliã. M. haud rectè. Lego, Verus autẽ & pretiosus color emollitur Cimolia, & quodã nitore exhilaratur, cõtristatus sulphure.
15 argenteum. M.
16 circumducere ad victoriam nostrã. M.
17 Publium Luciliũ. M. Potium. Vet.
18 Manilium. M.
19 Tiberium Er. eadna. aduectũ. M. Lego, Staberium. ex Suet.

a Vide Guillelmum cap.8.lib.2.Varia. Lipsium cap.13.lib Elector.
b Annulariam eam vocat suprà cap.6.huius libri.
c Seneca epist.109.cretam in Circo, calcem nempe, carcerem antiquis vocatam fuisse scribit. Persio cretata ambitio eorum qui honores petebant, seruilis,& summissa conditio, humilis, abiecta. Albæ lineæ in Circo meminit Cassiodorus 3. Variar. Alba linea, inquit, non longè ab ostijs, in vtrumque podium, quasi regula directa producitur, vt quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, ne dum properè conantur elidere, spectandi voluptatem viderentur populis abrogare. Quidam volunt triumphantibus aut ouantibus Romanis ducibus in more fuisse, vt indicio publici gaudij Circus creta dealbaretur, quemadmodum accepta clade populus vestem mutabat, & pullam lugubremque sumebat. Ad albam lineam Cassiodori pertinent hi Vergilij versus,

-signoq; repentè
Corripiunt spatia audito, liménque relinquunt.

In quibus Seruius limen exponit regulam, vel signum de creta factum. Eius meminit & Martialis lib.8.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.

De hac Circensi creta vide Rhodig.cap.14.lib.5.
d Iuuenalis, *Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.*
Tibullus gypsatos pedes vocat; & Ouidius in Amoribus,

Nec tu, si quis erit capitis mercede redemptus,
Despice gypsati nomen inane pedis.

Mancipiorum pedes creta signabantur, cum heri sigillo si priuati hominis essent, si publica Reipublicæ. Itaque cælatos seruos Propertius appellat elegia 5.lib.4. Fuit & Asiaticis signatoria creta, qua ceræ loco literas obsignabant. Victorius cap. 4. libr. 14. Cretæ vsum etiam fuisse ad ornandam exhilarandamque faciem adnotatum cap. 8.lib.28.ex Horatio: ac fortassis illa quidem creta fuit, qua pilos virorum euelli auctor scripsit cap.20.lib.14. 10

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

SEd quid hos [1] refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionẽ Q.Catuli, [2] Heronem L.Luculli, Demetrium Põpeij, [3] Augenq; Demetrij, quanquã & ipsa Põpeij credita est: [4] Hipparchum M.Antonij, [a] Menã & Menecratem Sex.Pompeij, aliosq; deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne vænalitijs gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ: [5] quod & nos adeò potiri rerum vidimus, [b] vt Prętoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente [6] Agrippina Cl.Cæsaris viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò, vnde cretatis pedibus aduenissent. 20

1 referat aliquis, quos literarum honor cõmendat? M.
2 rectorem.M. is fortassis, de quo ca.5.lib. 28.
3 Petaugenque.M.
4 Hilarium.M.
5 quos & nos.Vet.
6 Agrippinæ & Claudij.M.

ANNOTATIONES.

a Menam Sex.Pompeij libertum, transfugam, aurei anuli iure, quod senatoribus ac equitib. solis permittebatur, donatum fuisse Dion scribit. Rhodig.cap.12.lib.6.
b Idem ferè Tibullus,

Nota loquor, regna ipse tenet, quem sæpe coëgit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

De Pallante Claudij liberto, cui decreta sunt ornamenta prætoria, & H-S centies quinquagies, vide Lipsium in Tacitum.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana. 30
CAPVT XIX.

PRętereà sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus: sed & hoc loco [1] reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

1 reddam. Natura terræ ex Galata.M.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum [1] succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus, [2] hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages [3] telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum [4] domandos, fluctusque frangendos, ac minimè quietas partes coërcendas durissima sui materia. Cædimus hos, [5] trahimusq; nulla alia, quàm deliciarum, caussa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cędũtur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea, quæ separandis gẽtibus pro terminis constituta erant: nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sęuissimam rerum naturæ partem, huc illucq; portantur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quàm cùm ad [6] frigidos potus vas [7] petitur in nubila, cęlóque proximę rupes cauantur, vt bibatur [a] glacie. Secum quisque cogitet, quæ pretia [8] horum audiat, quas vehi trahiq; moles videat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces sit necesse ista facere, imò veriùs pati mortaleis, quos [9] ad vsus, quásve ad voluptates alias, nisi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiusque gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, [b] glandia in cœnis, gliresq;, & alia [10] dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

[1] succinis, crystallinis, murrhinisq;. M.
[2] homini aliqua es caussa genita. Vet.
[3] in telluris. Vet.
[4] frangendos, fluctusque domandos. M.
[5] extrahimus. Vet.
[6] frangendos. M.
[7] portatur. Vet.
[8] harũ &c. videt. Vet.
[9] ob. M.
[10] delicatiora. M.

ANNOTATIONES.

a Nam crystallum glaciem concretam multorum annorũ spatio & seculorum æuo credidit Plinius.

b Prisciano, intestini partem: alijs, ceruicis suprema glandulis referta.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit. CAP. II.

DIcat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentas lx. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarij, & vix vno mense futuri

futuri in [1] vsu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis [2] nimirùm indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ: [3] aut quid omnino Dijs relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus, etiámne tacuerunt maximas earum, atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti [4] egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. [5] Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum [6] fastigia?

1 in vsum. Vet.
2 nimium. Vet.
3 & quid om. Di relinquimus rerū? Esto. M.
4 coegit. M.
5 Par ergo fuerat vitam malo exēplo cauere, nec aliàs tacere. M.
6 simulachra. M. fastidia. Vet.

Quis [1] primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. CAP. III.

1 primum. M.

NEc potest videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse, quodam [2] vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem [3] Palatio, Hymettias [4] tamen nec plures [5] sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirùm ista [6] omisere moribus victis: frustráq; interdicta quę vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur, meliores non esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferẽda [7] dicemus pretia. Antè igitur [8] artifices percensebimus.

2 vti. M.
3 atrio. M.
4 tamen, in Vet. d.
5 sexaginta. M.
6 omisere: & moribus ac vitijs frustra interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs quàm irritas leges esse maluerunt.
7 indicamus. M. indicemus. Vet.
8 eos. M.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. CAP. IIII.

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperãtibus, priusq; quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij, quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios [1] fames inuasit ac sterilitas, mœroróq; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cęlo posteà tactum est.

1 infanda inuasit sterilitas. M.

Nobilitates operum & artificum in marmore [1] CXXVI. de marmore Pario, & Mausoleo. CAP. V.

1 CCXXVI. M.

CVm ii essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij [a] Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poëtæ ętate, quẽ certum est LX. Olympiade fuisse. Quòd si quis horum familiam ad proauum vsque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum [2] ij proposuere ridẽtium circulis. Quod [b] Hipponax indignatus, [3] amaritudinem carminum distrinxit in tãtum, vt credatur [4] aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis [5] simulacra posteà fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantùm censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manib. eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrãtes tristem, exeũtes [6] exhila-

2 in promptu fecere. M.
3 amaritudine carminum distrinxit eos in tantum. M.
4 aliquos ex ijs ad laqueum. Vet. aliquos eorũ ad laqueos. M.
5 simulacra deorum postea. M.

6 exhilaratũ putát. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. c Sed in Pariorum mirabile proditur, glèba lapidis vnius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum, hanc artem tantò vetustiorem fuisse, quàm picturam aut statuariam, quarum vtraque cum
10 Phidia cœpit l x x x i i i. 7 Olympiade, post annos circiter c c c x x x i i. Et ipsum d Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerémque eius esse Romæ in Octauiæ 8 operibus eximiæ pulchritudinis. 9 e Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, 10 cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite 11 ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. 12 Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, contra peregrinum 13 suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, &
20 appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, f quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: 14 sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non g Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cubitorum x x v i. ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia 15 compacta artis illius fuere. In base autem
30 quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt 16 x x x. numero nascentes, Victoria pręcipuè mirabili. Periti mirantur & 17 serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. 18 Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul vt noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis h in Ceramico, sed ante omnia, & non solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simúlque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gni-
40 dij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam posteà à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se 19 promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo Praxiteles 20 nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cùm detulisset noctu, simulachro cohæsisse, 21 eiúsque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: 22 nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone 23 Verri, i ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauiæ k scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario
50 colonia Propontidis, par Veneri Gnidię nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum

6 hilaratum. M.
7 ludor ũ Olymp. M.
8 porticibus. Vet.
9 Alcmanem. M.
10 cuius opera Athenienses complura in ædib. sacris posuere, præclaramq́ue Veneris imaginẽ extra. M.
11 ἐξώπολις. Vet. nihil muto. ita vocat Pausan.
12 Ipsius. Vet.
13 ciui suo. Vet.
14 sed & vt. M. & mox & qui op.
15 cõperta arti illius. Vet. comperta artis illi fuere. Vet.
16 xx M.
17 septem. Vet.
18 Hæc licet sint. M.
19 repromittẽs. M. & Vet.
20 nobilitauerat. M.
21 eiusdemq́ue. M.
22 nec maius Veneris Praxiteliæ aliud specimen. M.
23 Verri illi grauiter, qui Thespiis visebatur. M.

Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt,[24] Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulachra in Capitolio: [25] item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & [26] [m] Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. [27] Cuius laudatum est Pergami [n] symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ eius opera sunt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumentis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana. [28] Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaetontem, qui [29] Samothraciæ sanctissimis ceremoniis coluntur. Item [o] Apollinem Palatinũ, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duásque [p] chametæras circa eam, quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & [q] hippocampos sedentes. Item tritones, [r] chorúsque Phorci & pristes, ac multa alia [30] marina, omnia eiusdem manus, prȩclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta, quæq; nescimus, Mars est etiamnum [31] sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedẽs, & [32] quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo [33] operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à cõtemplatione talium abducũt, quoniam otiosorum & in magno loci silẽtio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit, [34] antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis [s] Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem [35] forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus [36] Liberum patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in [t] Septis, [37] Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præsertim cùm capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & [u] Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obijt Olympiadis centesimæ anno secundo. [38] Opus id vt esset inter [x] septem miracula ij maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xj. attollitur in altitudinem x x v. cubitis: cingitur [39] columnis x x x v i. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priusque quàm peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artísque monumentum iudicantes: hodieq; certát manus. Accessit & quintus artifex. [40] Namque supra [y] pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, x x i i i i. gradibus [41] in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. [z] Hæc adiecta c x l. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contemplatione admonent ȩditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in [42] propyl-

lȩo

24 Chloris. Vet.

25 itẽ Mænades, quas & Thyadas. Vet. item & Mænadum, quas Thyadas. Alij Vet.

26 Caryatides. Vet. Cariatidas. Alij.

27 Huius. Vet.

28 Scopas cũ his certãs fecit Venerem & Phaetont. M. Scopæ laus cum his certãtis fecit Ven. Vet.

29 Samothrace sanctis. M.

30 marina, eiusdem omnia, magnum & præcl. M. marina, eiusdẽ manus omnia, magnum & præcl. Vet.

31 sedẽs Colossus. M.

32 quęcunque al. loc. nobilitant. M.

33 operum est iam obliterata à magnis officiorum negotiorũque aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt. Vet. operum est iam obliterata à magistris officiorũ & negotiorũ, qui aceruatim omnes ad contẽplationẽ talium ducunt. M.

34 antiquarum. M.

35 forma & ætate. M.

36 Liberũ palla velatum præfert. Vet.

37 Olympum, Chironem cum Achille, & Pana qui. M.

38 Opus idẽ inter se. mir. quod hi max. M.

39 col. XXXVI. Pteron vocauere. Ab Orien. Turn. ex Vet.

40 Namque pterõ superioris pyramidis, altitudinem M. Namque supra ptera pyramis altitudinem inferiorũ Vet. altitudine inferiora. Vet.

41 summũ cac. se con. M.

42 Peirœo. M. propyleis. Vet.

læo Athenienſium, quas [A] Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem [43] vt aliqui putant. Nam Myronis illius, [44] qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, vt fuit acris vehementiæ, ſic quoque ſpectari monumenta ſua voluit. In ijs ſunt Centauri nymphas gerentes [45] Archeſitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter [46] Entochi, [47] [B] Hippiades Stephani, [48] [C] Hermerotes Taurisci, nō cælatoris illius, ſed Tralliani. Iupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zetus & Amphion [49] ac Dirce [D] & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & [50] Tauriſci. [E] Parentum ij certamen de ſe fecere. Menecratem videri profeſſi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater [51] Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philiſci Rhodij in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ nouem, & alter Appollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ verò porticus in ęde Iunonis ipſam Deam Dionyſius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiſcus. [52] Cętera ſigna Praxiteles. Item Polycles & Dionyſius Timarchidis filij Iouem, qui eſt in proxima ęde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt alterum in terris [53] ſymplegma nobile: Venerem lauantem ſeſe. Dædalum [54] ſtantem [55] Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lyſię opus, quod in Palatio ſuper arcum Diuus Auguſtus honori Octauij patris ſui dicauit in ædicula columnis adornata. Id eſt quadriga curruſq;, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinē illius cęlatoris, [56] Dactylidis Pythias, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem. Deinde multorum obſcurior fama eſt, quorundam claritati in operibus eximijs obſtante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriā, nec plures pariter nuncupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & ſtatuarię artis præferendum. Ex vno lapide [F] eum [57] & liberos draconumq; mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cęſarum repleuere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minùs celebrata. [58] Inhonorus eſt, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis [G] humana ſacrificauerunt [59] victima, humi ſtans, ante aditum porticus [H] ad nationes: Sitę fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam [60] adamauit eques Romanus Iunius Piſciculus, vt tradit Varro: admiratur & Paſiteles, [61] qui & quinque volumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic [62] in Græcię Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus [63] cū ijs oppidis, Iouem fecit eburneum in [64] Metelli æde, quà campus petitur. Accidit [65] ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanę erant, per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentiſſimi artificis. Feciſſe opera complura dicitur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arceſilaum quoque magnificat Varro, cuius ſe marmoream habuiſſe leænam tradit, [66] aligeroſque ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent [67] ſoccis, omnes ex vno lapide. Idem & [68] à Coponio XIIII. nationes, quæ ſunt circa Pompeij, factas autor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec [69] Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus incluſa, natione [70] ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impenſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes. Qua negata, hoc tamen [71] alio loco & modo vſurpaſſe. Sunt certè etiamnum in columnarū [72] ſpiris inſcalpta nominum eorū [73] argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam, cultuſque reliquos

CCcc 2 omnes

[43] vt quidē alij pu. M.
[44] qui ære laud. M.
[45] Archeſilaus. M.
[46] Chiron. M. Entochi: Hippiades: Hermerotes Taur &c. Vet.
[47] Heſperides. Quidam Hippe Alij.
[48] Hermæ & Erotes Taurisci. Vet. Meropes Sol, non cælatoris. M.
[49] & Dirce. M.
[50] Taurisci parentū. Ii. M. Taurisci. Par autem ij certantes de ſe iudiciū fecere Vet.
[51] Euthycratis. M.
[52] Cætera ſigna Praxitelis filij in Iouis ęde, quę proxima eſt, fecerunt. M.
[53] ſympegma M.
[54] adſtantem. M.
[55] Polycharmus: ex quo apparet in magni honoris autoritate habitū Lyſiæ. Vet.
[56] Decertilis Pythiā. M.
[57] ac. M.
[58] In honore eſt & in tēplo illo. Vet. Beraldi
[59] victima ante aditum porticus ad nationes ſitæ, humi ſtās. Fuere M.
[60] amauit. M.
[61] qui etiam. M
[62] in Græcia Ital M. in Græciæ Italiæ ora Vet.
[63] cum ſuis oppidanis. Vet.
[64] Vitellij. M.
[65] verò. M.
[66] pueroſque. M.
[67] ſoccos M.
[68] à Q. Punio &c quę ſunt circa Pōpeiū. M.
[69] Sauram. M.
[70] ipſos. M. & ipſi. Vet.
[71] alio modo M.
[72] epiſtylijs M.
[73] argumenta. M.

omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id 74 religione custoditum, velut ipsis 75 Dijs sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, 76 qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, [l] Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

74 religioni M.

75 Dijs sedentib. Apparet ergo quod in. M.

76 qui in Iouis. M. qui Iouis esse debebat. Vat.

ANNOTATIONES.

a Primus is fortunam fecit φερέπολιν, vt ait Pindarus, polum capite gestantem, & altera manu τὸ τῆς Ἀμαλθείας κέρας. Rhodig. ca. 14. lib. 18. Sculpsit & Charitas in Attali conclaui apud Pergamenos, quæ ob artificii præstantiam ostentabantur, & Charitas apud Smyrnæos. Pausanias.

b Vide Hadr. Iun. cap. 16. lib. 1.

c Apud Ciceronem lib. 1. de diuinat. Carneades narrat in Chiorum lapicidinis saxo diffisso Panisci caput extitisse. Apud Origenem lib. τῶν φιλοσοφουμένων Xenophanes Colophonius tradit, in lapicidinis, quæ Syracusis propinquæ sunt, inuentas esse piscium & phocarum figuras: in profundissima vena marmoris Parij, lauri imaginem. Theodorus Canterus cap. 15. lib. 1. Variar.

d Ob eius in hac arte insignem excellentiam, ac præstantiam, iactatum Græcis prouerbium fuit, φειδίου ἄγαλμα προσήκειν, cū pax καλλιμόρφους esse, videanturq; gigni pacis tempore formosiores pueri, vel etiam à pictoribus imagines, & scalptoribus statuę pulchriores fingi. Leopardus cap. 15. lib. 5.

e Cicero 2. de natur. deo. Et quidem, inquit, laudamus Athenis Vulcanum eum quem fecit Alcamenes, in quo stante ac vestito leuiter apparet claudicatio non deformis. nimirum τὸ κυλλοποδίων. Victor. cap. 19. lib. 29.

f Eo simulachro perfecto Phidias interrogatus vnde id propemodum è cælo petitum lineamentis eboris amplexus fuisset, respondit ex Iliad. α.

ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον. Valer. cap. 7. lib. 3.

g Lemniam fuisse vocatam quòd eam Lemnij dedicassent, Pausanias scribit lib. 1.

h Prope Ceramicum vicum, & in ipsius aditu Pausanias libr. 1. Praxitelis opera duo fuisse tradit, alterum statuam equestrem, alterum Neptunum qui in equo sedens Polyboten gigantem hasta petit. Vide quod adnotatum est cap 12. lib. 35.

i Pausanias in Bœoticis, C. Cæsarem ideò necatum putat, quòd eam imaginem sustulerit: eadem etiam caussa interfectum Neronem, quòd illam Thespias reportatam iterum demolitus sit. Victorius cap. 21. lib. 18.

k Schola in balneis, labri siue balnei summa pars, in qua qui nondum lauissent sedentes expectabant, donec exirent qui priores occupauerant: in porticibus verò locus in quem philosophi conuenientes consident, conquiescunt & disputant. Rhodig. ca. 20. lib. 30. Vide quod adnot. est in cap. 10. lib. 35.

l Vide Alex. ab Alex. cap. 13. lib. 1.

m Caryatidum historiam vide apud Vitruuium cap. & lib. 1. & Philandri in eum locum adnotationes: quibus adde ex Pausan. li. 3. & 4. in historia Aristomenis, Caryas vicum esse non longè à Lacedæmone, Dianæ & Nymphis sacrum, vbi ad Caryatidis Dianæ templum & signum virgines Lacænę anniuersarium sacrum faciunt, & patrio ritu saltant: vnde eæ Caryatides dictæ.

n Complexus duorum puellorum, mutuò sese osculātium: vel duorum colluctantium: vt mox hoc ipso capite.

o Cuius simulachrum Lucullus aduexit ex Appolloniatarum insula. suprà cap. 13. lib. 4.

p Socias humi sedentes, non in sedili. Vertendum scorta minimè puto, quoniam id Vestæ pudicitiæ non conueniret: nisi quis putet in facie comitum Vestæ expressisse meretricū duarum imaginem quas amabat, pedissequas. Quidam legunt, Commotrias.

q Hippocampum intelligi par est hoc loco, non pisciculū memoratum Dioscoridi, & Galeno, sed potiùs monstrum cetaceum equo simile, quoniam & campas equos marinos vocant & alia omnia cetacea. Næuius in Ægisto,

Tum autem lasciuum Nerei simum pecus
Ludens ad cantum classium lustratur: Sirenes citis
Delphino iunctis vehiculis, hippocampisq; asperis.

apud Nonium in dictionibus hippocampus, lustrare, pecus. Scaliger.

r Sic Virgil. 3. Æn.

Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis.

Is fuit rex Corsicæ ac Sardiniæ, & tandem habitus pro deo marino. Phorcum mithologi maris extremum ambitum interpretantur, maris & terræ filium, eumq; Cetonis congressu genuisse Gręas à partu statim canas, nimirùm spumas quas illisum mare suo littori excitat. Rhodig. cap. 18. lib. 26.

s Sosianum quidam dictum volunt ἀπὸ τοῦ σώζειν, quasi σωτῆρα: qua ratione σωσίπολιν Deum victis Arcadib. Elei coluerunt, Pausania auctore lib. 6. Alij Sosiani interpretantur, quasi Susiani, Susis Romam auecti. Vide Lilium Gregorium. Alijs placet Sosianū vocari, quòd ad librariorum scriptorum officinas locatus esset. Sosios enim præstantissimos eius artis magistros Horatius memorauit in Arte, *Hic liber æra meret Sosiis*: & in Epist. *Sosiorum pumice mundus*.

t Septa, locus in campo Martio tabulis munitus, in quibus stās populus Romanus suffragia ferebat.

v Telocharen Vitruuius appellat cap. 8. lib. 2. Idem fecit & Martis statuam colosseam in eius templo Halicarnassi, quam ἀκρόλιθον vocauerunt.

x Vide Rhodig. cap. 6. lib. 23.

y Alij ptera, alij pteromata. Sunt autem adstructi vicinique parietes templis ac ædificiis publicis ad altitudinem ædificij vtrinque assurgentes, sic dicti quòd alarum instar explicentur, ædificiumque protegant. Strabo lib. 17. eius vocabuli significatum apertissimè declarat. Vide cap. 13. huius libri.

z Locus hic suspectus est. Nam cùm altitudo inferioris ædificij fuerit 37. pedum cū dimidio, pyramidisq; par celsitas, numerus geminatus efficit pedes 75, quos si ab altitudine totius operis, q̄ fuit 140. pedū, auferas, restabūt pedes 65. tribuendi quadrigæ impositę & viginti gradibus ad pyramidis basin collocatis. Non est autem probabile altitudinē tantam fuisse quadrigę & graduū.

A Philosophus, Sophronisci filius, cum Mercurio, auctore Pausania libr. 1.

B Equestres statuæ, vt Amazonum, quæ primæ ascenderunt equos. Hermolaus. Rhodiginus legit, Hippades, cap. 1. Quidam, Hesperides. Alij, Hippe: Cheironis ea filia fuit. Aqueus, Appiades, illasq; interpretatur Venerem, Palladem, Vestam, Cōcordiam, Pacem, quarum simulachra ornandis Appiæ aquæ ductib. & fornicibus positæ fuerunt. Ouidius lib. 2. de Arte,

Has Venus è templis multo radiantibus auro
Læta videt lites, Appiadésque deæ.

Probabile tamen non est, Græcum sculptorem, & in Italiam fortassis nunquam transgressum, illas fecisse: nisi fortè statuas illas Appiadum dearum, Entochi opera, Romam aduectas ad Appiæ aquæ ornamenta existimet.

C Hermerotes, Mercurij & Cupidinis iuncta simulachra, vt Hermathenæ Ciceroni Mercurij & Palladis coniunctæ statuæ. In vetustis legitur, Hermæ & Erotes Taurisci.

D Propertius, *Tu reddis pueris matrem, puerīq; trahendam, Vinxerunt Dircen sub trucis ora bouis.*

E In veteribus legitur, Taurisci. Par autem ij certantes de se iudicium fecere. Lego ex manuscripto, Taurisci parentum. Ii certamen de se fecere &c. Menecrates & Artemidorus patres fuerunt Apollonij & Taurisci. Ii seipsos pinxerunt æmulationis certamine.

F Præter Virgilium 2. Æneid. eius rei historiam describit Eumolpus luculentissimis versibus in Satyra apud Petronium.

H Saturno infantes Carthaginienses sacrificare solitos esse Lactantius & Silius tradunt: quinetiam Plato in Protagora, Diodorus vigesimo libro. A Tyrijs hoc traditum, & vsque ad vrbis excidium seruatum Qu. Curtius scribit. D. Augustinus infantes etiā à Gallis Saturno immolatos fuisse memorat. Vide Rhodig. cap. 23. lib. 13. Plautus in Amphitr.

Faxo vt bubulis coriis onustus sis Saturni hostia.

H Sic dictus locus Romę ob statuas nationum 14. illic positas, quarum paulò pòst fit mentio.

I Idem Ælianus libr. 1. hist. qui & addit elegiacum distichon aureis literis scriptum fuisse in semine sesami, cap. 21. lib. 7. Idem Myrmecides nauem fabricatus est, quam apicula pinnis abscōderet. Varro lib. 6. de lingua Latina, *Etenim facilius obscuram operā Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoueant nigras setas.* Hadr. Iun. cap. 4. lib. 6.

Quando

Quando primum marmorum in ædificijs vsus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

CAP. VI.

HÆc sint dicta de marmorum scalptoribus, summaque claritate artificum:[1] quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso [2] marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio: liuidius hoc paulò. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam [3] diligẽtissimus luxuriæ interpres, primus & rarò attigit. Columnis demum vtebantur in templis, nec lautitię causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia [4] firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum. Dicit enim [5] Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hactenus [a], regias quoque domos [6] cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantùm adornans. Primùm (vt arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cùm extruerent muros, faceto [7] in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, vt magnificum. Multò, inquit, magis [8] mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos vllus, non modò tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in crustas nescio [9] an Carię fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniã, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritijs parietibus. Is obijt Olympiadis c. anno i i. vrbis Romæ anno [10] c c c i i. Primùm [11] Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cęsaris in Gallia. [12] Neque indignatio sit tali autore inuenta re. Hic nãque est Mamurra Catulli Veronẽsis carminibus proscissus, [13] quem, vt res est, domus ipsius clariùs, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. [14] Nanque adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas [15] è Carystio aut Lunensi. Denique [b] M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium [c] limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit Consul anno vrbis [16] d c l x v i. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis [17] tantùm crustísve, vt Mamurra Carystium posuit, sed [18] in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (vt apparet [19] ex re) Luculleo marmori dedit, admodùm delectatus illo, primusq; Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solumque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primùm (vt arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis [20] positos, sicuti est hodie Iouis Tonãtis ędes in Capitolio. Nondũ enim secti marmoris [21] vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriamq; diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, [22] & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente [23] harenas, versandoq; tractu [24] ipso secante. Æthiopica [25] hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt [26] ad Æthiopas vsque peteretur, quod [27] faceret marmora: imò verò etiã [28] in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. [29] Mollior tamen, quæ [30] Æthiopica. [31] Illa nulla scabritie secat. Indica non ęquè [32] læuigat: sed ea cõbusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxię vitiũ est, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere [33] antiqua genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena non minùs probanda, ex quodam Adriatici ma-

1 vbi tamẽ sciendum fuisse.
2 marmori, quá fecere Paros Cycladum insularũ vna, æquè & Lesbos. Liuidius hoc versicoloreq; maculas habens. In totum. M.
3 diligentissimæ luxuriæ inter tres. M.
4 firmius. Vet.
5 Paridem os. M.
6 cũ lautissimè. Vet. domos cum laudatissimò, tum præter æs. Vet. alij.
7 in his. M.
8 mirum esset. M. mira res esset. Vet.
9 an hac artę fuerit. M.
10 cccciı. M.
11 Romæ marmoris frustis operuisse toti' domus suæ parietes in Cælio. M.
12 Neque ideò desinimus, indignati de tali autore inuẽti. Hic. M. Itaque indignatio sit tali autore ac inuẽtore. Vet.
13 quem Metrodorus Scepsius clariùs quã &c. Nanq; adiecit, eũ primum &c Scalig.
14 addiditq;, eum primum. M.
15 à Carysto M. Lepidus Catuli. M.
16 dclxv. M.
17 tamen. M.
18 in mensas ac vilissimũ vsum. Vet. sed in mesa. Vet. quo vocabulo Vitruuius vtitur.
19 ex se. M.
20 politos. M.
21 vestigium erat inuentũ in Italia. M.
22 & ferro. Videtur enim ferri serra. M.
23 harenas versando, tractuq; ipso secante. Vet. harenas, versandoq; ipsas tractu secãte. Alij. Vet.
24 ipsas. M.
25 ad hoc. M.
26 Ab Aethiopia. M.
27 secaret Alij.
28 in India. M.
29 Melior. Vet.
30 ex Aethiopia M.
31 Illa enim multa. Vet.
32 læuat: sed ea poliẽtes. M.
33 antiquis. Vet.

34 inundante. Vet.

ris vado, æstu [34] nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuijs omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiusque opus [35] scabritia poliruræ relinquit. Ita sectę attenuantur crustæ. Rursusque [36] Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

35 scabritie. M.

36 tenuatæ polituris accommodatur. Aeque fit è duro lapide. M. poron intelligo tophum.

ANNOTATIONES.

a Odyss. δ. χαλκοῦ τε στεροπὴν, κὰδ δώματα ἠχήεντα χρυσοῦ τ' ἠλέκτρου τε, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος, φράζεο νεστορίδη.

b Eius domus suo seculo Romæ pulcherrima fuit. cap. 15. huius libri.

e Pauimenta ex Numidico Pœnica vocat apud Festum Cato, his verbis. *Dicere possum, quibus villæ atque ædes ædificatæ, atque expolitæ maximo opere citro, atque ebore, atque pauimentis Pœnicis stent &c.*

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum.

CAPVT VII.

1 In M. & Vet. huius capitis principiū est, Naxium diu &c. Alia capiti superiori adnectuntur.

2 Quoto enim cuiq; loco nomen suū marmori. M.

3 sed multa est sub terra. pars. Pretios. M.

4 sparsa, pretiosissimi quidem generis, sicuti Lacedæmoniū. M.

5 Tiberianum. M.

Signis è marmore poliendis, gemmisq; etiam scalpendis atque limandis [1] Naxiū diu placuit ante alia: ita vocantur [a] cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex [b] Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. [2] Quoto quoque enim loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, [3] sed multa & sub terra [4] sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde [5] Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiaq; eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentiū maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligūt, Augustum vndatim crispum in [6] vertices, Tiberium sparsim conuoluta [7] canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. [c] Duo eius genera, molle candidū, nigricans durū. Dicuntur ambo capitis dolores sedare [8] adalligati, & serpentium ictus. Quidā phreneticis ac lethargicis adalligari iubent [9] cādicantē. Cōtra serpentes autē à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellāt, à colore cineris. Vocatur & [d] Memphites à loco, gemmantis [10] naturæ. Huius vsus conteri, & ijs, quę vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, [11] nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantislibet molibus cędendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbem ex Ægypto aduexit [12] [e] Triarius Pollio, non admodum [13] probata nouitate. Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia [f], quem vocant [14] basalten, ferrei coloris atque duritię. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant [g], Memnonis [15] statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radijs, crepare dicunt. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri [16] veteres: Sudines in Germania. [h] Potorijs primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras [17] ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostēdisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine [18] columnas vidisse se. [19] Variatum in hoc lapide posteà est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. [20] Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum [21] potētia notus sibi exędificauerat.

6 vortices. Vet.

7 luce. M.

8 adalligata. M.

9 candicans. M.

10 naturæ. cuius vsus conuenit ijs &c. ex aceto illiti. Vet.

11 vt non sentiat. M.

12 treis Asinius Pollio. Vet.

13 probatæ nouitatis. M.

14 autem. M. fortassis barzalten. nam Hebræis barzel ferrum dicitur. Mitalerius.

15 statuæ. M.

16 veteres, sed & in Germania, potorijs. M. veteres. In Germania tamen apud Sudines reperitur. Potorijs &c. Sic quidā. Citatur tamen alibi Plinio Sudines scriptor.

17 ex eo & vrceos magn. M.

18 columnam. M.

19 Variatumque. M.

20 Mox. M.

21 potentissimus sibi. M.

ANNOTATIONES.

a De Naxia cote Dioscorides lib.5.
b Theophrastus lib. de lapidibus.
c Tria Dioscoridi: primum, nigrum & pōderosum: secundum, cinereum notis cōpunctum: tertium, lineis candidis intercinctū.
d Dioscoridi pingue, varium, calculorum magnitudine.
e Vitrasius, quidam legunt vt apud Modestinum Iurisconsultū in rescripto Hadriani ad Vitrasium Pollionem. Verùm id minimè quadrare videtur, cùm Hadrianum multis annis Plinius antecesserit. Quare alium Pollionem fuisse necessum est, quàm eū ad quem scripsit Hadrianus. Manuscriptum habet Vitriasius.
f Hunc lapidem sic describit Strabo lib.17. Nos Philas ex Syene plaustro venimus, per campum valde planum, centum stadiorum. Per totam viam vtrinque multis in locis videbantur quasi hermæ, scopuli alti, rotundi, admodùm politi, penè teretes, nigri ac duri lapidis, è quo mortaria fiūt &c. Tales lapides, sed minutuli, reperiuntur prope Gaillon, arcem Rhotomagensis archiepiscopi, foris asperi, tuberosi, veluti obliti luto, & candicantes, intus gagate nigriores.
g De hac Philostratus in Iconibus & Heroicis, Lucianus in Toxari, Apollonius Tyaneus fusissimè Strabo, Pausanias, Rhodiginus cap.5. lib.22.
h Hic locus ostendit, contrà quàm putat Agricola, Murrhina vasa alia fuisse, quàm quę ex onychite fiunt. τῶν ὀνυχινῶν ποτηρίων meminit Athenæus pag.243. versu 50. ex Posidonio philosopho.

De alabastrite, & Lydino, & Alabandico. CAP. VIII.

[1] HVnc [a] aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam [2] optimè seruare incorrupta dicitur. [3] Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris cādidior. probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. [4] Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculosi atq; non translucidi. Vitia in ijs corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulùm [5] distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterásque non excedant, anteà ex Arabia tantùm aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: [b] Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est [c] Alabandicus terræ suæ nomine, quanquàm & Mileti nascens, ad purpuram tamē magis aspectu declinante. Idemq; liquatur igni, ac funditur ad vsum vitri. [d] Thebaicus [6] intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Rediorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit [e] Mitres, qui in [f] Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptū est in eo. Etenim scalpturæ illę effigiésque, quas videmus, [g] Ægyptiæ sunt literæ. Posteà & alij regum in suprà dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine. [h] Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, [7] quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit [i] Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

[1] Sic aliqui & lapidē. Vet.
[2] optimè ea seruare. M.
[3] Idemque etiā exustus. Vet.
[4] Probatur. M.
[5] distat ab eo ad vnguentorum fidem, vti existimant, Lygdinus in Tauro repertus &c. excedat &c. aduehi solitus cādoris eiusdē existimatur. Magnus. M.
[6] interstinctus. Vet. intercinctus. Vet alij. naturæ aliàs. Vet.
[7] vnū quadrag. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plinius onychitem gemmam, quam nos *Cassidoine* vocamus, ab alabastrite, quem etiam quidam onychiten vocant, parùm attentè minimè distinguit.
b A Coralio fluuio, qui & Sangarius dicitur.
c Ex Alabanda Cariæ. Vide Agricolam lib.5. Fossilium.
d Eum lapidem officinę quædam pro Armenio ostēdunt. Thebaico similis, colore cœruleus effoditur prope Lugdunum in pago Diui Belli.
e Neque Mitrę, neque Sochis meminerunt Herodotus aut Diodorus.
f Busyrin scribit Diodorus cap.1. lib.2. Bibl. ciuitatem maximā condidisse, quam Ægyptij vocarunt ciuitatem Solis, nempe ἡλιόπολιν, Græci verò Thebas ἑκατόμπυλας διόσπολιν vocari, non ἡλιόπολιν, Strabo prodidit, quo fit vt mendosum Diodori codicem arbitrer, præsertim cùm alia sit Heliopolis.
g Hieroglyphicæ, de quibus Chæremon, Horus Apollo, Diodorus lib.4. Biblio. ignorabiles Apul. lib.11. Asini, Rhodig. cap.26. li.29. Literas has sacras soli nouerant sacerdotes, & qui ab ijs describendis ἱερογραμματεῖς vocabantur. vulgus alijs vtebatur.
h Proteo regnāte ad Troiā bellatum fuisse scribit Herodotus.
i Apud Heliopolin Mneuis bos non aliter colebatur, quàm Apis apud Memphitas. Strabo lib.17. Diodorus lib.2.

De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno. CAP. IX.

[1] OPus id fecisse dicuntur XX.M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, vereretur q; ne machinæ ponderi non sufficerent, quò [2] maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset [3] lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cùm oppidum id expugnaret

[1] Obeliscus est Thebis, quem fec. dicuntur XX. M. hominū. M.
[2] maturius M.
[3] lapidi, in M.d.

gnaret Cambyses rex, ventúmque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus [a] à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat [b] Nectabis rex purum: maiusq; opus fuit in deuehendo statuendóve multò, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Calixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauésque duas in latitudinem patulas, [4] pedalibus ex eodem lapide [5] ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinque: posteà egestis [6] laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodẽ, & artificem donatum talẽtis quinquaginta. [7] Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege suprà dicto, munus amoris in [8] coniuge, eadémque sorore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti trãstulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod posteà omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ [9] in portu ad Cæsaris templum, quos excîdit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam [10] deuehendi, spectatis admodùm nauibus. Diuus Augustus [11] priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio cõsumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam, [12] qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc [13] cura nauium, quæ Tiberi subuehẽt. Quo experimento [14] patuit, non minùs aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem Diuus Augustus in Circo magno [15] statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnante [c] Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque [16] pedũ, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouẽ pedibus minor, à Sesostride. [17] Inscripti ambo rerum naturę [18] interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

4 pedalibus ex eodẽ marmore lapidibus ad. Vet. pedalibus spatijs ex eodem lapide ad. Alij Vet.
5 ac ratione. M.
6 lapillis. Vet.
7 Hic fuit conditus à rege. M. Hic au ob. fuit in Arsinoes portu à rege positus, munus. Vet.
8 coniugem eãdemque sororẽ Arsinoen. Vet.
9 ad portum in Cæsaris templo, M.
10 aduehendi. M.
11 eam, quæ priorem adu. M. nauem perpetuo dic. Vet.
12 eam, qua. M.
13 cura fuit nauium, quę Tib. subueherẽt. Vet.
14 palàm fit. M. palã fuit. M.
15 constituit. M.
16 pedũ est, & dodr. Alij.
17 Inscriptam. Alij.
18 interpr. philosophiamq; Aegypt. ac opera cõtinent. Vet. interpr. Aegypt. philosophorũ, ac opera cont. Vet. alij.

ANNOTATIONES.

a Ne huius quidem, aut Eraphij, Nectabidis, Mespheæque, qui hoc capite nominantur inter Ægypti reges, vlla apud Herodotũ aut Diodorum mentio.

b Apud Athenæum pag. 207. versu 9. Alexis mentionem facit Neochabis regis Ægypti, qui fortassis hic Nectabis est. Apud Plutarchum in Agesilao Nectanabis Tachi Ægyptiorum regis patruelis, ab eo defecit, regnumque inuasit, & Agesilai ope fugato Tacho, ac Mendesio, quem regem designauerant, regnum obtinuit.

c Laërtius eum in Ægyptum proficiscentem à Polycrate Sami tyranno Amasidi regi per literas commendatum fuisse scribit.

De illo, qui est in campo Martio pro [a] gnomone. CAP. X.

Ei, qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilẽ vsum ad deprehendẽdas solis vmbras, [1] dierúmque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, [b] cui par fieret vmbra Romæ cõfecto die sexta hora, paulatímque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, [c] ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus [d] apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia incrementa iaculantem apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehendi & in alijs locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tantùm gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

1 dierumq; ac noct. horas & magn. str. lap. ad ob magn. cui par fi vumbrarum effectus, (eiectus, fortassis) dies etiam & horas, paulatimque. M Quidam verò, dierumq; ac noct. magn. str. lap. ad ob. magn. cui par fi. vmbra, Romæ cõfecti diei hora sexta. Ego ex M, castigato lego, dierumq; ac noc. magnitudines etiam, ac horas strato lapide ad obel. magn, cui par fieret vmbrarũ eiectus, paulatimque. Dal.

ANNOTATIONES.

a Is confractus visitur in Campi Martij cella vinaria ex aduerso domus Christophori Nardini. Vide Lucium Faunum cap. 13. lib. 4.

b Non quidem par ad obelisci proceritatem, quomodo in Venetorũ tractu, siue climate, æquinoctij die gnomoni par vmbra est, sed quatenus vmbra & gnomon respondẽt ad rationem eius tractus.

tra...
c ... solertiam exposuerunt clarissimè & subtilissimè Orontius Fineus lib.2. de de Horologijs, & Zieglerus Germanus.
d Quonam modo id sit molitus dubitant. An pilam sic imposuerit, vt extaret tota humani capitis similitudine: an inseuerit, & demissam exculpto lapide coniunxerit: an de lapide resecuerit, quantùm altitudo pilæ fuit additura: quod minimè credo, cùm obeliscos sacros ob religionem haberet antiquitas.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

[1] TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius [a] Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

1 Tertius est in Vaticano, &c. ex omnibus vnus factus imitatione eius, quem. M.

10

ANNOTATIO.

a Pheronem vocat Herodotus lib.2. Eum Diodorus, & idem Herodotus scribunt, restituto visu duos fecisse altos centum pedes, latos octo.

De pyramidibus Ægyptijs, & sphinge. CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniã successoribus [a] aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiaq; complurium inchoatarum extant. Vna est in [1] Arsinoite nomo, duæ in Memphite, nõ procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit [b] Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndiq; annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo [c] minùs quatuor millia passuum, à Memphi [2] sex, vico apposito, quem vocant Busirin, [3] in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, vel magis [4] miranda, quasi syluestre numen accolentium. [d] Amasin regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, [e] & [5] lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum c x l i i j. est, altitudo à ventre ad summum [6] apicẽ in capite l x i j. Sed pyramis amplissima [f] ex Arabicis lapicidinis constat. [g] Trecenta l x v j. hominum millia [h] annis x x. eã construxisse produntur. Tres verò factæ annis l x x v i i j. & mẽsib. i i i j. Qui de ijs [7] scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexãder Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter [8] omnes eos [i] non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, [k] [9] in rhaphanos, & allium ac cæpas mille [10] octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per [11] octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes [12] x x v. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares d c c x x x v i j. comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multò spectatior, Æthiopicis lapidibus [13] assurgit c c c l x i i j. pedibus inter angulos. [14] Vestigia ædificationũ nulla extant. Harena latè pura circùm, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quãnam ratione in tantam altitudinem subuecta [15] sint cæmenta. [l] Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus [16] è luto factis extructos põtes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multò humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniúmque similiũ deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum [17] opus miretur, minimam [18] ex his, sed

20 30 40 50

1 Arsinoe vrbe, duæ in Memphi. M.

2 septem vico appositæ. M. septem .D. passibus à vico apposito. Vet.
3 in eo sunt. M.
4 narranda, quâ syluestria sunt accolentium. M.
5 rubrica. Vet. obliqua. Alij Vet.
6 apicem clxx. duos. Pyramis. M.
7 scripserunt. M.
8 omnes verò eos. Vet.
9 in Syrmeam. Vet.
10 sexcenta. Vet.
11 septingentos. M.
12 xvii. M.
13 consurgit. M.
14 Aedificationis vestigia nul. M.
15 sunt omnia cæmenta. M.
16 è luto contis extracto. Vet. quo genere locutionis vsus est Herodotus è luto factis in priuatas domos distributis, M. ex punctis quæ interiacent.
17 opes. Vet.
18 extitisse laudatiss. M.

19 fabellarum M.

20 alta. Vet.

21 structura nomen. M.

22 nautarum. M.

his, sed laudatissimam, à [m] Rhodope meretricula factam. Æsopi [19] fabularum Philosophi conserua quondam & cōtubernalis hæc fuit, maiore miraculo tātas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & [20] alia turris à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis tradūt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit [n] Sostrati Gnidii architecti [21] structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno [22] nauiū cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portúsque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis [o] ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è lōginquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

ANNOTATIONES.

a Plures in honorem sepulturæ, cuius studiosissimi ac curiosissimi fuerunt Ægyptii, extructas volunt.

b Has pyramides 50. passus super aquam extitisse, totidemque aqua occultas; colosso lapideo super vtraque in solio sedente, scribit Herodotus. De ijs Ammi. Marcel. lib. 22.

c A Nilo stadijs 48. à Memphi stadijs 120. Diodorus.

d Amasin in Sai Colossos immanes & Androsphingas posuisse tradit Herodotus. Eum Appion Grammaticus Pharaonem fuisse putat, Iudæis iniquissimum, memoratum in sacris literis Hebræorum. At Philoni Pharao Tecmosis fuit, Eusebio Cenchres, Artabano Nechenfres, Amasin sæuum ac crudelem, in omnes impotentem ac superbum, ab Actisane Æthiopum rege principatu spoliatum fuisse scribit Diodorus lib. 2. Bibliotheces.

e Polita, leuigata. Notauit Pinetus à Strabone dici exemptilem ἐξεχάσιμον, quod nondum reperire in eo auctore potui.

f Marmore simili ebori maculoso. Dioscor.

g Decem myriades: ternis mensibus singulæ. Herodotus.

h Priore decennio aduecta saxa fuisse narrat Herodotus: altero decennio consummatam & absolutam fabricam.

i Maximam à Cheope Herodotus, à Chemmye Diodorus factā scribit: minorem ab eius filio Chabreo Diodorus, à Cephrene fratre Herodotus (has Ægyptij, eorum regum nomina detestantes, Philitionis pastoris, qui prope illas greges ducebat, esse aiūt:) tertiam à Mycerino Cheopis filio Herodotus, Chemmyos Diodorus. Is auctor est, proditum à quibusdam, non supradictos ab ipso reges, sed maximam pyramidem fecisse Armeum, secundam Amasin, tertiam Masum, hancque velle quosdam Rhodopis pellicis sepulchrum fuisse, idque nonnullorum principum, qui eam amassent, communi opera absolutum. Addit præterea tres alias esse pyramides, minores, quas suis vxoribus pro sepulchro primi illi dicti reges ædificarunt. Herodotus quartam pyramidem extructam ad lacum Mœridis prope Labyrinthum à duodecim viris post Sethonis regis obitum, qui Ægypto præfuerat, longitudine 40. passuum. Strabo sub ea sepultum Imādem fuisse tradit.

k ἐς συρμαΐην, Herodotus. quę vox significat raphanum, apium, potionem ex aqua & sale paratam, cibum ex adipe & melle confectum.

l Gradibus eam extructam fuisse tradit Herodotus, aggeribus Diodorus.

m De hac vide Strabonem lib. 17. & Herodotum lib. 2. Sappho Doricam vocat, suique fratris amicam fuisse tradit, cùm Lesbium vinum negotiator Naucratim veheret.

n Dexiphanis is filius fuit, Ægypti regum familiaris amicus. Turris tabularis multis excelsa, ex albo lapide. Strabo 17.

o In manuscr. legitur, ac Rauennæ ad vitandum periculum, ne continuatione ignium sidus putetur, quoniam è longinquo similis est flammarum aspectus. Hic &c. Lego, ac Rauennæ. At vitandum periculum, ne continuatione ignis sidus putetur, quoniam è longinquo simile est flammarum aspectui. vel, ne coruscatione ignis sidus putetur &c.

De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

1 possit. M.
2 Heiopolite.
3 Peteseuce M.
4 dicat nouissimeq; Psam. Causas. M.

5 sacrum. Id extremū maximè. M.
6 fecit Cretæ, M.

7 puerorum. M.
8 passuū, & plura. M.

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimum humani ingenij opus, sed nō (vt existimari [1] potest) falsum. Durat etiam nunc in Ægypto in [2] Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, IIIMDC. à [3] Petesuco rege, siue Tithoe. Quanquam [a] Herodotus totum opus regum esse [4] dicit, nouissimáque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrum [b] Mœridis, plures Soli [5] sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtique sumpsisse Dędalum exemplar eius labyrinthi, quem [6] fecit in Creta, non est dubium, sed centesimā tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis [7] puerûmve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia [8] pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallēdos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lēno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: [c] Ægyptius (quod miror equidem) introitu [9] columnísque reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus [10] Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauēre. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) [d] sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis: prętereà templa omnium Ægypti Deorū contineat, superque [11] Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides [e] complures quadragenarum vlnarum, [12] senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelsa, porticúsque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite

9 lapideis operto columnis: reliquæ semitæ molibus cōp. quas dill ne artifices quid. M Lego introitus lapideis opertus columnis &c. columnis reliquisq; molibus cōpositus Vet.
10 etiam Heracl. Vet.

11 Amasis vndecim ędiculas. Vet.
12 senis ad radicem muri. Vet.

phyrite lapide, Deorum simulacra, regum statuæ, [13] monstrificæ effigies. Quarũdã autem domorum talis est situs, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, [f] pteron appellãt. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingẽtis. [14] Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tãtùm centum [15] quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pepẽderunt, vt puero circumagente tornarẽtur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantque adhuc reliquiæ eius, cùm Cretici Italiciq; nulla vestigia extent. Namque & Italicum dici cõuenit, quem fecit sibi Porsena rex Heturiæ sepulcri causa, simul [16] vt externorũ regũ vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedũ lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthũ inextricabilem: quo si quis [17] improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stãt quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo [18] latæ pedũ septuagenûm quinûm, altæ centũ quinquagenûm: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeãt excepta catenis tintinnabula, quę vento agitata, lõgè sonitus referãt, vt Dodonæ olim factum. [19] Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedũ cẽtenûm. Supra quas vno solo [20] quinque pyramides, quarum altitudinẽ Varronẽ puduit adiicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt eandem fuisse, quam totius operis: [21] adeò vesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, vt [22] tamen laus maior artificis esset.

13 monstriferæ imagines. Quarundam domuum. M.
14 Is quoque. Vet.
15 quinquaginta memorabilior. M.
16 vt & exter. M.
17 introire properet. Vet.
18 latæ pedum quinũ: ita fastigiatæ, vt in summo æneus petasus omnibus sit imp. M.
19 Supraq; orbem. M.
20 quinæ pyr. M.
21 & adeo. Vet.
22 tantum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Herodotus extructum scribit à Duodecimuiris, è quorũ numero aliquandiu fuit Psammetichus.

b Miridis, quem & Maronem vocauerunt. Regnauit is post Actisanem Æthiopiæ regem, qui Amasi victo in suam potestatem Ægyptum redegit. Diodorus cap. 2. lib. 2 Biblioth. Fuit & alius Miris post Ægyptum rex duodecimus, qui Memphi propylęum ædificauit, & supra eam ciuitatem lacum effodit: de quo idẽ Diodorus.

c In veteribus, Aegyptius (quod miror equidem) integris columnis (μονολίθων κιόνων, Strabo) & reliquis molibus compositus, &c. Diodorus quidem ingredientibus illius sepulchri ambitum, domum occurrisse tradit, columnis circumfultam, quatuor ad quodlibet latus positis. Vetustum Parisiense Beraldi sic habet, Aegyptius (quod miror equidem) in introitu lapideis è Paro columnis, reliquæ erant Syenitæ, molibus compositis, quas &c. Manuscriptum verò, introitu lapideis operto columnis: reliquæ Syenitæ molibus compositis, quas dissoluere ne artifices quidem possint &c. Lego, Ægyptij, quod equidem miror, introitus lapideis opertus columnis &c. Vide Strab. lib. 17.

d Vigintiseptem, Strabo: duodecim, Herodotus, & in iis ædificia 3500.

e Ad angulum finitur labyrinthus, Herodotus scribit pyramidem fuisse quadraginta passuum. Idem Strabo, sed eius quadratæ quodlibet latus quatuor iugerum fuisse pari altitudine, & in ea sepultum Imandem. Alias pyramides præter eam illi scriptores non recitant.

f πτέρα, inquit Strabo, ἰσοϋψῆ τῷ νεῷ τείχη, δύο, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀφεστῶτα ἀπ' ἀλλήλων μικρὸν πλέον ἢ τὸ πλάτος ἐστὶ τῆς κρηπῖδος τοῦ νεώ: ἔπειτα εἰς τὸ πρόσθεν προϊόντα κατ' ἐπινευούσας γραμμὰς μέχρι πηχῶν πεντήκοντα, ἢ ἑξήκοντα, &c. Alæ, muri duo sunt, templo pares altitudine, prima & infima parte paulò plus distantes ab inuicem, quã lata sit crepido templi: deinde curuatis lineis procedentes ac prominentes ad quinquaginta vsque vel sexaginta cubitos, &c.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. CAP. XIIII.

[1] LEgitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos [2] subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minùs mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, [a] cùm centum portas ibi prædicaret. [3] Magnificẽtiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ [b] ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tãtæ molis locarentur, [4] calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanę. Vniuerso templo longitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo [5] ducentorum viginti, columnę centum viginti septem à singulis regibus factę, lx. pedum altitudine: ex iis xxxvj. cęla-

1 Leguntur verò & pensiles hortos, ime verò to opp. feciss. Æg. Vet. Parisiense.
2 subito. M.
3 Græcæ magnif. M.
4 antè calcatis. M.
5 centum. M.

xxxvj. cęlatę, vna à Scopa. [c]Operi pręfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantę molis attolli potuisse. Id cõsecutus est ille [d] peronibus harena plenis, molli[6] puluino super capita colũnarum exaggerato, paulatim exinaniẽs imos, vt sensim [7] totũ insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, [8] anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradũtq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse pręsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem atque [9] ita postero die apparuit, ponderéque ipso correctus videbatur. Cętera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad [10] speciem naturę pertinentia.

6 cliuo. M.
7 motus in colle sederet. M. Lego, totus cliuus sideret.
8 animo artificis morti supremum destinato. Vet.
9 ita, vt postero die apparuit, incorruptus videbatur M.
10 specimen. Alij & M.

ANNOTATIONES.

a Iliad. I. — οὐδ' ὅσα Θήβας
Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται,
Αἵθ' ἑκατόμπυλοί εἰσι, διηκόσιοι δ' ἀν' ἑκάστην
Ἀνέρες ἐξοιχνεῦσι σὺν ἵπποισι καὶ ὄχεσφιν.

b Quadringentis, cap. 40. lib. 16. De eius incendio vide Valer. Max. cap 15. lib. 8. Strabonem lib. 14.

c Prioris templi architectum fuisse Chersiphrona scribit quidem Strabo: eius autem, quod ab Herostrato incensum, restitutum est, Cheromocraten, Alexandriæ designandæ ab Alexandro præfectum. Quem hîc Chersiphrona vocat Plinius cum Strabone, ca. 37. lib. 7. vocauit Ctesiphontem.

d Leg. eronibus, siue heronib. Erones (quæ vox extat apud Iurisc. in Pãdectis, Vitruuium lib. 5. Donatum in Phormione) texta storeis & tegetibus similia, in quibus pauperes interdum dormiebant, & fruges imponebantur. Sic quoque dicta sunt vasa viminea tegeti- bus & cophinis similia. Constantinus è Turn. cap. 2. lib. 24. Ad- uersar. Erones φορμοὶ Græcis.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ. CAP. XV.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum cõmissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, [1] eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. [2] Tralucent ergo iuncturę tenuissimis capillamentis, leníque afflatu simulacra refouente, [3] pręter ingenium artificis ipsa materia, quamuis [4] occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: [a] Argonautę eo pro anchora vsi, ibi [5] reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sępe profugum fixere plumbo. Eadem in vrbe iuxta portam quę Thracia vocatur, [6] turres vij. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicãt: nomenq; huic miraculo Echo est à Gręcis datũ. Et hoc quidẽ natura locorum euenit, & plerunq; cõuallium: ibi casu accidit: Olympię autem arte, mirabili modo, in porticu [7] quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ędificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita cõtignatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romę in [b] põte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ęgrè reuulsus est. Verùm & ad vrbis nostrę miracula transire [8] conueniat, nõgentorúmque annorum dociles scrutari [9] vires, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse [10] toties penè, quot referentur miracula, apparebit: vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo [11] exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco [12] narretur. Nam vt Circum maximum à Cęsare Dictatore extructum lõgitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ędificiis iugerũm quaternũm, ad sedem [13] CCLX. milliũ inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica [c] basilicam Pauli [14] columnis [d] è Phrygibus mirabilem, forúmque Diui Augusti, & templũ Pacis [15] Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quę vnquam: Pãtheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romę Valerius Ostiensis architectus ludis [e] Libonis? Pyramides regum [16] miramur opera: cùm solum tantùm [f] foro extruendo HS millies Cęsar Dictator emerit: & si quidem impensę mouent [17] captos auaritia animos, P. Clodius, quem Milo occídit [18] sestertiũm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secùs, ac regum insaniã, [19] miror. Itaque & ipsum Milonem [20] sestertiũm

1 eboreum. M.
2 Collucent. Vet.
3 propter. Vet.
4 occultè. M.
5 reliquerunt. Vet.
6 turris est acceptæ vocis nomen numerosiore percussu septies multiplicans. M
7 quã oppidani hept. M.
8 conuenit. Vet.
9 viros. Vet. vt res ipsa sic &c. ostẽderet. M
10 toties, quot referũtur. M.
11 exurgit. M.
12 narraretur. M.
13 ccl. M.
14 columnis Phrygibus. Vet.
15 diui Vesp. M.
16 miramur: Consulũ opera tãtùm foro extruendo, & quæ Cæsar Dictator emerit, non miramur Alij.
17 captis auar. animis. Vet.
18 CC.XLVII. talentis emit locũ, quo habitauit. M.
19 admiror. M.
20 septingenta talenta æris. M.

tiûm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tûc senes aggeris [21] vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabātur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum, suffosis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili, subterque [22] nauigata. A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati v i i. amnes, cursuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium cōcitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro [23] infusi recipiunt fluctus: pugnantq; diuersi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. Trahūtur moles internæ [24] tantæ, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur solum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis [25] d c c c. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam [26] celeberrimus rerum conditoribus omissum est: cùm id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essétque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum [27] anteà posteaq; remedium inuenit ille rex, [28] vt [g] omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul [29] & feris volucribusq; laceranda. Quamobrem pudor Ro. [30] nominis propriùs, qui sæpe res perditas seruauit in prælijs, tunc quoque subuenit, [31] sed illo tempore imposuit, tum erubescens cùm puderet viuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, vt [32] vehem fœni largè onustam transmitteret. Parua sunt cuncta, quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo, antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, vt constat inter diligentissimos autores, domus pulchrior nō fuit Romæ, quàm [h] Lepidi ipsius. At hercule intra annos x x x v. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos, posteaque eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso homine mortaliùs intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totā cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirùm [33] sic habitarunt illi, qui hoc imperium [34] fecere, tantas ad vincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm cellaria istorum. [35] Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad [36] exædificandas domos: summúsque [37] illarum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, [38] post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adijci decreto, vt domus eorum fores [i] extrà aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domos. Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimusq; etiam insaniam eorum victā priuatis operibus M. Scauri, cujus nescio an Ædilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiúsque sit Syllæ malum, [k] tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex [39] in altitudinem c c c l x. columnarum, in ea ciuitate quæ sex Hymettias nō tulerat [l] sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam posteà genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum l x x x. millia, cùm Pompeij [40] [m] amphiteatri toties multiplicata vrbe, tantóque maiore [41] populo, sufficiat largè [42] x l. mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, vt in Tusculanam

21 vasti spat. & subst r. etiam Capitol. Vet.
22 nauigata. Id M. Agrippa fecit in Aedilitate post Consulatū corriuatis vi. amnib. &c. coactis, qui insuper. M.
23 infusus recipitur, pugnantque. M.
24 tamen. M.
25 septingentis. M.
26 à celebr. M.
27 antè. M.
28 hominum vita def. figere. M.
29 à. M.
30 nominis, qui priùs sæpe. M.
31 sed illis tum erubescentibus tēpore imposuit, tanquam puditurum esset extinctos, quia puderet viuos.
32 vehiculū fœni largè onustum. M.
33 sic non hab. Vet.
34 fecêre tantùm ad vincendas. Vet.
35 Subitque. M.
36 ædificandas. M.
37 illorum. M.
38 postea & fratre. M.
39 altitudine. M.
40 theatri. Vet. amphitheatro. M.
41 populo vix sufficiat. Vet.
42 ad x l. mill. Vet.

nam villam reportatis quæ [43] superfuerant quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis, [44] concremaretur ad H-S millies. Aufert animum, & à destinato itinere [45] digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliámque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cęsarianis partib. obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatúque non posset superare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater [46] proscriptionum [n] sectrix? vnde M. Scaurus pater, [47] toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus?) cùm iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi. [48] Ingenio ergo vtendũ [49] fuit: operæ pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac [50] nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, [51] cardinum singulorum versatili suspẽsa libramento: in quibus vtrisque antemeridiano ludorum [52] spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis [53] vt contrà starent, postremò [54] iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat [o] amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, [55] ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primùm? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabiliq; sede. En hic est ille terrarum victor, & totius [56] domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis [57] mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. [58] Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quantũ mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus, velut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo [59] luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitijs concionib. gratia, vt pensiles tribus faceret. [60] Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam [61] fessis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri formacustodita, nouissimo [62] die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque è contrario repentè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in censu habuerit præter discordiã principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta [63] miracula, quæ [p] Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, [q] Appiæ, Anienis, [64] Tepulæ, ductus reficere, nouam [r] à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate sua, adiecta Virgine aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: prætereà saliẽtes centumquinque: castella centum [65] triginta complura etiam cultu magnifica: operibus ijs signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo spatio. Adijcit ipse in Ædilitatis suæ commemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumseptuaginta, [66] quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes [67] leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus [68] H-S sestertiũm ter millies. Quod si quis diligentiùs æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, [69] suburbanis, villis, spatióque [70] aduenientis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuisse in toto orbe terrarũ. Eiusdẽ Claudij inter maximè memorãda equidẽ duxerim, quãuis destitutũ successoris odio, montem perfossum ad lacum

Fucinum

43 superfluebant. M.
44 concremarentur bina millia sestertia. M.
45 decedere. M.
46 proscriptione dities? M.
47 totius. M.
48 Ingenio ergo suo vtendum Curioni, aliudq; excogitandum fuit. Vet.
49 Curionique aliquid excogitandum fuit. M.
50 nostrorum. M.
51 Cardine sing. vers. ac pensili libram. M.
52 spectaculo munerũ fiebat editio. M.
53 vt cõstiterant. Vet.
54 etiam die sedentibus aliquibus (leg. ordinibus.) M. iã die discedẽtibus tabulis. Vet.
55 ipsum magistratũ & populum. M. ipsum magis autoratũ pop. Vet.
56 dominator. M.
57 mittit, & quædam munere deorum immortaliũ generis humani portio. M. mittit, & maxima quidẽ munere deorum &c. Vet.
58 Quod vile nefas animarum istarũ? M.
59 laxatis machinis. Fuit Curioni per hoc in Tribun. conc. M.
60 Qualia. Vet.
61 versis. M.
62 die diuersis duab.
63 miracu. Q. Marcius rex iussus. M.
64 & Tep. Vet.
65 viginti. M. moxq;. & operibus. deinde, & columnas.
66 quæ ad infinitum numerum Romæ auxere. M.
67 & lauacra inflecteret Curtium atque cœruleũ fontes. Erogata in id opus talenta quingẽta quinquaginta quinque millia. M.
68 sestertiũm quingenties, quinquagies quinquies, Budęus ex Vet.
69 suburbanis villis veniẽ- em, extruct. M.
70 aduenientium. Vet.

Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & [71] operarum multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in [72] vertice machinis, aut silex [73] cæderetur, omniáque intus in tenebris fierent, quę neque concipi [74] animo, nisi ab ijs qui vidêre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter mõtes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

71 operariorum M.
72 verticem. M.
73 exeluderetur. M.
74 mente. M.

ANNOTATIONES.

a Qui templum Dindimenæ matris in ea ciuitate ædificarunt. Strabo.
b Lapideum fecit eum pontem Lepidus quæstor. Pontis figura cum imposita equestri statua spectatur in auersa parte antiqui denarij, additis inter fornicis pontes his literis, LEP.
c In vetusti denarij auersa parte basilica hæc notata est, duplici columnarum ordine infrà & suprà nouem, tecto superposito, vt quidam volunt, imbricatis tegulis, vt alij, marmoreis abacis, in interstitio quod superiores columnas diuidit ab inferioribus sculptis clypeis partim rotundis ad formam O, partim ad speciẽ literæ V impressis, cum his literis: AIMILA. S. C. LEPIDVS REF. Vide Lucium Faunum cap. 14. lib. 2. In medio foro Romano fuit. Plutarchus scribit, nouies centena millia numûm in eo ædificio fuisse impensa.
d Marmoris Sinadici, vel, vt Phryges loquuntur, Docimitis, coloris varietate Alabastritæ similis. Strabo lib. 12.
e Is in fori Romani parte iuri dicundo tribunal erexit, quod puteal Libonis vocauerunt.
Horatius *—ante secundam*
Roscius orabat, sibi adesses ad puteal cras.
Ac rursum, *—forum putealque Libonis. Mandabo siccis.*
Tribunal id vicinum fuit arcui Fabiorum & Iani templo. Libonẽ ædilem aliquando ludos edidisse in foro, locus hic monstrat. Libonis puteal ad quod ius reddebatur, à mercatoribus fœneratoribusque maximè celebrari & frequentari solitum historiæ tradunt.
f De triplici foro iudiciario Romę, vide Alex. ab Alex. cap. 1. 1. 2.
g Simile quid de Milesijs virginibus narrant Plutarchus lib. περὶ ψυχῆς, & de claris mulieribus, Gellius cap. 10. lib. 15. Apud Seruium Cassius Hemina, hoc quoque Tarquinij factum narrat. Vide Scalig. in Festum, voce Carnifex.
h Qui primus marmor Numidicum inuexit, suprà cap. 6. huius libri.
i Non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellẽdo. Græcia id vulgatum fuit. omnes omnium fores sic pãdebantur. Vide Muret. Variar. cap. 17. lib. 1.
k Sylla post vxores Iliam, Æliam, Cœliam sterilitatis caussa repudiatam, quartam duxit Cęciliam, Metelli Pontificis maximi filiam, viduam M. Æmilij Scauri, principis Senatus, à Cimbris occisi, & patris huius M. Scauri.
l Ob eas M. Brutus Crassum Venerem Palatinam vocauit.
m Tacitus lib. 14. theatrum dicit. *Quippe*, inquit, *erant, qui Cn. quoque Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quòd mansuram theatri sedem posuisset. Nam anteà subitariis gradibus, & scena ad tempus structæ ludos edi solitos, vel si vetustiora repetantur, stantem populum spectauisse.* Theatrum certè, non amphitheatrum, molem gradibus mansuris perpetuam, Pompeium ædificasse, & exhibendis spectaculis primum dicasse, ac iccircò reprehensum accusatumque fuisse narrant Plutarchus in eius vita, Dion lib. 39. Marcellinus lib. 16. Tertullianus lib. de spectaculis, vt hîc mendum subesse coniectari liceat. Guillandinus.
n De huius verbi notione in auctione venalibus vide Ræuardum cap. 7. lib. 2.
o Amphitheatrum enim è duobus theatris iunctis fit, tanquam è duobus hemicyclis absolutus perfectusque circulus, rotunda aut ouata figura. Vide Guilland. cap. 12. in Plin. Amphitheatrum sic describit Calphurnius, *Et geminis medium se molibus alligat ouum.*
p Proconsul is bello Mithridatico cum tribus legionibus in Ciliciam & Lycaoniam missus est: bello Catilinario Fesulis pro Republica exercitum coëgit: Gallos sub Alpibus sitos vicit: coloniam Narbonem Martium deduxit, Sallustius, Dion, Eutropius. Aquam Marciam, de qua hîc, adduxit.
q Appia ab Appio Claudio Cæco dicta est: quo Cẽsore vna cũ collega Caio Fabio, à venis eius aquæ diligenter peruestigandis Venoce dicto, reperta est, & postea Romam perducta, M. Valerio Maximo, P. Decio Coss. quo anno summo magistratu Fabius se abdicauit. Rhodig. cap. 6. lib. 24.
r De aqua Marcia Vitruuius cap. 3. lib. 8. De eadem & reliquis hîc nominatis Frontinus multa.
s Sestertia quingenta, l v. millia. Manuscr. Summa hæc Budæi calculo efficit decies centena millia, trecenta octoginta quinque millia & quingentos coronatos.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior [1] improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imò verò & obloquentẽ. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusq; tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & [2] patitur mores: trahitur nãque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia [3] ad inane nescio quid currit: atque vt propiùs venit, assistit, tenetúrque, [4] & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. [a] Magnes appellatus est ab inuentore (vt autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, vt in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, claui crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cùm armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Æthiopicum, [5] è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asię. Differẽtia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigrique sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quã nigri. [6] Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similisq; pumici.

1 potestas. Ven.
2 patitur amores. Vet patitur, & mores̃ trahitur à magn. M.
3 ad nescio quid. M.
4 complexuque. M.
5 & Magnesium è Magnesia Macedoniæ contermina &c. Alij.
6 Qui Troade. M.

pumici. Compertum tantò meliores esse, quàtò sunt magis cærulei. Æthiopico laus summa datur, pondúsque argento rependitur. Inuenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & [b] hæmatites [7] magnes sanguinei coloris, sanguinẽque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quę magneti, hæmatitæ natura. Æthiopici argumẽtum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem: maximéque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Æthiopia non procul [c] mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuítque. De vtraque [8] natura sæpius diximus.

7 vox, magnes, superuacua est Ibi & prętere magnetem hæmatites sanguinei. Vet.

8 nat. eius sæpius. M.

ANNOTATIONES.

a Ededona magnum eo primum vsum fuisse tradit ex Alberto Marbodæus, eiusque magicas vires & fidem excedentes narrat.

b Capite 20. proximè sequente Sotacus hæmatitis genus vnũ magnetibus attribuit.

c Idem de montibus duobus proditur Indo flumini propinquis cap. 96. lib. 2.

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Assio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum [1] fluctuari tradunt, eundem cõminutum mergi. In Asso Troadis [a] sarcophagus lapis fissili vena [2] scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & [b] strigiles & vestes & calciamenta illata [3] omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quę viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus, nec absumendis [c] chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. [4] Parióque similis candore & duritia, minùs tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Ægypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc [5] fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. [d] Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus, [e] in vase ex eo cauato inditis. Prætereà omnia crurum vitia in ijs lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura [6] vitiẽtur. Eiusdem lapidis flos appellatur, [7] in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis [8] linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus vtilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo [9] podagris, misto fabæ lomento.

1 fluctuare. M.

2 cingitur. M.

3 mortuis lapidea. M.

4 Pario quidem similis. Vet.

5 fuit. Vet. fuerat. Alij.

6 nudentur M.

7 farina ex eo quædã mollis perinde est. M.

8 lincta cũ melle Vetera. M. quãuis apud Diosc sic vt hic legatur.

9 podagricis. M.

ANNOTATIONES.

a Alijs pyritis genus chalcanthodis, alijs misyos, alijs pumicis ærosi.

b Quibus vtuntur in balneis ad fricãda corpora. Eas describit Apuleius 2. Floridorum de Hippia loquens.

c Theophr. περὶ λίθων.

d Idem qui paulò anteà sarcophagus vocatus est, quamuis alterum ab altero hîc Plinius distinguere videatur.

e Idem Celsus tradit cap. 24. lib. 4.

De ebore fossili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus. CAP. XVIII.

IDem Theophrastus & [10] Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & [a] ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inuenirique lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, vbi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, ídque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorũ autoritas venit [11] in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa [12] firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuerso albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiã lucere. Item molas versatiles Volsinijs inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigijs. Nusquam [13] hic vtilior, quã in Italia, gignitur, lapisq;, non saxũ, est.

10 Mutianus autores sunt es. al. ap qui partum reddunt. Theophrastus, ebur foss. M.

11 Inter. Vet.

12 nigriores. M.

13 autẽ vtil. quàm It. gignitur lapis, qui saxum non est. M.

In qui-

In quibusdam verò prouincijs omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere [14] molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitę videri possint. Neque est alius firmior: quandò & lapidis natura, [15] vt lignum, similiter imbres solesq; aut hyemes non patitur, in alijs atque alijs generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, colorémve candidum oleo mutent.

14 meliores, qui & cote læuantur M.
15 ligno similis imbres. M.

ANNOTATIONES.

a Ebenum fossilem, qui igne non accenditur, in metallis aluminis ad Hildeseim reperiri tradit Agricola. Hoc Theophrastus libello περὶ τῶν λίθων, quem nos emendauimus.

1 molari. Vet.

10 *De [1] curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongijs, de Phrygio lapide & natura eius.* *CAP. XIX.*

Molarem quidam pyriten vocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum [a] pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo. [b] Coquuntur variè: ab alijs iterum tertióque in melle, donec consumatur liquor: ab alijs pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs. [2] Vsusq; eorum in medicina excalfacere, 20 siccare, [3] discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisq; ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimùm habens ignis, quos viuos appellamus, [4] & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ [5] sulphuratis aut fungis aridis vel folijs, dicto celeriùs ignem [6] præbent. [c] Ostracitæ similitudinem tęstæ habent. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera doloresq; mammarum sanant. Amiantus [d] alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficijs resistit omnibus, priuatim Magorum. [e] Gæoden ex argumento appellant, quoniam [7] amplexus est terram, oculorum medicamentis [8] vtilissimum: item mammarum ac 30 testium vitijs. Melitites lapis succũ remittit dulcem mellitúmque tusus. Et cerę mistus eruptionibus pituitæ maculisq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarum dolores impositus velleri. [f] Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra xij. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multùm à ligno differens; leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorẽ sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes [9] ita, recreátque vuluæ strangulationes. Deprehendit [g] sonticum morbũ & [h] virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, strumísque [10] ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant [i] axinomantiam, & peruri negant, 40 si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongijs, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ [11] medentur: calculos rumpunt in vino poti. [k] Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur [12] antè vino perfusus, flaturq; follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, [13] & hoc trinis vicibus, [l] tingendis vestibus tantùm vtilis.

2 Vsus eorum. M.
3 discutere, in M. d.
4 ij. Vet.
5 sulphure. M.
6 trahunt. M.
7 complexus. M.
8 vtilissimum. M.
9 ita, in M. d. serpentes nidore. Vet.
10 cum cera perimit, M.
11 medetur, & calculos. Vet.
12 autem. M.
13 ternis vicibus. M. & hoc, expunctis.

ANNOTATIONES.

a Pyriten lapidem viuum Gratius vocat. *Et viuum lapidem, & circa melitensia nectunt.* Turneb. cap. 9. lib. 6. Aduersar.
b Vide apud Dioscoridem cocturæ modum latiùs & clariùs expositum.
c ὀστρίτην vocat Orpheus lib. περὶ λίθων.
d Putri ligno, Theophr. lib. περὶ λίθων.
50 e Aëtitis genus, quod intra se terram continet, non lapidem.
f Nicãder in Theriacis vocat ἐγγάγγιδα πέτρην. Interpres exponit γαγγίτην, quòd magnus & pallescens reperiatur in litore, ad Gangas oppidum Lyciæ, siue Gagas, cuius meminit Stephanus, eamque dum accensa vritur, ἀποφορὰν καὶ ὀσμὴν ἀσφαλτώδη ἔχειν. Strabo gangitis lapidis nitorem τὰ ἑρπετὰ φεύγειν tradit. Plinius ca. 3. lib. 10. gagaten etiam aëtiten appellari scribit, nihilque igne deperdere. Vide adnotata in eum locum. Rhodiginus cap. 20. lib. 13. Vide & apud Orpheum de hoc lapide versus luculentos.
g Epilepticum. ἐλέγχει ἐπιληπτικούς, inquit Diosco. Sonticum tamen morbum in 12. tabulis interpretãtur eum qui noceat. Turn. cap. 7. lib. 17. Aduers.

h Virginitatem

h Virginitatem ideò deprehendit, quòd à virgine ieiuna potus statim vrinam prouocat. Idem narrant & de nostra ambra cinerea odorata.
i Ea fit gagati imposito securi candenti.
k In Cappadocia tamen nascitur. Dioscor.
l Nam detersoria facultate vestium sordibus exemptis, vt commodiùs & fideliùs tincturam bibant, præstat.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

1 est, in M. d.
2 congrui, M.
3 Sanguinis reiectionibus cũ succo Pun. mali, vesicæ vitijs effi M.
4 In ijs cõmendatior. M.
5 clarius. Vet.
6 principatumque. Vet.
7 polychrestá. Vet.
8 colorem. M.
9 aquariam, in M. d.
10 schistos. M.
11 reprimit. Eius in totum vis omnis strumas sanare. Tritus in oleo trium drachmarum pondere, & à ieiunis bibitus, anat vitia sang. M, & alterius. M.
12 vocat. Vet.
13 tritum. M.

SChistos & [a] hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis: Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hęmatiten discernunt venæ rubentes: & friabilis [1] est natura. Oculis cruore suffusis mirè [2] conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. [3] Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitijs efficax. Bibitur & in vino contra serpentiũ ictus. Infirmior ad omnia hęc eadem est, quem schiston appellant. [4] Sed in ijs commodior croco similis, [5] peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentesq; oculos præclarè cohibet. Hęc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: [6] principatum dat ex ijs Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo, & ijs quæ [7] [b] pancresta appellant: item ambustis. Alterum [c] androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim [8] succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem [9] aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctũ verò miltiten, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorem rubrica. Quinti generis [10] schiston, hæmorrhoidas [11] reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quàm hæmatiten, tradit, quem [12] vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, [13] attritum aquarijs cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

ANNOTATIONES.

a Theophr. lib. περὶ λίθων hæmatiten dici vult, nõ quòd tritus sanguineum succum reddat, nõ quòd sanguinem sistat, sed quòd similis sit αἵματι ξηρῷ πεπηγότι, arido sanguini & concreto.
b Omnibus ægritudinum generibus vtilia, πρὸς πάντα νοσήματα χρηστά, καὶ ὠφέλιμα: polychresta quidam legunt, & aptiùs, vt arbitror.
c Ob firmissimam duritiam, qua & alia genera hæmatitarum percellit, & tundit, quasi virilem, aut virorum domitorem.

De quatuor generibus aëtitis, & [1] calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

1 callimo. Vet.
2 lapis etiam arg. &c. habet. Reperitur. M.
3 duritiã lapideã. M.
4 vbi mons Taphius, qui locatus est dextra. M.
5 ac rubicundus. M.
6 pell. vteri sacrif. Vet.

AEtites [2] lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine ijs parere, quas diximus, aquilas, & ideò binos tantũ. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem [a] pusillum ac mollem, intra se & velut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem [3] durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem [4] in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus [5] & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aetitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedib. in [6] pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant remouendi:

mouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, [b] poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictũ est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: [7] [c] vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putant, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. [8] Arabus lapis ebori similis, dentifricijs accommodatur crematus. Priuatim hęmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non pręternittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & [d] erosa saxa, in ędificijs quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: [9] sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum [e] fœminis, iam quidem & [10] viris, atque (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Æolijs insulis. Probatio in candore [11] minimoq; pondere, & vt quàm maximè spongiosi [f] aridiq; sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quàm [12] minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorũ maximè medicamentis: hulcera purgat eorum [13] leniter, explétque cicatrices & emendat. Quidam tertia vstione refrigeratos potiùs, quàm [14] restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumq; hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. [g] Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi pręsumere farinam [15] eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantamq; refrigerandi naturam esse, vt musta feruere desinant pumice addito.

7 vertiginem. M.
8 Arabicus. Vet.
9 sed & qui inopum turbis sũt in vsu cor. lauandorum, & fœminis. M.
10 viris vt inuenio in Catuli libris. M.
11 & in minimo. M.
12 minimum. M.
13 leuiter. Vet.
14 extinctos M
15 eam. M.

ANNOTATIONES.

a Reperitur multus prope Viennam in riuulo qui montem Salomonis præterfluit.

b Inde in veteri inscriptione SAMIARII DORYPHORΩN, qui prætorianorum, & satellitum Imperatoris arma, spicula, ferramenta ad nitorem fricabant & tergebant, gladiorumque præterea & iaculorum aciem & cuspidem exasperabãt. Tur. lib. 21. cap. 27.

c Adiuuat sensuum instrumenta. Dioscor.

d Pumex, cauum & latebrosum saxum, pendens, antrosum, nõ tantùm rari, laxi, & leuissimi lapides. Propertius eleg. 3. lib. 3.

Pendebántque cauis tympana pumicibus. Virgil. 12. Æneid.

Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor

Vestigauit apes, fumoq; impleuit amaro. Turn. cap. 33. 26.

e Quæ fœminæ pumicibus, atque etiam psilothro, & volsellis pilos detrahebant, & castigabant, strictiuellæ sunt olim dictæ: vt incoctæ, quæ nimio calamistrorum vsu pellem adurunt. Sic & homines effœminati ac molles, qui eo artificio vibrant & crispãt capillos, Straboni lib. 14. καπυρισαί, Tertull. lib. de pallio vstriculi. Scalig.

f Plautus in Aulul.

Pumex non æquè est aridus, atque hic est senex.

g Apud Theophr. cap. 18. lib. 9. hist. Eudemus Chius post septimam veratri potionem vomitum cohibuit primum sumpto pumice acri aceto consperso: deinde eodem pumice mero diluto & macerato.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & [1] tempestatibus resistentibus.

CAP. XXII.

1 tempestati. M.

AVtoribus curę fuere lapides [a] mortariorum quoque, [2] nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiumq; lapidem in ijs pręferre cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex [b] chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides, qui succum reddũt, oculorum medicamẽtis vtiles existimantur: ideoq; Æthiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodesse tradunt, quę ex croco componantur: [3] ex alio Tęnario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornaturq; in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculentorum vsus, quod in Comensi Ita-

2 nec, in M. d.
3 Alium verò Tænarium, qui niger est, & Parium lapidem non æquè med. vtilẽ: potiorẽ autẽ alabastritẽ Aegyptium, vel ophiten album Vet.

liæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quòd excalfactus oleo nigrescit durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliusq; etiam, secant ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant [c] pauonacea tegendi genera: [4] & hi quidem sectiles sunt. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multò natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam vrbem: iã & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, [5] & nuper inuentum Africa: [6] postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimis [7] & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo [9] inclusus sub terra inuenitur, extrahiturq;, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, [d] absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumãt crystalli modo [10] glaciari. Et in lapidem concrescere manifestò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos [11] tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi [12] Solis rigorisq;: nec senescit, si modò iniuria [13] absit, cùm hoc etiam in [14] cæmentis multorum generùm accidat. Inuenêre & alium vsum in ramentis quoque, Circum [16] maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit [15] in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluę inciderant venę, ex argumento phengites appellatus. Hoc [17] construxerat ædem Fortunæ, quam [18] e Seiam appellant, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. [f] Quare etiam foribus [19] apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse [20] conueniat, primumq; cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoeticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo [21] affectu. Necnõ & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum officinis, [22] inutilis fragili mollitia. Flamminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificijs inutilis est [23] mortalitate mollitię. Quędam tamen loca [24] non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, [25] & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Sciteque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romã Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdã in locis & rubentes. [27] Nonnusquam verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in [28] Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in [29] monumenta scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex ijs formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxũ est. [30] E reliquis pallidus, in cæmento rarò vtilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa [31] suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis,

semper

Marginal notes:

4 & ijdem sect. M. & igne quidem durati ijdẽ sectiles sunt. Vet. Parisi.
5 & quod nuper. Vet.
6 præferendũ tamen omnib. ex Hispania & Cappadocia mollissimum & maximum, sed obscurum. M.
7 & maximis, sed. M.
8 maculoso complexu &c. apparet. M.
9 inclusi sub ter inueniuntur, extrahunturque, aut exciduntur, sed ma par. fos. na. absoluti seg. &c long. ampliores. M.
10 glaciari & in lap. concrescere. Hoc manif. M.
11 tales, medullæ in oss. earum apparẽt in eand lap. na. &c. figuratæ. M.
12 soles rigoresq;. M.
13 non arsit. M.
14 cæmenti multis generib. accidat. Vet.
15 in, Vet d
16 maximè &c vt sit commẽndatione hac carior. Sub Ner. M.
17 construxit. M.
18 Seiani appellatione dicabat à Ser. M.
19 non opertis. Vet.
20 conuenit. Vet cõueniet. M.
21 effectu. Vet.
22 inutili & frag mollitia. Laminitanæ. Vet
23 mortali mollitie. Vet. morositate. Quędam. Parisien.
24 morem alium. M.
25 & verberata. Vet.
26 calx. Vet.
26 Nonnunquam. M.
28 Stratonensi. M.
29 monumẽtis locati. M.
30 In reliquis. M.
31 suffarcinatiõe. Vet.

10

20

30

40

50

ſemper veluti madens. Remedium eſt in lapide [g] dubio, ęſtate eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus. Quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura aptantur vtiliùs. Quæ reſtiterint, tutum eſt vel cælo committere. Græci è lapide duro [32] ac ſilice æquato conſtruunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, [h] iſodomon vocant genus ſtructuræ. At cùm inęquali craſſitudine [33] ſtructa ſunt, pſeudiſodomon. Tertium eſt emplecton, tantummodo frōtibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commiſſuras [34] antecedentium medij lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, ſi res patitur: ſi minùs, vtique à lateribus: [35] medios parietes farcire fra-
10 ctis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam ſtructuram, quam frequentiſſimè Romæ ſtruunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

32 vel. M.

33 ſtructi. Vet.

34 antecedentium lapidum medij lateres, Vet.

35 & medios. Vet.

ANNOTATIONES.

a Thyitas, Hermolao. Hippocrates thyite ad terendum vtitur velut cote.

b Libro ſequenti chalazias gemma grandinem imitatur.

c Docti complures legendum putant, pauita, aut pauimenta, id eſt pauimenti modo facta & conſtructa. Ego pauonaceā interpretor, picturatis lapidum impoſitorum quadris ad inſtar pēnarum pauonis fulgentia, & ſplendentia, vt hodie fit in principum ædibus, tegulis magna colorum varietate nitentibus & conſpicuis.
20
d A ſaxo terraque diuiſus, & tanquam reſectus.

e Seia fortaſſis ea eſt, quam D. Auguſtinus ex Varrone ſegetib. ait fuiſſe præpoſitam quamdiu ſub terra eſſent. Seiæ quoque deę à ſerendo, Segeſtæ à ſegetibus, mentio fit ſuprà cap. 2. libr. 18. Fit & cap. 48. lib. 8. mentio Fortunæ à Seruio dicatæ.

f Domitianus anxius & ſollicitus ne illorum quos ſua crudelitate offenderat cōiuratione opprimeretur, porticuum, in quib. ſpatiari conſueuerat, parietes lapide phengite diſtinxit, vt eius ſplendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. Sueton. in Domitiano cap. 14.

g De quo non conſtat an ſit duraturus, & offenſiones externas toleraturus.

h Vitruuius cap. 8. lib. 2.

De ciſternis & calce, & harenæ generibus, & miſtura calcis & harenæ, & vitiis ſtructuræ, & tectorijs, & columnis.

CAP. XXIII.

ET ciſternas harenæ purę & aſperę quinque partibus, calcis quàm vehementiſſimę duabus conſtrui conuenit, fragmentis ſilicis non excedentibus libras. [2] Ita
30 ferratis vectibus calcari ſolum, parieteſq; ſimiliter. Vtiliùs geminas eſſe, vt in priore vitia conſidant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maximè pura aqua. [a] Calcem è vario lapide Cato Cenſorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & ſtructuræ vtilior. quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex ſilice. Vtilior eadem ex effoſſo lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid, poſtquàm arſerit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Foſſitia, cui [b] quarta pars calcis addi debet: [4] fluuiatili aut marinæ tertia. Si & teſtæ tuſę tertia [5] pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur foſſitia, [6] nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè cauſa, quòd furto calcis ſine ferrumine ſuo cęmenta componuntur. Intrita quoque quò
40 vetuſtior, eò melior. In [7] antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideò [8] nulla tectoria eorum rimę fœdauere. [9] Tectoriumq; niſi ter harenato, & bis [c] marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Vliginoſa, & vbi ſalſugo vitiat, teſtaceo ſublini vtilius. In Græcia tectorijs etiam [10] harenarū quod inducturi ſunt, priùs in mortario ligneis vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohęreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non niſi [11] à gleba oportet. In Elide ædes eſt Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panneus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, vt ferunt: ideoq; ſi [12] teratur in ea hodieque ſaliua pollice, odorem croci ſaporemque [13] reddere traditur. [14] Columellæ in æde [15] denſiùs poſitę, craſſio-
50 res videntur. Genera earum [d] quatuor. Quæ ſextam partem altitudinis in craſſitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Thuſcanicæ. Corin-

1 Oportet & ciſternas fieri harenæ puræ quinque partibus. M. cōſtrui cōuenit, quod ſequitur, expuncto.

2 Pręterea. Vet.

4 fluuiatilis, & marina, cui tertia. Si verò &. Vet.

5 pars calci addatur.

6 nec marina. M.

7 antiquis. Vet.

8 nullæ. Vet.

9 Tectorium quidē. M.

10 harenatū. Alij, & M.

11 ex gleba. M.

12 teratur ea hodieq; ſaliuato pollice. Alij.

13 reddit. M.

14 Columnæ. Vet.

15 denſæ. M.

Corinthijs eadem ratio, quæ Ionicis. [16] Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quę colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars [17] latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primùm columnis spirę subditæ, & [18] capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, [19] septimæq; partes detraherentur summarũ crassitudini. Pręter has sunt, quę vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

16 Sed. Vet.
17 altitudinum. M.
18 capitula. M.
19 septimam eius partis detrahentib. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vitruuius cap. 5. lib. 2. Omittit Plinius calcem confectam è testis buccinarum, & aliorum id genus piscium, memoratam à Dioscor.

b De maceratione calcis ad albarium opus Vitruuius cap. 7. li. 2. de arena cap. 4. lib. 2. & Palladius cap. 10. lib. 1.

c Marmoratum fit è marmore trito & calce viua.

d Vitruuius cap. 1. 2. 3. lib. 4. Tria tantùm genera is recenset; Ionicam, Corinthiam, Doricam.

10

De medicinis calcis, & maltha, & gypso.

CAP. XXIIII.

Calcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientesque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. [a] Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici [1] linamento: quę res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thurijs: & è terra foditur, vt in Cypro ac [2] Perrhębis: è summa tellure & [b] Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, [c] non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntq; fimo bubulo, vt celeriùs vrantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámve talem habente. Gypso madido statim vtendum est, quoniam [3] celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. [d] Vsus gypsi in albarijs, sigillis ædificiorum & [4] [e] coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cęsaris [5] familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

20

30

1 linimento. Vet.
2 Thebis: summa. M.
3 celerrimè siccatur. M.
4 corijs. M.
5 familiarem in maximo. M.

ANNOTATIONES.

a Maltha, vetus dictio, mollem significat. Lucilius 28. Satyr. *Insanum vocant, quem fœminam & maltham dici volunt.* Bitumen, maltham natiuam vocari vide suprà cap. 104. lib. 2.

b A Tymphæis Ætolibus, quibus vicini Perrhæbi sunt, cap. 2. lib. 4. quàm à Tymphæis Macedonibus.

c Talis in Sequanis ad oppidum Pollinium in pago S. Lothini reperitur, & ab incolis alabastrum vocatur. Hæc ex Theophr. lib. *περὶ λίθων.*

d Veteres etiam gypso arma dealbasse cùm noctu vellent hostes aggredi, vt suos ab aduersarijs dignoscerent, monstrant Herodotus in Vrania, & Pausanias initio lib. 10. Vsos quoq; ad claudenda vini dolia, operculaque continenda, monstrat hic locus Arbitri in Satyra. *Statim,* inquit, *allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ, quarum in ceruicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo, Falernum Opimianum annorum centum.* Cicero verò Medeam Enni manibus gypsatissimis quare dicat, vide Victorium ca. 13. li. 20. Politianum cap. 27. Miscell. Muretum Variar. cap. 17. lib. 8.

e Coronis admisceri prohibet Vitruuius cap. 3. lib. 7.

40

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ.

CAP. XXV.

Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami [1] statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnę in pauimento, quæq; euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisq; in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam vmbra capitis [2] infuscans. Apricantur aliæ

50

1 strauit. Alij.
2 infuscans, abripiente alia escam. Ludentes videres in cãthari labro. Apricantur aliæ scabentes sese. Pauimenta. Vet. Parisię.

f

aliæ [3] scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primùm facta, quæ nunc [4] reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia [5] fistucis pauita: hoc [6] certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

[7] *Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.*

[a] Subdialia Græci inuenere, talibus domos [b] contegentes: [8] facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & [c] ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ [9] addi: deinde rudus, [10] in quo duę quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine fistucari. Tunc [d] nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minùs alta duos digitos strui. Fastigium verò seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote [11] despumare, [e] quernisq; axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: [12] imò & silice aut palea substerni melius esse, [f] quò minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subijci. Similiter fiunt [g] spicata testacea. Non negligendum est etiamnum vnum genus [13] Græcanicum. Solo festucato inijcitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: [14] materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam [15] exigitur, & est forma terrena. Si verò [16] cote depolitum est, nigri pauimenti visum obtinet. [h] Lithostrota [17] cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, [18] extat hodieq;, quod in Fortunę delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimẽta in cameras transiere è vitro: nouitium [19] & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem [20] & vitri natura indicanda est.

ANNOTATIONES.

a Hanc totam rationem vide prolixè & diligenter explicatam à Vitruuio cap. 1. lib. 7. & Palladio cap. 9. lib. 1.

b In Græciæ calidiore tractu domos quidẽ tectis non operiunt sed ædificiorum summa parte reclusas, & detectas ambulationes relinquunt auræ captandæ gratia, quę vaporosum cœlum refrigeret, & præcipuè feruidis æstatis noctibus.

c Rudus nouum fit è lapide tum primùm contuso, aut testis, addita vna parte calcis ad duas: rediuiuum, seu renouatum è veteri, fit ex pauimentis, aut ædificijs dirutis, adiectis duabus partibus calcis ad quinque.

d Corio, crusta, tectorio. Nucleus medium pauimenti corium, media crusta. Itali animam vocant. Is Vitruuio fit ex testæ tribus partibus & vna calcis.

e Quernos asseres Vitruuius improbat, quoniam humorem vbi perceperunt, torquent se, & in pauimento faciunt rimas: ex esculo verò præfert. Idem Palladius cap. 9. lib. 1.

f Ne calx, quæ contignationis & coassationis materiam contactu vitiare potest, in profundum subeat.

g Spicata pauimenta fiunt è laterculis coctilibus iunctis, & in latus proclinatis ad spicæ formam. Vide Philandrum in Vitruuium.

h Opus amusseatum, siue museacum, siue musiuum, vt apud Spartianum in Pescennio. Inde artifices musiuarij Theodosio & Valentiniano lib. 10. Codicis. Artis eius industriam Nilus libr. 4. Epigrammaton hoc versu monstrat.

-πῶς ἐκ λίθυ ἄλλοθεν ἄλλης
Συμφερτὸς γενίμων ἐξαπίνης σάτυρος.

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri. CAP. XXVI.

PArs est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, [1] intra montis Carmeli radices paludem habens, quę vocatur Cędeuia. [a] Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. [2] Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremonijs sacer, limosus, vado profundus. Non nisi [3] refuso mari harenas fatetur: fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. [4] Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non priùs vtiles. Quingentorum est passuum non ampliùs litoris spatium, idque tantũ multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa naue mercatorum nitri, cùm sparsi per litus epulas pararẽt, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri, è naue subdidisse. Quibus accensis permista harena litoris, translucentes [5] nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, vt est astuta & ingeniosa solertia, non fuit contenta

3 lauantes in. M.
4 vocamus. M.
5 fistucata: hoc. Vet.
6 aperte. M.
7 *Arte* Vet. Paris.
8 quod quidẽ facilè. Ve.t
9 addere: rud9 in quo duęquintę partes calcis. M.
10 in quo duæ calcis, quinque misceantur. Vet.
11 despumari, quernisque asserib. contabulari. Vet.
12 imò scilicem, aut paleã subst. M. imo & silice &c. Vet. & Vitr.
13 Græcanici. M.
14 materiæ. M.
15 extruitur. M.
16 politũ est cote. M.
17 acceptauere. M.
18 extatqué hodie quod. Vet. Paris.
19 & hoc certè inuentum. Agrippa in thermis, quas &c. pinxit, adornauitque, nõ dubiè. M.
20 & originem vitri dicemus. M.
1 infra. M.
2 Lentus, sed cerem. &c. M.
3 repulso. M.
4 Tũc & marino cred. adstr. meatu. M.
5 noui. M.

tenta nitrum miscuisse: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, vt ferrum, trahere creditur. Similì modo & calculi splendentes multifariã cœpti vri: deinde conchæ, & fossiles harenę. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. [6] [b] Leuibus autem aridisq; lignis coquitur, addito [7] Cyprio [8] ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, vt æs liquatur, massæque fiunt [9] colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, vt citra vllũ sensum ad ossa consecet, quicquid [10] afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturque. [11] Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam ijs officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iam verò & in Vulturno mari Italię arena alba nascens, sex M. pass. litore inter Cumas atque Lucrinum, quę mollissima [12] est, pila molaque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam verò & per Gallias Hispaniasque simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, [c] vt flexibile esset: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis, pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quàm certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos, quos [13] appellabant [d] pterotos, HS. sex millibus venderet. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit [e] Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in [14] speculis parietum pro imagine vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & solidas imagines Diui Augusti, capaci [15] materia huius crassitudinis: dicauitq; ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hęreditate eius qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ [16] origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanũ in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hęmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos sapphirósque imitatum, & omnibus alijs coloribus. Nec est alia nũc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido [17] translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus [18] liquor: cum addita aqua [f] vitreæ pilæ Sole aduerso, in tantum excandescant, vt vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantùm, rursus affundi non queũt, præterquàm abrupta [19] sibimet: veluti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, [20] aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, [21] quæ constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

6 Lenib.
7 ære Cyprio. Vet.
8 nitro ac max. M.
9 colore nigricantes, pingues. M.
10 attigerit Vet.
11 Et flatu figuratur, & aliquod argẽ. mo. cælatur Sidon quon. ijs offi. nobilis, quas etiam excogitauerat. Hæc quondam ra vitri tãdum. Est verò in Vulturno M.
12 est, in Vet. d.
13 appellabat. M.
14 speluncis. M.
15 materiæ huius crassitudine, Vet.
16 origo, vitri similitudine. Xenoc. M.
17 translucente. M.
18 liquor, aut addita aqua Vitrea pila so. ad in tan. excãdescit, vt vestes exura. Frag. temperata aggl. tan. rursus tota fundi nequeunt. M.
19 sibi nec tingi, veluti Vet Paris.
20 aliqui. Vet.
21 quæ constat ingenio. arte, natura fieri. M.

ANNOTATIONES.

a Suprà cap. 19. lib. 5. Vide prolixam huius rei narrationẽ apud Rhodiginum ex Iosepho cap. 5. lib. 22.

b Leg. Lenibus. Gręci ἄκαπνα vocant. Homerus κάγκανα, quæ δριμύτητα καπνοῦ non habent. Lenibus τὰ δριμέα contraria sunt. Apud Catonem, *Lenibus lignis facito calescat*: apud Varronem ca. 63. li. 1. amurca decoquitur in ahenis, lenibus lignis.

c Rhodig. cap. 30. lib. 20. narrat, cum supplex quidam coram Tiberio de industria poculum vitreum allisum, ἄθραυστον, id est, illęsum & infractum ostendisset, iussu eius fuisse interfectum.

d Quasi pinnatos, & alatos, duabus ansis appositis. Quidam legunt apyrotos, & ita dici putant vasa frigidaria.

e Vide in Diction. Constant. ὀψιανὸς λίθος.

f Crystallinæ præcipuè. Inde reperta speculorum vrentium materia.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. CAP. XXVII.

1 ex quib. alibi plũbũ, alibi pigmenta &c. M. quæ inter hæc leguntur, non habet.

IGnis accipit harenas, [1] ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur,

uuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide [2] cæmenta in tectis ligantur. Alia sępius vri prodest. Eademq; materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atq; interiisse creditus, maioris fit virtutis. Immēsa & improba rerū naturæ portio: & in qua dubium sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione cōtrahitur, [3] ignis suffitu multiformiter auxiliari certū est. Empedocles & Hippocrates id [4] monstrauere diuersis locis. Ad cōuulsa viscera, aut [5] cōtusa, vt M. Varro autor est: ipsis enim verbis eius vtar: Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis [6a] lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cū [7b] deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbūculum genus morbi, quo duos Consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeò in rebus damnatis quoque ac iam [8] nullis, sunt aliqua remedia, vt in carbone [9] ecce & cinere. Nō prætereibo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repentè [10] in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eamq; quæ insederat [11] ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit. Inde [12] & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumq; Laris familiaris filium. Ob id compitalia [13] & ludos Laribus primum instituisse.

2 cæmentum tectis alligatur. M.
3 ignis suffitū mult. Vet. ignes, si fiant multiformiter. M.
4 demonstrauere. M.
5 contusa, M. Varro: ipsis enim &c. M.
6 luxatis. Vet.
7 conuulsi sunt. M.
8 nulli incognitis, sunt. M.
9 fece. Vet.
10 in foco comparuisse. M.
11 ibi, in M. d.
12 & regi accubanti & puero.
13 &, in M. d.

ANNOTATIONES.

a Lixiuum cinerem (Græcis κονίαν σακτλὼ) Plautus simpliciter cinerem vocat in Milite. Lixa, aqua: inde elixare, aqua coquere. Lixæ, qui officium sustinent aquæ vehendæ militibus. Lix, cinis, vel humor cineri mixtus, hodie lixiuium. Nonius. Quidam legūt, Inde enim cinis luxatis potus medetur &c. cinerem hic lixiuium exponentes. Vide Diction. Cōstant. in voce κονία. Dioscorides de lixiuio id ipsum prodidit his verbis, ποτίζεται πρὸς πτώματα, ῥήγματα, θλάσματα. cap. de Fico.

b Præludunt gladiatores in arena, cùm ante veram pugnam clypeos & parmas in altum mittunt, quas venustè excipiant, hastasque rudes, & gladios iactant, quod ventilare dicitur: eludunt verò, siue deludunt, cùm illo exercitationis genere ludere desierint. Sic Aquilius littus definijt, quà fluctus eluderet, id est, ludere cessaret. Lips. cap. 19. lib. 2. Saturn.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturę maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tācùm tribuūt varietati, coloribus, materię, decori, violari etiā signis gēmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationemq; humanarum opum arbitrantes, vt plerisque ad summam absolutamque rerum naturæ contemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quę fuerit origo gemmarū, & quibus initiis in tantū admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe

futili Dal.
2 circundatum. Hoc fuisse anulum, & hoc gemmam. M.

Caucasea tradunt. a Promethei vinculorum interpretatione [1] fatali: primumq; saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito [2] circundatum, anulum, & hoc gemmã.

ANNOTATIONES.

a Prometheum Caucasi rupibus Iupiter alligauerat, quòd per ludibrium sibi ossa pingui tecta in conuiuio apposuisset: quòd ignem cœlestem esset furatus: quòd de stupro Mineruam solicitasset. Eum tamen pòst soluit, quòd Thetidis amore captus, ab eo fatorum præscio cognouisset, nasciturum ex Thetide filiũ patre maiorem fore: & memor eorum quæ aduersus patrẽ gesserat, metueret ne par redderetur: sed ea lege, vt suarum pœnarum monumentum annulum ferreum, & coronam textam colligatis floribus gestaret. Rhodiginus cap. 19. lib. 6.

3 sculptores. Vet.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui [3] sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.

CAP. I.

1 seuero, in Vet. d.
2 Smaragdum. Herodotus in Thalia.
3 Augusti. M.
4 darentur. M.
5 me, in M. d.
6 se dixisse. M.
7 arrogant. M.
8 signãt. M. signarũt. Vet.
9 stilo, plerunque incõmodũ valere aliquid. Non enim hoc fuisse acturum si Scipio. Turn. ex Vet. mſ. stilo mordaci & pungenti ico. Vet.
10 Duas autẽ in matris. Vet.
11 propter. Vet.

HIs initijs cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt a Polycrati Samio [1] seuero insularum ac litorum tyrãno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planeque ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnũ doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulũ mersit. At illũ piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostẽtum, in culinam domini rursus Fortunæ b insidiantis manu reddidit. [2] Sardonychẽ eam gemmam fuisse constat: ostenduntq; Romę, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo [3] Augustę dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prelatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmę Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nãque habuisse traditur achaten, in qua ix. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrẽtibus maculis, vt Musis quoque singulis sua [4] redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgẽtibúsque vti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo, in quo fuerat sculpta c Amymone, iussisse numerari: & cũ duo relati essent, imminuto pretio, malè [5] me Hercules curatum, [6] dixisse: multùm enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationen [7] arrogent, vt palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismenię ętate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexãdri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabãt, Dioscorides. Sylla Dictator d traditione Iugurthę semper [8] signauit. Est apud autores, & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Æmilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse: vulgato [9] Stilonis Præconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia e sphinge signauit. [10] Duas in matris anulis iam indiscretę similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eã sphingem. Quinetiã f Mecœnatis rana, [11] per collationẽ pecuniarũ in magno terrore erat. Augustus posteà ad euitanda cõuicia sphingis, Alexãdri Magni imagine signauit. Gẽmas plures, quod peregrino appellãt nomine dacty-

dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eā quę Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliíque eiusdē ætatis autores confirmant, multùm prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis cōsecrauit: Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis [12] æde vnam. Victoria tamē illa Pompeij primùm ad margaritas gemmasque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

12 cella. M.

ANNOTATIONES.

10

a Vide suprà cap. 1. lib. 31. Valerium Max. cap. vlt. lib. 6. Tali historia, vel potiùs fabula, apud Pausaniam lib. 1. Theseus gemmā cælatam, quam Minos ira percitus in mare proiecerat, demersus retulit.

b Diximus suprà ex Strabonis, opinor, lib. 14. à Persarum satrapa dolo captum, & suspendio necatum.

c Vna ex Danai quinquaginta filiabus, quæ à Neptuno compressa Nauplium peperit.

d In antiqui denarij aduersa parte impressum est caput torquati cuiusdem cum his literis, FAVSTVS: in auersa parte signatus Sylla in solio sedens, adstante Boccho in genua procumbente, & velut herbam porrigente, Iugurthaq; manibus in tergum reuinctis, humi abiecto, elato crure dextro. Vrsinus 75. Vide Valer. cap. 15. lib. 8. Plutarchum in Sylla.

e Pompeius ensifero leone. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

f Seneca Epist. 115. de Mœcenate, *Nam etiam cùm absentis Cæsaris partibus fungeretur, signum à discincto petebatur.*

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. CAP. II.

20

ID vti planiùs noscatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusq; & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die [1] natalis sui egit, trāstulit alueum cum tesseris lusorium ē gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit Luna aurea pondo XXX. [3] lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouē: signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis: [4] coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, [5] circundata vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij ē margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerādique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, seueritate victa, & veriore [6] luxuriæ triumpho. [7] Quàm profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, [8] quā gerere te fas nō sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdúmque probrum erat, [9] ni veriùs iræ Deorum ostentum credi oporteret: claréque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdem quàm virilia! [10] Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent. H-S. bina millia, cōmilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat ē margaritis: & Neronis principis, qui [11] sceptra, [12] & personas, & cubicula viatoria vnionibus construebat. Quinimo etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & [13] varia [14] supellectilis genera, annulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior [15] existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina [16] induxit: primusque Pompeius [17] sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transiere, abacis etiā escariisq; vasis inde expetitis. Excrescitq; indies eius rei luxus, murrhino [18] octoginta sestertijs empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis ob amorem [19] obroso eius margine vt tamen iniuria illa pretium

30

40

50

1 natali suo. Alij.
2 lusorijs. M.
3 lecti. M.
4 coronæ &c. mons aureus quadratus. Vet.
5 circumdatis. M.
6 luxuria quàm triūpho. Vet Paris.
7 Quàm parum inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? E marga. &c. Vet.
8 quā habere gerereque te. Vet. Par.
9 ni verius sæuū populo Ro. deorum ostēt. M.
10 Reip. & quæstoribꝰ qui oras maris defendissent, datū mille talētum: militib. singulis sena millia sestertiorum. Tolerab. M.
11 sceptra personis, & cubilia. M.
12 & personas histrionum, & M.
13 variæ. Vet.
14 supellectilium. M.
15 videri potest. M.
16 inuexit. M.
17 lapides & pocula. M.
18 septuaginta talentis. M.
19 abroso. M.

tium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantùm vorauerit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim 20 b hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis [21] erat: qui vidit tunc annumerari vnius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi inuidiamq; fortunæ, tanquam Alexãdri Magni corpus in conditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis [22] sestertijs emptam fregit. Sed Nero, vt par [23] erat principem vicit omnes, trecentis [24] sestertijs capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorẽ patremq; patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine rarò, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque [25] veriùs, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, & tertium ex vtroque ignescentem, velut per transitum coloris [26] purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in ijs [27] laudent extremitates, & quosdã colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est. Item sales verrucæque non eminentes, sed vt in corpore etiam plerunque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, c gelu vehementiore concreto. Non [28] aliubi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernę niues rigent: glaciémque esse certum est: vnde & nomẽ Græci dedêre. Oriẽs & hanc mittit, sed d Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabanda & Ortosiam, finitimisque mõtibus, [29] item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ [30] Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmã topazion [31] ferat, cubitalemq; effossã à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius [32] Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi põderis, immensis iugis depressis e ad libramẽtum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius [33] vero est, quod idem Xenocrates tradit, [34] torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad Meridiem spectãtibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada vsq; glacientur amnes. Cælesti humore paruáque niue id fieri necesse est: ideò caloris impatiens, [35] nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inueniri potest, eò magis quòd neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum læuor, vt nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio [36] Liuia Augusta dicauerat, librarũ circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta [37] aliquando vomica, præduro fragilique cẽtro [38] & sale appellato. Est & rufa [39] aliquibus rubigo: aliis capillamẽtum rimæ simile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquę. Postremò autoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum, non aliter vtilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis [40] posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S CL. M. trullam vnã nõ ante multos annos [41] mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos.

Hæc

20 orcis. Alij. foris. Vet. in hortis. Alij Vet.
21 erat. Vidi tunc ann. en. sc. fracti. M.

22 talentis. M
23 Erat principẽ facere, vicit oẽs. Vet. erat, principes vicit omnes. Vet.
24 talentis M.

25 potius. Vet.

26 purpura candescente, aut lacte rubescente. Vet.
27 laudant. M.

28 alibi. M.

29 item Cypro laudata, & in Eur. M.

30 Necron. M. τῶν νεκρῶν.
31 fert. M.
32 Nepos dicit. M.

33 veri est. M.
34 à torrent. M.

35 non nisi frigido potu adijcitur. M. addicitur. Vet.

36 Diuus Augustus. M.

37 aliqua. M.
38 item salc. M.
39 alioqui. M.

40 solis radijs opposita. M.
41 mercata matre familias. Vet.

Hæc fuit ratio seculum suũ punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretium auxerint crystalli, nõ diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémque omnia hæc, quam gemmæ, autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, [42] rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiãtur me de ortu [43] eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirãdũ. Phaethontis fulmine icti sorores [44] fletu mutatas in arbores populos, [f] lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol [45] vocitatus sit [g] Elector, plurimi Poëtæ dixere, primique, vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicãder, [h] Eurpides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certũ est: nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eũdémque appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus in vijs arbores stare, quæ Canis ortu hoc [46] effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi [47] dixit. Phaethontem in Æthiopia Hammonis obijsse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod [48] vocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod [49] appellaretur sualternicum. Demostratus [i] lyncurion id vocat, & [50] fieri ex vrina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere lãgurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum ijs vitam [51] affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia [52] arboribus effluere, quas electridas [53] vocauit. Pytheas [k] Guttonibus Germanię genti accoli ęstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: [54] illò [l] vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximisq; [55] Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam [56] Baltiam vocauit. Philemon [57] negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit [58] vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde [59] [m] æstibus in Germanorum litora eijci. Et in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiusq; thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiumq; fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi [60] promontorium eijci: quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum [61] Cephisida, quem Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem [62] appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas [63] vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem qua suprà dictum est [64] de electride lacu. Theomenes [65] dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum [66] cadat, colligi verò à virginibus Hesperidũ. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia [67] vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortiuũ Oceanũ iuxta montẽ [68] syluestrẽ arboribus electrum ferentib. Arbores eas [n] aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam,

[42] frigidi. Vet.
[43] eorum dicere, cũ. Vet.
[44] luctu. M.
[45] vocat⁹ sit. Helios. M.
[46] effundunt Vet.
[47] dixit: Chares verò Phaetontem. CH.
[48] vocatur. Vet.
[49] appellatur Vet.
[50] fieri ait ex. Vet.
[51] assignat. M & CH.
[52] petris. M. & CH.
[53] vocat. M.
[54] illuc M.
[55] Teutonibus Vet.
[56] Bannomannã. Suprà lib 4 ca 13 Basiliã. M. Baithiã. Vet. vnde mare Balthicũ.
[57] ait. M vagit. CH. Lego, verò ait.
[58] vehemẽtiιs. Vet.
[59] ęstatib. M. & CH.
[60] promontoria M.
[61] Cephisiada M. Cephisidem. CH.
[62] appellat. M & CH.
[63] vocat: & vêre ibi. M. & CH.
[64] in. M.
[65] dicit, in CH. d.
[66] cadit. Vet.
[67] vado. Vet.
[58] consitum. Vet.

vocarique eam Osericťam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam [o] [69] thieum vocari, à Scythis verò [70] sacrium, [71] quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & præterea vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis Meleagridum auium Meleagrum deflétium. Quod & credidisse eum, vel sperasse alijs persuaderi posse, quis non miretur? quámve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymásve tam grandes, auésque è Gręcia, vbi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa ęquè fabulosa produnt Poëtæ? Sed hoc ea in re, quę quotidie [72] inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

69 Theion. Thyeion. Theion. Vet
70 Agrion quon. & ibi nascitur. Vet.
71 quòd. M.
72 inueniatur. M inueniturat que abundat, & hoc mend. coarguit. Vet.

10

ANNOTATIONES.

a Quibus in itinere, profectionibus, & expeditionibus cùm Roma discessisset, vtebatur.

b *Flagitantibúsque cunctis cœlestem vocem, respõdit quidem in hortis se copiam volentibus facturum.* Sueton. in Nerone cap. 21. & 22.

c Fallitur Plinius. Crystallus fit è lapidescente perspicuo succo, quem sub terris, aut inter gelidas rupium venas frigiditas vehemens glaciat, & durat. Vide Agricolam libr. 6. fossil. Diodorus crystallum scribit ex aqua pura cõcrescere, sed vi caloris diuini Rhodig. cap. 10. libr. 1. De crystallo vide Orpheum & Theophr. περὶ λίθων.

d Garcias ab Horto cap. 47. lib. 1. nullam per vniuersam Indiam crystallum reperiri scribit.

e Quantùm effodere aquæ permittunt, non scaturientes. Eodẽ loquendi genere vsus est & cap. 9. sequente.

f Inde lacrymosum Virgil. in Ceiri,

Non me delitiis commouit regia diues
Coralio fragili ac electro lacrymoso.

Orpheus quoque in Argonauticis αἴγειρον πολύκλαυστον, populum lacrymosam vocat, quòd succinum, populi esse lacrymam arbitraretur.

g ἠλέκτωρ, quòd nos ἀλέκτρης faciat, à somno lectoque excitet. τεύχεσι παμφαίνων ἠλέκτωρ ἐβέβηκει. Ilia. ς.

h Petrus Victorius cap. 4. libr. 25. Apollonij versus & Euripidis ex Hippolito coronato recitat.

i Iosephus libr. 5. ἀλώσεως λιγύριον vocat. Vide Brod. cap. 10. lib. 3. Theoph. lib. de lapidibus.

k Legendum, Guttis. Guttones cap. 14. libr. 4. in Vindilis sunt, id est Sueuorum & Bauarorum agro. Gutti verò Ptolemæo libr. 2. Gothi vocantur. Guttos alij Prussiæ Samlandiam esse putant, æstuariumq; Mẽtonomon, Curiense litus, quod Germanis appellatur *Den Curischem, Strand.* Eò namque fluctibus Oceani magna succini copia eijcitur, sicut & ad Dantiscum Prussiæ.

l Veris temperie cap. 13. lib. 4. quamuis illic quidam legant, veris tempore.

m Æstatibus, non prorsus absque ratione legitur. Compertum enim est in Aruernis bitumen è fonte suo nõ nisi ęstate scaturire.

n Eas esse quidam putant, quæ caphuram fundunt, voce ad caphuram multùm accedente.

o Thyeum, sacrificijs aptum: vel theieon, sulphuri simile: vel, theion, diuinum.

20

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ. CAP. III.

30

CErtum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari [a] glesum: itaque & à nostris vnâ insularum ob id Glessariâ appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiâ à barbaris dictam. [b] Nascitur autem [1] defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. [2] Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore [3] autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pẽdere videatur [4] atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & [c] quòd accensum tedæ modo ac nidore [5] flagret. Affertur à Germanis [d] in Pannoniã maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocãt, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò [6] annexa fabulę videtur causa, hodieque [7] transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinę: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitijs, vario genere [8] aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. D c. ferè M. pas. à Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitũ nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandũ à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc cõmercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris [e] podiũ protegentia succinis notarentur, arma verò & [f] libitina [9] totusq; vnius diei apparatus esset è succino. [g] Maximũ pondus is glebæ attulit xiii. librarũ. Nasci & in [h] India certũ est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc [10] cortice inhærente tradit aduehi rude,

1 defluens è medulla in pinei gen. &c. resina pineis erũpit Humoris. Vet. erumpit humoris abundantia. Densatur. Alij Vet.
2 Erumpentis. Vet. alij.
3 aut mari. M.
4 neque. Vet.
5 flagrat. M.
6 ad nexa fabula euidente causa. M.
7 transpadanis agrestium. Vet. transpadanorum agrestiũ. Alij Vet.
8 aquarum gelidarũ apud illos. Vet.
9 totiusque. M.
10 corticе pineo inhær. M.

40

50

rude, polirique adipe suis [11] lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumẽto sunt quædam intus translucentia, vt formicæ aut culices, lacertæq́;, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas [12] indurescenti. Genera eius plura. [13] Candida odoris præstantissimi. Sed nec [14] his, nec cereis pretium. Fuluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquàm si nimio ardore flagrent: imaginémque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis à vini colore [16] dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti [c] mellis lenitas placeat. Verũ hoc quoque [17] notum fieri [18] oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum sæuo & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum [19] accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, [20] ac philyras, vt magnes lapis ferrum. Ramenta quoque [21] eius in oleo addita flagrant dilucidiùs diutiúsque, quàm lini medulla. Taxatio in delicijs tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia superet, prorsus vt castigatio vna non sit satis. In Corinthijs ęs placet auro argentóque [22] misto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circunferũtur, gemmæ digitis: in omnibus denique alijs vitijs ostentatio aut vsus placet: in succinis deliciarum tantùm conscientia. Domitius Nero in cęteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppeę in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine [23] succina appellando. Et quoniam nullis vitijs desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed nõ ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit, & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellãdo chryselectrum quasi coloris aurei, & matutino [24] gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, &, si iuxtà fuerint, celerrimè ardescens. Hoc collo ad alligatum, mederi [25] febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitijs: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque [26] obscuritatibus. Stomachi etiã vitijs vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethystis, cum omni, vt diximus, colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmã esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed [27] egestam terra protinus bestia [28] operiente eam, quoniam inuideat hominum vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpíque. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus [29] credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solùm agemus, sed ad maiorẽ vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quandò illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex [30] his species blando prodigio transgressi.

12 lactantis. Vet.
12 indurescente. M.
13 Candidum. Vet.
14 huic. Vet.
15 imaginem enim igneã reddũt quæ placet. M.
16 dictis. Mollia fulgore perspicua sunt, in quibus & decocti mel. len. placet. M.
17 definiri. M.
18 oportet, tingi, quocunque modo libeat, hœdorum seuo. Quin etiam & anchusę radice, & conchylio. Vet.
19 accepta vi caloris trahunt. M.
20 ac quæ leuia sunt, vt M.
21 succini oleo addito. M.
22 mixtum. M.
23 succineos. Vet.
24 gratissimi aspectus. M. gratissimum. Vet.
25 faucibus & oris morbis. Vet. fauciũ & oris. Alij Vet.
26 obscuritati M.
27 congesta. Vet.
28 operiente, quoniã inuideat eã hom. M.
29 credit. M.
30 his blanda specie prodigia M.

ANNOTATIONES.

a Fortè, quòd transluceat, & niteat vt vitrum, *Glesi* à Germanis appellatum.

b In regione, quæ succinum mittit, resiniferæ nullæ sunt arbores. At in Septentrionalium litorum tractu bituminis certè genus flauum est, vt nigrum apud nos in Aruernis, eiusque naphtha flaua, qualem è Saxonibus afferunt, & petroleum vocant, vt apud nos atra. Cùm ergo fonte suo scaturit bitumen id, molle adhuc & liquidum obuia quæque amplectitur, retinet, includit. Fluctu verò lambente in altum prouolutum, maris vertigine ac salsugine, temporisque diuturnitate durescit, vt apud nos pissasphaltũ, & iam tum succinum est, sicque concretum in litora eius scaturigini opposita aduersis ventis eijcitur. Gagatis, qui procul dubio bitumen est in visceribus terræ multis seculis excoctum, glebam habui, erutam prope Narbonem in eius lapidis fodinis, dimidia ex parte nigram, altera flauam, succini modo: quod argumento certissimo est, succinum eo modo gigni quo diximus. Globulos quoque è succino duodecim haud ita pridẽ in fossilium thesauro meo seruaui, singulos culicem ostendentes, vel formicam intus sepultam.

c Inde fortassis Germani *Brusten* vocant, quod accensum & nidorosum significat.

d Affirmatur à Germanis ideò maximè appetitam prouinciam, & inde aduectum primùm ad eos quos Græci Henetos vocant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ &c. Sic legitur in manuscr. In veteribus verò, Affertur à Germanis in Pannoniã, mox per prouinciam &c. vt in vulgatis: quæ si vera est ac integra lectio, Istriam & Venetos Romanam prouinciam intelligit. Nam Pannonia tum sui iuris fuit.

e In theatro menianum, locum ad spectãdum idoneum, cuius pars magis prouecta pulpitum dicitur. *Nero*, inquit Suetonius, *perraro ludis præsidere, cæterùm accubans primùm paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat.*

f Apparatus funebris, pheretra, sandapilæ, &, vt inquit Martialis, orcinianæ spondæ. Pugnaturis gladiatoribus in arenam libitinæ instrumen

...mæ instrumenta ferebantur, vt sandapilæ, & lecti, siue thori, vt mortui protinus efferrentur. Portam verò qua euchebantur, in amphitheatro Libitinensem ideò vocabant. Quintilianus, *Sonabant ferali clangore tubæ: illatisque libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Lips. cap. 22. lib. 2. Saturn.

g Hector Boëtius tradit apud Schetlandiæ Buthquaniam Electri massam equo maiorem appulisse, qua rustici & parochi sacerdotes, ignari quid nam esset, thuris loco vtebantur.

h Fortassis Indiæ Tartaria Septentrionali.

De [a] adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, nô solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & ijs admodum paucis cognitus, [1] vnus modò in metallis repertus, perquàm [2] raró comes auri, nec nisi in auro nasci [3] videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque [b] insulam Meroen, dixerúntque non ampliorem [4] cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: [5] [c] Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore [6] turbinatus in mucronem, [7] aut duabus contrarijs partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungãtur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantũ, [8] similiter & nascens: cæteris pallor [9] gentis, & in auro nõ nisi excellentissimo [10] natalis. Incudibus [11] hi deprehenduntur, ita [d] respuentes ictum, vt ferrum [12] vtrinque dissultet incudésque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca [13] interpretatione accepit. Vnum ex ijs vocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in [14] æreum colorem, [16] sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, põdere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: [17] quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm autoritatem habent. [18] Idque, quod totis voluminibus his docere & mãdare conati sumus, de discordia rerum concordiáque, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, nõ aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum [19] violentissimæ naturæ rerum ferri ignísque contemptrix, [e] hircino rumpitur sanguine, [20] nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleósque [21] ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóve casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo [22] animalium? Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere [23] contingit, in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas [f] dissidet cum magnete lapide in tãtùm, vt iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque [24] vanos expellit à mente: [25] & ob id quidam eum [g] anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

1 ita appellabatur auri nodus. CH. fortassis appellatur.
2 Post, raró, distinguẽdum duobus punctis, ante, comes, per quã raro comes &c. Dal.
3 visus. Vet.
4 cucumeris. M.
5 Indicus in auro nascens, quadam. Vet.
6 turbinatur. Vet.
7 & interdum du. cõ. par. quod magis miramur.
8 & similiter nascens, cæteris pallidior, argẽto & auro non. M.
9 ingens. Alij.
10 natales. Vet.
11 hic deprehenditur ita respuens M.
12 vtrumque. M.
13 appellatione. M.
14 aërium. M.
16 sed in medicamine, de quo dicemus.
17 qui è Cypro venit. M.
18 Id autem. Vet. Id quoque. Alij Vet.
19 violentissimarum. M.
20 ac nec. Vet. neq;. M.
21 ferreos, in M. d.
22 animalium omniũ? Numinũ profectò talis inuentio est. M.
23 contigit in tam par. franguntur. M.
24 nocturnos. Hermol.
25 ob id quondã eunaciten (fortassis, eunacœtẽ) vocauêre. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Garciam de Horto cap. 47. lib. 1. Rerum Indicarum.
b Fabulosum id.
c In Indiæ prouincia Bisnager, duabus vel tribus cautibus, in Decan duabus vna ad fretum Taniam reperiri, scribit Garcias.
d Fabulosum id esse tradit idem. nam & in scobem malleolo redigi, & facilimè confringi, atterique in mortario pistillo ferreo.
e Garcias ab Horto expertum se id scribit sed vana spe.
f Fabulosum id quoque idem non semel expertus tradit.
g Anachyten, quòd animi mœrorem effundat. ἀνάχυσις mollities, lasciuia. In manuscr. legitur, eunacitem: fortassis εὐνακοίτην, quòd cubituris metu depulso, mœroreque leuato, somnum conciliet, recreata tranquillataque mẽte. Alij quòd τὰ ἄχη, id est, τὰς λύπας παύει, quòd animi ęgritudines & anxietates sedat & discutit.

De

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

Tertia autoritas [a] smaragdis perhibetur pluribus de causis. [1] Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesq; auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Prætereà soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intẽtione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur [2] acies. Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinẽ mulcent. Præterea longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aëra, non Sole
10 mutati, non vmbra, non lucernis, semperq; sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis [3] non fit. Iidem plerunque & concaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est, [4] eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: [b] Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. [5] Nullius maior [6] austeritas, nec minus vitij. Et quantùm smaragdi à gemmis distant, tantùm Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos [c] in commissuris saxorum colligere dicuntur
20 Etesijs flantibus. Tunc enim tellure [8] internitent, quia ijs ventis maximè harenæ mouentur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Ægyptij habẽt, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus [9] & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniũtur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent: dosq; eorum est nec in colore liquido nec diluto, verùm ex humido pingui, quàque [10] perspiciatur, imitante translucidum [11] mare: [12] paritèrque translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiãtibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonstrari
30 [13] oportet in tam procliui erratu. [14] Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magisque ac minus in eodem smaragdo alijs partibus tenorem illum Scythicæ [15] autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit vmbra, [16] surdúsque fit colos: qui improbatur etiam [17] dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocant cæcos: alij densi, nec è liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. [18] Aliud est hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim [19] albicantis est vitiũ, cùm viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamẽtum, sal, plumbago. Ab ijs Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba, [20] acriter virides, sed
40 non facilè puri aut cõcolores. Democritus in hoc genere ponit [21] Hermineos & Persicos. Illos extumescentes [22] pinguiter: Persicos verò [23] non translucidos, sed iucundi [24] tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in sole hebetari, [25] vmbris, refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem [26] aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia & [27] Atticis maximè sentiuntur in argẽtarijs metallis repertis in loco qui [d] Thoricos vocatur, semper minùs pingues, & è lõginquo speciosiores. Frequens & ijs plumbago, hoc est, vt in [28] Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quòd quidam ex ijs senescunt, paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Post hos Medici plu-
50 rimùm [29] viriditatis habent, interdum & è sapphiro. Ij sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium, pinnarumq; vel [30] catulorum aut

1 Nullis. Vet.
2 acies sculpentibusque. M.
3 nos iuuat. M.
4 eadem speculatione. sup. M.
5 Nullis. Vet. M.
6 autoritas. Fuxense.
7 vt quant. sma. à reliquis gem. M.
8 versa nitent, Vet. tersi nitent. Alij Vet. tersa nitent, quod ijs. M.
9 exstantibus. M.
10 perspicitur. M.
11 maris. M.
12 pariterq; translucẽtem colorem expellit. & aciẽ reficit. Fuxense.
13 oportet reperta. Sunt quidem. Vet.
14 Reperta sunt quidem. M.
15 austeritatis. Fuxense.
19 sudusque. M.
17 dilucidior. M.
18 Aliud hæc quàm. M.
19 albicans est vitiũ, cum viride. M.
20 alacriter. Fuxense. M.
21 Hermeos. M. Fuxẽse. M.
22 pinguiter, in M. d.
23 translucidos, sed non iuc. Vet.
24 tenoris visu impleri. M. Fux.
25 in vmbra. M.
26 aut aeris aut olei habent, dilucidi. M. aut acris olei. Fux.
27 Attici max. sentiũt in arg. met. reperti loco qui. Vet.
28 iolo. M.
29 varietatis. M.
30 capillorum. M. & Vet.

aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt: neq; est aliorum magnitudo amplior. Carchedonij nescio an in totũ exoleuerint, postquàm metalla æris ibi defecerunt: & semper tamen [31] vilisissimi fuere minimiq;. Ijdẽ fragiles, sed colore incerti, & virentium [32] in caudis pauonum columbarumque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosiq;. Peculiare [33] erat in his vitium sacrcion appellatum: hoc est quædam gemmę caro. [e] Mons iuxta [34] Carchedonem, in quo legebantur, smaragdites vocatus est. Iuba est autor, smaragdum quem [f] cholon vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabastriten Ægyptij vocant. Complures verò è [36] proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inseritur smaragdis & quæ vocatur tanos, è Persis veniens gemma, ingratè viridis, atque [37] intus sordida. Item calcosmaragdos è Cypro, turbida æreis venis [g] Theophrastus tradit in Ægyptiorum commẽtarijs reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum smaragdum munere iiij. cubitorum lõgitudine, & trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscum è iiij. smaragdis xl. cubitorum longitudine, latitudine verò [38] in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potiùs [39] pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidẽ, nondum humore in totum transfigurato. [h] Apion cognominatus Plistonices, paulò antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti [40] colosseum Serapin è smaragdo nouem cubitorum. [i] Eãdem multis naturam aut certè similem habere berylli [41] videntur, in India originem habẽtes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes [k] sexangula figura artificum ingenijs, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorẽ eundem. [l] Probatissimi sunt ex ijs, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, & sunt paulò pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprij generis existimatur, vocaturq; [42] chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides vocant. Post eos autem [43] cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habẽt, sordésque, alioquin euanidi, quæ sunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, solosq; gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint: [44] ob id perforatos elephantorum setis religant. Et alios conuenit nõ oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, vmbilicis [45] statim ex auro capita comprehendentibus. Ideò [m] cylindros ex ijs facere malunt, quàm gemmas, quoniam est summa commendacio in lõgitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro [46] repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gẽmas crystallo [47] inuento adulterare repererunt, sed præcipuè beryllos.

31 viles. Fux.
32 in pauonibus caudarum. Fux.
33 eorum vitium menosarcion. M. id est, solida firmaq; caro.
34 Chalcedonem M.
35 chloron. Vet. vel, chloeron. Dal.
36 proximo. M.
37 vitijs. M.
38 in vna parte quat. in altera parte. Vet.
39 iaspis quàm smaragdus sit. M.
40 colossum Serapis. M.
41 videtur. India eos gignit rarò alibi repertos. M.
42 chrysoprason. M. chrysoprasion. Fux.
43 acerini. M.
44 & ob id. M.
45 tantum ex auro compreh. M.
46 repressa. Vet.
47 liquato. Vet.

ANNOTATIONES.

a Athenæus lib. 3. μάραγδον absque sigma pronunciandum putat, ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν, id est, quòd splendeat & fulgeat.

b Garcias ab Horto locum eius natalem vix cognosci tradit, nullis fragmentis remanentibus, quoniam ea propter raritatem mercatores auferant. Verùm alia & certa hæc ratio est, quòd smaragdi in Scythis, Bactris, Ægypto, regionibus procul dissitis ab India, in qua Garcias degebat, reperiantur.

c Nihil de hac re Theophrastus. Et probabile, si arena commota inueniantur, in sabulo magis nasci: nisi fortè putemus, alio tẽpore nitorem illorum obscurari arenarum appulsu, Etesijs verò flantibus discuti sabulum illud ac disijci, ideoque tum fulgere. Theophrasti verba sunt hæc lib. περὶ λίθων. οἷς δ᾽ εἰς τὰ λιθόκολλα χρῶνται ἐκ τῆς Βακτριανῆς, εἰσὶ πρὸς τῇ ἐρήμῳ. συλλέγουσι δ᾽ αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐτησίας ἱππᾶς ἐξιόντες. τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται κινουμένης τῆς ἄμμου διὰ τὸ μέγεθος τῶν πνευμάτων. εἰσὶ δὲ μικροὶ καὶ οὐ μεγάλοι. Id est, Carbunculi ex Bactriana, quibus vtuntur ad gemmata monilia, in desertis nascuntur. Colligunt eos flantibus Etesijs equites illò egressi. tum enim auræ vehementia commotis arenis apparent. Sunt autem parui ac non magni.

d Populus ex Acamantide tribu.

e Insulam fuisse Theophrastus auctor est: & fortassis in insula mons ille fuit.

f χωλὸν vocant, quasi claudum, & alijs gratia, nobilitate, auctoritate inferiorẽ. Lego, chloëron, vel chloron, id est è pallido virescentem. Iaspidis viridis genus esse putant.

g Libro περὶ λίθων, vnde Plinius hęc omnia mutuatus est. Garcias auctor est, apud Indos è frustis lagœnarũ vitrearum, ac iaspide viridi, confici smaragdos eximij coloris, & insignis magnitudinis.

h Apion ille est, quem mũdi cymbalum Tiberius vocauit, pręfatione huius operis, dictus πλειστονίκης, ab ingenio contentioso, vel πλειστονίκος, quòd in historico certamine multas palmas adeptus fuisset. Aulo Gellio Polyhistor nominatur. Scal.

i Vide Garciam ab Horto cap. 47. lib. 1. Rerum Indicarum.

k Ob eam caussam inequales vocat Iuuenalis Satyr. 5.

—ipse capaces
Heliadum crustas, & inæquales beryllos.

l Aquas marinas gemmarij vocant.
m Eò pertinet versus Iuuenalis, *Tu nube, atque tace, donant arcana cylindros.*

De opali generibus, & vitijs, & experimentis, & varijs gemmis. CAP. VI.

Minimum, ijdémque plurimum ab ijs differunt opali, smaragdis tantùm cedẽtes. India sola & horum est mater. Atque ideò eis pretiosissimam gloriã [2] a cõpositores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in ijs carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia. Alij summo fulgoris [3] argumento [4] colores pigmentorum [5] ęquauere: alij sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem auellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodieq; huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumæ Nonij eius, [6] b quem Catullus poëta in sella curuli visum indignè tulit, auúsque Seruilij Noniani, quem Consulem vidimus: [7] illeq; proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus annulum abstulit secum, quẽ certum est sestertijs viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria, propter gemmam [8] proscribentis: nec minor Nonij contumacia, proscriptionem suam amantis, [9] cùm c etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari [10] sciant. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grãdinem: si sal interueniat aut scabritia, aut pũcta oculis occursantia: [11] nullosq; magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantùm. Falsis enim contra radios [12] libratis digito ac pollice, vnus atque idem translucet colos in se consumptus. Veri fulgor subinde variat, & plus huc illúcque [13] spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gẽmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, sangenonq; ab Indis vocari dicunt. Tradũtur nasci & in Ægypto & in Arabia, & vilissimi in Põto. [14] Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiã [15] habet: sed molliùs nitet, rarò nõ scaber. Sũma coloris ex [16] ære & purpura cõstat: viriditas smaragdi deest. [17] Constatq; [18] melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè senatusconsulto. Minùs [19] certa sunt, de quibus & viri iudicant. Singulorũ enim libido singulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat [20] & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus, [21] vt tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominis imposito, & [22] vtroque translucido. [23] Talésque esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, [24] quæ nõ translucent, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo Sardarum vestigio Arabicæ sunt, cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & [25] vnguem: creditum enim candido pingi, nec sine quadam [26] spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliàs magnitudinis, vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solæ propè gemmarum [27] scalptæ, ceram [28] non auferrent. Persuasimus deinde & Indis, vt ipsi quoque ijs gauderent. Vtiturque perforatis, vtique vulgus tantùm in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli [29] prælucido atque non gracili, neque in recessu gẽmæ aut in deiectu [30] renitente, sed in ipsis vmbonibus nitente, præthereà [31] substrato [32] nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in ijs cælestis arquus, [33] anhelatio est. Superficies verò locustarum [34] maris d crustis rubentior. Iam melleæ aut fæculentæ

1 minimum, ijdemq; desunt in Fux. &c.
2 expositores. Vet. cõquisitores. Vet.
3 augmento. M.
4 colori pigm. æqu. al. sulph. ardenti flãmæ. Vet.
5 æquare tradũt. Alij Vet.
6 quem Q. Cat. Fux.
7 Ille fugiens proscriptis omnibus fortunis suis hunc anul. abst. sec. quẽ cer. est viginti mille numũm tunc æstim. M.
8 proscribendi. M.
9 cum etiam abrosas &c. relinquãt bestię, propter. M.
10 sciunt. Vet.
11 nullasque. Vet. sub. gemmas.
12 vibratis digitis ac poll. Vet. indice digito ac poll. Alij Vet.
13 se spargit. Vet.
14 In Græcia, ac Thaso, & Cypro, qui profecit opa. gr. M.
15 habent, sed mol. nitent, ra. nõ scabri. Vet.
16 aëre M.
17 Melior ille cuius fulgor. M.
18 meliorem illum esse colorem. Vet.
19 credita. M.
20 aut. Fux. M.
21 vt in historia tradit. M.
22 vtrinque. Vet.
23 Tales esse. Vet.
24 quæ non translucent, quales sunt Arabicæ, cæcas app. quæ nunc nom. abstulere, nullo Sard. vestig. Cœperunt plur hæ gem. col. int. radice nigra, medio cæruleũ imitante, aut vnguẽ. Traditum etiam cãdido Ver.
25 & vngue minium. M.
26 specie. Vet.
27 sculpturam ceræ. M.
28 non auferũt. Vet.
29 prope lucido. M.
30 rime ridente M. Lego, primum arridere, remittere Vet. renidente Alij Vet.
31 substratu Vet.
32 nigerrimo colore. M.
33 en ulatio Vet.
34 maris tostis crustis. Vet.

35 si ab alio. M.
36 Armeniæ. M.
37 natura. Propter nom. societatem hic in gem. transijt. M.
38 colorem. M.
39 colorem, in Vet d.
40 quibusdã & ocul. Vet.
41 & albis venis. M.
42 totumque genus abdicans. Vet.
43 differenda, diuidẽdave est in eod. nom. Vet.
44 est. Diuiditur. M.
45 nomine. Quapropter omnium obiter, M.

fæculentæ (hoc enim nomen est vitio) improbantur, & si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, [35] si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & [36] Armeniacæ, cætera probandæ, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius [37] natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse [38] candorem vnguis humani similitudine: item chrysolithi [39] colorẽ & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, interuenientibus [40] quarundam [41] oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribúsve, aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hîc circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, [42] totúmque id genus abdicat. Veram autẽ onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concẽtum suauitate grata. Nec sardæ natura [43] differenda [44] est, diuiduæ ex eodẽ [45] nomine: obiterq; ardentiũ gẽmarum indicãda.

ANNOTATIONES.

a Qui de gemmis libros composuerunt. Opalum mirifice laudauit suis versibus Orpheus, qui opallium vocat.
b Versus Catulli sunt iambici trimetri,

Quid est Catulle quod moraris emori?
Sella in curuli struma Nonius sedet.

Boëthius strumam vitium esse vult, ac per translationẽ probrum & dedecus intelligit. Eius verba sunt, *Vnde Catullus licèt in curuli sedentem Nonium tamen strumam appellat.* Turn. cap. 1. lib. 21. Aduersa.
c De fibro id suprà scripsit cap. 30. lib. 8.
d Leg. crustis tostis rubentior. Nam locustarum crustæ nõ rubent, nisi torreantur.

De generibus carbunculorum, & vitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

1 ἀκαύγεις. Fux. acrustes. M. Lego, acausti.
2 vocant. Fux. & M.
3 appellati acrius, at fœm. lang. refulgent. M.
4 candidioris. Vet.
5 ex alio lucidos. Fux. M. fortassis, ex albo.
6 in amethystum exeat. M.
7 Sicytas. M. Citites. Fux.
8 innato. Vet.
9 sed. Vet.
10 dicit, plurimumque horridi. Fux.
11 emittẽtes, aut fundentes, sed. M.
12 flagrantes. Vet.
13 posuit. Alij, ex cõiectura postea extr. visu nubilum, ac si attoll. M. Fux.
14 nunc. Fux.
15 Chalcedonios. Fux. & M. sic & mox.
16 sext. vn. mensura. M.
17 obumbrari tecto, purp. videri sub cœlo, flãmeos contra. Fux.
18 scintillantes. Vet.
19 et etiam in Carch. mar. stellam. M.
20 in terra coloris. M.
21 vascula fieri. M. Fux.
22 & pallidiores, & cand. M Fux.
23 in Olyssiponẽsi e- ... scripsit. M. Fux.

PRrincipatum habent carbunculi, à similitudine [a] ignium appellati, cùm ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam [1] apyroti vocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & [b] Carchedonios [2] vocauere, [c] propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adijciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascẽtes, sed qui perficiantur [d] Alabandis. Prætereà in omni genere masculi [3] appellantur acriores, at fœminæ, languidiùs refulgentes. In masculis quoq; obseruant [4] liquidioris alios flãmæ, nigrioris alios, & quosdam [5] lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus [6] in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant [7] syrtitas [8] e pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicunque maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, [9] ac plerunque sordidos, ac semper fulgoris [10] retorridi: Æthiopicos pingues, lucemq; non [11] emittentes, sed conuoluto igne [12] flagrare. Callistratus fulgorem carbũculi debere candidum esse [13] positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescẽtem: ob id à plerisque [14] hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. [15] Carchedonios multò minores esse: Indicos etiam [16] in sextarij vnius mẽsuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acriùs, quàm ceteros, excitari. Eosdem [17] vmbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & [18] scintillare, ceras signantibus his liquescere, quamuis in opaco. Multi Indicos Carchedonijs candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere: [19] etiamnum in Carchedonijs maribus [f] stellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse scabrósque. Nascuntur [20] & in Thracia coloris eiusdem, ignem minimè sentiẽtes. Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & [21] specula fieri. Esse & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: item Corinthios [22] ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & [23] Olyssipone scripsit magno labore

bore ob [g] argillã [24] Sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quã discernere hęc genera: tanta est in [25] eis occasio artis, subditis per quæ translucere cogantur. Aiunt [26] ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem [27] mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillimè, sed [h] cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centrosa scobe [28] deprehenduntur & pondere, quod minus est vitreis: aliquando & pustulis argenti modo relucentibus. Est & anthracitis appellata, in Thesprotia [i] fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod & in Liguria nasci tradiderũt, nisi fortè [k] tũc [29] nascebantur. Esse in ijs & præcinctæ candida vena traduntur: [30] harum igneus color, vt superiorum est: peculiare quidem, [l] quòd iactatæ in ignem velut intermortuę extinguuntur: contrà aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic [31] sandastros, quã aliqui Garamantiten vocant: nascitur in India loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa, [32] quòd velut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata [33] à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniã ferè stellarum Hyadum & numero & dispositione [34] stellantur, ob id Chaldæis in [35] ceremonijs habitę. [36] Et hic mares austeritas distinguit, [37] quodam vigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, [38] fumidæque chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias verò negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore [39] sunt, qui sandareson vocant. Inter omnes constat, quantũ numero stellarum accedat, tantùm & pretio accedere. Affert errorem aliquando [40] similitudo nominis, [41] sandaser, quod [42] Nicanor sandaseriõ vocauit, alij sandaseron. Quidam verò hanc sandastron, illam sandareson, in India nascentem illã quoque, & loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatã. Ex eodem genere ardentium [43] lychnites appellata à lucernarum [44] accensarũ [45] pręcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totáque Caria ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est [46] Ionis [m] appellata à prælatis floribus. [47] Et alias inuenio [48] differentias: vnam quæ purpura [49] radiet, alteram quæ cocco, à Sole [50] excalfactas, aut digitorum attritu, [n] paleas & chartarum [51] fila ad se [52] rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multò vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, vt incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci [53] tradidit, fragiles, venosas, [54] morienti carboni similes. Potoria vasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hęc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partémque ceræ in signo [55] tenẽt. E diuerso ad hæc sarda vtilissima, quæ nomen cum sardonyche communicauit. Ipsa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cùm lapidicinę quędam aperirẽtur, hærens in [56] saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alijs locis, sicut in [57] Paro & Asso. In India trium generum: rubrum, & quod [58] demium vocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ [59] perlucent: crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Ægyptũ, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autẽ mares excitatiùs fulgent: fœminæ [60] pinguiores sunt, & crassiùs nitẽt. Nec fuit alia gemma apud antiquos vsu frequentior. Hac certè apud [o] Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec [61] vllæ translucentium tardiùs suffuso humore hebetantur, oleoque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ, & validiùs testaceæ.

24 soli. M. Fux.
25 his. M.
26 ab Aeth. in Fux. d.
27 mensibus, in Fux. d.
28 deprehenditur. Fux.
29 nascebantur. Vet.
30 harumque. Vet.
31 Sandaresus. Fux. & M.
32 quod in trãsl. ignis obtentu, celantesq; se transfulgent. M.
33 à siderum inspectoribus ob cognationẽ, quoniam. Vet.
34 stellantur in Fux. d.
35 ceremonia. M.
36 Hic & mares. Vet.
37 siquidem vigor apposita tingens indicat. Quidã etiã heb. M.
38 fumidoque. M. Fux.
39 esse, qui Sãdaricas vocent. M.
40 similitudine. M. Fux.
41 Sandazel. Fux.
42 Nicander sandaserion vocat. M. Fux.
43 Lychnis. M.
44 accensu. M. assensu. Vet.
45 præcipuæ gratiæ. M.
46 Ionia Fux.
47 Et inter has. M. Fux.
48 differentiam. M. Fux.
49 radiat. M. Fux.
50 excalfacta. M.
51 folia Fux.
52 rapit. M.
53 tradit. M
54 morientibus carbonibus. M.
55 retinent. E diu. ad hoc Fux.
56 saxo, cordis modo. Hoc metallũ. M. Fux.
57 Ephyra M. Ephiro. Fux.
58 Dionium vocant à magnitudine. M Fux.
59 prælucent. M. Fux.
60 pigriores. M. Fux.
61 vlla est translucẽtium. CH. vlla est ex translucentibus, quæ tar. suff. hum. hebetetur. M. Fux.

ANNOTATIONES.

a Nam πυρώπους Græci vocant.
b Theophrastus lib. περὶ λίθων afferri pręstantissimos à Carthagine & Massylia tradit.
c Propter diuitias mercatorum eius ciuitatis, qu ex Garamantibus, Æthiopiæque & Persiæ populis aduehebant.
d Id Carbunculi genus nostri adhuc gemmarij vocant, nunc *Alabandines*, nunc *Almandines*.

e Lego, innato. Nam gemmæ ferè sordido luto obuolutæ, aut scabro corio vestitæ reperiuntur, quod mola deteri oportet & auferri priusquam radient.

f Velut scintillantium fulgentiumque stellarum proiectos radios.

g Qua obuolutæ hæ gemmæ vix inueniuntur, ac deteguntur.

h Mola è cote facta, ad quam gemmæ poliuntur.

i Fortassis quem nasci ad Binas scribit Theophrastus lib. de lapidibus. Anthracitin hanc hæmatitis genus facit Agricola.

k Theophrastus prodidit lib. περὶ λίθων hocq; genus ligno putri simile aspectu, oleo perfusum accendi, & cùm extinctũ fuerit tale videri quale antea fuerat.

l Idem de Thracio lapide recitat Dioscorides, quem nostrum carbonem fossilem esse, pro indubitato habetur.

m Quoniam violæ colorem præsefert, & repræsentat. Durum loquendi genus. ἴον, κατ' ἐξοχὼ nigram violam Græci vocant.

n De Chalcedonio id Albertus, Isidorus, Bartholomæus Anglicus, Pandectarius.

o Athenæus lib. 3. ex Menandri comœdia, cuius est titulus πίδιον, hunc versum citat: μάραγδον ἄναι ταῦτ' ἴδει καὶ σάρδια.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus. CAP. VIII.

Egregia[1] etiamnum [a] topazio gloria est, suo [2] virenti genere, & cùm reperta est, [2] prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ [3] Chitis vocatur: in qua Troglodytæ prædones, [4] cùm diutius fame & tempestate [5] pressi, herbas radicésque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazon insulam in Rubro mari à continente [6] stadijs c c c. abesse tradit, nebulosam & ideò quæsitam sępe nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. [7] Topazin enim [8] Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater [9] sequentis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mirè placuisse, & inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: duo eius genera faciunt, prasoidem atque [10] chrysopteron similem [11] [b] chrysoprasio. Eius enim [12] tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: cæteræ [13] Naxijs cotibus poliũtur. Hæc & vsu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm autoritate, [c] callaïs, è viridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi montis Phicaros [15] ac Asdatas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multò præstantiórque in [15] Carmania. Vtrobique autẽ in rupibus inuijs & [16] gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq; adhærens, nec vt [17] agnata petris, sed vt apposita. [18] Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, [19] hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt. [20] Hic cẽsus, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: vt tamẽ apparet, ex alieno est quòd placeât. Inclusæ decorantur auro, aurúmque nullæ magis decent: Quæ sunt earum pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constãtius repræsentant: neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocãt. [21] Viridantium & alia plura sunt [22] genera. [23] Vilioris est turbæ prasius: cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret: tertium [24] virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his [25] [d] chrysoprasius, porri succũ & ipsa referens, sed hæc paulùm declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, vt cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem [26] celerrimè. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine nasci. Est autem color [27] fumidæ topazij, aut aliquando melleę: Iuba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen [28] trahere. Non translucet molochites spissiùs virens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantium custodia quadam innato contra pericula ipsorũ [29] medicamine. Viret, & sæpe trãslucet iaspis, etiã si victa à multis, antiquitatis tamẽ gloriã retinens. Plurimæ ferunt eã gentes, smaragdo similẽ Indi: Cypros durã [30] [e] glaucoq; pingui: Persę aeri similẽ: ob id vocatur aërizusa.

Talis

1 etiamnunc. CH.
2 nitenti gen. & cùm eximia rep. Alij.
a prælato Vet.
3 Trogodytis voc. in qua prędones M. Fu.
4 cu, in CH. legitur ante, herbas, non hic.
5 fessi. M. CH. Fux.
6 diei nauigatione. M Fux. stadijs cc. CH.
7 Topazun. Fux. M.
8 Trogodytarum. M. & CH.
9 secundi. Vet.
10 chrysoteron. Fux. M
11 chrysopraso M.
12 tota, in Fux. d.
13 naxo & cote. M. forsassis, saxo & cote, vt & Vet. Naxo & cotibus CH.
14 &. Vet.
15 Germania. Fux.
16 Gelaris. Vet. Fux.
17 annata. Fux.
18 Quamobrem. CH.
19 hoc est gestamen in ceruice & digitis gratissimum. Fux. M. & CH. expuncto, norunt.
20 Is census. Vet.
21 Viridium. Vet.
22 genera, viliorisq; est. Alij.
23 Prasius porracei coloris est, sed vilis: cuius. M.
24 est distinctum virgulis candidis M. Sic & Fux. nisi quòd habet, vngulis pro virgulis.
25 chrysoprasus. Vet.
26 creberrimè. Vet.
27 fumidi top. aut al. mellei. Vet.
28 trahere. Molochites spissius virens & crassius quàm smaragdus, à col. mal. nomen accepit, in signis reddendis laudata. M. Fux.
29 medicamine. Nascitur in Arabia. Viret. &c. M.
30 glaucam pinguéque. Vet.

Talis & Caspia est: cærulea circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. [31] Amisos Indicæ similem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minùs refert nationes, quàm bonitates, distinguere. Optima ergo, quę purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quę smaragdi. Singulis autem Græci nomina [f] ex argumento dedêre. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis: & hæc erit illa, quę vocatur aerizusa. Similis est & Sardæ, [32] imitata & violas. Non minùs multę species reliquę, sed omnes in vitio cæruleę aut crystallo similes, [g] aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (vt arbitror) cognomine, [33] velut è multis eiusdem generis composita gemmis. 10 Quamobrem præstantiores funda clauduntur, [34] id est patentes, nec prӕterquàm margines auro amplectente. Vitium est & breuis in ijs nitor, & longè splendens, & sal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifestum fit, cùm extrà fulgorem spargunt, atque non in se continent: nec diuersæ, quas sphragidas vocant, publico [35] gemmarum dominio ijs tantùm dato, quoniam optimè signent.

[31] Thracia. Vet.
[32] imitatur & violas. Vet.
[33] velut & mul. eiusgen gemmis eandem ob rem imposito. Prę stantiores. Vet.
[34] sed paten. Vet.
[35] harũ gemm. Vet.

ANNOTATIONES.

a Topazum vocat Orpheus lib. περὶ λίθων, scriptis de eo multis & venustis carminibus.

b Topazij Sibemburgensis meminit, cuius pallor ad auri colorem vergit.

c Callais, *la Turquoise*. Tota Persia eam plurimam nasci tradit Garcias ab Horto, Peruzaaque Arabibus vocari.

d Gemmarijs *Eau marine, Aigue marine*. Chrysoprason à Chrysoprasio distinguunt Albertus, Isidorus, Pandectarius: quod & 20 adnotatum est in vocabulo Chrysolampis.

e Glaucam pinguemq; in nonnullis veteribus legitur: in alijs, glacieique pinguis. Fortassis id genus, quod esse pituitæ simile Dioscorides scribit.

f τῆς πορφυριζούσης, ῥοδιζούσης, σμαραγδιζούσης.

g Leg. aut pituitæ, τῇ μύξῃ. Plinius ambigua voce τῆς μύξης hallucinatus est.

De iaspidum generibus. CAP. IX.

TOtus verò [1] Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex [2] ijs smaragdo similis est: & [3] transuersa linea alba media pręcingitur, & grãmatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus vtilẽ esse prodiderunt. Est & [4] onychipuncta, [5] quæ [a] iasponyx vocatur, & nubem complexa, & niues [6] imitata. Hęc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis: [7] & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis [8] vndecim vnciarum vidimus, [9] formatamque inde effigiem 30 Neronis thoracatam. Reddetur & per se [10] cyanos, accommodato paulò antè iaspidis nomine, colore cæruleo. [11] Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. [b] Adulteratur maximè [c] tinctura, idq; in gloria regis [12] Ægyptij ascribitur, qui primus eam [13] [d] tinxit. Diuiditur autem & hęc in mares fœminasq;. Inest ei aliquando & aureus puluis, non qualis in [14] sapphirinis. [15] [e] Sapphirus enim & [f] aureis punctis collucet. Cæruleę & sapphiri, raroq; [g] cum purpura. Optimę apud Medos, [16] nusquã tamen perlucidę. Prӕtereà inutiles scalpturę interuenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex ijs cyanei coloris, mares existimantur. Alius [17] ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis [18] descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabię quoque parte, quæ finitima Syrię Petræa vocatur, & in Armenia minore, & 40 in Ægypto, & in [19] Gallia reperiuntur: sordidissimæ autem vilissimęque in [20] Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quòd vsque ad vini colorem [21] accedens, priùs quàm eum degustet, in violam desinat: fulgorq; quidam in illa [22] purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucẽt autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutum [23] felicis purpurę colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aspectu leniter blandum, neque in oculos, vt carbunculi, [24] vibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, [25] talem gemmam [26] sacodion. Dilutior [27] ex eodẽ sapinos vocatur. Eadẽ paranites in contermino Arabię, gentis nomine. Quartũ genus [28] colorem vini habet. Quintùm ad viciniam crystalli descendit, 50 albicante purpurę [29] deiectu. Hoc [30] & minimè probatur, quãdo pręcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus nitor.

[1] Oriens Iaspidũ species sexdecim traditur gestare. Quæ ex. Fux. M.
[2] illis. Vet.
[3] per transuersum. M. Fux.
[4] onychiponix. M. Fux.
[5] & quæ puncta vocatur. Fux. M. Leg. quæ & iasponyx.
[6] in summitate. Est stell. rut. punctis, est & salẽ imitata. & veluti M Fux.
[7] est & veluti. Vet.
[8] xv. M.
[9] formatam in effigie Neronis thoracata. Fux. & M.
[10] cyano accommodata gratia paulò antè nominatæ. M.
[11] Hæc clausula in M. d.
[12] Aegypti. M.
[13] finxit. Vet. eam, in M. d.
[14] sapphiris. M.
[15] In Sapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quę cum purpura, optimæ apud Medos, cùm nusquã. Fux.
[16] nusquam enim sic pellucidæ. Cæterum inut. Vet.
[17] ex hinc. Vet.
[18] discedẽt b. M. ab ijs discedentib. Vet.
[19] Galatia M.
[20] Tharso M.
[21] non accedũt. Priusquàm enim degustẽt in violam desinit fulgor. Aliqua siquidẽ in illis purpura, non ex toto in igneũ, sed in vini colorem def. Fux.
[22] purpura. M. illius purpura. Vet.
[23] Phœnicis. M.
[24] vibrant. M.
[25] talemque. M. Sacodion, dilutiorẽ. Eadem & Capenos (Capnos) vocatur. Eadem & Pharanitis in ora & termino gẽtis Arabiæ. Quartũ. Fux.
[27] eadem & sap. voc. Ead. & par. M.
[28] colore vini. Quintum. M. colore riui. Fux.
[29] defectu. M. Fux.
[29] &, in Fux. d.

Tales aliqui malunt [h] pæderotas vocari, alij anterotas, multi Veneris gemmã, quòd maximè videtur decere & [31] & specie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas resistere ebrietati [32] eas promittit, & [i] inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen [33] ac Solis scribatur in ijs, atque ita suspendantur [34] è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficijs. [35] Iam verò quo modo adesse reges adituris. Grãdinem [36] quoque auertere, ac similia, & locustas, precatione addita, quàm demonstrant. Nam [37] è smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & [38] irrisu generis humani arbitror. Multùm ab ea distat hyacinthos, tamen è vicino [39] descendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, euanescit antequàm satiet, adeóque non implet oculos, vt penè non attingat, marcescens celeriùs nominis sui [40] flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo [41] colore translucentes. Præferuntur ijs Indicæ, & [42] si variæ non sint, Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & [43] fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimæ verò sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subijcitur orichalcum. [44] Tametsi iam expertes gemmarum vsu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, [45] matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehẽdit leuitas. Quædam in ijs duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco chrystallum dicit ad [46] libramentũ aquę puteis [47] defossis [48] inde rutam. Et chrysolithon x i j. pondo à se visam. [49] Fiunt & leucochrysi, interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. [50] [k] Vitreæ verò, vt visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit, tepidior in vitreis. In eodem genere sunt melichrysi, [51] veluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam [52] ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat [l] toties [53] iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò decoris prærogatiua in vocabulo facta est. [54] Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt [55] in translucidam crystallum viridis suo modo aër, simúlque purpura, & [56] quidam vini [57] aureus nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus [58] madere singulis videtur [59] his, & pariter omnibus. Nec gemmarum vlla est liquidior, [60] capiti iucunda, suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos [61] argenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, vbi [62] senites. Tertia in Arabia, verùm scabra. Mollius radiat Põtica & Asiatica. [63] Ipsæ verò molliores sunt, Galatica & Thracia & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quę cęterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd inclusam lucem pupillæ modo [64] quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulãtem ex alio atq; alio [65] loco reddens, eademq; contraria Soli regerens [66] candicãtes radios, vnde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est, quæ vocatur [67] astrios, crystallo [68] propinquans, in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt, quòd astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, [69] nullamq; minus obnoxiam vitio. Ceraunium [70] enim vocari, quæ sit deterior. [71] Pessimam lucernarum lumini similem. Celebrant [m] [72] astroiten, mirasq; laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem [73] cecinisse. Quidam diligentiùs de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare cãdido, [74] vt Solem. Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splẽdoris cærulei, in Carmania nascẽs. Albã esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellã concursantẽ. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto

31 species, & colos. Eas gemmas Magorũ van. re ebrietati prom. M. Fux.
32 eas, in Fux. d.
33 aut solis inseratur. M. Fux.
34 collo è ca. M. Fux.
35 Iam quoque adesse regem adi. M. Fux
36 quoque, in M. d. ac similiũ, in Fux & M.
37 è, in Fux d.
38 risu M.
39 descendens differentia. Nã in isto fulgor violaceus diluitur in Hyacintho, & primo q. o. asp. euanescit. Fux. M.
40 flore Hyacin ho. Aethiop. Fux. M.
41 fulgore. M. Fux.
42 si veræ sint. Vet.
43 fulgentes, interpellatæ. M.
44 Iam etiã expertis gemmarũ visum. Vet.
45 mat. tantùm asp. iucundi. M. mat. tamẽ perspectu iucundi. Fux quibus matutinus aspectus iucundior. Vet.
46 libramenta. M.
47 depressis. Fux. M.
48 inde in M. d.
46 Sunt. M.
50 Vitreæ à veris visu disc. non possunt. Vet.
51 qui vel. per au. syn. mel. translucẽt, quos. Fux. M
52 in duritia frag. M. Fux.
53 iactatũ per al. pul. nomen. Vet.
54 Est tamen ijs suũ genus spectatione. Vet. Fux.
55 intus translucida crystallus. M in translucida crystallo. Vet.
56 quiddã. M. quidã vitri. Fux.
57 aureusque. Vet. aurei M.
58 radiare. Vet.
57 & his pariter omn. M expucto, sing. vid.
60 captis iucunda vanitate M. Fux. fortassis, varietate.
61 Sagenon M. Fux.
62 Tenites. M. Fux.
63 Ipsa. Vet.
64 quodam. M. Fux.
65 loco, in Vet d.
66 cadentes. Vet.
67 Asterios. Vet. & Dionys. de situ orb.
68 propinqua. Vet.
69 nullique obnox. vitio. M.
70 etiam. Vet.
71 Pessima verò laternarum lumini similis est. M.
72 Asterionẽ. Fux. M.
73 cecinisse, qui diligentes sunt, produnt. M.
74 in Sole. M. candido in Solem. Fux.

& aceto per aliquot dies maceratas concipere [75] stellam eam, quæ post totidem mẽses relanguescat. Sotacus & [76] alia duo genera fecit ceauniæ, [77] nigras rubentésque, ac similes [78] eas esse securibus: per illas, quæ nigræ sunt & rotundæ, vrbes expugnari & classes, easque betulos vocari: quæ verò longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam [79] non alibi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum cerauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice vrbe sexaginta millia pass. cætera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole species & colores arquus cælestis in [80] proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnaque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, vt crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas verò ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt, nec vt ipsæ habeant, sed vt [81] repercussu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arquus facit simillimosque cælestibus. Est & alia iris [82] ceræ similis, prædura: quam Horus crematam tusamq; ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in trãsuersum [83] distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gẽmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

75 stellam, eamq; post totid. men. relanguescere. M. Fux.
76 alia eius duo. M.
77 nigræ, rubentisq;. M. Fux.
78 ijs quæ nigræ sunt & rot. vrbes per illas exp. M. securibus ijs quæ nigrantur situ, rotundas. Vrbes per illas exp. & classes, easque Bet. voc. Quæ verum lon. sunt Ceroas. Fux.
79 non alibi inuen. quàm loco fulm. M.
80 proximo pariter eiac. M.
81 percussu parietem elidant. M.
82 cætera similis & prædura. Hanc corijs crem. tus. ad ignes & canum mor. rem. esse dicunt nasci aut. in Perside. Similis ei asp. sed non eiusd. effectus, voc. erros. (fortasse, Eros) M. Fux.
83 distringente. M.

ANNOTATIONES.

a Iasponyx, quæ altera parte iaspidem repræsentat, altera onychen.

b Theophrastus lib. de lapid. non tingi solùm in Ægypto memorat, sed σκευαστὸν καὶ τεχνικὸν εἶναι, factitium & arte fictum.

c Vt ex fœminis mares fiant. Mares enim valde nigri, fœminæ candidæ. Agricola lib. 6. de fossilibus.

d ἐποίησε χυτὸν, μιμησάμενος τὸν αὐτοφυῆ Theophr. fusilem fecit ad imitationem natiui.

e Locus hic sumptus est ex Theophrasto lib. περὶ λίθων, sed deprauatissima scriptura. Verba illius sunt. ἐξ ὧν καὶ τὰ σφραγίδια γλύφουσι αἱ μὲν τῇ ὄψει μόνον (ἡ Ἀτίας) οἷον σάρδιον, καὶ ἴασπις, καὶ ἡ σάπφειρος. αὕτη δ᾽ ἐστὶν ὥσπερ χρυσόπαστος. Legendum verò, σάπφειρος, καὶ κύανος. αὕτη ἢ &c. Satis mirari non possum, Plinium, tantum virũ & in perscrutandis rerum naturis curiosum ac diligẽtem, hîc errasse tã pueriliter, cùm de sapphiro ea scribit, nimirum quòd nõ pellucet, & aureis punctis conspergitur, quæ prorsus de cyano gemma, colore cœruleo simili audienda sunt.

f Remigius Belleau poëta Gallus lepidissimis versibus pretiosissimum & rarissimum sapphirum à se visum describit, nubecula è rubro purpurascente, subcœruleo colore in infima gemmæ parte conspicua, simili sulphuris glauco nitori: dum accenditur, granis aureis, exiguis, intus scintillantibus, & flauo fulgore splẽdentibus. Aureis autem vel guttis, vel lineis distinctas, notatas, variatas, conspersas gemmas in hoc Plinij velut indice reperio 1. Sandastrum, fulgentem aureis guttis: 2 Cyanon: 3. Sapphiron: 4. Coralloachaten: 5. Acopida: 6. Chelonitida: 7. Hormesion, radiantem auro: 8. Leucopetalon, aureis lineis candore distincto: 9. Lysimachum, Rhodio marmori similem, aureis venis picturatum: 10. leucochryson: 11. Ponticam primam, stellatam aureis guttis: 12. Ponticam secundam, lineis aureis virgatam.

g Garcia, qui de rebus Indicis scripsit, tradit in eadem fodina reperiri nonnunquam sapphirum mixtum cum carbunculo (rubino.) eumque vocari ab incolis sapphirorubinũ (sapphiranthraca.) Gemmarij nostri vocant, *Sapphir rouge*.

h Quòd à pueris amentur, vel quòd qui gestant pueris amabiles sunt: anterotas quòd mutuum amorem concilient.

i Alia paulò antè nominis interpretatio reddita, quòd ad vini colorem accedentes, eo prorsus inebriatæ, atque temulentæ non sint, sed leuiter tantùm degustarint.

k Fortassis ὑαλοειδῆς Theophrasti lib. de lapidibus.

l Nam & opalum cap. 6. huius libri, & hoc ipso paulò antè, amethystum pæderota vocari scribit.

m Astroites Cardano gemma minimè perspicua, cinerea, stellatis maculis distincta, quæ in aceto, aut vino sponte mouetur, animalium incessu progrediens, nunc antrorsum, nunc retrorsum, nunc in latus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem.

CAP. X.

a Achates in magna fuit autoritate, nunc in nulla [1] est: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà plurimis locis, excedens amplitudine, [2] numerosa varietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, b dẽdrachates, velutarbusculis [3] insignis: [4] antachates, cùm vritur, myrrham redolens coralloachates guttis aureis sapphiri modo [5] distincta, qualis copiosissima [6] in Creta, sacra appellata. Putant eam cõtra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis vtique crediderim, quoniam [7] primùm eius prouinciæ afflatu scorpionũ pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumẽtorum, [8] etiam esseda & staticula & equorũ ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiã prodest oculis. Sitim quoque sedant

1 est, in Vet. d.
2 varietatibus numerosa. Multa & cognomina eius. M. Fux.
3 in signis M.
4 Anthacathes Fux.
5 sparsa. M. persparsa. Fux.
6 in Creta, appellata sacrata. Fux.
7 quam primũ. Vet.
8 iam & ederas M. etiam ederæ. Vet.

ſedant in os [9] additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Ægyptijs repertæ carẽt rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra ſcorpiones validæ. Eadem autoritas & Cyprijs eſt. Sunt qui maximè probent vitream perſpicuitatem in his. Reperiuntur [10] & in Thracia & circa Oetam, & in Parnaſſo, & in Lesbo ac [11] Meſſene, ſimiles [12] limitum floribus, [13] & Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ [14] pelli ſimiles, potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis verò ſuffitu earum tempeſtates auerti, & præterea [15] flumina ſiſti. Argumentum eſſe, ſi in feruentes [16] cortinas additæ refrigerent: ſed vt proſint, leoninis [17] iubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem domibus. Eam verò, quæ vnius coloris ſit, inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quòd in olla plena olei [18] cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubferueſacta, vnum colorẽ ex omnibus [19] facit minij. [20] Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubferueſactum perunctis laſsitudinẽ (ſi credimus) ſoluit. [c] Alabaſtrites naſcitur in [21] Alabaſtro Ægypti, & in Syriæ Damaſco, candore [22] interſtincto varijs coloribus. Hæc cremata cũ foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocãt in ventriculis gallinaceorum inuẽtas, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem vſum in certaminibus, [d] inuictum fuiſſe videri volũt. Androdamas argenti nitorem habet, vt adamas, quadrata, ſempérque teſſellis ſimilis. Magi putant nomen impoſitum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit, an alia, argyrodamas, autores non explicant. [e] Antipathes nigra nõ trãſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa. [23] Eámque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. [f] Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur, niſi abnueret duritia. Putant cõtra dolores neruorum prodeſſe habentibus. [24][g] Aromatites & ipſa in Arabia [25] traditur gigni, ſed & in Ægypto circa Pyras, vbique lapidoſa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Aſbeſtos in Arcadię montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilaten Democritus in Arabia gigni [26] tradit, ignei coloris. Eã oportere cameli [27] pilo ſpleneticis alligari, inueniriq; [28] in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris, [29] radiantem, contra [30] lymphatum habẽdam. Atizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam Magis [31] regem conſtituentibus. Augites [32] non multis alia videtur eſſe, quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura: affirmatúrque natura eius, quæ magnetis, niſi quòd [33] trahere quoque aurum traditur. [h] Aphrodiſiace ex cãdida rufa eſt. [34] Aſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra [35] frigora. [i] Ægyptillam Iacchus intelligit, per album ſarda nigraq; vena trãſeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. [k] Balanitæ genera duo habent, ſubuirides, & Corinthij æris ſimilitudine. [36] Illa Copto, hæc ex Troglodytica [37] veniens, [38] medias ſecãte flãmea vena. [39] Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranæ ſimilem colore: alterã [40] ebori: tertiam [41] rubentis è nigro. [l] Baptes, mollis alioquin, odore [42] excellit. Beli oculus albicans pupillam [43] pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter [44] ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis naſci Democritus tradit, nucis iuglandis [m] magnitudine vitrea ſpecie. Baroptenus ſiue [45] baroptis nigra, ſanguineis & albis [46] nodis [47] alligata dicitur, velut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt, alia [48] pampinea, incipienti vuæ ſimilis. Zoroaſtres [49] crinibus mulierum ſimiliorem [n] Boſthrychiten vocat. [o] Bucardia bubulo cordi ſimilis Babylone tantũ naſcitur. [50] Brõtia capitib. teſtudinũ [51] ſimilis, & cũ tonitruis cadens (vt putant) fulmine [52] icta reſtinguit, ſi credimus. [53][p] Boloe [54] nimbo inueniũtur, glebę ſimilitudine. [55] Cadmitis eadẽ eſſet, quã Oſtracitin vocãt niſi quòd hanc

- 9 inditæ. Fux.
- 10 hæ & in Tarracina. M. Fux.
- 11 Syene. M. Fux.
- 12 palmitum. Vet.
- 13 & in Rhodo. M.
- 14 pellis. M.
- 15 fulmina. M. Fux. expuncto, ſiſti.
- 16 lebetes. M. Fux.
- 17 pellibus adalligãdas. M. Fux.
- 18 incoctis pingm. Vet.
- 19 faciat. M.
- 20 Acopos vitro. M. Fux.
- 21 Alabaſtride. M.
- 22 intertincto. M.
- 23 Eam contra. Vet.
- 24 Aromatitis. M.
- 25 inuenitur. M.
- 26 tradidit. M.
- 27 fimo ſpl. adalligari. M.
- 28 ibi eũ in nido. M. fortaſſis, Ibium.
- 29 radiantẽ, in Vet. d.
- 30 limphaticũ morbũ hab. Vet. lymphationes. Alij Vet.
- 31 regum conſtitutionibus M. Fux.
- 32 multis non alia. Vet.
- 33 augere. M. agere.
- 34 Apſychos. Fux. Apſyctos. Marbodę[9], inepte. Sic tamen & Vet.
- 35 fulgura. Agiſtilla magis intelligitur, per aluum ſar. nigr. venis tranſeuntibus. M. Fux.
- 36 Heæ ex Troglodite veniunt. Fux.
- 37 regione veniunt. Vet.
- 38 media. M.
- 39 Batrachitas mittit & Coptos M. Fux.
- 40 ebeni. M. Fux.
- 41 rubentem Vet.
- 42 excellens M.
- 43 cingit nigrã è medio, fulg. Fux.
- 44 ſuam, in M d.
- 45 Barippe. M. Fux.
- 46 notis. Vet.
- 47 alijs ſacra dicitur. M. Fu. fortaſſis, aliâs.
- 48 pinea. M fortaſſis, puniceą.
- 49 à crinibus mulierum Boſtrychen vocat Fux.
- 50 Brone (Bronte) è capitibus teſtudinum tonitribus cadit. putantque ea reſtingui fulmine ictũ, ſi Fux.
- 51 ſimilis, tonitruis cadit. Putant ea fulm. icta reſtingui, ſi cred M.
- 52 tacta. Vet.
- 53 Bolemias glebę ſimil Fux.
- 54 nimbis inuehuntur. Vet.
- 55 Calamitis. Vet. Cheramis Strabo. Ceramites. Alij Vet.

hanc cærulæ interdum [56] cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, [57] &
littoroso mari similis. [q] Capnites quibusdam videtur suum genus habere, [58] pluri-
mis spiris fumida, vt suo loco diximus. In Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori
similis. [59] Callainas ferunt plures coniúctos semper inueniri. Catochites [r] Corsicæ
lapis est, cæteris maior, mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gum-
mi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. [s] Cepites, siue [60] cepocapites, cã-
dida est, venarum [61] nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, te-
stæ colorem habet. [t] Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, can-
didæ & oblongæ, euentúque mirandæ, si modò est fides præsagire eas habitum ma-
10 ris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: [u] Circos [62] pyris [x] Corsoi-
des canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis [63] distinctæ: Corallis [64] mi-
nio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem
habet, prædurę naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. [y] Cissites [65] circa Coptõ na-
scitur candida, & videtur intus habere [66] partum, qui sentiatur etiã strepitu. [z] Chal-
cophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt suadent, gestanda.
Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, [67] & altera parte purpureæ
nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portento
sissima Magorum mendaciis. Melle enim [68] colluto ore impositam linguæ, futuro-
rum diuinationem præstare promittunt: quintadecima Luna [69] & silente, tota die:
20 decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt &
chelonitides [70] testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas [71] multa vati
cinantur. Ea verò, quæ sit aureis guttis, cum [72] scarabæo deiecta in aquam feruẽtem,
tempestates auerti. Chlorides herbacei coloris est, [73] quam dicunt Magi inueniri in
motacillæ auis ventre, congenitam eiferróque includi iubent, ad quædam prodi-
giosa moris sui. [A] Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. [B] Chrysolam-
pis in Æthiopia nascitur, [74] pallidi coloris die, noctu ignei. [75] [C] Chrysophis aurum
videtur esse. [76] [D] Cepionides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, na-
scuntur, multis coloribus translucentes, aliâs vitreæ, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideæ.
Sed & sordidis tantus est nitor, vt imagines reddant, ceu specula. [E] Daphniam Zo-
30 roastres [77] morbis comitialibus demõstrat. Diadochus beryllo similis est. [78] Diphris
duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, [79] genitale vtriusque sexus distinguẽte li-
nea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini
facit, & ebrietati resistere putatur. [F] Draconites siue dracõtia [80] è cerebro fit draco-
num, sed nisi viuentibus [81] abscisso nunquam gemmescit, [82] inuidia animalis mori
se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmam sibi
apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifi-
ca medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec posteà
poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & [83] cardisce: vna, in qua nigra
effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciẽ repræsen-
40 tat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua [84] sui parte candida. Enorchis candida est, di-
uisaq; fragmentis testium effigiem repręsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam
& candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. [85] Eristalis cùm sit candida, ad incli
nationes rubescere videtur. [86] Erotylos [87] eadem amphicome & hieromnemon, à
Democrito laudatur in argumentis diuinationum. [88] Eumeces in Bactris nascitur,
silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli
gemmam, sanctissimi Deorum [89] sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitio
nibus gratam. [G] Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij, mali.
[H] Eureos nucleo oliuæ similis est, [90] striata concharum modo, non adeò candi-
da. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo
50 [91] traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epi-
melas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos. Galaxiam aliqui

56 pingunt. Vet. notant. Fux.
57 litori maris. Vet.
58 pluribus. M.
59 Callaites in turbido calamo, feruntq; plures Callaitas simul inueniri. Vet. Calamitã vocãt, è turbido calamo (leg. à calami tubulo:) ferunt plures simul inueniri coniunctos. Fux. M.
60 Cepocatoprites. Vet. Cepocames. M.
61 notis.
62 spiris. Turnebus.
63 distincta Vet.
64 min. similis gignitur. M.
65 in Copto. M.
66 petram, quæ sentitur. M. Fux.
67 ex alia.
68 collutã, & linguæ impositam, futur. M. colliã, & linguæ impositã futurorũ sciẽtiam. Fux.
69 fulgorem ei decrescere tota die, à Solis ortu, cęteris. M. Fux.
70 oculis testud. Vet.
71 multi vtútur Vet. multa pollicentur. Vet.
72 scarabæo decocta & deiecta in acu. ter. temp. moueri. M Fux.
73 dicunt Magi eam inuen. M.
74 pallida die, noctu ignea. M.
75 Chrysopis Fux. M.
76 Ceponides in Aeolide & Acarnania, in pago quondam. Fux. M.
77 & Orchastres mor. com. demõstrãt. Vet. Paris.
78 Diphies. Fux. Diphyis Turn
79 gentile. M. Fux.
80 &. Vet. in. Ve.. alij.
81 abscisso capite nunq. Vet. abscissa. M.
82 In India igitur moris est vt dormientibus animalibus dentes (leg. caput) amputent Fux
83 cardisce: in nigra est. M.
84 sunt arte. M.
85 Eristilla (Cõst. leg. Erythrilla) cũ sit Fux
86 Erochilos Fux. Erocheilos. Dal.
87 eademque. Vet.
88 Eumenes. Fux.
89 suorum. Vet.
90 Eueratus. Vet.
91 traditur imago Herculis in Tyri templo facta, & sedes, ex qua difficile surg. Fux. M.

galacti ten vocant, ſimilem proximè dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. Galactites ex [92] vino colore lactis eſt. Eandem dicunt [93] leucam, & leucographiam appellant, & ſynnephiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione [I] nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo ſaliuam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam[94] [K]adimere dicũt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis venis circunligatum galactiten vocent. [95] Galaicos argyrodamanti ſimilis eſt, paulò ſordidior. [96] Inueniuntur autem binæ vel ternæ. [97] Gaſidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbelis. [L] Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ in terra non [98] naſcitur, ſed deficiente Luna cælo decidere, & lenocināti neceſſaria creditur. Quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit. [99] Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud eſt, quàm corallium: nominis cauſa, [100] quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit [101] maria [M] Fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorũ pœnas efficere promittunt. Heliotropium naſcitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, ſanguineis venis diſtincta. Cauſa nominis, quoniam [102] deiecta in vas aquæ fulgorẽ Solis accedẽtem percuſſu ſanguineo mutat, maximè Æthiopica. Eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehendítque defectus, ſubeuntem Lunam oſtendens. Magorum impudentiæ vel maniſeſtiſſimum[103] in hac quoque exemplum eſt, quoniam admiſta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis[104] precationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtites quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam [105] rutila. Experimentum eſt, ſi feruentem aquam addita ſtatim refrigeret, aut ſi in Sole addita aridam materiam accendat. Naſcitur in Coryco. [106] Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptauit. Reperitur [107] in Troglodytica regione. Hieracites [108] alternat tota, miluinis nigricans veluti plumis. Hammites ouis piſcium ſimilis eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiẽ reddens promittitur [109] prædiuina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id [110] in vaſe inueniri dicuntur: & ſi [111] credimus, linguæ hominis ſubditæ futura [112] prædicere. Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, ſed & in Arabia & Africa inuenitur, ſanguineo colore, [113] nõ omittenda promiſſis ad coarguẽdas barbarorũ inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gemmis [114] attribuit fata: has nõ contentus oculorum & iocinerum medicina decoraſſe, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudiciíſque interpoſuit: in prælijs etiam [115] eas ſalutares pronuntiauit. Eſt & alia eiuſdem generis, quæ vocatur [116] henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias [117] aliti lurido ſimilis, ideò exiſtimatur ſalubris cõtra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine [118] liquidior. Tertia folio viridi ſimilis, latior prioribus, [119] penè ſine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis [120] deſcendentibus. Iouis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubruſo colore, in attritu [121] ſudorem purpureum, emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aſpectu. Ion apud Indos violacea eſt, [122] ſed rarò ſaturo colore lucet. Lepidotes ſquamas piſcium varijs coloribus imitatur, Lesbias Lesbi patriç nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliàs, oculi ſpeciem candidam nigrámque continet. Leucopetalos candorem [123] niuis [124] ex aureo diſtinguit. Libanochros thuris ſimilitudinem oſtendit,

92 vno. M.
93 leucogeam. Vet.
94 adiuuare. Vet.
95 Gallaica. M.
96 Inuenitur in terra æqua. M.
97 Geſinaden Magi dicũt, coloris orobi, veluti coloribus ſparſam. Fux.
98 naſci dicitur (ſic & Fux. ſed Lun. cœlo decidere ſolo (in ſolũ) memoriçque eſſe neceſſaria. Quod. M.
99 Ventrem. M.
100 quod è ligno in dur. Fux. M.
101 marina: hoc & fulminibus & tonitribus. M.
102 deiecta in vaſa, fulgore Solis accedẽte, aquã percuſſu ſanguineo mutat. deiectam in vas fulgor ſolis accendit, accedente repercuſſu. Aethiopica extra. M.
103 hoc quoque. M.
104 precantionibus. Fux. præcantationibus. M.
105 rutilans. M. Vet.
106 Hermeodes. M.
107 In Troglodyte. Hierac. &c. M.
108 alternata miluinis nigriſque velut plumis. Fux. M.
109 prædiuina omnia præſentare. Fux.
110 pertuſæ. Vet. inuaſis Alij Vet. id eſt, cùm illas inuaſerunt & confecerunt.
111 credimus, linguæ ſubditis homines futura prædicere. Vet.
112 præcinere. M.
113 non omittendis in ea promiſſis ad coarguẽdas ſic barb. inſanias. Vet.
114 attribuens facta, hanc. M.
115 ex ea vngi ſalutare pron. M.
116 Memu. M. Memri. Fux.
117 aliti luridæ. Vet. mali cuti luridę. Vet. mali curę, aureis mamillis, ideo. Fux. M.
118 liuidior. M.
119 & ſpecie offenſa (leg. offuſa) venis liuidis (luridis) M.
120 diſcurrẽtibus. M.
121 ſudore purpureo manat. Vet. ſudor purpureus manat. Vet.
122 & rarum vt alio colore luceat. M. Fux.
123 Ineis Fux.
124 & auro. M.

dit, ſed ſuccum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ ſmaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, ſuffita ea omnes beſtias euocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt [125] aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coeunte, vt inutilia [126] exterantur. [N] Leucochryſos [127] fit chryſolitho interalbicante. Mennonia qualis ſit, non traditur. Medea nigra eſt, à [O] Medea illa [128] fabuloſa inuenta: habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. Meconites [129] papauera exprimit. [130] Mitrax à Perſis accepta eſt [131] & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens. [132] Meroctes porracea lacte ſudat. [133] [P] Morion Indica, quæ nigerrimo colore tranſlucet, vocatur pramniō: in qua miſcetur & carbunculi colos, [134] Alexandrinum: vbi ſardę, Cypriū. Naſcitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhę colorem habet, [135] faciemque minimæ gemmę vnguenti odorem, [136] attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorē. Meſoleucos eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea: Meſomelas, nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium. Naſamonites eſt ſanguinea, nigris venis. [Q] Nebrites Libero patri ſacra, nomē traxit [137] à nebridum eius ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiuſdem. Nympharena vrbis & gētis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus. [138] [R] Orca barbari nominis, è nigro fuluoque [139] ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundemque effectum habere, quem brontia, narratur. Prætereà in [140] aras addita ea, traditur libamenta non amburi. [S] Orites globoſa ſpecie, à quibuſdam & ſiderites vocatur, ignem non ſentiens. Oſtracias ſiue oſtracites eſt teſtacea durior: altera achatæ ſimilis, niſi quòd achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, vt aliæ gēmę ſcalpantur fragmentis eius. [141] Oſtraciti [T] oſtrea nomen & ſimilitudinem dedêre. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum [142] colorē binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, nō ſolùm in Aethiopia Indiaque, ſed etiam in [143] Samnio, vt aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus conſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero [144] plurium angulorum [145] cauetur. Paneros qualis ſit, à Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ in [146] eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur [147] additam ei fœcunditatem. Quidam hanc pāſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc [148] atris guttis, quę inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis eiuſdem coloris lineas habet, alia montiū conualliumque effigies. Phloginos, quę & [V] chryſiten vocant, [149] oſtreę Atticæ aſsimilata inuenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani ſimilitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos, [150] filo ab ore gemmæ ad radicem vſque candido deſcendente. Pęantides, quas quidam gemonidas vocant, pręgnātes fieri & parere dicuntur, mederíque parturientibus. Nam [151] tales in Macedonia iuxta monumentum Tireſiæ inueniuntur, ſpecie [X] aquæ glaciatæ. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciē ſideris in orbem fulgētes ſpargit radios. [152] [Y] Sagdam Chaldæi adhæreſcētem [153] nauibus inueniunt, praſini coloris. Samothracia inſula eiuſdem nominis gemmā dat nigram, ac ſine pondere, [Z] ligno ſimilem. [154] Sauriten in ventre viridis lacerti harūdine diſſecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes [155] præſentat. [aa] Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos creſcentis minuentiſque [156] numero: [157] naſcique putatur in Arabia. Siderites ferro [158] ſimilis, litigio illata diſcordias facit: quæq; naſcitur in Æthiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites ſpongiæ nomen repræſentat. [bb] Synodontites è cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes vocantur. [159] Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgētes:

125 auratis. M.
126 extenuentur. M.
127 ſicut cryſtallus albicat. M. Fux.
128 fabuloſè. Fux.
129 papauer. M.
130 Mithrax. Vet.
131 in Ver. è. Fux.
132 Morochites. M.
133 Morio in India vocatur Prominium, in qua miſcetur & carbunculus, Alex. Fux.
134 proximum Alex. & vbi. M.
135 facie minima gēma M.
136 attritu. Vet.
137 à nebride. Eius ſimilitudine eſt alia nigra. M.
138 Olea. M. Fux.
139 ac viridi, in M. d.
140 ara addita hac libam, non amb. M. mare addita hac aiunt lib. Vet. Fux.
141 Oſtritidi. M. Oſtracidi.
142 colore. M.
143 Sanno. M.
144 plurimorum. M.
145 cauet. M.
146 æde Veneris dicatum. Vet. M.
147 adiutam fœcunditate. M.
148 auratis Fux. aureis M.
149 oſtraciæ aſsim. M.
150 filo ab ora gemmæ. Alij Vet. filio gēmæ, Alij Vet.
151 talis &c. inuenitur, ſpecie glaciata. M.
152 Sagadam. M.
153 nauibus habent, Inuenitur. Vet.
154 Saurina vena eſt terræ ſimilis, hirundine diſſecta. M.
155 repræſentat. Vet
156 numeris. M.
157 Naſcitur in. M. Fux.
158 ſimilis etiam litigio interlata. M ſimilis, illata litigia & diſcordias facit. Vet.
159 Syrtides, M.

intus autem stellas cōtinent languidas. Syringites stipulæ [cc] internodio similis, perpetua fistula cauatur. [160] Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice [161] nigrum, medio sanguineum, summo cādidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, [162] Persas apud quos gignitur, magnopere delectat, maculamque appellant. Thracia trium generum est, viridis, [163] aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Thephritis [164] nouæ Lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos [165] oleæ nucleo similis videtur: neque est ei gemmę honos, [166] sed lingentium calculos frangit pellitque: Veneris [167] crines nigerrimi nitoris continent in speciem rufi crinis. Veietana Italica gemma est, Veijs reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo [168] lentescere, odore magnæ suauitatis. [169] Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. [170] Zoronisios in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

160 Trichius M. fortassis, Thrichylus.
161 nitrū, medio sanguinē, summo ochrā. M.
162 Persæ ap. quos gig. eo magnificè delectati, Maculam ap. Tragia trium M.
163 ac. Vet.
164 nouem Lunæ species habet, & curuata cornua M.
165 oleæ nucleus videtur. M.
166 sed ægrè meientiū. Vet. sed vngentium M. sed fumētiū. Alij Vet.
167 crinis, nigerr. nitoris, continet speciem M. Fux.
168 lentescentē. Vet.
169 Zmilampis. Fux. M.
170 Zoraniscos. Fux. M.

ANNOTATIONES.

a De achate multa Orpheus li. περὶ λίθων, laudes eius quater repetens, quasi gemmæ maximæ dignitatis. Gemmarum variarum naturam prodiderunt Orpheus, Theophrastus, Solinus, Auicennas, Albertus, Vincentius, Bartholomæus Anglicus, Marbodæus, Isidorus, Galenus.

b Nemorosæ, syluosæ. Camillus Pisaurensis achaten se testatu vidisse, in cuius planitie septem arbores delineatę conspiciebantur.

c Apollonius apud Galenum lib. 5. κατὰ τόπους alabastritem vstum cum sale & pumice tostis, valde probat ad dentes denigratos.

d Vicit eum Tritormas bubulcus. Rhodiginus.

e Ctesias apud Stobæum. ὄρος ἐστὶ τῆς μυσίας σύβρας καλούμενον. γεννᾶται δ' ἐν αὐτῷ λίθος αὐλεπαθὴς προσονομαζόμενος, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς ἀλφοὺς, καὶ λέπρας δι' οἴνου τριβόμενος, καὶ τοῖς πάσχουσιν ἐπιτιθέμενος.

f Marmoris genus. Hanc ab Orpheo lib. περὶ λίθων Barbarum lapidem vocari putant.

g Succini species.

h Achatis species.

i Onychis genus.

k Tecolithi species.

l Succinum anchusa tinctum.

m Tecolithi species.

n Amianti genus.

o Callaidis, siue Turcicæ genus, quale ego vidi.

p βῶλοι, vulgò *Crapaudines*.

q Marmoris genus, Arabicus lapis, chrysolithus fumida.

r Bituminis, aut succini species.

s A cepa, vel ab horto dicta, achatis genus.

t De ijs vide cap. 6. lib. 29.

v Thecolithi genus. Turnebus cap. 36. lib. 28. Aduers. legit, Circos spiris, id est, circulis.

x Amianti species. κόρσαι, maxillæ, tempora, barba: inde κορσεύς, tonsor, κορσοτήριον, tonstrina. Rhodig. cap. 2. lib. 4.

y Cyssites, ἀπὸ τοῦ κύειν, à conceptu, quasi grauida; quanquam & κυᾶν Græci etiam κύειν dixerunt. Turn. ibid.

z Vide Solinum cap. 50. Chalcophoni prope Anicium Vellauniorum plurimę sunt vbiuis in structuris murorum, & parietibus temere congestis, nigræ, leues, fistulosæ, tophaceę, cùm ferro percutiuntur tinnientes. Parietes delubri diuæ virginis alternis ordinibus huius lapidis & candidi illic extructi sunt.

A Chrysoberilli genus.

B Chrysolithi genus. Chrysopasion vocant Isidorus, & Marbodæus: Chrysopagion Albertus: Chrysopsin quidā. Alius est Chrysopasus descriptus suprà cap. 8.

C Hyacinthi species.

D Ab horto sic vocatæ.

E Præter gemmas, quarum nomen incipit à litera C. memoratas Plinio, Orpheus libro περὶ λίθων, Coryphodē recenset, & Chabazium. Coryphoden alij esse volunt sex lateribus angulosum cuius meminit auctor capite altero huius libri: alij verò Indicū adamantem, lateribus sexangulum, descriptum cap. 4. huiusdem libri: alij beryllum, è quo cylindros Indi faciunt, suprà cap. 5. vltimo proximo. De Chabazio nondum liquet.

F Philostratus scribit in India dracones esse, alios palustres, tardos, pigros, sine cristis: alios montanos, grandiores, acriores, cristatos. In horum capite reperiri gemmam specie aspectuque floridam, & iucundam, potentia mirabilem, quod testatur Gigis annulus. Rhodig. cap. 11. lib. 6.

G Opali genus, vel nostri Heliotropij.

H Epicoros. Vet. quidam, Epichorios: alijs, Epichoros: alijs, Epichloros. In dictione ἐπίκορος, vt & in νεώκορος, latet significatio religionis, ornamenti, custodiæ. Turn. cap. 36. lib. 28.

I Apud Orpheum poëmate de lapidibus, Galactitis hoc nomine magna commendatio est.

K Legit, adimere, Marbodæus: quod ex hoc versu manifestum est, *Sed turbat mentes, & clausus in ore liquescit.* Quanquam vulgatis exemplaribus legatur, *Sed turbat mentem, si clausus in ore liquescat.*

L Geodis genus. Fortassis nostrum Bezaar.

M De corallo hoc ex Metrodoro scribit Marbodæus.

N Nomen indicat crystallum candidam, aureis vel guttis, vel lineis distingui, & variari.

O A Medis populis Medum vocatum Albertus credit, eiq; vires assignat monstrosas, quas suis versibus Marbodæus exposuit.

P Fortassis Morochrus, quem & Galaxian, & Leucographida vocari Dioscorides scribit, mollis, liquescens, dealbandis vestib. vtilis, in Ægypto nascens.

Q Vide num ea sit, quam νεβρίτην Orpheus vocat. Gagatromeū ex Alberto Marbodæus vocat, Gagatronica Pandectarius.

R In his, quæ ab N. incipiunt, Neuriten Plinius non recenset, memoratam ab Orpheo libro περὶ λίθων, sicut nec in ijs quæ à P. τὸν πελεκᾶνα ab eodem Orpheo celebratū: & in ijs quæ ab O. Omphacem, cuius meminit Theophrastus lib. περὶ λίθων, nisi Botrytes, ab auctore descripta.

S Albertus tria describit genera, primum rotundum ac nigrum: secundum viride, alba macula notatum: tertium colore ferri, asperū altera parte, altera planū, prodigiososq; tribuit effectus.

T Nam ὄστρακον, ostreorum testam dixerunt.

V Ab auri colore igneo & flammeo.

X Aquam glaciatam intelligo, non externam gemmæ speciē, sed fœtum qui intus aluo continetur.

Y De Sagda vide non inelegantes Marbodęi versus, Solinum cap. 50. Albertum, & Vincentium.

z Suum anthraciten Teophr. libr. περὶ λίθων cum ligno putri comparat.

aa σεληνίτην dictum vult Dioscorides, non quòd imaginem Lunę cōtineat, sed quòd adlucēte Luna, ἐν τῇ τῆς σελήνης παραυγάζει, media nocte ac intempesta reperitur.

bb Tales sunt qui & in coracinorum & in vmbrarum piscium capitibus reperiuntur, quos ad regium morbum, colicos ac nephriticos dolores prodesse vulgus credit.

cc Dentalem vocant pharmacopolæ.

De gemmis, quæ à menbris [1] hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs, quæ à cæteris rebus. *CAP. XI.*

1 hominis. M.

EST etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem à mēbris [2] corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites

2 corporum. M.

tites singulorum animalium adipe numerosa. [a] Adadunephros [3] eiusdem oculus dicitur: Deus & hic colitur [4] Syris. [b] Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, [c] echites viperæ, [d] scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: [5] [e] item alia suillo. & à gruis [6] [f] collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ [7] candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo [8] sanguinea: in medio nigrum cādido [9] cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, [10] itē aspidi, quam vocari [11] chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro harenis misto. Cenchrites milij granis velut sparsis. Dryites [12] è truncis arborum: hęc & ligni modo ardet. Cissites in candido [13] collucet ederæ [14] folijs, quæ totam tenet. [g] Narcissites venis [15] etiam ederæ distincta. Cyamea nigra est, sed fracta [16] ex se fabæ similitudinem parit. [17] Pyren ab oliuæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. [18] Chalazias grandinum [19] & colorem & figuram habet, adamantinæ duritię. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidē, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. [20] Astrapię in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam videtur flamma quę non exeat. In [21] Anthracitide scintillę discurrere aliquando videtur. [h] Enhydros semper rotunditatis absolutę, in cādore est leuis, sed ad motū fluctuat intus in ea veluti [22] in ouis liquor. Polytrix [i] in viridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pātheræ nominatæ, leontios, [k] pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus [23] melichrota: quamuis plura eius genera sint. [24] Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus: [25] Crocian croci. Polia canitiem quandam [26] sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites [27] à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites [28] æris, Sicites fici. Ratio nominum non est [29] in Borsycite, in nigro [30] ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: [31] nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. [m] Ananchitide [32] in hydromātia dicūt euocari imagines deorum: Synochitide [33] vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba [34] defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multò plures, magisque monstrificæ, quibus Barbari dedêre nomina, cōfessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse [35] dira mendacia.

3 & eiusdem. Vet.
4 à Syris M.
5 hemalia. M. fortassis, hyalia, ἀπὸ τῆς ὑός.
6 colore Vet.
7 candidata. M. leg. candida.
8 sanguineo. M.
9 cingit. M.
10 & testudini, quam vocant cheloniam. Rerum Vet.
11 Aspiditen. Alij Vet.
12 è, in Vet. d. Dēdrites trunci s. Fux.
13 perlucet. M. Fux.
14 flosculis. Vet.
15 & odore dist. M.
16 fresæ. Vet.
17 Pyrene. M.
18 Chalaziæ grādinū candorem & figuram & adamantinā duritiem inesse narrant: etiā igni addito. M. Lego, in ignē inditæ.
19 figuram & candorem. Fux.
20 Astrapeę in nigro. Fux.
21 Anthracite scin. discurrunt aliquādo & nigræ Fux. M.
22 nouus liquor. M. veluti oui. Vet.
23 melichron, quamuis plura genera melichrorum sint M.
24 Melichloros geminus. Vet.
25 Crocias acropolia canitiem. Vet.
26 Sardi. Fux. Cardui. Constant. Sardæ inducit. M. sparsā ind. Vet.
28 rosę. Vet. roseiest. Alij est, in Vet. d. & sanè redundat.
28 ærei. M.
29 in his. Borsycite. M. in Borosycite Tu. Bostrychite Dal.
30 ramo. Fux.
31 gemite petra velut cand Vet.
32 qua in hydr. Vet.
33 qua vmbras. Vet.
34 qua def. sub arb. quæ cæditur. Vet.
35 illorum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Adu nephros, à renibus. Deus hic colitur à Syris: ijdem Theudactylum digitum dei vocant. Ex manuscr. & vetust. quorundā sententia locus hic sic restituendus. Vetust. habet, Adu nephros: eiusdem Theudactylus. hic & à Syris colitur. At manuscr. Adu nepros, eiusdem oculus, digitum Dei. & hic à Syris colitur. Ego verò lego, Adad nephros. hic Aegyptijs colitur. Eiusdem Theudactylus. Adad Assyrijs summus Deus. Nomen id vnum significat: Solem esse Macrobius interpretatur. Huic Adargatin subijciunt, id est, Tellurem. Vide Gyraldum.

b Marbodæus in suo poëmate Ophthalmiū nominare videtur.

c Ophites Dioscoridi.

d Scorpion vocat Orpheus lib. περὶ λίθων.

e Hyophthalmos.

f Leg. colore. Sic legendum esse verba sequentia ostendunt, In accipitris enim colore Hieracitis similitudinem intelligimus, vt antea dixit, non in collo.

g ἀφέγγια ναρκισσίτην dixit Dionysius de situ orbis.

h In viridi coloris solo lineis subtilibus capillos imitatur. Ridiculè & ineptè coactor dictionarij Roberti Stephani explicat, in virentis ætatis homine capillos renasci facit.

i Pantherus, ex Marbodæo in suo poëmate.

k Enhydron dici vult Albertus, & eius auctoritate nimium fisus Marbodæus, quòd aqua stillet ex eo perpetuò.

l Turnebus emendat gamite, vel gamitide, quod Constantinus non probat. Esset enim ratio nominis ἀπὸ τοῦ γάμου, à nuptijs ducta, quod auctor negat.

m Ananchitis Turnebo ἀπὸ τῆς ἀνάγκης, id est, à necessitate dicitur: vt synochitis, à continendo.

De gemmis nascentibus & factitijs, & figuris gemmarum.

CAP. XII.

GEmmę nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: vt [1] Lampsaci in metallis aurarijs vna inuenta, quę propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus. [a] Cochlides quoque nunc [2] vulgatissime, fiunt veriùs, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis die

1 Lampsi. vnam inuenio in met. aur. repertam, quæ. &c. Ale. re. missa sit. M.
2 vulgatę famę. Fux.

3 terræ puluere decusso Fux. ter. vitiosoq; puluere decusso. M.
4 secantium. Vet.
5 fuêre Vet.
6 phaleras facerent. Fux.
7 gēmæ decoctæ. M.
8 acrimoniam. Fux. acrimonia. M. variè ad nou. acc call ing. contingit. M.
9 si. Fux. Vet.
10 vendentes M.
11 quidem. M.
12 innumeris & Græcan confictis. Vet.
13 immò etiam plebeiis rariorum gen. dignas distinxisse satis erit. Illud modo memin. Fux.
14 mutata. M.
15 obseruationē. M.
16 autē minima. Fux. Vet.
17 & veras gemmas. Vet.
18 grauatis glutinātur gemmeis. Fux. grammatijs gemmis. Constantinus.

nis diebus noctibusque sine intermisione: ita omni 3 terreno vitiosoque decusso purgatam purámque glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductusque macularum quàm maximè vendibili ratione 4 sectantium: quodámque tantæ magnitudinis 5 fecere, vt equis regum in Oriente 6 frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes 7 gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipuè Corsici, in omni alio 8 vsu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, 9 vt nomen vsitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturæ admirationem 10 in ijs venditãtes, cùm finis nominum non sit, quæ persequi non 11 equidem cogito, 12 innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, 13 etiam plebeijs rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud verò meminisse conueniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, linearumque interueniente multiplici ductu & colore, 14 mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum 15 obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauę aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quę vocatur lenticula, posteà [b] clypeidos & rotũda: angulosis 16 minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuentum sit, 17 ex [c] veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches 18 è ceraunijs glutinantur gemmis, ita vt deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, [d] omnibus in suo genere probatissimis. Quinimò etiam extãt commentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex alijs. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

ANNOTATIONES.

a Cochlidibus dissimiles non sunt conchides, Megaris vbiuis in lapicidinis obuij, alijs molliores, insignitè candidi, conchulis marinis pleni, auctore Pausania lib. 1. Cochlides in lapicidinis Lugduno propinquis frequenter inueniuntur compressæ cochleæ similes, multis spiris flexuosæ, saxo inclusæ, amplæ, ponderosæ, visenda & admiranda in ijs formandis naturæ solertia. In isdem lapicidinis ad pagum diui Cyriaci & Romani conchides reperiuntur, quales Pausanias describit. Alexander Neapolitanus cap. 9. lib. 5. Genial. dierum scribit, in montibus Calabris procul à mari versicoloris se marmoris frustum vidisse, in quo multiplices conchæ congestæ & concretæ coaluerant, osseæ potius quàm lapideæ, etiam cùm marmor dissecaretur, intus delitescentes. Cochlidis id genus est.

b Turnebus emendat Epipedos. Constantinus verò legit κυκλώπιος. Vide cap. 21. lib. 1. Aduersar Lego, clypei modo rotunda, Clypeoeides, alij.

c Vt electrum in amethystum, crystallum in samaragdum.

d Sic fiunt hodie perdicophthalmi, & ælurophthalmi, passim venales in tabernis gemmariorum.

De ratione probandarum gemmarum. CAP. XIII.

1 fraudem. Vet.
2 Factitijs. Vet.
3 & prius.
4 recusant. M.
5 Obsidiani Vet.
6 candicantiã. Vet. Sic & Budeus.
7 attribus prof. Vet.
8 Oaxis. Vet.
9 conuenit. M.
10 omnibusq; rebus Vet.

NOs contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quandò etiam luxuriam aduersus 1 fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutinò probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, posteà vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primùm pondere, si grauiores sentiuntur, post hæc corpore. 2 Factitijs pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstãtia, 3 priùs quàm ad oculos perueniat desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento 4 excusant mangones gemmarum. Recusant similiter & limę probationem. 5 Obsidianæ fragmenta veras gẽmas non scarificant. Factitiæ scarificationis 6 candicantiam fugiunt. Tantaque differentia est, vt aliæ ferro scalpi non possint, aliæ non nisi retuso, verùm omnes adamante. Plurimùm verò in his 7 terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt 8 Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere 9 conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcerrima est 10 omnium, rebusque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix paréńsque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorum

geniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atq; temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit[11] recurrētis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusque mediam) aquarum copia, nemorū salubritate, montium[12] [a] articulis, ferorum animalium innocētia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita nō debeat, nusquā est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci.[13] Ne equos quidem in trigarijs præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & ijs nunc in se grauida pro[14] omni dote varios succos, & frugum pomorúmque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

10

11 excurrentis. Vet. procurrentis. Alij Vet.
12 obstaculis. Vet.
13 Nec. Vet.
14 solemni. Vet.

ANNOTATIO.

a In veteribus legitur, montium obstaculis: quę ab externarum scilicet gentium iniuria mœnium vice Italiam defendūt. Id nimirùm est, quod scribit ca. 1. lib. 12. Gallias inexuperabili munimento Alpium coërceri, ne Italiæ se superfundant. Vide cap. 1. lib. 36.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII. ET VLTIMI FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOMINO DAMIANO AGOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

HAVD facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana annotanti impudentiæ arrogantiæve opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas video, non opinor vllis apologiis opus, quòd, quæ pro parte virili animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram, manere illi mansuramque suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui, vt primus hanc viam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò minùs eiusdem industriæ successionem capesceret, vetuit, modò suis vestigiis insistere studeret: & fortassis quædam, quæ vir ille restituit, post eius obitum à librariis denuò vitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim statim doctior est, qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpe numero felicior. Equidem quamuis cupidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico studiosorum commodo me facturum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum autoritate compulsus: quibus neque quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo velim culpam in illos translatam, imò non deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temerè, nihil superuacaneè mutasse: sed tamen libentiùs Persiorum, quàm Læliorum, iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat, idque non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex vetustissimis archetypis reuocata adferimus. Nanque eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimam vsu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longè integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen vt synceroris lectionis manifesta etiamnunc vestigia retineat: maximè, si phrasin quoque Plinianam diligenter obserues? Me certè hic oculatiorem fecit cùm diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentiùs in his versor, quòd non mihi solùm caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse autor plus minùs decies, non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parciùs tamē, quia vltrò, & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratiùs idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim dūtaxat prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. Nunc postremò nactus plusculum otij, à capite vsque ad calcem totum opus contuli: tantúmque erratorum sublatum est, quantùm superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: non solùm eius generis, quę sensum vitiant, sed etiam quę orationis venustatem deformant, maiora pleraque quàm pro literarum numero. Dicet aliquis, Túne igitur postulas, vt quicquid quomodocunque mutasti, pro syncera lectione recipiamus: quod nemo ante te postulauit, quātumuis doctior? Hic, quisquis est, non aliud responsum feret, quàm diuersam esse meam, atque illorum, castigādi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabāt, vel ex autorum, quos citat Plinius, collatione, vel alioqui coniecturis probabilibus, interdum variis, adiutare Lectorem pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò veriorem lectionem, eam in contextum reposui: sicubi hæsi, (quod sanè, præterquàm in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum præsidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quàm frustra vexare. Quoniam verò ingenuè fatendum erat, nonnulla hodiéque deprauata manere, si quis eis quoque restituendis operam impendere volet, aut etiam à nobis attacta retractare, vnum orabitur, à diuinationibus, non semper feliciter cadentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ nō solùm speciem synceritatis præ se ferant, verùm etiam alicuius ex tam multis manuscriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam verò opellam ideò tibi, vir integerr me, dedicaui, quòd & te hoc genus studiis cumprimis delectari animaduerti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse volui: simul vt per te hic meus conatus innotescat Italis quoque, apud quos nunc viuis, quorúmque exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ Calendis Ianuarij, Anno M. D. XXXV.

a

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM ARCHETYPORVM COLLATIONE, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab aliis anteà parùm animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO, CAPITE VIII.

CIRCVLORVM *quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicitur, quandò ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.*) Si hoc modo legamus, quò referentur hæc verba, *Inuentionibus non dilatis?* Non ad circulos, de quorum inuentione hîc nihil: vt iam demus Signiferi modulationem hîc rectè posse dici. Veteres codices habent, *Quandò ad eam tota pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis*: vt, *Tota*, referatur ad, *Ratio*, non ad, *Modulatio*, quæ vox in manuscriptis non est: & sensus sit, de vno Signifero circulo hîc se dicturum, quid circa eum primi Anaximāder & Cleostratus obseruauerint, cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptiùs coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare nō videtur necesse. Satis est, in eis, quæ maioris sunt momenti, fidem codicum, quos sequimur approbare. [*Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis cōuerti.*) Vetus lectio, *Ignei, ardentis à solis vicinitate*, quemadmodū & Liuius sæpe loquitur. Causam dedit, non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. [*Temperari Iouem, salutarémque fieri Deum.*) De sydere loquitur, nō de Deo. Scriba proximè sequentem particulam, *Deinde*; deprauauit in, *Deum inde.* [*Vt temporum ratio faciliùs Solis itineri congruat.*) *Faciliùs*, redundat. [Circa finem capitis pro, *Ctesias & Sosigenes*, legitur, *Hic idem & Sosigenes*, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum. Quin & in catalogo mox post Timæum Sosigenes subiicitur. [Eodem versu in vtroque exemplari est, *Peculiaris sy̆derū ratio*, nō, *Statio*. ¶ Cap. IX. *Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur*. Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est; *Cùm laborare non creditur*, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente Luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam, qui primus occurrit lib. 28. cap. 7. *Non segnius silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse*. Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. Vbi interlunium significat, noctisque obscuritatem, Græcorum insidiis accōmodam. Reperiuntur quidem apud poëtas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamen vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alicqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. [Tertio inde versu illic legitur de Endymione, *Et ob id amore eius famæ traditus*. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. [*Dein remorata in coitu.*) Scripsi, *Morata*. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. [*Omnium, quæ in cælo prænosci potuerunt, magistra.*) Lego, *Pernosci*, vt intelligas certam & absolutam cognitionem. De præsagiis Plinium hîc non loqui indicant quæ mox subsequuntur, *In duodecim mēsium spatia*, &c. [Sequenti versu lege, *Ipsa toties Solem*, non, *Ipsum*. ¶ Cap. XI. *Immensum esse constat, quia arborum*, &c.) Verbum, *Constat*, redundat. Refertur enim hęc tota oratio ad præcedens verbum, *Aperitur*, &, *Qui arborum*, habent veteres codices, non, *Quia*. Scriba, *A*, literam geminauit.

¶ Cap. XII. *Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est.*) Vetus lectio, *Qui Alyatte rege f. e.*

¶ Cap. XVI. *Hoc vno protinus intelligi potest visu.*) Lege, *Hoc non protinus*. ¶ Caput XVIII. *In triquetro semi ambitur orbe.*) Legendum, *Seminani ambitur orbe*. ¶ Cap. XXV. *Fiūt & hirci, villorum specie.*) Scribo, *Hirti*. [*Lampades ardentes imitantur faces.*) Legendum, *Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias*, eâdem forma, qua proximo versu dixit, *Ceratias*, singulari numero. [Item versu à fine pagin. 4. *Spiræ modo*, non, *Spinæ*. [Pagin. sequentis versu decimotertio, *Eo sidere significari*, non, *Eo signo*. ¶ Cap. XXVI. *Non modò an obirent nosceretúrque, sed omnino aliqua transirent.*) Meliùs, *Non modò an obirent nascerentúrve, sed an om.* &c. ¶ Cap. XXVII. *Atqui hæc ego ratis temporibus.*) Rectiùs, *Atque hæc ego statis temporibus*. ¶ Cap. XXXI. *Semel in meridie.*) Vetus lectio, *Semel & meridie*. Exemplaria consentiunt. [Mox post singula paria Consulum adiecimus coniunctionem, quò euidentiùs anni ab inuicem secernerentur. ¶ Cap. XXXII. *Alter Consul est C. Fannius*, non, *L. Annius*. ¶ Cap. XXXV. *Postquàm in Lunæ magnitudinem facta sit.*) Miror, cur hîc Hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi Deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, *Lunæ magnitudine*. ¶ Cap. XXXVIII. *Infra Lunam hæc sedes multò inferior (vt animaduerto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens vtraque sorte conditur.*) Planior lectio, *Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur.* Attestantur ambo exemplaria. ¶ Cap. XLVII. *Veteres quatuor omnino seruauere per totidē mundi partes: ideò nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatum id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximus inter vtranque media placuit.*) Est quidem sensus idem in antiqua lectione, mirum tamen, quantùm sibi hîc indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponendo, alias diuisas componendo vn

do, vnámque continuam orationem in plures minutas ineptè concidendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriẽsis fortasse non est. Nunc vide synceriorem lectionem. *Veteres quatuor omnino seruauere, per totidem mũdi partes (ideò nec Homerus plures nominat hebeti) ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit.* Quòd si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam, primùm exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquam synceritatis affingere, quorum impudentia sæpius, quàm vellem, ansam destomachandi præbet. [*Argesten intelligit & Cæciam.*) Distingue, vt Cæcias sequentibus cohæreat, *Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium.* [*Saluberrimus autem omnium Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster, fortasse quia magis humidus.*) Non video, cur hîc quoque libuerit castigatoribus tantùm verborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster, qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdũ tamen sereneficus est, vel Horatio teste: Albus vt obscuro detergit nubila cælo Sæpe Notus: neque semper imbres adfert: vtroque modo noxius: atque etiam magis, quoties est siccus, quòd tunc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latinè Plinius expressit his verbis? *Saluberrimus autem omnium Aquilo. Noxius Auster: & magis siccus, fortasis quia humidus frigidior est.* [Sequenti versu in ambobus legitur, *Etesiæ nocte desinunt ferè*, non, *Flare*. Et quorsum attinebat supponere, *Flare*, cùm æquè perfecta locutio sit, *Etesiæ noctu desinunt?* [Nec malè nostri in sequenti versu, *Cùm vocantur Ornithiæ*, pro quo in vulgatis est, *Qui vocantur*. Nam & Ornithiæ sunt Etesiæ, æquè stati.

¶ Cap. XLVIII. *Rursúsque deiecti in terram, obducta nubium cute.*) Antiqua scriptura, *Rursúsque deiecti, interim obducta.* [*Quod si maiore depressa nubis eruperit specu, sed minùs alto, quàm procella.*) Scribo, *Lato*, non, *Alto*. Superiùs enim dixerat, *Si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt.*

¶ Cap. XLIX. *Quòd simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, aut posteà concepit, fulmen est.*) Lego, *Nõ posteà concepit.* Id addit ad differentiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demũ dum furit, accendi. [*Vortex autem hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.*) Non displicet, quod habent nostra exemplaria, *Vortex autẽ remeando distat à turbine & quod stridor à frigore.* ¶ Cap. L. *Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis Campaniæ tractus.*) Rursus in ambobus est, *Quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbs & Campaniæ tractus.* ¶ Cap. LII. *Saturni ea sidere proficisci.*) Deest præpositio, *A Saturni sidere.*

¶ Cap. LIII. *Impetratũ Vulsiniis, & vrbe & agris depopulatis, subeunte nostro, quod vocauere Oltam.*) Syncera lectio, *Impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauere Voltam.* Alioqui serum erat Iouis Tonãtis auxilium iam depopulata vrbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram vocabãt Volam. Inde Volta, terrigena bellua. ¶ Cap. LV. *Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ.*) Magis idonea causa est in manuscriptis voluminibus *Nulla non earum fulmine diruta.* ¶ Cap. LXIII. *Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur, rati graue.*) Quid est imprecari numẽ? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit vnam syllabam nescio quis, *Imprecamur rati*, scribendo, pro, *Precamur irati.* Dicebant enim malè precantes, Sit tibi terra grauis: sicut contrà bene precantes, Sit tibi terra leuis: vt est videre in epitaphiis. Irati precamur defunctis terram grauẽ, cupientes & ipsam eis iratam, quasi nesciamus solam nunquã homini irasci.

¶ Cap. LXVIII. *Iam primùm in dimidio computari mihi videtur, tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano.*) *Mihi*, redundat: nam ipse improbat eam opinionem. Et pro, *Decedat, Decidatur*, legendum. Portio terræ deciditur Oceano eíque accedit, nõ decedit. [*Europam Asiámque dispartit.*) In nostris exemplaribus pro, *Dispertit*, legitur, *Dispescit.*

¶ Cap. LXX. *Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attolit, vt vndique non cernantur hæc sidera.*) Primùm non, *Mundus hic*, sed, *Hoc polo*, legendum: deinde, *Aut vndique cernerentur hæc sidera. Aut*, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19. cap. 5. *Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illicò fiunt.*

¶ Cap. LXXI. *Eundémque remeans obuium contrario præuertebat occursu.*) Malui, quod est in scriptis exemplaribus, *Præuertebat*: præuertimus enim ad eandem metã nobiscum tendentes, non obuios. Et æquè integra locutio est absque coniunctione, *Que.*

¶ Cap. LXXII. *Vasáque horoscopa non vbique eidem sunt vsui.*) Lege, *Eadem*. s. vasa. ¶ Cap. LXXVIII. *Ipsóque crinium argumento.*) Meliùs, *Crurũ*, quàm, *Criniũ*. ¶ Cap. LXXXVIII. *In eadem & oppidum haustum profundo: alióque motu terræ Statinas emersisse: & alio prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.*) Veteres codices pro, *Statinas*, habent, *Stagnum*, vt intelligas omnia in vna insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium.

¶ Cap. LXXXIX. *Domiston & Prienem Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.*) Illic veriùs legitur, *Dromiscõ & Pernen, Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio.*

¶ Cap. XCIII. *Similiter in Reatino.*) Hæ tres voces cũ fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio.

¶ Cap. XCVIII. *His adde, vt nihil quod equidem nouerim præteream, Aristoteles.*) Legendum, *Addit*, & sequẽti versu redundat, *Affirmat.* ¶ Cap. CIII. *In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.*) Hominem peritum regionum, qui tam leui momẽto Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio, *In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit.* [*In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oues nigro lacte æquè gentes alunt.*) Cui absurdũ visum est, Scythicam gentẽ equino lacte ali, is multò vaniora credidisset, quæ Pausanias de victimis ex hoc armento tradit, & sacras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certè apud Maronem legisse debuerat: Et lac concretũ cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio, *In quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt.*

¶ Cap. CVI. *In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.*) Nulla insula propriè vocatur AEolia, sed ex septem AEoliis vni nomẽ est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio, *In medio mari Hiera insula iuxta Italiam, &c.* ¶ Cap. CVII. *Quid quòd innumerabiles partus, sed naturales scatent?*) Pro, *Partus*, illic legitur, *Parui.* Naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionẽ: Parui, quia hactenus de magnis loquutus. ¶ Cap. CVIII. *Quæ mensura Artemido-*

ro attestante efficit.) Meliùs, *Artemidori ratione efficit.*

EX LIBRO TERTIO.

CAP I.

L*Vsum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchãtem.*) Lysiam istum numquam natum opinor, & plana est vetus lectio, *Lusum enim Liberi patris, ac lyssam cum eo bacchantium, nomen dedisse Lusitaniæ.* Nota est ex poëtis lyssa, hoc est rabies, Mænadum Bacchi comitum obuios thyrso ferientium, & canes, pecudésque discerpẽtium: de qua illud, Et toruum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, & lyncẽ Mænas flexura corymbis. [*Libida quæ Clausa, Stici quod Iulienses.*) Antiqui codices veriùs, *Ilipula, quæ Laus: Artigi, quod Iulienses.* Ac mox pro, *Auia, Ecdanum, Arialdunum*: pro, *Hebura, Vbeda*: pro, *Ipho, Hippo*: pro, *Tuati, Tucci.* Et subiicit, *Omnia Bastetaniæ*, quod aliquis in, *Obuia*, deprauauit. [*Obulco, quod Botificẽse.*) Lege, *Pontificense.* Ferè enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiungit. [Mox, *Ilipa cognomine magna, Italica.*) *Magna*, redundat. [*Ab ora venti prope Menobam.*) *Venienti*, lege, non, *Venti.*

¶ Cap. III. *Oppida oræ prima, Vrci.*) Lege, *Oræ proxima.* [*Qui Phocensium fuere soboles.*) Scribo, *Phocæensiũm*, à Phocæa Ioniæ, nõ à Phocide Helladis. [*Oscenses regionis, Bastetaniæ.*) Rectiùs, *Vescitaniæ.* Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suam habeat Oscam ab hac diuersam. [Ac mox pro, *Carcenses, Cinnenses, Cortenses*, illic legitur, *Carensexses, Cincenses, Cortonenses.* [*Capútque Celtiberiæ, Segobrigenses, Carpetani & Toletani.*) Lege & distingue sic, *Capútque Celtiberiæ Segobrigẽses, Carpetaniæ Toletani,* [Aliquantò pòst, *Asturum duodecim populi diuisi in Augustanos,*) Lege addendo, *Diuisi in Augustanos & trãsmontanos.* [Ac mox, *In ijs sunt Gyri.*) Legendũ, *Giguri*, attestante Ptolemæo.

¶ Cap. IIII. *Amnis Cema.*) Cum omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finẽ faciant, miror cur castigatoribus libuerit Ceman pro Varo supponere, reclamantibus manu scriptis codicibus. ¶ Cap. V. *A Corsica minus* CXX.) Est quidem huic fermè par interuallum, & inter Corsicam: magis tamen placet Corcyram legi, quàm Corsicam, quemadmodum habent vetusti codices: alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante ipsam ponẽda erat, eo videlicet ordine, quo ipsæ insulę sitæ sunt. [*Oppido Vendiaticorum, ciuitas Cemelion.*) Melior vetus lectio, *Oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion.* Cæsar, Liuius, & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere, cuiusmodi nunc imperitum vulgus communitates vocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atque alij. Singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis quæque opibus: quædam exiguæ non plus vno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidũ Cemelion recensetur non longè ab ora. Et Vediantij dicuntur ea forma, qua in eisdem Alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunẽses. Venidates diuersi sunt ab his trãs Padũ vicini Carnis. [*Trira, Barderate.*) *Iria*, nõ, *Trira.* [*Atentanis Græca gente.*) Scribo, *Atintanis*, à recto, *Atintan*, sicut, *Acarnan*, [*Fluentini præfluenti Arno appositi.*) Non mutaui lectionem: omnes tamen, quotquot vidi, manu scripti codices, *Florentinos*, habent. [*Ibi fuêre Amyclæ.*) Antiqua lectio, *Et vbi fuere Amy.* [Mox, *Dein lacus Fundanus.*) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum, *Dein locus speluncæ, lacus Fundanus.* Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. [Item sequenti versu pro, *Oppidum Formiæ, antiq. Læst. sedes.*) *Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes.* [*Nauigatione à Circeiis.*) Lege, *Nauigatio* Et pro, *Capua ab* XI. *campo dicta*, illic est tantùm, *Capua ab campo dicta.* [Nec multò pòst, *Verulani*, pro, *Nerulanis.* [*Compita earum* CCLXV. *pass.*) Syncera lectio, *Cõpita Larum* CCLXV. attestatur Ouidianus versiculus, Compita grata Lari, compita grata cani. Nam in compitis sacrum anniuersarium Laribus fiebat; vnde Compitalia dicta, dies ei sacrificio status. Et verba, quæ subiiciuntur, intelligenda sunt de paribus inter se à millario ad omnes portas spatiis. [*Quòd si quis altitudinem.*) Meliùs, *Quò si quis.* [Paulò pòst pro, *Ficulnea*, veteres habent, *Ficana*: & pro, *AEneipolis*, constanter habent, *Antipolis.* Verisimiléque est, Pelasgos aut Arcadas, qui cũ Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Ianiculo indidisse, quòd id oppidum sibi ex aduerso situm esset. [Ibidem, quòd, *Antennas*, pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoque secutus sum, nõ solùm libros manu descriptos. [*Mutucumenses, Olliculani.*) Nostra exemplaria, *Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani.* Atque ita confit. LIII. populorum numerus. [*In antiquo Latio* LIII. *populi.*) Syncera lectio, *Ita ex antiquo Latio.* [*Pæstum, à Græcis Posidonia appellatum.*) Præpositionẽ castigatores de suo adiecerunt. Idẽ factũ & aliis locis plurimis. [*Crathis fluuius, pater, vt dixere, Scyllæ.*) Alius est Crathis, non in hac ora, sed in fronte Italiæ, circa Thurios. Legendũ igitur, *Cratæis fluuius, mater, vt dixere, Scyllæ*, testãtibus Homero simul & emẽdatis exemplaribus Plinianis. [*Inde Apennini sylua.*) Addendũ nomẽ syluæ, *Sila*, cuius & Virg. meminit. Id aliquis sustulit, putans per errorem repetitam dictionẽ. [*Oppida habet ciuiũ Romanorũ Palmã & Pollentiam, Latina Ciniũ & Cunici, quod fœderatũ Bochorũ fuit.*) Quis hîc sentiret erratũ? est tamen non leue. Legendũ enim, *Et fœderatũ Bochri fuit.* Sensus est, Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij: quintum fœderatum Romanorũ fuisse, ídque intercidisse. Qui lectionẽ mutauit, somniãte Bochos reges, nec sensit eodẽ propè modo dictũ, *Fuit*, quo illud, Fuit Iliũ. [*Iamnonẽ & Magonẽ.*) Scio Stabonẽ has solas enumerare, fieri tamẽ potuit, vt tertiã Saniserã aut ignorauerit, aut prudens, tanquam minùs nobilem, prętererit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicãt. Sequenti versu pro, *Meraria*, legendũ, *Mænariæ*, à mænis piscibus salsamento aptis. ¶ Cap. VI. *Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.*) *Barpona*, vox est nihili & ficititia. Lege, *Et paruæ, Men. Col. Ven.* ¶ Caput VIII. *Inter se autẽ hæc promontoria latè distant his spatiis.* Antiqui codices, *Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis.* [*Cephaledis, Aleuntium, Agathyrsum.*) Vera lectio, *Cephalœdis, Aleuntium, Agathina.*) Hãc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéque nomẽ retinet. ¶ Cap. IX. *Cui successit Aeolus.*) Lege, *Qui successit AEolo*: &, *Longonis*, vox est deprauata: nam, *Melogonis, siue Melogunis*, scribendum est, à prouentu ũ, μηλογονίς.

¶ Cap. XI. *Amita, Pactius, Aufidus.*) Scribendũ, *Amnes, Pactius, Aufidus.* [In fine capitis intercidit vna vox. Integra lectio est, *Norbanenses, Palionẽses, Sturnini.* ¶ Cap. XII. *Succentes, Lucentes.*) Scribo, *Fucentes, Lucenses. Fucentes*, à Fucino lacu, *Lucenses*, à luco quopiam: & pro, *Mutustæis, Mutuscæos.* Virg. Oliuiferæque Mutuscæ: & *AEquiculos*, non *AEquicolas.* est enim diminutiuum.

¶ Cap. XIIII. *Forosempronienscs, Inginini.*) Imò, *Iguini*, hodie

hodie Eugubini dicuntur. [*Aestini Sentinates.*) Pelestini, non *AEstini.* [*Suprà Interamnani.*) Lego, *suprà Interamnā*: cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus.

¶ Cap. xv. *Regiates, Vrbinates.*) imo, *Vmbranates*: nam Vrbinates in sexta regione censentur.

¶ Cap. xvi. *Finibus Ligurum Gabiennorum.*) Lege, *Vagiennorum*, quorum oppidum Augusta, non longè à fonte Padi. ¶ Cap. xvii. *Transpadana appellatur ab eo regio nona.*) Quia mox cap. 18. sequitur, *Venetia decima regio*, castigator pro sua sapientia hîc ex vndecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem: is totam Italiam diuisit in regiones vndecim. Quòd si hæc nona est, quæ nam erit vndecima? Sequenti versu non est, *Fluctuoso alueo*, sed, *Fructuoso*, videlicet ob importationem variarum mercium. ¶ Cap. xix. *Pola, quæ nunc Iulia pietas.*) Rectiùs, *Pietas Iulia.* Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Iulia, Cõcordia Iulia. Similiter in Italia Laus Põpeia. [*In mediterranea regionis decimæ, Colonia Cremona, Brixia, Cenomannorū agro. Venetorū autē Natri Ateste.*) Antiqua & syncera lectio, *In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona, Brixia Cenomānorū agro, Venetorū autē Ateste.* Error est nō simplex. Primū sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla vsquam colonia legitur. [Paulò pòst, *Fertini*, legēdum, non, *Feltrini*: nam hoc posterius nomen recēs est, & ex illo altero vetere deprauatum. ¶ Cap. xxi. *Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina.*) Meliùs, *Facilia.* [*Insulæ in eo sinu, Absyrtium, Arba.*) Integra lectio, *Insulæ eius sinus cum oppidis, præter suprà significatas, Absyrtium, Arba.* ¶ Cap. xxii. *Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.*) Legendum, *Petunt in eam iura descripti in decurias.* [*Stæi, Coletini.*) *Issæi*, non, *Stæi.* ¶ Cap. xxiii. *In ora verò ciuium Romanorum.*) Lege addendo, *In ora verò Denda ciuium Ro.* vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse.

¶ Cap. xxiiii. *Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria, & oppida Carabatia, Iulia.*) Restituimus, *Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur.*

¶ Cap. xxvi. *Flumina clara Dardanus, Margus, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus.*) Lege & distingue, *Flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo V. E. I.* [*Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinū.*) Scribo, *Proueniret succinum.* [*Adeò vt iis quas earum designent, haud vnquam constiterit.*) Particula, *Iis*, redundat, quemadmodum sequenti versu hæc dictio, *Trucones*, si credimus vetustis iuxtà atque emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO.

CAP. III.

CVm oppidis, Gymnis, Thebis.*) Vera lectio, *Siphis, Thebis.* ¶ Cap. v. *Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.*) Veteres codices habēt, *Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion*, vt intelligamus non vltra hęc oppida nauigabilem. [*Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon Dorion, Tamyræ vatis clara temporibus.*) Lege, *Dorion, Zancle, varijs clara temporibus.* Sensus est, hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse. Pleraque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ pòst Zancle eminuit, cæteráque obscurauit, & ad vltimum Zanclen Messene, aliquantò pòst Peloponnesiacum bellū opera Thebanorū condita. [*Locus Thyræ, Gerania.*) *Thyrea*, est in vetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoque nominat. [*Apesas, Antes.*) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus, *Apesantus*, ex fide eorūdem codicum. Sic enim *Apesas* dicitur Apesantus Latina terminatione, sicut elephas elephantus.

¶ Cap. vii. *Oppida Sidus, Cremyon.*) *Sidus*, incuria scribarum omissum fuerat.

¶ Cap. x. *Ampelos, Torone, Soggostedes.*) *Singos*, non, *Soggostedes.* [Paulò pòst, pro, *Acanthus, Istria, Grastonia*, vetus lectio habet, *Acanthus: Stagira, Sitone.* [Ac mox, *Amphipolis liberū* ¶ Cap. xi. *Doriscus* cxxm. *hominum capax.*) Lege xm. hoc est, *myriadis*, attestãte Herodoto. [*Veteranorum Phinopolis.*) Hæc vox, *Veteranorū*, coniungenda est cum, *Deuelto*, præcedente proximè: nam ea fuit Colonia, non Phinopolis, teste præter alios Ptolemæo.

¶ Cap. xii. *In quem mutatam Vlyssis nauem.*) Neminem offendat, quòd vbique Vlixem scripsi sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione, vt putarem barbarè dici Vlixem. Posteà reperi apud Plutarchū ὀλυσσέα Romanos Vlixē sua lingua appellare. Sed hęc leuiora passim consectari non est propositū, duntaxat in annotationibus: in contextu & talium est habita ratio. [Paulò pòst pro, *Arnoxiæ, Oxiæ*, scribendum, attestãtibus Græcis Geographis. [*Dacenchris, Aspis.*) Nulla est insula Dacenchris nomine: sed Cenchreis nauali Corinthiorum obiacet Aspis insula: & sic lectionem vitiosam emendauimus. [*Ophiussa, Buto, Aranus.*) Scribo ad fidem codicū, quos sequor, *Butoa, Rhamnûs*, & sequēti versu pro, *Plachiæ, Placiæ.* [Rursus hic proximè pro, *Lycades, Lichades*, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. [Eodem uersu pro, *Phocasia, Phocaria*, à phocis, hoc est, vitulis marinis. [*Mesatia, Eantiron.*) Lege, *Mesate, AEantion*, quasi dicas, Aiacis fanum. [Aliquantò pòst, *Mõtis Albnobiæ*, non, *Arnobæ.* [*In ora Carcinite.*) Scribo, *In ora à Carcinite.*

¶ Cap. xiii. *Circa Istum Apolloniatarum vna.*) Lege, *Citra Istrum.* [Aliquantò pòst, *Corpora prægrandes ipsorū aures tota contegant*, nō, *Integant.* ¶ Cap. xviii. *Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum, à fine Osismiorū circuitu* dcxxvm *pas. longitudine. In latitudine* cxxvm.) Vera lectio, *Circuitu* dcxxm. *pass. ceruice in latitudinem* cxxvm. Ceruicem vocat Isthmon, qua insula, ceu caput, continenti ceu corpori cohæret. [Sequenti versu pro, *Vannetes, Nannetes*: pro, *Cauritani*, lege, *Carnutani*: pro, *Eburones, Eburouices*: ac mox, *Secusiani liberi*, pro, *Secusij, Albij liberi.* ¶ Cap. xix. In primo versu, *Bituriges liberi*, redundat, nam hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionem. [*Bergebi, Tarbeli quatuor. Signani, Cocossates, Sexagnani.*) Veteres codices, *Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani.* [In fine capitis deerat nomē insulę, *Et in Aquitanico sinu Vliarus.*

¶ Cap. xx. *Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalē.*) Deest vna dictio, *Ab ortu æqu. fusa in oc. br.* [Eodem capite, *Pesici*, scribendum, nō, *Pisici*, & pro, *Gronijs, Grauij*, quasi, *Craij.* ¶ Cap. xxi. *Oppidum & flumen Eumenium.*) Lege, *Miniū.* ¶ Cap. xxii. *Abest à cõtinēte proxima parte minus pedes* dcc.) *Passus*, nō, *Pedes. Nostri Tartesson appellāt, quā Pœni quondā Gadira: nā Gadira Punica lingua septum significant.*) Antiqui codices, *Nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante,*

EX LIBRO QVINTO.

CAP IX.

CAEsareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, *In Iseo*, hoc est in Isidis fano, cuius numen initio ab AEgyptiis orto, tota Africa religiosè colebat. [*Elephantis insula infra nouissimum cataracten* CCCCM. *paß.*) Scribendum, IIIM. *paß.* Est enim cataractis vicina. [*Copiosa Indicarum Arabicarúmque mercium Nilo proximum emporium.*) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerunt. [*Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris templo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.*) O crassum erratum! Quomodo enim Abydus infra Tentyra in AEgypto atque adeò inter ripenses vrbes recensetur, si tãtùm spatij inter eam & flumen interest? Itaque reposuimus ex manuscriptis, VIIMD *paß. in L. r. a fl.* ¶ Cap. XXVM. *laxitate inserta.*) *Insessa*, non, *Inserta*. [Ac mox, *Quinta situs parte regiæ dicata*, non, *Regi*. [Et paulò pòst, XI. *enim reperiuntur, super qua* IIII. lege, *Superque*. ¶ Caput XII. *Qui subtiliùs diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen volunt esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicem, deinde Syriam.*) Mollius erat, *Circa Euphratem*. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habent, *Qui subtiliùs diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria.* Hîc nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicem à lateribus, & à tergo amplectitur; frontem mare alluit, eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice, & Syria Antiochena.

¶ Cap. XIII. *Iannes duæ, altera vicus,*) Scribo, *Altera intus.* ¶ Cap. XIIII. *Pars enim Syriæ iuncta.*) Vetus, *Pars eius Syriæ iuncta.* [Et inter toparchias est, *Gophnitica*, non, *Zophantica*. attestatur Iosephus. [*Nomen Iudææ modò Herodium.*) Portentosa deprauatio. Legendum, vt cohæreat cum præcedentibus, *Hierosolyma longè clarißima vrbium Orientis, non Iudææ modò. Herodium cum oppido.* Est autem Herodium arcis nomen.

¶ Cap. XVII. *Haud procul ab Asphaltite.*) Vetus lectio, *Haud procul Asphaltite.* ¶ Cap. XXVII. *A mari relata, vbi vocabatur Olmia.*) Legendũ, *Hormia*, à portu. [*Lalaßis fluuius.*) Dele, *Fluuius*, quæ vox non habetur in manuscriptis. Est enim Lalassis oppidi nomẽ, teste Stephano. Cæterùm, *Decurrit*, verbum ad Isauriam referendum, quòd decliuis sit, quà versus mare protenditur editiore situ mediterraneo. Metaphora castigatorem parùm attentum fefellit. [*Oronda, Sagalessos.*) *Oroanda*, est in codicibus manuscriptis, & apud Liuium. [*Edigis, Paropamisus, Circius.*) Scribo, *Emodus, Paropamisus, Circius.* [*In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam AEolis, media Doride. Circunfunditur mari vtroque latere ambiente.*) Hominem geographiæ peritum, quisquis Dorida Ioniam inter & AEolidem collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. *In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam AEolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens.* Sic superiùs cap. 12. dixerat Syria Phœnicem circunfundi. Nec dubium est vtrumque locum ab vno castigatore data opera tam bellè deprauatum.

¶ Cap. XXVIII. *Amnis Ninus.*) Hermolao placet, *Ninus*, de quo tamen subdubitat: manuscripti libri, tum etiam typis excusi quidam *Indum*, habent. Et sunt nonnulli amnes binomines, atque haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius, posteaquàm in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

¶ Cap. XXIX. *Fuit in ora eius oppidũ Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Cheseopolis promontorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisque Ioniæ.*) Syncera lectio, *Fuit in ore eius oppidum Temnos: hunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula, finisque Ioniæ Phocæa.*

¶ Cap. XXX. *Pergamum, quod intermeat Silenus.*) *Selinus*, non, *Silenus.* ¶ Cap. XXXI. *Elysia, Nymphalis, Mœris.*) Lege, *Lasia, Nymphais, Macris. Proximáque Cynorrhodussa.*) Lege *Proximáque Cauno Rhodussa.* [*Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.*) Veriùs, *Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon.* Posteriorem à similitudine patellę dictam apparet. [Ac mox, *Ciserussa, Therion, Archia.*) Legẽdũ, *Cicerussa, Therionarce.* Hæc inde dicta, quòd in ea venenatæ bestiolæ obtorpescant. [*Argiæ numero viginti, Ethecusa.*) Lego, *Et Hyetussa*, quasi dicas Pluuialis. [*Bolbula, Phæate, Priapos.*) Vetus lectio pro, *Phæate*, habet, *Phanæ*, & sic etiã Liuius nominat. ¶ Cap. XXXII. *In quo portus Azari.*) *Amyci*, non, *Azari*. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine victus & occisus, cùm Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO.

CAP. I.

CAlpéque Africæ auulsa multò maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia.) Antiqui codices habent, *Tantò maiora*, non, *Multò maiora.* ¶ Cap. II. *Cerambis vadosa excursu.*) Lege, *Vasto excursu.* [Paulò pòst, *Colonia Sinope Pteria. Pteria*, redundat. ¶ Cap. III. *Megapolin, Zelam.*) Scribe, *Magnopolin, Zelam.* [Et in fine capitis, *Sortira, Amasia, Comana*, lege addendo, *Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteum*, hoc est oraculum. Testis est Strabo.

¶ Cap. IIII. *Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.*) In antiquis voluminibus hoc caput sic incipit, *Gentes, Genetarum, Chalybum.* [Mox est, *Pharnacea op.* non, *Pharnace: & Pyxites flu.* non, *Pysites.* ¶ Cap. VII. *Iaxamatæ Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi.*) Legendum, *Sarmatæ*. Nam Iaxamatarum gens non erat tã ampla, vt in multa genera diuidi posset: & mox subiicit, *Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni.* [Paulò pòst est, *Saltuosis conuallibus asperas*, non, *Saxosis.* ¶ Cap. IX. *Adiabenẽ Tigris & montes in* VII. M. *p. cingunt.*) Vera lectio, *Adiabenẽ Tigris & montium sinus cingunt.* ¶ Cap. XII. *Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.*) *Planctæ*, legendum. Hom. ὡς δ' ἴκετο πλαγκτάς. ¶ Cap. XV. *Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni præfluente Tigri, Hyspiratæ Paredoni appellati.*) Veteres codices. *Adiabenis cõnectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri. his Pratitæ Paredoni appellati.* Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorũ regni. Et Carduchorum appellationẽ Macedones posteà in mollius deflexerunt Corduenos vocantes. Pratitarum mentio fit & 25. cap. [Circa finem huius capitis legendum, *Stadia* 15680. *Prodendo*, non, *Procedendo.*

¶ Cap. XVI. *Fertilitatis inclyta locus Darieum mons, gentes Tapyri, Auariaci.*) Lege & distingue sic, *Locus Darieũ. mox gentes, Tapyri, Anariaci.* [Aliquãtò pòst est, *Aduersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi.* vbi legendum, *Auersa mõtis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi.* [Item pro *Demodamante* Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris.

¶ Cap. XVII. *Persæ illos Sacas vniuersos appellauere.*) Plinius scripsit, *In vniuersum appellauere.* Sic enim & alibi

alibi sæpe loquitur. ¶ Cap. xx. *Pagungæ, Ialij. hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, incolæ.*) Manuscripti codices, *Pagungæ: iam hi montium*, &c. [Elegans verò, quòd mox nescio quis x m. *elephantorum posuit*, pro, x. *elephantis.* [*Mutaui super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ.*) Lege, *Montani super hos*, quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

¶ Cap. xxii. *Patrem Mabaciem commeasse eò.*) In vetustis codicibus est, *Patrem Rachiæ com. eò*, nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. [*Agros diligenter coli, pomis abundare.*) Plus est in manuscriptis, *Ag. dil. coli, vitis vsum non esse, po. abundare.*

¶ Cap. xxiii. *Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.*) Lege & distingue sic, *Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria.* [*Arienæ partem esse Dararin aliqui volunt.*) Pro, *Dararin*, scribo, *Daritin*: [*Circumnectus in mediterranea Persidis & Indiæ.*) *Ex India*, non, *Et Indiæ.* [*Mille millibus passuum ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.*) Scribendum, *Duo* m. *passuum.* Scriptum erat hoc modo mm. id typographi veterũt in, *Mille millia*, adeò nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimùm referat. Deinde ex, *Iuliopoli*, fecerunt *Heliopolim*, quæ alibi sita est. [*Ibi regnat Paridion.*) Lego, *Pandion.* [*Aut Mecheris AEgypti intra diem sextum.*) Lege addendo, *Aut vtique Mechiris.*

¶ Cap. xxvi. *Habet ipsa ab ortu Caspios.*) Adde coniunctionem, *Habet ergo ipsa.* [*Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris vel Arbelis vocatur.*) Nostra exemplaria habent, *Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis vocatur.* Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideò quòd esset inter Arabas sita. Nicator verò regis est cognomẽ, non Præfecti nomen. [*Suprà Siciclasi tria millia passuum, per quos Lycus*, &c. Illic tantùm legitur, *Suprà Silici, Classitæ, per quos Lycus*, &c. [Paulóque pòst, *Gobaris*, non, *Cobaris.* [*Feruntur ei plebes vrbanæ* dc. *esse.*) Et hìc vitiatus est numerus. Legendum est, *Ferunt ei plebis vrbanæ* dcm. *esse*: alioqui malè cohærent sequentes accusatiui, *Sitũ*, &, *Agrũ.* [*Cùm Persæ quoque schænos & parasangas alia mensura determinent.*) Lege addendo, *Alij alia mensura determinent.* Sensus est, non debere cuiquam mirum videri, quòd inter autores de spatiis earum regionum parùm constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minùs prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit.

¶ Cap. xxvii. *Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.*) *Thospites*, non, *Tesbites.* [Aliquantò pòst est, *Zagrus mõs*, non, *Sagrus.* [*Susianis ab Oriente sunt Cossæi.* Addo vnam dictionem, *Ab Oriente proximi sunt.* Sunt enim his ab Oriente & aliæ gentes, sed nulla æquè propinqua, ac Cossæi. [*Circuit arcem Susarum, ac Dianæ tẽplum augustißimum cùm illis gentibus & ipse magna ceremonia sit.*) Vetusta exemplaria, *Circuit arcem Susarum, ac Dianæ templum augustißimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia.* [*Præter asylum Persarum venientem ad vnum ex Susianis oppidum.*) Lege, & distingue, *Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis*, videlicet asylis. [*Oppidum iuxta eum Magora Pasiones Sogdonaci filius.*) *Pasines*, est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνου χάρακα.

¶ Cap. xxviii. *Insula Deuuade.*) *Deuadæ*, scribo, vt sit genitiuus: sicut aliquantò post, *Dioscoridu*, pro, *Dioscoriada.* Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges, *Malchu insulam*, vbi hactenus in impressis exemplaribus corruptè, *Malacho*, legebatur. [*Sueleni, Sarraceni, Arrareni Oppidum, in quo*, &c. *Scribendum, Suelleri, Sarraceni, Arra oppidũ.* [*Amyelome colonia Milesiorũ.*) Milesij colonis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodùm videre licet in tot eorum coloniis per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placet, *Ampelone*, à vinetis, (quę appellatio est in manuscriptis exemplaribus) quàm, *Amyelome*, vox Græcis nihil significans.

¶ Cap. xxix. *A Troglodytico verò.*) *A*, præpositio redundat: præcedit enim in fine proximi capitis, *Arabiæ latere*, absque præpositione. [*Fuit & Cambiso.*) Scribo, *Cambysu*, paterno casu, & Græca inflexione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominantur ἡρώων πόλις, καμβύσου πόλις. [*Insulæ Stenæ diræ aliquot, Hallonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.*) Lego, *Halõnesi nõ pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ.* Græcæ sunt voces, στεναὶ δειραί. [*Insula ibi Cytis, topazium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.*) Lege & distingue, *Topazium ferens & ipsa. Vltrà, syluæ*: vt intelligas nõ in sola Topazo insula gemã ipsius cognominem inueniri. Deinde Ptolemaidos cognomen nõ est, *Epitherias*, sed, ἐπὶ θήρας, quemadmodùm Antiochia ἐπὶ δάφνης. [*Horarum sex consumuntur vmbræ.*) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic, *Hora sexta consumuntur vmbræ*: hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. [*Insula Cytis.*) Vetusta exemplaria, *Colocasitis.* Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. [*Celetum testudinum.*) Eadem exemplaria habent, *Celticum*: & sic Græci quoque hoc genus vocant, κελτίον. [*Animal spingion.*) Scribo, *Sphingion.* Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. [*Herbas circa Meroën demum viridiores syluarúmque aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorúmque vestigia.*) Scio verbum hoc, *Aperire*, interdum perquàm eleganter dici de nauigantibus, maximè quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen videtur hìc non habere locum: proinde malui & hìc manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent, *Herbas circa Meroën demum viridiores, syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia.* [*Insula Diodori, & aliæ desertæ.*) Addendum hìc, *Per continentem quoque deserta*, vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harum insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. [*Gentes Troglodytarum Iuba tradit.*) Scribe, *Idem Iuba.* [*Gauconem, Emeum, Pidibotas, Endondacometas.*) Syncera lectio, *Graucomen, E. P. Hebdomecontacometas*, acsi Latinè dicas, Grai vicum, & septuaginta vicanos à numero vicorum. [*Enonimiton AEthiopum.*) Vera lectio extat in manu scriptis, *Euonymiton*, Græca appellatione, quòd accolant sinistram Nili ripam aduerso flumine nauigãtibus. [*Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.*) Legendũ non, *Tractu*, sed, *Tatu*, est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomen Τάτου νῆσος, &, *Dextro*, ad alueum refertur. [*Delubrum Hammonis est ibi religiosum.*) Meliùs legitur, *Et ibi.* Dicit enim in Meroë quoque Hammonis delubrum esse, diuersum ab illo Lybico, in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adiit, Hammonem patrem, vt credi volebant, salutaturus.

¶ Cap. xxx. *Inde Paropas oppidum, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, AEgipani, Candrogari, Arabum summorum.*) Hic nostra exemplaria, quę sequimur, discrepāt à vulgatis editionibus, inter se verò consentiunt: vbi sic legitur, *Inde per ripas, oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, AEgipam, Candrogari, Arabam, Summaram.* Per ripas, dicit ideò, quia superius ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. [*Meridiana parte imminēs mari mons.*) Illic legitur, *A media eius parte imm.m.*

¶ Cap. xxxi. *Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.*) Lege, *Gorgades*, quod est denominatiuum à Gorgon.

¶ Cap. xxxii. *Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.*) *Iubæ*, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiariis hi canes ei aduecti sunt. ¶ Cap. xxxiii. *Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.*) Legendum est, *Ad sinum Issicum.* ¶ Cap. xxxiii. *Bessicam Thraciam, Mædiam.*) Est quidem Mædia Thraciæ pars, sicut & Bessica: magis tamen placet ita additum Mædiam, quemadmodum superiùs dixit Hispania media: itémque Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Gallię exortiua: quòd hæ prouinciæ longè latéque pateant. Huc accedit quòd in manuscriptis non est diphthongus. [Paulò pòst, *Calliam, Aquitaniam.*) Lege coniunctim, *Galliam Aquitanicam.* [Et versu sequenti, *In parte Venetiæ*, non, *In partem.*

EX LIBRO SEPTIMO.

CAP. VII.

AT *qui etiam hodie minoris potes.*) Meliùs veteres, *Atque etiam hodie.* ¶ Cap. xi. *Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque est perfectus.*) Lege, *Vterque perfertur.* ¶ Cap. xvi. *Quod alij Orionis, alij Etionis fuisse tradunt.*) Vetus lectio, *Quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur.* Hunc Otum tam vasto corpore tantísque viribus præditum fuisse poëtæ narrant, vt socio Ephialte fratre Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro AEneid. sexto Aloidas vocat. [Sequenti versu illic legitur, *Monumentis creditur.*) non, *Traditur*, & rectè, mea sententia: quòd hoc posterius ab Historicis memoriæ proditum sit, non à poëtis. [*Salamiam Euthimenis filium.*) Scribo, *Salamine.* Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox, *In filio*, inquit, *Cornelij Taciti.*

¶ Cap. xvii. *Id esse sparsis manibus.*) Rectiùs est, *Passis manibus.* Sequenti versu hæc vox, *Quibusdam*, priore loco redundat, neque in nostris archetypis geminatur.

¶ Cap. xx. *Obnoxię contrà nitentibus iumentis.*) Lego, *Obnoxius.* [Ac mox, *Et ducenaria duo humeris*, non, *Duobus.* [Et sequenti versu, *Quingenario thorace*, non, *Quinquagenario.*

¶ Cap. xxiii. *Leænæ meretricis exemplum.*) *Exemplum*, redundat. [Sequenti versu est, *Anaxarchi*, non, *Anaxarchus.*

¶ Cap. xxiiii. *Sui verò nominis oblitus Messalla Coruinus.*) Et hìc, *Oblitus*, redundat.

¶ Cap. xxvi. *Belloque ciuili, quod omnia concutiebat externa.*) Quid opus erat hìc, *Concicbat*, mutare in, *Concutiebat?* quasi non rectè dictum esset, externos hostes Mithridatem, aliósque intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

¶ Cap. xxviii. *L. Sicinius Dentatus.*) *Siccium*, vocant manuscripti codices, atque etiam Liuius, & Dionysius Halicarnassensis. [*Ante* xxii. *annos bina cœperat spolia.*) Verior antiqua lectio, *Ante decimum septimum annum*: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. [*Quas Trebia, Ticinúsque, aut Thrasymenus ciuicas coronas dedêre?*) *Coronas*, aliquis interpretans primò in spatio, quod versus dirimit, adscripsit: ea vox deinde in cōtextum irrepsit: alioqui elegantiùs subintelligitur, quemadmodùm in Laurea.

¶ Cap. xxx. *Ille semper alioquin exitiali appellans nomine, vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.*) Hæc tria verba, *Exitiali appellans nomine*, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt, & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maximè cùm similem superuacanea verbula infulciendi licentiam sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. [*Quo potiùs, quàm vniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota vita tua, & ad Consulatum tantùm operibus electis?*) Nostrorum codicum lectio melior, *Quo potiùs, quàm vniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis?* [*Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerūt, notatásque sedes ingnominiæ discrimine æquo animo tulerunt.*) Et hoc indidem restituimus ad hunc modum, *Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásque se discrimine sedis æ.a.t.*

¶ Cap. xxxvii. *Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.*) Sensus vtcunque manet: à verbis Plinij discessum est. Legendùm, *Quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia.* Ibidém, *Cleombrotus Ceus*, legitur non, *Theombrotus.* Hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. [*Relato è funere homine & conseruato.*) Lege, *Seruato.* [*Laudatus Ctesiphon.*) Lege addendo, *Laudatus est & Ctesiphon.*

¶ Cap. xxxix. *Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis, non fortunæ Peronetorni spadonis, Seiano* iii. md. *mercante à Sutorio Prisco.*) Hic locus multùm torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exemplaria vetusta, quæ nobis certè cùm hìc, tùm alibi sępe egregiè succurrerunt. Ea sic habent, *Tam Hercule quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani* iii md. *mercante Sutorio Prisco.* Nomen conuenit homini probroso, quale est Camazon, quem Heliogabalus Imperat. in deliciis habitum ad consulatum vsque euexit. Porrò participia interdum verti in propria nomina, nouum videri non debet, cùm etiā passiua forma quædam in hoc genere reperiantur, vt Sozomenus. Is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor.

¶ Cap. xl. *Numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus.*) Non erat mutanda vetus lectio, *Numerus dierum comparatur*, hoc est, numeri dierum felicium infeliciúmque inter se conferuntur, vter maior sit.

¶ Cap. xli. *Lampido Lacedæmonia refertur.*) *Reperitur* meliùs

melius, quàm, *Refertur*. Et Ambusti filius, *Rullianus*, est, non, *Rutilianus*, in Liuianis æquè ac Plinianis vetustis exemplaribus.

¶ Cap. XLIII. *Sed accusatus, atque de iure virgarum in iudicum consilium missus.*) Plenior ac planior est antiqua lectio, *Sed accusatus, atque de iure virgarũ in eum, iudicum in consiliũ missus*. Neque enim in omnes passim ius virgarum magistratus habebat, sed in tergum ciuis Romani nihil illi licebat. [Paulò pòst legendum, *Supremo somnio*, non, *Somno*.

¶ Cap. XLIIII. *Quod superest, nescio maior gloriæ, an indignationi, dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.*) Codices antiqui habent, *Nescio morum gloriæ, an indignationis dolori, accedat*. Subindicat Plinius, maiorem vlciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cùm mores P. R. adhuc minùs corrupti essent.

¶ Cap. XLV. *Proscriptionis inuidia in collegam.*) *In collegam*, redundat. [*Solicitudo Martis Actiaci Pannonicique belli ruinæ pontis.*) In exemplaribus nostris constanter legitur, *Solicitudo Martis Actiaci, Pannonici belli ruina è turri*. Videtur aliquis data opera lectionem mutasse ex Tranquillo. [*Hærede hostis sui non suo filio excessit.*) Nihil opus erat addere duas voces: satis plena erat vetus lectio, nempe hæc, *Hærede hostis sui filio excessit*. Sed hìc quoque glossula interpretis irrepsit in contextum.

¶ Cap. XLVIII. *Cui astipulatur Damiates.*) *Damastes*, legendum. Is fuit historiarum scriptor, patria Sigiensis ex Hellesponto.

¶ Cap. L. *Hebescunt sensus, membra torquentur.*) *Torpent*, non, *Torquentur*.

¶ Cap. LI. *Profundi humoris è corpore effluuium.*) Vetus & syncera lectio, *Præfandi humoris*. Sic enim Plinius more suo verecundè genitale semen circunloquitur, ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

¶ Cap. LII. *Nam Cælium Tuberonem.*) Scribo, *C. AElium Tuberonem*. Tuberonum enim familia AEliæ gentis est. [Mox est, *Hermotimus*, nõ, *Hermotinus*. [*Se enim ab inferis remissum, haberéque quod nuntiaret.*) Vetus, *Habere quæ nuntiaret*.

¶ Cap. LIII. *Duo Cæsares, Prætor, & Prætura populi Romani functus.*) Legendum, *Prætor, & Prætura perfunctus*. [*Cũ populo admodum placuisset.*) Adde, *Is*. *Is cum p a p.*

¶ Cap. LIIII. *Et tamẽ multifarie priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur esse crematus.*) Lege, *Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus, sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus*.

¶ Cap. LVI. *Vtique in Græciam attulisse è Phœnice Cadmum XVI. numero.*) Legendum, *Intulisse*. Hic nescio quis subiecit Latina elementa, cùm Plinius de Græcis literis loquatur, quare sustulimus ea, nec enim sunt in archetypis. [*Doxius Cælij filius.*) *Cœli*, non, *Cælij*. [*Phœnices, vt Thophrastus.*) *Tirynthij*, non, *Phœnices*, teste Pausania. [Paulò post est, *AEacus inuentor argenti*, non, *Ceacus*. [*Terebrã, glutinum, ichthyocollam.*) Malim veterem lectionem, *Terglu. lithocollam*. [*Staphylus Sitheni filius.*) Imo, *Sileni*. [*Bouẽ & aratrum Briges Atheniensis.*) Scribo, *Buzyges*, ex re nomen habet. [*Inducias Lycaon.*) *Lycanor*, verius. [*Citharaedita carmina composuit Terpãder.*) Lege, *Citharœdica car.* [*Prosaicam orationem.*) Apage, *Prosaicam*, Scribo, *Prosam orationẽ*. [*In Græcia vero Pyrrhus Dædali cognatus.*) *Euchiro*, *Euchir*, non, *Pyrrhus*, vt e stantibus Græcis scriptoribus. [*Hippagum Salaminij.*) Vetus lectio habet, *Samij*, pro, *Salaminiis*. ¶ Cap. LVIII. Græca inscriptio plenior erit hoc modo, Ναυσικράτης τισαμένου Ἀθηναῖος κόρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν. Vbi omissũ erat, cui numini anathema consecratũ esset. ¶ Cap. LX. *Nasica collega Lanati.*) *Lænatis*, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO.

CAP. I.

Qvippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectiùs legitur in manuscriptis, *Et imperiorum obedientia*. [*Indicis Arabici minores.*) Veteres codices, *Indis arant minores*. Suprà quoque libri sexti cap. XIX. de elephantorum apud Indos vsu dixit, *Iis arant, ijs inuehuntur*. Ad hoc cap. huius libri XI. docens vbi nascãtur, Arabiæ non meminit. ¶ Cap. II. *Aut lasciuiente pernicitate colludere.*) Syncera lectio veterum codicum, *Aut las. pyrrhiche col.* Est autem πυῤῥίχη saltationis genus, Cretensibus in primis familiare. [*Lecticas etiã ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.*) Nec lecticæ puerperas imitabantur, nec elephanti lecticarij. Quapropter sic scripsimus, *Lecticis etiam ferentes quaterni singulos, puerperas imitantes*.

¶ Cap. III. *Circa hos belli cura summa.*) Veteres rectiùs, *Circa hos belluis summa cura*. ¶ Cap. VII. *Et illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore cõfecit.*) Scribo ex fide nostrorũ exẽplarium, *Et ille dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus m p d c.* [Et non longe à fine huius capitis, *Pari equitum ex aduerso dimicante*, non, *Ediuerso*.

¶ Cap. VIII. *Anteà domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.*) Distinguendum, *Domitãdi gratia, greges equitatu cogebant*. ¶ Cap. XV. *Cuius contactus seque-* *tes vt ignis aliquis comburat.*) Nimium est, *Comburat*. *Amburat*, satis erat. ¶ Cap. XVI. *Non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.*) *Amentiæ*, legi debet. [*Velut dideputans absconsione turpitudinem.*) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio, *Velut abscondente turpitudinem loco*. [*Leonum simul pugnam plurimum.*) Turbatus est ordo: restituimus sic, *Leonum simul plurium pugnam*. [*Non sine ostento quodam tempore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significante.*) Et hìc veram lectionem commonstrant archetypa, nempe hanc, *Non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante*. [*Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id est, saluatoris templum Dionysij appellauere.*) Antiqui codices, *Quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Ab eo facto*, scilicet ab hiatu leonis.

¶ Cap. XXI. *Nec flexu multiplici, nec, vt reliquæ, corpus impellit.*) Posterius, *Nec*, redundat. [*Interficiunt eos, cauernis facile cognitis sola tabe necant illi simul odore, moriuntúrque.*) Verba quę proximo versu præcedunt, faciunt vt magis probem veterem lectionem, videlicet hæc, *Sæpe enim enectum concupiuere reges videre*. Proinde sic lego, *Iniiciunt eas cauernis, facile cognitis sola tabe. necant illæ simul odore, moriuntúrque*. Iniiciunt eas, mustelas scilicet, regię cupiditatis mercenarij ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeo nocendi auidam, vt vltrò latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Dissimile est, quod de viuerris in cuniculorũ venatu narrat infrà capite 55. *Iniiciunt eas*, inquit,

in specus, qui sunt multifores in terra. ¶ Cap. XXII. *Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.*) Antiqui codices, *Agriopas.* Nomen est Doricum, quale Gorgopas. [*Et in lupum se conuertisse.*) Conuertisse dixit, pro conuersum esse: itaque, *se*, redūdat. Sic vertere quoque sæpe est apud Liuium reperire: Id cōsilium in caput autoris vertit: & similes locutiones. [Sequitur, *Eundem X. anno restitutum, athleticè restitisse in pugilatu, victorémque victoria Olympia reuersum.*) Vetus potior, *Eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum.* Sic Horatius, Magna coronari quis victor Olympia. & Athleticę est τῆ ἀθλητικῇ, sicut Arithmeticē dicimus.

¶ Cap. XXIII. *Nec pedibus pauendas tantùm serpentes.*) Restitue luxatum ordinem, *Nec pedibus tantùm.* [*Eósque non in fronte aut ex aduerso cernere.*) *Aut*, redundat.

¶ Cap. XXVII. *Iaculando ea petendóque deficiat.*) Quātò melior antiqua lectio? *Iaculando se appetendóque deficiat.*

¶ Cap. XXX. *Alternis annis esse marem, alternis fœminā fieri.*) Germana lectio, *Alternis annis mares, alternis fœminas fieri.* ¶ Cap. XXXI. *Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutē exuere, eámque protinus deuorare.*) Quònam referendum est illud, *Eo modo?* Nihil enim præcedit, quò referri possit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus verum ipse Plinius libro trigesimo capite decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cùm eæ passim reperiantur. Legendum itaque, *Anguis modo*, non, *Angues eo modo.* [*Eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.*) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex auctoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat veterem lectionem mutare? *Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.*

¶ Cap. XXXII. *A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur pastæ redeunt ad fœtum illos imbui lactis primo nolunt succo.*) Cur, *Illos*, potiùs, quàm, *Illum?* Sed longè aliter scripsit Plinius, *Illis imbui lactis primos volunt succos. Illis*, aro & seseli, quòd intelligant eis occultam quandam vim inesse, fœtui suo salubrem.

¶ Cap. XXXVI. *Sæpe in harena colaphis inflictis exanimātur.*) Rursus data opera vitiata lectio. Opinor parùm Latinum doctulis istis videbatur, *Infracto colapho exanimantur.* ô industriam colapho dignam! [*Arborem auersi diripiunt.*) Bellum & hoc. Sed quis vnquam id vidit saltem scriptum aut pictum? Legendum igitur, quemadmodum habent magno consensu vetusti codices, *Arborem auersi derepunt*, hoc est, non proni, sed posterioribus primùm pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modò vel semel vrsum ab arbore descendētem viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur, præter morem quadrupedum. Quamobrem pulchrè cohæret cum eo quod proximè præcedit, *Ingrediuntur & bipedes.* ¶ Cap. XXXVII. *Conduntur & alpini, quibus magnitudo media est.*) Vera lectio vetus, *Quibus magnitudo medium est.* [*Sunt his pares & in AEgypto: similiter resident in clunes.*) Lege, *Similitérque resident in clunes.* [Aliquantò pòst, *Maleficio eo*, aliquis de industria mutauit in, *Maleficio illo*, nimirum quò minùs esset vocalium. Grande verò operæpretium. ¶ Cap. XXXVIII. *Sufflata cute distentæ, ictus hominum & morsus canum arcent.*) Manente sensu, verba tantummodò mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, *Sufflatæ cutis distentu.*

¶ Cap. XXXIX. *Vel annua fame e durant.*) Rectiùs, *Durant.* Scriba dormitans, *e*, literam geminauit.

¶ Cap. XL. *Canes defendère Cimbros, cæsis dominis eorum plaustris impositi.*) Legēdum, *Canes defendère Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas.* [*Cui nomen Hyrcani reddidit Durides.*) *Duris*, lege, quemadmodum primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerum scriptor. Et reginam Bithyniæ, *Consingin.* vocant veteres codices, non, *Consygnem.* [*Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro retrahens. quamuis aquam transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro.*) Hæc oratio media sui parte malè sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptum, *Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantemq́, ad ferā inquisitorem loro trahēs: qua visa, quàm silens & occulta, quàm sign. dem.* &c. *Qua*, scilicet fera, à cane visa. Vides nimirum Lector, quantùm intersit. [*Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, citiùs cerni.*) Hîc quoque longè aliter habent incorrupta exemplaria, vbi legitur, *Faunos cerni*, quam dictionem deprauator non intellexit.

¶ Cap. XLII. *Laceratúmque pariter aurigā inuenimus.*) Quid hîc facit auriga, cuius longè aliud officium est? Lege non, *Pariter aurigam*, sed, *Prorigā*, vnica voce. Proriga enim appellatur, qui equos admittit, vt est apud Varronem lib. 2. c. 7. In fine capitis legendum, *Prætérque vesicæ conuersio*, non, *Præterquàm.* Est enim is morbus iumentorum proprius, non hominum. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat.

¶ Cap. XLIII. *Vt bibant cogendæ exonerandæve sunt.*) Meliùs, *Exorandæve*, hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblandiri, vt bibant. [*Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum emi.*) Lege, *Quadragenis millibus enixas.* Cùm enim dixisset, quæstus ex iis optima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri vberrimus, hoc subiecit exemplum.

¶ Cap. XLV. *Sunt autores, ipsa complente decimum mēsem duos parere, nunc rarò geminos.*) Hæc lectio nihil est. Plinius longè aliud scripsit, *Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos.*

¶ Cap. XLVIII. *Hispania nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta Alpes, Canusia rutili, quas Erythras vocant: item Bætica, vt Canusium: furuas Tarentū ac pulliginis suæ, & succidis omnibus vsus medicatus.*) Facilè agnoscas & hic eundem castigatorem. Syncera lectio est hæc, *Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas vocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus vsus medicatus.* [*Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis vsu veniunt.*) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi viri. Vetus ac syncera lectio, *Quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vsum veniunt.* Loquitur de lanarum purgamentis. Est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis, Culcitra tomento quàm viduata suo. Et de tomento, non de indumento, accipiendum alioqui satis indicant quę sequuntur, *Antiquis enim torus è stramento erat.* [*Sicut villosa & etiam ventralia.*) Coniunctio, *Et*, superfluit. [*In tēplo M Anci durasse.*) Quid sibi vult hîc M. Anci tēplum? aut quisnā fuit iste suppositítius M. Ancus? Certò scio in Roman. historia neminem hominum, aut Deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis de Anco Marcio accipiendū. at ex omni regum Roman. numero solum Romulum consecratum legimus. Sed quid ego his lectorē remoror, cùm in prōptu sit in archetypis verum nomē, *In templo Sangi.* Equidem demiror, quòd hic

Sangus

Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, vt etiam in Liuiana historia vno atque altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidem vnius numinis vtrunque nomen: sed hęc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malā gratiam debere: nā huius primi opera typographi Romani sunt vsi. [*Vndulata vestis primo laudatissimis fuit.*) Lege, *E lautissimis* [Ac mox, *Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.*) Quid significat, Acu facere, Latinè scientibus? Lego, *Ac facere id*, (hoc est pingere: nam pictæ vestis mentio præcessit.) *Phryges inuenerunt.* Et sic habent antiqua exemplaria.

¶ Cap. L. *Mares quā maximè simos, lōgis auriculis, infractisque armis quàm villosissimos probant.*) Lege, & distingue, *Mares quàm maximè simos, longis auribus infractisque, armis quàm villosissimis probant.*

¶ Cap. LII. *Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.*) Et hîc & lib. 9. ca. 56. in antiquis exemplaribus cōstanter legitur, *Fuluius Lippinus.* ¶ Cap. LIIII. *Mira solertia, visco inungunt oculos, calcearique imitatione venantium tradunt.*) Vetusti codices, *Visco inungi, laqueisque calceari*: nam vtroque modo capiūtur. Sequenti versu, *Cornelius*, superfluè adiectus est: nam & hoc ex auctoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorem retulit. Alioqui cùm duo sint in Indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. [Item sequenti versu lege, *Nouam exultatione adorare*, non, *Noua exultationem adoriri.* ¶ Cap. LV. *Vltima huius capitis dictio Dilabidas*, est, nō, *Labili.* ¶ Cap. LVI. *Damæ mansuescunt rarò cùm feræ iure dici non possint.*) Cùm Plinius hîc perquā elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manu scriptis, hoc modo, *Hi*, (nempe lepores) *mansuescunt rarò cùm feri dici iure non possint. Cōplura nanque sunt nec placida nec fera*, &c. demiror, quibus intemperiis agitatus deprauator lectionem mutandam putarit, ac, *Damas*, hîc inserendas, quanuis iam antè in alio genere recensitas, nec hîc vllo modo quadrātes. Et, quasi hoc parùm esset, titulum quoque, quem Plinius fecit, *De semiferis*, ipse vertit, *De damis.* Sic nobis hîc verè literarius porcus bonos autores castigat. Et alia dissimulanter translit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastum, dum id genus alios consulit, dum Roman. editionem cum Veneta confert, non paucis locis vtranque ex æquo vitiatam, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat: quod non illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri possunt, præferri fortassis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurendi veterum monumentis, quam nos ingredimur, esse lōge certissimam, si modò viri docti negotium id, qua par est cura ac religione tractādum suscipere non grauentur.

¶ Cap. LVII. *Quos Censoriæ legis princeps Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia.*) Vbinam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquuntur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potiùs, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hîc corruptam esse lectionem. Integra sic habet, *Quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in Consulatu*, hoc est, Cēsores, & ante eos Scaurus Consul, cœ. ad. Sic enim dictum est hîc *Princeps*, quomodo apud Poetam, Princeps ærata Tarchō secat æquora prora, id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant, *Que*, coniūctionem, quàm primæ literæ pūcto posito. id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO.

CAP. VIII.

DElphinus non tantùm hominis amicum animal, verùm & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectiùs, *Non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti*, m. s. c. [*Ex hominum manibus vescens, ferénsque se tractandum.*) Lege, *Præbénsque se tractandum.* [Paulò pòst, *Amphilochi*, scribendum, non, *Amphilochij*, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro. ¶ Cap. x. *Et cooperta terra, ac pauita corpore.*) Meliùs, *Ac pauita pectore.*

¶ Cap. XIII. *Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli accipiunt. Tenent disciplinam.*) Lege, & distingue, *Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam.* ¶ Cap. XV. *Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.*) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis aptè inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, vt post, *Lisboum*, nouæ orationis initium faciamus. *Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus.* is vulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine Moro appellatur, ob salsamenta illis notus, gustu aspectúque porcinam salitam nōnihil referentia: Germanis Husio, dictus, quasi ὗς, sicut Mario ἀπὸ τῆς μαρίδος.

¶ Cap. XVI. *Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.*) Nostri codices meliùs, *Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscita.* ¶ Cap. XVII. *Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.*) Lego, *Optatus è libertis*, scilicet ipsius principis. Notum est autem ex Tranquillo & Tacito, quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. ¶ Cap. XVIII. *His aquam acceptam ore remittunt.*) Quisquis hîc ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον. Vetus ordo est hic, *His aquam emittunt, acceptam ore.*

¶ Cap. XIX. *Miratur Arcadia suum exocœtum.*) Deest coniunctio, *Et.* Commemoratò enim Verbani & Larij piscium miraculo, subiecit, *Miratur & Arcadia.* [*Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.*) Scribendum coniunctim, *Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est.* ¶ Cap. XXVII. *Item miluus subit in summa maria.*) Has voces, *Item miluus*, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hîc non suo loco assuit. [*Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.*) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus, *Attolit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit*, vt periphrasi vtatur, de vulgo nota loquens, alioqui superuacaneum videri potest, de etymologia admonere in re tā clara. Si quis tamen illam alteram lectionem maluit, fruatur.

¶ Cap. XXIX. *Terreni maiores, quàm pelagici.*) Lege, *Pelagij*, πελάγιοι. Sic Græci longè à litoribus dissita vocant: nostri πέλαγος altum. [In fine capitis, *Liburnicarū ludens imagine*, scribēdū ex fide archetypor ū, pro, *Liburnicarū gaudēs imagine.* ¶ Cap. XXX. *Simulq; eam descendere in duo sensu carentia, nisi fortè tristi. Id enim vbi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.*) Antiquior lectio, *Nisi fortè tristi* (*id enim constat*) *omine nauigan-*

tium, humana calamitas in causa est. ¶ Cap. XXXIII. *Nauigant ex his neritæ, præbentésque concauam sibi partem, & alteram auræ opponentes, per summa æquorum velificãt.*) Primùm rectiùs legitur, *Veneriæ.* Sunt enim conchæ non gratæ modò Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem è mari originem: celebrísque est eius deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premẽs. Deinde mirum, quòd non cõcauam partem auręætatem præbeat concha, sed diuersam, cùm concaua sit velificationi aptior. Sequenda igitur & hîc vetera exemplaria, *Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. v.* Castigator non intelligens quid Latinis significet, præbere se, & hunc locum corrupit, & suprà, *Præbens se tractandum,* in *Ferens se tract.* deprauauit, quemadmodùm illic annotauimus.

¶ Cap. XXXIIII. *Iam quidem in tota rerum natura damnosissimum ventri mare est.*) *Ventri*, superest, nec habebatur in archetypis manu scriptis.

¶ Cap. XXXV. *Animæ hominis periculo quæsita maximè placent.*) Idem castigator nec hîc sensit, *Quæsita*, positum pro, *Acquisita.* Proinde vitiauit veterem lectionem, *Anima hominis quæsita m. p.* [Ac mox, *E tantis Solis ardoribus, atque Indicis quoque insulis petunt, & admodum paucis.*) Syncera lectio, *Atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodùm paucas.* Nec aliter ferè Plinius hoc verbo vtitur, quanuis vbique studium fuit literatori nescio cui syntaxin temerè mutare. [*Speciem verò inani inflatam.*) Vetus lectio, *Speciem modò inani inflatam. Modò,* id est, tãtummodò, frequens apud hunc scriptorem. [*Præcipuum custodiunt, pelago altiùs mersæ, quàm vt penetrent radij.*) Tu scribe, *Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm vt penetrent radij.* De pelagiis piscibus suprà monui. [*Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuentores eius aliud, quàm margaritæ.*) Lege addendo, *Nam apud Græcos id non est: ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud quàm margaritæ.* [Mox est, *Squamas assimulat*, non, *Assimilat*, quod Gallicum idioma sapit. [*Enormes, & feri, colorísque marmorei.*) Vetus lectio, *Enormes ferè c. que. m.* [*Lautitiam eius omnem, apparatúmque detractans.*) Imò, *Obtrectans.* [*Gerebátque auribus tum maximè.*) Scribe, *Gerebat cum maximè.* In primis elegans locutio, sed persępe apud bonos autores scribarum vel oscitantia, vel peruersitate mutata. [*Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.*) Meliùs, *Absorbendos dedit.*

¶ Cap. XXXVI. *Quia cum vita sua succum eum euomũt.*) *Sua*, superest. [*Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.*) Magis placet vetus lectio, *Fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet.*

¶ Cap. XXXVII. *Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque conchis textu, veluti nassis, in alto iactis. Inest ijs esca clusiles mordacésque concharum, quales videmus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. Appetunt eas purpuræ.*) Et hic locus pessimè est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim commonstrandis prolixior esse nolo: collatio ea satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic, *Capiuntur autẽ purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis, in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. Has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.*

¶ Cap. XXXIX. *In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque ius temperaturæ. AEquè pro indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addunt.*) Hæc perobscura sunt, nec mirum, cùm sint deprauata. Legendum, *Prætérque ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur.* Hoc est, præterquàm quòd buccinum detrahitur, etiam hoc interest, quòd hic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidiũ inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. *Præter*, Plinius vtitur pro, *Prætereà*: id vbique fefellit castigatorem, qui exceptionem esse putabat. ¶ Cap. XL. *Sed alia sunt, nec habent finem vitia: iuuátque lædere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ.*) Syncerior lectio, *Sed alia sunt è fine initia*, quod pulchrè quadrat cum his verbis, *Lusus geminare miscendo iterum.* ¶ Cap. XLIII. *Glanus, qui & glanis vocatur.*) Castigatior lectio, *Cautiùs, qui glanis vocatur*, nam sic præcedentibus pulchrè cohæret.

¶ Cap. LI. *Plani pisciũ, quibus cauda non obest, aculeíque vt testudines & raiæ in coitu superueniunt.*) Itáne testudines inter planos pisces numerãtur? Rectiùs, *Plani pisciũ, quibus cauda nõ est, aculeatique, vt testudines, in coitu superueniunt*, id est, testudinum modo. [*Spari, torpedo, squali.*) *Sargi*, nõ, *Spari.* [Circa finem capitis est, *Coalescit vulnus*, non, *Callescit.* ¶ Cap. LIII. *Posteà visum tanti in extrema Italia petere Brundusium ostreas.*) Rectiùs, *In extremã Italiam*, familiari Plinio locutione. ¶ Cap. LVII. *In cauernis aquas hebetes remanere.*) Vetus lectio, *In cauernis aquas habentibus remanere.*

EX LIBRO DECIMO.

CAP. III.

Ingenitum est ei, testudines raptas frangere.*) Legendum, *Ingenium est ei*, id est, natura. [*Quarti generis est percnopterus eadẽ moratur per la..us.*) Vetusta exemplaria, *Pernocpterus: eadem oripelagus.* [Sequenti versu, *Vt quam verberet coruus*, nihil erat necesse mutare in, *Vtpote quam.*

¶ Cap. VIII. *Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos.*) Meliùs, *Missa in sublime sibi.* ¶ Cap. IX. *Ac ritu columbis potiùs.*) Vetus lectio, *Ac victu columbi potiùs*, vt intelligamus, eam & leguminibus vesci, præter reliquorũ accipitrum morem. Ad hoc ritum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis. ¶ Cap. XIX. *Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quoque prædantur.*) Lege, *Et sibi quæque prædantur.* ¶ Cap. XXII. *Scipio, an Metellus vir Consularis, an M. Sextius.*) Prius, *An*, supfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur. ¶ Cap. XXIII. *Cyrenaici Achorem.*) Legendum, *Et Elei Myiagron.* Attestatur nostris exẽplaribus & Pausanias. [Ibidem, *Qua litatum est illi die*, non, *Postquàm litatum est illi deo.* ¶ Cap. XXXIII. *Madefactum multa aqua pẽnis puluerẽ spargunt.*) Lege, *Madefactæ multa aqua.* [*In genere item ripariarum est.*) Antiqua lectio, *In genere parrarum est.* Parrarum & Horatius meminit, tanquàm inauspicatarum. Impios parrę recinentis omen Ducat. [*Eadem iam pauore libera, ac materna vocante cura.*) Rectiùs, *Eadem in pauore libera, ac materna vacãs.* Nõ enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolũ à nidis aucupe, (nam tunc volatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui vtatur, cùm aut non habet pullos, aut longè alio loco habet. ¶ Cap. XL. *Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.*) Lege, *Grandioris.* Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus. ¶ Cap. XLII. *Super omnia humanas voces reddunt psittaci: & quidem sermocinantes,*

nantes. *India auem hanc mittit, Psittacem vocant.*) Legendum, *Psittaci quidemetiam sermocinantes*. nam hæc verba, *Super omnia humanas voces reddunt*, ad præcedentia referuuntr. Præterea legendum, *Sittacen vocat*, & ita adhuc nõnullis barbaris nominatur. Nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est, Latina altera, neutra barbara. [Vltimorum hoc capite verborum vera lectio est, *Ac cibis blandiente*, non, *Ad ciues*. Sensus est apertus. [Quin & proximè sequentis cap. extrema verba deprauatè leguntur, *Quæ poturo sufficeret*, pro, *Quantùm poturo suff.* ¶ Cap. XLIII. *Hunc siue æmulatione incitatus mãceps.*) Nihilò deteriùs habuit pristina lectio, *AEmulatione vicinitatis*: & plena erat locutio etiam absque participio. ¶ Cap. XLIX. *Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie.*) Quibusnam bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta, post hanc vocem, *Bebriacenses*, statim subiici debuerant. Præclarè adiuuerũt hìc quoque nostra exemplaria, vbi sic legitur. *Venère in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie*, &c. Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat: &, *Externæ*, verbum est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is, quisquis fuit, non sentiens, *Et*, pro, *Etiam*, dictum, putauit aliquid deesse. Cæterùm aues ipsæ nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mã sit, etiam post multos annos ab earũ aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis, *De nouis auibus*. Sic enim & hìc & in primo libro constanter habetur in manu scriptis voluminibus. ¶ Cap. L. *Gallinaceos quoque pascendi lacte addito cibis.*) Non multùm fortasse refert: attamen antiqua scriptura est, *Lacte madidis cibis*. ¶ Cap. LV. *Liuia Augusta.*) Vetus lectio, *Iulia Augusta*. Nec erat mutanda, nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primùm dicta est, tamen iam natu grandior, vt marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta consalutata, & perequè honoris gratia in gentem Iuliam ascita, Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine: quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emẽcito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emẽdatis autorum monumentis, duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. ¶ Cap. LX. *Nec aliàs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.*) Legendum, *Nec alia plures. s. parit, quàm melancoryphus. Tantò fœcundias maior paruis.* ¶ Cap. LXI. *Cui membrana, ceu pennæ.*) Meliùs. *Cui & membranaceæ pinnæ vni.* ¶ Cap. LXIII. *Ea de causa ingrediuntur in conceptu.*) Meliùs quadrabit, si legas, *In coitu*, vt est in manu scriptis. [*Vicisse Olympia prægnantem equã Hecratidis Thessali inuenimus.*) Scribo, *Prægnantem Echecratidis.* ¶ Cap. LXIIII. *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, vel tantos & innumerosos edunt.*) Lege, *Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, sues tantùm & numerosos edunt.*

¶ Cap. LXX. *Qui ob id coguntur in nassas.*) Lege, *Quæ ideò cõiiciuntur in nassas.* ¶ Cap. LXXIII. *Orygem perpetuò sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem mirabili modo ad remedia sitientium.*) Germana lectio, *Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carẽtem mirabili modo ad rem. si.* [Sequenti versu vbi legitur, *Saluberrimi liquoris haustu vesicis*, dele, *Haustu*.

¶ Cap. LXXIIII. *Vulpes & milui: angues, & mustelæ, & sues.*) Codices antiqui meliùs, *Vulpes, & Nili angues: mustelæ, & sues.* Componit enim animalium paria inter se dissidentium. [*De aspide miraculum à Philarcho traditur. Is enim autor est*, &c.) Vetus lectio. *De aspide miraculum Philarcho reddatur.* Vult enim Plinius fidem rei, quam narrat, penes autorem Philarchum esse. Id cùm non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO.

CAP. VII.

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege, *Commosis crusta est prima.* Explanat enim has voces, commosin, pissoceron, propolin, ac primò commosin.

¶ Cap. X. *Apprehensis ponduscule lapilli se librant.*) Meliùs, *Apprehensi ponduscule lapilli se librant.* ¶ Cap. XI. *Fucus ademptis alis in alueum traiectus.*) Scribo, *Reiectus.*

¶ Cap. XII. *Itaque cum prima.*) Lego pro, *Cùm*, *Tũ*, hoc est, Vergiliarum exortu. ¶ Cap. XIII. *Qua feruoris ipsius spuma concrescit.*) Scribe, *Quæ*, videlicet membrana. nã si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, *In quam*, dixisset potiùs, quàm, *Qua*. ¶ Cap. XIIII. *Contrà copia ignauiam affert Maciem melle non erithace pascunt.*) Non leue erratum. Lege, *Ac iam melle, non erithace pascuntur*: vt sit sensus, Si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. [Et mox error errorem peperit: quia deprauato, *Ac iam*, in, *Maciem*, non bellè cohæret. [*Ergo diligentiores.*) Pro vna voce, *Ergo*, suppositæ sunt tres, *Qui autẽ sunt.* [Mox, *Dies status inchoandi.*) Meliùs quàm, *Statutus.* [In fine capitis pro, *Non talia suauitas, vsúsque*, reposuimus, *Non alia suauitas, vsque.*

¶ Cap. XV. *Aptissimum in æstimatione è thymo.*) Vetus lectio, *Aptissimum existimatur è thymo.* [Et sequẽti versu pro, *Cùm sit*, *Quod fit.* [*Sequens probatio, vt sit odoratum, & dulce, reglutinosum.*) Quid hoc verbi est, *Reglutinosum?* Restituimus, *Odoratum, ex dulci acre, glutinosum.*

¶ Cap. XVI. *AEquitas etiam in eis obstringitur.*) Lege addendo voculam, *AEquitas quidem etiã in eis obstringitur.* Nec caret sua elegantia particula, *Quidem*, sicut sequẽti versu temerariè fecit, qui detraxit vocem, *Ego*, scribẽs, *In primis præcipitur*, pro, *In primis ergo præcipitur.* [*Nã vbi incubauere, fauos liuidos faciunt.*) Antiqui codices, *Nã nisi incubauere*: vt quod præcedit, *ad opera*, non de mellificio, sed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. [Tertio inde versu adde verbum, *Existimatur. Hulceribus aptissimum existimatur.* [*Quam probabilem alias sententiam fucorum euentus coarguit.*) Prouentus, non, *Euentus.* ¶ Cap. XVII. *Cùm procedit, vnà est: totum examen circa eum conglobatur.*) In vetustis codicibus aliter legitur, ac distinguitur, *Cùm procedit vnà est totum examen, circáque eum cõglobatur.* [Bellum verò, quòd mox, *Assidui custodes autoritatis*, nescio quis deprauauit in, *Assidua custodientes autoritate.* [*Apparatus indicio diem tempestiuum eligentium.*) Lego, *Apparatus indice*, nempe murmure, quod nomen proximè præcessit. [*Si quà lassatus deficit, aut fortè aberrauit, odore prosequuntur.*) Verior lectio *Si qua lassata def a. f. a. odore persequitur.* nam lassari, & aberrare in regem competere non potest. [*Sedère in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes.*) Vt verior, ita multo elegantior vetus lectio, *Sedère in ore infantis tum etiã Platonis suauitatẽ*, &c. [Et continenter. *Sedère in castris ducis Drusi Imperatoris, tũc prosperrimè pugnatũ.*) Lege, *In castris Drusi Imperat. quũ psp. pug.* [Et circa finẽ capitis, *Alterutra pars*, q̃

suis, non, Quem suis. [Et sequenti versu, Maximè rixa in conuehendis floribus exorta, non, Maxima rixa & in c.f.e.

¶ Cap. XVIII. Aliqui non nisi in tantum adacto intestinum sæpe assequatur.) Vetus lectio, Vt intestini quippiã sequatur. [Sequenti versi redundabat, Dein. [Adrepentésque foribus opertas sufflant: ab hoc spatio prouolant.) Restituimus ex fide veterum codicum, Adrepentésque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, hoc est, ad flatum ranarum prouolant apes.

¶ Cap. XIX. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolans.) Adde voculam, Hic. Papilio etiam hic, quòd non de quouis papilione loquatur. &, Aduolitans, frequentatiua forma legendum. [Sed grauius erratum mox sequitur, vtpote non simplex, Filis etiam araneus, quacunque incesserit, alarũ maximè languines obtexit. Non enim de araneo loquitur, sed tertium nocendi modum papilionis narrat: Filiis etiam araneosa, quacunque incessit, aliarum maximè languine obtexit.

¶ Cap. XXII. Prima eas retorquere rursúsque texere inuenit.) Veteres codices, Redordiri, rursúsque texere.

¶ Cap. XXIII. Hanc ab his quoque cogi subigique.) Quoque, redũdat, sicut antepenultimo versu duæ dictiones, More ceræ, quæ cera ex postremis syllabis verbi, Lentescere, nata est. [Et primam dictionem huius capitis, quæ est, Bombyces, mutatis postremis literis perperàm assuerunt fini vigesimisecundi capitis: cùm ibi non minùs grauiter, quàm argutè, dictum sit, Vt denudet fœminas vestis, ac si dicat, nihil absurdius fieri posse, quàm cùm vestis ad tegendum partes, quibus pudor debetur, inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit, si dicas, Vestis bombycina, ac non simpliciter, Vestis. [Nec puduit has vestes etiam viros leuitate vsurpare propter onera æstiua.) Itáne hæ vestes propter onera vsurpantur, ac non magis propter leuitatem? Verior lectio, Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. Primùm fœminarum lasciuia his vsa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas aspectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem. ¶ Cap. XXIIII. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuũ poscit: & habetur sanè in manuscriptis, Circinato orbe adnectes. Circinatum vocat tam absolutũ, vt circino ductus videri possit. [Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his quidem verbis nullum commodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur, Derelicta lasso prætenti summa parte, sensus erit, prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. [Ibidem, Arbitrari licet, legẽdum est, non, Liceat. [Pariũt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro, Expansa, lege, Et sparsa. Ideò sparsa, quia saliũt. [Pariunt autem trecentos.) Reposuimus, Pariunt autẽ & tricenos. ¶ Cap. XXVIII. In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.) Vetus lectio, In Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui, ne indocti, qui sic loqui solent, exemplũ apud Plinium inuenire iactent. ¶ Cap. XXIX. Iidem quippe noctibus non volare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maximè miremur, famem quoque, quam propter externa pabula petiere sciunt imminere.) Non obscurum erit ex collatione, quantò & hic antiqua lectio sit incorruptior: Idẽ quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. [Italiam ex Africa magna coborte infestant.) Scribo, Italiã ex Africa maximè coortæ infestant.

¶ Cap. XXXII. Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque asilus in primis ex rore.) Asilus, nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hìc locum habere potest, vbi de papilionibus fit mentio, non de asilis. [Sequenti versu est, Inde porrigitur vermiculus, non, Oritur.

¶ Cap. XXXVII. Alij præfixa his pila cuspidant.) Malim, vt vetus, Alij præfixa hastilia cuspidant: præcedit enim, Cornibus. [Oculos vnicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior, Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. [Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet, Humectant, conniuent. [Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocantur queîs parui vtrinque ocelli, Lucini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœdè corruptus. Exẽplaria manu scripta habent: Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ. Luscini iniuria cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quòd hic sit vnoculus natus, ille per vim eluscatus. Porrò Coclitem eo modo Opici ex Cyclope detorserũt, quo ex Ganymede Catamitũ. Fuerũt autẽ Coclites Horatiorũ gẽtis, sicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luscini, Pompeiorum Strabones, Papyriorum atque AEliorũ Pęti. [Bobus bis mutantur.) Vetus lectio, Boues bimi mutant. [Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, Et linguam etiam ac palatum.

¶ Cap. XXXIX. Quæ verò ratio crocodilis, si non cruori sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sanè inepta, castiganda ad exemplaria vetera sic, Ceu verò non crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatem animi constare cute operimentísque corporum putabant. [Velut languidiores, cùm menstrui cursus stetere.) Legendum, Vt & lanugines oris, c.m.c.s. ¶ Cap. XL. Primogeniti in quaque parte sues primas premunt, & si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa deprauatio, cùm à Plin. scriptũ sit, Primis genitis in quoque partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ, scilicèt mãmæ. ¶ Cap. XLI. Tenuissimũ camelis, mox equabus.) Manu scripti codices habent, Equis, nusquam obseruãtes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, asinabus. Sicut & suprà 40. cap. Asinis à fœtu dolent, non, Asini. Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus. ¶ Cap. XLII. Duobus alpes generibus pabula sua approbant Dalmatiæ Docleatẽ mittũt, Centronum terræ Natusicum.) Vetus lectio, Dalmaticæ Docleatem mittunt, Centronicæ Vatusicum. Dalmaticas vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsque pertinentia.

¶ Cap. XLV. Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis, non, Poplitis. [Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.) Legendum, Ceu iugulo, scilicet perfosso.

¶ Cap. XLVI. Leo etiamnum tortuosos.) Scribo, Tortuosius. ¶ Cap. LVII. Confirmant & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent.) Nycterin pro rara non agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat, volucrem potiùs, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis conuenit, quemadmodùm habet antiqua scriptura, Et apodas habere, & ocen, & drepanin.

¶ Cap. LI. Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Antiqua lectio potior, Hinc tot cantus & moduli flexionésque. ¶ Cap. LIII. Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.) Meliùs, Corporibus eximerent. [Scythæ sagittarum

tarum vngunt aciem.) Vetus lectio, *Scythæ sagittas tingunt.*

EX LIBRO DVODCIMO,

CAP. IIII.

Vnam, quam peculiariùs Virgilius celebrauit, ebenum.) Rectiùs manu scripta volumina, *Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum.*

¶ Cap. v. *Quorum pondera adeò in terram curuantur vt annuo s.i.*) Incorruptiora exemplaria, *Quorum imi adeò,* &c. ¶ Cap. vi. *Qua sapientiores Indorum, viuunt.*) Lege, *Sapientes,* id est, philosophi. ¶ Cap. ix. *Facilius hoc & crustosius amariúsque & gummosum.*) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum, *Facilius hoc, & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum.* [Ibidem legitur, *In libras x. terni,* non, *x. tantum.* ¶ Cap. xiii. *Vt alij existimauere frutice venoso.*) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent, *Frutice myrtuoso.* Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm, *Gũmosus,* & similes Plinianæ voces. ¶ Cap. xiiii. *Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem Arabiam.*) Imò, *Orobiã,* à magnitudine ὀρόβου, hoc est, *Erui.* [Vltimo capitis versu lege, *Potius quàm in micas frietur.*

¶ Cap. xvi. *Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.*) Scribo, *Fallacissimè autem adult.* ¶ Cap. xviii. *Periti rerum astruxerunt.*) *Asseuerant,* non, *Astruxerunt.* ¶ Cap. xix. *Reuehunt vitrea & æxea.*) Meliùs, *Et ahena.* [*Sterilior imbre, ceu diræ naturæ.*) Vetusti codices, *Sterilior imbre, cæduæ naturæ.* [Et mox illic legitur, *Venia cædendi,* nõ, *Metendi.* [*Deinde sorte germina discerni.*) *Cremia,* nõ, *Germina,* q̃ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat. ¶ Cap. xx. *Per Nabatæos Troglodytásque confines, qui considère ex Nabatæis.*) Vetus lectio, *Per Nabatæos Troglodytas, qui cõsidère ex Nabatæis:* vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductam.

¶ Cap. xxiiii. *Eandem quæcunque sit aspalatho.*) Lege, *Eandem, quæ sit aspalatho* ¶ Cap. xxv. *Maximè probatur, quod ante semel fluxit.*) Meliùs vetus exemplar, *Maximè probatur, quod ante semen fluxit,* id est, antequàm semen prolatũ sit. [Paulò pòst illic legitur, *Exit & in Pãphylia, sed aridior,* non, *Acrior.*

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

CAP. I.

Primúmque id scire conuenit, mutata autoritate ad peius transisse gloriam.) Syncera lectio, *Mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam.* ¶ Cap. iii. *Vestes prolongant tempus.*) Antiqui codices, *Vestes prorogant tempus.* [*Summa commendatio eorum, vt transeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agentem.*) Magis placet quod in iisdem codicibus habetur, *Vt transeunte fœmina odor inuitet etiã aliud agentes.* Neque enim vsque adeò corrupti fuerunt Romanorum mores, vt frequentior esset viris, quàm fœminis, vnguentorum vsus. [Ac mox, *Sed quosdam crassitudo maximè delectat, idipsum approbantes.*) Illic est, *Spissum appellantes,* nõ, *Idipsum approbantes.* [*Atque Caiũ principem solitum lauari.*) Lege, *Atque Caium principem solia temperari* scilicet iussisse. [*Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset ista. nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicère aquilæ.*) Duas voculas, *Ita est,* quibus perquàm eleganter Plinius vtitur, scribarum siue potiùs castigatorum temeritas deprauauit in, *Ista.* Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus, *Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicère aquilæ.* Sic lib. 7. cap. 40. dixit, *Ita est profectò, alius de alio iudicat dies.* Item lib. 18. cap. 6. *Itaque est profectò, opera, non impensa, cultura constat.* Præterea lib. 24. cap. 1. *Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi sumus.*

¶ Cap. iiii. *Genera earum plurima: & prima fruticem non excedentia: sterilem hanc, alibi & ipsum fertilem, breuémque ramis obiri vmbra foliorum.*) Emẽdata lectio, *Sterilem hunc, alibi & ipsum fertilem, breuique ramorum orbe foliosum.* Qui error tã crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. [*Præterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerisque vmbilicatum.*) Reposuimus ex manuscriptis, *Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum.* [*Quod erat prius, pomis refertam.*) Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc, *Eratq́, cùm hæc proderem, fertilis.* ¶ Cap. vii. *Certoq́ eam fugit alienus humor, qui aluũ omnem rigat.*) Lege, *Qui aliam omnem rigat.*

¶ Cap. xi. *Neque ad alios vsus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.*) Syncera lectio, *Nec aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus, rebus n.s.c.* ¶ Cap. ii. *Quæ potuit esse segminibus vtrinq́ amputatis.*) Scribo, *Resegminibus.* [*Minus sorbet. Politur & charta magis, vt splẽdeat.*) Lege, & distingue, *Minùs sorbet politura charta, magis splẽdet.* [*Deprehenditur & lentigo oculis, sed mediis inserto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente se.*) Voluminum veterum emendatior lectio, *Sed inserta mediis glutinamentis tænia fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se.* [*Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.*) In eisdem codicibus meliùs est, *Nam fabrile, gemmísque fragilia sunt. Fabrile,* videlicet glutinum: &, *Gummis,* genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμεος. [*Minimum hunc modum integerit.*) Lege, *Minimum hoc modo intergerij.*

¶ Cap. xiii. *Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente AEgyptus non erat. At cur si iam hic erat vsus, in plumbeis linteísque voluminibus scriptitatum constet: Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non Epistolas prodidit?*) Hîc tenebrio nescio quis aliquot voces ex ii. cap. repetitas, sed deprauatè, infulcire ausus est: nam vetusta exẽplaria omnia tantùm habẽt, *Q. e. m. m. s. e. H. c. Ae. nõ erat. aut cur, si iã hic erat vsus in ipsa illa L. B.* &c. Agnoscis erudite Lector, Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam desiderantem. ô impudentiam! ¶ Cap. xv. *Interiit nuper incendio, quam Cethegus decedens libris 14. permutauerat.*) Vetus lectio, *Interiit nuper incẽdio à Cethegis descendẽs. H-S XIIII. permutata.* [*A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.*) Lege addendo, *Item à Nomio:* nam duas recenset amplissimas, Ptolemæi vnam, alteram Nomij. [*Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.*) Pro pessima opera malam gratiã meritus est, quisquis hic Pliniana verba, aliquot de suo additis, interpolare non est veritus. Nam syncera scriptura tantùm habet, *Operimẽto laminæ vestitam fuisse.* quemadmodùm lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis vestiuntur. [*Nutriuntur optimè splendescúntque, manúque sicca fricantur ab alienis maxime: nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.*) O bellè tractatũ Plinium! Vide obsecro, Lector, quantùm hęc à germana lectione discrepent, quæ talis est, *Nutriuntur optimè*

splendescuntque manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur vt his genitæ. ¶ Cap. XVIII. *Totúmque abire in lacum.*) *In altum*, non, *In lacum*. ¶ Cap. XIX. *Punicum malum cognomen sibi vendicat.*) Lege, *Cognomine sibi vendicat*.

¶ Cap. XXI. *Semine colore & specie foris.*) *Farris*, non, *Foris*. ¶ Cap. XXIIII. *Vtilitas herbosa ergo, & eò lætior satietas, quod perquàm modico pinguescunt & quadrupedia.*) Exẽplaria vetera, *Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, per quàm modico pinguescente quadrupede.* [*Obitérque inter ordines allium capessere fertile est.*) Lege, *Alliũ & cæpe seri fertile est.*

¶ Cap. XXV. *Vix vt respicere è naui tutum sit.*) *Prospicere*, non, *Respicere*.

EX LIBRO DECIMOQVARTO.

CAP. I.

SVbdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.) Syncera lectio, *Vmbrosis pergulis*, vt est videre in emendatis manu scriptis. ¶ Cap. II. *Vua tam parua, vt nisi pinguißimo solo coalere non poßit.*) Rectiùs, *Colere non prosit*. [*In neglecto solo morosa pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.*) Legẽdum, *In eligendo solo morosa*. Morosam in eligendo ideò dicit, quod ei nec pingue nec gracile satis conueniat. [*Túncque Albanum vinum æmulantur.*) Restituimus ex vetustis codicibus, *Albano vino æm.* Sic Martialis, AEmula Baianis Altini littora villis, locutione à Græcis accepta, ἁμιλλωμαί σοι. [Leuiꝰ hoc videri poterat, nisi in his leuibus tã sæpe scribæ ludere sibi permittãt. [*Mœrica contra omnes ictus firmißima.*) Veteres libri, *Contra omne sidus fir.* ¶ Cap. III. *Et coronaria naturæ lusu stephanithis.*) Scribo, *Coronario naturæ lusu*. ¶ Cap. IIII. *Cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus.*) Latiniùs nostra exemplaria, *Plebem seditionibus agitans.* [*Rarò quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummûm.*) Vetus lectio, *Nec nisi in nepotatu*.

¶ Cap. VI. *Pucino retulit acceptos, non aquoso.*) Lego, *Pucino retulit acceptos, non alio vsa.* [*Cùm eadem vitis, aliud alÿs locis pullulet.*) Maluimus & hîc nostros manu scriptos sequi, in quibus est, *Aliud alÿs locis polleat.* ¶ Cap. VII. *Nec Cymoliti per se gratia.*) Nostri veteres codices, *Timoliti*, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. [*Cæsarem non aliud potaturum.*) Scribo, *Poturum*. ¶ Cap. XIII. *Interfectam fuisse à marito.*) Scribo ad exemplar vetus, *Interfectam fuste à marito*, attestante Gellio. [*Aromaticis delectatos.*) Lege, *Aromatite*, id est, quod nũc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt. ¶ Cap. XIIII. *Sic quoque diu transmarina fuerũt in auctoritate ad atauos vsque nostros, etiam Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasÿ: Quinque Thasÿ vini inde depromam, Falerni bina.*) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scriptitasse? an fortè Græcè quidẽ scripsit, sed togatas fabulas. Alioq; ineptè citatur testis, vbi agitur de autoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atque Italia. Subiiciam & hîc veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio *Sic quoque posteà diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu: Quinque Thasÿ*, &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Consulem in pretio fuerunt. [*Millia cadorum congiorum.*) Lege, *Cadorum congiariorum*, id est, qui congium caperent. [Sequenti versu est, *C. Sentius*, non, *Censius*. [*Hortensius super decem cados hæredi reliquit.*) Non video cur hoc magnũ videri debeat, cùm Lucullo eiusdem vini plusquàm C M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. Verior est dubio procul manu scripta lectio X M. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent X. inde lapsus occasio.

¶ Cap. XV. *Quidni? Et Cæsar dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras C. Chÿ cados C. in conuiuia distribuit.*) Conuiuia hîc vocat certum conuiuarum numerũ vnà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum consistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septẽ conuiuium, nouem conuitium. Quare nimiò plus essent centum cadi vel Cyclopum conuiuio. Itaque malui antiquam scripturam sequi, *Quid, nõ & Cæsar Dictator triumphi sui C V. F. amphoras, Chÿ cados, in conuiuia distribuit*, id est, in singula conuiuia singulos cados, singulásque amphoras. ¶ Cap. XVI. *Fit & è pomis.*) Meliùs, *Fiunt & è pomis*. [Ac mox, *Primumq; è palmis*, non, *Proximumq; ei è palmis*. [*Myrtitem Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.*) Meliùs, *Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus.* [*Ex cæteris herbis colatis.*) *Colatis*, redundat. [*Qualem & redolent salicum Patauinorum in palustribus vindemiæ,*) Lege, *Qualem & salicũ redolent Patauinorum in palustribus vin.* ¶ Cap. XVII. *Adeò nihil intentatum in vita fuit.*) Elegantius datiuo casu, *Adeò nihil intentatum vitæ fuit.* ¶ Cap. XVIII. *Aspendios, dãnata à feris.*) *Damnata aris*, lege. σπένδειν enim libare significat. [*AEgyptus & ecbolinam habet abortiuos facientẽ.*) Vetus, *AEgyptus & ecbolada habet, abortus facientem.* [*Sic & maris nauigio.*) Rectiùs, *Mari nauigato*. ¶ Cap. XIX. *Prolibare dÿs nefastum habetur vino.*) Rectiùs, in vetustis codicibus scribitur, *Vina*, sicut tertio ab hinc versu, *Polluta & Græca*. [*Præcepta tradiderint.*) *Præcepta condiderint*, est in veteribus: idque non ineleganter, vt nihil opus fuerit mutare. [*Anni prioris vna nonnunquam fæce acetóve cõdiunt.*) Vetus lectio, *Nonnunquam prior is vini fæce acetóve condiunt.*

¶ Cap. XX. *Iterũ sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.*) *Cùm deferbuit*, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primùm adiectę. [*Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.*) Lege, *Piscis autem adustio*: nã superiora resinæ vitia sunt, hoc picis. [*Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.*) Nõ Indicam, quod absurdum erat, sed, *Idæam*, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto. ¶ Cap. XXI. *Sic coopercula doliorum medicãda.*) Imò, *Opercula*. Error natus ex geminatione literarum. ¶ Cap. XXII. *Postera die ex ore halitus fœtidi.*) Veteres codices disertè habent, *Halitus cadi*: vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. [*Cùm priorem diem quotidie perdant, imò verò & venientem.*) Nihilò deterior erat vetus lectio, *Illi verò & venientem.* [*L. Pisonem vrbis Romæ curatorem ab eo delectũ.*) Syncerior lectio extat in antiquis voluminibus, *L. Pisonem vrbis Rom. curæ ab eo delectum*, hoc est, ad curam, Præfectus vrbis creatus est, non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO.

CAP. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus.) Moderatiùs Plinius, *Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus.* [*M. Seruius T. F. AEdilis curulis.*] Antiqua scriptura, *M. Seius L. F.* Certè Seruius, præno

pronomen est, non nomē. *Nec desiderare rastros, aut falcē vllam, aut curam.*) Elegantiùs vetus, *Nec desiderare rastros, aut falces, vllámve curam.* ¶ Cap. III. *Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.*) Vera lectio, *Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat.*) Lege, *Omni mora.* ¶ Cap. V. *Quam earum in his locis optimam esse dicant.*) Veteres codices, *Quam earum finitimis locis o.e.d.* Nec erat opus mutare. ¶ Cap. VI. *Prætereà conchas & plumbeas cortinas aëre vitiari.*) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic, *Prætereà in conchas & plumbeas cortinas ære vitiari.* Refertur enim ad, *Decapulandum*, quod præcessit.

¶ Cap. VII. *Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum vocant.*) Vera lectio vetus, *Inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum vocant.* Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribēdo sic, *Selgiticum neruis vtile diximus.* [*E pice fit, quod picinum appellant.*) Lege, *Pissinum*, non, *Picinum* vt sit Græca vox.

¶ Cap. XI. *Præcocia verò mustea.*) Scribo, *Præcoci*, referendo ad proximè præcedens, *Prouentu.* [*E strutheis odoratissima.*) Lege, *A strutheis*, id est, post struthea.

¶ Cap. XIIII. *Tamen peculiare nomen dedit.*) Lege addendo, *His tamen peculiare. His.* f. lanatis, quorum mentio præcessit. [*A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant. Belgemela à foliis: folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.*) Mira verò denominatio à gemino folio, *Belgemela.* Sed cur potiùs à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent *Quæ spadonia appellant Belgæ Melofolijs folium vnum, aliquando & geminum, erumpit.* Mirum autē videri non debet, si Belgæ spadonia vocabāt Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent, apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodùm notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

¶ Cap. XV. *Reliquorum nomina aliter in alijs locis appellantur.*) Scribe addendo, *Aliter in alijs atque alijs loc. a.* [*Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, non aliter quàm in cadis. Prætereà quæ in pomis proprietas pyris quoque vini. Similiter ijs ægris medentes in escā dant.*) Vera lectio, *Conduntur verò pyra, vt vuæ ac totidem modis nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque, vini: similitérque in ægris medentes cauent.*

¶ Cap. XVII. *Eandem pomis vino subigunt.*) Meliùs, *Vino subigunt.* [*Oleo aspergi in ore, vt de palmis diximus.*) Hoc nusquam dictum est: sed particula, *Vt*, redundat. Mox legendum, *De palmis diximus*, vt sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, Nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mēsas de earum fructu dici, nunc de ficis proximè dicendum.

¶ Cap. XVIII. *Ad nos ex alijs transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera: siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem mammarum habent.*) Legendum ex fide veterum exemplariorum *Ad nos ex alijs trāsière gentibus, Chalcide, Chio quarum plura genera: siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent.* Alioqui Plinius omiserat Chias, Romæ nō incelebres, & Martiali in primis amatas. [*Nā Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.*) Eadem exemplaria veram etiam nunc lectionem retinent, *Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ.* Alioqui nō bene cohæret quod mox subsequitur, *Nigra & Rhodia est.* [*Tantò propius Carthaginem pomo Cato admonuit.*) Elegantiùs vetus lectio, *Tātò propiùs Carthaginem pomo Cato admouit.* ¶ Cap. XIX. *Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam volant.*) Antiquior lectio melior, *Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant.* ¶ Cap. XX. *Setaniæ tamen maius pomum est.*) *Tamen*, superuacaneū est, natum ex proximis syllabis, *taniæ*, nec ad sensum quicquam facit. ¶ Cap. XXI. *Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.*) Cuinam obnoxia? Syncera lectio, *Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt. Cæteris vini sapor.* [*Et rufatur capillus primùm prodeūtibus nucleis.*) *Nuculis*, non, *Nucleis.*

¶ Cap. XXIII. *Molitura etiam præstant.*) Vetus, *Moluntur etiam, & præstant*, &c. ¶ Cap. XXV. *Minus quinquennio est.*) Satis Latinè dixerat Plinius, *Minus quinquenniū est*, nec erat cur mutaretur. ¶ Cap. XXVIII. *Aliquorum lignum ipsum in vsum & pomi vicem, vt grana myxis, quas in AEgypto gigni diximus.*) Vetus lectio, *Aliquorum lignū ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in AEgypto gigni diximus.* Dixit autem Plinius his verbis, Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido. ¶ Cap. XXIX. *Antequàm piper reperiretur, illam obtinens vicem.*) *Illius obtinens vicem*, legendum est. [*Plebeia, torrida, ac squalida.*) Scribo, *Retorrida*, qua voce libēter vtitur. [*Quin & virgæ anuli.*) Lege, *Virgei anuli.* [*Papyrium Nasonem.*) *Massonem*, non, *Nasonem*, attestante Liuio. ¶ Cap. XXX. *Et posteà accessere genera eius. Hāc syluestrem &c.*) Quam. *Hanc?* Libri vetusti, *Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem*, &c. Alioqui malè cohæret, *Accessit & regia*, nisi, *tinus*, præcedat. [*Folio crispo ac breui, quæ inuenitur rara.*) Lege, *Inuentu rara.* [*Præferenda vtique myrto & oleæ est.*) Vetus lectio, *Præferenda ei vtroque olea.*

EX LIBRO DECIMOSEXTO

CAP. I.

NAuigantibus similes, cùm integāt aquæ circūdata naufragijs. Cùm verò recesserint, fugientes cùm mari pisces circa tuguria venantur.) Vera lectio, *Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata, naufragis verò, cùm recesserint, fugientésque cum mari*, &c. [*Non pecudes hos habere, non lacte ali, vt finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit.*) Meliùs, *Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare con.* [*Potus non nisi ex imbre.*) Legendum addendo, *Potus ijs.* [Et sequēti versu, *Et hæ gentes certè. Certè*, superfluit. ¶ Cap. II. *Roborū vastitas intacta.*) Et hìc adde vnam dictionem, *A Euis roborum vastitas intacta.* ¶ Cap. IIII. *Veluti pop. Rom. ipsa corona imposita.*) *Ipsi*, non, *Ipsa.* [*Longum est, ex institutione operis* Vetus lectio, *Nec instituti operis.* [*Quique patriæ muro primus scandens, audentem irrumpere occidit. Quique ciuē maluit seruare, quàm hostē occidere.*) An non hæc inter se pugnant? Sicut nec id aptè cohæret, quod mox subicitur, *Vtque cum locū, in quo sit actum, obtineret hostis eo die.* O strenuè nauatam è deprauatore operam, & cui nulla ex his, quæ hîc memorantur, corona dignum sit præmium! Restituimus ex fide manudescriptorum hoc modo. *Quæ sub ipso Ioue datur, cuique muros patria gaudēs rumpit.* Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminum victoribus, in quorum honorem patria cuiques

sua redeunti murorum partem diruebat, quà oppidum intraret: tanquàm nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox subiiciuntur capita legum, *Ciuem seruare, Hostem occidere, Vtque eum locũ, in quo sit actum, hostis obtineat eo die.*

¶ Cap. v. *Nec non & in copia frugum.*) Veteres codices, *Nec non & inopia frugum.* [*Distinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget, etiam Græcis nominibus vtẽdum.*) *Vtendum*, superfluit. nam omnia referuntur ad verbum, *Distinguemus.* ¶ Cap. vi. *Continentur hispido calice, per genera plus minùs complectente.*) Scribe addendo, *Plus minùs cutem complectente. Cutem*, glandis scilicet.

¶ Cap. vii. *Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori, non pediculo, adhærentes.*) Legẽdum, *Gignũt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo adh.* [Item circa finem capitis, *Et in folio rubente aquosos nucleos candicãtes.* non, *Rubentes*, quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

¶ Cap. viii. *Granũ hoc, primóque ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis, quisquilium vocant.*) Syncera lectio, *Primóque seu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium vocant.* Est enim Hispanum vocabulum, non Romanum: & cusculiatum videtur olim dictum, quod nunc deprauatè scarlatum. [*Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.*) *Quo*, non, *Quod.* [Græci cortices arborum appellãt Vetus, *Corticis arborem.*

¶ Cap. xviii. *Tingendi causa ad seruorum vestes.*) Illic legitur, *Ad seruitiorum vestes.*

¶ Cap. xxiiii. *Et apud nos vêre palmæ à matre integræ decerpuntur meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.*) Integra lectio, *Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur ex his meliora, quæ sese non diuiserint.* Loquitur de foliis. [*Decidua à populo quernáque.*) Rectiùs, *Decidua populea quernáque.*

¶ Cap. xv. *Cæteræ vêre concepto.*) Vetus lectio *Cæteræ vêre cœpturo.* [*Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur, se cutis operiat, geniculato incremẽto.*) Et hîc diuersa lectio, *Vt prima cacumina impelli sequutis appareat.*

¶ Cap. xxvi. *Cedri, & iuniperus, & ilex, annuæ ferè habentur: nouus fructus in iis autumno pendet.* Nostra exemplaria, *Citreæ, & iuniperus, & ilex, annifera habentur: nouúsque fructus in his cum annotino pendet.*

¶ Cap. xxix. *Quoniam omnis infirmitas cælo magis accidit.*) Lege, *Cælo magis obnoxia est.*

¶ Cap. xxxii. *Fastidio balsamum alibi nasci natura, quàm in Syria, noluit ferè: nec non & palmam nasci vbique, aut natam parere.*) Si dixisset, *Alibi quàm in Iudæa*, verisimilius erat: neque enim in tota Syria nascitur aut vlla alia eius parte, præterquàm Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc, *Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere.* [*Cælum nullo modo quit flecti.*) *Quit*, redũdat. [*Mutari naturam in iisdem locis, atque in profundo valere.*) Exemplaria vetera *Atque pro indiuiso valere.* [*An in Lyciis frigidísque montibus nascitur.*) Lege, *At in Lyciis Phrygiisque m. n.*

¶ Cap. xxxvi. *Durántque eius alta tecta.*) *Eius*, nõ est quò referatur. Lego, *Durántque æuis.* Sic suprà, *AEuis roborum vastitas intacta.* [*Et canori tibiæ ipso educendæ.*) Melius, *Et canere tibiæ ipsæ docendæ.* Nec aliter est in emendatis exemplaribus.

¶ Cap. xxxvii. *Licet populi vitibus placeant, & Cæcubũ ducant.*) Lege, *Et Cæcuba educent.* [*Sequacis ad iuncturas lentitiæ.*) Rectius, *Ad vincturas.* [*Mollioribus vasis, quàm vt è corio fiant.*) *Vilioribus*, non, *Mollioribus.* [*Deciduæ salici fertilitatis.*) Legi debet, *Cædua salici fertilitas.* ¶ Cap. xxxviii. *Ictus ab altero capite vel grauis sentiatur.*) Atqui magis conueniebat, *Vel leuissimus.* Legendum itaque, *Vel graphij*, non, *Vel grauis.* Est autem graphium (vt vulgò etiã notum est) stylus ferreus, quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit, exarare solemus. [*Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos. Inde & vasis honos.*) Distingue, *Apud antiquos inde & vasis honos.*

¶ Cap. xl. *cxx. modij tunc lentis pro saburra ei fuere.* Pudendum erratũ, cùm tam modica saburra vix mediocri nauigio sufficiat, nedũ illi vsque ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ, modò sensus sit vtcunque Grãmaticus. Vera lectio est. *cxxm. modiũm lentis.* [*Quas & ipsas esse modicas admodum miror.*) *Modico*, scilicet simulachro. Id miratur, quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ sint in grãdibus simulachris. [*Nónne simulachrum Iouis in arce è cupresso durat.*) Veteres codice, *Simulachrum Veiouis.*

¶ Cap. xliiii. *Et dulcior in Punicis.*) Restituimus ex archetypis nostris, *Et dulciori in Punicis.* Sensus est, Quò dulciora poma, eò minùs viuacem esse arborem. [*Decem arbores metiens.*) *Mittens*, non, *Metiens.* [*Quod notatur & in spina fullonia.*) Scribo, *Quod verò in spina fullonia.* Pendet enim à præcedẽte verbo, *Gignatur.* [*Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.*) Rectius, *Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.*

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.
CAP III.

IN Aquilonem obseruare vites & arbores poni suasere.) Lege, *In Aquilonem obuersas vites.* ¶ Cap. iiii. *Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acriùs penè pascit, quàm vitiis. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.* Longè emendatior, ac planior vetus lectio: id quod vel absque commõstratore cuiuis Latinè scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc, *Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acriùs penè, quam vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur.* Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia, & ad sequentia. [*Item vites aduri, quod nõ anteà, Thracia sensit admoto Hebro.*) Nostra exemplaria veriùs, *AEnos sensit.* [*Campos Rosciæ dixit Italiæ sumen esse.*) *Roseæ*, scribendum, vt est in veteribus. Virg. Et Rosea rura Velini. ¶ Cap. viii. *Harenacea vtuntur, si aliqua non sit: in vliginosis verticibus, & si alia sit, vbi hos gentium solos nouimus*, &c.) Emendatior lectio, *Harenacea vtuntur, si aliena non sit: in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus*, & reliqua. Vbii Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam à Romanis traducta, quo loco nũc est celeberrima Aggrippinẽsis Colonia. ¶ Cap. x. *Amygdalæ in argilla molli meridiẽ spectãti seri iubetur.*) *Amygdala*, legi debet, *Iubet*, nõ, *Iubentur.* Præcedit enim proximo versu, *Mago*, cuius hoc est præceptum. [Ac mox eodẽ versu, *Gaudere & dura*, non, *Gaudere eas in dura.* [*Quo in genere & cùm parui sunt, auelluntur.*) Vetusti codices magno consensu habent, *Et cum perna sua auelluntur*, & ita meliùs cohæret cum his quæ sequuntur. [*Namque & huic principio eligi solum refert.*) Melius, *Nanque ad principium e. s. r.* [*Non omittẽdum naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.*) Magis placet vetus lectio, *Non omittendo naturæ miraculo.* Sic enim sæpe Plinius loquitur. ¶ Cap. xi. *Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos: in faucibus imisq́ palmum & pedem.*) Restituimus mutata distinctione sic, *Latos pedes ter-*

des ternos in faucibus, imósque palmum & pedem. *In faucibus*, id est, summa sui parte. *Imosq́;*, id est, ima sui parte. [*Cato crassiorem quinque digitis non omisit Idem ait, attinere meridianam cæli partẽ signari in cortice.*) Scribo, & distinguo, *Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret*, &c. *Cato*, referri debet ad præcedẽs verbum, *Præcipiunt*. Et, *Non omisisset*, eleganti eclipsi dictum est, acsi dicat, ideò à Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momenti. ¶ Cap. XII. *Illam inscitiam pudendã esse conueniet, & adultas inter sese luctari iusto plus.*) Pudenda sanè inscitia locum hunc deprauatum apparet, cùm in antiquis voluminibus rectè legatur, *Adultas interlucare iusto plus*. Interlucari autem arbores dicũtur, quoties adempta ramorum parte, quantùm opacitati earũ detrahitur, tantùm luci accedit, vnde & Interlucare, dictum. ¶ Cap. XIIII. *Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.*) Vetus lectio, *Ne exacuatur inuẽto, ne cortex à ligno decedat alterutri*. Præcessit enim, *Calami exacutio medullam ne nudet*. ¶ Cap. XV. *Atque vt gemmascere incipiensligetur calamus.*) Legendum pro, *Ligetur*, *Legatur*. [Ac mox, *Vt inde potiùs distillaret mucor*, vbi, *Humor*, pro *Mucor*, legebatur. ¶ Cap. XVIII. *Autũno ablaqueato, & stercus adijcito.*) Lege *Addito*, non, *Adijcito*. Sic enim Cato loqui solet. [*Vt eadẽ olíueta constẽt.*) Integra lectio est, *Vt æuis eadem oliueta constent*. Sic suprà lib. 16. capite secundo, *AEuis roborum vastitas intacta*. Eiusdem capite 36. *Durántque æuis tecta alta*. Mirúmque, quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, vt eam vocem vbique aut omitteret, aut deprauaret. [*Confessa enim de tempore serendi æquè ratio est, vère & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.*) Rectiùs in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo, *Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vère & autũno id magna ex parte fieri decreuere*. [Ac mox, *Naturæ totius*, nõ, *potius*. [*Ideò faciles corticum esse amplexus.*) Illic habetur, *Complexus*.

¶ Cap. XX. *Ideò nucibus potiùs, quàm radice. p. c. i.*) Scribo, *Potius, quàm viuiradicibus*.

¶ Cap. XXI. *Et prædictis velut armamentis vinearum.*) Hęc verba, quæ nescio quis fini præcedentis perperam assuerat, huius capitis initio adposuimus, meliùs hîc cohærentia. [*Id enim, cùm decisi nec intorti trigemmes.*) Lege, *Idẽ cũ decisi*. [Paulò pòst pro, *In area*, restituimus, *Marra*. [*Oculorũ exinde materia emicat cũ aqua, trigesimosexto mense viuiradix transfertur.*) Scribo & distinguo, *Oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI mense v. t.* [*Detraxere hoc experimenta seminarij curáque. Sequitur vinearum ratio.*) Distinguendum, *Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur v. r.*

¶ Cap. XXII. *Sulco latitudo palæ est.*) Lege addendo, *Sulco latitudo palæ satis est*. [Eodẽ versu, *In quanque partẽ*, non, *Quancunque*. [*Qua ex his longiores fient, vt vites binas accipiant.* [*E diuerso aliæ labuntur.*) Antiqua lectio, *Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur*. [*Intra biennium autem fructus.*) Malui veterem lectionem, *Interest autem biennium fructus*, quò tardiùs in sato prouenit, quàm in translato. [*Ideò vtriusque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum pulunosúmque reddi incremento.*) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet, *Id vtrunque fructum tardum præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento*. [*Operarum ista computatio est. In latifundijs verò legitima naturæ festinatio.*) Vetus lectio, *Operarum ista computatio est in latifundiis, nõ legitima nat. fest.*

¶ Cap. XXIII. *Et vlmus detruncata & media inter ramorum scamna digeritur.*) Legendum, *In ramorum scãna*. [*Meridianum Solem spectare palmites debent.*) Nõ malè est in manu scriptis, *Spectare palmæ debent*. Nam sequiur mox, *Rami à proiectu digitorum modo subrigi*. nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur. [*Traduces Gallica cultura binis vtrinque lateribus, si pedum quadrageno distent spatio, quaternis viceno, inter se obuij miscentur alligantúrque vno conciliati, virgultorum comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem iunco.*) Repræsentabimus & hîc veterem lectionem, quam veriorem esse certè illi facilè iudicabunt, quibus id culturæ genus visu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis, *Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se miscentur alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, quà deficiant, aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco*. [*Sed quia vilitate redituum impendia exuperent.*) *Reditum*, non, *Redituum*. Vilitas enim de vino intelligi debet. [*Cariosásque tantùm vitis partes incipientes marcescere deputando.*) Antiqua scriptura, *Incipientes inarescere*. [*Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis.* [*Plagas in arborum tonsura supinare, velut calices faciendi.*) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluisse, nec agriculturam. Reponenda igitur ex vetustis exemplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguendũ, *Quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborũ tonsura supiniore velut calices faciẽdi, ne consistat humor.*

¶ Caput XXIIII. *Itaque per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solùm infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ.*) Verior lectio, & cum proximè præcedentibus Plinij verbis meliùs cohærens, est hæc, *Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur sed maximæ*. [*Vnde partium adhibita societate, nominum quoque cum hominum miserijs.*) Castigauimus ex fide manu descriptorum, *Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis*. [*Idq́; aues corticis sono experiuntur.*) Adde, *Caui*. *Aues caui corticis sono experiuntur*. [*Quapropter & grando in iis causis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit.*) Deest cõiunctio, *Et*. *Et pruinarum iniuria euenit*. Sũt enim tria diuersa mala. [*Nascitur hoc malum tempore humido & lento.*) Lege, *Tepore humido*. [*Quod araneum vocant.*) *Quod*, particulam scriba de suo adiecit. Legendum (*Araneum vocant*) per parenthesin. Idem peccatum scribarum aliis locis, nec in hoc solo autore, deprehendere licet. [*Ibi autem & in reliquis partibus.*) Malè detracta est coniunctio, cùm scriptum sit, *Et ibi autem, & in reliquis partibus*. [*Intereunt pleraque excisa stirpe.*) Lego, *Et scissa stirpe*. [*Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.*) Vetus scriptura molliùs, *Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum*.

¶ Cap. XXV. *Inter vitia arborum est & prodigiis locus.*) Et hic nescio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis assuerat.

¶ Cap. XXVI. *Autumno varia, & hoc est ex natura soli.*) Scribo, *Varia, & ex natura soli*. [*Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua seri & arari non conuenit.*) Antiqua lectio manu scriptorum voluminum,

Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit, quod sanè aptiùs ad præcedentia de Hispanorum vindemiis verba quadrat. [*In Sulmonensi Italiæ agro Fabiano.*) Lege addendo, *In Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano.* [*Tanto magis si niues scateant.*) Quis vnquam vel vidit, vel legit niues scatere? Vsque adeo nihil referre putant isti, quem sermonem etiam facundissimis autoribus affingant. Scribi debet, *Si niues iaceant.*

¶ Cap. XXVII. *Et ab ima parte circunforato defluens pituita abstrahatur.*) *Abstergeatur*, nō, *Abstrahatur.* [*Similis stercoratio. Gaudēt ea*, &c.) Melius, *Similis fimi ratio. Gaudent ea*, & reliqua. [*Eo anno violenta, proximo dulcia futura.*) Lege, *Vinolenta.* De punicis loquitur.

¶ Cap. XXVIII. *Multi talpas amurcant.*) Lege addendo, *Multi & has, & talpas. Et has*, scilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit. [Vltimo versu legendum, *Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.*

EX LIBRO DECIMOOCTAVO.

CAP. I.

T*Enebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu.*) Nescio quis detraxit vnum verbum minimè hoc loco superuacaneum. Legendum enim, *Tenebris quoque suis*, &c.

¶ Cap. III. *Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerunt.*) Lego, *Inuenerat.* Est enim paternus casus, *Pilūni*, sicut mox, *Pisonis.* Et vnus tantùm apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentum suum à priscis consecratus est. [*Ludos boum causa celebrantes, Bupetios vocabant.*) Vetus scriptura, *Bubetios.* [*Noxámve duplionémve decerni.*) Antiqui cod. *Noxiámve*, & sic alibi quoque. [*Marci quidem Curij post triumphos.*) *Manius*, est verum prænomē huius Curij. [*Et quidem vt tradit Norbanus nudo.*) In huius libri indice, vbi recenset Plinius quos autores sequatur, nullus est Norbanus, & in manu scriptis exemplaribus tantùm est, *Et quidem, vt traditur, nudo*, nulla omnino Norbani hoc loco mentione. [*D. Syllanus sapientiæ compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine.* Hæc duo verba, *Sapientiæ compositissimæ*, neque aptè cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hęc, *Sapientes verò complures, quos sequētes prætexuimus in hoc volumine.* Aliquot, inquit, reges & duces scripserunt de agricultura: sapientes verò, id est, philosophi, complures.

¶ Cap. VI. *Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuisse dicere cōuenit. Nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne.*) Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide germanam lectionem, *Sic vt comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret.* Cæcos ideò, quod cùm Marius nouissimus in Misenensi villā ædificaret, tamen commodissimo eam situ posuit, quē alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. [Posteà sequitur, *Conuenit nec iuxta pal.* &c. [*Non fraudabo magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeium.*) Vera lectio, *Non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio.* Qua locutione per septimum casum cùm sæpe Plinius vtatur, tamen castigatores ferè semper mutare eam ausi sunt. [*Omnium sententijs absolutus itaque est. Profectò opera non impensa cultura constat.*) Distinguendum aliter, hoc modo, *Omnium sententijs absolutus. Itaque est profectò, opera non impensa cultura constat. Frutecta igni optimè tolluntur.*) Lego, *frutecta.* Sic enim à frutice frutectum denominatur, sicut à carice carectum. [*Humidum agrum fossione concidi.*) Melius, *Focis concidi.* [*Fossas autem retusis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, imbricibus ac supinis lateribus procumbere.*) Malè tractato loco succurrimus auxilio veterum codicum hoc modo, *Fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere.* Hæc lectio longè est planior. Cretosum enim solum opponit solutiori, & pro natura terræ fossas alia atque alia latera habere debere pręcipit. [*Ora vtrinque lapidibus statuminari.*) Plenior antiqua lectio, *Ora autē earum binis vtrinque lapidibus statuminari.*

¶ Cap. VII. *At communis quadrupedum hominúmque vsui lupinus.*) *Commune lupinum*, neutro genere, legi debet. [*Sed nullum frumento ponderosius.*) Lege, *Sed nullum frumentúm ponderosius est*: nam Plinius milium quoque frumenti genus facit, vt ex quo tum panem rustica plebs conficeret, cùm hodie in pulte sit eius vsus, in panificio perrarò. [*Et fortunatam Italiam frumento canescere candido.*) Magis conuenit, *Canêre*, quàm, *Canescere*, inchoatiua forma, nec habent inchoatiuum vetera exemplaria. [Sequenti versu lege, *Peculiaris hodiéque.* [*Adycit sex libras.*) Vetus lectio, *Adycit Sardum selibras*, quod verisimilius est, cùm sequatur, *Bœoticum totam libram addit.* Porrò, *Selibras*, distributiuè dixit. [*Lex naturæ certa est in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum esse frumentū quod in subactu congium aquæ capiat.*) Emēdata lectio, *Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat, sicut optimum frumentum esse, quod in subactu congium aquæ capiat.* [*Quibusdam impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.*) Rectiùs, *Quibusdam in binis mixtis.* [*In Bœotia & Africa genus.*) *In Bætica*, non, *Bœotia.* [*Seri non valet, nisi in sicca & s.t.*) Elegantius, *Seri non vult.* [*Quod quadragesimo die, quod satum est, maturescit.*) Lege, *Quam satum est.* [*Proximum trimestri, quod est minimè ponderosum, tritico.*) Scribo, *Proximum e trimestri quodam minimè ponderoso tritico.* [*Probatur autem leuitate, & læuore, atque vt recens sit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.*) Verior antiqua lectio, *Atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur.* Significat autem amylum, tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. [*Ignibus durato, ac posteà emollito.*) *Mollito*, non, *Emollito.* [*Ita sapientes agricolæ triticum cibarijs tantùm serunt.*) Legendum, *Itaque sapientes.* [*Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.*) Lego, *In Hispaniæ Carthagine.* Ea est Carthaginensium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

¶ Cap. VIII. *In AEgypto autem & Syria, Ciliciáque & Asia, ac Græciæ parte peculiares.*) Nec hîc operępretiū erat mutare veterem lectionem hanc, *AEgypto autem, & Syriæ, Ciliciæq́, & Asiæ, ac Græciæ peculiares.* [Et mox, *AEgyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italiæ parem.*) Scribo, *Italicæ.* [*Obsidionis famem describens.*) *Famem exprimens*, est in emendatis codicibus. [*Pulte fritilla conficiuntur.*) Legendum, *Fitilla*, attestante Arnobio libro aduersus gentes septimo.

¶ Cap.

¶ Cap. IX. *Et cibarij tria, furfurum semodium.*) Meliùs, *Furfurúmque semodius.*

¶ Cap. X. *Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei attribuit.*) Vetus lectio, *Hoc ei natura tribuit.* [Sequenti versu est, *Byzatio Africæ campo*, non, *Byzantio* [*Triticū antè perfundi aqua multa iubet, posteà euelli, deinde Sole siccatum pilo repeti.*) *Euelli*, hîc malè conuenit, vbi de pistrinis sermo est. Magis placet, quod habent vetera exemplaria, *Eualli*, sicut paullò pòst iterum eodem verbo vtitur Plinius. *Et ipsa autem*, inquit, *quæ euallantur, variam pisturarum rationem habent.* Acus vocatur cùm per se pinsitur spica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modò, non etiam frangitur. Id Basilienses molitores vernacula sua lingua, *Renlen*, dicunt: quomodo alij vocent, nescio. ¶ Cap. XI. *Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ, aut cicerculæ admistione fermentabatur.*) Absurda lectio, restituenda ad verum sic, *Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur.* hoc est, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. [*Vulgò verò nec sufferuere faciunt.*) Lege, *Sufferuefaciunt*, cōposita dictione. [*Cùm apud veteres ponderosissimo cuique, præcipuo tritico, salubritas perhibita sit.*) Crassum hercle erratum, pro, *Ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas.* [*A festinatione, vt speusici.*) Imò, *Speustici.* [*Non pridem etiam è Parthis aduecti.*) Lege, *E Parthis inuecto*, aliâs oratio erit parùm congrua. [*Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouem diebus macerata, decimo ad speciē tracta, & subacta vuæ passæ succo est. Ibi posteà in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.*) Admetiar & hîc totidē verbis veterem lectionē: ea per se satis coarguet istam supposititiam. *Eum nouem diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent.* Vtitur tractæ vocabulo & Cato ca. 67. [*Galliæ setis equorum inuenere, Hispaniæ lino.*) Scribe, *Galli è setis, Hispani è lino.* [*Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.*) Meliùs manu descripti libri *Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima*, sicut, In primis. [*In Campania tamen laudatissimus campus est mōtibus subiacens.*) Lego, *Laudatissima*, & aliter distinguo, *Sicut Veronensi Pisanóque agro, in Campania tamen laudatissima.* Deinde est nouæ orationis initium, *Campus est subiacēs montibus. Extátque D. Augusti decretum, quo anno ad vicena millia.*) Scribe, *Quo annua v. m.* [*Alica adulterina fit maximè è zea.*) Rectiùs, *Alica adulterina fit, maximè quidē è zea.* [Ac mox legendum, *Difficulter deterunt vtriculos*, non, *Conterunt.*

¶ Cap. XII. *Ob hoc Pythagorica sententia dānata: vel, vt alij tradidere, quoniam mortuorū animæ sunt in ea.*) Vetus lectio, *Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea.* [*Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur. Album, nigrúmque est & columbinum, quod alii venerium vocant, cādidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti pisum.*) Hæc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimen) perperàm distincta: quamobrem totam orationem retexam, *Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmque: est & columbinum, quod alii venerium vocant candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, velut pisum.* [*Siliquæ rotundæ ciceri, cæterísque leguminum longæ.*) *Que*, redundat.

¶ Cap. XIII. *In transcursu eas attigere nostri.*) Scribo, *Ea*. Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis: sicut mox. [*Quadrupedes & fronde eorum gaudent*, non *Earum*. [*Masculinum, fœmininúmque.*) Antiqua scriptura, *Masculū fœmininúmque.* [Ac rursum αὖθις αὖ, *Rapam lætiorem*, pro eo quod rectè erat, *Rapa lætiora.* [*Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.*) Scribendum, *Præcedente.*

¶ Cap. XIIII. *Et vnum hoc seritur non arata, vbi fuerit maximè sabulosa.*) Incorrupta lectio, *Seritur non arato: quærit max. s.* &c.

¶ Cap. XV. *Degenerátque ex leguminibus cracca.*) Lege, *Degenerānsque*, nam & hæc pabulum est. [*Marris à solo radi.*) Meliùs, *Ad solum*, quemadmodū dicimus, Ad viuū radi. [Ac mox, *Ita reliquæ*, non, *Itaque.* [Et paulò pòst, *Deplere sanguinem*, non, *Repellere.* Sunt enim contraria, Deplere, & Replere.

¶ Cap. XVII. *Quippe cùm Germaniæ populi edant eā.*) Meliùs, *Serant eā.* Frumentum esse probat, quòd cultura proueniat.

¶ Cap. XVI. *At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.*) Syncera lectio, *Omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli.*

¶ Cap. XXII. *Vt mersis capitibus totis eas quærāt viribus.*) *Viribus*, abundat. Satis est, *Mersis capitibus totis.* & attestātur antiqui codices. ¶ Cap. XXIII. *Nisi hic malè subtrauisse pecari colonum appareat.*) Integra lectio, *Nisi hoc cōtingat, malè substrauisse pecori. col. app.*

¶ Cap. XXIIII. *Id enim optimum, quoniam grauissimum, neque alio modo vtilius dispergitur.*) Antiqua scriptura, *Vtilius discernitur.* [*Nihilque contrarium præripere quadam falsa diligentia.*) Hæc verba neque cohærent cum superioribus, neque sensum habent probum. Germana lectio est, *Idq; in contrarium præcepere quidam falsa diligentia.* [*Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ, sed contemplanda tamen, grandi vitæ emolumento.*) Posteriora verba aliter leguntur in vetustis exemplaribus, nempe sic, *Sed tentanda iam grandi vitæ emolum.*

¶ Cap. XXVI. *Foueas aperire, aquam de agro pellere.*) Vetus lectio, *Incilia aperire, aquam de a. p.* [*Bubus glandem tunc aspergi conuenit, in iuga singula modios CCXL.*) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cùm absoluta sit locutio etiam absque eo, q. d. iugatim singulos modios. [*Non vtique VI. Idus, Febr. sed siue antè quàm ver præuenit, siue postquàm hyemarit.*) Confer veterum codicum lectionem, & senties quantò pulchriùs cùm ad præcedentia, tùm ad sequētia quadret. Illic sic legitur, *Sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quando hyemat. Quando præuernat*, hoc est, quando præmaturè ver incipit: *Quando hyemat*, hoc est, quando hyems nondum deseuiit. In priore verbo elegans est cōpositio, posterius ex Græco χειμάζειν, translatum est. ¶ Cap. XXVII. *Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupium circumaguntur cum Sole.*) Antiqua scriptura meliùs, *Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.*

¶ Cap. XXVIII. *Itali fænū ex dextera vna manu secant.*) Restituimus ex nostris manuscriptis, *Italus fænisex. v. m. secat.* [*Ex hoc vsque ad brumam decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper, ardua emensus ab ea meta incipit flecti.*) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet: in vetere nihil est offendiculi. *In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus,*

ab ea m.i.f. [*Et huius veterinorum pabulo versa folia stringis, stringes autem deputas.*) Syncera lectio, *Et huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas.* Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequuntur, magis etiam probabitur, euidentiùs veritate eius elucente. nos breuitati studemus. [*Transisse solstitium cantu ne putes.*) Emẽdati codices, *Transisse solstitium caueto putes.* [*Et huius folia circumaguntur.*) Scribẽdum, *Et huius circumagã*, vt suprà tertio ab hoc versu, *Et huius vertam.* [*Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.*) Lege, *Quæq; nũquam annonæ in.ca.* [Paulò pòst lego, *Sapientiæ adsectatoribus.* ¶ Cap. xxx. *Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & raritas operariorum.*) Elegantius est, *Et caritas operarum.* [*Alij omnino pendunt, & afflatu extenuari granũ arbitrantur.*) Quid est, *Omnino pendunt?* Legendum, *Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.*

¶ Cap. xxxi. *Vindemiator AEgypto non exoritur.*) Scribo, *Vindemiator AEgypto Nonis exoritur.* [Et paulò pòst, *Arcturus verò medius*, non, *Medius.* [*Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites vidi.*) *Vites*, superfluit. [*Sed æqui patrisfamiliâs modus est annonæ, cuiusque anni vilitate.*) Quantò elegantior vetus lectio! *S.æ.p. modus est, annona cuiusque anni vti*, quemadmodum dicimus, Vti foro. ¶ Cap. xxxv. *Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur, vti neque nubilo, neque caligine fluitans, graues denuntiantur tempestates.*) Nostra exemplaria rectiùs, *Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, ídque neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates.* [*Eũ à Septẽtrione, ventũ.*) Illic legitur, *Ventũ eum.* s. Aquilonẽ. [*Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælũ patet, tẽpestatem significabunt,*) *Cælum petet.* s. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas verbũ, *Significabunt.* [*Delphini trãquillo mari lasciuiẽtes flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatem.*) Posterior pars castiganda sic, *Item spargentes aquam turbato, tranquillitatem.* [*Séque lambentes contra pluuiam.*) Lege, *Contra pilum.* [*Formicæ absconditæ concursantes.*) Addenda particula, *Vel, Absconditæ, vel concursantes.*

EX LIBRO DECIMONONO.

CAP. I.

TEctúmque rursus tunditur clauis.) Lego, *Textúmque* vt de tela intelligatur. [*Quaternis denariis stipula eius permutata quondam, vt auri.*) Equidem stipulas auri nusquam anteà reperi. In manuscriptis exemplaribus legitur, *Scripula*, id ponderis genus est. [*Ad cliuum vsque in Capitolium.*) Rectiùs, *Ad cliuum vsque Capitolinum.*

¶ Cap. ii. *In sicco præferunt è cannabi funes. Et spartũ alitur etiam demessum, veluti natalium sit impensa.*) Germana lectio, *At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans.* Superiùs enim dixerat, Iuncũ esse aridi soli. [*Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido. Laudatissima sunt quæ Africæ crescunt. Anne vitiũ id terræ, neque enim aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuátne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.*) ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longè aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. *Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurũ est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.*

¶ Cap. iii. *Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.*) Meliùs, *Suauitate odoris ac saporis.* [*Quibusdã locis acceptantur riguis, & seruntur.*) Absona lectio. Elegantiæ integritas in nostris manuscriptis exemplaribus extat, *Quibusdam locis accepta riguis feruntur.* [*Diúque iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multò infra Cyrenaicum. Id quoque adulteratur gummi.*) Vetus lectio, *Quàm quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multò infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi.* [*Mirum quantum conferens candori mollitiæq;. AEquè nascitur satiua vbique.*) In vetustis codicibus tantùm est, *Nascitur satiua vbique.* *AEquè*, Echo, opinor, addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

¶ Cap. iiii. *Epicurus hortorũ magister.*) Antiqui codices habent, *Otij magister*, quod magis probatur. [*Alias in Numidia atque AEthiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.*) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo, *Alias in Numidiam atque AEthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandíque capientem quod mandat alius. In Numidiam peti*, quod verbum eodẽ versu præcedit, nõ, *In Numidia aucupari*, cùm nullum sit aucupium Numidicarũ, quæ cicures sunt, gallinaceíque generis. de his enim accipiendum est. [*E frugibus quoque quoddam alimentum excogitasse luxuriam.*) Lego addendo, *Excogitasse sibi luxuriam.* [Ac mox, *Alio pane procerum, alio vulgi*, non, *Alios.* [*Et quæ minimè accederent ad desiderium panis.*) Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hîc, *Ad*, præpositionem de suo addidit. Scribendum erat, *Accenderent des.* [Ac mox, *Iam quoque in fenestris.*) *Quoque*, superuacaneũ est, nec habetur in emendatis codicibus. [*Et contingat aliqua gratia operi, curæq; nostræ.*) Mollior est antiqua lectio, *Operæ curæq; nostræ.*

¶ Cap. v. *Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queũt. In cibis non insalubres, tamen plurimùm natãt. Oleum odère mirè.*) Aliter legitur in nostris exemplaribus, ad hunc modum, *Nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimùm. Natura oleum odère mirè.* [*Quod de semine eius faciunt.*) Lego, *Quod è semine eius faciunt.* [*Nostri armoracion.*) Imò, *Armoraciam.* Est enim Latinum nomen. [*Adeò cæteris cibis prælatus raphanus, vt ex auro dicaretur raphanus.*) O battologiam! quid opus erat repetere, *Raphanus?* [*Scripsit & Morchiõ Græcus.*) *Moschion*, non, *Morchion.* Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latinè versum vidimus, nondum publicatũ. [*Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.*) *In*, præpositio redundat. Lege, *Qui decoctis extrahitur.* [*Cicer his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili.*) Vetus lectio, *Ciceris satus mensibus, Febr.* &c. [Mox est, *Pluribus modis austeritate victa*, non, *Plurimis.* Sed hoc genus leuiora non semper annotamus, ob euitandum lectoris tædiũ, quale est mox, *Melle, vuísque passis*, cùm scribendum sit, *Vuísve.* Et aliquantò pòst, *Folia quæ sunt in eis ampla*, pro, *Quæ sunt his.* [*Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiũt, si finduntur.*) *Si finduntur*, superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus, *Effodiuntur bulbi ante ver, aut de. il. fiũt.* *Aut*, id est, alioqui. Sic libr. 2. capit. 70. *Aut vndique cernerentur hæc sidera.* ¶ Cap. vi. *Sectiui duo genera. hoc herbaceum folio.*) *Hoc*, redundat. [*Sunt qui & allium & vlpicũ inter Opalia ac Saturnalia seri aptissimè putent.*) Veteres codices, *Inter Compitalia ac Saturnalia.* [*Pulchriúsque existimatur tale.*) Antiqua lectio, *Pulchriúsque tale existimãt quidam.* Sed hoc ad sensum nihil refert.

¶ Cap. vii. *Mirũ in betæ semine: nõ enim totũ eo anno gignitur.*) Non malè antiqua scriptura, *Non enim totum*

eodem

eodem anno gignit. [*Nil ocimo fœcūdius. Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: lætius prouen et. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui serunt, precantur ne exeat.*) Syncera lectio, *Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat.* Attestantur vetusti codices manuscripti.

¶ Cap. VIII. *Est autem satiui differentia in folio.*) Legendum, *Et satiui autem differentiæ in folio.* [*Alij coloris & tēporis satus genera discreuere.*) Scribo, *Alij colore, & tēpore satus genera discreuere.* [*Cappadocas, Græcas. Longiora his folia, caulésque lati.*) Sine causa mutata est vetus lectio, *Cappadocas, Græcas, longioris his folij, caulísque lati.* Tametsi ad sensum perparùm refert. [*Medici innocentiorem, quàm olus esse iudicauere.*) Verba, quæ sequuntur, postulant vt legamus, *Nocentiorem*, quemadmodum legitur in antiquis voluminibus. Errori occasionem præbuit postrema litera præcedentis dictionis. [Sequenti versu *Vtque validis potius in cibo sint. Que*, redundat. [*Sed teneritas in dote fit. Frigora non tolerat.*) Antiqua scriptura rectius, *Sed teneritas in dote, si frigora non tolerat.* [*Est etiam sua gratia nonnūquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia vocant.*) Vera lectio veterum exemplarium, *Nunquam plantæ habitum excellentibus.* Intelligendum est enim de plantis brassicæ. huc facit diminutiua vox, ἁλμυρίδιον. [*Viret thyrso primùm emicante: qui caulem educens, tempore ipso quo fastigatus est in toros, stringitur.*) Duæ voculę *Quo*, &, *Est*, redundant, & *Striatur*, lege, nō, *Stringitur*: nam inter toros interueniunt striæ, sicut in aruo inter porcas sulci. Eadē ratione striatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones striato cortice conspiciuntur. *Nullum gratius his solum, quàm Rauennatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant.*) Distingue, *Quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc intelligo syluestrem asparagum.* [*Apricis gaudet & siccis, terra quā maximè lateritia.*) Lego, *Lateraria*. Lateritios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingēdis lateribus. [*A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij.*) *Quintius Flamininus*, est verum nomen. [*Ligusticum syluestre est. In Liguriæ sua montibus seritur. Vbique suauius satiuum, sed sine viribus.*) Integra manente scriptura, vitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit. Tu sic distinguito, *Ligusticum syluestre est in Liguriæ sua montibus seritur vbique: suauius*, &c. [*Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.*) Legendum, *Planta tralata.*

¶ Cap. x. *Nanque & ocimum se necat, degenerátque rite in serpyllum.*) Vera lectio, *Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum.* [*Item contra formicas.*) Lege, *Idem.* [Ac mox, *Remedium monstrauit limum marinum, aut cinerem obturandis earum foraminibus.* pro eo quod vulgò deprauatè legitur, *Limo marino, aut cinere obturatis.* [*Naporum medicinæ sunt.*) Scribo, *Medicina est.* [Et proximè sequēti versu, *Quo si amisso*, non, *Quæ*.

¶ Cap. XII. *Solummodo ex omnibus lapathum syluestre melius. Hoc in satiuum rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.*) Demiror, quam ob rem castigatoribus visum sit ab archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic, *Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius. hoc in satiuis rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur tertè semel satum durare, nec vinci vnquam à terra.* [*Quæ sunt syluestria.*) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, *Quæ sunt & syluestria.* [*Alioquin extra insidit pulueris modo.*) Vetus lectio, *Aliquando extra insidit.* Sed perparùm refert, vtro modo legas. [*Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem.*) Quis intelliget hęc? Syncera lectio, *Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarij in saccis odorem vino grauem.* [*Vera autem vniuscuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest.*) Pernosci, non, *Prænosci.*

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Proœmij legendum. *Tantùm venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti*, non, *Ordiemur.* ¶ Cap. I. *Suscipitur aqua cælesti atque subsidet. Deinde in Sole cogitur in pastillos.*) Legendum, *Atque subsidit: Deinde, Sole cogitur.* [*Idq; melius, quo vetustius erit, quod iam cc. annis seruatum esse, autor est Theophrastus.*) Nec hîc video cur mutāda fuerit vetus lectio, nisi quòd castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui non satis est solùm sensum vtcunque reddere: verba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo, *Melius, quo vetustius: fuitq; iam cc. annis seruatū, vt autor est Theophrastus.* [*Partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.*) Vtrum tandem iubet eximi, partúmne ipsum, an semen adalligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hîc antiquam scripturam, *Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum.* Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quòd omnis mora periculosa sit: tanta vis educendi inest. [Superest vna vox, *Ipsam*. Lege, *Ipsum*, vt cū sequentibus cohæreat *Ipsum cucumim*, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

¶ Cap. II. *Sanat & humores subitos.*) *Tumores*, non, *Humores.* [*Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quem cerion vocant.*) Scribo, *Quæ ceria vocant*: nam meliùs ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emēdatis codicibus. [*Item millepedem: sepa Græci vocant.*) Lege, *millepedæ.* s. morsus. [*Et putrescit locus ipse.* [*Cucumis odore defectum animi.*) Distingue, *Ipse cucumis.* Idem erratum & proximo capite annotauimus.

¶ Cap. III. *Non nisi saxosis nascens.*) Adde præpositionem, *In saxosis.* [*In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.*) Legendum, *In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur.* [*Item spinæ & lumborum ac coxarū dolores.*) Lego, *Coxendicum.* [*Et ardores capitis, & maximè infantium.*) Vetus, *Et ardores capitis infantium maximè* [*Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.*) Rectius, *In totum ea abdicauit. Ea* s. rapa. [Et sequenti versu, *Ab eis*, non *Ab eo.* Ibidem, *Condirentur*, non, *Condiretur*. Item, *Prodesse*, nō, *Prodest*, ut ex autoritate Dionysij dictum accipiamus. Et iā anteà monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparius iste castigator in rapam transmutauit, quod vulgus ita loquatur. [*Hoc ad albicandam cutē.*) *Albicare*, Latinū non est, hoc significatu. *Ad leuigandā*, legi debet, nō, *Albicandam.* [Ac mox *Nam, vt supra diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.*) Hoc nusquam superiùs dictū est, & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus, quamobrem & nos deleuimus.

¶ Cap. IIII. *Quanquam & alibi nascitur vtilior vrinæ duntaxat eiiciendæ.*) Ciendæ, non, Eiiciendæ. [*In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis.*

Contrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile. Inchoantibus verò recentem corticem cum melle.) Hic fœdissimam depravationem sustulimus, adiuti exẽplaribus antiquis. Legendum enim, *Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle.* Nec est necesse addere hanc dictionem, *Vtile.* Pendet enim oratio à præcedenti verbo, *Prodest.* [*Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus moriuntur.)* Nõ multò mitiùs hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus, vnde & priorem, hoc modo, *Cætero scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositoq́ raphano scorpiones moriuntur.* [*Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.)* Scribo, *Ex aceto aut sinapi sumpti.* [*Hippocrates capillis mulierum defluos fricari raphanis.)* Vetus lectio, *Capitis mulierum defluuia fricari.*

¶ Cap. v. *Et Phagedænas hulcerum sistit recens cũ melle impositum. Vel aridæ farinæ inspersam radicem eius Dieuches, &c.)* Lege, & distingue sic. *Et phagedænas hulcerũ sistit recens cum melle impositum, vel aridũ farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c.* [*Inde quoque est prouerbium.)* Meliùs, *Indéque est prouerbium.* [*Simillimam staphylino herbam serit, quam alij gingidion vocant. Tenuius tamẽ & amarius, eiusdémque effectus est coctum crudúmque stomachi magna vtilitate.)* Ex his verbis intelligitur, gingidion coctum eiusdẽ effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quem staphylini. Sed nihil mirum, si deprauatis verbis & perperàm distinctis etiam sensus vitiatus est. Proinde rectiùs legitur hoc modo, *Quam alij gingidion vocant, tenuius tantùm & amarius, eiusdémque effectus. Estur coctum crudúmque, stomachi magna vtilitate.* [*Fastidium abstergit.)* *Absterget*, grammatista nescio quis mutauit in, *Abstergit*, quasi vero alterum Latinè dicatur. [*In eadem sententia est Diocles.)* Lege addendo, *In eadem sententia est & Diocles.* [*Heraclides contrà argentum viuũ dedit, & Veneri subinde offensantem, ægrisque se recolligentibus. Hunc Hicesius ideò stomacho vtilem videri dixit, quoniam nemo tres cicerès edendo continuaret: esse tamen vtilem conualescentibus ad vitam transeuntibus.)* Primùm, *Offensanti*, legẽdum pro, *Offensantem*: deinde particula, *Hunc*, superfluit: præterea, *Vtile*, bis mutatum est in, *Vtilem*, non rectè. Apparet enim cicer inter illa nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat. *Cicer erraticum satiuo simile est.* Sed grauissimum erratum, quod nescio quis pro, *Ad vinum transeuntibus*, scripsit, *Ad vitam transeuntibus*, non sentiens verba hæc de hydroposia ægrorum & œnoposia intelligenda. [*Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de seseli.)* Vetus lectio hìc, & in Indice, *De sili*, nec erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere: quod enim Græci medici, σέσελι μασσαλιωτικὸν vocant, apud Marcellum, qui sub Theodosio floruit, Sil Massiliense legitur. Qui mutauit lectionem putabat Sil pigmenti tantùm nomen esse, cùm sit vox polysema. [*Boũ morbis medetur, vel si contritum infunditur.)* Satis erat, *Boum morbis tritum infunditur*: nec egebãt Pliniana verba tali interpolatore. [*Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur.)* Legendum, *Siccatæ autem in vmbra farina tusi, & conuulsis, &c.* [*Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi, & caligini medentur, magis verò succi inunctione.)* Caligini tantùm his verbis remedia tr duntur, si l egamus ita, vt Plinius scriptũ reliquit, nempe sic, *Olfactu ipso & delacryma tione caligini medentur.* Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. [*Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus inter ipsáque multipedes ex aceto.)* Dele, *Inter*, & pro, *Multipedes*, repone, *Multipedæ*. s. morsibus, *Ipsásque*, videlicet cępas. [*Et si succum ieiuni quotidie edant.)* *Succum*, superuacanea dictio. [*Stomacho vtilia esse, ac spiritus agitationi.)* Lege, *Stomacho vtilia esse spiritus agitatione.* Apparet eundem castigatorem supra in hoc ipso capite ex, *Delacrymatione*, fecisse, *Delacrymationi.*

¶ Cap. xvi. *Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.)* Scribo, *Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis.* Neque enim hoc ita, vt superius, ex autoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliam speciem, quemadmodum est videre in emendatis exemplaribus. [*Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.)* Lege, *Perpetuo humore manans.* Epinyctidis est descriptio. [*Sanguinem reijcientibus succus eius cum caule, aut thuris farina, vel acacia datur.)* Scribendum, *Cum gallæ aut thuris farina.* [*Allio magna vis, magnæ etiam vtilitates, contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.)* In vetustis voluminibus nec, *Etiam*, est, nec, *Quorumlibet.* [*Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, depellit: item hyoscyamum: contra canum morsus. Inq́ vulnera cum melle imponitur.)* Vetus & syncerior lectio, *A. q. a. n. p. vocatur, debellat, item hyoscyamum, canum morsus, in quæ vulnera, &c.* [*Attritis corporum partibus, vel intumuerit.)* Scribendum, *Vel si in vesicas intumuerint*, hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. [*Vel si decocta aqua colluantur.)* *Decocti*, non *Decocta.* Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguendo peccatum est, vereor ne Lectori tædiosum sit. [*Sic & voci plus confert.)* *Plus*, redũdat. [*Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta sint. Et pituitæ sub pruna coctum, potum, & cum mellis pari modo sumptum.)* In antiquis voluminibus tantùm est, *Aut si sanguis excreetur vel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum.* Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. [*Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo. In vino austero tussim, & alio modo accetum. Suppurationes quãtaslibet sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.)* Omnia hìc confusa ac vitiata, distinguenda emendãdáque in hunc modum, idque ex fide archetyporum, vt reliqua, *Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ, &c.* Sensus est, Tussim & hoc modo sanari, & illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. [*Iumentis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.)* *Iumenta*, non, *Iumentis.*

¶ Cap. vii. *Huius lac expissatum.)* Scribe, *Spissatũ.* *Thyrso & foliis scabritia.)* Vetus lectio, *Et ipso & foliis scabritia. Ipso*. s. caule, quod nomen proxime præcedit. [*Quidam & satiuis colligunt succo minùs efficaci.)* Meliùs legetur, *Quidam & è satiuis colligunt succum minùs efficacem.* [Et tertio inde versu, *Nunc non paucæ restant. Nunc* superfluit. [*Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibétque. Eadem in causa alterutrinque modus.)* Lege & distingue, *Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutráque modus est.* Nunc pulchrè cohærebit, quod sequitur, *Sic & aluũ copiosiores soluunt, modicæ sistunt.*

¶ Cap. viii. *Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.)*

tollunt.) Lege, *Porriginem tollunt.*

¶ Cap. IX. *Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex olei intinctu sumendam.*) Incorruptior lectio, *Ergo vel cum his tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam.* Pendet enim hæc oratio à præcedente. [*Et alij compescere mala corporis.*) Lege addendo, *Et alij verò.* [*Semen eius totum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque venena. In tauri sanguine folia cocta spleneticísque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.*) O bellum medicum: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet. Germana lectio est hæc, *Contra serpentes, fungorúmque venena, & tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data*, &c. [*Neruis vtiles: ideò & paralyticis dantur. Luxata in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citißimè sanant.*) Lege & distingue, *Ideò paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt ruffi*, &c. [*Elixos assis minùs vtiles esse adiiciunt.*) Scribo, *Adiicit*, scilicet, *Diocles.*

¶ Cap. X. *Vesicæ quoque nisi coctū aqua. Si canibus detur, occidi eos.*) Distingue, & castiga sic, *Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos.* Alioqui canes non vescuntur asparagis.

¶ Cap. XI. *Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum autoritate est.*) *Varietate*, non, *Autoritate.* [*Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.*) Lego, *Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum.* Nā hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur: ideóque meliùs per infinitum legitur absque verbo existimatur. [*Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.*) Antiqua scriptura potior, *Semen datur & arquatis ex vino albo. Arquatis*, id est, ictericis.

¶ Cap. XII. *Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.*) Duo verba, *Esse dicēs*, aliquis de suo adiecit, mirū ni elegantiæ causa. [*Alij verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimum, sanari non posse.*) Vera lectio, *Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse.* [*Secuta ætas alacriter defendit.*) Rectiùs, *Acriter defendit.*

¶ Cap. XIII. *Sestius adijcit, hoc serpentes fugare.*) Vetus lectio, *Sextius adiicit, vstum serpentes fugare.* [*Multi succo eius cum melle attrito inūcti*) Lege, *Cum melle Attico.* [*Dederunt & cū bitumine infrictā.*) *Infriatam*, nō *Infrictā.* [*Itē vitiligines vel rugas, strumas, & simlia cum hircino & adipe suillo.*) Codices veteres, *Itē vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.*

¶ Cap. XIIII. *Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiusdam experimento propter pudorem faciē illita compertum est.*) *Elephantiasin*, nō, *Elephantiam*, hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro, *Elephantiam sicut*, *Elephantiasin*, & bene habebit tota oratio. [*Menta ipsius odor animum excitat & sapor auiditatē in cibis: ideò in mā marum mistura familiares ipsæ accessere, vt coire densereque lac non patiantur.*) Tota via aberratum est. Vera lectio est hæc, *Ideò embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire densereque lac non patiātur.* Embammata Græcè vocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. [*Recentis succus narium vitia spiritu subducto emendat.*) Scribo, *Spiritu subductus.* [*Impetigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet.*) *Intertrigines*, legendum quemadmodùm est in archetypis. [*Morbo regio in vino albo ab alienis datur.*) Lego, *A balineis datur.*

¶ Cap. XV. *Propter colum quoque bibitur, illinitúrque vel penicillis feruens, vel astringitur fasciis.*) Vetus lectio, *Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur fasciis.* [*Namque & panibus subigitur.*) Vetus lectio, *Subditur.* Sic cap. 17. *Panis etiam crustis inferioribus subditum.* [*Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.*) *Quidam*, superuacanea vox est hoc loco.

¶ Cap. XVI. *Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius coæhrentibus.*) Meliùs, *Cohærescentibus.*

¶ Cap. XVII. *Castore taliter demonstrante.*) Vetus lectio, *Castor & aliter monstrabat*, vt intelligamus alterum piperitidis genus. [Sequenti versu lego, *Vtilem*, s. demōstrabat. [*Luxata & contusa in aceto.*) Archetypa, *Luxata & incussa.* [*Vrinam & menstrua ciet.*) Plinius scripsit, *Vrinam & menses ciet*, sicut paulò pòst, *Pythagoræ inter pauca laudatum*, nō, *A Pythagora*, quod genus deprauationis frequens est in hoc opere. [*Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.*) Lege addendo, *E vino radicem eius.* [Et mox, *Extrahedísque, siqua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur.*) Rectiùs, *Dysentericis & in tenesmo.* [*Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verùm & radicem ad renes.*) Castigauimus ad exemplaria hoc modo, *Tritum cum menta è vino, radicem & ad renes.* [*Pythagoras quidem non corripi vitio comitiali in manu habentes.*) Legendum, *Pythagoras quidem negat corripi.*

¶ Cap. XVIII. *Sed satiui albi calix ipse teritur, & bibitur somni causa. Semen elephantiis medetur.*) Scribēdum erat, *Et è vino bibitur.* Item, *Elephantiasi*, non, *Elephantiis.* [*Succus & hic, & herbæ cuiusque.*) Lege, *Cuiuscunque.* [Sequenti versu, *Vt lactucis*, non, *Aut.* [*Prætorij viri patrem in Hispania baiuli.*) *Bauili*, malim, vt sit loci nomen, quemadmodum dicimus, Bilbili, Sacili. [*Cum his aurium dolori instillatur.*) Meliùs, *Cum hoc & aurium dolori. Cum hoc.* s. rosaceo. [*Sic & foliis ipsis vtūtur ad sacros ignes. Item vulnera cum aceto.*) Si sic legamus, & podagræ vnum remediū peribit, nec sacro igni suum, vt oportet, adhibebitur. Synceram lectionem etiamnum retinent antiqui codices, *Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto.* [*Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti non mos est. Dein in lucernis.*) Indidem castigauimus & hæc, *Syncerum enim perpeti non est: mox in lucernis.* Sed hìc Latinitatis grauior iactura est, quàm sensus. [Fœdiore mendo mox pro, *In pustulas coit*, scriptum est, *In posca coit*, cùm tamen experimentum fiat in aqua, non in posca.

¶ Cap. XIX. *Inter satiua & syluestria mediū genus, quod nisi in aruis esset, sponte nasceretur, rhœam vocauimus erraticum.*) Lectio vetus magis Plinium sapit, *Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis, sed sponte nasceretur, r. v. & e.* [*Alterum est in syluestribus generibus heraclion: vocatur ab aliis aphron.*) Elegantior est vetus lectio, *Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron.*

¶ Cap. XX. *Dysenteriæ & vomicis datur ex aceto.*) Nostra exemplaria habent, *Estur ex aceto.* [*Caput inde litum distillationem toto anno non sentire.*) Illic legitur, *Caput illitum ea, distillationem anno toto non sentire.* [Aliquantò pòst pro, *Coquitur difficilimè*, reposuimus, *Coqueretur.* Refertur enim ad præcedentem particulam, *Tanquam.* [*Hippocrates vuluarum vitiis id infundi.*) Lege, *Infundit.* [*Duritias omnes vel cocto, vel crudo vtiliter illini putant.*) Scribo, *Putauit*, s. Lycus. [*Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.*) Rectiùs, *Vel per se, vel cum malua,*

aut lenticula. ¶ Cap. XXI. *Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ verò cum radice sua leporis marini venena restringunt.*) Incorrupta scriptura aliter habet, *Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cum,* &c. [*Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem syluestre.*) Non hoc dicit, Lapathum herbam esse syluestrem, sed præter satiuum esse etiam aliud lapathi genus syluestre. Quare meliùs legitur adiecto, *&. Est autem & syluestre.* [*Foliis aquosis.*) Rectiùs, *Acutis*, vt est in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri potest. [*Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem prodest reiicientibus, adiecta acacia lētis magnitudine, prodest.*) Prius, *Prodest*, redundat. [*Radicis tantùm altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex vino.*) Veteres codices habent, *Et erga dysentericos efficaci effectu potu ex vino.* Vt intelligamus hoc quoque differre à reliquis lapathi generibus quòd peculiarem vim contra dysenteriam habeat.

¶ Cap. XXII. *Sensus atque sternutamenta capitis purgat.*) Lege, *Sternutamentis caput purgat.* [*Et vuluarum conuersione suffitum excitat odore.*) Melius, *Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore.* [*Addito exiguo oleo & salis.*) Scribo, *Olei & salis.* [*Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare.*) *Spasticis neruis*, non, *Spasmatum.* [*In ouum inane succum adiicit is.*) Rectiùs, *Addit*, quàm, *Adiicit.* [*Fugat & odore, cominus si vratur.*) Legendum, *Fugat & odore omnes, si vratur. Omnes*, f. serpentes. [*Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.*) Antiqui codices habēt, *Ad iocinerū desideria*, familiari Plinio locutiōe. [*Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptū, siue in succo potū.*) Lego, *Siue succo potum.* [*Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha. Cum vino sedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, stomachi solutiones inspersum polētæ modo.*) Aliter legitur & distinguitur in vetustis codicibus, *Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cū melle aut adipe, aut cera stom. s. i. p. m.* [*Ad iocinoris dolores estur cum vua passa, & ad phthisim vtilissimè. Semine fiunt & ecligmata.*) Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maximè in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in eodem capite, vt in hoc ipso. Distinguēdum ad hunc modum, *Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisim vtilissimè è semine f. e.*

¶ Caput XXIII. *Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis.*) Lege addendo, *P. v. c. v. leni, & fœ. mēstruis hærentibus.*

¶ Cap. XXIIII. *Sed ante discessum ab hortensibus.*) Elegātiùs, *Sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subtexemus.*

EX LIBRO VIGESIMO PRIMO.

CAP. II.

Qvin & vocabulum ipsum tarde inde cōmunicatū est.) *Inde*, superfluit. ¶ Cap. III. *Cælare eos primùm instituit P. Claudius.*) Malo veterem scripturam, *Primus instituit.* [*Qui coronam, ipse pecuniáve eius, virtutis ergô arguitur, quam serui equíve meruissent, Pecuniam partam lege dicit, nemo dubitauit.*) Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. *Quam serui, equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit.* Videlicet quia serui ipsi, & equi pecunia parantur. [*Ingénsque & his seueritas.*) *Hinc*, non, *His.* [*P. Mutianus, cùm demptam Marsyæ.*) *Munatius*, scribi debet. [*Cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, litera illius describunt.*) Antiqua exemplaria habent, *Literæ illius dei gemunt.* Apparet ironiam esse. [*Florum quidem P. R. honorem Scipioni tantùm adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negotiatoris.*) Pro, *Adhibuit*, lege, *Habuit*, pro, *Suario, Serapio*: nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7. ca. 12. [*Nec ei fuit in bonis funeris impensa.*) Vetus lectio, *Nec erat in bonis.* Leuius hoc, fateor, sed cùm videam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. [Sequenti versu est, *Quáque præferebatur*, non, *Quáque parte fer.* [Et aliquantò pòst pro, *Quod nocerent capiti*, legendum, *Quæ nocent.* [*Quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surripiente fallaciter solertiam. Nanque scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipsáque capiti imposita,* &c.) Egregiè hoc loco adiuuerūt nostra exemplaria, in quibus ita legitur, *In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis ipsáque capiti imposita.* Est autem perquàm familiare Plinio, septimo casu orationem claudere. [*Quis istas timeret insidias.*) Nihilo peior erat vetus lectio, *Quis ita t. i.* [*Adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio & ratio adest.*) Rectiùs ironicè, *Occasio aut ratio deest.*

¶ Cap. IIII. *Contrà genera eius nostri fecere.*) *Contrà*, redundat. [*Vtilissimum verò plurimis, sed minutissimis, spermoniam.*) Pro, *Spermonia*, emendati codices habent, *Spineolam*, à spinis denominatam, quemadmodùm in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. [*Pangæus nanque mons in vicino ferè est.*) Lege, *Pangæus mons in vicino fert.* [*Negauit centifoliam in coronis addi.*) Antiquior lectio est, *In coronas addi.* [*Quæ Græcula altera est.*) Vetus lectio, *Quæ è Græcis altera est.*

¶ Cap. V. *Nec vllis florum excelsitas maior.*) Meliùs, *Nec vlli.* [*Ita odor colórque duplex vt alius calicis, alius staminis.*) Non malè vetus, *Et alius calicis, alius staminis*: nam ita ad præcedentia refertur. [*Inuenta est in his & ratio inserendi.*) Rectiùs, *Inuenta est & in his.* [*Mense Martio macerantur, vt colorem accipiant.*) Magis placet, *Percipiant*, ac si dicat, vt colorem perbibant.

¶ Cap. VI. *Calathiana munus autumni, cæteris vêris.*) Scribo, *Cæteræ vêris.* [*Vincit numero foliorum marinā quinque folia non excedentem.*) Quid opus repetere, *Folia?* satis erat, *Quinque non excedentem.* [*Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.*) In antiquis voluminibus legitur, *Attenuata.* [*Prima nobilitas Cilicio croco.*) *Croco*, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. [Sicut paulò pòst, *Gaudet calcari & atteri pede.*) *Pede*, non est in manuscriptis.

¶ Cap. VII. *Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certè flores Homerus treis laudat, lotō, crocon, hyacinthū.*) Rectior lectio, *Troianis tēporibus iā erat honos ei. Hos certè flores,* &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauari. At multò plus religionis debetur veterū monumentis. [*Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis. Quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur.*) Verior lectio vetus, *Quicqd ad meridianas horas dies vergit.* [*Animaliū*

rul'um

aullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus.) Vetus lectio, *Nisi de pantheris quod dictum est, credimus.* Dixit autem hoc lib. 8. cap. 17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. [*Vt irin atque saliuncam, & quamquam nobilissimi sit odoris vtraque.*) Lego, *Quanquam nobilissimi sit odoris vtranque.* [*Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.*) Lege & distingue, *Longissima hæc, & candicans, & exilis. Tertium l. h.* [*Pannonia hanc gignit & Norica.*) Scribo, *Norici*: alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum. [*Supérque cætera ad famam etiam dignitatis.*) Legendum, *Ad famam etiam ac dignitates.*

¶ Cap. VIII. *In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores, qui colore commendantur.*) Hæc verba non deprauauerunt modò homines insulsissimi, verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendum, *In quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque,* &c. [*Paria nunc componũtur, & natura atque luxuria depugnante.*) Lege, *Depugnant.* ¶ Cap. IX. *Folia smilacis & ederæ in coronamẽta se dedêre, coronaq́; earum obtinent principatum.*) Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat, *Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum.* [*Quia nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.*) Non minor priore hic error, vtcunque sensus manet: Plinius enim longè aliis verbis vsus est, *Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.* ¶ Cap. X. *Non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris seratur.*) *Seratur,* superuacaneum verbum est, natum ex vltima litera, *Maris,* & prima dictione sequentis orationis, *Erat.* [*Abrotonum iucundi odoris est, & grauis. Floret æstate.*) Elegantiùs, *Abrotonum odore iucundè graui floret æstate.* [*Alsiosa enim admodũ sunt, & Sole nimio læduntur.*) Hîc particulam necessariã, per incuriam librariorum omissam, denuò adiecimus, *Et Sole tamen nimio læduntur.* ¶ Cap. XI. *Eruitur post æquinoctium vernum radicitus, siccatúrque ad Lunam XXX. diebus, ita lucens noctibus.*) Lege, *Erui, siccari, lucere,* quòd hæc omnia ex commentariis Democriti referantur. Sequitur enim, *Magos Parthorúmque reges vti hac.* [*Et in Italia quidem, vt diximus post rosam.*) Satis erat, *In Italia quidẽ.* Coniunctio hîc addita vitiat sermonem. [*Cæterùm hyacinthus maximè durat.*) Lego, *E cæteris hyacin. m. d.* [*Sed hac ita, si deuulsa crebrò, prohibeatur in seminibus.*) Legendum, *Prohibeatur in semen abire.* Attestantur vetera exẽplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. [*Alterum candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.*) Rectiùs, *In tumulis.*

¶ Cap. XII. *Hostilia vicus abluitur Pado.*) Meliùs, *Alluitur.*

¶ Cap. XIII. *Nos tamen trademus, quæ comperimus. Herba est alba, vexatio quidem iumentorum est, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.*) Antiqua scriptura potior, *Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumẽtorum quidem sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.* [*Huius flores concipiũt noxiũ virus, aquoso vêre marcescẽte.*) Lege, *Marescentes.* [*Aliud genus in eodem Ponti situ viget, ex annona mellis.*) Codices vetusti longè aliud habent, *Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon appellant.* Hi sunt, quos posterior ætas Tzanos vocauit, Lazis conterminos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fidéque Constantinopolitani Imperatoris. [*Et in Mauritania Cæsariensi, Getulia contermina Massylis.*) Emendatior lectio, *Et in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis.* Nam & Getuli, & Massæsuli hanc prouinciam incolebant, quod ipse Plinius suprà docuit. [*Remedium aduersus has vtique non differẽdum.*) Lege, *Remedio,* non, *Remedium.* De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui. ¶ Cap. XIIII. *Circunlini aluearia fimo bubulo vtilissimum. Operculum à tergo esse ambulatorium, vt properatus intus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearis, prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curam abyciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.*) Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterum codicum restituimus ad hunc modum. *Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum: operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci, fallẽte operis incremento.* [*Post has Corsica quoniam ex buxo sit, & habere aliquantam vim medicaminis putatur.*) Lege, *Quoniam ex buxo fit, habere quandam vim m. p.* [*Inde ligulis eligunt florem, id est, candidissima quæque: transfundúntque in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.*) Toties expertus fidem veterum codicum, ne hîc quidem ausus sum ab eis discedere. Illi pro, *Eligunt,* habent, *Hauriunt.* Item, *Quod exiguum frigidæ habeat.* [*Siccant Sole, Lunáque: hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.*) Melior vetus lectio, *Siccant Sole, Lunáque. hæc enim candorem facit. siccantes, ne liquefaciant, p. t. l.*

¶ Cap. XV. *Maximéque AEgyptus, frugum fertilissima, sed vt sola ijs carere possit.*) Non parùm detraxit elegantiæ, quisquis hîc particulam, *Quidem,* detraxit. Legendum enim, *Frugum quidem fertilissima.* [*Hanc à Nilo metunt.*) Scribo, *E Nilo.* [*Foliis latissimis, etiam si arbores comparentur.*) Rectiùs, *Arboreis.* [*Scandix, come, ab aliis tragopogon.*) Vetus lectio, *Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur.* [*Syluestrium duæ species. Vna mitior est simili caule, tamẽ rigido, itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur, exilis quã quidam atractylida vocant.*) Legendum, *Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q. a. v.*

¶ Cap. XVI. *Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno cerísque apta. Est autem mitior ijs anthemis, & phyllantes, anemone, & aphace.*) Lege, *E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno cerísque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllãtes, & anemone, & aphace.* Sic enim meliùs quadrabit ad præcedentia.

¶ Cap. XVII. *Perdicio, quam & AEoliæ & AEgyptij edũt, nomen dedit auis.*) Verior lectio, *Perdicium & aliæ gentes, quàm AEgyptij, edunt.* Suprà dixerat, AEgyptios præ cæteris gentibus herbis vesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. [*Iulio mẽse secari iubet.*) Lege addendo, *Iulio mense toto secari iubet.*

¶ Cap. XXVIII. *Iunio mense eximi, ante Iulium medium præcipiens.*) Meliùs, *Iunio mense eximi ad Iul. m. p.* [*Vsus ad nassas marinas, vitilium nexus elegantium.*) In antiquis codicibus tantùm est, *Vitilium elegantiam.* [*Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.*) Syncera lectio, *Quanquã professus efficacissimũ esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidẽ abortus facere nõ dubitat.* [*Largiori tanta vis expellit eas.*) Legendum, *Largiori tanta vis, vt expellat eas.* [*Laudatissimus ex Nabathæa iũcus.*) Nõ erat opus hîc repetere, *Iuncus.* ¶ Cap. XIX. *Ita vt à ba*

lineis inarescant corpora.) Scribo, *Inarescant corpori.*[*Lienique & ruptis vulsis prosunt: & menstruis fœminarum in vino decoctæ: Impositaq; cum melle neruis præcisis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.*) Lege, & distingue. *Lienique & ruptis vulsis prosunt, & mẽstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæq; cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas*, &c.

¶ Cap. xx. *In hunc locum dilata, cùm disputaremus de peregrinis arboribus.*) Vetusta exemplaria tantùm habent, *Dilata in peregrinis arboribus*, id est, in mentione peregrinarum arborum. [*Sistit purgationes mulierũ. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus. &c.*) Antiqua scriptura meliùs, *Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus*, & reliqua. [*Crocum cum melle non soluitur.*) *Cum*, redundat. [Sequenti versu pro, *Vino & aqua*, lege, *Vino aut aqua*. [*Collyrio vni nomen dedit.*) Lege addendo, *Collyrio vni etiam nomen dedit.* [*Dentientibus præcipua est, & tussientibus.*) Scribo, *Dẽtientibus præcipuè.* [*Partem eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum: sicuti plantaginis, substituentiũ si parùm mercedis tulisse sese arbitrãtur. Rursúsq; vt plus operis acquirant, p. e. q. s. e. l. i.*) Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis, *Partem eius seruant, quarundam aliarum herbarum sicuti plantaginis: si parùm mercedis tulisse se arbitrantur, rursúsque opus quærunt, partem eam, quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare.* [*Ciet mẽstrua & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit.*) *Sistit*, verbum superfluit: nam, *Ciet*, ad vtrunque refertur.

¶ Cap. xxi. *Coxendicibus imponitur cum vino. Articularibus morbis trium obolorum pondere, &c.*) Lege addendo non pauca verba, *Coxendicibus imponit, & articularibus morbis & luxatis, tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o p.* [*Præterea putãt vsu eius quandam datam gratiam iis veneréḿque conciliari.*) Hæc dictio, *Datam*, superflua est. [*Coquitur panis cum farina hordacea.*) Lege, *Concoquit panos.*

¶ Cap. xxii. *Mouet & narium sternutamenta.*) *Aridum*, non, *Narium.* ¶ Cap. xxiii. *Imposita hulcerum facit stipticam vim.*) Scribe, *Hulcus facit septica vi*, id est, corrosiua.

¶ Cap. xxxi. *Vt radice eius propiùs admota soporentur, illam sopore enecante vim earum.*) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, *Soporetur illa sopore enecans vis earum.*

¶ Cap. xxxii. *Nec de cnico siue atractylide verbosius disputetur. AEgyptia herba est, & magnũ contra venenata animalia præbet auxilium.*) Hanc sententiam Plinius aliis extulit verbis, quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus, *Nec de cnico, siue atractylide verbosius dici par esset, AEgyptia herba, ni magnum cõtra venenata animalia præberet auxilium.*

EX LIBRO VIGESIMO SECVNDO.

CAP. II.

Iam verò infici vestes scimus admirabili succo.) *Fuco*, non, *Succo.* [*Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos exculpat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocentiùs.*) Pro, *Vsu alioquin fulgentis*, antiqua scriptura habet, *His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentiùs.* [*Et in sacris legationibus quàm verbenæ.*) *Quam*, redundat.

¶ Caput iiii. *Vlli nisi ab vniuerso.*) Scribo, *Nulli nisi ab vniuer.* distinctione etiam mutata.

¶ Cap. v. *Donatus est ea L. Sicinius.*) *L. Siccius*, legendum, vt etiam supra libro octauo monuimus. [*Hic Decius posteà Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.*) Lege, *Hic Decius posteà se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit.* Intelligendum de Manlio Imperioso.

¶ Cap. vi. *Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit.*) Vera lectio, *Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit.* Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. [*Cohortibus seruatis, totidémque ad eas seruandas eductis.*) Lege addendo, *Tribus cohortib. seru.* [*Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.*) *Adscripsit*, non, *Scripsit.* [*Addiderẽ videndi pretia deliciæ luxúsque.*) *Pretio*, non, *Pretia.* [*Aliorum hanc operam esse credimus.*) Vetus lectio, *Aliorum hanc operæ credimus.* [*In quibus ipsius prouidentiam naturæ.*) Meliùs, *In quibus ipsis*, scilicet aculeatis.

¶ Cap. xi. *Hæmorrhoide quoque & dysenteriæ infusa.*) Scribo, *Hæmorrhagiæ.*

¶ Cap. xxi. *Imposita verò herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.*) Antiqua scriptura, *Aut vda omnino respersum.* [Sequenti versu lege addẽdo, *Vel si herba ipsa.* [*Infantes quoq; hulcerati.*) Lege, *Exhulcerati.* ¶ Cap. xxii. *Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi.*) Scribo, *Aptissimè dari.* [*Foliis in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur.*) Legendum, *Ferè in quocunque.* De bulbis enim accipi debet, non de foliis. [*Vtrunque prodesse dysentericis & exhulceratis.*) Meliùs, *Etiam exhulceratis*, hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorũ, quod sanè periculosius est. [*Contra sanguinem tauri demonstrant succo eius vti.*) Paulò elegantius videtur, *Demonstrat succum eius.* [*Optimus quidem ex iis cibus.*) Vetus lectio magis placet, *Optimi quidem hos cibi*, vt cum præcedentibus cohæreat. [*Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo.*) In veteribus tantùm est, *Ferrive aliqua rubigo.* ¶ Cap. xxiii. *Communes in omni eorum genere obseruationes.*) Illic legitur, *In omni eo genere.* [*Item hyeme quàm æstate vtilius, verumtamen aquã bibentibus.*) Scriptura vetus, *Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus.* [*Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.*) Lege, *AEque ex aceto.* [*Qui se eadem causa præcipitauit.*) Scribe, *Ea de causa.* [Mox est, *Coniecturam sæpius fallacem*, non, *Sæpe.* ¶ Cap. xxiiii. *Calefacta incitat vomitiones.*) Rectiùs, *Inuitat.* [*Quem centesimum annũ excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporísque custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.*) Ad sensum quidem nihil refert, libet tamẽ reponere veterem lectionem, ab audaculis temerè mutatam, *Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r. m. v. i. a. corporísque custodisset. at ille respondit.*

¶ Cap. xxv. *Leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo.* Et hic nihilo peius erat anteà, *Mirabilẽ in modũ.* [*Ad iocineris dolores eã in posca positam concoqui opus est.*) Veteres codices meliùs, *Eã cum posca concoqui opus est.* [*Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stomachũ vtilis.*) Antiqui codices, *A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis.* [*Datur tepida sorbenda efficaciter prodest.*) Lege, *Datur tepida sorbenda efficaciter.* [*Peculiariter tamẽ longo morbo ad tabitudinem redactis.*) Emendata exẽplaria habent, *Ad habitudinem redactis*, vt de hecticis intelligatur. [*Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.*) Scribendũ, *Imponitur.* [*Amplius hoc oculis impo i itur.*) Melius est, *Hoc amplius oculis imponitur.* [*Et per se drachmæ*

chmæ pondere exinaniunt.) Lego, *Exinanit.* s. granū. [*Quoniam in aluo non tumesceret.*) Vetus, *Intumesceret.* [*Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.*) Antiqua lectio, *Cum ouo & passi tribus ouis.* [Mox est, *Auenacea farina*, non, *Auenæ farina.* [*Sitanius, hoc est trimestris.*) Scribe, *Hoc est è trimestri.* s. frumento. [*Et vini, in saccis additus.*) Rectiùs, *In saccos additus.* [*Fabalium etiam siliquarum cinis.*) Scribo ex veteri exemplari, *Siliquarúmque.* Nec redundat coniunctio, quando, *Fabalia*, hîc substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum autorem. [*Sed si largiùs sumatur, aluus soluitur.*) Sed, superfluit. *Horrorem tertianæ & quaternæ minuere traditur.*) Vetus lectio, *Minuere creditur.* Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex autoritate medicorum. [*Maculas ex toto corpore emendat.*) Particula, *Ex*, superuacanea est. [*Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.*) *Decocti*, non, *Decoctum.* [*Si verò ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.*) Adde necessariam particulam, *Vel. Decoquantur vel satiui.* Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. [*Si verò cœlesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.*) *Discoquantur*, non, *decoquantur.* [Sequēti versu verbum, *Solent*, redundabat. [*Item fistulis, cum axungia veteri, ne intus addatur.*) Lege addendo, *Ita ne intus addatur.* [*Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.*) *Græcæ*, superfluit. [*Estur & per se, & in patinis cùm tenera est recocta.*) Po terius, *Et*, redundat.

EX LIBRO VIGESIMO TERTIO.

CAP. I.

ET ad expiationem sanguinis quoque adhibent non vltra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, *Ad exspuitionem sanguinis*, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocant. [*Ideò & purgationibus ancipitem temperant.*) *Putant*, non, *Temperant.* Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. [*Huius enim colorem nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.*) Vetus lectio, *Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p. v. a.* [*Ossa infracta efficaciùs extrahit, quam supradicta.*) Plinius scripsit, *Vel efficaciùs*, id est, efficaciùs etiam. [*Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutásque fieri aues villaticas. Aliter eadem in iumento hominéque phlegma aut sanguinem qui screatur, talos circūligata sanat.*) Hostibus eueniat ita tractari, vt hîc Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores. vt nec cætera portenta exagitem. Præstat enim synceram indicare lectionē, ex archetypis erutam, *Aiunt, si quis villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat.* [*Quod sunt cādida, aut nigra, aut inter vtrunque alia ex alijs, in quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.*) Emendata lectio, *Aut inter vtrunque, aliáque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.*] [*Albana neruis vtiliora. Stomacho minùs quæ sunt dulcia, ve laustera Falerna vtiliora.*) Lege, *Austera vel Falerno vtiliora.* [*Somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit.*) Sic enim legendum ac distinguendum, sublata dictione, *Accommodatum*, quæ redundabat. [*In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositum.*) Legendum, *In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum. Omni alia*, scilicet sanguinis fluxione.

¶ Cap. II. *Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.*) *Descensionis*, superfluit. ¶ Cap. III. *Succus eorū carbunculantibus excrescētibus circa oculos hulceribus.*) Dele, *Excrescentibus.* [*Nā lacrymam, quæ ab arbore ipsa distillat, AEthiopicæ maximè oleæ, mirari satis nō est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes.*) Hîc vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniunctim, *Nam lacryma, quæ ex arbore ipsa distillat, AEthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent.* Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potiùs temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitarent, cùm etiam ipsi venenum faterentur. [In fine cap. legendum, *Cum decocto lupinorum*, nō, *Lupino.*

¶ Cap. IIII. *Fauces exasperat, & venena omnia cohibet, hebetátque.*) Emēdatior lectio, *Et venena omnia hebetat*, absque verbo, *Cohibet.* [*Cum pari portione mellis ac opij.*) Lege *Mellis acapni.* [*Cæterùm iners & graue sapore corpori.*) Dele superfluam vocem, *Corpori.*

¶ Cap. VI. *Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantē.*) Lego, *Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g. m. i.* [*Cytinus vocatur à Græcis.*) Satis erat, *Vocatur Græcis.* Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

¶ Cap. VII. *Quoniā sudantia huius cibi opera corpora refrigescūt.*) Scribendū, *Perfrigescunt* [*Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistūt.*) Lege, *Hæmorrhagiam.* *Pòst additur omphacij aridi pondus sextariorum duorum, aut myrrhæ sextarij vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decocto.*) Hîc, *Sextarij*, pro, *Denarijs*, sunt suppositi, vt indicāt vetusta exemplaria, in quibus sic legitur, *Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.*

¶ Cap. IX. *Lenius succo oleum est ex eodem myrto, & vinū quo nūquam inebriatur.*) Lege addendo, *Lenius & vinum.* [*Et folijs crematis vtuntur & succo decocto.*) Lege, *Et succo & decocto.*

EX LIBRO VIGESIMO QVARTO.

CAP I.

SImilis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis cōcordia valentium. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio, *Concordia*, nouam orationem incipit, hoc modo, *Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est.*

¶ Cap. IIII. *Emollit, discutit humore siccat strumas.*) Lege, *Emollit, discutit tumores, siccat strumas.* [*Hulcera commanducata impositúque optimè sanari.*) Scribo, *Commanducato impositóque.*

¶ Cap. V. *Defuncta corpora incorrupta conseruat.*) Vera lectio, *Incorrupta æuis seruat.* De hac locutione & suprà libro XVI. monui. ¶ Cap. VI. *Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.*) Vetus & syncera lectio, *Camæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus. Abiga*, ab abigendo partu, *Aiugæ* cum abortu nihil est cōmune. ¶ Cap. VIII. *Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dentur.*) Rectiùs, *Diluantur*, quam, *Dentur.* [*Acetis radix contusa iocinoris doloribus vtilissimè imponitur.*) Lege, *Efficacissimè imponitur.* ¶ Cap. IX. *Grauis quidam autor in medicina, virgam ex eadem fractam, &c.*) Antiqua scriptura, *Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam.* [Ac mox, *Vulgus infelicem arborem eam appellat*, non, *Infelicem eam, arborem.* ¶ Cap. XI. *Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.*) Lege addendo, *Alia est erythrodanus.* [*Tingentibus & radicula ramos præparat.*) La

nas, non, *ramos.* [*Gummi genera diximus.*) Lege Gummiū.

¶ Cap. XIIII. *Sed & frutex humilior atque spinosus in Nisyro*) Scribo, *AEquè spinosus,* non, *Atque.* [*Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est.*) Nisi legas, *Cauliculorū ex vino decoctum*, neque præcedentia cohærebunt aptè, neque sequentia. [*Vel efficaciorum stomaticen præbuere.*) Rectiùs, *Præbuerint.*

¶ Cap. XIIII. *His subnectemus ea, quæ Græci,* &c.) Non malè vetus scriptura, *His subtexemus.* ¶ Cap. XV. *Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.*) Antiqui codices habent, *Per infurnibulum.* ¶ Cap. XVII. *Pythagoræ verè esse pertinax fama antiquitásque vindicant.*) Duæ voces, *Verè esse,* redūdant. [*Quod fecisse scimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credet?*) Vetus lectio, *Quod fecisse Cleemporum cùm alia suo & nomine ederet, quis credat?* [*Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.*) Legendum, *Achæmenidō colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis.* nā & hoc Democritus tradit. [*Alio de his aptiore dicturus loco.*) Lege *Dicturis. Abundè sit dicturis.* ¶ Cap. XVIII. *Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in AEgypto tantùm, & inundatione Nili nascitur.*) Melior antiqua lectio, *Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in AEgypto tantùm & inundatione Nili nascitur.*

¶ Cap. XIX. *Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter*, Lege, *Qui perunctus est, despuit ad suam dexteram ter.* [*Tuetúrque & ab inflammationibus placat.*) Scribo, *Tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.*) *A balineis,* non, *E balneis.* [*Et cùm caro vnguibus excreuerit.*) *Increuit,* nō, *Excreuit.* [*Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouē cyathis sapæ ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.*) O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis! Emendata lectio hæc est, *Diocles difficile parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritū in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterū dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.*

EX LIBRO VIGESIMO QVINTO.

CAP. I.

I*Psa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gratia gignente eas tellure.*) Satis erat dixisse, *Medicinæ tantùm gignente eas tellure. Gratia*, doctulus quispiam de suo adiecit. [*Tantùm ab excogitandis nouis, ac adiuuanda vita mores absunt summúmque opus ingeniorum diu in hoc fuit,* &c.) Codices vetusti, *Iuuanda*, habent, non, *Adiuuāda,* &. *Diu iam hoc,* nō, *Diu in hoc.* [*Omniúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.*) Illic legitur, *Omniū vtique vitæ.* ¶ Cap. II. *Popeius Lenæus, Magni Pōpeij, libertus.*) *Pōpeij,* nō additur in emēdatis exēplaribus, nec refert addidisse: satis est, *Magni libertus.* [*Atque subscripsere effectus.*) Deest vna particula necessaria. Legēdū, *Atque ita sub.e.* [*Verùm & pictura fallax est ex coloribus tā numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multúmque degenerat transcribentium sors varia.*) Rectior est antiqua scriptura, *Verùm & pictura fallax est, & coloribus tā numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multùm degenerat transcribentium sors varia.* [*Atque effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti.*) Scribo, *Aliqui ne effigie quidem indicata,* & *nudis plerunque nominibus defuncti.* [*Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi. In eo nanque fœminarum scientiam præualere.*) Malo veterem lectionem, *Veneficijs & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiam præualere.* Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius vtitur, vt suprà 22. libro, 24. capitis initio, *Ean quoque num, quam laminum, inter genera earum appellauimus.* Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorum, quicquid rarum est, pro deprauato damnat, súoque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud autores Latinos, *Etiam nunc*, suppositum sit pro, *Etiamnum*, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum, *Etiamnunc*, Latinè dicatur, sicut, *Hodiéque*, sed persæpe non suo loco positum reperitur, idque deprauatorum (vt dixi) opera. [*Multique Circeios agros, vbi habitauit illa.*) *Agros*, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latio maritimum, & antiqui Latij finis. [*Tum etiam cùm rigaretur AEgyptus illa, non tamen esset, posteà fluminis limo inuecta.*) Incorruptior est vetus lectio, *Cùm etiam, quæ rigatur, AEgyptus illa non esset posteà fluminis limo inuecta.* Tantùm enim AEgypto, aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, posteà litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. [*Inde & plerosque video existimare.*) Lego addēdo, *Ita video existimare.* [*Sed quare nunc non plures noscantur causæ? nisi quod eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.*) Et hìc vetus potior, *Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant.* [*Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorrhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.*) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad archetypa, vbi sic legitur, *Vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fructeto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur*, &c. Nunc probè quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Deprauator ex, *In Lacetania,* fecit, *In lacte*, idque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumēta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam Typographi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas. [*Alius est, quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus.*) Legendum, *Alius est, quàm quos in p. v.* Tria enim dracunculi genera monstrauit capite 16. [*Aliúdque miraculum exeuntis è terra.*) O temeritatem! quorsum attinebat priorem lectionem mutare, *Exerētis se terra*? Sed bellè pensatum est damnū scilicet, mox scribendo, *In terram se condentis,* pro, *In terram condētis.*

¶ Cap. III. *Stomacacem medici vocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.*) Haud multò minùs detrimenti accepisse bonos libros, dum confunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cū aliis innumeris hic quoque locus, & qui proximè

ximè sequetur, testes esse possunt. Nō solùm enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperàm distinctum est, sed etiam deprauandi occasio vix aliunde sæpius cōtingit. Veterū codicū lectio talis est, *Stomacacen medici vocabant & sceletyrben ea mala. Reperta,* &c. [*Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi.*) Sequamur & hîc archetypa vetera, & statim multùm lucis accedet, *Mirórque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eā, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic,* &c. [*Non fortaßis crederet aliquis, cùm hæc nostra friuola quoque existimentur.*) Vetus lectio melior, *Nunc fortaßis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis.*

¶ Cap. IIII. *Laudatißima herbarum est Homero teste, quam vocari à diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio aßignat.*) Incorruptior lectio, *Laudatißima herbarum est Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius M.a.* [Versu penultimo lege, *Miréque vt contra venenum,* non, *Miréque contra venenum.*

¶ Cap. V. *Instillauit auribus surdis succum.*) Antiqua lectio, *Auribus olidis.* [*Cum exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.*) *Fertur,* redudat: pendent enim hæc à præcedenti verbo *Constat.* [*Cui ante omnes plebs adstans plausit.*) *Stans,* non, *Adstans.* Is fuit non vulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. [*Antiqui radicem, cortices quàm carnosißimos eligebant.*) Melius, *Radicem cortice quàm carnosißimo seligebant.* [*Turgescentémque in longitudinem fingebāt.*) Lege addendo, *Turgescentémque acu in longitudinem fingebant.* [*Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauißimi corticis, ita dantes.*) Vetus lectio *Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauißimi corticis ita dant.*

¶ Cap. VI. *Alteram lenem scordotin, siue scordion, ipsius manu descriptam.*) *Alteram Lenæus, in scordotin, siue cordiō: ipsius manu adscriptam.* [*Atque in Alpibus pluribúsque locis in Lycia.*) Emēdatiores codices, *Et in Alpibus verò, plurimísque alis locis.* [*Medetur & omnium morbis decocta succus.*) *Ouium,* non, *Omnium.*

¶ Cap. VII. *Sunt qui ab Artemide Artemisiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarū malis.*) Antiqui codices melius, *Sunt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis.* Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyam inuocare, quemadmodùm Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendū igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana denominatam herbam, non à venatrice. [*Vis tanta est, vt vel è longinquo succus excipiatur incisa conto. Suscipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur cont. tc thuris effigiem habet.*) Non paulo syncerior est antiquorum voluminum lectio, *Vis tanta est, vt è longinquo succus excipiatur. Incisa conto subditur excipulus ventriculo hœdino. humor lactis videtur effluere. siccatus cùm coit, thuris effigiem habet.*

¶ Cap. VIII. *Aliam quoque amplißimam, quam spartaniam vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes famem sitimque non sentiant.*) Cum dicit, *Magna & ea commendatio,* satis apparet quod & alium eius visum indicauit Plinius: alioqui, *Et,* nō habet quod coniungat. Quo fit, vt libenter accedam archetypis, quæ sic habent, *Aliam vtilißimam ad ea quæ spasmata vocant. Aliam,* scilicet Scythicē. Certè in Indice spartaniæ nulla fit mentio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiam opera nouam herbam hîc subitò enatam, Plinio ipsi ne per somnum quidem cognitā. [*Vt in quibus etiānum hodie in virorum lætiore conuictu.*) Emendata exemplaria habent, *In numeroso & lætiore conuictu.* [*Seruilius Damocrates primus medentium.*) Rectiùs, *E primis medentium.* [Leuius & quod paulò pòst, *Vt dein in balneum descendatur in calidam,* scriptum est pro, *Vt deinde in balineis descendatur in calidam.* [*Imponitur in ipsa inflāmatione, sed imminuta.*) Vetus lectio, *Non in ipsa inflammatione.*

¶ Cap. IX. *Serpentes necat, cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.*) Exemplaria vetusta, *Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert.* Sensus est, eā vim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi suprà memoratæ, vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη, ac si dicas, feræ torpor.

¶ Cap. X. *Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent.*) Vetus lectio, *Folia erant plan.* Sic Virg. de malo Medica, Et si non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

¶ Cap. XIII. *Quanquam mala in alÿs terris mandantur.*) Manuscripti codices habent, *In aliquibus terris.* [*Hæc commanducata, si oculis subinde religetur, plumbum, quod est genus vitii, ex oculis tollit.*) Syncera lectio, *Hac commanducata si oculus subinde liniatur, plumbum, quod est genus vitÿ, ex oculo tollitur.*

EX LIBRO VIGESIMO SEXTO.

CAP. I.

Sine dolore quidem vllo, aut sine pernicie vitæ.*) Elegantiùs *Sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ.* [*Nec nisi vsque in ossa corpus exustum esset, non rebellante tædio.*) Et hoc mollius est in manu descriptis codicibus, *Ni vsque in ossa corpus exustum esset, rebellāte tædio.* [*H-SCC. elocasse in eo morbo ad curandum sese.*) *Ad,* redundat. [*Durtia rubens variis modis.*) Vetus lectio, *Varicis modo.* [*Ad posterum verò nigrescente.*) Lege, *Ad postremum.* [*Quid hoc esse dicemus?*) Rectius, *Dicamus.* [*Parùm enim erant homini cætera morborum genera, cùm suprà CCC. essent, nisi etiam noua timerentur. Neque ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.*) In emendatis exemplaribus legitur, *Certa morborum genera,* non, *Cætera.* Deinde, *Neque ipsi autem,* coniunctione adiecta. Præterea, *Opera sua,* non, *Opere suo.*

¶ Cap. II. *Sedere nanque in his scholis auditioni occupatum gratius erat.*) Malim veterem lectionem, *Auditioni operatos,* id est, operam dantes. Sic apud Nasonē, studiis operata Mineruæ.

¶ Cap. III. *Asclepiades ætate Magni Pōpeij Rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.*) Nihilò deterior est antiqua scriptura, *Orandi magistæ, nec satis in arte ea quæstuosus.* [*Ambulationem, gestationésque, cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum propè humanū genus circumegit in se.*) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc, *Ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ,* &c.

¶ Cap. IIII. *Siccentur AEthiopide Pontinæ paludes.* Adde aduerbium, *Hodie AEthiopide.* Transit enim à priscis

tempo

temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, superuacaneum. [*Nanque apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi. Cur nũquam Persarum regi talis est dedita?*) Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo in aliquo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, *Cur nunquam Persarum regi talis est dedita*? Scribendum iuxta archetyporum fidem, *Nam quæ apud eũdem Democritum inuenitur compositio medicamẽti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquã Persarum regi tales dedit?* hoc est, pulchros, bonos, & fortunatos. Atque ita meliùs iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. [*Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúsque, quas ratio dictauerit.*) Elegantiùs, *Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasque ratio dictauerit.* [*Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.*) Parùm quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem sequi, vbi sic legitur, *Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur.* [*Petris tantùm adhærens, vt muscus.*) Lege, *Totum adhærens.* Nam & muscus petris totus adhæret. [*Pro serpinaca cum muria & ex oleo trita.*) Vetus lectio, *Cum muria ex mænis & oleo trita.* Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

¶ Cap. v. *Condurdon herba solstitialis, flore rubro suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis. Quinquefolium medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.*) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet! itaque totum retexemus nostra exemplaria sequendo. *Condurdũ herba solstitialis, flore rubro suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis,* &c. ¶ Caput. VII. *Plantago autem per se sumpta in cibo cum lẽte, alicæve sorbitione.*) Legendum, *Aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione.* [*Capnion herbam qui edère, bilem per vrinã trahunt.*) Vetus lectio melior, *Capnon herbam qui edère, bilẽ per vrinam reddunt.* [*Radix verò consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum & pe orum omniũ remedium præsens est. Pulmonum vitium vel traiecta tantùm in auricula.*) Et hic vetus potior, *Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tãtùm in auricula.* [*Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi allidit vnda.*) *Alludit*, non, *Allidit*. [*Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.*) Mollius est, *Dulcis, & sitim sedans.* ¶ Caput VIII. *Psyllium in aqua cum radicibus decoctũ.*) Antiqua scriptura, *Psyllium in aqua: Acori radicis decoctũ.* Vtrobique subintelligitur verbum, *Bibitur*, ibidem præcedens. [*Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.* Rectiùs, *Concoquendi.* [*Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.*) Latinius est, *In cyathos tres.* Sicut mox, *In aquam mulsam addito pondere denariorum duorum.* [*Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.*) *Vitia*, non, *Vitalia.* [*Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.*) Legendũ, *Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam.* [*Radix eius in aqua mulsa duodecim pondere denariorum.*) Nimiũ sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego, X. *duorum pondere.* Errori occasionem dedit nota denarij. [*Scammonium quoque dissolutionem facit.*) Lege addendo, *Dissolutionem stomachi facit.* [*Virus redolens, fuminosum linguæ tactu lactescens.*) Scribo, *Gũmosum, linguæ tactu lactescens.* [*Quod fit herbæ farina & tithymali marini succo.*) Lege, *Erui farina.* [*A radice folijs pendet*) Legendũ, *Folijs pendulis.* [*Farina erui, aut fici.*) *Ficis*, non, *Fici.* [*Folijs tussis, priore minùs efficax.*) Lege addendo, *Fit & è folijs tussis.* [*Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decocta in vino.*) Vetus lectio, *Colluuntur & radices decocto è vino. Dentes*, repetere superuacaneum est, & *decocti* significatio satis nota. [*Et ipsum etiam in asperis nascens.*) *Etiam*, redundat. [*Ita vt sit totum acetabuli modo.*) Rectiùs, *Acetabuli modus.* [*Peucedani succus inflationes & ructus gignit.*) Longè aliter antiqui codices, [*Peucedani succus inflationes, ructus gignens*: nam & huc referendum verbum, *Discutit*, quod proximè præcedit. [*Datur in somnum euntibus, addito nitro seu polenta. Simul si post cibum detur.*) Vera lectio, *Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multò post cibum detur.* [*In vino ictericis dari atque illini, vtilissimum est.*) Antiqui codices, *Hoc in vino enterocelicis dari.* Et enterocelarum remedium huic loco magis appositè conuenit, secundum ordinem membrorum. [*Itémque genitalium inflammationem.*) Adde, *Omnem: Inflammationem omnem.* [*Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.*) Legendum, *Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba.* Nam, *Cohibet*, tam ad, *Nomas*, refertur quàm ad, *Enterocelas.* [*Præcipuéque eius vsus ad stranguriam.*) Elegantius absque coniunctione, *Præcipui vsus.* [*Verùm largior quoque inflationes.*) Scribe, *Verùm æquo largior inflationes.* Et sequenti versu, *Humorem trahit*, non, *Dolorem.* [*Vesica autem callithricon trita, similis cumino, medetur, & data ex vino albo*) Vetus lectio, *Trita simul cum cumino, & data ex vino albo.* Nec est necesse repetere verbum, *Medetur*, eodem versu præcedens. [*Paruis è radice folijs quinis.*) Meliùs, *A radice.*

¶ Cap. IX. *Plurimum remedium esset si virgo imponat.*) Lege, *Plurimùm referre, si virgo imponat.*

¶ Cap. X. *Quæ talis est, mollugo vocatur. Similis & asperioribus folijs asparago.*) Scribendum, *Quæ talis est, mollugo vocatur, similis, sed asperioribus folijs, asperugo.* Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque a peculiari qualitate denominatum.

¶ Cap. XI. *Ramosam, & interuallis binûm palmorum.*) Rectiùs, *Ramosam ex interuallis*, vt binûm palmorum interualla inter ramos intelligantur. [*Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in vino cum sale & oleo à somno matutino refrigerat.*) Magis placet, quod in vetustis habetur codicibus, *Phthisin sanat & plãtaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo à somno matutino refrigerat.* Certè hæc lectio magis Plinium resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reiicio, sicut & eũ, qui mox subtexetur. [*Quinquefolij cõtrita folia ex vino sumpta diebus XXX. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceti scillitici cyatho.*) In iisdem codicibus longe aliud legitur, & quidem rectius, quantùm ego video, *Quinque folii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vetonicæ farina pondere X. trium cum aceti scillitici cyatho.* [*Diuerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo*) Agnosco

nosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorem: quem si offendebat soporifera vis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio suo, nunc manet idem scrupulus, neque docet, quomodo sit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in nostris exemplaribus est hæc: *Hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.* [*Eruptiones pituitásque emendat plantago.*) Scribo, *Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix.*

¶ Cap. XIII. *Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.*) Legendum, *Et hoc amplius à vocis aut lateris contensionibus.* [*Erisithale est flore luteo.*) Lege, *Erisithales.*

¶ Cap. XIIII. *Spicula sagittariorum extrahit*) *Sagittarum*, & non *Sagittariorum.* [*Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verùm etiam viris in vsu est.*) Antiqua scriptura: *Verùm iam & viris est in vsu.* Cùm dicit *Iam*, significat nouum eius vsum apud viros esse, postquàm mores degenerare cœperunt. [*Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.*) Satis apparet ineptè dici, *hyssopum ex oleo fotum.* In nostris exemplaribus durat syncera lectio: *Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.*

EX LIBRO VIGESIMO SEPTIMO.

CAP. I.

CRescit apud me certè tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem, quidnam mouerit castigatorem, vt vnam particulam in ipso statim initio detraheret, idque contra fidem archetyporum, quæ sic habent: *Crescit profectò, apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis.* [*Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam etiam cùm homo inuenerit: eandémque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.*) In emendatis codicibus est, *Cum homo inueniret.* Ibidem coniunctio geminatur, *Et genuisse hæc, & ostendisse.* [*Verumetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastúsque pecorum & herbas quoque inuicem ostentant.*) Hîc quoque veteres codices à vulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: *Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante*, scilicet Romanæ pacis maiestate.

¶ Cap. II. *Hoc quoque tamen in vsus humanæ salutis vertere, scorpiorum ictibus aduersari experiendo aconitum.*) Cùm hæ particulæ, *Hoc quoque*, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

¶ Cap. III. *Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.*) *Ipsa*, non est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominùs absoluto. [*Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata, nunc demonstrare, quale sit aconitum.*) Rursus illic minùs est verborum ac syllabarum, nullo tamen sensus detrimento, hoc modo: *Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum.* Poterant videri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiam gratis, nulláque occasione inuitante.

¶ Cap. IIII. *Præterea in Aethiopia nascuntur, & in Ida.*) Lego, *Præter Aethiopiam nascuntur & in Ida.* [*Huius vetustæ nidor vrinam cit.*) Scribo, *Huius vstæ nidor vrinam ciet.* [*Radice vna, ceu palo in terra demissa.*) Rectius, *in terram demissa.* [*Vsus in multis & principalis aluum soluere, cùm penè sit sola medicamentorum, quæ per se id præstant. Confirmat etiam stomachum, adeò vt non infestet vlla vis contraria.*) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens! Germana lectio hæc est: *Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria.* [*Vsus eius ad collectiones inflammationésque: quin emendat omnia quæ helxine.*) Pro *Quin emendat omnia*, veteres codices habent, *Et in eadem omnia.* [*Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens densum.*) Pro *Fluctuans*, lege *Fluctuati*, scilicet nominis: pro *Habens*, *Habet.* [*Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.*) Argutior est vetus lectio: *Anonymos non inueniendo nomen inuenit.* [*Item aristogiton, in vulneribus præclara.*) Hîc stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eíque virtutes, quæ sunt anonymi, attribuere, cùm sit legendum, *Aristogitoni*, & subintelligendum præcedens participium, *Celebrata.* Quin & in Indice Aristogiton inter externos autores connumeratur.

¶ Cap. V. *Arction aliqui potiùs arcturum vocant.*) *Potiùs*, redundat. [*Sed ascyron maiores habet ramos, qui ascyroides vocantur.*) Dele has duas voces, *Sed ascyron*: atque ita lege, *Maiores habet ramos, quod ascyroides vocant.* Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit, quòd ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. [*Comæ tritæ veluti cruentatæ.*) Rectiùs, *Cruentant*, hoc est, cruorem redduut.

¶ Cap. VII. *Actæa graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.*) Vetus lectio, *Caulibus asperis geniculatis.*

¶ Cap. VIII. *Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino aut mulsa aqua pota.*) Lege & distingue hoc modo, *Trahit eadem potio & secundas semine, lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto.* [*Cynosorchin aliqui orchin vocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, paruisque semipedis longitudinis, in terra stratis.*) Antiqua scriptura, *Folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis* [*Et albi genus chrysolachani traditur.*) Veteres codices, *Et aliud genus chrysolachani traditur.*

¶ Cap. X. *Caulem habet duorum palmorum.*) Imò, *Cubiorum.* loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certè oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

¶ Cap. XI. *Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.*) Non *Hippoglossa*, sed *Hypoglossa.* Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quòd paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. [*Aliqui ægonychon vocant, alij Diospyron, alij Heraclean.*) Vetusta exemplaria pro *Heraclean* habent *Heracleos*, vt sit genitiuus, quemadmodum *Dios*, & subaudias *Pyron*, ac si Latinè dicas, Iouis Herculísve triticum. [*Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.*) Legendum, *Quod eò magis miror.*

¶ Cap. XII. *Vis ei styptica & exulceratrix.*) Scribo, *Septica*, id est corrosiua, vt nunc medici vocant. [Sequenti versu scribo: *In Augustum mensem incurrente*, non *In Augusto mense.* [*Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.*) Vera lectio, *Ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim.* [*Folijs rutæ, similis gramini.*) Antiqua lectio, *Folijs rutæ, semine graminis.* De Polygono, siue sanguinaria loquitur. [*Mares autem*

tem semine tantùm differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent, *Mares autem semine tantùm differens, quod est incipientis oliuæ.* Mares autem, scilicet partus facit, quod hîc quoque subintelligi debet.

¶ Cap. XIIII. *Folijs lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.*) Lege, *Aduersis inter se.* De trichomane loquitur. [*Tragonia herba qualis sit, non traditur.*) Vetera exemplaria & hîc in contextu pro *Tragonia* constanter habent *Trachiniam* & in margine adnotatã: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. [*Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.*) Paulò elegantius est, *Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis.* [*Phrygiæ omnino non nasci.*) Lege, *Non innasci.*

EX LIBRO VIGESIMO OCTAVO, CAP. I.

Qvanquam *& ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ, instituimus.*) Antiqui codices multò meliùs, *Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus.* Quod Plinius hîc de se prędicat, id non minùs verè ipse quoque vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hęc trado, prę oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur, candidos quosque qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fieríque potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil conferat: de ijs duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habent, quò recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. [*Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi.*) Quantò melior vetus lectio, *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi.* [*Cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.*) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum, *Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana.* Idque magis ad præcedentia quadrat. [*Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quantò magis mandi!*) Et hic locus est vnus è pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic, *Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi?* Sequenti versu, *Fecisti*, redundabat. [*Vitam quidem non adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.*) Syncera lectio, *Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit.* Vel ex hoc capite abundè perspicuum esse potest, & nostrum laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manuscriptis vix vnquam cogitant, ignari quantùm sibi in priscorum monumentis conspurcandis sacrilega, publicóque odio digna, quorundam non dico amusorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cùm non rarò fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarum in vnum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantùm septem alij docti viri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant.

¶ Cap. II. In titulo capitis scribe, *Ostenta & sanciri, & depelli.* [*Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio.*) Atqui incesti crimen falsum erat. Legendum igitur, *Incesti deprecatio.* [Ac mox sequenti versu, *Anno vrbis*, non *Anno vrbis Romæ.* Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum consuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. [*Et omnia approbantibus dcccxxx. annorum euentibus.*) Lege, *Ea omnia.* [*Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.*) *Precatione*, non *Precationis.* [Et quod ibi statim subtexitur, *Quod si semel recipiatur*, in antiquis voluminibus non malè legitur, *Cùm si semel recipiatur.* [*Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes obseruare se ea negauerint.*) In emendatis codicibus non additur *Aues*: quibus eò libentiùs accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur, *Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint.* Et solent plerunque voculas tales assuere glossularij, longè interdum à scopo aberrantes: quod & hîc factum equidem non dubito. [*Quinctiam & legum ipsarum in XII. tabulis verba sunt.*) Rectiùs antiqua scriptura, *Quid non & legum*, &c. Ineptè enim simul ponuntur, *Etiam &.* [*Non pauci etiam serpentes ipsas recantari, & hunc vnum esse ipsis intellectum.*) Aliquantò mollior est vetus lectio: *Et hunc vnum illis esse intellectum*, quàm si repetatur, *Ipsas, ipsis.* [*Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.* Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse synceram, quæ in impressis etiam quibusdam codicibus habetur? *Incendia inter epulas nominata aquis sub mensas profusis abominamur.* Aqua profusa pulchrè conuenit incendium abominantibus: at quid causæ vel comminisci possumus, cur ad incendium nominatum aquæ effusionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potiùs abominamur, quàm incendij mentionem? [*Priusquàm eam ipsam nominaret, aliúsve ei prædiceret.*) Lege, *Priusquàm ipse eam nominaret.* Nam *Ipse* & *Alius* sibi inuicem opponuntur. [*Carmina quædam extant contra ambusta. Quędam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens verecundia.*) Antiqua exemplaria hoc loco non parùm discrepant à vulgatis editionibus, *Contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta, sed prodendo obstat ingens verecundia*: vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

¶ Cap. III. *Hominum monstrificas naturas, & veneficos aspectus pleniùs diximus in portentis gentium.*) Pleniùs, superfluit. [*Nam in insula Nili Tentirij.*) *Tentyra* potiùs, quàm *Tentyrij.*

¶ Cap. IIII. *Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræq; clauditatis occursu.*) Primùm *Ita*, redundat, natum ex præcedenti dictione, *Vita.* Deinde *Sinistræ*, similiter superfluit. Legendum enim, *Fascinationes repercutimus, dextræq; clauditatis occursum.* Quæ postrema vox cùm finalem literam casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator, ne nihil ageret coniunctio, de suo adiecit *Sinistræ*: itáque error errorem peperit, vt ferè fit, quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis synceram lectionem addiuinare conamur: iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorum incommodo, quibus ad hunc modum

modum nimiùm sæpe os sublinitur. [*Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuẽdo. Etiam eadem ratione terna, &c.*) *Etiam*, aptiùs præcedentibus cohæret, *In sinum etiam proprium.* [*Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.*) Dele, *Nunc.* Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat, *Mirum dicemus*: & sic ferè Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studium esset non sensus modò suos reddere Plinio, sed verba etiam ipsa, quantùm fieri potest, annumerare. [*Lepràsque ieiuno illitu arcert.*) *Ieiunæ*, non *Ieiuno.* [Ac mox, *Marcion*, non *Martion.* [*Adiecta precatione, se vinxisse eandem & soluturum.*) Scribo & distinguo, *Se vinxisse, eundem & soluturum.* [*Eæ sunt: abstinere à cibo nimio.*) Scribe, *Abstinere cibo omnino.* [*Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus sequi.*) Hìc duæ dictiones superfluunt, *Præter hominem*, hominis videlicet alicuius malè feriati assumentum. [*Item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.*) Sic enim claudendum hoc caput, vt sequentis initium sit, *Sicut totius corporis*, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita distinguuntur.

¶ Cap. v. *Vltimóque probro maius in cisijs triumphalibus sedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.*) Tota hìc aberratum est via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est, *Vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti.* Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus.

¶ Cap. VI. *Digitis pectinatim inter sese amplexis.*) Magis placet antiqua scriptura, *Digitis pectinatim inter se implexis.* [*Nam è diuerso scandentésque.* Lege, *Nam euersos scandentésque.* [*Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.*) Rectiùs, *Tali nodo.* [*Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.*) Scribendum, *Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine.* [*Contra aurium pituitas vermiculósque.*) Lego, *Aurium pura*, id est, aures suppuratas. [*Hulcera capitum, prurigines.*) Pro *Prurigines*, malim *Porrigines*, quod est in antiquis exemplaribus.

¶ Cap. VII. *Alij cum hyssopo & adipe anserino.*) *Oesypo*, non *Hyssopo.* Est autem œsypum, vt Nasonis verbis vtar, succus ab immundæ vellere raptus ouis. [*Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur imbubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoque aurium eijci inuenio.*) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda, *Pulmonum quoque incommoda, lacte mulieris sa-tur. cui si admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eijci inuenio.* [*Anguli oculorum subinde madificentur.*) *Madefiant*, non *Madeficentur.* [*Non segniùs & in silente luna coitus suos maribus exitiales esse.*) Legendum, *Non segniùs & silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Non segniùs*, ad præcedentia refertur. [*Metrodorus Sceptius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis super clunes vestibus.*) Vera lectio, *Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media*, &c. [*Item nouella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatissima transferatur, rutam & ederas illico mori.*) Lege, *Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori.* Suffragantur & hìc, quemadmodum in cæteris, vetusta exemplaria. [*Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactum graue virus odoris accipere.*) Scribo, *Hebetescere*, & *Odoris*, redundat. [*Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi sponte superari. Et fila vestis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Ciniśque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis vestibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.*) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem non paulò meliùs, itaque retexemus totum, illáve sequemur. *Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta, ciniśque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus.* De bitumine Iudaico meminit suprà libro septimo cap. 15. [*Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere.*) Scribendum, *Lais & Elephantis.* Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox, *Aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri ijsdem modis, quibus illa sterilitatem, pronunciaret.* Catalogus quoq; autorum, quos Plinius hoc libro sequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro radice *Brassicæ vel myricæ*, in manuscriptis est, *Brassicæ vel myrti.* [*Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorum nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus contuentibus, omnem talem vim resolui, si nullum piscem habeant secum.*) Bonam hercule operam deprauator hìc nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam sexcenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonstrant, nempe hanc, *Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus, omnémque vim talem resolui, si nullum piscem secum habeant.* [*Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inserta.*) Lege, *Ac vel licio*: quasi dicat, vel vnico filo. [*Sic & comitiales excitari, morbósque sanari.*) *Morbósque sanari*, de suo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. [*Supposita tantùm calici lacinia menstruo tincta tali.*) Satis erat, *Supposita tantùm calici lacinia tali*, idque Plinij ciuilitatem magis decebat, cætera haud dubium, quin glossularius aliquis, vt solent, adiecerit. [*Correptam subnecti collo, & ita discuti morbum.*) Dele, *&.*

¶ Cap. VIII. *Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficaciùs si & sternutet.*) Rectiùs, *Si & sternuat.* [*Sanguis & ischiadicis prodest.*) *Syntecticis*, non *Ischiadicis*, si veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret castigator, *Leonis adipes custodiunt*, in *Adeps custodit*, mutauit, & *Magorum vanitas promittit*, in *Vanitates promittunt.* [*Similiter dentis.*) Lege, *Similia*, scilicet promissa. [*Setas è cauda contortas, & sinistro brachio illigatas.*) Scribo, *Adalligatas.* [*Permutationes sexus ex his annua vice diximus, cæteráque monstrifica naturæ eius.*) Antiqua scriptura, *De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius.* [*Præcipuè pantheris esse in metu hyenæ dicuntur.*) Germanè Latina lectio hæc est, *Præcipuè pantheris terrori esse traduntur*: nam hyenam hìc repetere quorsùm attinebat? [*Faciliùs autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque, & ipsos equos septenis alligauerit nodis.*) Elegantior simul & verior est vetus lectio, *Flagellúmque imperitans equo septenis alli-*

gauerit nodis. [*Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.*) Lege, *Degustatum ter.* quod non parum referre putatur in eiusmodi remedijs. [*Promisso in triduum conceptu.*) Meliùs, *Intra triduum.* *In triduum*, aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantùm tribus diebus sufficiat. [*Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale, à ceruice si alligentur, dorcadis pelle collo suspensa, contineri partus promittunt.*) Repræsentabitur & hîc vetus lectio, vel quò ex collatione veritas faciliùs eluceat. *Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt*: vt, *Suspensa*, neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. [*Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.*) *Adseruatis*, non, *Conseruatis.* [*Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.*) Scribo, *Mulierum menses*: quod Plinio est vsitatius. [*Membranam, quæ fel continuerat, à cardiacis potam.*) Codices vetusti, *Quæ fel contineat cardiacis potam.* [*Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ex sesamo, & melle Asiano haustam prodesse acrimoniæ veteri.*) Deprauator, quantùm video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt, *Asiano*, neque medici inter mellis genera Asiaticum celebrant: & pro *Acrimoniæ*, habent *Aegrimoniæ.* [*Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.*) Illic legitur, *Siue lucernis, siue pelui.* Nec video, quid hîc, *Siue visu*, faciat. [*Fimum, qui in intestinis inuentus sit.*) Scribo, *Quod in intestinis inuentum sit.* nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. [*A cane verò morsis adipem illitum, & corium si sit substractum.*) Aequè pleno sensu scriptum erat, *Et corium substratum.* Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? [*Perunctos omnibus odio euenire.*) *Venire*, non, *Euenire.* [*Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrant.*) Quid, malùm, *Comministrant? Commonstrant*, legi debet. [*Si omnino aliquantulùm quis secum habeat.*) Non malè vetus lectio, *Si omnino tantùm aliquis secum habeat.* Plinius ait sufficere, si tantùm habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunque eius partem. [*Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.*) Lege addendo, *Thure repleti.* [*Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantùm pascunt.*) Coniector multùm aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc, *Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt.* Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse: vtpote longè deteriorem, nimirùm mutato animalis victu. [*Præterquàm in risu coarguentium.*) Lego, *Præterquàm vbi irrisu coarguendum.* [*Eundem salutarem esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimum.*) Egregiè deprauatum & hoc, non minùs quàm superiora. Restituetur in integrum hoc modo, *Eundem salutarem esse parientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum.* Est enim verus sensus longè alius, quàm ille prior. est autem hic: Chamæleontem salutarem esse, si multò antè parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimum esse. Suffragantur vbique vetusti codices. [*Sinistrum, mirum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, putet referre.*) Syncera lectio ex archetypis petita est hæc, *Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre.* [*Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari fœminis.*) Mirum verò, si hoc remedium in solis fœminis vim suam exerit, in maribus non item. Distinctio praua sensum deprauat: nam *Fœminis*, paternus casus est, & sequentis orationis initium, hoc modo, *Fœminis sinistri vel pedis cineri si misceatur*, & cætera. Quibus in verbis, *Vel*, detractum erat, *Si*, transpositum. [*Serpentes fugari liene instillato.*) At quónam instillandus est, aut quomodo? Lege, *Serpentes fugari ignibus instillato.* Nam & hoc experimentum & duo proximè sequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. [*Illita inimicorum immane odium & omnium his conciliare.*) Certè ad inimicorum odium nullo opus est veneficio, vt qui vltro & exosi sunt, & oderunt vicissim. Verior igitur vetus lectio, *Illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum his conciliare.* [*Prodest contra sagittas venenatas, vt Appelles tradit, posteà sumptus.*) Vetus lectio, *Prodest & contra sagittarum venena, vt Appelles tradit, antè posteàque sumptus.* Vt intelligamus, eum præseruatiuam etiam vim habere. [*Præterea eiusdem decoctum cum melle sumptum Venerem inhibere.*) Paulò meliùs legetur, *Eiusdem decocti ius cum melle.* [*Est crocodilo cognatio quædam affinitásque.*) *Affinitas*, superuacua est. [Sequenti versu lege, *Detrahendi sanguinis*, non, *Trahendi.* [*Plurimi autem super Saiticam inter Aegypti præfecturas.*) Lege, *Super Saiticam præfecturam.* Ac rursus, *Item fimum suffitu*, non, *Fimus*: &, *Dentes è parte læua*, addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento est, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiam in culpa esse, quàm malè literatos istos castigatores, iustiùs diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minùs, prout collibitum est, se exercuerunt. Cæterùm scribæ inscitia labi solent, non temeritate: erratáque eorum non magni negotij sit deprehendere, maximè cordato & erudito lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminantes, planéque, iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus se deuouisse, nisi omnes, quotquot possunt, bonos autores suis venenis infecerint, suísque fœtoribus conspurcauerint. Sed desinat stomachatio, etsi nimiò, quàm vellem, iustior, & ad præsens potiùs negotium redeamus.

¶ Cap. IX. *Sicuti è lactis vsu, vtilissimum cuique maternum, nutricis exitiosum est.*) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator! Nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantùm vbique nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, *Sicuti de lactis vsu.* Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde, *Vtilissimum cuique maternum.* Alioqui iuxta priorem lectionem non vtilissimum erat, sed planè necessarium. Sequitur, *Concipere nutrices exitiosum est.* Sic enim, quæ sequuntur, nunc demum probè quadrabunt. [*Minùs inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contusa aut luxata, maximè renes, vesicam, interanea,*

nea, fauces, pulmones.) Obsecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit, luxatos renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones? vel vesicam contusam interaneáve, aut pulmonem? Quid igitur præsidij reliquum est, nisi in archetypis? ea sic habent, *Minùs inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maximè renes, & cætera.* [*Nam vt in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticique & cachectæ, diximus in ratione herbarum.)* *In Arcadia*, non, *Achaia*. Dixit autem hoc libro vigesimo quinto, capite octauo. [*Quod est maximè coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.)* Sic nobis transcribunt vetera exemplaria, qui nec legere sciunt, nec scribere. Lege, *In summo fluitat. Id exemptum*, &c. [*Quod magis virus respuit, hoc præstantius iudicatur.)* Quid est, *Virus respuit?* Lege, *Resipit*. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. [*Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit, vtilissimum est stomacho.)* Legendum, *In recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho.* [*Proxima in communibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.)* Elegantior lectio, *Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi.* [*Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.)* Rursus, *Oesypum*, deprauatum in, *Hyssopum*. Vbi notandum, sympathiam quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. [*Omnino enim non nisi ad ea, quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata & calida, recipitur.)* Legendu n, *Aut quæ non sint exhulcerata*, salsa petitur scilicet axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. [Mox sequenti versu, *Contra phthises*, lege, non *Contra tussim*. Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & aliàs non bene conueniet, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. [*Parotidas admista farina è salsamentaria testa quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.)* Scribo, *Parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit.* nam & hæc vox, *Balneum*, vitiosa est, cùm vterque Plinius, *Balineum*, appellet. Quin & Græcis quadrisyllabum est βαλάνειον. [*Multi priuatim sic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.)* Elegantius est, *Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum:* vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. [*Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu.)* Restituimus vnde cætera sic, *Inter omnia autem omnia communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis*, &c. [*Item equarum, præterquàm virginum, erodit, emarginat, hulcerat.)* Lege, *Emarginat hulcera.* [*Tantùm potest sympathia illa, de qua loquuntur.)* *Loquimur*, non, *Loquuntur*. [*Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiúsque quàm lima.)* Antiqua lectio, *Vt ferramentorum subtilitas non aliter acriùs induretur, scabritia tollatur vehementiùs quàm lima.* [*Et ideò suis quæque dicentur effectibus.)* Lego, *Quisque suis dicetur.* nam de sanguine tantùm loquitur. [*Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.)* Scribo, *Mandentes*. Nam, *Vt*, pro, *Vtpote*, ponitur hoc loco. [*Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.)* Vetus lectio, *Omnino dentem cerui habentes.* nam, *Omnino*, ad, *Habentes*, refertur. Sic suprà capite octauo, *Si omnino tantùm aliquis secum habeat.* [*Aut medulla perunctos seuóve corui aut vituli.)* *Hinuli*, non, *Vituli*.

¶ Cap. x. *Item lactis haustus cum vua amminea.)* *Taminia*, non, *Amminea*, cuius vsus in medicina nullus est. [*Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.)* Antiqua lectio planior, *Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino.* [*Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque carnes. Quidam carnem vituli admouent.)* Lege & distingue, *Canis rabidi morsu facta vulnera, circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent.* [*Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.)* Similis error priori. Legendum, *Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem.* [*Verumtamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.)* Scribo, *Fortiora omnia eadem.* [*Et toxica expurgantur.)* Exemplaria vetusta habent, *Expugnantur*, vt hoc de antipathia intelligatur. [*Omnia sesami quoque iure poto.)* Vera lectio, *Omasi quoque iure.* Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus. Ius omasi & duodecimo capite est inter remedia.

¶ Cap. xi. *Cum succo oleris, ita vt vncto inarescat.)* Codices veteres, *Ita vt vnctio inarescat.* [*Sed & corruptos dentes confirmari.)* Iidem codices pro, *Corruptos*, habent, *Combustis*, scilicet ossibus. [*Asinæ quoque lacte percussu vexatos.)* Manu scripti codices, *Asinino quoque lacte.* Castigator, veritus ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit, *Asinæ*. ô solertiam asininam! [*Equarum à coitu in lychnis accensum.)* Meliùs, *In ellychnijs.*

¶ Cap. xii. *Poppæaque hoc vxor Neronis principis instituit.)* In vetustis exemplaribus tantùm est, *Poppæa hoc Neronis principis instituit.* Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. [*Friuolum licet videatur, non tamen omitendum.)* Eadem exemplaria non addunt, *Licet*: tantùm est, *Friuolum videatur*, δυνητικῶς. [*Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.)* *Decolorem*, non, *Discolorem*. [*Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo & vino, sulphure spongiæq́ cinere.)* Lege, *Et vino, sulphure spongiæque cinere.* [*Labrorum scissuris cum adipe anserino.)* *Fissuris*, non, *Scissuris*. [*Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto decoctum, testésque vulpini.)* Lege addendo, *Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini.* [*Prodest & sapo. Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.)* *Optimus*, non ad cinerem refertur, sed ad saponem. his verò duabus vocibus, *Seuo*, &, *Cinere*, redduntur aliæ duæ, *Fagino*, &, *Caprino*, quod posterius in, *Carpino*, deprauatum est. [*Vngues contusos fel vniuscuiusque animalis circumligatum.)* Scribo, *Fel cuiuscunque animalis circumligatum.*

¶ Cap. xiiii. *Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdem in cibo formato, quem sanguiculum vocant.)* Lege, *Et sanguine eius in cibum formato.* Item, *In vino*

myrteo. [*Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis mixtis, in vini potione.*) Meliùs, *Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.*

¶ Cap. xv. *Calculos expellant lienes equini.*) Legendum, *lichenes equini*, itaque scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus: alioqui satis erat dicere, *Lien equinus.* [*Demonstrāt vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adijcere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubiculo.*) Vtrobique, *Cubili*, legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. [*Quem dicunt, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.*) *Quem*, calculum, non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, *Quę dicitur, cùm interficiatur, reddere vrinā liquidiorem initio, sed in terra spissantem se.* ¶ Cap. xvi. *Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.*) Sarcit, non, *Arcet.* [*Iniurias à calceatu.*) Vetus lectio, *E calceatu.* [*Potum verò sublime ex aqua.*) Hæc verba malè in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: &, *Sub limine*, scribendum, pro, *Sublime.* nam hoc ad Magicam superstitonem attinet: & remedium ex Magorum autoritate præscribitur. [*Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mistura? Cur digitus bubonis potissimùm electus est?*) Et hîc vetus lectio paulò melior, *Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?*

¶ Cap. xvii. *Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse, certus autor affirmat.*) Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterem lectionem, vt verisimiliorem, *Rupicapræ seui cyatho, & lactis* &c. [*Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.*) Imò, *Deiecta.* Pumex enim non secat. [Sequenti versu pro, *Ruborem*, lege, *Rubori*: pendet enim & hoc à verbo, *Illinitur.* [*Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.*) Rectiùs, *Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.* ¶ Cap. xviii. *Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.*) *Visci*, non, *Musci*, attestantibus vetustis exemplaribus. ¶ Cap. xix. *Quod si mortuus partus sentiatur lien ex a.d.p.e.*) *Lichen*, non, *Lien.* [*Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.*) Legendum, *Osthanes.* Is fuit vir Persa, professione Magus. [*Et testiculi equini aridi vt potioni interseri possint.*) *Inseri*, non, *Interseri.* ¶ Cap. xx. *Insuper pedes boum, si priùs cornua pice liquida perungantur.*) Emendati codices, *Non subteri pedes boum, si*, &c.

EX LIBRO VIGESIMO NONO.
CAP. I.

Qvanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium, nec aliud vtique gratiæ, quàm sterilis difficultati in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi, *Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo.* Cæterùm, *Lubricum*, hîc substantiuum nomen est: idque fefellit eum qui principium adiecit. [*Mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.*) *Contigerit*, redundat. [*Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.*) Scribo, *Quid auxiliatum esset*: &, *Eius Dei*, ad Aesculapium refertur. [*A Creonte Agrigentino.*) Legendum, *Acrone Agrigentino*, septimo casu. In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Ἄκρον ἰατρὸν ἄκρον, Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου,
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

[*In musicos pedes venarum pulsu discreto.*) Rectiùs, *Descripto.* [*Censúsque, quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi* H-S CCC. *relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.*) In manu scriptis reperio *Censúsque, quāquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi* H-S CCC. *relinquere, quantùm ad eam ætatem Aruntius solus* vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. [*Nullius histrionum par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.*) Vetusta scriptura, *Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatior egressus in publico erat.* Vult enim autoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius assectantium: qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigísque, qui Circensibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iamque pulchrè congruet quod mox subiungitur, *Cùm Crinas Massiliensis*, &c. [*Nullo idem censente, ne videatur assertio alterius.*) Meliùs, *Accessio alterius*: itaque legitur in incorruptioribus exemplaribus. [*Iis ipsis scilicet, quæ nunc nos trademus.*) *Tractamus*, non, *Trademus.* Intelligendum enim etiam de iam dictis. [*Quæ nos per genera vsus sui differimus.*) Rectiùs, *Quem.* s. commētarium. [*Quinimò transit in conuicium.*) Lege, *Transit conuicium*: nam hoc est, quod mox dicit, *Vltróque qui periere, arguuntur.* [*At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occasuri?*) *Occisuri*, non, *Occasuri.* Crassum sanè erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. [*Non deserā Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, vt à Senatu illum, qui ita censebat.*) Lege, *Aut Senatum illum*: nam aliquantò pòst ita sermonem hunc claudit, *Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo.* [*Non sunt artis ista, sed hominum.*) Paruulum erratum, sed non leuis momenti: legendum enim, *Non sint artis ista, sed hominum.* [*Archontio vulnerum medico.*) Reposuimus ex vetusto codice, *Alconti.* Huius & Martialis meminit: Ostendit digitum, sed impudicum, Alconti, Dasióque, Symmachóque. [*Et ab ijsdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.*) *Cibos ingestos*, lege, vt cum præcedentibus cohæreat. [*Illa prodidere imperij mores.*) Scribo, *perdidere.* [*Neque enim, dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.*) *Nefas*, superuacuum est: subintelligitur enim, *Fastidio.* [*Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouibúsque.*) Lege, *Lanis, ouísque*, de quibus secundo & tertio capitibus. [*Nec deesset materiæ pompa.*) Elegantiùs, *Nec deerat.*

¶ Cap. ii. *Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.*) Legendum, *Et alio modo indita auribus obturatis spissius.* atque ita legitur in probatis exemplaribus. [*Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aspersa sanat.*) Illic legitur, *Expressa*, non, *Aspersa.* [*Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se, tusæq; farina, & illitæ dentibus, mirè prosunt, etiam labentibus.*) Lege, *Tusæq; in farinam.* Item pro, *Labentibus*, *Labantibus*, id est, vacillantibus. ¶ Cap. iii. *Sic & illita lienicis.*) Illita, redundat. [*Cibis quot modis iuuent, notum est, cùm transmittant faucium tumorem.*) Vetus lectio, *Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium*

cium tumorem. [Ac mox, *Simúlque vim potus & cibi habeant*, non, *Vini visum.* (*Quò fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remedium erit.*) Scribo, *Hoc præsentius.* [*Equitem Romanum euocatum.*) Pro, *Euocatum*, legi debet, *E Vocantiis.* nam Vocontij Galliæ ciuitas est: & ouorum genus, de quò loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetusta exemplaria. [*Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm in coruis.*) Atqui è coruis non admodùm multa remedia traduntur. Vetusti codices habent, *Aequè quàm in capris*, & rectè. Nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta sit remediorum copia, ansere videlicet, & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis cap. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, subiicit, *Quod quidem miror, cùm febri negetur carere.* Verùm errori occasionem præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anser. ¶ Cap. IIII. *Præcipuè in ascensu siderum.*) *Assensu*, non, *Ascensu*. Alioqui malè quadrat, quod sequitur, *Cum lumine Lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente.* [Ac mox, *Serpentes persequitur*, legendum, nõ, *Prosequitur.* [*De mustela, Tribuunt ei, & successus petitionum à Potestatibus & à Diis etiã precum, morborum remedia beneficiorum munere.*) Vera lectio, *Morborum remedia, veneficiorum amuleta.* [*Propitiatis oratione Diis, fortunatam domum facere promittunt.*) *Adoratione*, non, *Oratione.* [*Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.*) Legendum, *Aiunt enim præcauere*, attestantibus emendatis codicibus: alioqui nec præcedentia congruunt, nec sequentia. [*Democritus quidem monstrat quædam ex his confici.*) Germanior lectio, *Democritus quidem monstra quædam ex his conficit.* Vnde monstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. [*Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque illa illinunt.*) Lege, *Atque ita illinunt.* ¶ Cap. V. *oportet igne comburi omnia, modo vt semel diximus,*) Syncera lectio, *Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus.* ¶ Cap. VI. *Alij lacte mulierum cum brassica cinere muscarum subiiciunt, quidam mel tantùm.*) *Subigunt*, lege, non, *Subiiciunt*, &, *Melle*, non, *Mel.* [*Additis duabus sextis denarij sextiui, vt omnia æsypo illinatur.*) *Est ibi*, non, *Sextiui.* Porro stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. [*Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.*) Vetusti codices, *Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum.* [*Quibus pluma aurium modo eminet.*) Illic legitur, *Aurium modo emicat.* [*Apollonius Tyanæus.*) Lege, *Pitanæus.* Est autẽ Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam vt Tyanæi testimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc non memorantur vlla Apollonij Tyanęi in hoc genere scripta. [*Et præcipuè spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.*) Antiqua scriptura, *Imposita per frontem ad duo tempora.* [*Venantur eum formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius coniectæ, efflato priùs puluere, ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.*) Antiquior lectio, *Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta efflato priùs puluere, ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur.* [*At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.*) Rectiùs, *At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.*

EX LIBRO TRIGESIMO.

CAP. I.

Istos enim quisque communi auditu saltem cognitos habet.) Meliùs quadrat vetus lectio, *Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet ? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem solùm hac agi.*) Quantò elegantior antiqua lectio? *Circe vtique & inferorum euocatione hoc solùm agi.* [*Troianis itaque temporibus cum Chironis medicinis contenta esset, solo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.*) Non dubito, quin & hìc vetus lectio, tantò sit verior, quantò tùm simplicior est, tùm planior. Sic enim habet, *Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati genitus, Thessalam* &c. [*Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsque superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset vis tota, in Thraciámque Magice delata fuisset.*) Hìc quoque temerè discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur, *Si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset.* [*Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.*) Germana Plinij vèrba sunt, *In sepulchrum eius petitis.* [Ac mox, *Cætera in viro illo probant*, non, *De viro.* [*Est & alia Magices factio, à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendens.*) Modò dixit, *Est & alia*, id est, etiam alia: quid igitur opus repetere, *Etiamnum?* Emendati certè codices aliud habent, nempe sic, *A Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens.* Is Iannes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis, quo factum opinor, vt Plinius Mosem quoque similiter Magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro, *Et Iamne*, legit, *Etiamnum.* Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sententia, cùm Hebræum sit, & apud Hebræos autores reperiatur. [*Palámque in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.*) Lege, *Palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata.* [*Quid ipse ego hanc memorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.*) Elegantior & germanior lectio, *Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat.*

¶ Cap. III. *Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.*) Scribendum, *Qui rabie perierunt.* [*At in superiore dolore duos superiores adalligant.*) Lego, *At in superiorum dolore.* [*Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.*) Lege, & distingue, *Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur.* [*Vanum esse arbitror. Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.*) Antiqua scriptura, *Vanum arbitror esse Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est.* [*Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideò vtilius est.*) Vetus lectio, *Et ideò tolerabilius est.* ¶ Cap. IIII. *Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica vi.*) Scribo, *Hæc cum hirc. seuo illita lichenas ex facie tollit septica*

v i. [Sequenti versu lege, *Contectúsque brassica*, pro, *Contemptúsque*. ¶ Cap. v i. *Iure pecudum stomachus recreatur.*) *Perdicum*, non, *Pecudum*. [*Item vipera porcelli modo inassata.*) *Viuerra*, non, *Vipera*. [*Caninus si viuenti exprimatur.*) Lege *Eximatur*. [*Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, cui medetur, suspensa.*) Emendati codices, *Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.*

¶ Cap. v i i. *Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata.*) Nisi legas, *Sistit aluum & choclea*, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque incorruptis exẽplaribus, non quadrabit, quod paulò pòst sequitur, *Sistit & anatum mascularum sanguis.*

¶ Cap. v i i i. *Album cit & gallinaceorum decoctum ius.*) Legendum, *Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius.* [*Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & æsypo.*) Melior vetus lectio, *Vel herinacei cum vespertilionis cerebro: & alumine æsypo.* Loquitur de cinere herinacei. [*Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.*) Scribo, iuxta fidem archetypotum, *Poto cinere*, non, *Pro cinere*.

¶ Cap. i x. *Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.* Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, *Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi.* [*Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricẽ perducunt.*) Lege, *Cera addita ad cicatricem perducunt.* ¶ Cap. x. *Nunc autẽ reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.*) Antiqua lectio, *Nunc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt.* [*Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.*) *Effodiatur*, non, *Defodiatur*. [*Item fel cum melle, præcipuè anguinum.*) *Agninum*, non, *Anguinum*. [Ibidem, *Lichen mulæ*, non, *lien*. [*Eadem omnia prædicatur ex vipera.*) Rursus, *Viuerra*, in, *Viperam*, est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. [Et sequenti versu, *Abstergeant*, Plinianum erat, non, *Abstergant*: quod tamẽ semper mutatum est, sicut *Ciet*, in, *Cit*, &, *Cient*, in, *Ciunt*, *Balineum*, in, *Balneum*, *Aqua calda*, in, *Calidam*, & alia id genus non pauca.

¶ Cap. x i. *Bubonis quidem oculorum cinerem.*) Non malè antiqua lectio, *Bubonis certè oculorum.* [*Si Luna, rasis barbis eorum.*) Vetus lectio, *Radijs barbísque eorum.* [*Quoniam eius erit copia spei de tecto.*) Argutius est, *Quoniam miseria spei delectat*, suffragantibus vetustis exemplaribus.

¶ Cap. x i i i. *Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.*) In emendatis exemplaribus non est mentio cineris. Tantùm est, *Cochlearum terrena: sed & ipsæ extractæ testis.* Sicut paulò post, *Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt: totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera sistunt.* Quanquam & hic posterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirùm eiusdem opera, cuius & superior. [*Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto.*) *Sub testo*, non, *Sub testa*. Est autem testum vas testaceum, sub quo placentæ coquũtur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. [*Adeò ad neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit, itaque in melle seruandos censet.*) Antiqua scriptura, *Adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari intra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent.* [*Bubonis cerebro cum adipe anserino mirè vulnera dicuntur glutinari, quæ vocantur cacoëthe. Cinis etiam feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoque auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel, ad hulcera sananda valet.*) Operæ pretium est & hìc conferendi causa veterem adscribere lectionem, *Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri diligenter priùs elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel.* Vides Lector totam hanc orationem pendère ab illis verbis, *Dicitur glutinare*, nihilque opus esse tam multis adiectis, vt iam mutata ac perperàm distincta taceam.

¶ Cap. x i i i i. *Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.*) Lego, *In muliebribus malis.* [*Alio modo Africanæ binæ cum fœnogræco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.*) Lege addendo, distinctione quoque mutata, hoc modo, *Alio modo Africanæ binæ tritæ cũ fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur*, &c. [*Miscentur lomento æquis portionibus.*) Vetus, *Æqui partibus.* [*Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.*) *Circunductas*, non, *Circundatas*.

¶ Cap. x v. *Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinum coagulum.*) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo, *Præsidio est agninum coagulum.* [*Lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu emendantur.*) Quid opus erat repetere verbum, *Emendantur*, cùm in proximè præcedenti versu habeatur? [Et sequenti versu lego, *Harundini alligata suspenditur*, non, *Adalligata*: nam, *Adalligata*, vocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia, quæ suspẽsa collo, aut brachio alligata gestantur. [*Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ si iunctis inter se colligentur in coitu.*) Antiqua lectio, *Si iunctis euellantur, inter se colligata in coitu.* [*Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.*) Scribo, *Erodant*.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO

CAP. I.

QVæ *causa fulmina edidit.*) *Elidit*, non, *Edidit*.

¶ Cap. i i. *Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.*) Lege, *Alibi iunctæ*, id est, vnà cum calidis frigidæ eodem in loco. [*Sestias in Narbonensi prouincia.*) Meliùs, *Sextias*. [*Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.*) Scribo, *Voluminibus eiusdem nominis.* [*Lacus Amphion vitiligines tollit.*) Imò, *Alphion*, nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit, vitiligo enim ἀλφὸς Græcis dicitur. [*Tũgri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantẽ.*) Rectius, *Bullis stellantem*, quod in emendatis exemplaribus legitur. [*Eudicus in Hestiæa Euthice.*) Scribandum, *In Hestiæotide.* [*At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.*) *Viuere*, non, *Bibere*. [*In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.*) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo, *In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs* &c. vnde prouerbium κέσκον οἰκεῖς Quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stu pidos id dici solitum affirment, εἰρωνικῶς tamen proculdubio accipiendũ est, quemadmodũ illud, Sapientiũ octauus, aut ἄνθρωπος θαλῆς. [*Mirum quoque & quòd cum piscibus transit.*) Vetus lectio, *Mirúmque quòd cum piscibus transit.* Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa

n enda

menda nō vno loco occurreret.] *Non procul ab Euripidis Poetæ sepulchro.) Ab*, redundat. Sic enim Plinius loqui solet, *Non procul sepulchro.* [*Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo nanque alluit riuus, in quo saxa in altitudinē crescunt.*) Antiqui codices, *Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt.* [In fine secundi capit. *In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt.*) Lego & distinguo, *In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt:* nam hæ voces, *Vtroque modo*, ad verbum præcedens, *Durescunt*, referuntur.

¶ Cap. III. *Cursu enim procursúsque ipso extenuari atque proficere.*) Legēdum, *Cursu enim percussúque ipso.* [*Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.*) Scribo, *Ad viciniam lactis.* [*Quædam aquæ vêre statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus, quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam: incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.*) Malui veteres codices sequi, in quibus sic legitur, *Quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris*, &c.

¶ Cap. V. *Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.*) Vera lectio, *Illa mutatio mira, vbi nulla euidens causa apparet.*

¶ Cap. VI. *Cum alioqui lauari calida frequenter indicarit.*) Induceret, non, *Indicarit.* [*Idem ad corpora siccāda. Qua de causa & frigidi mari vtuntur. Prætereà est alius vsus simplex.*) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, *Item corpora siccant: qua de causa & frigido mari vtuntur. Prætereà est alius vsus multiplex.* [*Difficilius perfrigescunt marina calefacta.*) Calefacta. [Ibidem pro *Mammas rigētes*, vetusti codices habent, Mammas sororiantes: nec dubito, quin rectiùs, quandoquidem hoc vocabulo pręter alios etiam Politianus vtitur. [Sequenti versu lege, *Aurium grauitatem, capitis dolores.*

¶ Cap. VII. *Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in salinas egerunt.*) Congruentior erit lectio, si legas, *Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt.* [*Quicūque ligno conficitur sal niger est.*) Vetus lectio, *Quicunque ligno confit sal.* [*At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.*) In vetustis exemplaribus tantùm est, *At è stagnis ac Phrygius.* [*Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam. Quædā enim fauilla salis, quæ leuißima ex eo est & candidißima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res.*) Verbosior hæc lectio est, at vetus multò elegantior simul & verior, *Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuißima ex eo est & candidißima appellatur flos salis, in totum diuersa res.*

¶ Cap. VIII. *Nunc è scombro pisce laudatißimū in finibus Carthaginis Spartariæ, & cetarijs: sociorum appellatur.*) Antiqui codices melius, *Laudatißimum in Carthaginis Spartariæ certarijs: sociorum id appellatur.* [*Laudatur & Clazomene garo.*) Illic legitur, *Laudantur & Clazomenæ.* [Ac mox, *Sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia.* Quod priùs non rectè legebatur, *Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia.* [*Nanque & alece scabies pectoris sanantur.*] Imò, *Pecoris.*

¶ Cap. IX. *Defuncta autem ac putrescentia ita vendicās, vt durent ea per secula.*) Syncera lectio, *Defuncta etiamā putrescendo vendicant, vt durent ita per secula.* [*Ad hoc maximè probatur Tragasæus aut Caunites.*) In vetustis codicibus pro, *Tragasæo, Tattæus* legitur. Is in Phrygia cōficiebatur. ¶ Cap. X. *Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco.*) Legendum, *Et vitro*, id est, ad vitrum. quod enim promittit suo loco se dicturum, id libro 36. cap. 26. in mentione vitri dicit. [*Podagricis in balneis vngi solia nitro prodest.*) Vetus lectio, *Podagricis in balineis vti solio prodest.*

¶ Cap. XI. *Item abstergendæ lippitudini vtilißimi. Eam quæ tenuißima est, mollißimā quoque esse oportet.*) Rectiùs, *Iidem abstergendæ lippitudini vtilißimi, eósque tenuißimos & mollißimos esse oportet.* [*Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt.*) Vetus lectio, *Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit.* [*Sed spleneticis e posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quādo aliud imponi oportet, sic vt sanas quoque partes spatiosè operiant.*) Lege & distingue, *Sed spleneticis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficacius quàm aliud. Imponi oportet sic*, &c.

EX LIBRO TRIGESIMOSECVNDO.

CAP. I.

Homines, *quibus in pastu est, piscem olent.*) Vetus lectio, *Quibus impactus est*, alioqui nō quadrabit quod subiūgitur, *Cæterò moriūtur totidē diebus, quot vixerit lepus.* [*Vitulos marinos ternas heminas capere.*) Absurda hercle lectio. Legi debet, *Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus est.* ¶ Cap. II. *Nouacula & ferrū quæ pisce tacta sunt, olent.*) Cod. antiqui, *Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent.* [*Item in Labra Cnidij Iouis fonte.*) Legendum, *Item in Labradij Iouis fonte.* [*Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.*) Dissentiunt ab hac lectione vetera exemplaria, quæ sic habent, *Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant.* Et, *Curius*, Apollinis est cognomen, non fontis nomen. ¶ Cap. IIII. *Vrina earum aliter quàm in vesica dissectarū inueniri posse non arbitror, & intra eam esse. Hæc quoque portentosa à Magis demonstratur aduersus aspidum ictus singulare remedium. Efficacior est tamen, vt aiunt, cimicibus admistis.*) Emendati codices *Et inter ea hoc quoque esse quæ portētosa Magi demonstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admistis.*

¶ Cap. V. *Sæpius verò quantum veneficium præstaret mēstruis mulierum.*) *Præter*, redundat. [*Adinueniri obiecta rana formicis.*) Lege, *Id inueniri.* [*Cinis eorū seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.*) Germana lectio, *C. e. s. prodest pauore potus periclitantibus ex c. r. m.*

¶ Cap. VII. *Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre.*) Scribo iuxta fidem veterum codicū, *Specillis derasum.* Est autē specillum instrumentum inungendis oculis aptum: quemadmodùm legimus lib. 7. capit. 53. C. Iulius medicus dū inungit, specillum per oculum trahens. [*In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.*) *Subinde*, non, *Deinde.*

¶ Cap. IX. *Pisciculi minuti ex ventre eius quos deuorauerit, exempti.*) Lego, *Qui deuorauerit.* [*Item vituli marini, cuius cinis & adeps prodest.*) *Cinis*, redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulùm immutatæ natus. [*Morbos abigit ius mitulorum.*) Hoc ius præcellit Iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si verum est quod hîc legitur. Sed extra iocum pro, *Morbos abigit*, legi debet, *Corpus auget.* ¶ Cap. X. *Neruos præcisos purpurarum cauum, quo se operiunt, tusum glutinat.*) Antiqua lectio, *Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt.* Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calicem contractæ suo succo

victitant. [*Secari harundine ferro enim intingi vitiumque trahere natura deserente.*) Ferro enim infici, legendum: & *Desinente*, pro, *Deserente*, attestantibus vetustis codicibus. [*Ita pueros pubescere negauit mango Salpe obstetrix.*) Vera lectio, *Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix.* [*Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.*) Incorruptiores codices *Iecur ranæ diopetis vel calamitæ.* Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum, vt cum imbre delapsi. vel certè ex imbre prouenisse videri possent Hos opinor hîc diopetes vocari, quòd Græci διοπετὲς nominent, quicquid est ex aëre delapsum, quasi à Ioue demissum. Legitur hoc vocabulum & suprà. [*Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.*) Malo quod in vetustis est codicibus, *Adeò vt baculum ita præluceat. Baculum* autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO.

Ex procœmio.

Videmúsque super excauatos mõtes, mirãtes, &c.) Syncera lectio *Viuimúsque super excauatam, mirantes,* &c. [*Et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíque, quà secetur.*) Pro, *Quà secetur*, meliùs leges, *Quaquà calcatur*, vt est in probatæ fidei voluminibus. [*Cui enim fodiendi causa medicina est?*) Nostra exẽplaria elegantiùs, *Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est.* [*Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras, concupisceret, haberétque non nisi quod secum est?*) Vetus lectio nõnihil variat: ea ex vetustis exemplaribus totidem verbis adscribetur. *Q.i.q.b.i.v. & d.e.v. si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérque nisi quod secum est?* [*Parùm enim erat naturæ vnam inuenisse vitæ pestem, nisi in pretio etiam esset sanies auri.*) Illic legitur, *Parùm enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies.*

¶ Cap. I. *Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.*) Quãtò meliùs nostri codices! *Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne.* [*Nec præter Numæ Seruiique Tullij alia, nec L. quidem Bruti.*) Lege, *Ac ne L. quidem B.* [*Quanquam & de nomine ipso ambigitur: id Græci à digitis appellauere.*) Potior lectio, *Quanquam & de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere.* [*Aequa fortuna triumphantis & serui coronam sustinentis.*) Antiqua scriptura magis arridet, *Aequè triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis.* [*Et conditas artes vestes ac vasa aurea.*) Alius pro, *Artes*, scripsit, *Arte*, atque ita locum bellè castigatum putauit, cùm legi debeat, *Et conditas arcis vestes.* [*Et qui primus instituit, cũctanter id fecit.*) Meliùs, *Et quisquis primus instituit.* [*Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in actione nauali inimicitiæ cœpere. Venali*, non, *Nauali.* [*Multi Prætura functi in ferreo consenuerint.*) Lege addendo, *Multi Prætura quoque functi.* [*L. Fusidium illum, quem Scaurus in vita sua scribit.*) Antiqui codices *Ad quẽ Scaurus de vita sua scripsit.* [*Nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam sub imperio nostro degunt, hodie habent.*) Lege, *Hodiéque habeat.* [*Alij verò & huic vnum tantùm, quo signanda signent. Conditúrque ille, vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna, velut è sacrario promitur.*) Prætulerim & hîc veterem lectionem, *A.v.& h.v.t. quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur.* Porrò, *Quo signantem signent*, sic dictum est, quemadmodum illud apud Satyricum, Sed quis custodiat ipsos Custodes? (*Alij bracteas inferunt leuiore materia, & propter casum gemmarum tot solicitudinem putant.*) Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modò Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationem & vitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic, *Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant.* [*Demúmque vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.*) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritum. Germana lectio est; *Denique vt plurimùm opum scelera anulis fiunt,* [*Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.*) Quid est, *In domo turba externa acta*? Syncera lectio, *Et in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos singuli* &c. [*Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.*) Elegantiùs absque coniunctione, *Sed. Nunc r.c.e.p.q q.r.eas: & c.q.i.s.n.e.s* Et hoc est quod suprà dixit, *Quod signantem signent.* [*Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior.*) Nec hîc video cur mutare libuerit veterem lectionẽ. Ea sic habet, *Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c.v. ad s e.a. exiliente tracta ab* &c. Eadem loquendi forma lib. 9. capit. 41. dixit, *Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse.* [*Seruatúmque in hodiernum diem est.*) Diem, elegantiùs subintelligitur, quàm exprimitur.

¶ Caput. II. *Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorum scita in comitiis.*) Plebiscita, passim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores: at, *Suffragiorum scita*, equidem nusquam legere memini. Prætiterit igitur & hîc veterum codicum fidem sequi, toties iam expertam, *Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorum cistas in comitiis.* [*Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis.*) O bellum castigatorem! At quid erit corrumpere veterum monumenta, si hoc castigare dicitur? An illi parùm integra videbatur hæc vetus lectio? *Cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalẽ famam apud Principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu* &c. [*Quod ad equestrem ordinem pertinet.*) Rectiùs, *Attinet.* ¶ Caput III. *Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum.*) *Sopus*, redundat: nam de Triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur.

¶ Cap. IIII. *Tum maximè Augustum de cruore eius cœnare*) Aliæ editiones, *De cruce eius.* Vtraque dictio vitiosa. Legendum, *De crure eius*: vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnam insumpserit. ¶ Cap. V. *Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.*) Meliùs, *Et colori blanda.*

¶ Cap. VI. *Lineas ex argento nigras fieri producique miramur.*) Vetus lectio, *Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.* [*Nanque ideò etiam platyophtalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierúmque epiphoris dilatet*

dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutiùs & hîc vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent, *Nanque ideò etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorū*, &c. Porrò callibleph. ri appellatione fuc᷑ palpebrarum intelligitur. [*Quæq; subsidit in mortario abigitúrque.*) Lege, *Abiicitúrque.* [*Alij tritū in aqua triplici linteo siccant, fæcémque abiiciunt.*) *Saccant*, non, *Siccant.* [*Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarum.*) *Anulorum*, meliùs quadrat, quam, *Auellanarum*: atque ita legitur in emendatis exemplaribus. [*Temperare, purgare, explere, hulcerum tumores lenire.*) Scribe ex fide veterum codicum *Temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire.* [*Itémque perniones cum myrto & cera & abdomine.*) In exemplaribus, quorum fidem sequimur, tantùm est, *Cum myrtis & cera*, abdominis nulla mentione. ¶ Cap. VII. *Minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ; sed etiam sacræ religionis, vt autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam.*) Codices nostri longè meliùs distingunt, vbi sic legitur, *Et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri*, &c. ¶ Caput. VIII. *Dum ne quid prætereat in viscera, ac vulnus attingat.* Lego, *Dum ne quid penetret.*

¶ Cap. IX. *Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.*) Alius, *Excultis*, mutauit in, *Exculptis*, atque ita rem acu se attigisse putauit, cùm legendum esse, *Expulsis*, vetusta exemplaria nobis indicent. [*Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.*) Antiqui codices, sic habent, *Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, trauersa an obliqua.* [*Optima apud maiores fiebant Brundusina.*) *Fuerant*, non, *Fiebant*: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. [*Conflatur in fictili circunlito argilla.*) Lege addendo, *Conflantur ita in fictili.* [*Et falsum denarij spectatur exemplar.*) *Falsi*, rectiùs, quàm, *Falsum.*

¶ Caput X. *Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.*) *Cognomen*, non, *Nomen.* [*M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionē tueri posset.*) Nec hîc video cur, *Diuitem*, nescio quis maluerit, quàm, *Locupletem*, quantumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. [*Iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem.*) Nihilo minùs elegans est, *Habendi cupidinem*, quod in nostris legitur exemplaribus. [*C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino* COSS.) *Censorino*, non, *Cyrino.*

¶ Cap. XI. *Nec copia tantùm argenti fuerat vita, sed validius pœna metu pretium.*) Antiqua scriptura meliùs, *Sed validius penè manupretium.* Alioqui ex vulgata lectione quis sensus commodus elici possit, equidem non intelligo. [*Parthica signa & tabulas pictas inuexit.*) Demiror quid sibi velint hîc Parthica signa per Achaicā victoriā Romam inuecta, nisi fortè castigator iste Achaiam, ex qua hæc spoliauerant, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certè manu descripti codices pro, *Parthica*, habent, *Parta.* s. victoria. quam lectionem si recipimus, nihil supererit scrupuli. [*Vt liberet amplecti vitia, & liceret precare ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.*) Lege & distingue sic, *Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum C. Marius*, &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

¶ Caput XII. *Vidimus & ipsi Valeriūm Fuscum.*) *Arellium*, non, *Valerium*, suffragantibus vetustis voluminibus. Hūc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. [*Boëthi apud Lyndiam Mineruam in templo.*) *In templo*, superfluit. [*Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.*) Exemplaria incorruptiora aliter hîc habent ad hunc modum, *Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quíque* &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. [*Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onichus Mitylen. laudatur.*) Legendum, *Mox Cyzicenus Tauriscus, item Aeriston & Eunichus Mitylenæi laudantur.*

¶ Caput XIII. *Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatum.*) Syncera lectio, *Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum*, attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterùm Seplasiæ nomine pigmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO
CAP. I.

IMò verò ante argentum ac penè etiam ante aurum, Corinthium.*) Lege, *Corinthio.* s. pretium est. [*Docuimus quandiu P. R. ære signato tantùm vsus esset.*) Scribo, *Aere tantùm signato.* ¶ Cap. II. *Quippe cùm tradatur nō alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negauisset.*) Vetus lectio, *Proscriptum cum eo ab Antonio*: hoc est, cùm Cicerone. [*Cùm anteà in seculo fictores nobiles esse desissent.*) Rectiùs, *Cum antè seculo*, id est, ante centum annos. [*Sanè ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores nūc æs sculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.*) Vetusti codices sic, *Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta.* dixit, quæ alibi. *Escaria.* [*Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.*) Vetus lectio meliùs quadrat, *Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.* ¶ Caput III. *Accensio candelabri talis fuit, vt autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertijs l. eodémque ostentāte in conuiuia emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum. prædiues numinum vice illud candelabrum coluit.*) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantùm præstant vetera exemplaria, in quibus ad hūc modum legitur, *Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs l. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, m. i. t. p. n. v. i. c. c. Quid* nunc dici potuit planiùs? [*Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.*) Legendum, *Camillo inter crimina obiecit. Sp. Caruilius.*

¶ Cap. IIII. *Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legi æuo & basibus inscribi.*) Aliquantò melior est antiqua lectio, *Et iam omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. que. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.* ¶ Caput V. *Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.*) Codices veteres verbis variant, si nō sensu

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. [Et sequenti versu pro *Ab epheborum gymnicis exemplaribus*, illic legitur, *Ab epheborum è gymnasiis exemplaribus.* [*Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.*) Statuit, non, *Instituit.* [*Vnde & nostri currus nati in his qui triũphassent.*) In vetustis codicibus tantùm est, *Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.* [*Nescio an primo honor talis à populo.*) Rectiùs *Nescio an primo honore tali à populo.* [*Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licèt: vna, quam Pacuuius Taurus Aedilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.*) Magis placet vetus scriptura, *Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licèt: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.* ¶Cap. vi. *Et antè ædem Castorum fuit M. Tremelij.*) Lego, *Q. Marcij Tremeli Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.* Nostri codices, *Hic regem Anthiocum, daturum se responsum dicentem* &c. [*Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam fugisse, Tiberímque transnatauisse.*) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc, *E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam refugisse, Tiberímque transnauisse.* [*Passimque statuæ in clientelas sunt receptæ.*) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum restituimus, *Passímque clientes in clientelas ita sunt recepti.*

¶Cap. vii. *Vt trecentorum quinquagintaquinque dierum nota.*) Crassum erratum, cùm nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint. [*Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obijceret.*) Emendati codices, *Deorum tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obijceret.* [*Signorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt arti claritatem possent dare vel singula.*) Illic legitur, *Singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula.* [*Solitum enim ex immani pretio cuiusque signi.*) Lege, *Ex manipretio.* quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

¶Cap. viii. *Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.*) Scribo, *Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus.* Et paulò pòst pro, *Tymoles, Timocles*, attestantibus vetustis exemplaribus. [*Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse, vt ait Varro.*) Plus verborum habent vetusta exemplaria *P. e. v. v. c. i. s. excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum.* [*Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ sunt seminuda: vnde & laudata sunt.*) Malui sequi archetypa, vbi scribitur hoc modo, *Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt.* Tale senile signum Corinthium graphicè describit Plinius Iunior in quadam epistola. nec nouum est Fortunæ simulachra nuda depingi, sicut & Occasionis. [*Quamobrem Athenienses eam honore habere volentes, ne tamen scortum celebrasse videretur, animal nominis eius fecere.*) Antiqua lectio melior, *Quamobrem Athenienses & honorem ei habere volentes, nec tamen scortum celebrasse animal nominis eius fecere.* [*Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum.*) Lege, *Aeginetica æris temperatura.* [*Et Virtutem egregiam, vtrasque colosseas.*) Scribo, *Et Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas.* Alioqui non est, quod referat hæc dictio, *Vtrasque.* [*Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.*) Nostra exemplaria, *Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.* [*Leocras aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.*) Lego, *Et cui ferat.* [*Boethi quanquam argento melior.*) *Melioris*, rectius, quàm *Melior.* [*Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditioue non vendidit Cato.*) Scribendum, *Vnam solummodo Zenonis statuã Cypria in expeditione non vendidit Cato.* ¶Cap. x. *Cadmiæ effectus, siccare, sanare.*) Meliùs, *Siccare, persanare.*

¶Cap. xii. *Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluatur.*) Imò, *Colluat.* ¶Cap. xiiii. *Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit.*) Incorrupta manu scriptorum codicum lectio hæc est, *Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit.*

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO.

Cap. ii.

Qvæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo *Triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus.* ¶Cap. iii. *Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.*) *Ab*, præpositio redundat. [*Primus inuenit eos colores, teste (vt ferunt) Arato, Cleophantus.* Quosnam colores, cùm modò dixerit, *Sine vllo etiamnum colore.* Deinde quoties ita loquimur, vt ferunt, rumori nos credere significamus, non certè alicuius testimonio. Quid igitur hîc facit Aratus? qui tamẽ non est in enumeratione scriptorum, quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit, vt facilè hîc vetustis codicibus assentiar, vbi sic legitur, *Primus inuenit eas colorare testa, vt ferunt, trita Cleophantus Corinthius.* Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis, quandoquidem absolutissimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur. [*Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ.*) Satis apparet hanc dictionem, *Cæteræ*, hîc locum non habere. Antiqui codices habent, *Durauere*, &, *Cære.* Ea vrbs est Hetruriæ, olim Agylla à Pelasgis cultoribus vocitata. [*Nisi fortè quis Turpicium equitem Roman. è Venetia nostræ ætatis bellè referat.*) *Velit referre*, meliùs, quam, *Bellè referat*, suffragantibus antiquis exemplaribus. [Paulò antè. *Cùm restringerentur, sublatas.*) Lege, *Cùm reficerentur.* s. thermæ. ¶Cap. ix. *Superatúsque est ab eo Pythis.*) Legendum, *Superatus ab eo Pithijs.* nam Pythia Delphis celebrabantur. [*Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.*) Vetus lectio est, *In qua pinxisse mores videtur.* ¶Cap. x. *Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicũ, Sicyonium, Atticum.*) Vitiatam lectionem castigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum, *Quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant.*

Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta: Athenæ autem caput erant veræ Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria: vnde mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum, olim Asiaticum appellatum. [*Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur.*) Secutus archetypa nostra, lego & distinguo, *Diagraphicen, hoc est pict. in buxo, docerentur*: vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus. neque enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. Est autem διαγραφὴ, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere vel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν vocant. & diagrammata propriè dicuntur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ. Cæterùm buxus ad id potissimùm electa est propter materiæ læuorem, simúlque densitatem, quòd minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. [*Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.*) Lege addendo, *Voluminibus etiam editis.* [*Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.*) Meliùs aliquantò cohærebit oratio, si iuxta veterem scripturam legamus hoc modò. *Nam, vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto.* Porrò hæc dictio, *Inueterato*, haud dubiè nata est ex verbi, *Vetuit*, literis aliquot ab oscitante scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiam, quò ei tum visum est, detortis. [*Imaginum ille similitudines adeò indiscretè pinxit.*) Rectiùs, *Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit.* [*Tantúmque ea in parte è facie ostendit.*) Meliùs vetus, *Tantúmque eam partem.* [*Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.*) Cui hîc suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam vetus ac syncera lectio habet sic, *Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit, non numero.* Vt intelligamus, in opere artem fuisse pretiosam, non colores. [*Est & equus eius sine fine dictus in certamine.*) Aptiùs quadrabit ad sequentia, si legas, *Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine.* [*Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribentis.*) Meliùs, *Describentis.* [*Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.*) *Colorum*, non, *Oculorum.* [*Ex illáque reposuit ablatos colores.*) Vetùs lectio meliùs, *Et illa reposuit ablatos colores.* [*Cyliscum tragœdiarum scriptorem*). Scribo, *Philiscum.* [*Impetus animi & libido in hæc quædam artis eum potiùs tulere.*) Melior ordo, *Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere.* [*Tradunt nanque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum, quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.*) Vera lectio, *Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti Poetæ monumentum.* Aristratus locauit pingẽdum, Nicomachus conduxit [*Parua & Callides fecit.*) Scribo, *Callicles.* [*Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.*) Vetus lectio, *Grylli vocantur*: est enim picturæ nominatiuus. & *Hoc genus*, dixit pro, *Huius generis.* [*Plurimæ prætereà faciles argutiæ.*) Legendum, *Plurimæ prætereà tales argutiæ.* ¶ Cap. XI. *Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.*) *Thespijs*, non, *Thebis*, habent veteres codices. [*Quamobrem daturus celeritatis famam, absoluit vno die tabellam.*) Lege addendo, *Quamobrem arti daturus & celeritatis famam.* [*Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.*) Scribo, *Quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos.* [*Quoniam Glycera coronas venditando sustinuerat paupertatem.*) Vetus lectio, *Quoniam Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem.* [*Mirati sunt multi, aequauit autem nemo.*) Elegantiùs absque coniunctione, *AEquauit nemo.* [*Hic primus videtur & expreßisse dignitates, insignia heroum, & vsurpasse symmetriam.*) In emendatis exemplaribus tantùm est, *Hic primus videtur expreßisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam.* [*Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlyxes simulata vesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux fasce gladium condens.*) Antiqua scriptura verior, *Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlyxes simulata insania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens.* [*Huius est clypeo dimicans Athenis.*) Addidimus, *Athenis*, quòd ibi pictura ea seruaretur. [*Non satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt Olympiade CXII.*) Lege & distingue sic, *Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade cxij.* [*Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & Dearum clamorem.*) Antiqua lectio, *Inter obstetricia dearum. Obstetricia*, sicut Famulitia, Seruitia. Nec enim credendum, pictorem tanto Deo alias obstetrices, quàm Deas, admouisse. [Superest vnum verbum *Clamorem.* pro eo reposuimus, *Cleon Admeto*, vt sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedens, *Innotuit.* [*Nealces Venerem, solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cùm prælium, &c.*) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum, *Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cùm prælium nauale*, & reliqua. [*Lheontius Epicurum cogitantem.*) Vetera exemplaria, *Leontium Epicuri cogitantem*, vt sit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa, nimirum ex amatoris domestica consuetudine, in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. [*Mydon solus.*) Lego, *Mydon Soleus*, id est, Solensis. Sunt enim Σόλοι Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. [Ac mox, *Stadius*, non, *Tadius.* [*Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquißimis picturæ.*) Meliùs, *Antiquißimæ picturæ.* [*Discipulum eius fuisse Antobolum.*) Scribe, *Autobulum.* [*Hoc cùm fecere, non apparet in velis, sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa, post momentum extrahuntur picta.*) Incorruptiora exẽplaria aliter distinguunt, mutata nonnihil etiam lectione: *Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta.*

¶ Cap. XII. *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas, item pisces, quos aspectu discernere à veris vix posses.*) Crediderim nostros potiùs codices germanam habere lectionem hoc modo: *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris.* [*Cuius proplasticen pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.*) Illic legitur, *Cuius proplasmata pluris venire solita artificibus i. q. a. o.* [*Fictilem eam fuisse, & ideò mirari solere.*) Vetus lectio, *Fictilem eum fuisse, & ideò miniari solitum.* [*Et arte firmitatéque æui sanctiora auro.*) Scribo, *Et arte æuique firmitate certiora auro. Firmitate certiora*, magis quadrat, quàm *Sanctiora.* [Sequenti versu, *Sed fictilibus prolibatur sympulis.*) Antiqui codices pro, *Sympulis*

pulis habent *Sympuuijs*: quod vocabulum & apud Satyricum in eodem significatu reperitur. - quis ausit Sympuuium ridere Numæ, priscúmque catinum? [*Vter tenuiorem humum circunduceret.*) Meliùs, *Duceret*, hoc quidem in loco, assentientibus vetustæ scripturæ voluminibus. [*Exprobauit patinarum paludes Vitellio, memoria non vlla fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse* cxxx. *cõuiuas.*) Hæc Lectio nullo modo consistit, cùm neque Asprenas, neque Cassius, vsque ad Vitellij principatum vixerit. Emendati codices aliter habent, *Exprobauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, quàm illa, fœdiore, cuius veneno*, &c. *Vitellij memoriæ*, dicit, non *Vitellio*, quia tum iam supplicium dederat Vitellius: vt sit sensus, fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quàm in Asprenate priuato veneficium.

¶Cap. XIIII. *Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis inferciuntur.*) Confer nunc synceram lectionem, *Formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur.* [*Quos ædificiis non idoneos probant.*) Tolle, *Quos*, & scribe, *Aedificijs non nisi bimos probant.* [*Halicarnassi Mausolea.*) Lego, *Mausoli*, scilicet regiam. pendet enim oratio à præcedentibus: nec de Mausoleo hîc loquitur, sed Mausoli domo, cuius & sequenti lib. cap. 6. meminit. ¶Cap. XV. *Fungosum atque omnium ore dilui facile.*) Legendum, *Omni humore dilui facile.*

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

CAP. III.

COlumnas habuit in eodem atrio, Hymettias.*) Lege, *In eodem Palatio.* [*Quẽ M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.*) *Quem*, redundat. [*Antè igitur artifices censebimus.*) Meliùs, *Percensebimus.*

¶Cap. V. *Quod Hipponax indignatus, amaritudinẽ carminum distrinxit eos tãtùm, vt credatur aliquos ex iis ad laqueum compulisse.*) Meliùs, *Amaritudinem carminum strinxit intantum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse.* Quemadmodum enim gladium distringimus petituri hostẽ, ita hîc Hipponax metaphorice dicitur amaritudinem carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. [*Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclarámque Veneris imaginem extra muros, quæ appellantur Aphrodite exopolis.*) Et hîc vetus lectio est incorruptior, *Cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros quæ appellatur Aphrodite* ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro *Exopolis.* Pausanias quoque in Atticis attestatur. [*Proferemus argumento paruo & ingenij tantùm.*) *Argumenta parua*, non *Argumento paruo.* [*Scopæ verò laus eum bis certantis. Fecit Venerem.*) Legendum, *Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem.* [*Et quencunque alium locum nobilitant.*) Scribo, *Et quencunque alium locum nobilitatura.* neque aliter legi commodè potest. [*Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negotiorúmque aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.*) Aequè fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide veterum codicum, hoc pacto, *Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à c. t. a.* Synceritas lectionis euidentiùs in contextu apparebit, collatis præcedentibus. [*Ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus Veneris præfert.*) Vetusti codices pro *Veneris*, habent *Humeris.* [*Hippiades & Hermerotes Taurisci.*) Vetus lectio, *Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci.* [Eodem loco, *Liber pater Eutychidis manu laudatur.*) *Manu*, superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. [*Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiæ opus.*) Meliùs vetus scriptura, *Ex honore apparet in magna autoritate h. l. o.* & sic rectiùs quadrabunt, quæ sequuntur. [*In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerũt victima, humi stans ante aditum porticus agnitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.*) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manuscriptos codices, qui sic habent, *Inhonorus est nec in templo vllo Hercules, ad q. p. o. a. h. s. victima, h. st. a. a. p. ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades* &c. Suffragatur huic lectioni, quod mox in eodem capite legitur his verbis, Idem & à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas autor est. [*Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Pisciculus.*) Scribendum, *Adamauit.* [*Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide.*) Lego, *Alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide.* [*Nec minùs Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.*) Vox hæc, *Minùs*, delenda est, vt hoc loco planè superuacanea.

¶Cap. VII. *Argumento* XVI. *liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur.*) Emendata lectio, *Argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur.* [*Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.*) Pro *Sed*, legendum *Sudines*, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recensetur. [Ac mox *Chiorum magnitudine cadorum*, non *Et vrceos magnitudine cadorum.* [*Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat.*) Magis placet vetus lectio, *N. a. t. v. in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.* ¶Cap. VIII. *Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.*) Lego, *Quadam vtilitate naturali conueniens.*

¶Cap. IX. *Hac admiratione opus effectum est vt cùm op. id ex. Cambyses &c.*) Scribo, *Hac admiratione operis, nõ, Opus.* [*Pedalibus spatijs ex eodem lapide*) *Spatijs*, redundat. [*Posteà egestis laterculis alleuata naue.*) Scribo, *Alleuatas naues.* [*Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.*) Lege *In portu ad Cæsaris templum.* ¶Cap. XI. *Tertius est in Vaticano.*) Rectiùs, *Tertius Romæ in Vaticano.* Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur, *Fractus est in molitione*, non, *Fractus in molitudine eius.*

¶Cap. XII. *Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.*) Verà lectio, *Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos.* [*Minimam extitisse laudatissimam à Rhod. mer. factam.*) Meliùs, *Minimam ex his, sed laudatissimam.*

¶Cap. XIII. *Refecit vnus omnino pauca ibi ex mõte Phado Thebis rex.*) Longè aliter legitur in manuscriptis voluminibus, *Refecit vnus omnino pauca ibi Circammom spado Nectabis regis.*

¶Cap. XIIII. *Leguntur & pensiles hortos, imò verò totum oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ.*) Restituimus, *Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum, Aegyptiæ Thebæ.* Sequenti versu pro *Subitò, Subter.*

¶Cap. XV. *Id M. Agrippa fecit in Aedilitate post Cõsulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torren-*

orrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium concitati vada ac litora quatiunt.) Meliùs quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio, *A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati septem amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati vada ac latera quatiunt*, & reliqua. [*Is iussus à Senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.*) Vera lectio, *Is i.a.S. aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, d.r.* [*Inenarrabili profectò impendio & operariorum multitudine.*) Elegantiùs, *Et operarum multitudine.*

¶ Cap. XVI. *Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.*) Legendum, *E Magnesia Macedoniæ contermina.*

¶ Cap. XVII. *Et vestes & calceamenta illita, mortuis, lapidea fieri.*) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multùm degenerans, quæ sic habet, *Et vestes & calceamenta illata, omnia lapidea fieri.* ¶ Cap. XXI. *In pelliculis scarificati vti vteri animalium.*) Ridiculum, pro *Sacrificatorum an.* [Paulò pòst pro, *In vstrina ter siccantur*, duæ tantùm voces repositæ. s. *Trina vstione.* ¶ Cap. XXII. *Græci è lapide duro ac silice æquo.*) Meliùs, *Silice æquato.*

¶ Cap. XXIII. *Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.*) In antiquis exemplaribus est, *Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.*

¶ Cap. XXIIII. *Et lapide speculari, squamam vitalem habent.*) Legendum, *squamámve talem habente.* [*Quod malthatur, oleo perficitur antè.*) *Perfricatur*, non *Perficitur.*

¶ Cap. XXV. *In Italia è festucis cannea: hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.*) Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur, *In Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest.* [*Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitium. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.*) Et hîc vetus lectio magis arridet, *Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro, nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit.*

¶ Cap. XXVI. *Sex M.p. à litore inter Cumas atque Lucrinũ.*) *A* præpositio redundat, nõ otiosa modò, sed & sensum vitians. [*Fit & intinctura genere Obsidianum, ad escaria vasa totum rubens vitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum.*) Legi debet, *Fit & tincturæ genere obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque Contranslucens, hæmatinon appellatum.* Nam alterum *Et* necessariò addendum, cùm diuersa genera sint Obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud verò nigricans. ¶ Cap. XXVII. *Repentè in foco comparuisse genitale.*) Lege addendo, *Repentè in foco eius comp.*

EX LIBRO TRIGESIMO SEPTIMO. CAP. I.

M*Vltum enim detractum erat gemmæ dignitati.*) *Erat*, redundat: sunt enim verba Ismeniæ choraulæ. [*Vt sibi quoque par videretur.*) Legendum, *Vt sic quoque par videretur.* [*Sed nulla peritia electas, sed forte quadã. His exemplis initio voluminis oblatis.*) Lege, & distingue sic, *Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis*, & reliqua. [*Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactáque ab Ismeniæ ætate post multos annos apparet scalpi etiã smaragdos solitos.*) Melior vetus lectio, *Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant.*) Adde nomen artificis, *Quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides.* [*Quidnam fuisse acturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset.*) *Facturum*, non *Acturum.* Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

¶ Cap. II. *Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triũpho.*) Antiqua scriptura, *Et veriore luxuriæ triumpho*: quasi luxuria tunc veriùs triumphauerit, quàm Pompeius. [*Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere.*) Rectiùs nostra exemplaria, *Ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret.* [*Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat.*) Scribo iuxta fidem veterum codicum. *Qui sceptra, & personas histrionum, & cubicula viatoria vnionibus construebat.* [*Dum Poppæanis præludit.*) Non *Poppæanis*, sed *Pompeiano.* s. theatro: vt intelligamus theatrum hoc Transtiberinum Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquàm probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Romani ineptire non erubuit. [*Hoc artifices litura occultant.*) *Antiqua lectio, Cælatura oc.* Alioqui non quadrat quod sequitur, *Putas enim.* nam puræ hîc cælatis opponuntur. [*Guttonibus Germaniæ gẽti accolis æstuarium Metonomon nomine, Oceano spatio stadiorum sex millium.*) Syncera lectio antiquorum voluminum est hæc, *Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium.*

¶ Cap. III. *Centum ferè M.p. abest à Carnunto litus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.*) In emendatis codicibus legitur sic, *D C. ferè M.p. à Carnunto Pãnoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur.*

¶ Cap. IIII. *Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est.*) Scribo, *Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est.* ¶ Cap. V. *Quapropter principatum ex ijs Aegyptij obtinent.*) Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. [*Mox iuxta Carchedonem, in qua legebatur, smaragdites dictus est.*) Lego, *Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, smaragdites dictus est.*

¶ Cap. VI. *Sunt & Armeniacæ, vt cæteræ improbandæ, sed pallida Zona.*) Recta lectio, *Cætera probandæ, sed pallida Zona.* [Sequentis versus scripturam emendauimus sic, *Hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ.* [Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus, *Obiterq; omnium ardentium gemmarum indicanda.* ¶ Cap. VII. *Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilantem, & si ita attollatur exardescentem.*) Et hîc veram lectionem, vnde cętera, transcripsimus. *Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilantem, si attollatur exardescentem.* Opponuntur. n. *Poni & Attoli.* Qui *Positi*, genitiuum in verbum *Posuit* vertit, non Latinitatis solùm oblitus erat, sed etiam verbi *Dicit*, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. [Et paulò pòst legendum, *Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari.* nam deprauata lectio nullam certam mensuram definiebat. [*Sicut in Ephyra & Asso.*) Nostri codices, *Sicut Paro.* alioqui Corinthum potiùs dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

¶ Cap. VIII. *Cæteræ saxo & cote poliuntur.*) Imò, *Naxijs cotibus*, vt extat in veter. codic. nõ à Naxo, vna è Cycladibus, sed ab alia Cretensi. Sthephanus. ναξία λίθος, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretensis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione pratorum. [*Ergo euntes è lõginquo*

ginquo incessunt, & cum toto musco excutiunt.) Pro *Euntes*, scribo *Fundis*. *Ergo fundis è longinquo incessunt.* [*Hoc vectigal hócque gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt.*) *Diuites*, non *Diutius*. [*Quidam ictu primò cepere præclaras, multi in secundo nullas.*) Non, *In secundo*, sed *Insectando*. [*Et quidem callaides tali sectura formantur.* Qualínam sectura? Nihil enim præcessit, quò referatur. Incorruptiores codices habent, *Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur*, &c. Et *venatum* aptè nominat propter funditores. [*Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.*) Reposuimus synceram lectionem hoc modo: *Neque est imitabilior alia mendacio vitri.* [*Et milion, fulgoris si antè habeas breuis, & cùm intueare fallacis.*) Antiqua scriptura, *Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare fallaci.* [*Smaragdo similem Indicæ, Cyprij dicunt glaucum pinguémque.*) Meliùs quadrat vetus lectio, siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: *Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucóque pingui.* [Et sequenti versu, pro *Talis & iaspis est*, scribo, *Talis & Caspia est.* [*Thracia Indicæ similem mittit, Chalcidia turbidam.*) Antiqua lectio: *Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam.* Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

¶ Cap. IX. *Quæ ex ijs smaragdo similis est è petra per transuersum linea alba præcingitur.*) Legendum, *Smaragdo similis est, & per transuersum*, &c. [*Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.*) Addendum, *Felicis purpuræ*, hoc est, cuius tinctura feliciter successit.

¶ Cap. X. *Candore interstincto varijs coloribus.*) *Interstincto*, idest, distincto, διαςίκτῳ, de alabastrite. [*In India & Persidis Acidiæ monte.*) Scribo, *Et Perside ac Ida monte.* [*Batrachias mittit & Coptos.*) Meliùs, *Coptos & Batrachitas mittit.* [*Et fulmine tacta restinguit.*) Vetus lectio, *Fulmine icta*. De brontia loquitur. *De cœlo tacta*, legi sæpe, *Fulmine tacta*, non memini legere apud Latinitatis autores. [*Et alia parte purpuræ.*) Lego, *Et altera parte*. Hoc de secundo genere chelidoniarũ intelligendum. [*Deiectam in aquam feruentem tẽpestates tueri.*) Scribendum, *Deiecta in aquam feruentem tempestates auerti, de chelonitide.* [Proximè sequenti versu restituimus, *In motacillæ auis ventre.* Quis enim vnquam Scyllam auem aut vidit, aut legit? [*Ad Dardanum nunc pagum, quondam oppidum.*) Vetus lectio, *Atarne nunc pago, quondam oppido.* [*Lactis succo ac sapore notabilem.*) Lege addendo, *Tritam lactis succo ac sapore notabilem.* [*Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.*) *In Samnio*, veteres codices habent. [Et sequẽti versu, *Panchrus*. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. [Ac paulò pòst, *additam fœcunditatem*, non *Addictam*. [Item pro *Philoginos*, *Phloginos*. [*Iuxta monumentum Tiresiæ inueniunt: speciésque est eis aquæ glaciatæ.*) Satis erat, *Specie aquæ glaciatæ*. Plinius nõ solet huiusmodi hiatus reformidare. [Sequenti versu legendum, *Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.*

¶ Cap. XI. *adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.*) Quis intelliget hæc? Syncera lectio, *Adadunephtos eiusdem oculus nominatur.* Fuit autem Adadus vnus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. Hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. [*Triophthalmos Ionacæ nascitur.*) Scribo, *Cum onyche nascitur.* [*Pyrene ab oliuæ nucleo.*) Imò *Pyren*, ipsius nuclei vocabulo.

¶ Cap. XII. *Cochlites quoque nunc vulgatissimæ.*) Lego, *Cochlites*, alioqui *Cochlitæ*, dixisset.

¶ Cap. XIII. *Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Gãges.*) Malim veterem lectionem, *Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.*

IN PLINII HISTORIAM NATVRALEM ANNOTATIONVM SIG. GELENII FINIS.

INDEX

IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM COPIOSISSIMVS,

**
*

Non contemnenda nunc denuò accesione locupletatus, innumeríſque propemodum in locis, quæ cum autoris ſenſis non ſatis congruebant, non rarò etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratiſsimè reſtitutus.

LVGDVNI,

APVD BARTHOLOMÆVM HONORATVM,

Ad inſigne vaſis aurei.

CIↃ IↃ XXCVI.

PLINIANÆ HISTORIÆ INDEX LOCVPLETISSIMVS, CVIVSVIS ANIMANTIS, PLANTÆ,

aut metallicæ speciei naturam, ac vires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu vtile iucundùmue toto opere continetur, alphabetico ordine, notísque arithmeticis, veluti digito, commonstratis.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum signat.

Reliqua quere parte secunda.

alexan-

Vide Venter.

Reliqua quære parte secunda.

apum

Reliqua quęre parte secunda.

arbusto.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Pollio.

Quære alia parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Animalium astus.

Reliqua quære parte secunda.

Auto-

Quære Humana carne.

chamæ-

Reliqua quęre parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quęre parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quęre parte secunda.

Flores

Reliqua quære parte secunda.

germaniæ

Reliqua quęre parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Italica-

Labyrin-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Magi-

Metel-

Miracula orbis septem.

Mi-

Molybdæ-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Platani

Ruta

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Syreon

Spongi-

Reliqua quære parte secunda.

Quære Aluum mollientia, sistentiáque.

Quære Aluum mollientia.

Vitis

PRIMÆ PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

PARS SECVNDA INDICIS PLINIANI GEOGRAPHICA CONTINENS

arclate

Pars Secunda.

Chelo-

Reliqua quære parte prima.

Crau-

Pars Secunda.

k

Gangis

Pars Secunda.

H

Mænalus

Pars Secunda.

Nico-

O

Potidæa

Vadei

INDICIS PLINIANI
PARTIS SECVNDAE
FINIS.